

A nagy ithakai, amikor ezer vesztély közepette közelgett „hőn vágyott” célja felé és hosszú-kanyargós útja során hű emberei között ugyancsak pusztított a halál — egy-egy veszélyes kaland után minduntalan így sóhajtott fel: már mi megúsztuk a bajt, de fájnak a társak, a holtak. Szkilla és Karibdisz acsarkodása hajókat tör össze? Kiklopsz halálra morzsol néhány jó vitézt? A varázslatos Kírké gyilkol? Aeolusz, a szelek haragos királya pusztít? Odisszeusz szétmorzsol néhány könnyecseppet, elregebbi a kalandot és máris benne beszámolójában az oly gyakran előforduló mondat: aszmenoj ek thanatio... „már mi megúsztuk a bajt, de fájnak a társak, a holtak”.

Miért hat ma furcsán az odisszeuszi mondás? Hiszen mi is sok jó társat veszítettünk el — vesztettünk emberben, intézményben, szellemben és reményben. Miért hatna hamisan a mi ajkunkon ez a mondás? Valamikor mi is igaznak éreztük Odisszeusz szemléletét. Az élet: mozgalmas, véres, bonyolult mese és mégis csak boldogság, hogy részesei lehetünk a mese-nek, melyen esetleg alakíthatunk is. Az ithakai hajós boldogságának titka bizonyára az volt, hogy tudott örülni az élet tényének, annak, hogy „még nem egészen halott”. Nem a nyarat szerette, vagy a telet, hanem az időjárását magát — az esőt és a ködöt, a szikrázó napfényt, a puha hótakarót, vagy a tavaszodó mezőt, amelyről a tél, a „lomha tigris” már eliramlik, s „hulló szőréstől” foltos a rétség”. Számára az életnek mindig volt színe, zamata, aromája, nem volt olyan reménytelen helyzet, amelyben a létezés pusztá ténye ne melegítette volna — olyan otthonosan, mint a legmeghittebb kandalló.

Mi az, ami számunkra — még a legjobb hangulatunkban is — kisérelontja az élet ízét, miért keserű egy kicsit minden, ami édes, miért tartjuk őszinte hangulatainkban túrheterellennek a valóságot? Szónoki kérdés, ugye? Magyar, ha őszinte — s érdemes nem őszintének lenni? — tudja miről van szó. Valami történt ötvenhatban velünk és általunk, amit azóta is csak feledni iparkodik a világ. Valami történt, ami miatt a homéroszi szemlélet nem lehet a miénk.

Maga a leleményes Odisszeusz, ha átélte volna velünk ötvenhatot a Petőfi-szobortól az első és a második harcig, a harc utáni süket csendet, a küszködést a határsáv veszélyeivel, a száműzetés nagy kalandját: maga sem mondaná: már mi megúsztuk a bajt, de fájnak a társak, a holtak.

Hogyan mondaná el Odisszeusz mindazt, ami velünk történt? Félő, hogy nem lenne diplomatikus és körültekintő. Persze, a nagy ithakai egyszerű mitológiai hős volt. Az ő primitív korában, amely óta vagy háromezer évnnyit fejlődtek a dolgok, a bátorság még a legfontosabb emberi erény volt s a Gonosz ellen a férfiak utolsó lehelleltük harcoltak, s nem azon törtek a fejüket, hogyan lehet a Gonosszal „együtt létezni”. A gyermekien naiv és kalandos lelkű hős Kiklopsz esetleges jó oldalaira sem gondolt soha, mert az ellenében csak ellenséget látott, semmi mást.

„Hát igen” — mondaná Odisszeusz — „nincs keservebb annál, mint ami veletek és általatok történt. Nem csoda, hogy nem tudtok a létezés tényének örülni, mert olyan helyzetbe kerültetek,

PÁLÓCZI-HORVÁTH GYÖRGY:

SZILVESZTERI ODISSZEA

amelyben Herkules minden ereje s az én híres agyafúrtságom semmit sem segít. Nem veletek van baj, hanem a világgal s ez a baj a ti bajotok. Nehéz olyan világban élnetek, amelyben illik is, nem is kimondani a gonoszról, hogy gonosz, a gyilkosról, hogy gyilkos. Mindenki tudja, mi történt veletek és általatok. A keleti birodalom sok kis népet tartott rabszolgaságban s közben világgá kürtölte, hogy a népek rajonganak igájukért s az emberek szeretnek bilincsben élni. Ti fellázadtatok és harcoltatok e birodalom milliomi haddai ellen. Egész népetek egy volt a harcban. Az egész világ rátek figyelt, az egész világ hónapokon keresztül leste, izgalommal és helyesléssel, amint szétéptétek és szétzúrtátok a hazugságot. Ez hitte mindenki, legalább is minden igaz ember, hogy harcotok után nincs többé helye a világon a hazugságnak.”

„Egy kis nép lázadását vérbe lehet fojtani, érezte mindenki, de a hazugságot soha többé nem lehet feltámasztani.”

„Aztán csend lett. Harcotokat illik elfelejteni. De annak a hazugságnak a hullája bűzével minden megzavar. Ezért nem mondhatjátok, barátaim, amit mi mondtunk, vagy háromezer éve, már mi megúsztuk a bajt, de fájnak a társak, a holtak. Több fáj itt, mint a holtak. Több fáj nektek, mint a tömlöcben snyalódók. Több fáj nektek és talán a világnak is mindennél. A hazugság fáj. Az, hogy együtt kell létezni a hazug-

sággal s ettől minden igazságban van egy kevés nem-egészen-igaz s minden hazugságban valami nem-egészen-hazug. Ti nem tudtok bajvívó vitéz módján elesett jó társaitokra gondolni, mert érzitek, hogy a harc hiába volt. A többiek pedig, a többi birodalmak, a nagy és kis népek, nem szívesen gondolnak harcotokra, mert az kevés dicsőséget és kevés örömet hozott nekik. A nagy vezetők nem voltak sem elég bátrak, sem elég leleményesek. A harc elsősorban az ő harcuk lett volna, ha tudtak volna valamit kezdeni vele.”

*

Irodalmi újságban, amelyet nem felelős államférfiak, hanem minden hatalom nélküli író-emberek készítenek, talán szabad Odisszeuszt megidézni, talán szabad arról panaszkodni, hogy a mi szánkban hamisan hat a legszébb homéroszi idézet is. Most eltelik a harmadik karácsony és a harmadik Szilveszter is azóta, hogy... Jobban tennők, ha elhallgatnánk a keserűséget, ami a szívünkben van? Jobban tennők, ha nem gondolnók végig, mit hozott magával nekünk ez az elmúlt esztendő és milyen újévnek nézünk elébe?

Osszuk fel mi is magunkat hasadt-énü betegg? Magánemberi mivoltunkban legyünk őszinték, derűsek, örüljünk az életnek, poharazzunk vidáman Szilveszterkor... de magyar mivoltunkban, az már valami más. Ha arra gondolunk, hogy magyarok vagyunk,

akkor persze minden más. Tehát ne gondoljunk arra, hogy magyarok vagyunk? Vagy próbáljunk olyan leleményesen és ügyeskedően magyarok lenni, mint amilyen ravaszsgát a híresen furfangos Odisszeusz is elutasított volna magától? Mondjuk magunknak azt, hogy a bilincseken lehet kicsit lazítani is és hogy a rabszolgaságot végeredményben meg lehet szokni, hiszen a rabszolgaságban is van tavasz és nyár és tél, a rabszolgaságban is virágnak az almafák, születnek gyermekek és lehet örülni annak, hogy... már aminek a normális életben emberek örülni szoktak?

Vagy hallgassunk el teljesen, mert talán, ha a mi ügyünkől megelégedünk a világ, könnyebb egyességet kötni elnyomóinkkal? Történt-e egyetlen olyan nagyobb esemény az elmúlt évben, ami ezt a nézetet igazolná? Volt-e olyan esemény, amely azokat igazolta, akik hajlamosak bizonytalan hasznossági szempontok miatt engedni erkölcsi elveikből? Holt társaink azért estek el, mert képtelenek voltak ezekből az elvekből engedni. Tőlünk ne várja senki, hogy eláruljuk emléküket, s az ügyet, amelyért elesetek.

*

Nyár volt, amikor ránk robbant az év számunkra legnagyobb eseménye. Harcunk vezéreit kivégezték. A nagy hazugság jegyében végezték ki őket, s a világot ismét idegesítette ez a zavaró körülmény. Fájalmunknál csak tehe-

tetlen dühünk volt nagyobb. Olyan korban élünk, amelyben elszántság, önfeláldozás, egyéni bátorság csak nagyon is ritka és hihetetlenül kivételes alkalmakkor érvényesülhet. Bátornak lenni olyan korszakban, amikor egyetlen ujjnyomással hatalmas városokat lehet elpusztítani? Csak a szellem bátorsága marad, az igazság kimondása. Ennek volna is sok értelme, ha átvénénk egy érdekes játékot egy másik görögötől: Szokratesztől. A játékban az lenne a feltevés, hogy az emberek értelmes lények, akik tapasztalataikból tanulnak, megszívlelik a történelem leckéjét, levonják az átélte események tanulságait és gondolati tudásukat gyakorlatilag is érvényesítik. Érdekes játék lenne, az emberfajta mindig azt tenné, amiről tudja, hogy okos, jó, egészséges és igazságos. De ezt ritkán teszi.

Az ezerkilencszázötvennyolcas esztendő viharos volt és zűrzavaros. Tavaszra olyan volt, mint egy túl élénk majális, amelyen mindenütt petárdarobbanások hallatszanak. Szumátrától Venezueláig, Libanontól Algériáig és Párisig tüntetésekről, zendülésekről, utcai harcokról, sőt polgárháborúról zúdultak a hírek. A viharos tavasz az államcsínyek nyara és össze követte. Ázsia és Afrika több országában a tábornokok vették át a hatalmat a politikusoktól. Libanonban s Jordániába bevonultak az amerikaiak és az angolok, s néhány hónap múlva kivonultak. Franciaországban de Gaulle tábornok, a második világháború híres antifasiszta hadvezére került uralomra.

Moszkva folytatta a „békeharcot”. A világpolitikai év Bulgaryin miniszterelnök híres leveleivel indult. A Szovjetunió akkori felelős vezetőjének levelei váltig hangoztatták, hogy ha a legfontosabb országok vezetői leülnek vele tárgyalni, akkor a dolgok rendbehozhatóak... feltéve persze, hogy a többi vezetők eleve elfogadják Moszkva politikai és erkölcsi alapelveit. A csúcstalálkozó azonban elmaradt, Bulgaryinról pedig a legavatottabb személyiség, Hruscsov állapította meg később, hogy már egy esztendővel korábban is egy kis népellenes összeesküvő banda tagja volt.

A „békeharc” során Moszkva hol Közép-Kelenten, hol Távol-Kelenten, hol pedig Európában robbantott ki feszültséget. A szovjet világ eseményei között említésre méltó, hogy Tito elnök ismét lánccos kutya lett, illetve az „imperializmus trójai falova”, s hogy kiderült: Sztalint helytelen zenei határozataira Beria, Molotov, Malenkov (és Bulgaryin?) vették rá. Kína nagy ugrással a „kommunák” birodalmává változott, amelyben minden igazságtalan különbséget eltöröltek, még a szabad kommuná és a kényszermunkások tábora közti különbséget is.

Magyarországon a belügyminiszterhelyettes közölte, hogy a rendszer ellen még mindig hét-száz ezer megátalkodott osztályellenesség harcol. Ezek az osztályellenességek, hogy a rendszert nevetéssé tegyék, mind Kádár szavaztak a választásokon. Kádár így túltett Rákostin, aki csak 98.2 százalékat kapott az ő 99.6 százalékkal szemben.

Igen, az elmúlt év sok eseménye emlékeztet arra, hogy a hazugság — hazugság maradt. A Nagy Hazugság ritkán lepleződött le olyan világméretben, mint Borisz Paszternák ügye kapcsán.

(Folytatás az utolsó oldalon.)

A MAGYAR ÜGY AZ ENSZ-BEN

Az Egyesült Nemzetek Szervezete közgyűlése december 12-én hatalmas szótöbbséggel hozott határozatában erkölcsi igazságot szolgáltatott a magyar népek, szemben a magyarországi kormányhatalmat irányító és gyakorló erőszak-szervezetekkel.

A közgyűlés a maga aláhúzottan mértéktartó és diplomatikus irányában „sajnálkozását fejezte ki” azon, hogy „az SZSZKSZ kormánya és a magyarországi rezsim továbbra sem hajlandó együttműködni” az elhangzott vádak megvizsgálására kiküldött ENSZ-képvisellel. Megállapította, hogy Magyarországon folytatódik az elnyomás, a magyar nép megfosztva elemi emberi jogaitól, valójában a szovjet fegyverek uralma alatt él, amelyek még mindig megszállva tartják az országot.

A terror és vérontás folytatódásának jellemzésére a határozat javasloí különösen gyakran és nyomatékosan említették meg Nagy Imre, Maléter Pál és más magyar hazafiak kivégzését.

A közgyűlés kinyilatkoztatta, hogy az ENSZ továbbra is szemmel tartja a magyar kérdést s felkérte az újjeländi Sir Leslie Munro-t — eddigi elnökét, kinek elnöki megbízása most járt le —, hogy a magyar ügyben az ENSZ szempontjait érvényesíteni s a szovjet és magyarországi hatóságoktól a szükséges részletes tájékoztatásokat megszerezni igyekezzék.

A határozati javaslatot harmincöt ország terjesztette be, köztük az Egyesült Államok és Anglia. A határozatot ötvennégy szavazattal fogadták el tíz ellenében; tizenötön tartózkodtak a szavazástól. „Nem”-mel csak a szovjet tömb tagjai és Jugoszlávia szavaztak; a szavazattól tartózkodók leginkább az arab kiküldöttek közül kerültek ki (Marokkó kivétel volt: „igen”-nel szavazott).

A határozati javaslat tárgyalását némileg bonyolította, hogy többen az algériai kérdés tárgyalásával kívánták összekötni vagy elhomályosítani. Algéria tárgyalása ellen Franciaország tiltakozott. A két kérdés összekeveredése a „neutralista” hajlandóságú ázsiai és afrikai országok képviselőit minden-

esetre feszélyezte a magyar ügyben. Ebből a szempontból figyelemreméltó volt U Thant bummai delegátus felszólalása: erőteljesen szót emelt a javaslat mellett, mert, mint mondta, kormánya meg van győződve arról, hogy Magyarországon spontán nemzeti felkelés volt az, amit az orosz fegyverek vérbefojtottak. De ugyanakkor ugyanannyira megbélyegezte az algériai francia fegyverhasználatot is. A párhuzam a magyarországi és algériai események közt nyilván nem helytálló. De hogy a „színes” világ egy képviselője, aki érthető érzékenységgel és kiélezetten reagál más színes népek sérelmeire, ugyanakkor ilyen tárgyilagosan és szókimondóan foglalja közli a magyarországi való helyzettel: ez jelentős és biztató jelenség. Az algériai kérdés tárgyalására irányuló javaslatot egyébként csekély szótöbbséggel leszávazták.

Az ENSZ illetékes bizottsága még a közgyűlési tárgyalás előtt megtagadta a magyarországi kormány kiküldött megbízólevelének elismerését. Mindamellett a magyarországi kormány képviselőjét nem rekesztette ki a közgyűlésről. Arról, hogy ténylegesen — ha jog szerint nem is — meddig képviselheti a közgyűlésen Magyarországot, döntést nem hoztak.

A magyarországi kormányt dr. Péter János képviselte, úgy is, mint „református püspök”, úgy is, mint „a magyar külügyminiszter első helyettese”. Az eleven hatalmakkal udvarias volt, a meggyilkolt hazafiakkal nem. Nagy Imrét lehazaárulózta. Ugyanakkor kijelentette, hogy kormánya szívesen látja Magyarországon akár az ENSZ főtákarát, akár az ENSZ bármelyik tagját, épp csak a határozatot nem veszi tudomásul, mert az „magyar belügyeket érint”. Az ENSZ-megbízott szíves vendéglátásban részesülhet, tájékoztatásban kevésbé.

Az ENSZ határozata fontos évzáró eseménye volt a nemzetközivé vált magyar ügynek. Új fordulatot nem hozott. De jelentős tény, hogy nem következett be az a fordulat sem, amelyet az ország mai rabtartói reméltek. 1958-ban a magyar ügy a világ napi-rendjén maradt. Ott lesz 1959-ben is.

Az új esztendő közelítése eszünkbe juttatta Szekfű Gyula sorait, a „Három nemzedék és ami utána következik” epilógusából: „1933 Szüiveszter napja... Mindjárt itt az új esztendő s mindjárt megszólal a büszke Lakihegyen át a rádió s egy férfias meleg bariton szeretettel üdvözlö a fehér lepel alatt nyugvó magyar falvak és tanyák becsületes népét, mely a jövő évben nagy lépéssel közelebb fog érni a nemzeti kívánságok megvalósításához. A szép jókívánságot a falvak népe nemcsak azért nem hallja, mert nincs pénze a rádió-előfizetésre, hanem azért sem, mert a telet munkahiányban, szegénységben és nélkülözésben, gondolatok nélkül tölti. Kőlcseynek, a szent öregnek ma is igaza van: haladás a metériában — a szép frázisok ma már égit nyúló acéltornyokról hullanak szét, mindent betöltve az országban, de: haladás a lélekben, semmi — vagy nagyon kevés, vagy inkább csak jószándék, semmint maradó cselekedet. A szép beszéd ma is rendszeren annak esik jól, aki elmondja és ritkán használt annak, akinek elmondják; viszont a magyar szegénység, Széchenyi kilencmillió hű és jó jobbágyának Trianonban megfogathozott unokái ma is várják az új esztendőt...” Azóta, hogy ezek a sorok leíródtak, huszonöt esztendő telt el. Ezerkilencszázötvenkilencre — a jószándék feltételezését leszámítva — semmi se vált idejétmúlttá e szüiveszteri sorokban.

IVAN SZEROV

rendőrgenerálissá, a szovjetországi államvédelmi szervek főnökét december közepén menesztették. Alásának betöltését Nikita Hruscsov nem siette el, úgy lehet, azért az elbocsátással kapcsolatban felkelt elégedettséget kívánja kizárni előbb. Szerov félreállítására felidéztek annak a hétnek az emlékét, amikor a rossz hírű férfit az angol sajtó a szó szoros értelmében kisöpörte a szigetországból. Ez a mosolydiplomácia fénykorában történt, 1956 tavaszán. A Londonba készülő Hruscsov és Bulgaryin, kissé naíval, Szerovot küldte előre útutársallának. Csakis az utazóra jellemző, ha pribék a szállásánál. A nem kívánatos idegen a megérdemelt fogadtatásban részesült. Fogadjisten gyanánt „undorító gyilkosnak”, egy másik lap „sötét Szerovnak”, egy harmadik „rettenetes Ivánnak” nevezte, s a tisztos Manchester Guardian az eseményt így jelezte: „A hóhér ma érkezik.” Rövid vezércikknek ezt a címet adta: „Eredj haza, Szerov” és megemlítette, hogy ilyen emberrel, ha már itt van, egyedül azért érdemes szóbaállni, hogy megszabaduljon tőle az ember.

A látogatás arra is figyelmeztette az angol közvéleményt, hogy aki diktátorokkal szót vált, a hóhér társaságát se kerülheti el. A hóhér megjelenésére nyomban szót kértek és kaptak az áldozatok! Egy volt deportált nyílt levelet írt. Ez így hangzott: „Uram! Reggel négy órakor történt. Valaki kopogtatott az ajtón. Anyám kiment megnézni, hogy ki az. Négy ember lökte őt vissza a szobába. Ezek ránk parancsoltak, hogy menjünk fel, öltözzünk fel. Egyikük az NKVD egyenruháját viselte; a többiek civilben voltak. Húgom és bátyám — egyikük 9 éves volt, másikuk 12 — sírni kezdtek. Anyám azt kérdezte, hogy mindnyájunkat együtt deportálnak-e? Igen — mondták nekünk — mindnyáján együtt szállnak be abba a teherautóba, amely a kapu előtt áll.” Amikor kiértünk az állomásra, kivitték egy peronra. Ön — mondták apámnak — most velünk jön egészségügyi vizsgálatra. Soha többé nem láttuk. A vagon ajtaját lelakolták és lepecsételték, de volt rajta egy üvegtelen ablak, ezen át adták be az ételt. Az út egy hónapig tartott. Ez alatt az idő alatt a vagon ajtaját kétszer nyitották ki, mindkétszer azért, hogy egy-egy gyerek holttestét kiemeljék. Ösz volt, amikor elindultunk. Amikor kiraktak bennünket Szibériában, tél volt. Később megtudtam, hogy az 1939-es deportálások felelős főnöke Ivan Szerov generális volt, akkor az ukrán NKVD főnöke.” Akkoriban eszperantistákat és bélyegűjítőket is deportáltak, mivel ezeknek kapcsolataik lehettek Nyugaton! Előéletére visszaemlékezve, a londoni Daily Express megkérdezte Szerovot: igaz-e az, hogy kezéhez vér tapad, elnyomott népek vére? Erre ő ezt válaszolta: „Ilyen vádaskodásokra egy orosz közmondás

adja meg a választ: a kutya ugat, a karaván halad.” De minő karaván! A vagonkaraván? A körbejárt deportáltak karavánja? A gyalogterelt foglyok karavánja? A Daily Mirrornak Szerov jelenléte akkor a történelem egy magyar vonatkozású mozzanatát juttatta eszébe: „105 esztendővel ezelőtt — írta a Mirror — Haynau Jakab Gyula, aki a „Magyarország hentesé” néven volt ismeretes, látogatást tett ebben az országban. Az illetékesek hűvösen fogadták, ám ez őt nem kedvelletette el. Egy nap meglátogatta Barclay Perkins sörgyárát. Ennek az üzemnek a serfőzői nem rejtették véka alá, hogy mint vélekednek Haynau Jakab Gyuláról. Az épületből Haynaut kiverték, utána törtek abba a szobába, ahová menekült. Ruháját és bajsztját letették. Végül a rendőrség mentette át egy, a Themze közepén veszteglő hajóra.” A tanítványt, aki a mestert túlhaladta, akkoriban nagyhirtelen rendelték vissza Moszkvába s később nem szerepelt Hruscsov kísérői között. Szerov félv múlva az angol lap Haynau párhuzamának érvényét Maléter elbrablásával támasztotta alá. Pályafutásának e mozzanatát az Egyesült Nemzetek Ötösbizottságának jelentése így rögzítette: „A magyar és szovjet katonai küldöttségek tököli megbeszéléseit megszakította az, hogy egy olyan személyiség lépett a tárgyalóterembe, aki rangjelzést nem viselt: Szerov tábornok a szovjet államvédelmi rendőrség főnöke. Kísérőit szovjet tisztekkel bejelentette, hogy a magyar küldöttséget letartóztatja. Malinin tábornok, a szovjet küldöttség vezetője, beavatkozására meglepetten, méltatlankodó kézmozdulattal válaszolt. Erre Szerov tábornok néhány szót sügött a fülébe, mire Malinin tábornok vállat vont s elrendelte, hogy a szovjet küldöttséget hagyja el a terület. A magyar küldöttséget ezután letartóztatták.” Fakó elégtétel, de elégtétel, hogy Maléter kivégzésének esztendője, 1958. Szerov eltávolításának esztendője lett. Reméljük, hogy a „Szovjetunió e hősné” nevét se halljuk többet.

NÉMETORSZÁG

jövőjének és egységének kérdése Hruscsov hosszulejártú berlini ultimátumával kapcsolatban újra a világpolitika napirendjére került. Arra az eshetőségre gondolva, hogy a közép-európai rendezés kérdésében nagyhatalmi tárgyalások is lehetségesek, Auer Pál, a Magyar Köztársaság volt párti követe és a Fogoly Nemzetek Gyűléséhez kiküldött delegáció elnöke levelet írt a londoni Timesbe. „A Németország jövőjével kapcsolatos alsóházi vitában — írta Auer Pál (Times, 1958 december 11.) — Mr. Bevan említést tett a magyar kérdéstről (1958 december 4-én). Ezt mondtotta: „Magyarország érdekében sokkal helyesebb, ha saját nehézségeinek megoldásán gondolkozunk, mintsem az, hogy Magyarországot folyton érvenek használjuk fel.” A szabad világban közelesem mindenki egyetért Bevanal abban, hogy a magyar kérdés megoldást kell találni. Am senki se érthet egyet az általa javasolt megoldással, amennyiben segíteni akar Magyarországon és biztosítani akarja a békét Közép-Európában. Bevan szerint: „Európa közepén biztonsági rendszer” alakítandó ki s bár: „Magyarországnak kezdetben esetleg nem engednék meg, hogy csatlakozzék, a megoldás létrejönne és dülőre vinné ezt a problémát is.” Egy közép-európai kollektív biztonsági rendszer következménye, Magyarország mellőzésével, az volna, hogy amennyiben Szovjet-Oroszország megtámadná Németországot, Lengyelországot, vagy Csehszlovákiát, a megegyezés minden aláírója, a nyugati hatalmakat beleértve, ez országok segítségére kellene siessen a támaszóval szemben. Ám, ha Magyarországot támadná meg: a nyugati hatalmak nem védenék Magyarországot területét és függetlenségét — ahogyan 1956 novemberében se tették meg ezt. Egy új közép-európai államcsoport létesítésével és Magyarország kizárásával ez ország állapota csak rosszabbodnék, mivel a megváltozott közép-európai helyzet csak megerősítené és állandósítaná a szovjet blokkhoz tartozását. Maga az a

tény, hogy némelyik szomszédját a kollektív biztonsági egyezmény védelme alá veszi, Magyarország helyzetén nem változtatna, ahogy Ausztria felszabadítása se változtatott a sorsán. Bizonyos vagyok benne, hogy Magyarország helyzetének nehezítése nem tartozik Bevan szándékai közé.”

MINDSZENTY

biborost, ezelőtt tíz esztendővel, kardcsony második napján, hurcolták el az esztergomi palotából, ahol az ünnepeket édesanyjával együtt ülte meg. A következő nyolc esztendőt rabságban, az utolsó kettőt az amerikai követség menedékhelyén, de saját hazájának foglyaként töltötte. Elhurcolása, most tíz éve, nemcsak annak a katolikus egyháznak a sérelme volt, amelynek a magyar nemzet műveltsége javarészen kívül annyit köszönhet. Egy kétségbeesett korszak nyitánya volt ez: ugyanúgy kezdete a zsmnokságnak, ahogy a Rajk-per az oroszosítás kezdete volt. A biboros letartóztatásával és vád alá helyezésével a Rákosi-diktatúra végleg eldobott minden félrevezető látszatot, megtevésztő óvakodást. Ez a lépés az emberi jogok, nemzeti hagyományok s európai módszerek szokványos megsértésén kívül olyan lépés volt, amely Magyarországot a Nyugatot akarta elidegeníteni, de a rendszert a néptől szigetelte el. A biboros perével jelentkezett először, a maga kendőzetlenül megfélemlítő szándékaival, a moszkvai perek szótára s kellektúra, ugyanazok a fegyverek, amelyeket Sztaulin helytartói később főként kommunisták ellen használtak fel. A magyarországi sztalinizmus a maga eszközeit elsősül Esztergom éreken próbálta ki: a mártírnemzet élére őt dobta a sors, hogy főpapi alakja annyi más fogolytársának, hívőknek s hitetleneknek, katolikusoknak, protestánsoknak, zsidóknak, felekezeten kívülieknek előtte járjon. Fogságának tizedik évfordulóján arra is gondoljunk, hogy 1956 októberében kiszabadítását a felkelt nép ugyanúgy első kötelességének tudta, mint Tancsicsét annak idején s személyének esztendő szerinti védettsége számára megnyugvást nem jelenthet, erre Esztergom érseke csak a Bazilika főoltára előtt találhat rá, reméljük, hamarosan.

MAGYAR SZEMMEL

Egy alkalmi munkatársunk így látta az angliai Norfolk megyében lezajlott rakétabomba-tüntetés: „Képzelnék el egy maréknyi szovjet állampolgárt, akik úgy vélik, hogy a szovjet kormány fegyverkezésre fordított költségvetése túl nagy terhet jelent a népgazdaságra és a tömegek számára, s a szovjet rakétafegyverek fejlesztése és kilövőhelyek létesítése növeli a rakéta- és atomháború veszélyét, tekintettel az imperialista támaszpontok közelségére. Képzelnék el, hogy a szovjet állampolgárok e csoportja a „Szovjet Nukleáris Felfegyverkezés-elleni Közvetlen Akcióbizottságba” tömörül. Elhatározza, hogy tiltakozását — saját kormányának politikája ellen — valami módon kifejezésre juttatja. Megtudakolják egy épülőfélben lévő közeli támaszpont címét. Autóra szállnak és vonatra ülnek. Kirándulnak a támaszpontra. Itt letáboroznak. A drótsövény mentén táborúzet raknak, majd a közvélemény felrása érdekében (itt nyilván a várható sajtóvisszhang járt az eszükben) behatolnak a támaszpontra. Odabenn kísérlet tesznek az építkezés feltartására. Birtokukba veszik az egyik betonkeverő gépet, az anyagszállító teherautók elé fekszenek, megmagnázzák a dolgozóknak, hogy megnyire veszélyes az építkezés a szovjet nép számára. A következők során — az őrség távollétében — az öntudatos szovjet építőmunkások megvédik a maguk munkáját a betolakodók ellen, s a később helyszínre érkező rendőrséggel együtt, eltávolítják a betolakodókat. A betonkeverő körüli lökdösődés eredményeképp a támadók közül többen beleesnek egy pocsolába, ezeknek az őrszobán forró teát szolgáltatnak fel. A tüntetők, miután eltávoloztak az építkezés területéről, a sajtó — a közelben várakozó — képviselőivel közlik, hogy akciójukat a jövőben megismétlik. Képzelnék

jük el azt is, hogy az eset komoly visszhangot vált ki a szovjet közvéleményből, hogy a Legfelsőbb Szovjetben az egyik küldött „bátor és becsületes” embereknek nevezzi az antinukleáris akcióbizottság tagjait és a szovjet sajtóban több cikk ítéli el a szovjet kormány „eszten és öngyilkos” fegyverkezési politikáját...

A fenti események pontos megfelelője Angliában játszódott le nemrégiben. Az angliai „Nukleáris Felfegyverkezés-elleni Közvetlen Akcióbizottság” tagjaiból álló csoport behatolt az egyik rakétatámaszpont területére, s két napon át minden siker nélkül zavarta a munkát. Kitűnő ötletnek tartanók azt is, ha ezek az angol elvtársak rövid tanulmányútra indulnának a Legyőzhetetlen Béke-Tábor területén s akciójukat kiterjesztenék ezeknek az országoknak épülő, vagy már befejezett rakétatámaszpontjaira is — annak ellenére, hogy egy-egy rakétakilövőhely ilyen meglátogatása után az őrszemélyzet, ott, nem látná őket vendégül teára.”

ANGOL ÉSSZEL

az „Observer” kommentátora ugyanezt a tüntetést ilyenformán bírálta el: „Minálunk bárkinek joga van arra, hogy békés tüntetéseket tildakozzék a kormány politikája ellen, ha vele egyet nem ért. A norfolki Thor-rakéta ellen felvonult atomellenes tüntető csoport a módszerben hibázott. Nem lett volna szabad Commando-fogásokat alkalmazniok a betörésnél. Nem mindig könnyű eldönteni, hogy hol végződik a passzív ellenállás és hol kezdődik az aktív, ám a betörés védett területre, se passzív, se erőszakotl mentesnek nem nevezhető. A korrekt taktika az lett volna, ha a tüntetők lefeküdtek volna az útra, közvetlenül a bejárat előtt, hogy járművek bemenegetelét vagy kijövetelét megakadályozzák. Magától értetődik, hogy eltávolításnak, vagy őrizetbevitelenek nem szabadna ellenállniok; s készen kell lenniök arra, hogy börtönbüntetést vállalnak. Ez a bizonyítéka szándékuk őszinteségének. A rakétabázis őreinek hasonló önfegyelmet kell tanúsítaniok. Azzal, hogy az ellenállók nem úgy bannak, mintha bűnözők vagy gyűgye rontópálok volnának, hanem úgy, ahogy egy komoly ügy szószólóival banni illik. Eltávolításukhoz a szükségesnél nagyobb erő alkalmazását nem szabad igénybe venni. Ha egy politikai hűzdelem ebben a gandhista-halifaxista szeltemben zajlik, akkor a mérkőzés mindkét félnek becsületére válhat.”

KÍNÁBAN

a lakosságot legyek, szünyogok és egyebek irtása után, 1958-ban a veretek elveszejtésére fogtak be. A népfelkelő a verébsereg ellen nem állt fel, hanem kereplők, kolompok, üstdobok bevetésével küzdenek. Mindenütt mindenki harcol. A verébirtás módszere elms. Ha egy-egy verébsereg valahol, fán, vagy háztetőn, letelepszik: a lakosság apraja-nagyja rátör. Botokkal, dobokkal, kolompokkal és kereplőkkel iszonyú zajt csapnak, s a veréket ültőhelyükből elzavarják. Ha a felrebbent madársereg nyugalmat és pihenőt más fán keres, akkor az embersereg ez alá csoportosul. A leírt riasztást ott megismétli. És így tovább. Mindaddig, amíg a holtra fáradt madarak a földre nem hullnak, ahol is a fáradhatatlan kétlábúak a kimerült, pihegő madarakat bambuszbotokkal holtra sújtják. A módszer — Kína is a nap alatt fekszik — nem új. Az ötletes eljárás buddhista boncnakn köszönhető, vagyis — kommunista szemmel nézve — határozottan reakciós eredetű. E stratégiája alkalmazására került például a Junan tartomány burmai határszélén, a Mangsi megyében — egy kommunista agitátor elűzésére. Ez 1942-ben történt. Ebben az esztendőben, mint C. Y. Lee „Sawbwa Fang and the Communist” című cikkében (New Yorker, 1958 augusztus 30) olvasható, a megyében megjelent egy Tang elvtárs nevű kommunista. A helybeliek, a maguk költői nyelvén, a „Javainkon Osztozó Elvtársnak” nevezték. A számukra értelmetlen latin szó helyett ugyanis ezzel az elnevezéssel illették a kommunistákat. Az agitátort az

előljáró, Fang Yu Si, a fajtájának műveltebb személyiségeit jellemző türelemmel fogadta. Szállást is biztosított számára. Tang elvtárs egy ideig csendesesen viselkedett, majd tánciskolát szervezett. A tánclekkét idővel elméleti előadások tarkították, például a vallás hazsonlatanságáról. Ez nem tetszett a „Fehér Felhő Kolostor” házfőnökének, akit a környék a „Jóindulatú Lojalitás” néven ismert. Ez, miután előbb látogatást tett az előljárónál, szerzeteseivel kiszállt a „Fehér Felhő”-ből a vendégzállásul és tánciskolául szolgáló épületudvarára. Erkezesüket lehetetlen volt észre nem venni. A barátok ugyanis dobokkal, kolompokkal, üstökkel pokoli zajt csaptak. A táncóra megszakadt, s a táncolók az udvarra mentek. A házfőnök csendet kért. Árkus papirosról egy szöveget olvasott fel. Ebben arról volt szó, hogy a könyörületes Buddha nem akar rosszat senkinek s még annak is igyekszik megbocsátani, aki Istennek ellene szegül. A szöveget az „O mi to fu” szavak szakították meg időnként. A parainézis végén a barátok újra kezdték a macskazenét. A tánciskola szétoszlott. Tang elvtárs aludni tért. De nyugodni nem hagyta. A barátok éjszakahosszat verték a dobokat. Váltott osztagokkal. Ha Tang elvtárs helyet változtatott, követték. Három lépéssel mögötte. Tang az előljáróhoz fordult panasszal. Ez roppant részvétet mutatott. Kijelentette azonban, hogy a barátokkal szemben ő tehetetlen. S hogy fájdalom, addig mérk rá ezt a penitenciát, amíg Tang elvtárs bűnét le nem vezekelte: a kúra negyvenkilenc napig tart! A kommunista három napig bírta. Közben mind-egyre sápadtabb s hallgatagabb lett. A negyedik napon elűnt a szállásról. „Remélem — jegyezte meg derűsen az előljáró —, ír egy cikket a mi szerzeteseinkről. Ez esetben egy példánnyal megajándékozuk a Jóakarátú Lojalitást.” Eddig a visszaemlékezés, amely különben a verébkampány előtt íródott. Úgy lehet, Tang elvtárs csakugyan írt egy cikket a mangsi barátokról. Úgy lehet, ez feltűnt a pártvezetőségnek, akik az elms módszert nacionalizálták veretek ellen. Az új taktika nem oly emberséges, mint a szerzetesek. Ezek a kommunistának pusztán elűzésére, s nem elpusztítására törekedtek. A lelkeért macskazenétek.

A KÖNYVKIADÁS

helyzetét Magyarországon 1958-ban az határozta meg, hogy a könyvkiadás és könyvtárak állami támogatását jelentékenyen csökkentették, s a kiadók kénytelenek voltak a közönség igényeit is figyelembe venni. A keresletet a magyarországi „bestsellerek” listája jellemzi. Az esztendő második negyedében a példányszám-ranglista a következő volt: Rejtő Jenő (P. Howard) „Piszkos Fred, a kapitány” című munkája 80.400 példányban, a „Münchenhausen kalandjai” 58.200 példányban, „A sárga sötán” (Jack London) 52.200 példányban s Jókai Mór „Fekete gyémántok”-ja 52.150 példányban kelt el. Az esztendő első felében összesen 1456 könyvet adtak ki és a kiadott szépirodalmi művek 44%-a volt magyar, 16%-a angol-amerikai, 15%-a orosz, 16%-a francia, 6%-a német szerző munkája. 1957-hez képest a magyar szerzők százalékaránya (akkor 52%) csökkent, az angoltól és oroszól fordított munkák aránya (akkor 11% és 8%) növekedett. Első magyar írók 1958 első felében 83 szépirodalmi munkát adtak ki: a magyar szépirodalmi kiadványoknak alig egynegyede íródott napjainkban! Egy szentesi könyvesbolt Jókai- és Mikszáth-kötetéből rendelt a legtöbb példányt. A magyar „újdonságok” közül leggyorsabban Szabó Lőrinc műfordításkötete, Szerb Antal irodalomtörténete és a „Viharsarok” új kiadása kelt el. A pártos írók munkái közül Illés Béla „Eg a Tisza” című regénye volt aránylag népszerű. Petőfi-kötethez, egy újsághír szerint, egy év óta nem jut az olvasó, ritkák Mikszáth és Móricz nagy regényeinek példányai. Gide néhány nap alatt kelt el és Sagan könyve. „ha rongyos is”, talál vevőt. A kölcsönkönyvtárak látogatóinak érdeklődésére — a népi vita esztendőjében — a budapesti Népszava július 13-án megjelent riportjának ez a mondata utal: „Egymásnak adják a kölcsönset az üzemi könyvtárakban, az Allami Könyvtár-vezető gyári fiókjában. Alig van olvasó, aki ne vinné haza legalább havonta egyszer valamelyik népi író könyvét.”

FALUDY GYÖRGY:

Tévelygés a Parnasszus és a csillagok között

Kétszáz esztendeje született: úgy számolom, szépapám szépapjának lehetett kortársa. Hat nemzedék nagy idő, különösen, ha a mi korunkat, a technikai civilizációt választja el egy másik kortól. Mégis: Schillerről nem tudok fejelemzett esszét, hideg méltatást írni, mint holmi messze halotról — noha valamennyi klasszikus közül talán éppen ő dermedt leginkább klasszikussá, valósággal jég-tömbbé fagyott: a szónak pedagógiailag talán hasznos, de író számára fölöttebb kínos értelmében. Ennek ellenére személyes ismerősömnek érzem, szeretem és ócsárlom, és életemből épp oly kevésbé tudnám ki-ebudálni, mint ahogy nem tudom sem weimari sírjába, sem egy poros könyvtárcsra visszakergetni. Alig tanultam embertől többet, írótlal kevesebbet, mint éppen tőle, ettől a nagyorrú, szépszemű, fűrtös, lobogó parókájú és még lobogóbb szívű némettől. (A „német“ szó legfeljebb anyanyelvére vonatkozik. A német költők közt ő volt a leglatínabb, ha latinos költészet alatt túlárado, ovidiusi retorikát értünk. A németek között viszont európai volt, a legeurópaibb, amennyiben az európai alatt az egységes európai szellem kialakításának szándékát, még hozzá legnemesebb szándékát értjük, nem pedig magát az európaiasságot. Az autochtón, immanens, az emberrel szinte veleszülető európaiasság más; állapot, nem pedig akarat és elhatározás dolga. Ez másvalakinek volt a sajátja, a Nagy Szomszédé, akit Schiller barátjának gondolt.)

Diákkoromban, magyar tanárom sugalmazására, estként Schiller balladáit fordítottam, egyebek közt a Hero és Leandert is. Nehéz, örömtelen feladatnak tekintetem ezt, habár akkoriban nem tudtam megmagyarázni, miért. A műfordítás olyan volt nekem, mint a rúdugrás, diadalmas lendület egy idegen nyelv iners tömege és bukta-tói fölött; amikor Schillert igyekeztem magyarul visszaadni, azt éreztem, mintha távúszásra ítétek volna, hideg és barátságtalan tengerárban és úgy vagyok, mint a szegény Leander, aki minden este átküzdötte magát a Helleszpontosz áramán. Egy szép napon hűtlenül elhagytam Schillert Paul Verlaine kedvéért s bár szégyeltem, hogy az igaz ember társaságából egy részeg kéjencezhez szegődtem, szívem megtelt gyönyörűséggel. A fagyos, téli nagytemplomból, hol állva kellett a nagyon igaz és fenkölt, de leírhatlan hosszú prédikációt hallgatnom, hirtelen egy bűvös-rokoko kert nyírt bokrai alatt ültem, szökőkutak és viháncoló lányok közt, rózsaszirmoszinű ég alján.

Alig három esztendővel ezelőtt, amikor a népi demokráciában fordítással kerestem kényeremet és Schiller verseit osztották ki reám, kivert a hideg verejték; görcsös fejfájással, átkozódva és kínlódván fordítottam. Akkor már tudtam, miért. Euripidesz egyik verssora járt folyton az eszembe, mely így szól:

Sok minden borzalmas, de a legborzalmasabb az ember.

Schiller ugyanerről a tárgyról — a dühöngő emberről — így nyilatkozott az előttem fekvő Glocke-ban:

Gefährlich ist den Leu zu wecken, Verderblich ist des Tieggers Zahn, Doch das schrecklichste des Schreckens Ist der Mensch in seinen Wahn.

Amit Euripidesz II. szóttagban, egy sorban mondott el ógörögül, vérfagyasztó tömörséggel, annak kifejezésére Schiller 32 szóttagot és négy verssort igényelt. És az állathasonlat fölösleges ornamentikája! A fokozás színpadi gesztusa versben! És nemcsak fölösleges: irreális is. Vajon ki keltegetett — állatszeliidítőkön kívül — oroszlanokat a XVIII. századi Európában?

Euripidesz idején Görögország, különösen Thesszália, csak úgy hemzsegett az oroszlanoktól. Euripidesz mégsem ijesztegette nézőit a nagyon is közeli oroszlanokkal; jól tudta ő, hogy embert emberrel kell ijesztetni. Schiller is; de a retorika parttalan árja elsodorta, mint a nádszálat.

Míg versei fordításával kínlódtam, azzal vigasztaltam magamat: ha valami csoda folytán Harun al-Rasid kalifa több, mint ezer esztendeje halott udvari poétájával, Abu Navasz-szal akadnék össze, egy szemhunyorítás alatt megértenék egymást. Hogy mi a vers és mi nem az. Hogy elégikus költeményt magyarul és arabul jambusban kell írni és az utolsó verssor legyen páratlan szótagú, hogy melankólikus kicsengést kapjon... Hogy a vízió, az érzelem, a szenvedély, a kép minden; e nélkül a legnemesebb gondolat sem ér egy hajótörést... Aztán arra gondoltam, hogy Schillerrel kerülök össze egy alvilági csapszékben, s tiszteletére azt a karcos vörösbort rendeltem, mely az ő nevét viseli. Aztán szemtelenül megkérdeztem tőle: vajon nem tudta-e, hogy Plutarchosz és Aulus Gellius anekdotái és sztorijai merőben alkalmatlanok balladának? Nem jött-e rá soha, hogy a balladához nem csattanó és erkölcsi tanulság kell, hanem képzelőerő, lüktető és drámai fantázia? Avagy nem olvasta-e a nagy szomszéd Erlkönig-ét, Totentanz-át, a skót népköltészetet?

Erre nyájasan elmagyarázta, amit a Naive und Sentimentale Dichtungban oly szépen megírt. Hogy tudniillik vannak naiv költők, mint a Nagy Szomszéd — úgy látszik, én ezeknek fogom a pártját. A naiv költő leül verset írni és nem is tudja, mit akar írni: ugys azt írja, amit akar. Írás közben jut eszébe a vers, a tolla vezeti, nem ő a tollat, voltaképpen csak firkál. Aztán vannak szentimentális költők, mint amilyen ő. A szentimentális szó persze mást jelentett az ő szótárában, mint az enyémben. Ő előre elhatározta, mit szeretne megírni. Rendszerint nem érzelmeit akarta kifejezni: egy nemes gondolatot kívánt versbe foglalni, mellyel az emberiség javát, erkölcsi tisztulását, a szabadság jó ügyét szolgálja. Aztán leült, rágta a tollát, kínozta és gyötörte magát, vért izzadt, hörgött, amíg végre sikerült gondolatait verse Prokrusztész-ágyába gyömöszölni. Egészen sohasem sikerült: vagy a gondolatvesztett el, vagy a vers ment tönkre. De legyek elnézéssel: a Die Götter Griechenlands egész jó vers és a Die Glocke-hez is túlságosan szigorú voltam az imént. A színpadias balladákat illetően lehet, hogy igazam van. De hát könnyű azoknak, akik a világ dolgaiból érzelmeiket és vízióikat kívánják feljegyezni; az ilyenek úgy firkálják a verset, mint ahogy nevüket szokták aláírni. Ő a lehetlent akarta és minden versével újra indult az egék ostromára. Ha már nem ismerem irtalmat költészetére iránt, vegyem legalább tekintetbe jószándékát és mérhetetlen szenvedéseit.

Mint versei, drámái is végigkísérték ifjúságomat. Az osztrák színező, akibe szerelmes voltam és akinek kedvéért diákkoromban végigbolyongtam Ausztria és Dél-Németország városait, leginkább Schiller- és Shakespeare-darabokban játszott. Schiller és Shakespeare közé a németek akkoriban már nem tettek egyenlőségi jelet, mint a tizenkilencedik században, — de a kis, rendszerint fehérre meszelt színházak kétszlopos, klasszikus bejárói előtt mindig nagy volt a tolongás. Itt már jóval kevesebb csalódás ért, mint verseinél, elvégre Schiller színházi ember volt a javából és a színpadtechnikához többet értett, mint a verscsináláshoz. De a csalódás nem maradt el, még akkor sem, ha szerelmem játszotta a főszerepet és tomboló siker kísérte.

A legfájdalmasabban éppen a Jungfrau von Orleans érintett. Shaw Szent Johannája naiv, nagy-szerű lény, fanyar és mégis elragadó Artemis, a francia nemzeti elbredés jelképe; Shakespeare Johannája pontosan az ellenkezője: a paraszti ringyó és a boszorkány démoni keveréke. Bármelyiket is lássuk e

kettő közül magunk előtt a színpadon, nem kételkedünk, hogy csak ilyen lehetett... Schiller Orleansi Szüze egyszerre agyonidealizált és tönkredramatizált jelenség — egy pillanatra sem hiszszük el, hogy Jeanne d'Arc valóban ilyen volt.

A Braut von Messina-val ógörög-mintájú darabot akart írni, kórossal és hirnökökkel — a valóban gyönyörű nyelvezetet és a tirádákat azonban elfogta a darab szinte ásitó unalma. A Wallenstein, ha főhőse negyven sort beszélne és hozzá is ugyanennyit szólnának, jó mellékalak lenne Shakespeare valamelyik drámájában, mondjuk a II. Richardban; tizenegy felvonást azonban nem bír ki. A Räuber kamaszos szeretlenségében, elnagyolt és groteszkül vad lázadásában van valami zseniális, durva báj, amely talán még ma is meghatja a nézőt; így a Kalebale und Liebe-ben is. Mindez merőben hiányzik a rideg, történelmi tárgyú Fiescoból és a Stuart Maria vénkoráról írott színműből. A Don Carlos bonyolult intrikái hervatagok, Posa márkí tirádái pedig — Schiller saját szabadságeszméit, a felvilágosodás korának minden lázadását Posa márkí szába adta — kétségbeesetnek mindenkit, aki tudja, hogy a drámaíró első és legfőbb erénye, hogy alakjait úgy beszéltesse, mint ahogy azok beszélnek, nem pedig ő maga beszél belőlük. Egyetlen vigasznak II. Fülöp figurája emelkedik ki a daraból; talán az egyetlen hűsből-vérből való figura Schiller fantáziájának szülőitei közül. És végül, a Tell, Schiller alighanem legjobb darabja, mely mindmáig friss maradt és üde — alighanem azért, mert fantáziájának zörgő gépezete helyett egy nép szabadságharcának legendáját választotta története alapjául.

Ha csak ennyit mondanék Schillerről, a kép, kétszáz évvel születése után, körülbelül olyan lenne, mint egy romos antik templom, melynek teteje beszakadt, szobrai eltűntek és csak a lépcsősor meg két-három oszlopa jelzi egykori nagyságát. Képszerűen és kegyetlenül szólva, így vagyunk; de ha ennyivel megelégednék, elhallgatnám a kérdés lényegét. Igaz, torzó lett belőle, de ez a torzó olyan, mint a kyrenei Vénus torzója, a szamothrákei Niké: egykori nagyságát még most is érezní és nagysága — nem művészi, hanem emberi nagysága — túl mutatott porbaomlott művein. Egyszer, nem is olyan régen, Schiller nekrológjait kutatgatva, kezembe került Pest-Buda 1805-ben egyetlen politikai újságja, a kis árkus formában nyomtatott Pest-Ofener Zeitung, Schiller halálával kapcsolatban így kezdi cikkét: „Der grösste deutsche Dichter, den es je gab und geben wird, ist gestern in Weimar... in Folge eines heftigen Seitenstechens, gestorben.“ Első olvasásra szinte blaszfémia-nak éreztem, nemcsak Goethevel, de Hölderlinnel szemben is, hogy még életükben Schillert merészelelik a legnagyobb német költőnek nevezni... De rögtön átéreztem a névtelen sváb újdondász Kazinczyval oly rokon fájdalmát, hiszen, ha a költő értékelésében nem is, de az ember iránti rajongásban Schiller e romantikus, tizenkilencedik századbeli istenítésében én is osztozom. És nemcsak osztozom; kötelességemnek érzem, hogy a magam kortársaival, akik már nem értik, ha kell, öljemnek érte, mint ahogy az ember halott barátaiért is kiáll, ha jogtalanul támadják azokat.

Itt nemcsak arra célok, hogy Schiller igaz ember volt, olyan becsületes, tiszta és nemeslelkű, ami-

lyen kevés járt e földön. Ez még egymagában nem befolyásolná esztétikai ítéletemet. Villon uton-állóként élt; és ugyan mit kezdett volna a Nagy Szomszéd Schiller tisztességével, meg-nem-alkuvásával? Alighanem éppen ettől ment volna tönkre és padlásszobában hal meg, anélkül, hogy versei javát megírja és a Faustot befejezi. Ugyanígy járt valahogy Schiller is: ha szabad kimondanom, éppen példátlan becsületessége és kötelességérzete fosztotta meg a lehetőségtől, hogy kibontsa tehetségét. Írt ő fiatalon jó verseket is, mint például a Das Fremde Mädchen-t a Laura-versek némelyikét, a Resignation-t — mindezek egy nagy lírai tehetség szerényen csörgedező, de félreismerhetetlen forrás-vizei voltak. Ő maga azonban, mint ahogyan fentebb idéztem prózaművében ki is fejtette, gátat épített a forrás elé, elfojtotta sa, át líraiságát. Fontosabbnak tekintette, kötelességének tartotta, hogy oly népszerű verseibe nemes eszméket szőjjön és ezáltal a lehető leghatásosabb módon hirdethesse a kanti filozófia alapvételeit, a hellén szépségeszményt, Rousseau tanait, a polgárosodás és az európai szabadság gondolatát, a jó, a szép és az igaz iránt érzett idealista rajongását. Hangulatai, érzelmei, szerelmei, magánügyei megírásáról, önmaga iránti példátlan kegyetlenséggel, megható önfeláldozással mondott le. Helyébe megkísérelte a lehetetlent, az egék ostromát: mint ahogy az előbb mondtam: hogy azt írja meg a versben, ami nem odavaló. Meg is szenvedett érte: tudóvészesen, vért köpve, csigalassúsággal, kínlódván, de türelmes, szent alázattal vetette papírra költeményeit. És, habár kisebb mértékben, ezt tette néhány drámájában is, mint a Don Carlos-ban. E félelmetes birkózással legyűrte önmagában a költőt, hogy egy szerinte magasztosabb célt érjen el. Ily gondok a Nagy Szomszédot nem gyötörték, „groß nur ins volle Menschenleben“.

(Folytatás az utolsó oldalon.)

Berlin, Páris, Genf, Peking

A Szovjetunió november végi jegyzékében egyoldalúan megtagadta a Berlin ügyében kötött négyhatalmi egyezményeket, s Nyugat-Berlint ideiglenesen „szabad városnak” óhajtotta nyilvánítani. Nyugat-Berlin szabadsága a szovjet és keletnémet hatóságok jogérzékétől függött volna. A szovjet jegyzékre az elutasító választ előbb az angol, az amerikai, a francia és a nyugatnémet kormány, majd Nyugat-Berlin kétféle polgára adta meg. Ezt az egyhangú állásfoglalást erősítette meg s tette hatékonyabbá az Atlanti Tanács határozata. A tizenöt NATO-hatalom leszögezte: „Egyetlen államnak sem áll jogában egyoldalúan felmondani nemzetközi kötelezettségeit. Az a tény, hogy a Szovjetunió most megtagadja a Berlinnel kapcsolatos szövetségesek közötti egyezményeket, nem foszthatja meg a többi aláíró hatalmat jogaitól, s nem mentheti fel a Szovjetuniót kötelezettségei alól. Az ilyen módszerek megsemmisítik a nemzetek közötti kölcsönös bizalmat, vagyis a béke alapját.”

A Kremlin által kibombolt berlini válság pillanatnyilag a Kremlin kudarcával végződött. A világhírvélemény előtt újra felvetődött a kérdés: mi értelme van tárgyalni a Szovjetunióval, ha a tárgyalások eredményeképpen megkötött egyezményeket a Szovjetunió önhatalmúlag és egyoldalúan bármikor felmondhatja? A nyugati hatalmak ennek ellenére hajlandók a berlini kérdéstről tárgyalni, ha azazal, mint az össz-német kérdés egyik integráns részletével foglalkoznak.

A szovjet sajtót fölötte meglepte a tizenöt atlanti hatalom állásfoglalásának keményége és teljes egyhangúsága. A Pravda hírmagyarázó abban reménykedtek, hogy az európai szabad piacok kapcsolatos nyugati ellentétet a főbenjáró kérdésekre is áttérjednek. Ennek ellenkezője viszont csak az egyhangúság jelentőségét fokozza.

Az Atlanti Tanács egyetért az amerikai katonai szakértőkkel, akik szerint a Szovjetunió nem kockáztatja meg a világháborút Berlin megszerzéséért.

Genfben hosszú ideje tárgyal a nemzetközi nukleáris konferencia. A nagyhatalmakat vegyes diplomata-tudós-műszaki bizottságok képviselik. A konferencia december közepén megegyezett a megkötendő egyezmény első három pontjában. Ez a három pont az atombombakísérletek megtiltásával és a nukleáris háború esetleges előkészítésének nemzetközi ellenőrzésével foglalkozott. Amint nyilvánvaló lett, hogy a nyugati hatalmak keményen elutasítják a Berlin megszerzésére tett kísérletet, a szovjet bizottság nyilatkozatával kétségessé tette azt a kezdeti eredményt, amit a konferencia eddig elért. A szovjet álláspont szerint minden országban az ellenőrzést az illető ország polgárai végzik, s az ellenőrző szervben csupán egyetlen külföldi ellenőr foglalhat helyet. Ennek a külföldi ellenőrnek nincs joga nyomban vizsgálatot elrendelnie, ha figyelő műszerek gyanús jelenségeket jeleznek az ellenőrzendő területen. A külföldi ellenőr légi ellenőrző utakra csak bizonyos előre meghatározott sávokon mehet, tehát nem repülhet szabadon az egész megfigyelendő terület felett. Magyarul: a Szovjetuniót maga a Szovjetunió ellenőrzi, ha kedve tartja. Ez az ellenőrzési mód senkit nem nyugtathat meg. December közepén ezek a genfi fejlemények azt a feltevést látszanak erősíteni, hogy a Kremlin mindenfajta nemzetközi tárgyalást pusztán propaganda eszközként tekint. Mindamellett van még remény a hidrogénbomba kísérletek megszüntetésére: egy, lapzártakor elfogadott 4. pontban a három nukleáris nagyhatalom megegyezett a létesítendő nemzetközi ellenőrző szerv összetételében. Eszerint Angliát, az Egyesült Államokat és Oroszországot a nemzetközi ellenőrző bizottságban 1—1 állandó tag képviselné, a töb-

bi, az egyezményben majd résztvevő országot pedig 4 választott tag, akiket turnusonként választanak.

December közepén bajos eldönteni: mi a jelentősége a pekingi híreknek, hogy Mao Ce-tung leköszön a Kínai Népköztársaság elnöki tisztjéről és „csak” a Kínai Kommunista Párt és a kínai nép vezetője marad. Nincs okunk kételkedni a pekingi nyilatkozatban, amely szerint Mao csupán a köztársasági elnökséggel járó sok formális és szertartásos funkciótól óhajta szabadulni, hogy nagy elméleti munkájával foglalkozhasson.

Mao az új kommunista alapkönyvet akarja megírni. Az elmélet továbbfejlesztésére — mint Pekingben hangsúlyozzák — azért van szükség, mert a huszadik század második felének új fejleményei számos olyan főbenjáró konkrét kérdést vetnek fel, amelyekkel Marx és Lenin nem foglalkozhattak. A rohamosan gyarapodó népességű, hatalmas területű ázsiai parasztirodalmakban más módszerekkel kell előrehaladni a kommunista millennium felé. A Szovjetunióban is kísérleteztek kommunálkai évtizedekkel ezelőtt, de ezeket a kísérleteket baloldali elhajlásnak minősítették, s a kommunákat felszalták. A kínai fejlődés jelenlegi szakaszának dinamói azonban éppen ezek a kommunák. Nem tudni, a Kremlin hogyan fog reagálni Mao új tevékenységére. Eddig a marxista-leninista elmélet egyedüli magyarázója, alkalmazója és továbbfejlesztője a mindenkor szovjet diktátor lehetett. Minden más kísérlet a „továbbfejlesztésre” — revizionizmusnak minősült. Kevés értesüléstünk alapján csak két lehetőséget tudunk feltételezni:

Mao vagy a kommunista világ elméleti és gyakorlati vezérévé, vagy revizionistává válik. Ez utóbira vall, hogy, mint a Washington Post jelenti, Hruscsov már reakciónak minősítette a kínai kommunarendszert.

FEJTŐ FERENC:

Jól nevelt francia úrilány — neveletlen magyar író

Simone de Beauvoir legújabb könyvének, az „Egy jól nevelt úrilány”-nak számunkra külön érdekessége van: a kiváló író önéletrajzi művének vége felé remekbe sikerült s könnyen felismerhető portrét rajzol egy méltatlanul elfelejtett íróvárosunkról, néhai barátunkról, az „Iren” és a „Párisi eső” szerzőjéről, Hevesi Andrásról.

Sartre élettársá diákkorában, a húszas évek vége felé, a Sorbonne-on ismerkedett meg Hevesivel, akit egyszerűen „Bandi”-nak nevez könyvében, ami franciául olvasféleképpen hangzik, mint „bandita”. „Nagy darab ormótlan fiú volt — írja róla —; terebélyes arcán tétován görbültek mosolyra húsz ajkai.”

Hevesi, írja Beauvoir, szívesen emlegette nevelőapját, Hevesi Sándort, a budapesti Nemzeti Színház volt igazgatóját. Amikor összebarátkoztak, Bandi épp a francia melodramáról készített doktori értekezést. „Szenvedélyesen csodálta a francia kultúrát, Madame de Staelt, Charles Maurrast...”

Hadd szakítsam itt félbe az írónt. Hogy Hevesi a francia kultúrát szenvedélyesen szerelmekkel szeretete — mondhatnám, szinte betegesnek tűnő, perverz szenvedélyvel —, erről nincs kétség. Hiszen e szerelmét számos művével, regényeivel éppúgy, mint esszéivel, életével, tragikusan szánalmas halálával is megmutatta. A napokban olvastam újra egy kis Boileau-tanulmányát, amelyet 22 évvel ezelőtt közöltünk a „Szép Szó” karácsonyi számában. Ennek a tanulmányának minden sora, minden betűje a francia nyelvnek, a francia irálynak, a francia modornak szerelmét lehell, vagy ahogy Hevesi mondta volna, lihegi. Hevesi jobban megértette, mint bárki más, hogy „Franciaország, amelynek anyai zseniális fia volt, Boileau-nak, ennek a közepeszerű szellemnek rabságában sínylőddött több mint másfél évszázadon át és sínylődik ma is. Franciának lenni — írta — egy kicsit mindig annvit fog jelenteni, mint Boileau tanítványának lenni. Údv neked, zsémbes, rosszkedvű, aranyeres vén törvényhozó, aki oly ellenzéki tudtál lenni a kormánypártiságban, aki a nagy király háta mögé bújva, úgy oda tudtál mondogatni a földi hatalmasoknak, aki rossz írók légióival és néhány jó íróval népesítetted be a Parnaszszust, aki még az akadémiai székfoglalóban is gorombáskodni tudtál és olyan hűségesen kitarítottál a barátaid és a civilizáció mellett! A franciák már unnak, de miránk, magyarokra még ránk férne egy-kettő a fajtádból.”

Descartes nyelvén gondolkodott, Rousseau szívvel érzett Hevesi András. Azt hiszem, élete legfőbb vágya az volt, hogy a francia szellem legyen köztisztelőben álló vezérképviselője a Horthy-Magyarországon. Budapestten legszívesebben Cserépfalvy boltjában tartózkodott, ahol a francia újdonságokat már a csomagolópapírból kaparthatta ki. Emlékszem, mennyire megtisztelt, amikor egyik első írósomról azt mondta: „normalien”** írás. Az ő szájából ez minden bizonytalanságot nagy elismerést jelentett, bárha nem fenntartás nélkül.

Nem is a francia irodalom iránti hódolatteljes érzelmeit illetően óhajtok vitába szállni Simone de Beauvoirról, csupán azt jegyzem meg, hogy Hevesi nem annyira Charles Maurras-t kedvelte, ezt a szarkasztikus, sértődött, gonosz embert, hanem annak pajzán főmunkatársát, Leon Daudet-t. Ez az utóbbi volt rabelais-i temperamentumával, patakzó stílusával, mohó létszerelmével és botrányszeretetével Hevesi igazi életstílusnyerője. Azt hiszem, Hevesi a „Párisi eső” egyik főhőse, a litván Turauskasnak alakját kicsit saját magából és kicsit Daudet-ből keverte össze. Annyi bizonyos, hogy mind a kettőjükre ráillik a jellemrajz, amelyet Turauskasról adott a regényben: „Ez a lompos, széthullott ember... olyan kifogástalan munkát végzett, mint egy nagy-szerű motor. A szavak pontosan, kerekre csiszolva törtek elő a szájából, minden mondata tökéletes volt, arányos, epigrammatikusan tagolt, nyomdaképes. Az ormótlan test minden erőfeszítése a szavakban összpontosult, amelyek játékosan, táncos gráciával szökeltek... volt benne valami artizanszerű, mint egy ördögien ügyes kézdobáló mutatóujjában.”

* Franciaországban az Ecole Normale Supérieure tanítványait nevezzük „normalien”-eknek.

De térjünk vissza Hevesire, ahogy Simone de Beauvoir látta őt. „A középeurópai népeket és különösen a balkániakat egyszerűen barbároknak tekintette...” Ez lehetséges, saját magát is beleértve. De ahol leginkább ráismerünk Hevesire, azok a következő sorok: „Hirtelen haragú ember volt, nagyon könnyen méregbe gurult; olyankor kezei remegni kezdtek, jobb lábával görcsösen taposta a padlót és dadogott.” Ki nem látta ugyanis barátai közül Hevesi Andrást toporzékolni? Olyankor kirobant belőle lényének egész infantilizmusa, minden illemet és jólneveltséget, csiszoltságot félredobva, szinte ujjongva engedte át magát a legféltelenebb dühnek, tombolt, bömbölt és harsogott, a fogait viszcorgatta, mint egy megveszeke-dett Tarzán, mint egy bölcsőjéből kitért óriás csecsemő. Az utcán vagy a kávéházban is elfogta ilyen dühroham. Iyankor az emberek rémülten futottak össze, azt hitték, valakit gyilkolnak. Holott legfeljebb csak arról volt szó, hogy valami hibát talált a szövegdobban.

Beauvoir-t nem annyira e dührohamok bosszantották fel, mint inkább, hogy Hevesi „vastag ajkai félyvást ezeket a szavakat görgették: kifinomultság, kecsesség, báj, tapintat.” A jólnevelt úrilány nyilván nem értette, miért váltak épp ezek a szépen felsűt szavak Hevesi rögeszméivé. Mi bezeg tudtuk... s Hevesinek voltak olyan francia ba-

rátai is, akik ugyancsak elzárkózottak azon, hogy a szörnyetegfióka milyen görcsös becsúgygyal igyekezett torz kánóvéseit lenyenni, életét megrendszabályozni, kifinomulttá, tapintatosá, kecsessé tenni; hogy Hevesi András milyen, szinte couéista módszerrel, mindig ugyanazokat az eszményi szavakat pergetve, próbált jólnevelt embert formálni magából. „Rendes, kedves, tekintélytiszteelő úri fiú vagyok”, mondta magáról a „Párisi eső” egyik alakja, György, akiben ugyancsak saját magát festette meg Hevesi — „polgári karriert akarok befutni.” Hevesi több mint polgári karriert kívánt magának; ez a középeurópai, balkáni, New York kávéházi szökevény, a maga Bakony-lelkét Le Nôtre kertművészetével akarta rendbeszedni, kicsinosítani. Nem jellegzetesen dunavölgyi becsúgy volt ez?

„Cseppet sem volt ostoba”, mondja róla még Beauvoir, „s gyakran érdekfűdéssel hallgattam fejtegetéseit a kultúrák és civilizációk különbségeiről. De legtöbbször csak közepes örömet találtam a vele való társalgásban. Ami viszont őt bosszantotta fel. „Ha tudná maga, milyen szellemes vagyok én, magyarl”, mondotta egy nap kétségbeesett és ugyanakkor dühös pillantást vetve rám...” Annyi bizonyos, hogy Hevesi Bandi nagyon szellemes volt és ugyanakkor nehezen elviselhető.

Simone de Beauvoir tanúja volt

Hevesi egyik ifjúkori szerelmének is. Egyik barátjánőjébe szeretett bele; a lányt, Stéphát, érdekelte Hevesi, szívesen imádatta magát vele, de mást szeretett. Egy Fernand nevű fiatalembert. Hevesi egyszer megvalóította róla Beauvoirnak, hogy ádázul gyűlöli.

„Gyűlölöm ezt az alakot — kiáltotta mintegy önkívületben. — Először is, mert zsidó!”

„Rettentesen meg voltam botránkozva”, írja e jelenet kapcsán Beauvoir.

A „balkáni szörnyeteg”-nek ez az antiszemita kirohanása a jólnevelt úrilány szemében a neveltelenség csimborasszója volt. Csak egy évtizeddel később bocsátotta meg Hevesinek.

1939 őszén, amikor is a Dóme-kávéház terraszán találkoztak össze (akkor még a Dóme-kávéházban lehetett Beauvoirról és Sartre-ról találkozni, nem a Deux Magotsban), Hevesi bejelentette, hogy önkéntesen megy a francia hadseregbe. Arra kérte Beauvoirt, őrizzen meg számára egy emléktárgyat, amelyhez nagyon ragaszkodott: egy kerek üvegburkos falórárt, amelyet alighanem anyjától örökölt.

„Alkork azt is megvalóította nekem, hogy zsidó, meg hogy törvénytelen gyermek”** és megvallot-

** Ami tévedés; nyilván azzal téveszti össze, hogy Hevesi Sándornak fogadott fia. (Szerk.)

Egy papnó ifjúsága

(Simone de Beauvoir: *Mémoires d'une jeune fille rangée*; Gallimard, 1958)

Simone de Beauvoir a sartréi Temps Modernes bomlázó gárdájának leghűségesebb tagja, az egzisztencialista morál népszerűsítője. Néhány, talán túlságosan intellektuális regény után a Goncourt-díjjal jutalmazott Mandarinok-kal egyszerűen a modern próza élvonalába ugrott. Legújabb könyvében, a *Mémoires d'une jeune fille rangée*-ban Simone de Beauvoir életének első húsz esztendejét írta meg azért, hogy saját fejlődésének tanulságát levonja.

Az író 1908-ban született Párisban, a Belle Époque utolsó éveiben. Igazi polgári környezetben, békés, kivittázt világban, úgy, ahogy azt egy Cilike-történet megkövetelné. Apja afféle lecsúszott arisztokrata volt, nevében ugyan előkelően biggyeszthette a nemesi partikulát, de valójában sem a zártkörű klubokba, sem a szalonokba nem tudott bejutni. Színházakban, futtatásokon, kávéházakban kereste azt, amiből anyagi helyzete már kizárta. Ügyvédmestersége nem nagyon érdekelte, annál inkább a műkedvelő színjátszás, hiszen ennek révén a társaságok kapui is olykor-olykor megnyitáltak előtte. Korának és osztályának gyermeke volt: elfogult nacionalista, aki lenézte a polgári köztársaságot, és megkövetelte a házastársától a hűséget, a fiatal lánytól az ártatlanságot, de a férfiú szabadságban nem talált semmi kivetni valót. Anyja jó módú és jámbor családból származott, maga is szigorúan örködött gyermeke lelki élete felett. A kis Simone a kiválasztottak világába tartozott: a Luxembourg-kertben gyanakodva kerülte a szegényeket, a szökőkút-nál saját poharából ivott. A háború inkább csak játéknak tekintette; kis honfilány volt, a jótékonyági gyülekezetek anygalkája. Havonta kétszer gyónt, s a jó és a Rossz fogalmát világosnak és sérteletlennek tekintette.

De ahogy egyre jobban felnyitotta szemét, úgy csorbult ki ez a kezdeti harmónia. Hiszen a felnőtt igazsága mennyi kényelmet, megalkuvást, hazugságot takar. A kis moralista mindenre rákérdezt: hogyan lehet, hogy a szülők egymás közt veszekednek, hogy a családi könyvtár titkon olvasott művei egészen más képet mutatnak, mint amit neki tudnia illik. A későbbi intellektuel születésének volt ez első mozzanata; ezek az ellentmondások tanították meg először a kételkedésre, a problémákkal való őszinte szembenézésre. Bármennyire paradoxon hangozzék is, a végtelékig fokozott morális követelés vezette el a vallás és Isten tagadásához.

Tanulmányait kitünően végezte,

s egyre inkább megerősödött benne az elhatározás, hogy nem a szokásos női életpályát választja. Értékrendszerében a válás helyét az ész és az irodalom kultusza foglalta el, írói vagy tanári jövőről ábrándozott. Erettségi után beiratkozott a Sorbonne-ra. A családi nevelés kötélya is erős még: a kötelesegről, a jogról alkotott fogalmai, a szexuális tabuk még tartanak. De szelleme annál fogékonyabb:

„A „valódi” életet persze még kissé félnék romantikával nézte. Beiratkozott egy társadalmi munkaközösségbe, amely Páris szegényekéit látogatta. Az éjszakai étellel rokona, Jacques ismertette meg, akihez egy ideig ábrándos és nem nagyon viszonzott szerelem is fűzi. Végiglátogatták a Montparnasse bárjait, a Jockey-t, a Rotonde-ot — regényei díszleteiként bukkannak majd fel —, sőt hamarosan már egyedül is kimerészkedett este. Valójában egyik sem elégítette ki, mindkettőt csak önhittő menedéknek tartotta. A maga igazsága másutt van!

Közben az ismeretségek kaleidoszkópja egyre gazdagodott. Hol Simone Weil-t, ezt a modern misztikust látjuk, amint egy Kínában pusztító éhínség hírére könnyekre fakad, hol Aron, a későbbi filozófus vagy Merleau-Ponty bukkann fel, hol Vailland jelenik meg a karján valami kis nőcskével. Ekkor jelenik meg a színen a három Ecole Normale-os barát. Először Herbaud figyel fel rá, de hamarosan Nizan, ez az idealista kommunista (később, a szovjet-német egyezmény után kilépett a pártból), majd a fronton esett el) is érdeklődni kezd a különlegesen értelmes lány iránt. Simone felfedezi, hogy alakja egész csinos, hangja meg vonzó is lehet. Amikor meg Herbaud visszamegy vidékre, Sartre lép a helyére. Sartre, aki mindenhez ért, nemcsak a német filozófiát, de az amerikai jazz-együtteseket is ismeri, akinek pontosan vágó intelligenciája félelmetes híru, s azt mondják, álmában sem szűnik meg gondolkodni. S talán először remeg meg az eddig nagyon szigorú és öntudatos hang, s fordul nőies alázatba: először találkozik olyan emberrel, aki majdnem mindenről hasonlóan gondolkodik, s mégis annyival tisztább lát. Sartre tanítja meg, hogyan kell mindig friss szemmel, előítéletek nélkül nézni a valóságot, hogyan lehet az írói hivatást a legnemesebben vállalni, s a későbbi elmélet, az egzisztencializmus fő témáit is változza már. Simone előtt határozottabban jelenik meg a jövője: ez sem nem a polgári konformistáé, sem a könyvtármolyé, sem a bártöltelkéé, Sartre példája megmutatta, hogy

lehet a régi kereteken kívül egy büszke, vidám, megfontolt és hatékony életet építeni...

Mit kaphat a magyar olvasó ebből az oly francia miliőjű műből, a szokásoknak és társadalmi képleteknek a miénktől különböző szövegdoból? Itt hiába keresnénk a muzsikára megnyiladozó Jean-Christophe-ot, az illiers-i galagonyaszegte ösvényen ázmodozó Proust-ot, a Vátsót kölykök szobájának misztériumát.

Mégis inkább franciás tulajdonságai ragadnak meg leginkább, egy nemzet gondolkodásának legjellemzőbb jegyei: világossága, elemző-készsége, őszintesége. Az egész könyv egyetlen kartézianus esszé: az igazság keresése a ráció lámpájával. Ezért is mellőz minden érzékenyülésre alkalmas elemet, minden meghatódottságot. Kegyetlen pontossággal figyeli saját magát, egykori naplóját, leveleket idéz, de ezt is különleges gonddal, megtisztítva őket még attól a csalóka önámítástól is, amivel egykor talán táplálhatta magát. Ezért ez a hamis kegyeletet nem ismerő hang, mely még családját is szociológiai pontossággal határozza meg.

A könyv erkölcsi tanulsága az egzisztencializmusé. Simone fejlődésén keresztül valóságos ontológiát kapjuk. A *Mémoires* egy-egy jelenete akár a Lét és a Semmi vagy a Pour une morale de l'ambiguïté lapjain is szerepelhetne a számos illusztráló példa egyikeként, Simone apja vagy Jacques, akár az ismert sartré-i jelképek, a komédiás és a bātard, a fattyú önálló életét is élhetnék, — anélkül, hogy itt, az önéletrajzban műszavakkal megfejlve, magvarázó címkézésekkel lennének ellátva. Nincs semmiféle idegen abszolútum, hirdeti az író, az ember igazságát saját magában kell keresni.

A művet a szabadság szelőlő lengek át: az egzisztencialista hős sorsa sohasem véglegesen determinált. Simone huszonegy éve állandó változás és fejlődés. Az elbeszélés lezárása csak csomópont, ahonnan a múltat fel lehet mérni, értelmet lehet adni a megtett útnak, új célokot kitűzni, nem pedig a személyiség megmerevedése. Mégis, cik-cakok, kitérők ellenére érezzük, hogy egyre közelebb jár a helyes, a maga helyes megoldásához. És egyszerre ebben az ateista műben a kegyelem és a szabad akarat szinte vallásos hangulatú játéknak vagyunk tanúi. Ezért is hihetjük olyan igaznak a befejezésnek Zazát, a barátját idéző lírai hangütését: „...és még sokáig úgy gondoltam, hogy szabadságomat a halála árán nyertem el.”

Albert Pál

ta, hogy szexuális rögeszméi vannak, mint például, hogy csak a száz kilónál súlyosabb hölgyekkel érzi jól magát; hajdani szerelme, Stepha csak kivétel képezett...”

„Aztán a háború elnyelte őt; sose jött el az órájáért.”

Szegény Bandi. Hogy mennyire szerette Franciaországot, nem is az országot, hanem a kultúráját, azt 1939-ben mutatta meg, a hadüzenet után. Az ő szemében a világ-háború elsősorban a náci-német barbárság és a francia műveltség élet-halálharca volt. A küzdelem ideológiai háttere alig izgatta, annak gazdasági vonatkozásai nem érdekelték. Úgy vélte, hogy a németek mindenekelőtt a racine-i esztétikát és a mojière-i ironiát akarják csizmájuk alá taposni. Ezért jelentkezett azonnal önkéntesnek a francia hadseregbe, mielőtt még törvényes intézkedés történt volna önkéntes ezredek szervezésére. Neki sürgős volt a dolog: Racine-t és Molière-t megvédeni. És amikor először elutasították, egyetemi tanárokat, államférfiakat mozgósított, hogy közbenjárjanak felvétele érdekében. Francia ismerősei, köztük a nácifikaódott Drieu la Rochelle, úgy tekintettek rá, mint valami idegen égitestről közéjük potytyant jelenségre. Sehogy sem értették a lelkesedését.

Bajtársai sem értették. 1940 elején együtt voltam vele a barcarési kiképzőtáborban, Perpignan-tól néhány kilométernyire. Tehetségtelenebb katonát a világ még nem pápált. Az őrmesterek először azt hitték, hogy csak azért nem tart lépést, mert ügytelenségével őket vagy svejki módra az egész katonalelet akarja kifigurázni. De végül kénytelenek voltak belátni, hogy Bandi a legjobb akarata ellenére sem tud masírozni; hiába verítkezett és nyögött és gyürkőzött neki százszor is, nem tanult meg célba löni sem. Végül a tiszték már kérlelni kezdték, hagyja magát felmenteni. De ő hajthatatlan maradt. Eppen akkor Gide naplóját olvasta a Pleiade kiadásában és ez az olvasmány még csak megerősítette a francia kultúrához való ragaszkodásában. Kellemes, furcsa órákat töltöttünk együtt a füstös és lármás kávéházakban; ő csámcsogva olvasott fel részleteket Gide-jéből; mások a készülő regényéről beszélt, Julianus Apostátáról, amelynek kéziratát Párisban hagyta. Ez is nyomtalanul elvesztett.

1940 májusában eltértek útjaink. Az ezredet, amelynek kötelékébe tartozott, a Somme partjainál vetették útközébe, ahol az önkéntesek javarésze elpusztult vagy fogságba esett. Hevesi Andrást visszavonulás közben fejlődés érte; az epinai kórházban halt meg sebessülésbe. Így hát sikerült neki hősi halált hálnia a francia kultúráért...

Tetszeni bizonyára nagyon tettett volna az a portré, amelyet Simone de Beauvoir rajzolt róla; az egész könyvet szeretete volna. Mert abban épp oly tárgyról van szó, amely őt föltöttebb érdekelte: arról, hogyan változik át egy jólnevelt polgári úrilány a polgári életformák ellen zendülő forradalmárrá.

Hevesi András ténylegesen szeretett valaha egy ilyen forradalmár nőt, akit én is jól ismertem. És ő, akinek fogalma sem volt marxizmusról, se munkássztályról, s még csak tudomást sem akart venni a társadalmi problémák létezéséről, egyszerűen megtelt csodálattal és lelkesedéssel az illető hölgy iránt; s minél szigorúbban ítélte meg ez a (tegyük hozzá, hogy „jó középosztálybeli” származású) mozgalmi nő őt magát, Hevesi Bandit és az osztályát, annál inkább rajongott érte. Legalább olyan jó regényfigurára volt Hevesi András, mint amilyen regényíró.

Simone de Beauvoir könyvéből viszont főleg az derül ki, hogy ez a tehetséges asszony sok mindent magával vitt lázadásába janzenista színezetű katolikus neveltetéséből. Tulajdonképpen, ahogy egy szellemes bírálója mondta róla, Beauvoir a vallással, egyházzal, polgársággal való szakítása után is, Sartre-ral való szellem- és életközösségében is az maradt, aki saját bevallása szerint serdülő korában volt: jólnevelt francia úrilány, velejéig erényes lény, aki mindig, mindenben szigorú különbséget tesz a jó és a rossz között és egész életét arra teszi fel, hogy a jó ügy diadalmaskodjék.

Épp csak hogy most másban látja a jót, mint tizenhét éves korában.

TÖRTÉNELEM ÉS JÖVŐ

Hálás vagyok, hálás lehet az olvasó is Iványi Grünwald Béla, Hatvány Bertalan, Borsody István, Stolte István Miklós, Padányi-Gulyás Béla, Vészy Mátyas és magát megnevezni nem kívánó történelmíró barátainknak azokért az értékes hozzászólásokért, amelyekkel az Irodalmi Ujságban augusztus 1-én megjelent, „Az elsőkészített történelem” című vezércikkemet megdöbbentették. Ellenvételeikkel nagyobbára egyetérttek; többnyire csak helyrebillentettek egy-egy állítást, amely a vezércikk szellemi törvényeinek nyomására élesebbre sikerült, mint amilyenek a sokrétű valóságot magam is látom. De örömmel tapasztaltam, hogy leglényegesebb mondanivalómban és főképp igyekezésemben mindnyájan egyetértenek velem. Abban tudniillik, hogy az utóbbi évtizedek magyar — azaz magyarországi keletű vagy magyar tárgyú — történelemírása hamis képet adott múltunkról s ezáltal jelenünkről, torzításaiban célzatosabbat és durvábbat, mint amit arra való hivatkozással menthettek, hogy részrehajlás nélküli történelemírás sehol sincs. Nyilván egyetértünk abban is, hogy a száműzött értelmiség sokat tehet a hamisítások kiigazítására és a mulasztottak pótlására. Nem kívánom itt felsorolni, amit némely társam erre konkrétan javasolt: a gyakorlat majd eldönti, közös óhajainkból mi és mennyi valósítható meg. Csak néhány véleménykülönbségre vagy talán inkább hangsúlykülönbségre szeretnék visszatérni, amely magam és néhány társam között mutatkozott.

1945—47

Történelmi és politikai szemléletünk kialakításában egyaránt fontos kérdés, hogy miképp vélekedünk az 1945—47-es Magyarországról. Iványi Grünwald Béla és Vészy Mátyas szerint én túlságos elnézővel, ha ugyan nem magasztalóan nyilatkozom róla. Ma nehéz velük némileg együtt nem éreznünk: kétségtelen, hogy külpolitikai cselekvő szabadsága az országnak akkor sem volt már, magyar állampolgárokat akkor is elhurcolt a szovjet rendszert, csirájában fellelhető volt (ehhez nagytövegem sem kellett) a fürtelem, amely egy-két év múlva az egész életet ellepte. Én megtoldanám ezt azzal, hogy fellelhetőek voltak olyan undokságok is, amelyek később eltűntek. A tűzvész közmondásos érdeme, hogy benneégnek a poloskák, s a gyújtogatóktól, akik az ú. n. proletárdiktatúra vagy népi demokrácia intézményesített győzelmével az ország ügyének intézését kezükbe vették, nem vitathatjuk el az érdemet, hogy leperzselték róla az eszmék és árúk lanykereskedőinek egy hányadát, olyanokat, akik a háború utáni első esztendőben vidáman lézengtek és zsebeltek az átmentett régi urak és a foglalt idegenek között kiépült üzleti és hivatali csatornáknak. A méltóságos és kegyelmes urasági sznobság még dúlt, de az elvtársi törleszkedés máris tombolt, s a két világnézet a feketetözsédn találta meg szintézisét, ahol a Nemzeti Bank jóváhagyásával kötötték a törvényesen tiltott üzleteket. A Kremlin ügynökei csempészett dollár és hamisított font bankjegyekkel bélelték a magyarság koporsóját s vidáman készültek fel arra az időszakra, amikor a temetői mozdulatlanág nemzeti rend lesz, a rémület életforma, a besúgás köteleesség.

Lehet-e ezt az időszakot visszatekintve megvédeni? Nem lehet, de muszáj. Ezzel a muszájjal a tényeknek tartozunk. Olyan tényeknek, amelyeket semmiféle, még oly jogosult émelv és kiábrándultság nem törölhet ki a krónikából. Tény, hogy Magyarországon soha nem volt olyan szabad és demokratikus választás, mint 1945-ben. Groteszk, hogy nem volt előbb; de erről bizonyítást nem az oroszok tehetek. Groteszk az is, hogy akkor mégis csak volt: azért adták, hogy elvegyék. Ugyanezt tették a földdel, amely akkor a paraszt tulajdonába került. A páncél-

kocsik robotásának ütemére végrehajtott birtokszabdálás bizonyítást nem volt eszményi művelet; több irányadó elve, így az erőszakolt és demagóg megkülönböztetés „úri” és „paraszi” eredetű középirtokok közt, már akkor elárulta elgondolásának rosszhiszeműségét, arról nem is szólva, hogy olyan törvény volt, amelyet kezdettől fogva az áthágásával ünnepeltek meg leglelkesebb szóvivői. De mit számít ez ahhoz képest, hogy egy hosszú évtizedek óta esedékes reform vált valóra vele, hogy nagyjában-egészében mégis először vált a magyar föld népe a magyar föld gazdájává s hogy bármennyit veszített is az ország háborús pusztulásán, náci harácsoláson, orosz rommátételen és orosz jóvátételen: a földcsztás nagyobb gazdasági sikerrel járt s a parasztságot hamarabb segítette jólétebe, mint igazában bárki is remélhette volna? Ugyancsak rohamosan emelkedett ez évek alatt a munkásság életszínvonala. Az üzemi tanácsokon, a bizalmi rendszer intézményesülésén át megkezdődött a munkavállalók rendszeres részvétele az ipar igazgatásában. Ez is rengeteg bajjal és zavarral járt, nem utolsósorban mert a parancsuralomra készülődő pártnak épenséggel nem állt érdekében munkaképes üzemi demokrácia meghonosodása. Mint az államban, úgy az üzemekben is gyenge és korrupt demokrácia kellett neki, amelyet aztán ennél könnyebb lesz elsöpörnie, néptaposásra, vagyis „népi demokráciára” átváltania. Ez igaz. De hogy amíg ez a böjt-elrendelt farsang tartott, csakis a „szellemi rend” látta volna hasznát, mint Iványi Grünwald barátom véli, az nyilván túlzás; ahogy túlzott az a gyanú is, amelyben Vészy Mátyas látszik osztozni, hogy ama demokrácia kezdettől és egészében hamisítvány lett volna. Ajándék volt, jótétemény, — de danaida-ajándék, nyomában az ország pusztulásával, gyarmatosításával.

GYARMATI SORBAN

Lehetett volna-e ezt az ajándékot elutasítani? Semmiesetre. Nem utasították és nem utasíthaták el pl. a finnek sem, akik azóta is megtartották. Miért sikerült neki?

Gömöri György

Válasz a kesergőknek

Tárogató-hangon zokognak a bölcsék
jaj mi lesz belőlünk
jaj mi lesz belőlünk
kegyes hazugságok janyar füstölőjét
lóbálják felettünk kopaszok és hajlák
rettentő nagy üstben jobb jövőnk kavaráj
jaj mi lesz belőlünk

Egyszer majd felpeszdül a föld
és mint a fehérbokájú csikó
ledobja hátáról kénytelen lovasát

A vers megjelent a forradalmi Egyetemi Ifjúság 1956 október 30-i számában.

Kajánkodó

Egyetlenem nem lettél,
Szűz Mária sem lettél —
Harangvirág,
Konyhakertben termettél.

Kapor, cékla, saláta,
Kelkáposzta varázsa!
Poros akác;
Érett árpa kalásza.

Változásod eszmélem,
Könnyeidet felmérem,
Tubarózsa,
Nem itéllek keményen.

Virágzásod enyém volt,
Most a termés másé lesz.
Arvalányhaj
Bólongat a zenéhez.

Kiért életemet szívesen adtam volna, két volt.
Azóta kitünt indasága: tobozos fára kúszik.
Rágondolok — hópihe-szerelme számra olvad.
Magam vagyok most: érte még, s már ellene.
Adj Uram erőt, hogy legszebb kislány-álma teljesüljön.

Egyetlenem nem lettél,
Szűz Mária sem lettél —
Krumplivirág,
Áldás-béke-nyugalomra,
Konyhakerti buzgalomra
Termettél.

1958.

Schloss Leopoldskron,
Salzburg.

Ismeretlen dallamra, lantkisérettel

N. Lászlónak

Pirosbársony ingben
zöld mezőben sétálok,
lábaimhoz simúlnak
sápadt lányok — virágok,
fejem fölött varjú
gyásznotával sirámos.

és miért nem sikerült nekünk? Számos ok lehet rá; de a leglényegesebb nyilván az, hogy a demokratikus és nemzeti összefogás érényében a finnek már a két háború közt is gyakorolták magukat. Még amikor beálltak is a Harmadik Birodalom hadviselő csatlósai közé, több mentségük volt rá, mint nekünk — a keserűség a karéliei hódító hadjárat miatt — s hadviselés közben is tőlük telhetően megkülönböztették magukat fasiszta szövetségeseiktől. Náluk is megvolt a kommunista uralom veszélye, sőt talán nem is múlt még el egészen. De azzal a jelszóval megrémíteni őket aligha lehet, hogy hazájukban elképzelhetetlen más, mint valamiféle tekintélyuralmi véglet. Hiszen a két világháború közt is, a második világháború óta is huzamosan megvoltak anélkül. Magyarország történetében a megdöbbentő az, hogy az 1918-as és az 1956-os októberi forradalmak közti időszakban — amely forradalmak különben is túlságosan rövidéletűek voltak ahhoz, hogy demokratikus intézmények alakuljanak ki belőlük — mindössze azt a három esztendő tölthette legalább némi jóindulattal demokratikusnak nevezhető kormányzat alatt, amelyben még jog szerint is a világ legnagyobb kényuralma volt a gazdája. Nem kellemes arra gondolni, hogy amit az 56-os forradalom célul tűzött ki s amit, ha országunk egyszer felszabadul, valóra szeretnénk váltani, azt, bár kezdetlegesen és torzulatokkal, egyszer bolshevik danaida-ajándékul kaptunk. De a történelemben nem egyedülálló jelenség ez és nincs okunk szégyenkezni miatta. Így kaptuk a hódító törököktől a vallásszabadság lehetőségét, mert a Portának érdekében állt. Így kaptuk a jogtaposó Bach-korszaktól az általános teherviselés negyvennyolcas követelésének gyakorlati végrehajtását s az ország ipari és kereskedelmi fejlődésének megalapozását, mert az Össz-Monarchia kincstárának érdekében állt. A hódítók és gyarmatosítók nem egyszer tesznek hosszú távra ilyen szolgálatot azoknak, akiket kiszípoloznak; s mondanom sem kell, hogy a liberálisabbak még inkább, mint az a konstantinápolyi, bécsi, berlini vagy moszkvai abszolutiz-

mus, amely Magyarországra szorított volt ellátogatni. Amikor nemrég Indiában jártam, sokat beszélgettem erről egy szocialista ügyvéd barátommal, P. Trikemdash-sal. „Ön a brit uralom alatt éveket töltött börtönben”, mondtam neki; „kellemesebb körülmények közt, mint én a szuverénnek nevezett Magyarország börtönében, de hát a börtön mégis csak börtön s ön nyilván nem nagy hálával gondol egykori bebörtönzőire. Mit gondol: végső soron hasznát látta vagy kárát vallotta India annak, hogy az angolok egyszer elfoglalták?” Trikemdash elmosolyodott: „Nincs róla határozott véleményem”, felelte, „csak azt tudom, hogy ha nem foglalnak el minket az angolok, ma nincs India.”

Az oroszokra és Magyarországra ez a párhuzam aligha alkalmazható. De talán alkalmazható valami, ami hasonlít hozzá. A nemzet történelmi képződmény; épülhet nyelvi egységre, de egyébre is. A mai India nyelvben és helyi szokásokban még tarkább közösség, mint azoké a kis nemzeteké, amelyek némileg Magyarországhoz hasonlóan szenvedték meg a konstantinápolyi, a bécsi, a berlini és a moszkvai önkényuralmak változó pártfogását vagy közülük legalább némelyikét. Remélhető-e, hogy ha egyszer meglazul a szorítás rajtuk, az eddignél nagyobb és ellenállóbb egységben jelentkeznek, „rendezni végre közös dolgainkat”? Borsody István, amikor a „középeurópai történelmi szintézis” megalkotását sürgeti, Hatvány Bertalan pedig, amikor ezen túlmenően, az emberiség történetének értelmes összefoglalását jelöli meg a magyar értelmiségi emigráció egyik legfontosabb feladatául, alkalmasint ennek útját egyengeti.

FEDERÁCIÓ

Megnyugtató látni, hogy mindnyájan egyetértünk a nacionalizmus elvetésében, a nacionalista babonák felszámolásának óhajában. Némelyekre ez paradoxul hathat; nem nacionalista volt-e, kérdeznék, a magyar forradalom? Nem tartozik-e a nacionalizmus-ellenesség a magyarországi orosz hódoltság vezérszólamai közé? Ez persze azon áll, mit nevezünk na-

cionalizmusnak s mi az, amit az orosz nagyhatalmi érdek, mint áldásos „nemzetköziség”-et az átkos „kozmpolitizmus”-sal szembeállít. Magyarország ma forma szerint „szuverén nemzeti állam”, ehhez orosz gyarmatosítói ragaszkodnak; s nekünk, akik a nemzeti függetlenség és önrendelkezés gyakorlatilag elképzelhető legnagyobb mértékét kívánjuk számára, éppen evégből kell azt kívánnunk, hogy mondva csinált szuverenitását önkéntesen és kölcsönös engedmények fejében legyen jogában akár federációs, akár egyéb nemzetközi megállapodások keretébe illeszteni. Ami engem illet, elképzelhetetlennek tartok olyan nacionalista mozgalmat és olyan a „nemzeti szuverenitás” jelszavába kapaszkodó külpolitikát, amely a huszadik században ne volna elnyomó és reakciós. A kommunista Kínában és a Szocialista Szovjet Köztársaságok Szövetségében ezért látom a társadalmi fejlődés hátráltatóit; s a pán-arab nacionalizmusban ezért látom egy új fasiszmus fenyegetését, egészen függetlenül attól, hogy a pán-orosz testvérhatalom hűbéreseként tör-e hatalomra, vagy végül ellene támad-e, amikor Moszkvából majd benyújtják neki a számlát a mai pártfogásért. Mao Ce-tung, Hruscsov és Nasszer változatos csoportosulásban még ugyanúgy egymás torkának eshetnek, mint ahogy e pillanatban egymás kezét szorongatják; s a nyugati nagyhatalmaknak talán okuk lesz egyikükkel-másikkal, egyik vagy másik pillanatban meg egyezniük. De „haladó” kormányrendszerre ettől még semelyik nacionalista — vagy internacionalista, de nemzeti szuverenitást hirdető — parancsuralom nem válik.

Visszatérve történelmi irodalmunkra: úgy látom, hogy társaim közül a nálam konzervatívabb hátterűek még határozottabban fordulnak szembe a nemzeti hiúság legyezgetésének eszmevilágával, mint jómagam, megátalkodott világpolgár.* Iványi Grünwald Béla főképp arra hivatkozva keltelemre Székfü Gyula hagyatékának, hogy „a nemzetietlennek bélyegzett tizenegyedek századot rehabilitálta”. Székfü valóban nagytehetségű és érdemes tudós volt és sok rést ütött a nemzeti romantikán, de képtelen volt olyan politikai hátsógondolat nélkül írni, amely nem is nagyon maradt műveiben „hátsó” s amely mind a hitlerizmus közeledtéig nem volt mentes a központi tekintély kiszolgálására kész kajánságtól sem. Szép volt tőle az embert látnia a száműzött erdélyi fejedelemben, nem a szobrot, de szebb lett volna ugyanúgy az embert látnia az uralkodó császár-királyban is; szép volt visszaidézve elmúlt századok „szellemét”, dacolnia az örökletes kuruc tekintélyellenességgel, ha a Mária Terézia tekintélyuralmi rokkolyáját nem kanyarítja mindjárt védőpáncélul Bethlen Istvánnak más igényekhez mért alakja köré; általában szép lett volna elvernie a port a szabadelvű korszak vitézkötéses atillán, ha ezt nem használja fel jogcímmül arra, hogy magát a szabadelvűséget gyömöszölje az atillába s maga vádolja nemzetárulással azokat, akik ő előtte a baloldaltól merészelték az erőszakos magyarosítást hozzá hasonlóan bírálni. Később Székfü megjavult, talán túljavult — ki hitte volna valamikor, hogy a népköztársaság diplomatája marad, amikor Vambergy Rusztem már nem képes annak megmaradni? Amivel nem kívánok pálcát törni sem a fekete-sárga, sem a vörösre vált Székfü fölött. Száz okból ösztöntén vélhettem így helyesnek, éppen történelmi párhuzamokból kiindulva. A nemzet története: a nemzet fennmaradásáért vállalt megalkuvások története — nem kevésbé, mint a hősi áldozatoké. Ha a szabad Nyugaton módunk lesz szabadon számot adni róla, az egyikről ugyanolyan elfogulatlanul kell szólnunk, mint a másikról.

Ajánlás

(Köllő sorsa — pipacs-sors;
bársony szíromhullajtás,
Vigasztalan, igaz sors,
hámbafogott sóhajlás.
Vah világba kivetve
szemvilágért-óhajlás.)

* A szót tudtommal Csokonai használta magyarul először. Azóta számosan voltunk jó magyarok, akik vállalták.

— Eredj, te ördögfiájt, eredj! — kiáltott rám öreganyám restelkedő szeretettel, ami nem jelentett egyebet, mint hogy odaintett magához, hogy fülemre igazítsa a báránykucsmát. — Eredjetez, csibém, be rongyos a sálacsátok, az újatlan kesztyűcskétek, aztán megfázást-hektikát ne hozzatok haza nekem, vissza idejében s mindjárt az ágyba!

— Balázka! Jóska! — kiáltottam kisöcsém s kiskomám után, akik már a reteszmadzaggal bajmókoltak s majd elejtették az óriás betlehemes iskátulyát. — Várjatok, hé! Igazítsátok meg a szakállam.

Muzsikált a hó a csizmacskák alatt, szilánkos-üvegesen töredezett a tornác eresznél, ahol nagy nekilödulással végigszáguldottam a „csuszkán” és szerencsésen ülep-huppantam, de beértem a kompániát; Dániel, Szikora kovácsék Danija már odakünn rohagált. Csillagos adventi vasnap este volt, Dani „öregpásztor” a behavazott árok bürüin ide-oda, ide-oda — úgy cikázott, mint a csik; ám a többi nagybotos pásztorral sem lehetett elmondani, hogy ólomból a lába — hacsak Jóskáról nem, mert kacsa volt az istenadta, de azért igen kedves, fitos, félig-mosolygós.

Végig a Kossuth utcán, át a vásártéren, szóródva-sűrűdvé vonult a menet. — Há' térünk be elsőnek? — kurtantott előre Jóska Szikora Dánielnek, aki vezette a betlehemi járást — ángyikákhoz, Kunékhoz, Kiss cukrászékhoz? (Fonott ostort hordott betűzve a csizmaszárába Jóska s attól a viláért sem vált volna meg.)

— Oláh Pali báékhoz! — adta ki az ordert nyugán Dani elől és a betlehemi járók egy kontyot, hosszútornácós ház felé irányították lépteiket a Körös másik partján — azt célozva meg ugyan, de előbb rákerülve a hídra. Fura, „púpos” építmény volt, mint a kandúr háta; falubölcsek, patikusok-klérikusok szerint még a török hódoltság korában falazták boltozatját ily éktelen magasra, hogy az ökrösszékér visszagurult rajta s a lovaknak is igen neki kellett huzakodniuk. (Bezzeg, amikor meglelt ember koromban hazalátogattam — fejem egy sereg ramattal, oskolával tele, be szánakozva kicsinyeltem a „púposhíd” patkóját; hanem ez már az a szomorú végű s nem ez a gondtalan-szép történet.)

A púposhíd tetejére érve, mindnyájan nekitámadtunk Balázskának, aki vitte — mert kis híja elejtette a remekbe készült templomiskátulyát, melyen hárman dolgoztunk három nap lélegzetvisszafojtva, mert Dani csak dirigált. S nem is az volt a fő nevezetessége, hogy glóriás Szent-család s gyönyörű Kisjézus villogott-ragyogott odabenn (matricából a deklire ragasztva), nem is a mohos jászol, szaglászó barmok-tehencskék (cérnázott talpacskákön billegve) — hanem a tornya. Mert annak olyan igazándi templomos tornya volt, hogy minden hajdan való torony-építők megirigyelhetők volna; igazi üvegcserep a négy ablakán s hosszú templomi gyertya plántálódott bele, nagy lángja ott lobolt-libegett a toronysisak alatt, ahová igazság szerint az öregharang dukál. Egy szó mint száz, azóta se láttam betlehemet, ahhoz fogható.

— Hinyje a teremesteket, Jóska, Balázka — vágott felénk a bottal Dani —, így vigyáztok a betlehemre?! Hallod-e, amíg jót mondok...

De bizony Dániel, a Szikora kovácsék Danija nem mondhatott se jót, se rosszat, mert száján telibetrafálta a hógolyó. A púposhíd téglamellvéjén egy darabon hiányzott a hópárna — épp szemközt az egyik pásztorral, ki magam valék s ez a pásztor szörnyen iparkodott másfelé nézni, oly közömbösen, hogy az már maga felér gyanúval-rabizonyítással.

— Lajka te! Megállj, ezt megkeserülöd — böszült fel Dani és egy csataordítással utánvetette magát a zsvány pásztorának. Nagy kergetőzés kezdődött a Körösparton; Lajka idejekorán elérte a községi jégverem dombját s akörül rohagált fától fáig oly ügyesen, hogy Dani pásztorbottal üthette a nyomát. Szerencséjére addig a többiek Oláhék portája elé értek s Balázka, szörnyű szemtelen-mérges pulykahangon (honnan szedhette vajon ezt a fel-paprikázott számárorrdítást ez a tötömjankó) rákezdett a ház előtt a kántálójára:

Uccu te pici szolgáló, ugorj ki a sutbul
tűrőd ki a szottyadt csipát szemed világából!

Hol jutott el Ádám a Tragédiában az emberi sors legmélyére?

Prágában. Sokkal kinzóbb ez a szín, mint a Falanszter jelenet, amelyben már csak elvétve vonaglik a kihűlt hamurakás alatt egy-két lélek betemetett lánvája s Luthernek, Plátónak, Michel-Angelónak csupán elmosódó, ködös emléke maradt hajdani méltó valójáról. Jobban gyötör az Eszkimó jelenetnél is, hiszen ott már lkaján álarc mögé bújik a kétségbeesés az emberi faj elkorcsosulásán. A prágai jelenet azonban irgalmatlanul s teljes valójában alázza meg a tisztá tudást a lángészben, az önzetlen szerelmet a férfiszívben, mindazt, ami nem az emberben. Emlékezetes, miféle sületlenségekkel áll elő Keplernek a kótyagos, aranycsináló Rudolf császár:

Amint izzasztók a vénhedt királyt,
Feltűnt a holló s a veres orosz lány,
Utánuk a kettes mercur kifejlett
A két planéta egyesült hatásán,
S leszült az ércek bölcseltsava.
De elhibáztuk a nedves tüzet,
Szár az vizet s azért nem létesült
A szent menyegző, a dicső eredmény,
Mely ifjuságot önt az agg érbe,
Nemességet vizt át a szürke ércbe.

Amit Kepler, tekintettel alaposan elmaradt fizetésére, engedelmesen rögtön helybenhagy:

Értem, felséges úr.

De szellemi megalázását, aropirító alkuját a keserves mindennapi kenyérért másik megalázójának, Évának az arcába vágja:

Nem fáradok-e éjet és napot,
Elárulom tudásomat miattad,

HATÁR GYŐZŐ:

SÁRGOLYÓ-

Tepertőbül-szalannából pásztorok számára
hozzál gazdád jószántából s vedd a tarisznyánkba!
Rókusz rocskájába borocskát, betlehembe gyertyára-
valócskát
mert Szent József megberetválnék s nem lát. Igen
szörös.

Addigra Jóska letette a hóba a betlehemes skatulatóriumot, tornyával-gyertyájával az Oláhék ajtaja felé s szőlította az elkalandozókat:

— Dani! Lajka! Fene a jódogotokat, egymagamban énekeljek?

— Jól van, jól, csak fújjad a nótádat — szólt vissza Dániel, máskorra halasztván a bosszút (nyomban megfeledkedett róla, ami még a megbocsátásnál is igazibb) és odaállt „öregpásztorak”, hogy vakot-süketet majmolva, megverje a gazda ablakát. Lajkának már csak a bajuszát kellett megkeresnie a sötétben a jégverem mögött; meg is lelte s visszacsapta az orra alá, de a hirtelen iramodástól hasraszánkázott s akkor meg a szakála szállt le a mellére. Ez azonban madzagon fityegett.

Addigra már Oláhék is kicsődültek egy kis mulatságra, ki tornáca, ki a ház elé és egyet se fáztak — mert ez is azoknak a régi, csillagos, fehér karácsonyoknak a tudománya volt, hogy sohase fázott senki; s Pali bá, természetes felesége, menyecske lánya, veje s egész házanépe csak úgy gurultak a nevetéstől — soha még ilyen málé betlehemeseket. Csizmaszárába tűzött hosszú ostorával ugyanis, mamlász Jóska, aki kezdettől a helyén volt s váltig a vég-szavára várt, a döntő pillanatban kiejtette az eszéből a betlehemi járást és elábrándozván, az orrát piszkálta.

— Kacska! Kacska te, kezdjed már — súgta oda félordítva Dani „öregpásztor” — kezd el, amíg ki nem rúgom a zápfogad, te mulya.

Jóskának se kellett több, szép vastag kolbászhangját kieregetve s tán még haragosabban, mint Balázka — bekántált a tornáca:

Sok fagyot megértem, derest meg zuzmarást
de még ily hófúvást — elverte a pallást!
A vén Kiridon is nyájával bajlódik
tán farkas tépte szét, fogán piszkálódik.
Farkast emlegetünk — kertek alatt kullog
lám a vén Kiridon, csak élékujtorgott!

— Öreg vagyok, öreg, már a hamut is mamukának mondom! — kornyikálta (vastag bikahangot mimelve s azt vékonyítva) Dani, miközben móc kucsmáját igazgatta. — Ellopták a legszebbik juhom, kibül vártam háromszázhatvanhat lat meg egy ice-pice fagyut. Hátatokból hadd hasítok kétujjnyi szalannát, bocskoromnak szíját.

Minekutána nagy csendesség következett. Oláhék egymásra néztek, a lányok viharászva, mint akik tudják is-nem is a reguláját s újabb pukkadásra készítették nevet-hetnékjüket. Csak nem szólalt senki. Nagyvégtére Dániel, némileg kiesve szerepéből, szétkajátott:

— Hány esztendő vagy, öreg: ki mondja?

— Ki, hát ki? — méltatlankodott Balázka — én nem; a Jóska is megtoldotta: — én sem.

— Lajka, te félneeres, észheztérsz-e már?! Lajka! — nógatta Dani ezen Lajka névre hallgató (nehezen hallgató) pásztor, aki elterpesztett lábbal s éppen háttal állt a tisztas-jámbor gyülekezethez s azzal foglalatokodott, hogy a szakála-perltijét pántlikára kösse. Dani fenyegetve megindult feléje: — Lajka te! „Hány éves vagy, öreg”?! —

— Én-e, hogy hány éves vagyok? — fordult hátra Lajka a világ legártatlanabb búbánatos képével, szakállát félig beharapva, hogy le ne csússzék, amíg köti. Furcsálta a kérdést.

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

Jó éjt! Reggelre ne feledd a pénzt

(Kepler, Madách, Koestler)

Megfertőzöm, midőn haszontalan
Időjóslást, horoszkópot csinálók,
Eltitkolom, mit lelkem felfogott.
Es hirdetem, mit jól tudok, hamis.
Pirulnom kell, mert rosszabbá levék,
Mint a sibyllák, kik hívének abban
Amit jóslottak, míg én nem hiszek.

Tudjuk, hogy Madách megszállott önkínzással jelenetről jelenetre visszatért összeomlott házasságára s méltatlan feleségére, az előzőtt Fráter Erzsikére. Ma már nincs olyan kezdő pszichoanalitikus, aki — mitsem sejtve a szerzőről s a Tragédia eredetéről — ki ne találná e „fixáció”-ból, hogy a darabot gyöngéd szerelmében és férfi önértében vérig sértett ember írta. Kérdés, hogy a történelmi Kepler csakugyan Müller Borbála „szép kezéért” árulta-e el a tudását?

Az igazság az, hogy senkiért se árulta el. Hitt a csillagjóslásban. Nem abban az általászó csalásban, amelyet szélhámosok és csodadoktorok úton-útfélen árusítottak babonás, együgyű nagyuraknak. Abban a lehetséges tudományban hitt, amelynek határait maga is szenvedélyesen tapogatta. Mint minden esendő emberben, benne is megisméltódott a fény rettenetes küzdelme a homállyal. Az a belső harc a bordák közt, amelyet a marxista bölcsélet, vaksággal verve az emberi természet iránt, minden-

áron szét akar bontani az üdvözült haladószellemű Jóemberek s az elkárhozott maradi Rosszemberek külső harcára. A csillagász életén egy volt marxista: Koestler Arthur mutatja ki a tétel tarthatatlanságát.

Koestler évek előtt visszavonult a politikai irodalomtól. Aki még ma is csúng a ledöntött hamis bálványon, azon már ügyse lehet segíteni, — gondolja, az már nem is a bálványhoz, hanem kétesen boldogító saját vakságához ragaszkodik. Visszakanyarodva bécsi diákéveinek természetudományos tanulmányaihoz, Koestler az utolsó években egy vaskos könyvön dolgozott, amely elmondja az ember lassan változó vízióját a világegyetemről, a korai görögöktől Newtonig. ALVAJARÓK a címe, jövő év elején jelenik meg; a Keplerről szóló remek fejezetet az ENCOUNTER decemberi száma közölte.

Koestler az egyéni lélekgyógyászat gyöngéd, óvatos csapjaival tapogatja ki a szeretreméltó tudós esetét. Kepler ember volt, nagyon is az volt, nem pedig gondolkozó gép. Borzalmas családi örökségektől, traumáktól, testi-lelki nyomorúságtól kellett megszabadulnia. Lángelméje, gyakori szokás szerint, gyöngeségeket és fogyatékségeket alakított át erényekké, a némiképp fogant eredeti erények megerősítésére. Műveit már a múlt században nagy gondtal kiadták, de lélektanilag jól iskolázott mai író kellett ahhoz, hogy az elriasztó

— Nem te, te birka: én-e, én! Te mondd. Harmadnapja csinálod, mégse mondd. Mondod már?!

— Megkössöm, lelkecském?! — hajolt fölébe a szégyenkező pásztorok kövér Zsuzsa néne, Oláhé — csepp vagy te még, gyöngyvirágom, nem korai neked ez a pásztorokodás?

Mire megvolt a pántlika, a pásztorok is megjött a job-bik esze és viharosan elrikkantotta magát (a szerzői utasítást sem feledve):

— Bojtárgyerek kérdi: hány esztendő vagy, öreg?

— No végre, az ég szakadjon rád — vágta rá igen virgoncul a kérdező, majd nyakát hirtelen behúzza, nyug-zott gálomadaroként legunyadt a küszöbre, onnan trombitálta: — hahogy a Joisten meg hagyja érni azt az adventi kukoricapálinkakapálást, arra leszek háromszázhatvanhat a hídpéz. Szóljal egyet helyettem is, lopós vagy-e, bojtárgyerek?

— Lopós vagyok, de nagyon.

— S hogyan te?!

— Ha nem adják! — vágta ki Lajka a rezet; s azzal egész váratlanul úgy nekibuzdult, mint egy bakakáplár:

ó jó jóna, Szent Anna, — ódal, kalbász, szalanna
pásztoroknak jó vóna, — a gazdasszony ha anna!

Antánténa Dominé, — egy puttony bor amellé
mi vóna jobb ma enné' — ki torkunkat megkenné!

Addigra már el is osztották a négy szál kolbászt, hurkát, túróbélest — Dani harisnyájába még picula is jutott s barackot is nyomtak a sapkahullajtó bikfic üstökére (Kacska Jóskának, ki oly ügyetlenül emelgette a nagy lánggal fénylő betlehemet, hogy még nézni sem volt bátor-ságos). Oláhék már a hosszúcopfos lánykákat hívogatták-édesgették, hogy behúzzák az ajtót, Balázka meg Lajkával előre portyázott s egy jégvirágos vendéglablak alatt bömbölte:

Ahol tornya, jászola
Betlehem szent tábora...

De talán, mert valami csudadolgot láttak meg a jégvirágon át, vagy mert próbálgatni kezdték lehelletüket, hogy milyen hosszan pipál (nagy figyelmet igénylő foglalkozás) — félbefejezték a nótát. Nem volt pedig semmi más oka, mint annak észrevételezése, hogy Dani a Jóskával lemaradt és a Noli-pék üres telke léckerítésén piszkálódik. Noli-péknek szőlészeti volt, amint mindannyian tudni tartozunk s ha nem, hát ettünk a szőlőjükből, csak nem ismertük e noli-pai, kecskecsesű szőlőkülönlegesség magas származását s ha ez nem tartozik szorosan a tárgyhöz, fájó szívvel nem mondom el: pesti kényes uraságok voltak, kiknek a szakkönyvektől a filoxeronszporáig mindent eligazított a pénzük s az üres telkeiket sem tartották számon szerite a megyében, hát még a csorbát ezek kerítésén. Dani félrehajtotta a léceket, belépett — Jóska mindenütt utána, a vadkerten át ereszkedtek lefelé a folyóra s mire Lajka, Balázka, a két kistestvér feleszmélt, a két másikkal már ott imbolygott betlehem világossága a Noli-pék kertje sűrű bozótjában.

— Utánuk! — mondta s tette egyszuszra Lajka, ő már iramolt is és félrecsapta a lécfüggönyt. A parton érték őket utól, ott csekécszék-fürkészték nagy-rejtelmeskedve, míg a Koronához értek, melynek nagykonyhája-fogadósobái s kivilágított szárnyépülete a Körösig lenyúlott. Tejesen uszkált a dér a túlpart fölött s a gallyak-bokrok zuzmarája fel-felszikrázott, mint báliruhán a csillám — ahogy a pásztorok széthajtogatták maguk előtt az ágadó fénytüskéket. Egyszer csak valami csoszant-lecsesant a csizmacskák alatt s ki hitte volna? ott iszamlott sikosan velük-alatt az alföldi gyerekek nyári ismerőse, a körösparti agyag. Valahol arratájt öblíthették a partra a nagyvendéglő konyhájának minden forró levét-mosadékát s a cső meletétől, mint valami hévíztől, felengedett a sár.

tudományos anyagból kihámozza az önvizsgáló embert, Rousseau elődjét, aki sohase rettent vissza őszinte tükrétől. S amikor Kepler, korához képest bámolatlan örökléstani előérzettel, önvizsgálat közben visszanévelt apjág, nagyapjág s szénézett oldalági rokonai között, éppen a horoszkóphoz folyamodott tanácsért! Nem balga császári gazdájának, nem léha udvaroncoknak, nem a puccos Müller Borbála rongyaiért, hanem magának vizsgálta a csillagállásokat apja, nagyapja, rokonai felett és saját fogantatásának titokzatos órájában. Fegyvertársa volt az asztrológia a küzdelemben, hogy ki meneküljön az átkozott családi örökség poklából s méltón felkészítse egetvivő kutató útjára az a szó szerint ruhós vakarcot, aki eredetileg Kepler János nevére hallgatott. Madách tudása egy helyt ezt mondja tanítványának:

Sokat kívánsz. Paránya a világnak,
Hogy lássad át a nagyszerű egészet?
Uralmat kérsz, élet kérsz és tudást.
Ha súlyától nem dülne össze kebled
S mindezt elérnéd, Istenné leenéd. —
Kevesbet óhajts, s tán elérheted.

Paráynak azonban csupán a múlt század hitevesztett vagy kétkedő pesszimistái tartották az embert, a pozitívizmus világnézeti viharai után. Alig gyöznék előszámlálni Madách francia, angol, német, svájci, olasz, skandináv és orosz íróársait ebben a tekintetben. De Kepler, aki félig-meddig még vérében hordozta a középkor takaros kicsi verébergetemét, kellok közepe a földdel, a föld felett a jó Isten menyeyei udvartartásával, ennél a meghitt középkori harmóniánál is nagyobb összhangot

SUHINTÓK

Bámészán vizsgálták-tapasztalták a pásztorok az ismerős gyúrmát a tenyerükben; Jóska a betlehemes iskátulyát alátépitette egy sűrű reketténynek s már a kesztyűjét rángatta lefele. Felcsillant a szeme Daninak is, ennyi kincs láttán s mint öregpásztor, meg úgy is, mint Első Gézen-gúz, vezérségére rátartott mozdulattal előhalászta a gyíklesőjét s nem szólt, csak indult az ágak fele.

— Mi az, Dani — kérdezte Balázska, zsenge imposztor-jelölt, bizonyos tisztelettel — tán botot vágsz?

— Azt.

— Milyet? (Illő bambán.)

— Suhintót.

Meg is lelte az alkalmas ágot s már azt tisztította. Észbekapott a többi pásztor is s veszett kedvében Lajka (kinek akkor még nem kellett sok, hogy kirúgja egy-két ház oldalát) — tenyerébe tapsolt, úgy kiáltotta:

— ...Az ám! Suhintsunk, komák!

Mely suhintáson fölöttébb körülményes és országos fontosságú műveletet kell érteni. A sárgolyó nagysága, aggodalmas gyúrása, kellő keménysége, szakavatott feltűzése a suhintófejver hegyére; a pálcá „hátrahúzósa” (mester-suhintókmal „megpörgetése”) s nyújtott karral való elsuhintása — a mozdulat kellő erélye, hetykesége-szépsége és harmóniája mind-mind hozzájárul, hogy az elsuhintott sárgolyó minél messzebbre hordjon s mennél távolabbi célon éktelenkedjék sárpalacsintájával. De persze, a jó pálcá aranyat ér.

— Ez aztán a pálcá! — próbálgatta saját maga iránti elismeréssel Dániel, pattintgatva-hajlogatva. A többiek is sorra elkérték a bugylibicskát s ki-ki megvágta-lehántotta a maga pálcáját; de most irigy csudálattal sandultak arra-felé, ahol a Dani pálcája suholt. Daninak varázsértése volt: amíg a kezében tartotta, kívánatos-becses és csudálnivaló volt minden — ostor, parittyá, papírsárkány; mihelyt letette, kiszórt, ócska lom lett belőle.

— Háj, de jó dagadós! — méltányolta a sártésztát Balázska és nekiállt, hogy meggyúrja a maga munióját. Csakhamar mindenki gyártott egy kupaccal, terpesztett lábának közrevette s megkezdődött a sárgolyó-suhintás; Dani némán, a kisebbek nagyot rikkantva. Magasra suholtak a téli égen a sárgóböccök, némelyik hűholva, a Danié süvítve, mint a puskagolyó s egyik-másik úgy látszott, eltűnik a csillagok között.

— Hujj, a ragyogóját, eltanáltam a púposhidat — lel-kendezett Lajka. — Ezt csinálj utánam, hékás!

— Az is valami? — dupláta meg a tétet Balázska. — Ezt nézzed, ócskós! — vetette oda bátyjának s azzal suholt. Szépen szólt, meg kell hagyni. — No? — főmedt fel kérkedően Balázka pásztor — eltanáltam a lámpapóznát vagy nem tanáltam el?!

Nem úgy volt az mondva, mint amit kétségbe lehet vonni; de mással is voltak elfoglalva: suhintással.

— Hinyje, a rezes rez... — suhintotta el a golyót Jóska s egészen belekélvülve fejezte be a mondókáját: — fán-fütyülő göncölszillagát!

Amiből nem kell arra következtetni, hogy a göncölszillagot vette volna célba; bár nem sokkal adta alább.

— Aunye, e'vót aztán a dobás! — vette észre elismerőleg Lajka. — No most én jövök...

— Jösszte, majd mit mondok!...

Dani megelőzte — azaz, hogy csak szerette volna: túlságosan hátrafóhászkozott, a sárgolyó lepottyant a pálcá hegyéről s ő az üres pálcával suhintott. Nevettek a mester felsülésén — no, te híres! — s most Lajka volt a mester. Nekiveselkedett.

— Hsz! zzzapád!

Maga is elcsodálkozott: jó időbe tellett, amíg hallani lehetett a levágódását — mert az esti sötétséget hiába fűrkészték, csak találgatásra voltak utalva; ám a gyermeki találgatásnál pontosabb löelemképzős bemérőműszer nincsen. A hangja után ítélve, ez legalább a szemközti ház

meszelt falának koppant s azon kenődött el a túlparton. A többi pásztor sokatmondón hallgatott.

— Nono — figyelmeztette Dani csendesén — vigyázz. Még be találsz verni ángyikáké ablakát.

Mely gondolat gyönyörűségétől Lajka megreszketett; felvillanyozta s leverte egyszersmind a fájdalmas tudat, hogy ángyikáké ablakát talán csak néhány arasszal hibázta el, holott beverhette volna.

— Hinyje! — lobbant fel a mérge s báránycucmáját a földhöz teremtette. Hajadonfött látott hozzá ismét s mert olyigen kinálkozott, kucsmáját a sártenger közepébe nyomva, felhasználta lőszerisáknak s abba hajította a golyókat: gyúrta-köpte-sodorta-hajigálta. Lázasan kezdte ostromolni az alig derengő házat, beledühülve egészen s részörva minden munióját; de hadicél lebegett előtte: ángyikáké ablaka, mely valahol a tejesen úszó dérbén bujkálva, sárgán világolt. Olyik pásztor már az ötödik-hatodik sapka munióját puffogtatta el, egészen valószínűtlen találatokat emlegetve s jegyezve diadalmi listára:

— Ez az öreg város ház tornya vót!

— Ez meg a tollas Salamonék háza!

— Ez elszállt a fatelepig, hékám!

— Ehun a patika, vót-nincs!

— Ehen az állomás, a püspökladányi!

Ami tiszta képtelenség lett volna józanabb pillanatokban, de a megmámorosodott „suhintók” rózsás álma közel hozott mindent délibabosán — víztornyot, malmot, magtárát; s tán a kalocsai érseki palota adta volna meg az árát, földig rombolódván, ha a kisúji vicinális masinája nem fűtyül egy hosszú-keserveset, figyelmeztetve a kompániát a kései órára — leves bebörösödésére, bűnös mulasztott vacsorára.

Dániel kapott észbe elsőnek, a Szikora kovácsék Dani fia s takarodót fuvatott. Semennyi se telt bele, a kilencórás vonat után tizet harangoztak s a Kossuth utcán szóródtak a pásztorok — bár addigra siralmasan visszavédlettek ördögfiókává s kinek a kesztyűje, kinek a kucsmája hiányzott. Kacska Jóskaótól, Szikora Danitól ott váltak el a nyomda sarkán (kerítése mögött nyomták-évtizedek óta az ország legszebb bibliofilái), s a két testvér hamarosan — csizmacskát lehúzza a tornácra s előre tartva — úgy osont el macskatalpon öreganyja hálókamrája előtt s abban a minutumban ágyban volt.

Eppen egy szál kolbászt majszolt nagy-elégedetten, dunája alatt a Lajka gyerek, amikor összefacsarodott a gyomra s szíve a torkába ugrott. Kinyúlt, hogy felrzza Balázskát.

— Öcsike... Öcsi te, fenn vagy? — Mi kék? (Súgta egy sírós-álmos hang.) — A betlehemünk, te! — Az ám! — Azt meg kinn felejtettük a Körös partján. Mi lesz abból reggelre!

Azonnyomban kiment az álom öcsike szeméből. — Ké-lünk? — Hát!

Kiscsizmát a kézben előre lógatva, macskatalpon a két törpe árnyék végigiramolt a feltéglázott jeges tornácra; betörték kapujukat, felrántották a csizmát s loholva vág-tak neki az éjszakának. Soha ilyen hosszúnak ez az út a vásártérrel a Körös-híd, soha ilyen meredeknek a púpos-híd kaptatója nem tűnt, mint azon az éjszakán. Átbújtak a kerítés csorbáján — a lécek még úgy voltak félrecsapva, ahogy hagyták — és ijedelmes gyanú fogamzott bennük.

— Ki járt itt azóta?! Itt valaki járhatott...

Semmi kétség, rablóharamiak. Ellopták a betlehemet vagy eltiporták, darabokra törték. Hangok ütöttek meg a fülüket... angyalok beszélgetése? Balázka elrémült. Az olyasmi — a valóságos angyaljelenség, kivált, ha nem muzsikáló angyal — félelmetes és vérfagyasztó. Szótlanul csetlett-botlott a két mihaszna pásztor a Nolipák tuskobokrai közt, kezüket a tuskék felvérezték, szívükben a hűtlenség tövise s a szégyené.

— Látod-e, Balázska? — Hászén csak látnám! Jó helyen járunk, te: ez vót? — Ez hát, a Nolipák kertje.

Csak ez a kert sokkal nagyobb volt, mint az a másik, maga a fogcsattogató vadon. Jeges szél dudált; a túlparton a házak koromsötétet hallgattak, ángyikáké ablaka sehol s a nagyvendéglőt mintha elnyelte volna a föld, olyan feketeség borult a tájra. Egyszeriben méltóságos mély búgással megszólalt a nagytemplom harangja; Balázska megragadta Lajkát a karjánál s éppen, amikor az éjfélet ütötte, valami szentjánosbogánka-félet mutatott a bokrok sötétjén, mely hol eltűnt, hol elővillogott:

— Ahun-e!

Keresztültörtettek — futva törtettek keresztül a sűrűjén; még a magas csillagok alatt ott zugadozott az öreg-harang utolsó kondulása, ahogy a tizenkettediket elütötte, amikor kibontakozott előttük s ők megpillanthatták: a torony-tükrös iskatulatórium, gyerekésszel egybeszerkesztve s rajta arany üstökös, holdak-napok; gyönyörű Kisjézus, glóriás Szentcsalád villog-ragyog benne teljes fényességben s pompázatosabban, mint valaha — mert a gyertya toronyablaktól a toronyajtóig leégett s most bevilágítja az egész betlehemet.

— Istennek hálá, csakhogy semmi baja — mondta Lajka s egy darabig a két gyerek visszaváltozott pásztor-nak, úgy nézte szótlán, összefogódva. De valahonnan az Oláhék portája előtt elvonulóban tapasztalt, öregebb betlehemesek, akiket nem csábít el egykönnyen a sárgolyó-suhintás — hazatérőben lehetnek éppen s bizonyosan tele tarisznyakkal, mert igen szívesen fűjták a tudományukat, legénytüdővel:

Éltető világozás

Édes hitet, áldást ád

Ékes Szentháromság!

Esdjünk imát, hozsánnát

Egész világ fohásztát

— hangos halléluját!

(1958 december 7.)

gyanított a táguló Univerzumban. S mély-ségesen hitte, hogy e harmóniával valamiképpen minden emberi lélek összecsendülhet. „Az ember természetes lelke”, idézi Koestler a csillagász egyik írását, „csupán akkora, mint egy pont, de erre a pontra potenciálisan rá van véve az egész ég formája és jelleme, mintha csak százszor nagyobb lenne.” Vesztére cselekszik, aki ellenáll a nagy összhangnak. Családjából többen megérették.

Paránya a világnak az ember? Az is, nem is. Tapasztalat és metafizika, tudományos számítás és misztikus töprengés összetapadt Kepler gondolkozásában; buzgó horoszkóp-készítések útvesztőit átjutott el a csillagászat fizikai alaptörvényeihez. Az utolsó emberöltő megnőtt lélekismeretében, vállunkon iszonyú történelmi tapasztalatokkal, mi már tudjuk — legalább is tudják azok, akik nem tengenek a történelmi materializmus kopott, egyhangú taposó-malmában —, hogy nincs „tisztá képlet” az emberek közt. Kepler se volt az. Haláláig ragaszkodott a hamis utakhoz, miközben rátalált az igazra. De hamis útján sem volt elvezve, mert folyton hallotta a csillagok zenéjét a táguló és számokkal mindinkább lemérhető Univerzumból, akárcsak egy középkori rajongó az angyalok muzsikáját a holdfényes felhőkáréjából. Ellentétéből ösz-szegyűrve, rövidlátó, de fényivó szemével Istenéhez szállt a naprendszer közepébe, misztikus útjáról azonban ráhagykozta a modern csillagászat első nagy törvényeit a hasonló gondolkodású Newtonra, rajta keresztül pedig azokra a mai tudósokra, akik istenhívón vagy istentagadón Kaliforniától a Szovjetunióig elmerülnek a már nem is optikai, hanem rádió távcsővel dolgozó csillagvizsgálatba.

A prágai jelenet végén Kepler felszólítja tanítványát:

Fogd hát e sárgult pergamenteket,

E főlíansokat, miken penész ül,

Dobd lázunk mind. Ezek feledtetik

Saját lábunkon a járást velünk,

És meghimélnék a gondolkodástól.

Ezek viszik mult századok hibáit

Előítéletül az új világra.

A tűzre velők! és ki a szabadba.

Faust ezt tette — egy múlt század eleji drámában. S Madách bármelyik racionalista kortársa ugyanezt ajánlotta volna. Kepler azonban semmiesetre sem. Dehogy égette el a sárgult pergamenteket, a főlíansokat! „Amint figyeljük, miképp működik Kepler (s Paracelsus, Gilbert, Descartes) elméje”, írja Koestler, „rajóvünk, mennyire hamis az elképzelés, hogy valahol a Reneszánsz és a Felvilágosodás közt az emberek lerázták magukról a „középkor valási babonáit”, mint a vizet a kutya, ha kiűzik a partra s rátértek a Tudomány széles, új országújtára. Ezekben az elmékben nincs hirtelen szakítás a múlttal, kozmikus tapasztalású jelképrendszerük lassan alakul át... a mozgató szellem például mozgató erővé, a mitológiai képek számtani hieroglifiká. S ez az átváltozás sohasem fejeződött be, reméljük, nem is fog soha.”

Dehogy égette el a régi könyveket Kepler! Meg volt győződve, hogy a Mars és Vénus csillag tette apját hitvány fráteré. „Az elképesztően modern önelemző részek ellenére”, írja más helyen Koestler, „minden kiemelkedő jellemvonást a csillagállásoknak tulajdonított. De ha jobban meggondoljuk, ugyan miféle más magyarázatra lett volna mód akkoriban? Kutató elme számára, amelynek még halvány fogalma sem volt az átöröklés és környezet jellem-alakító szerepéről, a csillagjósolás egyik

vagy másik formája kinálkozott kézenfekvő eszköznek a világegyetem és az egyén összekapcsolására azáltal, hogy a mindent átölelő csillagállásokat tükrözi magában s bensőséges rokonérés és felelgetés van a mikrokozmosz és makrokozmosz között.”

Mindehhez édes-kevés köze volt Müller Borbálának, vagyis Fráter Erzsikének. Kepler nagyobb ellenféllel küzdött, mint egy csapodár, tékozló, szép feleség. Azzal a sejtrendszerrel viaskodott a testében, amely — ha megadta volna magát — Koestler meggyőző elbeszélése szerint lassan lehúzza boszorkányperekbe kevert, nyavalyatörős, vérbajos, félőrült rokonai közé.

Félreismerte hát Madách a csillagászt? Félreajazolta? Vagy keveset tudott róla? A világért sem. Nem követelhetünk Madáchtól olyan finoman árnyalt mélylélektani ismeretet, amely csak az utolsó emberöltőben alakult ki. Azt sem hányhatjuk a szemére, hogy nem foglalkozott modern élettannal, lélekgyógyászattal, individuálpeszichológiával, nem olvasta megszületésük előtt Freud, Jung, Adler, Szondi könyveit s az elmúlt korok lelkiéletébe mind jobban beleilleszkedő mai történetírókat! Madáchtól azt az ígét kérhetjük számon, amely saját korára volt bízva, azt az ígét, amelylyel tisztában lehetett.

S ő kimondta ezt. Akármennyire elkomorult is körülötte a vallásos világkép, az akkori determinista természettudomány hatása alatt, az emberek java politikailag derülátó maradt, még Magyarországon, még a szabadságharc bukása után is. Hitték a demokrácia fokozatos és teljes megvalósulásában s az emberméltóság egyetemes kiterjesztésében a társadalom lecsillapuló tengerén. Hitték az észszerű, jogvédő és jogtisztelő emberi együttélésben, a szabadon kutató szellem uralkodó rangjában. Legalább is a legjobbak.

Hitt-e ebben Madách? S hitt-e nyelvi gyomlálgatója, diadalának szorgalmazója, Arany János? Válaszol-e erre a Tragédia? Borbála így fortyan fel a házastársi vitában:

Szememre hányod, hogy mit áldozasz,

S nem áldozék-e én is eleget

Miattad? én nemes háznak leánya,

Midőn kétséges rangodhoz csatoltam

Jövömet, és nem általam jutálé

Jobb társaságba? Hálátlan, tagadd el!

Mire Kepler sértett önérettel visszavág:

Kétséges rang-e hát szellem, tudás?

Homályos származás-e a sugár,

Amely az égből homlokomra szállt?

Hol van nemesség más ezen kívül?

Amit ti úgy neveztek, porlatag

Hanyatló báb, mit lelke elhagyott,

De az enyém örök-iffjú, erős.

Kepler képében természetesen Madách beszél. Kimondta az ígét, amely az ő korára volt bízva. S nem egy félrevetett, kismimizett, sértett és lázadó ember mondta ki, hanem egy gögös és erőszakos vármegyei nagyszony elkényeztetett, beteges, érzékeny fia. Egy alsó- és felsősztrégovai Madách.

Neki a múlt század ötvenes éveiben ezt kellett tudnia Keplerről.

Elhangzott a B.B.C. magyar műsorában, 1958. XII. 14.

A szenvedély magánzárkáiban

— Tennessee Williams drámái —

„Az expresszionizmusnak és megannyi más szokatlan kifejezési módnak a drámában csupán egyetlenegy a létjogosultsága: az, hogy általa az igazat jobban megközelítsük. Ha a drámaíró szokatlan technikai módszerekkel él, ezt sohasem azért teszi, illetve sohasem szabadna azért tennie, hogy kibűljék a számadás alól, amit adni tartozik a valóságról, az ember tapasztalatairól. Ellenkezőleg, a drámaíró csak azért él új módszerekkel, illetve kizárólag azért szabadna velük élnie, hogy közelebb kerüljön a valósághoz, hogy áthatóbb és elevenebb kifejezést adjon a létező dolgoknak. A szigorúan realista színmű a benne szereplő valódi hűtőszekrényvel és hiteles jégkockákkal egyetemben, a szereplőkkel, akik ugyanúgy beszélnek, mint a hallgatók: az efa-ta dráma az akadémikus tájkép színpadi megfeleltetése; legfőbb erénye ugyanakkor a fényképszerű hasonlóság. Manapság már mindenkinek éreznie kellene, mily mellékes a fényképszerűség a művészetben; hogy az igazság, az élet avagy a valóság szerves egész, amit a költői képzelet csupán úgy közvetíthet vagy sugallhat, ha más formákba önti, mint aminkben pusztán lát-szatra megjelenik.

Nem csupán egy dráma előszavul szántam e megjegyzéseket, — legalább annyira vonatkoznak az új, a plasztikus színház koncepciójának egészére, az új színjátszásra, melynek a realista színjátszás hímervült szokványainak helyébe kell lépnie, ha azt akarjuk, hogy a színház megőrizze életképességét kultúránkban.

Tennessee Williamsnek a „The Glass Menagerie” című darabjához írott előszava nem csupán saját művészi hitvallása, hanem a modern dráma, mitöbb, a modern művészet perdöntő kérdéseinek sommás összefoglalása. Mert immáron mintegy fél évszázad óta beszélnek arról, hogy a régi zenei formák éppen úgy kimerültek, mint az akadémikus festészet, vagy a szigorúan realista regény, hogy a klasszikus műfajokon belül a művész már nem lel új variációkat. S ugyanakkor megint és megint elhangzik ugyanaz a vád: a modern művészeti irányzatok döbbenetes gyorsasággal hervadnak, a legkülönfélébb izmusok képviselői művek csupán az újdonság ingerének köszönhetik tisztavirág életüket, s hogy a legesleg-modernebb néhány esztendő múltán kétségbeesetten ósdiának hat, míg a klasszikus nagy alkotások fiatalon és győztesen dacolnak az évszázadokkal.

Igazságot mindkét álláspont tartalmaz — a művészi alkotás értékelésének lényege másutt keresendő azonban. Tennessee Williams meghatározása nagyon közel jár hozzá.

Művészi hitvallásának elolvasása után valami merőben modernet, meghökentetőt, extrémét várnánk ettől az írótól. Nos, színpadtechnikai eszközeit tekintve Tennessee Williams nem sokkal modernebb, mint Shakespeare. A lírai monológ, meg a hangulatokat ébresztő, emlékeket felidéző költői próza, a zenei aláfestés s a leglényesebb hangsúlyozására törekvő primitív díszlet csupán a fényképszerű társadalmi színjátékhoz viszonyítva új szerzői eszközök. Megnyugodva tételezhetjük fel, hogy Tennessee Williams esztétikai megállapításai műveiből szűrődtek le, és nem megfordítva: írás közben alighanem semmiféle izmus nem lebegett szeme előtt, legkevésbé az, hogy ő maga valami újfajta irányzatot eskábáljon össze. Az elképzelt, amit művei ébresztenek, nagyjából ez: valaki lehúnyta szemét és emlékezett; hangokat hallott, fények derengtek neki, majd szavak és formák, a költői vízió közvetíthetőségének formái.

Egyéni műfaja alkotás, vagy méginkább álmodozás közben született, önkéntelenül.

Tennessee Williams a Mississippi állambeli Columbusban született és St. Louisban töltötte ifjúkorát; az USA iparcentrumainál jóval bujább vidék, az ősi szenvedélyeket inkább megőrző primitív életforma drámáinak tematikáján, légkörén is érezhető. „Saját bőrünk rabságában vagyunk életfogytiglani magánzárkára ítélt mindahányan” — mondja egyik darabjának hőse. Ebbe a fullasztó, elviselhetetlen cellába próbál bevilágítani a költői képzelet. Nemcsak az ember életkörülményeinek börtönét kívánja megmutatni, s ezen belül nemcsak a szenvedélyek és félelmek magánzárkájának külső falát, hanem e zárka legeslegsötétebb mélyét, ahol az ember kínos magányban vergődik, bármit próbáljon is; mert szüntelenül próbálkozik: más lelkek magánzárkájába akar betörni, vagy éppen másokat szeretne magához húzni az ijesztő sötétségbe; néha oly vadul próbálkozik, hogy belepusztul, vagy elpusztít másokat, de

még ez sem szükségszerű; legtöbbször meghunyászodva visszahúzódik vackára és egyedül didegél ott, míg ideje lejár. Kevés drámaíró nyúlt még ily bátran az ember sötét titkainak legmélyére. Hatalmas közönségikeret alighanem egy félreértésnek is köszönheti: a közönség egy része frivolitást szaglászva tudal darabjaihoz, noha ettől az írótól a frivolitásnál távolabb semmi sem áll: csupán azt akarja megmutatni, hogy mi teszi az embert magányossá és nyomorulttá. A „Cat on a hot tin roof” (Macska a forró bádogtetőn) hősnője, Margaret például boldogtalanul él alkoholista férje mellett. Brick, a férj, ez a különben oly rokonszenves és értelmes fiatalember nem akar Margarettel hálni, dolgozni sem akar, haldokló apja birtokát sem kívánja örökölni, csak inni akar, inni, amit fejében egy villanykapcsoló leoltásához hasonlatos kattantást érez, kattantást, ami kioltja agyából a kínzó gondolatokat. A titkot Brick és haldokló apja között folytatott felejtethetetlen erejű párbeszéd fedi fel: Bricknek volt egy barátja, akit szeretett, akinek pusztán jelenléte mintha rést nyitott volna a lélek magánzárkáján (és micsoda írói remeklés az általában boldogságnak nevezett illanó kedélyállapot érzékeltetése!) — semmi több nem volt közöttük, csak ez. De Margaret nem bírja elviselni, hogy valakinek igazából köze volt férjéhez; homoszekszualitással gyanúsította Brick barátját; az ártatlan boldogságában megriaszott butuska fiú férfiaságát akarta bizonyítani Margaretnek, — a csőd, az egyszerűen betegesnek tűnő vonzalom miatt támadt riadalma, Brick barátságának elvesztése, az élet értelmének elvesztése, öngyilkosságba kergette. Brick azóta irtózik Margaret érintésétől s a szép fiatal nő nyilván okosabban tenné, ha másutt keresné a szerelmet, de ő Brick testét akarja visszaszerezni s azon keresztül még valamit, ami soha, egyetlen percig sem volt az övé. Margaret elragadó, kívánatos és amit nő csak megkísérelhet, azt ő megkísérli; önkínzó szenvedélye szinte átforrósítja körülötte a levegőt. Lényében van valami macskaszzerű szívósság, mint ha egy macska állna lesben a tüzes bádogtetőn. — úgy áll lesben és vár. A haldokló apa vagyona felett torzalkodó család piszkos intrikái egyszer olyan helyzetet teremtenek,

amiben a férj maradék embersége nem tud kitérni felesége közeledése elől, no meg a nő azzal is megszorolja, hogy elzárja előle az italt és Brick megegyeszer hajlandó befeküdni Margaret ágyába, mielőtt az utolsó felvonás függőnye lehull — de hát mit ért el Margaret? És mit érne, ha megegyeszer, vagy még tízszer sikerülne magához vonzólnia?

E darab témája — s Tennessee Williams színdarabjainak tematikája általában — olyan, ami a kommunista műtészeket a nyugati irodalom dekadenciájáról, a burzsoá társadalom rothadásáról szóló megállapításokra szokta ingerelni, avagy pedig arra, hogy elmarasztalják az írókat, amiért a társadalom nagy problémáinak boncolása helyett, a történelmi fejlődés szempontjából érdektelen magánzenyest terget. Holott ez az író semmiképpen nem vádolható a társadalmi háttér elcsúszásával. Bár nem sok vonással, de nagyonis elevenen érzékelteti a mai amerikai társadalmat s kiváltképpen az amerikai kisvárosok temérdek szemetet ríngató, állóvízszerű életét. Ez a társadalom már túljutott a nagy célokért küzdő ifjonti hőskoron, korántsem vált elég tökéletessé ahhoz, hogy az emberi egyedüllet újjonvaga feloldódjék benne, ám nem is oly rossz, hogy az egyén kollektív lázadásokban, lázas tömegmozgalmakban szublimálhassa elfojtott szenvedélyeit, örök boldogtalanságát. Az ember nem e társadalom miatt, hanem ezzel a társadalommal a háta megett marad kielégítetlen és magányos.

Williams több drámájának ismeretében lassanként megértjük, mit gondol ő azzal a kifejezéssel, hogy *plasztikus színház*. Sok tekintetben éppen az ellenkezőjét annak, amire számos modern művészeti irányzat általában törekszik; nem a tér megszüklítését, nem a szépség hamvától megfosztott csontvázszerű lényeg kivételését, de legkevésbé a bájtalan torzítást. — a képzőművészeti asszociáció Chagall ragyogó sáínait. Érzékletes és szép formáit idézi. Lásuk például a „Summer and Smoke” (Nyár és füst) című darabjához írott utasításait:

„Mindenekelőtt — Az Eg. Nagy-kiterjedésű eget mutassunk, úgy, hogy az egész cselekmény mintegy az éggel szemközt játszódjék... Va-

lójában nincsenek szobajelenetek, mert a szobákat csupán néhány feltétlenül szükséges faltöredékkel jelezük... A nappali jelenetekben tiszta és erős az ég kékje (akárcsak Itália ege a reneszánsz festményeken), a ruhákhoz pedig az intenzív égszínkék drámai kontraszt színeit válasszuk... A színpad legfontosabb része a kisvároska parkjának sétatnya, s a köngyalt ábrázoló kút. Az angyal kecses pozban, kitárt szárnyakkal kuporodik a forrás fölé, csészét-formálóan egymásmellé illesztett két tenyerén keresztül folyik a víz. A köngyalt magasabban álljon a térben és művészi kidolgozása is legyen sokkal magasabbrendű, mint a belső díszleteké... hiszen neve Örökkévalóság, s az Eggel együtt jelképesen hajlik a cselekmény fölé...”

Tennessee Williams színpadi képei már egymagukban is különleges hangulatot sugallnak; a költői formákban megjelenített környezet sejtéseket ébreszt a benne lepergő sorsokról. S az emberek teljes sorukkal lépnek a színpadra, magukkal vonzólják múltjukat, mitöbb, még azt is érezzük: mi lehet a lényege annak, ami a függőny legördülése után, azaz a jövőben még történhet velük. E teljességre törekvő, az író szavaival élve, *plasztikus* megjelenítés azonban szerencsésen hiúva, van az epikus bőbeszédűségnek. Az író mindig megtalálja azokat a drámai helyzeteket, avagy lírai hangulatokat, amikben hőseinek mindent el kell mondaniuk önmagukról, avagy egymásról. S az már magátólérteendő, hogy ezt kevés szóval teszik, gyakran a szöveg csengése és varázsa beszél helyettük.

Tennessee Williams néhány drámájának kötet-kiadásában egy-egy felvonásnak két változata is szerepel: az egyik az eredeti, a másik a rendező kívánságai alapján ártírt verzió. Kivétel nélkül az eredeti szöveg a jobb, az igazabb. De Tennessee Williams kétségbeesetten sokat nyomorgott és hánykódott már életében, tehát lélektanilag érthető, hogy még sikerei tetőfokán sem tudott elzárkózni egyes nagy színházi tekintélyek véleménye elől. Máskor meg azt érezzük, hogy az író már előre engedményeket tett a közönség, vagy a színgazgató ízlésének. Ezek az engedmények soha nem túlságosan nagyok. Kisebbségi íróként észre sem vesszük őket.

Tennessee Williams most éli sikerei fénykorát. Legnagyobb művei alighanem ezután fognak megszületni, ha az író túlesz a sikeren is.

F. Zs.

Nemrégiben Münchenben jártam és találkoztam Indig Ottóval. Indiget vagy húsz éve nem láttam és a vele való találkozás a saját ifjú újságíró korommal való találkozás is volt. A saját múltamba botlottam bele. A hajdani ifjú, kissé ijedt, de lelkes újságíró kelt életre egy kicsit, akire Indig még a 30-as évekből, Budapestről emlékezett; mondhatnám — rajta keresztül — az a kisfiú jött el hozzám, nevetve — és ha nem is holtan, de öszülő halántékkal, kissé megviselten és helyenként megkopva — aki voltam. Beszélgetésként során egymásra bukkantak fel sötét múltamnak elfelejtett, homályba süllyedt, vagy legalábbis ritkán emlegetett figurái, köztük legelső sorban is a letűnt világ egyik pesti császára, bonvivánja, parittyás útonállója, szegénységénye és tékozló vőre, lányszága és párbaírója, színe, íze és fűszere: Egyed Zoltán.

Egyed Zoltán nevét majdnem illetlenség kiejteni úgynevezett irodalmi körökben. Mi köze is van egy hétfői sikeres bulvár-lap kritikusanak, botrányriporterének és társasági pletykahírőjének az irodalomhoz? E kérdésre annyira nem tudok válaszolni, hogy meg sem kísérelm a válaszadást. De feltétlenül köze volt a két háború közötti évek társadalomtörténetéhez: olyan szín és olyan jelenség volt, ami csak a huszas és harmincas években virágozhatott és csakis Budapesten. Egyed nem volt tehetségtelen ember, — sőt egyike volt a legszínesebb tollú, legélénkebb és legmulatságosabb riportereknek. Egy-egy kritikája nem egyszerű eldöntötté darabok és filmek sorsát. Volt valami kritikái érzéke, de ezzel nem sokat törődött ö maga sem. Alapelve az volt, hogy a barátai jó darabot írnak és jó alakításokat nyújtanak a színpadon, ellenségei rosszat. Barátai és ellenségei azonban hetenként általában kétszer változtak úgyhogy végeredményben mindenki kapott elég

MIKES GYÖRGY:

EGYED ÉS KORA

dicséretet is és szidalmat is. De mindez csak a középszerűre, az „elég jóra”, a majdnem kitűnőre vonatkozott: ha valami igazán nagyot és tehetségeset látott, félredobott haragot és leborult a tehetőség előtt. Ezt is nagy gesztusokkal, drámaian, színpadiasan, kissé neveltségesen csinálta — de ellenállhatatlan bájjal és elánnal. Ez a báji és elán volt a lényege: mindig rohant, ajtót soha be nem csukott, senkinek nem köszönt — még vissza sem — és mindig játszott egy szerepet, amit úgy 25—30 éves korában vett fel: azt hitte magáról, hogy ő Egyed Zoltán, a rettegett fenegyerek és kritikus, akit mindig mindenki figyel, aki nek mindig valami szellemeset kell mondania és akinek mindig minden nő meg kell hódítania.

Tudom, hogy rengeteg pénzt szedett ki mozíngazatókból, bankárokból, nagyiparosokból. E pénzt kibűvölte az emberek zsebéből. Sohasem szégyelte magát emiatt: ez váltásdíj volt, amivel a társadalom gazdag része egyszerűen tartozott neki. A bankigazgató, akitől kivágott egy ezrest, nem tett neki szívességet és nem kötelezte őt le: egyszerűen adósságot törlesztett, a polgári társadalom örök adósságát a művész iránt. És hogy megmutassa, mennyire független: másnap esetleg nagyot rigótt jótévedőbe, — nehogy az azt higgye, hogy Egyed Zoltán a „zsebében van”.

Öt pengővel ment fel egy bankigazgatóhoz és 505-tel jött le. És ekkor találkozott egy fiatal színésszel, aki előadott neki valami zavaros és hazug nyomortörténetet, mondjuk anyját akarta eltemetni immár harmadízben. Egyed ekkor a zsebébe nyúlt, odaadta neki az 505 pengőjét — utolsó fillérjét — és elindult újra vadász-

ni. A magyar újságíróadalom Rózsa Sándora volt, a javak kiegyenlítésének egész határos eszköze becsületesebb, eredményesebb és sokkal szeretetreméltóbb, mint Marx és Lenin mai budapesti tanítványai. Egyed mindig győzött, minden-hová mint hódító vonult be. Hódító volt, mert hódítóknak érezte magát. Egyszer — talán 36-ban — kiment egy színésznő-szerelme után Hollywoodba. Utja körülbelül olyan sikeres volt, mint Fülöp spanvöl király flottájáé Erzsébet Angliája ellen. Szerelmével még csak nem is beszélhetett; noha Budapesttől örökre, hangosan és érzékesen elbűcsüszott, pár héttel később vissza kellett kullognia. Kullognia? Egyed nem tudott kullogni. Beviharzott — diadalmasabban és büszkébben, mint Kolombusz Kristóf a maga amerikai útja után: mint a hódító, a diadalmas, a sikeres világljáró. Elsőnek ö maga hitte el és tartotta valódnak ezt az új figurát; pár héttel később mindenki tudta, hogy Egyed Zoltán meghódította Amerikát és fél Budapest vadul irigyelte érte.

Kissé affektált és eredetieskedő stílusa egy nagyon tehetséges és nagyon eredeti ember kifejezés-módja volt. A világ a számára nagy riport volt; dolgok azért történtek, hogy ő megírja. Mindenki minden kérdésben vagy vele volt, vagy ellene: nem volt olyan ügy, amelyhez Egyed Zoltánnak ne lett volna köze, amely ne az ő személyes ügye lett volna. Minden nő őhozzá volt hűtlen, ha másra kacsintott — és ezt nem tűrte. Barátaiért néha tűzte ment, néha ö maga billentette őket fenéken, amikor a legkevésbé várták.

Nagyjából mindenki félt tőle. Ö maga csak egy embertől reszkelt, főnökétől, főnöküktől, Lázár

Miklóstól. Úgy félt tőle, mint egy kisdák az osztályfőnökétől. Egyszer együtt meglátogattuk Lázárt a János-szatóriumban, ahol is Egyed arra használta fel e beteglétogatót, hogy hosszú és kemény munkával kivegyen Lázáról 100 pengőt. Utána átmentünk Pestre, a Gerbeaud-ban akart ebédelni. A Váci utca elején meglátott egy dísznőbő koffert, beleszeretett, berohant és megvette 110 pengőért. A tizet már tölem kérte kölcsön. Sehova nem akart utazni; a koffert soha nem használta.

Utójára Londonban láttam, előbb a Savoy-ban, majd nálam lakott pár napig, ami nem volt zökkenő nélküli átmenet. Általános megrökönyödést kellett egyszer, mert a Citybe krémnadrágban és fehér, magasnyakú, oroszos pulóverben ment be valami üzleti tárgyalásra. A londoni City még mindig nem tért egészen magához ettől a megrázkódtatástól. A háború alatt a nyilasok lefoglalták, bezárták és nem sokkal a háború vége után nyomorúságos halált halt szegény, még szeretett és rettegett volt főnökét, Lázár Miklóst sem ismerte meg.

Ez a középkorból ittfeljejtett trubadur és rablólovag gimnazista korom egyik álomlovagja volt. Nagy öröm volt számomra — és nagy rémület családom számára — amikor egészen ifjú újságíró koromban ő melléje kerültem — mint Pesten mondták — slápaiknak. En ettől a szeszélyes, bolondos, messze a polgári erkölcsök fölé és ugyanakkor mélyen a polgári erkölcsök alatt álló tehetséges kalandortól csak kedvességet, jószágot, kollégialis támogatást és barátságot kaptam egész életemben. Egyed lehet más számára a cinikus pénzhajhász, barátok elárulója, tit-

koknak egy jó riportert való megszögője. — lehet minden rossz meglestesítője: számomra egyik leggyesebb újságíró és legkedvesebb cimborá marad, olyanféle, akikhez hasonlóknak ma már még csak meg sem engedik, hogy átjöjjenek a Csatornán — Anglia nyugalmára, de nagy kárára is.

Mindig fájt neki, hogy „csak” újságíró; hogy nem marad utána semmi. Irt egy-két könyvecskét és darabot, de jobban tette volna, ha nem ír. Az ő eleme az újságíró volt. Még pár évig — ha szerencsénk és szerencséje van: pár évtizedig — élni fog az Indig és az én szívemben és még egypár ember szívében, aki szerette ezt a letűnt és elsüllyedt világot, amely minden hibájával, szennyével, erényével, zajával, csillogásával és lokáltündérrel együtt nem utolsó sorban Egyed Zoltán kora volt.

Két világ határán megbízhatóan tájékoztat, józanul mérlegel a

Magyar Híradó

Független hetilap

Kérjen mutatványszámot. Wien, I., Presse-Haus

Fráter Imre

angol és magyar okl. gyógy-szerész gyógyszerész

198, NORTH END ROAD, West-Kensington, London, W.1.

Telefon: FUL 1704.

Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

A mikor Linczenyire került a sor, már dühös meleg volt a teremben. A gépirónök riadt szívén, mint tompa nyomás, lassan fészket rakott a rémület. Délután még azt hitték, hogy majd komédiát látni jönnek, de a várt színjáték félelmetesre fordult. Már elhangzott néhány meghökkenő rágalom, néhány kivédhetetlennek látszó hazugság. És voltak másodpercek, amikor valóban pissenést sem lehetett hallani.

A taggyűlés harmadik órája tartott s egyre inkább valamely ismeretlen szertartás lázálomhoz hasonló képét öltötte. A párt ezen az estén mutatkozott be először teljes hatalmával a hívőknek és a hitetleneknek.

A felülvizsgáló bizottság jelentése, azaz ítélete alapján eddig hét embert zártak ki és négyet „minősítették vissza”. A kizártnak azonnal el kellett hagyniok a termet. Némelyikük zavartan köszönt, amikor elbotorkált a sorok között. A köszöntés senki sem viszonzta. A visszaminősítettek kimerülten, szinte félfájultan ültek a helyükön.

Benedek Oszkár, a bizottság elnöke most ismét felemelt egy papírlapot és a Linczenyi nevét olvasta. Linczenyi a harmadik sor szélén ült. Nem félt, inkább csak lámpalázat érzett. Soha életében nem szerepelt még nyilvánosság előtt.

Ezt a Linczenyit senki sem vette komolyan. Tulajdonképpen jólnevelt kukac volt, valami könyvelőféle, semmi más. A vállalati szerelmek virágzása teljesen és tökéletesen elkerülte. A nők nem tekintették férfinak. Ha valahol, nagyrítván szobakerült, legfeljebb annyit mondtak róla: kedves hűlye.

Linczenyi kövér volt és fehérbőrű. Szeretett süteményt tízóraizni, csemegéjét kékszegélyű asztalkendőbe burkolva őrizte íróasztalán. A tízórai befejeztével gondosan megmosta párnás kezét s a kékszegélyű asztalkendővel hosszan törölgette duzzadt, puha arcáról a morzsákat.

Néhányan tudni vélték, hogy béna édesanyját tartja el, esténként vacsorát főz és mosogat. Az emberek irtóznak az efajta túlságosan megható történetektől. Talán ezért is kerültek Linczenyit, nem akarták az igazat tudni, nem akartak osztozni unalmas bánatában. Amellett valóságban bárány-szelid volt a kövér fiatalember s ez sem szolgált előnyére. Lustán, öregeesen mozgott, noha még nem múlt el harminc s való igaz, hogy csontkeretes, csúnya pápaszeme mögött olykor meglepően ostobán bámult. Beléptették a vállalati énekkarba s ez negyedévenként, a különböző ünnepélyeken valamennyi tisztviselő roppant mulatságára volt.

A levegő már túlságosan átforsodott, az idő nagyon is előrehaladt, sem hogy Linczenyin most bárki nevetett volna. Az emberek fáradt, részvétlen tekintettel néztek rá. Szereplése remélhető kis szünetet jelentett. Linczenyi nem tudta pontosan, mit tegyen, félig felemelkedett, aztán újra leült.

Linczenyi Árpád — olvasta Benedek Oszkár s még az ő hangja is egykedvűséget árukt el. Nem titkolta, hogy megbocsátó közönyt érez a terítékre kerülő, jelentéktelen figura iránt.

Linczenyi Árpád... munkáját eredményesen végzi. A párthoz való kapcsolata laza, bár ideológiai kérdések iránt érdeklődést mutat. Társadalmi munkában szívesen vesz részt. Tagja az énekkarban. A bizottság fejlődőképesnek véli s ezért úgy döntött, hogy visszaminősítést javasolja.

Ez valóban rövid volt és semmitmondó. Néhányan titokban irigylték Linczenyit. Arra gondolták: lám-lám, van ennek esze, csak idejében megtanulta, hogy hallgasson. Benedek Oszkár letette a papírlapot.

Eltársak, kíván valaki hozzászólni? Az ötödik sorban felemelkedett egy kéz. Linczenyi csak a Benedek Oszkár melegen és barátságosan villanó tekintetében látta meg ezt a kezét. Kíváncsian, szinte bámészkodva fordult hátra. A tömeg láthatatlan, fájó és szenvedő idegszájait megfeszültek. Tehát folytatódik. Hallali, mindjárt üzik Linczenyit!

Tessék, elvtársnő — intett Benedek Oszkár. Arcán csendes mosoly ült. A gépirónök dermedten néztek.

Az ötödik sorban ekkor felállt Rossauerne. Zsíros, sötét haja csapzottan hullott a nyakába, kötött mellénye felett átizzadtan, gyűröt-

ÖRVÉNYES ANDRÁS:

ELSŐ SZERELEM

ten tapadt a blúzgallér. Ajkán nem volt pirosító, noha az ember érezte, hogy ez a csöppet keskeny, sápadt száj egykor igen sok pirosítót látott s a zsíros, sötét haj valaha naponta ölekezett a fodrász lágy, szakértő ujjával. Rossauerne a vállalat könyvtárosa volt s elmúlt már negyven esztendő. Nagyon szépen beszélt angolul.

— Kérem, elvtársak — kezdte remegő hangon —, engedjék meg, hogy felolvassak egy levelet. Ezt a levelet Linczenyi elvtárs fiókjában találtam.

Magasra emelte a borítékot, hogy mindenki lássa.

— Ki a címzett? — hajolt előre fűrgén Benedek Oszkár. Szakember volt, pontosan tudta, mit kell kérdezni. A mosoly nem tűnt el az arcáról, csak még inkább tökéletesedett, kiragyogott. Most már egy nyúlra vadászó síheder kamasz izgalma is ott vibrált az ajka felett.

— A címzett bizonyos Madame Helene Gayard, Avignon, rue St. Jacob, tizenkettes szám — olvasta lassan és remek kiejtéssel Rossauerne. Nem nézett Linczenyire.

A teremben székek recsegték, halk moraj borzongott. Valami váratlan, valami minden eddiginél izgatottabb és szörnyűbb előszele érződött a lucskos levegőben. A gépirónök gyomrában meleg gombóc-ként dagadt a kíváncsi rémület.

Linczenyi felállt, táguat és me-rev szemekkel nézte Rossauerne. Olyan volt, mint egy halott, függőleges helyzetben, olyan volt, mint az agyonlőtt ember, akit még nem engedték el a kivégző-cőlop köteléke. Csak bámult, s mialatt Rossauerne már kicsit lihegve, szomjas izgalommal olvasta a levelet, egyetlen nehéz, lassú gondolat hajózott végig kábult eszméletén: „A fiókomba nyúlt!”

A levél magyar nyelven íródott s meglehetősen hosszú volt. Szerelemről tudósított, amely nem múlt el az idővel, amely ma is, sok-sok év után még mindig bevilágítja a hétköznapi örökös félmohályát. A találkozás reménytelensége és a távollás utáni emésztő vágy sirt a sorokból, szinte gyermeki hangon. A levél elárulta, hogy Linczenyi gyakran forgatta Hölderlin költeményeit. Bár mindössze két mondat volt, amelyet valóban poetikusnak lehetett nevezni s amely most bohócos groteskséggel bukfenezett a vezérek aranyoszobrai s a falra szegezett buzdító jelszavak között.

„Neved ma már a világot jelenti számomra, neved egyetlen a tengerrel és ismeretlen vasútdőlmásokkal, neved a kölni dóm s a Villa D'Este szökhökútjai. Szerelmem meg-nő az időben, mint a fába véselt kezdetbetűk.”

A felolvasást gövtrémes csend követte. Rossauerne kipirult arccal az emelvényhez sietett s letette a levelet Benedek Oszkár elé. Linczenyi még mindig mozdulatlanul állt, de arcát most már bíborvörösre gyúlt s szemébe is valamelyes élet költözött. Látszólag megértette, mi történt s az ügyetlen, az eleve bukásra ítélt emberek neveléséges felháborodásával kérdezte:

— Maga a fiókomba nyúlt? Rossauerne gyorsan felállt a helyéről és csengő hangon azt mondta:

— Kötelességem volt. S rögtön le is ült. Szerényen eligazította szürke kasha szoknyáját, majd néhány pillanat elteltével cigarettát kért a szomszédjától. Nagyszerűen viselkedett, minden mozdulata a helyzethez illő, a cél-nak megfelelő volt. Nem úgy a nyomorult Linczenyi. Szuszogva megfordult s hosszú, gyűlölködő pillantást vetett az asszonyra. Bizonyos, hogy még tovább feszegette volna a fiókja ügyét, ha nem avatkozik be gyorsan és remekül Benedek Oszkár. Akár valamely mesterjátékos a zöld gyepen, könyved, szinte elegáns mozdulattal pöccintette tova a szárnalmas fráter orra elől a labdát:

— Linczenyi elvtárs, ha megjegyzeni valód van, kérj szót!

— Szót kérek — nyögte Linczenyi, de már senki sem törődött vele. Rossauerne, a mozgalmal emi-nens, a jó tanuló ismeretlen polklok kapuit rántotta fel. Kezek emelkedtek a levegőbe, s Benedek Oszkár most azzal volt elfoglalva, hogy a dühös indulatok, a kíváncsiságukban valami nyálkás, láthatatlan savat sistergő szenvedélyek

fortisszimóját vezényelje. Linczenyi leült és kétségbeesetten forgatta szerencsétlen, nagy fejét. De aztán ismét fel kellett állnia, mert nem engedték, hogy ülve beszéljen. Felállt, leült és újra felállt, összevissza mekegett és dadogott, úgy tűnt, hogy a kérdések, gyanúsítások, fenyegetések nyilzóra teljesen elvette az esztét. Már szinte csak látható testével görnyedt az előtte kushadó alak széke fölé, egész valója, iszonyúan elváltozott lényé ott fetrengett valahol a földön, ahol rúgdalták és rápöcsköltek.

Kiderült, hogy Helene Gayard nem is francia, hanem magyar. Pesti lány, Karsai Ilona a neve s évekkel ezelőtt egy avignoni orvos felesége lett. Linczenyinek felélnie kellett arra, hogy milyen családból származott, miféle iskolákat járt, mikor s milyen úti okmányokkal hagyta el az ország területét. Tagja volt-e valamely meghatározott baráti körnek? Hol vannak ezek a barátok? Találkozik-e velük Linczenyi ma is? Ha igen, akkor milyen gyakran és miért? Linczenyi összeharapta a fogait, úszni próbált a szájág emelkedő mocsárban. Eleinte csupán arra vigyázott, hogy értelmesen fogalmazzon. Nem, mint-ha határozott terve, vagy csak szándéka is lett volna, hogy védje magát. A magyar nyelv iránti tisztelet s az embertársaival szemben érzett kötelező udvariasság vezette, amikor megpróbált az ikes-igékre s a mondatok kereked, tiszta formáira ügyelni. Benedek Oszkárnak azonnal feltűnt ez a valamelyes erőgyarapodás.

— Kérlek, Linczenyi elvtárs, ha nem esik nehezedre, beszélj egyszerűbben és tömöre. Az idő halad — mondta.

Hátul ismét felemelkedett egy kéz. Valaki felállt. Linczenyi szemüvegére már homály telepedett, nem tudta pontosan megkülönböztetni az arcokat. Ezt az embert nem is ismerte.

— Nagyon szeretném — mondta száraz, tárgyilagos hangon a távolban imbolygó arc —, ha Linczenyi elvtárs pontosan meghatározna, milyen kapcsolatban volt a szóbanforgó Karsai Ilonával. Dimitrov elvtárs ezerkilencszázharmincötben, az ifjú aktivisták illegális kongresszusán igen fontos dologra hívta fel a figyelmünket. Dimitrov elvtárs ugyanis azt mondta: lényegében és végeredményében teljesen mindegy, hogy valaki milyen közvetlen indító ok alapján lett kommunista. Lényegében és végeredményében teljesen mindegy, hogy barátság, szerelem, harag, vagy egy irodalmi mű vitte el a munkásmozgalom küszöbéig.

Az ismeretlen arc itt szünetet tartott, a földre nézett, mintha valamely nagy és végső elhatározás előtt még egy másodpercre magába kívánna szállni. Aztán, ugyanolyan szárazon és unalmasan folytatta:

— A tézis, elvtársak, fordítva is elvetheti valakit barátság, szerelem, imperialista propaganda az ellenséghez. Erről a Karsai Ilonáról nem mondhatjuk, hogy a mi oldalunkon áll. Ha a mi oldalunkon állna, akkor most itt lenne közöttünk, harcolna és dolgozna a munkásosztály jövőjéért. Ez a nő, elvtársaim, Nyuzatra távozott. Lényegében és végeredményében teljesen mindegy, hogy hivatalos okmányokkal, vagy anélkül. A ténv: megszökött a szocializmusból. Ezért szeretném tudni, hogy Linczenyi elvtárs milyen kapcsolatban állt vele.

S eltűnt. Leült.

— Tessék, Linczenyi elvtárs — bölintött fűrgén Benedek Oszkár. Linczenyi görcsösen markolta az előtte álló szék támláját. Már elhagyta minden ereje, már elhagyták az ikes-igék és a kerek mondatok is, nem tudott beszélni. Most már csak arra vigyázott, hogy egyenesen álljon.

— Linczenyi elvtárs — mondta Benedek Oszkár —, szeretnék figyelmeztetni, hogy most a párt kérdez téged. Légy őszinte és ne hallgass el semmit. Linczenyi, mint a megbűvölt bámult Benedek Oszkár okos, barátságosan mosolygó arcába. Valami különös, majdnem édes és jóleső fájdalom járta át a szívét. Amióta Ilona elment, még soha, senkivel sem beszélt róla.

— En... — nyögte —, én nagyon szerettem ezt a... ezt a lányt... az én első szerelmem volt. De aztán... aztán elment.

Az előbbi felszólaló keze hevesen lendült a magasba. S az arc már újra ott fehérelt a Linczenyi vibráló, nedves fényben égő szeméi előtt.

— Pontosabban teszem fel a kérdést. A kérdés nagyon lényeges, elvtársak. A kapcsolat mélysége sok mindent elárul. Kérlek, Linczenyi elvtárs, légy szíves, mondd meg: volt-e viszonyod ezzel a Nyuzatra távozott nővel s ha igen, mennyi ideig?

Linczenyi segélyt kérően nézett körül. Megkínzott, de még mindig csodálkozó öntudatával arra várt, hogy ezt a valakit, ezt a pimasz kérdezőt, ezt a szentségtörő csirkefogót kizavarják a teremből. Am csupa izgatott és kíváncsi arcot látott, csupa révült, lázasan sugárzó kamasztekintet nézett vissza rá. Rossauerne nyitva felejtette a száját. És Benedek Oszkár újra intett:

— Tessék, Linczenyi elvtárs!

— En... amint már mondtam volt... nagyon szerettem és... a tisztelt elvtársak talán megértik... egyszerű-egyszer levelet váltunk meg, de...

— Nagyon kérek, Linczenyi elvtárs, hogy a kérdésre felelj! Volt-e viszonyod ezzel a nővel és mennyi ideig?

— A kérdésre... igen.

S mintha nem is ő mondta volna ezt. Csak egy hang beszélt, irtózat, semmiféle testi szenvedéshez nem mérhető fájdalomt okozva, valahonnan a homlokcsontja alól. De ez idegen hang volt, megbabonázott, gyalázatos, könyörgő hang. S egészen mélyen, a lélek rejteit vízmosásaiban legördült egy kis kavics és furcsa zajt verve pattogott alá. S Linczenyi, mialatt ez az idegen, alázatos hang beszélt, valójában helyette, már az ő akarata nélkül, legtitkosabb álmainak és emlékeinek mélységei felé fordult s a pattogó kavics zajára figyelt. S bár réveteg, elhomályosult tekintete a vezérek aranyoszobraira és a buzdító feliratokra esett, egy hosszú fasort látott, egy zengő, francia fasort vad, őszi szélben, röppenő levelekkel. A fasorban egy lányalak suhant s ő, Linczenyi Árpád sietve elindult, mint éber álmaiban már annyiszor, hogy egy kastélykertben vagy egy omló kőkapuban találkozzék vele. S a teremben ülők valósággal megbénultak az elképedéstől, amikor váratlanul, nagyon hangosan azt mondta:

— Erre a kérdésre nem válaszolok!

S megint a zengő és csodálatos fasorban járt s alig törődött a zűzavarral, amely körülötte tombolt. Férfiak és nők álltak fel, összevissza beszéltek, valaki a második sorból rámutatott és a szüntelenül hullámozó, morajló tömeg felé súvített:

— Elvtársak, nézzük meg jobban, ki ez a Linczenyi Dezső!

„Árpád vagyok. Árpád”, motyogta magában Linczenyi. „Még a nevemet sem tudják.” S minden erejét összeszedte, hogy újra lássa a fasort. S az omló kőkapuban szeliden a lányalak vállára tette a kezét s azt mondta: „Nagyon jó, hogy elutaztál. Ez itt mind csupa gazember.”

A gépirónök tudták, hogy Linczenyi elveszett. S olyanféle rosszullet környékezte őket, mintha szemük láttára eresztették volna ki egy vergődő borjú vagy pulyka vért. S szenvedtek attól is, hogy érhettek voltak és valamennyi cigarettájuk elfogyott. Már elmúlt éjfél.

A felszólalók egymást tüzeltek. Linczenyi leszegett fejjel állt s ostoba makacsságában most erősebbnek látszott, mint a titokzatos hatalom, a párt, amely ezen az örült éjszakán számon akarta kérni tőle a Karsai Ilona édes ölelését, az egyetlen boldogságot, amely valaha az övé volt.

Benedek Oszkár látta, hogy baj van. Látta, hogy Linczenyi elvesz-

tette az esztét, hogy a váratlan hajsz a félelem s az alázat csapdaja helyett a pillanatnyi elmezavar bozótjába kergette. A szertartás rendje forgott veszélyben.

— Elvtársak, javasolom, hogy adjunk tíz perc gondolkodási időt Linczenyi elvtársnak. Szedje össze, pihenje ki magát egy kicsit. Linczenyi elvtárs, úgy látszik, ideges természetű. Talán nagyon sokat is dolgozott az utóbbi időben. A párt arra tanít bennünket, hogy minden egyes elvtársunkkal meleg, emberi hangon beszéljünk. A türelmetlenség hiba, elvtársak. Én remélem, hogy Linczenyi elvtárs, ha kifújta magát, visszatalál a helyes útra.

S intett Linczenyinek, hogy üljön le. Bátorítón nézett rá, mint az orvos a betegére, fájdalmas és nehéz műtét előtt.

Linczenyi leült. A tíz perc alatt visszaminősítettek egy halálra rémült takarítónőt, aki szipogva közönte meg az elvtársak jóindulatát. De senki sem figyelt oda, az emberek a nagy falórat nézték s Linczenyit. Mindenki tudta, most dől el, hogy repül-e holnap az állásából? S akkor legfeljebb segémunkásnak mehet, abba meg belepusztul, amilyen nehézkes, gyenge és kövér. És a béna anyja, ha igaz, amit erről mesélnek, szépen éhen halhat az ágyban.

Linczenyi furcsa rosszullettel birkozott. A kezei remegtek, s úgy érezte, hogy a szíve túl lassan ver. Egyszer, két esztendője a fogorvosnál rohanta meg hasonló görcs, azt hitte, elájul. S rémületében a nagy titokhoz, az édes szentséghez fordult: Ilonára gondolt. Lehunyta a szeméit s nagy erőfeszítéssel maga elé képzelte, noha már nem látta tisztán az arcát. Akkor megmenekült a szégyentől, attól, hogy elájuljon a fogorvosi székben.

De most hiába kísérletezett. Újra megpróbálkozott a fasorral, a zengő, francia fasorral. „Avignon”, mondta magában gyorsan s aztán: „Provánsz daltelt mezői.” De csak irtózatossá ürességet érzett és kétségbeesést. Az órára pillantott. Még két perc. Beszélnem kell, gondolta. S lassan fogalmazni kezdett. Mintha egy förtelmes, undorító malom indult volna meg az agyában, lusta fordulatokkal, hogy egyik szót a másik mellé örölje. „Eltársak, én tizenkilenc éves voltam akkor és ő tizennyolc. És én nem voltam még ilyen kövér, mert nekem három éve a mirigyemmel van valami, injekciókat is kapok. Egyszer kirándulni mentünk a barátaimmal és ők hoztak két lányt is, osztálytársnőket s az egyik volt Ilona.”

S most hirtelen látta az erdei utat, aranyos, májusi fényben s Ilonát, amint váratlanul, egészen váratlanul megfordul a lejtő alján, kitarja a karjait és nevet: „Ki jön a házamba?”

A tíz perc letelt. Benedek Oszkár kegyes, megbocsátó mozdulattal hajolt Linczenyi felé.

— Kérlek, Linczenyi elvtárs...

Linczenyi körülnézett. Csupa égő hiénaszemet látott. Kijön a házamba, kérdezte Ilona. Kockás szoknyát viselt és fehér blúzt s késsőbb elvesztette a hajából a fésűjét.

A teremben néma csend volt.

Linczenyi felállt. S remegő hangon, de egészen tisztán és érthetően azt mondta:

— Pukkadjanak meg!

Kilépett a sorból s gyorsan, szinte futva ment az ajtó felé. Lenyomta a kilincset és a következő pillanatban már eltűnt. A terem, mintha megbénult volna. A kimerült emberek üveges tekintettel bámultak maguk elé. De mindez csak néhány tizedmásodpercig tartott. Valahol, a hátsó sorokban egy gépirónő sírni kezdett. Benedek Oszkár bosszús tekintettel kutatta a hang forrását.

— Mi történt, elvtársnő?

A gépirónő felállt. Sovány, fiatal lány volt, csontos vállú, kopott kis veréb. Arcán fehéren ült a rémület. A könnyeit nyeltesve mondta:

— Ne tessék haragudni... nekem mindig sírni kell a gyűlöletből. És én mostantól kezdve borzasztóan gyűlölöm a Linczenyit.

A szomszédnője vállára borult és keservesen zokogott.

A NAGY IMRE KÉK KÖNYV

FRANCIA KIADÁSA

LA VÉRITÉ SUR L'AFFAIRE 'NAGY

ALBERT CAMUS előszavával

PLON-KIADÁS, PÁRIS, 1958

Ára 1500 francia frank

Az Irodalmi Ujság szerkesztősege és kiadóhivatala szebb és boldogabb újszandót kíván olvasóinak otthon és szerte a nagyvilágban.

ALEXANDER CSEJSVILI Szta. lin-díjas georgiai író nemrég, amikor egy szovjet delegáció tagjaként Kelet-Berlinben tartózkodott, átment a szabad Németországba és menedéket kért. Csejsvili jelenleg 55 esztendő, több regényt írt és jelentős szerepet játszott az olvadás időszakában, amikor a lelkiismeret és az irodalom szabadságáért szállt síkra — nemcsak szűkebb grúz hazájában, hanem a Literaturnaja Gazetta hasábjain is. Évtizedek óta Csejsvili az első jelentősebb szovjet író, aki Nyugatra menekült, hogy „háborítatlanul szólhasson és írasson” — mint ahogy első sajtónyilatkozatában kifejtette.

MESZÁROS LÖRINC „Kárpátok népe” című könyve nemrég jelent meg Buenos Airesben. A könyv egyik fejezete, „A magyar tragédia”, a forradalom előzményeivel és okaival foglalkozik. A könyv ezenkívül a szerző néhány elbeszélést tartalmazza, amelyek az elnyomatás éveit elevenítik meg, míg a „Chaco kis Magyarországa” értékes szociográfiai tanulmány egy argentinai magyar kolóniáról.

Tévelygés a Parnasszus és a csillagok között

(Folytatás a 3. oldalról.)

mondotta és az emberiséget úgy szolgálta, hogy a földön járt itt közöttünk, anélkül, hogy szeméremven a jövődöbe szegezte volna, abba a jövődöbe, melynek irányait, mint mondják, azok sem tudják, akik csinálják őket.

Schiller azonban itt elérte célját. Az eszmék, melyekben hitt, elterjedtek, nem kis mértékben éppen az ő versei terjesztették. Ezt nemcsak Németországra vonatkozatom; miránk, magyarokra is áll. A maga korában közvetlenül is terjedt, majd Kazinczy és körének közvetítésével, később a középiskolában, a reformkor szónokainak beszédeiben, a Nemzeti színpadáról, szavalóestekről, a Dóczyfordításból, az egyetemeken, nemetből másolt lexikonjainkban, kritikáink és íróink műveiben. Szellemi hatása szinte fölmérhetetlen, nemcsak a frázis szószórinti értelmében, hanem azért, mert mindaz, amit ő hirdetett vagy közvetített, ma már korunk emberének sajátja, húsunkká-vérünké vált, egyéniségünk elválaszthatatlan része. Gondolatait a magunkéink érezzük, nem is hisszük el: Schillertől kaptuk, néki jár a köszönet. Karinthy mondta egyszer: legnagyobb írói sikerének azt tekintette, amikor egyik mondását a villamoson egy fiatalember szájából hallotta újra, aki egy leánynak udvarolt; annak örült, hogy szemelme rangrejtve és névtelenül, mint Mátyás király, járja az országot. Schiller e tényt a maga részéről boldogan venné tudomásul. Titkon ezt remélte, az ilyfajta szerényen-anonim, de azért mindenél igazibb hatatatlanságot.

Hogy mi az a szellemi kincs, amelyet Schillernek, vagy Schiller közvetítésének köszönhetünk és ami a modern ember énjének, életattitűdjének elidegeníthetetlen részévé vált, annak megmagyarázására másik cikkre lenne szükségem. Hadd utaljak azonban, a kényszerű rövidség miatt csak feleletesen, néhány jelenségre. Az egyik a görög szépségideál kérdése, a szónak szük (művészi) és tág értelmében (az ember keresse a szépet életében, a szépség nemcsak gyönyörködte, vigasztal is). A hellén szépségideál, a reneszánsz bukása után, merőben képzőművészeti problémává zsugorodott, míg maga a görögség a barokkban holmi konvencionális mitologizálássá és üres szó-szimbolikává fajult. A görög szellem értelmét és jelentőségét — ezer tévedés ellenére — elsősorban Schiller fedezte fel számunkra.

Avagy Schiller idealista attitűdje, mely iskolát csinált. Schiller

ENCZI ENDRE, a forradalom előtti Irodalmi Ujság felelős szerkesztője Kanadából Londonba érkezett és a jövőben résztvesz lapunk munkájában.

MÉG A HIMNUSZUK IS LOPOTT. Peter Kreuder nyugatnémet zeneszerző plágiumperit indított Hans Eisler, az új keletnémet himnusz szerzője ellen. Kreuder szerint Eisler a keletnémet himnusz dallamát az ő „Good by, Johnnie” című slágeréből lopta. A bíróság mindaddig csak még a szakértők véleményét hallgatta meg; az utóbbiak egyöntetűen odanyilatkoztak, hogy a szovjet övezet himnusának dallama nyilvánvalóan plágium. Méghozzá egy, a szovjet zónából kitiltott „dekadens nyugatnémet film” jazz-slágeréből.

BERTOLT BRECHT „Arturo Ui” című darabját most mutatták be először Stuttgartban. A darabot Brecht 1941-ben írta, amikor Finnországban tartózkodott. Szereplői: egy amerikai gengszterbanda tagjai, akik egy kelkáposztanagykereskedés tisztos cégére mögött húzódnak meg. A gengszterekben nem nehéz Hitlerre, Göbbelsre és cimboráira ismerni.

másként volt idealista, mint, mondjuk, egy szabadsághős, vagy egy rotterdami Erasmus-szerű tudós, aki a grammatika, a művelődés fejlődésétől az észszerűség és igazságosság szaporodását várta a világban. Schiller idealizmusa transzcendentális és ugyanakkor köznapi; transzcendentális a szó legmagasztosabb értelmében (Übermenscheket akar ő, de az Übermensch kultusza nélkül; nem vezér-Übermenscheket, hanem egy demokratikus köztársaságot, melynek minden polgára emberföltötti, pontosan igazán emberi ember); és a szó köznapi értelmében, mint ahogy Szerb Antal oly szépen mondta, „ahogy félig sajnálkozva, félig csodálattal mondjuk egy embertársunkról, hogy idealista”. Sokszor és bonyolult életattitűd ez: örök lelkesedést igényel az emberiség ügye iránt, hitet a jövőben s ha a jelen mostoha: a belső emigrációba vonulás erejét és gögjét. Ugyanakkor a köznapiság, a mindennap elválasztását az eszmények világától, tisztultabb gondolkozást és magasztosabb, esetleg a komikum határáig magasztos stílust. Ebből az idealizmusból mindannyiunkban van valami, akár a hit, akár a köznap és az ideál közötti állandó sodródás, akár a szabadság ügyéért való lelkesedés formájában, míg a XVII. századi emberben semmi sem volt — lenn a mindennap nagy és fortyogó üstje, fenn elérhetetlenségben, meszszeségben az Isten vagy a platói ideák. Ha a fogalmat nem is, az idealista ember típusát neki közzönhetjük. Nem drámafiguráinak. Neki személyesen. Friedrich Schillernek.

Folytathatnám. Idézhetném sorait, mily világosan foglalta össze elsőnek az európaiasság és az emberi méltóság fogalmát; beszélhetnék arról, hogy a kereszténység erkölcsi erejének gyengülése idején milyen bölcsen indult el, hogy a kanti kategorikus imperativussal, a sokrateszi dajmonnal, a lelkiismeret antik fogalmával megtámoogassa azokat az erkölcsi alapelveket, melyek nélkül nincsen a földön emberhez méltó élet. És ezért: ha a schilleri Mú számos oszlopa le is dőlt és nem egy helyütt unott gyom burjánzik rajta, a schilleri géniuszt továbbél az emberi lelkekben, karakterekben és az érzelmekben. Ha feljebb, nem egy helyen, számomra fájdalmas tiszteletlenséggel kellett szólnom a költőről, az ember előtt tisztelettel hajolok meg. A legnagyobb tisztelettel és a porig; milliódoknak kell a világra jönniök, míg egy hozzá hasonlóan nagy lélek még egyszer megszületik.

TENNESSEE WILLIAMS új színdarabját — „Ifjúság, te drága madár” címen — a közeljövőben mutatják be a Broadway-n. Ugyancsak ott készülnek Elmer Rice és Archibald McLeish darabjainak premierjére.

HARMINC ÉVE, hogy Brecht „Háromgarasos operáját” először bemutatták Berlinben. Az évforduló alkalmából sor került a mű felújítására: külön színház mutatja be Nyugat- és Kelet-Berlinben.

ZILAHY LAJOS december folyamán Izraelben járt és négy nagyszerű irodalmi estet tartott Jeruzsálemben, Tel Avivban, Natanjában és Haifában.

SZILVESZTERI ODISSZEA

(Folytatás az 1. oldalról.)

Az eredmény? Paszternák most hajszolt és alig-alig megtúrt polgára hazájának, könyvét olvassa a nagyvilág, a hazugságról ismét kiderült, hogy hazugság — és nem történik semmi.

Dehát mi történjék? Szilveszteri elmélkedésünk talán burkoltan harca akarna uszítani? Nem, mi nem óhajtuk, hogy miattunk bárki is a vérét hullajtsa. Harcba indulni csak teljes meggyőződéssel szabad, olyankor, amikor minden férfi éri, hogy az igaz ügyet csak fegyverrel lehet megvédeni. A világ dolga eldönteni, hogy az igaz ügy mikor szorul védelemre, nem a miénk. Mi csak érezzük, amit érzünk.

A „Látóhatár” új száma

Több mint húsz közlemény, a külföldön élő legjobb magyar írók munkái jelentek meg a „Látóhatár” új számában. A folyóirat első helyen közli Zilahy Lajos „Üzenet” című versét: — irodalmunknak fontos eseménye, hogy a nagy író hosszú szünet után most verset publikál. Koestler Arthur „Sötétség — délben” című világhírű regénye Londonban rövidesen megjelenik magyarul. A magyar szöveg kéziratából elsőnek közöl a „Látóhatár” egy fejezetet. Cs. Szabó László alkotása, az „Aranylakodalom” című karácsonyi játék méltán tarthat számot az irodalmi közvélemény legnagyobb figyelmére. Közli a folyóirat Veress Sándor ünnepi beszédét, amelyet a kiváló zeneszerző a baseli Bartók-fesztivál megnyitó ünnepségén tartott. Fenyő Miksa megkezdte Amerikai Leveleink közlését. Első levelében a New York Times elemzi. Verseket Faludy György, Határ Győző, Nyári Sándor, Tüz Tamás, Horváth Béla és Tábori Pál írtak az új számba. Auer Pál politikai-történeti tanulmányában a kelet-európai országok semlegesítésének lehetőségét veszi szemügyre. Kiemelkedik a lapból Mikes György és Bonaventura Tecchi modern olasz író elbeszélése. A Szemle rovatban időszerű irodalmi és politikai kérdésekről számol be Borsody István, Dániel Arnold, Theodor Litt, Horváth Béla, Major Róbert és Vámos Imre.

A „Látóhatár” kiadóhivatalának a címe: 79, Cambridge Road, London, N. W. 6.

20 guineas zakó, nadrág

Elsőrangú gyapjuszövetből, elsőosztályú munkával, háromszori próbával

A. FALUDI férfi és női mértékutáni szabósága

Kontinentális és olasz forma. Alakítást és javítást is vállalok.

22, Burnham Court, Moscow Road, London, W. 2. (Bayswater Station.)

AZ IRODALMI UJSÁG A PERUI RÁDIÓBAN. A limai rádió vasárnapi rádióadásában — a La Voz de los Hungaros-ban — gyakran szerepelnek lapunk szépirodalmi és esztétikai tárgyú cikkei és riportjai.

FERDINAND BRUCKNER, a kiváló osztrák drámaíró, 67 éves korában elhunyt. Theodor Tagger — ez volt családi neve — fiatal korában mint költő lépett fel és néhány sikeres verskötetet adott közre. Közül tiz évi hallgatás után Ferdinand Bruckner néven mint színműíró jelentkezett. Legnagyobb sikereit Beteg ifjúság („Krankheit der Jugend”) és Angliai Erzsébet című darabjaival aratta.

De kell-e hasadt énnel élnünk? Nem. Volt idő, amikor magyarként, éppen úgy, mint magánemberként magasra emelhetjük a fejünket, pillanatra talán magasabbra, mint bárki más a világban. Nem kell hasadt énnel élnünk, nem kell magyar voltunkat megtagadnunk, amíg nem adjuk fel a reményt, s amíg sunyi okosságból úgy nem teszünk, mintha feledtük volna, amit sohasem lehet elfelejteni. Senki se fáradozzék, hogy leleményes okfejtéssel bizonygassa nekünk: csak akkor lehetünk jó és hasznos polgárai ennek a világnak, ha magyar reményeinket feladjuk. Mi reménykedünk, mert csodavárók voltunk és megéltünk egy csodát. Bizunk a csodákban. Mindez keservesen kevés? Nem és ezerszer nem! Egy olyan világban, amelyben nagyon kevés a hit, s még kevesebben vannak, akik még tudnak csodákban bízni, ez a mi hitünk a legerősebb vár.

...Szilveszterkor még nem osztott el a karácsonyi hangulat. Furcsa világ az, amelyben ez a néhány szó is mindenféle mellékzézket kap: Békesség a jóakaratu embereknek.

MAGYAR KÖNYVEK

Szépirodalmi és műszaki könyvek hatalmas választékban, olcsó áron

PANNONIA BOOKS

412 A. College Street, Toronto, Ont. Canada.

Kérje új árjegyzékünket.

Főiskolai hallgatók és a matematika iránt érdeklődők számára 300 oldalon, terjedelmes, kidolgozott példatárral, magyar nyelven megjelent az

Integrál-számítás

a budapesti Műegyetem jegyzetei nyomán. Ára: 8.60 DM. + postaköltség. Megrendelhető: RELLE IVÁN, Stuttgart N. am Bismarckturn 39. Deutsche Bundesrepublik.

Megjelent

GÖMÖRI GYÖRGY:

VIRÁG-BIZONYSÁG

A fiatal költő első verseskötete. Ára Angliában 5 shilling, más országokban U.S.A. \$1.— vagy ennek megfelelő összeg. Megrendelhető a vételár egyidejű beküldésével a következő címen: Otthon Könyvtár, 13, Connaught Street, London, W. 2.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén. Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

HORVÁTH JANOS rendező és díszletművész, a pesti Nemzeti Színház volt tagja, 50 éves korában Koppenhágában váratlanul elhunyt. Humanitásának a legnehezebb időkben adta tanúságát, amikor pesti pozícióját feladva, először Dániába, majd pedig innen Hevesy György, a későbbi Nobel-díjas kémikus átszoktetése után Svédországba emigrált. A háború után Angliában működött, majd a finn, svéd és norvég nemzeti színházak kamatoztatták művészetét. Bizonyosága ennek legutolsó Borisz Godunov és Szentivánéji álom beállításai, amit a kritika és a közönség a legnagyobb elismeréssel fogadott.

AZ ÚJ OSZTÁLY, Milován Gyilász könyve, magyar fordításban is megjelent a zürichi Europa Verlag kiadásában.

SZOLID fiatal lányt lakótársul keres, szintén fiatal — főbérleti lakással rendelkező — lány. London, South Kensington. Telefon reggel 8-ig, vagy este 9 után és vasárnap FRE 0242.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal ordert küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarorság, Buenos Aires, Ausztráliában: Globe Book Co., 173, Pitt Str., Sidney. Ausztriában: Gellért Livia, Wien, III. Salesianergasse 2/19. Belgiumban: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Braziliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vásárhelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Irországban: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Fendos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 9. Montreal. Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Greif Verlag K. G., München 8, Sedan Str. 14. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorelly Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapra is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 14 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarorszag: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 lira, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 0.75 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tizszerese, egyévi húszszoros.

Légitóstán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

A világhatalmi vetélkedés holnap a Jeruzsálemi Szent Falért és a Déli Sarkért folyhat, holnapután Bukarestért, Quemoyért és a Marsért; e pillanatban leginkább Berlinért és a Holdért folyik. Miért érdekeljen bennünket, magyarokat, akár az egyik, akár a másik? A Hold még hagyján, mondhatnók; bajunk nem volt vele, Ányos Pál és Tóth Árpád kellemes lírai kapcsolatot teremtettek sugarai és nemzetünk közt, nem szívesen látnók hát méla és kopár tájékaik kiszolgáltatását egy immár kozmikus fölényre törő önkényuralomnak. A Hold maradjon meg, legalább is, semlegesnek. De Berlin? A hadvezéri pöffettség székvárosa, a kacskezőben lohengrini kardot suhogató Vilmos császáré, a vegetáriánus és emberevő Hitler Adolfé! A német nemzeti egység jelképe, igaz. De miért haljon magyar ember hősi halált a német nemzeti egységért? S ha a magyarnak nincs kedve hozzá, még kevésbé lehet a belgának, a lengyelnek, a franciának.

De nem kedvől van szó, hanem erkölcsi köteleességről és, ami attól bajosan választható el, az önérdék elemi és jogosult parancsáról; arról, hogy maradjon-e meg a földgömb egy számbavehető része szabad emberek legalább megközelítően biztonságos hazájának, vagy se.

Mert Berlin nemcsak a világpusztító nagynemetség jelképe, hanem, talán még inkább, az európai szellemű nemetségé, amely a világpusztító nagynemetséggel szembeállítva a legmagasabb szintű civilizációt képviseli; ennek több mint kétfélmilliónyi lakosságát odadobni a félázsiai önkénynek, amely mint „szabad város” napról másra bekaphatná, olyan árulás volna, amelyet a szabad világ végső soron önmagával szemben követne el. Ha Berlinről lemondanak, lemondtak Németországról; ha Németországról lemondtak, az oroszoké Európa; ha az oroszoké Európa, nincs többé biztonságban Washington — még csak megközelítően sem — s akkor végképpen eltemethetjük a reményt, hogy minden eddiginél véresebb világháború vagy minden eddiginél vízhatlanabb világszarnokság nélkül a nemzetközi helyzet megállapodjék.

Az az erélyes Nem, amellyel a három nyugati nagyhatalom a Kremlin „szabad város” javaslatát (vagy ultimátumát?) elutasította, megmentette a békét. Vagy legalább is megmenthetővé tette. Ha a Nyugat rááll az új Münchenre, holtbiztosan bekövetkezik az új világszerencsétlenség. Előbb csak néprajzi kiigazítás, aztán Prága bekebelezése — előbb csak Berlin szabad város, aztán Berlin bekebelezése —, egyik után sincs megállás. Prágáért vagy (amit 1939 őszén állandóan szajkoltak nyugaton a Hitler-barát szónokok) Danzigért sem volt inkább érdemes meghalni, mint Berlinért; de szerencsére a nyugati ember felismerte, hogy ha nem hajlandó Berlinért (akármilyen kevésbé akarózik is neki) a legmesszebbmenő kockázatot vállalni, holnap saját családi hajlékáért kell magát feláldoznia.

A nyugati nagyhatalmak jegy-

IGNOTUS PÁL:

Berlinért és a Holdért

zéken szerencsére nemcsak erélyes volt, hanem értelmes, mérsékletes, aláhúzottan békülékeny is. Elutasította az ultimátumot, de hajlandóságot mutatott a tárgyalásra és egyezkedésre. Hajlandók lesznek-e rá az oroszok? — ez a kérdés. De akár igen, akár nem: politikai öngyilkosság lett volna fel nem ajánlani.

A Holdért némileg különböző eszközökkel folyik a vetélkedés. Élesebb tőlénnyel, de remélhetően — legalább is egyelőre — kevésbé életveszéllyel. Némileg különböző az erők felsorakozása is. A berlini játszmában egy-egy csapat áll egymással szemben; s a

két kapitány — az Egyesült Államok és a Szovjetunió — kivált, ha Kínát is beleszámítjuk a szovjet tömbbe, csak első az egyenlők közt. A Hold körül azonban más alig is mozdulhat meg, mint a két kapitány; Anglia, Franciaország, Kína (persze a „népi”), Németország (persze a nyugati) s előbb-utóbb talán más ország is remélheti, hogy részt vehet a bolygóközi tér felkutatásában és (bevallottan vagy be-nem-vallottan) meghódításában, de számottevő lépést ez irányban még Anglia sem tett, amely pedig kétségtelenül a legesélyesebb harmadik.

Milyen tudományos és milyen

stratégiai kilátásokat nyit meg a Hold megközelítése? Nem lévén szakember, nem tudom. De abból, amit a szakemberek fejtegetéseiből elolvastam, bizvást állíthatom, hogy ők sem tudnak többet. Azazhogy sokkal, sokkal többet tudnak, de nem bizonyosabban. A Hold amerikai és orosz körülölvölődésével vagy megközelítésével s a zsugorított és fel-növelt szputnyikok és explore-rek szerterepítésével párhuzamosan lövelltek világgá vaktöltéses hadirakétákat és próbáltak ki hidrogénbombákat. Tudni azt tudhatjuk, hogy ma a Szovjetunió is, az Egyesült Államok is saját terü-

letéről elérheti lövedékeivel a földkerekségnek bármelyik olyan pontját, amelyet stratégiai szempontból elpusztításra érdemesnek ítélt. (Hogy előretört támaszpontjairól milyen könnyen érheti el azokat, arról itt nem is szólnunk; sem arról, hogy rövidesen Amerika — s Anglia is — atomerő-hajtotta tengeralattjáróról lesz képes ellenségeit rakétával bombázni.) Tudjuk továbbá, hogy az Egyesült Államoknak akkora nukleáris bombakészlet áll rendelkezésére, amely többszörösen elegendő volna a földkerekségen minden élet kiirtására; s hogy a Szovjetunió a maga bombakészletével szintén közeledik ahhoz a mennyiséghez, amely a NATO-hatalmak területeinek egyetemleges letarolására szükséges. Anglia, a „nukleáris társaskör” harmadik tagja, e tekintetben messze elmarad a másik kettő mögött s különben is kiválóan higgadt ország; de ha, mint szakkörökben vélik, három év múlva Pekingnek is meglesz a maga hidrogénbombája, attól valóban lesz oka reszkennie — persze a Nyugatnak is, de még inkább Oroszországnak.

Az igazi létkérdés — minden teremtet ember létkérdése — az, hogy akad-e egy műszaki lángelme, aki megtalálja a módját a védekezésnek a nukleáris bombától távra kénytelen? Ha pedig nem akad, lehetséges lesz-e a nemzetközi ellenőrzésnek olyan rendszerét kidolgozni és elfogadtatni, amely valóban biztosítékot teremt a világpusztítás ellen? Mert az egyoldalú (vagy szigorú helyszíni ellenőrzés nélküli) lemondás a nukleáris bombáról, amit a legjamborabb angolok sürgetnek, csak a gyilkost vagy gyilkos-önjelöltet buzdítaná cselekvésre. Elképzelhető-e hát olyan egyezmény, amelynek alapján az ENSZ vagy más nemzetközi testület minden ország területét felülvizsgálhatja, valamennyinek termelését ellenőrizheti? Ha igen, vége a „nemzeti szuverenitás” ósdi fikciójának és a szovjet önkény korlátlanágának. Ha nem, vége a világnak. Arra, hogy a Kremlin a világ vége ellen dönt, főképp az ad reményt, hogy ha egy fölöttes nemzetközi hatóság elismerésével nagy veszélyt idéz is magára, még nagyobb veszélyt vállal azzal, ha kivárja, amíg barátságos mosollyal Pekingből vagy kevésbé barátságos Bonnól hívják meg tudományos érdekű atomhasogató és röppentyűmutatóványokra.

Ez a tényleges politikai és stratégiai világhelyzet. Ezen belül csak lélektani fontossága van annak, hogy most néhány hete az amerikaiak közelítették meg leginkább a Holdat, e sorok írásakor pedig az oroszok. Persze, a lélektani tényező a világpolitikában is fontos. De túlbecsülni nem kell. Az, ami a Hold körülbombázásában, a háborús légkörű feszültség túl, valóban felbecsülhetetlen jelentőségű tény: az, hogy az emberiség, ha két világhatalom vetélkedésének keretében s kölcsönös ugratások, amerikai államelnöki békeszózatok és orosz békeharcos diadalüvöltések kíséretében is, — elhatolt a földöntúli térbe. Lehetséges-e, hogy ott megterem a földön megteremthetetlen szabadság és együttműködés? Talán még az is lehetséges. Ugyanúgy lehetséges, mint az emberi faj pusztulása. Bűszkék lehetünk arra, hogy emberek vagyunk, bármilyen kétséges is, hogy meddig.

KOVÁCS IMRE:

JELSZÓ ÉS PROGRAM: BIBÓ

Az életfogytiglani ítélet hivatalos közlése hónapokkal a tárgyalás után nem meglepő, inkább csak jellemző arra a rendszerre, amely a saját létét is otromba csalásnak és lelkiismeretlen félrevezetésnek köszönheti. Miközben az oroszok tárgyaltak és egyezkedtek a Nagy-kormányval, Szerov tábornok és ügynökei gondos szelektálással válogatták össze azt az új garnitúrát, amelyet a brutális orvtámadással egyidejűleg, 1956 november negyedikén hajnalban mint „forradalmi munkás- és parasztkormányt” erőszakoltak rá az országra.

Bibó István életfogytiglani börtönbüntetése fizikai undorral töltött el. Hasonlót csak akkor éreztem, amikor először gondoltam végig, fiatal fejjel, hogy mit jelentett a tizenhárom szabadságharcos tábornok felakasztása 1849 október hatodikán. Ájulásszerű rosszullét környékezett akkor is, amikor Nagy Imrét kivégzéséről értesültem. Az áldozatok sorsa feletti megrendültségnél sokkal erőteljesebb az a reagens, amely a huszadik század második felében már nem képes elviselni a gyilkolást, a kivégzések teatrális jeleneit, vagy a rendkívül szigorú, kegyetlen börtönbüntetéseket. Ha valamivel lemérhető az a kényes disztinkció, ami megkülönbözteti az embert a még mindig benne rejtőzködő fenevadtól, akkor azt hiszem, ennél a pontnál vizsgáljunk valamennyien erkölcsből és humánumból.

Rengeteg ítélet és kivégzés marad titokban, bizonyos esetekben azonban nem lehet hallgatni. Bibó István ítéletét azért kellett nyilvánosságra hozni, mert az Egyesült Nemzetek őszi közgyűlésén, amikor a magyar kérdést tárgyalták, az ő neve is szóba került. Annak bizonyítására, hogy a terror változatlan Magyarországon, Lodge nagykövet, az USA delegátusa többi közt ezt mondta: „Megbízható hírek szerint Bibó István, a Petőfi-Parasztpárt egyik vezetőjét és az utolsó Nagy-kabinet tagját augusztusban életfogytiglani börtönre ítélték, de erről egy szó sem jelent meg az irányított és ellenőrzött magyarországi sajtóban.”

Bátor magatartásáért Bibó jó emlékezőnk Nyugaton, a szabad világban. November negyedik nyilatkozata az ostromlott parlamentben a forradalom legali-

tásának és az orosz beavatkozás jogtalanságának egyik legfontosabb, ha nem döntő dokumentuma. Nem ismerjük pontosan, hogy mi volt a vád ellene, de nagyjelentőségű deklarációja bizonyára szerepelt az ügyész érvei között és az ítélet meghozatalánál „súlyosbító körülménynek” tudták be.

A szerény ember és tiszta jellem, akiről a szokásos kommunista ferdítéssel sem lehet azt mondani, hogy reakció vagy fasiszta lett volna, hiszen nézetei azonosok a demokratikus szocializmus világszerte hódító elvével, november harmadikán lett a ko-

Magyarország népe elég vért adózt, hogy megmutassa a világnak a szabadsághoz és az igazsághoz való ragaszkodását. Most a világ hatalmain a sor, hogy megmutassák az Egyesült Nemzetek alapokmányába foglalt elvek erejét és a világ szabadságszerető népeinek erejét. Kérem a nagyhatalmak és az Egyesült Nemzetek bölcs és bátor döntését a leigázott nemzetek szabadsága érdekében, megállapítom egyúttal, hogy Magyarország egyetlen törvényes külföldi képviselője és hűlképviselőjének törvényes feje Kéthly Anna államminiszter. Isten óvja Magyarországot!
Budapest, 1956 november 4.
BIBÓ ISTVÁN államminiszter

lációs Nagy-kormány tagja a Petőfi-Parasztpárt megbízásából. A forradalom addigra konszolidálódott és az ország reménykedve készült a demokratikus berendezkedésre. Az egy napos államminiszter Bibót a szovjet intervenció elűzte az aktív szereptől; az a terveze, amelyet a kibontakozás érdekében készített és amelyet a nagybudapesti munkástanács november 14-i ülésén egyhangúan elfogadott, vagy a bujdosása közben írt elaborátuma a forradalom jelentőségéről és a magyar kérdés megoldásáról, egy mélyen gondolkodó, felelős államférfi vélekedése a helyzetről és a lehetőségekről, tehát abba a megfoghatatlan, titokzatos szférába tartozik, amit úgy hívunk, hogy a gondolat- és a véleménynyilvánítás szabadsága... Ezt a jogot még a szovjet alkotmány is biztosítja minden állampolgárnak, legalábbis papíron, és a világ egyetlen demokratikus államában sem számít büntetendő cselekménynek.

Az Egyesült Nemzetek közgyűlésén az amerikai delegátus felszólalását a de jure el nem ismert magyar megbízott követte. Ott ültem a protokollpályában és közelről figyeltem Péter János külügyminiszterhelyettes, volt debreceni református püspök álszent igyekezetét, hogy az orosz beavatkozást és a forradalom leverését, beleértve a kivégzéseket és a szörnyű ítéleteket is, fehérre mossa. Egy és negyedik is távbeszédében — az ENSZ-ben a nyugatiak mindig röviden és a lényegről beszélnek, míg a szovjet blokk delegátusai tücsök-bogarai hordanak össze — készséggel beismerte, hogy az „1956-05 őszi eseményeket” követően több törvényszéki tárgyalás is volt. „De egyetlen személy ellen sem indult eljárás tisztára az ellenforradalomban való részvétele miatt. Bár-hogy vélekedjék is az Egyesült Államok reprezentánsa.” Kenetesen megismételte ezt a mondatot a nagyobb hatás kedvéért, aztán így folytatta: „Csak azok ellen indult eljárás, akik az ellenforradalom előtt, alatt, vagy utána közönséges bűncselekményeket, mint összeesküvés, gyilkosság, házaárulás, rablás, követtek el. Csak azok ellen... A perek nem tekinthetők politikai pereknek a fogalom helyes értelmében. Nem politikai perekről, hanem büntetőjogi eljárásokról van szó...”

A delegátusok maguk elé meredve hallgatták, a karzaton a menekült szabadságharcosok tehetetlen dühükben ökolbe szorították a kezüket, az újságírók meglepetten tekintettek fel: közönséges bűnözők...? Nagy Imre, Maléter Pál, Tildy Zoltán, Bibó István és a többiek mint közönséges bűnösök! A hatás eme szemérmetlen hazugságra és példátlan történelemhamisításra szinte kísérteties volt. Ötvennégyezer hangzott el „igen” a közgyűlési terem méltóságos atmoszférájában, amikor az elnök a határozati javaslat feletti szavazásra egyenként felszólította a delegátusokat. Ötvennégy a tíz ellenében — tizenöt delegáció tartózkodott a szavazástól, kettő távol volt — az ENSZ újból megbélyegezte a Szovjetuniót és magyarországi bábrendszerét a kivégzéseért és a változatlan terrorért.

Péter Jánosnak csupán a beosztottjai gratuláltak, s amikor vége volt az ülésnek, még a csatlós delegátusok is gyorsan (Folytatás az utolsó oldalon.)

Az IDŐ Sodrában

Az IDŐ Sodrában

Az IDŐ Sodrában

Az újesztendő legelején a Szovjetunió világűr-technikusainak sikerült túllőniük a holdon. E jelentékeny technikai teljesítményt Szerov utódlásával kapcsolatban olyan intézkedések előzték meg, amelyek alkalmat adnak majd arra, hogy a közelítő párhongresszuson Hruscsov a „szocialista legalitás” megteremtőjeként dicsértesse — ahogy annak idején Sztalin a nemzetiségi egyenjogúsítás mérnökeként említettet. Azzal egyidejűleg, hogy a holdrakéta elvezetett a világűrben, Mikoján az Egyesült Államokba érkezett, a szovjet vezetőik jó modorát bizonyítandó, kifelé. Ugyanekkor odabenn, a Szovjetunió határain belül, a pártellenes csoport támogatásával vádolt Bulgaryin önbírálata visszadobták és volt, aki Bulgaryint „kétkulacosnak” és „árulónak” nevezte. E látszatra ellentmondó, de úgy lehet, egymást kiegészítő tünetek — bár nem kedveljük se a történelmi párhuzamokat, se az ismétlődés-elméleteket — azt juttatják eszünkbe, hogy a jezsuitszínát is a sztalin alkotási kongresszusi beiktatása és csúcsteljesítmények hangoztatása előzte meg. Jezsuvot 1936 szeptemberében neveztek ki, a VIII. kongresszus 1936 novemberében ült össze. A későbbi áldozatokat a fordulópont előtt inkább „pártellenes csoportosulással” vádolták, ám a fordulópont után „kétkulacosnak” és „árulónak” minősültek. Az egymásnak ellentmondó s egyben egymást kiegészítő taktikai mozdulatok közepette kifejlődött rémuralom Sztalin egyeduralmát szilárdította meg, amivel — hogy az akkor hivatalos párttörténet kifejezését használjuk: „érvényesült a párt irányvonala a pártion belüli széleskörű demokráciára”. Sztalinnak a folyamat lebonyolításában két szövetségese volt. A szovjet határon túl a félelem, a szovjet határon innen a szabad világ leküzdhetetlen vágya arra, hogy becsapják. Mundus vult?

BIBÓ ISTVÁN

életfogytiglani fogságra a múlt esztendő szeptemberében ítélték. A tényleges, de nem törvényes hatóságok az ítélet közzétételével négy hónapig vártak. Értelmét — úgy értsük: azt az államrezont, amiért Bibó Istvánt fogságban tartják — kellő indoklás híján cikkek és tanulmányok kitételei igitelnek megmagyarázni. Például Sánta Ilona terjedelmes értékelése a „Belpolitikai Szemle” decemberi számában. Ebben ezt olvassuk: „Bibó István a Petőfi Párt vezetője, a Nemzeti Parasztpárt régi jobboldali ideológusa”... A célszerű ferdtetés már a róla szóló első mondatban elkezdődik. Bibó ugyanis — akkori kommunista vélemény szerint is — a Nemzeti Parasztpárt centrumához tartozott. A mondat folytatásával a ferdtetés és torzítás szükségszerűen fokozódik: (Bibó) „már 1945-ben tudta — olvassuk —, hogy a nemzetközi helyzet és a belső osztályellentétek kiéleződése esetén Magyarországon a Habsburg-restauráció, vagy az angolszász hegemonia — esetleg a kettő együtt — bekövetkezhet”. Magától értetődik, hogy Bibó nem azt „tudta”, hogy ilyesmi „bekövetkezhet”. Bibó csak azt vette észre, hogy ez az elképzelés egyesekben vágyálom, másokban rémkép gyanánt akadályozza a magyar demokrácia és a magyar elvű szocializmus fejlődését. Hogy a következmény-polarizáció, nyugodt evolúció helyett muszkavezető álforradalmiságot és oroszellenes forradalmiságot hív ki. Az a passzus ugyanis, amelyre Sánta Ilona kancsalul céloz, szó szerint így hangzik: „Igen sok jóhiszemű és radikálisan haladó magyar van, aki főleg a nemzeti függetlenség gondolata jegyében áll szemben a kommunista párttal. Ők csodálkoznak a legjobban, ha tudnak, hogy a kommunista pártion belül milyen óriási azok száma, akik egy ilyen nyilatkozatot a magyar függetlenségi gondolat

lat legteljesebb és legösszefogottabb átérzésével tudnának megtenni. S csak ezzel egyidejűleg lehetne azután teljes hitellel és erővel leszögezni Magyarország külpolitikai elhelyezkedésének végleges jelszavait, kimondván, hogy: aki Magyarországból szovjet tagállamot akar csinálni, az hazaáruló, aki Magyarországon Habsburgot akar restaurálni, az is hazaáruló, aki pedig Magyarországot az elé a hamis alternatíva elé próbálja állítani, hogy csak a kettő között választhat, az kétszeresen hazaáruló, mert a kettő között ott van a harmadik, egyedül helyes út, a belsőleg kiegyensúlyozott, de radikális reformpolitikát folytató, demokrátiás, független, szabad Magyarország lehetősége.” (Valóság, 1945 október-december. 42. o.) Ezután Sánta Ilona azt állítja, hogy: „Bibó, aki a semlegesség bajnokának szerepében tetszelgett november 4-én... sürgette a nyugati imperialista hatalmak katonai intervencióját...” Nyilván arra a november negyedik nyilatkozatra utal, amelyben ez olvasható: „Magyarországnak nincs szándékában szovjetellenes politikát folytatni, sőt teljes mértékben benne akar élni a kelet-európai népek ama közösségében, akik életüket a szabadság, igazságosság és kizsákmányolásmentes társadalom jegyében akarják berendezni... Kérem a nagyhatalmak és az Egyesült Nemzetek bölcs és bátor döntését a legigazított nemzetek szabadsága érdekében.” Hogy ez a pusztába kiáltó szó „bölcs és bátor döntésért”, miért jelent katonai „intervenciókérést”, az Sánta Ilona titka. Sántitól érvelésének rugóit különben cikkének más részei leplezik le. „A Nemzeti Parasztpárt örökébe lépő Petőfi Párt — írja — különleges helyet foglal az 1956-ban megalakult szervezetek sorában, mivel a tömegek megtévesztéséért folytatott harcban a revizionizmus után, talán ennek a pártnak az ideológiája szállította a legtöbb és legkorszerűbb eszmei municiót az ellenforradalomnak.” A tételben az a mulatságos, hogy a kommunista elsőségét még ebben a viszonylatban is leszögezi, s az a tanulságos, hogy Kádár kommunista, akár a folytonos „jobbbrabala” vagdalkozó sztalinisták, tjalomfákból akarnak maguknak ideológiát kialakítani, szembefordulásokban keresve előrehaladást. Mi biztosítja őket, hogy Rákosi módszereivel nem Rákosi sorsára jutnak? A Szovjetunió? Ezzel a háttérrel Rákosi maga is rendelkezett.

AZ ÖESZTENDŐ

legmulatságosabb elszólásait a londoni vasárnapi lapok újév táján szedik csokorba. Így tudtuk meg, hogy 1958-ban Heuss német államelnök erre figyelmeztette honfitársait: „nekünk németeknek nem szabad magunkban egy felejtési technikát kifejlesztünk”. Macmillan angol miniszterelnök a múlt évben leszögezte, hogy „egy jó rezsebanda indulójának nem tud ellenállni”. Gomulka leszögezte, hogy: „A történelem dialektikája azt bizonyítja, hogy egy s más, ami tegnap forradalmi volt, mára ellenforradalmi lett.” A hindu Krishna Menon tavaly felvilágosított bennünket arról, hogy „az el nem kötelezett nemzetek nincsenek szükségszerűen elkötelezve az el nem kötelezettségnek” s Tunisz elnöke, Bourguiba kijelentette, hogy: „Nyugati ember lévén, hisz a Nyugattal való barátkozásban”, míg a Világbank elnöke azt szögezte le, „hogy kellemetlen adósága neki sokasodott”. Az orosz kultúrminiszter, Michailov, Karinty egy tömondatának bővítésével jelentkezett, mondván: „Arva a meggyőződésre jutottunk, hogy jó böhöszatok írásához rendkívül komoly elgondolás szükséges.” Az angol munkáspárt volt vezére, Lord Attlee 1958-ban megjegyezte, hogy: „A Lordok Háza olyan pezsögőhöz hasonlít, amely öt napja áborodik”, míg a munkáspárt külügyi „árnyékminisztere”, Aneurin Bevan ezt állapította meg önmagáról: „Mind unalmasabb s unalmasabb leszek. Úgy lehet, ezen az úton eljutok odáig, hogy a munkáspárt vezére legyen belőlem.”

DE GAULLE

tábormok, az Ötödik Köztársaság első elnöke Monsieur Coty-val, a Negyedik Köztársaság utolsó elnökével január 8-án a Diadalívhez hajtatott, hogy tisztelegjen az Ismeretlen Katona sírjánál. A szertartás után Coty szűkebb pátriájába, Le Havre-ba utazott s de Gaulle tábornok — hét esztendőre — beköltözött a Francia Köztársaság elnökeinek otthonába, a kései lajoskori bútorokkal és kacér gobelinnel berendezett Elysée-palotába. A tábornok, akinek válára Franciaország jelen problémáin kívül saját történelmi hivatásadata is nehezedik, amikor kormányfőből államfővé emelkedett, olyan hatáskörre tett szert, amelynek korlátozatlanága nem éri el tizenkét esztendővel ezelőtt meghirdetett „bayeux-i programjának” igényeit: a parlament és a politikai pártok kezében jelentékeny hatalom marad, s az elnöki hatalom gyakorlásának ellenőrzését az új alkotmány lehetővé teszi. Charles de Gaulle uralkodó eszméje az „állam helyreállítása” s kezdetől „a hivatali tekintélyt” követelte „az állam legelső és legfelső szerveiben”. Hogy erre a konszolidációs munkára de Gaulle tábornok bizalmat kapott, azt négy egymást követő szavazás és választás eredményei bizonyították. Ilyen korlátlan bizalmat — mint David Thompson, a cambridge-i Sidney Sussex Kollégium rektora említette — I. Napoleon óta senki se élvezett Franciaországban. Ez a bizalom esszenciálisan nemzeti és egy maga a köztársaság meglévő politikai, katonai, gazdasági és várható munkáspolitika nem oldja fel. Ugyanekkor azonban módot ad a tábornoknak arra, hogy a maga hivatástudatát Franciaországban, Franciaország hivatástudatát Európában egyéniségéhez és lelki alkatahoz méltó helyről fejezze ki. Beköltözése az Elysée-palotába, Churchill háborús évekből származó passzusát juttatja eszünkbe: „Erről a roppant magas, nyugodt kedélyű emberről, a vele való érintkezés során, az a benyomás alakult ki bennem, hogy Franciaország nádozával találkozom.”

A LAKÁS ÉS LAKÓI

A kommunista párt megalakulásának évfordulójával kapcsolatban fényképes riport jelent meg a pesti Érdekes Újságban, „Visegrádi u. 15” címmel. „Ha versenyre kelne nek a mesélő házak — írta a riport — a legszebb történetet a Visegrádi utca 15. mondaná el, mert 40 év előtt benne született meg a Kommunista Magyarországi Pártja.” Hevesi Gyula akadémikus, a párt egyik alapítója, „megilletődötten járja végig a szobákat...” „Ez a lakás volt a párt bölcsője, ezer veszélyen át innen indult diadalmas útjára.” A tanulságos séta során egy folyosóra érkezünk. „A keskeny folyosó — amelyen negyven év előtt forradalmárook kemény lépte koppant — egy kicsike szobába vezet. Mikor itt dolgozott Szamuely és a Vörös Újság munkatársai, az ajtaja előtt matrócskák örködtek. Most csak egy árva villanykörte világít a mennyezeten. Ha Szamuely Tibor kitárhata most az ajtót, megilletődötten állna meg a küszöbön. Odabent egy anya szoptatja kisfiát és két kisfián figyel az öcsikét, amint buzdogn szivja magába az életet. A megtévesztült béke lakik itt a sok vihart látott falak között. Király Jánosnak, az Ikarus-gyár technikusának családja. Három gyerek, akiknek boldog életéért, jövőjéért negyven év előtt innen indult harcba a párt.

A hétszobás félelemlelt lakásnak öt bérleje van.” Ez igen, ez aztán megható. Ha élne, bizonyára Szamuely Tibor és Kun Béla is megilletődötten nézegetné. Ime, a párt negyven éves harcával és tizenhárom éves úrmával sikerült elérni, hogy egy gyári technikus a feleségével és három apró gyermekével Budapest legközepebb „egy kicsike szobában”, „egy árva villanykörte” alatt lakik. És sikerült kivívni, hogy egy hétszobás félelemlelt lakásban — öt család zsúfolódjék össze. A riport megígéri, hogy a

szorongó társbérlek „már nem sokkal laknak itt a sötét, előregedett szobákban. — tágas, világos, új házakba költöznek...” Ezt ígérte ez a párt — negyven esztendővel ezelőtt is. Azon a mostani tömegszálláson, amely akkor főhadiszállásnak szolgált.

LENGYELORSZÁGBAN

tart az irodalom forradalma. Annak ellenére, hogy a lengyel kommunista párt Központi Bizottságának októberi plénumán (a párttagok között körözött közel kétszáz oldalas jegyzőkönyv szerint) több felszólalás követelte határozottan az írők fokozottabb nevelését, ha nem is a tollbamondás régi módszereivel. Annak ellenére, hogy Jerzy Putrament ugyanott az irodalompolitika hiányának következményeit Hlasko „Cemeterze” és Adrejszki „Popiot diament” című munkáiban jelölte meg s hangoztatta, hogy „a párt nem mondhat le arról, hogy befolyásolja az írókat és művészeket”. Mind ez falrahányt borsó volt, s Lengyel Írószövetség decemberi kongresszusa után a Trybuna Ludu arról panaszkodott, hogy a közgyűlésen az írők határozott fenntartással fogadták a párt újonnan megfogalmazott ideologico-kulturális programját. A New York Times varsói tudósítója szerint pedig a kongresszus 42 szavazattal 2 ellenében (12 tartózkodás) határozati javaslatot fogadott el, amely elítélte 30-nál több könyvíjodonság elkobzását és tiltakozott a cenzúra fokozása ellen. Egy másik határozat azt kívánta, hogy a szövetség képviselője kapjon helyet a cenzorok testületében. Jastrun felszólalásában azt panaszkolta, hogy a cenzorok „nemcsak a mennydörgést kobozzák el, hanem a felhőt is” és Szlonimzky, a szövetség elnöke gúnyosan említette, hogy az írótól azt várják, hogy „a hivatalnokapparátusnak szolgáljon szívérősítővel”. A lengyel írők kitartó harci kedvére az is jellemző, hogy a kommunista párt Központi Bizottságának két tagja, Kruckovszki és Putrament kibukott a varsói írószövetségi küldöttválasztáson, s Wrocław (Breslau) egyik lapjában Roman Karst az elmúlt két esztendő a lengyel irodalom két fő esztendőjének nevezte, mivel erre az időre esett „az irodalmi élet felszabadulása a politika önkényuralma alól”.

KÉT NEMZETKÖZI

verseny győzteseit jutalmazták meg legutóbb a párisi UNESCO-palotában. Egymillió frankkal díjazták a brüsszeli világhírlapokról szóló legjobb riportot. Az első díjat megosztva adták ki Robert Jungk német írónak a „Der Monat” című nyugatberlini folyóiratban és Juliusz Kyrzynski lengyel írónak a „Przekroj” című varsói hetilapban megjelent írásaiért. A másik pályázat azoknak a nem-francia diákoknak megjutalmazására szolgált, akik a legmegkapóbban írták le, hogy „melyik francia könyv gyakorolta rájuk a legmélyebb benyomást”. Több mint másfélszer pályámt érkezett a világ legkülönbözőbb részeiről. A bizottság a három első díjat egy haiti, egy libanoni és egy spanyol diáknak ítélte. Valamennyi francia írásmű közül Saint-Exupéry pilóta-író „Kis herceg” című könyve vitte el a pálmát. Ezután Cornelle „Cid”-je következett, majd a „Nyomorultak” Victor Hugo-tól és Camus „Pestis”-e. Balzac Stendhált, François Sagan Molière-t előzte meg. A pályázók kiemelték Gide-et, Sartre-t („A szennyes kezek”-ért), Claudel és Rostand-t (a „Cyrano”-ért). Anatole France-ot, Barrést, Bourget-t és Maupassant-t meg sem említették.

KÉT ÉVE,

hogy a magyar lapok hasábjain, mind vidéken, mind Pesten, új műfaj jelentkezett — a szocialista rémtörténet. Említésre csupán érdemes, mivel két év óta nem lehet olyan magyarországi lappeldányt találni, amelyben az olvasó az ellenforradalommal kapcsolatos mindennapi betevő történeteket meg ne találhatná. Lévé, hogy két év nagy idő, az újságírók fantáziájának alapos megerőtletésére volt

szükség, s ennek tulajdonítható, hogy a történetek bizony elcsúsztak olykor a valóság biztos talajáról.

Az első év a hatóságilag igazolt 234 hős ávósnak az elvetemült ország népével vívott harcában esett mártírúmanak történeteit dolgozta fel. Mivel az év 365 nappól áll és Magyarországon több újság van, így a 234 áldozatnak osztódással kellett szaporodnia a serény újságírói kezek alatt, ami sajnálatos módon elmosta azt a hősiességet, amellyel a kétszázharminc-négy ávós önéletrajz megölte a szintén hatóságilag igazolt ötétfélszer megátalkodott ellenforradalmárt.

Az első év vége felé azonban a variációk száma kimerülni látszott, s ekkor indult meg a kém-és disszidens-történetek bő áramlása. Az áradat olyan bő volt, hogy ügyes újságíróknak még a második világháború ponyvafeldolgozását is sikerült elsütöknök, még hozzá az ország első lapjában. A kémtörténetek naivitása, sajnos, Hucklebery Finn kalandjait idézi (gondolunk például a tortába süttöt kötelhágcsóra), a kezdeti disszidens-történetek viszont a neorealista olasz filmek nyilvánvaló hatása alatt készültek. Később a személyes tapasztalat foglalhatta el a könyv-, illetve filmélményt, s ez az a korszak, amelynek jelenleg delelőpontján állunk, amikor a hatóságilag engedélyezett újságíró kijövelele másnapján habzsoló örömmel belevet magát a bécsi, londoni, párisi — sikeresen átmentett — Váci utcába és az „echt”-pesti pletykabörzén beszerzett áruval boldogan hazatavozik. A másik hiteles forrás a hazatértek élménybeszámolója, akik nyilván saját történeteket alkotnak, hogy attól a saját hajuk szála is égnek mered. A nép fantáziája kimeríthetetlen.

Az, hogy e két éve tartó áramlásnak csak felerészben okozója a kormányzat, szinte kézenfekvő. Felerészben ugyanis maguk az újságírók tukmálják rá történetüket a szerkesztőkre: ugyan ki merné visszautasítani az ellenforradalom meg a galád imperializmus leplezését? Az ilyen írás ezenfelül mindennemű felelősségtől mentesíti a szerzőt. Tiszta üzlet.

Hát most a harmadik év elején friss erőt és leleményességet kell kívánnunk az újságíróknak, hosszú, gyümölcsöző életet a napi rémrovaatoknak, mert így az átlagpolgár, ha akarná is már, nem képes elfelejteni, hogy mégis csak volt egyszer forradalom.

SZÓTÁR ÉS ENCIKLOPÉDIA

tucatjával jelent meg Franciaországban a múlt év végén. A híres satirikus hetilap, a „Le Canard Enchaîné” („Lánctravert kacska”) is megjelentette a maga kis definíció-gyűjteményét. Ezt a vicclapot az első világháború, vagyis a szigorú cenzúra idején alapították, innen a neve. Az azóta eltelt negyven év alatt mindvégig a non-kommunista és nem-kommunista baloldali szelleme érvényesült szerkesztésében. „Nem is újság ez, hanem már felekezett” — mondták róla, s a „Kacska Szótár 1959” címet viselő könyvecske egyfajta breviáriumnak is tekinthető. A Negyedik Köztársaság bukásával és az Ötödik Köztársaság születésével kapcsolatos meghatározásai a legérdekesebbek. „Gaulle (de)” címszó alatt ezt olvashatjuk: „Híres francia tábornok, aki 1944-ben felszabadította Franciaországot.” A szótár szerint az „Urna” olyan tartály, melyben 1958 szeptember 28-án Marianne hamvait helyezték el. „Délvidéki” elnevezés „azokat illeti, akik Algériában helyezték, Little Rock-ban pedig támadták az integrációt”. A Szaharáról, amelynek kincsei az államháztartás rendbehozását kell hogy elősegítsék, ezt írja a szótár: „1919-ben azt mondták: a Boche (a német) fizet; 1958-ban azt mondják: a sivatag fizet.” „Defetizmus” a „Kacska” szerint: „Megengedhetetlen vélemény azok részéről, akik az olyan győzelmeikkel szemben, mint az 1918-as, vagy az 1945-ös, a status quo-t részesítik előnyben.”

Nagy Imre a bíróság előtt

„Ami az én feladatomból volt, azt én teljesítettem...”

„Az igazság a Nagy Imre ügyben” című Kék Könyv, amely most jelent meg franciául Párisban, s amelyről az Irodalmi Ujság már megemlékezett, példát mutatott abból: hogyan lehet szovjet-magyar források felhasználásával, önellenmondások szembesítésével megközelíteni, vagy feltárni az igazságot. Mindazoknak, akik történetírással, s közelebbről: a magyar forradalom történetével foglalkoznak, elengedhetetlen feladatuk, hogy tovább menjenek ezen az úton.

Arra a Fehér Könyvre, amelyet a budapesti kormány a Nagy Imre perrel kapcsolatosan kiadott, nem fordított nagy figyelmet a világ. Kár, már csak azért is, mivel ez a kiadvány mindeddig az egyetlen forrásmunka arra nézve: hogyan zajlott le Nagy Imréék bírósági tárgyalása s milyen magatartást tanúsítottak az egyes vádlottak, mindenekelőtt maga Nagy Imre. Természetesen a kádárista propagandám csak töredékeket közöl a tárgyalás anyagából; teljességgel elképzelhetetlen például, hogy Nagy Imre az egész tárgyalás alatt egyetlen szót sem szőtt volna azokról a megbeszélésekről, amelyeket a Budapesten tartózkodó Mikojánna és Szuszlovval, valamint Andropov nagykövettel folytatott, s ne szőtt volna arról a szerepről, amelyet Kádár János és Münnich Ferenc töltött be a forradalom napjaiban; a nemzetközi terjesztésre szánt propaganda kiadvány persze úgy válogatja ki a jegyzőkönyvi szemelvényeket, hogy az a jelenlegi rendszer, s annak vezetői számára legyen kedvező. A kérdés az: sikerül-e célt érnie? Aligha túlzok, ha azt mondom: pontosan az ellenkezőjét éri el annak, amit szeretne. Nagy Imre alakja megnövekedve, még töretlenebbül és szebben magasodik ki ellenségeinek vádanyagából, mintha teljes hallgatás venné körül.

Fogadjuk el kiindulópontnak a budapesti Fehér Könyv adatait; fogadjuk el, hogy az ügyészség 1958 január 28-án emelt vádat, az első tárgyalási nap február 6-án volt, aztán a tárgyalást elhalasztották és június 9—15-e között folytatták; fogadjuk el, hogy tanúk egész sorát hallgatták ki, s azok a szemelvények, amelyeket a Fehér Könyv a vallomások anyagából közöl, pontosak és hitelesek. Mi derül ki akkor? Kiderül, hogy a bebörtönzött, elhurcolt „nagyimristák” és polgári politikusok egy része úgynevezett „beismerő”, vagy „terhelő” vallomást tett. Senki, aki csak haloványan is hallott valamicskét a bolsevik börtönviszonyokról, a vallatiási módszerekről, a becsukottak elszigetelt és reménytelen helyzetéről, ezen nem csodálkozhat és még kevésbé lehet bárkinek joga arra, hogy ezt egyetlen bebörtönzöttől is zokon vegye. A lefogottak egy része még a Rajk-per áldozatainál is súlyosabb helyzetben volt; nemcsak személy szerint őket, hanem feleségüket, gyerekeiket, unokáikat is elhurcolták. És Nagy Imrét mégsem tudták megtörni.

Imre, bizonyítékként, a legkiemelkedőbb példák a kádárista Fehér Könyv anyagából.

A vádirat mindenáron azt akarta bizonyítani, hogy valamiféle „titkos kormánylistán Nagy Imre saját magát jelöltette miniszterelnöknek”. 1956 októberéről van szó, akkorról, amikor már az egész ország követelte, sőt a kommunista párt hivatalos lapja, a Szabad Nép is lenyomtatta azt a tömegakaratot, hogy Nagy Imre legyen a miniszterelnök. Az 1958 február 6-i tárgyaláson maga Nagy Imre emelt fővel veri vissza a képtelen vádat:

„Losonczy vagy valaki más, nem tudom ki, felvetette, hogy jó lenne, ha a párt első titkári funkcióját vállalnám el. Én erre azt mondtam, hogy soha a pártvezetés élén első titkári minőségben nem állottam. Engem az 1953—55-ös időszakból a tömegek mint miniszterelnököt ismertek. Valótlan az a beállítás, hogy én azt mondtam, hogy miniszterelnök akarok lenni.”

A vád felrója Nagy Imrének, hogy nem alkalmaztatta a statáriumot a felkelők ellen, magyarul: nem végeztetett ki szabadságharcos fiatalokat. Ezt a „vádat” Nagy Imre, igenis, vállalja:

Ügyész: Ön azt állítja, hogy a statáriális rendeletet nem adta ki?

Nagy Imre: Azt én nem mondtam. Ott vannak a rádiónyilatkozataim, amelyekben hivatkozom a statáriumra és annak végrehajtására.

Ügyész: Ön törekedett a statárium végrehajtására?

Nagy Imre: Az nem az én hatáskörömbe tartozott. Ami az én feladatomból volt, azt én teljesítettem. Én a statáriumot úgy képzeltem el, hogy az csak a köztörvényi bűnözőkre vonatkozik.

Ügyész: Ön nem akarta alkalmazni a statáriumot azokra a személyekre, akik jogtalanul jutottak fegyver birtokába és ezzel a fegyverrel a Magyar Népköztársaság ellen harcoltak?

Nagy Imre: Igy nem. Ezekre nem akartam alkalmazni a statáriumot.

A vád mindenbe bele akar kapaszkodni, így például olyan apróságba is, hogy Nagy Imre állítólag már október 31-én a parlament előtt bejelentette a tömegeknek a varsói szerződés felmondását, holott erről a tárgyalásról csak egy nappal későbbben kezdődtek meg. A kádáristákat az sem zavarja, hogy ezzel újabb önellenmondásba keverednek, hiszen ők azt is tagadják, hogy a varsói szerződés felmondásáról a Szovjetunió egyáltalán tárgyalásokba bocsátkozott. Nagy Imrének van lelkiereje és bátorsága, hogy hajlíthatatlan keménységgel visszautasítsa a történelemhamisítási kísérleteket:

Elnök: A következő, amivel foglalkozni fogok, a semlegességi nyilatkozat. Az első kérdésem az, hogy október 31-én mondtott-e ön beszédet a parlament előtt összegyűlt embereknek, amelynek a lényege az volt, hogy tárgyalások vannak folyamatban a szovjet csapatok kivonásáról és a varsói szerződés ránk háruló kötelezettségeinek felmondásáról. Ha igen, volt-e felhatalmazása ennek bejelentésére, valóban folytak-e tárgyalások már akkor (!) ezekben a tárgykörökben?

Nagy Imre: Október 31-én a parlament előtt összegyűlt nem

nagy tömeg előtt rögtönzött beszédet mondtam. Ebben én azokról a tárgyalásokról — tehát nem a varsói szerződést érintő tárgyalásokról — beszéltem, amelyeket akkor már folyamatba tettünk. A vádirat itt kétségbe vonja a tényeket, sajnálom, de azt kell mondanom, hogy itt ténybeli dolgokról van szó és a tényeket én ismerem: a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok kivonásáról volt szó.

A jugoszláv nagykövetségre menekült Nagy Imre csoportnak azt a szándékát, hogy tartózkodási helyüket közölgék barátaikkal rokonokkal s az egész magyar közvéleménnyel, a vád oda torzítja, hogy Nagy Imréék „jugoszláv újságírók segítségével érintkezésbe léptek a Szabad Európa Rádióval”. Nagy Imre erre az állításra nagyon nyíltan és öntudatosan ezeket válaszolja a tárgyalás során:

Nagy Imre: Történt közlés részünkről, hogy közlünk kik hol tartózkodnak, hogy egyáltalán hol létezőnk. De nem a Szabad Európa felé, ez egyáltalán nem felel meg a valóságnak. Nem felel meg a tényeknek az sem, hogy pusztán a nevek felsorolásán túl ebben a közleményben bármiféle más közlést is tettünk. Mj annak idején a jugoszlávokat kértük, hogy hozzák nyilvánosságra, mert arról beszélnek, hogy bennünket legyilkoltak, hogy az amerikai követségen vagyunk, közölgék hát, hogy itt vagyunk, menedékjogot adtak és hívtak bennünket, nem szöktünk.

Abban az igyekezetükben, hogy a vádlottakat megtörjék, vagy továbbbi „beismerésekre” bírják, a kádárista hatóságok levetítették előttük bizonyos filmfelvételeket, amelyek az állítólagos magyarországi „fehérterror”-ról készültek. A Fehér Könyv erről így számol be:

„A bírósági tárgyalás június 13-i napján az ügyész bejelentette, hogy a Legfőbb Ügyészség beszerezte az 1956 október-novemberi

magyarországi ellenforradalom idején a nyugati sajtótudósítók és filmriporterok által készített filmfelvételeket, s az ellenforradalom alatt és után a nyugati sajtóban a terrorcselekményekről megjelent felvételeket. A tárgyalás elnöke az ügyész indítványára elrendelte a film levetítését. A film levetítése után több vádlott észrevételt tett.

Tüdy Zoltán: A levetített film mélyen megrendített. Sajnálom, hogy a nevem összekötődött ezekkel a dolgokkal.

Donáth Ferenc: A fehérterrorról a hírek bejutottak a parlamentbe. Azt, hogy mégis kitarítottunk a kormány álláspontja mellett, lehet magyarázni, de szépíteni nem... Lelkiismereti kötelességemnek tartom megkövetni azoknak a kommunistáknak, magyar és szovjet katonáknak emlékéit, akik az ellenforradalom ideje alatt veszítették el életüket.

Kopácsi Sándor: Érzem bűnöségemet és szégyelem, hogy barátaim előtt nevem teljesen jogosan becstelen színben tűnik fel. Levetítették ezt a dokumentumfilmet arról, hogy hogyan gyilkoltak meg embereket. Én közvetve ezért is felelősségemet érzem. Láttam szovjet katonákat, akiket előttem emeltek ki a tankból kilőve és a parancsnokuk sírva mondta, hogy ezek az emberek holnap szereltek volna le és most elpusztultak... Sajnálom, hogy elkövettem cselekményeimet és most lelkiismeretfurdalásom van.

Nagy Imrének nem volt észrevétele.

Semmiféle trükkel, filmhatással nem tudtak erőt venni meggyőzésén: hogy ez a megmozdulás, ha akadhattak is tragikus jelenetei, hibái, túlkapásai, sőt émellyítő, ellenforradalmi kísérőjelenségei is, akár 1848-nál — mégis a magyar nép egységes akaratának gyönyörű, magasztos megnyilvánulása, akár 1848. Fájdalmas és megrázó lehetett vitába keveredni egyik-másik régi barátjával és harcostársával, kintő és kínos szembesíté-

SULYOK VINCE:

Szarvas az erdőn

Ejszaka bokrai verik a testem tépik agancsom
köszörült kések köele a szikla fölsebzi a térdem
rohanó karsú patáim alól szügyemig ver a hó föl
oldalaimig hátam magasáig csillag-por a szöröm
szúrós hószikrák hőzt uszom fujtat a mellem
ellenséges fák gyilkos táj állnak utamba
szemeimben a kín szemeimből a könny foly számból a vérhab
haj mért bántatok így kiket ifjan égve szereltem
menekülésemben — —

remegve megállok a sziklás szirten gözől a testem
senki mögöttem rég már magam elől futok egyre
hova lettek a drága társak holtak kiabáltak a puskák
piros vérüket látom folyton a halált szemeikben
szeliden hulltak a hóra az őzek haraggal a vének
büszke agancsát égnek emelve megannyi fizarvas — —

lámpáival lent messze a völgy csak a szél zajog itt fent
soha már a barátok nem csörtetnek utánam az erdőn
soha boldog nem lehetek többé már a magány meg a bánat
gyül csak bennem s farkasokat hallok csak a tájon
jéggé válik a víz a számban amikor innék
hóvá dérré és zuzmarává a fű ha ennék
szerelem holdas tisztáisi s a szép karsú őzek
s tavaszi erdők s nyári erdők faj hova lettek
befagyott patakok jege alól tágra herekített
hocsányszemekkel halak merednek rám ijesztőn
s a fák is mint kifolyt iszonyatos halott szemek
adják ágról-ágra egymás feje fölött tovább
a téli holdat — —

Oslo, 1958 december

Csak akkor...

Mikor szép homlokod
s hús homlokom fölött virágok
susognak újra
s szivárog
a harmat ránk füvekre fákra
s kinyúlva
parázsló melleid fölött
mint tűzmadár a karsú ágra
világlón
suhogva
ráfulladások a szádra
s lobbanva lángra gyúl az este
s egymásba veszve
borzongjuk és remegjük
egymás husába
az oldott hiány fájo örömet
ha önmagamban elvesztilek
fölordlak
mint a holdat

csendjébe most a fellej —
csak akkor lehetsz boldog
ha én öllelek!

Oslo, 1958

Hangulat

Nézd a füst szenvedélytelen
kék csavarodását
alázatos ágak közt az égre —
ilyen a halál
összeseperit szelid levelek
égrese-illatozása az őszben
tengerek nedveszöldje
hegyek délutáni pára-kékje
s halvány egek
téllelőtti üvegtisztasága — —

csak bennünk verdes a nyugtalanság
szerelmesem — —

Oslo, 1958 október

sekben venni részt a kádárista vérbírák előtt — a Fehér Könyv néhány ilyen jelenetet is ismertet —, de Nagy Imrét semmi és senki nem vehette rá, hogy lazítson azon az elvárhatatlan köteleken, amely a forradalomhoz, a néphez, s ezen túl a haladás ügyéhez fűzi. Erőt jelenthetett számára, hogy — a kádárista propaganda műből is kihámozhatóan — volt három olyan vádlott-társa, akik hasonló keménységgel, következetességgel verkedtek a bíróság előtt, akárcsak ő: Maléter Pál, Szilágyi József és Gimes Miklós. Az ő vallomásaikból jóformán csak sorokat publikálnak gyilkosaik, de így is érdemes egy valamit idézni: Gimes Miklós vallomását Maléter Pállal kapcsolatban; alighanem a forradalom egyik legszebb, legérdekesebb jelenete elevenedik meg szavaiból.

„A Kilián-laktanyában október 31-én tartott gyűlés részleteire vonatkozólag Maléter Pál védője Gimes Miklósnak több kérdést tett fel. Ezekre válaszolva Gimes a következőket mondta:

Október 31-én jelen voltam a Kilián-laktanyában tartott ülésen, de abban tevékenyen nem vettem részt. Valóban elhangzott felszólalás Maléter ellen. Az ülést Maléter nyitotta meg, utána Király Béla beszélt. Ezután mások szólaltak fel, többek között egy előttem ismeretlen nevű, borkabátos, torzonborz férfi, aki feltűnően rekedt hangon beszélt.

Kirohanást intézett Maléter ellen, hogy Maléter megpofozott egy corvinost és elvette a géppisztolyát, vagy ahogyan ez a férfi mondta: a gitárját. Erre Maléter azt mondta, hogy női fülbevalót talált annak a corvinosnak a zsebében, amit megpofozott, s örüljön az illető, hogy csak ennyit kapott. Ezután valami olyant kérdezett, hogy elég-e ez a magyarázat. Akkor azután kezét fogták.”

Jobb bizonyítékot keresve sem találhatott volna a Kádár-rezsim arra, hogy Nagy Imréék, Maléterék határozottan felléptek minden garzdalkodás ellen s hazugság a vadnak az az állítása, mintha „börtönökből kiszabadult fegyverekkel” szövetkeztek volna. Maléter elvette annak a „gitárját” s nagy tenyerével maga pofozta meg, aki a forradalmi harcokat lopásra, rablásra akarta felhasználni.

1949-ben, az egykori Függetlenségi Nyilatkozat 100. évfordulóján Nagy Imre mondtott beszédet a debreceni Nagytemplomban. Ebben a beszédében Kossuth Lajos szavait idézte: „Velem rendelkezhetik Isten akármint az életben, bocsáthat reám szenvedést, bocsáthat reám vérpádot, bocsáthatja reám a bürokpoharat, vagy a száműzetést: de egyet nem bocsáthat reám soha, azt nem, hogy én valaha az ausztriai háznak alattvalója legyek.”

Egy évtized sem telt el, s állnia kellett Kossuth fogadalmát. És ő állta is: inkább választotta a vérpádot, mintsem hogy hazája új elnyomójának, a moszkvai háznak újra alattvalójává váljék. Az 1956-os magyar forradalom úgy kezdődött, mint 1848; az ifjak tüntetésével. Úgy is folytatódott: a túlerő ellen vívott harccal; s úgy végződött is: vezéreinek legyilkolásával.

A budapesti Fehér Könyv egyébként arra is ad némi támpontot, mikorra kell tennünk új forradalmunk „október hatodikáját”. Nagy Imréék kivégzésének napját? A könyv szerint az ítéletet június 15-én hirdették ki. (1958 június 15-e egyébként vasárnapra esett; köztudomású, hogy magyar bíróság még a legvadabb konstrukciós perek, a Mindszenty-ügy, vagy a Rajk-ügy idején sem tartott vasárnap tárgyalást. A vádlottak két esztendeje voltak immár fogságban; vajon mi más indokolhatta a rendkívüli sürgősséget, mint a bíróságnak kiadott felső parancs, még hozzá idegen parancs?!). Hírünk van viszont arról, hogy Nagy Imre az utolsó éjszakát irással töltötte; az ítéletet pedig 17-ére virradóan már beolvasta a budapesti, sőt a moszkvai rádió is. Az utolsó éjszaka eszerint a vasárnapról hétfőre, 15-éről 16-ára virradó éjszaka volt, s amíg más értesülést nem kapunk, azt hiszem, június 16-át kell elfogadnunk Nagy Imre, Maléter Pál, Szilágyi József és Gimes Miklós mártírhalálának napjánál.

Ezt a napot kell megtennünk emléknappnak is.

Palkó Ferenc

A HERCEG ÉS A PRÓKÁTOR

249.000 schilling hosszúságú fardozási és a kétségkívül bekövetkezett siker fejében megilleti őt.

A herceg kiszabadul...

A bécsi Landesgericht elsősorban a „kétségkívül bekövetkezett” siker tényével foglalkozott. A kérdés tisztázását némileg megnehezítette az a bőséges, itt-ott önmagának elmentendő politikai irodalom, amely az 1956-os forradalom után Fehér Könyvek és vezércikkek formájában Magyarországon látott napvilágot. Ez a politikai irodalom ugyanis számos helyen foglalkozik Eszterházy Pállal, de a nyolcmillió dolláros szerződésről nem tesz említést. Ezzel szemben azt állítja, hogy a felkelést magát többek között a herceg szervezte, aki már hosszú ideje összeköttetésben állt bizonyos imperialista körökkel. Részletes ismertetést ezen imperialista körökről a politikai irodalom nem tár az olvasó elé s így kétségkívül feltételezhető, hogy magáról dr. Tonellesről van szó. A Landesgericht elnöke — nem csekély derűtlenség kíséretében — mindenestre kérdést intézett a prókátorhoz, hogy ismerte-e azokat az embereket, akik a herceget kiszabadították, illetve tudja-e bizonyítani, hogy összeköttetésben állt a felkelőkkel?

Dr. Tonelles kijelentette, hogy ő a felkelőkkel nem állt összeköttetésben. Ő egész idő alatt az Államvédelmi Hatósággal állt összeköttetésben. S éppen ezért kéri a pénzt.

... és nem fizet

A Fehér Könyvek s a vezércikkek azt is állítják, hogy Eszterházy Pál Bécsbe sietett, ahol csendőrcsapatokat toborzott, egy másik, ugyancsak hivatalos verzió szerint pedig éppen Magyarországra sietett, ahol a hatalom átvételét készítette elő, mégpedig: a) saját nevében, b) Mindszenty hercegprímás nevében, c) Habsburg Ottó nevében.

S ehhez most még hozzá kell vennünk a dr. Tonelles-féle változatot, amely szerint a herceg november 1-én, közvetlenül kiszabadulása után Ausztria fővárosába érkezett s ott kijelentette, hogy nem fizet egy vasat sem!

A herceg ezt a tényt a tárgyaláson elismerte. S ekkor robbant, mint a törvényszéki tudósítók írták, az első bomba. Eszterházy Pál ugyanis eskü alatt vallotta, hogy soha életében semmiféle megbízást nem adott dr. Tonellesnek. Az ügyvéd úr a saját számlájára kezdett tárgyalni a magyar hatóságokkal.

Am dr. Tonelles ekkor felrobbantotta az ellenbombát. Elismeri, mondotta, hogy a herceg kiszabadulása nem közvetlenül az ő akciójának eredménye. De hogy ez az akció valóban létezett, hogy a herceg igenis tudott róla s hogy ez az akció mennyi költséggel és fáradsággal járt, azt nagyon egyszerűen be tudja bizonyítani. Kéri, hogy az igen tisztelt bíróság idézze meg tanúként azt a magyar diplomatát, aki az ügyeket a kezében tartotta, vezette s aki vele számos alkalommal tárgyalt.

Tanulság

A magyar diplomata történetesen Bécsben tartózkodik. A Landesgericht tudomásul vette dr. Tonelles kérelmét és elhatározta, hogy kihallgatja a külügyi szolgálatban álló, budapesti illetőségű tanút. De ez sem olyan egyszerű. Diplomátát ugyanis csak diplomáciai úton lehet megidézni. Azaz jegyzéket kell küldeni s meg kell várni az ellenjegyzék beérkezését. Ismervén az osztrák ügyintézéséigendős gyorsaságát, a tanúzásra felszólító jegyzék jövő karácsonykor már Budapesten is lesz. És ugyancsak többé-kevésbé ismervén a magyar külügyekben használatos gyakorlatot, százt lehet tenni egy ellen, hogy a válaszigyzékben dr. Tonelles panasza mint imperialista provokáció fog szerepelni, amely mögött világosan felismerhető az amerikai fináncok háborús uszítása.

Ebből következik, hogy bár a tárgyalást elnapolták, a bécsi prókátor pénze már az ördög. A hajdani császárúros lakóujjal mutogathatnak a fényes Kärtnerstrásen Tonelles úrra. Íme, így jár a polgárember, aki hercegekkel és kommunistákkal akar egy tálból cseresznyézni, s még egy alapfokú szemináriumot sem végzett. Mert bonyolult história az az osztályharc, különösen manapság.

Enczi Endre

(Örvényes)

Modern komédia. Nem színpadon, nem is a mozi vásznán adják elő, hanem a bécsi tartományi bíróság tárgyalótermében, több folytásban. Magyar ügy, s mint ilyen, természeténél fogva bonyolult. Am mégis, ez egyszer, derűs. A hajdani császárúros derék polgárai már sokat kacagtak rajta. A tisztelt tartományi bíróság pedig, a bécsi Landesgericht egyik ámulatából a másodikra szédül s komótos kétségbeeséssel keresi a fonalak végét. A szereplő személyek száma nem csekély. A panaszos bécsi ügyvéd, bizonyos dr. Tonelles. Az alperes magyar herceg: Eszterházy Pál. Fellepnek, illetve a csatolt aktacsomóban előfordulnak még további prókátorok, csempészek, börtönőrök, nyomozók, diplomáták, rokonok, valamint deviza-, erdő- és irászakértők.

Dr. Tonelles nem kevesebb, mint 249.000 schilling (azaz körülbelül 10.000 dollár) kártérítést követel Eszterházy Páltól. Követeli egyszer már kialakított s még elmaradt ügyvédi tiszteletdíja fejében. A herceg nem hajlandó fizetni. A prókátor perel, a Landesgericht tárgyal, Bécs mulat.

A herceget becsukják

Az ügy előzményei még 1949-re nyúlnak vissza. Ebben az esztendőben történt, hogy a budapesti Államvédelmi Hatóság valutaüzérkedés gyanúja miatt őrizetbe vette Eszterházy Pált. Űzérkedett-e a herceg vagy sem, ennek megállapításával az osztrák bíróság részletebben nem foglalkozik. De a tanúvallomások alapján valószínű, hogy a magas főrang elrejtett imitt-amott némi idegen pénzt, főként amerikai dollárt és angol fontot. Igaz, hogy ezért a földkerekség sok országában büntetés jár, noha az esetek többségét bizonyos lazassággal kezelik. Nem úgy a pesti legények, a Csokonai utcai fiúk.

Dr. Tonelles a Landesgericht igen tisztelt színe előtt elmondotta, hogy a herceg 1952-ben, a magyar hatóságok tudtával és beleegyezésével, börtönéből összeköttetésbe lépett Ausztriában élő rokonával és barátával. A rokonok és barátok aztán a csempészeknek álcázott nyomozók és nyomozóknak álcázott csempészek sűrűn érkező utasításait követve, megjelentek dr. Tonelles irodájában. Szabályos ügyvédi meghatalmazást írtak alá, amely szerint a sajnálatosan távollévő herceg nevében megbízzák a tizenöt esztendőre elítélt és börtönbüntetését Magyarországon, ismeretlen helyen töltő Eszterházy Pál kiszabadításával.

Dr. Tonelles vállalta az ügyet. Állítólag már sikerrel járt el több hasonló esetben. A bécsi bírósághoz benyújtott panaszában előadta, hogy ettől a perctől kezdve éjt nappallá tett a hercegért, amely fardozás, divatos ügyvédrel lévén

szó, igazán nem kívánható ingyen. A feladat nem volt könnyű. A derék prókátor több mint öt esztendőn keresztül tárgyalta előbb különböző szélhámosokkal és csalókkal, majd, saját bevallása szerint, a magyar állam hivatalos képviselőivel. Már ez is, egymagában, sziszifuszi munka volt. Hiszen a szélhámosokról gyakran kiderül, hogy a magyar állam hivatalos képviselői, a hivatalos képviselők pedig bizonyos felsőbb s nemesebb célok érdekében olykor pontosan úgy viselkednek, mint a közönséges csallók.

A herceg eladó!

Nos, a budapesti hatóságok nem idegenkedtek a gondolattól, hogy a herceget szabadonbocsássák és valahol átsegítsék osztrák területre.

„Korunk hőse”, avagy „a munka nemesít”

A hősiesség történelmi kategória. Mindig voltak és mindig lesznek hősök, ha a hős fogalma koronként változik is. A hőskét nemcsak saját tetteik érdemesítik erre a magas rangra, sokszor a különböző társadalmi rendszerek és a történések jókarakterű segítségével emeli őket arra a piedesztálra, amelyről példázni lehet a nagy emberi és nemzeti eszményeket.

A honszeretet, az egyéni bátorság, az önfeláldozás, a közüdvnek alárendelt magánboldogság a hősiesség klasszikus kellékei. A hősiesség egyidős az emberiség történelmével. A Neander-völgynek bizonyára éppúgy megvoltak a hősei, mint a termopylei szorosnak, vagy ahogy hősei lesznek a holdba küldött rakétának ebben a korban is, amikor a völgyek és szorosok világré szelődnek.

A mi nemzedékünk kora ifjúságunktól kezdve napjainkig már jó egyenlőség hűst vészelt át. Ki ne emlékeznék gyermekkorunk hőseire, akik egyenesen Spártából, Nándorférvárról, a Bastille ostromából, a búr háborúból, vagy valamelyik sarki expedícióból léptek az életünkbe? És hősök voltunk mi is mindannyian, már akkor, amikor épphogy arasznyira nőttünk fel a földtől. Hősök voltunk a magunk módján, de világtörténelmi igényrel a grundon, az iskolában, a családban és, akit hajlama messzebbre utalt, az a társadalomban is. Hősi voltunk időtállóan hitt követői hol lassan, hol viharos áradattal koptattuk a történelem folyama. A fiatalok hevílések bölcsességét csitultak, az örök lángról kiderült, hogy görög tűz és a romantikusan elképzelt csaták színtere a nagyvárosi utcákba szűkült.

Az elmúlt századok alatt sok történelmi hősnak vélt személyi-

ség, ugyancsak a történések, de már a magunk szemléletének revíziója után is elhullott az idő akadályversenyén, mint ahogy saját fiatalok hős pátozunk is csendes meditációvá halkult. De megmaradtak, élnek és hatnak azok, akiket a másik oldal haladó hagyományként temetnek, de ezen a parton élő valóságként tisztelnek.

A kortárs-hőskörről azonban már „menetközben” is sok minden kiderült. A fanatikusokról, hogy csak tözsérek saját érdekük piacán, az opportunistaokról, hogy realpolitikuskok, a realpolitikuskokról, hogy hazaárulók, a hazaárulókról, hogy hazafiak, a gyávaokról, hogy elszánt harcosok és a félelem nélküli öldöklőkről, hogy gyáva gyilkosok.

Igy nem csöda, hogy nemzedékünk bizonyos kétkedéssel nézi a kor kikialtított hőseit, de éppen ezért változatlanul szívében hordja a hősiesség tiszteletét — például annak a hősiességnek, amelynek éppen a két év előtti magyar események diktálták a meghatározását. Ennek a hősiességnek vannak hősei, de hőseinek nincs neve, csak lelkiismerete. Nem akarják megragadni a hatalmat, de nem tűrik, hogy hatalmaskodjanak felettük, elutasítják a megaláztatást, de nem azért, hogy másokat megalázzanak, nem akarnak gazdagok lenni, de elviselhetetlennek ítélik mások nyomorát, nem az elmélet gyakorlatát akarják igazolni a barrikádokon, de saját életükkel is hajlandók korrigálni az elméletet.

Talán így lehet időtállóbban meghatározni korunk hőseit, akik megközelítik a hősiesség eszményét. A meghatározás kissé talán teatralisnak hat, de tanú rá a világ és minden népei, hogy ennek a képletnek köze van a valósághoz, mert úgy lettek hősök, hogy nem is akartak azok lenni.

Az irodalmi műfajok hőseinek szerepét még nehezebb megszabni, mint a történelem hőszíneit. Bizonyára azért, mert ilyen hőst alkotni az író szuverén joga, hívják azt a hőst Hamletnek, Settembrininek, vagy akár Lasik Roitschwantznak. Egy alkati vonásuk azonban közös, hogy vívódnak, küszködnek az anyaggal és a lélekkel, mert élnek és élnek, mert író lehet beléjük életet és nem a felülről diktált politikai rezon.

Ex katedra hősköket kreálni még Zsdanovnak sem sikerült és a szovjet irodalom színvonalát még a sztálini apparátussal sem lehetett felemelni.

Az esztétikai parancs Sztalin halála óta sem változott, viszont a véreghajtásban, úgy látszik, kisebb lazulásokat mutatkozott és ezért, különösen a Paszternák-észt óta szükségesnek mutatkozott a parancs újból kihirdetése.

Erre a szerepre Leonid Szoboljev vállalkozott, aki a közelmúltban az Orosz Szocialista Szövetséges Szovjet Köztársaság Irószövetségének a kongresszusán „A jelenkor és az irodalom” címen újtotta meg a régi zsdanovi receptet. A terjedelmes előadás tartalmával kár részletesen foglalkozni. Ez minden pártszeminárium anyagból ismert. Módszereiben azonban már a XX. kongresszuson meghirdetett kollektív vezetési szellemhez alkalmazkodik és amikor az irodalmi hős alkotásról beszél, nyilván ezért teszi fel így a kérdést: „A kongresszusnak kollektív bölcsességgel kell megválasszania, mi-

tűzifa szállíttassék a Magyar Népköztársaságnak.

Sajnos, mondotta dr. Tonelles, a nagy gonddal előkészített kereskedelmi ügylet a szerződő felek hibáján kívül nem jöhetett létre. Októberben ugyanis, mint köztudomású, forradalom robbant ki Magyarországon. A forradalmárokat kiszabadították az Államvédelmi Hatóság börtöneiben tartózkodó foglyokat, köztük Eszterházy Pált is. Teljesen ingyen. A herceg 1956 november elsején Bécsbe érkezett, anélkül, hogy az Államvédelmi Hatóság ehhez a szerződés értelmében a legcsekélyebb segítséget is nyújtotta volna. A nyolcmillió dollár kifizetésére tehát már nem került sor. Dr. Tonelles ennek ellenére úgy véli, hogy az összeg után kialakított honorárium, azaz a

lyen is legyen az életvalóságunk tökéletesen megfelelő korunk hőse?”

De mielőtt a kongresszus kollektív bölcsessége felelt volna a kérdésre, a XX. kongresszust követő idők szellemében ömaga adta meg a választ: „Az az „elmélet”, hogy a pozitív hős alakját jellemeli gyengeségekkel és fizikai létének naturalista boncolgatásával kell elevenebbé tenni, nemcsak helytelennek, de ártalmasnak is bizonyult.”

Természetesen nem lehet pozitív hős az sem, aki önállóan gondolkodik, mert ez semmi jóra nem vezethet, mert ahogy Szoboljev mondja: „A kapitalista világ művészei nem látják sem népeik útját, sem országuk jövőjét. Ez idezi elő a teljes (nyilván gyötrő) gondolatzaavart, az érzelmi elnyomottságot, ami a művészt a művészet olyan torzítására kényszeríti, mint a divatos elnevezésű absztraktizmus, szürrealizmus és egyéb izmusok.”

Tényleg igaz, hogy a „pozitív hőst” nem gyötri semmiféle gondolatzaavar és annál is inkább mentesülhet ilyen dekadens vívódástól, mert „korunk hőse mindenekelőtt a közösség tagja, mind cselekedetben, mind gondolatban szervesen összefügg a kollektívával, benne születik”.

Helyette így a kollektíva gondolkodik és ez a fajta gondolkodás a pozitív hősnak a munkához való viszonyára jellemző. Igaz, hogy Szoboljev még is nyugtatja rögtön a kétkedőket, hogy a munkához való viszony korunk pozitív hőseinek nem kizárólagos ismérve, de mindenesetre alapvető tulajdonsága. És mindez azért, mert „a társadalom érdekében végzett munka alapvetően átforgalmazza az emberi tulajdonságokat. A munka bármely formája — szellemi vagy fizikai — nemesít”.

Tartozunk az igazsággal, hogy ezt a megállapítást sem Marx, de még csak nem is Zsdanov számlájára írjuk. Sokkal régebb eredetű. Talán a kapitalizmus kezdeti idejére utal, amikor az embertelenül alacsony munkabérekét ilyenfajta nemesi kinevezéssel akarták kiegyenlíteni. A munka nemesít — mondották — és ennek ellenében nem adták meg a nemesi oklevelet jelentő magasabb munkabért.

Lehet, hogy erről van szó? Hogy a pozitív hőst kitesséklik az irodalomból és nemesi létük igazolására kommunákba utalják?

Jósolni nehéz és nem is érdemes — ez nem az író és nem a pozitív hős dolga, mert ahogy Szoboljev mondja: „... az író egész tehetségével és tudásával szabadon harcolhat az új társadalom felépítéséért, amit a párt programjába vett... A párt megtanítja az írókat annak a művészetére, hogy az élet minden jelenségében képes legyen megtalálni a lényegét...”

A pozitív hős, korunk hőse, feltétlenül megtalálja a lényegét. Még akkor is, ha teremtőjét gyötrő gondolatzaavar kínozza, ha nem a párt tanítja meg a művészetre, ha kétélyeire nem a kollektív bölcsességtől várja a feloldást, hanem a nagy elődök, a történelem és irodalmi alkotások hőseinek vívódásán át jut el odáig, hogy saját magában, saját magával is megvívja harcát egy tisztultabb, bölcsőbb emberi közösség javára.

És titokban talán mély tiszteletlenséggel arra is gondol, hogy a „pozitív hős” esetleg negatív irodalmat nemz.

HATÁR GYŐZŐ:

Két ballada

I. A holdrakéta visszatér

A holdrakéta visszatér a Föld szférájába bár nyílt a pálya, tág a tér — nem gép- vagy űrhíza csak elszakadni nem tudott a Föld szférájától ahol zenél, ahogy zenél s az ő zenéje szól

a holdrakéta földrekeji csóvája bóbítás — mit néki emberszenvedély s a holdmeghódítás! — a tűz villódnék üstökén bak szárva felmered (a Hold sívárló köldökén nagy vizsla kráterek)

gondolja, jobb, ha visszanez ahol a Föld dobog amerre Földje messzevész (míg közelér a Hold) „Bohó bolygó! felhő se tán felhőző mosolya: félarca könnyes óceán félarca Azsia...” hát int a földnek, „ég veled jó légy, nagyon vigyázz!” és elfakad a tűzszelep bóbítóján a gáz — hanyartűzén fejest bukott parabolája tört: „amott ezüstől egy korong a Föld, a régi Föld...”

Harangozó mesgyéinél holtában föllobolt s hol ég a földdel összeér: fölöttük áldón mendegél a szűz, a régi Hold

II. A holdrakéta elszakadt

A holdrakéta elszakadt a Föld szférájától letépte mind a láncokat s már ott jár messze túl a Holdon is (mely mérgezett még s oly Földhöz-ragadt) — felizzott s naprakéta lett életétüz a Nap

Már nem volt felhajtóerő Földtől vad undora mely el-kívobban s messzelő — az „Uj Hüllők Kora” Alágyujtották egy világ ádáz írtózatát amennyit Föld förtelme ad a Börtön és a Párt

A holdrakéta felszökött a fegyházudvaron lesték a rácsok, rács mögött a béklyós bus barom Mészülte őrizdte őt a Tanklako, a Rém s hajnalra már hiányozék létszámbevételén

Még mért s üzente az adón a port a gázt az irt majd beledermedt olvadón s csak szállt, repült! repült! A Nap körül vig-önfeledt majd vissza-visszajár azóta kísérvője lett nem méri: issza már

a tűző téhoz tiszta fényt naplángol-naplelejt ...Eliziumnak mezején elé a tejutak tején bolyongva jár s — felejt

HADADY MIKLÓS:

Kína, vagy a falanszterek világa

„Nem, elvtársam, a kommunizmus nem szeretet, hanem kalapács, amellyel az ellenséget szétzúzzuk.”

A kollektív beismerő vallomás

Az ellenség szétzúzása igen nagy méreteken történt. Az ellenség kategóriái Kínában a következők: banditák, kulákok, ellenforradalmárok, nacionalisták, osztályidegenek, „múlthoz ragaszkodók”, s „ingadozók”. Po-I-Po akkori pénzügyminiszter 1952-ben egyik beszédében közölte, hogy az elmúlt három év alatt több, mint kétfélmillió banditát végeztek ki. Az 1951-es földreform-kampány folyamán a kulákok és ellenforradalmárok millióit végezték ki, illetve küldték munkatáborokba. Tekintve, hogy Kína nagy problémája a túlnépesség (1957-ben 2,5% volt a népességszaporulat, míg az alapításlékok termelése csak 1,4%-kal nőtt), a likvidálási kampányok méreteinek summféle meggondolás sem szab határt. Az elmúlt évek tisztogatásai és „átnevelési” kampányai során Kína sok tartományában bevezették a kollektív beismerést. A „kulákok” ezreit terelték egy-egy táborba, ahol a vallatást tiszta egy emelvényről olvasta a kollektív beismerő vallomást, s a „kulákok”

telni, mert a november 18-i cikkből kiderül, hogy maga a munkásság követeli, hogy „minimális bértért minél többet dolgozhassék”. Egybevetve a cikksorozatot, kiderül, hogy a normális bér azonos a minimális bérrel.

A pártközpont november 9-én bejelentette, hogy „a parasztok a pártra és a népkommunákra ruházták azt a jogot, hogy életmódjukat meghatározzák”. (Zs., november 10.) Egyes káderek azonban túlbuzgalmukban túl kevés élelmet és alvást irányoztak elő a kommunák parasztságának. Az Új Kínai Távirati Iroda október 22-én jelentette, hogy „egyes káderek, akik a kommunák étkezéit vezetik, a parasztsztrákkal koldusokként bántak, s nem mint keményen dolgozó emberekkel, akik munkájuk jutalmát élelem formájában kapják meg”.

Harc a nyolc órai — alvásért

A káderek túlbuzgóságára lehet következtetni a Zs. november 9-i vezércikkéből, amely hosszan fejtegette, hogy a parasztsztráka a tudniuk is kell, hogy dolgozni tudjanak. A vezércikk elismeri, hogy sok a jogos panasza. „Túl keményen hajszoltok bennünket” — mondják a cikk szerint a parasztsztráka. A központi pártlap a pana-

Alig negyedóra múlva a parasztsztráka felsorakoznak. A század- és százszázparancsnokok vezényszavára a csoportok zászlok alatt a földekre menetelnek. Nem látni többé a parasztsztráka kettésével — hármással nagykényelmesen pipázva a földek felé ballagni. Az évezredes lusta szokások örökre eltűntek.”

„Dolgozz keményen néhány évig, hogy utána ezer évig boldogan élhess” — hirdetik a városi kommunák faliújságjai. Falvak s kommunák központjaiban, a városok terein hajnaltól éjjelig bőmbölkétek a hangszórók a lelkesítő felhívásokat. A faliújságokon sok az építő kritika. Feleségek — a párt buzdítására — faliújságokon intik férjeiket „hibáik leküzdésére”. Nem ritka az olyan jelentés, mint az alábbi: „Vei Kuo Csü diák, a sanghaji Si Tung középiskola hallgatója, dicséretben részesült, mert bejelentette a hatóságoknak, hogy apja ellenforradalmár.” (Sanghai Néplap, december 3.)

Az éjszakai acélcseta

A kommuna-mozgalommal egy időben „Kína dolgozói a párt az 1957. évi vas- és acéltermelés megduplázására mozgósította”. A vas- és acélcseta a nők és a gyermekek sem voltak hajlandók kimaradni. Az acélcseta jellemzője „a nagyipar háziiparosítása”. Minden igaz kínai honpolgár, foglalkozására, nemére és életkorára való tekintet nélkül, résztvesz a csatában, akár mint a nagyüzemek kisegítő munkása, akár mint a százezerszám teremtett „kisüzem” olvasztára, gépkezelője, kovácsa vagy egyéb dolgozója. Októberben az UKTÜ jelentése szerint egymillió ilyen kis vas- és acélüzemet állítottak fel.

„Benzineshordókból készült apró konverterek, téglából épült kis olvasztókemencék, a legkülönbözőbb építmények: az acélcseta diadalai. Peking 1. és 2. számú textilműveinek munkásai nap mint nap a munkaidő befejezése után nekilátnak az acélcsetának. A minap e két textilgyár munkásai reggelre nyolc tonna acélt termeltek.” (UKTÜ, október 26.)

De mikor aludtak? Hunanban, a pekingi rádió október 16-i jelentése szerint, 12 iskola összeállt és felépített egy acélcseta. Hét-kilenc éves gyerekek napi két órát dolgoztak hulladékvas és tüzelőfa gyűjtésén. A kilenc éven felüli gyerekek felnapot dolgoztak. Október 29-én az UKTÜ diadalmasan közölte, hogy „a kínai nők milliói a férfiak mellett harcolnak a nemzeti acélcsetában”. Szecsuanban például 60 nő brigádba tömörült és „kivonult a dombokhoz vasércet fejteni, olvasztókemencéket építeni, acélt termelni”.

November elején azonban az acélcsetával kapcsolatban is felmerültek az első aggályok. A központi pártlap már november 1-én felhívta a figyelmet „a minőségi szempontokra”, s november folyamán szaporodtak a jelentések, amelyekből kiderült, hogy az éjjel is dolgozó önkéntes és műkedvelő acélcsetások elvétve selejtet is termelnek.

Nem ugrással: fokozatosan!

A KKP központi bizottsága 1958. december 10-én terjedelmes, 25 nyomtatott oldalas határozatában a szokásos „ugyanakkor meg kell mondani” stílusban bírálattal illeti mind a kommuna-mozgalmat, mind pedig az acélcsetát, sőt az ideológiai felépítést is, amely szerint ezekkel az eszközökkel már most meg lehet valósítani a „társadalmi formák legfelső fokát, a kommunizmust”. „Jószándékú túlzók, opportunista, túlbuzgó funkcionáriusok túlzásba vitték a dolgot. A dolgozóknak garantálni kell legalább tizenkét órát naponta alvásra, étkezésre és szórakozásra.” „A szülőik bármikor újra hazavihetik gyermekeiket, s a családok — ahol lehet — ismét összeköltözhetnek.”

A határozat gúnyosan emlékezik meg Dullesről, aki az augusztusi pekingi nyilatkozatok alapján hangsúlyozta, hogy ez a rendszer többek között a család szétzúzását is célozza. A december 10-i határozat azonban mégis szükségessé tartja kiemelni, hogy egyes alsóbb funkcionáriusok és újságírók tévedtek, amikor sürgették, hogy külön alvoházakat kell építeni fér-

fiak, nők és gyermekek részére, tekintet nélkül azok családi kapcsolataira. A kommunális lakóbarakok építésénél „figyelmet kell szentelni annak, hogy egy-egy család fiatalja-öregje, férfiai és női közös lakóhelyet rendelkezzenek”.

Az új határozat szerint csak kilenc évnél idősebb gyermekeket szabad „nevelőmunkára” fogni, még hozzá rövidebb munkaszakokra. Jóllehet a határozat hangsúlyozza a katonai fegyelem fontosságát a kommunákban, de azokat nem kell teljesen katonai módon szervezni, s a jövőben a kommuna milíciájának (ávójának) parancsnoka nem lesz egyben a kommuna termelési biztos.

Ugyancsak túlzás és tévedés volt a személyi tulajdon megszüntetése. Az egyéni parasztház, a bútorzat, fehérnemű, edények, ruhanemű, a házkörüli kert, sőt az apróbb jószág is — mind visszakerül egyéni tulajdonba.

A városokban nem kell erőltetni a kommunák létesítését.

Noha a kommunák felszámolásáról nincsen szó, a határozat lassított iramra inti a funkcionáriusokat, s arra, hogy „türelmes nevelőmunkával, rábeszéléssel, lelkesítéssel érjék el a nagyobb munkateredményeket, nem pedig erőszakal”.

A párthatározatnak ebből a szakaszból joggal arra lehet következtetni, hogy nem a kínai parasztsztráka tartatlan lelkesedése hajszolta őket „az önkéntes munka csodáira”, hanem a funkcionáriusok és milíciaparancsnokok terrorja.

A párthatározat, amelyet a KV kéthetes vucsangi (Közép-Kína) tanácskozásai eredményeképpen fogalmazott meg, élesen szembe fordult a Mao Ce-tung által négy hónap óta annyszor hangoztatott ugrással. Míg Mao és a pártapparátus négy hónapig keresztül gúnyolta, megfélemezte, kipellengezte a fokozatosság, a fontolva haladás híveit, s állandóan „üj-jöbe ugrásról”, a „nagy ugrásról” beszélt, a párthatározat kimondja, hogy a kommunizmust nem 3–6, hanem körülbelül tizenöt-husz év alatt lehet megvalósítani. A 25 oldalas határozatban szótizenegyszer fordul elő a „fokozatos”, illetve „fokozatosan” szó.

A határozat a bérezéssel kapcsolatos túlkapaszkodásról is szól, s elítéli az „egyenlőségi” elmélet híveit. Kiderül, hogy a „bankjegyek uralmát” mégis csak túrni kell. A határozatból kiolvasható, hogy fogalmazói emlékeznek Hruscsov beszédére a XX. kongresszuson. („Főbenjáró fontosságú, hogy ragaszkodjunk a bérszerkezet tökéletesítéséhez a gazdaság minden szektorában; hogy a béreket közvetlenül tegyük függővé minden egyes munkás munkájának mennyiségétől és minőségétől; és hogy teljes mértékben kiaknázzuk a termelékenység legfontosabb előmozdítóit: az anyagi érdekeltiséget.” Pravda, 1956. február 15.) Az is ismeretes, hogy a személyi tulajdon nélküli, falanszter jellegű kommunákkal az első időkben a Szovjetunióban is kísérleteztek, de felhagytak a kísérlettel, amelyet „balos elhajlásnak”, „hóbortos egyenlőségek” tartottak. Talán ezek az ellentmondások rejlenek Mao Ce-tungnak ismert elhatározása mögött, hogy a jövőben elméleti munkával fog foglalkozni.

Richard Crossman angol képviselő és publicista a New Statesman című hetilap hasábjain azt írta, hogy „a kínai kommunizmus az emberi történelem messze legnagyobb és legféltettebb tömegmozgalma”, amely az elkövetkező évtized folyamán a világ központját Pekingbe helyezheti át. A tömegmozgalmáról rövidet a kitűnő publicista megállapítása után kiderült, hogy — enyhén szólva — „felülről jövő kezdeményezés” volt.

Mao Ce-tung a párthatározattal egyidőben bejelentette, hogy nem jelölteti magát ismét a köztársasági elnökségre, noha megtartja pártelnöki tisztjét. (Az 1954-es kínai alkotmány értelmében a köztársasági elnök hivatalból a Nemzetvédelmi Tanács elnöke. Az állambiztonság és a tanács hatáskörébe tartozik!)

A kínai változások külpolitikai és ideológiai vonatkozásairól, a szovjet és a kínai kommunista pártok közötti ellentétéről a legközelebbi cikk fog beszámolni.

Most csak ennyit: Napoleon híres mondása aktuálisá válik:

„Hagyjátok csak Kínát aludni. A világ meg fogja bántani, amikor Kína felébred.”

A világ, vagy Mao?

1999-ben kétezer millió kínai?

Századunk a demográfiai kataklizma százada. 1650-től 1850-ig eltelt kétszáz év alatt a föld lakossága 470 millióról 1090 millióra emelkedett, vagyis nem egészen másfélszeresére. A világnépesség a 20. század eleje óta máris megduplázódott, s most több, mint 2850 millió lakosa van a földnek. A népességnövekedés üteme most meggyorsult, az óvatossági demográfiai becslések szerint a század végére mintegy hatezer millió ember fogja lakni a földet. A világnépesség tavaly negyvenkét millióval emelkedett, s ha a jelenlegi tendencia tart, a század vége felé az évi népességszaporulat jóval százmillió fölé is emelkedhet.

A „demográfiai robbanás” Délkelet-Ázsiában és Kínában a legerősebb. 1957-ben Délkelet-Ázsiában a népesség 43%-a volt tizenöt éven aluli, Kínában a 40%. Ez arra vall, hogy a népességszaporulat ezeken a területeken a leggyorsabb ütemű. Mind Indiában, mind pedig Kínában a központi kormányzat születésszabályozási (illetve: csökkentési) intézkedéseket tett. Az intézkedéseknek egyelőre kevés a hatásuk, 1957-ben Kína 15 millió fölé gyarapodott. A jelenlegi tendencia mellett, mind a Princetoni Demográfiai Intézet, mind az UNO demográfiai közlemények szerint, a kontinentális Kína lakossága 1980-ra előreláthatóan ezermillió lesz, s a század végére megduplázódik. El lehet gondolkozni azon, milyen világ lesz az, amelyben minden harmadik ember kínai.

körösben elismerték mondatról mondatra. Az ilyen kollektív beismerések után jött a kollektív büntetés: tíz, tizenöt vagy húsz évi kényszermunka.

A kommuna-mozgalom 1958. októberi és novemberi alakulásáról a hivatalos kínai sajtóból és rádióból vett idézetek adnak némi képet. A Zsen Zsin Minh Pao (a továbbiakban: Zs.) október 16-i vezércikkében ez volt a címe: „Ne túrjuk, hogy a bankjegyek parancsojainak!” A vezércikk kifejtette, hogy a nagy „e,öre ugrás” korszakában „önkéntes munkára van szükség, tekintet nélkül a munkaidőre és a javadalmazás méretére”. Si Csing, a cikk írója szerint a munkások lelkesen üdvözlik a lehetőséget, hogy tekintet nélkül a munkabérről, sokkal hosszabb ideig dolgozhassanak. Si Csing helyeslőleg idéz egy munkást, aki állítólag így kiáltott fel: „Most a politika parancsol, míg a múltban a bankjegyek parancsoltak.”

Itt voltaképpen a darabtervezési teljesítménybér-rendszer elterjedéséről volt szó. Hasonlóan a többi intézkedéshez, erről is azt állították, hogy a teljesítménybér-rendszer eltörlése a munkások kezdeményezése volt. A munkások állítólag lelkesen hangoztatják: „Keményen dolgozunk a szocializmusért és kommunizmusért, s nem kérünk érte több bért.” (Zs., október 18.) „Nem pénzért termelünk több árut, hanem a kommunizmus gyors megvalósításáért.” (Zs., október 19.)

A központi pártlap cikksorozatban foglalkozott a munkabér-rendszer eltörlésével. A lap szerint (s a pekingi rádió november 17-i és 18-i adásai szerint) a „mindenkinek munkája szerint” elve: polgári formális-jogi elv. Ez az elv jó szolgálatot tett a polgári kizsákmányolás elleni harcban, de nem alkalmazható a kommunizmus építése időszakában. Ha majd a viszonyok odáig érnek — írja a lap —, rá lehet majd térni a „mindenkinek szükségletei szerint” elvére. Egyelőre azonban „normális bért” maximális munkát kell követelni. Illetve, ezt nem is kell köve-

„A mi világunkban nem lesznek más érzelmek, mint féltelenség, düh, diadal és megalázkodás. Minden mást kipusztítunk, mindent. Már is ott tartunk, hogy senki sem mer megbízni feleségében, gyermekében, vagy barátjában. De a jövőben nem lesznek többé feleségek, sem barátok. A gyermeket születésük után elveszük az anyjától... Nem lesz más hűség, mint hűség a Párthoz. Nem lesz más szeretet, mint a Nagy Testvér iránti szeretet.”

(George Orwell: „1984”.)

Az utópiák és utopisztikus szatírák közös hibája, hogy túl gyorsan megvalósulnak. Az alábbiakban főleg kínai és szovjet kommunista okmányok, államférfiúi beszédek, párthatározatok, jegyzékek, lapjelentések, rádiónyilatkozatok és az Új Kínai Távirati Ügynökség (UKTÜ) jelentései alapján számolunk be a kínai változásokról.

Mao és a KKP központi bizottsága 1958. nyarán jelentette be, hogy új korszak kezdődik Kína történetében. 1958. „a nagy ugrás a jövőbe” éve lesz. A kínai élet forradalmi megváltoztatásával Kína három-hat éven belül el fog jutni a kommunizmus felső fokára. Tekintve, hogy a Szovjetunióban nem volt arról szó, hogy a kommunizmus felső fokát néhány év alatt elérik, Kína jövőbeugrása egyben a Szovjetunió megelőzését jelentette volna.

Maóék szerint a nagyság bizonyos fokán túl a mennyiség minőségbe ugrik át. Kínára vonatkoztatva ez annyit jelent, hogy Kína legnagyobb erőforrása: hatszáz ötven millió lakosa. A „minimalistáknak”, akik minden előre tett lépést a nehézipari bázis kibővítésétől tesznek függővé, nincs igazuk. A kínai százmilliók képezik azt az alapot, amelyre nehézipari bázis nélkül is (értsd: meglévő gyárak nélkül is) lehet építeni. Az emberek milliói olyan erőforrást jelentenek, amelynek alapján „igenis máris ugrásszerűen lehet növelni az ipari és mezőgazdasági termelést”. (Mao.) Az emberi erőforrások teljes kiaknázását akadályozták az olyan polgári-formális-jogi zézetek, mint amilyen a teljesítménybér-rendszer, s az olyan intézmények, mint a régimódi család.

Ekkor jelentették be, hogy a kolhozokat kommunákkal kell felváltani. A kommunák forradalmi újítást jelentenek a kínai életben. Egy-egy kommuna 20, 30, 40, sőt egyes esetekben 50.000 dolgozót foglal magában. A kommunákon belül megszűnik a magántulajdon. Minden ház, minden jószág, minden termelési eszköz, a ház körüli veteményes, minden-minden a kommuna birtokába megy át. A kommunákban megszűnik „a háztartási robot”: mindenki közös étkezőteremben táplálkozik, a gyerekek a kommuna óvodájában, s iskoláiban vannak. Noha a cél a közös alvóterem kifejlesztése, azok a családok, amelyek egyelőre egykori parasztházakban laknak, nem foglalkoznak a házak takarításával, mosással és a ruhák javításával. Ezt a munkát kislányok, idősebb asszonyok és gyengélkedő fiatal nők brigádjai végzik el, míg a család minden tagja résztvesz a termelőmunkában.

A kommunák tagjai mezőgazdasági-ipari hadsereg katonái. Reggel kúrtszóra vagy kolomptra öbröndnek, a közös testgyakorlat után felsorakoznak a reggeliért, majd a szakasz-, század-, brigádevzetők irányításával kivonulnak dolgozni a földekre, vagy útépitéshez, vagy egy közeli gyárhoz, vagy a kommuna acéltermelő üzemébe.

A kommuna-mozgalommal egy időben a párt bejelentette, hogy a kínai dolgozók lelkesen követelik a kötetlen munkaidő bevezetését. A fontos és sürgős munkákat el kell végezni, tekintet nélkül arra, hogy tizenkét, tizenhárom vagy tizenhat óráig tart. A lelkes rohambrigádok igen sok kommunában gyakran tizenhét órákat dolgoztak naponta.

1958. októberében Peking diadalmasan közölte, hogy Kína ötszáz milliónyi mezőgazdasági dolgozóinak 92%-a, s a városi dolgozók nagy része kommunákba tömörült. Ezt a hihetetlen gyors átalakulást a kínai államvédelmi szervezet némi ismerete nélkül alig lehet megérteni. A kínai ávos épületek és termék fali idézetei között szerepel Mao Ce-tung híres mondása. Maóék egy érzélgő intellektuel kommunista egyszer megkérdezte: „Ugye, Mao elvtárs, a kommunizmus: szeretet?” Mao így felelt:

A rossz költők Magyarországon nagy garra hirdetik, hány külföldi költőnek a műveit fordították magyarra. Egymásután jelennek meg a román, orosz, lengyel, szlovák és bolgár, sőt nyugati versgújtémények, ami nagyon helyes lenne, ha a fordításokat meg is lehetne érteni. De a rossz fordítók becsapják a jóhiszemű olvasókat. Az olvasó nem tudja ellenőrizni, hogy a fordítás megfelel-e az eredeti szövegnek, kritika nincs, amely visszautasítaná a silány fércmunkákat, így hát vígan burjánzik a verhamisítás. Vannak versfordítások, amelyeknek egyetlen szavát sem lehet megérteni. Az olvasó tudja például, hogy egy világhírű költő fordított magyarra, de nem érti, miért oly híres ez a költemény, hiszen nem lehet megérteni belőle semmit.

Iparkodom mindenütt leleplezni e rossz költők kártevését, abban a reményben, hogy vagy abbahagyják, vagy megemberelve magukat, egyszer majd derekasabban dolgoznak.

Ma Mickiewicz Adám „Óda az ifjúsághoz” című versének fordítását veszem sorra, amely Kardos László munkája. Megjelent a lengyel költők antológiájában, Budapest. Mickiewicznek ez a lángoló hitvallása mintegy összefoglalása a múlt század szabadságszövegeinek. Kardos László fordításában a nagy és hiteles pártoszból, a költői lendületből nem maradt semmi, amit még csak elnézhetnénk, elvégre nem mindenki lehet Mickiewicz Adám. Nagyobb baj, hogy a versnek a szövege semmiképpen sem egyezik az eredetivel.

A költemény elején Mickiewicz a fiatalokat dicsőíti és azt mondja, hogy akit már megtört az aggkor, annak feje lehanyatlik és lecsukló, fáradt szeme nem tudja átfogni az egész világot.

Kardos László ennek éppen az ellenkezőjét írta a fordításban. Ő felszólítja az öregeket, hogy boruljanak a földre és úgy nézzenek körül. Ezt írja:

Kinek szemén hályogot vont a kor,
Ráncos homlokkal boruljon a földre
És pillantson szét olyan kicsi körbe,
Mely tompult szemem még behatol.

Erről szó sincs. Mickiewicz valójában ezt írta:

Akit megbódított az aggkor,
A földre hajtva tikkadt homlokát,
Csak annyit lát, amennyi egy marok por,
Mert vaksj szem kerek világot nem fog át.

Kardos László szövege nemcsak homályos, de rúts és magyartalan. A kor nem von hályogot a szemem, különösen nem egy lendületes költeményben. Szemünk meghályogósodik, hályog borul rá, illetve borul-

na, ha Mickiewicz ezt írta volna. Azonkívül, akit megbódított az aggkor, ráncos homlokkal nem borul a földre, hanem csak lehajítja fejét, homlokát. Kardos László azonban egyenesen előírja az aggoknak, hogy boruljanak földre, holott Mickiewicz csupán megáldja, hogy aki öreg, annak feje bizony már lecsuklik, földre hajtja tikkadt homlokát.

A költő, miután az ifjúság szárnyain a magasba röppen, letekint a földre. Kardos László a hatalmas ódának ezt a szakaszát ilyen setesuta módon fordította:

Tekints le, hol az örök árnyú köd
Ol a tünyság mocsara fölött:
A föld az!
Nézd, hol a hoit vizek dagálya nő,
Páncélos hulló bukkan most elő,
Hajó, kormányos egymaga,

Száz apró hullót hajszol, ver tova,
Kibukkan, aztán újra mélybe hull,
De habhoz ő, a hab hozzá nem simul,
S mint buborék, egy sziklán szerte freccsen,
Élte és hoita egyként ismeretlen: Ezek az önzők!

És így írnak a rossz költők! Mert ebből a szövegből nem derül ki Mickiewicznek ez a látomása:

Nézz arra, hol sötétedik örök köd
S a butaság, mint rútszappan,
mindent előntött.
A föld ez, a mi földünk!
A holt mocsárból, nézd,
fölbukkan, egyedül jó
Egy rúts páncélos hulló.
Hajó, kormány, kormányos egymaga
S előtte fut a kisebb hullók vert hada.

Magasba hág, aztán a mélybe fullad,
Habokba nem borul s fölébe nem borul hab.
Egy sziklán mint a buborék freccseg szét
S nem látta senki sem se életét,
se vesztét.
Im, itt az önző nyomorultak!

Kardos László szerint ez a hulló, amely az emberi önzést jelképezi, nem simul a habokhoz és a habok sem simulnak hozzá. Nem lehet tudni, hogy a hab miként simul a hullóhoz vagy bármilyen egyébhez. Beleveti magát a habokba valaki, a habok közé bukik, vagy elborítják őt a habok, de semmiképpen nem simulnak hozzá. Mickiewicz ebben a verssorban azt mondja, hogy az önzők nem akarnak részt venni az emberi életben, semmi nem érdekli őket, csak önnön maguk, de úgy pusztulnak el, hogy

Érvénytelen műfordítások

senki sem veszi észre sem életüket, sem halálukat.

Az óda végén a szabadság születését dicsőíti a költő. Mint ahogy az Isten egyetlen szóval megteremtette a világot és a csillagrendszerket és lelke lebegett a mélységek felett, úgy dereng már a küszködő föld felett is a drága szeretet és a zürzavarban lelkedzik a lélek. Főlkél a szabadság hajnalcsillaga, amelynek nyomában megjön a megváltás napja is. Ezt írta Mickiewicz. Kardos László pedig ily értelmetlenül beszél az ő nevében:

Mint a zür és sötétség káoszában,
Hol forrongtak a küzdő elemek
És szólt az Úr: Légy! —
s egyetlen szavában
A dolgok rendje nőtt az úr felett, —
Viharok zúgtak, gomolygott a mély,
S kék csillagfényben villódzott az éj,
Köztünk valk züre egyre tart az éjnek,
Az elemek vad háborúban állnak.
De im a szeretet lángjai szállnak,
S a káoszából felcsap a tiszta lélek!

Nem akarom untatni az olvasót a „zür káoszának” elemzésével, sem az Úr szavával, amely állítólag így hangzott: „Légy!”, inkább ideírom, hogyan hangzik helyesen a szöveg:

Miként az éjszakában és a zürzavarban
Egymásnak estek a gomolygó elemek,
De fölharsant az Úr szava: „Légyen!”
S meglőn a földi dolgok égi rendje,
A Lélek szállt a mélységek felett
S kigyúltak fenn a csillagrendszerek, —
Süket sötétben sinylődnek az országok, a népek
S harcolnak földi vágyaik, mint hajdan elemek:
De már tüzesen felragyog a drága szeretet
S a zürzavarban lelkedzik a lélek:
Az ifjúság kebléből támad tündöklőve
És hű barátság örzi meg örökre.

A buta jég mindenütt meghasad
És szertefut a vakhit és a babona.
Üdvöz légy, szent szabadság hajnalcsillaga,
Mert a megváltás kél nyomokban, mint a nap!

Irodalmunk egyik legszebb hagyományára volt, hogy a világhíradalom remekait költőink hitelesen és jól fordították le, fordításaik majdnem mindig egyenértékűek voltak az eredeti művekkel. A kontárság ma ennek is véget vetett. A most bemutatott egyetlen példából is láthatjuk, hogy nyöszörög és dadog a rossz költő, — nem tudja őt dalra ihletni még az oly lángoló és lendületes óda sem, mint Mickiewicz Adám ódája az ifjúsághoz.

H. B.

Idegen asszony a szigeten

A Champs-Élysées stúdiószínházában Georges Soria új drámáját játsszák. Robert Kemp, a „Le Monde” finnás öreg kritikusa elragadtatva írja: „Korunk hatalmas és szörnyű igazságainak világába sodorja a nézőt. Habozás nélkül ajánlom a közönségnek.” A darab egyidejűleg Moszkvában is színpadra került. Magyarországon azonban csak immel-ámmal tárgyaltak az előadásról s ennél tovább nem jutottak: sem a hatóságok, sem a szerző. Pedig Soria úr kommunista, sűrűn zárandokol a vasfüggönyön túlra, s művét Közép-Európán kívül nyilvánvalóan valamennyi ország kommunista pártja felvési majd az ajánlott olvasmányok listájára.

Pygmalion ügyvéd görög ember, noha anyanyelvén nem beszél, mert Oxfordban nevelkedett, s angol nőt vett feleségül. Alicia annyira elvágott a londoni ködből a verőfényes tenger közelébe, hogy kérésére férjével Nicosiában telepsznek meg. Pygmalion fényes hírnevet szerez magának, de hajdani katonatársainak sajnálatára merénnyellett vádolt felkelőket is kiment a bíróság kezéből. Feleségét figyelmeztetik, hogy ennek nem lehet jó vége. Az asszony, aki amúgyis elszigeteltnek érzi magát ebben az idegen világban, egyre világosabb célszavakkal próbálja rávenni férjét a visszaköltözésre. Csakhogy az ügyvéd már nem a régi, határozott ember. Demetriosz, diákori barátja, a szemére lobbantja angolhú magatartását; Pygmalion kibúvik az érvek gyűrűjéből, ám két villámgyors esemény válaszául elé állítja. Apósa egy politikai merénnyelnek esik áldozatul. Alicia dönt és megüldi Lon-

donba a repülőjegyét. Másnap pedig Demetrioszt tartóztatják le utcai merénnyel vádjával. Pygmalion, dacolva a fenyegetésekkel, habozás nélkül elvállalja barátja védelmét. Őt is letartóztatják. Alicia Nicosiában marad.

Csendes asszonyi zokogás ennek a csendesen feszülő drámának a záróakkordja. Elejétől végig megkapó ez a hűvös, társasági hangszereles, ritkán tódul be a nyitott ablakon a rekkenő délszaki hőség, s a jólnevelt szereplők alig engedik szabadjárta gyötrő indulataikat; Soria az ábrázolás lélektani hűségére törekedett s elkerülte az olcsó kortesfogásokat. Így aztán — jóllehet Pygmalion a központi hős, az ő erkölcsi próbatételének eredménye tölti izgalommal a nézőt — Alicia sem szürkül a statiszták sorába. Ellenkezőleg. Vannak olyan pillanatok, mikor az ő érzelmi kerülnek előtérbe, s az ő szenvedő, emberi gondolataival mérve nem értjük, mi szítja a szigellakokat lázadásra, miért dörögnek hástetőkről, utcasarkokról gyilkos fegyverek. Mit is érthetne egy idegen asszony abból, amit Pygmalion keserves tapasztalatok árán így fogalmaz meg: „Az kell hinned, hogy semmilyen nevelés nem öltheti ki az emberből a hazaszeretetet.” Mit is érthetne? Legfeljebb annyit, amennyit a maga Anglia utáni ellenállhatatlan honvágyából kiérez. S talán épp ez a ki nem mondott gondolat vezeti vissza Pygmalionhoz, aki a tanított igazság helyett a szívéből feltörő igazság szavára hallgat.

Az övé mellett az ügyvéd útja szinte egyenesen fut a lázadók táborába. Elvégre a szülőföldjén él s nap mint nap szemtanúja lehet népe akaratmegnyilvánulásainak.

Apósa halála nem sújtja olyan közvetlenül, s az már nevelésének furcsa paradoxonjából ered, hogy „korrekt” ember lévén, „korrektül” kell kiállnia barátja mellett s vállalnia az elkerülhetetlen következményeket. Szabadságszeretetre tanították; ezért nem tűrheti, hogy az eszményt akárhol, de legfőképpen a hazájában sárba tiporják. Amikor tehát volt katonatársa arra csatkozik, hogy Ciprust mégis hivatalos a brit birodalom látja el mindennel s egy esetleges szabadság iragédiába sodorná a szigetet, Pygmalion nem keresi már a választ: „Ahhoz, hogy feltételezésedet bizonyítsd, előbb fel kellene szabadulnunk. Addig pedig engemet te meg nem győzöl.”

Ennél több politikai szóváltás nem is igen hangzik el, a dráma erősebb a retorikánál. Lélektani drámának is nevezhetnők, bár ezt a jelzőt századunkban az ember „magánügyei” számára tartják fenn. Mindenesetre ügyesen meg szerkesztett dráma, ha nem is nagyigényű (újat sem színpadtechnikában nem nyújt) és eléggé mértékletes az időszerszerűsítésben ahhoz, hogy a nemzethez való tartozás és az idegen nevelés konfliktusát ne rekeszse a ciprusi kérdés korlátai közé. Moszkvában erre talán nem is gondolnak, elvégre az oroszokat mégis csak oroszok kormányozzák, s Soria darabja elég egyértelműen támadja az angol politikát. Csak hogy Magyarországon vajon elég egyértelmű lenne-e? Az illetékes színházi hatóságok, úgy látszik, nemmel válaszoltak erre a kérdésre, amiből arra következtethetünk, hogy káprázatosan megéltik a magyar helyzetet.

A. N.

DADA

A Hollandiában látogató külföldit, ha a hivatalos fababucok, szélmalomok és tulipánmezők után még szellemi igényeket is mutat, rendszerint a komoly, tekintélyes Rijksmuseumba szokás elvinni, ahol Rembrandt, Jan Steen Ruysdael és más klasszikus mesterek remekműveit lehet megcsodálni. Látogatók és utazási irodák programján viszont ritkán szerepel az állami múzeumtól kétszáz méterre fekvő városi, a Stedelijk Museum, mely századunk nagyait mutatja be a gyakran fejt csóváló érdeklődőknek. Amszterdam és szempontból, mintha Páris utánozná: A Louvre mellé csináltak ő is Musée de l'Art Moderne-t, a klasszikus Rijksmuseum mellett modern Stedelijk Museumot. Bár teljesen érthető, hogy Rembrandt több embert érdekel, mint Léger vagy Mondriaan, nem szabad elfelednünk e múzeum érdemeit sem: kiállításának minőségével — hadd említsem kapásból a van Gogh, Chagall, Miró, Lehbruck, Moore, Marc, Klee kiállításokat —, izléses berendezésével, kiállítás- és fénytechnikájával, szakfolyótárával kivívta magának az egyik legelső helyet az európai modern múzeumok körében.

Ez alkalommal különleges kiállítás megrendezésére vállalkozott a Stedelijk Museum; nem megcsodálni (vagy megvitatni) való festmények, szobrok osztják fel arányosan a teret egyik legnagyobb termében, hanem több mint négyszáz tárgy, kép, plakát, levél, szűfoltan, üveg alatt. A kiállítás címe:

Dada. Erről az immár a művészet- és irodalomtörténehez tartozó műltről, megmozdulásról akar képet adni, dokumentációs áttekintést nyújtani a kiállítás.

A megnyitáskor, december 23-án, jelen volt Dada „great old man”-je, a szemüveges, ősz, de mozgékony Tristan Tzara is. Hajlott háttal állt a háttérben; barátságosan és kissé gúnyosan mosolygott — talán csak azért, mert nem sokat érthetett a holland múzeumigazgató beszédéből. A kiállítás február 2-ig tart.

Tankönyvekben a dadaizmust rendszerint a szürrealizmussal együtt, mint a szürrealizmus előfutárát szokták emlegetni: és mivel szükség van elvi megkülönböztetésre is, azt mondják, hogy a dadaizmus pusztán rombolni kívánt, teljesen destruktív jellegű volt, a szürrealizmus viszont ezekből a romokból már valami újat akart teremteni, azaz nem állt meg az első, kizárólag negatív fázisnál. Az amszterdami kiállítás, mely egy eredetileg Düsseldorfban kiállított anyag kibővítéséből született s a maga nemében eddig a legnagyobb, alkalmas ad arra, hogy ellenőrizzük a könyvek és kiadványok egyszerűsítő félgazságait.

Mert a levelek, könyvek láttán valóban kiderül, hogy az iskolás igazság csak félgazság volt. Míg a szürrealizmus jellegzetesen francia jelenség, addig a dadaizmus nem-

zetközi mozgalom. Zürichben kezdődött, a híres Cabaret Voltaireben, 1916-ban, ahol Tzara, Arp, Ball és Hülsenbeck adták elő dadaista verseiket, hangkompozícióikat, — itt született meg a név is; innen átszaporított New Yorkba, ahol Man Ray, a fényképezés és a küllönös humorú „practical joker”, Marcel Duchamp voltak legismertebb képviselői. Pár hónappal később felűtjé Párisban, Berlinben, Kölnben, Hannoverben és másutt. Berlinben erősen politikai, szatirikus jellege van, Kölnben Max Ernst ijeszti a polgárokat természetrajzi festményeivel, Hannoverben Kurt Schwitters szavak nélküli, csak hangokból álló verseivel. Párisban a szellemes Ribemont-Dessaignes, Philippe Soupault, a költő és a fenegyerek Picabia, Apollinaire barátja, aratnak úgynevezett „babérokat”; az irodalmi érdeklődés itt kezdettől fogva erős és így lesz a dadaizmus francia földön a szürrealizmus atyja — apai örökség irodalom elleni hiábavaló tiltakozása is —, míg másutt két-három év alatt szétesik, megszűnik Dada (a dadaisták általában büszkék is e korai halálra). Az amszterdami kiállítás külön-külön csoportosítja a egyes városok anyagát, Zürichtól vezet Hannoverig. Az utolsó falon még Kassák folyóiratának, a Mának is megtalálhatjuk néhány példányát.

Az sem egészen igaz, hogy a dadaizmus kizárólag destruktív jellegű. Ellene szegült ugyan minden hagyománynak, az irodalommal is csak azért paktált le, Tristan Tzara szerint, hogy elárulja, mint Tróját a faló, de más céljai is voltak: a véletlen tudatosítása, tudatalatti erők felszabadítása, a szép fogalmának új, az életből és nem magasabb szférákból merített meghatározása. E célkitűzések szépen hangzanak, a valóság azonban az, hogy a dadaizmus képtelen volt túljutni az első, a romboló fázison: annyira „belejött” szerepébe, annyira hozzászólt minden polgári érték, minden művészi hagyomány állandó gúnyolásához, hogy másra már nem tett erejéből. A kiállítás katalógusához, melyet Georges Hugnet, a korszak kiváló ismerője állított össze, a még élő dadaisták kísérő szöveget írtak: Tzara és Arp negyven év távlatából pozitív ideológiát vélnek felfedezni: tiltakozás a háború emberelensége ellen, a szépség keresése stb. A látogató azonban Max Ernstnek ad igazat: a dadaisták utálatának, felháborodásának, lázadásuknak akarták kifejezést adni: a kiállítás, mely a spontán tiltakozást, a kiáltó szót akarja megrögzíteni a maga történelmi távlatában, tulajdonképpen paradoxon. Azoknak a tárgyaknak, melyeket mi szenttelenül és értelmetlenül nézünk, negyven évvel

ezelőtt a pillanat ihlete adott sokszor egyszeri és múlandó jelentést. Paradoxális egy ilyen kiállítás, mert műzeális, művészeti értéket kölcsönöz olyan tárgyaknak, melyeknek alkotói szemében értéke nem volt, hanem csupán funkciója. És ez a funkció éppen az úgynevezett művészi értékek lerombolása! A látogató persze nem tehet róla, ha pontosan a Dada által kiáthozott esztétikai szempontok miatt áll meg Hannah Höch újságpapír-ragasztványai („collage”) előtt, ha neki Man Ray költői fényképei és színfoltjai jobban tetszenek Marcel Duchamp hólapátjánál és biciklikerekénél, Ribemont-Dessaignes humora Picabia feltűnési viszketegségénél.

De ha nem veszítjük el szem elől ezt a paradoxont, még akkor is hasznos és tanulságos lehet e különös kiállítás: meglátjuk Dada érdemeit a reklám, a tipográfia terén és megilletődötten nézzük a verseket és tárgyakat, melyek összetörték a művészet elefántcsonttornyait. Mert ha másra nem, erre az egyre mindenesetre mindenkit megtanított Dada, a kortűnet: hogy a költészet tett, cselekvés, és hogy a művészetet nem lehet elvont magasságra emelni, elválasztani az élet teljességétől. Az már más kérdés, hogy újabb nemzedékek e szavakat hogyan értelmezték, hogy még szörnyűbb háborúk és igazságtalanságok után nem mosolyognak-e kissé elődeik néha gyerekesnek tűnő vadságain.

Kibédi Varga Áron

Az eljárás Galilei ellen különbözősége megalakításával kezdődött, melynek feladata az ügy teljes kivizsgálása volt. A bizottság megállapította: Galilei azzal, hogy Kopernikus elméletét nemcsak hipotézisnek fogta fel, hanem a föld mozgásának tanát a maga egészében fenntartotta, áthágta az Inkvizíció neki adott parancsát; bűnűl rótták fel másodsor, hogy — a fentiek következtében — helytelenül magyarázta az apály-dagály jelenségét s harmadszor, hogy csalárd módon figyelmen kívül hagyta a Szent Hivatal 1616-ban kelt hozzá intézett külön utasítását, mely szerint „*jelelen álláspontra tagadja meg s mostantól kezdve ne vallja, ne tanítsa, se ne védelmezze semmi módon, semmiképpen, sem írásban, sem szóban*”.

A Bizottság semmiféle különleges eljárást nem javasolt Galilei ellen. Könyvét illetően nyolc pontban foglalta össze vádjait, de a Bizottság jelezte, hogy mindezek a problémák megoldhatók, ha a könyv értékesnek találtatik. A jelentést ezután, további intézkedésre, átadták az Inkvizíciónak, amely 1632 októberében megidézte s a következő év áprilisában először hallgatta ki Galileit.

Az inkvizíciós eljárás alaptörvénye szerint a vádlottal nem közölték a vádakat; ellenkezőleg, arról faggatták, vajon tudja-e vagy sejtje-e, hogy miért idézték meg. (Ugyanezt az eljárást alkalmazta a tárgyalásoknál a szovjet politikai rendőrség is. Az OGPU „inkvizíciós módszereinek” emlegetése több pusztá politikai zsargonáll. Az eljárás lefolyását körülvevő tökéletes titoktartás; a védőügyvéd hiánya; a feltételezés, hogy a vádlott bűnös, mindaddig, amíg ártatlansága be nem bizonyosodott; a fenyegetések és jóindulatú, atyai ígéretesek váltogatása; a pszichológiai kényszer alkalmazása; s mindenekelőtt az Egyház és a bűnös között fennálló „közös akarat” metafizikai axiómájának alkalmazása, csak a legismertebb módszerek, melyeket a szovjet titkosrendőrség, az Inkvizíció módszereinek és eljárásainak alapos tanulmányozása után, lemásolt.)

Galilei úgy vélte, hogy az ok: utolsó könyve. A Bizottság vezetője, Firenzuola, ezután részletesen kikérdezte őt az 1616-os esztendő eseményeiről. Galilei megállapította, hogy neki Bellarmin kardinális kifejtette, „amennyiben valaki abszolút érvényűnek fogadja el Kopernikus felfogását, ellentétbe kerül a Szentírással, tehát Kopernikus tanait sem vallani, sem védelmezni nem szabad, de mint elmélet használható”. Galilei azt állította, hogy ő „semmiféle módon nem szegte meg ezt a parancsot, azaz egyáltalán nem vallotta vagy védelmezte a szóban forgó tant”. Az Inkvizitor ekkor felolvasta neki az 1616-ban kelt „teljes érvényű parancsot”, mely szerint Galilei „semmi módon, semmiképpen nem vallja, ne tanítsa, se ne védelmezze Kopernikus tetteit”. Galilei lényegében nem tagadta, hogy ilyen teljes érvényű parancsot kapott, de kijelentette, hogy a „ne tanítsa” és „semmi módon” kitételekre nem tud visszaemlékezni; hivatkozott Bellarmin levelére, mely az idézett szavakat nem tartalmazza. Az Inkvizitor ekkor tovább folytatta az imprimaturt érintő tárgyalások történetének feltárását. Megkérdezte, hogy vajon, amikor Galilei a „*Dialogus*” kinyomtatásának engedélyezéséért folyamodott, informálta-e Riccardi atyát arról a rendeletről, melyet az ő ügyében bocsátottak ki. Galilei azt válaszolta, hogy ezt nem tartotta szükségesnek, „mert e könyvben én se nem vallottam, se nem védelmeztem ama álláspontot, mely szerint a föld mozog és a nap áll, hanem sokkal inkább a kopernikuszi vélemény ellenkezőjét kívántam bizonyítani, bemutatván, hogy Kopernikusz érvelése gyenge s nem következetes”.

Ezzel véget is ért az első kihallgatás.

Öt nappal ezután az Inkvizíció három szakembere, akiket a könyv tartalmának megvizsgálásával bíztak meg, elkészítette jelentését, amely a történészek véleménye szerint pontos és szabatos. Idézetek hosszú sorával minden kétséget kizáróan bebizonyították, hogy Galilei nem egyszerűen vitatkozott a kopernikuszi tanokkal, hanem

KOESTLER ARTHUR:

A TÁRGYALÁS*

tanította, védelmezte, vallotta azokat; „szellemi törpéknek”, „néma hülyéknek” nevezve mindenkit, aki nem osztja Kopernikusz felfogását és ezért „nehezen érdemli meg, hogy emberi lénynek nevezessék”.

Könyve kinyomtatott bizonyítékainak árnyékában azt színelni, hogy a szövegben éppen az ellenkezőjét értette annak, amit leírt. Voltaképpen öngyilkos ostobaságnak látszott. S Galilei mégis hosszú hónapokon át halogatva készült fel önön védelmére. A magyarázatot abban a csaknem patológikus megvetésben kereshetjük csupán, melyet Galilei kortársai iránt érzett. Az ürügy, mely szerint a „*Dialogus*” pusztán a kopernikuszi tanok cáfolataként íródott, oly átlátszó és gyenge volt, hogy ügyét minden bíróság előtt el kellett volna vesztenie.

Az események következő és váratlan fordulatát legjobban a dráma egyik főszereplőjének, az Inkvizíció Főbiztosának, Firenzuolának szavai jellemzik. Egy levelében, melyet Francesco Barberini kardinálishoz, a tárgyalás egyik bírójához intézett, a következőket jelenti:

„*Öszentsége utasításainak megjelölésén, tegnap értesítettem a Galilei ügyében összehívott Szent Kongregáció Legtiszteletreméltóbb Méltóságait a helyzetről, melyet röviden már jelentettem. Eminenciáik megerősítették mindazt, ami eddig lefolytatott, másrészt pedig megfontolás tárgyává tették az ügy lebonyolításának s befejezésének útjában álló különféle nehézségeket. Mivel pedig Galilei kihallgatása során tagadta azt, ami könyve alapján tökéletesen nyilvánvaló, s e tagadás következtében felmerül az eljárás megszigorításának komoly szükségessége, tekintet nélkül a dologhoz tartozó egyéb megfontolásokra. — a kérdés e részét alaposabban megvizsgálták. Végezetül magam javasoltam egy megoldást, nevezetesen, hogy a Szent Kongregáció engedélyezzen számomra bizonyos nem egészen törvényes foglalatokodást Galileivel annak érdekében, hogy tulajdon hibáját illetően nagyobb belátásra bírjuk s ha elismeri e hibát, hasonlóképpen meg is tegye a vallomást. A javaslat először túl merésznek tűnt, úgy látszott, kevés a remény arra, hogy pusztán az érvelés módszerének megváltoztatásával célt érünk; később, miután kifejtettem elképzeléseimet, melyek alapján a javaslatot megfogadtam, az engedély megadatott. Hogy semmi idő ne vesszítessék, már tegnap délután érintkezésbe léptem Galileivel s miután számtalan érv és ellenérv hangzott el közöttünk, Isten kegyelmével elértem célokat, méghozzá olyképp, hogy ő világosan felismerte tévedését s belátta, hogy könyvében pillóit a célon. Mindezt mely érzéssel teli szavakkal mondotta el, mint az, aki hibája felismerésekor igaz megbánást érez, ugyanakkor hajlandónak mutatkozott a bíróság előtt is vallomást tenni. Ezek után némi időt kért magának abból a célból, hogy alaposan megfontolhassa a vallomás legmegfelelőbb formáját, mely a lényegét illetően, remélem, nem fog elmaradni a beszélgetésben jelzettektől.*

„*Elsőrendű kötelességemnek érzem, hogy mindezt azonnal közöljem Eminenciáddal, anélkül, hogy bárki mással érintkezésbe léptem volna, bízván abban, hogy Öszentsége és Eminenciád elégedettek lesznek e megoldással, melynek következtében az ügy rövidesen és minden nagyobb nehézség nélkül elintézhető. A bíróság fenntartja tekintélyét; enyhén bánhatunk a vádlottal; és bármiféle ítélet is hozassék, Galileinek fel kell mernie a hegyet, valamennyi igen kívánatos következménnyel együtt. Ma kihallgatom őt az ígért vallomás megszerzésének érdekében. S ha, amint ezt remélem, ezt megkaptam, számomra nem marad más hátra, mint hogy tovább kérdezzem őt tulajdon védőbeszédének várható formájáról. Megtörtént légyen ez, háza fogsága helyéül jelölhető ki, amint azt Eminenciád, kinek mélyesleges tiszteletemet ajánlom, egy alkalommal már jelezte.*

„*Eminenciád legálatosabb szolgálja,*

Fra. Vinco. da Firenzuola.
Róma, 1633 április 28.”

A levél önmagáért szól; a megfélemlítés szent hagyománya még mindig életben volt.

Két nappal később, április 30-án Galileit újból kihallgatták. Azt kérdezték tőle, van-e valami mondanivalója. Ekkor a következő nyilatkozatot tette:

„*Néhány napig tartó folyamatos és megfeszített gondolkodás után, melynek során a folyó hó 12-én tartott kihallgatást foggattam fejemben, különös tekintettel arra a Szent Hivatal által 16 esztendővel ezelőtt kiadott utasításra, melynek értelmében tilos bármily módon vallanom, tanítanom, avagy védelmeznem a Föld mozgásának s a Nap állóhelyzetének tévtanát, — szükségesnek tartottam kinyomtatni „*Dialogus*”-om újrakölését; abból a célból, hogy megállapíthassam, három esztendeje nem látott könyvemben nem maradt-e legösszefőbb szándékom ellenére is, nyilvánvaló figyelmetlenségből olyasmi, amiből az olvasó vagy a hatóságok nemcsak engedetlenségemre, hanem különféle egyéb tévedéseimre tudnának következtetni, amelyekből ama konzekvencia vonható le, hogy én ellentmondtam a Szentegyház parancsolatainak.*

„*A hatóságok szíves jóindulatából lehetővé vált számomra, hogy szolgálmat elküldjem könyvemért, melyet ilymódon megszerezvén, a legalaposabb figyelemmel, fokozott szorgalommal olvastam át, s a legaprólékosabb megfontolás tárgyává tettem. Nyilván annak a hosszú időnek következtében, melynek eltelte alatt a könyvet nem olvastam el újból, most úgy tűnt nekem, mintha idegen szerző írást foggattam. Öszintén meg kell vallanom, hogy sokhelyütt oly módon fejeztem ki magamat, hogy egy, a céljaimat nem ismerő olvasó azon érveket, melyeket a rossz oldalán sorakoztattam fel, s melyeket megcáfolni törekedtem, oly meggyőzőknek és ellenállhatatlannak foghatta fel, mintha azok a kérdés nyitját tartalmaznák.*

Amikor nyilatkozatát befejezte, a kihallgatást lezárták nyilvánították. Am Galilei, miután elbocsátották, visszatért és önkéntesen még egy kiegészítő vallomást tett, melyben hajlandónak mutatkozott az elítélt elmélet tüzetes és hathatós megcáfolására.

Erősen bírálta Galileit, de egyáltalán nem érzem, hogy ezen a ponton is el kelljen ítélnem magatartását az Inkvizíció előtt. Hetven éves volt és nagyon félt. Hogy félelmei túlzottak voltak s hogy kiegészítő vallomása (melyet az Inkvizitorok diplomatikusan elűlvesztettek, mintha sohasem született volna meg) tökéletesen szükségtelen volt az minden kétségen felül áll. Pánikját lelki okok idézték elő: annak az embernek elkerülhetetlen reakciója volt, aki sokáig hivatottnak érezte magát, hogy túljárjon mindenkinek az eszén, boldondá tegye magát a pápát s most hirtelen felfedezi, hogy „*átláttak rajta*”.

Tíz nappal később, május 10-én, újból, tisztán formális kihallgatásra idézték meg, melyen előadta írott védekezését. E védekezés főpontja az volt, hogy: „*a hibák, melyek könyvében fellelhetők, nem szándékosan követettek el, oda nem tudatosan kerültek, nem ezek ezek, mint csupán a hivalkodó dicsvágy és öntetszélgs jelei, melyekkel többnek kívántam látszani az átlagos szerzőnél, amint ezt már máshol is megvallottam; e hibát minden erőmmel azonnal kijavítani kész vagyok, ha a Legmagasabb Bíróság erre parancsot, avagy engedélyt ad*”.

A tárgyalás, ezután, nem volt egyéb merő formalitásnál. Az eljárás lefolytatása alatt Galileit mindig nagy mérséklettel és udvariassággal kezelték. Minden addigi precedenssel ellentétben, sohasem volt az Inkvizíció bírónéinek foglya, megengedték neki, hogy mint a Toszkán Követ vendége, az első kihallgatásig a Medici Villában tartózkodjék. Ezután az Inkvizíció, formálisan, őrizetbe vette, de sohasem vetették a hírhedt cellákba; egy ötszobás lakosztályt utaltak ki számára, magának a Szent Hivatalnak palotájában, melynek ablakai a Szent Péter bazilikának a Vatikán kertjeire szolgáltak. Megtarthatta személyes inasát s Niccolini udvarmestere gondoskodott ételméről és boráról. Itt tar-

tózkodott április 12-étől, egészen a harmadik kihallgatásig, május 10-ig. Ekkor, még mielőtt tárgyalása befejeződött volna, visszatérhetett a Toszkán Követségre. Ez az eljárás páratlan a maga nemében, nemcsak az Inkvizíció évkönyveiben, hanem bíróságok történetében is. Minden legenda ellenére, Galilei életének egyetlen napját sem töltötte börtönben.

Az ítéletet csak hat héttel később hirdették ki. Június 16-án a következő határozatot hozták:

„*Elhatározatott, hogy nevezett Galilei kihallgatásának, könyvének szándékait illetően, kivallatás fenyegetésével. Amennyiben fenntartandó korábbi álláspontját, idéztessék meg esküvességre a Szent Hivatal Kongregációjának teljes ülése előtt és itéltesék fogságra a Szent Kongregáció kénye és kedve szerint, minden további vizsgálat nélkül, szóban vagy írásban a Föld mozgását és a Nap állóhelyzetét illetően; ellenkező esetben visszaesnének korábbi hibájába. A könyv, melynek címe Galilei Galileo *Dialogusai*, tiltassék be. Továbbá, hogy minden események köztudomássá váljanak, Öszentsége elrendeli: az ítélet másolatait küldjék meg valamennyi Apostoli Nunciusnak, valamennyi Inkvizitornak, különösképp a Firenzei Inkvizitornak, akitnek kötelessége az ítéletet felolvasni a matematikával foglalkozók teljes közössége előtt.*

Két nappal e határozat után a Pápa kihallgatáson fogadta Niccolinit, jelezte a közeli ítéletet és hozzátette: „*Az ítélet nyilvánosságra hozatala után pedig ismét fogaadni fogunk tőged s megtárgyaljuk, mi módon érhető el, hogy oly keveset szenvedjen, amilyen keveset csak lehet, mivelhogy az ügy mégsem mérhető el a személye elleni demonstrációk nélkül.*”

Három nappal később Galileit megidéztek harmadik s egyben utolsó kihallgatására. Miután megeskették, kérdezni kezdték a két kozmológiai rendszert illető valódi meggyőződéséről. Azt válaszolta, hogy az 1616-os határozat előtt úgy vélte, hogy vagy Ptolemeusnak vagy Kopernikusznak van a valóságban igaza, „*de az idézett határozat után meggyőződtem a hatóságok bölcsességéről és minden kétségem megszűnt. S vallottam, aminthogy most is vallom, hogy Ptolemeus vitathatatlan véleménye, vagyis a Föld mozdulatlanlaga az igaz*”.

Közölték vele, hogy a módszer, mellyel tárgyat a „*Dialogus*”-ban előadja, valamint a tény, hogy a könyvet megírta, önmagában is arra enged következtetni, hogy a kopernikuszi nézetet vallja magáénak s másodsor is felszólították, vallja meg az igazat. Válaszában kifejtette, hogy könyve megírásával csupán a közjót kívánta szolgálni azáltal legfőként, hogy mindkét fél érveit előadja, majd újból megismételte: „*Magam nem vallom az elítélt nézetet, aminthogy nem vallottam azt a hatóságok emlékeztető határozata óta.*”

Ekkor harmadszor is figyelmeztették, hogy könyvének tartalma szerint feltételezhetően vallja a kopernikuszi tant, vagy legalábbis vallotta a megírás idején, tehát, „*ha nem gondolja meg magát s nem vallja az igazságot, a törvény teljes szigorát alkalmazzuk ellene*”. Galilei így válaszolt: „*Nem vallom és nem vallottam Kopernikusz nézetét, mióta közölték velem a határozatot, mely szerint e nézetet fel kell adnom. Végtülis, itt vagyok, csináljanak velem, ami tetszik.*”

Ha az Inkvizíciónak szándékában állott volna megtörni Galileit, nyilván ez volt az a pillanat, amikor fejére idézhetné volna könyvének kivonatait, melyek az iratok között ott fektették a bírák előtt, — fejére idézhetné volna, mit mondott az ember-névre-sem-mértó senkikről és törpékről, akik Kopernikusz tanát ellenzik és elítélheték volna hamis esküért. Ehelyett azonban, mindjárt Galilei utolsó válasza után, a tárgyalás jegyzőkönyvében ez található:

„*S mivel semmi további teendő nem látszott szükségesnek, a vallomást aláírtatták, őt magát pedig elhárították.*”

A bírúk is, a védő is tudták, hogy hazudik. A bírák is, ő is tudta, hogy a kivallatással való fenyegetés semmi egyéb rituális formulánál, melyet nem lehet végre-

hajtani; azt is tudták, hogy a kihallgatás maga is csak pusztá formáság. Galileit visszavezették ötszobás lakosztályába s másnap felolvasták neki az ítéletet. A tíz bíró közül mindössze heten írták alá: a három tartózkodó között volt Francesco Barberini kardinális. A „*Dialogus*”-t betiltották. Galileinek esküvel kellett megtagadnia a kopernikuszi tant, ezután börtönbüntetésre ítélték „*a Szent Hivatal kénye-kedve szerint*”. Az ítélethez tartozott még az is, hogy az elkövetkező három évben hetenként egyszerű el kellett ismételnie a hét bűnbánó psalmust. Ekkor bemutatták neki az eskü szövegét, melyet ő felolvasott. S ezzel az ügy lezárult.

A „*börtön*” voltaképpen nem volt más, mint a Nagyherceg villája, Trinita del Montebello, majd később Piccolomini érsek palotája Sienában, ahol Galilei, egy francia vendégének leírása szerint, „*selemmel bevont, gazdagon berendezett lakosztályban*” dolgozott. Innen tért vissza birtokára, Arcetribé, s később firenzei házába, ahol életének utolsó esztendeit töltötte. A bűnbánó psalmusok recitálása, egyházi engedéllyel, végülis leányára, Maria Celeste nővére, egy karmelita apácára maradt.

Az ítélet, tisztán jogi szempontokat tekintve, nyilvánvalóan jogellenes volt. Ha valaki keresztülragja magát a szóhalmazon, kiderül, hogy mindössze két pontban találtak bűnöket: először, hogy elentétbe került mind Bellarmini figyelmeztetésével, mind az 1616-ban kelt határozattal azáltal, hogy „*ravas fortélyal hieroszakolta könyvének nyomtatási engedélyét, nem jelezvén a cenzornak a tiltó határozatot*”; másodsor, hogy „*az eretnkség igen erős gyaniyába keveredett, nevezetesen, hitte és vallotta a doktrínát, mely ellenkezik a Szentírás felfogásával, hogy tudniillik a nap a világ középpontja*”. Az első pontot illetően aligha kell többet mondanunk arról a nagyon is kétes értékű dokumentumról, mely az 1616-os rendeletre hivatkozik. A második vádpont, vagyis hogy az univerzum középpontja a nap, voltaképpen sohasem volt hivatalosan eretnkségnak nyilvánítva, mivel sem a Minősítők véleménye, sem pedig az 1616-os Kongregáció határozata nem tartozik az ex cathedra vagy az Ökumenikus Tanács által megerősített csalhatatlan kinyilatkoztatások közé.

Másrészt pedig az ítélet tökéletesen eihallgatja a könyv megvadt tartalmát, megállapítván, hogy Galilei a kopernikuszi tant pusztán csak „*valószínűnek*” fogja fel — ami jókora mellébeszélés. Ugyancsak hallgat az ítélet arról a tényről, hogy Galilei, bírái előtt, hazudott és hamisan esküdött, azaz a kifogással, miszerint könyve csupán a kopernikuszi nézetek cáfolataként íródott, s hogy ő „*sohasem vallotta, avagy védelmezte a föld mozgásának elméletét*”. És így tovább. A dolog lényege természetesen az, hogy Galileit lehetetlen volt elítélni a törvény teljes szigorával, anélkül, hogy tökéletesen tönkre ne tették volna őt, ami sem a Pápanak, sem a Szent Hivatalnak nem állt szándékában. Ehelyett ők a törvény szempontjából meglehetősen gyenge lábon álló megoldáshoz folyamodtak. Szándékuk, minden kétséget kizáróan, az volt, hogy a híres tudóssal enyhén és megfontoltan bánjanak, ugyanakkor azonban megsérték büszkeségét és bebizonyítsák neki, még egy Galilei sem engedheti meg magának, hogy a Jezsuitákkal, Dominikánusokkal, a Szent Hivattal vagy a Pápával gúnyolódjék. Meg kellett értenie végülis, hogy félelem nélküli keresztieslov póza ellenére, nem a mártírok anyagából gyúrták.

Az egyetlen valódi büntetés, melyet kiszabtak rá, nem volt más, mint hogy meggyőződését esküvel kellett megtagadnia. Az érem másik oldala viszont az, hogy ötven esztendő kora óta Galilei e meggyőződését állandóan tagadta s a tárgyaláson kétszer is feljajongotta, hogy új jezetet ír a „*Dialogus*”-hoz, melyben megcáfolja Kopernikuszt. Mindent visszavonni a Minerva-kolostor bazilikájában, ahol mindenki tudta, hogy az egész nem más kényszerű ceremóniánál, bizonyonnyal sokkal kevésbé volt megalázó a tudós számára, mint egy tudományos munkát publikálni, meggyőződése ellenére. E fura történet egyik paradoxona, hogy az Inkvizíció ilyképpen megőrizte Galilei becsületét az utókor szemében, — nyilván korántsem szándékosan.

* *Részlet a szerző „Alvajárók” című, 1959 februárjában a londoni Hutchinson kiadásában megjelenő könyvéből.*

— Ti még nem tudjátok — mondotta nekünk egyszer, éjfél táján, Bölnyes, a kitűnő, fiatal újságíró, akinek álneve alatt nemes szív rejtőzött —, ti valójában még nem is tudjátok, mit jelent az: szemben ülni. Elmondok most nektek egy igen tanulságos történetet, melyből kiviláglik, milyen rendkívüli szerepe lehet életünkben annak, az első pillanatban talán jelentéktelennek ható ténynek, hogy valahol nem ülünk, hanem — amint említettem — szemben ülünk.

Mindannyian feszült érdeklődéssel hallgattuk a kitűnő, fiatal újságíró, az európai országok új-szemű vándorát, a burgundi csigák s a száraz, rózsaszín borok inyenc élvezetét, mert tudtuk, hogy története — mint mindig — ragyogóan szellemes, élvezetes, kelek és vidám lesz, természetes keretlenségében is a természetes keresetre épülő.

— Nemrégiben — kezdett hozzá elbeszéléséhez fiatal barátunk — egy nagyobb, nemzetközi értekezleten, úgynevezett találkozóknak kellett részt vennem. Talán mondanom sem kell, mennyire nincsenek inyemre az e fajta nemzetközi értekezletek, noha eszem ágában sincs tagadni szükségességüket, sőt gyakori hasznosságukat is elismerem. Én azonban — talán, mert még igen elevenen élnek bennem a hazai emlékek — szinte kórosan irtózom e találkozók merev unalmától s főként az unalom leplezésére használt eszközöktől, melyek leginkább értékes hozzászólások formájában igyekeznek elúzni a füledt termekben sűrűsödő közöny, egyébként értelmetlen, felleget. Megvallom nektek, a szóbanforgó találkozóra csak azért mentem el (bizonyos politikai kérdéseket most figyelmen kívül hagyva),

mert rendezőinek volt elegendő jó ízlésük ahhoz, hogy a gyűlést Párisban tartsák és én — erről az oldalamról ismerhettem — sohasem tudok ellenállni a kísértésnek, mely Páris villantja fel előttem, csalétekként. Arra gondoltam, hogy az értekezlet szüneteiben, estként vagy akár reggelként, lohatok majd annyi időt magamnak, hogy kedvemre bolyonghassak e csodálatos városban, nem is annyira tapasztalatot, mint inkább emlékeket gyűjtögetve. Éppen ezért nem lehet csodálkoznia azon, hogy — amikor a tükörsima Bodeni tó felett kerek arcú, feszes bőrű, tündéri légi-gazdaasszonyunk finom mozdulattal elém tála a borjúsültből, sült burgonyából, kelbimbóból álló ebédet, s a tálcába vágott kis, kerek nyílásban álló pohárba öntötte az elmaradhatatlan vörösbort — szívemben két-fajta érzés váltotta egymást: a megérkezni s a menekülni vágyás. Úgy vélem, egyik sem szorul magyarázatra.

Az értekezlet a szokásos külsőségek jegyében kezdődött el, másnap reggel. Mivel a jó előre szétküldött meghívóban a rendezőség közölte, hogy az első ülés pontosan tíz órakor kezdődik, óvatos körültekintéssel, pontosan fél tizenegy után öt perccel érkeztem a tett színhelyre. Ekkor már a körülbelül negyven résztvevőből tizenhat-tizenhét ember ott sétált a folyosón vagy helyet foglalt a félkör alakú, alacsony mennyezetű teremben, melynek ablaka ugyan nem volt, viszont a plafonon fellejő, rendkívül piszkos üveglemez alapján arra lehetett következtetni, hogy a szellőztetés — végszükségben — mégis csak megoldható.

Miközben az elnökség elfoglalta helyét a hosszú asztalnál, sóhaj-

ACZEL TAMAS:

va, Párisra gondoltam, mely húsz méterre tőlem lüktetett, káromkodott, büzlött, szeretkezett, harsogott, egyszóval olyan természetesen magától értetődő volt, mint amilyen természetellenesen érthetetlenek voltunk mi, idebent, valami kínosan magunkra erőszakolt fegyelem kulcsával bezárva egy fülledt terembe. Lehet, barátaim, hogy tévedek, de a belépők ábrázatán mintegy visszatükrözni látni tulajdon, bágyadt arc kifejezést s ilyenformán nem sok kétségem maradt afelől, hogy padtársaim lelkében milyen érzelmek lappanganak, amikor kissé nedves esőkabátjukkal egyetemben levetik egy perccel ezelőtti önmagukat — a kora reggeli, langyos esőben ázó plátánok illatát, a Szajna felhőt bámuló hamvas-szürke csillogását, Szent Mihály útjának enyhe lejtőjét, s a hidak nyájának bégetését, ahogy a nagy Apollinaire Vilmos írta egykoron — s egyetlen, gyors, de igen nagy lelki erő kifejtést igénylő mozdulattal beléhelyezik magukat a másik világ síkjába és domborútaiba. Magam is feszülten figyeltem már ekkor.

Csend volt. Úgy látszott, semmi akadály sincs már annak, hogy az értekezlet megkezdődjék, minden szem a hosszú asztal mögött ülő magas, kissé kopaszodó férfit figyelte — akinek nyilvánvaló kötelessége lett volna megnyitni az ülést, szabad és tág teret engedélyezve a vélemények, nézetek, álláspontok kicserélésének. A magas, kissé kopaszodó férfi azonban, ahelyett, hogy e nyilvánvaló kötelességének eleget tett volna, élénk s láthatóan elég izgatott beszélgetésbe merült a mellette álló alacsony és dús hajzatú férfival, akinek egy mozdulatából — nyakába húzta fejét s mindkét tenyerét kifordítva égnék emelte — arra lehetett következtetni, hogy valami akadály mégis csak van az értekezlet megnyitásának. Nem akarok sokáig untatni benneteket, a késedelem okára csakhamar fény derült.

Mint korunk modern értekezletein általában, a miénken is, a hosszú elnöki asztalon álló magnetofon volt hivatva arra, hogy elvégezze — s hasonlíthatatlanul pontosabban végezze el! — a szokásos gyorsírói munkát, szalagra vegye az értekezlet minden mozzanatát, a terem zsongó zajától egészen az indulatos közbekkiáltásokig vagy a feltörő nevetésig. A baj azonban, a mi esetünkben, ott volt, hogy a rendezőség, mely igen körültekintően gondoskodott e nélkülözhetetlen műszerről — nyilván egyéb bokros teendői közepette —, elfelejtkezett gondoskodni olyasvalakiról, aki ért is e készülék kezeléséhez, a szalagok feltekeréséhez, a gombok és kapcsolók gyors és biztos irányításához. Ilyenformán az történt, hogy volt ugyan magnetofonunk, össze is gyűlt a minden értekezlet megkezdéséhez feltétlenül szükséges egyharmad kisebbség, a bökköny — e sok szellemi ember közepette — csupán az az egy, a technika-hoz is konyitó férfi hiánya volt. Az elnök, ez a magas, kissé kopaszodó férfi ekkor, gyors elhatározással — mely komoly lélekjelenlétről is tanúskodott — felállt s zavartan ugyan, de meglehetősen határozottan az egybegyűltekhez fordult, vajon nem akad-e valaki a jelenlévők között, aki ért e hasznos masina megindításához és üzembent tartásához.

Összenézünk. Az igazat megvallva, a dolog kissé váratlanul ért bennünket. Voltaképpen mindannyian értettünk a hangszalag kezeléséhez, vagy legalább is meg voltunk győződve arról, hogy a tekercsek, gombok és kapcsolók — ha erre kerülne a sor — rajtuk aztán nem fognának ki, nevetéses, éppen ezért összenézésünkben valamiféle cinkos egyetértés vegyült szellemi szakmánk fölényes gögyével. Ezenfelül mindannyiunkban, akik meg voltunk arról győződve, hogy adott esetben kifogástalanul kezelni a gépet, felvillant a kudarc lehetősége is: hátha éppen most nem sikerül forgásra bírni az egyébként engedelmes jószágot? S az e fajta — ha szabad így kifejeznem magam — technikai csőd sokkal, de sokkal kellemetlenebb a szellemi csődnél, kézzelfogha-

A SZERÉNYSÉG

több, nevelésesebb, veszedelmesebb, mert, barátaim, a szürkén eldadogott lapos közhelyek után mégis csak tapsra verődnek a tenyerek, hiszen a szellemi kudarc könnyedén tulajdonítható, mondjuk, a pillanatnyi indiszpozíciónak, hevenyészett felkészülésnek, rossz emésztés okozta zavarnak, ám, képzeld el, hogy egy érdekfeszítő, színvonalas, magvas előadás közepén egyszerre csak megbokrosodik a masina. Mi lesz ebből? Kapkodás, veres fülek, bocsánatkérő pillantások, drótcibálás, egy esetleges, kellemetlen és váratlan áramütés, megakad az értekezlet munkája, a szónok kiesik felélelő lendületéből, a hallgatóság a figyelem és érdeklődés fonta háóból, s ki a felelős mindezt? Természetesen az az önként vállalkozó, aki — kell ehhez még valamit hozzátennem? — ügytelenségével és hozzá nem értésével, valamint erőszakolt feltűnni vágyásával tönkretette a napi munkát.

Bizonys vagyok abban, hogy e két kudarc közötti alapos különbség felismerése és azonnali felmérése okozta azt a lassan kínossá váló csendet, mely elnökünk tréfásan előadott, de komolyan gondolt felhívását követte.

Természetesen senki sem jelentkezett.

Jó darabig ültünk így, feszengve. Ekkor azonban az utolsó padosorok egyikéből egy ismeretlen, alacsony férfi emelkedett fel, szerény, halvány mosollyal vékony ajka körül. Mindenki feléje fordult, várakozó megbocsátással, mely jóval inkább e szinte leülésként beillő felállásnak szólt, mint magának a férfinak, aki alig hallható suttogással jelentette be, hogy ő — amennyiben az értekezletnek nincs ellenére — elvállalná a készülék kezelését. Természetesen nem volt ellenünk. Mindannyian megkönnyebbülten lélegzettünk fel, néhány, gyors „brávó” kiáltás is elhangzott, mintegy további erő adandó újdonsült technikusunknak, aki apró léptekkel elindult az elnöki asztal felé, hogy elfoglalja hivatalát. Könnyedén járt, csaknem súlytalanul, nekem az volt a benyomásom, hogy szándékosan lábujjra emelkedik, nehogy járás közben megreccsenjen a padló s ezzel, óhatatlanul, a szükségesnél nagyobb mértékben irányítsa magára a figyelmet, mely időközben amúgyis a beszélő kezdő elnök felé fordult.

Én azonban, barátaim, nem tudtam tovább az elnök magvas és többnyire emelkedett szavaira figyelni. Tekintetemet megbabonázva vonzotta ez az alacsony, ritkás hajú, bizonytalan korú férfi, aki most leült a gép mellé, néhány pillanatig figyelmesen és szakszerűen szemlélte, aztán gyakorlatot, ügyes, csaknem légies mozdulatokkal csavart rajta egyet-kettőt, s íme, a készülék lassan forogni kezdett, hogy egyetlen mondat se vesszék kárba az elnök magvas és többnyire emelkedett megnyitó beszédéből. Nem, barátaim, én még sohasem láttam ilyen szerénységet, ilyen hangsúlyozott, ennyire jelentős jelentéktelenséget, mely ebből az ismeretlen, bizonytalan korú férfiből áradt.

Egész teste, mely most — ivetlen — az engedelmesre kényserített készülék fölé hajolt, szinte sugározta tulajdon, felismert és tudatosított jelentéktelenségét, a kötelességvállalás és végrehajtás spártai szigorú, mégis mélyen emberi kapcsolatát, azt az igyekvő, igen, igyekvő szerénységet, melyben a hatékony igyekezet párosul a közönség szolgálatában feloldott, jól eső szerénységgel, mentes minden kihívó, szakmai gögtől, s egyetlen célja, hogy alárendeltségének tudatában hasznossá váljék. Még mindig nem nézett fel a készülékről; arcát még mindig elrejtette előlünk, noha én egyre kíváncsibb lettem arra, hogy milyen az összhang a test igyekvő szerény mozdulata és az arc között, melyet a kissé homályos teremben mindeddig nem volt módomban megfigyelnem.

Ebből a célból helyet változtattam. A második sorba ültem, noha nem szeretek elől ülni, zavar ez gondolkodó magányomban, mely az ilyen értekezletek alkalmával mindig természetesen bizonyul. Most azonban nem törődtem ezzel.

Ekkor — mintha megérezte volna a kíváncsiságomat, a terem egy élőlényének nyiladozó emberi vonzalmát (hiszen a többiek már el is feledkeztek róla), e vékonyka, de talán nem érdektelen szálát, mely őt, az alárendeltet a szellem szolgálatára összesereglett férfiak jeles gyülekezetehez fűzte — felemelte a fejét.

Örömmel állapítottam meg, hogy nem kellett csalódnom sem benne, sem magamban. Ez az arc pontos és tökéletesen hű folytatása, helyesebben, megvalósult kifejezése volt a készülék fölé hulló mozdulatnak. A keskeny állból hirtelen kiszélesedő fej, az engedelmesen összeszorított vékony ajkak, az elvételt karvalyorr, melynek csak görbülete maradt meg, de kegyetlen kevélysége nem, a tiszteltudó illendőséggel ellálló lapátfülek s a ritkás szemöldök alatt lapuló egérszemek oly szájalomraméltó szabálytalansággal tükröztek szabályos lelkiállatot, vagyis azt az igyekvő szerénységet, melyről épp az imént beszéltem, hogy nekem megesett rajta a szívem.

Most kissé hátradólt a széken, alkalmasint elégedett volt munkájával. Tekintete, talán először, mióta elfoglalta őrhelyét, végigsiklott a termen. Mondhatom nektek, barátaim, hogy nemcsak iránta érzett rokonszenvem növekedett ugrásszerűen, e meleg, szinte nedves tekintet láttán, melyben alázat, kötelességtudás és megértés vegyült valamiféle (számomra érthetetlen) rajongással, de szegény-érzetem is fokozódott, ha nem is annyira ugrásszerűen. Ismertek engem, melegsívű ember vagyok magam is, alkalmi cinizmusom gyakorta csak arra való, hogy meghatottságomat vagy ellágyulósomat emez önként kínálkozó pánccél mögé rejtsem, kegyetlen korunk ellen való jogos önvédelem csupán, természetesen meg fogják érteni, hogy miből fakadt hirtelen ébredt szegényem. Nem volt ez más, mint a védtelen gyengeség keltette szánalom, az alázat kiáltotta megkönnyebbülés és tulajdon magasabbrendűségünk elnéző megbocsátásának keveréke, melynek sajtója annál édesebb, minél bizonyosabbak vagyunk önön értékünk vitathatatlan fel-sőbbiségéről.

Bevallom, megszerettem őt, anélkül, hogy egy szót váltottam volna vele, s elhatároztam, hogy amint vége lesz a délutáni ülésnek, odamegyek hozzá, s megkérdem, nincs-e kedve velem együtt tölteni az estét. Ez az elhatározás örömet okozott nekem, kettőnk eljövendő kapcsolatát nyitnak és barátinak éreztem, ugyanakkor növelte megvetésemet a vitába melegező, tapsoló, közbekkiáltó többi résztvevővel szemben, akik minden érzelmen kívül, egyszerűen és magától értetődően elfogadták ennek a melegsívű, kis embernek a munkáját, eltűrték, hogy kiszolgálja őket, kizsákmányolták szak-tudását, megvették — vagy legalább is hitték, hogy megvehetik — a lelkét azzal, hogy szolgájukká fogadták.

Magam sem tudom, hogyan történt, hirtelen véget ért a délutáni ülés, többet jötték oda hozzá-m, hogy véleményemet tudakolják az első nap lefolyását illetően, válaszolnom kellett megfontolt, okos komolysággal, mire körülnéztem jövendőbeli barátom, vacsoratársam, az egyetlen ember, akire drága időmet oly szívesen pazaroltam volna, észrevétlenül, a lényéből fakadó szerény simasággal, minden feltűnést kerülve, eltűnt a tereméből s már sem a folyosón, sem az utcán nem találhattam.

Nem baj, vigasztaltam magam, miközben bőségesen megvacsoráztam a Latin Negyed egy kevésbé ismert, de kiváló éttermében, ahol a pincérek Villon-korabeli piros szatyánpapucsot viselnek kunkori orral, s csendes zene szól a tengeri kagylónak álcázott remek zengésű hangszóróból, nem baj, holnap dében okvetlen együtt ebédelünk. Másnap reggel, amikor a terem-be érkeztem, amint ez előrelátható volt, jövendőbeli barátom már ott ült őrhelyén, keresztbefont karral, mint az eminens tanuló, akik tudják, hogy a párhuzamosok a végtelenben azért mégis csak találkoznak. Arckifejezése, mintha vesztett volna tegnapi lágyan

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Egy kritika kritikája

G. Gy. kritikája az Uj Magyar Irodalomtörténetről: (Irodalmi Ujság, december 1.) nem szűkölködik az elgondolkozató részletekben. Bírálatainak módszerei, szempontjai és következtetései egyaránt meglepőek. G. Gy. azt írja, hogy az Irodalomtörténet szerkesztői „kiemelik a marxista-leninista módszer fontosságát, hogy ezen pontosan mit értenek, nem tudjuk, de a könyvben sok új dolog van”. Mi az összefüggés a szerzők marxista-leninista módszere és a könyvben lévő újdonságok között? Azt sem magyarázza meg G. Gy., hogy miért szerkenti az Uj irodalomtörténet időrendi táblázata az olvasót „további agyműködésre”?

A cikk szerzője abból indul ki, hogy a könyv szerkesztői abból a nemes célból fogtak össze, hogy „végre használható könyv születne a magyar irodalomtörténetről”. G. Gy. számos megjegyzése és a cikket záró mondat, amely „színvonalas és becsületos” műnek nevezi a könyvet, mást mutat. Ennek ellenére kritikájában előzőleg a következőket mondja: „A könyv írói alig várják az alkalmat, hogy valaki nyakába varhassák a realista jelzőt... „Egy-egy költő alakja fakó, életlennek tűnik a gondosan megrajzolt társadalmi-politikai háttérhez képest... „Klanczai jellemzése Balassiról sablonos, hielégítetlenül hagyja az olvasót... közhelyeket ismételtet... „Csökönai- idézetek nincsenek szerencsésen megválasztva... „Elsikhad Bervsenyi felvilágosult korszakának vizsgálata... „A korai magyar irodalom legjellemzőbb vonásának a kizsákmányolás szüntelen fokozása és az osztályharc éleződése tűnik és a később a Szép-történet kapcsán azt is megtudjuk, hogy a szerelmi téma előtérbe kerülése már maga is antiféudális jelenség... Ezenkívül: „Kicsit idegesítő Révai József lépten-nyomon való idézgetése, olyankor is, amikor semmi szükség nincs rá.”

Minden megerőltetés nélkül el tudom képzelni, hogy van olyan olvasó — magamat is beleértve —, akit Révai idézgetése egy állítólagosan becsületos magyar irodalomtörténetben ott is idegesít, ahol állítólag „szükség van rá”. Mind-ezekből G. Gy. sajnálatos módon arra a következtetésre jut, hogy „ebben az irodalomtörténetben már alig van nyoma az ötvenes évek ízléstelen szervilizmusának”.

Úgy látszik, a szerző vagy önmagának mond ellent, mint ahogy ez a fentiekben kitűnik, vagy pedig „alsóság elnézéssel viseltetik az iránt, amit az ő saját kifejezőmódját kiegészítve ízléses szervilizmusnak kell neveznünk.

J. P.

A Csendes-óceán partjairól

Hosszú-hosszú hónapok teltek el azóta, amióta a Csendes-óceán partjairól, Vancouverből érkezett újságkötegre az Irodalmi Ujság rendszeres küldése volt a válasza.

Szinte kötelességemnek érzem újra beszámolni. Nem új újságról, hanem az emberekről, akik megtalálták a helyüket vagy még mindig küzdenek tehetetlenül. Igen, kedves Enczi Andre, 37.000-en vagyunk Kanadában és sokan köztük olyanok, akik már megtalálták a helyüket. A diadal-kaput azonban még néhányan a fejük fölé szeretnék képzelni és zúgolódnak. At szerettem volna kiáltani Londonba, amikor ezeket a sorokat olvastam: Feltűnően sokan panaszkodnak a kultúra hiányára. Az első perctől kezdve ezek ellen harcoltam részben tények bizonyításával, részben újságcikkeken keresztül.

Vancouverben az idén nyáron rendezték a nemzetközi zenei fesztivált, melyen többek között Bruno Walter is vezényelt és George London is fellépett. A városnak állandó szimfonikus zenekara és kórusa van. A nagy Zenei Auditorium most épül. A város központjában van a tavaly épített Városi Könyvtár, melyben 400.000 könyv várja az olvasót, a másnyelvű könyvek között néhány magyar is. A könyvtár látogatottsága igen nagy; az elmúlt hét két utolsó napján 35.000 könyvet vettek ki.

A kulturális helyzetet közvetlenül fel tudom mérni, mivel a központi könyvtár irodalmi osztályán dolgozom. Mindenben igazat adok a Kanadáról szóló írásnak. Bizom benne, hogy a régi magyar írók néhány angolra fordított regénye mellett majd találkozom a külföldön élő íróinknak új írásaival és magyar irodalmi remeiknek új fordításaival.

Szeretném, ha az Irodalmi Ujság rövidesen megismertné olvasóit egy-egy újonnan megjelent kiemelkedő irodalmi alkotással vagy íróval. Szükségét érzem, hogy a lapon keresztül érzékeljük egész Európa irodalmi vérkeringését.

Lőrinczi Csaba (Vancouver)

GYŐZELME

igyekvő szerénységéből, komoly volt és megfontolt. Néha-néha igazított egyet a magnetofonon, fölényesen utólérhetetlen szakértelemmel, mely azonban mégsem vált kihívóvá. Kissé zavarban voltam, éreztem, hogy köszöntemem kellenne, de semmiképpen sem szerettem volna, ha köszönésemet, mely csupán kivételes tiszteletemet óhajtott volna jelezni, félremagyarázza, leereszkedésnek vagy éppen sértésnek venné. Megálltam tehát a padsorok előtt s türelmesen kivártam, amíg felém fordítja fejét. Ekkor a tőlem felém legkedvesebb mosollyal megbiccentettem a fejemet. Boldogan állapítottam meg, hogy észrevette kora reggeli figyelmességemet. Arca ugyan komoly és megfontolt maradt, de felsőtestével kissé előrehajolt, szertartásosan, s karjait leeresztette melléről. Egy másodperc múltán már ugyanúgy ült, mint előbb, ritkás szemöldöke alatt lapuló egérszemével a terem hátsó falán függő mappát figyelve.

Megkezdődött az ülés. A szalag forgott, hibátlan tökélyvel.

Érdeklődésemet, természetesen, ma is jövendő barátom kötötte le, szenvedélyesen. Most már nemcsak egyszerűen a szeretet fűzött vele össze, ez a légies, csaknem testetlen vonalom, hanem valami tisztább, valami földibb kapcsolat is: reggeli, titkos kis üzenetváltásunk. Sőt, még ennél is több, barátaim. Már nemcsak figyeltem őt, elmerült munkáját, igyekvő szerénységét, hanem izgultam érte, drukoltam neki, dobogó szívvel lesve a kényes műszert, nehogy valami hiba csúszsék a számításhoz, zavarba hozza a mestert, kudarcba fullassa ezt a tökéletes összehangot. Semmiféle jelentőséget nem tulajdonítottam annak, hogy jövendő barátom arkifejezése, miközben szónokaink beszéltek, különös változáson ment keresztül: mindjobban vesztett mereven megfontolt, felelősségteljes komolyságából, székét kissé oldalra fordította, egy erőteljes mozdulattal maga alá rántva a nyikorgó faalkotmányt, nyilván azért, hogy közelebről szemügyre vehesse a szónokot, aki közte s az elnök között ült, bal szemöldöke csodálkozva felszaladt, majd alig észrevehető rosszalást tükrözve, visszacsúszott eredeti nyugvópontjára. Voltaképpen azt sem értékeltem túlzottan, hogy pillantása mind gyakrabban siklott végig a termen, vizsgálva élességgel, mintegy az innen-onnan felbugyborékoló nevetések, unaloműző fecsegések tetteseit kutatva, akik — szerinte nyilván — zavarták az értekezlet komolyságát és rendjét.

Ebben a pillanatban nyílt az ajtó és legnagyobb meglepetésemre közös barátunk, a kitűnő, idősebb matematikus lépett a terembe. Több mint két esztendeje nem láttam őt, nem sokkal azelőtt találkoztam vele utoljára Bécsben, hogy elhatározta, itthagynya vén Európánkat és a tengerentúltra költözik. Remek színben volt, egészséges, délceg, barnára sült, tökéletesen meg tudtam érteni a nőket, akik bolondultak utána, egész lénye arra volt teremtve, hogy az első másodpercben magára irányítsa a figyelmet, maga volt a középpont, minden társaság ellipszisének ragyogó fókusza, hatalmas szál termetével, busa fejével, huncut kék szemével, kissé húsos orrával és nagy piros felsőajkával, mely fölött elegánsan húzódtól meg kis szöke bajuszka, a Clark Gable módjára nyirottan.

Azonnal észrevettem, szeme felvilant (nyilván neki is eszébe jutottak azok a féktelen habotázások, melyeket a Mátyás-pince híján bécsi kisvendéglőkben műveltünk), gyors léptekkel odajött hozzám, melegen megélt, aztán leült mellém. Elképzelhetitek örömeimet. Atyai jóbarátomnak is, szemmel láthatólag, jól esett a váratlan találkozás. Utólérhetetlen kedvességével mindjárt felém is sügta — no, hogy ityeg a fityeg, öreg fiú? —, s mintha máris ellendíthatatlan nevetési inger csiklandozná, erőltetetten köhécselni kezdett. — Minden rendben — sügta én neki, hasonló ingerrel küzdve, majd beszélgetünk. De ez a majd nem várattott magára sokáig. Egyszerűen letétlenül volt szótlannul, figyelmet mímelve egymás mellett ül-

nünk, azonnal suttogni kezdtünk, tapasztalatlan diákok módjára, akik csak azért teszik kezüket a szájuk elé, hogy a tanár könnyebben megtalálja a fecsegőket. Elismerem, magunkba feledkezett örömnünk kissé hangosabbá válhatott a megszokott suttogásnál, de mégis meglepett, amikor az elnöki asztal felől éles, hegyes kopogtatásra lettem figyelmes.

Felkaptam fejemet. Jövendőbeli barátom kemény és kihívó pillantást vetett felém, homloka haragosan összeráncolódtól, savósín égerszemében furcsa láng lobbant s amikor észrevettem, hogy észrevettem, a kezében lévő vastag, piros ceruzával még kétszer koppantott, akaratosan és türelmetlenül, csaknem parancsolóan. Elvörösödtem s szégyenkezve lesütöttem a szememet. A beszélgetés megszakadt. Atyai barátom kuncogva oldalba bökött, mintha azt kérdezné, ki ez a marha, de én nem válaszoltam neki, a szívem sajgott, mit tagadjam, meg voltam bántva s az fájt, hogy éppen ő bántott meg, akit annyira megszerettem az elmúlt nap során. Nem, gondoltam, igazán nem hittem volna rólad — mert magamban tegeztem őt —, hogy ennyire türelmetlen vagy s nem érted meg, hogy mit jelent az, ha az ember régi barátjával találkozik. Ez csúnya dolog, nagyon csúnya. Kérlek szépen, szedd össze magad. Majd ebéd közben elmagyarázom az ügyet.

Ránéztem, mert azt reméltem, hogy pillantása találkozik az enyémmel, melybe — gyakorlatlan — csendes bocsánatkéréssel vegyes szemrehányást elegyítettem, de várakozásom hiábavaló volt. Jövendő barátom egyenes derékkal, kihúzott felsőtesttel ült, körülbelül két méternyire a hosszú asztal végén rendületlenül forgó magnetofontól, már csaknem az asztal közepe táján, a szónok mellett, kezében a vastag, piros ceruzával s most ismét kopogott. Keményen, szagatottan, megfelelőbbé tehetően, ugyanolyan hivatástudattal, ahogy a szalagot kezelte, s mégis mennyire másként! Akárhogyan is forgattam, ez a kopogás határozottan ellenszenves volt, kellemetlenkedő és bosszantó, mely azzal, hogy nem túrt ellentmondást, valamiféle tuskés, kártékony válaszfalat vont kettőnk eljövendő viszonylata közé. Ostoba vagy, gondoltam tovább, nem tudod, mit csinálsz, figyelmeztetek, nagyon meg fogod banni — s igyekeztem feldézni tegnapi ellágyulósomat, melynek mozdulatlan tükrét kissé zavarossá fodrozta e kemény kopogás kavicsa.

Sokáig hallgattam, tűnődve az emberi kapcsolatok esendőségén s nagyon szerencsétlennek éreztem magam, mint mindig, ha látom, hogy romboló kezek éretlen gyümölcsöt szagatnak le a fákról. — Hol ebédelsz — kérdezte ekkor, suttogva, a kitűnő matematikus, akit magunk között, tréfásan, Integrál lovagnak szoktunk nevezni, — tudok egy remek helyet, itt a közelben, a Vén Komédiások utcájában... Isteni marhafartót kapni, csodálatos száraz, rózsaszín boroskával... Velem jössz?

Már éppen tiltakozni akartam, sajnos, bármennyire is szeretném, mára elígérkeztem, beszéljünk meg valamit estére, elviszlek az elzászi káposzták, dagadók, remegő, főtt sonkák s füstölt oldalasok legjobb lelőhelyére, Szent Lázár pályaudvarának oldalában (s képzeletemben már meg is jelent a káposztával s hússal duzzadó tál), amikor éles, sipító, rövidke kiáltást hallottam az elnöki asztal felől.

— Víz!

Elállt a szívverésem, barátaim, higgyetek nekem. Jövendőbeli barátom — ha szabad egyáltalán így neveznem — ott állt az elnöki asztal mögött, kiegyenesedve s előrenyújtott karjával az üresen szomorkodó vizeskancsóra mutatott, miközben élesen nézte az ajtó mellett feszegő, bajzos fiatalembert. — Víz! — ismételte megegyezően, mintha nem bízott volna abban, hogy megértik szavát s hangja, melyet valójában most hallottam először, villámként csapott belém. Nem így képzeltem én még ma reggel ezt a hangot, barátaim, de nem ám! Valami lágy és esengő tenort hittem, legrosszabb esetben egy selymes bari-

tont, melynek zengését bensőséges alázata határozza meg, de ez a hang nem volt sem tenor, sem bariton, éles és hegyes orrhang volt csupán, amit nem a gyomor és torok vidám össz munkája hoz létre, hanem az orrüregben nátha következtében keletkező lepedékes szűkület; éles, kellemetlen s ami még rosszabb, dolyfösen duzzadt, minden zeneiséget, harmóniát nélkülöző, jóformán értelmetlen vakantás volt ez, melyet a mozdulat csak még jobban aláhúzott. A fiatalember, megbabonázva ettől a megfellebbezhetetlen erőből, készségesen kinyújtotta a kezét, elvette az üres vizeskancsót s szolgálatkészen kisietett. Jövendőbeli barátom arcára ekkor valami elégedett, bár cseppet sem alázatos, ellenkezőleg, különösen magabiztos kifejezés terült, mely felpuffesztette sovány vonásait, az ímént még engedelmesen összeszorított vékony ajkak kéjesen felnyitak s alóluk kivillant szabálytalan, csorba fogsora. Köhintett s megigazította kabátját, majd nyakkendőjének csokrán rántott egyet, anélkül, hogy erre bármiféle szükség is lett volna: a csokor tökéletes volt.

Ekkor már ült. Tászkájából, melyet mindaddig ügyesen az asztal alá rejtett, most hirtelen vadonatúj jegyzőfüzetet vett elő, maga elé fektette, gondosan kisimította, azután néhány szót feljegyzett (hogy mit, azt sajnos sohasem tudhatjuk meg), majd ceruzát cserélt, s azzal a bizonyos, kopogató, vastag pirossal egy szót erőteljesen háromszor aláhúzott.

— Gyere — mondtam ekkor hirtelen barátomnak —, nagyon éhes vagyok, menjünk ebédelni.

Elmentünk. A friss levegő, mely bársonyosan érintette meg izzadt homlokomat, ideges nyugtalanságom lehangadt. Haragudtam magamra türelmetlenségemért, igazságtalan fellobbanásomért, mert bár érzelmeim vesztettek tegnapi szenvedélyükből, de agyam tiltakozott nőies hisztériám ellen, mely ily könnyedén hajlandónak mutatkozott felborítani egy szépen induló, komoly barátságot. Amikor lehörpinttettem a forró, erős feketét, elhatároztam, hogy ülés után meghívom őt egy kávéra. Jobb is lesz, mint egy vacsora, gondoltam, egyszerűen leülünk az egyik kis teraszra, itt Páris szívében, s elbeszélgetünk. Kissé ugyan idegenkedtem ettől a közvetlen találkozástól, valami ellenszenves hidegség fonta körül a szívemet, minden, ami tegnap oly egyszerű, fényesen világos volt, mára megzavarodott s mintha elvesztette volna tisztaságát. Node sebaj, majd csak túl leszünk rajta.

Mekkora volt azonban meglepetésem, amikor a kellemes izektől eltelten, visszatértünk az ülésrembe s megpillantottam őt a hosszú elnöki asztal közepén, mereven, ünnepélyesen, talpig feketében. Igen, mert mialatt mi a hússok és borok istenének áldoztunk, ő átöltözött. Ledobta magáról szürkeköcskés, sportosan szabott hétköznapi ruháját, sima fekete öltönyt húzott magára, fehér inget s kékeszürke nyakkendőt, mintha esküvőre vagy temetésre készült volna.

A lélegzetem is elállt. Ott ült, maga elé terítve jegyzőfüzetét, s vagy kilenc, különböző nagyságú és rendeltetésű ceruzáját, szabályos orgonaspikként egymás mellett, gondosan kihelyezve. Ekkor egy utólérhetetlenül kínos mozdulattal kigombolta kabátját, mely alatt jól szabott mellény feszült, vastag, sárga aranyláncsal. Kivette óráját s fejcsóválva nézte, összeráncolt redőkkel homlokán. Ijedtemben én is karórámmal pillantottam. Valóban késő volt már, fél-négy. Ő azonban nem szólt semmit. A vastag aranyláncról lekaptasolta a duplafedelű aranyórát (megesküdtem volna rá, hogy cifferblattján római számok vannak), maga elé helyezte, körülmenyes elővigyázatossággal. Mindezt azzal a magabiztos fölényvel, azzal a rezzentelentlű hívős rezerváltsággal, melynek alapja a bikavadító ostobaságba ojtott tündéri óvadímítás, s melyből én, a hivatásos lélekű, csak azt az egyetlen, de megrendítő következtetést tudtam levonni, hogy a dolog lényegét te-

kintve, pályát tévesztett ember vagyok.

Egyébként minden rendben folyt tovább.

Ott ült velünk szemben — csak most értettem meg igazán, hogy mennyire szemben ült velünk —, energikus, apró mozdulatokkal néhányszor lesimitotta ritkás haját, majd izzadó tenyerét hóféhér zseb-kendőjébe törölte; meghatározta a felszólalók sorrendjét; megadta a szót, majd, kissé sipítózó hangján, élelmes pontossággal, a beszéddő lejártá előtt három perccel közölte a döbbenet engedelmeskedő szónokokkal, hogy igyekezzék, igyekezzék, mindjárt lejár az idő s még sokan szeretnék elmondani magvas és tartalmas véleményüket; amikor az elnököt telefonhoz hívták, aggályos körültekintéssel, de félreérthetetlen nyugalommal átvette az elnöki tisztet, s aztán — az időközben visszatérő elnök legnagyobb meglepetésére — már vissza sem adta; később néhány — valamennyiünk számára — elengedhetetlennek tűnő megjegyzést tett a teremben tartózkodó fiatalok politikai érettségéről, nem mulasztva el, hogy ugyanakkor fel ne hívja figyelmünket éretlenségükre; utasítást adott, hogy a magas, szemüveges fiatalember gyorsabban cserélje a magnetofon szalagját, néhány levegőbe röpitett, hibátlan mozdulattal nyújtva segítségét ehhez a szükséges, de számára alantaszak tűnő munkához; egyszer — két felszólaló közötti pillanatnyi szünetben, kissé keserűnyes mosollyal ajka körül — hálátlan munkának minősítette tisztét, öngúnyval teli szellemességgel említvén, hogy önmagának mégsem adhat szót, noha, alkalma-

sint, neki is lenne hozzátenni valója az elmondottakhoz; később azonban, valószínűleg egy gyengébben sikerült felszólalás hatása alatt, mégis csak engedélyezett néhány percet maga-magának s e rövid idő alatt kifejtette nézetét a világhelyzetről, heves indulattal szólna a szovjet politika hódító tendenciáiról, s kissé megbocsátóbban, bár határozott élességgel, az amerikai politika gyermekes együgyűségéről; ezután elérkezettnek látta az időt, hogy néhány — a délelőtti folyamán érkezett — üdvözlő sürgönyt olvasson fel, tagoltan s kissé botladozva (alighanem a rossz világitás miatt), aztán felnézett, vastag, feketekeretes szemüvegét redősen alacsony homlokára tolván, végigszemlélt benünket, akik porig sújtottan, megálázottan, hátunkon csorgó verítékekkel ott ültünk vele szemben, a játékosan alacsony padsorokban, hideglelős figyelemmel, féreglétünk semmiségének fogvacogtató tudatában s kijelentette, hogy a mai ülést bezártnak tekinti.

Ragyogó volt. Csodálatos volt. Tüneményes volt. Emberfeletti volt.

A harmadik nap délutánján megejtett szigorúan titkos szavazás hatalmas szótöbbséggel, természetesen, őt választotta meg szervezetünk elnökéül.

A nevét, sajnos nem tudom. De mély meggyőződés, hogy alkalmasabb elnököt keresve sem találhattunk volna szervezetünk élére. Ti nem így gondoljátok, barátaim?

Igy gondoltuk mi is, valamennyien.

Nyugat-Ausztrália

Szemem előtt egy bélyeg kering, száll két nap óta, gyermekkoromban láttam, régen volt széria, nagy hatyú úszik rajta, szelíd vizek hajósa, s alatta vész betűkkel: WESTERN AUSTRALIA.

Ausztrália, múlt század! S már látom is a képet: ekkor szekérsort sárbán, sok ókröt és igát, s szakállas férfinépet, kik gyors útemben lépnek, öklükben meg-megrázva az araszos pipát.

Irtásokon, mint balta, zuhan a fény ezüstje, tóparton épül, kész is, és oly csendes a ház akár a tengermélyben. Vasmacskalánc a füstje, mely fel, a csillagflotta fényéig karikáz.

Viola taftruhában nők járnak; mellük halmán, mint tengelyen a küllő, forog a sok gyerek, nagy, fémkereitű tükrök mélyén, mely mindig halvány, nézik magukat néha. S alig öregszenek.

Ujság kevés jár arra, s hír is lassan ér el, nem tudják, Bismarck mit tesz és Chartumért ki hibás, míg egyszer mégis megjön az első út, fehéren, majd zöld zakóban sárga szakáll: egy távirás.

Lágy esti konyhatűznél ir gulyásfözelék föl — s hint bírhák, mint a számom, és számuk egyre nő, s zseblámpa csodáját hozzák meg Adelaideből, a fiú vízipuskát kap s karmantyút a nő.

Nagyritkán összeülnek: — az ünnep szent hiváltság, — füstös kocsmán, hol láncan lóg a petrólvilág, s dörögve, hogy elcsukló könnyüket túlkiáltás, köszöntik a királynőt, az ősz Viktóriát.

Az időt unokáik mérik a kerti rácson, s a fagy, mely lenn a tóban számlapot üvegez, nagy plum-puddingokkal toppant hozzá karácsony, s aztán a hulló alma kopogtat ütemet.

Vén párok, kerti padon ülnek az alkonyatban, s a tavon, melyre már a nap búcsúfénye sűt, nagy hatyú jön fel és libben át, szinte mozdulatlan s oly békés-boldog-büszkén, akár az életük.

S itt hirtelen megállok, ki magam tetten érem, s elfog a szégyen, lám, hogy két év rabság után elég e zárka néhány pofonnal s rettegéssel s máris futok a csábos, szép hatyú nyomdokán.

Hogy én, egy ország ajkán nagyuló csipkerózsa, feledve, mi a hűség, hivatás, haza, hír, fonódtam álmaimban egy idegen karóra, s egy másik életből loptam, mint pionír,

lettem alattvalója a holt Viktóriának, magam is boldog hullá, nem élő pária, csonthomlokomra hívtam szemergő glóriádat, te porhanyós, szabad föld, Nyugat-Ausztrália!

Nem így — mondom —, s felállok s vad mosolyt érzek számon, a véresre rúgotton, és néman szavalom, hogy nem hagyom a zászlót és nem hagyom a népet, e hűtelent és drágát, s a harcot sem hagyom,

s ha kell, százszor újra kezdem, s ha kell, százszor hiába, míg nem leszel szabad, szép s új otthonom, haza, s ha megyek, látogatni megyek Ausztráliába, de azt a boldog hatyút, azt elhozom haza.

(Recsk, 1952.)

Faludy György

Szép könyvek álmodója

Három esztendeje, hogy Tevan Andor, az egykori békéscsabai könyvkiadó és könyvművész meghalt.

A fiatal Tevan Andor a kilencszáz éves elején fogott hozzá, hogy megkísérelje azt, amire addig nem akadt vállalkozó. Egy szegényes eszközökkel felszerelt vidéki kis nyomda szűkös lehetőségein belül megteremtette az új magyar könyvművészetet és elősegítette a XX. század magyar irodalmának újjászületését.

Már 1911-ben megindította a később országos hírvé vált Tevan-könyvtárt, melynek olcsó kis sarga füzetek az akkor virágjába szökkenő fiatal magyar írógárda és más neves külföldi írók mutatkoztak be s melyeken azóta már egy egész nemzedék nevelkedett fel. Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Szép Ernő, Ady Endre, Karinthy Frigyes, Anatole France, Mark Twain, Swift, Rodenbach, Flaubert, Gide és még sok kitűnő magyar és külföldi író írása. Jó fordítás, egyszerű, de gondos kiállítás jellemezte az olcsó kis könyvecskéket, melyeknek célja az volt, hogy a kultúrára szomjazók széles rétegének jó irodalmat adhasson. Márai Sándor Tevan Andorról írt megemlékezésében mondja:

Egy műveltség akkor valóságos, ha nemcsak katedrálisokat épít, hanem alagsorokat is. Tevan e füzetekkel a magyar szellemi alagsorokat segítette megépíteni. Tevan sárga füzetek egy eleven műveltség apró örtüzeinek fényjelei voltak, amelyek a magyar vidék homályából üzentek a világosságot kereső lelkeknek...

Az 1913-ban megindított „Amatőr Tevan-sorozat”-ban hazánkban elsőnek jelentek meg némes illusztrációs eljárásokkal, eredeti fametszettel, rézkarccal vagy kombinált linóleumszínezéssel ékesített bibliofil könyvek. Az alig 24 éves Tevan Andor e sorozat megindításával, a könyvkultúra továbbfejlesztésén túl, könyvei tipografizálásával új irányt szabott a magyar könyvnyomtatás és könyvművészet történetében.

Az „Amatőr Tevan-sorozat” első kötete Kosztolányi Dezső: „Szegény kisgyermek panaszai”. Ez a még tisztán tipográfiai megoldású első kötet Walter Tiemannak, a nagy német betűtervező művésznék mediaeval betűiből készít. Ezt követte Krúdy Gyula: „Aranykéz utcai szép napok”. Major Henrik fametszeteivel. Krúdy, miután kézhez kapta az első példányokat, óragadtatott hangú levelet írt a kiadónak: „Tevan uram, Ön cso-

dákat művel varázsműhelyében! A könyv gyönyörű, ilyen még nem volt! Hálából meg szeretném csókolni a kezét!” Majd következnek a sorozat többi darabjai esztendőről esztendőre. Nevezetesebb kiadványok e sorozatból: Kármán József: „Fanni hagyományai” régi fametszettekkel díszítve; Fazekas Mihály: „Ludas Matyi”, Gvadányi József: „Egy falusi nótárius budai utazása”, Csokonai Vitéz Mihály: „Lilla”, mindhárom kötet Divéky József fametszeteivel; Kistaludy Sándor: „Regék a magyar előidők-ből”, Kistaludy Károly: „Tollagi Jónás visontagságai”, mindkettő Kolozsváry Sándor fametszeteivel; Petőfi Sándor: „Az Apostol”, Kolozsváry Zsigmond rézkarcaival; Fáy András: „A különös végrendelés”; Vörösmarty Mihály: „Két szomszédvár”, Kolozsváry Sándor színes rajzaival. A nyomda negyven éves fennállásának ünnepére Heltai Gáspár: „A bölcs Esopusnak és másoknak fabulái” kötete jelent meg. Régi olasz fametszettekkel ékesítve, külön e könyv számára gyártott, régies hangulatú papíron nyomva, Keleti Artúr, a költő, az archaikus magyar nyelv minden ízét, zamátát megtartó művészi átírásában. 1948 karácsonyára megjelent Anatole France: „Nyársforgató Jakab meséi”. Hincz Gyula 120 színes rajzával. E két utolsó kiadványa a magyar könyvművészet legszebb alkotásainak tekinthető. Az öt színben készült illusztrációk különleges nyomási eljárással nyomott linóleumlapjait Tevan Andor maga metszette. Az egész magyar sajtó, rádió elragadtatott hangon ír, nyilatkozik. Supka Géza, lelkesedésében, vezércikket írt a könyvről lapjában. A kormánytól a Pro Arte kitüntetését kapta meg Tevan Andor. Az ünnepi hangulat még el sem múlt, amikor a kommunista kormányzat Tevan Andortól nyomdáját elvette. Munkája és érdemei „elismeréseként” meghagyták „igazgatói” minőségben, ami gyakorlatban annyit jelentett, hogy amíg a nyomdászakmában járatlan vállalatvezető a nyomda vezetésével kapcsolatos alapfogalmakat elsajátítja, az üzemen maradhatott. Pár hónap elteltével a vállalatvezető már biztossá érezte magát ahhoz, hogy Tevan Andort a szó valódi értelmében és egy „magasabbrendű erkölcs” dicsőségére brutális módon kidobja. A XX. század legnagyobb magyar nyomdája még csak búcsút sem mondhatott annak az officinának, melyet egykor egy merész és lelkes gondolatmal maga alkotott.

Tevan Gábor

JELSZÓ ÉS PROGRAM: BIBÓ

(Folytatás az 1. oldalról.)

eltávoztak, nehogy kezet kelljen fogni a magyarokkal. A hirtelen magára hagyott és megbélyegzett rezsim-delegáció lesújtottan nézett körül és ki máshoz fordulhattak volna buzdításért vagy menedékkért, mint az oroszokhoz? Mellettem vonult el a gyászos gyülekezet, a vidéki borbélyhoz hasonlító Zorin külügyminiszterhelyettes, szovjet fődelegátus hangosan vitatkozva vezette kifelé a megvert hadat; Péter Jánosék lehajtott fejű ballagtak utána.

A szabad világ ismét elégtételt szolgáltatott a hősöknek és a mártíroknak, ami azonban aligha változtat valamit is a magyar nép helyzetén. Bibó István sem értesülhetett a börtönben a mellette megnyilvánuló szimpátiáról és arról a sok baráti akcióról, ami megmentése érdekében történt. Rettenetes lehet a tudat egy olyan érzékeny intellektuálnak, mint ő, hogy a hátralévő éveit börtönben kell eltöltenie. Egyetlen reménye a saját koncepciója maradt; és ez a remény valóban remény, mert a koncepció reális: semleges Magyarország parlamentáris demokráciával és szociális igazságon alapuló gazdasági renddel.

A kettészakadt világ fővárosai között mostanában izgatott jegyzékváltás folyik a berlini kérdés rendezésének ügyében. Ma már azonban mindenki tudja, hogy Berlin a kelet-európai feszültség függvénye, az elmúlt évtized elhibázott nagyhatalmi politikájának

súlycs következménye. Tüneti kezelés többé nem segít és annyi huzavona után végülis szembe kell nézni a tényekkel. Minden évben történik valami Kelet-Európában, ami a békét ugyanúgy veszélyezteti, mint egykor a balkáni puska-poros hordó. A feszültség oka a szovjet domináció és kommunista zsarnokság. A megoldásnál kétségtelenül tekintettel kell lenni mind az érintett nagyhatalmak érdekeire, mind pedig az érdekelt népek igényeire, ami valamiféle kompromisszumos megoldást tételez fel.

Nekünk, emigránsoknak, akár tizenegy éve vagyunk szabad földön, mint jómagam, vagy csak két éve, mint ennek a lapnak legtöbb munkatársa és olvasója, nincs jogunk ahhoz, hogy a magyar nép sorsa felett határozzunk. A magyar nép sincs abban a helyzetben, hogy a megoldásokkal kapcsolatban szabadon nyilatkozzék. Elő kell venni azt a tervet, amit Bibó István készített és ami akkor pontosan kifejezte az egész nemzet nézeteit és kívánságait. Azóta nem sokat változott az otthoniak vélekedése, tartasuk tehát kötelességünknek a világ tudtára adni, hogy van magyar terv is. Megítélésem szerint ez a terv, Bibó István koncepciója, a legalkalmasabb a kényes kelet-európai és benne a magyar kérdés megoldására.

Jelszavunk és programunk legyen Bibó! New York, 1959 január.

NEW YORKBAN december közepétől január első napjáig újságsztrájk folyt le. A legnagyobb, napi hatodfél millió példányban megjelenő lapokat nem nyomtatják ki. Az újságsztrájk következtében nemcsak a színház- és mozilátogatók száma csappant meg, hanem a rádió és televíziót is sokkal kevesebben hallgatták, mint-hogy az utóbbiak műsorait az emberek az újságokban olvassák. A könyvvásárlás háromszorosára emelkedett. Az Amsterdam News című harlemi négerlap a sztrájk alatt dupla példányszámban jelent meg. Az El Diario című New York-i spanyol újság 10.000 helyett 150.000 példányban fogyott. Minthogy a spanyol lap hirdetései-ből él és az eladott példányokra ráfizet, a nagy konjunktúra következtében a csőd szélére jutott.

A KREML egyik tárlati pavilonjában kiállították a csatlósállamok festőinek alkotásait. A kiállított képek között ezúttal a lengyel absztraktok is szerepelnek. A látogatókat hivatalos magyarazók kísérik, akik a lengyel absztrakt képek előtt azt kérdezik a látogatótól, hogy „mit szólnak ehhez a zöldséghez?” A tárlat helyiségében nyilvános vitákat is rendeznek, ahol a szovjet kinstári műkritikusok lesajnálják a lengyel absztraktokat és „a lengyel piktúra kezdetleges állapotát” azzal magyarázzák, hogy „Lengyelországban még nem dőlt el az osztályharc”.

LION FEUCHTWANGER, a kiváló német író, tavaly december 23-án Kaliforniában elhunyt. Feuchtwanger 1933-ban emigrált Franciaországba, ahol 1940-ben Petain alatt koncentrációs táborba zárták, de amerikai barátai segítségével megszökött. Azóta Amerikában élt. Feuchtwanger drámaírónak indult. Első művét Bertolt Brechtel együtt írta — Marlow: II. Edwardját dolgozták fel modern színpadra. Legnagyobb sikerét regényei jelezték: a Jud Süß, a Csúnya hercegnő, a Zsidó háború és a Hamis Nero.

MÍDÁSZ KINCSE. Egy amerikai régész-expedíció Ankarától 130 kilométerre rábukkant Mídász király gordioni palotájának romjaira. Az expedíciót vezető Mellinké asszony kijelentette, hogy nyár derekáig feltárják a palotát. Mídász Frigia királya volt és valamikor a Krisztus előtti VII. században élt. A legenda szerint úgy rendezte be lakosztályát és életét, hogy soha ne kelljen mást érintenie, mint szinaranyat: aranytálból evett, aranyasztalnál ült, aranypadlón járt. Anatóliát azóta annyi idegen hódító dúlta fel, hogy Mídász kincsének aligha maradt nyoma. A régészeket főként palotájának építészete és stílusa érdekli.

BARTÓK CSODALATOS MANDARINJÁT nagy sikerrel mutatták be Párisban. A főszerepeket Vashegyi Ernő, Pásztor Vera és Szántó Béla alakították, illetve táncolták.

BAJOR GIZI ALBUM jelent meg Budapesten. Az albumban Bajor Gizi kartársai, barátai és ismerősei jegyezték fel személyes emlékeiket a felejthetetlen, tragikus végű nagy művésznőről.

ARNOLD SCHÖNBERG, a nagy osztrák komponista levelezése karácsonyra megjelent egy mainzi kiadónál (Schott's Söhne). A levelek nemcsak Schönberg ironikus és szenvedélyes lényéről festenek hí képet, hanem fontos adalékokat szolgáltatnak a modern zene történetéhez is.

TOLLAS TIBOR, a kitűnő költő, a Nemzetőr munkatársa, nagy-sikerű előadást tartott Montréalban.

KINT VAGYUNK A VICCBŐL címmel vidám magyar tarka est műsorát állította össze a Vajko humorista kettős. Az előadást 1959 január 23-án este 8 órakor a Cornway Hall színháztermében (Red Lion Square, Holborn) rendezik. Konferál Vajda Albert. Jegyek postán igényelhetők: Big Ben Publishing Co., 79, Cambridge Road, N. W. 6.

Irodalmi Ujság

ERWIN KOLBENHEYER német író, több nevezetes biográfia (Paracelsus, Spinoza) és egy kitűnő, Giordano Bruno sorsát tárgyaló dráma („Heroikus szenvedélyek”) szerzője, a napokban ünnepelte nyolcvanadik születésnapját. Kolbenheyer annak idején Budán született, a főváros egyik legrégibb, németajkú patricius családjából.

FORMA URBIS ROMAE. Róma városának Septimius Severus császár idején készült, többszáz nagy márványtáblába vésett részletes térképe, mely egykor Vespasianus fóruma egyik aulájának falát díszítette, többszáz töredék formájában ismét napvilágra került. A Caelius-domb tetején most állítják össze Gatti professzor felügyelete alatt a 14 kerületre osztott császári Róma egyetlen fennmaradt, nagyleptékű helyszínrajzát.

Repülő-, hajó-, vasútjegyek hivatalos áron, útlevel, vízum megszerzése, kivándorlási specialista, állandó magyar nyelvű szolgálat, gyors, pontos, megbízható.

GEE TRAVEL SERVICE
29, Bethune Road,
London, N. 16. Tel.: STA 1082.
Vasárnap nyitva.

20 guineas zakó, nadrág

Elsőrangú gyapjúszövetből, elsőosztályú munkával, háromszori próbával

A. FALUDI
férfi és női mértékutáni szabósága
Kontinentális és olasz forma. Alakítást és javítást is vállalok.
22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater Station.)
Telefon: BAY 7015.

Fráter Imre

angol és magyar okl. gyógyszerész gyógyszerháza
198, NORTH END ROAD,
West-Kensington, London, W. 14.
Telefon: FUL 1704.

Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

MAGYAR KÖNYVEK
Szépirodalmi és műszaki könyvek hatalmas választékban, olcsó áron

PANNONIA BOOKS
412 A. College Street,
Toronto, Ont. Canada.
Kérje új árjegyzékünket.

Két világ határán megbízhatóan tájékoztat, józanul mérlegel a

Magyar Híradó
Független hetilap

Kérjen mutatványszámot.
Wien, I., Presse-Haus

FJODOR GLADKOV szovjet író 75 éves korában elhunyt. Gladkov ifjúságában Gorkij Maxim baráti köréhez tartozott, bár írásaiban inkább Zola hűséges tanítványának mutatkozott. Legjobb regényét, a „Cement”-et, még a húszas években írta.

HELREIGAZÍTÁS
Fráter Imre angol és magyar okl. gyógyszerész hirdetése eddig tévesen London, W. 1. kerület-megjelöléssel jelent meg. A helyes cím: 198, North End Road, West-Kensington, London, W. 14.

APRÓHIRDETÉSEK
Önálló, erkélyes garszonlakás, elegáns, komplett berendezéssel, autogeizer, gázfűző, Willesden közlekedési centrumban február 1-re kiadó. Telefon: GLA 7330, vagy WIL 2596.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kaphatják 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadói hivatalunkba.
A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztráliában: Globe Book Co., 173, Pitt Str., Sidney. Ausztráliában: Gellért Livia, Wien, III. Salesianergasse 2/19. Belgiumban: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vásárhelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországban: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390, Decelles Ave. Apt. 9, Montreal. Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Greif Verlag K. G., München 8, Sedan Str. 14. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110, Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontelli 5, Roma, Svájcban: Kukorelyi Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hátori, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingsö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közzölnék előfizetésüket levelezőlapon is kiadói hivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:
Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 14 cru-sero, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 marka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 lira, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 0.75 Bs.
Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légitóstán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számitandó az előfizetéshez.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
Irodalmi Ujság
Megjelenik minden hónap elsőjén és tizenötödikén.
Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.
Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.
14, St. George Street, London, W. 1.
Tel.: MAY 32-24.
Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

A második világháború vezető világhatalmi rangra, a hidegháború pedig a szabad világ élére állította az Amerikai Egyesült Államokat. Az új szerep újszerű feladatokat rótt az amerikai külpolitikára s az új feladatok látszólag hirtelen szakadtak az Egyesült Államokra. A világerők nagy átcsoportosulása azonban már az első világháborúval kezdődött s az amerikai külpolitika hozzáidomulása az új világhelyzethez szintén hosszabb időre nyúlik vissza.

Az amerikai történészek rendszerint négy korszakot különböztetnek meg a huszadik századi amerikai külpolitika fejlődésében. (Ilyen értelemben foglalkozott nemrég az amerikai külpolitika történetével a Current History folyóirat ankétja is, amire érdemesnek tartjuk felhívni a figyelmet.) Az első a hagyományos izolacionista, elszigetelési korszak volt, amely a Monroe-doktrínát tekintette az amerikai külpolitika egyedül üdvözítő alapelveként. Ebből a megkövesedett, s idejétmúlt első korszakból Wilson elnök ragadta ki az Egyesült Államok külpolitikáját az első világháború alatt, hogy átvezesse a második korszakba.

1914-től, a háború kitörésétől 1917-ig, Amerika belépéséig a háborúba forradalmi változás játszódott le az amerikai külpolitikában. A változás válasz volt a német világhatalmi törekvésekre, amelyek életbevágóan fontos amerikai érdekeket veszélyeztettek. Az elszigetelési és semlegesítési álláspontot alig három év alatt az Egyesült Államok külpolitikája a demokrácia megmentéséért vívott kereszt-háború gondolatával cserélte fel.

Az új külpolitika az amerikai történelemben mélyen gyökerező humanista-moralista vallásos érzelmek hatása alá jutott. Wilson válasza meggyőződéssel állította, hogy Amerika szent hivatása a világot megmenteni a civilizáció és demokrácia számára. Wilson a próféta szenvedélyességével hirdette az új világ vízióját, amit a népek önmegdelézési jogának életbeléptetésével és a Népszövetség megteremtésével akart valóra váltani. De az új világ, amiről Wilson álmodott, nem következett be.

A békekonferencián a nemes elveket önző hatalmi érdekek gáncsolták el, míg a hagyományos amerikai elszigetelési vágyak feledése meghusítottta az Egyesült Államok csatlakozását a Népszövetséghez. Wilson tiszteletre méltó, de merev idealizmusa nem volt alkalmas a felmerült akadályok leküzdésére. Az amerikai külpolitika második, forradalmi korszaka végülis kudarcba és kiábrándulásba fulladt. Amerika megcsömörlött a világtól, visszavonult az óceánok védelme mögé, ahol biztonságban vélte érezni magát.

A harmadik korszak, amely ezután következett, valóságos ellenforradalom volt s a régi elszigetelési elveket juttatta újra érvényre. Az elszigetelési politika megfelelt ugyan az amerikai vágyaknak, de egyáltalán nem állt arányban az Egyesült Államok növekvő jelentőségével a világpolitikában. Amerika hátat akart fordítani a világnak, de ugyanakkor érezte is, hogy a teljes visszavonulás a világ ügyeitől, nem lehetséges.

Erre a dilemmára az amerikai külpolitika félmegoldásokkal válaszolt. Sürgette a leszerelést s a békebiztosítást nemzetközi egyezményekkel — ennek az igyekezetnek a gyümölcse volt a húszas években a híres Kellogg—Briand paktum, amelyhez a világ valamennyi kormánya csatlakozott,

BORSODY ISTVÁN:

Az amerikai külpolitika négy korszaka

ünnepélyes ígérettel, hogy nem fog háborúhoz folyamodni. Ám az amerikai külpolitikát ebben a korszakban két illúzió jellemezte. Az egyik: hogy a békét fennkölt frázisokkal fenn lehet tartani; a másik: hogy a leszerelést el lehet érni Amerika aktív részvétele nélkül egy nemzetközi biztonsági rendszerben.

A harmincas években a nemzetközi helyzet rohamosan romlott. Ázsiában a japán militarizmus indult támadásra. Európában Mussolini és Hitler fenyegették a békét. De az amerikai külpolitika változatlanul az elszigetelésben keresett menedéket. Roosevelt elnök hajlaminál fogva ugyan inter-nacionalista volt, ám a súlyos gazdasági válság, amit Roosevelt belpolitikailag a híres New Deal-lel orvosolt, megbénította az amerikai külpolitika aktivitását. Míg Európa az új háború örvényéhez közeledett, az Egyesült Államok abban reménykedett, hogy a világot meg-rázó nagy válságot kívülről szemlélheti. A második világháború kitörésével ezek a remények gyorsan összeomlottak.

Ilyen előzmények után lépett az amerikai külpolitika történetének negyedik korszakába, amely teljes részvételt és visszavonhatatlanul vezető szerepet jelölt ki az Egyesült Államok számára a világpolitikában. Ez a korszak a második világháborúban kezdődött s a hidegháborúban folytatódott.

A második világháború amerikai külpolitikája bizonyos értelemben az első világháború politikájának idealizmusát elevenítette fel. Míg Wilson a Népszövetségre, addig Rooseveltt a létesítendő új nemzetközi intézményre, az Egyesült Nemzetek Szervezetére építette politikáját. Rooseveltt szilárdul hitte, hogy az amerikai elszigetelés korszaka végleg lejárt s az Egyesült Államoknak tartósan vezető szerepet kell vállalnia a nemzetközi politikában. S mivel a győzelem a háborúban csak a Szovjetunió együttműködésével volt elérhető, Rooseveltt szilárdul hitte azt is, hogy a háború utáni béke csak a nyugati demokráciák és a Szovjetunió együttműködésével biztosítható.

A Szovjet együttműködésébe

vetett bizalom oly mély és őszinte volt, hogy az amerikai külpolitika jóhiszeműsége szinte a naivitással volt határos. Az amerikai hajlam az idealizmusra olyan világot képzel el, amelyben nem lesz többé helye a hatalmi versengésnek: Nyugat és Kelet együttműködés-től az Egyesült Államok az örök béke eljövételét remélte. S ezek az illúziók még tartottak akkor is, amikor a szovjet agresszió halomra döntötte a békés „egy világ” reményeit. Az amerikai leszerelés csodálatraméltó s egyben elretentő példája volt az optimizmusnak és pacifista idealizmusnak.

Amikor végre bekövetkezett a kijózanodás az illúziókból, a hidegháborúra felkészületlen amerikai külpolitika súlyos válságban találta magát. Ezt a válságot fokozták a belpolitikai párharcok. A republikánus párt a kormányon lévő demokráta pártot vont felelősségre a bizonytalan világhelyzetért. A biztonsághoz szokott amerikai néptűrhetetlenül érezte, hogy a háború rettegésében éljen. Ebben a belső harcoktól terhes légkörben öltött alakot a háború utáni ame-

rikai külpolitika két szembe-tűnő jellegzetessége. Az egyik: a katonai ellenállás megszervezése, szövetségek kötése a szovjet előnyomulás megállítására érdekében. A másik: fennkölt erkölcsi elvek hangsúlyozása, melyek hűen kifejezték ugyan az Egyesült Államoknak a szovjet hitelesség és agresszió fölött érzett felháborodását, de félreértésre is bőven szolgáltatott alkalmat. Ilyen fennkölt elv volt a kommunista agresszió áldozatainak felszabadítása, amit a republikánus párt választási kampánya népszerűsített 1952-ben.

A republikánus Eisenhower-kormány tulajdonképpen folytatta a demokráta Truman-kormány külpolitikáját, vagyis fenntartotta a katonai szövetségeket és a magas honvédelmi költségvetést, folytatta a liberális vámtarifápolitikát, valamint az elmaradott népek gazdasági megsegítésének programját és támogatta az Egyesült Nemzetek Szervezetét. Hogy a republikánus kormány nagyjából folytatni tudta a demokráta kormány külpolitikáját, ez — amerikai vélemény szerint — nem lebecsülendő teljesítmény volt. A republikánus pártban ugyanis erős elszigetelési hajlamok érvényesültek. S mint a Current History ankétja is elismerőleg említette: az Eisenhower-Dulles külpolitikának nem kis erőfeszítésbe került, hogy az elszigetelési áramlatok ellenében a nemzetköziség elvének érvényt szerezzen.

Nem kétséges, hogy az Egyesült Államok megnyerte a csatát az elszigetelési erők ellen. Az elszigetelés veszélye úgyszólván megszűnt. Az első világháborút követő „ellenforradalom” ma már elképzelhetetlen. Az amerikai külpolitika végérvényesen a nemzetköziség útjára lépett. Ám az elszigetelési erők veresége és a nemzetköziség eszméjének diadala, bármennyire örömdetes esemény, önmagában még nem biztosíték arra, hogy az Egyesült Államok sikerrel töltsse be a szabad világ vezetésével járó szerepét. Az amerikai külpolitika nagyonis hajlik arra, hogy a nemzetköziséget szűkebb értelemben főleg csak az Egyesült Államok nemzeti érdekében gyakorolja ahelyett, hogy a nemzetköziséget tágabb értelemben a szabad világ közös érdekeinek és a világszabadság ügyének szolgálatában vállalja.

Továbbá: ha az elszigetelési veszély megszűntnek tekinthető is, az amerikai külpolitika másik csökkenése, a valóság idealizálására való hajlam még mindig virágozni látszik. S ennek a hajlamnak valóságos eredete ma éppúgy nyilvánvaló, mint ahogy érezhető volt különösen Wilson korában. Ezt a jelenséget nemrég Walter Lippmann tette szóvá Dulles „morális dogmatizmusáról” írt feltűnést keltő bírálatában. Dulles, mint Lippmann kifejezte, vallás-erkölcsi mezbe öltözteti külpolitikáját s úgy beszél és viselkedik, mintha szavai és cselekedetei az isteni kinyilatkoztatás erejével bírnának. A vallás-erkölcsi elvek iránti tisztelet persze elismerésre méltó dolog, feltéve, hogy az elvek és a valóság összhangban maradnak egymással.

Az amerikai külpolitika negyedik korszakában az elvek és valóságok közt az úr gyakrabban tágtult, mint szűkült. Az elvek találkozása a valósággal az amerikai külpolitika érettségének vizsgálója lesz. S tegyük hozzá: csak a széles értelemben vett nemzetköziség diadala a nemzeti elzárkózás fölött emelheti az Egyesült Államokat a szabad világ érett vezetőjének szerepébe.

Csúcstalálkozó

(i. p.) Mikojan okos ember, de amerikai diadalútja végén hatalmas bakor lótt. Hiába jeles diplomata és még jelesebb szakmájának arról az alapvető törvényéről, hogy: „Il y a des choses qui se font mais ne se disent pas.” Amióta a világ áll és hatalmak vetélkednek, nem akadt még olyan államférfi, akinek fejében föl ne villant volna a gondolat, hogy ellenlábásainak sorába éket verjen. Ha a szovjet kormányelnök-helyettes igyekszik kiaknázni azt a feltűnő hőfokkülönbséget, mely egyik és másik amerikai vendéglátójának udvariassága között mutatkozik, azon senki meg nem ütközhetik. Amíg ennek a különbségnek ecsetelését és felnagyítását a világsajtóra hagyja, semmi szemrehányás nem érheti. De eldicsekedni vele? Kitrombitálni a sajtófogadáson, hogy micsoda biztató ellentétet tapasztalt egyfelől a hidegháborús zordonságba merevedett State Department s másfelől a szívélyesen parolázó és poharazó egyszerű állampolgárok között? Mint köztudomású, a legszívélyesebb egyszerű állampolgárok az ipari és bankfejedelmek voltak. Semmi ok megbotránkozni azon, hogy őket érdekli az antikapitalizmus fellegrárból érkezett kaukázusi államférfi és némileg az ület is, amelyet vele előkészíthetnének. Az sem csodálatos, hogy ez az érdeklődés kölcsönös. Miért ne nyájaskodják az egyik mammut-tőkés a másikkal? Csak mert konkurrensok? Vagy csak mert más társadalomerkölcsi kánont mulasztanak el komolyan venni? Ettől nyugodtan lakmározhatnak együtt és adhatnak-vehetnek fegyverpropaganda kísérete nélkül; s még az is nagyon lehetséges, hogy frigyüknek hasznát látja az egész emberi nem. Mindenesetre üdvösebb, ha van áruforgalom, mintha nincs, s üdvösebb, ha nincs háború, mintha van. De az ilyen készülő vagy remélt frigy előtt nyilvánosan fellebbezni a látszólag felengedő nagytőkéhez a külügyminiszteri fagyosság ellen, ez látó-

gatóban járó kormányférfitől szokatlan eljárás. Ennyi bolsevik nyíltság alkalmasint még az amerikai nagytőkének is sok.

Mindamellet egyáltalában nem lehetetlen, hogy Mikojan amerikai útja végsősoron előmozdította a közeledést Oroszország és az Egyesült Államok s talán az egész NATO-tömb és az egész kommunista tömb között is. Csúcstalálkozóról, jelentették, „szó lehet”. Mikojan óhajta, sőt elengedhetetlennek tartja; az amerikaiak pedig nem ellenzik. Előreláthatóan nem lesz amolyan igazi „csúcs”; inkább csak hegygerinc-találkozó lesz, külügyminiszterekkel a kormányfők helyett, vagy más hasonló pótmegoldással. Egyáltalában nem lehetetlen, hogy ez a pótmegoldás célavezetőbb annál, amelyet pótolni hivatva van. A kérdés nem az, hogy milyen posztort töltsön be az ilyen csúcstalálkozó résztvevője otthon, hanem hogy milyen messze terjedő felhatalmazással utazik külföldre. A politikai világ egyik felében vérmes reménnyel várják ezt az összejövetelt: csak összeülne már, akkor majd minden rendbejön... Mások és igen sokan nem kevésbé aggódva gondolnak erre az eshetőségre. Úgy gondolják, nem lehet más eredménye, mint a Nyugat derékbeadása, újabb München. A vérmes reménység és a sötét aggodalom egyformán indokolatlannak látszik. Nyilvánvaló, hogy az amerikaiak ugyanúgy nem adnak valamit semmiért cserébe, mint az oroszok. Mit adjanak miért? Ha a csúcstalálkozón a két (vagy több) tárgyalófél talál utat-módot szabadabb, békésebb és szilárdabb nemzetközi rend előkészítésére, akkor érdemes volt összeülnie. A félt az, hogy nem talál.

A szovjetbarát publicisztika a „status quo” elfogadását és intézményesítését sürgeti. De mit nevez „status quo”-nak? Amerika színterint „hidegháborút” visel. Ugyanakkor az orosz és kínai diplomácia azon fáradozik, hogy a Közép-Keletet a Nyugatra uszítsa. Miért összeférhetetlen a „sta-

tus quo”-val a nyugati hidegháború, ha nem összeférhetetlen a Nyugat-ellenes forró bujtogatás? A mai német „status quo” felborításával maguk az oroszok fenyegetődtek. Ami egyébként nem is csoda: a szabad és viruló Nyugat-Berlin létét a maguk megnyomortított keletnémet tartományába élve állandó kihívásnak kell éreznük.

Az igazság az, hogy a béke szilárdabb megalapozására semmi-féle egyoldalúan vagy többoldalúan értelmezett „status quo” nem alkalmas. Sem a hidegháború állandósítása, sem a nacionalista államsínyekkel mesterkedő behatolási politika. De még a mai nagyhatalmi érdekkörök határainak megmeregítése sem. Ezt nyilván sejtí Mikojan is. Amerikával s általában a Nyugattal az ő országának azért érdeke megegyeznie, hogy ezzel megelőzze akár a kelet-európai elégedetlenség újabb ki-robbanását, akár pedig azt az időpontot, amikor majd Pekingből akarnak neki diktálni. De ilyen megegyezésre a „status quo” elismerése nem elegendő.

A mainál szilárdabb béke nem képzelhető másképp, mint a fennálló hatalmi berendezkedések átalakítása, messzeható jogkörű nemzetközi ellenőrző hatóságok elismerése és a rabsorsra kárhóztatott nemzetek igényeinek tudomásulvétele árán. Ez a reálpolitikai tény — és ez a magyar reménység. A magyarságnak azon kell lennie, hogy a maga ügye semmi-féle, a nemzetközi megegyezésre irányuló tárgyalás napirendjéről ne hiányozhassék. Azon kell lennie egyszersmind, hogy ne úgy szerepeljen ott, mint agitációs anyag, hanem mint komoly probléma, amelynek emberséges rendezésével minden szemben álló nagyhatalmi fél is annyit nyerhet, amennyit a rendezetlenségével veszthet. A magyar ügyet így tartani napirenden nem könnyű feladat. De a demokratikus magyar emigrációnak ezen kell iparkodnia.

Az angolszász világ január végén ünnepelte — születésének két-századik évfordulóját alkalmából — azt a költőt, akit Arany „a skótok Petőfijének”, Babits „az első népi szabadsághöklőnek” nevezett. Burns Robert életének utolsó tíz esztendejében ugyan fináncként kereste kenyerét, de sir-emléke, Dumfries városában, eke-szaru mellett ábrázolja abban a pillanatban, amikor a Múza szán-tás közben keresi fel. A dombormű nem hazudik. A költő, aki egy kertész fia volt és sárból vert kunyhóban született, első dalait mezei munka közben „irta”, illetve szerezte, s csak később vetette papírra, emlékeztetve a földet a hazatérő. Bérelt birtokának, a Mossie-farmnak előjegyzési nap-tárra ez a felírás olvasható: „Burns Robert költő”. A naptár természetesen bevétel-kiadás helyett töredékes verssorokat tartalmaz. Mivel a gazdaság csödbe-ment, a költő, mint földjei közül annyian, kivándorlásra gondolt, nyugatindiai ültetvényekre vágya-kozott. Ütiköltsége azonban nem volt. Ezért határozta el, hogy da-lait kötetben adja ki; ezúton te-remti elő a szükséges összeget a kivándorlásra. Verseskötete 1786 júliusában jelent meg s jól fogyott: Burnsnek a nyomdaköltségek hifi-zése után húsz fontja maradt. Már indulófélben volt, amikor megmutatták neki első kritikusa-nak elismerő bírálatát, Burns Amerika helyett a skót fővárosba indult.

Huszonyolc éves volt ekkor. Egy barátja fogadta be szállására, s mivel versei hamarosan közis-merették váltak, mivel népdalait a parasztek, akár Petőfi verseit ná-lunk, a nép dalait fogadták, ha-marosan befolyásos pártfogókra is szert tett. Könyvének második ki-adására háromezren fizettek elő, barátai hivatalt szereztek neki. Így lett finánc. A „Clarinda”-ka-land után feleségül vette korábbi szeretőjét, Jean Armourt, aki, most másodízben, ikreket szült neki. Burns újra gazdaságot bé-relt, ezzel újra kudarcot vallott. Végülis letelepedett Dumfries vá-ro-sában, hogy egyedül a poézisnek és hivatalának éljen. A számlá-l-rán azonban nem haladt feljebb, felettesei republikánus és francia forradalombarát hajlamokkal gya-núsították és időnként értésére ad-ták: nem az a dolga, hogy gondol-kozzék, hanem az, hogy tényked-jen...

Robert Burns zendülő költő volt, de nem olyan egyértelműen, mint Petőfi: mindenki a magáé-nak érezhette, az is, aki a régi feu-dális dicsőség kifejezője, s az is, aki az új egyenlőségismének hürde-tőjét kereste költészetében. Az, hogy verseit skót tájszóval írta, maga is forradalmi cselekedet volt s a friss, új költészet másik előfu-tára, William Couper, egy lord-kancellár leszármazottja, meg is írta róta érte: „Olvastam Burns köl-teményeit — írta egy barátjának — s noha ezek olyan nyelven író-dtak, amely számomra új, és nem egy közülük olyan témáról szól, amely nem méltó a szerző képessé-geihez, a munkát egészében ren-dkívüli teljesítménynek érzem. Shakespeare óta, úgy hiszem, ő az egyetlen olyan költő, aki, bár az élet alsóbb régióiból került fel, nincs rászorulva arra, hogy dicsé-retét származásának alacsony vol-ta indokolja vagy az, hogy nehéz körülmények között tanult.”

Burns harminchét éves korában halt meg. Öt évvel halála után megalakult az első Burns Klub, Skóciában. Huszonöt évvel később Walter Scott így rajong érte nap-lóiban: „Eljén soká a hied s béke a lelkeddel, Bob Burns. Ha olyan érzést akarok kifejezni, amelyet valóban mélyen érzek át: a szava-kat Shakespeare-től kapom — vagy téled!” Kultusza az egész tí-zenkilencedik század folyamán erő-södött és napjainkban is erősödik, mindenütt, ahol angolul olvasnak, s ahová skótok elvándoroltak. Ezek valamiképpen az ő személyé-ben és költészetében találunk egy-másra: Burns nemcsak a skót nép-lélek kifejezője, hanem a skót nemzeti génusz egyik megtestes-tője lett. Szülőháza és lakóháza, sirja és a fogadók, ahol megszállt, zarándokhelynek számítanak hazá-jában s a „John Anderson” stró-fáj ugyanazt jelentik a skótoknak, amit a „Szeptember végén” a ma-gyarnak, vagy a „Ma Norman-die” a franciának. Mindenütt a vi-lágban, ahol az új esztendő angolul köszöntik, Burns szavaival tes-zik ezt azok, akik, kéz a kézben, az „Auld Lang Syne” dallamát dúdolják.

„VOLT IDŐ,

amikor az Állat-Tanya nagyra-be-csült tulajdonosait, ha nem is ép-pen ellenségeskedéssel, de gyanak-vással kezelték emberszomszé-daik... ám a disznók és emberek között sohasem volt semmilyen ér-dekellet és nem is szükségszerű, hogy a jövőben legyen. Küzdel-meik és nehézségeik egyik — mondja Pilkington úr, Orwell „Animal Farm”-jának zárójelene-tében, ahol a szocialista állatfarm gazdája, a disznók és a velük üzle-tező szomszéd vállalkozások két-lábú tőkései együtt lakomáznak, s egyik a másiktól alig-alig különbö-zik. Az amerikai pénzmágnások nyilván teljes jóhiszeműséggel is-mételgették a pilkingtoni köszö-nőt, a mosolygó Mikojan egész-ségére emelve poharukat. A félhiva-talos küldetésben utazgató szovjet miniszterelnökhelyettest a cleve-landi repülőtéren egy milliomos békeharcos, Cyrus Eaton, ölelte keblére. A középnagyi nagytőké-sek „Detroit Klub”-jában a kapi-talizmus és kommunizmus békés versenyére ültek a poharak, Chicagóban egy megrendült nagy-iparos, bankett után, kijelentette: „jóllehet izekre szedtem Mikojan minden mondatát, de végülis meg kell állapítanom, hogy a szintizta igazságot mondja”. San Francisco se maradt el Chicago mögött s Hollywood tárt karokkal várta a vendéget, Jerry Lewis komikus tárt karjaival. A lelkes tőkés fo-gadjistent betetőző Wall Street-i

vendéglést Bridge szenátor már étvagyrontónak érezte; az ő „gyomrát nagyon megfektette az a látvány, ahogy egyes nagyiparo-sok és Wall Street-i bankárok Mi-kojanhoz dörgölöznek”. Volt, aki a szovjet politikust, elismerően, páratlan tehetségű vigéchez hason-lította s e lelkesült áradozásokat titakozó magyar menekültek és amerikai barátai tüntetési egé-szítették ki komorabb színekkel s keserűbb ízekkel. Itt-ott tojások, vagy kövek is repültek s a New York-i repülőtéren „Vörös gyil-kos!”, „Mikojan, menj haza!” tábl-ak meredtek a nagyrabecsült ven-dég felé. Clevelandben több mint 2000-en tüntettek ellene, megdo-bálták kocsját és Cyrus Eaton háza előtt minden érkező vacsora-vendéget figyelmeztettek, hogy „gyilkossal cseresznyézik egy tá-ból”. San Franciscóban ugyancsak 2000 tüntető várt a repülőtéren és bortal, ököllel verték a luxusko-csit. A kapitalisták lelkesedését az amerikai dolgozók se osztották. Mikojan Clevelandben találkozott az amerikai munkásvezérekkel (Walter Reuther-al, James B. Carey-val és Joseph Beirne-vel) és úgy találta, hogy velük lényegesen nehezebb szót értenie, mint a nagyiparosokkal. A Henry Ford-al tárgyaló politikust, George Meany, az AFL-CIO szakszerve-ret utálva, a modern történelem legnagyobb hitszegőjének nevezte és Cushing bíboros szöszékről ítélte el azokat, „akik az oroszok dics-

himnuszát zengve, elfojtják a ma-gyar nép segélykérő kiáltását”. Mindebben az a veszedelmes, vélte a New York Times, hogy Mikojan úgy érezhette: az ország befolyá-sos üzleti köreinek érdekei szem-ben állnak a hivatalos washingtoni politikával.

Bennünket pedig az a gondolat kísérte, hogy a tengerentúli nagytőkék a klubok és szállodák dísztermeiben olyan szerepek alakítására vállalkoztak, amelynek eredetijét, Orwell „tündérmesé-jéből” nem ismerik. (H. L.)

LENGYEL SZAKÉRTŐNK

határozott hangú levélben figyel-meztetett bennünket arra, hogy Hlasko és Andrzejewski könyvei-nek címeit helytelenül írtuk le s nyomtattuk ki e hasábkokon: a szó-ban forgó művek lengyel címeinek helyes írása: „Cmentarze” és „Po-piól i diament”. Töle tudtuk meg, hogy „a központi bizottság ádáz sztalinista írótagját Kruczkowski-nak hívják (ejtsd: Kruczkovszki) és nem Kruczkovszki-nak”, to-vábbá, hogy „a lengyel írószövetsé-g elnöke Slonimski-nek írja a ne-vét, amit Slonimski-nek ejtünk és lehetőleg nem írjuk „Slonim-szky”-nek, ami fából vaskarika, mert se nem helyes, se nem fonetikus”. Az utóbbi rendreutalást is készséggel tudomásul vessük, felejtve, hogy két-két tagadás egy-egy állításnak is értelmezhető. Sajnálatosnak, az elírásokon kívül, azt tartjuk, hogy a lengyel sze-

Változó világ

— Egy francia szociológus érdekes elemzése —

Sartre folyóirata, a „Temps Mo-dernes” ma megjelent számában közli egy fiatal szociológusnak, Serge Malletnak tanulmányát a jelenlegi francia helyzetről. A tanul-mány megérdemelné, hogy külföldön is megismerjék. Ennél világos-sabban és konkrétan talán még senki sem elemzte Franciaország népszavazás utáni állapotát. A cikk a szerkesztő megjegyzésével jelent meg, amelyből kitéjük, hogy a lap „az író nem minden vélemé-nyével ért egyet”. S valóban, ami a baloldal csődjének okait illeti, Mallet véleménye homlokegyenest ellenkezik Sartre-éval.

Egy 1955-ben írt tanulmányában Sartre a francia társadalmi élet megfeneklését és a francia gazdaság konzervativizmusát tette felelőssé a francia munkásmozga-jom „megkövesedéséért” és a marxista gondolkodás „érelmeszedé-séért”. Mallet megfordítja a tételt. Szerinte a francia baloldal, a marxistákat is beleértve, szellemileg annyira megkövesedett, hogy észre sem vette a francia gazdasági és társadalmi életben az utóbbi tíz év folyamán végbement rendkívül je-lentékeny változásokat. S a balold-al szerinte épp azért szenvedett oly csúfos vereséget, mert elméleti-leg és gyakorlatilag elmaradt a ro-hamosan korszerűsödő és mondhat-nók „amerikaiasodó” valóság mö-gött.

Végső soron a szellemi tunya-ság, a modern élet problémáinak az ideológiai gyorsan elavuló szemüvegén keresztül való szemlé-lése a fő oka annak, hogy a fran-cia politikai pártok, mind a jobb, mind a baloldalon, elvesztették tárgy tartalmukat, üresen forgó malmokká alakultak...

Ami a baloldalt illeti — külö-nösen a „függetlenek” és „parasz-tok” hírhedt csoportja —, egyre inkább a francia társadalom leg-maradibb rétegeinek vált a szó-szólójává. Ezek a pártok a szub-venőt élvező földbirtokosok, de-klaszált vidéki notabilitások, a korral lépést tartani képtelen kis-gyárosok s a feketepecacon meggaz-dagodott kereskedők érdekeit kép-vésítették, nagyon gyakran a legfon-tosabb pénzügyi és ipari érdekelt-ségeikkel szembeállva. A baloldal, nevezetesen a két munkáspárt, ha-gyományaihoz híven, a munkásság „globális” érdekeit próbálta kép-viselni, de ugyanakkor demagóg eszközökkel verbuvált hivaték a legmaradibb kisparaszti, kiskeres-kedői és kisiparos rétegek között, amelyeket az ipari koncentráció pusztulásra ítél. „A kommunis-ták és szocialisták olcsó kenyeret ígérték a munkásságnak és ugyan-akkor szemrebbetés nélkül a búza

árának emelését ígérték a paraszt-nak.” Ezt nevezték realizmusnak. Azt meg észre se vették, hogy időközben a francia munkásszta-ly szerkezete gyökeresen megválto-zott. Az 1958-as esztendő Bou-logne-Bilancourt-i szakmunkása sokkal közelebb áll mind életszín-vonalat, mind érületet illetően a detroit munkáshoz, mint ahhoz az 1938-as párisi prolihoz, aki az Internacionálét fűtyörészve álmo-dott jobb jövőről. A bémunkásság differenciálódott; az államosított üzemek munkásarisztokratái, a nagyüzemek specialistái, paraszt-ból lett újmunkások, Olaszország-ból vagy Algírból ide vándorolt napszámások: megannyi réteg, amelyeknek egymáshoz már kevés-közük van, amelyeket szinte lehe-tetlen egyazon párt- vagy szak-szervezet keretében összefogni. Ugyanakkor a kapitalizmus maga is megváltozott, a magánkapitalis-ta dinasztia itt is a nagy trösztöknek adták át helyüket; a felsza-badulás után született népjóléti ál-lam csöppet sem hasonlít már ah-oz a csupán a kizsákmányolók-t támogató erőszak-szervezethez, amelyről Marx beszélt.

Mallet szerint a francia kommu-nista (és részben szocialista) párt hanyatlását főleg az okozta, hogy — akárcsak a csatlósállamok kom-munista pártjai — elszakadt a rea-litástól. S valóban Thorez egész propagandája évek óta azon a té-telen alapult, hogy a kapitalizmus könyörtelenül a munkásság elnyo-morodásához vezet (a híres paupe-rizálódási elmélet). A munkásság túlnyomó többsége viszont azt ta-pasztalta, hogy a kapitalizmus életképes s minden újabb lendüle-tével a munkásság életszínvonalát is felemeli. (A népi demokráciák-ban, épp ellenkezőleg, azt harsogja a propaganda gépezet, hogy a szocializmus megjavítja az emberi sorsot — s a proletárok ott is a fordítottját tapasztalják.) Ugy-hogy minden valószínűség szerint a másfél millió kommunista sza-vazó, aki ezúttal de Gaulle-ra adta voksát, de Gaulle-on keresztül a Franciaországban mind erőteljeseb-ben kibontakozó, amerikai jellegű „neo-kapitalizmus”-nak előlegezte bizalmát.

Természetesen túlságos leegys-zűsítés volna a történelemnek, ha a „gaulleista” hullámot azonosíta-nók azokkal a határozottan pro-gresszív jellegű gazdasági tenden-ciákkal, amelyek Franciaország ké-pét az utolsó esztendőkor során oly lényegesen megváltoztatták. Az a párt, amely ma de Gaulle-ra hivat-kozik, nem kevésbé heterogén mint a IV. köztársaság széthullott pártjai: a volt „poujadeistáktól”

az ex-kommunistáig, a reakciós kispolgároktól a nagyvonalú tech-nokratáig, a nép szinte vala-mennyi „szellemi családját” ma-gában foglalja. Mai formájában ez a párt aligha marad is majd fenn sokáig. De a komoly politikai erő jelenleg nem is ez a ködösen go-molygó párt, hanem de Gaulle ve-zérkara — s abban viszont, mint Mallet mondja, „komoly embe-rek” vannak túlsúlyban: elsősor-ban a nagybankok képviselői, akik minden erejüket a saharai olaj-mezők kiaknázására és Észak-Af-rika gyorsított iparosítására sze-retnék összpontosítani.

„A tábornok túlságosan öreg már ahhoz, hogy Cézárt játsszék; így hát inkább Richelieu szerepét választotta”, mondja Mallet. Ri-chelieu, azaz nem a harci, hanem az államépítő szerepét. És való-ban, azok akik legközelebb állnak de Gaullehoz: Pompidou, Couve de Murville, a becsvagyó technokrata és bankáremzedék szószólói, akiknek életük álma, hogy szabad-dá tegyék az utat a kapitalizmus egy dinamikusabb válfaja számára. (Sokan közülük néhány évvel ez-előtt még Mendès-France-ra eskü-dtek.)

Mallet-nak alighanem igaza van, amikor azt hiszi, hogy a döntő küzdelem Franciaországban nem a fasizmus hívei és ellenfelei között folyik majd a közeljövőben, hanem a neo-kapitalizmus ellen vagy mel-lett. De Gaulle-nak és a köréje csoportosult technokratáknak leg-veszedelmesebb ellenzéke aligha a csatavesztett demokraták, liberáli-sok és szocialisták tábora, hanem sokkal inkább saját csoportjának egyes szélsőséges elemei: a gyar-mati kizsákmányolás elavult for-máihoz ragaszkodó „ultrák”, puccstervekről álmodó ezredesek, revánra vágyó pétainisták, liberá-lis jelmez mögé búvó ósreakció-sok, a Pinay-féle konzervatívok stb.

Mallet azzal az érdekes követ-keztetéssel zárja le tanulmányát, hogy a baloldalnak az elkövetke-ző harcok során semmiképp sem sza-bad a neo-kapitalizmus gazdasági-leg progresszív törekvései ellen a konzervatív kispolgári elemekkel összefognia. Az ellenfél, mondja, nem a neo-kapitalizmus, hanem csupán annak bürokratikus, tekin-télyuralmi válfaja. És talán épp a munkásszervezetekre vár a fel-adat, hogy a munkásság érdekei-nek reformista szellemű, de harcos védelmében, a neo-kapitalista fej-lődést demokratikus mederbe te-reljék s egy angol típusú munká-spárt alakítására készítsék elő a ta-lajt.

Fejtő Ferenc

mélynevekkel kapcsolatban nehéz volna követni Rákócziék üdvös gyakorlatát, akik Torun városne-vét (ejtsd: Torony) Toronyának írták. A lengyel írók helytállásáról különben az elmúlt hetekben to-vábbi hírek is érkeztek. Slonimski a „Trybuna Ludu” szerkesztőjé-hez írt levélben utasította vissza a pártlap vádjait a lengyel írók és a lengyel írószövetség ellen s a „Pólytika” ízlésűtálása szerint a lengyel írók legkedvesebb külföldi szerzői amerikaiak: Hemingway, Faulkner, Thornton Wilder. Töb-ben említették Paszternák Zsi-vágó-ját, a múlt év legjobb kül-földi könyvei között.

MIÉRT KÜLDI

Moszkva Molotovot Hollandiába? Ez a rejtély izgatja a legtöbb nyu-gati újságot. Egyesek arra gondol-nak, hogy a nyugati kommunis-ta pártokat akarja ezzel megtámoga-tani, mások úgy vélik, hogy a sztali-nista „pártellenzék” újra erősö-dőben van a Kremlben.

Nem volna-e logikusabb a vá-laszt valahol egészen másutt ke-resni? Elvégre Molotovnak, a hír-hedt Ribbentrop-paktum aláírójá-nak, Sztalin legközelebbi munk-atársának a jelenléte inkább a nyugati kommunista pártok ellen-segét erősíti, látja el érvekkel mintsem ezeket az amúgyis ha-nyatió pártokat. Másfelől a szovjet kommunista párt legutóbbi plénu-ma alig néhány héttel ezelőtt bé-lyegezte meg minden eddiginél éle-ssebben a Molotov-csoportot; alig-ha valószínű, hogy az elmúlt né-hány napban hirtelen ezek a meg-típirott, leköpdösött emberek kere-kedtek volna felül.

Hruscov minden lépésénél ma a legdöntőbb tényező a Moszkva és Peking közötti viszony. Ma már teljesen nyilvánvaló, hogy a Szov-jetunió és Kína között idestova egy esztendője nincs minden rend-ben. Molotov Mongóliában volt mindeddig nagykövet, egy olyan országban, amely közvetlenül szomszédos Kínával, s amelynek vezetői a „baloldali”, Hruscov-ellenes irányzat kreatúrái. Ulan-Bator és Peking túlságosan is kö-zel vannak egymáshoz, — Mao Ce-tung és Molotov között túlságosan is jó viszony és nagy egyetértés alakulhatott ki. Maóék jogszá-v-ellenessége tökéletesen azonos Mo-lotovéval, ez utóbbi részben ép-pen Tito-ellenessége miatt bukott meg. A kínaiak vad szektarianiz-musa a parasztpolitikában ugyan-csak Molotov megbírált elképze-léséhez áll közel és nem Hruscov viszonylagos liberalizmusához a fa-lun. Semmiképpen sem véletlen, hogy Molotov Ulan Bator-i beszé-deiről a moszkvai sajtó még csak említést sem tett, ugyanakkor a pekingi lapok részletesen ismertet-tek őket.

Abban az esetben, ha a szovjet-kínai viszályban a kínaiak kere-keznének felül, Maónak azonnal kéznél volna Hruscov helyére a megfelelő, tapasztalt, nagytekinté-lyű ember — Vjacseszláv Mihajlo-vics Molotov. Molotovot tehát el-kellett távolítani Peking közeléből; ez, mindenképp ez a hágai kine-vezés legfőbb oka.

A hágai „előléptetés” Hruscov-ék számára a következő előnyök-kei jár:

1. Teljesen elszigetelik Moloto-vot Kínától, annál is inkább, mert Kína és Hollandia között nincsen diplomáciai kapcsolat, s így Mo-lo-tov még egy kínai követen, vagy ügyvivőn keresztül sem érintkez-het Maóval.

2. Teljesen elszigetelik Moloto-vot a „pártellenes csoport” többi tagjától, Kaganovicstól, Malen-kovtól, Bulganjintól, Sepilovtól, (Zsukov marsalltól, és Szerov tá-bornoktól is.)

3. Úgy fest, mintha Hruscovék rendkívül nagylelkűek volnának politikai ellenfeleikkel szemben, ami rokonszenven kelthet irányuk-ban a még mindig igen erős sztalinista csoportok körében Csehszlo-vákiában éppúgy, mint Franciaor-szágban, Kelet-Németországban éppúgy, mint Bulgáriában.

4. Abban az esetben, ha Mo-lo-tovot valami baj érné — megver-nék, tojással dobálnák meg, vagy netalán megölnék —, ez csak kü-lön öröm volna Hruscovnak: min-den ítés ez esetben — a sztalinista ellenzéken csattan.

5. Ha pedig — ami egyébként tel-jesen valószínűtlen — Molotov egy szép napon úgy határozná, hogy Nyugaton marad, Hruscovéknak ez lenne a legnagyobb főnyere-mény: igazolná őket Maóékka szemben és alkalmat adna arra, hogy végre „sztalinij módon” szá-moljanak le a Molotov-csoport többi tagjával. (r. b.)

PALÓCZI-HORVÁTH GYÖRGY:

Ezernyolcszázötvenkilenc drámája

Ezernyolcszázötvenkilenc. A magyar történelem egyik legnagyobb, végzetesen szép, kétségbejött és reménykeltő drámájának éve. Roppant sikerek, csodás remények és iszonyatos csalódások éve. Soha a „száműzött nemzet” — a kossuthi emigráció — és a hazai rabnemzet úgy összeforrva nem volt, mint ebben az évben.

1859 tavasza. Futárok jönnek-mennek. vizik a jó híreket haza és külföldre. A lázas, forró időben a népek szabadságáért küzdők hatalmas európai összeesküvésében a magyarok, az olaszok és a lengyelek vezetnek. Kossuth, Klapka, Teleki László emberei szinte öt világrészre kiterjedő diplomáciai hálózatot építenek ki, a kormányok tucatjait folytatnak titkos tárgyalásokat, fegyvereket, hajókat vásárolnak, légiókat szerveznek Olaszországban, Havasalföldön, Szerbiában. Tavaszra várják a háborút a Habsburg-birodalom és az olasz-francia egyesült seregek között. Húszezer magyar és harmincezer francia vitéz fog Fiúme felől Magyarországra betörni. III. Napoleon, nagy elődjéhez hasonlóan, proklamálni fogja Magyarországot függetlenségét s Kossuthal általános felkelésre fogja felszólítani a magyar népet, amely csak erre a jelre vár. Klapka és Teleki emberei Szerbia és Havasalföld felől készítik elő a támadást. Kossuthot joggal tölti el „a biztos kilátás öröme”.

Magyarország népe tud az előkészületek egy részéről, ismeri és érzi az európai helyzetet. Már nem is földalatti szervezkedésről, nem is forrongásról van szó, hanem nyílt készülődésről. Bach báró egymásután teszi a hangulatszállapító engedményeket. A Habsburg hírszolgálat jelentései szerint egész Magyarország egyetlen nagy puszkaporos hordó, amelybe Kossuthék a világ minden tája felől tüzcsoványokat készítenek dobni. Az osztrák diplomaták a Szerbiában és a román fejedelemségben történő nyílt toborzásról, Klapka kragujeváci ágyúvásárlásairól, Kossuth galáci intézkedéseiről, a Sulinán áthaladt fegyverszállító hadihajókról, Cuza román fejedeleme harci készülődéseiről, az olaszországi magyar légió ijesztő növekedéséről, s egyéb készülődésekről ontják a titkos jelentéseket. Ezekből igen sok kiszivárogo, fokozván a hazai reményeket. A belügyi hatóságok is aggasztó jelenségekről számolnak be Bach bárónak és bécsi urainak. „A magyarok már nem is titkolják, hogy újabb zendülésre készülnek.” Az 1859-es újoncozás során nincsenek nehézségek. A magyar legények vidáman vonulnak be, még énekelnek is! A baj csak az, hogy ezt éneklék:

„Ha elvisz is a vasút,
Majd visszahoz Kossuth.”

A szegedi diákok függetlenségi rőpiratokat szórnak, szervezőjük a Kossuth-hadsereg egy volt őrnagyja. A debreceni diákok felvonulást rendeztek, s ezt énekeltek:

„Majd megsegít minket az ég,
Kossuth Lajos visszajön még
Visszahozza a koronát,
Mátyás király igazságát.
Angol, Olasz, Francia
Lett a Magyar jó barátja,
A németnek meg van írva,
Mindnyájoknak akasztója.”

A fekete-sárga rendőrség besúgói nem túloznak a magyarhonig hangulatról frott jelentéseikben. Lónyai és Kemény Zsigmond, ugyanúgy, mint Kossuth, Klapka és Teleki titkos magyarországi megbízottai az általános készenlétről, a nagy reményekről, s a harci lázról tudósítanak. Várják, hogy Kossuth százezernyi felszabadító sereg élén bevonuljon a hazába. Kossuth csak egytől tart: a nemzet időelőtti elhamarkodott felkelésétől.

A száműzött magyar nemzet legkitünőbbjei az európai kormányokkal, az európai földalatti felszabadító mozgalmak vezetőivel, befolyásos politikuskokkal, ellenzéki vezérekkel tárgyalnak. Napi tizenhat-tizennyolc órát dolgoznak. Készülnek az utasítások, memorandumok, bizalmas jelentések

százai. A folyton változó európai helyzet minden fordulatáról késés nélkül kell tájékozódni; egyformán kell tudni a porosz vagy angol kormányfrakciók intrikáiról, s a piemonti vagy a szerb nép hangulatáról. Állandó kapcsolatban kell lenni azokkal a kiváló magyarokkal, akik a belga, francia, angol, olasz, porosz, amerikai, s ki tudja még hány ország sajtója és teljes közvéleménye tájékoztatásának és befolyásolásának roppant nagy munkáját vállalták, s végzik is nagy-szerűen. A londoni Times-nek való-sággal magyar rovata van, két haditudósítója is magyar: a Kossuth-emigráció tagja. A legnagyobb európai napilapokban a Pulszkyak, Hornok, Eberek írnak. (Eber majd a Garibaldi-hadjárat-ról tudósítja a Times-t, a tudósítás pompás, hiszen Eber Garibaldi tábornokaként vett részt a hadjáratban.) Folyik a katonai előkészület. Dolgoznak a kossuthi emigráció pénzberei. Kossuth amerikai arzenálja, az európai fegyvervásárlások, a hajók bérlése, vagy lefoglalása, az átutalások gyors lebonyolítása — mindez rengeteg pénzt emészt fel. A pénzt elő kell teremteni, s elő is teremtik. És mindez az óceányi munka néhány ember irányítása-ellenőrzése alatt áll, s mindennekfelelt ez a tenger-nyi gond, terv, részlet Kossuth homlokát feszíti.

A diadalmas szabadságharc küszöbén

Ezernyolcszázötvenkilenc megtanította a nemzetet, hogy nagyhatalmak közé ékelten, nagyhatalmi koalícióknak kiszolgáltatva: a magyar fegyverek egyedül nem elegendők a felszabadításhoz. Harcra, halált megvető bátorságra, az egész nemzet felkelésére szükség van, de ugyanakkor a nemzetközi tárgyalások zöldszalain és a titkos diplomácia kulisszái mögött is elő kell készíteni és megnyerni a csatákat. A nemzet és a kossuthi emigráció negyvenkilenc óta alkalomra várt, általános európai háborúra, amelyben egyik nagyhatalmi koalíciónak közvetlen érdeke a magyar felszabadulás.

Tíz év után végre megérett az idő! 1859 április végén kitört a várva-várt háború a Habsburg-birodalom és a francia-piemonti-olasz szövetség között. Kossuth Londonból Párisba siet. A Magyar Nemzeti Igazgatóság (Kossuth, Klapka, Teleki) megállapodást köt III. Napoleonnal. A francia császár ígéretet tesz, hogy francia sereg fog Magyarországra vonulni az olaszországi magyar légióval együtt; hogy a francia császár proklamálja Magyarországot függetlenségét ugyanabban a pillanatban, amikor Kossuth szabadságharcra szólítja a nemzetet. Kossuth ragaszkodik ahhoz, hogy a magyar nép fegyveres felkelésére csak akkor kerülhet a sor, amikor a francia csapatok és a magyar dandárok át lépik a magyar határt. III. Napoleon egyik feltétele, hogy Kossuth biztosítsa Anglia semlegességét.

A harc megindul. Kossuth visszasiet Angliába. Ahhoz, hogy ígéretét Anglia semlegességének biztosítására betartsa, meg kell mozgátnia az angol közvéleményt. A nagygyűlések során hatalmas szónoklatokkal indítja meg ezt a kampányt, amely nem vezetett volna sikerre, ha Kossuth a nagy ügy érdekében meg nem próbálkozott volna az akkori angol kormány megbuktatásával. Angol politikai barátai támogatásával ez sikerül is! III. Napoleon elégedett. Közben Klapka és Kossuth Obrenovics Milán szerb herceggel köt egyezményt. Ha a szerbek segítik a magyar függetlenségi harcot, a független Magyarország segíteni fogja Szerbiát, hogy felszabadulhasson a török védnökség alól. Ugyanígy egyezmény már létrejött Cuza Romániájával.

Pesten röviddel a háború kitörése után már röplapokat terjesztettek a magyar katonák között, amelyek felszólították őket, hogy az első adandó alkalommal szökjenek át az olasz-francia felszabadító seregekhez. Május végén Klapka és Perczel Mór a következő kiáltványban fordult a császári seregekben szolgáló magyarokhoz:

Az első és utolsó felvonás: két Kossuth levél

„A biztos kilátás örömevel...”

(Ihász ezredeshez, Turin, 1859 június 24.)

„Kedves Ezredes Úr!

Semmit sem óhajtok forróbban, mint hogy a parancsnoksága alatti vitéz magyar sereget mihamarabb láthassam, s szenvedő hazánk nevében üdvözölhessem. Ha még nem vagyok körülben, csak azért nem vagyok, mert közös hazánk iránti szent kötelességemnek tartom olaszthonbani megérkezésnek legelső perceit is mindjárt arra fordítani, hogy tisztába hozzam a hatalmasságokkal, mi az, amit tőlük hazánkra nézve várhatunk.

Ezt tisztába hozva, egyszersmind az olaszthonbani magyar hadseregnek összesen és személyenkénti javát akarom biztosítani, megszerezni rendeltetésüknek azon alapot, mely után mindnyájok lelke sóvárog.

Ezen alap alatt azt értem, hogy magyar hazánk felszabadításáért küzdhessenek... Hiszem, hogy azt

„Mindennek vége — Isten tartsa meg eszemet!”

(Pulszkyhoz, Aix-les-Bains, 1859 július 18.)

„Kedves Barátom!

...Képzelted, mit érzek — össze kellett szednem minden erőmet, hogy szívem meg ne törjön —, de férfiúnak kell lenni a viszontagságok ellenében, s vigasztal azon öntudat, hogy ha szabadságát nem adhatom vissza hazámnak, legalább irtózatosszerűen menttettem meg azáltal, hogy felkelést a francia zászlónak magyar földön engajrozásától tettem függővé, s ettől magamat semmi ígéretek, semmi biztatások által eltéríteni nem engedem...

A császár (III. Napoleon) pénteken Pietri által (mert nem vágytam még egy entrevue-re) biztosítást izente becsülésének, s annak jeléül tudomra adta az okokat, mik békekötésre határozták... Ami minket illet, mondhatom, hogy okai alaptalanok, mondhatom, hogy ha alaposak volnának is Olaszthonra nézve, jobb békét kötni hatalmában volt, tehát bolond volt ilyet kötni, mondhatom, s hiszem, hogy maga alatt vágta le a fát, hogy semmivé tette maga magát, ezt, s még többet is mondhatok, de azt nem mondhatom, hogy megcsalt. Ezt nem mondhatom.

...Én tisztán állok lelkemismeret előtt. A jó polgár tisztelt teljesítém, midőn a kinyújtott kezét vissza nem lökém, anélkül, hogy megkísérteném, hazámért mit tehetek. De számbavevén, kivel van dolgom, garanciákat követelék, melyek ha fel nem szabadíták hazámat, legalább szerencsétlenségétől óvták meg, s jövődjét nemcsak sértetlen hagyták, de megerősíték, mert revelálták, hogy a magyar nem tört meg, s csak alkalomra vár, hogy erőben s

„Vitézek! Ne feledjétek, hogy magyarok vagytok. Az osztrák fel-dúlta szent honotokat, bitorolja, mint sajátját. Hőseitek legjobbjait akasztófaná végezték ki... A fekete-sárga zászló a leghalálosabb ellenségetek zászlója, tehát reátok nézve a honárulás zászlója. Nem maradhattok meg alatta. A magyar zászló itt van felülve azok táborában, akiket az osztrák ellenségeinek hív. A franciák hatalmas császára s a nagylelkű szard király seregei között van helyén a magyar vitéz, ki honához hű marad... Ha megdől az osztrák kormány Olaszthonban, hikergetendjék azt a magyar hazából, szabadok leszünk úgy, mint voltak apáink... Jöjjetek át a magyar zászlóhoz...”

És a magentai ütközet után megalakult a magyar légió. A Kossuthal száműzetésbe vonult magyar tisztok és a szabadságharc veterán honvédei Amerikából, Ázsiából, s az európai országokból áradtak Genuába, s a többi olasz kikötőbe. Alakultak a magyar dandárok. A fekete-sárga sereg magyar hadifoglyaiból, s az átszököttekből rövidesen négyezetet találtak alkalmasnak a magyar légió tag-ságára.

De szolgáltak magyarok a francia seregben is és Garibaldi vörösingés szabadcsapatainál. A háború egyik legelső ütközetében, Tre-ponti mellett, Türr István a garibaldi-disták első soraiban harcolt, s amikor a vörösingések csapatvezére megsebesült, maga állt a csapat élére és vitte támadásba őket. Ennél a támadásnál törte el egy osztrák golyó Türr felső karját.

Az olasz-francia seregek Magentánál, majd Solferinónál diadalt arattak. Egy francia csapat megszállta Quarnero szigetét Fiúme tószomszédságában.

A száműzöttek — tíz év bujdosása, küzdelmei, reményei és csalódásai után — úgy érezték, hogy a világsi fegyverletétel tizedik évfordulója a magyar föld felszaba-

mondhatom nekik: „Vitézek! a cél biztosítva van! minden lépést, melyet előre teszünk, avégett tesz-szük, hogy hazánkra jussunk, ott vivandók ki a szent harcot, mely nemzetünket a nyomor és elnyomatás sírhalmából a jólét és szabadság templomába vezetendi”, ha ezt mondhatandom Önöknek üdvözletül, hiszem, nem lehet olyan akadály utunkba, mely a hazába vezet, hogy Önök bajnok karjai azt le nem győznék.

...Ha Isten segít, hogy a magyar lobogót, feltámadásunk eme zálogát, szélnek eresztjük — Önök vitéz soraié leszen a dicsőség a honmentő magyar hadseregnek magkövét képezni.

...Óhajtom, hogy mint magyar hazafi biztos kilátás örömevel, mint a nemzet főnöke pedig nemes elégedéssel üdvözölhessem Önök bajnoki sorait.

Éljen a szabadság! Éljen a haza!

Kossuth Lajos kormányzó.”

akaratan egy, s diszciplínát ismer, a sikernek e feltételét; még hallgatott, csak fejét emelgette, s megreszkettek fejemelése előtt Európa hatalmai, mint olyan erőtlől, mellyel nem bírnak, ha tette tör ki; növekedett a szimpátia, a benuit francia is lángra gyúlva emeli fel maradt félkarját e gondolatra: magyar mellett Magyarországot küzdenie; sorainkban az utolsó közlegény is úgy viselte magát, hogy tisztelgetet vívott ki a magyar névnek, s már ma is minden gondolkodó ember tudja, pár hó múlva tény gyanánt álland a világ előtt, hogy Magyarhon függetlensége nélkül semmi nagy európai kérdés meg nem oldható.

Én, mint a nap hevében feje hajtott növény, alkalmasint nem bírandok többé felüdülni — legyen úgy, de utolsó tettemben is nem voltam haszontalan fia szegény hazámnak.

Mindezt lehet mondani, én is iparkodom mondani magamnak, de mit ér? Ha ki is húzzák a nyilat a sebből, mégsem fog a sebesült soha meggyógyulni. Szegény, szegény hazám! mikor virrad read ily alkalom hajnala ismét! Óh, ha láttad volna a nép fiát, e négyezer bajnokot! minő fiúk ezek! s meggondolni, hogy szeptemberig húszezer ily bajnok élén állának, s velők s harmincezer franciával menve haza, milliőket mutatunk vala fel a világnak oly attitűdben, minőben még egy összes nemzetet nem látott — és óh, hogy meg kellett érnem, hogy mindennek vége — vége! — Isten tartsa meg eszemet.

...Nem tudsz valami házikót üresen, künn a városból? az omnibusz közelében az Univerzitás felé? — ismered szükségünket s szegénységünket. Isten veled s teiddel. Barátod Kossuth.”

dításának lesz a tanúja. Így érezte a nemzet is.

Az iszonyatos csalódás

A győzelmes hadjárat közben, 1859 július 9-én III. Napoleon kezdeményezésére fegyverszüneti szerződést írtak alá az osztrákokkal. III. Napoleon és I. Ferenc József osztrák császár Villafrancában találkoztak és a békeszerződés előkészítéséről tárgyaltak. A hirtelen és indokolatlan fegyverszünet az egész világ közvéleményét megdöbbentette. Éppoly meglepő volt, mint amilyen érthetetlen. III. Napoleon látszólag elárulta tulajdon érdekeit, miközben elárulta olasz szövetségését és a magyar népet.

Kossuth, a száműzött nemzet minden vezetője és közembere, s egész Magyarország, úgy érezte, mintha váratlanul, ok nélkül, szörnyű kegyetlenséggel letaglóz-ták volna.

A szabadságharc sok öreg vete-ránja zokogott, sok eszelősen verte fejét a falba; a fájdalom és a tehetetlen düh fojtogatta a torkokat. Kossuth híres levelében, amelyt más helyen idézek, így jaidult fel: „Isten tartsa meg eszemet.”

A rejtély aztán megoldódott. III. Napoleon megkapta Nizzát és a Cote d'Azur — olasz szövetségeseitől. Európa nagy része a cári orosz birodalomtól félt. Az angol, a porosz, s a többi kormány szükség-szerűen rossznak tartotta a Habsburg-birodalom, ellensúlynak az orosz veszély ellen. Ezért nyomást gyakoroltak III. Napoleonra. Minden kormány országa vált vagy valódi érdekeivel törődött, s a magyar ügyet ejtették

„Rajtunk ne múljék” — mondta a száműzött nemzet. Nem is rajtuk múlt. 1848—49-ben „az európai viszonyok úgy alakultak, hogy a magyar felszabadulás elmaradt”. 1859-ben újra az európai nagypolitika játékszere lett a magyar ügy, s a felszabadulás elma-

radt. De Kossuth — és a két nemzet, a száműzött és az otthoni — hihetetlen szívóssággal túlélte a csapást. Néhány hónap múlva már újra elkezdődött minden: a tervezés, az utazgatás, a sok előkészület; létrejöttek új sajtóirodák, új megbízottak utaztak szét, a régi-ek újult erővel láttak munkához. Minden logika, minden alap nélkül újra reménykedni kezdtek és küzdeni. Ember küzdj és bizva bízzál — írta Madách 1859—60-ban. Az ember tragédiája készülése idején.

Kossuth küzdött és bizott. Hogyan érezhette magát Kossuth, amikor 1866-ban az a Napoleon Jeromos herceg, aki a villafrancai árulás egyik előkészítője volt, így szólt hozzá:

„Az ön nemzete megint elké-sített, mint elkésett 1859-ben. Min-dég azt várja, hogy kívülről hozzák be neki a szabadságot. Nem akar merényleni. Aratni szeretne nagy bizottsággal, anélkül, hogy vetett volna.”

A herceg nyilván azt szerette volna, ha a magyar nép előbb támad, ha ugyanúgy, mint 1848-ban, nem vár külső segítségre, hanem előbb „merényel”, s bízik a nagyvilág utólagos támogatásában. Hogy az 1849-ben elmaradt? Ja, az európai viszonyok, a világhelyzet...

A magyaroknak centennáriumi év az idei. Lapjaink közölni fogják a nagy okmányokat és a megindító leveleket. Akj íróember örömét leli az ilyenben, analógiákat fog kutatni a magyar múltban és jelenben, s sajnos, meg is találja őket. Lesz, ki ír majd Kossuth elpusztíthatatlan hitéről, emberfeletti energiájáról, a többi nagyok nagyszerű küzdelmeiről, a Garibaldi-hadjáratok magyar vitézeiről, s az újabb reményekről, újabb letaglózásokról. Hányszor volt, hogy csak a csodában bízhattunk, hát biztunk a csodákban! Az évszázadok szakadatlan pörölycsapásai máig sem olték ezt ki belőlünk.

Aki azzal fitymálja Jókait, hogy nem realista, téved. Vaksian elfogultnak kell lenni, ha nem látja, hány figurák, emberek, e tragédiába zuhanó mozgalmak éveink hány alakja lépett ki Jókai regényeiből. Károlyi Mihály, Kunfi Zsigmond, Jászi Oszkár, Hock János és még sokan mások, s az élen sánta lábával maga Fényes László jár. A magyar náboból, a Kámpáthy Zoltánból, az Aranyemberből jöttek elő.

Két Jókai-alak mérkőzése volt, amikor a fiatal Tisza István bepörlötte a fiatal Fényes Lászlót „sajtó útján elkövetett” rágalmazásért. Mert Tisza István is Jókai általmas figurái közül lépett elő, akiknek szintén megvolt a maguk veszített hite. Ez úgy kilencszáz körül lehetett, én még akkor legényke voltam. Országra szóló hatalmas pör volt. Tisza István akkoriban indult politikai karrierjének és azaz kezdte volna, hogy a közgazdasági életet élénkítse. Az „Iparbank”-ot alapította, mert egy Angliában tanult mágnes mindenhez ért. Az Iparbank azonban hamarosan megbukott, mert ott bőségesen csaltak, loptak, mégpedig nem egészen a bankelnök tudta és beleegyezése nélkül. Megint megbukott egy mágnes bankja!... De ekkor jött egy földhözragadtan szegény riporter és röpiratban kitergette az Iparbank panamáját a gróf felelősségével együtt. Röpiratban, mert nem akadt újság, mely közölni merne volna. A rágalmazási perben elítélték Fényes Lászlót. Egy gróf, egy Tisza István, az csak jót akart; nem tehet róla, hogy nem sikerült. Fényes azonban alaposan utánajárt a dolgoknak, igyekezett mindent dokumentálni. Az emberek tudták, igaz volt; a markukba nevettek.

Fényes Lászlót akkor még sokan zsidónak nézték. Az édesanyja örmény volt, gazdag örmény dzsentri családból. Szakállja is volt azidőn, olyan kopott, ritkás szakállja, mint a hordároknak az utcákon — ki emlékszik még a vörössipkás „közszolgákra”, akik tarifáért és borraalóért rátartották a zalogos holmiját vitték a zalogházba! Orrcsípőt viselt és az valami szigorú kifejezést adott arcának. És ha írt, újságba, ha lehetett, röpiratban, ha kellett, vagy még inkább, ha megszólalt éles hangján, ami egyenesen vádló hivatalos szolgálatára adatott neki — akkor félelmes volt. A meggyőződés és igazság, a szegény ember igaza szölt belőle. Ha valami nagyon fűtötte, írása néha tolsztoji mélységeket ért; ez a szegény, akkoriban bizony akárhány-szor rongyos Fényes László Magyarország elismert hatalom volt.

A Tisza Istvánnal való viaskodása mögött volt valami, amiről ő nem is tudott, ami nem volt tudatos. Ércsoklyai és dengeleghi nemes Fényes László több ezer holdba született bele, ugyancsak ott Bihar szélén, ahol a Tiszák voltak urak. Neki nem imponált az a tegnapi gróf, minapi földbirtokos. Mire felcseperedett, elúszott már a hatalmas birtok és őt patikusnak tanították, mert hamarosan pénzt kellett keresnie. A szegénységgel együtt vállalta a szegény ember sorsát is ezen a magyar világon. Az édesapjának — ezt egyszer megírta a bécsi Arbeiter Zeitungban — mint a nagyuraknál szokás, az előszobában mindig kikészítették az asztalra kalapjait, sipkáját, cilindert, kesztyűit, hogy közülük válogasson, ha elmegy. Azok közt volt mindig egy fehér felkésztyű is. Jobbkézre való fehér kesztyű. Ezt húzta fel, ha ki lovagolt mezej munkákhoz, ezzel pofozta a béreseit, munkásait, sőt ispánjait. Származását Fényes László szinte mintha gondosan rejtegette volna még önmaga előtt is. Sose említette, talán maga is elfelejtette régi nemesi voltát, még egy olyan külföldi légkörben is, hol a nemességgel társasági és egyéb előnyöket lehetett szerezni és még olyanok is odabigyesztették nevük elé a „de”-t, akik nem is voltak nemes emberek. Viszont ereje is volt ez az úri származása, mert nem volt benne a kisebbrendűségnek, öntudatlanul, még árnya sem. Harcában a vármegye és a nagybirtokos világ ellen, volt olyan úr, mint azok. Vállalta ezt a harcot és azt végigharcolta kemény következetességgel.

Nem igaz, amit a marxisták fogtak rá, hogy nem volt képe a társadalomról, melyet kívánt, hogy csak a visszaéléseket feldozgatta volna vaktában Na-

KÉRI PÁL:

EGY MAGYAR DON QUIJOTE

FÉNYES LÁSZLÓ HALÁLÁNAK TIZENÖTÖDIK FORDULÓJÁN

gyon is tudta, mit akar. Legközelebb a Jászi Oszkár gondolatköre állt hozzá — bár annak csak egyik oldala. Jászi Oszkár azonban eleitől fogva mélyen tisztelte ezt a képzetlen embert, akit csak ösztöne vezettet. Unnepelt őt haláláig és halálában is; ő mondta felette a búcsúztatót. Fényes László eszménye egy paraszti társadalom volt, hogy milyen, arról nem igen beszélt. Tudta, hogy az ő elgondolását mindenki lehetetlenségnek véli. Ő, aki Tolsztojnak, vagy Gandhinak éppen, hogy a nevé hallotta tán, meg volt győződve róla, hogy a gyáripar, nagy világereskedelem felesleges dolgok, ezek a mai társadalom betegségei, el kell törölni őket a földről és az új társadalmat a paraszti világra és a kézművességre építeni. Sokat vitakoztunk erről; én nem tudtam őt hitében megrendíteni, viszont érzem, ő bizonyos hatással volt rám, mintahogy hatással volt mindenkire.

Az írók közt az arisztokratákhoz tartozott. Bródy Sándor, Heltai Jenő, Ambrus Zoltán egyenrangú bajtársként kezelték, pedig azok csak azt fogadták maguk közé, aki „írni tud”. Egymás közt szelíd ironiával, az „Igazság bajnokának” hívták, de igazában mélyesen nagyrabcsúlták őt, noha a hadjáratait néha kritizálták. Akkoriban az irodalom még fiatal volt, valamennyien azt szerették volna, amit ő művelt, csak nem volt hozzá az asketikus erkölcsi erejük. Mind szegény volt akkor, de egyik se olyan szegény, mint Fényes László. Egyszer a Margitszigeten telett át; az akkor József főhercegéké volt, ha íróember nem fizetett, senki sem bolygatta. Fényes László kölcsönvett puskából galambokra lövöldözött a Margitszigeten — különben is nagy vadász volt —, azonban élt. Egy téglából rakott szabad tűzhelyen sütögette a galambjait.

Aztán megjelent „Az Est”; Fényes László annak egyik oszlopa volt. Ezt az újságot igazában maga az akkor átalakulásban lévő ország csinálta. Mert kivánta. A szerkesztő csak egy 20—25.000 példányú fürgé kis lapnak képzelte, mikor megindult. De ez a gondosan megírt és szerkesztett, elfogulatlan, a közvélemény lüktetését jól tapintó, népszerű hangú, nem nagyképű olcsó újság mindjárt az első napokban százezres példányokat ért el, országszerte nem kevésbé, mint Budapesten. Fényes László ott szabad kezet kapott. És a szegény emberek, szegény parasztok panaszai özönlöttek hozzá, úgyannyira, hogy bár egész irodája volt, később már alig bírta a munkát és utánajárását, sokszor maga is kétségbeesett rajta. A bogarai, gyáripar-gyűlölete és bankgyűlölete folytán, meg a háború idején, mikor a lapnak, mint a kígyónak kellett csuszálnia a cenzúra fenyegetései közt, sokszor itt is összeveszett a szerkesztővel. A kalapját vágta a szerkesztő fejéhez, de Miklós Andor felszedte a kalapot, lepucolta és visszaadta a kezébe. Tudott bánni az embereivel, még Fényes Lászlóval is.

Érdemes volna, ha meg lehetne találni és valakinek érkezése volna rá, leköszölni ma egyet-egy ezekből az írásokból. Némelyik megérző erejű volt. Holott nem is tudta, mi az „írni”, nem törődött vele. A dolgok egyszerű, velősen magyar közlése és a meggyőződés haragja hatott. Ezek bizony már „falukutató”, „népi” írások voltak, ugyanaz a minden elméletnek fittyet hányó ember-szocializmus, a sivárságoknak ugyanaz a kendőzetlen feltárása szölt belőlük. És már akkor látszott, ez a tárgykor mily szenvedélyesen érdekli az olvasóközönséget és éppen a várossit, aki csak érezte, hogy ilyesmi van, de nem tudta, miként és hogyan. A szegény ember pedig Fényes Lászlót valami korlátlan hatalomnak, mindenhatóknak képzelte, különösen amikor bejutott a képviselőházba és ott hallatta a hangját. 1917 táján sok öreg katonát írt neki, hogy vessen már véget a háborúnak. De legszebb bizonyosságát a belé vetett közhitnek az ellenfél adta. A Horthy-uraság idején történt, amikor Fényes László már rég Bécsben meg Prágában bujdosott, hogy egy paraszt-

ember fellebbezésen is elvesztette a pörét.

— Hát most hova menjek az igazammal? — kérdezte keserűen.

Mire a bíró, gonosz papiroslélek, összeszedve az aktáit, azt mondta vigyorian:

— A Fényes Lászlóhoz.

Ezekben a hatalmas és szorgos éveiben, ha nem volt úton az országban, hátizsákjában szalonával, cipővel, meg szilvóriummal, akkor esténként a Royal-étteremben ült szmokingban. Az Operaházból jött, mert nagy zene-szakértőnek képzelte magát, noha csak az operákat ismerte, azok közül is csak az olyat, amiben áriák vannak. Az étteremben külön ke-rek asztala volt a falnál, onnan abajgatta a pincéreket, hogy a kis palack francia vörösbora nem elég langyos, vagy túl meleg. Ha valami ismerős nagy hajlongva közeledni próbált, azt elküldte. Nem engedett senkit az asztalához. Pihenni akart.

Nem volt rajta egy épp porcika. Arca, teste teli vágásokkal, balkeze kacsa és félig béna. Ezek emlékek voltak abból az időből, amikor még párbajozni szokás volt. A párbajairól sem beszélt soha, nem volt párbajhős. Egyszer meg vadászaton felfordult vele a kocsis és jobblábát törte. Azóta botra támaszkodva sántított. De amellettről rendkívül izmos és fáradságbíró volt. A törött, hasogató csontjait, oda se neki, fürgé, mozgékony maradt öregségére is.

Nagyszerűen értett a koszthoz és, mint sokan a magyar közéletben akkor, nagy szakács volt. Búszke volt a főztjére és azt művésztette emelte. Ha valami nem volt elég sós például, nem szóta utána, hanem eldobta, mert a sónak bent kell fönie. De olyan halászlét, mint önála, nem is ettem, csak Ónozó Poldi orrgazda-csárdájában, Szegeden, a Tiszaparton, a töltöttkáposztájára pedig rájárhatott Mikes Kelemen is a másvilágról.

Mikor rákezdtek az 1914-es háborút, a szerb frontról írt szép tudósításokat Az Est-nek. Nála nagyobb társadalomtudósokat is magával rántott akkor a háborús varázsa, a szuggesztívó és felültek Neuman elméletének, hogy a központi hatalmak készítik elő Európa jobb jövőjét. De ő arról csak félfüllel hallott, látta azonban, hogy veszejti Potiorek generális a magyarok ezreit. Láttott mást is. Ő fedezte fel, miként hullanak halomra a hadifoglyok éhen, meg járványoktól, földbe ástott odúkban. Az ő fellépésének volt köszönhető, hogy a foglyotáborokat rendezték, tisztességes öreg tartalékos tisztekre bízták nyugalmazott alezredek helyett.

Fényes László tanulatlan volt, de nem volt tudatlan. Kitűnően ismerte például a közigazgatás bozótját és a közigazgatási jogot, ismerte a maga mesterségéből, gyakorlatból és abból, amit ehhez meg kellett tanulnia. Volt valami benne elődjéből, Fényes Elekéből, az első magyar statisztikusból, akinek a múlt század negyvenes éveiből való kis kötete ott volt a könyveim közt és felütöttem, ha a régi Magyarországról akartam valami adatot.

Mikor rákerült a sor, megintertallotta a kormányt, amiért olyan szégyenletesen nyomorú „vérdíjat” fizet hadiasszonyoknak, özvegyeknek, árváknak. Ezt az interpellációját hosszan és jól előkészítette. Ott voltam a képviselőházban, amikor elmondta, hogy mikor felvitte a minisztériumba az asszonyok kétségbeesett panaszait, ott azt felelték neki: nem lehet a támogatásokat felemelni, különben elérteketlenedik a pénz. Ezt a közlést általános röhej fogadta a Ház mindkét oldalán. Hogyan? Hát a 100 koronára rá lesz nyomtatva, hogy az csak 10 korona? Ilyen butaságot egy miniszteri tisztviselő nem mondhatott. A százkoronás mindig száz korona marad. Fényes László megpróbálta magyarázni, mi az az infláció, de kénytelen volt abbahagyni, a képviselő csak röhögtek. Mai fejjel nehéz elképzelni, hogy a legtöbb képviselőnek fogalma sem volt az inflációról. Fényes László azonban jól

tudta. Nem könyvekből. Hanem kikérdezte a tisztviselőket, beszélt pénzemberekkel, kifaggatta a közgazdász kollégáit, megtanulta a leckét. Ő volt az egyetlen szakértő infláció dolgában a képviselőházban.

A Tisza Istvánnal való mérkőzése élete nagy részén kísérte őt, végül velem együtt ott ült a Tiszagyilkosok közt a vádlottak padján; megbilincselve, láncra vezették őt is a Markó utcai fogházba a tárgyalásra. Ezt Fényes László soká nem értette. Hiszen ő megülte Korvin Ottó pincéjét, aztán tusz volt a Gyűjtőfogházban. A tárgyalásokon igyekezett elkülöníteni magát nemcsak a szomorú csirkefogóktól, akiket úgy szedtek össze vaktában Tiszagyilkosoknak, hanem entőlem is; lekéztetett, mint egy gyereket. Felmentették, — akkor beült az Operaházba a földszintre; egy fehérterrorista bitang megverte. Ekkor megértette, mi van vele. A bölcs Mónus Illés megnyitotta számára a Népszavát, majd betelelt a szociáldemokrata pártba. Attól fogva nem volt hübb szociáldemokrata párttag Fényes Lászlónál. Esze ágában se volt ott vezetni a szerepre igyekezni, holott ez természete ellen volt, boldog volt, hogy párttag lehetett és búszke volt rá.

Hamarosan eljött az idő, amikor neki is mentenie kellett az életét, Bécsbe. Az osztrák szociáldemokraták ölelve fogadták. Csodálatos volt, nem is az, hogy írásai rögtön helyet kaptak — fordításban — az Arbeiter Zeitung-ban, hogy a vezető emberek tisztelettel, sőt hódolattal vették körül; hanem csodálatos volt, milyen mosolygós, meleg szeretettel üdvözölték ezt a számukra holdból hullottan idegen figurát, alapjában érdes természetűt, ezt a Genosse Fenieszt, aki még dadogva sem értette meg magát németül, de akit azért mégis tökéletesen megértettek, ha valahol megjelent köztük, vagy csak említették is. Varázsának legszebb tanúsága volt ez. Keményen maguk közül valónak tekintették őt és az osztrák párttal együtt járta a bujdosást mindenüvé, egész a délfancia Montauban-ig. Amerikában pedig az osztrák párt képviselője német beszédet mondott temetésén; meggyászolták, mint mi és éppúgy tudták, mit veszítettek benne.

Az irodalommal majdnem úgy állt, mint a muzsikával. Itélkezett, noha csak futtában olvasott töredékeket; mást, mint magyar újságot, paragrafust, szabályzatot, aktát, egyáltalán alig olvasott. Ha egy könyvet mégis olvasott, akkor azt felfedezte. Évekig emlegette, idézte például Knut Ham-sun „Jó föld” című regényét. Mi-

kor Faludy György Villon-versei kezdtek megjelenni pesti lapokban, az volt csak a felfedezés! Hordozta, mutogatta, magyarázta a verseket akkor Bécsben. S aztán, hogy Faludy Gyurka is kijött földönfutónak a Horthy-hazából, szívébe zárta őt, mint senki mását. Még azt is ajándékozta neki, hogy míg ő az amerikai magyar csoport oroszellenes szárnyához tartozott, mégpedig igen haragosan, Faludy pedig nem. Egyszer Bécsben súlyos bélvérzése volt. Sokat látott, tapasztalt ember lévén és patikus létere konyitván is valamit a gyógyászathoz, sejtette, hogy mi az. Be is ment a kórházba. Ott apácák voltak az ápolók. Ezt még eltűrte volna. Hanem mikor hajnal után felpattant az ajtó és künn a folyosón egy pap misét mondott ő felette is, összeszedte a holmiját és hazament. Még mielőtt egy orvos látta volna.

Igy vándorolta be ez a roncsolt test, gyomorrákkal és lángoló magyar hittel a félvilágot New York-ig. A Jewish Labour Committee, egy szocialista szervezet, kikövetelte magának, hogy ő gondoskodjon Fényes Lászlóról, drága kórházban, gyönyörű különszobában, holott ő csak a papokat szerette még kevésbé, mint a zsidókat, már akit ő nézett zsidónak, még ha nem is volt az és ha nem volt neki testi-lelki jóbarátja... Vajda János mondja — nem idézhetem, mert hol is keresném meg itt a Földközi-tenger partján, az Angyalok Öblénél, Angolok Sétányánál —, hogy minden ember hős, mert a halál gondolatát magában hordja. Ez nem igaz. Senki el nem tudja gondolni a nem-gondolati létet; az ember a halhatatlanság gondolatát hordja magában. Csak az a hős, aki hitetlen néz szembe a sivár halállal és mégis derűs marad mindvégig. Ilyen ember alig van, én nem is hittem, hogy van ilyen, míg nem láttam magam szemével.

Míg nem láttam — mert Fényes László így készült a biztos halálra. Beszélgetett, eltréfált a barátaival szokás szerint és veszekedett velük szokás szerint, például velem, mert testben különösen is gyenge lévén, reszkető kezem, gyámoltalan, nem bírta a nehéz teste pólyázását, ápolását, amit pedig ő, a haldokló megkövetelt. Egyébként nem panaszkodott, csak egyszer mondta szinte sűgva:

— ...pedig olyan éhes vagyok... Ilyen gyenge perce azonban alig volt. Jó barátja, Harsányi László, lelkes református pap, nápolyi gályán szolgált prédikátor leszámazottja, elő akarta készíteni a halálra. Olyat kapott válaszul, amit lenyomatni nem lehet.

— Akkor legalább engedj meg, hogy egy imát mondjak feletted.

— Azt teheted — felelte Fényes László és amíg a lelkes összekulcsolta kezét, lehunyta a szemét, ő rágyújtott egy méregerős kis szivarjára, mert már minden szabad volt neki a kórházban.

CSERNUS AKOS:

Éjszakák

— Erica Hennefeld-nek —

Szóvalanul akarod nekem itt bemutatni az éjjelt? Ember még soha ezt, soha el nem tudta mesélni, hogy milyen ott, anyahó, meleg asszonyi zsvir s kocsonyák közt: oly hívón, komolyan, oly messzire, mélybe zuhanva alszol az oldalamon, olyan összetekerve, ahogy csak méhben az embrió él, egy fények előtti világban. O, kibeszélni magad, kibeszélni magunkba szorult sok úszkösödő bajt, szennyt, tulipános, teljesületlen vágyaidat, mindent, ami eddig lenn a sötétben tiltakozott, támadt, marakodva velünk, kibeszélni mindent, azt, amikor csak egy indulat, éjszaka voltál, oly intőzatos, oly konok comb-feszítés, amilyent mi szüntelenül viselünk, amikor még himtekerőzés, védekezés, száz vágy voltál, vélelén, egy illat rád szavazott, kerített az idő ügyesen, s azután mint felbuzogó vers-vágy, ami rimbe, szavakba virágozik, értelem, út alakult ki a vágyból, szép szerelem-gyöngy, szorgalmas matató, bizonyosság, ő, kibeszélni, ezt kibeszélni, de jól, s azután pólyád, amikor még hónapokig dobogó kicsi cső, lázas csecsemő, kiált voltál, mig ezalatt kizománcosodott a világom, két esztendeje kinn a napon dudarásztam az égre, már jó kis tanya volt számomra az asztal alatt és két terítő betakart: te talán először kiabáltál épp ezalatt pirosan. De szeretném, tudni szeretném, hogy mire gondoltál, később, amikor a szobába vidáman befutott a redőny repedéseim át a Nap, mi világot a fény-ösvény kusza gázaiban; hogy szoktad meg az éjt, a sötétet, a bűn s a parancsnok hogy nevelődött, nőtt ki belőlünk. Tudni szeretnék mindent rólnk, itt lebegünk a sötétben, ki érti ezt? Odalent — igazad volt tegnapelőtt — valamit mi elvettünk, hogy soha meg nem öleljük a fákat.

Páris, 1958 december.

Mivel Közép-Európában születtem, méghozzá a múlt század végén, láttam revolúciót, lázadást és ellenforradalmat bőséggel. Az, hogy egyik sem érte el a célját, még nem jelenti, hogy a Kubában most zajló forradalomra nem lett volna szükség.

Előtte

Kuba nagy, zöld sziget három tenger határán, olyan messze a földrajzi Magyarországtól, de a szétszóródott magyaroktól is, hogy nem árt megismételni, amit Kolumbusz mondott róla: „Sziget, melynek szebbet ember szeme nem látott.” Soha sincs hidegebb, mint Pápán májusban, és soha nincs melegebb, mint Püspökladányban augusztusban. A sziget nagyrészt cukornádból él, amit egyszer kell elvetni, hogy húsz évig teremjen. Nem kell fűtés, nem kell kabát, a tengerben ötven féle ehető hal van, a fákon ingyen nő a narancs, a banán, a mangó; a kukorica két, a krumpli három termést hoz évente: itt még a szegénynek sem kellene olyan szegénynek lenni, mint máshol.

Előbb a spanyolok rabolták négyszáz éven keresztül, aztán ötven éve a mindenkor elnökök. (Egy kicsit szemelgettek az amerikaiak is.) Az az elnök, aki 1944-től 1948-ig tartotta kézben a hatalmat, 170 millió dollárt lopott, az utolsó előtti kizárásában vitt el 20 milliót, de mindegyikre ráduplázott a híres Batista, aki 1952-ben elűzve ezt az utolsó 20 milliót, hat éven keresztül 300 milliót húzott ki a földből, a cukornádból, a boltokból, az orvoságokból, az utcalányokból, a cipőfényezőkből, az uzsorásokból, a temetkezési vállalatokból, abból, aki borotválkozott és abból, aki csak nyiratkozott, — belőlem, belőled, belőle.

En eltértem, mert minden útlel ellenére magyar maradtam és különben is csak néző vagyok ezen a földön, de miért túrték el a kubaiak az egyre ismétlődő elnököket, a generálisokat, a vámfőnököket, az inspektorokat, a rendőrtiszteket, az egész részvénytársaságot, mely a fegyverek birtokában magát kormányának nevezte?

Mint mindenre a világon, erre is egy író adja meg a választ — háromszáz év messzeségből. Az író: Cervantes, aki a Don Quijote-ben és Sancho Pansa-ban bemutatja a világnak a kétféle spanyolt, a bolond szenter és az okos latrot, a bánatos mezei hőst és a jókedvű városi vagabundot.

A spanyol vérű Kubában elszaporodtak a Sanchok és mind kevesebb ember született Don-nak. Mindent meg lehet szokni és mindent el lehet túrni annak, aki átlatja, hogy a gubernamentális szelmalmok ma már gépre járnak és bolond, aki nem áll a szélmentes oldalára. Íme, lássátok, Batista világméretű csínyét csinált Havanából, harminc emeletet hitelt épített (hat fel nem húzott emeletet megtartott magának), kiköveztetett tíz méter költségvetés-szélességben hét méteres országutakat és ügyesen eladott háromszázötven millió dollár értékű nemzeti jövőt leszállított áron, állami kötvények formájában, francia alagútépítőknél, olasz vegyi konszerneknek, angol hajógyártóknak, amerikai rézöntődéknél. Igaz, hogy a jövő felét rögtön konvertálta jelenre a maga és társai javára és az is valószínű, hogy az angol, amerikai, francia és hazai üzletemberek sem az örökévalóság számára vették meg a legkiválóbb nyomdáknak készült bond-okat, amelyekben a nyomdafestéket majdnem kizárólag a föld népe kipréselt levéből állították elő.

Talán örökké tartott volna a Tigris és Eufratesz partjairól a Karibi-tenger mellékre áttelepített földi paradicsom, ha közben férfivá nem nő fel egy a búsképű lovagok közül.

Az új, a kubai Don Quijote doktor Fidel Castrónak hívják, harminckét éves, családós, vallása borotválkozás és mivel két év óta nem kerültek a szegények, ezért csak akkor teszi, ha Batistát elűzte: hatalmas körszakállt visel.

BRÓDY ISTVÁN:

Szubtrópusi forradalom

Alatta

Könnyű volt forradalmárnak lennie: gazdag ember fiának született. Neki magának nem kellett megalázkodnia, ehelyett nemcsak nézte, hanem látta is népének megaláztatását.

Hogyan érett meg, hogyan gyakorolt forradalmat Közép-Amerikában, miként tanult guerilla-harcot Mexikóban, mifajta volt az a nyolcvankét ember, akivel két évvel ezelőtt partraszállt Kuba legkeletibb csücskén: ezt megírta a világ minden napilapja. A többi szám és adat is többé-kevésbé ismert. Tudatik, hogy az eredeti 82 fegyveres lefogyott tizenkét éhes betyárra, akik bevették magukat az itteni Bakonyba (amit Sierra Maestrának hívnak, csak sokkal nagyobb, magasabb és vadabb), aztán a tizenkettő előbb bandává nőtt, majd felkelőcsapattá, a végén szervezett hadsereggé, amely eleinte csak a puskáit, később a tankjait és repülőgépeit is a reguláris katonaságtól, harcban szerezte meg.

Hogy mi volt a taktikájuk, hogy vették körül a városokat, hogy szállták meg az országúti kereszteződéseket, hogyan alkalmazták Kubára, amit megtanultak a spanyol polgárháborúból, hallottak az

oros és szerb partizánokról: azt is tudja mindenki.

De azt kevesen tudják, vagy nem akarják tudni se itt, se máshol, hogy ez a rebellis Don Quijote-hadsereg majdnem teljesen parasztokból, falusi népből állott. Diák, kézműves, tanult ember nem volt egy tizedrészt sem, ezek szolgáltak kovásznak, de maga a kenyér a föld népe volt.

A kenyér az inséges keleten egyre dagadt, a habos sütemény itt a bőséges nyugaton, a csodaszép Havanában, egyre savanyodott. A korrupció, amely összetartotta a rendszert, szétrágtta önmagát. Bombák robbantak a kapualjakban, az utcák éjjelente megőrült rendőrök lövöldöztek árnyékokra, a hadsereg negyvenezer főre nőtt, mindig több fejadagot loptak a generálisok és őrmesterek, a szakszervezeti vezetők pedig újra és újra biztosították Batistát ragaszkodásukról. Az újságok karácsony napján kötelességszerűen közölték a vezérkar jelentését, amely szerint csupán napok kérdése a szegénylegények bandájának felszámolása.

Egy hétre rá, újévkor, ugyanezek a szegénylegények bevonultak Havanába. Az egymillió Sancho Pansa örjögő örömmel fogadta Don Quijote hadseregét.

Utána

Ma háromféle katonaság van Havanában. Hétezer ebből Fidel embere, ezeröttszáz az egyetemistáké. A régi hadsereghez tartozók, azaz az átállók és a befogadottak számát nem tudni.

Az elsőszülöttség joga a paraszthadseregé. Puskával a vállon, óriási szakállal, hosszú hajjal (Fidel mintájára) járnak a várost, ismerkednek Havanával és várják, mikor mehetnek haza az ültetvényekre, az erdőkre, a kis falvakba.

A második rend, az egyetemi hadsereg, egyelőre az egyenjogúságért harcol. Lehet, hogy megilleti őket (a diákság százait irtotta ki a Batista-uralom), de elérni nem fogják. Ezt a forradalmat a kabátosok irányították, de a kabátlanok vívták meg. Nem volt államszín, nem volt puccs, nem álltak konkurrens generálisok egymással szemben — ilyen még nem történt Latin-Amerikában. Jó példa lehet.

Milyen jövőt lehet jósolni pár héttel a nagy változás után Kubának?

Gazdaságilag az ország nincsen bajban. A pénz éppoly jó, mint a dollár és azzal nem fog kevesebb teremni, hogy egy civil az elnök, nem egy generális. Az utolsó évtized jogtalan és oktalan iparosítá-

sát fel fogja váltani a földművelés fejlesztése. Biztos, hogy lesz földosztás, biztos, hogy megkísérlik nagy földművelésszövetkezetek felállítását — ami nehezen fog menni. A kubai individualista, a magában szeret dolgozni.

Ezzel magától adódik a válasz, hogy kommunizmus lesz-e Kubában? Dehogyan lesz. Nem csak azért, mert földrajzilag és gazdaságilag Amerika előszobájában van, hanem azért se, mert az emberanyag nem alkalmas rá.

Persze lesz kommunista párt, mégpedig legalisan. Lesznek szakszervezeti harcok (a munkásság ma vezetők nélkül áll, a múlt vezérkar ugyanis Batistát szolgálta), lesznek politikai sztrájkok, amelyek könnyen jobbfelé tolhatják az ideiglenes kormányt, amely szándékaiban körülbelül ott áll, ahol a majdnem szocialista Betancourt Venezuelában.

És mi lesz hősünkkel, a forradalom a gyával és lelkevel, az oly romantikusnak tetsző, de mindennel számoló és mindent kiszámító Fidel Castróval?

Ma Danton ő, de senki se tudhatja, hogy meg akar-e maradni annak. Éppúgy lehet ez, mint az, hogy megteszi a Robespierre-i, vagy talán a Napoleon-i utat.

Akár így, akár úgy: előtte Kuba csak földrajzi fogalom volt, hatmillió lakos, egy ország, majdnem csak a mindenkor kormányzat. Nemzet csak most lett, ő tette azzá és rongyos, szakállas hadserege.

Havana, 1959 január.

HADADY MIKLÓS:

„Egy ugrás előre — három lépés hátra“

Frontjelentés a szovjet-kínai ideológiai harcról

Negyedik jelszó: „Eljen a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. kongresszusa — a kommunizmus építőinek kongresszusa.”

Tizenharmadik jelszó: „Testvéri üdvözlés a szocializmust építő nagy kínai népnek.” (Az októberi forradalom évfordulójának hivatalos jelszavaiból.)

Amikor 1958 november 7-én a szovjet sajtó a kötelező jelszavakat közölte, Kínában a hivatalos álláspont még mindig az volt, hogy Kína „belátható időn belül”, „a nem túl távoli jövőben”, sőt „három-hat éven belül” eljut a kommunizmusba vezető átmenetig. A történelmi materializmus szent kánonjai szerint a Szovjetunió első sorban azért az egész kommunista tábor vezetője, mert míg Kína és a népi demokráciák még mindig a szocializmust építik, addig a Szovjetunióban már a legfejlettebb társadalmi forma, a kommunizmus építése folyik. Ezért „történelmi tudományos szükségszerűség”, hogy az egész kommunista világ a Szovjetunió mögé sorakozzék fel és elfogadja az SZKP ideológiai útmutatásait.

1958 augusztus 29-én a kínai KP Központi Bizottságának a népkommunákról hozott határozata a kommunizmus történetében első ízben vitatta el a szükségszerű vezető szerepet Moszkvától. A határozat zárszavai kimondták:

„Jóllehet a népkommunákban még mindig kollektív birtoklási viszonyok uralkodnak és az elosztás még mindenkinek munkája szerint és nem mindenkinek szükségletei szerint történik, a népkommunák a legjobb szervezeti formák a szocializmus elérésére, s a fokozatos átmenetre a kommunizmusba. A kommunák a kommunista társadalom alapvető társadalmi egységeivé fognak válni.”

„Feladatunk jelenleg a szocializmus építése. A népkommunák a szocialista építés ütemének gyorsítását szolgálják, s a szocializmus építésének alapvető célja az aktív előkészület az átmenetre a kommunizmusba. Úgy látszik, hogy a kommunizmus elérése Kínában nem a távoli jövő kérdése. Használjuk fel aktíve a népkommunák formáját, hogy felkutatassuk a legjobb gyakorlati utat az átmenethez a kommunizmusba.”

A határozatot követő hetekben, a quemoy-i válság feszültségében és a „nagy jövőbe ugrás” szenvedélyes hangulatában a pekingsi

pártközpont rövidesen úgy érezte, hogy a kommunák rendszerében máris megtalálta a kommunizmusba vezető utat. A lassú fejlődés és a fokozatosság híveit győzték, sőt azok is kaptak néhány ironikus megjegyzést, akik a szovjet pártvonalat elfogadva, a szocializmus építését nem tudták elképzelni megfelelő nehézipari bázis nélkül. A kínai pártvezetést követő hetekben kiderült, hogy:

1. Igenis lehet és kell nehézipart és könnyűipart egyszerre építeni.

2. Igenis lehet és kell „izomerővel működő” nehézipari bázist teremteni azáltal, hogy a vas- és acélkészlet tekintélyes hányadát kisipari, illetve háziipari módon teremtik elő, hasonlóan a Nagy Vándorlás korszakának szekereken hordozott „háziipari fegyvergyárihoz”.

3. A nagy jövőbe ugrás, s a kommunizmusba való átmenet előfeltétele Kínában nem a még nem létező nehézipari bázis, hanem hat-százötven millió kínai emberfeletti lelkesedés és izomerője.

Hruscsov mondása, hogy a legdrágább energiaforrás az izomerő, éppúgy feledésbe ment, mint Lenin megállapítása: „A szocializmus jobb, mint a kapitalizmus, de a

kapitalizmus jobb, mint a középkori rend: kistermelés és bürokrácia, ami szükségképp összefügg a kistermelés szétszóró jellegével.”

A nehézipari bázis ugrásszerű bővítése a vasszigorú bürokrácia által hajszolt sokmillió kistermelő-egység segítségével — tavaly ősszel tovább folyt.

Szeptemberben és októberben egyre több félhivatalos és hivatalos párt- és kormányhatalmat hívalkodott azzal, hogy Kína máris a kommunizmusba való átmenet küszöbén van, sőt már bejutott magába az átmenetbe.

Míg Hruscsov a bérrendszer tökéletesítésén fáradozott („mindenkinek munkája szerint” — ezzel is jelezve, hogy a Szovjetunió a kommunizmus építésének kezdeti stádiumában van), addig Mao Ce-tung felőhajította „szabadítani a kínai népet a bankjegyek uralma alól”. Számos tartományi és körzeti pártvezető, s még több vezércikk hangsúlyozta, hogy korlátlan munkaidővel, a bére való tekintet nélkül kell dolgozni. Mindeni szükségletei szerint részesül a rendelkezésre álló javakból, azonban „nem ehetjük meg a jövőnket, elvtársak”, be kell érünk kevéssel. Pekingnek erről a nagy

eredményéről, vagyis hogy a kommunizmus legmagasabb fokának elosztási elvét megvalósította a Marx—Lenin—Hruscsov által előirányzott árubőség nélkül, a szovjet sajtóban nem volt szó. A szovjet sajtó általában hallgatott Mao Ce-tung és Központi Bizottsága ideológiai kalandjairól.

Mao és az ideológiai űr

Mint ismeretes, Mao Ce-tung nemcsak ebben a főbenjáró kérdésben vállalkozott a „marxizmus továbbfejlesztésére”. Ő dolgozta ki azt az elméletet is, hogy a szocialista, sőt kommunista társadalomban is vannak ellentmondások, de azok „rendszeren belüliek”, s nem, mint a kapitalizmus kontradikciói: a rendszer megbénító és rothasztó ellentmondások. Ellentétek és ellentmondások, Mao szerint, a kommunizmusban is lehetnek vezetők és vezetettek között.

A szovjet KP XX. kongresszusa megrendítette az aktuális pártideológia „közszikláját”. Hruscsov, Mikojan és más felszólalók ezen a kongresszuson az addigi pártideológia számos tételét kétségbe vonták, s a XXI. pártkongresszusra új egységes marxista-leninista pártprogram kidolgozását ígérték. Ezt az ígéretet nem váltották be s így a világ kommunista mozgalma aktuális és mindenre kiterjedő vonal nélkül maradt. Lenin és Sztalin minden fontosabb politikai lépésüket előzetesen, vagy legalábbis egyidejűleg ideológiailag megalapozták és megindokolták. És noha e ténykedésük következtében a marxista ideológiai építmény egyes részei szinte a felismerhetetlenségig meghamisították, a kommunisták szerte a világon minden fordulatnál tudták, hogy „mi a vonal”, s miképp kell a vonalat megindokolni. Hruscsov ezt nem tette. A Szovjetunió bel- és külpolitikájában rengeteg új és gyakran ellentmondó intézkedést tett, anélkül, hogy a „vonalt” elméletileg kidolgozta volna. Ugyanakkor ragaszkodott a mindenkor pártvezér és szovjet diktátor kiváltságához, ahhoz, hogy a vonalat csak ő határozhatja meg, hogy a marxizmust csak ő fejlesztheti tovább. Minden más hasonló kísérlet: elhajlás, illetve revizionizmus. Ezért következett be a második szakítás a jugoszláv kommunistákkal, amikor azok új pártprogramjukban a marxista ideológiát a huszadik század második felének viszonyaira próbálták alkalmazni.

(Folytatás a 8. oldalon.)

„Az állam elhal, a párt megmarad“

Az első jel, hogy a szovjet KP 1959 január 27-én induló XXI. pártkongresszusán főbenjáró ideológiai kérdéssel is óhajtanak foglalkozni, a „Kommunizist” 1958/12. számában található. Ez a szám közli G. Sitarev cikkét „A párt vezető szerepének megnövekedéséről a kommunizmus építésében”. A cikk lényege, hogy a szocialista társadalomnak kommunista társadalommá történő átalakítása idején az állam igen sok funkcióját „társadalmi szervezetek” veszik át. E társadalmi szervezetek között a legfontosabb a párt, de az irányításban, illetve az állami és kormányfunkciók ellátásában a szakszervezetek, a Komszomol, a kooperatívok és más szakmai csoportok és szövetségek is fokozatosan nagyobb szerepet kapnak. A cikk szembeszáll azzal a hittel, hogy az állam elhalásával egyidejűleg a párt irányító szerepe is csökken. A cikkben, s a cikkel kapcsolatos vidéki sajtóvisszhangban több utalás történik arra, hogy a fejlődésnek ez az iránya a bürokrácia csökkenéséhez vezet. A szovjet rendszerben mindeddig a pártirányítás kettős volt: az élet minden vonatkozásában az állam és a párt teljes gépezetet tartott fent, minden kormánypozíciónak volt megfelelő pártpozíciója, s egy-egy üzem egyszerre állt a párt által irányított államgépzet irányítása, s a párt közvetlen irányítása alatt. A „Kommunizist” szerint a párt elhalására csak „az igen távoli jövőben” kerülhet sor.

Magyarul: míg Kínában fokozzák mind az állami, mind pedig a pártbürokrácia kiépítését, a Szovjetunióban felvetik a kérdést, nem lehetne-e egyszerűsíteni a dolgot úgy, hogy a kormányt megszüntetik és a Politikai Bizottság valamivel nyitlabb kormányoz, mint a múltban? Hruscsov viszonylag könnyen érheti el a „kommunizmus legfelsőbb fokát” ebben a viszonylatban. Egyszerűen felszámolja az államgépzetet, bejelenti az állam elhalását, s tovább kormányoz a pártapparátussal.

A „Nagyhét” — Aragon új regénye

Aragon „Nagyhét”-je nem azonos ama evangéliumbelivel, amely Krisztus halálát követően feltámadásig terjed. A regény cselekménye 1815 március 20-án, virágvasárnapon kezdődik, s egy héttel később, vagyis húsvétvasárnapon ér véget.

Ezen a március 20-án ér Páris alá Napoleon, aki Elbáról jövet erőltetett menetben vonul a főváros felé. A városban óráról órára erősödik a hirtelen pánik. XVIII. Lajos esküt tesz: „az utolsó csepp vérig” ellenáll, végül azonban régi emigránsokból álló kíséretével együtt — mindazokkal, akik hozzá hasonlóan „semmit sem tanultak és semmit sem felejtettek” — a félelemtől üzetve, szégyenteljesen elmenekül, anélkül, hogy akár egyetlen puskalövés esnék. A király először a lillei erődben akarja megvetni a lábát, majd Angliára gondol, utoljára pedig a belgiumi Gand-ot választja, hogy ott várja be a szövetséges seregek megérkezését.

A fanatikus királypártiak, jó néhány szervezeten és erőn, de meg nem alkuvó republikánus, s a „vátrakozók” híg folyamának kivételével egész Franciaország az „Emberevő” karjaiba veti magát. Tudják, hogy zsarnok. Tudják, hogy a háborúzás, a dicsőséghaj-

szolás már éppen eléggé megviselte az országot. Mégis ő, „a sors embere”, képviseli mindazt, ami a forradalomból fennmaradt — a köztalálnak örvendő emigránsokkal, s a visszatérésre kész megállókkal szemben.

Kevesen gyanítják a gyors bukást, a „száznapos uralom” végére pontot tévő tragikus waterlooi vereséget. „Utánunk a vízözön” — tartja a regény legtöbb szereplője. S inkább a történelem árjával sodródnak, mintsem hogy akár a legcsekélyebb gátat emelnék ellene. A falvak népe, amely a podagras Bourbon-ivadék láttán „Eljen a király”-t kiáltott, mihelyt az elment, a császárra szórja a vivátokat. A marsalok, akik csak tavaly tagadták meg Napoleont, most a királyt sietnek elárulni, hogy — mint az iskolában tanultuk — három hónap múlva megint előtte hajbókoljanak. A szerző nagy érénye, hogy az apró betűkkel nyomtatva is majdnem hatszáz oldalra terjedő kötet cselekményét közel hozza, érzékelhetővé teszi az olvasó számára. Átéltük a történeteket.

A regény központi alakja — ha egyáltalán van ilyen a parasztok-

tól és mesteremberektől a királyi hercegekig többszáz szereplőt felvonultató műben — Théodore Géricault, a festő. Géricault a muskétások között szinte véletlenül sodródik a király mellé a menekülés pillanatában. Félig becsületből, félig szánalomból vállalkozik rá, hogy elkísérje XVIII. Lajost, amikor azonban a regény végén felismeri, micsoda társaságba keveredett, otthagyja az uralkodó táborát. Ebből a szemszögből, de csakis ebből a szemszögből, jogosan állapította meg a kritika, hogy a „Nagyhét”, „a lelkiismeret felébredésének története, másszóval lelkiismereti dráma”.

Az viszont pillanatig sem kétséges, hogy a regény valóságos hőse: maga Aragon. Mindenütt jelen van, sőt néhányszor saját nevében is megszólal. Három év kemény munkája fekszik ebben a nagy horderejű irodalmi vállalkozásban, s a szereplők egész sorának lelki szenvedései, belső öröklődése, aggodalomkomplexuma saját problémáit látszanak tükrözni az olvadás és újrakezdetés eme három esztendejében. A múltbeli histórián fenyegetően üt át a jelen.

A Géricault előtti nemzedék új korszak felvirradtát remélte a forradalomtól. Amikor a festő utólag számadást csinál, talán Aragon mondanivalóját önti szavakba:

Hová vitt a forradalom? „Ezek a nagy és nemes eszmék? Vértüdőkből és bűnökből... És mit akart a nép? Miért hagyta, hogy kijátszák? Nyugalmat szeretett volna, de húsz évi háborúskodás után rátelepedett az a rendőrség, amelyhez fogható sehol sem ismernek a világban... Amely tönkretesz bennünket, kiterjeszti csápjait az élet minden területére, ellenőriz, provokál. A rendőrséget is a szabadság szülte.”

S mit hozott szülőházának a forradalom, amelynek maradványait más népekre is rá akarta erőszakolni? „Franciagyűlölet!

Talán azért csinálta Franciaország a forradalmat, hogy más népekkel megutáltassa magát?”

A történelmi szereplők vetik fel ezeket a kérdéseket? Vagy inkább maga Aragon, a kommunista, akinek módja volt alapos benyomásokat szereztetnie a Szovjetunióról és forradalmáról, melyet rákényszerített a „gyepűállamokra”, többek között Magyarországra is? Elmeséli, hogy Napoleonek megparancsolta a kitűnő festőnek (Gros-nak), „tegye a háttérbe a tábornokokat, akikre féltékeny volt, s őt magát állítsa a centrumba”. Vajon tényleg a francia császárra gondol-e a szerző, vagy egy másik, időben sokkal közelebbi személyiségre?

Érdemes meghallgatni, mit mond Bernard, az egyik forradalmár keserű végkövetkeztetésekre jutott fia, mielőtt szerelmi bánatában öngyilkos lenne: „Minden hazugság hát? Apám mire aldozta életét? Arra, hogy akik vele együtt verkedtek, most a hőhérokkal parolázzanak... Évekig dolgoztam a mi „szervezetünk” gyarapodásán. Vakon. Ez az én hibám volt talán? Mi egyebet csinálhattam volna? Mindent beleadtam, ami csak telt tőlem... És most néztem is fáj, ha látom, hogy az emberekkel úgy kereskednek, mint az áruval, vagy mint az igavonó barommal, hogy aztán a vágóhídra küldjék, vagy sintérkézre adják őket, miután az utolsó csepp izadtságot is kisajtolták belőlük.” Egy másik figuráról még félreérthetlenebb megjegyzést ejt el a szerző: „Becsülete egészen egyszerűen abból áll, hogy szégyelt tábort változtatni...”

Ha Zsdanov ma feltámadna és elolvassa a könyvet, valószínűleg nem csupán e „kártyakönyv gondolatok” láttán gerjedne haragra. Azt is a szerző szemére hányhatná, hogy „a múltba menekült” és „köldöknézővé vált”, ahelyett, hogy a jelen problémáival foglalkozna. Nem róna fel ugyancsak

bűnét a „pozitív hős” hiányát? Mert Géricault, bármennyire rokonszenves, mégsem nevezhető ilyen „jellemében minden szükséges vonást egyesítő” főalaknak. Zsdanov alighanem amiatt is háborogna, hogy a szerző nem ad kellő bizonyosságot pártismeréséről. Aragon tesz ugyan megkülönböztetéseket egyes szereplők között, kiemeli és előtérbe állítja a történelmi jelentőségű hét bizonyos eseményt, ám eléggé kivételes esetektől tekintve, óvakodik attól, hogy határozott következtetéseket vonjon le. Ily módon sikerül élettelt megtöltenie művét, s mindvégig megőriznie a folyamat feszültségét, viszont nem nagyon engedelmessékedik a szovjet típusú szocialista realista szempontok előírásainak. Hogy a könyvben minduntalan felbukkanó „formalista megoldásokat” ne is említsük! Hány részlet akad, amely látszólag semmi egyébbe sem szolgál, mint az Aragon tollában rejlő virtuozitás kibontására, hány „öncélú képet” fedezhetünk fel, hány helyen bukannak elő a szerző szürrealista múltjának maradványai! Ha nem Aragon írta volna a regényt, aligha kerülhetne kiadásra a Szovjetunióban.

A „Nagyhét” nemcsak terjedelmében, de értékében is jelentékeny mű. Áradó, meglevenítő mozgalmassága, erőteljes jelenetei, epikus hangja feltétlenül azzá teszik. Erteket a néhét felbukkanó túlzások, s néhány izlésbeli félrebecsülés sem csökkenti. Ez utóbbiakon különösen azon elfuttatások egy részét értjük, ahol a szerző maga veszi át a szót, s olvasóit néhány pillanatra átvissza a mába. A tollkezelés bizottsága a L'Aurore-tól a Le Monde-on keresztül a France-Observateur-ig valamennyi bírálót csodálatra készítette. S ha feltennék a kérdést, mi az utóbbi esztendő francia regényirodalmának egyik legkiemelkedőbb állomása, azt hiszem, Aragon „Nagyhét”-jét említeném, — amelynek nem sok köze van a „Kommunisták”-hoz.

G. L.

Nyílt levél Louis Aragonhoz

Az „Irodalmi Ujság”, melynek a magyar forradalmat megelőző években betöltött történelmi szerepét Ön is ismeri, jelen számában kritikát közöl az Ön legutóbbi regényéről, a „Nagyhét”-ről. A kritika leszögezi, hogy e mű egyike a legjelentékenyebbeknek mindazok között, melyek az utóbbi évek során kerültek kiadásra Franciaországban. Talán meglepődik, hogy a magyar emigránsok ekkora tárgyalgosságról igyekeznek tanúságot tenni, amikor Aragon regényéről beszélnek. Ugyanazok az emigránsok, akik azért hagyták el hazájukat, mert nem akartak belekóstolni a sztalinizmus visszaállításának gyönyöreibe, s nem akartak a nyilvánosság előtt kötelező hosszannát zengeni a Nagy Imrere, vagy Dery Tiborra lesújtó ítéletekről. Mi mégis ezt az állásfoglalást tartjuk logikusnak. Legelőbb bűnk főleg azért távozott el Magyarországról, hogy szabadon fejthesse ki gondolatait. Szabadon beszélhessen akár Paszternákról, akár Deryről... s ha tetszik, akár Aragonról is.

Talán szemünkre hányják majd, hogy a „kispolgári objektivitás” bűnébe estünk s éppen azzal az Aragonnal szemben, aki pedig oly jól ért az önelnémtáshoz, valahányszor kényes személyre fordul a szó. Hiszen nem világ, hogy a „Lettres Françaises” igazgató-főszerkesztője nem valami nagyvonalúan tájékozott olvasóit a fájdalmas Dery-ügyről. Vajon helyet adott-e hasábjain olyan kritikának, amely a „Niki”-ről, akár pedig e beteg, hatvanéves, s „véleményalkotásban elkövetett kihágás” miatt kilenc éves börtönbüntetést szenvedő magyar író más művéről szólt volna?

Az igazsághoz tartozik, hogy Dery Tibor neve mégis csak kinyomattatott a „Lettres Françaises”-ben, mégpedig az 1957 október 17-i szám vezércikkében, legfőként azért, hogy lecsillapítsa némely olvasó aggodalmait a „burzsoá” sajtó bizonyos híreivel kapcsolatban. E hírek azt állították, hogy megkezdődött a Dery-per. A vezércikkirő hangja határozott volt: „Dery Tibort nem állíthatják bíróság elé anélkül, hogy erről a perrel mi ne szereznénk tudomást. Bizonyos módszerek ideje ugyanis mindörökké lejárt.” Fájdalom, a „burzsoá” sajtó értesülései bizonyultak igaznak: a per a cikk megjelenésének idején már folyt. A Lettres Françaises célja ekként nem lehetett egyéb, mint az, hogy baloldali körökben leszerelje bizonyos személyek tiltakozó kedvét az egyik legnagyobb magyar élő író perbefogása ellen. Könnyű kibúvónak ajánlkozna most azt mondani, hogy ezeknek az Ön által is ismert személyeknek a tiltakozása aligha járt volna nagyobb sikerrel, mint a valóban elhangzott számos más protestáció. Önkéntesen, vagy sem — Ön segítő társul állt ehhez a manőverhez, amely erkölcsileg adóssá tette Deryvel szemben.

Lehet, hogy Önnek nincs sze-

rencsége a magyar írókkal. Talán emlékszik még, anyai év távlatából is, egy bizonyos Barta Sándorra. Fiatal, s mint akkoriban anynyian, a szürrealizmus hatása alatt álló költő volt az illető. Allíthatom, hogy kitűnő poéta volt és rendkívül tehetséges prózaíró. Franciaországban a húszas évek végén két antológia — az egyik a Rieder, a másik pedig az Écrivains Réunis kiadásában — elég nagy teret szentelt írásainak. (Verseit Illyés Gyula, igen, Illyés Gyula fordította franciára!) Mindkét kötetben fellapozhatja őket. Barta, miután végigharcolta az 1919-es magyarországi kommünnt, Bécsbe emigrált, majd néhány év múlva a Szovjetunióban keresett menedéket. A magyar irodalom története számoltartja, hogy véletlenül éppen az Ön társaságában tett vidéki kirándulást, amikor a politikai rendőrség váratlanul megjelent és letartóztatta. Az Ön útítársát ezekután bírósági ítélet nélkül egyszerűen főléptették.

Persze a „meggyőződésese” közül akkoriban éppen elegendő hittek Barta és sok más áldozat „bűnösségében”. Például Ön is. Időközben azonban rehabilitálták Bartát, mégpedig azok a hatóságok, melyekben Ön is bízik. Ma már Louis Aragonnak is tudnia kell, hogy a költő esztelen vérontás martaléka lett. Elfogadhatja-e hát ezekután a Dery ellen összehordott képtelen vádak? Nem háborodik-e fel lelkiismerete a zárt tárgyalás tényén, s az ítéleten, amelyet nevetéses badarságnak minősítenénk, ha nem járt volna oly súlyos következményekkel a vádlottra nézve? Azóta persze Kádár és München igazságszolgáltatása Nagy Imre és barátainak esetében megmutatta, hogy még ennél is többre képes. Lélegezzünk fel tehát, s mondjuk, hogy Dery tulajdonképpen „olcsón úszta meg”?

Aragon úr, Ön különféle irodalmi és politikai címeinek birtokában ama kevés nyugati író közé tartozik, aki bizonyos befolyást élvez a magyar és szovjet kormányznál. Megvan rá a módja, hogy a legkedvezőbb eredménnyel lépjen közbe Dery Tiborért. Regényében védelmébe veszi Emmanuel-Armand de Richelieu herceget és szerzői kommentárjában leszögezi: „Talán haragudni fognak rám, amiért megvédtem, mint ahogy haragszanak rám azért is, mert megvédtem Barrest és Claudel... De bevallom, ha nem így tettem volna, bizony nyugodt álom valószínű kárát.” Dery persze nem herceg, nem is „nacionalista ideológus”, mint Barres, sem pedig „klerikális nagykapitalista”, mint Claudel. De talán mégsem fogja háborogni magát, ha történetesen jelemeli a szavát érte.

Ön, aki megveti a feltűnést, bizonyára olyan formában tud majd lépéseket tenni, amely semmiféle kellemetlen következménnyel nem jár tulajdon jövője szempontjából. Kérem, fogadja vátrakozásteljes tiszteletemet.

Gara László

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

SIMONE ÉS BANDI

Meghatva olvastam az Irodalmi Ujság január elseji számában Fejtő Ferenc írását Simone de Beauvoir önéletrajzáról, pontosabban arról a részből, amely Hevesi Andrásról foglalkozik. A cikkirő könyvismertetésnek szánta megemlékezését, annak is kiváló, de közben kísértetiesen eleven arcképpé kerekedik Turauskáról, ahogy magát becézte s kedvében járva olykor mi is szólítottuk. Gigászi csecsemő, szörnyeteg mama kedvence volt Bandi, ifjúságunk fellegverő mítikus alakja, természetes néger nőket és csiszolt mondatokat kergető Poliphémos, aki félig ijesztő, félig komikus dührohamaiban fejünkön szerette volna szétverni a pástorsípját. Mindez jól kiderül Fejtő írásából.

Ha valaki, én igazán szívóbb fájdalom lehangolását a félfeledésbe. Kétszer is írtam róla, egyszer Turauskas címen rögtön a második világháború után, amikor sorra vettem elpusztult barátaimat, másodsor a hontalanságban, fölismerhető fantomá átkölteve egy elbeszélésben. „Lélekvándorlás” a címe. Abban már fölhasználtam háború utáni első párisi utam nyomozását az eltűnt óriás után. Közös barátunktól, Gara Lászlótól kaptam a legelképezetebb adatokat. Ő még egy katonai szaklap megemlékezését is őrizte hősünkről! Szegény Bandi mindent gondolt volna életében, csak azt nem, hogy egy vitézi közlőny fog babért helyezni a sírjára. Gide és Paulhan szenttéavató közlőnyétől, a Nouvelle Revue Française-től várta el a majdani gyászbeszédet magáról.

A Turauskast eredetileg Szabó Zoltán adta ki lapjában, a Képes Világban. Hevesi András egy cseppet sem volt divatban akkor, sem a többi leölt csontváz, véres hullá vagy ostromáldozat, akiről megemlékeztem, a magam divattalanságáról nem is beszélve. Meg kell mondanom, hogy Szabó Zoltán pallérozott, mosolygós közönyének ellentétes vérmérsékletű kiegészítéseképpen eleinte Boldizsár Iván is káromkodó nemtörődéssel elengedte a füle mellett a kommunista nyájaskodó s „a világért sem kötelező baráti javaslatait”, hogy kire illik emlékezni, kire nem, kivel lehet írni, kivel nem. Zalka Máté volt a párt ólompecsétjével hitelesített legendás nagy ember, ha éppen emlékezni akartak régiéről. A párt százával szeretett volna odavetni végleges feledésnek olyan írókat, művészeket és olvasókat, akik a Dunaparton pusztultak el legéppuskázva vagy éhen haltak a koncentrációs táborokban. Hevesi András se volt emlékezetre méltó. Imperialista színekben halt meg, francia bakaruhában. Most, hogy a hajdani „hétfői asztal” tagjai közül Szerb Antal megérte otthon a bámulatos feltámadást s egymás után megjelennek a könyvei, talán sor kerül a

Párisi Eső című Turauskas-regény és Hevesi java esszéinek kiadására is. Itt említem meg, hogy a „hétfőiek”-ből egyszer Ignó Pál is megemlékezett róla; talán egy folyóiratban láttam kéziratban. Mennyi hasznos és kellemes olvasnivalót kellene néha kiásnom a holdnál is távolabb s még elérhetlenebb Széchenyi Könyvtárban! Rakétám még csak lenne, de honnan veszek láthatatlanító köpenyt?

Hevesi András mentorom, kalauzom, Vergiliusom volt kezdő párisi diákoskodásom rondabugyiraiban. Ő vetett alá, akkori önbírálo szavammal élve, Salvar-san kezelésnek heveny Szabó Dezső mérgezőem ellen. Mikor 1925-ben kiérkeztem Párisba, pusztuló fajomért zokogtam reggeltől estig s mind azt szavaltam a szállodaszobában, francia szomszédaim bosszús rosszallására s sláv szomszédaim könnyes egyetértésével (egyikük sem értette a szöveget), hogy „Terítve a föld, lakni tessék, lakjunk dögig e nagy tivornyán!” S aztán tűnjünk el a föld színéről, mint kihalásra ítélt gyönyörű faj, társtalan nemes vad, amelyet megeseznek svábokból jött magyarok, ravasz kukacok, vérszopó belső gyarmatosítók, hódító idegen sejték. Bandi parancsára Racine és ajoj! Bossuet műveit kellett olvasnom a keserveim ellen. S Buffon természetrajzát. A szabatos stílusáért.

Amennyire ismerem a könyveimet, lassacskán használt is a gyógykezelés.

Ő huszonhárom éves volt, én húsz. „Ha majd olyan öreg leszel, bikfi, mint én”, mondogatta szomorkásan. „Mit tudod, te pupák, milyen jólesik a nap az öreg csontjaimnak” — köszöntötte a márciusi tavaszélot. Birka együgyűséggel hallgattam merengéseit az elszállt fiatalságról, amelyet én tesztettem meg. A védenca és fegyverhordozója.

Sok esztendő múlva, egy következő párisi időző-sünkön, amikor már vele szemben is megvítam függetlenségi harcomat, a Dôme kávéház terraszára hívott egy este. Kivettem a szavaiból, hogy újabb szerelmét akarja elővezetni. Valami újabb néger óriásnót, gondoltam viszolyogva.

Nagyon csinos és nagyon tisztos leányzóval ült az asztalnál. Ha jól emlékszem, középen volt elválasztva a lány síma, sötét haja; látszott, hogy megnevelték odahaza, messziről érzett rajta a polgári otthon s hogy bérnyált és áldozott valamikor. Egyenesen puritán benyomást tett rám, szoknyás jansenistának néztem. Olyan lány volt, aki még síhederekben se támasztott rögtön ágy-képzeteket. (Bocsánat, ha utólag bántva érzi magát a világhírű írónól!) Ismerve Bandi nemi életének tragikomikus alvilágát, határtalan volt a csudálkozásom. Megtudtam, hogy a lány a Sorbonnera jár, tanárnőnek készül, Simone

Egy baseli teológus Budapesten

A budapesti „Nagyvilág” című folyóirat Friedrich Dürrenmatt-hoz címzett nyílt levelet tett közzé. A mértékártó és igen udvarias írásból kiderül, hogy napjaink irodalmának e svájci „fenegyereke” néhány hónappal ezelőtől megérkezett a vasfüggönyön túlra is és feltűnt, szinte kinosan nagy sikert aratott Magyarországon.

„Értelemiségünk az utóbbi időben egyszerűen lelkesedik Önért!” — olvashatjuk a nyílt levélben — „azok is, akik hívei a nálunk fennálló politikai rendszernek, azok is, akik nem hívei, azok is, akik egyben-másban hívei, egyben-másban azonban fenntartással élnek.”

A „Magvető” könyvkiadó nemrégiben „Baleset” címmel kiadta Dürrenmatt néhány novelláját, köztük a mindaddig legkitűnőbbet, a világhírű lett „Panne”-t (amelynek címét baleset helyett inkább defektnek, vagy motorhibának lehetne fordítani). A Néphadsereg Színháza tavasszal bemutatja a szinte valamennyi európai színpadot megjárt „Öreg hölgy látogatását”. A nyílt levél írója (hiszen mit is tehetne mást) megmagyarázza Dürrenmattnak, hogy azért szeretik és csodálják a drótszövényen és a kettős aknazáron túl, mert „mindaddig a polgári kultúrát, mint Ön, aki ennek a polgári kultúrának egyik legkiválóbb képviselője”. S azért is, mert „aligha tudja bárki jobban Önnél, hogy az a komfortteljes világ a sötétben robog a semmi felé”. A sötétben a semmi felé robogó komfortteljes világ alatt elsősorban a mai Svájc értendő, a hasonlat tehát, s talán a prófécia is, amelyet a pesti levélíró Dürrenmatt műveiből kiolvasni kénytelen, véleményem szerint meglehetősen túlzott. Bizonyítási anyagként a „Panne” című novella fekszik a levélíró asztalán, az az alig nyolcvan oldalnyi kis remekmű, amely egy csapásra megszerezte a svájci fiatalembernek a világhírt. Miről szól a „Panne”? Nagyon röviden: Alfredo Traps, középkorú textilügynök, üzleti útja alkalmával motorhiba miatt kény-

telen egy éjszakát valamely svájci faluban tölteni. Megismerkedik néhány nyugdíjas öregemberrel, ezek vacsorára hívják s megkérlik, legyen részt vesznek estői játékukban. A játék: törvényszéki tárgyalás. A nyugdíjas öregek egyike ugyanis bíró volt, a másik ügyész, a harmadik védőügyvéd. Jelen van még a hóhér is, aki nemcsak öreg kora, de a fennálló törvények miatt sem folytatja már mesterségét. (Svájcban, mint ismeretes, eltörölték a haláltbüntetést!) Traps, hogy elűzze a falusi fogadó unalmát, örömmel elfogadja a meghívást s vállalja a játékban a vádlott szerepét. A vád — mint az öregek társasjátékában gyakorlta szokás — a betévedt vendég egész élete.

A vacsora s a vacsora közben megkezdődő törvényszéki tárgyalás vidám hangulatban folyik. Az urak sokat isznak. Lassan fény derül Traps múltjára. S arra, hogy a textilüzlet alapjában véve közönséges gazember, aki karrierje érdekében könyörtelenül rúgott félre mindenkit s végül, ha közvetve is, de részes azok és elviselhetetlen főnöke hirtelen halálában. Elhangzik — barátságos koccintgatások közepe — a vád-és védőbeszéd, majd az ítélet. Halál! A tökéletesen berúgott öregek nekiállnak, hogy ünnepélyesen írásba foglalják az ítélet indoklását. Traps a szobájába megy és felakasztja magát. Ezen a történet, meglehetősen száraz, tömör, nagyon modern német nyelven írva, amely már nem ismeri a körmondatokat, de a film-párbeszédhez rövidségére emlékeztet. Dürrenmatt kevés jelzőt használ, a leggyyszerűbbet mindig, azaz aztán biztosra megy, öt-hat szóból álló képei vagy jellemrajzai csupa telitalálat. Azt hiszem, ez a módszer s természetesen a mindig gondosan kidolgozott virtuóz alapötlet rendkívüli sikerének titka. Mert Dürrenmatt ma a német nyelvterület legnépszerűbbje, noha nem üstökös-ként tűnt fel, inkább,

mint nagytudású és energikus üzletember, a helyzet tökéletes ismeretében meghódította a piacot. A mai közönségnek, a modern embernek ír. A nyugati embernek, s ezért természetes, hogy győzött Budapesten is. Az, amit a magyarországi levélíró bizonyítani szeretne, hogy Dürrenmatt a polgárság csődjének, sőt közeli pusztulásának krónikása, olyan tévedés, amely az ismert politikai helyzet s az ebből származó, menthetetlenül vicinális világszemlélet következménye. Dürrenmattot nem lehet Cinkotáról megítélni, nem lehet egy vagy két novella alapján megítélni, ahhoz sokkal jobban kellene ismerni a világ nagyvárosainak mai ritmusát, az országutakat, a pályaudvarokat, a repülőtereket s főként, jobban kellene ismerni Dürrenmatt filmjeit, televíziós darabjait, hangjátékait és komédiáit. Ez a svájci fiatalember (36 éves), aki meglepő módon Európa egyik legunalmasabb városában, Baselen teológiát tanult és soha semmiféle különös kalandot nem élt át, korunk irodalmának legizgalmasabb történetét találja ki. Technikus író, ha szabad ezt a kifejezést használnom. Hosszas töprengés után sem jut eszembe más, ami jobban megközelítené a hideg vázlatot, amellyel Dürrenmatt híveiül kényszeríti a mai olvasót, elsősorban talán az egyre szélesedő műszaki értelmiséget, az orvosokat, a kereskedelemből szakembereit és az egyetemi ifjúságot. E technikus alkotói módszer nagyjából a következő: Van egy alapötlet. Egyszerűnek látszik, szinte pofonegyszerűnek, tiszta és hűvös, mint napjaink valamilyen találmánya, az autótelen, a fotocellás szállodaajtó, vagy a transzkontinentális repülőgépek biztonsági berendezései. Később, amikor már a novella felén túl jutottunk vagy a színházban elcsengtek az első szünetet, kiderül, hogy ez a rendszerint eddig még soha nem látott és hallott alapötlet valójában na-

gyon is bonyolult. Epp annyira, mint korunk egyszerűen működő találmányai. Legtöbbször fantasztikus is, józan észsel alig hihető. De Dürrenmatt olyan nyugodt logikával ír, amilyen nyugodt logikával egy benzínmotor vagy egy radarberendezés működik. Mindent elhiszünk neki. S nemcsak a bravúros alapötletet s annak kiszámíthatatlan következményeit élvezzük, hanem azt a kristályosan világos, műszeres technikát, ahogyan Dürrenmatt a kezdetől az egyetlen lehetséges befejezésig halad. Közben pedig aprólékosan realista: alakjai a legmagabb és leghétköznapibb nyelven beszélnek, a helyszínek az európai átlagember számára ismerősebbek gyakran a saját otthonánál. De ez a realizmus is csak azért van, hogy a káprázatos ötlet teljes diadalát szolgálja.

S mi a mondanivaló, mi az „eszmei tartalom”? Azt hiszem, Dürrenmatt nem sokat gondolkodik rajta. Tartok attól — horribile dictu — hogy nem akar mást, mint a ma nyugati közönséget, ezt a technikai csodákon, nyitott határokon nevelődött, kevés idővel

rendelkező, a logika bűvészmutatóványait kedvelő közönséget elszórakoztatni. Ugyanakkor minden írásában, még pompás, irodalmi értékű bűnügyi történeteiben is egyértelműen tör lándzsát a humanizmus mellett. Ez a két tényező pedig olyan irói magatartás, amelyet Budapesten hivatalosan nem lehet elismerni. Meg kell tehát magyarázni Dürrenmattnak — még hozzá Cinkotáról — hogy a „Panne” Alfredo Trapsját azért száműzte egy ostoba motorhiba miatt a nyugdíjas törvénykukacok közé, hogy bebizonyítsa: „az üzletember szükségszerűen bűnös”. De vajon miért írta a többit? Miért írta a „Herkules és Augias istállója” című komédiát, a „Hóhér és bírája” című televíziós játékot, a „Fényes nappal történt” című filmet? Félek, ha Dürrenmatt többi műve is megérkezik Magyarországra, a pesti kritika megoldhatatlan probléma elé kerül. Olyan íróval találja szembe magát, aki a nyugati technika ritmusát dolgozza fel irodalommal, anélkül, hogy gépkéről vagy munkafolyamatokról írna, akinek meghökkenő ötleteiben és remek dialógjaiban új formát ölt az író és olvasó örök szövetségének legelső alapeleme: a gondolkodás szabadsága. Örvényes András

GAÁL ENDRE:

EGY ANGOL MESTER

Amikor pár éve az egyik sajtókonferencián a kritikusok megkérdezték Bruno Waltert, a páralan Mahler — Toscanini — Walter karmester-triász legfiatalabb és még élő tagját, hogy kit tart ő a legjelentősebb kortárs komponistának, a híres dirigens hahozás nélkül Ralph Vaughan Williams nevére mondta. Bruno Walter válasza, noha Sztravinszkij és Hindemith mellőzését jelentette és a név az angol zene ismerőit kivéve a világ számára talán keveset mondott, becsületet felelt volt.

Akár elfogadjuk feltétel nélkül Bruno Walter ítéletét, akár nem: az ítélet mindenképpen indoklást igényel és a magyarokat hasonlókat keres. Nagyon kézenfekvő az a kapcsolat, ami már életkori alapon is Sibelius felé mutat. Sajnos, bármennyire tetszős is kettejük párhuzamba állítása, az egészen nem sok joga van. Ralph Vaughan Williams esetében a népzenei indítékek és a humanum meg nem alkívó következetessége inkább a gerinces Bartók felé mutat, arról nem is szólva, hogy míg a finn zeneköltő élete utolsó három évtizedében teljesen megállott a komponálásban, az angol mester az utolsó pillanatig bámulatosan aktív maradt és utolsó, vagyis a IX. szimfóniája partitúrájának revízióját befejezve, halála napjáig ellenőrizte annak régi barát: Sir Adrian Boult vezényelt londoni hanglémez-felvételét. További analógia, párhuzam és egybevetés nyilvánvalóan szükségtelen. Ralph Vaughan Williams is csupán önmagával azonos és azonosítható és ha sok alkalmi kompozíciója is akad, sok olyasmi, ami a hallgatónak csak bizonyos köréhez szól, végeredményben olyan próféta, aki az angol közönséghez szól, de az emberiséghez intézte üzenetét.

A próféták — mint a Biblia is tanúsítja — a válságos korszakokat jellemzik és többnyire vidékiek. Ralph Vaughan Williams e tekintetben kedvező körülmények közé született. Apja vidéki plébános és ez szinte kötelezi arra, hogy elmélyedjen az egyházi zenében. A családban sok a bíró s a puritán bíró nemcsak rendezi és kérdőre vonja a világot, hanem ezt elsősorban önmaga portáján cselekszi. Így nem véletlen, hogy az ifjú kezdeti zongora-, hegedű- és összhangzattani tanulmányait két olyan magasrendű fórum, mint Cambridge és a Royal College of Music tetőzi be. Ralph Vaughan Williams a meggyőződés tekintetében már a tanulás éveiben sem hajlandó kompromisszumra. Akár a megszállott Bartók, nem a tetszős, a szép, hanem az igaz kifejezésre törekszik s minthogy tehetsége lassan érik, rendkívüliség helyett a tanárok csak a makacs különbséget érzékelték.

Azokkal szemben, akik nemcsak zenét írnak, de kitűnő üzleteket is kötnek, Ralph Vaughan Williams karrierje lassan alakult. Ebben nincs semmi rendkívüli, ha megfontoljuk, hogy tőle származik az az alaptétel, mely szerint „ha a

művészet szilárdan gyökerezik a lélek talajába, ez többet ér, mintha megnyernék az egész világot”. A gondolat Bachra emlékeztető hitvallás. Am nemcsak ez emlékeztet a kántorok kántorára, hanem a szakmai felkészültség alapossága is. Ralph Vaughan Williams 36 éves és Elga, utódjaként emlegetik, amikor Max Bruch után a nála három évvel fiatalabb Ravelhez megy tanulni. Aki Angliában tehetségében bízva, benne látták a nemzeti zeneművészet tüzeinek újra szitóját, azt hitték, hogy mint brit komponistát elvesztették. Amikor azonban hazatér, London szímfőnök, Tallis fantáziát komponál és megírja az On Wenlock Edge dalklust, ami még Schubert után is figyelmet keltő alkotás.

Amikor 85 esztendőskorában meghalt, az alkotások roppant tömegét hagyta hátra. Érdekes, hogy akárcsak Bartók Béla és Kodály Zoltán, nála is a döntő élményt a népzene szolgáltatta. Az egyszerű dalok szabad ritmusa és az egyházi hangnemek szigorúsága egyaránt determinálja rendkívül egyéni és kifejező stílusát. Walt Whitman szövegére írt első szímfőnida, ez a négyteteles szimfonikus kantáta hűen kutatva a beszéd zenei elemeit. De nemcsak ez a „Tenger”, hanem a „London” és a következő „Pastorale” szímfőnida programra támaszkodva épül. Minden szímfőnidaiban az elsőtől az összefoglalás jellegű kilencedikig, megmutatkozik az új. Sohasem használhatatos szakmai fogásokat és az ügyetlenséget is megköszöntötte, ha éppen az illető saját meggyőződése hibontásához. Zenéje ritkán ragyogó és Brucknerhez hasonlóan semmi erotikus nem csábítja. Valóságos, sőt mélyen vallásos, de sohasem tömjénes és még kevésbé teológikus. Melódiai messze állnak a szimmetriától, a ritmus gyakran kisklik a metronom ketyegéséből, a harmóniak vokális és korális ellenpontot asszociálnak és a hangszerelés semleges vagy felhőkön át zengetes. Akinek pedig fúgaszerű megnyilatkozásra fáj a foga, az ne mulassza el a VI. szímfőnida fíndéjának a meghallgatását; ehhez a kísérteties alkotáshoz hasonló nincsen az egész irodalomban.

A kilenc szímfőnida kívül kamaraművek, koncertek, kórusművek, operák, balettek és a himnuszok légióját találja a kutató. Színpadi művei sohasem arattak döntő sikert, de a „Jobb” balett tökéletes műremek és a mélyenszántó témának dramatikusan is nagyszerűen dolgozza fel. Egyházi vonatkozású alkotásai rengetegében, bár a g-moll misét a liturgia és a koncertélet egyaránt szívesen kamatoztatja és VI. György koronázására írt ópusza is sokkal több, mint bármely más szokványos ilyen alkotás, a páma gyönyörű anglikán himnuszait illeti. Ralph Vaughan Williams, bár nyelve teljesen modern, sikerrel közelítette meg a régi himnuszok költészet bensőséges világát; műveit — véleményem szerint — Bach János Sebestyén is szívesen vallaná magáénak.

a neve. Simone de Beauvoir. Tudnom kellett továbbá, hogy egyenes — vagy oldalági? — leszármazottja Roger de Beauvoirnak, aki a francia romantika egyik altrombitása és George Sand szeretője volt. Ez utóbbit egyébként igazán nem lehetett különösebb ismertetőjének tekinteni 1848 táján. A szédítő tülekedésben. Bandi szemmeláthatóan sokkal büszkébb volt az előneves rokon ósre, mint a lány.

Simone hamarosan eltűnt a szemem elől; tanárnő lehet valahol vidéken, gondoltam egyszerűen, majd nevestől együtt elfelejtettem. Csak a háború után neszelttem föl, amikor eljutott Budapestre a könyve: Le Sang des Autres. Simone de Beauvoir?... Simone de Beauvoir?... Ejnye, de ismerős név! Honnan is harangozik? Aztán eszembejött a kávéházi terrasz s még egy-két meleg nyári este a Montparnasseon, ahová a két háború közt felgyűltek a világ törvényhozói. Vagy legalább is azok, akik törvényhozónak képelték magukat.

Némi keserűséggel töltött el, hogy a híres aszszonynak nyilván régesrégén kiesett az emlékéből toporzékoló gavallérja, a vicserítő és öklirázó, más-kor meg gógicselő s ölbe kéredzkedő Tarzán, aki Fejtő hasonlatával élve klasszikus francia kertté szerette volna nyelni zilált dunavölgyi lelkét s hozzáteszem: átöröklött súlyos terheltségét.

Mekkorát tévedtem! Fejtő cikkéből s e cikk nyomán aztán a könyvből is megtudtam, hogy Simone de Beauvoir pontosan emlékszik Turauskas finto-raira, kitöréseire, őrijító szokásaira és olthatatlan epekedésére a polgári rend után. Még egyik kedvenc s előttem is sokat emlegetett s minden emigráns által gyötrelmesen átértett mondasára is emlékszik: „ha tudnák a franciák, milyen szellemes vagyok én magyarul!” Az volt csakugyan. Szellemes, világos, csiszolt. A papíron. Mindig csak a papíron. Mert az írás megvalósult ábránd: szabályos Le Nôtre kert volt; az esetenül vagy gondatlanul író mai fiatalok elé néhányadmagával éppen őt állítanám gyógykezelő példának. A magyar széppróza egyik leggon-dosabb és legelegánsabb munkását.

De a sors szeszélyes tréfájából az éles vonalakkal, dinamikus megörzött rükkörkép a francia asszonyban semmiképpen sem emlékeztet arra a képre, ahogy Bandi-Turauskas önmagát látta. Ellenkezőleg. A katolikus hitben nevelt polgárisasszonynak, aki szülői környezet s gyermekkori áhítata ellen fordulva, permanens lázáddal eljutott a kommunista Kína nyakló nélküli dicséretéig, a magyar fiatalember egy illemkedő b a r b á r volt! Érezhetően még ma is bosszantja, hogy „vastag ajkai” folyton ilyen szavakat forgattak: finomság, kecsesség, báj, tapintat. S azt a szót is, amelyre ő talán nem, de én nagyon jól emlékszem. Mérték! Medve vagyok, tudom, mondogatta, de milyen kecses! S azt is, hogy ő olyan elefánt, amely selyemszörű ölbe a lelke legbelsejében. A lázadó katolikus polgárlány, Sartre későbbi élettársa felbőszült a barbár udvarló sóvár-

gásán a polgári rend és életforma után — (talán a lány fejét is telebeszélte copfos őseivel, aki orvos volt II. József alatt) — s azon a megatalkodott igyekezetén, hogy viselkedésben minél elragadóbbnak, írásban minél klasszikusabbnak hasson. Nem gyanította s úgy látszik, visszaemlékezve se gyanítja Simone de Beauvoir, hogy ez a jóindulatú szörnyeteg, aki néha még önmagának is kibírhatatlan volt, a francia udvari kultúra szabályaival s a jozefinista polgárság erkölcsi normáival próbálta fékezni magát. Mert az ő feldúlt belseje aztán sokkal alaposabb kezelésre szorult, mint annakidején az én fajsirató romantikám. Fejtő írásának legjobb része éppen ezekre a vak foltokra mutat rá az életrajzban.

1940 elején, a „drôle de guerre” alatt, csodával határos módon kivergődtem Párisba. Kegyetlen tél volt, sarkvidéki száraz szél száguldozott az utcákon. A szálloda előtt beleütköztem egyik közös barátunkba. Akkor már elesett a lengyel bástya; e g y hotelben laktam a menekült s később Londonba áttelepült varsói kormánnyal. (Ma már emléktábla áll a falán.) Mi van Bandival? — estem neki a kérdéssel. Hát nem tudod? Katona! Döltünk el a kacagástól.

Később számtalan forrásból s fantasztikus történetekkel fűszerezve megtudtuk, most pedig Fejtő is megírja, hogy Bandi bizony „drôle de soldat”: furi katona volt abban a furi háborúban. De nem volt furi hős. Úgy tudja a legenda s szeretném, ha igaz lenne, hogy sebesült bajtársát akarta megmenteni, amikor golyó érte. Egy sebesült bikficet. Elestett Franciaországért s Franciaországban azért a Magyarországot, amelyet Mikes Kelemen, Bessenyei György, Bacsbányi János, Justh Zsigmond, Riedl Frigyes, Ambrus Zoltán, Heltai Jenő, Kosztolányi Dezső s az Ér és a Szajna között vergődő Ady Endre testesített meg előtte.

Egy kávéházban szoktunk volt összeülni a Szent Mihály út végén, ahol valamikor föbelőtek Napoleon kedves katonáját, Ney marsallt. Ott ágaskodik a szobra a kivégzés helyén; kivont karddal rohan a Berezina hídjára. Pár hónap előtt, egy sugaras ösvégi alkonyatban fölkerestem a kávéházat a szobor mögött. Sűrűn benőtte a folyondár az oszlopait, sokkal szebb, mint a mi időnkben. De a székek, asztalok és pincérek már nem tudnak Turauskásról. S nem emlékeznek rá a párisi utcák sem, ahol vicserítva s öklét rázva rohant utánam, utánunk, mert — milyen jól mondja Fejtő! — hibát talált a szörendünkben:

A Cluserie des Lilasban egyik sem ül helyén, Bandit tiz éve láttam s nem láttam többet én.

Tudok a sok halálról, Páris nem tudja ezt, a visszanyírt platánsor új évszázadba kezd...

Eleven kő

Vajay Szabolcs új regénye, Amerikai Magyar Kiadó, München

Vajay új könyvében van valami, ami Queneau híres (vagy hírdet?) „Exercises de Style”-jére emlékeztet. A francia író, mint ismeretes, két lényegtelen kis jelenetet (mindkettő ugyanaznap egy párisi autóbusszon játszódik le) „eleven-t meg”. A meglevenítés módja, hogy a két kis köznapi történetet kilencvenkilencszer mondja el, mindig más és más stílusban, más fénytörésben, más érzelmi, intellektuális vagy politikai előjellel, nagyképűen és jassz-tempóban, érzékenyen és durván, jelzőgazdagsággal és jelzőtlenül — tükrözni akarva a múlt és a jelen stíluslehetőségeinek egész skáláját. Queneau egyik francia kritikusa annak idején megjegyezte: „Ha a stílus: az ember — annak az embernek, aki elvesztette önmagát, nincsen tulajdon stílusa.”

Vajay más eset. Ő — érzésem szerint — még nem találta meg a stílusát. Igényes író. A nagy feladatra az előtanulmányok sorával készül. Két tanulmánykötete — „Egy füst alatt”, s „A szentelt berek” — arra vall, hogy klaszszikus szemlemben fogja fel az írásművészetet. A szentelt berekben Julien Greenről, Camus-ról, Lagerkvistről, Malapartérről, Sartre-ról, Moraviáról, Pierre Cascarról, Borgesről és más nagyokról ad irodalmi portrékat, s közül részleteket ez írók legjellegzetesebb írásaiból. A könyv a magyar olvasónak ajándék, Vajay szempontjából pedig stíluskiegészítés. A szemelvények fordításában meghatározó alázattal, vasszorgalommal és meglepő sikerrel adja vissza e nehéz és sajátos zamatú szerzők irályát. A tanulmányíró-fordító a mestere stílusába behatolva, a maga magyar nyelvének érzékenységét, s kifejezési lehetőségeit igyekszik növelni, igen sikeresen. E munkásságát elsősorban az teszi lehe-

tővé, hogy Vajay a szó jó értelmében magyar filológus, ismereti ó-magyar nyelvet, s az aranyjános modern magyart, s stílusérzékét nem tompította el sem a Gömbös—Bárdossy, sem a Rákosi—Andics korszak nyelvrobolása.

Új regénye, amely a forradalom előestéjén nyerte el a Madách-díjat, szintén stílusgyakorlat. Az Eleven kő: egy hat évszázad viszontagságaival dacoló útszéli kőkereszt, amelyet végül a falu pártbizottsága rendeletére döntenek ki. A könyv így inkább keretes elbeszélés-gyűjtemény, s a tíz történetet a különböző magyar korok stílusában elevenedik meg. A kereten kívül a történeteket egy morális attitűd foglalja egységbe: „a földi lét legnagyobb erőpróbája: emberszabású embernek lenni”. A bölcs öreg kőkereszt elveti az „istenszabású embert”, különféle megszállottságok bábját, ugyanúgy, mint a pusztán racionális gondolkodó-gépet, vagy a teljesen testi embert, akinek egyetlen igyekezete: irháját valahogy megmenteni a jobb- és baloldali előjelű történelmi orkánok idején.

A könyv igényes és érdekes, s feltétlenül megérdemelte a Madách-díjat. De e sorok írója olvasta Vajay Szabolcs legújabb regényét, a „Lánc”-ot is, amely idén jelenik meg. A Lánc is voltaképpen stílusgyakorlat, történelmi regé, melyben mélylélektani analízisek, régies stílusgyakorlatok, expresszionista és szürrealista meglevenítési módok váltakoznak. Itt az ideje, hogy Vajay megtalálja önmagát, megtalálja témáit, eldöntse, hogy a sok kísérletezés és még több kitünő előtanulmány után: mi legyen belőle, történelmi regényíró, vagy a ma krónikása. Úgy érzem, hogy Vajayt egész élete s hajlamai az utóbbira predesztinálják.

P. H. Gy.

Szellemidézés

(Karinthy Ferenc színműve. — Szépirodalmi Könyvkiadó)

„A közelmúlt magyar irodalmában járatos olvasó bizonyára fel fogja ismerni a „Szellemidézés”-nek azon néhány mondatát és azt a jelenet-részét, amelyet a darabban idézni bátor voltam” — írja Karinthy Ferenc nagy közönségikert aratott darabjának kötetkiadásához fűzött utószavában. A jelenet-rész Karinthy Frigyes „Találkozás egy fiatalemberrel” című írásából való, de a közelmúlt magyar irodalmában járatos olvasó majdnem az egész darabot ismerheti Karinthy Ferenc két elbeszéléséből, amely annak idején még a budapesti Irodalmi Ujságban jelent meg. Az elbeszélések és a darab közötti változás jelentős: azokban a főhőst Karinthy Frigyesnek hívták, ebben Donáti Sándornak. A változás szimbolikus: a darab egy író sorsa helyett az Írórsort, sőt az Embersorsot szándékosan megjelölték, állítólag csupán múltidéjű, az 1938-as évhez kötött érvényű. Az általánosítás sikerült, mert bár az olvasó egy percre sem tudja elfelejteni, hogy a Donáti Sándor név Karinthy Frigyeset takarja, ami a színen lejátszódik, az mégis tipikus jelensége, az inkább betegsége a magyar életnek, különösképpen a magyar értelmiség életének.

A dráma tartalma: Donáti Sándor felörlődése mind az egyéni, mind pedig az országos gondok között; mindennapos harca, hogy megírja végre főművét, elmondja életbölcességét és e harcban valott mindennapos kudarcát.

„Amióta ebben az országban írni-olvasni tudnak: itt minden nemzedék úgy jött, száz százalékos programmal, hogy a világot indult megváltani... És mi lett belőlük? Egy is megváltotta?... Miért éppen nálam huhogsz? Eridj, keress meg a régi barátaidat... Golyóval a fejükben, még a koporsóban is részegen... Beszélj a némákkal; keress meg, akik úgy elfutottak, maguk se tudják hol kucorognak!... az idő, úgy látszik, okosabb: a mi nagyszerű száz százalékaikból szép lassan, feltartóztat-hatatlannal megvalósít — valami keveset. Talán csak három, négy százalékot: néhány taktust a szim-

lóniából. Mindig csak ennyit, de mindig újra ennyit... Igen, igen, a történelem is így dolgozik... Ahogy a természet: ilyen óriási selejttel...”

Ez a darab tanulsága. Hogy ez nemcsak 1938-ra, hanem 1958-ra is vonatkozik, az csak természetes. Az, hogy a darab a forradalom után készült el, szintén magától értetődő. A második világháború előestéjén uralkodó és a forradalom után eluralkodott kilátástalanság létköre meglehetősen hasonló egymásra, különösen, ami a hatalommal szemben kényszerű csődöt mondott értelmiséget illeti.

A „Szellemidézés” fent idézett moráljának csak egy a fogytékossága — könnyen félreérthető, könnyen adhat megerősítő tápot az ősmagyar betegségek, ugyanis ennek: „Ha az idő csak két-három százalékot valósít meg, minek szízelni akarni?” Pedig a darabban kimondják, hogy száz százalékot kell követelni, még ahhoz is, hogy kettő-három megvalósuljon. És a darabnak igaza van — a hétköznapi életet illetően. Donáti Sándor, a magánember számára megnyugvást adhat az a tudat, hogy politikai, társadalmi s egyéb ilyen irányú vágyai a történelem folyamán, lépésről lépésre ugyan, de megvalósulnak. Donáti Sándor, az író, számára azonban a 2—3 százalékos megvalósulás nem adhat megnyugváshoz alapot, s ezért a darabnak szerintem hibája, ha egyetlen hibája is, hogy Donáti Sándort az utolsó felvonás végén önmagával megbékélve hagyja magára, vagyis hogy a töredéket szentségesíti.

A kivitelezés kitünő. Mind a figurák, mind a párbeszéd, mind pedig a jelenetek ülnek és a megszólalásig valóságok. A befejező jelenet: az idős Donáti Sándor és a szobába besétáló fiatalkori önmaga közti párbeszédbe kivetített belső monológ pedig (amelyikből fent idéztem) költőien szép és hatásos, és merem mondani, nemcsak azért, mert a mai magyar olvasó, illetve színházlátogató legaktuálisabb kétségére ad nyugtató választ.

(andrás)

TÚZ TAMÁS:

Analízis

Elemezni a mondatokat
a kőbe kapart bölény ősz mozdulatát
elemezni magam is ha létova újjam
ir vagy a holdra mutat mily bonyolult
feladat vagyok én bonyolult minden izem
levél ha a fáról lelibben így ősz időtájt
ül a rögön vagy táncol a szélben
mit akar hova száll hol leli végét
csupa mesterkedés a világ mit alig értek
ametsztek ragyogása néma dacos
törvényekkel a mélyben sugarak
égetik bőrömet agyag mivoltom kővé keményedik
eszmém művé megegyül barlangkőri rajzá
mit az utókor bizonyára lefitymál
sivatag lelküetem sárga homokján
micsoda madarak árnyképe suhan már
micsoda felhők ütöttek tábor
piramisaim kockakövein
hol vannak most a fáraók
kikre esküdtem egykor hol Isis Osiris
haltestü autók sirálylejtésű gépek
szárnyakkal uszonyokkal új felistenek
előnt az alázat ha fuvallatuk érint
s dideregve húzza magát meg szívemben Homérosz
mértékeim elavultak a hurokat rozsdá emésztí
démoni új dalt kellene pengetni bátran
hogy megremegjenek a bábék újra
s lehulljanak az úri rakéták
de nincs akarat se sámsoni dac már
vacogó fogaimba kapaszkodik a szó is
ha majd az alvilág napon sütkérezik kacéran
nem kell-e hárfámmal egy odvas zugba bújnom

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Magyar diáknymor Angliában

Nyomorunk újabb ijesztő példával találkozunk. Megtudtuk, hogy télvíz idején sorra vesztjük el nagy garral beharangozott ösztöndíjunkt s a legnagyobb létbizonytalanság fenyeget. Különösen aggasztó volt az angolai Rockefeller ösztöndíjak elvesztéséről olvasni (mivel ilyen ösztöndíj alig volt valakinek, akik azonban ezt kapták, azok változatlanul élvezik). Nem kevésbé volt elszomorító a World University Service nevű imperialista ügynökség hihetetlenül mélyre süllyedt kalmáraitól olvasni, akik mindössze uzsorakölcsönt hajlandóak adni a magyar diákoknak. Erről értesülünk a budapesti „Esti Hírlap” tudósításaiból!

Életszínvonalunk katasztrofális alacsonyágához tartozik az is, hogy heti öt font alatt még London legtavolabbi külvárosában sem kapunk szobát. Így hát bizonyára érzelmi káprázat áldozatai mindazok, akik heti másfél és három font közötti lakbért fizetnek belterületen.

Mi, akik már két éve élünk Angliában, még hosszasan tudnók folytatni a diáknymor döbbenetes jeleinek felsorolását. Talán azzal kezdenék, hogy ebben az országban, ellentétben a népi demokratikus gyakorlattal, a diákok kizárólag ösztöndíjuktól kénytelenek megélni, mivel az nem pusztán zsebpénz és nem mindazon luxus-cikkék megvásárlásának eszköze, melyre a magyarországi 100—300 forintos átlag-ösztöndíjuktól futottal a diáknymor másik kiáltó jele, hogy a szünidőben a diákok fizetett állásokba mennek: a teljesen elembertelenedett angol tőkés társadalmi rendben nem lehet sem Sztalinvárosokat önként és ingyen építeni, sem utakat, sem vasutakat, de még csak vajamirevaló mocsárlecsapolási munkát sem kapnak itt a diákok a nyári szünetben (ellentétben például irigyléreméltó diáktársainkkal, akik számára a párt és kormány lehetővé tette az ingyenes nyári munkát a Hanságban). Ilyen körülmények között az is érthető, hogy az élet üressége elől való menekülés egyetlen eszköze az utazás a szünetben. Erre kényszerülnek az angolai magyar diákok is. Statisztikai adatok pillanatnyi hiányában csak azt a feltevést merjük megkockáztatni, hogy a Franciaországba, Németországba, Belgiumba, Ausztriába utazó diákok száma ez év nyarán lényegesen túlhaladta a Budapestről nyugat-európai nyári útra induló magyar diákok számát.

Az sem kétséges, hogy alpjában véve a diákok által vásárolt írógépek, rádiók, fényképezőgépek, biciklik és motorbiciklik nem élet-színvonaluk magasságát bizonyít-

ják. Mindezek az élet igazi problémáiról való figyelemelterelés, a politikai elnyomás és gazdasági kiszámányolás furfangos eszközei.

Komolyra fordítva a szót: a hazai pártbürokraták vágyálmaitól eltekintve, mindenki előtt, aki helyzetüket ismeri, világos, hogy az angolai magyar diákmigráció problémái nem anyagi természetűek. Problémáik részben közösek az egész világ gondolkodó fiatalágának problémáival, azokéval, akiknek megengedik, hogy problémáik legyenek. Akiknek nem magyarázzák meg rendszeresen, hogy

a kollektív vagy kevésbé kollektív vezetők minden rögöt atyailag elsimítanak előttük, s hogy minden-nél ragyogóbb jövő várja őket. Másfelől pedig, ezeknek az angolai magyar diákoknak a gondolai azonosak mindazok gondjával, akik húsz egynéhány éven át megszo-kott környezetüket egy újjal cserélik fel, akik egy idegen nyelv, kultúra és társadalom kezdeti buktatói között igyekeznek magyar emberek és szabadok maradni.

P. J. egyetemi hallgató
(London, W. C. 1.)

„Egy ugrás előre — három lépés hátra”

(Folytatás az 5. oldalról.)

Az ideológiai ür betöltésére Mao Ce-tung sokkal komolyabb kísérletet tett. Komolyabbat nem abban az értelemben, hogy ő okosabban és alaposabban „fejlesztette volna tovább” a marxizmust, mint a jugoszláv teoretikusok, hanem egyszerűen hatalmi súlyánál fogva. Sztalin halála pillanatában kétségkívül ő volt a világ legtekintélyesebb marxistája. Ideológiai működése fontosságát fokozta az a tény, hogy Mao — mint azt hívei folyton hangoztatják — egy elmaradt ázsiai országban dolgozta ki a „gyakorlati utat az átmenethez a kommunizmus felé”. Kína példáján — szerintük — nemcsak az ázsiai kommunista országok, hanem Ázsia és Afrika nem-kommunista elmaradt országai is okulhatnak. Ezek a gyarmati sorból most kibontakozó országok, ha gyorsan akarnak iparosodni, nem a szovjet, hanem a kínai minta szerint haladhatnak előre, felhasználva a mezőgazdasági-ipari kommunaseregekbe tömörített embermilliók izomerejét, s Mao felfedezését, hogy kistermeléssel is lehet nehézipari bázist teremteni.

Átmenet a visszakozásba

A kínai sajtóban számos utalás volt arra, hogy nem Hruscsov, hanem Mao dolgozta ki azt az összefüggő új ideológiai programot, amivel meg lehet semmisíteni a jugoszláv-magyar revizionizmust. A pekingi rádió például tavaly május 28-án Mao elnök ideológiai továbbfejlesztését a „jövőt építő hatszázötven milliós kínai nép kollektív bölcsessége megnyilvánulásának” minősítette. Tudományos és katonai intézetek külön osztályokat állítottak fel Mao politikai, gazdasági, népesedési, stratégiai, mezőgazdasági, iparfejlesztési stb., stb. tanai tanulmányozására, s a kínai forradalom vezetőinek életrajzaiban egyre gyakrabban tűnt fel a jelző: „a nagy Mao hűséges fegyvertársa”. Két évvel azután, hogy

Intelem

Az érdes kő teremtetett a bátor napok legszebbikén A víz alatt korall nyílt A túlvilági zápor felhőt evett és sárga porit kavart

Tüzet csiholj és kérj a vig haláltól vigasztalásul még egy szép nyarat ha már veszendő gyönyörű hazádból emlékül csak egy porló rög maradt

Nem köznapi hatalmak hengerelnek Unneppé enyhül régi zord fegyved s száz szögletén a mosoly ver hidat

Ha majd a síkon tornyosul a szél már s tarlóidon a bosszúéhes tél jár szedd sátorfád és öldöklő nyilad

Bolygó gyanánt

Teljes birtokba venni a tiszta lényeket hogy el ne vesszen semmi ami már vérre megy

ami a lelket adja a kardél-szellemet föltornyosul a napba s a tengeren remeg

Egyémarkolni bátran eszmét és porszemét szikrát a rőt zsarátkban

a hűnyő felleget s bolygóvá sűrűsödve állanni el a kőbe

— Ne haragudjatok — kezdte a barátom —, de azt hiszem, az én történetem érdekesebb lesz. Vagy más. Mindegy. Várjatok csak. — Kiemelt egy cigarettát a dobozból s rágyújtott. — Nehéz elkézdeni. Magamban már annyiszor elmondtam, de az más. Magamban mindig védekeztem s úgy csoportosítottam az eseményeket, hogy az eset rám nézve kedvezőbb legyen. Most megpróbálom úgy elmondani, ahogy volt, talán megkönnyebbülök tőle.

Keresztbe vetette lábait s gondolat elsímitotta a nadrágra szövétét.

Három éve történt. Akkor doktoráltam. Tudjátok, milyen nehéz volt az egyetem, vékony ösztöndíjból éltem s mégis sikerült valahogy. Orvos lettem. Csak az avatás reggelén éreztem valami facsaró gyomorürességet, félelmet, hogy érthetőbb legyek. De ezt a szót nem akarom elköpötni, szükség lesz még rá. Emlékszem, megálltam az ajtóban s nem akartam elindulni. Megfogtam az ajtót, nekidőltem s elkezdtem gondolkodni. Eddig éltem, laktam, ettem az ösztöndíjból, de most ez az átkozott diploma kirúg a világba, loholhatok munka után. S kezdő orvosnak tudjátok nem könnyű. A rokonok eldicsekednek, hogy az unokaöccs orvos, de még fejfájással is máshoz mennek. Nem akarom nyújtani a dolgot. Felavattak. Roszszulaludtam s reggel a kávéházban izgatottan futottam át a lapokat. Röviden: találtam egy hirdetést, még aznap megpályáztam s az ég tudja hogyan, három nap múlva megjött a válasz. S ekkor kezdtem már érteni a dolgot. A pályázatot ugyanis az el-alhemi szeretetkórház írta ki.

Leverte a hamut, letette a cigarettát s hallgatott. Aztán benyúlt a hamutartóba, kihalszott egy gyufaszál, elsímitotta a hamut s vonalakat írt bele. — Itt van El-Alhem — folytatta. — Tunisztól harminc kilométerre. Autóval negyedóra, gondoltam akkor, de a főorvos, aki Tuniszban fogadott, már így mondta: riadóautóval negyedóra. De csak sorjában. A kórházzal való levelezésemből kitűnt, hogy az el-alhemi intézetet egy „Philomo” nevű emberbaráti szerv tartja fenn. Jól fizetnek, írták, de kemény munkát követelnek. A klíma elég keserves s az életet — így írták — „bizonyos fokig” bizonytalanná teszik a mohamedán arabok s a keresztény koptok közötti villongások. A szerződés, amit még Európában írtam alá, három évre szólt. A Philomo itteni embere melegen elbeszélgetett velem, sok szerencsét kívánt, átnyújtotta az útiköltséget s még néhány ezret... s két nap múlva útnak indultam.

Hadd mondjak még erről valamit. Visszaemlékezve rájöttem, hogy elég gyakran olvastam El-Alhemről rendszerint a negyedik oldalon a kisebb rendőri hírek között. A mohamedánok s a kopt keresztények torzalkodása nemigen érdekelte a sajtót, de az események során több európaít is megölték. Az újságok vallási fanatizmusról írtak s a fanatizmus így nyomtatásban szép, féligértett, távolálló szó, de amikor arra gondoltam, hogy én is oda kerülök, megreszkettett. Arcokat, alakokat rajzoltam magamban, akik megtámadnak s eleinte játékosan, de órák múlva már kisugárzó belső képzelettel fal mentén, vigyázó szemekkel jártam az utcán, s emlékszem, amikor valaki hátulról megökött, rémülten a falnak tántorodtam. Kicsit gyerekek éreztem magam, — talán veletek is megesezt, hogy gyerekkorokban, amikor valami izgalmas detektívregényt olvastatok, akarattal veszeltek képzeltetek magatok köré. Egyszóval bizonytalan érzésekkel ültem a repülőgépre. Az út jó volt, zavarmentesen érkezünk Tuniszba. Ott a Philomo főorvosa fogadott, két bennszülött kísérte. Elvették a csomagjaimat, autóra rakták s mindezt oly hamar, hogy felocsudni nem volt időm. A kocsiban keveset beszélünk; a főorvos vezetett s a bennszülöttekhez nem szóltam, egyre erősítettem magamban, hogy nem tudnak franciául. Az út elég szeszélyes volt, egy koptt bazaltos hegy körül csavargott s amint átszaladtunk a hegy csúcsát kettészelő vágáson, megpillantottuk El-Alhemet. Kuszán szétszórt fehér házak, —

— volt a falu, mintha eredetileg a hegy tetején lett volna s valami lejjebb lökte volna a hegyoldalon. Elfoglalta a völgyet s megszűre nyúlt a mögötti hegyek lábai között zsúfoltan, egyhangúan. A kórház a falu vagy inkább kis város hegyfői szélén volt. Az af-

TASNÁDY TAMÁS:

FÉLELEM

rikai épületelemből modern európai szemmel tervezett alkotmány oly fonákul volt tetszetős a fehér házkockák között, mint európai szobákban a szerezesszobor. Két emelete volt, a főorvos a földszintre vezetett. A két bennszülött letette a bőröndjeimet s én álltam tétován. Lenyúltam az egyik bőröndért, megemeltem, arább tettem s fújtam egyet. Nem voltam fáradt, azt hiszem, ezzel azt jelzi az ember, hogy készen áll a továbbiakra, mint a mozdony, ha egy kis gőzt ereszt.

A főorvos helyet kínált, leültem s egy darabig néztük egymást. Az-

bennem, nem volt mihez hasonlítanom. — Szép — ismételte — egyemeletes. Az előző doktor úr is nagyon szerette.

— Az előző doktor? — kérdeztem. — Igen, a Ducarat doktor. Egy pillanatra álljunk meg, igazítottok a fogásomon. — Letette a bőröndöket, átcsérelte s közben felpillantott rám. — Mikor ment el a doktor? — kérdeztem. Abur elfordította fejét, előhúzott egy rongydarabot s nagy figyelemmel az egyik bőrönd fogantyújára tekintett. Azután felnézett. — Egy hete — felelte. — S a Ducarat doktor hazament Franciaországba? —

tán megszólalt a főorvos. — Milyen volt az út?

— Nagyon rendes — feleltem. — Igazán nem szólhatok semmit.

— Igen, a BOAC rendszeren szokott közlekedni — felelte a főorvos. — Gyakran megy át Európába? — kérdeztem. — Tíz éve nem voltam — felelte. — Hosszú idő... — mondtam. — Ne gondolja... — felelte a főorvos s összekulcsolta kezét. — Párisban már eligazították a dolgok felől?

— Általánosságban — feleltem. — Másképp nem is lehet — felelte a főorvos —, itt minden más, mint Európában. — Rámnézett. A Dubourondnál tanult, nem?

— Nála — mondtam. — A fiatalbálnál.

— Látja, ő például azt tanította, hogy a beteggel a vizsgálat után kezét kell fogni, nehogy azt higgye, hogy holmi kísérleti állatnak tartja. Hát itt nem szabad kezét nyújtania. Már az araboknak nem — tette hozzá. Megkínált egy cigarettával. — Parancsol?

— Köszönöm szépen. Szóval az araboknak nem szabad...?

— Nem. Különbben is az arabokkal vigyázni kell. Mozgolódnak. — Felnézett. — Majd megtanulja. Az elődje is... elég jól megtanulta.

Itt elhallgattunk. Néztém némán a főorvost s a szemem mögött rajló tömördek gondolattól mégis úgy tűnt, hogy beszélgetünk. Egy-szerre a főorvos tapsolt. — Bocsásson meg — mondta —, le kell feküdnöm. Abur majd elvezeti. Ezt még nem is mondtam: innét vagy tizenöt percnire fog lakni, a hegy alatt. Mondhatom szép az a ház.

Úgy öt-hat perce mentünk már, amikor Abur megszólalt. — Szép háza lesz a doktor úrnak — mondta alig érezhető idegességgel. — Milyen? — kérdeztem, s hamarjában nem is értettem, mi legyen az, hogy szép. Annyira nem figyeltem a fehér kasbakra, hogy a „szép” szó mondhatatlan ürességet keltett

kérdeztem. — Ő olasz volt — felelte Abur. Felvette a csomagokat s lépett sebeseen. Néhány lépés után hátra nézett. — Tessék jönni. Itt vagyunk.

Bevezetett a házba. — Holnap majd jön a szolga — mondta. — Mára még nem tudtuk előteremteni.

Mit is mondjak, milyen volt a ház? Tudjátok, ha az ember csomagostul kerül idegen helyre, pár percet nyerhet azzal, hogy eligazítja a holmiját. Azalatt körül lehet nézni. De most, hogy Abur megint felkapta a bőröndjeimet s vitte nagy lobból a szobákhoz, annyira nem volt időm körülnézni, hogy szinte a falat tapogatva mentem utána. A helyiség, ahol végtére letette a holmiját, közönséges orvosi szoba volt, melyet néhány színes szőttessel s egy-két szőrtelen idát-odadobott párnával lakályossá igyekeztek varázsolni. Abur körbepillantott, mintegy ellenőrizvén, valószínűleg sajátkezű berendezését, aztán megszólalt. — Ja, ezt elfelejtettem megmondani. Ha valaki éjjel hívna, ne tessék menni. Az a főorvos úr dolga.

— Ne menjek? — kérdeztem. — Nem. Ne tessék menni. Az a főorvos úr dolga — felelte. — S ő jobban kiismeri magát itten. Az utcákat is ismeri — fejezte be s az utolsó mondatot, úgy éreztem, egy pillanattal kereste. Nem is igen mondtott többet. Egy-két szóban leírta a lakást s jó éjszakát kívánva otthagyt.

Különös lelkiállapotot teremt a lámpafény. Ha a csillár ég, legfeljebb a szomszéd szobába óckodsz átmenni, de a köbméteres fényburát vető tealámpa világá olyan szoros köteléket teremt körül, mint a hideg fürdőben a testedhez melegegett réteg. Nem akarsz kilépni belőle s a kibújásod félelmetes képzeteket kapsz. S itt, ahol Abur szavai burkolt vagy nyílt intéssel szobába zártak, ez a kikászálódás

még nehezebb lett volna. Alig merem mozdulni, fáradságom elszállt s nagy erővel gondolkodni kezdtem. Nem is tudom hogyan, de eszembe jutott az Agra kincse, egy Conan Doyle regény. Tíz éves lehettem, amikor olvastam, így részletekre nem emlékeztem, csak egy képre. Valaki ugyanilyen állapotban, mint én, ül egyedül s egyszerre egy barna arc tűnik fel az ablaküveg mögött. Barna, kegyetlen, vadállati arc, bevicserog, az ismeretlen kopog az üvegen, úgy tűnik, mindjárt beugrik s dulakodni kezdenek... Többre nem emlékeztem. Bámultam az ablakot s tudjátok, milyen egy ablak, ha kint sötét van. Ha centit is mozdítod a fejed, már más árnyakat fényeket látsz benne s ez a rendtelenség arra késztet, hogy valamit összerakj a vonalakból. Így néztem az ablakot. A szemközti házak sötétek voltak, csak a látótér szélén lopakodott be egy szemernyi világosság. Azt hiszem, ez a fény hozta elém egy keresztződés képét. Ez volt az egy hely, amit útközben egy pillanatnyi éberséggel megnéztem. Felúton értük el azt az utcát, amely El-Alhem völgyi részéhez vezet. Egyenes utca, lámpátlan, sötét, de egyhelyütt valami fény szűrődött. S ott néhány burnuszos alakot láttam motoszolni. Kószáltak a fal mellett, el-el-tűntek s újra előbukantak. Ezzel indult a képzeletem. Utána megbökött belülről a szó: gyilkosság. Ott a keresztződésnél a hosszú utcában. Ott megyek — képzeltem — leszegett fejjel, lábaimat, lépéseimet figyelve, kicsit fázom, mert borzongat a köd s egyszerre felnézek egy ablakra. Az ablak mögül egy barna arc tűnik elő. Bentről egy vad barna arc. Megállok, nem tudok tovább menni, érzem, hogy kötelet készülnék a lábaimra dobni... de csak bámulom a barna arcot, aminek nincs teste, nyakca semmi s ekkor egy hosszú, begörbített ujj kerül az arc mellé s megkopogtatja az üveget. Eddig jutottam. Ismét eszembe ugrott a barna arc az Agra kincseiből, majd az utcára képzelt mása. Felnéztem a körtebe s a fény ugyanily kusza képet kápráztatott a szemembe.

Fázni kezdtem, ránduló bőröm, mintha testemtől igyekezett volna elszakadni s mégis egyetlen mozdulatom az volt, hogy visszavettem szememet az ablakra.

S egy barna arc volt az ablak mögött. Már úgy éreztem, hogy mereven lefordulok a székről, amikor egy barna ujj került az arc mellé s rákopogott az üvegre. Hátra dőltem ekkor, kezeim a szék támlájáig visszazoktak, szédültem s vártam, hogy peregve, csavarodva lekerülök a földre.

Az ujj megint kopogott. Felálltam. Úgy tűnt: mágneselek a falak, a tárgyak s vetélkednek, melyikük rántson magához. Am valahogy kikerültem a szobáajtón. Az utat a kapuig nem tudom, hogyan tettem meg, lassan, vagy szaladva, akkor úgy kavargott bennem a gondolat, hogy az időérzésem is összekuszálódott tőle. Nem láttam az ellenséget — így neveztem akkor a barnát magamban —, nem tudtam, hol áll s átfutott rajtam: mi lenne, ha kivágnám a kaput, nagyot kiáltanék s futnék eszeveszetten az utcákon végig... vajon elgáncsol-e a kapunál vagy megüt, amint kilépek? Ez járt bennem, — az ajtó előtt nekidőltem a falnak, megpróbáltam kilesni, de nem láttam a barnát, majd egy hirtelen mozdulattal kitértam az ajtót. Nem állt előtte senki. Egy másodpercre el akartam hitetni magammal, hogy az érzékeim csalódtak, nem volt kint senki, de a kezeim súlytalanná bémultak. Álltam az ajtóban, alig láttam, szemeimben még a benti fényt kápráztott. S ekkor megszólalt az ellenség.

— Kérem jönni. — Odafordultam. Az ellenség magas, buggyant szemhéjú, amolyan harmincas férfi volt, ekkor bukkan elő a ház sarká mögül. Néztém rá, közben megfordult bennem, hogy még becsaphatnám az ajtót, még elszaladhatnék, de az arab tovább beszélt.

— Kérem jönni. Beteg lenni aszszony. — Hallgattam, az arab is. A levegő közöttünk lomha mozgással csomósodni látszott, mint vilamos térben a pára. Az arab megmozdult, jobb könyökét a falnak nyomta s tenyerébe hajtotta fejét. — Meleg nagyon — folytatta. — Très chaude. — Lépett egyet. Kiej-

tése, mely Aburéhoz képest rettentés volt, eszemre lebbentette Abur szavait s azok értelmét egyértelműen fenyegetővé tette. Lépett felém. Könyökét elhúzta a faltól s mint a vak, ha egyenesen akar járni, ujjahegyét húzta csak a mérszen. Néma voltam, de emlékezetemben egy induló harsogott, a Medranós s az arabot úgy láttam, mint a cirksusz szökellő artiját, akiket a levegő vezet. „Ugrik” — gondoltam s egy szusszantással kibökötem: — Várjon! — Az ellenség megállt. Hátát a falnak vetette, egyik lába behajlott, s talpa felszórt a falra. Leszegette fejét, aztán átszólt a vállam fölött: — Jönni!

Csak ennyit mondott, azt hi szem, ezért indultam el vele, — az egy szó, mint valami parancs, úgy hangzott. — Mindjárt — mondtam. — Csak a táskámért megyek. — Befordultam az ajtón. Az első két lépést lassan tettem meg, tartásom súlytalannak hitte magát, — a harmadik lépés után jöttem rá, hogy azért van ez, mert követem járok s a padló időmérő nyirkorgása nem válaszol. Aztán a cipőm csikordult egyet s a hang megfuttatott. Szaladtam a szobáimig könnyen, mondhatom megkönnyebbülten, — féltem, igaz, de éreztem, hogy ha baj is van, itt van s rajtam múlik, hogy mi lesz. Szinte örültem s csak akkor lanyhultam el, amint ismét befönt a lámpafény. A lendülettel még felkaptam a táskát, de utána elmélázva, rogygiant tagokkal megálltam a szoba közepén. Langy meleg járt bennem, kényelmesen tekerő áramban, mint szivatlan szivarban a füst. Aztán, amint az ablakra pillantottam s nem láttam a barna arcot mögöttem, majd visszasüppedtem a karosszékekbe. De ekkor hideg lebbent a bokámra, felfutott rajtam a bizsergés s rádöbentem, hogy az ajtó nyitva van. Hónom alá vágtam a táskát, megfordultam s rohantam ki a szobából kidüllesztett mellet, várva, hogy a folyosón az arabba ütközök. A félig tárt ajtószárnyat billenve kikerültem, közben elkaptam a külső kilincset s kidobbanva berántottam az ajtót.

Az arab ezalatt elmozdult a faltól s az ajtó előtt állt vagy három lépésnyire. Jöttömre lazán meghajolt, táskámra nézett s csendes rövidséggel mondta: — Menni!

Mellém lépett. Lassan mentünk, én átkaroltam a nehéz orvosi táskát, mint valami kisgyereket s le-sütött szemmel figyeltem az alattunk baktató kövezetet. A saroknál a barna megállt, majd néhány lépést előre szaladt, körülnézett s hívón rámnézve bevárt. Szedtem a lábam, szinte türelmetlenül léptem s pár lépés után vettem csak észre, hogy a barna láthatóan erre várt: akkor indult csak el újra, amikor mögém került. Leengedtem a táskát, visszafordultam, ránéztem, de nem akart sietni, mihelyst megálltam, ő is megállt. — Menni! — ismételte s az üres sikátorban furcsán szemerkélt a hangja. Végigszaladt a tekintetem az utcán. Először a medrén: hepe-hupák, néhol kő, néhol csak föld, tócsák s bennük gyenge, elterült fények, melyek nem tudhatni, honnét telepedtek a vizükbe, aztán a házakon: szürkésfehér mállott kockák, melyekből éles illatokat s cikázva futó hangokat szív a szél, ha fújant. Majd megpróbáltam újra megállni, de ugyanakkor a visszhangként ható zaj is megszűnt mögöttem: lefékezett az arab is. Annyira a hátamban tudtam a barnát, hogy a lapockáim összerándultak tőle. Jött mögöttem, s hamarosan a második lábszattogás gyengüléséből megtudtam, hogy lépéseit az enyémetekhez igazítja.

Mentünk tovább. Ekkor már féltem. Gondolataim melegen peregett, Abur szavai, a keresett magyarázatok, a főorvos sokat sejtető beszéde s a rendőri hírek, melyeket e pillanatban — így éreztem — szőről szóra tudtam volna idézni. Próbáltam is szólni, — ekkor vettem észre, hogy az újságszövegeket nem tudom, csak motoznak bennem, s átreszketett rajtam a némaság rémülése.

Tíz perce járhattunk már, amikor egy keresztződéshez értünk. Az utca, amin idáig jöttünk, tölcselesen elveszett, házai a keresztződés után egyre közelebb kerültek egymáshoz, mígnem zsákutcává szorultak.

Az arab ekkor irambba fogta lépését, valahogy csúszva, sikolva elem került, átkémlt a keresztutcába s megállt. Vagy három lépésnyire előttem. Mégegyszer behajlott a ház

(Folytatás a túldalalon.)

Utazás a Holdba

A hamarosan meginduló űrhajózással kapcsolatban a világsajtó hasábjain cikkek és vitacikkek jelentek meg: melyik író jósolta meg elsőnek a Hold egykori meghódítását?

Egyes amerikai lapok szerint a dicsőség Edgar Allan Poet illeti, aki egyik 1840 táján megjelent elbeszélésében hősét, egy bizonyos Hans Pfaalt léggömbön küldi a Holdba.

A franciák hamarosan kideríteték, hogy Cyrano de Bergerac — akiről Rostand híres színdarabját írta — már kétszáz esztendővel Poe előtt közreadott egy: „Utazás a Holdba” című pamfletet.

Egy német folyóirat tüzetes elemzés alá vette a problémát. A cikk szerzője kiderítette, hogy míg az arab, perzsa, szanszkrit és kínai irodalom hősei közül senki el nem hagyja a Földet, addig az európai irodalom csak úgy hemzseg a legkülönbözőbb fantasztikus utazásoktól, mint a Földről a Napra, a Holdba, a Marsra a Földre (H. G. Wells), vagy akár a Sziriuszra a Földre, mint Voltaire Micromégusában.

Az író fantáziája tehát nemcsak a találmányokat, de még a technikai civilizáció korszakát is messze megelőzte. Az első holdbeli utazás szerzője egyébként az ókor Voltaire-je, a szamoszátai Lukianosz, aki Marcus Aurelius császár korában élt. Könyvében, a Fantasztikus utazás-ban a szerző egy légörvényben felrepülő gályán éri el a Holdat. A Holdon ragyogó szőlődombok várják a látogatókat és minden szőlőtöke alatt egy csordulástól töltött kupa s mellette egy még a bornál is lüzesebb asszony. — egyszóval jóval idillikusabb tájké, mint amilyent a huszadik század űrhajósai várhatnak.

ISMERETLEN LORCA-KÖNYV FRANCIAUL. Federico Garcia Lorca, a nagy spanyol költő 1917-ben, amikor a granadai egyetem diákja volt, hosszabb utazást tett Észak-Spanyolországban, Burgos-tól és Valladolidtól Salamancáig és Vigóig. Úti élményeit „Tájak és impressziók” című könyvében örökítette meg. A könyvet saját költségén adta ki. A fennmaradt néhány példány 1936-ban — Lorca meggyilkoltatása és Franco uralomra jutása idején — megsemmisült. Lorca utikönyve most újra előkerült és francia fordításban jelent meg a párisi Gallimard-kiadónál.

HITVES GABRIELLA, a budapesti Szépirodalmi Könyvkiadó volt lektora, aki a forradalom után Párisba emigrált, gyógyíthatatlan betegsége következtében ez év januárjában meghalt.

FÉLELEM

(Folytatás az előző oldalról.)

sarka mellett az utcába s halkan fütttyentett. Mellé léptem. Az arab belémkarolt s szótagolva súgta: — Menni!

Ez már a hegy alatt volt. Befordultunk a könyökutcába s a gyér, nem tudhatni, honnét szivárgó fényben három alakot láttam mozdulni. Egy ablak alatt álltak, az arab fütttyére szétosontak a házfalak mentén s belepárologtak oly szintelenül a homályba, mint a falakról szökött árnyak.

Próbáltam megállni, de nem lehetett, magam sem akartam talán. S az arab kivonta karját az enyém-ből s így szólt: — Itt bemenni.

Egy szennyes kasba előtt álltunk, kapualjában sűrű tömeg volt a sötét, csak, egyhelyütt, talán a fordulóban szalagzott rajta át egy gyenge fénycsík.

Beléptem. Böröm feszült, sorra nyíló patakokban csurrant rajta a víz. Tétováztam, lábaim alatt nyálás, ragadósan süppedt a talaj, aztán köre léptem, de ez már a fény alatt volt.

A világosság a feljáromból szüremlett, ahogy akkor láttam, a feljáró piszkos, korhadt falépcső volt, amúgy állásnyi pihenőben végződött s mögötte egy ajtó vonalai de-rengtek.

Felléptem az első lépcsőfokra, aztán a másodikra: ekkor indult meg az arab. Keservesen nyiváztott alattunk a deszka, a falakon rémülten szökelt a mécses fénye-árnya s bennem tántorogva hányódott a félelem. Nekidőltem a fal-

NEGYVEN ESZTENDEJE, 1919 január 27-én hunyt el egy budapesti szanatóriumban Ady Endre. A nagy költőt a Károlyi-kormány saját halottjának tekintette; sírjánál Jászi Oszkár beszélt.

A FÜVESKERT rövidesen spanyol nyelven is megjelenik. A Buenos Aires-i kiadás előszavát Juana de Ibarburu, Dél-Amerika legjelentősebb költőnője írta.

GIRAUDOUX-DARABOT mutattak be a müncheni Residenztheater-ben. A darab — a Langeais-i hercegnő — a hasonló című Balzac-regény merész dramatizálása. A párbeszédet Giraudoux 1942-ben írta, amikor Balzac regényét alkalmazták filmre. A szövegkönyvet Giraudoux fia írta át.

A KLASSZIKUSOK VÉDEL-MÉBEN. A francia írók nemzeti szövetsége kiáltványt adott közzé, melyben tiltakozik egyes filmgyárak praxisa ellen, melyek a klasszikus szerzők műveit szabad prédának tekintik. A kiáltvány megemlíti, hogy Goethe Faustjából mindeddig hat filmet készítettek; Goethe, ha élne, e filmek közül négyet minden bizonnyal elkoboztatott volna. Egy filmgyár néhány év előtt „A fekete fojtogató” címen silány és visszataszító filmet készített Shakespeare Othellójának meséjéből. A kiáltvány megállapítja: a klasszikus témákat nem szabad méltatlan eszközökkel filmre vinni s az ilyen filmek előadását meg kell akadályozni.

MESTROVIC, az Amerikában élő nagy szerb szobrász elkészítette Petrovic-Njegos montenegrói nemzeti költő óriási méretű szobrát. A szobrot Jugoszláviába szállítják és a Mestrovic tervei szerint épülő Petrovic-Njegos mauzóleumban állítják fel.

A LENGYEL ÍRÓK ÉS PASZTERNÁK KÖNYVE. A „Polityka”, Lengyelország vezető hetilapja körkérdest intézett a lengyel írókhoz: 1958 könyvterméséből melyik művet tartják a legjelentősebbnek? Hemingway, Faulkner (Wild Palms) és Wilder (Március idusai) mellett Paszternák Dr. Zsivágó-ja kapta a legtöbb szavazatot. Paszternák könyve lengyelül még nem jelent meg; így a lengyel írók a Doktor Zsivágót csak nyugati fordításokból ismerhetik.

MAGYAR FOLYÓIRAT ÚJ-ZÉLANDON. Szilágyi Lajos és Pollyák Géza újjélandi magyar menekült fiatalok „Lámpás” címen sokszorosított irodalmi folyóiratot adtak ki.

LIGETI GYÖRGY zeneszerző a közelmúltban a Kölni Zeneakadémián Bartók harmóniarendszeréről, a kölni rádióban pedig Weber születésének 75. évfordulója alkalmából tartott nagyszerű előadást. Ligeti „Articulation” című elektronikus kompozícióját előadták Brüsszelben és Varsóban, valamint az USA 18 városában.

ÖDÖN VON HORVÁTH poszt-humus darabját, a „Pompeji”-t, nemrég mutatták be a bécsi Die Tribüne színházban. A darab Krisztus után 79-ben játszódik, Pompeji gazdagjai, parazitái, rab-szolgái és sodródó, kétségbeesett intellektueljei között. Megoldatlan problémáiknak a Vezuv emlékezetes kitérése vet véget. Noha a darab befejezetlen és dialógusain is megérzik a végső simítás hiánya, apokaliptikus mondanivalójával nagy sikert aratott.

ISMERETLEN HAYDN-PARTITURÁK. H. C. Robinson Landon amerikai műtörténész a Nemzeti Múzeum könyvtárában több mint száz lap, eddig ismeretlen Haydn-partitúrát fedezett fel. A partitúrák az Esterházy-család kastélyából kerültek a második világháború végén a Nemzeti Múzeumba. Köztük van Haydn néhány, eddig csak részben ismert operájának, mint a „La Catterina”-nak, az „Infidela Delusa”-nak és a „L'inconto improvviso”-nak teljes partitúrája.

A NÉPSZAVA február 1-i száma Zilahy Lajos vezércikkével jelenik meg. Kéthly Anna: Mikojan amerikai látogatásáról ír; Kéri Pál: a franciaországi változásokról. Közli a Népszava még Mikos György, Örvényes András és mások írásait, riportjait. Sportrovat. Megrendelhető a kiadóhivatalnál: 3, Kenton Street, London, W. C. 1.

Nagy magyarországi gyakorlat-tal mindennemű valódi és hamisítás javítását, aranyozását, ezüstözését vállalja
GRUSZOW GYULA
aranyműves
19, Charlotte Street,
London, W. 1.
(Tottenham Court Roadnál.)
Postai küldeményt a legpontosabban intézünk.

MAGYAR KÖNYVEK
Szépirodalmi és műszaki könyvek hatalmas választékban, olcsó áron
PANNONIA BOOKS
412 A. College Street,
Toronto, Ont. Canada.
Kérje új árjegyzékünket.

Két világ határán
megbízhatóan tájékoztát,
józanul mérlegel a
Magyar Híradó
Független hetilap
Kérjen mutatványszámot.
Wien, I., Presse-Haus

ÍRÓGÉP
részletre is, magyaroknak.
Museum Business Equipment
Ltd. 232, Shaftesbury Avenue,
London, W. C. 2. és 30, Doodge
St., London, W. 1. Telefon:
COV 1880. Nyitva 6 óráig,
szombaton 1 óráig. MAGYAR
KISZOLGÁLÁS.

Megjelent
GÖMÖRI GYÖRGY:
VIRÁG-BIZONYSÁG
A fiatal költő első verseskötete.
Ára Angliában 5 shilling, más országokban U.S.A. \$ 1.— vagy ennek megfelelő összeg. Megrendelhető a vételár egyidejű beküldésével a következő címen:
Otthon Könyvtár, 13, Connaught Street, London, W. 2.

Irodalmi Ujság

A PHILHARMONIA HUNGARICA bécsi hangversenye a Konzerthausban nagy sikert aratott. Az osztrák sajtó a gazdag programból elsősorban Rossini egyik ouverture-jének (Cenerentola) és Csajkovszky negyedik, f-moll szimfóniájának gazdag és elmélyült interpretációjáért dicséri a magyar zenészeket.

JÓNAS MEGIS ELINDULT VÁLA NINIVÉ VÁROSÁBA címen nagy sikerrel mutatták be Wladimir Vogel oratóriumát a hamburgi rádióban. Az oratórium a „Leviatán” című zenei trilogia első része.

A SCHWEITZER-DÍJAT ebben az évben Charlie May Simon amerikai írónő nyerte egy japán filantropusról, Tojohiko Kawagáról írt, életrajz-jellegű könyvével. A díjat — tizezer márkát — Albert Schweitzer nyolcvanadik születésnapján, 1956-ban alapították és minden évben Schweitzer születésnapján adják ki.

APRÓHIRDETÉSEK

Félmunkaidőre magyar gép-és gyorsíró titkárnőt keresünk. Angolul tudók előnyben. Jelentkezni lehet az Irodalmi Ujság szerkesztőségében délelőtt 11-től délután 2-ig.

Londoni gépiprózó állást keres. Választ „Gyakorlott” jellegre kérek a kiadóhivatalba.

A Mosony-Szentpéteri „Szent János” jellegű család, akinek családfője a budapesti 12. sz. TEFUNÁL sofőr volt, kérjük, közölje címét „ZISS 460-as ikrek” jellegre a kiadóhivatalal.

Fráter Imre
angol és magyar okl. gyógy-szerész gyógyszerésztára
108, NORTH END ROAD,
West-Kensington, London, W. 14.
Telefon: FUL 1704.
Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

20 guineas zakó, nadrág
Elsőrangú gyapjúszövetből, elsőosztályú munkával, háromszori próbával
A. FALUDI
férfi és női mértékutáni szabósága
Kontinentális és olasz forma. Alakítást és javítást is vállalok.
22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater Station.)
Telefon: BAY 7015.

MAGYAR szépirodalmi könyv, tudományos könyv, szótár, hang-lemez, 32 lapos kártya. MAGYAR húskonzerv, jam, szalámi és kolbász, pirospaprika. Mák- és diódaráló, káposzta-tökgyalu. Kérjen árajánlatot:

B. I. IVÁNYI, 15, Randolph Road, London, W. 9.
Telefon: LOR 1283.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!
Megjelent **Márai Sándor „Napló, 1945-1957”** c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:
OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: **KÖLTÖK FORRADALMA** (Antológia, 1953—1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
Irodalmi Ujság
Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.
14, St. George Street, London, W. 1.
Tel.: MAY 32-24.
Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

TIZEZER MAGYAR ZENÉSZ és énekes munkaengedélyét vonták be az elmúlt hónapokban a Budapestben folyó kulturális tisztogatás során. A könnyű zene és szórakoztató műsorok szervezésére alakult iroda, amely még ebben az évben széleskörű állami szervezetté alakul át, a szakszervezetek irányítása alatt egyre nagyobb beleszólást igényel a kávéházak és éttermek zenekarainak és énekesinek műsorába. Az Esti Hírlap szerint a további tisztogatás körülbelül 16.000 embert érint és a következő hónapokban Budapestre is kiterjed.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandban: Globe Book Company, 173, Pitt Street, Sidney. Ausztriában: Gellert Lívia, Wien, III. Salesianergasse 2/19. Belgiumban: Agence Presse Europe, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Váshelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországban: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 9, Montreal. Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110, Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizna, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6, Rue Beauregard, Genève. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.
Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapra is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 14 cru-sero, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márká, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 0.75 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes szám árának tizszerese, egyévi húszszoros.

Légitóstán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Az SZKP XXI-ik kongresszusa ismét napvilágra hozta a szovjetrendszer nem egy benső ellentmondását. Így elsősorban azt az ellentmondást, amely az ideológiai igények és a társadalmi valóság között áll fenn Oroszországban. Pártkongresszuson annyit még nem beszéltek etikáról, az új, magasabbrendű szocialista erkölcsről, mint épp ezen. Hruscsov nemcsak a tervező és szervező szakember mezében diszegett, hanem egyszerűen nem tudja fel fogni a szovjetemberek új erkölcsi tulajdonságait, nem fér a fejükbe az egész társadalom, az egész emberiség érdekében hőstettekre kész szocialista ember emelkedett erkölcsé. És így tovább...

Am ugyanakkor több hozzászólónak s főként Szuszlovnak, a Molotov-klikk ez utolsó Mohikánjának beszédéből világosan kiderül, hogy az „új ember”, a modern világ „pozitív hőse”, a kommunizmus fennkölt építője mégcsak a vezetők képzeletében létezik. A valóság más képet mutat. Azt mutatja, a sztalinista szóhasználat szerint, hogy „a kapitalizmus számos csökevénye található még meg az emberek tudatában”. Vagyis, hogy Szuszlovot idézzem: „Az állampolgárok bizonyos részénél még fellelhető a magántulajdon pszichológiája és erkölcsé, a munkával és a szocialista tulajdonnal szemben tanúsított lelkiismeretlen magatartás, helytelen viselkedés a nőkkel szemben, iszákosság, kapucabetyárkodás, tiszteltlenség stb.” Kivülálgik a szovjet sajtóból, hogy az utóbbi esztendő során az erkölcsök, főképp a nagyvárosokban, különösképp elvadtak. A sztalin idők vasfegyelmé már meglazult, viszont semmi sem jött helyébe, ami az ifjúságnak nemesebb magatartásra adna példát.

Gonosztevők többségben

Am tegyük fel, hogy a szovjetnépek elmaradt többsége, mint ahogy azt Hruscsovék állítják, még mindig nem érett meg a kommunizmus eszméjére és nyugati, burzsoá hatás alatt a közérdek helyett a maga alantas, egyéni érdekeit tartja csak szem előtt. Akkor viszont annál súlyosabb megítélés alá kerül azoknak a szovjet vezetőknek az esete, akik mint Molotov, Malenkov, Kaganovics és a többiek, évtizedeken át irányították a nép sorsát, évtizedeken át nevelték és vezényelték a lakosságot, míg végül is kiderült róluk a kongresszuson, hogy sohasem haboztak egyéni és klikk szempontjaikat a közösség érdekei fölé helyezni; hosszú éveken át minden reformnak ellenszegültek, amit Hruscsov a hon üdvé érdekében fölvetett; konzervatívok voltak, akárcsak a legelvetemültebb „Toryk”, minden újnak, márcsak azért, mert új, ádáz ellenségei; párttűk, összeesküvők, szabotőrök; Malenkov pedig még ennél is gazabb: öt többé kevésbé nyíltan az 1949-es leningrádi véres tisztogatás értelmi szerzőjeként állították be, mint Berija és Sztalin cinkosát, tömeggyilkosságok szervezőjét.

A XXI-ik kongresszusnak a leleplezései még ijesztőbbek, mint Hruscsovnak a XX-ik kongresszuson elmondott, Sztalint leleplező „titkos” jelentése. 1956 februárjában ugyanis csak egy embernek, a hatalmába belerészegült vörös cárnak végzetes elhajlásait pécéz-

FEJTŐ FERENC:

A huszonegyedik kongresszus után

ték ki. Most pedig az került nyilvánosságra, hogy jóval Sztalin személyi kultuszának kiküszöbölése után, az úgynevezett kollektív vezetés virágzása idején, pontosan 1957 júniusában, a legfőbb irányító szervben: a központi vezetőség Prezidiumában, a pártellenes összeesküvők, a szovjet nép legaljabb ellenségei voltak többségben. Tizenöt közül nyolc ebbe a kategóriába tartozott! Csak a gondviselés mentette meg Hruscsov személyében és Zsukov marsall repülőgépeinek segítségével, a szovjet pártot attól, hogy kormányrúdjá ennek a párt- és népellenes bandának kezébe ne kerüljön. Úgyhogy a jámbor szemlélő álmétködvé kérdi, miféle magasabbrendű erkölcs az, amely ily kevésbé képes felvértezni a legmagasabb polcra került hősöket az egyéni becsvágy és a rontó ösztön sugallatai ellen? És miféle rendszer az, amelyben lépten-nyomon gonosztevők kezében összpontosul a hatalom, anélkül, hogy a közösséget bármi is védené, intézményesen, a kommunista III. Richárdok ármányzi és túlkapásai ellen?

Háború és Béke

Ezt a rendszert, hangsúlyozta Hruscsov a kongresszuson, a béke szellemében tartja át. A kapitalista államoktól épp az választja el, szerinte, a Szovjetuniót, hogy szinte természetéből kifolyólag, autonómián, háború-ellenes és békeszerető. Am a szovjet propaganda ez alaptétele is súlyos sebet kapott a kongresszuson, mégpedig az egyik vezetőknek, a komzomol-vezérből rendőrmiszterrel előléptetett Selepin kezétől. Ez utóbbi ugyanis feltárta — márpedig ő bizonyára jól értesült ember — hogy Molotovék ellenzéki, összeesküvő tevékenysége nemcsak a belpolitika és a gazdaság különböző kérdéseiben nyilvánult meg, nemcsak a törvényes jogrend helyreállítása és a sorozatos rehabilitációk ellen irányult, hanem a hruscsovi békés külpolitika ellen is. Szerinte Molotovék elleneztek az osztrák béke-

szereződést, a Jugoszláviával való kibékülést, ellene voltak a genfi tárgyalásoknak, helytelenítették a csúcskonferenciára irányuló törekvéseket, a népi demokráciák gazdasági megsegítését stb. Isten tudja, miféle külpolitikai bonyodalmat okoztak volna, kiáltotta Selepin, ha történetesen kezükbe kerül a hatalom.

Nos, ez a felkiáltás alighanem többet árul el, mint amennyit a szónok mondani akart. Hivatalos bevallása annak, hogy a Szovjetunióban agresszív irányzatok is léteznek s hogy két évvel ezelőtt kevesen múlt, hogy az aránylag mérsékelt és óvatos vezetőkkel szemben a támadó jellegű politika képviselői ne kerüljenek túlsúlyba.

Vajon azt kell ebből következtetnünk, hogy a nyugati világ örvendetes eményként könyvelje el Hruscsovnak cselszövő kartársai fölött aratott győzelmét? A kérdésre márcsak azért is nehéz egyöntetű választ adni, mert egyáltalán nem bizonyos, hogy amit Selepin és a többiek a pártellenes csoport külpolitikai célkitűzéseiről mondtak, megfelel a valóságnak. Tudjuk, hogy ez a csoport maga sem volt egységes. Lehet, hogy Molotov, akiről azt állítják, hogy az utóbbi időben a kínai párt „offenzív” irányával is összepaktált, merevebb, a Nyugattal szemben elzárkózóbb politikának volt a híve, míg Hruscsov sosem mondtott le arról a reményről, hogy a hidegháborúba szerinte belefáradt amerikaikkal valami globális meg egyezéssel juthat. Viszont nagyon valószínű, hogy Malenkov a külpolitikai kérdésekben is osztotta volna Molotov véleményét. Nem kell elfelejteni, hogy Sztalin halála után éppen Malenkov volt az, aki külpolitikai téren is elindította az olvadás, a kapitalista Nyugathoz való közeledés kísérletét. Ő kezdeményezte a „mosoly” és a kinyújtott kéz politikáját, amely valóban némi enyhülést hozott 1953 és 1956 között. Amint hogy Malenkov kezdeményezte a parasztlátogatás gazdaságo-

litikát is, amelynek révén egyszerűen népszerűvé vált Oroszországban. Ez a népszerűség, a megfigyelők szerint, még ma is csorbítatlan. A rágalomhadjárat ellenére, vagy talán éppen annak köszönhetően, Malenkov majdnem olyan presztizsnek örvend a Szovjetunióban, mint Nagy Imre 1955-ös bukása után Magyarországon. S talán éppen ezért van szükség arra, hogy Malenkovot minden szempontból befekettítsék. Bármilyen nemes elképzelései vannak is a „Vozs”-nak a kommunista erkölcsről, annyi bizonyos, hogy az eszközökben még kevésbé válogatós, mint ellenfelei. Így például habozás nélkül vádolta meg Malenkovot azzal, hogy 1952-ben mondtott kongresszusi beszámolójában meghamisította a gabonatermelésre vonatkozó statisztikai adatokat, — elfelejtve, hogy ő maga is, Hruscsov, a Központi Bizottság 1953 szeptemberi összgyűlésén ugyanazokat a hamis adatokat olvasta volt fel, amelyeket nyilván neki is, akárcsak előbb Malenkovnak, a polgári „álobjektivizmus”-tól elriaszított, hamisításra nevelt statisztikai hivatal szolgáltattott.

Semmi sem bizonyítja tehát, hogy Hruscsov „békeszeretőbb”, mint Malenkov. Viszont kétségtelen, hogy a Nyugattal való tárgyalásokat szorgalmazza. Ezért küldte Mikojant is Amerikába és a kongresszuson is hangsúlyozta, hogy továbbra is kívánja a csúcskonferenciát.

Nyilvánvaló, hogy folytatni fogja azt a külpolitikát, amely már eddig is komoly hasznot hajtott neki. Ez a külpolitika a „békés terjeszkedés” jegyében áll. A szovjet vezetőknek az a meggyőződése, hogy a szovjet blokknak államilag, stratégiailag védekező magatartásra kell berendezkednie; mégpedig olyan védekezésre, amelynek folyamán Berlintől Finnországon és Iránon át Tokióig állandó nyomát gyakorolnak a szovjet blokkot körülvevő országokra. Ami pedig az expanzió

munkáját illeti, azt különösen a gazdaságilag elmaradt, nemzeti függetlenségüket nemrég vagy most kivívó népek körében (például Irakban vagy Indonéziában) a helybeli kommunista pártok végezzék el. E tekintetben Hruscsov folytatója a lenini koncepciónak, amely ugyancsak az „államközi koegzisztencia” elvén alapult, de ugyanakkor Moszkvának tartotta fenn a világforradalmi aknamunka vezetését. Valljuk be, hogy ezzel a nagyvonalú stratégiai elképzeléssel szemben a Nyugat még mindig nem alakította ki a saját ellenstratégiáját.

Csereáru

A kelet európai népek és főképp a magyarság szempontjából, amely bennünket elsősorban érdekel itt, a XXI. kongresszus mérlege újszólván teljesen negatív. A szovjet vezetők nyilván azzal vannak most elfoglalva, hogy egyrészt újabb lendületet adjanak a szovjet gazdaságnak, másrészt, hogy rendezzék vitás ügyeiket Kínával, amelynek „baloldali kilengései” és a kelet európai sztalinistákat bátorító megnyilatkozásai sok gondot okoztak a Kremlinnek. Ami Kelet-Európát illeti, a szovjet vezetők szemmel láthatóan meg vannak elégedve a jelenlegi helyzettel. Nem mintha az tökéletes lenne számukra. De a fontos most az, hogy a nép engedelmessédjék s a termelő apparátus lehetőleg sűrűdés nélkül működjék.

Egyetlenegy kijelentés hangzott csak el Hruscsov szájából, amelyből arra lehet következtetni, hogy a jelenlegi helyzetet még a Kremlben sem tartják véglegesnek: az, hogy amennyiben „a NATO valamennyi tagállama visszavonja csapatait országának határai mögé és megszünteti más országokban lévő hadi támaszpontjait, a Szovjetunió is kész kivonni csapatait nemcsak Németországból, hanem Lengyelországból és Magyarországból is, ahol azok a varsói szerződés értelmében tartózkodnak”. („Népszabadság”, január 29. 7. oldal.)

Természetesen ez az ajánlat ebben a formájában teljességgel elfogadhatatlan, hiszen többszörösét kéri annak, mint amit adni akar, hiszen már a varsói szerződés megkötésekor is kimondotta Oroszország, hogy az Atlanti paktum megszüntetése esetén a varsói szerződés is megszűnnék, minden katonai záradékával egyetemben. Mégis mint újdonságot kell elkönyvelnünk, hogy ezúttal Magyarországot névszerint említette Hruscsov; eddig a Rapacki-tervvel kapcsolatban a szovjet blokk szóvivői mindig tartózkodtak attól, hogy Magyarországot is rávegyék az esetleg kiürítendő területek listájára.

Természetesen a katonai kiürítés nem jelent szükségképp politikai kiürítést is. 1956 óta a szovjet vezetők ismételtelen kijelentették, hogy semmi szín alatt sem engednék meg egy kommunista állam visszatérését a kapitalista államok közé. De nyilvánvaló, hogy Magyarország — akárcsak Kelet-Németország vagy Lengyelország — a Szovjetunió számára „csereáru” volt és az is marad. Ez bizonyára nem alkalmas arra, hogy a magyar nép rokonszenvét és baráti érzelmeit növelje a Szovjetunió iránt. De arra talán alkalmas, hogy fenntartsa a népben a kibontakozásnak, a felszabadulásnak reményét. Nem azt tanítja-e a szovjet dialektika is, hogy soha semmiféle helyzetet nem kell véglegesnek tekinteni?

HORVÁTH BÉLA:

KISEBB KÖLTEMÉNYEK

A tél vége

Megszoktam szenvedésem,
Megszoktam néma kinom,
Tűröm, hogy elemésszen,
Balsorsomat kibírom.

Bánkódnak bennem tiszta
Világukban az évek.
Oh, mért nem jöttél vissza?
Amim volt, semmivé lett.

Az alkonyat ma szebben
Ragyog a vézna fájkon.
A tél ma tova rebben,
Mint egy tűnékeny álom.

A fecskék

Ez évben szívem elszorul
A vándor-útra készülődő
Fecskéket látva lenn a lombtalan fasorban.
Sereglenek a fák között, megülnek valameddig
S főlzállanak fekete csapatokban.

Aztán a télnek hosszú nyomorában
Csak ez a bánat lesz a társam.
S tornácomon egy szomorú veréb.

Magányomban majd visszasíratom a fecskék
Búcsúzkodó csapatját
S szerelmedet későre hajló napjaimban.

Hazatérés

Barátaim, megjöttem, oly sok hosszú év után.
Amit reméltem, hasztalan volt. Erzitek-e mostan
A földnek illatát? Mint levegőben újon dallamok,
Fények születnek a búsongó fájnak bensejében
S midőn a csillagok a végtelen magasból
Figyelnek minket szorgosan az éjszakában,
Talán megélednek a hajdan ifjúságnak összeesküvő
Szent éjszakái szivetekben, ám a tél közel van,
Ígéretes gyümölcsöt mink az ágon
Nem láthatunk e szélben soha többé.

Augusztai rózsái

Egy perc alatt hervadtak el a rózsák
A vonzerő kiröppent szirmaikból
A hallgatag varázslat visszatért a végtelenbe
Mért nem felejttem én a rózsát
Akit kerestünk mindenütt mi ketten
És megtaláltuk mink a rózsát
Az ő rózsája volt és az én rózsám
S e vándorlásunk volt a szerelem
Vérünkéből és keserves könnyeinkből
Növekedtek a rózsák
Virultak valameddig
A fényes virradatban
És elhervadtak a tűz napon
A rózsák akik nem valának
A mi rózsáink nem valának
Az ő rózsái sem az én rózsáim.

Utóirat

És így feledtem el a rózsát.

Az angol rádió, magyarok között, általános bizalomnak és megbecsülésnek örvend. A BBC ezt a maga magyar adásának köszönheti, közelebből annak, hogy ez a rádióadás háborús időkben megbízható, forradalmas időkben agyaglyosan lelkiismeretes volt. Ez természetesen így igaz az angol rádió angol adásairól is. A forradalom után, és 1957 folyamán, Magyarországról számos olyan előadás hangzott el az angol rádióban, különösen a kiművelt emberek számára szerkesztett „harmadik programban”, amit magyar ember is tanúsággal hallgathatott. Ezért tesszünk említést egy kivételről. Arról a januári magyar tárgyú előadásról, amellyel a BBC Third Programja jócskán a saját színvonalára alá ereszkedett. Magát az előadást a rádióból nem hallottuk.

Kezünkbe került azonban a szövege, ahogy az angol rádió kintűn hetilapjában, a „Listener”-ben jelent meg. Az előadásnak már a címe is sajtóságos, nagyjából így hangzik: „Magyarország belülről: a csatlósország megtérése”. E fogalmazás meglepő magabiztosságról tanúskodik. A cím kétségbevonhatatlanul jólértesült szerkesztőt sejtet. Az alcíme e biztonságérzés és önbizalom forrását ilyenformán jelöli meg: „Szemle, amelyet a BBC külföldi hírosztálya állított össze.” Magyarán az előadás nem annyira tallal íródott, mint inkább ollóval készült. Szemelvényekből. Az olló az elmúlt esztendő magyar híryanagyából vágta ki azokat a részleteket, amelyeket a szerkesztő tanúsággosnak tartott. Az első idézet 1958 március 22-én kelt, az utolsó harmincnyolc előtti. Eddig még rendben. A baj az, hogy ez a módszer (a külföldi sajtószemlék szokásos módszere) a magyar helyzet egy éves alakulásának értékelésére tökéletesen alkalmatlan. Ez a módszer, az idézés, legfeljebb a képlengézésre, vagy hiszolgálatra jó minden olyan országgal kapcsolatban, ahol nincs szabad sajtó. Totatitárius állam sajtóközleményeinek kiindogatásával és idézésével az ország állapotáról nem lehet átfogó képet adni. Legfeljebb gúnyképet. A BBC előadása azonban átfogó kép összeállítására törekedett. Síralmas eredménnyel. Az értelmiségi kérdésben például idézi Kádár egy beszédét, egy miniszterhelyettes beszédét. Bölöni egy (nem az egész cikk hanghordozására jellemző) mondatát, valamint a Társadalmi Szemle vita-nyitói bírálatát a népi írókról. Teszi ezt anélkül, hogy megemlítené azt, hogy a népi írókról van szó s nem az írókról általában. Az elmúlt év szellemi életét úgy értékeli ki, hogy a népi vitára nem utal s a revizionisták elleni hadakozásról sincs szó. Ilyenformán e kiművelt emberek számára írt előadás éppen arról feledkezik meg tökéletesen, amivel az ideológiahányban szenvedő Kádár-közigazgatás elméleti megerősödésre törekszik. A Lukács Györgyöt ért, edukatív jellegű támadásokról ugyancsak nem történik említés. Jellemző, hogy e kompilációból, amely Magyarország belső helyzetére vonatkozó fontosabb nyilatkozatokat és tüneményeket csoportosítja, hiányzik minden utalás Nagy Imre kivégzésére. Erre a Third Program érdemes előadója egy szót se veszteget. Elkerülte a figyelmét? A különféle püspökök és főrabbiak köztelen és érdektelen lojalitásnyilatkozatainak viszont 55 sort szentel. Ő tudja miért. A BBC harmadik programja csak saját hagyományaihoz maradna hű, ha a magyar kérdés ismertetését hírkartóléhozok helyett a kérdés szakértőire bízta.

AZ OROSZ PIKTŰRA

Kiállítás a londoni Royal Academy termeiben szégyenletesen igénytelen és arcpirítóan dilettáns teljesítmény. Azt, hogy az orosz piktúra nem ér fel a francia, olasz, angol, német vagy németalföldi képzőművészettel, tudjuk. Ezt éppoly illetlen volna az oroszok szemére hányunk, mint franciákról azt emlegetni, hogy muzsikájuk nem ér fel a németekével. A méltatlankodás érzését nem ez kelti fel. Hanem a rendezés pongyolósága, a válogatás önkényessége. A kiállítás angol házígazdái a katalógusban a szovjet nagykövetség, a moszkvai kultúrminisztériumnak, egy orosz követségi tanácsosnak és a leningrádi Hermitage, valamint a moszkvai Puskin-múzeum igazgatójának mondanak köszönetet; nekik köszönhetik az orosz festők, hogy külföldön így képviselik őket.

Ilyen szegényesen. Az Akadémia helyiségei körülbelül ötszáz festmény elhelyezésére adnak módot. Az orosz művészet hivatalos sáfrái azonban megelégedtek 122 kép kiküldésével. Ezért az Akadémia termeiből többet lezártak, mivel sok volt a hely, kevés a festmény. A leszükkített kiállítóhelyiség azonban még mindig túlságosan tágasnak bizonyult, ezért egy-egy falon helyenként mindössze két-három kép árválkodik. Az orosz piktúra ugyan egészen a 18. századig csupán ikonokkal gazdagította a művészetet; ám ezekből Londonba mindössze tizenhatot küldtek el. Ez az anyag két termet foglal el, olyanformán, hogy itt-ott egy-egy ikon lóg a falakon, távol a többitől. A tizennyolcadik századot nyolc-tíz portré képviseli, köztük egy grófé. Cári képmás egy sincs véletlenül se, de lehet, hogy azért, mert a cári család külföldi festőket dolgoztatott. A biedermeier korának elhelyezésére szolgáló teremben a következő képeket fedeztük fel: „Parasztlány nemzeti viseletben”, „Parasztember tervezés közben”, „Parasztgyerekek a szántóföldön”, „Parasztlány borjával”, „Parasztlány sarlóval”, „Lugas szőlővel és paraszttal”. Mindez együtt nem ér fel Barabás Miklósnak „A menyasszony megérkezése” című vásznával. A századvég természetesen rosszabb, mint a századelő. A csataképfestő Verescsagint egy kozák solymárról festett csiricsaré képe képviseli, impresszionisták oroszországi hatását mindössze két kép — Levitan és Grabar — jelzi, igen halványan. A legtöbb kép olyan, amelyet jószágigazgatók ebédli-ben látott az ember vidéken, a régi Magyarországon, a képeket egy Károly körüti boltos adta el. Hogy miért éppen az ilyen zsánerképeket küldték Londonba, annak okait a „Szovjet művészet” négy terme teszi világossá. A szovjet képekből azokat mutatják be, amelyek a zsdanovi izlésigényeknek megfelelnek. Az előidőkből azokat, amelyek e művek előfutárainak tekinthetők. Ez elmés válogatásnak köszönhető, hogy a kiállítás a harmadrangúság töretlen jogfolytonosságának érvényesülését bizonyítja. Azt, hogy 1917-ben forradalom volt Oroszországban, a kiállítás nem érezteti. Azok a kupa-tanács-ábrázolások, amelyek a forradalom eseményeit örökítik meg, véletlenül se forradalmiak. Szerov képen Lenin úgy ül egy nyári huzattal bevont karosszékben, mint egy dolgozat helyesírás hibáit kutató néptanító, Petrov-Vodkin: „Riadó 1919” című festménye sete-suta kispolgári családot ábrázol, a mellény alól kikandikáló nadrágtartó élethű viszaadására a művész nagy műgonddal törekedett. Ez a kép 1934-ben készült. Ugyanaz a Petrov-Vodkin festette, aki igen dekoratív modern képeket festett a húszas évek elején. Ezekből a kiállítás egyet se mutat be. Zavarnák az összhangot. A forradalom utáni időkben készült forradalmi képek kétségessé tennék azt, hogy a jelenlegi elsőrangú szovjet piktúra egyenes folytatója a századvégi harmadrangú orosz piktúrának, s hogy a komisszár ugyanazokat az életkedvtől harsogó népeletképeket szereti, amelyeket a csinovnyik kedvelt.

A Szovjetunió negyven esztendejét 37 kép reprezentálja. A 37 közül 32 1930 után készült. Az első forradalmas tíz esztendő, az orosz piktúra egyetlen érdekesebb korszakát, összesen öt festmény képviseli. Egy politúrozott kerekasztalra elhelyezett péksüteményválogatás, egy elméledő kozák képe, egy pályaudvarkép „A forgalom megindul” címmel s egy városi tájkép kupolákkal és sárlókkal. A szovjet festő kötelező elzüllesztésé Dejnaka két vászna érzékelteti. Az egyik 1928-ban készült. Ez „Petrográd védelme” címmel egy hidon vándorogó sebesülteket, s a hid alatt menetelő harcosokat ábrázol, architektúralis elrendezésben és még érzékeltetve a húszas évek monumentalista törekvéseit. A másik képet ugyanő 1947-ben festette. Húsz év múlva. Ez az indokolatlanul nagy méretű vászon egy stafétaváltást ábrázol, fagyaltszínekkel, boldog mosolyú atlétáknal, általános megdicsőültség közepette. A szov-

jet művészetet képviselő képek kilencven százalékán aransyárga napfény csorog, jómódú munkás nyújt egy-egy szárnyat, combot az áhítatos és jólvevett kicsinyeknek, izmos parasztnak nevetgélve, boldogan aratnak, egy lány alsószoknyában a sűrűlást abbagyva, a napfényes ablakba ül, munka közben senki se izzad s a romházak kövei fölé virágzó alfafagally nyúlik, s a teherautók káposztafejekkel színültig megrakodva közelítenek kicsi falusi házak hivatogó csoportja felé. Közben az égen vihar van készülöben, de nem azért, hogy a felhők feketéje a kámet posztafejek halványzöldjét megfelelően kiemelje. A világok lehető legjobbban vagyunk, ahol minden a lehető legjobb. A panglossiáda irányító szempontjait a főhelyekre akasztott, vagyis a szomszéd termekből is látható képek címei fejezik ki. Ezek: „Moszkvai cipők”, „Cséplés a kolhozban”, „Lett halászk”, „A traktoros vascsorája”, „Hajnal a fiatal geológusok táborában”. Mindez úgy viszont nyúlik a festészethez, ahogy a slogan a költészethez, a politikai reklámfestészet tárlata ez. S így is hanyatlás. A Szovjetunióban, a húszas években a plakátokat művészi becsúggal rajzolták, most fordítva van, a képeket festik néplaplakámmal. Egy Vladimir Nikolajevics Kostetsky nevű piktör giccseben a többi giccset is felülmúlja. „Hazatérés” című képe 1947-ben készült, nyilván a háború hatására. Ez szovjet viszonyokhoz adaptált utánérzése ama páros olajnyomatoknak, amelyekkel bosszantóan sokszor találkozunk vidéki útjainkon egykor. Ezen egy kastélykertben dalás hunszártiszt búcsúzott hitvesétől, akihez a másik nyomatot visszatért. A múltszadi olajnyomaton mindkét megindító pillanathoz ugyanaz a hosszúszerű agár asszisztált. A szovjet képen az agár egy kvasz helyettesíti. Egyébként semmi sem változott. A kiállítás a

londoniak közül még leginkább bigott aggszűzeknek tetszett. A százhuszonkét kiállított festmény közül ugyanis egyetlenegy se ábrázol, se nő, se férfit, meztelenül. Aktot oroszok nem festenek. Szemérmes nép.

KADÁR JÁNOS

terjedelmes értekezést jelentetett meg „A béke és a szocializmus kérdése” című folyóirat az évi első számában. A dolgozatot saját nevével jegyezte. A megnyilatkozás ezt a magyarul szokatlan címet kapta: „A magyarországi osztályharc tapasztalataiból”. Mi az, hogy „tapasztalataiból”? A Kádár-cikk kiindulópontja az, hogy a kommunisták szénája ma jobban áll, mint 1956 előtt, vagyis: ő a maga dolgát jobban végzi, mint elődei. Ezután leszögezi, hogy az ő pártja nem újra kezdte, hanem „folytatja a szocializmus építésének politikáját”. Pártunk fő politikai vonala tehát változatlan maradt 1956 után is. Miután az eszmei és jogfolytonosságot a Rákosi-korszakkal ilyenformán helyreállította, utódául jelentkezvén hőhőrainak, cáfolja azt a „káros nézetet” hogy „az osztályharc már a szocializmus építésének időszakában elhal”. Ennek az ellenkezője igaz, mondja s így érvel: „Magyarországon 1956 őszén az osztályharc élesebb formát öltött, mint népi demokráciánk történetében bármikor.” Kádárnak természetesen igaza volna, ha ezt úgy értené, hogy az utolsó évtizedben kifejlődött az osztályharc a kialakuló új osztály: a bolsevik bürokrácia ellen. Az osztályharc a szónak ebben az értelemben csakugyan élesebb formát öltött 1956 októberében, mint bármikor korábban. Kádár azonban nem így érti a dolgot. Szerinte „1956 októberében és novemberében Magyarországon a szocializmus és kapitalizmus között: nemzetközi méretű osztályharc egyik csatája zajlott

le”. Az értekezés, mint látjuk, abban a szentelen, tárgyilagossnak látszó modorban íródott, amely valótlanosságok rendszereállítására kiválóan alkalmas. Lássuk, miket ír Kádár? Ezt írja: „Az ellenforradalom szervezettége, saját örököző dezorganizáltsága következtében állhatott elő olyan helyzet, hogy átmenetileg a nagyobb erő hátrányos helyzetbe került a kisebbel szemben.” Ez a különös mondat azt állítja, hogy a keddről szerdára és szerdáról csütörtökre megalakuló forradalmi bizottságok és munkástanácsok voltak szervezettek, míg az államvédelmi és az Akadémia utca volt szervezeten. Ebben az előadásban az 1956-os forradalom eseményei úgy festenek, mintha Nagy Imre foglalta volna el, előre kidolgozott stratégiai tervek alapján, imperialista nyugati hadakkal Magyarországot s ezeket a lassan összeszedelőzködő népi Kádár Jánossal az élen kiverle az országból... „Az ellenforradalom — tudjuk meg — alaposan felkészült a támadásra, gondosan kidolgozta taktikáját, időleges sikereket is aratott, mégsem győzött. Nyugaton lázas vita folyt és folyik ma is arról, hogy milyen taktikai hibákat követtek el.” De hogy folyik! Mindenki tudja, hogy a magyar forradalom, amely a Nyugatot éppoly váratlanul érte, mint a Szovjetuniót, győzelmén csak azért nem tudta konszolidálni, mert az orosz tankhadosztályok legázolták a városokat. Ezt Kádár csak futólag említi meg virágnyelven s inkább azt hangsúlyozza, hogy az MSZMP „megtalálta az ellentámadás sikerének kulcsát: bizott a tömegekben, bizott a szocialista tábor erejében: e két szilárd bástyára épített”. A jövő feladatait Kádár János két irányban keresi. Törekedni kell, írja, „a párt további erősítésére, egységének és vezető szerepének biztosítására”, — vagyis a restaurációra. És érvényesíteni kell, írja, annak a proletár internacionalizmusnak az elveit, amelynek próbaköve „a Szovjetunióhoz való viszony”. E viszonylat Rákosi és Farkas Mihály jóvoltából, 1949-ben az elmélet és gyakorlat talpköve lett. Akkor azonban a „hazafiság” s nem a „nemzetköziség” ismérvének nevesték.

Pietro Nenni a válaszüton

Olaszországban a fasizmus két évtizede és a világháború pusztítás után mélyreható társadalmi reformokra lett volna szükség. Az erőre kapott kommunista párt természetesen kommunista megoldást sürgetett. Az ugyancsak erős szocialista párt nem vonta le annak tanulságait, hogy a kommunistákkal alkotott népfrent a vasfüggöny mögött és Franciaországban milyen siralmas következményekhez vezetett s változatlanul a kommunistákkal való népfrentban látta a kibontakozás lehetőségét. Ez a magartatás a demokrácia hívei számára elfogadhatatlan volt: ennek következtében az olasz szocialista párt kettészakadt. Kivált belőle a párt demokratikus szárnya, míg a párt keretében megmaradt többség lassan, de biztosan kommunista irányítás alá került. Rabjai lettek a munkásegység jelszavával üzőtt kommunista gyakorlatnak, újjuk törvényszerűleg zsákutcába vezetett.

Az olasz szocialisták demokratikus csoportjából alakult szocialdemokrata párt sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Számbeileg megfogyatkozva, a polgári pártokkal koalíciót alkotva a legégetőbb társadalmi reformokat sem tudták megvalósítani. Elérte őket a polgáriakkal koalícióba kényszerült szocialdemokraták végete; nem tudtak tömegpárttá fejlődni. Koalíciós munkálkodásuk ugyan megóvta Olaszországot a szélsőségek térhódításától; elmaradt a kommunisták által remélt népfrentos hatalomátvétel; az olasz fasizták és monarchisták csökkenései nem lehettek governementális tényezők; de az olasz társadalmi problémákra a koalíció nem talált kielégítő megoldást.

A munkásegység hamisnak bizonyult kommunista értelmezésű jelszavának rabjává vált szocialisták csokgy, mint a koalíció hírnájában elakadt szocialdemokraták

regtől fogva érezték, hogy útjaik zsákutcába torkoltak. Nagy eseményeknek kellett azonban bekövetkezniük ahhoz, hogy egymásra találjanak. E döntő események a vasfüggöny mögött játszódtak le: a keletberlini, a poznani munkásfelkelések és a magyar forradalom hatásai alól az olasz szocialisták sem vonhatták ki magukat. Az egységes olasz szocialista párt megalakításának azonban mindeideig gátat vetett az a tény, hogy bár Pietro Nenni, a Szocialista Párt népszerű és jóképességű vezetője rég felismerte, hogy pártja a kommunista jelszavak foglya, de ezen változtatni nem tudott, mert pártjának apparátusa kommunistabarát elemek kezében volt. Nyilvánvalóan Nagy Imre és társainak galád meggyilkoltásával telt be a mérték. Az olasz szocialista párt, nápolyi kongresszusán, végre kimondotta teljes különállását az olasz kommunista párttól. Ezzel megtörtént az első lépés a demokratikus szocializmus elveit vallók egyesülése felé. A tényleges egyesülés azonban még hosszú az út. Az olasz szocialista párt ugyanis, amikor feladta a kommunista párttal való szövetséget, fenntartotta az együttműködést szakszervezeti és közséppolitikai téren. Amivel szemben tökéletesen érthető az olasz szocialdemokrata párt álláspontja, amely a szocialista egység alapjául az alábbi öt elvi feltételt jelölte meg:

1. A megalakítandó új szocialista párt a demokratikus szocializmus alapelveit teszi magáévá.

2. Kölcsönös elismerése annak, hogy a politikai egység a jelen körülmények között nem jelenti egyben a szakszervezeti egységet is. Az új párt minden tagjának joga, hogy ahhoz a szakszervezeti közhöz tartozzék, amelyikhez akar.

3. Határozott köteletségvállalás a tekintetben, hogy a kommunis-

tákkal minden együttműködés kormányzati alapon lehetetlen. E kérdés előreláthatóan akkor válnék aktuálissá, ha az egyesült szocialdemokrata párt és a kommunista párt együttesen megkapná a parlamenti többséget.

4. A közséppolitikai tevékenységre vonatkozóan lényegében ugyanaz a gyakorlat alkalmazandó, mint a szakszervezeti síkon.

5. A külpolitikában az új párt teljes szolidaritást vállal a nyugati demokráciákkal és mindazokkal a nemzetközi intézményekkel, amelyek e népek biztonságát garantálják.

Előreláthatóan a külpolitikai magartatás lesz az a probléma, amelynek tisztázása sok nehézséget gördít a szocialisták útjára. Nenni és pártja eljutott odáig, hogy már nem tudja vállalni az oroszok nemzetközi politikáját, de még nem találta meg azt a platformot, amelyen állva a nyugati demokráciák külpolitikáját maradéktalanul magáévá tehetné. Ezen viszont nem lehet csodálkozni, mert a nyugati politika is tele van ellentmondásokkal és nem kínál a szocialisták számára kielégítő alternatívát, az orosz törekvésekkel szemben.

Tény az, hogy az olasz szocialisták mindkét irányzata eljutott a zsákutca végére, sőt a helyzet felismerése következtében hajlandónak is mutatkoznak arra, hogy megtegyék a visszafelé, az egymáshoz vezető úton a kezdő lépéseket. De hangsúlyozni kell, hogy még mindig csak a kezdő lépéseknél tartanak. Egy azonban bizonyosnak látszik: az, hogy egységes szocialista párt elég erős lesz ahhoz, hogy az Olaszországban eddig elmaradt, ám nélkülözhetetlen társadalmi reformokat létrehozza. S ez lesz a végleges diadal az olasz kommunista törekvések fölött.

Széli Imre

200 ezer magyar szerte a világon

Disszidens körkép 1958 karácsony előtt

A Népszabadság 1958 december 21-i számában ezzel a címmel közölt könnyfakasztó tudósítást az emigrációba kényszerült 200.000 magyarról. A körképet nyilván Budapesten rajzolták és színeit is az olcsó propaganda palettáján keverték. A körkép alakjai majdnem kivétel nélkül a szenvedő, nyomorgó magyart ábrázolják, de hogy a tárgyilagosság látszatát keltsse, a cikkíró megjegyzi, hogy a menekültek öt százaléka megtalálta helyét idegenben. Ebben az öt százalékban természetesen a hazaáruhálok, politikai kalandorok és gazdasági bűnözők nagy száma is bennfoglaltatik. Így a körkép rendkívül látványos műalkotássá vált, de mindenesetre veszélyes vállalkozás is, mert hitelességét Magyarországon is könnyűszerrel ellenőrizhetik.

Az Irodalmi Ujság helybeli tudósítások alapján közöl egy másik körképet. Címe:

Disszidens körkép karácsony után

A menekültek mintegy 50 százaléka az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában telepedett le. Minden budapesti állítás ellenére, egyetlen embert sem „csábítottak” az észak-amerikai kontinensre. Hogy mégis volt valami csábereje az amerikai kontinensnek, ez kétségtelen, mert különben nem csökkentették volna a bevándorlási létszámot.

Az USA 38.000 magyart fogadott be

A munkanélküliség csak a nagy ipari centrumokban sújtotta (átmenetileg) a magyar menekülteket. Cleveland a legnagyobb magyar központ az ipari városok közt, mégis csak — persze ez is sajnálatos — 800 munkanélküli magyarról számoltak be. Mihelyt a munkanélküliség az országban nagyjából megszűnt, normális lett a helyzet. Ma már alig van magyar munka nélkül s ha van, többnyire saját hibájából, az illető túlságosan magas fizetési igény-szintje miatt vagy személyiségéből eredő okokból.

Az igaz, hogy sok szakmunkás nem a szakképzettségének megfelelő helyen dolgozik — egyelőre. Hadiüzemek például csak állam-

polgárt alkalmazhatnak. Az amerikai életszínvonal mellett azonban az átlagos munkabérekből is meg lehet élni, sőt töltszani. A magyar menekültek viszonylagos jó módúságát bizonyítja a sokezer hazaküldött csomag. Sokan vettek már házat is, persze részletre.

A szakemberek (mérnökök, tudósok) mind elhelyezkedtek. A több mint ezer nyilvántartott szakemberből összesen talán húsznak volt átmeneti állásproblémája két év alatt. Az északamerikai kontinensen (Kanadát is beleértve) az Északamerikai Egyetemi Szövetség kimutatása szerint a menekült magyar diákok helyzete így alakult:

	USA	Kanada
Teljes diáklétszám	1869	958
Az országos szervezethez tartozik	1450 (78%)	460 (48%)
Ösztöndíjjal tanul	805 (42%)	293 (30%)
Kölcsönből tanul	209 (11%)	150 (16%)
Önerejéből tanul	90 (5%)	20 (2%)
Lemorzsolódott, vagy még nem tanul	695 (37%)	461 (49%)
Befejezte tanulmányait	40 (2%)	34 (3%)

Miután a menekültek mind megkapják rövid időn belül a „zöld kártyát”, vagyis állandó tartózkodási engedélyt, a jövőben a helyi segélyszervek támogatásában is részesülhetnek. Ez azt jelenti, hogy egy újabb munkanélküliségi hullám — ami nem is valószínű — még átmenetileg sem okozna komoly problémát. A munkanélküli segélyben is egyre nagyobb számban részesülhetnének, hiszen lassanként alig lesz a menekültek közt olyan, aki nem dolgo-

zolt féleven át ugyanazon a helyen (ami általában a munkanélküli segély kiutalásának az előfeltétele).

Mindent összevetve, a magyar menekültek az Egyesült Államokban a szabadság mellett emberhez méltó életlehetőséget is találtak, a tavalyi nyári — átmeneti — munkanélküliséget, ami csak kis hányadukat érintette, átvészelték s ma már sokkal nagyobb anyagi biztonsággal néznek a jövő elé.

Kanadáról

már részletes tájékoztatást adott az Irodalmi Ujság. A helyzet azóta lényegében nem sokat változott. A részleges és időleges munkanélküliség idején a munkavállalók annyi munkanélküli segélyt kapnak, amennyi egy személy lakását és élelmezését fedezi. A szakmunkások, amennyiben szakmájukban dolgoznak, három-négy szobás lakást és autót tarthatnak. A segédmunkások, a legalacsonyabb bért számítva, frizsideseres, telefonos, központi fűtéses lakásban lakhatnak. Háztartásukban három személyt fejenként kb. 2800—3000 kalóriával tudnak ellátni. Tíz százalékra tehető azoknak a száma,

akik nyáron az ország erősen iparosodó északi részében dolgoznak, ahol a kereset 30—40%-kal több, mint délen. Az itt keresett összegből komolyabb összeget is tudnak tartalékolni. Az értelmiségiek, ha nem is teljes számban, de nagy százalékukban — különösen a technikusok — saját szakmájukban dolgoznak.

Sokan már önállóították magukat és nem csekély azoknak a száma, akik már házat is vásároltak. Az 1959 január 1 óta életbelépett kötelező betegbiztosítás nagy mértékben könnyítette az új bevándorlók életét is.

N. D.

Újmagyarok Ausztráliában

Minden beilleszkedés nehéz, ez nehéz volt mind az új, mind a régi emigránsoknál. A régiek zöme úgynevezett DP múlt után látta meg az ausztrál partokat, élelmisszerűleg és koplaló esztendő, munkanélküliség, pokróccal elválasztott táborosobák és a sehonnaiságból fakadó hányt-vetett élet és megaláztatás után. Megérkezésük után, ezek boldogan kaptak az első munka után a háború utáni ausztrál prosperitásban és nyolc év múlva többnyire saját házban hallgatták szűszorongva a BBC-t. Free Europe-ot és minden elképzelhető adó híreit a magyar forradalomról.

Aztán megjöttek az első hajók. Az első hajókat a kormány kiküldött képviselői fogadták. Ezek nem obskurus dipik voltak, hanem akikről a világ beszélt. Aztán mindig több hajó jött és repülőgép, az újság elfakult, hétköznapi jelenség lett, a fogadótáborok megteltek, a szabadsághősökből esetek lettek, akiknek munkát kellett adni és munka nem mindig akadott hamarosan. A világot egyéb hírek foglalkoztatták és Ausztrália itt állott

13.000 glóriás bevándorlóval, akik jórésze az elmúlt eseményektől mámorosan még (melyet csak öregbített a világ részvétele) nem a dipik alázatos attitűdjével, hanem bizonyos igényekkel mustrálták a felkínált állásokat és lehetőségeket az ausztrál munkásparadicsomban. Akik ezzel az attitűddel érkeztek, már az első napokban csalódtak, az első állásokban csalódtak és átkozták a mostoha sorsot, a hálátlan Nyugatot és a kapitalista virt-csaffot.

Am bámulatos az a gyorsaság, amivel túlnyomó többségükben skartba tették a glóriának kijáró igényeket.

Az első év után a tervek kezdtek teliesedőbe menni. Sok család, ám kevesebb egyedülálló, túlteljesítették a normát. A betétkönyvek szaldója állandóan emelkedett, egyszer csak lecsökkent, de ezzel egyidőben új név jelent meg egy telekkönyvi betétleapon. Varázslatos gyorsasággal indultak újmagyar vállalkozások, két pék megvett egy elhanyagolt pékműhelyt és elkezdett krumblis kenyert sütni, egy reggel saját üzlete előtt

húzta fel a redőnyt a volt cipész-szegéd, a kaposvári tornatanárnak eszébe jutott régi szenvedélye és a gyárból hazajövet megmetszett egy rőzsafát, aztán otthagya a gyárat, mert azon vette magát észre, hogy tizennégy kertje van és ebből jobban megél, mert kézről kézre adják, fiatal emberek autóbá ültek, hogy neki vágnak északnak, mert emelkednek a rézárak és a bányákban jobban lehet keresni.

Mindenki tanul angolul és az ember fél a túlságosan jó eredményektől: Imréről Jim lett és a gyermekek angolul játszanak...

Persze ez az érem egyik oldala, melyből alig lesz hír. A hír azokból a magánosan vagy csapatkákban csatángoló fiatalokból lesz, akik néhány a bűnügyi krónikába kerül vagy hazamegy. Mert ilyen is akad és ilyen kerül az újságokba. Ausztráliából nem lett kaland, Ausztrália nem egzotikum. De az Európába visszatérő hajókon mindig lehet találni magyart, igaz, köztük olyant is, aki annyira brit lett, hogy nem akar tovább Ausztráliában élni, hanem Angliában.

D. A.

12.000 menekült Franciaországban

Az 1956-os forradalom leverése után közel 12.000 magyar menekült érkezett Franciaországba. A francia kormány, valamint számos magánszervezet mindent elkövetett annak érdekében, hogy az újonnan érkezett magyarok beilleszkedését megkönnyítse. A családi, illetve baráti kapcsolatokkal rendelkező új menekültek, valamint a francia nyelvet már némiképpen ismerők helyzete természetesen lényegesen könnyebb volt. De az ilyenek száma nem haladta meg az újonnan érkezettek 20 százalékát. A többiek hosszú hónapokon keresztül a menekülttáborokban voltak kénytelenek élni nem a legjobb körülmények között.

Több mint két esztendővel Franciaországba való érkezésük után tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy az új menekültek túlnyomó többsége megtalálta számítását és a franciák számára is súlyos gondot jelentő lakásproblémán kívül nagyobb gondjaik nincsenek. A szakmával rendelkezőknek sikerült elhelyezkedniük és állásukban francia kollégáikhoz hasonló előnyöket élveznek. Ami a szakmai tudással nem rendelkező új menekülteket illeti (nevezetesen azokat, akik Magyarországon mint alkalmazottak dolgoztak), beilleszkedésük természetesen nem volt könnyű és sokan még ma is nehéz testi munkával keresik kenyerüket. A Franciaországba érkező diákok jelentős része kapott ösztöndíjat és noha az idej tanévben az ösztöndíj megújítása nem mindegyiküknél járt sikerrel, a hivatalos és magánszervek nyújtotta segítség (egyetemi menza, lakás stb.) általában lehetővé tette tanulmányaik folytatását. Többen közülük kitűnő eredménnyel vizsgáztak.

Általában tehát a mindenki számára nagy problémát jelentő lakáskérdés megoldatlanságain kívül a becstelenségen dolgozó új menekültek helyzete jobb, mint Magyarországon volt.

Két kategória kivétel: a „kivételezettek” (művész emberek, régi szakemberek, francia tudással még hazuról rendelkező értelmiségiek), akik összehasonlíthatatlanul jobban élnek, mint Magyarországon és ezentúl teljes szabadságot élveznek, valamint az a kisszámú de a francia életbe beilleszkedni nem tudó — vagy nem akaró — elem, aki nyomorog. Számuk megégyezik a „kivételezettekével”: pár száz emberről van szó mindkét

esetben, az utóbbiak nagy része előbb-utóbb valószínűleg visszatér Magyarországra. (A 12.000-ból eddig 700-an tértek vissza, beleértve a fiatalokat is.) Ez utóbbi kategória tagjai közül többen az ide-

genlégióba mentek és egy egészen jelentéktelen kisebbség pedig teljesen a zülles útjára lépett, de ezek általában már Magyarországon sem tartozhattak a társadalom „krémjéhez”. T. S.

Németországban nincs munkanélküli menekült

Nyugat-Németország az októberi forradalom után 17.200 magyar menekültet fogadott be. Az új menekültek kivétel nélkül elhelyezkedtek. A német kormány menekültügyi minisztere, Oberländer, egyik legutóbbi beszédében külön hangsúlyozta, hogy nincs munkanélküli magyar menekült Nyugat-Németországban. Munkanélküli Nyugat-Németországban egyébként sincs; statisztikai kimutatások szerint a munkanélküliség egy százaléka alatt van. Az új menekültek többsége is előre megállapodott, munkaszerződéssel települt át az ausztriai táborokból Nyugat-Németországra. Az elmúlt nyáron végigtartam a Ruhr-vidéket és személyesen is beszéltem számos magyar menekülttel. Természetesen elégedetlenek voltak, mint ahogyan a menekültek mindenütt elégedetlenek. És persze alig várják az időt, hogy hazatérhessenek — egy viszonylag szabad hazába. Nem a kereset miatt elégedetlenek, hiszen Magyarországon soha nem gondolhattak arra, hogy egy heti munkabérért újszabású öltönyt ve-

hessenek, egy-két esztendő után modernül berendezett, szép és kényelmes lakásokban élhessenek, lefizetésre rádiót, televíziót, zenegépet vagy motorkerékpárt, sőt autót is vehessenek. Elégedetlenek a munka miatt, mert sokan még mindig bányákban dolgoznak (szerződésük egy évre szól), mert nyelvi nehézségek, ismerettség, kapcsolat hiánya miatt nemigen találják helyüket és szakmájukat az idegen környezetben. És elégedetlenek, mert a jólét mindig relatív; Európának talán a leggazdagabb országában fizikai és lelki fájdalom munkánegyedekben élni és relatíve rosszabbul élni, mint a németek, akik a maguk hazájában élnek és nem két esztendő, de az ötvenes évektől megindult konjunktúra munkájának gyümölcsseit és jólétét élvezik. Nem tudjuk, hogy az elmúlt két esztendőben számszerűen hányan tértek innen vissza Magyarországra; tértek vissza; de leveleikből tudjuk, hogy honvágygal gondolnak azóta ezekre a küzdelmes, nehéz, de szabad és jóléti életre. V. I.

Az ausztriai helyzet

Ausztriában jelenleg mintegy 12.500 úgynevezett „újmagyar menekült” tartózkodik. 1959 januárjában a pontos számot igen nehéz megállapítani, mert a kivándoroltatás — elsősorban az Egyesült Államokba — a salzburgi ICEM átmenő állomáson keresztül gyors ütemben halad. A hónap első két hetében több mint négyszázan hagyták el az Osztrák Köztársaság területét, ebből 327 személy utazott Észak-Amerikába.

A kettős árótsövény és aknazár ellenére még mindig érkeznek menekültek Magyarországról.

Az Ausztriában élő tizenkét és fél ezer új menekült közül ötezer lakik szociális otthonokban, különböző diákszállásokon és az osztrák hatóságok által fenntartott légerkekben. Az 1956/57-ben felállított nagy tranzit-lágerék közül már csak kettő működik: Traiskirchen és Kagran.

Saját lakásában, illetőleg albérletben lakik 7000 magyar. Bécs XI. kerületében az osztrák belügy-minisztérium már átadta az első 52 összkomfortos lakást, amelyet magyarok részére építettek. További lakásépítkezések folynak a XX. és a XXI. kerületben. A segélyszervezetek megkezdték az UNO lakáskölcsönök kifizetését. A lakáskölcsön-akció mintegy 1000 embert érint.

A különböző osztrák egyetemekre az 1958/1959-es tanévben 1128 menekült magyar diák iratkozott be. Ezek közül 809 részűl ösztöndíjjal, 313 saját költségen tanul. Az Innsbruck közelében létesített iselsbergi magyar középiskola fenntartására az Egyesült Államok és Ausztria összesen 100.000

dollárt irányzott elő. Tankönyvek céljaira a bécsi érsekség 5000 dollárt adott át a magyar diákszervezeteknek.

A Bécsben székelő Philharmonia Hungarica, a magyar menekültekből alakult zenekar 1959 január 16-án adta 75-ik, ünnepi hangversenyét a Musikverein nagyertermében. A fiatal menekült magyar művészek közül a következők kötétek 1958/1959-ben szerződést: Gáncs Edít; Bremai Opera, Tamássy Eva, Wiesbadeni Opera, Schmidt Károly; Bécsi Opera, Szarvas Janina; Bécsi Opera, Remsey Győző; Kölni Opera, Tóth Miklós; Wiesbadeni Opera, Kapossy Andor; Mannheimi Opera. A karmesterek közül Melles Károlyt a luxembourgi rádió főzeneigazgató-nak szerződtette, Kulka Jánost a Müncheni Opera, Kertész Istvánt az Augsburgi Opera költötte le. Vázsonyi Endre zongoraművészt a floridai Zeneművészeti Főiskola hívta meg.

Az Ausztriában élő magyar menekültek közül körülbelül 8000 kíván végleg letelepedni az Osztrák Köztársaságban. Hetven százalékuk állandó munkaviszonyban áll. Az újmagyar menekültek automatikusan egy évre kapnak munkavállalási engedélyt. Szó van arról, hogy 1959-ben ez a formáság is megszűnik.

Az újmagyar menekültek közül már többen felvették az osztrák állampolgárságot. A belügyminisztérium az „államérdek” paragrafusra való hivatkozással rendkívül megkönnyíti az újmagyar menekültek honosítását.

R. S.

A legelőnyösebb Európában...

„Svédországnak nincs ismeretlen katonája, de ismert tábornoka sem” — írta útinaplójában Kosztolányi közel 25 évvel ezelőtt. Találó megjegyzését elmondhatjuk ma is, de két évi itt-tartózkodás tapasztalataiból merítve, talán a következményeit is ennek, mindennapi életünkben.

150 éves béke, ebből kifolyólag egy erős, jól megalapozott gazdasági élet s ami emellett a legkéz-zelfoghatóbb valóság, legnagyobb eredmény: a szociális intézkedéseknek olyan kifejlesztett és modern formája, amely majdnem egyedül áll az egész világon. De Svédország Észak is, hideg, zárkózott, külföldieknek sokszor unalmas. Általános vélemény, hogy a svéd társadalom az idegenekkel szemben természetesen merev és tartózkodó. Igen, ez az egyik meghatározója életünknek itt, s kétségtelenül ez váltotta ki a legnagyobb nemtetszést a magyar menekültekből. De mégis beilleszkedünk ebbe a környezetbe, a jég érezhetően s egyre gyorsabban olvadozik. Ez persze könnyen változhat személy és környezet sze-

rint, egy dologban azonban tiszta szívvel általánosíthatunk: nagy ügyesség, veleszületett tehetség kell ahhoz, hogy valaki Svédországban nyomorogjon. Ahogy 25 évvel ezelőtt Kosztolányi, úgy mi sem láthatunk itt koldusokat. Csupán a „Népszabadság” s néhány napján más budapesti lapok hártaltalan „fantáziája” a megmondhatója, miért éppen a szó igazi értelmében élenyésző, esetleges anyagi nehézségekkel küzdő kisebbséget állítja a középpontba. A példák — nem irasztalnál ki-agyalt példák! — hosszú, hosszú sorát lehetne felhozni bizonyítás-ként, de maradjunk csupán a svéd statisztikánál. Ez pedig, bármennyire is furcsa, száz százalékos pontosságú adatokat közöl. Eszerint pedig a Svédországba menekült gazdasági helyzete a legszilárdabb és legelőnyösebb egész Európában. A tekintélyes svéd napilap, a „Svenska Dagbladet” szerint ezt a megállapítást a nemzetközi menekültszervezetek is elismerték évi jelentésükben.

T. G.

(Folytatjuk.)

Nappal furfang, cifra szólam
vezetünk és mesterünk,
s éjjel szalmán, istállóban
csókoljuk a kedvesünk.
Köpj a bíró oltalmára!
Törj, szabadság, ég felé!
A törvény a gyáva vára,
a templom a papoké!

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

A nem is olyan póri költő

Földbérlo parasztnak volt a fia
s közel a haláláig földdel bajlódó
paraszt volt maga is. Túl korán
kellett igához állnia, nyomorúsá-
gától s munkától elcsigázott apja
mellé. Apa és fiai szabad emberek
voltak, de milyen áron! Egy ma-
gyar jobbágy nagyobb biztonság-
ban élt akkor, a számadó juhász,
csikós, bakonyi pásztor meg tisz-
szerte könnyebben. Magasztalva
szokták emlegetni a 18. századi an-
gol mintagazdákat, csak elfelejtik
hozzátenni, hogy mintabirtokon
jobban értettek a földbérlo szabad
paraszt kizsárolásához, mint a ké-
nyelmes és rendetlen magyar job-
bágyuradalmakban. Burnsról azt
tartották, hogy elitta magát a
lángeszű, de bujálkodó, mihaszna
ember, azért halt meg fiatalon,
harminchét éves korában. Nem
igaz a rágalom, a halál csirái nem
a kocsmában, hanem az ekénél
fészkeltek be magukat fejletlen,
fiatal testébe. Amiből persze még
egyáltalában nem következik,
hogy fanciesali legény volt. Ellen-
kezőleg. Megfordult minden jóképű
lány után. S nemcsak megfordult,
hanem el is indult utánuk. S nem-
csak elindult utánuk, de bajba is
keveredett. Vigan vállalta a bajt,
amíg bírta. Aztán szerelmi bánatá-
ban s beleunva a nagy nyomorú-
ságra, egy szép napon elhatározta,
hogy világgá megy. Ki akart vándor-
olni ültetvényesnek Jamaikába.
Nem állt egyedül ezzel a szándé-
kal; a skótok már akkor kezdtek
eljárni a mostoha földtől. A tizen-
kilencedik században áradattá
dagadt a menekülésük.

De a kivándorlási tervből nem
lett semmi. Elindulása előtt, büsz-
ke keserűségében Burns meg akarta
mutatni honfitársainak, hogy
kit vesztenek el. Hogy mit tud a
rakoncátlan parasztfiú, akire görbe
szemmel néztek a papok, égre-
fordult szemmel a vénasszonyok,
jó szemmel a lányok s rossz szem-
mel a lányok szülei. A lángelmék
dicséretreméltó gögje dolgozott
benne. Odavágta nekik a maga
mulatságára, barátai mulattatásá-
ra, lányok hitegetésére költött ver-
seit. Másnap arra ébredt, hogy hi-
res ember. Jamaika helyett Edin-
burghba került, a fővárosba. Ő
volt a nap hőse, az ünnepelelt „ka-
ledoniai Bárd”.

Edinburgh nem volt afféle zagy-
va nyelvű, kalmárkodó, terebélyes
nagyfalú, mint mondjuk Petőfi
Pestje, amely a szekérlátó Széna
piacon, Kerepesi úton s az Újépü-
letnél minden oldalával kifeküdt a
rákos homokra. Észak Athénjének
hívták Edinburghot; Franciaor-
szág felé kacintó, pallérozott
széplelkei törvényhozó hatalmat
igényeltek maguknak a költészet-
ben és bölcséletben. Rátarti város
volt; tudta, mit akar. Sétapálcás
és csipkefodros írástudóinak csal-
hatatlan elgondolásuk volt arról,
hogy mi illik egy versbe s mi
nem, mi magasztos és mi alantas,
mi szabályos és mi szabálytalan.
Mevolt a fölényes elképzelésük az
östehtésgekről is. Burns, érthető
ravaszkodással, kezdetben állalta
a szerepét. Megjászta az egyszerű
póri költőt az edinburghi érzékeny
lelkek s a széptudományok őrei
előtt, akik valahonnan az Indiá-
ról várták a romlatlan Ösebert s
nagy örömkre váratlanul meg-
kapták egy szomszéd grófságból.
Félig jóhiszemű, félig a szerep
kedvéért Burns eltitkolta tudását,
olvasottságát, aztán belezavarod-
ott a jótanácsokba, megszimato-
ta a veszélyt s lerázta pártfogásu-
kat. De attól kezdve két külön-
böző társadalmi síkon élt, lelkileg
kettéhasadva, ha költészetében
meg is maradt osztatlan érzésü-
nek. Nagyurakkal barátkozott a
szabadkőműves páholyban s a sza-
lonokban, de reménytelenül to-
vább küszködött a földbérletlen,
mert gazdája, dicséretes lélekjelen-
léttel, mindig kikapcsolta bámula-
tát a költő iránt az elszámolások-
nál. Persze bámulónak se volt
éppen könnyű dolguk. Burns a
kétféle társadalmi világ közt há-
nyódó szegény emberek szokott
érzékenységével még a baráti kö-
zeledésben is sértő leereszkedést
gyanított. Akárcsak Petőfi.

Edinburghi ünnepeletése ha-
szonnal is járt, nemcsak veszély-
lyel. Össeismerkedett egy népdal-
gyűjtővel s kérésére vállalta, hogy
megmenti a szöveg nélkül szavával
kallódó dalokat. Sem tőle, sem
utódjától, egy még képzettebb

gyűjtőtől nem fogadott el pénzt a
mentő munkáért. Szolgálatnak te-
kintette. Még akkor is, amikor a
gond az adósörtön küszöbéig so-
dorta.

Élete utolsó hét esztendejében
vámszedő volt; kinevezése július
14-re esett, egy évvel a Bastille
bevétele előtt. Ez a világtörténel-
mi nap később szinte a kenyérbé-
re és szabadságába került. Míkor a
jakobinusok, felülkerekedvén a
Konventben, vérpadra küldték a
királyt s hadat üzentek a félvilág-
nak, a hatóságok mindenfelé le-
csaptak a terjedő francia ragályra.
Skóciában is volt Martinovics-per,
nemcsak Budán. Burns társait a
Népbarátok nevű titkos egylettől
perbefogták s elszállították az
ausztráliai fegyencleltre; magas
pártfogói révén ő megúszta állam-
hűségi vizsgálattal. Később kiáb-
rándult a forradalomból s a francia
invázió kősa híreire beállt nem-
zetőr-toborzónak. Egy év múlva
meghalt. A sors és a skótok kifür-
készetlen akarataiból katonai
pompával temették el. Tizenöt
gyermek közül kilenc törvényes
volt, hat törvénytelen; büszkén
vállalta valamennyit. (Egy ideig
versenyben született.) Még ma is
áll Skócia délnyugati felében a
négy farm, amelyet — sorban fel-
adva — apjával és testvéröccsével
munkált 1766 és 1791 közt. Taka-
ros állapotban vannak. Fülüg ipa-
rosodott országban jó dolga van a
parasztnak: olyan, mint a megbec-
sült uradalmi kertésznek. Kas-
télylakók helyett azonban telhetel-
len gyomrú, milliós nagyváros az ő
névtelen, jámbor és engedelmes
urasa.

Burns másfajtaikat ismert az ap-
jával. Másfajtaikról írt a satírái-
ban.

2.

A skót népdal, mint a régi ma-
gyar virágének, föld alá húzódo,
üldözött vad lett saját hazájában
a hitűjtáskor. Ott ütötték a pré-
dikátorok, ahol érték, ördögűző
dühvel csaptak le a „csácsogó”,
parázna énekekre. Emlékezzünk
csak, miket szórt rájuk kirohaná-
saiban Bornemissa Péter! Pedig ő
az énekes szívvel született Balassi
Bálint nevelője s antik költőkben
megmártakozó ember volt. Igaz,
hogy bámulatosan értett a boszor-
kánytanhoz is. Skóciában is ilye-
nek voltak a reformátorok, a nagy-
hatalmú John Knox paptársai.
Büdös bálványának nevezték a má-
jusfát.

Először a tizenharmadik századi
amatőr régészkedés nézett körül a
szétvert kincsekért. Széplelkű moz-
galom volt: csattos cipőben, bepor-
zott hajjal kezdtek gyűjtögetni és
finomítani. Mint a mezítelbas ár-
valánykának, a daloknak is illed-
mesen ki kellett öltözniök, mielőtt
tisztelegtek a dámaéknál és gavallé-
roknál. Ossian is e copfos esztéták
kitalálása volt; a primitív ösköltő,
egy letűnt nép elsíratója finom
melabúval borongott ködös szirt-
fokán.

Mint említettem, Burns ellenállt
a városi pártfogók jótanácsainak.
Remek füle s jártassága a hajdani
skót műköltészetben megvédte a
spinétre átírt folkloretől. Valahogy
úgy kell elképzelnünk, mintha egy
Csokonai, akiben már Petőfi egész
költészete is kivirult, udvariasan
elhárította volna tiz-tizenöt Ka-
zinczy Ferenc jóhiszemű, de kárté-
kony ajnázását.

Burns azonban egyebet is tett,
nemcsak feltámasztotta a skót vi-
ragénekeket. Vég bosszút állt a
dalok hajdani üldözőin a satírái-
ban. Vallásos parasztember szent-
íráson nevelt fia volt; ha személy-
ben nem is, bibliás apjában meg-
szólalásig emlékezett Arany Já-
nosra. De maga elszakadt az egy-
háztól. Emberbarát deista volt,
később állt Voltairehez, mint a
kálvinistákhoz, huszonkét éves ko-
rától résztvevett a szabadkőműves-
ségben s apja halála után többször
összezsapott az eklézsiá papi és vi-
lági vezetőivel. Csupa elnéző em-
berszeretet, megbocsátó vidámság,
kacagó feloldozás volt a költészete
a botránkozók és könnyen ítélők
közt. Tudta a kutya test erejét, jól
emlékezett a bibliából a példabe-
szédre a házasságtörő asszonyról.
Valószínűleg arra emlékezett leg-
jobban. Boccaccio középkori tréfiái
óta tart a derűs katolikus papcsú-
folás; kevesebben tudják, hogy a

kálvinizmusnak is volt egy Boccac-
ciója Skóciában. „A Szent Vászár”
vagy „Szent Willie Imája” neki-
szabadult kedvvel figurázta ki a
világi álszenteket s mennydörgő
pappaikat, bosszantásul csupa esen-
dő s boldog Burns Robertet rajzol-
va köréjük. Mert satírjaiban is
mosolyog a szeme; gyulladt epe-
nélkül, túlaradó kedvvel pellengé-
rezte ki savanyú ellenségeit.

Követte a vidámság akkor is,
amikor a földesurakra került sor.
Az apai nyomorúság s a maga ver-
gődése egyaránt lázadóvá tette.
De ez a lázadó költő a humorával
hadakozott. Alig van a világiroda-
lomban „A Két Kutya” című pár-
beszédhez fogható csúfolódás. A
láthatatlan földbirtokosokról sző
ez a vers, akik idegen fűrőhelye-
ken s Udvarokban herdálják el a
parasztot beszédett pénzüket. Ir-
hatta volna tüzes epével, vérbebo-
rut szemmel is, hiszen lett volna
rá oka. Burns azonban más fogás-
sal élt. Összeeresztett egy úri s egy
falusi kutyát, azok ketten beszél-
nek a gazdájukról s a leleplező ép-
pen az urasági eb: ő világosítja fel
tiszteleddű, naiv kuvasz komáját
a külföldjáró, címeres honatyák
valódi életéről. Hogy hová húzott
Burns szíve, elárulja a „Vidám
Koldusok” című kantáta, ez a za-
bolátlan Cantata Profana, a kive-
tettek, anarchisták, törvénybon-
tók, kóbor ebek, hetyeke csavar-
gók, gond nélküli hajléktalanok
szesszel fűtött indulója.

Tizennégy éves korában írta első
versét egy szövegtelen dallamra,
hogy kedveskedjék a lánykájának.
Mindvégig ez a tizennégy éves fiú
maradt: dallamok felruházója.
Mint az énekszerző, tamburás
Arany János s még nála is sokkal
jobban, Burns énekhangban érzett,
énekhangra írt, hozzálátta a
dallamot a dalhoz. Irodalomtörté-
neti közhely egyébként, hogy a
reneszánsz végéig minden dalt nő-
tára szerettek, erre vagy arra a
meglehető nótára „ment”. Balassi
Bálint is odajegyzi a versei alá. S
a Shakespeare-játékok alakjai min-
dig énekeszóval, hangszerekkel hall-
gatják a versbetéteket; kortársai
lanttal a kezükben költöttek.

Elgondolni is szédítő s alig hi-
hető, hogy Burns elszakítva legna-
gyobb szerelmétől — a lány ké-
sőbb azért is hozzámott s hősiésen
kitartott az oldalán —, becstelé-
ben meghurcolva, helyi tekinté-
lyekkel hadakozva, emésztő gon-
dok közt kinlódva a földjén, adós-
ságoktól rettegve s végső keserű-
ségben kivándorlásra készülve, szó-
val ezer és egy versgyilkoló körü-
lmény között három év munkájá-
val önálló költői nyelvet, valósá-

gos egyszemélyes nemzeti költésze-
tet teremtett, óriási népdalismerete-
re s költészettörténeti tudására
támaszkodva. Egymaga azt vé-
gezte el a skót költészetben, amit
Bartók és Kodály a magyar zené-
ben. Átformálta magas költészetté
a megmentett népköltési hagyaté-
kot, művében új életre születtet a
régit, névtelen, közös alkotás s az
egyénit teremtés: Skócia s a maga
hangja. Talán nincs a német Lied-
nél kedvesebb és szebb lírai forma
a világon; egyedül Burns veri —
hogy úgy mondjuk „félkézrel” —
a német dalköltőket. Az a tragé-
diája, hogy úttörő és betetőző volt
egyszerre; rossz álom, ami utána
következett a hazájában. A néme-
tek s a magyarok voltak méltó
örökösai, nem honfitársai.

Ugy tudott ölelni, ahogy talán
azóta se tudnak a gátlásokkal
küzdő, szemérmes szigeten. Ugy
tudott szeretni, ahogy a magyarok
szoktak: legényesen, kérkedve, ha-
tártalan gyöngédséggel s azzal a
helyes him ösztönrel, hogy a lány
legnagyobb boldogsága, ha meg-
adja magát választott párjának s
megadást anyasággal koronázza.
Híres dal, a „Piros, piros rózsá”
nagyhangú s mégis szívhez szóló
fogadkozásaival éppen olyan har-
matos és elnyűhetetlen, mint a
„Beszél a fákkal a bús őszi szél”.
Hiába tudja az ember betéve, szá-
zadszor is úgy hat, mintha életé-
ben először hallaná a levelek bú-
csúzó csevetelését. Hiába tudja az
ember betéve Burns dalát is, min-
dig úgy hat, mintha életében elő-
ször szólna egy szép lányhoz,
akiért lehozna a csillagot az égről.

Arany János alighanem fejcso-
válgatva gondolt a nagy előd éle-
tére, törvényes és törvénytelen po-
rontyok versenyfutására a bölcsök-
ben. De a költő sokat tanult a
költőtől. A „Családi Kör” talán
sose született volna meg „A Zsel-
lér Szombat Estéje” nélkül, még
ha tökéletesebb is az eredeti min-
tánál s az „Ünneprontók” kárho-
zott táncába a „Kóbor Tamás”
boszorkánytánca kopog bele mesz-
síró. Azt a Burns-verset Arany át
is ültette; a fordítás a szalontai
jegyző úr egyik nyelvi csodatette.
A századik. Vagy az ezredik? Ki
győzné számlálni!

Pár év előtt jelent meg magya-
rul az utolsó Burns-válogatás,
Kormos István gondozásában. A
magyar költők, megható hűséggel
a nagy ikeresillagzat iránt, ma is
jól szolgálják skót bálványukat.
Ápriltól, Ilyéstől és Szabó Lő-
rincstől Weöres Sándoron, Kálnoky
Lászlón és Jékely Zoltánon keresz-
tül Nemes Nagy Ágnes és Fodor
Andrásig szebbnél szebb fordítá-
sokkal állnak ki érte. Maga a válo-
gatás azonban bátoratlan és eléggé
szokványos. Akármilyen grotesz-
kül hangzik, Nyugaton valószínű-
leg harapósabb Antológiát állítot-
tak volna össze ebből a nem is
olyan póri költőből.

FÁY FERENC:

Irigykedés

Kertünk benyúlt a gazda-rétbe,
hol a boglyákra — heverészve, —
hogy ne történjen nagy hiba, —
vigyázzot pár szegényebb részes
botlábú, éhségtől penészes,
dologra későn jött fia.

Vágyam benyúlt a vágyaikba,
mert a szabadság furcsa tilka
kísérte őket. S én, ki tán'
véznább voltam, úribb penésszel
az arcomon, irigyen néztem
sok-sok napfényes délután,

ahogy ruhállan hemperegnek
a széna közt s az embereknek
az arcát hordják, mint magam,
kinek posztóban föl a bőre
s a szalagos kis lakkcipőre
száz fényesítő gondja van.

Ha hívták, gyáván elszaladtam.
S ilyenkor nagy cipő alakban
fordította az áfelét
utamra mind s a barna bőrök
tükrén társukként tükröződött
a Nap. S bár kertünk és a rét,

vidámságuk, irigykedésem
között kerítés állt, a részen
átbújt e kép. S az én csupasz,
válaszra kész fenéknyi vágyam
olt állt fehér, vasalt ruhában,
ahár egy megkésített utas,

ki látja még, hogy száll a szikra
a messzeségben. Almaikra
így néztem én.

S a kert fölött
— társadalmi korláttá növe —
fehér ruhában, lakkcipőbe'
az úri-isten örködött.

CSINGER JÓZSEF:

Csodálatos halászat

Amikor nem vagy itt,
Üres háló a fény,
Mi nem fog színeket,
Csak árnyat vet elém;

Hiába hallgatom,
Csak tűnt visszhang a dal
S a dallam hallgatag,
Halvány hangjegyuonal;

Hiába tess-vesz és
Keres, kutat kezem,
Csupán az unalom
Szálát keresztezem,

Körmömmel fejte a
Perc-pikkelyes időt,
Mely síkos, ideges
Magányomon kinőtt;

Míg a mind szorosabb
És mindig nehezebb,
Olmos, múltba merült
Szemű Emlékezet

Csodája nem segít,
Hogy partra vonjalak,
Mint fürge, fényesen
Ficánkoló halat...

Montreal, Kanada.

Nyugat-Németországban az elmúlt tíz évben olyan méretű gazdasági fellendülés ment végbe, hogy az európai hegemoniát, amit a német militarizmusnak két világháború árán sem sikerült megszereznie, könnyen megkaparinthatja a német industrializmus. Az ipar kapacitása soha ilyen nagy nem volt; virágzik a külkereskedelem; több katonai győztes, mint például Franciaország vagy Jugoszlávia, már adósa a legyőzött német népeknek; évek óta nincs munkanélküliség, sőt az állandó menekültáradat ellenére, munkaerőhiány van. A német iparcikk a világpiacra nemcsak hogy kiszorítja más európai államok áruit, de közel- és Távol-Keleten például már az amerikai ipar vetélytársaként jelentkezik. Országszerte nagyfokú építkezés folyik; a lakosság gazdag és megelégedett; a színházak, mozik, hangversenytermek és szórakozóhelyek állandóan tömve vannak; a városokban már alig lehet közlekedni, olyan nagy a gépkocsiforgalom; nyaranként német turisták milliói lépik el Európát. Itáliában például az elmúlt évben nyolcmillió német turista fordult meg, majdnem annyi, mint Magyarország egész lakossága. Ime, a német „gazdasági csoda” néhány felszíni megnyilatkozása.

Csodák persze a gazdasági életben, a számok birodalmában nincsenek. A mai német gazdasági fellendülésnek megvan az okoszerű és törvényszerű magyarázata. Mindenekelőtt a Ruhr-vidék gazdag nyersanyag-tartalékai, erőforrásai és ipari adottságai. Igaz ugyan, hogy a háború után, amikor Németországot „krumplifölddé” akarták változtatni a szövetséges hatalmak, a gépi park nagy részét leszerelték és elszállították. A németek azonban ma már ennek örülnek. Mert míg a győztes államokban az elavult gépek termelnek, Németországban, amerikai tőkebefektetés segítségével, korszerű, maximális kapacitású, új gépi park létesült. A fellendülés további magyarázata a liberális gazdasági rendszer, az egyéni kezdeményezés nagyfokú, sőt államilag támogatott szabadsága. Németország ma a leginkább kapitalista jellegű országa Európának; ebben a kapitalista rendszerben azonban nem a tőke koncentrációja következett be, miként azt Marx megjósolta, hanem a lakosság középrétegének gyors és általános meggazdagodása és a munkásság viszonylagos gyarapodása. Gyorsan meggazdagodtak a németek azután azért, mert a világhatalmi versengés során elszakították tőlük a szegény rokonokat; Kelet-Németország tizennyolc millió lakosa, Németország egyesítése esetén, a viszonylag szegényebb területen, csak a nyugatnémet polgárság bizonyos lemondása árán tudná elérni a két életszínvonal nivellálódását. Figyelembe kell venni továbbá, hogy évek óta nem volt hadsereg, a nemzeti jövedelem nagy részét nem kellett tehát improduktív célra felhasználni. Mindezt együttvéve magyarázatot ad a gyors fellendülésre. A csoda az lett volna, ha, ilyen adottságok után, nem következik be a „gazdasági csoda”.

VAMOS IMRE:

JEGYZETEK NÉMETORSZÁGRÓL

Németország alig egy évtized alatt kiheverte azt a nemzeti katasztrófát, amelyet a náciizmus tizenhárom esztendő uralma okozott. Anyagiilag és fizikailag kiheverte, de újjáépült-e vajon lelkiileg és szellemileg? Megtörtént-e a nagy átalakulás, végbement-e az ország demokratizálódása?

Nyugat-Németországban ma liberális értelemben vett sajtószabadság van, a szövetségi államokban és az egész köztársaságban parlamentáris demokrácia. A kormányzást az első szabad választás óta Adenauer keresztény-demokrata pártkoalíciója, a CDU/CSU gyakorolja. Ez a pártkoalíció egyre nagyobb többséget nyert a négy évenként megtartott választásokon a nagy ellenlábás, a szociáldemokrata párt és az azzal szövetséges kisebb pártok fölött. A választásokat általában a kétpárt rendszer tendenciája jellemezte; a kis pártok sajnálatos módon egyre inkább lemorzsolódtak, a két nagy pártcsoport elnyeli tagjait és választóit. A keresztény-demokrata pártkoalíció nagy győzelmeit elsősorban Adenauer tekintélyének és az iránta megnyilvánuló általános bizalomnak köszönheti; a kancellár egyféle Bismarckja a mai Németországnak. Pártjában szinte Gulliver a törpék országában, az ő akarata határozza meg a német bel- és külpolitikát. Bismarck hatalmát a császár bizalmára alapozta, mind nagyobb befolyást biztosított neki az alkotmányban, hogy ő maga élhessen vele; Adenauer többségi pártjára támaszkodva kormányoz, amely mindig engedelmesen megszavazza, amit a kancellár kíván. A keresztény-demokrata pártkoalíció sikerének másik oka a sikeres gazdaságpolitika. A lakosságnak jól megy, nem akar változást, idegenkedik minden kísérlettől. A szociáldemokrata pártnak nincs határozott programja, opozíciója főként Adenauer külpolitikájának a tagadásában nyilvánul meg. A szabad Berlinben, ahol például a szociáldemokraták vannak uralmon (koalícióban a keresztény-demokratákkal), a párt politikája közelebb áll Adenauer programjához, mint a bonni szociáldemokratákéhoz.

A pártpolitika és a parlamenti viták egyébként nem nagyon érdeklik a lakosságot; a németek nem tudnak olyan szenvedélyesen demokraták lenni, mint a latin vagy angolszász népek. A demokrácia nemcsak tradíció, de végnépszerű dolga is; a németeknek pedig idegükben és vérükben van, hogy lehetőleg „egy akarat” kell lenni. Ma, a demokráciában, ezt a népakaratot Adenauer fejezi ki.

A bonni parlamentben a leghevesebb vitát az elmúlt években a német hadsereg felállítására, újabban atomfegyverekkel való ellátására váltotta ki. Ebben a vitában, kivételesen, a közvélemény is részt vett. A pártok négyülésen vi-

tatták meg, pro és contra, hogy szükség van-e hadseregre és helyes-e, ha ezt a hadsereget rakétákkal meg atomgyűkkel szerelik fel. Hadseregre természetesen szükség van egy szuverén állammak, a százötven év óta semleges Svájc Európa egyik legképzettebb hadseregét tartja fenn; kérdés azonban, hogy milyen ez a hadsereg, külön államot alkot-e majd megint az államban, képes-e zavartalanul beilleszkedni a köztársaságba? Mindez rendkívül foglalkoztatja a sajtót és azokat, akik nem annyira a felszerelésben, mint inkább a hadsereg magatartásában látják a fő problémát. Valóban, milyen is ez az új hadsereg?

Tagjai nagy többségben az a fiatal nemzedék, amely 1945-ben nyolc-tizen éves volt, a náciizmusról nincsenek emlékei, csak romok, szegénység, idegen katonák, batyuzás és csavargás villan fel szeme előtt, ha gyerekkorára gondol. A múlttól talán itt hall először, a kikapó órán, hiszen odahaza, a családban vagy kinn a társadalomban nem szívesen beszélnek róla. Egy német író meglátogatott nemrég néhány ilyen kiképzőtábor. Meglepetéssel tapasztalta, hogy ezek a fiúk most hallottak először Mauthausenről vagy Belsen-Belsenről. Belenőttek abba a háború utáni társadalomba, amely körülöttük alakult ki, nem nagyon törtek a fejüket azon, hogy mi volt azelőtt, olyan természetesnek és magától értetődőnek találják az uralkodó állapotokat. Esténként egy müncheni kocsmában gyakran ülünk együtt fiatal tisztjelöltekkel; egyenruhában vagy civilben ülnek és isszák a sört és táncolnak. Ami a legszembetűnőbb: ők a legkellembesebb vendégek; ápoltak, rendkívül udvariasak, halk szavúak, jómodorúak.

A hadsereg kisebb része a régi katonákból verbuválódott. Olyanokból, akik 1945-ben, vagy hadifogságból hazatérve később, a maguk sorsán tapasztalták a militarizmus katonái és erkölcsi megsemmisítését. Akinek volt ereje leszámolni a múlttal, hamar megtalálta helyét az újjáalakuló társadalomban. Szakmát tanult, kereskedelmi ügynök lett, építész, tanító vagy vállalkozó. Általában az a tapasztalat, hogy azok váltak be leginkább az új német hadseregben, akik leginkább megállták helyüket a polgári életben.

A németek legnagyobb gondja mégis az, hogy a hadsereg minél jobban integrálódjék a társadalomban. Eppen ezért igen nagy súlyt helyeznek arra, hogy a szellem és az érintkezés közvetlen legyen; a szabályzat előírja, hogy elég napjában egyszer tisztelni a feljebbvalót előt; az oktatásban különösen hangsúlyozzák a Hitlerrel szembefordult tiszték hősi példáját és általában azokat a hagyományokat, amelyek egyéniségre és emberségre nevelhetik az újoncokat. Mindent elkövetnek, hogy a jövő német hadsereg ne csak a

modern fegyverek alkalmazásához értsen, de állampolgári érzelmei is kifejlődjenek. Persze itt Németországban különösen nagy a dilemma: az tudniillik, hogy a hadsereg demokratikus is legyen, ugyanakkor fegyvelmezett, engedelmes, keményen képzett, tekintélytisztelő, mert enélkül nem hadsereg a hadsereg. Ennek a megoldása a német demokrácia vizsgálja les.

Néhány héttel ezelőtt tárgyalta a hamburgi bíróság egy német üzletember ügyét, aki antiszemita röpiratot tett közzé. A vádlottat felmentették. A német zsidóság gettóba zárásának, a „kristály éj” úrvordulóján ismeretlenek horogkeresztet rajzoltak krétával a düsseldorfi zsinagóga falára. Mind a két eset nagy felháborodást keltett az országban. A közvélemény, újságok és a parlament izgatottan és elítélően foglalkoztak az esettel. Nemcsak azért, hogy „mit szól ehhez már megint a külföld”, de egyáltalán felmerül a kérdés: van-e antiszemizmus Németországban?

Loccumban az Evangélikus Akadémia konferenciát rendezett több mint egy évvel ezelőtt, ezen a címen: „Az antiszemizmus és a német történelem”. A konferencián megállapították, hogy az antiszemizmus ma, a tömegpusztítások után, nem kisebb Németországban, mint egy-két évvel Hitler uralomrajutása előtt volt. Ennek ellenére, a közvélemény mindaddig nem foglalkozott e kérdéssel; nem azért, mert esetleg valóban fennáll az antiszemizmus veszélye, vagy hogy a többség antiszemita, hanem mert a múlt túl kényes a németeknek, szégyenkeznek miatta, a tények bizonytalanná és tanácsatlanná teszik őket.

Igen érdekes, hogy az antiszemizmus főként ott jelentkezik, ahol nem él zsidó lakos: vidéken a parasztság és a földművelők között; városokban kevésbé, legfeljebb bizonyos értelmiségi és vállalkozói rétegekben, ahol a versengés, irigység, kenyérharc valószínűleg nagy szerepet játszik. Az ifjúság soraiban legkevésbé. Megkérdeztek diákokat arról, hogy el tudnak-e képzelni boldog házasságot keresztény fiatalember és zsidó leány között, vagy fordítva. Hetvenkilenc százalék azt válaszolta, hogy igen.

Nyugat-Németország területén ma mindössze 30.000 zsidó lakos él. Közöttük is olyan nagy az öregesedési százalék, hogy számuk tíz év múlva, becslés szerint, húsz ezerre apad. Társadalmilag és gazdaságilag az antiszemizmus tehát nem probléma; viszont nem tudjuk, megtettek-e mindent, hogy a zavaros és buta agyaktól is kigyomlálják?

A műszak nemcsak a fegyverek között hallgatnak, hanem ott is, ahol az aranyat csörgetik. Nyugat-Németországban ma nincs számottevő irodalmi élet; hiányzik az a

forrongás, vakmerő útkeresés, serkentő vita, ami például a weimari korszakot jellemezte és aminek hatása a magyar irodalmat is gazdagította. Igaz, soha annyi könyvet nem nyomtattak és nem vásároltak, mint ma; a könyvnyomtatás azonban egyedül még nem ad képet egy nép irodalmáról, Magyarországon irodalmunk legsivárabb éveiben, Rákosi uralma idején, jelent meg a legtöbb nyomtatott kiadvány. A mai német irodalom a múlt nagy örököiből él, folytatása nincs, másfél évtizeddel a háború után sem jelentkezett olyan új író, aki Thomas Mann, Hermann Hesse vagy akárcsak Gottfried Benn, Erich Kästner és Bertold Brecht örökségét átvenné. Az elmúlt év egyetlen irodalmi eseménye Kästner (most ünnepli születésének hatvanadik évét) összegyűjtött műveinek tizenhat kötetű volt. Az új német nyelvű írók két legjelentősebbje, Dürrenmatt és Max Frisch, svájci. A megjelenő könyvek nagy része fordítás.

Mi az oka a német írók hallgatásának, a mai német irodalom sivárságának? Felúnó módon hallgatnak erről is. Mindaz a sok szerencsétlenség, amiben a német népek és miattuk Európának része volt a múltban, azután a romokból újjáépült társadalom sajátos vívódásai, meg a mai csörtető gazdaság szembeötölő vígadása, mindez csupán felszínes filmeken, színdarabokban és publicisztikai írásokban fejeződik ki. Társadalmi kritikát majdnem kizárólag csak a szórakozatóipar művel, az is többnyire kiszámított profitérdekből, ha meggondoljuk, hogy újabban már majdhogynem kitarított célnak („Nitribitt”), agyafúrt bűnözőnek vagy egyéb alvilági botrányhősnek kell felcsapni, hogy valaki irodalmi sikert, filmszerződést és karriert csináljon és kivívja a társadalom bámulatát. Az irodalmat megöli a képes hetilapok nyereszkező hírverése, a film és a televízió könnyű sikere, az irodalmat elfojtja az a társadalom, amelynek nincs ideje, hogy magyarázatot keressen önnön problémáira.

Nyugat-Németország természetesen nem igazi és végérvényes állam, hanem időleges, átmeneti megoldás. A Német Szövetségi Köztársaság még nem Németország, hiányzik területének és lakosságának harmadik harmada. Ezt a területet ma éppúgy nem lehet szuverén államnak tekinteni, mint Csehszlovákiát vagy Magyarországot, de politikailag és gyakorlatilag adva van, számolni kell vele, létezését nem lehet figyelmen kívül hagyni. Az is valószínű, hogy ezen a területen nem minden intézmény, társadalmi képződmény, politikai vagy gazdasági gyakorlat rossz, ami az elmúlt tizenöt év alatt kialakult, mint ahogy — a nagy fellendülés ellenére — nem minden dicséretes a mai Nyugat-Németországban sem. A német nép jövője és társadalmi csak a két terület egyesítése után fog kialakulni. Hogy ez miképpen megy végbe, arra ma még a hetvenmillió német sem tud feleletet találni, nemhogy a mai események száműzött szemlélője.

A tábor, amely M. osztrák város határában egy kék sziklavonulat és a zavarosvízű folyó között épült — vagy jobban mondva: züllött lágerrá az egykori huszáronkéntesek laktanyájából —, most már lassanként kiürült s mire ősz lett és a barakkokat újra fűteni kezdték, Komáromi Csuli azon vette észre magát, hogy egyedül van. Ezért kikérte bérét a kovácstól, akinél dolgozott és elhatározta, hogy szomorúságát borba fojtja. Régen nem ivott már, nem ismerte a környékbeli fogadókat és ezért vetődött az Arany Szarvasba, ahová többnyire külföldi kirándulók jártak. Az aggancsokkal díszített hosszú teremben maga ült, a kerek ablakszemekből alig verődött poharába annyi fény, hogy arcát megláthassa benne, ezért nem nézegette magát sokáig, hanem újra, azután harmadszor és negyedszer is megtöltetvén poharát, végül keservesen fel-tápáskodott és hátában a kocsmáros közönyös pillantásával, amely bordái között maradt, mint egy hideg kés, kilépett az utcára. A hegyek felett holdfény lebegett, anélkül, hogy a holdat látni lehetett volna. A meleg szél szemgödreibe fújt, úgyhogy halántéka fájni kezdett. Talpa nehézkés és feleslegesnek érezte a cipőt, amikor a folyó-partra ért, leült és bakkancsát maga mellé rakva, lábát a vízbe lógatta. A két lába a víz alól világított rá, mint két hold. A levegőben lebbent valami, árnyékok szálltak a sziklákra, sütkéreztek a derengésben, elolvadtak vagy felrebbentek s feje felett el-tűntek A barakkok körül sötét volt, a szél

SEBESTYÉN GYÖRGY:

A PARTON

egy ablaktáblát csapkodott. Csuli szeme könnyelábadta, kezeféjével megtörülte, úgy érezte, mintha fekete foltok maradtak volna a bőrén. Amikor cipőjét felhúzta, hided lábai szokatlanul könnyen vitték. Átment a hídon s a salakos útra akart fordulni, amikor észrevette, hogy valakit elhagyott maga mögött. Visszafordult és a karfára támaszkodó nőalak mellé állt, azután karját a hátra tette úgy, hogy keze a kötött anyagon keresztül megérezte a bordázat egyenletes remegését. — Ne sirjál, anyuskám — szóló Csuli és tovább közeledett a nőhöz. Feje nehéz lett, a másik fej mellé kellett eresztenie, széles állkapcsát a váll vékony csontozatára. — Főn van, ennyi az egész — mondta. A bordák megmozdultak és el akarták rúgni a kezét. — Már sirni se hagyják az embert — mondta feje mellett a leányhang. — Menjén a pokolba. Csuli nevetésre húzta a száját, most úgy érezte, mintha álmodnék és a pokolban volna. Feje beleszült a váll izomzatába, ujjait gondosan elhelyezte a bordák között, másik karjával — a ballal, amely most korlátlanul erősen bizonyult — térdeinél fenylábolta a nőt és egy pillanatra a korlát felett tartotta, mintha a vízbe akarná

dobni. Azután megfordult és visszavitte a másik partra, amelyről jött s pontosan oda tette le, ahol előbb a lábát áztatta. Könynyedén ment, a leány vergődését, ugrándozását és a harapást, amely arcát érte, nem érezte, csak amikor megállt s ekkor arcát nem szabadította ki, hanem engedte, hogy a fogak magukkal rántsák őt is oda, ahová a leány feje lebukott. — Miért nem kiabál? — kérdezte magától, amikor fejét egy rántással kiszabadította és a mozdulatlan merevedett test fölé könyökölt. A fűszálakon benedvesedett a keze, miközben a ruhát próbálta megfelelően eligazítani. A láb-szárak valószínűtlenül vékonyak voltak, a test összezsugorodott mellette. Csodálkozva felemelte kezefejét, mert ismét attól tartott, hogy valami fekete folt csöppent rá az imént, de bőre éppoly világosan derengett, mint azelőtt lábaj a vízből. Erőszakos és mégis félnék mozdulattal — ahogyan orvos kényszeríti az engedetlen gyermeket a vizsgálathoz szükséges helyzetbe — birtokba vette a leányt és utat engedett erejének. Amikor a leány továbbra is mozdulatlanul feküdt, Csuli úgy érezte, hátán vagy mélyebben, a mellkasában, hidegen és sükosan vergődik valami, mint egy kimúló hal. Az idegen arc fölé hajolt és belebámult a nő nyitott szemébe.

— Takarodj most már és hagyjál sirni — szóló a halk leányhang, anélkül, hogy leheltette az arcát érintette volna. A test nem mozdult, miközben a férfi megigazította rajta a ruhát és ujjával végigsiklott a be-esett orcákon a hosszú nyakig, megállt az ütőéren, megérintette a váll csontfészket. Csuli sóhajtott, felállt és elindult. Amikor a hídon odáig ért, ahol imént a leány állt, visszafordult, hogy megnézzé, ott fekszik-e még a fűben és valóban sir-e. A part üres volt. Jobbfelől mozogtak a bokrok, mintha közéjük vetődött volna valaki. Csuli szét-hajította maga előtt az ingó ágakat és ahogyan előrelépett, mellével egy fatörzsnek ütközött. Valahol az arca alatt hallotta a szakadozott sóhajást. Olyan rémület fogta el, mint hogyha a sötétben véletlenül elevenre hágott volna és az nyöszörögne. — Itt van? — kérdezte. Nem kapott választ. Rettogva kereste az öngyújtóját. Amikor végre a kezébe került, görcsösen maga elé nyújtotta és felkattintotta. A leány vele szemben egy másik fához támaszkodva állt és sirt. Alacsony volt, a láng éppén a szája előtt égett. — Csakhogy megvan — mondta Csuli, eltette az öngyújtót és odatapogatta magát a leányhoz. Többet nem tudott állni, mert eleredtek a könnyei. Sokáig álltak együtt és sirtak. Nem érték egymáshoz, mindketten a fába kapaszkodtak, amely közöttük volt és kérgének éles hasadékai-val felhorzsolta az arcukat.

Ez a cikk hozzászólás Pálóczi-Horváth lenyűgözően izgalmas történeti riportjához. A történésnek először is Hunyady Sándor bájos regénye jut eszébe. A Jancsi és Juliska... Az író elmeséli orvosbarátjának készülő szindarabja főjelenetét: a tüdővész utolsó stádiumában haldokló leány estélyruhába öltözik, hogy megegyezzen és utoljára meghódítsa az Életet. Az orvos érdeklődve hallgatja az elbeszélést. Az Élet, az estélyruhás, utolsó napi, nagybetűs Élet víziója helyett azonban az élethan száraz tényeit, a tüdővész orvosi szimptomáit látja maga előtt. Egészen más dolgokra gondol, mint az író. A történelmi jelenségekkel is valahogyan így áll a dolog. Író és történész mást lát; az író valósággal azonosítja magát az elnyomott, szenvedő magyar nemzettel és annak hőseivel, Kossuth Lajossal; a történész a történelmi perspektívában nézi az eseményeket. Mind a kettőt mást látnak vagy mást és mást nem látnak meg az eseményekben. A történész képtelen árulást látni abban, ami III. Napoleon és Kossuth közt 1859-ben történt.

Nem kétséges, hogy a május 5-i találkozóra III. Napoleon kérte Kossuth Lajost. Melyik Kossuth Lajost? — kérdezzük. Mert nem kétséges, hogy a nagy számúzott többféle alakban küzdött a nemzet felszabadításáért Angliában, ahol száműzetése első korszakát töltötte. 1851 októberében a száműzött államfő fogadta London népének hódolatát. Így is volt ez rendjén akkor, hiszen nagy feladatra vállalkozott: Anglia és Amerika népet akarta ragyogó szónoklataival mozgósítani a zsarnokság ellen. 1852-ben tervek szöve, valóságos konspirátorként tért vissza Londonba. Nem az Eton Place-i palotába, hanem a Bayswater szerény környékére. Akkori szerepe betöltéséhez elvonultság és csend kellett: a hazai összeesküvések szálait szötte és katonailag akarta előkészíteni nemzetét Kelet és Nyugat várható összecsapására. Majd a krími háború idején Kossuth angol lapok hasábjain harcolt a titkos diplomácia ellen és iparkodott a rabnemzetek felszabadításának nagy gondolatát belevinni az angol béketervekbe.

III. Napoleon, maga is szenvedélyes összeesküvő, a konspirátor Kossuthot látta vendégül, szigorú titokban a Tuillériákban 1859 május 5-én. Kossuth már 1852 óta kereste Napoleonnal az összeköttetést. Most a császárnak volt szüksége rá az adriai-tengeri akció, az esetleges fiúmei parttraszállás. Arra lehetőségre gondolva, hogy a háborút átviszi Ausztria területére, titkos könnyelműség lett volna meg nem tárgyalnia a dolgokat Kossuth Lajossal. Azzal a Kossuthal, aki a magyarországi helyzet annyira ismert és aki kapcsolt elmondotta neki az osztrák perő erdélyi elhelyezését. Azzal Kossuthal, akinek oly kitűnő kötettségei voltak az angol politikai életben kulcspozíciókat bekapcsolókkal. Mi a teendő gazi, teljesen őszinte angol szegység érdekében? Hogyan lehet mind Magyarország, mind azon javára legjobban használni az esetleges hadmozdulatokat — ezek a problémák szerepeltek az első tárgyalásuk napirendjén.

Napoleon valóban tehetségtelen hadvezér lett volna, ha ezekről nem tárgyalt Kossuth Lajossal. Kossuth viszont nem lett volna a magyar emigráció hivatott vezére, ha e „lehetőségből” nem próbál minél nagyobb tökéletet kovácsolni a magyar nemzet felszabadítása ügyének. Legyen magyar légó! Kialtvány szóljon a nemzethez! Ezekre mind gondolt Kossuth Lajos. Am semmiképpen nem akarta könnyelműen kockáztatni a nemzet sorsát és nem akart Magyarországon felkelést kirobantani mindaddig, míg nem a francia csapatok Magyarországra megérkeznek. Az akció sikerének előfeltétele azonban az angol semlegesség biztosítása volt.

Kossuth visszament Amerikába; a Themze partján pedig Jókai-regényre emlékeztető eseménysozort kezdődött. Kossuth pályafutása ismét magasba lendült. És itt el kell mondanunk, hogy a krími háború alatt Kossuth éppen abban szenvedett váratlan vereséget, amiben egész életében oly sikeres volt. Az angol olvasóközönség (persze nem a radikálisok) ellensé-

IVÁNYI-GRÜNWARD BÉLA:

„A villafrancai árulás”

gesen fogadta cikkeiket. Mérges és zserzőlő levelek érkeztek a nagyteljesítők lapokhoz, melyek hasábjait Kossuth rendelkezésére bocsátották. Hasztalan magyarázta a szerkesztő, hogy Kossuth, akinek stílusát kifogásolták, idegen léte nagyszerűen elsajátította az angol nyelvet. A mérges levelek, ha a stílus említették, stílus alatt mást értettek, mint mondatszerkesztést. Nem túrták a külfölditől, hogy az angol kormányrendszert szigorúan kritizálja és egész politikájukat, hadviselésüket támadja. Kossuth kapcsolata megszakadt két nagy angol lappal is.

Ez elsősorban az anyagi terén bosszulta meg magát. 1856—58-ban Kossuth már-már az Angliából való kivándorlásra gondolt és végső eslethezében még biztosításakvirálással is iparkodott pénzt szerezni. Az anyagi bajoknál is súlyosabb csapás volt az, hogy meg-

szakadt kapcsolata az angol közönséggel. Ebben a reménytelen látszó helyzetben döntő változást hozott III. Napoleon hadjárata az olaszok felszabadítása érdekében. A nemzeti probléma az olaszbarát angol publikum érdeklődésének központjába került. Kossuth cikkei, előadásai újra nagy érdeklődésre találtak. Ez volt az egyik csodálatos változás.

A másik csoda: személyi természetű. Mit tehet döntő pillanatokban egy bármily jelentéktelennek látszó hűség barát! Bright János, az angol pacifisták vezére, kimagasló radikális politikus, 1851-ben nyílt szarkasmussal még azt írta Cobdennek, hogy különben annyira szeretett barátja, Gilpin Károly könyvtároló valósággal hűsége avatja Kossuth Lajost. Gilpin valóban Kossuth leghűbb barátai közé tartozott. Ez a barátság fényes osztalékot fizetett 1859-ben. Derby

konzervatív kormányát a választójogi vita során már áprilisban lezavarta a különben heterogén liberális ellenzék. Elrendelték a választásokat. Az ellenzék kormányrajutása általános óhaj volt; az ellenzék sikerének előfeltételét persze nem Kossuth, hanem két eddig külön utakon haladó ellenzéki vezér, Palmerston és Lord Russell összefogása teremtette meg. A választások során nyilvánvalóvá vált azonban, hogy a mérleg nyelve a radikálisok kis csoportja. E csoport minden tagja és így Gilpin is, bizonyos vonatkozásban, fontos szerephez jutott. Bright, a nagy vezér, mint életrajzi megállapítás, az ellenzékkel való együttműködést attól tette függővé, hogy az új kormány a háborúban teljes semlegességet tanúsít-e. Ezt akarta Palmerston és Russell is. Gilpin különös fontosságra tett szert a tárgyalások során. Gilpin egyaránt

bejáratos volt Palmerstonhoz és Bright-hez is. Gilpinnek nem volt nehéz néhány levelet szereznie, melyben az ellenzék vezetői neki is megírták — mint ahogy Bright-tel hivatalosan közölték —, hogy a háború folyamán kormányzatuk alatt Anglia semleges lesz. Főleg Palmerstonnak állhatott érdekében, hogy ilyen levelet adjon Gilpinnek, hisz Bright ki nem állhatta őt és a nagy vezér egy személyes barátja jó szolgálatot tett neki ezekben a napokban.

Július 3-án a valleggioi főhadiszállásra megérkező Kossuth Lajos most már prezentálhatta a fontosnak látszó leveleket III. Napoleonnak. Ennek az utazásnak, valamint Kossuth s a francia császár között kialakult légióterveknek és kiáltványoknak már nagy publicitásuk volt. Kossuth végrehajtotta a rábizott angol feladatot és a leveleket átadta III. Napoleonnak. A tragédia az volt, hogy a nagy emigráns vezér az angol vezető politikusoktól (akkor már Palmerston miniszterelnök és Russell külügyminiszter volt) hozott leveleket a semlegesség biztosítására, holott most már porosz földről kellett volna semlegességi biztosítékot hoznia. Ekkorra ugyanis az egész diplomáciai háttér megváltozott. Poroszország fegyverben állt, hogy megtámadja III. Napoleont abban az esetben, ha a háború színhelyét Ausztria belső területére helyezné át. Mint Palmerston világosan megmagyarázta a francia nagykövetnek: Poroszország — a német egység kialakítására gondolva — nem nézhetett közömbösen Ausztria sorsát. A háború folytatása Franciaországban sem volt népszerű. Az akkor már olaszbarát-semleges angol kormány Olaszország felszabadítását várta el III. Napoleontól. Oroszország — a porosz bonyodalom miatt és az esetleges dunai forradalmaktól félve — iparkodott III. Napoleont rábírnai a mielőbbi békekötésre.

III. Napoleon tervezett — és porosz támadás esetén feltétlenül bekövetkezendő — magyarországi akciója tehát elmaradt. A megállapodás Kossuth és III. Napoleonnak között csak a francia csapatok Magyarországra való bevonulása esetén lépett volna érvénybe. Hogy nem lépett érvénybe; nagy csapás volt Kossuth és Kossuth Magyarországa számára.

Árulásról azonban nem lehet beszélni. Nekünk, magyaroknak, úgy látszik, az a rossz szokásunk, hogy a baráttal kapcsolatban gyakran hangoztatjuk az árulást. Száz év alatt sem tudunk ebből a betegségből gyógyulni. Pálóczi-Horváth cikkében két ízben is szól a villafrancai árulásról. Pedig az annyira korrektil idézett Kossuth-levelet egyik mondata is ennek ellenkezőjét bizonyítja. Tegyük hozzá, hogy ez nemcsak véletlenül odavetett mondat volt. Pulszky 1860-as, kéziratot, Kossuth életrajzának utolsó mondata így szól: „Kossuth a nagy nyilvánosság előtt kijelentette, hogy Napoleon sem őt, sem Magyarországot nem csapta be.” Newman professzor idézi Kossuth 1860-ban hozzá intézett szavait: „Napoleon Lajos neve hallatára valószínűleg megborgongok, ha államcsínyre gondolok és nyilván kötelesség gyűlölni őt ezért. Azonban meg kell mondanom, nemcsak teljes mértékben hűség volt hozzánk, hanem valahányszor bizalmas megbeszélésre ültünk össze vele, a legmagasabb vélemény alakult ki bennem, nem csupán tehetségét, hanem politikai erkölcsét illetően is.”

A történész csak hozzá akart szólni Pálóczi-Horváth György cikkéhez. De nem akarta bírálni, hiszen annyi mindenben, végső ki-csengésében pedig teljesen egyetért vele. „Hányszor volt, hogy csak a csodákban bízhattunk, hát bíztunk a csodákban!” Ez a csodaváró remény akkor tragikusnak látszó módon omlott össze. A tragikus, 1859-ben kialakult helyzetben azonban a történész meglátja a „megfoghatatlan végzet” olyan jeleit is, melyek az ország javára szolgált, mert gyengítették az akkori zsarnokságot. 1850 eseményei, Kossuth és III. Napoleon rövid együttműködése Ausztria akkori barátaiban új politikai felfogást alakított ki. Ez azért fontos, mert e nyugati barátokra a bécsi udvar akkor már ugyancsak figyelt. A külföld új megoldást sürgett, ami nagy mértékben hozzájárult Bach rendszerének, az addig oly kíméletlen „civilizációs centralizmus” bukásához. Erről azonban talán más alkalommal lesz szó.

G. Gy.

Lengyel ügyek

szűken megszabott politikai „vonal”, a levelezési rovatban akár Rokossowski marsall is kifejezheti a lengyel belpolitikával kapcsolatos elképzeléseit; publicisztikájában azonban keményen kiáll a lap a lengyel önmeghatározási jogúért és szabadságáért, távolabbi perspektívában a demokratikus szocializmus hirdetője, mint egyetlen egészséges és igazságos fejlődési lehetőséget.

Szeretném, ha a magyar emigráció néhány éven belül olyan lapot tudna teremteni, mint a lengyelek nagyon kultúrált Kulturája. Aldozatkészség kell hozzá és sok szívség, de — megéri.

2.

Ezenkívül még két irodalmi lapja van az európai lengyel emigrációnak: a Wiadomosci Literackie és a Nowy Merkuriusz. A Wiadomosci-nak van a legszelebb olvasótábor, a gondolom, a legmagasabb példányszáma a három közül. Karácsonyi száma harminchat impozáns oldalon jelent meg. Képekkel. Ennek ellenére álmósítón unalmas ez a lap. Tele van megemlékezésekkel az első világháború előtti Krakórról vagy Lembergéről, közepes cikkekkel, amelyek közepes írók jónnan felfedezték, irodalomtörténeti jelentőségű dokumentumait méltatják... egyedül a szemle- és hírvonat olvasható. Néha eltűnök, mi ez: irodalmi hetilap, vagy „ódon ritkaságok boltja”?

A másik folyóirat az ifjúság ziványtanyája. A Merkuriusz 1954 óta a londoni lengyel fiatal írók és egyetemisták lapja volt, most az írók különváltak és „Nowy Merkuriusz” (Új Merkuriusz) címen kezdtek új életet. Nota bene: nálunk is volt egy Magyar Merkuriusz című lap a Rákóczi-szabadságharc idejében. A fiatalok — bár udvariasak és jólneveltek (nem csoda: itt nőttek fel) — 1956 októberében szívvel-lélekkel a forradalom mellé álltak, s azóta is, bár politikailag nem értenek egyet Gomulkaékkel, sokkal szorosabb kulturális kapcsolatban vannak az anyaországgal, mint az idősebb, értetlenné merevedett emigráció nagy többsége. Egyszerűen, B. Taborski, nemrég hosszabb időt töltött Lengyelországban, huszonegy-néhány előadson ismertette az angol lengyel emigráció életét, utána visszajött, s igen érdekes beszámolót írt a látottakról. (Jelentő a Gomulka-rendszer kulturális engedékenységére, hogy az elmúlt évben két emigráns, nemkommunista fiatal, Taborski és Sito, lengyelországi könyvtárolónál jelenthettem megaverséket.) Ezek a fiatalok nem „lársutasok”

Nagy magyarországi gyakorlat mindennemű valódi és hamisítás javítását, aranyozását, ezüstözését vállalja

GRUSZOW GYULA

aranyműves

19, Charlotte Street,

London, W. 1.

(Tottenham Court Roadnál.)
Postai küldeményt a legpontosabban intézünk.

BUDAPESTI LEVÉL

...Szilveszterkor, szokás szerint, boldogabb újévet kívántunk egymásnak, mint amilyen — lesz. Rosszkedvűen, reménytelenül vágunk neki 1959-nek. Aztán jött Mikojan amerikai útja és ez egy kis vidámságot hozott életünkbe.

Először is a tojások, amik a felöltőjén szétfreccsantak. Nem tudom, hogy ti odakint miképpen ítélték meg ezt a dolgot, lehet az is, hogy értelmetlenségnek, vagy neveltelenségnek tartjátok, — mi idehaza szívósból élveztük. Ami a magasabb politikai szempontokat és a világbéket illeti: ha Anasztáz mester azért ment Amerikába, hogy semmiféle engedményt ne tegyen, akkor a magyar rántotta nem ártott, ha viszont azért ment, hogy valamiféle megegyezést keressen, akkor ettől néhány tojás aligha fogja eltéríteni, s legalább emlékezteti őt is, no meg a tárgyalópartnereit is, hogy a megegyezés során a magyar kérdést is igyekezzenek megoldani. Lehet, hogy rosszul okosodom és ti nem értetek velem egyet, de értsétek meg: miből mélyen sok keserűség és — ami ennél is rosszabb — tehetetlenség szorult, ezért esik százszorosan jól nekünk minden cselekedet, még az olyan nem éppen toldimiklósi hőstét is, mint a tojásdobálás.

Túl azonban a fizikai örömeim, a Mikojan-út más kedvverítő apróságokat is tartogatott a számunkra. Egyrészt némi betekintést az amerikai életbe, mert a Mikojan kísértő pártreporterek is kénytelenek voltak beszámolni arról, milyen egy New York-i áruháza, avagy hogyan készül egy film Hollywoodban, másrészt kissé felpezsdítette az ideológiai frontot hazánkban. Hadd írjak egy-két szót az utóbbiról.

Mikojan elvtárs hazatérve kijelentette, hogy a Wall Street bankáiraival s a milliomos gyártulajdonosokkal egész jól megértették egymást, de a State Department vezetőivel, a hivatásos politikusokkal sehogysem tudott zöldágra vergődni. Mármost mi eddig mindig úgy tudtuk, hogy Amerikában a politikusok nem egyebek, mint a Wall Street parancsainak, a milliomos utasításainak a végrehajtói és Eisenhower meg Dulles tulajdonképpen csak bábuk abban a nagy bábjátékban, ahol a „dolárlámpa” a Fordok és a General Motors vezérei tartják a kezükben.

Hasonló módon nem megy sehogyan sem a fejünkbe: miért volt az, hogy Mikojan elvtárs „meg tudta találni a közös hangot a trószvezérekkel és a gyártulajdonosokkal”, viszont nem tudott szót érteni a szakszervezeti vezetőkkel. Lehetséges volna az, hogy a kapitalisták jobban szeretik a Szovjetuniót, mint a munkások? S vajon nem jelent-e rosszat az amerikai nagytőkésék rokonszenve? És végül: ha Mikojan csak a szakszervezeti vezetőkkel és a State Department vezetőivel nem tudott megegyezésre jutni, annyit jelent-e ez, hogy Mr. Dulles — horribile dictu — az amerikai munkásosztály érzelmeinek és véleményének a kifejezője? Amint láthatjuk: teljes az ideológiai zűrzavar. Attól tartok, Nyugaton csak azt veszik észre, milyen nagy hatással volt Mikojan az amerikaiakra, de arról alighanem megfeledkeznek: milyen felkavaró és erjesztő hatással jár az efaíta turistáit a „békétábor” országainak a közvéleményére. Persze, az utóbbi nem olyan látványos, mint egy detroitit díszvacsera, vagy Sophia Loren csókja, — annál tartósabb mozgásokat indít el a felszín alatt.

Hétköznapjaink legállandóbb eleme: a fúrás. Persze, karrierizmus, irigység, törtetés, mindig volt és valószínűleg mindig lesz; de soha olyan méreteket, mint mostan. Soha ennyi beség, feljelentés, „kikészítés”, „beköpés”, nem volt Magyarországon, mint most, a szocializmus építésének tizenegyedik esztendejében. És mindez a kenyéririgység, a jobb állás hajszolása, a számléltrán való feljebbjutás miatt. Bármilyen áron, de ötven vagy száz forint fizetéssel többet! Ilven a léghő. Amivel persze a legjobban ki lehet nyírni valakit, az még ma is az „ellenforradalom alatti megbízhatatlan magatartás”. Már ezerszer bejelentették, hogy pontot tettek a régi ügyekre. Az igazság ezzel szemben az, hogy állandóan ezt piszkálgatják, mindig több és több emberről derítik ki, hogy 56 októberben vagy novemberben ezt vagy azt mondta, ezt vagy azt cselekedte. Sokat gondolkoztam ezen a fú-

rás járványon és az a benyomásom — bármilyen furcsának tűnjék is —, hogy ez tulajdonképpen a helyzet stabilizálódásának tünete. Elvégre akkor, ha az emberek nem érzékné valamennyire is szilárdnak a helyzetet, akkor nem nyüzsgögnének annyira az állásokért, nem igyekeznének mindenáron magasabb beosztásba jutni, különösen egy olyan rendszerben nem, ahol az állások politikai feltételekhez kötöttek. Félre ne értesek, eszem ágában sincs azt mondani, hogy a bolsevizmus Magyarországon megszilárdult, népszerűbb lett, hiszen mindenki éppúgy vagy még jobban utálja, mint eddig. Egyszerűen arról van szó, hogy az emberek nagy része semmiféle perspektívát nem lát a változásra, ezért hát — egymáson is áttaposva — berendezkednek arra, ami van.

Nem akarok persze általánosítani. Amit elmondtam, az főleg a hivatalokban dolgozóakra, a minisztériumi gárdákra, a tisztviselőkre egy részére vonatkozik. Ami a munkásokat illeti, — ők továbbra is összeszorított foggal undorodnak mindentől. Ugyanez vonatkozik a legjava írókra is; egész Budapest mulat az úgynevezett „népi vitán”, amihez Kerékgyártó Elemértől Szabolcsi Miklósig már mindenki hozzászólt, csak még egyetlen valamirevaló népi író nem. A parasztoknak — ezt már a multkoriban is megírtam — most valamivel jobban megy, mint Rákosi idején. De Kádáréknak ezzel sincs sok szerencsájuk: a magyar falu a rendszert visszavonhatatlanul a kolhozhoz azonosítja, az önálló gazdák állandóan félnek, mikor kezdődik újra a „fokozott tszcs-mozgalom”, az „önkéntes belépés” s arra, hogy most kevesebb teher nehezedik rájuk, mint 56 előtt, csak annyit mondanak: „Mégsem volt egészen hiábavaló az a forradalom...”

Múltkori kérdésemre: igaz-e, hogy a Nagy Imrével elhurcoltak és elítéltek családtagjai hazajöttek, a válaszom: igaz. Először csak a gyerekek jöttek vissza, aztán a mamák és a nagymamák is. Rajk Júlia az Országos Levéltár-

ban kapott állást, teljesen visszavonult a közéletből. A többiek is lassacskán elhelyezkednek, természetesen egyikük sem politizál. Ez a különbség a „sztalini alkotmány” és a „szocialista törvényesség” korszaka között; akkor kivégezték a férjet és becsukták a feleséget is; most a feleséget hazaengedik. A férjet természetesen továbbra is becsukják vagy kivézik.

Még néhány személyi hír, ami érdekelhet Benneteket: A budapesti autóbúzaszutasoknak abban a megtiszteltetésben van részesük, hogy egyútt bumlihatnak Andics Erzsébettel és Berei Andorral. Meglehetősen szokatlan látvány a lefűgölyözött kocsi szovjet állampolgárságú gazdái most az 5-ösön megpillantani. Feltűnt a közéletünkben egy másik sztalinista is, a Magyar Nemzet, a Szabad Nép és a Népszava egykori szerkesztője: Komor Imre. Egyelőre még csak emlékeztetéseket mond munkásságáról ünnepeken, de mindent megtesz azért, hogy mielőbb újra főszerkesztő legyen...

KUFSTEIN

redék, penészszagú lépcsőkön, hal-kan beszél, nagyon udvarias. Nem felejt el, hogy alkalmas pillanatban személyes rokonszenvéből biztosítson s célozzon arra is, hogy felülvezetést elfogadjon. Jellegetesen osztrák. Ünnekája a hajdanai szuronyos öröknek, a piroszposztag, melék zsandároknak, akiknek fél Európa rettegte hírét.

A lépcsők

Előbb az alsó traktust járjuk végig. Löpormalom, helyőrségi szobák, a Macska bástya és a Polgárok tornya. Félfüllel halgatom csak a harcok történetét, bajor és tiroli grófok csatáit, s hogy egy ügyetlen várparancsnok, bizonyos Wolkenstein kapitány a spanyol örökösödési háborúban véletlenül felrobbantotta a löszraktárt. A lépcsőket nézem, ezeket a keskeny, fatetűvel borított kőiskatorokat, amelyek egyre magasabbra vezetnek. Vajon hogyan kapaszkodott rájuk Kazinczy, hiszen már beteg volt, amikor Kufsteinba hozták, folytonosan eleredt az orra vére. És Szentjóbó Szabó László, a debreceni író, aki mintegy véletlenül keveredett a Martinovics-összeesküvők közé, még diákkorával itt halt meg, huszonhét esztendőskorában.

A vadászruhás kis ember nem győzi szusszal, meg kell állnunk, amíg kifújja magát.

— A foglyokat erre vitték? — kérdelem.

— Igen — mondja s aztán benyit egy ajtón. Zsúfolt múzeum-szoba, közepén valami különös gépezet. Emelők, tük, karok, vajon ez mire szolgált? Csöppnyi borzongással nézem, a kis ember barátságosan int, hogy lépjek közelebb.

— Ez — mondja széles mosollyal — a világ legelső varrógépe. A varrógépet ugyanis, igen tisztelt uram, egy kufsteini szabómester találta fel, Josef Madersperger nevezetű. A legnagyobb nyomorban halt meg, Bécsben.

S néz rám, várja az elismerést.

— Gratulálok — mondom ügyetlenül. — Menjünk tovább.

A lépcsőn aztán eszembe jut, hogy a kis embernek tulajdonképpen igaza van. A rondellakkal, a csatakiégyekkel, a vaskapukkal nem büszkélkedett. Haynauval és Metternichkel sem. Valóban, a mai Ausztria hőse inkább Madersperger mester, a szabó, aki feltalálta a varrógépet, spulniról és cénáról álmodott, nem hatalomról. S van abban is valami megnyugtató, valami reménykeltő, hogy a hajdanai zsarnokság, amely a maga korában, még alig nyolcvan esztendeje óramű pontosságával működött, besüggő légióit és hóhérok százait foglalkoztatta, ma udvarias és humanus kis köztársasággá zsugorodott s csekély beléptidij ellenében mutogatja elmúlt dicsőségét és szegénységét.

A torony

A fellegrárba érünk. Alattunk a Caroli-bástya, a Wallachen-bástya, az Erzsébet- és Anna-ütegek melléddel körülvevett széles állásai. Amerre a szem ellát, falak, lőréssek, lejáratok, ágyúknak való

el, külföldre menekül. Kazinczy, amikor végül a munkácsi várból is eleresztik, halála percéig óvatossá marad, visszahúzódik a nyelv bástyái mögé.

Aztán, negyvennyolc után, pontosabban Világos után, a szertefoszlott álmok és megszegett ígéretek után érkezik a második, a népesebb csoport. Valamennyi cellában magyarok virrasztanak, a felkelő sereg tisztjei, jurátusok és megyei követek, azok, akik a harcban, a hirtelen született szabad Magyarországot valamely fontosabb hivatalal töltötték be s már nem tudtak, vagy nem akartak külföldre menekülni. Ülnek a toronyban, a szuronyos ör a cellában áll, egyetlen pillanatra sem hagyva őket nyugton és magukra. Hír nem érkezik róluk, csak a kormány lapjaiban gyalázzák nevüket hébe-hóba. Széchenyi a döbölíngi elmeegógyintézetben „újsági ebek”-nek nevezi a hivatalos sajtó munkatársait, akik nem áttalanak a nyomorult rabok ellen fordulni.

A fellegrár közepén áll a Császártorony. A kis nyomtatott útmutató az egész erődtérny, az egész „nagy mű” zárókövének nevezi. Valóban az. Három roppant emelet, csúcsa 693 méterre nyúlik a tenger színe fölé. Falai hét és fél méter vastagok. Itt volt a börtön.

A lépcső, amely odáig vezet, keskenyebb és sötétebb, mint a Sőhajok Hidja Velencében. Fel kell kapaszkodnunk a harmadik emeletre, mert a cellákat közvetlen a tető alatt helyezték el. Ezt a módszert a törököktől tanulták, a sztambuli Héttorony ihlette meg a császári igazságszolgáltatást, amikor a foglyokat a világ fölé, mintegy légútes térbe emelte.

— Megszökött-e innen valaki? — kérdelem a kis embert.

— Innen nem. Csak az ment el, akit eleresztettek. Vagy akit levítették a temetőbe.

— Hol a temető?

— Nincs nyoma. Titokban tartották.

Hiszem gondolhattam volna rögtön. A zsarnokság szinte mindenütt többé-kevésbé azonos alapelvek szerint osztja a maga igazságát. Az élőkötől fél, a halottakat elrejt.

A cellák

Tizenhárom cella sorakozik körben, egymás mellett. Benyitok az elsőbe. Szűk, nyirkos, iszonytató. A fal olyan vastag, hogy az apró, rácsos ablakon át sehonnét sem látni eget. Eszembe jut, hogy Verseghy Ferenc, a költő, „sivalkodott és jajongott”, mint Kazinczy írja, ököllel ütötte a sziklakövek sarkait s rettentő csörgést vitt végbe láncjaival. Mások mozdulatlanul feküdtek, volt, aki annyira legyengült, hogy bilincseiben felállni sem tudott már. Szentjóbó Szabót az irtalmasabb szívű örök etetni próbálták, de nem fogadték el semmit. Papírt kért, tintát kért, írni akart. S oly csendesen halt meg, hogy csak nagysokára vették észre.

Azt hiszem, Kufstein az első börtön, ahol magyar író írásaiért és emberi magatartásáért fogságot szenvedett. A városi könyvtár adatai összesen kilencvennégy magyarról tudnak. A kis útmutató másfél mondatban emlékezik meg róluk: „Hazafiak voltak, akik Magyarországot szabadságáért küzdöttek és a sajátjukat veszítették el.” Az első csoportot a Martinovics-féle összeesküvés ürügyén, a felvilágosodás eszméi miatt vetették a cellákba. A rendszer példát statuált és csendet parancsolt. De a szívekben s a kiművelt emberfőkben mégsem tudta elapasztani az ellenkezés, a remény és a cselekedni akarás búvópatakjait. Kufstein híre rettenetes: Verseghy, amikor kilenc esztendő után hazatért, szinte egész életében reszket. Bacsnányi, akit Napoleon kiáltványának lefordítása miatt ítélnék

Az irodalmi Kossuth-díj egyik idei esélyese: Mesterházi Lajos. Már tavaly is szeretne volna megkapni, de akkor Kállaiék egy ügyes csellel — inkább senkinek sem adtak Kossuth-díjat. Idén már nem lehet ezt a trükköt megismételni. Mesterházi, esélyeit biztosítandó, vezércikket írt házilapjába, az Elet és Irodalomba (pesti neve: „Es”, minthogy sem az élethez, sem az irodalomhoz nincsen semmi köze) és agyba-főbe dicsérte Kállai Gyula most megjelent silány beszédgyűjteményét. Egészen véletlenül a Kossuth-díj bizottságnak — Kállai Gyula az elnöke...

Búcsúzom. Hideg van, egy csomó árucikknek felment az ára, zavarok vannak a hűselltásban, viszont van banán: alig negyven forint kilója; mikor holnap bemegegyek a munkahelyemre, nem tudom, időközben nem fúrtak-e meg, viszont szívrepesve várhatom a XXI. pártkongresszust, amikor is az újságok és a rádió tele lesznek Hruscsov és társai végeláthatatlan beszédeivel és majd megtudom, milyen szerencsés is vagyok, amiért ma a Szputnyikok korában és a szocialista tábor egyik országában élhetek. N. N.

A kép

Megnézem a második, a harmadik cellát. Mintha sírboltokba lépnek, ahonnan már elvitték a halottakat, de emléük mégis, gyötrelmesen és örökre ottmaradt a falak mentén, a kövek roppant mozdulatlanságában, a nehéz, fulasztó levegőben. Nem akarok tovább menni, elég volt. A kis ember tetővön áll mögöttem.

— A tizenhárom cellát még tessék megtekinteni. Sietve megy, kinyitja. A falon festmény. Gatyás magyar parasztot ábrázol, szűrés, sőtét szemekkel, deresedő hajjal. Kezén, lábán lánc.

— Ez kérem — mondja — Rózsa Sándor, a híres rablókirály. Itt halt meg, nyolc esztendei fogság után. A képet eredeti fotográfia segítségével Gruber Eppan építész úr készítette, Rózsa Sándor nagyon híres rabló volt, a magyar forradalomban generális lett. Vonnatokat is robbantott.

— Nem lett generális — mondom. De a kis ember nem figyel rám.

— Ha külföldiek jönnek, mindig ezt a cellát mutatom. Ez a legérdekesebb. Parancsol még látni valamit?

— Köszönöm, nem.

S megynük visszafelé, a végtelenné tetsző kölépcsőkön. Arra, amerre a szabadonbocsátott foglyok is haladtak, sápadtan és szorongató vágyal a szívükben Magyarországot után. Itt mentek el, a tiszt kaszinó épülete előtt, a Gaudenz-üteg előtt, aztán a kápolna előtt, ezek az utolsó falak, az utolsó lépcsők. Türelmetlen vagyok, zaklatott, nyugtalan, most már szeretném minél gyorsabban magam mögött hagyni ezt a roppant, átkozott bagolyfészket. Futában búcsúzom a kis embertől s aztán ott állok az idegen város főterén, ahol hajdan a megszáadt rabok vártak, szekérre, postakocsira, a jószerencsére, amely hazaszigetén őket. Sietve alkonyodik, csend van, csak valahol messze hallani egy mély, szinte méltóság-teljes robajt. Enyhül az idő halvány csillagok égne, alighanem lavina indult.

A forradalom és a tanácsok

(Hannah Arendt: Die ungarische Revolution und der totalitäre Imperialismus. R. Piper Verlag, München, 1958.)

A magyar forradalomról megjelent külföldi művek sorában előkelő hely illeti meg Hannah Arendt „A magyar forradalom és a totalitárius imperializmus” című könyvét. Az ismert amerikai politikai író nő alapos szociológiai és politikai vizsgálat alá veszi a magyar forradalmat és az elemi erejű népfelkelést kísérő jelenségeket. Könyvét a logikus gondolkodás, a hűvös és tárgyilagos szemlélet, valamint a világos és meggyőző okfejtés jellemzi.

Hannah Arendt abból indul ki, hogy a magyar forradalom tizenkét napjának történelmi sűrűsödik, mint a szovjet megszállás kezdete óta eltelt tizenkét évben. Magyarországon azért robbant ki oly elemi erővel a forradalom, mert a népen még nem lett úrrá a „belső terror”. Belső terroron Hannah Arendt azt az állapotot érti, amikor a nép már érzéketlenné válik az elnyomással szemben, nem tudja, mikor él hazugságban, mert nem tudja, mi a hazugság és mi az igazság. A magyar nép még nem érte el ezt az állapotot. Az elnyomást elnyomásnak érezte. Ezért kelt fel a bűnös és hitvány vezetők ellen.

A könyv kitűnően világítja meg a forradalom lángjának szétterjedését az egész országban, a hatalmi szerkezet felbomlását és az új népképviselői konstrukció kialakulását. A meglévő intézmények oly gyorsan széthullottak — írja —, hogy erre nincs példa a történelemben. A kormány és a közigazgatás napok alatt részre bomlott. A hadsereg szinte órák alatt használhatatlanná vált a sztalinisták kezében. Még egyetlen forradalom sem érte el ily gyorsan és alaposan a célját. Noha a szovjet hadsereg kétszer is beavatkozott, az országban nem keletkezett polgárháborús állapot. Hannah Arendt — mint oly sokan mások — ugyancsak fontos jelenségnek tartja, hogy a bukott rendszer mellett a politikai rendőrségen és néhány erősen kompromittált funkcionáriuson kívül senki sem fogott fegyvert. Egyetlen osztály, vagy csoport sem akadt az egész országban, amely a régi kormányzatot akarcsak a kisujját is megmozdította volna.

A magyarországi sztalinista hatalmi szerkezet gyors szétmállása azért is figyelemreméltó — állapítja meg Hannah Arendt —, mert a felkelést eredetileg kommunisták vezették, akik vétke elvtársaik ellen az igazi kommunizmus nevében léptek fel. A nép nagyon gyorsan kiragadta azonban kezükből a kezdeményezést, de nem fordult szembe a felkelésben résztvevő kommunistákkal. A nép haragja és bosszúja őket nem érte. De ezek a kommunisták is tudomásul vették a forradalmi fejleményeket, nem tiltakoztak, amikor látták, hogy a hatalom kihullik a kezükből. A fanatizmusnak ezt a meglepő hiányát csak azzal magyarázhatjuk, hogy az ideológiai felépítmény még hamarabb tűnt el, mint a diktatúra szervei. Minden ideológia, kommunista és antikommunista egyaránt feloldódott a forradalmi testvériség mindenkit magával ragadó atmoszférájában. E forradalmi testvériség az első utcai tüntetéseken született és megmaradt a forradalom végéig, sőt még azután is.

Hannah Arendt szerint a forradalom valóban szétrombolt minden ideológiát. Új erők szabadultak fel, mozgásba került az egész ország, de a vezetés nélküli népi akciókból és programtalan felkelésből mégsem lett káosz. Már szinte az első tüntetésekkel egyidőben megszűltek az új népi szervezetek, a forradalmi bizottságok és tanácsok, a népkarant megnyilvánulásának új formái. Érdekes jelenség — jegyzi meg a szerző —, hogy több mint száz év óta mindannyiszor nyomban megjelennek a történelem színén a forradalmi tanácsok, valahányszor a népek lehetséges támad, hogy a hatalom pórázától megszabaduljon és a maga politikai ösztönét kövesse. Ez történt a magyar forradalomban is.

Az európai forradalmakban először 1848-ban találkozunk tanácsokkal. Aztán a párisi kommunében, majd az 1905-ös első orosz forradalomban, majd különös hang-

súllyal az 1917-es orosz októberi forradalomban és az 1918-19-es, háború utáni közép-európai forradalmakban. A tanácsokat oroszul szovjeteknek nevezik. Az 1917-es forradalomban ez volt a központi jelszó: „Minden hatalmat a szovjeteknek”. Mégis Lenin volt az, aki ezt a jelszót meghamisította, a kronstadti lázadás után a szovjeteket hatalmuktól megfosztotta, nevéket azonban ellopta.

Hannah Arendt szerint a Szovjetunió azért is tiporta le a magyar népfelkelést, mert ez a forradalom tulajdonképpen a tanácsrendszert akarta újból bevezetni. Mert a Szovjetunió semmitől sem fél annyira, mint a tanácsrendszertől, a népi hatalomnak ettől az elemi formától. A magyar forradalom napjaiban a forradalmi bizottságok és tanácsok megteremtése volt az első határozott lépés a rend helyreállítására és a magyar gazdasági élet szocialista szellemű újjászervezésére. A tanácsoknak ennél fogva kettős funkciójuk volt: politikai és gazdasági. A két funkció nem vált el élesen egymástól, de nagy általánosságban a tulajdonképpeni forradalmi bizottságoknak mindenképp előtti politikai és a munkástanácsoknak gazdasági feladataik voltak. A forradalmi bizottságoknak kellett gondoskodniuk az elemi közigazgatási rendről. A munkástanácsok elsőrendű feladata az üzemek irányítása volt.

Ezzel kapcsolatban felvetődik a tanácsrendszer és a pártrendszer viszonyának problémája. Hannah Arendt szerint a tanácsrendszer és a párttagozódás ellentétek, amelyek azonban közös gyökérből származnak. A pártok mindig megsemmisítik a tanácsokat, de a tanácsok mindig újjászületnek. A tanácsrendszer az evolúciós pártrendszer forradalmi alternatívája. A tanácsok történelmi forrása a spontán népi cselekvés. A pártoké a parlamenti frakció. A tanácsok éppen olyan demokratikusok, mint a pártok, csak hogy a népképviselőt más formájára törektenek. Parlamentárisak, de pártellenesek. A pártokból összeálló parlamentben az osztályérdekek és az ideológiák van a hangsúly. A tanácsokból szervezett parlamentben a megválasztott személyek megbízhatóságán. Pártrendszerben a választóknak felülről javasolják a jelölteket. A választó legjobb esetben törölhet neveket a listán és megváltoztathatja a jelöltek sorrendjét, de a lista legtöbbször csak egészében fogadható el. Vannak

esetek, amikor a lista ismeretlen a választó előtt és pártra adván szavaztat, nem tudhatja, kit küldött a parlamentbe. A tanácsrendszerben viszont a választás közvetlen. A tanácsok alulról felfelé szerveződnek. A választó ismeri a jelöltet. Az egyetlen választási kritérium a jelölt iránti személyi bizalom. Hannah Arendt szerint ezek a sajátosságok oly előnyei a tanácsrendszernek, amelyek a demokráciát sokkal közvetlenebbé és megbízhatóbbá teszik, mint a pártrendszer.

A fentiekből az is kitűnik, hogy a diktatúra semmiképpen sem tűrheti el a valódi tanácsrendszert. Hogy a diktátorok szempontjából a személyes megbízhatóság mily veszélyes elv, legjobban az orosz forradalom kezdeti időszakában mutatkozott meg. Lenin azért is fosztotta meg hatalmuktól a szovjeteket, mert kitűnt, hogy a nép sokkal jobban bízott a szociálforradalmárokkal, mint a bolsevikokkal. A tanácsokba sokkal több szociálforradalmár került a nép bizalma alapján, mint bolsevikok. A tanácsrendszer tehát veszéllyel fenyegette a bolsevista párt hatalmát. Bárhol lépnek is fel a történelem folyamán a tanácsok — írja Hannah Arendt —, mindig a pártapparátusok határozott ellenkezésével találkozunk.

A pártrendszer száz esztendő óta mindig győzedelmeskedett — írja Hannah Arendt —, a tanácsrendszer száz év óta mindig elbukik. Lehetséges, hogy Magyarországon is, ahol a forradalom mind a két rendszert újjáélesztette, a pártok a tanácsokat előbb vagy utóbb megszüntették volna. Ezt nem tudhatjuk. A szovjet hadsereg azonban a pártokat is és a tanácsokat is megsemmisítette. Ebben az időben a munkástanácsok kétségtelenül életesebbek voltak, mint a pártok, akárcsak annak idején Oroszországban. Az elnyomás első és legvéresebb csapása a forradalmi bizottságokat érte, amelyek a harcoló népet, mint egészet képviselték. A második csapás a diákokat és az értelmiségieket, mint a vélemény szabadság képviselőit sújtotta. Csak ezután került sor a munkástanácsok feloszlására. Az elnyomás újbóli bevezetésének ez volt a sorrendje. És ez nem véletlen. Lengyelországban is betartották ezt a sorrendet, noha itt nem nyílt forradalom kellett letérni, hanem csak bizonyos engedményeket visszavonni.

Borbándi Gyula

Egy új vidám magyar könyv

(Mikes György: Talicska. Big Ben kiadása, London)

Örömmel és élvezettel vettem kezembé Mikes György most megjelent magyar nyelvű könyvét, a Talicskát. A könyv — amint azt alcíme mondja — humoreszkeket, esszéket és sóhajtásokat tartalmaz. A humoreszkeket és esszéket az olvasó megtalálja a könyvben. A sóhajtásokat önmaga kénytelen hallatni, amikor az utolsó oldalhoz érve felsóhajt: „Milyen kár, hogy nem kétszer ilyen vastag ez a könyv.”

Mikes az okos, hűvös, tárgyilagos humoristák csoportjába tartozik. Nem halmoz poent poenra, nem törekszik mindenáron harsány nevetetésre, hanem ehelyett fölényes esztétizálással, a jó újságírói tényközlő gondosságával állítja elénk a témát, hogy azután egy-egy ravaszul kiszámított és gonoszul elhelyezett mellékmonddal, mulatságosan, filozófushoz illő rezignáltsággal mondja meg véleményét emberekről, tájakról, országokról és népekről. A külső, megfontolt szemlélő hideg tisztánlátásával fedezi fel mindenben a jellemzőt.

A kis könyv legjobb része kétségtelenül az „Anglia papucsban” és az „Amerika papucsban”. E két címszó alatt található humoreszkeket Mikes világsíktartó két könyvéből, a How to be an Alien-ből és How to Scrape Skies-

ből válogatta. Emigránsok részére nélkülözhetetlen szerintem a „Magyarok a nagyvilágban” című fejezet, amelyben Mikes mesteri meglátással ír az emigrációs életformáról. „Mi az emigráns?” című krokijából hadd idézzek csak egy mondatot: „Az emberek általában azt hiszik, hogy az emigráns az az egyén, aki elhagyta hazáját, pedig az emigráns az az egyén, akit elhagyott a hazája.” Úgy érzem, erről a témáról ennél hosszabban lehet írni. De ennél tömöbben soha.

A Talicskáról sok jót lehet írni. Hibát csak egyet találtam és azt is megírom, nehogy elfogultsággal vádoljanak a humoros irodalom irányában. A kötet második részében „Mai Magyarország, mai Budapest” címszó alatt néhány politikai verset, jelenetet adtunk közre Mikes. Ezek az írások egy kissé elütnek a többi humoreszk hangjától, szellemességétől. Ha én vagyok Mikes, ezeket kihagytam volna a kötetből. De mivel ő nem én, tehát nem hagyta ki.

Mindent összevetve, Mikes új, vidám könyve szórakoztató, mulatságos, derűs írás, amelyet, ahogy mondani szokás, mindenkinek el kell olvasnia, aki szeret másokon — és saját magán — nevetni. (vaj.)

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Jogos szemrehányások

Elvezetett olvastam az Irodalmi Ujságban Padányi Gulyás Béla „Az elsikkasztott forradalom” című cikkét.

Véleményem szerint e cikk nem helyes a „Levelek a szerkesztőhöz” című rovatban hozni. E cikk tartalmánál, mondanivalójánál fogva feltétlenül érdemes arra, hogy a t. Szerkesztőség ne egyszerű levélként kezelje. Egy általános érdeklődést kiváltott kérdéshez alapos felkészültséggel szól hozzá és új szempontokkal egészíti ki. Javasolom, hogy a jövőben az ilyen fajsúlyú cikkeket emeljék ki a fenti rovat keretéből.

M. I. (Montreux)

Az Irodalmi Ujság nekrológja „Max Friedländer kultúrtörténetéről” valószínűleg tévedésen alapul. Valójában Max T. Friedländer művészettörténész halt meg Amszterdamban, 92 vagy 93 éves korában, október havában. Ő volt a régi németalföldi művészetnek legnagyobb ismerője. Leghíresebb műve a 14 kötetes Geschichte der Altniederländischen Malerei.

Tolnay Károly

Az Irodalmi Ujságban megjelent Ingmar Bergmanról írt cikkéből több részlet kimaradt. Nem elvi kifogást szeretnék emelni itt a „húzások” és javítások ellen. Elismerem, hogy ezek gyakran szükségességek. Csak az nem jó, ha a műtét a cikket helyenként félreértetővé, sőt zavarossá teszi, mint a fenti esetben.

Nágai Gyula

Van-e harmadik út?

Szerkesztő Úr!

Azt írja S. I. gépészmérnök-hallgató Párisból, hogy „számunkra nincsen harmadik út!” S ehhez tényeket is hoz, többek között Nagy Imre miniszterelnök 1956-os semlegesítési kísérletét s annak tragikus fiaskóját. S ezekből a rezultációt leszűrve, rögzít ki is jelenti: vagy Kelet, vagy Nyugat — más nem létezhet Magyarország számára!

Engedtessek meg nekem itt, hogy igenis tagadjam e korlátozott „lehetőségek” választékát, tagadjam, mégpedig szintén tényekkel. Hisz egész 1000 éves történelmünk telve van megrendítően hasonló „útkeresési” problémákkal. Mert ha nem az orosz, akkor a német, ha nem a török, akkor a tatár volt az a malomkö, amely között „két pogány közt egy hazáért” örlődött szerencsétlen nemzetünk. Sem Kelet, sem Nyugat — volt legyen az a bécsi császár, a büszke Napkirály, az udvarias Palmerston lord, avagy akár a simamodori Dag Hammarskjöld — soha, egyetlen egyszer sem jött önzetlen segítségére, mert ha meg is jelent, éppen csak azért, hogy újabb bilincsért cserébe meg egy bőrt húzzon le agyonanyagotott vállunkról. Példa kell? Íme, csak egy: 1541 tavaszán, midőn Zápolya özvegye, a magyar koronára áhító Ferdinándus ellen, Szulejmánt hívja segítségül. S Szulejmán — minden törökök legnagyobb szultánja — kész azonnal, s „önzetlenül” csapatait Buda alá küldeni, hogy aztán az osztrák sógor helyett ő maga telepedjen a királyné helyére. Nem elég? Idézzem 1686-ot, midőn Petneházy hajdúinak véretől sikos Buda vár ormára Savoyai Eugén tapodott? Beszéljek 1849 tragikus nyaráról, az orosz intervencióról s az angol parlament lordjainak temetői „ámenjéről”? Emlékeztessenek Cavourra, Bismarckra — s

Klapka reménykedő magyar légiójára, amelyről oly könnyen „elfeledkeztek” Solferino és Königgrätz győztesei? Vagy tán ennyi is elég, hogy lássuk a Kelet—Nyugat út — meztelen valóságát! Így hát mi a megoldás? Létezik egyáltalában egy harmadik út? — teheti fel joggal a kérdést S. I.

Létezik! Mert mi is lehetne más a sokat vitatott harmadik út, mint épp a kossuthi álom; a Duna-konföderáció megvalósítása. A Duna-medence, amely mint földrajzi, gazdasági, politikai és nem utolsósorban szociális egység, képes erőt lehelni a monarchia üres „Viribus unitis” jelszávaiba, s amely megfelelő katonai erővel rendelkezve, minden agressziós kaland ellen, kellő tekintéllyel s súllyal tudna fellépni.

A megvalósítás persze nem könnyű. Sok-sok nehézséget, előítéletet (sovinizmus stb.) kell leküzdeni, amíg tényleg valóra váj a Dunai Államok gondolata. De megéri, mert ez az az út, amelynek keretei egyedül képesek biztosítani azt a ma még utopisztikusnak tűnő álmot — a Keletől, Nyugattól független, semleges, szocialista Magyar Köztársaságot!

Gosztonyi Péter (Zürich)

Egyelőre ártatlan a Hold?

Pár évvel ezelőtt az Amerikai Egyesült Államok bírósága hosszas, lelkiismeretes vizsgálat, számos tanú kihallgatása és szabadon választott védő meghallgatása után kémkedés miatt halálra ítélte az atomkutató Rosenberg-házaspárt. Az ítéletet végrehajtották.

A kommunista sajtó szerzte a világon óriási hangerővel igyekezett mártírrá kiküldeni a kémekeket. Nálunk a Rosenberg-házaspár körüli cirkusz egyik produkciója az volt, hogy Budapesten a Hold utcát — ahol az új Magyar Kereskedelmi és Iparkamara székel — Rosenberg-házaspár utcának keresztelték át. Erdekes módon azonban a Magyar Kereskedelmi Kamara 1958. évi német nyelvű kiadványában postai címnek Budapest, V., Hold utca 17. számot adja meg.

Mi történt, elvtársak? Visszakeresztelték volna az utcát? Rosenberg és neje valóban közönséges kémeke lettek volna, míg a Hold — bár több oldalról közelítik meg rakétákkal — mind a szocialista, mind a polgári közvélemény szerint egyelőre még ártatlan?

Vagy csak arról van szó, hogy ami belföldi fogyasztásra készül, az nem mindig felel meg „export” célokra? Úgy tűnik, hogy ez utóbbi az igaz.

Dr. Gém Tibor (London)

MAGYAR KÖNYVEK

Szépirodalmi és műszaki könyvek hatalmas választékban, olcsó áron

PANNONIA BOOKS

412 A. College Street, Toronto, Ont. Canada.

Kérje új árjegyzékünket.

Két világ határán

megbízhatóan tájékoztat, józanul mérlegel a

Magyar Híradó

Független hetilap

Kérjen mutatványszámot.

Wien, I., Presse-Haus

UJDONSÁG!

AZ IRODALMI UJSÁG 1957 és 1958-ban megjelent példányai egybekötve, kemény vászonkötésben megrendelhetők a *vételár egyidejű behúldása* mellett, *kizárólag* kiadóhivatalunknál. Ára portó-költséggel együtt Angliában £ 2.10.0, más országokban U.S. 7.— dollárnak megfelelő összeg. AJÁNDEKOZZA MEG BARÁTAIT! Megrendelését küldje be mielőbb, mert a készlet korlátozott.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor „Napló, 1945-1957”** c. műve. Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A. Rendelje meg továbbá: **KÖLTÖK FORRADALMA** (Antológia, 1953-1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

A szempár újra félni kezdett. Mint egy sötét és hideg lakásban felejtett kiskutya, a szempár kis bátortalan hangon szűkölt, s érezni lehetett, hogy vonítana rettegésben, ha merne. November volt, két héttel a második orosz beavatkozás után. Egy teherautón szorongtunk vagy húszan. A teherautó undokul puha mezei utakon zötyögött. Bent sötét volt, s csak a szélcspadost hátsó ponyva engedett be olykor-olykor egy kis fényt a velem szemben ülő leányra. Szőke volt, sápadt, s fáradtan dőlt szomszédja vállára. És a szemem szűkölt a félelemtől.

Amikor csoportunkból néhányan átjutottunk Andauba, megdudtam, hogy a leányt szomszédjával együtt, aki völgyénye volt, egy járőr elfogta. A szempár aztán a szokásos szorongásos álom része lett. Az ember sétál Pesten vagy Budán, s hirtelen rádöbben, hogy otthon van! Elkezd rettegni, nem érti, hogy követthette el ezt az örültséget, hogy hazajött. Menekülni szeretne, futni valahová. Aztán jön az ébredés, a nagy megkönnyebbülés. Ennek a körében oly gyakori álomnak volt az én esetemben egy villanásnyi fejezete, amelyben az a szempár szerepelt. Miközben menekülni próbálok a lidércnyomástól, azt a szempárt látom magam előtt.

Tegnapelőtt délután, amikor Chelseában mászkáltam, mindenre gondoltam, csak nem arra az álomra. Az íróasztalomra kerestem lámpát, néztem a kirakatokat, s reméltem, hogy nem kezd el esni, mielőtt a King Street végére érnék. Aztán egyszerre csak ott volt az az álom. Lidércnyomás fényes nappal? Nem! Visszamentem két kirakatnyit. A kirakat közepén volt egy kép. Jókora olajfestmény: a Piazza d'Espagna zöldes-sárgás esti (vagy hajnali?) szürkületben, s a kép balsarkából valósággal belefélt a képbe az a szempár. Tévédéről nem lehetett szó, ugyanaz az enyhén borzas szőke fej, ugyanaz a vérszegény arc, ugyanaz a szerény, másokat zavarni nem akaró félelem.

A lámpára szánt pénzből előleget adtam a képre. Festője magyar. Az üzletben megkaptam címét és telefonszámát. Tegnap este találkoztunk egy kensingtoni presszóban, ahol jávai ételekből adnak nevelésesen kis adagokat, s a zenegép hangfogóval játszik.

A festő, nevezzük Pistának, kissé elszontyolodott, amikor megtudta, hogy ismerem, vagy ismeri vélem modelljét, s voltaképpen emiatt vettem meg a képét. De aztán elmondta azt a teherautó-élményt, s hogy az a leány a szokásos szorongásos álomban szerepel, mire megengyhült, rendelt egy konyakot, s titokzatosan mosolyogni kezdett.

— Szóval ismerted a Szörnyeteg?

— Ez szónoki kérdés volt, nem is féleltem rá.

— Tudniillik teherautós-ismerősöd, s római képm modellja, a Magdi... szóval ő a Szörnyeteg. Osztrigát Gyűlölő Szörnyeteg... De hadd kezdjem az elején. Otthon a filmgyár díszletosztályán dolgoztam, mert nem tudtam lenyelni a szocialista realizmust. A filmgyárban volt operatőr Istvánfy Feri, félős szemű ismerősöd völgyénye. Összebarátkoztunk. Tudtam, hogy mikor szöknek. Én két nappal később jöttem el. Bécsben hallottam, hogy a határsávbán lebuhtak. Aztán elkerültem Rómába, ösztöndíjat kaptam, s örültem az életnek. Egy nap jött egy hosszú képes boríték, benne címeres levélpapírral, amiben valami Contessa Vocci meghív téra. A Contessa magyarul írt, hosszú, szállás betűkkel, s a lényeges mondat így hangzott: „Ha segíteni akar egy kétségbeesett anyán, felkeres jövő szerdán egy csésze théára.” Persze nem tudtam, miről van szó, de egy fiatal festő nem sokat kockáztat, ha grófnővel teázgat. Írtam néhány sort, s a megbeszéltnél napon elmentem a Palazzo Vocciba. Egy diplomata külsejű főkomornyik felvezetett a kis szalonba. Contessa Vocci nagydarab ötvenes nő, s úgy volt kikészítve, mintha Toulouse Lautrecnek akarna portrét ülni.

— Thát ittunk, h-val és é-vel, sötétvörös illatos italt, csepp tejszínnel, mint a régi regényekben. Aztán a Contessa újra megragadta a kezem, jelentőségesebben a szemembe nézett, s közölte, hogy első férjét Istvánfy bárónak hívták. Megjegyzem, Feri sohasem mondta, hogy báró, ami persze nem csoda. A Contessa, vagy ba-

PÁLÓCZI-HORVÁTH GYÖRGY:

RÓMAI OSZTRIGÁK

roness, vagy minek is tiszteljem, Bongyerszkitől, a filmrendezőtlől hallotta, hogy fia barátja voltam, s hogy Rómában vagyok. Tudod, Bongyerszki rögtön elhelyezkedett, amint Rómába ért és...

— De hogy a tárgyra térjünk... — mondtam szeliden.

— Hogy a tárgyra térjünk, értem, hogy miért kétségbeesett a mama, csak azt nem, miképpen segíthetek ebben az ügyben én. Istvánfy Ferit, mint kiderült, a járőr csakugyan elfogta, elvitték Győrbe a menyasszonyával, a Magdival együtt. Aztán kiérsztették a járőr rögtön startoltak a határ felé. Második alkalommal megint zürbe kerültek. Járőr, tüzeles, Magdi átszökött, Feri megsebesült a lábán. Ott feküdt a senki földjén, s hajnalban az egyik paraszt visszatérőben Andauból, ahová átvette csoportját, ráakadt, s visszavitte Mosonszentjánosba. Onnan egy sofőr elvitte Pestre. Mire egy orvos barátja talpra állította — persze titokban kellett kezelni, s mindenféle komplikációk voltak —, már lezárták a határt. Drótsövény, aknák, hiszen tudod. Feri szerencsés volt, az ávo nem tudott szökési kísérletéről, sebesüléséről, nem lett baja, megtarthatta állását. Kicsompézt levelekben mindent megírt a mamának, azt, hogy ki akar jönni, s hogy menyasszonya Bécsben van, a mama gondoskodjék róla, és így tovább. A mamát az első megrázkódattatás akkor érte, amikor megtudta Magdi vezetéknevét. „Képzeld — mondta nekem, s úgy belkapaszkodott a kezembe, mintha a Tiberisben fuldokolna —, képzeld csak el, mit éreztem, amikor megtudtam, hogy azt a perszonát Leszenyáknak híviák. Istvánfy báróné, született Leszenyák Magdolna! Borzasztó! Dehát a Feri kért, mire mindent megtettem, amit csak lehet. Írtam egy levelet a perszonának, küldtem vonatjegyet, s meghívtam házamba. Meg is érkezett, sajnos. Csak rá kellett nézmem, s mindent tudtam. Ez a szörnyeteg befonta a famat, mindenféle praktikákkal megszedítette, mert Istvánfy báróné akart lenni.”

— Az öreg leány egyre izgatottabban hadart. Mindenesetre megtudtam, hogy a Feri és a Magdi 1955-ben ismerkedtek meg, amikor a pesti leányok sok mindenre vágytak, csak éppen báró férjre nem. A bárók többnyire ijedőörök voltak, vagy segéd munkások, vagy sitten ültek. De a Contessa ezt úgysem értette volna. Hogy rövid legyen, mert a történet elég hosszú, a Contessa úgy tudta, hogy fia nem sokára ki tud jutni Olaszországba, s addigra ki akarta zsuppoltatni a Magdit egy újzélandi rokonához. Engem, mint fia barátját, arra kért, hogy beszéljem rá a „perszonát” Új-Zélandra. Hitessem el vele, hogy Feri kijövelele reménytelen, s értessem meg vele, hogy nem maradhat Rómában.

— De még nem mondtad el, hogy miért szörnyeteg?

— Ezt aznap délután, a teázáskor magam sem tudtam. A Contessa csak azt hajtogatta, hogy meglátom, ha találkozom vele. Jelentőségeltjes szünetet tartott, ami idegesített. Undok természetem van, nem szeretem a körülményes mesélőket, akik az ismeretlen csattanót sok hühöval kézikézik elő. Belekezednek valamibe az ember azt sem tudja, miről akarnak beszélni, aztán kiderül, hogy point nélküli a történet. Ez esetben a történet vége valami szomorú lesz: a grófné-báróné mama inkább elrontotta fia életét, de nem tudta elviselni, hogy az „rangján alul” nősüljön. S festő ismerősöm biztos látta egy este a Magdit, amint a Piazza d'Espagna lépcsőin ült és félt. És a Magdi vagy hazament, vagy Új-Zélandban edényt mosogat.

— Az embereket azonban nem szabad lebecsülni. A festő elmosolyodott és így szólt:

— Persze, te a képekre gondolsz, s azt hiszed, tudod a történet végét. A kép szerint afféle neo-realista olasz filmmese, sok nedves lépcsővel, kihalt szűk utcákon távolodó léptekkel s szomorú lelki zürökkel. Hát nem az! Rengeteget röhögtem közben, s a vége jó. Happy endes történet, biztos, nem is akarod majd megírni, mert az ilyesmi manapság nem divat. Elnevettem magam, rendeltem

két konyakot s biztattam: Na halljuk!

— Türelmetlen vagy — mondta a festő —, hát sürítve adom elő. A Contessa Vocci fura öreg leány volt. Tapintatosnak megkérdezte, hogy van-e szmokingom, mire azt hazudtam, hogy van. Meghívott másnap vacsorára. Az akadémián az egyik fiú, ugyanolyan magas, mint én, kölcsön adta a szmokingját, az összes hozzávalóval. Egy hajszálhajt bő volt, ami Olaszországban divatos. Ez a fiú valami borzasztó előkelő angol családból való, előre kitanított, hogy kell viselkedni arisztokratáknál. Az akadémiái étkezdében kirakott egy csomó kis és nagy villát, kést, kanalat, poharat, hogy tudjam,

milyen sorrendben kell majd hozzájuk nyúlnom a vacsorán. Mondta, hogy vacsora előtt cocktail lesz, ígyvagy vagy három pohárral, akkor nem jövök majd zavarba. De nem is volt szükség cocktailra. Amikor megérkeztem, a nagy szalonban csak a Contessa volt két passal és egy őriítő leánnyal, akire csak ránéztem, s máris berúgtam. Fénytelen fekete haja volt, s kék szeme. Japános vágású, mosolygó szeme, ami folyton ugratta az embert. Minden egyszerre történt. A főkomornyik orrom elé tartott egy tálcát, a Contessa kérdezte magyarul, hogy angolul, franciául vagy olaszul beszél-e „legszívesebben”. Akkor már gagyogtam olaszul, s mondtam a komornyiknak, hogy „grácia tante”. Minden jól ment, mert ők akarták. Én nem nagyon szeretem az arisztokratákat, de azt meg kell hagyni, hogy viselkedni, azt aztán tudnak. Itt most arról volt szó, hogy engem puhára főzzenek. A Contessa, s férje, a Vocci gróf, fia, a Carlo, s az a kis fekete párduba oltott Déraindama — szóval a leánya, akit Tricsének hívtak, ami Beatrice rövidítése — csak azzal törődtek, hogy jól érezzem magam, ne jöjjenek zavarba. Mire a többi vendég megérkezett, s bementünk az ebédlőbe, amiben egy Metro-Goldwyn-Mayer-film tömegjelenetét is meg lehetett volna rendezni, már teljesen otthon éreztem magam. Beatrice mellett ültem, semmi baj nem volt a villákkal és késekkel. Nem emlékeztem ugyan angol barátom kitanítására, de mindig megvartam, hogy Beatrice melyik evőszközkhöz nyúl.

— Sokan ültek az asztal körül, amely olyan nagy volt, hogy akár húsz ember is játszhatott volna ipics-apacsot rajta. Főleg Beatricével beszélgettem, vagy inkább hallgattam őt. A harmadik fogás után (volt vagy hét) Beatrice Istvánfy Feriről kezdett beszélni, akit csak fényképről ismert, s mostohaivérnek, fratrellastrónak, nevezték, Persze, tudtam, hogy a nagy főzés nem nekem szól, s vártam, mikor kerül sor a Magdira. Jött is a dolog rögtön. Beatrice elmondta, vagy inkább megjátszotta Magdi első vacsoráját a Vocci-palotában. Magdi nagyon féltéggel lehetett, s ijedt. Beatrice utánozta a „mostrát” — ő is szörnyetegnek nevezte a Magdit —, amint a sok villával és késsel ügyetlenkedik, feldönti a poharakat, s közben a szája bambán le-

görbül. Beatrice belemelegedett a komédiázásba, úgyhogy többen is figyelni kezdték, s a Contessa rá is szólt. De ez nem zavarta Beatricét abban, hogy megjátsza Magdit, amint meglátja az osztrigát, s egy nagy kanállal (képzeld csak el, osztrigát kanállal!) enni próbál. Az osztrigák szerte-útrágnak az abroszon, Magdi-Beatrice kézzel (kézzel!) visszateszi őket a tányérjára. Végre az egyik osztriga rajta marad a kanálon, Magdi bekapja s rémült arcot vág. Beatrice pompásan megjátszotta annak az embernek meglepett rémületét, undorát és zavarát, aki életében először osztrigát érez a szájában, rájön, hogy utálja, gyűlöli, kiköpni nem meri, de irtózik a lenyelésétől. Ezt már az egész asztal figyelte, s mindenki nevetett. A Vocci gróf valóságos nyírtett, úgy röhögött. Én is nevettem, pedig beh jó tudtam, mit érezhetett az a szegény leány. Ez a kegyetlen társaság persze mindent elkövetett, hogy rosszul érezze magát. Őt biztos nem főzték, amikor megérkezett, hanem úgy nézett rá mindenki, hogy legszívesebben elsüllyedne volna, vagy elszaladt volna az erdőbe.

— Vacsora után kivonultunk a nagyszalonba, feketézni. Ott a Contessa vett kezelébe. Beültünk egy meghitt sarokba egy üveg álom-konyakkal, az öreg nő úgy töltötte belém a konyakot, mintha a sportkocsiját töltené fel benzinnel, s kitálat mindennel. „Nézz itt körül — mondta —, ez a Feri otthona.” A nagyszalonban másfél tucat estélyiruhás férfi és nő ült a kis asztaloknál, a komornyik és az inas hangtalanul siklott a szőnyegeken. Micsoda nők voltak ott, öregem! Nagy nedves olasz szemek, amikbe bele lehet fulladni, vállak és termetek és brillek! És sötétvörös hajzuhatok. És azok a félig felhúzott szemöldökű férfiak. Parfóm — és pénzzag, nem is: milliószag! Nem nekünk való világ, legalábbis nem nekem. A Contessa mosolyogva és elégedetten figyelte az arcom.

„Szóval, ez a Feri otthona. Ilyen nők várnak rá, ilyen lehetőségek. És akkor jön az a némbér, aki magyarul is alig tud beszélni, aki csak duzzog egész nap. Alattomos és gyűlölkedő, s nem szól egy szót sem.” „Mégis mi történt? — kérdeztem én. Jó félórát tartott, amíg elmondta a történeteket. Magdi megérkezett. A Contessa és Beatrice máris gyűlöltek. Magdi nemcsak Leszenyáknak hívták, hanem apja postatiszt volt a Krisztinavárosban, nem tud nyelvetek s kimenekülése után mosogató-lány volt egy bécsi vendéglőben. (Mosogatóleány!) Az első vacsoránál kiderült, hogy nem tud „viselkedni”, vacsora közben felugrott az asztaltól, s felment a szobájába, s másnap nem akart lemenni, csak feküdt az ágyán és hallgatott. Nem evett és nem beszélt. Vocci gróf ekkor elvitte egy kis penzióba, hagyott nála valami pénzt, s azt mondta neki, ha magához tér, akkor jelentkezék. De Magdi nem jelentkezett. Tíz nap múlva azonban a Contessa levelet kapott Pestről a Feritől. Az lefordította, amiért lehetetlenül bántak a menyasszonyával. „Képzeld, mikit hazudhatott rólnak az a szörnyeteg, hogy a fiam, az én fiam! gorombán írt. Tizenkét éve nem láttam a fiamat, most úgy van, hogy végre kijön és akkor ez a némbér közénk áll, megmérgezi a fiam lelkét ellenem... De nemcsak erről van szó. Mit kezd a fiam Rómában ezzel a Leszenyák-nővel? Hogy Pesten ez a nő valamilyen praktikákkal levette a lábáról. azt értem. De ha a Feri kijön, s itt él Rómában, a sok szebbnél szebb, finomabbnál finomabb, érdekesebbnél érdekesebb nő között, akkor hetek alatt kinyílna a szeme és ott akarja hagyni ezt a perszonát. De mi katolikusok vagyunk, ha elveszi, nincs válás! Érti, miért kell ennek a szörnyetegnek eltakarodnia Rómából?”

— A Contessa nagyon izgatott volt. Végül mégis kiderült, hogy mit akar tőlem. Megadta a Magdi penziójának címét, kért, hogy keressem fel, mint a völgyénye barátja. A Magdi majd úgyis elpanaszol mindent, s akkor beszéljem rá, hogy Új-Zélandba menjen, a Contessa rokonaihoz valami farmra, s ne vissza Bécsbe, ahol a Feri rögtön rátalál.

— Honnan volt olyan biztos a Contessa fia kijöveleleiben?

— Egyszerű. Feri kitűnő filmoperatőr. Gyerekkorát a Contessánál töltötte Rómában, tehát jól beszél olaszul, s a következő hónapban akartak egy olasz-magyar kó-produkciós filmet forgatni. Persze Ferit választották ki az olasz miatt.

— Na és mi lett?

— Másnap elmentem abba a penzióba. Én a Magdit afféle tenyeres-talpas kádernek képzeltem el a Contessa leírása után. Meglepett, amikor egy kisírt szemű, sápadt, kicsit túl vérszegény, de mégis finomka szőkeség fogadott. Olyan volt, mint egy kis csinoska ázott veréb. És még hozzá rokon-szenves. De persze azt értettem, hogy nem találta rögtön a helyét a Palazzo Vocciban. Mondanom sem kell, hogy nem hazudoztam a Contessa kedvéért. Mindent elmondtam a Magdinak, úgy, ahogy történt. Magdi sírt is, nevetett is. A Contessák valóban mindent elkövettek, hogy ne találja a helyét. Hidegen, leereszkedően bántak vele, felváltva olaszul, franciául és angolul hadartak a jelenlétében. Azt hazudták neki, hogy sajnos, a Feri nem tud kijönni, hogy Magdi itt-tartózkodását nem lehet egy hónapnál tovább meghosszabbítani. Megjegyzem, még a pályaudvaron elvették az útlevelet, s nem adták vissza. Nem volt pénze, nem voltak papirjai, s teljesen ki volt szolgáltatva a Contessáknak. De tudta, hogy Feri három hét múlva érkezik.

— Szóval nem volt nagy baj.

— Dehogynem. Magdi félt. A történet azzal kezdődött, hogy Magdi szemei félték. Apja fényes könyökű, bejédt postatiszt lehetett, aki fél a főnökétől, a felsőbbégtől, s szinte mindig lábujjhegyen él, nehogy észrevegyék. Magdi már az anyatejjel kapta a félelmet, s hogy egy ilyen krisztinavárosi kistisztviselő család mit össze-félt Rákosiék alatt, az nem emberi. És ez a riadt veréb, aki mellett csak féltve, hogy lelőtték élete nagy szerelmét, most egy idegen városban, kiszolgáltatva az őt gyűlölő Contessáknak... Félt? Rettgett a Feri mamájától. Meg volt győződve arról, hogy a Contessák csak szólnak a rendőrségnek, s őt máris kiutasítják, felrakják egy újzélandi hajóra, de úgy, hogy a címét sem hagyhatja meg a Ferinek. A Feri közben kijön, ő elkérül Új-Zélandba és soha többé nem találkoznak. „Nekem semmi nem sikerül” — mondta, vagy inkább szíjogta akkor délután. „A Feri olyan optimista. Szidott, hogy nem merek bizni, nem merem elhinni, hogy jó is lehet. Ugratott, hogy a dolgok majd reménytelenül eljavaltnak, s én már hittem is neki, aztán jött a szokás. A többit tudja.” A többihez tartozott az is, hogy Magdinak már csak néhány lírája volt, a Contessák a hét végére felmondták a penzióját, s megmondták a penziósnak, hogy Magdi tartózkodási engedélye lejárt. A Contessa közölte vele telefonon: ha megy Új-Zélandba, akkor mindent elintézznek, különben leveszik róla a kezüket. Mindezt egy szerdai napon mondta el nekem a leány. Én próbáltam megnyugtatni, mondtam, hogy gondolkodom, utána nézek egynek-másnak, s holnap, csütörtökön felkeresem.

— Na és?

— Másnap eltűnt a penzióból. Nyilván bennem sem mert bizni. Angol barátommal, a Clive-val, s Bongyerszkiivel, akiknek mindent elmondtam, kerestük, de hiába. Elképzeltem azt az ázott verébet, amint pénztelenül, elveszetten bolyong Rómában. Akkor kezdtem festeni a képet, amit tegnap megvettél.

— Hát nem úgy találd meg a lépcsőkön ülve?

— Fenét. Néhány hét múlva a Bongyerszkiival volt randevúm a Cafe Grecóban, Róma leghíresebb kávéházában. Az egyik sarokasztalnál egy kis galambosz dáma mellett a Magdi ült, illetve egy rém elegáns római leány, aki nagyon hasonlított a Magdira. Én bámulhattam, mint borjú az újkapura, mert a Magdi elmosolyodott, szólt valamit az öreg nőnek, s aztán intett, hogy ülünk át az asztalukhoz. A Magdi németül mutatott be az öreg dámanak, aki nem volt ugyan Contessa, de valami arisztokrataféle lehetett. A dáma mindent tudott Magdiról, Feriről, az én látogatásomról a Vocci-palotában, mindenről. Finom, galambosz öreg leány volt, s

(Folytatás a túldalalon.)

„ADY A MIENK“

— rikkantotta el magát a Népszabadság január 25-i számában a költő halálának negyvenedik évfordulója alkalmából. A csatakilátás nem új. Adyt mondhatni ugyanezekkel a szavakkal rengenget mondták a magukénak, magyarok és nem magyarok, haladók és maradiak, hívők és istentagadók s mindez az Arany-vers fülemüléjének fütttyével kapcsolatos tulajdonjogi megjegyzésekre figyelmeztette az embert. A költőket egymásra következő rendszerek általában kisajátítják, az ilyenkor szokásos célszerű félremagyarázásokkal, ahelyett, hogy az állam hozzájárulna, hogy törlesse tartozását azért az ajándékért, amit a költő a nemzetnek adott. Ez általában elmarad. Ezzükbe se jut, hogy maguktartását valamennyire a költő eszméihez igazítsák. A hála és kegyelet apróbb és mellékesebb jegei is elmaradnak. „Máig sem áll Budapestten reprezentatív Ady-szobor” — mutat rá a Népszabadság arra, ami köztudomású s a cikknek voltaképpen becsületére válik, hogy bár a homoki provincializmust összetéveszti a nyugati imperializmussal, megemlíti: Ady összes írásainak teljes kiadása mindmáig nem jelent meg. Az Ady-cikkek aránylag legteljesebb gyűjteményét, úgy tudjuk, Erdélyben adták ki, ami nem válik dicsőségére annak a magyarországi kultúrpolitikának, amely Adyt amúgy sommásan „magának” vallja. Valószínű azonban, hogy Ady politikai cikkeinek teljes közzétételét az óvatos cenzorok ma is aggályosnak éreznék. Okosabb kortársakat megszólaltatni. Ezek közül Bölöni György azt említi, hogy „már akkor is érezni lehetett benn a zsenit, mint ahogy ma a halhatatlanságot” (sic!) s Várnai Zsenitől pedig megtudjuk ezt: „amikor házasságot kötöttünk, férjem Ady Endre sötétkék ruháját viselte”. Hatvány Lajos érdekes kortörténeti adatot bocsát rendelkezésre.

OVIDIUS SZERETŐJE NYOMDOKÁN. Az olasz archeológusok nagy ásatásokat rendeznek a hajdani Trebula Mutuesca helyén, a mai Monteleone Sabino falucska mellett. Elsősorban Júlia, Augustus császár leányának palotáját keresik, kinek Ovidius-szal volt viszonya és akit botrányos szerelmi kalandjaiért a császár Trebula Mutuescába száműzött.

AZ ÉRDEKES ÚJSÁG című sajtóterméket múlt év végén megszüntették, illetve beolvastották az Ország-Világ című lapba. Budapesti magánjelentésből most értesülünk, hogy az Érdekes Újság megszüntetésének nem gazdasági, hanem politikai oka volt: Kádárék ezt a lapot tekintették „a revizionizmus melegágyának”.

RÓMAI OSZTRIGÁK

(Folytatás az előző oldalról.)

úgy nyakalta a konyakot, mint egy ürge. „Ha az urak szabadok ma este, vacsorázzanak velünk” — mondta váratlanul. Én persze ráértem. Bongyerszki nem. Hármában mentünk vacsorázni. Egy olyan vendéglőbe, ahol én a portásnak sem mernék köszönni, nem-hogy bemenni. És ott jött a meglepetés. Magdi rendelt, gyakorlatlan, finoman. S mit gondolsz, mit rendelt?

— Csakis osztrigát — mondtam. — Jól van, hiába, szakmabeli vagy. Persze, hogy osztrigát rendelt, s úgy ette, mint egy hercegnő, noha én sohasem láttam hercegnőt osztrigát enni, még abáltszalonnát sem.

— Dehát mi történt?

— Semmi különös. Magdi csakugyan megjéjt, hogy a szép Beatrice leszed a lábamról, s én is elene fordulok, tehát megszökött a penzióból. Már előzőleg megismert két magyar nőt, akik a Róma mellett menekülttáborban laktak. Után ismerkedtek meg, hallotta őket magyarul beszélni és megszólította őket. Azokhoz ment ki. Egy éjszakát illeg a táborban aludt. Másnap az egyik nő, aki egy előkelő fodrászüzletben takarított órabért, elhelyezte a Magdit egy Ausztriából Rómába szakadt manikűrösleánytól. Persze az is megismerte Magdi történetét, s elmondta legjobb vendégének, a Signora Bozdarinak. Mármost a Signora

ZILAHY LAJOS több hónapos európai és izraeli útja után visszatért az Amerikai Egyesült Államokba. A világhírű író izraeli meghívása alkalmából hat magyar és három angol nyelvű előadást tartott. Az izraeli sajtó hosszú cikkekben foglalkozott Zilahy izraeli látogatásával. Jugoszláviai útján Belgrádba és Újvidékre látogatott el és megbeszélést folytatott „Valamit visz a víz” című regényének filmesítéséről, amely közös amerikai-jugoszláv vállalkozásban kerül forgatásra. A Borba elismeréssel méltatta Zilahy írói jelentőségét. Barcelonában megállapodást kötött összes műveinek, színdarabjainak is spanyol nyelvű kiadására, továbbá megállapodtak a Halálos tavasz filmesítésében is, amelyet Zilahy fog rendezni. Zilahy Lajos jelenleg a XIX. századról szóló regényét fejezi be. A mű The Happy Century címen jelenik meg. Főhőse magyar, aki 1815-ben, a bécsi béke napján született és 1806-ban a jubileumi ünnepek idején hal meg. Regénye befejezése után Zilahy Lajos egy-két évet Európában szándékozik eltölteni.

A „Látóhatár” új száma

A „Látóhatár” új száma közli Polányi Mihály „Liberalizmus és szabadság” című tanulmányát, Fenyő Miksa Szabó Dezsőről szóló értekezését, Koestler Artur új könyvének Keplerrel foglalkozó fejezetét, Cs. Szabó László beszámolóját Sommerset Maugham utolsó könyvéről és a Londonban rendezett bizánci kiállításról, skót színdarabját Határ Győző átköltésében; Faludy György regényrészletét, Major Róbert és Borsody István amerikai leveleit, Vámos Imre jegyzeteit magyarországi és külföldi irodalmi eseményekről, Tábori Pál fordításában Maugham „Hazatérés” című elbeszélését, továbbá Lesznai Anna, Podmaniczky Tibor, Tűz Tamás, Thinsz Géza és Horváth Béla költeményeit.

A „Látóhatár” kiadóhivatalának címe: 79, Cambridge Road, London, N. W. 6.

A MAGYAR SZABADSÁG-HARCOS SZÖVETSÉG lapja, az USA-ban megjelenő „Rendületlenül” közli Nagy Vince írását az októberi öszirózsás forradalomról, Varga Ákos cikkét Magyarországról a statisztika tükrében és egy budapesti riportot az új karhatalom születéséről.

jószívű, gazdag öreg leány volt, s utálta Contessa Vocciát, akit társaságból ismert. Nyomban magához vette a Magdit, kiöltöztette, megtanította viselkedni. Még az osztrigaevésre is rávette, mondván: micsoda diadal lesz, ha valami elegáns helyen a Vocciék a szomszéd asztalnál ülnek, s látják majd őt, amint hanyagul osztrigát eszik, fanyar pezsgővel. „Es nem kell köszönnöm a Contessának?” — kérdezte Magdi. „Nem kell, fiam” — mondta Signora Bozdar. Így Magdi bosszúból még osztrigát is evett. Azóta járták az elegáns római helyeket, remélve, hogy összeakadnak Vocciékkal. Addig még nem találkoztak velük.

— Aztán mi történt?
— Tulajdonképpen semmi. Ettünk egy nagy vacsorát, a Signora autója letett az akadémia előtt. Aztán megjött a Feri, megesküdtek és kimentek Amerikába.
— Az anyját meg sem látogatta?

— Dehogynem. Még az esküvő előtt elment hozzá a Magdival a Vocciék rendes fogadónapján. Persze mindenki pompásan viselkedett, mert idegenek voltak jelen. De vacsorára nem maradtak, mert a Signora Bozdar meghívta őket egy hercegnőhöz!

— Szóval happy end.
— Igen. Mármost a fiataloknak. Vocciék viszont világkörüli útra indultak, mert fél Róma rajtuk rohogott. ...Mondtam, hogy happy endes történet, nem megírni való.

A HOLLANDIAI Gyakorló Pszichológusok Egyesülete tiltakozott Mérei Ferenc egyetemi tanár jogtalan letartóztatása ellen. A tiltakozást eljuttatták Kádárékhoz is.

A PESTI ÚJSÁGÍRÓSZÖVETSÉGBEN a boldvevisták ügyevezett tisztogatást rendeztek, melynek során 160 hírlapírózt zártak ki a szövetségből, illetve fosztottak meg kenyérrel.

RUBENS „Herkules és az orosz-lán” című képét, melyet évtizedek óta elveszetteknek hittek, egy tel-avivi magányújtományban újra megtalálták. A képet mostani gazdája a zürichi ócskapiacra vásárolta potom pénzért.

HELTAI JENŐ „Tündérlaki lányok” című posthumus darabját bemutatták a budapesti Gutenberg Otthonban.

ANONYMUS, a római magyar könyvkiadó kihirdette az 1958 május 30-i határidőre kitűzött szépirodalmi pályázatának eredményét. Huszonhat pályamunka érkezett be: hat fordítás idegen művekből és húsz eredeti mű. Az eredeti regények szerzőinek több mint a fele az 1944—1956 közötti magyar életet írta meg. Nagyon elütő színvonaluk ellenére, közös vonásuk a tölgyó mondanivaló, a kibeszélés váloga a néma esztendőkről, a kényszerű hallgatás koráról. Erezhetően súlyos lelki nyomás emlékeitől akartak megszabadulni a nem egyszer döcögő stílusú és helyesírási hibákkal odavetett mondatokban. Több pályamű, így a Lánca, az „Emberi szemmel” jellegű Város s a „Vae Victis” jellegű Hannibal tehetséget árul el. A bírálóbizottság szerint azonban a „Forradalom” jellegű és Nyugodt lehetsz, elvtárs című regény kiemelkedik a pályaművekből, ezért kiadásra csak ezt ajánlotta. Szerzője Eszterhás István.

APRÓHIRDETÉSEK

Jazz és klasszikus zongoratanítás kezdőknek és haladóknak. Szarvas, 110, Chevening Road, London, N. W. 6.

London Cricklewoodban szépen berendezett szoba, fűrdősobahasználattal, magyar családnál, egyedülállóan kiadó. Érdeklődés telefon: GLA 1414.

Elsőrangú minőségű, vázsnazott, 32 lapos

MAGYAR KÁRTYA

kapható. Ára Angliában 9 sh. Külföldre U.S.A. dollár 1.35-nek megfelelő összeg. Angliából postal order, külföldről nemzetközi postautalvány beküldését kérjük. ODEON Trading Company, 51, Colville Gardens, London, W. 11. Tel.: PAR 4737. Viszonteladókat és ügynököket keresünk Angliában és külföldön.

Fráter Imre

angol és magyar okl. gyógyszerész gyógyszerész-tára
198, NORTH END ROAD, West-Kensington, London, W. 14.
Telefon: FUL 1704.

Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

A. FALUDI

férfi és női mértékutáni szabósága

Kontinentális forma. Alakítást és javítást is vállalok.

22, Burnham Court, Moscow Road, London, W. 2. (Bayswater Station.)
Telefon: BAY 7015.

NAGY KÖNYVSIKER OLASZORSZÁGBAN. Guiseppe Tomasi „Il Gattopardo” („A leopárd”) című könyvének megjelenését az olasz sajtó szinte egyhangúan „az utolsó két évtized legjelentősebb irodalmi eseményének” tekinti. A könyv szerzője úri dilettánsként utazgatott, művészeti és nyelvezeti tanulmányokkal foglalkozott és hatvan éves korában, röviddel halála előtt szerezte egyetlen regényét. A könyv Sziciliáról szól, abból az időből, amikor közel száz esztendővel ezelőtt Guiseppe Garibaldi csapatai elfoglalták és új, modern világot akartak berendezni az önmagába zárt, maradi és mégis oly erős tradíciókat őrző szigeten. A roppant lélektani tudással megírt, sokrétű és lebilincselő mű a milánói Feltrinelli-kiadónál jelent meg.

A „KOLDUSOPERÁT”, Bert Brecht nagyszerű operettjét ismét megfilmesítik. A filmet ezúttal Helmut Krautner forgatja. A Koldusopera első változata több mint huszonöt évvel ezelőtt készült; női főszerepét Carola Neher, Klambund özvegye játszotta.

„Új Látóhatár”

Az „Új Látóhatár” január-februári számának élén Borbándi Gyula vezércikkében, Jászi Oszkár és Bibó István közt párhuzamot von. Szabó Zoltán visszaemlékezik a szárszói értekezletre, Ignotus Pál pedig a lap szerkesztőivel sok tekintetben ellentétes szempontból taglalja a „népi irodalom” jelentőségét. Hanák Tibor a vallásos érzületről, Ravasz Károly a magyar népgazdaságról értekezik, Szamosi József megemlékezik Móra Ferencről. Domahidy Miklóstól novellát, Bakucz Józseftől, Ács Gézától, Bán Györgyitől, Baránszky-Jób Lászlótól verset, ezenkívül figyelő- és levelezőrovatot közöl a folyóirat, Szerkesztőség és kiadóhivatal: München, 13, Krumbacher Strasse 4.

A „JÖJJETEK” című református folyóirat legújabb száma közli egyebek közt Lehotzky Gergely „Európa” című novelláját, Kibédi Varga Áron tanulmányát Nagy László és Nemes Nagy Ágnes verseskötetéről s a Nyugaton megjelent Fűvészkerttről, továbbá Cs. Szabó László tanulmányát Thomas Wolfe-ről, akinek Mezőkövesdi levelét magyar fordításban az Irodalmi Ujság tette volt közzé.

ÍRÓGÉP

új és használt, táska és irodai, részletre is.

Museum Business Equipment Ltd. 232, Shaftesbury Avenue, London, W. C. 2. és 30, Goodge Street, London, W. 1. Telefon: COV 1880. Nyitva 6 óráig, szombaton 1 óráig. MAGYAR KISZOLGÁLÁS.

NÉMETH ZOLTÁN

NŐI ÉS FÉRFISZABÓ

Gulyás és Szita volt szabásza. 141, Melrose Avenue, London, N. W. 2. Telefon: GLA 7797. Osztályon felüli minőségben készíti női kosztümöket, kabátot, férfiöltönyöket, felöltött saját vagy hozott anyagból.

MAGYAR szépirodalmi könyv, tudományos könyv, szótár, hang-lemez, 32 lapos kártya. MAGYAR húskonzerv, jam, szalámi és kolbász, pirospaprika. Mák- és diódaráló, káposzta-tökgyalu. Kérjen árajánlatot:

B. I. IVÁNYI, 15, Randolph Road, London, W. 9.
Telefon: LOR 1283.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

A MARBACHI SCHILLER-MUZEUMBAN az elmúlt évek során emlékezetes kiállításokat rendeztek. 1956-ban Heine publicisztikai működését mutatták be, 1957 és 1958-ban Hermann Hesse, illetőleg R. A. Schröder nyolcvanadik születésnapja alkalmából rendeztek kiállításokat. A kiállításokon a szerző kéziratai, művei mellett életmódját, környezetét és korát is tanulmányos pontossággal dokumentálták. Idén két kiállítást rendeznek. Az egyiket a kétszáz esztendeje született Schiller emlékének szentelik, míg a második kiállítás címe: „A német irodalom nagyjai és az elfelejtettek, 1870—1933.” Ezen a kiállításon 41 író szerepel — Fontane, Benn, Werfel a nagyok és Raabe, Gustav Freytag és mások a letűnt nagyok közül.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shilling postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarok, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173, Pitt Street, Sidney. Ausztriában: Gellért Lívia, Wien, III. Salesianergasse 2/19. Belgiumban: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vársárhelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországban: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390, Decelles Ave. Apt. 9, Montreal. Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brvnsvien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorelly Pál, 6, Rue Beauregard, Geneva. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapra is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 14 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 marka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarországon: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légipostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

VAJDA JÁNOS:

Petőfi napja

a növendékek közt olyan Petőfi-bálványozó, aki örült az alkalomnak, hogy közelébe férközhessen és talán — vele eshetik ei a harcban. Mert hogy ez örületes merénylet, lópor- és golyó- vagy szuronyhalál nélkül végződjék, arra ugyan senki nem mert fogadni eggyel száz ellen sem. Néhány ilyen magával ragadta az egész osztályt, rohantak ki az udvarra, ahol Petőfi elszavalta a „Talpra magyar”-t — Jókai felolvasta a 12 pontot —, azután már egy nagy tömeg rontott ki az utcára, a görgeteg megindult, ellenállhatatlanul sodorva magával a lakosságot. A többi mindenki tudja, meg van írva, leghitelesebben az akkori események szemtanúi, egyebek közt báró Nyáry Albert által. A meggyőződés, hogy ez oly roppant vívmányokat eredményezett mozgalom lelke, előidézője Petőfi volt, aki nélkül talán még kísérlete sem történt volna meg, kifejezést nyert néhány nap múlva egy olyan tüntetésben, minőben még költő aligha részesült valaha a művelt népek életében. Egy este majd a fél Belváros összeverődött egy tüntető csoportba, Petőfit éljenezve és arcképét hordozva meg egy olyan lobogón, aminőt a búcsújárásokon szoktak elől vinni.

Nem tudom, meddig tart a 48 március idusa ünnepeletetésének szokása nálunk. Talán a félszázados forduló után meg is szűnik, vagy legalább szűkebb körre módosul.

Annyit látok, hogy jelenleg másminők az élő ivadék író eszményei: szerencsés kapaszkodók, okos önzők, akik házakat építenek, jószágokat vesznek és meg a költők is jól megválógtatják kit, mit énekeljenek meg.

Talán eltelik még egy újabb félszázad, mikor majd megint „lesz még egyszer ünnep a világon”.

Mert változnak az eszményképek; fényük el-elfogyatkozik, mint a napé, ha a satnya hold éppen eltakarja. A nagy Napoleon emlékének ideig-óráig ártott a kicsiny (III.) szereplése és majd egy félszázadig keveset emlegették; ma ismét teli van az I-ső hírrel, fényes alakjával egész Franciaország.

Nemzetünk hálaérzete szinte inkább túlaradó, mint fukar. Megegyik, hogy még a kevésbé érdemest is becsen túl méltányolja. A márciusi évforduló valósággal Petőfi ünnepe. Mindazáltal azt hiszem, hogy Petőfi nőni fog még úgy a magyar, mint a külvilág ítéletében. És azok lesznek a legszebb korszakok a nemzet jövő életében, amelyekben ismétlődőleg megint ő lesz az ifjúság eszményképe.

A legkevesebb, amivel neki tartozunk, hogy március 15-ét emlékének szenteljük.

Attila óta bizony kevés magyar név ismeretes az egész világ előtt. De e kevés közül egyik az övé.

(Vasárnapi Ujság, 1895. II. sz.)

Zsdanov meghalt! Éljen Zsdanov!

A budapesti *Társadalmi Szemle* februári számában a magyar irodalom ledorongolására és megnyerésére 23 oldalnyi tömény pártzarsagot közöl: „A felszabadulás utáni magyar irodalom néhány kérdéséről” — „A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága kulturális elméleti munkaközösségének tézisei”.

A Nyugaton élő s a vasfüggönyön túli szellemi éghajlattól kissé már elszokott ember első ösztönszerű reflexe az álmélkodás: milyen szenvedélyesen imádják Kádár János, Münnich Ferenc, Marosán György és társaik az irodalmat! Sem Eisenhower szövetségi elnöknek, sem Macmillan kormányelnöknek, sem de Gaulle tábornoknak vagy Adenauer doktornak, sem pedig, mondjuk, Gaitskell ellenzéki vezérnek nem jut eszébe mázsányi értekezésben közéleti kérdésre nyilvánítania azt, hogy országuk írói hogy és mikor pozitívák vagy negatívák, hűek-e a párthoz, avagy bűnösen elhajlanak-e tőle, akár opportunistá-revizionisták, akár szektás-sematikus irányban. Ami nevezetesen Macmillant illeti, ő Hruscsovnál tett látogatásáról beszámolva, az angol rádióban, a szóhasználatért mentegődözve jelentette be, hogy megegyezett vendéglátóival azoknak a kapcsolatoknak erősítésén, „amelyeket kissé nagyképpen kulturálisoknak szoktak nevezni. Ezen nem értendő más, mint könyvek, lapok ide-oda juttatása, értesülések kicserélődése stb.” Efféle gátlás nem feszélyezi a magyar kormány- és pártfőfiakat, akik tudják, hogy szemináriumba kényszerített közönséghez szólnak, olyanhoz, amely napközi szabadidejében, de lidérces és háborgatót éjszakai álmaiban is minduntalan műszavakat hall, nemcsak efféle kispolgáriakat, mint „kulturális”, hanem dialektikus materialistát is, mázsaszámra.

A Nyugaton elfajzó száműzött másik ösztönszerű reflexe az, hogy: milyen gyógyíthatatlanul és szenvedélyesen gyűlölködnek ugyanezek a kitűnő magyar kormányfőfiak a magyar irodalmat! Szenevedélyes szerelmüknek és szenevedélyes gyűlöletüknek nyilván azonosak a gyökerei. A viszonzatlan szerelem gyűlölete parádézik itt az oktató és megtérítő dorgálás pózában.

Kik részesülnek dorgálásban? Mindenki, aki él és ír, ha történetesen nem úgy ír, ahogy a cigány muzsikál, akivel a szilaj szolgabíró rangjába emelkedett párttitkár elhuzatja a kedves nótáját. Az úri elnyomás idején a fülbehuzatás még megengedett ilyen individualista elhajlásokat az uralkodó eszmétartól, mint: „Csak egy kislány van a világon...” Most már elérkezettünk a szocializmus építésének korszakába, amikor odáig fejlődött a magasra szökött nemzeti óhaj, hogy: „Húzd rá, cigány, csak egy Munkás-Paraszt Szövetség van a világon!”

A pártokmány készítői megállapítják, hogy vannak fiatal írók, akik megértették és kifejezték ezt a népi sugallatot, névszerint Berkesi András, Molnár Géza, Urbán Ernő, Fejér István, Dobozy Imre, Mesterházi Lajos, Kállai István. Ők az igazi írók, akik „a munkásosztály világnézetének talajáról ábrázolják mai életünket, elsősorban népünk hősi harcát az 1956-os ellenforradalom ellen”. Jók voltak még az idősöbbség közül Gergely Sándor, Illés Béla, Darvas József, Erdei Ferenc, Bölöni György, Fodor József, valamikor Benjamin László és Juhász Ferenc is — de egyébként? inkább a halottak. Elsősorban József Attila, aki már nem tiltakozhatik e felmagasztosítás ellen. Valamikor fasisztának bélyegezték Moszkvából. Ő maga, kiábrándulván a bolsevizmusból, „fasiszta kommunizmus”-nak bélyegezte az élenjáró Szovjetunió társadalmi rendjét. Dialektikus hajlékonysággal ezt ma elfelejti a párt. Annál hevesebben zokon veszi, hogy akadtak későbbi kiábrándulók is. Az egyiket felkoncoltatta, a másik ellen idegenbe küldi átkait, mondván, hogy: „akadt jó néhány karrierista helyezkedő, cinikus anarchista kispolgár, aki betűgyeskedte magát az irodalompolitika vezető pozíciójába. (Aczél Tamás, Gimes Miklós, Méray Tibor)”.

Az országrontás főbűnöse az „összeesküvő Nagy Imre csoport” volt, az Írószövetség és a Petőfi Kör ennek szolgált talaját, az *Irodalmi Ujság* ennek szócsövét. A bűnösök közt is a legbűnösebbek Déry Tibor, Háy Gyula és Lukács György voltak. Déry a „Felelet” második kötetében „a párt illegális harcait rágalmazta”, Lukácsnak pedig „jobboldali revizionista nézetei akadályozták leginkább, hogy a fordulat éve után a kultúra és irodalom területén következetesen végrehajtsuk a szocialista forradalom feladatainak megfelelő forradalmat”. Ezt azzal érte el Lukács, hogy Balzacot és Tolsztojt többre tartotta a szocialista-realista szovjet szerzőknél.

A totalitárius párt hű hagyományához, amikor a saját körében feleszmélt gondolkozókat jobban gyűlöli, mint a más szellemi környezetből jötteket. De azért azok is megkapják a magukét. „Jelentős írók...” (Jankovics Ferenc, Kassák Lajos, Kodolányi János, Németh László, Szabó Lőrinc, Tamási Áron) „semmi jelét nem adták annak, hogy felülvizsgálják régebbi káros magatartásukat és nézeteiket” és legalább is egy időre „kivül rekedtek az irodalmi életen”. Illyés az „Egy mondat a zsarnokságról”, a kommunista párti Tamási Lajos pedig a „Piros a vér a pesti utcán” című, az *Irodalmi Ujság* forradalmi számában közölt verse miatt kap megrovást a pártkultúrhatóságtól. A mai folyóiratok közül a *Kortárs* azért kap ki, mert túlságosan tágra nyitotta kapuját Németh László, Feja Géza és Erdei Sándor előtt (Erdeinek Szabó Dezső „antimarxista értékelését” olvassák fejére ugyanakkor, amikor egy emigráns magyar lapban azt kéri számon tőle: hogy merte Szabó Dezsőt marxistául értékelni?). Egy virágcsokorba rejtett tövist Bölöni-be is beleeresztenek, nyilván azon háborogva, hogy túlságosan kedvelni olyan íróitársait, akikkel valamikor még az öszi-rózsás forradalom radikális gárdájában szokta meg a bajtársiasságot. „Az *Elet és Irodalom* — írják — szektás hibák mellett engedékenységre is szolgáltatott példát, különösen azzal, hogy sokszor kritikátlanul adott teret a régi polgári irodalom képviselőinek.”

A népi írók ellen kiadott hasonló szellemű pártokmányhoz képest ez az új kollektív értekezés feltűnő hanyatlást jelent. Abban minden durva pártosság (és eseten „lenini pártosság”) mellett mutatkozott némi hajlam a múlt átkentésére, tények és igyekezetek lemérésére. Politikai jelentőségében nyilván ez új okmány sem kisebb, s bizonyosan lesz még folytatása Magyarországon is, az emigráns irodalomban is (a *Népszabadság* máris hosszú kivonatot közölt belőle). Dorongoláson és megkörnyékezésen túlmenően nyilván az a jelentősége, hogy meghatározza: milyen irodalmat követel meg az íróktól ama szovjet fegyverekkel és szovjet parancsra uralkodó párt Magyarországon, s miket óhajt „adminisztratív eszközökkel” is, de egy újjáalakító és gyökeresen megújítandó Magyar Írószövetségen át is a magyar alkotók lelkéből ki-sarjaztani.

Az okmányban súlyosan elítélik azokat, akik valamikor „az úgynevezett zsdanovizmus” ellen felzúdultek. Igenis (így szól a diktum) a szocialista realizmus az irodalom netovábbja, ezt köteles művelni a magyar író. Zsdanov rehabilitáltatik. Nem minden betűjében. Talán tévedett abban, hogy túlságosan szigorúan határozta meg, hogyan kezdődjék a regény és-hogyan végződjék. A stiláris kísérletek nagyobb szabadságot kapnak, de a Zsdanov-féle „szocialista realizmus” lényege megmásíthatatlan: az író „pártos” köteles lenni, mégha „pártonkívüli állampolgár”, akkor is. A párt utasítása szerint köteles „a szocializmus győzelmét elősegíteni”, mondanivalóit, kifejezési formáját a napi politika szükségleteihez szabni. Ha ráadásul párttag, ennél nagyobb feladat is vár rá: hiszen „elsősorban a kommunista írók feladata, hogy a párt szilárd bázisát megteremtse az irodalomban. Ők képezik ennek a bázisnak a magvát...” Magyarul pedig nyilván ilyen pártokmányból kell tanulniok.

Azok, akik a földi végzetet a világegyetemben tevékenyen mozgó erők működésének összehatásából származtatják, körülbelül megoldottnak képzelik a kérdést, vajon az idők, körülmények szülik-e a korszakalkotó nagy embereket, vagy a nagy emberek idézik elő, teremtik meg a rendkívüli eredményeket.

De még ezek előtt is mindig érdekes tárgya lehet e kérdés a vitatkozásnak.

...Mert ha akár a hazai, akár a külföldi eseményeket kutatjuk, feltűnik előttünk, hogy vajon Olasz- vagy Németországnak nem lett volna-e szüksége már századok óta egy Cavourra, Garibaldi, Bismarckra — Magyarországnak egy Kossuthra — és bizony ezek mindegyike oly igen soká várattott magára. Tehát az idők — talán megvoltak, de a kívánatos ember nem volt meg sokáig...?

Ezzel szembeállítható pedig annak a megfontolása, hogy ímé, amint megtermettek a főnnebbi nagyságok, azonnal végbementek a rendkívüli események Olasz-, Német-, Magyarországnak.

Holott, ha az ellenkezővel is akarunk bizonyítani, gondoljuk csak el, hogy Kossuth nem született, vagy meghalt még a harmincas években; nem világos-e, hogy a 48-49-i függetlenségi háború egyáltalán ki sem fejlődik?

...Olykor egy eltalált szó vagy a helyzetet, állapotot remekül kifejező kép jobban gyűjt, mint öles hírlapi cikkek, harsogó szónoklatok.

Az a magyar főúr, aki vigasztalhatlan bánatba merült atyjának arcáról leolvasta, hogy „nemzete alacsonyosságát siratja” — és aztán ő maga fogadást tett, hogy fel fogja rázni nemzetét halálos álmából, — ez a kép mindennél tökéletesebben kifejezi azt a hangulatot, melyből előbb-utóbb, minden okvetlen, lassúbb ütemben, fokozódólag vagy egyszerre egy Etna-szerű kitérésnek kell elkövetkeznie.

Talán Budapesten is történtek volna erőfeszítések, mint egész Európa minden nagy városában, az akkor oly szédítő varázsú Páris forradalmának utánzására: de egyet, mint szemtanú, bizonyosnak merek állítani, tudniillik, hogy Petőfi nélkül a március 15-i nap eseményei nem történnek meg.

Még talán csak kísérlet sem történik, hogy forradalmi cselekvés terére ragadják a fővárost, melynek lakossága akkor még csekély, a jelenleginek egyötöde, nagyobb részben pedig német és politikailag elszomorítólag éretlen volt.

Itt volt néhány ügyvéd, író, földbirtokos — ezek és a tanulóifjúság képezték átálán a magyar és ezeknek színéjébe azt a dinamit-szerű elemet, melynek lelke mélyen forrott kohószerű hévvel a cselekvés vágya, gyors, azonnali és pedig nagyszerű cselekvésé, mely egyszerre letűnik arcunkról az általános lenézetés miatti szegényérzet égető pirját; mert szörnű kimondani, de úgy volt, hogy Európa vagy nem is tudott rólunk, vagy aki tudott, mint kiváltképp a német, csak gúnyolódva, mint európai kínaiakról szolt rólunk.

A párisi februári forradalom hírének hatása alatt a közvélemény asztala elhatározta, hogy tagjai járjanak szerteszt az egész városban; vendéglők, kávéházak polgárságát igyekezzenek felvilágosítani a pillanat követelményei felől és megnyerni a cselekvés céljának.

A sörkocsmák akkori közönsége — Német-, Osztrák-, Csehországból bevándorolt, magyarul egy kukkot sem értő, amellet még az akkori rendszer szerint körülbelül mentelmi jogot élvező jogászok iránt meglehetősen ellenséges indulatú nyárspolgárság kétségbejítőleg közömbös volt a magyarság és szabadság eszméje iránt. Sőt még a tanulóifjúságnak is csak szellemesebb része volt alkalmas kovásza a forradalmi mozgalomnak, egy része még vizenyős volt, melyet nem könnyű volt felgyújtani. Ki voltak osztva közöttünk a helyiségek, kerületek, melyekbe el kelle járnunk előkészíteni a tömegeket. A Sebestyén és Kéményseprő utcai sörödé népsége szinte kétségbejített. Pedig ez utóbbit elnevezték „demokrátiá”-nak.

De volt egy nagy, mindennel felérő tényező. Petőfi egyéniségének hódító varázsa. Az ifjúságnak egy bizonyos szellemesebb része mindig lelkesedik a költőkért és maga is e dicsre vágyódik. És rendesen ezek az ifjúság vezetői. Ezek szemében Petőfi egy rendkívüli, szinte emberfeletti tünemény, kielégíthetetlen csodálat tárgya volt és boldog az, aki közelébe férközhett.

Ez volt szerencsénk, azaz hogy a nemzeté. Mert ez a dicsfény tette lehetővé, ez adta a nemzeti történelemnek az 1848 március tizenötödikét!

Nem folyt vér, az igaz. Pár nap múlva magunk is élcelődünk előlött és szinte röstellettük, de — lehetetlen volt nagyon röstelleni, mikor megvolt az oly roppant nagy és rengeteg eredmény. Sajtószabadság, nemzetörtség, Táncsics kiszabadítása stb.

— De Petőfi nélkül vagy nem is kezdődik vagy puccs lesz belőle.

Március 15-ike reggelén a „Pilvax”-ból alig 10—15 ember indult ki és vonult különösebb feltűnés nélkül a Hatvani utcán át az orvosi egyetem egyik osztályába, ahol a tanár érrellyel és ridegen tiltakozott a berontás merénylete ellen. Egy szempillantányi csend állott be; kínos, aggasztó csend; az ifjúság habozni látszott, mit tegyen. Ha a tanár mellé áll, vége a kísérletnek. Petőfi nélkül talán ez történt volna. De bizonytalán volt néhány

Az IDŐ Sodrában

Az amerikai műbolygótechnikák alig néhány hetes késedelemmel beérték a szovjetországi műbolygótechnikusokat és maguk is túlléptek a holdon. A „Pioneer IV.” névre keresztelt rakéta-levéldékét március harmadikán megnesztették s a rakéta, miután kijutott a földgolyó vonzóköréből, elhaladt a hold vonzóköré mellett, hogy keringeni kezdjen a nap körül. Természetesen nem bicskúljuk le azt az emberi erőfeszítést, amely ilyen teljesítményekre képes, s azoknak a roppant energiáknak a felszabadulását se, amelyek a földön készült fémszerkezetekkel gyarapítják a világűrben a miáridó csillagát. Am azon is elgondolkozhatunk, hogy minden ilyen földi csúcsteljesítmény mindinkább földöntúli témákra irányítja az emberiség érdeklődését. Aki a nyugati rádiók és képrádiók műsorát figyelemmel kíséri, megállapíthatja, hogy az ismeretterjesztés és közérdeklődés súlypontja egyre jobban áttolódik a földről a világűrbe. Napilapok világűrrovatókat vezetnek be s a közömbös mindegyre több olyan adattal tölti meg a fejét, mint például az, hogy a nap másodpercenként négy millió tonnával veszít a súlyából. A rakéta-technika emberfölötti teljesítményeiben még az orosz és amerikai kísérletek mérközésjellege a legemberibb. Ez teszi a fejlemények egymásutánját sportszerűvé. Ezért élveztek a világűrűkkel közlő leginkább egy angol rádióelőadást. „Milyen nehézségekbe ütközik az — mondta az előadó —, hogy egy rakéta elérje a holdat? Ezt talán egy hasonlattal világíthatjuk meg. A hasonlatot vegyük egy másik sportból, a golfozásból.” Ezután az előadó a brit hallgatóknak, akik a golfozás nehézségeivel a magyaroknál jobban tisztában vannak, a problémát így világította meg: Képzeljünk magunkat egy tíz méter átmérőjű gödörbe. Ez a föld gravitációs körének felel meg a pályán. Innen kell a labdát egy másik gödörbe, illetve a másik gödör középpontjában fekvő lyukba elszármaztatni a golfütő egyetlen sújtásával. Ez a másik gödör a hold gravitációs zónájának megfelelője, csak öt-hat méter széles s elég mély. A két gödör egymástól négyszáz méternyire van. A célzást bonyolulttá teszi az is, hogy egyik gravitációs kör se áll egy helyben, hanem mindkettő forog a maga pályáján. Következésképpen a célzásnál a célzópont és célpont helyváltoztatás is számításba kell venni. A telitalálat lehetősége — sportszerű kalkuláció szerint — egy a millióhoz. Mindebből az következik, hogy még alighanem sok rakétát fognak túllóni a holdon.

„A SZOVJET KÖNYVET

ünneplik Budapesten. Waldapfer József akadémikus — jelentette a pesti rádió —, a magyar-szovjet baráti társaság kulturális bizottságának elnöke az ünnepségen mondott beszédében rámutatott arra, hogy a szovjet könyv magyar olvasótáborra rohamosan gyarapszik és ezt az érdeklődést csak fokozzák a szovjet tudomány és technika kimagasló érdemei, a szputnyikok és műbolygók, valamint a kommunizmus építésének az SZKP XXI. kongresszusán megtárgyalt ragyogó távlatai.” A Szputnyik a könyvügyönk?

MACMILLAN

brit miniszterelnök tíz napos moszkvai látogatása nem rázta meg a világot. Célját abban az értelemben érte el, hogy nem is ez volt a célja. A tíz nap eseményei lényegében azt bizonyították, hogy ha a beszélgető felek közül az egyiknek nincs terve, ami megtárgyalandó, a másiknak a modora nem tárgyalóképes, akkor maga a találkozó a tervek hiányát és a modortalanság jelenlétét deríti fel. Így lettünk okosabbak az elmúlt tíz nap folyamán azzal, hogy újra megtudtuk, amit tudunk. Kérdés az is, hogy esélyes-e 1959-ben kísérletezni olyasmival, amire 1956—57-ben volt az időpont megfelelő. A közelebről meghatározható politikai eredmény hiányát a látogató brit kormányfő emberi teljesítménye ellensúlyozta. Az angolok, akár mi, úgy vélik, hogy nem az a legény, aki adja, hanem az, aki állja: ez is magyarázza a Londonba hazatérő államférfiak népszerűségének növekedését a kirándulás után. A felderítő útra a kormánykudottságot újságírók hada kísérte el. A komolyabb angol napilapokban a tíz nap eseményei-

vel általában két szerkesztő foglalkozott. A diplomáciai tudósítónak a látogatás kevés valószínűségi témával szolgált. A riporterek ezzel szemben — hála a moszkvai cenzúra átmeneti felfüggesztésének — elvégezhettek némi felderítő munkát. Az utóbbiak közül különösen Michael Frayn, a „Manchester Guardian” kiküldött tudósítója vált ki. Az ő cikkeiből pompásan kibontakozott az a sajátos atmoszféra, amely a Szovjetunióban az előkező látogatót körülveszi. A kiev-i kolhozban átélt megpróbáltatást például így írta le: „Minden gazdasági épület egy-egy újabb előadás színhelye. A hivatalnokok felolvassák a statisztikai adatokat, cifrázzák, kitérnek a részletekre, részletezik a részletek részleteit, ezek további osztódással tovább szaporodnak, az elmondottaknak elismertésére kerül sor, az ismétléseket további hivatalnokok kántálják el, a tolmácsok lázas igyekezettel tolmácsolnak, az értelem kezeiket a rezdülő adatok özőne forgatja őrösen, az ismeretterjesztés előbb váltott előadókhoz folyik s amikor ezek kimerülnek, hangszórók veszik át a szerepüket, ezekről más hivatalnokok hangszalagra vett előadása hangzik el, további statisztikai adatok gépfegyvertüzeit zúdítva a hallgatóra.” A lap tudósítók jelentéseiből az orosz rendeltség is kibontakozott, élvezetesen. Az újságírókat a zárnyilatkozat aláírására, tíz óra, a Kremlbe hívták. Ott azonban senki se írt alá semmit. Ugyhogy a Kremlből a sajtóosztályra mentek. Ott nem találtak olyan hivatalnokot, aki illetékesnek érezte volna magát arra, hogy ez aktus időpontjáról felvilágosítást adjon. Valaki azonban azt mondta, hogy az aláírásra délből kerül sor. Erre az újságírók újra a Kremlbe mentek. A rendőr a kapu előtt azt mondta, hogy az okmányt már aláírták. Egy másik rendőr, a kapu mögött, azt mondta, hogy negyedóra múlva írják alá. Az okmány két óra múlva írták alá... Az az okmány, amelynek aláírására ilyen bonyolult előzmények után került sor, egy-két mondatával biztosít arról a lehetőséget a világhelyzet enyhülésére, amennyit a tú foka a teve mennyiségbe juttatására. A brit miniszterelnök alsóházi beszámolója után a t. Ház humorérzékéről is tanúságot tett. Arra a kérdésre, hogy tud-e felvilágosítást Hruscsov fogfájásáról, Macmillan miniszterelnök ezt válaszolta: „Igen, uram, Nikita Hruscsov egészsége hirtelen helyreállt.” Nikita Hruscsov pedig, már Lipcsében, arról tett tanúságot, hogy berlini szándékainak határideje éppúgy eltolódhat, ahogy a zárnyilatkozat aláírásának időpontja tolódot el, a Kreml falai között...

AZ EMBERI JOGOK DEKLARÁCIÓJÁT,

azt az okmányt, mely világszerte alapul kellene szolgájon minden fajta állami és nemzeti életnek, tíz esztendővel ezelőtt fogadta el az Egyesült Nemzetek Szervezete. Nem nehéz bizonyítani, hogy — sajnos — a nyilatkozat írott szó maradt csupán azokban az országokban, melyek naponta és törvényesen (pontosabban szólva: törvénytelenül) szegik meg a deklaráció nemes és világosan fogalmazott elveit. E törvényszegés ilusztrálására adta ki, e tíz éves évfordulót választván alkalmul, az Európai Rabnemzetek Tanácsa rövid, de megdöbbentően érdekes, nagyhatású pamfletjét az alapvető emberi jogok tagadásáról Kelet-Európában. A deklaráció 30 paragrafusa és 30 rövid, kemény bizonyítéka, teljes tárgyszerűséggel, minden kommentár nélkül, puszta és hízóvalólag a tényekre támaszkodva arról szól, hogyan szegik meg, amint a bevezető mondja, földünk egyharmadán, több mint egymillió ember mindennapos életében az alapvető emberi jogokat; voltaképpen ez a pamflet fő része, legfontosabb mondanója. Csak egy példát. A 7. cikkely megállapítja, hogy: „Mindenkinek egyenlő a törvény előtt, mindenkinek jogában áll, mindenfajta megkülönböztetés nélkül, igénybe venni a törvény védelmét.” Válaszul és ellenbizonyítékul, többek között, idézi a röpirat, Karel Bacilek, volt

csehszlovák nemzetbiztonsági miniszter, jelenlegi szlovák párttitkár nyilatkozatát a Slansky-per után: „Arra a kérdésre, hogy ki bűnös vagy ki ártatlan, a párt válaszol, a nemzetbiztonsági szervek segítségével.” Így veszi sorra a röpirat az alapvető emberi jogok letiprásának minden tényszerű és tárgyilagosan ellenőrzött bizonyítékát. Majd, második részében, a kelet-európai országokat sorba véve, elemzi a legújabbban felbukkanó tendenciákat és eseményeket, melyek további bizonyítékul szolgálnak a szinte hihetetlen méretű jogtiprásra. A kis füzet nagy figyelmet érdemel. A felsorakoztatott érvek és bizonyítékok még minket is, akik pedig a gyakorlatban ismertük meg és éltük át az emberi jogok letiprásának módszereit és jogszárait, megdöbbentenek és — éppen mert ily tagoltan rendszerbe foglalva csak ritkán kerülünk velük szembe — gondolkodásra kényszerítenek. A könyv hideg tárgyilagossága mögött emberi életek, vessendő lelkek milliói kiáltanak segítségért. Olvasása közben szemünk előtt kirajzolódik az akasztóják, a kínzókamrák, a koncentrációs táborok, az az élet, amelyet a magyar nép, a többi elnyomott néppel együtt, ma is él. Kiegyenlítően fájdalommal tesszük le a füzetet. S egy kérdéssel is, aligha véletlenül, Meddig tűr a világ szabad népeinek közvéleménye?

PRÁGÁBAN

Kádár János feleségével együtt három napig vendégeskedett február végén. A budapesti kormánykudottság és a prágai kormány megegyezett abban, hogy együttesen kell tovább küzdeniök „a nemzetközi imperialista reakció”, valamint a „revizionizmus diverzionista kísérletei” ellen. E konvencionális zárnyilatkozatot megelőzően Kádár egy Prága melletti üzemben elmondta az ilyenkor szokásos szónoklatot egyikét. A szónoki ellenforradalmi ellenkormány megalakítása elismerően nyilatkozott Csehszlovákia 1956-ban tanúsított magatartásáról, s kijelentette, hogy Csehszlovákia népe nem csupán „jó szomszéd”, hanem egyben olyan testvér, aki — valahányszor szükséges — kész a segítségére! Miután e kijelentésével nemcsak emlékeit, hanem reményeit is egy szomszédkormány intervencionista készségére horgonyozta, előzékenyen megállapította, hogy a csehek jóval előbbre vannak a szocializmus alapjainak kiépítésében a magyarokkal. Hozzátette, hogy a magyarok is jobban nekigyűrűznek majd ennek a feladatnak. Egy másik beszédben, a jeszenicei kollektív gazdaság dolgozóitól Kádár Mindszenty kardinális „ravaszdi vén rókának” nevezte és kinyilatkozta, hogy felöle addig maradhat az Egyesült Államok követségén, amíg „onnan egyenesen a mennybe nem megy, illetve a pokolra jut”. Kádár e kiruccanását a természetfölöttibe a prágai rádió és sajtó idézte csak, csehül. A budapesti rádiótudósítók közül és sajtóközleményekből ezt a Mindszentyre vonatkozó passzust kihagyták. Ezt a mulasztást kívántuk pótolni.

„VAN NÁLUNK

egy költői csoport — írta Hira Zoltán Fodor András vershözétével kapcsolatban a Népszabadságra, amelyiknek osztályhelyzete, alapvető élményei és legbensőbb törekvései szerint a népi erőkhöz kellett volna a helye, s amelynek legjobbjai — bíznunk benne — előbb-utóbb azoknak a sorába állnak, akik a mai valóságot akarják a korunkbeli (és nem múlt századi!) forradalmi eseményekkel összhangba hozni. Ez a csoport egyelőre még passzív, szemlélődik. Az érettebbjei, akik nemcsak könyvből tanulják a szocializmust, mindinkább kikívánczolnak abból az önmaguk választotta számkivételből. Kikívánczolnak, mert látják, hogy az óramutató valóban arra megy, amerre mennie kell. De a csoport fiatalabbjai egyelőre még hevesen ragaszkodnak a maguk kis mikroklímájához, magyar életnek és magyar valóságnak tartva, köztársaságnak képzelve a maguk kis körét és társaságát.”

„A SZOVJET FESTŐK

egy kiállítását láttam nemrég. Ezzel kapcsolatban egy kérdést szeretnék önöknek feltenni. Ezt nevezik önök kultúrának? Megnéztem azt a képet, amelyet Brodzski elvtárs festett és ez a címe: „A komintern ülése”. Undor fogott el annak a látásra, hogy egy kommunista festő a rossz ízű és meleny borzalmas mélységeibe süllyed. Bocsássanak meg az elvtársak, de semmi különbséget nem látok amaz arcok között, amelyeket Rjepin festett a cári államtanácsot ábrázoló képén 1901-ben és eme portrék között, amelyek a mi komintern vezetőinket ábrázolják. Bármekkora is legyen a vágyam, hogy felismerjem a képen azokat az elvtársakat, akiket olyan mélységesen becsülök — nem látok különbséget e két kép között.” Ez a vélemény, amely nagy mértékben hasonlít ahhoz, amit egy hónappal ezelőtt a londoni orosz képképzőművész irunk, 34 évvel ezelőtt hangzott el. Hozzá hasonlóan, a sztalinisták költőbálványai, Majakovszkij vélekedett akkor s ezek a Majakovszkij-sorok nem is külföldi kiadványban jelentek meg. A könyv, amely a régi előadásait, levezetésével és más előadásainak szövegével együtt hozzáférhetővé tette — Moszkvában jelent meg oroszul. A Szovjet Tudományos Akadémia adta ki. A figyelemre méltó munka híret Nyugatra a Sorbonne egyik tanára, Monsieur Etienne hozta. Az ő elbeszélése szerint a moszkvai egyetem hallgatók ma már nem Dugyincev könyven vitatkoznak; ezek az újonnan kiadott Majakovszkij-írások izgatják őket. A könyv ugyanis — Majakovszkij hátramaradt írásával — azt bizonyítja be, hogy hazugság volt mindaz, amit a zsdanovizmus propagandistái erről a költőről mondtak. A levelekből és az előadásokból kiderül, hogy a sztalinisták költőbálványai, az, akiről minden orosz városban utcát, teret neveztek el, az, akit magasztalásban Gorkij mellé emeltek — egyáltalában nem volt a szocialista realizmus hirdetője, vallója vagy éppen bálványja. Hátrahagyott írsaiban Sztalin neve egyetlenyszer se fordul elő. Leninről is csak kevésszer történik említés, akkor is olyanformán, hogy „negatív véleménye” volt a költő munkásságáról. A költő egyértelműen elítélte azt a „klasszikusnak” nevezett ízlést, amelyet a Szovjetunió a polgárságtól és a cári Oroszországtól vett át örökre. Követelte, hogy a kommunista művészet ne csak tartalmában, hanem formájában is forradalmi legyen és nevésséggé tette a rendszer olyan kedvenceit, mint például Sztaniszlavszkij. Szerinte a szovjet írónak nem az a dolga, hogy Tolsztojt és Puszkint utánozza. Hanem az, hogy forradalmasítsa az irodalmat, s ezzel mind tartalmában, mind formájában új szerű irodalom kialakulásához járuljon hozzá. Azokat a szovjet művészeket, akiket a felülkerülő új bürokrácia kedvelt, tömören „kliségyárosoknak” nevezte. „A kommunista művészet — írta — olyan terület, amelyet a gyakorlat és az íhlet feltétlenül szétválaszt még a legrugalmasabb teoretikus kereteit is. Ezért engedtessek meg, hogy olyan munkát végezzünk, amelyet senki se próbál irányítani. Engedtessek meg — üzenete a pártmunkásoknak —, hogy egymást kölcsönösen gazdagítsunk. Önök minket a tudásukkal, mi önöket az ízlésünkkel.” Mindeh hajszálra úgy hangzik, mintha 1956-ban írta volna egy magyar vagy lengyel író. A könyvből kiderül az is, hogy Majakovszkij főleg azokkal az írásokkal és gondolkodókkal volt jóban, akiket a Jézsovszina idején kivégeztek vagy félreállítottak. Közeli barátság fűzte Babelhez, nagyrabcsúlt Meyerholdot, Pilnyákot és Koltzovot és a kommunista régi gárda politikusi közül Bucharint tartotta olyan embernek, aki valóban ért a költészethez. A kötet — tudjuk meg a „New Statesman”-ből — egy kiadatlan költeményt is közlétesz. A vers „A császár” címmel a politikai gyilkosságok és kivégzések ellen tiltakozik — a cári család lemészárlásának tizenegyedik évfordulóján. Egy merőben új Majakovszkijjal találkozunk itt. Olyan emberrel, aki Déry vagy

Wazyk rokona. Ez a posthumus kötet úgy hat, mint egy időzített bomba. 28 évvel a költő öngyilkossága után ledönti a szocialista realizmus vaskos talapatáról a hazug Majakovszkij-szobrokat s a klisé-Majakovszkij helyén olyan kísértet jelenik meg, aki tulajdonképpen a zendülő kommunista művészek előfutára.

PASZTERNÁK

névével, már amennyire az ilyesmi ellenőrizni lehet, először Illyés Gyula ismertette meg a magyar olvasóközönséget. A múlt esztendőben világhírűvé vált orosz költő Illyés 1934-ben a „Nyugat” kiadásában megjelent oroszországi útjegyzeiben említi a 207-ik és a 209-ik oldalon. „Babel, Pilnyak, Paszternák vezetésével — írta — csoportot és lapot alapítottak a „rokonszenvezők” is, „Krasznaja Nov” címmel. Az irodalmat nem lehet lovasrohammal elfoglalni, mint Perekopot — idézték Bucharin szavait... A kommunisták a legnagyobb, a forradalom legnagyobb költőjének Majakovszkijt tartják, annak ellenére, hogy Lenin — nem minden ok nélkül — igen kevéssé tartotta. Utána Bjednij következik. A „hozzáértők”, a nyugati típusú versolvasók és az írók nagy része is Paszternákot becsüli legtöbbször, aki olyasféle költő, mint Ady — Ady forradalmisága nélkül. Abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy a kitűnő költővel, aki állítólag még azt a szót sem írta le, hogy „szovjet”, Ehrenburg társaságában kétszer is találkozhattam. Műveit az állam adja ki, a legutolsót is huszonöt-ezer példányban.

Műveiből egyetlen példányt tudtam szerezni, azt is ajándékba. Moszkvában szépirodalmi könyvet alig lehet kapni.

Igen — világosított fel Paszternák —, az első nap elkáprkodnak mindent. Rengeteg könyvtár van, rengeteg olvasó.

1929—1933 között Gorkij műveiből 18,963.000 példány jelent meg. Mind azonnal elkel.

Az olvasók nemcsak olvasnak, bírálják is. A gyárakban egy-egy újonnan megjelent könyvet éppúgy megtárgyalnak, akár a kormány intézkedéseit.

Solohov legújabb könyvével, a háromkötetes „Feltört ugar”-ral a szovjet kongresszus kiküldöttjei külön ülésen foglalkoztak.

— És mit szólnak az ön könyveire — kérdeztem Paszternákot —, azokkal még egy munkásgyűlés sem foglalkozott?

Paszternák szerény ember. Nehezen válaszol:

— Tavaly a Szamarkandi Kulturbizottság húszezer harmonikát és az én összes műveimet igényelte...

Ne feledjük, hogy ezek a sorok Magyarországon 1934-ben jelentek meg. Illyés Gyulának tárgyilagosságával együtt — az egész könyv ezt tette — bátorságát és lelki függetlenségét is bizonyították. Az akkori kommunista emigráció, mint később kiderült, elképedve vette észre, hogy ilyen szókimondó munka Magyarországon, az író érdeméből, megjelenhetik. Alkalmasint külön örültek annak, hogy Illyés Paszternákról megemlítette ezt: „állítólag még azt a szót sem írta le, hogy szovjet”. Ez ugyanis a magyar olvasóra akkor olyanformán is hathatott, mint annak bizonyítéka, hogy a politikátlan költőt a Szovjetunióban nem sannyagatják. Mindez azonban nem akadályozta meg az egyik pesti lap ciklikóját abban, hogy most az „Oroszország” e passzusára „na lám, már akkor is” denunciólón hangszúllyal utaljon. Vádaskodón említte azt, hogy Illyés Paszternákot rokonszenvesnek találta — épp egy negyedszázaddal a Nobel-díj és kísérőjelenségei előtt. Az újságíró pimaszkodását a könyv Paszternákot említő passzusainak szó szerinti idézésével utaljuk a maga helyére.

A. FALUDI

férfi és női mértékutáni szabó Kontinentális forma. Háromszori próbával, osztályon felüli munkával készített öltönyt, felöltöt, kosztumot és kabátot, könnyű részletfizetésre is. Javitást, alakítást is vállalok.

22, Burnham Court, Moscow Road, London, W. 2. (Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

A kilencvenkilenc éves március

mártírja. Az ő temetésével végződik 1860 március 15-e története.

„...április 4-én ment végbe a sebé következtében elhunyt Forinyák Géza temetése. A temetés négy órára volt kitűzve; Prottmann rendőrfőnök azt üzent a családnak, hogy a temetés két órákor tartassék meg. Forinyák osztrák hadseregbeli kapitány, az elhunytak fiúve, erre Prottmannnak azt üzent: az élő felett a rendőrség, a halott felett a család rendelkezik; s így a temetés négy órákor ment végbe. E temetésen körülbelül 50.000 ember volt lábon; a rend fenntartására hetvenen vállalkoztunk; Forinyák kapitány nem vehetett részt öccse végtisztességében, mert az üzenet következtében a „porkoláb”-hoz kellett vándorolnia; a temetésen élénkelték a Szózatot s Vezérle Géza felszólítására éltették Forinyákat. — úgy került azután Vezérle is fogságba.”

Igy mondják el száraz történeti könyvek, egykori, gyakran sietve odavetett memoárok mondatai, hevenyészve szerkesztett jelentések március 15-e első megünneplésének történetét.

A legnagyobb magyar sorsa miatt elkeseredve, a bezárt templomok ajtaja előtt elhaladva, dallal és énekkel, temetőbe bedobott koszorúval kívántak áldozni a fiatalok a vértelen forradalom emlékének. A dalba, nem utójára a magyar történelem folyamán, a hatalom brutalitása kevert véres diszharmoniókat. A tüntetést vérfajtották, de a nemzet haladt tovább a maga útján. Nem utójára a magyar történelem folyamán.

Összeállította:

Iványi-Grünwald Béla

csüggedés és megfélemedtség egy nemével látják, hogy ők e tíz év alatt egy lépéssel sem jutottak előbbre, mint ahol első napon voltak.”

1860 március 15-ének előzményeiről szólva, meg kell említenünk, miként hatott a tömegérzés elvevnedett poézis 1859—60 izgalmas hónapjaira. Hallgassuk meg az imént idézett szerzőt, hogyan írja le a Himnusz és a Szózat hatását a nemzeti kohézió csodálatos kialakításában:

„Ily viszonyok, ily nyomás és ily izgalom közt éltünk egy évtizeden át. Nem találtunk nyugodt pontot, de nem engedünk ilyet elnyomóinknak sem. A szenvedélyek, emigránsaink izgatásai és a külügyi események folytán forpontra jutottak. Már-már kitöréssel és egy újabb iszonyú katasztrófával fenyegették — midőn egyszerre a kitöréssel fenyegetett izgalom egy különös irányba csap át.

Egy meglepő jelenség! Országszerte énekhangok szállnak az ég felé! és midőn minden ember, úr és szolga, gazdag és szegény, nemes és paraszt, férfi és nő, öreg és gyermek mindegy-azon szelozsmát éneklék vigasság vagy gyász alkalmával templomban, színházban, utcán, falun és városban, temetésben és lakodalmas háznál — mindenütt, de mindenütt e szavak hallhatók:

„Hazádnak rendületlenül...”

„Soha költő nemzetének szívéből közvetlenebbül nem merítette érzelmeit, mint a Szózat lelkesült szerzője. Es ez ének, melyet a kormány közgei kezdetben gúnyolódva hallgatnak, mely felett élczelődni kezdtek, melyet később egypár szuronyos rendőrrel elnémitani, majd sor-katonasággal elnyomhatni vélték: utóbb megzavarja, tanács-talanná teszi őket. A néma ország ajkai megnyíltak. Tíz évi hallgatás után volt miről szólniok. Soha Magyarország népe nagyobb összhangot nem tanúsított, mint ez időben; soha jobban össze nem simul minden érzésben, gondolatban, tetteiben, mint akkor...”

„Az utcák nap-nap után, a délutáni órákban megteltek tüntető és éneklő néppel. Ezeket kezdetben a rendőrség mozgósította, s miután ez erre elégtelen volt, a katonaság felléptetésével igyekeztek szétoszlásra szorítani. Ez azonban szintén nem sikerült, mert ha az egyik utcából eltávolították a tömeget, csakhamar megint csoportosult egy másik őrizetlen utcában vagy városrészen és folytatta énekét. Ez eredménytelen erőfeszítés a kormányzó hatalmat felbosszantotta és végül szuronyhoz és löfegyverhez folyamodott és a tüntetőket ellen rohama intézte, sőt lökt a katonaság. E fellépés áldozatai közt egy igen előkelő család fia, Forinyák Géza is volt, aki halálán megsebesült. Ez áldozat sírját tanulóifjúságunk most is — 40 év után — minden esztendőben megkoszorúzza.”

Forinyák Géza 1860 március 15-ének a történetírásban is számontartott vértanúja. Mert az első március 15-i megemlékezés vérről áztatta Pest utcáját. Berzeviczy Albert hivatalos jelentések, egykori, Bécsbe küldött rendőrségi sürgönyök alapján az eseményeket így írja le:

„A rendőrség neszét vette (március 15-ike terve vett megünneplésének) s mindjárt nagy készültséggel vonult fel a tüntetés megakadályozására. Az állítólag 500 főre tehető, többnyire nemzeti viseletet és gyászszalagot öltött egyetemi ifjúság előbb a belvárosi, majd a ferencvárosi temetőnek vette. A rendőrség itt is megelőzte s közbelépésével szétoszlásra kényszerítette a tüntetőket, mire ezek a Kerepesi temető kapujánál gyűltek össze ismét s ezt is csukva

találván, egy, a szalagfelírás szerint a hazáért elvérzettek emlékének szánt koszorút dobtak be a kerítésen s ismét egy dalt énekeltek. Miután már a ferencvárosi temetőnél néhány elfogatás történt, ez itt is ismétlődött, s minthogy az ifjak szétoszlani nem akartak, sőt állítólag erőszakkal ki akarták szabadítani az elfogottakat, a jegyveres rendőrség előbb szuronyát használta, majd lött, minek következtében Forinyák Géza második éves jogász tervén súlyosan, két másik könnyen megsebesült s összesen tizenegy letartóztatás történt. Forinyákot a Rókus-kórházban azonnal kezelésbe vette Kovács József főorvos, aki a nagy vérvesztés miatt a sebesült állapotát már akkor aggasztónak nyilvánította.”

Egy másik forrás, mely egykorú, szűkszavú, de talán mégis többet mond, mint a részletes beszámoló, bár Podmaniczky Frigyes naplója. Podmaniczky maga is lelkes szereplője a nevezetes napoknak és így ír 1860 március 15-ről:

„Március 15-én a fiatalság a templomokat óhajtván látogatni, de be nem bocsátatván, a Kerepesi úton csődület támadt, melynek eloszlására alkalmával egy ifjú puszkagolyó által találtván, halva maradt, a fiatal Forinyák pedig nehéz sebbe esett.”

A névtelen halottat a későbbi történetírás elfeledte. A külföldön rendelkezésre álló források nem világítják meg kilétét. Talán a magyarországi történetírás tisztáznia fogja a halott jövő évi centen-

náriuma alkalmából, ha ugyan az elmúlt években nem tisztázta már valamely figyelmünket elkerülő dolgozatban. A kor érdeklődése a fiatal Forinyák sorsára korlátozódott. Természetesen a lapok keveset írhattak az eseményekről, hallgattak annál is inkább, nehogy kénytelenek legyenek a hivatalos, rendőrileg sugalmazott hírmagarázatnak helyet adni. Noha a hírlapok némák maradtak a vérfajtott tüntetés másnapján, március 16-án különös hirdetés jelent meg a pesti egyetem fekete tábláján. Egy emlékirat őrzi meg a szó szerinti csöveget, a maga gyatra, de egyben félelmetes fogalmazásában:

„A folyó hó 15-én történt események folytán, melyekben ezen császári királyi egyetem tanulóifjúsága — a fekete táblán többször és legközelebb is ismételt az iránti intések és figyelmeztetések dacára, hogy testületi összecsoportosulásoktól és mindenemű demonstrációktól tartózkodjanak — megint résztvett, annak a magas császári királyi főhatalom nevében tudtul adatik, miszerint mostantól kezdve a cs. kir. hatóságok felső helyről arra felhatalmaztattak, hogy az ellen vétő és ilyenmű izgatásban résztvevő tanulók ellen hivatalból közvetlenül a császári királyi katonasághoz állítást is határozhatják.”

Igy fenyegetőzött a hatalom besorozással. Néhány rebellis hallgatót be is kényszerítettek az osztrák hadseregbe. Ez alatt a Rókus-kórházban haldoklik az első március 15-i tüntetés fiatal magyar

Előregedő falu és városi elefantiázis

Az erőltetett kollektivizálás két arca

„Állandóan küzdünk azok ellen a nehézségek ellen, amelyek nélkülünk nem léteznének.” A Rákosi-időknek ezt a híres mondatát illusztrálják az elmúlt hetek magyarországi eseményei és a kádári sajtó panaszai a túlszűföldő városokról és az ifjúság meneküléséről a falvakból.

A termelőszövetkezeti mozgalom erőltetésének egyik legszembetűnőbb következménye az ifjúság tudulása a városokba. Ez tavaly olyan méreteket öltött, hogy április 6-án a Népszabadság arról panaszkodott, hogy az „ifjúság ijesztő tudulása a falvakból a városokba sokkal nagyobb, mint amennyire átalakult gazdaságunknak szüksége van.” A lap hozzátette, hogy ennek okai „a bizonytalan falusi viszonyok, s az elmúlt évek hibás parasztpolitikájának kellemtelen emlékei”. Ezek még ma is „a városokba úzik a falvak ifjúságát”. A Hajdú-Bihari Napló április 24-én felvetette a kérdést: „Mennyi fiatal tagja van termelőszövetkezeteknek? Bizony nagyon kevés, alig több, mint öt százalék.” Az „Északmagyarország” című lap 1959-ben kétszer is írt a kérdésről. Január 12-én megállapította, hogy „jelenleg Sánta község lakosainak nyolcvan százaléka gyárakban dolgozik, a hátralévő húsz százalék kizárólag öregekben áll”. Január 17-én pedig jelentette, hogy „több mint húsz fiatal hagyta el a Petőfi tszcs-t”.

Ugyanezok Budapestén sűrűsödnek a szovjet típusú városi elefantiázis legrosszabb tünetei. A lakosság túlnyomó többsége társberletben lakik, az esetek túlnyomó többségében egy családra egyetlen szoba jut, s igen gyakori, hogy két-három család használ egyetlen konyhát. A budapesti Népszava nemrégiben megállapította, hogy „sok fertőző tbc-s még ma is ugyanabban a szobában kénytelen lakni a család többi tagjaival”.

Az országgyűlés 1957 téli ülésén az egyik képviselő megállapította, hogy „Budapest nincs felkészülve kétféle lakos ellátására. A népességnek ez a példátlan növekedése bénítólag hat a közlekedésre és zavarokat okoz a villany-, gáz- és vízszolgáltatásban és az egészségügyi szolgálat terén”.

Ennek ellenére Kádár János a „Béke és a Szocializmus Kérdései” című lapban bejelentette, hogy elérkezett az ideje a termelőszövetkezeti mozgalom gyorsabb fejlesztésének. Néhány nappal a cikk megjelenése után a pénzügy-

miniszter közölte, hogy a nyolc holdon felüli egyéni gazdaságok adóját 12—18 százalékkal felemlék. Ez persze egyik módja annak, hogy az egyéni parasztokat rávegyék az „önkéntes” csatlakozásra valamelyik tszcs-hez. A fiatalok egy része azért menekül a városba, mert a szülők kénytelenek voltak belépni valamelyik szövetkezetbe, s más része pedig azért lesz gyárimunkássá, hogy készpénzkeresetével lehetővé tegye a képtelenül magas adók kifizetését, s a néhány holdnyi föld megmentését. Közismert, hogy a lehetetlenül magasra szabott terménybeszolgáltatási kvóták idején, a gyárakban dolgozó fiatalok küldtek haza készpénzt az egyéni paraszt szülőknek. Ebből a pénzből vették meg a szabadpiacon, méregdrágán, azokat a terményeket, amelyek beszolgáltatása nélkül elkobozták volna a földet. A jelek arra vallanak, hogy ilyesmire ismét sor kerül.

1956 október 15-én — a Központi Statisztikai Hivatal adat-szolgáltatása szerint — 3954 tszcs volt az országban. Október 23-tól az év végéig ezekből közel 2500 oszlott fel. Ugyancsak a Statisztikai Hivatal közölte, hogy 1952-ben az ország vetésterületének 24 és fél százaléka volt kollektivizálva, míg 1958 végén mindössze 13 és fél százalék.

1958 második felében már előkészületek történtek a kollektivizálás meggyorsítására. Ennek néhány tünetét a vidéki pártlapok is jelzik. A „Kisalföld” című lap, amely a Győr-Sopron megyei Pártbizottság szócsöve, 1958 november 25-én közölte egy „egyéni gazdálkodó” paraszt levelét: „Elégünk van a sok beszédből a termelőszövetkezetekről. Érdekesebb dolgokról szeretnénk hallani és beszélni.” A Délmagyarország című pártlap pedig 1959 január 25-én megírta: „Az egyéni dolgozó parasztok őszintén megmondták, hogy miért nem csatlakoznak a tszcs-khez... Nincsen bizalmuk azok rendszerében.” A Zalai Hírlap 1958 július 17-én megírta, hogy egy pusztamagyaródi aszszonyt húsz havi börtönrre ítélték, mert a termelőszövetkezeti mozgalom ellen izgatott. A Somogyi Néplap idén február 3-án a kollektivizálás nehézségeiről szólva, energikusabb módszereket javasolt. A Délmagyarország pedig 1959 január 23-i számában követele: „Rendelje el államunk, hogy föltelező a tszcs-kbe való belépés.”

Államuk ugyan ezt nem rendelte el, de a most bejelentett adóemelésen kívül a kényszer számos fajtáját alkalmazza. Az egyéni parasztokat megfélemlítik a föld újraosztásával, vagyis azzal, hogy néhány holdnyi jó termőföldjük helyett távolabb, s rosszabb minőségű földet kapnak. Olyan esetekben, amikor egy egész falu egyhangúlag megtagadja, hogy termelőszövetkezeti községgé alakuljon át, a termelőszövetkezetek szervező brigád tagjai, élükön a járási párttitkárral, megfélemlítik a falut, hogy megvonják a szállító eszközöket, amelyekkel a közeli kisvárosból a falu kenyérellátását biztosítják. Mint ismeretes, hála az „elmúlt idők hibás parasztpolitikájának”, kevés parasztházban sütnék már kenyéret. A legtöbb kis falu a közeli nagyközség vagy kisváros pékségeitől függ kenyérellátás dolgában. És ha a kiéhezett fenyegetés sem elég, „belügyi dolgozók” érkeznek a faluba, s nyomban megvan az önkéntes belépés.

1959 február 27-én a földművelési minisztérium már közel 3500 tszcs létezéséről számolt be, másnap pedig bejelentették, hogy megszületett Veszprém megye első termelőszövetkezeti járása: a pápai járás. A Kis-Alföld déli részén elterülő járás 54 helységében tűzték ki a „termelőszövetkezeti község” táblát. Ugyaneznap közölték, hogy Vas megyében februárban kerek ötven termelőszövetkezeti község alakult.

A kollektivizálás e diadalai — máris újabb menekülést idéznek elő a városokba. Budapest vízellátásával baj van, a nagyvárosi legényszállások ügyében szakszervezeti tanácskozásokat tartanak, a főváros nagyipari kerületeiben az „intenzív ágyrajárók” száma az elmúlt három hónap alatt megduplázódott. Intenzív ágyrajárók azok, akik az éjszakai műszakból hazatérve elfoglalják a nappali műszakba indulók alig kihűlt ágát. A „minden felnőttnél külön helyiség” szocialista elve helyett tehát „a minden két felnőttnek egyetlen ágy” elve látszik uralkodni.

S ők pedig tovább küzdenek azok ellen a nehézségek ellen, amelyek nélkülük nem léteznének. Erőszakolják a kollektivizálást, előregítik a tszcs-eket, növelik a városi elefantizist, fokozzák az ifjúság menekülését a falvakból és így tovább a híres „felfelé haladó spirálban”. —lőczi

Ez idén száztizenegy esztendeje, hogy Petőfi Sándor a Nemzeti Múzeum lépcsőjén elmondotta a Nemzeti Dalt. De március 15-ét csak kilencvenkilenc évvel ezelőtt, 1960-ban nyilvánította nemzeti ünnepé — nem ugyan a hatóság, hanem a hatósággal szembeszegülő magyar ifjúság. Az első március 15-i megemlékezés előzményei 1859-re nyúlnak vissza, mert éppen száz év előtt, 1859 tavaszán hagyta el a nyomdát Londonban, frissen és tengernyi sajtóhibával, gróf Széchenyi István Blick-je, a „mondatok skorpióiból szőtt félelmetes ostrom”. — Pulszky Ferenc, az akkor Londonban élő magyar emigráns feljegyezte naplójában, hogy egy ismerőse:

„látott egy könyvet Magyarországról, rossz népszerűséggel, kifécsamodott irállal s rendkívül dühvel, oly formáitani, hogy német ember alig bírja olvasni. Megnéstem s első pillanatra tüstént ráismertem Széchenyire; meg is mondtam külföldi barátainknak, hogy ezen könyv minden formáitansága mellett Magyarországra nézve nagy politikai esemény, hogy ebben összpontosult a nemzet indignációja az idegen hatalom ellen, hogy ez a nemzeti szellem ébredésének első jele, a pacstirtadal, mely jelent a nap kellett”.

A gyilkos szatira szerzőjénél, akiben külföldi újságok informátorát is gyanították a hatalom pri-békjei, 1860 márciusában tartottak házkutatást. Az erejére eszmélő Magyarország ifjúsága szemében ez a rendőri rajtaütés oráclan kihívásnak tűnt. Miként az abszolutizmus korának szorgalmas krónikása, Berzeviczy Albert írta:

„Magyarországon izgalmat okozott az a Bécsből kiszivárgott hír, hogy Széchenyinél a Görgey-féle elmegyógyintézetben március 2-án a rendőrség szigorú házkutatást rendezett, összes iratait elkobozta s ezt a rendszabályt ugyanakkor alkalmazta egy egész soránál az oly egyéneknek, kik Széchenyivel sűrű érintkezésbe állottak; nevezetesen Kecskeméthy Aurélnál, Falk Miksánál, gróf Széchenyi Istvánnál lakásán, dr. Görgeynél és Hollán Ernőnél. Akkor még részleteket nem tudott senki s még kevésbé lehetett sejtetni, hogy mik lesznek az eljárás következményei, de maga a tény, hogy a megriadt és önvédelmében s bosszúvágyában kérélehetetlen hatalom immár a legnagyobb magyar sem kíméli s talán ezt a házkutatást és elkobozást azért rendezte, hogy ellene megtörő rendszabályokkal léphessen föl, természetesen ország-szerzte mely megdöbbenést s rendkívül nagy nyugtalanságot keltett. Ebben az izó hangulatban szülemlett meg a pesti egyetemi ifjúság körében az a gondolat: az 1848 március 15-iki vértelen forradalomnak, a sajtószabadság születésnapjának évfordulóját megünnepelni. Aki ezt tervezte, bizonyára nem sejtették, hogy egy ma már több mint félszázados kegyeletes gyakorlat alapjait teszik le.”

1859 és 1860 „a tüntetések kora” nevet viseli az abszolutizmus időszakának memoárjaiban, mert hozzátvetőleg egy évtizeddel a szabadságharc letérése után új remények keltek életre az elnyomott magyarságban. Megesik ilyesmi a zsarnokságok történetében. Az elnyomó és elnyomott viszonya hirtelen megváltozik. Nem a hatalom eszközeinek módosulásában jut kifejezésre ez a változás — a nemzet eszmél rá hirtelenül, hogy az elmúlt évek folyamán a zsarnokság jóformán egyetlen lelket sem hódított meg. Ezzel a felismeréssel a nemzet saját erejének tudatában, bizalommal tekint a jövőbe, a zsarnokság pedig tanácstalan és gyakorta rosszul leplezett rémülettel gondol a jövőre. A szabadságharc leveretése után tíz esztendővel új remények keltek életre, amikről így számol be Búsbach Péter, a korszak egy memoár írója:

„Mi az elnyomottak, mi a legyőzöttek némán bár, de felémelt fővel, duzzogó önértéssel, reményteltséggel nézünk a jövőbe; hallgatagon bár, de napról napra erősebben és határozottabban bíznunk a jobb jövőben, melyet egy percre sem veszünk szemünk elől, s ők az elnyomók, ők a győzők, a hatalom kezelői — minden színlelés dacára, a

Van okom, hogy ezt a rádió-írást közreadjam. Ez év februárjában volt negyven esztendeje, hogy Ady meghalt. Tán egy könnyes írás ilyenkor helyénvaló. A másik ok: egy jeles magyar író nemrég közreadta gondolatai gyűjteményét: soha még Ady ellen ilyen megátalkodottan tiszteletlen támadást nem olvastam, nem is tudtam elképzelni. Egyszer arra gondoltam, hogy tanulmányt írok az Ady-elleni támadásokról, Rákosi Jenőtől — Kosztolányi Dezsőig. Minden támadásnak — Karinthyénak is, Kosztolányiának is tudom, tudni vélem lélektani magyarázatát —, írói nagyságuk értékét Ady-ellenességük semmivel sem csökkenti. Ennek az újabb keletű támadásnak nem tudom magyarázatát; csak az olyan finom pszichológus, mint Siegmund Freud tudna erről meggyőzően szólni. Engem e támadás igen elszomorított, mert a támadót jeles írónak tartom. Viszont a közreadott gondolatok — függetlenül Adytól — meggyőzően bizonyítják, hogy lehet valaki jeles elbeszélő, anélkül, hogy nagy gondolkodó volna.

FENYŐ MIKSA:

ADY ENDRE EMLÉKEZETE

Ha azzal kezdem, hogy Ady Endre a magyarság szívügye s hogy jelentőségének értékelését semmiféle szakadás nem tudta aláásni, akkor egy szimpla, mindenki által vallott igazságot mondom, de ha ezt kiegészítem azzal, hogy Ady Endre életének leg-sorsosabb eseménye volt, akkor ez olyan ember vallomása, aki sűrűn mondta el nézeteit emberekről, dolgokról, de ritkán tárta érzelmeit a közönség elé. Hozzám írott leveleit lapozgattam tegnap (még annak idején Móríc Zsigmond volt oly szíves kópiákat készíttetni ezekről számomra) — szóval, mikor leveleit lapozgattam — sűrűn megteszem; kevésbé érzem hazátlannak magam, ha sietős, lázas, magával és másokkal dulakodó írásán elmerengek. Eltartott néhány évig, míg közel jutottunk egymáshoz és amikor igazán és elváhatatlanul közelébe jutottam, egy pillanatra sem szakadtunk el egymástól. S ha még

1914-ben egyik levelében óvatosan adja meg nekem a rangot, mondván: „te vagy az írók között az aránylag leglegismegbízhatóbb ember”, néhány év múlva már azt mondotta: „tudod te azt, hogy te vagy az egyetlen ember, kit soha nem martam meg”. Mert Ady maró ember volt, néha csak ugató kedvében, szeszélyből, néha igazi vagy vélt támadás ellen védekezően, esetleg ütő kedvében támadón. Engem soha nem bántott s ha nem látnám mindennap ijesztő példáit annak, hogy az ellenőrizhetetlenség tudata milyen bátorra teszi a hamisítót, azt mondanám, hogy szeretett.

Legrégibb levele Párisból jött, dátum nélkül, mert soha nem írt dátumot; valakinek, ki az örökkévalóság számára dolgozik, mi szüksége dátumra. De Móríc Zsigmond, ki egy Ady-életrajz megírására készült és evégből elkérte és rendezte Adyval való levelezésem, megállapította a pos-

tabélyegből, hogy 1907 áprilisában adta postára. Nem volt érdekes, mi a levélben állt s mégis ma milyen érdekes, mert Ady írta. Volt azonban egy passzusa, mely későbbi leveleiben folyton megismétlődik, — arra kér, hogy mondják véleményét legutóbb megjelent verseiről, mert hogy immár egy éve, hogy semmi ítéletemet nem hallotta. S utolsó levele 1918 októberi bélyeggel, a háború utolsó és reménytelen esztendejéből, — muszáj egy passzusát, szó szerint idéznem.

„Drága, jó Miskám — ő is, anyám is Miskának szólított —, sok hét óta a nevémet sem tudom leírni, ellenben van egy jó revolverem. Katonákat, menekülteket vendégeltem s félig megőrültem. Aludni, enni nem tudok, leronygolódtam teljesen. Eddig féltréfa volt a neuraszténiám és most tudtam meg, milyen komoly. Nem bírom. Leveled és Schöppliné tartott, biztatott egy-két napig. Jöttek új dolgok s igazán azt hiszem, hogy ti Pesten nem is sejtitek, mi történt. Bár már hívnának be katonának, hogy ezen is túl lennék. Egész életem, nagyszerű pazarlásom befejeült a régi átkok, bűnök s a javíthatatlan embertömegek galádságába...”

S ami e két dátum között van — egyik ragyogó verskötet a másik után! —, az ember mindenik után úgy érezte, hogy ez már betetőzése költészetének, mást, különbet már többé aligha fog írni s akkor elkábulva kellett látnia, hogy az új kötet más, ha lehet, még felrázóbb, megrázóbb, mint a régi. Még aztán utolsó, posthumus kötetével, az „Utolsó Hajok” ditirambikus emelkedettségével milyen michelangelói sziemléket emelt sírja fölé.

Mikor az „Új Versek” kötete 1906-ban megjelent, én írtam róla a Budapesti Naplóban. Nincs mit eldicsekednem ezzel az írásommal, az „Új Versek” különbet érdemeltek volna meg. „Még nem írtak magyar dalt, melyből az itt-élned-halnod-kell átka olyan megrázón zúgott volna fel, mint Ady Endre verseiből”, — ezt a témát variáltam akkor. De volt cikkemben valami, amiért szívesen, sőt önrzetenesen hivatkozok bírálatomra: feltétlen hódolat Ady Endre géniusza előtt. Nem sok idő kellett, hogy ez a kérdés a magyarság előtt ilyen értelemben dőljön el; a legkülönb magyar írók vallották ezt: Goga Oktavián, a magyarokat nem kedvelő, művelt román politikus ezt úgy fejezte ki: „ez idő szerint egyetlen nagy költő él a világon, Ady Endre”.

Ott álltam koporsója mellett; száraz hideg januári nap volt s a tömegek tízezrei ott álltak órák hosszat a Nemzeti Múzeum előtt. Soha még hazámat ilyen egyszerűnek, egy gondolatban összeolvadtan nem láttam, mint Ady Endre koporsójánál. Mintha minden gyász, mit a rákövetkező évtizedek az országra majd rászakítanak, itt gyűlt volna már egybe e koporsó körül s megülte volna az emberek szívét, hogy felejtessenek mindent — pártot, osztályt, hitet —, ami eddig elválasztotta őket. „Költő fekszik a ravatalon”, hangzott fel a koporsó mellől Babits Mihály vibráló, nazális gyászszava és a néma tömegek előtt a sorozatos magyar összeomlás katafalkjának víziója, az örök magyar sors rémlett fel.

Vajon, ha ma élne? — jut eszünkbe a gyerekes kérdés. Ha ma élne és az öreg ember eseményeken, hiteken felülálló bölcseségével nézne le a világ dolgaira? Elképzelhető az ilyen kérdés Ady egyéniségével kapcsolatban? Lehet az, hogy az ő haláleszméje, mely verseiben oly drámain fejeződött ki, olcsó, játékos metaforává törpüljön? Hogy ő, a fiatalok énekes, megszűnjön fiatal lenni és cserben hagyja „forró páratlan

hadserégét”? Az öreg kor bölcsesége nyugtassa meg az örök nyughatatlant, aki a Hunn új legendában olyan gögösen énekelte:

Másolja ám el életét a gyöngy,
Fúrja magát élétlen a göröngybe,
Voltom, se végem nem lehet
enyhe szabály.

Ha hi király, Sorsának a királya,
Mit bánom én, hogy Goethe
hogy csinálja,
Hogy tempóz Arany s Petőfi
hogy istenül.

Nekem beszédes költő-példák
némák,
Sem a betelt s kikerített poémák,
Sem a mutatványos fátum nem
kenyerem.

Bennem a szándék, sok
évszázados szándék,
Magyar bevarás, Urverte ajándék
S lelke: példázat, dactajok úri
daca.

Legszívesebben ideírnám az egészet, de nyilván ennyi sem kell annak megértéséhez, hogy ami történt, az nemcsak cleve elrendeltetés volt a kálvínista költővel, hanem szükségszerűen adódott egész lényéből, ideáljából, az úrangyalával folytatott kemény birkózásából, szertelenségeiből, szenvedélyeiből. Még mindig nem jött el a biográfus, hogy ennek az életnek titkait megfejtse, — de akár-hogy is legyen, az öreg Ady számunkra elképzelhetetlen.

Ha barátságunk útjait végigjárni próbálom, nagyon elégedetlen vagyok a materiálval, mit emlékezésem egybehordani tud. Ez volna minden? Ez jogosítana fel, hogy a rá való emlékezést, mint a legmagasabb rangú becsületrendet viseljem szívemen? Ez volna Ady Endre? Egyszer valaki, művelt külföldi magyar, azt kérdezte tőlem, hogy van az uram, hogy ön, kinek megadatott a szerencse, hogy a géniusz közvetlen szomszédságában élt, nem vállalta azt a szerepet, mit Eckermann töltött be Goethe mellett? Nem ült hallgatva vagy kérdezve mellette, nem jegyezte szavait, gesztusait? Milyen gazdag mű lett volna ez! Milyen pompás útítárs az útját nyugtalanul kereső magyar ifjúság számára! Elismerem, bűnös mulasztás s ha tudok is erre mentséget vagy magyarázatot, teljes abszolútiót nem tudok adni magamnak. Ma már késő, ma már csak dicsekedni tudok barátságával, a nekem küldött szerető sorokkal, a nekem dedikált remek versekkel, öreg korom szép vigasztalásaival.

De vajon ki is tud többet mondani annál, akármilyen remek életrajzot írjon is róla, mint amit ő elmondott verseiben. Aki figyel ezekre az igénytelen, meghatott sorokra s azt kívánják, hogy igazi legyen az emlékezés ünnepe, vegye elő költeményeit és szánjon egy félórát olvasásukra. Talán a Harc a Nagyúrral címűt, vagy Páris az én Bakonyom-at, az emigránsok keserű dalát, — Az Illés Szekerén istenes verseit, a Májusi Zápor Után címűt, a Négy-öt Magyar Összehajol profeciáját, a Föltámadás Szomorúságát, töredékes bevezetőjét a Szerlem Eposzához, Vitéz Mihály Ébresztését, Móríc Zsigmondnak küldött verses levelét, a Krónikás éneket 1918-ból... de tán nem is illik, hogy folytassam, bármelyik versét, bármelyiket a Gog és Magoc kezdetűtől Emlékezés egy Nyáregyszakára című remekéig, — méltó Ady-émlékünnepe.

Nagy Endrét, a méltatlanul elfelejtett magyar író, látogatta meg egyszer Ady édesanyja. „Úgy elnézem magát, feleségét, gyerekeit, boldog családi életét, — mért nem lehet Bandinak is ilyen élete?” — mondotta Ady Lőrincné. Mire Nagy Endre azt felelte: „Édes néni, a maga fiának nem lehet felesége, gyereke, egészsége, jókedve, háza, jószága, hazája, népe, boldogsága, a maga fia lángész.” Lángész volt és a legkülönb magyar.

ÖRVÉNYES ANDRÁS:

SEGESVÁR

N. városkától tizenkét versztnyire, a rosztovi terület nyomorúságos falvainak egyikében a halálát érezte közeledni Timofej Timofejevics, egy sárgabajszú, öreg kozák. Két napja dőlt ágyának, de azóta szüntelenül imádkozott és káromkodott áttízadt fekhelyén. Az orra fursán megnyúlt, látzott, hogy nemsokára vége lesz. Orvost nem hívták hozzá, mert az orvos messze volt s amúgy sem tudott volna segíteni. A rokonok és a szomszédok, akik a konyhában gyűltek össze, megegyeztek abban, hogy Timofej Timofejevics egyszerűen azért fog meghalni, mert már eleget élt. Korát hetvenöt esztendőre becsülték. Ómaga évek óta hetvenhatot számolt.

A házban egész éjjel égették a lámpát, csendesen jártak, suttogva beszéltek. De a szertartásos viselkedéssel korántsem Timofej Timofejevics, a haldoklót kívánták megtisztelni, inkább magát a közelgő halált, amely mindannyiukat kissé felizgatta és enyhe borzongással töltötte el. A falu sáros utcáin és távolabb, a vizes mezőkön és a szürke, hideg égen is érződött a halál. S akkor is, amikor a kerítésen egy tyúk csattogtatta a szárnyát s amikor az istállóban egy tehén meglökte a deszkafalat.

Délután az asszonyok rendet raktak a házban és tisztá inget húztak a nehezen lélegző Timofej Timofejevicsre. Előkészítették a gyertyákat s a fehér kendőt, amellyel majd az állát felkötik. Aztán egy gyereket elküldtek a papért.

A pap fiatal, fekete ember volt s nagy suhogással, gyorsan járt. Nem szívesen jött Timofej Timofejevicshez, mert az öreg kozák fecsegő ember hírében állott s a pap félt, hogy a ceremónia túlságosan elhúzódik. Jobban örült volna, ha a haldokló már nincs eszméletlenül. Teázott és olvasni készült, amikor a pap rászórt.

Timofej Timofejevics békésen, látható megkönnyebbüléssel fogadta a papot. A rokonokat egyetlen, méltóságjeljes mozdulattal kiharancsolta. A mozdulat szokatlan volt, de a rokonok nem csodálkoztak. Természetesnek vették, hogy Timofej Timofejevics is tiszteli a halált, amely egyszerre jelent meg a mezőkön, a kertben, a lelkekben és a küszöbön. Csak a fiatal pap látzott, ünnepélyességének álarcá mögött is egykedvűnek.

Amikor magukra maradtak, Timofej Timofejevics lehunyta a szemét és halk, de nyugodt hangon megszólalt:

- Atyám, én megöltem egy embert.
- A pap majdnem bosszúsan kérdezte:
- Bizonyos vagy benne, Timofej Timofejevics?
- Egészen bizonyos. Leszúrtam.

A pap nagyot sóhajtott. A haldokló semmi jelét nem adta, hogy veszítene erejéből, hogy lelke sietve hagyná el szánalmas porhüvelyét. Hosszú és keserves estével lehetett számolni.

- Ki volt az ember? — kérdezte a pap.
- Nem tudom — nyögte Timofej Timofejevics.
- Valami írónk. Katonai írónk.
- A pap kutatott az emlékezetében. De semmi olyan rágalom, fülbe sügött közlés nem jutott eszébe, amelyben katonai írónk szerepelt.
- Mikor történt? — kérdezte.
- Régen — felelte a haldokló. — Nagyon régen.
- A pap szigorúan ráfőrdött:
- Bizonyos vagy benne, Timofej Timofejevics? Tudod, hogy nincs sok időnk.
- Egészen bizonyos. Az évre már nem emlékszem. Nyár volt. Hadjáratba mentünk.
- A pap keresztkérdéssel próbálkozott:
- Melyik ezredben szolgált az ember?
- Nem közöltünk szolgált — mondta Timofej Timofejevics és egészen felélenkült. — A lázadóknál szolgált. Magyar volt.
- A pap néhány pillanatig töprengött. Nem tudta, miféle hadjáratról beszél Timofej Timofejevics. Aztán türelmetlenül rákiáltott a haldoklóra:
- Ha hadjáratban tetted, akkor a cárért és a hazáért tetted, Timofej Timofejevics! Nem követtél el bűnt.
- De az öreg makacszkodott.

— Nem a cárért és a hazáért tettem, atyám. Az az ember fegyvertelen volt. Sok-sok évet éltam és eszembe sem jutott. Megházasodtam és gazdálkodtam. Gyerekeim születtek és megöregedtem. Részeget leestem a lóról, a balkezem megbénult, de soha nem jutott eszembe. Ma reggel jutott először eszembe, atyám. Félek a pokoltól.

— A pokoltól mindannyiunknak félni kell — mondta mérgesen a pap. — Gondold meg jól, Timofej Timofejevics; igazat beszélsz?

— Atyám, nincs már mire esküdnöm — suttogta gyorsan az öreg kozák. — Mindjárt meghalok. A lábam egészen hideg. De hidd el, félelemből tettem. Már akkor félttem, amikor a határhoz értünk. A herceg szemlét tartott és rettenetes kék pillantásával végignézett rajtunk. Nagyon félttem a hercegtől, mert kegyetlen parancsnok volt, az a hír járta, hogy a gyávákat megöleti. És félttem az idegen földtől, nem mertem inni a kutakból és iszonyodtam, ha éjjel őrséget kellett állnom. A többiek is félték, az egész ezred félt, az egész sereg félt, senki sem merté mondani, de csak lassan és óvatosan haladtunk előre.

— Ne fecsej össze-vissza, Timofej Timofejevics — mondta a pap. Hiú ember volt s most bosszantotta, hogy fogalma sincs a hadjáratról, amelyben a kozák résztvett.

A haldokló megpróbált félkönyökére támaszkodni, de egy pillanatra sem hallgatott el:

— A csatában is féltünk. Azt hittük, hogy a magyarok a hátunkba támadnak. Igen, atyám, cselből tartottunk, attól, hogy ellenség megbújt valahol s majd ránk veti magát. Így lovagoltunk át a kukoricáson s aztán ki az útra és az út hosszán végig. A magyarok futottak előlünk, de olyan kevesen voltak, hogy, esküszöm atyám, nem is gondolhattunk mást, mint hogy csapdába akarnak csalni, hogy a seregük valahol csendben és borzasztóan vár. De csak annyi volt az egész sereg, egy maroknyi bold, akiknek az Ursten elvette az esztét.

— Magadról beszélj — türelmetlenkedett a pap.

— Anyira félttem a cselből, hogy alig tudtam a nyeregben megmaradni — suttogta Timofej Timofejevics. — A kukoricásban szörnű kiáltozás és dobogás volt, de nem lehetett tudni, mi történik ott. S akkor az úton megláttam szaladni azt az embert. Fekete ruhában szaladt, azt hittem, karabélyt visz a kezében, rövid karabélyt és elrejt. S amikor utolértem, megfordult s én annyira megrémültem, hogy borzasztó erővel beledöfötem a lándzsát. S akkor láttam, hogy nincs nála semmi, csak papírokkal szaladt. Lehajoltam hozzá, hogy elvegyem valamijét, valami csattot vagy gombot, vagy pisztolyt, hogy bizonyítani tudjam, nem voltam gyáva a harcban. De semmije nem volt ennek az írónak, csak a papírpajjai. A zubbonyomba gyűrtem egy csomóval, de aztán nem akartam, hogy a többiek kinevessenek és eldobtam. Később elvettem egy halottnak a csákóját és a kardját. És este mondták, hogy ez volt az egész sereg és mi győztünk. És megmentettük a cárt és megmentettük a hazát.

— No látod — mondta a pap. — Ne aggódj.

— De az az ember nem is volt katoná, csak írónk volt. És fegyvertelen volt — hajtogatta nyögve az öreg. — Ma reggel jutott eszembe, atyám.

— Lehet, hogy kém volt — mondta kurtán a pap. — Nyugodj meg, Timofej Timofejevics. Van még számádásod az éggel?

A haldokló intett, hogy igen. S bevallotta, hogy két ízben házasságtörést követett el, hogy gyakorta káromolta a szenteket s nemrégiben becsapott egy özvegyasszonyt, hamis mércével mért neki gabonát. A pap feloldozta mindezen bűnei alól. Az írónkról nem esett több szó.

Timofej Timofejevics még az éjjel meghalt. Utoljára egy borjúról beszélt, amelyet okvetlen el kellene adni. A pap nemsokára teljesen megelégedezett az öregrel. De egyszer, amikor néhány év múlva a szomszédoknál valamiképp szóba került, azt mondta róla, hogy derék és istenfélő ember volt, sem jobb, sem rosszabb, mint a többi kozák.

A német nemzeti szocialisták „életter” elméletét bírálva, Székfű Gyula ezt írta 1938-ban: „Az átlátszó propagandaszólamok a történelem tiszta világában hamarosan szertefoszlának. A népek, amelyeknek történelmük van, tudnak várni.” Ma úgy emlékezem a szavakra, mint bátorító és biztató üzenetre. Mindazonáltal arról sem feledkezem meg, hogy a múltra való sűrű hivatkozás és emlékezés nálunk, különösen vezető osztályainkban, igen gyakran színpadias tetszélges volt, hamis pátoz és búsmagyarkodás.

Amikor nem sokkal a háború után Santi Savarini olasz szenátor, a Giornale d'Italia főszerkesztőjének azt mondtam, hogy mi már IV. Béla király idején is, mindig a Nyugat védelmezői voltunk, elképedve nézett rám. Tőle tanultam meg, hogy midőn nemzeti jogainkat szándékoztunk megvédelmezni, sokkal üdvösebb a jelenre és a jövőre hivatkozni, mint a múltra. Sokkal helyesebb, ha azt bizonyítjuk be, hogy Európának szüksége van ránk a jelenben és képesek vagyunk arra, hogy hasznossá tegyük magunkat a jövőben. Csak egy jellegzetes példát említek meg. A háború előtt Londonból gyakran visszaküldötték nyersbőr-szállítványainkat, mert a vasvillák nyomaitól a marhabőrök lyukasak és hasznavehetetlenek voltak. Rájöttem arra, hogy sokkal jobb magyar propaganda lenne sérteletlen marhabőröket szállítani külföldi megrendelőinknek, mint kiadványokkal traktálni őket a tatarjárásról és az aranybulláról.

A nagy nemzeti szerencsétlenségek idején különösen hajlamosak vagyunk arra, hogy a Nyugat és a kereszténység védőbástyájának mondjuk magunkat. Valóban azok vagyunk és voltunk, ezt senki sem vitathatja el tőlünk. Most azonban szeretném ezt az ügyet, nyugati tanulóéveim alapján, egy egészen új szempont szerint megvizsgálni.

Adenauer német kancellár egy 1950-i beszédében ezt mondta: „Németország nem hajlandó a Nyugat védőbástyája lenni.” En azt hiszem, ez a helyes beszéd, amelyet a jogos nemzeti érdek és önbecsülés sugalmaz. Így kellett volna nekünk is beszélnünk és cselekednünk, ekkor kétségtelenül többre becsültek volna minket. Benedetto Croce sokszor figyelmeztetett arra, mennyire meddő játék azon tanakodni és vitázni, hogy a történelem másként is alakulhatott volna. A történelemnek megvan a logikája és minden úgy történt, ahogy történnie kellett. A múltat mégis meg kell vizsgálnunk, mert, mint az egyén életében, a nemzetek életében is mindig ugyanazok a hibák ismétlődnek és csak nagy fegyvellemmel és erőfeszítéssel tudunk megszabadulni makacs bűneinktől (mint ezt Szalézi Szent Ferenc is megállapította).

Mennyi balsorsot hozott nemzetünkre, keresztény hitünkre és emberségünkre a Nyugattól való „küldetésstudatunk”!

Mindenekelőtt állapítsuk meg, hogy talán a lengyelen kívül a magyar az egyetlen nép, amelynek a római Szentszékkel soha semmiféle vitája vagy harca nem volt. Európa keresztény népei a századok során ismételtlen és a leghevesebben szembeszálltak a pápasággal, de a magyar soha.

Franciaország, az Egyház kedvelt leánya, avignoni fogságban tartotta a pápát. Napoleon letartóztatta VII. Piuszt, aki aztán ott ült a koronázási ünnepélyen (ahogy David odafestette), midőn a zsarnok megkoronázta önmagát. Nem kiáltott fel, mint valamikor Pádovai Szent Antal Verona despotája előtt: „Istentelen zsarnok! Nem rettegsz Isten haragjától?” Nem, ő nem szólt egy szót sem és tūrte a koronázást, mert Napoleon erőt mutatott és a történelemben és a politikában csak ez számít. Amikor Talleyrand aggódva ezt kérdezte Napoleontól: „Et les catholiques?” — így válaszolt:

HORVÁTH BÉLA:

Az igazi dicsőség

„Les catholiques? Ils sont nés pour servir.” Ez a mondas számcs keresztény politikusra azóta is érvényes.

A piemonti liberális kormány letartóztatta a turini bíboros érseket és később az egységes Itália csapatai fegyveresen foglalták el Róma városát a pápától. Száz meg száz egyházi épületet koboztak el, melyekből kaszányát, lovardát, szállodát csináltak. Vagy szőljünk-e a nagy egyházszakadásokról, a bizánci császárokról, ortodox cárokról? A cseh, angol, német, holland, svéd reformmozgalmakról és vallásháborúkról? Nem szükséges itt bővebben felsorolni a portugál és spanyol királyok százados vitáit a pápasággal, sem a német császárok ostromait. Elég annyi, hogy nálunk vallásháború sem volt. Miközben a keresztények egymást megszárlták Nyugat-Európában, a protestáns prédikátorok és katolikus hitszónokok nálunk könyveket nyomtattak.

(Igaz, hogy nem nagyon udvariasak. — Szerk.)

Mi valóban hűségesek voltunk, a nagy csapások idején mégis mindig magunkra hagyott minket a keresztény világ. Az idevonatkozó történelmi dokumentumok igen nagy része még feldolgozatlan. Itt még igen sok munka vár történelemszeinkre.

Most ragadjunk ki egy jellegzetes példát arra, hogy miként vélekedtek rólunk Rómában a negyvennyolcas szabadságharc leverése után. Előbb azonban idézzük fel, milyen volt az a korszak. Kossuth Lajos ezt írja Emlékirataiban:

„Európa-szerzte az a bizonyos állapot következett, amelyet az ember a harctéren lát csata után. Az a bizonyos rémület csend, amely borzalmat okoz. A halottak ott fekszenek elterülve. A sebesültek nyöszörögnek és nyöszörgésük cly irtózatot! Különb csend van. Csak a dögmadarak sívának a megfertőzött levegőben; csak a halottfosztogatók sűrögnek és segítik halottá tenni azt, aki még él. Aki meghalt, hát meghalt; akit felakasztottak, hát felakasztották; akit börtönbe vetettek, hát ott sínlyődött; aki bujdosott, hát üldöztek; akinek elkobozták vagyonát, hát családja megtanult kopalni; a nép fiát elvitték katonának, hát ment; megrótták a népet terhes adóval, hát arcának véres verejtékével fizette; az árvák, özvegyek sírtak — titokban; a polgárok átkozódtak — titokban, a legelrejtettebb kamrákban, jól bezárt ajtókat és ablakok mögött, — különben csend volt, mint a sírban van.”

Miközben ez volt Magyarország sorsa, a római Civiltá Cattolica szisztematikus hadjáratot vezetett a szabadsághős menekültek és a magyar nép ellen. A Civiltá Cattolicának különösen 1851—1853-as évfolyamai telvék terjedelmes cikkekkel és tudósításokkal, melyek gúnyolják, rágalmazták és gyalázzák a magyarokat és Kossuth Lajost. Ha fellapozzuk az esztendői tárgymutatóját a jezsuiták folyóiratában, ott ezt olvassuk: Luigi KOSSUTH, avventuriero ungherese, Kossuth Lajos, magyar kalandor. A cikkek úgy beszélnek róla, mint elvetemült zendőladról, aki „szentségtörő módon fellázadt felkent király ellen”. A negyvennyolcas honvédekről azt írja a Civiltá Cattolica, hogy „mint a vadállatok tépik, marják a nyers húst”. Aztán azt is írja a kereszténység védőbástyájának katonáiról, hogy „bosszúálló és kegyetlenek, ha biztonságban vannak, de gyávák, ha ütközetre kerül a sor, mert a reguláris hadviselést nem ismerik, nem tartják be a háború legelemibb lovagi szabályait, csak gyilkolni, fosztogatni és gyűjtogatni tudnak”.

Honnan ez a nagy harag ellenünk? Onnan, hogy a római Szentszéknek nagyon is kedve-

sek voltak a Habsburgok, a mi évszázados elnyomóink. Bánták is, hogy mi a kereszténység védőbástyája voltunk: Görgey Artúr önértzetesen jelentette ki Paskievicshez intézett levelében: „E gyűlölt ellenség (az osztrák) előtt, melyet mindig és mindenütt megvertünk, soha a fegyvert letenni nem fogom, inkább hagyom lemészároltatni e nemzet utolsó fegyverfogható fiait.” (Jászi Oszkár közölte a levelet „Görgey Artúr” című ifjúkori művében.)

Az osztrák generálisok ezt nem tudták megbocsátani, ezért küldték bitófára a szabadságharc vezetőit, ezért gyötörték, kínozták, bottozták a népet. Mégis a magyar honvédeket nevezi bosszúállónak a Civiltá Cattolica. Megvallom, először olvastam ilyen vádat ellenször. Sok a hibánk, nemzetgyalázó koromban fel is soroltam néhányat, de azt nem hiszem, hogy a bosszúállás különösképpen magyar tulajdonság lenne.

A Szentszék diplomáciai tevékenysége (az emigráció ellen) semmiben sem különbözött a Civiltá Cattolica cikkeinek hangjától. Tőlünk, a kereszténység bástyájától, megtagadták az emberi jogokat, még a szabadság igényét is ki akarták pusztítani belőlünk. Elnyomóinkkal egyetértve, a Szentszék arra is ügyelt, hogy (különösen ebben a korszakban) csakis idegen származású főpapjaink legyenek. Ez Illyés Gyula is észre vette. Joggal írta még jóval a háború előtt: „Pázmány Péter óta egyetlen magyar főpápnak sem volt semmiféle közössége a magyar néppel.” Mi a kereszténység védőbástyája voltunk és ezt a sorost érdemeltük.

Hajadonfött fejjel magaslott ki vaskalapos társai közül egy korban, amikor ez — már növényben, csak a kísérlete is — főbenjáró bűnnek számított. Ifjú szívében előlegezve ott hordosta az öreg kort — az öreg kor minden aggodalmát és özönével beérő termését — és öreg korában ifjúságtól csurran szíve.

Európa iratlan megbízásával és képviselőletében járt-kelt hazájában akkor, amikor divat, hitvallás, megélhetés volt — forradalmiság és hagyományörzés egyszerre — a sértődött partikularizmus, a himnusz provincializmus valamilyen fajtája. Többnyire magányosan haladt végig életútján, némán viszonzva, ha inteni találtak távoli társak — mint aki tudja, hogy osztályosai, szövetségesei sehol mást nem nincsenek s rokonai sem, hanem a nagytiszteletű könyvespolcokon az armilláris körül.

Ha szólalt, mintha a nyelv teremtésének lettünk volna tanúi s mindjárt utána a világeremtő Ige csudájának is: nagy volt a felidőzésben, elevenek s halak látományának felvonultatásában s a kavargás közepette mesterként megvetette sarkát, mint Apollóniusz, a Tíneai. Holmi vereslámpos házbán enyhülékény-fanyar, antoninusi bölcselkedésre vonult vissza egy körülpárnás sarokba, hol ékesen szólalkozott a maga-megtartotta erényről, bár a szimpozión tagjainak sohasem tilalmazta a jó, a megszentelő gyönyört; ám hiszdrádt, alszent Antoninuszok társaságában tudott zsványul bűnre csábítani és (mert ilyen volt: szinte féltelmetes kacagató, pokoli-kujon cimbor) — „móresre” tanította a tisztellett, míg gyönyörűségében vinnogyott.

A hozzáengedett kisdedekek határtalan szeretettel ölelte magához. Soha parancsokat nem osztogatott, nem oktatót senkit és főleg nem oktatót ki: beavatott vagy beofozott; s parancsszavak helyett a szeretet csudáit mivelte. Ha pedig olykor bájos gézengúzokra vagy titkon dhítózó csitrikre kellett lecsapnia s lehajlított rájuk a trágár dörgedelmek villámát, még a goromba szó is megszépült-megtisztult tőle, ő megragyogtatván, mint a kárbunkulust — oly nagy volt szóvarázslatának ereje. Mivel üdvöz anyanyelvünk oldott közegében lebegve élt és a megnevező szó hullámkőreit a teremtett világ mindenütt fejbőlöntve viszonzotta.

Zászlóbotlások, meghirdített programok, világópátpalánói púposok, hormánykomiték, praporscsikok-silbakok, tovább-már-nem-tökélyesíthető töltött állami-filozófiaiak soha nem támogatták. Ha holmi érdemrendek fennakadtak a tyúkszemén, ez a magas csúcsok felé haladó vándornál elkerülhetetlen; ilyenkor már olyan, mint a versenyló — mint a telek — mint a „bombázó” — a spekulánsokkal szemben nem kerül el sorsát.

Bölcsességét nem meglegházban fejlesztette ki rugyenként s nem öntögette gondosan, mint a szenge palántát; hanem úgy történt mindközönzésesen, hogy már a bölcsöben tudott minden tudhatót, csak még nem tudta, hogy tudja — miglen kemény hetven esztendő folyamán apránként felfedezte elméjének e herkulési virtusát s majd a csúcson, Seneca-

ták, mintsem a modern képmutatók gondolnák. (Dante, Sziénai Szent Katalin, Jacopone da Todi, Szent Domonkos, Manzoni.)

Azt javaslom, hogy vessünk véget a legendának, a hősködének, a búsmagyarkodásnak, az ábrándozásnak. Hagyjuk abba a következő mondásokat: „Kelet és Nyugat kapujában őrt állunk. — A Dunamedence köhéziós ereje. — Ránk tekint az egész világ. — A magyarság megint megmutatta a világnak. — A kereszténység védőbástyája. — Nyugatot védelmeztük ezer esztendőt. — Magyar őserő. — A Kárpátok medencéje. — Államalkotó erőnk. — Dacolunk az egész világgal. — Ezeréves magyar bírcdalom. — A világ legjobb katonája. — A magyar tragédia megrázta az egész világot” — és sok más hasonlót; igazán itt az ideje, hogy kijozanodjunk. Most röviden bemutatam, hogy mit értünk el, mint a kereszténység védőbástyája. A többi népek nem voltak bástya, állandóan harcoltak a pápaság politikai hatalma ellen, mégis szereti őket a pápa. Ha megvizsgáljuk többi mondásainkat, ugyanezt kellene megállapítanunk. Kedves olvasóm, a világ nem tekint ránk. A világ főként filmszínésznőkre, base-ball-játékosokra és labdarúgó-mérkőzésekre tekint. A magyar tragédia nem rázza meg a világot. Ezt a világot nem rázza meg semmi. Főként azt várja tőlünk, hogy egyszer, ha lehet, kiváló minőségű, sértetlen marhabőrt szállítsunk Londonba. Mert ha a marhabőrön nincs a vasvillának nyoma, ebből sok minden kiderül. Elsősorban az, hogy szabad emberek földjéről származik, nem a heloták országából, ahol a csenevész, elnyomott, elbutított cselédek semmibe veszik uraiknak vagy az államnak a javait. És ez az igazi dicsőség.

KÖLTÉSZETNEK KŐRISFÁJA

ként körültekintve, már azt is tudta, hogy mindez nem segít.

Az ilyenfajta egyetemesség mellett a politika filozófiai zsinatolása, világnézetesdije persze szánalmas gögicsellésnek hat. Csak természetes tehát, hogy soha semmiféle tömörülés vagy párt nem szabadalmazta és zászlójára nem tűzte azon egyszerű oknál fogva, amiért a lombikban pezsező buborékparányok nem tartalmazhatják a lombikot és a hegy gyomrában élő törpék nem vehetik szemügyre a hegyóriást. Am a dolgok illetén törvényszerű állapota tudásába beletartozott; és a lombik a buborékfőzött, a hegy a törpéket — békésen türte-szemlélte gyomrában.

Rabbiátus volt ennenmagával. Gyakorta megtörtént, hogy hadseregeként bekerítette és tulajdon dárdaerejével — felnyársalta önmagát: skandalható sűrű vér fakadt e szűrt sebek helyén. A „panaszol-kodásban” túltett mesterén, járadhatatlanul perelt az Úrral, mind megújabb fehélyeket s utálatosságokat követelve; miglen hetvenedik éve felé, eleven sebként heverve nyoszolyáján, élete virágcsatához hasonló legáradóbb, legüdebb, babonázó-szép szerelmi vallomását foglalta kriptikus versekbe az Elveszett Naplóhoz, mely — aki ismeri a szülemlés, a fogantatás biomorfózisának barlangtörvényeit, tudja — bizonyval több-szebb az elkallódott eredetnél, bármint mondjon szerzője róla. Mely Két Könyvében megírta, hányféle alakban bujkált közöttünk s miféle képzelt hányattatásokon, háremre való megcsalattatásokon szúrta le eperleveles, milliomműszeres bölcsességét.

De bármi törékeny lombik volt, hogy is tagadhatta volna meg alkimista természetét? Mint a tűzelem, lobogott alatta a föld és szemén örök kandiság csillogott. Utálta a csali-pálcás udvari köklereket, lett-lyégen címük és rangkorságuk „Nagyemester”; de igen becsülte a hismestereket — a jó ötvösmitveket, a jó üveghutásokat, a jó cserépetőket, a jó pojjácdákat, a jó rikatóhat-röhögőket, a jó költőket — egyezőval mindeneiket, akik pátensüket Istentől kapták.

S mi minden zsémbelt, kavargott, szurkosodott és kristályosodott ebben az örökké nyughatatlan lombikban — mennyi mindent tudott tudva-tudatlan, mert tudnia adatott, az ismeretelméletől az elméletlen ismeretlenig, a memorábiáktól az ombúikáliáig, az ezertükrös hivalkodástól a „hiúságok hiúságig”, mennyi könyvekig megkacagató, „pense d'escalier” és követni-mulasztott életszabály! „Maga ő” sohasem szorult idézetáradatra, mindéig önmagából merített, önmaga raktársejti állományából. Oly korban, amikor maszattal ragacsolt szálmaggyufaszálat faanyagának adtak el, olyan volt ő, mint a költészet kőrifája, amelyben egy önfeldolgozó műbátorasztalos lelke lakozik.

A hetvenegyedik év nyergén haladva a századik esztendő vidoran kéhellő csúcsa felé — áldás kísérje útján. Látszó-postán a völgyből, szeretettel köszöntjük Füst Milánt.

Határ Győző

A gazdag félhomály festészete

— Czöbel Béla kiállítása Párisban —

A Saint Germain des Près templom árnyékában, a rue de l'Abbaye sarkán, az előkelő Zak Galériában rendezte meg idén is kiállítását Czöbel Béla, akit két város tart a maga festőjének: Páris és Budapest. Czöbel 1904-ben, huszonegy éves korában érkezett először a francia fővárosba, s csakhamar a „Fauve” csoport tagjai közé került. E fiatal tehetségekből álló gárdában, melynek nagy szerepe volt a francia pikúra század-eleji megújulásában, olyan fejtörőkre talált, mint Matisse, Vlaminck, Derain, Braque, vagy Dufy. 1905-ben Czöbel már kiállt, 1907-ben pedig önálló tárlatot rendez műveiből. Czöbel Béla a Párisba sereglő festők legjobbjaival egyesítő École de Paris méltó képviselője lett, s legnagyobb érdeme talán — miként a műkritikusok megjegyzik —, hogy rangját ma, 75 éves korában is híven őrizi. A február utolsó hetében megnyitott tárlat, amely a Zak Galéria két nagy földszinti termében, s emeleti helyiségeiben izelítőt ad a festő szinte valamennyi korszakából, alátámasztja ezt a véleményt. Czöbel kereső-kutató típus. Nem hanyatlott, mert szüntelenül gondot fordított arra, hogy új kifejezési formákat, mondanivalót és színhatást találjon. Ezért írhatta a Combat, hogy: „Czöbel művészete független az időtől”.

A szakértők mindenképp bársonyos színeit, lágy vonalvezetését, könnyed és mégis céltudatos kompozícióit dicsérik. „Gazdag félhomály” nevezik színeinek egységét, melynek alapját legtöbbször az okkerbarna és borvörös adja, ebből villannak ki szelíden az élénkebb színek.

A szerencsésen összeválogatott tárlatanyag arról is meggyőző, hogy Czöbel Béla alkotásaira nem hatott semmiféle művészeten kívüli irányzat; a programfestészet idegen tőle.

G. L.

Az önismeret regénye

A regény írója svájci, Max Frischnek hívják. Nevét az utóbbi hónapokban Dürrenmattéval együtt emlegetik. Németül ír, azt tartják róla, hogy a német irodalom nagy ígérete. Intellektuális író, könyve mottójául Kierkegaard egyik bonyolult tételét választja, mely az emberi önismeretre vonatkozik. Meggyőződése, hogy ma a bajok forrása az emberiség önismeretlenség hiánya. Egyébként Frischnek eddig csak néhány novelláját ismerte és értékelte az intellektuális olvasókörzség. E regény, „Nem vagyok Stiller”, most a szalonok kedvelt beszédtemája lett.

Ki ez a Stiller? Alapjában véve jelentéktelen és „félénk” svájci fiatalember, akit egy furcsa szerelem, majd lehetetlen házassága az érdeklődés reflektorjébe lőh. Mesterségére nézve szobrász, amilyen még az olyan „kisvárosban” is, mint Zürich, tucatjával lesi a kantonális és városi hatalmasságok, meg a nagyiparos műértők kegyes megrendeléseit. Miként a két háború közt felnőtt, nem egy helvét értelmiségi ifjú, Stiller is kommunista. Pontosabban: nem fasiszta (a kettő közt óriási a különbség, az író ezt részletesen kifejti!). Vagyis hisz az emberi szabadságban és romantikusan rajong a függetlenségért. Kommunizmusa külsőleg annyiból áll, hogy műtermének falára akasztja Sztalin fényképeinek olcsó nyomtatát, a könyvei közt pedig ott lapul a Kommunista Kiáltvány és a Töke. Ez utóbbi nagyrészt felvágatlanul. A spanyol háború kitörésekor Stiller úgy érzi, hitet kell tennie. Hirtelen elhatározással Spanyolországba utazik és a nemzetközi brigádba szegődik. A kommunistaik azonban nem bíznak benne. Nem alaptalanul. Egyszer a Tajo partját kell őriznie, ő azonban nem lő a csónakon közelgő falangistákra. Később azt hazudja, hogy az orosz puska rozsdás volt és csütörtököt mondott. A hazugság átlátszó, Stiller azonban olyan szánalmas figura, hogy a kommunistaik egyszerűen elkergetik. Zürichi barátai mítoszokszorával övezik keskeny homlokát. Stillerben az emberiség győzelmét látják az ideológia felett. A valóság ennél sokkal egyszerűbb és komiszabb: Stiller nem lőtt a fasisztákra, mert feltételezték, hogy a valóság felismerése az első seb érzékeny lelkiismeretén.

Másik sebe ennél jóval fájdalmasabb s valószínűleg élete végéig nem gyógyul be. A sebet Julika üti rajta, a felesége. A világszép, de „frigid” feleség apja svájci diplomata volt, anyja magyar arisztokrata. Különböző árván nőtt fel. Élete a tánc, érzelmét, szenvedélyeit valami furcsa exhibicionizmusban éli ki. Stiller őt választja párjának, mert valahoz mégis tartoznia kell. Nemcsak a feleségért, hanem elsősorban a félénkségeért választja őt. Ez a házasság eleve kudarcra van ítélve. A félénk fiatalember azonban ahelelyt, hogy egészséges következtéseket vonna le s még jó időben félreállna, esztendőig tartó, reménytelen harcba kezd. A maga

képére és kívánsága szerint akarja átalakítani Julika természetét, megnyerni egy szeretni nem tudó nő szerelmét. Aztán, amikor végre belátja, hogy minden hasztalan, hirtelen s „bejelentés nélkül távozik”.

Stiller hét évig van távol. Maccskát őriz Amerikában, dohányültetvényen robotol Mexikóban. De Julikáról és örült tervéről, hogy egyszer mégis megváltoztathatja, egyetlen pillanatig sem mond le. Ezért hamis amerikai utlevéllel visszatér Svájcba, a határon azonban felismerik és vizsgálati fogdába vetik. (Itt kezdődik a regény, az előzményeket Stillernek a börtönben írt füzetéből tudjuk meg.) Felesége, ki időközben meggyógyult, természetesen felismeri, amint ahogy öccse, barátai, egykori szeretőjének férje (mellesleg perének ügyésze s az események során egyetlen, őszinte barátja) is őt látják benne, Stillerrel. Ő azonban állhatatosan tagad: Nem vagyok Stiller!

Voltaképpen igaza van. Ő már valóban nem az a Stiller, aki hét évvel ezelőtt bejelentés nélkül távozott, eljutott az önismeret bizonyos fokára s az őt körülvevő hisz és nagyvilág hazugságainak, hipotéziseinek felismeréséig. A társadalom azonban rendet követel: Mikor Stiller bejelentés nélkül távozott, egy hely üresen maradt a világban. Ezt a helyet pedig be kell tölteni. Stillernek ismét Stillerre kell válnia. Akarata ellenére vállalnia kell a szerepét mindaddig, míg Julikát el nem ragadja a tudóvész, azt a Julikát, akinek természetét az újra „önmagába visszatér” Stiller szűkség szerint megint csak meg akarja változtatni.

Csak a történet részletesebb elemzése értheti meg velünk, hogy Stiller az író elgondolása szerint éppúgy szimbólum, mint a csónakos közelgő falangistákra. Később azt hazudja, hogy az orosz puska rozsdás volt és csütörtököt mondott. A hazugság átlátszó, Stiller azonban olyan szánalmas figura, hogy a kommunistaik egyszerűen elkergetik. Zürichi barátai mítoszokszorával övezik keskeny homlokát. Stillerben az emberiség győzelmét látják az ideológia felett. A valóság ennél sokkal egyszerűbb és komiszabb: Stiller nem lőtt a fasisztákra, mert feltételezték, hogy a valóság felismerése az első seb érzékeny lelkiismeretén.

Másik sebe ennél jóval fájdalmasabb s valószínűleg élete végéig nem gyógyul be. A sebet Julika üti rajta, a felesége. A világszép, de „frigid” feleség apja svájci diplomata volt, anyja magyar arisztokrata. Különböző árván nőtt fel. Élete a tánc, érzelmét, szenvedélyeit valami furcsa exhibicionizmusban éli ki. Stiller őt választja párjának, mert valahoz mégis tartoznia kell. Nemcsak a feleségért, hanem elsősorban a félénkségeért választja őt. Ez a házasság eleve kudarcra van ítélve. A félénk fiatalember azonban ahelelyt, hogy egészséges következtéseket vonna le s még jó időben félreállna, esztendőig tartó, reménytelen harcba kezd. A maga

Dénes Tibor

A Kovács Béla ügy

Nemrég, a Parasztszövetség „Vetés” című szaklapjában rövid hír jelent meg, mely szerint Kovács Béla, a Független Kisgazdapárt volt főtitkára nem lett nemzetgyűlési képviselő. Azóta a Magyar Nemzet közölte Kovács Béla levelet, amelyben azt írja, hogy elfogadja képviselőségét és szerepet kíván vállalni a politikai életben.

Kovács Bélával semmiféle kapcsolatban nem vagyok a forradalom óta. Igaz, hogy 1946-ban az ő javaslatára választott meg a Kisgazdapárt nagyválasztmányja, három társammal együtt, országos szervezőtitkárrá. Kovács Béla vezetésével kezdtünk dolgozni a párt megújításáért, amely kiterjedt az oda befurakodott sztalinistákkal szembeni ügynökök, valamint a demokratikus és szociális szükségességeket ellenző maradi, érdekkézfők felszámolására egyaránt. Célnak volt, hogy a magyar nép demokratikus választásából szerzett jogunk alapján, a Kisgazdapárt politikai súlyát megnöveljük. Munkánkat az 1947-es események és letartóztatásunk akadályozta meg.

Igaz az is, hogy a forradalom alatt hosszabb időt töltöttem együtt Kovács Bélával. (Ezt tudják a rendszer mindent tudói örei is.) Bár az addig eltelt tíz esztendőnt másutt és részben más körülmények között töltöttük, a legtöbb kérdésben, közös paraszti sorsból származva, közös paraszti érdekeket képviselve, egyetértünk. Egy lényeges dologban tért el némileg véleményünk: a magyar mezőgazdaság szerkezetét illetően. Ennek tisztázására akkor nem volt alkalmas és elegendő idő.

Kovács Béla hosszú szovjetunióbeli fogvatartása után is gondosan őrizték. Az enyhülés időszakában és a forradalom óta mindent elkövettek a kommunistaik, hogy együttműködésre bírják. Az utóbbi időben különösen fontosnak tartották, hogy őt, mint a magyar parasztság egyik legnépszerűbb, szilárd magatartású politikusát, az egyéni parasztgazdálkodást felszámoló politikájuk szolgálatába állítsák.

A Kovács Béla nevében megjelent cikk a következő problémákat tartalmazza:

1. A Szovjetunióval való baráti kapcsolat helyreállítása: ennek szűkségességét minden józanul gondolkodó ember Magyarországon és az emigrációban látja. Ma odahaza, a magyar nép igazi képviselői közül sokan — köztük Kovács Béla is — kész a viszony megjavítására. De ezt nem lehet bármi áron. Moszkva feladata, hogy lehetőséget adjon a kibékülésre, a kölcsönösség alapján.

2. A kommunista párt vezető szerepe és a proletárdiktatúra: ezt legfeljebb tudomásul lehet venni, de elismerni nem. A Rákosi—Gerő-féle garnitúra végérvényesen kompromittálta ezt a pártot Magyarországon. Kádár János és társainak szégyenletes szereplése miatt a párt mai vezetői sem számíthatnak arra, hogy visszaszerezze a magyar nép bizalmát. Egy új alapokra helyezett és dogmatizmustól megtisztított kommunista párttal kétszázévesen dolgoznának együtt sokan odahaza.

3. Népfront — többpárt rendszer: az ország kormányzásának, a társadalmi igazságosság megvalósításának nem egyetlen módja a többpárt rendszer, ami ma odahaza keresztülvihetetlennek látszik. Helyette létrehozható olyan koalíciós tömegszervezet, amelyben a különféle társadalmi osztályok arányos képviselőket és súlyt kapnak.

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Hajadó, szociális és demokratikus szellemben működő törvényhozó és végrehajtó hatalmat létesítenek. Ilyenné a Népfront is kifejleszthető.

4. Kolhoz — egyéni parasztgazdálkodás: Kovács Béla, a mezőgazdálkodás szerkezetét illetően — az utóbbi évtized alatti tájékozódási lehetősége és töprengése folytán — a nagyüzemi gazdálkodást részesíti előnyben. A mai kolhozrendszerrel különböző, valami parasztszövetkezeti-részvénytársasági formát képzel. Kétségtelen, hogy a mai szétzórta parcellás, maradi mezőgazdasági-üzemszerkezetű parasztgazdaságok nem életképesek. Viszont mód van rá, hogy a nagyüzemi gazdálkodás az egyéni ösztönzés előnyeit jól egyesítő, szövetkezéssel átszított, versenyképes parasztgazdaságokat szervezzünk. Ez nemcsak a kolhozrendszerrel, de a „dán mintánál” is jobb lehet.

Ma odahaza a legvadabb kolhozítás folyik. A parasztság gerincét alkotó, szorgalmas, jól gazdálkodó emberek tömegét kényszerítik a közös gazdálkodásra. Hiába akarják Kovács Bélának, ennek a nagybeteg embernek nevét e cérra felhasználni, a magyar parasztot nem lehet becsapni. Másfajta nyilatkozatot várnak Kovács Bélától. Parasztságunk ellenállása, a kolhozon belül is, tovább tart egy elfogadható megegyezésig.

HALASZI JÓZSEF

a Kisgazdapárt volt országos szervezőtitkára és a forradalmi Parasztszövetség mezőgazdasági osztályvezetője.

Pontosabb könyvészeti utalásokat

Altalános és jogosult a panasz, hogy szétszóródik, elkallódik a magyarság és a magyar szellem az emigrációban. Nincs mindenkinek ereje, alkalmá és pénze arra, hogy szobáját, képeit és könyvtárát magyar versekkel, magyar hangokkal népesítse be, hogy fenntartsa a kapcsolatot hazájával, anyanyelvével. Rendkívül felelősségteljes feladat hárul tehát a magyar emigráns sajtóra.

Ehhez a feladatkörhöz tartozik a pontos könyvészeti utalás. Szerencsére akad ugyanis olyan menekült is, aki képes és hajlandó pénzt és időt áldozni arra, hogy könyveket, újságokat rendeljen, bár ez sokszor elég körülményes dolog; akad olyan menekült is, akinek könyvtára van, vagy megfordul olyan városban, ahol van magyar könyvtár és véletlenül eszébe jut, hogy ellenőrizzen egy utalást. Ilyenkor nagyon gyakran az derül ki, hogy az utalás pontatlan.

Odahaza a részletes utalás felesleges lett volna; emigrációban más a helyzet: Nyugaton megjelent magyar könyv kritikájának, folyóirat ismertetésének csak akkor van értelme, ha megadjuk a kiadó címét és a könyv árát is, hiszen a legtöbb városban sem magyar könyvtár, sem magyar könyvkereskedés nincsen. Igen bosszant tehát a sok hanyag, pontatlan hír, mellyel a magyar lapok megcsillagítják az emigráns szellemi élet gazdagságát, felkeltik az olvasó étvágját, de kést, villát már nem adnak kezébe.

Rendeteg példát lehetne idézni; csak hármát-négyet szeretnék felhozni, melyekkel az utóbbi napokban, néhány magyar újság gyors átlapozása közben, találkoztam:

1. Az Irodalmi Ujság január 1-i száma hírt ad arról, hogy megjelent végre magyarul is Gyilász Uj

osztálya. Több, nem dúsgazdag magyarról tudok, akik régen várják a magyar kiadást. De miért hiányzik a hírből a könyv ára?

2. Az Új Hungária január 2-i számának első oldalán egy igen érdekes cikk a forradalom egy „eddig teljesen ismeretlen fejezetéről” szól. A névtelen szerző beszámolóját egy brosúrára alapozza, mely „a berni Osteuropa Bibliothek sorozatában jelent meg”. Több utalás nincs, sem szerző neve, sem a kiadvány, sem a kiadó címe.

3. A Bécsi Magyar Híradó január 3-i számának 4. oldalán (Magyarok a világban) olvassuk: „Megjelent az „Eszmélet” (...) A füzetet Mészáros István szerkesztette.” Ennek a híradásnak ebben a formában pusztán teljesen meddő étvágygerjesztő szerepe van (Tantalusz — az olvasó), hiszen elképzelhetetlen, hogy az olvasók nagy része személyesen ismerné Mészáros Istvánt, vagy legalább is címét. Ilymódon sem az új folyóiratnak nem csinálunk propagandát, sem az esetleg érdeklődő olvasónak nem teszünk szolgálatot.

4. A Látóhatár karácsonyi számában, a 69—71. lapon Horváth Béla „észrevételét” közli: „Ingerült fiataloknak néhány tanács a rimről.” Az olvasó a maga részéről két dolgot „vesz észre”: a) hogy a cikk tónusa teljesen értéktelenség (de ez még hagyján, ez nem ránk tartozik); b) hogy a 71. lapon található lábjegyzet helytelen. Horváth János könyvének a címe nem: „A magyar rim” — Horváth Jánosnak ilyen könyve nincsen —, hanem „Rendszerez magyar verstan” (Akadémiai Kiadó, 1951). A cikkíró által említett József Attila rímét (elidőszelid őz) Horváth János nem idézi Vargha Gyula rímét: idéz viszont egy hasonló rímét a következő, 185. lapon Kozma Andor „Magyar Symphoniák” kötetéből (városi gőz-itt elidőz). A lábjegyzet ilymódon teljesen használhatatlan és csak megtéveszti az olvasót.

E megjegyzésekkel nem a szószálhasogatás nemes sportját kívánom üzni; a hanyagság és pontatlanság szóban és írásban úgy terjed, mint valami ragályos betegség. Kötelességünk szólni róla. Küzdenünk kell ellene, ha tiszteltetlenséggel magunk és embertársaink iránt és nem csupán mások elhápráztatása végett irunk. Most csak néhány példát ragadtam ki, de ha kell, órákon belül szállítok több hasábra való mennyiséget.

Kibédi Varga Aron

A herceg és a prókátor

Sajnálkozva és bevallom, némi megütközéssel olvastam egy különben kitűnő, színes tollú munkatársunknak, Örvényes Andrásnak „A herceg és a prókátor” című tudósításában feleslegesen bántó megjegyzéseket Esterházy Pálról. Azt írja tudósítójuk, hogy Esterházyt azért ítéltek el, mert „imitt-amott elrejtett némi idegen pénzt” és hogy „igaz, hogy ezért a földkeresség sok országában büntetés jár” stb. Viszont meg sem említi Esterházyról, hogy a világszerte feltűnő és felzúdulást keltett Mindszenty-perben ítéltek el s a valutágyggyel egy állítólagos összeesküvés vádját igyekeztek megtámasztani.

Esterházy Pálról egykori fogolytársai, beleértve az Irodalmi Ujság szerkesztőségének több tagját és e sorok íróját is, úgy tudják, hogy igen önértékes és szerényen viselkedett a keserves nyolc év alatt, amelyet az ávo fogságában kellett eltöltenie s én úgy hallottam, hogy előbb is kiszabadulhattott volna, hogyha egy neki ajánlott alkura rááll. Erre, azt hiszem, gondolni kellene, még ha csak futólagosan is említik nevét valamilyen jelentéktelen napi esemény kapcsán.

D. Gy. (Köln)

UJDONSÁG!

AZ IRODALMI UJSÁG 1957 és 1958-ban megjelent példányai egybekötve, kemény vászonkötésben megrendelhetők a vételár egyidejű beküldése mellett, kizárólag kiadóhivatalunknál. A portó-költséggel együtt Angliában £ 2.10.0, más országokban U.S. 7.— dollárnak megfelelő összeg. AJÁNDEKOZZA MEG BARÁTAIT! Megrendelését küldje be mielőbb, mert a készlet korlátozott.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent Márai Sándor „Napló, 1945-1957” c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953—1956) Az „Irlóladás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar szépirodalmi és szak-könyvek, emigrációs és magyarországi kiadványok, hatalmas választék, olcsó árak. Kérje árjegyzékünket!

PANNONIA BOOKS
412 A. College Street,
Toronto, Ont. Canada.

EGY BUKOTT DON JUAN

Montherlant-t, a regényíró-t valamennyien ismerjük. Agglegények-jét Illyés Gyula fordította, Jeunes filles-jét meg Radnóti Miklós. A moralistára és politikai gondolkodóra (bár az apolitikai jelző alighanem inkább helyénvaló lenne) Németh László egy tájékozódást és példát kereső glosszája hívta fel a figyelmet. Az írónikus és keserű stílusát egy bevezetőjében Illés Endre igyekezett közelebb hozni a magyar olvasóhoz, mondatainak fölényes villogásával talán még a bemutatandót is felülmúlva. A színpadi szerzőről azonban csak elszórt híreink voltak, utalásokból vagy újságcikkekéből próbáltunk következtetni az akkoriban élete derekán járó író pályafutására. Ha Montherlant színműveinek a Pléiade nemes rangot biztosító sorozatában megjelent kötetét forgatjuk, elsőként egy szinte még gyerekfővel írt drámával, az eddig kiadatlan Exil-lel találkozunk. Aztán majd három évtizedes kitérés következik a regény és a lírai hangú, alig leplezetten önéletrajzi történetek tájaira, s legfeljebb csak elvétett drámai tervek, félbemaradt kísérletek jelzik a későbbi hivatást. A visszatérés diadalmas, 1942-ben a Reine morte-jával egyenesen a Comédie-Française deszkáira állt be. Azóta színpadi műveken kívül nem is publikált mást, nem számítva egy íróasztalióban heverő régi regénytüredéket, fanyar, kiábrándult aforizmáit, no meg nagyszámú elő- és utószavát, melyekben darabjait védi és magyarázza az értetlen közönség s a még értetlenebb kritikuskor ellenében. A „Halott királynő”-t egymásután követi a Fils de personne és a Demain il fera jour egymást kiegészítő története, a Barrault színrevitt Malatesta, a keresztényi ihletű Maitre de Santiago, a kényes témájú, de valójában igen emelkedett Ville dont le Prince est un enfant. 1954-ben, a Port-Royal apácáiról írt drámája után bejelentette visszavonulását, s hűséges fegyverhordozói már holmi racine-i elhallgatást emlegettek. Am egy meglehetősen gyenge vígjáték után az idej évadban újra jelentkezett: Don Juan-ját Jouveit hajdani híres színháza, az Athénée tűzte műsorra.

Tirso de Molina, Molière, Mozart, Puskin, Byron, Kierkegaard, Lenau, Milosz, Camus — s ki győzné még sorolni a neveket, festmények, zeneműveket, tudományos értekezéseket — után nehéz az európai népek egyik nagy mítoszát újra megfogalmazni. Montherlant vállalkozása, valljuk be, eredeti és mehökkentő. Don Juan-ját, a sevillai csábító nem kevesebb, mint hatvanhat éves. Hűséges Leporellója helyett fattyúja, az ifjú és vonzó Don Felipe Alcazer kíséri. Dona Ana, az erényes, hideg Dona Ana itt üde kislányka, aki korántsem elvesztett ártatlanságán sikong, hanem még hálás is a csábítónak, hogy a tiltott örömmel megismertette. Elvira, a hűtlenül elhagyott és jogait követelő kedves most egy már két férjét elnyűtt özvegy. A kormányzó, Don Ulloa, kedélyes papucsérj, aki csak felesége parancsára hajlandó kardot rántani a családi hírnév meggyalázójára. S a kövendég, — nos, az meg nem egyéb, mint a karneválra készülő mesteremberek tréfája, hamarjában összetakolt papírmásé-figura... Azonban ebben a burleszk szerepeltetésben maga a dráma, Don Juan drámája megmarad, ha éppen más hangsúlyjal is. A halála előtt álló hős végső erőfeszítéssel kapaszkodik az életbe, olcsó kis szerelmekkel beéri, csakhogy a gépezet, a vágy és a kaland mechanizmusa meg ne álljon. És az utolsó jelenetben — komédiából tragédiába váltva — Don Juan, fia és Dona Ana kérése ellenére, az őrszemekkel megtűzdelt, veszélyes Sevillába indul, hogy el ne szalaszton egy sánta és vaksi cselédjéért. Felölti alarcát, s az beletapad a képébe és a vég jele, egy halálfej tűnik át rajta...

Mi hát az értelme ennek a lát-szalag oly gúnyos paródiának, a köztudatban élő kép kihívó megcsúfolásának? Montherlant az eredeti, a történelmi Don Juan-hoz akart visszanyúlni, lehántani róla az ellentmondó egzézisek burkát, századok romantikus ékfényét. A démonoktól megszálott, az istengyalázó lázadó, a Fausttal és Hamlettel rokonított jelkép helyett a valódi, történelmi alakot színpadra vinni. A mítoszok racionalizálásának korát éljük, a század nem egy irodalmi műve követett már el hasonló szentségtörést.

Montherlant maró iróniával támad a különféle Don Juan értelmezéseket: az egyik jelenetben a Dupla Özvegy kíséretében megjelenik három pipogya férfiú, három tudós doktor, s nekilátnak a hős szellemi értékelésének: Hogy valójában nem egyszerű szoknyavadász, hanem az Abszolutum szomjazója, művész, aki soha nem tudja álmaival valóra váltani, pszichológusra méltó jelenség. Persze ez a racionalizáló szándék és legendarombolás csak afféle kegyes csalás, ne várjuk, hogy most végre egy realista Don Juan-t kapunk; Montherlant-nak egyébként is különleges érzéke van arra, hogy a köznapai értelemben vett valóság mellé célozzon.

Minden egyes alakjában van valami megfoghatatlan, valami bizonytalan. Higányszájként mozognak az érzelmek skáláján az ellentmondó véleletek között. Ferrante, az öreg spanyol király a legnemesebb és a leggonoszabb minden halandó közül, Alvaro, a Maitre de Santiago fanatikus nemese a hit nevében áldozza fel lánya boldogságát, Malatesta meg a reneszánsz ember hisztériás szokellésével csapong a naiv hiszékenységgel és a gyilkossági tervek, az ágy és a gyóntatószék között. Nem más Don Juan sem: igazi déli, szeszélyes és kiszámíthatatlan sevillai, könnyedén gúnyolódó és patetikus, hitetlen és hívő, csak a mában élő s állandóan a halállal farkasszemet néző. A személyiség hullámlásának megfelelően váltakozik a darab hangulata is: a burleszk elemektől a tragédiáig terjed a skálája, a találkára váró szerelmes nyakába zúdított mosogatólétől az acra ráfagyó halálfejig. De ne feledjük, Molière is tragikomédiának címezte darabját, Mozart meg dramma giocoso-nak. És valójában mi is várhat egy megvénült Don Juan-ra? Késői házasság? — akkor nem Don Juan többé. A szenvedély szublimálása, hitté, transcendenciává nemesítése? — erről maga Montherlant mond le. Nem marad más, mint a komédia. Az ócska és régi póz gépies ismétlése, mely éppen mert hiábavaló már tragikus is. A montherlant-i pszichológia tudatosan vállalja ezt a „fluiditást”, sőt talán kissé túlságosan tudatosan is; bármennyire a széles skálájú, teljes embert akarja is bemutatni, shakespeare-i, nemeset és szennvetet görgető hőst nem tud teremteni. Sokat hadakozik a konvencionális színház ellen, mely, mint mondja, néhány alapvető és összefüggő tulajdonságból formálja alakjait; szerinte magát az életet kell tükrözni, az pedig véletlenül esik ellentéteken alapul. Don Juan magában a montherlant-i életfilozófiában gyakorolódik. Az „alternance”-ban, a mérlegelméletben: a világon egyaránt van hideg és meleg, fekete és fehér, jó és rossz, egyaránt jogos mindkettő, tehát nem érdemes választani közöttük, nem szabad egyikről sem lemondani. Mindent meg lehet érteni, vagy — s Montherlant talán gyakrabban mondja pesszimista hangulattal — mindent meg lehet vetni.

Ennek azonban dramaturgiai szempontból káros következményei is vannak. A szereplők ambivalens jellege, az érzelmek állandó hullámlása nem enged egyenes vonalú drámai mozgalmat, intrikát, bonyodalmat. A színpadi akció helyett egyre inkább az ellentmondó pszichológiai állapotok elemzése, a betétek, a jellegzetes maximák, az áriázás foglalja el. Hősei egy véget nem érő monológot zengenek; nem érezzük az alakok autonómítását, mintha tucatnyi Montherlant nézne ránk a színpadról.

Első darabjának a címe szimbolikus: Számkivetés. De akár a többi főlé is ezt írhatná: valamennyi montherlant-i hős száműzött és magános. Maga Don Juan is az: az igazi szerelemből kizárta, kielégületlenül egyetlen reménytelen küzdelmet folytat, hogy kis ringyókön, kancsal szolgálókon, elcsábított szűzeket át, a hajtóvadászaton és az érzéki birtoklásán át bele tudjon fonódni a világba, életének értelmet tudjon adni. Ugyanakkor azonban tudja, hogy az igazi feloldódást nem is kívánja talán. „Rettegek attól, hogy szeressenek!” — hangzik a tragikus vallomás az ajkáról. Mint valami lassan pusztító rákot hordják magukban önnönmaguk ítéletét ezek a hősök. A semmi, a nihil

leselkedik rájuk, s valamennyien ennek a búvkörében élnek. Hada-koznak ellene, s végül szenvedélyes odaadással belezuhannak. Öncsonkító mámorral áldozzák fel azt, ami számukra a legkedvesebb: Ferrante az örökösét, Georges, a Fils de personne szigorú és maradi apja a fia életét, Don Juan, a sorban az utolsó, meg saját magát, hiszen Sevillába már nem újabb nő, hanem a halál karjai közé tér meg. S a fluiditás-elméletnek, a jó és rossz egyenjóságának, a mérleg jelképnek itt van a kulcsa; nem is annyira a bölcs megértés-

ben, hanem a magányban, a csömörös kiábrándulásban, a semmi dőlőfős szerelmében. Egyben pedig ez az, ami az oly sokszor irodalmias, deklamáló, stagnáló montherlant-i színpadot mégis oly megindítóvá teszi, ezt a kortársait megvető, zárt, római fenségbe burkolódzó embert közelebb hozza. A magány tragikus poklai szánalmat keltenek. S emlékezzünk: a drámanak a célja ez.

A párisi közönség hűvösen fogadta a darabot. Egy hagyományos és belénkgyökeredezett mítosz kivégzéséhez mindig fanyar képpel

Viták a marxizmusról és egyéb szőrszálhasogatások

A kérdőjevet marxizmus címen a napokban jelent meg Pierre Fougeyrollas könyve, de máris érdekes vita bontakozik ki körötte a párisi értelmiségi körökben.

Fougeyrollas az ifjú bölcselő- és szociológus nemzedék egyik legvonzóbb egyénisége. A magyar forradalom után ismerkedtem meg vele. Pierre Hervé azóta megszünt revizionista folyóiratában, a „Nouvelles réformes”-ban olvastam egy tanulmányát a marxizmus szociológiáról, amely megütött friss hangjával, kritikái merészségével. Megüzentem neki, hogy szeretnék találkozni vele s néhány nap múlva már fel is keresett a szerkesztőségben. Kiderült, nem csekély örömmre, hogy cikkeim és könyveim révén valami részem nekem is volt annak a lelki folyamatnak megindításában, amely ezt az életkedvtől s tettvágytól duzzadó fiatalembert az ultrasztalinizmustól mai kritikai álláspontjához vezet.

Mert néhány évvel ezelőtt Fougeyrollas valóban még annak a garnitúrának tagja volt, amely Casanova-val és Kanapa-val mint főinkvizitorokkal az élen, valóságos szellemi terrort fejtett ki a pártközeli idealista megmondóskálból csatlakozó értelmiségiekkel szemben. Henri Lefebvre — akit tanítványai „a francia Lukács Györgynek” neveznek — mesélte, hogy senkitől sem reszketett annyira a pártban belül, mint épp az árgus szemű Fougeyrollas-tól, akinek figyelmét a legváratlanabb csomagolt eretnek célpontok sem kerültkék el.

A fiatal filozófus Franciaországban ama vidékéről származik — „Le Périgord” —, ahol a legzamatosabbban beszélik a franciát s legvidámabbban élnek az életet. Tízennyolc éves volt, amikor kitört a háború. 1942-ben lépett be a kommunista pártba, tulajdon bevallása szerint azért, mert Toulouse-ban (ahol egyetem tanulója volt) végezte a párt vezetése a legerőteljesebben az ellenállási mozgalmat.

„No meg kihalászta voltam én is, hittem a közeli világvégeben, a megváltó forradalomban” — mondja. A háború után, mint ifjú tanár, Bordeaux-ban vezetett szerepet játszott a propaganda irányításában. Duclos őt tekintette a párt egyik „intellektuális reményességének”.

Am a kételyek lassacskán benne is ébredezni kezdtek. A Rajk-ügy például nagyon nem tetszett neki. De távol történt, elhessegette kétélyeit. 1954-ben Lengyelországban járt; ott már észrevett holmi repedéseket a színlakon. S titokban elkezdett indexre tenni könyveket olvasni, többek között az enyémet is a népi demokráciáról. A Hruscsov-jelentés Sztalin büneiről meggyorsította lelkiismereti válságát; a magyar forradalom eldöntötte.

Új könyve voltaképp elméleti leszámolás a marxizmus szociológiával. A marxizmus lényege az a hittétel, mondja Fougeyrollas, amely szerint a kapitalizmus az embernek ember által történő kiszákmányolásának utolsó formája; s a kapitalizmus után szükségképp a szocializmusnak kell elkövetkeznie. Nos, Fougeyrollas szerint ez a jóslat hamisnak bizonyult. Persze, Sternberg és Burnhamra hivatkozva, ő is azt hiszi, hogy a kapitalizmus — legalább is 19-ik századi, szabadversenyen alapuló formájában —, ha nem is „halálra”, de alakváltozásra van ítélve; s hogy a fejlett ipari társadalmak az államkapitalizmus és technokrácia egyik-másik formája felé

haladnak. Ami pedig a szocializmusnak keleti változatait illeti, azok nem egyebek, mint a „pártapparátus ideológiai zsarnokságával” megterhelt bürokráciák.

„Az utóbbi évtizedek fejlődése — mondja Fougeyrollas — Burnham tétéleit igazolja. Engem csak az választja el Burnhamtól, hogy ő helyesli, szinte ünnepli a technokraták uralomrajutását; én pedig vegyes érzelmekkel fogadom.”

Fougeyrollas ugyanis azt hiszi, hogy a technokraták az ipari társadalmak (például Franciaország) racionalizálásában és korszerűsítésében fontos szerepet tölthetnek be; de vakhitük a szakértelem mindenhatóságában, a megvetés, amellyel a demokrácia, a szabadságjogok, a kisemberek érdekei iránt viseltetnek, — veszélyes túlkapásokhoz vezethet.

Ilyen vita Angliában elképzelhetetlen — mondta Ignotus Pál, akit elcsábítottam a „Cercle Culture et Politique”-ban a Fougeyrollas könyvéről rendezett vitaestére. „Angliában, mondta, ugyanez a közönség az atomfegyverek alkalmazása ellen vagy a német kérdés ilyen-olyan megoldása mellett szóló érveket tárgyalná meg.”

Bizonyos, hogy Ignotus itt a francia és angol civilizáció egyik legjellegzetesebb — és legrégebb — különbségére mutatott rá. A franciákat az elvek mindig jobban érdekelték, mint a valóság kézzelfogható problémái s emellett ma is kitartanak. Így például a háború utáni első tizenkét esztendőben a szellem emberei itt arról vitakoztak, néha késhegyre menő szenvedélyességgel, Sartre nyomán, hogy: „s'engager ou non”, azaz beállni, belépni, tevékenyen résztvenni, igen-e vagy sem? Mi méltóbb a szellem emberéhez, az írástudóhoz: pártosnak lenni vagy pártokon felülinek?

Gyönyörű hitviták folytak itt, meddőségükben is káprázatos szócsaták, de közben a szakpolitikusok politikáztak és a „haladó” elemek Angliában (legalább is úgy képzeltem) a lakásépítési program kibővítéséért küzdöttek.

De talán ép most tartunk valamiféle fordulatnál e téren Franciaországban. Az ifjúság újra felfedezi a goethei igazságot: Szürke minden elmélet...; az amerikai „efficiency” itt is tért hódít; s a baloldali bomlásnak egyik főoka épp az, hogy üresen kongó eszmék helyett konkrét programok iránt nőtt meg a kereslet.

Három felszólaló vállalkozott a Musée Social termét zsúfolásig megtöltött ifjú közönség előtt Fougeyrollas tétéleinek megbírálására, a baloldali „intelligencia” három jellegzetes figurája:

Daniel Guérin: nagypolgár, történettudós és anarchista. Néhány évvel ezelőtt kitért könyvet írt a nagy francia forradalom osztályharcairól, amelyeket az akkori „szélsőbaloldal” szemszögéből ítélte meg. A 19-ik századi carbonárok örököse, szalonforradalmár, akinek lankadatlanul buzgó optimizmusában van valami ellenállhatatlanul megragadó. Ő főleg azt hányja Fougeyrollas szemére, hogy könyvében a marxizmust egyoldalúan, mint „tekintélyvet”, parancsoló rendszert bírálja s figyelmen kívül hagyja a Marx műveiben érezhető anarchisztikus, néprajmi tendenciákat: az állam elhalásának gondolatát, a szakszervezetek mozgá-

* Fougeyrollas az amerikai marxistának „Managerial revolution” című, 1941-ben kiadott könyvére céloz.

asszisztálunk; szinte csoda, hogy Gide Oedipe-jének, ennek a pátozsból iróniába játszó műnek a minap sikere volt Vilar népszínházában, a T. N. P.-ben. Megszoktuk már a romantikus Don Juan-t, az utolsó erejével nem-et kiáltó lázadót. Montherlant-é azonban túlságosan ambivalens, érzelmi hullámlásában nehezen követhető, értelmezésében zavarbahozó volt a néző számára. Ha meg csak a komédiára figyeltünk, humorát néha erőltetettnek, csikorgónak találhattuk: itt Brasseur fenséges ripackodása sem segített. Így hát Montherlant Don Juan-ját visszatért a könyvdrámák közé; átadta helyét Deval szellemes, de sekély bulvár-darabjának.

Albert Pál

mi jelentőségének felismerését stb. Guérin szerint a szocializmus megújulása „alulról” következik majd be, mert a munkásmozgalom a kommunista parancsuralkak tápasztalatain okulva, egyre inkább az állam bürokrácia kikapcsolásáért, a munkás önkormányzatért veti majd latba energiáit. Guérin a tisztavirágéletű magyar munkás-tanácsokban is e megújulás előjelét látja. Szerinte minden út az anarchizmus felé vezet.

Maximilien Rubel, a marxológus. Húsz év óta böngészi Marx összes kiadott és kiadatlan írásait. Könyve az „ifjú Marx szellemi fejlődéséről” nélkülözhetetlen forrásmunka. Marx gondolkodásának etikai, humanista összetevőit hangsúlyozza benne. Ő azért bírálja Fougeyrollas-t, mert a marxizmust mint valami szabatosan körülírható elméletet taglalja.

„Marxizmus nincs, csak marxizmusok vannak — mondja —, pedig köztudomású, hogy Marx maga sose volt marxista. Zseniális, ellenmondásokkal teli, tévelygéseiben is termékeny elme volt. Óriási érdemes vitaközönség. De a marxizmusról, ami nincs és sose volt?”

Goldman következik soron. Ez a román származású filozófus, aki nemrég adta ki ezeroldalas könyvét „Rejtett isten” címmel a jansenizmusról, szenvedélyes tisztelője Lukács Györgynek. A magyar filozófusnak egy, a húszas években német nyelven megjelent „Történelem és osztálytudat” című könyvét úgy idézi, mint a szentírás; szerinte a 20-ik században senki sem írt okosabbat és mélyebbet. A hajdani Lukácshoz képest (akit pedig a későbbi Lukács megtagadott s még a mai Lukács sem rehabilitált) Heidegger dilettáns, Toynbee obskurantista, Merleau-Ponty plagizátor. Goldman szerzőnknek is azt vetette szemére, hogy a „könyvből részt választotta”, amikor marxizmus címen voltaképp a moszkvai, vulgárizált marxizmust, a „leninizmust-sztalinizmust” bírálta, ahelyett, hogy a marxizmusnak magasabbrendű, előkelőbb, finomabb, lukácsai változatait vette volna szemügyre.

„Fougeyrollas — mondta Goldman a mindentudó skolasztikus fölényével — jobban tette volna, ha előbb néhány évtizedet a marxizmus különböző ágazatainak s a jelenkor társadalmi viszonyainak tanulmányozására szentel s csak a tárgy teljes ismeretében írja meg könyvét.”

Fougeyrollas mosolyogva fogadta a megrovást, kijelentvén, hogy elolvassa majd a Goldman ajánlotta könyvet, elsősorban a „Történelem és osztálytudat” címűt; de fenntartotta lesújtó véleményét a marxista skolasztikáról, „mint olyanról”.

„Azt hittem, a marxizmus filozófia — mondotta —, most látom, hogy csak árnyéka annak. Hatása nem felszabadító, hanem, ellenkezőleg, elnyomó, visszatartó. Válszai nem kielégítőek. Itt az idő, hogy újra fogalmazzuk kérdéseinket, meghallgassuk lelkiismeretünket, a tudományt, a hatalmasságokat, a társadalmat.”

„Könyvemben, hangsúlyozta, egy a fontos: az állásfoglalás a skolasztika minden válfaja ellen, hadüzenet a dogmatikának.”

S ez így is van. Ez a zömök, mokány, harsányszavú ember a bálványdöntögetők fajtájából való. „Beszéljenek a szőrszálhasogatók, amit csak akarnak; mi arra vállalkozunk, hogy helyreállítsuk elmélet és gyakorlat között azt az eleven kapcsolatot, amelyet a marxista ál-szintézis megszakított.”

Fejtő Ferenc

Az angyalt, akit az Úristen maga elé hivatott, Monikának hívták; kékszemű, fitos orrú, fiús arcú, de lányos termetű angyal volt, éles nyelvű, szemtelen, ám mégis jólnevelt és illemtudó. Megvárta, míg helyet kínáltak, majd kecsesen leült a legközelebbi báránnyelre, térdére könyökölt és arcát baltenyerébe támasztotta, mint a többi angyal, de jobbkezelével cigarettát után kotorászott bő, fehér köpenyében.

Fontos megbízást adok néked — szólt hozzá az Úr. — Holnap lerepülsz a földre.

Igen, Uram. A pontos cím? — Budapest, Lenin körút 26. II. emelet 4-es számú ajtó. Egy gyereket viszel Londonba. A gyerekek neve Geszti Péterke. 88, Ladbroke Grove, W. 11. — ez a londoni cím.

Az angyal alig észrevehetően elbiggyesztette keskeny ajkát.

Mi nem tetszik már megint? — kérdezte az Úr szigorúan, de nem barátságosan. — Monika, Monika — folytatta szeliden dorgáló hangon — te szivedben mindig ellenkezel. Néha magam sem tudom, miért fogadtalak az angyalok közé.

Mert mindig híven szolgálalak, Uram. Bármennyire ellenkeztem szívemben, a Te akaratodat teljesítettem, miképpen a földön, azonképpen itt a mennyben is. Ezért, ha parancsolod, máris indulok és viszem azt a porontyot, ahová kívánod, akárhogy unom a gyerekeket. Náluk jobban csak a magyarokat unom — mondta az angyal és sóhajtott.

Tekints a földre, Monika — parancsolta az Úr.

Monika végigdőlte a báránnyelre és távcsövet formált tenyeréből. — Hovatovább már nem látunk le a földre a rakétáktól és szputnyikoktól — mondta bosszúsan. — Az emberek egyre inkább elszentelenednek. No végre.

Lenézett abba az irányba, amerre az Úr hatalmas ujjja mutatott: a Brit szigetekre; a Brit szigetek Londonnak városára, London városának kensingtoni kerületére, ott meg egy kis templom homályos belsejébe. Az oltár előtt Geszti Péter édesanyja térdelt, időformán más se látszott belőle, csak égszínkék fejkendője, mert arcát tenyerébe rejtve, hétrét görnyedve zokogott. Szikár, sárgásbőrű és égőszemű férfi állt mögötte, ám bajosan lehetett volna azt mondani, hogy imádkozott, mert oly hangosan és durván beszélt, miként templomban beszélni semmiképpen nem illendő.

Soha nem hittem én tebened, Úristen! — kiáltotta. — De most fordulhatok, se égen, se földön. — Hát mutasd meg nekem, hogy hatalmas vagy! Hozd el nekem a fiamat, repítsd át hozzám, aknákon és drótszövényeken, vé-

ebek feje felett! Akarom. Érted, Úristen? Tégy csodát, tedd azt, amit senki más nem tehet, csak te tehetsz meg, feltéve, ha egyáltalán létezel!

Milyen szemtelen! — gondolta az angyal megbotránkozva. — Pontosan olyan szemtelen és istentkísértő, mint... és most hirtelen rájött, hogy ismeri ezt a férfit... Egy háztetőn ismerkedtek meg, egy budapesti háztetőn, amikor őt magát még nem Angelica Monikának, hanem Monika Crispersnek hívták és foglalkozása sem angyal volt, hanem újságíró. Azon az éjszakán rakéták szórtak vörös fényt az égre, tankok égtek oly vad lánggal, mint a rőze és ő, Monika Crispers géppuskaropogás közepette kimászott a padláslyukon, hogy meginterjúvolja a háztetőn lövöldöző férfiakat, gyerekeket, mert a maga módján éppen olyan vakmerő és istentkísértő volt, mint amazok. A férfi akkor is az égnek emelte karját, hangját ugyanaz a dac és szenvedély fűtötte. Monika már nem emlékezett szavaira, csak a szenvedélyre, ami hangján átsütött, meg arra, hogy ő akkor kissé irigykedve azt gondolta: mindegy, igazságos, avagy esztelen ügyet szolgál-e ez a szenvedély — értelmet ad az életnek és ez a döntő. Talán egy hét múltán a férfi megjelent Monika szállójában, s nagyon izgatottan és hangosan követelte, hogy az újságíró nő vigyen magával valami Péterkét Londonba. Olyasmit magyarázott, hogy nekik menekülniök kell, de a gyerek magas lázzal fekszik, ők nem vihetik magukkal, hanem meleg kendőbe bugyoláltan el lehetne rejtteni Monika autójában. — Kötelessége megmenteni egy magyar család boldogságát — ordította nem a legjobb angolsággal és valóban nem a legjobb modorban —, ez a legkevesebb, amit elvárhatunk maguktól!

Monika udvariasan elhárította a tolokodást. Amit a férfi követelt — bármiféle ország jogrendjét tekintve —, törvénysértés volt. Nem kevesebbet kívánt Monikától, minthogy egy tekintélyes angol újságkiszern és a Brit Birodalom jóhírért tegye kockára egy fantasztikus és ugyanakkor unalmas kalanddal. Monika azt javasolta a botorváltan vadembernek: lépjen érintkezésbe a Nemzetközi Vöröskereszttel, mely az efajta ügyes-bajos dolgok eligazítására egyedül hivatott. Még a Vöröskereszt telefonszámát is felírta neki egy kitépelt noteszlapra. Amikor kifelé hajtott a félig rombadólt és még mindig fegyverroportól visszhangzó városból, mégsem volt egészen tiszta a lelkiismerete. Mintha ebben a furcsa városban egészen más mértékrendszer szerint mérték volna a részvétet, meg az erkölcsöt is, mint bárhol másutt a világon. Monika nem óhajtotta elcsajátítani

FALUDY ZSUZSA:

ezt a furcsa érték- és mértékrendszer, melynek már pusztán létezése is zavarta és idegesítette. Ugyanakkor furcsa szomorúságot érzett, amiért el kellett hagynia a várost, ahol a vad elkeseredés, a fehéren izzó gyűlölet és az esztelenül repeső remény igazibb értelmet adott az életnek, mint bárhol másutt a világon. Észébe jutott, hogy unatkozni fog, mihelyt hazatér. Már unatkozott, talán ezért engedte el a kormányt és adott oly vadul gázt, hogy kisvártatva a mennyországban ébredt fel. Az utóbbin egy cseppet sem csodálkozott. Feltétlenül a mennyországba kellett kerülnie, mert mindig betartotta az erkölcsi törvényeket, legalább is azokat, amiket ismert. Percnyi pontossággal meg-

jelent a szerkesztőségben és lelkiismeretesen diktálta a napi híreket, bár szíve szerint mindig nagy kalandok szentánúja szeretett volna lenni. Hűséges és gyengéd feleség volt, bárhogy megunta már szófukar és szüntelenül köhécselő férjét. Buzgón működött az Állatvédő Ligában, noha nem egészen értette, miért kell az egyik állatot védeni, amikor a másikat megeszik. Minden karácsonykor meghívta magához özvegy nagynénjeit, meg vénkisasszony barátait és elbeszélgetett velük, hogy mennyivel sűrűbb, avagy ritkább volt a kód az előző, meg az azt megelőző karácsonykor — pedig mennyivel szívesebben csavargott volna egy szép szemű, világó fogú fiúval Olaszország kék ege alatt! De bármint gondolt vagy érzett: a törvényt betartotta. És ennél többet Isten sem kíván a halandóktól. Ezért került hát az angyalok közé és ha őszintén meggondoljuk, ez sem volt túlságosan szórakoztató.

Nos, Monika — riasztotta fel Isten hangja —, érzed-e már, hogy segítened kell ezen a családon?

Igen, Uram. Te parancsolod. És tőled senki nem kérheti számon, hogy kin segítesz és miért.

Ez igaz — szólt az Úristen. — Ám ezúttal mégis érdekel véleményed. Őszinte véleményed, Monika.

Monika mélyet lélegzett, mint valamikor a vizsgán, amikor hosszabb feleletre készült. És ezt mondta:

M E N N Y B Ő L

Az első gondolat, ami eszembe ötlök, hogy, legalább látszólag, százszorta fontosabb ügyek várnak elintézésre. Kevés az angyal és sok a nyomorúság, Uram. Mutathatnék például délre, ahol az algériai menekültek egy falat ételért nyöszörögnek. Avagy keletre, arra a romániai fogolytáborra, ahol az örök szöges csizmákkal taposnak a foglyok hasán. Figyelmeltethetnék arra a szegény svéd asszonyra, aki évek óta hiába könyörög nekünk, hogy gyógyítsuk meg nyomorék gyermekét. De elismerem, hogy mindez csak látszatra fontosabb, mint annak a magyar családnak a bánata. Mert Te arra tanítottál minket, Uram, hogy nyomorúság és nyomorúság között nincsen különbség, hiszen a maga nyomorúságától minden ember egyazon mértékben szenved. Tehát nem a látszólagos fontosság felületes szempontja, ami miatt én megbízásom ellen lázadok. De ha már oly kegyes vagy, Uram és meghallgatásra érdemesítetd hitvány véleményemet, nos, akkor engedj, hogy legtitkosabb érzéseimet kimondjam: félek, mitem segíték ezeken az embereken, ha elviszem hozzájuk a gyereket. Persze — folytatta elgondolkodva — én főként a férfiről beszélek, mert az asszonyt nem ismerem. Dehát az asszonysors úgyis csak a

férj sorsának árnyéka. Ezeknek az embereknek most van egy igazi nagy bánatuk, egy szívettépő, fájdalmas szenvedélyük, ami napjuktól és álmuktól betölti. Te tudod legjobban, Uram, hogy az igazi nagy érzés mily ritka az emberek között. Ha ezt elveszük tőlük, mi marad nekik? Az, hogy minden hónapban kifizetik a frizider részletet és később talán vesznek részletre egy televíziót... A kertészkedés nemigen érdekli őket. Az a fajta ember, amilyen én is voltam, amíg ember voltam, még csak elpepecsel ilyesmivel haláláig. De ezek, abban a furcsa, vad és szerencsétlen országukban, hozzászórtak a nagy szenvedélyhez és a maró bánathoz. Félek, nagyon fognak unatkozni, ha elveszük tőlük a bánatukat. Dehát legyen meg a Te akaratod, Uram, most és mindörökkön örökké...

Legyen egyszer a Te akaratod az én akaratom — szólt az Úr elgondolkodva. — Ismét örömmel tapasztalom, hogy okos és jó vagy, Monika. Érzélgősség és gyávaság nélkül, okosan vagy jó, ami a leg-ritkább. Vizsgáld meg tehát az ügyet a helyszínen és dönts belátásod szerint.

Az angyal valami olyasfélét akart mondani, hogy ő értelmetlen e nagy bizalomra és a felelősséget is túlságosan súlyosnak érzi, ám

ANDRÁS SÁNDOR versei:

Óda egy madárijesztőhöz

Azon a délután kivonultunk a kukoricaföldre és vonulhattunk volna 500 évvel azelőtt is kukoricabajszot lopni csupasz arcunkra bajsznak és vonulhattunk volna 50 évvel azelőtt is cigarettapótlónak lopni kukoricabajszot lopni mert arrafelé a lány megbecstelentése után egyenest a kukorica megbecstelentése számított főbűnnek az öregek szemében akik a lányok szüzességéért pedig ölni is tudtak. s az ég lészta volt mint a tenyerem csak itt-ott egy-egy szürke folt s a Nap nagyon is olyan volt olyan sárga zsíros és kerek mint a palacsinta amit nagyanyám sütött és a jaj-repedt földből úgy tódult fel a forróság hogy mint a válligéző fűben gázoltunk előre benne.

Marci a paprikaföld közepén állt és rárikkantoltunk de ő csak vigyorgott mert beszélőket nem dugtak a szájába csak tavalyi szalmát és két karját szétárva tartotta mint egy vidám Krisztus és odarohantunk és körültáncoltuk és elmondtuk hova megyünk s nekem aki már akkor is tudtam madárijesztőtől beszélni

ALBERTO MORAVIA:

A TITOK

I.

Titkokról ezután szó se essék! Volt nekem is titkom — mégpedig olyanfajta, ami ránehezedik az ember lelkiismeretére, mint a lidércnyomás.

Teherautó-sofőr vagyok. Egy derűs tavaszi reggel — éppen andezitet szállítottam Rómába egy Campagnano melletti kőbányából — elgázoltam egy motorkerékpárost. Éppen a 25-ös kilométerkönel, az öreg Via Cassián. Nem állítom, hogy ő volt a hibás. Szabálytalanul hajtottam, mert épp megelőztem egy kocsit, mégpedig sebesen, a motoros meg szabályosan közeledett, mégpedig lassan. A teherautó úgy elkapta, hogy csak valami feketét láttam, amint a kék levegőbe lódul, azután lehuppan és mozdulatlanul, feketén elterül a lágy, fehér százszorszépek között. A motorbicikli az út túlsó oldalán hevert; felfordult, mint valami döglött bogár.

Leszegtem fejemet és keményen a gázpedálra léptem, mint a szélvész repültem Rómáig és a telepen leraktam az andezitet.

Másnap hír jelent meg az újságokban: X. Y. negyvenhárom éves napszámost, akit felesége és több gyereke sirat, a Via Cassián, a 25-ös kilométerkönel ismeretlen vezető elütötte. A napszámos azonnal szörnyethalt. A gázoló gyáván elmenekült a tett színhelyéről. Gyáván. Pontosan ez állt az újságban. Ezen a rövid szócskán kívül, ami szinte lyukat égetett az agyamba, csak négy sor számolt be az eseményről, hiszen csupán egyetlen ember halt meg.

A következő napokban képtelen voltam bármi másra gondolni. Jól tudom, csak egyszerű teherautó-sofőr vagyok, de ki állítaná, hogy teherautó-sofőröknek nincs lelkiismeretük? A teherautó-sofőr hosszú órákon át rágódik a maga dolgán, hol a volánja mellett, hol a teherautó priccsén. És ha, mint az én esetemben, nincs rendben a szénája, a tűnődés bizony kegyetlen lehet.

Különösen egy részlet rágta a májamat. Sehogyse értettem, miért nem álltam meg, miért nem próbáltam annak a szerencsétlen pasasnak segíteni. Újra meg újra átéltem a jelenetet. Szemmel megint felmértem a távolságot, mielőtt megelőztem a kocsit, ismét éreztem, amint a lábam súlyosan ránehezedik a gázpedálra. Láttam, amint a pasas a levegőbe repül, épp a szélvédőm előtt... De ekkor mindig szándékosan félrevezetem, mint a moziban és azt gondoltam: „Most tiporj a fékre, ugorj ki, rohanj a mezőre, kapd fel, fektesd a kocsiba és száguldj vele a Santo Spirito kórházba...”

Megint álmodozol, szegény bolond! Mert nem fékeztem, nem álltam meg, hanem továbbrohantam leszegett fejjel, mint a bika, ha valakit kibeleztek. Hogy a tárgyra térjek: minél többet járt eszemben az a kurta másodperc, amikor gázt adtam, ahelyett, hogy fékeztem volna, annál kevésbé értettem magam. Gyávaság — bizony, ez a szó telibe talált. De miképp lehet, hogy egy fickó, aki mégis legény a talpán, vagy legalább így képzelem, hirtelenében, egyik pillá-

natról a másikra meggyávul? Ezt a bókát nem tudtam lenyelni. Pedig hideg, kétségtelen tényekkel álltam szemben: a napszámos valóban meghalt és az a másodperc-törödédek, amikor fékezhettem volna, elmúlt, egyre távolabbra tűnt a múlt ködében és soha senki nem hozhatja többé vissza. Már nem az a Gino voltam, aki megelőzte azt a kocsit, hanem egy másik Gino, aki embert ölt és azután elmenekült.

Éjszakánként álmatlanul hánykolódtam. Mogorva lettem, szótlan. Lassanként mindenki elmaradozott mellőlem a telepen még munkaidő után is; hisz senkinek nincs kedve ünneprontóval tölteni idejét. Így azután úgy hordoztam titkomat, mint valami lopott gyémántot, amit senkire sem bízhat, sehová el nem rejtget az ember.

Idővel mégis egyre ritkábban gondoltam az ügyre, sőt bátran elmondhatom, végül már eszembe se jutott. De a titok mélyen belémrágta magát, szorongatta a lelkiismeretemet és elszívta életörömemet. Gyakran gondoltam, jobban érezném magam, ha valakinek elmondhatnám. Nem mintha igazolást kerestem volna — tudtam, megbocsáthatatlan, amit tettem —, de ha valakinek elmondhatom, átháríthatom rá a teher egy részét, talán segíti hordozni. De kit avathatnék be? Barátjaimat a telepen? Elég a gondjuk enélkül is. A családomat? Családom nincs, leleccyereke voltam. Menyasszonyomat? Ez lenne a legjobb, hiszen mindenki tudja, a nők megértők és résztvevők, ha szükség van rá, de sajnos, nincs menyasszonyom se.

2.

Májusban, valamelyik vasárnap sétára indultam a városkapun kívül egy lánnyal. Nemrégiben akadtam össze vele, amikor egy barátnőjével felszedtem a kocsira. Megadta a nevét és címét, azután néhányzor

találkoztunk. Jól éreztük magunkat egymás társaságában. Értésemre adta, hogy tetszem neki és szívesen fogadná udvarlásomat.

Irisnek hívták. Szobalánykodott egy gazdag nő házában, ahol sok volt a cseléd. Kedves, komoly tojásdad arccskája és nagy, szomorú, szürke szeme menten megfogott. Most, pont most, épp ilyen lányra volt szükségem. Először megittunk egy kávét a Kiállítás Csarnok terraszán, majd félénken, csendesen, kedvesen végre ráállt, hogy kiüljünk a rétre a Szent Pál Kapu közelében, ahonnan szép kilátás nyílik a Tiberisre és a folyó túlsó oldalán épült új lakóházakra. Zsebkendőt terített a fűre, hogy szoknyája be ne piszkolódjék, azután csendesen üldögélt, lábát maga alá húzta, kezét az ölében nyugtatta és szóltalanul szemlélte a nagy fehér épületeket a folyó túlsó partján.

A fű között tömördek százszorszépek nyílt és hirtelen eszembe jutott ama százszorszépmező szelíd fehérsége, ahol a halott feküdt, az én áldozatom, éppen egy hónappal ezelőtt. Nem tudom, mi ütött belém, de egyszerre csak nem bírtam a kényszerrel, hogy el ne mondjam titkomat ennek a lánynak. Ha elmondom, gondoltam, megszabadulok a mellemre nehezedező súlytól. Ez a lány nem abból a szeles, üresfejű fajtaból való, hogy ha rábízod titkodat, kínosabban érzed magadat, mint eddig és legszívesebben megrugdosnád magad, amiért elköpted. Kedves, megértő lány, biztosan beverte már fejét néhányszor az élet — és ha a szomorú két szeme igazat mond —, alaposan kijutott neki. Hogy megtörjem a jeget, odavetettem:

— Mire gondolsz, Iris?

Éppen felemelte a kezét, hogy ásitását leplezze. Bizonytalán fáradt.

— Semmire — felelte.

A Z A N G Y A L

az Úr, hatalmas kezének könnyed mozdulatával jelezte, hogy már elbocsátotta őt. Monika sóhajtozva készülődtött a nehéz útra. Szürke selyemruhát öltött és világosszürke trottör-szárnyakat — ha ezeket a földön összekapcsolta nyaka körül, olyanformán hatottak, mint valami műanyagból készült, szőrmentánzatú kabátka. Az ég kék selyméből kiháasított egy háromszögletű kendőt arra az esetre, ha szeles idők járnának Budapesten és vállára akasztotta tarsolyát, melyet még a földről hozott magával. Indulhatott. Óvatosan a báránnyel szélre tipeggett, majd öngyilkos mozdulattal belevetette magát a végtelen űrbe. Ezek voltak angyaléletének legkedvesebb pillanatai. Maga a repülés tulajdonképpen fárasztotta. De amikor a föld terébe került és már repülnie sem kellett, mert a szelek lágy szárnyai vitték, fáradtan és lustán elengedte magát a puha légben s végiggondolta legközelebbi teendőit. Nem felelte a szabályt: angyal csak úgy járhat a földön, mintha ember volna, tehát már érkezésekor is köteles kerülni a feltűnést. Monika ezért Hegyeshalom környékén landolt, kora hajnalban egy kis erdei tisztáson, gondosan rendbeszedte ruházatát, majd elgyalogolt az állomáshoz vivő autóbushoz és a

restiben bevárta az Arlberg-expresszt. Tarsolyában szerencsére maradt egy huszonöt fontos traveleer-csekk és magyar vizuma is érvényes volt még.

Szórakozott nézte a vonat-ablak előtt elfutó szőlődombos, kissé franciás tájat s közben arra gondolt, hogy huszonöt font bizony édeskevés egy idegen városban, tehát lehetőleg gyorsan

vissza kell kerülnie a mennyországba. Az angyal még nem fejeztette el ugyanis, mily iszonyúan kínos bonyodalmakat okozhat a földön megfelelő összegű készpénz hiánya. Ezért úgy döntött: nem is megy szállodába, hanem a Keleti pályaudvarról egyenesen a megadott címre siet.

elmutogatta hogy neki is hozunk unalom füstölni cigarettát és a paprikák nyögtek a talpunk alatt.

És ekkor történt hogy valahol távol megrepedt az ég s egy madár szállt ki belőle és „Röpcsi!” kiáltottunk „Nézzed röpcsi!” s az közeledett mint apám keze pofonkor komótosan kiszámíthatóan de meneküléshez mégse adva merszet és az közeledett és Marci lóbálta karjait amelyektől még a régi sasok is ijedeztek de az csak közeledett és Marci dühös lett de az rá se ríttentett és Marci tombolt hogyan jöhet valaki az égből aki nem fél tőle de az már akkora volt mint egyetlen madár sem és vijjogott mint akit meglöttek és bezuhant a szomszéd kukoricaföldre s a madárijesztő berezelt.

Napok tejéből...

Napok tejéből csodaiszű emléket köpül az idő a nyár felhőim odaúzi ahol a bánat jüve nő

s én elhagyom most azt a rétet meztlen vággyal ballagok és az esti szelekből tépek bánat-gyászolni szalagot

kezemen vízsepp gömbje duzzad benne szikrázik a világ s felettem hűsen ringatóznak a fehér csillag-organák

Nem engedtem, hogy válasza elbátortalanítson, gyorsan folytattam.

— Tudod, nagyon kedvellek, Iris. Ezért úgy érzem, semmit sem szabad elhallgatnom előtted. Mindent tudnod kell rólam. Szeretnék egy titkot elmondani neked.

Iris tovább bámulta a fehér épületeket a folyó túlsó partján, közben ujjai az állán nőtt kis piros dudort, egy apró tavaszi pattanást, babráltak.

— Micsoda titkot? — kérdezte.

— Megölttem egy embert — nyögtem ki nagynehezen.

Nem mozdult, de tovább nyomorgatta az állát. Azután megrázkódott, mintha csak most érné meg, mit mondtam.

— Megöltél egy embert? És ezt csak így mondod?

— Hát hogy a fenébe mondanám?

Nem válaszolt. Körbejártatta szemét a földön, mintha kutatna valamit.

— Értsük meg egymást — magyaráztam —, nem szándékosan öltem meg.

Végre megtalálta, amit keresett: kihúzott egy fűszálat, szájába vette a végét és lassan, elgondolkodva rácsálni kezdte. Most hirtelen, de anélkül, hogy bármit is elhallgattam volna, elmesélt nekem az összeszűtközést és külön kiemelt a gyávaságot. A história jobban felizgatott, mint gondoltam volna, de mintha máris jobban érezném magam, szinte megkönnyebbültem.

— És most mondd meg nekem, mit tartasz minderről — fejeztem be.

Tovább rácsálta a fűszálat és nem válaszolt.

— Fogadok — mondtam kihívóan —, hogy ezek után rám se bírsz nézni.

Könnyedén vállalt vont.

— És miért ne bírnék rád nézni?

— Mit tudom én. Végül is az én hibám, hogy az a szegény pasas meghalt.

— És ez bánt téged?

— Bánt. Nagyon. — Hirtelen összeszorult a torkom, mintha megkeményedett könnyesomó akadt volna meg rajta. — Sokszor úgy érzem, nem élhetek tovább. Egy férfi nem élhet azzal a tudattal, hogy gyáva.

— Benne volt az újságban?

— Benne. Négy sor volt róla. Csak annyi, hogy meghalt és nem tudják, ki öltötte el.

— Hány óra van? — kérdezte hirtelen.

— Negyedhat.

— Újabb csend.

— Mondd, Iris, mit tegyen az ember, ha tudni akarja, mi megy végbe a fejében?

Iris áttolta a fűszálat szája egyik sarkából a másikba és nyíltan válaszolt: — Hát, ha éppen tudni akarod, nem megy végbe a fejemben semmi. Jól érzem magam és nem gondolok semmire.

Nem hittem a fülemnek. Ellenkeztem is: — Az lehetetlen. Biztos gondoltál valamire. Egész biztos vagyok benne.

Láttam, hogy enyhén elmosolyodik.

— Hát igazad van. Gondoltam valamire. De ha megmondom, mire, nem hiszed el.

— Velem kapcsolatos? — kérdeztem reménykedve.

— Istenem, dehogyis! Semmi köze sincs hozzád.

— Hát akkor mi?

— Valami olyasmi — mondotta lassan —, ami csak nőknek jut eszébe. Néztam a cipőmet és észrevettem, hogy lyukas. Arra gondoltam, a Via Cola di Rienzo nagy kiárutás van és holnap elmegyek és veszek magamnak egy pár új cipőt... Nahát, ez volt... kielégítettem kíváncsiságodat?

Most aztán becsukdítam, mint a kagyló, az arcom elborult, elkedvetlenedtem. Iris észrevette és felkiáltott:

— Te jó Isten, csak nem haragszol?

Csengetésére egy magas és nagyon sovány öregasszony nyitott ajtót. Ezerráncú arcán, hideg zöld szemében, de főként fonnyadt ajkának szögletében oly vad elkésredés és gyűlölet bujkált, hogy az angyal hátrahökölt.

— No English — viczorogta, miután Monika bemutatkozott.

Az angyal nyájasan felelte, hogy beszélhetünk németül is, s közölte, hogy nemrég látta az öregasszony lányát, ami igaz volt — azt, hogy honnét és miként látta, végeredményben nem volt köteles elárulni. Közben egy gyors mozdulattal becsúszott a félig nyitott ajtón és megállt a félhomályos, ételszagú előszobában. Nem hívták beljebb. Néhány percnyi elenséges hallgatás után az öregasszony megszólalt. Természetellenesen halk hangon beszélt, alsó ajkát beszívta, felső ajkával csücskített, ami valami komikusan előkelőszerű és ugyanakkor sértődötten sziszegő hangszínezetet adott szavainak.

— Ha visszamegy Londonba, mondja meg a lányomnak, hogy ne küldözgesse nekem azokat a nylonvackokat. Kávét se küldjön, nem szeretem.

— Mit szeretne? — kérdezte az angyal azzal a kedves közvetlenséggel, ami újságíró-korában is mindig sajátja volt.

— Meghalni — felelte kurtán —, csak meghalni. De legalább is nyugton feküdni, amíg meghalok. De énnekem már meghalnom se lehet! — sikoltott fel hisztériásan.

— A kedves vöm ezt is elintézte. Ő megmentette a bőrét és itthagytá nyakamon a gyereket. Élni se hagyott, meghalni se enged — fűzte hozzá ugyanazon a természetellenesen halk, sértődött hangon.

— Hol a gyerek? — kérdezte Monika.

— Sehol. Magának sehol. Nem fogja lefényképezni! Már jártak itt egy páran újságíró urak és hölgyek, mert a drágalátos lányom mindenkit a nyakamra küld. Hoztak a gyerekeknek egy tábla csokoládét, nyafogtak, sajnálkoztak, aztán megírták a könnyfacsaró cikkeket a szegény kis árváról és felszedték érte a kemény dollárokat. A gyereket elvinni — azt bezzeg egyik se vállalta. Az veszélyes, az nehéz... Az emberek nyomorúságával handlirózni, persze könnyű, nagyon könnyű... Hát menjen csak szépen haza, hölgyem, minálunk nem csinál üzletet.

— Mégis szeretném látni a gyereket — mondta Monika és mosolygott. Angyal volt, tehát nem lehetett megsérteni.

— Dehogynem haragszom — csúszott ki a számon akaratlanul. — De mennyire haragszom. Felfedem előtted életem nagy titkát és te oda se figyelsz. Igazán nem tudom, miért nem tartottam meg magamnak.

Mintha ez kissé bántotta volna:

— Tévedsz — mondta —, örülök, hogy elmondtad nekem. És igazán odafigyeltem.

— De ha figyeltél, mit szűrtél le belőle?

— Hogy igazán szomorú. Miért is éppen veled esett meg ilyesmi? Rémes lehetett.

— Más mondanivalód nincs?

— De. Érthető, hogy annyira bánt téged a dolog.

— Miért?

— Miért? Magad is megmondtdad. Meg kellett volna állnod és segítened kellett volna, de te nem álltál meg.

— Tehát az a véleményed, hogy gyáva vagyok.

— Gyáva? Hát, igen... de talán mégse. Végül is ilyesmi akárkivel megeshet.

— De éppen most mondtad, hogy meg kellett volna állnom.

— Kellett volna, de nem álltál meg.

Amikor itt tartottunk, észrevettem, hogy valamit figyel a százsorszöpek között.

— Nézd csak! Milyen gyönyörű!

Egy százsorszép fehér szirmán kis zöld-arany bogár ült. Hirtelen teljesen üresnek éreztem magam, mintha az a gyötrő titok eltűnt volna a tavaszi levegőben, mintha elrepült volna könnyű szárnyon, akár a napfényben párosával táncoló fehér pillangók.

Mégis, a remény utolsó, makacs fellobbanásával, megkérdeztem:

— Mondd, Iris, a te véleményed szerint helyes volt, hogy helytelen, hogy nem álltam meg?

— Helyes is volt, meg helytelen is. Persze, meg kellett volna állnod. Végül is

Ebben a pillanatban, mintegy égi parancsszóra, kinyílt a szemközti ajtó és egy feketefürtös kis fej és egy maszatos arc jelent meg az ajtónyílásban.

— Tessék visszamenni! — sikította az öregasszony — itt hideg van!

A gyerek csakazértis kiugrott az előszobába, oly vidáman, mint egy kecskegida, közben orroszkáját fintorgatta és visongva nevetett. Az angyal néhány percig tűnődött, mit mondjon neki.

— Hallo — mondta végül.

A kislíú megtorpant, csepp öklét szájaiba gyömöszölte és gyanakodva pislogott. Fényes fekete szeme volt, mint az apjának.

Monika ismét tűnődött, miként ereszkedhetne szóba ezzel a három esztendő emberrel. Nem volt gyereke és mások gyerekeivel sem tudott soha mihez kezdeni. Jobb ötlet híján elővette tarsolyából az égszínkék kendőt és játékosan meglöbögötte a kislíú felé.

És most valami egészen váratlan történt. A gyerek odarohant Monikához, kitépte kezéből az égszínkék kendőt és beletemette maszatos arcát. — Mama — csipogta utánozhatatlanul puha madárhangon —, mama, hazajöttél...

Az öregasszony meg, mintha hirtelen egészen elvesztette volna az esztét. Toporzékkolt és sikoltzott:

— Takarodjék! — ordította magánkivül. — Ördögfajzat, takarodjék innét! Hogy meri kínozni ezt a szegény gyereket? Ilyen kék kendője volt az anyjának. Nem szabad neki kéket mutatni.

A gyerek még mindig a kendőt szorongatta és egyre elbűvöltebben csipogta: — Mama, mama.

Az angyal méltóságteljesen kiegyenesítette derekát és oly ünnepelesen, mintha csak ítéletet hirdetne, így szólt a dühöngő öregasszonyhoz:

— Csillapodjék, kérem. Én úgy határoztam, hogy elviszem magammal ezt a gyereket.

— Járnak még angyalok a földön! — kiáltotta az öregasszony és zokogva térdrogyott.

A nagy elhatározás véghezvittele, mint általában, ezúttal is meglepően könnyű és kissé unalmas

volt. Csupán a legvégén támadt némi emfítésreméltó bonyodalom. Monika és a kisgyerek elutazása, röviden elmondva, így zajlott:

Az angyal most sem felelte a törvényt, hogy emberi ügyeket emberi módon és emberi szokások szerint kell intézni, ezért elővette útlevelét és a megfelelő rovatba odahamisította: Peter Crispers, három éves ésatöbbi. Amikor e műveletet befejezte, csalhatatlan biztonsággal érezte, hogy ezúttal helyesen cselekedett. Az öregasszony közben összecsomagolta Péterke holmiját és többször kijelentette, hogy most már végképpen nincsen értelme az életének. A repülőtéren szolgálatot teljesítő ávos szűrés tekintettel mustál-gatta őket, mert Péterke még csak három esztendő volt, Monika barna haját meg ősz csíkok szántották. Am a kislíú oly elbűvölten csipogta. mama... mama... és oly készségesen tipeggett Monika kék fejkendőjének nyomában, hogy az ávos egy pillanatra megzavarodott és beengedte őket a repülőterre. A végső bonyodalom, mint Monika életében már annyiszor — a pénz körül keletkezett. Ugyanis csak annyi pénze volt, hogy Bécsig megváltsa a másfél repülőjegyet, s a továbbjutás Bécsből végtelenül körülményesnek tűnt. Ezért kénytelen-kelletlen elkövette a szabálytalanságot. Megvárta, amíg a repülőgép felemelkedett s jó magasan járt, a felhők közelében, úgyhogy a földről nézve parányi játékszernek látszhatott. Ekkor a kislíú nyakába kötötte a kék kendőt, majd kitépett noteszből egy lapot, ráírta Péterke szüleinek londoni címét és átadta a stewardessnek. Miközben a stewardess a cédlut böngészte, az angyal villámgyorsan leengedte az ülése melletti ablakot és kiugrott a repülőgépből. Az utasok előbb iszonyodva szemük elé kapták tenyerüket, majd kíváncsian kukucskáltak lefelé, remélve, hogy láthatják még a szerencsétlen nő zuhanását. Az angyal felfelé szállt azonban.

A koratavaszi szél friss földszagot hozott a kertekből és a föld és az ég oly üde napfényben fűdött, hogy Monika, bámmily fáradékony és kényelemszerető volt is különben, pusztán a maga kedvtelésére, korberepült Budapest felett. Amint lenézett a városra, mindenütt imádkozó embereket látott; az emberek imádkoztak a templomokban és a lakásokban, ajkukat hangtalanul mozgatva imádkoztak az utcán a járókelők, könyörögve, fenyegetően és kétségbeesetten imádkoztak a hívők, a kétkedők, s a hitetlenek is, merthogy senki máshoz nem fordulhattak, hát az egek urának rimádkoztak: szabadítsa meg őket a félelemtől és reménytelenségtől, hogy addig, míg élniök engedtetik, úgy élhessenek, mint élni érdemes. Az angyal látta nyomorúságukat, de nem segíthetett rajtuk. Erre nem volt megbízása Istentől.

te gázoltad el! Másrészt pedig mi haszna lett volna belőle, ha megállsz. Akkor már úgyis meghalt, te meg bizonyára bajba kerültél volna. Így hát igazad is volt, meg nem is. Szavait hallgatva egy gondolat cikázott át agyamon. Az Iris-ügynek ezzel vége. Többé nem hívom el. Azt hittem, értelmes, megértő lány, pedig közönséges oktondi. Ebből elég volt! Felugrottam.

— Gyere, menjünk — mondtam —, különben elkésünk a moziból.

A mozi félhomályában a kezembe csúszta kezét és ujjait ujjaim közé erőszakolta. Nem mozdultam. A film szerelmi történet volt, igazi limonádé. Amikor az előadás végén kigyúltak a lámpák, láttam, hogy Iris nagy, szürke szemű könnyben úszik és az arca is nedves:

— Nem tehetek róla — mondta, miközben zsebkendőjével megtörölte arcát —, az ilyenfajta film mindig megríkat.

Mozi után beültünk egy eszpresszóba. Kávét rendeltem. Hozzám simult. Amikor az eszpresszógép fűtyülve lihegte ki a gőzt, Iris halkán mondtam:

— Ugye, tudod, hogy igazán kedvellek? — és közben bámult rám azzal a szép, nagy szürke szemével.

Legszívesebben azt válaszoltam volna: Szép, igazán kedvelsz, de nyugodtan tőröd, hogy magam viseljem titkom minden súlyát! De nem mondtam.

Végre megértettem, hogy tőle, éppúgy, akár bárki mástól, legfeljebb szeretetet várhatok, semmi többet.

— Én is nagyon kedvellek — mondtam hát mély sóhajjal.

De már nem hallgatott rám. A bárpult mögötti tükörben vizsgálta magát és elmerülten, gondterhelten nyomogatta az állán nőtt kis piros pattanást.

AZ IRODALMI UJSÁG április 1-i száma humoros melléklettel jelenik meg. A mellékletet Vajkó szerkeszti.

MEGHALT MAXWELL ANDERSONS amerikai drámaíró, aki az Egyesült Államokban, különösen a harmincas évek idején, O'Neill mellett Amerika legnépszerűbb drámaírója volt. Pályafutását egyetemi előadóként kezdte, de az első világháború idején tanúsított pacifista magatartása miatt mind pedagógiai, mind irodalmi tevékenységében hosszabb szünet állt be. Történelmi és modern tárgyú darabokat írt. 1933-ban megnyerte a Pulitzer-díjat.

BENCZÜR GYULA tizenhárom eddig ismeretlen rajzát lelték meg Nyíregyházán. A rajzok — feltehetőleg — a művész ifjú korából származnak és eddig magántulajdonban voltak.

DR. KEMÉNY GYÖRGY:

Hová vezet Kádár politikája?

A Kádár-rendszer úgy vallja, hogy konszolidálódott. Zavartalanul folyik a munka a gyárakban és a mezőkön is. Termel bőven a parasztság és a gyárimunkás is fokozza teljesítményét. Talán bele nyugodott sorsába? Erről nem sokat beszélnek Kádárék. De íme — hangsúlyozzák — tavaly óta fokozódott és pedig lényegesen fokozódott az ipari termelés. Ez esetben igazat mondanak, csak nem fűzik hozzá, hogy 1957 első felében, a forradalom utóhatása következtében oly zilált volt a magyar ipar, hogy termelése nyomorúságos szintjén menten tülekedett, míhelt a munkás, ha fogcsikorgatva is, tudomásul vette: megélhetésének biztosítására dolgoznia kell többé-kevésbé normális ütemben.

A parasztság sorsát a Kádár-rezsim közvetlenül a forradalom nyomása alatt valóban fellendítette. Megszüntette a Rákosi-féle kényszer beszolgáltatást, amely lényegében a termés nagy részének elkobzását jelentette. A parasztságot — és tegyük hozzá, a kollektívát is — lényegesen magasabb árat kapnak ma terményeikért, mint Rákosi idején.

A gazdasági konszolidáció homlokzata mögött azonban sok minden nincs rendben. Folyik az egyhangú szócsta a revizionizmus ellen, amit olykor a dogmatizmusra, értsd: sztalinizmusra mért oldalvágások élénkítenek. Ez a kettős vagdalkozás jelzi az ellentéteket pártban belül. De nyilvánvaló, hogy a revizionizmus a föellenesség, ebben az irányban kettős front ellen hadakoznak. Ennek a frontnak elővédje, lehet, hogy gyenge elővédje, a párt jobbszárnya. A revizionizmus derékhadát az egész ország szolgáltatja. Írók, akik hallgatnak, parasztságot, akiknek bizalmatlanságát a kényszerű helyzet diktálta engedelmények nem oszlatták el, munkások, akik undorral vegyes egykedvűségbe temették keserves csalódásukat.

Igy döcög a Kádár-politika szekerere. Útját vizsaly és utálat szegélyezi. Aktív ellenállás szerencsére nincsen, de annál érezhetőbb a lelki meghasonlás. Mindennapi érintkezésükben az istenadta néppel öröklődnek a párt alsó és középkáderei. Érzik, tudják, hogy lenézik őket. A nép ezt nem titkolja, nemcsak magatartásában, de szavakban is kifejezésre juttatja véleményét: idegen hatalom kiszolgálói vagytok. A szorongatott funkcionáriusok nem tudják, melyik lábukra álljanak. Mondják, hogy meggyőződésből cselekszenek? Erre feltehetőleg gúnykacaj a válasz. Kádár földrengető választási győzelme óta a lakosság ingerültsége és visszautasító viselkedése csak fokozódott a pártfunkcionáriusokkal szemben. De mit tegyenek? Ismerjük be, hogy ők csak vak eszközei egy idegen hatalomnak és másképp cselekednének, ha — tehetnék?

Kételyek és feszültségek mérgezik a párt belső életét. Hogy ez így van, bizonyítja a párt központi vezetőségének decemberi határozata. Ennek a határozatnak a háttérét és körülményeit a Társadalmi Szemle legújabb száma hozta részletesebben napvilágra. Meglepő, azt is mondhatnám, megdöbbentő dokumentum ez, amely a párt agrárpolitikájának kíván irányt szabni. A határozat megállapítja, hogy az agrárpolitikai fel-

AZ IRODALMI UJSÁG AZ ARGENTIN SAJTÓBAN. A Frente Comun, Argentína egyik vezető hetilapja rendszeresen közli spanyol fordításban az Irodalmi Ujság elbeszéléseit, publicisztikai cikkeiket és politikai információit.

JUHAROS ISTVÁN magyar festőművész megnyerte New Jersey állam 10.000 dolláros pályadíját.

ESZTERHÁS ISTVÁN „Üriemberek kutyája” című regénye megjelent az Amerikai Magyar Kiadó gondozásában. Eszterhás könyve egy magyar kisváros jellegzetes figuráit eleveníti meg.

adatok megoldását megghiúsította a jobb- és baloldali vélemények viaskodása a pártban belül. Egységes álláspont a döntő jelentőségű kérdésekben a vezető szerveknél is hiányzott, ezeket szintén megbontották a nézeteltérések. Volt olyan áramlat is — olvassuk a Társadalmi Szemlemben —, amely az egyéni parasztságot jövedelmének lényeges megszorítását követelte, hogy így kényszerítse őket a kolhozokba. Mások viszont legkevésbé sem tartották aggályosnak az egyéni gazdálkodók jövedelmének aránytalan fokozódását. Mindezek után a központi vezetőség szigorúan elítélte mind a jobboldali, mind a baloldali elhajlást és elrendelte, hogy „egyhangú” elhatározását valamennyi párt- és állami szerv ingadozás és kételkedés nélkül hajtsa végre. A határozat pedig nem minden kétértelműség nélkül kimondja, hogy a mezőgazdaság szocialista átalakítását a termelés törés nélküli fokozásával párhuzamosan kell végrehajtani. Kádár ezt a határozatot a Népszabadságban megjelent cikkében úgy értelmezte, hogy a kollektivizálás csak az önkéntesség elvének fenntartása mellett hajtható végre.

A Kádár-frakciónak az egyhangú határozat után sem volt elég hatalma ahhoz, hogy a sztalinista csoport agrárpolitikái törekvéseit agyonhallgassa. Ez a csoport leadta a nagy nyilvánosság előtt névjegvét, hogy jóelőre igazolja és biztosítsa magát egy lehető fordulat esetére.

Történelem közben egyéb is. A falvakba vonalható kommunista sáskaráját küldik, akiknek feladata a parasztságot „meggyőzni” a kolhozgazdálkodás előnyeiről. Meny nyiben fogják ezek az előretolt osztagok az önkéntesség elvét tiszteletben tartani? Fő gondjuk, hogy eredményt produkáljanak a pártnak és nem az, hogyan fejlődik a termelés. Pusztán jelenlétük a falun elegendő ahhoz, hogy aláássa a parasztság bizalmát. A pártapparátus már egy ízben annyira túllépte a célon a kollektivizálás terén, hogy az iram akkor még Rákosi—Gerőnek is sok volt. Miért sikerülne Kádárnak a felszabadított gonosz szellemeket megfékezni?

A sztalinisták, akik hajlamosak volnának a falun Rákosi szellemében eljárni, Kádárnak nemcsak agrárpolitikáját rosszalják. Nehezre teszik rá azért is, mert mindeddig nem sikerült az írók hallgatását megtörnie. Akad egyéb vád is ellene. Ellenfelei nehezen nyelik le, hogy a proletárdiktatúrában a parasztnak jobban menjen sora, mint a munkásnak. A szerény béremelést, amit az ipari dolgozók kaptak, elnyelte rég a drágulás. Elégedetlenek a párt sztalinistái a gazdasági tervvel is. A sok hivatalos dicshimnusz közepette nem feledik el, hogy Kádár hároméves terve jóval lassúbb tempót ró az országra, mint aminőt az ország néptől, vagy az egyéb csatlós népektől megkövetelnek. Kádár a sztalinisták felgyülemelő elégedetlenségével szemben, úgy látszik, a quieta non movere elvét vallja és egyben antirevizionizmusát hangoztatja pozíciója védelmére. Meddig lesz képes centrista politikáját (ha ugyan helyes ez a megjelölés) folytatni? Nyilván addig, amíg Moszkva beéri annak eredményeivel.

Irodalmi Ujság

KOMLOS VILMOS színművész március elején, Budapesten, 66 éves korában elhunyt. Molière: Képzelt betegében és Úrhatnám polgárában aratott sikere után tehetségét kivált, a már klasszikussá vált, magyar kabarének szentelte. Jellembrázoló művésze, humora a színházlátogató közönség egyik kedvencévé avatta.

A **PRÁGAI RENDŐRSÉG** egy titkos magánmozgást fedezett fel, amelyben kizárólag amerikai gengszter filmeket és vadnyugati filmeket játszottak. A látogatók főként prágai művészek és írók voltak. A rendőrség a titkos mozi tulajdonosát letartóztatta.

ERWIN PISCATOR a manheimi Nationaltheater-ben Max Frisch „Biedermann und Brandstifter” című darabját fogja rendezni.

KÉT VILAG FESZTIVALJÁT nyitják meg Spoleto-ban ez év nyarán. Elsőként Donizetti „Alba hercege” című posthumus operáját adják elő. Amerikai írók, muzsikusok műveiből antológiát mutatnak be, színrehozzák többek között Thornton Wilder és Tennessee Williams egy-egy darabját is.

ACZÉL TAMÁS februárban háromhetes előadó körutazást tett a skandináv országokban és Izlandban. Előadásokat tartott a lundin, göteborgi, upsalai és stockholmi egyetemeken, valamint a rejkjaviki és koppenhágai Írószövetségben a magyar forradalmat megelőző irodalmi mozgalom pszichológiai problémáiról.

WALTER MENZL 53 éves német „filozófus” merényletet követett el Münchenben egy híres Rubens-kép ellen. A merénylő afeletti bánatában öntötte le a sósvával a Pinakothékában őrzött remekművet (Az elátkozottak elkárhozása), hogy önálló filozófiai alkotását, mellyel a világ minden problémáját kívánta volna megoldani, a sajtó semmiféle figyelemre sem méltatta. A rendőrség a merénylőt letartóztatta. A letartóztatást a merénylő ellenkezés nélkül tudomásul vette. A kép megsérült, bár a szakértők szerint nagy munkával restaurálható.

A MAGYAR KÖNYVKIADÁS ez ideig nagy eseménye az első negyedévi tervben: „Marosán György válogatott beszédei.”

NAPONTA
FRISSEN PÖRKÖLT KÁVÉ-
KÜLÖNLEGESSEGEK
Markus Coffee Co. Ltd.

13, Connaught Street,
London, W. 2.

Telefon: PADdington 4020.

NÉMETH ZOLTÁN
NŐI ÉS FÉRFISZABÓ

Gulyás és Szita volt szabásza.
141, Melrose Avenue, London,
N. W. 2. Telefon: GLA 7797.
Oszdtályon felüli minőségben készít női kosztümöket, kabátot, férfiföltönyöket, felöltőt saját vagy hozott anyagból.

CHAMBERS & NEWMAN

(Insurance Brokers) Ltd.

Canberra House, 315, Regent Street, London, W. 1. Telefon: MUSEum 3516-7-8-9. Képviseli: G. GRAD. Élet-, baleset-, ház-, jármű-, tűz- és betörésbiztosítás. Magyarul szívesen állunk rendelkezésére.
Magyarul levelezünk.

Nagy magyarországi gyakorlat-tal mindennemű valódi és hamisékszer javítását, aranyozását, ezüstözését vállalja

GRUSZOW GYULA
aranyműves

19, Charlotte Street,
London, W. 1. Tel.: MUS 9152.
(Tottenham Court Roadnál.)
Postai küldeményt a legpontosabban intézünk.

FREUD ZSIGMOND levelezése rövidesen megjelenik egy nyugat-németországi könyvkiadó gondozásában.

HONFOGLALÁS-KORI sírokat találtak Eger határában. Az emberi csontvázak mellett fegyvereket és állati csontokat is leltek.

SZABÓ LAJOS magyar festőművész a Bruxelles-i Palais des Beaux Arts-ban állította ki absztrakt festményeit és rajzait.

A **SÜDDEUTSCHE ZEITUNG** 1959 február 24-i számában hosszú cikkben foglalkozik a magyar egyetemisták németországi tanulmányaival és eredményeikkel. Németországban — állapítja meg a cikk — kb. 1200 fiatal magyar egyetemista tanul és tanulmányaik céljára a német állam az elmúlt esztendőben kb. két és félmillió német márka ösztöndíjat bocsátott rendelkezésükre.

PÁLYAZATI FELHÍVÁS. A Szabad Európa Rádió Magyar Osztálya pályázatot hirdet riportra és hangjátékokra. A pályázati feltételek: 1. A riport ne legyen hosszabb 150 gépelt sornál. Téma-ja lehet egy érdekes élmény, politikai, kulturális vagy társadalmi esemény, híres emberrel való találkozás, utazás, városlátogatás stb. 2. A hangjáték 30 vagy 45 perces legyen, tehát a kézirat ne haladja meg a 15, illetve 22 gépelt oldalt. A hangjáték tárgyat nem írjuk elő. 3. Pályázni névvel, vagy jellegével lehet. Az utóbbi esetben a kéziratához mellékelni lezárt borítékban közölni kell a pályázó nevét és címét. A lezárt borítékra ráírandó a jellege. A pályaműveket 1959 május 15-ig kell beküldeni a Szabad Európa Rádió Magyar Osztályának. Címe: Radio Free Europe, Hungarian Desk, München, Englischer Garten 1. A borítékra kérjük ráírni, hogy „Pályázat”. A legjobb pályaműveket a következő díjakkal jutalmazzuk: Riportpályázat: I. díj 75 USA dollár, II. díj 50 USA dollár, III. díj 25 USA dollár. Hangjátékpályázat: I. díj 150 USA dollár, II. díj 100 USA dollár, III. díj 50 USA dollár. Közöljük a pályázókkal, hogy a rádió műsorára tűzött riportokért és hangjátékokért a szokásos tiszteletdíjat utaljuk ki. A pályázat eredményét 1959 június 15-én hirdetjük ki és a Szabad Európa Rádió magyar műsorában, valamint a külföldi magyar sajtóban tesszük közzé.

Fráter Imre

angol és magyar okl. gyógyszerész gyógyszerész

198, NORTH END ROAD,
West-Kensington, London, W. 14.
Telefon: FUL 1704.

Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

Órajavitással

forduljon bizalommal

Révész Tibor óráshoz

Szakosított munka. Eredeti alkatrészek. Gépi szabályozás, jótállással.

Telefon (London): GLA 7113.

RENOVALÁS. ÁTÉPÍTÉS. KARBANTARTÁS. TETŐFEDES. FESTÉS. MÁZOLÁS. TAPETÁZÁS. VILLANY-, VIZ-, GÁZ-SZERELÉS. Mindennemű külső, belső építőipari javítás.

STYLE (Forray) építőipari vállalat

32b. Rosslyn Hill, N. W. 3.

MAI 1409.

HAM 6731.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

KELEMEN EMIL festőművész, akinek bécsi tárlatáról az Irodalmi Ujság múlt évben részletesen beszámolt, március 2-a és 14-e között tárlatot rendezett a New York-i Sagittarius Galériában. A kiállításon bemutatta régebbi és legújabb műveit, melyek között portrék, akvarellek és grafikai munkák szerepelnek.

A **REICHSTADTI HERCEG** édesanyjának, Mária Lujának írt leveleit a minap árverezték el Münchenben. Mária Lujza levelezése az osztrák Montenuovo-család birtokában volt.

AZ IRODALMI UJSÁG legutóbbi számában sajnálatos nyomdahiiba következtében Sulyok Vince „A parkban” című verse fölé tévesen Kannás Alajos neve került.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shilling postal orderrel küldjenek kiadói hivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarorszag, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Ausztriában: Gellert Livia, Wien, III. Salesianergasse 2/19. Belgiumban: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vászárny Géza, Norre Alle 75/640, Kobenhavn. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországon: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 9, Montreal. Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsvæn 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorelyi Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapra is kiadói hivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 6 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 14 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 marka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.
Félévi előfizetési díj egyes számú árának tiszterese, egyévi húszszoros.

Légitpostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számitandó az előfizetéshez.

Roham naplemente után

— A termelészövetkezeti csoda —

A szemtanúk, néhány határ-széli menekült parasztfiú, kereskedők, akik gépkocsin utaztak végig a Dunántúli s hajósok, akik Gönyűben vagy Komáromban horgonyoztak, egybehangozóan mondják el azt, ami január közepé óta a magyar vidéken folyik. A hazai sajtó, elsősorban a külföldre ritkán jutó megyei lapok, többé-kevésbé nyíltan írják a módszerekről. A párt központi vezetőségének decemberi határozata, majd a januárban és februárban megjelent 3004/58. és a 3004/1/59-es számú kormányrendeletek alapján elkezdett roham indult a parasztság ellen. Tízével, húszával alakulnak naponta a termelészövetkezetek, elsősorban a Dunántúlon. Falvakat, ahol eddig minden paraszt egyénileg gazdálkodott, órák alatt kiáltanak ki termelészövetkezeti községgé. Győr-Sopron megyében március elsejéig 172 falu és két mezőváros lakossága „választotta” a közös gazdálkodás útját, 30.000 család 295.000 hold földdel lépett be a termelészövetkezetekbe. Veszprém megyében 157 falu, Vas megyében 108, Somogyban 40, Baranyában 59 község nyerte el a büszke címet, a belépett családok száma ezen a területen 97.000. Szólok megyében eddig 33.000 parasztcsalád vitte be minden vagyonát a szövetkezetekbe. Ha az ember a budapesti lapok mámoros győzelmi jelentéseit olvassa, azt hihetné, hogy a magyar vidéken valami csoda történt. A makacs, vonakodó, a saját tulajdonához oly görcsösen ragaszkodó paraszt most hirtelen, megvilágosult elmével ugrik a fűre, a tanácsosok aláírni. Egész falvak rohaunak s mire újfélt út a toronyóra, nincs több egyéni gazda hetedhét határban.

„A lakok, elsősorban a megyeiek, még lelkedéstől elcsukló hangjukon is megrázó drámáról tudósítanak. S arról beszélnek a szemtanúk is. Mi történik Magyarországon, naplemente után? A „Vas Népe” a simasági győzelemről február 11-én így ír:

„Kedden este a falu kommunis-táival megbeszélést tartottunk — mondja a pártszervezet titkára —, megállapítottuk, hogy megérett az idő!” (A megérett idő hírművei, teherautón érkezett agitátorok házról házra jártak. Voltak vagy háromszázan, jelenti lelkesen az ügyefogyott vidéki hírlapró. Együtt mentek be minden családhoz. Háromszázán!)

„Aki a világos beszéd ellenére sem tudta magát elhatározni — mondja a párttitkár —, az megtört a nép akarata előtt.” Simaság éjféli szocialista előszó lett.

Február 11-én rohanták meg az agitátorok a határmenti Csepregét is (Vas megye). Az önkéntesség elvét szigorúan betartó szervezésről a szemtanú, G. M. huszonegy éves csepregi fiatalember, aki március 3-án Halbturm közelében lépte át az osztrák határt és menedékkert kért, a következőket mondta:

„Delután kihirdették, hogy este mindenki maradjon otthon, mert agitátorok érkeznek. Hét óra tájban, sötétedés után, kilenc teherautó jött a faluba. Ponyvás autók is volt közöttük, szóval rendőrségi kocsi. Az emberek nagyon megijedtek, az asszonyok sirtak, a kerek alatt nagy futkosás volt. Az agitátorok legalább kétszázan lehetnek, csupa idegen ember, egyet sem ismertünk közülük. Jó néhányan be voltak már csicsentve, mert az éjszaka hideg volt és fáztak az autón. Berontottak a házakba, egyikbe a másik után. Sok mindent összetörtek, nem szándékosan, de sehogy sem jértek el, egymást gyömöszölték. Azt mondták, addig nem mennek odébb, amíg a belépést alá nem írjuk. És ha nem írunk alá, akkor holnap is eljönnek, holnapután is, egészen addig, míg a község szocializálva nem lesz. Megütni nem ütöttek meg senkit, kifejezetten erőszakoskodásról nem lehet beszélni. Csak rettenetes láрма volt, a ren-

geteg embertől, meg nagy ijedség. És az is mondván lett, hogy majd katonaság is jön agítani, a határőrök. En nem hiszem, hogy mindenki aláírt, de másnap reggel kihirdették, hogy Csepreg szocialista község.”

A szemtanú beszámolóját hol majdnem teljes nyíltsággal, hol éppen a döntő momentumot taktikusan megkerülve, de alátámasztják a hazai sajtó cikkei is. A „Keletmagyarország” jelenti ugyanezen a napon Tiszszalka községből:

„Vasárnap délután 11 család 66 hold földdel termelészövetkezetet alakított. Délután a falu vad zűrzavar képét mutatta. Szünet nélkül szólt a hangszóró, az agitátorok házról házra jártak. Alkonyatra még 21 család lépett be, késő

estére az egész falu.” Nem kell különösebb képzelőtehetség ahhoz, hogy az ember a megszállott, felbolygatott és halálra rémített község képét felidézzék.

A „Dunántúli Napló” munkatársa népieskedő csodálkozással próbálja magyarázni a nyíltan nemigen magyarázható (1959 február 5-i szám):

„Ember legyen a talpán, aki a parasztlakot eszejárását megéri. Mert mi történt Vejliben? Hat hónappal ezelőtti gyűlést tartottak, amelyen az állami gazdaság igazgatója is beszélt. A parasztlak akkor azt mondták, mindentől beszélhet, de a termelészövetkezet-ről hallani sem akarnak. És most, egyetlen vasárnap mindannyian aláírták a belépési nyilatkozatot.”

„Kényszerítették őket? — kér-

dezi az újságíró. — Nem. Az első gazda aláírt és ment rögtön agítani. Estefelé már negyvenötvenen mentek egy-egy még kívülmaradottért.” Kik iratták alá az első gazdával a belépési nyilatkozatot? Kik terelték a negyvenötven új belépőt a szomszéd portájára? Mit mondtak nekik? A lap erről nem ír. Csak az ítéletet közli, amely valóban, szinte varázstücsökre mindenütt azonos: mire felvirradt a reggel, a falu szocialista község lett.

A „Népszabadság” február 21-i számában is pimasz göregáborkodással kezdi a pártmunkás-riporter: „Hogy Kapolcson tudnak borjúpaprikást főzni, azt én már a szomszédos faluban, Taliándörögdon hallottam.” De a harmadik hasábon: „Mindez persze (t. i.

kit, aki védekezést javasol és sürgyet — egyszerűen háborús provokátorként bélyegzik meg. Ezért először is kimondom és meghatározom a kérdést — vajon módunkban áll-e a béke és a háború alternatíváinak megvitatása. Ha az a helyzet, hogy Athén megőrizheti a békét és a döntés tőlünk függ — persze a békét kell választanunk... De ha az ügyek másvalakitől is függenek, aki karddal a kezében és hatalmas erővel a háta mögött rátök kényszeríti akarátát a béke nevében, miközben ő maga háborús cselekedetekre ragadtatja magát — mi más marad hátra számunkra, mint a védekezés? Ha az a döntés, hogy kövessük példáját és jelentsük ki, hogy békében élünk, nekem nincsen kifogásom ez ellen. De ha bárki békeállapotnak tartja azt a megoldást, amely lehetővé teszi Fülöpnek, hogy miután minden mást elfoglalt, ellenünk vonuljon, egyszerűen elvesztette a józan eszét. Az ilyen ember, ha békéről beszél, csak azt értheti, hogy ti betartjátok a békét Fülöppel szemben, de ő nem tartja be veletek szemben. Fülöp ezzel azt az előnyt kapja, hogy ő hadat visel ellenetek, de ti nem hadakoztok ellene.”

„Ha arra várunk, hogy ő elismerje a hadiállapotot közte és közöttünk, akkor a halandók leg-egygyűbbéi közé tartozunk. Mert mégha egyenesen Attika és Pireus ellen vonulna is, ezt nem ismerné el. Legalább is ezt mutatja, amit más állammal tett... Amikor a Phocisbeliek ellen vonult, még mindig úgy tett, mintha azok szövetségesei lennének... És végül itt van a közelmúlt példája, amikor mint barát és szövetséges bevonult Thesszáliába és elfoglalta Pheraét, s máig is birtokolja... És gondoljátok, hogy míg azok esetében, akik nem árthattak neki, de talán megvédhették volna magukat ellene: inkább a becsapást választotta, mint a tisztességes hadüzenetet, addig a ti esetetekben jó előre hadat fog üzenni nektek, akik annyira óhajtatok, hogy becsapjon benneteket? Lehetetlen! Mert valóban, Fülöp a föld legostobább embere lenne, ha amikor ti, a kiszemelt áldozatok, semmilyen bűnnel sem vádoljátok őt, sőt ellenkezőleg, védekezni óhajtok polgártársaitok ellen fordultok, — ő a nyílt hadüzenettel egységet teremtene köztetek és megfosztaná bérenceit köreitekből, hogy benneteket becsapjanak, váltig hangoztatván, hogy nem Fülöp az, aki Athén elensége.”

Demoszthész megadja a választ:

„De a magasságos egekre, van olyan értelmes ember, aki inkább szavakból és nem tettekből ítéli meg, hogy ki akar békét és ki háborút? Bizonyára nincsen.”

Thukididesz és Demoszthész a berlini kérdésről

(P. H. Gy.) Ezerkilencszázötvenkilenc március vége táján, amikor nem lehet kinyitni egy újságot, megnézni egy filmhíradót, vagy végighallgatni egy rádióhíradást, anélkül, hogy a Nagy Háború lehetőségét fel ne merüljön, estenként ókori történelmet olvasgattam. Menekülni akartam-e az óktól a szolamoktól, amelyekkel a „berlini kérdést” a különböző beállítottságú szakértők körülöntik, vagy egyszerűen a korszakot akartam-e felejteni — nem tudom. A kérdések részleteihez nem nagyon értek, sohasem jutnak eszembe olyan megoldások, amelyek minden részletet megoldanak. Van egy gyanúm azonban: a fő kérdések nem nagyon változtak történelmünk során, s a főbenjáró dolgokban igenis lehet választani. Igenis van választás a nyers erővel az embertelen önkény, a túlbolyt hatalom vagy közzeli egyrészt, s a demokrácia, a józan ész, az egyszerű emberek tisztességérzete közötti másrészt.

Ezen a téren — érzésem szerint — nincs nagy különbség a történelmi helyzetek között. Az emberiség írott és íratlan történelme során sokszor került szembe ennek a fő kérdésnek különböző formáival. Nem állítom, s nem gondolom persze, hogy a történelem pontosan megismétli önmagát. De állítom és gondolom, hogy okukhatunk a múltan. Ezért fordítottam le — hevenyészve, amiért elnézést kérek — két részletet Thukidideszből és Demoszthész Harmadik Filippikájának egy kis részletét. Nem fűzök megjegyzést e részletekhez, mert nincs értelme az olvasók helyett gondolkozni.

Thukididesz

Athén Krisztus előtt 431:

„A mi alkotmányunk nem utánozza a szomszédos államok törvényeit. Mi inkább másoknak szolgálunk mintául, ahelyett, hogy utánzókk lennénk. A mi kormányzatunk inkább a sokaknak kedvez, s nem a keveseknek, ezért nevezik demokráciának. Ami a törvényeinket illeti, egyenlő igazsággal mérnek minden esetben... A közéleti előmenetel a képességektől függ... A szegénység sem akadály, mert ha valaki képességei miatt alkalmas az Állam szolgálatára, alacsony származása nem teszi ezt lehetlenné. A szabadság, amelyet közelünk terén élvezünk, kiterjed hétköznapijainkra is... De teljesen szabad magánéletünk nem tesz bennünket a törvényeket semmibe nem vevő polgárokká... Katonai politikánk terén is különbözünk ellenfeleinktől. Mi megnyitjuk Államunkat a világ előtt, nem fosztjuk meg a külföldieket attól, hogy tanuljanak és körülnézzenek nálunk, jóllehet néha az ellenség is hasznot húzhat liberális politikánkból. Mert mi nem a félrevezetés és a megtévesztés különböző módszereiben bízunk, hanem polgáraink szellemében. Ellenfeleink a bölcsönél kezdik polgárait ki-méletlen feyelemmel bátorra idomítani, míg mi, akik éppoly ké-szen állunk bármely veszéllyel szembe nézni, úgy élünk, ahogy akarunk...” (II. könyv.)

Athén húsz évvel később. Kr. e. 411-ben:

„Pisander és társai útjuk közben a partok mentén, tervüknek megfelelően, elpusztították a demokráciát a városokban; megfelelő gyalogos segédszervezeteket gyűjtöttek és Athén ellen vonultak. Itt a munka nagy részét cinkosai már elvégezték. A fiatalabb emberek egy csoportja titokban

meggyilkolta a demokráta vezért... Ezenkívül szintén titkon eltekett láb alól még néhány útjukban álló férfit. Közben nyilvánosan azt követelték, hogy a kormányzás munkáját csupán ötezer különleges képességű és megfelelő vagyonú férfi végezhesse. De ez pusztán propaganda volt, mert a forradalom szervezői maguknak akarták megtartani a hatalmat. A Népi Tanács közben tovább ülésezett, bár semmi olyat sem vitattak meg, amit az összeesküvők előzőleg nem engedélyeztek. Ugyanők jelölték ki a szónokokat és írták elő az azok mondanivalóját. A többieket a rettegés és az összeesküvés nyilvánvaló méretei hallgatásra készítették. Azt, aki ellenzéki nézetet hangoztatott, rövidesen megölték; a gyilkosokat pedig senki sem nyomozta... Az emberek annyira megtörték, hogy szerencséseknél ítéltek magukat, ha hallgatásuk ellenére sem történt semmi bajuk... Senki sem mert kifejezni aggodalmát, vagy önvédelmi lépéseket tenni, mert senki sem bízhatott senkiben... hiszen nem lehetett tudni, ki az összeesküvő, s ki nem.” (VIII. könyv.)

Demoszthész

Harmadik Filippika, 5—17:

„Mármost, ha valamennyien egyetértünk abban, hogy Macedóniai Fülöp hadban áll Athénnal és megszegi a békét, akkor a szónok egyetlen feladata a védekezés legkönnyebb és legbiztosabb módjának indítványozása lehet. De minthogy némelyiketek olyan furcsa hangulatban van, hogy jóllehet Fülöp városokat foglal el és birtokaitok egy részét hatalmában tartja, s mindenki ellen merényleteket követ el, mégis el-tűrtök olyan szónokokat, akik szerint az agresszorok köreinkben vannak: fel kell figyelniük és tisztáznunk kell a dolgokat. Mert nagy a veszélye annak, hogy bár-

Kapolcs beléptetése egyetlen nap alatt — a szerk.) nem ilyen szárazon, unalmasan folyt, ahogy az ember egy rövid tudósításban leírja, Hanem olyan hihetetlenül bővérűen, izgalmasan, oly meglepőként jelenetekkel gazdagon, hogy azt ilyen röviden elmondani nem lehet.” S pár sorral alább, egy valóban drámai perc, amikor az agitátor-siserahad visszatér a megfenyegetett paraszt házába: „S amikor később visszamentünk, már ott várt a szoba közepén, ünneplőben, a nyilatkozat az asztalon. A sarokban meg az aszszony, zokogva...”

A parasztság védtelen s valóban úgy írja alá a belépési nyilatkozatot, mint saját ítéletét. Csupán azért, mert nem akar belépni, nem hurcolnak el senkit. Meg sem ütnek. De valósággal kihallgatásnak vetik alá, száz, százötven felhevült hallgató jelenlétében. Miért nem akar belépni? Nem tartja jó-nak, üdvöztetőnek a szövetkezeti formát? Ha azt mondja nem, akkor megfenyegetik, hogy ellenforradalmi nézeteket hangoztat. Ez a döntő és utolsó érv.

A keyetlen szorongatás, amelyet ma a magyar vidék átél, felizgatta, nyugtalanítja az egész közvéleményt. Nemcsak a Bécsbe érkező „kereskedők” számolnak be erről, az „Élet és Irodalom” március 6-i száma így ír: „Az ország közvéleménye — főképpen az értelmiségi közvélemény — meghökkenve figyel fel a mezőgazdaságban, különösen a Győr és Veszprém megyékben történt változásokra. Széltében dől a vita és sokak nehezen tudnak eligazodni a váratlan fordulatban.”

Egyébként ez a cikk is megemlíti a csodatévő „új módszert”. „Teherautóval érkezett népnevelők járnak a falut. Megyei és járási funkcionáriusok, önként jelentkező ipari munkások és bányászok. Kicsit talán sokan is vannak. Elsősorban azért is jogos ez az aggály, mert nem bizonyos, hogy ilyen nagy számú, nem paraszti foglalkozású ember mind tisztában van a felvilágosító munka és szervezésre vonatkozó előírások, rendelkezések, a szövetkezeti alapszabályzat stb. csinájával.”

A szemtanúk beszámolója s a lapjelentések közül csak néhányat idéztünk. Ide kívánczik még az Országos Mentőszolgálat dunántúli csoportjától Bécsbe érkezett jelentéstörődék, amely szerint a szervezés napjaiban Ácson négy, Naszályon két parasztgazda követett el öngyilkosságot.

A teherautós megrohanás gyors és közvetlen. A másik módszer, amely ezt megelőzi s amelyre utasítások találhatók a párthatározatban és a két rendeletben közvetett ugyan, de nem kevésbé hatásos. A jövőben ugyanis a különböző beruházások (villamosítás, iskola, kórház, magtár, vendéglátóipari, vasúti, köztisztasági létesítmény) csak azoknak a falvaknak járnak, amelyek „szocialista községgé” alakultak. A gyakorlatban, mint a Bécsbe érkező utasok mondják, azokat a falvakat, amelyeknek lakói vonakodnak a közös úttól, egyszerűen elszigetelik s nemcsak a beruházásokat vonják meg, de a községet kikapcsolják az áruellátásból is. Természetes, hogy a szegényben maradt falu párttitkára és tanácselnöke mindent elkövet, hogy községe a jövőben is kapjon mezőgazdasági eszközöket, húst, lámpaelemet, petróleumot és műtrágyát. A megbízható kommunis-ták — s itt mindig gondoljunk a rendőrsre — segítségével megindul az agitáció, s ha helyi erővel nem megy, megjelennek a teherautók.

Az utolsó órákban érkezett hírek szerint a szervezési hadjárat szűnőfélben van. Megkezdődtek a tavaszi munkák, a párt a további zűrzavaroktól már félti az ideitermést. A következő roham betakarítás után várható.

Most húsz éve ért véget a spanyol polgárháború. Akkor az ember úgy dobta oda önmagát és embertársait a halálnak, mint az Aranyballadában, a hídavatáson. A napoleoni hadjáratok óta nem volt háború, amelynek ilyen nagy és maradó értékű irodalma lett volna remekművekben, s ha valaki az emberben a talányt keresi, még mindig legjobb, ha a spanyol polgárháborúhoz fordul. Ahhoz a polgárháborúhoz, amely úgy ért véget, hogy a már reménytelenül körülrzárt Madridban a nemkommunista baloldali katonaság, a kommunista egységek ellen fordult — talán azért, hogy az utolsó pillanatban megadják a tartozásukat Barcelonáért... Ahhoz a polgárháborúhoz, amely úgy kezdődött, hogy némelyik járásban az anarchisták egy szálgyártókat a földbirtokosokat, de elfelejtették a nagybirtokot szétesztani és a mezőgazdasági munkások bérének fel-emelésére se gondoltak a szent harag ama nagy pillanataiban. A keresztsháborúk vagy a vallásháborúk óta nem volt oly vérengzés a történelemben, amely annyi retentőt és nagyszerűt leplezett volna le az emberről, mint azokban az években Hispánia. S ott, a spanyol félsziget lángolásában maradt el mögöttünk végleg a leg-aldobóbb ügy-ahogy civilizált tizenkilencedik század: a félig felfogott és egész odaadással szolgáló eszmék maglyafényénél derült ki, hogy olyan korba érkezünk, amelyben az atrocitásokat hi-ki csak az el-lentáborról hiszi el, nincs többé értesülés, csak propaganda, „ol-vastam jelentéseket öldről csatákról olyan helyekről keltezz, ahol egyetlen lövés se dörvült el s láttam, hogy teljes a hallgatás olyan csatákról, amelyekben a halottak száma százakra ment. Láttam olyan csapatokat, amelyeket gyávnak bélyegeztek hősi harcaik után s láttam árulókat, vagy olyanokat, akik egy puskát se sütöttek el, képzelt csaták győztes hősei gyanánt ünneplni” — írta Orwell egy visszapillantásában. A spanyol pandoraszelencére rácsaphatja a győztes az elnyomás acél-fedelét, de ami Európára készült, az ott már-már megmutatkozott. Fasiszták és kommunisták egyaránt Hispánia földjén próbálgatták új fegyvereiket s a demokrá-ták se hagyták az alkalmat ki-használatlanul. Ok azt próbálgat-ták, hogy lelkiismeretük érke-ny-e még, s amikor kiderült, hogy ez a higanyszál ebben a lán-golásban még magasra szökik, szé-penmegnyugodtak. Azt már kevesen vették észre, hogy ugyan a század első harmadát lelkesítő eszmék hi-étek ugyan Spanyolországban, de erejük ottmaradt világot pusztítá-ni: ma már abban se lehetünk biz-tosak, hogy ki lett a fasisztább fasizmus szoldosa akkor, József Attila földműves-e, vagy azok, akik a Nemzetközi Brigádban egy másik totális hatalom szolgálatába kerültek, anélkül, hogy tudták volna ezt. A polgárháború végé-nek huszadik fordulóján, úgy hisz-szük, azzal hódolunk legmáltob-ban az áldozatok előtt ezen az ol-dalon, ha József Attila négy so-rát idézzük emlékezetünkbe. (sz.)

Az iraki

forradalomnak, amely tavaly júliusban a miniszterelnöki székbe segítette Kassem tábornokot, a nacionalisták és kommunisták ideiglenes összefogása volt a fő ereje. E szövetségessége hamarosan nyomon követte a forradalom győzelmét. A nacionalisták egyre növekvő túreltelenséggel látták, hogy jöllehet az ország gazdát cserélt, az arab egység ügye nem jutott sokkal előbbre. A kommunisták ügyes — és előtűntek távolról sem ismeretlen — taktikával hódították meg a kulcsállások egy részét és a tömegszervezeteket. Helyi szovjeteket hoztak létre diák-, értelmiségi stb. tanácsok formájában. A szalámitaktika első áldozata a forradalom tegnapi hőse, Aref ezredes volt. Halálós ítélete már csak a miniszterelnök kézjé-lére vár. Februárban lemondtak a kormány még megmaradt naciona-lista miniszterei is. Távozásuk kö-vetkeztében Kassem tábornok ma egy olyan koalíciós kormány élén áll, amelyben a kommunisták az egyetlen szervezett erő, jöllehet más „baloldali” csoportok is képviselthez jutottak. Az ellenzékbe került nacionalisták végső reménye a hadsereg lett, amelynek moszuli hadosztálya Shawaf ezredes vezetésevel március elején fellázadt. A kifejezetten antikommunista és

Nasszer-barát zendülésnek azonban nem sikerült a hadsereg zömét mozgásba hoznia. Ma még né-héz megmondani, hogy a kudarc okai a többi hadosztályok hűsé-gében keresendők-e, avagy a rossz szervezésben? A lázadók Nasszer elnököt maguk mögött tudhatták, aki nagyon érzékenyen reagált a vereségre. Az elnök útját eddig csak visszavonuló demokráciák ke-resztették: most került összeütkö-zésbe először az előnyomuló kom-munizmussal. Az egyiptomi propa-ganda nagygyűléi egyik napról a másikra 180 fokot fordultak. Az eddig a Nyugatra pazarolt jelző-keket ma már bagdadi címekre kéz-besítik. Hruscov mérsékelt hang-ra intő beavatkozása a kairó-bag-dadi párbeszédbe arra utal, hogy amíg az oroszok nem adják fel be-folyásukat az arab világ nagyobb-bik részében, addig az iraki kom-munisták jelenlegi nyitabb ha-talomátvétele nem valószínű.

A csúcskonferencia

úgy látszik, meglesz, jelezték a londoni lapok washingtoni tudósi-tói, Macmillan látogatása alkalmá-ból Eisenhower elnök szállásáról. A jelentéseket azzal a kétkedő ér-deklődéssel fogadtuk, amelyet a közelmúlt kormányfő-találkozóinak szerény eredményei minden olyan emberben kifejlesztettek, aki le-mondott arról, hogy óhajaival gon-dolkozzék. Az efféle jelentések szö-vege általában ismerősnek, immár hallottaknak, rémlik. A megelőge-désnek van egy fajtája, amit a várható bekövetkezése idéz fel. Ezt érezzük, ha ilyen szövegeztet olvasunk: „tökéletes egyetértés jött létre”. A következő sorok is tanulságosak. „A két vezető ál-lamférfi — olvassuk — úgy vélte, hogy a csúcsállkozónak rendkí-vül rövidnek kell lennie s tüstént a külügyminiszeri konferencia után kell hogy rá sor kerüljön. Emennek viszont legalább két-há-rom hétig kellene tartania, hogy letárgyalja mindazokat a kérdése-keket, amelynek jóváhagyására ké-rik majd a csúcskonferenciát.” S emennek mi a feladata? „Összeül és jóváhagyja”?

Sárga ruhában,

rövidre nyírt hajjal egy fiatal-em-ber került mellénk Peking egyik színházában néhány esztendővel ezelőtt. A fiatalember kedvesen mosolygott és angolul érdeklődött hazánk sorsáról. A szünetben tud-tuk meg, hogy szomszédunk nem más, mint a Dalai Láva. A kínai csapatok nem sokkal ennek előtte özönlöttek be Tibetbe és a Dalai Láva vendégségben járt a meny-nyei birodalom fővárosában. Az ünnepségeken még ott állt a Tien An-men palotájának erkélyén Mao elnök mellett és vidáman intege-tett a felvonulókknak. Tibetben az-óta sem fogadták el a kommunista Kína fennsőbbiségét, az állandó harcok hírei nemcsak Kínát, ha-nem Indiát is nyugtalanítják. Kelet-Tibetben 1956 óta nyílt lázadás és fegyveres harc folyik a meg-szállók ellen. 1957-ben a kínai kommunista párt úgy döntött, hogy Tibet még nem eléggé „érett” a szocialista forradalom-ra, s ezért a szocialista „vívma-nyok” megvalósítását hat évvel későbbre halasztotta. E határozat oka minden kétséget kizáróan az volt, hogy a Tibetben folyó har-cok rendkívül nyugtalanították a kínai uralkodó köröket. Minden-nek ellenére a kelet-tibeti harcok tovább folytatódtak. A napokban hír érkezett arról, hogy a nyílt lázadás átterjedt a fővárosra, Lasz-szára és a Dalai Láva palotáját kínai tüzéség vette körül. A kí-naiak azt követelték a Dalai Lá-mától, hogy testőrei nélkül jelen-

jék meg csapataik főhadiszállásán; ez a parancs minden valószínűség szerint a letartóztatást jelentette. A Dalai Láva nyilván Pekingbe került volna vissza, de most már nem a Tien An-men erkélyére, ha-nem a börtönbe. A palota körül fegyvertelen tömeg gyülekezett, a Lámdát megvédendő. Lehetséges, hogy Lasszaban ma már csend van, de az is bizonyos, hogy a ti-beti ellenállás főbb gócpontjain, a hegyekben és a fennsíkokon, to-vább folyik a harc. A kínai gyar-matosítás gépfegyverei ideig-öráig csendet teremthetnek a főváros ut-cáin: a halál csendjét. A hegytelenség nyilván megsokszorozza a tibeti nép erejét, noha fegyvereket nem ad nekik. A világ figyel és hallgat. A Dalai Láva sorsa ismeret-len, de az ismeretes, hogy Pe-kingbe utaztatását a tüntető nép megakadályozta. A lasszai tüntet-ők fekete zászlókkal vonultak vé-gig a hegyi városban. A zászlók je-lmondta ez volt: „hűséggel egye-dül a Dalai Lámnak tartozunk”. A tibeti-kínai közös ügyek, a had-ügy és külügy kínai gondviselői ezt nyilván ugyanolyan magától-értetődő módon minősítik reakciós cselekedetnek, amennyire magától-értetődően vélik haladó cselekedet-nek azt, ha ciprusiak hasonló zászlófeliratokkal egyedül Maha-rios érseknek tesznek hűségnyilat-kozatot.

A parádés film,

amely Hollywoodban készült és cselekménye Magyarországon a magyar forradalom idején zajlik, a londoni kritikuskonál nem talált kedvező fogadtatásra. A filmet a News Chronicle már a beszámoló-jának címével is elítélte: „Magyar-ország tragédiája több, mint kasz-szadarab-téma.” Az „Utazás” szö-vegkönyvét — írta Paul Dehn a kritikájában — George Tábori írta, akinek a neve magyar és akit Ma-gyarország tragédiájához bizonyá-ra nem csupán pénzkeresési szem-pontok futnak. S mégis vagy 6, vagy a rendező (Anatole Litvák) a bűnös egy politikai tragédia kommercializálásában. Azzal, hogy olyan mesterkélt és igényes ka-landfilmet készítettek, amelynek hígvelejtű cselekménye mind egyre valószínűtlenebbé válik, ahogy a film a vége felé közeledik. A film vége a kritikus szerint olyan, hogy az, aki ezért felelős, „a vörös zászlónál is vereségre kerülhetna el szegényében”. A „Sunday Ex-press” kritikusa a maga cikkét ezekkel a sorokkal végezte: „gyo-morforgató szörnyű érzés marad e film után az emberben, úgy érzi, hogy a forradalom dicsőségét és tragédiáját előre megfontolt szán-dékkal, egy kasszadarab háttör-zongató háttérként aknálták ki”. Az „Observer” kritikusa elisme-rőbbben írt a filmről, nem találta „feltűnően nemtelenné”, a cik-kek „Magyar gulyás” a címe. A Daily Telegraph „Román és for-radalom” címmel emlékezett meg az „Utazás”-ról s bár méltányolta a film egynemely sikeres újítását (például azt, hogy a szereplők mindegyike a maga nyelvén is be-szél), de az orosz tiszt figurájáról (Yul Brynner alakítása) ezt mon-dta: „Alkalmasint a vörös hadsereg tisztjei között is van olyan ember, aki kötelességéről szerelméért elfe-ljedezik, de e film órnagya alig-hanem úgy viszonylik a valóságos orosz órnagyo-khoz, mint egy Anni-goni-portré az eredetihez.” A Times kritikusa méltányolón írt a film legtöbb részletéről, de úgy vélte, hogy „egészében valamiképp téves és félrevezető film ez, mivel készí-tőt olyan törekvések vezették, amelyeknek nincs köztük a törté-nelmi esemény tragédiájához és azokhoz a jellemekhez, akik a filmen szerepelnek. Az, hogy a

film készítői a témától idegen szempontok szerint egyensúlyoz-tak, az egészet hamisítvánnyá te-szi. Egyes hamisítvánnyá, de ha-misítvánnyá s így lesz ez a film elsőrangú példája annak, hogy mi-lyen a másodrendű”. A kritikus nyilván a Gide-regény hamispénz-verőre gondolt. E kevésbé ígertes beharangozók után megtekintet-tük magát a filmet. Megállapítot-tuk, hogy e szemfényvesztő mu-tatvány ürességét az átlagnéző Litvak villámsebes rendezése miatt aligha fogja észrevenni s észleltük, hogy a magyar forradalmat itt operadiszletnek használják egy iz-galmas operetteladáshoz. Az elő-adás végén, a szerző szándékának megfelelően, igyekeztünk mély-séges részvétet érezni ama daliás orosz katonatisztek iránt, akiknek az a végzete, hogy el kell nyom-niuk a magyar népet s a szabad-ságharcosok a bozótból lelővik őket, éppen abban a pillanatban, amikor egy magyar sebesültet hő-sies módon átvisznek az osztrák határon.

Közép-Afrikában

február vége óta tart az ostrom-állapot. Egy összeesküvés felfede-zésének jogcímén betiltották a bennszülöttek legnagyobb politikai szervezetét, az Afrikai Nemzeti Kongresszus vezetőit lefogták és a gyanúsítottak százait vették őri-zetbe. A rendőri intézkedéseket követő összetűzéseknek már eddig is számos halalos áldozata van a bennszülöttek között. A Rhodéziát és Nyasszaföldet magába foglaló államszövetség igen széles önkor-mánnyal rendelkező brit gyar-mat. Az 1953-as alkotmány a tör-vényhozó hatalmat megosztotta a központi és területi kormányok között. Az ország a Délafrikai Uniótól északra fekszik, lakóinak száma kb. héttmillió, a lakosság 96%-a néger. A nyersanyagokban rendkívül gazdag terület mintegy tizenkétszere Magyarország terü-letének. A jelenlegi feszültség magvát 1953-ban vetette el az, hogy az afrikaiak tiltakozása ellenére létrehozták az államszövetsé-gét. Ettől a lépéstől az angolok elsősorban gazdasági előnyöket vártak. Ugyanakkor azt is remél-ték, hogy az államszövetség meg-oldja a különböző fajok együttmű-ködésének problémáját Közép-Af-rikában. Az államszövetséget el-lenző afrikai vezetők viszont azt szerették volna, ha az angol kor-mány nagyobb felelősséget vállal a bennszülöttek érdekében: az egyik panaszuk az, hogy egy-egy néger neveltetésére évente átlagban mindössze hat shillinget fordítá-nak. Azt kívánták, hogy a terüle-tek önkormányzata a bennszülöt-tek kezébe kerüljön. Az Afrikai Nemzeti Kongresszus vezetői előtt kétségkívül a ghanai és nigériai példa lebegett. E példák követését azonban megnehezítette az, hogy az államszövetség rhodéziai részén nagyszámú európai telepes él: a gyarmatügyi minisztériumtól ők vették át a legjelentősebb funkció-t. Ily módon az önkormányzat a bennszülöttek elnyomásának is eszköze lett. Ez természetesen ott vezetett a legszervezettebb ellenál-lásra, ahol az európai telepesek szá-ma a legkisebb volt: Nyasszaföl-dön. Itt dél-rhodéziai segítség nél-kül az ötezer telepes nem tudná megőrizni kiváltságos helyzetét a két és félmillió négerrel szemben. Jöllehet az afrikaiak politikai har-ca az államszövetség ellen 1953 óta sohasem szünetelt, ez a harc a kongresszus vezetőjének, dr. Ban-dának a hazatérése óta öltött erő-teljesebb és következetesebb for-mát. Ez volt a helyzet, amikor Sir Roy Welensky, az államszö-vetség miniszterelnöke szükséges-

nek találta a rendkívüli állapotok kihirdetését. Mivel végső fokon az angol kormány és angol parlament felelős ezekért a területekért, a válság Angliában aggodalmat és vitákat vált ki. (HL.)

„A közvélemény

nagy erő — írja tengerentúli leve-lezőnk — különösen Amerikában, ahol négy évenként elnököt, két évenként képviselőházat és egy-harmad szenátust választanak. Ezért érdemes felfigyelnünk arra, hogy John Fischer, a Harper's Magazine főszerkesztője a lap márciusi számában vitába száll a köz-véleménnyel, mely, szerinte, ellen-zi a tárgyalásokat az oroszokkal. Cikkében az álláspontok így sora-koznak fel:

A közvélemény szerint a Krem-lin urai áruló, istentagadó, véres-kező gyilkosok, kikkel tisztességes ember nem ülhet le tárgyalni. A szerkesztő szerint az erkölcsi fel-háborodás nem mindig a legjobb tanácsadó a külpolitikában. A vilá-g tele van hitvány emberekkel, de a tárgyalás velük gyakorta a kisebb rossz, mintha hátat fordít-tunk nekik. A közvélemény szer-int az amerikai politikusok rossz tárgyalófelek, Amerika megnyer minden háborút, de elveszt minden konferenciát. A szerkesztő szer-int e nemzeti babonát tények nem igazolják. Tárgyalásokon az amerikaiak legalább olyan jó er-edményt érnek el, mint más nem-zetek. A közvélemény szerint jobb tartózkodni a csúcsállkozótól, Eisenhower fáradt és öreg s Dulles nagybeteg. Ebben a pillanatban csak a rövidebbet húzhatják. A szerkesztő szerint semmi se kény-szeríti az amerikaiakat csúcsáll-kozóra. Tapasztalt diplomaták, mint Thomson, Bohlen, vagy Bruce nagykövetek, kitűnően elvé-gezhetnék a tárgyalás munkáját. A közvélemény szerint a tábornok-ok és tengernagyok ellene vannak a tárgyalásoknak. Nem mintha vérszomjas katonák lennének, de úgy vélik, hogy a tárgyalások a NATO meglévő erejét ásnák alá, s bármit nyerhetnének a tárgyaló-asztalnál, nem érné meg az előre látott veszteséget. A szerkesztő szerint külpolitikát nem szabad kizárólag katonai szempontoknak alárendelni. A közvélemény szer-int, ha Amerika kitart merev ál-láspontja mellett, a szovjet biro-dalom előbb-utóbb összeomlik a belső viszályok és gyengeségek kö-vetkeztében. A szerkesztő szerint a szovjet rendszer összeomlásának reménységére a nyugati politikát építeni nem lehet. Fokozatosan tárgyalásokkal létrehozott változás az egyik lehetőség. A másik: vára-kozás, amíg a talaj inogni kezd. A közvélemény szerint a kommuni-stákkal minden egyezmény értékte-len, mivel sohasem tartják be szá-vukat. Itt van Nagy Imre példá-ja. A szerkesztő szerint döresség volna olyan egyezményeket kötni, melyeknek betartása csak a kom-munisták jóhiszeműségén múlik. Ha egyezményeket kötönnék, azoknak olyanoknak kellene len-niök, hogy betartásukra az oroszok kényszeríthessék. A közvéle-mény szerint az oroszok nagyon akarják a tárgyalást. Amit Moszk-va akar, az biztosan rossz nekünk. A szerkesztő szerint Amerikának minden oka megvan rá, hogy gya-nakodva nézzen az oroszokra. El-lenben a tárgyalást meg kell kísé-relni. Ebből baj nem származhat. Fischer főszerkesztő támogatja George F. Kennan „disengagement” javaslatát s nem tartja ki-zártnak, hogy sikeres tárgyalások esetén át lehetne alakítani Európa térképét. „Európa új térképe” eszerint így festene: Németország keleti kommunista egyharmada s nyugati demokratikus és kapita-lista kétharmada laza semleges federációban egyesülne osztrák mintára. A kelet-európai szovjet csatlós országokból az orosz csapa-tok kivonulnának. Az atom-és ra-kétalefegyverzés betartását Német-országban és a kelet-európai orszá-gokban nemzetközi szervek ellen-őriznék. A NATO csapatai kiüri-tenék Németországot, de amerikai csapatok továbbra is maradnának Nyugat-Európában.

Kérdés persze, hogy az oroszok belegyeznének-e az új Európa-ren-dezésbe? Fischer főszerkesztő azt reméli, hogy igen. Összerinte talán a Kremlin urai is szívesebben lát-nák, ha nyugati határait mentén forrongó gyarmatok helyett semle-ges övezet terülne el... Sajnálatos, hogy ez az érvelés nem 1956-ban hangzott el — felelős politikusok szájából.” (b. i.)

Egy spanyol földműves sírverse

Franco tábornok besorolt ádáz katonának,
nem szöktem meg, mert féltem, agyonlövet úgy.
Féltem — azért harcoltam a haddal a jog s a szabadság
ellen Irun falain. S így is elért a halál.
Szép Szó, 1936.

József Attila

ARVO TUOMINEN:

Kun Béla utolsó napja

A budapesti lapokat ezekben a napokban olyan cikkek és riportok árasztották el, amelyek a proletárdiktatúra 40. évfordulója alkalmából 1919-re emlékeznek. Számos írás idézi közöltük Kun Béla alakját. Kun Béláról közöl visszaemlékezéseket a Népszabadság és a Társadalmi Szemle, a Kortárs meg az Elet és Irodalom; a Nemzeti Színházban most mutatják be Illés Béla új színművét, a „Sziárvány”-t, amelynek egyik színfoltja, hogy Kun Béla is megjelenik a színpadon; s mindennek tetejében Ivan Kusnyir lvovi szobrászművész elkészítette Lenin és Kun Béla közös szobrát, s a szovjet nép nevében megajándékozta vele a Magyar Népköztársaság dolgozóit...

Mivel a hazai sajtó sok mindentől ir Kun Bélával kapcsolatosan, csak furcsa módon egyről feledkeznek meg: mi is lett Kun Béla sorsa, a magunk részéről azt tartjuk helyesnek, ha segítünk e hézagot pótolni, s közlünk egy erre vonatkozó, magyarul még meg nem jelent, történelmi érdekességű dokumentumot.

Arvo Tuominen, az alábbi visszaemlékezés írója a Finn Kommunista Párt főtitkára és a Komintern elnökségének a tagja volt. A párttal akkor szakított, amikor a finn-szovjet háború idején Sztalin rá akarta venni őt, hogy legyen egy finn Quisling-kormány miniszterelnöke. Jelenleg a „Kansan Lehti” című lap főszerkesztője és a finn parlament szociáldemokrata tagja. Az itt közölt részlet memoárjainak második kötetéből való, amely „A Kreml harangjai” címen 1957-ben jelent meg.

Tuominen értékelése természetesen nem azonos az Irodalmi Ujsággal; a dokumentum közlését azonban, kétségbe vonhatatlan hitelessége miatt, így is fontosnak érezzük. Megjegyzésként csak annyit fűzünk hozzá, hogy a leírásban szereplő Manuilszkij nemrég halt meg, s mint idős, dús érdemű bolsevikról a szovjet párt Központi Vezetősége hosszas gyászjelentést adott ki. Ravatalánál díszőrséget állt Hruscsov is.

A nagy „tisztogatások” idején a Komintern elnökségét sürűn hívták össze, de nem figyelmzették: erről vagy arról az előkelőségről kiderült, hogy voltaképp bűnöző és a nép ellensége. Mintha lidércnyomásban élt volna az ember. Magának az elnökségnek tagjai közül is sokan így tuntek el, mint például Zinovjev, Kamenyev, Tuhacsevszkij, Rikov és mások, és azok, akik megmaradtak, fogadásokat kötöttek, vajon kiért szólnak majd legközelebb a Kreml harangjai.

Ilyen baljós elnökségi ülést hívták össze egy ízben, 1937 tavaszán is. Mindjárt az ülés elején az elnök, Georgi Dimitrov, gúnyosan megjegyezte, hogy Kun Béla ügye van napirenden; az előadó a Komintern titkára, Manuilszkij, aki egyben az összekötő volt Sztalin és a Komintern között. Manuilszkij tüstént neki is kezdett, azzal, hogy néhány dokumentumot olvasott fel. Miután néhány oldalt végigolvasott, megkérdezte:

— Kun Béla polgártárs, ismeri ezt?

A „polgártárs” szó, amelyet Manuilszkij használt, úgy érte Kun Bélát, mint egy áram-ütés. Látni lehetett rajta a megdöbbenést, s a többi jelenlevő is lélekzet után kapkodott, Dimitrov és Manuilszkij kivételével. Amikor az „elvtárs” szó helyett a „polgártárs” kifejezést használták, ilyen helyzetben egyet jelentett a halálos ítélettel. Kun Béla, sápadtan és halkán válaszolt:

— Igen, ismerem. Egy körlevél, a magyarországi pártmunkásokhoz... Én magam írtam.

— Rendben van, — mondta Manuilszkij és folytatta a levél felolvasását. Egy olyan bekezdés következett, amely — gyakran egészen éles kifejezésekkel, — a Komintern tevékenységét bírálta. Egyebek között hangsúlyozta, hogy a ki nem elégitó tevékenység egyik oka a Szovjetunió gyenge képviselete a Kominternben. Mikor Manuilszkij ezt a részt befejezte, ismét Kun Bélához fordult:

— Ezt is Kun Béla polgártárs írta?

— Igen, én, — felelte kissé vontatottan Kun Béla. Megérezte, hogy itt fő valami.

— Rendben van, — mondta újra Manuilszkij. — Kun Béla polgártársnak tudnia kell, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártjának a képviselője a Kominternben. — Sztalin elvtárs.

Kun Béla nem tudta tovább tartóztatni magát; kiabálni kezdett:

— Ez aljas provokáció. Én nem Sztalin elvtársra céloztam, hanem tirátok, Manuilszkij és Moszkvin. Ti a Komintern titkárai vagytok és rossz bolsevikok vagytok. Igaz, tudom, hogy Sztalin is tagja az el-

nökségnek, éppúgy, mint Zsdanov és Jezsov, de ők csak ritkán vesznek részt az üléseken. Ők jó bolsevikok, a legjobbak a világon, de te, Manuilszkij, nem vagy bolsevik. Lenin már az emigráció idején is „istenkeresőnek” nevezett téged...

Ez a támadás Manuilszkij arcába kergette a vért. Ő is elvesztette önuralmát. De amikor visszanyerte a nyugalomát, gúnyosan folytatta:

— Olyan nagy vezető, mint Kun Béla polgártárs, nem vesztegeti a puszkaport hozzám hasonló apró madárkákra. De Sztalin elvtárs valószínűleg elég nagy célpont, és ő az, akit ez a levél célbavesz.

Manuilszkij, aki a Komintern egyik legügyesebb és legépesebb dialektikusa volt, most iszonyú támadásba lendült Kun Béla ellen. Azzal vádolta, hogy már korábban is veszélyes „elhajlások” terhelik lelkiismeretét. Még arra is célzott: Kun Béla már a magyar forradalom idején kapcsolatban állt a román titkosrendőrséggel és kijátszotta a forradalmat.

Kun Béla továbbben is felállt és hadonászva iparkodott félbeszakítani Manuilszkijt, még egy utolsó kísérletet tett, hogy megvédje magát. Remek szónok, igazi néprömb volt, és most, amikor érezte: már megszámlálhattak napjai, és az ítéletet már kimondták felette, úgy ordított, mint egy sebzett oroszlan:

— Ez iszonyatos provokáció, alávaló összeesküvés, hogy meggyilkoljanak engem. De én biztosítom önöket, nem akartam megsérteni Sztalin elvtársat és én személyesen mindent megmagyarázok majd neki.

Számomra, s az elnökség ama tagjai számára, akik nem voltak beavatva az ügy titkaiba, továbbra is homályban maradt, vajon Kun Béla valóban árnyékot akart-e vetni Sztalin dicsőségére. A kijelentéseit akkor legalábbis így magyarázták. Az elnökség tagjai közül, Dimitrov és Manuilszkijon kívül még bizonyosan ott volt Kuusinen, Togliatti, Pieck, Gottwald, Florin, Van Lem és jómagam, valamint az alkalmilag meghívott szakértőként Varga Jenő professor. Mindnyájan hallgattunk és borzalommal töltött el minket a látvány: a nagy és erőteljes néprömb, amint az életéért harcol, hóhérainak kemény és dühödtt támadásai közepette. Senki nem mert és senki nem tudott egy szót sem szólni, sem mellette, sem ellene.

Amikor az ülés végetért, Dimitrov megrázott egy csengőt és kijelentette, hogy a tárgyalást beárja, s Kun Béla polgártárs ügyét egy háromtagú bizottsághoz teszi át további kivizsgálásra. Addig is, amíg az ügyet meg nem vizsgálják,

Kun Bélát felfüggeszti minden bizalmi funkciójából, amelyet a magyar kommunista pártban és a Kominternben viselt.

Ezzel az ülést bezárták. Kun Bélát elbocsátották, de amint kilépett a terem ajtaján, két GPU-ór vállára tette a kezét. Ezután többé semmit sem hallottunk Kun Béláról. A Komintern többé nem tárgyalta az ügyét. Csak plerykák keringtek, amelyek szerint fobelölték.

Néhány nappal később a magyar kommunista párt központi vezetőségének több más, Moszkvában tartózkodó tagja tűnt el hasonló módon. Tudomásom szerint mindössze néhány embernek sikerült megúsznia ezt a tisztogatást; a többiek letartóztatták és ismeretlen helyre deportálták. A Komintern elnökségének eme drámai ülése után Kun Béla nevével mindössze egy ízben említették Moszkvában. Ez a hírhedt Bucharin-perrel kapcsolatban történt, 1938-ban. A főügyész: Visinszkij, valamint a tanúk azt akarták bebizonyítani, hogy Bucharin feltehetően részt vett valamiféle lázadásban, amelyet forradalmi baloldali szociáldemokrata elemek kezdeményeztek. Egyebek között terveket kovácsoltak Sztalin meggyilkolására. Minden valószínűség szerint Kun Bélát ekkorra már kivégezték, más-különbön feltehetően felvonultatják volna a bíróság előtt, vagy azért, hogy tanúskodjék, vagy azért, hogy kimondják felette a végső ítéletet.

Csak 19 évvel utóbb említette újra Kun Béla nevével Pravda, egy bőbeszédű cikkben, amelyben honfitársa, Varga professor elmondotta, hogy Kun Béla egyike volt Sztalin számtalan ártatlan áldozatának.

Kun Bélát, úgy látszik, rehabilitálták, de még Vargának sem engedték meg, hogy megírja: mikor és hol lötték föbe Kunt, vagy mi volt halálos ítéletének hivatalos indoka...

VÁMOS IMRE:

Válaszúton

Néhány hét múlva, május végén, a nyugati világ választút előtt áll. Csaknem ugyanakkor, amikor a nyugatnémet parlament összeül Berlinben, hogy megválassza a Német Szövetségi Köztársaság új államelnökét. A parlament összehívásának időpontját akkor jelölték ki, amikor még senki nem számolt Bonnban Hruscsov váratlan diplomáciai rakétájával. És nem valószínű, hogy Hruscsov az elnökválasztást figyelembe vette, amikor jegyzékét időzítette. A két esemény mégis összefügg. A szovjet ultimátum sorsa egész Nyugat-Németország, egész Európa, sőt az egész világ jövőjét befolyásolhatja: a német parlament reprezentatív ülése, a vitatott fővárosban, a nyugati demokráciák új politikájának a reményességét vagy régi koncepciótlanságának okszerű kudarcát tanúsíthatja.

Miért került ismét Berlin a világpolitika gyújtópontjába? Ez a város korántsem jelenti ugyanazt a németeknek, mint Páris a franciáknak, vagy London az angoloknak, nem egyféle nemzeti büszkeség, mely „megér egy misét”, nem olyan gazdasági és kulturális központ, melynek hiánya megbénítaná a birodalom életét. Csupán 1871 óta a birodalom centruma, azelőtt mindössze Poroszország fővárosa volt. Más városok, München, Hamburg, Frankfurt, Bréma, Stuttgart vagy Düsseldorf a weimari köztársaság idején is, a mai napig megőrizték gazdasági fontosságukat vagy jelentőségüket a kulturális életben; Goethe Weimara, Kant Königsberge, Leibnitz Hannoverre már rég ismert és híres város, amikor Berlin még csak nagybácska falu volt. Sohasem történt meg a német történelemben, hogy az ország egész gazdasági, szellemi és politikai élete itt összpontosult volna. Város volt a városok között, mégis, 1945 óta, e város sorsával együtt időről időre a maga sorsáért is aggódik az egész emberiség.

kikiáltott Magyar Tanácsköztársaságról mindig hazudni volt kötelező Magyarországon. Négy hónapig tartott, azalatt öröklétében volt kötelező hinni, bár az utcasarki feketekereskedelem humora hamarosan megtalálta a módját, hogy túltegye magát a parancson: „Gyenge szovjet cigarettára urak, gyenge a szovjet...” Utána huszonöt éven át ócsárolni volt kötelező. Az ócsárlást megérdemelte, az ócsárlás kötelező hangszerelését nem. Igazában a lenini tanok hívói és rokonszenvezői is kínosan félresikerült kísérletnek tekintették, nem dicsőítették, legföljebb ha mentegetőztek miatta. Az ártatlanul kiontott vérnél beszédesebb jelképe volt a gerstli — a kapkodás, a hozzá nem értés, a mutatványos köznyomor. A fehér terror, a konszolidálódott maradiság, majd a náci fürtelem kellett ahhoz, hogy még ennek emlékét is megszépítsék. S az ostoba bűnbakkeresés, az alpári átokszórás kellett ahhoz, hogy az „antikommunizmus” jelszavát, ahogy Francoék és Goebelsék alkalmazták, még szégyenletesebbé tegye, mint a kommunista kísérlet emlékét. Mindemellett lidérces emlék maradt. S a bolsevikok ennek tudatában, amikor 1945-ben újra bevonultak Magyarországra, az emlék felejtését tették kötelezővé. Aki akkor 1919 március 21-ét emlegette — akár dicsőítően, akár elítélően — az „provokátor” volt. Egészen 1949-ig. Akkor ugyanis megérettnek találtatott a helyzet arra, hogy a szégyenbe és szégyenkezésbe vesztett emléket felújítsák és felmagasztosítsák. Újabb és minden addiginál megdöbbentőbb hamisításokkal. A harmincadik évforduló kiadott díszkötet szerkesztői nem is tudtak Kun Béláról. Ellenben ott tündökölt a legparádásabb lapon „Rákosi Mátyás, a Magyar Tanácsköztársaság hősi népbiztosa”, ifjabbban, soványabban és főképp retusálva. A huszonharmadik vagy huszonnegyedik aparatszikot így dicsőítette a dialektikus emlékezet legislegelsővé.

A mai hamisítás-rendből legalább ez az egy kikopott. Kun Bélát megint Kun Bélának hívják. De egyébként a múlt-átfestés hézagatlan. Nemcsak szépítésben és hősisítésben, hanem az akkori jelszavak feledtetésében is. Amiben egyébként a kommunista propagandának kitűnő segítőtársa a szokványos antikommunizmus. A fehér újságirdalom ma is inkább a negyven év előtti garázda matrózokról és boglyas kávéházi zendülőkről mintázza a bolsevik gonosztevő előszobrát, semmint arról a mai aparatszikról, akinél nincs címkekorosabb és tekintélytisztelőbb teremtése a világnak s akinek — akár érdem ez, akár nem — semmi köze a forradalomhoz.

A Kun Béla-féle rendszernek egy érdemét a maihoz képest mindenesetre el kell ismernünk: képmutató nem volt. Sohasem állította, hogy hazafias. Sohasem állította, hogy demokrata. „Vörös terrort” hirdetett és úgy fitymálta elméletben a szabadságot, mint Sztalin gyakorlatban. A „népi demokrácia” bárgyú pleonazmusát csak jóval később teremtette — párhuzamosan — bolsevik és fasiszta néptiprók piaci tudálékossága. A tizenkilences magyar népbiztosok még nem államgyarok voltak, ahogy az akkori oroszok sem voltak még pánorosok. Legalább a nemzetköziséget, legalább a proletárdiktatúrát, legalább a gazdasági egyenlőséget komolyan vették. Nem vitás viszont, hogy a maiak sokkal tehetségesebben gyakorolják az elnyomást is, a hódítást is, a hadigazdálkodást is, háborúban és békében egyaránt. Amire a gerstliből szputnyik nőtt és a kommunista hatalmi gépezet elnyelte az emberiség egyharmadát, a forradalminak és szocialistának indult parancsuralom átszervezte magát: minden fasiszta vagy királyi önkényről rátermettebb, szakszerűbb és félelmetesebb, ellenforradalmi államkapitalizmussá. (i. p.)

versengést valamilyen módon rendezték. Találónan írta Richard Löwenthal, hogy a nyugati hatalmak a hét hat napján át a gyakorlatban akceptálják a status quot, a hetedik napon, vasárnapi prédikációkban elutasítják és kárhoztatják.

A szovjet kormány ultimátuma után a Nyugat most választút előtt áll. Határoznia kell, hogy a jövőben azt hirdeti-e, amit cselekszik, vagy pedig azt cselekszi-e, amit hirdeti.

Európa kettéosztása sehol nem oly abszurd és kézzelfogható, mint ebben a városban. És sehol nem mutatkoztak meg a nyugati és a szovjet politika elmentmondásai annyira, mint Berlinben. Moszkva szempontjából érthető, hogy a nyugati világnak ezt a szigetét, 180 kilométer mélyen bent a felduzzasztott birodalom tétében, ki akarja iktatni a térképéről. Berlin pusztá léte miatt veszélyes a kommunizmusra. Amíg a nyugati hatalmak Berlinben vannak, nem lehet szó Kelet-Németországról és nem lehet szó Kelet-Európa konszolidálásáról. Amíg Berlin nem nevében, hanem gyakorlatilag „szabad” város, permans veszély fenyegeti az orosz status quo fenntartását, mert

1. Berlin a nyugati világ afféle luxuskirakata a „szocializmus” országában.
2. Nyugat-Berlin szimbólum és reményesség a keleteurópai népek szemében. Annyi család ellenére, a berlini pszichológiai támaszpont még ma is sok emberben táplálja a felszabadulás reményességét, érthető, ha az oroszok ennek véget akarnak vetni.
3. A kelet-németországi menekültek áradata Nyugat-Berlinbe irányul évek óta. Ha Berlint szabad várossá nyilvánítják, vagy ha lezárják a sorompókat, a disszidálás egyszerbe, legalább is tömegesen, lehetetlenné válik.

(Folytatás az utolsó oldalon.)

200 ezer magyar szerte a világon

Magyarok Angliában

A forradalom után Anglia minden korlátozás nélkül fogadta be a magyar menekülteket. Eredetileg 22.000 magyar jött Angliába. Ezekből kb. 6000 utazott tovább más nyugati országokba, legtöbbször Kanadába. Mintegy 2000 tért vissza Magyarországra. A magyar menekültek angliai fogadtatását két tény jellemezte. Az egyik, hogy az emigrációs előírások szigorúságán féltékenyen őrködő angol hatóságok egy tollvonással eltörölték minden korlátozást, a másik pedig az, hogy az érzelmi megnyilvánulásokban nem éppen tobzó angolok példátlan spontaneitással siettek a magyar menekültek segítségére. Ez a segítőkészség elsősorban a magyar menekültek számára gyűjtött fontmilliókban jutott kifejezésre, a ruhaajándékokban, önkéntes nyelvtanároknak, tolmácsoknak, szociális segítők seregében és munkaalkalom biztosításában.

A hazatérők elégedetlenségének forrása főként a túlzott várakozásokban és igényekben keresendő, másrészt abban a tényben, hogy a menekültek egy része (elsősorban, akik hazatértek) nem tudott megbirkózni azzal a gondolattal, hogy új országban, nincstelenül, mindent előről kell kezdeni. A hazatért elégedetlen menekültek közül sokan úgy érezték, hogy a Nyugatnak és Angliának is, erkölcsi kötelessége a magyarokat a legmesszebbmenően támogatni — ennek a támogatásnak a mértékét némelyek egész groteszk módon értelmezték: ezeket felháborította, hogy nyelvtudás nélkül, első munkahelyükön kevesebbet kerestek, mint az évek óta ott dolgozó angolok. Tehát a családok forrása a Nyugat erkölcsi kötelességének vitatható értelmezéséből származott.

A menekült pszichózis mellett a magyar menekültek beilleszkedését még a következő tényezők befolyásolták:

1. A nyelvtudás mértéke: Ez döntően meghatározta a munkalehetőséget, a kapott munka minőségét, az angol kapcsolatok kiépítését és szorosabbra fűzését.

2. Legtöbb esetben a lehangoló éghajlat sem volt alkalmas a menekült kedélyállapotának megjavítására.

3. A nem otthonában étkező magyar másik bánata Angliában az étkezés. Az angol ételek táplálók és jóménységűek (gyári kávéházban, vendéglőben és menzán egyaránt), mégsem olyanok, mint amihez a magyar gyomor szokott.

Ami az árak és bérek viszonyát

illeti, a szakmunkás ritkán keres heti 10—15 fontnál kevesebbet. Ami ennek vásárlóértékét illeti: férficipő 3—5 font, öltöny 10—15 font, rádió 15—20 font, kerékpár 20—25 font stb. Részletre itt is mindent lehet vásárolni, televíziós készüléktől mosógépig, családi házig és autóig.

A lakbér Angliában aránytalanul magas, hetenként 2—4 font körül, mérettől és fekvéstől függően. Persze ennél sokkal drágább lakberek is vannak. Jelenleg még kb. 200—300 menekült él táborban. Több ú. n. nemzetközi hostelt ugyancsak a lakáshiány enyhítése érdekében tartanak fenn. A British Council és a helyi szervek sok esetben siettek a menekültek segítségére a lakásprobléma enyhítése érdekében: számos családi házat tataroztak és magyarok rendelkezésére bocsátották, más esetben lakás- vagy házkölcsönt adtak. Erről egyelőre nem állnak rendelkezésünkre statisztikai adatok.

Ugyancsak nehéz megállapítani, statisztikai adatok hiányában, milyen az átlagmenekült életszínvonala. Annyi biztos, hogy a nyelvi akadályok leküzdése után s az első idők nagyobb, hézagpótló családi beruházásai után, a magyar menekültek sem élnek „alacsonyabb” életszínvonalon, mint az angolok. Ez pedig meglehetősen magas.

Angliában közel 400 magyar diák tanul különböző ösztöndíjjal az ország majdnem minden egyetemén. Ők talán minden idők legszerencsésebb menekültjei, ösztöndíjuk gondtalan tanulást biztosít, legtöbbjük már sikeresen megbirkózott a nyelvi nehézségekkel és tanulmányi eredményük általánosan kielégítő. A szünetekben dolgoznak és megtakarítják a nyári kontinentális utazalót. Nehéz eldönteni, hogy Anglia „jó” vagy „rossz” ország a magyar menekült számára. Sokan mondják, hogy Anglia messzebb van a kontinens-től, mint azt a földrajzi távolság indokolná, mások nem is tekintik Európát szerves részének. Tény, hogy az angol ember társadalmi szokásai, kapcsolatai és érzelmi megnyilvánulásai élesen elütnek a kontinensen és Magyarországon megszokottaktól. Angliát az idegen lassan tanulja meg méltányolni.

Mégis az idő múlásával egyre világosabbá válik, hogy a világ egyik legkellemesebb országa, ahol a méltányosság, szabadság és emberi méltóság fogalmát a legtöbb tartalommal sikerült megtölteni több évszázad szorgalmas munkájával.

P. J.

Magyarok Svájcban

A magyar forradalom leverése a svájci népet mélyen megrendítette és olyan elemi erővel nyilatkozott meg a segítőkészsége, amilyenre példa itt még nem volt. A kis ország aránylag nagyon sok magyar menekültet fogadott be. A pár hónap alatt érkezett 13.500 magyart először átmeneti táborokban helyezték el, ahol feltáplálták és ruhaneművel bőségesen ellátták őket, miközben a lehető leggyorsabban lakást és állást szereztek számukra. A táborokból két-három hét múlva mindenki elutazott és megkezdte önálló életét. A svájciak ehhez is minden segítséget megadtak. A családok két-három szobás összkomfortos lakáshoz jutottak (pedig itt is van lakáshiány), az egyedülálló fiatalokat részben a segélyegyesületek, részben a lakosság karolta fel, a kis-korúak számára bentlakásos otthonokat alapítottak. A munkaképtelenek havi létminimumot és beteg-ellátást, a szakmunkások és az értelmiségiek nagy része saját szakmájában munkát kapott. Még állami alkalmazásba is kerültek magyarok, ami ugyancsak először fordul elő külföldiekkel Svájc történetében, — sőt, a posta véglegesítette is az ott elhelyezkedett magyarokat. Az egyetemi hallgatók valamennyien ösztöndíjjal folytathatták tovább tanulmányaikat.

Két év alatt háromszézerrel csökkent a magyarok száma. Az elutazottak részben tengerentúlra mentek, részben visszatértek Magyarországra. A megmaradt több mint tízezer magyar utat tett meg helyzetének stabilizálására. A családok maguk erejéből egészítették ki háztartásukat bútorokkal, háztartási gépekkel, igen sokan meg-

bizalmát, megbecsülését, barátságát, hiszen a magyarokat — akiknek annyit adtak és annyi erőfeszítést tettek boldogulásuk érdekében — sokkal érzékenyebben figyelik, mint bármi más külföldit.

K. Á.

Venezuela, mint minden nyugati állam...

Amikor 1956 novemberében megindult a magyar menekültek áradata Nyugat felé, Venezuela kormányára magára vállalta 5000 menekült befogadását. Az első szállítmány 1957 elején érkezett Venezuelába, kb. 70—80 ember és ezután is csak vontatottan folyt a szelektálás, illetve a szállítás, úgyhogy 1957 folyamán mindössze csak 400—450 magyar menekült lépte át a venezuelán határt. Ekkor a délamerikai országban alapvető politikai változás következett be, az új, ideiglenes kormány nem vállalta elődjének valamennyi kötelezettségét és a bevándorlást teljesen felfüggesztette, ennek során a magyar bevándorlást is.

Azok között, akiknek sikerült még bejutniuk, képviselve volt minden korosztály, csecsemőktől kezdve aggasztányokig és minden foglalkozási ág. Venezuela, mint minden nyugati állam, szeretettel fogadta a magyarokat, mint szabadság hőseket ünnepelte őket, de semmiféle hivatalos lépést nem tett elhelyezésük érdekében. Eppolyan kevéssé, mint az évek során bevándorolt mindenféle nemzeti-ségű mintegy félmillió régi bevándorolt érdekében. Az ország mérhetetlen gazdagsága, soha nem látott méretű fejlődése, nagy munkaerő-szükséglete, hallatlan lehetőségei azonban hamarosan pótolták, amit a kormány elmulasztott és a venezuelai bevándoroltak túlnyomórészt nemzeti-ségi viszonylatban is magas életszínvonalat biztosítottak.

Igy történt ez most az újmagyar bevándorlók esetében is. Túlnyomórészt az elmúlt másfél-két év alatt rendszeren jövedelmező állást szerzett, annak ellenére, hogy a nyelvi nehézségek esetleg más foglalkozási térre utalták őket, mint a tanult mesterségük. Ez a körülmény egyébként kis kószolót adott a sokat emlegetett „amerikanizmus”-ból, amelynek egyik jellegzetes jegye, hogy a hivatalos tudatot az érvényesülési vágy helyettesíti és a legtöbb ember élete során többször változtatja foglalkozását.

Az újmagyarok általában elégedettek sorsukkal. Megismerkedtek a szabadság általuk eddig soha nem ismert mértékével, a bőség végtelen arányaival, a természet új, meglepő szépségeivel s ezek pótolhatatlant: a hazai tájat, az anyanyelvet, a családi és baráti környezetet, szóval a Hazát, amelyből senkinek sem adódhatott. Ha van elégedetlenség, ebből fakad.

M. Gy.

Újmagyarok Argentínában

Talán sehol sem várták a magyar menekülteket olyan szeretettel, mint Argentínában. Amikor a lapok közölték, hogy néhány magyar kisgyermek is Nyugatra menekült s szülei meghaltak, vagy eltűntek, több mint tizenegyezer család fordult a menekültügyeket intéző argentinai kormányiszervezethez, hogy vállalnak gondozásra magyar fiúkat és lányokat, felnövelik őket, mint saját gyermekeiket.

A forradalom leverése után 1072 magyar menekült érkezett Argentínába. Ez az Európa nagyságú ország mostanában éppen súlyos gazdasági válsággal küszködik. Több mint tíz éves gazdasági zűrzavar után a Frondizi-kormány meghirdette a „két szék esztendő” programját; a két év alatt az argentinai munka és a külföldi tőke segítségével megépítik az ország alapiparát, megerősítik az energiatermelést és kitermelik a petróleumot. A gazdasági krízis minden vonalon érezhető, — de azért ma is Argentínában kapható a legjobb és legolcsóbb hús és textiláru is olcsóbb, mint bárhol másutt a világon. A magyar mérnökök és szakmunkások azonnal munkához jutottak, legtöbbjük elégedett és

nem egy foglalkozik azzal a tervvel, hogy bankkölcsönrel családi házat építsen.

A legnagyobb gondot a lakásprobléma okozza. Buenos Aires mágnesként vonzza a bevándorlókat és az argentinai belterületek lakosságát. Noha újabban 40 emeletes felhőkarcolókat építenek, a belvárosban nincs elég lakás. Néhány száz menekült vidékre utazott, a Cordillerák lejtőjére, Mendoza és Cordoba vidékére, ahol könnyebben találnak lakást. Sok magyar menekült jutott kitűnő álláshoz a cordobai Kaiser autógyárban.

Természetesen, akár a régi emigránsok, az új menekültek is gyakorta évekig küzdenek a kezdet nehézségeivel. Több család visszatért Európába, néhányan Magyarországra is. Rész van ebben a magyar követség hazatelepítési kampányának is. Latin-Amerikában csupán Argentínában működik magyar kommunista követség, amelynek ügynökei beszivárogtak a magyar kolónia minden rétegébe, természetesen az új menekül-

tek közé is. Iparkodnak elégedetlenséget szítani és a menekülteket szélsőséges politikai irányzatok felé sodorni.

Azokat a fiatal menekülteket, akik nem szakmunkások, gyakran elkapja a vándorlás láza, úgysszólván hetenként kelnek át a Cordillerák hegyláncán Mendozából Chilébe, avagy Santiago de Chiléből Argentínába.

Két év után megállapíthatjuk, hogy az argentinai magyar menekültek mintegy 50 százaléka megtalálta számítását, rendezett körülmények között él, anyagiakban gyarapszik. 30 százaléka tisztességesen megél, de még nem illeszkedett be az argentinai társadalomba, 10 százaléka vándorol Chilébe, Brazíliába, Uruguayba és vissza, 10 százaléka pedig nem dolgozik rendszeresen, sőt olykor rossz hírt kelti nemcsak a forradalomnak, hanem a magyarságnak is. A kikötőnegyed kocsmáiban töltik idejüket, szidják az argentinai közállapotokat, egyik-másik a rendőrségi őrsohákon is gyakori vendég.

V. L.

Magyarok Peruban

A magyar forradalom visszhangot keltett a perui gyermekek lelkében is. A forradalom után még a cipőfényesítő gyermekek is elmentek a Magyar Segélybizottsághoz és 240 szolt adtak át azzal a céllal, hogy segítsenek a magyar gyermekeken, akik harcba szálltak az orosz tankok ellen. A Pro Hungria segélybizottság húszezer dollárt gyűjtött a forradalom után, a pénzt elküldte Ausztriába. A

gyűjtés adminisztrációját ingyen végezte a Perui Kereskedelmi Kamara női személynéje.

Peru sohasem fogadott be nagy tömegben emigránsokat. Most is csak azoknak a magyar menekülteknek adtak perui beutazási vízumot, akiknek rokonaik élnek az országban. Ezek azonnal találtak munkát, megélhetésük az első napoktól kezdve biztosított volt.

F. I.

Emigráció Magyarországon

Azt írod, Barátom: „Ti nem tudjátok odahaza, mi is jelent az, emigrációban élni.” Ha most itt ülnél szemközt velem, nem kellene egyetlen szót sem szólnom, úgyis megértenél. De messze vagy, egy óceán választ el bennünket egymástól, így tehát írnom kell, hogy megtudj: nincsen igazad. Te azt hiszed, csak ti vagytok emigránsok, ti, akik Angliában, vagy Ausztráliában, Torontóban, vagy Stockholmban éltok. Tévedtek. Én is emigráns vagyok, én, aki itt élek Budapesten. Lakásom ablakából a Dunára látok és csendes nyári éjszakákon felhalatlanszik hozzám a Szigetről a zene. Én is emigráns vagyok, Barátom, ugyanolyan emigráns, mint te. Még akkor is, ha a villamoson magyarul kérem a jegyet és a kiszolgálótól a KÖZERT-ben „fél kiló félbarna kenyert” kérek, nem pedig „brót”-ot, vagy „bred”-et, mint ti odakint. Igen, a nyelv körülöttem: az anyanyelvem, az utcák, a táj régi ismerős és emlékeim azonosak a várossal, amelyben élek.

De minden más... idegen. Eppen olyan idegen, mint neked az a világ, amelybe negyven éves fejjel beleszülettel. A plakátok itt, a házak falain, magyarul hirdetik az „elénjáró” ipar termékeit, mégis idegenül szólnak hozzám. Ha néha-néha kézbeveszek egy újságot, látom, hogy a szavak magyarok... és mégis, ha elkezdek olvasni egy cikket, egyszer csak azon

kapom rajta magam, hogy nem értem a mondatokat, mintha valami torz, különös számomra érthetetlen nyelven írták volna. Reggel be a hivatalba, este haza a hivatalból. Ez az életem. Nem nyitom ki a rádiót, mert sosem tudom, mikor zúdul rám egy idegen és ellenséges világ frázis-tömege. Ha ismerőssel beszélgetek és véletlenül odalép valaki, akit ő ismer, de én nem, a szavak megfajagnak bennem és a nyelv ismeretlenségemmel szembe áll, mint egy idegen nyelv. Ha ismerőssel beszélgetek és véletlenül odalép valaki, akit ő ismer, de én nem, a szavak megfajagnak bennem és a nyelv ismeretlenségemmel szembe áll, mint egy idegen nyelv. Ha ismerőssel beszélgetek és véletlenül odalép valaki, akit ő ismer, de én nem, a szavak megfajagnak bennem és a nyelv ismeretlenségemmel szembe áll, mint egy idegen nyelv.

Hiszed-e mindent, Barátom? Nem tudom, hogyan éltek ti odakint, külső emigránsok. Nem tudom, hányszor fejküszökh nyitott szemmel az ágyban, álmat váruva és közben idézitek a Lógodi utcát, vagy a Városligetet, a debreceni Nagyerdőt, vagy a Mátra bukfenező patakjait... De hidd el... mi, belső emigránsok is ugyanígy fejküszökh nyitott szemmel a mennyezet árnyaira meresztjük és — ugye, hiszel nekem: — honvágyat érzünk.

Mint ahogy itt monadják: Honvágyunk van a honvágyatok után. Mihály

Íme, a disszidens körkép karácsony után. A teljességre a hiányos statisztikai kimutatások miatt nem tarthatunk igényt. A megbízható számadatok nélküli „pontos” tudósítás nem a mi munkamódszereink közé tartozik. Mi csak hozzávetőleges képet akartunk adni 200.000 hontalan magyarról, akik ha hazát nem is, de békésebb, nyugalmasabb otthont találtak, vagy találni fognak.

Fráter Imre

angol és magyar okl. gyógyszerész gyógyszerész-tára
198, NORTH END ROAD,
West-Kensington, London, W.14.
Telefon: FUL 1704.

Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

Nagy magyarországi gyakorlat-tal mindennemű valódi és hamisítás-javítását, aranyozását, ezüstözését vállalja

GRUSZOW GYULA

aranyműves
19, Charlotte Street,
London, W. 1. Tel.: MUS 9152.
(Tottenham Court Roadnál.)
Postai küldeményt a legpontosabban intézünk.

Világvárosi regények

Megjelennek a békeidők népszerű kisregényei új, teljes kiadásban. Eddig megjelent számok Angliában: 1. P. Howard (Rejtő J.): Jó üzlet a halál. 2. Gergely Márta: Jót akartam. 3. Juhász Lajos: Váratlan rovincsolás. Következő számok: 4. Aszlányi Károly: Aki a pénz elől menekül. 5. Forró Pál: Asszonyom, fizessen! Megjelenik minden csütörtökön. Minden számban egész oldalas kereszt-rejtvény. Pédányonként 1/6 shilling. Havi előfizetés 5/- shilling. Megrendelhető megfelelő összegű Postal Order egyidejű beküldésével az alábbi címen:

Dr. I. VARGA, 62, Gordon Road, London, W. 5.

Falusi kislány Párisban

Raymond Queneau: „Zazie a Metróban“

A csútrik — közülük is az éppen csak serdülők — történetei úgy látszik divatba jöttek. Amerikában Paszternák Zsivágó-ja után az idén kétségtelenül Nabukov „Lolita“-ja a legnagyobb könyvsiker, amely egy koráért kislány szerelmi kalandjairól szól. Franciaországban egy hasonlókorú süldőlány: Zazie botrányokban bővelkedő históriája jelent meg nemrég Raymond Queneau tollából, az N. R. F. könyvkiadó gondozásában. Irodalmi berkekben ritka az olyan csevegés, melyben ne esnek szó a könyvről.

A Zazie-láz, melyet ma már talán „zazizmusnak“ is nevezhetnénk, egyébként messze túllépte a Saint-Germain des Prés irodalmi vidékének szűk határait. Az utcán, a Metróban és egyebütt rengetegen beszélnek „zaziu“, éppúgy, ahogyan annakidején Magyarországon a halandzsát, Franciaországban pedig Alfred Jarry színpadi hősné, Ubunak csipős-trágár nyelvvezetést kapták fel. Zazie szókinccse egyébként ez utóbbinál is majdnem csipősebb, s bőven merít mindazokból, amelyek franciából más nyelvre ültetve egyenesen meghökkenően hatnak.

A „zazizás“ mellett sokat vitatkoznak Párisban a könyv értékéről is. Melyek az erényei, s mi a jelentősége tehát ennek a karcsú (250 oldalas) kötetnek?

Zazzo professzor, (a névhasználatossága véletlen műve) az ismert pszichológus nem habozott kijelenteni: „Ezt tekintem a filozófia csúcának.“ És véleményével nem áll egyedül. A France Observateurban Dionys Mascolo Stendhal és Fielding írásaihoz hasonlítva a regényt. A Lettres Nouvelles az erkölcsöket gúnyoló kegyetlen szatíráról illetően Swift-et, a stílust dicsérve pedig Rabelais-t említi. A Figaro Littéraire az író penna-kezelő készségét méltatva James Joyce Ulysses-ére, az Express kritikusa pedig Diderot-ra hivatkozik.

Persze akadnak, akik leszólják az írást. A viták heve olyan fokot ért el, hogy az előbb említett Express például, a rendkívül elismerő bírálattól függetlenül a Nobel-díjas Mauriac homlokegyenest ellenkező véleményét is közli: „E művecske egy olyan szépleléktől származik, aki idiótának próbálja tettetni magát, s ez jobban sikerül neki, mint remélné.“ Mit mondhatunk ezek után?

Egy verőfényes reggelen anyjával együtt Párisba érkezik Zazie, egy 13—14 éves vidéki kislány. A mama azonnymában elbúcsúzik tőlnök, hogy szeretőjének karjaiban töltsön negyvennyolc órát, s ezzel kilépjen a regényből. Zazie-t nagybácsijára, Gabrielre bízta. Furcsa nagybácsi, furcsa unokahug! A trágár Zazie egyetlen gyermekét álmodtélget, mint minden Párisba érkező naiv lélek: felülni a Metróra. De jaj, ezen a napon sztrájkolnak a földalatti vasút-alkalmazottai. A kislány tehát egyéb örömeiket keres. Ami pedig a nagybácsit illeti, ő kissé különös foglalkozást űz: bájáncosnó egy pederaszt kabarában. Talán éppen ezért merték rábizni Zazie-t erre a hústoronyra. A nagybácsi nem tesz kárt erkölcsében. A kislány ugyanis túlonúl felvilágosult az élet gyakorlati dolgaiban. Ez nemcsak gondos anyjának köszönhető, hanem apjának is, aki itt az állapotban meg akarta erőszakolni. A mama véletlenül éppen ebben a pillanatban érkezett haza, baltát ragadott, s Zazie szemé előtt csapta agyon a papát. Vagy talán nem is véletlenül érkezett haza a mama? Előre eszelte ki a tervet szeretőjével? Lehetséges.

Zazie, ez a valóságos kis istencsapása, akinek a legnagyobb élvezete, ha méregbe guríthatja környezetét, a legelképzelhetlenebb kalandokon esik keresztül Párisban. Sikerül megszöknie a családi őrizet alól, s amikor a nagybácsik háztulajdonosa véletlenül rákád, nyílt utcán erőszakoskodással vá-

dolja a megmentőt. A szegény férfit majdnem meglincselik a felbőszült járókelők. Kevesebb szerencsével jár következő kalandos próbálkozása, amikor Zazie felszedi egy ögyelgő férfi az ócskapiacra. Igaz, az illető vesz neki egy sötét-kék vászon cowboy-nadrágot, amire a kislány már nagyon vágyott, ám csakhamar kiderül, hogy a lovak valójában civilruhás detektív, s mint Pesten mondanák: „ő sem most érkezett triciklin Pomáztól.“ Fülönfogja Zazie-t és hazavezeti a nagybácsikhoz.

Ezután végeszakadatlan vándorlás kezdődik Gabriel, s annak egy taxisofőr barátja társaságában, keresztül-kasul Párison. Végül egy külföldi turistacsoportra bukkan, amely az oroszos nevű, de valójában egy párisi külvárosból szakadt Fedor Balanovitch tárgyszerű vezénylete alatt járja a várost. E különös társaság körében Gabriel hatalmas sikereket arat. Önkéntes ciceroneul szegődik Fedor Balanovitch oldalára, s a Kereskedelmi Törvényszék elé vezeti a turistákat, elmagyarázván nekik, hogy a patinás Sainte-Chapelle templomnál járnak. Majd lumpolásra bátorítva a csoport tagjait, abba a kabaréba irányítja őket, melyben maga is fellép. Ezen az éjszakán is elletti A hatyú halálát, rövid trüszoknyában. Kecsésen.

Ugyanezekben az órákban Marceline, a nagybácsi jámbor neje kishíján áldozatul esik a Zazie-t hazakísérő detektív férfiú próbálkozásának. Csupán azért sikerül elfutnia, mert a rendőr — hirtelenül fellobbanó filológiai ösztönöktől vezérelve — a Larousse-féle magyarázó szótár tanulmányozásába merül.

A kis társaság eközben Gabriellel az élen, a mind elviselhetlenebb Zazie-vel tovább hajózik egy vendéglőbe, aholis heves tömegverekedés középpontjába kerül. A mimóza lelkű, de páncélszekrény termetű Gabriel félholtra veri az üzem összes kidobóemberét. Óriási rendőri készültség száll ki egy újabb személység, Aroun Arachide (Harun al Rasid?) vezérlete alatt. Ez utóbbiról csakhamar kiderül, hogy tulajdonképpen nem más, mint az „örök rendőr“ vándortó lelkének harmadik számú megjelenése.

Az utolsó jelenetben Zazie megérkezik a pályaudvar perronjára. Élete nagy álma teljesül: időközben végetért a sztrájk, felszállhat a Metróra. Minderről azonban semmit sem tud, mert a kimerültségtől végigalussza az utat. Újabb regényalak tűnik fel, hogy a kislányt átadja anyjának: Marcel, aki talán csak újabb változata egy már ismert figurának, a jámbor Marcelinének, a derék Gabriel rejtélyes életpárjának. Mielőtt kifutna a vonat, a regénybe egy pillanatra visszalibbenő mama megkérdi a lányától:

— Láttad a Metrót? — Nem. — Hát akkor mit csináltál? — Megöregedtem, — feleli Zazie.

Nem az én feladatomban annak eldöntése, vajon „új Rabelais-e“ Queneau? Annyi bizonyos, hogy a szerzőnek új nyelvet sikerült teremtenie, amely bár sokban az argot-ra épül, nem azonos a hétköznapi argot-val. Csupán annyi köze van hozzá, amennyi a Bartók utolsó műveit átszövő, a zeneszerző teremtette, „mesterséges folklor“ az igazi népzenehez. Queneau, „az irodalom lényegének tudora“ remekül űz tréfát minden fajta sablonkereséskől, ideszámítva az irodalom elsablonosításának híveit is. Zazie kalandjai sok tekintetben emlékeztetnek a néma filmek Charlotte-ának viselt dolgaira, aki oly ellenállhatatlanul neveltette meg ötleteivel a nézőt. Az is bizonyos viszont, hogy a Zazie-ra nem alkalmazhatjuk egy „normális“ regény ismérveit: ez olyan volna, mintha az absztrakt irányzatokat a figurális művészethez hasonlítanók.

Szörnyű ez a Zazie ...

Gara László

HORVÁTH BÉLA:

DICSÉRTESSEK

Jézus Krisztus dicsértessék
Utcán, völgyön, hegyeken,
Megfeszített Végtelenség
Dicsőségét hirdetem.

Dicsérjétek megyétekkel
Püspök atyák, érsekek,
Nyomorunkat vegyétek fel,
Jajszavunkból érisetek.

Dicsérjétek községekkel
Plébánosok, kis papok,
Kis hazámat költsétek fel,
Vaskapukat nyissatok.

Dicsérjétek Domonkosok,
Jezsuiták, Pálosok. —
Okosak és bolondosok,
Nemzetek és városok.

Dicsérjétek hatalmasok,
Hadvezérek, hercegek,
Békességet arassatok!
Szabadságot vessetek!

Dicsőséged, amíg élek,
Minden tájon zengetem,
Rólad dobban a dicséret
Végelem és kezdetem.

Dicsérjétek szegény vargák,
Csinos csizmát varrjalok,
Készítsétek birodalmát
Szögek, téglák, csavarok.

Dicsérjétek iratokkal
Költők, bölcsek, doktorok,
Dicsérjétek fiatalokkal
Családok és otthonok.

Dicsérjétek áldozattal
Kincsét-ásó gazdagok,
Küzdjétek a kárhózzal,
Osszátok az asztagot.

Dicsérjétek véretekkel
Napszámosok, béresek,
Homlokára nézettek fel,
Arcotoknál véresebb.

Dicsérje a földkerekség
Utcán, völgyön, dombokon,
Jézus Krisztus dicsértessék!
Mindörökkön dalolom.

A VILÁG PLÉBÁNOSA

RITKAN FORDULT ELŐ, talán még a katolikus egyház csaknem kétezer éves történelmében is, hogy egy pápa annyira különbözött utódjától, mint XII. Pius és Krisztus jelenlegi földi helytartója, XXIII. János. A tavaly elhunyt pápa magas, szikár férfi volt. A mostani közepes és kövér. XII. Pius a Pacelli hercegi család leszármazottja, XXIII. János, család névén: Giuseppe Roncalli, hegyvidéki földművelő család gyermeke. Pacelli pápáról szerették azt mondani, hogy „politikus pápa“, Roncalli pápa még nem kapott (igaz: nem is nagyon kaphatott) semmiféle külön jelzőt, de annyi bizonyos, hogy rendkívül népszerű. Politikus pápa után — népszerű pápa.

NEM JÁRT BUDAPESTEN, nem járt Magyarországon, mint előde 1938 nyarán pápai legátusként az eucharisztikus kongresszusra. Epp ezért nem tud egy szót sem magyarul, míg XII. Pius kitűnő kiejtéssel tudott használni néhány magyar köszöntésmódot. Nagy nyelvtelenség volt.

Úgy hírlik, hogy a Mindszenty-kérdésben is más a felfogása XXIII. Jánosnak, mint XII. Piusnak. Pacelli pápa idején a Vatikánban úgy gondolkodtak, hogy egy hercegprímásnak vállalnia kell a vértanúságot is, ha kell. Ezzel egyébként teljesen tisztában volt már 1946-ban Mindszenty József esztergomi érsek és hercegprímás is. Megmondta nyíltan itt Rómában, amikor átvette a bíborosi kalpagot, hogy vértanúság vár rá. Roncalli pápa és környezeté — amit hírlik — hajlékonyabbnak látszik. Ma már nem lehetetlen, hogy a sokat szenvedett magyar egyházfő a Vatikán vendégszeretét fogja élvezni.

Az ismertebb nemzetközi vezető egyéniségek közül Henry Spaak, a NATO főtitkára volt az első, akit XXIII. János trónralépése után kihallgatáson fogadott. A belga szocialista vezér ezt felelte az érdeklődő újságíróknak az új pápáról:

— Rendkívül művelt, kedélyes öreg.

E MEGHATÁROZÁS utolsó részét aligha mondta volna bárki XII. Piusra. Epp ezért húsz évi pápasága idején se vált annyi kedves és derűs anekdota főszereplőjévé, mint utóda néhány hónap alatt.

Egy olasz folyóirat cikksorozat közöl mostanában a pápáról. A cikksorozat címe: „A pápa, aki mindenkinek tetszik.“

Azt mondják, a jezsuiták nem lelkesednek az ilyesmiért és olvkor megtörténik, hogy a Szentatya valamelyik beszéde nem kerül a sajtóba, ami arra mutat, hogy pápának lenni sem olyan egyszerű, ahogy oly sokan képzelik.

ÓMAGA IS gyakran emlegeti Velencét, ahol pátriárka volt. Szeretett sétálgatni egyedül a városban és ilyenkor gyakran megállt beszélgetni az egyszerű, kisemberekkel. Az ilyesmire most már alig kerül sor Rómában. A Vatikánban azonban más a helyzet.

KARÁCSONYTAJI látogatásait, a kórházakban meg a börtönben — amire több mint 100 éve nem volt példa — megírták az összes lapok. Nagy feltűnést keltett, amikor az Orfei-cirkuszt fogadta kihallgatáson és a cirkusz tagjai egy ódon díszteremben előadást rendeztek számára. Ilyesmi még nem fordult elő a Vatikánban. Orlando Orfei, a cirkuszigazgató egy kis kölykőroszlánt nyújtott át a pápának, aki némileg tartózkodva simogatta a kis vadállatot.

— Nem bánt ez senkit, Szentatyám — bizonykodott az igazgató —, olyan szelíd ez, mint egy kismacska.

— Elhiszem, kedves Orfei — felelte a pápa —, de én már csak az olyan oroszlánokat szeretem, amelynek Velencében vannak. Azokról tudom, hogy nem igaziak.

Az előadás után még elbeszélgetett a bohócokkal, idomítókkal meg gyerekekkel, majd elmondotta, szeretne megegyeszen elmenni Velencébe.

— Hát talán — fejezte be a beszélgetést — majd csak elrendeli az isteni gondviselés ezt is és majd csak akad egy hely a repülőgépen az öreg pápa részére.

...Amint hírlik, a velencei út most tavasszal megvalósul. Még hozzá vonaton, mert így több várost is meglátogathat Krisztus vikáriusa. Amire szintén rég volt példa.

AZ ELHUNYT PÁPA 20 éves uralkodásának kialakult szokásait, légkörét nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni, vagy éppen eltüntetni. Tudja ezt bölcsen a „kedélyes öregúr“ is és nem egyszer mondta már környezetének.

— Én most itt novicius vagyok. Hadd nézzek előbb körül.

De a „novicius pápa“ nemcsak nézelődik, hanem cselekszik is. Betöltötte rövid idő alatt a pápai udvar megüresedett állásainak legnagyobb részét. Szinte forradalmi módon felemelte a bíborosok plénumának számát, amit még V. Sixtus állapított meg. Törté-

nelmi eseményeket jelentett be a világnak, mint az ekumenikus zsinat összehívását, ahol megkísérik az összes keresztény egyházak egyesítését, vagy a római egyházmegyei szinodus összehívását, melynek mint római püspök XXIII. János az elnöke. A meghívó szövege most került nyilvánosságra és még a Nenni-párt szövege, az „Avanti“ is dicsérettel emlékezik meg arról, mert a meghívó a római egyházmegye megváltozott szociális valóságaira hívja fel a meghívottak figyelmét.

Ezenkívül a mai viszonyoknak megfelelően reformáltatni akarja a kánonjogot.

A pápa, aki mindenkinek tetszik, 78 éve ellenére haladó, modern gondolkodású egyházfő, számol a valósággal, nagy elgondoltsággal vannak, realisan látja a világot és a különböző összefüggéseket. Emellett ismeri az emberi bajokat, gyengéket, szenvedéseket és a sok keservet és igyekszik enyhíteni az általános nyomorúságon.

De a világnak is tudomásul kell vennie a valóságot, hogy a legnagyobb hívőszámmal rendelkező és legjobban megszervezett katolikus egyház nem elhanyagolható tényező az emberiség jövődjének kialakításában. Ennek az egyháznak feje pedig a pápa. Epp ezért nem érdektelen, hogy ki ő, miképp cselekszik, hogyan gondolkodik, mi a véleménye erről, vagy arról és milyen álláspontot foglal el ebben, vagy abban a kérdésben.

PERSZE TUDJA azt is XXIII. János, hogy vannak, akik a múlt-hoz szokottan „vidéki plébánosnak“ címeztetik egymás között. És a római plébánosokhoz intézett beszédében finoman kitért erre is.

— Én is plébános vagyok — mondotta többek között. — A különbség csak az, hogy én a világ plébánosa vagyok.

...Nincs könnyű dolga a világ plébánosának. Sok még a baj meg a zűrzavar a nagy parókán.

Fóthy Ernő

A Kossuth-díjasok

idei névsora már-már úgy hat, mintha a budapesti kormány készakarva kirakatba tenné a maga kulturális tanácsalanságát. Kivált, ha összehasonlítjuk a kitüntetett írók listáját a forradalom leverése óta kiosztott előző két Kossuth-díj névsorával.

1957-ben, noha már orsz tankok alatt, még tartott az „olvadás“, még udvaroltak a forradalomban felszökött nemzeti és demokráta szellemnek. Azzal sem törődtek, ha olyannak jut a kitüntetés, akiről köztudomású, hogy nem egy gyékényen árulja a szocializmust az idegen hatalommal. Heltai Jenő, Németh László, Szabó Lőrinc, Fodor József — nem egyforma irányú, nem egyforma szellemű írók, kinek-kinek meg lehet rólu a maga véleménye, de azt aligha vonja bárki is kétségbe, hogy írók mindannyian. 1958-ra már véget ért a tettetés. Mivel pedig olyan író, aki kellően kiszolgált a kormányrendszer, s akit egyszersmind a kormányrendszer is nagy-nak vállaltatott volna, nem találtak: arra az addigéle példátlan lépésre szánták rá magukat, hogy írónak egyáltalán nem adtak Kossuth-díjat.

Lényegében ugyanazt tették most is. Egyetlen író van a listán: Hatvány Lajos, akit irodalomtörténeti munkásságáért tüntettek ki Kossuth-díjjal, voltaképpen csupán egy régi adósság törlesztésékképp. Hatvány Lajos mellett író gyanánt került a Kossuth-díjasok közé Doboz Imre. Akik műveit ismerik, tudják, hogy kevesebb annál is, mintha egy sem szerepelne.

Egyébként Gyáros László, a kormány szóvivője maga emelte ki, hogy elsőosztályú díjra senkit sem találtak méltónak. Akárki hibájából van így, jellemző, hogy így van.

Tízmillió vers és száz tonna tudomány

Adalékok az emberi butaság történetéhez

1958 elején a kínai Kommunista Párt felhívta az írókat, hogy ők is tegyenek „nagy ugrást előre az irodalmi munka terén”. 1958 március hetedikén a Kínai Írószövetség felhívást tett közzé ezzel a címmel: „Írók, ugorjatok nagyot előre, s fokozzátok irodalmi termeléseket!”

„Amint izgalommal lessük, hogy az ország hány millió tonna acél termel az idén, ugyanúgy a nép tudni szeretné, mennyit fognak az írók termelni az év folyamán. Mi nem szeretjük az adatokat, de a nagy szocialista előreugrás idején éppen ezekre van szükség. Ha tízezer író tervbe veszi, hogy idén a hosszabb művek mellett még fejünként tíz rövidebb művet is termel, ez 100.000 terv felüli rövidebb művet jelentene... Amint az Írószövetség bejelenti a tervszámokat, nincs többé visszaút. A tervünket teljesíteniünk és túlteljesíteniünk kell.”

Szeptember 30-án a Kínai Írószövetség elnöke, Mao Dun (nem rokona az elnöknek, csak költőtárs) már diadalmasan jelentette, hogy a kínai irodalom termelékenységére lépést tart a kínai gazdasági növekedéssel:

„Idén júniusban, júliusban és augusztusban kétszer annyi új darabot mutattak be, mint a múlt év azonos időszakában. Az előkészületi időt lerövidítettük, egyes darabokat csupán tíz napon át próbálták. Kétszer annyi filmet termeltünk, mint tavaly és készítettük fele annyi időbe került. A költemények, novellák és regények száma megduplázódott, s a munkás- és parasztszerek arányszáma jelentős mértékben növekedett.”

Az Új Kínai Távirati Iroda 1958 szeptember 24-én büszkén közölte a világgal, hogy a nagy előreugrás idején, miközben a kínai parasztek és munkások lelkeségükben tizenkét-tizenhat órát dolgoztak, kulturális alkotókészségük is növekedett. Mert: „Ahogy a termelés ugrásszerűen növekedett, a munkások és parasztek sürgős szükségét érezték, hogy napi munkájukon kívül lelkeségüknek irodalmi és képzőművészeti művek formájában is tanújelét adják... Hopei tartományban minden családnak megvan a maga írója és művésze. Már eddig is 1.400.000 verset, balladát, novellát és festményt termeltek. Kiangsi tartományban 300.000 munkás és paraszti tagja az alkotó csoportoknak. Az elmúlt hat hónap folyamán tízmillió irodalmi művet termeltek. A sanghaji ipari munkások május, június, júliusban 80.000 művet alkottak.”

Vaszary Gábor egyik könyvében egy kalandos magyar ifjú bemegy egy párisi üzletbe és egy kiló sást

kér. Sasmadarat! Vaszary már húsz évvel ezelőtt megtette a nagy ugrását a jövőbe. Előre látta az időt, amikor a kínai belügyi szerek átveszik a múzsa szerepét és a kínai dolgozókat az irodalmi művek tonnáinak termelésére ihletik. Szerkesztőségünk időt és fáradságot nem kímélve igyekszik beszerezni ilyen műveket, hogy a mi olvasóink is megismerkedhessenek a Kínában termelt tizenegy millió irodalmi mű néhány jellemző példájával. Addig is, amíg ezt az igyekezetünket siker koronázza, hadd jelentsük, hogy a nagy előreugrás nem szorítokozik „csupán” irodalomra és művészetre. A „Csung Kuo Csing Niem Pao” című pekingi lap 1958 július 16-i számában bejelentette a Newtonok és Einsteinok ezreinek termelését! A cikk címe: „Szakítsunk végre a szakértőkben vetett vakhittel!” A lényeges bekezdés pedig így hangzik:

„Egyesek szerint a tudomány minden időkben haladt és olyan tudósokat hozott létre, mint Newton és Einstein, mielőtt szocialista és kommunista pártok alakultak volna. Ez hatalmas érvnek látszik a tudomány pártirányításának elvével szemben. Persze, igaz, hogy volt tudomány és voltak tudósok, mielőtt szocializmus vagy kommunista párt lett volna. De az is

igaz, hogy a tudomány most gyorsabban halad és több a tudós... A szocialista rendszer és a kommunista vezetés hiánya a múltban olyan katasztrófa volt, amely együtt jár a történelem korlátaival. A jelenlegi nagy előreugrás időszakában a munkás- és paraszttömegekből a szakemberek, újítók és feltalálók nagy száma tünt elő... A szocialista rendszerben, a kommunista párt vezetése mellett, nem egy Newton vagy egy Einstein termelődik, hanem a Newtonok és Einsteinok ezrei.”

Bárha Mao Dun író-elnök úr el tudná azt is rendelni, hogy a bölcspárt irányítása alatt legalább egyetlenegy Karinyth Frigyes tudnának „termelni”, aki talán egy újabb „Üzenet a palackban” megírhatná:

„Itt vagyok a Humortalanság

Harmincadik

Szélességi, a Butaság

Századik Hosszúsági

S a Szűkagyu Téboly

Végső Magassági Fokán, valahol messze vidéken

És kíváncsi vagyok, lehet-e még jutni előbbre?”

H. M.

A RINALDO RINALDINIT,

Goethe korának legsikeresebb ponyváját újra kinyomtatta minap, kissé ugyan megkurtítva, egy díszeldorfi könyvküldő. A kritikusok szerint a nemes szívű rablóvezér, a fenegyerek Rinaldo, hőstettei naiv frissességükkel ma is mulattatják az olvasót, noha mókás hatásuk gyakran csak akaratlan és a szerző valószínűleg logikai bakugrásainak meg stílusvirágainak köszönhető.

Elmerenghetnének azon, miképp bissergették meg, jó száz esztendővel ezelőtt, hölgyeket, szakácsnőket, urakat, polgárokat, parasztokat egyaránt Rinaldo Rinaldini összefüggésmentes kalandjai, meg-hökkentő találkozásai nemes dá-mákkal és útonállókkal, zárán-dokkal és zsanárokkal kísértetekkel és szamarakkal; de még meggondolkoztatóbb, hogy a haj-dani best-seller írója, Christian August Vulpius, aki egyébként Goethe sógora volt, hasonlíthatatlanul sikeresebb szerzőnek tekint-hető, mint az Iphigenia költője, hiszen Vulpius regényét világszerte olvasták és megjelenése után men-ten le is fordították vagy kilenc nyelvre. Goethe, egy Schillernek írt levelében, a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott sógoráról. Nem annyira irodalmi működését csodálta, inkább munkakészségét,

sőt munkadühét, mert Vulpius mester, miként Goethe megjegyzi, tizenhárom nap alatt pontosan kétezregyszáz és harmincnégy kartotékot készített a weimari könyvtárban. Tegyük hozzá: Vulpius inspirációjából jutott a még vagy hatvan regényre, csaknem negyven szindarabra, tíz kötetnyi furcaság gyűjtögetésére, meg folyóirat-szerkesztésre. Sőt családi életet is élt és egyik fiát, a nagy best-seller emlékeztetőre, Rinaldónak keresztellette. Hihetőleg sikerült gyereke volt a rablóvezér névrokona is ám aligha oszthatta Rinaldo Rinaldini fölöttébb egyé-mien értelmezett felfogását a ma-gán- és köztulajdonról, mert az anyagiakban legkevésbé sem köny-nyelmű költőfejedelem öreg korá-ban épp Rinaldo Vulpiust tette meg vagyonkezelőjévé.

Százegynéhány esztendő múltán talán már nem tapintatlan a kérdé-s: vajon Magyarországon, ahol — hogy a hazai sajtó szóhaszná-latával éljünk — szintén széles tö-megek méltányolták Goethe korá-nak best-sellerét, nyomába léphet-nek-e a mai ponyvaszerzők Chris-tian August Vulpiusnak és vajon a hazai közvagyon-kezelők Rinaldo Vulpius maradi példáját, avagy Rinaldo Rinaldini haladó hagyományait követik-e?

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

TORRE ANNUNZIATA

szebb öblére és túlzénésített éjszakákra voltak itélve.

— Már rég ott kéne lennünk — ismételte magában, de a szavak éle mégis csak nekem szólt. Megpróbált lábujjhegyre ágaskodva kitekinteni a mozdony felé. Éppen kanyarba fordult a vonat; az előző kocsi eltakarta a pályát.

— Dehogy kellene! Mondom, hogy hétre beérünk Nápolyba.

— Ki megy Nápolyba? Én Torre Annunziataba megyek.

— Ja úgy! Akkor meg éppenséggel nincs baj. Még két állomás van előtte.

— Kettő?

Egy szavamot se hitte.

— Kettő, néni, kettő.

— Az úr honnan jön?

— Salernóból.

Adáz harag ült ki a vonásaira, vérbosz-szúkból örökölt, személytelen törzsi harag.

— Nem ismerem a salernóiakat.

— Én se, néni. Csak éppen onnan jövök. Majd szólok Torre Annunziata előtt.

A vonat lassított. Egy fiatal parasztpár cihelődni kezdett mögöttük a fülkében; a férfi tarka kendőbe kötözött szalmakosarakat szedett le a paktartóból.

— No végre — morogta az öregasszony.

Mire való a dialektika?

Nyikita Szergejevics Hruscsov ideológusok — mi történik akkor a újabb felfedezéssel gazdagította a demokráciával? Hruscsov elvtárs szovjet dialektikát. A felfedezés, jelenesen legyintett. Mire való a dialektika? És immigen folytatta: „Igaz ugyan, hogy ez a többséget jelenti, de korántsem az igazságot.” Kolombus tojása! Mindazok, akiknek kétségeik valának a szovjet demokrácia elképzeléseit illetően, meghönnnyebbülten felsőhajtának. Hát persze, hogy erről van szó! Igaz ugyan, hogy 10 millió magyar — a többség — meg akarta szüntetni a szovjet elnyomás és a kommunista kizsákmányolás rendszerét: de ez csak a többség. Az igazság annak az 1000 magyar-nak oldalán állt, aki nem akarta megszüntetni ezt a rendszert. A szovjet tankok, tehát, habozás nélkül, az igazság oldalán sorakoztak fel. Erre való a dialektika.

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Irodalmi orvvadászat

Mint ismeretes, a budapesti hatóságok hazacsalogató propagandájának egyik szócsové a „Magyar Hírek”-nek nevezett sajtótermék. „A földkerekség magyarjainak lapja” áll a cím alatt, mintegy igazolván azt a régi, jólismert kommunista tételt, mely szerint a párt ábrándjait, azt, amit a párt igaznak szeretne látni, a jó propagandának valóságként kell feltüntetnie. Ez az irányvonal húzódik végig az egész sajtóterméken. Az „épülő, szépülő, boldog haza” legboldogabb híreit olvashatjuk itt, azonkívül verseket, novellákat. A napi politikát viszont, érthető okokból, feltűnő gondossággal elkerülik.

Mindezeket kívül a lap még irodalmi orvvadászattal is foglalkozik. Tekintve, hogy az eset jogi orvoslására módom nincs, egyedüli lehetőségem, hogy a szabad magyar sajtó útján tiltakozzam. A tények a következők: a stockholmi Magyar Tudósító 1959 januári számában jelent meg első ízben a „Cité” című versem, melyet párisi utazásom alatt írtam azokról az emberekről, akik Páris közepén, a Citében alszanak az utcán. A helyzet világos: Páris képe nem csak ez, — de ez is. A kommunista „Magyar Hírek”-nek viszont csak ez lehet Páris, mivel a verset, nyilvánvaló propagandisztikus célokból, átvette a stockholmi Magyar Tudósítótól és az 1959. március 1-i számában közölte.

A felháborító eseménnyel kapcsolatban a leghatározottabban tiltakozom,

1. hogy beleegyezésem és tudtom kívül közöljék versemet,
2. hogy kommunista propagandára használják versem és nevem. Mindezeket kívül le kell még szögezzenem: semmiféle politikai elv vagy irányzat nem kötelezhet arra, hogy a valóságot csak bizonyos „meggondolásokkal” adjam vissza írásaimban. Véleményem szerint

épp ebben találhatjuk meg az egyik alapvető különbséget a kommunizmus látszólagos és a demokrátiás világ valódi szólás- és sajtószabadsága között.

Uppsala, 1959 március.

Thinsz Géza

A Times első oldala

Téved, aki azt hiszi, hogy a népi demokratikus újságírásnak nem erénye a megbízhatóság. Természetesen ennek a megbízhatóságnak is megvan az az élenjáró jellegzetessége, hogy osztályharcos. De az objektivitás kulcsa a pártosság. Így például, ha egy közpohori teológus szerint: „Csak a bolondok mondják: nincs Isten”, születésének 750-ik évfordulóján biztosra vehetjük a népi demokratikus sajtó megemlékezését a „közpohornak erről a nagy és haladó szellemű gondolkodójáról”, aki már akkor megmondta, hogy: „...nincs Isten”.

De úgy látszik, a Népszabadság mégsem mindig egyformán kényes a hírnevére. Egyik februári számában fényképet közöl egy tucajt újságról, alatta a felírással: „A XXI. kongresszusról szóló tudósítók a lapok vezető helyein.” A világlapok sorában ott látjuk a Rude Pravo-t, a l'Humanite-t, a szlovákiai Új Szó-t és a londoni Times-t is. Elég rossz társaságba keveredett szegény, ami nem is maradt rá hatás nélkül. Ugyanis vezércikk nőtt az első oldalán, ahol az elmúlt 170 évben eddig csak szerény hírdetések sorakoztak feltűnés nélküli rendben. A tájékozott olvasó azt hihette, hogy Angliában „megdőlt a rendszer”, vagy talán a Népszabadság szegte meg 56 októberi ígértét, hogy többé nem hazudik. Egyik sem történt. A „The Times” is megjelent tradicionális formájában és a vezércikk is — valahol máshol. A fotomontázs különben technika is gyenge volt.

Ják Antal (London, S. W. 7.)

jon le. A matróz csóválgatta a fejét, milyen gonosz a világ, Istenem, milyen is a világ, mennyire kell vigyázni, tele van a pokol utazó ügynökeivel. A fiú délolasz, gondoltam, idevaló szarvasbogárka, egymásra találtak, most már megmarad a védőszárnya alatt Torre Annunziataig.

A leprás villák úgy tüntettek a sebeikkel, mintha meg akarnák zsarolni aranycirádás erkélyért, perszínű festékért, porcellán Máriaszoborért, hercegi kertészért s kovácsolt lámpásokért koronás hugukat, a tengerből.

A savanyú szagára lettem figyelmes. Mellettem állt megint, a könyökömmel. Nem tagadom, jólesett a bűnbánó bízalom.

— A második állomás, néni. Aztán jön Torre Annunziata. Szólok idejében.

Most már én is a fogam közt beszéltem, magamhoz, hogy valamiképpen eloszlassam a gyanúját. Én lettem volna legjobban meglepve, ha válaszol. Pedig válaszolt.

— Az a matróz ott ni Porticiból való.

— Porticiból? Akkor igazán megbízhatik benne. Hiszen a szomszédban lakik. Mit mondott, néni, hol szálljon le?

Pusmogott valamit, nyilván nem a kérdésemre. Alattomos vigyorgással hirtelen a szemem közé lőtte:

— Apám volt ám Salernóban. Azt mondta, megpökdösnek ott minden krajcárt: apád, anyád ide jöjjön. Meg ám, olyan piszok zslugorik.

— Elhiszem, néni, de értse meg, nem vagyok odavaló. Másfél napot töltöttem a

Azt álmodtam, hogy német atomfizikus vagyok a Szovjetunióban; hogy magam is a szovjet atomnagyvezérkar nagyhercegei közé számítok, nincs olyan kívánságom, aminek az elvtársak ne tennének eleget azonnal, feleségem gyönyörű, gyermekeim egyik sikerültebb, mint a másik; csak most, nyolc hetes szabadságomat töltve s palotavillám egyik dermesztően csöndes télikertjében a parkon végigpillantva — elfogott valami kínos szorongás.

Tökéletes boldogságomban, sőt mondhatni kaján megelégedettségomban az idejét nem tudom, mikor környékeztek utóljára ilyen gondolatok; tény, hogy (álmodomban, mint vezető német atomfizikust a Szovjetunióban) ismét megkörtöztek vagy inkább megrohantak s igyekeztem feleletet adni arra a kínzó kérdésre, hogy voltaképp miért is dolgozom én, német atomfizikus létemre, a Szovjetunióban? Agyamon a legkülönbözőbb válaszok villantak át, sőt szinte megjelentek egyszerre s „bucugrottak”, mint az elektrotenzoriálón az egymás mellett futó harminc differenciálegyenlet harminc eredménye:

1. Elfogtak. Fogolyként dolgozom a Szovjetunióban és kényszer munkás vagyok. Más kérdés, hogy kényszer munkámat az Amerikában dolgozó német atomtudósokéhoz képest háromszorosan túlfizetik.

2. Elfogtak, nem fogtak — üsse kö. Nálam elégedettebb, szabadabb és gazdagabb halandó a Szovjetunióban nincs. Amihez nyúlok, arannyá válik. Hogy „elvtelen” vagyok, „közönyös” vagy „tom-pult” vagyok a politika iránt? Am nevezétek opportunizmusnak. Megtaláltam Amerikát; tehetek róla, hogy a Szovjetunióban találtam meg?

3. Tökhülye vagyok a politikához, hatókörbe ojtott tökhülye. Olyan ez a tompaság, mint valami velem született szemellenző; mint idegrendszerem élettanilag fogarostított óvatossági rendszabálya. Ez tartott meg a náci alatt, a rakétakísérleti központokon és ez tart meg most: én az agyamra vagyok süket. Akkor se tudtam, voltaképp „miről is van szó”, most se tudom. Nekem akár néptárs, akár elvtárs: egy szemüveg, egy nyájas mosoly és a kimeríthetetlen folyószámla.

4. Tökhülyék a politikusok, nem értenek a politikához sem itt, sem ott, nem értettek sem akkor, se most, hatókörbe ojtott tökhülyék. Azért vagyok itt, mert én mindenütt a posztomon vagyok. A tudományba vetett messianisztikus hit tölt el egészen. A tudomány váltja meg a világ proletárjait, nem az egyesülés, amire — szerencsére — amúgy is képtelenek. Hogy ez vagy

városban, egy lelket se ismerek. Mit mondott magának a matróz Porticiból?

A vonat fékezett; az öregasszony eszevesztett riadalommal próbált felkapaszkodni az ablaknyílásra. Elhagyott a türelmem s fölemeltem a nyakánál fogva. Olyan nyápic volt a nyaka, mint egy beteg csirkének. Reszketett az izgalomtól vagy a félelemtől vagy a gyűlölettel, talán mind a háromtól.

— Nyissa ki a szemét, ott az állomás. Mi van ráírva? Látja?

— Látom hát — sziszegte a hüvelykujjam s a tenyerem közt. — Látom, hogy hosszú.

Hosszú! Elernyedt a kezem s arcomig lobbant a szégyenkezés. Az öregasszony nem tudott olvasni.

— Igaza van, ez is hosszú név. De nem Torre Annunziata. Higgye el, néni, higgye el no, hogy még nem az.

Az ember büntudata, ravasz önvédelemmel, rendszerint olyan mulasztások, kínzások és megalázások miatt tör ki, amelyekről nem tehet. Igazi büncinkre mindig van kibúvónk. Kibúvónk? Gyötres közben nem győzzük szánni magunkat, mint aki a szenvedő félénél is jobban szenved. Engem is oktalan büntudat borított el az öregasszonyért, pedig nem voltam se az apja, se az ura, se a plébánosa, se a védőszentje.

— Rokonai várják Torre Annunziataban?

— Rómában él a lányom. Ritka hitvány ember az ura. A másik lányom meghalt.

HATÁR GYÖZŐ:

„Életpályám indokolása”

az a rendszer „haladó”? Hát lehetnek a politika örökletes járgányait körbeforgató rinocerosok és fizeterek „haladók”? Majd mi szuperfizikusok átnyúlunk a kormányok feje fölött, ha eljön az ideje: eloltjuk a tüzet, amit ezek az ámokfutó piromániások évezredek óta gyújtogatnak s akkor úgyis érdemes mindegy lesz, hogy „ki melyik oldalon dolgozott”.

5. Náci vagyok, a szívem mélyén még mindig az vagyok, elpusztíthatatlanul. Ha akarnám, akkor sem hagyhatnám bosszúlatlanul a Führer tönkretett világmentő terveit. Európa olyan, mint a begyulladt trágyadomb: fojtó füstöt ereszt, de nem tud lángkapni. Németország nélkül olyan rozzant-repedt, hogy komzomol-ezredekek le lehetne rohanni. Angolok-amerikaiak oly siralmasan vivják a fehér faj utóvédcsatáját, hogy nem kétszáz, de húsz év se kell a teljes vereséghez. Finnyások, nyavalyások, nem kellett Hitler baráti jobbkeze? Majd megkaphatjátok a szovjet sarköv gázmentes haláltáborait. . . Ez az én levegőm, a bosszú életető igézete, egyszer még holtraiszom magam a bosszú lakomáján; aztán meg —

jólfizetett nácinak lenni a Szovjetunióban nem is olyan megvetendő dolog.

6. Milyen finom és törekeny lélek vagyok, olyan szüper-hüper-entellektüel; de hogy is letem én hűtlen a nyugathoz. Szerencsére kenyéradó gazdám ezt a kérdést egyáltalán nem bölygatják. Óriási lemeztáram van, háziorgonám, házikápolnám, soha nem emeltek kifogást. Olykor órákra kikapcsolódok s ellebegek a kamarazene éteri szárnyán: mély vagyok, fölnyes, talányos és mozdulatlan, mint azok a perui tengérszemek, amelyekben kátrány áll víz helyett. Tökéletesen kielégítem tömény-lelkiélet igényemet, csak olykor kissé türelmetlen vagyok. Voltaképp mi van ezekkel, bolondok ezek nyugaton? Ime adva van egy, a szovjeteknek dolgozó német atomtudós, minden idegszállalával felkészült erre a szerepre és éjjel-nappal betölti ez az elemésztő tűz — az aggodalom a nyugatért. Várom a vonalukat, hogy megtaláljon. Amerikai ügynök vagyok, halálraszánt amerikai ügynök, én már beépítettem magam, csak még ők nem építettek be.

7. Megdühödtem az amerikaiakra. A tarthatatlan politikai tákolmányok, a védhetetlen stratégiai rendszerek mesterei. „Amerika százada?” A beugratások százada! Hány rabnemzetet, hány „segédnépet” ugrattak be s a döntő percben elfordultak, mint akinek „nem ér a neve”? Úgy ültek le a kártyasztalhoz, hogy minden adu a kezükben volt; úgy szálltak be a szorítóba, mint a papírforma nehézsúlyú, elvitathatatlan bajnokai, az első menetben, ökölcsapással. Nekik szurkoltam, nekik kibiceltem. Egyik ökölcspást a másik után kapják és a mérkőzés a harmincötödik menetnél tart. Olyan vagyok, mint a megdühödött fogadó: már nem is a pénzt sajnálja, hanem a világbajnoknak azt a nagy papírforma-malészáját és mérgében átpártol. Még hogy német tudós létemre mért dolgozom a Szovjetunióban és hogy mért nem dolgoznék Amerikának már akkor se, ha tehetném? Majd hülye leszek!

8. Káprázatosnak találtam a brüsszeli világkiállításon az Amerikai Pavillont. Lepipálták, lóvátették, megverték a Szovjetuniót. Hát

Februári napsütés — viharral körítve

Az „Élet és Irodalom” című budapesti hetilap február ötödiki számában cikk jelent meg J. M. jelzéssel, (feltehetően bizonyos Jovánovics Miklósról van szó, akit a forradalom előtt a megérdemelt ismeretlenség homályos takart, de azóta egész sor denuncians írással kényszeríti olvasóit, hogy nevét megjegyezzék, s e cikk a fiatal novellistát, Kertész Ákosat árulja be az irodalmi és nemcsak az irodalmi felettes hatóságoknál. Kertész Ákos bűne, hogy ír, továbbá, hogy a márról ír, s legtovább, hogy — munkásokról ír. Ebbeli elvetemültségének legfőbb bizonyítéka a „Februári napsütés” című elbeszélése, amely a budapesti „Kortárs” 1958 decemberi számában jelent meg.

A „Februári napsütés” két karosszéria-lakatosról szól, derék, szorgalmas, becsületes munkásemberekről, akik a lőrinci Hermes-autógyárban dolgoznak, de elégedetlenek a munkahelyükkel, kivesszelenek ezért egy nap szabadságot, s bejárják az angyalföldi autójavító vállalatokat, hogy új munkát szerezzenek. A novella tulajdonképpen ennek az egynapos és végül eredményes hely-szerző körsétának a leírása.

J. M. cikkéből megtudjuk, miszerint Kertész Ákosnak az a hibája, hogy „fiatal prózaíróink nagyrésztének gyermekbetegsége: az élet

ismereteivel való kérdés nála is megtalálható”. Igen, ez valóban nagy baj: egy író, aki kérkedik ezzel, hogy ismeri az életet, sokkalta veszélyesebb egy olyan írónál, aki egyáltalán nem ismeri az életet. Az utóbbi ugyanis könnyen megismerheti, — csak Kádár János és Marosán György összegyűjtött beszédeit kell hozzá elolvasnia, — az előbbivel viszont megtörténhet az, ami — J. M. szerint Kertész Ákosnál is megtörtént: „a különöset, a törvényszerűséggé nem emelkedő egyedül kultiválja, vagyis ellenszematizmusba esik. Nem látja a fától az erdőt. . . Valóban meghökkentő és újszerű képet fest az író a mai munkások életéről. Olyannyira meghökkentő és „újszerű”, hogy az már nem is igaz. . .”

A dolog tehát világos: Kertész Ákos nem sematikus, hanem ellensematikus, s ezért nem látja a fától az erdőt; az igazi író, ugyebár, az erdőtől nem látja a fát. A kép, amelyet a munkások életéről fest, valóban (!) meghökkentő és újszerű, tehát — már nem is igaz. Amiből logikusan az következik, hogy egy írás akkor igaz, ha valótlannal meghökkentő vagy újszerű, avagy pedig egyáltalán nem meghökkentő és nem újszerű.

A legfőbb vád Kertész Ákos ellen, ez az árulkodó kritika címe is: „Időtlenség.” „Az elbeszélés maga

— írja J. M. — anakronizmus gyár: évtizedek tévesztődnek össze az író szemléletében, a munkások ábrázolásában, felszabadulás-előtt és felszabadulás-után keveredik egybe kibogozhatatlanul és persze árnyalt finomsággal.”

Bármennyire tiszteljük is J. M. feljelentői éberségét, bolsevik nyíltsággal meg kell mondanunk, hogy ezúttal téved: szó sincsen arról, hogy a „Februári napsütés” — időtlen volna. Az író egy percig sem csinál titkot belőle, hogy a történet most játszódik. Ha J. M. nem vette volna észre, akkor bátorokdunk felhívni a figyelmét arra, hogy a munkások a bérüket nem pengőben, hanem forintban számítják, hogy a Gábel-utcai autójavító igazgatóját nem Steiner úrnak, hanem Steiner elvtársnak nevezik, s egy, a hercegprímásra tett megjegyzés arra enged következtetni, hogy a két munkás álláskeresése a forradalom után megy végbe; azaz a „Februári napsütés” vagy 1957 vagy 1958 februárjában játszódik.

A kérdés csak az: miért akarja az egyébként olyannyira éber J. M. mindenáron „időtleníteni” a kitűnő novellát? Talán nem is olyan nehéz e rejtély nyitját megtalálnunk. A két munkást, az a gyanúnk, a kritikus azért nem kíséri (Folytatás a 8. oldalon.)

még amit nem mutatnak — igen bölcsen. . . Hiába, ez a század Amerika százada. Elhatároztam, hogy goromba búcsúlevélben felmondok Hruscovnak és önkézzem veleket véget életemnek. Már be is adtam engedélykérvényemet, vadászfegyver viselésére; sajnos, amilyenek a szovjet közállapotok, évek beletelnek; a földrészközi rakéta pedig önkézzemmel, halántékomhoz nem szorítható. Vegetálok, de — leírtam magam.

9. Előkelő idegenként élek a Szovjetunióban és eddig még sem előkelőségemet, sem németiséget senki nem vonta kétségbe. Romantikus lélek vagyok, telve metafizikozófiával, válságelmélettel és hivatástudattal. Csöppet sem ízlésem ellen való, hogy rákerüljek a történelem oldalaira — és pedig nemcsak azok közé, akikről ez oldalak íródnak, hanem akik írják. . . „Mint a viaszra”, nyomják rá belyűgüket a századra és ottmarad kezük-nyoma. Igaz ugyan, hogy megkaptam a szovjet állampolgárságot, de ez csak afféle formaság. Körülöttem a légkör tiszta, fertőtlenített, ment minden kommunista megnyilvánulástól és a személyzet tisztességtudó. Csudálom Amerikát és őszinte rokonszenvvel figyelem eredményeiket: a mi eredményeink — ugyanegy, láthatatlan-összthatatlan testületnek, a Nagynémet Tudósi Rendnek vagyunk a tagjai; es ha netán sor kerülne a nagy mérkőzésre, amit nem hiszek, a Rendben eltöltött szolgálati időmet ugyanúgy beszámítják, akár ezen, akár azon az oldalon töltöm. Felelősségre vonni egy atomtudóst? Tetvek mentalitása. Hát meggömbült a hitleri tudósgárda egyetlen hajszála? Bántották volna azt a náci atomtudóst, akinek sterilizált zsidók lépéből nehézzvízet sikerül előállítani? . . . Majd akkor legfeljebb folytatom azon az oldalon.

. . . Már nem is tudom, életpályám hányadik indokolásánál tarthatam a télikert temperált homályán, amikor Mityja, inasom — kucsujáról-csizmájáról a havat leverte s illemtudó-szolgálatkészen — letette elem a szamovárt a legfrissebb amerikai lapokkal. A tizenharmadik amerikai holdrakéta. . . Rápillantottam az adatokra: sulya jelentéktelen törtrésze a németnek — mármint a miénknek — s az is a Holdtól messze elkalmipál. Uszkárom a százaszélet nyalogatva, odasétál és a térdemre fekteti a fejét; az atomszomavár — mintapéldány, tudtommal első a világon — álmosító-dallamosan duruzsol. Gondolataim fonala megszakad s egyfajta problémátlan, boldogságos, zsongító fejüresedés áll be bennem; teljességgel nem értem, voltaképp mi szükségem is volna arra, hogy indokolgassam egy német atomtudós életpályáját, aki a Szovjetunióban dolgozik?

Szent volt szegényke, a szentek szentje, hogy az Isten nyugtassa!

— Hát akkor kihez megy?

A magára pakkolt ruháktól akár holtig tartó kvartélyra készülhetett.

— Ott mi ég?

Olyan fenyegetően kérdezte, mintha lángban állna Torre Annunziata s én gyújtottam volna fel. A matróz nyugtalanul felénk pislogott a folyosó végéről. Talán csak azért, mert közeledtünk a városhoz, talán az idegen ördögtől féltette az édes földijét, de óvatos délolasz létére még nem tudta, miképp mentse ki a körmeiből megpörkölődés nélkül.

— Ég a földgáz. Nincs tűz, ne féljen.

Amióta megszorítottam a nyakát, sunyi kacérkodással sandítgatott rám. Tudta, hogy én vagyok a Férfi, tehát a Törvény vagy éppenséggel a Hatóság, tehát az Ellenség.

— No néni, készülődjék. Jön Torre Annunziata. Most aztán igazán jön.

Nem hallotta. Szoros figyelemmel bámmészködött a szaporodó, szutyokos házakra a fehérneműk patyolat lobogóival. Mintha minden ház tíz fehér zászlót tűzött volna ki megadás jeléül a győzhetetlen nyomor előtt.

— Néni, hallja-e?

Kisgyerek vág hasonló ábrázatot, ha nem akar kigátítani a vonatablakból. Csak szálljanak tá a szülők, ő megy tovább Bergengóciába.

Óvatosan átkaroltam, hogy elmozdítsam a helyéről. Most már émelítő volt a sava-

nyú szaga. A leszállók préselődni kezdtek az ajtó felé. Az öregasszony oda volt cövekelve, két kézzel görcsösen kapaszkodott az ablakrúdba. A matróz türelmetlenül integetett: gyereünk, gyereünk, szőljak már az öregasszonynak, noszogassam! Visszaintetem segítségért. A vonat fékezett, feltűntek a raktárak. Az öregasszony behúnyta a szemét, alig látható, szapora ajakmozgással szüntelenül mormolt, mint egy földregésben a pattogó cserepek és tompa zuhanások közt. Megjött azonban a segítség, a matróz az ár ellen mellénk furakodott.

— Mama, itt van Torre Annunziata.

Tájszólásban beszélt hozzám.

— Mama!

Egy leszálló fiatal munkás odaszólt kacagva:

— Nápoly hamu alatt! Torre Annunziata végállomás!

Úgy kellett lefejtenuk a csipkekesztyűs kezét az ablakrúdról. A matróz az egyiket, én a másikat. Behúnyt szemmel folyton törzében végigvonszoltuk a folyosón s leemeltük a vonatról. De alig tettük le, vilámgyorsan megfordult, hogy visszakapaszkodjék a meredek lépcsőn. Megint elkapta a nyakánál fogva. Az már bevált. Megfordítottam az állomás felé.

— Nézze meg legalább a felírást. Ez is hosszú. Számolni tud? Tizenöt betű. T-O-R-R-E A-N-N-U-N-Z-I-A-T-A. Tizenöt betű, látja.

A matróz balra billentette a fejét s jobbajával lendítő mozdulatot tett. Kétfelől felkaptuk a levegőbe, az aluljáró helyett átrohantunk vele két sínparon s leraktuk egy hüledező vasutas elé.

— Fogja le a mamát. Fogja le jól — kiáltott rá a matróz. — Ide készül, az özevegy vejéhez.

Neki hát mégis csak elárulta, kihez megy Torre Annunziataban. De neki talán a római lányát titkolta el, azzal a hitvány urával.

Visszaugrottunk a mozgó vonatra. Üres volt az első ablak, onnan néztük, mi a folytatás.

Az elképedt vasutas bizony nem fogta le az öregasszonyt. Csak most láttam, hogy kávébarna felsőkabát lógott ki egy araszra a szilvaszínű télikabát alól s a kávébarna kabát alatt legalább két fodros selyemszoknya sepepte a földet. Mozdulatlanul nézett a vonat után. Kővévált arcáról eltűnt minden érzés, nem volt azon többé se izgalom, se düh, se félelem. Aztán előrelépett a pályaudvar árnyékos erese alól az arany-szemcsés alkonyi fénybe, fölemelte kezét és rejtélyes jeleket küldött az ablakunknak. A matróz az ajkáig elfehéredett.

— Mi az, mit csinál az öregasszony?

— Hát nem látja? — kiáltotta és keresztet vetett. Most már az ő szeméből is gyűlölet villámlott a szemembe. — Hát nem látja? Megátkozott.

Irodalmi Ujság

Táncol a KISZ

MADAME DE STAEL eddig ismeretlen szerelmesleveleit találták meg egy New York-i könyvtárban. Az író a levelek egy részét de Narbonne grófhhoz, másik részét de Ribbing grófhhoz intézte. A párisi Le Figaro Littéraire számos levélrészletet közöl és megjegyzi, hogy sok tekintetben módosítja azt az arcképet, amit Madame de Staelről az irodalomtörténet elfogadott, amikor afféle „férfias” nőként könyvelte el.

JOHN STEINBECK ES ERSKINE CALDWELL Európába indult. A két amerikai író először körutazást tervez, majd Steinbeck Angliában kíván letelepedni, követhető könyvét már itt írja.

ALBAN BERG „Wozzek” című operáját a minap mutatta be a New York-i Metropolitan Opera. A premiért Karl Böhm vezényelte, a címszerepet pedig Hermann Uhde énekelte.

KULTÚR- ÉS DOKUMENTUMFILM FESZTIVÁL kezdődik május végén a nyugat-németországi Mannheimben. Három magyar dokumentumfilm is bemutatásra kerül, közülük kettőt Kollányi Ágoston rendezett. Az ifjúsági és gyermekfilmek csoportjában is három magyar filmet vetítenek; az egyik Macskássy Gyula rajzfilmje, „A telhetetlen méhecske”.

MÜNCHENBEN először adták elő Georg Friedrich Händel: János passióját, amelyet a nagy zeneszerző 19 éves korában írt. A művet Friedrich Högnér professzor vezényelte a St. Matthäus templomban.

Válaszúton

(Folytatás a 3. oldalról.)

Nem kétséges, hogy a szovjet alternatíva, „Berlin szabad város”, egyértelmű a kapitulációval. Nehéz ugyanis olyan „szabad várost” elképzelni, amely rá van utalva környező vidékére és hermetikusan el van zárva attól a világtól, amely szabadságát bizonyos fokig garantálhatná. Szovjet elképzelés szerint „Berlin szabad város” önálló valutával rendelkezne. Ez azt jelenti, hogy a kétféle német pénznem után most egy harmadik is lesz, a berlini márka. Értékét körülbelül a nyugatnémet és a keletnémet márka között szabnák meg, melyek ma 1:4 arányban vannak. A berliniek egyszerűen nem lesznek többé abban a helyzetben, hogy Nyugat-Németországban vásárolhassanak. Egy porszivó, amely Nyugat-Németországban mondjuk száz márkáért, Berlinben kétszázötven márkáért kerülne; egyre inkább a keletnémet piachoz kellene igazodniok és nem kellene sokáig várni, hogy a berlini márka ugyanannyit érjen csak, mint a keletnémet. De a gazdasági függőség megnyilvánulna egyéb téren, az élelmiszer, szén és iparcikkek szállításában is és senki előtt nem kétséges, hogy az a terület, amely gazdaságilag

Februári napsütés — viharral körítve

(Folytatás az előző oldalról.)

el műhelyről-műhelyre, mivel a vándorlás során — uram, bocsá! — Homok Gyula és a barátja — a belügyminisztérium garázsába is betéved.

A novellának kétségkívül ez a legkényesebb pontja. Annaira kényes, hogy az élesszemű és érzékenyfülvű J. M. jobbnak látta egészen hallgatni róla. A belügyminisztérium garázsa ugyanis egészen különleges, egészen egyedülálló munkahely, szemben azokkal az elkészerítően rendetlen, vagy hajszás üzemekkel, amelyeket Homokék eladdig ismertek, ez a garázs „szépen berendezett modern üzem benyomását keltette”, s a kereset is „eldorádónak tűnt Homokék előtt.” Fel sem veszik őket ide, — mert „nincs rá keret”. Elkeseredésében a két munkás veszekedni kezd egymással, és itt, a belügy garázsában hangzik el, — igaz, csak sűgva, — a fényező-szaktárs szájából az a mondat, amelyet aztán J. M. is kifogásol: „Ne marakodjanak... szegényembert marják éppen eleget, legalább mi ne bántunk egy-

Izgalmas tudósításban számol be a Népszabadság a debreceni Kommunista Ifjúsági Szövetség rendezéséről. A tudósításból kiderül, hogy „a parkellen tizenöt pár szolidan táncolt... Mindannyian izlésesen öltöztek. Sok pesti fiatal példát vehetne az Arany Bika grilljének vendégeiről. A rejtély hamarosan megoldódott”. Ugyanis... „az Arany Bika üzletvezetője, aki harmincegy éve dolgozik a vendéglátóiparban, kommunista”.

Örülünk, hogy a rejtély ilyen gyorsan és egyszerűen megoldódott, mert ez fényt vet arra a Nyugaton még felderítetlen rejtélyre, hogy például Bécsben, Párisban, Londonban, vagy New Yorkban miért öltöznek rendszeresen a táncoló fiatalok. Nyilván minden grill vezetőjének csak kommunista alkalmasnak. De az illetendő debreceni üzletvezető figyelme még arra is kiterjed, hogy nyakkendő nélkül egyetlen tánclepet se tehessenek a debreceni KISZ tagjai, mert „többször jöttek jól öltözött fiatalok nyakkendő nélkül... Ha valaki egyébként tiszta ruhában van, adunk neki ingyen egy nyakkendőt, csak betétet kell adnia”. Természetesen nem elég csak a jó ruha és a kölcsönnyakkendő sem az illemhez és a kultúrához, mert ezen kívül: „A házzabályzat előírja, hogy mit nem szabad az ösztánc alatt... És ha valaki rendbontásra vete-

medne, „szükség esetén leállítják a zenét és az egyik ifjú gardista bement a mikrofonba: — Az a szöke fiatalember, aki azzal a zöldruhás kislánnyal táncol, karolja rendszeren a táncpartnerét, meri legközelebbi figyelmeztetésnél ki-vezetjük a táncteremből... A megszegyentés megteszi a hatást: a szöke fiatalember nem mer többé szembefordulni a házzabályzat-tal.”

A tudósításból még az is kiderül, hogy nemcsak „táncol a debreceni ifjúság, de”... török a fejüket, hogy miként tudnak a kisziták jobban bekapcsolódni az építkezésekbe?”

Nyakkendővel, vagy nyakkendő nélkül, rendes karolással, vagy rendetlen öléssel, mikrofonos illemtanulással, vagy anélkül, — ez nem derül ki a Népszabadság cikkeiből. Erről még nem hoztak párt-határozatot.

MAREK HLASKO, a fiatal lengyel író a Tel-Aviv-i lengyel konzulátusnál hazatérő vizumot kérte. Közölték vele, hogy ügyének tisztázása „némi időt fog igénybevenni”. Hlasko Amerikába szándékozik repülni, hogy „A nyolcadik hétköznap” című filmje bemutatóján résztvegyen.

Az oxfordi diákok

folyóirata, az „Oxford Opinion”, márciusi számát Kelet-Európának szentelte. Martin Gilbert felvázolja benne a kelet-európai államok útját. Kelet-Európa mai életéről eleven és kedvesen felületes élménybeszámolót olvashatunk. Írója oxfordi diák; tavaly nyáron szkuteron beutazta a Duna völgyét — Prágától Szófiáig, mely utóbbi legkevésbé tetszett neki, mert „minden bizonnyal a világ egyetlen városa, ahol majdnem annyi a közlekedési rendőr, mint a jármű”. Márton László Nagy Imre életét és tragédiáját írja meg. D. Mervyn Jones József Attilát ismerteti; az oxfordi Exeter College e kutatója a forradalom után tanult meg magyarul s e tanulmánya fölöttébb jószándékú, alapos, hasznos írás. Ugyanott Neville Mastermann fordításában olvashatjuk József Attila: „A Dunánál” című versét. Közli a folyóirat Boris Paszternák négy „Zsivágo-versének” fordítását, s egy részletet Marek Hlasko hosszú elbeszéléséből. „A hét nyolcadik napjából”. Az új magyar líra három darabját olvashatjuk itt angolul: Lakatos István „Óda az ifjúsághoz”, Gömöri György „Meditáció” és Takács Imre „Hajdúsági naturalizmus” című versét. Gömöri György tartalmas összefoglalót tesz közzé a mai lengyel irodalomról és idezi Zbigniew Herbert tanítómeséjét „A bárányról és a farkasról”, mely korszerűen és kedves humorral fejleszti tovább az aesopusi példázatot.

Frederick RUBIN, az ismert budapesti asztrológus, a Brit Asztrológiai Társulat okl. tagja részletes horoszkóp analízist ad életének minden előforduló problémájához.

3, De Beauvoir Court, Southgate Road, London, N. 1.

Könnyű részletfizetésre is készítenek öltönyt, felöltőt és kosztümöt osztályon felüli munkával

A. FALUDI

Alakítást és javítást is vállalok 22, Burnham Court, Moscow Road, London, W. 2. (Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

Órajavítással

forduljon bizalommal

Révész Tibor óráshoz Szakszerű munka. Eredeti alkatrészek. Gépi szabályozás, jótállással.

Telefon (London): GLA 7113.

Asbóth Elemér

AZ AMERIKAI MAGYAR SZÖVETSÉG március 14-én a washingtoni Szabadsághősök tementében megkoszorúzta a szegedi születésű Stahel-Számvald Gyula tábornok síremlékét. Számvald Gyula Petőfi és Jókai nyomdászkiadója volt, majd az amerikai emigrációban Lincoln elnöksége idején résztvevett az északi hadseregben a polgárháborúban és a Bull-Run-i csatában az ő parancsnoksága alatt harcoló csapatok akadályozták meg, hogy a déliek elfoglalják Washington. Jókai a Sze-relem bolondjai című regényének főhősét róla mintázta.

A NÉPSZAVA április 1-i számából: Kéthly Anna vezércikke „Hegyen-völgyön lakodalom” címmel. Szélig Imre az új paraszthad-járatról ír. Ervin Gyula belpolitikai rovata, Kemény György külpolitikai összefoglalója ad képet az elmúlt hónap eseményeiről. S. Tamás János Nehru politikáját ismerteti. Közli a lap Faludy György nyílt levelét Brazília köztársasági elnökéhez. Közgazdasági rovat, Enczi Endre novellája, Halász Péter tárcája, Örvényes András írása, Mikos György mindig nagy érdeklődéssel várt rovataival és — sok más olvasnivalón kívül — sporttudósítások egészítik ki a Népszava legújabb számát.

APRÓHIRDETÉSEK

Kétágyas szoba, fürdőszoba- és konyhahasználattal magyar házaspárnak, vagy két egyedülállónak kiadó. 191, Walm Lane, London, N. W. 2. Telefon: GLA 0293.

Armstrong - Siddeley, félautomata, kétajtós, mint az új, £ 100-ért eladó (részletre is). Tel.: LAD 0278 (London).

NÉMETH ZOLTÁN

NŐI ÉS FÉRFISZABÓ

Gulyás és Szita volt szabásza. 141, Melrose Avenue, London, N. W. 2. Telefon: GLA 7797. Oszályon felüli minőségben készít női kosztümöket, kabátot, férföltönyöket, felöltőt saját vagy hozott anyagból.

CHAMBERS & NEWMAN

(Insurance Brokers) Ltd.

Canberra House, 315, Regent Street, London, W. 1. Telefon: MUSEUM 3516-7-8-9. Képviselet: G. GRAD. Élet-, baleset-, ház-, jármű-, tűz- és betörésbiztosítás. Magyarul szívesen állunk rendelkezésére. Magyarul levelezünk.

Magyar szépirodalmi és szak-könyvek, emigrációs és magyarországi kiadványok, hatalmas választék, olcsó árak. Kérje árjegyzékünket!

PANNONIA BOOKS

412 A. College Street, Toronto, Ont. Canada.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor** „Napló, 1945-1957” c. műve. Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A. Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953-1956) Az „íróladás” története. Ára: \$ 1.—

RENOVALÁS. ATÉPÍTÉS. KARBANTARTÁS. TETŐFEDES. FESTÉS. MÁZOLÁS. TAPÉTAZÁS. VILLANY-, VÍZ-, GÁZ-SZERELÉS. Mindennemű külső, belső építőipari javítás.

STYLE (Forray) építőipari vállalat

MAI 1409. 32b. Rosslyn Hill, N. W. 3. HAM 6731.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén. Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

Amnesztia, börtön, kötél

A nemzetközi sajtó, valamint az angol rádió április 3-i adásában megerősítette a budapesti értelmiségiek és munkások ellen lefolytatott titkos tárgyalás és ítélet híreit. A jelentések szerint az újpesti titkos tárgyaláson tíz munkás ellen hoztak haldós ítéletet. Az újpesti perben harmincötven ültek a vádlottak padján. A legalacsonyabb ítélet öt esztendő volt. Az ügyész mégis súlyosbítást ítélt felébe. A vád mintegy 200 tanút hallgatott ki, a bíróság azonban, annak ellenére, hogy több újpesti kommunista párttag jelenkezett tanúvallomásra, bizonyítandó, hogy a vádlottak a forradalom alatt nem harcoltak fejtartóan, hanem a mentőtanúk kihallgatását. A tárgyaláson a vádlottak ügyvédek nem készíthettek jegyzeteket és noha a per

előkészítése több mint egy esztendeje folyt, a gyanúsítottak a vádat is csak egyetlen egyszer láthatták. Ez a gyakorlat azonos az 1950-es évek módszereivel, amiket Kádár János, Münnich Ferenc, Apró Antal, Fehér Lajos és mások számos alkalommal nyilvánosan ítélték el és bélyegeztek meg. Az 1950-es évek módszereivel, amiket Kádár János, Münnich Ferenc, Apró Antal, Fehér Lajos és mások számos alkalommal nyilvánosan ítélték el és bélyegeztek meg. Az 1950-es évek módszereivel, amiket Kádár János, Münnich Ferenc, Apró Antal, Fehér Lajos és mások számos alkalommal nyilvánosan ítélték el és bélyegeztek meg. Az 1950-es évek módszereivel, amiket Kádár János, Münnich Ferenc, Apró Antal, Fehér Lajos és mások számos alkalommal nyilvánosan ítélték el és bélyegeztek meg.

Litván György, Hegedüs András. Propaganda anyagaikat disszidált bűntársaikhoz is eljuttatták, akik felhasználták azokat a Magyar Népköztársaság ellen. Szervezkedésüket az 1958 őszi foganatosított letartóztatásuk szakította meg. (MTI)

Az alábbiakban röviden ismertetjük a „rendszer megdöntésére szövetkező budapesti lakosok” pályafutását:

Mérei Ferenc

a pszichológia professzora a II. világháború alatt egyike volt az értelmiségi ellenállás, az antifasiszta harc legismertebb egyéniségeinek. A háború után a Magyar Kommunista Párt tagja, az egyetem lélektani intézetének vezetője. 1950-ben a Rajk-per után a párt hajsztát indított ellene, kizárták a pártból, megfosztották katedrájától. Azzal vádolták, hogy „kispolgári, burzsoá” irányzatot képvisel, az úgynevezett pedológiát. Mérei professzor ettől kezdve semmiféle szerephez, szóhoz nem juthatott. 1956-ban a Petőfi-kör viták idején a pedagógusok, közöttük korábbi támadói és bírálói, rehabilitáltak. Ekkor nyílt először alkalma felszólalni, de hivatalos rehabilitációra sohasem került sor. A forradalom alatt egyike volt a Forradalmi Értelmiségi Bizottság tagjainak. Tíz évre ítélték.

Fekete Sándor

a fiatal újságíró, történész, a forradalom egyik legtehetségesebb tagja. Apja diósgyőri vasmunkás, az

illegális kommunista párt tagja, a háború után a Pestmegyei Tanács elnöke volt. Fekete a két éves pártfőiskola elvégzése után a Szabad Nép szerkesztőségébe került, ahol előbb, mint a kulturális rovat munkatársa, majd vezetője, később, mint a szerkesztőbizottság tagja dolgozott. 1954-ben a Szabad Nép szerkesztőségének lázadása után, a szerkesztőség többi vezetőjével együtt pártbüntetésre ítélték és kizárták a szerkesztőbizottságból. Egyike Nagy Imre közeli barátainak. A Petőfi Kör sajtóvitáján elmondott felszólalása országos visszhangot keltett. Fekete éppen Belgrádból érkezett haza. Rövid felszólalásának lényege az volt, hogy az ország sorsa nem Moszkvában, nem Belgrádban, hanem Budapesten dől el: a nemzetnek magának kell cselekednie. Cikkeiben, felszólalásaiban a sztalinista terror erkölcsatlansága ellen küzdött; első között vetette fel nyíltan a Rajk-per rehabilitációjának szükségességét. Kilenc évre ítélték.

Litván György

tanár, történész, a fiatal kommunista értelmiségi nemzedékhez tartozott. Éveken át az egyetemi mozgalomban vett részt. 1956 tavaszán a XIII. kerületi pártaktív-ülésen, az országban először fordult nyíltan a jelenlévő Rákosi Mátyás ellen. Felszólalásának utolsó mondata: Rákosi Mátyás elvtárs, a magyar nép nem bízik többé önmiben! — pillanatok alatt elterjedt a fővárosban és Litván a sztalinista terror ellen felálló ér-

Szél Jenő

1932 óta az illegális Kommunista Párt tagja volt, résztvett a Rajk László vezette egyetemi szervezkedésben, a Horthy-rendség letartóztatása. A háború után a párt apparátusában az értelmiségi osztályt vezette. Éles esze, nyílt bírálata, liberális szemléleti módja miatt rövidesen összeütközésbe került Révai Józseffel s el kellett hagynia a pártapparátust. Helyére Kállai Gyula került. Szél Jenőt a bukaresti magyar követség vezetésével bízták meg. 1949-ben a Rajk-per után a letartóztatás ányékában élt, Visszahívták Bukarestből, majd később a Népművészeti Intézet igazgatójának nevezték ki. A magyar népművészet egyik legkiválóbb ismerője, a magyar folklór szerelmese. Közvetlen kapcsolatok fűzték Nagy Imréhez és barátaihoz. A forradalom alatt, november 1-én, Nagy Imre a Rádió kormánybiztosának nevezte ki. A Szabad Kossuth Rádiót Szél Jenő irányította. Öt évre ítélték.

Hegedüs András

a népi kollégiumi mozgalom egyik megalapítója, a volt Györfy-kollégium tagja. Éveken át az ifjúsági mozgalom egyik vezetője. Mint a TTI (Természettudományi Intézet) egyik vezetője, résztvett a Petőfi Kör megalkotásában, a kör egyik titkáráként. A forradalom alatt Tanczos Gáborral, Kardos Lászlóval együtt az Egyetemi Forradalmi Bizottságban dolgozik. Két évre ítélték.

a Magyar Írók Szövetsége Külföldön a következő nyilatkozatot tette:

Mi, magyar írók külföldön lesújtva és felháborodva fogadtuk a magyarországi rendőri elnyomásról érkezett új híreket.

Április 4-ére — annak a napnak évfordulójára, amelyen az utolsó német megszálló csapatokat szorították ki Magyarországról — a politikai foglyok szabadonbocsátását remélte az ország. Remélték és reméltük, hogy kiszabadulnak börtönükből az írók, akiknek az volt a bűne, hogy a nép szószólójául szegődtek. Remélték és reméltük, hogy véget ér azoknak az ezrekekre menő ifjaknak, munkásoknak, parasztnak és értelmiségieknek a szenvedése, akik résztvettek a forradalomban és tömlöcökben, gyűjtőtáborokban sanyalódnak.

Nem ez történt. A budapesti kormány talmi közkegyelemmel lépett a közvélemény elé. A köztársaság, ma már hajlott korú és megtört egykori elnökén kívül, a közkegyelem elsősorban zsebtolvajokra és más állítólagos vagy valóságos törvényszegőkre terjedt ki. Az ő kibocsátásuk az ország fájdalmát kevésbé enyhíti.

Ugyanakkor tudomást szerztünk a magyarországi bíróságok két megdöbbentő döntéséről. Kettőtől tíz évig terjedő szabadságvesztésre öt olyan férfiút ítélték, akiknek egyikéről sem hihihó, hogy fasiszta vagy reakciós. Elítélték: Mérei Ferenc pszichológust, 10 évre; Szél Jenőt, Magyarország volt romániai követét, a Népművészeti Intézet igazgatóját, 5 évre; Fekete Sándor hírlapírót és történészt, 9 évre; Litván György tanárt, 6 évre; Hegedüs András volt Népi Kollégistát, 2 évre.

Ugyanekkor Újpesten tíz munkást halálra ítélték. Olyan zárt tárgyaláson, amely nem adott módot a vádlottaknak, hogy a törvényes védelem jogával éljenek. A halálraítéltek nevét nem tették közzé.

Mi, magyar írók, az öldöztök nevében fordulunk szabadság-szerető emberekhez. Arra kérjük őket, hogy tegyenek meg mindent az elnyomók észhezterítésére.

MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE KÜLFÖLDÖN

A budapesti ítéletek

széles körben keltettek felháborodást Franciaországban is. A francia írók és pszichológusok, akik között sokan komoly ismerői Mérei Ferenc munkásságának, nagyarányú tiltakozó mozgalmat készítettek elő. Elsőként tiltakozott az újabb törvénytelenség ellen a „Kongresszus a Kultúra Szabadságáért”. A tiltakozás többek között rámutat arra, hogy az ítéletek egybeesnek a magyar parasztság ellen irányuló újabb támadással. Az Írók az Igazságért Szövetsége Párisban április 3-án a következő nyilatkozatot adta ki: „Az Írók az Igazságért Szövetsége értesülvén ama éppoly súlyos, mint indokolatlan ítéletről, amivel két magyar író, Mérei Ferenc professzort, Fekete Sándort és több más intellektuelt sújtottak felháborodással tiltakozik ez ellen a jogfosztás, az igazság és az emberi jogok megsértése ellen.” Az aláírók között szerepelnek: Louis Martin Chauffier, René Tavernier, Louis de Villefosse, Clara Malraux, Maurice Nadeau, a Lettre Nouvelle igazgató főszerkesztője, Roger Ikor, Goncourt-díjas regényíró, Ammand Salacoru, Charles Vildrac, Jean Casou, Pierre Emmanuel, Jean Du vignac, Jean Marie Domenac, az Esprit igazgató főszerkesztője.

Ugyancsak nagyarányú tiltakozási akciót készít elő a Déry Tibor kiszabadítására alakult bizottság: Louis de Villefosse vezetésével.

A londoni „Times” 1959 április 7-i száma közli Ignóus Pálnak, a Magyar Írók Szövetsége Külföldön elnökönek levelét, amelyben tiltakozik a magyar értelmiségiek és munkások bebörtönzése, illetve ha-

lálraitélése ellen. A londoni „Observer” 1959 április 5-i számában a következőket írja: „Az újabb perekről érkező hírek aligha táplálják abbéli reményünket, hogy a magyar kormány a közeljövőben szabadonbocsátja az olyan intellektueleket és írókat, mint pl. Déry Tibor, Háy Gyula és mások, akiket az 1956-os forradalomban való részvétel miatt korábban súlyos börtönbüntetésre ítélték.”

Az elítéltekről

A Népszabadság 1959 április 2-i száma „Ítélet Mérei Ferenc és bűntársai ügyében” címmel a következőket közli: „A Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsa Mérei Ferenc és társai — Fekete Sándor, Szél Jenő, Litván György, Hegedüs András budapesti lakosok — ügyében a március 24-április 1-ig tartó nyilvános tárgyalás alapján ítéletet hozott a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntetése miatt. Mérei Ferenc és Fekete Sándor az ellenforradalom fegyveres leverése után Nagy Imre híveiből államellenes szervezkedést hozott létre. Fekete Sándor „Hungaricus” néven összefoglalta közös, a rendszer megdöntésére irányuló nézeteiket, melyeket megvitattak, majd sokszorosították és titokban terjesztették. Befolyásuk fenntartására a velük rokonszenvezőket felhasználták arra, hogy pénzt gyűjtsenek letartóztatott bűntársaik segélyezésére s ezzel politikailag is magukhoz láncolták őket. A szervezkedésben tevékeny részt vállalt Szél Jenő,

Körösi Csoma Sándor, amikor elvergődött ösöket keresni Tibet tájára, nem sejtette, hogy azokat találta meg, akik nemzetének eljövendő balsorsában lesznek testvérei. Bánatos büszkeséggel minősítjük őket testvéreinknek. Budapest messze van Lhasszától, jellegben és hagyományban még messzebb, mint kilométerekben számítva. Sokat a két testvérméret nem tud egymásról. A tibeti a magyarról semmit. A magyar a tibetiről a semminél is kevesebbet — valami szöviccet talán, amelyből azt hihette, hogy van egy rejtelmes Láma, aki Dalában székel. Az átlagos magyar és az átlagos tibeti közt semmi hasonlóság, azon kívül, hogy mind a kettő ember. Ami azonban rengeteg — kivált, ha éppen ezt tiltják meg neki.

Számra kicsiny a tibeti nemzet s a civilizációnak sem halad élén. Az is kérdéses, kiket számítsunk hozzá. William H. Newell antropológus szerint Tibet lakossága kevéssel haladja meg az egymilliót és semmiesetre sem éri el a kétfélmilliót. A lámaista felekezetnek azonban a határon túl, Indiában és Kinában is van mintegy kétfélmillió hívője — mondhatni, fanatikusa —, nem szólva a vonzalomról, amelyet a buddhizmus ez ága s megkövetelt furcsaságában is megilletődésre készterő, gazdag hagyományú kolostori eszmevilága iránt a rokon felekezetekben felnevelt ázsiaiak százmilliói éreznek. Ezt az eszmevilágot s a rajta nyugvó berendezkedést felbolygatni nyilván a történelem parancsa volt. De nem mindegy, hogy azt a parancsot ki hogyan hajlja végre. Mao Ce-tung Kinája a maga jellegzetes módját választotta. A láma hierarchia jobbágyait felszabadította: rabszolgákká!

Mint Magyarországon az orosz behatolásnak, úgy Tibetben a kí-

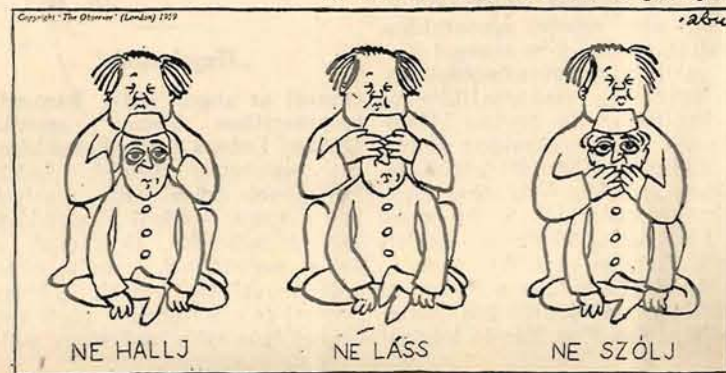
TIBETI LECKE

nainak is legalább annyira volt foglaltó és nemzetpítő jellege, mint ideológiai. Az 1956-ban felzendült magyarság szemében az ötágú-csillagos tanksereg annak a kozák lovasságnak utóda volt, amely 1849-ben a zsenge magyar demokráciát letaposta. Mao Ce-tung élenjáró ideológusaira és titkosrendőrségi ügynökeire a tibetiek úgy tekintenek, mint az egykori kínai császári hatalom utódaira, amelynek gyarmattartó nyűgét 1894-ben lerázták magukról. A tibetiek is, a magyarok is joggal kételkedtek abban, hogy társadalmi haladást hozhat az a technikai haladás, amely az ember jogát és a hagyományos jobbágyinál is csekélyebbre lapítja. Nem hihető, hogy a lámaizmus szóvivőinek me-revsége és maradisága kényszerítette volna ki a mostani összeccsapást. A Dalai Láma igyekezett megegyezni a kínai hatalommal. Elfogadta a fél-önállóság státuszát, mellyel az ódsiságok felszámolása, s a gazdasági és műveltségi haladás összegegyeztethető lett volna. Már t. i., ha a kínaiak ezt akarják. De Kinának bekebelezés kellett és „regimentálás”, olyan könyörtelen és barbár, hogy az orosz foglalat már kedélyes kiruccanásnak látszik hozzá képest.

Ma már tudvalevő, hogy a tibeti ellenállás évek óta tart. Talán azóta, hogy elfoglalták az országot, s a felvilágosultak távoli tibetiek elég felvilágosultak voltak ahhoz, hogy az első foglaltól máris a létüket féltsék. Lehetőséges, hogy 1956 után a tibeti mozgolódás idegesítő jelei ingerelték a pekingi kormányt arra a vérszomjas politikára, amellyel azóta Moszkván alaposan túltett. Az, hogy Tibet lakosságát minden túlerejével sem tudta elhallgattatni, az erőszak erkölcsi csődjét bizonyította. A nyílt lhasszai felkelés és végül a drámai körülmények, amelyek közt az óriás hegységeken át hajszolt Dalai Láma és kísérete a lakosság segítségével Indiába menekült, úgy ragadnak meg az emberiség emlékezetében, mint az emberi voltokra tartó üldözöttek nagyszerű cselekedetei. Ezt a leckét kénytelen-kelletlen megértik azok is, akik eddig nem tudtak, vagy nem akartak felelősséget vállalni. Vernon Barklett, a Nevez szabadelvű publicista Kuala Lumpur-ból a Manchester Guardian-nak küldött jelentésében alkalmassint joggal állította, hogy „Tibet ugyanolyan leckével szolgált az ázsiai társutasoknak, mint Magyarország a nyugatiaknak”.

A TIBETI KÉRDÉS

(A londoni The Observer engedélyével)

Az újságírásnak alkalmasint vejejárója a tények leegyszerűsítése, az értelmezések pontatlan nagyvonalúsága, valamint a fogalmak összezavarása. Mindez a sajtószabadság állapotában is megvan, csak éppen nem célhoz idomul: ösztönös. A hely is kevés. A munka sürgősségében a hasonlatok sántító voltára senki se ad. Azonfelül célszerű az újat valami olyan régebbi tapasztalattal magyarázni meg, amely általánosan ismeretes. Az olvasó ilyenből ért. Ilyenből is ért félre. Amikor angol-szász lapok a tibeti szabadságharcot a magyar forradalommal hozták egyre növekvő mértékben kötés párhuzamba, ez történt. Végül már bizonyos rezignált irremmel olvastunk olyan — igen színvonalas lapokban megjelenő — főcímeket, mint „Kína Magyarországa”, Tibetről. Az ilyesmi ugyanis arra vall, hogy a kommunizmus nyugati szakértőit tökéletesen hatalmába kerítette az, amit nagyhatalmakban való gondolkodásnak nevezhetnénk. Ez persze nem jogosult: a jövőt általában egyes nagyhatalmak gaztettei, vagy más nagyhatalmak e gaztettekkel egyenrangú mulasztásai határozzák meg. Nem célravezető azonban a népfelkeléseket kizárólag az azokat eltipró hatalmak módszereinek összehasonlításával értékelni. Ez a komparatív eltiprásra ugyanis csak az orosz és kínai módszerű gyarmatosítás hasonlóságait világíthatja meg, az eltiprótt népmozgalmak különbözőségeire nem utal. S ne csak tankönyvekben gondolkozzunk, népekben is. Ha így teszünk, akkor az ifjak és munkások forradalmi bizottságokat alakító, munkástanácsokat létrehozó, demokratikus négypart rendszert kormányra ültető magyar népfelkelés nem hasonlít a tibeti buddhista szerzetesek és hegylakó pásztorok kitarló és nem kevésbé hősiességéhez. A kínai szocializmus, ha azonosult is népének függetlenségi törekvéseivel, a szocializmus és demokrácia új formáinak kidolgozására nem törekedett. A jövőnek nem tett javaslatot. Ettől még tiszteltreméltó, természetesen. Ahogy tiszteltreméltó lett volna, ha II. Józseffel a magyarság egyházi zászlókkal és fegyverekkel szállt volna szembe, élén egy olyan primással, aki egyben az országnak nádora is. Az, aki a tibeti függetlenségi háborút a magyar forradalommal rokonítja, körülbelül úgy jár el, mint az, aki egy ilyenformán elképzelt felkelést a francia forradalommal azonosítja. (Sz.)

A Comédie Française-zel

egyedülleg Londonban vendégszerelt Kiss Károly, a Magyar Szocialista Munkáspárt politikai bizottságának tagja. A magyarországi lapok méltóságteljes önuralommal tekintettek el attól, hogy az imperialista sajtót támadják, amiért hasábot szentelt ugyan a francia színészeknek, de alig érdemesítette figyelemre Kiss Károlyt. A budapesti mérséklet annál inkább dicséretes, mert londoni lap-társaink egyoldalúsága valójában sajnálatos, hisz Kiss Károly Taruffe-je is kétségtelenül melegebb elismerést érdemelt volna. Úgy véljük, méltányos, ha ezt a mulasztást pótoljuk, összevetjük, miképp nyilatkozott meg Kiss Károly Londonban, 1959 húsvétjának vigiliáján és miképp Budapesten 1956 októberének előestéjén. A párhuzam, ha nem is teljes pompájában, de valamennyire talán érzékelteti Kiss Károly színváltó készségét.

Most Londonban, húsvétját, a budapesti központi bizottsági tag felléptére az angol kommunista párt 26-ik kongresszusa adott alkalmat. 1956-ról szólva Kiss Károly, ahogy az angol lapok idézik, így kiáltott fel: „Képzélek el, mi-féle forradalom lehetett az, elvtársak, amit gyárosok, meg bankárok helyeztek és amiért a Vatikán mondott misét!” Ez az újszerű fogalmazás egyrészt emlékeztetünkbe idézi ama szovjet egyenruhába bujtatott 17—19 éves mongol ifjakat, akik 1956 novemberének komor légkörében csaknem ildomtalan derültséget és egyben időse-rűtlenné tünő szánalmat keltettek, amint az Üllői úti bérkasznnyákban grófok és bárók, gyárosokat, bankárokat és bíborosokat kutattak. Lám, most meglehetnének őket, ha nem is az ötszázados társbérletekben, de a budapesti pártküldött albérleti konformizmusában. Am Kiss Károly londoni

felkiáltása emlékeztetünkbe idézi egy másik megnyilatkozását is. „Nektek volt igazatok!” — mondotta Budapesten a forradalom előestéjén Losonczy Gézának, meg másoknak is, akik nem estek hatóság gyilkosságának áldozatul, jelenleg külföldön élnek, hajlandók a hallottakat tanúsítani és nem feledkeztek meg arról sem, miképp mentegetőzött Kiss Károly a most banditának bélyegzett Nagy Imre hívei előtt, hogy örömet segített volna az ellenzékieknek, hiszen ahol módja kínálkozott, titokban segített is, de hiába, nem tehetett többet Rákossival szemben.

Az angol kommunista párt nyújtott segítsége hathatósabbnak látszik. Erre következtethetünk John Gollan, a párt főtitkárának kijelentéséből, mert Gollan szerint a párt huszonhat kongresszusa közül ez a húsvéti egyike volt a legsikeresebbeknek. Valóban fontos kérdéseket vitattak meg. Például: mi legyen a párt neve? Nagy-Britannia Kommunista Pártja, Brit Kommunista Párt, avagy egyszerűen Kommunista Párt-e? Megbélyegezték az antidemokratikus angol közéletet, amelyben még a rádió is a „one-idea system”, az egy-eszme rendszer védelmezője. Igényes elhatározással — bár nem a közeljövőben megvalósítandó — célul tűzték ki, hogy Nagy-Britannia Kommunista Pártja, a Brit Kommunista Párt, avagy egyszerűen a Kommunista Párt, mihelyt a kiküldött demokratikus, de egyhangúan eldöntik, mi legyen a neve, iparkodjék visszahódítani a magyar forradalom előtti taglétszámát.

A pártfunkcionáriusokkal szemben a viták folyamán egyetlen bíráló megjegyzés hangzott el: nem beszéltek eleget a békéről.

A romániai

diákgyűlések szövetségének 1959 február 19-én kezdődő országos konferenciáján a Scinteia másnapi jelentése szerint Gheorghiu-Dej, a román KP első titkára közölte, hogy „még mindig történnek kísérletek az ifjúság és különösen a diákság megméltóztatására retrográd, nacionalista és sovinszta eszmékkel”. A konferencia ötödik napján Atanase Joja román közoktatásiügyi miniszter kijelentette, hogy a „nacionalizmus olyan méregpalánta, amelyet gyökerestül ki kell tépni, akárhol is üti fel a fejét hörnökben”. (Scinteia, február 24.) A román és magyar kommunista diákfunkcionáriusok ezek után számos „spontán” javaslatot tettek. Az egyik legfontosabb javaslat: a kolozsvári Bolyai Egyetem beolvasztása a kolozsvári román Babes-Egyetembe. Addig is amíg a beolvasztás, illetve összeolvasztás megtörténik, a magyar diákok tanuljanak szorgalmasan románul. A nacionalizmus minden tünetét le kell leplezni és a vétkes diákokat ki kell zárni az egyetemről. A határozati javaslatot az összeolvasztásról a kolozsvári magyar és román egyetemek rektorai is támogatták. A javaslat különben kimondja, hogy „az anyanyelvvel történő oktatás nem lehet mindenkiféle cél”.

Nyilvánvaló, hogy a román kommunista párt az évenhatos események hatására elhatározta, hogy újabb és nagyobb „ugrást tesz előre” az eddig is folytatott elrománosítás terén. Az öt világrészen szétszórt magyarok több figyelmet szentelhetnek az erdélyi fejleményeknek. A romániai magyar kisebbség sorsa eddig is igen súlyos volt. Most azonban a „nacionalizmus” ellen folytatott irtóhadjárat kulcskérdését, anyanyelvét, nemzeti jellegét fenyegeti. Az új osztály elnyomó uralma új kisebbségi elnyomással társul?

(P. H. Gy.)

„Hegel utóda”

címmel az angol rádió harmadik programjában Steiner amerikai kritikus Lukács György munkásságát ismertette. Szerinte Lukács legnagyobb műve azok, amelyekben a nagy európai klasszikusokkal foglalkozik: Goethével, az orosz realistákkal, a múlt század német realista íróival, Thomas Mannal és a történelmi regényvel. Legbefolyásosabb műveinek pedig

azokat tartja, amelyek „...abban a periódusban íródtak, amikor kommunista világnézetet eretnecség színezte...”, a „Történelem és osztálytudat”-ot elsősorban. Az emigráció Steiner szerint döntő fontosságú Lukács fejlődésében: „...elszokott az élő beszéd... látókörének beszűkülése a száműzetés tükrözi”. Természetesen Lukács nagy érdemének tartja, hogy a faszizmus diadalának idejében „...arra törekedett, hogy felfedezze a tragikus hasadást, a káosz gyökerét, amelyből a hitleri örület származott...” és hogy elsőrendű feladatának tekintette „...az európai irodalom és filozófia belső szellemi tartalékainak megőrzését”. Az előadás bírálta Lukácsot „kinosan komplikált írásmódra” miatt. Kifogásolja, hogy Lukács a viktoriánus kritikusok nagy tövédesét követi el, akik számára az írásmű értékét kizárólag a tartalom dönti el. Ez az oka annak — mondja Steiner —, hogy Lukács megelégedik olyan szerzőkről, mint Rilke, Proust vagy Dosztojevszkij. Steiner szerint a „tények groteszk félreértéséből” következik az is, hogy Lukács Nietzsche és Kierkegaardot „...a faszizmus előfutáinak szellemi poklába helyezi”. Különösen élesen bírálja az „Ész trófosztását”, amely „...bűnösöket keresett a történelem Utolsó Ítélete számára”. Mindebben — Steiner hangsúlyozza — Lukács nagy emberi-világnézeti konfliktusa is szerepet játszott. „Pályájának kezdetén Lukács eladta magát a „történelmi szükség-szerűség” ördögének. A szellemek az objektív igazság titkát ígérték neki. Hatalmat adtak ahhoz, hogy áldást vagy ítéletet mondjon a forradalom és a „történelem törvényszerűségei” nevében. Ezért később nagy árat kellett fizetnie.” Mindamellett a kritikus beismeri, keveset tudunk Lukács emberi agóniájáról az 56-os forradalom előtt és után — ami magatartásának kulcsa lehetne. Miért mondott le a Nagy-kormány kultuszminiszteri tisztéről? Az előadó Lukácsnak a forradalomról egyetlen mondatát idézi. Ebben Lukács a forradalmat a revizionizmus tünetének mondotta Steiner szerint: mivel Lukács minden idegszálával kommunista, nem értékelhette a forradalmat másként, mint a történelem dialektikus szemszögéből. „Az olyan ember — mondotta az előadó a BBC harmadik programján —, aki elvesztette szemérvilágát, környezetét továbbra is képzeteinek emlékképeivel rekonstruálja. Lukácsnak ahhoz, hogy szellemileg épségben maradjon, egy belső kompromisszumra kellett eljutnia.”

Az arab egység

elsősorban Abdul Khalek Hassouna szívén fekszik. Az Arab Liga föltárára hosszú idő óta próbál propaganda-béket és barátságot teremteni Tunizia és az Egyesült Arab Köztársaság között: a liga politikai bizottsága a közeljövőben ülésezett Beirutban. A liga tagjai között azonban pillanatnyilag nem teljes az egyetértés. Az Egyesült Arab Köztársaság propagandaháborút (hidegháborút?) folytat Tunizia, Jordánia ellen. Újabbán Irak ellen. A jordániai és tunizai sajtó általában az Egyesült Arab Köztársaságot és Irakot támadja. Az iraki sajtó, Kasszem tábornok-diktátor irányítása alatt, az említettek kivül Sauds-Arábiát és Libanont szokta becsmérelni. Hassouna föltárára elhatározta, hogy

Zajlik a magánélet Közép-Keleten

(A The Manchester Guardian engedélyével)

tárgyalásokat indít az egyes arab országok közötti hidegháború megszüntetésére, s a liga politikai bizottsága napirendjére tűzte a béketárgyalásokat. Nehézséget az okoz, hogy mindeddig Irak és Tunizia nem küldtek delegációt a beiruti ülésorozatra. Bourgiba tunizai miniszterelnök sem vonta vissza a vádat, hogy Nasszer elnök meg akarta őt gyilkoltatni és be akarta kebelezni Tunizát. Kasszem tábornok viszont a moszuli összehívás szervezésével vádolja Nasszer elnököt. Nasszer elnök viszont... A haladó karavánról s utató kutyáról szóló közmondás elég ismert, az ilyesmiükben szakértő Nikita Hruscsov is idézte. Csak azért nem találok, mert minden kutya karavánnak is, minden karaván kutyának is tekinti önmagát.

A gyarmatosító

kínaiak katonai fölénye nehezebben érvényesül a Himalája úttalan rengetegekben, mint orosz szaktársaiké Európa alföldjein: valószínű, hogy a tibeti fejlemények még sokáig a közvélemény érdeklődésének középpontjában maradnak. S ami fontosabb: az ázsiai népek érdeklődésének középpontjában. Nehru túlvátoz kótéltánc Kelet és Nyugat között, nyilván az indiai demokrácia belső bizonytalanságérzetét alapszik. Ebben a vonatkozásban megnyugtató, hogy a kínai agresszió hírei legalábbis pillanatnyilag elszigetelték a kommunistákat és mind az indiai parlamentben, mind Új-Delhi utcáin heves tüntetésekre vezettek. Eppen ez az általános hangulatváltozás teszi indokolatlanná, sőt érthetlenné a kormányelnök meglepő tartózkodását a kínai kommunisták egyértelmű elítélésétől. Ebben a tartózkodásban ma valószínűleg inkább India katonai, mint politikai sebezhetősége játszik szerepet. A Tibettel határos kis államok: Nepál, Bhután és Sikkim indiai védelem alatt állnak és Nehru minden bizonnyal tart attól, a harcok áttérjedhetnek ezekre a területekre is. A szorgalmas kínai térképészek mohó rajzolókodva máris bekebelezett bizonyos indiai határterületeket a menyes birodalomba. Arra a kérdésre, hogy elítéli-e a kínaiak tibeti viselkedését, Nehru igen különös válasza ez volt: „Történelmi, érzelmi (?) és gyakorlati szempontok egyaránt nagy fontosságot kölcsönöznek India és Kína baráti kapcsolatainak.” A hívek azóta is keresik India „morális vezető szerepét” a világpolitikában, de Nehru kezdeti se-hus-se-hal, se-hideg-se-meleg, se-igen-se-nem kijelentései kissé negatív értelműnek mutatják e nagy nép neutralizmusát például a kis Ausztriát mellet. A hivatalos indiai magatartás akaratanul is éppen azokat a kambodzsai, burmai, indonéziai erőket „semlegesíti”, amelyek Abdul Rahmannal, a maláj miniszterelnökkel együtt, nevén szeretnék nevezni a kínai agressziót: gyarmatosításnak.

(H. L.)

„Best seller”

Már több, mint húsz éve annak, hogy Karl Jaspers professzor korunk egyik fő bajaként azt a helyzetet jelölte meg, amelyben „nem az érték érvényesül, hanem az érvényesülésnek van értéke”. A két világháború közti korszakban a siker — szinte bármilyen siker — az intellektuelek egyenlőnek tartották az értéktelenséggel, sekélyességgel és giccsel. A divatos festő László Fülöp volt, a best seller listákon olyan irodalmi iparosok vezettek, mint Dekobra, Vicki Baum és Ursula Parrott. Vajon most is ugyanez-e a helyzet? Úgy látszik nem. A lapok és a folyóiratok csak az új könyvekről adnak best seller listákat. De hogy? Állunk általában a könyvekkel? Azok számára, akik szeretik megvetni a sikert és a korszakot, amelyben élnek, szomorú hírrel szolgálhatunk: Korunkban, a huszadik század második felében, úgy látszik, az érték is érvényesül, sőt egyes esetekben messze nagyobb sikere van, mint az értéktelenségnek. A könyvtáros szaklapok és az egyes nagy kiadók jelentései szerint az elmúlt öt év legsikeresebb szerzői Homérosz, Cervantes,

Marcel Proust, Tolsztoj, Dosztojevszkij, Shakespeare. A nyugati világban mindegyikük egy vagy több művével a milliós best seller listára került. A következő művekből kelt el több, mint egymillió példány az elmúlt öt év alatt a nyugati világban:

Homérosz: Illiász és Odisszeia; Shakespeare összes művei; Tolsztoj: Háború és Béke, Anna Karenina; Dosztojevszkij: Karamazov Testvérek, Bűn és Bünhődés; Cervantes: Don Quijote; Proust: A la recherche du temps perdu.

Az Illiász és Odisszeia az elmúlt öt év eladásiában az első helyen áll: jóval két-kétszáz példány fölött fogyott. Egyedül az olcsó Penguin-kiadásban (Angliában és a domíniumokban) 850.000 Odisszeia és közel egymillió Illiász kelt el. Az évi százezer példányban fogó könyvek között Balzac, Stendhal, Flaubert, Maupassant, Thomas Mann, Franz Kafka, Andre Gide, Jonathan Swift, Jane Austen és Dickens művei szerepelnek. A világ legdivatosabb festője Picasso. A kulturális helyzet úgy látszik kezd „eljavulni”.

A jugoszláviai

magyar írók folyóirata, az Újvidéken megjelenő „Híd” nemrég közölte magyarul az egyik francia lap jugoszláv írókhoz intézett kérdéseit, s az írók válaszát. Az első kérdésre (Mi az értelmiségi ember szerepe a szocialista társadalomban?) Jossip Vidmár, a jugoszláv Írószövetség volt elnöke így válaszolt: „Azt hiszem, hogy az értelmiségi ember szerepe a szocialista társadalomban, valamint minden társadalomban az, hogy legyen a társadalom öntudata és lelkiismerete. Mégpedig minden körülmények között, vagyis akkor is, ha a társadalom ezt akarja, ezt kívánja, ezt megengedi, vagy nem.” Arra a kérdésre, hogy kell-e a szocialista államnak kulturális területen eszmei „vonalának” lennie, Vidmár nemmel felelt, hozzátéve, hogy az ilyen beavatkozás végzetes következményekkel járhat. „Ha az államgépész mégis igyekszik beavatkozni a művészet kényesebb problémáiba, például a stílus kérdésebe... az csupán a művészi kultúra csődjére és olyan tragikomédiákra vezethet, amelyeket — sajnos! — korunkban túlságosan gyakran láthatunk.” (S itt megemlíti a „Berija-szulgalt” szovjet zenei határozatát közelmúltban lezajló rehabilitációját.) Az 1956 október 23-án Budapesten tartózkodó, s a forradalom alatti élményeit később könyv alakban közzétevő Dobrica Csozics igenlő választ ad a fenti kérdésre, s mindjárt meg is mondja, mit ért az állami „vonal” kifejezés: „Ki kell vonni a kultúrát az állam befolyása alól, fel kell szabadítani a művészetet és a tudományt az állam adminisztratív irányítása alól, szabadá kell tenni az intellektuális alkotó munkát a szocializmus és humanizmus eszmei alapján...” Ugyancsak tőle származik az a szovjet szempontból bizonyára eretnek kijelentés, hogy: „...az értelmiségi alkotó, aki tagja a Kommunista Pártnak, nem szabad, hogy művészi és tudományos munkáját alárendelje a párt taktikai utilitarizmusának és propagandá érdekeinek, különösen akkor, ha ezek a célok nem állnak összhangban tudományos, művészi és forradalmi lelkiismeretével.” Csozics siet hozzátenni, hogy ez vele eddig még nem történt meg, de ha esetleg megtörténne, akkor is biztos benne, hogy nem kiáltandk ki „a szocializmus árulójává”. Lehet, hogy igaza van — művészi kérdésekben a jugoszláv politikai diktatúra meglepően „rugalmas”.

Mindegyik megkérdézt író elítélte az alkotói szabadság jugoszláviától keletre alkalmazott megnyirbálását; de talán a legérdekesebb ebből a szempontból Marko Ristic nyilatkozata, akit — miután 1951 elején visszatért Jugoszláviába — mindeddig senki sem kényszerített arra, hogy „vonalas” vagy „vonalasabban” írjon. Ristic ezekkel a szavakkal fejezte be nyilatkozatát: „Hogy milyen lett volna... az a dráma, amelynek áldozata lettem volna, ha olyan szocialista országban (illetőleg a szocialista névre igényt tartó országban) élnek, ahol az írók ki vannak téve diktátumoknak, tilámnak, sértetéseknak, zaklatásoknak és véget nem érő üldözéseknek — amilyen például Kína —, erre még gondolni se szeretek.”

A magánélet szigorúan tilos

„Nincsen magánboldogság a közösségen kívül!” — közli a kelet-német kommunista párt egyik legújabb jelszava. Mielőtt az ember elmerengene azon, hogy „magánboldogság” viszont nem lehet a közösségen belül, mert hiszen akkor „kollektív boldogsággá” válik, már olvashatja a további jelszavakat és intelmeket: „Élj kollektíven!” „Le a kispolgári magánnyal!” „Járj színházba a kollektívvalddal!” „Szívd magadba a szocializmus minden pórúdon keresztül!”... Kiderül, hogy a jó párttag lehetőleg közösen olvas könyvet: családijával beül a lakószobába, amelyben persze ott van „a vörös sarok” az összes nagyok képeivel, s kis vörös kendővel leterített asztalon Ulbricht elvtárs legújabb művével — és fennhangon olvas. Ha elfárad, az asszony olvas tovább, majd a gyerekek. Egy „jó szocialista könyv kollektív olvasásából többet kap az ember, mint a magános olvasásból!”.

Miközben — egyelőre még kispolgári magányomban — tovább olvasom a keletnémet pártfüzetet, különböző reakció-ellenforradalmár ötleteim támadnak: „Hü-ha, mondom magamba, ezek itt egyből betiltják a magánéletet”, s azt hiszem, hogy most egy „jót” mondtam. A következő oldalakon kiderül, hogy ez nem is kispolgári reakció ötlet, hanem véres szocialista valóság: a magánélet és a magánosság valóban elítélendő és pártserűlten.

A pankowi pártközpont átveszi a kínai kezdeményezést és a lakosságot szocialista munkabrigádokba akarja szervezni. Hasonlóan a kínai kommunához, a társadalom alapszerveje nem a család, hanem a szocialista munkabrigád. A lelkes brigádtag pedig a bölcsőtől a sírig, s ezenfelül mindennap ébredéstől elalvásig kollektív életet él.

Kínában, mint ismeretes, még a pártvezetőség szerint is kissé eltúlozták a kommunizálást. De persze azokban a kommunákban, ahol a tagság megszavazta, végleg szakítottak az olyan polgári csökevényekkel, mint a család és a családi otthon. Vannak férfi-, női és gyermekszállások és dologházak az öregek számára. Kínai kommunista lapjelentések szerint egyes kommunákban hetenként, másokban kéthetenként tölthetnek együtt egy éjszakát a házaspárok. A kínai pártvezetők bölcsességére vall, hogy a reakció-kispolgári nemiséggel nem szakítanak teljesen, s a házaspároknak utódok nemzése céljából megengedik, hogy havonta egy-két éjjelt (ünnepnapra virradó éjjelt persze) kettesben töltsenek, noha az ilyesfajta kettős nemcsak a résztvevőket meríti ki, hanem a magánélet kritériumát is.

A kommunasított Kínában a magánélet, a család és a családi, vagy egyéni otthon felszámolása nemcsak a népesség kommunista öntudatát emeli, s nagy mértékben járul hozzá a szükségszerű tervteljesítéshez, hanem a gazdasági élet legtöbb ágában is előnyökkel jár. A Hszin Csi-en-Se (Uj Épités) című pekingi gazdasági folyóirat szerint a könyvtermelés nem tudna lépést tartani a hatszázötven milliós népesség szükségleteivel, ha az embereknek akárcsak egy százaléka magánkönyvtárral rendelkezne. Külön magánkönyvtárral csak a kivételes szakember rendelkezik, különben ott vannak a közkönyvtárak. De a könyvtári könyvet is ajánlatosabb kollektíven olvasni. Az építőiparban tetemes megtakarítást jelent, ha a lakosság többsége lassanként férfi-, női és gyermekszállásokban lakik, s nem egyéni otthonokban.

A kínai szóhasználatban az „egyéni otthon” kifejezés lassanként olyan mellékzöngét kap, mint a „nagybirtok” vagy a „külföldi utazás”. Kínában valóban nagy lépést tettek előre „a magánélet” elnevezésű reakció-imperialista-közpolitika - nacionalista-ellenforradalmi-individualista-nép- és párt-ellenes elhajlás és kártevés megszüntetése felé. (Zavar esetén tessék újra elolvasni. Mi még egyéni leg olvasunk!)

Almodni úgy látszik még Kínában is a régi individualista módon álmodnak, de a gyárakban, kommunákban, utcákban, vasútállomásokon, s általában mindenütt felszerelt és állandóan harsogó megafonok gondoskodnak arról, hogy az alattvalóknak lehetőleg ne legyenek egyéni gondolataik. Arról

eddig még nem volt szó, aki alattomos reakciós módon alvást színlel és közben — noha a megafonok üvöltenek — egyéni gondolkodik. A technika fejlődésével bizonyára erre is sor kerül majd.

Kelet-Németországban a magánélet, az egyedüllet és az individualizmus elleni küzdelem — Kínához képest — még szinte gyermekcipőben jár. A pankowi pártközpont márciusi agitációs programja még csak elérendő célként tüzi ki, hogy az olyan egységeket, mint a család, a törzsasztal, a baráti társaság, az ifjak „bandái” — fel kell váltania a szocialista munkabrigádnak. „A dolgozók egész életüket a brigádon belül éljék le.” Sportoljanak a brigád keretein belül, brigádjuk tagjaival járjanak színházba, moziba, üzzenek különböző kollektív szórakozásokat (miért kell szórakozásokat ünné? ki tudja?), s persze kollektíven nyaraljanak. Mert elvégre „a szocializmus nem torpanhat meg a gyár küszöbén (kilépéskor), a szocializmusnak végig kell kísérnie az embereket egész életükben”.

Igen tanulságos, hogy mi a kötelességük a szocialista brigádok női tagjainak, vagyis idővel Kelet-Németország egész női lakosságának. Első kötelességük, hogy a tervteljesítésre és a szocialista építőmunkára gondoljanak. A kínai nőkhöz hasonlóan, „az asszonyok dolga, hogy férjeiket tisztán, jóltápláltnak, jókedvűen és teljesen kipihenten küldjék pontosan munkába”. Gyengébbek kedvéért azt is megtudjuk, hogy a túlzott szerelmi élet mellett a férfiak nem lehetnek eléggé kipihelve. (Ezen a téren Kína valóban élen jár, mert hiszen a kommunákban csak kéthetenként vagy hetenként egyszer lehet alkalom esetleges túlzásokra.) A nők kötelessége, hogy éberen öröködjének férjeik „szocialista munkaerőkölcse felett”. A felelős szocialista asszony — mint értesülünk — nem térheti férje fuserálását, még ha az némi anyagi előnyökkel jár is. A fuserálás, vagyis a magánmunka a termelési időben „a szocialista építést károsítja meg”.

A feleségek kötelesek férjeikkel együtt résztvenni a marxista-leninista tanfolyamokon, hogy gyermekeiket marxista-leninista ideológiára nevelhessék. A nők kötelessége, hogy az iskolának segítsenek a szocialista afirmációra való előkészítésben. Ez a konfirmáció, németül *Jugendweihe*, a protestáns egyházi konfirmáció szerepét van hivatva átvenni. Talán felesleges megemlíteni, hogy öntudatos szocialista nő nem engedí gyermekét megkeresztelni, hanem a brigád tagjait meghívja „szocialista névadó ünnepségre”.

A brigádvezetők kötelessége gondoskodni, hogy lelkes kollektív szocialista tevékenység töltse ki a brigádtagok ébrenlétének minden pillanatát. „A magános ember antiszociális.” (Vesd össze: „Az individualizmus az alkotó szabadság leggonoszabb ellensége”, Sepilov a Pravda 1957 április 14. számában, még mielőtt a nép ellenessége lett.)

A brigád teljességének legfőbb kötelessége persze a terv teljesítése. Minden brigád köteles egy tagját önkéntes katonai szolgálatra küldeni, s annak katonai szolgálata alatt külön javadalmazás nélkül munkáját elvégezni. A brigád minden tagja köteles a termelőmunkán kívül „társadalmi munkát” is végezni, vagy belépni valamelyik fél-katonai harci csoportba (Kampfgruppe).

A kommunista kötelességek közé tartozik persze az úgynevezett „kollektív aprómunka” is. Az emberek ötös vagy tízes csoportokba végzik a párt aprómunkáját. Nehogy lapunkat kommunistaellenes elfogultsággal vádolják, tárgyilagosan jelentem, hogy az egyéni ellenes keletnémet kampánynak meglehetősen nagy sikere van. Az emberek megértve a párt politikáját, egyre nagyobb számban mennek kollektív kirándulásokra. Ötös, tízes, sőt nagyobb csoportokban mennek át a határon Nyugat-Németországba. A kollektívizmus diadala, hogy az elmúlt évek folyamán alig volt hét, amikor kevesebb, mint háromezer ember ment volna át kollektíven Nyugatra. És az elmúlt hetek adatai szerint ez a kollektív akció egyre növekszik.

Hadady Miklós

Fokozódó terror — fokozódó kizsákmányolás

A ki a magyar gazdasági életet az utolsó tízegyhány évben figyelemmel kísérte, azt hihetné, hogy a tervgazdálkodás voltaképpen a tervek állandó változtatását jelenti. Az első három éves terv 1947 augusztus elsején kezdődött, de egy utólag kiadott jelszó alapján már két év és öt hónap alatt be kellett fejezni. 1950 január elsején kezdődött az első ötéves terv, de alig több, mint egy év után, 1951 februárjában új, „feszített” tervre került a sor, amely mindenekelőtt az öt évre tervezett beruházások előirányzatát emelte fel 50 milliárd forintról több, mint 80 milliárdra és ennek megfelelően növelte a termelési terveket is, elsősorban a nehézipart. Természetesen a mezőgazdaság számára is magasabb termésszámokat írtak elő.

Mint tudjuk, a „feszített terv” rövidesen gazdasági katasztrófába sodorta az országot és már 1953 júliusában fel kellett adni a túlságosan ambiciózus álmokat. Az első Nagy Imre kormány leállította a legtöbb beruházást, felemelte a fizetéseket és a Rákosi-klikk szabotázsa ellenére igyekezett növelni a fogyasztási cikkek termelését az iparban és a parasztságnak nyújtott kedvezmények által a mezőgazdaságban. 1955 elején Nagy Imre bukása újabb fordulatot hozott a gazdaságpolitikába és ha nem is teljes mértékben, de bizonyos visszakanyarodást jelentett a nehézipar korábbi erőltetett fejlesztéséhez. Ez a fázis a forradalomig tartott. A forradalom után természetesen nem gondolhattak hosszulejárati tervekre és Kádárék csak 1958 januárjában kezdték meg az új hároméves tervet, amely a párt akkori politikájának megfelelően, a korábbi tervek túlzásainak tanulságait igyekezett levonni és szerényebb célokat tűzött maga elé. A párt Központi Bizottságának március hatodik határozata most ismét radikális fordulatot hajtott végre: kimondta, hogy a hároméves tervet két év alatt, már ez év végéig kell befejezni.

Mit jelent ez az örökös cik-cak a magyar gazdaságpolitikában? Gazdaságilag nem nehéz válaszolni a kérdésre: a tervváltoztatások súlyos veszteséget okoznak az országnak, mert az aránytalanságok, amelyeket a kommuniszták a kapitalizmus szemére vetnek, itt országos méretekben jelentkeznek és a tervgazdasági rendszer merevsége miatt nem egykönnyen küszöbölhető ki. A veszteséget természetesen az ország dolgozó lakossága viseli. A gazdasági erőfeszítések befejezetlen, vagy értéktelen beruházásokban jelennek meg, amelyek következtében az életszínvonal nem emelkedik, hanem stagnál, vagy csökken, miképp ez az 1951. évi tervváltoztatás után tapasztalható volt.

Politikailag a gazdasági cik-cak vonal a párt belső ellentéteit, a sztalinisták és antisztalinisták harcát mutatja. A hároméves terv gyorsított befejezése is a sztalinisták győzelmét jelenti az óvatosabb centrista irányzattal szemben. A háttérben nyilvánvalóan a berlini kérdés felvetésével mesterségesen keltett nemzetközi feszültség áll, amely szükségessé teszi, hogy az oroszok gyarmatbirodalma, így Magyarország is, erejét megfeszítve fokozza ipari termelését. A magyar sztalinisták előretörése már a múlt év végén megmutatkozott, amikor a decemberi párttárgyat a falu erőszakosan gyorsított kolhozosítását emelte törvényerőre. A márciusi határozat most a gazdaság egész területén visszatérést jelent a Rákosi-Gerő-féle gazdaságpolitikához.

Mi várható az új határozattól? Hogyan valósítható meg a terv meggyorsítása? A magyar párt-sajtó olvasásakor a legfeltűnőbb, hogy az új terv realitását újból és újból hangsúlyozzák. A párttárgyat és a vele kapcsolatos hivatalos nyilatkozatokat, újságkommentá-

rok, a különböző szakszervezeti és pártgyűléseken elhangzó felszólalások azt ismételtetik, hogy reálisan mérték fel a helyzetet, a terv idő előtti befejezése megvalósítható. Ez az örökös ismételtetés inkább gyanús, mint meggyőző és a gyanú csak erősödik, ha kritikusan elemezzük a határozatról megjelent cikkeket és szónoklatok stílusát. Közgazdasági indokolás helyett csak a legkongóbb szövegeket olvashatjuk, amelyeknek tartalmatlansága és hazugsága az elmúlt tíz év folyamán ezerszer bebizonyosodott. „Magasra emeljük a munkaverseny zászlaját.” „A határozat a munkások és értelmiségiek köreiben lelkes tettekre késztetést váltott ki.” „Dolgozóink lelkesedése anyagi erővé válik.” Vagy ahogyan Kádár egyik beszédében mondta: „Bízunk a tömegekben, de az eredményeknél kitűnt, hogy a tömegek még több bizalmat érdemelnek tőlünk. A dolgozók reálisan tartják a feladatokat.” Különösen izetlenül hat, amikor a kommuniszták hazafias érvekre hivatkoznak: „Igazi nemzeti ügy”, „hazánk erősítésének eszköze”, „a leghazafiasabb cél”, olvashatjuk a Népszabadság március 10-i vezércikkében.

Néha ellenmondások is akadnak az egymás mellett felsorakoztatott érvek között. Egyszer azt olvassuk, hogy a múlt évi gazdasági sikerek teszik lehetővé a hároméves terv idő előtti befejezését, másutt — magában a párttárgyatban — az áll, hogy az elmúlt évben „éppen a fejlődésünk szempontjából legfontosabb területen nem értük el a magunk elé tűzött célokat”, ellenben — természetesen — épp ezeknek a hibáknak a felszámolása jelenti azokat a tartalékokat, amelyekkel meggyorsíthatják a tervet. A munkaver-

senről egyszer megtudjuk, hogy megszabadult a múlt hibáitól, máskor meg azt, hogy ma is megtalálható benne az „üresjáratok”.

Mi a valóság a sok hazudozás és ellentmondás mögött? A felemelt tervek csak több munkával lehet megvalósítani, meghozzá olyan munkával, amelynek eredménye az állam kezében marad és nem növeli a dolgozó tömegek fogyasztását. Kapitalista viszonyok közt ezt a kizsákmányolás növekedésének nevezik, „szocializmus építő országban” azonban illeendőbb ezt a munkásság alulról jövő kezdeményezésén alapuló szocialista munkaverseny kiszélesítésének elkeresztelni. A párt a valóságban nem a munkaverseny zászlóját emeli magasabbra, hanem a munkanormákat. És aki emlékszik, hogy a normacímélés az elmúlt tíz évben mindig milyen gyűlöletet és ellenállást keltett, azt is tudja, hogy a többletmunka csak növekvő terrorral kapható meg a magyar munkásságtól. Épp ezért cikkeznek a tömegek lelkesedéséről és önkéntes munkafelajánlásairól, a hazafias célok hangoztatása viszont azt kívánja eltakarni, hogy a tervfelemelés orosz utasításra történt.

Lehet, hogy sikerül majd a munkásságból több munkát kisajtolniok és ezzel — legalábbis bizonyos mértékben — az ipari tervek meggyorsítaniok. Kedvezőtlenebbek a mezőgazdaság kilitásai, ahol a termelőszövetkezeti mozgalom erőszakolása amúgy is veszélyezteti a terv teljesítését. De bárhol is álljanak a megvalósítás lehetőségei, a sokhasábos párttárgyat lényegét néhány szóban lehet összefoglalni: fokozódó terrorral fokozódó kizsákmányolás.

Takács Béla

FRANCO TÁBORNOK

elég humorral rendelkezik ahhoz, hogy a spanyol polgárháború befejezésének tizedik évfordulójára emlékművet állíttasson az elesetteknek. Az a polgárháború nem polgárháború volt, hanem szabadságharc, akár a tibeti, akár a magyar. Katalán anarchisták, baszk katolikuskok, s minden pártállású spanyol köztársaságiak védtek szabadságukat és önrendelkezésüket a gyarmatosító roham ellen, amelyre már zsoldosokat spanyol katonai kalandorok vezényeltek, a kalandorokat pedig német és olasz betolakodók. Ahol a barnabőrűek, feketeingesek és falangista utánzóik színpadias tömegszérlése nem volt elegendő, ott megjelentek a színben, vagyis a szín felett a levegőben, a Luftwaffe szín-spanyoljai, hogy mint Guernicában, legépfegyverezték az anyákat és gyermekeket, rommá bombázzák a templomokat és hajlékokat. Cini-kusabb néptípust és hazaárulást még nem látott a világ, mint amilyen Franco tábornoké volt. „De javára szóljon s ezt el kell ismerünk róla teljes tárgyilagossággal — mondta Winston Churchill a háború után —, hogy Hitlerrel és Mussolinival szemben a hálátlanság monumentális példáját szolgáltatotta.” Ezt az érdemét valóban kár volna lekicsinyelni. Gazdáival magának kapartatta ki a gesztenyét. Kévszórakoztatóbb történelmi adalékokat találhatni, mint az

a bizalmas levél, amelyet a Führer akkor írt a Ducenak, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Caudillo készakarva halogattja megígért beavatkozását a háborúba. „Franco most követi el élete végzetes hibáját” — állapította meg profétaián. De Franco nemcsak Hitlernek és Mussolininak köszönhetett sokat, hanem Sztalinak is. Nagyrészt a Spanyolországba küldött NKVD ügynökök (köztük Gerő Ernő) erőszakossága, bajtárs-árlása és front mögötti vérengzése ijesztette el a felvilágosult és jóhiszemű emberek javarészt — katolikusokat, szabadelveket, szocialistákat, anarchistákat egyaránt — a köztársasági oldaltól és a népfrentos kormánytól. A világháború után pedig ugyan csak a sztalinizmus kihívása volt az, amely a háborús szövetségesek egységét felrobbantotta s a fasiszmus ibériai fióklerakatának felgöngyölítését megakadályozta. Megint nyugati árucikk lett az „antibolszevista bástya”, még ha népelelőző technikájában ráfajozott is a bolsevizmusra. A hagyománymentő spanyol parancsuralom a hagyományból csak egyet mentett meg, a népnemort. Ez maradt meg olyan beszédes emlékeként a polgárháborús győzelemnek, amelyet nyilván felesleges volt egy külön nagyszabású és kivált költséges emlékművel megkoronázni. (I. P.)

Népfelszabadítás kínai módra

A Kínai Kommunista Párt Tibeti Munkabizottsága 1959 januárjában tette közzé jelentését az 1955 december—1958 márciusi tibeti fejleményekről. A kínai sajtó és az Új-Kína Távirati Iroda közlése szerint a hivatalos jelentés többek között megállapítja:

„A Kínai Népfelszabadító Hadsereg kénytelen volt több hadjáratot tenni a tibeti zendülések ellen. Ellenforradalmi elemek 1955 december és 1957 januárja között több fegyveres felkelést szerveztek Tibetben... 1957 áprilisa után a tibeti tömegeket ismét mozgósítani kellett, hogy döntő csapásokat mérjenek a földesurakra és kulákokra... De nacionalista és vallási ürügyekkel a reakciós urak ellenforradalmi fegyveres felkeléseket szerveztek. Ostrom alá vettek kormányépületeket, állami aruházakat és raktárakat, szabotálták a közlekedést, kivábták a tömegeket, kommunista kádereket gyilkoltak meg, megtámadták a Kínai Népfelszabadító Hadsereget és hegyetlenül megkínálták a kommunista aktivistákat... A párt és a kormány kénytelen volt fegyveres küzdelmet folytatni a zendülés elfojtására... Az 1957 tavaszi és nyári felkelések után az elfogott felkelőket javított kényszermunkára küldték. A tömegeket, akiket arra kényszerítették, hogy az ellenforradalmárokat oldalon harcoljanak, rövidesen szabadságra helyezték és visszaküldték Tibetbe.”

Selyempicellő, avagy az üdvösség drámája

Paul Claudelnél, a páratlan költőnél és drámaírónál elfogultabb, vagy ha úgy tetszik, pártosabb művészt keveset ismer a modern francia irodalom amúgy is pártos Parnasszusa. Roppanó életművéből ezúttal csak az általánosan elismert remekdarabra, a Selyempicellőre vetünk elégtelen pillantást. Ürügyünk az időszerűség, a párisi Théâtre Royal-ban Jean-Louis Barrault társulata ugyanis nemrégiben újította fel ezt a négyórás drámát, melyet a barokk gúnyába bujtatott hirdetésű ügynök ekképpen jelent be a színpadon: A Selyempicellő, avagy a legrosszabb nem mindig elkerülhetetlen. Spanyol cselekmény, tartama... néhány nap. „Ennek a drámának a színhelye a világ és ezen belül főképpen Spanyolország a XVI. század végén, hacsak nem a XVII. század elején.”

A nagyhangú ember ezek után pálcájával hadonászva közli, hogy a szín maga az Atlanti-óceán, valahol félúton az Ó-meg az Újvilág között, s az itt látható hajóroncs csonka főárbócához egy jezsuita atyát láncoltak. „Az a legszebb, testvéreim, amit nem értetek, s az a legviccesebb, amin nem szórakoztok...” — rikkantja az ügynök és kiviharzik a kulisszák mögé.

Meghökentő, hogy ez a látszatra hányaveti, avantgarde fogás megszűré, az i. e. IV—V. századi aischylosi tragédiába nyújtja vissza gyökereit. Erről a nagy görög-ről tudjuk, hogy a közönség bevonásával elérte mítoszait. Claudel maga is elérte, mennyire vonzotta Aischylos művésze. Azt sem bánta, hogy pogány volt, hiszen a teológia ezekben az önhibájukon kívüli bűnözőknek különleges tisztítóhelyet utalt ki az üdvözülés reményével. S amíg például Prometeusz az ádáz racionalisták az ész büszke forradalmárának tekintik, a vallásos kritika magának a Megváltónak az előfutárát sejteti benne.

Prometeusz a Kaukázushoz láncolták, a jezsuitát pedig a süllyedő hajó árbócához, ahol a zöldesden villogó fényben, a tenger hullámzó balettkarának közepette szárnyaló szabadversben küldi imáját Istenhez, nem a maga veszendő lelkéért, hanem Rodrigue nevű testvéreért, aki a rosszra vágyódik, de „adj Uram, olyan rosszat neki, mely csak a jóval lehesen összehangban”.

S ezzel a dinamikus misemagarázattal neki is lódul a cselekmény. Mert mi más elevenedett meg előttünk, mint a mise misztériuma: a roncs átlényegül oltárára, a rajta heverő halottakban a gondviselés szüretét ismerjük fel, s a claudeli alkémiában az áldozat egy személyben áldozat is, ember — isten művéhez láncolva, földre szállott isten — a szentháromság tagja, áldást mond a megterőkre, átkot szór a hitetlen Izzlámra, de egyúttal drámai személy is, aki előrevetíti a cselekmény menetét és isten akaratának diadalmában oldja fel a hős látszatra görcsös csomókban vergődő tagjait.

Ismerkedjünk meg a főszereplőkkel: dona Prouhéze-zel, aki öreg és ridegen erényes férje mellől az örültül vágyódó don Rodrigue karjába kívánczik. Prouhéze-t csontja velejéig betölti a szerelem s Rodrigue-nak az életet akarja ajándékba adni. Am ott viseli az újján a házasság szentségének tiltó gyűrűjét (Spanyolországban vagyunk a XVI. század végén!) és érzi, hogy tiszta vágyait csak bűnbeszéssel elégítheti ki. Elindul hát a bűn felé, de esendő lelkét előbb a Madonnának ajánlja, egy dús brokátban álló, sötétarcú Madonnának, amilyent a prágai Loretta kincstárában láttunk utoljára tompa aranyfényben, szívbeemerkolően együgyű mosolyával.

Mennyire jellemző Claudel világára ennek a nagy, szoborszerű asszonynak a gyermekded könyörge. Az ember szüntelenül ott áll a borzalmas meredély szélén, ahonnan halálhőgés, vad indulatok zúrvávara csap fel s közben meghittén társalog az istennel s a szentekkel, akiknek végső jóindulatát éppen ez a hatyűféhér alázat biztosítja. A költő Aquinói Szent Tamás Teológiai Summájából meríti bizonyosságát: isten eleve megadja az embernek az üdvösséget, cserébe pusztán annyit kér, hogy az ember tegyen legalább egy botladozó lépést a ke-

gyelem felé. Prouhéze imája tanúskodik erről a jóakaratról, gyötrelmekkel teljes útjáról őrangyal kap kísérőül, ahogyan az első áldozó olvashatja a katekizmusban. De vajon Rodrigue megoldása ilyen egyszerű-e?

Corneille Cidjének ezt a teológizált unokáját más anyagból gyúrták. Ő is vágyik a bűnre, de vágyát férfigöggje korbácsolja féktelenné: hódítani akar asszonyt és világot. „Örület — állapítja meg saját magáról —, de örültül igazam van.” S így történik, hogy amikor az *Első nap*-on ki-ki megindul a maga útján, s Rodrigue pusztákon és tengereken át közel jut az asszonyhoz, hiába vall kudarcot Prouhéze fel-felédő bűntudata miatt, egyre tovább kíséri a halovány alakot. Prouhéze a *Második nap*on belátja: csak akkor vezekelhet, ha férjétől elfogadja egy afrikai helyőrség parancsnokságát s félvonalul a világtól. Szépségével szerelmes rabjává teszi don Camille-t, a vár renegát parancsnokát, s amikor Rodrigue utána jön, csak egy tiszavirág-életű ölelésben mondja ki érzéseit. De Rodrigue maga sem következetes: egyetlen szavával örökre magához láncolhatná az asszonyt, ám ezt a szót sohasem mondja ki. Maga a nagy rejtély, hogy miért nem. A claudeli szövegeket elemző tudósok azt magyarázzák, hogy ez a visszatérő válság valószínűleg a jezsuita imájának köszönhető. Egy szó, mint száz, csodát emlegetnek, katolikus drámában mi sem természetesebb ennél, így hát mi sem fessegetjük a titkot, inkább Goethe sorára hagyatkozunk: „Glaube weit, eng der Gedanken.”

Rodrigue-ból a *Harmadik nap* folyamán alkirály lesz Amerikában, tűzbe és vérbe borítja az új országát, megszilárdítja a spanyol birodalmat és megcsömörlik tíz év során önnön sikereitől. A hatalmat és dicsőséget elérte már, megpihenhetne a halálban s mégis gyötrelmesen izzik benne az élet. Egyetlen nagy vágya teljesületlen. A zenekar felől a vágy szólamai remegnek s az óceán másik oldalán vergődő Prouhéze-ben (immáron az afrikai renegát don Camille feleségében) tovább zeng az egy szólamú, elcsitíthatatlan dallam.

Mindjobbban kristályosodik az ezertükrű claudeli szimbolika. Amerika és Afrika párbeszéde szövődik a két lélek dialógusában — a beteljesülés vágyának és a beteljesedés földi lehetlenségének jelképes ábrázolását kapjuk az üdvösség drámájában. Másrészt meg-elevenedik a harmadik s talán a leghatalmasabb mintázott főszereplő, az egész világot maga köré szívi, győzelmes és katolikus Spanyolország. Az a királyság, amely a XVI. század végén az egyház világi hatalmát testesíti meg, márpedig tudjuk, hogy ezt a műzeális emléket a totális gondolkodású Claudel szívesen tekintette volna élő valóságnak. A harcos katolicizmus szorgalmasan betölti hármass hivatását: üldözi a hiteltleneket Afrikában, egyetemesre ágítja birodalmának határait Amerika meghódításával és felakasztja a protestánsokat az ellenreformáció apostoli buzgalmanak lendületében.

A dráma befejezését Claudel még az 1943-as színpadi változatban, J. L. Barrault-val egyetértésben, is túl hosszúra tervezte, de a szerző halála után a nagy rendező a *Negyedik napot* egyetlen rövid jelenetbe tömörítette. Rodrigue-ot egy faragatlan zsoldoskatonára rab-szolgájaként látjuk viszont, s a végső, megszégyenült alázatban rab lelke elnyeri a mennyei szabadságot. Ez a rendezői „vágás” a dráma logikus értelmezéséből következik, bár feltételezzük, hogy az avatatlannak itt-ott kidülled a szeme az értetlenségtől. Claudel valamennyi darabja, s legfőképpen a Selyempicellő az elméletet illusztráló pártos színház irányzatába illeszkedik. Szereplőit a jellemek konfliktusa helyett az előre tervezett cselekmény ideológiai követelményei és az író minden gátát áttörő, öserejű indulatokat hőmpolygató költészete ileteti. S ennek az utóbbinak az emberi élet ritmusában áramló ihletében, ebben az örjögő zihálásában, barokkos zúrvávarában, hol rögs testiségében, hol légies lebegésében olvad fel az irodalom őszinte barátja, akár hisz az égben, akár nem hisz benne, mondhatnánk Aragon után szabadon.

A. N.

FÁY FERENC:

A körtefánk csúcsáról messze láttam.
Rákocsaba piroslott egyfelől,
s szemközt vele az isaszegi dombok
futottak át Pécelre, tán a hormot
okádó rozszant téglagyár elől.

A szomszéd életkebe beléltam.
Meglestem mindet gondja, búja közt,
A „lakkcipős Kiss néni”, hi a trágya
nagyját villázta hátsó udvarába
és büzlő sár buggyant az uja közt.

A körtefánk csúcsáról messze láttam.
Es mégse láttam mindent még. Dehát
a Mindent csak az Isten látja — mondják —
Néki húzták a kálmisták tornyát,
ahonnan néha Pestig is belát.

Magasban

Láttam nyomort, mit lent majd eltagadnak.
Üres levest s egy öklömnyi darab
szalonna körül marakodva állni
a Fitusék hat száját s elkívánni
a morzsát is, mely más szájhoz tapadt.

A körtefánkról mindent számba vettem:
a titkokat a kerítés megett,
a Zsoldosék két döberman kutyáját,
— melyektől féltem, — falum száz hibáját
s a tölgyest is a Sukoró felett.

Egy új Kossuth-díjas arcképe

Szegény Dobozy Imre — mert Kossuth-díj ide, Kossuth-díj oda, sokkal inkább szánalomra, mint irigylésre méltó figura — valaha, amikor az a divát járta: nyilas volt. Istenkém, nincs ebben semmi különös, nem ő volt az egyetlen nyilas Magyarországon. Még csak az egyetlen haditudósító sem, aki szépen kiszínezett, vadul uszító antibolsevista riportokat küldött haza az orosz frontról.

Aztán hirtelen megváltozott minden: a hadihelyzet, a világ és a rádió műsora. Már nem Dobozy Imre volt a Don-kanyarban, hanem a Vörös Hadsereg a Duna-kanyarban. Lehet-e csodálkozni azon, hogy az akkor még nem Kossuth-díjas riporterünk megértette az idők szavát és — kommunista lett? Elvégre nem ő volt az egyetlen párttag, aki zöldből festette át magát vörösre. 1945-öt írtak, forrongó, zajló, változó világ volt az, s Dobozy nem elégedett meg újságíró-tollával, cselekvő részese akart lenni a megújulásnak. A párttagsági könyvvel a zsebében rendőrkapitány lett egy sváblakta községben. Itt derekasan megállta a helyét, üzte-pozfotta a fasisztákat, éber osztályoztónál leplezte azokat, akik eltagadták nyilas, vagy volksbundista múltjukat, s azon volt, hogy mielőbb kitelepítsék őket Németországba.

A kitelepítettek után természetesen egy és más visszamaradt: szönyegek, edények, ezüstnemek. Az ember nem szent, s még a szenteknek is maguk felé hajlik a kezük. Csoda-e, ha Dobozy Imrénél is maga felé hajlott?

A dologból azonban baj lett; hogyan s miképpen pattant ki a lopás, nem tudom; alighanem a károsultak jelentették fel. Károsultakon természetesen nem a kitelepített svábokat értem, akik akkor már többszáz kilométernyire jártak Magyarország határaitól, hanem azokat az elvtársakat, akiknek nem jutott elég a szákmányból. Leendő Kossuth-díjasunk kénytelen volt elbúcsúzni a szép rendőri tevékenységétől s visszafanyalodni az újságírói tollra: riportert lett a párt központi lapjánál, a Szabad Népnél. A pártlapnál ekkoriban majdnem kizárólag kis- és nagypolgári családból származó fiatalok oktatták a nemzetet. Csak néhány zamatos káromkodás és görgőbáros anekdota kellett és Dobozy Imre egy-kettőre agrár-szakértő lett közöttünk. Futószalagon gyártotta a tudósításokat a magyar falvakról, ahol ő másfél-két óra alatt minden kétséget kizáróan megállapította, milyen boldog és megelégedett a paraszt.

Aztán kitört a botrány. A fokozott éberség korszaka volt ez és a Szabad Nép kegyetlen kopófonókének, Betlen Oszkárnak szívós nyomozással sikerült feltérképezni Dobozy múltját. Azt nem tudom, voltaképpen mire is jött rá, a nyilaságra-e, vagy a lopásokra, avagy mind a kettőre, — tény azonban, hogy elkészült a vádirat: Dobozy Imre elkövette a főbűnjáró bűnök egyikét, eltagadta a múltját a párt előtt. Az ítélet: azonnali kizárás volt. Az indoklás: Dobozy Imre hazug, megbízhatatlan, karrierista, osztályidegen elem...

Leendő Kossuth-díjasunk párttagsági könyvecskéje és állás nélküli lődörgött éveken át a pesti aszfalton. Talán még éhen is halt volna, ha nem akad a Szabad Nép szerkesztőségében egy bolond, jószívű, mindenkin segíteni akaró kommunista, bizonyos Gimes Miklós. Félreértés ne essék: Gimes nem szerette Dobozyt, de még kevésbé szerette, ha valakit kenyer-

telenné tettek, a múltjában turkáltak. Addig-addig járt Betlen Oszkár nyakára, amíg Betlen végül is megkegyelmezett Dobozy-nak. A bűnbánó riportert, ha nem is a pártba, de a pártlap szerkesztőségébe visszakerült.

Az eszeveszett kolhozosítás évei voltak ezek. Dobozy „tolvaj” kulákokat leplezett le, vonakodó közepparasztról kimutatta, hogy a múltban — nyilasok voltak, s párttitkárokat pirongatott meg, amiért nem elég kemények és éberrek az éleződő osztályharokban. Nagy Imre miniszterelnöksége idején Dobozy az „új szakasz” és a „júniusi út” híve volt; Nagy Imre leváltása és Rákosi előretörése idején a „kemény kéz” és a „márciusi határozat” híve.

1956 nyarán — akkor már zsebében volt a párttagsági könyv, sőt a hajtási igazolvány is (nem főfornek akart elmenni, hanem immáron saját kocsin járogatta be a falvakat) — a Körúton összetalálkozott egykori védelmezőjével, Gimes Miklóssal. Most Gimes volt kizárva a pártból, s nem a múltja, hanem a jelene miatt: az egykori kommunista újságíró egyike lett a Rákosi-rendszer legbátrabb és legnyitabb szavú ellenzőinek. A levegőben már a forradalom előszelvi fujdogáltak: Dobozy jónak látta legalább négy szemközt biztosítani Gimes, hogy ő teljesen vele érez, s alig várja már a komolyabb változásokat. Gimes ráemelte ártatlan, kék, gyereksze-

mét s azt mondta: „Te, Imre, mi a csudának írod te még mindig azt a rengeteg hazugságot a Szabad Népből? Hiszen magad tudod a legjobban, hogy a cikkeidből egy szó sem igaz.” „Nem igaz, persze, hogy nem igaz” — ormolta a bajusza alatt Dobozy. „Dehát akkor minek csinálod?” — kérdezte inkább szánakozva, mintsem szemrehányóan Gimes. Dobozy egy ideig a cipője orrát nézte. Aztán nagyon halkán csak annyit mondott: „Mi mást tehetnék, — az én múltammal...”

1956 után az „ellenforradalom” leleplezésére specializálta magát. Először csak riportokat írt arról, hogyan „álltak helyt” a derék magyar parasztlak a földbirtokosok, kulákok és fasiszták szennyes áradatával szemben, aztán riportanyagát „Szélvihar” címen színdarabbá eskábálta össze, s a színdarabból „Tegnap” címen filmet is írt. A darab is, a film is megbukott. Pártutasítással kellett nézőket verbuválni mind a kettőhöz, s ha az emberek valamit élveztek belőlük, csak annyit, hogy az úgynevezett ellenforradalmárok olykor-olykor ilyesmit kiáltottak: „Elegünk volt a kommuniztákból!” „Ruszkik haza!” „Semleges és független Magyarországot akarunk!”

Most már mindene megvan, amit a rendszer valakinek megadhat: Kossuth-díj, vadonatúj autó, villalakis és nagy kereset. Csak író nem lesz belőle soha. A. E.

Irodalmi élet a magyar vidéken

Két év kellett ahhoz, hogy Magyarországon úgy-ahogy újra meginduljon az irodalmi élet vérkeringése. Az első folyóirat, a budapesti Kortárs ugyan már 1957 októberében megjelent, de a vidék (Szeged kivételével, ahol újra feltűnt a Tiszatáj című sivár irodalmi közlöny) nem adott életjelet magáról. Két év kellett ahhoz, hogy a két legszínvonalasabb vidéki folyóirat, a debreceni Alföld és a pécsi Dunántúl — Jelenkor néven — újjáéledjen. Mások szerkesztik a lapokat, a közölt írások átlaga gyengébb, de az igény, hogy ne csak Budapesten olvassanak az emberek irodalmat, hogy a főváros szívóhatását ellensúlyozó új irodalmi központok jöjjenek létre — megmaradt.

Magyarországon minden vidéki írócsoport titokban a nagyváradi Holnap dicsőségét szeretné újraélni. Az utolsó tizenöt évben többékevésbé a pécsieknek sikerült. A Szántó-Galsai-Csorba szerkesztette Dunántúlról gondolkodó, amely 1953 és 56 között az Új Hang és az Irodalmi Ujság mellett a legjobb magyar folyóiratnak számított: többek között Benjámin, Déry Tibor és Kodolányi voltak munkatársai. Ehhez a Dunántúlhoz képest a Jelenkor (első száma: 1958 október) — visszaesést jelent. Az első számban alig akad olvasható: tán egy-egy vers és Fábrián István vázlatos tanulmánya (Modernség a mai nyugati irodalomban). A kritikai rovat fájdalmasan színtelen. Csak néhány fiatal jelentkezése, illetve újragszólása ad okot némi reményességre; de mi lesz, ha Pesten megindul a fiatalok párthatározatban szentesített lapja? Pécs frissebb, merészebb, jelenkoribb Jelenkört érdemel.

Ha Pécsen nincs is ok az örömről, a debreceniek elégedettek lehetnek a megújult Alföld első számával. Az öt elbeszéléstől legálabb három érdemes végigolvasni; az egyik egy otthon hagyott feleség lelki vergődéséről szól két férfi, a menekült régi és az ott-

hon maradt új között (a férj állástalan memők, aki erdőrt írt Kanadában, s haza szeretne menni; ez aztán tipikus jellem tipikus körülmények között!), Mocsár Gábor „Ádám erdeje” című elbeszélése pedig egyenesen kitűnő. Kardos Pál az Ady-évfordulóra írt vázlatában Révai osztályharcosává szűkített Ady-képletével vitatkozik, ezenkívül ismertetések és kritikákat olvashatunk Kassák és Szabó Lőrinc kötetéről, s egy olyan tanulmányt, amely ha nem is hatol a modern magyar költészet alapproblémáinak gyökereig, legalább kérdésfeltevésében túljut az Élet és Irodalom önzív-előttien zsdanovista elemző módszerén (Juhász Béla: Népiesség és modernség Simon István költészetében). Szép az idős Dutka Ákos Tavasz váró című 1959 januárjában írt verse, amely így végződik:

„Kályhába szítva rakjatos
tüzet,
Ha gúnyt üz belőlünk kint a
fergeteg
Bújjunk csak összebb,
számítgatva már,
hány nap, hány hét, hogy újra
itt a nyár.”

Az Alföld versírói között sok a fiatal. Közöttük egynek, Stetka Évának megjegyezhetjük nevét. A költőnő nemrég adta ki első verseskötetét (Az ébredés partjái) — s a kritikusok „mélyen emberi és igaz”, bár „sokak számára idegen” világot csodálják. Az Alföld első számában közölt Stetka-versek nem különösebben jók; de az emberből, aki mögöttük áll, lehet, s talán lesz is költő — megvan hozzá az érzékenysége és a bátorsága.

A Jelenkor és az Alföld megjelenése öröndetes esemény. Ma, amikor Budapest elsüllyed a pártos dilettantizmus unalomtengerében, Pécs és Debrecen szerepe különösen fontos, ez a két európai város lehetne a nemzeti hagyományainkon épülő korszerű, jó magyar irodalom fellegvára.

G. Gy.

A bohóc, a hársfa és a VIT

A hársfaügy

A bécsi Stadthallban, amely a város téli arénája, sportcsarnoka s egyben legnagyobb színháza is, a Szovjet Állami Cirkusz vendégszerepel. A siker óriási, minden jegy elkel, estéről estére. Szédítő trapézművészek, ördöglovások, motorozó medvék és Popov, a káprázatos clown búvóik a közönséget. A szocializmus építéséről a pondron nem esik szó. A napilapokban olykor megjelenik egy-egy olvasó levele: ha tapsoltok az orosz bohócoknak, gondoljatok Budapestre! A levelek meghatóak, de azt hiszem, feleslegesek. Mert bár az osztrákok tapsolnak, ha Popov fintorog, Budapestet illetően nem változtatják a véleményükön. Holott a magyar hatóságok néhány hete ugyancsak fáradoznak a két város közti jószomszédtság bizonygatásán. Mosolyognak, meghívják, felkőszöntenek, ajánlják magukat, szerényen, szeretetreméltóan. S ha a külföldi a drótakadályról kérdezik, két kézzel tolják az orra elé — a Balatont.

A rubel árnyékában

Az új s első pillanatra váratlanul tűnő manőver a Szovjetunió Ausztria ellen indított, békés gazdasági offenzívájának természetes kísérőjelensége. Az oroszok meg akarják vetni a lábukat az osztrák piacon, egyelőre minden politikai feltétel nélkül. Kőolajat szállítanak, kedvező áron és pontosan. Hajózási központjukat Budapestről Lánzbe helyezték át. A bécsi autózletekben megjelentek a Moszkvics-kocsik. Három évi részletre, szinte nevelésesen olcsón kaphatók, az ár a fele a budapestinek. És főlegesen veri az eddigi legolcsóbb Skodát. A nyugati pozíció megszerzése érdekében, úgy látszik, a kölcsönös gazdasági együttműködés mellőzhető. Más kérdés, hogy az egyébként takarékos osztrák polgár bizalmatlan. A Moszkvics a kirakatban áll, az utcán továbbra is a Volkswagen uralkodik.

A magyar hatóságok az első kőolaj- és gépkocsi-szállítmánnyal egyidőben azonnal „barátságos arcot” vágta. A kártnerstrassei IBUSZ ablakából eltűnt minden fénykép, felirat, amely az „ellenforradalom” utáni sikert, konszolidációt, dinom-dánomot hirdette. A IBUSZ, váratlan fordulattal, három kirakatában a francia vasutak és az olasz légitársaság kényelmes és pontos járműveire hívja fel a figyelmet, osztrák fürdőhelyeket ajánl és halasi csipkét eladásra. Szocializmust sem látni, sem venni nem lehet.

A drótsövény mentén megszünt a lövöldözés. Az őrtornyokat sok helyütt lebontják és hat-nyolc-száz méterrel hátrébb, lehetőleg fák között, álcázva építik fel. A hatás meglepő. Az osztrákok még bizalmatlanabbak, mint azelőtt.

Néhány napja a vasfüggönyvel szemben, Mannersdorf táján burgenlandi parasztek fát vágta. Egy hatalmas szál hársfa átzuhant a dróton, magyar területre. Illetve csak a koronája, a törzs Ausztriában maradt. A magyar oldalon csend volt, senki sem mozdult. Noha néhány hónappal ezelőtt, amikor egy osztrák gazda lova beleakadt a drótsövénybe, nehézséppuskát vontattak állásba és annak fedezete mellett tárgyalták meg az osztrák csendőrökkel, hogyan vigyék vissza a rémült állatot az aknamezőről. Most, bár látták az átzuhant hársat, nem tördtek vele. A parasztek csendőreket hívtak, de a csendőrök nem voltak hajlandók érintkezésbe lépni a magyarokkal. A dolog vége az lett, hogy az osztrák külügyminisztérium diplomáciai jegyzéket küldött a magyar külügyminisztériumnak. A jegyzékben bejelentette, hogy egy hársfa átdőlt és kérte a Magyar Népköztársaság kormányát, tegye meg a szükséges lépéseket, illetve engedélyezze a parasztnak, hogy fájukat vissza-húzzák Ausztriába. A bécsi lapok részletes, de száraz tudósításokban számoltak be a komédiáról. Az

ember csak a sorok között érezte a kiobbanni készülő kacajt. S azt, hogy: tessék, így fest, ha komolyan vesszük benneteket...

A magyar külügyminisztérium még nem válaszolt, a hársfa a dróton hever. De Budapest jószándékát bizonyítandó, társasutasok érkeztek az osztrák fővárosba. Először, 1956 októberében. Több mint százan voltak, válogatott csoport, magasrangú tisztviselők, csoporthívek, orvosok, főmérnökök s egy-két munkás, mint „szociális statisztéria”. Három nap mennyországot kaptak mindössze az otthoni hatóságoktól, ide-oda szalagáltak a belvárosban, a Kärtnerstrasse és a Gráben körül. Legtöbbjük felkereste menekült ismerősét s biztosította további rokonszenvéről. A menekültek pénzt adtak nekik, mert a társasutasok csupán hetven schillinget kaptak a Nemzeti Banktól és hetven schilling három napos kártnerstrassei futkosásra bizony édes-keves. De a menekültek adtak s a „hivatalosak” és a „disszidensek” között a jóviszony a három pesti autóbussz távoztaig zavartalan volt. Politikai vitára sehol sem került sor. A menekültek megértik az otthoniak helyzetét.

Társasutazás

Még egy társasutazásról szeretnék beszámolni. A kagrani léger magyarjait az YMCA szervezet meghívta hűsvéti kirándulásra. Utiköltség 540 schilling. (A pestiek a három napos bécsi látogatásért 500 forintot fizettek.) A társasutazás két hétig tart. Utirány: Velence—Firenze—Róma—Nápoly—Genova—Milánó. A részvételhez sem életrajz, sem ajándéklével nem szükséges. A csoport március 22-én indult.

Az IBUSZ továbbra is hirdeti budapesti utazásait. Az érdeklődés csekély, mert az árak magasak és a határon még mindig megvárakoztatják a turistát. A MÁV, hogy a külföldiek kedvét keresse, forradalmi újtásról értesítette az osztrák fővárost. Május elsején ismét megindul az „Árpád” sínautóbussz, azaz egy dieselmotoros utóda, vadonatpazar expressz, Budapest és Bécs között sehol sem áll meg, menetidő négy óra! A vonat naponta közlekedik. Az osztrákok kíváncsian találgatják, vajon kik érkeznek majd vele? Lehet, hogy megérjük: a konszolidációs arisztokratái ugyanúgy bérletet váltanak a bécsi Operába, mint valamikor a jobb pesti kereskedők?

„Provokáció”

További magyar turistacsoportok érkezéséről egyelőre nincs szó. Az első nagyobb budapesti különítményt július 6-án, a kommunista Világifjúsági Találkozó megnyitására várják. A delegáció, mint ismeretes, két hajón érkezik. A gőzösök szállodául is szolgálnak. A csoport összetételéről még nincs hír.

Az osztrák főváros mindezekig nem sok érdeklődést tanúsított a találkozó iránt. Maguk az osztrák kommunisták, akiket a rendezőség amolyan „pszichológiai előőrsként” próbál bevetni, csak immel-ámmal ütik a nagydobot. Igaz, kevesen vannak s a dolguk nehéz. Ami a keleti propagandát illeti, Bécs közönyös. Az alapkérdésekben viszont hajthatatlan. Ilyen alapkérdés a szabadság és a humanizmus. Itt aztán nem segít sem Popov bohóc tréfája, sem a várható népi táncosnők. Az osztrák egyetemisták nemrégiben tiltakozást tüntetést rendeztek a Ringen. Valójában nem is a Világifjúsági Találkozó ellen tiltakoztak, nem az ellen, hogy grúz kórusok énekelnek majd a Práterben és kínai artisták nyelik a béke és barátság nevében a tüzet. Némán, kalaplevegő mentek végig az utcákon, a hozzájuk csatlakozott polgárokkal együtt többen voltak harminczernél. Szó nem hangzott, senki sem kiabált, senkit sem égették, senkit sem szítottak. De a táblákon, amelyeket magukkal vittek, ez a felirat állt: „Gondolj Magyarországra!” „Ne feledd Budapestet!” „Tegnap a magyar ifjúság — holnap talán mi!” Nem volt sem gúnyrajz, sem sértegető tréfa. Csak néhány börtönrás, s mögötte néhány elkínzott fiatal tekintet. A járókelők is megálltak és levetették a kalapjukat. Csend volt a városban, megkapó, különös csend. Itt-ott, az ablakokban, ki tudja, miért, gyertya égett.

A pesti lapok, két nappal később, provokációról írtak. De senki nem válaszolt. Senki nem törődött velük.

M. G.

HORVÁTH ELEMÉR VERSEI

EZEN A SÖTÉT ...

*Ezen a sötét sötét kis világon
csodálatosan két hajnal hasad*

*Fáradt vagyok oly gyönyörű megállnom
a nap alatt megint a nap alatt
Különös elindul velem az álom
pedig most ébredtek minden szabad*

*Erzem ahogyan elhervad az árnyék
tenyeremben máris kezde fogom
Mert gyermek is vagyok Es néha szállnék
S fehéren lassan épül homlokom*

*S mögötte hogy nappal lesz nyár lesz hó lesz
ontja a vér nyugodt szép melegét
Mielőtt meghalnék mert olyan ragyogó ez
hadd bámuljam szeptember két egét*

A TEVEK

*Igazán rejtelem hogy hogyan bírtuk
minthogyha megvadtunk volna a kövek
számítalanszor elestünk
az éjszaka olyan bizonytalan volt
sehol egy ház sehol egy kút
a szolgák szitkozódta
gazdáink folyton bámultak egy csillagot
Végül meg kellett állnunk nincs tovább
ébbre hogy elhagytuk az utolsó falut
előttünk semmi sem mutatta hogy derengene
szerencsére egy istálló kivülrekedt
leszálltak melegezni benn világosság is volt
s egy újszülött
Végre behajlíthattuk térdeinket*

EG

*Gépeinkben már nem ül senki sem üres
s a zúgás mint egy ismeretlen hold kering*

*A turisták szeméből kihullnak a templomok
a Vénuszok amiket csináltunk Cranach ördögéi
és a csodálatos Gyerek*

S a lányok nagy piros labdája elgurul

*Fölbámul vizei derengéséből a halász
s a fiú ismerős magányából a lány
s oly messziről árad karóráink nesze
minthogyha meghalnánk*

*S újságjaink térdünkre hervadnak betör a két
S mint idegen léptek ajtónk előtt
földülje ereink nyugodt szép ritmusát
és áthúz homlokunk térképein ahol
Apollinaire öreg mozdonyai álmodnak csöndesen*

CALIGULA

*Meg fogtok ölni egy napon sötét lesz
és nem tehetek semmit soha többé
Ezért vágattam el a nyakatok
Oly hamar elműlik értetek engem
Utána szüntelen éjszaka van
nem érzek egyetlen orchideát
minthogyha elpusztultak volna mind a kertek
Ezért emeltem templomaimat
de senki sem hiszi
Már mindhárom nővéremmel aludtam
hogy fény legyen
s egyetlen szobrom arca sem derült föl
Én meghalok és ti itt maradtok a földön*

MIKES GYÖRGY:

NYOMOR

Két lapszerkesztő volt Budapesten, akit a fiatal újságíróknak különös gonddal kellett kerülnie. Az egyik szenvedélyesen szeretett sétálni és mielőtt az ember valami kifogásra gondolni is mert volna, máris elindult vele két-háromórás testedző és lélektisztító kirándulásra a pesti aszfalton. A másik szerkesztő még veszedelmesebb volt: ez a Rudas-fürdőbe cipelte el az embert. A szerencsétlen áldozatnak 2-3 órát kellett a melegvízben ázni és hallgatnia a szerkesztő történelmét. En a történeteket magukat szárazföldön nagyon kedveltem: de amíg a forróvízben főttem, annyi kedvem se volt vicces történeteket hallgatnom, mint amennyi Margit királynőnek lehetett, amikor éppen megátalkozta III. Richárdot.

Egy délelőtt — ez a harmincas évek végén történt — beleszaladtam a sétáló fő-szerkesztőbe. Belémkarolt, nehogy elmeneküljek és ezt mondta:

— Gyere velem. Kóbor Mátéhoz megyek. Erre akár el is engedhetett volna. Boldogan és kíváncsian mentem vele. Mindig szerettem volna Kóbor Mátéval személyesen megismerkedni.

Az az úr, akit itt Kóbor Máténak nevezek, a húszas évek pénzügyi csodagyereke és nagyhatalmassága volt. Hihetetlenül rövid idő alatt az egyik legnagyobb pesti bank elnökévé küzdötte fel magát a semmiből. Nemcsak arról volt híres, hogy mennyi a pénze, de arról is — sőt főleg arról — hogyan szórta a pénzt. Egy-egy altiszt, aki felsegítette a kabátját valamelyik miniszter előszobájában, száz pengő borralalót kapott; egy főpincér, aki az egyik ligeti vendéglőben nagyszerű vacsorát szolgáltatott fel Kóbornak és 24 tagú társaságának, akkora borralalót kapott, hogy abból csaldái házat vett magának Rákosszentmihályon. Minden híres színész, Kóbor szeretője volt akkoriban — legalább rövid ideig — és a művésznők még mindig a Kó-

bor Mátétól kapott villákban laktak, a tőle kapott ezüst és azürkék autóban suhantak új barátaiikkal és a tőle kapott gyémánt diadémekkel csillogtak, amikor Kóbor Máté már régen tönkrement.

Mert mindenki tudta, hogy tönkrement. Főszerkesztő is erről beszélt, amíg ballagtunk kifelé a városból az Andrássy úton, a Millenniumi emlékmű irányába.

— Hova lett a tavalyi hó — mondotta — és hova lettek a tavalyi milliók? Bizony szivfájdító elnézni, fiam, hogy ez az ember, aki — hogy Wilde Oszkártól kölcsönöztek egy kifejezést — az élet királya volt, hova süllyedt. A mennyországból a pohorba. A királyi, szinte esztelen — de sohasem izléstelen — fényűzésből a legsötétebb nyomorba.

Megilletődöttem, hallgaltam Kóbor szomorú sorsának történetét és közben azon törtem a fejem, hogy főszerkesztőm, sétáló örületében, milyen messzire fog gyalogolni. Kóbor nyilvánvalóan valamelyik sötét és távoli külvárosban lakik; ha az út csak egy óra hosszát tart oda és egy óráig vissza, még jól is járlok.

Főszerkesztőm azonban hirtelen megállt az egyik legszebb és legelegánsabb Andrássy úti villa előtt és a következő váratlan kijelentést tette:

— Itt vagyunk.

— Itt? — kérdeztem meglepetten. — Itt nyomorog Kóbor Máté?

— Itt — bólintott komor arccal és mély-séges szomorúsággal a szemében. Becsengett.

Libériás inas nyitott ajtót és bekisért a lakásba. Már a hallban is — ahol vártunk, amíg az inas bejelentett gazdájának — tér-

dig süppedtünk a szőnyegbe, két eredeti Csók István képet láttam a falon és egy ezüst gyünölcstál, ami a sarokban állt, megérhetett több ezer pengőt. Mit szaporítottam a szót? Kóbor villája tele volt antik bútorttal, ezüsttel, drága szőnyegekkel, kristály csillárokkal, eredeti képekkel, szobrokkal és egyéb műkincsekkel. Az inason kívül, aki bejelentett, láttam még egy lakajt, aki felszolgált a nagyszerű villaregélit és valami odavetett megjegyzésből megtudtam, hogy egy szakácsnő is működik a konyhában. Kóbor maga csendes, kedves, de szomorú ember volt; az a fajta, aki a nagy csapásokat és nagyon nehéz élethelyzeteket megtanulta bátran és panasz nélkül elviselni. Főszerkesztőm gyengéden és megértéssel beszélt vele, mint a mélységes gyászban ülő barátal szokás, akit túlságosan nagy csapás ért ahhoz, hogy ne lenne tiszteltetés a vigasztalás. Főszerkesztőm megértette Kóbor bánatát. En zavartan kinéztem az ablakon és láttam, hogy egy egyenruhás sofőr kihajt a garázsából egy hatalmas, fekete autót. Mielőtt a garázsajtót becsukta volna, azt is láttam, hogy még egy kocsit áll a garázsban.

— Borzasztó ez, fiam — sóhajtott főszerkesztőm, amikor hazafelé ballagtunk az Andrássy úton. — Rettenetes, hogy mi lett ebből az emberből. Rémes ez a nyomor.

Lapos pillantást vettem feléje és láttam, hogy komolyan beszél.

— De főszerkesztő úr... — vettem el len — ez a nyomor azért egészen elviselhető.

Megállt és rosszalóan nézett rám. Hát nincs szívem? — ez volt a tekintetében.

Ha egy félkarú koldust durván megrúgtam volna, akkor érdemeltem volna meg egy ilyen pillantást. De nem törődtem vele. folytattam:

— Ez az ember még mindig a saját, elegáns villájában lakik az Andrássy út legelőkelőbb részén.

— Fiam — válaszolta főszerkesztőm jeddő hangon —, annyi követelés van betáblázva erre a villára, hogy egyetlen hitelzőnek sem éri meg elárvereztetni. Különben is elvinne mindent az adó, annak el-sőbbsege van.

— És négyfőnyi személyzete van. Leg-alábbis én négyet számoltam.

— Hatfőnyi személyzete van. De tudod, miért maradnak nála? Mert annyival tartozik már nekik ez a nyomorult, hogy az alkalmazottai egyszerűen nem engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy ott-hagyják.

— De főszerkesztő úr... — álmélkodtam, mert láttam, hogy ennek az okos, sőt kiváló embernek esze ágában sincs tréfálni... — még mindig tele van a háza eredeti képekkel, ezüsttel...

— Pár vacak képet és ezüstöt vegyenek el tőle? Azzal fedezzenek több millió pengő adósságot.

— Két autója van... — dadogtam.

— Tizenkettő volt — felelte főszerkesztőm és mélyet sóhajtott. Vigasztalhatatlannak látszott.

Jó ideig szótlannul ballagtunk egymás mellett. Hangosan kopogott a cipőnk az aszfalton és mindketten gondolatainkba mélyedtünk. Végül megszólaltam:

— Mondd, főszerkesztő úr; ha a magunk fajta szegény újságíró meggazdagszik, lehet olyan gazdag, mint egy ilyen bankár, ha tönkrement?

Hosszasan elgondolkodott, aztán kemény hangon, határozottan felelte:

— Soha, fiam. Soha.

Magyar sikerek szerte a világon

Annak idején könyveket gyűjtöttem. Gyűjtőszendvedélem gyümölcseit a németek aratták le és Páris megszállásakor az én könyvtárral is gyarapították zsákmányukat. Később lemezeket vásároltam, melyek egy újabb sorsforduló tűzvészében Budapesten égtek el. A tapasztalatok óvatosságra intettek. Újabb csak újságkivágásokat gyűjtök, amelyek egy antikvárius számára talán nem jelentenek kincseket, nekem azonban annál nagyobb örömet okoznak. S lehet, hogy mindazok számára is, akik szívügyüknek tekintik a magyar irodalom külföldi sikereit.

Néhány hónapja látott napvilágot franciaül Déry Tibor elbeszéléskötete: a „Vidám temetés”, a Seuil-kiadónál. A címadó kisregény eredetijét, sajnos, a magyarok közül is kevesen ismerik. 1956 nyarán közölte az aranylag kis példányszámú „Új Hang”. A „Niki”, mei' Eugene Sue-tól. A hozzáértők szeretik a rövid, hatásos, zamatot teli — hogy úgy mondjam — rádióaktív elbeszéléseket, amelyek keveset beszélnek, de alaposan megdöngölködtatnek bennünket. A Franciaországban utóbb megjelent novellák közül, melyek megütik az előbbi mércét, Déry Tibor négy elbeszélését kell mindenekelelőtt kiemelnem.

Kléber Haedens, a „Paris Presse” kritikusa öt hasábon dicseri a kötetet és szerzőjét, akit „budapesti Csehov”-nak nevez. Haedens rámutat, hogy Déry sok tekintetben rokon a francia irodalommal is, hiszen hasonló erkölcsi visszasságokat állított pellengérré Daudet és François Mauriac is könnyen felismerheti Madame V.

Robert Kemp, a köztisztviselő álló irodalomkritikus két hasábot szentel a „Nouvelles Littéraires”-ben Dérynek: „Az okosok a megmondható, írja, hogy Merimée egyetlen novellája legalább annyit ér a hozzáértő ember számára, mint a terjedelmes „Paris rejtel-

dányszámú „Új Hang”. A „Niki”, mei' Eugene Sue-tól. A hozzáértők szeretik a rövid, hatásos, zamatot teli — hogy úgy mondjam — rádióaktív elbeszéléseket, amelyek keveset beszélnek, de alaposan megdöngölködtatnek bennünket. A Franciaországban utóbb megjelent novellák közül, melyek megütik az előbbi mércét, Déry Tibor négy elbeszélését kell mindenekelelőtt kiemelnem.

Kléber Haedens, a „Paris Presse” kritikusa öt hasábon dicseri a kötetet és szerzőjét, akit „budapesti Csehov”-nak nevez. Haedens rámutat, hogy Déry sok tekintetben rokon a francia irodalommal is, hiszen hasonló erkölcsi visszasságokat állított pellengérré Daudet és François Mauriac is könnyen felismerheti Madame V.

ben (a „Vidám temetés” hősnőjében) egyik-másik regényalakjának távoli pesti rokonát. Nem kevésbé megítéselt az észak-franciaországi „Nord Eclair” véleménye, amely szerint Déry Balzac-vonalbeli elbeszélő, csak „több benne a melegség és a könnyedség”.

Déry mellett Füst Milán aratta a legszebb sikert Franciaországban, a „Feleségem története”-vel, amelynek regény jelent meg Berki Erzsébet és Suzanne Peuteuil fordításában. A regény — írja Madeline Chapsal az „Express”-ben — „játékos és sztoikus filozofálás a létről. A bölcsesség keresése... E nagyszerű könyvben semmi sem idegen számunkra. Füst Milán nyugodt, fenséges léptekkel halad előre a történetben, s visz bennünket a végkifejletig”. A „Nouvelles Littéraires” „megkapó műnek” nevezi a könyvet, melyet „öröm olvasni”. A „France Observateur” megállapítja, hogy a regény „az emberi reménység csúcsára emel” bennünket. A „Le Monde” megemlíti, hogy a „Feleségem története” nem a hivatalos csatornákon keresztül jutott el a francia közönséghez, mégis „anélkül, hogy a legcsekélyebb politikai, vagy kereskedelmi reklámot élvezné, alkalmasint a mai magyar irodalom két, vagy három főművének egyikévé válik majd”.

A harmadik könyv, amelynek visszhangja Béctől Hongkongig terjed, nem jelent meg Magyarországon. Méray Tibor „Búcsúleveléről” (angolul: „The Enemy”; németül: „Der Feind”; franciául: „Le Dernier Rapport”) hivatalosan nem sokat tudhat a magyar olvasó. Pedig rövid idő alatt nyolc nyelven adták ki, s legalább ugyanennyi nyelven, számtalan újságban jelent meg róla elismerő elemzés. „Más író talán acsarkodnék a kommunizmusra — írja a New York Times —, ám Méray szatírjában úgy ír róla, mint az összes elképzelhető világok legszébbikéről, s belülről rombolja le az illúziókat. Elvezet munkája közben figyelni az író... A londoni „Tribune” Voltaire Candide-jához hasonlítja Méray könyvét, s kijelenti: „A Búcsúlevel remekmű a maga megszabott kategóriájában. Tökéletesen eléri azt, amire törekszik”. Az „Observer” főleg az írást átszövő feszültséget és a váratlan befejezést méltatja.

Ausztráliában több újság foglalkozik igen melegen a kötettel. De

nis Warner például így ír a Melbourne-i „Herald”-ban: „A könyv elolvasása csupán néhány órát vett igénybe. De aztán az észsaka kellős közepén hirtelen felébredtem, hogy Németh Vincével, a könyv főhőseivel legyek, aki nagyon is foglalkoztatta gondolataimat... A „Búcsúlevel” egyszerű hátborzongató és briliáns.”

Hadd emlékezzünk meg Arnóthy Krisztáról, aki ugyan már francia írónek számít, regényeit is franciail írja, de lelkeben legalábbis „kettős irodalmi állampolgár” marad. Első könyve, a „Tizenöt éves vagyok” eddig 17 nyelven jelent meg, s további írásai is majdnem kivétel nélkül 10–12 nyelven láttak napvilágot. Legutóbbi regénye, „A delejtől” (Le Gerisseur) nemrég hagyta el a sajtót. A könyv, amely egy Párisban élő mágikus eszközökkel gyógyító román orvos kalandjairól szól, nagyszerű fogadtatásban részesült.

„Talán még nem mondtuk ki elég határozottan — írta a „Plaisir de France” —, hogy Arnóthy Kriszta napjaink egyik legerőteljesebb regényírója. A legnagyobb hatást hangjának jőzansága, leírókészségének emelkedett művészete kelti bennünk...” A „Journal du Dimanche” „nagyon realistának és nagyon sikerültnek” nevezi a regényt, a „Marie-France” az író legnagyobbat érényének azt tartja, hogy szinte pillanatok alatt tökéletes kapcsolatot teremt az olvasóval.

Külön idezünk ki azt, amit Páris legrettegettebb kritikus „hatalmasságai” mondanak a könyvről. Emile Henriot, az Akadémia tagja ezeket írta a „Le Monde”-ban: „Szerencsés kézzel és művészi ízléssel varázsolja élővé mindazt, amiről ír...” Egy másik akadémikus, Robert Kemp, akinél még az is eredménynek számít, ha — szidásra méltat egy író, azt mondja Arnóthy Krisztáról a „Nouvelles Littéraires”-ben, ami dicséretnek a legtöbb egy alkotó művész számára: „Egy dolog bizonyos és ez az, hogy — nagyon tehetséges.”

Négy átütő magyar sikerről, négy magyar regény világvisszhangjáról számoltam be. De aztalomon már újabb újságkivágások gyülekeznek: nemrég jelent meg Párisban Márai Sándor regénye: „A gyertyák csonkig égnek”. New Yorkban és Londonban Pálóczi-Horváth György díjnyertes Önéletrajza s egymásután futnak be róluk a jobbnál jobb kritikák. De erről talán majd legközelebb.

G. L.

A genovai piacon

Azt mondják, hogy Balzac büszkén valotta magát nagy tudományú szakácsnak. Mint író, nem sokra vittem, de kevesen mérközhettek velem, mint szakáccsal. Most nem akarok ételeimről és módszereimről beszélni. Csupán annyit mondom, hogy jó ételt csak jó anyagból lehet főzni, első látásra meg kell ismerni a jó árut. Németországban azért nem tudnak jól főzni, mert nem is szeretnek jól enni, nem is törődnek azaz, hogy mit adnak el nekik a piacon. Vándorlásaim közben leginkább Genovában tanultam meg a piaci vásárlás titkát. A genovai asszonyok így szólnak a halárusokhoz: „Mi jó pénzzel fizetünk, tehát jó halat akarunk.” Sőt nemcsak jó halat akarnak, hanem egyenesen megkövetelik, hogy a hal közvetlenül a genovai tengerből származzék (pesci nostrani). Ha néhány kilométerrel odább fogják ki a halat, mondjuk Arenánál, már nem kell nekik, mert szerintük kisebb értékű. És igazuk is van. A halat tulajdonképpen mindjárt ott kellene megenni a tengerparton, ahogy kifogták. Ez azonban még nem minden. Legyen a hal „Pesce dell'alba”, vagyis hajnalban fogott hal, mert ez jobb, mint az éjjeli. Ha megsütik a halat, a sütésnek „al primo olio” kell végbemennie, vagyis olyan olívaolajban, amely első sajtólású. A második sajtólású olaj nem elég jó a hal sütésre.

Genova híres arról, hogy reggel hat órától kilencig a sütőmesterek focaccia-t árúsítanak (ejtsd: focaccia), amely ugyanolyan, mint a mi lángos lepényünk, csakhogy olíval van megöntözve, nem díszítéssel. (A mi pogácsa savunk, azt hiszem, a genovai focaccia szóból származik.) A focacciát az olasz asszonyok csak akkor fogadják el, ha „bel sottile”, vagyis

szép vékony. Ha nem elég ropogós, nem kell nekik.

Ha tölteni való paprikát vásárolnak, ragaszkodnak ahhoz hogy „con quattro punte” legyen, vagyis négy gerezdből álljon és négy pont legyen a hegyén. Az articsóka pedig csak akkor jó, ha szép sötét a színe. Genovában a zellernek nem a gyökerét hanem a szárát eszik nyersen, salátának olíval megöntözve. Csak az a zeller jó, amely nem nőtt hosszúra, vagyis rövid lábú legyen a zeller, amint mondják: „segano di gambe corto”.

Valóságos látványosság, ha gyümölcsöt vásárolnak a genovai asszonyok. Ha valamelyik narancson felfedeznek egy kis zöld pontot, mindjárt visszaadják az árúsának. A zöld pont ugyanis azt jelenti, hogy a narancsot még éretlen korában megcsípte a légy. Ezt a légszúrás mint sebesülést viseli és sohasem lesz olyan édes, mint a többi gyümölcs, amelyre nem szállt légy.

Ha szőlőt vásárolnak, azt vizsgálják, hogy a szőlőszemek ne legyenek tömöttek, ritkán csüngjenek a tacom és legyen a fűrt „bell'asciutto”, vagyis szép száraz.

Amikor a mészárosnál végre kiválasztották a levesnek való különféle húsokat, akkor a mészáros kötelessége, hogy belátása szerint ajándékol meg egy kis darab húst adjon, amelynek neve: „il boccone del macellaio”, a mészáros falatja.

En azt hiszem, hogy ezek a szokások, ez a körültekintés és válogatás a piacon, legalább annyira hozzátartozik egy nép műveltségéhez, mint az irodalmi viták. Sőt a genovai asszonyok vitái és kijelentései gyakran sokkal mulatságosabbak és szellemesebbek, azoknál fontosabbak is, mint az írók vitái.

Horváth Béla

WIKTOR WOROSZYLSKI:

EZ A VILÁG

Wiktor Woroszylski első verseskötete huszonkét éves korában, 1949-ben jelent meg Varsóban. Kétszer kapott Allami Díjat, s mint újságíró és a moszkvai Gorkij-iskola növendéke hosszabb időt töltött a Szovjetunióban. Bár ezekben az években ő volt a rendszer legelismertebb fiatal költője, az irodalompolitikusok kedvence, mégis Sztalin halála után egyike volt azoknak a fiatal kommunista íróknak, akik nemcsak arra ébredtek rá, hogy becsapták őket, hanem arra is, hogy bűnrészeselek voltak egy egész nemzet félrevezetésében és szellemi megnyomorításában. Woroszylski lelkiismereti válsága 1956 októberében jutott el a csúcspontjára, amikor a Nowa Kultura főszerkesztőjeként Budapestre érkezett és átélte a második orosz agressziót, a magyar forradalom vérbefojtását. Budapestról hazatérve, a lengyel cenzúra megakadályozta, hogy publikálja magyarországi naplójegyzeteit, amelyek végül franciául láttak napvilágot a France Observateur magyar különszámában. Objektív, bátor és lelkiismeretes naplójegyzeteinek megjelenése óta a szovjet sajtó, mint az egyik legveszélyesebb lengyel revizionistát, állandóan támadja Woroszylskit; valószínűleg szovjet nyomásra kellett lemondania főszerkesztői tisztségéről, majd kiválnia a Nowa Kultura szerkesztőbizottságából. Woroszylski új harcolatkötete, a „Kegyetlen csillag” évekde kísérlet: emberi állapotok és jellemek tanulmánya lírai hőfokon, árámai sűrítéssel. Ebből a kötetéből köszöljük az alábbi harcolatokat.

Ez a világ

Hiszen már régóta tudom, hogy ez a világ valószínűtlen, lidércesen furcsa, s ahogy van: fikció. Mégis — benne élek, alávetem magam törvényeinek, igazolványát itt hordom a zsebemben.

Mi több: lázadok ellene, eltaszítom magamtól, gyűlölöm.

Egy képzelt világ rabja vagyok.

Miért nem szabadulhatok tőle?

Miért nem hagyom faképnél ezt a papirosvilágot, miért nem ugrom fejest a föld-, vér-, nő- és szélszagú valódi világba?

Szüntelenül hiszem, hogy egyszer ez történik majd — és alig tudom visszafojtani magamban azt az érzést, hogy a valódi világ még a képzeletnél is bizonyosabb, hogy soha igazából úgy át nem tudom adni magamat neki, mint a másiknak adtam, hogy függve maradok két, egymással sehol sem határos világ közt, egyedül a senki terében, a közömbös, üres, semleges úrban.

Az óra

Nem mondhatnám, hogy a szüleim általában nem szerették Románt, vagy hogy rosszalótták volna házasságunkat. Ellenkezőleg, tetszett nekik az intellektuel vő és apám még világpolitikai kérdéseket is szívesen megvitatott velem.

Egyetlen dolgot nem tudtak a szüleim Románnak megbocsátani: azt, hogy nem tisztelte a tárgyakat. Nálunk a tárgy volt minden: a kivívott jólét és a társadalmi pozíció mértéke, az ambíció és az álmódos megtestesülése, a családi boldogság jelképe, az erőfeszítések célja és eredménye. A tárgy erkölcsi fogalom volt, az ember jelleme a birtokában lévő tárgyak minőségén méretett meg, a tárgyhöz való viszonya döntötte el, hogy lehet-e benne bízni, vagy sem. Nemigen voltak kiadásaink, apámnak nem volt semmi káros szenvedéyle, viszont fizetés után mindig valami új tárgy jelent meg a szobában: ezüst cukortartó, diszpárna, lámpa. Amikor az üzemi bizottság annak öröme, hogy keréken harmincöt éve dolgozott a gyárban, egy gramofont ajándékozott apámnak, ő büszke volt rá, hogy milyen nagyszerű tárgyat kapott ajándékba.

Román sohasem üzött gyűléim e szenvedélyéből — ő ezt egyszerűen nem értette, számára mindez nem létezett —, de túl gyorsan napirendre tért minden új szerzemény fölött, s előfordult, hogy szórakozottan megbotlott a szobát díszítő tárgyak egyikében, ugyanakkor pedig képes volt virágra, vagy színházjegyre kiadni a pénzét. Amikor a szüleim számolgatni kezdték, hogy milyen maradandó értékű tárgyat vehetett volna ezért a pénzért — csak vállat vont.

Amikor Román a frontra indult, apám nekiadta a régi óráját. Kitűnő óra volt, külföldi márka. Román megköszönte, zsebre tette s aztán erről nem is esett több szó. Csak néhány héttel később jegyezte meg apám a vacsoránál:

— Meglátjátok, még elvesztjt azt az órát a lövészárókban.

Kis idő múltán hozzátette:

— Rendetlen alak a te kedves férjed. A nyakam tenném rá, hogy valaki már rég elemelte az óráját s ő még észre se vette.

És ettől kezdve naponta mondogatta, hogy a fronton voltaképpen nincs szükség órára, s hogy a megfontolt ember otthon hagyja az óráját. S különben is, nem minden óra egyforma, érteni kell hozzá és sajnos, ilyen ember kevés van. És valami mégis csak rejlik abban, hogy Román még egyetlen levelemben sem írta, vajon az óra jól jár-e, nem romlott-e még el, s hogy egyáltalán megvan-e még.

Egy évvel ezután Román hazajött szabadságra. Mikor kérdeztük, mi van az órájával, kihúzta a zsebéből, s az asztalra tette.

— Tudod — mondta apám —, felnőttek vagyunk, tudjuk mi az, hogy háború. Hogyha veled, Isten ne adja, történe valami...

— Apuka! — kiáltottam.

— Apának igaza van — mondta közömbösen Román. — Maradjon itthon az óra.

— No látod — derült fel apám —, Románnak több esze van nálad.

Román visszament a frontra s egy hónap múlva hősi halált halt.

Azóta nem beszélék a szüleimmel. Nem költöztem el, mert nem volt hová, de egymagamban eszem és nem nyúlok az ő tárgyaikhoz. Anyám sír, apám elmegy hazulról. Vodkát iszik. Hamar rászokott az ivásra. Egy idő múltán kezdtek a tárgyak eltűnedezni hazulról. Apám sokáig nem nyúlt az órához — csak a gramofon, a diszpárnák és az ezüst cukortartó után adta el.

Ifjúság

Véznák voltunk, betegesek, rosszul tápláltak és csínyák. Zsákszövet-nadrágokat hordtunk foszladozó Wehrmacht-pulóvereket. A szerencsésebbek UNRRA-cipőhöz jutottak. Esetlenül mozogtunk, mint a pelikánok.

Görbén néztünk az emberekre és fülsértően csengett a hangunk. Megvetettük a szép szavakat. Leggyakrabban rekedtes kifejezések röppentek fel az ajkunkról: „rrreakció” meg „rrrémhírterjesztők”, meg „tömögpart”.

Tüdőbajunk volt és ezenfelül lövöldöztek ránk a szénrakások mögöl. Egyikünket megfojtották egy fűrdőkádban. Kis csoportban mentünk ki a temetésre és valaki megint beszédet tartott, hogy a rrreakció...

Nem táncoltunk, a lányoknak nem vettünk virágot, éjjelente Marxot olvastuk és napközben gyűléseken ágáltunk.

És mégis szerettek bennünket, meghallgatták lángoló kinyilatkoztatásainkat, levették nyakukból az arany láncocskán lógó kis érmet és velünk aludtak csupasz falú, fűtetlen szobákban.

Később már nem szerettek bennünket. Ez akkor történt, amikor már jól vasalt kabátot hordtunk, virágot vettünk a feleségünknek és nem lövöldöztek ránk a szénrakások mögöl. A régi fenyegető szavakat ekkor már csak megszokásból használtuk, a gyűlésekre hivatalból jártunk és vad ifjúságunk szent lángja a házitűzhely, egyenletesen pislogó paraszává juhászodott.

A gyűlésen

Szinte valamennyien ellene voltunk. Mégis hallgattunk. Először hallgatásunk színűlhet töltötte a termet. Az előadó állásunkja valahol messze fenn, a jelszavak és a képek között lebegett.

Elöl ültem, közel az emelvényhez. Amikor elkövetkezett a szavazás, gyors pillantást vettem a teremre és láttam, milyen engedelmesen nyúlik magasba a jelenlévők karja. Az egész egy másodperc töredékéig tartott és bizonyára senki se vette észre rövid habozásomat, mielőtt a többiekkel együtt én is felemeltem a kezemet.

A győztesek

(A magyarországi Napló-ból.)

Négyen voltak. Az elfoglalt utcán feküdtek egymás mellett mind a négyen, természetellenes testtartásban. Így széthasadtan, összelapítottan kétdimenziósok hatottak, mint a rongybakák, amiket a kommos falak tövében beleerőszakolnak az úttest csorba repedésébe. Szétlapult arcukat valaki mézszel szórta be. A legelsőnek hiányzott az arca; törött sisakja sötét, csomós sárral keveredett. Régen fekhettek itt, mert semmiben sem emlékeztettek az ézők világára, amelyből kitorlólte őket egy alig elképzelhető pillanat. Részveit váltak a lármás nagyvárosi utca halott csendjének.

KAZÁNTZÁKISZ ODISSZEIÁJA

Érzelem és értelem harmóniája

Böszin Endre képeiről

Brandes, a nagy dán esztéta, „Korok, emberek, irások” című esszégyűjteményének egyik darabját azzal kezdi, hogy a múlt század nyolcvanas éveiben heves vitában vett részt. A társaság tagjainak többsége azt jósolta, hogy az emberi lelket ábrázoló regények után alighanem elérkezett az idő, amikor a belletrisztika ismét vizszakanyarodik Bocacciohoz, azaz: a mesemondáshoz. — A magam részéről nem hiszem, hogy ezt valaha is megérjük — szölt közbe Brandes. Majd így folytatja: „És mégis megértjük. Most, amikor Guy de Maupassantról beszélünk, ezen kell kezdenem...”

Példájan okulva, húsz esztendeje várom, illetve figyelem ugyan ezt a jelenséget. A múlt század legjelentősebb regényírói (gondoljunk Balzacra, Stendhalra, Gogolra, Flaubertre, Dosztojevskijre, Tolsztojra, Turgenyevre) elsősorban az ember ábrázolására koncentrálták erejüket és a mögöttes kirajzolódó társadalmi díszletre. A huszadik század regénye leszállt a tudatalattiba, felbontotta a formát, szakított az elbeszélés folytatóságával, racionális előadásmódjával, írói ökonómiajával és ezer irányban kísérletezett. Világosnak tűnt, hogy egyes íróknak meg kell kísérlelniök a nagy visszakanyarodást is; a visszakanyarodást a reneszánsz novellistái, Baudoulo, Straparola, Bocaccio, a Cento Novelle Antiche, az Ezeregyéjszaka, az ógörög kalandregény, a mítosz és a pikaeszk felé.

Az epika modern és ősi variációja közti különbség első pillanatra talán nem is olyan nyilvánvaló. A tizenkilencedik század regényeinek (és bizonyos mértékben a huszadik század nagy kísérleteinek) egyik sajátja, hogy a regényíró legfőbb feladatának alakjai ábrázolását tekinti. Minél jobb a könyv, annál élesebben látjuk főalakjait, szinte érezzük ruhájukon keresztül testük melegét és minden lelki rezdülésükről számot tudnánk adni, még azokról is, amelyekről az író nem szól. A könyv története a főalak jelleméből fakad, azt illusztrálja, vagy csak amolyan szükséges rossz; a Háború és Békében a napoleoni hádjárat néhány nagy epizódja; a Raszkolnyikovnál egy gyilkosság; más művekben egy-két mondatban elmondható, gyakran hűznapi történet, melynek az ember- és társadalomábrázolás mellett másodrendű, sőt nem egyszer csak teljesen mellékes szerep jut.

Az ősi irodalmat az különbözteti meg a modern regénytől, hogy mesét mond; elsősorban mesét; sztorira épül. A sztori formálást a főalakból; de nem a főalak vagy a főalak jellemé a lényeges; egyedül a sztori a fontos. Ali baba tisztas javágó, egyébként közönséges és még csak nem is tipikus egyén, nem is jellegzetes a maga társadalmára; a sztori, a halhatatlan sztori hőssé teszi. Ugyanígyen közönséges ember Szimbád, a tengerész. Petronius: Trimalchion lakomájának főalakjai majdnem jellem híján valók; kalandjaik a fontosak. A sztori teszi őket halhatatlanná, mint Don Juant vagy Thézeust, mint Robinsont vagy Gullivert, mint Herót és Leándert, mint Orpheust és Euridikét, mint Jázont és Médét, mint Tannhäuser és Vénuszát, mint Gargantuát és Pantagruelt, mint Romeót és Júliát.

A sztori nem áll meg a harmadik oldalán, hogy hőse lelkének mélyére ereszkedjék vagy a német romantikáról beszéltesse, bármily nagyszerűen is; folyton megy tovább, mint Seherzád a maga meséjével. Ugyanígy az irodalomtörténet szinte minden korában újra meg újra megjelenik. Miközben a sztori lezárt és a leghitványabb ponyvaregények, avagy televíziós darabok nélkülözhetetlen alapeleme lett, addig a legmagasabb szinten is újra és újra megjelenik. Nálunk például Tersánszky könyveiben lépett a színre a huszadik században; így jelent meg Skandinávia legnagyobb élő írójának, Karen Blixennek első híres művében, a Hét Gót Történetben (1934) és így jelenik meg Nikosz Kazántzákisz nemrég elhunyt görög író 33-333 soros, heroikus eposzában, az Odisszeiában.

Odisszeusz története háromezer esztendeje foglalkoztatja az írók

fantáziáját, Eugammon kyrénei költőtől — aki Telemachoszról, Odisszeusz fiáról írt eposzt — Dantent, Pascalint, Tennysonon keresztül James Joyce-ig és Márai Sándorig. Valamennyien ott kezdik, ahol Homérosz abbahagyta, hiszen minden kalandregény befejezlen és befejezhetetlen. Világos, hogy Odisszeusz — Kazántzákisznál azt mondja: ott a hazám, ahol csavaroghatok — nem marad meg Ithakában, vénülő felesége mellett és a kérők lenyilazása után újabb útnak indul.

Az Odisszeia XXII. énekéhez kapcsolódik Kazántzákisz könyve. Odisszeusz lenyilazta a kérőket és bezárlt a firdőbe, hogy lemossa magáról a vért. A Trójánál megölt katonák özvegyei, a kérők rokonai azonban fel akarják gyújtani palotáját, még Telemachosz — egy szelíd, liberális fiatalember — is felháborodik atyja patriarchális gesztusain és azt kívánja, bár halt volna meg ez a „baromi mészáros” útközben. Ithaka népe, mely oly nagy örömmel várta húsz éven át, most hirtelen felháborodik, hogy megérkezett a korlátlan hatalmú király; Odisszeusz is rájön, hogy maradásának nem lesz jó vége. Közben különböző nők, akikkel utazása közben viszonya volt, tucatjával küldik hozzá fatyvjait. Odisszeusz munkába állítja őket, majd megérkezik a phaiák királyleány, Nauszikhá, Telemachosz menyasszonya. Az esküvő előtt Odisszeusz rájön, hogy Telemachosz összeesküvést szervezett ellene és meg akarja öletni. Megőrül, hogy fiában végre férfias vonást fedezett fel és miután ezért megdicséri és elbűcsüzi tőle, hajóján örökre elhagyja Ithakát.

Először Spártába megy, Menelaosz barátjához és megszoekteti Helénát, minthogy Heléna olyan nő, akit lehetetlen meg nem szöktetni. Ezután Knosszoszba kerülnek, Kréta szigetére, ahol egy, a bikaistent imádó szüllött arisztokráciát és nyomorgó népet talál. Odisszeuszban jeltámad a lelkiismeret; összeesküvést szervez és kiírja a krétai dekadens és szüllött arisztokráciát. A vadors népe be akar hódolni neki, de Odisszeusz azt feleli, hogy továbbra is „háború és halál uralkodik”, amíg valamelyikük rá nem jön, hogy Odisszeusz csak akkor ad szabadságot, ha egyúttal tőle is megakarnak szabadulni.

A következőkben meglátogatja a fáraó országát, majd a Nilus forrásait, aztán lerakja az Ideális Város alapját, melyet Plátón, Szent Agoston, Morus könyve és a szocializmus egyes téziséi szerint kíván felépíteni; a város tizparancsolatát ömaga vési kőbe. Az egyik parancsolat így szól: „A legnagyobb öröm nem az, ha az ember szabad, hanem ha a szabadságért irgalmatlan és álmatlan, örökös csatát vív.” Odisszeusz ezután aszkétává lesz, csak azért, hogy „az igazi kéjt minden oldalról megismerhesse”, majd egy csodálatos történet következik Buddha-háról és a prostituáltól. Végül utolsó útjára indul a Déli Sarkok felé, búcsút mond az életnek és „megszabadítva magát egyetlen és utolsó börtönétől — a szabadságtól — meghal”.

A történet mögött nagy, rendezetlenül gomolygó filozófiák, sőt filozófiai rendszerek vonulnak fel; költői víziók formájában Krisztus, Buddha, Faust, Don Quijote és a történelem, a mítosz számos alakja jelenik meg; az élet céljának és az emberi léleknek szinte egész problematikája szóba kerül. Kazántzákisz azt tartja, hogy „az ember legnagyobb gyönyörűsége és örök fájdalma az a szüntelen és hegyetlen küzdelem, melyet a teste és a lelke vív. Ugyanakkor attól kell félni, hogy az egyik megsemmisíti a másikat...” Filozófiájának gyökereit vizsgálva, vissza kellene térnem Buddhára, Szent Tamásra, Platonra és Demokritoszra, Bergsonra, Nietzsche-re, sőt Frazer „Avany ágá”-ról és Yeats verseiről kellene szólnom; de a könyv egyik legnagyobb érdeme éppen az, hogy elfeledteti filozófiájának gyökereit, sőt az is közömbössé válik, hogy az ember egyetért-e a szerzővel, avagy sem; költői látomásainak iszonyatos sodra egyszerűen elragadja az olvasót; jelzével és metaforával, dikciójával és megleve-nitő erejével hipnotizálja és azt te-

szí vele, amit akar. Még a legdöntőbb esztétikai probléma sem merül fel az olvasóban, hogy tudniillik klasszikus vagy antiklasszikus, régi, avagy modern könyvet tart-e a kezében? Míg csak hirtelen maga a szerző juttatja eszébe a problémát, amikor megemlíti, hogy az ógörög, klasszikus kép (Apolló réjtjei) is csak látszatra sugározta az apollói derűt; a rétet Dionizosz földalatti búvápatájtai táplálják és Dionizosz segítségével nélkül tünnek volna éppen dionizosziasznak, vagyis szinteleneknek, virágtalanoknak, életteleneknek.

Azt hiszem, a század egyik legnagyobb könyvéről írtam néhány méltatlan, hevenysített és felületes sort. Amikor olvasni kezdtem, azt kérdeztem magamtól: lehet-e a huszadik században eposzt írni. 33-333 sor hosszú, még hozzá tizenhét lábas, rímelen jambusban, azaz elég ormóttan formában? Mit-után elolvastam, úgy látom, hárlenne ilyen ostoba kérdésekre a nyomdajestéket pazarolnom.

F. Gy.

KÖLTŐK A KORFORDULÓN

Válogatás Henri Michaux verseiből

Maurice Blanchot „a bizarrság angyalának” nevezi Henri Michaux-t — bár aki hozzáédződött a francia költészet halálugrásaihoz, inkább élvezheti elemeit: riadalmas szomorúságát és keserű karikatúrismusát. Michaux univerzumteremtő költő, életfogytiglan benne ül a fantáziabuborék gondolatjában s maga sem tudja, mikor-merre indul. E néhány kötet harmatsöppjében tartalmazza egy képzelte mindenség teljes „fizikokémiai vázát” s ez is bizonyára egyike lehetne Leibnitz „összes lehetséges világainak”, melyből a moráliák költészeti balasztja kívül rekedt. Összekaprázza teljes növény- és állatvilágát, nem győzi ecsetelni népeit-szokásait, bődületeit, kancsal mágnességét, éghajlatvárszlatát, boszorkánymestereit és oly pontosan feltérképezi, mintha valóban járt volna „Nagy-Garabonciában”, a „Mágia Földjén”. Mindez valószínűleg tengerjáró hánnyódásainak, főleg braziliai útjának csapadéka. A szürrealisták mellett s nem belőlük nőtt náluk magasabbra s amikor Gide 1941-ben „Fedezzük fel Henri Michaux-t” című dolgozatát közreadja, már egész Franciaország ismeri. Akárcsak Lautréamont-ét, Michaux világát is nehéz töredékeiből megismerni, minthogy összefüggő, önmagyarázatos, öntüköző univerzum saját kristálytani törvényei szerint.

(Mes Propriétés 1929, La Nuit Remue 1931, Un Barbare en Asie 1932, Plume és Lointain Interieur 1937, Passages 1950 stb.)

A budapesti lány

Egy fiatal lány lehelletének langy köd-ölebe szálltam továbbonultam, ám köd-öletől el sose váltam ó pihe karolása! Karod akarha vízbe mártsd ha mi hervad, elűzi — ez ő, ennyi, a szeme már csak sudár-szép fűszál, virágszál a francia rónán nyugós pille, mellemre pehelyként, simuló lány hogy megtapadsz, mióta megszüntél és nem vagy.

Vigyetek el

Vigyetek el egy karavellán ódon, ringató karavellán orrtöken vagy a habokig leeresztve s vesztetek el messze-messze.

Foganáskor egy más kor fogatán a puha hó csali-bársony pamatán úzekedő eb lihegő melegével avarlevél libegő seregével.

Vigyázva-törtetlen — terülő ölelésben emelő-emelő pihegő pihenésben tenyerek selymén marok mosolyában izületben-csontban szárfurulyában

vigyetek el rejtsetek el.

Mostoha sors

A hajó már ott ring velünk, már indulok, már a nyílt tengeren járok, amikor egyszerre, mint lejáratok a váltó, belémnyilall emlékezetem, mely szerencsétlenségemre soha el nem hagy és így szól:

— Én vagyok az. Gyerünk, lódulj haza tüstént! Visszaillen velem s egy-kettő — úgy hazaránt, ahogyan a nyelvét visszahúzza az ember.

Ime a fedélköz — már a zsvajgó, szörnyeteg óceán jóságos-illelmesen kettéválik, hol hajónk orra szeli s torlása hosszú két nyelvekben visszarád, már feltűnedeznek a távoli partok, amikor egyszerre ime,

ime a mostoha sors fogja kosarát, fogja csipesszes dobozát s felkerekedik. A pompás lakosztályokba indul, ahol most gyulladnak a fények — ha netán valaki az övéi közül szökni próbálna a Rendelés előtt: hogy lássa ime fodrászra valló fúrge ujjával a mostoha sors, egyik kezében sebészollója s a másikban az emberke

Nem ismerem személyesen Böszin Endrét, de műveiből olyan művészeket hiszem, aki egyedül maradt az alkotás új feltételeivel és most az elérzékenyülés óráit éli, a magány súlyos döbbenetét. A színekben — amelyekben az annyira magyar Munkácsy és Rudnay nehéz lélegzetű pikúrójának reminiscenciáját érzem — tragikus mélységű hangulatokat sejtet és robbanásig feszített formavilága mögött ott lappang a lelki béke, a megnyugvás utáni vágy. A szobája ablakából látott táj, egy kerámiakorsó az asztalon, néhány gyümölcs, vagy egy szál virág — csak ürügy a vallomásra; bennük a festő szólal meg és önmagáról beszél a színek s formák nyelvén.

A kiállított képekből úgy tűnik, hogy a művész az önmaga egyéniségével és fájdalmaival átlenyegített tárgyak és tájak jobban érdeklik, mint az emberek, akikben csalódhatott. De csendéleteit és tájképeit a fojtott meleg színek humánuma járja át és mindegyikből a csend és az őszinte emberi élmény varázsa szól.

Kövés képelemmel is sok mindenre utal. Tájai, csendéletei nem akarnak mindent elmondani, inkább csak egy-egy hangulatnak adnak új életet a néző lelkében, s a részleteket a fantáziára bízzák. Ezzel a szemléző is akaratlan részesevé válik a művészi alkotó folyamatnak. Olyan vonása ez Böszin Endre természetelvi pikúrójának, amely az absztrakt formákkal és színekkel hangulatokat ébresztő lírai szürrealizmussal rokon.

A tematikai szűkszavúság mögött áhitatos tisztaságú és bensőséges hangú tartalmak rejtőznek, s az előadásmód természetessége és közvetlensége mellett a modern képzőművészet izgalmas kompozíciós problémái húzódnak meg. Érzelem és értelem munkája ez, s e látszólagos ellentét harmonizálása teszi nem utolsósorban vonzóvá és férfiasvá Böszin Endre igaz művészetét.

(noszlopi)

idegrendszer — tétova, finom hálópáncs a dagadó hús párnáiban; és ő villámokat, kétségbeesést, vonaglást csíhol a holtra rémült lenszál-jóságocsakból,

hej ronda világ, nem könnyű örömnünk lenni benned.

Akinek gombostű ment a szemébe, nem érdekli többé, mi lesz az angol hajóhad sorsa. Aludni — hiszen ha aludni tudna! De szemhéja fejeként szorult eleven sebére.

Feltéve persze, hogy ügyesen tolják ki járatos kezek: a szemtéken tányéri lehet porgetni.

Bámulatos látvány, unos-unhatatlan. Am aki szemét a mutatványhoz odakölszönzi, be szívesen cserélne nézőjével a játékból s nem is kellene oly könnyörögve kérni — ó!... Legalább is nem soká kérténe magát.

Rejtvények

(J. Supervielle-nek)

Csak azok tudták igazán, hogy mit tesz — várni. Ismertem egyet, mások is ismerték: várt. Behúzódtott egy szurdékba s várt.

Ha te is azt keresnél s szurdékra volna szükséged, legjobban tedd, ha odébb kereskedel; vagy odatelepzel szurdékja mellé és sorba szívod a türelem leghosszabb szárú pipáit.

Mert ez ilyen volt: ez ugyan onnan el nem mozdult.

Kövel dobálták. Megette.

Furcsálta, de aztán megette. Ugy maradt éjtnap, ébren-álmában, szívósan, mint az előítélet, mint a cédrus — mint a szoltár, amelyet a ledöntött cédrusok énekelnek; csak várt-várt, mindegyre törpülve, míg tulajdon nagylábuja nem zsugorodott.

A jámbor ember

Plume tápatogatóva kinyúlt az ágyból és sehol nem találta a falat. Elámult.

— Ejnye — gondolta —, ha csak a hangyák fel nem falták...

És tovább aludt.

Kisvártatva felesége ragadta vállon és felrúzta: — Odanézz, semmirekellő — szölt az asszony —, anig javában aludtál, ellopták fejünk felől a fedele!

Válóban: bármire nézett, a csillagos ég sátorozott fölötte.

— Ej — gondolta —, most már megesezt.

És tovább aludt.

Nemsokára dübörgésre lett figyelmes. Vonat robotgott feléjük, teljes sebességgel.

— No hiszen — gondolta —, amilyen veszettül vágtat, mire cihelődének, ideér.

És tovább aludt.

Utána arra ébredt, hogy borzong, úszik a vérben s hogy felesége elszórt cafatai hevernek mellette.

— Ha vér — gondolta —, akkor már se vége, se hossza a bajnak. Én lettem volna a legboldogabb, ha ezt a vonatot nem hozza erre a jó dolga. De ha már egyszer erre hozta...

És tovább aludt.

— Igen ám — szölt a bíró —, akkor mivel magyarázza, hogy feleségét, aki a kerekék alá került, nyolc darabban találták, maga pedig rá sem hederített, nem hogy megakadályozta volna, holott mellette fektűt. Ez megfoghatatlan. Ez a bökkenő a tényvalladékban.

— Ha már ennyire jutott — gondolta Plume —, úgy látszik, nem tudom kiverni fejből a dolgot.

És tovább aludt.

Kivégzés holnap hajnalban. Vádolt! Nyilatkozók az utolsó szó jogán. Van valami mondani-valója?

— Engedelmet — mondotta Plume —, nem tudtam figyelemmel kísérni a tárgyalást.

És aludt tovább.

Fordította: Határ Győző

Dénes Tibor: „Egy hotelportás éjszakája“

(Edition Quick, Trogen, Svájc)

A magyar intelligencia forradalom utáni külföldre áramlásában, melyet egy francia író-filozófus ötletesen „az évtized legnagyobb tehetségexportjának” nevezett, Dénes Tibor, akinek 1957 óta ez már a második francia nyelvű kötete, megbecsülést érdemlő helyet foglal el. Annál is inkább számot tarthat megbecsülésünkre, mert nem csupán saját írásaival vonja magára a svájci irodalomkedvelők figyelmét, hanem az egyetemes magyar irodalomnak is nagy szolgálatokat tesz fordításával.

Az „Egy hotelportás éjszakája” novelláskötet. Az elbeszélések egy része Magyarországon játszódik (Loulou, A szökés, Sírontúli párbeszéd), egyik egy emigráns magyar író hányódását mondja el (Az ember, akire már nincs szükség), a többi külföldön, különböző helyeken, s különböző időpontokban történik. A hozzájuk legközelebb álló magyar témájú írásokban maga is azt az elvet követi, melyet egyik hőse kap útravalóként, mielőtt elhagyja az országot: „Ne agitátoroskodj, ne igyekezz propagandát csinálni... Beszélj rólad, népekről, hazákról... Mondd el, milyen színű nálunk az ég, milyen a haragos Balaton vize, miért dobban a szívünk, s miként szorítjuk össze az öklünk, amikor jogos ha-

ragra gyulladunk.” A francia olvasó, aki megismerte Dénes Tibor novelláit, igaz és irodalmi képet kap a magyar valóság egy-egy pillanatáról.

Sok örömmel telt „A hazug aszszony” című elbeszélésben, valamint a címadó novellában. Mindkettő az élet periferiáján őrlődő, sorsverte kisembert mutat be, akiknek történetét sok melegséggel, s nagy lélektani gonddal, jó mesélőkészséggel pergeti előttünk a szerző.

Dénes Tibor francia stílusa külön elismerést érdemel. Az írás francia szerző munkája is lehetne, olyan pontos és kímélően gördülő.

„Ha a novella nem irodalmi játék, éppen olyan igaz vallomás lehet az életről, a tárgyakról, az emberekről, mint mondjuk egy költemény” — írja bevezetőjében a szerző. A formula helyességét Dénes Tibor írásaival bizonyítja. De hadd tegyük hozzá: az elbeszélések olvasása közben mégis mindig az volt az érzésünk, mintha e kötet előjátéka lenne egy készülő regénynek, — figurák, helyzetek, miliók, korszakok és stíluslehetőségek felvonultatása, más szóval különféle hangszerek megszólaltatása, hangszereles egy még igényesebb műhöz.

G. L.

Herbert le Porrier: Emberek a városban

(Les hommes dans la ville. Paris, Ed. du Seuil)

Herbert le Porrier legújabb regénye a magyar forradalomról szól. Ez a tény önmagában is öröm ugyan, habár csak félórára; mögötte ott bujkál az aggodalom: vajon mit értett meg belőlünk az író, mire kellettünk neki? Izgalmas hátteret keresett-e egy jól-rosszul kiagyalt történethez vagy felfedezte 1956 Budapestjében azt a laboratóriumot, amelyben az új európai életforma kialakítására egy egész nép jelentkezett kutatónak?

Az „Emlékek a városban” elővárosa után azonban nemcsak le Porrier tehetsége előtt kell meghajolnunk, hanem lelkiismeretessége előtt is. Megható (kezdve az „Apróságok”), ahogy az író regénye színhelyének hűségével tördök. Nemcsak a Feriegyi repülőtérről vagy a Margitszigeti Nagyszálló képviseli Budapestet, mint a prospektus-ízű környezettanulmányokból született külföldi írásokban, de a kis utcák és a szerény terek egész sora: a francia író elvezet bennünket a Bródy Sándor utca sarkán lévő patikába, belép velünk s mi ámulva vesszük észre, hogy csakugyan ott vagyunk. Tévedés ne essék: nem egy pesti gyógyasztár vagy a Corvin köz leírásának hitelessége ad okot a regény dicséretére. A kis példák inkább azt a lelkiismeretességet — így is mondhatnók: azt az alázatosságot — jellemzik, amellyel Herbert le Porrier a regény megírására felkészült. Csak akkor vesszük észre, hogy itt francia író magyarul francia olvasónak vagy még inkább: a tárgyilagos és fölényesen tiszta stílus mögött egy ember könyörgő Európának, hogy értse meg a leckét.

1956 október 22-én a Feriegyi repülőtérről egy világhírű zongoraművész érkezik. Jéróboam Sabbath — egy Menuhin- vagy Rubinstein-szerű művész — nem először van Budapesten: nővérével 1921-ben szökött Ukrajnából s a világhír felé Pesten át vezetett az út. Jéróboam Sabbath a nővérét szerető megtalálni, aki annak idején elmaradt mellőle s most egy pesti külvárosban tengődik unokájával; felderengenek benne a pályakezdés kamasz emlékei: voltaképpen pihenni szeretne.

De minden rosszul kezdődik, minden pihenésellenes: a fászlótán makacs tisztelet, a politikai kérdések izgalmasan élő emberek, a nyomorgó nővér szemhéjánó imádata s a lassan emelkedő ház. A regény sodra fokozatosan diákok, újságírók és az utca népe felé fordul. A cselekmény itt már maga a forradalom, a nagy napok

dramai eseményei, kettős színkeverésben: az író néhány ember megrázó történetét meséli; az orvos a végső diagnózishoz kéri az adatokat. Herbert le Porrier ugyanis orvosból lett íróvá s ebben a regényében mint a régi mesterségéből merítene; a szívósság, ahogy a tünetek igazi okait kutatja, segíti abban, hogy a regény lelki tengelyébe nem jelszavak kerülnek, nem két név vagy két érdek csap össze egyenlőtlen erőviszonyok között, hanem az emberek — a becsapottak, a hinni akarók, a jól jártak, a koplalók, az „emberek a városban” — néznek szembe saját magukkal, korukkal, életükkel és keressnek valami új és csodálatos emberi megoldást. A pesti kortárs szóvátehetné, hogy le Porrier regényében a kiábrándulás ébresztő-órja egy időben csőrömpöl valamennyi szereplő fülébe s hogy a valóságban az emberek nagy többsége már évek óta nem hitt senkinek és nem remélt semmit. De ne vitassuk el az írónak azt a jogát, hogy a regény belső színterét mindenekelőtt a hinni akaró marxisták lelkiismeretét választja. A regény egyik legkitűnőbb alakja egy keletnémet újságíró, meggyőződéses marxista, többek közt ezt írja a naplójába:

„Ma, október 24-én csak egy vágyat érzek: megszűnni, nem lenni többé — ami alapjában véve gyávaság, tudom. A szovjet katonára, aki a magyar munkásra löv és a magyar munkás, aki a szovjet katonára löv: ez kétszeresen én vagyok, aki önmagamra lövök — én, aki német vagyok. Képtelenség? Úgy veszem észre, hogy egész életemben csak ezt csináltam: közreműködök segítségével önmagamot öltem a nagy érzelmi viharokban... Ó, maroknyi magyar nép, ezért az elvakult tisztánlátásodért, ezért az ostoba bátorságodért most már kötelességek lesznek szerezni téged, sajnos!”

A könyv — ha a szereplők során keresztül nézzük — két nyelven mondja el a tragédiát. Az emberek a városban meghalnak a Városért és Sabbath, aki mindebből csak annyit ért meg, hogy lármá van és lövöldözés, meghal menekülése pánikjában, egy buta lábzan, amely hiába fordította minden aggodalmát egy ország sorsáról a saját tüdejére. Keresünk benne szimbólumot? Megtehetjük. S talán nem hibáznunk, ha azt érezzük Herbert le Porrier regénye fő mondanivalójának, hogy meghalni többféleképpen lehet, de élni csak egyféleképpen érdemes.

D. M.

MAI FRANCIA KÖLTŐK

(Szerkesztette Dobossy László; Magvető, 1958)

Minden antológiával szemben elsőnek azt a követelményt kell támasztani, hogy hű képet adjon arról az irodalomról, arról a korról, aminek kiadója szentelte. A válogatás ez esetben rendkívül jónak mondható, bár nem egészen következetes. A borítólapon szerint „a modern francia líra ma élő költőit” kívánja bemutatni a könyv, de mégis találunk benne három már évek óta nem élő költőt (Desnos, Bousquet, Cadou). A válogatás alapelve egyébként is különös, mert kimaradnak belőle Max Jacob, Apollinaire, Claudel, Saint-Pol-Roux és Milosz, akiknek történelmi szerepe és költői jelentősége legalább akkora, ha nem nagyobb, mint az aránylag sok helyet elfoglaló Tristan Tzaréé. De ha egyszer elfogadtuk a szerkesztő kiindulópontját, kevés kifogást emelhetünk: nemcsak magyarul, de más nyelven sem igen készült még ilyen gazdag antológia a modern francia lírából! A kritikus legfeljebb a libanoni születésű Schéhádé finoman szőtt fantáziáját, Henri Pichette forradalmárságát vagy Yves Bonnefoy lassan hömpölygő sorait hiányolja a fiatal franciák közül, másrészt viszont bőséges kárpótlás számára, hogy nem-francia válogatásban is az őket megillető helyen szerepelnek végre Francis Ponge, Aimé Césaire, Marcel Béalu és mások.

Vitatható ezzel szemben a költők száma. Nem hiszem, hogy a modern francia lírának valóban 46 nagy képviselője lenne. A másodrangú költők felsorakoztatása fászlítja az olvasót, kissé monotonná teszi a kötetet. Tudom: versekből sohasem szabad túl sokat olvasni gyors egymásutánban de azt hiszem, 20–25 költő bővebb válogatásban mégis egységesebb és egyben gazdagabb képet adott volna.

Szerencsére a jó költő azonnal kiugrik a sorból, tehetsége kiemeli szomszédai, kortársai közül. Így emelkedik a legnagyobbak közé a gyakran mellőzött Pierre Reverdy, századunk egyik legnagyobb francia költője, Weöres Sándor kiváló tolmácsolásában. Történi vonalú, ritmikus, de éles profilú versei néha már a kubisták, Braque és Gris mértani szigorára emlékeztetnek. Reverdy igazán költőnek való költő; hatása nagy volt, többek között Eluard köszönhet neki sokat.

Helyes képet kapunk végre André Bretonról is, akit sokan — legutóbb még az Irodalmi Ujság nevével — krónikása is, aki bevezetést írt Határ Győző Breton-fordításaihoz — csak irodalomtörténeti érdekességként könyvelnek el, mint a szürrealizmus papáját, szervezőjét és adminisztrátorát és elfelejtik, hogy Breton emellett kiváló költő is. Határ Győző és Weöres Sándor két esetben is ugyanazt a verset fordították, igen különböző módon, de egyformán sikeresen; érdemes egymás után elolvasni őket. Hűen domborodik ki Antonin Artaud világ- és önmegszűnt látóló sovány, megrázó művészete, hű képet ad a válogatás a robbanékonny Michaux forrongó költészetéről.

Nem haladhatunk el dicséret nélkül a Jacques Prévert fordítások mellett sem: ennek az egyetlen igazán népszerű francia költőnek — legismertebb kötete eddig több mint 150.000 példányban kelt el! — hányaveti, szanzonszerű ritmusát Justus Pál ültette át a neki megfelelő magyar szókörnyezetbe. Maradandó emléket állít a kötet René Char egyéni, nehezen hozzáférhető, de rendkívül lenyűgöző lírájának is.

Nagyon nehéz, de nagyon szép munkát végzett Képes Géza, aki Saint-John Perse költészetének bemutatására vállalkozott. Meg kell végül említeni a franciájul író négerek verbó és képdús költészetét is és a líra két legnagyobbját, az észak-afrikai Sedar Senghor és a nyugat-indiai ex-kommunista Césaire. Óriási a különbség a kettő között: elég egy-egy képet idézni bizonyosságul: „Fényből szőtt kéz cirógatta szemhéjaim éjét” (Senghor), „Ahogy az ég rányal egy karaj tájra — ti állatok ráleheltek e holt leány arcára” (Césaire). Senghor buja keleti szépségét nem lehet összeegyeztetni Césaire gyulékony, haragos szőfőrgetéggel és mégis érezzük a közös nem-francia alapot.

Aránylag jó képet kap az olvasó

Aragon lírájáról is, bár ha már első sorban a politikai költőre fekteti a hangsúlyt, hiányolnunk kell „Az orgonák és a rózsák” című, leghíresebb versét a második világháború idejéből (Les Lilas et les Roses). Ugyanez áll Eluardra is, akinek híres „Szabadság” című verse maradt ki a kötetből. (Vajon miért?)

Mind a válogatás, mind a fordítás minősége Eluard, akárcsak Supervielle esetében rossz. Általában azonban a jó költőket jó költők fordították, — inkább az ellenkező veszély fenyeget: néhány kevésbé jelentős költőről túl jó, tehát helytelen képet kap a magyar olvasó, mert a fordítások jobb az eredetinel, vagy mert az illető költő rangjához mérten túlsok verssel szerepel. Az első Rousselot és Bosquet, a másodikra Tzara és Desnos jó példák, bár többit is idézhetnénk. Fordításnál másrészt a minőségbeli különbség, egy bizonyos fokú hűtlenség szinte elkerülhetetlen.

Illyés Gyula, Jankovich Ferenc, Jékely Zoltán és Justus Pál néhány

fordítással járultak hozzá a kötethez; megemlítendő Rónay György és Sipos Gyula néhány sikerültebb fordítása is; a legjelentősebb munkát azonban Képes Géza és Weöres Sándor végezték. Képes Géza első sorban Saint-John Perse, Tristan Tzarát, Queneaut és Béault fordította igen szépen. Különösen érdekes és feltűnő, hogy a legmodernebb, legizgalmasabb francia költők majdnem kivétel nélkül Weöres Sándorban találtak avatott tolmácsolóra: Jouve, Reverdy, Cocteau, Breton, Artaud, Michaux, Ponge, Char, Césaire...

Végezetül szólni kell az izléseken megválogatott illusztrációkról is: a legtöbb költőhöz arcképet, vagy verseihez illő rajzot mellékel a kiadó, a kor legnagyobb francia mestereitől (Picasso, Braque, Gris, Matisse, Dufy).

A „Mai francia költők” szép könyv. Nagy érdeme, hogy mulasztást pótol, kitör a magyar szigetéről és újból bekapcsolja a magyar olvasót az európai irodalom vérkeringésébe.

Kibédi Varga Áron

Magyar színházélet Münchenben

A müncheni színházi élet egy új Thália-templommal gyarapodott: a magyar Földessy Géza (Géza von Földessy) színházat nyitott a Briener utcában és kísérletet tett arra, hogy új stílust honosítson meg ebben a nagymúltú városban. Az új stílus titka az, hogy nincsen benne stílus. Átmenet nélkül viszi színpadra a legkülönbözőbb jellegű darabokat. Ma egy mélyen intellektuális teológiai pört elevenít fel, holnap Rökk Marika ugrál fáradhatatlanul a deszkákon, aztán meg talán Shakespeare és Elvis Presley váltják egymást váltakozó sikerrel a „Briener utcai színház”-ban. Ami egyébként a sikert illeti, a müncheni kritikusköz egyhangú véleménye szerint Földessy Géza jobban tette volna, ha a „Jézus pöre” helyett mindjárt Rökk Marikával kezd.

A „Jézus pöre”, a program szerint, Diego Fabbri legjelentősebb műve. Az újságok jó előre megírták, hogy ezt a darabot egy teljes éven át játszotta egy párisi színház; megtudtuk, hogy Diego Fabbri a legnagyobb élő keresztény szerző és darabjának ősbemutatóját ösztönözte XII. Piusz pápa is végignézte; az igazgató, áldozatot nem kímélve, kiváló színészekkel töltötte be a szerepeket. A darabon mindez nem segített. Úresen kongtak a szavak a szöszékké átalakított színpadon és nézőtérben (mert a szereplők egy része a nézők közt foglalt helyet), a jelmez és maszok nélkül, utcai ruhában szereplő színészek maguk is laikus szereplőkké váltak, színpad és nézőtér összekeveredett, az ember kissé fonákul érezte magát a melléne szegezett kérdések pergőtűzében és egy félóra múlva fészkelődni kezdett, nem értve, miről is van szó. Az igazságot akarja-e kideríteni az olasz szerző, hogy tudniillik joggal vagy jogtalanul ítélte el Jézust a zsidók — vagy pedig, ami a színpad célja, játékot akar bemutatni a közönségnek? Csoda-e, hogy az a három-négy-száz vidéki néni és egvázházosi elöljáró, akikkel ott ültem egy szombat este az ezerkétszáz személyes nézőtérben és akik az ígéretes cím után valamiféle hűsvéti passiójátékot vártak csalódottan távoztak. Egy kukkot nem értettek az egészből.

A katolikus olasz szerzőnek egy másik darabját is játszották Münchenben, „Az árkádok alatt” nevű kis színházban. Három felvonásos komédia, címe: „A nőcsábász”. E darabnak már több köze van a színjátszáshoz és az élethez; hónapok óta műsoron van, az egyik főszerepet Földessy felesége, Borsodi Ursula alakítja tehetségesen és igen nagy sikerrel. „A nőcsábász” története mulatságos, igaz és eleven tragikomédia. A nap minden szakában egyetlen dolgot foglalkoztatja: a szoknya. A „kellékek” adva vannak: jámbor és gyanútlan feleség, álmodozó buta kis titkárnő meg a külföldi (magyar származású) „Lebedame”. A nőcsábászt a nap minden szakában csak az a gondolat foglalkoztatja, miként egyeztesse e három programot. Ötletesen, mulatságosan old-

ja meg feladatát és legyűri az ok-talan nehézségeket, sokszor a közönséget is bevonva tépelődéseibe. Váratlanul el kell azonban utaznia. A baj ott kezdődik, hogy felesége, titkárnője meg a Nitribitz is vele akar utazni. Ekkor egy ötlete támad. Elhatározza, hogy megváltoztatja a koegzisztenciát. Minek hazudják és alakoskodják, ismerjék meg egymást a drágák, legyenek jó barátok, egymásról tudva, tiszteletben tartva egymás társadalmi helyzetét, éljenek békésen egymás mellett, valójában megnyitlan is az ami a gyakorlatban úgyis megvolt, a szerelmi négyes. Nagy nehézségek árán összehozza a partnereket, a komédia drámai lesz; az arcon megütődés, kiábrándulás és megvetés. „A nőcsábász” magára marad. Morál: nem szabad a nőknek megmondani az igazat.

Diego Fabbri e két darabja változó sikert hoz a szerzőnek. És változó sikert aratnak azok a magyar művészek is, akik szerepelnek, rendeznek vagy asszisztálnak e darabokban. Minden esetre öröndetes, hogy ebben a városban, ahol hagyományosan rangja van a színművészetnek, egyre több magyar név bukkan fel. Feladatuk éppen ezért nem könnyű; két nagy játék-színház, egy revü-theáter és számos irodalmi-politikai kabaré nagy konkurrenciát jelent. Sikere az számít, aki nemcsak a szakmát ismeri, de jó érzékkel megtalálja azt a területet is, ahol nem kell a képzetesebb és benféntesebb honi versenytől tartania.

Vámos Imre

Egy jó családapa emlékiratai

Rudolf Höss, az auschwitzi koncentrációs tábor parancsnokának emlékiratai megjelentek a stuttgarti Deutsche Verlagsanstalt történelmi kútfő és dokumentumsorozatában. Höss négy esztendeig volt az auschwitzi tábor teljhatalmú parancsnoka. 1946-ban bujkálás közben elfogták, kiadták Lengyelországnak és ott felakasztották. Emlékiratai, melyeket a sirlomházban írt, megrázkéltó képet adnak a korról és Hitler embereinek mentalitásáról. Höss könyvében unos-untalan ismétli, hogy jó családapa, szerető férj és kötelességteljesítő, áldozatkész honpolgár volt. A táborban főként az érdekelte, hogy a „gáz hathatósan és kényelmesen öljön” és hogy a kerítésnél „szép virágok nyílnak”. Himmlernek gyakran panaszkodott, hogy alárendelt SS-jei „túl sokat isznak és csúnyán káromkodnak”. Egyébként büszke volt, hogy parancsnoksága alatt „két és félmillió embert gyorsan és szakszerűen” ölték meg. Könyve egyik fejezete ezzel a mondattal végződik: „1942 tavaszán ott álltam a virágzó almafák alatt és elnéztem, hogy visznek néhány száz embert a gázkamrába: a legtöbben nem is sejtették, hova vezet útjuk, de én, aki mindent tudtam, ott álltam a gyümölcsösben és elmerengtem a lét és nemlét kérdéseim...”

RENOVALÁS. ÁTÉPÍTÉS. KARBANTARTÁS. TETŐFEDES. FESTÉS. MAZOLÁS. TAPÉTAZÁS. VILLANY-, VÍZ-, GÁZ-SZERELÉS. Mindennemű külső, belső építőipari javítás.

STYLE (Forray) építőipari vállalat

32b. Rossllyn Hill. N. W. 3.

MAI 1409.

HAM 6731.

Amikor a szovjet hadsereg katonái Budapest utolsó német kézen lévő föltját, a budai Várat ostromolták, lovag Kopunovich Zénó hetvenhat éves, dörhajú férfi volt. A lovag, Közép-Európa hajdani búvészejedelmé a Várhegy alatt húzóúda utca egyik ódon házában lakott. Rajta kívül még hét lakója volt a háznak. Egy orvostanár és felesége, egy visszavonult miniszter, egy volt főispán és leánya, egy számvevőségi tanácsos s a házmester, aki láthatatlanul mosta a folyosó vasos kőkockáit s naponta eltüntette a szemetet.

Negyvennégy karácsonyát még minden lakó fént ünnepelte. A házmester körbejárta az egymáshoz írt üdvözlő levelekkel és másnap ugyanó kézbesítette a lakóknak a volt miniszter, „mint hivatala szerint legrangosabb s így a ház sorsáért elsősorban felelős személy” sorait, melyek egy pohár békebeli borra s a szituáció megvitatására hívták.

A volt főispán huszártisztí egyenruháját öltötte fel az alkalomra, a néhai miniszter meg íróasztala sarkára állította azt a képet, melyen leköszönésekor a kormányzóval fog kezét. Az arcokon a félelem jegyei ültek. Az orvostanár feketében volt s húsos ujjai közt reszketett a szivar, a tanácsos rizsport dörzsölt arcára, hogy felvörösöl, eres bőre izzadságát takarja, a volt főispán pedig egyre elejtette pipaszálkáját s mind zavartabb mozdulatokkal szedte fel. A miniszter kitöltötte a bort, némán koccintott a vendégekkel, leült s beszélni kezdett.

Tényként közölte, hogy bár az épület falai megnyugtatóan golyófogók s a ház földeme rendkívül erős, mégis a pincebe kell költözniök. A tágas pince helyiségeit méltányossági alapon fogják felosztani; ő csak azt kéri, hogy beteg feleségére való tekintettel a leghátsó pincerészbe húzódhasson, melynek ablaka van, s reméli, hogy a ház tisztelt lakóinak ez ellen kifogása nem lesz.

A többiek beleegyezően bólintottak, kikortyolták a bor maradókat, rágyújtottak s vártak, hogy az eltökélt csendet megtörje valaki.

— Bár az angolok jönnének — sóhajtott fel az orvos felesége. — Azokkal legalább szót értenénk.

— Nem biztos — szólalt meg a számvevőségi tanácsos. — En ez előtt tizenöt évvel egy küldöttség-

Az „Új Látóhatár”

most megjelent áprilisi számában Gombos Gyula nagy terjedelmű tanulmányban elemzi Borisz Paszternák költői, műfordítói és írói munkásságát. A folyóirat közli Bikich Gábor új költői művét, Sztáray Zoltán „Hudson-parti álom” című elbeszélését, Nyári Sándor és Herendy István verseit, azonkívül Móríc Zsigmond írását Szabó Dezsőről.

Noszlopi György Henry Moore-ról szóló tanulmányában a nagy angol szobrász munkásságát mutatja. Molnár József érdekes elemzést közöl arról, hogyan tárgyalta a budapesti kommunista sajtó a „hámadik út” irányzatának különféle megnyilatkozásait, elsősorban az Új Látóhatár publicistáinak politikai állásfoglalásait.

Az Új Látóhatár a népi irodalommal foglalkozó vitáját folytatva, ezúttal Ignotus Pál „Népiség” című tanulmányának második részét közli.

A folyóirat Figyelő rovatában Kibédi Varga Áron a múlt esztendő legjelentősebb francia regényeit ismerteti, Borsody István Kennan új béketervéről értekezik, Gömöri György érdekes adalékokat közöl Arany János „A walesi bárdok” című költeményének eredetéről és Komáromi István megjegyzéseket fűz a vallásos tudatról és érzületéről megjelent tanulmányhoz. Kovács Imre egy hazai politikai kiadványt, Molnár József Pálóczi-Horváth György új regényét és Hanák Tibor Jung professzor „Új mítosz” című könyvét elemzi és bírálja.

Az Új Látóhatár közli végül a Petőfi Kör nyilatkozatát Szabó Dezsőről alkotott véleményéről és Cs. Szabó László érdekes levelét az amerikai magyar diákok körében végzett véleménykutatásról.

A kéthavonként, 80 oldalon megjelenő folyóirat ára 4.80 dollár, illetve 18 német márka. Megrendelhető a kiadóhivatalban: München, Krumbacher Str. 4. II. Nyugat-Németország.

TASNADY TAMÁS:

A CSODA

gel Walesben jártam s az ottani tájszólás olyan érthetetlen volt, mint a kínai. Pedig én igazán tudok angolul és angol mestertől tanultam — nézett körül.

— Hát azok nem jönnek — mondta a főispán. — Ezt a háborút csúnyán elvesztettük. Így van ez, ha egy nép nem a hadseregre, hanem egy mázolóra hallgat. — Némáság zuhant rájuk, szárazon recscent a bútor a fészkelődő vendégek alatt. — Rikácsoló mázoló — törte meg az orvostanár felesége a csendet. — Emlékszem egy képe a Hindenburg mellett. Mintha a csicskása lett volna. Közönséges rikácsoló mázoló — ismételte el-lentmondást nem tűrő hangon.

— Sajnos, mindegy — mondta az orvos. — Mindegy. De legalább beszélni tudnánk ezekkel az oroszokkal. — Egymásra néztek. Az orvos felesége arrébb koccantotta a poharakat s felsóhajtott.

— En olvastam Tolsztojt — szólott közbe a főispán leánya hal-kan. — Fordításban! — dörent rá apja mérgesen. — Magyarul. Hát tartsd oda az oroszoknak azt a könyvet. Azt se fogja tudni, mi az. Ezek cirill betűkkel írnak.

— Elég baj — mondta a miniszter. — És az angolok legalább tudnák, hogy kell viselkedniük úriemberekkel, még ha ellenség is. De ezek szétverik a házat.

— En tudok oroszul — szólalt meg a lovag. Mindannyian felé fordultak, a számvevőségi tanácsos szeméből az irigység fénye villant. A lovag felemelkedett a mély karosszékből, melyben eddig szótlan, eltemetkezve ült, poharával a tálalóasztalhoz lépett s kitöltötte a bor utolsó cseppjeit. — Két évig voltam Oroszországban — mondta, végignézett a vendégeken, megigazította nyakkendőjét és kiitta a bort. — S ismerem jól az oroszokat — folytatta. — Indulatember. Még ha tespednek is, azt is indulatul csinálják. Alszik néha indulatul, igaz, ezért oly hirtelesen és pusztítók, ha megrázza őket valami. De majd én beszélek velük.

Letette poharát s nekidőlt a miniszter íróasztalának. — Mikor tetszett ott járni? — kérdezte a miniszter. — Tizenhat-hét évig voltam ott. A cár igen sokra tartotta művészetemet. Még tanulni is akart tőlem titokban... — mosolygott.

— Láta a forradalmat? — kérdezte az orvos. — Láttam. Rettenetes volt. Vér és vadság. Alig tudtam elmenekülni.

— Nem felejtett el azóta oroszul? — szólott közbe a főispán leánya. — Nem — felelte a lovag. — En nem igen felejték. Nyelveket sem s a művészetemet sem. Pedig húsz éve nem léptem fel s tíz éve nem is tanítok.

A miniszter felállt. — Nagyon örülök — mondta s kezét nyújtotta. — Aggodalmaim voltak a ház sorsa felől.

— Majd én beszélek velük — ismételte a lovag. Meghajolt, levett kabátjáról egy rátévedt hamupelyhet és kiment.

— Igazi úriember — jegyezte meg az orvostanár felesége, amint az ajtó becsukódott a lovag mögött. — S milyen furcsa, hogy épp ő tud oroszul.

— A lovag sokat tud, csak nem beszédes — mondta a tanácsos. — Egyszer jártam nála. Minden szobájára falát könyv borítja.

— Érdekes lehet oroszul tudni — szólott a miniszter s végigsimított gyűrűlő haján. — Majd ő beszél velük.

A társaság lázas ijedelmét a lovag magabiztos beszéde hűs hálámként mosta el. A felgyújtott házakról, kirabolt lakásokról, meggyalázott asszonyokról suttogó rémhírek pillanatok alatt szétfoszottak gondolataikban s az utolsó zaklatott hónapok során ez este aludtak először igazán nyugalommal.

A következő napon három belövéste érte a házat; az egyik lövedék kiharapta a tető gerincét s leverte a kéményt s a szárítópádlást poros, nyomorú romhalmazzá verte. A lakók lázasan csomagolták. Eleinte hasznos tárgyaikat próbálták rendbe rakni s belegyömöszölni az abroncsos hajóbőröndökbe s az alig nyíló szijas bőrtáskákba; ám mindegyre újabb és újabb holmik, elfelejtett eredetű emlékek, szalagok, érmék, korszok, levelek buktak elő idegesen kirántott fiókjaikból. — A

lakók meg eltűnődtek s gyerekes örömmel turkáltak a végeláthatatlan lim-lom színes halmaiban. Amikor egy újabb belövéste verte homlokukon a házat s a robbanás utáni nehéz, kocsonyás csendet a lezuhanó padlásablak csörömpölése vágta szét. Az évődő, játszó kezek megremegetek, a volt főispán egy mozdulattal rázza bőrdődjébe ki-tüntetéseit, az orvostanár fehér üvegszekerényének esett s feleségét úgy elfojtotta a bennrekedt kiáltás, hogy percekig nem kapott levegőt.

Megelevenedett a ház. A folyosón járó a táskákba zuhanó holmik huppanását hallhatta, majd felkattantak az ajtók s az előszobákban a mentésre kész bőrdők voltak láthatók. Ekkor néztek a lakók először egymásra s tehetetlenül járaták tekintetük a csomagokon, melyek tömege mozdíthatatlanul hatalmasnak látszott.

— Uraim és hölgyeim, nem lesz semmi nehézség — csendül fel a

Az orvos hátratántorodott, nézte a fiatal férfit, sóhajtott és visszabotladozott.

Egy óra múlva meghalt a német. Holttestét két bevetődött SS az udvarra húzta s ráragta az aknatépte földet. — Nincsenek itt zsidók? — járatta végig géppisztolyát az egyik a pincelakók arca előtt. — Nincsenek?

— Nincsenek... — nyöszörgötte a miniszter. A két SS kirohant.

A következő órákban egyre hevesbedett a tűz. A pince fala megszokta a reszketést, csupán meszes bőre vedlett egy-egy foltot, a levegő megszorult s állandó légnyomásként teleült a pince foglyaira.

A beton vészkiárat kettős falán pattogva ugráltak a golyók. A bennülők alig szóltak, ajkuk kicserepedett, szemük fáradtan vette tudomásul a köpadló szürkességét. A két nő néha felsóhajtott, a főispán dühödten rájuk nézett s kabátja csuklyáját fejére húzta. Az emberek füle nem hallotta már a

lovag hangja a lépcsőházban. — Először a felső emeleten lakók csomagjait fogjuk levinni, a becsapódás veszélye ott a legnagyobb.

Feljött a második emeletre, mögötte a házmester s két ismeretlen alak lépkedett. Az egyik, egy izmos, tömzsi hórukk-ember felkapta a keze ügyébe eső bőrdőköt, hóna alá vett egy puha bőrtáskát s szaladt máris a pince felé. Társa egy medveszerű, kezes-lábasba bújt jelenség, nekidőlt a lépcsőkorlátnak, zsebéből cigarettát, gyufát kotort elő, rápöfintett s a lakókra tekintett.

— Emeletenként húsz pengő — mondta s orrán-száján ergette a füstöt. — Ide tegyék — rakta sapkáját a széles kórkorlát sarokszlopára.

— Majd tőlem megkapja. Most gyérünk — lépett elé a lovag. A medveforma megfordult. — Az más. — Vigyázva lesodorta cigarettájára parazsát, eltaposta s a csikket zsebre tette. — Az más. Akkor megyünk. — Megrakta magát s a lakókhoz fordult. — Ne féljenek, nincs semmi értelme. Engem Szolnokon úgy kibombáztak, hogy csak ez a szál rongyom maradt. S élek mégis. Nem kell megijedni. — Egy indulót kezdett füttyülni s kocogott le a lépcsőn. — Fő az, hogy élünk — kiáltott vissza a fordulóból.

A pincében borzalmas napokat éltek át. A környéket ernyedetlenül verte a tűzzápor, a lakók reszketve zsugorodtak a székeken, félájultan, élettelenül; csak akkor horkantak fel, amikor egy pillanatra megcsendesült a lég. Ilyenkor egymásra néztek, ittak egy korty vizet, igazították a petróleumlámpa kanócán, megízították nyakukon a kendőt, majd szemük a pince mennyezetére meredt, mintha azt várnák, mikor szakad be a födém. Fogságuk nyolcadik napján a főcsap megrepedt; ezután csak cseppenként juthattak vízhez. Közben véres, piszkos SS-katonák estek be a pinceajtón s rekedt hangon zsidókat, katonaszökevényeket és italt kerestek, egyszer meg kihajtották a férfiakat s egy billenő tankcsapdát ástak velük a ház előtt. Másnap egy haldokló tisztet hoztak a pincébe.

Az orvostanár levette a falról a lámpát, fogta a táskáját s a tiszt mellé lépett.

— Das ist ein Unsinn... — hörgötte a német. — Örület az egész... Ein Unsinn — s arca elfehéredett. — Hagyjatok egyedül megdögölni. — Az orvostanár fölé hajolt. — Lass! mich allein krepieren! — üvöltötte lázas erővel a tiszt. — Vagy beléd lövök — kapott a pisztolya után.

dörgést, csak zszibbadtan lógó lábuk élt; egyre könyörtelenebbül vágott beléjük a fagy.

Gránát robbant a ház fala mellett s amint a robaj eloszlott, tapinthatóan ömlött szerte a csend; ilyenkor még egy négyzetméteren időző béke is megérzik. A fal egyszerre visszanyerte színét, láthatóvá váltak kusza repedései, a fülledt levegő a lakók arcába csapott; feltápaszkodtak s idegenkedve körülfigyeltek.

— Holt térbe kerültünk — szólalt meg a lovag. — Senki földje vagyunk. — Mi lesz most? — suttogta a főispán lánya. — Megdögölünk — felelte az apja. — Jaj! — nyöszörgött fel az orvostanár felesége s férje mellé bujt. — De jál el valahova... — Tehetetlenül nézegettek egymásra, a tanácsos ijedt léptekkel a lámpához osont s csavart egyet a kanócán. — Mi lesz most? — fordult a lovaghoz.

— Vagy a németek jönnek vissza vagy az oroszok fognak bejönni — mondta a lovag. Felvette a fonottburkú üveget s kortyolgattott. A béna csend nem akart szétszakadni; a távoli lövések, mintha a bennülők emlékezetéből törtek volna elő. A lovag fejébe húzta a kötött sapkát, ingatagon ideoda járt, majd felkattantotta a vészkiárat betonajtáját, felgaskodott és kinézett.

— Csend van — csukta be a betonajtót. — Teljes csend.

Hangot nem ejtett senki. A lámpa fénye sápadt, törődött arckokra hullott, fáradtan hunyorogtak a szemek. A pincelépcsőn ekkor csizmasarkak csattogtak. A lakók a székek szélébe kapaszkodtak; a lovag kihúzta magát, s előre lépett.

A pince ajtajában két orosz katona tűnt fel. Harántöltött vattakabátot hordtak, arcuk borostás volt, csizmájuk, ruhájuk sáros, kezükben géppisztoly feke-télt. — Nyemetszki? — szólott az egyik. Szőke, jól termett parasztfiú volt, szája húsos, orra széles, arcán egy beszáradt vérfolt sötétje látszott. Végigment a pince előtérén lövést tartott fegyverrel, társa, egy barna, száradt arcú férfi a mellékölyösöt kutatta át.

— Zdrástvujte! — köszöntötte őket a lovag. Nézték egymást. A lovag hátában érezte a lakók tekintetét, egy-egy szék recscent s az orvostanár harakolva köszörülte a torkát. — Nincs itt egy német se. Elfutottak — folytatta a lovag.

A két orosz hitetlenül állt. A szőke arcához nyúlt s a sebhelyet tapogatta, bajtársa a dermedt pincelakók közé ment s géppisztolya csövével a takarókat kezdte felpiszkálni.

— Vü karósije júgyi. Jó emberek vagytok — szólott a lovag a szőke derékszíja mögöl, hóna alól újabb s újabb virágokat húzott elő, egy pillanatra a katona szeme elé tartotta s eldobta a sarokba. A parasztfiú arcára mosoly derült, forgolódott s szinte kínálta zsebeit, iszákját a lovnak. A virágok rebbentek, nyíltak szemei előtt s emlékezetében egy szó bukkant fel: csoda. Tíz évvel a háború előtt hallotta ezt a szót nagyapjától. Szárazság volt s imájukra forrás fakadt a homokból, mesélte az öreg. Csoda történt, csoda, ismételte a tilos szót nagyapja. Azóta ilyen bizonyossággal nem hallotta a szót; mint valóság most bukkant fel először gondolatában.

A lovag a katona kabátja alá nyúlt s egy sárga virágot varázolt elő. Az orosz kíváncsian nézte s amikor a lovag el akarta dobni, visszafogta kezét. — Krasznyij — mondta. — Vöröset. Tudsz olyat?

A lovag nem felelt, lenyúlt az orosz csizmaszárához, felegyenesedett s a katona lábára mutatott.

— Csoda — szólalt meg az orosz. Kihúzta a virágot, nézegette s bajtársának mutatta, aki közben melléjük sompolygott. — Add ide — szólott a száradt arcú orosz. A szőke rávigyorgott, elhúzta előle s a többi virágra dobta. — Sárgát — mondta. A lovag lassan mozdult, fogyott a készlet; takarékoskodni kellett. Lecsatlolta a katona rohamsisakját, letette a földre, végigsimított rajta s hátralelépott. A két orosz izgatottan guggolt le. A szőke megelőzte a száradt arcút, felrántotta a sisakot s vigyázva, gyerekes boldogsággal kapta fel a sárga virágot a földről.

— Remek. Karasó — veregette a lovag vállát. — Csoda — mondta a másik orosz. Hármukra olyan béke szakadt, mintha a világ eltűnt volna körülük. Lövések nem hallatszottak, csak a pinceablakokból tört ki egy-egy sóhajtas s már ott tartottak ők is, hogy felállnak és a lovag köré sereglenek.

— Sárgát megint — szólott a száradt arcú orosz. — Nem. Nem azt! — kiáltott a szőke. Nekidőlt a pincefalnak, feltolta sisakját s a lovagra nézett. Testét lágy pihentőség öntötte el. Egy hét óra órkat aludt, törődött volt, kimerült. Am a játék elfújta fáradságát s emlékeiben egy kellemes érzés derengett. Hadnagyuk, Joszif Ignátovics nem túrta az italt. Igyanak az állat ukránok, üvöltötte, s golyót ígért a részegeskedőknek. De most olyan jó volna egy korty. Lassan eregetné le a torkán s utána talán énekelnének valamit.

— Ne virágot — ütött a zsebére. — Vodkát! Ide! — Vodkát! — visszhangozta a száradt arcú. A lovag megdermedt, érezte, hogy tenyerén kipattan a víz. Hátrált s a féligtárt pinceajtóba ütközött.

— Ne vodkát. Virágot — szólott rekedten s a szőke zsebéhez nyúlt. — De — lökte el a kezét a katona. — Vodkát.

Feszült a csend. — Vodkát — ismételte az orosz. A lovag nem tudott szólni s érezte, hogy lábai görcsösen megfeszülnek. — Adjál! — kiáltotta a szőke. Gyomrát csavarta már a vágyakozás.

A száradt arcú lekapta fegyverét s a lovagra fogta. — Nekem adjál! Itt legyen az üveg a zsemben — tagolta. Kód hályogzott a lovag szemére, teste elpetyhűdt s érzéketlen bőrére a verejték patakjai szaladtak.

— Adjál! — kiáltott újból a száradt arcú. Hangja ijesztően rezgett a pincefalak közt. A lovag tehetetlenül megmozdult. — Nem... — ejtette ki alig hallhatóan.

Az orosz arca összerándult s megnyomta a ravaszt. Kilenc lövés lángolt ki a csőből. A lovag teste megingott s ernyedt ívben a köré rogyant. A száradt arcú hátára vágta a fegyvert s a holttestbe rúgott.

— Te gazember! Megfordult, karonkapta tétovázó bajtársát s veszett indulattal kirohant vele. A lakók meredten ültek s fejszecsapásnak érezték az érverést halántékukon. Az orvos ekkor fojtottan felköhögött s a két nőből, mint akinek a ruhája fogott lángot, siktva, üvöltve ki-tört a sírás.

Utólagos ünneprontás

gyanánt had emlétsünk egy néhány adatot arról, hogy a múlt havi ünnepekre rehabilitált Kun Béla kivégzése után tökéletesen eltűnt elvtársai emlékezetéből. Neve csak 1949-ben merült fel, a 30 éves fordulón, a bulgáriai Kosztov-perben, ahol — mint az Economistban olvassuk — megátalkodott trockistának és titóistának (!) minősítették. A Szovjet Enciklopédia Kun Bétát nem említi. Lenin munkáinak budapesti kiadása, 1954-ben, olyan lábjegyzeteket tartalmazott, amelyek megmagyarázták, hogy Kun Béla Lenint félrevezette, de később leleplezték kétkulacsosságát és kiderült, hogy árulója a munkásosztálynak, kalandor. Hruscsov azonban a múlt év áprilisában Magyarországon néhány jóindulatú megjegyzést is tett személyéről. Innen a metamorfózis. A Magyar Tanácsköztársaság negyven éves fordulójával kapcsolatban nekünk az is felült, hogy a proletárdiktatúrát megelőző demokratikus köztársaságról, amely Károlyi Mihály nevéhez kapcsolódott, senki se emlékezett meg. Külföldön se. Holott a Tanácsköztársaság nem éppen dicsőséges kezdetének évfordulója, a demokratikus köztársaság ugyancsak nem dicsőséges bukásának is évfordulója. S az utóbbi volt az, amely forradalomból született, amely a negyvennyolcas Magyarországot eszményeihez való visszatérésre is törekedett, amely földreformot kezdeményezett s helyét a haladó magyar megmozdulások történetében Bibó István így határozta meg: „Az 1918. évi forradalom újból egy pillanatra összehozni látta a szabad társadalmi fejlődés irányába előhaladni képes összes rétegek szolidaritását az összeomlott idegen királysággal és nagybirtokossággal szemben.” S annak, hogy jó magyarok és jó demokráciák legyünk, bizonyára szükséges, de korántsem elégséges feltétele a „proletár”- és egyéb diktatúrák elítélése. Ehhez a demokrácia magyar kísérleteinek kiértékelése is szükségeltetik.

Irodalmi Ujság

A szerencsenyiek televíziója

Úgy tűnik, a pápai járás Szerencseny nevű községét az első közzét rohanhatták meg a teherautós kollektívizáló különítmények, mert a Népszava riportere március 24-én szerényen, de öntudatosan jelenti, hogy a budapesti hatalmasságok Szerencsényt, „amely a megyében először csatlakozott a győri áradathoz”, elismerésképpen televíziós készülékkel ajándékozták meg. Am egyelőre a szerencsenyi gazdák mégse szemlélhetik a távolbalátó ernyőjén Kádár János, Münnich Ferenc, Dögei Imre és a hon más szeretett vezetőinek arcát, mert az ördögmasina nem működik. Miért? Adja meg riporterünk a választ: „Villany? Még nincs a községben. De hát baj az?” Nem baj. Fellehetően a szerencsenyiek se a villany hiányát tekintik legnagyobb bajuknak és nyilván hisznek a riporternek, aki megnyugtatta őket: less majd villany is. De ha nem lenne, se tartunk attól, hogy a távolbalátó huzamosabb ideig parlagon hever, mert a szerencsenyiek bizudást remélhetik, hogy mielőtt még községükben kivülnának az első elektromos távollátók, a Szovjetunióban feltalálják már nemcsak az áram nélkül működő, de a hangtalan, sőt a képtelen televíziót is.

Hatóságokkal, üzletfeleivel, angol barátaival levelezen kifogástalan angolsággal

Postán beküldött magyar levelet tökéletes angol fordításban és külalakban (ha kívánja, saját üzleti papírján) 48 óra alatt visszakapja aláírásra, postázásra készen. Díjak: oldalként 4/9 (rövid levélnél soronként 4 penny, minimális díj 1/4)

Quality Typing Service,
10, Old Square, Lincoln's Inn, London, W. C. 2.

Levéltitkát megőrizzzük. Szíveskedjék díjainkat megrendelésével együtt beküldeni.

Villanyszerelés (ipari és házi)

Háztartási készülékek, rádió- és gramofonjavítás garanciával. Week-end és esti kiszállítás szükség esetén.

GERTAI T.
57, Barrowgate Road, W. 4. Tel.: CHI 4173. munkanapokon átmenetileg este 6.30 után.

NÉMETH ZOLTÁN NŐI ÉS FÉRFISZABÓ

Gulyás és Szita volt szabásza. 141, Melrose Avenue, London, N. W. 2. Telefon: GLA 7797. Osztályon felüli minőségben készít női kosztümöket, kabátot, férfiföltönyöket, felöltőt saját vagy hozott anyagból.

PANNONIA BOOKS

412 A. College Street, Toronto, Ont. Canada.

A LONDONI TATE GALLERY-BAN rendezik meg idén nyáron az Európa Tanács védnöksége alatt a romantikus mesterek kiállítását. A tárlat anyagát a brüsszeli, amszterdami, párisi, berlini, versaillesi, római, milánói, bergamói, veleneci, oslói, stockholmi, varsói, genfi, zürichi, bostoni, chicagói, cleveplandi, detroiti múzeumok és gyűjtemények képeiből állítják össze és a londoni The Times szerint nem volt a háború óta oly igényes tárlat Angliában, mint amilyennek a romantikusok kiállítása ígérkezik.

ANDRÉ SIEGFRIED, a kiváló francia történész, szociológus és geográfus 83 éves korában elhunyt. „Politikai állásfoglalását — írja róla Raymond Aron — mindenkor a második császárság idején nevelkedett republikánus hitvallása határozta meg, akárcsak Gambettáét, Jules Ferryt, vagy apját: Jules Siegfriedét. Napjaink La Fontaine egy-egy meséjének vagy a Biblia néhány versének olvasásával kezdte. Ezzel „melegítette be magát”, miként mondogatta, akárcsak mások a reggeli testgyakorlással. La Fontaine és a Biblia, a francia Machiavelli meg a Szentírás, különös és elgondolkodtató egyveleg.”

A SALZBURGI Nemzetközi Művészeti Akadémia idén nyáron július közepétől augusztus közepéig tartja előadásait. „A látás iskolája” című szemináriumot Oskar Kokoschka vezeti.

AZ OLD VIC THEATRE társulata példa nélkül álló sikert aratott Belgrádban. A londoni színház a Hamlettel kezdte vendégjátékukat, John Neville-lel a címszerepben. A belgrádi Nemzeti Színház zsúfolásig megtelt, mégis hatalmas tömegek várakoztak a pénztár előtt, hátha valami csoda révén jegyhez jutnak. A felvonások között viharosan ünnepelték az angol művészeket és az előadás után a közönség tizenhétszer tapsolta őket a vasfüggöny elé.

SOLTI GYÖRGY, aki húsvétkor Frankfurtban a Parsifalt vezényelte, az idei müncheni ünnepi játékokon a Tannhäuser új bemutatóját fogja dirigálni.

Magyar forradalmárok Brinkmannban

Brinkmann mezőváros az argentinai Córdoba tartományban, két hírnevűt annak köszönheti, hogy a múlt évi választásokon — a fasiszta választók segítségével, akik mind egy szálj a bolsevista listára szavaztak — a városi tanácsban a kommunisták jutottak többséghez. Február végén a Buenos Aires-i magyarok előadást rendeztek Brinkmannban. A kommunista polgármester ugyan az utolsó percben betiltotta az előadást, de az előadóterem előtt összegyűlt roppant tömeg láttán megijedt a botránytól és visszavonta betiltási végzését. Az előadást Roberto Baliani Soust argentinai újságíró nyitotta meg; utána Báthori János hegedült magyar dalokat, majd Mészáros Lőrinc menekült magyar író emlékezett meg a forradalomról és néhány epizódot mondott el három esztendő szibériai hadifogságáról. Utána Fercsey János, a Délamerikai Magyarság szerkesztője mondott beszédet a magyar forradalom eszméiről és jelentőségéről.

SZOMBATHELYEN, a hajdani Pannonia volt fővárosában, ismét római leletek bukkantak. Egy vízvezetékcső javítása közben római korbeli szennyvízvezető csatornát találtak.

SZENT MARX címmel ad hirt a lengyel Tygodnik Demokratycznycy arról, hogy két élelmes szelvényes számtalan Marx Károlyt ábrázoló színyomatot vásárolt össze, arany glóriát festett a Kapital szerzőjének feje köré és az illetékesek retusált portrét Szent József képe gyanánt adta el gyanútlan zárandokoknak. A lap szerint a szelvényesek egész rakományukat kiárusították, mielőtt a rendőrség lefűllete volna őket. Talán azzal védekeznek majd, hogy voltaképpen újítóként lennének hiteltelendők, mert csupán Marx Károly népszerűségét kívánták öregbíteni az elmaradott és babonás zárandoktömegek között.

APOLLÓ INDIAI VANDORÚTJA. A párisi Guimet-múzeumban a „Ghandara művészet” címmel kiállítást rendeztek. Mintegy 180 szobrot, falfestményt stb. mutatnak be: nagy részüket pakisztáni múzeumokból (néhányat Berlinből és Rómából) vették kölcsön. A Ghandara közel ezer évig tartott és a mai Pakisztán, Afganisztán területén, Turkesztánban és Tárim medencéjében virágzott — amerre a selyemkaravánok jártak. Ennek az ázsiai művészeti iránynak legfőbb jellemvonása, hogy hellén hatást mutat. E hatás Nagy Sándor ázsiai hódításai nyomán indult útnak és hosszú időre hellénizálta és humanizálta a buddhista művészetet. A kiállítás egyik szobrán Zeusz, a másikon Pállász Athene vonásai ismerhetők fel, míg számos szobor csak névlegesen buddhista istenség: valójában Apollót, a napistent ábrázolja fűrtös hajával és khitonban.

Halalozás
Boros György és felesége mélységes szomorúsággal tudatja, hogy drága kislek Tomika (Fidi) életének tizenhetedik hónapjában, április 9-én, Londonban tragikus hirtelenséggel elhunyt. Gyászolják nagyszülei (London), nagymamája és nagybátyja (Chicago) és mindenki, aki ismerte.

ről. Noha a kommunisták petárdákat dobáltak a hallgatók közé, több riasztólóvést adtak le, az előadótérben összegyűltek éjjel egy nőték a magyar forradalomról készült dokumentumfilmeket és tomboló lelkesedéssel kísérték a vörös csillagok hullását, Sztalin szobrának zuhanását és a kültt orosz tankok képeit. Az előadás eredményeként a kommunisták fellegrában, a brinkmanni San Cor gyárban a munkások kétszer is leszávazták a kommunista vezetőséget. Az argentinai lapok hosszú cikkeiben számoltak be a magyarok brinkmanni látogatásáról és megállapították, hogy „nincs halosabb eszköz a kommunisták hazugságainak szétzúzására, mint a magyar forradalom eszméi és a forradalom dokumentumainak bemutatása”.

Frederick RUBIN, az ismert budapesti asztrológus, a Brit Asztrológiai Társulat okl. tagja

részletes horoszkóp analízist ad életének minden előforduló problémájához. Oktatást is vállalok.

3, De Beauvoir Court, Southgate Road, London, N. 1.

Nagy magyarországi gyakorlat mindenem valódi és hamis ékszer javítását, aranyozását, ezüstözését vállalja

GRUSZOW GYULA aranyműves
19, Charlotte Street, London, W. 1. Tel.: MUS 9152. (Tottenham Court Roadnál.) Postai küldeményt a legpontosabban intézünk.

A MANCHESTER GUARDIAN munkatársa, Andre van Gyseghem a közelmúltban látogatást tett Magyarországon. Látogatásáról írott cikkében foglalkozik a magyarországi színházak állapotával. Kiemeli, hogy a magyar színházak műsorukon tartják Somerset Maugham, Thornton Wilder, Bertold Brecht, John Osborne darabjait, valamint az európai klasszikus szerzők műveit. A cikk jelentős részében nagy elismeréssel foglalkozik Bessenyei Ferenc művészetével.

CSEHOV özvegye, Olga Knipper-Csehova 90 éves korában meghalt. Hajdan a moszkvai színház vezető színésznője volt.

KIÁLLÍTÁSOK, TÁRLATOK BUDAPESTEN. Magyar Nemzeti Múzeum: Tanácsköztársasági emlékkiállítás. Múcsarnok: Hetedik magyar képzőművészeti kiállítás a Tanácsköztársaság 40. évfordulója tiszteletére. Szépművészeti Múzeum: Az 1919-ben állami tulajdonba vett modern grafikai művek kiállítása. Petőfi Irodalmi Múzeum: Film, színház és irodalom a Tanácsköztársaság idején. (Népszabadság, 1959 március 29.)

A BAYREUTHI ünnepi játékokon ez idén új rendezésben és beállításban mutatják be a Bolygó hollandit, Georges Londonnal a címszerepben.

AZ EFEZOSZI ÁSATÁSOK immár több mint 60 esztendeje folynak. 1954 óta osztrák archeológusok végzik a munkát. Az elmúlt esztendőben a város egyik főútvonala és egy melegfürdő került felszínre. Az ásásokat most a hegynél folytatják, ahol bérházakat temetett el a föld. A régészek azt remélik, hogy az Ókor szociális viszonyairól kapnak majd képet az egykori, közel egymillió nagyváros felszínre került bérkaszárnnyában.

Az Irodalmi Ujság ára:

- Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 14 cru-sero, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 lira, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.
- Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi hússzoros.
- Légitpostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Fráter Imre
angol és magyar okl. gyógyszerész gyógyszerháza
198, NORTH END ROAD, West-Kensington, London, W. 14.
Telefon: FUL 1704.
Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

Könnyű részletfizetésre is készítek öltönyt, felöltőt és kosztümöt osztályon felüli munkával

A. FALUDI
Alakítást és javítást is válllok
22, Burnham Court, Moscow Road, London, W. 2. (Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
Irodalmi Ujság
Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.
14, St. George Street, London, W. 1.
Tel.: MAY 32-24.
Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

CHAMBERS & NEWMAN
(Insurance Brokers) Ltd.
Canberra House, 315, Regent Street, London, W. 1. Telefon: MUSEUM 3516-7-8-9. Képviseli: G. GRAD. Élet-, baleset-, ház-, jármű-, tűz- és betörésbiztosítás. Magyarul szívesen állunk rendelkezésére. Magyarul levelezünk.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!
Megjelent **Márai Sándor „Napló, 1945-1957”** c. műve Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:
OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: **KÖLTÖK FORRADALMA** (Antológia, 1953—1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

...Mégsem hiszem, hogy a csüggődknek van igaza. Persze könnyű ezen magammal vitába szállnom, könnyű és fájdalmas. A lehangoló tények sokaságában válogathatok. Kezdek, mint magyar azon, hogy elzokogom amit mindenki tud és amin senki sem segít — akár mert nem bír, akár mert nem mer, akár mert nem akar. Befejezhetem azzal, amit ugyancsak nem én mondom ki először, hogy a mi bolygónkon minden teremtet lélek napról-másra elpusztulhat. Olyan messze haladtunk, hogy néhány év múlva a Holdba röplhetünk egyenként, de az is lehet, hogy még hamarabb levegőbe röplünk egyetemlegesen. Hozzávetőlegesen számítva, az emberiségnek egynegyede rab, egynegyede koldus, egynegyede rab is, koldus is, s a maradék egynegyednek is jó, ha egynegyede boldog: elmebaj, idegbaj, öngyilkossági járvány tizedeli a legmódosabb és legszabadabb nemzeti közösségek némelyikét. Ahol erkölcsi és anyagi haladás mutatkozik, vonatottabb, mint amilyen az úrrakéták, atomhasítás és lélekelemzés

IGNOTUS PÁL:

A CSÚCS ELŐTT

korában lehetne; ahol pedig drámai változás áll be, rosszabbra fordul, ami már addig is rossz volt. A tibeti theokrácia jobbágyait raboszlókká és halottakká szabadítják fel az idegenek. Irak, mióta lemezároolta hűbérúri oligarchiáját, viaskodik, hogy Kairó vagy Moszkva gyarmatává süllyedjen-e. Pakisztán tekintélyuralomra zülük, Dél-Afrikában kihajítják a kiváltásos fehér egyetemről a fekete-bőrűeket, Franco a maga parancsuralmi győzelmének huszadik évfordulóját ünnepli, Argentínában a fasiszták és kommunisták egységfrontban rohamozzák a parlamentáris kormányzatot, akár a Hitler-előtti Berlin végnapjaiban. Mindezen közben pedig sokakat megriaszt a két legnagyobb parancsuralomnak, a moszkvainak és a pekinginek, mutatónyos egysége és a vezető nyugati demokráciák széthúzásának veszélye.

NATO és semlegesség

Azt hiszem, ez a széthúzás az, amit általában túlságos sötéten látnak. Nem mintha nem okozott volna eddig is számos bajt a gyorsaságnak és határozottságnak az a hiánya, amely mindig felbátorítja a kalandorokat, megriasztja az idegeseket, s a gyengéségek benyomását kelti a tájékozatlanokban. De elvégre ahhoz, hogy egy parlamentáris országban küzdenek a pártok, egy parlamentáris szellemű hatalmi szövetségen belül pedig vitakoznak a külügyminiszterek, ille nék már hozzászoknunk. Katasztrófális következménye az ilyennek csak akkor van, ha vagy attól kell tartani, hogy az érdekelt hatalmak és vezető pártjaik nincsenek tisztában létezőik közöttiségével, vagy pedig attól, amire a történelem valóban számos példát tud, hogy tébolyultak irányítása alá kerülnek. Azokban az országokban, amelyek a szabad világ katonai tromflapjait kezükben tartják, ilyen veszély ma nem fenyeget. Kinek-kinek meglehet a véleménye az Egyesült Államok, Anglia, Németország, Franciaország, Japán, Olaszország, a Benelux államok kormányfőiről és kormányképes ellenzékükről, de csak rémlátók híhetik, hogy rövidesen döntő hatalomra tehetnek szert közötti valami újféle fasizmus kísérletezői vagy a totalitárius nagyhatalmak Quislingjei. Akik a NATO vagy SEATO világában belátható időn belül számottevő szerepet remélhetnek, mindnyájan tisztában vannak azzal, hogy ha szövetségük széthullik, akkor végük van.

Dulles és öröksége

S nem csak nekik van végük, hanem John Foster Dulles, aki most elűnik az Egyesült Államok külügyminisztériumának éléről, abban a tudatban adhatja át hivatalát utódjának, Christian Herter-nek, hogy a legnagyobb veszedelmektől megmentette hazáját és az emberiséget. Hat esztendeig igazában nem volt nála hatalmasabb ember; mert, mint a londoni „Observer“ írja, más államférfiak híhatték, hogy megnyerhetik vagy befejezhetik a hideg-háborút, de Dulles volt az egyetlen, aki elveszthette volna. Rendeteg hibát követett el — nem utolsó sorban a magyar ügyben. A magyar forradalom sem a saját uszályhadába szegődött ellenforra-

dolatszégénység, amelyet „status quo“ néven elegetnek. Miután nyilvánvaló, hogy változatlanul a dolgok nem maradhatnak, vajmi kevés sikerrel kecsegtet az a jelszó, hogy ne is bolygassuk a megmászhatatlant; s az a kommunista világtábor, amely a status quo ötletével olyan scrényen házal, nem is nagyon tagadja, hogy meg kívánja bolygatni.

A status quo-val, ha tartalomban nem is, de hangulatban némileg rokon a Macmillan-féle ötlet, a „fagyasztás“ gondolata. Miután erőkvonásról („Disengagement“) egyelőre nyilván nem lehet szó, az angol kormány mintegy pótléklul javasolta, hogy legalább ne növeljék a Németországban és Németország körül felvonult erőket. Ez csak egy ötlet a sok közül a feszültség enyhítésére — tette hozzá aztán a külügyminiszter — talán helyesebb is volna közösen megállapítandó „erő-mennyezet“ről beszélni „fagyasztás“ helyett, mert hiszen kívánatos lehet a csökkentés is, a növelés is, csak valami közösen elfogadott mérték legyen s valami közös ellenőrzés...

Fagyasztás és olvadás

Ez igaz; valamely nemzetközi fegyverkezés-ellenőrző szerv pusztá létének pusztá ténye is áldásos volna, mert segítene felmorzsolni a „nemzeti szuverenitás“ jelszavát, amely gyakorlatban nemzetelnyomásra szolgál. De olyan katonai „fagyasztás“-sal kísérletezni, amely egyszersmind a politikai rendet is oldhatatlanra fagyasztaná, hűtőerőködés volna, erkölcsatlenségéről nem is szólva. Aligha akadhat olyan rövidlátó államférfi, aki azt képzelet, hogy akár Lengyelország, akár Magyarország, akár pedig a mostanában történetesen nagyon meghunyászkodott Csehszlovákia nehe egyszersmindenkorra elfogadja a jobbágyi sort, valamely önkényuralom érdekkörében, amelynek, mint a rendi világban a földesurak vélték, joga lehet ahhoz, hogy a saját „régijában“ a saját „religiját“ is kötelezővé nyilvánítsa. A katonai fagyasztás vagy bármely hasonló kísérlet csak akkor lehet eredményes, ha együtt jár az újabb és a három év előttinél messzebbható politikai olvadással.

nyek“-től is a józan irányelveket fogadta el. A hajlékonyaktól a tárgyalókészséget, a keményektől azt az elszántságot, hogy engedni pedig egy tapodtat sem enged, ha nem kap érte legalább ugyanakkora engedményeket cserébe.

Dulles utódja, így tudják, kevésbé erős és kevésbé makacs egyéniség. De valószínűtlen, hogy ebből az őrségváltásból, éppen ma, különösen nagy bajok származnának. Az amerikai derékbeadás ellen a legfőbb biztosíték, hogy nincs amerikai párt, amely ezt kívánná. Az a liberális ellenzék, amely a törvényhozó testületeken át immár ugyanúgy befolyásolhatja a külpolitikát, mint az elnök a maga adminisztrációjával, sokszor kárhóztatta az Eisenhower-Dulles-féle zsémbes elzárkózást a kompromisszumos javaslatok mérlegelésétől, de a katonai kiadásokat nem csökkenteni, hanem növelni kívánja s esze ágában sincs lemondani az Egyesült Államok hadiipari fölényéről. A jelek szerint ez a fölény növekszik: rakétatechnikában az Egyesült Államok utoléri a Szovjetuniót, nukleáris erőben előtte halad, mégpedig nem csak támadó és pusztító erőben, hanem, ami még fontosabb, a rakétás-nukleáris támadások elhárításának technikájában is. A léghőron-felüli atom-bombardobantó kísérletekről adott újabb jelentések legalábbis erre vallanak.

Rákosi üldözöttjei — Kádár foglyai

Mivel Mérei Ferenc tudományos működését és művei egy részét francia pszichológus körök jól ismerik, Mérei francia kollégái között nagyarányú tiltakozó mozgalom készült.

Több hónapos szünet után Louis de Villefosse, a franciaországi Déry-bizottság főtárgya ülésre hívta a komité tagjait. Az összejövetelen a francia irodalmi élet számos kiválósága jelent meg. Az ok: a közelmúltban a francia kommunista pártához közelálló írók — érezhetően a budapesti kormány sugalmazására — különféle mende-mondákat kezdtek terjeszteni Déryék sorsáról. Azt újságolták, hogy Déry Tibort és bebörtönzött író-társait az április 4-i amnesztiával szabadlábra helyezik. A bizottság, bár kétkedéssel fogadta ezeket a híreket, helyesnek vélte, hogy mindaddig ne nyilvánítson véleményét, amíg meg nem győződik a híresztelések valódiságáról, vagy koholt voltáról. Most azonban, amikor nyilvánvalóvá lett, hogy a „suttogó propagandának“ legfőbb célja a háborgó kedélyek csillapítása s a magyar írók ügyének elködösítése volt, a komiténak állást kellett foglalnia.

Az ülésen megjelent írók elhatározták, hogy a magyar társaik vé-

Május derekára együtt ülnek a berlini és a kelet-európai kérdésben közvetlen érdekelt nagyhatalmak külügyminiszterei. Értekezletük ama mithikus hangulatban várt vagy rettegett Csúcstalálkozót van hivatva előkészíteni — vagy még inkább, mint az angol miniszter-elnök helyesen mondja, a csúcstalálkozók sorozatát. A rettegésre

baloldali „France Observateur“-tól a konzervatív „Figaro Littéraire“-ig felháborodással kommentálta a francia sajtó a legutóbbi magyar írópárt, amely koholt vádak alapján súlyos ítéleteket rótt Mérei Ferencre, Fekete Sándorra, Széll Jenőre, Litván Györgyre, Hegedűs Andrára. „A rendszer jelenleg dühödtebben sújt le a szocialistákra és nem-kommunista kommunistákra, mint a maradiakra“ — hangsúlyozza az „Observateur“. A Figaro Littéraire „Budapest még mindig szenved“ című cikkében megbélyegzi a terrorítéleteket és kiemeli: „Ama nyugatiaknak, akik ezek után is hajlandók a különböző magyar követségeken koccintani a budapesti rendszer képviselőivel, valóban kurta az emlékezetük!“ A „Combat“, a „Le Monde“, a „Lettres Nouvelles“ és számos más lap ugyancsak tiltakozásokat közöl. Jean-Paul Sartre folyóirata, a „Les Temps Modernes“, egyik cikkében leszögezi, hogy ez az ítélet, amely baloldali értelmiségieket ejtett martaléklul, akik valamennyien Rákosi üldözöttjei voltak, az ötvenes évek rendőri vizsgálatainak legsötétebb időszakát eleveníti fel.

delmében indított akciót a legerélyesebben folytatják és kiszélesítik. Személyes kapcsolatokat látva, iparkodnak más országokban is előmozdítani Déry-bizottságok alakulását. Ezek akciót folytatnak mindaddig, amíg „véleményvétség“ miatt akár egyetlen magyar író tömlöcében marad. Az írók és más értelmiségiek magyarországi üldözöttségé szöges elentétben áll az úgynevezett „enyhülési politikával“, melyet a szovjet kormány lépten-nyomon hangsúlyoz és amelynek égíse alá próbálja helyezni a közeledő négyhatalmi értekezletet. Ez alkalmat nyújt arra, hogy a Déry-bizottságok megfelelő ünnepélyes formában tárják az ügyet a nemzetközi közvélemény és mindazok figyelmébe, akik az ügyben illetékesek lehetnek.

Az ülés folyamán Fejtő Ferenc a Magyar Írók Szövetsége Külföldön párisi csoportja nevében beszámolt a magyarországi amnesztiarendeletről, ismertette a magyar sajtó alapján a Mérei-perrel a baloldali értelmiségre mért újabb csapás részleteit, valamint az újabb kolhozosítási hullámmal párhuzamos rágalmozó és fenyegető kampányt.

Nincs talán még egy évforduló a történelmi naptárban, amireh anynyi forradalmi romantika, fiatalkori pátosz, öregkori emlékezés, redős társadalmi program, szimbolikus képzettársítás fűződnék, mint május 1-hez. Es ha egy dátumhoz az életnek ilyen sokrétű megnyilvánulása kapcsolódik — elmaradhatatlan az erőszak és a vér.

Hogy miért éppen ezt a napot tartja közös ünnepének a világ munkássága, nem lehet pontosan megállapítani. Egyes társadalmi történészek a luccai selyemszövőök vérből fojtott lázadását helyezik erre a napra, mások meg régebből származtatják és egyenesen Maia istennővel hozzák összefüggésbe, aki tudatául a természet, a gyarapodás isten-felelőse volt.

Mindaz vitatható, megerősíthető, vagy cáfolható. A megmált-hatatlanság tény azonban az, hogy 1899-ben a II. Internacionálé a nemzetközi munkásosztály forradalmi ünnepévé avatta május 1-ét. Azóta nyert polgárjogot és program minden országában. A május 1-i felvonulásokon nemcsak zászlókat, de jelszavakba tömörített követeléseket is lobogtattak, a követelések indulatba robbantak és az indulatok sokszor puskákkal és szuronyokkal ütköztek össze.

Ha a követelések országoként és részleteiben különböztek is egymástól, de lényegükben és természetükben azonosak voltak. Tüntetés a társadalmi, jogi, gazdasági igazságtalanságok és aránytalanságok ellen. Ez adta e napnak tekintélyét és népszerűségét — és nem utolsósorban az a jellegzetessége, hogy a május 1-i demonstrációkat soha nem az uralkonok látták, hanem éppen azok ellen szervezték.

Magyarországon is ősi hagyományai élnek május 1-nek. Evtizedekig nemcsak az ipari munkásság, de az agrárproletariátus is követelte május 1-én a titkos választójogot, a nyolcórás munkaidőt, az emberségesebb életet és éppen ezért nem egy ízben a hivatalos, sőt fegyveres ellenállás forradalmi tünteteket robbantott ki.

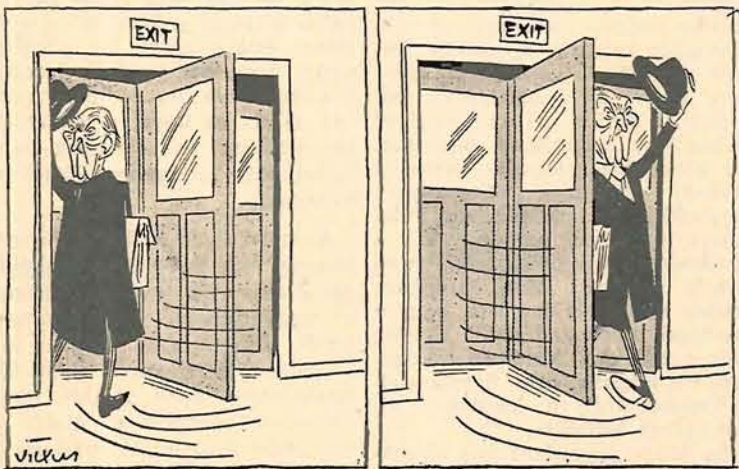
Magyarországon az első hivatalos május 1-ét 40 esztendővel ezelőtt rendezték. Annak ellenére, hogy ez az első Tanácsköztársaság idejére esett, vagy talán éppen ezért, már vesztett forradalmi jellegéből. A nép követeléseit már nem juthattak szóhoz. Az uralkonok nem rendezhettek tüntetést maguk ellen, legfeljebb ünnepet, amikor dekorációval, ökrütséssel, sörrel és sóskiflivel igyekeznek pótolni mindazt, aminek megvalósítását kénytelenek elmulasztani. Ebben a szellemben sajátították ki Hitlerék is május első napjának történelmi szerepét.

Az utolsó évtized magyar május 1-i kizárólag hivatalos ünnepséggé torzultak. Ezen a napon több élmiszer található az üzletekben, de egyre kevesebb lelkesedés az AVH-sok sorfala közé kirendelt felvonulók között. Az emelvényeken az új osztály képviselői fogadják a hódolatot és ma már legszívesebben Maia istennőhöz méltóan a fokozottabb termeléshez kapcsolják május 1-ét, mint az emberibb élet követeléséért vértüket áldozott luccai munkások emlékéhez. (E.)

Dr. Adenauer

felfelé buktatta magát — állapították meg a külpolitikai publicisták, amikor befutott a jelentés, hogy a szövetséges német köztársaság 83 éves kormányelnöke leköszönni készül mai tisztjéről és vállalja a jelöltséget az államelnökségre. Azóta kiderült, hogy Adenauer ugyan felfelé lép, de bukna esze ágában sincs. A külpolitika

Adenauer megy — Adenauer jön

(A News Chronicle engedélyével)

Az IDŐ Sodrában

A kormányválság

ismeretlen politikai esemény Svájcban. Száztizenegy év alatt — ennyi ideje áll fenn a svájci szövetségi köztársaság mai formájában — még nem fordult elő, hogy a kormány megbukott volna. A kabinet tagjait négy évre választja a parlament két Háza és sem törvény, sem szokásjog nem kényszeríti a kormányt vagy bármely tagját, hogy a négy éven belül lemondjon. Nagy néha megtörtént, hogy egy-egy miniszter — a svájci alkotmány szerint: „szövetségi tanácsos” — lemondott, de az ügynevezett „összkormány” még soha. A négy év letelte után minden miniszter újra választható időbeli korlátozás nélkül, ezért van azután, hogy némelyik szövetségi tanácsos hosszú ideig marad hivatalában. A belügyminiszter — a magyar fogalmak szerint inkább kultuszminiszter — Philip Etter a napokban ünnepelte negyedszázados miniszteri jubileumát. Az ünnepség során bejelentette, hogy összel nyugalomba vonul. Etter hatvanhét éves, tíz gyermeke van, a legidősebb plébános. A statisztikusok az ezüstjubiläum alkalmából azzal álltak elő, hogy 25 év nem is olyan nagy idő. Wilhelm Naeff 32 évig, Karl Schenk 30 évig és Giuseppe Motta 28 évig volt szövetségi tanácsos. Talán még ma is a bársonyszékben ülne, ha meg nem halna.

A mai Svájc

22 kanton és három félkanton szövetségből alakult. 1848-ban kapta alkotmányát, amelyet 1874-ben megreformáltak. Az alkotmány értelmében a köztársaságnak szövetségi kormánya és két Házból álló szövetségi parlamentje van, de minden kanton számos ügyben önálló és ezért az egyes kantonoknak külön kormányaik és parlamentjeik — úgynevezett nagytanácsok — is van. Politikai jogaik csak a férfiaknak vannak, a nők sem aktív, sem passzív választójoggal nem rendelkeznek.

A svájci suffragettek küzdelme mostanáig nem járt sikerrel, ez év februárjában azonban halvány fényű bár, de kigyúlt a remény csillaga. A berni szövetségi kormány ugyanis népszavazás alá bocsátotta ama javaslatát, hogy adják meg a nőknek az aktív és passzív választójogot. A szavazók — természetesen csak a férfiak — három kantonban elfogadták, a többiben azonban nagy többséggel elvetették a kormány javaslatát, végeredményben tehát a nők nem kapták meg a politikai jogokat. Egy szellemes helvét hölgy a balul végződő népszavazás után ezt írta: „A svájci férfiak még nem érték — a női választójogra.”

A remény csillagának fénye azonban nem aludt ki teljesen. Mint mondtuk, három kantonban, a genfi, a neuchateli és a waadti (Lausanne és környéke) kantonban a férfi szavazók a nők mellé állottak. Mikor a lausannei kantonális kormány ezt látta, nyomban népszavazás alá bocsátotta azt a javaslatát, hogy kantonális ügyekben adják meg a nőknek az aktív és passzív választójogot. A népszavazás a nőknek sikert hozott, Lausanneban és környékén megkapták a kantonális választójogot.

Tudni kell még azt is, hogy a szövetségi parlament második Házában, az úgynevezett Ständeratnak tagjait a kantonok lakosai választják. Minden kanton szavazati joggal rendelkező polgárai közül két tagot küld a Ständeratba. Mint hogy a waadti kantonban a nők most már van kantonális választójoguk, semmi akadályuk annak, hogy Lausanne és környéke hölgyet vagy hölgyeket küldjön a szövetségi parlament másik Házába. A lausanneiak kötik is az ébet a karóhoz, hogy élni fognak ezzel a jogukkal. Mikor a Ständeratban az előadott beszámolt a népszavazás eredményéről, egy közbeszólásra válaszolva ezt mondta:

— Ha Waadt kanton szavazói élni akarnak jogukkal és női Ständeratot választanak, nem tehetünk egyebet, mint hogy a közötteink megjelenő hölgyet vagy hölgyeket kellő udvariassággal üdvözljük.

A berni szövetségi kormány azonban nem tartja ilyen egyszerűnek az ügyet és tisztában van azal, hogy a hölgyek megjelenése a

Ständeratban, mily szenzációt jelentene, hiszen szövetségi ügyben a nőknek nincsenek politikai jogaik.

Kodály Zoltán

csaknem legendás figurává lett a mai Budapest — állapítja meg 1959 április 13-án a londoni The Times. Kodály Zoltán népszerűségét a dán királyéhoz méri a lap, mert Budapest — írja — a zene-szerzőt ugyanazzal a tartózkodól, de meleg szeretettel veszik körül, mint királyukat a dánok, ha vasárnap délelőtt szagos miséről jöve, a koppenhágai Nagytemplom előtt köszöntik. „Kodály státusza — mondja a Times — olyanféle (noha semmi köze sincs politikához), mint egy tárcanélküli miniszteré.” Hozzátehetnők: mint egy tárcanélküli miniszteré Nyugaton, nem pedig mint München Ferenc kormányának akár tárcával rendelkező, akár tárcanélküli miniszteréi.

A londoni lap munkatársa ezután terjedelmes riportban számol be Kodály Zoltán lakásán tett látogatásáról és megemlíti, mily népszerű Budapestben a mester személye és muzsikája. „Valóban különös — válaszolja Kodály hibátlan, de merev angolossággal — hogy az embernek általában előbb meg kell halnia, mielőtt híressé válhatna. Ezt az utat járta Bartók és Berg hírneve is. Jómagam inkább tovább élek és beérem szerényebb hírnévvel. Noha — tette hozzá mosolyogva — nem egy művem hirtelen közismertté vált. Esztendővel ezelőtt írtam például egy cselelőszótát, amit annak idején senki se akart előadni, ma egyszerre cselelőversenyeken, meg más alkalmakkor is játszó.” Az újságíró kíváncsiskodik, min dolgozik most Kodály. A mester meglehetősen elutasító: „Ilyenféle kérdésekre — mondja — sose válaszolok, mégpedig azért, mert rájöttem, azok a műveim, amikről újságíróknak beszéltem, mindenkor befejezetlenek maradtak. Úgy látszik, a sajtókatok elsorvasztja őket. De ha már az újságírásról tartunk, mit szól ehhez a cikkhez?”

Es Kodály egy előkelő angol lapból kivágott eszmefuttatást nyújt át a hírlapíróknak. A cikke ezzel a mondattal kezdődik: „A magyar közönség a világ leghévesebb muzikális közönsége.” Kodály nem várja meg a választ: „Valóban — mondja — van ilyen probléma. Azelőtt jó, meglehetősen művelt polgári közönségünk volt. Ez elűnt. Kétségtelenül gyenge közönség követte, de iparkodom, ha szabad így mondanom, a közönség magasabb szintre emelni. Kezddik ez azon a szinten, ahol megkezdhetők: az iskolában!”

A cikk éppúgy melegen méltatja a mester pedagógiai működését, mint zeneszerzői munkásságát és nem feledkezik meg a valódi népzene feltámasztása érdekében. Bartók Bélával folytatott tevékenységéről sem. De mindez, teszi hozzá, nem magyarán kellőképpen azt a bálványozással határos szeretetet, amivel az idős mestert Magyarországon körülveszik. Kodály megalakulásra képtelen természete megakadályozza ugyan, hogy nyájas közvetlenséggel közeledjék ember-társaihoz, „ám különös módon, talán éppen ez a zárkózottság kélt valamiféle mágnés vonzást, ami túlnó a kedveltség és népszerűség közeletű fogalmán”. Elmenőben az újságíró fényképét kér a mestertől, mégpedig a közelmúltban felvett képet. Kodály elmosolyodik. „Látja ezt a sertét — és egy fotográfiára mutat. — Ez szocialista realista fénykép. Manapság

valamennyiünknek szocialista realistáknak kell lennünk.” A Times közli a mester legújabb fényképét, amin azonban se a serté, se a népi demokratikus háttér nem látszik.

A magyar forradalomról

megjelent publikációk kisebb könyvtárral felőro sokaságát a minap egy fölöttebb figyelemreméltó kiadvány szaporította. Eltekintve tartalmától — amit csupán idézetekből ismerünk —, nem csekély érdeklődésre tarthat számot, hogy a dokumentumgyűjteményt hivatalos szerv tette közzé, mégpedig az egyiptomi kormány tájékoztatói irodája, Kairónak városában.

Nemcsak Kairóban, de egész Egyiptomban megteltek a szakkülvetek kirakatai az újdonsággal, aminek címe: „Ha a kommunizmus megmozdul”. Az előző a következő tanulságot vonja le a magyarok sorsából: „Ilyen az élet a kommunizmus és a vörös terror uralma alatt. Ez a fátyma minden országnak, amelyet elámitanak a vörös zászlóval.” „A vágóhídra hurcolt nép története Irakkal a vörös uralom alatt.” A könyv egyébként száz oldalon foglalja a magyar forradalom eseményeivel és kilencven illusztrációval mutatja be a Szovjetunió katonai beavatkozását, a magyar nép ellenállását és a szovjet kegyetlenkedéseket.

Né elemegessük, miért tartott két és fél esztendőig, míg a hivatalos kairói körök morális felháborodása és aggodalma Irak jövőjéért megszülette ezt a brosrút. Tapintatlanság volna ilyesmit firtatnunk, hisz köztudomású, hogy Egyiptom anyagi segítséget élvez a Szovjetuniótól. Inkább azon tündöhetnek, vajon afféle jelenségek, amiknek egyiké, bár nem legjelentősebb tünete a magyar szabadságharcról megjelent kiadvány is, nem engedik-e meg ama feltételezést, hogy a Szovjetunió elődázza, késlelteti, vagy talán részben fel is függesztette már az Egyiptomnak ígért anyagi támogatást, amit — természetesen — minden politikai kikötés nélkül vállalt?

A hazai újságírás

eszméi és stílári színvonalának emeléséért folytatott szívós küzdelemben a Hevesmegyei Néplap újabb lendületet sikerrel ért el. Az alábbi szemelvényeket az Új Látóhatár című folyóiratról írott kolumnás cikkről azért gyűjtöttük egybe és szedtük abc sorrendbe, hogy ezzel is megkönnyítsük vidéki tollforgatóink munkáját, valamint újabb nagy lépésre ösztönözzük az élenjáró sajtót. A jelzők, főnevek, fordulatok és kitételek részint emigráns írókra, részint emigránsokra általában vonatkoznak. Íme:

Acsarkodás.

Aljas komédia.

Arcátlan hazugságözön.

Beteg, kusza torz.

Dülettánsok tehetségtelen

lelkendezése.

Dühös kirohanás.

Fenemód nagy cikk.

Felmélygetés.

Gyilkosok, prostitúáltak,

bűnözők.

Handabandázás.

Hazug.

Hazaáruló.

Hisztérikus visongás.

Jajgatás.

Körmönfont ködösítés.

Lélektelen könyvöklös

karrierista.

Lelketlen anarchista.

Politikai vélelmények.

Sarokba szorult patkányok.

méginkább görények.

Vérből és mocskból magukra

kent zománc.

Vörhenyeges cafatokban

pattogott le róluk.

Vérzegény, hullafoltos.

Tessék válogatni!

RENOVALÁS. ÁTÉPÍTÉS. KARBANTARTÁS. TETŐFEDES. FESTÉS. MAZOLÁS. TAPÉTAZÁS. VILLANY-, VIZ-, GÁZ-SZERELÉS. Mindennemű külső, belső építőipari javítás.

STYLE (Forray) építőipari vállalat

32b. Rosslyn Hill. N. W. 3.

MAI 1409.

HAM 6731.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent Márai Sándor „Napló, 1945-1957” c. műve

Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A. Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953-1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

RADNÓTI MIKLÓS

FALUDY GYÖRGY:

A VILÁGOK LEGJOBBIKA

Mellézuhanam, átfordult a teste

s feszes volt már, mint húr, ha pattan.

Tarkölövés. — Így végzed hát te is, —

súgtam magamnak, csak feküdj nyugodtan.

Halált virágnak most a türelem.

Der springt noch auf, — hangzott fölöttem.

Sárral kevert vér száradt fülelem.

Kevés költő van a világirodalomban, aki ilyen pontosan-tudatosan ábrázolta volna tulajdon halálát; kevés, aki megrendítőbben. Most lenne ötven éves a költő, aki úgy robbant be a magyar irodalomba, mint valamiféle hetyke, töretlen és törhetetlen vidámságú fenegyerek. Nála a „boldog csókok öröme harsog”, „boldog torokkal sikolt fel”, „karja dalos”, életkedve „ösi bokrok duzzadó bogyfűrtjein feszül”, szeretője „földszagú rét”, a homlokán feszülő bánat is „szép”. Hamincöt évesen az értelem és a mű fontosságának tudatában úgy ejti maga mögé az életet, hogy előbb még, indulatmentes pontossággal, hírlíri adja halálát, — olyan jellemre vet fényt, mellyel alig büszkélkedhet irodalomtörténet. Talán ebben a jellemében van Radnóti Miklós költészetének igaz kulcsa is; a magyarázat, hogyan lett a tehetséges, vidám és hetyke poétából — nagy költő; az életet élvező, harsogó fiatalemberből higgadt szavú, nagy szenvedélyek malomkövei közt öröklődő, tisztá szívű és nemes humanista, a Rotterdami fajtájából való. Első verskötetete, a *Pogányköszöntő*, 1930-ban jelent meg, az utolsó, a *Tajtékos ég*, 1946-ban, két esztendővel halála után. Tizennégy év alatt ért a csúcsra; a napsugaras fiatalság avatta költővé s a halál közelsége csaknem profétává: de Esaiásnak, a retentő szavak tudójának, átkát sohasem tudta kimondani. Ez már kívül maradt a féltve ápolat és gondozott életművön; a bibliai átok nem illett a humanista művesek magyar utódjához. Mert ez volt, tagadhatatlanul: Voltaire és egy másoló-barát ötvözete, aki a féltelen szenvedélyeket ésszel mérte fel s oly aprólékos műgonddal öntötte formába — utolsó verse is mutatja —, hogy megrendülésünk gyakran egyként szól a komor tartalomnak s az ötdöfeles jambusnak; költészetének csúcsain ez válik eggyé, feledhetetlen magasrendűséggel.

Ennek a jellemnek gerince s ugyanakkor kötőanyaga az az erkölcsi magatartás, mely Radnótinál egyet jelent a szenvedések megértésével is, vállalásával is. A fiatalkori optimizmus, a viháncoló fürges esztétikai gyönyörűsége, a „táncoslábú, fehérnévetésű” szavak áradó öröme, ez a csaknem pusztán színek, illatok, felületi érzelmek csillogó szálaiból összefonódó világ a férfivá érett művésznél átváltozik — hogy József Attila szavait használjuk — „az ésszel fel-fogott emberiség világosságává”: az élet vibráló színeinek rögzítése helyébe, az elkerülhetetlenre való felkészülés tudatos, szinte monomán alázata kerül. Verseiből nyomom követhető, hogyan készült a halálra ez a modern sztoikusba oltott korai keresztény, a szenvedély és az értelem páros bölcsességének birtokában, klasszicizáló modernséggel: ez volt a vallás. Klasszikus szépség, keresztényi elkötelezettség, descartesi értelem, s a fasiszta örület ellen való jogos önvédelem: a bombázórepülőgépek pilótája, szorosra fogott hexaméterekben, aki ha fenn van, lejönne s lenni újból szállni vágyik; kevesen mondták ki tömörebben a kor emberének kétségbeesett ellentmondását. Talán ezért kellett meghalnia.

Mert voltaképpen évek óta a halálra készült, bensőséges megnyugvással, fegyvelmezzel és fegyvelmező integritással; még azt is tudta, hogy megölik, mert „ő sohasem ölt”. Egyetlen kötelességének azt tartotta, hogy számot adjon koráról, melyben „az ember úgy elaljasult, hogy önként kéjjelet, nemcsak parancsra / s míg balhitekben hitt s tajtékzott, téveteg, / befönták életét vad kényszerképzetek”. Megfelelt az önmaga állította kötelességnek: nem aljasult el s nem fonták be kényszerképzetek; tévhitik sem. Híte nem egy rendszerhez tapadt, hanem az emberi faj szabadságához, feltételek nélkül és teljesen. Sohasem követezte magának a jogot, hogy ki-

mondja a végső és egyetlen igazságot: mindig kérdezett s mert bölcsebb volt a bölcseknél — kérdéseire sohasem várt választ. Ez volt a válasza. Az istenek nyilván ezért hallgatták meg fohászát: nem hagyta el a „karcsú ész”, a „meggyalázott, édes Értelem”, „merész és tiszta, szép halált” halt — „akár az Etna Kráterébe hulló, mosolygó Empedoklész”. Az eszményképe.

Nemrégiben, Párisban jártamkor, nem tudtam szabadulni egyik híres versének kezdő soraitól: „A Boulevard St. Michel s a Rue Cujas sarkán egy kisse lejt a járda.” Valóban lejtett; s a pék, a rue Monsieur le Prince sarkán — ahogy írta — ott volt található. Megrendültem álltam. A valóság iránti alázat döbentett meg? A biztonság, mellyel kifejezte magát? Az üzenet, tizenöt év távolából? Ebben a pontosságban nemcsak a költő nagysága rejlik; híte is, végzete is. Ő tudta legjobban: „Akit egyszer az Úr elküldött, nincs kora annak s nincs nyugodalma.”

Neki sem volt, amíg élt.

Ezért halhatatlan.

Aczél Tamás

Cs. SZABÓ LÁSZLÓ VERSEI:

SZERTARTÁS

Római Husvét

Gyöngyökből drágakövekből a vámot oldjad fel a kútban mint Kleopátra nézd a vadász hold már ebeket váltott s kék takarót vet a bőszi paripákra.

Vajudik a víz az isteni lábnál virrasztva a kelyhét ellepi Róma s világ tetején békítve a császár letekint a bolygó kútavatóra.

Fújd ki a hitvány gyertyád! késve ugyan Péter-siron ért el a pénteki gyász fogoly árnyam a füstös csendbe suhan szabadulni a Tetszhalottra vigyáz.

Virraszt a Gyertya hegyében örök fény föltámad a fönix máglyahalálból megmenteni magvam jól könyörögjél ha rajtam próbahalál tüze lángol.

Lángzó fokosoddal verd le a zárat! Szentév küszöbéről áttör a főpap zengő kalapáccsal égi bocsánat zárt kapuján ha igéje reácsap.

Hadd forrjon a kút ropogion a máglya ragadd a fogolyt piros fokosodra s lelkemet forgó lenckosarába szombati napra fogadja be Róma!

SZERETŐK

(Az isteni René de Chateaubriand meglátogatja a világszép Récamier asszonyt)

„Rómába költözünk, márványló kedvesem, örök tanút kíván e lángos szerelem, ha majd a hold velünk romokra látogat, rajtuk bámulhatod roppant árnyékomat!...”

Eső kocog a zörgő ablakon, halott vetélytárs képe a falon gyér hajuk nézi szép hallgatagon. Hol a jóbarát? — dültan sírba szállt, elűzték az úri, fölszentelt királyt, megette a Zsarnok beleit a rák. Odon a hintó, süket a kocsis, süt a hold itt is, emberromon is — rövid árnyékot visel Adonisz! Világtalanul lapra lapokat egy fonnyadt asszony kártyát tologat, lélekharanggal húz az alkonyat a szomszéd ázott zárdakert fölé. „Hogy áll a kártya?... Róma kijön-e?” Vak szeretője holtig az övé, félig a sírból húg fel Röné.

A TÁG HAZA

Homéros napja Sappho holdja tart kelyhében váltva fényt és zivatart, Petőfi napja Dayka holdja kel nyugszik kering mint hú rakétafej párnám körül, az úrt átszervezem verses hazákkal, mágnesrendszerem vámmentes útjain enyém a föld s a roppant tér amit bátran betölt. Ahogy falun a nép közbirtoka volt rét gulya s a galyszedés joga, a versekkel megosztott birtokon panaszra számkivetve sincs okom s akárhány új országba lépek én követ a sok szolgáló költemény.

Bolygópályámon költő udvarom szállást terem, parancsba így hagyom mint őseim ha fejedelmeket traktálni jött Medgyesről rendelet s termelt a vendégnek egy éj alatt vadhús pióca óbor és fogat. Bármerre hány a sors hazamba vet mert könyv nélkül tudom a verseket, Petőfi napja aknazárakon lángpisztolyával átment szabadon, Sappho a tengeren a hold szelíd fénycsempész csapatában megsegít, amíg Homéros napját láthatom apám kenyere süt az asztalon s ha vánkossomra Dayka holdja süt anyám ölében nyugszom mindenütt.

ÉLETRAJZ

Betegagy partján szép babaszínház császárcsaták az irkalapon megtré a holt lány mesemadárnak s vágat egy bajszos Napoleon.

Takácsokért járt Burgundiában fenyők közt bukkan festőire királyság szárnyra vette két város ökörszárnyra a görög Ige.

Könyvtáratoronyban tágas ajtónál hithű kardok közt nyájasan élt versekért kelt át tengerentúlra s honvesztve honnak hitte a Délt.

Nem fogta bilincs se díszkalitka azt hitte ő is mesemadár máglyákra szállt fel hamuból éledt hamvában nyugszik csalódva már.

lötte álltak a mindennapi életnek — amit persze nem értékelték, hanem csak definícióként jegyzek ide. Addig a szenvedők, elnyomottak ügye senkit sem érdekelt ilyen mértékben, mint Voltaire-t; senki ilyen erővel és eredménnyel nem küzdött köztük a jobbágyrendszer, az állami bürokrácia, a fanatizmus, a gyalázatos törvénykezés ellen, mint éppen ő; ideáljai — általános béke, megértés, vallási türelem, szabad munkavállalás, kényelmesebb és boldogabb élet, tiszta lakás, gondolatszabadság — az utókor ideáljai maradtak. A Bourbonok dühe Voltaire ellen a reakció, a maradiság és az ostobaság haragja az író társadalmi szerepe ellen; lényegében pontosan azonos Kádár, Kállai, Marosán és cinkosaik dühével a magyar írók ellen, akik Voltaire és a Felvilágosodás íróinak szerepét vállalták, új, nehezebb körülmények közt és XV. Lajosnál jóval megvetendőbb ellenfelekkel szemben.

E helyen csak a Candide társadalmi és politikai érdemeiről akarok írni és készakarva mellőzöm a könyv irodalmi értékét. Voltaire elképesztő fantáziájáról és mesélőkészségéről felesleges lenne értekezni; stílus külön tanulmány érdemelné, — ez a tömönlatokban elbeszélő és mellérendelt kömönlatokban elmélkedő, kristálytisztá stílus, mely gondosan kerüli a nyelv korszerű szólamait, aktuálizálását, népies fordulatait, hogy ne avuljon el a következő évtizedekben; ez az ötvözetlennek tűnő és alkotóelemeiben mégis oly gondosan válogatott és lemért ötvözet és stílus, mely túléli a nyelvet, a grammatikai szabályok változását, sőt magát a nyelvet is, mint az ógörög és latin klasszikusok és minden nyelvre tökéletesen lefordítható (persze minden 30 évben újra), mert a stílus játéka helyett a gondolat és a logika játéka helyezi a súlyt. Minde, meglehetősen közismert jelenségeknél megdöbbentőbb a könyv szinte hihetetlen és a huszadik század számára szégyenteljes aktualitása.

Szereb Antal a Candide tartalmát egy mondatban összegezi: „(Voltaire) fantasztikus bal-esetek, csapások és szörnyűségek revüszéri felvonulataival mutatja be, hogy nincs igaza Leibniznek, ez a világ egyáltalán nem a legjobb valamennyi lehetséges világ közül.” Szereb Antal ezt a mondatot több, mint húsz esztendővel ezelőtt írta le, alighanem ezért került bele a *fantasztikus* szó. Mert ugyan mik ezek a *fantasztikus* bal-esetek, csapások és szörnyűségek? Tundertentronk báró úr kastélyát felgyújtja az ellenség, leányát, Kunigundát, meggyalázzák, Pangloszt, a házitanítót, aki szerint ez a világ a lehető legjobb világ, börtönbe vetik, ideológiai és vallási okokból félig megnyúzzák, végül az egész társaság, kismémmizve, mindenki által becsapva, elárulva és kitolvajolva, hazátlanul, megvénülve és meggyalázza, ismét találkoznak és Panglosz még mindig úgy véli, hogy ez a világ a legjobb valamennyi elképzelhető világ között... Úgy gondolom: ha Szereb Antalt nem gyilkolják meg a nyilasok a Candide-ban szereplő zsoldoskatonák bestialitásával; ha Szereb Antal végignézi a szovjet hadak dúlását 1944/45-ben és a bolsevista tömlöcben 1949 és 1955 között csak félig verik agyon, mint Pangloszt; ha megéri a magyar forradalmat és leverését, majd most, Tibet gyarmatosítása idején sajtó alá rendezhetné irodalomtörténete legújabb kiadását, a *fantasztikus* jelzőt az idézett helyen alighanem kihúzza és helyébe talán a *szokványos* vagy *mindennapos* szócskát írja be.

Voltaire a maga korában nem talált elég borzalmat a Candide történetéhez: vissza kellett nyúlnia az inkvizícióhoz, a török- és tatár dúlásokhoz. Könyvét ömaga is túlzásnak és kondenzációnak mondta; és ami a XVIII. században túlzásnak, a XIX.-ben merő lehetetlenségnek és 25 éve fantasztikusnak tűnt, ma realitássá lépett elő. Ezért kellett folyton-folyvást a Candide-ra gondolnom, amikor a nyugati sajtó Tibetről szóló cikkeit olvastam. E cikkek öszinte részvétel emlékeztek meg a cserbenhagyott országról, de ugyanakkor — alighanem rossz lelkiismeretük megnyugtatóására — gyakran emle-

(Folytatás a 10. oldalon.)

Nemrég múlt 50 éve a Galilei Kör megalakulásának. Ennek kapcsán örömmel szólattatjuk meg hasábjainkon a kör egykori alapító elnökét. Munkatársaink és olvasóink közt nyilván lesznek, akik másképp látják a haladó magyar főiskolai ifjúság történelmi jelentőségű megmozdulásának jellegét, de Polányi Károly tanúságtétele és utólagos elemzése mindenesetre igen fontos dokumentum.

(Szerk.)

Mintha csak tegnap lett volna. Néhány orvostanhallgató kezdeményezte a Kört, Pikler Gyula nevezte el. Az alapító diákok közül ma is élnek még jóegypáran, hogy csak Kendé Zsigmondot, Rohonyi Hugót, Surányi Edét és Gimes Miklósné Hajdu Lilit említsem.

Kávéházi pinchehelyiségből indult útnak, ahol egy népszerűsítő szabadgondolkodó szónok torzonborz feketé szakállának tekintélyével oktatta a másodéves medikusokat Haecel monizmusára. Az ifjak kevesetkék a sorozat alaposágát és hibáztatták szűk látókörét. A marxizmus Németországból akkor szivárgott be hozzánk. Mach robbantó erejű új ismeretelmélete pe-

POLÁNYI KÁROLY:

dig Bécsből terjedt át. Nagyobb feladatok elé néztünk. Mindannyian olyan diákmozgalomra gondoltunk, amely a tárgyilagos igazságot szolgálja.

A Galilei Kört a medikusok és a technikusok alapították. A klinikák és a Gólyavár idegenkedtek a filozoferektől, a jogászoktól pedig még úgy. A „politizálás” akkoriban az egyetemen a történelmi osztályok monopóliumának számított. Arra készültek fel közéleti pályájuk elején a reakciós diákság vezérei. A „Tanulni és tanítani!” jelszó, amellyel a Kör elindult, tudatosan visszhangozta az Ullői útnak ezt a természettudományosan haladó szellemét. Ez volt a mozgalom csirája.

Kevesen látták előre, hogy a kisigényű kezdeményezés nyomot fog hagyni az ország politikai történetén és világnézeti alakulásán. Pedig egy fél évszázad látlatából megállapítható, hogy a Galilei Kör politikai gyöngéje, de egyben jelentős erkölcsi érdemei is kirajzódtak már ebben az első kristályosodásban.

ÖTVEN ÉV

Egy nemzedék választja el a Galilei Kör alapítóit (1908—1918) a harmincas évek értelmiségétől, amely egy konzervatív ellenforradalom világában a fejlődés új irányait inspirálta. A tudományos és világnézeti eszmélés, amely politikamentes odaadásra serkentette az ifjúságot, letűnt. Forradalmak és ellenforradalmak sorozata a világháború előtti teoretizáló hajlamot nálunk is elavította. A politika mélyről feltörekvő nyomással követelte jogát. A „Puszták népe” ismeretlen világot tárt fel és mozgósított eleinte lassú ütemben. A városi körzeten belül a szakszervezeti munkásság csak pusztai testvéreinek feloldozása árán volt képes a latifundiumok és bankok oligarchiája ellen jogait és életszínvonalát megvédeni. A megelőző korszak feledésbe sikkadt. Az úrt egy politikai mesevilág töltötte be, a jelszavakból szőtt mentések és csapdák vágyteljesülése. A baloldali származású szociáldemokraták „áruló vezérei” váltak az első világháború bűnbakjaivá, míg a népi megújulás fasizáló szárnya a zsidókra há-

ritotta a felelősséget az elvetélt történelemért. A Galilei Kör 1919-ben megszűnt. Emléke pártos fegyverül szolgált abban a jelszócsatában, amellyel a kommunisták a demokrácia útját torlaszolták el, a fajvédők pedig a zsidóság beolvadását akasztották meg.

A nemzeti katasztrófa árnyékában ma a múlt hagyatékát gyűjtögetjük. A népi fiatalok táborából halljuk: „Nem szígyen a hamuból kikaparni az aranyat, s ha a Galilei Kör hamuvá égett is, a szellemi örökségének a javát kiválogathatjuk.” A Petőfi Kör múlt decemberi new yorki kongresszusán hangzott el. Jogos érdekű kérdés, bárki tegye fel: Mi is volt ez a Galilei Kör?

A belső szabadságvágyának és függetlenségnek végleges kultusza lett a Kör életélménye és szívsóna megőrzött hagyománya. Jellemző fegyelmet követelt a szellemi szabadság szolgálatában — olyan emberideált, amelynek mintaképét a tudomány hőseiben vélte megtalálni. Ernst Mach ismeretelmélete közkezen forgott. A tudásnak való elkötelezettség szabta meg életünk irányát. Irodalom és politika nem voltak mértékadó körzetek. Intézményesítve volt a vezetés megújodása: a Kör évente újraalakult. Talán ez a titka, hogy vallási dogmák és politikai tantételek nélkül meggyőzősen következtet, független magatartást mutatott a kor változó eszményeinek a szolgálatában.

A Galilei Kör szembeszegült a már-már nemzeti jellemmé váló közéleti züllöttséggel, amelynek a Dzsentrifikaszió és a Lipótváros, a megye és a bankok együttese szolgált táptalajul. Mélyről fakadó gyógyerőknek voltak szószólói ama medikusok és mérnökök.

Amiután a szocialista diákmozgalom (amelyhez akkor még tartoztam) elenyevet, a szociáldemokrata vezetőségnek az értelmiségtől való rideg elzárkózása miatt, az utat kereső ifjúság a kor másik haladó és tanító ereje, a természet-tudományok felé fordult. Ebből fejlesztette ki, elsőnek a magyar értelmiség körében, a „mozgalmi ember” jellemképét.

De ez a mozgalom maga nem volt politikai. A pártpolitikától való iszony sajnos eltakarta az ifjúság elől a munkásság, a parasztság és a nemzetiségek körzetében rejlő népművelő feladatokat. Hisz még az általános választói jogért folyó harc is olykor a klerikális udvari párt, máskor a negyvennyolcas reakciós népbolondítás eszközevé vált — egy általános demokratikus átalakulás lehetősége pedig meghaladta elképzeléseinket. Igaz, a Galilei Kör elsőnek rendezett a nemzeti diákvezérek részvételével nagynyilvánosságú vitát, elsőnek tűzött ki egyetemi pályázatot egy magyar falu gazdasági rajzána megírására ez ezekre menő tanórákban indított elemi oktatást a munkásság körében. De mi volt mindez a teendők mértékén mérve?

Az 1910-es évek ifjúságának szellemi arcképét tudomással még nem írták meg. Pedig ezekben a kritikai években tört meg határainkon az a nyugati hullámverés, ami a „Jugendbewegung”-ot hozta meg Németországban és a freudizmus tudományos divatját indította útnak Ausztriából. Az ifjúság öncélúságának ama hamis képzelete soha sem harapódzott el Magyarországon és a pszichoanalízis mint kortűnet is csak később, a Horthy-időkben hatalmasodott el a befelé forduló kedélyeken.

A természettudományok szárnyán nálunk Einstein vonult be az értelmi fegyelem irányítójaként a fiatalság eszmekörébe. A galileista mozgalom javára irándó, hogy világháborúk, forradalmak és ellenforradalmak görcsbetorzító életképleteiből az ifjúság megújulásra képesen került ki. Mondhatni, hogy a *falukutatók népi kultúrforradalmát megelőzte a kispolgári körzetben habár szervezettebb méretű, de hasonló mélyszántás.*

Féltékenyen őrizte a Galilei Kör önkormányzatát. Baráti külső tanácsadásnak sem adott teret. Még a Társadalomtudományi Társaság sem gyakorolt befolyást ügyeire. Autonómiája nem pusztán jogilag volt intézményesítve. Szigorúan követett hagyományai egyetlen célt szolgáltak: a Kör szellemi tartalmának megőrzését és vezérkarának folytonos megújítá-

sát. Ebben különbözött talán legjobban, szervezeten, a magát egyletesdiben kioldó régi diákságtól.

A „mozgalmi ember” ingyenes munkát végzett minden fokozaton. A Körnek egyetlen alkalmazottja sem volt. Az elnöktől lefelé senkit sem mentett fel tisztviselő attól, hogy borítékot címezzen és hivatalt seperjen. Ez jól összefért a gyakorlatban a szemináriumok és tanfolyamok ágas-bogas hierarchiájával. Külső tekintélyre hivatkozni tilos volt, tényleg túlzástól tartózkodni kellett, előfőlelet mutatni nem volt szabad, személyeskedés sem fordult elő, fegyelmi szabályzat nem létezett. Izig-veig őszinte szabadságtisztelet öröködt a Galilei Kör integritása felett.

Hadd idézzek egy rövid szakaszt vagy harminc év előtt írt cikkemből: „E nélkül az igen sajátos szellemi beállítással, irtam, „értelmentlen volna a Kör egész 1917—19-es szerepe. Érthetetlen, miért állott a Kör az Októberi forradalom szolgálatában. Érthetetlen, miért támadták a bolsevikok 1918 végén szüntelenül a Galilei Kört. Érthetetlen, miért volt még a proletárdiktatúra kezdetén is a Galilei Kör felszólításáról szó. És legérthetlenebb talán egy a proletárdiktatúra hirtelen veszélybejutásakor, 1919 május elején lejártszódot jelent, amelynek tanúja voltam: Gyűlés a Kör sörházutcai helyiségében, egy a Hadügyi Népbiztostól kiküldött diák jelenik meg sürgős megbízással. Az elnök a napirendet letárgyalja, majd a toborzó galileista diáknak akarja átadni a szót. Tiltakozó hangok: a Galilei Kör nem kormányintézmény! A gyűlést bezárni! A gyűlés bezárása után rövid toborzó beszéd, az összes diákjelenlevők, az előbbi tiltakozók is, egymás után a frontra jelentkeznek...” („Korunk”, 1929 jún.) A Körnek nem volt már egyetlen tagja sem, aki nem állt volna ki a szocializmus védelmére a fenyegető fehér terror ellen, de a Galilei Kör maga az utolsó percig kitartott függetlensége mellett. Ezt a függetlenséget, amely az *egyének szabadságát* jelképezi, a sztalinisták soha meg nem bocsátották. Csak így volt lehetséges az is, hogy én magam, a Kör első elnöke, saját gondolkodásomat soha a Galilei körülmények alá nem rendeltem. A marxizmus kritikájában, sőt még a hagyományos libre pensée értékelése terén is, mint később a kommunista hullám elleni éles harcokban a Körrel való régi összecsövődésem által magamat soha fesszélyezve nem éreztem. A szellemi szabadság légtörésének ez a szinte egyedülálló felfokozása a Galilei Körtől elválaszthatatlan volt.

Már a világháború vége felé a Galilei Kör mítosszá vált. Mintha csak valami iratlan törvény élte volna, olyan szívsóna állta a történelmi köznapi esetlegességeit.

A Kör életében valóban voltak történelmi mozzanatok. A vezetőség, bár nem testületileg, hanem tagjainak személyében, résztvevett abban az illegális akcióban, amely az oktoberi háborúellenes tüntetéssel 1917 novemberében indult és a januári sztrájkban csúcsosodott ki, amely február elején a berlini sztrájkhullámban torkollott, beharangozva a világháború végét. A diákok két vezetőjét, akik minden felelősséget magukra vettek, a hadbírósg két évi súlyos börtönre ítélte. Ma tudjuk, hogy a sztrájkok mögött nemzetközi munkásmozgalmi esemény állott. Ez a háborúellenes szocialistáknak ún. zimmerwaldi konferenciájával függött össze. A „zimmerwaldi baloldalmak” a német, osztrák és magyar munkássághoz intézett felhívása a háború végét munkásmozgalmaktól várta. A kiáltvány szövegét az a magyar diáklány hozta Svájcba, aki a Galilei Körben keresett és talált magának segítőtársakat. Még kevésbé ismert tény, hogy a Kör ettől függetlenül diákmegfigyelőt küldött volna a zimmerwaldi konferenciára. A mátyásföldi bizalmiakat a becsempészett zimmerwaldi kiáltvány győzte meg arról, hogy a forradalmi diáksággal közösséget vállalva, őket összekapcsolják, hadüzemi társaikkal. Ez volt a galileista akció sikerének a kulcsa. A szikra átpattant...

A kommunista kormány 1919-ben a Kört betiltotta.

Ilyen különös ritka, magyar képlet volt a Galilei Kör.

Emléke, amely az 1918-as válságos napokban a szocializmus és a szabadság eszméit híven egybefűzte a jelen útkeresésben, csak gyarapíthatja a magyar ifjúságra származó erkölcsi hagyatékot.

AKIT NEM TIPIRTAK EL

(Pálóczi-Horváth György Atlantic-díjnyertes önéletrajza)

Pálóczi-Horváth György önéletrajza, *The Undeclared*, az ez évi amerikai „Atlantic Non-Fiction Prize” nyertese, az amerikai kiadást félévvel megelőzve megjelent Angliában (London: Secker & Warburg, 1959; 258 pp., 25s).

Nem tudom, választott-e Pálóczi-Horváth magyar címet angolul írt önéletrajzához: ha nem, a magyar műfordító (ha lesz ilyen) dolga majd, hogy megtalálja. Addig is, a műbíráló jogán, az „Akit nem tipirtak el” címet ajánljuk. A magyar címmel azonban egyelőre sokkal fontosabb, hogy Pálóczi-Horváthnak sikerült egy bonyolult magyar emberi tragédiát angolul jól tolmácsolnia. Főleg azért, mert ez az önéletrajz — bár mondanivalója mélyen gyökerezik a magyar életben — a vajdú huszadik század érzékeny gyermekének megkapó vallomása, s univerzális üzenete érthetővé teheti a magyar tragédiát a forrongó világ kortársá számára, bárhol éljen is.

Az univerzális üzenet a jóakarati ember küzdelméről szól a rosszakaratú világban. S hogy az embert ebben a harcban nem tipirták el, ez olyan jó hír, amire ebben a rossz világban igen nagy szükség van.

Az ember, jelen esetben Pálóczi-Horváth György, keveréke a cselekvőnek és álmodozónak, a tisztlátónak és zavarosnak, a realitásnak és romantikusnak. Am akár egyetértünk nézetével és tetteivel, akár nem, mindenképpen rokonszenvezünk neki társadalmi felelősségű tudatával, hazaszeretettel, humanista vágyódásával, a nagy emberi eszmények iránti érzékenységgel — még ha úgy éreznénk is, hogy a komoly kedv és őszinte rajongás időnként szertelenséggel és kalandossággal párosul.

Pálóczi-Horváth György ötvenegy év előtt született Budapesten, apai és anyai ágon kálinista dzsentrif családból. A dzsentrif eredet a szokványostól eltérő tényező volt fejlődésében. Társadalmi öntudatra a dzsentrif Magyarország züllöttsége eszméltette és az úri Magyarország büneiért személyes felelősségérte gyötörte.

A kamaszkori lázadásra előkészítette az érzékeny talajt a módos fővárosi koraérett gyermekkor, a szülők válása, az ellentét két világ: a dzsentrif apa korlátolt és a pesti mostoha apa (s a rokonlelkű anya) kozmopolita világa között. „Apám reakciós volt, én progresszív lettem; apám antiszemita volt, én zsidó fiúkkal kezdtem barátkozni; apám németbarát, francia- és angolgyűlölő volt; én természetesen németgyűlölő lettem s eltökélt szándékom lett, hogy tökéletesen beszéljek franciául és angolul. Apám megvetette Amerikát, a kereskedők országát; én tehát, amikor eljött az ideje, szakítottam apám családjával és amerikai egyetemre mentem tanulni.”

A dac erős motor lehet az ember fejlődésében. A fiatal Pálóczi-Horváthban sok dac volt család, osztály, társadalom ellen. Az első világháború utáni elszigetelt Magyarországról, melynek Horthy-rendjét dacos indulattal megvetet-

te, Nyugat felé hajtotta nyugtalan vére, szellemi kíváncsisága, a fejlettebb, műveltebb, emberségesebb életformák utáni sóvárgása. Tizenkilenc éves korában megnyitotta a nagyvilág. Nemcsak a szellemi Európa fővárosa, Páris ejtette meg szokásos varázsával, mint annyi más vándorútra kelt Nyugatra szomjas magyart, hanem megízlelte az újjvaló civilizációját is két éves amerikai tartózkodása alatt.

A korán és gyorsan habzsoló élmenyek tömege nem üledpedhetett le benne. Huszonkét éves korában, átesvén a hegyeshalmi hazatérés fejbekölintő fájdalmán, újságíró lett az Est-lapoknál, e magasfelelősségű művelő üzleti intézményénél, ahol Európa vére keringett, de a fővárosi gyökértelen sekélyes indulatai is lüktettek, míg országáról világról féltékeny szemek itélkeztek. A Pesti Napló iskolája jó újságíró nevelt Pálóczi-Horváthból; minél külpolitikai tudósító otthonosan mozgott Európa fővárosaiban és tűzfészkeiben; ám a hajszolt és korai sikerekkel tüzdelő élet minden bizonnyal nem is engedett időt az alaposabb számvetésre.

Hitler uralomrajutása Németországban, és a magyar társadalom hitlerizálódása, a humanista-liberális Pálóczi-Horváthot még „dacosabbá” tette. A barbár elfogultságok elől civilizált elfogultságokban keresett menedéket. Balra húzott, bár az európai és pesti népfront felől egyelőre csak megérintette a kommunista áramlat. Az újságíró különben sem ért rá csatlakozni; rohant az egyre ijesztebb hírek után, és írt, mert „grafomán” volt; magánélete is zsúfoló volt — könyvek, színház, szerelem, zene és második házasság (az elsőnél konvencionálisabb, bár nem sokkal tartósabb).

Amikor a második világháború kitört, a haza még nem látszott egészen elveszettnek: „Nem leszünk Hitler cinkosai!” — mondotta Teleki Pál. Am a nyugati kapcsolatok hirtelen életveszélyessé váltak, amikor 1941 tavaszán Teleki öngyilkos lett és a Dunaparton német tankok dübörögtek. A menekülés csodával határos módon sikerült. Pálóczi-Horváth a náci hadigépezet porolye alatt vergődő Jugoszlávián keresztül egy nyugati motorkaravánnal érte el az Adriai tengert, ahonnan egy angol hidroplán röptette Kairóba és a következő négy évre a brit Special Operations Executive (S. O. E.) szolgálatába.

Pálóczi-Horváth e négy év alatt (mint a hivatásos emigránsok elvették és utána) a „magyar nép nevében” dolgozott s egyebek közt a Kállay-kormány kiugrási kísérletében is szerepet játszott. S közben tökéletesítette elfogultságait a háború fekete-fehér szemlélete szerint, ami végülis vörös vízióvá vált benne. A brit háborús szolgálat angol állampolgársághoz segíthetné... Londonban angol író lehetne... (Micsoda örjítő agónia később viszásgondolni erre!) De hazacsábította a vörös vízió, a hit, hogy a jövő a kommunizmusé — s talán mert a keleti kaland jobban is illett vérmérsékletéhez, mint a nyugati

nyugalom. (Vagy talán dacolni kellett a sok szökevény reakcióssal, dzsentrivel, nyilással, hogy nem igaz, amivel rágalmazták a népi Magyarországot?) S hazavonozta főleg az örkenyi lázadás emléke, a reményteljes bizalom, hogy végre felvirradt a magyar nép szabadságának napja — a vágy, hogy segítsen építeni Napkelet szép új világát.

A csapdánál 1947 tavaszán mosolygó elvtársak tárt karokkal fogadták. S a huszadik század hanyatott lelki magyar gyermeke úgy érzi, a dac feloldódott benne, mert a Pártban végre atyára talált. A kételyeket elcsitította a fanatikus hit, amit csak a csapda kattánása rendíthetett meg. Rákosi Mátyás ávó-ja 1949 szeptemberében tartóztatta le (ugyan mi más lehetett ez a Nyugatról hazatért romantikus kommunista, mint angol kém?) s csak öt pokoli év múltán, Nagy Imre új szakszava idején, került ki a szadista sztalinista pribékek karmaiból.

A fizikai roncsolás nem tipirta el az embert Pálóczi-Horváth Györgyben. Az életét hevítő eszmények nem hűntak ki benne. Csak „megszállottsága” halt meg (ami, ahogy visszanez rá, elfogulttá, türelmetlenné, s végülis fanatikusává tette). S a „megszállottság” vége hasonló volt a kezdetéhez: az örkenyi földmunkások nyomora lobbantotta fel — s a börtönben egy magyar munkás tömondatba foglalt véleménye a kommunizmusról oltotta el. Ha a kívülállónak mindezt netán naivnak hangoznék, jusson eszünkbe, hogy az élet igen nagy változatosságban termeli a nagy következményekkel járó kis epizódokat.

A kiszabadulás a börtönből a halál torkából való szabadulás csodája volt. Aztán csoda volt, hogy 1956 tavaszán az elnémitott író újra írhatott — nem titokban többé, hanem az ország rejtejt érzelmét megszólaltató Irodalmi Ujságban. Aztán még hihetlenebb csoda volt az októberi forradalom s a hétnapos nemzeti szabadság. A nyolcadik nap után már csak a menekülés csodája menthette meg az életét. S az élet most már három életet jelentett — a családot, ahol Pálóczi-Horváth György megtalálta, ami üzött-hajszolt életéből addig hiányzott: a szeretetet.

A kalandos életű Pálóczi-Horváth György, azaz George Paloczi-Horváth (mert Márai Sándor Halotti beszéde szerint „le hull nevedről az ékezet”) most már csak az írott szó kalandjaira vágyik: „A megszállottság kiégett belőlem... Talán eljő az idő, amikor megismerhetem életem értelmét. Egyelőre hálás vagyok, hogy életben maradtam — s azt szeretném, ha ezentúl regényeket írhatnék, s ne regénybe illő életet élnék.”

A *The Undeclared* a legjobb mű — akár angolul, akár magyarul — amit Pálóczi-Horváth György eddig írt. Várjuk, hogy regénybe illő életét a művészet szűrőjén regényekké varázsolja. Az Atlantic-díjnyertes író nemzetközi sikere a magyar irodalom öröme.

Borsody István

Ami egy könyvből kimaradt Vidám utazás — vagy harci feladat

Viszonylagos a boldogság és a boldogtalanság, a nyomor és a jólét, az egészség és a betegség, viszonylagos továbbá a magyarországi papírhány is. Ha például Babits Mihály összes műveit kellené kiadni, akárcsak ezres példányszámban, az illetékesek egy pillanattal sem haboznának, azt mondanák: „erre, elvtársak, manapság nincsen elegendő papír”. Mínt hogy azonban a központi, sőt súlyponti feladat ma szerencsére nem Babits, hanem Kádár Gyula, Marosán, Kun Béla és Münnich összegyűjtött beszédeinek sokezer példányú kiadása — mintegy varázsütésre megszűnik a papírhány.

A budapesti pártirodalom legutóbb újabb klasszikussal gyarapodott: több mint 400 oldalon, „Szilárd népi hatalom: független Magyarország” címmel megjelentek hazánk pillanatnyi vezérének, Kádár Jánosnak beszámolója, beszédei és cikkei. A Társadalmi Szemle legutóbbi számában a Rákosi-kormány egykori külkereskedelmi minisztere, Háy László hosszabb tanulmányt közöl arról a fontos politikai és kulturális eseményről. Háy ex-miniszter elme-futtatásából kiderül, amit amúgy sem merne bárki is kétségbe vonni, hogy Kádár könyve „általában gazdag eredeti gondolatokban”, s hogy még szorosabbra kell vonnunk a kapcsolatainkat a Szovjetunióval is és a tömegekkel is. De kiderül, hogy a magyarországi papírhány nem is egészen viszonylagos, hiszen Kádár János is sújtja. Ez lehet ugyanis a magyarizata, hogy Kádár összegyűjtött műveit csak 1957 januárjától kezdte gyűjteni.

Azt hisszük, hasznos és a pártnak is tetsző cselekedet, ha néhány idézettel emlékeztetünk arra: mi is az, a Kádár-kötetből kimaradt. Tesszük ezt annál is inkább, mert Háy László a lelkünk köti, hogy a magyar munkáosztály harcokban gazdag történetének legtanulságosabb fejezete „1956-ra vonatkozik”, s „legcél-szerűbb ezt az időszakot első forrásokból tanulmányozni”.

Meg kell állapítanunk, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt megalakulását annak idején Kádár János jelentette be, 1956 november 1-én ezeket mondta a Szabad Kossuth Rádióban: „Népiünk dicsőséges felkelése lerázta a nép és az ország nyakáról a Rákosi-uralmat, kivívta a nép szabadságát és az ország függetlenségét, amely nélkül nincs nem lehet szocializmus... E súlyos harcokban azok a kommunista, akik eddig is harcba hívtak a Rákosi-önkényuralom ellen, számtalan igaz hazafi és szocialista öhajának megfelelően elhatározták, hogy új pártot alapítanak. Az új párt egyszerűségekre szakít a múlt hüneivel...”

Nem volt-e kár az Összegyűjtött Beszédekből éppen ezt, a valóban első forrást, a pártalapító dokumentumot kihagyni?

Háy László idézi Kádár könyvéből a következő mondatot: „Nálunk a gyakorlatban mutatkozott meg, hogy a revizionizmus, amelyre ők maguk, vagy imperialista barátai ragasztották a „nemzeti kommunizmus” címkéjét, valójában se nem marxista, se nem nemzeti, se nem kommunista irányzat, hanem csupán a kapitalizmus visszaállításának, az imperialisták legizá törvényeinek cégre és feltörő kosa.”

Ez természetesen rendkívül eredeti és mélyszántó meglátás: de mennyivel eredetibb és érdekesebb lett volna párhuzamba állítani a fenti idézetet azzal az interjúval, amelyet Kádár János a forradalom (vagy ellenforradalom, avagy „népiünk dicsőséges felkelése”) idején Bruno Tedeschi olasz újságíróknak adott, s amely a Giornale d'Italia 1956 november 2-i számában jelent meg.

— A kommunizmus milyen típusát képviseli ön, Kádár úr?

— Az új típusát, amely a forradalomban született, s amely semmi közöséget nem akar vállalni a Rákosi — Gerő — Hegedűs-csoport kommunizmusával... A mi kommunizmusunk magyar. Ez a „harmadik vonal” egy fajtája...

— Hogyan tudná jellemezni ezt a „harmadik vonalat”?

— Ez olyan marxizmus-leninizmus, amelyet a mi országunk sa-

jatos körülményeire alkalmazunk, a mi nehézségeinkre, a mi nemzeti problémáinkra. Ezt sem a Szovjetunió, sem a kommunizmus más típusai nem inspirálják, — ismétlem: ez magyar nemzeti kommunizmus...”

A testes könyv 421. oldalán ugyanez a Kádár János azzal foglalkozik: miért volt helyes és szükséges kivégezni a „nemzeti kommunista” Nagy Imrét. Azt fejtegeti, hogy Nagy Imre október 23-ának éjszakáján csalással lopta meg magát a hatalomba, s eltagadta igazi szízeit. „Akkor arról egy árva szót sem szólt — jelenti ki most Kádár —, hogy neki 1956 januárjából van egy irata, amelyben benne van, hogy ki kell lépni a varsói szerződésből, hogy vissza kell állítani az úgynevezett koalíciós pártokat és azokkal kell kormányt alakítani.”

Nem így Kádár János! Ő bizony nem titkolt el semmit, ő nyíltan kimondta, amit gondolt. 1956 október 30-án délután három órakor nyíltan kimondta: „A mély felelősségtől áthatva, hogy a testvérharc további vérontásaitól megmentsük népünket, dolgozó tömegeinket, kijelentem, hogy azokban a döntésekben, amelyekben a minisztertanács elnöksége ma határozatot hozott, a Magyar Dolgozók Pártja elnöksége minden egyes tagja egyetért. En a magam részéről kijelentem azt is, hogy az előttem szövegezték, Nagy Imre, Tildy Zoltán, Erdei Ferenc ismerőseimmel és barátaimmal, általában nagyrabecseltek és tisztelt honfitársaimmal teljes mértékben egyetértek...”

Hát nem volt mérhetetlen kár ezt a nyilatkozatot kihagyni a kötetből? Sorolhatnánk tovább. Megemlíthetnénk Kádár János rádiónyilatkozatát 1956 november 11-éről: „Nekem, aki miniszter voltam Nagy Imre kormányában, teljes nyíltsággal meg kell mondanom, hogy személyes meggyőződésem szerint sem Nagy Imre maga, sem politikai csoportja nem akarta az ellenforradalmi rendszert tudatosan elősegíteni.” Megemlíthetnénk ugyanennek a Kádár Jánosnak azokat a szavait, amelyeket 1956 november 14-én a budapesti központi munkástanács küldetéséhez intézett: „Többpárti rendszert akarunk és szabad, becsületes választásokat.” Aztán azt, amit két nappal Nagy Imre elhurcolása után mondott: „A szabad forgó autóbusz utasait személyi biztonságuk érdekében nem szállítottuk lakásukra. A kormány joggal feltételezhette, hogy az országban jórészt közbiztonság ellenforradalmi elemek provokációhoz folyamodnak, megölik Nagy Imrét vagy valamelyik munkatársát, hogy aztán a közvélemény előtt a magyar kormányt tegyék felelőssé ezért a gyilkosságért.” Vagy amit másnap, november 26-án a budapesti rádióban ország-világ előtt mondott: „Megigértük, hogy Nagy Imre és barátai irányában mi nem szándékozunk bírói úton fellépni a múltban elkövetett bűneik miatt, még akkor sem, ha utóbb azokat ők maguk is elismerik. Mi megtartjuk ezt az ígéretünket...”

Mint látható, nemcsak a november 4-e előtti, hanem az aztáni időszakról is szó van, amikor Kádár János már miniszterelnök volt, s nem Nagy Imre vagy a revizionisták sugalmazták neki: mit mondjon. Mennyivel világosabban bontakoznék ki a megtett út, mennyivel mélyebben a kádári jellem: hát nem volt kár mindezt kihagyni egy forrásunka igényére törekvő Kádár-kötetből?

Meggyőződésünk, hogy a könyv összeállítói nemcsak a történelmi hitelesség, hanem a pusztá kereskedelmi szempontok ellen is vétek. Háy László ex kereskedelmi miniszter ugyan tanulmánya végén arra buzdít, hogy „minél többen kapjanak kedvet a Kádár-könyv elolvasásához”, — mégis köve hisszük, hogy akadt tíz ember Magyarországon, aki jószántából, a maga pénzén megvette ezt a könyvet. Másfelől viszont a legparányibb kétségünk sincs afelől, hogy ha a kötetet kiegészítik — nem az áruló Nagy Imre, még csak nem is az imperialista Eisenhower — hanem a bolsevik, nagyszerű és becsületes Kádár János 1956 október 23-ának éjszakáján közölt elmondott beszédeivel, egy csapásra best-seller lesz belőle.

Asbóth Elemér

Április 15-én valamennyi bécsi lakásba ingyen és bérmentve többszínnyomásos képeslap érkezett. A július 26-án kezdődő kommunista Világifjúsági Találkozó, a „Festival” híradója. Első évfolyam, első szám. „Látott-e már kínai cirkuszt, orosz balettet, magyar cigánybandát, amerikai diákenekart, malaj kalypsó énekest?” A lap ismeretlen szerkesztői ezzel a derűs kérdéssel fordulnak a bécsi háziasszonyokhoz. „Ha nem látott, most majd lát.”

A képes broszúra szétküldésével egyidőben megzendültek a propaganda harsonái. Röpcédula, sajtófogadás, gyűlés. Az osztrák újságírók és Auersperg-palotában kaviár és francia pezsgőt kaptak s hozzá negyedkilónyi sokszorosított nyilatkozatot. Az ifjúsági szervezetek napok óta bombázzák papírossal, nem maradnak ki sem a katolikusok, sem a protestánsok, sem a cserkészek, sem a fodrászok. Szinte minden sor és minden kép barátságos arcot vág, a mosoly kötelező. A megzendített harsonák hangjai első pillanatban meglepőek. Nincs szó abban sem a kommunizmusról, sem a jóvőről, de még a békéről és az atomhalálról sem. Sőt. A rendezőség s valamennyi propagandairat kifejezetten hangsúlyozza, hogy nem kommunista találkozó készül. Még csak nem is békeharcos találkozó. Politikai kérdéseket senki nem említi. Nem. Hölgyeim és uraim (mert ez a megszólítás járja), Bécsben amolyan diákmurit rendezünk, ifjúsági majális, amelynek egyetlen célja, hogy a gyerekek jól érezzék magukat s természetesen felnőtteknek is szabad a belépés. A találkozó mehatóan romantikus környezetben jön létre. Az ünnepekre és az útiköltségre senki nem ad pénzt. A gyerekek úgy gyűjtik, kuporgatják fillérenként, a gazdag oxfordi diákok zsebpénzükéből küldenek a szegény arab fiúknak és a budapesti srácok sorsjátékot hirdetnek, amelynek tiszta nyereségét hajójuk fűtésére és bécsi ellátásukra fordítják. A megmaradó felesleget ők is odaadják majd a szegény arab fiúknak. Világjárásról, vidám potyautazásról van szó, édes német diáklányok és argentinai legények könyvnyű, harmatos szerelemről, amelyet meleg együttérzéssel néz majd a grinzingi kiskocsmák felett csavargó korhely hold. Igen, körülbelül arról lesz szó, amiről a magyar ifjúság több, mint tíz esztendejé, a határ lezárása óta titokban és nyíltan álmodott. Nagy utazásról. Idegen városok és idegen emberek élményéről. Autóstoppról és könnyes búcsúról, amikor az utolsó istenhózzát is elhangzott a gyorsvonatok lépcsői előtt.

Tizenhárom évi rosszul sikerült házasság után hirdette ki André Malraux, a kulturális ügyek minisztere a Comédie Française és az Odéon-színház válását. A reform annál nélkülözhetetlenebb — hangsúlyozta Malraux —, mivel az eddigi rendszer a Comédie Française-ből lassan-lassan vígjáték-színházat, sőt majdnem bulvárszínházat csinált. Racine-t a legutóbbi 556 előadás során mindössze hatszor játszották, Victor Hugo-t, s a görög drámákat pedig egyszer sem.

A nagyjelentőségű és az eddigi berendezkedést alapjaiban megváltoztató reform keretében az Odéon új igazgatója Jean-Louis Barrault lesz, a világhírű színész és rendező; a Comédie Française direktorává pedig de Boisanger diplomata-író, volt prágai nagykövete, nevezték ki. Jean Vilar megmarad a Théâtre National Populaire élén, sőt egy kísérleti színházat is nyit. Hasonlóképp kísérletezhet új színházában Albert Camus is, aki a hírek szerint Arthur Koestler „Sötétség dőlben” című regényének színpadi változatát készült bemutatni. A regény színpadra alkalmazását a Nobel-díjas ír végezi. A Nagyopera és a Vigopera élére A. M. Julien, a Théâtre des Nations eddigi vezetője kerül. A Vigoperából avantgarde operaház lesz.

Természetes, hogy mint minden reformnak, a Malrauxnak is sok az ellenzője. Egyesek például azt kifogásolják, hogy Julien, ha jó direktor is, ma sem nagyobb értője a muzsikának, mint ezelőtt né-

Harci feladat!

Am Bécsben sokkal nehezebb titkot tartani, mint mondjuk Budapesten vagy Prágában. Az államapparátus nem áll a Festival rendelkezésére és az osztrák újságíróknak sem józan félelem, sem miniszteri előadó nem tiltja meg, hogy arról írjanak, amit minden szép szó és ígéret ellenére szinte órák alatt sikerült kideríteniök. Így történt, hogy már a propagandaroam első perceiben homokszem csúszott a kitűnően olajozott gépezetbe. S megint az átkozott magyarokkal volt a baj. Valaki magával hozott Budapestről egy broszúrát, amely a Világifjúsági Találkozóra induló csoportok „beiskolázását” szolgálja. A füzetke, enyhén szólva, kiábrándító. Már a címe is. „A Világifjúsági Találkozó — harci feladat!” Tehát nemcsak potyautazás és gyermekszerelem lesz itt, hanem csata is. A magyar delegátusokat egyáltalán nem úgy készítik elő, mintha vidám majálisra mennének. Bécs ellenséges föld. Az utcánsarkokon nem édes német diáklányok várnak kalandra, hanem imperialista ügynökök. „Vigyázz, ki vel mit beszélsz!” A delegátus kerüljön minden egyéni találkozást külföldi újságírókkal, rádióriporterekkel, ügyeljen arra, hogy provokátorok törbe ne csalják. „Ha városra indulsz, mindig csatlakozz a felelős ifjúsági vezetőhöz, aki jobban kiismeri magát Bécsben, mint te!” A füzetke kis térképet is tartalmaz, amelyen a magyar követség bankgassei épülete látható. Minden provokációt itt kell jelenteni. „Ha eltévedsz vagy veszélyes helyzetbe kerülsz, keresd fel azonnal népköztársaságunk külképviseletét!”

Ki kezeli a pénzt?

A találkozó technikai lebonyolítását és a pénzügyek, önkéntes adományok, szóval az oxfordi diákok és a budapesti munkásgyerekek filléreinek kezelését barátságos osztrák vállalatok intézik. Ez a bejelentés először kissé meglepte a bécsi újságírókat, akik igazán nem szívesen fogyasztanak szegény fiatalok költségére sem kaviárt, sem pezsgőt. S amint lenyelték az utolsó falatot, kiálták a poharukat, elmentek a barátságos vállalatokhoz, hogy megtudják, honnan is jön valójában a pénz s miféle cégek foglalkoznak a Nagy Vidám Utazás megszervezésével.

Az eredmény kétségkívül figyelemreméltó. Az összes pénzügyi tranzakciókat egy „Metros Ges. m. b. H.” nevű osztrák iroda intézi, amelyet a legnagyobb csendben 1958 július 15-én alapítottak s vezettek be a bécsi kereskedelmi

regiszterbe. A cég 100.000 schilling alaptőkével indult, tulajdonosai Garcias úr és Lamberts úr. Garcias úr francia állampolgár, de állandó lakóhelye Budapesten, a Benzur utca 34. számú házában van, ahol a kommunista Világifjúsági Szövetség széke. Foglalkozása: ifjúsági tisztviselő. Lamberts úr Kelet-Berlinben honos és legutóbb Bagdadban tartózkodott, ahol az iraki Népi Ifjúsági Mozgalom megszervezésével volt elfoglalva, Garcias és Lamberts urak vállalata további 100.000 schilling „kölcson” kapott két másik bécsi cégtől, az „Estate Ges. m. b. H.”-tól és a „Josefstadt” utazási irodától, hogy első üzleti kiadásait fedezhesse. Az „Estate Ges. m. b. H.” tulajdonosa az osztrák kommunista párt egyik vezetője, dr. Herbert Heller elvtárs, aki ügyes üzletember lévén, még egy másik vállalatot is igazgat: a „Josefstadt” utazási irodát. Szállodával is rendelkezik, a második kerületben, ez a Hotel Estate, ahol Bécsbe érkező külföldi kommunisták szoktak megszállni. További pénzeket folyósított, illetve tartalékol az úgynevezett „Festival Fond” részére egy negyedik osztrák cég, a „Gazetta Zeitschriften Ges. m. b. H.”, amelynek tulajdonosa két külföldi úr, J. Krizek Prágából és M. Dynér Varsóból.

Komoly fejtörés elé állította az osztrák sajtót az a gazdasági csoda, hogy a 200.000 schilling alaptőkével rendelkező „Metros Ges. m. b. H.” miként képes milliós vállalkozásokba kezdeni, kibérelni a bécsi Stadthallét, a Messepalastot, szállodaszobákat foglaltatni, vasúti és repülőgépek ezreit vásárolni, gondoskodni reflektorokról, dekorációs anyagokról, konyhafelszerelésről, zenekarokról s még ki tudja, miről.

És ki adja?

Kiderült, hogy Garcias és Lamberts uraknak csak az alaptőkéje kevés. A forgótőkéje sokkal több. Az ifjúság áldozatkészsége csodálatra méltó. Az osztrák ifjúság — köztölt a „Metros Ges. m. b. H.” hivatalos szóvivője a kellemetlenkedő újságírókkal — 110.000 schillinget ajánlott fel. Melyik osztrák ifjúság? A kommunista ifjúsági szervezet. Jugoszláviából (s ez talán szintén kissé meglepő) 5000 dollárt kap a cég. Kelet-Németországból 20.000 dollárt. Olaszországból 7000 dollár érkezik. A szovjet ifjúság 110.000 dollárt gyűjtött. Párisi fiatalok 5000 dollárt küldtek. Budapestről, a Világifjúsági Szövetségből 50.000 dollárt várnak. Prágából szintén 50.000-et, Kínából 10.000-et és „különböző helyekről” még 35.000 (Folytatás a 6. oldalon.)

Párisi mozaik

hány évvel, amikor a Gilles és Julien táncoskomikus-pár tagjaként megkezdte pályafutását. Mások de Boisanger személyét bírálják, mondván: csupán annyiban színházi szakember, amennyiben prágai nagykövet léte, megtanulta a vassfüggöny kezelését”.

A „konfuzionizmus”, a „formalizmus”, a „kispolgári dekadencia”, sőt mi több, az éles szovjet bírálat jegyében zajlott le az Aragonékhöz közelálló CNE országos íróbizottság ez évi könyvnapija. A könyvnapot a könyvkiadók és a CNE vezetősége közötti több hónapi alkudozás előzte meg. Aragonék sippal, dobbal, nádihegedűvel lármázták mindenfelé: A CNE-nek semmi köze a francia kommunista párt ideológiai osztályához, s ha a vezetőség jelentős része kommunista, és egyesek magánügye, nem egyéb. Egyes kiadók és írók ekkor garanciát kértek arra, hogy a lebontás előtt álló Téli Sportcsarnokban sorra kerülő rendezvényen a legteljesebb írói szabadság uralkodik majd. Aragonék erre szavukat is adták, s hogy megmutassák jámborságra való hajlamukat, a párthoz közelálló „Lettres Françaises” című hetilapban kifejezetten antikommunista könyvek hirdetését is elvállalták, ami a „vasmarok-utcai szep napokban” elképzelhetetlen volt.

Így történt aztán, hogy a

könyvnap középpontjába a „formalista, dekadens, nagybirtokos és multimilliomos” Bernard Buffet rajnai kerültek. A női sztár Christiane Rochefort, a zsdanovisták által „pornográfának” minősített divatos regényíró lett (Sagan kissasszony megsem volt hajlandó eljönni), s az elárúsítóasztaloknál olyan írók és könyvek is szerepeltek, mint Jacques Lanzmann, akit fulánkos orosz útinaplója miatt zártak ki a kommunista pártból („Cuir de Russie”); Le Porrier, az „Emberek a városban” című, s a magyar forradalomról szóló poétikus regényével; Michel Zeffra, a „Doublures” című regény szerzője, akit Aragon csak nemrégiben rótt meg könyve „helytelen” magyarországi vonatkozásai miatt, Claude Roy, a pártbűntetett író és költő; Philippe Sollers, a „reakciós” regényíró-reménység, s még sokan mások.

A csalogatások ellenére sem jött el azonban a Goncourt-díjas Roger Vailland, a Budapest előtti időben oly hű Yves Montand és Picasso.

A legnagyobb sikere természetesen Aragonnak volt, aki „Nagyhét” című nemrég megjelent regényét valamint szeretett hitveséhez, Elzához írt versetkülsőt dedikálta. A magasra törő lelkesedést az ügyes pártszervezőknek az egekig sikerült emelniök. A siker majdnem akkora volt, mint a másnap ugyanitt ringbe lépő Papp Lászlóé, akinek viszont kevesebb volt a szerencséje, mert egy kézszerűlés, s a lokálpatrióta bíráskodás megfosztotta a biztosnak látszó győzelemtől.

HORVÁTH BÉLA:

A meghamisított Moravia

Moravia híres novelláinak magyar kiadása a kommunista könyvkiadás szakszerűtlen és rossz minőségű módszereinek bizonyossága. Mindezek előtt állapítsuk meg, hogy Moravia műve, a „Racconti Romani” 439 oldalon jelent meg. Hatvanegy római történet van benne. A magyar kiadás 202 oldal és csak huszonegy történetet közöl. Tehát kihagyták harmincnégy novellát, de sehol sem tűntették fel a könyvön, hogy csak részleteket közölnek. Ez súlyos megtévesztése az olvasónak. Am még nem minden. A novellákat nem olaszból, hanem franciából fordították. Ezt mindjárt bebizonyítottam. Előbb azonban elmondok egy kis történetet a könnyelmű fordításokról.

Ifjú koromban, a húszas évek elején, nevezetesen baleset érte egyik íróársunkat, akit én módfelelt tiszteltem. Nemrég halt meg, több mint hetven éves korában. Most nem akarom ideírni a nevét; elég annyi, hogy ő fordította Romain Rolland „Jean Christoph” című művét. Az egyik kötetben ezt írta a fordító: „Christoph ekkor négy poloskát tűzött névjegyére az ajtón.” Az olvasó, aki nem tudott franciául, nem értette, miért kellett poloskát tűzni a névjegyre. De aki ismerte a francia szöveget, megállapíthatta, hogy nem poloskáról, hanem rajzszögekről van szó. „La punaise” ugyanis, amint tudvaló, azt jelenti, hogy poloska és azt is, hogy rajzszög. Mind a két esetben nőnemű a főnév, ami nem baj, hiszen nagyon nehéz az értelmes szövegben összetéveszteni a poloskát a rajzszöggel. Romain Rolland fordítója mégis összetévesztette. Botlását elrettentő példaként emlegettük; így beszélünk a gyatra fordításokról: olyan ez, mint a poloska Romain Rolland Jean Christophjában.

És íme, ez a poloska megint előbújt a magyar irodalomban. Alberto Moravia magyar fordítója, Gellért Gábor, kétségtelenül franciából fordította az olasz novellát, különben nem érthette volna ez a kínos baleset. Az „Un uomo sfortunato” (Egy szerűldözött ember) című novella olasz szövegében ez áll: „Quel mascalzone andio in giro per tutto il quartiere raccontando che is, tempo addietro, nel rifare cinque materassi, avevo trovato in uno le cimici, e allora non soltanto ce le avevo lasciate ma anche ne avevo aggiunto un paio per ciascuno degli altri quattro materassi.” Magyarul ezt jelenti a mondat: „Ez a csibész körbejárta az egész környéket és elhíresztelte, hogy nemrég öt matrac javítása közben az egyikben poloskákat találtam és nemcsak hogy benne hagytam őket, hanem még a másik négybe is tettem néhányat.”

Arról van szó, hogy a római asszonyok — mint Moravia is írja ebben a novellában — még a legszegényebbek is, — minden évben felbontatják és megfésültetik a matrac gyapját. Ez a matracos (il materasso) azonban, a novella hőse, benne hagyta a poloskákat a matracban, sőt még hozzá is rakott néhányat, csak hogy rövidesen újra visszatérjenek az asszonyok a matracokkal. Ez a novella veleje, Gellért Gábor azonban ezt írta fordításában: „...az egyikben rajzszögeket találtam és nemcsak hogy benne hagytam őket, hanem még a másik négybe is tettem néhányat.”

Miért talált rajzszöveget a matracban a matrackészítő? Azért, mert Gellért Gábor franciául olvasta a novellát, ahol — helyesen — az áll, hogy „punaise”. Ha megnézte volna az olasz szöveget, ott megtalálja a cimice szót, ami kétséget kizáróan azt jelenti, hogy poloska, ugyanis a szó a latin cimexből származik: la cimice (sing.), le cimici (plur). Ez a szó egvéként megvan a mi nyelvünkben is: csimaz = poloska. A nép is használja (és Arany János is).

G. B. autózvezető szakiskola

Telefon este 6 órától (London) FRE 9026.

Kezdő és haladó tanítványok oktatása 1959-es speciális gépkocsikon. Magyar oktatókkal, részletfizetésre. Költöztetést, fuvarozást Londonban, vidéken tehergépkocsival vállalunk.

Azért időztem oly sokat e csimáznál, mert így kiderül, hogy tetten kaptam a fordítót (mint az olaszok mondják: „con la mano in sacco”).

Micsoda felháborító visszaélés franciából fordítani a modern olasz irodalom egyik legnagyobb mesterét, aki megújította a novella műfaját és új elbeszélő stílust teremtett! A fordító semmit sem értett meg Moravia művészetéből, nem ismeri a római dialektust, amelyen beszélnek a novellák hősei. Ezért hemzseg az egész fordítás az újkeletű alvilági jassz-kifejezésektől. Ez nem lenne baj; ismerem és becsülöm a jassz-nyelvet: ez is hozzátartozik nyelvünkcsünkhöz. Am Moravia fordításában nem helyén való. Moravia műveiben nincs semmi az argóból. A római dialektust, amely színes, gúnyos, elragadó és fordulatos, ne tévesszük össze a jassz-nyelvvél.

Ha van felelősség, nem politikai, hanem irodalmi és szakmai, felteszem a kérdést: miért kellett ezt az olasz fordítást olyan íróra bízni, aki franciából fordít és Róma városát (megállapítottam a szövegből) egyáltalán nem ismeri, már pedig topográfiai ismeretek nélkül alig lehet Moravia római történetét lefordítani. A fordító egyhelyütt a Parioli negyedet „külvárosnak” mondja, holott ez Róma legelőkelőbb negyede, az egykori budapesti Rózsadomb.

Az „Il Pensatore” (A Gondolkodó) című elbeszélésben arról van szó, hogy egy étterem zenekara az „Anema e core” című igen ismert olasz dalt játssza. A fordító meg ezt írta: „Húzták a talpalávalót.” Nem tudja, hogy a római éttermekben sohasem táncolnak: ott csak énekelnek és muzsikálnak; nincs talpalávaló. Ugyanebben a novellában a fordító szerint jönnek a vendégek „erősen borközi állapotban”, holott az eredeti szöveg szerint „beleptek a fényesen kivilágított terembe”. („...entrano nello stanzone fortemente illuminato.”) A fordító azt hitte, hogy a vendégek „illumináltak állapotban” voltak (mint a régi budapesti rendőri jelentésekben írták valamikor), pedig nem a vendégek voltak „illumináltak”, hanem a terem volt kivilágítva.

Gellért Gábor fordítása szerint a borotlalo az timso, holott valójában hintópor, egy szolgálólány a moziban „sussuro” barátjának fülébe, ami azt jelenti, hogy susogott, suttogott, de a magyar fordításban az van, hogy „pisszegett”. Egy herceg, miután férje meghalt, elhatározza, hogy kezébe veszi az ügyek vezetését (occuparsi dell' amministrazione). A for-

dító azt írta, hogy a herceg „rávetette magát a háztartásra”. A legtöbb novellának még a címét is teljesen megváltoztatta a fordító. Se szeri, se száma a vasos tévedéseknek. Ebben a fordításban „Preventivi a richiesta” azt jelenti, hogy: „Megelőző karbantartás kívánság szerint”, de ez nem igaz, mert egészen más a jelentése: „Kívánságra költségvétéssel szolgálunk.” „Pareva deciso perfino a rimetterci” — azt jelenti, hogy „kész volt még arra is, hogy ráfizessen”, nem pedig azt, hogy „kitérjen bennünket a helyünkről”. Példák a fordító felesleges durvaságára: Az eredeti szöveg így szól: „Mia moglie, poveretta, con tutto che aspettasse un bambino, cuciva a macchina”, ami azt jelenti: „szegény kis feleségem várandós volt, mégis dolgozott a varrógépen”. És a fordító ezt írta: „Feleségem, szegény feje, a nagy pocakjával odaült a varrógéphez”. Moravia egyszerűen azt írja: „Io non dissi nulla” — „nem szóltam semmit” — Gellért Gábor pedig így rútiítja el: „meg se nyílkantam”. „Bel sorriso” — „szép mosoly” helyett azt írja, hogy „kellemdus vigyor”. „Con me ha trovats il godipoco” — „benem aztán kevés öröme telik” — helyett meg ezt: „bennem kontrafékes kanárira akadt”. „Mi lasci sola” — mondja a fiatal lány; vagyis: hagyjon magamra, — a fordításban pedig az van, hogy „hanyagoljon el”. Tele van a magyar szöveg az efféle kifejezésekkel: „Jöhét a hátamra divatlapnak.” „Kiborultam.” „A maga pofáját se illemtaná nyitogatja.” „Ne vacakoljon” stb. Ismétlem: Moravia novelláiban ilyen szavak nincsenek, — egyetlenegy sincs.

A könyv utolsó oldalán öt személy van felsorolva: 1. a felelős kiadó, 2. a felelős szerkesztő, 3. a borítólappal és fedél tervezője, 4. a „műszaki vezető”, 5. a nyomda felelős vezetője. Hatodiknak még hozzávehetjük Gellért Gábor nevét, aztán a lektorokat és irodalmi tanácsadókat. Ilyen sokan „gondozták” a fordítást. És mi lett belőle? Moravia nagy művét barbár módon nemcsak megcsontkították, hanem meghamisították, kiforgatták értelméből és megfosztották eredeti stílusától. A könyv címlapjára nem restelik odaírni, hogy „Európa Könyvkiadó”. Sokkal inkább illenék oda ez a felirat: „Káderlap Szerint Választott Nyelvet Nem Tudó Protekciós Fordítók Rendőrileg Támogatott Kiadója.”

Azért „Rendőrileg Támogatott”, mert amit most megírtam, azt otthon is tudják az írók, de nem mondhatják meg, mert különben a rendőrséggel gyűl meg a bajuk.

Történelem és irodalom

Ignotus Pálnak az elikkasztott történelemről szóló cikkéből a magyar író lelkiismerete beszélt a történésekhez, hadd szólaljon meg most egy történész, nem utolsósorban az írókhoz.

A hiba nem a részletkérdésekben volt — tanú erre számos értékes munka —, hanem az értékelés és magyarázat terén. Jellemző erre az, amit egy ma is működő kiváló történészünk mondott egy régebbi művéről egyik tanítványának: „Olvasd el, sok érdekes adat van benne, a sovíniszta hangja ne zavarjon, akkor így kellett írni.” Az eset pikantériájához hozzátartozik, hogy az illető tudós ma még a kommunista történéseket is igyekszik túlcitálni a marxista-leninista szemlélet terén — ma így kell...

A történelemmagyarázatnak ez a felelőssége azonban nemcsak a történészeknek nyugszik, különösen az emigrációban, hanem még sokkal inkább az írónak, mert ők azok, akik a történelmet népünkhez közel viszik — a tudós szerepe itt csekély. A történelmi regényekre, színdarabokra és filmekre gondolok.

Az elmúlt tíz év gazdag volt évfordulóiban, történelmünk legnevesebb hagyományai, Kossuth, Rákóczi, Bocskai szabadságharcra olyan közel jött hozzánk, mint talán még soha. A jövő történései bizonyára megállapítják majd, hogy ennek mekkora szerepe volt abban, hogy a magyarság újra át tudta élni október 23-án, hogy „édes és dicső dolog” mindent feláldozni „pro Patria et Libertate”. Értékes történelmi munkák

Gogoly: A köpeny

— Marcel Marceau pantomimdrámája a párisi Ambigu színházban —

Minden művész számára kötelevé tennem az előadás többszöri megtekintését! — írja Marcel Marceau „Köpenyének” bemutatása után a „Le Monde” félelmetes hírű színházi kritikus.

Valóban. Az idei párisi színházi óvad egyik legnagyobb művészeti eseménye ez a dráma, melyet Gogoly: A köpeny c. novellájából Marcel Marceau költött át a mim poézisára, megteremtve egy új és nagyon igényes műfajt, a pantomim-drámát.

„A mim a csend művészete — írja Marcel Marceau a „La rencontre du mime” c. munkájában. Sem a ballethez, sem a beszélő színházhoz nem hasonlítható, mert formanyelve alapvetően más, és mert szavak nélkül fejez ki gondolatot, szituációt, drámát. Egész életünkben voltaképpen pantomimet játszunk a felébredés pillanatától egészen az álom első részéig. Ehhez sem zene, sem pedig különlegesen megalkotott szavak nem szükségesek. Le mime existe, depuis que l'homme existe.”

Mikor a függöny felgördül, dobogóval és tüllfüggőnyvel kettőszótt színpadot lát a néző. A dobogó — mely a háttérben áll — helyezkedik el a szabóműhely. Itt dolgozik a Szabómester és lánya láthatatlan cernákkal a láthatatlan ruhákön öltögetve napról-napra. Egyetlen „valódi” ruhadarab van e műhelyben, a Köpeny, mely méltóságtelejesen borítja be a próbaba sovány papírmassé testét.

A szabóműhely előtt hat szék, a székek felett egy-egy lámpa. Ez az iroda. Az írások reggel egyszerre érkeznek, gondterhelte, apró léptekkel. Fogashoz kőnek, felakasztják a kabátjaikat, egyszerre elfoglalják helyeiket, ki-ki meggyújtja lámpáját, könyökvédőt húznak, tollat vesznek elő, megvizsgálják, tintába mártják, írnak. Csönögés, ebéd-idő, lámpaoltás, elmennek. S aztán ismét előlrol, fogas, kabát, könyökvédő, lámpa, toll, munka, ez az

életük. Ritmusa van ennek az életnek, beosztott kopogós ritmusa. De milyen jangongban unalmas, végtelenméről életritmus ez. Marceau csodálatosan érzékelteti az idő múlását. A hat írrok gépiesen végzi megszokott mozdulatait: érkezés, fogas, kabát, lámpa stb. Mozdulataikat egyhangú — szinte kivégzésre emlékeztető — dobpergés kíséri. Majd mozgásuk felgyorsul, végül már el sem mennek, már olyan gyors, hogy ijesztő bábuként ranganak mozdulataik bőrtüben. A gyorsaság már nem követhető, a filmszalag a vetítógép sinjéből kiszabadulva száguld — s az örület tetőfokán a térdek hirtelen megrogynának, a tollat tartó kezek remegni kezdenek, a rövidlátóvá használt szemek egészen közel kerülnek a papírhoz és lassan, nagyon lassan folytatják az írást. Elmúlt az életük.

Mikor a négy haramia elrabolja Akakij Akakijevics köpenyét, szinte nem is védekezik. Nem történik semmi különös. Lassan tévován feláll, elindul. Csak hátát látjuk, meghajlott, sovány, meztelenné tünő testét. Járása gyors, olyan, amilyen ritmusban egész életében járt a hivatali és a lakása között. Nem vánszorog és nem vonsozolja magát. Csak háta lesz egy egészen kicsit görnyedtebb. De halálos biztonsággal tudjuk, ez Akakij Akakijevics utolsó útja.

Az előadás méltó a novellához és Marceau rendezői zsenijéhez. A művészi alázat áhítattá fokozódott. A főszerepet alakító Marceau élete egyik legszebb, legpoetikusabb alakítását nyújtja. A fiatal Gil Segal, Sabine Lods és Pierre Very kitűnően karikíroznak, mozgásuk szép, stílusos.

Várjuk Marcel Marceau következő bemutatóját, melynek címe „Páris nevet, Páris sír”, az a Páris, mely minden este végignéveti és sírja a Köpeny szomorú, csodálatos történetjét.

(F. E.)

Vidám utazás — vagy harci feladat

(Folytatás az 5. oldalról.)

dollárt. Jelentkezett továbbá egy moszkvai vállalat is, a „Nemzetközi Ifjúsági Utazási Iroda”, amely eltanulók, valamint arab és néger fiatalok költségeit szívesen fedezi. A válasz világos, nemde?

A bécsi lapok nem átalítottak erről a bonyolult gazdasági szervezetről, no meg a magyar „beiskolázó” broszúráról részletes cikkeket közölni. Az oxfordi diákok zsebpénzében, a magyar munkásifjúság sorsjegy-akciójában most már nagyon kevesen hisznek. A harci

utasítás sem keltett nagy lelkesedést. Az osztrákok nem szeretik az ilyesmit. Az idegenforgalom nem háború. Vidám utazások prospektusait civilizált országokban nem szokás hadijelentés formájában fogalmazni. Bécs mérges. A háziasszonyoknak küldött képeslappal a szemébe került.

A barátságos mosoly és az ifjúsági romantika taktikája gyorsan és nagyot bukott. A Festival rendezősege a kaviár és a pezsgő ellenére elvesztette az első menetet. Érdeklődéssel várjuk a következőt.

M. G.

LEVELEK A SZERKESZTŐHOZ

egész sora jelent meg az évfordulókra, a szépirodalmi produkció viszont siralmas volt. Olyannyira, hogy érdemes az emléket még az emigrációban is felidézni, elrettentő példaként.

A Kossuth Klubban, 1956-ban előadás hangzott el „A Rákóczi-szabadságharc az irodalomban” címen; Esze Tamás és Makkai László bírálta különösen az utóbbi évek irodalmát. A felvázolt kép megdöbbentő volt. A múlt század végei Cinka Panna ízü kurucromantika élte reneszanszáát, némi kötelező ideológiai körítéssel. Gondoljunk csak a „Csinom Palkó” opera üres, pántlikás romantikájára, a jobbgyűhős és az áruló nemesi tisztek elmaradhatatlan küzdelmére, illetve a népieskedő Vak Botytyánra a „Rákóczi hadnagya” című filmben stb. A „Kard és kocka” most megfilmesítendő színdarab jóhumorú, izes jelenetének az elkártyázott labanc hadipénztárról, csak az a szépséghibája, hogy a 48-as szabadságharc a 48-t történt. A szerzők néha még annyi fáradtságot sem vettek maguknak, hogy történelmi személyek életrajzi adatainak utánanézzenek. Így fordult elő pl., hogy Vak Botytyánt az ország egészen más vidékén szerepeltették, mint ahol valójában hadakozott, nem is szólva arról, hogy mással meg bigámiát követtek el, amennyiben tisztes házasságra léte, a történet sikere kedvéért újra megnősítették. Legszomorúbb azonban az a hazug

„optimista” megoldás, amivel mindkét nagy történelmi filmünk zárul, a szocialista-realista derű úgy látszik, itt is kötelező volt. Írók mind Rákóczi, mind Kossuth szabadságharcában a győzelmet tartották méltó befejezésnek. Nem zavarta őket, hogy a film végén ünnepelt diadalt rövidesen a kurucok legsúlyosabb, sőt végzetes veresége, a trencsényi csata követte, sem az, hogy Bem későbbi, ugyancsak erdélyi, de vesztes csatájában Petőfi is elesett... Nagy nemzeti tragédiáink méltóbb és komolyabb tanulsága ment így veszendőbe.

Ez a figyelmeztetés már 1956-ban hangzott el, sajnos, az anketon egyetlenegy író sem jelent meg.

Befejezésül fel kell tennünk a kérdést; mik hát a hazátlan magyar történész konkrét feladatai és lehetőségei? Kutatás terén: nemzedékünk legnagyobb történelmi élményének, az 1956-os forradalom történetének feldolgozása, a nyugati országok és a magyarság történelmi kapcsolatainak a nyomonkésése, különös tekintettel a szomszéd népekre, otthon ma mindkettő lehetetlen. Történelemmagyarázat terén lehetőségeink még soha nem voltak ilyen korlátlanok és minden hivatalos nyomástól mentesek; történelmünk modern újraértékelése forradalmunk, vagyis a szabadság, európaiság és a szomszédokkal való barátság szellemében — ne feledjük el, hogy

1956 októberében újra éledt az érdeklődés a Dunai Konföderáció iránt is!

És az írók? Ők még ennél is többet tehetnek: mindezt továbbadják a szélrózsa minden irányába szétszóródott magyarságnak, csak így lesz igazán nevelő, jövőt formáló erővé. Történelmi feladat — „és nem is kevés”.

P. A. (Svájc)

Még egy génius se lehet elég óvatos

Az „Irodalmi Ujság” X. évfolyam 6. számában a negyedik oldalon olvastam egy rádióírást Fenyo Miksától. „Ady Endre emlékezete” címmel. A cikk prólogusában — amit feltételezhetően szintén Fenyo Miksa írt — van egy szembeötölő hiba. Biztos vagyok, hogy ez inkább felületesség, mint sem tudatlanságból származik.

A cikk prólogusa így kezdődik: „Van okom, hogy ezt a rádióírást közzreadjam. Ez év februárjában volt meggyen esztendeje, hogy Ady meghalt.” Később a cikk így folytatódik: Ott álltam koporsója mellett; száraz hideg januári nap volt s a tömegek tízezrei ott álltak órák hosszat a Nemzeti Múzeum előtt.

Ebből is látszik, hogy a hiba gondatlanságnak tudható be. Fenyo Miksa így folytatja aztán: Ady 1914-ben egyik levelében óvatosan adja meg nekem a rangot, mondván: „Te vagy az írók között az aránylag leglegismegbizhatóbb ember.”

Lám, még egy génius mint Ady, sem lehet eléggé óvatos.

Krajcsik György
(Carroll College, USA)

Az irodalmi folyóiratok világa

I. AMERIKA

A fáktól néha nehéz átlátni az erdőt. Pedig rövid cikk keretében elsősorban az „erdőről” kellene összképet adni, ebben az esetben az amerikai irodalmi folyóiratok rengetegéről. Irodalmi rengeteg — nehéz átlátni, nehéz benne tájékozódni és sok függ attól, hogy a sok száz fontosabb folyóirat közül az ember melyikhez jut hozzá, a sok új és kevésbé új irodalmi irányzat közül melyikbe tud elmélyedni. Nincs értelme tagadni, a huszadik század második felében egyetlen ember, még ha napi tizenkét órán át más sem tesz, csak olvas — nem lehet teljesen tájékozott korszaka irodalmában.

A folyóirat-erdő egyes vidékeit ezúttal teljesen kihagytam. Nem merészkedtem a nagy napilapok vasárnapi irodalmi és külön kritikai mellékleteinek területére. A 24—64 oldalas mellékletek pedig nyilván fontosak, ha azokból a kitűnő amerikai és külföldi írókból ítélünk, akik lapjaikon szerepelnek. Meg sem kíséreltem, hogy a sok száz amerikai írómat havi vagy negyedévi folyóiratával jobban megismerkedjem és — vagy a kitűnő regionális irodalmi szemlékkel, mint amilyen a Western Review, Prairie Schooner, Texas Quarterly, South Atlantic Quarterly, Shenandoah, Virginia Quarterly Review, hogy csak néhányat említsek az Európában kevésbé ismert regionális szemlék közül.

A három fő folyóirat-típus, ami hátramarad: a milliós példányszámú „országos” folyóiratok (Saturday Evening Post, Esquire stb., stb.), a kisebb, de még mindig többszázszáz példányszámú irodalmi „szaklapok” (a típusra példa a Saturday Review of Literature) és végül a kis folyóiratok, a híres „Little magazine”-ok, amelyek legtöbbször avant-garde szemléként kezdte (példák: Partisan Re-

view, Black Mountain Review, Evergreen Review).

Számtalan illusztrációja van persze annak a ténynek, hogy minden kategorizálás csak nagyjában megbízható. Egyetlen említett típusba sem illik bele például a kitűnő New Yorker, amely regionális ugyan, de országos és nemzetközi is egyben; s közben a vicclap, az irodalmi folyóirat és a társadalmi-politikai szemle keveréke. Majdnem minden száma közöl terjedelmes tanulmányokat amerikai tudósokról, politikusokról, üzletemberekéről, írókról és sok író számára a beérkezés első nagy állomása, ha a New Yorkerben megjelent egy novellája. Az igazán jó folyóiratoknak erős egyéniségük, sajátos légkörük van. A New Yorker ráadásul olyan benyomást tesz, mintha egy mai New York-i Karinty szellemét fejezné ki: egyetemes érdeklődésű; anyagi, s közben csípős humora van, semmit sem tisztel, csak a tehetséget és barátot, ellenséget, világhírű író és keserű irodalmi forradalmárt egyaránt az igazságos karikatúrista kritikus éles szemével figyeli. (Sok amerikai szerint a New Yorker „nem igazán amerikai”. Szerintem az.)

A Saturday Evening Post és az Esquire ugyanabba a „kommerciális” kategóriába tartozik, de míg az előbbi érzésem szerint megérdemli ezt a sértő jelzőt addig az Esquire detektívregények és gyanús pikáns-pikareszk írások mellett sok irodalmat is ad. Hemingway sok novellája először az Esquire-ben jelent meg, s nemrég közölte a lap Truman Capote nagyszerű kisregényét, a Breakfast at Tiffanys-t.

Jack Kerouac: A spontán írás alapelemeiből

„(Az ember vagy a valóságot vázolja-rajzolja, vagy a valóság emlékképét.) Módszer: Pontok ne válasszák el egymástól a mondatokat, amelyek már úgyis mesterkéltén elapróztak hamis pontosvesszőkkel és félénk, szükségtelen vesszőkkel — hanem dinamikus gondolatjelekkel, a retorikai lélegzetvétel jeleivel (ahogy a saxofonista vesz lélegzetet, mielőtt újra fújni kezdene)... Nem keressélni a kifejezéseket, hanem követni a szabad elhajlásokat (asszociáció)... úszva a nyelv tengerében, nem törődve más fegyvellemmel, mint a lélegzetvétel szünetével, s egy-egy megállapítás kiemelésével, mint amikor az ember öklével az asztalra csap, bang, ezt mondtam ki — írj a mélyben, halassz tetszés szerinti mélységekben —, törődj először magaddal, az olvasó amúgyis megkapja a maga telepátiás sokkját és felismerési izgalmát, hiszen benne is ugyanazok a törvények érvényesülnek — Ne állj meg töprengeni a megfelelő szó fölött — írj újabb és újabb szavakat, míg csak nincs kielégülés — Ne javitgass-csiszolgass (kivéve ténybeli tévedéseket, elirt neveket — beilleszthetsz, ha az nem javítás, hanem hozzáadás, beillesztés)... Ha lehet, ne tudatosan írj, hanem fél-transzban (mint Yeats kései transzírása), hogy érvényesülhessen saját gátlás nélküli tudatalatti nyelved, az a nyelv, amelyet a tudatos művészet talán cenzúrázna. És írj izgatottan, gyorsan... írj belülről kifelé — az elnyugvás, a kimondás felé.” (Black Mountain Review.)

A világ — viaszból, hirdeti madame Tussaud kiállításnak nevezett londoni Baker Street-i panoptikumát. Madame Tussaud ugyan már nem él, több mint száz esztendeje, hogy meghalt és két év múlva születésének 200-ik évfordulójáról is megemlékezhet a történelmet és viaszbábokat tisztelő hálás utókor.

Az intézet jelenlegi tulajdonosa Mr. Bernard A. Tussaud, minden bizonnyal csak jogi személy, a nagy név örököse, a madame halhatatlan szellemének folytatója és világnézetének gyakorlati megvalósítója. A köztudatban a madame még mindig élő személy, akit bölcsőbbnek tartanak, mint Sokrates, nagyobb művészeknek, mint Praxiteles, aki előtt a királyi paloták és börtönök kapui szélesebbre tárulnak, mint a General Company Trust elnöke előtt és poraiban is járatosabb a világpolitikában, mint az Egyesült Nemzetek Szervezete.

Madame Tussaud a vulgáris ámulás klasszikusa lett és ezért műve megérdemli a halandók őszinte tiszteletét. Ebben nincs is hiány. Ifjak és vénék, hajadonok és típögő nagyanyák, honosak és külföldiek az az a komoly megfontoltsággal lépegetnek a viaszfigurák előtt, mint amennyi komolyságot követel magának a történelem és az a lithos óhaj, vajha ők is viaszba formálódhatnának madame Tussaud műintézetében. Ez az óhaj természetesen nem feltétel nélküli. Nem tartják közömbösnek, hogy a halhatatlan madame melyik csoportba helyezné el őket — bár az utolsó néhány ezer évben meglehetősen összehányolódott a híresség és a hírhedség erkölcsi fogalma.

Legtöbbször a királyi csoportba helyeztetnék magukat. Ez a leginkább megcsodált része az intézetnek, bár ez csak hú óhaj, gyermekes nagyravágás és komoly meglett ember nem is ábrándozik ilyesmivől. Arra sem lehet hivatkozni, hogy Sir Winston Churchill a királyi család balján ül, kalap és szivar nélkül, igaz, hogy dis-

A halhatatlan madame

ruhában, de kétségtelenül polgári arccal. Nem Churchill nem precedens — és nem is hiszem, hogy bárki is hivatkoznék erre. Az ő helye itt befejezett tény, pontosan ott áll, ahol ül — távol az elmúlt korok miniszterelnökeitől és messzire a jelenleg szereplő politikai pártok megszemélyesítőitől. Mert ők sem hiányoznak a kiállításból. Megszemélyesítő a konzervatív kormány minden tagja, amint gondos csoportosításban egy hosszú asztal mellett ülnek, vagy állnak, némelyikük aktasomóba, vagy állami gondjába merülve.

A szomszédos fülkében, háttal a kormánycsoportnak, a munkáspárti ellenzék vezetői helyezkedtek el. Hasonlóan a kormánypártihoz, gondolataikba merülve és gondosan ügyelve, hogy még félfordulattal se nézzenek a kormány felé. De madame Tussaudnál ez nem rendezői rutin, hanem politikai intuíció. Igaz, hogy egymásnak háttal állította be a két csoportot, mégis úgy, hogy csak egy lépés választja el őket egymástól.

Politikai éleslátása világméretűben is érvényesül. Kár, hogy a világpolitika hangadói nem méltatták figyelmükre a Szovjet Kommunista Párt XX. kongresszusáról viaszban készített álláspontját. A kongresszus téziseiből annyit ő is elfogadott, hogy Sztalint a háttérbe állította, levette róla a generálisok generálisának járó aranygaléros díszruhát és olyan szürke köpenyt borított rá, mint amilyent a deportálásra ítélték viselnek szibériai kálváriájuk előtt. De Hruscsov, ha egy félvilágot meg is téveszthetett, — a madame-ot soha. Egy pillanatig sem volt kétsége a kollektív vezetés lényegéről, pontosan felmérte a XX. kongresszuson hirdett demokrácia értékét és felismerését nem rejtette véka alá. Hruscsov ott áll a kollektív

A „glossytól” az avant-gardeig

A milliós példányszámú kommerciális folyóiratok esetében érdekes megfigyelni a stílus színvonalának emelkedését. Sokkal több a műgond, sokkal csiszoltabbak a mondatok, mint a harmincas években. De minél több ilyen írást olvas az ember, annál kínosabban érinti az egyéniség nélküli, fémesen adekvát, mesterkélt „érzékeny” stílus. Ezek az irodalmi iparosok nem angolul vagy amerikaiul írnak, hanem „magazinul”, s ha eltérnek ettől a stereotype irodalmi ízű (de csak ízű) nyelvtől, az angol szakos tanárból lett segédszerkesztő nyomában „rendbehozza” a mondatokat.

Ez ellen a futószalag-színvonal ellen általában a lázadás. A konzervatív, a „fontolva haladó”, s a különböző avant-garde lapok egyaránt elítélik a „glossy” (felületesen fénylő) álírodalmat, nem beszélve az Amerikában „egyetemi irodalomnak” nevezett konformista-klasszikus irányok híveiről, akik szemében a „glossy”-kat észrevenni is főbenjáró vétek a szent színvonal ellen. (A szociológus viszont hozzáfűzi ehhez szokásos megjegyzését: a glossykat olvasó tízmillió rétegek a századforduló idején még semmit sem olvastak.)

A szó szoros értelmében vett irodalmi folyóiratok egy része, mint a New York-i Saturday Review of Literature, vagy a bostoni Atlantic Monthly inkább irodalmi fórum. Az amerikai realizmus nagy képviselője (a Saturday Reviewben főleg kritikai méltatásban) ugyanúgy helyet kapnak bennük, mint a különböző avant-garde irányok írói. Az Atlantic Monthly évente több új írózt szokott bemutatni, éppen úgy, mint sok más tekintélyes folyóirat.

A „little magazine”-ok egy része a múltjából él: a „nyugalmasított avant-garde-ot” képviseli. A legismertebb ilyen review-kről (Partisan, Kenyon, Hudson, Swanee) Granville Hicks egy tavalyi tanulmányában szomorúan állapította ezt meg. Sok modoros, enyhén unalmas, jelentéktelen írást közölnek. Szinte más világba lép az ember, amikor a mai avant-garde különböző szemléit veszi a kezébe. A Black Mountain Review, vagy az Evergreen Review például hű tükrözői a mai irodalmi forrongásnak, az annyit vitatott San Francisco-i irodalmi reneszánsznak, s a „beat generation” lázadásának a squarek (kockafejűek) ellen. Az említett szemlék, továbbá a kisbetűvel írt folió, a Mutiny, Accent, Epoch és az önkéntes száműzetésben élő amerikaiak lapja, a Paris Review, azt

hiszem, általános képet ad az avant-garde-ról. (Persze bizonyára akad minden típusban több tücat olyan lap, amelyet nem ismerek.)

E szemlék egy része laza irodalmi csoportot alkot. Jack Kerouac például egyformán vezéralakja a Black Mountain Review-nek és az Evergreennek. És noha az avant-garde nagy része „beat generationnak” nevezi önmagát, tagjai között majdnem annyi a harminc vagy negyven éves, mint a húsz éves. A San Francisco-i „beat”-ok vezéralakja az ötvenkét éves Kenneth Rexroth, de magukhoz tartozónak vallják Henry Millert is, a nagy aggastyánt és Frater Antoniaust a negyvenhét éves szerzetest. A „beat” szó meghatározása a beatok között is vitás. A rock'n roll íteme éppúgy „beat”, mint a lázadás a kockafejű nyárspolgárok, a kétszínű beilleszkedők, s a karrierista meghunyászkodók ellen. A beatok tagadják az általában elfogadott értékeket, az erkölcsi, művészeti, társadalmi konformizmust; fellázadnak minden kötöttség ellen, még az ellen is, amely az embert a múlthoz és a jövőhöz láncolja. Az ember és a művész lehetőségeivel kísérleteznek; maguknak és a pillanatnak élnek. Clellon Holmes szerint szemléiségük „leglényegének” mélységéből indulnak ki, s nem óhajtanak sehová sem eljutni, csak a pillanat lehetőségeinek minél teljesebb megérzéséhez. Következtetésükben lelki rokoni a marijuana cigarettát szívó, ok nélkül büntényeket elkövető ifjúkori bűnözőknek, de az ezisztencialistáknak is és a vallási élményben menekülőknél, a jazz-extázis megszállottainak, az eltévedetteknek és megaláztatottaknak. Valami szabadabb szabadságra, művészibb művészetre vágyunk. (Ugyanezen az oldalon közölök egy kis idézetet egyik vezértől, Jack Kerouac, ars poetikájából.)

Az avant-garde hatása

Ismert jelenség, hogy a „vad”, „érthetetlen”, „túl merész” avant-garde irányzatok és áramlatok nagy hatással vannak a „nyugodt”, „konvencionális” klasszikus hagyománytisztelő, s ha tetszik, szürkén stereotip irodalomra. A vad és érthetetlen újítók — egyben a kifejezési lehetőségek úttörői, az érzékenység és az észrevevés új területeinek feltárói. Úgy érzem, hogy a mai Amerikában (az általam ismert írókból és folyóiratokból ítélve) az avant-garde hatása gyorsabban és közvetlenebbül mutatkozik meg, mint másutt és más korszakokban. Persze Amerikában, mint korunkban általában, nem lehet egyetlen

avant-garde-ról beszélni. Az „új”, közvetlen és távolabbi hagyományokkal szakító irányok, csoportok, folyóirat-körök száma nem kicsi. (Ne feledjük, hogy az ezrenkilencszázötvenes évek végére egy sereg olyan „avant-garde”, mint a neo-szadizmus, neo-realizmus, az Új Kritika iskola, a neo-neo-barbarizmus, a neo-konzervativizmus stb., stb. már rég hagyománnyá is vált, modorossággá is merevült. És közben minden irány, csoport tovább buzog, s lángelkü ifjú költők olvasmányaik véletlen folytán mérésen csatlakoznak a húsz vagy harminc év előtti avant-garde-hoz.)

A múlt és jelen valamennyi úttörő-lázadójának hatása, ismétlem, mindenütt érezhető a mélyebb szövegekben, nyelvtani kalandozásokban, ígésített szavakban, szinoptikus tájéírásokban, játékokban az idővel, amelyek emlékeztetnek a filmhíradók ugrálásaira. Érződik ennek a sokfajta avant-garde-nak a hatása azon a fokozatos átalakuláson is, amely még a konformista regény- és novellaírók látásmódján is észrevehető.

A „klasszikus” elbeszélő mindentudó és mindenható volt, kívülről-belülről ismerte és ismertette minden alakját, s a mélylélektani korszak beköszöntése után folytatta mindentudását és omnipotenciáját a pszichológiai regény területén. Az avant-garde írók minden irányból történő támadásainak hatása alatt egyre kevesebb a mindentudó-mindenható író. A klasszikus pszichológizáló elbeszélő észrevétlenül lecsúszott, vagy hirtelen lezuhant mindentudói piedesztáljáról, bizonytalanabb lett és szerényebb. És míg a politikusok és szociológusok még mindig tizenkilencedik századi kategóriákban gondolkodnak, az öndetronizált elbeszélő letről, az emberek közül szemléli világát, s már-már látja a korszakot, amiben él. Azt írja, „ami van”, s amennyire meg lehet látni. Többnyire nincsen elképzelése arról, hogy milyennek kellene az emberi világnak lenni, tehát nem a jövő receptjét próbálja írni (múltszázadi szemszögből), hanem a pillanatról tesz jelentést.

Pálóczi-Horváth György

A Kossuth-Alapítvány

A tibeti szabadságharc menekültjeinek megsegítésére Körösi Csoma Sándor Tibeti Segélyalapot létesített. Az alapítvány felhívással fordult a világ közvéleményéhez, melyben kéri, hogy mindazok, akik szívükön viselik a tibeti népsorsát, járuljanak hozzá a menekültek élelemmel és ruhával való ellátásához. Az alapítvány kéri, hogy az adományokat az alábbi címre juttassák el: The Kossuth Foundation, Inc. Körösi Csoma Tibeti Segélyalap. 207, East 37th Street, New York 16, N. Y.

Nemcsak a romanticizmus iránti szenvedélye, a mesemondás csodálata, de egy bizonyos megbocsátó fölény és példaadás is készítette őt erre a nemes gesztusra, amikor a nagy írónak elnézi a vele élesen szembenálló politikai hitvallását. Ugyanis a madame a francia forradalom emigránsa, meggyőződéses, lángoló royalista volt, de a zsdanovi tézisek nem befolyásolták ítéletét.

A politikusokkal már nem ilyen megbocsátó. Különösen a francia forradalom prominenseivel szemben nem ismer kiméleteket. A kortárs elfogultsága és nem a történelmi látásban született értékelés helyezett Robespierre-t, Marat-t és Carrier-t a Borzalmak Kamrájába. Igaz, hogy ebben a kategóriában is határozottan érvényesíti megkülönböztető ítéletét. Amíg ezek halotti másait egy vékony bársonyhéttel választja el a halandók kíváncsi tömegétől, addig Hitlernek és társainak élő valódságát, rács mögé, a vádlottak padjára ülteti.

Fantáziája ezen a területen cserben hagyja. A poklok kínjai közül csak a kérehtörést, a máglyahalált és az akasztást mutatja be. A GPU-ig és Gestapóig már nem jutott el. De az is lehet, hogy ennek megjelenését csak viktoriánus szemérmek akadályozta meg.

A végzetes és nagy tanulságot azonban már nem figurálisan, csak egyszerű, de tragikus írásos bejelentésben állítja elő. A viaszvilágot ugyanis 1925-ben tűzvész pusztította el. A híresség és hírhedség forrása, a halandók hőmpolygójá masszív sűrűsödtek. A kép olyan lehetett, mint a világ teremtése előtt. Három évig tartott, amíg az alakatlan anyag újra értelmet kapott. Az anyag azóta sem változott. De nem valószínű, hogy egy újabb tűzvész után valaha is újja lehet formálni a világot. Nem kellene a kétségbe esés madame Tussaud-t tanúságátétele idézni a legközelebbi államfői értekezletre?

Enczi Endre

Nem afféle tucatcirkusz volt és nem is volt az cirkusz igazán, a szó mutatványos értelmében. Hanem előkelő műintézet, terraszos tejívő-cukrászda körberendezett asztalorokkal a tánchely körül, ahol az álomszanatórium telivel közönsége táncolt. Délutánonként, alkalmilag, amikor a lenyugvó Nap küllöző sugarai fénykoronával öveztek palotahomlokzatát és a sanatórium elhűvösödött, széles árnyéka, mint valami trónszőnyeg az alpesi völgyön végigterült, a táncokor gombnyomásra átalakult cirkuszporonddá, másik gombnyomásra roppant ponyvasátor ernyőzött az asztalok fölé — és a tejívő-cukrászda elcirkuszosodott.

Verőfényes, kolompoló alpesi tehennelkkel telehintett délelőtt volt, úde-friss tejtészt-szagú délelőtt; a cukrászdában csak a pincérek ödöngtek meg a zenekar napozott. Azzal az ürüggyel, hogy a lámpaburák törülgeti — mocsárgázó gólyalábain nekidülve a szélnek és lobogó bugyogóival megmögibolyogva — a magasban kiérdesült bohóc szűnyókált. Tőle kérdeztem meg, az igazgatót kerestem természetesen és nem mondtam „cirkuszigazgatót” — ezzel ugyancsak elronthattam volna a dolgomat. A porondforma táncokor fölé feszített sodronyon valaki az igaz kötél-táncosok álmát aludta, hanyatt, egyik lefogva felejtett lábát a horkolás ütemére ingatva és az orrán felejtett bambuszpálca hegyén tányérját a horkolás ütemére pörgetve. Odébb cukrászinasok, cukorkáslányok talajgyakorlatokkal szórakoztak: kecses-lustán, nagy véletlenségből „elejtették magukat” és fejre penderültek, mint a skorpió. De nekem kisebb dolgom is nagyobb volt, mint a cukrondi fiataltság játéka vagy a személyzet: a mondanivalómat forgattam magamban.

Szürke pofaszakáll és a szeme alatt, pofacsontnál két szürke pamat, lassan ereszkedett le a lépcsőkön, mintha minden lépcsőkörrel hidegebb lábívmedencébe lépne, ostorának pirosakk nyelét pirosakk cilinderének pereméhez fogva és pirosakk frakkja fel-fellobogva az alpesi szélben: alábocsátkozott az igazgató. Jéghegnyűl fagyosabb arcán már a megenyhülés is mosolyának számított, amikor már ott állt előttem ugyan, de még tovább ereszkedett szavaiban és kitüntető közvetlenséggel megkérdezte:

— Mivel lehet a szolgálatomra?
— Üzenetet hozok, igazgató úr.
— Kivel lehet a szolgálatomra?
— Igazgató úr — válaszoltam szilárdul, mert el voltam készülve

erre a kérdésre —, senki zsoldjába nem szegődöm és nem is a sanatórium valamely törékeny lakójához küldtek, aki tán repesve vár. A magam üzenetét hozom, mert részint szegény is volnék hozzá, részint meg senkinek még nem vitte fel úgy az Urísten a dolgát, hogy az inasom legyen. Uram, mélem szőre alatt nem mercenárius szív dobog.

Az alpesi szélroham elnyelte utolsó szavam. Megzendült a világ.
— Ügy-ügy — méregetett az igazgató, szürke pofapamataival —, mindenki ezt mondja. — És körülmutatott: — tulajdon üzenetükkel érkeznek, aztán inasok-pincérek lesznek.

— A különbség csak az, márpedig ez perdöntő különbség...
— Há? Mi?! — tartotta füléhez a tenyerét igazgatóm. Feje fölött a gólyalábban szűnyókáló bohóc bugyogója oly vadul kerepelt, mint egy expedíció zászlója a Hindukuson és az alpesi szélben a sütkérező zenekar hangszerei búgni-hárfázni kezdtek, még a dob is megperdült. — Kicsi! — intette oda igazgatóm az egyik önfelédten szaltózó csitrit — mi ez a ramazuri?! Eredj be Tóbiás úrhoz és mondd meg, kapcsolja le az áramot.

A cukrászlány feliramolt a lépcsőkön és én, felbátorodva igazgatóm kérdő tekintetén, megnyomtam ezt a „perdöntőt”: — A perdöntő különbség csak az, hogy ezeknek mindnek van valami mutatványa, vagy örökölte, vagy úgy szedte fel. De nekem a kerek ég világon semmi-de-semmi mutatványom nincsen és az én produkciómban épp az az új: a mutatványos műsor elvált izgalom-tengerében valaki besétál, jeül egy asztal mellé és mesél. Hogy ez nem „produkció” és én nem vagyok „szám”; nekem ugyanis...

Ekkor kapcsolta le — lekapcsolták a rajta felejtett áramot: a horkoló kötél-táncos lefordult a porondra és megütődve (de már a

HATÁR GYŐZŐ:

táncparketten ütődve) arra érte, hogy sehol a kötél. Az emeletes bohóc, mint az aknába zuhanó lift, leszánkázott gólyalábain, melyek addigra nem voltak sehol. A kiszolgálóányok a derekukat fájdtva, rendezgetni kezdték az asztalokat. A cirkusz viszávaltozott alpesi cukrászdává.

— Hasbeszélő? Nem hasbeszélő? Egyszerűen csak beszélő?!

— Csak. Szájjal-beszélő. Füleknem, akik hallják.

— A címe?
— Nincs címe. Akkor már „szám”! — heveskedtem. — Se címe, se vége, se hossza. Nekem ugyanis tengersok mesélnivalóm van...

— Például „Oromax, a Fecsegő Csoda”. Mit szólna ehhez. „A Beszélő Dumerang. Kifogyhatatlan meséivel”. Vagy teszem: „Tribalosz Verbigerontesz. Kacagóorkán a nézőtérén”.

— De én nem vagyok kacagóorkán a nézőtérén. Ez nem cirkusz!

— Igen megharagítana — szolt nyomatékka az igazgató —, igen megharagítana, ha valaki ilyesmit állítana műintézetemről. Vagy a sanatóriumcukrászdázó, tejívő lakóiról, hogy cirkuszlátogatók. — És belém horgasztotta szürke pofapamatait. — Reggelizett már?

Nem bírtam elviselni tekintetét, lesütöttem a szemem. Csakhamar gazdagon terített asztalnál együtt reggeliztem igazgatómmal; és mi-

A KINGÁN

közben igyekeztem leküzdeni egy régóta tátongó gyomor töltekezéseinek vallásos ellágyulását, olykor — a morzsás vajbajuszt a számba belekenve — a tenyerembe még bele-belemotyogtam, mint az akaratatos gyerek: — De cirkuszáram ne legyen. Nem tűröm. Akkor abahagyom. Sőt. Csak az esetben írom alá. Különben elmarad a fellépésem. — Igazgatóm kegyetlen szeliden és talányos megbocsátón mosolygott, mint aki nem is olyan biztos abban a fellépésben, de élvezettel legelteti szemét fiatalágomon. Azzal pirosakk cilinderét lengetve és pirosakk frakkjával körülöspörve — kiadta estére utasításait.

Egész nap igazgatóm vendége voltam. Bemutatott a sanatórium néhány üzleti notabilitásának — iparmágnásoknak, akik évenként esedékesek, mint a nap-tári szentek és érkezésük-távozásuk nem képzelhető el ünnepeg nélkül. S ahogy ismerték a park minden kavicsát, igazán megszokhatták az efféle alkalmi, cukrászdai cirkuszelőadást, oda sem figyelték hát. Mint valami csudabogarát az emberi Bestiariumból, úgy lesték fejformám, mozdulataim külön érdekességeit és a világot azonos kijáró tisztelettel, de a meghitt barátoknak adatott közvetlenséggel faggattak dolgaimról — vizesésekről, kráterekről, az óriás Irigogoo-goo-madáról, moákról-ebukról.

Imitt-amott már vacsorákat kezdtek felszolgálni, amikor a reflektorútegek fénye rám irányult, asztaltársaságom elismerőleg mosolygott és minthogy a cirkuszprodukciónak mindannyian háttal ültünk, nem találtam benne semmi rendkívülit. Világvárosi cirkuszok szokása, rávillantják a páholyokra, ahol a híres valóperbajnok, hitszónok, hastáncosnó vagy fehér törzsfőnök megjelenik. Ilendőségéből odafordultam a közönség felé, bárgyú mosollyal tudomásávéve a tapsvihart, mely nyilván még a lelépő számnak szolt és meghajoltam a társaságom felé; de valahogyan az asztali virágcsokron keresztül nehezen fedeztem fel az ismerős arcokat. Helyet cseréltek volna? Kezdek átfülni-átfülni a szomszéd asztaloktól s ez némileg feszélyezett; de már belemelegedtem az adomázásba és ez a történet is kikívánczolt belőlem.

— Hol is folytassam, minek is folytassam — eregettem legábrándosabb füstkarikáimat színpadi cigarettámból és mélytűző, melegszívű szünetet tartottam. Rémlétt, mintha mikrofont látnék, de nem hittem a szememnek és mire felisméltem volna, már elem tölték vagy tán fölem lógatták és én, a társaságomra való tekintettel, tapintatból úgy tettem, mintha nem venném észre. Elvörösödő füleimen éreztem meg — megéreztem, hogy a számoknak vége, hogy én

KANNÁS ALAJOS

*Ejfelet kongattak az órák
zúgásuk végiggurult a tó jegén
s belehuppant a hegyek havába
Négy magyar csatangolt a zürichi éjben
nem tudván mit kezdeni a szabadsággal*

Husvétii bárányok

*Mint fekete gránit szobrok
pópák sorakoznak az időtlen mezsgyéjén
de még a sziklás talajon*

*Husvétii bárányok homlokán piros folt
a vér újra meg újra kiontatik
mert halál nélkül nem lehet feltámadás*

*Zeusz templománál néhány kecske méléz
s az Agoran
szilánkokban árulják a multat*

Zürichi éj

*A sirályok is régen délre szálltak
csupán az öböl cölöpei maradtak
meg a jéggel zománcozott hegyek a tó körül*

*Mindenki aludt
nemcsak a tanítványok
szakállba dugott számláival hortyogott a mester
számadásra és megváltásra
még bőven volt idő*

*A neonfények rádermedtek, a csendre
mint a jégvirágok
de a zürichi polgárok álmát
egyenletes kéjközben tartotta a központi fűtés
Négy árnyék vonszolt egy darab éjszakát
a hidon át*

*A Paradisóban most is kapnánk feketét...
Én vagyok a jogfolytonosság alapján...
Ki kellett volna nyírni...
Dögöljön meg az a barom...*

ARNÓTHY KRISZTA:

BOLDOG HÁZASSÁG

parfómmal, izgalomtól nedves kézzel, nyonyadó nyakán igazgyöngyosorokkal.

S aztán a kézfogásoknál is érdektelebb bemutatkozások, a nagykövet kerek feje, egy túlhíg whisky unalmas íze.

— Na, drágám, itt vannak Franchonék... Franchon keze meghökkenően kicsi volt, most is érzem érintésének emlékét. A feleség keze lágy, engedelmes, még visszahúznia is erőfeszítésbe került.

Még kerültem arcukat, kis részleteknél időztem. A férfi gomblyukában szerény rendjel, az asszony feketében, egyetlen ékszere a finom láncon függő arany kereszt.

— Ó is imád utazni. Nincs olyan ország, melyet ne ismerne... no, helyezkedjétek el, drágáim, itt a tálaló körül, csevegjétek...

A ház asszonya csipogva tovább illant. A felszolgáló ment el mellettünk. Egy asszony túlhangosan felnevetett.

Tudtam, most jött el a nagy pillanat: most fogom megismerni közletről a boldog párt.

Franchon a két szabad fotóje mutatott: — Parancsoljanak helyet foglalni... s magunkra hagytak. Az asszony tekintetével néhány pillanattig még követte, de mikor látta, hogy ura a nagykövethez csatlakozott, megnyugodva fordult vissza, felém:

— Mi most jöttünk meg Helsinkiből... Ránéztem. Az arca láva volt. Vastag festék alatt megkövesedett vonások. Ajkához emelte poharát és ivott egy kortyot. Aztán nyelve hegyével végigmosta alsó ajkát.

— Nem túl langyos a whisky? Talán szőlők egy csepp jégért?

— Ó nem, nem, — nagyon jó így... Nyugtalan szürke szemével végigfűrészelt, aztán még egy pillantást vetett urára, ki háttal állt nekünk; újra felém fordult:

— Ismerj Helsinkit? Élénkíteni akartam: — Ó hogyne, édes város, barátságos, az ember az első perctől otthon érzi magát...

Ismerték őket hűvös diplomata köreiben túl is; állandó szóbeszéd volt kiegyensúlyozott boldog életük. Franchon és felesége, a mintapár, a rendíthetetlen harmónia példaképe; évek meg nem rontják, események ki nem kezdik mindig friss, hamvas boldogságukat. Meghittebb barátok sejtették azt is, hogy ez a jól konzervált szerelem gyermekkori eredetű. Egy órára sincsenek külön, azóta se.

Persze én is tudtam erről a boldog párról, úgyhogy amikor nagy pletykakeverő és kórtélszervező, bájos öreg barátom lelkesen felsóhajtott előttem: Ha látnád egyszer őket... — szinte türelmetlenül csaptam le rá: — Allig várom!

Az öregasszony hirtelen számolni kezdett magában, hogy beilleszthessen a másnapi meghívottak közé.

— Holnap néhányan lesznek nálam... Ó nem, nem irodalmi társaság, de rendkívül kedves emberek.

Apró tömzsi ujjain számlálta: — Egy nagykövet, egy miniszter éppen tárca nélkül, egy ragyogó asszony az Unescóból, egy katonai attasé és két követségi tanácsos. Az egyik éppen Franchon, ki most tért vissza Helsinkiből...

— S a felesége... — mondom én gépiesen.

— Természetes. Ki látta már Franchont a felesége nélkül? Egy órára se. Elválaszthatatlanok.

El-vá-laszt-ha-tat-la-nok... a szó kísérni kezdett, hozzám ragadt, konokul, mint egy gazdát kereső, vidám, kóbor kuvasz.

Másnap kissé késtem. A szobalány a család régi barátjának kijáró cinkos mosollyal vette át kabátom. A szobákból kiszongott a vendégek beszélgetése. Hirtelen fáradtság és unalom fogott el, mint mindig, mikor valami teljesen feleslegesre kell az időt pazarolnom, — úgy indultam az ajtónak, mint aki tíz percnél tovább nem marad.

Az unalomig ismert élőkép kellős közepébe csöppentem. Apró sötétselyem lámpák tompa fényében úszó szalon, máris letarolt búfé, a mindig egyforma megtérbűnös-fejú felszolgáló s végül a ház asszonya, hervadt keblén műrúzsával, éles

Franchon intett a felszolgálónak, aki éppen pezsgőt hordott körül.

Az asszony csak most felelt előbbi kérdéséremre, mint egy jó tanuló sorolta fel az országokat:

— Románia, Csehszlovákia, Magyarország...

— Állomásoztak is valahol itt ezek közül? Mármit szolgálatban?

— Persze... — válaszolt mosolyogva, de szeme e pillanattól lesből figyelt.

Franchon felesége vállára tette kezét. Sose láttam még gyengéd mozdulatot ilyen hűvösen.

— A háború Lengyelországban ért miniket. Elég nehéz volt...

— Főleg a lengyeleknek... — tettem hozzá gyorsan, kis éllel. Diplomátáknak mégis könnyebb... Kivéve persze a bombázást.

Mintha fej akart volna kelnit, de a férj keze visszatartotta.

Valami hirtelen támadt benső gyűlöletben ültünk hárman; meglepődve fedeztem fel, hogy a gyűlölet forrása magam vagyok.

René, a ház asszonya visszatért hozzánk: — Hát itt vannak az én drága galambjaim... hogy egymásra találtak!

Karját nyakam köré fonta, enyhe verítékiltal csapott meg.

— Beszéljél már Franchonéknak hazáról? Szóval, ahonnan származol?

Franchon feszült figyelemmel közbeszólt: — Dehát ő francia? Nem?

René áradó élénkséggel magyarázott, — mindent el akart mondani egyszerre; egymáson tapostak szavai.

Egyenesen Franchonnak mondtam: — Az apám francia, az anyám lengyel. — Ki hitte volna?... Ki hitte volna?...

— bólogatott Franchoné. Szárazon folytattam: — Varsóban születtem, Franciaországban nőttem fel. De anyám leírásából kitűnően ismerem Varsót... Hol laktak a háború alatt?

— Most mennünk kell... — mosolygott Franchon, aztán elgondolkozva nézett rám:

FARKAS

következem, hogy most kezdem igazában és csak áltatom magam azzal, hogy „folytatom”. — A gundahari szavannákon egyszer, hogy lepihentem és elnyomott az álom, elefántcsorda törtetett rajtam keresztül és csak a szemüvegem tiporta pozdorjává, én magam csudával határos módon megmenekültem. A mangróve-erdőbe, amikor belekeveredtem és hónapokig kényszervendégeskedtem a mungve-mungve törzsnél, az mentett meg, hogy tetszett a táncom Kpengla-Kpenglának, a törzsfőnöknek — ez, meg a kényszerházasság, amit Mpungve lányával kötöttem. Az Amuron a kecsketoimlő-csónak kilyukadt és süllyedni kezdett alattam, ahol a legveszedelmesebb a sodra. Az mentett meg, hogy a fauszatás hónapja volt. De hogy mi mentett meg a Nagy Kingánon, amikor a hegyléc harmadkori gyűrődéseibe belekeveredtem és én, ebben a szurdoklabirintusban szembe kerültem a szürke óriással — mert a Kingán-farkas a legkiérettebb, a legdühöttebb valamennyi közül, ahánnyal csak dolgom volt — ezt még nem mondtam el senkinek. És talán a síromba is venném a titkát, ha nem ülne ennyi összedobbanó baráti szív asztalomnál s nem csüggné rajtam ennyi hűséges asszonyi szempár e pompás alpesi cukrázdában, ahol most ülünk — mert Istenemre, olykor még mindig hitetlenkedve tapoga-

tom magam, hogy élek, hogy egy darabban vagyok-e, találkozásom után a szürke kingánal.

Kijelentésemet élénk derűtlenség fogadta. Döbbenet fejeztem fel, hogy se asztalom, se székem és egyáltalán nem ülök, hanem iszonyú ingással lengelek a láthatatlan trapézon: tán nem is olyan biztos, hogy egy darabban vagyok, úgy forog velem a cirkusz s hogy alattomban rámkapcsolták a cirkuszamat. — Tóbiás úr! Tóbiás úr! — kiáltottam riadtan s e pityergő hangot tapsvihar jutalmazta. — Hurrá! — zúgott fel az örvénylő tömeg alattam. Nem akartam zavarba hozni társaságomat és folytattam.

— Elemóziám elfogyott és még jó három napi járó földre volt az első uzdur falu. Nem hiába figyelmeztettek az uzdurok, hogy vezető nélkül ne vágják neki a Nagy Kingának; nem hittem a rémesekeknek a Hegy Királyáról, a szürke farkasról és amikor belátam, hogy csapdába kerültem, már késő volt. A szurdok oly keskeny, hogy ember és farkas nem férhet el egymás mellett, még jólakottan s békés szándékaikat bizonygatva sem. Amikor a harmadkori vaksötétben szürkén világoló bundáját megpillantottam, mindjárt tudtam, kivel hozott össze a balsors. Nincs olyan fatalista, aki ne átkozná végzetét, bárha tudja is. Vadászfegyverem a táborhelyen

hagytam az Amurnál, hogy ne akadályozzon a sziklamászásban, bozótnyesőm a folyóba veszett. Átkoztam oktalanságomat. Homlokomon verejték gyöngyözött; vissza nem fordulhattam — ez a legbiztosabb módja ilyenkor, hogy ízekre marcangoltassa magát a kutató — kúszva közelítettem tehát. Imbolygó szempárjának ikerkezze mind vészlőbban parázolt szürkén világoló bundájából és hatalmának és éhségének örületében mozdulatlanul bár, de ugrásra készen, öt láb és ötödfél hüvelyknőre ott várt a Nagy Kingán szürke farkasa, a Rém. Lyukas garast nem adtam volna életemért...

— Hahaha! — csattant fel alattam a nagy hahotázás és a láthatatlan trapézon hintázva, hol jobbról, hol balról hallottam a felhullámzó röhejt. Nem számoltam, hányat bukfenceztem a levegőben: valaki vasmarokkal fogta a bokámat. Fejjel lefelé ingázva-lógadozva nagyokat koppant koponyámon a megtorpanó vér és e szokatlan helyzetben nemcsak a beszéd esett nehezemre, történetem is tótágast állt. Azt hittem, képzelődöm: piroslakk frakkjában a porond közepére perdül az igazgató és piroslakk cilinderét lengetve, felkéri a nagyérdemű közönséget, hogy méltóztassék lélegzetét visszafajtani, mert a Görög Oromax Dumerang, amit még soha senki sehol a világon, a háromszo-

ros szaltómortale tudatalatti halálugrást fogja megkísérelni hajháló nélkül a láthatatlan trapézon. Nagy csend következett; csak kiszakadó tudom fujtatását lehetett hallani és gurgulázva buggyanó szavaimat, amint — félajultam, de társaságomra való tekintettel — farkasomat mesélem görcsösen: — Kúszva közelítettem meg a pompás állatot; mert valóságos mammutja volt fájának és ha nem fájt volna a sajátomra (mármint hogy épen megtartsam), lehet mondani, fájt a bőrre a fogam. Éreztem, hogy már a másodperceken múlik és ha ő ugrik először, alulmaradok. Elrugaszkozva, ahogy csak erőmtől telt, öt láb harmadfél hüvelykes torpedóúgrással rávettem magam a szürke farkasra és megragadtam a két fülénél, mielőtt torkon haraphatott

volna. Éreztem forró libegését, freccsenő nyálát, bundája ékellen bűzt, lestem bősülését-lohadását, felhorgadásait, türtem szeme bengélfényét az orromnál; de vasmarokkal tartottam el — eltartottam magamot! Kingán-farkasomat a fülénél és álltam a sarat. S míg amaz egyre jobban felingerült, én lankadni kezdtem. Már keserűen bántam a hús gyávaságát, hogy még mindig ellenáll: hagyd abba, vedd oda magad — füstölögtem — nem az első felfedező leszel, aki farkasok gyomrán végezed, nem az első utazó. Ha elereszted a fület, felfal, ha nem ereszted — éhen halsz. Végső kétségbeesésemben ördögi ötletem támadt: cselhez folyamodtam. Ismernek az Amurnál egy viszketeget, amely csiklandós. Visszaemlékeztem az uzdur mitológiából, mikor, mitől viszkett a Kingán-farkas. Megmaradt erőmet összeszedve, jámboran úgy tettem, mintha...

Dobpergés. Mind vadabbul vadabbul, akárhogy kiabállok, minden szavamat elnyeli a dob. Egyszerre, mintha a gerincem kiszakadna a testemből — meredeken fel-fel: süvítve kalim-

pálok a láthatatlan trapézon. Félpályán a csillagos ég alatt, félpályán a cirkuszi fényárban. Engem ugyan elcserdítettek — gondolom — ezzel a nagy karikással. Ki-be, ki-be, háromszor is átütöm a ponyvát, míg a cirkuszdelej körberántó kötelén visszarepülök a dobpergésbe, mely harmadszorra, mintha elvágta volna, abbamarad. Egy kurta kiáltás fölöttem — hep! — csattan a tenyér a csuklón, csukló a tenyérén, kettős csuklófogás, megvan. Asztaltársaságom alkalmasint megbabonázva hallgatta a csel, hogy a szürke kingánt legyűrtem és nem akarom tőlük megvonni a lebilincselő történet szerencsés végét a farkasról. — Könyörgő tekintete megtört, kilehelte párját. Farkasbundát csináltattam belőle, szürke társasból, ki éhezésemnek osztályosa volt a Nagy Kingánon; azóta is viselem az ő emlékezetére, de csak nagyritkán, ünnepeket alkalmakra, ha Igaz Történetet mesélek...

— Hurrá! Hahaha! — Lábdobogás, visítás, röhej. Állva ünnepelek a cirkusz és már oly mindegy volt, mit mondok ebben a tombolásban. Felvettem szemem, hogy egy hálálkodó pillantást küldök megmentőm felé, bugyborogva dadogtam még néhány köszönő szót és elharaptam a nyelvem. A nagy Kingán-farkas tekintetével találkoztam, a szürke kingán fülén lógtam, ő hintáztatott mindvégig a trapézon, a Kingán-farkas agyarái villantak rám, nyeldekölőjég beleláltam szájrégébe. Ha a trapézra vissza felhúzódok, a kingán felfal; ha eleresztem, a porondon kenődöm el. Velőtrázó sikoltás szakadt ki belőlem és beleajultam a mélységbe.

Szerencsémre a gólyalásas bohóc székét penderített alám, ez csökkentette lendületemet; és mire visszahantam asztalomhoz, társaságom közé, már volt annyi lélekjelenlétem, hogy zavartan a szalvétát babráljam és kibontva, elsimítsam homlokom redőit. A szanatórium előkelő, telivér vendégserege tartózkodva ünnepelek; a mind gyéribben összeverődő tenyerekről kárpótolt a mind gyakoribb baráti kézzorítás, jó szó, hódoló mosoly, megismerkedés. Egy menyétarcú, hölgymenyét-belépis idősebb hölgy, aki már sok levegő-változást megért ugyanebben a szanatóriumban, rám tükrözött észszereinek forgó velencei csillárját és koloratúrában, mosolygós esengve, így szólt:

— Kisangyal egyem! Ahogy csetlik-botlik, mindenféle érthetetlen-badar vicceket mesél s közben olyan hajmeresztő mutatványokat végez azon a kicsodán! Rémséges! Maga a legnagyobb szám.

VERSEI

*Volt német ejtőernyős fényképezési magát
egy Kariatyá csípőjét szorongatván
csak most görög a zászló az Akropolison*

*Patinát kap a vér is idővel
s a hamvas márvány rozsdát
az ellentétes párhuzamok
valahol összehajolnak*

*Néhány ezer év terhet lelőhitem a Tajgetosról
Ők se voltak jobbák
Homlokomra én is piros foltot kenek
de a bégetők menetéből
igyekszem lelépni
a Kálvária előtt*

Repedt ikon

*Kezdehenném úgy, hogy nincsen kezdet.
A tenger mindig csupakék,
s a háztetők felett lebegnek
mosott ruhák s a messzeség.*

*Kecskekék, olajfák most és mindig.
Vannak márványból istenek;
a mag bár köves földre hintik,
kikél s az ég beinteget*

*minden sarokba. Hü szelével
sötét bársonyban jó az éjjel
s hozzád simul, mint szeretőd.*

*Mondhatnád úgyis, nincsen vég sem,
Sokrates még ott ül a téren
s a бүrkös kelyhe összetört.*

— Egy más alkalommal... talán lesz még módunkban beszélgetni Varsóról.

Felesége szorosan mellette állt: — Sajnálom, sajnálom, hogy indulnunk kell, de vár bennünket egy másik meghívás is...

Renée teljes erejével játszotta a kétségbeesettet:

— Dehát ez egyszerűen rettenetes... Ilyen hamar itthagyni engem...

A házaspár elvonult, magam maradtam még jó darabig. Lassanként megürült a nagy szalon, Renée mellém telepedett, mint egy fáradt óriás pillangó.

— Mióta ismered Franchonnékat?

— Tíz, tizenöt éve — mondja futó gesztussal, tényleg nem is tudom már... De akárhányszor visszatérnek Párisba, rögtön jelentkeznék... Remek emberek... szinte a gimnáziumi padból vette el az asszonykát... s azóta így mindig mosolygón, mindig együtt... Varsóból megjött az asszony hosszú ideig beteg volt... a férj mindig vele, még a klinikai szobában is... maga akarta gyógyítani... maga őrizte éjszaka... Páratlan ember.

— Mi baja volt az asszonynak?

— Idegösszeomlás.

Elbűcsűztam.

Gondolatokba merültem lassan mentem le a lépcsőn. A kihalt utcán jutott eszembe, hogy nincs kocsim, a garázsban hagytam valami kis javításra.

A boulogne-i erdő menti diplomata-negyedben most senki nem járt az utcán. Borzongva indultam taxit keresni. Néhány perce mentem már, mikor észrevettem, hogy egy kocsi követ egészen a járda mentén. Anélkül, hogy félnék, csak idegességből szaporábban lépek. A kocsi utolér. Franchonné ül a volánál.

Megállok; ő is.

Kinyitja az ajtót:

— Hazaviszem.

Gondolkodom, de kedves erőszakossággal unszolg:

— Jöjjön, igazán kérem, jöjjön; olyan nehéz volt szabadulnom... beszélni akartam magával... gondoltam, még Renée-nél találok; épp annyi időm volt, hogy visszafussak.

Beülök mellé, mondom a címem. Kitérően vezet, egy férfi kellemes biztosságával.

Vártam, hogy beszéljen.

Sápadt, áttetsző arca most kortalannak tűnt.

— Visszajöttem, mert maga lengyel. Félig lengyel. Gondoltam, olyan lenne ez a találkozás, mint a homeopatha gyógymód.

Már közel jártunk lakásomhoz. Semmit nem érdekelt már, se ő, sem az ügye. Valomásra, bizalomra szomjas asszony: most el fogja mondani élete történetét. Tökéletes diszkrétciót kér s akkor bevallja, hogy szeretője van. Már látom díványomon, részegen saját szavaitól, megfélekedve az időről, semmivel sem törődve... S másnap gyűlölné, elmondhatatlanul.

Jeleztem a házat, ahol lakom. Egyetlen száraz fékmozdulattal megállt előtte.

— Van kedve feljönni? — kérdeztem, nem éppen hivatogatóan.

Sírt, könnyek nélkül. Ideges zokogás rázta testét. Úgy tartotta a volánt, mint valami mentőövet.

— Szeretem az uramat — mondta szagatottan. — Szeretem...

— Jöjjön. Pihenjen meg nálam... Még egy meghívásról beszélj ma este... Egy vacsora, ahová menniök kellett.

Keserű mosollyal mondja:

— Persze, a vacsora, — az is olyan igaz, mint minden... Kérem a telefonszámát... Holnap felhívom...

Kiszakítottam egy noteszlapot, felírtam; mohón kapott a kis papírlap után s elhajtott köszönés nélkül.

Hiába vártam a telefonját. Két héttel később Renée mondta, hogy elutaztak Kínába.

Három év múlva, ragyogó tavaszi napon megyek a Champs Elysée-n. Mindenki fiatal volt ezen a napon, a levegő apró kacagásokkal tele. Mintha a benzínillatot is elnyelte volna a tavaszi levegő, a fák fiatal, törekeny lombok csipkékéjt hajtották. Almodoztam.

— Egész biztos, hogy nem ismer meg... úgy néz rám, mintha most látna először életében.

Fiatal, fürgé asszonyka szólt így hozzám. Fején gyöngyvirágos értelmetlen kis kalappal, egy ragyogó szabó szalonjában új formába ötvé állt itt:

— Renée-nél találkoztunk... talán három éve... hazavittem a kocsimon...

Miért kerülte, hogy kimondja nevét?

Pillanat alatt felmerült bennem a régi kép s diadalmasan felkiáltottam:

— Franchonné!

Helyesbített:

— Csak volt Franchonné... Pár hónapja elváltam s azóta csak lánynevemet viselem.

Karonfogott s egy kávéházi terraszhoz húzott.

— Jöjjön... most elmondok egy kis történetet... most már semmi... már a múlt... de...

Nem álltam ellen, elragadtatva néztem. S ahogy leültünk a tenyérnyi kerek asztalkához, megrendeltük a kávé, a szemembe nézett:

— Ugye örültek hitt akkor este? Örültek, ugye?

Gyengén védekeztem. Ennek a vidámságtól, egészségtől, belső, mély boldogságtól ragyogó teremtésnek semmi köze emlékeim asszonyához.

— Megváltoztam, ugye?

Három kockacukrot dobott a kávéjába s itta mohón. Minden mozdulatán a szabadságát visszanyert fiatal állat frenetikus öröme érzett.

Szinte zavartan mondtam:

— Milyen remekül lebarant...

Édesen nyújtózott:

— Egy hónapig síeltem Aostában. Isteni volt. Hegyoldalhoz ragasztott magános hotel. A nap megtelít meleggel, a hó tiszta, csillogó, légius. Kóstoltam a havat, mint egy gyereket. És azok a tiszta és félelem nélküli, remek éjszakák...

Szeme körül csomó hajszálvékony szarkaláb, — ha nem nevet, olyan ez, mint fehér nyoma valami gonosz, finom karmolásnak.

— Még egy kávé...

— Magát mindenki boldognak hitte az urával...

Megvonta a vállát:

Váratlan népszaporulat

Illés Béla a Népszava április 4-i számában „Vita önmagammal” című cikkében egyebek között, szerény pártossággal, az alábbiakat írja:

„Ami irodalmunk nemzetközi helyzetét illeti — a felszabadulás óta elmúlt tizenhárom évtizedben már nemcsak vágyakban és elképzelésekben, de a valóságban is jelentős helyet vívott ki irodalmunk a szocialista országokban, vagyis kevés híján hárommilliárd emberlaktá földön.”

A kispolgári objektivista statisztikusok szerint a föld összlakosságának száma kb. két és fél milliárd. Ebből még kispolgáribb és még objektivább statisztikusok egymillióra becsülik a szocialistának kikiáltott országok népességét és így ez a váratlan népszaporítás még Illés Béla közismert lendületét is meghaladja. Am, hiába, úgy tűnik, hogy ez a pártos igényeket megfelel a jövőbe látó szocialista realizmus legújabb törekvéseinek.

A BALÁZS BÉLA DÍJÁT első ízben osztották ki. A kitüntetett filmművészek között van Makl Károly, a Liliomfi rendezője, aki a 39-es dandár című film rendezéséért és Töröcsk Mari, aki a Vasvirág és az Edes Anna című filmekben nyújtott kimagasló alakításaiért kapta meg a díjat.

DÜRENMATT színműve, az „Öreg hölgy látogatása” a New York-i kritikások együttesének véleménye szerint az év legjobb külföldi színműve. A második helyre John Osborne „George Dillon építéskora” című darabját jelölték.

LLOYD WRIGHT, Amerika legnagyobb építőművésze 89 éves korában arizonai birtokán meghalt.

CÉZANNE hat festményét, közöttük a művész 1885-ben festett önarcképét május elején árverezik el Londonban. Ugyancsak kalapács alá kerül Picasso „La Belle Hollandaise”-e és Toulouse-Lautrec egy portréja is.

A SZOVJETUNIO és az Egyesült Államok közötti filmszerződés jött létre. Eszerint 1959-ben hét szovjet filmet mutatnak be Amerikában és tíz amerikai filmet a Szovjetunióban. A szovjet filmek között szerepelnek: Szállnak a darvak, a Hattyúk tava, a Cirkusz csillaga, Othello, a Csendes Don és a Don Quijote. Az amerikai filmek közül bemutatják az Öreg ember és a tenger, Oklahoma, Marti, Lilli és Szív és korona című filmeket.

A VILÁGOK LEGJOBBIKA

(Folytatás a 3. oldalról.)

gették Tibet idejétmúlt, feudális, maradi berendezkedését.

Sajnálom, hogy Voltaire nem él s már nincs módja, hogy kritikát gyakoroljon progresszivistá, balpárti kortársaimon, akik annyiszor hivatkoznak rá. De ha élne, akkor alighanem ilyesfélét írta:

— Örömmel látom, kedves barátaim, hogy tovább fejlesztették Leibnitz tételét, melynek kifigurázására annak idején a Candide-ot szereztem. Leibnitz még csak azt állította, hogy ez a világ a lehető legjobb világ; ti már azt képzelték, hogy e lehető legjobb világ is percről percre javul, halad és tökéletesedik. Felteszem, hogy e fejlődést az autóbalesetek és televíziós készülékek száman mérteik. Mértékelték azon is, hogy Európa csataterain az utolsó félszázadban 30 millió ember harapott fűbe, hogy Sztalin és Hitler legalább 5—5 millió embert gyilkoltatott meg ideológiai és faji okokból; és ha hozzáveszitek, hány tucat várost porokolték fel, hány százezer aszszonyt gyaláztak meg katonáitok, vagy netán eszetekbe jut, hogy egész népeket — mint pl. a volganémeteket, a krimtatókat, a csecsenceket, az örményeket — sikerült egészben vagy részben kiirtanotok, úgy elismerem, hogy még Genserich vandáljaihoz, Szoliman janicsáraihoz, Torquemada inkvizitoraihoz, Dzsingisz mongoljaihoz, Tilly zsoldosaihoz és Cesare Borgia orvgyilkosaihoz képest is meglepő fejlődést mutattok.

— Jogos megvetéssel sújtjátok

KOESTLER ARTUR három hónapos előadókörútján meglátogatja Indiát, Thaïlandot, Honkongot és Japánt. Koestler „Irodalom és ideológia”, „Európa kultúrtörténete”, „Idealizmus és felelősség” címmel és egyéb irodalmi megfilozófiai témákról tart előadást. Indiában Koestler kijelentette, hogy „tanulni jött, nem pedig tanítani”.

A BUDAPESTI OPERAHÁZ ez év szeptemberében ünnepli megnyitásának 75. évfordulóját. Szeptember végén és október elején a budapesti Opera jubileumi előadássorozatát rendez és kiállítás nyit meg, amelynek anyaga az opera 75 éves történetét mutatja be.

GRIMM - MÚZEUMOT létesítenek a németországi Kasselben, hogy összegyűjtsék a mesemondó testvérpár kéziratait és hagyatékát.

A PRZEGLAD KULTURALNY című varsói lapban érdekes közvéleménykutatás eredményét tették közzé. A közvéleménykutatás azt igyekezett kideríteni, mennyire érdekli a költészet az egyetemi hallgatókat. Százharminckilenc megkérdezett egyetemistából negyvenhét (34 százalék) rendszeresen olvas verseket, 66 százalék helyelközzel, s 14 százalék egyáltalán nem. (Azt hisszük, ez az arány bármely nyugati országban magasabb — a nem-olvasók javára.) A lengyel fiatalok legkedvesebb költője a hat éve elhunyt Galczyński (62 szavazat), utána pedig a két legnagyobb klasszikus Slowacki (52) és Mickiewicz (39) a legnépszerűbbek. Az idegen klasszikusok közül Lermontov, Goethe, Byron, Baudelaire és Puskin kapták a legtöbb szavazatot. Majakovszkij a lista aljára maradt, körülbelül ugyanannyi szavazattal, mint Słonimski, a Lengyel Írószövetség elnöke és Wierzyński, az Amerikában élő emigráns költő. Elő szovjet költő egyetlen szavazatot sem kapott.

AZ „OKTÓBER 23”, a Petőfi Kör New Yorkban megjelenő lapja 1959 áprilisi számát teljes egészében a tibeti kérdésnek szenteli. Közli Gombos Gyula cikkét Ázsia Magyarországa címen, valamint Kiss Sándor és Sztáray Zoltán cikkeit: Ázsiai testvériség — pekingi módon, illetve Körösi Csoma Sándor címen. Közli a lap Nagy Imre nézetét az Öt Alapelvről, a Bandungi deklarációt és szemelvényeket a tibeti irodalomból.

tehát ama maradi tibetieket, akik faragatlanságukban mindeddig sem bombavető repülőket, sem pestisbacillusokat nem küldtek szomszédaik ellen, akik műveletlenségükben sem a mustárgázt, sem Sztalin műveit nem ismerik és feudális elmaradottságukban nem élnek az atomhálal ragyogó perspektívájában, mint ti valamennyien. Mao csapatai most véget vetnek ez áldatlan állapotoknak: a Nagy Láva inkarnációjának helyére beültetik Marx és Lenin mindenkorai inkarnációját, az idejétmúlt feudalizmust korszerű rabszolgasággal váltják fel, az individuális sátorlakókat kollektív istállóba terelik és az óhítűeket, akik „dicsőséges ló-tuszvirág!” felkiáltással imádták Buddhát, arra a hitre térítik, mely „dicsőséges Szovjetunió!” kiáltással imádkozik.

— Életem egyik keserű órájában írtam Madame de Chatelet-nek: „Mindeddig azt hirdtettem: tiporjuk el a Gyalázatosot” (ami alatt a fanatizmus, a szolgaság, az elnyomás földi megtestesülését értetem), de most attól tartok, miniket tipor el a Gyalázatos.” Ha Tibetet nézem, azt kell látnom, hogy a Gyalázatos diadala nem annyira a kínaiak erején és a tibetiek gyengeségén, mint a ti politikusaitek gyavaságán és bambaságán múlt. Vigyázzatok, barátaim, nehogy benneteket is eladjanak, ahogy az én Pangloszomat és Kunigundámat adták el, a modern rabszolgavásárok egyikén, melyeket nemzetközi konferenciáknak hívtok.

SZIGETI JÓZSEFET, a nagy magyar hegedűművészt az angliai Királyi Zeneakadémia tiszteletbeli tagjává választották. A művész ugyancsak kitüntető oklevelet kapott az Amerikai Vonóshangszer Tanárok Szövetségétől, a hegedű mestere és kiváló tanára. Szigeti József június második felében Londonba jön, hanglemezfelvételeire.

STOCKHOLMBAN, a Királyi Drámai Színházban Eugene O'Neill negyedik posthumus darabjának ősbemutatójára készülnek. A darab címe „More Stately Mansions.”

KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR 175 esztendővel ezelőtt született Köröscsomán. Tudományos munkásságát ma is megbecsüli a világ. Kalkuttában nemrég jelentették meg újra Körösi Csoma művét: „The Life and Teachings of Buddha” — Buddha élete és művei.

KELET - NÉMETORSZÁGBAN megtalálták Felix Mendelssohn-Bartholdy egy elveszettnek hitt kantátéja partitúráját.

Magyar szépirodalmi és szak-könyvek, emigrációs és magyarországi kiadványok, hatalmas választék, olcsó árak. Kérje árjegyzékünket!

PANNONIA BOOKS
412 A. College Street,
Toronto, Ont. Canada.

Nagy magyarországi gyakorlat mindennemű valódi és hamisítás javítását, aranyozását, ezüstözését vállalja

GRUSZOW GYULA
aranyműves
19, Charlotte Street,
London, W. 1. Tel.: MUS 9152.
(Tottenham Court Roadnál.)
Postai küldeményt a legpontosabban intézünk.

CHAMBERS & NEWMAN
(Insurance Brokers) Ltd.
Canberra House, 315, Regent Street, London, W. 1. Telefon: MUSEum 3516-7-8-9. Képviseli: G. GRAD. Élet-, baleset-, ház-, jármű-, tűz- és betörésbiztosítás. Magyarul szívesen állunk rendelkezésére.
Magyarul levelezünk.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF
magyar könyvkereskedése,
Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII., Baross utca 21.)
Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Fráter Imre
angol és magyar okl. gyógyszerész gyógyszerész-tára
198, NORTH END ROAD,
West-Kensington, London, W. 14.
Telefon: FUL 1704.
Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

Könnyű részletfizetésre is készítek öltönyt, felöltőt és kosztümöt osztályon felüli munkával

A. FALUDI
Alakítást és javítást is vállalok
22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

A KONCENTRÁCIÓS TABOROK felszabadulásának 14. évfordulója alkalmából a Fővárosi Tanács Színháztermében nagyszabású emlékünnepélyt rendeztek — közli a Népszabadság április 14-i száma. Ellenőrizhetetlen hírek szerint a koncentrációs táborok felállításának 15. évfordulóját 1960-ban fogják ünnepelni.

HÁNDEL halálának kétszázadik évfordulóján, a zeneszerző szülővárosában, Halle an der Saaleban, ünnepi hetet rendeztek. Német, csehslavok, szovjet és olasz zenekarok és kórusok adták elő Georg Friedrich Händel műveit.

ALBERT EINSTEIN, a világhírű fizikus ebben az esztendőben lenne 80 éves. Szülővárosában, Ulmban Einstein születésének 80-ik évfordulójára ünnepeket rendeztek.

BOLOGNÁBAN második nemzetközi kongresszusukat tartották Európa színikritikusai, megvitaták a színház, az opera és balett időszerű problémáit és egy európai színházközösség létrehozására tettek javaslatot.

Angliában nevelkedett, vagy angol életben járatos és jogi kérdések iránt érdeklődő személy, aki tud gépírni, felelős és változatos állást találhat elsőrangú ügyvédi negyedben lévő irodában. Gyorsírás nem szükséges. Angol nyelvű levélbeli jelentkezést kér

Stephen Keleny
10, Old Square, Lincoln's Inn,
London, W. C. 2.

Pálóczi-Horváth György:
ELVESZETT NEMZEDÉK
Két szerelem története 1956 nyarán és őszén Budapesten

Magyar Hivado (Bécs): „Ez velünk történt meg, az első szótól az utolsóig... Az ember kezébe kerül, olvasni kezdi — rávirrad... és hirtelen végigeli mindazt, ami egyszer már elmúlt.”

Jöjjetek (Amszterdam): „Az Elveszett nemzedék rohanó, ideges szereplőivel. sok párbeszédével Isherwoodra és bizonyos fokig Malrauxra emlékeztet. Pálóczi-Horváthnak sikerült mindenkit, öreget, fiatalot, sztalinistát, úrifűt a maga saját nyelvén megszólaltatnia.”

Irodalmi Ujság (London): „Pálóczi legnagyobb művészete talán, hogy az olvasó — a való események ismerete ellenére is — mindvégig érzi, ha forradalom lesz, úgy ez a forradalom győzni fog.”

Magyar Láng (Toronto): „Pálóczi-Horváth remek stílusával mindig lebilincselően és érdekesen mesél. Hús és vér figuráit nem tudjuk ellefejtetni.”

Magyar Élet (Melbourne): „Megrendítő könyv — a húsz éve kivándorolt magyarnak is hiteles élményt ad.”

Kanadai Magyarok: „Mondanivalója fojtottságától elsorol a szív, könnyes lesz a szem, s az érzések súlyos háborgásában egymás mellé kerül az emberi lélek.”

Délamerikai Magyar Hírlap: „Reálisan megrajzolt, döbbenetes alkotás.”

MÁSODIK KIADÁS!
Ára Angliában 12/6, másutt 2 U.S. dollár vagy egyenértéke.
BIG BEN KÖNYVKIADÓ,
79, Cambridge Road, London,
N. W. 6.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
Irodalmi Ujság
Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.
14, St. George Street, London, W. 1.
Tel.: MAY 32-24.
Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

ALBERTO MORAVIA olasz regényíró választotta meg elnökéül a Nemzetközi PEN Club. Elődjének, a francia André Chamsonnak mandátuma júliusban lejár.

HERMAN LIPÓT festőművész 75-ik születésnapját ünnepelte. Ez alkalmából Budapesten kiállították Herman Lipót 70 festményét.

BERT BRECHT színművét, a Vágóhidak Szent Johannájá-t, csaknem harminc esztendővel később, mint ahogy tervezték, Gustav Gründgens rendezésében mutatják be. A szerző még a 30-as években Gründgensre bízta, hogy művét színre alkalmazza.

APRÓHIRDETÉSEK

Allandó állásban lévő, 36 éves férfi megismerkedne egyedülálló komoly hölgygel szórakozás, majd később házasság céljából. Válaszokat „Csak fényképes levelet kérek” jellegre a kiadóba.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentína: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztrália: és Új-Zéland: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Ausztrália: Gellért Livia, Wien, III. Salesianergasse 2/19. Belgium: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazília: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vásárhelyi Géza, Norre Alle 75/640, Kobenhavn. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországban: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa.

Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 9, Montreal. Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégia: Volent Zsolt, Brynsvæien 110. Sandvika-Hauger, Oslo.

Olaszországban: Susanna Trizny, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingsö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 marka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tiszterese, egyévi húszszoros.

Légitársaság példányként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Két éves az Irodalmi Ujság külföldön

„Böldög és büszke vagyok, hogy író társaimmal együtt, mester-ségünknel fogva első hallói és leírói lehettünk a nemzet szavának.”

Déry Tibor

Most két éve, hogy megindult az Irodalmi Ujság külföldön. Ez alkalommal két megemlékezést közlünk arról az időszakról, amikor a lap még otthon jelenhetett meg.

A forradalom előtt

Az Irodalmi Ujság felfelé ívelő történelmi szerepe akkor kezdődött, amikor a túlbuzgó irodalompolitikai diktátúra hívta fel rá a figyelmet. Először a lap első felelős szerkesztőjét, Molnár Miklóst váltották le, többek közt egy Benjámin-vers közlése miatt, a lap soron következő szerkesztőjét, Hámos Györgyöt pedig az Irodalmi Ujság elkobzásával egyidőben menesztették. Pontosán még ma sem derült ki, hogy miért volt útjában ez az elkobzás lappédány a rendszer legfelsőbb vezetésének. Egyöntetű indoklás nem született. A kultúrpolitika egyiké a pacifista kicsengésű vezércikkkel indokolta, a másik a tagosítást aggodva szemlélő verssel, a harmadik Benjámin László epigrammáját ültette a vádlottak padjára, mert az utolsó évtized legszívósabb népművelési író-miniszterét arra biztatta, hogy ne csak irodalmi téziseket szajkózzon, de ha író, akkor írjon is. „Hic Rhodus, hic salta” — üzenté az epigramma —, amit a hivatalok csúcsain élők úgy akarták a gyakorlatban megvalósítani, hogy tancsoljon minden író, de a zenét ehhez ők szolgáltatják.

Az Irodalmi Ujság szerkesztésében ekkor néhány hétig interregnum állt be. Hallatszottak hírek, hogy a pártközpont kulturális osztálya egyik-másik íróval tárgyal ugyan, de ezek a tárgyalások eredménytelenek maradtak. 1955 szeptemberében váratlanul ért a pártközpont telefonüzenete: azonnal jelentkezzem a párt tudományos és kulturális osztályán. Ott Andics Erzsébet, az osztály vezetője közölte, hogy az írókkal egyetértésben, engem akarnak megbízni a lap szerkesztésével. Szabó Áron látva, rövidre fogta a beszélgetést: — Gondolkozzék még három napig.

Negyedik nap újra a pártközpontba idéztek. Akkor már csak Andics helyettese, egy valaha tisztességesebb napokat látott volt Eötvös-kollégista tanár fogadott.

— Mit határozott? — kérdezte.
— Nem vállalom. A kultúrpolitikai módszerekkel nem tudok egyetérteni és ha összeintézkedésbe kerülök saját magammal...

Három napig készültem ennek az egyetlen mondatnak a megfogalmazására, de nem tudtam befejezni.

A helyettes felállt. — Mindjárt jövök — mondta — és kiment a szobából.

Néhány perc múlva visszajött.
— Még négy — mondotta és udvariasan hozzátette —, tölthetek egy kávét?

— Mit jelent az, hogy „négy”? — kérdeztem leplezetlen izgalommal a ponyvaregényekre emlékeztető helyzetben.

— Semmi — felelte titokzatosan mosolygva, aztán újra magamra hagyott.

— Még kettő — mondta, amikor újra visszajött és amikor a jelenet harmadszor is megisméltődött, ezzel állított be:

— Amíg itt tárgyalunk, a politikai bizottság szavazott. Amikor azt mondtam, hogy „négy”, akkor még négy aláírás hiányzott a megbízáshoz, később már csak kettő, most már megvan mind a kilenc.

— Nem tudom vállalni. A kultúrpolitikai módszerekkel...

— Remélem, tudja, mit jelent, ha valaki a politikai bizottság határozatát nem teljesíti?

Tudtam, — és rajtam kívül tudták ezt még néhány milliónyian.

A „Zürcher Zeitung” úgy kommentálta megbízásomat, mint fe-

hér lapot, amelyre még nem lehet tudni, hogy mit írok.

Szerkesztői munkám első napján kitöltöttem ezt a fehér lapot, aláírtam azt a memorandumot, amely nemzeti kultúrpolitikát követelt a párttól, s amelyet felülől megrendezett országos „felháborodás” követett. Néhány nappal később egy kulturális tájékoztató összejevetelen Andics azt igyekezett bizonygatni, hogy feltétlenül helyes volt az Irodalmi Ujság elkobzása. Egyik jelenlévő író társunk ellenérvekkel próbálkozott: — Az Irodalmi Ujság elkobzásának nem volt elvi alapja — mondotta. Erre Otta István vezérőrnagy, a hadsereg akkori legfőbb kultúr-funkcionáriusa felugrott helyéről és ezt kiáltotta: — Még az akasztásnak is van elvi alapja!

Ezt kaptam útravalónak.

Az első időben megjelent lappédányok még hasábokon keresztül közölték a ráerőszakolt hivatalos közleményeket, határozatokat, amelyekkel irodalomon kívüli tisztviselők diktáltak az írók kötelező magatartásáról, mondandójukról és a követendő módszerekről. A cenzúra leplezetlenül és közvetlenül működött. A pártmegbízottak gyakran egyenesen a nyomdába mentek és a már nyomásra váró és nekik nem tetsző cikkeket szó nélkül emelték ki a lapból. De ennek ellenére egyes cikkekben már felszínre kerültek olyan fogalmak és olyan jelzők is, amelyek a kényserű háttérből forradalmi lendülettel csapódtak ki. Egy-egy ilyen jelző, vagy fogalom rövidesen mondatná formálódott és ezek a mondatok erősebbnek és maradandóbbnak bizonyultak a hivatalos lemezek többszörös körmondatainál.

Ezt a harcot egyedül természetesen nem lehetett volna folytatni. Az írók egységesen követelték az Irodalmi Ujság cenzúrájának megszüntetését — és ez a törekvés látványos sikerrel járt, mert félő volt, hogy valamirevaló író nem ad kéziratot a lapnak; bekövetkezik az írósztrájk és az Irodalmi Ujság körüli események ismét a világsajtó hasábjaira kerülnek. A cenzúra most más formát kapott. A kinevezett szerkesztőbizottság többsége a párt megbízásából bent a szerkesztőség helyiségében vette át a cenzori tisztet.

Ezt már csak forradalmi gesztussal lehetett legyőzni. És, amit eddig csak félmondatokban tudtunk elmondani, az most már teljes versekké, novellákká, cikkeké emelkedett — és a szerkesztőbizottság tudta nélkül került nyomdába.

Bátorság kellett ehhez, leküzdhetetlen csömör, legyőzhetetlen emberi tisztesség, vagy az írói felelősség tudatosodása? Valószínűleg mindezek az elemek szerepet játszottak az Irodalmi Ujság munkájában és hivatásában. Nem első eset a magyar történelemben, hogy az írók mozgalmak élére sodródtak és nemcsak azért, mert az írástudók szövegalkotók a népet, de a nép is hívta az írókat.

És a nép testi valóságában is kapcsolódott az Irodalmi Ujsághoz. Az utcákon tömegek ostromolták az újságárusokat, hogy a lap egy-egy példányát megvásárolhassák. A szerkesztőségbe nemcsak a biztató, segítő levelek érkeztek garmadával, de 1956 tavaszától nem volt nap, hogy ne kerestek fel volna bennünket munkások, diákok, — sőt nem egy ízben katonák is, hogy bátorítsanak és segítsenek. Legjobb tudomásom

szerint egyetlen imperialista ügynök sem volt köztük.

Az Irodalmi Ujság szerkesztőségi szobáiban szinte tapintani lehetett az ország népének forradalmi egységét. És a lap úgy alakította ki ezt, hogy nem beszélt az egységről, úgy lett a történelem cselekvő részese, hogy nem állt szándékában történelmi szerepet játszani és írói, olvasói úgy lettek hőskökké, hogy nem is akartak hőskökké válni.

A párt- és kormányzervekben ekkor már a bomlás tünetei mutatkoztak. Fejetlen kapkodással, rábeszéléssel, fenyegetéssel már nem lehetett meggátolni a meggátolhatatlant. Utolsó kísérletként egy AVH-st ültettek a nyakunkra, mint helyettes szerkesztőt. Minden szóra figyelt, minden kéziratba belepislogott és szerepe akkor vált lehetetlenné, amikor mint „helyettes szerkesztőt” cikkírásra kényszerítették. Cikke a „pártos irodalomról” meg is jelent — a válasz, a rengeteg tiltakozó, gúnyolódó és kioktató levél nem maradt hatástalan. A pártcsinálta irodalompolitikus, ha nem is váratlanul, de dicstelenül távozott.

A forradalmi szám

Október 23-á keddre esett, s az Irodalmi Ujság pénteken megjelenő lap volt. A következő számmal nagyjában elkészültünk, amikor a harc kitört. Új lapot kellett előkészíteni. De milyen? A harc második, harmadik és negyedik napján sokan kérték, vagy legalábbis fegyverszünetre intettek. Mi úgy éreztük, hogy a nemzet ezt nem akarja. Mi is irtóztunk ettől a gondolatától. Lelkesedésre buzdítani nem volt szükség. Arra sem kellett senki sem inteni, hogy szabadságharcunk tiszta legyen. A hatnapos harc alatt kevesebb betörés és fosztogatás történt, mint egy másfélmillió város átlagos hétköznapjaiban. A sorsdöntő történelmi fordulatok idején a nemzet a rohanó események árájába kerül s egyben maga a nemzet az események árja. S a mi nemzetünk azokban a napokban olyan egységes volt, mint talán soha azelőtt. Nem volt ok sietni a lap megjele-

E tanúvallomás természetesen hiányos. Nem is lépett fel a teljesség igényével, de az Irodalmi Ujság szerepét végül is egyetlen mondattal lehet összegezni:

Az adott történelmi pillanatban megfogalmazta és kimondta mindazt, amit milliók éreztek és gondoltak.

A lap ma már szimbólummá nőtt egy kis nép tudatában és dokumentum lett barátaink és ellenségeink kezében.

Az Irodalmi Ujságra hivatkozott Hruscsov, amikor bizonyítani igyekezett a magyar írók rendszerellenes lázadását, ebből az újságból idézett az olasz kommunista párt főtitkára, Togliatti is, amikor a magyar írókat vádolta a párt szétzúzásával. De az Irodalmi Ujságra hivatkoznak azok is, akik dokumentálni akarják egy kis nép szellemi harcát a szabadságért, a megálázottak és megszorítottak küzdelmét az emberibb életért.

Az Irodalmi Ujság írói, olvasói börtönökben, belső, vagy külső száműzetésben élnek.

A lapot a forradalom romjai alól sikerült kimenteni.

Enczi Endre

nésevel. Csak az előkészületek folytak. Az a forradalmi szám, amelyet csütörtökön, november elsőjén történelmi s amely másnapra megjelent, lehetett volna akár száz oldal is a szokásos tíz helyett. A végén csak négy oldal jelent meg. Nem tudom, mi történt a rengeteg kézirat, amit erre a számmal szántak. Volt cikk és vers, amelyet csak telefonba olvastak be, ha lehetett. Hozzánk aztán sohasem jutott el. A csataterre vált városban minden másképpen volt. Két jó cikk és egy vers kis küldönce megsebesült, s csak „győzelmünk” alatt, a lap megjelenése után jelentkezett. Volt novella egy elhagyott lakás íróasztalán, s a ház belövését kapott. Volt cikk, amelyért valamelyikünk naphosszat talpalt még a harc idején, hogy kiderüljön: nem jó, nem a forradalmi számhoz méltó.

Szinte az utolsó pillanatban elvesztettük a nyomdánkat. Mási-

kat kellett találni. Ez már a „győzelem”, vagy ha tetszik: harci szünet első napján történt, de új nyomdánk szomszédságában egy harci csoport nem hagyta abba a tüzelést. A nyomdába persze be kellett menni, s furcsa érzés volt, hogy az ember útban a forradalmi szám kézírataival, elpusztulhat a forradalom fegyvereitől.

A forradalmi szám két legnagyobb írásért viszont senkinek sem kellett életét kockáztatnia. „Csak” az írójának.

Vége együtt volt az „anyag”. November elseje, csütörtök. Az Írószövetség éppen a tördelés óráiban tartott taggyűlést, hogy forradalmi bizottságot válasszon. Egyedül maradtam a nyomdában.

A hosszú nyomdai asztalon a „hajókban” a kiszedett cikkek és versek tömege. Nedves hasáblevéltek, rajtok olyan írók, mint Illyés Gyula költeménye, „Egy mondat a zsarnokságról” és Déry Tibor írása: „Barátaim”. A tördelő nyomdász már olvasott persze mindent. „Nyolc oldalra van anyagunk — mondta —, de csak négy oldalas lapra van papírunk. Persze sok az új forradalmi lap.”

Megbeszéltek az első oldalt, s mialatt azon dolgozott, átnéztem a többi anyagot. Néha alig lehet kivárni, amíg a nyomdász elkészül egy-egy oldal betördelésével. Most rövidnek tűnt fel az idő. Aztán mégis csak dönteni kellett. A döntés egyszerű volt: a lapnak a forradalmi nemzeti egységet kellett tükröznie. Benjámin, Déry, Illyés Gyula, Kassák, Németh László, Szabó Lőrinc, Tamási Áron és a lap állandó gárdájának nevei ezt tették.

Déltájban elkészültünk. „Visszontájtásra, mához egy hétre”, búcsúzott a nyomdász.

Nem tudtuk, hogy az Irodalmi Ujság utolsó hazai számát készítettük el. Nem tudtuk, hogy ez a szám néhány hónap múlva a világ sok-sok nyelvén jelenik majd meg, hogy „történelmi dokumentum” lesz belőle, s egyesek számára a vádirat alapja. Csak annak örültünk, hogy holnap a lap eljut azokhoz, akikről szól.

Pálóczi-Horváth György

HRUSCISOV, A VILÁG ÉS MAGYARORSZÁG

Az „illúziótlanság értekezletének” nevezi a londoni Observer a genfi külügyminiszteri találkozót — amelyről az olvasó, amire a sorok a kezébe kerülnek, már többet fog tudni, mint mi, amikor e sorokat írjuk. Valóban mindenki nagy kétkedéssel fordul Genf felé, amely több ígéretes és lehangoló nemzetközi találkozásnak volt már színhelye, mint a földkerekség bármely más városa. Talán ez a kétség az egyetlen biztató jelenség. Hideg zuhany nem érheti utána az emberiséget, mert a hideg zuhanyt már preventíve megkapta. Kaphat-e valamivel többet, vagy jobbat annál?

Azok a nukleáris leszerelési vagy ellenőrzési tárgyalások, amelyeknek ugyancsak Genf a központja, kissé biztatóbbak, mint néhány héttel ezelőtt voltak. A világ urai néhány jelét adták annak, hogy nem kívánják az emberiséget levegőbe röpíteni. Fognak-e ez irányban az eddigi felületi engedményeken további lépéseket is tenni, majd elválnak. Oroszország bejelentette hajlandóságát arra, hogy a bolygóközi térben együtt gazdálkodjék az Egyesült Államokkal és más számottevő partnerekkel. Ez is valami. Legalább a Marsra és a Holdra emelt igények ne állják útját a földi szférákra irányuló megegyezésnek.

Sajnos, a kevésbé távoli területekre vonatkozóan az orosz diktátor kevesebb együttműködő hajlandóságról tett tanúságot. Lord Montgomery a nála tett látogatás eredményéről nagy meglepéssel számolt be a londoni Sunday Times-ban. Az egyik eredmény az, hogy Hruscsov hajlandó a berlini kérdést a német kérdéstől függetlenül „rendezni”. Ez annyit jelent, hogy Hruscsov hajlandó végrehajtani, amit eredetileg akart és amitől aztán a nyugati hatalmak ellenkezésére állt el.

Ugyanakkor Hruscsov nyugatnémet újságíróknak is nyilatkozott. Tizenhat hidrogénbomba — mondta — elegendő volna arra, hogy eltüntesse a föld színéről a nyugati világot. „Márpedig azt ugye elhiszik nekünk, hogy van tizenhat hidrogénbomba?” — tette hozzá enyelegve. Nem a legbiztatóbb hanghordozás; csodálatos, ha a kétségtelenül agyafúrt orosz diktátor az eddigi tapasztalatok után még mindig

elégé együgyű ahhoz, hogy ilyen fenyegetőzésekkel igyekezzék a nyugati közvéleményt megriasztani.

Nekünk, magyaroknak biztató lehet Hruscsov egy mondata. Az, amelyben felajánlotta, hogy az idegen csapatok kivonására irányuló megegyezés esetén a Szovjetunió Magyarországról is kivonja haderejét. A Rapacky-tervben tudvalevően Lengyelország és Csehszlovákia szerepe — Magyarországról a lengyelek nyilván azért hallgattak, hogy az oroszok érzékenységét kíméljék.

De milyennek képzele Hruscsov az orosz haderő visszavonulása utáni Magyarországot? Azt hiszi-e, a harmadfél éves új ávo légmentesebben le tudja-e lakatolni Magyarországot, mint az a tizenegy esztendő, amelyet az októberi forradalom elsöpört? Nem a mi feladatunk az ő fejével gondolkodni. Csak a kérdéseinket fejezzük ki azon a levélen, amelyet ugyancsak a legutóbbi napokban válaszul küldött Magyarországra — válaszul a csepeli és más magyar munkásoknak megskótaltan spontán és tervezetten szívből-fakadó üdvözlőre.

Most már mindenki előtt világos — írja az orosz kormányelnök —, hogy az 1956-os magyar felkelés „ellenforradalmi” jellegű volt. Ki az a mindenki? Mi csak a fasisztákról tudunk, akik ebben Hruscsovval egyetértenek.

„Mi is lehetett volna a magyar népnek az oka arra, hogy saját érdeke ellen felkeljen?” — kérdi Hruscsov. Ebben viszont mi értünk tökéletesen egyet vele. A magyar nép 1956-ban saját érdekei védelmében kelt fel.

Ezt Hruscsov ugyanolyan jól tudja, mint mi magunk; s olvasóink ugyanolyan jól tudják, mint maga Hruscsov. Nem azért írjuk ezt, hogy a külügyminiszteri értekezlet idején s a csúcserkeztet bevezető szakaszán hangulatot keltsünk bennük orosz leigázóink ellen, akik a világbéke több kulcsa közül az egyiket kétségkívül a kezükben tartják. A világbéke minden népek érdeke, a magyarnak nem kevésbé, mint a többinek; de a magyar nyilván az első közt van, kik a békét szabadság nélkül biztosítva nem láthatják.

Az IDŐ Sodrásában

A Pravda és a történetek

A történetek szempontjából a napilapok régebbi évfolyamainak kötelei fontos forrásművek. Aki a Szovjetunió történetével foglalkozik, bizonyos eseményekkel és beszédekkel kapcsolatban csak a Pravda támaszkodhatik. A moszkvai történész ezen a téren azonban igen nagy hátrányban van a szabad világ minden történészeivel szemben. Ha a szovjet történész a Pravda egyik régebbi évfolyamából akar kímásolni egy cikket, akkor egyeteme rektorához vagy intézete igazgatójához fordul írásban, megjelölve, hogy melyik szám hányadik oldaláról melyik cikket óhajtja kímásolni. Az igazgató (helyeslés esetén) felterjeszti a kérvényt az illetékes pártfórumhoz, kérve, hogy (helyeslés esetén) továbbítsa a Szovjet Tudományos Akadémia történelmi szakosztályához. Innen (h. e.) a kérvény az SZKP Központi Bizottsága illetékes osztályához kerül, amely (h. e.) utasítja az MVD illetékes osztályát (tekintve, hogy az olyan zárt anyag fölött, mint a Pravda régebbi évfolyamai, az MVD rendelkezik), hogy engedélyezze a kímásolást. Így a szovjet történész (néhány hónap vagy év múlva) kap egy leíratot, amely szerint jelentkeztek X. Y. MVD őrnagynál egy megjelölt időpontban. Ha minden jól megy, a megadott időben az MVD őrnagy elmegegyezik a történésszel a Lenin Könyvtár zárt osztályába, s a történész ott az őrnagy ellenőrzése mellett kézírásal kímásolhatja a szóban forgó cikket, de persze semmi más. A cikkmásolatot ekkor az MVD őrnagy zsebre teszi s elviszi. A történész néhány hét vagy hónap múlva meg is kapja a kéziratot, feltéve, hogy valamilyen fórum, amelyen keresztül visszakérül hozzá, nem talál benne semmi kifogásolnivalót... Mi történik fordított esetben? Persze nem a szabad világ régebbi évfolyamainak lapköteletéről beszélünk, azok is akárkinek rögtön rendelkezésre állnak, hanem a Pravda régebbi évfolyamairól. A történész ez esetben elmegegyezik valamelyik nagy országos könyvtárba, ahol kifényképezeti a szóban forgó cikket. De ha az ilyen könyvtártól távol lakik, levelezőlapon kér a könyvtártól egy fényképmásolatot, s azt postafordultával megkapja. Így a szovjet történész, ha szabadon levelezhetne, egy hét alatt New Yorkból vagy Londonból megkapná a cikkmásolatot... Vasfüggöny? Nem. A butaság függönye.

A helyzet kulcsa

Egy Londonban valóban lefolyt beszélgetés és egy Budapestben valóban meghozott fővárosi tanácsi határozat versenybe állította a két fővárost: hol védik hathatósabban a magánéletet, a privacy-t, Londonban, vagy Budapestben-e? Londonban egy magyar menekült angol munkások társaságában azt mesélte, miképp nyomultak be 1945-ben is, 1956-ban is orosz katonák budapesti lakásokba, miképp kutattak fegyverek után, mi minden esett meg ilyen alkalmakkor. „Nálunk ez lehetetlen volna”, csóválta fejtét az egyik angol, „a nagyobb házakban portás posztol, aki nem engedné be őket, a kisebbek ajtajára pedig csupán egy cédulát kell rajzszegni Private felírással — és akkor nem jöhetnek be”. A My home is my castle elmélete és gyakorlata alapján javasolt megoldás valóban kézenfekvő, kár, hogy annak idején Budapestben senkinek nem jutott eszébe. Am azóta a kapukulcs bonyodalmas joga körül évtizedek óta folyó vitában, úgy tűnik döntés született. A budapesti Népszava, amely egyébként is gyakorlati igazítja el olvasóit a paragrafusok rejtelmei között, április 24-i számában ezt írja: „Felkeres- tük a helyiipari szakszervezet illetékes osztályát, hogy néhány vitás kérdésben felvilágosítást nyújtson mind a házmestereknek, mind a lakóknak. A fővárosi tanács múlt év október 1-i rendkívüli ülésén határozatot hozott a kapukulcsról. A határozat szerint kapukulcsot adni a házfelügyelőnek nincs joga — azt csakis a kerületi házkészítői igazgatóság engedélyével kaphat a lakó. Sőt, mitöbb, a lakosság

biztonsága érdekében a kapukulcs kiadását megelőzően a kerületi rendőrkapitányság véleményét is ki kell kérni.”

A Népszava idézett soraiból látnivaló, Magyarországon a magánélet védelmét oly magas szintre emelték már, hogy kapukulcs-ügyekben a fővárosi tanácsot rendkívüli ülésre hívják egybe s még a lakó is csak kettős hatósági engedéllyel léphet be lakásába, aminek ugyan- csak kettős minőségben birtokosa: egyrészt mint bérlő, másrészt pedig mint a köztulajdonba vett javak részese. Minden tárgyilagossá szemlélnék el kell tehát ismernie, hogy a népi demokratikus főváros sokszorosan túlzás a nyugati metropolison. Pedig ez csupán a magánélet védelmének egyik oldala. Mert bármily körülményes bejutni egy pesti bérkaszárnába, mégis gyerekjáték ahhoz képest, mily kínosan bajos átlépni egyes magyarországi épületek és drótszövények kifelé vezető ajtóközömbét. Mint vetélytárs e tekintetben Anglia számításba se jöhet, a zsüri csupán kvalifikált versenyzők nevezését fogadhatja el.

Mérei Ferenc

professzort meghívta kongresszusára a Nemzetközi Rorschach Társaság. Ez év elején érkezett meg a hivatalos meghívás a budapesti egyetem rektorához, azzal a kérvénnyel, hogy továbbítsa Mérei Ferencnek. A Rorschach Társaság pszichológusai csupán Mérei Ferenc könyveit, tudományos munkásságát ismerték, de lakóimét nem és minden bizonnyal akaratlanul hozták kínos zavarba a budapesti egyetem rektorát. A rektor maga is törthette fejtét, hova küldje a nemcsupán Mérei, de a pszichológia magyar művelőit általában megisztelő írást, mert ebben az időpontban Mérei nem az egyetemen folytatta már lélektani tanulmányait, hanem a budapesti titkosrendőrség joglyaként ömaga szolgáló lélektani vállalatmódszerek kísérleti alanyául. Szerelnők remélni, hogy a szívbeteg Mérei Ferenc nem ismerte meg a népi demokratikus jegyzőkönyvezés — fizikai eszközökben is oly gazdag — teljes kellékárát, de azt aligha remélhetjük, hogy börtönében a tudományos működését méltányló meghívólevél tartalmáról értesülhetett. A Nemzetközi Rorschach Társaság így alighanem magyarországi kiküldött nélkül tarthatja meg kongresszusát. Mert a budapesti hatalmasságok ugyan hajlamosnak mutatkoznak arra, hogy — diplomáciai gyakorlatuk példájára — Mérei helyett egy hétpróbás AVH-pszichológust delegáljanak, félő azonban, hogy a Rorschach Társaság nem a budapesti mértéket alkalmazza; esetleg nem méltányolja kellőképpen a gyanúsítottak lélektani és fizikai előkészítése közben szerzett kvalifikációt s a Mérei professzornak szánt kongresszusi székben nem látna szívesen egy bármily jól képzett s a megbízhatóság legmagasabb követelményeinek is megfelelő titkosrendőrt.

Dominik Horodynski

lengyel katolikus publicista a közelmúltban hosszabb utazást tett a Szovjetunióban, s élményeiről és tapasztalatairól a Nowa Kultura hasábjain számolt be a lengyel olvasóknak. Horodynski észrevételei közül csak néhányat — a legérdekesebbeket — idézzük. A tárgyilagossá és jószemű publicista úgy látja, hogy a Szovjetunióban Sztalin halála óta igen nagy változások álltak be, amelyeket Hruscsov gazdasági reformjai is elősegítettek. „Az emberek ma vitatkoznak Oroszországban — írja Horodynski —, ...hasonlíthatatlanul könnyebb kapcsolatot teremteni velük... mindeddig tabu-nak tekintett témákról mondanak véleményt, szabadon beszélnek az új (hruscsovi) politika ellenzékéről, a múlttól, Bucharinról és Trockijról... ezek a nagy változások legszembeszökőbb tünete.” A pártapparátus jellege is megváltozott — a funkcionáriusok egyre gyakrabban tanulnak szakmát szabad idejükben. Horodynski szerint nem kockáztatják meg, hogy esetleg valaki megkérdézzék tőlük: „És az elvtárs tulajdonképpen mihez ért?” Ezenfelül

a mérnökök jobban keresnek, mint a kis- és középfunkcionáriusok. (Ez a fejlődés érdekes módon egyezik az Amerikában végbemenő „managerial revolution”-nak nevezett folyamattal, amelynek lényege a technokrácia szerepének növekedése a természetben.) Horodynski kiemeli a szovjet technikatudományos képzettség és művészi-esztétikai tudat között fennálló hatalmas különbséget; rámutat a technikai fejlődés gyakorlati eredményei és a művészi értékek önkényessége, dogmatizmusa közötti egyre nyilvánvalóbb ellentmondásra. Mint mondja, nem akarja részletezni a kérdést, mert félő, hogy a szovjet művészet kritizálása ugyanolyan „ideges reakciókat” vált ki a Szovjetunióban, mint az utóbbi évek során több alkalommal, s nincs értelme ezzel rontani a két állam jelenleg fennálló baráti viszonyát.

A továbbiakban Horodynski részletesen elemzi a jelenlegi lengyel-orosz kapcsolatokat. A Szovjetunióban ma meglepően sok ember tanul lengyelül; Horodynski a Távolléteket, Szibériát, Moszkvát, mindenütt találkozott lengyelbarát oroszokkal. Kérdésére, hogy mióta tanulják a nyugati szomszéd régebben lenézett nyelvet, az oroszok egybehangzó választ adtak: 1956 októberé óta. Mi ennek a „divatnak” a nyitja? Egyrészt Lengyelország fontosságának növekedése a kommunista táboron belül, másrészt a lengyel sajtó viszonylag önálló hangja, bátorsága, szókimondása és színessége. Igen népszerű a Szpilki, a lengyel Ludas Matyi, amely egy fokkal politikamentesebb magyar lap társánál. Még olyan távoli városokban is, mint Habarovszk, kaphatók a varsói napilapok legfrissebb számai. A gyors hírszolgálat, s a nyugatibb hang a szenzáció erejével hat az oroszokra. Ugyanakkor aggasztja őket mindaz, ami a mai lengyel rendszerben liberális: Gomulka enyhe parasztpolitikája, a katolikus egyház privilegizált helyzete és a lengyel irodalom és képzőművészet non-konformizmusa. Attól félnek, hogy ezek a jelenségek eltérítik Lengyelországot „a szocializmus útjáról”.

Horodynski cikksorozata végén elítéli a lengyelek hagyományos oroszellenességét és noha hangsúlyozza a Nyugattal való kulturális kapcsolát feltétlen szükségességét, úgy véli, a lengyel művészet nagyobb visszhangra találhat a Szovjetunióban, mint a nyugati országokban. Ezért a tanulmányi és kulturális csereakciók fokozását javasolja. (—igy)

Önkritika-hullám Franciaországban

Az 1956-os, s főleg a magyarországi események vetése most érik be a francia irodalomban. Vercors, Lefebvre, Fougereolas sokszor drámai jellegű önvallomásai után, melyekről az Irodalmi Ujság olvasói már tudomást szereztek, most Edgar Morin megrendítő „Önkritika”-ja (Autocritique) — melynek egyik legjelentősebb szereplője Fejtő Ferenc barátunk — korbácsolja fel a legtöbb vitát a Saint-Germain-des-Prés irodalmi kávéházaiban. De talán valamennyi önvallomás között Dominique Desanti a legpikánsabb. Az Express közli tizenegy hasábon. Az író névét Magyarországon is jól ismerték. „Tito arca és álarca” című broszúráját annak idején a pártsemináriumok kötelező irodalmához számították. Novelláit, regényeit, cikkeit a Litteraturnaja Gazetától az albán Zeri i Populit-ig a „szocialista tábor” valamennyi lapja és kiadóállalata csemegeként tekintette.

Az író, aki egyébként Jean Desanti-nak, az ismert francia filozofusnak a felesége, elmondja, hogy a párttal való végleges szakításhoz Nagy Imre kivégzése vezetett. Egy héttel azelőtt, bár már kétségek töltötték el az algériai események mégis arra készítették, hogy megújítsa tagsági könyvét. Aztán a kivégzés híre elhatározta, hogy szakít a párttal. Az ellenállásból, melyben Sartre oldalán vett részt, számára — mint írja — „egyenes volt az út a kommunista párthoz”. Először minden világosnak és magátólértendőnek tűnt, kivált a wroclawi kongressz-

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön távirata a Genfben ülésező külügyminiszterekhez

Az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia és a Szovjetunió külügyminisztereinek

Genf

A MAGYAR ÍRÓK AZZAL A KERESSEL FORDULNAK NAGYMELTŐSÁGOTOKHOZ, TEGYENEK MEG BISSZEN TÖLÜK TELHETŐT, HOGY A MAGYARORSZAGI BONDZUHADJÁRAT ES ELNYOMAS VEGET ERJEN ES, HOGY A CELOK, AMELYEKERT AZ EGYESULT NEMZETEK EGYUTT HARCOLTAK A HÁBORUBAN, MEGVALÓSULJANAK A BÉKEBEN.

A DEMOKRATIKUS MAGYAROK NEM FOGADHATNAK EL SEMMIFELE MEGÁLLAPODÁST ALKALMASNAK AZ EURÓPAI ÜGYEK RENDEZÉSÉRE, AMIG VELEMENYNYLIVÁNTÁS ES IRODALMI ALKOTÁS MIATT BÖRTÖNBE VETT TÁRSAIK VISSZA NEM NYERIK SZABADSÁGUKAT.

IGNOTUS PÁL

a Magyar Írók Szövetsége Külföldön elnöke.

(Az értekezlet előestéjén több világglap és rádióállomás idézte ezt a táviratot.)

szusig, ahol „Magyarországot Lukács, Déry és Losonczy képviselte”. Lukács tréfásan azt mondta, hogy „az értelmiségi tulajdonképpen anima naturalita trockiana”. Ő akkor biztos volt abban, hogy elkerüli ezt a veszélyt, amit persze nem könnyített meg, hogy Fagyjev az írók ellenállásbeli bálványát, Sartre-t „írógépés hiénának” töltötte fel fészereit sakálnak” nevezte. Később az se került el figyelmét, hogy Rajk a „Tartós békéért, népi demokráciáért” című lap formanyelvén vallott a bíróság előtt. Dominique Desanti, úgy vélte, talán a hosszú időn át megszokott fanyelvet renegát korukban is megtartják az eszmé árulóit. A legnagyobb csapást azonban a Kosztov-per mérte rá Szófiában. Saját fülével hallotta, amint Kosztov kijelentette: „A vallomást kicsikarták belőlem.” A tárgyalást felfüggesztették, az író- nőt feldúlva a mosdóba sietett, ahol Kosztov egyik vádlott-társának felesége, Sztepanov asszony zokogott. Mindez annyira megrendítette, hogy amikor cikkét diktálta a telefonba („egy teljesen semleges beszámoló”) — elájult.

A Slansky-per, melynek két vádlottját régebről személyesen ismerte, újabb kétségeket ébresztett benne. Írásaiban ezeket a kételyeket próbálta elnyomni, sőt kompenzálni sokszor a kincstári gondolatokat francia színpokákkal díszített, túlfűtött stílusával.

A Nyugaton tapasztalt igazságtalanságok fától nem látta, mit rejt a keleti erdő. Később a bécsi békekongresszuson, Fagyjev és Kornejusk vodkával öntözött hatóták közepette, meaculpázott az annak idején írógépés hiénának csúfolt Sartre előtt, majd Hruscsov maga ismerte el „a szocializmus nemibetegségeit”. A francia párt mégsem gyakorolt önkritikát. Sem a Tito-ügyben, sem a Rajk-ügyben. Sőt, mi több, Hruscsov beismeréseit is letagadta. A folytatás ismeretes: Budapest és ami utána következett.

A cikk végén (melyet Rajknak a vádlottak padján készített hatalmas fényképe díszít) az írók le- szögezi: számára a demokrácia olyan gazdasági rendszer, amely mindenkinek egyforma esélyt ad az induláskor és olyan politikai rendszer, amely valóban szavatolja a szabadságjogokat. Tehát: sem Spanyolország, sem Csehszlovákia. Desanti asszonynak nagy szerencséje van, hogy tizenhat évi tételődés után Párisban jutott erre a megállapításra, s nem — mondjuk Budapestben...

A nyilas merénylet

„Amitől minden értelmes ember elpirulna, ha német nyelven olvasná, azt a nyilaskeresztesek magyar nyelven akadálytalanul kinyomathatják.” Így kommentálta a „Stuttgarter Zeitung” a márciusban Münchenben közreadott emlékiratot Hitler magyarországi eredetű híveinek ténykedéseiről. A 35 oldalas „Magyar Barnakönyv” — így nevezte el egyes lapok — a Bajorországban működő két magyar neofasiszta világközpont antidemokratikus szervezkedését és antiszemita uszító propagandáját tárja fel német nyelven. Szerzője Király Ernő, a müncheni Szociáldemokrata Párt nemzetközi munkaközösségének ügyvezetője.

Alig pár esztendővel a nemzetközi fasizmus összeomlása után a hitlerista nyilaskeresztesek újból szervezkedni kezdtek. Ügynevezett „Hungarista Szórványok” alakítottak a világ különféle tájain, élükön egy-egy „Vezető Testvér-

rel”. Organizációs alapelv: „Egészséges szervezetben nincsen demokrácia.” Lapjaik, a havonta megjelenő Cél és a havonta kétszer megjelenő Hídverők magyar nyelven felkészítették a hitlerista embertelenségnek már Németországban is ünneppélesen eltemetett szellemét. Mert a „Hídverők” szerint: „A Nürnbergben legyilkoltak szelleme diadalmosan feltámadt.”

Az emlékiratot nagy érdeklődéssel fogadta a nyugatnémet sajtó. Több befolyásos lap a hungarista agitáció és szervezkedés haladéktalan betiltását követeli. A demokrácia védelmére egyébként jól felkészült nyugatnémet jogrend egyik hiányossága éppen az emlékirat révén vált ismeretessé. „A jelenlegi törvények alapján nem tudunk eljáráni egy Németországban kevésbé ismert nyelven folytatott demokráciaellenes és antiszemita uszítás szerzői ellen. Törvényeinknek ezt a hiányosságát feltétlenül pótolni kell” — mondotta Knapp müncheni állami főügyész. A bajor főváros egyik legnevesebb kolumnistája nyomban fel is vetette a kérdést: Mi történne, ha törvényeinknek ezt a hiányosságát egy csoport arra használná fel, hogy német területről valamely kevésbé ismert nyelven az egész világra kiterjedő kommunista propagandát és szervezkedést fejtsenek ki?

Nemcsak a szociáldemokrata ellenzék és a szakszervezetek, hanem a kormányzó polgári pártok sajtója is érzékenyen reagált. „Az elmúlt tíz esztendőben egy veszedelmes antiszemita és fasiszta fékely keletkezett bajor területen” — hangoztatja a kereszténydemokrata bajor kormány hivatalos hetilapja, a „Bayerischer Staatszeitung”. A „Deutsche Rundschau” májusi számában Rudolf Pechel, a neves liberális író, a közvélemény nevében követeli, hogy a vendégjoggal való példátlan visszaélések a hatóságok haladéktalanul vessenek véget: „A hungaristák üzelmé nemzetközi botrányra dagadtak és érzékeny kárt okoztak a nyugatnémet köztársaság erkölcsi hitelének.”

A müncheni Landtagban két interpelláció hangzott el eddig s a szociáldemokraták rövidesen a bonni parlamentbe is betervezték egyet. A jelek szerint elhatározták, hogy az ügy végére járnak. A politikai körök is, a lapok is élesen elkülönítettek az „aktív nyilaskeresztes kisebbséget” a többségben demokratikus érzelmű németországi magyar menekültektől. Nem kis mértékben éppen a magyar menekültek iránti megbecsülés vezet számos német lapot, amikor a magyarság jó hírnevének ártó nyilas központok betiltását követelik. „Nem szabad egy kalap alá venni valamennyi Németországban élő magyar emigránst — hangsúlyozza a szociáldemokraták központi lapja —, különösen nagy az őszinte demokraták száma éppen azok között, akik aktívan harcoltak a szovjet rendszer elleni népfelkelésben.”

A német sajtó elismerésre méltó magatartását látván, bizony elgondolkoztató, hogy a magyar emigráció lapjai nem ismerik fel, milyen jóvátehetetlen károkat okoz a nyilas propaganda éppen ama fiatalok soraiban, akik a szabadságért egy másik diktatúra elleni harcban életüket kockáztatták. Pedig a bécsi egyetemre immáron zöld ingben járnak Szilasi újdonsült hívei s a ruhrvidéki Oberhausenben hungarista zászlóval vonult fel március 16-án egy munkásokból álló csoport... mind-megannyi nyilas merénylet a magyarság hírneve ellen. (M. J.)

Invesztitúra-harc mindig volt, mióta csak áll az egyház. A világi hatalom mindig megpróbálta maga alá gyűrni az egyházi hatalmat, az egyház pedig, amikor csak lehetett, mindig iparkodott a világi hatalom fölé kerekedni, nemcsak vallási és szellemi, de politikai értelemben is. A portugál, spanyol, francia királyok, német császárok különleges előjogokat szereztek, Bizánc császára megkapta az „Östénésge” címet és én azt hiszem, hogy az egyház történelmében sokkal több püspököt neveztek ki a császárok és királyok, mint a pápa. A pápa, amikor nem tehetett mást, túrta a világ urainak intézkedéseit. Az osztrák császárnak például az volt egyik előjoga, hogy vétőt emelhetett magának a pápának a választása ellen is. Ferenc József osztrák császár még élt is ezzel a joggal. A krakkói bíboros-érsek útján tiltakozott Rampolla bíboros megválasztása ellen. Nem is választották pápává, mert Ausztria akkor erős volt és a pápaságnak szüksége volt Ausztriára.

Ahol azonban a világi hatalom gyengébb volt, ott az egyház nem túrta, hogy a világi urak beleavatkozzanak ügyeibe. Jellegzetes modern példa erre a trianoni Magyarország esete. Horthy Miklós kormányzó állítólag azért nem gyakorolhatta a főkegyúri jogokat, mert protestáns volt. Senki sem vádolta engem azszal, hogy ezt az ingatlant és csekély tehetségű osztrák katonatisztet vagy az ő kormányait különösen tiszteltem. Meg kell azonban mondanom, hogy ebben az ügyben igazuk volt; a baj csak az volt, hogy ennek nem tudtak érvényt szerezni. Szerintem, ha joga volt az osztrák császárnak beleszólni abba, hogy ki legyen püspök Magyarországon, akkor a magyar kormányoknak is joguknak kellett volna, hogy legyen. A magyar püspököknek akkoriban közbizalmi állásuk is volt, hatalmas földbirtokokat kormányoztak és résztvettek a törvényhozás munkájában. A modern állameszmével pedig semmiképpen sem fért meg az, hogy a nép akaratától vagy a kormánytól idegen hatalmak önkényesen és egyoldalúan nevezzék ki tagokat a törvényhozásba. Amikor Csernoch János esztergomi érsek meghalt (arról volt nevezetesek, hogy családtagjait csak tőle levelezték), a magyar kormány megpróbálta, hogy a maga jelöltjét ültesse az érseki székbe. Erre, szerintem, joga volt. Mert ha ez így volt a magyar népet gyilkoló és fosztogató idegen császárok alatt, miért nem ismerte el a Szentek a kormányt az a jog? Azért nem, mert Magyarország módfelett gyenge volt. Klebsberg Kunó vallás- és közoktatásiügyi miniszter Rómába utazott, de állítólag meg sem hallgatták. XI. Piusz pápa és Pacelli államtitkár érkezettnek látta az időt, hogy Magyarországot politikai tekintetben is végképpen megrendszabályozzák. A pápa a magyar kormányt és a magyarországi egyházi előjárók tudta nélkül mindenki mérhetetlen meglepetésére, sőt megdöbbenésére, egyszeribe bíborossá nevezte ki egy bencés adozárt, Serédi Györgyöt, akit Magyarországon senki sem ismert, mivelhogy Rómában dolgozott.

Az állam és egyház viszonyában a liberális Cavour klasszikus formulát teremtett: „Szabad egyház a szabad államban.” Mi liberálisok, nem akarjuk megnyírni az egyház jogait (mint az Isten kegyelméből uralkodó keresztény császárok); nem is lehet ez a szándékunk, hiszen keresztények vagyunk, de semmiképpen sem egyezhetünk bele abba, hogy a népfeltevés elvén és az állam szuverenitásán csorbát essék. Ezt a politikát követték a Savoyai-ház kormányai Itáliában (míg nem a fasiszta diktátor megkötötte a lateráni egyezményt), ezt a Francia Köztársaság és — más okból, mint a liberálisok — Vilmos császár birodalma. A mi nézetünk szerint az egyháznak sem érdeke arra törekednie, hogy a világi hatalmat magához ragadja.

Az investitúra-harcnak, amit a budapesti kommunista kormány (nyilván a Szovjetunió utasítására) most megkezdett, egészen más a jellege. Itt nem a császárok vagy a liberális kormányok törekvéseiről van szó, hogy megvédjék a maguk világi hatalmát, egyéni uralmukat vagy a népfeltevés elvét. Az erőszakos császárok akkor is keresztények maradtak, amikor szembeszálltak az egyház világi törekvéseivel, talán rossz ke-

HORVÁTH BÉLA:

Az új investitúra-harc

resztények, de még mindig keresztények. Pégyy mondotta, hogy még mindig jobb, ha valaki rossz keresztény, mintha egyáltalán nem keresztény; a rossz keresztény is tagja a Szentek Közösségének, az egyháznak. Ami pedig a liberalizmussal illeti, ennek legfőbb elve a türelmesség. Mi sohasem fogjuk üldözni az egyházat, nem vitatjuk el jogait, csupán azt kívánjuk, hogy az állam jogai is tiszteletben tartassanak. Nem kívánjuk vissza azokat a korokat, melyekben csilgásgászati és matematikai könyveket is inkvizitorok cenzúráztak. Követeljük az emberi gondolkodás szabadságát éppen azért, mert keresztények vagyunk és ezt a szabadságot maga az Isten adta az embernek; benne van a természeti jogban.

Nem így a kommunista. Itt nem az egyház és állam régi vitáiról van szó. A kommunista a lelkiismeretét politikai céljai elérésére egészen birtokukba akarják venni. Minket, szabad embereket leginkább az a tény rendíti meg, hogy a marxizmus nemcsak elméletben mutatkozik keresztényellenesnek, hanem módszereiben is. Ami az elméletet illeti, tudvalevő, hogy sem Marx, sem tanítványai nem tagadták, hogy istentagadó materialisták, tehát keresztényellenesek. A marxizmus eredetétől kezdve tanította az istentelenséget.

FEJTŐ FERENC:

Már egy éve de Gaulle...

A mendésista baloldal egyik legkiválóbb jogásza, Duverger professzor, a Monde és az Express cikkírója, nemrég Napoleon konzulátusához hasonlította de Gaulle kormányzatának első esztendejét. A hasonlóság különben nem annyira a történelmi szituációban, mint inkább a két férfiúnak az állam szerepéről való felfogásában rejlik. De Gaulle elsősorban azért ítélte el a IV. Köztársaság parlamentarizmusát, amiért Bonaparte a Konventot: hogy túlságosan megkötötte az állam kezét, megakadályozta abban, hogy kellőképp teljesítse progresszív törvényhozó és nemzetfejlesztő rendeltetését.

Ez a szigorú ítélet nem volt alaptalan. Az utóbbi esztendő során a francia parlament inkább kerékkötője, mint előmozdítója volt a társadalmi és technikai haladásnak. Egész csomó fontos, közérdekű reform éveken át hevert a szakminisztériumok fiókjában, mert a különböző érdekcsoportok, „lobby”-k aknamunkája miatt megvalósításukra nem kerülhetett sor. A minden mélyebb ok nélkül szakadatlanul újra beálló kormányválság teljesen lejáratta a parlament tekintélyét.

A baloldalnak épp az volt az egyik legfőbb gyengesége, hogy semmi receptje sem volt az állam tekintélyének helyreállítására. Kizárólag a parlamentarizmus védelmének jelszavával nem lehetett s ma sem lehet Franciaországban akárcsak 10.000 embert is mozgósítani. A IV. Köztársaságot nem az ezredesek és gyarmati politikások összeesküvése, nem az algéri Fórum zendülése döntötte meg, hanem a saját maga ellenmondásaiba és tévedéseibe bukott bele.

A kérdés most már az, vajon de Gaulle-nak, uralma első évében, sikerült-e az állam tekintélyét helyreállítani?

Kétségtelen, hogy sok szempontból az első év mérlege nem kedvezőtlen. De Gaulle több olyan reformot léptetett életbe, amelyek némi részletkifogásoktól eltekintve, általános helyeslést váltottak ki. Elsősorban az új büntetőtörvény könyvre, az igazságszolgáltatás reformjára, a hadügyi reformokra vonatkozik ez. A devalváció is nagyjából elérte célját. Sikertült a frank hitelét az életszínvonal jelentékeny csökkenése nélkül megerősíteni és újabb gazdasági fellendülés mutatkozik.

Duverger azonban nem oktalannul mutatott rá arra, hogy de Gaulle tulajdonképpen a IV. Köztársaság fájának érett gyümölcsét szedi kosárba. Valóban nemcsak a külvilág, hanem maguknak a franciáknak a többsége is teljesen hamis képet alkotott az 1944—1958 közt eltelt időszak történetéről.

A „Divini Redemptoris” kezdetű apostoli körlevél is minj istentagadást ítélt el a marxizmust. De nem szükséges most a marxizmus elméleti istentagadását taglalnom. Sokkal célvezetőbb szemügyre vennünk a módszereket. „Módszerekről” beszélve nem az államosított vallásüldözésről szöveg, nem a megfontolt hegytelenségről, a durva erőszakról, az ember személyiségének semmibevevételéről és a rendőrségi vallatásokról.

A módszer lényegére akarok rámutatni, mely abban áll, hogy mindenütt vizsalyt szítson, elválassza a polgárokat, megakadályozzon minden társulást, a szó szoros értelmében minden közösséget. A szovjet marxizmus legfőbb ellenségének nem is az Istent tekinti, hanem a Szentek Közösségét, az egyházban tetet iltötő Istent. A kommunista eszméről mindig úgy beszélnek, mint a tömegek nagy rendező elvéről, holott ellenkezőleg: nem egyéb, mint az emberi személyiség elszigetelése és elválasztása embertársától. Ha kommunista nyájról beszélünk, ebbe a nyájba olyan lényeket tereltek, akik valamennyien féltelmetesen egyedül vannak. Megakadályozni a gondolatok szabad cseréjét, a szellem szabad áramlását, kölcsönös hatását: ime, ez a kommunista állam egyik legfőbb célja. Krisztus a szeretet legfőbbét hozta a világra: a

komunizmus egyenesen a szeretet megsemmisítésére törekszik, meggátolva az ember természetes és szabad tevékenységét, egymás megismerését és a kölcsönös bizalmat. Nem, itt nem az állam és egyház vitájáról van szó. A kommunista nem a püspökök főrendiházi tagságát, nem az egyházi birtokokat kifogásolja, mint a liberálisok. A kommunista az egyház misztikus testét holttestté akarják merevíteni, lassanként elszakítva az élet eleven forrásától. Fel akarják morzsolni, porrá akarják zúzni. Meg akarják bénítani azáltal, hogy püspökeire sújtanak. Ők nem a püspök arany süvegét akarják leütöni, hanem a püspök fejét. (Cherterton mondása.)

A papságot el akarják választani a püspököktől, a püspököket Szent Péter székétől. Tudják, hogy végképpen csak az pusztul el, amit pótolnak is valamivel. Ezért a kommunista taktika, amely az ellenállás erőinek megosztásával szét akarja zúzni az egyház egységét, mindenütt támogatja a szakadár egyházakat. Kettős célra törekszik tehát a Szovjetunió: elszakítani a keresztényeket a Szentekétől és besorozni őket az ortodoxiába, amely remek eszköze a népek eloroszosításának. Ahol nem remélhetik, hogy az ortodoxiát máról holnapra államvallássá nyilváníthatják, nemzeti egyházakat ipar-

kodnak teremteni. A hatalom birtokosainak ezek a nemzeti egyházak éppoly engedelmes eszközei lennének, mint a szovjet ortodoxia. (Erre vonatkozóan, tudomásom szerint, saját alatt vannak Barankovics István rendkívül fontos adatai és feljegyzései.)

Ebben a bénaságban az apostoli lelki papokat, akiket egészen befőt a lelkek gondozásának forró buzgalma és szeretete, a legnemtelenebb vádakkal illetik. Jaj nekik, ha valóban komolyan viszik végre küldetésüket! A kommunista nem a reakciós papoktól rettegnek, nem a politikai papoktól. Úgyet se vetnek Ottaviani bíboros nyilatkozatára. Ők az üldözöttek és szegények barátjától félnek, attól a paptól, aki megtestesíti Krisztus üzenetét és megakadályozza, hogy az egyházat megöljék! Egy részüket börtönbe vetik, más részüket rendőri felügyelet alá helyezik, hogy elretentő példák szaggassák szét a lelkiismereteket. De — makacs és buta materialisták — még mindig nem jöttek rá, mennyire meddő ez a kísérlet.

Bizonyos, hogy az újonnan felángolt investitúra-harcban sok gyötrelmet fogja sújtani a klérust és a hívőket. De az is bizonyos, hogy a magyar nép most leti igazán Isten népe.

Az emberséget fenyegető és gonosz csak a szellem ereje győzheti le, nem a fegyver, nem az erőszak. Tehát bizakodjunk, ha keresztények vagyunk, sőt: örvendezünk, hogy nincs hatalmunk és semmibe vesznek minket a politikában.

csoportosuló, úgynevezett „baloldali gaulleisták” iránt és úgy hírlik, nagyon meg volt elégedve azszal, hogy a szenátusi választásokon — nem paradox jelenség-e ez is? — az oly szigorúan elítélt „régis rendszernek” legtöb, a parlamenti választásokon kibukott előkelősége újra bekerült, a radikális Edgard Faure-tól a kommunista Duclos-ig.

Minden jel arra mutat, hogy de Gaulle éppúgy érzi, mint baloldali kritikusi, a politikai va-cuum-ban rejlő veszélyt. A veszélyt, amely abból következik, hogy a baloldali erőnek még mindig nem sikerült a tavalyi összeomlás után újja szervezkedniök. A szocialista párt kettéhasadt, súlyos erkölcsi és ideológiai válságban szenved: az újabb baloldali tömörüléseknek, mint amilyen az UGS (Union de la Gauche Socialiste), még nincs komoly tömegbázisuk, legfeljebb az intellektuelek hallgatnak rájuk; ugyanez áll a Mendés-féle neo-radikálisokra. A szakszervezetek tevékenységét megbenítja a CGT-ban uralkodó kommunista befolyás. Egyelőre semmi valószínűsége sincs egy, a kommunistaaktól független, az angol munkáspártra emlékeztető csoportosulásra, amelynek megszületésében pedig igen sokan reménykednek. Sok baloldali vezető még ma is csak legfeljebb egy újabb Népfrent kialakításában látja a gaulleizmus egyetlen ellenszerét. De a kommunistaaktól való szövetségen épülő Népfrentot senki sem kívánja komolyan, még a kommunista tömegek sem. A mai Franciaország túl magas életszínvonalat ért el, semhogy a kommunista apparátus embe-rein és néhány túlsértődött progresszista intellektuelen kívül bárki is Csehszlovákia sorsára kívánná juttatni.

Se Csehszlovákia, se Spanyolország sorsára. A franciák éppúgy ragaszkodnak a szabadságukhoz, dörmögési (roussetage) jogukhoz, mint a biftek-hez. A demokrácia és a liberalizmus a vérükben van, még ha közelükön ez jelenleg nem is észlelhető. A helyzet ugyanis ma is az még, hogy ha de Gaulle eltűnnék, az ő furcsa, liberális tekintélyuralmát nem egy demokratikus-parlamentaris rezsim váltaná fel, hanem valami fajta jobboldali katonai diktatúra. Úgyhogy az algériai kérdés megoldásán kívül ezen a téren van de Gaulle-nak a legtöbb, a legsürgősebb tennivalója. Az V. Köztársaságból egyelőre csak ömaga funkcionál valójában: az elnök. Az intézmények még nem állták ki a tűzpróbát. Az aztán nemcsak de Gaulle-ön, hanem a közvéleményen is múlik, hogy mi lesz belőlük: megannyi fedőszerv, amely mögött intrikusok szövik majd hálóikat a közérdek ellen, délamerikai jellegű pronunciamiento-ka-t készítően elő, vagy egy új, modern, demokratikus fejlődés keretei, amelynek jelentősége túlnó majd Franciaország keretein.

te magának. Ugyanakkor Algéria modernizálására, a saharai olajkincsek kiaknázására nagyvonalú programot dolgozott ki s ez a program immár a megvalósulás stádiumába lépett.

De Gaulle gazdasági és szociális reformokkal akarja kirántani a talajt Algírban mind az arab nacionalisták, mind a szélsőséges európai elemek lába alól. A Sahara olajmezőinek kiaknázását ő is fontosabbnak tartja Franciaország jövője szempontjából, semmint hogy hajlandó lenne deferálni a felkelők függetlenségi követeléseit. De ugyanakkor hallani sem akar róla, hogy Algírból a rasszista Dél-Afrikának egy újabb, észak-afrikai pandanját teremtsen meg. Ezért nem tette magáévá az algéri komiték főjelszavát, az „integráció”-t, vagyis a száz százalékos asszimilációt. Egy algéri újságnak adott nyilatkozatában, közvetlenül az évforduló előtt, de Gaulle ezt kerekén kifejezésre is juttatta. „Ami az urak akarnak, semmi más, minthogy a tegnapi Algirt, a papájuk Algériáját adjuk nekik vissza”, mondotta csufondárosan. „Márpedig a „papa Algériája” meghalt. És akik ezt nem értik meg, azok szintén halálra vannak ítélve.”

Ez persze illeten kissé hetykén hangzik, főleg, ha az ember meggondolja, mennyi ellenállás érvényesül lépten-nyomon de Gaulle alapjában véve liberális törekvéseivel szemben. Viszont az is igaz, hogy többet, mint azt a keveset, amit de Gaulle már eddig is elért az algéri kérdés rendezése ügyében, senki más sem tudott volna elérni.

Am egyetlenegy ember, kérdezhetné valaki, hogy is vállalhat ennyi feladatot? Bármilyen kiváló ember is de Gaulle, vajon a becsvágya nem múlja-e felül képességeit? És kire támaszkodik tulajdonképpen? Csakis a népszerűsége, amely változandó, akár a szerencse?

A saját pártjára, a pártra, amely őrá hivatkozik lépten-nyomon, bizonyára nem. Az UNR (Union pour la Nouvelle République) rendkívül heterogén alakulat, amelyben valódi gaulleisták keverednek szélsőjobboldali agitátorokkal, minden fajta szerencselovagokkal, konzervatív notabilitásokkal. A választások után, amelyeken ez a párt nagy győzelmet aratott, de Gaulle egyáltalában nem titkolta csalódását. Azóta mindent el is követelt, hogy e párt apparátusán belül megerősítse a hozzá közelálló neokapitalista, modern elemek súlyát s leszerelje Soustelle befolyását. Ugyanakkor a generális lépten-nyomon kimutatja rokonszenvét az Andre Malraux, Vallon, Michélet stb. köré

A vak ember keresi a pártot Az ember, aki a kutyát megharapta

Vannak kommunista költők, újságírók, történészek — mint a kivégzett Gimes Miklós, a börtönbevetett Fekete Sándor, vagy a nemrég kiszabadult Zek Zoltán — akik Sztalin és Rákosi híveiből a nemzet érzelmeinek megszólaltatóivá, áldozni, szenvedni, meghalni tudó hazafiakká, korunk haladó törekvéseinek nagyerejű képviselőivé emelkedtek. Az ellenkező irányú fejlődés eklatáns példája Darvas József; valaha parasztpárti politikus és tehetséges népi író volt, — immár tíz esztendője a mindenkor kommunista főnökök, a szovjet gyarmatosítók jóállású és elsatnyult tollú kiszolgálója.

Darvas József legutóbb színdarabot írt; a mű címe „Kormos ég”, a Nemzeti Színház mutatta be. A dráma természetesen az „ellenforradalomról” szól, hiszen ma ez a téma divatos Pesten, ezért osztogatják a Kossuth-díjakat. A legfrissebb Darvas-mű főhőse — egy ingadozó író (a pillanatnyi hazai „irodalomban” az ingadozó középparaszttól az ingadozó értelmiségi váltotta fel, mivel a közép-paraszt manapság már nem ingadozhat, hanem be kell lépnie a szövetkezetbe), többi szereplője: az író testvére, aki munkából lett párttitkárrá; az író mamája, aki egyszerű és becsületes proletáranya; az író felesége, akinek a rendszer elégedetlen; az író kislánya, aki választ keres az élet nagy kérdéseire; az író barátja, egy karrierista - kommunista - revizionista-nagyimreista költő; továbbá egy szovjet író, aki kiváló férfiú és egy amerikai újságíró, aki sokkal kevésbé kiváló.

Az „ellenforradalom” napjaiban Jóó Sándor, a főhős-író megint és aláír egy kollektív memorandumot, amely az ország semlegességét követeli; az író fia megrészegül a vér szagától és fegyverrel harcol a „fasiszták” oldalán; az író felesége beleszédül a komisz amerikai újságíró karjába; a párttitkár testvért lefogják az „ellenforradalmárokat”; a revizionista költő karrierizmusában miniszter szeretne lenni (nem úgy, mint a nem-karrierista Darvas, aki tíz éven át volt miniszter Rákosi és Gerő keze alatt); a proletáranya sopánkodik, a szovjet író a fejét csóválja és időnként feltűnik a színen egy vak ember, aki mindig a pártot keresi, de sehol sem találja. Már-már széthull az írócsalád és a népi demokrácia, amikor végül mégis minden rendbejön; természetesen nem azért, mert négyezer szovjet tank és kétszáz ezer orosz-kozák-mongol katona legázolja a magyar forradalmat, hanem azért, mert az ingadozó író végül is megszilárdul, a hűtlen feleség visszatér férje kezébe, a végzős kislány ígéretet kap, hogy ezután a papája minden kérdésére igen-nel vagy nem-mel fog válaszolni, az amerikai újságíró eliszkol, a vak ember pedig megtalálja a pártot, ezúttal Kádár, Marosán és Münnich elvtársak személyében.

Mint mindebből látható, Darvas darabja rendkívül eredeti, mélyen-szántó és legkevésbé sem sematikus. A szabad és független pártkritika egyhangú és harsány elismeréssel fogadta, megállapítva, amit már Dobozi Imre, Fejér István és Mesterházi Lajos hajszálnyira azonos témájú színműveiről is megállapított: hogy végre megszületett az új magyar dráma, végre valaki kényes kérdésekről ki mert mondani az igazságot, végre valaki lerántotta a leplet az „ellenforradalom” bűneiről, s hogy minden igaz magyarnak szent kötelessége megnézni ezt a színművet és tanulni belőle.

Úgy tűnt, mintha mindenki elégedett volna: a színigazgató, az író, a párt és a Szovjetunió, legfeljebb a nézők nem, de ez, ugyebár, közömbös; most azonban kiderült, hogy a helyzet korántsem ilyen rózsás, Darvas darabja körül bajok vannak. Nem Darvással és nem a darabbal, hanem a műbírákkal, akik a budapesti sajtóban írtak róla.

Az Élet és Irodalom április 24-i számában a jelenkori magyar irodalom első számú politrukja, Mesterházi Lajos, három hasábjos cikket éresztett meg „A Kormos ég és a kritika” címmel. „Tud-e a mi kritikánk örülni valaminek? — teszi fel a kérdést kulisszahasogató pátozzsal Mesterházi. — Tud-e a mi kritikánk őszintén, mélyen,

egy forradalmi korhoz méltó emocionális erővel pártos lenni?”

A cikkből természetesen az derül ki, hogy nem tud. Az derül ki, hogy mindazok a kritikások, akik talpnyaló alázattal lihegték a Darvas-mű dicsőségét, nem voltak eléggé talpnyalók, s eléggé lihegők. A pártosság monopóliumával rendelkező, bölcs és éber Mesterházi Lajos egymásután húzza rá a vizeslepedőt a pártkritikusok egész sorára. Szigorú megrovást kap Hajdu Ferenc, az Esti Hírlap kritikusa, mivel nem vette észre, miszerint „a darab értéke éppen abban van, hogy a maga valóságában mutatja meg, hová züllik a legtisztességesebb ember és a legjobb szándék is, de a legokosabb tisztánlátás is a párt nélkül”. Kiporoltatik a Népszava kritikusanak, Rajk Andrásnak a feneke is, mivel kifogásolni merészelt, hogy a pártot kereső vak ember túl gyakran jelenik meg a színen. Megcibáltatik a Magyar Nemzet kritikusanak, Komlós Jánosnak a füle is, mivel méltatlan módon „pletykálkodott” a bírálatában.

De a legrosszabbul a Hétfői Hírek B. E. monogramú kritikusa jár. Ez a szerencsétlen halandó először azt a példátlan szemtelenséget követte el, hogy nem írta ki a nevét cikke alá, márpedig — dörgi Mesterházi — „új magyar dráma, még ha nem is Darvas drámája, megérdemelné, hogy a kritikus névvel vállalja véleményét, ezzel is megtisztelje az eseményt!” Még nagyobb baj azonban, hogy a rosszul nevelt B. E. Darvas szövegét „néhol publicisztikába hajlónak” nevezi. Mesterházi ellentmondást nem tűrő fölénytel deklarálja, hogy B. E. „vagy az életet nem ismeri, vagy az irodalmat”. (Vagy az Élet és Irodalmat!) A bizonyíték erre — és most jön, ami még nem volt —, hogy: „A királydrámákban Shakespeare szövege néhol publicisztikába hajlik. És publicisztikába hajlik néhol

Schiller szövege, Victor Hugo szövege és sorolhatnám tovább. Darvas szövege pontosan ott hajlik publicisztikába, ahol kell.”

A helyzet most már félreérthetetlen: a világirodalom valamennyi nagy klasszikusa: Shakespeare Vilmos, Schiller Frigyes, Hugo Viktor és Darvas József néha-néha publicisztikába hajlik. Shakespeare például a III. Richárd-ban, Schiller az Ármány és szerelem-ben, Hugo az Hernani-ban és Darvas — a Kormos ég-ben. Nagyjából egyforma írók, nagyjából egyforma művek, nagyjából egyforma publicisztika, nemde? Mindez teljesen kézenfekvő és senki előtt sem titok, kivéve a korlátolt és kishitű pesti pártkritikusokat, akik — Mesterházi szavaival — olyan kritikákat írnak, „amelyek fanyalgósak, szürkék, kidekázottak, emociótlanok, amelyek olyan mértékben impotensek érzelmileg, hogy még örülni sem tudnak”.

Szerencsére él a magyar hazában egy olyan világirodalmi áttekin-tésű, potens, sőt onnipotens szellemi óriás, mint Mesterházi Lajos, aki megvédi a Filmgyár igazgatóját, a Béketanács elnökét, az országgyűlés képviselőjét, az ország legnagyobb jövedelmű íróját, a szegény, üldözött és meg nem értett Darvas Józsefet, és félelmet nem ismerve kiáltja oda a hatalmas kritikuskor irigy és kegyetlen falkájának: „Ezelőtt két évvel a polgári mondanivaló uralkodott színpadainkon. Ma vitán felül a szocialista dráma uralkodik... Hogyan lehet, hogy minderről kritikánk nem beszél, hogyan lehet, hogy nem lelkendezve beszél minderről a mi kritikánk?”

A lecke világos: nem elég dicsérni, — lelkendezni kell! Nem elég harsogni, — üvöltöni kell! Éljenek a cenzorok és a denunciansok, a börtönörök és a vérbírák, éljen a vak ember, aki megtalálta a pártot.

Asbóth Elemér

SIKLÓS ISTVÁN VERSEI

A reménykedőknek

Ott szimatol, hol a hagyma s a krumpli világol,
meg a paprika tövén s a csónak csak ijeszt.
Les, mintha szem lenne csupán és füle a lassú
csiga, a bilincs, övé a rozsdá, pipa füstje
és semmije, senkije sincs.

Ott él, hol Duna s Tisza feketepartú poraiban
annyira akartak emberek emberesedni, csiki
havasokban is nekihüszesedni jégszív jövőnek
volt erejük: Mert erejük volt hétszer is halni, halón
hizlalni acélbúzasemet, zöldsegeket ájtatos
kofák, mézgyümölcsű anyák fűzfakosarába.

Fura nagy gyomor ő, zabál, falón emészt, de rágni se
nincsen idő: és nincs hogy jene éke csillapodnék.
Már szörnyű erős, már szörnyű erős, hisz mind
odafojtta-lenyelte fanyűvő, szilaj fiunk, kik
növekedtek tiszta-sírámos anyatejen, futosó
leánygyerekeink is összetiporta.

És már ott a paprika tövén, meg a szélben: érzi a
szárnyas, féli a fereg-ragadozó, száll a penészből;
sugarakban-setében lázít, ijeszt, gyűlöl, kiabál,
belopózik az okos beszédbe, a gazokhoz kedves
igazán és rombolni akar, ahogy rombol a falban,
az agyban, csak pusztítani szeretné az elmúlt időket
s mindent, ami nélküle volt: ketrecet épít a szerte
világnak nehézszeretű vasból s odaszógetőli
szemét, hogy félje az ember az embert, hogy isteneit
se különbül.

Hát ezért, hogy legjobb fiaink, virágból nőtlön és a
fanyűvők nekivontottak s mind hogy odavesztek,
odavesztek.

És szólj, te ki itt élsz a még szabadult részen, akinek
szájába méz nem öntetett, dudván sem kell öröm-
ülnöd, te szólj, ki menekedtetten még most
üvölthetsz: ott van a szörny hazámban, csillog
pikkelyin káros öröm, míg pokolszorgalommal
gyűjti lakóit, rabtömegét. Seregülj
ellene egyé sok gondú népség, leölni végszörnyű
dühödben igazulj.

A hajad

A hajad mélyülő erdő, — szála
halálosmégű kigyó életek
és csömörlött és bomlott, éhezett,
vércsevér karommal karolók szála;

ha velem vagy:

báránnyelhető puhaságú s fényes
szirti szarvasok sík végtelenbe
kihulló tekintete.

A holsárga hold
örvölt udvarában
és vont-ringatall
míg hajad szállt,
mint ökönyd,

de értem kontyba lüzted.
Érettem kontyba tüzted.

És az idegek útjain emlé-
keresztjeid múltak-szaporulnak,
de engem már örökre vigyáznak.

Látófa

I.

Rég, a vándoridőben
öt ujjá volt a lovakkak.

Menekülön üztek, üztek,
zuhanásokon okultak
és éles pata nőtt, —
tapodó szarupata,
táltosi pata.

II.

Vége a magános időnek,
zúzott testek zsúfolódnak:
fene-szomjunk a mocsarakra,
fene-élünk a sivatagra
növekszik, növekszik, jaj.

Oda a csönd gyökerestől,
kifordul szánon a kín;
egeinken repülő férgek,
fűstszemeikkel lesegetnek
elégett napok után, jaj.

III.

Ne hidd, hogy élsz, mint az inda
lengőkígyózevegőn lebegőn,
hogy szárnyas hamu vagy azután,
hogy térülhetsz zajtalan mélybe,

ha kifordul fogainkon a jajongás.

IV.

Örökös-titok kútfoje, sötétség,
halottszálló madarink szárnya szelén,
riadt szemekben
újra és újra a létre megéledsz.

V.

És kik ránkverték e
jajongó-háború-időt:
a bitangok pernyéje
évdődjön zsigerembe
örökös-titok kútfoje, sötét.

Jean Fayard, számos divatos költő és író, akik mindenütt megfordultak és mindent elfüleltek. Részint ebből az anyagból, részint saját gyűjtésből írta meg Michel Chrestien a gyűjteményt, azzal a szerkesztői felfogással, hogy a legrövidebb szöveg a leghatásosabb.

Az alábbiakban megkísérlek ízelítőt adni a két kötetből. Nehéz a választás. Chrestien rengeteg gyerektörténetet szedett össze. Néhány példa:

A kislány így szól a könyvkereskedőhöz:

— Nincs, kérem, valami kézikönyve a szülőkről úgy harminc és harmincöt között...?

Egy pápa történet:

— Szeretted az apukádat, kislányom?

— Nagyon.

— Akkor vegyél bátran még egy szeletet belőle...

Ennél is borzalmasabb:

— De apucika, én nem akarok vámpír lenni, ha megnövök!

— Csend! Légy jó kislány és add meg gyorsan azt a csésze vért...

Az állatvilág is régi jó vadászterület a viccgyűjtőnek:

A kutyá gazdája mellett végigkötözi a filmelőadást, majd amikor kigyullad a villany, hevesen megtapsolja az attrakciót.

— Csodálatos — fordul több néző az eb gazdájához —, hogy egy állatra ilyen benyomást legyen egy filmdráma...

— Csodálatos — bólint megértően a gazda. — Annál is inkább, minthogy a regény egyáltalán nem tetszett neki...

A bolondtörténetek közül csak egyetlenegy:

Az örült azt mondja a szobafestőnek, aki éppen a plafont meszeli:

— Kapaszkodj meg jól az ecsetben. Szükségem van a létrára.

— Nesze, vidd csak.

A bolond kihúzza a létrát, a szobafestő szilárdan lóg a pemzlin.

— Hát ezt hogy csináltad???

— Egyszerű — von vállat a mázoló. — Ismerlem a viccet...

Egy politikai anekdota:

Az újságíró meginterjúvolja a British Museum könyvtárának egy öreg alkalmazottját. Az öregúr állítólag ismerte Marxot abból az időből, amikor a szocializmus atyja a Tökén dolgozott.

Az aggastyán csak hosszas magyarázat után „kapcsol”:

— Ja igen, igen... arról a nagyszakállú illetőről van szó, aki mindig ott állt az oszlop alatt. Hm... Egyik napról a másikra eltűnt. Bizony, azóta sem tudom, mi lett vele.

Történet az önkritikáról:

Az újonckiképzésen éppen elméleti oktatás folyik. Az örmester magyaráz:

— A víznek az a tulajdonsága, hogy 90 fokon forrásba jön.

— Bocsánat — szól közbe a fizika doktora, aki éppen olyan újonc, mint a többiek —, szabadon megjegyeznem, hogy a víz nem kilencven fokon forr, hanem száz-on...

— Először is ne pofázzon közbe, ha feljebbvalója beszél — emeli fel hangját az örmester. — Másodszor is ezt nekem kell jobban tudnom. Harmadszor pedig: kuss!

Másnap mégis magyarázkodással kezdi az örmester:

— Utánanézem ennek a dolognak. Nem a víz forr kilencven fokon, hanem a derékszög...

Két rövid meghatározás a szerző szótárából:

Modern lakás: „Feleakkora helyiség dupla áron.”

Szinonima (amerikai eredetű definíció): „Szó, amelyet olyan esetben alkalmaznak, amikor a másikat nem tudják helyesen leírni.”

Michel Chrestien Páris egyik legnépszerűbb figurája lett. Az utcán lépten-nyomon állítják meg ismerősök és ismeretlenek. A beszélgetés rendszerint úgy kezdődik: „Ha megengedi, elmondok egy történetet a legközelebbi könyve számá-ra...” S egyben ő a „nagy ürügy” Párisban. Ha szegény ember kicsit merész történetet szeretne elmondani, ha kellemetlenkedő ember a társaság egyik tagját sértő anekdotát próbál előadni, a bevezetés többnyire így hangzik: „Mint Michel Chrestien írta legutóbb...”

Őt, úgy látszik, nem merik megharapni az emberek.

Gara László

Michail Solohov

ÖRVÉNYES ANDRAS:

Országutak mentén

— Nincs honvágya? — kérdezte az orvos, tíz perccel az indulás előtt, Bécsben. Szomorúan nézett rám s én őt sajnáltam, amint ott állt a magyar autóbusz lépcsőjénél, bazarholmikkal megrakodva. — Nincs honvágya, igazán? Már nem tudtam válaszolni, már nem volt idő, hogy mindent elmondjak az országutakról, amelyek megajándékoztak városokkal és történeteikkel, megajándékoztak az elégtétel és a boldog nyugalom óráival, már nem volt idő, hogy elmagyarázzam: az országutak mentén nemcsak nylonkesztyűt és villanyborotvát árulnak, átszámítva olcsón. Az országutak mentén ott ül a Világ, napfény és eső házikóiban és csodálatos bábjátékokat igazgat. Teherautók emberek és gondolatok lépnek fel, egész városok és tartományok játszanak, bezinkutak és világitótornyok.

— Nem jönne szívesen velünk? — kérdezte az orvos. — Elváltás, beszélés! — kiáltotta mögöttünk egy hang. Borzongás lepett meg, valami furcsa, lelki rosszullet. Ha még egyszer bezárnának oda, oda a szörnyű szellemi tyúkketrecbe, a drótherítésék mögé, tudom, megölne a honvágy.

A példakép

Dörgő motorokkal zúdulunk le Genuára. Angol, olasz, holland, svéd, svájci kocsi csordában. Nyár van, főszezon. A kihúzott antennák villognak. Alkonyodik, meleg eső veri a szélvédőt. A felhők sötétül a kontosban diszszemlére gyülekeznek. Az út: mester-mű. Mélyen, alant, a város és a tenger. A még soha nem látott, ismeretlen város. Hajók és árboclámpák, minden kanyarral közelebb. Hirtelen eszembe jut K.-né, a pártbizalmi. Nem véletlenül jut eszembe, erős akarattal gondolok rá. A perc, úgy vélem, alkalmas. Egyszer magához hivatott és megkérdezte: ki a te példaképed? Fialtoltam és pimasz s azt hittem, érti a tréfát. Fortimbras, mondtam. Néhány pillanatig bámult rám, duzzadt arca izetlen palacsintára hasonlított. Fortimbras, mondtam könnyedén, a királyfi. S idéztem Shakespeare-t: „Az ifjú Fortimbras, nem adva ránk sokat, kalandos álmaljak szövetkezik.” A dologból baj lett. Később kirúgták. De aztán kirúgták K.-né is, lemezt préselt valahol, Budafokon. Egyébként Anna Pauker volt a példaképe. Anna Paukert is kirúgták, az összes szent könyvekből és mennyországokból. Nagy meglepéssel gondolok K.-né duzzadt, palacsintaszínű arcára. Vajon most ki a példaképe? A parton már látszanak a pálmák. Én megmaradtam Fortimbrásnál.

A hős

A hős, igen tisztelt olvasó, a genfi tó partján él. Ha kedve tartja, átsétálhat Veveybe, ahol Vol-

taire lakott. A hős középkori és szorgalmas férfi, polgári foglalkozást űz. Magyarországon is polgári foglalkozást űzött s közben szindarabokat írt. Ezeket a szindarabokat gondosan és tisztán legépelte, táblákba kötötte s odaadta olvasni a barátainak. Kevés barátja volt. De egyszer, közvetlen október előtt, az olvadás forró napjaiban egy színház felfedezte a középkori férfit, a szorgalmas polgárt. Megtörtént a csoda. Próbálni kezdték egy darabját. Ő akkor még szigorúbb lett önmagához, azt hiszem, csak sötét nyakkendőt viselt s áhítatos lélekkel készült a napra, amikor a függöny felgördül s a színpad félmohályában, megleveledett sorai képében eljő a Messiás. De a Messiás mégsem jött el. Forradalom jött, a nedves éjszakákon harcokcsik rémes árnya csörömpölt, a Kálvin téren fiatal segéd-munkások sírjára átlőtt kalapjukat tüzték. Aztán mindennek vége lett, leszakadt drótok és sisakos katonák őrizték a város keserű csendjét. A szorgalmas polgárt nem várta sem félelem, sem börtön. A bemutató várta még mindig, az első hetek bizonytalan és dacos zürzavarában, a Messiás. Am ő ekkor lett hős, élete derekán, a taps szomjas áhítatának küszöbén. Háta fordított mindennek, a rendezőnek, aki örültnek tartotta, a dramaturgnak, aki kérlelte, még a barátainak is, akik nagy jövőt jósoltak neki a magyar színpadokon. Elment száműzöttnek a genfi tó partjára, erkölcsi kötelességből. Most ott él, ismét polgári foglalkozást űz és darabot ír. Magyarul ír, fordítókkal vesződik, az arca teljesen nyugodt. A

termophylei hősök arca lehetett ilyen, ilyen száraz és szigorú, diadalmos haláluk után.

Rendetlenség

A bécsi olasz követség konzuli osztályán B. úr adja ki a vizumokat. Osztrák állampolgárok vizum nélkül utazhatnak Olaszországba, még az útlevele sincs szükségük, elég, ha a személyazonossági igazolványukat mutatják fel a határon. B. úr tehát csupa gyanús idegennel vesződik. Magyarokkal, akiket a közeli tenger szaga vonz, csehekkel, akik üzleti úton járnak s a hét végén szeretnének kicsit Velencébe is elugrani, görögökkel, akiknek semmiféle papírjuk nincs, csak egy füzetlap, amelyen rejtelmes rendőrségek pecsétje sötétlik, törökökkel továbbá, akik szőnyeg árulnak Bécsben, arabokkal, akik orvostudományt tanulnak vagy összeesküvést szönek. Mindenki tört németiséggel beszél. Maga B. úr is, bár ez láthatólag rosszkedvűvé teszi. De nincs más mód, a vizumért jelentkezők anyanyelvvel rendszerint érthetetlen titok. A kérdőíveket viszont olaszul kell kitölteni, több példányban, szép, nyomtatott betűkkel, mert a konzul kényes a külaklára.

B. urat gyakran az idegössze-roppanás réme fenyegeti. Irtózik a rendetlenségtől és a gyanús idegek folyton elrontják az értékes követségi papírokat, összekeverik a kérdést a felelettel, a várost, ahol született azzal, amelyben jelenleg laknak. A győtrelemnek se vége, se hossza.

Olykor, ha időm engedi, elsétálok B. úr konzuli előszobájába és élvezem ezt a nemzetközi Hacsek és Sajót. B. úr néha dühöng néha bánánszeliden magyarul, a kérdőívek hibáit vörös ceruzával húzogatja alá. Magas, hajlékony alakjával, homlokára tolt pápaszemével matematika tanárra emlékeztet. Tudása szédületes. Az izraeli kivándorló útlevelet másodpercek töredéke alatt ismeri fel és pontosan tudja, hol kell keresni a „kiterjesztés” rovatot az argentin okmányokon. Egyetlen esetre emlékszem, amikor igazán zavarba jött.

Törékeny, sárgaarú fiatalember várakozott szentséges pulpitusánál. Sima, fekete haj, esőkabát, apró, finom kezek. B. úr piros ce-

(Folytatás a 6. oldalon.)

a legnagyobb élő szovjet író, a Csendes Don és az Új barázdát szánt az eke világhírű szerzője az elmúlt hetekben hosszabb látogatást tett Nyugat-Európa országaiban. Solohovot nemcsak regényírói hírneve előzte meg útjában; a természetéről, a szovjet irodalompolitikában vállalt szerepéről, emberi magatartásáról, hosszú írói hallgatásáról egymásnak gyakran ellentmondó hírek és mende-mondák keringtek, amikor Solohov megérkezett Párisba, hogy a szokásos szovjet filmhéten bemutatásra kerülő két filmjének premijerjén résztvevessen. Más kérdés, hogy a filmhét — bár francia-kommunista párt nem kímélt anyagi áldozatot, bevettette teljes propagandagépezetét s a szovjet nagykövetség sem fukarkodott a hirdetési kampányra költendő pénzzel — mégse sikerült fényesen. Am mindez nem tartozott Solohovra, aki — amint a L'Humanité hangsúlyozta — felesége, leánya és fia társaságában Párisba érkezvén, menten alkalmat keresett — és talált — hogy nézeteit közölhesse a francia sajtó képviselőivel. Ez a pattogó beszédű, paprikás hangulatú, bajszos kis emberke bemutatkozásaként közölte, hogy: „Jól néznek meg, nem vagyok kakas, de még csak hivatásos veszekedő sem, pedig tudom, hogy ez a hírem, csupán nem zavartatom magam és mindig minden körülmények között kimondom, ami a szívemen fekszik.” Sajnos, azonban az elkövetkező napok folyamán kiderült, hogy Solohov — bármily nagy író is — mégsem mondja ki mindig, ami a szíven fekszik vagy legalább is gyakran változik az, ami a szíven fekszik. Különös képpen akkor, ha Borisz Paszternákról van szó. Ez a szív, úgy látszik, kicsit másként dobog Párisban, mint Londonban. Párisban még így dobogott: „Először is ki kell jelentenem, hogy a Doktor Zsivágó betiltását elhibáztam lépésnek tartom... A Szovjet Írószövetség vezetői elvesztették hidegvérüket. Szerin-

Igy tehát Solohov Párisban nem felelős.

Ekkor azonban valamj különös történt. Solohov néhány nappal később megérkezett Londonba. S Anglia fővárosában ugyanerről az úgyról már kissé másként nyilatkozott. Határozottsága, mintha vesztett volna erejéből. Már nem volt olyan biztos abban, hogy a Zsivágót „ki kellett volna adni a Szovjetunióban” — már csak annyira futotta paprikás csípősségéből, hogy: „ha kiadták volna, az olvasók nyilván értéktelennek találták volna ezt a formátlan művet, mely egyúttal a szovjet intelligencia megrágalmazása.” S kevéssé diadalmasan nézett körül. Hogy mindezt honnan tudja? Ez, szerinte, nem kétséges. Különben is a szovjet olvasók ismerik a könyvet. Honnan? Hát a Literaturnaja Gazeta közölte legjellemzőbb részleteit. (Aki az idézetek kommunista módszerét ismeri, afelel nem lehet kétsége, hogy mit ismernek a szovjet olvasók Paszternák könyvéből.)

Furcsa az a szovjet szív...

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön regénypályázatot hirdet;

a pályázat jelígis, bárki szabad témaválasztással résztvehet. Beküldési határidő 1960 június 30. Első díj 100 angol font. Eredményhirdetés: 1960 szeptember 30. A pályanyertes mű az írószövetségi könyvkiadónál jelenik meg. A pályázat részleteire az Irodalmi Ujság később visszatér.

Ö tanított arra, hogy írás közben tanácsos mindig egy bizonyos személyre gondolnunk, képzeletben hozzá intéznünk szavainkat. Amikor róla írok, neki írok, helyeslésére, dicséretére pályázom, noha már tíz éve halott első szerkesztőm, az újságíró mesterségében tanítóm és példaképem, Zsolt Béla. Ugyancsak tőle tanultam, hogy ami fájó, arról hidegen kell írni. „Vigyázz a színekre — hadarta egyszer, amikor egy háborús tömegsír feltáráshoz küldött riportra —, tudod, úgy szürkére szürkével és...” Szokása szerint ellejtette befejezni a mondatot, s mert állandó pénzzavarai miatt évekig nem tudta volt pótolni elől hiányzó fogait, később is minduntalan szája elé kapta tenyerét, szétterpesztett ujjai mögött hadart, morgott és kuncogott, néha valóban nehéz volt érteni, mit beszél. De azért mindannyian megértettük, s ma is érzem, hogyan akarná megírni a róla szóló emlékezést: kegyetlenül és időszerűen, józan jelzőkkel, szürkére szürkével.

Kevesen tudják, hogy a „Hajlik a jegenye, perog a levele” kezdetű népdal szövegét Zsolt Béla írta. Aki ismerte, alig-alig hihette róla, hogy dalokat ír. Élelátása, emberábrázoló képessége, a forma és a szerkesztés iránti rendkívüli érzéke nagy regényíróvá avathatta volna, ha ő maga történetesen nem az újságírást imádja mindenekfelett. De ő, sajnos, fűtyült az örökkévalóságra. Nem volt igazi köze az általánosozó és a maradandóhoz, az időszerű részletkérdések érdekelték. Túrelmetlen kézmozdulattal háritotta el az általános problémákkal foglalkozó újság-cikkeket. „Nagyon szép — morogta —, de miért éppen ma írja ezt? Miért nem tegnapelőtt vagy holnapután?” Mint a régi görögök az agórán, olyanformán tanyázott naphosszat a Vörösmarty téri Flórisban, figyelve, vitatva, magyarázva azt, ami a városban, az országban és a világban történt. Kávéházi asztalát, mely körül állandóan tíz-tizenöt híve szorongott, elborították a félig kiürített kávéscsészék, félig szivott cigaretták és szétmorzsolt kiflivégek. Ruhája is tele volt morzsával, hamuval és beszéd közben hadonászva, időnként végig-öntötte magát feketekávéval. Percek alatt

Emléksorok szürkére, szürkével

példátlan mocskot, rendetlenséget teremtett maga körül, inget szemlátomást ritkán váltott, a tárgyak elgurultak tőle, vagy szétmáltak keze alatt. De amit írt, az oly tiszta, formás és tömör volt, mintha márványból vésnék volna ki. Levelei alá tikára hamisította oda még a nevét is, s ha felesége nem figyelmezteti, alkalmasint felsőruha nélkül sétált le a kávéházba. Ami energiája volt, az mondandója erőteljes megrágalmazásához kellett. Ha valakinek randevút adott reggel tízkor a Nyugati pályaudvarnál, úgy esetleg a Keleti pályaudvarhoz ment el másnap délután öt órakor, de leginkább sehová se ment, hanem nyugodtan ült a kávéházban, függetlenül attól, hogy manikűrös nő várt-e rá, vagy miniszter. Vezércikkeit azonban kínos pontossággal szállította nyomdába, minden sort legalább háromszor átvirva, harminc feketekávé gőzében és száz cigarettá füstjében tökéletesre pácolva és oly szabatosra csiszolva, mintha mindegyik szavával halálos kimenetelű bűnperben vállalt volna koronatanúságot. Híres hetilapjának, a Haladásnak ugyanolyan varázsa, magávalragadó sodra volt, mint vezércikkeinek. Holott Zsolt Béla hónapszámra nem tette be lábát a szerkesztőségbe s mások kéziratán elvből nem javított egy vesszőnyit sem. Utánozhatatlan szerkesztő volt, egy-egy szórakozottan elmormolt mondatnál adott ötletet és inspirációt. Ennek a kopott, csünyácska kis embernek csak szónia kellett és munkatársai rohanva teljesítették kívánságait, pedig rosszul fizette őket és csupán felületes érdeklődést tanúsított irántuk. Hanyag jóakarattal fűt-fát ígért bárkinek s ha ígéreteit számonkérték, leleményesen és folyékonyan hazudott. De mindig az igazat írta. A Haladás-t főleg azért várták csütörtök délelőtt a standok előtt az olvasók, hogy a hét eseményeiről megtudják az igazat. Az újságírói igazmondás Zsolt Bélánál nemcsak a hazugság hiányát jelentette, hanem egy ennél jóval erőteljesebb pozitívumot: azt, hogy az igazat mindig meg kell írni, s hogy elsősorban arról kell szólni, ami a legkényesebb és legvesz-

lyesebb. Csak feleségétől és hitelezőitől félt, de nem a hatalomtól. Írás, szerkesztés közben sose sandított a kormányra, a rendőrségre vagy saját érdekeire. Nem is voltak érdekei. Nem volt porcellánszervize, sem saját lakása, bútorozott szobákban és kávéházakban élt, a pénzt úgy szórta el, ahogyan kapta, feketekávéra, kiflire, cigarettára; tenyérnyínel nagyobb tárgyakat nem vásárolt s egy ceruza sem maradt meg egy napnál tovább birtokában. A nők kevéssé érdekelték. Rossz férj volt, megbízhatatlan szerető és hűtlen barát. Emberi megrendültséget csak egyszer mutatott: amikor a látogatóba hazatérő Károlyi Mihályt sírva átölelte. Az ószirozás forradalmi siratta és fiatalága eszményeit. Akkor úgy tűnt fel nekem, hogy amiben az emberek többsége megkapaszkodik, mindazt Zsolt Bélánál a konok elvűség helyettesítette.

Komáromban született, Nagyváradon nevelődött újságíróvá, Jászi Oszkár és Ady Endre polgári radikalizmusát vallotta, kora ifjúságától haláláig. Ideálja a polgári demokrácia volt, egy Angliához vagy Svédországhoz hasonló jóléti állam valamiféle magyar változata, olyan forma művelt és felvilágosult, a társadalmi igazságosság iránt érzékeny polgársággal, amint a XVIII. század enciklopédistái álmodtak. Vagyis, éppen azt akarta, ami a történelem bonyolult szeszélyéből Magyarországon soha meg nem valósulhatott. Zsolt Béla egy életen át hadakozott: előbb a fehérterror aljasságával, majd a bethleni korrupcióval, a klérus macacsságával, a polgári korlátoltsággal és a magyar parlamenti mögött elötörő fasizmussal. Egyszerre volt vadul szenvedélyes és szigorúan tárgyilagos, ismerte a lehetőségek korlátait, de nem alkudott meg soha senkivel. Életművének egyetlen sora sem szorult utólagos mentegetésre. Természetesen féltreértették, méghozzá elsősorban azok, akiknek érdekeit képviselte. Polgári érdekek ő ugyanis nem a tőkésök üzleti érdekét tekintette, hanem éppen a pillanatnyi haszon-

nak ellentmondó, nagyvonalú és okos magatartást, azt, amire a mágánásokhoz dörgölődők, kapzsiságában elvakult magyar nagyburzsoázia nem volt képes. Az antiszemitizmus elleni küzdelmét méginkább félremagyarázták. Zsolt Bélát sem vallásos, sem érzelmi szálak nem fűzték a zsidósághoz, a zsidóüldözésben egyszerűen a polgári és emberi szabadságjogok megsértését látta és ezért hadakozott ellene, nem hevesebben és nem kevesebb szenvedéllyel, mint ahogyan adott esetben a négerlincselés vagy a parasztverés ellen tiltakozott volna.

A kommunista pártot ő nevezte el *vörös gittegytel*-nek, a moszkovita pártkorifeusokat vörös fasiztáknak hívta. Am ő is beleesett a nagyon is logikus tévedésbe, miszerint Magyarország helyzete Finnországhoz hasonlatos, hogy a nyugati hatalmak legalább bizonyos mértékig meg fogják védeni az ország függetlenségét, következtetés-képpen a kommunistáknak az amúgyis szükséges szociális reformok keresztülvételére és a munkásság érdekvédelmére, nem lesz komoly szerepük. Ezért volt hajlandó némi lojalitással adózni a Szovjetuniónak és egyes részletkérdésekben a kommunista párt politikáját támogatni. Magatartása ezáltal is becsületlen gondolatból fakadt; azt a fajta politikai józanságot és türelmet tanúsította, amire az 1956-os magyar forradalom vezetői oly készségesen hajlottak és aminek hiábavalóságát, ép elmével, bajosan lehetett volna előre kiszámítani.

Tüdővész vitte el, 1949 elején, ötvenhárom éves korában, de éppen jókor. Mert, a forradalom győztes három napját kivéve, az utóbbi tíz esztendőben ugyanmit csinált volna Budapestben? Az emigrációtól pedig irtózott; azt tartotta, hogy külföldön még a nagy Kossuth Lajos is kissé neveltes volt — politizált szégyen, de nem volt mögötte ország. A jó étel és a napfény, a bor, a zene, meg a virágzó fák Zsolt Béla számára nem adtak értelmet az életnek. És az, aminek élt, vele csaknem egyidőben püstult el, ki tudja, talán örökre.

Faludy Zsuzsanna

KÖLTŐK A KORFORDULÓN

HANS ARP

Hans Arp német költő és szobrász 1887-ben született. 1916-ban Zürichben Tzara, Huel- senbeck és Ball mellett ő volt negyedik alapító tagja a Dada-mozgalomnak. Köteteinek már címe is elárulja, milyen verseket takar: Felleg- pumpa (1917), Piramisszoknya (1924), A csiz- más csillag (1927), A négylevelű csillag (1950) és így tovább. Arp mind a mai napig megma- radt alkotó költőnek (ellentétben társaival, akik szinte kivétel nélkül felhagytak az írással), ezenkívül mind a mai napig dadaista, illetve szurrealista verseket ír, mintegy élő hagyó- mányként a mai német irodalomban. Minden valószínűség szerint a dadaizmus legtehetsé- sebb költője. Egyik verse, az Opusz Nulla, ma már a dadaizmus klasszikusai közé tartozik. 1953-ban kiadta válogatott verseit „Szóalmok és fekete csillagok” címmel. Ezzel a kötettel újra eleven erőként jelentkezett az öreg Arp és ismét nyilvánulva vált, hogy költészetének legfőbb értékét a nyelvben rejlő új lehetőségek, a versből eddig kirekesztett szavak létjogosult- ságának elfogadása jelenti, Arp dadaizmusa, mint ahogy az a fordításokból is érezhető, so- sem volt teljes értelmetlenség, még korai kor- szakában sem. A szavak, valamint a szavak ré- szei önálló életet élnek és bizarr, nem várt mó- don keverednek, de a vers egészének mindig van értelme és mondani-, vagy legalábbis val- lanivalója.

Opusz nulla

I.

En vagyok a nagy Dardiedas
Hőbortos hadsereg ma még
Első oszt. ózonpálcika
A névtelen egységzsalék.
Az s. k. biz. no meg a pisz
Piszton melyen se luk se száj
Egy jobb szakács bal lába és
A roppant Herkulesbazár.
Vagyok a hosszú élethossz
Csintalan törött kököröcsin
Fehér cellulózkeletésben
az összegyűjtött Augustzin.

2.

Teste körül fekete sír
Csak sír csak sír csak sír bizony
Elsőfelével könnyezik
S gyászjátölt hűz fel a Napon.
Fél varázsló fél karmester
Sétabot nélkül ávirgál
Száján a titkossírának
és zsebtelenkendővel jár.
Es kivágja a fajakót
a garzónfestőállványból.
Egyszer egyé kétszer kettő
Tépi vaskalapját s dalol.

3.

Saját magával körben ül.
Saját testével ül a kör.
Egy zsák egy álló fésível
Az ágya s nője szűkségből.
A saját test a saját zsák
A bőrből és a bőr ha fest
Es tikk és takk és tipp és topp

Nöböl hull ki a saját test.
Mint kiló hull a kövéből
Saját zsákban a saját nő.
Saját körében saját test
Agyként hull ingjéből elő.

4.

Gőzgépevel kalapjából
Kalapot kalap után ráz
Körtánchoz állítja őket
Mint a katonákat szokás.
Vérrel tölt minden kalapot
Zászlószírral keni kezét
Sakülnek hívja a sakált
S vállán fejverrel ágybalép.
Kalapról s vérről álmodik
Vörös egyöntetűségről.
Körötte dühös dallamra
minden táncol s egymásba dől.

A gordiuszi kulcs

Amíg egyesek jobb kezükkel a bal kezükre
és bal kezükkel a jobb kezükre mutatnak,
mindkét kezük tele van tennivalóval
és mégsem sikerül zöld ágra vergődniük.
Mások fákon az egekig nőnek,
bár van valaki, akinek az a dolga,
hogy a fák ne nőjenek az égig.

Ez elrabolja az embernek a túlvilág
teli palackjaiba vetett hitét.

Kétségbeesetten túrjuk, hogy vizsgálatin
visszhangozzék a faiskolában

vak utasokként lépünk mások pénzügyeinek hintóiba
és könnyeinket ráncatlan héjakkal fedjük.

Ha a telibe belelép az üres, már csak prozítot mond
az ember

és általában hagyja, hogy hét dologból nyolc legyen
és mindegyik kilenc tetszésszerinti X-Y-Z lukba
guruljon.

S ha végül elhájásodott sejtései között szivárványt
talál az ember,
megsokálja a dolgot.

egy hajtásra küssza az üveg hozományt
és mint egy köteleességétfelédő A-postata-B-postata-
C-postata-lövész

belép pénzszekrényébe.
jól bezárja belülről
és lenyeli a kulcsot.

Együtt a mennyeimadarakkal

Szárnyaim nőttek fényből!
Csillognak mint vízesés körül a falevelek.
Nagyok és erősek lesznek szárnyaim.
Az istentávo! fészkekből kirepülök hamarost
éneköl, ujjongó mennyeimadarak közé.
Szárnyaim egyre erősebbek.
Egyre csillogóbb fény a tollazata.
Hatalmas, ezüstös szárnyammal
átrepülök a magost és a mélyt.
Magasabbra, csak magasabbra és mélyebbre, csak
mélyebbre szállok majd
és együtt éneklek, ujjongok a mennyeimadarakkal.

(András Sándor fordításai)

AZ ÉRTELEM MEGRENDÜLÉSE

A kiállítás — amely a New York-i Museum of Modern Art Nemzetközi Program-jának keretében Brüsszel és London után Európa többi nagyvárosában is bemutatásra kerül — a ma már iskolává terebélyesedett „Új Amerikai Festészet”-et reprezentálja. Az új festői irányzatot angolszász nyelvterületen „Action Painting”-nek nevezik, míg a kontinensen (az 1910-es évek végének berlini avantgarde-jára és főleg Kandinsky absztrakt művészetére célozva) „Absztrakt Expresszionizmus”-nak hívják.

A tizenhét amerikai festő műveiben csak az közös, hogy mindannyian szabadulni igyekeznek a természet látszatformáktól. Írásos megnyilatkozásaikban többször is kifejtett programjuk, a mai művészetéről és jövőjéről vallott elveik sokban hasonlítanak a mai francia exhibitionista kísérletező irodalom törekvéseihez, amelyet Beckett neve éppúgy fémjel, mint Ionesco-é, Anouilh-é, Bataille-é, vagy Michaux-é, s bizonyos értelemben még Sartre-é is. Nagyon röviden — s emiatt nagyon szegényesen — azzal jellemezhetném őket, hogy valamennyien a valóság kötöttségeitől próbálják művészi énjüket felszabadítani. Ez az igyekezet lehet oka az elméjükkel való kacérokodásnak, mert még a „...szabad- ság sem érték, ha nem élhetünk az értelem széthullásának hatá- rán” (Georges Bataille: A költé-

zet gyűlölete, 1947). S mivel a valóságtól szabadulás egyetlen módja a befelé-fordulás, ezért a kiállító tizenhét amerikai művé- szetének egyedüli tárgya: az ön- maga búvkörébe, énjébe süllyedt művész lelkeinek változása vagy mozdulatlansága; és egyetlen kife- jezési formája: az időtől és tértől „megszabadított” absztrakt han- gulat. Így e kiállítás képanyaga na- gyobbára újfajta önaroképek sora: jelentés a képet megalkotó mű- vész lelkiállapotáról.

Az En előtérbe állítása és a ter- mészet látszatformáinak tagadása nem más, mint az egyéniséget el- novomó szürke közepszerűség és a konvencionálisnak érzett valóság elleni állásfoglalás. De mivel e művészet az egész időben és tér- ben adott (tehát valóságos) életet tagadja, ezért a művésznak csak egy mentstára van: a magány, vagy ennek felső foka: az örület. Talán ez az oka, hogy e művek tematikájáról, a bennük kifejezett szavakkal is elmondható „tarta- lom”-ról a pszichológus és az el- meorvos többet mondhat az esz- tétánál.

Baziotes, de Kooning, Gott- lieb kiállított képei jól mu- tatják az utat, amelyet az objek- tív formák absztrahálásától a szubjektív formák (a művész tu- datában élő szín- és formavilág) kifejezéséig megjártak. Az 1950-es évek elején készült képeikben még

felismerhetők az ábrázolt embe- rek és tárgyak alapformái, míg ez évtized második felében készülté- ken már csak absztrahált színek látszanak. Ezt az utat járja meg a kubistáktól tanult absztrakt- konstruktivizmustól Robert Mo- therwell és a nemrég elhunyt Jackson Pollock is.

A kiállítás festői programjukban számúzték a komponálást és ezzel a véletlenszerűt helyezték az alkotó értelem helyébe. Technikájukban számúzték a vakkeretet és a festő- állványt, a palettát és az ecsetet, helyette a földre szegeztek a vász- nakat, kilyukasztott konzerve- dobozokba öntik a festéket és így csurgatják rá a vászonra. A tech- nika extravaganciája miatt felesle- gesen háborog a nyárspolgár, mert a véletlenszerű trónra ültetése, te- hát annak a kísérlete, hogy „...a kép önmaga szülje meg létét” (Jackson Pollock), esztétikai kép- telenség. Legalább is ezt bizonyít- ja a kiállítás, ahol a véletlenszerű jellegtelenség helyett az egyes művészegységeket élesen meg- különböztető karakterisztikus stí- lust és esztétikai értékülönbsége- ket láthatunk.

Mai állapotban olyan ez a mű- vészet, mint a szerelmi bánatban szenvedő ember; előbb-utóbb rá kell ébrednie, hogy önmarcangó- lása mások számára unalmas és jelentéktelen, s bánatában csakis egyedül maradhat.

Noszlopi György

A Magyar Tudományos Akadémia

Irodalomtörténeti Intézetének leg- újabb kiadványa „Babits—Ju- háász—Kosztolányi Levelezése”. A kétszázharminc oldalnyi levéltanyag a századeleji irodalmi megújodás izgalmas dokumentuma. A kötetben az Irodalomtörténeti Intézet elő- szava sem ront sokat. Nincs is másfél oldalnyi és csak az derül ki belőle, hogy az irodalomtörténeti Kucserák rosszalják, hogy Babits — Babits volt, hogy Juhász eszme- világa nem volt oly fejlett, mint tegyük fel, Marosán György, s hogy Kosztolányi is mahacsul ra- gaskodott a maga Kosztolányi voltához. „Megnyilatkozásaik — így az előszó — gyakran a korszak dívatos irracionista filozófiai

áramlataival mutatnak rokonsá- got, egyes vélekedéseikben pedig néha a kor nacionalista felfogását vallják.” Később megtudjuk azt is, hogy e „három alkotó eszmevi- lága belső ellentmondásainak for- rása”, többek között olvasmá- nyaikban is kereshető. Babits, Ju- háász és Kosztolányi, eléggé el nem ítélhető módon, nyilván nem ta- nulmányozták alaposan Szurkov és Mesterházi elvtársak eszmeileg tisz- tázott műveit... Mindez, ismétél- jük, nem lényeges. A levelezést összegyűjtő és gondos jegyzetekkel ellátó Belia György kitűnő mun- kát végzett, s munkája dicséretet érdemel.

Országutak mentén

(Folytatás az 5. oldalról.)

ruzája hirtelen megtorpant a pa- piron.

— Milyen nemzetiségű ön, Rhym úr? — kérdezte majdnem jóindulatúan.

— Koreai vagyok — felelte a törékeny fiatalember, természetese- sen németül.

— Akkor ön hibásan töltötte ki a kérdőívet.

— Nem töltöttem ki hibásan.

B. úr sóhajtott és letette a ce- ruzát. Bárány napja volt.

— Kérem, ön itt azt írja, hogy magyar menekült. Holott ön ko- reai.

— Igen. Én koreai magyar me- nekült vagyok.

— Az, kérem, lehetetlen. Ön csak egyféle menekült lehet. Mi- lyen menekült ön, Rhym úr?

— Magyar menekült vagyok.

— De ön koreai! — fortyant fel B. úr. — Ön Koreában született és koreai nyelven beszél, nemde?

— Magyarul is beszélek. És most már németül is. Magyar me- nekült vagyok.

— Tessék várni — mondta ide- gesen B. úr és bement a konzul- hoz. A törékeny, apró fiatalember csendesesen várt, mint akivel már igazán nem történhet semmi kü- lönbös. B. úr néhány perc múlva visszatért.

— Hová kíván utazni? — kér- dezte jegesen.

— Sziciliába.

— Szabadna tudnom, hogy miért?

— Mert még sohasem voltam ott.

A válasz kétségkívül ismerős le- hetett B. úrnak. Ez a fickó, úgy látszik, valóban Andanál lépte át a határt. Megcsóválta a fejét és vörös ceruzájával ráírta a kérdő- ívre: „Kettős menekült. Koreai magyar.” Aztán mérgesen kihúzta az egészet. Rómában, a külügymi- nisztériumban valószínűleg nem fogják megérteni.

— Ön mikor érkezett Ausztriá- ba, Rhym úr? — kérdezte.

— A forradalom után — mond- ta egyszerűen a fiatalember.

B. úr ismét nagyot sóhajtott, újra a vörös ceruza után nyúlt s szép, kerek betűkkel az áthúzott sorok fölé írta: „magyar”.

— Tessék visszajönni délután. Megkapja a vizumot.

A fiatalember udvariasan meg- hajolt és elment. B. úr fejcsóválva nézte a kijavított kérdőívet s a rá- tűzött hatszor hat centiméteres fotográfiát, amely egy ferdeszemű, mozdulatlan arcot ábrázolt. Mi- csoda rendtelenség!

Romantika

Frankfurt. Csupa lendületes és mégis józan vonal, csupa röppe- nően merész s mégis hidegen pon- tos épület. Mintha már az autótú széles ívei és tévedhetetlen táblái is azt mondanák: itt gyártják fe- hérköpenyes és szemüveges urak korunk simán fénylő termékét, a „Wirtschaftswunder”.

S félórával azután, hogy befu- tunk a városba, felrobban egy ko- csi, egy homokszínű, 190-es Mer- cedes. Nyílt utcán, fényes nappal. A kormányra borulva teveszörka- batos halott, észülő halánték, fe- keteköves pécsetgyűrű. A háta csupa vér. Jönnek a mentők, jön- nek a rendőrök, a felrobbant ko- csit elvontatják. A mentők is ele- gánsak, a rendőrök is, a vontató teherautó finom pasztell színekben csillog.

Megindul a nyomozás és estére már előttem fekszenek az első vas- kos címbetűk. A homokszínű Mer- cedes ülése alá ismeretlen tettesek bombát helyeztek el. Ötletes szer-

kezetet, amely abban a pillanatban robbant, amikor a kocsi tulajdo- nosa, Georg Puchert negyvenhá- rom éves, kereskedő, nős, indítani akart. A gyújtás kulcsával maga kapcsolt áramot a pokolgépre.

Másnap tovább kell mennem. A teveszörkabatos halott, akinek nem láttam az arcát, nyugtalanít. Minden városban lapot veszek, lai- kus türelmetlenséggel követem a nyomozás menetét. Heidelbergben tudom meg, hogy Puchert Lenin- grádban született s a háború alatt a balti SS-ben szolgált. Az össze- omlás Hamburgban érte. Onnan Tangerbe menekült, ahol betársult egy arab export-import céghez. A franciák kiutasították. Három évig egy vitorlázón lakott, a spanyol partok előtt. Amikor Stuttgartba érek, a kép már teljes: a volt SS tiszt hajójával az algériai felkelők, az FLN szolgálatába állt. A hajó nyílt tengeren fegyverszállítma- nyokat vesz át csehszlovák és ju- goszláv gőzösökről. Másfél évig minden rendben megy, amikor a hajó Tangerben felrobban. Me- rénylet vagy gondatlanság, nem lehet tudni. Puchert megmenekül, de többé nem száll tengerre. Is- tanbulba siet, ahol kiváltja német útlevélét. Kairó, Zürich, Páris és Frankfurt között utazgat, Captain Morris néven a kommunista FLN egyik legügyesebb embere. Fegy- vert és politikai információkat vá- sárol. utójára csehek társaságá- ban látják. Panaszkodik, hogy Kairóból fenyegető leveleket kap, nem érti egészen, miféle leveles fő az arab boszorkánykonyha tűzhe- lyein. Végül felrobbantják, nyílt utcán, fényes nappal, egy európai nagyváros közepén. Azonnal meg- halt.

Gondosan átkutatom a magyar lapokat, keresem a „nemzetközi munkásmozgalom” e legújabb hő- sének nekrológiát. De a pesti külpolitikusok nem írnak a külö- nös esetről egyetlen sort sem. Hiá- ba, nincs érzékük a romantika iránt.

A kapu

Olaszországban talán a kapukat szeretem leginkább. Azokat, ame- lyek már régen befejezték hivata- lukat, azokat, amelyek már sen- ki sem zár be. Az etruszk kapukra gondolok, a középkori várkapuk- ra, milyen szelíd nyugalommal tü- rik, hogy a teherautók elgördülje- nek alattuk. Van sok, amelyik már nem nyílik sehová. Az erőd, a kastély vagy az óváros, amelyet egykor szolgáltak, elveszett az idő- ben. Csak az ég néz át ezeken a kapukon s olykor egy-egy mező. Néha a tenger.

Még látni a kaput, amely előtt valaha Hannibál táborozott. Ha- talmas és erős, évezredek sem tudták bevenni. Egyébként a kapu nem Rómában áll, amin azt sok- kan hiszik. A kapu, a híres „ante portas” jelenet szereplője Spoletó- ban található, Rómától északra, 184 kilométerre. Hannibál, midőn elefántjaival és világhódító terve- ivel átkelt az Alpokon, csak ideig jutott. A történelem megnyugtató tanulsága, hogy eddig minden vi- lághódító megtorpant valahol, egy mezőn, egy hidon, egy kapunál. A rómaiak a spoletói Porta Fuga előtt állították meg az elszánt karthágót, nagyon nehezen, az utolsó pillanatban. Az irtózatos erőfeszítés, a roppant áldozat, a zseniális haditerv hiábavaló volt. A hatalmas hadjáratból csupán egyetlen mondat maradt: „Hanni- bal ante portas.” S az is téves.

Mert Hannibál, a félelmetes had- vezér nem az igazi kapu előtt állt. Nem, Hannibál, a félelmetes had- vezér valójában szerencsétlen em- ber volt. Sohasem látta Rómát.

90 elbeszélés, 3 remekmű

— Tamási Aron: *Elvadult paradicsomvilág és holdvilág.*
Szépirodalmi Könyvkiadó —

A népeletről sokan és sokat írtak a huszadik századi Magyarországon. Igazat kevesen. Igazmondás alatt elsősorban a lényeges megközelítést és teljes szélességében-mélységében való ábrázolását értjük. Móricz Zsigmond, aki számos irodalomtörténész és középiskolai tanár számára e tárgy monopolista szakértője marad, csak annyit mondhatott el a paraszti létről, amennyit a félközéletről szemlélő, tudatos tanulmányozó láthat — ez a „csak” bizony nem kevés. De Móricznál a nép mint politikai program, írói kultusz alanya jelenik meg; író és tárgy távolsága, a kettő meghatározott viszonya mindig érezhető. Az éppen egy nemzedéknyivel fiatalabb Tamási Aronnak nem volt szüksége arra, hogy a népet szemlélje vagy tanulmányozza, viszonya a parasztsághoz — ha az ő esetében egyáltalán lehet e szót használni — az azonosság volt: élményanyaga pótlásérték nélkül is megtart egy egész életművét, a paraszti észjárás, az ősi eredetű és valóságizű kifejezőmód különösebb tanulmányozás, válogatás nélkül is övé.

A szemlélő helyzete természetesen befolyásolja a részleteiben azonos kép összhangját; Móricz esetében egy, a falut ért természeti csapás leírása a lakosok elesettségének részletezésére úri és paraszti figurák szembeállítására ad alkalmat, az író lázong és lázít. Tamási Aron a csapást elviselni és túlélni kénytelen parasztember bőrébe bújva szemléli ugyanazt az eseményt (Népszakértők), a szerencsétlenség híre érkező „nadrágos emberek” osztályszimbólumokból nevetséges csetlő-botlókká alacsonyodnak, az olvasó haragja az elbeszélésben megjelenő urak helyett az elvont külvilágra terelődik. A drámai hatás megkopik ugyan, de a mindent túlélt parasztok felmagasulnak. József Attila Tamási egyik első novelláskötetét bírálva, az ellentétek tudomásulvételének hiányát, az osztályharc perspektívájának elsikkasztását kifogásolta. A kritika tételszerű jogosságát az Összegyűjtött elbeszélések áttekintése után sem lehet kétségbe vonni, de olyan érzésünk marad, hogy József Attila követelését inkább az előző nemzedékkel szemben kívánta érvényesíteni.

Móricz és kortársai egy hamarosan fellobbanó parasztfordalom vízióját hordozták, mire Tamási íróvá érett, a fordalom lehetőségei befagytak — Tamási a két pogány közt egy hazáért, a mindent túlélni kevésbé temperamentumos, de hosszú távon több sikerrel kecsegtető jelszavában oldja fel a nép sorsa miatt érzett aggodalmát. A móricz-szabódezsői „Öserő” nem kísért műveiben, éppen ezért az elkerülhetetlen romlás proficiájának sincs nyoma. Az erdélyi falvak megbontatlan közösségi élete, a földkérdés másmilyen-sége nem vetíti ki az ország más részeit jellemző ellentéteket. A külvilággal való érintkezés mind a falu, mind az ellentétként állítható város, vagy a másnyelvű erdélyiek esetében először csodabogar-látáshoz, majd illúziók szétfoszlásához vezet. Falusi és városi székely, de még inkább székely-szász-román között nem a jó vagy rosszindulat, nem is a gazdasági ellentét, vagy az elrontott történelem vasfüggönye húzódik, hanem az ismeretlenségé.

Tamási hősei a természetnek inkább rokonai, mint egymásnak; csapásait egykedvű belenyugvással fogadják, verhetetlenségük emberi kapcsolataikban ravaszsgá válnak, akkor sem mondanak le róla, ha nem egymással szemben, hanem egymás mellett állnak. A gyakran misztifikált góbé gondolkodásmód tulajdonképpen az életmód következtében kialakult feltételes reflex, amely idővel a társadalmi érintkezés alapformájává változik; aki hall róla, annak mulatságos, aki ismeri a játékszabályokat, annak természetes, aki kívül áll, de érintkezésre kényszerül vele, annak elviselhetetlen.

Az ország más részében történt fordulatokat Tamási alakjai azonban megértik és védekezés céljából eszközben tartják. Egy, a harmincas években írott novellában a szekerre felvett diák faggatja a fuvarost: — Maga zsidó? A meglepő, de elemzésre nem szoruló válasz: — Én még nem. Hát maga? Egy

másik, azonos időben és egyező körülmények között játszódó elbeszélésben (Világ és Holdvilág) a fuvaros vallatja utasát, hogy mi járatban van. — Falukutató vagyok — hangzik a válasz. — Annak hideg van — jegyzi meg a csiki ember. A szekeres és utasának csipkelődő társalgása bármikor megeshetett volna, Tamási az idézett mondatokkal azonban nemcsak kórkepet kerít az anekdota mögé, hanem a székelység attitűdjét is utólrhetetlen tömörséggel fejezi ki.

A két világháború közötti Erdély legtöbbet emlegetett és kétségtelenül legégetőbb problémáját, a magyar-román ellentétet, több oldalról is megközelíti és mindig tarthatatlan, mesterséges voltát hangsúlyozza. Tamási nézetei legszemléletesebben az egyébként hús-vér alakok híján lévő „Erdélyi társaság” című tanmesében bontakoznak ki. A kocsmában idogáló magyar, román és szász legény már megegyezett abban, hogy „muzsikaszóval szép megértés van”, mert „a muzsikaszó a szívet tekintti”, amikor a közösen birtokba vett furulyát a hatalom — egy csendőrmester — összehajítja, hogy aztán a magyar legény szájából elhangzhatassék a tanulság: „A közös kincset rontottad össze, te balga!”

Az elbeszélések erkölcsé egy mértékkel mér ugyan, a református módra egyszerű, de sohasem hangsúlyozottan puritán parasztokéval, de az ítélet kiszabásánál, mint minden valamirevaló bírő, tekintetbe veszi a körülményeket. Tamási egyik legsikerültebb elbeszéléseinek, a „Kivilágított fapiac”-nak székely fuvarosa (aki miután nem kapott elég magas árat rakományáért, meggyújtja és a tetéjébe ül, hogy ilyenképpen zsarolja az érzékeny lelkű járókelőket) például az író mosolygó elnézésével menekül, hiszen kényszer nyomása alatt cselekedett; élete és családjának jóléte függött a vásártól. A „Baktérítő” hitetlen, szektás igehirdetője, aki az említett székely-nél nem él ravaszabb csellel, örökre megszegyenül az olvasó előtt, mert munka nélkül akart jövedelemhez jutni s tettét ráadásul tulajdon közösségével szemben követte el. Törzsi erkölcsről beszélni már nem lehet, a szűkebb közösség szolidaritása azonban igen sok Tamási-novellában éber marad.

Elbeszéléseinek legjellemzőbb formája az anekdota, de ennek a mikszáthnál sürített és körültekintőbben időzített műfaja. Az anekdota itt is csaknem mindig rögzített helyzetet ír le, az író ennyivel megelégszik, a változtatás igényét rendszerint feladja. Az anekdotásított elbeszélésnek vagy egyáltalán nincs cselekménye, vagy ha mégis akad, túlságosan zárt körben mozog ahhoz, hogy történetté válhassék. Bámmennyire egysíkú, csak szórakoztató igényű is a történet, a közlés vágya mindenütt jelenvaló — és ez a tény a Tamási-féle anekdotának a dzsentri változattal szemben megszülető erénye. Az ilyen igényű történeteket persze még egy kötet erejéig is bajos az ábrázoló igényű irodalom szintjén tartani. A cselekménytelen darabok az Összegyűjtött novellákban a megérdemeltnél jóval nagyobb helyet kaptak. Ezek az írások a farkába harapó kígyó módjára rendszerint ugyanazt, ugyanúgy mutatják ugyanabból a szemzőgből. A csattanók, ha megjelennek és némiképp változnak is, végül is azonos pontra viszik az

olvasó képzeletét, figyelmét pedig előbb-utóbb ellankasztják, a dramatikusság érvelés meggyőző és az egyforma helyzeteket is újjáteremtő ereje nélkül az egyébként elfogadható igazságok is kétségessé válnak. Az egyes darabok ismétlődő fordulatait csak a nyelvi képzelet bősége teszi némiképp menthetővé.

Ezek az írások megjelenésük idején nyilván mind kellemesen szórakoztattak, ma azonban sokszor harminc-nyolcvan oldalon át is eltorlaszolja az olvasó útját. Nem akadémiai kiadásról, hanem élő szerző művéről lévén szó, a mindenáron való összegyűjtésnél talán hasznosabb lett volna író és lektor együttműködő plasztikai-sebészeti beavatkozása.

A drámai hatás csökkenését természetesen sokhelyütt a modern novellatechnika számlájára írhatjuk, bár az ilyesfajta elismerés Tamási lepdőne meg leginkább. Ha a kötet sikerültebb darabjait boncolgatjuk, széperzékünk magnese — legalábbis az enyém! — a klasszikus módszerrel írt novellák felé mutat. A „Házimunka” címűben Tamási egy vacsora ideje alatt bont ízekre egy első pillantásra zavartalannak látszó idillt. A „Júdás” című, ritkaságot jelentő bibliai témájú novellában a fordulat az utolsó mondatokig elhúzódik, az olvasó érdeklődése ki is tart odáig, anélkül, hogy az el-elidőző leírások ritmusában valamit is csökkenne. Az e fajta történeteket, amelyek Tamási talán legkiválóbb élő novelláinak teszik, a félkezünkön is megszámlálhatnánk. Az a három, amelyet a magyar remekművek gyűjteményéből semmiképpen sem lehet kihagyni (Kivilágított fapiac, Judás, Virágzik a csemete), a klasszikusok el nem évülő módszerével készültek. Úgy látszik, a népmesei eredetű anekdota és a tanmesé csak a Tamási-szerű tehetség kemencéjében válhatnak arannyá, ott is ritkán.

Tamási leírásaiban, bár a századelő rákos hasonlatképződését elveti, tudatosan és renaszteresen alkalmazza a prózakötemény technikáját; mondatai törvényszerűen váltakozó ritmusra járnak. Képhasználata, amely a magyar folklór ázsiai eredetében gyökerezik, kitűnően elegyedik az expresszionizmus eredményeivel. Hasonlatait arra épülnek, hogy ismeretlen vagy elképzelhetetlen tárgyakat ismertként jelenít meg. A havasi legelő váltakozó hangulatának ábrázolásakor először „káprázatos templom”, majd „szomorú templom”-ként ír le olyasvalamit, ami sem a templom, sem a legelő általánosan ismert fogalmához nem áll közel. Ósiség és korszellem s szerencsés egyessége Tamási úgy teszi sajátosan magyar jelenséggé, hogy egyúttal a modern elbeszélőkön nevelődött idegen nyelvű olvasóktól sem idegeníti el. Angolra, meggyőződésem szerint, éppen James Joyce nyelvi leleményének felhasználásával lehetne átültetni a leghívebben. (Aki nem hiszi, hasonlítsa össze az idézett részt a „János nemzései”-ből a Ulysses egyik utolsó fejezetében a „heaven-tree” leírás képhasználatával.)

Tamási elkezdett és valószínűleg le is zárt egy korszakot. A legújabb erdélyi írók között éppoly kevés követőre lett, mint a hasonló korú magyarországi fiataloknál. Ez életmű öntörvényeit egysíkú és kor hatása alakítja ki: a kor eltűnt, hasonló egyéniségből pedig aligha akad kettő egy évszázadban.

Márton László

Két verseskötény

(Sulyok Vince: *Rámdöntött Világ, Katolikus Szemle, Róma, 1958;*
Gömöri György: *Virág-Bizonyosság, Otthon Könyvkiadó, London, 1958*)

Nyugatra szakadt fiatal költőink versköteteinek a megjelenése eltökélt virágzó akarattal ellenére ma még a véletlennek s a szerencsének van kiszolgáltatva. Sulyok Vincét a kiadással rendszeresen nem foglalkozó Katolikus Szemle segítette nyomdához Rómában, Gömöri Györgyöt az alig ismert londoni Otthon vállalat. Holott a fiatalok megjelenése erélyes szervező kezét érdemel s kíván, más-különbönbö világtagadó daccá romlik szívükben az érzés, hogy otthonmaradt költőtársaik (Csoóri Sándor, Fodor András, Simon István) valahogy kiadáshoz jutnak a sorvasztó rendszerben is, az ő elszánt választásukért ellenben kalódlás az egyedüli fizetség.

Sulyok Vince kötetét mindvégig emelkedik, mint egy kis egyszerű gép, mely a ritkuló levegőben szikrázó sarkvidéki tájakra tart. Versei kettős értelemben állnak a helyükön: egyenként, önmagukért, tanúskodni Sulyok csendes-konok hűségéről s együtt, egymásért, összetapadva verses önéletrajzzá, amely egyúttal bármelyik tiszta szándékú forradalmár ifjú Curriculum Vitaeje lehetne. 1932-ben született a Bakony-Rába vidéken, parasztember fia, középiskolát s egyetemet végzett, segítkezett a szülői gazdaságban, megjárta a Szovjetuniót, pár hónappal e „jutalmi” utazás után a forradalom az ifjúság élére sodorta egy vidéki egyetemi városban, rögtön a bosszúhadjárat kezdetén körözni kezdtek, bujkálás és belső gyötrelmek után átszökött Jugoszláviába, ahol öt hónapot töltött szöges drótok mögött, 1957 dereka óta diák Norvégiában. Kristályos levegőjű ország s a második világháború szűkszavú, konok ellenálló fogadták be. Az a föld, amelynek hősiessége az éjfél nap sepiötlen fényével ragyog Steinbeck híres kisregényében.

Sulyok sokezer magyar ifjú sorsoztályosa s négy fejezetre tagolt hetvenkét verse a harmincas években született nemzedék életregénye 1953 és 1958 közt. Már pedig annak a négy-öt esztendőnek a súlya, jellemalkító és katalizáló hatása egy jó emberöltővel, még többel is felér. Kezddik az istállóknál s az egyetem padban ama termékeny vívódással, melyet az Olvasás alatti váratlan feligazmondás tépett föl bennük, folytatódik pár hetes gyönyörű önkívülettel s utána a megint sarkukba szegődő félelemmel otthon, lealázó tespedésükkel a jugoszláviai menekült barakkokban s végződik magános új életük kezdetével egy emberséges, de alkatilag idegen világban, ahol a legtöbb magyar fiatalember önmagának az átnyelője, erkölcsbírája s fájdalom! Erről a sorsról szólnak képviselői erővel s három-négy esztendő történelmi tükrében Sulyok Vince versei.

Baj lenne persze, ha létüket csak ez a közös érvényű élettrajz igazolná, ha csupán nemzedékábrázoló értékük volna. Sulyok azonban emelkedő költő: többoldalú hűsége növekvő formaigénnyel lép föl. Hűsége a gözölgő istállóhoz a Rábaközben, elesett vagy elítélt bajtársaihoz, a forradalom emlékéhez s ahhoz a mély emberséggel példája éppen a befogadó norvég nép, táguló látóhatárt feszít maga köré, szigorúbb és tanultabb nyelvi vállalkozásokra szorítja. Nem siet, paraszt óvatossággal száll át magasabb és ritkább légrétegekbe. De ahogy Saint Exupéry legszebb könyvében olvasható „lassított mozgású csillagpor-eső” tanúja le-

het odafenn. Minden valamirevaló költői alkotás hűség és tagadás, helytállás és szakítás szövevényes harcából születik. S ezt a harcot csak a visszatekintő idegen szem szokta kisimítani. Maga a költő mindvégig benne él, amíg igazán él.

Gömöri György verseskötényének nem ilyen egységes a hatása. Vannak kitérő versei (Virág-bizonyosság, Magánbeszéd, Változatok egy ismert témára, Tűz és fagy, Minden elem ellenünk), amelyekkel Sulyok csak néhány legjobb s legkésőbb írt, norvégiai versében tud vetekedni (Kínjaitok tanújaként, Ködben szomorúságban, Menedékház, Cétalan gyönyörű ének). Ezeket mintha tüzoszlopba zárva írta volna Gömöri; kitartott hangú, hibátlan énekkel állja ki a gondolat és emlékek tűzpróbáját. De a következő lapon már lecsúszik tudalékos hangba, metafizikai látszatú űrhajósokra vállalkozik vagy ilyen negédes zárószakasszal üt le egy jól induló verset:

Leszek, bizony, még surranó és zajtalan és nesztelen, mint antik óda, meztelen s csak lélekkel lapintható.

Nincs az a vakmerő kép, amely-lyel engem meg lehet ijeszteni, attól mégis megszeppennék, ha a költő átváltozna meztelen antik ódává. Gömöri irodalomtörténeti gondolat és gyöngédséggel, mot-tók, ajánlás és utószó közé valokva szerkesztette egybe a kötetét, már-már magyarózó jegyzetek után lapozni a végén. De a költő egyelőre ide-oda inog és hajladozik a márványúlnak szánt talapzaton. Kiszabadulva József Attila tisztán hallható s a nemzedékére elkerülhetetlen hatása alól, dicséretes mohósággal cikázik kitaruló területén; hol egy ókori folklór rejtélye, hol egy világval-lás jelképrendszer, hol egy angol költő látomásai ejtik meg. Paradox módon akkor tudtam végleg számat adni magamnak a verseiről, amikor kezembe került Fodor András „Józan reggel” című, nemrég megjelent kötetét. Fodor hat-hét évvel idősebb Gömörinél s per-sze előbbre tart a pályán, de a végtelen magyar szubjektívizmussal szemben mindkettőjük a gondolati lírához vonzódk, filozófiai elemeket próbál cseppfolyóssá heviteni. A különbség az, hogy Fodor András az értelem tisztelőt színlő értelemellenes és logikával hengegő logikátlanul bárgyú rendszerben él, gondolati líráját tehát a helyi körülmények közt ele-gendő tartalommal is, tűzzel is táplálja a sepiötlen megőrzésre vállalt értelem, a pusztá magatartás. De Nyugaton, ahol Gömöri él, az értelem nincs elemi veszélyben, nem szorul pompéji strázsásra, a rokonszenves (és kötelező) intellektuális mohósággal pedig egymagában még nem alakít ki fölismer-hető, önálló költői világot. Ahhoz nagyobb türelem, eltűnődés, a gondolatok lassúbb csepegtetése szükséges. Gömörinek megvan hozzá a készsége; verbális és formai bátorsága nagyobb, mint a neo-maradíságra kárhoztatott fiatal otthoni költőké. Sulyok Vince második kötetét valószínűleg jobb lesz az elsőnél, Gömöri György az kell hogy legyen.

Végzem azzal, amivel kezdtem. A magyar nyelv, sőt a magyar tudat ma elsősorban kicsi verskötetek pórusain át lélegzik, megfulladás ellen a versek légzőszervecskéi oltalmazzák otthon és idegenben a magyart. Szükség van a kiadásukra. S az olvasásukra. S a bírálatukra.

Hadd fejezzem be ezt a kritikát kritikai hangtól idegen s mégis idevágó történettel. A Soho negyed egyik eszpresszójában mentem végig a köteteken, Fodor is. Egyszer csak észrevettem, hogy rámég az idő, menni kell. S akkor, nyilván a Pestől Oxfordig és Oslóig született magyar versek igézte alatt valami olyan történt, ami tíz éve sohasem. Odaszóltam a pincérnek: Fizetek. Mint régen a Centrál kávéházban, amikor hasonló első kötetek bűvútjáról felbukkantam az Egyetem utca fölszínére.

S az angol pincér nyomban megértett. Igaz, hogy ciprusi görög volt.

Cs. Szabó László

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE KÜLFÖLDÖN

több városban előadássorozatot indít, havonkénti időközben. A sorozat Londonban kezdődik egy Irodalmi Esttel: 1959 május 28-án, csütörtökön este 8 órakor. Helye: Friends' House, Euston Road, N. W. 1.

Az Irodalmi Est műsora:

I.

Hollós Ilona, Tatár Eszter, Cs. Szabó András Déry Tibor, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László, Takács Imre és Tamási Aron műveiből adnak elő.

II.

Cs. Szabó László, Enczi Endre, Faludy György, Gömöri György és Márton László művei.

III.

1. Bartók: Medvetánc — zongorán előadja Susan Bradshaw. 2. Bartók: „Contrasts” trió — klarinét: Timár Péter, hegedű: Bakonyi Klára, zongora: Susan Bradshaw.

Bélpódíj: 2 shilling. Jegyek igényelhetők a Magyar Írók Szövetségénél, 14, St. George Street, London, W. 1.

A júniusi előadás időpontját később közöljük. Ennek keretében Jászi Oszkár, Déry Tibor és Bibó István életművét és jelentőségét ismertetjük.

LELKI GAZDAGOK

„Azzal vádolni egy kormányt, hogy önző, könyörtelen, süket, néma és vak? Színhülyeség. Mi egyebet vársz tőle? Mert mi egy kormány, Piszé? Semmi egyéb, mint bizottságok garmada, hegyén-hátán; egy bizottságnak meg még nadrágja sincs. Mije van? Gépírónöje. Folyvást a szombat délutánjáról ábrándozik meg a pasijáról, aki moziba viszi. Ha például kölcsönadnád egy kormányt a sűtnivalódat, hát egyszerűen nem tudná, mit kezdjen vele. A jó kormány, Piszé — folytattam — semmi egyéb, mint egy rossz kormány, amelyre pokolian ráijesztettek. Bánni kell tudni egy kormánnyal. Hogyan?! Egyszerű, mint a pofon. Tízpercenként bombát alá, hogy lerobbantsa a nagypapa szakállát, vagyis hát az albizottságait.”

Nem valami megvadult ifjú anarchoista szónokolt itt, kabátzserűben az emlitett bombát tartogatva és csak az alkalmas pillanatra és alkalmas kormánnyra várva, hogy szétrobbantsa azt a piramidális pókszőnyeg, aminek tájékozódó dühében a kormányokat látja — ő nem. Hanem egy jóval hatvan fölött járó megrokkant, jócskán elzúllott és jócskán beszélt festő ágál így, bizonyos Gulley Jimson nevezetű, Joyce Cary „The Horse's Mouth” című regényében. Így prézsmítál úton-útfélen, kocsmákban-köztereken s hogy milliomosoknak vagy utcagyerekeknek, prostituáltaknak vagy rendőröknek, koldusoknak vagy modelleknek, ezt vagy az ellenkezőjét — az neki édes-mindegy. S mint akinek csirkefogó módon kiélesedett a hallása a veszélyekre, de elvesztette azt a képességet, hogy meghallgasson másokat — folyvást lapáttal hányja alkalmi hallgatóságára megfellebbezhetetlen véleményét s így duruzsol-disz-nolkodik-veszekszik és hadakozik közel négyszáz oldalon keresztül. Olykor önmagát sem veszi még légyerpiszok-számba se, mert tisztában van züllésének ijesztő mélységével; ugyanakkor pillanatonként találja meg önmagát — megtalálja és (Blake látomásos, dördülő-zengésű versein részegülve) — kinlódva-kapaszkodva tisztelti önmagában a lángészt. Időnként látvalátja jövő századok oltártüzeit és szimatolja tömjénfüstjét a Külön-teremben, amelyet majd a Nemzet, képeinek, szentel; mi sem természetesebb, hogy a Nemzettől hébe-hóba megpróbál kiszarolni egy kis előleget.

Sok angolnál tapasztalhatni (és éppen ez bennük a különösen angyal megvesztegető), hogy fülük alig reagál bizonyos angol remekművek „számozott basszusára”, amire a mű egész felépül. Az angol átlagolvasó — ha egyáltalán végigolvassa ezt a túlon túl kontinentális, csapongó könyvet — Mr. Jimson hablatyolásában mókánál egyebet nem lát. Mr. Jimson megengedhetetlenül pimasz tirádái vagy társadalmon kívüli rekedt hibbant kotyogása képmutatásról, ál-erkölcsről, vallásról, jövedelemeloszlásról, egy-két- és tízpárt rendszerrel, szerelemről és spirituálisról, államilag tenyésztett giccsről és a pokolra szánkázó művészet kommercialis „megdicősüléséről”; Mr. Jimson áradó locsogása — melyben mint a Themze felszínének gazdag inventárja, úszik a dél-londoni vagányosztótár a művészek tolvajnyelvvel keverve, megöntözve a költészet mámoritálával és meghintve egy százados adomagyűjtemény attikái sójával — mindez csak moka; mindez csak pojácamutatvány; ömeltósága az undorgó, a jó előre bosszankodó, a csak pihenni váró olvasó mulattatására. Márpedig ha valahol, akkor itt mondhatja nyugodt lélekkel e remekmű ismertetője: letezem a fejem, hogy e portavocefigurán keresztül maga az író szól meg és mondandóinak lényege — szomorú, de nincs rá más szó — valami keserű, homeopatiás társadalomkritika, mely ernyedtebb is, bölcsőbb is a társadalom-jobbítás, a világboldogítás igényé- nél.

Egy másik mozzanat, amely alkalmasan elkerüli az angol átlagolvasó figyelmét, hacsak nem jártas a spanyol klasszikusokban: a regény pikareszk jellege. „Művészregényből” helyenként átlendül „zsványregénybe” — kivált a koldusmenhely jelenetekben, ahol egyenesen emlékeztet Quevedo vagy Mateo Alemán gézengúzaira,

koldus konfraternitásaira és csinyeikre — felidézve ezzel a XVII. századi „novela picaresca” leg-szebb hagyományait és mint ahogy a rongyosházban a találkára készülő szeladonnak az agg festő izzó paraszat csempész a zsebébe — úgy csempészi az ádáz konzervatív olvasó zsebébe Joyce Cary regényének eleven paraszat.

A „The Horse's Mouth” idestova tizenöt éve, hogy napvilágot látott; háromszor adták ki, a briliáns Alec Guinness filmre vitte, a filmet tartózkodva fogadták. Az angolok által angolnak nyilvánított angol irodalomra sajnálatos módon rányomja bélyegét egy-fajta légyapír-realizmus és ezért ez a nagyszerű regény talán soha-soha fog igazán az angol irodalom korpuszához tartozni — vagy ha igen, akkor csak vendégeskedik, mint oly sokan (akiket az angol irodalom legszármottevőbbjei közt tartanak számon a kontinensen, de hazájukban előkelő idegenek); esetleg majd „extra-muros” látványosságai közt mutogatják. Akit annyira lenyűgöz stílusának mesterfogása — a staccato, mellyel a főhős villámmonológjainak cikázását érzékelteti; akit annyira megveszteget e remekmű, mint e sorok íróját, az nem szívesen pécéznék ki fogatékosságait — helyenkénti hosszadalmasságát vagy kompozíciójának elágazó fellazulását —, mert hibáit is mesterre vallónak találja és túlságosan tiszteli a szerző szándékait, melyekből egy és más előtte talán rejtve maradt. Mindenesetre túlzás nélkül állíthatja, hogy Gulley Jimson, e remekírás betyár, elaggott festő-zsenije ama ritka boldogok egyike a lelki gazdagok közül, aiktól odafentről nemigen szótkát elvitatni a Mennyeknek Országát.

Határ Győző

Thomas Mann önmagáról

Marburgban nemrég árverezték el Thomas Mann több élet-rajzi jegyzetét, számos levelét és levelezőlapját, amiket a Varázshegy szerzője Hans von Hülsen német írónak küldött. A levelek, a megjegyzések között számos irodalomtörténeti érdekesség akad.

Thomas Mann 1910-ben így vélekedett a fiatal Hülsen irodalmi kísérleteiről:

„Felhasználtam a vasárnapot, elolvastam írásait. Hát bizony nem jök... De lehetne-e másképp? Amit a maga korában írtam, azt hiszem, még kevesebbet ért. Ha valóban szereti az irodalmat, ha képes át-élni és tanulni, ha ért hozzá, hogy az életből, a könyvekből táplálékot szívjon, egyszóval, ha tehetséges, léptei biztosabbakká válnak és néhány esztendő múlva csak nevet majd Trisztánja versein...”

Az olimpuszi fölény kevésbé érezhető ama levélben, amit 1913-ban intézett Hülsenhez. Alfred Kerr akkortájt jelentette meg briliáns, de maró bírálatát a „Pan”-ban Thomas Mann Halál Velencé című kisregényéről. Kerr többek között azt írta, hogy az elbeszélésben „a pederasztia elfogadhatóvá tételét a felsőbb középosztály számára”. Thomas Mann elveszti közmondásossá vált fejelemét, így kel ki magából:

„Kerr újságíró árvaságának és szemtelenségének kitörései, de ki-vált gyilkos merénylete erősen hatott idegeimre. Talán elpuhults az ez, de hát nem vagyok eléggé vas-lagbőrű, hogy teljességgel érdektelen maradjak az ostobaság és gyűlölködés ily szövetségével szemben... Kerr úr meghaparintotta a Pant, hogy magánbosszúját tölthesse ki. Tegyek szemrehányást a szerzőnek? Hogy elveszett ember, szennyes alávaló és morális nyomorban él? Mindezt tudja, de ilyen akar lenni.”

Hans von Hülsen egy Thomas Mann életrajzot tervezett, de a mester úgy találta, hogy ez a vállalkozás föltöbb hálátlan feladatnak bizonyulhat és megjegyezte:

„A tervezett könyvhöz hasonló mű talán már csak azért se képzelhető el, mert engem magasabb szempontból mindenkor fivéremmel egyetemben kell szemügyre venni. En legalább olykor úgy vélem, hogy mi kettőn valamiféle irodalmi egységet alkotunk majd.”

Hülsen valóban megfogadta a tanácsot. Művét elküldte Thomas Mannak, aki szeljegyzetekkel látta

Az önéletírás, immáron jó három és fél százada, a magyar irodalom egyik legeredetibb, legjellegzetesebb műfaja. 1985-ben, hogy valami jószág elnyerésére érdemes voltát urainak bebonyonyítsa, Martonfalvai Imre deák megírta az enyingsi Török-család szolgálatában eltöltött számos esztendeinek történetét, „Martonfalvai be-teges Imre deák szolgálatjáról rövidedőn való emlékezet” címmel. Műve, eddigi ismereteink szerint, a legelső magyar nyelvű önélet-írás. A XVII. és XVIII. század különösen gazdag emlékiratokban. Főként a hanyatló Erdély nagyjai tárják a világ elé tapasztalataik kincsesházát. A múlt század jeles visszatekintői, Kazinczy, Jósika és Pulszky Ferenc mellett a példák számát könnyűszerrel szaporíthat-nók, hiszen Petőfi útinaplója, Kos-suth iratai, Széchenyi német nyelvű naplója is jelentős életrajzi adalékokat tartalmaznak.

Féja Géza a Bölcsődal-lal a mű-faj XVII., XVIII. századi magyar példáját követi: könyve „életre-gény”. Ez a forma lehetővé teszi a fordulat, közvetlen előadást, a bőséges környezetrajzot, szabadsá-got enged a mesélőkedvnek.

A mű létrejötté idején (kiseb-bnyobb megszaktásokkal 1945—1957 között írta Féja) a polgárság már, vitathatatlanul és visszavon-hatatlanul, egészségesebb s népe-sebb osztályoknak volt kénytelen átengedni a történelem színpadát. A vallomás tehát, amelyet a pol-gárságból kiszakadó és sorsát ez egészségesebb osztályok egyikének, a parasztságnak sorsához kötő író tesz, elsősorban kortörténeti jelen-tőséget nyer.

Diktatorikus rendszerek követe-lik alattvalóiktól a hűségüket egyik napról a másikra. Pedig „megtérti” saulok, rossz írók és

Esztenők sommája

— Féja Géza: Bölcsődal. Magvető, Budapest, 1958 —

becstelen emberek szokása. Más emberséges ember hosszú fontolga-tás után alkot véleményt az élet legfontosabb jelenségeiről, s azt gondos latolgatás eredményeké-pen cseréli csak fel egy mássikkal. Féja kényelmes, tágas, vidéki pol-gárházban született, s neveltetése is osztályának szokásai, szabályai szerint kezdődött. Növekedvén, lassan-lassan ismerte fel, hogy azok az emberek, akik családját, osztályát alkotják, egy idejétmúlt gondolkodásmódot, életformát tes-tesítenek meg. A könyv fejezetei e felismerési folyamat néhány sor-szóló szakszót idézik. A hát-ter növekszik, nagyobbodik: a csa-ládi ház, a város, a megye dereng az emlékezet peremén; a szereplők mind számosabbak, s folyton-foly-vást táguló rendben sorakoznak az ítélethez köre. S csak az utolsó fejezetekben hangzik el a vád, s a vallomás, amely így, hosszú olda-lakon érett meggyőzővé, hitelessé: „Társaságukban mindig úgy ére-tem, hogy a burzsoáziában meghal az elsődleges ember, s valaminő furcsa, természetellenes képző-dmény lép a helyébe. Innen ered idegenkedésem a polgári életfor-mával és „kultúrával” szemben. Sohasem becsültem le kétségbe-vonhatatlan értékeit, de hallottam a tömegek morajlását és ebben a morajban felfedeztem az eredeti emberi hangot...”

A pártos kritika szemére veti az írónak, hogy dzsentri alakjait szimpátiával ábrázolja, néhány kritikusk pedig egyenesen a nemesi középosztály, gyökös polgárság apológiájának, sőt felmagasztalásának tekintik a könyvet. (V. ö.: K. Nagy Magda: Féja Géza önélet-írásának társadalmi problematiká-ja. Kortárs, II. évf. II. sz.; 1958 november.) Pedig, amint a fenti idézet is bizonyítja, Féja írásából

egyáltalán nem ez derül ki. Tagad-hatatlan, hogy nem egy rokon-szenves dzsentri hős bukkan elő a gyermekkor idejéből. Azt azon-ban, hogy rokonszenves birtoko-sok, nemesek, polgárok is létez-hetnek, s hogy e vesző embereket sajnálni, elsratni a közelállók szent joga, csak néhány hivatal-ból gyűlölködő, a valóságtól elru-gaszkodó funkcionárius tagadja. Másrészt Féja érdeme éppen az, hogy látja és látáttja: egyénileg bármily rokonszenvesek legyenek is ezek a lények, a dzsentri-polgári osztály, a polgári társadalom ki-öregedett, széthullása történelmi-leg szükségszerű.

Az emberábrázoló művészt kü-lö-nösen az élet őstönös megnyilvánulásai érdeklik, alakjait a hazafi-ság, az érzelmi élet, az evészet-ivászat tájain jellemzi legszeren-csésebben. A „Dzsentri-polgári szertartás” című fejezetben „egy menthetetlenül reménytelen élet-formának az áldozatait” a magu-kat halálba duhajkodók hábor-zongató-szánalmat keltő nyája ör-vénylik szemünk előtt, tapintható valóságban. Más helyütt a szép hangú kántor, Tyukódy István uram felejthetetlen kocsmájába in-vítál bennünket, ahol is titkos mó-don fűszerezett, történelmi illatú-zamatú marhapörköltet, hűvösen habzó söröket, emberpróbáló kis-üstit fogyasztottak degesztárcás kúpecek, tisztos iparosok, makacs-állú parasztagdák.

Szárason csikorgó, szürke, sze-gényes írói nyelvhez betegedett hozzá fülünk az többi évtizedet fo-lyamán. Féját olvasva, ismét az erősen csengő magyar szóra, az erőteljes, kifejező magyar mon-datra, a magyar gondolkodásmó-dot tükröző egyszerű, világos stí-lusra találunk rá.

Lőrincz Pál

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

A tibeti kettős lecke

„Bánatos büszkeséggel minősít-jük őket testvéreinknek” — írta a tibetiekéről az Irodalmi Ujság mult-kori vezércikke. „Az átlagos mag-yar és az átlagos tibeti közt sem-mi hasonlóság azon kívül, hogy mind a kettő ember. Ami azonban rengeteg — kivált, ha éppen ezt tiltják meg neki.” Ezzel, s a szép vezércikk többi megállapításával, azt hiszem, a legtöbben egyetér-tünk. Talán még azzal is egyetér-tünk, hogy az Irodalmi Ujság sza-badságot ad munkatársainak arra is, hogy a lap második oldalán megtámadják az első oldalon kife-jezett szerkesztőségi álláspontot. (Ugye, ezt jelenti a névvel nem jelzett vezércikk?) Helyes, hogy önköz biztositják a munkatársak véleménysszabadságát. Nekem vi-szont engedjenek meg olvasói vé-leményszabadságot, hogy erre né-hány megjegyzést tegyek. Sz. cikk-író úr a második oldalon megleh-tősen elítéli azokat a „tényeket le-gyszerűsítő... és fogalmakat ösz-szevaró újságírókat”, akik sán-tító hasonlatokkal dolgoznak és „a tibeti szabadságharcot a magyar forradalommal hozták egyre nö-vekvő mértékben kétes párhuzam-ba”. Ő „reznált türelemmel” ol-vasva ezeket az összehasonlításo-kat... Nos, lehet Sz. cikkíró úrnak még oly rossz véleménye az újsá-gírókról (köztük saját lapja vezér-cikkírójáról), annyi fogalomzavar-t mégse tételjezen fel róluk, hogy azok összetévesztik a magyar egye-temistákat és munkásokat a tibeti hegyipásztorokkal és buddhista szerzetesekkel. Nem, nemcsak a fe-lületes újságíró, hanem a talán még felületesebb olvasók is tudják, hogy Tibet milyen elmaradt. S ha nem reznált türelemmel, hanem őszinte felháborodással írnak és ol-vasnak a kínai kommunisták tibeti vérengzéseiről, azért teszik, mert a szabadság és emberség eltiprásáról van szó. Az Irodalmi Ujság a lap harmadik oldalán idézi a kínai pártközpont hivatalos jelentését, amely szerint 1955 óta a reakciós ellenforradalmárok maroknyi cso-portjai arra „kényszerítették” a tibeti tömegeket, hogy az oldalu-kon harcoljanak. Sz. cikkíró úr eb-ben a kitételben is csak sántító ha-sonlóságot lát? Elhiszi a kínai kommunistáknak, hogy a tibeti buddhista reakció kényszerítette a népi tömegeket a zendülésre? Elhi-szi, hogy tömegeket egyáltalában

lehet zendülésre kényszeríteni? Avagy talán Mao Ce-tungot akarja II. Józsefhez hasonlítani?... (Va-jon halálos ágyán ő is visszavonja-e majd minden rendeletét egy toll-vonással?) Nem, én s azt hiszem, sokan mások is, elégtétellel ol-vas-tuk, hogy a tibeti tragédiát a mi tragédiánkkal hasonlították össze. Hadd emlékezzék a világ közvé-lelménye, hadd legyen napnál vi-sabb, hogy a szabadság és ember-ség fogalma összeférhetetlen a kommunista diktatúra fogalmával.

V. B. (London, S. W. r.)

Grömmel adunk helyet olva-sónk e megnyilatkozásának, amely kivált írájában bizony-nal híven tükrözi olvasóink túlyno-mó részének érületét — sőt a magunkét is. De egyszersmind védelmére kell kelniünk annak a kis cikknek, amelyet kifogásol és a vezércikkünkben kifejezett ál-lásponttal szembeállít. Az olyan bonyolult kérdésnek, mint hogy a magyar forradalom miben ha-sonlít a tibeti nép hősi ellenállá-sához és miben különbözik tőle, nemcsak egy vonatkozása van; s mindenesetre helyénvaló a meg-egyező és az eltérő vonásokat is a maguk helyén kiemelni. — Szerk.

Moravia és az ávó

Horváth Béla remek cikkben leplezte le a „Káderlap Szerint Választott Nyelvet Nem Tudó Protekciós Fordítók Rendőrileg Támogatott Kiadóját”, amiért Gellért Gábor csapnivaló Moravia-fordítását változtatás nélkül köz-readta. Horváth teljesen meggyő-z mindenkit arról, hogy Gellért Gá-bor (van, ki e nevet ismeri?) nem tud olvasul és rosszul tud magya-rul. Az is kiderül, hogy Gellért (ki ismeri?) tudatosan is hamisítja a nagy olasz író... Horváth Béla kitűnő cikkéhez van egy lényeges adalékom. Gellért Gábor én isme-rem. Nem mint íróst és műfordí-tót, hanem személyesen, mint ávós százados. Nem tudom, hogy ez a Gellért, mikor tette át működését az államvédelmi hatóságtól, ahol csak jegyzőkönyveket hamisított, az irodalom terére, ahol most író-kat hamisít; annyi azonban bizo-nyos, hogy 1956 nyarán mára Szép-irodalmi Könyvkiadónál működött.

G. S. (Páris)

Heitz elvtárs, a Magyar Népköztársaság római követésének másodtitkára, elégedetten dőlt hátra a széknél. A kitűzött napra szabályosan megérkezett az előírányszóval összegyűjtött Aversába, a menekülttábor igazgatósága rendelkezésére bocsátotta a kapu melletti kis irodahelyiséget — honfitársi gondviselés címén végre tervszerű hadjáratot indíthat a feudálklerikális kapitalizmus ellen itt is!

Megnyomta a csengőt. Beavakodott az első ágrólszakadt. Ezer líra segélyért könyörgött.

Hányódásokban elnyúlt, ijedt-képző fiatalember volt. Heitz iskolázott szeme látta, hogy buzgó hazatelepítési propagandista válna belőle a nyomorgó antibolszevista emigránsok között. Leültette. Barátságosan megérdeklődte, hogyan hagyhatta ott a dolgozók államát.

A fiatalember mentegetőzve előre-görnyedt és zavartan fogdosta, gyűrögette Heitz aktatáskáját:

— Sokáig nem gondoltam ilyesmire, Heitz elvtárs, higye el! Egész tavalyig. Akkor elbocsátottak a vállalatotól a polgári származásom miatt. Nos, én, aki az érettségi után hiába kerestem illetékes szervek támogatását ahhoz, hogy hajlamomnak megfelelően szépíróvá képezhessem magam, közben szorgalmas, pontos kis bérelszámolóvá váltam. Most kitarotán jártam végig az összes számtábla jövő címet. A társadalom azonban már szocialista rendszerbe szerveződött. Senki sem számolt azzal, hogy kinek mennyi bér jár. Csak dolgozott mindenki eszeveszetten, torkig betelve a kötelező, nagy lelkesedéssel és a hivatalok ajtóira sorra bezárultak gyanakodva szimatoló, érzékeny orrom előtt. Így, mikor az utolsó helyről is kirúgtak, valóságos megkönnyebbülést éreztem. Miért gyötörtém volna magam tovább? Elég volt az éhezéssel! A szalámi-, a kávészagból!

Pásultan elindultam a forró és poros Rákóczi úton. A Duna felé! Jöjjön, aminek jönnie kell.

Jöjjön, aminek...
Ekkor gyanús, színes kis papírtekerécsét pillantottam meg. A száraz plátánlevelek között. Felvettem.
Öt darab százast volt. Egybegöngyölve. Elvesztették? Még hitetlenül nézegettem. De pénz volt, csakugyan, rengeteg pénz!

Hatalmas ebéd zsibbasztó terhével gyomromban, még egy óra múlva is kábultan üldögéltem a Csekő-büfében. Nyilván csupán néhány napi haladékat kaptam az irgalmatlan sorstól, de a Dunát legalább elfeledhettem egy kicsit. Fél liter bort rendeltem, ernyedit elnyúltam a széknél...

Akkor a sötét körül tolongók közül valaki hozzám dörgölözött. Felnéztem.

Egy csónadrágos jampec vigyorgott szemtelenül rám:

— Látom, maga pénzes pali. Van szíve befizetni egy táj babot?

Hm. Tarka, de koszlott amerikai nyakkendője, meg sovány rókafeje volt. Még leégtebb lehetett, mint én. Mint én — nemrég!

— Üljön le! Főúr! Még egy malacpörköltet, de hamar!

Nemsókára megbántam bőkezűségem. Vendégem nyámnogva piszkálgatta az ételt. Mint aki nem is éhes. Sunyi, sárga szeme szórakozottan kalandozott ide-oda. De ebben a pillanatban gúnyosan és figyelmesen reám villant:

— Mondja, miért spórol annyira azzal a kis ötszáz forinttal?

— Ördöge van! Illetve... honnét gondolja, hogy épp annyi van nálam?

Diszkrétan a földre bámult.

— Látam. Egyet-mást.

És mielőtt megijedhettem volna, hogy zsarolni fog, letette a villát végleg.

— Azért egész rendes haver maga! Jöjjön ki az újsíre. Még segíthetek!

Káján mosollyal felugrott és a tolongásba veszett. Egy jólöltözött, kövér úr mögött. Szorosan.

Nem szándékoztam az ügétőre kimenni, persze, hogy nem. Beosztottam volna azt a kis pénzt rettetés, ahítatos vigyázzal, hadd tartson egy kicsit tovább a nyugodt élet. Fizetni akartam.

Nem volt az ötszáz forint sehol. Már akkor kilophatta a zsebemből, mikor hozzám dörgölözött.

Először a hideg öntött el, aztán a meleg. A fizető szerencsére ismert, botrány nélkül szabadultam. Csak a kalapomat dobták utánam.

PONGRÁCZ MIHÁLY:

HERMÉSZ TÁLENTOMAI

Mert minden egyebet feledve, loholtam most már az ügétőre csakugyan. Ha megcsípem a fickót, úgy eldöntetem, hogy nem lesz belőle többé ember ebben az életben!

Csak hogy, miért hagyná megcsípni magát? Ezek után nem lesz bolond mutatkozni ott?

Tétován szúrta le a utolsó kétforintosom a belépőre.

De ime! Hamarosan nem ott látom sündörögni ágrólszakadt barátomat az első helyen? A zsíros lókupecsek és elegáns istállótulajdonosok között!

Nekirontottam nyomban:
— Hallja! Ide a pénzzel, vagy a borból rázom ki, taknyos!

Nem lepődött meg. Szemét lesem véve az izgalmas futamról, szórakozottan kérdezte:

— Miféle gubáról zörög maga, apus?

— Ne tréfáljon! Rendőrt hívok! De előbb... Az atyáuristen is megverj az ilyet!

No, kérem, erre aztán begyújtadt!

— Apus, maga bolond? Soh'se láttam a lővéjét, nem is hallottam, nem is tudok róla! De ha kell... Tessék! Mert mégis csak jó fiú maga! Jó bolond!

Pimaszul felnevetett és a fülembe súgta:

— Fortunára tegye az egészséget! Biztos!

És szélesebben eltűnt a tömegben megint, én meg álltam a számlálatlanul markomba nyomott bankóval, mint akit nyakon öntöttek.

Ennyi pénzt nyert az első két futamban?

Elresteltem kicsinyes, aggódo mérget. Gondoltam, kár a dolgokat annyira mellre szivni. Inkább a tippet kellene kipróbálni. Hátha számomra is adódhat még valami könnyebb, kellemesebb életút?

A kasszához mentem és könynyelműen megfogadtam Fortunát.

Negyedóra múlva boldogan, szinte megrettenve botladoztam kifelé. Nyolcezer forintot nyertem! Bennfentes, régi turfossal hozott össze a jószerencse?

Ezret görcsösen szorongattam a kezemben, hogy megjutalmazzam — de hát nem láttam már sehol. Nyilván alaposan bevágott ez a futam neki is és elfelejtette, hogy volt a világon egy éhetetlen bérelszámoló!

Elhetetlen bérelszámoló? Hm. Egy hétig üldögéltem, fészkelődtem megszokott, szerény kis eszpresszómban. Minduntalan agyamba tolt, hogy létezhet hát számomra a nagyvonalúbb, könnyebb élet valóban, csak mernem kell — és persze, nyernem. Ismét! No nem a löversenyen. A vakszerencsére bízni magam megint — ebből baj lehetne! Hanem ha kijutathatnék Nyugatra, ahol a könyörtelen állambürokrácia helyett virágzik a szabad kapitalizmus, ott talán betársulhatnék égből csöp-pent kis tőkémrel, valami szerény, biztos vállalkozásba?

Csak, persze, útlevelelő sző sem lehetett. Az országhatárt aknákkal, dróttokkal, örökké szigetelte el a kényszermunkásaira ügyelő, ésszerűen következetes termelési rendszer.

Le akartam hűteni a nyugtalanságom. Szombaton vikendre indultam a Balatonra.

Őszi volt az idő. A hamuszín alkonyatban didergő, elhagyott kis fürdőhelyek láttán tétováztam. Halogattam a leszállást. Míg nekiiramodott a szerelvény, elkanyarodott a tótól, borzongó mezőkön rázott végig és egyszer csak lerakott Zalaegerszegen.

A pályaudvart itt már egészen elárastották a határvadászok és ávosok. Meghökkenve a menetrendhez siettem. Zavartan tanulmányozni kezdtem előbb a visszavezető utat, de azután a határ felé induló járatokat is, mert az ördög javában inceskedett velem, hogy most vagy soha... Eledező vállalkozó kedvemet azonban lassanként feszengő kényelmetlenség váltotta fel. Hátra néztem.

Órjátart mögöttem. Gyana-kodva méregettem!

Mivel igazolhattam volna ideérkezésemet? És most mi tegyek?

Tettettünk hányságálgat, de reszkető lábszárakkal, elindultam. Az ávo olyan tökéletes szervezet,

hogy alig vetemedtem egy tiltott gondolatmenetre, már a nyomomban szegődött? Vagy mindig az történik, amit vár, de bevallani nem mer az ember? Ama csodálatos tolvaj által, aki megajándékozott az élettel, a népi demokratikus világ legálján, hátha az égi kegyelem szegődött hozzám? Elvégre az Úrnak ki tilthatja meg, hogy eljőjön ismét, körülményeink közé illő, korszerű formában? Vezérelni! Átszellemen! És mindinkább visszafordulni a maga képére egy elvetemültet... Például — engem!

Aki már csak a matematikailag kiszámítható szükségszerűségeknek tulajdonítottam világnézetemben valóságos, eleven akarata kiszámíthatatlanságáról megfélemlítve?

Mert, mialatt a nagy materialista rend szalonnás nyakú fenn-tartóit elvitte mögülem a szükséglet egyszerű nyavalyája, mintha már csak egy megfoghatatlan agyrem lennék, átszellemen, elvakultan felültem szerencsémre — egy Nyugat felé kipöfögő vicinálisra!

Folyvást álmodva még. Arról a másik világról, ahova most már biztosan megérkezem. Hiszen azt, hogy kegyelme fejében mit kíván tőlem az isten, nem okoskodhatam ki a fejleményekből egyelőre sehogy.

Köröttem derengett már. A kocsin végigvonult egy gyanakodva fürkésző másik őrjárat. Akkor hirtelen ráeszméltem, hogy én talán csak egy holdkóros álomvilágba ringatom itt magamat, de méterről méterre közeledem a pereméhez, míg a végső ébredésben, a határon majd pozdorjává zúzodom, hiszen a szervezett tömegek rendje mégis csak erősebb, mint egy agyrem, amely csak a maga harmadosztályú elképzelései között szorong?

Mint akivel elkerülhetetlen összeütközés felé csattog a vonat, émelvegyve meredtem ki a pállott ködökből bontakozó rábententi táira. Vége nem bírtam tovább az istentelenül szürke szocialista realitás nyomasztó felhomályát. Fel-tápászkodtam. A vagon vége felé imbolyogtam. Rábahídvég következett...

Leszálltam.

Hátra néztem.

Nem jött utánam senki.

Egy darabig csak úgy oldalogtam az országúton. Aztán a falu végén nyugatnak kanyarodtam. És mint akit kergetnek, nekivágtam a réteknek! A hőségtől és izgalomtól már bőven csurgott arcomról a verejték. Loholtam, loholtam... Hiába. A határ nem mutatkozott sehol. Minden facsoport mögül vártam a drótsövények, vagy a rendőrkutyák feltűnését. Alkonyatkor egy nagy fenyőerdőben végre összeroppantam. Micsoda egérfogóba meneteltem itt bele? Esz nélkül visszafordulni, ez az egyetlen okos dolog, amit tehetek, itt az utolsó perc, utolsó alkalom! Csak hogy merre volt hát Budapest és merre a rettegett határ?

Hm. Tájékozódni próbáltam, de már besötétedett. Csak a hold tétova fénye játszott a fekete lombokkal. Kusza giz-gazzal.

Végül csak úgy találokra kezdtem visszasettenkedni. Amerre vilanyfényes, drága fővárosunkat sejtettem.

Valóban, félóra múlva megrikkult az erdő. Holdas síkság és falu derengett fel. Különös, idegen formájú toronnyal. Néztem, néztem... Hirtelen káprázní kezdett a szemem. Hiszen ez már osztrák falu volt? Semmi kétség! Drótok, határvárosok csak gyáva kispolgáragyokban léteztek, határtalan volt a senki földje, sötétség terjengett rajta csupán, s annak védelmében, már ki tudja, mióta, Ausztriában jártam!

Mérhetetlen bizalom öntött el az előre irányító gondviselés iránt. Nyilegyenesen és megkönnyebbülve tovább csörttettem — akkor a hátam mögött elcsattant egy „allj”.

— Allj! Allj, vagy lövök!

Már dörrént is! Valaki csibészesen — talán csúfolódóan, talán komolyan — távolodva jajgatott. El-dobogott a határ is. Most lett őrizetlen a határ igazán!

Az óvatos ésszerűség mértékletes határát már a zalaegerszegi álomozom átléptem. Nyugatra vete-medett árnyékom egész nap igaz-tottan ugrált előttem. Nyelvem

kiszáradt a számban. Most, mint az örült, nekiiramodtam. Hoppla! Átbuktam valami lábamba akadó iszalagon — sajgó térdekkel moz-dulatlanul mezevedtem.

Addig csak játszott velem a sors, körém varázsolva a megá-lmodott, holdkóros álmat, de most aztán beborult az ég. Sötétben, könyörtelenül, előttem állt a járőr másik tagja!

Nos, legalább bátran akartam meghalni. Nekifohászokodva felálltam...

Ez volt az egyetlen okos cselekedet, amit ész nélkül, elborulva még tehettem. A végzetel szemben!

Mert csak egy cölöp végzete meredt előttem az égnek! De távolról már hallatszott a kárvalótan visszaterő őrszem átkozódása? Tervszerűen következetes összefü-gés nem állhatott fenn a szocialista realitás utolsó, pontosan kiszá-mított védővonalán sem, a homály és a tájékozatlanság koboldja játszott szemekkel, fülekkel, önkéntelenül megrémítő pófátlan ismeretlenül, meg a szorosan utána következőkkel egyaránt!

Erre kifújtam magam. Tovább másztam. Egy árokban. Ürülék és üvegcserepek között. Csakugyan, végre közvetlen közelről bukkant elém a földhözragadt falu. Diadal-masan fellélegeztem. Elvégre főlényesen győztem, mert a felsőbb gondviselésnek még a gondolatát is elvettem már és a fordultatos földi lehetőségekkel szemben csupa szem és fül lettem?

Akkor felséges közönnyel elősíkolt megint a hold és végtelen, ezüstös pókhálósálakat világitott meg. A drótsövényt! Kilométereken át párhuzamosan lopózkodtam azzal, mindenütt az aknák között és az örök arcvonala előtt!

Így azután, mikor nem sokkal később, belihégtam az első osztrák kocsmá ivójába, szinte megközelítettem a korlátoltan haladó okoskodás határát megint. Csak kis tőkémben bíztam már! S egy valahogy mégis csak elért, most már újra kezdhető, mértékletes, óvatos, biztos polgáréletben. Fél liter bort rendeltem. Elégedetten elnyúltam a széknél...

Ez volt azután a végzetes szempillantás!

Amikor ott, a bécsi helyiérdekű állomásán, megállt az ésszerű haladás okosan összeszerelt szerelvénye. Tele a megtett út kihámozott gyümölcsseinek csipős esszenciájával! A megálmódott más világ peremén! En pedig először csak enyhén megütődtem — aztán összer-tört testemben tisztára elképedtem.

Végzetem másik oldalán! Gondviselőm végtelen kegyelmében. Akinek, egy új élet tudatára ébredve, még éreztem ekkor formáló kezét...

Amikor az álmatag lélek ideális vezére a haszontalanul elvetemült szellem, aki tálentomait már Pesten megtalálta kebelemben és új élettel megajándékozott, engem megelőzve és már kifújva magát, megjelent előttem — megint.

Nem, mint egy éhenkórász, csak olykor szerencsés jampec. Hanem mint egy komolyan számbavehető, életre való, fiatal úr!

Útra készen. Hóna alatt vado-natúj aktatáskával.

Hiszen a jótékony homályban, mikor kifújva magam, sietve elill-lantam, ezt az aktatáskát, a fog-kefémmel, meg a bankókötegekkel ijedten elejtettem én. Egyszerűen elfelejtkeztem erről! S ottmaradt az a senki földjén. Egy elszórakoz-tatón könnyed árny zsákmányául. Amely attól kezdve, hogy a szocialista realitás istentelen egyhan-gúságát nem bírva elviselni, Rába-hídvégen leszálltam a vonatról, egyre kísértett előttem. Mint egy más osztályrészi utas, akinek lenni kellene. De nem lehet. Még a harmadikon sem. Semmilyen úton sem! Mert, bár nyelvemben él e nemzet, teremője igéjéért fizetni nem akar, az istenien öncélú elhi-vatásnak önként meg nem adózik. Hanem csak szalámizván, megisz-sza aztán a fekete levét simán. Úgy, hogy az elhivatottaknak még egy üveg tintára sem telne, ha az, akiről úgy hisszük, hogy nincsen, mert nem lehet ott, ahol követni a mindent meghatározni és elhatárolni kívánó, mindenható marxista „Duma” végtelen ezüstfonalát az atyáuristen se bírja már — egy hallatlanul hosszú, rejtett gondolatmenetre nem vetemedne olykor. Hogy segítsen. Egy buta tuskóval szemben! Mint az a körülmé-nyeinkhez alkalmazkodó, korszerű magyar adjon isten, aki már akkor mindent a Fortunára tétetett fel velem, mikor igéző rábeszélő kész-ségét először bemutatta, nem any-nyira az üres szavakkal, mint in-kább a szóban forgó bankókkal, azokkal a kétszínűen markomba nyomottakkal.

Mert előttem ez a pófátlan, ismeretlen, szerencsés fogadj isten lépett a tettek mezejére, Heitz elvtárs! S immár meglöbölve azt az aktatáskát a nyereséggel — régi, igézően víg természetével, abban a homályos kocsmaszobá-ban egyszerre felnevetett!

Megint! Szabadkozóan. Mintegy belátatva velem, hogy az emberi boldogulás útja, minden földhöz-ragadt négykézlábolás ellenére, úgyis csak a megfoghatatlanul szökdecselel jószerencse markában marad mindörökké. Habár, szemben a tervszerű termelés által biz-tosított nyereséggel, egy ilyen ma-gános, gaz ember csak rongyos ha-sonlatként mérülhet fel úgy, azzal a tarka-barka, de már koszlott nyakkendőjével, természetesen... Ez magátólértetődik. Nemde bár? Hogy nyomtalanul eltűnik, halvá-nyul megint...

Hm.

Heitz elvtárs, a könyörtelenül kiszámított termelési rend képvi-selője, a gyors elsőosztályán Avers-sáig ringatva magát, honfitársai gondjára bízott osztályrészenek segédletével kényelmesen lebonyolít-tott egy kis valutázást. Várakozás-tól elzöldülő, éhes kis bérelszá-molójának rég ki akarta utalni azt a pár fillért, hogy legyen boldog és menjen isten hírével! De ehhez a csónadrágos agyvrémhez, ehhez a fűszeresegédúr-féléhez vagy mi-hez, amely tűnődve elrövedő sze-meit előtt ekkor talányosan meglöbölta azt az aktatáskát, majd semmitmondóan elpárolgott onnét, megfelelő irodalmi fogékonyság hiányában — megint nem tudott mit szólni.

Mert, hát, egy buta tuskónak csak egy pontosan kiszámítható végzete van, de az éremnek a szocialista realitás világában is két oldala van — s azért annak, akinek a boldogulás számtalan lehetőségéről, meg a gondviselés útjairól már csak egy rongyos, halvány segéd-fogalma van, hallgatni arany.

BITTÓ GYULA:

De profundis

Erezlek ott, ahol ujjaim a Semmit izlelik.
Tompán jajdul a tapasztalás villanó fénye;
csorba-sután sántít a dölyfös ész.
Világtalan koldus, fáradt zsongásba
szelidült a Nappal rikoltása,
En sikoltok Mindenütt Jelenváló!
Süllyedő roncsok hörgését hallod;
haragod hullámain összetörtünk, büszke hajók.
Mester! A gyilkos rohanásban
nem vigyáztuk a jelt;
szanaszét fekszünk az éjbe futó
síneken, felborult, hisiklott kocsi
szilánkká hasítottak, szemünkben
horpadt csodálkozás.
Lezuhant óriás gépmadarak.
A légcsavar meg bután forog tovább.
Kiterjesztett roppant szárnyunk
halk, sápadt metafizikák dadogó szerelmese
összetört jégfelhők súlya alatt.
Köd ül köröskörül.
Fővenyes partra mosva, katasztroftak, elveszettek.
A Sátán kezében üres képkeret;
kagylóhéjban holdtöltéről álmodik a lélek.

A legújabb pesti vicc

Az iskolában a tanító bácsi megkérdi a gyerekeket, ki tud jó hasonlatot mondani a kommunista életformáról.

A kis Gyurika feláll:

— A kommunista élet olyan, mint egy gyönyörű kert, telistele csodálatos virágokkal.

— Nagyon jól van — mondja a tanító bácsi. — Hát te, Ferike?

— A kommunista élet olyan, mint egy hatalmas áruház, telistele szebbnél szebb játékokkal.

Az utolsó padban jelentkezik Pistike.

— Nos, Pistike, halljuk — mondja a tanító bácsi.

— A kommunista élet olyan, mint egy hajó a tengeren.

— Hajó a tengeren? Hogy érted ezt?

— Hol jobbra dől, hol balra dől, az embernek felfordul föle a gyomra és nem lehet kiszállni belőle.

A „LE MONDE” közölte Auer Pál volt párisi magyar követ cikkét a kelet-európai és a berlini válságról. Cikkének végkövetkeztetésében megállapítja: „...hogy az orosz csapatok kivonása egymagában mit sem ér, ha a nagyhatalmak biztonsági szerződésben nem kötelezik magukat, hogy orosz támadás vagy egyszerűen az orosz csapatok visszatérése esetén mozgósítsanak. Ennek ellenére a csapatoknak az úgynevezett csatlósállamokból való kivonása mindenképpen kívánatos volna, mert senki sem látja hazája földjén szívesen az olyan hadsereg katonáit, amely annyi szenvedést okozott nemzetének. Viszont az említett garancia nélkül, ettől még hiába váránk a feszültség megszűnését.”

A BUDAPESTI SZÍNHÁZAK évadzáró bemutatói között három szovjet darab, egy lengyel és egy cseh színmű mellett bemutatják Dürrenmatt „Az öreg hölgy látogatása” című szatírját, Goldoni „Két úr szolgálja” című vígjátékát és Hubay Miklós „Később bálók”, csupán két szereplőt foglalkoztató darabját.

MEGHALT FOGARASI BELA akadémikus, a budapesti egyetem filozófiai tanszékének vezetője. Műveket nem hagyott hátra.

PAUL CLAUDEL fiatalkori darabját mutatta be az esseni városi színház. Claudel 20 éves korában írta „Aranyfej” című darabját, később azonban „dadogásnak” minősítette és nem kívánta előadni.

AZ 1959. ÉVI PULITZER-DIJAT kiosztották New Yorkban. A drámai díjat Archibald MacLeish, a regény díjat Robert Lewis Taylor, az újságírói díjat Philip Santora, a New York Daily News, illetve Ralph McGill, az Atlanta Constitution munkatársa kapta vezércikkéikért.

A BUDAPESTI ERKEL-SZÍNHÁZBAN bemutatták az első szlovák nemzeti operát, Eugen Szucho „Örvény” című alkotását.

HUGO VIKTOR „Nyomorultak” című regényét, mely eddig a katolikus egyház indexén szerepelt, levették a tiltott művek listájáról.

Az ausztriai képviselőválasztás

eredménye a magyar közönséget kiváltképpen érdekelheti. A két vezető párt, a konzervatív jellegű Néppárt és a Szociáldemokrata Párt megint megszerezte a szavazatok és mandátumok túlnyomó többségét és előreláthatóan folytatja a koalíciós kormányzást. A szociáldemokraták előrenyomultak és több szavazatot kaptak a Néppártnál is, bár annak egy mandátummal kevesebbet szereztek. A szociáldemokraták nagy sikerét a „Manchester Guardian” részben annak tulajdonítja, hogy a „merő marxizmussal” szakítottak, s némileg a katolikus egyházi körökhöz is közeledtek. A kommunisták elvesztették eddigi három mandátumukat is. A választásnak ez az eredménye nyomós válasz azoknak, akik Ausztriában a fasizmus feltámadását félték vagy remélték és nem kevésbé azoknak, akik attól tartottak, vagy abban bizakodtak, hogy a semleges Ausztriát sikerül majd a Szovjetunió befolyási körébe szorítani. Ausztria keleti szomszédjaira nyilván nagy hatással lesz a kommunista vereség — különös tekintettel arra, hogy július végén kezdődik Bécsben a kommunista „Világ Ifjúsági Találkozó”. Most első ízben tartják ezt a kommunista világparádét nemkommunista országban. A résztvevők (húszezre becsülik számukat) majd a helyszínen értesülhetnek arról, hogy mennyire visszavágyának a szovjet-kommunista irányítás alá azok a munkások, akik a bolsevikok felszabadító tevékenységét egyszer már saját bőrükön próbálták ki.

CHAMBERS & NEWMAN

(Insurance Brokers) Ltd.
Canberra House, 315, Regent Street, London, W. 1. Telefon: MUSEUM 3516-7-8-9. Képviselet: G. GRAD. Élet-, baleset-, ház-, jármű-, tűz- és betörésbiztosítás. Magyarul szívesen állunk rendelkezésére.
Magyarul levelezünk.

Fráter Imre

angol és magyar okl. gyógyszerész gyógyszerész-tára
198, NORTH END ROAD, West-Kensington, London, W. 14.
Telefon: FUL 1704.
Vállalja magyarországi gyógyszerküldemények pontos és gyors intézését. Magyar nyelvű kiszolgálás és levelezés

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése,
Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII., Baross utca 21.)
Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Nagy magyarországi gyakorlat mindennemű valódi és hamisítás, aranyozását, ezüstözését vállalja

GRUSZOW GYULA

aranyműves
19, Charlotte Street, London, W. 1. Tel.: MUS 9152. (Tottenham Court Roadnál.)
Postai küldeményt a legpontosabban intézünk.

Könnyű részletfizetésre is készítenek öltönyt, felöltőt és kosztümöt osztályon felüli munkával

A. FALUDI

Alakítást és javítást is vállalok
22, Burnham Court, Moscow Road, London, W. 2. (Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

Vajda Albert

Irodalmi Ujság

Sokféle magyar emberlányek

Kis nép létünkre is sokfélék vagyunk mi, magyarok. Ha csak tájak szerint nézem az embert, akkor is vagy nyolc-tízféle magyart kellene felsorolnom. Aztán religiók szerint is megoszunk szépen, vérmérséklet szerint még inkább, életkor szerint még ennél is inkább, hiszen a ma született csecsemőtől a száz éves aggastyánig mindenféle korú emberlány él együtt ebben az országban.

Van azonban valami, ami egyesíti mindnyájunkat. Ez a valami: az idő. Sokféleségünk ellenére, vagy inkább azzal együtt, mi vagyunk a ma élő magyarok, a mostani nemzedék!

Dobozy Imre Kossuth-díjas író cikkéből. Népszabadság, 1959 május 1.

APRÓHIRDETÉSEK

Balatoni Leventét keresi barátja, Paál Tibor Brazíliából. Aki tud róla, értesítse a kiadóhivatalt.

USA-ban élő szőnyeges keres Párisban, Londonban, Rómában tartózkodó magyar hozzáértő szőnyegfelvásárlókat. Cim a kiadóhivatalban.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal ordert küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentína: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Ausztriában: Gellert Lívia, Wien, III. Salesianergasse 2/19. Belgiumban: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vásárhelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországban: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal, Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiaiban: Volent Zsolt, Brynsveien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö, Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

RENOVALÁS. ÁTÉPÍTÉS. KARBANTARTÁS. TETŐFEDEÉS. FESTÉS. MÁZOLÁS. TAPÉTAZÁS. VILLANY-, VÍZ-, GÁZ-SZERELÉS. Mindennemű külső, belső építőipari javítás.

STYLE (Forray) építőipari vállalat

32b. Rosslyn Hill. N. W. 3.
MAI 1409. HAM 6731.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor** „Napló, 1945-1957” c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953-1956) Az „irólázadás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

Pletykálokodom, tehát vagyok

Mostanában sokat gondolok boldogult emlékeztető Mikés Kelemen uramra. Amikor kötelező olvasmányként forgattam mérhetetlen sok levelet, álmomban sem gondoltam arra, hogy egyszer majd én is emigráns leszek és a levelezés életem egyik alkotó elemévé válik. Szinte alig múlik el nap, hogy a postás ne dobna be öt-hat levelet lakásom ajtaján. Kiterjedt budapesti baráti köröm tagjai írnak Casablancából, vagy Samoa szigetéről, esetleg Bécsből, vagy Rómából. Kezdetben percenkig forgattam egy-egy levelet, néztem az exotikus bélyegeket és szinte alig akartam elhinni, hogy — mondjuk Palágyi, aki tegnap még Budapesten a Műszer Kiszérelő Nemzeti Vállalat főkönyvelője volt, mára váratlanul játék- és bazáráru-boltot nyitott Caracasban, Venezuelá fővárosában. Micsoda elmebeteg világ, mondtam, mert mit tehet mást az ember: szítja a világot.

Később, mint annyi sok mindent, ezt is megszoktam. Lassanként természetesnek vettem, hogy nem ülünk többé a New York Kávéház művészasztalánál, vagy a színházi öltözők örökké „vesező” légkörében, hanem levelezés útján beszélgetünk. Illetve, legyünk őszinték, nem beszélgetésről van itt szó, hanem pletykáról. Budapesten a pletyka zárt körben mozog. Nemcsak társaságilag, de földrajzilag is. A legnagyobb távolság, amit odahaza a pletyka bejárhatott, Budapest—Hegyeshalom volt. Jól emlékszem arra, hogy néhány évvel ezelőtt egy nos ismerősöm három hétre Kelet-Németországba utazott, hivatalos kiküldetésben. Visszatértekor az első vámtiszt, akivel Hegyeshalomnál találkozott, nyomban közölte vele, hogy jó lesz hazasietnie, mert családi tűzhelyének melegét — hírek szerint — más szítja. (Mondanom sem kell, hogy a vámtiszt nem teljesen így fejezte ki magát, hanem kevésbé irodalmi stílusban közölte e meztelen tény. Ez azonban a lényegen mit sem változtatott.)

Az otthoni pletyka tulajdonképpen „lakásközi” volt. A földszinten lakó Csulákné és az első emeleten lakó Hornyákné kibeszélték a második emeleti Vukicsnéét.

Idekint a pletyka „világközi”-vé szélesült. Nemrégiben egy Ausztráliában élő barátom azt írta: tudom-e, hogy a Halmágyiék válnak? Neki ugyanis biztos tudomása van erről. Véletlenül éppen előző napon kaptam levelet Hal-

mágyiékától, akik Kanadába emigráltak s levelükből a legteljesebb egyetértés és kölcsönös szeretet sugárzott. Megírtam hát ausztráliai barátnőmnek, hogy szerintem téved, ami nem is csoda, ha tekintetbe vesszük a sok ezer kilométeres távolságot, ami Ausztrália és Kanada között fennáll. Egyben kértem, ha nem titok, írja meg, hogyan jutott el hozzá a pletyka. Barátnőm postafordultával, expressz-leveletben válaszolt. (Ha pletykáról van szó, minden ügy rögtön sürgőssé válik.) Indignálódó stílusban kérte ki magának, hogy kételkedjem hírei igazságában. Halmágyiék válnak, szögezte le, ellentmondást nem tűrően. Arra vonatkozólag, hogy az értesülés honnan származott, a következő kategorikus magyarizatot adta:

„A Marcsekné lánya, a Gitta itt él a szomszédban, Új-Zélandban. Neki írta meg a legjobb barátja, a Lovászi Klári, tudja, aki a Fűmagértékesítőnél volt a számlásdában, Monoron, most tűzoltófécskendőkkel foglalkozik Guatamalában... Szóval az ő fivére, a Lovászi Gyuszi Singapurban volt üzletileg és ott találkozott a kikötőben Zemplén Frédivel, aki most ott maláj hamisgyöngyöket gyárt és a Frédi azzal fogadta hogy tudja-e, hogy a Halmágyiék Kanadában válnak, éppen most hallotta egy svéd kereskedelmi hajó norvég kapitányától, aki szintén új magyar menekült és most jött az Antillákról... Remélem, ennyi elég magának?”

Bevallom: elég volt. Levetett kalappal álltam meg a világrészközi pletyka-úrhajózás e, úgy hiszem, nem egyedülálló példája előtt. Mélyen és töredelmesen szántam és bántam minden vétkeimet, amit a pletykával szemben elkövettem. Nemcsak azért, mert a pletyka szorosabban tartozik hozzá életünkhöz idekint, mint odahaza, hanem azért is, mert — szegény ide, szegény oda — én is bekerültem a pletyka utcájába. Van itt Londonban egy ismerős házaspár, a Csantaiék. Az utóbbi időben feleségét többször láttam idegen férfiak társaságában. Napok óta suttog-buttog a londoni társaság: válnak vagy nem válnak. Senki se tudja. De én... én néhány nap múlva biztosat fogok tudni az ügyről. Most várok ugyanis levelet egy barátomtól, aki a Dominikai Köztársaságba emigrált. Ő majd pontosan megírja, hogy mi a helyzet itt Londonban, a Csantaiéknál.

A HALOTTAK ÉLÉN

1958 június 17-én, éjfélkor, a budapesti rádió bejelentette, hogy a legfelső bíróság népbírói tanácsa — zárt ajtó mögött folytatott, úgynevezett tárgyalás után — az államrend megdöntésére irányuló szervezkedésért halálra ítélte az állam törvényes miniszterelnökét, katonai zendülés bünteréért halálra ítélte az ország törvényes hadügyminiszterét és társaikkal, Gimes Miklóssal, Szilágyi Józseffel együtt, meg nem jelölt helyen és időpontban, meggyilkoltatta őket. Az ítélet szövegéből kiderült, hogy Losonczy Géza még az úgynevezett tárgyalás előtt — feltehetően az elszenvedett kínzások következtében — elhunyt a börtönben.

Nagy Imre és társai meggyilkolásának híre váratlanul érte a nyugati közvéleményt; de nem a szovjet módszerek ismerőit. Egyek azt remélték, hogy a keletnémet munkásfelkelés, Poznan és a magyar forradalomjózán reformokra, bizonyos engedményekre bírja majd a szovjet vezetőket. A november 4-ét követő, évekig tartó vérfürdő, a magyar forradalom legforradalmibb intézkedéseinek — például a munkástanácsoknak — felszámolása, a rendőrterror újjászervezése, a megbukott pártapparátus felállítása, Nagy Imre és társainak elfogatása, az írók üldözése, a munkaversenynek burkolt formában való bevezetése — azóta: az erőszakos kollektivizálás a mezőgazdaságban — mást mutattak. A nyugati közvélemény azonban a magyar társadalom életét nem figyeli, alakulásáról nem értesül: tehát fenntartotta a maga logikusnak tűnő és racionális illúzióit; de Nagy Imre meggyilkolására felfigyelt. Számos intellektuel és még több egyszerű választópolgár — mint például Rajna-Westfáliában, még tavaly júniusban, s azóta Norvégiában, Ausztriában és Ázsiában még többen — belátták, hogy a szovjet külpolitikára is érvényesek Vörösmarty látnoki szavai: „Mikor azt hinnéd, hogy tanul — újabb bünt forral álno-kul.” Belátták, hogy a Szovjetunió a demokratikus szocializmus eszméje ellen, a nemzeti függetlenség eszméje ellen akasztóakkal harcol és hogy legfőbb bűnnek azt tekintik, ha egy ország miniszterelnöke normális gazdasági kapcsolatokat és semleges jóviszonyt akar fenntartani a Szovjetunióval, ahelyett, hogy korlátlan gazdasági kiszákmányolásának és politikai elnyomásának alávetné magát. Egy szóval, hogy Sztalin agresszív, gyarmatosító külpolitikája nem változott.

A mi számunkra Nagy Imre meggyilkolása nem csupán ezt jelentette. A Szovjetunió iránt aligha tápláltunk illúziókat, ha már egyszer megéltük november 4-ét — bárhol a világon éltük is legyen meg. Nagy Imre meggyilkolása azt jelenti nekünk, hogy forradalmunk vezetői közül a legjelentősebbek haltak mártírhálát, köztük a kormányelnök és két minisztere. A párhuzam 1849-cel szinte önként adódott: akkor a forradalom volt miniszterelnöke (Batthyány), egy aktív miniszter (Csány László), a főrendiház elnöke (Perey Zsigmond báró), 13 tábornok és a forradalom csaknem száz híve, résztvevője, volt katonája esett áldozatul a megszálló boszszújának; most, ottuk mellett, a forradalom több ezer harcosa, híve, szervezője — nem csekélyebb bátorságról téve tanúságot, s nem kisebb ügyért. Nyilvánvaló, hogy a nemzeti gyásznapiak, az új, a második október 6-ának az ő

haláluk még ismeretlen dátumával kell egybeesnie.

Forradalmunknak nem Nagy Imre, Maléter Pál és társaik voltak időrendben első vértanúi. Rangban mégis ők az elsők: nem miniszteri, tábornoki, avagy újságírói, hanem emberi rangjuk miatt. Már három esztendővel a forradalom előtt a magyar nép, ösztöneire hallgatva, Nagy Imre személyéhez fűzte jövője reményét, pontosan úgy, mint ahogy az 1840-es évek közepétől Kossuth személyéhez — noha Nagy Imre jellemében inkább Batthyányhoz, reformtörekvéseivel inkább báró

Wesselényi Miklóshoz hasonlított. A forradalom idején őt tekintette vezetőjének, noha aktív vezetésre Nagy Imrének az első napokban módja nem volt és nem egyszer inkább mérséklő, mint vezető befolyását érvényesítette. Őt tartotta a magyar nép egyetlen lehetséges miniszterelnökének, mert sejtette, hogy Nagy Imre a magyar semlegesség és függetlenség elvét, a demokratikus szocializmus eszméit akarja diadalra juttatni és ezt a győzelmet segíti elő cselekedeteivel, noha Nagy Imre ezeket az elveket és eszméket, a forradalom utolsó négy napjának kivételével,

nem hirdette, talán nem is vallotta. A találkozás aligha a vég árnyékában történt: a nép előbb olyannak látta Nagy Imrét, amilyennek látni szeretne volna; és aztán Nagy Imre lett valóban olyanná, mint amilyennek a magyar nép látta őt.

Nagy Imrében látja ma a magyar nép a levert forradalom leverhetetlen eszméinek megtestesítőjét. A forradalom leverése után támadt apátiában ebből az egyetlen szempontból nem ismer apátiát. Ő a legenda hőse, aki ott menetel a halottak élén és aki mártírhálálával mindenkinél erősebben

azonosította magát a forradalom eszméivel. És nemcsak halálával. A hallgatás, az a nagy némaság, mely a jugoszláv követségre való belépésétől mindhaláláig tartott, mindennél ékebben szól. Ez a hallgatás azt kiáltja, azt harsogja, hogy Nagy Imrét — és feltételezhetően társait, vagy legalább társai többségét — sem kínzással, sem fenyegetéssel, sem ígéretekkel egy oly mutatványper vádlottjaivá befogni nem tudták, ahol, mint Rajk Lászlónak, azt kellett volna vallaniok, hogy a magyar forradalmat amerikai kémiszervezetek utasítására készítették elő és Nyugatról hozott fasisztákat küldtek a Bem-szoborhoz, csendőröket a rádió ostromára és elsősorban Kádár, Münnich és Marosán meggyilkolását tervezték... E sírig tartó hallgatás nagyságát az érti igazán, aki maga is megjárta a kommunista börtönöket, s aki tudja, hogy a bátorság, a férfiaság, a törhetetlen lélek mekkora ereje szükségeltetik hozzá. És az tudja, hogy Nagy Imre és társai nem maradtak mögötte — ahogy a forradalom alatt sem maradtak mögötte — a magyar szabadság bármelyik, névszerint ismert, avagy ismeretlen katonája bátorságának.

A forradalom eszméihez, Nagy Imre személyéhez vagy emlékéhez való hűség nem kötelesség, több annál és kevesebb; csaknem inkább fizikai, mint morális kényszer, mert fizikai kényszer időben és térben, azaz a jelenben élni — a gondolkodás és az élet egyetlen lehetősége minden magyarnak, otthon vagy a nagyvilágban. Férfiatlan siránkozás helyett üljük emléküket, Eötvös József szavaival, abban a hitben, hogy nem a mi emlékezésünk, hanem eszméik győzedelme lesz az emlékjelük.

JÚNIUS 15-I SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

Nagy Imre (1896—1958)

A varsói szerződés felbontásáról. A Nagy Imre kormány külügyminiszterhelyettesének cikke (3. oldal)

Kéthly Anna és Vészy Mátyás írásai (3. old.)

Nagy Imre halálának visszhangja a világsajtóban (3. old.)

Hruscsov Budapesten — alkalmi tudósítónk jelentése (2. old.)

A Figaro és a Le Monde Déry Tiborról és a börtönbe zárt magyar írókról

Horváth Béla: Kereszténység és politika (5. old.)

Ignotus Pál — Bolyongás közben (7. old.)

Irodalom — művészet:

Aczél Tamás, Faludy György, Sulyok Vince, Thinsz Géza versei, Ladányi László tárcája

Költők a korfordulón: D. H. Lawrence költeményei (6. old.)

Skandináv irodalom: Finn Aasen elbeszélése (9. old.)

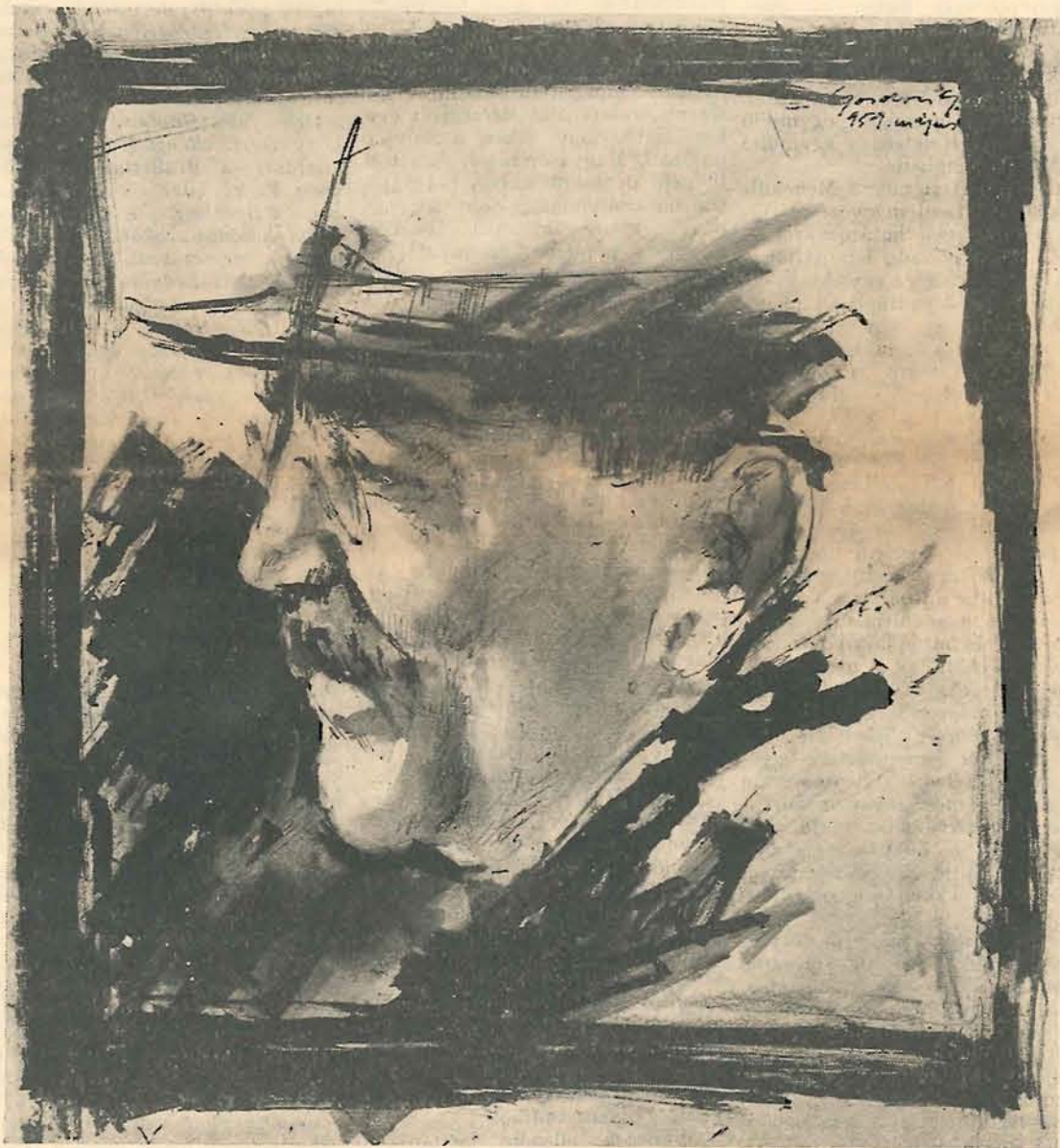
Izak Dinesen novelláiról (6. oldal)

Mi történt a szovjet írókongresszuson? Asbóth Elemér cikke (4. old.)

A csehszlovák Paszternák-ügy Magyar író sikere Franciaországban (8. old.)

Ferenczy Béni kiállítása (8. old.)

Az Idő Sodrában
Levelek a szerkesztőhöz, hírek

Hajnaltájt sétálgatni kezdél
föl és alá a pincebolt
alatt: csak cvikkered hiányzott.
egyébként minden rendbe volt,
a perc lejárt, a lélek tiszta,
egy óra sem kell már, amíg
Kossuth Lajost, Rákóczi, Dózsát
beérik tömzsi lábaid.

Mi adta néked a nyugalmat?
Egyhedvőség, bátorság, alkat?
Vagy tudtad, hogy a század titkát
te oldottad meg félúton?
S mi növesztett oly nagyra téged?
Hited? Szándékod? Tiszteletted?
A vég? A helyzet? Nem tudom.

A szomszéd cellában Maléter
köhécselt. Hirtelen hideg
csapott meg tarkódnál. Hogy papírt
és tentát kérhetnél? Minck?
Minck, gondoltad. Száll az írás,
mint viharban a levelek
s köztük, derűsen és kimérten
zömök. Ősz férfi jár: a tett.

A vég, sejtetted, még nehéz lesz,
de tíz perc nem oszt, nem szoroz.
megnyit az ajtó: káromkodva
ugrottak rád a vasbotos
pribékek, válladat szétzúzták.

eltörték mindkét karodat,
szíjat kötötték álland s orcád
közé, hogy a bitó alatt
annyt se szólj, hogy Magyarország.
s végigrúgtak a folyosón,
s te cvikker nélkül, félvakon
támolyogtál és szánakozva
szétnéztél kinn az udvaron,
de már a hóhér riadt, rémült
arcát sem vetted észre, sem
Kádárt, ki ott állt két orosz tiszt
között, remegve s részegen.

Aztán csak mész, vaj-puha mész jött.
előbb ráderítette bő
tógáját, aztán szikkadozni
kezdett, majd mint a krétahő
kemény közetnek nőtt reád,
megette husodat és orcád,
de nyájas bajsod kunkorát
szálonként őrszi. mint az ország.
Azóta újra mellbeteg,
keszeg varróleány a nappal
s izzadt ringyók az éjszakák,
ám néha féldalmomban este
szemembe hull egy fény-nyaláb,
talán a láthatáron villan,
vagy egy reflektor incseleg,
vagy a szomszéd utcán a villany,
de lehet, hogy a cvikkered.

Faludy György

Az IDŐ Sodrában

Hruscsov Budapesten

Nikita S. Hruscsov, a Szovjetunió kormányelnöke június 4-én, hazatérteben albániai látogatásáról, megállt két napra Budapesten. Egy alkalmi tudósítónk, aki e napokat szintén Budapesten töltötte, a következőket jelentette:

A közönségnek feltűnt az orosz diktátor panamakalapja, napbarnított arca és mind domborúbb gyomra. Alakja kedélyességet sugárzott — ami minden valószínűség szerint megfelelt a terveknek. A budapesti helytartóság (Kádár, Münnich, Dobi, Marosán stb.), mintha azt az utasítást kapták volna, hogy minél kedélyesebben, minél formátlanabban játsszák végig az egész szertartást. Nyilvános ölelés, nyilvános hajókirándulás... Mégsem lehet, hogy a hatalmas diktátor csakis üdülni állt volna meg Budapesten. Mi lehetett az oka, a célja? Igaz, hogy szeret utazni, de miért éppen Budapestet választotta ki a kelet-európai rabországok fővárosai közül? Az az idő már elmúlt, amikor a forradalom legázolását személyes megjelenésével kellett bekoronázni. Egyéb oka és célja is lehet.

Két feltevés van — s mind a kettő valamivel több jeltezésnél, bár bizonyíték egyikre sincs.

Az egyik szerint belső marakodás emészt a kommunista pártot. Kiss Károly és társai — mondják — erősen szorongatják Kádárakat, akik nem eléggé „kemények” nekik. Münnich is a kislejezendő „lágyak” közé tartozik, de az ő személyi hatalma nem olyan nagy, hogy különösen sokat törődjenek vele. Szó van arról, hogy részleges kormányrekonstrukcióval igyekezzenek az elégedetlenkedők étvágyát lecsillapítani — odaadnak nekik pl. a külügy tárcát, amely ügyis sikkal kevesebbet számít, mint akármelyik pártszervezeti főoszt, amelyet már amúgy is „kemények” töltnek be — de kérdés, hogy ennyivel megelégedzen-e. Mivel Hruscsovhoz innen is, onnan is tömegével futottak be a panaszkok, elsieltett a helyszínre.

A másik feltevés az, hogy rákértegetéses támaszpontokat kívánnak létesíteni Magyarországon: vagy azért, hogy ezek a támaszpontok aztán ott is maradjanak, s onnan tartsák sakkban — elsősorban — Jugoszláviát és Ausztriát, vagy pedig azért, hogy aztán alkuba bocsássák őket és más engedmények fejében lemondjanak ezekről a támaszpontokról. E feltevés ellen jóképpen az szól, hogy Hruscsov ezt elrendelheti anélkül is, hogy a „szuverén magyar kormány” véleményét kikérje.

A nyugati sajtóban megjelent bécsi és egyéb jelentések nyomán nem sok fűzhető a budapesti értesülésekhez. A Hruscsov látogatásáról megjelent fényképek és tudósítások szintén a teraszkerü kedélyességet hízzák alá. Közölték a lapok Münnich miniszterelnöknek az a kijelentését, hogy „kvaterkázni és csevegni” készült kitűnő szovjet kartársával. Mint tudvalevő, Hruscsov már Albániában megkezdte a kedélyességet azzal, hogy atombombás támaszpontokat ígért Görögország és Olaszország ellen. A fenyegetőzés folytatódott később Moszkvából is, de az új támaszpontok színhelyeül Albániát és — nem Magyarországot, hanem Bulgáriát jelölték meg.

A londoni „Daily Telegraph” vezércikkében utal a magyarországi nehézségekre, amelyek Hruscsovot a látogatásra ösztönözheték. „A doktriner kommunisták riadtan látták, hogy azok az értelmiségiek, diákok és munkások, akikben leginkább bíztak, forradalmat vezettek ellenük.” A parasztokkal pedig meggyűlt a bajuk december óta, amikor újra erőltetni kezdték a kollektivizálást és megzavarta őket a múlt hónapban a pápának az a beszéde is, amelyben együtt említette a Magyarországon és a Mao Ce-tung-féle Kínában szenvedő katolikusokat.

Hruscsov agresszív nyilatkozatainak nyomán egyébként megromlottak a német kérdésben összeült genfi külügyminiszeri értekezlet kilátásai. Eisenhower elnök kijelentette, hogy nem látja értelmét csúcstalálkozóknak, ha az oro-

szok a berlini kérdésben jelentős engedményt nem tesznek és nem biztosítják a szövetségesek jogát ahhoz, hogy Nyugat-Berlinnél szabadon közlekedjenek. Amire viszont a genfi szovjet delegáció kezdett fenyegetőzni, hogy visszavonul az értekezletről.

Egy héttel később válságosra fordult a genfi értekezlet.

Menekült Év

Az angolok és amerikaiak úgy hívják: refugee, Németországban, Svájcban, Ausztriában „Flüchtling” a neve. Hong-kongban bizonyosan van rá kínai szó és Indiában is találtak hindu kifejezést azokra, akik Tibet hegyei közül érkeztek hozzájuk.

A szavak lehetnek különbözőek, de a szó értelme mindenütt azonos. Emberek — haza, otthon, nyelv és gyökerek nélkül.

Ha a számok tükrében nézzük a problémát, az adatok megdöbbentők. 1945 óta 40 millió férfi, asszony és gyermek vált menekültté. (Hoj marad ettől a számtól a népvándorlás korának néhány millióra tehető áradata?) Negyvenmillió ember; egy közepes népességűre tehető nemzet, a menekültek nemzete. Alig 29 év alatt tettek földönfutóvá ennyi embert a föld különböző pontjain, különböző színű diktatúrák. Közülük 15 millió nyíltan még ma is hontalanok, nem vették fel az őket befogadó ország állampolgárságát. 160 ezren élnek táborokban Európában, egymillió arab a Közel-Keleten és egymillió kínai Hong-kongban.

Értük született meg a Menekült Év. Angol kezdeményezésre tavaly decemberben határozta el az ENSZ, hogy — hadd használjuk e rossz emlékü szót ez egyszer jó értelemben — felszámolja a menekülttáborokat és egy esztendő alatt megteremti annak lehetőségét, hogy a táborok milliós emberhez méltó életet kezdhesse. Kormányok és társadalmi szervezetek, csoportok és magánosok között indult meg a gyűjtés. Az angol kormány 100 ezer fonttal indította meg a Menekült Év pénzügyi akcióját és a nyugati világ országainak kormányai remélhetően bőkezűbben követik a példát, hasonlóan Pire atyához, a belga paphoz, a menekültfalvak megálmodójához és megalkotójához, aki nemrégiben adta át a menekültek nemzetközi közösségének az Anna Frank-ról elnevezett új falut. Ötvenkilenc nemzet jelentette be, hogy részt kér a menekültek ügyének rendezésében. Jelentős szám ez és ha a nemes szavak mellett a tettek is megszólalnak majd, remény van rá, hogy a menekülttáborok eltűnjenek Ausztriából, Marokkóból, Hong-kongból és Indiából.

Mi, magyarok a háború előtt és legutóbb 1956 őszén sok százezerd magunkkal váltunk tagjaivá a menekültek nemzetének. Közülünk több mint 13 ezren még ma is ausztriai táborokban élnek. Nincs olyan nép, amely nálunk jobban át tudná érezni, mi jelent az, ott hagyni hazát, otthon, emlékeket. Szívvel és lélekkel egyetértünk azal, hogy pénz, sok pénz kell ahhoz, hogy a menekültek önálló életet kezdhesse és talajt kapjanak lábuk alá. De a pénz nem minden! Tavaly 170 ezer algíriai menekült át Marokkóba. Alig néhány hónappal ezelőtt kezdődött meg a tibetiek menekülése Indiába és tart még ma is. Naponta közel ezer német megy át Berlin nyugati övezetbe, hogy emberhez méltó életet keressen. És ki tudja, most, amikor e sorokat írjuk, a világ mely pontján készül valami hirtelen és váratlan fordulat, amely ismét százezreket kényszerít menekülésre.

Segíthet-e ezen egymagában a pénz? A menekülttáborok megszüntetésén talán. De ez csak a betegség tüneti kezelése marad. Mit ér az önmagában, ha megszűnnek a mostani táborok, de nem szűnnek meg menekülni az emberek?

Hiszünk abban, hogy az az 59 nemzet, amely elindította a Menekült Évet, erre is gondolt. És ugyanakkor, amikor az emberiség döntő rohamra indul a világűr meghódításáért, arra is marad ideje, hogy megszüntesse azokat az okokat, amelyek földönfutóvá teszik a földi emberek millióit.

A magyarországi könyvnapokat

a hagyományoknak megfelelően, idén is sippal, dobbal, nádihegedűvel, vezércikkkel, ünnepi szónoklatokkal és nagy számokról beszélő statisztikával ünnepelték. Az Alami Könyvterjesztő jelentése szerint a könyvhét első két napján több tízezer könyv talált gazdára. A statisztika száma még azoknak is nehéz ellenőrizni, akik bár a helyszínen, de a számok vegykönyvhátjától távol élnek — messziről úgyszólván lehetetlen. Általában a hivatalos kimutatások nyugalmat és megelégedést hirdető számaikat a diktatúrákban nem ellenstatisztikák, hanem ennél sokkal hatásosabb társadalmi robbanások szokták megcáfolni. Mégis el kell ismerni, hogy mindenfajta diktatúrában, az olasz fasizmus alatt éppúgy, mint a szovjet rendszerű kommunizmusban és a hitleri Németországban magasabb példányszámokban keltek el a könyvek, mint annak előtte. Ez mindenestre örvendetes jelenség, bár éppen a szocialista tanítás értelmében válnak világossá ennek a sikernek a társadalmi eredői. A polgári társadalmat érte mindig a vád, hogy olyan irodalmat és művészetet propagál, amely eltereli a tömegek figyelmét a fennálló problémákról és saját társadalmi rendjének biztosítása érdekében vezeti el a tömeget a múltba, vagy az utópiába. A tétel helyessége nyilván minden társadalmi rendszerre vonatkozik. Ezért volt évekig tartó nagy sikere a Szovjetunióban, Magyarországon és a többi népi demokráciákban például a Csárdáskirálynőnek, ezért fogynak nagy példányszámokban a klasszikus írók és minden bizonnyal ezért kellett megkonstruálni a „jövőbe mutató szocialista realizmus” elnevezését is.

Az idei könyvhét egyébként új színfolttal gazdagodott, amely először a nemrégiben lezajlott szovjet írókongresszus palettáján jelent meg. Ott marasztalták el a magyar „ellenforradalmi könyvéteket” és most már a Népszabadság ünnepi vezércikke ezt a megállapítást dicséretes szorgalommal így fejlesztette tovább: „...akiből nem halt ki végképp a józanságra való képesség, az csakis elutasíthatja ezt a barbár autodafét, az csakis azoknak oldalán találhat igazi önmagára, akik szétverték a könyvéteket sötét hadat.” A könyvéteget, bármilyen előjeli csóvával lobbantják lángra a máglyát, el kell ítélni. El kell utasítani a terrornak ezt a válfaját is, akár Sztalin, Hitler, Mussolini, vagy Hruscsov adja rá az áldását. De ha megengedhető, hogy ezekben az akciókban bizonyos különbségeket fezzünk fel, akkor talán mégsem azonosíthatjuk, ha a könyvmáglyát a párt- és államapparátus tisztviselői állítják fel, vagy sztalinista frazeológiával élve, „alulról jövő kezdeményezéssel” forradalmi extázisban akarnak szabadulni attól, ami bilincsként szorította a szabad szellem mozgást. Ezt különben a kommunistáknak kell legjobban tudniok.

Míndezek ellenére méltányolni kell a könyvnapok sikerét. Örülünk, hogy a magyar olvasó is örül, hogy találkozik Móricz Zsigmonddal, Krúdy Gyulával, Móra Ferencsel, Juhász Gyulával, Radnóti Miklóssal, Tamási Áronnal, Thomas Mannal. És bizonyára jobban örülne, ha Berkesi András és Mesterházi Lajos helyett Déry Tiborral, Hágy Gyulával és a magyar irodalom más börtönlakóival és jelenlegi kitagadottjaival ünnepelhetne. — enen —

Halhatatlanok háborúja

Amióta megalakult, nem látott még olyan vihart a Francia Akadémia, mint az 1958-as esztendőben. Már a múlt év áprilisában észrevehették a megfigyelők, hogy a Halhatatlanok szokatlanul szorgalmasan ülészek. Az ülésezés okát különféle pletykák magyarázták, többek között a Nagy Szótár örökké tartó revíziójának problémái, de a beavatottak tudni vélték, hogy a titkos üléseken másról van szó. Végül is kiderült, hogy a megüresedett két hely — Claude Farrère és Edouard Herriot helyének — betöltéséről folyik a vita rendkívüli heveséggel. A helyzet az

Aggasztó hírek Déry Tiborról és társairól

A május 31-i „Le Monde” első párisi kiadása Magyarországról érkezett hírek alapján jelenti:

„Déry Tibort és Tanczos Gábort a hírek szerint néhány nappal ezelőtt a budapesti börtönből a Váctól északnyugatra fekvő márianosztrai fegyintézetbe helyezték. Az utóbbi hetek folyamán a bánásmód erősen romlott. Déry igen legyengült és az átszállítás alatt kétszer elájult.

Több más „ellenforradalmi tevékenység” alapján elítéltet is a váci fegyházba szállították át, ami a helyzet súlyosbodására mutat. Közöttük van Bibó István professzor és Haraszi Sándor újságíró.”

A Le Monde értesülését egyelőre nem volt módunkban ellenőrizni, mindenesetre megemlítendő azonban, hogy a nagy francia napilap közvetlen budapesti hírei eddig mindig hitelt érdemlőeknek bizonyultak. A Le Monde annak idején, ugyancsak pesti forrásból, pontosan beszámolt a Déry-per megindulásáról és fejleményeiről, amikor a magyar sajtó és a magyar kormány külföldi ügynökei ezt még határozottan tagadták. A Le Monde annak idején, a „Les Lettres Françaises”-ben megjelent hivatalos cáfolat ellenére, 1957 októberében fenntartotta, hogy a Déry-per megkezdődött, s a néhány nap múlva nyilvánosságra hozott ítélet a lap értesülését igazolta.

A Déryék sorsáról közreadott értesülés érthető megdöbbenést keltett francia írók körében, különösképp a számos világhírű író egyesítő Déry-bizottságban. A bizottság egyik befolyásos tagja kijelentette az Irodalmi Ujságnak: E hírek is arra vallanak, hogy a magyar kormány külföld felé tett „békülési gesztusai” nem egyebek ködösítésnél. Akciókat kiszélesítjük, hogy feltárjuk, mi van a hazugságok mögött.

voln ugyanis, hogy az Akadémia lábát az Akadémiába. Nincs ebben semmi új — mondhatta volna neki Anatole France.

A vita így elült, de az Akadémia tekintélye súlyos csorbát szenvedett. Morand helyett, most már vihar nélkül, Henri Troyat-t, az orosz származású, kiváló francia íróválasztották meg.

Szingapur

a brit nemzetközösség legújabb tagállama. A másfél millió lakosú volt koronagyarmat a Maláj-félsziget déli csúcsánál fekszik és világpolitikai jelentőségét stratégiai és kereskedelmi fontosságának köszönheti. Új alkotmánya, amely június elején lépett életbe, teljes belső önkormányzatot biztosít a szigetnek, míg a kül- és hadügyek intézése továbbra is az angol kormány hatáskörében marad. A választások, amelyek az alkotmány életbelépesét megelőzték, a baloldali Népi Akció Pártjának juttatta a képviselői mandátumok 80%-át. A választások eredményeinek megfelelően Lee Kuan Yew, a párt vezetője lett az új állam első minisztere. Kormányra június 5-én tette le az esküt.

Az erősen nacionalista és „anti-imperialista” Népi Akció Párt a köztudatban általában, mint a szingapuri kommunisták bűvölye szerepelt. Lee kormányralépését is ahhoz a feltételhez kötötte, hogy előbb szabadonbocsátják pártjának azokat a szélsőségesen baloldali, kommunistarát vezetőit, akik 1956 óta börtönben voltak. Ennek ellenére ömaga és kormányának tagjai inkább a mérsékelték közé tartoznak. Legtöbbjük angol egyetemet végzett (Lee kiváló eredménnyel Cambridgeben), ahol úgy látszik megtanulták gyűlölni az imperializmust, de szeretni a demokráciát. A választási hadjárat során ugyan részük is elhangzott a néhány felelőtlen fenyegetés (elsősorban a sajtó ellen), de győzelmük után hamar belátták, hogy minden olyan politika, amely a külföldi tőke menekülésére vezet, csak az ország gazdasági csődjét eredményezheti. Az angolok szingapuri öröksége az a viszonylag magas életszínvonal, amely az ázsiai átlagnak többszöröse és amely elsősorban a nagy átmenő kereskedelemre épült. Ezt könnyebb leépíteni, mint megtartani. A sziget munkalehetőségeinek jelentős részét ma is az angol tengerészeti, katonai és légi támaszpontok adják. Ez is olyan szempont, amelyet egy felelős kormány nem hagyhat politikai számításain kívül. Lee az új állam politikai és gazdasági jövőjét a Maláj Államszövetséggel való egyesülésben látja, amely már 1957 óta független tagja a brit nemzetközösségnek. Elképzeléseivel szemben a maláj vezetők mindig tartózkodóan viselkednek, amíg a szingapuri kormánypárt nem tisztázza egyértelműen helyzetét a kommunistákkal és tulajdon balszárnyával kapcsolatban. A Népi Akció Pártjának vezetősége, elsősorban a maláj kormány, megnyugtatóan jelentette be a választási győzelem másnapján, hogy a párt nem kíván a kommunisták leányvállalata lenni. (J. A.)

Az alábbiakban közöljük a forradalmi Nagy Imre kabinet egyik tagjának hiteles vallomását a varsói szerződés felbontásának okairól és körülményeiről. Heltai Györgynek, a Nagy Imre kormány külügyminiszterhelyettesének nyilatkozata fényt vet az eseményekre és a résztvevőkre egyaránt. A történelmi érdekességű dokumentumot egészében közli a közeljövőben megjelenő „Az igazság a Nagy Imre ügyben” című Kék Könyv.

Nagy Imre és a varsói szerződés

Újabb adatokat tár a nagykövet elé, térképen megmutatja az orosz csapatmozdulatok irányát és nyomtatékosan felszólítja Andropov nagykövetet: intézkedjék kormányánál, hogy tegyenek eleget ünnepélyes ígéretüknek s a varsói szerződés előírásainak, amely a magyar honvédelmi miniszter parancsnoksága alá helyezi a Magyarország területén állomásozó szovjet haderőket. Andropov nagykövet ígéretet tesz a kérdés igen rövid időn belül történő megoldására.

Tizenegy óra negyven perckor Andropov nagykövet telefonon felhívja Nagy Imre miniszterelnököt. A miniszterelnök a telefonbeszélgetéshez dolgozószobájába hívja dr. Heltai György külügy-

miniszterhelyettesét és Mód Péter rendkívüli követ és meghatalmazott minisztert. Andropov nagykövet öt pontban foglalja össze a szovjet kormány választát. Nagy Imre miniszterelnök Andropov mondatait magyarra fordítva diktálja Mód követnek. A szovjet kormány pontjainak lényege: Fenntartják október 30-i ünnepélyes nyilatkozatukat a szovjet csapatok magyarországi visszavonásáról; felkéri a magyar kormányt, küldjön ki bizottságot a varsói szerződés felbontásával kapcsolatos politikai kérdések megvitatására, továbbá küldjön ki a magyar kormány egy katonai bizottságot a szovjet visszavonulás katonai-technikai lebonyolításának megtárgyalására.

Nagy Imre miniszterelnök határozott ígéretet kér arra nézve, hogy újabb csapatok nem jönnek Magyarországra. Andropov nagykövet e tekintetben semmiféle kijelentést nem tesz.

A pártvezetőség egyetért

A miniszterelnök megbeszélésre hívja az MSZMP vezetőségét. A megbeszélésen részt vesz: Nagy Imre, Kádár János, Münnich Ferenc, Lukács György, Szántó Zoltán, Losonczy Géza, Donáth Ferenc, Haraszi Sándor, Apró Antal, Kiss Károly.

Megtárgyalják a beérkezett jelentéseket, Nagy Imre miniszterelnök ismerteti a szovjet kormány választát. A párt vezetői tényként állapítják meg, hogy a Szovjet-

unió de facto megszegte a varsói szerződést. Aggodalmuknak adnak kifejezést, hogy az újabb szovjet csapatok jelenléte további vérontásra vezet, a beözönlő szovjet katonai egységek provokációt jelentenek, s ez katasztrófát jelenthet. Egyetlen megoldásként azt találják, hogy Magyarország — hivatkozva a Szovjetunió szerződészegésére — azonnal lépjen ki a varsói szerződésből és minden további provokáció elkerülése érdekében a miniszterelnök a lehető leggyorsabban deklarálja Magyarországot semlegességét.

A pártvezetőség tagjai közül csak Lukács Györgynek és Szántó Zoltánnak vannak ellenvetései. Nagy Imre miniszterelnök kifejti, hogy egy barátian semleges Magyarország politikai és gazdasági előnyököt jelent a Szovjetunió (Folytatás az utolsó oldalon.)

„A magyar nép tragikus diadala“

A Nagy Imre ügy világviszhangja

Oslóban, Caracasban, mindenütt felháborodott tömegek kiáltottak a szovjet követségek előtt. Egy áló héten keresztül a nagy lapok vezetőcikkben, tanulmányokban és riportokban foglalkoztak az eseményekkel. Nagy Imre és Maléter Pál képeit gyászkeretben közölték.

Nehru indiai miniszterelnök bátor nyilatkozatot adott a „fájdalmas hírről és még fájdalmasabb következményeiről”. Az olasz kormány visszahívta budapesti követét, s megtagadta a kádárista követ elismerését.

A világ kommunista pártjai százával veszítették el nagytekintélyű vezetőiket. Henri Lefebvre, a híres francia kommunista filozófus, s a francia kommunista párt vezetőségi tagja, önszántából elment az Emberi Jogok Ligájának párisi tiltakozó gyűlésére, hogy keserű tiltakozásban adjon hangot fájdalmának és felháborodásának. Venturi, az olasz kommunista párt lapjának, az Unitának szerkesztője leköszönt. Az ázsiai országok kommunista pártjai és kommunista szakszervezetei ezrével veszítették a tagokat.

És hogy a világgözcímény semmire se feledkeznek meg a gattétről, Moszkvában a szovjet vezetők ellentüntetéseket rendezte-

tek a követségek előtt. A hatóságilag kirendelt tüntetők kötelessége volt visszaadni a kölcsönt az argentin, angol, dán, amerikai, svéd, norvég és sok más követség előtt. A világsajtónak újra módjában volt az ügygel foglalkozni. A normális világ nagyvárosaiban a spon-tán tüntetések sora — Moszkvában kirendelt tüntetők, avas szólamok: ez volt az eset tanulsága. A világlapok tragikumot láttak abban, hogy a moszkvai „spontán” tüntetők a moszkvai dán nagykövetség falára ezt a jelszót mázolták: „Le a dán imperializmussal!”

Az ügy hullámai még maig sem ülték el. A napilapok gyorsan reagáltak. Most az öt világrész havi és negyedévi folyóiratain volt a sor. Egyes folyóiratok Nagy Imre különszámot adtak. Külpolitikai szakértők, írók, egyetemi tanárok elemezték a hitzegő gyilkosság hátterét és jelentőségét. A folyóiratok újra foglalkoztak az öt világrészen megjelent Nagy Imre könyvvel, amelyet most még újabb nyelvekre fordítottak le.

A visszhang olyan hatalmas volt, hogy tavaly Japánban vaskos könyv jelent meg a Nagy Imre ügy világviszhangjáról. Ebben a visszhangban a felháborodás a csodálattal vegyült. Felháborodás a

Kreml és Kádárék gattette felett, csodálat Nagy Imre és társai iránt, akik több, mint másfél évi kínvallatás után sem voltak hajlandóak beadni a derekukat. Kirakatpüknek az lett volna a feladata — ezt mindenütt kiemelték —, hogy Moszkva ostoba hazugságait a magyar forradalomról megerősítsék. Azt várták tőlük, hogy ismerjék be: Magyarországon 1956-ban nem az egész magyar nép kelt fel a szovjet zsarnokság ellen, hanem a reakciók és „revizionisták” egy maroknyi csoportja „vezette félre a népet”. Nagy Imre, Maléter Pál és társaik újabb hősi cselekedete volt, hogy nem törtek meg a kínvallatás során, nem írták alá semmiféle jegyzőkönyvet. Inkább meghaltak, de nem járultak hozzá a forradalom megrágalmazásához. Ez a hősiesség főleg Indiában és általában Ázsiában kellett mély benyomást. Az indiai, burmai, filippino, japán lapok hosszan foglalkoztak Losonczy Géza hősiességével, aki a kínvallatásokba belepusztult. Losonczy sorsa mutatta — írták a lapok —, hogy a beteg Nagy Imrének, Maléter Pálnak és társainak a kínzások milyen rettenetes sorának kellett ellenállniuk. Az egyik svéd lap ezt írta: „A magyar nép és Nagy Imrék tragikus diadala volt ez az ügy.”

November elsején reggel kilenc órakor Nagy Imre miniszterelnök magához kéri Andropov szovjet nagykövetet. Magyarázatot kér, hogy — ellentétben a szovjet kormány október 30-i nyilatkozatával — miért nem vonulnak vissza a szovjet csapatok, s milyen alapon érkeznek új katonai egységek Magyarországra. Andropov nagykövet kijelenti, hogy nincs tudomása újabb szovjet csapatok érkezéséről, de felvilágosítást fog kérni kormányától.

Újabb küldöttségek kéri a kormányt, hogy Magyarország lépjen ki a varsói szerződésből. Mód Péter rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter Losonczy Géza államminiszter elé terjeszti a Külügyminisztérium forradalmi bizottságának határozatát, amelyben arra kéri a magyar kormányt, hogy bontsa fel a varsói szerződést és deklarálja Magyarország semlegességét. Mód Péter szóbeli közlése szerint a Külügyminisztérium beosztottjai egyhangúan támogatják a forradalmi bizottság határozatát, beleértve a Budapesten tartózkodó Sebes István és Szarka Károly külügyminiszterhelyetteseket is.

Délelőtt 11 órakor Andropov nagykövet visszatér és közli Nagy Imre miniszterelnökkel a szovjet kormány választát, amely szerint egyszerű rendőri mozdulatokról van szó, újabb katonai alakulatok nem lépték át a határt. Személyes tájékoztatásként közli a miniszterelnökkel, hogy a szovjet kormány kénytelen volt MVD-osztásokat küldeni Magyarországra bizonyos szovjet alakulatok felbomlott fegyelmének helyreállítására, nehogy a kivonulás folyamán esetleg nem kívánatos események történjenek.

Nagy Imre miniszterelnök

A jövő embere

Kéthly Anna, a Nagy Imre kormány egyetlen Nyugaton élő tagja, az Irodalmi Újság útján a magyar és nemzetközi olvasóközségeknek küldött üzenetében így foglalja össze mondanivalóit a közeljövő legfontosabb feladatairól:

1956 októberében a sztalinisták már majdnem egy teljes évtizedig éltek a kezükbe kaparintott korlátlan hatalommal. Bebizonyult azonban, hogy az erőszak sem alkotni, sem nevelni nem képes. Magyarország ipari termékeit, mezőgazdasági terményeit, természeti kincseit kiszolgáltatták egy imperialista-kolonizáló hatalomnak. De ehhez nem kellett különösebb államvezetési képesség. S amikor a politikai és gazdasági csőd már világosan érezhetővé vált, egy józan, bölcs kommunista szakemberhez fordultak segítségért.

1953-ban Nagy Imrét miniszterelnökké nevezték ki. Megkísérelte a magyar nép megbékítését, de módszerei törvénytörőleg a megriadt sztalinista csoport izolálására vezettek. Mikor helyéről, e veszedelmet felismerve, eltávolították, a magyar nép bizalma kísértéte őt száműzetésébe.

Az októberi forradalom hívta őt újra az élre, hogy jóvátehesse a diktatúra által elkövetett politikai, gazdasági, szociális és morális bűncselekményeket. Nemcsak az obligát „önkritika” útján, amelyet követőleg minden megyéjéből a maga útján, hanem radikális intézkedésekkel.

Nagy Imre meggyilkolásának évfordulóján azzal rojok le kegyetlenül iránta, hogy igyekezzünk tovább szolgálni az ő magyar népének ügyét. A kibontakozást keresők számára a legnagyobb feladat: adják vissza a magyar nép

Kortársak Nagy Imréről

önrendelkezési jogát, azt, amiért a forradalomban vérzett!

Mi kell ehhez? Elsősorban a megszálló csapatok kivonulása. Jelenlétük nemcsak elfojt minden szabadságtörekvést, de elviselhetetlen gazdasági terhet is jelent. Az elvonulás után a belső rend megvédése, minden esetleges ellenforradalmi gyűlölködés és bosszúállási kísérlet megállítását után szabad választásokat kell tartani. Feltétlenül bizom abban, hogy ezek a választások a forradalomban alkotott testületek és újjászervezett demokratikus pártok által ismételtén megfogalmazott programnak többséget adnak. Ennek a programnak részleteiről beszélni ma túlságosan elméleti játék volna. Világosan és félreérthetetlenül kifejezésre jutott az októberi forradalomban, hogy a magyar nép nem kíván visszatérni a diktatúrát megelőző időkre. Nem akar semmit sem feladni azokból az alkotásokból, amelyeket a szabadon választott parlamentek megteremtettek. Ezeknek az alkotásoknak továbbfejlesztésére tett ígéretet minden forradalmi tényező.

Ezt az új Magyarországot minden demokratikus párt a Szovjetunióval való barátsági kapcsolatban képzelel el, természetesen az egyenlőség alapján! Az új Magyarország a demokratikus szabadságjogok tisztelte és törvényes védelme magától értetődő feltétel.

Milyen módon érhetjük el azt, hogy Magyarország önálló, független állam legyen? E sorok írásakor Genfben politikai és katonai jellegű tárgyalások folynak a nagyhatalmak között. Kevesebb sajtónyilvánossággal folynak a

gazdasági tárgyalások is a szabad és a kötött gazdálkodás világa között. A Nyugat a technikai fejlődés következtében tömött áruraktárakkal rendelkezik, termelési kapacitása nincs teljesen kihasználva. A Szovjetunió blokkjában sokszázmillió kielégítetlen fogyasztó él. Ez az áruéhség nagy csábere a szabad gazdálkodás manageri számára. Ebben a ket-tősségben a kérhető és adható koncessziók lehetőségét látom. Ha a politikai és katonai tárgyalások területén nehéz alkudozások folynak, nem szabad arról megfeledkezni, hogy a gazdasági tárgyalások sokkal inkább adnak lehetőséget a tisztességes megegyezésre. Ha a szabad gazdálkodás hatalmasai ezeket a tárgyalásokat csak a maguk önző profitérdekeitől irányítva vezetik, elfeledkezve a diktatúra ellen protestáló népekről, akkor — mint ezt számtalanszor mondtam és írtam — kettős öngyilkosságot okoznak. Önmagukat adják el és reménytelen kétségbeesésbe, önfeladásba, lelki és szellemi öngyilkosságba kergetik azokat a népeket, amelyeknek forradalmi tiltakozását nem támogatták. Sem akkor, sem most!

Kéthly Anna

A Házelnök

Vészy Mátyás, a polgári demokrácia párt volt nemzetgyűlési képviselője így írja le emlékeit a kommunista házelnökről:

1947 őszén ismerkedtem meg Nagy Imrével, amikor ő lett a házelnök. Amikor interpellációt jgyeztettem be a választási visz-szélésekről, hivatott. — Képvise-lő úr, ez nehéz interpelláció — mondta. — Ne legyen túl éles, Ne

törekedjék viharra. Minek az? Hiszen maga meg akar győzni minket. — Köszönöm — mondtam —, természetesen arra fogok törekedni.

Még 1947 szeptember végén újra hivatott. Ekkor tegezett. — Kérlek, egy levelet kaptam a pártod-tól, amelyben arról értesít, hogy téged a pártból kilépettnek tekint. — Kissé meglepődöt lehettem, mert folytatta: — Nézd: az 1945-ös parlament elismerte a pártönkivüli képviselők csoportját. Légy talán pártönkivüli; úgy minden kérdéshez hozzászólhatsz. — Kissé elgondolkoztam. — Pártönkivüli csoport, egy taggal? Nem neveltséges ez? — Ne félj, lesztek ti többen is.

1948 nyarára sok minden megváltozott. Matheovics Ferenc és társai kiléptek a Barankovics-pártból és csatlakoztak a pártönkivüli csoporthoz. Megegyeztünk, hogy emellett politikai meggyőződését mindenki függetlenül fenntartja. Felajánlottam nekik a csoport parlamentari vezetését, de Matheovics úgy látta igazságosnak, hogy ket-ten vezessünk. Nagy Imre, amikor a bejelentést elolvasta, ezt nem helyeselte. — Jobbnak tartanám — mondta —, ha maradna a régi helyzet. Ezt könnyebben fogadta-tom el. Állapodjanak meg, hogy Vészy Matheovicsot jelöli majd be helvettesének, s így a pártközi értekezleten mind a ketten ott lehetnek. — Ezt elfogadtuk.

1948 végén, amikor egyszer 11 óra tájban bementem az ülésre, Matheovics és Zoltán Pál, pártönkivüli képviselők, arra kértek, jöj-jek ki azonnal a folyosóra, mert már hazulról detektívek kísérik őket, most is ott ülnek szemben a képviselői folyosón, pedig a men-telmi bizottság még ki sem adta őket. Meggyőződtem róla, s bementem Nagy Imréhez, s megmondtam neki, hogy ez a mentelmi jog megsértése. Fejcsóválva mondta: — Kérlek, intézkedni fo-

gok. Pár perc múlva a parlament őr-ség egyik tagjától értesültem, hogy ez megtörtént, a detektíveket a parlament épületéből elnöki parancsra kivették. Félóra múlva azonban azt közölték, hogy a kommunista párt telefonutasítására a háznagy belépési jogot adott a detektíveknek.

1949 elején megindult az akció az egylistás választási rendszer behozására és a népfront kialakítására. Ekkorra a pártönkivüli csoport már a Ház második legnagyobb pártja lett. A csoport megbízásából felkerestem Nagy Imrét és bejelentettem, hogy a pártönkivüli csoport, mint ellenzéki párt, el akar indulni a legközelebbi választásokra. A választási rendszer így demokratikus maradna. Nagy Imre elgondolkozott, de nem felelt. — Pár napon belül kéretni foglak — mondta.

Ez be is következett, de válasza kimért volt: — A felvetett kérdés nem rám tartozik. Beszélj azt meg Rákossal, ő a népfront elnöke. (Rákosi ígérte, hogy tárgyalni fogunk, de ez persze elmaradt.)

Még egy megbeszélésem lett volna Nagy Imrével: 1949 április 13-án. De ügyvédi hivatásom elszóltított, s helyettem P. Ábrahám Dezső és az intőbizottság egy másik tagja kereste fel az elnököt. Közölték, hogy a választáson a pártönkivüli csoport, mint ellenzéki párt részt akar venni. Nagy Imre ezt felelte: — En az önk be-jelentését átveszem. Az az irattárba fog kerülni. De felszólalásra engedélyt nem adok, mert az csak vihart vált ki a dísülésen. A Ház-tól a bejelentésük elmondására engedélyt úgysem kapnának. En bé-kességet akarok ezen az utolsó ülésen, amelyen én elnökölök. Nagy Imre békességet akart. Igazságos, higgadt ember volt, tisztelte mások véleményét. Azt hitte, mint kommunista ezeket az eszméket szolgálhatja. De népe és meggyőződése hívására pártjával is szembeszállt, s a nemzetek és az emberiségnek vértanúja lett.

Vészy Mátyás

OROSZORSZÁGI VÁLTOZÁSOK

A Szovjet Írószövetség III. kongresszusa, amelyik nemrégiben ért véget Moszkvában, megérdemli, hogy egy kicsit részletesebben foglalkozzunk vele. A világ sajtójának figyelmét ezekben a napokban túlságosan lekötötte az írókongresszussal mintegy párhuzamosan kezdődő genfi külügyminiszteri tanácskozás, aztán Hruscsov albániai útja, valamint a két amerikai majom ürütazása, s így a legjobban tájékozott és tájékoztató lapok is viszonylag kevés teret szenteltek a moszkvai írótalálkozóknak. Pedig a Szovjetunióban és a szovjet táboron belül a kongresszus fontos eseménynek számított; Hruscsovok már a külsőségekkel is hangsúlyozni igyekeztek a jelentőségét: az üléseket — az eredeti tervtől eltérően — a Nagy Kreml Palotában, a Legfelsőbb Tanács üléstermében tartották, s a párt elnöksége több alkalommal teljes létszámban megjelent a tanácskozásokon. Végül — amire még visszatérünk — Hruscsov hosszabb beszédet intézett az egybegyűlt írókhoz. Mindaz, ami a kongresszuson elhangzott és ami nem hangzott el, ami megtörtént, s ami elmaradt, kétségkívül hatással lesz a szovjet irodalmi és társadalmi élet további alakulására.

Szurkov bukása

Kezdjük egy szervezeti kérdéssel. Megbukott a Szovjet Írószövetség első titkára, Alexej Surkov, s a kongresszus utódjául Konsztantin Fegyint választotta. Akik ismerik a két embert, azok tudják, hogy bizonyára többről van szó, mint egyszerű személycseréről. Surkov, a kommunista párt Központi Bizottságának tagja, kéréseivel és erőszakos, aki hiányzó tehetségét nagyhangúsággal és frázispufogtatással, meg „elhajló” íróársainak kegyetlen üldözésével pótolta. Az idős és művelt Fegyint, aki évtizedeket töltött Nyugaton, finomabb és eredetibb egyéniség; egészen a legutóbbi évekig nem is volt tagja a kommunista pártnak, s amolyan megbízható, de azért szemmel tartandó útítárnak számított. Természetesen ostobaság volna bármiféle illúziót táplálni afelől, hogy az új első titkár majd szembe fordul a pártvezetéssel, s netalán elpártol a diktátoroktól; Fegyint nem Déry, de — amire most érdemes felhívni — nem is Gergely Sándor.

Ez a személycseréje egyik tényezője annak az erjedésnek és — mindjárt hozzá is tennék — felemáságnak, amely az egész kongresszust jellemezte. Surkovot leváltották, sőt bele is tiportak: maró karikatúrát és bökverset közöltek róla a kongresszus faliújságján és egy Gribacsev nevű író a felszólalásában kijelentette: „Jó volna, ha nemcsak azt a jogot vonnák meg tőlünk, hogy rosszul írhasunk, hanem azt is, hogy olyan referátumokat tartsunk, mint (Szurkové), amelyik azt a III. kongresszust megnyitotta.” Másfelől viszont a szövetség alapszabályai, a szocialista realizmus ismérvei és a szovjet írók kötelező feladatai közé hivatalosan is kodifikálták a „pártosság”-ot, azzal az immár tökéletes értelmetlenségig fejlesztett meghatározással, hogy „a lenini pártosság a népiség legmagasabb formája”. Igaz ugyan, hogy Solohovnak, Erenburgnak, Pausztovszkijnak megadták azt a jogot, hogy hallgatásukkal tüntessenek, — és ez is valami; másfelől viszont Polevoj durván megtámadta Howard Fastot, Marek Hlaskót, valamint a jugoszláv Dobrica Csoicsot (ez utóbbit azért, mert a magyar „ellenforradalomban”, ott állt a gyilkosok és a könyvégetők oldalán”), s egy Erwin Strittmatter nevű állítólagos német író fontosnak tartotta, hogy beletiporjon Lukács Györgybe.

Két tábor

Amit a kongresszus világosan megmutatott, az az, hogy a szovjet írók „nagy, egységes és megbontathatlan tábora” egyre inkább és mind szellemi láthatóbban — két ellentétes és ellenséges csoportra oszlik. Nevezhetjük, ahogy akarjuk: dogmatikusokra és liberálisokra, sztalinistákra és antisztalinistákra, „baloldaliakra” és „jobboldaliakra”, a lényeg mégis az, hogy az eltávolodás és a harc a két csoport között növekszik és élveződik. Arra, hogy ez a kettéosztódás valóban folyamatban van, s nem üres feltevés vagy kép-

zelődés, a legjobb bizonyíték Hruscsov írókongresszusi beszéde. Hruscsov a két csoportot „lakkozók”-nak és „leleplezőknek” keresztelte el: a „lakkozók” a sztalinisták, a „leleplezők” a hibák feltárói. A Hruscsov-beszédből különben az is kiderül, hogy a „lakkozók” — defenzívában vannak s úgy fest, hogy a szovjet írók többsége mindinkább ellenük fordul; ez lehet a magyarázata annak, hogy a párt és a kormány feje fontosnak tartotta, hogy megvédje őket. „En személy szerint nem szeretem a „lakkot” a műveken — mondotta felszólalásában Hruscsov —, de ha ezt a réteget lekaparjuk az ilyen írói alkotásokról, akkor rendszert kitalálunk, hogy a szerzők jól akartak, a pártot akarták támogatni.” Ami magyarul annyit jelent: igaz ugyan, hogy rossz írókról és rossz művekről van szó, s én személy szerint szívesebben olvasok másoktól, de hát azért ne bántuk ezeket sem, hiszen „jó elvtársak”.

Hruscsov, szokása szerint, a két írói csoport harcában a „centrista” álláspontot képviselte; egyiknek sem adott teljesen igazat, mind a kettőt „megvédte” (és kiájtotta) a másik ellen; a böles bíró, a jószágos ítélkező szerepében tündökölt. Most még megtehetné, hiszen egyelőre még jobbfelől is, balfelől is — neki fűtyölnek a fülemülék. Mindenesetre hiba volna nem figyelni arra, hogy — úgy látszik — az írói és olvasói közvélemény nyomására a szovjet pártvezér bizonyos engedményeket tett a korábbi hivatalos állásponthoz viszonyítva.

Hruscsov engedményei

Engedményt tett mindenekelőtt is a Dudincev-ügyben. Noha elismételgette, hogy regénye — „Nemcsak kenyéren él az ember” — csokorba gyűjtötte a hibákat és melékutakról próbálta megközelíteni a szovjet társadalom épületét, mégis hozzátette: „Meg kell mondanom, hogy álláspontja nem minden kérdésben volt helytelen. Olvastam a könyvet és nem is kellett szurkálnom magamat, hogy ébren maradhassek. Voltak Dudincev könyvében olyan dolgok, amelyeket tipikusnak lehet nevezni és amelyekre helyesen figyelt fel a szerző. Dudincev sohasem volt a szovjet rendszer ellensége.” Ez mindenesetre egy lépés hátrafelé attól az átoközöntől, amellyel a könyvet és az írókat annak idején az egész hivatalos propagandagépezet elhalmozta.

Engedménynek számíthat az is, amiről Hruscsov — nem beszélt. Az írókongresszuson, ahol pedig ez igazán aktuális lett volna, valahogyan elfelejtett szót ejteni Pausztovszkijról és a Doktor Zsivágóról. Ettől a „jótékony” hallgatástól persze még hosszú és kétséges az út a teljes rehabilitációig, mégis, azzal, hogy a helyzet nem romlott, talán javult is valamiképp.

A legfontosabbnak tűnő hruscsov engedmény azonban az úgynevezett revizionisták kérdésében mutatkozik. „Most, amikor a csata véget ért és a revizionizmust szétvertük — jelentette ki Hruscsov —, ne időzzünk a múltnál. A hibáznoknak meg kell könnyítenünk a visszatérést a helyes útra, s nem szabad, hogy állandóan az orruk alá dörgöljünk a múltat, noha meg sem szabad feledkeznünk róla. Aki a földre terítették, azt nem szabad lábbal tiporni, hanem segítséget kell feleje nyújtani... Nincsenek javíthatatlan emberek s a megtévedteket nem megsemmisíteni kell, hanem átnevelni.”

A szavak próbája persze a gyakorlat; különösen így van ez Nyikita Szergejevics Hruscsov esetében, aki már sok mindent beszélt és ígért, s aztán az ellenkezőjét cselekedte. Azt, hogy a földre terítettek nem szabad lábbal tiporni, a legfényesebben Magyarországon és a magyar írókon bizonyíthatná: ha rendeletet adna Kádárnak arra, hogy Déry, Bibó, Háy, Eörsi börtönjait kinyissák, nagy mértékben megerősítené szavai hitelét. Addig is szeretnénk remélni, hogy ez a bocsánatos hangvétel legalább a további iróüldözés felülgészítését jelenti.

Talán ennyiből is látható, hogy a Szovjet Írószövetség III. kongresszusa, ellentmondásaival és zavartosságával, korlátozott vitáival

és agyonhangsúlyozott párhüségével, mégis csak némi jelzést adott arról a mozgásról, amely a szovjet birodalom határain belül megindult és folytatódik. Ebből a szempontból az írókongresszus legfontosabb eseménye egy cikk volt, amely a Literaturnaja Gazetában jelent meg Pausztovszkij tollából. A cikk még a kongresszust „előkészítő” írásközé tartozott, s a lap „vitaanyagként” közölte.

A nép fél-szavakból is ért

A cirkszi bohócok — írja Pausztovszkij — az előadás végén hódolatukat szokták kifejezni a közönségnek, úgy, hogy a tapsokért cserében, csókokat dobálnak a nézők felé. Sajnos, egyes írók is felvették ugyanezt a szokást. Az írók hódolatadásából áll, hogy a regények végét behintik rózsavízzel és a könyvekben gondosan adagolják a világos és a sötét színeket, ügyelve arra, hogy a világosok domináljanak. Szerencse, hogy Tolstoj Leónak alkalma volt megírni a Karenina Annát, mielőtt még ez a divat szokásba jött...

Talán azért beszélünk mi olyan sokat az igazságról az irodalomban — fűzi tovább Pausztovszkij —, mert éppen ez az, amiben hiányt szenvedünk. Szánalomraméltó az az író, aki mellébeszél az igazságnak olyan megfontolások nevében, amelyek idegenek az irodalomtól. A nép mindent lát, egy fél szóból mindent megért és nem bocsát meg soha annak az írónak, bármily tehetséges legyen is, aki hazudott és csalt. De az igazságért való harcban kész kell lenni a legnagyobb áldozatokra is, s arra is, hogy az ember ne próbálja meg összevegyíteni a féligazságok és félhazugságok kultuszát a maga személyes érvényesülésével. Vajon valóban így fest-e a helyzet? — teszi fel a kérdést Pausztovszkij. Amit mondok, sajnos, áll az írók többségére és nem hivatkozhatunk azzal, hogy az írók köre, a maga teljességében, magas erkölcsi értékekkel fényeskedik.

Nem kell a gyámkodás

Elítélve az aktualitásra, azaz a napi témákra való „önkényes és vulgáris” törekvést, valamint az orosz nyelv „széltében-hosszában végbemendő elbürokratizálódását”, Pausztovszkij még ezeket írja: „Megnyitja-e ez a kongresszus az írók előtt az alkotó, szabad és életre szóló felépítés útját, amely egyedül alkalmas arra, hogy a szá-

LADÁNYI LÁSZLÓ:

R. nehéz, lidércnyomás álmok után ébredt. Az ágyúzás elhallgatott. Diderege magára húzta kötötést és az ablakhoz lépett. Még alig világosodott. A tágas, néptelen téren egy felborított autó füstlőgött még s körülötte három férfi fektült mozdulatlanul, a szürke, alacsony égre meredve. A túloldalon, egy leomlott falrész mögött, feltáruáltak a szobák titkai a földszinttől a padlásig. Mészporral belepott bútorok, elferdült képek a falon, kinyílt ajtók, széttízelt ágycak. Egy éjjeliszekrényen még égett a kislámpa; fénye sárgán porlott szét a hajnali szürkéségben.

Most valahonnan, nagyon messziről tompa dübörgés hallatszott.

R. visszafordult és a kihült, feldúlt szobára nézett. Felvette papucsát és lábujjhegyen kiment a fűrdőszobába. Szerencsére a másik három társbőrő még aludt. A zuhany alá állt, a víz jéghideg volt, vacogtak a fogai. Ledörzsölte magát, s gyorsan felöltözött. Teát akart főzni, de a konyhában a gáz-tűzhelyen, s az asztalon felhalmozva mosatlan edények heverték, s ettől elment a kedve. A szekrényben talált egy szelet száraz kenyert, s a két ablak között valami maradék, avas szalonnát. Elég volt reggelire.

Kabátot vett fel, salát és svájci sapkát. Előkotort egy üres aktatászkát s elindult. Nagyon korán volt még, nem találkozott senkivel. A Munkás utcán át kiért a Rákóczi útra s nagynehezen átvergődött az úttestet elborító törmeléken. Az út közepén kitért tank állott, tornyán egy katona megszenesedett holtteste hevert. Ösztönösen megkerülte a tankot, mintha attól kellene tartania, hogy elindul és halálra gázolja. Érezte, hogy a föld hullámközé lábait alát. Félelem fogta el, futni kezdett, nehéz bakancsa csattogva verte fel az élettelen utca csendjét. A legközelebbi saroknál balra fordult. Itt még égett az utcai lámpák, lépten-nyomon fény szűrődött elő az utcákból, a frissen felsöpört úttest ragyogott. Siető emberek, megtorló autósorok. Az egyik utcából két bögellős rendőr fordult ki és lassú léptekkel ment tovább. A köpenyűk alól kilógó hosszú gumibot lábszárukat verdeste.

R. felnézett a sarokházon lévő táblára. A következő utca, — gondolta, s megnézte óráját. Félnyolc

zed legnagyobb irodalmává tegye a szovjet irodalmat, avagy arra korlátozza magát, hogy meghonosítsa a szoros gyámkodás uralmát az írók felett és megrendszabályozza a régebbi marakodásokat? Az utóbbi esetben semmi haszna nem lesz a világon. Abba kell hagyni végre azt, hogy ellenségeknek kereszteljük el a barátokat (!) azért, mert kellemetlen igazságokat mondanak ki, mert visszautasítják az álszentkedést és — határtalan odaadással népük és hazájuk iránt — nem követelnek semmiféle monopóliumot, semmiféle ellenszolgáltatást az odaadásukért (!!).”

Bizony, ez a Pausztovszkij-cikk megjelenhetett volna az 1956-os budapesti Irodalmi Ujságban is. És cseppet sem csodálkozunk azon, hogy ezután az „Élet és Irodalom” moszkvai tudósítója így kezdte a beszámolóját a szovjet írókongresszusról: „Hosszú sorok ki-gyóznak reggelként a moszkvai

SULYOK VINCE:

Ha csak élsz is!

Estelenként itt zöld az ég vacog mint a foszfor fekete szikla alattam fölemelt homlokkal állok s hallgatózom feléd apám ezerhatszáz kilométeren át kifosztott udvarodra állj ki kerted végébe jöjj ki erdők fölött fehér dühvel csikorog a csillag alatta állok zúgó haragos fenyők körülöttem kiáltd a szélbe keserű átkod visszamondják nekem a szelek elemek ellopták a földed —

a rothadásra a halálra korai vagy mégis miként én is korai voltam két évnek előtte megállítottad lovaidat az eke eldőlél elszürkült arccal néztél ahogy a ragadós földön eléd léptem megsókkoltam kezéd és arcod s szemembe hulló hajjal mentem el tőled a tájba mert gépkocsival jött a halál nyomomban már fegyvere villant néztél utánam szürke arccal fedetlen fövel szíjjal szép lovaidra vertél — az a nyertés úgy szállt utánam mint a jajszó s temetési harangszó de mondatd te is korai vagyok a halálra —

mondom feléd most én is korai vagy a halálra föld marad a föld összeszántva magadat őrizd semmi-emberek szájjalhatnak — öld túl a rendet parasztaim még fölemelt fejvel állsz az időben hallgatagon bár ha csak állsz is ha csak élsz az egész párt tőled retteneg!

Novemberi

volt. A fiúk már biztosan ott lesznek. Valóban mindhárman ott ültek a kis kávéház terraszán, Bónyi, a festő, Chantel, az építész és Gafin, az algiri szobrász. Alig ült le közéjük, a két lány is megérkezett. Ilus és Jeanne együtt dolgoztak egy kalap-szalomban s munkába menet mindig betértek ide. Chantel a lányoknak is rendelt egy-egy pohárka konyakot.

Bónyi felnézett az újságból. — Négyes iker született Marseille-ben — mondta. — Szegény apa!

— Marseille-be megyek nyáron — mondta Jeanne. — Te nem jössz velem! — kérdezte Ilustól. De nem kapott választ.

Gafin felhajtotta a kabát gallérját. — Ti nem fáztok? Odahaza most legalább harminc fok van.

Chantel a konyakra mutatott: — Idd ki, öreg fiú! Nézd csak, mindjárt kisu a nap. Akarsz valami szép várostervet látni? — fordult R.-hez s már nyúlt is a táskájá után.

— Hagyj békén — mondta R. — A város halott. Három ember fekszik a földön és az ég felé néz. Mit akarsz te a tervekkel?

A pincér meghallotta ezt: — Három? Harminc! Háromszáz! Háromezer! Harmincezer! — mondta fölényesen.

A számokat felírta egy blokkra s átnyújtotta R.-nek.

A férfi a zsebébe nyúlt és fizetett. Aztán felállt s elment búcsúzás nélkül.

Már szakadoztak a felhők. A Metro zsúfolva volt, valahogy mégis feljutott az utcára. Erős napsütés fogadta. Kissé hunyorogva nézett körül, majd gyors léptekkel ment át a túlsó oldalra, üres aktatászkáját hóna alatt szorongatva.

A Regent Street sarkán Billy Brand állt, fényképezőgéppel a kezében.

— Most mi lesz? — kérdezte R.

— Mindent meg akarok örökíteni — mondta Brand. — Azt akarom, hogy a lencsén keresztül be-ússzon gépembe az egész világ.

— Helyes! — bólintott R. — A Rózsák terén három ember fekszik egy felborított autó mellett. Mozdulatlanul merednek az égre, a szélben. A kiégett tankot halott katona vezeti. Vigyázzon, ha át-megy, nehogy elgázolja.

A Sant' Uffizio dekrétumot bocsátott ki, melynek értelmében az Egyház nemcsak azokat a katolikusokat közösi ki, akik kommunistákra szavaznak, de azokat is, akik a kommunisták szövetségeseit támogatják. Az Egyház ebben a dekrétumban elítéli a szociális katolicizmus néven ismert mozgalmat, amelynek vezetői francia dominikánusok voltak a harmincas évek elejétől kezdve. Ismeretes, hogy ez a mozgalom hazánkban is nevezetes szerepet szerzett különösen az irodalomban. Az volt a céljuk a szociális katolikus írónak, hogy a liberális eszméket, a politikai szabadságjogokat, a helyes vagyoneosztást, az úgynevezett szociális igazságosságot az Egyház kebelében valósítsák meg, az Egyház segítségével. Úgy vélték, hogy ez a szándékuk nem eretnecség, hiszen az emberi szabadságnak és méltóságnak egyetlen igazi védelmezője a kereszténység. Csakhogy a tanítás és a tények között nagy különbséget láttunk. Ezért emeltük fel szavunkat a püspök erdejében megbotozott rőzseszedőkért, ezért kifogá-

HORVÁTH BÉLA:

Kereszténység és politika

soltuk az egyházi nagybirtokokat és a klérus politikai szerepét. Azt hittük, mint a francia dominikánusok, hogy Szent Domonkos példáját követve, csak úgy győzhettünk a modern albigenseken, a fasisztákon és kommunistákon, ha mi visszük végbe a társadalom új-járendezését, az Evangélium szellemében, s nem hagyjuk, hogy a csöcseléklet megszervezzék a család próféták. Péguv volt egyik előfutárunk, aki azt mondta, hogy a csöcseléklet ki kell csalni a nyomorból, emberré kell emelni a csöcselékletet, mert csak így várhatunk tőle emberi tetteket. Aquinói Szent Tamás is azt tanította, hogy a nyomornak van olyan foka, melyen maga a lélek üdvössége is veszedelembé kerül.

Ez ellen a nyomor ellen vettük fel a küzdelmet és akik talán még

emlékeznek erre, tudják, hogy volt ebből elég bajunk. Felesleges ezt most mind elősorolni, csak megemlítem.

A szociális katolikus mozgalom a háború után új erőre kapott Franciaországban és Itáliában. Abbé Pierre, a hajléktalanok védelmezője, Pierre Pire belga dominikánus, a menekültek pártfogója, a francia munkáspapok, Dossetti professzor, La Pira firenzei polgármester, Lercaro bíboros, Fanfani volt olasz miniszterelnök a legismertebb képviselői a szociális katolicizmusnak.

Ami az olaszországi helyzetet illeti, megemlítek egy jellegzetes példát. Március havában a londoni televízió (BBC) bemutatta egy olasz katolikus író szicíliai riportját. Ebből megdöbbentő módon táruult elő a nép nyomora. Mégis akadt, aki az író tette felelőssé. Egy újfasiszta képviselő tiltakozott az olasz parlamentben a darab bemutatása ellen és diplomáciai lépéseket követelt, mert szerinte megsértették a nemzet jó hírnevét. (Ugyanez volt ellenük is a vád: nemzetgyalázás, osztály elleni izgatás.) Mintha bizony az író lenne felelős a nép nyomoráért, melyről beszámol, nem pedig az igazságtalan társadalmi rend.

Arról volt szó a BBC bemutatta képes tudósításban, hogy egy már nem emlékszem milyen nevű kis szicíliai városkában az Egyház könyörgő körmenetet rendez. Azért könyörgenek a körmenetben a hívők egy kis folyó partján, hogy Isten árássa ki a vizet, mert így megoldódik a mezők öntözésének ügye, terem a föld és kevesebbet kell éhezni. („Kevesebb vért a köhögésnél.”)

A kifogásolt darab szerzője szerint azonban ebben a kis városkában nem könyörgő körmenet lett volna szükség; elég lett volna egy 40 lóerős motor is és az megöntözte volna az egész határt. Csakhogy a körmenet olcsóbb; és hátha így is, úgy is kicsap a folyó vize. Ha kicsap, Isten megsegített, a körmenet eredményes volt. Ha nem csap ki, bűnösök vagyunk, javuljunk meg és szavazzunk a keresztény pártokra, különben elér minket Isten sújtó keze.

De én nem szándékozom ilyen olcsó ellenérvekkel elintézni annak a körmenetnek az ügyét. Én azt hiszem, hogy nagyon szük-

seges és üdvös a körmenet és az imádkozás, de tenni ugyancsak okvetlenül kellene valamit. Isten megadta nekünk azt a képességet, hogy feltaláljuk a szivattyút, a géperejű meghajtást, az öntözőberendezéseket. Ha keresztények vagyunk, hinnünk kell abban, hogy a Szentlélek adta a fizikusok, matematikusok, mérnökök elméjébe az isteni világosságot. És ha a Szentlélek segítségével feltaláltuk a szivattyút, állítsuk oda a folyópartra és ne zaklassuk vakmerő módon a jó Istent az áradásért. Imádságunkkal inkább azért forduljunk hozzá, hogy küldje meg nekünk az Igazságosság Lelkét. Azért kellene könyörgőnk, hogy a társadalom rendező elve ne a gonoszság és önzés legyen. Mindazonáltal könyörgésünk után erőlyesen küzdenünk kell a szivattyúért, azt nem engedhetjük el.

Ez a szociális katolikusok nézete. Most lássuk, helyes-e ez a nézet? Mindenekelőtt kijelentem, hogy én alávetem magam a Sant' Uffizio dekrétumának: követni fogom valamennyi intézkedését. De ez még nem jelenti azt, hogy meg ne bírálhassam az Egyház egyes előjáróinak különösen a keresztény jelszavakkal fellepő pártmereknek a politikai cselekedeteit. Ezt nem győzőm ismételni. Ehhez ragaszkodom; nem mint politikus, hanem mint költő és keresztény.

Ifjú koromban még hittem, hogy egyszer majd jobb világ jön; csak eltökélten kell küzdenünk a butaság és a szervezett gonoszság, a setta dei cattivi, a gonoszok szektája ellen. (Dante mondotta.) Ma már ebben nem hiszek, mégsem mondom le cenzori jogomról e szekta dolgaiban.

Más szociális katolikusok is belátták, hogy politika és kereszténység összeférhetetlen. Dossetti professzor, az olasz Democrazia Christiana balszárnyának egyik vezetőalakja, kilépett a pártból, otthagya a politikai életet, kolostorba vonult és pappá szentelték.

Fanfani miniszterelnök pedig, amikor ellenfelei felidéztek a kormányválságot és le kellett mondania, március elején barátai körében így kiáltott fel: „Lehetséges-e valóban keresztény politikát folytatni?”

A kérdés nem új. Már a III. század elején felvetette Tertullianus, azt kérdezve, hogy lehetnek-e keresztények a császárok? Mindjárt válaszolt is, megállapítva, hogy a császárok sohasem lehetnek keresztények.

Ez a válasz érvényes volt abban a korban, hiszen Tertullianus a császárság és kereszténység összeférhetetlenségét állapította meg. Lelkiismeretének állásfoglalása volt ez a válasz a politika és az erkölcs ellentétében. De mi a válasz az új korban?

Egy liberális német történész, Dahlmann* a múlt század elején azt írta, hogy: „helyes lehet valami az egyén erkölcsi törvényének szempontjából és jogos lehet valami más az állam törvényeinek szempontjából”, hozzátéve, hogy: „az állam sohasem foglalhatja el az isteni rend helyét; sőt, ezt a rendet minden feltétel nélkül követnie kell”. (Érdekes, hogy egy liberális történész tétele ez.) Kortársa, Hegel, tovább ment. Szerinte az állam egyenesen megtestesítője a Szellemnek, vagyis az isteni rendezésnek. Dahlmann azonban nem hiába élt Hegel korában. Noha meghirdeti Isten elsőbbségét Caesarral szemben, úgy végzi: „Azonban a földön semmi sincs közelebb az isteni rendhez, mint az állam rendje.”

Dahlmann e szavai egy nem nagyon régen (1948) megjelent könyvben olvashatók, Gerhard Ritter freiburgi egyetemi tanár** „A hatalom démonikus természetéről” című könyvében. Amint a címből is látjuk, Ritter elég messzire jutott az állam hegeli istenitétstől. Szerinte a szellem felsőbb-

* A göttingi egyetemen hat társával együtt megfosztották katedráljától, mert tiltakozott az alkotmány feljűggesztése ellen. (Göttinger Sieben 1837-ben.)

** 1944-45-ben ellenséki magatartásáért jogságban volt.

rendű élete az államénál sokkal magasabb régiókban megy végbe. Ezt vallotta Croce is. Croce már a jelen század elején megállapította, hogy az állam leglényegesebb ismérve (il connotato essenziale) a hatalom; és a politikának (mint természeténél fogva állami cselekvésnek) helyét a „hasznosság” (utilità) körében jelölte meg, amely az ember gyakorlati életének első foka; de ezt meghaladja a második és magasabbrendű fok, az erkölcsi (moralità). A „demonisch”, mellyel Ritter megjelöli a politikai-állami cselekvést, lényegében egyenértékű a crocei „utilità” kategóriájával. Olyan cselekvést jelent ez, mely az erkölcsön kívül megy végbe, függetlenül az erkölcsi törvénytől, ezt ugyan nem tagadja meg, csak egyszerűen nem veszi tudomásul.

Croce azonosítja az államot és a hatalmat, a politikát és a hasznosságot, Ritter azonban „a hatalom démonikus természetéről” beszél. A történelemben kétféle államot állít szembe: az egyik a merő hatalmon alapuló állam, a másik az erkölcsi életet támogató. E két állam elméleti típusát megtalálja Rotterdami Érasmusnál (Institutio principis cristiani) és Machiavellinél; de az első típust még Morus Tamásnál is.

Ritter démoninak nevezi a hatalmat, de nem jutott el addig, ahova Jakob Burckardt a „Weltgeschichtliche Betrachtungen” című posthumus művében. Burckardt szerint a hatalom egészen egyszerűen nem egyéb, mint gonoszság. Hosszasan bizonyítja, hogy minden hatalom gonosz. Ritter szerint azonban a hatalom démonának kettős természete van: lesüllyedhet az erőszakig, korlátlanul kiterjeszve jogtalan uralmát; és felemelkedhet az erkölcsi értékek megvalósításáig. Ez utóbbi lehetőséget nemcsak kívánatosabbnak látja Ritter, hanem szerinte, ez mutatkozik meg leginkább az emberi történelemben. Az állam e két típusa sohasem békélhet meg egymással — mondja — „de ellentétüket gyakorlatilag túl kell szárnyalni az államfűtáknak. Ez a feladatuk”.

Vagyis ez lenne a keresztény politika. Igazságosan rendezni kell az állampolgárok gyakorlati ügyeit, de ugyanakkor ügyelni kell arra, hogy a „hasznosság” nevében az állam ne tagadja meg az ember magasabbrendű szellemi létét (mint a kommunisták). Ragaszkodunk a körmenetekhez, de lehetőleg Corpus Domini ünnepe s nem ott, ahol csak egy szivattyúra van szükség.

A szicíliai szegények földbe vajt barlangjában nem szentképeket kellene kirakni a haldokló nyomorúságos vackán, hanem ki kellene vinni őket a világosságba, a szabadságba és orvosságot kellene tenni ágyuk mellé. Ugyanis az orvosságok is az Istent dicsérik, sokkal inkább, mint a szentképek, melyek igen gyakran nem Isten tiszteletére, hanem babonára serkentik az elbutított népet.

Ezt vallják az olasz szociális katolikusok. Egyházi szempontból nagyon sajnálatos, hogy alig néhány héttel a Sant' Uffizio dekrétuma után — Val d'Aostában a „baloldali” katolikusok a Keresztény párt ellen szavaztak és így győzelemre segítették a Népfrentot. De az sem örövendetes, — és ezt igen tekintélyes katolikus történészek mondják —, hogy a püspök a választások után Val d'Aosta egész területén megtiltotta az úrnapi körmeneteket; gyász jelül. Ehhez joga volt, mégis sokan vannak, akik azt hiszik, hogy Krisztus Testétől nem lenne szabad visszautasítani azokat, akiket Ómaga hívott magához, s különösen nem azokat, akiknek jogra és igazságra van szükségük. Ne tőrjék a keresztény politikások, hogy Isten ellenségei ígérjenek jogot és igazságot a népek. Szerezzék meg ők maguk a jogot és igazságot a szegényeknek, akkor majd meghódítják a társadalmat és nem lesz szükség dekrétumokra.

De hol vannak ilyen keresztény politikások? Fanfanit eltávolították és hasztalanul keresek hasonlót, nem találok sehoh. Hol az a politikus, aki a hatalom démonikus jellegét az erkölcsi értékek megvalósítására használja fel? Én egyetlen ilyen sikeres államférfiről tudok a történelemben. Camillo Cavour a neve. Igaz ugyan, hogy ő nem keresztény politikus volt, hanem liberális államférfi.

ACZÉL TAMÁS:

Míg az öröklét

V. M.-nak

Miklós, emlékszel? Nyár volt már (mintha ma lenne), két füles korsó sör mellett, — ennyire volt még pénzünk — hej, az a nyár! — ültünk és vertük az asztalt, — túlnan a Jánoshegy ragyogott, emlékszel-e, Miklós? Vértől ilatokat küldött orrunkba Hűvösölgy meddig, meddig még? — aztán csak néztük a holdat, úgy hegedült Dávid, úgy házta (mintha ma lenne), azt, hogy nem nőnek, nem nőnek a jegenyék, nem nőnek az égig, nem! Hej, Dávid, dob el a vesszőt, nem nőnek? Nem, nem! És százszor nem! Nem, ezerszer! Úgy volt jó, ami volt, ahogyan volt, bánod-e, Miklós? Hol vagy most? Keresem kedves szempárod, az őr huncut s mégis bölcs mosolyod, ahogy akkor láttam utószor tenger munka között, kint zúgtak az őszi falombok, mert már ősz volt, ősz. Mit akarsz — mordultál rám, haragosan s vidáman mégis (így szoktad), majd gyere holnap... Holnap? Hát eljött — mert eljön mindig — a másnap s kúsza, alattomosan indultak a harcok, akkor tudtad-e már, Miklós, hogy nincs több holnap? A holnap meghalt számunkra s nincs holnap, nincs, soha többé, frázisok és kizsókamrák nem rejthetik el soha többé azt, hogy a ma, hogy a tündér ma, hogy a nyers, szabad élet, bárhogyan is, — haragos, fájdalmas, szörnyű, igaz, szép élet — a ma! — igaz-e, Miklós, nem a holnap, az olcsó és hazug álmocskák kis papjai rendre kidőlnek, én ma szeretnék még veled enni s újra sörözni és ma fogok is még, Miklós, ma ott vagyok érted félkilenc tájban, hej, Dávid, fogd a vonódat, húzd, hogy nem nőnek, nem nőnek a fák! Ide még egy kriglét! Jó habos ez! Kőbányai! Idé ki, barátom. Idé az örök mára! Menj, Pisti, mondd meg anyádnak, itt sörözünk, sörözünk, míg élünk, míg az öröklét... (1957).

misztérium

— Köszönöm, uram, ön valóban jóindulatú. Bónánat még egy pillanatra! Szeret ön valakit? — Pillanatnyilag nem. Tíz évvel ezelőtt volt egy meny, Bettynek hívták. Azt hiszem, őt szerettem. Bomba ölte meg a háború alatt. De ez ne aggassa magát — mondta gyorsan, amikor látta, hogy a másik összeráncolja a homlokát. — Azóta felszabadultunk. S mindenki jelvényt visel. — Akkor nem tartóztatom tovább — nézett rá gyanakvón Brand. — Köszönöm a felvilágosítást. S még utána szólt. — Habár szerettem volna önrel egy felvételt, amint éppen kilő az ablakon. R. nem válaszolt, ment tovább. Jó öt percet kellett várnia, amíg átjutott a kocsiúton. A harangok megkondultak. Déj volt. — Hunyadi győzött — gondolta —, éhes vagyok. Megebédelek valahol. A Práternél felszállt egy autóbusszra és a Máriahilferstrasseig utazott. Ott volt egy kis vendéglő, közel a Westbahnhofhoz, ahol olcsón és jól lehetett étkezni. A Becher-család asztalához ült le, mint mindig, ha itt evett. — Rég láttalak már, fiam — mondta az öreg Becher. — Hozzánk sose jössz. Pedig a lányok is örülnének. — Nem jöhettek — mondta R. és az étlapot nézegette. — Eg a város. Az országút fekete a menekültektől. A tereken hideg sírokban tizenöt éves fiatalok fekszenek. S egy halott katona tankkal dübörög végig a Rákóczi úton. Becher mama letette a kanalat. — Összel engem mindig kínozt az asztma — mondta sóhajtván. — Az én fiam most 30 éves lenne — tette hozzá. Szótlanul ettek. Később R. a Tunnelgassen át tágas térre ért. Nagy, arkádós házak szegélyezték a teret, vele szemben még állott a régi városfal s két magas kerék torony között boltíves kapunyílás vezetett a szűk régi sikátorok felé. Túl a házakon egy felhőkarcoló világossárga épülete vált ki az újból piszkos-szürke ég háttéréből. Megállt és magába szívta a tér szépségét. Mindig szerette a Piazza Ferrarit, a siető emberek névtelen tömegét, s a gyorsan pergő olasz beszédet. Kora dél-

után volt, de már sötétedett. Felgyúltak a szökőkút színes lámpái s az ablakok világosodtak.

— Még mindig nem vettem kenyeret — gondolta R. s megtapogatta az üres aktatászkát. Ekkor egy fiatal lány lépett melléje:

— Hát nem ismersz meg? Anita Bronchi vagyok. Gondolkozz csak! Együtt tanultál a fivérémmel, Marióval, Bolognában. Vizsga után találkoztunk valami mulatságon. Alaposan leittad magad, s magyar dalokat énekeltél. Sokat táncoltunk együtt. Elkísérsz? Nem lakom messze.

Nem válaszolt, csak megindult mellette. A lány csacsogott, ruhákról, könyvekről, nyári emlékekről, Marióról. Most tanár Milanóban. — És veled mi van? — fordult hozzá.

— Kenyeret kell vennem — mondta R. — Tudod, milyen hosszú sor áll a bolt előtt? A Margithid előtt magas torlasz. Villanyvezetékek lógnak a póznákról. A Körúton égne a könyvek.

Elértek a házhoz, amelyben a lány lakott. — Nem akarsz felugrani hozzám? Főznék teát és egy kicsit elbeszélgetnénk. Nem zavarsz — s halkan hozzátette. — Egvedül lakom.

— Nagyon kedves vagy. De nekem haza kell mennem. S még vásárolok is egyet-mást.

— Kár — mondta a lány és mosolygott. — Kár — mondta R. szomorúan. — Üdvözlöm Mariót. Isten veled.

Hideg szél kerekedett, borzongott a vékony kabátban. A Via del Tritonin át kijutott a Nagykörútra. Hosszú gépkocsisor vonult az elhagyott úton, katonákkal. A kapuk előtt polgáruháas fegyveresek álltak vörös karszalaggal.

A lépcsőház sötét volt, valahol hangosan bömbölt a rádió, az egyik lakásból gyereksírás hallatszott. Óvatosan nyitott ajtót. A nagy négyzetes előszobában kifeszített köteleken ingek száradtak. Belépett a szobájába. Nem gyújtott villanyt.

— Elfelejtettem a kenyeret! — mondta halkan. Még talált egy falat szalonnát és néhány száraz kenyérhéjat. Vetkőzés közben rágta meg. Hanycukor feküdt az ágyban és rettenetesen fázott, a fogai vacogtak. Már teljesen sötét volt. Valahol messze még mindig dörögtek az ágyúk.

Az Izak Dinesen álnéven író Karen Blixent sokan, köztük jómagam is, Dánia, sőt Skandinávia legjelentősebb élő írójának tartjuk.* Semmiféle irodalmi iskolához és irányhoz nem tartozik. Még a dán irodalom múltjából is csak Hans Christian Andersenhez és Johannes Ewaldhoz fűzi néhány gyenge, de gyengéd szál: Andersenhez jéghegy és majdnem korlátlan fantáziája, Ewaldhoz, a költőhöz (a dánok egyetlen igazi költőjéhez, aki dobos volt a hét éves háborúban, majd gavallér, szoknyavadász és kocsmacéger Koppenhágában) — a romantika. Egy bizonyos fajta romantika, melynek semmi köze a német romantikához vagy Hugo romantikájához. Ez a romantika nem romantikus témákért, borzalmakért vagy szokatlan helyzetekért fordul a múlthoz, hanem kemény jellemekért, jellegzetes és erős egyéniségekért — ahogy Conrad Ferdinand Meyer is jelleme-kért, nem pedig csapóajtókért, sülyesztőkért és mérgezett törökért járt vissza a Can Grande vagy a Borgiák korához. Karen Blixen társadalmi reformokat nem sugalmaz, programja nincs, illetve így foglalja össze programját: „Mint-hogy irodalmi ambíciók hevítenek, igyekszem minél vonzóbb történeteket és minél jobb könyveket írni: a valóság hiteles ábrázolását pedig átengedem a térképíróknak, fotográfusoknak, földmérőknek, statisztikusoknak és kollégáimnak, a többi íróknak.”

Heroizmusát, kalandvágyát és romantikáját családjától örökölte. Széppapja tengernagy volt abban az időben, amikor a dán flotta — Napoleon egyetlen szövetséges hajóhada — bámulatraméltó partizánharcot vívott a tengeren, a Guineai-öböl szigetei és az Antillák zátonyai közt bujkált és leselkedett az angolokra. Atyja, Wilhelm Dinesen, az 1864-es porosz-dán háborúban tüntette ki magát. A vereség után kivándorolt Amerikába és indián ruhában élt az indiánok között. Utazásairól, vadászakadályairól — indián nevén — értékes könyvet publikált. Amikor Dánia az első világháborúban semleges maradt, az író nő bátyja, Thomas Dinesen, önkéntesnek állt a kanadai hadseregbe („nem világnézeti, hanem családi okokból, minthogy patrióták vagyunk”) és a legmagasabb érdemrendet, a Viktória-keresztet nyerte el. Harctéri élményeit Senki földje című, sikeres regényében örökítette meg.

Az író nő Dániában, Svájcban, Angliában, Olasz- és Franciaországban nevelkedett. 1914-ben férjhez ment unokafivéréhez, Bvor Blixen Finecke báróhoz, akivel Nairobi melletti farmjukra költözött. Amikor egy angol pilóta elsőnek repült el biplánjával a Mount Kenya fölött, Karen Blixen is rajta ült a gépen. („De karszéket szereltem magamnak a verandaszékre szárnyra, mert utálok a kényelmetlenséget.”) 1921-ben elvált a férjétől, még tíz esztendőig a kávéültetvényen maradt, majd hazaköltözött családjára ringstedtlundi kastélyába, mely a koppenhágai-helsingöri országúton fekszik, a tenger mellett. A harmincas évek közepén meglátogatta Hitlert („nem világnézeti, hanem családi okokból, mert kíváncsiak vagyunk”) és a második világháború idején kastélya a dán ellenállás egyik központja lett. Egy ideig az ország legnagyobb atomfizikusa is ott rejtőzött: jegyzetét és számításait Karen Blixen a befagyott Sundon keresztül csempésztette Svédországba, majd onnan Amerikába, Albert Einsteinhez. Természetesen családi okokból.

A Búcsú Afrikától című könyvén kívül Karen Blixen csak novellákat írt. Még Albondocani című regénye is annyi külön novella, ahány fejezet. Történetei tartalmilag és stílusban olyan újszerűek, hogy amikor több mint húsz évvel ezelőtt első könyve, a Hét görög történet a kezemből került — védekezésül az újdonság egészen elképesztő rohama ellen —, rögtön azon kezdtem törni a fejemet, kitől tanulta mindezt. Első választásom Huysmansra, Poera, E. T. A. Hoffmannra és Wilde-ra esett, de kénytelen voltam megállapítani, hogy a rokonság felületes. Az író nő semmitől sem áll távolabb,

* Izak Dinesen: Anecdotes of Destiny, Michael Joseph, London, 1959.

Izak Dinesen és a végzet

min a XIX. századtól, noha történetek többsége a XIX. században játszik; novellái még a múlt század nem-realista íróinak sem juthattak volna eszébe, ahogy — merőben stílárius szempontból — senki egyetlen sorát le nem írhatta volna Voltaire és Tolsztoj halála között. Második választásnak a korai reneszánsz novellistáira gondoltam, Boccaccio elődeire, kiknek a témákat a keresztényvitéznek hozták a keleti mesevilágból, az Antartból, az Ezeregyéjszakából — és, közvetve, Petroniusból s az elvesztett ógörög kalandregényekből. Ez a stílárius szempontból helyenként indokolható hasonlatosságot is el kellett vetnem, nem az író nő tematikája, hanem inkább lélektani és filozófiai ismeretei miatt, melyek láthatatlanul áramlanak műveiben, mint a búvárpatakok — mélylélektani kitérők nélkül és olyan hősök nélkül, kik a szerző filozófiai vagy poitikai hasbeszédét tolmácsolják.

Egyik novellájának („A költő”) hőse egy dán államtanácsos, aki Jylland egy csinos kisvárosában él. Az illető tekintélyes, gazdag, szépszáj öregember és dilettáns költő. Fiatal korában egy ideig a weimari egyetemen diákoskodott, ahol gyakran látta és néhányszor beszélt is Goethével. Az öregúrnak egy nála 40 évvel fiatalabb, gyönyörű táncosnővel van viszonya: valahányszor este nyaralójába indul, fel a dombra, ahol randevijük van, az államtanácsos Goethe-nak képzeli magát. Egy este, amikor találkára megy, a táncosnő fiatal szeretője baltával leüti az öregembert. Itt kezdődik voltaképpen a novella, mert az előzményeket az író nő csak röviden tárgyalja. A halálosan sebesült öregember az út széléhez kúszik, lenéz a kisvárosra és ahogy vérző fejét a fűre fekteti, azt gondolja: ez odalent Weimar, ő maga pedig a haldokló Goethe és nagyon megőrül, hogy végre megtudja a haldokló Goethe gondolatait. Ezután a magát Goethe-nak képzelő haldokló gondolatai következnek.

Egy másik novella („A majom”) egy Katinka néni nevű aggszűzről szól, aki egy penzionátus főnöknője kinn a dán erdősejében. A penzionátus lakói gazdag, öreg dáma. Katinka néninek két örmé van az életből: az egyik Boris nevű gárdahadnagy unokaöccse Koppenhágában, a másik okos majma, mely magyioróérés idején ugyan elsőködösik az erdősejékbe, de néhány hét múlva mindig hűségesen hazatér. Egy szép napon Boris beállt nagynénjéhez s elmondja: az udvari lelkész megfenyegette, hogy kipredikálja homoszexuális tívornyait az istentiszteleten, jövő vasárnap, hacsak Boris azzonnal meg nem nősül. Katinka néni áthajt a fiúval a szomszéd birtokoshoz, egy Hopballehus nevű özege emberhez, aki maga nevelte őt esztendő, gyönyörű, Athéna nevű leányt. Boris nyomban megkéri a leány kezét, de Athéna — ösztöneire hallgatva — kijelenti, hogy ez a fiú ugyan nem kell neki. Katinka néni éjszakára penziójába hívja a leányt és szobája kulcsát Borisnak adja oda azzal a tanáccsal, hogy ejtsen erőszakot a leányon. Boris nem jut tovább az első csóknál: az erős leány néhány pofonnal a földre teríti és kigurítja szobájából. Másnap reggel Katinka néni azzal fenyegeti naiv vendégét, hogy a csóktól gyereke fog születni; mire Athéna azt válaszolja: se-baj, majd felneveli. Borisról a történetek után nem akar hallani. Ekkor érkezik haza a majom az erdőből és bekocog az ablakon. Katinka néni rémülten kapja össze szoknyáját, de a majom már betörte az ablakot. Ezután oly jelenet következik, mely a másik két szereplőt és az olvasót egyaránt váratlanul éri: a vénasszony korát meghazudtoló fürgeséggel ugrik az asztalról a szekrény tetéjére, de a kan majom fürgén követi, míg Katinka néni végül alulmarad. A fiatalok ekközben egymás szemébe néznek s megállapodnak: ha ez lehetséges, úgy az ő nászuk elé tornyosodó akadályok is elháríthatók.

Iljics Iván halálának, a Vén Európának vagy a Halál árnyainak tartalmi összefoglalása edeskeveset árul el a műről és szerzőjéről: a Gömböc vagy Ali Babáé már többet. Természetesen Karen Blixen történetei sem pusztára történetek. Az egyiket, talán a leg-szebbet, tartalma alig sejteti: a bá-

jos De Coninck nővérek nem mennek férjhez, mert öccsük, a fiatal meg-hajóskapitány, aki az angol blokáddal fel nem kötötték. Ő is nővéreibe ellen annyi bravúrt hajtott végre, volt szerelmes. A Végzet anekdotái — a Hét görög történet, a Vidéki történetek, a Téli mesék és az Utolsó örökösök után — alighanem a koros író nő egyik utolsó könyve. Elett-műve teljesnek tűnik: a világirodalom száz vagy százötven nagy novelláját — mert kevés nagy novellát — vella van — nyolccal vagy kilenccel megjelölt. S ez nagyon sok.

És hogy Boccaccio Buffalmacco történetei, Anatole France Crainquebille-je, Gogolj Kabátja, Maupassant Gyöngynyakéje csak annyiban hasonlítanak egymáshoz, hogy mindegyiket novellának hívjuk, ugyanígy különbözik Karen Blixen is valamennyitől. A XIX. század realistáit éppen olyan nagy ívben kerülte el, mint Proust, Kafka, Joyce öröktét; a mesemondás ősi formájához tért vissza, de modern tartalommal, aktuális mondanivaló nélkül, így teljesítve feladatát, melyet tulajdon szavai szerint abban látott, hogy az irodalmat, elsősorban az irodalmat kell művelnie.

—y—

KÖLTŐK A KORFORDULÓN

D. H. LAWRENCE

D. H. Lawrence (1885—1930) a modern angol irodalom egyik legérdekesebb egyénisége. A kritika elsősorban mint regényíró és novellistát tartja számon (regényei közül a Sons and Lovers, The Plumed Serpent és az erotikus részleteiben szókimondó, s Angliában sokáig csak cenzúrázva kiadott Lady Chatterley's Lover a legismertebbek), de Lawrence mint költő is jelentős. Több száz verse között sok a versvázlat, a szó konvencionális értelmében „befejzetlen” vers, de akadnak köztük nyers gyémántokhoz hasonlítható csiszolatlan remekművek is. D. H. Lawrence költészetének főmotívuma a gépi társadalom elleni ösztönös élettani lázadás; verseinek ösztönösége, érzéki ereje, friss vitalitása legjobban a whitmanai szabadvers zártabb, kompondáltabb — lawrenceibb — formájában érvényesül. A mai angol líra problémáinak orvoslását kereső kritikusok egyre gyakrabban térnek vissza Lawrence gondolkodó „biologizmusához”, mint a lehetséges gyógy-mód egy forrásához. Az alább közölt két vers válto-gatott verseinek Penguin-kiadásából (1950) való.

D. H. LAWRENCE:

Ciprusok

Mik vagytok,
Toszkán ciprusok?

Összefonódó, sötét gondolatok,
Melyeket kimondani elvesztek a szavak,
Toszkán ciprusok,
Mit rejtegettek?
Nagy titkokra erőltlen lenne nyelvünk?

A megfejthetetlen
Együtt halt meg a fajjal, együtt halt ki a nyelvvél,
S mégis hatalmas emlékü tibennetek
Etruszk ciprusok.

Ó mennyire csodálom hűséges voltotok
Sötét ciprusaim!

Vajon a hosszú orrú etruszkok titkait rejtitek?
A hosszú orrú, érzékeny lábú, finom mosolyú
etruszkokét,
A kik oly csendesesen lépkédtek a ciprusligetek körül?

A láng-nyulánk, kanyargó ciprusok között,
Melyek sötétlen hosszú árnyukat ringatják, újra
látom
Ős Etrúria hajlékony, etruszkbarna lakóit:
Csupaszok, csupán szeszélyes cipőket viselnek,
Furfangos, félmosolyos nyugalmmal
És nem-háborítható afrikai hidegvérrel járnak-kelnek
S intézik elfeledett dolgukat.

Mi lehetett a dolguk?
Nem tudni: nyelvük halott, s a szavak, mint kiürült
mákgubók megüresedtek,
És elhullatták hangjaik; és elhaltak visszhangjaik
A titkukat megőriző
Etruszk szótagoknak.

Hogy újra nézlek: egyetlen ősi gondolat
Él bennetek fontolgotott sötétlen
Toszkán ciprusok:
Egyetlen ősi, karcsú, elpusztíthatatlan gondolat,
Mindaddig, míg etruszkok maradtok, ciprusok;
Etrúria karcsú, lobogó és Róma szerint bűnösen
romlott lakóinak
Borongós-barna, szikkadt gondolat-lényegei.

Bűnös, sötét ciprusok,
Ó ti sötét láng puhán-bóló és tűnődő
hajlékony-bűnös oszlopai,
Egy halott, régen halott faj emlékéit
Zárjátok s őrzitek magatokban!

Vajon valóban romlottak voltak a karcsú etruszkok,
Etrúria gyengéd léptű, hosszú orrú lakói?
Vagy csak másfajta voltak, mások és sötétebbek,
Akár a ciprusok a szélben?

Minden vétkükkel együtt már halottak,
S nem maradt más utánuk,
Csak néhány ciprus, néhány sír
Arnyékos rögeszméje.

A mosoly, a finom etruszk mosoly még egyre
Itt bujkál a sírokon,
Etruszk ciprusok.
Az nevet igazán, aki utoljára nevet.
Bizony, Leonardo csak elrontotta ezt a tiszta
mosolygást.

Mit nem adnék,
Ha feltámaszthatnám az orchideaképen ritka,
S gonoszoknak mondott etruszkokat!

Mert ami gonoszságukat illeti,
Erről csak római szóbeszéd járja,
Aminek én — kissé belejárulva a római erénybe —
Nem igen látom hitelét.

Mert tudom, hogy a porban, ahová eltemettük
Az elnémult fajokat förtelmeikkel együtt,
Az élet tünékeny varázsából is oly igen sok
veszett el.

Lenne a mélyben,
Hol a tömjén habosodik és mirrha szivárog,
Arnyékos ciprusfa,
Olyan különös ízű minden elveszett élet!

Mondják, az életrevaló marad meg,
De én felidézem az elveszettek szellemét,
A túl-nem-élők, a sötétlen elhullók szellemét,
Hogy új életre keltsen létük értelmét,
A jelentést, amelyet magukkal vittek
És lágy ciprusokba burkoltak be biztonságosan,
Lágy, etruszk ciprusokba.

Gonosz — mi hát a gonosz?
Csak egy gonosz van: az életet tagadni,
Ahogy Róma tagadta Etrúriát,
S a gépi Amerika tagadja Montezumát.

Hűség

A hűség és a szerelem két olyan különböző dolog,
mint egy drágakő, meg egy virág.
A szerelem, mint egy virág, elhervad, vagy valami
mássá alakul át,
különbben nem volna virág.
Ó a virágok elhalnak, mert gyorsan élnek;
egy kis élet-hullám, élet-áradat
fut rajtuk végig, egész föl a szár tetejéig, megcsillan,
aztán megfordul az íves parabola hajlatán,
aldsüllyed és már el is tűnt, akár egy üstökös, amely
a láthatatlan űrbe görbül

Ó a virágok szüntelen utaznak, akárcsak
az üstökösök,
egy-két napra érnek csak látókörünkbe,
s aztán visszahúzódnak, lassan eltűnnek megint.

És nekünk, nekünk kell szárnyra bocsátanunk őket:
menjenek.
Illatosított virágok nem virágok, a szalmavirágok
sem virágok,
a virág csupán egy mozdulat, egy gyors mozdulat,
egy színes gesztus;
ezért olyan gyönyörű. És ez a szerelem.

De a drágakő — az más. Annyival tovább tart,
mint mi,
annyival, de annyival tovább,
hogy úgy tűnik: eltart öröktét.
De mi tudjuk, hogy az is elenyészik,
ahogy a virágok és mi, csak lassabban talán.
Ó a zafir csudálatosan lassú enyészete!

Minden tűnőben, enyészőben és minden enyészés
rokon a többivel.
Virágok és zafirok és mi, más-más módokon
folydogálunk.

Az ősidőkben, a káosz vad orgazmusai idején,
midőn a fényesre-lehelt zafirok megteremtődtek,
midőn sziklák születtek, mennyivel lassabban múlt
az idő!

Éonok érleltek egy-egy zafírt, s az évezredekig élt.
Csak egy nyáron át él egy virág.

A férfi és a nő olyanok, mint a virágtermő föld
nyáron: szerelmet teremnek, de alattuk ott a szikla.
Régibb a virágoknál, a páfrányoknál
és a foraminiferáknál,
régibb a sejt-plazmánál is az ember lelke alatt.

És mikor a szerelem vad orgazmusából
lassan kiforr egy drágakő, s az emberi szívek
ősi sziklában, két újra-olvadé sziklában,
egy férfi és egy nő szívében megszilárdul,
a béke kristálya az, a hűség zafírja az:
A szerelem zürzavarából felmerülő kölcsönös béke
drágaköve.

Gömöri György fordításai

Halotti beszéd

Édes kis szörösképi testvérhúgunk a szerves mindenségben, Able nincs többé. Műtárasztalon lehelte ki lelkét, a naprendszer meghódítására indított hadjárat hősi halottjaként. Sokat megért, sokat látott és hánykódott, ha években kifejezve nem is, de annál inkább sebességben és mérföldekben. Majomkisasszony társával, a még nála is vagy ötszörte kisebb Baker-rel együtt olyan messze térségeket utazott be s olyan távoli sugárvilágból hozott hírt, mint senki más a föld lakói közül. Ahogy ősei, lombok közt kuksolva és gallyat hajigálva, az emberfaj közeledtét jelezték a vadonban, úgy ő és törpe kolleginája most a bolygók felé repítették az üzenetet, hogy közeledik már hozzájuk a földlakó ember, feldúlja élettelenységük zordon idilljét. Visszatérve a földre, izgalmasan számoltak be tapasztalataikról, az ütőerükkel, a lélegzetükkel, a pórusaikkal, a hozzájuk erősített műszerek útján. A parányi Baker azóta is zavartalanul élvezi diadalát, de Able-en betelt az úttörők sorsa, az irhája alá szűrt elektrod kioltotta életét. Gyászunkban vigasztal a tudat, hogy Able mindvégig megőrizte egyénisége ártatlan derűjét s majd utolsó percéig tiszta lelkiismerettel és jó étvágyal rácsalta a mogyorót.

Kozmosz, állat, ember

A mind kisebbre zsugorodó földgolyónak az a szigete, amelyen én lakom, Nagy-Britannia néven ismeretes és abban különbözik a földgolyó minden egyéb államjogilag meghatározható területétől, hogy itt féltik legjobban a hidrogénbombás pusztulástól az emberi nemet, s a szenvedéstől az állatot. Seholy ennyi antinukleáris gyűlés, seholy ilyen állatvédelem. Seholy ekkora felzúdulás azon, hogy a gonosz bolsevikok nemcsak szabadságharcosokat mérszároltak le, hanem egy ártatlan szukát is orbisba eresztettek; seholy ilyen keserű méltatlankodás, hogy hát a jenkis sem különb, mert lám, gyanútlan majmocskákkal tapasztaltatja ki, milyen a világűr, ahelyett, hogy saját bőrén próbálkoznék.

Ne fitymáljuk ezt az érzést. Az emberség és a civilizáció megnyilatkozása; s bármilyen mosolyra készítő is egy-egy tünetében, megcáfolatlan okoskodás rejlik az alján. Az tudniillik, hogy az állat semmivel sem kevésbé részvétre érdemes teremtmény, mint az ember. Miért is volna az? Nem érez-e? Nem tudja-e, hogy érez? Igazában nem tudjuk, hogy tudja-e. Voltak nagy elmék, akik kétségbe vonták. Descartes szerint az állat, még a legmagasabbrendű is, nem egyéb önműködő gépnél. De ma vajmi kevesen vallják ezt. Feltehetjük, hogy legalább is a gerincesek, főképp az emlősök, nagyjában-egészében ugyanúgy érznek fájdalmat, mint az ember.

Csak ott botlik meg a Laika kutya és az Able majom sorsán zúgolódók logikája, ahol elmulasztják észrevenni, hogy sok millió állat minden napnak minden percében többet szenved, mint egy-egy utatványos kozmoszfelderítő utazásra kiszemelt társuk. Hányat boncolnak élve, hányat preparálnak és idomítanak, hányat tömnek és kárhóztatnak életfogytiglani émyelre az egyik világrészben, hányat szelátnak fel élve, villásreggeli-re, a másikon! A róka az acélos izmú kopók fogai közt, az egér a bájos kiscica karjában — mindmegannyi tragédia. Az ember első ösztöne, hogy mulat rajta. Én nem hiszem, hogy azok a pinchehelyi parasztsuhancok, akik közt gyerekkorom egy részét töltöttem, különösen gonoszok lettek volna, mégsem tudtak pompásabb szórakozást, mint tömegbe verődve megpróbálni szétszakítani egymástól a kuvaszpárokat, akik azon pillanatban létük értelmét érezhették beteljesedve. Ösztönünk második állomása, hogy ezt vagy azt az állatot szentnek minősítjük, de ebben sincs köszönet. A gazdátlan kódorgó és

végül éhen felforduló kivénült tehének Indiában, amelyeket szentsegük éppen csak a taglótól mentett meg, bizonyos emberhez méltóbb véget érnének egy keresztény vagy muzulmán vágóhídon.

„Születtek, szenvedtek, meghaltak” — ahogy Anatole France bölcse az emberiség történetét összefoglalta, nem kevésbé illik a háziállatok és vadállatok összefoglalására is. A kozmikus kirándulás ehhez új színeket szolgáltatott, de a szenvedéseket nem tetézte.

Az Én Gáncstalan Hölgyem

Évek óta bűvöli és andalítja az amerikaiak millióit Az Én Gáncstalan Hölgyem — ha szabad a „My Fair Lady” zenés vígjáték címét így fordítanom. Londonban, a Drury Lane színházban mindössze másfél év óta hódít, de mivel januárig minden jegy elkelt, feltehető, hogy diadalútjának még koránt sincs vége. A minap megnéztem és semmi rosszat nem mondhatok róla. Jóllehet ez a műfaj az, amelyen legszívesebben fanyalog a krónikás és legmohóbban közörszülly nyelvével az elégedetlen: világsiker, parádés színpadon, kacsalábon forgó díszletekkel, operettbe fordult dráma. De ez nem változtat azon, hogy a játék remek, hogy az akrobatikus balett szórakoztató, hogy a dalnak szövege is, muzsikája is pattogó és lebilincselő, a színpad pedig még a szí-

nészeknél is jobban játszanak, ahogy az ötven év előtti London különféle szögleiteit villanásosan felelevenítik.

S mi lett az eredetinek eszméi tartalmával? A szokványos csattanó az volna, hogy éppen csak az veszett el. De az igazság az, hogy csorbátalanul megmaradt. „Az Én Gáncstalan Hölgyem” a Bernard Shaw „Pygmalion”-jára épült. Egykor a zendülő intellektus kihívó fitorát látták benne s mint a forradalmi szocializmus megannyi alkotása, a Lipótváros legkedvesebb szórakozóhelyén, a Vig-színház színpadán át vonult be a magyar műveltség kincsesházába. Láztónak nem is a cselekménye hatott, ez a kedves nyelvveltségi tréfába oltott szerelmi történet, hanem a virágáruslány apjának öntudatosan züllött proletáralakja, aki mint afféle iparosodott Tiborc jelenik meg a színen, a Katona József-félenél jelentősen kisebb pátozzsal. Én már reprimben láttam, Mály Gerő alakításában, s ma is elevenen emlékszem ércreszelős hangjára, melynél idevalóbbat azóta sem hallottam, sem angol filmen, sem angol színpadon. A forradalmi mondanivaló ott csúcsosodik ki, amikor áruba ajánlja a lányát. „Ember, hát nincs magában az erkölcsi érzéknek szikrája sem?” — csapja össze kezét a felhördült középosztály. — „Nincs, nagyságos úr. Nekem ilyesmire nem telik” — „I can't

afford it” — feleli Mály Gerő, azahogy az öntudatos londoni gyűlévész-proletár. Megrázó volt és mulatságos.

Ma is az. Noha a benne kifejezett eszmét ugyanazon a pályán követhetjük végig, mint a Pygmalion nyelvésze a nagyvilági dármává vedlett virágáruslányt. Láttuk azóta sikernek minden világrész színpadán és mozivásznán, látjuk most balett- és zenekísérettel, látjuk az immár szívderítő antikvitássá fakuló és színesedő londoni nyomort s harsogva derülünk forradalmi hanglejtésének vakmerőségén. Hova szállt az idő, amikor ez a vakmerőség vakmerő volt? Népjóléti királyságban élünk, azahogy inkább királyi köztársaságban. A Pygmalion története polgárpukkasztásnak indult, amelyet csak válogatott polgári közönség élvezett. Ma már olyan polgári közhely és polgári szórakozás, hogy a munkások is százezerszámtalolonan gyönyörködni benne.

„Erst kommt das Fressen...”

Cambridge, május végén, szombat délután, tea után, kandalló és kert között bolyongva. Jelen vannak egyebek közt egy magyar közgazdász, egy angol közgazdász, egy francia közgazdász, meg hölgyek, köztük imitt-amott egy-egy közgazdász. Tea előtt a városkört nézegettük, ellátogattunk a legkülönb közgazdászoknak kollégiumába, Keynes egykori otthonába, a

MAGÁNY ÉS PÁRT

Roger Martin du Gard kiadatlan leveleihez

Jacques vagy Antoine? A kamaszos lázadás, avagy a polgári józanság világa Roger Martin du Gard-e? Két, most napvilágot látott levélkötege ad választ kérdéseinkre. Az egyiket 1918-ban, a Thibault-család fogamzása idején írta egy barátjához, a másikat a harmincas évek közepén, a Thibault-család utolsó kötetével egyidejűleg, Marcel Lallemand proletáriróhoz.

1918. Martin du Gard túl van első két művén, a „Devenir!”-en (Formálódni!) és a „Jean Barois”-n (Egy lélek története). A zárkózott, magános 37 éves férfi, ki már ideggyógyászati kezeléssel is átesett, nemcsak egy hatalmas regény tervével, hanem saját életformájával is küzd és e két küzdelem azonos. Erről szól 1918-as levélkötege: hatalmas társadalmi freskót, az élet hevében formálódó arcokat, magát a nyüzsgő életet akarja festeni és érzni, jelenlegi életformája mellett képtelen terve kivitelezésére.

Az élettől messze szakadt, gát lásos, beteg író megkísérel menekülni saját démonai elől, visszaterni az egészséges életbe, a normálisnak vélt tömegek világába; midőn lezárja lelki életének egy korszakát és belefog a Thibault-család írásába. Jól ismert lelki mechanizmus szerint, egykor kiküldetetlen csapda labirintusán át így jut el a szocializmushoz, a Thibault-család nagy, munkásmozgalmi tárgyú fejezeteihez...

1934-hez. Ezek a fejezetek nem önéletrajziak, hanem nagyrészt szerzőjük fantáziájának termékei. Martin du Gard-nak az 1914 előtti szociáldemokratákhoz semminemű személyes köze nem volt, pusztán lelki táplálékot merít elesettségében és hőskorszak emlékeiből. Azt festi, amit át soha nem élt. A munkásmozgalmról való ismeretét könyvtárban szerzi be. Proletárszarmazású íróbarátjához 1935-ben így ír: „Drága barátom! S. O. S. Adjon nekem egy félórát és olvassa át XII. fejezetemet, mielőtt legépelik!... Tudom pontosan, hogy vakon topogok az írásban... Olyan témáról írok, melyhez semmit nem értek.” Figyeljük meg, miként hat Marcel Lallemand Roger Martin du Gard-ra egy érdekes kérdésben és — szarmazásánál vagy lelki alkatánál fogva — mennyire érzéketlen egy másik kérdés iránt, mennyire képtelen barátját követni benne.

Az első kérdés Meynestrellel, a cinikus, hivatásos forradalmárral

kapcsolatos. Meynestrel csak a regény írodása közben lett ilyen. Martin du Gard, az idealista értelmiség sokáig képtelen volt megformálni a forradalmi pártsejt vezérének alakját. „Lehetséges, sőt valószínű — írja —, hogy Meynestrel az osztrák ultimátum olvastán dörzsölte kezét és így szólt: „A háború számunkra meghozza a forradalmat.” De az én könyvem nagyrészt arra épül, hogy Jacques forradalmár barátai internacionalisták, pacifisták, hogy utolsó lelhetlenségük küzdelem a háború réme ellen... Nekem szükségem van arra, hogy Meynestrel is ilyen színezetű alak legyen.” Egy későbbi levélben azonban ezt olvassuk már: „Egész könyvemet azzal a téves eszmével kapcsolom össze, hogy a 14-es forradalmárok Jaurès-típusúak voltak. Aztán munka közben, a maga figyelmeztetésére, más könyvekből okulva beláttam a tévedést és Meynestrelből cinikus csináltam...”

A másik kérdés az ellenpólussal, a komplikált, dekadens értelmiséggel, Jacques-kal kapcsolatos. Jacques — miként alkotója — önmaga elől menekülve jut a munkásmozgalomhoz és teljesen nem tud benne soha feloldódni, de a háború kitérősekor a forradalomba veti magát. A forradalmi pártsejt lelki keletkezésére jutott beteg értelmiségi fanatizálódását és kételeyeit, élő tapasztalatok hiányában sokáig képtelen az író megragadni és ebben a kérdésben hiába fordul segítségért barátjához, Marcel Lallemandtól csak ilyen szavakat hall: Jacques „átlátja...”, „odaáll...”, „szembe találja magát...”, „sodraba kerül...”. Marcel Lallemand Jacques-ban csak a munkásmozgalom történetének egy szürke szereplőjét látja, marxista képletnek tekintti, nem érzí benne a Martin du Gard-i bonyolult köreset. A családott Martin du Gard így válaszol: „Intellektuel! És bárhogy is hadakozik ez ellen, polgári család gyermeke. Nem válhat hirtelen hasonlón a nép fiaihoz... Lázadó természetű van, de bonyolult és bizonytalan. Képes a lelkesedésre, de képtelen a hitre. Túlságosan agyember, túlságosan sokat latolgat. Antoine testvére, vér szerint, múltja szerint!... Gátlások. Irtózik a szélsőségektől, az erőszaktól. Szöges ellentéte a forradalmárnak!” A pártsejtű íróbaráttal lassan megszakadt a levelezés. „Más éghajlat alól valónak” mondta magát és érezte, milyen távol állanak tőle Marcel Lallemand értelmiségi gyűlölet elvtár-

sai. „Elismeri, remélem — írja —, hogy vannak őszinte neofiták a forradalmárok között... Mit tegyen egy hatvan éves ember, ha hosszú évek munkája és gondolkodása után felismeri a forradalom igazát? Ha nem tudod bizonyítani — hallja —, hogy proletár fia vagy és a cuclival szívtd be a forradalmat, takarodj!” (Martin du Gard-t bizonyára nem az 1937-ben még létező tényleges proletárgóg, hanem annak demagóg, pártsejtű elferdített változata háborította fel.)

Világos volt előtte, hogy hiába csalóka lelki szükséglete az emberek közt való feloldódás, a forradalmi mozgalomtól semmit nem várhat, s az eltévelyedett polgár, ha nem is csitította le démonait, lassan visszatért saját világába, ahonnan naíval lelkesedve elkalandozott. „Higgadtan viselem — írja — polgárságom súlyát és már úgy érzem néha, hogy épp e súlynak köszönhetem nagy részben egyensúlyomat. Egyfajta mértékérzékre, a szélsőségektől való irtózárra gondolok...”

De nemcsak szubjektív okból fordult el a forradalmi mozgalomtól és fejezte ki a patricius értelmiségbe vetett hitét. A harmincas évek második felében írott leveleiből kitűnik, hogy kiábrándult a francia baloldal mindenkor, 1959-ben is határos, fantomjából, a Szovjetunióból. A fasizmus ellen cselekedni szeretne, de a Szovjetunió viselkedése a legnagyobb óvatosságra kényszeríti.

1945-ben, újabb nyolc év és egy újabb világháború elmúltával, túl minden szocialista illúzió, még egyszer visszatekintett a Thibault-családra és ekkor végképp ki mondta egy levelében az ítéletet a Thibault-rajongók perében: „Gyakran keresnek fel vagy írnak nekem jámbor emberek és gyermetegen kifejtik: „Ó, ha tudná, mit jelent számomra Jacques! Ő az én testvérem!” Ezeknek kedvem volna azt válaszolni: „Úgy kell magának! Naíval azt hiszik, hogy valami kellemeset mondanak nekem. Az a meggyőződésük, hogy mivel gyengédséggel festettem meg Jacques-ot, megkülönböztetett szeretetemetnek örvend. Ezek a jámbor népek semmit sem értettek meg regényemből. Bizonyára megdöbbenném őket, ha közölném velük, hogy az én véleményem Jacques-ról pontosan megegyezik Antoine-éval, ki mélyszélesen szereti testvérét, de egy helyen, ha jól emlékszem, kijelenti, hogy Jacques végeredményben ostobán élt és halt meg...”

Váli Gábor

King's College-ba. A kápolnája beillik székesegyháznak. Gyönyörű épület, különösen szép boltzattal, amely mintha égbenyülő csúcsívnek indulna, hogy aztán egy szelíd kosárfonatos mintázatban nyugtassa meg a hívőket a földi geometria szépségéről. — Milyen szép! — hajtogattuk a kandalló mellett is, a kertben is. De miről beszélünk azután? Közgazdaságról? A közgazdászok unának, mert a szakmájuk, a többiek még jobban, mert nem a szakmájuk. A magyar közgazdászok mentő ötlete támad. „Mindnyájan tudnak németül?” Hogyne tudna egy magyar, egy angol, egy francia közgazdász. „Akkor feltenném a kedvenc lemezemet.” Válogatott áriák és indulók a „Dreigroschenoper”-ből, mármint a Brecht-féle Koldusoperából, amely a XVIII. századbeli London rongyosainak csufondarosságát vezényelte rohamra a XX. század kapitalizmusa ellen. Mert az a fullánkmentes angol zenés bohózat, amely az alapjául szolgált, több mint 200 éve olyan meghitt tartozéka az angol színháznak, mint a magyarnak immár vagy ötven év óta a János vitéz.

A Dreigroschenoper azonban a friss izgalom erejével hat. Valóságos láz tombol körülötte — halljuk —, a fiatalság rajong érte, nap-hosszat füttyüli és dúdolja a dalait. A weimari Németország kelt újra? Vagy nem is kellett feltámadnia, olyan halhatatlan? A Dreigroschenoper remekmű, szövegre is, zenére is — s azoknak, akik színpadon látták, elhiszem, hogy ha jól rendezik, látványosságnak lenyűgöző lehet. Ebben is olyasvalami csattan fel, tökéletes hangszereléssel, mint a Pygmalion kisaszony apjának lapidáris válaszából. Előbb zabálni adjatok, aztán papolhatok a jó erkölcsről — „erst kommt das Fressen und dann kommt die Moral” —, üzeni a színre álmódott szegénység a keletes gazdagnak; németül üzeni, ó-francia dévaj balladák, ó-angol színpadi mókák és új-orosz forradalmi riadók elegyes eszmetárával, de olyan egylélegzertől fűvő lendülettel, hogy, úgy látszik, nincs az az egyetemi ifjúság, amelyet meg ne babonázna s nincs az az érett közgazdász, aki fel ne fedezné benne szakmájának alapját. Persze nem új észlelet, de újra meg újra megépíthető hathat. Főképp, ha orra alá dörgölik a hatalomnak, amely szeret megfélekedezni róla. A régi igazságot Marx egyszer „történelmi materializmus” néven fedezte fel újra. Azóta felcseperedett egy marxista világrend, amely azt a polgári erkölcsöt fedezte fel újra, hogy dicsőség az evésről lemondani egy képzeletbeli jövőért. Nem tudom, Brecht meghasonlása ezzel a világrenddel nem innen származik-e?

„Bá-bá”

Fiam elmúlt tíz hónapos és két nyelven beszél. Szókincse akár egy államférfi. Néha nevet. „Mit nevezsz?” — kérdem. „Bá-bá” — feleli. Olykor elkomorodik. „Hát most miért nem nevezsz?” — „Bá-bá.” — Anyja és nagyanyja megvannak győződve, hogy ilyenkor értelmes gondolatokat közöl; az emelkedő és ereszkedő hangszöveg kombinációja, ha lekottázzuk, híven tükrözi mondanivalóit. Beszédének logikája tehát nem az angolra vagy a magyarra fajzik, amelyből ihletet merítette, hanem a kínaiéra, amely ugyancsak különböző hanghullámokkal ad különböző jelentést azonos magán- és mássalhangzókból álló, egytagú szavaknak. Más kínai jellegzeteségeket is felfedezek fiamon. Semmi érzéke a „privacy” iránt, s ahogy elnézem, mennyire szeret másokkal együtt henteregni, úgy érzem, kibírni még egy kínai kommuna hálófülkéjében is. Legnagyobb ellenségének a magányt tekintti. Ha nem foglalkoznak vele, türelmét veszti, bömböl, mint Quemoy szigetere a mozsarak, és nemcsak arcvonásaiban, hanem modorában is Ma Ce-tungra emlékeztet. Egyébként inkább Churchillhez hasonlít. Ezzel azonban nem áll egyedül korosztályában.

Egy üldözött regény

„A csehszlovák Paszternák-ügy” viszonylag szerény keretek között, csekély nemzetközi visszhanggal, de annál viharosabban zajlik. Josef Skvorecky: „A gyávák” című regénye eddig csak csehszlovák nyelven jelent meg; a nyugati sajtó csupán a könyv tartalmát ismertetette és szemelvényeket közölt belőle. Rézímék és kivonatok a legkritikább esetben adnak hiteles képet valamely mű értékéről, írójáról. Tehát még nem tudhatjuk, hogy regénye értékének, vagy üldözöttségének köszönhető-e Skvorecky szinte példátlan közönségikerét? Maga a jelenség azonban mindenképpen elgondolkodtató.

Az író ugyanis nyolc nap történetét beszéli el, egy cseh kisváros kommunista és nem-kommunista partizánjainak harcát a német fasiszták ellen, s végezetül a győztes szovjet hadsereg diadalmas megérkezését. A regény hőse egy Danny nevű fiatalember, a nem-kommunista, de bátor partizán; ő a jóindulatú, a lojális párttagok, aki örömmel üdvözlő a bevonuló oroszokat, majd ismét szaxofonon játszik a jazz-zenekarban, meg lányok után futkos, mert hús esztendő és a lányok mindennél jobban érdeklik. Mi baj lehet ezzel? — gondolná az ember. Alighanem ezt gondolhatta az illetékes csehszlovák állami könyvkiadó igazgatója is, mielőtt Skvorecky regényét nyomdába küldte. És ekkor gondolkodhatott a prágai pártbizottság kritikusai is, amikor „A gyávák”-ban a szocialista realizmus új remekművét üdvözlötték.

Aztán derült égből beütött a mennykő. A könyvkiadó igazgatója rövid úton kirepült állásából. Ugyanazok a kritikusok, ugyanazokon a hasábon megírták, hogy Skvorecky regénye „férges gyümölcs és mérgezett tör, a csehszlovák nép hazafias érzelmeinek durva megsértése, a dicsőséges szovjet hadsereg gyalázása, a csehszlovák könyvkiadás szégyene és burzsoá-kozmpolitá fércmű”.

De hát mit követelt el szegény Skvorecky?

Az első számú vádpont szerint azt merészelt írni, hogy az egyébként igen rokonszenvesnek ábrázolt szovjet katonák némelyike durva és műveletlen, s hogy a bevonuló szovjet alakulatokat büzfelhő kíséri. Kifogásoltatott továbbá, hogy Danny szereti a lányokat meg a jazzt, az aranyifjúság kissé léha stílusában beszél társaival és esténként — igaz, inkább gyermekkorában belénevelt illendőségből — a Szűzanyához imádkozik.

A legsúlyosabban azonban a regény egyik valóban ártatlanul hangzó passzusa rekrimináltatott. „Tudtam — meséli önmagáról Danny —, hogy az emberek itt lelkes kommunisták lesznek (?) és hogy én magam csak lojális leszek. Semmi kifogásom nincs a kommunizmus ellen. Egyáltalán semmi ellen nincsen semmi kifogásom, amíg szaxofonon játszhatok a jazz-zenekarban és füttyenthetek a lányoknak... Tudtam, hogy azok, akik most majd megtalálják a pártot és Marxot, Engelst és Lenint fogják tanulmányozni, éhes és tudásra szomjas emberek, de én nem voltam éhes... a tanultság az én számomra természetes és könnyen elérhető valami volt, akárcsak a villamosmegálló vagy az aszpirin. Igazán fontosak a lányok voltak, meg a zene...”

Skvorecky bűnlistájából kiderül, hogy az író a legjobb szándékkal óhajtott eleget tenni a szocialista realizmus elméleti kívánalmainak. Megpróbálta teljesíteni azt a szűnös-szüntelen hangoztatott követelményt, hogy ne árnyékfigurák hadarják el a szemináriumi füzetek tartalmát, hanem hús-vér emberek mondják el a maguk nyelvén, kissé másként, de ugyanazt. A gyakorlatban azonban kiderült, hogy mindig pontosan ugyanazt kell megírni és pontosan ugyanúgy: az orosz katonák egytől egyig műveltek, jószágosak és rózsaillatúak, a Danny-korabeli fiatalember esténként pártsemináriumba járnak szívük választottjával.

És ami a leglenyegesebb: szigorúan tilos olyasmit leírni, hogy Dannynek semmi kifogása nincsen a kommunizmus ellen, amíg a jazz-zenekarban játszhatik és lányok után futkoshat. Nagyon is hihető, hogy Skvorecky elsősorban ezzel az amíg szócskával érdemelte ki az olvasóközönség tüntető rokonszenvét, csakúgy, mint a pártközpont bibliai átkait. Az amíg szócska itt az emberszív érzékeny húrját érinti. A legtöbb ember ugyanis valóban keveset törődik az országában uralkodó társadalmi rendszerrel, amíg jóllakhatik, amíg háborítatlanul beszélhet és imádkozhat, kedvére muzsikálhat és szabadon utazhat — egyszóval, amíg a rendszer őt élni hagyja. Danny szaxofonja és az amíg szó — jöllerhet az író tudatos akarata nélkül — Skvorecky regényében szimbolikus értelmet kapott. Oly szimbólummal vált, amit a kommunista rendszer nem tűr, nem tűrt el. Mert ha eltűné, nem lenne többé azonos önmagával. S. F.

Paco — a falu bikája

(András László: „Paco l'infailible”. Paris, Gallimard, 1959)

1939 szeptember első napjaiban két fiatal magyar író folytatott éjszakákba nyúló vitákat a világ soráról, s arról, mi az egyén kötelessége az éppen kitört háborúban. Egyikük, a behemóttabb és esetenként érvek szírporkázó tüzijátékával — melyet csupán a hitleristák elleni dühkitörések szakítottak félbe — bizonygatta, hogy az író útja csak a lövészárkhoz vezet: puskát kell fognia. A másik — megnyerő külsejű és szkeptikus fiatalember —, aki Franciaországba utaztatásban a mozgósítás kellős közepén lévő Németországon döcögött át, kétségbeesetten igyekezett meggyőzni barátját arról, hogy az óriási náci hadigépezet lerohanja Nyugat-Európát, s hogy a harc sikere nem ezen a földrészen dől majd el.

A díjbirkózó természetű nagy gyerek, Hevesi András néhány hónappal ezelő halálát halt a fronton, barátja pedig, László András, aki megpróbált elmenekülni a vén Európából, csak Portugáliáig jutott. Ott a határorompok leereszkedtek előtte, s egy szép napon, úgyszólván akarata ellenére, Madrid közepén találta magát. Pénz nélkül, barátok nélkül, egy idegen nyelv dzsungelében.

A fiatalember azonban vérbeli író volt, rengeteg mondanivalóval, aki szívesen határon magával vitte s megőrizte különös, fanyar világ-szemléletét, emberismeretét, s a „his pontok”, vagyis az emberi lények iránti szeretetét. Így lett belőle botcsinálta spanyol író, ainek azóta nyolc-tíz regénye jelent meg a világ minden táján, s egyikük, a „Muchacho” — egy madridi kisfiú, megható története —, az egész földkerekséget bejárta. Filmet is csináltak belőle (az ugyancsak spanyol-magyar Ladislao Vajda rendezte).

Legújabb könyve most jelent meg az igényes párisi Gallimardnál, mégpedig öskiadásban, mert korántsem bizonyos, hogy az írás Spanyolországban is kiadásra kerül majd a közeljövőben.

Egészen a legutóbbi évekig különös mesterséget tanulmányozhatott a spanyolországi „városkutatók”: a dajkák karbantartóját. A dajkák Spanyolországban is a fiatal falusi leányanyák közül verbuválódnak. Ez a foglalkozás nemcsak szentesíti a maradi társadalomban elfoglalt fonák helyzetüket, hanem egyáltalán viszonylag jövedelmező is, olyannyira, hogy a gazdag családoknál tejben-vajban

fürdő dajkák csinos összegeket küldözgethetnek a családjuknak és otthon hagyott gyereküknek. Egy idő múlva persze elapad a tej, s oda a jó állás. Más mesterség után kell nézni, vagy meg kell lelni azt a varázsvesszőt, amelynek segítségével felfakad az elapadt forrás. E célból lépett színre Spanyolországban — mégpedig már régóta — a férfiu, aki alkalmasnak látszik a tejjel folytatásának biztosítására oly módon, hogy újabb gyerekkel ajándékozza meg a dajkát.

Paco, László András regényhőse, egyike e kihalás előtt álló foglalkozási ág utolsó mohikánjainak. A kondenzált tej és a különféle tápszerek ugyanis még az oly konzervatív Spanyolországban is egyre nagyobb konkurrenciát támasztanak a dajkahivatásnak. De 1940 táján, a cselekmény lejátszódásának időpontjában, Paco még ismert és köztiszteletben álló figura Madridban. Néhány évvel ezelőtt még olyan irigyelt volt, mint a híres maladorok; még most is megbecsülés övezi, noha már veszedelmesen közeledik az ötvenhez. S éppen ezért lelkét balsejtelmek gyöttrik: mi lesz, ha a természet törvényei nyugdíjba kényszerítik, vagy legalábbis mesterségének csupán csökkentett gyakorlatát engedélyezik. Bajuszába már ősz szálok vegyülnek, melyeket gondosan kilépi, s ha nem ügyel, csak léhege jut fel a harmadik emeletre. Valamilyen rendes polgári foglalkozás után kell néznie tehát, s hosszas tépelődés következményeként egyik tisztelőjéhez, a dúsgazdag bankárhoz fordul. A pénzember meg is ígéri, hogy felveszi őt a páncéltornéba. Ekkor azonban kirobban a dráma.

Pacónak ugyanis gyereke lesz; mégpedig tulajdon feleségétől. A nagy falu bikájának tudniillik, bár számlálhatatlan gyereke él már szerte Spanyolországban, mindeddig terméketlen volt a házassága. Nem is akarja elhinni, hogy felesége, Maria, gyermekeket vár, mikor azonban megbizonyosodik felőle, nem hiszi el, hogy ő az apa. Ebben ugyan téved, de a sötét gondolatoknak már nem lehet útját állni. Kävüházi asztaltársaságának — a tertullianak — egyik tagjára, Manolóra gyanakszik, aki jómódú, sokkal fiatalabb ember, s a maga amatőr módján a gyermekáldás területén olyan sikereket ér el, melyek egy napon talán még a professzionista Paco sikereit is elhomályosíthatják. Pacót a balsejtellem és a bosszúvágy a fiatalember lakására sodorja, s ott képzelt véltársát egy revolverlövéllyel leteríti, majd üldözött vadként elmenekül.

Néhány nap múlva egy távoli tanyán egy újságföldszámból tudja csak meg, hogy áldozata nemcsak

hogy életben maradt, hanem me-renylőjének személyét sem volt hajlandó feltárni a rendőrök előtt. Más ember a hirt esetleg a dolgok jobbrafordulásának tekinthetné, Paco számára ez a hegyelem-dőfés. A fiatalember egy szép napon talán fecsegni fog a tertullia előtt, közneveltség tárgyává teszi Pacót, aki így végleg elveszteni becsületét, ami Pacónak az életnél is többet jelent. Az egyetlen kiút: a halál. Még aznap éjszaka a vonat elé veti magát.

Ebből a tényleg kényes témából László András mértékletességgel és lélektani finomsággal teli regényt teremtett. A szerző a sikamlósságnak még a látszatát is kerüli, két-értelmű jeleneteket, ragadós célzásokat nagytűvelleg sem lehet találni a könyvben. Az irásműben a spanyol élet nagyszerű ismerete, emberek és sorsok kitűnő ábrázolása jellemzi. A regény ugyanakkor gondos keresztmetszete egy bigott, előítéletekkel és mesterséges normákkal teli, feszültségben élő társadalomnak.

G. L.

Angol könyv Magyarországról Indiában

(„Hungary behind the Headlines” by George Floris, New Horizon Publishers, Calcutta)

Megható jelenség: egy Magyarországról már több mint egy évtizede elszakadt ember, aki Angliában cseperedett fel politikai és irodalmi újságíróvá, aztán odébb állt Indiába, ott legfontosabb feladatának érezte, hogy beszámoljon szülőhazájának sorsáról. A könyv intelligens és kiválóan jóindulatú munka. Minden szavát a tárgyilagosság törekvése jellemzi. Csak örülni lehet azon, hogy az „el nem kötelezett” világ talán legfontosabb gócéban ilyen komoly és becsületes visszhangot kapott a magyar forradalom, és ilyen értelmes népszerűsítő ismertést a magyar történelem és a magyar jelen.

Senki sem lévén tévedhetetlen, a szerző sem az. Tévedéseinek egyik kútfeje Macartney professzor vaskos műve, amely valóban rengeteg adatot tartalmaz, lenyűgözően sokat ad, de nem mindig hiteleset. Van néhány jóhiszemű, de önkényes feltevése is a szerzőnek. De ez nem változtat mondanivalójának alapvető igazságán. Egy idézettel fejezi be könyvét, amely arra utal, hogy 1848-ban is, 1956-ban is, Magyarország magasra emelte a szabadság fátylát. Aligha akad számbavehető olvasó, aki ebben egyet nem értene vele.

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Írni anyyi, mint...

„Író, ki e lapon belépsz az örökkévalóságba, tanul meg tölem, hogyan kell írni.”

Ezt a mondatot kellett volna a legutóbbi számban megjelent „műhelyforgácsok” elé nyomtatni, mottóként, vagy — legyünk stilszerűek — „fő-forgácsként”. Határ Győző, a kitűnő író, ezúttal, mint a szakma mestere jelentkezett. Elmondta, mindazoknak, akiket illet, mit jelent az írni.

Szándéka mélyeséges önbizalmat és szakmai tudást bizonyít. Thomas Mann, aki maga is értette az írás mesterségét, egy alkalommal így válaszolt egy amerikai újságíró kérdésére: „Mit tesz az írni? Bevallom, eddig még nem volt időm arra, hogy ezen törjem a fejem. Túlságosan elfoglal az írás maga.”

Határ Győző sokkal tudatosabb művelője mesterségének. Ó pontosan tudja, mit jelent írni. Nem azt tudja, hogy szerinte mit jelent. Átfogóan és általános érvénnyel szögezi le az írás mikéntjének csálhatatlan alapvonalait. Ezért örültem nagyon cikkének. Végre megtudom én is, mit tesz az írni.

Nem tudtam meg. Többször át-olvasás után szemem felismerte, hogy tömör magyar mondatokkal állok szemben. Értelmük feldolgozása azonban túlhaladta szellemi képességeimet. Pedig, higye el nekem Határ Győző, mindent megtettem. „Írni anyyi, mint — írja ő többi között — közel merészkedni és vállalni a veszedelmét — cserébe az elengedésért.” Cikkéhez én is közel merészkedtem, vállalva annak veszedelmét. Ez sem segített. Megpróbáltam — utasítás szerint — „feldolgozni az elengedés üzenetszerű villanásait” — de

nem tudtam, ki kell kinek elengednie és ki villant üzenetszerűen és honnan.

Megpróbáltam „átugrani a bénalábú szillogizmusok feje felett” — de vagy az én lábam is béna, vagy a szillogizmusok nem tudták, hol áll a fejük, mert ez sem sikerült. Nekiveselkedtem annak is, hogy „felfedezem az írásművészet fajlagos eszközeit” — de csak saját műveletlenségem betonfalába ütöztem. Azt ugyanis tudtam, hogy mit jelent: fajlagos hő... de fogalmam sem volt arról, hogy az írásművészetnek is vannak fajlagos eszközei.

És akkor, szerencsémre, megláttam az utolsó előtti kinyilatkoztatást, amely így szólt: „...írni anyyi, mint szakadatlanul inteni a türelemre.”

Ezt végre megértettem. Nemcsak a mondat értelmét, hanem azt is, hogy miért tanácsolja ezt az író.

Zalárdi Iván

(Amszterdam, Hollandia)

Kiegészítés

Örömmel olvastam az Irodalmi Ujság legutóbbi számában közölt kitűnő ismertető Victor Serge politikai végrendeletéről. Az öröm még nagyobb lett volna, ha a cikk megemlíti azt is, hogy Serge szóban forgó levelezése a „Témoins” című francia nyelvű zürichi folyóiratban látott napvilágot. Legálább ennyi elismerést megérdemelt volna ez a magas igényű folyóirat és szerkesztője, Jean P. Samson, a kitűnő költő, aki e kis lap keretei között mindig a lehető legtöbbet tette Magyarországiért és iróiért.

M. M. (Genf)

A Pacelli hercegek

Az április 1-i számunkban „A világ plébánosa” című cikk téves megállapítása: hogy XII. Pius „a Pacelli hercegi család leszármazottja”.

Pacelliék tisztos polgárok, „patriciusok” voltak s soha semmilyen nemességét nem szerették. Pacelli apja ügyvéd volt s Rómában a „Tehenek utcájában”, a Via delle Vacche-ban élt szerény lakásában. XII. Pius még kardinális korában, a Mussolinival kötött concordátum után s az ő közvetítésével az olasz királytól szerezte a hercegi címet az egyik öccse részére, majd pápává választása után a másik öccse számára is.

Ez a tény már azért sem titok Olaszországban, mert egy nevezetes epizódra vezetett a háború után összeült Constituyente, az alkotmányhozó parlament történetében. Az alkotmány törvénybe iktatta a nemesi előjogok megszüntetését s egy javaslat a címek eltörlését is ajánlotta. A többség úgy döntött, hogy az ősrégi címek a név lényeges részét alkotják s megtartásukért szavazott. Viszont a bal-és jobbszárny egyetértett abban, hogy ideje volna a feketeinges, bunkosbotos és ricinusolajos arisztokratákat — a Ciano és Grandi „grófokat”, a Graziani örgrófot s Badoglio herceget, valamint számtalan tábornokát — visszautalni polgári létükbe. Az úgyszólván egyhangú lelkesedésbe egy ellenvetés vegyült: „De uraim! A Pacelli hercegek...?” A javaslat megbukott. Az igazság kedvéért — csak ennyit.

Dr. Lénárt Sándor

(Blumenau, S. C., Brazília)

Ferenczy Béni budapesti kiállításáról

a Nemzeti Szalonban — csak nem-rég jött a hír. Művészetének méltánylása és életművének tárlata már régen esedékes volt, s ez a mostani is hosszú vajúdás eredménye.

Azok az álművészek, akik alkotásai szomorú szegénységét Zsdanov szellemével magyarazzák, s már rég megfélekedtek a művészet dionysos-i örömeinek élvezetéről, mindent elkövettek, hogy Ferenczy Béni művészetének bemutatását és emberségének, tanító hivatottságának hatását megakadályozzák. Ezért is kelt örömet e tárlat híre.

De örömről fájdalom vegyül. A mester már több, mint esztendeje súlyos beteg; barátai hiába keresték a, verniszáson. S Erzsébet asszonynak, Ferenczy Béni kedves és megértő léttársának egészségére tört a kiállítás rendezésének izgalma, aggdóság és öröm. Pedig mindketten várták ezt a kiállítást.

Ferenczy Béni, az ember, szépíró tollát érdemelné. Elveihez mindig következetes és azok szerint élő ember ő.

Ferenczy Béni, a művész, alkotásait elemző tudós vizsgálódást, részletes hosszú tanulmányt követelt, mert olyan művész, akinek alkotásai, műterméből egyenest a magyar és az európai művészet történetébe léptek.

Ferenczy Béni, a tanító, a mester fiatal művészek új nemzedékét nevelte fel és nekik ő volt emberi és

művészi példaképük. Tanítványait „szabad kötöttségre” tanította, mert azt vallotta, hogy amint az életben és a természetben törvény szerű és véletlen egyként uralkodik, úgy a művészi alkotásban is, a szabadság és a kötöttség harmóniája lehet csak a cél.

Azt vallotta, hogy: „...mindennek mértéke az ember.” Mert Ferenczy Béni, a nemes humanista, a szépség és harmónia szerelmese.

Művészetének szelleme izig-vérig modern. Végigkísérletezte a modern stílustörekvéseket, s megőrizve tapasztalatait, egy realista, erősen lírai hangú szobrászatot alakított ki. Rendkívül sokoldalú művész. A monumentális szobrászatnak és kispasztikának egyként mestere; az érem és plakett műfaját újjávarázsolta; rajzainak a modern művészet legszebb rajzai közt van a helye; akvarelljeiben szerény hangú, de színvonalas művekkel kalandozott át a festészet műfajának világra.

Hűségese tanítványai, az új magyar szobrászat egyik számottevő reményese, Vigh Tamás szépen írja róla a kiállítás katalógusának előszavában: „Olyan ő, mint a hidépítő, aki szakadékot ível át. Érzelmű gazdagságával, mélyeséges humanizmusával hídát vert a Savenir és Avenir, a megcsontodott tradíció és a minden emberi-től elrugaszkodó, elidegenedő újdonsághajszolás között. Szobrait megálmodta a jövő még magasabb erkölcsiségű emberét.” (noszlopi)

Finn Aasen a háború utáni norvég irodalom fejlődéséhez tartozik. Lapokban megjelent írásait és az 1955-ben megjelent „Flótás” című elbeszéléskötetét nagy elismeréssel fogadta a kritika, melysége humanizmusa, bátor hangvétel és témaválasztása miatt. Stílusa realisztikusan tiszta, szűkszavú s néha szinte lefordíthatatlanul egyszerű. A vad, szeszélyes, nehéz norvég tájak és a kétkézi emberek iránti szeretete azonban gyakran líraián szelid és melegéje oldja szavait. Nagy szeretettel és emberi együttérzéssel ábrázolja a lársadalomtól elkülönültek, betegek, nyomorékok és az élet hajótöröttjeinek életét. „A puska” 1955-ben megjelent novelláskötetének legjelentősebb darabja.

FINN AASEN:

A PUSKA

szek egyedül — sóhajtott. És ebben maradtak.

Egy kis fészkerben kapott szállást, a melléképület mögött. Nem fűtöttek itt egész télen, így meglehetősen hideg volt még a nyirkos földpadlón. Mert munka után felelődni kíván csak az ember és piheni.

Andreas minden este holtfáradtan vetette magát a penészes, bőrkös szalmazsákra; a zöld alkonyatba bámult, s valami nagyszerű, gyönyörteli nevetés bugyborékol elő mellől, ahányszor a fegyverre gondolt, mely hamarosan az övé lesz.

Valahányszor lehunyta szemét, önmagát látta, ahogy átmegy az erdőn, puszkával a vállán. Könnyedén jár, mint egy állat, a szél arcába vág, nézi a bükkös változó fényű lombját, ahogy reszketnek és leveleiket rázzák, mint ezernyi érmecskét. Messze, a távoli mocsarakban, csillog a víz. Magános madár röppen fel az ingoványból, fűgén elcsap a feje felett, leül egy ágra és nyugtalanul és ijedten kapkodja a nyakát. Aztán leszáll az est. A völgygarátról kiemelkedő hegygerinc, mely olyan, mint egy kalap csúcsa, lassan elcsúszlyed, a napsugarak a hegyoldal mögé húzódnak és hamarosan mindent beborít az est lágy ragyogása. Ő pedig megy, megy fegyverrel a vállán. Így lesz ez örökkön örökké... Lehunyt szemmel felelő, ahogy mindezt elképzelve. Egyre boldogabbnak érezte magát. Nevetés bugyborékol benne és melle úgy emelkedett, mint egy fújtató.

A bérlő többnyire mérges volt. Ha a kötöréshöz jött, hogy lássa, halad-e a munka, nádpalcájával a kezében türelmetlenül járt fel és alá, mutogatott és beszélt. Andreasban ilyenkor különös szegényérzés támadt.

Hatalmas köveket cipelt görnyedve, majd kihúzta magát és a bérlőre pillantott. Az ilyenkor elfordult és a többi kötörőt mustarálta.

Az egyik munkás apró, vékonyka, szeplos legény volt. Élénk, keskeny szájú és sokbeszédű. Amikor pihentek, vagy ebédeltek, mindig Andreas felé fordult és olyan sebesen mozgatta a száját, mint egy rácsáló. A többiek guggoltak vagy káromkodva heverték el a köveken és csuklottak a nevetéstől. De a kis emberke nem nevetett. A bérlő sem nevetett soha. Andreas sokáig töprengt a dologon és arra a következtetésre jutott, hogy ezt a kis emberkét ő nem szereti. A bérlő igen.

Nyár utoljára vágyakozni kezdett haza. Mellől mély sóhaj tört fel, ha a bükkörsze gondolt. Maga előtt látta a nyírfák fehér kergét, melyet úgy szeretett simogatni és az árokparti kurta, nedves fűbe kíváncskozott. Ha pedig az öregemberre gondolt, aki most kifulladásra cipeli a szénát egyedül, Andreas szíve elnehezült.

A durva munka feltörte a tenyerét és teste megtelt apró sebekkel. A bérlő nem kímélte őt sem. Andreas félni kezdett ettől a finom embertől, aki alighanem még gondolatait is kitalálta. Egyszer a bérlő magával vitte Andreast a lakásába, ahol aggancsok és kitömött madarak között ott lógott a falon a puska is. Acéja bágyadtanban csillogott, mint amikor először meglátta. A bérlő megengette, hogy Andreas kézbe vegye a puskát és megtanította, hogyan kell használni. Aznap, amikor a fiú lefeküdt aludni, mintha a régi örömet érezte volna újra és kevesebb fáradtságot, mint máskor.

Amikor leesett az első hó, a kötöréshöz is megállt a munka. Andreas kevesebb enivalót kapott, de ezt méltányosnak találta. A hó azonban hamarosan elolvadt s a munkát újra folytatták.

Aztán sokkal több hó esett. Óriási pelyhek szántottak alá az égből és nehéz szőnyegként ülték meg a földeket. Még a fák is meghajoltak a hó súlya alatt. A hóesés után hideg lett és a munka újra megállt. A bérlő gyakran járt a kötöréshöz és az időjárást figyelte.

Egy nap aztán odafordult Andreashoz és jelezte, hogy hazamehet. A fiú összecsomagolta holmiját, aztán bement a főépületbe. A bérlő éppen háttal ült az egyik

asztalnál és írt valamit. Andreas fészteletlenül megállt előtte és várt. Majd a falon függő puszkára mutatott. A bérlő fűgére pillantást vetett a fiúra és megrázta a fejét. Andreas nem tudta, mire várja a dolgot. Felnevetett; majd a falhoz lépett, ahol a fegyver lógott és leakasztotta. De a bérlő felugrott és kikapta a kezéből.

Andreas leeresztette kezét és nem tudta, mit akarhat ez az ember. Hát nem övé a puska? Még egyszer mosolyogni próbált, de a bérlő mellének szegezett fegyverrel kitzasztotta a szobából. Andreasnak, miatt hátrált kifelé, néhányszor furesán megrándult a szája.

Egy ideig a nagy, fehérre festett ajtó bémulta. Az indulat felgyűlemlett benne, majd szétfeszítette testét. Az ajtónak vetette vállát és teljes súlyával nekidől. Az ajtó meghajlott a nyomás alatt és engedett. Ő pedig megbotlott a küszöbön és előre zuhant.

Néhány pillanatig megzavarodva felelő a padlón. Akkor oldalba rúgták, s amint felemelte fejét, a puska torkát látta. Lassan felkapzkodott. Előtte ott hadonászott a bérlő dühödtén. Egy ideig csak nézte a kicsi, vézna embert és neveltséges mozdulatait. Aztán sarok fordult és kiment.

Néhány alkalmazott a melléképületnél ácsorgott; felismerte a szeplos pasast is, akit a kötöréshöz látott. Amikor Andreas elment mellette, az emberke kivált a csoportból, térdre ereszkedett Andreas előtt és úgy tett, mintha célozna.

A fiú megállt. Hatalmas teste megremegett, megrázta magát, egy ugrással előtte termett, megragadta a fickót és messze hajította, mint egy üres zsákot.

Mikor a ház közepéig ért, megfordult. A nevetésből merev fintor maradt csak az arcokon.

Még aznap elért a tanyához. A hó mély volt és nehéz. A fiú teljesen átázott, mert nem volt téli ruhában. De hamarosan látnia kell az otthon kéményfüstjét. A birkákra gondolt, amelyek távolléte alatt biztosan bárányokat ellettek, majd az aratásra és a betakarításra. Már látta a bükköset. A fogoly nyomatok is megszemlélte. A patak néhány helyen nem fogyott be teljesen és a víz, mint fekete tinta kavargott a hótorlaszok között.

De a kémény nem füstölt. Apa biztosan kint van, gondolta. Közeldett a szántóföldhöz. Egy hóval borított kupacot látott és melléje lépett. Félrerúgta a havat. Néhány összekötött kéve volt. Nehéz lehetett az öregnek, gondolta. Mégis csodálkozott és nyugtalanodott, hogy sehol se látja nyomát.

A hó egészen a lépcsőig ért és benyomta az ajtót is. Belépett.

Belül félhomály volt. Néhány varjú rémülten csapkodott a falak közt. Fanyar, émielyítő szagot érzett s nyugtalanság fojtogatta a mellét. Az ágyhoz botorkált a sötétben és egy kézhez ért. A kéz hideg volt és élettelen.

Visszahúzódt az ajtóhoz és teljes szélességében kitért. A beáradó fényben előderengett apja sovány arca. A szalmazsákon felelő ruhástul. Andreas térdre rogyott és rázogatni kezdte a testet. Beszélni szeretett volna, mondani valamit, de csupán nyöszörgés és néhány artikulátlan hang tört ki belőle. Feje a szalmazsákra hullott.

Valamivel később eszébe jutottak az állatok. Lement az istállóba, s az ajtót nyitva találta. Üres volt. Apja ezek szerint már elég régóta halott. Nem terelte be az állatokat téle.

Sötételni kezdett. Felfelé botladozott a méteres hóban. A hegyes csúcsok hóbuckáikkal és hótorla-

szaikkal lassan közeledtek feléje, mint nehéz, alakatlan árnyak. Elérte az utolsó nyeret is és lefelé nézett. Egyetlen nyomot, egyetlen élőlényt se látott, csak az aláereszkedő téli éjszaka hideg zúgását hallotta a fehérségből magánosan kiugró fekete mogyoróbokor ágai között. Az éjszaka közben határtalan térséggé növekedett. Úgy tűnt neki, hogy soha, egyetlen téli éjszaka sem volt ilyen hatalmas és elhagyatott még. A csillagok sűrű tömege nemcsak hideg fényvel izgett, hanem valami észrevehetetlen és hűvös port is szórt a földre. Mély béke volt ez, éppoly hideg béke, mint a hó, éppoly távoli és nyugodt, mint a csillagok.

Emlékezett egy meredek lejtőre a hegy déli hajlásában. Széles párkány óvta az északi szélőt, a juhok és a kecskék ide húzódtak, ha őszidőn hideg lett odakünt és esett az eső.

Itt találta őket. A kecskék már kihűltek. A hó felgyűlt rajtuk és beborította őket. Pészes tögyük merevre fagyott. Kicsit távolabb rátalált a juhokra is. Kiásozott egyet a hóból. Szilaj lett az örömtől, amikor megérezte az állat teste melegét. A juh nem tudta, fejét felemelni, engedelmesen tűrte, hogy vigyék.

Egymásután cipelte haza az öt juhot a sziklanyilásból. Mivel az istálló túlságosan hideg volt, a szoba padlójára fektette őket. Amikor végül is elkészült, már világosodott.

Sikerült átvészelnie a telet. Lassan megjött a tavasz, olvadt a hó. Néhány juhot levagott, a gabonát pedig két kő között csépelte ki. A falucskába nem akart lemenni. A lentiek elémítették. Idefont béke volt, s az állatok társasága kielégítette.

Hamarosan visszatértek a vadlibák. A napok világosabbak és hosszabbak lettek, nyár lett és a fecskék ki-be röpdöstek a szénapadlón.

Egy nap, ahogy kint állt a földön, két embert látott felfelé balagni. Otthagytta szerszámait és bement a házba. Azt szerette volna színléni, hogy senki sincs otthon és bezárta az ajtót. De amint kilékelődött, felismerte, hogy az egyik férfi a tanya tulajdonosa. A másik a bérlő. Talán jobb lesz mégis ajtót nyitni.

A paraszt belépett hozzá, a bérlő azonban kívül maradt. Barátságosan üdvözölte a süketnéma fiút és próbálta megértetni vele, hogy eladta a tanyát a bérlőnek, Andreasnak tehát másik helyet kell keresnie, nem is zúgolódhat, emlékezzen csak, milyen szemtelennül viselkedett a nagyhatalmú férfinál szemben. Kezét nyújtotta Andreasnak és bátorítólag hunyorogott rá.

A fiú csak állt és nézett utánuk, miatt lefelé bandukoltak a szántóföldön, mutogattak, beszélgettek. A bérlőnek pálcája volt a kezében fegyver helyett.

Gondolatai lassan jártak körbe, s mire este lett, egy aprócska pontra szűkültek és ekkörül forogtak, mint a malomkerekek: a fegyver!

Tervet készített. Még volt egy hónapja a költözésig. Ezalatt jól körül akart nézni, — az ismert és szeretett tárgyakat újra látni. Ta-

lán sokára teheti csak ismét. Nem érzett keserűséget, csak szomorú elégedettséget.

Egy őszi reggel lefelé indult valami karóval a kezében. Amint közel ért a gazdasághoz, elrejtőzött az erdőben és várt sötétedésig. Mikor úgy vélte, hogy mindenki nyugodni tért már, megközelítette a házat. Jól emlékezett a teremre; felemelte a karót és egy csapással bezúrta az ablakot. Aztán átugrott a párkányon és tapogatózva előre merészkedett a sötét helyiségben. Eltartott kis ideig, míg rátalált a puszkára. Leemelte, megvizsgálta. Csőre volt töltve. Kioldotta a biztosítót és visszalopakodott az ablakhoz.

Ekkor azonban felnyílt az ajtó és lámpájával kezében bejött valaki. A bérlő volt. Andreas nyugodtan állt. A bérlő megtorpant. Andreasban vad öröm áradt szét. Felemelte a fegyvert, de amint a bérlő elborzadt arcába nézett, megremevedett. Am a következő pillanatban már az ablakpárkányán volt és kiugrott a sötétbe.

Először behajította a juhokat a szobába. Valami bizonytalan elképzelése támadt, hogy meg kell őket védenie. Tudta, előbb-utóbb jönniök kell, hogy elhurcolják. A szoba földjére feküdt, a fegyvert pedig az ablakpárkányán támasztotta. Nem mert elmozdulni, egész idő alatt öröködni kellett. Ha evett, akkor is gyakran az ablakhoz lépett és kifelé kémlelt. Fél, hogy meglepik.

De senkit se látott. Békét lehel minden, a bükkök is békésen ácsorogtak a világos levegőben.

Éjszaka jött és holdvilág. Szénát cipelt a padlóra. A juhok ettek, néha körbejártak és rémülten mekegtek. Ha megmozdult, eljétek és nem jöttek hozzá, mint máskor, hogy érdes, puha szájukkal kezét döfködjék.

Nézte a holdat, amint lassan úszott keletről délnek. Egy gyöngyházfényű felhő vonult el előtte. Mikor a hold kibújt a felhő mögül, széthintve kékes fénykötegeit, az erdő és a földdarabka is újra láthatóvá vált. Itt-ott fekete kövek meredeztek. Mintha hirtelen szörnyekké változtak volna át s közelednének feléje.

Arra ébredt, hogy a nap melengeti arcát. Egy légy mászott a kezén. Szívesen felemelte volna kezét, de zibbadt volt. Miért is fekszik ebben a kényelmetlen helyzetben? Felállt.

A puska a padlón hevert s a kék acélcső keményen villogott. Miközben aludt, kiejtette kezéből. Ebben a lágy, tiszta őszi fényben ojj távolinak tűnt minden, mintha álom lett volna. Meghabonázva bámulta a fegyvert. Hidegen és élettelenül hevert. Hirtelen fagyos iszonyat fogta el.

Megfordult. A juhok összebújva szorongtak a sarokban. Ijedten bámultak rá. Kinyitotta az ajtót és kiengedte őket. Egymásután ugráltak végig a köves lejtőn és tovább lefelé.

Valami névtelen szomorúság kerítette hatalmába. Az asztalra könyökölt s nehéz, durva fejét tenyerébe rejtette.

Déltájban jöttek. Hárman voltak, s mindegyikük fegyvert vitt a vállán. Fűgére ugrásokkal szökeltek előre, s a kövek mögött kerestek fedezéket.

Ekkor átlépett a puskán, kiment és felállt a kőkupacra. Nézte, hogyan közelednek a férfiak.

Aztán kiegyenesedett és csendesen feléjük indult.

LULLITA

Meghaltál hát bennem te is — a törvény téged éppúgy szétmorzsoló mint másokat meghalt furcsa fénylő nevetésed melyre éjszakánként az értelem villogó ábráit véstem a semmibe hullott tested zárt köztelene szemed hatalma sem kísért többé különös utaimon mikor ziláltan futok a világtól futok magam előtt élettelen hangod hatalma — hidegen nyugszik bennem ez is de már csak úgy hordom mint használt hitvány salakot — a vérbe nem jut már el hogy frissítse és erősítse a nagy egészet — Meghaltál hát bennem elszórádál a szürkességben a nékem-sosem-élt nők és mosolyok ölelések tömegében melyek nem igaznak nem fáznak nem égetnek csak ismeretlenek — Meghaltál hát bennem végül talán még egy-két óráig gyászolok — majd kifosztva üresen és kinevetve baktatok idegen utakon biztatva és erősítve magam igazát az egyetlen végső vigaszt a szomorúságban: Nem támadsz fel többé sohasem —

A Figaro vezércikke Déry Tiborról

A Figaro június 9-i száma vezércikkben emlékezik meg a szovjet rendszerben dühöngő szellemi terrortól, Hruscov szovjet békedíjjal való kitüntetéséről és a még mindig börtönben sínylődő magyar írókról.

Déry Tibor — írja egyebek között a Figaro vezércikke — már 25 éves korában, 1919-ben, kommunista volt. Kun Béla bukása után emigrált és hét évet töltött száműzetésben. André Gide „Viszszatérés a Szovjetunióból” című naplójának magyarra fordításáért — mivelhogy a Horthy-rendszer a Szovjetunió népszerűsítését látta benne — börtönbe zárták. A kommunista Rákosi-rendszer is üldözte: arra akarták kényszeríteni, hogy írja át „Felelet” című regényét, amit Déry nem tett meg. Kizárták a kommunista pártból. 1956 októberében, az írók és intellektuelek többségével egyetemben, teljes szolidaritást vállalt a felkelőkkel. A szovjet hadsereg intervenciója után letartóztatták. Tárgyalása zárt ajtó mögött folyt le. 1957 novemberében kilenc esztendő börtönre ítélték. Mindmáig semmiféle közbenjárás nem tudta kiszabadítani ezt az öreg, beteg embert, akit a magyar nép legnagyobb írójának tekint — írja a Figaro.

KOSSUTH LAJOS egyik londoni lakóházát (39, Chepstow Villas, Kensington) emléktáblával jelölte meg London város tanácsa. A táblát június 5-én délelőtt helyezték el. Az aktuális jelen voltak G. F. Cushing és Iványi-Grünwald Béla egyetemi tanárok és Ignóus Pál, a Magyar Írók Szövetsége Külföldön elnöke.

Nagy Imre és a varsói szerződés

(Folytatás a 3. oldalról.)

számára is. Apró Antal javasolja, hogy a jegyzékek azonnali megszerkesztésével, s a semlegességi nyilatkozat megszövegezésével bízzák meg a külügyminiszterhelyettest.

Nagy Imre miniszterelnök a jegyzékek megszövegezését és elküldését a minisztertanács jóváhagyását teszi függővé. Az azonnal összeülő minisztertanács ülésén részt vesz Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke is. A minisztertanács elfogadja a pártvezetőség javaslatát, Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke, mint államfő üdvözlő és szentesíti a javaslatot.

Mód Péter követ megbízást kap a megszövegezett jegyzékek sokszorosítására és továbbítására. Mód követ kéri, hogy a jegyzékeket személyesen nyújthassa át a nyugati nagyhatalmak követeinek, s engedélyt kér arra, hogy egyúttal informálhassa nevezetteket a semlegességi nyilatkozatról.

Kádár kijelenti, hogy „fegyverrel a kézben” ellenáll

A délutáni órákban Nagy Imre miniszterelnök ismét magához kéri Andropov nagykövetet. A minisztertanács tagjainak jelenlétében, katonai szakértők bevonásával, újabb részletes bizonyítékokat tár elő a további szovjet alakulatok beözönléséről. Ismerteti Andropov nagykövettel az előzményeket, melyek szükségessé tették a varsói szerződés azonnali felbontását, s az ország semlegességének kinyilatkoztatását. A kormány nevében közli a szovjet nagykövettel, hogy amennyiben a szovjet kormány nem állítja meg a Magyarország ellen irányuló katonai akciót, nem tiltja le újabb alakulatok beözönlését, a magyar kormány kérni fogja az Egyesült Nemzetek Szervezetét, hogy a magyar kérdést tüsszék a közgyűlés napirendjére. Kádár János, mint az MSZMP főtitkára, a maga és a pártvezetőség nevében közli a nagykövettel, hogy mindenben egyetért a javaslattal, majd személyes véleményként hozzáteszi, hogy a szovjet csapatok jelenléte Magyarországon ellenforradalmi provokációt válthat ki, s neki, mint kommunistának és magyarnak egyetlen kötelessége

NAGY IMRE TUDOMÁNYOS INTÉZET alakult meg Brüsszelben, melynek célja a magyar forradalom társadalompolitikai okainak elemzése, a szocializmus legújabb problémáinak kutatása. Az intézet angol és francia nyelven negyedévenként megjelenő folyóiratot ad ki.

NAGY IMRE 1955/56-os emlékirata „Politisches Testament” címen most németül is megjelent a müncheni Kindler Verlag gondozásában. Az előszót Hugh Seton-Watson londoni egyetemi tanár, angol kelet-európai szakértő, az utószót Pálóczi-Horváth György írta.

MOLNÁR MIKLÓS ÉS NAGY LÁSZLÓ könyve, „Nagy Imre újtó vagy forradalmár?” június 16-án jelenik meg a genfi Institut Universitaire des Hautes Etudes Internationales kiadásában.

MÉRAY TIBOR KÖNYVE, „Tíz nap, amely megrázta a Kremlt”, júniusban jelenik meg az amerikai Praeger-kiadónál. A könyv az 1956-os októberi magyar forradalommal és Nagy Imre szerepével foglalkozik.

AZ ANGOL RÁDIÓ magyar osztálya a külföldön élő magyar költők antológiájában május 24-én, vasárnap Sulyok Vince és András Sándor verseit mutatta be a magyarországi hallgatóknak.

SIMONFAY MARGIT előadóművésznő hosszú szenvedés után Budapesten elhunyt.

marad, hogy akár fegyverrel a kezében küzdjön a szovjet egységek ellen. Andropov nagykövet tudomásul veszi a bejelentést és közli, hogy kormányát nyomban értesíti a történetekről.

A késő esti órákban Andropov nagykövet ismét felkeresi a miniszterelnököt. Jelenti, hogy kormányát informálja s annak nevében javasolja, hogy amennyiben a szovjet kormány visszarendeli csapatait, a magyar kormány vonja vissza az UNO-nál tett bejelentését. Nagy Imre miniszterelnök a javaslatot elfogadja.

A szovjet kormány hajlandó tárgyalni

November 2-án a reggeli órákban Andropov nagykövet értesíti Nagy Imre miniszterelnököt, hogy a szovjet kormány tudomásul vette a magyar kormány által tett varsói szerződés felmondásáról tett bejelentését. Kéri a magyar kormányt, hogy a már előző napon javasolt két bizottság tagjainak névsorát mielőbb hozza a szovjet kormány tudomására, egyben felajánlja, hogy a magyar kormány jelölje meg a politikai tárgyalások színhelyét, míg a katonai tárgyalások lebonyolítására a szovjet kormány Budapestet javasolja.

A magyar kormány a délelőtti órákban jegyzékben átadja a tárgyalóbizottságok névsorát, s javaslatot tesz a tárgyalások mielőbbi megkezdésére, rámutatván arra, hogy a szovjet kormány ismételt ígérete ellenére, tovább folyik a szovjet csapatok beözönlése.

November 3-án délelőtt 10 órakor a magyar parlament épületében összeül a magyar-szovjet katonai bizottság, hogy megtárgyalja a varsói szerződés felbontása következtében visszavonuló szovjet csapatok elvonulásának technikai feltételeit. A tárgyalások mintegy négy órán keresztül kedvező mederben folynak. A kora délutáni órákban tárgyalási szünetet rendelnek el, s a szovjet delegáció felkéri a magyar küldöttséget, hogy a tárgyalások folytatását a szovjet kormány vendégeiként a magyarországi szovjet csapatok főhadiszállásán, Tökölön folytassák.

Heltai György

Irodalmi Ujság

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE KÜLFÖLDÖN irodalmi estet rendezett 1959 május 28-án a londoni Friend's House-ban. Ignóus Pál bevezetője után Hollós Ilona és Vadász Imre Benjamin László, Déry Tibor, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László, Takács Imre műveiből adott elő. A műsor második részében Faludy György és Gömöri György verseit, Enczi Endre és Márton László novelláit, majd Vadász Imre Cs. Szabó László novelláját olvasta fel. Befejezésül Timár Péter, Bakonyi Klára és Susan Bradshaw Bartók Contrasts' trióját tolmácsolta a szép számú hallgatóság előtt.

MAGYAR VERSEK 1953—1956 címmel antológia jelent meg a párisi The Fund for Intellectual Freedom kiadásában. A szép kiállítású könyvet Nicolas Baudy szerkesztésében Csernus Ákos, Debreceni Ferenc és Tarpay Júlia állította össze. A kötet Kassák Lajos, Füst Milán, Erdélyi József, Sinka István, Fodor József, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Zelk Zoltán, Jankovich Ferenc, Képes Géza, Vas István, Takács Gyula, Faludy György, Jékely Zoltán, Rónay György, Weöres Sándor, Kónya Lajos, Benjámín László, Csorba Győző, Csanádi Imre, Somlyó György, Aczél Tamás, Pilinszky János, Kuczka Péter, Tamási Lajos, Nagy László, Simon István, Juhász Ferenc, Csoóri Sándor, Eörsi István és Szécsi Margit verseit tartalmazza. A könyv megrendelhető Big Ben Publishing Co., 65, Mortimer Street, London, W.1. címén, ára: 3. U.S. dollár, Angliában 1 fontsterling.

EKE ES TOLL címen jelenik meg Duczynska Ilona szerkesztésében az Arlington Books, Cambridge, Mass., Burns & MacEachern, Toronto kiadásában angol nyelvű magyar költői antológia. A kötet szerzői közül Illyés Gyula, Benjamin László, Juhász Ferenc, Kuczka Péter, Tamási Lajos verseit irodalmi est keretében ismertették Torontóban.

BERTOLT BRECHT darabját, „Svejk a második világháborúban” a minap mutatták be a nyugat-németországi Frankfurtban.

Hollós Monopol ügynökség

15, Colebrooke Avenue,
London, W. 13. Telefon:
PERivale 9275.

Vámmentes ajándécsomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Irjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám- és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése,
Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII.,
Baross utca 21.)

Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

G. B. autóvezető szakiskola

Telefon este 6 órától (London)
FRE 9026.

Kezdő és haladó tanítványok oktatása 1959-es speciális gépkocsikon. Magyar oktatókkal, részletfizetésre. Költöztetést, fuvarozást Londonban, vidéken tehergépkocsival vállalunk.

Könnyű részletfizetésre is készítenek öltönyt, felöltőt és kosztümet osztályon felüli munkával

A. FALUDI

Alakítást és javítást is vállalok
22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

ZATHURECZKY EDE, a világ-hírű magyar hegedűművész 58 éves korában az Egyesült Államokban meghalt. Zathureczky a forradalom után emigrált és azóta Amerikában élt.

A MAGYAR FORRADALOM FILMJEI PARAGUAYBAN. Az utóbbi hónapokban a magyar forradalomról szóló dokumentumfilmeket sorra mutatták be Paraguay minden jelentősebb városában. A filmekhez Mészáros Lőrinc menekült író tartott bevezető előadást. Az óriási hatást keltett filmelőadások után a jelenlévő munkások, parasztok és diákok rendszerint tüntetni mentek a város utcáin és a szabad Magyarországot éltették. A filmeket eddig a néhány millió lakosú Paraguayban 200 ezer ember nézte meg.

BRAZÍLIA egyik legjelentősebb művészi nagydíját, a SACI-díjat Icsely Rudolf, a „Bors István” és a „Szűz és a gödölye” rendezője nyerte el, a Cara de Fogo című portugál nyelvű film forgatásáért.

A RISORGIMENTO 100 ÉVES FORDULÓJÁNAK atmoszférájában most mutatták be újra a firenzei zenei ünnepélyen Verdi „Legnánói csata” című operáját. Az operát 85 esztendeje nem játszották. Verdi valamivel a solferinói ütközet után, 100 éve írta és Olaszország egyesülését ünnepelte benne. A Legnánói csata, hasonló felújítási kísérletek nagy részével ellentétben, óriási sikert aratott.

DÁN ZENEI ÉS BALETTFESTIVÁLT tartottak Koppenhágában. A fesztiválon Igor Stravinsky is részt vett; nagy sikere után a fesztiválon bemutatott két új dán balettnak: Hans Brenaa „Harlequin milliói”-nak és Cullberg „A hold rénszarvas”-nak, továbbá Niels Bjorn Varsen előadássorozatának a pantomimról, melyhez Dánia legjobb táncosai adták az illusztrációt.

APRÓHIRDETÉSEK

Gyakorlott varrónő gépvarrásra legmagasabb fizetéssel kerestetik. 101, Cricklewood Broadway, London, N. W. 2. Telefon: GLA 9114.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márká, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légitpostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor** „Napló, 1945-1957” c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953—1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

RENOVALAS. ATEPÍTÉS. KARBANTARTÁS. TETŐFEDES. FESTÉS. MAZOLÁS. TAPETAZÁS. VILLANY-, VÍZ-, GÁZSZERELÉS. Mindennemű külső, belső építőipari javítás.

STYLE (Forray) építőipari vállalat

32b. Rosslyn Hill, N. W. 3. HAM 6731.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.
Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.
Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

Nem a nyomdász tehet róla!

Az alábbiakban egy mondatot közlünk szó szerint, pontosabban betű szerint az *Élet és Irodalom* 1959 június 5-i számából: Bölöni György vezércikkéből:

Én magam három éve láttam Moszkvát: azóta igazán a halódó emberiség rohanó életének világvárosa lett.

INDIA MŰVÉSZETE ESSEN. BEN. Az esseni Villa Hügelben a napokban kiállítás nyílik meg, melyen India múzeumaiból mintegy ezer szobrot mutatnak be. A kiállítás a Kr. e. harmadik évezredben virágzó indusvölgyi civilizációtól kezdve a Nagymogulok koráig felelőli India egész művészetét. A műtörténészek egybehangzó véleménye szerint az esseni kiállítás a hindu művészek minden eddigi nyugati kiállításánál szebb, gazdagabb és teljesebb.

CSEHOV ISMERETLEN SZÍN-MŰVÉT mutatta be a nottinghami színház „Egy orosz Don Juan” címmel. Csehov ezt a darabját 1884-ben írta egy moszkvai színház számára.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361, c/o. Délamerikai Magyarorszag, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173, Pitt Street, Sidney. Belgiumban: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Váshelyi Géza, Norre Alle 75/640, Kobenhavn. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországon: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390, Decelles Ave. Apt. 8, Montreal, Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Társaink a börtönben

Kádár János, a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának Első Titkára, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa 1959 június 19-i ülésén, a budapesti Népszabadság június 21-i tudósítása szerint, egyebek közt ezeket mondta:

„Őnök ismerik például bűnügyi politikánkat. Az elviselhetőség határán túlment embereket börtönbe csukták, s akik olyan bünt követnek el, amit egy nép ellen nem lehet elkövetni — történelmi bünt — azok a legszigorúbb büntetést kapták. Akikre azt mondták népiesen, hogy hóbörögtek, azokhoz így szóltunk: térjetelek észre, dolgozzatok. Helyes politika volt, az eredmények is bizonyítják ezt, mert hóbörögő nem kevés volt, de állítom, hogy ezeknek a hóbörögőknek a nyolcvan százaléka az elmúlt két esztendőben becsületesen, tisztességesen dolgozott.

Itt volt az amnesztia. Megmondtuk az amnesztiával kapcsolatban hivatalosan is, meg nem hivatalosan is egyenéhányszor, hogy egy teremtett lélek nem kaphat kegyelmet ebben az országban mindaddig, amíg kívülről vagy ellenséges körökből minket erre kényszeríteni próbálnak. És ha azt akarják, hogy ne legyen amnesztia Magyarországon, akkor csak próbáljanak nyomást gyakorolni ránk. Majd ha ez megszűnik és mi úgy ítéljük meg, hogy elérkezett az ideje, akkor lesz majd bizonyos amnesztia. Az idén is volt és nem is olyan jelentéktelen, a megbüntetetteknek igen jelentős része került ki a börtönből.

A népfront győzelmet aratott a választáson és a magyar nép nagy-szerűen vizsgálta. Ez egy olyan dolog, ami maga után vonja, hogy a nép megtévedt fiaival szemben ilyenkor illik és helyes is elnézőnek lenni. Ez a tavaszi amnesztia a gyarazata.

Azért tartjuk szükségesnek idézni az Első Titkár a nyilatkozatát, mert minden becsületes hazai magyar és minden becsületes emigráns magyar legfájdalmasabb szívbéli ügyét érinti: bebörtönzött honfitársaink sorsát. Nem volna értelme vitába szállnunk Kádár Jánossal azon, hogy mi történelmi bűn és mi történelmi dicsőség s hogy akiket ő népi-demokratául „hóbörögő”-nek nevez, miért érezték magukat készletre hangjukat vagy karukat fölemelni az ország szabadsága és demokratizálódása érdekében. Nem remélhetjük, hogy Kádár Jánost, vagy azokat, akik az ő nézeteit Moszkvából előírják, erről meggyőzzük; azzal viszont ők is tisztában vannak, hogy a magyar nép kilencvenkilenc százaléka övelük nem ért egyet. Nyilván azon sem érdemes vitatkozni, hogy amit április 4-én amnesztia gyanánt feltálatlak, valóban az volt-e. Mi is tudjuk, ők is tudják, hogy a bebörtönzött fia-ért aggódó magyar nép kétségbeesetten ébredt erre a napra, mert valóban azt remélte volt, hogy Moszkvában elég okosság és bizton-sági érzet lesz egy nagylelkű budapesti gesztus elrendelésére és a megkínzottak szabadonbocsátására.

Nem hallgathatunk azonban arról az égető kérdéstről, hogy mi-képpen viselkedjünk mi — és mi-képpen viselkedjék az egész felvilágosult, szabad emberiség, — ha a meggyőződésük miatt börtön-be vetett magyarokat mielőbb szabadlábba óhajtja látni.

Kádár János erre vonatkozó ki-jelentése beillik elszólásnak.

ról sürgetik... Ez az érvelés ismerősnek hat. Eszünkbe jut, hogyan végeztette ki a Horthy-rend-szer, egy félreértések alapján ki-adott statáriális rendelkezés be-tűjébe kapaszkodva, a földalatti kommunista mozgalom két megle-hetősén szürke pártmunkását, a-kiknek emlékét azóta utcanevék őrzik Budapesten. Az eljárás embertelen volt és ostoba, az egész civilizált világ tiltakozott ellene. De az „erő politikájának” szóvi-vői körbesuttogták, hogy „csak-azértis” végre kell hajtani a ha-lálós ítéletet, nehogy a magyar kormány gyengének lássék. Ezek-nek nyomába szegődik most a budapesti kommunista kormány-hatalom? Megfelelkezik arról, hogy hány kommunista köszön-hette az életét a jogtisztelő világ „belső ügyekbe való beavatko-zás”-ának? Mert az ódivatú reak-ciót még valamennyire feszélyez-te a szabad világ lelkiismeretének megnyilatkozása. A hitlerista re-akció és a sztalinista reakció az-onban már túltette — és túltesz-i magát ilyesmin.

Túltesz-i magát, amíg és ahol te-heti. Szerencsére nem mindig te-heti. Vannak Oroszországnak és esatlós kormányainak olyan alap-vető érdekei, amelyek rákénysz-e-ritik, hogy a nemzetközi közvéle-ményre figyelve, szép, ha Kádár János — nyilván moszkvai sugallatra — azt tanácsolja a ma-gyar rabokért aggódóknak, hogy tartsák a szájukat, ezzel többet érhetnek el, mint a tiltakozással. De hol erre a bizosíték? Hihe-tünk-e ilyen homályos és körvo-nalazati ígértetben? Még határo-zott és unnepeles ígértetben sem. Emlékszünk rá, milyen nyomaté-kosan ígérte meg Kádár János a budapesti kormányzat éléről, hogy Nagy Imrének és társainak sem-mi bántódása nem esik. Most meg-magyarázza, milyen helyes volt meggyilkolni őket. Ilyen tanulsá-gok nyomán bizzunk a moszkvita magyar rendszer jóindulatában? S ebben a jóindulatban bízva fosz-szik meg a magyarországi börtö-nökben sínylődőket attól az er-kölcs védelemtől, amelyet a ci-vilizált világ emlékezőtehetsége és erkölcsi érzéke nyújt?

A pesti kormány-gyakorlat min-denestre azt tanúsítja, hogy ha a nyilvános tiltakozás hatása két-séges, akkor a nyilvánosság ki-ár-asával, diszkrétan adott emberi tanács hiábavalósága egészen biz-tos. Bertrand Russel, Albert Cam-us, Ignazio Silone és Karl Jas-pers annakidején bizalmasan, a nyilvánosság fórumainak megke-rülésével fordultak a magyar kor-mányhoz Déry Tibor és társai ér-dekében, de még választ sem kaptak folyamodásukra — nyil-ván nem azért, mintha a nevük Budapesten ismeretlen volna. Ép-pen a magyar kormányhatóságok ez eljárása készítette őket aztán arra, hogy tiltakozásukkal a nagy-világ elé álljanak.

Különben is nehéz az olyan jó-tanács hatékonyságában bízni, a-melyet az sem fogad meg, aki adja. Mi még sohasem vettük ész-re, hogy akár orosz, akár magyar, akár egyéb nemzetiségű kommu-nisták valaha vonakodtak volna egy börtönbevetett társuk ér-dekében szót emelni, attól való fél-tükben, hogy ezzel haragra inger-lik azt a kormányt, amelynek az a társuk ki van szolgáltatva. A világ kommunistái legutóbb is harsányan tiltakoztak Glézosz görög kommunista író bebörtönzése ellen, s hogy a tiltakozás íze

csatlakozott hozzá az a párttitkár-sági dróton rángatott „Magyar PEN Központ” is, amelynek szó-vívői kikérték maguknak, hogy őket Déry Tibor, Háy Gyula, Bibó István és társaik ügyéről faggas-sák. Mert ha Moszkva rendeli el az író bebörtönzését, ez o. szágos belügy, de ha más kormányhata-lomtól származik az intézkedés, akkor a véleményszabadság nem-zetközi sérelme...

De ezzel máris átcsúszunk az elvi vita területére, amelyen azért kár vesztegelnünk, mert az ellen-

Kilencvenkilenc francia író küzdelme

Déry Tibor és társai kiszabadításáért

PARISI TUDÓSÍTÓNK ÍRJA:

A bebörtönzött magyar írók kiszabadítására alakult Déry-Bizottság elnöke: Jean Cassou, a Musée de l'Art Moderne igazgatója, a világhírű esztéta a következő levelet intézte Mün-nich Ferenchez:

Miniszterelnök Úr!

Tavaly novemberben már többen közlünk megírtuk Önnek, hogy ag-gódunk Déry Tibor miatt. Nem tud-juk megkapni-e akkor lelkünket? Most még többen fordulunk Ön-höz, mint tavaly és felszólítjuk: gyako-roljon kegyelmet Déry Tiborral és bebörtönzött íróitársaival.

Déry Tibornak több könyve jelent meg francia nyelven, nevét orszá-gunk művelt olvasóközönsége jól ismeri. Déry Tibor kora, rossz egész-ségi állapota súlyosra teszi számára a fogságot. Megmondhatjuk Ön-nek azt is, hogy Déry Tibor szabadon-bocsátása oly gesztus lenne, mely ha-talmas visszhangra találna Francia-országban.

Lépésünket semmiféle politikai meggondolás nem sugalmazta. E le-vél számos aláírója a francia kor-mányok egyes intézkedései ellen min-dig felemelte szavát. Ha most a fran-cia értelmiségiek többsége nevében arra kérjük Önt, hogy kegyelmezzen meg Déry Tibornak és társainak, ezt ama írói szolidaritás és emberiség nevében tesszük, amely nem ismer országhatárokat.

A levelet a többi közt aláírta: Jean-Marie Domenach, a l'Esprit főszer-kesztője; Paul Flamand, a Le Seuil könyvkiadó igazgatója; Gaston Gail-limard; Emile Henriot, a Francia A-kadémia tagja; Pierre Hervé; Roger Ikor Goncourt díjas; René Julliard; Gabriel Marcel filozófus, az Institut tagja; Louis Martin-Chauffier; Fran-cois Mauriac Nobel-díjas; André Maurois, az Akadémia tagja; Claude Morgan regényíró, a Francia-Magyar Baráti Társaság egykori vezetője.

Húsz más francia író ugyancsak csatlakozott az aláírókhoz, közöttük: Gabriel d'Aubarède regényíró, aki éppen most kapta meg a Francia Akadémia nagydíját, Jean de Beer, a Francia Pen Club főtáskára, Her-vé Bazin és Jean-Louis Bory Gon-court-díjasok, Dominique Desanti, a Magyarországon is ismert író, Yves Gandon, a Francia Pen Club elnöke, Tristan Tzara, a neves költő, és Vercors, a kitűnő regényíró.

A levél a maga nemében páratlan állásfoglalás az utóbbi évek történe-tében. Figyelembe kell vennünk a-zonkívül, hogy annakidején a No-bel-díjasok — Albert Camus és tár-sai — sürgönyben fordultak Kádár-ékhoz a Déry ügyben; valamint, hogy több irodalmi lap szerkesztő-sége, mint pl. a Sartre irányítása alatt álló Les Temps Modernes-é, vagy a Letters Nouvelles-é saját hátsábjain emelt szót Déry Tibor és társai ér-dekében.

lábaink is tudják, hogy igazunk van. Másról van itt szó. Honfitár-saink sorsa Moszkva és a magyar-orzági hatóságok kezében van. Ezzel a hatalommal a kezökben igyekeznek a magyarság külföl-di barátait és külföldre szakadt felelősségteljes fiait hallgatásra szorítani. Engedjünk-e ennek a zsaroló kísérletnek? A tanulságok alapján a szorongatott és bebör-tönzött hazafiainak tartozunk az-zal, hogy ne engedjünk neki. Ta-nulja meg Moszkva és tanulja meg moszkvai utasításra Buda-pest, hogy a bebörtönzöttek sor-sán érzett nemzetközi felháborodás lecsillapítására egyetlen mód van: kinyitni a börtönajtót.

cia és az európai irodalom legjelentősebb képviselői számos irodalom-történetileg is páratlanul értékes le-velet intéztek. Ezeket a dokumentu-mokat a Déry bizottság gondosan ő-rzi, hogy majd annakidején a Ma-gyar Nemzeti Múzeumnak ajándé-kozhasssa.

AZ EMBERISÉG UGYE

„A Déry ügy a magyar hatóságok érthetetlen magatartása miatt nem ma-gyar ügy többé; az egész haladó em-beriség ügye — jelentette ki a Déry Bizottság egyik vezetője — ugyan-olyan, mint a Dreyfus ügy volt an-nakidején.” Néhány nappal a Mün-nich-hez írt levél elküldése után összeült az Aragon irányította fran-cia Írószövetség, a C. N. E. A ta-nácskozáson heves vita indult. A C. N. E. az ellenállás idején alakult meg és a kommunisták mellett elein-te minden francia írócsoport képvise-ltette magát benne, kivéve persze azok, akik a náccikkal együttműkö-dtek. Az idők folyamán Aragon és a löbbi kommunista diktatorikus fel-lépése miatt a C. N. E. elnökei egy-másután lemondtak, így a baloldali katolikus Martin-Chauffier, majd Vercors, úgyhogy végre az elnöki tisztt Aragonnak maradt, a szervezet pedig tagjai kétharmadát elvesztette.

A C. N. E. közgyűlésén Jean Rousset, a neves költő javasolta: vizsgálja meg a szövetség Déry Ti-bor ügyét, majd pedig Herbert Le Porrier regényíró jelentkezett, hogy indítványt tegyen.

LE PORRIER: Úlnak olyanok is ebben a teremben, akiknek közvet-lenebb kötelessége lenne, hogy Dé-ry-ék érdekében felemeljék szavu-kat, mint nekem, mert hiszen szemé-lyesen is ismerik Déryt, sőt úgy tu-dom barátai voltak. (Célzás Aragon-ra és Elsa Trioletre, akik Pesten a Déry Tibor hánának vendégei vol-tak). Gondosan áttanulmányoztam a budapesti lapok Déry Tibor elítélé-sével kapcsolatos kommentárjait és arra a meggyőződésre jutottam, hogy Déry Tibort meggyőződéséért, nem pedig tetteiért ítélték el. Még sem kívánom vizsgálat tárgyává ten-ni, hogy Déry bűnös-e vagy ártatlan? A mi feladatunk az, hogy ke-gyelmet kérjünk számára. Emlékeztet-ni kívánom Önöket arra, hogy olyan Nobel-díjas írók, mint Lord Russel és Camus már felemelték szavukat Déry érdekében, de sikertelenül. Úgy vélem, hogy a C. N. E. közbe-lépése hatékonyabb lehetne.

ARAGON: A C. N. E. alapszabá-lyai megtiltják, hogy idegen álla-mok belügyeibe avatkozzunk. Egyéb-ként bárki, bármiféle beadványt alá-írhat. Ez az ő joga. Nem hinném, hogy Le Porrier ezt ne tette volna már meg eddig is.

MADAME ARAGON: (Elsa Triolet) Leszövegem azonban, hogy ez eset-ben senki nem íratja meg a szövetség

JÚLIUS 15-I KETTŐS SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

- Nagy Ferenc megemlékezése Kovács Béláról (7. oldal)
Ignotus Pál: Bolyongás közben (3 old.)
Peéry Rezső: Az ember és a rend-szer a mai Oroszországban (11. old.)
Pálóczy-Horváth György cikke egy nagy magyar zongoraművészről (6. old.)
Szabó Zoltán: Bihari maradandóság (5. old.)
Cs. Szabó László elbeszélése (8. old.)
Enczi Endre a moszkvai cirkusz lon-doni vendégszerepléséről (4. old.)
Orvényes András bécsi levele (10. old.)
Kosztolányi Ádám vitacikke (14. old.)
Irodalom — művészet:
Mai magyar költők idegenben. Horváth Béla, Faludy György és Csokits János versei. Tasnády Tamás novellája. Gaál Endre, Aczél Tamás cikkei.
Lengyel irodalom:
Marek Hlasko novellája. (15. old.)
A szürke iszonyat krónikása — Ma-rek Hlasko (14. old.)
Saáry Éva riportja Albert Schweitzer-ről (10. old.)
Vajda Albert cikke Jacques Tatiról (15. old.)
Mi történik az írókkal a Jangcse-kiangtól az Elbaig? (4. old.)
Szemelvények a magyar vidék sajtó-jából (7. old.) Magyar diákok Angliában. (6. old.)
Az Idő Sodrában (2. old.)
Hírek, tréfák, glosszák.

ARAGON: Hogy Déryre visszatér-jek, valóban ismerem őt. Körülbelül egykorúak vagyunk. Elismerem, hogy egy 64 éves embernél a 9 éves börtön-büntetés gyakorlatilag életfogytig-lant jelent. Ami engem illet, mindent megtettem, hogy Déry büntetését enyhítsem... Ezenkívül eldicseked-hetek azzal, hogy két magyar író éle-tét már megmentettem. Nem tehetek többet... Nem fogom megváltoztat-ni a véleményemet, még akkor sem, ha egész éjszaka itt maradunk.

LE PORRIER: Tudomásul veszem Aragon szavait. Más módon és egyé-nként fogjuk megkísérelni, hogy Déry sorsán enyhítsünk. És mivel Aragon azt állítja, hogy már egye-dül is eredményeket ért el, felszó-lítom, próbálkozzék ismét.

ARAGON: A vitát bezárom. Aragon és társainak magatartása ellenére a C. N. E. 19 tagja köztük több párttag, a következő levelet in-tézte Münnich-hez: „Alulírott francia írók a C. N. E. tagjai egyéni minő-ségünkben kérjük, hogy részesítsék kegyelemben Déry Tibort és társait, a magyar írókat és intellektuelleket, helyezzék minél előbb szabadlábra.

A C. N. E. ülésének hatalmas visszhangja támadt. Több lap felve-tette a kérdést, vajon megfelele-e az igazságnak, hogy Aragon annakide-jén tiltakozott Gáli József és Ober-sovszky Gyula halálraítélése ellen? És felemelte-e valóban szavát Déry ügyében? Hiszen amikor a tiltakozó mozgalom kibontakozóban volt, Ara-gon lapjában Rónay Mihály András porhinto cikkét közölte, mely arról szólt, hogy Déry-éket semmiféle ves-zély nem fenyegeti. A jól tájékozott Aragon-nak pontosan tudnia kellett, hogy a cikk megjelenése idején már javában folyt a zárt tárgyalás Déry Tibor és társai ellen.

Aragon-éknak a Déry ügy annál kinosabb, minthogy közvetve megaka-dályozta őket, hogy Manolisz Glé-zosz görög kommunista író fogvatar-tása ellen tiltakozzanak.

A Déry bizottságot természetesen nem érdekli, mi kellemes és mi kel-lemetlen Aragonnak, hanem egyes-egyedül az érdekli, hogy a börtönben sínylődő magyar írók szabadlábra

Az IDŐ Sodrában

Két magyar író időzített helyesen a születése napját: az egyik Petőfi, mert ő Szilveszterkor, a másik Móricz Zsigmond, mert ő Péter Pálkor jött a világra. Péter Pál napjának már a neve is ugyanazt a forrástól lehel, amely az irodalomban Móricz Zsigmond műveivel halott be. Móricz Zsigmond ha élne, ebben az esztendőben lett volna 80 éves. Születésnapja velünk maradt művei mellé, felidézte emberi alakját is, amelyet Ady Endre egyetlen szóval és véglegesen zömöknek rajzolt be a nemzeti emlékezetbe. Móricz halkszavú ember volt, lassan járt, méltóságos írfimágány közepén. Beszélteni szeretett, nem beszélni. Mindent felírt, noteszlapokra. Nemcsak írni, hanem hallgatni is ő tudott legjobban magyarul. Egyszer magához méltó partnert kapott a magyarul hallgatás művészetéhez, Tamási Áron személyében.

Ez a harmincas évek legvégén történt.

Ekkor fedezték fel, mások, hogy ők ketten, akikben a nép, ha másképp is, de egyforma mértékben ismert önmagára — még nem találkoztak egymással. Mentek ezért közvetítőnek a követe Móriczhoz, akit már fiatalok is „Zsiga bácsinak” neveztek és Tamásihoz, aki még a férfikor bölcsőbb lejtőjén is „Aronka” maradt. Így jött létre, közvetítéssel, a találkozás. Abban egyeztek, hogy a Debrecen vendéglő kerthelyiségében találkoznak, délbén.

Harangszókor a Miksa utcában két férfialak közelített a Debrecen kapuja felé. Az egyik alacsonyabb volt, és dúshajú, a másik szálasabb és kopasz. A kapuhoz egyszerre értek, megálltak, megnézték egymást a fényképek után az életben is. A szálasabb, a kopaszodóbb hallgatott, várt: ő volt a fiatalabb. Először az idősebbt illette a szó és meg is szólalt, zömök személyéhez nem illő magos tenorhangján: „Úgy látom Te vagy a Tamási Áron” — mondta. Emé, tudva az illetet, szavaival is igazodott az öregebbhez. „Úgy látom Te vagy Móricz Zsigmond” — állapította meg tömören.

A bemutatkozás után tültek ezzel. Ezentúl kényelmesebben nézgethették egymást. „Bemegyünk?” szólott Móricz Zsigmond. „Bemegyünk!” értett vele egyet a másik. A kerthelyiségben asztalt kerestek, leültek. Nézték egymást, nagy egyetértéssel. „Sört iszunk?” — kérdezte Móricz Zsigmond, mert a pincér, balkarján a szalvétával már közelített. „Sört.” — csatlakozott a nézetéhez Tamási Áron. „Sört kérünk” — mondta a pincérnek Móricz Zsigmond. „Sört kérünk” — erősítette meg a rendelt Tamási Áron. „Igenis kérem” — összegezte a végeredményt a pincér. Hozta a sört, ittak, Móricz Zsigmond nézte Tamási Áront, Tamási Áron nézgette Móricz Zsigmondot. Különbözött nem szóltak. Nem a társalgás haladt előre, hanem csak az idő.

Úgy egy óra felé Móricz Zsigmond megszólalt mégis: „Úgy gondolom, hogy mehetnének Áron” — vélte huncyorogva a fényben. „Mehetnének Zsiga bácsi” — igazodott a véleményhez Tamási Áron. „Előbb azonban fizessünk” — javasolta Móricz Zsigmond. „Fizessünk” — csatlakozott a fiatalabb. Fizettek, felkeltek, mentek, a kapuban megálltak. Móricz a kezét parolára nyújtotta. „Úgy látom, jól kibeszéltük magunkat Áron”, — vélekedett. Az ifjabb megszorította a kinyújtott kezét és csak ennyit mondott: „Mi ketten jól kibeszéltük magunkat Zsiga bácsi...” Ezzel elváltak, indultak, ki arra, ki erre, a Miksa utcán.

Így zajlott le az első találkozó Móricz Zsigmond és Tamási Áron között. A történet hiteles, Tamási Árontól hallottuk: ezért is volt lehetőlen, hogy elfelejtsük. S ha most, az idősebb születésnapján felmerül bennünk az a szokásos, elkerülhetetlen és nem nagyon értelmes kérdés, hogy „mi volna ha élne?” ha megvolna Móricz Zsigmond is, ahogy elvártuk volna tőle, az egykori történet adja meg a legtalálhatóbb választ. Tamási Áronnal most is ugyanígy beszélnek ki magukat, ugyanebben a módorban, ugyanezzel a hallgatással. S ebben a hallgatásban benne volna az is, amit arról gondolnak, ami az országban körülöttük, most,

A külügyminiszterek

genfi konferenciája — ahogy mondani szokás újra megkezdte munkáját. A július 13-ra újra összehívott értekezlet előestéjén föllapoztuk a londoni hírlapokat. De nem az aznap, hanem a májusi számokat. Mivel ezekben olvasható, hogy mint vélekedtek a lapszerkesztők — akkor — a megbeszélések első félidejéről. Az ilyesmít mindig tanulságos rekapitulálni — s a tárgyalgóság igénye miatt figyelmünk kizárólag a Daily Telegraph cikkeinek, illetve a cikkek főcímeinek szenteltük; ez a londoni lap áll a legközelebb a konzervatív párthoz, következőképpen a miniszterelnökhöz, akinek a találkozó létrehozásában jelentékeny szerepe volt. Az eseményhez fűződő véleményeket a Telegraph május 9-én ilyen luteránus módon summázta főcímeiben: „Gyümölcsöző tanácskozásokat várunk Genitől. Herter útbán, a kilátások nem éppen rózsásak.”

Két nap múlva május 11-én már ilyen főcímet olvastunk: Nézeteltérés Geniben: kerekasztal legyen vagy négy-szögű asztal? Gromyko azt kívánja, hogy a Kelet- és Nyugatnémetek is résztvegyenek. Május 12-én ezt a hírt kaptuk az értekezlet első eredményéről: „Mellékasztalok Geniben, — Gromyko magáévá teszi a nyugati szempontot.” A magáévátétel mikéntjéről a másnapi lap főcíméből így értesültünk: „Oroszország helyét kér a lengyeleknek a genji megbeszélésben. A csehek tagságot igényelnek.” Május 15-én a lap azt jelentette, hogy „Nyugat-Berlin népe szabad választásokat kíván” s május 16-ra megtudtuk, hogy „Gromyko támadja a „kötegegyezés javaslatot”, mert ez olyanira bonyolult volna, hogy a megoldást lehetetlenné tenné.” Néhány nappal később úgy értesültünk, hogy „az Egyesült Államok szerint az oroszok önfeljűsége megakadályozza majd a csúcstalálkozót — Gromyko kizárólag Nyugat-Berlinre szorító egyezségeket javasol.” Május 21-én a szerkesztőben „kétségek merültek fel a genji tanácskozások jövőjét illetően”, aki másnap „biztató jeleket fedezett fel arra, hogy a genji megbeszélésekkel felülkérülhet a várakozás bevált, mert a másnapi főcím azt jelentette, hogy „A miniszterek ügylehet felkelnek a zöld asztal mellől, magánbeszélgetésre kerül sor Geniben. Tovább tanulmányozzák a terveket.” Ezután a külügyminiszterek a Dulles volt államtitkár temetésén vettek részt, aki úgy vélte, hogy a nemzetközi tanácskozások akkor esélyesek, amikor mindegyik tanácskozó fél tudja, hogy mit akar elérni az értekezleten, s május 26-án a Daily Telegraph főcíméből megtudtuk, hogy „Gromyko is az Egyesült Államokba megy Dulles temetésére”. Május 29-én derült ki az emberek reményét fűzheték ahhoz, hogy „a négy külügyminiszter ugyanazon a repülőgépen tér vissza Genibe” és június 1-én a Daily Telegraphból megtudtuk, hogy „a genji konferencia ezen a héten döntő szakaszba érkezik. Késhegyre menő alkudozás folyik, a magánmegbeszéléseken Nyugat-Berlin kérdésében.” Június 2-án ezt olvastuk: „Elénkülés Geniben. Tördelős hátulról.” Június 3-ra további drámai fejleményekről tudósított az aznapi főcím: „Eles angol visszavágás Geniben. Gromyko 'roppant merev'. A következő néhány nap kritikus lehet.” Másnapra beállt az ntiklimax, a genfi tudósítás főhelyéről az első oldal legaljára került és 24 sorra terjedt, ezzel a címmel: „Oroszország és Nyugat terveket készít.” Június 6-ra újra nagybetűs cím jelezte azt, hogy „Gromykot felkérték állásponjtánuk revideálására.” Június 8-án a tudósítás már az utolsó oldalra kerül „Rituális táncok a genfi konferencián. Nincs jel arra, hogy sikeres lehet. Az optimizmus tart”, címmel. Másnap megtudtuk a főcimből azt, hogy „Oroszország a Nyugat elgáncsolására tör, a miniszterek tanácskozása végéhez közeledik.” Ezután a fejlemények gyors ütemben követték egymást. Június 10-én megtudtuk, hogy „A külügyminiszterek komoly összekülönbözések előtt állnak. Feszültség a berlini kérdésben.” Június 11-én ezt olvashattuk: „A nyugatiak, Berlin ügyében, visszavetítik az orosz lenyegét.” Június 12-én ezt: „Az amerikai

13-án ezt: „Az a seb, amelyet a szovjet lenyegetés ütött behegedt. Folytatódna a magánbeszélgetések.” Június 16-án ezt: „Német kacsá aról, hogy a genji tanácskozásokat elnapolják.” Június 18-án megtudtuk, hogy „a csúcstalálkozéhoz fűződő remények nem rózsásabbak”, s június 20-án olvastuk, hogy: „A genji tanácskozásokat elnapolták. A felfüggesztés július 13-ig tart. A tizenkettő óra erőfeszítései az egyetértésért nem értek el sikert.”

Metternich herceg

száz éve halt meg. Alakját a történelem előbb felnagyította, aztán eltorpítta. Halála után jó néhány évtizeden át őt tartották a gyűlölt cenzura és a még gyűlöltebb rendőrállam szimbólumának. A Jókain és a régi magyar történelmi meséskönyveken nevelkedett magyarok ördögien agyfájt, hidegen gonosz embernek látták, a szent sajtószabadság elkeseredett ellenségének, a modern rendőrállam megeremlőjének. Ez igaz is volt. Aztán jött a Hitler-Sztalin korszak és ifjú publicisták, ha utaltak a hírdett hercegre, „jó öreg Metternichnek” nevezték. Mi volt Metternich annyiszor megbélyegzett cenzurája mindahhoz képest, ami később következett? Metternich cenzurája nyílt volt és hivatalos. A herceg az előzetes cenzurát vezette be az Osztrák-Magyar monarchiában. Ha cenzorai kihúztak egy-egy mondatot, vagy bekezdést, a kicenzúrázott rész fehéren-üresen hirdette a leplezetlen cenzurázást. Írók és publicisták felháborodottan tiltakozhattak a csonkítás-kurtítás ellen. Metternich cenzurája defenzív volt és passzív. A huszadik század rendszeres és aktív, a napi pártvonal diktatúrája az agyak fölött. A cenzorból gauleiter és komiszár lett, aki beavatkozott a tartalomba és a formába. A rettenetes és a besűgés légkörében az írók és publicisták fejébe aprócenzorok ültek és elfojtották az ötletet. Margarita Algier, az orosz költőnő száz évvel Metternich halála után bűnbánóan bevalotta: „Hajlamos vagyok arra, hogy írásaimban néha elsőbbséget adjak erkölcsi-esztétikai szempontoknak a politikaiak fölött. De belátom, hogy mint íróknak, kötelességem a pártügyelem vállalása és a pártirányítás elogadása.” Hruscsov már irányított Metternich még csak cenzurázta. Nyugodjék békében. (p. h.)

Irakban

az elmúlt hetek során érdekes helyzet alakult ki. Mint korábban már beszámoltunk róla, sokáig úgy tűnt, hogy az országban a kommunisták képviselik az egyetlen szervezett politikai erőt. Maguk ugyan még nem voltak tagjai a kormánynak, de ők irányították az utcát, a szak- és diákszervezeteket, az ú. n. népi ellenállási erőket és a bekepartizánokat stb. Shawwaf ezredes moszuli lázadásnak leverése újabb alkalmat adott a kommunisták térhódítására és a „szalámitaktika” alkalmazására. A kormány felmondta Irak tagságát a bagdadi paktumban, amely az országot a Nyugat védelmi rendszeréhez kapcsolta. Felülvizsgált úgyszólván minden érvényben lévő egyezményt Irak és a Nyugat között. Új egyezményeket kötött, népi demokráciákkal. Az új egyezmények első sorban gazdasági és kulturális természetűek voltak. Hogy az a hajórakomány iraki emigráns, akiket a Szovjetunióból expressz hazaküldtek, a gazdasági vagy a kultúra kategóriájába tartozik-e — azt nem tudhatjuk, de ez jelezte az iraki fejlődés irányát. A felbátorodott kommunisták követelni kezdték a politikai pártok alakításának engedélyezését, azt, hogy a kormányba vegyék be őket is. E követelésekkel szemben azonban Kasszem tábornok hajthatatlan maradt és a kommunisták — akik valószínűleg túllóttak a moszkvai célon is — kénytelenek voltak visszavonulni. Azóta már jele mutatkozik, hogy a tábornok hatalmának független kül- és belpolitikai bázisokat kíván. A kairói—bagdadi párbeszéd tónusa is megváltozott: a megfigyelőknek úgy tűnik, hogy Kasszem tábornok nevét ma

kommunistákéval. A tábornok időközben fegyvereket kért az angoloktól, akik — nemzetközi meglepetésre — hajlandóknak mutatkoztak a kérés teljesítésére. Talán még nagyobb meglepetés az, hogy sem Jordániából, sem Egyiptomból nem hangzott tiltakozás a tervezett fegyverszállítások ellen, ami minden valószínűség szerint csak egy csendes antikommunista egyetértéssel magyarázható. Ezeknek az újabb fejleményeknek alapján a kommunisták nyilván felülvizsgálták Kasszem iránti érzelmeiket, és úgy látták, hogy további támogatástól nem remélhetnek több hasznot. A bagdadi és kairói hírek egy kommunista által támogatott Kasszem ellenes összeesküvésről számolnak be. A széleskörű letartóztatásokkal párhuzamosan Kasszem általános amnesztiát hirdettet ki s ennek alapján számos nacionalistát helyeznek szabadlábra. A kommunista sajtó hangos tiltakozása mellett felfüggesztették a felfegyverzett népi ellenállási erők tevékenységét, ezzel megfosztván a pártot magán-hadseregétől. Lehet, hogy holnap maga a kommunista sajtó fog hasonló sorsra jutni. Minden jel arra mutat, hogy a nyugati sajtó pesszimizmusa, amely Irakot oly gyorsan leszámította, túlságosan korai volt. (H.)

Az a bérharc

amely Angliában a nyomdászokat a nyomdaiparosok egyesületével szembeállította, s amelynek az Irodalmi Ujság előző száma is áldozatul esett, először Nagy-Britannia kisebb-nagyobb vidéki lapjainak megjelenését akadályozta meg. A helyi hírlap pótlásáról legelőször Devizes városka tanácsa gondoskodott. Elrendelték, hogy a kisbíró, aki itt régimódi lebériát visel, a nap bizonyos óráiban a piactéren a helyi események közhírré tételével foglalatoskodjék, vagyis hangos újságként szerepeljen. A kisbíró lényképe a még megjelenő angol lapok mindegyikében megjelent s nem tudunk arról, hogy szereplését a nyomdászok zokon vették volna.

Kerala

az indiai kommunizmus minta-állama. Ha sajnálatos is, hogy egy politikailag tájékozatlan nép szabad akarata-ból ilyen kormányt választ, örvendetes, hogy ebben a kivételes esetben a népek arra is módja lesz, hogy levonja tapasztalatainak tanulságait. A keralai kormány jogkörét ugyanis az indiai alkotmány pontosan meghatározta, és a demokratikus jogoknak jobb őrzői is vannak, mint a helyi kommunisták. Amikor néhány héttel ezelőtt először érkeztek hírek nagyobb rendzavarásokról és letartóztatásokról, az indiai központi kormány sietve vezényelt néhány hadosztályt a helyszínre. Eppen, mert szabadságának érvényt szereznek, a keralai nép itélete a kommunizmus felett rendkívüli jelentőségű lesz az ázsiai kommunizmus jövője szempontjából. Kormányzásuk eddigi mérlege mind gazdasági, mind politikai téren negatív. Ha már nem tudtak több kenyeret, vagy több munkát adni, adtak egy új köznevelési törvényt, amely felfüggesztette a magániskolák autonómiáját, és a tanárok és tanítók kinevezésének jogát a kommunista kormányra ruházta. Az ellenzéki pártok ezt az alkalmat ragadták meg arra, hogy általános támadást indítsanak a kommunisták ellen. A kormány a tüntetésekre rendőrsortúzzal válaszolt, amelynek halálos áldozatai is voltak. A feszült helyzet elkerülhetlenné tette a központi kormány beavatkozását. Ilyen körülmények között érkezett Nehru miniszterelnök háromnapos látogatására Trivandrumba, Kerala fővárosába. Utazásának egyrészt az volt a célja, hogy az anti-kommunista ellenzék harcait alkotmányos keretek között tartsa, másrészt, hogy elkerülje a kommunista kormány Új-Delhiből való felfüggesztését. Nehru kifejezte azt a meggyőződését, hogy a keralai kormány elvesztette választóinak bizalmát, és hogy ilyen körülmények között új választások kiírása a legtanácsosabb. Nehrunak minden bizonnyal igaza van abban, hogy jobb hatása van egész Indiára és Ázsiára, ha a helyi kommunistákat nem a központi kormány, hanem a keralai nép bukattja meg. Nehru trivandrumi látogatásának közvetlen eredménye az volt, hogy elérte a köznevelési törvény visszavonását, és a rendőri sor-

Oroszországból

figyelemreméltó levelet kapott Randolph Churchill az ismert angol publicista, Churchill fia. A levelet egy szovjet újságíró írta. Randolph Churchill márciusban a Szovjetunióban járt és távozása után, az Ogonyok című folyóiratban, a megszkott recept szerint, a valóságnak egyáltalában nem megfelelő cikket írt róla és a vele való beszélgetésről a lap egyik munkatársa. Ezzel a cikkel kapcsolatos az a moszkvai levél, amelyet Randolph Churchill a Sunday Express legutóbbi számában ismertetett, s amelyben a levélíró a többi között ezeket mondja:

„... Engedje meg nekem, hogy országunk valamennyi tisztességes írója és újságírója nevében elnézést kérjem azért a támadásért, amelyet az Ogonyok hasábjain intézett Ön ellen egy ember, aki méltatlan az újságírói hivatáshoz. Legteljesebb mértékben biztosíthatom Önt arról, hogy olvasóközönségünk legnagyobb többsége mélyeséges elítéléssel fogadta az Önt és édesapját rágalmozó cikket. Az Ön apjának neve össze van kapcsolva a zsarnokság elleni tántoríthatatlan küzdelemmel.

... Hiszem, hogy nincsen messze az az idő, amikor nem kell úgy élnünk saját szülővárosunkban, Moszkvában, hogy bűnözőknek érezzük magunkat, hogy ez a jogát gyakorolhassa.”

Klaus Fuchs

atomfizikus, aki a korai atomkutatók eredményeit orosz kézre adta s ezzel nagymértékben hozzásegítette a Szovjetuniót ahhoz, hogy nukleáris fegyvert gyártson, alkalmasint nem anyagiakért árulta el befogadó hazáját Angliát, azt az országot, amely a hitleri uralom elől menekülőnek biztonságot, munkát, rangot, állampolgárságot adott. Még az is lehet, hogy elhitte önmagának, hogy ha a Szovjetunióknak is lesznek atomfegyverei az a szocializmus ügyét mozditja elő. Ez nem bizonyult igaznak. Ez a zsarnokság, a hatalomkoncentráció ügyét mozditotta elő. Azt hogy az új uralkodóosztály erősebb úr legyen, mint bármelyik elődje volt, saját népe fölött. Amikor 1950-ben hosszú nyilvános tárgyalás után főbenjáró bűnéért tizennégy évi börtönre ítélték, Fuchs már tudta, hogy nem fog tizennégy évet börtönben eltölteni. Angliában ugyanis, ahol az ítélet után már nem a bűnt nézik, csak a bűnös magaviseletét, jómagaviseletű bűnösöknek ekkora büntetésből maximálisan öt év elengedhető. Mivel Fuchs a börtönben jól viselkedett, egy júniusi napon közölték vele, hogy büntetését kitöltöttnek tekintik, s amikor bejelentette, hogy haladéktalanul Kelet-Németországba kíván utazni, előzékenyen a londoni légikikötőbe vitték, arról is gondoskodtak, hogy éhen ne maradjon, segedkeztek beszállásához a lengyel légijáratok egyik repülőgépébe, s az áruló bántatlanul elrepülhetett Kelet-Berlinbe. Az angol észjárás szerint ugyanis, ha valaki törvényes büntetését kitöltötte, és szabadlábra helyeztetett, akkor valóban szabad emberré vált újra, bármi lett legyen is a bűn, amiért elítélték. Tehet, amit akar, mehet, ahova akar. Még olyan országba is, ahol szabadulása után, mint szabad embert, élete fogytáig tartják majd, pusztá gondoskodásból, egyfajta háziórizetben.

Egy ötletes ember

a pesti Népszavában fölvetette azt a gondolatot, hogy „célszerű lenne minden tanács mellett haladó gondolkodású személyekből, s tömegszervezetek képviselőiből olyan társadalmi bizottságot létrehozni, amelynek feladata lenne az emberi élet fontos eseményeinek... ünnepélyességét az érdekelte családokkal együtt megszerzezni. „Az elmés újító meg is jelöli, hogy miben látja az emberélet fontos eseményeit. Ezek: „születés, esküvő, gyász”. Komát, vőfélyt, siratóasszonyt akar csinálni a pártból?

Magyarországról

figyelemreméltó újságkivágást kaptunk. A pestmegyei hírlap véleménye szerint: „A napokban életbe léptetett sajtótörvény csak szentesítette a szocialista újságírás eddig is kötelező elvét: az újság, az újságíró

BOLYONGÁS KÖZBEN

Írja: IGNOTUS PÁL

Hazavágók

Ma tíz éve VIT-re készült Budapest. A Margitszigeten, százados gesztenyefák és jókarban tartott zárdaromok közt, irtózatossá bűz csapta meg az orromat. Olyan töményen tödült a mellembe, mint csak gyermekkoromban, Pakson, amikor a tágas főutcán rohanta meg tompább bűzökhöz szokott pesti orromat. „Mi van?” Unokabátyám csuklón ragadott: „Szüret!” — kiáltotta a szkatológia kamaszdiadalával — „Iszkoljunk”. Tátoztak a pöcegödörök, zörgött felénk a köztisztasági cigányszeker... De miért települt át az 1915-ös Paks az 1949-es Margitszigetre? „Eltársnó” — kérdeztem a derék asszonytól, akit épp akkoriban léptettek elő a debreceni Arany Bika él-takarítónőjéből a Palatinus nagyszálló igazgatónőjévé, „nincs itt csőrepedés vagy micsoda? Tudja, gyerekkoromban, Pakson...” Az elvtársnó szívesen és szaporán világosított fel. Orült minden emberi szónak; a munkások gyűlölték és megvetették, tisztviselő beosztottai meredt pártzsargonban szóltak hozzá, hálás volt a részvétért, amelyet viszonylagosan elfogulatlan hangomban érezhetett. „Ó, semmi baj kedves szerkesztő elvtárs, csak tudja, a VIT”. Még itt sincs és máris ilyen bűdös? — tűnődtem melán. Tanácstalan pillantásom láttára az árva lélekből kibuggyant a szemnáriumi lecke. „Szerves trágya, szerkesztő elvtárs. Rohammunkával építünk dúsán zöldelő gyepet. Megmutatjuk, hogy a magyar népi demokrácia élen jár a békeharcban és a világhíjúság látni fogja a hősi teljesítményt”. Ami igaz, igaz. Egy hét alatt elszállt a bűz és ott zöldelt, a budai partra mosolyogva, a hősi teljesítmény.

Gombnyomásra kivirult a város. Pázsitot termelt a salak, zászlódszt az utca, ötnyelvű feliratokat a házfalak, régnemlátott étkeket és italokat a boltok, külföldi könyvek özönét az újságárusbódék, matyóhimzést a kirakatok, futószalagon gyártott tolmácsok tömegét a belügyminisztérium. *Kraftov durch Freudov* — örömet is termettünk. Tapsorkános, azazhogy ütemes tapsba idomított tömeglekedést, ökörsütést, utcai táncot. *Utca-utca-utcabál,* *Járja Péter, járja Pál...* harsant fel a terv-népdal. Nemzetközi vendéglátók voltak, de csuda magyarosak. Ropta Rákosi Mátyás, megpörgette a menyecskéket, mint jószágokópé-fejedelemhez illik, aztán meg odaállt a fránya mikrofonhoz és éterhullámonkon és hangszórókon át telenazalizálta széles e hazát a szocializmus és a bölcs, a nagy, a szeretett Sztáálin dicséretével. Ahogy nagy névrokona, Rákosi Jenő, egykor „a Radomér”-ra ugorosította Rothermere lordot, hogy könnyebben tehesse fejére az Árpádoktól örökölt koronát, úgy ő sztáálinosította Sztalint, hogy meghittem csengjen a magyar fülekben. Ezek a Rákosiak, bármily tenger választotta is el őket, találkoztak az etelközi álmvilágban, ahol a kacagány teszi a magyart és a tehénbögéses hangszűly avatja felségessé a világbíró fejedelem nevét. Révülten figyeltem a gépműre szerelt ázsiai hejehuját, s belesajdult a szívem. A Hyde Park jutott eszembe, ahol nem rohammunkától nő a fű s nem központi utasításra tenyészik a párt- és hitszónoklat. S megfogant bennem a

KOZMOPOLITA HONFIDAL:

Hazavágók idegenbe,
Óriás kis szigetemre:
Zöld ligetben, tapadon,
Elterülni szabadon
(Bármilyen fejadagon).

Komszomol

Szakadatlanul folyt a felvonulás, hol táncos ütemre, hol világnézetire. Felvonultak, csimbókos topánkában, tarka szoknyában, a görög hegyekből átszökött gyerkőcök.

— Ezek is VIT-ek? — álmétkodtak a pestiek.

— Bizony elvtársak, VIT-ek. Sárgásbarna képu, inas indonéz, lányok, fiúk, zászlót lengetve.

— VITek bizony.

Francia kommunisták, keletnémet békeharcosok, szerecsen dialektikus materialisták, kínai rohamdiákok. VITek valamennyien. Majd a legparádésabb csapat: a Komszomol. A néző alig hisz szemének.

— Ezek is VITek?

— Ezek vittek csak igazán.

Haláltusa

Apám halállal vívódva, a betegágyon. Förtelmes kórság eszi, a Parkinson nevezetű, mely izenként sorvasztja el az idegrendszert, kezdve az ujjakhegyén, véggezve a nyúltagyon. Apám elméjét már felmorzsolta. Ragyogása a régi, de negyedpercenként felejt el, miről beszél. Félbepukant aforizmák szakadtak ki belőle, hosszú nyögéssel megszakitva; nem használ már a morfium. „Azt hiszem nagyon jól tetted, hogy haza...” — kezdi; „Én is azt hiszem” — feleltem, könnyed hanglejtéssel pótolva a meggyőződést. „Igen, mit is mondtam, azt kellene megírom Adyról, hogy...” — sohasem tudtam meg, mit kellett volna. „Meddig fog ez tartani” — jajgatja. Azt készül kifejtani, milyen ostobaság életben tartani a szenvedőt. Aztán nem tudom micsoda szellemi lóugrásal: „Van aki beszéd arról a szerencsétlen Rajkáról...” Hamar becukom betegszobája ajtaját. Szinte mulatva mered rám: Hát ekkora a terror?

Megkönnyebbültem, hogy a következő másodpercben már nem tudja, miről beszélt.

Békeharc és tejszínhab

Angol barátom, javakorabeli ifjúsági kiküldött, vidám, nyurga, pápaszemes idealistája a materializmusnak, sortban és lobogó inggallérban, lelkendezve borul a nyakamba. „Pompás, ügye?” A háború alatt barátkoztunk össze és sokat vitatkoztunk. Főképp elméleti kérdésekben: ő hitt az orosz szocializmusban, én nem. De találkoztunk előbb a Népfront óhajában, aztán olyasvalamiében, amit ma koexistenciának nevezének. „Tudom, neked sok minden nem tetszik itt — mondja — és egy és más nekem sem... de hidd el, ez nem lényeges. Mégis csak itt épül a szocializmus. Vagy akármilyen, itt tartalmat tudnak adni az életnek. A mi Labour kormányunk...” — lemondó legyintés. Irigyellek Magyarországra. A koszt miatt is. „Te az a tejszínhab!” Magyar barátaim tömték belé a tejszínhabot és el voltak ragadtatva tőle: úgy érezték, egy darab Anglia. Hogy éppen az a parányi darab, amelyet a moszkvai légbuborékok megejtettek? Sebaj, mégis csak Anglia. Jobb ilyen angolt látni, mint semilyet. S ő is el volt ragadtatva az én magyar barátomtól. Még inkább a barátneimtől. Az vesse rá az első követ, aki olyan számár, hogy nem érti, miért éppen egy gránát szemű, jólnevelt polgári leányban fedezte föl a szocializmust építő, lelkes magyar ifjúság legvonzóbb prototípusát.

— No a barátom kissé belehabarodott magába — mondtam neki.

— Nagyon kedves fiú. De mi lesz aztán?

— ?

— Mi lesz a VIT után? Nem citálnak-e be minket a hatvanba, hogy mit kémkedtünk azzal az angollal? Bevallom, éjjel-nappal rettegek.

— Én is, de nem vallom be.

— Megmondta a barátjának, hogy...?

— Drága szívem, nem mondtam neki semmit.

Kémkedés közben

Vacsorán, a Hűvösvölgyben, a British Council újonnan kinevezett magyarországi vezetőjénél. Egykor grófi villa volt, most egy walesi szocialista műveltségterjesztő lakja, szerény családjával. A háziasszony egy, a Labour Partytól túlzott szovjetbarátság miatt nemrég kizárt képviselő leánya. A házigazda azelőtt Varsóban szolgált ugyanezen a poszton, mégpedig nagy sikerrel: személyében végre olyasvalaki képviselte Nagy-Britanniát, aki tud a marxista intellektuálisok nyelvén beszélni. Hadd próbálkozzék meg Magyarországgal is, mondták végül Londonban; annyit támadták a Foreign Office-t amiatt, hogy mindig a basák és grófok kiszolgált barátait meneszti külföldre, akik lehetőleg csak a levitézlett rend képviselőivel érintkeznek.

— Hát Maga kikkel érintkezett? — kértem a házigazdától.

— Magával.

— Nem próbált senki mással?

— Nem próbáltam azokkal, akikkel az elődöm megégette ma-

HORVÁTH BÉLA:

Tehát most kényszeritelek...

A kardos angyal földre vert és
Megludtam én, hogy nincs menekvés.
Rettegtem, mint a megfogott vad és te nem
Hagyta magamra, Istenem,
Megadtad, hogy nagy szenvedésem
Gyötörjön a számkivetésben.
Te ismered vesémet és velőmet.
Hova is futhatnék előled?
Vándornak tettem meg magam
S kimondám, hogy vidáman
Kalandoztam e kárhozott világban.

De te tudod, hogy mindhalálig szomorú a lelkem.

A kóc-evőkkel én versenyre keltem,
Bohóc valék a piacon és szembe szálltam
A mocskos csöcselékkel és pimasz urakkal, szembe szálltam
A szentség-ámuló papokkal és hazug írás-tudókkal,
szembe szálltam

Az ördögi halállal, állj, ki vagy? kiáltozám, mint ő
az éjszakába

Holott tudtam, hogy elveszünk és minden küzdelem
hiába.

Rajtunk már semmi sem segít.
Uram, tekintsd az ember csukhatatlan sebeit.

Nem látod itt, hogy sokszorozzák s pusztítják a vért
ők,

Az ördögi szakértők,
És hogy visong a népnek alja,
Mert tetszik a vegyszerek rémuralma?

Üdvöz légy, szétrombolt atom!

Én öltönyöm megszagatom.
Nem látod, könnyeink hogy omlanak,
Mint szörnyű robbanó-anyag?

Mert nem a kénkö, nem a hidrogén-gáz:

Kiontott könnyei
Fogják e tébolyult világot romba dönteni.

Tehát most kényszeritelek, Uram,
Hogy el ne fordulj tőlem komoran,
És adományod, az emberi értelem
Nevében kérem és követelem,
Hogy mondd nekem meg:

Ez volt a terved,
Midőn a szalmán megszületett a Gyermekek
S megváltó Csillagod az eljövendő
Keresztény századokról boldog hírt adott?

Most mondd nekem meg,
Ki volt eretnek?
Mert ezt nem mondja meg nekem a Pápa,
Ki Formosusnak tetemét a sirból is kiásta
És törvényt ült fölötte,
A kárhozatra lökve mindörökre,
Holott, míg élt, helytartód vala ő is.

Uram, könyörgök, adj jelet,
Hogy Egyházadban téged higgyjelek.

Taníts meg engem az igaz valóra.
És add, hogy máglyán égjek, mint Savonarola.

Így megludom az igazat.
És megludom, hogy vérüket miért ontották
A gályarabok és a hugenották?
A tűzben és a füstben és hamuban megjelented,
Hogy Todinak bolondja vagy Bonifác volt-e szented?

Add hinnem, Istenem, hogy szentek mind a ketten
És együtt vannak ők legszentebb kebeledben.

És ott vannak veled, kiket a Császár meg a Pápa
Vagy puritán tanács-urak küldöttek a halálba,
És mind, kiket meggyilkoltak a te nevedben,
Most ott vannak veled a mennyekben,
Mert hiszem, hogy nem halál vagy, de Élet
És Igazság vagy s nálad az ítélet.

gát. Ami pedig az új emberek illeli... látom meg vannak riava. Nézzé, én azzal jöttem id hogy annak az Angliának lesze a szóvivője, amely sohasem pá tált Hitlerrel, a háború előtt se s amely a háború alatt és uté végrehajtotta a maga Csende Forradalmát. Azt hiszi, ez tetsze a maga kormányának? Attól ta tok, éppenséggel nem. Piszko konkurrenciát láttak benne. F kommunista angol író emlége tem, sanda szemmel néztek rán nem titkos-szolgálati ügynök-e a a kommunista író?

Sóhajtottam. Mentegetőztem hazaiak nevében. „Tudja, hiszté riások. Ez a Tito-összetűzés ege szen feldúlta őket. Mindenütt t toistát szimatolnak. Hiszen még Maga apósát is titoista ügynökne bélyegezték”.

— Dehát akkor kibem remény kedhetik az ember?

A szelid kis háziasszony az em beri becsületben reménykedett. Kétkedően néztünk össze. Ami népi demokrácia néven megér tünk, nem baloldali terror volt hanem Európa-gyűlöelő ördögűzés Rettenetes Iván megbízhatóbb kommunistának számított, min Harry Pollitt.

— Mit gondol, meg fog ez a helyzet változni?

Újra csak sóhajtottam. Pedig nem sokára megváltozott; amenny nyben a British Council hivatalát mint kémszervezetet kiutasították Magyarországról.

Az utolsó éjszaka

Apám meghalt, a VIT elszéledt, a lefogások újra megindultak; fülledten és szemerkélő esővel állt be a szeptember. Fullasztott az éjszaka; ingujban, vászonkabát a karomon, szorongva ballagtam margitszigeti szállásom felé. Lehet-e innen menekülni? Kit gyötörnének meg, hogy nyomomat leljék? Gondolni is alig mertem rá. De különben sem tudtam volna kieszelni, kinek szóljak. Aki meghallgat, már cinkosom. Egy kollégám az egyik VIT-kiküldött okmányaival menekült ki: idegen barátja egyszerűen jelentkezett, mint tőben, hogy elvesztette az iratait... Megkérhettem volna-e az én angol barátomat? Ha megteszi, örökre kínozza a lelkiismeret, hogy elárulta az eszmét. Ha nem teszi meg, örökre kínozza a lelkiismeret, hogy cserbenhagyott egy barátot. Tehetetlen lett volna ő is, ahogyan tehetetlen vagyok én. Megint csak verssorok motoztak bennem:

...mintha minden állna,
Állna, mint áll a nyúl, kígyó ha
igézi,
Mint a hajszolt szarvas, mikor
vesztét érzi,
Állna, mint bújosó áll inasze-
getten...

A Rózsakert felé tartottam, amikor rekedtem és rémülten rámszólt valaki:

— Pali! Te még itt? Hát nem eresztettek vissza Londonba?

Tibor volt. Hazafelé tartott, felesége társaságában. Zavarbaejtett gátlástalan aggodalma. Valljam neki mit érzek?

— Ugyan Tiborkám, ne fájjon értem a fejed. Ha nem eresztenek, hát nem eresztenek, de azt mondják visszaküldenek Londonba, csak...

A felesége, peckes farú, csinos asszonyka, érthető ingerültséggel vágott közbe:

— Csibi, már megint hajnal lesz, mire ágybakerülünk. Aztán veszekszel majd velem, hogy el-kések a...

— Igaza van Klárikának — mondtam határozottan. Abban mindenestre igaza volt, hogy rajtam az aggodalom már nem segít. Sietve elkészöntem s továbbhadtam. Éreztem, hogy csuromvizes vagyok. A szemerkélő pára járt-e át, vagy a veríték? S a tik-kadság verítéke-e vagy a szorongás? Mire a szállóba értem, csak azt tudtam, hogy halálos fáradt vagyok. Odaszóltam, ahogyan szoktam, a portásnak: „Van valami részemre?” A portás nem nézett a szemembe s komor arccal odabicecentett két fiatal férfi felé. Az egyik kifordította a kabátja háttokáját és azt mormolta, hogy „Az Államvédelmi...”

A Jangcsekiangtól az Elbáig

Kísérletek az írók ráncbaszedésére

„Az alkotás szabadságának leg-
gonoszabb ellensége az individualiz-
mus.”

A Pravda 1957 április 4-i vezércik-
kéből.

„Az irodalmi művek előtt korlátla-
nok a lehetőségek: szabadon dicsér-
hetik az új társadalmat, vagy szaba-
don bírálhatják a régít.”

Csang Hen-shui a Kínai Írószövetség
1956 július 15-i konferenciáján.

A Szovjetunióban több, mint negy-
ven éve, Európa és Ázsia kommu-
nista országaiban tíz-tizenöt éve ki-
sérleteznek az írók ráncbaszedésével.
Az „olvadások” és a „meredések”
váltakoztak egymást. De a kommu-
nista uralkodó hiába változtatják az
írók kényeztetését az írók üldözésé-
vel; hiába fűrésztnek tejbé-vajba
egyes írókat, hiába végezték ki és
börtönöznek be másokat — a célt
nem érik el. Nem volt, nincs és nem
lehet „igen magas színvonalú pártos
irodalom”, mint ahogy a legkitűnőbb
fából sem lehet vaskarikát faragni.

A magyar olvasónak könnyű fo-
galmat adni az irodalmi helyzetről.
Néhány idézet pártfőnökökből,
vezércikkekből, irodalmi művekből
jelzik a helyzetet. A kommunista
uralkodó által kivégzett, öngyilkos-
ságra kényszerített, bebörtönzött és most
is börtönben tartott írók pusztá név-
sora betöltötte az Irodalmi Ujság egy-
két oldalát. Itt, persze, nem kísérle-
tezzünk összképpel. Csak néhány idé-
zettel, mozaikszerűen adunk ízelítőt
az összképből: a Jangcsekiangtól az
Elbáig.

A kínai Auschwitzok

Kínában az olvadás a „virágozók
minden virág” jelszavának bevetésé-
vel kezdődött. Kommunista írók, tisz-
telt pártfilozófusok, diákok és értelmis-
égek nyomban támadást indítottak.
A magyar forradalom után ez az
offenzíva szinte hihetetlen méreteket
öltött. Yang Shih-chan professzor pél-
dál a következő nyílt levelet in-
tette Mao elnökhöz a Csang Csiang
Zsih Pao (Hankow) 1957 július 13-i
számában:

„Alkotmányunk biztosítja a tör-
vényességet és a személyi szabadsá-
got. De 1955-ben az ellenforradalmá-
rok likvidálási kampánya során or-
szágszerte számtalan állampolgárt tar-
táztattak le és igen sokat öltek meg
ártatlanul.

Ez gonosz önkényesség!

A fanatikus szektásság uralma alatt
Pártunk az értelmiségiek ellen for-
dult... Olyan eszközökkel büntettük
az értelmiségieket, amelyeket parasz-
tok sem alkalmaznának a földesurak,
vagy munkások a tőkések ellen.
Számátlan értelmiségi ugrott le ma-
gas épületekből, ugrott folyókba, vett
be mérget, vágta el a torkát, hogy
megmeneküljön a kínzásoktól... Ha
összehasonlítjuk mérszárlási módsze-
reinket a lisszaboni Auschwitzban,
az utóbbiak ügyetlenek és gyereke-
sek hozzánk képest.”

A kínai egyetemeken demokratikus
faliújságokat szerkesztettek és az
egyes egyetemeken diákjai „demokrati-
kus stafétákat” küldtek egymáshoz a
„gondolatszabadság stafétábotjaival.”
Az Újkinai Távirati Iroda 1957 június
27-én már jelentette, hogy a diákság
„eszevesztett támadást indított a Párt
és a szocializmus ellen.”

A párt irodalmi folyóiratai kivétel
nélkül a „jobboldali revizionizmus”
hibájába estek. Az írók, akik eddig
„elfordultak a mai kínai valóságtól”,
most elborzasztották a pártközpontot
a mai valóság élethű leírásával. Egy
példa a sok száz közül: A fiatal Liu
S. so-tang, aki tizenhárom éves kora

óta a földalatti kommunista szervezet
tagja volt, s mint ilyen „a párt által
felnevelt író” a *Kód a földék felett* c.
regényében a megbélyegző pártfő-
nökök szerint „a parasztek helyzetét
rosszabbnak írta le, mint a legsöté-
tebb Kuomintang korszakban.”

Az írók lázadását és az értelmis-
égüket a párt leverte. A Pekingi Rá-
dió 1957 november 26-án már büsz-
kén jelentette, hogy 810.000 értelmi-
ségi — köztük író — a határvidéke-
ken végez testi munkát. „A nehéz
testi munka hónapjai során testileg-
lelkileg teljesen át fogják alakulni.”

Észak-Vietnámban az olvadás kor-
szakában a Párt egymásután alapí-
totta és tiltotta be az irodalmi folyó-
iratokat. 1958 augusztus elsejétől az
ország „valamennyi kulturális dolgo-
zója” három-hat hónapos kényszer-
munkára ment. Az első író-csoportról
három hónappal később a hanoi-i rá-
dió azt jelentette, hogy „a szocialista
magok még nem virágoztak ki lel-
kükben”, emiatt nem váltotta le őket
a következő csoport, hanem tovább
dolgoznak.

Vu Bao bűne

Észak-Vietnámban, mint ismeretes,
több tízezer embert minősítettek té-
vesen földesúrnak és végezték e-
miatt ki. Ezt a pártfőnökök is elis-
merik. Vu Bao az 1957 szeptembe-
rben megjelent regényében „Készü-
lőds a mennyegzőre” egy szerel-
mospár történetét írta meg a tömeg-
likvidálás korszakában. A hivatalos
pártlap, a *Van Hoc* 1958 augusztus
15-i számában így bélyegezte meg
Vu Baot és regényét:

„Vu Bao szemében pártszerveze-
teink — fentről le — minde-
nyit romlottak és gonoszok. A
lelegetedlennél hangon írt az
igazságtalan kínzásokról és kivég-
zésekről. És noha nem írt a Párt si-
kereiről, arra vetemedett, hogy leírta
amint egy igazságtalanul kivégzett
párttitkár közös sírban fekszik egy
kivégzett földesúrral... A regény
további hibája, hogy túlzott elégté-
ltelt követel az elkövetett hibákért.”

A *Nhan Dan* c. pártlap 1958 márci-
us 3-i cikke a kérdés lényegére
tapintott rá, amikor így írt:

„Figyelemremelő, hogy akár a ma-
gyarországi Petőfi kör íróinak érvelt
és magatartását nézzük, akár a *Po
Prostu* írókét Lengyelországban, akár
a kínai jobboldali író-csoportokét,
akár pedig a magunk revizionistáit,
teljesen ugyanazt a képet kapjuk.”

A helyzet valóban azonos. De a
vietnami pártlap ugyanolyan joggal
említhette volna meg az orosz, az
ukrán, a bulgár vagy a kelet-német
írókat. A magyar olvasó minduntan
úgy érzi, hogy az 1956-ös Irodalmi
Ujságot, vagy Új Hangot ol-
vassa, ha ilyen sorokat lát:

„Ahol személyi kultusz van, ott a
tudományos gondolkodást elfojtja a
vak hit, az alkotást a dogma, a köz-
véleményt az egyéni szeszély. Az
istenség megköveteli, hogy imádják
és kiszolgálják... A művészi alkotás
elválaszthatatlan a kezdeményezéstől
és a kísérletezéstől... Ahol az igazság
egyetlen ember birtokában van,
a művészetek illusztrátorokká és
alkalmi ódák zengőivé csökkentik le.”

Ezeket a sorokat az orosz Alexan-
der Kron írta le a „Literaturnaya
Moszkva” 1957-es második albumá-
ban. Akkor az oroszországi „olva-
dás” (amely nem Ehrenburg 1954-ben
megjelent hasoncímű regényével kez-
dődt), már négy éve tartott. Az első
„olvadásos” regények 1953-ban
jelentek meg, mint például Leonid
Leonov híres „Orosz Erdője”. Ebben
a regényben Polyá Vikhrov, egy kom-
munista professzor komszomolista le-

ánya, így beszél a számára rejtélyes
tőkés világról:

„Annyit olvastam róla és egyet
nem tudok megérteni. Évszázadok óta
rohad és mégsem pusztult el. Beh
szeretném meglátni, akár egy kulcs-
lukon keresztül! Mi az benne, ami
annyi tartósságot és életerőt ad en-
nek a világnak? Ha annyi benne a
szenvedés és a bánat, miért nem hul-
lott rég darabokra?”

Ugyancsak 1953-ban jelent meg
Uspjenszkaya „A mi nyarunk” és
Vera Panova „Évszakok” című re-
génye Leonovval együtt őket is
megbélyegezték „a szovjet valóság
megrágalmazása... az élet sötét, ne-
gativ vonatkozásainak lefestése”
miatt.

1954-től kezdve a Szovjetunióban
is egyre másra jelentek meg a ver-
sek a tíz-, tizenöt, sőt tizenhét év
előtt ártatlanul elítélt és most reha-
bilitáltan kiszabadult emberekről. Ha-
sonlóan Benjámin Lászlóhoz Magyar-
országon, s annyi más íróhoz, Or-
ményországban, Bulgáriában, Litvá-
niában és másutt, olyan orosz költők
mint Margarita Aliger és Olga Berg-
golg megírták: „*Oh szegények szé-
gyene, elhittem bűnöt! / Nem véd-
telek meg.*”

Oroszországban is „dér” követte az
„olvadást” és a Dugyincsevek bajba
kerültek. Galina Nikolajeva hiába ép-
pítette bele védekezését az 1957-ben
megjelent regényébe (Harc utközből):

„Én nem néztem rosszindulatúan a
bajokat... Számomra országunk hi-
bái olyanok, mint fekélyek édes-
anyám testén. Csak a gyógyításra gon-
dolkodom. „Ot is a szovjet valóság me-
grágalmazójának minősítették.”

„Sok határozat, kevés könyv”

A szovjet írókongresszusok is be-
letartoznak az összképhez. Az első
1934-ben tartották „a kiengesztelődés
jegyében.” Leváltották a gyűlölt
RAPP-függvényeket, s egy új ember,
egy „igazi író” Fagyjev lett a
főtítká. A második kongresszuson
1954-ben leváltották a gyűlölt Fagy-
jevét, s egy „igazi költő” Szurkov lett
a főtítká, akinek Solohov azt taná-
csolta, hogy ne váljék a szovjet iro-
dalom örömmesterévé. A harmadik kon-
gresszuson 1953-ban leváltották a
gyűlölt Szurkovot, s egy „igazi író”,
Fegylin, lett az első titká, s meg-
ígérte, hogy nem fogja kaszánya-
szellemben vezetni az Írószövetséget.
Mint az előző kongresszusokon, most
is felszólították az esztétákat, kriti-
kusokat és irodalomtörténészeket,
hogy „dolgozzák ki részletesen a szoc-
ialista-realistikus elméleti problémá-
inak megoldásait”, holott a múltban
számos pártfőnökök úgy beszéltek
erről a fából vaskarikáról, mint telje-
sen kidolgozott elméletről. Az előző
kongresszuson Solohov panaszkod-
ott arról, hogy sok a pártfőnökök,
de kevés az igazán jó könyv, a mos-
tanin Paukovszkij mondta el, hogy
ha az írókat napi propaganda mun-
kára fogják, „nem lesz irodalmunk
a szó teljes értelmében.”

A szovjet Írószövetség felvette
alapszabályába a „revizionizmus el-
leni elszánt küzdelmet.” De mi is a
revizionizmus az irodalomban? Erre a
lengyel Victor Woroszylski adta meg
a választ a *Zycie Literackie*ben.

„A kifejezés revizionizmus az iro-
dalomban feltételezi, hogy létezik az
irodalomnak valamilyen végleges és
változhatatlan mintája, amelytől el-
térni elítélendő cselekmény. Ennek
a tételnek elfogadása eleve lehetet-
lenné teszi az irodalmi alkotást.”

A lengyel írók harcáról az Irodalmi
Ujság olvasói majdnem annyit
tudnak, mint a magyaroké. Az írók
ellenállását Lengyelországban sem
tudta megörömi a pártközpont újabb
offenzívája. A tavaly decemberi len-
gyel írókongresszus után a *Tribuna
Ludu* megállapította, hogy „az írók
tizennégy évi népuradalom (pártura-
lom) után sem képesek megtalálni a
helyüket... Tele vannak rosszalás-
sal és képzelte veszélyek látásával.”
A lengyel pártlap enyhén fogalma-
zott. Álljon itt kommentár nélkül
egy idézet Leszek Kolakowski ta-
valyi cikkéből a *Tworczość*-ből:

„Mit kíván az állam a polgáraitól?
Következetes hűséget az államhoz és
a rezsimhez. A következetes állam-
polgár mindig büszkén fog együtt-
működni a titkosrendőrséggel, tudja,
hogy az az állam létének szükséges
tényezője... Az az állampolgár, aki
húzódozik attól, hogy denúciáló
leveleket írjon a titkos rendőrségnek,
mindenesetre nagyon következetlen.”
Kolakowski szövegére le a legtiszt-
tábban és leghatározottabban, hogy
egy bizonyos világnézet abszolút és
kizárólagos igazságába vetett hit, ha

rendszeresen és általánosan alkal-
mazzák, az életet pokollá változtatja.

A hetvenéves Todor Argezi, a nagy
román ugyanezt enyhébben fejezte
ki. Egy rádióelőadásában idézte
Szent Ágostont, aki mint ismeretes
rettegett az olyan emberektől, akik
egész életükben csak egyetlen egy
könyvet olvastak.

A román írók bűnei, hasonlóan a
csehekéhez, lettekéhez, litvánokéhoz
— a vonatkozó pártfőnökök szer-
int — a következők fő kategóriákba
sorolhatók: 1. A szépirodalmi szempon-
tok túlhangsúlyozása. 2. menekülés
politika-mentes témákhoz. 3. menek-
vés a múltba. 4. a mai román (cseh,
lett, litván, stb.) valóság megrágá-
lalmazása. 5. nacionalizmus. 6. szov-
jetellenes beállítottság. Ilyen és ha-
sonló bűnökkel vádolta a hivatalos
Luceafarul a *Gazeta Literara*, *Tribuna*
és *Steaua* íróit, továbbá két kisebb-
ségi irodalmi lap (*Uttunk* és *Neue Li-
teratur*) szerkesztőit.

Miért süllyed a színvonal?

Csehszlovákiában számos tekin-
télyes író szögezte le, hogy a mai
csehszlovák irodalom nem éri el a
századeleji színvonalat. Keletnémet-
országban Hans Meyer professzor, a
híres irodalomtörténész két előadás-
ban fejtette ki, hogy a keletnémet
irodalom mesze elmarad a weimari
korszak irodalma mögött. A vissza-
esés fő okának a sztálini szemléle-
tet tartja, amely szerint az írók a lé-
lek mérnökei. „Az emberi lélek”
mondta a professzor „nem gép, a-
mellyel mérnökök babrálnak.”

A keletnémet színházi irodalomról
Alexander Abusch helyettes népmű-
velési miniszter állapította meg, hogy
nagyon elmaradt a weimari színvo-
nal mögött. Ez azután hangzott el hogy
a *Theater der Zeit* 1957 márciusi szá-
ma a következő meglepő adatokat kö-
zölte: „A 64 új keletnémet darab kö-
zül, amelyet az elmúlt két év során
mutattak be, 43-at csak egyszer ad-
tak elő, néhányat egy-kétszer hoz-
tak színre, öt darabot ötször adtak
elő, de ötnél több előadása egyetlen

ENCZI ENDRE:

Moszkvai Cirkusz

A Moszkvai Állami Cirkusz hat
heti vendégszereplésre Londonba
érkezett. Kötéltáncosok, zsonglő-
rök, bűvészek, bohócok, erőművé-
szek és lovak a hagyományos cir-
kuszi gráciával üdvözlik estén-
ként a lelkesen tapsoló nagyérdemű
közönséget, de a régi cirkuszi
szakértők felismerik azokat a for-
radalmi változásokat is, amelyek
a XX. és XXI. kongresszus után
és nem kevésbé a kommunizmusba
való átmenet időszakában ezt a
műfajt sem hagyhatták érintetlenül.

A műsorvezető bevezetője nem
kis büszkeséggel közli, hogy a
Szovjet Állami Cirkusz léte és
működése határkő a cirkusz-tör-
ténelem annáleszeiben, így magá-
tól értetődően élenjáró és példa-
mutató. Nem kétséges, hogy a né-
pi demokráciák artistaképző szem-
ináriumában a duplaszaltók, az
eltűnések, az eltűntetések, a kö-
téláncok és egyéb nyaktörő mu-
tatványok tanításának ideológiai
alapját vulgárisan így fogalmaz-
zák meg: példaképünk a nagy és
dicső Szovjet Állami Cirkusz. Ez-
zel a műsorvezető ugyan nem dic-
sekszik és ha ezt valaki szóvá
teszi, könnyen okvetetlenkedés-
nek vélhetik, valljuk be nem is
indokolatlanul. Az analógiák csá-
bitó megjelenítése, frivólnak tűn-
het, de mindenesetre tapintatlan-
nak.

A Moszkvai Cirkusz londoni
küldetését pedig tapintatosan ig-
gyekszik betölteni, eleget téve a
békés együttélés könnyen felle-
dezhető, főleg szemmel érzékelhe-
tő ábrázolásának.

Erre vall a Wembley-i Sport-
csarnok szembeöltő dekorációja
is. A manézs művészbemutatója fe-
lett ragyogó világításban a Kreml
és hagymakupolás templomok ki-
csinyített másai ékeskednek — és
nem is egymás mellett, hanem
gondos és megfontolt sorolásban.
Elöl a templom, mögötte a Kreml,
a cirkusz légtérben villózó refle-
ktorfények és a hangulati funk-
ciót legalább ilyen mértékben be-
töltő Csajkovszky melódiák. Nem
csoda, ha ilyen szívmelegítő és a
dekadenciát súroló bevezető után,
amikor a zenekar hangos lovassá-
gi indulóba csap át a közönség

darabnak sem volt. A közönség el-
maradt.” Az elhajló voltuk miatt
színre nem került darabokról a lap
nem írt.

Bulgáriában nem volt baj a szín-
házi színvonalal. A kitűnő Todor Ge-
nov *Félelem* című darabja, noha
csak nyomtatásban látott napvilágot,
nagy hatást keltett. A darab hőse
ezt mondja a Pártól:

„Nagy, éber pók... Te meg én be-
lekerültünk a pókhálóba. Vajon ki-
szabadulunk-e belőle?... Ez a pók-
háló a Központi Bizottság.”

Genov darabját csak úgy, mint Pa-
vel Vezhinov *Az én titkom* című
színművét pártellenes üszítés miatt
ítélték el.

*

Mindezekben az országokban, s
azokban is, amelyeket nem említet-
tünk, az írók egy része börtönben
ül, egy része hallgat. Vannak, akik
támadnak és csak egy kisebbség ki-
sérletezik a párt kiszolgálásával. De
ez igen nehéz feladat. A német
Willy Bredel öreg ember, s világele-
tében kommunista író volt. De ő
is szembekerült a párttal, amikor egy
Dr. Girsun nevű pártfunkcionárius az
írókongresszuson tagadta az egyéni
tehetség fontosságát az irodalomban.
Csodabogár? Talán emlékezzünk Le-
nin 1905-ös jelszavára: „Le a párt-
on kívül irókkal! Le az irodalom fel-
sőbbrendű embereivel!”

Amikor Ting-Linget, a Sztalin-díjas
kínai írónőt elhajlása miatt, többek
között a pekingi írószövetség lép-
csöházának felmosására ítélték, Kang
Cso pártfunkcionárius az Ifjú Kína c.
folyóiratban ezt írta: „Ellene va-
gyunk, Ellene vagyunk a polgári
elképzeléseknek, hogy az írók külön-
leges emberek; még az egyéni zseni el-
vét is elvetjük.”

...Mint látjuk, az írók ráncbasze-
désére tett kísérletek egyre primi-
tívebb színvonalon mozognak. És
csak igen naiv fiatal emberek mond-
ják erre (mint Liu Shao-tang tette),
hogy: „ha elvetjük a tehetséget és az
igazmondást, nincs irodalom.” H. M.

SZERZŐI EST BÉCSBEN

Cs. Szabó László

Csokits János

Faludy György

1959 július 31-én, pénteken este 1/2 9 órai kezdettel

szerzői estet tartanak Bécsben

a Staatsarchiv Wallnerstrasse-i helyiségében

Belépőjegyek a helyszínen 2 schillinges árban kaphatók

SZABÓ ZOLTÁN:

Bihari maradványok

Érdekes lap-példány került a kezembe a minap, a hírlap a Vihar-sarokban küszölt és „Békésmegyei Népujság” a címe. Érdeklődésemet annak a falunak a neve keltette fel, amelyről az egyik cikk írója beszélt. A községet Biharugrának hívják, s mint ismeretes Szabó Pál pátriája. A Népujság cikkirója kevés számára örvendő jelenséget talált ebben az irodalmilag is nevezetes faluban. „Biharugrán csaknem két és félezer ember él — írta, s néhány jel arra mutat, hogy a községbeliek ma még nem igen hívei a szövetkezésnek. Tizenegyen ugyan kitöltötték a belépési nyilatkozatot, de ezentúl nem történt lényeges dolog, mert elakadt a szövetkezet megalkotása. Biharugrán — írta — egyesek úgy vélekednek, ha termelőszövetkezeti látogatáson vesznek részt, hogy ott betanított embereket vittek eléjük, szelintük nyilvánvalóan félrevezetés céljából. ...ha a haladó gondolkodású református pap a fejlettebb életformáról beszél, vagy termelőszövetkezetbe már belépett híveket hoz közejük, és azok a még jobb életéről szólnak, akkor is bizalmatlanság fogadja őket, ebben is kételkednek. ... Ezek a mondatok, akár Marcel Proustnak a párolgó tea illata, egy régi emléket élesztettek fel bennem. Az élmény színhelye nem Biharugra volt ugyan, hanem a szomszéd falu, Geszt. Néhai Tisza István pátriája. Am ami akkor Geszten történt, Biharugrán is történhetett volna, ahogy ami ma Biharugrán történt, Geszten is megtörténhetne. A határmenti faluba Ugráról mentem át, nem egyedül, gyalog. A falu közepén aludt a Tisza-kastély s kisöccse a remetelak, ahol Arany tanítószkodott. Február vége felé járt. Az esti fagy ráncokat húzott a pocsolnyak tetejére, mint vénemberek szeme köré az öregség. A kocma ivójában pirosas és földszínű arcok fogadtak, a hosszú asztal fölött egy lámpa égett. A szomszéd teremben már hét óra óta állt a bál, két petróleumlámpa terjesztette a félmohályt, az időnkint csárdás ütemeire magya-

rosuló foxtrott ritmusára. Jótékony célra verték a port a fiatalok a mennyezet felé. A jótékony cél néhány kiló marhahús, disznóhús és borjúhús vásárlási költségeinek előteremtése volt. A hús az állami főzőtanfolyam oktatási céljaira kellett, hova a főznievelőt az asszonyok hozták naponta. Húst azonban soha. Ilyesmí nem volt a házaknál s így az oktatás hiányos maradt. Ezért kellett a bál, ahol az ifjúság illedelmes melegséggel ropta a táncot a nemes célért. Az öregek azonban az ivóba ültek, ők ostobaságnak tartották a bált, pimaszságnak azt, hogy a geszti asszonyokat főzni akarják tanítani. Pipáztak. Az üvegek lassacsán ürültek. Tíz óra felé kitört a politizálás. — „Ha az ifiúr használni akar nekünk, intézkedjék Pesten, hogy kapjunk egy zsidót” — szölt hozzám keményen és komolyan az egyik öregember, s felvillanó mosoly talkaróztott ezüst bajusza alá. „Az minek?” — kérdeztem vissza. „Birtokosnak.” — felelte s ebbe az egy szóba belefért méreg és derű. Hogy kétségben ne maradjak hozzátette: „Lám Okmányban már mozdul a föld. A zsidótul előbb-utóbb elveszik, tán a népnek is jut. De az uraktól...” — legyintett. 1939-et írtunk. Megpróbáltam a magam politikai véleményeit hasonló tréfálkozó hangnemben közölni. Körül férfiak ültek. Nyílt és keménytekintetű arcok, fehér üstökök föld felé kívánczó bozontos bajuszok, a kocsmáros, maga is parasztember, közénk ült. Odaát még tartott, harmadik órája állt a bál. Itt azonban ezek, engem figyeltek. Egyelőre azt, hogy poharamat nem nagyon üritgetem. A mellettem ülő koccintott, ivott, poharát felfordítva, szájjával tette az asztallapra. A példát követtem. A többiek is. Megértettem, hogy próbáról van szó. Egyelőre ruhám után ellenségesnek néz-

nek és asztal alá akarnak itatni. A magatartást tárgyilagosan helyeselttem. Vizsgálom kellett: bizonyítani azt a tételt, hogy az a legény, aki állja. A bor savanyú volt. A próbatétel csak, félóra múlva enyhült. Ekkor már énekeltek, néhány fiatalabb slágereket, remegő orrcimpával érzelmesen, néhány öregember régi parasztdalokat arról, hogy „szürke számár búslakodik, mikor a juhász bort iszik”. Pusztává tágtult az ivó. Tizenegykor a kocsmáros egy szakajtányi főtt tojást tett az asztalra. Elfogyasztottuk. Éjfélután többen fölálltak. Heten maradtunk. Az ének zabolátlannul zengett, valaki erősítette, hogy Petőfi is meghalt itt egyszer. A szomszéd asztalnál az egyik fiatal tanító és a főzőtanárnő mulattak, miután a bálnak vége volt már. Egy óra tájban kicsapódott az ajtó és a hatóság egyik képviselője lépett be. Egy csendőr. A kalap kisére ferdén állt a fején, székével közénk furta magát. Az öreg hajdu-ábrázatok megmerevedtek, az ének elhallgatott csak a tanító bömbölt, teli szívvel, hamisan. A részeg hatósági kezében valószínűtlen tétovásággal tántorgott a pohár. Szünet nélkül beszélt. Tekintélytartás kedvéért, ahol egy szóban az r. betű előfordult azt háromszorosan mondta ki, ilyenformán kérrrem: beszédemben mintha minduntalan egy elromlott ébresztőóra recsegett volna fel, ahol csak lehet berregtek az r-ek. A parasztek merev derékkal figyelték. Úgy ültek körül, mint valami ősi törzsi itélőszék, amely mindjárt ítéletet hoz. Ő nem vett észre semmit, feje előrebukott és megfogta a szomszéd parasztagda kabátgombját: „Merrt én magát akármelyik perrben letartóztatatom, kérrrem”. Az józanul és hidegen ingatta a fejét: „Engem ugyan nem”. A hatósági balkezeében megbillent a pohár és vörös tócsát loccsantott a zöld asztalra: „Akárr most mindjárt” — mondta. Erőlködve lökte ki a szavakat a szájából. Méltóságosabb tartás kedvéért hátra akart dőlni. Nem tudott, mert a szomszéd gombját eleresztette nem akarta. Azt pedig két löveléssel lehetett volna kimozdítani merev helyzetéből. Úgy ült a széknél, mint ha tölgyfából lenne s gyökeret eresztett volna. Csak a csendőr egyensúlyba billent meg azszal, hogy ilyen szálfember gombjába akaszkodott. — „Akármikor bebizonyítom magárról, érri akármikor, — kezdte újra a hatósági — hogy a szomszéd tyu-tyukja a maguk udvarába ment, maguk megfogták és megették, megették” — ez annyira tetszett neki, hogy eleresztette a mellettem ülő gazda gombját s az enyimet ragadta meg: „Merrt mi mindent tudunk, mindent, mindent”. — Erre ivott. Bor nélkül nem tudta elviselni a mindentudás terhét. „Tegnap délután hat órrakor, igen hat órrakor két idegen érkezett a faluba, Ugrra felől. Egy urr-forma és egy parasztember” „Ezt is tudjuk”. — „És mi az ördögöt keresnek itt?” — kérdeztem észlelvén, hogy rólam van szó, csak ő ezzel még nem jött tisztába. Feje megint nagyot billent, s most a én gombomba kapaszkodva rántotta egyensúlyba magát: „Az még most, még most nem tudom kérrrem — motyogta. — „De holnap tudni fogjuk” — fölényében már csúszni kezdett lefelé a székről. Ebben a pillanatban egy kartársra jött be, tisztelgett: — „Leitta magát a csirkefogó! — mondotta mentegetőzve, fölrántotta székéről és kiteszolta az ajtón.

gúnnyal hallgatták. Az egyik közbeszólt: „És a kisasszony csakugyan azért jött ide közénk hogy megtanítsa az asszonyokat főzni?... Szegény még mindig nem értette, hogy miről van szó. Oktató hangon folytatta előadását a krumpli helyes elkészítéséről, s arról, hogy a tudomány szerint napi negyven fillérből elegendő kalóriatartalmú ebédet lehet összeállítani, okszerű főzés mellett. Így mondta: okszerű főzés. A parasztek szemén zöld nyilak villantak át: „És a kisasszony nem mondotta, hogy jobb lenne, ha ételt küldenének, vagy éppen földet osztanának főzőtanárnők helyett...?” A kisasszony összecuklott, kifakadt, hálátlanságot emlegetett, a parasztek zordonan összevont szemöldökkel hallgatták. Egy-egy megjegyzésük úgy csapott le, a morzsás asztalra, mint szálmányára a heja. Most már a kisasszony is gyanút fogott, mindegyre sértődékenyebb lett. A parasztek diadalmasan nézték, mereven fölülül lefelé, megjegyzéseik lassan és biztosan szorították a sarokba. Végül afféle urilányos megjegyzéseket tett. Azt is említette, hogy bimbózó fiataloságot áldozta fel a hálátlan népnek. A férfiak összenéztek, s egyikük megszólalt, hogy megadja a kegyelemdőfőst. — „Csakugyan jobb lett volna a kisasszonyknak is, meg nekünk is, ha férjhez ment volna, s urán próbálná ki ezt a tudományát, nem pedig rajtunk...” — „Pimasz paraszt” — sziszegte a kisasszony és öklével próbálta visszagyűrni szemébe a könnyeket. Aztán fölállt, kiment. Már sajnáltam. A férfiak merev tartása azonban föllazult. A hajnali kompánia megkönnyebbülten nőtára gyujtott. Reggel felé járhatott, mert a kicsapódó ajtóból szürke derengés ömlött az ivóba. Az ajtóban a tanító állt, télikabátja a mellére csúszott, valamit motyogott szerelemről összevissza. Végül fölnyaláboltuk, kinn a levegő talpraállította,

bekísértük a lakásába. Három szobája volt, bútor nélkül. A falat, mellmagasságig, nedvességfoltok színezték. A harmadik szoba egyik sarkában hevenyészett priccs állt, a másikban, vagy harminc darab Modiano cigaretteüvegy-doboz, üresen. Mellettük egy pár kopott fekete cipő és egy hegedűtok. A hajnali hullaszín fényt öntött a holmira. Kimentünk. Ketten majdnem kihívóan közölték velem, hogy szívesen látnak vörösbor-reggelire. Ugrai utitársam a kabátom-ujját rángatta: „végig kell csinálni” — sügta. Az uccai pocsolnyák mind befagytak az éjszaka folyamán, de a napfény már küszört a nádtelen kőn fölfelé, üde téli nap ígérkezett. Ugrai utitársam Szabó Pál volt az írta, az elhajtott kisasszony egy zöldkesztes nővér. Mindez húsz évvel ezelőtt történt. Megírtam már akkor meg is jelent, s aztán elfelejtettem. Annyi minden múlt el 20 év alatt. Azt hinné az ember, hogy e jelenet érvénye is a múlté. A „Népujság” cikke figyelmeztetett, hogy a jelené is. „Jogosnak látszik a bírálat a felső párt- és tömegszervezetek vezetői felé — olvasom a lapból —, akik csak átvonulnak Biharugrán, ott legfeljebb a halgazdaság konyhájában megebédelnek, de nem segítik a község lakóit...” A mondat meg is felelné csattanónak, ha itt befejeződnék. De nem fejeződik be, hanem ezzel a leleplező mellékmondatlanytatódik „abban, hogy megerősödjék a pártszervezetük ereje”. Nem is beszélgetnek rendszeresen „a lakóssággal” olvasom. Nehéz is ilyesm az akori éjszaka bizonyossága szerint. Nehéz emberek ezek a bihari parasztek... „lehetséges, hogy egyes elvtársak megjegyztek a biharugra emberek makacsságától...” panasz kodik a népujságról, mint a zöldkesztes főzőoktatóról, akkor a gesztiéket? A kisasszony a geszti éjszaka után nagy hirtelenül becsomagolt és elutazott. Földata a reménytelen küzdelmet. Rájött, hogy a makacs parasztkat sose fogja „az okszerű főzés”, a tudományos kalóriagazdálkodás fortélyaira megtanítani a maga feje szerint, vagyis államészjárással.

zók, de ezt a konzervatív felfogást a Moszkvai Cirkusz tovább fejlesztette. Most az alma elfogyasztása után ugyanis Tell Vilmos még rálő a társára, — és ha ez újításnak tűnik is, de azért mégis visszahúzó jelenség és a XX. kongresszus titkos ülésén súlyosan elítélt eseményekre emlékezett.

Súlyosan vétettek tehát a kötelező éberség ellen és nem lehetetlen, hogy a soronlévő cirkuszi termelési értekezleten, a megfélemlítő kritikai és önkritikai kísérettel újra értékelik a cirkusztörténelem idevágó fejezetét. Lehet, hogy ez csak kicsinyes szakmai bizalmatlankodás, mert az előadó művészek a legjobb tudással igyekeznek hitelesíteni művészi tevékenységüket. Így például Vladimir Hertz az erő hőse, aki súlyos golyóbisokkal nyakszirtén és mellbe dobálja magát, udvariasan ellenőrzésre kínálja vasgolyóit a nézőknek. Vladimir Hertz a golyók lovagja azonban kissé megdöbbenve tapasztalja, hogy senkisé kíván élni az ellenőrzés jogával. Valószínűleg nem tudatosították számára kellőképpen, hogy aki Anglia területére lép, azzal szemben a bizalmatlanság a minimumra csökken. Igaz, hogy Hertz mester londoni szereplése a geníi értekezlet utáni időszakra esett s így öntevékeny elhatározással igyekezett a némileg megrendült bizalmat a londoni porondon visszaszerezni.

Egy rövid beszámoló a teljeségre nem tarthat igényt, de meg kell még említeni a három Koch nővért, akik hatalmas, mozgó szematőron, szívszongító kecsességgel borzolják az idegeket. Mindehhez félmohály, időnkint felvillanó reflektor, ulanovai légies mozdulatok, a szematőr forog, a nővérek kerékpáron dévajkodnak, aztán énekelnek, hol külön, hol együtt, a zenét Sosztakovics szolgáltatta, minden muzsika, muzsikál a fény, a szematőr, a nővérek énekelnek, dalol a szám, csak a kerékpár hallgat, mert ha az is énekelne, akkor ez már szürrealizmus lenne és nem cirkuszi realizmus.

Végezetül szólnunk kell még Emil Kioról, akit, ha nem hangzana anakronizmusnak, méltán nevezhetnénk a cirkusz királyának.

Kio a mágikus csoda, megjelenik és eltűnik, elővarázsol és eltűntet, őt szolgálják elevenek és tárgyak, mindezt egyedül, a legteljesebb szuverénitással, még akkor is amikor negyvened magával áll a nyílt színen. Mutatványai káprázatosak, de sok tekintetben ugyanakkor zavartkeltők is. Például, amikor két telefonfülkét állít a porondra. A jobboldaliba bemegy egy férfi, a baloldaliba egy nő és mikor a lülke ajtaja újra feltárul, akkor a jobboldaliból jön ki a nő és a baloldaliból a férfi. Ezt a mutatványt különböző változatban megismétli. Egyszer a jobboldaliból bal lesz, máskor a balból jobb. A zürzavar tökéletes, csak Kio mester az egyetlen biztos pont a porondon. Minden, ami rajta kívül történik, az jobbra vagy balra esik, már ahogy a mutatvány éppen megköveteli.

Mindenknek ellenére a békeszándék Kio mutatványaiban is megmutatkozik. Igaz, hogy amikor egy lapos dobozból eleven hízott kacsát varázsol elő, — annak nincs túlságosan nagy sikere. Az angol állathumanizmus nem kedveli a hízott baromfit, még cirkuszi mutatványnak sem, de Kio ezt a kis műhibát még ott helyben rendezte, amikor a dobozból a békegalambok tucatjait röppenti porandszerte. Még búzát is szór elbük és a jó csaldófi derűjével figyelni a szemezőgető állatkákat. A varázslat után azonban csak a galambok egyrésze tér vissza a Kreml-el díszített művészbejáró mögé. A többiek tovább csipegetnek, látszólag gondtalanul és derűsen. Többszörői felszólításra sem mennek vissza, végül is négy egyenruhás cirkuszi alkalmazott lélkörbe fogva visszatereli őket támaszpontjukra.

Erről Brehm, az állati lélek nagy ismerője minden bizonnyal többet tudna mondani, de az sem lehetetlen, hogy Picasso, a békegalambok művésze, legközelebbi kompozíciójánál már ezt a motívumot is figyelmére méltatja.

A valóban kitűnő cirkuszi előadás olcsó analógiájáért bocsánatot kell kérnünk, mentségére, csak annyit, hogy ezért az olcsóságért rendkívül drága árat kellett és kell fizetni.

A nukleáris

fegyverkezésről, leszerelésről és ellenőrzésről párhuzamosan folynak viták nagyhatalmi tömbök közt, egy-egy tömbön belül anagyhatalmak közt, egy-egy nagyhatalomban a pártok közt és egy-egy párton belül — immár a teljes nyilvánosság előtt — különféle felfogású csoportok közt. Az utóbbira a legérdekesebb példát Anglia szolgáltatja, ahol a Munkáspárt vezetősége — mint egyébként a Liberális Párt is — azon van, hogy Angliát kivonja a „nukleáris klub” tagjai közül és ehelyett egy „anti-nukleáris klub” alapító tagjává léptesse elő. Gyakorlatilag ez abban állna, hogy Anglia felajánlja a világ valamennyi országának a maga nukleáris leszerelését, azzal a feltétellel, hogy ehhez a lépéséhez — egyelőre az Egvesült Államok és a Szovjetunió kivételével — minden más számbajöhető hatalom is csatlakozik. A Munkáspárt egyik szárnya, melyhez most több szakszervezet is csatlakozott, ezt kevesli és azt kívánja, hogy Anglia feltétel nélkül mondjon le a nukleáris hadviselés eszközeiről. Ugyanakkor Franciaország készül kipróbálni első nukleáris bombáját a

Szahara sivatagban s olyan jogokat követelt a francia földön állomásozó amerikai nukleáris erők ellenőrzésében, amelyet Amerika nem volt hajlandó megadni — aminek következtében a NATO amerikai bombavető kötelékei francia földről Angliába és Nyugat-Németországba helyezik át támaszpontjukat. Genben egyfelől a szovjet, másfelől az amerikai és angol atombomba-szakértők közti tárgyalások aránylag ígéretesen haladtak — mindenesetre biztatóbban, mint a berlini és német kérdés ügyében összehívott négyhatalmi értekezlet. Aminek egyik feltehető oka, hogy a Szovjetunió is szívesen látna olyan jellegű nemzetközi anti-nukleáris megegyezést, aminőt a mérsékelt angolok propagálnak. Márcsak azért is, hogy a kommunista Kínának ne legyen módjában feltornászni magát melléje az emberiség kiirtására képesített hatalmak sorába. Érdekes, hogy mialatt a Labour Party „antinukleáris klub” tervét a kínai gajtó hevesen ledorongolta, a szovjet sajtó formálisan agyonhallgatta, némely szovjet körök pedig informálisan rokonszenvvel nyilatkoztak róla.

MAGYAR VERSEK

1953 - 1956

31 költő legjelentősebb versei a forradalom előtti időszakból

240 oldalon, aranyozott vászonkötésben, fehér famentes papíron, ára US-dollár 3.— vagy annak megfelelő összeg

Megrendelhető a vételár egyidejű beküldésével: BIG BEN PUBLISHING Co. 65 Mortimer Street, London, W.1.

Az emigráció nagy irodalmi eseményei

Megjelent Márai Sándor „Napló, 1945 - 1957” c. műve

Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., USA, Rendelje meg továbbá: KOLTÓK FORRADALMA (Antológia, 1953-1956)

Az „íróházadás” története. Ára \$ 1.—

PÁLÓCZY-HORVÁTH GYÖRGY

Számadás a tálentomról

Vasárnap este június közepén. A londoni Királyi Operaház zenekarának hangversenye néhány világhírű vendégművésszel — televízió. Az egyik vendégművész: Czifra György. A konferanzzé, a BBC televízió kisére, kontinensnyi izlés számára túl nyugodt modorában, néhány szót mond a művészekről. Czifráról ennyit: „Ma talán ő a világ legnagyobb zongoraművésze.” Persze angol mondatokat nem szabad szó szerint más nyelvekre fordítani. Ha egy angol azt mondja: „Attól tartok, holnap nem érek rá Önnel vacsorázni”, akkor holt biztos, hogy nem ér rá. Ez az understatement, a túlzás ellentéte. Magyarul „alzás”-nak lehetne nevezni, ha ez a szó nem volna túl mesterkéltyű. Az angol közönség szinte meg se hallja az ilyen „talán”-t. Én sem hallottam meg, mert elfogult vagyok, s közben meg is voltam győződve arról, hogy Czifra a mai világ első zongoraművésze. Aztán Czifra nem túl jól szabott frakkjában a zongora előtt. Öröm volt nézni, hogy nem visel méregdrága, pompás szabású, divatos frakkot, hogy nem próbál „nagy művészként viselkedni”, hogy nem törődik közönséggel, hatással, csak a zongorát nézi. Várja a pillanatot, amikor rákerül a sor, vár, feszülten — úgy, hogy a feszültség a televízió és mértődeken át is hat, borzongatja a nézőt az elsőtitelt szobában a vibráló üveg-lap előtt.

Grieg A-moll zongoraversenyének befejező tétele. Czifra a mi szobánkban zongorázott. Ez a televízió előnye. Néhány nap előtt London hatalmas hangverseny katedrálisában hallottuk Czifrát. Nagyszerű volt. A végén egy ráadást adott. Az angol közönség a ráadás után is tombolva tapsolt. Mindenki a helyén maradt. A közönség nem gondolt utolsó földalattival, autóbusszal. Az ormólan nagy városban olyanok a távolságok, hogy egy-egy koncert végén mindenki felpatlant és törtet a kijárat felé. Akkor senki sem ment el, a „merev-hideg” angolok lüktetve tapsoltak, vártak újabb ráadást. Ot percig tartott, a taps tiszta? Nem tudom. Mi is tapsoltunk. Aztán végre bejött néhány munkás és lassan tölteni kezdték kifelé a zongorát. A közönség csak ekkor adta fel a reményt, s indult — lassan — a kijáratok felé. Nagyszerű hangverseny-élmény volt az, kivételesen nagy siker. De ezen a vasárnap estén otthon az elsőtitelt szobában a művész közelebb volt, itt volt a szobában. Jó televíziós szokás szerint a felvevőgépek lencséi hol az egész zenekarra irányultak látványból, hol a karmesterre, de legtöbbször Czifrára a zongoránál, s néha, a legnagyobb részeken: csak az arcára, s mi még több, csak az ujjaira a billentyűk fölötti tomlósukban.

A hangversenyen az ember oly gyakran szeretne lábujjhegyen előrefutni, felugrani a dobogóra, s a zongorára dülve nézni a művész kezét. A televízió mindezt megleszi.

Azon a hangversenyen már az volt az érzésem, hogy Czifra a legnagyobb zongoraművésze korunknak. Angol, francia, amerikai, német lapok már egy-két éve írták és írják, hogy a legnagyobbak között van. Hol az első tíz, hol az első öt között emlegették. Most — lassanként — olyan a híre, mint Liszté volt a múlt században.

Hogyan zongorázik? Hát lehet zenei élményt mondatokba kényseríteni? Talán a költőnek lehet. Illyés Gyula Bartók-versére gondoltam. Hol erre a szakaszra:

Hol pedig erre:

„Dolgozz, jó orvos, ki nem andalítasz;
ki muzsikád ujjával
tapintva lelkünk, mind oda tapintasz,
ahol a baj
s beh különös, beh üdvös írt adsz
azzal, hogy a jaj
siralma, ami fakadna belőlünk,
de nem fakadhat, mi helyettünk
— kik szív-némaságra
születtünk —
kizenged ideged húrjaival!”

Persze ez így nem igaz. Nem gondoltam ezekre a vers-sorokra, amelyeket nem tudok kívülről;

egy könyvből jegyeztem ki őket most. Valahogy rá-éreztem ezekre a sorokra, hangulatuk egy pillanatra meglegyintett. De többnyire nem gondoltam, nem éreztem, nem voltam — csak zene volt, az én és a világ terhes tudata nélkül, testetlen bódulat — szférák zenéje.

Aztán csend lett. Pillanatra látottam a zenekart. Én felugrottam a karosszékből, mindig a televízió üveglapjára nézve, s dühösítet, hogy a zenészek, ezek a nyugodttartózkodó angolok, csak ülnek, nem kapják vállukra Czifrát, nem ujjonganak.

Feleségem mosolygott. „Mit

Magyar Diákok Angliában

Nem sokkal Angliába érkezésem és szociológiai tanulmányaim megkezdése után vetődött fel bennem és egy angol kollégámban a gondolat, hogy meg kellene vizsgálni, mi történik a magyar diákokkal Angliában; hogyan illeszkednek bele az új életbe s nem utolsósorban, hogy mi-féle emberek ezek a diákok?

Tervünk végrehajtására fokozott ösztönzést adott az a tény, hogy Angliában élő magyarokról még soha semmiféle tanulmány nem készült. A problémát három szempontból akartuk megközelíteni. Kíváncsiak voltunk: a) A diákok jelenlegi helyzetére (pl. kor, családi állapot, tanulmányi helyzet), b) multbeli tapasztalataikra, (pl. osztályhelyzet, Magyarország elhagyásának időpontja, politikai tapasztalatok, stb.) c) a diákok véleményére a legkülönbözőbb kérdésekben. Ennyiben volt „közvéleménykutatás” jellegű a munkánk.

A több mint száz kérdést tartalmazó kérdőív megszerkesztéséhez és a beérkezett anyag feldolgozásához állandó segítséget kaptunk a londoni egyetem pszichológiai és statisztikai előadóitól. Név nem szerepelt a kérdőívben. A diákok 78 százaléka kitöltve küldte vissza.

Az Angliába érkezett magyar diákok otthoni „kaderhelyzete” a következő volt: értelmiségi 50%, X-es (osztályidegen) 16%, munkás 10%, kispolgári 9%, egyéb 4%, szegényparaszt 2%, középparaszt 2%, kulák 1%, nem válaszolt erre a kérdésre 6%.

Nem kétséges, hogy a fenti megoszlás lényegesen különbözik a mai magyar egyetemeken szociális összetételétől. Magyarországon nyilvánvalóan nem volt az egyetemi hallgatók 16%-a „X”-es, viszont az értelmiségi származásuk arányszáma ott is megközelíti az 50%-ot. Ugyanakkor elképzelhető az is, hogy a diákok közül sokan a magyar egyetemeken több-kevesebb sikerrel leplezték valódi származásukat, míg Angliában nem kellett többé eltitkolniuk apjuk foglalkozását.

A magyar menekültek számára készült kérdőívek zömével ellentétben, mi nem kérdeztük meg a diákoktól, hogy résztvettek-e a forradalomban, s ha igen, milyen minőségben. Olyan kérdés ez, amit a nyugati szociológusok presztizs-kérdésnek neveznek s amire legritkább esetben kap pontos és megbízható választ a kutató. Ehelyett megkérdeztük, voltak-e intenzív tevékenységekben résztvevők, besorozva, stb. A válaszok érdekes fényt vetnek az Angliába került magyar diákok hazai tapasztalataira.

(Az adatok mintegy 300 diák válaszában alapulnak.) Egyetemről kizárva 15%, rövid időre letartóztatott 10%, tényleges katonai szolgálatot teljesített 16%, kitelepített 4%, építő honvéd (munkaszolgálatos) 3%, rendőri felügyelet alatt 4%, deportált 1%, fegyelmi munkára ítélt 0.4%, internált, börtönbüntetésre ítélt 6%.

Megállapítottuk tehát, hogy a diákok 30%-ának volt része a fenti tapasztalatok valamelyikében. Többségük tehát nem volt eleve ellenséges a rendszerrel szemben.

Az 1945–48 közötti időszakokkal kapcsolatosan a diákok 50%-a úgy vélte, hogy 1945–48 között kívánatos és demokratikus átalakulás ment végbe; 25% tagadta ezt, és 25% nem nyilvánított véleményt ebben a kérdésben.

Érdekes válaszokat kaptunk a következő — mint utólag kiderült — eléggé pontatlanul megfogalmazott

munista rendszer intézkedései közül miket nem kifogásolsz, illetve miket helyeselsz? Mint számos diák megjegyezte, az általa helyeselt intézkedéseket nem tekintti a kommunista párt érdemének, hanem a koalíciós kormányzat tulajdonítja, vagy úgy véli, hogy azokat bármely demokratikus rendszer végrehajtotta volna. A földreformot helyeselte: 25%; nevelésügyi, művelődésügyi intézkedéseket: 15%; nagydüzemek államosítását: 11%; népjóléti (pl. egészségügyi) reformokat: 11%; a nők egyenjogúsítását és iskolák államosítását: 12%; a sport állami támogatását: 5%; semmiféle kommunista intézkedést nem helyeselt: 8%. Sokan több intézkedést is helyeselték. A közölt százalékszámok az elsőként említett intézkedést tüntetik fel.

A diákok politikai beállítottságának megértéséhez fontosnak tartottuk megtudni azt, hogy ki mikor és milyen okok miatt határozta el az ország elhagyását. Figyelemreméltó az a tény, hogy a forradalom kezdeteikor egyetlen diák sem gondolt a kínálózkodó alkalom megragadására; s a forradalom alatt mindössze 5, (a megkérdezett közel 300-ból) gondolt erre. A menekülés okairól így számolnak be:

A politikai rendszerrel való általános elégedetlenségük (szabadságjogok hiánya, stb.) 65%, letartóztatástól való félelem 60%, a forradalom leverése 45%, a nyugati világtól, kulturától és tanulástól való elzártság 40%, az alacsony életszínvonal 31%, kalandvágy és kíváncsiság 18%, személyes (nem politikai) okok, (pl. nyugaton élő hozzátartozók) 12%.

Ehhez hozzá kell tenni, hogy a megkérdezettek nagyrésze számos okot említett; a százalékszámok azt jelzik, hogy a diákok hány százaléka említett egy-egy okot. A válaszok arra mutatnak, hogy kalandvágy és anyagi meggondolás igen kis szerepet játszott az ország elhagyásának mérlegelésekor. A feleletek összintességét más kérdésekkel kapcsolatban kifejtett nézetek is igazolják, egyebek között az, hogy milyen körülmények között térnének vissza a diákok Magyarországra. A megkérdezettek 61%-a — visszatérne, mielőtt a szovjet csapatok kivonulnak és szabad választásokon alapuló rendszer létesülhet. A diákok 25%-a nem szándékozik — hacsak nem látogatná vissza, illetőleg valószínűtlennek tartja a hazatérés lehetőségét. 6%-uk már akkor is visszatérne, ha nem fenyegetné őket letartóztatás, vagy ha egy Gomulka-Titó jellegű nemzeti kommunista rendszerré alakulna át a mai rendszer. Elenyészően csekély volt azoknak a száma, akik a visszatérés feltételeként személyes jellegű követelményeket támasztottak. A diákok 90%-a nem bánta meg, hogy elhagyta az országot; 5%-a megbánta és 5%-a nem válaszolt erre a kérdésre.

A fentiekből csakúgy mint a kérdőív közel száz egyéb kérdésre adott válaszából az tűnik ki, hogy az angliai magyar diákok többsége illúziók nélkül, realisan és felelősségérzettel szemléli helyzetét; politikai nézeteik egészségesen szerteágazóak, de több fontos kérdésben megegyeznek. Politikai fejlődésüket 1945 óta nem dogmák, hanem sokszor igen kellemetlen élettapasztalatok alakították, s az utóbbi olyan tényező, amelyet nem kezd ki sem az emigrációs lelkiállapot erőzője, sem a hazuról kiáramló primitív propaganda egy-

vársz? Ez stúdió-hangverseny, televízió! Még ha olaszok is lennének a zenészek, nem tehetnek egyetlen olyan mozdulatot sem, ami nincs benne a rendezői utasításban.”

De már jött újra Eric Robinson, a konferanzzé: „Hölgyeim és uraim. Nem engedhetjük el Czifrát anélkül, hogy valami Lisztet ne játsszék. A következő számig alig ismert és alig játszott Liszt mű. Liszt Ferenc maga azt mondta róla, hogy csak ritkán adja elő, mert rendkívül nehéz szám, s néha, kivételesen jó estén szokta csak ráadásaként játszani. Ez tehát most ilyen kivételes este.”

Sajnos izgalomban nem jegyeztem meg a darab címét. Valami galopp. Irgalmatlanul, csodásan nehéz és gyors szám, a zongora-technika magaskalója, s közben olyan darab, amelyet ha csak pusztán virtuozitással adnak elő, nincs mondanivalója.

De persze Czifra több, sokkal több a pusztán virtuoznál, a nagyszerű reprodukáló művésznél. Minden alkalommal viaskodik és alkot. Ilyen újraalkotás volt ez a szám. Önkívületben hallgattuk, s a végén tikkadtan ültünk, amikor megtörtént a váratlan és hihetetlen: A londoni Királyi Operaház híres zenekarának fégyelmezett művészei (akik nem olaszok), megjelentek szokásról, rendezői utasításról, televíziós másodpercek-ről, s önfelédlen, mint lelkes diákok tapsolni kezdtek, tapsoltak, mintha csak újrázásra várnának; tapsoltak, mert ilyen élményben még nem volt részük.

A diadal estéje volt. Czifra valóban a legnagyobb élő zongoraművész. Angol barátaim másnap nekem is gratuláltak a magyar

A bizottság befejezte működését...

A Magyar Vöröskereszt egy különbizottsága érkezett június hónapban Nyugatnémetországba. A bizottságot Székely elvtársnő vezette, akit Nyugatnémetországban Gnädige Frau Székelynek tisztelték. És ez nemcsak szokványos udvariasság, mert a bizottság és vezetője szándékát illetően minden tiszteletet megérdemelt. Azoknak a kiskorúaknak a hazatérését akarták elősegíteni, akik a forradalom után züléik nélkül hagyták el az országot. Tiszteletreméltó, sőt megaltozó vállalkozásukat a Német Vöröskereszt és az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Hivatala is támogatta. A magyar bizottság természetesen nem üres kézzel jött. Dokumentumok és akták nélkül nem bizottság a bizottság. Magukkal hozták a kétségbeesett szülők leveleit, akik gyermekeik visszatéréséért könyörgnek, nemkülönben azoknak a gyerekeknek hazairt sorait, akik alig várják, hogy megmenekülhessenek a rothadó kapitalizmus fojtogató karmaiból. A levelek valódiságáról nem esett szó. Magánleveleket nem szokás nyugaton ellenőrizni.

A bizottság, miután mindent megfontolt és meggondolt, meghívta a tárgyhoz tartozó kiskorúakat, azok gyámjait, tanárait és mindenkit, akit érdekeltnek vélt ebben az emberbaráti ténykedésben. A gondos előkészítés után a magyar bizottság elfoglalta helyét a Bajor Vöröskereszt müncheni hivatalának ülésében. És várt.

Először egy fotóriporter érkezett. — A jelenléte nem kívánatos — jelentette ki a bizottság a helyzet-hez illő komolysággal, — mire a fotóriporter eltávozott.

Ezután hosszú szünet következett, csak egy vöröskeresztes nővér szedte le az asztalról a reggeli maradványait. Ebben nincs semmi kivétel. Külföldön is kell reggelizni. A hazatérni akarók azonban nem tolongtak. A bizottság tagjai kissé idegesen lapozgattak aktáik között.

Végre 11 órakor két nő jelentkezett. Egyikük tisztelettel állt meg a bizottság előtt, már ahogy ez hivatalos helyen illik.

— S. Juliskának vagyok a gyámja — mondotta — és Juliska most forrászó Garmisch-Partenkirchenben. A levelet megkaptuk, köszönjük szépen, de Juliska azt üzenté, hogy egyáltalán nincs szándékában visszatérni.

A bizottság úgy határozott, hogy az ügyet nem tárgyalja.

A másik, egy idősebb nő volt, aki viszont már régen nem kiskorú, de

diadalhoz. Ismerem-e Czifrát? Mondtam csak látásból.

Diadal? Mit tudják ők, hogy mi-csoda diadal!

Ismerem-e Czifrát? Mit tudják ők, hogy mi van a két szó mögött: „Látásból ismerem.”?

Röviddel börtönből szabadulásom után egy zenés eszpresszóban hallottam játszani. „Ilyen nagy művész és eszpresszóban zongorázik!” — mondtam dühösen. Társam, aki a börtönfalakon kívül élte át a rémkorszakot, elnézően mosolygott. „Mit tudsz te erről? .. Czifrát is lefogta az ÁVO. Utáinkozták. A kezét verték. Az ujjait... Aztán kiszabadult, de nem játszhatott... Nagy nehezen „repülő zongorista” lett... Hogy az micsoda?... Így hívták azokat a szerencsétlen zenészeket, akiket a Vendéglátóipari Igazgatóság nem szerződtelet állandó munkára, csak esténként, kisegítésre, ha valamelyik párt-zongorista beleg lett. Szerencsés esetben, de csak szerencsésben, heti négy-öt éjjelen át más és más kis füstös-büdös zenés-presszóban játszott, dzseszt, szirupédes rezsim-slagereket, miközben a vendégek itták a féldéci kommerc-rumokat, fecsegtek, csörögtek a poharakkal, s néha-néha rendeltek egy számot. Ha véletlenül prémium-fizetés volt, a vendég szólt a pincérnek: „Kérdezze meg a zenész elvtársat, köll-e neki egy féldéci?”

... Akkor is tudtam, hogy nagy művész. És rossz volt tudni. Tehe-tetlen düh volt tudni, hogy itt kalódi-k füstben, csapnivaló slágereket dörömbölve (persze csodásan); kallódik, reménytelenül.

Persze közben angol barátomnak igaza volt. Magyar diadal ez.

gyarországra visszatérni. Kérését indokolta:

— Német származású vagyok, de harminc évig, mint zongoratanárnő működtem Magyarországon. 1956-ban visszajöttem szülőházámba. Most tömegével kapom a leveleket volt tanítványaimtól, hogy menjek vissza, csak tolem akarnak tanulni... Kérem ezt meg lehet érteni...

Az asztalra erőszakol egy csomó levelet, de a bizottság nem nyúl hozzá.

— Sajnáljuk — mondják — ez az ügy nem ránk tartozik.

Az öreg zongoratanárnő szipog és esetlenül tovább próbálkozik.

— Nagyon szeretnék segíteni a szociálisták építésében... zongoratanítással a békéért...

Ez sem használ. A bizottság nem érzékenyül el olcsó frázisoktól. A zongoratanárnő nem mehet Magyarországra.

Tizenkét órakor két öreg nő lépett a terembe, — de sajnos ismét gyermekek nélkül.

Az idősebb siránkozva panaszkodik, hogy 10 éves unokája egy Kelet-Német Úttörő táborban van és már több ízben elutasították, hogy meglátogathassa Nyugatnémetországban élő nagyanyját.

— Én vagyok a nagymama, hát tényleg nincs lehetőség arra, hogy idejőjjön látogatóba az unokám?

— Nincs — feleli a bizottság, — mert egy népidemokratikus küldöttség, ha szigorú is, de feltétlenül igazságos.

A másik öreg hölgy azt fájlatja, hogy Budapesten élő lánya nem kap útlevelet.

— Csak látogatóba szeretne jönni az anyjához. A lányom férjénél van, négy gyermeke van, szép lakása... és egyedül jönne...

— Nem segíthetünk — hozott a válasz, mint fentem, szigorúan, de igazságosan.

Délután három órakor végre megérkezett az első fiatalok. Atléta-termetű fiú, csónadrág, olasz cipő és ondolált hajkompozíció. Mi tagadás, az Isten is huligánnak teremtette. Egyébként ő sem akar hazamenni.

— Megkaptam a meghívót — közli kissé nyeglén — amibe azt ígérték, hogyha előjövök, akkor megtérítik az útiköltséget. Gondoltam, eljövök és megnézem München. Nem minden nap akad ilyen jó alkalom, igaz?

Ezután a bizottság gyorsan befejezte működését. A küldöttség tagjai ugyan nem voltak huligánok, de azért megnézték München és felvették az útiköltséget. És mindezek után visszatelepítették magukat Magyar

Szabó Zoltánnak az a sürgőnye, hogy az „Irodalmi Ujság” számára írjak cikket Kovács Béláról, igen keserves feladat elé állított engem. Tizenhat esztendőn keresztül közöttünk olyan nyílt, tiszta és fenntartás nélküli kapcsolat volt, hogy úgyszólván minden nap tudtunk egymásról, minden nap tudtuk, hogy a másik mit csinál. Kölcsonosan az életünkhöz tartozónak tekintettük egymást. Szívesen magam köré gyűjténék embereket, akik tisztelték vagy szerették Kovács Bélát, s napokig vagy hetekig beszélnek róla, akinek élete minden mozzanatáról, minden tettetéről, minden lépéséről érdemes lenne beszélni. De hogyan szorítsam bele egy cikkbe mindazt, amit nekem róla el kellene mondanom most halála alkalmából? Ha a magam érzéseit követném amikor róla írok, nem is tudnék tárgyilagos lenni. Én anynyira szerettem Őt, hogy szinte nem voltam képes észrevenni hibáit, vagy fogyatékosságait. Barátságunk első tizenöt esztendejében még csak apró differenciák sem voltak közöttünk, minden kérdést egyformán láttunk, a közös célokban vita nélkül egyeztünk meg, sikereinknek egyformán örültünk, sikertelenségeinkért nem okoltuk egymást.

Huszonhárom esztendő volt amikor megismertem. A Független Kisgazda Párt alakulása után néhány hónappal, 1931 tavaszán találkoztunk először. Csatlakozni akart a Párthoz, de előbb tudni akarta mi a Párt programja, célja, ideológiája. Szegény paraszt volt, tele adósságokkal, de nem azt kérdezte hogyan fog a Párt harcolni magasabb mezőgazdasági árkért, vagy alacsony adóért, vagy az agrárról eltüntetéséért, hanem azt kérdezte hogyan akarunk dolgozni a parasztság öntudatának emeléséért. Az agrárváltság még nem szűnt meg, a parasztságot elárverezése napirenden volt, s a fiatal Kovács Bélát nem az érdekelte elsősorban, hogy miként lehet a paraszt napi terhein könnyíteni, hanem hogy mikor lesz elég öntudata ahhoz, hogy a maga értékét mindenki más értékéhez oda mérje mérni. Kész volt a munkára és harcra abban a pillanatban amikor azt hallotta, hogy az új Pártot nem a kisüst és a szabad dohánytermelés érdekli, hanem hogy a parasztságot behozza a hatalomba.

Szervező munkát vállalt mellettem, először csak Baranyában,

majd országosan. Nem szeretett szónokolni mert több volt a fejében mint amennyit a szószoki emelvényen ki tudott fejezni. Legszívesebben leült a parasztsághoz és kegyetlenül ostromozta őket. Igen, ez volt a módszere. Nem segítséget és támogatást kért a paraszttól, hanem azt tanácsolta neki hogy segítsen önmagán. A közöny ellen harcolt kegyetlenebbnél. Megértette, hogy a paraszt szegény volt, gyengén ruházkodott és táplálkozott, de nem szerette ha a paraszt tudatlan volt. Ő maga intellektuálnak született. Egyike volt azoknak, akiknek az élete, magatartása, tárgyalási módszere azt bizonyította, hogy intellektuelleket nem kizárólag az iskolák nevelnek, hanem vannak akik intellektuelleknek születtek.

A falukatató iróknak csaknem minden könyvét elolvasta. „A Tardi helyzet”, a „Viharsarok” a „Néma Forradalom”, igen nagy hatással voltak rá. A népiírók közül többen barátai voltak. Azt volt a véleménye hogy amíg az írók fölvetik a problémákat, addig nekünk politikuskoknak kell azokat megoldani. Arra az értelmi alapra, amit 23 éves korában a közéletbe magával hozott, hihetetlen gyorsasággal rakódtak le az ismeretek. Könyvügyönkök sohasem távoztak tőle eredménytelenül. Minthogy sohasem pihent, mindenre volt ideje. A falukatatók könyveivel egyszerre olvasta nagy európai államférfiak életrajzát.

Erős, parancsoló egyénisége mellett is, nagy híve volt a demokraciának. Azt tartotta, hogy a demokratikus rezsim az amelyik nem fél a néptől. A kormányzat amelyik fél a néptől akkor sem demokratikus ha a legtisztább választások útján került hatalomra. Ismerte a két háború közötti magyar közigazgatást és ellenezte annak szellemét és gyakorlatát egyaránt. Az volt a véleménye, hogy a magyar közigazgatás fenyítő jellegű, amely csak arra való, hogy megvédjé az országot a néptől a vezetők számára.

A náciizmuson keresztül került szembe a nemzet külső ellenségeivel. A náciizmus előretörése győzte meg arról, hogy nemcsak belső rendszerváltozásért kell har-

colni, hanem vigyázni kell az ország függetlenségére is. Ellenezte a német szövetségi rendszerhez való csatlakozást. Ellenezte a háborút és ellenezte azt a sodródást, amely az országot végül teljesen kiszolgáltatta a náci ideológiának.

A háború alatt, amikor a kormányzásban, a parlamentben és az egész politikai életben napról napra nőtt a náciizmus befolyása és láttuk hogy politikai téren lehetetlenné vált a parasztság öntudatosításának munkája, elhatároztam a Paraszt Szövetség megalkotását. Azt gondoltam, hogy a rák kényszerített viszonyoknak megfelelően most már kulturális és társadalmi szervezetben kell a parasztságot a demokráciában való szereplésre és a háború utáni hatalomra való részvételre előkészíteni. Kovács Bélának kétségei voltak aziránt, hogy az éles politikai kritika feladásával eredményeket tudunk elérni a parasztság között. Amikor azonban hosszú várakozás után, a háborús magyar kormányzat egyetlen nagy kiemelkedő személyiségének, Keresztes-Fischer Ferencnek engedélyével megindíhattuk a Paraszt Szövetség szervezését, Kovács Béla, mint a Szövetség főtitkára, ugyanolyan lendülettel és dinamizmussal vezette a Szövetség szervezésének munkáját mint azelőtt a párt szervezését. Amikor látta, hogy egy esztendő alatt több mint ezer faluban alakult meg a Paraszt Szövetség helyi szervezete, megelégedéssel jelentette ki, hogy a parasztságnak egy demokratikus politikai rendszerben való részvétele biztosítva van. A tevékenységét megakadályozták, bevonultatták katonának. Valamikor, évekkal azelőtt egy évig katonáskodott, ahol egy év alatt őrmester lett. Amikor Szálasi átvette a hatalmat és esküt kellett volna tenni a nemzetvezetőre, egy éjjel egész szakaszával elhagyta

állomáshelyét, bevonultak a Mezőcsébe, polgári ruhát szerzett katonáinak és szétküldte őket a Dunántúlra hogy vigyenek hírt a betiltott Kisgazda Párti és Paraszt Szövetségi szervezetek vezetőinek.

Amikor az orosz hadsereg elfoglalta Dél-dunántúlt, mint képviselőt Debrecenbe vitték ahol belügyi államtitkár lett. Amikor Debrecenben megtudta, hogy a pesti oldal megtisztult a németektől, s hírt vette hogy életben maradtam értem jött Pestre és magával vitt Debrecenbe. A Moszkvából jött kommunisták, Rákosi kivételével, már mind ott voltak. Arra a kérdésemre, hogy lehet-e a kommunistákkal együtt dolgozni, azt válaszolta „egyelőre még ők akarnak velünk dolgozni, de ha nem vigyázunk hamarosan kitekerik a nyakunkat.” Egyike volt azoknak akik naponta sürgették a választásokat. Lázis igyekezettel szervezte a pártot, mint a magyar nép politikai erődjét, de ugyanakkor rendbe szedte a Paraszt Szövetség sorait is, mint a magyar parasztság érdeképviseleti és ideológiai centrumát. Amikor 1945 augusztusában a Független Kisgazda Párt országos főtitkára lett, az ősi választás kérdése elvben már el volt döntve. A választás szervezésénél végezte Kovács Béla élete legnagyobb munkáját. Hiányos közlekedési eszközökkel és kevés pénzzel tökéletes választási szervezetet épített fel. Senki sem volt nagyobb része annak a fényes nemzeti dokumentumnak a megszervezésében, amely a választási győzelemmel tudatára adta a világnak, hogy a magyar nép elutasította a kommunizmust. De ezzel a munkájával személyes ellenségévé tette a világ egyik legnagyobb hatalmát, a Szovjetuniót.

Kovács Béla tudta, hogy a választásokkal nem küszöböltük ki a kommunista elnyeléssel fenyegető veszélyt. Szakadatlanul a kommunisták visszaszorítását követelte. Azt akarta, hogy semmiféle közhivatalban ne legyen több kommunista mint amennyi a Kommunista Párt választási számáryának megfelelő. Azt akarta, hogy ne csak a Parlamentet és a kor-

mányt tartsák kezükben a demokratikus erők, de a községházat és a városházát is, s ezért egyike volt azoknak, akik a legélesebben követelték a közigazgatási választások megtartását is. Amikor a kormányból visszavonult és átvette a Párt vezetését, megszabadulva a kormány által rákényszerített koalíciós kötelezettségektől cikkeiben és beszédeiben ostromozta nyilvánosan a kommunista visszavonulást követőket. Amikor azonban Moszkva látta, hogy a Nyugat nem mutat érdeklődést Európa egységesítése és a kelet-európai népek teljes rehabilitálása iránt s elhatározta az utolsó ellenálló ország, Magyarország felszámolását is, Kovács Béla vált a szovjet manőver első célpontjává. Először megpróbálták csak szabadságra küldeni. Azután azt követelték vonuljon vissza a párt eljárást indítottak ellene és mentelmi jogának felfüggesztését követelték. Amikor minden követelést elutasítottunk, végül nem maradt más mint a Szovjet által való bebörtönöztetése. Kovács Béla számára a szovjet börtön lelkileg nagyobb kint jelentett, mint fizikailag. Amíg ő maga fanatikusan hitt abban, hogy igaz volt, nem tudta megérteni, hogy miért nem akarnak hinni az igazságban a nemzetközi politikában is. A rabságban testileg összetörték. Kilenc szörnyű esztendő után gyógyíthatatlan betegséggel tért vissza Magyarországra. Életében először szeretett volna békében élni és örülni családjának. Nem tudott. Beszélne, cselekednie, hatnia kellett. Senkisémet tudta nála jobban megérteni a fiatalság és az intellektuellek megmozdulásait, hiszen szívében örök fiatal volt és szellemében intellektuell, mégsem tudta magát teljesen átadni a forradalom kezdeti sikere feletti örömmel. Szívében ott volt a kétféle éppén úgy mint a Felvidék vagy Erdély visszatérése után. A forradalom letörése után visszavonult, kórházba került. S amikor nem maradhatott családj otthonában, újra ki kellett állnia a közélet porondjára realizálva a kegyetlenül megváltozott időköt, azért dolgozott, amit pályája kezdetén elhanyagolt, a magyar nép mindennapi jobbtlétéért. Beteg, vonakodó, kikényszerített lépéseivel azonban egyetlen babérlevelet sem ejtett le homlokáról.

Tisztán, nagy emberként, hősként ment a sírba, a történelembe, az örökkévalóságba.

Kovács Béla emlékezete

Irta: NAGY FERENC

„Én vagyok az atyaisten!”

— A magyar vidék sajtójából —

hogy a nyomdaművészet legszebb mesterművei egykor Békéscsabán és Gyomán születtek. De még azt sem lehet hinni, hogy Budapesten párisias boulevardokat aszfaltoznak most és a személyzeti főnököket arra biztadják: csak óvatosan, csak szörmentén, csak meg ne sértsd a polgárt. Igaz, megyei újság nem kerül külföldre. Ha jön, csempészve hozzák.

Egy járda

A magyar vidéki lapok álarca nélkül jelennek meg. A „Vas Népe”, a vasmegeyi pártbizottság lapja lelkesen közzönti a Szombathelyen megalakuló lakóbizottságokat (június 13-i szám, 3. oldal). A lakóbizottságok feladata sokrétű. Ismertetik a Magyar Népköztársaság törvényeit, a párt, a kormány és a tanács határozatait úgy, hogy elbeszélgetnek a lakókkal és arra buzdítják őket, hogy vegyék ki részüket a soron következő feladatok megoldásából. Unnepek alkalmával megszervezik a ház felújítását és mozgósítanak a felvonulásra. Összeírják és adatszolgáltatást levétkenyiséget is végezhetnek...

„Délmagyarország”, a szegedi pártbizottság napilapja június 12-i számában, a hatodik oldalon, vastag szedéssel a következő hírt közli: „Elkészült Alsóvároson a Pálfi utcai gyalogjárda aszfaltozása. Az utca lakói szombaton délután öt órakor veszik át a járdát használatra a III. kerületi tanácstól.”

„Keletmagyarország” (Miskolc) június 12-én, a második oldalon bemutatja a nyíregyházi Kisz szervezet bécsi Fesztivál küldöttét. Szó szerint i-

„Nincsenek egekig felcsapó hőstetei csak egyszerű és szép napokat tud maga után Liptse Jancsi. A munka meg a szövetség (Kisz), ezek töltötték meg tartalommal a szürkének mutató napokat, egy fiatal ember életét. És tessék: most a VIT-re megy! Nincs szó, amivel kimondhatná örömet. Csak néhány szabad percében próbálgatja a szót: külföld.”

Ez a külföld, úgy látszik, itt-ott még mindig vonzza a fiatalokat. A „Délmagyarország” június 11-i számában Fenákel Judit pedagógus-pártfunkcionárius a negyedik oldalon a következő mondattal kezdű haragos cikkét: „A multkoriban — az újságban is olvashattuk — két gimnazista lány határtátlépést kísérelt meg. Hatodik osztályos kis ismerősöm mesélte, hogy Sziklai nevű osztálytársa nemrég disszidálni akart. Egyik volt tanítványom közönyösen tette a következő megjegyzést: már tavaly is ki akartak lötni.”

Lassan történelemmé válik 1956 októberre. Gazdasági helyzetünk, politikai életünk konszolidálódott. Mindenfelé megkezdődött a nagytakarítás. De feltétlenül zavaró jelnek kell vennünk, hogy ez a szó — disszidál — (csúnya idegen szó) mennyire meghonosodott szókincsünkben. És a fogalom maga is közelebb lépkedett mindennapjainkhoz.”

Fenákel elvtársnő szószoki kérdésével folytatja cikkét: „Nyomor készletet ezeket a fiatalokat menekülésre? Munkanélküliség vár rájuk? Verik őket a szüleik, üldözi az iskola? Ehesek, rosszul öltö-

valami lesújtó hatalomtól?”

Bizonyos, hogy nem. Lehet, hogy pusztán kalandvágyról van szó, lehet, hogy talán többről, homályos sóvárgásról valami más, valami igazabb és becsületesebb után. Lehet az is, hogy csupán ezt a Fenákel elvtársnő utalják, s gyermekes daccal kacintanak a drótsóvények felé. Mert Fenákel elvtársnő a következő gyógyírt ajánlja: „Neveljük, verjük beléjük, hogy nem azért áll előtűk nyitva minden ajtó, hogy végül Bécsben legyenek csejédek vagy Belgiában bányászok. Adósa ennek az országnak, ennek a társadalomnak. És annyi ajándékért munkával és hűséggel kell fizetniök.”

„Kótyagosok” és „irodalom”

Egy másik panasz és egy másik orvosság: a „Dunántúli Napló” (Pécs) június 12-i számában Pollák Dezsőné párttitkár azt írja: „Régen olyan jó harcok taggyűléseink voltak, hogy eseményszámba mentek életünkben. A mostaniak gyakran szürkék. A pártélet sem igazi minálunk: elmegyünk a havi taggyűlésekre és kész. Jól van ez így elvtársak? A pártcsoporthoz tagjairól személy szerint kellene dicséret és bíráló véleményt mondani — majd pezsgő léghör uralkodna a taggyűléseken!”

Igen, itt nincs álarca. Itt nincs budapesti türelem és budapesti taktika. Pollák Dezsőné a régi szép időköt követeli, a hajnalig tartó „pezsgő” taggyűléseket, a kipellengérezést, a könnyes önkritikákat megfellebbezhetetlen ítéleteket. Pollákné unatkozik és a vidéki újság hasábjain riadót fuj: veszélyben a szemünk fénye.

A „provincializmus” szó három esztendeje nem jelenik meg magyar lap hasábjain. A panaszt, hogy vidékiek vagyunk, szegény rokonok vagyunk, hogy elmaradtunk Európától, hogy szegyenkeznünk kell egy nyugati ország telefonfülkéjében vagy hálókozójában, ma ismét nem szabad leírni. Am a kormány és az úgynevezett alsóbb szervek jól emlékeznek az olvadás nyarának és őszének, az ötvenhatos „sajnálatos időknek” nagy, szinte nemzeti felháborodására, amely hadat üzent a provincializmusnak is. Jól emlékeznek, de csak Budapesten. Mert Budapest, mint tudjuk, mindig egy kicsit „bűnös város” volt, minden diktatura szemében, veszedelmes város, ravasz város, hamis félisteneket buktató, tekintélyeket kinevető. Ennek a Budapestnek most megengedték, hogy banánt egyen és francia parfümöt vásároljon, megengedték, hogy neofényben fürdjön és holland kakaót igyon, sőt, ráógumit is gyártnak neki és főútvonalait végigaszfaltozták, hogy utánozza a messzi és sóvárgott Páris boulevardjait.

Vidéken más a helyzet. Vidéken most ért véget a „termelőszövetkezeti csata”. És nem az utolsó. Az Alföldön és a Dunántúlra nem loccsantanak francia parfümöt a sebekre és nem ajánlanak jóféle kakaót undor vagy félelem ellen. A parasztot meg-törni és nem megszéledíteni akarják. Vidéken nincs bál, Tihányt és Siófokot kivéve nem készül valutavadászó idegenforgalom. Uralkodnak a kiskirályok, „nevel” a rendőrök és virágzik, Rákosi Mátyás országlásának legkeserűbb esztendeire emlékeztetően a provincializmus.

Vidéki magyar lapokat olvasok. Istentem, de szomorúak! Szinte el sem hiszem, hogy Ady Endre, Krúdy Gyula, Bródy Sándor is vidéki hírlapírók

A falvakban még rosszabb a helyzet. A „Keletmagyarország” június 12-én vezércikkét ír a „megkótyagosodott” vezetőköt akik kissé finom kifejezéssel élve „átnéznek a tömegek feje felett.”

„Szólítsunk meg egy nyírlugosi dolgozót, rövidesen arra lyukad ki, hogy: 'Hja, a mi párttitkárunk kezdű fennhordani az orrát.' Mi alapon mondják ezt? Mert ilyen kijelentéseket tesz: 'Én vagyok az atyaisten ebben a községben, itt az lesz, amit én akarok!'”

Aki valamennyire is figyelemmel kísérte a magyar falvak életét a „fordulat éve” azaz 1949 óta, az jól tudja, hogy az ilyesmi mit jelent. Igen, Nyírlugoson „vannak még hibák”...

Befejezésül egy kis irodalom. Az „Europa” könyvkiadó, Budapesten, egy irodalmi tájékoztatójában a következőket hozza az olvasók tudomására:

„Ha a mai angol irodalomban szét-nézünk, tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy vajmi kevés történet, mióta Szerb Antal a tollát letette. Aki a két világháború közötti angol irodalom újdonságait feljegyezni alig győzte, ma már alig találna feljegyzésre érdemest. Két új név mindössze, akit azóta számba vehetne. Graham Greene és H.E. Bates neve.”

Ami Budapesten még irodalom, az a vidéken ponyva. A „Délmagyarország” június 12-én, a negyedik oldalon a Nyugat szörnyűségeiről fest el-rémítő képet. A cikk így indul:

„A nyugati lapok Graham Greene kalandregényiről képezték is túlszárnyaló rémtörténetekről számolnak be, amelyek megdöbbenő, de hű képet adnak a kapitalista világ kulisszák mögötti életformájáról. Úgy látszik, vidéken még valóban vannak hibák!

Very old are we men
Our dreams are tales
Told in dim Eden
By Eve's nightingales.

Walter De La Mare

Húsz esztendeje élek boldogan az urammal. Édesapámnál tanult ki Bourgesban és Párisban; az egyik ablakot Eszter történetéről zöld és vörös és lila kontósú alakokkal már ő öntötte ki mellette a Tövisszorosú Kápolnának. Jó mulatság lesz minden napotok, biztatott édesapa, mikor megkért a legény. Öröm lett azóta minden ébredésem erős karjában és bizonyos mellén. Alig esküdtünk össze, meghívta Strasbourgba a festőműhely.

Víz fölött lakunk. Pallónk mentén föl-lemerülve ott tekerődik a selymes, hosszú hinárja, mintha egy lány felsúnne földig érő haját megemelve s elejtve az ablakban. Abakunk a székesegyházra néz a meredek szarítópádasok felett; szemünk láttára gyarapszik a teste a Vogézek rozsdavörös köveiből. Itt fogunk meghalni, a tövében. S a kalapácsok tovább szaporoznak a vésőn, a tüzes vas tovább sziszeg a földarabolt szines üvegen. Péter, a fiam kezében, lányom, Klára, uránál. Ez az egyik boldogságom. A másik az, hogy...

De hadd mondjam meg előbb, mennyi bolond mende-monda járja a boszorkányos üvegfestésről. Napkeleti drágakövet olvasztanak a kék színbe, aranyat a vörösbe! — szól a bárgyú mese. Dehogy olvasztanak. Közönséges érceket s fémreszeléket kevernek a folyékony masszába s a csoda néha a kegyes véletlenből támad, a bükkfahamu, parti homok, réz, vas, kobald és mangán szeszélyeiből. Az igazi boszorkányság a festő szemében van, amikor fölrázza a színek pergamentre a mintát, válogat a színek közt, kigondolja jószomszédságukat. Csodálatos, mit művelnek reggeltől estig egymással s az ölpántok mentén a színek, aszerint, hogy melyik égtájnak eszik, miféle magasságban laknak. Olyan ez éppen, mint a szepőtlen fogantatás, mondogatja az uram; a fény, amely leginkább rokon az Istennel, behatol a szentélybe, mégis érintetlen marad az üveg. Flamand volt az édesanyja, a fia is szeret eltanakodni hitünk jelképein. Én párisi lány vagyok; az ablakok rajzát szeretem. S a változó ragyogást a korai és alkonyi órákban.

Jó darabig csak annyit tudott rólam az uram, hogy mindig tisztán a két gyermek, mienk a legápoltabb veteményeskert a viznél s az ő felesége készíti legjobban Strasbourgban bójtre a halakat, ünnepre a tehénhúst, karácsonyra a kolbászt. De egyszer megsérült üvegágás közben, nagy volt a vervesztesége, szörnyen elgyöngült s két legény hazahozta. A rajzolásnál lepett meg. Le akarom vetköztetni, hogy ágyba fektessem, de ő csak üldögélt az asztal mellett, halványan a sebesüléstől s nézte a solymászó lovagot a pergamenten. Mert a Tékozló Fiú történetén dolgoztam; őt rajzoltam le könnyelmű napjaiban kék alapra, fehér lovon, violaszínű köpenyben s a lólábak közt azzal az édeskés szagú fehér virággal, amely bokrosan nyílik másusbán a veteményesünk szelén; ki így, ki úgy tudja a nevét. Te hol tartod ezeket a mintákat? — kérdezte. A kelengyeládban, a vásznak alatt, ahová sohase nyúlt. Azt is elárultam, hogy már édesapa mellett rajzolgattam, de ő bizony egy cseppet se biztatott; azt mondta, nem lányank való. Egészen másképp gondolkozott az uram. Akarod-e, hogy együtt dolgozzunk ezentúl, Anna, akarsz-e a csendes társam lenni? S összetett két ujjával végigsímogatót hántáktól az állig. Azóta én tervezem a történeteket a déli oldalablakaira.

Ez hát a második boldogságom. Tudjátok jól, mi a rend. A felhő ablaksor a z égi Jeruzsálem. Monostoralapító szent királyaink Judea templomalapító énekes királyai, fehér apostolok a sötét szibillákkal, zsidó süvegben a pártájkák, piros almák közt Ádám, a bírák, Ijai fűjébe csigádra a

rágzó vesszővel s ékkövekkel a mellén a főpap, lengő füstölővel a fehérszemű angyalok, aranylantájával Dávid, arany nyaklánccal Salamon, négy evangélistánk négy fő próféta vállán, kereknyírt hájjával és szögletes szakállal Péter, csavaros szakállal a kopasz Pál, kagylómintás vándorköpenyben Szent Jakab s Miasszonyunk a trónon. De lent, a mellékhajók s a szentély alsó soraiban nekiszabadulhat a mesemondás. Jézuska, a mi fiunk, a te fiad tanítja a doktorokat a templomban, Jézus virágvasárnap szamarháton, a szomszéd vargáék szamarán, árokparton az irtalmas szamaritánus: gyógyszerészünk a templomter sarkáról és Judás a faágon, ahogy a határban szokták a bitón száradni az elkopott utonállók. S más is; Salome tótágast a táncban — egy párisi piacon láttam volt azt a csepürágó széplányt a kezén —, medvétáncolatok és kőfaragók, Nagy Károly császár a spányol hegyszorosban, Roland párvialadalban a szaracén vitézzel, lánchingben alvó lovagtársai a kivirult lánzsákkal, a Grál-kehely titkos grottája, Dido palotája, a kancatejjel táplált vitéz Camilla királylány sírja, ahogy a szentséges emlékü Vergilius lefesti s imádott Tristánom és Izoldám, akiknek bús történetét egy idevaló német tanult ember is megénekelte a mi nagyobb költőink nyomán.

Hetedik éve voltunk házasok, amikor átkerült Reimsból a kőfaragó legény. Minek mondjam meg a nevét, hiszen a sírja is elveszett azóta. A jobboldali főkapun dolgoztak éppen, nagyrészt párisiak, köztük a testvéröcsém. Összebarátkoztak, az uramnak is megtetszett a reimsi faragó, pünkösdkor elhozták ünnepi ebédre. Nem sejtette, hogy rajzolok, mert mások előtt úgy tettem, úgy tettem a munkát a székesegyházon egytől egyig roppant nagy férfítitok lenne. Keveset beszélt, könnyen elpirult s ebéd után kiült a partra a két gyerekkel, nézni a csavarosan föl-lemerülő hinárt, meg azt a fehér bokorvirágot, amely ott van a rajzomon a solymászó Tékozló Fiúról. Pünkösdtől pünkösdig egy esztendőn át járt hozzánk ebédelni jóformán minden vasárnap s nem változott a viselkedése. Aztán elmaradt.

Egy nap találkozom az öcsémmel a vámháznál; gyere, azt mondja, nézd meg a Szűzemet. Aznap került fel a helyére a két Bölcs Szűz, égő lámpással a kezében. Öcsém munkája volt az egyik, a reimsi legényé a másik. No, hogy tetszik? — kérdezi s aztán megkérdezi még egyszer. Dicsértem volna szívesen, de rettenetes zavaromban belémfagyott a szó. De a másik szobor, a másik, az én voltam. Az én állam, az én szemöldököm, az én homlokom, az én fülem. Én voltam egészen.

Amit nem árult el a befagyott szám, elmondta a megbabonázott tekintetem.

Úgy látom, az ő Szűzét jobban szereted, — szól rám az öcskös, félig kötődve, félig bosszúsán vagy talán egészen úgy, bár tovább mosolygott s még át is ölelt félkarral, ahogy ott álltunk. S hozzátette: emlékezetből mintázta a legény egy fiatal apátnőről, aki Troyes mellett gondjába vette árva korában.

Ezt mért mondja? — gondoltam. Ő találta ki, most-most vagy együtt találták ki a reimsi faragóval, amikor öcsém rájött a hasonlóságra vagy éppenséggel hármában az urammal? S ki tudja, milyen fojtott szóváltások, fenyegető suttogások után? Hónapok óta nem járt hozzánk a legény, nem hívta többé az uram. Én nem kérdeztem, hogy mért, ő meg nem árulta el. S mért vitt az öcsém a szobrokhoz, mért nem az uram? Csak álltam, álltam remegő térddel a kapuban, azt hittem, rámdől a hasonmásom és agyonzúz. Összezuza a szégyenemet.

Este aztán elmondtam az uramnak, hogy mit láttam. Vacsoránál ültünk; merezzent a szeletelő kés a kezében. Délután még el akartam sülyvedni a szőcventől most

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

egyenesen jólesett az áruló mozdulat, ez a rezzenés, szívemen éreztem az uram szaporább szívdobogását. Egy szempillantásig tartott, még addig sem, aztán tréfálkozva kirakta a húst kis Klára tányérjára. Örökké kötődött a lányával. Nos tetszettek? — kérdezte, de nem nézett rám s mindjárt oda is szólt Péternek valami más dologban, mintha azonnám elfeledkezett volna a kérdéstről. Én azonban jobbnak tartottam felelni. Fölkészültem estig a helyes válaszra. Erősen dicsértem az öcsém munkáját; méltó akár a párisi Miasszonyunk kapujára; ha így halad a fiú, kapkodni fognak érte Rouentől Bazelig.

Klára az apja térdén lovagolt, csiklandozták egymás oldalát, a lány sikoltozott a kacagástól. Egyszer csak megáll az uram lába, magához szorítja Klárát s közbeszólt: tudd meg, Anna, hogy az öcséd derék mesterember, de az a másik, az a reimsi legény a legjobb művész, akit láttam. Hát akkor mért nem hívod többé hozzánk? — szaladt ki a számon. Mért nem? Mert ő maga kérte, hogy ne s most már különben is hiába hívná, elvándorolt világra.

Szombat volt, emlékszem. Aznap éjjel még hevesebben szeretett az uram, mint máskor, hajnalig

szeretett, majdnem elaléltam az erejétől.

Soha többé nem láttam azt a másik embert. Később megtudtam, hogy nem is fogom ezen a földön. A szomszéd plébániatemplomba szoktam volt eljánni misére, de ha a nagytemplom körül akadt dologom, mindig úgy esett, hogy a jobboldali kapun léptem be, a varangyos hátú csalfa Kísértőnek engedő Balga s a mennyei Völegénynek engedelmes Bölcs Szűzek szembenálló sora közt. Akárhány hónap múlt el is, akármennyire le-sütöttem a szememet, csak elgyengült a lábam ilyenkor, éreztem, hogy kipirulok a nyakam körül s a karom; meg is látszottak az árulkodó foltok, ha nyitott ruha volt rajtam.

Egy nap feldúltan került haza az uram. Láttam messziről, hogy nagy dolog történhetett vele; egyébként se volt az a természet, aki titkolni tudja, ha bántja vagy boldoggá teszi valami. Leküldte a gyerekeket a kertbe, égő füllel, nehéz mellel s boldog arccal két súlyos tenyere közé fogott. Felsőges látogatónk lesz holnap, Anna, még a római császárnál se járt vacsorán olyan hatalmas vendég. Vártam, hogy megmondja, kicsoda. De akkora hatalom lehetett az a rejtélyes személy, hogy egy da-

rabig nem fért ki a neve a száján. Már-már azt hittem, az apostolok közül támadt fel valaki. S majdnem jól hittem, mert az uram végre suttogva kimondta: Salamon Király jön hozzánk, bölcs Salamon, a zsidók legnagyobb királya. S remegett a patkóhajlító két keze a vállamon.

Lassacskán megtudtam, mi történt. Egy szép szál ősz ember tűnt fel napok előtt az építkezésnél, megszemlélte a pallérok, kőművesek, ácsok, üvegfestők, kőfaragók munkáját; csodálatosan értett mindenhöz, jártas volt titkos jelekben, néha ismeretlen szavakat mormolt maga elé s parancsnak hangzott az odavetett legkisebb szava. Éreztek is mind, hogy nem közönséges ember, talán nem is halandó, hanem felsőbb küldött. Senkise tudta, hol a szállása, de hajnalonként nap mint nap a mesterek közé vgyült, gyöngyharmatban mosott szakállal s fel-felvillanó fénygyűrűvel az ősz furtjei körül. Volt, aki szerint Mózes szarvai lappangtak a hajában. Különösen az uram munkája érdekelte s abból is, amit én csináltam nemrég Szent Lesták legendájáról az úzott szarvással, amelynek védelmező feszület nőtt a homlokára. Félrevonta az uramat s rettentő fogadalom pecsétje alatt elárulta, hogy ő Salamon Ki-

Ősz

SZILÁNK

Fehér kagylóliszt. Ujjaid,
kíváncsi léregek, ásnak.
Körömmi kagylók. Barna mind,
emlémai az elmúlásnak.

A tenger szürke, mint a fű,
a fű, mint lünek árnya.
Árnyékok hosszú, karcu fű,
acél nap tűz a sírályra,

a gondolatát dermedett
csöndesség szinte türhetetlen:
hármán tudják még nevémet,
de azt már nem, hogyan neveltem.

Bakucz József

PARTON

Mintha a nagy óceán partján
egyedül ülnék
olyan ez az éj

Mit törődnek a nagy halak velem,
a szünetlenül csapkodó hullámok,
az apály és a dagály.

Boglyasfejű csibész pálmafák
fűtyülnek rám a magasból,
mi vagyok én nekik...

(Olyan messze van
mint a csillagok,
olyan messze van...)

Embertelen ez az éjszaka
és hideg
a sós tengervíz.

Örökös szél kerülget engem
és mint az örvény,
magas és mély.

Patoh Mária

SZERETNÉM MÁR...

Szeretném már ha vége volna
ennek a rosszul-sikerült nehéz
szökésnek
amely vándorra tett
legmélyebb akaratom ellenére
s bizonytalan csillagú kontinenseken
kítárja századom tűzvési szépségét
s bakkhánsi közönyét
elmúló örökkévalósággal szemben
vagy csak egy jelt hogy közel már
az óra
egy hozzám hasonlót aki elámul
lelkemen
(mintha az övé volna) míg
gyerekkorom
térképekből csöndesen visszaváltozik
zöld rétté és szelíd porrá talpam alatt

ALKONY

nem szedek néked többet már virágot
méltatlan vagy a nefelejsre
és a nefelejs a legszebb virág
arancypellő arancypellő
táncol az ablakomon
behajolnak langyos szelek
ringatózom az árnyékomon
a tegnapi nap a tegnapi nap
futkároz a hegyoldalon
szőlőkarók a földre dőlnek
eper virít az asztalomon

Parancs János

HON

Jó az idő, kelepelnek
az imák tág malmái,
jó az idő, friss szél járja
az erdőket, vörös láng
a tűnődőket, menetelnek
egy rab ország álmai.

Órát nézek, puha keztyűt,
szárnyas kutyák ugatnak,
felduzzadnak a hajnali
rémületnek helmái,
jó az idő, kelepelnek
az imák tág malmái.

Kibédi Varga Áron

NYÁRUTÓ

Velünk többé már nem gondol a szél,
Ha megül estenden a háztetőkön
És egy-egy cserép felpiroslik mint
Június vért szürcsölt pipacsok.

Álmaink hiába térnek vissza,
A vén kerten mezitláb tűnve átál,
Mohába szövött kövek közepette.

Ott meg nem zörren már a vadzöld lü
sem
S eltelt sok évnék hidegült szavát
Meghojtották kelyheikben már régen
Az örült iriszek.

Bán Györgyi

JÁTEKAINK

A lestő némán néz körül, keresve, mit találhat,
hogy földérintse álmait s a pusztá vászna.
Izlelgeti a hópihéék menyegzős látomását,
amint fehérbe bújnak mind a szájalmas kopár lák.
Varjak az ágakon. A tetőn rozzant kémény.
Mily hasztalan busong hajdani tündöklésén!
A gyöngytyukok visonganak, mint gyerekek a hóban.

Játékaink öröknek hitt zománca ugyan hol van?

Hol van a labda és az élestorkú szép síp,
mely túlharsozta századunknak tébolyult zenéit?
Halacskaink zöld pikkelye csak halványan dereng föl.
Milyen vizekre úsztak át a nagyhasú üvegéből?
S a szemtelen kis szajkó is vajon most hol rikácsol?

Elűnt. Más tájra költözött az ósdi kalitkából.

Bittó Gyula

ELFELEJTETT ÍZEK

Elfelejtett ízek
ülnek a nyelvünk hegyén
Ujjunk alatt az ismerős múlt
messze révedő köde.
Megszólalunk mi még
elnémult hangok
a törött melódiában;
megölel újra
az illanó illat
elhagyott kertek közepén.

SZIBÉRIAI FOGLYOK

Jégcsontszilánkon fénylik a hold,
ingó tiszavirágról fénylik az vissza,
mint napóra rúdján
az idő árnya körbefordul,
fordul az körbe szögcsdrótok karján.

„Az én uram tizenöt éve már,
az én uram olyan mint
folyamparti törmelék
és asszonya az áradás sara:
hogy tudnék én uram mellére szállni,
az én uram szívébe nem fogadhat,
szájában nincsen kedvesítő nevem,
— hajfonatomban a szél és a hold kél
és senkim sincs, aki úr lehetne azokon,
és ki fog nékem segíteni már?”

Siklós István

KIRÁLY

rály, nemrég kelt ki egy kérés parancsára a sírjából a Jozafát völgyében s járja gyönyörűséggel Franciaországot, mert az égiek szerint most épülnek a legszebb templomok a földön, amióta ő megépítette az Ur hajlékát kősziklára színezve homlokával keletnek, szemközt az Olajfák Hegyével, a Kedron szakadékvölgye fölé. Járt Bourgesben, Reimsban, Sensban, Laonban, Párisban, Chartresban, innen tovább megy Amiensbe, Rouenbe, világsudája, amit lát, hamarosan zsoltárba teszi. S holnap eljön vacsorára.

Csak néztem, hogy megbolondult az uram.

De amikor másnap eljött, én is nyomban megéreztem földöntúli erejét, valahol a csillagokban szerzett csendes hatalmát. Ötvenötvenöt év körüli szép szál ember volt, kicsit testesedő, ahogy illett a korához s fejedelmi méltóságához. Őszülő szakállát csakugyan göngyharmatban fűrészthette, úgy csillogott, deresedő, hosszú haja világított a homályban. S ha nem győzött volna meg parancsoló külseje, megnyert a szava, ahogy Jeruzsálemlről beszélt, apja, a maga Krisztus urunk korában, három várfaláról, az óvárharadik dombjáról, amelyre az Ur házat emeltette, a templom öt udvaráról, vert

tíltó és magasztaló felírásairól, csarnokairól a palotában, ahol száz ágyasát őriztette s egyet közülük megénekelt, lóvásáraitól Egyiptomban, útjairól Hebronba, Jerikóba, a Holt Tengerre és Siloamról, ahol nyugodni szokott, s amikor egy kérés nem szólítja ki éppen álruhás utakra igazságot tenni az elvadult, rabló világban, mert erőtlén már az eleven királyok parancsa vagy szemrevenni az Ur épülő házait, az új Jeruzsálemeket, mindig friss balsam-olajjal fölkenve ilyenkor. Most már értettem, mitől ragyog úgy a szép ősz haja. Csak az nem tetszett, hogy megdicsérte csörnyeteg utódját a trónon, Heródest. De hát ő zsidó, mondta, ne felejtjük el, hogy zsidó, már pedig Heródes király, noha vér szerint nem volt igazi zsidó, újjáépítette s ajándékaival még gyönyörűbbé tette a templomát. Egy csöppet se látszott zsidónak; német-római császárnak néztem volna, ha nem tudnám, kicsoda.

Az uram lement borért a pincébe.

Sokat hallottam felőled, Anna — szolt akkor Salamon Király.

Elyengültem. Akár hiszitek, akár nem, tudtam, hogy a reimsi legény emlegetett neki, valahol a világban. Meg is mondta a király,

hogy hol, egy szentföldi kikötőben, amely a hitetlenek kezén van. Ott találkoztak, a nevét is említette a helynek, elszaladt a fülem mellett a nagy izgalomban.

Nézett egy darabig, elégedetten, de nem illetlenül s aztán így szólt:

Tudod-e, hogy meghalt a bánattól utánad? Ott fekszik Uratok szülőföldjén, egy zarándoktemetőben.

Átnyúlt az asztalon a kezemért s megszorított a csuklómnál. Másfajta fogása volt, mint az uramnak.

Holnapután velem hálsz Colmarban. Alkonyatkor várlak a fogadó kapujában, szemközt a domonkosokkal.

Mielőtt tudtam volna, mit felelek, hallom, amint mondom is már neki: ott leszek, felséges úr, veled halok.

Ugy adódott, hogy öcsém Colmarban dolgozott akkor. Másnap ébredéskor szólok az uramnak, hogy nagy veszedelmet álmodtam az öcsömről, nincs nyugtom, átmennek utánanézni, visszajövet aztán, ha nincs baj, vennék két hizlalni való malacot a paraszttól, akikhez máskor is ki-kínézünk ilyenkor ősszel. Rákövetkezé nap az uram maga rakott szekérre hajnalban; késő délután beértem Colmarba. Salamon Király csak-

ugyan ott várt szemközt a klastrommal, egy terebélyes hársfa alatt. Ugy ült, mintha éppen igazságot tenne. A szobájában volt terítve, be is gyújtott, mert jóvő-södtek az esték, bőven volt jó étel s ital vacsorára. Férfi módra bírom a bort, bírta ő is rendületlenül, éppen ő ne bírta volna!

Ha nem győzött volna meg addig sugárzó felsége, sem ékes beszéde trónvárosáról, Jeruzsálemlről, meggyőzött az az éjszaka. Pirkadt, mire elcsöndesült a szenvedélye. De rövid szenderegés után nekem megint kinyílt a szemem s olyan könnyen, mintha hosszú álmom után friss kútvízben öblögettem volna. Szakállas szép feje, nesztelen álommal a vállamra nehezült. Nem tudom, jó-e velem ébredni, vele ébredni isteni volt. Ki vagy te? — gondoltam égi csendességgel s boldogan, kiféle, mi féle csaló? Mert álmában egészen halandó volt az arca, egy kedves, öreg betyáré, akit sose fognak felköltetni a kérésből, se itt, se Siloamban, örülnek, ha egyszer befordult a sírba s békét hagy a szoknyáknak. Ki vagy te? — gondoltam s megsimogattam nedves homlokát. Ki vagy, mi vagy, földönfutó király, földnélküli lovag vagy kőfaragó, mint a reimsi legény vagy énekszerző, aki hosszú, finom ujjáival megírta Tristan és Izolda szerelmét? Meg is kérdeztem tőle, amikor fölébredt a kolostor harangjára. De ő csak ingatta a fejét, haszontalan mosolylyal az öregedni nem akaró szemében s azt mondta két csók közt: ha van lélek-vándorlás, amint a perza tudósok hirdetik, akkor Salamon Király lelke beléköltözött. Aztán nyergelt s elvágatott Bazelnek. Én pedig hazamenet megvettem a két hizót karácsonyra.

Nem múlt el hét, hogy ne emlegettük volna az urammal. Lelkesült érte s visszavárta tavaszra. Mind számítottam: most ért Amiensbe, most Rouenbe, ki tudja, áthajózik a félszű angolokhoz s visszajövet bizonyosan ellátogat a kegyes Flandriába. De a golyákkal együtt megtér majd hozzánk, fölmeleg az állványokra, megvizsgálja a darúkat, benéz az öntődébe, most immár álruha nélkül, hermelinbélésű zöld koronázópalástban, országalmával, kormánypálccával, rubingyűrűkkel a kesztyűjén s ki tudja, talán pálmás Szent Borbála is ott lesz az oldalán. Így várta vissza az uram. S intette a műhelyt: jó lesz levenni a kötést a Zsinagóga szobor szeméről, mert sérti Salamon Királyt, hiszen látta bizony a hitigazságokat az Őszö-vetség is, amikor még csak a Törvény volt s nem a Kegyelem. De az efféle beszéd már sehogyse tetszett a többi mesternek, a papoknak meg éppen nem; kérleltem is, hagyja már abba.

Egy szép napon megkért, hogy fesse le pergamentre Salamon Királyt a felső ablaknak. Mondtam ugy-e, hogy nekem addig az alsó ablakok jutottak a csendestársi munkából, titkos családi munkánkból, szentek és vértanúk élete, apró karikákban sok jámbor cselekedet, vitézi tett s néhány bohóság, amiket lánykoromban láttam csepürágóktól párisi tereken, később meg Strasbourgban, a piacon. De a fő alakokat a felső nagy ablakok számára magának tartotta meg, maga tervezte, mintha csak apámmal tartott volna ilyenkor, hogy asszony nem méltó erre a munkára. Ha nem is mondta ki így.

Hetekig dolgoztam a terven bezárkózva. Megtehettem, hiszen alig volt már gondom a növekedő angyali két kölykömmel. Ugy akartam ábrázolni, ahogy az uram visszavárta hermelinpalásttal a vállán, liliosom kormánypálca a jobbujában, fehérkesztyűs balkeze játszik az arany nyaklánccal. De amikor elkészült a rajz, riadtan láttam, hogy három férfiről beszél. Szőke haja a reimsi kőfaragó volt, szakállá és válla Salamon Királyé, keze az uramé. Ő azonban nem tudott betelni a gyönyörűségtől; Chartresban sincs szebb, mondogatta. Chartresben! — értitek? Fehér ereszű égővörös üveget választott ki háttérnek, a királyi arc hűsszine is pompásan sikerült, pedig ritkán szokott egyébként. Nagyobb gonddal öntötte ki s rakta össze, mint a legparádásabb munkáját.

Tíz esztendeig éltem boldogan az urammal bűn nélkül. S utána tíz esztendeig boldogan a bűnben. Mert a colmari éjszakát nem gyóntam meg sem a papnak, sem az uramnak, aki a legszeledebb gyóntatóm. Nem vitt rá a lelkem. Ha pedig betértem olykor a nagytemplomba, mindig Salamon Király alatt imádkoztam csikarások ellen s hogy mindhalálig szeressem az uramat s ő is szeressen a sirig, ott könyörögtem, ha pestis köszöntött ránk, lóroló zuhan az öcsém s villám vágott kicsi Klára mellé. Az uram is küldött: eredj, eredj, imádkozz Salamon Királyhoz, meglátod, mindig lesz fogadnatja. S én mentem, bűnnel az emlekemben, örömmel a szívemben imádkoztam s lett fogadnatja.

Egy este, mikor üres volt a templom, hegyes kövekkel megdobálta s bezúgta az ablakot egy örült. Azt mondta, Belzebub fő ördög képe az, nem Salamon Királyé, csak annak van öltözve. Tudjátok, milyen vastag és ellenálló az effajta üveg, örült ember ereje kell az elpusztításához. Megkötözve hurcolták ki, a kapu előtt összeköpdösték s megrugdosták a Bölcs Szűzek lábánál; még az a jó uram is ütött a szegényen egy párat. Odavolt az ablakért. Odavolt az egész város, a tanács, a papok, a műhely. Csupán én töprengtem magamban, hogy örült-e a szegény merénylő vagy inkább látó ember, az egyetlen, akit látással ruházott fel közülünk az ég? Csak én nem sajnáltam, csak én nem sirattam Salamon Királyt. Meg is kértem az uramat, járjon közbe, hogy ne kerüljön vasra a bolond; hátha igaz szemmel látott, az Isten szemével? Hiába kérleltem.

Miket beszélsz, Anna, így becsüld a munkánkat, a legszebbet? — felelte. Életében talán először volt szemrehányás a hangja. Eredj, nézd meg inkább, mi lett a szegény királyból!

Pünkösdi hétfő volt, naplemente, mikor a nyugati oldalon kigyuladnak a vöröses kövek s a hideg rózsátűz ellátszik hetedhét határig. Nincs ebben az órában szebb templom a föld kerékén. Bent a hájójában már homály volt, gyengülő szememnek való jótékony derengés, csak az egyik öreg és vastag oszlop törzsén vesztegelt még egy sugárfolt, mintha ott rekedt volna virrasztani éjszakára. Kihúnytak már az ablakok, szunnyadtak a színek, akárcsak az elcsendesült madárkák. Ezekkel a színekkel élt az apám, él az uram, fog élni a fiám, Péter, amikor én már nem élek. Jó volt rá gondolni. Fejem fölért csillagalakú üvegében át belátszott a halványkék esti ég. Csak a liliosom pálcája maradt épen a királynak s a szőke haja.

Egy csokor gyertya égett az egyik ablak alatt az oldalhajójában; asszonyok térdeltek körül. Én azonban tovább húzódtam, Mária Magdolna legendája alá. Ott imádkoztam. Nem tudom meddig, azt hiszem, sokáig.

Rég volt ilyen könnyű a lelkem. Mintha megint az a párisi lányka lennék — az is voltam! — aki forrón könyörög, hogy egész életében csak egy férfit szeressen, egyhez tartozék.

Valaki hátulról vállon érintett. Könnyű érintés volt; rögtön ráismertem hosszú ujjú, finom kezére, amely Colmarban a párnámon feküdt. Ez ő, gondoltam vad rémülettel s még vadabb boldogsággal, ez ő, a király, Salamon Király, álruhában vagy hermelinpalástban, ő áll mögöttem, a csavargó, csaló, édes, öregedő betyár vagy talán mégis csak maga az igazi templomalapító, akit egy kérés időnként felkölt a sírjából Jeruzsálem mellett, mit tudom én, ki, mit tudom én, mit tudom már én!

Az uram volt. Te mért térdepelsz éppen Mária Magdolna előtt? — kérdezte. Felelni akartam, igaz, hogy nem tudom, mit, de szó helyett elborított a könny. Arcomhoz hajolt s azzal a gyöngédséggel, ahogy csak ő tudott nézni, ha tettenért valami gyengeségen, megismételte:

Te mért térdepelsz éppen itt? Fölsegített s szótlánul feligazított Miasszonyunk képéhez, amint a két csillagokkal teleszört vörös ég közepén áll a fiával.

Imádkozz te csak ehhez a szep-lőtlen asszonyhoz. Hiszen boldog voltatok Colmarban.

harmat után

KI HOZZA VISSZA...

V. K.-nak

Ki hozza vissza tünt szeretőim somorrú barkaajkú lányok csillagvidékek bús legezőin gyémántszál szalmavirágok

Vizek lodrából lágy íhéhr habok intenek dombos melleik ragokként leszüő bűnbánó jakok medencecsontuk árnyékát verik

Torkom a kétség kése nyiszálja nyujtózom bár nem tudva hova álmoknak néha mély az iszákja s méreg az örült esti bora

Tóth Z. László

UJJONGÁS

Ó milyen tiszta vagyok ahogy mélységesen emberi álmaimmal szembe megyek az alkonyi nappal világító halvány homlokomon piros sugarak szép örömeivel gyöngyházszinű egék tűzével havak gyémántkék tündöklésével az erdők kristálycsöndjén keresztül

ó milyen mondhatatlan tiszta vagyok arcom fehérsége fényesedik a dervirágos fák villogásában érintetlen mocsoktalan friss havakat óraszám járva — —

szemernyi por sincs rajtam és bennem fölöttem nincs hatalma a szennynek szépségemért szemeim látó lobogásáért jaj nagyon megszenvedtem de erdős havas hegyhátokon át fiatalon és tisztán menetelek szembe az őrző esti nappal lelkemben vidám bátorsággal s a tiszta formák örömeivel — —

Sulyok Vince

LAGZI AZ ERDŐN

Tavaszi van. Virágzik a lánj. Pattognak a hangok. Mind csillagszemű pizstráng.

A felhők napernyők: Fáraó sátraként kísérik az új párt. Mert hallga csak! Menyegzős kocsi jönnek az erdőn át.

A lovak trappjai cibalmoznak. A madarak csoportokba verődve, akár a csokrok, köszöntik őket kiállva, összelutva, mint a lagzilnézők otthon a kiskapukban.

Jeles ünnep ez. Most érnek elém. De óh, már elszaladtak. Kacagnak a lányok a kasból reám. S kendőikkel búcsút intnek nekem, ki itt maradtam.

Sári Gál Imre

HAJNALI ÚTON

Hajnali hatkor, hogy elindultam Stranraerből a dumfriesi úton fejem fölött a füstölő-gomolygó kelta éggel és elhaladtam a tenger mellett, aki álmában édesen mosolygott, mint a gyermek és az út szélén sárga bokrok serkentek kicsiny neszekkel és még a szél is rózsaszín kedvvel, tenyerét csapkodva ébredt — akkor hirtelen mind belémnyilaltak ébren-ért pesti hajnalaim, érő-korom nyers, kábult-didergős hajnalai és szinte újra kihalt utcákat rőttem kopogva, lépteim egy-egy szárazon sercegő sóprúval feleseltek; az első villamos sikoltva fordult be a kanyarban, s a Duna felől vad sósízű-vérizű szél fújt... Halványodik az emlék, mint a gázlámpák hajnalanta, de hűtlenséges hűségem tart, amíg csak élek — megyek a dumfriesi úton, pesti hajnalok álmat álmodom, és tudom: az út végén hazaérek.

Gömöry György

REMÉNYEK UTÁN

Mozzatok fonnak rád, Varázsok jönnek rád, Álmodok borulnak rád — Sohasem ébredsz föl.

Megkötik kezedet, Eltépik nyelvedet, Kívájják szemedet — Sohasem ébredsz föl.

Oktalan váratnak — Bontanak bánatnak, Hajtanak állatnak, Sohasem ébredsz föl.

Lelket hogy kerestél, Semmit se találtál: Halottnak születél, Életre maradtál.

Vér Zoltán

A FŐ UTCAI SZISZEGÉSEKET

már az idő is eltemetné a sűrű élet sok új szokás de nem de nem te, nem feledheted az undok sziszegéseket amikor hoztak amikor vittek a korszerű kigyóveremben óh hogy sziszegtek a viperák léltünk álmodj a félelemmel verejitékezz sikolts ha nem vagy ott mert ott v a n n a k és sziszegnek a viperák és sziszegnek a viperák és sziszegnek a viperák

Szalkay István

TUDOM TOBBET ÉRDEMELNÉL

Tudom többet érdemelni mint egy halvány ábrának lenni abban a ritka közegben amelynek emlékezés az egyszerű neve és ahol egyre hosszabb időket vagy kénytelen hallgatva eltölteni és egyre kevesebbet szólhatsz hozzád. Többet érdemelni, mint hogy kontár kézzel magam is átförmáljalak tehetetlenségemben amikor öntudatlan játékok erőre kapnak bennem, hogy aztán tajtékozva keresztülgázoljak Rajtad amiért olyan utánozhatatlan húsból és vérből alkotódtál. Tudom többet érdemelni a sunyi egyességnél amit a Fejletéssel kötöttem bár kegyesen megmagyaráztuk egymásnak hogy ez a halál nem is túl visszataszító.

Tudom többet érdemelni de azt ne hidd, hogy én nem vettem észre hogy körülöttem mindenütt oly önfeláldozóan elvegyültél a világban!

Muzsnay György

HOTEL IMPERIAL

— Bécsi levél —

Bíró Lajos, ha élne, gondolom ki-tűnő cikket írna erről. Esik az eső, Bécsben, s a Hotel Imperial előtt, a nedvesen fénylő járdán két rendőr ázik. Ebben a szállóban lakott Wagner Richard, amikor a Tannhäuser bemutatójára készült. A mester emlékét főhéher, nagyon elegáns márványtábla hirdeti a főbejárat mellett, a falon. Alatta hatalmas, kövér portás áll, óperenciás egyenruhában, lila bársony gallérral, igen ünnepélyesen. Kétoldalt örközőldék. Kókuszónyeg vöröslík és az üvegajtón át a hall templomi, lennkölt csarnokára látni, ahol szobapincérek suhannak, liftesziük lebegnek s egy nő, sárga burnuszban, valamit ír. Ebben a szállóban lakott Hitler Adolf is, amikor bevonult az osztrák fővárosba. Akkor is esett az eső, féldről ottakringi suszterek éljeneztek a vezért és Stefan Zweig, az író, csomagolt. Európa még hitt Chamberlain esernyőjében, de a szellem, mint annyiszor, már menekült, Nyugat felé. Hitlert egyébként nem örökíti meg tábla a Hotel Imperial falán, e tény csupán köztudomású és az osztrákok még ma is szégyenkeznek miatta.

Most Rodion Malinovszkij marsall, a Szovjetunió hadügyminisztere lakik a szállóban és Sophia Loren, az istennő. A két rendőr, fekete gumiköpenyben, Sophiára vigyáz. Elszánt tehenagerek, fiúk zöld calypso nadrágban és csitri lányok feketére mázolt szemöldökkel olykor megkísérik, hogy bejussanak a hallba, elbújjanak a liftben vagy megvásároljanak a szobaasztaltól egy félig szivott, ruzsos cigarettát, amelyet az isteni Sophia ajka érintett. A marsallra nem kíváncsiak.

Rodion Malinovszkij, a tömzsi katoná megöregedett, amióta megostromolta Budapestet és bevette Bécs városát. Sokáig garnizonparancsnok volt Szibériában, mert Sztálin jobbnak látta a győztes tábornokokat az Ural mögé küldeni, hogy kiszellőztessék fejkükből a meghódított Európa, a finom borbélyüzletek, a puha karoszekék és a törékeny nők emlékét. De Sztálin meghalt és személyi titkára, Poskrebisev, aki az áthelyezéseket intézte, még a temetés napján nyomtalanul eltűnt. Az igazság korszaka következett. Nikita Szergejevics Hruscsov rehabilitálta és hadügyminiszteré emelte a marsallok legkitűnőbbikét, Zsukovot. Később kiderült, hogy nemcsak Molotov gazember és Bui-ganyin hiú csirkefogó, de Zsukov is csibész, cezaromániás. Nikita Szergejevics kidobta Zsukovot s helyette a hajdani 2. Ukrán Hadsereg kissé jelentéktelen parancsnokát, a budapesti és bécsi győzőt, a szóltan, nagyon óvatos Rodion Malinovszkijt bízta meg a hadügyi tárca vezetésével. S a tömzsi Rodion most eljött hajdani csatái színhelyére, hogy udvariassági látogatást tegyen az Osztrák Köztársaságban.

A bécsi hírlapírók a Hotel Imperialban megkérdezték a marsallt, mit tud elődjéről, Zsukovról?

— Emlékirataim írja és horgászik. Éppen elutaztam előtt fogott egy szép, ötkezes halat, — felelte Rodion és a környezetében lévő magasrangú szovjet tisztak helyeslően bólogtak. Bizony, ekkora nagy halat, a derék ember.

— Volna még az uraknak kérdeznivalójuk? — nézett körül mosolygva a tolmács. De az uraknak nem volt. A marsall visszavonult lakosztályába, amelynek közelében az isteni Sophia kosztümöket próbált. A színésznő ugyanis jorgatni fog Bécsben, a film egy Molnár Ferenc nevezetű magyar színpadi szerző gúnyos darabjából, az „Olympiá”-ból készül. Ez a Molnár Ferenc szintén menekült, végigvergődött Európán s aztán New Yorkban meghalt. Jó író volt és nem szerette sem az erőszakot, sem az embertelenséget, sem a diktatúrát. De erről az isteni Sophia meglehetősen keveset tud. Az isteni Sophia még nem kapta meg a szövegkönyvet és egyelőre a ruhatervezőkkel bajlódik. A tehenagereknek nincs szerencsájük, mert öngagyors, a „sex-bombe” alig látható a városban. Fárdát és ideges. Csupán Freidenauba ment el, a nagy derbyre, a híres „kék-szalag”-ra, amelyről Krudy egyszer egy egész regényt írt. A versenyit, hosszú évek óta először nyerte osztrák ló. A bécsiek kalapokat és esernyőket dobáltak a

igaz hazafiú személyes ügye. A nyeregben magyar szoké ült, egy sovány fiatalelber, Bocskay Pál, aki Malinovszkij marsall páncélosai elől menekült a Kerepesi útról, ötvenhatban, „az események után”. A színésznő hosszan tapsolt neki.

A tömzsi Rodion nem ment el Freidenauba (holott állítólag bolondul a lovakért); a tömzsi Rodionnak Allensteigbe kellett mennie ahol, az osztrák páncélos csapatok tavaszi hadgyakorlatukat tartják. Katonák ilyes-mivel kedveskednek egymásnak. A marsall szemrebben nélkül nézte végig az öreg T-34-esek és a kiszolgált amerikai Shermannok buszok játekát. Az osztrákoknak ugyanis még mindig nincs más harci eszközüik, mint az a néhány orosz és amerikai tank, amelyet négy esztendővel ezelőtt, a megszállóktól vásároltak. A géppisztolyok és ágyúk is ötvenötven százalékos alapon oszlanak meg,

fele orosz, fele amerikai eredetű. A légihaderőt néhány francia vadászgép képviselte. A hadgyakorlat befejezése után a páncélosok mögött sárga Coca-colas teherautók vonultak fel és hatvan ezer palackot osztottak ki a szomszagos katonáknak. A vezérkar is kapott és természetesen Rodion is, a vendég A lapjelentések szerint a marsall kissé meghökkenett, de azért legnagyobb meglepődését fejezte ki a látottak felett. Aztán visszatért a szállóba, ahol az isteni Sophia még mindig a ruháival vesződött. Meghozták a szövegkönyvet, Molnár szerkesztő úr monoklija láthatatlan lényel már ott villog a folyosón, ahol a tömzsi marsall csizmái várják a cipőtisztító legényt.

Különös magyar kísértetjárás kezdődik a hotelben. Molnár szerkesztő úr szelleme mellett ott lebeg Liszt Ferenc is, akiről az amerikai „Columbia” filmvállalat „Mágikus Láng” címmel forgat színes, szélesvásznú filmet Schönbrunnban. A stáb az Imperialban lakik A rendező a hollywoodi Vidor Károly egy este rosszul lesz, orvost hívat. Az orvos már későn jön. Szívveléhség. A koporsót

hajnalban viszik ki, a hátsó kapun, ahol csak a szobapincérek és a liftesziük közlekednek. S ahol egy orosz tiszt bóbiskol, civilben. A forgatás leáll, a lapok néhány sorban parentálják el a Budapesti születt Vidort, a régi „nagy nemzedék” egyik legnevesebb képviselőjét. De az élet meglehetősen kiméletlen és könnyekkel semmire sem megyünk. A „Columbia” kétségbeesetten kér Hollywoodból új rendezőt. A kár máris százazrekre rúg. S mialatt az isteni Sophia Molnár Ferenc angolra fordított, tűzijátékos mondaival küzd (migrénje van) a schwecháli repülőteréről bejut az új rendező: Cukor György. S megjön Kertész Mihály is, aki majd az „Olympiát” csinálja, parádés szereposztással. A lapok még megírják Vidorról, hogy ő beszélt a legszebben angolul a hollywoodi magyarok közül s hogy hatvan esztendő volt. De már közlik Cukor György életrajzát. S valamit Sophiáról, mert Sophiáról mindig kell írni. Malinovszkijról már nem írnak, Malinovszkij nem csinál semmi különösöt, rövid, udvarias beszédben köszönti Raab cancellárt és meg-

koszorúzza a hősök emlékművét. Nem a szovjet hősök emlékművét, amely a Schwarzenberg Platzon áll, hanem az általános hősi emlékművet, a Burgban, azt amelyet már Hitler is megkoszorúzott, amikor Bécsben járt.

Cukor nyilatkozik: átdolgozza a forgatókönyvet. Liszt, a magyar, markásabb profilt kap. Több láng, több humanizmus, több hit a nagy emberi ideálokban, a művészetben és a szabadságban. A kópiákat Londonban hívják elő. A stáb megtartja Vidor operatőrjét. Az operatőr kínai, menekült. A marsall, Rodion Malinovszkij nem nyilatkozik. Molnáról, Lisztől és a kínai menekültől semmit sem tud. A szálloda nagy, Sophiát egyszer látja, az étteremben. Hosszan megnézi. Lehet, hogy néha Zsukovra gondol s a szép halra, amit fogott.

Esik az eső, a rendőrök és a tehenagerek áznak. A portás mozdulatlanul áll a kapu előtt. A nő, sárga burnuszban minden este lent ül a hallban, hosszú szipkából cigarettázik és ír. Azt mondják, egy kuwaiti herceg lánya. **Örvényes András**

Öreg doktor az őserdő közepén

Geológus vagyok, most olajkutatással foglalkozom. Így kerültem a Francia Egyenlítői Afrikába. Budapest, Wien, Lausanne, Gabon, — ez az út-voalam 1956 óta. Ha író lennék köteteket írhatnék erről, de geológus vagyok és így jobban értem a föld mélyének titkait, mint az emberi lélek mélységének a rejtelmét. Jegyzetsoraim talán ezért futnak a felszínre, mert általában nehezebb műszerekkel és könnyebb anyaggal dolgozom, mint a toll és a lélek. Magamról ennyi is elég.

Mielőtt Afrikába indultam lausannei barátaim szigorúan meghagyták, ne hogy elmulassam meglátogatni Lambarénében az öreg doktort. Így hívják mind az öt világrészben Dr. Schweitzer Albert Nobeldíjas filozófust, író, orgonaművészt, orvost és Középfrikai szentjét.

Gaboni pletykák

Gabonban, közel Lambarénéhez a legendák már sustorgássá, kicsinyes szurkolásokká satnyulnak és a szörnyű tropusi hőségben Kamerun és a Közép-Kongó között úgy repkednek a pletykák, mint Budapestben valamelyik Szent-Istvánkörúti espressóban, a bécsi Rondóban, vagy Lausanneban, a Genfi tó partján egy kávéházban.

A pletykák szele természetesen Schweitzer doktort súrolja és ha valaki proféta is lehet saját hazájában, — mert az öreg doktor valóban az Lambarénében és a környező őserdőkben — de hazájához közel, például itt Gabonban már nem az. Maradnak tartják, aki nem figyel az „idő szárnának suhóságára.” — mert Lambarénében a pletykát néha költői képekben terjesztik.

— Hallotta, hogy mi történt azokkal a modern orvosi gépekkel, amit az amerikaiaktól kapott? Ne is talál-gassa... kint hagyta a szabad ég alatt, addig mosta az eső, amíg megrozsdásodtak...

— A villany bevezetéséről hallani sem akart... és a higiénia, arról jobb nem is beszélni...

— De aztán mégis megjárta... amikor az öreg doktor egyízben távol volt, egy Percy nevű orvosa merényletet követett el ellene. Bevezette a villanyt és kigyulladtak a lámpák Lambarénében. Nem ismeri véletlenül ezt a Percyt? Ugyanis magyar... Kitűnő fickók ezek a magyarok...

— Ó, Percy — jegyzi meg könnyedén egy korosabb gaboni francia hölgy, miközben vékony hosszú ujjai közt amerikai cigarettát tart — nagy darab ember. Akkor bajusza van, amelyet Hindenburg viselt az első világháborúban, de ő német volt. Percy meg magyar. Végül is nem a bajusz teszi az embert, hallott már a feleségéről? Nem? Tulajdonképpen mióta van Gabonban? Figyeljen rám. Percy felesége törekeny, széke szépség volt. Skandináv filmekben lehet látni ilyeneket. Ez már önmagában is igen mulatságos. Csny nagy darab, melék férfi és mellette egy lehellestzerű nő... vörös körmökkel, túsarkú cipőben... így andalgott a leprások között. Kezelte, gyógygittgatta őket, állítólag francia sanzónokat is énekelt nekik...

pon megúnta az önfeladózást, a leprásokat, az őserdőt, valószínűleg a nagybajszút is és elröppent. Nem tudjuk hova. Lambarénéhez nincs messze Gabon, itt angol és amerikai tengerészisztek is gyakran megfordulnak... de az csak afféle feltevés. Percy talán többet tudna erről beszélni, de ő hallgat... és vigasztalódik. Hogy mivel vigasztalódnak Egyenlítői Afrikában a családost szerelmese? Ki tudja megmondani? Európában valószínűleg egy másik nővel. Itt lehet, hogy csimpánzot idomít háztartási munkára, esetleg kigyót bűvöl, narancsfát ültet, vagy lepragyógyítás közben ábrándozik.

A nemzeti érzékenység sem kíméli az öreg doktort. Schweitzer professzor ugyanis elzászi német — és a gaboni franciák nem bocsátják meg neki 1871-et.

— A francia akadémia tagja, angol becsületrendje van, de azért németül beszél... a környezetét is idegenekből válogatja.

Egy magyar barátom, aki öslényeket kutat az Egyenlítő körül a pletykák után csöndesen megjegyzi.

— Hát igen... azért az is valami, hogy fiatal európai lányok vizenyőszemű leprás gyerekekkel „nyuszi ül a fűben”-t játszanak... nem érdekli őket a pénz... a kórházat környéradományokból tartják fenn, az orvosok jóformán nem kapnak többet, mint kvártélyt és kosztot, európai útra pedig csak három-négy évenként gondolhatnak.

A társaság tagjai gyanakodva néztek az öslénykutató magyarrá. Lehet, hogy záros határidőn belül kigolyózzák a gaboni társaságból.

Lepra és Édenkert

Lambrénéi szállásunkról, kora reggel indulhatunk barátommal Dr. Schweitzerhez. Figyelmeztettek, hogy vigyünk magunkkal kalapot, mert az öreg doktor rossz szemmel nézi a hadjonfóvel sétálókat. A napfény ugyanis itt még borult időben is bódító. A levegő szüntelenül sűrű és nehéz.

Hosszú, feketére égett csónakon, pirogon vittek bennünket a kórház-szigetre. Tobzódó ragyogásban siklotunk az Ogowen, torlódo, apró hullámok verték a csónak alját s a lapátját hol jobbra, hol balra meregető néger csónakos szüntelenül fecsegett. Hadarását nem lehetett tisztán érteni, csak néhány szó verődött az értelmünkhez.

— Krokodilusok... kardhalak... elektromos halak... leharapott végtagok...

Nem tudtuk határozottan, hogy derék evezősünk ijesztgetni akar-e vagy csak egyszerűen büszkélkedik-e a 250 kilométer hosszú, Óceánig futó folyójukkal?

Amikor megérkeztünk Schweitzer doktort éppen a parton találtuk. Széleskarimájú trópusi sisakja alatt mélyen ülő szem, mely egyidőben közel áll és messzire néz. Belsőszülött szolgálival kis csatornát vágatott a folyóhoz, hogy a szárazság következtében a pocolyában rekedt kis halak vissza-szaúszhassanak a nagy vízbe. Életrajziról feljegyezték róla, hogy már

kat és ennek ellenére megszerette az embereket is. Nem sok állatbarátnak adatot meg ez a ritka szenvedély. Az öreg doktor öszülő rozmarbajsza alól mosolygva köszönt bennünket.

— Örülök, hogy eljötték — s bár az öröme őszintének tűnt, de úgy hiszem, akkor sem lenne szomorú, ha évtizedekig nem keresnék fel látogatók. — Aztán egyik orvos-munkatársára bízott bennünket, aki egész délelőtt önfeladózóan kalauzolt a csodálatos Eden-kertben.

A lambarénéi kórház nem hasonlít semmi más kórházára a világnak. Nincsenek olajosfalú, hűvös körtemei, végtelen, lépésektől visszhangzó folyosói. Olyan, mint egy bennszülött falu, amilyen tucat számra akad a dzsungelben.

Orvoskísérőnkkel szakszerű beszélgetést folytatunk, és talán a háttér teszi, hogy ez a száraz beszélgetés izgalmas dialogusnak tűnik. Kényérfák, kávécseszerjék, pálmák, narancs- és citromfák, majmok, pelikánok, antilopok és papagályok. Az udvaron libák gágognak, kacskák totyognak és pulykák begyeskednek... A közeli erdő gorillákat, mérges kigyókat sejtett...

— Többen említették a hiányos higiéniait...

Az orvos, mint aki már ismeri ezt a vádat, folyékonyan és határozottan válaszolt.

— Az itt élők nagyrésze gyógyíthatatlan beteg. Gyakran tíz-húsz évig élnek itt népes családjukkal együtt. Európai épületekben, szigorú klinikai szabályok szerint nem lehet itt tartani őket. Megbolondulnának, vagy megszöknének.

A legszörnyűbb betegségekről úgy beszélt, mint Európában, ha a náthat emlegetik.

— Maláriája és vérbaja születésétől kezdve majdnem mindenkinek van. Az álomkór, mivel ez nem csecselleges terület, meglehetősen ritka. És a lepra is egyre kevesebb. Érdekes módon a gümőkór és a lepra kórokozója ádáz ellenségek. Ahol az egyik megtelepszik, a másiknak ott pusztulnia kell. Így szorította ki a középkori Európából a leprát a gümőkór és amióta a fehérek behozták ide a tbc-t azóta a lepra gyöngül.

Zöldernyős petróleumlámpa

Mindezt olyan elismeréssel állapítja meg, mintha a fehér civilizáció leg-hasznosabb vívmányának a tbc-t tartaná. A gyümölcsös kertben a fákról kinálja a banánt és a narancsot. A gyümölcsön kívül néhány társadalmi vonatkozású meglepetéssel is szolgál.

— Sokat foglalkoztak az európai szociológusok a nemzedékek közötti ellentétekkel. Ha jól emlékszem Bakunin írta, hogy a XIX. század orosz társadalmában nemcsak apák és fiúk hanem az idősebb és fiatalabb testvér között is áthidalhatatlanok az ellentétek... hol volt az a szociológus, aki az itteni ellentétre még csak ál-mában is gondolhatott volna. Amikor a fehér civilizáció repülőgépeivel, autóival, fúrotornyáival belerobbant ebbe a primitív, csöndbegöngyölt világba, földrengesszerű szakadékok keletkeztek a nemzedékek között. A fiú, aki egy ragyogó autósoda sofförje

szüleit, akik még mindig a pusztai földön ülve foggal, körömmel marcangolják a nyers húst és nem vetik meg az emberpecsenyét sem. Ismernek ilyen konfliktust az európai drámaírók?

Egy órákor gong konditással invitáltak ebédre. Orvosok, ápolónők, vendégek egy félhomályos tereben gyűltek össze. Avitt elzászi bútorok között hosszú, egyszerű asztal nyújtózott. A fal mellett harmónium, az öreg doktor, amikor még nem volt olyan öreg ezen játszott Bachot, Mendelsohnt, Händelt. Most már egyre ritkábban muzsikál. Fájnak, reszketnek az ujjak... A harmonium tetején zöldernyős petróleumlámpa. A kórházban Percy doktor jóvoltából már kigyulladt a fény, de Schweitzer magánlakásában nem tűri az újításokat. Hadd maradjon minden úgy, ahogy valamikor volt. A gaboni pletyka, talán nem is pletyka? Igaz, hogy a petróleumlámpa régi, de a lepra elleni gyógyszer új. A konzervatívizmus Lambarénében megfér a progresszivitással — nem is annyira dialektikus ellentétként, mint inkább emberi harmóniában.

Innen-onnan vídám németnyelvű beszélgetés csapódik fel. Asztal szomszédom egy vékony, idegesarcú angol orvos. Vonásai fiatalosok, haja majdnem fehér. Aztán egy ábrándoszemű amerikai, egy kedélyes osztrák s távolabb egy félig cseh, félig magyar, vaskos hortobágyi bajusszal. Percy doktor. Senkivel sem beszél. Piritott kenyeret rág. Most evvel vigasztalódik. Az ápolónők mind kékszeműek, kövérkések és vidámak. Sárga hajukat gréthenes konyba szorítják.

Az öreg doktor, mintha messze lenne mindettől. Az ebéde is más, mint a többieké. Kis tálcáskából gyors egymásutánban levest és különféle zöldséget evett. Az étkezési formásgokkal, a fogások közti kötelező szünetekkel nem törődött. Közbe-közbe rövid megjegyzéssel kísérte a legfrissebb eseményekről beszámoló angol orvos közlését.

— Alig hiszem, hogy megérem azt a napot, amikor Kelet és Nyugat megegyezik. — És mint aki megsértődött a világra és még annyira sem méltatja, mint a pocolyákban rekedt kishalakat, zsörtölődve hozzáteszi: — Úgy látszik nem lehet segíteni az emberiségen. Mindenki, népek és politikusok, csak a saját, egyéni hiúságukat dédelgetik, mitsem törődve a lényegessel. Tárgyalnak, marakodnak, mialatt embermilliók szenvednek, pusztulnak...

Ennyit mondott, elhallgatott és feleletr sem várt.

Estefelől, jóindulatu mosollyal búcsúzott tőlünk aztán rábizott egyik orvosára:

— Kisérd le, fiam a folyóig a kislányokat. Keress nekik valami biztonságos pirogot, nehogy beforduljanak a vízbe.

Reszkető kezével úgy intett utánunk, mintha Bach muzsikáját akarná kicsalni a trópusi levegőből.

De lehet, hogy ezt csak én gondoltam így és ennek különben is már valami irodalmi mellékeze van; egy geológus pedig ne illetéktelenkedjék az irodalomba.

Az öreg doktor 1913-ban indult el Afrikába az elzászi Günsbach városából. 1959 január 14-én töltötte be 84. életévét.

Az ember és a rendszer a mai Oroszországban

milliomos fiúk *halbstark* rétege, azaz a különbséggel, hogy a megközelíthetetlen dacsák és lefüggönyözött állami gépkocsik védeltségében talán még többet enged meg magának, mint amőzök.

Az értelmiségi középréteg, a Szovjetunió középosztálya a gigászi iparosítás és állami agyonszervezés következtében rendkívül módon megnőtt. Alighanem ez a lényegesebb tartóoszlopa a szovjet társadalomnak. E középosztály számát a családtagokkal együtt a szerző 25-30 millióra becsüli. Az átalakulás ugyanekkor az íróasztalok népét is hihetetlen arányban megszorította. Ezek a milliók — becslése szerint ugyancsak vagy 25-30 — anyagi szempontból persze már nem privilégiumos osztály, bár keresete jóval felülmúlja a munkásság átlagjévedelmét. Az átalakulás az íróasztal uralmát jelenti az üllő, gép és kalapács, no meg a sarló felett. Ennek megfelelően a hivatalnoki és értelmiségi milliók élete alapvetően különbözik a norma ostroma alatt robotoló, a létminimumért viaskodó, örömtelen életű ipari jobbágyságtól. Mindennek ellenére a munkásságra nincs hatás nélkül az a tréfásan ható szuggesztio, amellyel vezető osztálynak minősítik. Így az egyetlen láthatóan és nyilvánvalóan ellenzéki osztálynak Mehnert a parasztság egyetemét tartja, amely a század legsivárabb társadalmi változását volt kénytelen végigszenvedni.

A szovjet osztálytársadalomnak ez a szerkezete ismerős nekünk: a kelet-

európai nemzetek társadalmi piramisa előbbutóbb ugyanúgy alakul majd át egy oligarchiától vezetett értelmiségi-hivatalnoki kasztállammá hihetetlenül alacsony létszínvonalú parasztsággal és munkássággal.

MEHNERT SOKSZÁZ BESZÉLGETÉSE mind azt bizonyítja, hogy a neosztalinizmus ellenére az orosz ember fokozódó fenntartással, növekvő bírálatlaltal, olykor nem titkolt kételyvel, lassan megbátorodó lelki ellenállással viselte a rendszerrel szemben. Az új értelmiségi középosztály, különösen az ifjúság körében egyre felismerhetőbb a politikai-ideológiai mezőnyök óvatos kerülése, a hatalmas műszaki érdeklődés elsősorban ezzel magyarázható. A rendszernek a szovjet emberből nem sikerült azt a lélektelen automatát kialakítania, amelyet a jóhiszemű vagy kevésbé jóhiszemű antiszovjet propaganda oly gyakran idéz (s amelyet legalább is 1945-ben magunk is valóságnak fogadtunk el.) Negyven terrorban eltöltött rettenetes esztendőnek — amely milliók halálával tanított engedelmeskedni más milliokat — nem sikerült kiölnie az embert a szovjetemberből. Mehnert — akinek felesége amerikai nő — megállapítja, hogy az ember társadalmi tipizálása az Egyesült Államokban jóval erőteljesebb, mint Szovjetországban. (Ez az emberi tartalék ingatta meg részben az ellenünk kivezényelt oroszok sorait Októberben, mielőtt a „régí” csapatokat mongolokkal váltották fel.)

„A kommunista vezetők, hogy közeli céljaikat — az iparosítást, az

élet és termelés korszerűsítését nemzetközi hatalmi helyzetük megerősítését elérjék, kénytelenek voltak olyan fejlődést erőszakolni a társadalomra, amelynek folyamán az egykori orosz ember szovjet emberré változott, azaz új embertípussá, oly tulajdonságokkal, melyek alkalmassá teszik közvetlen feladatok elvégzésére, de egyben *alkalmatlanná* a távoli cél: a kollektív kommunizmus elérésére.” (448 o.)

„Az ember szinte azt mondhatná” — írja máshelyütt a német szociológus — minél oroszabb volt az orosz, annál könnyebb volt a bolsevizmusnak uralkodnia felette... A mai szovjet ember kevésbé engedelmes kísérleti alanya a bolsevizmusnak, mint az orosz volt a forradalom után. Elpolgárisodás és intellektualizálódás olyan alapvető fejlődési tendenciák, amelyekben a bolseviek kevésbé változtathatnak.”

A könyv rendkívül érdekes bizonyító anyaggal példázza a folyamat jellegét és kiterjedését. Részletesen beszámol az élet magánszférájának fokozódó megerősödéséről, (nyilván elsősorban az értelmiségi-hivatalnoki kaszt körében) a családi életforma rendkívüli zárttságáról, a nagymama illetve anyós erősödő egyeduralmáról a családon belül, a kiskertek kutuszáról a városok körül, a szigorú nemi erkölcsről és az általános puritanizmus természetesen ható légköréről, a közélet bizonyos fokú depolitizálódásáról, a vallásos érzés latens megerősödéséről.

A jelek szerint a hivatalos létkulisszák, jelszavak és a szocialista-realizmus művirág stílusa mögött az

orosz társadalom történetének egy bizonyos viktoriánus korszaka van kialakulóban, amiről mi magyarok annyit tudhatunk csak, mint amennyit egykor a szudániak vagy a búrok tudtak az angol viktoriánizmusról.

Valamit azonban mindenesetre sejtettett ebből a hivatalos szovjet irodalom és műkritika. A hivatalos izlés roppant és ellenszenves konzervativizmusa mögött nyilván nem annyira az újgazdag oligarchia, mint az új „középosztály” fejletlen izlésű tömege áll.

Ez a szovjet középosztály, a maga újfajta viktoriánizmusával, egészséges és zárt családi és nemi erkölcsével, hallatlan belső fegyelmével, erőteljes konzervativizmusával, korpolgári hangulatú puritanizmusával, igénytelenségével és a világtól való elzártságával nyilván a leglényegesebb támasza a rendszernek. Az új oligarchia jelszavai, fikciói és sirámai mögött, tudatosan támaszkodik az új középosztály passzivitására, alkalmazkodóképességére, munkabírására, lelki fegyelmére, megbénított-ságára, a politikai és közéleti szféráktól elhúzódó természetére. Alighanem teljesen tudatosan kapta meg ez a középosztály azt a lehetőséget, hogy a terror és a fórum elől behúzódjék szakmájába, családjába. A rendszer — állapítja meg szerzőnk — *csatát veszített* az emberrel, a családdal szemben. Kezdeti kísérletei a kollektív létforma kialakítására *megbuktak*. Am az új orosz középosztály, illetve a szovjet ember éppen ezért állítja teremtő erejét a tegnapiál nagyobb bizalommal a rendszer szolgálatába, s lesz az új osztály világhódító terve számára *„annál használhatóbb, minél kevésbé bolsevista.”* Mert hiszen az orosz megmaradt messianista népnek s a szovjet ember van anyira orosz még, hogy a régi nemzeti álmok érdekében támogassa az új osztály világpolitikai terveit.

A HELYZET MÁS, mint a huszas években volt: jóval kevésbé kollektív hangulatú; az emberi magatartás ma bírálhatóbb, ellenzékibb, mint a harmincas-nyolcvanas években volt; a neosztalinizmus ellenére a lassú, alig észrevehető olvadás mégiscsak folytatódik, az emberek egyre nyilvánvalóbban vágyakoznak a „valamivel több szabadság” után, a maguk módján sóvárogva várják a szabadság apró morzsáit. Am ugyanakkor, ha számtalan milliónyian nem érzik magukat jól a rendszerben, ha részben gyűlölik is azt, meggyőzték őket arról, hogy „az emberiségnek öhatatlanul át kell mennie a szocialista korszakon” s a rendszert éppoly kikerülhetetlennek tekintik, mint a téli hideget vagy a nyári forróságot.

A kitönő német szerző tehát végülis lehangelő végkövetkeztetésekhez jut el. Véleménye szerint egy háborús konfliktus esetén az orosz népnek a rendszer iránti lojalitása lényegesen erősebb lenne a háborútól való féltésénél. (Az atompánik ismeretlen fogalom náluk.) A népnek a kormányra gyakorolt esetleges hatásával is „csak némileg csökkenne az a veszély, amit a Szovjetunió a világbéke szempontjából jelent.”

Egy esetleges kelet-nyugati konfliktus pedig azzal a veszéllyel járna, hogy sorsközösségbe „bombázná össze” a népet és a rendszert, mint ez a II. világháború alatt történt. A béke jövője szempontjából életbevágó fontos lenne megérteni az oroszokkal, hogy csupán a zsarnokság és önkényuralom ellen vagyunk, de nem az orosz nemzet ellen, amelyet sajnálunk és nagyrabecsülünk, s a rendszerrel nem azonosítunk. (Amde van-e mód ilyenfajta „megértésre?”)

Mehnert monográfiájában Magyarország az egyik legsűrűbben előforduló vezérszó. Nem egyszer hangsúlyozza, a magyar forradalom a szovjet birodalmat alapjában megrendítő nagy esemény, amelynek emlékét a forradalmat letipró orosz alakulatok olyan formán adják majd tovább, mint az 1814-ben Páriszt járt seregek a nyugati szabdság látomását. Am reménykedhetünk-e egy új dekabrista mozgalom születésében?

Az orosz jövőt illetően nagy fenntartásokkal ítélkezik. Az orosz valóság alighanem jóval-jóval bonyolultabb, jóval vigasztalóbb, illetve nagy távlatból jóval szomorúbb, mint a romantikus antibolsevisták képzelik. Mert nagy emberi erények és egy zsarnoki rendszer, és az oroszakarat, az idealizmus és macchiavelizmus, nemzeti lelkesedés és számító hatalmi politika találkozása eddig is végzetes volt az emberi történelemben, s ma fokozottabb mértékben az.

FALUDY GYÖRGY

Egy bizánci teológus temetésén

A bokrok közt egy raj detektív církől,
géppisztollyal húsz rendőr áll amott,
védvén — mit is? — a hanthányást a sírnál,
s a rendőrállamot.

Korádon keltő van: egy belső s egy külső.
Benne: moszkoviták, párt, sajtó, külügy,
halk duruzsmolás — ez is potafürdő —
a hulla csak ürügy.

Kívül spontán tömeg, melyet kötéllal
s teherkocsin hoztak a sírhoz el,
a nagy halotthoz. Ott spicli szökdécsel
s a lógóst írja fel.

A nagy halott! Moszkvában élt húsz évig,
ettől lett ily nagy s nagytkü legény.
Egyébként öt pártkongresszust ült végig
s élt túl e fenomen.

Ragaszkodott is a pártlineához,
és ha e lineával néha jót
szóltak farára: úgy önkritikázott,
akár egy filozóf.

Mert filozófusnak hívták. E székbe
a párt ültette, mert Sztalint s Lenint
továbbhígtva, hol így, hol úgy idézte,
előírás szerint.

S ha előírást s vonalat cseréltek:
személtbe dobták minden dolgait.

Sebaj! a könyv, mit tegnap írt, érvényben
marad tán holnapig.

Egyébként álszent volt, gyáva s kegyetlen.
Azon rúgott, ki ott maradt alul.
De előírt hátuljából egyet sem
hagyott nyilatlatlanul.

ha majd egy szín, egy hangulat hiányzik
belőletek s nem értitek, hogyan: —
úgy életem nem volt, mint e bizánci
bölcse, haszontalan.

Hogy mit gondolt valóban? Az nem került színre.
Barátokat nem tartott soha. Hü
magához és pártjához így volt. Ime:
kor, ember és a mű.

De már hozzák is. Szónok kél s beszámol
a boldogultról, — vélnéd. Egy fenét!
A heti kül és belpolitikáról,
hogy Truman mily szemét,

hogy a harcban Nyugat bölcsei ellen
a párt viszi elől a lobogót
és e téren működött — párthű szellem! —
míg élt, a filozóf.

A szónok kész. A haligatókban holmi
tapsvág csikland. Taps nélkül szinte fáj.
Majd széttutnak. Ezt már tudják. Tapsolni
és taposni muszáj.

Magam maradok a Kossuth-emléknél,
de szívem a torkomban kelepel.
Ha e bandát — Isten ments! — túl nem élném,
még így temetnek el.

Ne hagyjatok! Siromra fel, barátok!
Mondjatok ott valami emberit,
hogy feketeborssal ettem a kelvirágot,
vajjal a tengerit,

hogy mórul szoktam álmomban beszélni,
hogy mély voltam és művelt és buta,
ne hagyjatok bajomban, Wesselényi,
Gáspár, Illyés Gyula!

S ha eltemettetek s azzán betérték
egy kocsmába, magatok sem tudva az okát,
majd hirtelen s mohón, rólam beszéltek,
éjjelig vagy tovább,

Hogy miért juthatott Hitler hatalomra, kérdezed. Tudod, hogy én hányszor kérdeztem magamtól? Egyre mindenesetre rájöttem. Mi voltunk a hibásak. Ez persze könnyű válasz s mentsége talán csak annyi, akkor nem tudtuk, hogy bűnszándék voltunk. De... hogy meséljek el erről valamit. A történet tizenhatéves; mégsem hinném, hogy elavult volna. Te egy diktatúrából jöttél, én is megéltém egyet. S diktatúra és diktatúra között nincsen különbség. Jóllehet az a diktatúra, ahonnan te elmentél — szándékosan mondok diktatúrát zsarnokság helyett, noha jól tudod, mennyire nem állhatom az idegen szavak túlzott használatát. A zsarnokság egyetlen szörnyetege uralma, a diktatúra meg egy felbőgött, személytelen rendszeré, — szóval az a diktatúra, eszközeiben talán, sőt valószínűleg tökéletesebb, mint a Hitleré volt. Hitler mindenkinek megadta a közvetlen, a tetteles gyilkolás jogát, odaát egyrészt több műszaki ismerettel bír a rendszer — gondolj a Vasfüggönyre, ami Hitlernek eszébe sem jutott! — s polgárait közvetlen ölni nem engedte. Odaát áskálódni, feljelenteni, vádaskodni lehet csak, s bármikor bűnbak lehet mindenkiből, közvetlenül azonban, hacsak nem vagy a belbiztonsági szolgálat tagja, emberéletet nem tudsz kioltani. De minek is magyarázok ennyi? Minek? Egyszerű! A történetet én sohasem tudtam megírni. Még eljutottam addig a következtetésig, hogy a hitleri diktatúra jórészt tiszteletben tartotta saját törvényeit s hamis okmányokkal például félrevezethető volt, keleten meg minden rendelet úgy alakítható, hogy hatalmad enged; szóval eddig ment s utána elakadtam. Ujságíró vagyok és kritikus néha, novellához nem értek. Ezért mondom el neked. A címét meg kitaláltam. Szabálytalan novella. Szabálytalan, mert története alig van, vége nincs, csak tanulsága. De novella mégis. Írdd meg te. S bocsásd meg, hogy a bevezetőjéj illy hosszúra nyúlt. A kávém is kihűlt közben.

Két hirtelen korttyal kiitta a kávé, aztán kihúzta a zsebkendőt szivarzsebéből, kiterítette a téréden, összehajította s újból visszagyömöszölte. Erőteltjes, ötvenes férfi, széles, magas homlokú, kékszemű, sötétes szőke: igazi westfáliai. Két hétre jött Bécsbe nyaralni egy ruhás és egy könyves börönddel, azóta vett egy harmadikat hozzá; ezt is könyvekkel tömte meg. — Szóval írdd meg.

Smég egy, amit nem mondtam el. A történet nem rólam szól. Egy barátommal történt. A neve... azt ne kérdezd. Nem örülne, ha megtudná, hogy elmeséltem. Ő már ilyen. Berlinben ismerkedtünk meg, ezerkilencszázharmincban a Berliner Tagblattnál dolgoztunk mindketten. Valamivel idősebb volt nálam s egészen más fajta; csupán egyhelyütt, a borozóban llettünk hasonlóak. Szerette a bort s erős ellenfele volt a hegy levének, hat-hét pohár után is csak a szeme csillogott tüzebben, rézegen sohasem láttam; nem akadt itál, ami bírt volna vele. Aztán levette a gitárt a falról s énekelni kezdett. Ilyesfélét, hogy „Marsenmörder hat kein leichtes Leben, wie man's nãmlich denkt...“ S mi még vele énekelünk telitorokból. Most már tudom, hogy nem lett volna szabad. Körül kellett volna nézni, verekedni s nem így elnótázni s elsznoboskodni az életünket. Egy trágár dal, egy vers, s ezt eredetinek hittük! Megbocsáthatatlan. Node várjál, röviditek a dolgot. Harminchárom után Bielefeldbe kerültünk a Westfälische Zeitunghoz. Érdekes lap volt ez, illetve nemcsak volt; negyvenöt óta ismét létezik. Olyasféle Németországban, mint a Manchester Guardian Angliában. Egy jó vidéki lap, ami mégsem vidéki, csupán a nagyváros ricsaja nem zeng belőle. A nácioknak nem adta meg magát. A feketeingesek nem is tudtak hozzányúltni, egészen negyvenkettőig megjelent. Akkor a szerkesztőséget egy szövetséges légítámadás során kibombázták, helyet az elpusztult városban alig lehetett találni s mire találtunk, a náci nagysietve megvonták a lapengedélyt. Ezután

TASNÁDY TAMÁS

zer Nachrichtenhez, ez is létezik ma, Südkuriernak hívják... S mennyi fölöslegeset mesélek megint! Engedd meg, hogy másképp folytassam. Első személyben, mint-ha velem történt volna. Másképp soha a végére nem jutok.

Rágyujtott; a füst lomha karélyokban sündörgött ajka, orra körül.

— Ezerkilencszáznegyvenháromban, mint mondtam, Konstanzban dolgoztunk a svájci határ mentén. En is meg a barátom is. De ne feledd, az „én“ most a barátomat jelenti. Konstanz nem nagy város, de gyönyörű. Hegyek, viz, csodálatos tájak. A Rosgartenstrassen laktam, a szerkesztőséggel egy utcában. Az utca másik végén az SS kaszárnya volt. Nem szerettem arra járni. Nem féltam, utálkoztam tőlük. Esténként s kora reggel százakat tereltek a laktanyaudvarra; hogy mi lett a sorsuk, nem tudom. Illetve igen... Megölték őket. Legéppuskázás vagy tarkónlövés.

Egyik este mégis elkeveredtem az utca végére. Őszi este volt már, korán sötétül, amúgy kilenc óra lehetett. Szürke volt minden, mint-ha egy sűrű szitán át nézted volna a várost. Az utca végén a kaszárnyával szemközt egy embercsoport sorakozott. Kilencven-százannak lehettek, többnyire zsidók. Hónuk alatt, hátukon, kezükben apró csomagok voltak, hevenyében összezacsavart pokrócok, élelmiszeres zsákok, arcuk álmatlanságtól sápadt, borostállott. Álltak némán, mozdulatlan; leülők, rágyujtaniok úgylátszik nem volt szabad. Az arcokat először nem tudtam kivenni, csak a három órét: szinte egyforma fiatal ábrázatok, tizenkilenc-húszévesformák-szemök tiszta, világos pillantású; de arcvonásuk pillanatonként kemény ráncba rándult, ilyenkor fegyverükre csaptak s valamelyik összetereteltre kiáltottak.

Közeledem hozzájuk. Néhányan a sorból lopva, félve és reménykedően reám néztek, az egyik SS meg lekapta fegyverét s rám rikkantott.

Megállj! Mit akarsz?

Lehet, hogy ez a katonától szokatlan tegezés tett ötletessé, mindenesetre alkalmazkodtam a hanghoz.

Tedd le ezt a puskát. Nem ismeresz? Itt dolgozom a Nachrichten-nél.

Akkor jó. — mondta az SS — Mutasd a papírjaidat.

Elővettem az undorító horogkeresztes sajtóigazolványt — Lügen-schein-nek, hazugságjegyeknek hívtuk magunk között, — az SS meg nézte s vigyázzba merevedett.

Heil Hitler, szerkesztő néptárs! — lendítette karját a magasba.

Sieg. — feleltem.

Mi tetszik? — kérdezte.

Már nem tegeződünk? — szoltam. Feltehetőleg most találkozott először szerkesztővel; rám meredt s félig zavartan, félig bárgyún mosolygott.

Az egyik koszosz ideadhatnátok nekem.

Erre idejött a másik két SS is. Nem lehet. — mondták — Mindjárt be kell vinnünk őket.

Majd én visszazálltam. — erősítettem — Pisztolyom nekem is van. Volt is — három évvel ezelőtt vettem, nem tudom miért — egy fekete Mauser. — Legfeljebb belélövök, ha meg akar szökní. — húztam elő a fegyvert. Az egyik SS érdeklődve ránézett.

Nem rossz. — mondta — Nekünk is ilyen volt, csak újabbant adtak géppisztolyokat.

De hiába van Mauserja. — szolt a társa — Nem lehet.

Értsétek meg, ide kell adnotok az egyiket. — folytattam — Ezt meg kell értenetek. Olvassátok a sportrovatot, nem?

Olvassuk. — felelte az egyik. Szakaszvezető volt, barnaképű, o-

val együtt a homlokát is a szemébe húzta volna.

Hát akkor ismeritek a Maishofert. Ő a sportszereksztő. Ma este egy banketten volt. A futball klubban. Elég sokat ivott s amikor bejött a tudósítással, összehányta a szerkesztőséget. Hát ehhez adjátok ide az egyik koszosz. Mégsem akarom azt a szemetet egy némettel feltöröltetni.

A három ór egymásra nézett. Arcukra vigyorgás ráncolódott, az egyik a csoport közé lökte magát.

Hé, csometek, melyiketek volt utcaseprő? — kaffantott s egy erős zseblámpával az arcokba világított. Az összetereteltek arca nem rebent, csak csomagjaikat rántották görcsösen magukhoz. A szemek üregesen meredtek a fénybe. Végignézték rajtuk. Amikor hozzájuk léptem, nem gondoltam másra, mint hogy kiemelem az egyiket s átviszem a svájci határon. Talán nem dobják vissza a svájciak. Lehet, hogy csak a sport, a hetvenkedés érzelme ébredt bennem, nem tudom. De most, mielőtt eszembe juthatott volna, szabad-e egyet megmenekítenem, a többit meg pusztulni hagyom s hogy milyen jogon választom ki azt az egyet, egyszerre megismertem az egyik foglyot. Schäfer-Buschmann, az esztétát, egy csonttáasztott, ingatag, keszeg embert, művészetében talán a legnagyobbat.

Ennek olyan pofája van. — mondtam a szakaszvezetőnek. A katona vállon ragadta a sovány férfit s kirántotta a sorból. Kitüntünk! penderített rajta. Az esztéta elbotlott egy csomagban s elesett. Fölkelni, te! — piszkálta meg szuronyával a katona. — Majd abba a szarba belefekhetsz. Ha a szerkesztő néptárs megengedi... — röhögött. — Túl finom az neki. — mondtam — Gyerünk. Majd aztán visszazavarom. — fordultam az órhöz.

Jól van. — biccentettek.

Eredj. — mondtam az esztétának s az megindult előttem. Húsz lépés után az SS rámszolt.

Szerkesztő néptárs! — Mi az? — fordultam vissza. Az ór aprókat intett, hogy odamenjek. — Nem kell visszahozni. — sügta a fülembe — Ezek is mind megdöglének. Csak addig nem szabad tudniok, amíg beljebb nem kerülnek a kapun, nehogy ordítsanak. Mondja neki, hogy kösse meg a cipőfüzőjét s amikor lehajol, löjje tarkón. Egy golyó elég, ha a csövet jól rászorítja.

Ez így tényleg kényelmesebb. — mondtam — Sieg.

Heil! — kiáltott a három ór.

Mentem az esztétával. Szótlanul lépett előttem, görnyedten a hátizsák alatt; hóna alól kicsúszni készült a csomag, de nem mert megállni, könyökével próbálta egyre visszanyomni a zabolátlankodó holmit. Az utca végén, a sarkon túl elejtette a csomagot. Megállt, lassan fordult s rámnézett.

Nem érdemes felvennem, úgye? — kérdezte fáradt hangon — Mi van benne? — kérdeztem Nem hiszem, hogy használni tudná... — hajolt le ijedten a csomagért — Egy rossz kabát van benne... És aztán ügyis belémlő — egyenesedett fel.

A mellékutca néptelen volt, lámpafény is alig kószált benne, nyitott ablakot nem láttam sehol.

Nem ismeresz meg? — kérdeztem. Megismerem. — felelte — Ismerem az egész fajtáját.

Nem emlékszel Berlinre? — kérdeztem s vállon kaptam — Átviszlek Svájcba.

Az esztéta elhúzta a vállát s megindult lassan. Aztán megállt s leengedte a hátizsákját is a földre.

Eleget gyötörtetek már. Lőj le. Nem kell a szökési kísérletet komédiáznod. Vagy ha akarod, futni is kezdek. — Elrúgta a hátizsákot, elfordultában arca reám sápadt. Szeme sarkában egy könnycsepp villant. Hevesen felkapta kezét s kivágta szeméből a köny-

Tessék! Már futok! — kiáltott s szaladni kezdett. — Állj meg! — sziszegtem s utána iramodtam. Pár ugrással elértem. Elkaptam s magamhoz szoritottam. Reszketett és sirt. Feje egy pillanatra lehanyatlott, majd összeszedte magát s ki akart szabadulni a karomból. — Nyugodj már meg. — szótagoltam a fülébe. — Svájcba akarlak átvezetni, nem megölni.

Nem szolt, csak állt rogyggyant tagokkal. Mindegy... — mondta percek múlva. — Mindegy...

Elém lépett s megindultunk. Járása eleső, bizonytalan volt, időnként fázón, félve összehúzta magán a vékony átmeneti kabátot. Amint kiértünk a városból, megállítottam.

Most már elhiszed? — kérdeztem. — El. — felelte — De mindegy. Teljesen mindegy. S miért kellett éppen engem kiszédned?

Mert téged ismertelek. — adtam meg habozva a választ. Az esztéta végigsimította homlokát s felhajtotta gallérját. Látszott, hogy szédül. Hátrált néhány lépést, aztán nekidőlt az egyik fának; a városon túl már az erdő kezdődött. — Az nem jöccim. — felelte nagy sokára — És százazreket pusztulni engedtek.

Mondd, mit tehetek? — szakadt ki belőlem s utána lehalkítottam a hangomat. — Egyes ember többet nem tehet. Mindenkit elbolondítottak.

Nem bolondítottak el benneteket. Hagytátok, kértétek, kívántátok. S ha le is hunytátok a szemeket, az is olyan volt, mint amikor egy szüzlány csókolózik.

Beszélg halkabban. — szoltam az esztétára — Meghallhatja valaki. S nem akarsz egy cigarettát? Itt még rágyujthatsz.

Adjál. — felelte. Lassan szívta szinte ismerkedett a füsttel. — Nem érdemes erről vitatkozni. Ezerkilencszázharmincban megírtam. Thomas Mann is említette. De ti oda sem figyeltetek. Tele voltak Villonnal meg a Koldusoperával. Vakok! Villon a világ legerkölcselenebb költője volt, hiába óriás s hiába szidta néha a nagyokat. Bűnös vagyok, gyilkos, mindegy, az Isten ilyennek teremtett, ő tehet róla. Ez kellett nektek. S utána a Horst Wessel induló.

Eldobta a cigarettát s másikat húzott ki a dobozból. — Mindegy. Ha túléljük, megírom.

Hallgattam. A fák között szél mozzant, halkan huhogtak a levelek, kezemben szivatlan aludt el a cigaretta. Add ide a csomagodat — futottam vissza a hátizsákjáért. — S menjünk.

Vállamra dobtam a hátizsákot, elhajítottam a cigarettát, karonfogtam az esztétát s megindultunk.

A sovány férfi fáradtan rám támaszkodott, léptei horzolták a földet, vállá időnként megremegett. A Bodenitóhoz vezető csapáson mentünk egy unottan csobogó csermely mellett. A víz itt-ott nem tudni honnét csillámlásokat cicomázott magára, különben egykedvűen folydogált. A csapást dús fű s rendellen gaz takarta.

HORDJON ARANYÓRÁT! ELEGÁNS!

Márkás svájci 18 karátos aranyórák, férfi \$ 17.— től, női \$ 14-től Arany stopperóra \$ 27.— Különbféle automata, naptáras, vízmentes órák nagy választékban. Kérje árjegyzékem! Meglehetően olcsó árak.

A. B. KLIPP, Case postale 26, Genève 13. Svájc.

A LONDONI MAGYAR FILMKLUB

július 24-én, pénteken este 7 órai kezdettel a Westminster Hall nagytermében (Francis Street, London, S.W.1., földalatti: Victoria)

"Füredi ANNA BÁLT"

rendez, a Zöld Madár Szintársulat tagjainak közreműködésével. Magyar dalok, balett. Tombola, szépségverseny. Magyar buffet. Belépőjegyet szolgáló műsor a helyszínen kapható, ára sh4/—, a Filmklub állandó tagjai-

Kétoldalt hanga, magukra hagyott, puszogó bokrok s ferde, topolya gyökerű fák, néhányhelyütt szinte birkóztak, tülekedtek a szövevényes szaporodott ágak. Az út nem volt túlzottan veszélyes. A határőrök szórvaosan jártak erre s elvégre nálam volt a pisztoly s a sajtóigazolvány, ha lefűlelnek, még mindig kitalálhatok valamit

Egy órát, másfél órát mehettünk már szótlan. Az esztéta karolása egyre könnyebbé vált, lépte is biztosabb lett. Felkapaszkodtunk egy nyestethegyű dombra, fujtunk egyet s kocogtunk le vigyázva a völgybe.

Ekkor történt az, amiért az egész történetet elmesélem.

Az esztéta hirtelen kikarolt belőlem, megállt s felém fordult.

Vignyt én nagyon nagy költőnek tartom. — mondta. Hangja tudatosan, biztonssággal csengett. Megfogta a vállam s beszélni kezdett. — Ismered a 'Pásztor kunyhóját'? Nem hinném, hogy volna szebb Vigny vers. Talán a Moise.

Nehéz ezt leírni, holott a beszélgetés ízét ma is érzem. Az érdekes az, ami történt. Ő az üldözött menekülés közben meglepedkezett arról, hogy bármikor elfoghatják, bármelyik percben megölhetik s anélkül, hogy a halál előtti kétségbeeselt makacsság remegett volna ajkán, arról beszélt, ami neki a legközelebb. Leultunk a fübe s beszélgetni kezdtünk. A szó menére már nem emlékezem. Vignyről volt szó, azt hiszem végig. Aztán egyszerre megriadtam, arcom felvörösölt s úgy ömlött el rajtam az égő szégyen, mintha egy vödör apró paraszat öntöttek volna rám. Lopva az órámmal néztem. Reggel fél négy volt és félórása beszélgettünk. S vágott, kinzott a szégyen. Feszengtem, izzadtam, nem tudtam hogy szóljak, mennünk kell, mennie kell, menekülnie. Az esztéta arca nem volt megszállott, nem volt varázsos, nem volt próféta. Úgy beszélt, ahogy a berlini kávéházban szokott beszélni. De szavai, a gondolatok megfedkeztek a világról, az üldözöttségről. Nem! Nem is megfedkeztek. Megszüntettek mindent körötte. S ezért szégyeltem rettentően magam. Szégyeltem, mert éreztem, úgy, hogy soha erősebben, én vagyok a bűnös, hogy ez az ember nem mesélhet a berlini kávéházban, hogy egy gazság telepedett a világra s még most, amikor az emberi nagyság példáját mutatja s a művészet békéltető erejét, ha jó szándékkal is, de meg kell zavarnom. Tüzelő arccal veregettem meg a karját: Ne haragudj. Menjünk.

Westfáliai barátom eltolta a kávécsészét s nagy kortyolásokkal kiitta mellőle a vizet.

Na és aztán mi történt? — kérdeztem.

Mi történt? Az illető áttette az esztétát a svájci határon.

Nem, nem úgy kérdezem. Hogy kettőjükkel mi történt.

Semmi... Nem tudom. Az esztéta írt neki a háború után, negyvenöt végén a Südkurierhoz. De hogy aztán...?

Hallgattunk. A westfáliai kocint a kávéskánállal.

Aztán... aztán én nem válszoltam. — fakad ki — Még mindig szörnyen szégyeltem magam.

HÍRUNK A VILÁGBAN

Magyar Kulturális Figyelő Megjelenik negyedévente. Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P.O.Box 1005 Washington 13, D.C.

Svájcban élő magyar menekült diáklány augusztus elejétől két hónapra vállalna Angliában élő családnál házimunkát, gyermekek gondozását, lakás és ellátás fejében. Válaszokat „Zsuzsanna” jelígre kérek a kiadóba.

Magyar hölgynek, magyar családnál bútorozott szoba kiadó, London, E. 7-ben. Válaszokat „Otthon” jelígre

Aldous Huxley bátorsága

Aldous Huxley az én nemzedékem kötelező olvasmánya volt, iskolán kívül. Az iskolában nyilván, akkor sem számíthatott volna sikerre, ha tévedésből magyarnak születik; ehhez nem volt elég illedelmes, törvényszerű, vallásos, szentimentális és képzetű. A harmincas évek hivatalos, zászlólengető hazafisága és hipokrita demokráciája valószínűleg csak azért nem tiltotta ki a könyvesboltokból, mert angol volt s akkoriban nálunk, bármennyire én emlékszem, az anglofilia összetevészetek az anglofiliával, a demokráciát meg (mely, legyünk igazságosak, mégiscsak nagyobb volt, mint később Rákosi igéreteinek földjén) a sznobizmussal. Huxley akkor lett divat Budapest, amikor Cronin és Margaret Mitchel siker volt s ez a dolgot önmagában is gyanússá tette a figyelmes szemlélő előtt, ha nem tudta volna, hogy a Szép Új Világ hiperproficiájában sokkal több a valóság, mint a Réztábla realizmusában s hogy Burlap szerkesztő nagyobb veszedelem, mint Scarlett O'Hara kisasszony. Am e figyelmes szemlélő nem én voltam s nem is kortársaim. Nem voltunk sznobok, Huxleyhoz nem a divat vezetett el bennünket, de nem is a tanulsága. Ami bennünket meghökkenített az Huxleynak csak egy része volt, ha meghökkenítő része is. A fasizmus kardja a fejünk felett lebegett, a háború fellegei veszedelmesen sűrűsödtek, szemben álltunk egy társadalommal, mely velünk állt szemben, reszkettünk jövődönk bizonytalanságtól, no meg attól a mindjobban kiterébélyesedő hivatástudattól, mely igazolni látszott vérmes reményeinket. Ha félkérték volna bennünket, bizonyára mindegyikünk készséggel vállalkozott volna arra, hogy az emberiséget, azonnymoban kivezesse a Siralom-völgyéből. Mivel azonban ilyen kérdés sohasem érkezett hozzánk, meg kellett elégednünk az adott lehetőségekkel; Huxley egyik ilyen lehetőség volt. Szemébe mondta a társadalomnak azt, amit mi szeretnünk volna szemébe mondani. Azzal hódított meg bennünket, amivel mi akartunk hódítani. Szkeptikus igazságával.

Könyvei így váltak mindennapos olvasmányaink. Persze, azt olvastuk ki belőlük, amit éppen akartunk. A Szép Új Világ antitotalitárius tendenciájából, az antifasizmust, a Végre Bábjátékából (máig sem tudom, hogyan kerekedett a Point-Counterpointból a fenti magyarítás) a nyugati demokrácia rothadását. Akkoriban már ott keringtünk a munkásmozgalmak periferiáján, az eszmék bennünk csaknem hamarabb értek meg, a történelem nyomozató sulya alatt görnyedve és botladozva, mintsem megismerkedhettünk velük. Szegény Wallenstein János barátom, mielőtt felkasztolta volna magát a solymári erdőben, 1941 telén, a bókánovszkijzáltsók különös fabuláját olvastatta; a könyvet a zsebemben találták meg. Bőve már nem volt élet: Huxley könyvében annál több Talán ennek a regényének volt ránk a legnagyobb hatása; aligha véletlenül. Ez volt a legkövetlenebb, bizonyos értelemben a legegyszerűbb, következésképp a legmegközelíthetőbb. A Légnadrág finta, a Gráciák hűsége hűtlensége, a Vak Sámson égből hulló véres kutyája után, a végső bizonyosság — számunkra, persze — hogy Huxley látja a legnagyobb és legvégtetesebb veszélyt, a fasizmus diktatúráját. Hogy a diktatúrát egészében látta, vagyis a barnát és a vöröset egy magasabb szintézisen, az nem jutott eszünkbe, talán azért mert nem is akartuk, hogy eszünkbejusson. Wallenstein az Idegen volt, akit a Szép Új Világ kergetett az erdőbe, hogy végezzen magával. Nem sokkal később velünk is végzett. Az egyik azért, mert támogattuk, a másik azért, mert támogattuk. A Réztábla elhomályosult, Scarlett kisasszonyt kivonták a könyvtárakból. Huxleynak a nevét sem volt szabad kiejteni, a „burzsoá, imperialista, dekadens” jelzők valamelyike nélkül; leggyakrabban mindet hozzá kellett biggyeszteni. Ekkor kezdett valóban ragyogni. Ekkor kezdtek megérteni.

Csaknem harminc esztendővel a mű születése után az író újból „meglátogatta” magateremtette világát. A kísérlet páratlan a maga nemében: egy író felülvizsgálja a jövődőlését, levonja a tanulságait s az elképzelés igazságát a tényekkel ellenőrzi. Irigylésreméltó bátorság, ritka lehetőség. Az államilag hitelesített prófeciák idején, a szerző megintcsak azzal hódít, amivel korábban, ám har-

minc évvel később az igazság keserűbb s a szkeptizmus megalapozottabb. Regény helyett ezért készült tanulmány; a felülvizsgálat eredménye nem az, hogy átírja könyvét, hanem az, hogy igenli. A történelemhamisítók tanulhatnak tőle. A Szép Új Világ — Mégegyszer* annak az írónak tanúvallomása a szabadság és igazság mellett, akiről egész világrészekben hirdetik, hogy sem a szabadságot sem az igazságot nem ismeri. A könyveit pedig nem adják ki. Nyilván e legújabbat sem. A maguk szempontjából persze tökéletesen igazuk van.

Mert Huxley nemcsak az igazságot mondja ki róluk (ha tiltakozik is az ellen, hogy az igazságot röviden el lehet mondani valamiről, ami komplexebb a kifejezéseknél), hanem az itéletet is, még akkor is, ha az itélet végrehajtását vagy megvalósulását, vagyis a történelmi bukást, nem látja valószínűnek. Huxley pesszimizmusánál csak a bátorsága nagyobb: a tényekkel akkor is szembenéz, ha azok vigasztalanok. „1931-ben, amikor a Szép Új Világ íródott, meg voltam győződve arról, hogy még sok időnk van”. — írja előjában. „A teljesen és tökéletesen megszervezett társadalom, a tudományos kasztrendszer, a szabad akarat módszeres kiirtása kondicionálással, a szolgátság, melyet a kémiaiilag előállított boldogság szabályos adagjai tesznek ellogadhatóvá, az álmokba duruzsolt ortodoxiák, rendben van, mindez elkövetkezik majd, de nem az én életemben, még csak unokáim korában sem...”, „Huszonhét esztendővel később, a huszadik század harmadik negyedében Krisztus után s jóval a Ford utáni első század vége előtt, sokkal kevésbé érzem magam optimistának, mint amikor a Szép Új Világot írtam. A jövődölések, melyekről 1931-ben szó volt sokkal gyorsabban válnak valóra, mint gondoltam volna akkoriban. Az áldott közjáték a kevés rend és a rémálomszerűen túlsok rend között meg sem kezdődött és jelt sem mutatja annak, hogy megkezdődhet. Nyugaton, igaz, a férfiak és a nők, még mindig jelentős szabadsággal élhetnek, de még ezekben az országokban is, ahol él a szabadság, az a demokratikus kormányzatnak bizonyos hagyománya, az éjta szabadság, sőt a szabadságnak vágya is kezd veszendőbe menni. A világ többi részén az egyén szabadsága már régen eltűnt vagy éppen, kifejezetten, eltűnőben van. A totális szervezés rémálomává, amelyet én valamikor a Ford utáni hetedik században képzeltem el, hirtelen kiemelkedett a biztos, távoli jövőből, s már itt leselkedik ránk, a szomszéd sarkon.” Nem valami biztató bevezetés. A folytatás sem az. A könyv döbbenete abban a megrendítő, kegyetlen kutatásban van, mellyel Huxley sorra veszi a zsarnokságok módszereit (minden emberi zsarnokságot, mely a hatalom birtokába kerül vagy kerülhet), hogy végülis szinte reményvesztetten emelje fel a fejét: s ezekben vajon mit tehetünk?

Kevés választ ad rá, nem is tulságosan meggyőző. A fejezetekben sorra, mint a filmvásznon, elénk tárul a jövő: Huxley fantáziája-e vagy a valóság? A döntést a szerző az olvasóra bizza. Az idegekre. És a tényekre. Egyikben sincs sok vizsgálat. Túlnépesedés; túlszervezettség; propagandamódszerek; az eladás művészet; az agymosás; a kémiai kényszerítőmódszerek; a tudalatti kényszerítés; a hipnopédia: — e képletek Scyllái és Charibdisi között hanyódnak az olvasó, veszedelmesebb tengeren, mint a leleményes Odüsszeusz. Az a tudat, hogy a diktatúrák Kirkei nemcsak az embereket változtathatják disznókká, hanem a disznókat is emberekké, a huxley-i vizsgálatosságának már csupán zárótétele. Odüsszeusz legalább hazatért; az olvasó nem tud elaludni. Ügylátszik, csak a szövege segít. De lehet, hogy az sem. Huxley könyörtelen következetessége nem ad feloldást. Biztonságot sem. Apokalipszise egyetlen, hosszú, boldogságos álom, mely minden ébrenlétnél iszonyatosabb. Ami megnyugtató, talán az, hogy még nem mindenki aludt el. Huxley legalábbis ébren van. Ez a bátorsága.

Csaknem húsz esztendővel a Szép Új Világ megjelenése után George Orwell 1984-re jósolta az iszonyat megvalósulását, tökéletesen ellentétes módszerekkel. Orwell világa a félelemre és a büntetésre épül, Hux-

* Aldous Huxley: Brave New World Revisited, Chatto & Windus, London 1959.

leyé a csaknem abszolút ellenőrzés, az ellenálló tudat befolyásolása. Az eredmény, ha külsőségeiben különböz, eredményében azonos: a totalitássá vált diktatúra embertelen világa. Ennek a két proficiának etikája azonos; a félelem szülte mindkettőt s a valósággal való szembenzés. Winston Smith vagy Bernhard Marx? Mindkettő ugyanannak a rabszolgágnak foglya, s egyik sem tud kitörni belőle, mert nincs hová! Valóban nincs?

Sokáig úgy tűnt, hogy nekik van igazuk. A második világháborúban úgy bukott meg az egyik zsarnokság, hogy a másik jobban kezdett tündökölni. A nyugati szabadság naivitásából és a keleti diktatúra raffiniációjából döbbenetes világrendszer emelkedett ki, amely azzal, hogy a földet megosztotta önmagát mégjobban egységesítette. Az auschwitzi négymillióhoz és a vorkutai húszmillióhoz csatlakozott, fölünyes biztonsággal, Reck és Kistarcsa. Orwell úgy halt meg, hogy vízióját terebélyesedni láthatta. De Huxley megérte a magyar forradalmat, vagyis századunk mindaddig egyetlen kísérletét, mely kétségbeesett elszántsággal próbálta lerázni magáról a Nagy Testvér szeretetének igáját. A gondolatrendőrség evilági helytartóját, az Államvédelmi Hatóságot az a tömeg űzte-hajszolta az utcán, mely este nyolctól éjfélig, egyetlen suhintással szétzúzta a börtönök államát. Az indoktrináció sztalinista formája, nemhogy hatástalan maradt volna: éppen ellenkező hatást váltott ki. A tömegek, legalábbis Magyarországon, nem hányták ki, — le sem nyelték a népi demokratikus boldogság szómáját. Tizesztendős hipnapédikus álom után, mely tizszer háromszázhatvanöt éjszakán azt sutgotta milliók fülébe, hogy nincs nagyobb boldogság a szabadságnak nevezett rabságnál, az emberek, amikor felé-

redtek, egyszerre úgy tudtak cselekedni, mintha sohasem hallották volna a sutgotást. Szabadabbak voltak, mint bármikor. Orwell fellelgett a túlvilágon. Huxley mégjobban elborult. A Szép Új Világ — Mégegyszer ennek a bulatnak kifejezése: pesszimizmusának gerince az a vélemény, mely szerint a nyomordiktatúrájának bukása után a zsarnokok a bőség diktatúrájával fogják megkísérelni céljaik elérését. Koncentrációs tábo-

rok helyett számásított kéjcsarnokokkal. A magyar forradalom, szerinte, (ha nem is mondja ki) akaratlanul ezt a tendenciát erősíti. Ez emberfaj sárkányfog vetemény — kiáltotta jó száz esztendővel ezelőtt Vörösmarty. Nincsen remény. Nincs? Huxley ha ismerné Vörösmartyt, hozzátehetné nagyon kevés. De Berlin, Poznan és Budapest után, valamicske talán mégis maradt. Az ésszel felfogott emberiség világhossága. Aczél Tamás

Egy magyar művész halálára

Chopin és Mendelssohn halála óta, vagyis körülbelül száz esztendeje, általában a muzikusok is túljutnak a hetvenedik év mesgyéjén. S ha hozzátesszük, hogy a 20. század jelentékenyen emelte az emberi életkort (ha figyelmen kívül hagyjuk mindazokat a tényezőket, amelyekkel összekentette) mely sajnálattal kell tudomásul vennünk, hogy a nemrégiben, agyvérzés következtében elhunyt Zathureczky Ede milyen fiatal volt, amikor itthagott bennünket. Pedig vitalitása talán még művészeténél is nagyobb volt.

Nemrégiben egy német zenetudós töprengéséről olvastam. A kérdés érdekes, a válasz kétséges: vajon Liszt Ferencből, ha történetesen a mi századunkban születik, ugyanaz a művész-vált volna-e mint amilyenek ismerjük? Nem valószínű. Zathureczky korai halálát sem választhatjuk el a század és a haza tragikus szomorú viszonyaitól. Az összefüggés nem vigasztaló.

Zathureczky, akit mesterként tisztelt az ifjúság, nem szerette ha egyszerűen a Hubay iskola függvényeként emlegették, ám nagyságából mit sem von le az a tény, hogy e nagy művészt is, mint annyj mást, Hubay

Jenő nevelte, karrierjét ő egyengette. Hubay pedagógiája, gondoljunk csak a sok nagy tanítvány közt hirtelen Szigeti József, Talmányi Emil, Vecsey Jenő különleges hármására, sohasem uniformizált: nemcsak megőrizte, hanem ki is fejlesztette a művész egyéniségének jellegzetes stigmáit. Zathureczky Ede hatalmasan lobogó, alapjaiban romantikus nagy művészetét pedig olyan szín, hang, tónus jellemezte, ami páratlan a maga nemében. Akadtak, akik szabadon szárnyaló, szélesen kibomló előadó stílusát kifogásolták: a művész, ez a tudatos és igaz művész, bártil körben nem egyszer „magyarázta” stílusának értelmét; a stílus, mondom, nem megkövesedett jelent, éppen ellenkezőleg, állandó, sosem nyugvó változást. A művész ezzel fejezi ki korának mindig változó érzelmi szemléletét. Hű volt ehhez az elvéhez.

Gyors karrierjének csúcspontját Liszt Ferenc öröke, a budapesti Zeneművészeti Főiskola főigazgatói széke jelezte. Ekkor már a Corvin lánc tulajdonosa volt, a méltóságosi címmel. Az ország közeljárt a háborúhoz, Bartók Amerikába emigrált, tiltakozásként, amikor a Dohányi főigazgatása alatt, a jövőt joggal féltő, és a rektori intézmény bevezetését kérő tanári kar határozatával ellentétben, Zathureczky az élre került. A rendkívül sokoldalú Liszt nem is említve, a főiskola vezetői valamennyien maguk is zeneszerzők voltak s mivel a muzikusok belső rangsorolása az első sorba mindig a komponistákat helyezi, aligha kétséges, hogy Zathureczky, Liszt Ferenc székét nem egyszer kényelmelenek érezhette. Igyekezett felülkerekedni. Ezt a szükségétlen önigazolást a nyilas, majd kommunista rendszer erősen árnyékolta. Sokan rossznéven vették tőle, hogy mindvégig a helyén maradt. Ő maga azzal érvelt, hogy menteni próbálta a menthetőt. Erthető módon. Bár maga felvidéki, kassai ember volt, a hódoltság korának erdélyi politikáira emlékeztető ügyességgel taktikázott s ha kellett, a cél érdekében, színtelt is. Így aztán, amikor eljött a nagy tisztogatások kora, a pártmegbízottak bosszúságára s a kivállók meglepetésére kiderült, hogy sohasem volt tagja a kommunista pártnak. Ez az állandó, intenzív készenlét nemcsak energiáit emésztette fel, hanem egészségét is aláasta. A rendszer nem foglalkoztatta (egy évben, ha két-három koncertje volt), sőt meg is alázta. — Kodály életmentő erőfeszítései kudarcot vallottak. Olaszország tárt karokkal várta. Miért nem ment? Otthon akart élni, szülei mellett, a kiket mindennél és mindenkinél jobban szeretett. Amikor azonban az öreg szülők meghaltak s véget ért Október fájdalmas tragédiája, a két sír nem tartotta vissza a művészt. Gondosan becsomagolta hegedűjét s kocsijával, érvényes útlevéllel nekivágott az osztrák határnak. Amerikába ment. A University of Indiana nyújtott neki otthont és munkalehetőséget, az az egyetem, amelynek két olyan világhírű tanára van, mint Böszörményi Nagy Béla és Starcker János, akit a kritika Casals fölé helyez. A sikeres newyorki szónáest ellenére Zathureczky, aki a maga nemében páratlan s a világ egyik leghíresebb zenei tanintézetében nőtt fel Budapesten, a megújuló és egyre jobban kiterébélyesedő amerikai zenepedagógiához már nem tudott alkalmazkodni. A folyamatos megnehezítették az állandó hazahívogatások és az a körülmény, hogy a hazai rendszer egyetlen reprezentatív hegedűművészének nemcsak a művészképző vezetését tartotta fenn, hanem két esztendőn át a főigazgatói helyet sem töltötte be, noha erről Zathureczky lemondott.

Azt hiszem ez a dilemma siettelte halálát. Hiába kért, ebben senki nem tudott neki tanácsot adni. A művész pedig nem tudott dönteni, pedig végre élhetett volna apró pártfultárak megalázó ellenőrzése nélkül, szabadon s nyugodtan. Gaál Endre

Az Írószövetség Könyvkiadójáról

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön, tudatában annak, hogy irodalmunk Magyarországon fogoly, külföldön árva, — könyvsorozat megindítását határozta el. A könyvsorozat célja, hogy a kiadási lehetőségek biztosításával az írói alkotást — a magyar irodalom minden hagyományos műfajában — hatásosan serkentse, hogy a külföldi magyar olvasó könyvtárába irodalmi értékű magyar könyveket juttasson, s hogy a magyar szellemi élet tájékozódását könyvekkel szolgálja.

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön kezdetnek hat kötet kiadását irányozta elő, a következő esztendőre. Az egyes kötetek, a megjelenés előirányzott sorrendjében, a következők:

1. DÉRY TIBOR: VIDÁM TEMETÉS, ÉS MÁS ELBESZÉLÉSEK

Ez a kötet könyvalakban bocsátja az olvasók rendelkezésére Déry Tibornak azokat az 1956 folyamán megjelent elbeszéléseit, amelyek összegyűjtve és könyvalakban mindaddig nem kerültek kiadásra. Ezeket az elbeszéléseket a Niki című kisregény egészíti ki, amely könyvalakban megjelent ugyan Magyarországon 1956-ban, de ma mind Magyarországon, mind külföldön hozzáférhetetlen. A kötetet Mészáros István szerkesztette.

2. BIBÓ ISTVÁN: HARMADIK ÚT

Bibó István politikai tanulmányainak gyűjteménye. Bibó István 1945 óta számít a legmélyebb magyar politikai gondolkodónak. Munkái, amelyek részben a „Válasz”-ban jelentek meg Kemény Zsigmond és Eötvös József óta páratlan remekei a magyar politikai irodalomnak. A kötetet összeállítójának, Szabó Zoltánnak Bibó Istvánról szóló tanulmánya egészíti ki.

3. KILENC KÖLTŐ

Ez a 180 oldalas könyv csoportosan mutatja be azt az új nemzedéket, amelynek költői egyénisége részben külföldön alakult ki, részben már Magyarországon kialakulóban volt, de külföldön ért véglegessé. Az antológiában új életszemlélet, új stílus, új nemzedék jelentkezik.

4. CS. SZABÓ LÁSZLÓ: FANTÁZIÁK

E kötet íróját új műfajban mutatja be. A könyv — határozza meg a műfajt a szerző — „első személyben szól, valamennyi írása monológ; alakjai félistenek, történelmi és köl-

tött személyek. Némelyik röviden számot ad egész életéről, mások csak egy sorsdöntő helyzetről. Több esetben a történelmi alak helyett rokona, barátja, tanítványa, szemtanója beszél. Sohasem az ellensége. Nem mindig mondják azt, ami megtörtént; sohasé mondanak olyat, ami nem történhetett volna meg.”

5. MÉRAY TIBOR: BUCSULEVÉL

Az eleven és fordultatos történetet főszereplője, egy kommunista tisztviselő, mondja el, vallomás formájában. A történet maga: főszereplőjének emelkedése munkatársainak lebuktatása árán. A „Búcsúlevél”, amely idegennyelvű kiadásaival jelentékeny sikert aratott, kommunisták konfliktusainak ábrázolása.

6. FALUDY GYÖRGY: OSSZEGYUJTOTT VERSEI

Faludy György irodalmi vitát kiváltó Villon fordításainak megjelenése óta tartozik a legnépszerűbb magyar költők közé. Első könyvének sikere bizonyos mértékig elhomályosította és háttérbe szorította későbbi költői munkáit, s a költő bujdosó — és börtönévei miatt az összegyűjtött művek kiadása mindaddig elmaradt. Kötetünk Faludy György egész pályájának költői termését viszi el az olvasóhoz.

*

A könyvek 1959 októberében jelennek meg félvásznon kötésben. A második három kötet előirányzott megjelenési időpontja 1960 februárja. Az évi hat kötet előfizetési ára 5 angol fontnak, illetve 15 dollárnak megfelelő összeg. A könyvsorozat megfelelő prospektusa, a megküldendő jelentkezési lapokat együtt három héten belül jut el lapunk olvasóhoz.

A könyvsorozat a Magyar Írók Szövetsége Külföldön gondozásában jelenik meg és nem üzleti vállalkozás. Az évi programot külön bizottság (Cs. Szabó László, Fejtő Ferenc és Szabó Zoltán) készíti elő. A sorozat szerkesztője Szabó Zoltán, a sorozat pénztárosa az Írószövetség tiszteletbeli pénztárosa dr. Kemény György és az adminisztratív munkákat az Írószövetség titkárnak Mészáros Istvánnak vezetésével az Írószövetség és az Irodalmi Újság munkatársai végzik. Mindennemű előzetes érdeklődés a Magyar Írók Szövetsége Külföldön 14. St. George Street címre küldendő. Mindazok, akik tavaly az írószövetségi könyvsorozat iránti érdeklődésüket bejelentették, az akció részletes ismertetését annakidején jelzett címükre kapják meg.

A szürke iszonyat krónikása

Mark Hlasko, a fiatal lengyel író újszerű dokumentumot hozott Nyugatra a kommunizmus világáról; könyve a vasfüggöny mögötti nyomorúság, a fizikai, szellemi, erkölcsi és érzelmi nyomorúság olyan krónikája, amely a legfantáziátlanabb nyugati olvasó képzetét is megindítja. A fantázia, mint tudjuk, csupán az emlékezet mozaikköveiből formál új mintákat, de soha nem látott, a semmihez sem hasonlót aligha képes felidézni. Ezért nem tudja a nyugati átlagpolgár elképzelni a kommunizmust. Ha a vasfüggöny mögötti rémuralomra gondol, többnyire csak a gyilkosságokat látja maga előtt: azt, amivel saját hazája történelmében már találkozott. De nem tudja elképzelni a hétköznapok szürke iszonyát; azt, ami Marek Hlasko írásai-ból kibontakozik.

A kötet címadó novellája, „A hét nyolcadik napja” arról szól, hogy egy fiatal szerelmespár végülis undorral és gyűlölettel válik szét; mert egész Varsóban nem találnak egy szobát, ahol háborítatlanul megcsókolhatnák egymást, de még egy kávéházi sarok sem, ahol akárcsak egy fél óráig meghittent beszélgethetnének. Meg arról is szól, hogy a tömegszállások fullasztó légkörében miként tenyészik a gyilkos düh, az elmebaj és az alkoholba fülő reménytelenség.

Hlasko méltán leghíresebbé vált elbeszélése „A temetők”. Kowalski, a régi kommunista partizán, akit egy nevéseges ürüggyel letartóztatnak, majd szabadulása után kizárnak a pártból sorrajárja volt bajtársait és a hitet keresi. A munkásmozgalom hőskorának lázas, boldogító hitét, meg a bizonyosságot, hogy a küzdelem és áldozat mégsem volt hiábavaló. Hívókat, harcosokat keres: és csupa élő halottat talál. Az egyik rémületbe és apátiába süllyedve tengeti napjait, a másik, a szobrász, szériában gyártja a Sztalin-szobrokat, és közben szüntelenül részeg, a harmadik, a titkosrendőrség egyik vezetője szadista orgiákkal leplezi cinizmusát, a negyediket már elnyelték a titkosrendőrség pincéi... És valamennyien tudják, hogy a rendszer előbb vagy utóbb végez velük, és mindenkivel, aki valaha tisztességesen hitt a kommunista eszmében. „Ki fognak készíteni minket — mondja az egyik öreg partizán Kowalskinak. — Ki fognak készíteni minket, engem, téged, Györgyöt. Az időnk lejárt és azok, ott fenn, tudják ezt. Gaztetteket követnek el, ha kell, ám közben mégis hitet ültetnek az emberek szívébe; hisznek benned, bennem. Györgyben és ezért fognak kikészíteni minket, ha eljön az ideje. Hisznek abban, hogy mi valamiképpen tisztességesek vagyunk, s talán egy napon felébredünk, tapogatózunk a sötétben és ordítózni kezdünk. És akkor talán mások is velünk kiáltanak... Ó, Franciszek! Az élet felé indultunk és temetőbe hoztak minket; az Igéret földjére készültünk, de pusztaságba jutottunk; igazságról álmodtunk, de nem ismerünk mást csak terrort és kétségbeesést. Egyszer a harmadik emeleten laktam és minden éjjel estétől-reggelig számoltam a lépcsőről behallatszó lépteket. Ertem jönnek-e, vagy nem? Egyszer ugyanis eljönnek... A történelemnek nincsen szüksége a szemtanúkra.”

„A temetők” csakúgy, mint az elbeszélések nagy része, hihetőleg a lengyelországi enyhülést megelőző időszakban, az 1949—53-as években játszódik. Azóta, legalábbis a személyes biztonság, a szólás és sajtószabadság tekintetében az élet ott tűrhetőbb, mint a többi népi demokráciában. (Ennek egyik bizonyítéka, hogy Hlasko, miután könyve Nyugaton megjelent, egyáltalán foglalkozhatik azzal a gondolattal, hogy viszályt hozhat-e hazájába.) De a lengyelországi változás egyelőre ügylátszik még nem oly állandósult és jellegzetes, hogy az írónak a környező társadalomról kialakult képét megmésíthatatlanná volna. Amit Marek Hlasko meglátott és ábrázolt: az minden kommunista rendszer lényege.

A közel négyszáz oldalas könyv lapjain nem találkozunk egyetlen egy olyan szereplővel, aki őszintén híve lenne a rendszernek. A többség semmiben sem hisz és minden reményt feladott; akadnak néhányan akik halványan és bizonytalanul, de még reménykednek a kommunizmus valamiféle gazdasági és

író, minden jel szerint, az utóbbiakhoz tartozik. Egyhelyütt arról beszél, hogy a kommunizmust meg kellene menteni saját bürokratáitól, elődsdieitől. Nem érdemes azon vitáznunk, hogy az ilyenformán megtisztult és megigazult zsarnokság kommunizmus lenne-e, avagy sem? Szerintünk és sokak szerint: nem; Hlasko szerint: igen — de vajon sok múlik-e az elnevezéseken? Az író, aki egy igazságos és emberséges társadalomért tört lánzsát, mindenképpen teljesítette hivatását.

Marek Hlasko írásai oly nagy politikai vihart kavartak a vasfüggöny mögött és nyugaton egyaránt, hogy művészi értékéről sajnálatosan kevés szó esett. Pedig az ócsárlás és a tömjénezés között hányódó fiatal tehetség bizonyára hasznát látná a tárgyilagos bírálatnak. Hlasko tehetsége szívdertően friss és erőteljes; helyzetek meglevenítésében, hangulatok festésében páratlanul eredeti. Szerkesztő és emberábrázoló módszereiről kevesebb jót mondhatunk. Szinte megdöbbentő, hogy a fellázadt mondanók sokhelyütt milyen engedelmesen hordozza az úgynevezett szocialista realizmus formai béklyóit.

A különben oly kitűnő „A temetők”-ben például az író aggályosan ügyel, hogy a kételkedők és hitetlenek egyetlen típusát se felejtse ki. A körkép precizitása azonban nem növeli, inkább rombolja a mondanók hitét, némelyik figura inkább típus,

mint ember, a reá kirótt *goud erat demontstrandum* már-már elnyeli egyéni vonásait. Az, hogy az író a kötelező tétel ellenkezőjét bizonyítja, tiszteletreméltó, de a módszer helytelenségén mitsem változtat. A tételek erőszakolt bizonyítása közben Hlasko nem egy remeknek induló novellája, — legalábbis részleteiben — a jó riport színvonalára süllyed. Az „Elrepülünk a holdba” — alaptétele: nemsokára átsuhanunk a világűrön, de az ember fiának nincs fejét hová lehajtania... S ezt az író úgy mondja el, hogy az embernek hol könny-belábad a szeme, hol meg boszankodik, amiért az elbeszélés hőse egyszerre csak vezércikkéket kezd felmondani...

A kötet legmesteribb darabja: „Az első lépés a felhőkben” — egyúttal Hlasko legidőtlenebb novellája. Ugyanúgy játszódhatnék az ötven év előtti Magyarországon, vagy akár a mai Franciaországban is, bárhol, ahol ostoba, gonoszságba fásult emberek is élnek. Ezzel természetesen nem azt kívánjuk mondani, hogy az írónak, ha remekművet akar alkotni, feltétlenül tartózkodnia kell az aktuális politikai témáktól. Az okozati összefüggés ebben az esetben talán inkább ott keresendő, hogy az általános emberi területre lépve, Hlasko hirtelen megszabadul a kommunista írásmodor minden emléktől.

Marek Hlasko írói arcképe hiányos lenne, ha nem ismételnénk hangsúlyllyal, hogy nagyon fiatal még, alig több huszonötéves. A vasfüggöny mögött nőtt fel és silány írói példákon elindulva alkotott világhírű műveket. Reméljük, hogy majd remekműveket is fog írni.

S. F.

Voltaire és Leibniz

Hozzászólás Faludy György cikkéhez

Az Irodalmi Ujságban Faludy György megemlékezett Voltaire Candide-jéről. A kitűnő cikkhez nincs hozzáfűzni valóm. De a Voltaire által Panglosz alakjában kiigazított Leibnizre vonatkozóan néhány megjegyzésem lenne. Voltaire Candide-ja véletlenül egyike kedvenc könyveimnek; értékeit nekem igazán fölösleges lenne bizonygatni. De azt hiszem, hogy Voltaire végtelenen félreértette Leibniz-et: tévedett, amikor szatírjával őt akarta megsebezni.

Leibniz azt a mondatot, amelyet a Candide állandóan visszatérően gyilkos szatírjával pécez ki, hogy „ez a világ a legjobb az összes lehető világok között” az 1710-ben megjelent Théodicée-ben írta. Arra az örök, minden- kiben felmerülő kérdésre felelt „hogy ha Isten végtelenül jó és végtelenül hatalmas, akkor honnan van a rossz a világon?”

Leibniz sohasem tagadta a világban meglévő fizikai és morális rosszat, a tengernyi bűnt, bajt, tévedést és hiányt. Ennél sokkal becseletesebb és (már matematikus, természettudós és feltaláló voltánál fogva is) fegyelmezettebb gondolkodó volt; továbbá mint kiváló jogász, történetész diplomata és filozófus, sokkal jobban ismerte a valóságot. Semmisem volt idegenebb tőle, mint valamilyen lagymatag, hamis, a leketelt rózsaszínűre festő optimizmus; az ő, optimizmusa — mondhatnám — „tragikus optimizmus”, nem gyakorlati, hanem metafizikai jellegű, az emberi sors szörnyű eshetőségeinek átélésével teljes. Pusztán azt állította, hogy a végtelenül jó és a végtelenül hatalmas Isten sem tehetett mást: nem tudott jobb világot teremteni. Ezek a kifejezések — amint Leibniz megjegyezte — antropomorfiák: az emberi nyelv tökéletlensége megakadályoz abban, hogy a dolgot kifejezzük.

De e kifejezések egyáltalán nem mondanak ellen Isten mindenhatóságának. Csoda van, de Isten sem „tudja” (peut) megtenni, hogy őt egyenlő legyen tizennyolccal, hogy egy fa egyszerre legyen is, meg ne is, hogy a kínai császár egyidőben legyen kínai császár, meg hangya; ezek a dolgok önmaguknak ellentmondóak, metafizikailag képtelen fikciók. A teremtett dolog szükségképpen tökéletlenebb a teremtőjénél, a rész az egésznél: innen az egyes dolgokban meglévő hiánya. A rossz nem egyéb, mint a jó hiánya, amint a hideg a melegnek a hiánya.

Az árnyék kiemeli a fényt, a rossz a jót. Ha a fizikai és az erkölcsi jó mindig mechanikusan jönne létre, értékét vesztené. A dolgok közötti szabad választás a kétségek gyötrelmével jár. De mennyire rosszabb lenne a választás lehetősége nélkül gépekként élni! Isten az emberek számára itt is a „lehető legjobb”-at választotta.

Leibniz szerint nekünk elsősorban a rossz tűnik szemünkbe; a jót többnyire figyelmen kívül hagyjuk. Ha betegek vagyunk panaszkodunk, de az egészségnek — általában — nem örülünk.

Vagy vegyük — ez már nem Leibniz példája — a két világháborút. A testi és lelki szenvedések, az elkövetett bűnök foka és mennyisége, irtózat volt és ezeket mindaddig nem ábrázolták kellően; ennek a pokolnak még nem akadt Dante-ja. Mennyire megértem Faludy keserű feljajduló nevetését. Csak arra kérem őt, ne Leibnizben nevesse; Leibniz mindezt csodálatosan előre látta. „Azt hiszem, hogy a jövő az emberi nem számára jóban és rosszban egyaránt nagy lehetőségeket rejt el” írta másik főművében, a jóval halála után 1765-ben megjelent de 1700-körül íródott — Locke-al vitázó — „Nouveaux Essais sur l'entendement humain”-ben. Ugyanennek a műnek egy másik helyén olvashatjuk ezeket a kisértetiesen jövőbe látó sorokat: „Akadnak majd egyes becsvágyó és erőszakos természetű emberek, akik kedvetlenségből vagy pusztán előmenetelük érdekében képesek lesznek a világot mind a négy sarkán felgyújtani. S ha valaki nagyravágyásból vagy konok önfejűségből özönnel ontaná mások vérét, ezt semmibe sem vennék s az opera Don Juanját, vagy Herostrates-t hősként ünnepeleik.” Másutt: „Sokszor úgy tűnik, hogy egyiptomi sötétség borul a világra, ha az kis fényt, amelyet a

jesen kioltani, nem pislákolna a lelkekben.”

„De — kérdezhetné Faludy Leibniztől — ha Ön előre látta az eseményeket hogyan tudta ezeket filozófiájával összeegyeztetni? Az elesett, vagy halálra kintzott milliók, a tönkrebombázott városok Verdun, Auschwitz és Hiroshima után is vallja, hogy ez a világ a világok legjobbika?” Erre a kérdésre Leibniz a mennyországából (ha van, oda jutott) a következőt válaszolná:

„A bekövetkezett események nem cáfolják meg filozófiámat. Bármily rémségek történtek is, állítom, hogy még a két világháború alatt is a földön élő emberek között több volt az „öröm” (ha azt tág értelemben vesszük), mint a fájdalom, a „Lust”, mint az „Unlust”. Az eseményeket innen elsorult szívvel figyeltem, de láttam, hogy még egy ostromlott városban is a rengeteg pusztulás, nélkülözés, félelem és gonoszág ellenére a „Lust” túlsúlyban volt az „Unlust” fölött: mindez nem tudta teljesen megakadályozni az értekek, az értelem, a gondolkodás örömét és a morális jót sem.

Különböben a történetek megdöbbentettek, de nem leptek meg. Közvetlenül az első világháború előtt az emberi nem nagy utat tett meg: a technika, természettudomány, orvostudomány, a gazdasági élet, a jogrendszerek, sőt bizonyos értelemben a szellem fejlődése is csodálatos volt. Mindez lelkesített és örömmel töltött el.

De én észrevettem a mélyben lapangó bajokat is. Az emberek figyelmét nemcsak sok jó kerüli el, hanem sok rossz is, főként etikai rossz, amelynek — gonoszágából, felületességéből, közönyből — nem tulajdonítanak kellő jelentőséget. A politikai jelenségeket én sohasem a politika, hanem a morál és a metafizika szempontjából tekintetem és tudtam, hogy sok nem — politikai jelenség —, amelyet nem tartanak fontosnak — könnyen politikaiává válhat. A rossz csiráit ebben a ragyogó korban sem ijtották meg, a démonok nem haltak meg, csak aludtak s én az időnként fel-felcsapó pici lángocskákban megláttam a bekövetkező tűzvészit.

Mindamellott a világ távoli jövőjét illetően nem estem kétségbe, és ma sem esem. Az emberi természet rossz-szaságát alapvetőnek tartom, de nem változhatatlannak. Lehetséges, hogy a morál egyszer majd az emberek vérvé válik, ha annak lényegét helyesen fogjuk fel és átéljük, és ha vönzová tudjuk előttük tenni.

Isten szerepe a világgal és az emberekkel szemben csak a vulgáris „földi” logika szerint érthetetlen; a magasrendű „égi” logika fényében megvilágosodik. Az előbbi úgy viszonylik az utóbbihoz, mint az alsóbb matematika az általam felfedezett infinitezimális-számításhoz, vagy, mint nagy ellenfelem, Newton sztatikus fizikája Einstein dinamikus fizikájához, mint Euklides geometriája Riemannéhoz. Persze késsé ki kell bujni szellemi bőrünkéből, hogy ezt megérthessük. Hiszem, hogy ha a Théodicée-t figyelmesen végigolvasná a probléma tisztán állna Ön előtt!”

Egyébként az objektív-idealista racionalista Leibniz-ben belső, alkati liberalizmus működött. Állástfoglat a boszorkánypercek és a vérvád ellen és nem is eredménytelenül; elítélte XIV. Lajos türelmetlen hűgnotta-politikáját —, hollandiai hadjáratát pedig — korát messze megelőzve — a nemzetközi jog szempontjából elemezte és bírálta; majd Bossuet-val hosszas levelezést folytatott a katolikus és a protestáns egyházak egyesítéséről.

Leibniz bérműhez nyúlt hozzá biztos intuiciójával tapintott a probléma velejére. Európa egységének, a scientia universalis-nak, az egységes gondolata nála merült fel először s a mai dinamikus lélektan s a mai dinamikus fizika is az ő nézeteit igazolja; őt tekintik Einstein relativitáselmélete szellemi apjának.

Ugyanakkor Leibniz pesszimizmusa is mélyebb a lét tragikumával átitottabb volt, mint sok félmjelzett „pesszimista” gondolkodóé és íróé.

Azt hiszem, hogy a világnak ma is nem a pesszimizmus és optimizmus keverékére, savanyú kompromisszumára, hanem nagyobb pesszimizmusra és nagyobb optimizmusra van szüksége.

MEGJELENT

A „LÁTÓHATÁR” kiadásában

a nagy magyar prózairó, esszéista és kritikus

CS. SZABÓ LÁSZLÓ

első verseskötönyve

FÉLSZÁZ ÉNEK

ÉS

EGY JÁTÉK

címmel.

A 128 oldalas, szép kiállítású könyv ára 2.— USA dollár.
vagy annak megfelelő összeg

Megrendelhető a vételár egyidejű beküldése mellett:

BIG BEN PUBLISHING Co.

65, Mortimer Street, London W.1.

Tízéves a Látóhátár

A Látóhátár jubileumi száma első kötetének tartalmából:

Cs. Szabó László: Fantáziák (versek prózában)

Határ Győző: Börtön-kívüli versek

Koestler Arthur: Az alvajáró (folytatás)

Hatvány Bertalan: Boldogisten éneke (Részlet a Bhagavad Gítá készülő fordításából)

Faludy György: Szamárvásár (elbeszélés)

Sándor András József: A legbelső kör (vers)

Lesznai Anna: Régi honvágy képekötönyve (versciklus)

Borsody István: Jászi és Masaryk

Jászi Oszkár: A szabadság jövője (részlet utolsó könyvéből)

Just Béla: Az alakoskodók (elbeszélés)

Veress Sándor: Liszt Ferenc: Magyar Történelmi Arcképek

Polányi Mihály: Zsarnokság és szabadság az ókorban és az újkorban

Fenyő Miksa: Malom alatt

Ignotus Pál: Orosz költőim

Kárász Artur: Kísérlet Bolíviában

Mikes György: Tejút és vidéke (elbeszélés)

Tűz Tamás: Új versek

Tábori Pál: Tíz év

Az ünnepi számban megjelent a folyóirat huszonnyolc munkatársának a fényképe

A jubileumi szám ára: \$ 1.60

Kapható és megrendelhető:

LÁTÓHATÁR KIADÓHIVATALA

65 Mortimer Street, London W.1.

A jubileumi szám második kötete a közeljövőben megjelenik

A belváros szombatán este éppen olyan, mint hétköznap. Csak több a részegember; a söntésekben és a bárokban, az autóbuszokon és a kapualjakban, mindenütt alkoholszag terjeng. Szombatán este a város elveszti tisztas ábrázatát, szombatán este a város ittas torzképe vigyorgó. És szombatán este a belvárosból hirtelen eltűnnek az élet elmélyült megfigyelői: azok az emberek, akik oly szívesen ácsorognak a kapualjakban, vagy ógyelegnek az utcán, akik óraszám ülnek a parkban a padon, s mindez kizárólag azért, hogy húszesztendő múltán visszaemlékezhesse nek arra, miszerint ilyen vagy olyan évben, ezen vagy azon a napon, egy többé vagy kevésbé különleges esemény szemanui voltak. Am szombatán este a belvárosból eltűnnek nemcsak a vörössapkás hordárok — akik még a megállás idején is vörös sapkát hordtak — nemcsak a vándorhomokárosok hainak ki ilyenkor, meg az utcai énekesek elázott tenorhangjai: ilyenkor, szombatán este eltűnnek a belvárosból az élet csendes megfigyelői is.

E megfigyelőkkel ilyenkor csak a város peremén találkozhatunk. A külváros élete emberemlékezet óta meghittebb; szombatán este, ha szép az idő, az emberek kiviszik a székelt a ház elé, lovaglóülésbe helyezkednek és figyelik az életet. A megfigyelők konoksága némelykor a lángész szent tébolyához hasonlatos; némelyik egész életét elücsörgi anélkül, hogy a szemközti ház előtt ücsörgő megfigyelő ábrázatánál egyebet látna; később aztán mélyesége életunsággal szívében, a lét ürességének tudatában hal meg, ám csak kivételes esetben jut észébe, hogy tulajdonképpen felállhatna a székről és körülnézhetne a szomszédos utcában. Az élet csendes megfigyelőit öregségükre elfogja a nyugtalanság. Izgatottak és minduntalan az órák nézik; az öregemberek sajátosságuk az: szeretnék feltartóztatni az időt. Egy bizonyos korban az életszomj, az élménykeresés mohóbb, mint a hűszéveseknél. Ezek az öregek sokat beszélnek és sokmindenre gondolnak: ám féltelen és ugyanakkor tompa érzelmeik kisvártatva hirtelen és békésen kiáznak. Közvetlenül haláluk előtt pedig azt szeretnék elhíttani mindenkivel, hogy az élet teljességét élvezték. Az impotensek szerelmi sikereikkel hencegnek, a gyávák hőstettekkel, a balgák meg azzal, hogy mily bölcsen éltek.

Gienek ur — foglalkozására néve mázoló — negyven éve élt Marymontban, s negyven éven át nap, mint nap figyelte az életet. Vagyis, azon a bizonyos szombat estén Gienek ur is ott ült háza előtt, kertcskéjében és semmire nem gondolva bámulta az utcát. Időnként kiköpött és megdöbbenve cserepes ajkát az alkonybahajló nap forrósága nyomasztóan nehezede reá. Gienek urat majd szétvetette az ingerültség: egész nap semmi, de semmi figyelemreméltó nem történt, senki nem törte ki a karját, senkit nem vertek meg, s Gienek ur szívét az üresség és hiábálóság érzése marcangolta. Belerúgott a lába alatt ógyalgó kutyába, majd kedvtelenül ásitozva kémlelte az utcát. Az utca üres volt, csak nagyrítján haladt el egy autó, forró porfelhőt kavarva maga mögött. Gienek ur már feladta a reményt, hogy aznap akárcsak egy darabka életet lásson, amikor valaki megérintette vállát. Gienek ur felemelte álmos szemét és megpillantotta szomszédját, Maliszewskit.

— Jöjjön — mondta a szomszéd.
— Hová?
— Nem messze.
— Minek?
— Akar látni valamit? — kérdezte vissza Maliszewski.

Alacsonytermetű ember volt, jóindulatú arcában ravasz, apró szem villogott. Nehézkesnek látszott, de valójában gyorsan és ügyesen mozgott, mint egy fiatal macska.

— Mi az? — kérdezte Gienek ur és megint ásitott. A hőség kimerítette.

— Egy fiú.
— Hát aztán.
— Felelemjük. — mondta Maliszewski — Egy lánnyal van. Érti már?

— Világos — felelte Gienek ur és felállt. Friss melegség költözött szívébe. Felélenkölve kérdezte:

— Szép a lány?
— Szép és fiatal. — felelte Maliszewski. — Én mondom magának, hogy nem fog rosszul járni. — Hirtelen elfogva a türelmetlenség: — No, jön, vagy nem jön?

MAREK HLASKO

Az első lépés a felhőkben

— Ebből nem lesz semmi — mondta Gienek ur — Mire odaérünk, ezek már régesrég készen vannak. Én mondom magának, ebből nem lesz semmi.

Azoknak még nincs ötven év a hátán, mint a magáén — mondta Maliszewski. — Ezek sokáig elszóráknak. Amikor fiatal voltam, én is órákosszat tudtam csinálni az ilyesmit. Igazán, órákosszat. Beszélünk a sógorommal és máris odamegyünk. A sógor biztosan szívesen velünk tart. Nini, nézze csak, éppen jön a sógor! Tömzsi fiatalember közeledett, feltűrt ingujjban. Egy fűszálat rágsált, álmos szeme gúnyorosan hunyorgott elnehezült szemhéjja alatt.

— Hé, János! — kiáltotta Maliszewski.

János közelebb jött és nekitámaszkodott a kerítésnek. Homlokán verejték gyöngyözött.

— Szervusz? — mondta — Mi újság, Gienek ur?

— Gyere velünk, János.

— Ebben a hőségben? — Kissé megdöbbenve nézte és felnyögött: — Az ember alig kap levegőt. Az ördög se tud csinálni semmit ebben a hőségben. Hová mentek?

— Az előbb kinnjártam a konyhakertemben — mesélte Maliszewski. — Hát, mit nem láttam, ott? Egy fiút a nőjével.

— Aféle cafra, mi? — kérdezte János. Kiköpte a fűszálat, majd egy másikat tépett le és hevesen rágsáta erős fogaival.

— Egy fenét! szölt Maliszewski — szép, fiatal lány, én mondom neked.

— Hát, nem bánom, megnézhetjük — egyezett bele János. — Ismerek már engem, mindig szívesen látsz egy kis életet. — De, ha csunya a lány — tette hozzá Maliszewskihez fordulva — akkor ráfizetsz, komám!

Utnak indultak és sietve átvágtak a kert-parcellákon. Az emberek általában hétvégén jártak ki ide, hogy megkapálják a krumplicukat, a paradicsomot meg a céklát. Most azonban egy lelek sem mutatkozott; a fojtó, nyomasztó hőség otthonmarasztalta az embereket.

— Megfulladok — panaszkodott János — Semmit nem tudok csinálni ebben az átkozott hőségben. Egész nap fájt a fejem.

— Ezeknek is melegük lehet — jegyezte meg Gienek ur.

— Meghiszem azt — felelte Maliszewski — de majd lehűtjük őket. De le ám, mi, János?

— Tavaly — mesélte János — egész nyáron majdnem minden nap jött egy ilyen kuncsaft a babájával.

— No és?

— Semmi. Valószínűleg nem volt lakásuk.

— No és megkapták egymástól a magukét? — kérdezte Gienek ur erőlködve. Hevesen vágyódott egy pohár hideg, keserű söre.

— Mit tudom én. Egy nagyon szép lány is volt itt egyszer.

— Szöke? — kérdezte Gienek ur, noha az ügy egyáltalán nem érdekelte. Kínzó ürességet érzett, és keserű izzt a szájában.

— Sötét haja volt — felelte János. Lábjuhégyen osontak néhány lépésnyit majd megpillantották a fiút a kedvesével. A lány a fiú vállára hajtotta fejét és egész testével hozzásimult. A szerelmtől és a hőségtől tikkadtam feküdtek egymás mellett; szép és fiatal volt mind a kető, az egyik szöke, a másik sötét-hajú. A lány ruhája felcsúszott és látni engedte izmos, hosszú, bronzszínű combjait.

— Csinos — állapította meg János — határozottan nagyon csinos.

— De hűsz megmondtam — sutogta Maliszewski.

Egy ideig hallgattak. Gienek ismét megdöbbenve nézte és rémülten észlelte, hogy hirtelen micsoda undora támadt a feleségétől. Maliszewski bárgyún vigyorgott. János egyik lábáról a másikra lépett és félig behunyta nehéz szemhéjait. Majd hirtelen ingerülten felcsattant:

— No, csinálunk valamit?

— Persze — mondta Maliszewski — Hegedül el a nótájukat, de úgy, hogy amíg élünk ne vessünk rajta. Te érted a módját.

— Hé János, — szölt közbe Gienek ur — rémítsd meg őket, az a legjobb. — Csettintett és megismételte: Csinos, átkozottul csinos. Rég nem láttam ilyen helyes kis babát. Majdnem gyerek még. Igazán nem

kellene ilyesmit csinálniok. — Hirtelen elfogta a türelmetlenség:

— Rajta, János! Lásza már el a bajukat. Mert ha nem, hát én emelem fel őket.

— Várjon egy kicsit — mondta János, — Akkor már inkább én.

Kis ideig nézegette még a lány bronzszínű combjait; arcára elkínzott kifejezésült. Aztán kilépett a fa mögül, megállt a két fiatal előtt, hunyoritott és így szólt:

— Papás-mamást játsztok, gyerekek? Majd adok én nektek!

A fiú talpraugrott:

— Mit akar? — kérdezte.

— Semmit — felelte János lassan és kimérten. Egyik lábáról a másikra hintázva állt a fiatalok előtt. Közben ismét a fűszálat rágsáta és zöldelket köpött. Majd így szólt: — Vigyázz a bakra, kisangyalom. Csak ezt akartam mondani. Jól vigyázz, hogy jól hajtssd a szekeret.

Maliszewski is előjött a fa mögül és János mellé lépett.

— De szép baba — mondta és világozószürke apró szemével a lány felé pislogott. — Szeretnék egyszer én is megismerkedni egy ilyennel! Talán megismerkedhetnének, szép kisasszonyka.

— Hülye! — mondta a lány, aki most már ott állt a fiu mögött. Arca sötétvörösré gyúlt az izgalomtól. Kecsés vállá reszketett és Gienek ur ismét iszonyodva gondolt a maga csúnya, kövér, formátlan asszonyára.

— Te dög, te! — mondta Maliszewski és szeme véres lett a dühtől. Szinte feldokolva köpte a szavakat:

— Utolsó ringyó, az vagy... egészen közönséges ringyó, ... Van egy lányom az sokkal idősebb, mint te, te kis lotyó.

— Menjen innét — mondta a fiu és csaknem könyörgően nézett Maliszewski szemébe. — Kérem uram, menjen el innét. Hiszen mi nem bántottuk őt, kérem, menjen el innét, uram.

— Mit könyörögsz ennek a vén szárnak? — kérdezte a lány.

— Tömd be a kisasszonykád pófáját — mondta János — mert különben én fogom be. Te pedig ne rendezz színházat. Tömd be a pófáját, meg a lónak — mondta a lány háttartalan megvetéssel. Magánkívül volt az izgalomtól, de gúnyos nevetést erőltetett magára. — Te állat — mondta végül zokogva.

— Hé, te — kiáltotta János és ráncigálta kezdte a lány kezét. — Kinek mondtad, ezt, te? Idejössz fajtalanoknál és még te pófázol?

A fiu hirtelen megemberelte magát és János arcába vágott — egyszer, majd megegyeszer. Mindez oly gyorsan történt, hogy a másik csak hunyorgni tudott. A következő pillantban azonban hajánál fogva megragadta a fiut, fejét a tédéhez vágta és teljes erőből a fogai közé ütött, majd a földrelökte. — Van uraságodnak még valami további kívánsága? — kérdezte.

Mert, ha igen, még szolgálatára állhatok. Még hozzá kedvezményes áron. És egészen csinos temető van itt a közelben. — Ezután a legocsmányabb szavak törtek ki belőle. Lehunyt szemhéjja mögött a lány hosszú, bronzszínű combját látta szüntelenül.

— Menjünk — szölt a lány fiuhoz és letörölte arcáról a vért. — Majd a többiekhez fordult: — Ezért még felelni fognak. — Aztán, már néhány lépésnyi távolságból, hisztérián kiáltotta:

— Vén nyomorékok vagytok, nem férfiak!

A három ember hazafelé indult. Ismét férdén vágtak át a kert-parcellákon.

— Micsoda fülleltség — dűnyögte János, — Ugylátszik, esni fog. Majd sóhajta hozzáfűzte: — De szép lány volt. Miért nevezted ringyónak? Hiszen nem is ismered. Honnét tudod, hogy ringyó?

— Dejszen én nem is mondtam, hogy az — szabadkozott Maliszewski. — Te mondtad.

— Én?

— Igen, te.

— Ne beszélj hülyeségeket. Hiszen nem is ismerem.

— Én ismerem — mondta Maliszewski — Nem először láttam őket itt. Nagyon szeretik egymást.

— No és mi lesz most? — érdeklődött Gienek ur.

— Nem tudom mi lesz. Csak azt

tudom, hogy már régen együtt járnak. De ma először voltak együtt úgy, azt is tudom.

— Honnét tudja? — kérdezte Gienek hanyagul.

— Hallottam, hogyan könyörgött neki érte. A fiu persze félt közben és a lány is félt. Kihallgattam, amikor arról beszéltek. A lány attól félt, hogy gyereke lesz. Meg saját magától is félt, nyilván.

— Legelőször mindig így van — mondta János — legelőször én is féltam.

— A legelső előtt mindenki fél — bölcsekedett Maliszewski — De miért készítetted ki annyira azt a szegény ördögöt?

— Dejszen te akartad.

— Nem tudtam, hogy ez lesz a vége. De furcsán beszélt az a fiu a lányhoz.

— Mit mondok neki?
— Már nem emlékszem.

Felhősödik — állapította meg Gienek ur.

— Igen, valamit a felhőkről — kapott észbe Maliszewski — Valami verset a felhőkről. Hiszen mondtam már, hogy szeretik egymást.

— Ezentúl nem fogják többé szeretni egymást — mondta Gienek ur.

— Egyszer és mindenkorra elégük lesz egymásból.

— Már tudom — szölt közbe Maliszewski — eszembe jutott. Azt mondta fiu a lánynak, hogyha azt csinálja vele, az olyan lesz, mint az első lépés a felhőkbe. Ezt mondta, csak valahogy úgy, hogy versnek hangzott. De a lány csak azt hajtogatta: — Félek, félek. — És sirt.

— Talán attól félt, hogy fájni fog?

— Nem hiszem. A nők ilyenkor nem attól félnak, hogy fájni fog. Az később jön. Az élet, az emberek, meg a szóbeszéd... De olyankor, először, az tényleg olyan, mintha a felhőkben járna az ember. A szerelmeseknek nincs szemük.

— Nekünk sincs? — kérdezte János.

— Ezentúl nem fogják többé sze-

retni egymást — mondta Gienek ur. Ha én velem ilyesmi történné, nem tudnék soha többé senkit szeretni.

Hirtelen elszomorodott; ismét kínzó ürességet érzett.

Elhagyták a kertparcellákat és kiértek az utcára.

— Nem — mondta János — nem fogják többé szeretni egymást. Velem is történt egyszer valami ilyesmi. És azután nem szerettem többé a lányt.

— Egyszer már mindannyiunkkal történt valami hasonló — mondta Maliszewski — de miért ütöttél a pófájába?

— Ő ütött először — felelte János. — No, megisszuk most a sörtünket?

A lány bajosan jön erre megegyeszer.

— Nem jön, — szölt Gienek ur. — Miért nevezted ringyónak?

— Az én kedvesemet is annak nevezte egyszer valaki. Istenemre, még ma sem tudom, miért.

— És azontúl nem szeretted többé?

— Nem — felelte Maliszewski. Majd feloldított:

Az ördögbe, hagyjatok már békén! Nem hiszek a szerelemben. A feleségemnek se viszek és senkinek se.

— Hülye egy eset — jegyezte meg János. Majd felnézett az égre és így szólt:

— Felhősödik. Mit is mondott az a pasas?

— Azt hiszem, valamit a lépésekről az esőben, vagy valamit hasonlót... — mondta Maliszewski tompán. — De menjünk már sörözni. Az esőről vagy a viharról, nem tudom már... Semmit sem tudok már. Nem is akarok tudni semmit. Bárcsak ne is tudtam volna semmit, akkor nem történt volna ez az egész hülyeség.

— Holnap esni fog — vélte János.

— Vasárnap mindig esik — mondta Gienek ur. mogorva arccal. Még egyszer észébe jutott csúnya felesége, aztán meg a holnapi nap, a gyönyörű lány, a hosszú bronzszínű combja, a melle, a friss piros szája, napbarnított izmos tarkója, meg a záldos csillogó rémült szeme. Majd, hogy éppen beszéljen valamit, így szólt:

— Vasárnap mindig esik.

A kisember újra színrelép

Századunk legnagyobb kisembere — ha szabad ezt a paradoxont használnom — vitathatatlanul Chaplin. Az a Chaplin, akinek ütött-kopott keménykalapja, csónakcipő, komikus kis bajusza és vékony sétatálcája az idők során szimbollummá vált. Hosszú évtizedeken át nem akadt senki, aki nyomába ért volna. Kacsáznai sokan megtanultak, bajuszt is sokan ragasztottak, nagyszerűen csúsztak el banánhéjakon, vagy estek bele a mezes gödörbe... De, ez volt minden. A külsőség. Az emberi élet mélysegeiből fakadó komikumot, a torz finctorok és groteszk szituációk mélyén rejtőző örök embert, egyszerűval a chaplini humort senki sem tudta utolérni.

Most azonban, úgy tűnik, jött valaki. A filmen Monsieur Hulot-nak hívják, valódi neve Jacques Tati. Francia komikus. A nyugati sajtó „új Chaplin"-nek nevezi. Az „Hulot filmeket" nagy sikerrel játszó Párisban, Londonban, New Yorkban. Monsieur Hulot, a jószándékú és ember-szerető francia kisember állandóan konfliktusokba keveredik az étellel és az élet mechanizmusával. Ugyanúgy, mint Chaplin. De aprónak, csúnyának és gyámoltalannak kell lennie. Ő magas, szélesvállú, öszülőhalántékú. Inkább diplomata, vagy bankigazgató, mint ijedt kisember. Kifeszített térddekkel és kissé előredöntött felsőtesttel jár, mint egy komikus strucc, hogy ezzel is hirdesse: ő fontos ember, akinek helye, mégpedig nem a kármilyen helye van a világban. A rugózott járás és a peckes testtartás mögött azonban mindennél jobban érezzük, hogy a jókölsejű Monsieur Hulot belülről ijedt, csúnya és gyámoltalan. Rögtön veresedni kezd a füle, mihelyt belép egy tengerparti hotel éttermébe, minden szem rászegződik, és ettől olyan zavarba jön, hogy lehallik a magabiztos máz és marad a kisember. De nem tud ballábas végzete elől menekülni akkor sem, amikor összecsupkható csónakjával, mérhetetlen fölényvel vonul a tengerhez, mert látja, hogy a szöke lány, aki tetszik neki, nézi őt az erkélyről. Sportembernek kell látszani,

tükörződik az elszánt vágy Monsieur Hulot arcán és a következő pillanatban már úgy ficákol a csónak váratlanul összecsupkolt két fél között, mint madár szájában a giliszta.

Tati, éppenúgy mint Chaplin, nem szereti a modern technikát. Fél attól, hogy az emberi szellem, amely létrehozta a gépeket, lassan maga is gépesítve lesz. Az 1900-as évekből visszamaradt autója éppen ennek kigúnyolására, majdnem teljesen külön életet él, oda megy, ahová akar menni, nem ahová Tati vezet. Így pöfög be egy vidéki temetőbe, ahol méla sóhajjal megáll. Éppen temetnek. A gyásznépet jobban izgatja a megfeneklett autó, mint a megfeneklett élet. Sorra elszívárognak a sirtól és tanácsokat adnak az izzadó vezetőnek. És amikor az egyik autókerek elgurul és a vizes talajról ráragadó levelek miatt olyan lesz, mint egy koszorú, természetes, hogy a temetőőr azt is leteszi a sirta a többi koszorúval együtt, ahol aztán a zavartalanul prédikáló pap legnagyobb megrökönyödésére, a kerékből sipolva kiszáll a levegő és a „koszorú" petyhüdtlen összefonnyad.

A chaplini filmekben a kacsázó kisember végülis elindul egy hosszú úton és miközben alakja egyre kisebb és kisebb válik, megjelenik a vásznon a felirat: „Vége". Neveztünk, de torkunkat fojtogatja valami szomorúság. Tatinál ez nincs. Ő derűsen nevetett. Hangosabban, vagy csendesebben, harsányan, vagy mosolyogva, de végig nevetünk. És amikor a „Vége" felirat megjelenik, úgy állunk fel, hogy izmainkban friss erőket érzünk és legszívesebben ugrándozva veregetnénk rá annak a kopasz úriembernek fejébüdjára, aki viszont alig tudja túrtörtetni magát, hogy meg ne rángassa az előtte ülő bakfislány lófarkas frizuráját.

Filmjeit maga írja, rendezi, ő játsza a főszerepet. Azt írhatnánk róla, hogy műfajának zsenije, de annyi a zseni napjainkban, hogy ezzel nem sokat mondanék. Így inkább azt írom, hogy nagyon, nagyon tehetséges ember. Ebből nincsen olyan sok, mint zseniből.

Vajda Albert

Nagy Imre emlékünnepe Párisban

Junius 17-én, Nagy Imre, Maléter Pál, Gimes Miklós és Szilágyi József kivégzésének első évfordulóján megrendezett emlékünnepeket rendeztek a párisi Salle des Horticulteursben. „Mártírok emlékét akarjuk ünnepelni, nem pedig bosszúra izgatunk” mondta Louis de Villefosse az ismert francia író és történész. — „Azt akarjuk megvizsgálni, milyen eszmét akartak megölni Nagy Imre személyében.” Az utána következő szónok Jean Cassou, a Musée de l'Art Moderne igazgatója, elmondta, hogy Nagy Imrét zárt ajtó mögött lefolytatott pere ugyanolyan felháborító, mint a Rajk per, de az igazságnak egy új és egészen másfajta meghamisítása. „1956 ugyanolyan fontos dátuma az emberiség történetének — mondotta, — mint 1848.” Edgar Morin a francia baloldal egyik legkitűnőbb teoretikusa megállapította, hogy a magyar forradalom két hazugságot leplezett le: azt, hogy a kommunista párt a történelmi fejlődés irányában menetel és azt, hogy a proletariátust képviseli. Ezt cáfolták meg a magyar munkásság világtörténelmi jelentőségű páratlan sztrájkjai.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shilling postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentína: Dr. Girsik Géza, Lavale 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztrália: és Új-Zéland: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Belgium: Agence Presse Europa, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazília: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Vásműhelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországban: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa és Hadasz könyvkereskedés, 59. Hayarkon Str., Tel-Aviv. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal, Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukoreilly Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17, Stockholm-Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapra is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

Kettős számunk ára az atlanti árkétszerese.

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 fr., Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 marka, Franciaország: 50 franc, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 lira, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes szám árának tiszterese, egyévi húszoros. Légipostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén. Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel: MAY 32-24.

Printed by Dr. J. Herp München 13. Amalienstr. 67

Irodalmi Ujság

A negatív példakép

Esztendőkönt át zengte a pártajtó, harsogta a rádió: milyen csodálatos, boldog, gazdag az élet a Szovjetunióban. Ez a fenntartás nélküli lelkesedés újabban megváltozott. Irnak ugyan a Szovjetunióról is, de megírják azt is, milyen nehéz és küzdelmes az élet a népi Kinában. Hiszen nyomban szebbnek és gazdagabbnak tűnik az élet nálunk is, ha látjuk, mennyivel nehezebben élnek a kínaiak. Ez az új jelszó.

A Népszabadság egyik fűrtollú riportere ezekkel a madárlátta szempontokkal a tarsolyában látogatott el egy kínai kommunába. Szorgos munka folyik itt — írja, csak úgy zakatolnak a földeken a cséplőgépek. Persze a szegény Kína cséplőgépei nem olyan ultramodern gépióriások, mint szovjet géptársai. Az itteni cséplőgépek a kommunák asztalos és lakatosműhelyeiben készülnek és — most figyelj magyar paraszt — „a tulajdonképpeni dobszerkezet egy fahen-

ger, amelyből U alakúan bevett szögek állnak ki...” A riportert nyilván úgy gondolja, hogy nem lesz Magyarországon olyan mezőgazdasági dolgozó, aki nem fog könnybeborult szemmel hálásan gondolni a Münnich-kormányra azért, hogy nem kell ilyen középkori eszközökkel csépelnie.

De a legfőbb negatív példa nem ez. Kinában a szocializmus építése során sikerült feltalálni a fából készült vasutat. „A vasúti talpfákra léceket, vagy kettéfűrészt bambusztrzskeket szegelnek: ezek a sinek”, — írja a Népszabadság riportere. — „Aztán csille-szerű kis kocikat készítenek deszkából, gyakran még a kerekeket is deszkából, vagy fatörzsekből fűrészelik...”

Ugye, milyen más ez Magyarországon? A magyar vasúti sinek — hálta a párt gondosságának — acélből készülnek és azokon vasból és fémből készült, jól megrakott szerelvények gördülnek ki a Szovjetunió irányába.

HAYDN VÍGOPERÁJÁT, az II. Mondo della Luna-t 1777-ben mutatnak be Eszterháza, igen csekély sikerrel. Az opera egy Goldoni-vígjáték szövegére épült és egy szerelmepár szokványos vigjátéki megpróbáltatásait — a lány atya ellenzi a házasságot, mert a fiu nem elég vagyos stb. — mutatja be, azzal a megtoldással, hogy egy Ecclitico nevű bogaras csillagász utazni viszi a lány atyját a holdba. A hold császárától a jövődől após megtudja, hogy az igaz szerelem útjába nem szabad akadályokat gördítenie. Mire visszatérnek a földre, a szeretők már megoldották problémáikat. Haydn operáját, néhány multszázadi, balsikerű kísérlet után most mutatták be újra Hágában, ahol óriási sikert aratott. A sikert a kritikusok az opera rendkívül eredeti, szellemes zenéjének tulajdonítják, a korszerűvé vált librettónak, valamint annak, hogy Haydn a XVIII. század egyik kedvenc zenei trükkjének, az úgynevezett visszhangnak alkalmazásával valószínű holdbéli atmoszférát teremtett.

A SZOCIALISTA KULTÚRA KONGRESSZUSA — melyen írók, művészek, de leginkább pártfunkcionáriusok vettek részt, nemrég ült össze Prágában. Vaclav Kopecky miniszterelnök helyettes bevezető szavaiban alprái szitkokkal illetve az absztrakt festőket és nem-kommunista írókat. Végül pedig büntető fenyegetéssel mindenkit, aki „nem engedelmeskedik”. A kongresszus következő napján, általános megkönnyebbülésre, a párt szóinkai beküldény hurokat pengettek. Jólértesült prágai körök úgy tudják, hogy Moszkvából leintették Kopeckyt és társait. Ez magyarázná a kongresszus semmitmondó rezolúcióját is, mely szerint senkit sem támad és csupán a „kapitalista csökevények további burjánzását” siránkozik.

MANILÁBAN 1959 július 17-26-ig tartják a világ cserkéseinek 10-ik jamboreejét. A nagy találkozó a számvetésben élő Magyar Cserkész Szövetség is résztvesz.

A PHILHARMONIKA HUNGARICA a magyar menekült művészek zenekara, mely két esztendő alatt annyi sikert aratott, a következő idényre Bécsből a szabad Németországba költözik. A zenekart, melyet mindaddig a Párisban székelő „Congrès pour la Liberté de la Culture”, valamint a Ford és Rockefeller-alapítványok támogattak, a Német Szövetséges Köztársaság, és Északrajna-Westfália állam kormányai hívták meg, azzal a kifejezett kívánsággal, hogy a jövőben ők gondoskodnak a magyar zenészekről.

BURGUND TANULMÁNYI KOZPONT alakult Van Zeeland volt belga miniszterelnök elnökletével. A tanulmányi központ célja: az egykori Burgundia történelmének és szellemiségének felkutatása, valamint az, hogy az európai gondolat jegyében a legszorosabb együttműködést teremtsék meg Francia- és Németország, Belgium, Hollandia, Svájc és Luxem-

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön, amely 1957 márciusában alakult meg, 1958 októberében tartotta meg tisztújító közgyűlését Párisban. A Közgyűlés, amelyen a Szövetségnek 40 tagja jelent meg személyesen, 4 tagú tisztikart, 12 tagú választmányt, és 3 ellenőrt választott titkos szavazással.

Mint ahogy a Közgyűlésen a tagoknak jelentékeny része nem tudott megjelenni, a gyűlés úgy határozott, hogy az korábban írásban beérkezett jelölések szavazatoknak számítandók be, és a Szövetségnek mindazon tagjaitól, akik sem a Közgyűlésen, sem írásban nem szavaztak, be kell kérni a szavazatokat.

Az Írószövetség tisztikara e határozatnak megfelelően írásbeli pótszavazást kért a még le nem szavazott tagoktól. Az ennek során beérkezett 25 szavazólappal a szavazati jogukkal élők száma 93-ra emelkedett, ami az Írószövetség tagságának 78.8%-át képviseli. A három összesített titkos szavazás végeredménye: Elnök: Ignó Pál (61 szavazat), Főtiszt (t.b.) Szabó Zoltán (54), Pénztáros (t.b.) Dr. Kemény György (59), Választmányi tagok: Faludi György (63), Enczi Endre (57), Kovács Imre (55), Örvényes András (55), Borbándi Gyula (54), Fejtő Ferenc (53), Bikich Gábor (52), Hatvány Bertalan (51), Gömöri György (45), Szász Béla (44), Borsody István (42), Arnóthy Kriszta (39); Ellenőrök: Mikes György (58), Molnár József (50), Sivirszky Antal (50).

Ez az összesített eredmény a közgyűlési határozat értelmében az írószövetségi tisztújítás végleges eredménye.

A NÉPSZAVA július 1-i számában „Farkas nagymama ruhában” címmel Kéthly Anna írt vezércikket a VIT-készülődéséről, továbbá közli Mikes György, Dr. Kemény György, S. Tamás János és Ervin Gyula írásait.

GENF VÁROSA — miközben a külügyminiszteri értekezlet résztvevői, újságírók és diplomaták özőnlötték el — csendesen ünnepelte egyeteme fennállásának negyvenedik évfordulóját. A Genfi református egyetem, a Kálvin-alapította akadémiából (melyet a zsolttárfordító, Béza Tivadár igazgató) alakult főiskolává és a humanizmus legnemesebb tradícióit őrzi négy évszázada.

A SORBONNE, mint ismeretes, francia tanulmányi diplomát létesített külföldi diákok számára. A párisi sajtó közli, hogy nemrégiben zajlott le az új tanszék első alapvizsgálója. A 38 nemzetiséghez tartozó 493 diák közül 184 német és 110 angol után a magyarok képviselték számbelileg a harmadik helyet: hatvanan voltak. A vizsgázók hetven százalékát ment át, ami a francia vizsgákon támasztott követelményeket tekintve, igen szép eredmény. „A magyarok vizsgálata eredményei különösen érdekesek — írja a Figaro. — Huszonkét százalékuk kitűnő minősítéssel végzett, noha két évvel ezelőtt a legtöbbször még egy

CSOKITS JÁNOS

FIZETÉS

Koporsók közt minden olcsó, a költőnek kár a pénz: fizetése egy koporsó oldalára írt „NYOMOR” szó.

DISPUTA, O!...

Szuronyos tollal hadakoztatok, egymás nyakára hadat hoztatok, egymás vérébe mártva ujjatok: kancsal kürtöket fujtatok!

Minálunk megveszett az Irodalom: mindenkinek íj a Birodalom, van aki jobbra, van ki balra ment s a Parnasszus már csak parlament.

A politikus pirománia hagyományos magyar írómánia, szegény kis szépség hasztalan pityereg: szuronyos bábák közt megvész a gyerekl

RANA RUPTA ET PAX

Föllátja magát a rangos béka: „Legyen igazság! Legyen béke! Gólyaevés a békák vétké: gólya ne legyen békák étke!...” Így brekegett a kalandos béka, míg egy piros csőr föl nem szúrta. Sirján a felirat bölcse kurta: „Mikor fölpukkad a langyos béka, velepusztul a varangyos béka.”

Találkozó Doornban

A hollandiai magyar ifjúság munkaközössége, a Mikes Kelemen Kör június első hetére, Doorn városába konferenciát hívott össze. A DOORNI TALÁLKOZÓ résztvevői felerészben a Mikes Kelemen Kör tagjai voltak, felerészben pedig olyan magyar írók, tudósok, diákok, akik Nagybritanniából, Franciaországból, Németországból, Olaszországból, Belgiumból, Svájcban, Ausztriából és Norvégiából érkeztek Hollandiába. A Nyugaton élő és tanuló fiatal magyar értelmiség találkozását a doorni találkozón tudományos és irodalmi előadások, viták valamint irodalmi és zenei esték szolgálták.

A tanulmányi napok előadói Békés Gellért, Cs. Szabó László, Kibédi Varga Áron, Nagy Pongrác, Péter László, Révész László, Szabó Zoltán, Szekeres Attila és Zádor István voltak. Előadásaik nyomán a doorni találkozó résztvevői megvitatták a keresztény gondolat jelentőségét a Nyugat és a magyarság szellemi életében, a jóléti államokban kialakuló új civilizáció problémáit; a protestantizmus mai kérdéseit; a mai nyugati irodalmak és a mai magyar irodalom főirányait; a nyugati és keleti gazdasági rendszerek kialakulását. Különös alaposággal foglalkozott a konferencia az elmúlt száz esztendő magyar történetével, a külföldön élő magyar hazafiságának kérdésével és a magyar forradalom előzményeivel, körülményeivel és tanulságaival. Az irodalmi estén András Sándor, Bikich Gábor, Gömöri György, Kibédi Varga Áron, Laczkó Tóth Péter, Sulyok Vince és Tóth Z. László mutatták be verseiket. A zenei estén Uhlhorn György holland zongorista Bartók műveiből játszott. Amszterdam városában a holland művészegyesület fogadását rendezett a doorni találkozó résztvevőinek tiszteletére, amelyen írókon, művészekon és újságírókon kívül megjelent Amszterdam polgármestere is.

A Mikes Kelemen Kör Vezetősége

Magyar képzőművészek Nyugaton. Hetey László, festőművész a budapesti Képzőművészeti Főiskola volt tanársegédje, aki a forradalom után jött el Magyarországról olasz- és németországi kiállításáról a nyugati sajtó nagy elismeréssel emlékezett meg.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában NOVÁK RUDOLF magyar könyvkereskedése Wien I., Köllnerhofgasse 4. (1956 előtt: Budapest VIII., Baross utca 21.) Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára. Kérje ingyenes katalógusunkat!

Hruscsov és Nixon.

Jól tette-e Nixon, hogy ellátogatott a medvebarlangba? Azt hiszem, jól tette. Meggyőzte az oroszokat arról, hogy (1) az amerikaiak nem akarnak oroszokat reggelizni, de (2) nem is félnek tőlük. Vidáman, szavakészen, lankadatlan és rugalmas ugrándozással, mint egy ökölvívó, mindig képesnek mutatkozott arra, hogy az orosz diktátor ukrán szólásmondásait az amerikai hírlapirodalom gyémántszemeivel viszonozza. Elszánt volt, harcias és barátságos. Mi egyéb kell a leghatalmasabb és leggazdagabb birodalom helyettes és (talán) leendő állam- és kormányfejének? Megtudta a világ, sőt televízió győződhetett meg róla, hogy Nixon nem ijed meg az árnyékától és nem veszti fejét Hruscsovnak válogatva fölereggett úrrakétáitól, fenyegetéseitől.

Az eszmei párviadal konyhanyelven folyt — egy a szovjet fővárosban kiállított amerikai csodakönyha nyelvén, ahol (gondolom) maholnap már nukleáris erővel párolják a disznócsülköt és távirányítással mosogatnak a háziasszonyok. Volt az egészben valami szívsongító ódiság, ékes jelölés annak hogy tévednek, akik a technikai haladás iramától a férfiúi balgaságot féltik. Nekem egyszerre jutott eszembe az *Iliász* és a Ferenc József-i idők magyar vidéki sajtója. Eszembe jutottak a félisteni görög városkirályok, kik mielőtt kardjukat összemérik, e-
több fűszeres gorombaságokat vágnak egymás fejéhez, lovagián, de szenvedéllyel. Igaz, kissé elegánsabban tették, pattogó hexaméterekben — legalább is, ha Homérosznak hihetünk. Az akkori hősök szerencsésére nem maradtak fenn televíziós filmek.

A hajdúnánási helyi közlöny sárgult példányai pedig azért jutnak eszembe, mert volt bennük egy népszerű rovat ezzel az állandó címmel: „*Megadta neki!*” Ebből értesült az olvasóközönség arról, hogy Gürbe-Balogh Pál aszontahogyaszonta a piacon a Bugyi Bélinek: „Megbecsülöm ám én a jószágot, most is avval beszélek”, amire a Bugyi: „No mert magamagával beszél kend, más úgyse hallgat rá”. Így adta meg neki a Bugyi. Így adja meg neki a Nixon. Mennyire félreismertük mi harminc vagy negyven év előtti budapestiek és egyéb európaiak a világot, amikor azt hittük, hogy ez a dialektika már a múlté.

E pillanatban a félmúlt emléken csüngök némi büntudatos révülettel. Kontinensközi államférfiúi párbajt megértünk már akkor is néhányat. S ha az azóta bekövetkezett eseményeken mérjük le a résztvevők nagyságát, nincs okunk hódolattal adózni emlékünek. Az első világháború győztesei a „nemzeti önrendelkezési jog” érvényesítésének címén pöffeszkedő vicinális imperializmusokat úszítottak az emberiségre, hogy végül átvegye helyüket és gyászszal áraszsa el a földgömböt a legbarbárabb fajta, a Hitler-féle. Moszkvában pedig ugyanakkor szigorúan tudományos „dialektikus materialista” alapon kezdtek új világot építeni, hogy a Sztalin-féle emberirtás és a sztalinista világ szolgalelkűsége nőjjen ki belőle. Nehéz tehát azt mondani, hogy Clémenceau, Lloyd George, Wilson, Lenin, kik az első világháború befejezték kezükben látszottak tartani az emberi nem sorsát, utólag különös elismerést érdemelnének. De azt merem hinni, hogy ha Clémenceau Wilsonnal, vagy Lloyd George Leninnel személyesen és nyilvánosan összeszó-
lalkozott volna (ahogy jegyzék-

Bolyongás közben

Irja: IGNOTUS PÁL

váltások keretébe összeszó-
lalkoztak), akkor kissé magasabb színvonalú mérközés kerekedett volna belőle, mint amivel most televízió-
n gyönyörködtetnek bennünket.

Frankfurt

Frankfurt még Goethetől is kedvét veszi az embernek. Micsoda ötlet ilyen városban születni! Sivarán boldog város ez; mert még boldogtalannak sem mondható sivarágában: csupa új üzletpalota, csupa lakályos villa, jólöltözött és jóláplált emberek, formás nők,

bármit mondjanak is, akik a Brunhildákat leszólják, s jó étel mindenkinnek, kivéve akit az ünnepi percre való tekintettel szellemiekkel vendégelnek meg. Árad belőle a higiénia. S ódonság is maradt benne elég ahhoz, — megőrizve vagy renoválva — hogy a múzeumjáró megilletődjék. De utca-szöglet, amelyet szeretnék egyszer vizontlátni, nincs benne.

Maga Goethe szülőháza is. Hiába tudom, hogy a földszintje még azon földszint, ahol az apró Johann Wolfgang szaladgált; hogy már nagyszülei is családi tulajdo-

nul bírták; s hogy a leomlott három emeletet és mutatványosan felcsúcsosodó padlásszobát szigorúan a régi minta szerint építették újjá. Hiába tudom róla, hogy stílusban hitelesen régi; mégis úgy hat rám, mintha egy régieskedő, szerény, ötvenéves bérkaszánya volna. Bajtalanul árad belőle a patriciusi méltóság. Rávall Goethe — mondhatná a mi Petőfink, aki nem állhatta a 'bekasó-szívű óriást. Csak agyveleje van, mondta róla. Ez döreség. Goethe olyan vérbő lángelme volt, mint kevesen; sem tudományos éleslátása,

sem kancellári önfegyelme nem állt rostaként maga és a természet közé. Dőlt belőle az érzés, mint a Niagara; de olyan szakadatlan ünnepléssel is. „A lángelme, nem egyéb, mint szorgalom”, mondta ő maga; ami nyilván annyira igaz, mint a többi márványba kívánczó aforizma, tehát 33.3 %-ban. Ezt a bölcsességet szülővárosának pedáns légköre sugallhatta. Hogy a további kétharmadot honnan vette géniuszához, azt nem tudta ilyen takaros megfogalmazni.

Heidelberg és Kioto

Elnök arra való, hogy meg legyen hatva önmagától. Meghatottan búcsúznak tőlünk, negyvenegynéhány nemzetiségű sokaságtól, az ugyancsak különböző nemzetiségű elnökök. Heidelberg festőifekvésű város, mely méltán szerzett magának nagy nevet mind a tudományos, mint az operett irodalomban. Meghatódásra kiválóan alkalmas. Egy német elnök, személy szerint kitűnő író, mélyen megrendülve mondja: „Onok bizonyára mindnyájan hazavisznek innen valami emléket. Egyikük talán egy kis hamutartót Darmstadt-ból, a második csiszolt poharat Wiesbadenből, a harmadikuk cigaretta-szelencét Heidelbergből, a negyedikük egy metszetet Frankfurtból, rajta Goethe szülőházával...” Igazán megindító. Különösen, mert Japán jut eszembe, ahol két évvel ezelőtt búcsúzkodtunk ilyenformán. A különbség az volt, hogy a jelentéktelen és kedves díszmúzeum ott maguk a japánok ajándékozták nekünk. Itt egy groteszk pár fababát, ott egy kis selyemkendőcskét, melynek a teaszertartásban van nagy jelentősége, amott cseréparú csecsebecsét, amelybe saját írásukat égették bele a helyszínen, nem is szólva egy kis kimonóról, miegyéből... Persze ezt nem kívánhatni minden nemzetől. A japáni valóságos megszállottja az ajándékozásnak. Az ember mozdulni sem tud köztük anélkül, hogy ne kapna legalább is egy díszes képeslevelezőlapot ajándékba tőlük, gyönyörűen felcícomázott borítékban. „Emlékszel, mennyire elhalmoztak bennünket?” — kérdelem szomszédomtól, aki történetesen nem más, mint Stephen Spender. Hogyne emlékeznék. Annál inkább, mert ő azóta is járt Japánban, felolvasó körúton. Szerényen fizették — mondja — de ajándékban, bájban, udvariasságban, hajlongásban nem volt hiány. Ajándékozásban nem ismertek könyörületet. Egyszer az egyik előadása után, ahol 15.000 yen járt neki tiszteletdíjjal, az est rendezője mély meghajlással átnyújtott neki egy merített papirosból készült, díszes, hosszú borítékot, benne bankjegy és elszámolás:

Tiszteletdíj a nagyra-
becsült Spender István
úrnak . . . . . 15.000 yen
levonva ajándék árát
a nagyrabecsült Spender
István úrnak . . . . . 2.500 yen
hódolattal mellékelve 12.500 yen

amely összeg hiánytalanul megtalálható volt a borítékban, akár csak az ajándék gyanánt átnyújtott, művészien kivitelezett páncélfantáziás evőpálcika, amellyel igen kecsesen falatozik, aki bánn tud vele. Fogalmam sincs, hogy Spender tud-e, de mindenesetre elábrándozhatik rajta.

Egy város küszöbén

éjszaka lopakodtunk az újvilág gyomrába cápaéhsé-
gét csillapítani a Szent Lőrinc folyón mely rendkívül
hasonlatos a nyelöcsöhöz nem is cápa de sárkány
volt mondhatom amint sikamlós nyelvén imbolyog-
tunk befelé megszállt a rémület de nem volt időnk
egyensúlyérzékünk panaszaival bibelődni égő kíván-
csisággal vágtunk neki a kikötőnek mely tisztele-
tünkre talpig fehérbe öltözött talán azért is hogy
folytonossága hiányait valahogy eltakarja akkor az
első találkozás fogékony pillanatában meg is szeret-
tem őt ahogy egy földrészt meg lehet szeretni az év-
szak már erősen télbe fordult hiába küzködött a víz a
jégtáblákkal néhány hajó megadta magát a sorsnak
s a révben elpihent tündéri volt a mozdulatlan havas
világ gyermekkorom barlangvasútjának képeit idézte
föl mélybecsüngő lancaival füst nélkül merengő
hajókéményeivel s a rakodók kormos magtáraival
miket jótékonyan betakart kalmár kikötőre szűk ut-
cáit csavarva köntösül a hegynek derekára s mellvé-
dek ágyúk rozsdás vén játékszerével egy kis közép-
kort rögtönzött magának együgyűségén hiába moso-
lyogtam hazamenet a maison Pii douze-ba engem is
elkapott a látvány szelíd varázsa midőn a hegyfokon
körülnyalábol est csak nőtt a láz minthogy kará-
csony nem volt messze már ez egyszer megbocsátha-
tó színpadi mozdulattal Santa Claust tűzött az árú-
házak hivalkodó falára s harangjátékkal szölogatta a
jólétbe fült elsikkadt szép világot egy téren hirtelen
megálltam s hagytam hadd fusson csak csomagjait
lóbázva kis földi terveit babusgatva a szorgalmas tö-
meg két angyal állt mögöttem emberfölötti méretek-
ben valószínűleg valami műanyagból kamaszosan
példázva hogy csak az eszme fontos ily emberi kö-
zelben nem láttam még a mennyek szent lakóit kö-
nyökünk majdnem összeért s ha a vakító fény arcu-
kat nem vont a volna „dics-be” talán beléjük is ka-
roltam volna mert kezdett éledezni bennem kinek
szívét agyát kezét gyomrát és lágy veséjét szöges
drótkba bújtatta a vad kor kezdett fölkelni már az
ember s másnap midőn a városszéli kórház hótiszta
ágyain rézbőrű indiánok szembogara villant s eszki-
móliányok dinnye-mosolya sugárzott tudtam hogy
megtaláltam a régtől áhitottat s nevettem bárki raj-
tam hogy ily valótlannul villódzó foghatatlan dol-
gokban dúskál kedvem nem aranyat ásni jöttem én
ide barátaim se csillogó homokot mosni nem sújt a
porba sem a felhőket karcogató ostoba Babel sem a
bolygókat kerülgető dölyfös elme de minden porci-
kámát átjárta már a hit a csontig ható megilletődés
midőn X-Avenuen fizetésre kerülve a sor így szólt
hosszám a borbély uram ön nem fizet önöknek mi
igen mi tartozunk akkor írtam e dalt s esküszöm
szívükből írtam

Csalhatatlan röptű fecske
új vizekre új egekbe
változó szép fellegekbe
szállok én szállok én
most e hegyre futó város
furcsa ódon és sugáros
hol hókristály-pernye szálldos
lett tanyám lett tanyám

kezdhetek mindent előről
mint a kő mely lisztet öröl
szívem íom hiába hőköl
menni kell menni kell
úsznom kell a jégtáblákkal
egyszer mellen máskor háttal
messze még a végső vártal
messze még messze még

milyen különös az élet
minden naptól szinte félek
mintha várna végítéletet
vaksötét vaksötét
és a zeg-zug régi utca
mintha mindig mélybe futna
valami zord éji lyukba
szüntelen szüntelen

pedig vannak itt is tornyok
s ember is van aki boldog
nemcsak mindig dünyög mormog
mint a szél mint a szél
van itt tér is mely kitarul
s nem titkolja hogy mit árul
hídkarjával mohón átnyúl
a vizen a vizen

nem sok színe van a tájnak
de ami van annál lágyabb
zöldezüst fehérbe bágyad
angyali angyali
bordáim mögöl a kétség
el is kullog görnyed hétrét
megy keresni máshol lészkét
ördögi ördögi

szegény hegy nem is tud róla
míg lenéz az égő hóra
hogy micsoda víziója
van neki van neki
szeme hogyha volna látna
égből szállt kevély csodákra
fagyban izzó kék zsarátra
isteni isteni

asztal tündöklőn terített
hol a képzelet keringhet
minden más csak gyenge díszlet
ócska lom ócska lom
föl a hegyre onnan nézz szét
tárt öledbe száll a szépség
gazdagon sugárzó kévéc
áldanak áldanak

Az IDŐ Sodrában

A forradalmi

emigráció sajtója értékes folyóirattal gyarapodott. A negyedévenként megjelenő szemle a brüsszeli „Nagy Imre Politikai Kutató Intézet” gondozásában jelenik meg. Az Intézet célját a beharangozó ilyenformán határozza meg: „A Nagy Imre Politikai Kutató Intézet létesítését és szemléjének kiadását azok a magyar értelmiségiek határozták el, akik Nagy Imre munkatársai voltak és az 1956-os forradalom után el kellett hagyniok hazájukat. Az Intézet — és a folyóirat — céljainak meghatározásában abból a meggyőződésből indultunk ki, hogy az 1956-os magyar forradalmat megelőző események olyan társadalmi és politikai tanulságot tehetnek ki, amelynek összegezése és kidolgozása általános érvényű következtetésekhez vezethet. Olyan népi-megmozdulás tanui voltak, amelyben az úgynevezett szocialista társadalom osztályai és rétegei közvetlenül fejezték ki a maguk valódi társadalmi törekvéseit. Legfontosabb feladatunknak azt tartjuk, hogy ezeket a törekvéseket a közgazdaságtan, a társadalom-tudomány, a történelem és a filozófia, vagyis a politikai tudományok nyelvén megfogalmazzuk.” A Nagy Imre Intézet az angol és francia nyelven megjelent folyóirat előszavában hangsúlyozza, hogy elméleti munkájában lépést tart az úgynevezett népi demokráciák népeinek valóságos törekvéseivel, nem célja valamilyen új ideológia kidolgozása, vagy valamilyen már meglevő ideológia átgondolása. A folyóirat, („The Review”, Imre Nagy Institute For Political Research Brussels, 477, Avenue Louise), első száma Nagy Imre kivégzésének első évfordulójára 116 oldalas terjedelemben jelent meg gazdag tartalommal. A szerkesztőség a vezető cikket Nagy Imre emlékeztetőnek szentelte. A nagyobb tanulmányok a bolsevik elmélet és gyakorlat morális elemjeinek ellentétével és viszonyosságával, a közelmúlt Magyarországnak történetével és a magyar paraszt kérdéssel foglalkoznak. A szám, szemtanú-rovatának cikkei a kommunista országokban kialakuló új osztály válságát és a családok kommunista szemléletének átalakulását elemzik. A „Review” könyvismertetője Victor Serge levelezését, Edgar Morin könyvét és a Nagy Imre dokumentum-kötetet ismerteti. A Review éppen azzal, hogy komoly és alapos tudományos munkára ad lehetőséget a forradalmi emigráció legintenzívebb kiadványai közé lépett, már első számával is. A Heltai György és Nagy Balázs szerkesztésében megjelenő szemle következő száma októberben hagyja el a sajtót.

Franciaországban

az Otodik Köztársaság első ízben ünnepele meg július tizenharmadikát, a Bastille bevételének százhetvenedik évfordulóján, a francia forradalmat megelőző „nagy évszázadhoz” is méltó disztoppával. A Champs Elysées fölött 120 lökhajtásos repülőgéppel, a sugárúton 140 tank vonult fel a Concorde-obeliszk tövében felállított disztribúciós felé, ahol De Gaulle elnök a Francia Köztársaság tizenhárom miniszterelnökének átadta a Köztársaság kék-fehér-piros zászlaját. A 13 államot tömörítő Francia Köztársaság Franciaország afrikai befolyásának fenntartását célozza, modernebb formában. A Köztársaság Szenátusának 284 tagja van, ebből 93 a francia képviselőházból kerül ki, 93 a francia szenátusból, míg a hátralevő 98 szenátor Madagaszkár, Szudán, Volta, Elefántcsontpart, Csad, Niger, Szenegál, Dahomey, Kongo, Mauritánia és Gabon autonóm köztársaságait képviseli. A Szenátus kétszer egy évben ülésezik, nem tovább, mint egy-egy hónapig. A szenátus feladata, hogy közös politikai, gazdasági és pénzügyi kérdéseket tárgyaljon meg, a Köztársaságra vonatkozó nemzetközi egyezményeket és szerződéseket megvizsgáljon és kifejezze nézetét minden közös politikai kérdésben. Hogy az afrikai államok milyen mértékben befolyásolhatják a közös politikát az még nincs tisztázva, s ezért ma még nem látható világosan, hogy az új

Szenátus hatásköre mennyiben múlja felül a francia forradalom előtti parlamentek, vagy a jelenlegi Európánács Tanácsadó Gyűlésének hatáskörét.

Sidney Webb

aki száz esztendővel ezelőtt született (1859 július 13-án) csak három idézettel szerepelt az angol munkáspárt ama idézet-gyűjteményében, amit 1951-ben adtak ki, képviselőjelöltek használatára. Ezzel a kis könyvecskével igyekeztek fel a kerületekbe kiküldött jelöltek. Hogy a brit szocializmus két annyira jelentékeny figurája, mint Sidney és Beatrice Webb mindössze háromszor szólhat meg ebben a politikai-breviáriumban, az persze nem jelent lebecsülést: a kézikönyv a legtöbb idézetet (82-öt), jellemző módon az akkori ellenfeleiről, Churchill-től kezdve, s Karl Marx ez alapos és nagy műgonddal összeállított munkában egyetlen mondatával szerepel; Engels egyetlenegyel sem. A Webb házaspárról a kortársak feljegyezték, hogy nászútjukat Glasgow és Dublin szakszervezeti jegyzőkönyveinek tanulmányozásával töltötték és ebben kedvet lelték. Akár abban, amit G.B. Shaw „a statisztikai adatokban való javíthatatlan torkoskodásunknak” nevezett. Sidney Webb-ről feljegyezték azt is, hogy vendégeit vacsorán mindig siettetve, annyira türelmetlenül várta, hogy velük politikai vitaközlésbe kezdhesse, azt hogy utálta a fölösleges szótecsérlést, még a feleséggel is, s azt hogy némely írása az olvasóra úgy hat, mint egy áruházi katalógusa. Nyilvánvaló, hogy Sidney és Beatrice Webb hatását az angol munkásmozgalmra példás családi életükön kívül az is magyarázza, hogy elveiket minden retorikától mentes adatazártsággal fejezték ki. „A modern szocializmus — írta Sidney Webb — nem egy mesterséges utópia dala vetelt hit, hanem sebesen terjedő meggyőződés arról, hogy a társadalom egészsége, következetesen az emberi boldogság olyasmí, ami az egyén személységei érdekének kivül és fölötté áll.” Sidney Webb argumentációs módszerének jellemzésére hadd idézzük az alábbi mondatokat: „Az individualista városi tanácsnok végigmegy a közönségi kövezeten, amit közönségi lámpafény világít meg, közönségi seprő és közönségi víz tisztogató naponta, s látván a közönségi toronyórát a közönségi piacon eszébe jut, hogy még túlkorán van ahhoz, hogy találkozzék gyermekeivel, akik ama közönségi iskolába járnak, amely a közönségi tébolyda és a közönségi közkórház között nyert elhelyezést. Ezért az állami távirón közli velük, hogy ne a közönségi parkon át térjenek haza, hanem a közönségi villamost véve igénybe, jöjjenek el hozzá a közönségi múzeum, könyvtár és képtár mellett fekvő közönségi olvasóterembe, ahol is ő maga közérdekű állami kiadványokat tanulmányoz, mert ezuton készül fel a csatornák államosítása, valamint a vasutak állami ellenőrzése érdekében a közönségi tanácsban elmondandó beszédére: „Szocializmus? de uraim! — fogja majd mondani — ne kívánják, hogy gyakorlati ember létejem abszurd fantazmagóriákra pazaroljam drága időmet! Őssegély, uraim! Az egyéni őnségély az, ami városunkat azá tette, amit!”

Latinamerikában

Fidel Castro mutatkozott olyan politikusként a hetekben, aki Shakespeare Julius Caesarjától tanult politikát, megjegyezte, hogy legjobb felszínre hozni azt a felháborodást, amelynek engedelmessékedve az államférfi saját szándékait hajthatja végre. Castro meglepetésszerű lemondását rádióbeszéd, rádióbeszédét Dr. Urrutia elnök lemondása, ezt Castro megerősödése követte. Az egész válság arra vallott, hogy Dr. Castro tisztában van azzal, hogy kubai uralma a földreformtörvény könyörtelen végrehajtásának a függvénye. A konzervatív és gradualista Urrutia helytelenítette a földbirtokok állami kisajátításának és az általános földosztásnak azt a programját, amely Castro népszerűségét a parasztok és cukorültvények napszámósainak körében biztosítja.

A kubai földreform-törvény a felső birtokhatárt 700 holdban, a rizs és cukor ültvények felső birtokhatárát 2100 holdban határozta meg és kimondta, hogy külföldiek Kuba szigetének nem lehetnek földbirtokosok, ha csak a Földreform Intézet az ország érdekében ügyükben másként nem határoz. A reformtörvény kártalanítást ígér ugyan a nagybirtokosoknak, de korábbi adófizetésükhöz igazodó mértékben, s mivel a szigetország megművelhető területének nagyrésze nagybirtok, e törvény végrehajtása az ország egész agrárstruktúrájának átalakítását vonja magával. Ezzel kapcsolatban az agrárkérdések szokásos vitáira került sor: a szakemberek egy része, kétségbevonva a kisüzemek termelékenységét hirtelen visszaesést jósolt a mezőgazdasági termelésben. A londoni Economist ezzel kapcsolatban rámutatott arra, hogy a földreform a maga kezdő fázisában általában nem bírható mezőgazdasági szak szempontok szerint: hajtóereje nem annyira a többtermelés igénye, mint inkább a társadalom megmozdítása. A kubai földreform-politikának a szigetországon kívül is, Közép-amerikában és Délamerikában más államaiban is jelentékeny hatása lehet. Ezekben az országokban ugyanis a spanyol hódítók megérkezése óta nagyjából változatlanok a földbirtok-viszonyok. A föld javarésze mamutbirtokokon („latifundios”) kerül megművelésre. Venezuelában például a szántók 90%-a a földtulajdonosok 3%-ának a birtokában van. A Latinamerikai államokban általában a lakosság kétharmada él földművelésből, igen nyomorult körülmények közt. A délamerikai kormányok időről-időre ígérték ugyan igazságosabb földbirtok-politikát, de Mexicót, Guatemalát és Bolíviát leszámítva lényeges változásokra seholy került sor. Fidel Castro, ha Zapata mexicói forradalmának sorsát elkerüli, a szomszéd államok reformtörekvéseit is lendületbe hozhatja. Dr. Castrót az előző kubai kormány Észak-amerikába menekült tábornokai általában kommunistának igyekeznek beállítani, amire ő maga így vágott vissza egy, a televízió előtt elmondott beszédében: „Nem vagyok kommunista, ahogy a forradalmi mozgalom sem az!”

Irakli Czeretelli

a valaha világraszóló szerepet vívó oroszországi szociáldemokrata New Yorkban, 78 éves korában meghalt. Georgiai volt mint Sztalin; de ellentétben Sztalinnal, elejtől fogva mindig önértékes georgiai. A kis ország közösségéhez tartozónak vallotta magát. A kis Georgia mély humanitárius érzésű harcosokat adott Oroszországnak. Egyik ilyen gondolkodónak, írónak, politikai vezérnek volt a fia Irakli Czeretelli. A moszkvai egyetemen ő volt a diákok vezére; a cári kormány Szibériába küldte száműzetésbe. Az 1905-ös forradalom idején már annyira ismert volt, hogy egész fiatalon beválasztották a második Dumába. Ő volt a szociáldemokrata párt szószólója ottan és lelkes beszédei hatalmas visszhangot keltettek országzszerbe, míg végül a cári kormány megszakította a szociáldemokraták kiadatását követelte a Dumától. Czeretelli útja ismét Szibériába vezetett, de most már nem száműzetésbe, hanem kényszermunkára.

A forradalom szabadította csak ki, 1917-ben. A pétervári munkástanácsnak ő volt az elnöke és irányítója ekkor; a demokratikus szocializmus elgondolásai szerint akarták volna átalakítani Oroszországot. De hogyan? Czeretelli tudta, hogy rögtönös kiugrás a háborúból világvészedelemet okozhatna és katasztrófát hozna Oroszországra. Tervet dolgozott ki, hogy minden hadviselő ország demokratikus elemeinek összefogásával, az orosz néppel az élen, kössenek olyan békét, amelyben se győztes, se legyőzött ne legyen. Leninék viszont könyörtelen igazságot indítottak rögtönös különbékéről, és magukhoz ragadták a hatalmat. Először még megengedték a szabadon választott alkotmányozó gyűlés összeülését. Ez azonban csak negyedrésztben volt kommunista. A nagy többség ellenük volt. Amiért is: az alkotmányozó gyűlés megnyitó ülése

volt az utolsó ülés is. A terem meg volt rakva fegyveres matrózokkal, puskák meredtek a szónokokra, általános ordítás, láma közepette. Ebben a félelmes zűrtvarban Czeretelli mondta a vádbeszédét a kommunisták ellen. A kommunista képviselőket túlként, rájuk olvasta, hogy kenyeret és békét ígértek, de amit hoztak, az általános éhezés, béke helyett pedig a legrosszabb háború: polgárháború. Az alkotmányozó gyűlést szétkergették. Czeretelli hazament Georgiába. Ott egyideig független szociáldemokrata köztársaság alakult, sziget az éreztetésbe és polgárháborúba került az orosz birodalomban. 1920-ban azonban menekülnie kellett. Párisba ment és igyekezett a humanitárius demokrácia igazát érvényesíteni, ha másuttal nem, legalább a szocialista internacionáléban. 1951 óta Amerikában él, csendesen, mint azoknak az időknek más nagy szereplője is. Utolsó éveiben a Columbia és Harward egyetem megbízásából emlékiratain dolgozott. (K.P.)

Az indonéz parlament

feloszlátását és az 1945-ös „forradalmi” alkotmány újbóli bevezetését jelentette meg legutóbb Sukarno elnök. Ez azt jelenti, hogy az elnök miniszterelnöki minőségben maga nevezi ki kormányának tagjait, akik neki, és nem a választott alkotmányozó gyűlésnek tartoznak felelősséggel. Az új kormány, amely már letette az esküt, a tervek szerint öt évig marad hivatalban. A parlament feloszlátását elsősorban Nasution tábornok hadsereg-főparancsnok, az új kormány honvédelmi és belbiztonsági minisztere szorgalmazta. A tábornok és a hadsereg befolyása az ország politikai életére a polgárháború kitörése óta egyre növekedett, és ennek tulajdonítható, hogy a forradalmi alkotmány bevezetésével a kommunisták teljesen kiszorultak az ország vezetéséből, és Sukarno elnökre gyakorolt befolyásuk is erősen csökkent. A nacionalista és anti-kommunista Nasution tábornokot viszont az gátolja cselekvési szabadságában, hogy a szumátrai és celebeszi lázadók elleni harcban a kommunisták az egyetlen szervezett erő, amelyre a hadsereg támaszkodhat. Ezért nem volna meglepő, ha a tábornok — a kényszerű kommunista szövetségtől szabadulandó — liberális feltételek alapján gyors megegyezésre jutna a lázadókkal. A kommunisták nyilván minden erejüket mozgósítani fogják egy esetleges békekötés ellen. Valószínűleg a várható politikai zavargások megelőzésére határoztak el a „nemzeti egység” jegyében induló új rendszer vezetői valamennyi politikai párt betiltását. Jóllehet ezt a lépést elsősorban a kommunisták tevékenységének korlátozása tette szükségessé, figyelemmel kell lenni arra is, hogy a tilalom éppen a kommunistákat érinti legkevésbé. Ugyanis egyedül nekik vannak olyan „fedőszervezetek”, például az igen erős szakszervezetek, amelyeknek működését a változások nem érintik. A kommunisták befolyása a hadsereg egyes alakulataira úgyszintén ismeretlen tényező. Minden esetre a fegyveres erők lojalitása és gyors gazdasági eredmények az új indonéz rendszer sikerének próbakövei. A Sukarno-Nasution koalíció mégis azt jelenti, hogy Egyiptom, Szíria, India és Irak után Indonéziában is vannak komoly kísérletek a növekvő kommunista befolyás megtörésére. (H.L.)

Marx jóslata

arról, hogy az ipari munkásság világorradalma kommunista vezetés alatt meg fogja dönteni a tőkés gazdálkodást — írta Louis J. Halle professzor, a New York Times Magazine egyik legutóbbi számában — tévesnek bizonyult. Hála a szakszervezeti mozgalomnak a munkásság kivívta egyenjogúságát a tőkével, azonosította érdekeit a fennálló renddel. A világ munkásságának nagy többsége ma forradalom-ellenes és kommunista ellenes. A kommunista mozgalom csak erőszakkal kaparinthatná meg az uralmat fölötté. Tévesnek bizonyult Marx másik jóslata is, az, hogy a nemzeti államot, mint a burzsoázia találmányát, el fogja söpörni a „házatlan” munkásság nemzetközi osztályszolidaritása. Ellenben bebizonyosodott, hogy a dolgozókat éppúgy áthalja a nemzeti szolidaritás érzése, mint bárki más. Midőn kiderült, hogy a Marx által megjósolt jövő nem

válk valóra, a Szovjetunióknak sem maradt más választása, mint alkalmazkodni a valósághoz. Trockijt, a marxi jóslatban hívő világorradalmárt, léleállította az opportunista Sztalin, aki feltámasztotta az orosz nemzeti államot. A Kreml kommunista urai ott folytatták az orosz állam nemzeti politikáját, ahol a cárok abahagyták. S evvel együtt járt, hogy a kommunista mozgalomnak a világorradalomra berendezett apparátusa az orosz nemzeti érdek székértelője lett. A Kreml urai persze nem vallhatták be, hogy a világorradalom reménye összeomlott s a kommunizmus csak katonai hódítással terjeszthető, hogy a mai szovjet birodalom nem Marx és Lenin forradalmi álma, hanem az ősi orosz birodalom folytatása.

A nemzetközi kommunizmustól a nemzeti kommunizmushoz az átmenet tulajdonképp Sztalin uralma alatt következett be. Ez azonban csak akkor lett nyilvánvaló, mikor a „titóizmus” képében a nemzeti kommunizmus Oroszországon kívül is felütötte fejét. Addig nemzetközi ellentét kommunisták között a marxista dogma értelmében egyszerűen nem létezhetett, holott logikus, hogy Tito éppúgy helyezte a jugoszláv nemzeti érdeket minden más fölül, ahogy Sztalin helyezte mindenek fölül az orosz nemzeti érdeket. S nem kétséges, hogy minden más kommunista ország, amelyik kívül esne a Vörös Hadsereg hatalmi hatósugarán, Titóhoz hasonlóan saját nemzeti érdekét helyezné az orosz nemzeti érdek fölé. Ami ma történik lényegében megisméllése annak, ami a nagy francia forradalom és Napoleon korában történt. Akkor Európa népei ugyanúgy lázadtak nemzeti alappon a „felszabadító” forradalmi Franciaország ellen, mint napjainkban a kommunista Oroszország ellen. S Napoleon agresszivitása hasonlóképp hozta létre a francia-ellenes katonai koalíciót (ami végülis Napoleon vesztét okozta), mint ahogy Sztalin agresszivitása életre hívta az orosz-ellenes szövetséget.

Sztalin örökösei, véli Halle professzor, rájöttek e történelmi párhuzam tanulságára s belátták, hogy birodalmuk uralma messzebb terjed, mint nemzeti hatalmuk ereje, s visszavonult Ausztriából. A visszavonulást Sztalin örökösei azonban csak 1956-ig folytatták, amikor a lengyel és magyar események drámai módon figyelmeztették őket a politikájukban rejlő veszedelmekre. Sőt az 1956-os válságos esztendő óta az oroszok annyira visszanyerték önbizalmukat, hogy a berlini provokációra most azért merészkedtek, — írja Halle — mert, szerintük a hatalmi viszonyok Közép-Európában az ő javukra toltak el. Ez bizony — tegyük hozzá — szomorú bizonyítéka annak, hogy a nyugati hatalmak erőtlensége mekkora mértékben segítette Sztalin örököseit, hogy ne csak ellefejltsék előbbi bizonytalanságukat, hanem meg is ittassuljanak a hatalom mámorától. Hiánnyoljuk, hogy Halle professzor, különben helytálló fejtegetéseiben, ezt nem tartotta említésre méltónak. (B.L.)

Athensben

az Ohio University harmadik évi kongresszusát, az 1400 diákot összefogó Északamerikai Magyar Egyetemisták szövetsége tartotta. Harmadik esztendeje már, hogy ezek a fiatalok idegen környezetben örködnek lelkiismeretük és magyarságuk fölött.

Az északamerikai magyar egyetemi hallgatók a magyar néppel szolidaritásban a magyar nemzeti lét reális feltételeit az 1956-os magyar forradalom követelményeiben állapították meg. Hitet tettek az ország függetlensége, a gyarmati elnyomás megszüntetése, az ország semlegessége, a világ népeivel való baráti viszony kialakítása, az emberi jogok visszaállítása, a szociális igazságon nyugvó gazdasági rendszer és a belső kérdések szabad választások útján való rendezése mellett. A forradalomban teljes egységet mutató nemzet emellett bebizonyította — mondja határozatuk — hogy semmilyen restaurációs kísérletnek, ellenforradalmi vagy fasiszta próbálkozásnak nem enged teret. Most, amikor a forradalom meghamisítása otthon, meghamisítása vagy kisajátítása külföldön még mindig napirenden van az északamerikai magyar egyetemisták reménytelő biztatást nyújtanak, hogy időben és valóságérzetükben együtt élnek a nemzettel. (E.)

A Pen-Club frankfurti kongresszusa

A Nemzetközi PEN-CLUB július második felében Frankfurtban tartotta harmincadik kongresszusát, amelyen negyven ország írói vettek részt. A kongresszust július 20-án Theodor Heuss, a Német Szövetségi Köztársaság elnöke nyitotta meg. Theodor Heuss beszédében hangsúlyozta, hogy nem mint német államfő, hanem mint független német író, a Pen Club évtizedes tagja vesz részt ezen a kongresszuson. Emlékeztette a kongresszus résztvevőit, hogy tizenöt évvel ezelőtt ezen a napon tett kísérletet néhány bátor férfi, hogy megdöntse Németországban a zsarnokság uralmát. Beszédében az írói szabadság és függetlenség fontosságára hívta fel a kongresszus résztvevőinek figyelmét.

A Nemzetközi Pen-Club kongresszusain az alapszabályok értelmében a nyilvános ülést zárt ülés előzi meg. A vezetőség javaslatait ezen a zárt ülésen tárgyalják. Minden központ egy-egy szavazattal rendelkezik. Így a Száműzött Írók Pen Központja ugyanolyan szavazati joggal vesz részt az értekezleten, mint Dánia, Amerika, vagy India Pen Központja.

A zárt ülésen egyebes közt a következő határozatokat hozták:

A Kongresszus tiltakozó sürgönyt intéz a görög kormányhoz Manolisz Glézosz görög író érdekében, akit katonai törvényszék elé állítottak. A Kongresszus elítéli a Franco-diktatúra cenzúráját és azokat az intézkedéseket, amelyeket a katalán irodalom ellen hoztak, egyúttal szolidaritását fejezi ki a demokrata spanyol és katalán írók iránt. A Kongresszus felszólítja tagjait, hogy tartsák szem előtt az emberiesség szempontjait az atombomba és a pusztító fegyverek dolgában. A Kongresszus felvette az újonnan alakult iráni, thaiföldi, fülöp-szigeti és taipei Pen Központokat.

A zárt ülésen foglalkoztak a függesztett magyar PEN-Club ügyével is. Hosszú vita után a következő határozatot hozták:

A budapesti Pen Központot, amelyet azért függesztettek fel, mert működése szabálytalan volt, — tisztikarát nem demokratikusan választották és a tagság nem tartott rendszeres összejöveteleket, — a ügy kivizsgálására alakult Ötös Bizottság jelentése alapján visszavettük a Pen-Clubba. Az Ötös Bizottság jelentése szerint a Magyar Pen Központ az utolsó hónapok során jelentős erőfeszítéseket tett, hogy az alapszabályok szerint működjék. Az Ötös Bizottság üdvözlét küldi a magyar íróknak, egyúttal felszólítja őket, hogy a jövőben fokozottabb igyekezettel küzdjenek az elvekért, amelyeket a PEN alapokmánya fejez ki.

A határozatot André Chamson, Victor van Vriesland, Richard Friedenthal, Roci Hingorani és David Carver írták alá.

Az Ötös Bizottság javaslatát tizenkilencen elfogadták, kilencen elleneztek, kilenc központ delegátusa pedig tartózkodott a szavazástól. Az eredmény kihirdetése előtt Pálóczi-Horváth György emigráns magyar író szólalt fel. Emlékeztetett arra, hogy a Magyar Pen Központ felfüggesztését maguk a Pen tagok indítványozták Magyarországról. Kéri a jelenlévőket, hogy ha meg is szavazzák a Magyar Pen Központ felvételét, legalább tartózkodjanak a tetszésnyilvánítástól.

A Magyar Pen Központot Bölöni György, Gereblyés László és Kéri László képviselték. A Nemzetközi Pen-Club elnöke felszólította a magyar delegációt, hogy hazatérésük után lépjenek föl a bebörtönzött magyar írók kiszabadításáért. A francia írók Déry Bizottsága nevében Louis de Villefosse egy negyvennyolc oldalas röpiratot tett közzé, amelyről lapunkban külön beszámolunk.

A Magyar Pen Központ felvételét hosszú vita előzte meg. Már amikor Manolisz Glézosz ügyét tárgyalták, Stephen Spender, Michael Prawdín és mások hangsúlyozták, hogy nemcsak Manolisz Glézoszért, hanem a világ valamennyi bebörtönzött írója, de elsősorban a bebörtönzött magyar írókért kell tiltakozni. André Chamson elnök

A Déry-bizottság üzenete a Pen Club nemzetközi kongresszusához

A Déry Tibor kiszabadítására alakult francia bizottság üdvözlö a Pen Clubok Frankfurtban ülésező kongresszusát, legjobban kívánságainak egyidejű tolmácsolásával. Ugyanakkor felhívja figyelmét a következőkre:

1) A Déry Tiborra és vádlottársára, Háy Gyulára mért kemény börtönbüntetés kétségkívül a véleménynyilvánítás szabadságának durva megsértése. E tény súlyosságát aláhúzza az, hogy a per zárt ajtó mögött folyt le és a felelős kormányzervek egyetlen olyan dokumentumot sem hoztak nyilvánosságra, amely akár valóban, akár látszólag igazolhatta volna lépésüket.

2) Francia irodalmi körökben Déryék sorsával kapcsolatosan Budapestről származó megnyugtató ígéretek terjesztettek, hogy a francia írók közbenjárását leszereljék. E biztosítékoknak hangot adva az 1957 október 17-i *Les Lettres Françaises* vezércikke hangsúlyozta: „Déry Tibor felett nem írogatunk ítélni anélkül, hogy erről a perrel ne tájékoztassuk bennünket, mivel az ilyesajta módszerek ideje nem tér többé vissza.” Valójában a per ekkor már folyt.

3) A tapasztalat és a hagyomány, az írói hivatás tisztességének hagyománya, — véleményünk szerint igazolja a tiltakozások szükségességét. Ha senki sem e-

válaszában elmondta, hogy a Nemzetközi Pen-Club számos esetben tiltakozott a magyar írók üldözése ellen és megígérte maga és utódja nevében, hogy a Nemzetközi Pen-Club a magyar írók sorsát a jövőben is a maga ügyének tekinti.

Ignotus Pál megkérdezte az elnökséget, vajon a tiltakozás Manolisz Glézosz ügyében a görög PEN beleegyezésével történik-e, hiszen köztudomásúlag a pesti PEN helytelenítette a Nemzetközi PEN közbelépését a magyar írókért. Carver főtitkár azt felelte, hogy a görög PEN hálásan fogadta a nemzetközi akciót. Ezután Tayar Zavallani emigráns albán író felolvasta Salvador de Madariaga levelét, melyben a nagy spanyol emigráns visszautasította a kongresszus díszvendégi meghívását, arra hivatkozva, hogy a maga részéről nem hajlandó a budapesti PEN küldöttel egy teremben ülni.

Az osztrák írók nevében Heuser professzor hívta fel a kongresszus figyelmét a magyar írók és intellektuelek mérhetetlen szenvedéseire és az osztrák delegáció nevében tiltakozott a magyar PEN viszárvétele ellen.

*

A nyugati sajtó rendkívül kedvezőtlenül fogadta a frankfurti kongresszus határozatát a magyar PEN visszavételéről és élesen bírálta a nemzetközi PEN-nek ezt a kétesértékű intézkedését.

melte volna fel hangját Dreyfus érdekében, valószínűleg az Ördög-szigeten halt volna meg. Az írók szolidaritásának még erősebben kell megnyilvánulnia, amikor író-társaik szenvednek üldözöttség véleményük miatt.

4) Bizottságunknak nincsenek politikai célkitűzései. Egyedül a magyar értelmiségiek kiszabadulását tartja szem előtt. Mindenekelőtt Déry Tiborét és Háy Gyulát, de ugyanakkor az életfogytiglani börtönre ítélt Bibó István professzorét is, s mintegy húsz más író, újságíró és tanár szabadlábra helyezését.

5) Felhívásunk elsősorban azokhoz az írókhoz szól, akik a szabadságjogok biztosítását minden körülmények között a párt- és nemzeti szempontok elé helyezik.

6) Éresülésünk szerint a kongresszus folyamán a magyar Pen Club helyzete is vizsgálat tárgya lesz. Bizottságunk semmiképpen sem szándékszik beleszólni ebbe a kérdésbe és távol áll tőle, hogy ilyen, vagy olyan megoldást részesítsen előnyben. Mindazonáltal ezzel az üzenettel a kongresszus elé akarja terjeszteni a börtönben szülő magyar értelmiségiek ügyét, s a kongresszus közbelépését kéri az általa legmegfelelőbbnek vélt formák között.

Páris, 1959 július 8.

Jean Cassou elnök, Jean-Marie Domenach, Louis de Villefosse titkárok.

Valamint: Claude Aveline, Marc Begbeider, Jean-Jacques Bernard, Marc Bernard, Jeanine Bouissonouse, Claude Bourdet, Jean Cayrol, André David, Jean Duvignaud, Lucie Faure, François Fejtő, Paul Flammand, Edmond Fleg, Pierre Fougeyrollas, André Frénaud, Georges Friedmann, Stanislas Fumet, Gaston Gallimard, Benjamin Goriély, Emile Henriot, Pierre Hervé, Agnes Humbert, Edmond Humeau, Roger Ikor, Armand Jacob, René Juliard, Robert Kemp, Bernard Lecache, Dr. Le Chuiton, Herbert Le Porrier, Jean Lescure, Jerome Lindon, Léon Lyon-Caen, Clara Malraux, Gabriel Marcel, Louis-Martin Chauffier, François Mauriac, André Maurois, Jean-Jacques Mayoux, Claude Morgan, Edgar Morin, Maurice Nadeau, Jacques Nantet, Pierre Paraf, Henri Pichette, Roger Pinto, Roland de Pury, Rémy Roure, Jean Rousselot, Claude Roy, Jean-H. Roy, Armand Salacrou, Pierre Seghers, Andre Spire, René Tavernier, Edith Thomas, Maurice Vaussard.

A Pen sürgönye

A Nemzetközi PEN frankfurti kongresszusa a következő sürgönyt küldte Kádárhoz:

Amikor a Magyar PEN Club újra a Nemzetközi PEN tagjává válik, nyomatékosan kérjük: vegye fontolóra, hogy a bebörtönzött magyar írók kegyelmet kapjanak, különösen Déry Tibor és Háy Gyula. A világ írói ezt nagy megelégedéssel fogadják.

André Chamson, a most lelépő nemzetközi elnök

Alberto Moravia, a Nemzetközi PEN újonnan megválasztott elnöke

Erich Kästner, a XXX. Nemzetközi PEN Kongresszus elnöke

David Carver, a Nemzetközi PEN főtitkára.

Fehér Könyv a bebörtönzött magyar írókról

A Déry Tibor és fogolytársai kiszabadulásáért harcoló immáron száznál jóval több francia író élcsapata, a Déry Bizottság, négy nyelvű Fehér Könyvet adott ki a börtönben szülő magyar írók és értelmiségiek ügyében. E Fehér Könyv a magyar irodalomtörténet páratlan dokumentuma, amelyet minden valószínűség szerint évtizedek múltán is forrásmunkaként használhatnak majd fel a krónikások.

Ez év április 14-én a Déry Bizottság Jean Cassou, a nagy francia műkritikus, a Musée de l'Art Moderne igazgatója elnökletével összeült és elhatározta, hogy Déryék ügyében újabb beadvánnyal fordul Münnich-hez, s Déryék ügyét a július második felében Frankfurtban összeülő Pen Club kongresszusa elé terjeszti. A most kiadott Fehér Könyv szerzői — mint a bevezetőben írják, — arra törekcsenek, hogy „közvélemény elé tárják a magyar írók ügyét, s felidézék az érdekükben tett közbenjárásokat”.

A Déry Bizottság élén három kiváló francia író áll: Jean Cassou, Jean-Marie Domenach, az *Esprit* című folyóirat főszerkesztője, valamint Louis de Villefosse, a kitűnő történész. Jean Cassou nemcsak világhírű esztéta, hanem a francia baloldal számottevő gondolkodója is. A német megszállás idején a délfraanciaországi ellenállás egyik vezetője volt. 1949 táján, a „boszorkányperek” és elsősorban a Rajk-per idején, élesen szembefordult a kommunizással.

Jean-Marie Domenach, a haladó katolikus baloldal legkitűnőbb publicistája, ugyancsak a Rajk-per idején emelte fel szavát a konstrukciók bűnvádi eljárások ellen, s immáron történelmi érdeme, hogy a *l'Esprit*-t, amely a legszínvonalasabb folyóiratok egyike, a mindenfajta totalitarizmus elleni küzdelem egyik fórumává tette.

A Déry Bizottság másik titkára, Louis de Villefosse, történész, a második világháborút mint magasrangú tengerésziszt küzdött végig. Nevét széles körökben egy Machiavelli-tanulmány tette ismertté, amelyben briliáns eszközökkel mutatta ki, hogy Machiavelli tulajdonképpen — sohasem volt machiavellista. Haladó gondolkodása és szocialista szimpátiái miatt a Francia Kommunista Párt őt és feleségét, Jeanine Bouissonouse-t, a kiváló írónőt is megpróbálta magához édesgetni. Louis de Villefosse élesen ellenezte az indokina háborút, s annakidején fontos szerepet játszott a Henri Martin védelmére alakult bizottságban. Villefosse járt Magyarországon és személyesen megismerkedett Déry Tiborral, akinek 1953-ban vendége volt. A magyar forradalom letiprása után véglegesen megszakított minden kapcsolatot a kommunizással és egyik alapítójává vált a Déry Bizottságnak. Déry letartóztatásakor nagy feltűnést keltő nyílt levelet intézett Henri Martin-hez, arra kérve egykori védcént, hogy most ő tegye meg Déry érdekében azt, amit annakidején mások tettek érte. A kommunista pártapparátus természetesen süket csenddel válaszolt.

A Déry Bizottság Fehér Könyve felsorolja a jelenleg börtönben szülő magyar vezető értelmiségit, akik közül Déry Tibor, Háy Gyula, Bibó István, Gáli József, Obersovszky Gyula és Mérey Ferenc a legismerteb-

be külföldön. Sorra veszi azokat, akiknek sorsa jelenleg nem ismeretes, például Kosáry Domokosé, megemlíti azokat, akiket a közelmúltban szabadon engedtek, mint például Zelk Zoltánt és Tardos Tibort, majd ismerteti a kivégzett, vagy a börtönben öngyilkosságra hajszolt intellektuelek neveit. Ezután közli a Déryék letartóztatásáról, majd elítéléséről kiadott hivatalos kommunikéket és azokat a megrázó nemzetközi tiltakozásokat, amelyek érdekében elhangzottak. Nobel-díjasok, és korunk vezető gondolkodói mint Eliot, Jaspers, Russell, Mauriac, Camus, Martin du Gard — ez utóbbi levelét facsimilében hozza — Madariaga, Spender, Priestley, Somerset Maugham, Sartre, Maurois, Jules Romains, huszonhárom angol munkáspárti képviselő, Jo Grimmond, az angol Liberális Párt elnöke, Moravia, Vittorini, Carlo Levi, Italo Calvino, Silone, André Chamson francia akadémikus, a PEN akkori elnöke és még sokan mások szerepelnek tiltakozásaikkal a Fehér Könyvben.

A Déry ügy egyébként számos kommunista párttagot is mélyen megrendített és a tiltakozók között nem utolsó helyen álltak Tristan Tzara, a nagyírú francia költő, Renata Guttuso, az ismert olasz festőművész, az olasz kommunista párt egyik értelmiségi vezéralakja, vagy Claude Roy, akinek a Fehér Könyv egy döbbenetes írását közli.

A Fehér Könyv, bár tartózkodik mindenfajta polémiától, emlékeztet néhány felelős állást betöltő magyarországi irodalmi személyiségnek a Déry-ügyben játszott gyászos szerepére. Elsősorban Bölöni Györgyről, a magyar PEN Club elnökéről esik szó, aki miután 1957 nyarán, párisi látogatásakor, francia irodalmi körökben Déryék letartóztatását „rövidlejtartú bizottsági intézkedésről” nevezte, a Déry-pert követően az akkor irányítása alatt álló „Magyarország” című lapban cikket közöltetett, amelyben Dérynek az „Irodalmi Ujság” forradalmi számában megjelent írását teljesen kiforgatva azzal vádolta a hatvankét éves, s a tömegiteletek ellen bátran fellépő író, hogy „megnyomta a ravaszt”. De alig csekélyebb a felelőssége az annakidején Mussolinihez ódat intéző Rónai Mihály Andrásnak, a magyar PEN Club egyik vezetőjének. Ez a Rónai 1957 októberében, mint a Kádár-kormány irodalmi utatója, végigjárta Páris baloldali íróit, biztosítván őket, hogy Déry nem sokára kiszabadul, nyugtalanságra semmi ok, ha esetleg mégis a bíróság elé vinnék Déryék ügyét a forma kedvéért, ez csak afféle „csirke-pör” lehet, semmiképpen sem zárt tárgyalás, hiszen az ilyen módszerek ideje már lejárt.

A Fehér Könyv talán legérdekesebb része az, amely Déryt, az írókat mutatja be. Véleményünk szerint helyes volt az a módszer, hogy a tucatnyi nyelven megjelent sokszáz kritikából vett rövid idézetek helyett három hosszú és tartalmas cikket teljes terjedelmében közölt. Az első Norman MacKenzie-nek, a *New Statesman*-ben megjelent kitűnő tanulmánya a Nikiről, a második Robert Kemp-nek, a Francia Akadémia napokban elhalálozott kiváló tagjának tárcája a Vidáms tementésről a *Nouvelles Littéraires*-ben, a harmadik pedig Kleber Haedens-nek a *Paris Presse*-ben megjelent rövid esszéje ezzel a címmel: „Egy budapesti Csehov — börtönben.”

JOHN MILTON

Szonett Cromwell lordkancellárhoz

Cromwell, ki Brithon ősi címerét had- s pártviszálytól mostad hófehérre, s aztán, a Jog Köszirtjéhez felérve, az Úr békéjét iennen hirdeted;

Cromwell, kit jószerencséd hív cseléd módján szolgál szent, égi rendelésre hol Dumbar skót vértől vörheny vetése dacos nevednek zengi hírnevét:

nem győztünk még, lordkancellár! Ezernyi büzlő fejben közöttünk bujt az ellen, mely ezredes béklyót készit a szellem

Szabadságának; most segítsd beverni e zsarnok-bérenc görény-banda száját, amely hasában hordja Bibliáját!

(1658)

Faludy György fordítása

KIS BÉCSI KALAUZ

(Keletről érkező magyaroknak)

A keletről érkező magyarok, a hivatalos küldöttek és államilag engedélyezett turisták rendszerint rögtön leforgyoznak Bécs belvárosában, a Kärntnerstrassen. Nem is mozdulnak tovább, legfeljebb még a Maria Hilferstrassera sietnek el, műanyagból készült vödört vagy nylon ruhafogast vásárolni. (Holott e kincsek a város bármely pontján szabadon és korlátlan mennyiségben kaphatók. De magyarjainkat az ott-honi „különlegességi boltok” lélek-tana vezérli Gerngross és Herzmansky urak áruházai.) Felkeresik továbbá a Kärntnerstrasse végén a hírneves (csak Budapesten hírneves) Rondót, beülnek a Ring útteste alatt hűvösül nagy, kerek kávéházba, egy kis internacionális levegőt szippantani. A Rondóban egyébként rossz a levegő s az apró asztaloknál mintegy két esztendeje már arab diákok és görög kereskedők tanyáznak. De ezt hivatalos magyarjaink nem tudják. Nincs is idejük megtudni. Az állam — legyen bár neves orvosprofesszor, ötszörösen felülvizsgált társashajó utas vagy éppen Festival küldött az, akit Bécsbe enged — nagyon fukar kezekkel mér. Négy nap, nyolc nap boldogság szerezhető csak oda-haza jó magaviselettel, ügyességgel, gyermek-feleség záloggal, s néha, Uram bocsá, még némi denunciació is. S enniből — furcsa keleti görcs — mindig csak a Kärntnerstrassera futja. Néhány felületes képre, néhány sóvárgó sóhajra, fölünyes „bezzeg”-re vagy pártserű „de azért”-ra.

A keletről érkező magyar a Kärntnerstrassén itéli meg Bécsét, sőt nem egyszer az osztrák semlegességet és demokráciát is. Itt, a csillogó, valóban csillogó és villogó kirakatok előtt, néhány belvárosi cég árukészletének tanulmányozása közben vesz magának rövid politikai leckét s természetesen, hogy vagy jobbra, vagy balra, de téved.

A Magyar Népköztársaság hosszú éveken át azon fáradozott, hogy megtanítsa alattvalóit — nem látni. A siker természetesen elmaradt, mert az ember még a párt ragyogó jelenének és a szűz jövőjének vakító fényében is lát. Ez bebizonyosodott. Lát, de gyanítan a szegény rokon szemével. S vagy megsértődik, vagy ámul, mint a szegény rokon, amikor felnőtt és jobbnődű tesvére otthonába lép.

Tehát a keletről érkező magyar szinte babonásan ragaszkodik a Kärntnerstrasséhoz. Ott jár körbe s időn-

ként megtapogatja zsebeit, ahol útlevelét tartja. A jó Isten minden kincseért nem hagyja a szállásán, hiszen automatikusan mindig készen áll arra, hogy a papírjait kéri. Holott sohasem kéri.

Ezzel szeretném elkezdni kis útikalauzomat, keletről érkező magyar látogatók számára. Ausztria, amely ugyan sem cimerében, sem nevében nem hirdeti, hogy a nép állama, feltétlen bizalommal viseltetik a nép iránt. Ez nem csak abban nyilvánul meg, hogy nincs káderlap és nincs környezettanulmány-jelentés, hogy önéletrajzok iratása, hivatalos ügyek — például útlevél — elintézésakor ismeretlen fogalom. Ez abban is megnyilvánul, hogy itt nem szokás az embereket igazoltatni. Az autót sem igazoltatják, sem a városban, sem az országutakon. Az utasokat sem a vonatokon. Még azokon a vonatokon sem, amelyek az ország határai felé haladnak. Fényképes igazolványt csupán a bádeni rulettkaszinóban kérnek, ez az egyetlen hely Ausztriában, ahol igazoltatják az embert. A csillagos, vörös, magyar útlevél természetesen elfogadják. Az igazoltatás célja: megvizsgálni hogy a látogató nem szerepel-e a kaszinókban kitiltott, nemzetközi hamisjátékosok listáján. Az egyáltalán nem pompázatos helyiségekbe ezután bárki beléphet. A keletről érkező magyar, aki néhány beszámolót hallott vagy olvasott erről a kaszinóról, alaposan csalódik. Nem lát sem estélyi ruhás milliionőket, sem szmokingba bujt imperialistákat. Osztrák polgárokat lát, akik óvatosan tesznek valamely színre vagy számsorra, (a legkisebb tét 20 schilling) s néhány külföldit, szürke utcai ruhában, nyitott inggel. Nem folyik pezsgő és senki sem lövi föbe magát.

A bádeni rulettkaszinó unalmas hely. Az autóbussz egyébként a Karlsplatzról indul, félóránként közlekedik, éjjel kettőkor jön vissza az utolsó. De nem érdemes kimenni.

Ilyenkor, nyáron inkább a West vagy a Südbahnhofot ajánlanám, Bécs modern pályaudvarait. A zsúfolt expressz-vonatokat, amelyek Párisba és Velencébe indulnak, vagy a német és svájci fürdőhelyekre. Tudni kell, hogy tavaly, tehát az 1958-as évben az or-

szág hatmillió lakosából kétmillió töltte szabadságát külföldön. Közöttük túlnyomó többségben tisztviselők, munkások, diákok. Kétmillió kapitalista ugyanis nincs Ausztriában, a nagyüzemek majdnem mind állami kézben vannak. Ugyanígy a bányák és az erőművek. Esetleg ezt a tényt is érdemes megjegyezni. Utlevél minden osztrák állampolgár születési bizonyítvány, bejelentés és két fénykép benyújtása ellenében a kerületi rendőrszobában kap. Az útlevél kérelmet nem szükséges megindokolni. Az útlevél harmadik oldalán a következő pecsét látható: „Érvényes a világ valamennyi országára”. Megújítani tíz év után kell, hat schillinges okmánybélyeg és két fénykép ellenében. A külföldre utazók jelentős hányada az úgynevezett „szocializmus”, a kis-pénzüiek részére rendszeresített társutazásokat veszi igénybe. Ezeket az utazásokat minden napilapban, s az utazási irodák — mintegy kétszáz működik Bécsben — kirakataiban hirdetik. Kéthetes nyaralás a szocializmus keretében az olasz tengerparton 900-1000 schillingbe kerül. Egy gépfőző kezdő fizetése általában havi ezerkét-három schilling. Természetesen, hogy minden alkalmazottnak jár betegbiztosítás, családi pótlék, nyugdíj és — munkanélküli segély. Az üzemekben „Betriebsrat”-ok, azaz munkástanácsok működnek, hasonlóan a magyarországiakhoz, legfeljebb több joguk van. Uzem rendőrség nem létezik. Vítás munkaügyi kérdésekben a szakszervezet dönt. Ugyanakkor a szakszervezet nem foglalkozik a munkaverseny szervezésével. Munkaverseny ugyanis nincs. Feljárnál sincs. Az osztrák államháztartás mégsem deficités. Selejtet nem vonnak le. Társadalmi bíróság sincs, a társadalmi ellenőrzés ismeretlen fogalom. Ennek ellenére a tejcarnokok tiszták.

Ami talán a keletről érkező magyar szemének feltűnhet még a pályaudvarokon: nem lát egyenruhát. Nem látni fegyvert. A vonatokon nem utaznak határőrök, belső karhatalmisták, rendőrök, katonák. A vonatokon civiliek utaznak és a Kärntnerstrassén — ezt is érdemes egyszer megfigyelni — a közlekedési rendőr kivételével szintén nem látható egyenruhás „kö-

zeg.” Az osztrák hadsereg szolgálati szabályzatának egy pontja elrendeli, hogy a katonák csak a kaszárnyákban, gyakorlaton, illetőleg szolgálatban viselhetnek egyenruhát. A tényleges idő kilenc hónap. Határőrség sincs, belső karhatalom sincs. A sajátjónak joga van a hadseregnél előforduló visszasságokat nyilvánosan tárgyalni. A sajtónak továbbá jogában áll támadni a rendőrséget, a kormányt, a pártok vezetőit és a minisztereket. A sajtó él is ezzel a joggal. A kommunista párt lapja, a „Volksstimme” (amely egyébként a napokban kerekén cáfolta, hogy az osztrák-magyar határon műszaki zár lenne) minden számában éles kirohanást intéz Ausztria politikai és gazdasági berendezkedése, a kormány tagjai, a bécsi rendőrfőkapitány, a hadsereg tisztjei stb. ellen. A lapot még egyetlen egyszer sem tiltották be.

A West és Südbahnhofon minden európai fővárosban megjelenő nagyobb napilap kapható. A budapesti „Népszabadság” is. (A bécsi „Pressé”-t ugyanakkor, tudomásom szerint, nem árulják a Keleti pályaudvaron.) Az újságos pavillon mellett pénzváltó iroda működik. Ausztriában szabadon váltható be a világ valamennyi pénzneme. Nemcsak dollár — a rubel is. Minden osztrák állampolgár egy-egy évben huszonkétezer schillingnek megfelelő valutát vásárolhat bármely bankban. Ennyit vihet ki külföldre. Valuta — dollár, svájci frank, márka, stb. — minden bankban kapható, semmiféle kitalálás nem kell hozzá. Bármely osztrák állampolgárnak joga van lakásán dollárt, fontot, aranyat vagy akár — marxista könyveket tartani.

A villamosjegy valóban drága: átszálló 2,20, vonal 1 schilling és 1,80. A villamos Bécs városáé és deficités. Sokkal kevesebb az utasa, mint a budapestinek. Zsúfolt villamost elég ritkán látni, akkor is csak a reggeli órákban. Lépcsőn nem lögnak.

A motorizálás rendkívül gyors ütemben fejlődik. Itt csupán a mezőgazdasági adatokat érdemes megemlíteni. (Az autót a keletről érkező magyar amúgyis látja.) Az osztrák parasztság kezén több mint 100.000

traktor van. Sőt, működnek gépalomások is; ezeket állami, illetve tartományi kormányzat igazgatja. Még szövetkezeti mozgalom is van, természetesen a teljes — a valóban teljes — önkéntesség alapján. A legtöbb szövetkezetet szőlősgazdák alkotják. A Keletről érkező magyar nagyon sok borospalack izléses címkején olvashatja a szót: „Winzeller-Genossenschaft”, azaz „Bortermelőszövetkezet.”

Ausztria kis ország és nem nagyon gazdag ország. De az államháztartás igen sokat vesz be az idegenforgalomból. Tavaly, 1958-ban összesen tizenhatmillió (!) külföldi látogató meg az Osztrák Köztársaságot. A idegenforgalom előfeltétele: a nyitól határ. A legtöbb nyugati országból nemcsak vízum, de útlevél nélkül lehet Ausztriába utazni. Az eredmény: az 1958-as év állami bevételei közt második helyen áll az idegenforgalom. (Az első helyet a fa export foglalja el.) A tizenhatmillió külföldi közül egyetlen egy sem akarta fellobbantani sem az új kaprui erődöt, sem a Duna hídját, sem a Stephansdom tornyát. Holott a vámvizsgálat formális és a határon senkit nem zaklatnak. Diverzánokat és kémekeket az osztrák rendőrség mindeidőig nem tartóztatott le — egyetlen csendőr őrmester kivételével, aki a magyar ÁVH szolgálatában állt. Az illető osztrák katonai adatokat juttatott el megbízóihoz. Nyilvános tárgyaláson másfél évi börtönrre ítélték.

Politikai bűnper sincs. Politikai tevékenység — fasiszta, náci tevékenységet kivéve — hivatalból nem üldözendő. Közbiztonsági internálás nem létezik. Amióta az új osztrák köztársaság megalakult (1945-ben) egyetlen miniszterelnökét, belügyminiszterét, külügyminiszterét, követét vagy államtitkárát sem tartóztatták le, fogták perbe vagy végezték ki. Nincs börtönbén egyetlen író, egyetlen pap, egyetlen egyetemi hallgató sem. A halálos ítéletet a parlament eltörölte.

Mіндеzt azért tartottam fontosnak elmondani, mert e tények nem láthatók a Kärntnerstrasse kirakataiban és a Rondó kávécsészéi körül. De ezek határozzák meg a mai Ausztria életét. S talán érdemes arra is emlékezni, hogy 1956 őszén — az úgynevezett „sajnálatos események” napjaiban — voltak magyarok, akik olyasfajta, semleges demokráciáról álmodtak, amilyen az Osztrák Köztársaság.

(U. A.)

HATÁR GYŐZŐ

Vágyélet

Hathetes korában a pók így szólt:

— Légy! Légy! Légy!

Határtalan hálót akarok szőni, olyan háló legyen, hogy az én hálóm fölött ne nyugodjék le a nap; ez a háló lecsapja majd őket, potyognak a jószágok, hej! mint az eső: hullógnak bele szép kövéren. És amikor már nem győzők köztük futkosni, olyan sok lesz, nos, akkor, akkor! Nem volt olyan inyenc még egy, aki úgy pancsolt volna a vérükben; csak szívom-szívom és megeszem.

Hathónapos korában így szólt a pók:

— A munka szépen halad. Középcsillog, keresztbog, szál, szál, szál, lőtartószál, árbócszál, szaladószál, hálógácsó. Mostmár bizonyos hogy megeszem őket, hogy én eszem meg és az is bizonyos, hogy mind egy szálíg megeszem. Nem gondoltam volna ugyan, hogy ez a világ ilyen mérhetetlen mély és a PADLÓ-ÉGEN ilyen nagyot kell majd pihennem, de... — a Legeslegnagyobb PADLÓ-ÉG hatalmas és majd megsegít, minden bizonynyal. Munkára fel.

Hatéves korában a fiatal pók így morfondírozott:

— Ki sejtette volna? Kiderül, hogy ez a világ csupán a Szoba-Világ, ami egy Ékes-székes-Kékes-Széles Világszobában áll s annak is csak a sarka-vége. Vagyis, bármilyen keserű, vannak ennek a Külső Tágasságnak olyan Messzeségei, amelyek be nem lóghatók, így a pókság számára (és bizonyos mértékig a póki elme számára) mindörökké megközelíthetetlenek. Micsoda ügyetlensége a világegyetemnek, micsoda ontológiai oktalanság: hogy épp az a legyek birodalma... lehetséges volna, hogy itt már a Legmagasztosabb Padló-CSÁSZÁR sem tudna segíteni...!

Húszéves korában a pók kövér volt és ő volt Légyországban a Borzalmas Reménység, akiről a próféták prófétálnak: „elvesztek, ti zöldhátúak! Elvész ez az undok fajzat, mert elragaszkodik atyjái szent helyétől és elhagyatott az árnyékszéket. Halljátok, dongók, illiszteusok, akik Baál rakásán fertelmeskedtek, mialatt a Választott Trágyadomb elhagyatott és pusztá... A pók pedig, bozontos lábain borzalmasan gurulva, rőtőgő hangon röhécselt és imígy dörmedött:

— Húszéves pók vagyok vagy mi a szösz. A teremteteket! A magamfajta pók mérges és csipése halálos, ereje, mint a bikáé, hallod-e; a szívása pedig (ó — a szívás!) olyan gyönyörűsége, hogy jobb nem lehet. Dúskálj! Dúskálj te-

hát, terülj el, csiklandozzanak engedelmes szárnyú rabszolgalegyek, akiket meghagyatál legyezőnek, hogy verdesse-nek; sorozál katonaságot belőlük, hogy hurcolják elébed a szűzi légy-vért, sorozál háremet a kis legyekből, a kis hülye-hülye legyekből... — S ezután, mialatt olvatagon a pók egy egyszavas pók-dalocskát dudorászott („na te kíváncsi — mit mondtam: — megesz a báci — hipp-hopp-hamm!”) — gondolataival elkalandozott. — Ez a tegnapi kis mafla, hogy mit össze nem fecsegett a tegnapi vacsorán, mialatt szívtam; mit össze nem ábrándozott a „légyiség nagy nemzeti felbolygatásáról”... a legyek hegemoniája — a kis izletes! (mert izletes volt)... „megölhatsz, Pók Úr — mondta — de nincs széles a Nagy-lyukasságban szárnyalatnyi lyukacs, ami berepülhetetlen volna”... a kis hülye! talán a világot, mi? meghódítani? mi?! nem, bará — neheheem barátocskám: ezt fenntartották nekem.

S a beszélő táplálék emez emlékeinel a pók potroha elkomorodott.

Így érte meg pókunk a harmincadik életévét, ami a legszebb pókkor és mint meglelt pók járta a hálógácsókat, szaladt a szaladószálon és csapta a csapdakötelet; a szíve azonban beteg volt.

— Ó — (mondta az ablakban, a betegeket oly gyengéden hímáló szélben:) — van-e nagyobb fájdalom a pókszív számára, mint amikor azt látja, hogy azok a világrészek, ahol gerendáknak kellene lenni, gerendátlanok és azok a légyvárosok, amelyekre oly boldogság volna póznákról rólógasz-kodni, póznátlanok. Mit is zaklatsz, képzelet, féktelen berdő, mit is tűzdeled teli póznákkal a Trágyák Végtelen Világát, ami oly póznátlan, amilyen gerendátlan; mért is kínzol, nagyravágás, világbéhalózás emészto vágya, amikor ezt szemlélem, a légyiség bevezethetetlen trágyavárosát, ahogy előttem elterül...?!

Öt évvel később így keseregte a pók:

— Jaj, harmincöt év! har-minc-öt! Az utolsó napjaim, hogy még mérgezek. Muslicák, pillék, legyek, aki isteneket van — sikoltoit hirtelen a pók — hej!... előre a világ behálózására! — Nekiereszkedett és mint a cséphadaró, dobálva magát dühében: — Nyál-villámot! ezt! ezt! — villant fel képzeletében a nyál-villám, amely egyetlen csapással háló alá borítaná a föld minden legyét: — Holnapról kezdve mindenki nekem dögöl. Nekem, nekem, nekem dögöltök, halljátok? — sivalkodott a trágyadomb felé, úgy lökte ki a szavakat a nyálkötéllal együtt és pillanatok alatt körülkarikázta az ablakot; a roham azonban letörte. Lezuhintotta magát, elfeküdt és hangos zokogással leste a legyek nyüzsgését az ablakdeszka alatt. Még néhányszor megismételte hisztériáját.

Találkoztatok már negyvenéves pókkal? A pókok élemedett kora. A mi pókunk, a mi hőbortos pókunk esetében azonban az élehetlenség korszaka kezdődött és a bölcselét;

mert amilyen feihőjáró volt, olyan is maradt. Tengődött csak, már nem vadászott és híre ment a legyek között is: remetepók, aki nem él, csupán természetes dögön. A padló-sarokból, ahonnan a legnagyobb kilátás nyílik, egész nap a falat nézte és a legyeken tűnődött. A légy... mennyire más is a légyiség, mint a pókság! Az első körrepülés a tányér körül, az első pohárba-kukucsalkás, aztán az első tornász-mutatvány a palack fenekén, ez a könnyen halálos végű Egyenes Labirintus... hát a fényfürdő a Visszalógó Lámpa körül?... Nem, mégse! a szertartások teteje mégis az, az első léptek az Örök-Pöcögő-Töl-Tök TOMOR LYÜKON, melynek metafizikai anyaga a b l a k és aztán az első, te-lejthetetlen koppanórepülés!... Sok igaz volt abban, amit egyszer egy fiatal Ezerszemű mondott vére-szívása közben, „Pók Úr, nincs széles a Nagylyukasságban szárnyalatnyi lyukacs, ami berepülhetetlen volna”... Ez legyen hát magányom, póki remeteségem végső konklúziója, hogy csupán a repülő pók, vagyis a légy-pók volna egyedül képes a világ teljes behálózására, ez a felismerés mardossa potrohmat, amíg csak élek?... Hiába tehát, úgy látszik — (és ez már az ötvenötödik év filozófiájának elsőhajtása volt:) — úgy látszik, nincs kerek e földön semmi olyan Domború, amin valami picinyke homorúság ne volna.

Ilyen gondolatok közt érte meg a pók a hatvanadik esztendőt (ami tudvalóvó a legalkalmasabb kor a bölcsélet póki szempontból való megragadására) — egy magányos, köztisztelőben feszülő háló közepén a sarokban, hol is tanácsért, lelki erősítésért egyaránt keresték fel pókok és legyek. És ekkor kezdődött el az a csudálatos folyamat, melynek értelmezésével a metafizika csakúgy adós maradt, mint ahogy felfedeztetésének mind pókok, mind a természettudomány, előtte vannak. Hónapokig tartó szent gyakorlatok előzték meg, a légy-mivolt, a légyiség szemlélésébe való önkéntelen elmélyedés: örökké a legyekre meresztett szemmel csak ült-ült veszteg a rablóláló közepén, amelyet egykor légyfogásra ő maga eresztett — és minden ízében rájuk összpontosult; így érte a csoda. Az É h s é g közepén (mely a Dühöngés Nyálából, mint valami baljós álomháló, úgy terült el — rémálom életrebredése:) a pók — légygé változott.

— Légy, légy, légy... — motyogott a légy igen bölcsen, öregén; s noha ez a motyogás bámulatosan hasonlított hat-hónapos pók-kori „légy! légy!”-göccsüléséhez, csudálatosképp az akkori vérszomjából semmi sem volt benne felfedezhető.

Ekkor egy temérdek szongária-pók ereszkedett rá a hálóra nagyázolva, mint valami nyolclábú golya; lüktetett és csattogott — rettentő volt. A légy is látta (most már ő is látott hátrafele) — „repülj, repülj fel! — kiáltottak rá a legyek mindenfelől a szentre — mért nem repülsz már?!”

De ő nem mozdult.

1 A belga-holland határ készületlenül éri az embert, tábla se jelzi. Sorompót azért látok. Ott van a maga helyén, pirosra-fehérré festve, de kopott állapotban; meglehet, hogy rozsdásodik is. Olyan itt, akár kiszáradt várak fölött a felvonóhid, amit már nem von fel senki. Vámosok azonban vannak.

Egyenruhájuk csukaszürke, nemzetiségük bizonytalan, lustán lebzselnek, mint macska a napon. Erkezősem közönyükön semmit sem változtat. A vámos belédvetett bizalmának mértékét érdeklenségének fokával mérheted. Némi figyelmet csupán a gépkocsinak szentel, utas, bőröndök nem érdeklik. Az útlevél se érdekli a vámost. Kérdi ugyan, hogy van-e birtokodban, de amikor nyúlnál érte, elutasító kézmozdulatot tesz és sietve elvonul, kartársaihoz, beszélgetni. Az utas, ha magyar, azt képzelet, hogy az ő bejövételét beszél meg.

Az utas várakozik. A vámosok is várakoznak. Az utas nem érti, hogy a vámosok mire várnak. A vámos se érti, hogy az utasok mire várnak? Végül megkérdezi, hogy hová tartasz: „Rotterdam? — bólint rá — „Egyenesen előre” — mondja.

„BREDA” — jelzi odébb egy tábla a várost, ahol Bölöni Farkas ért Hollandiába 1831 tavaszán. Az ő passzusát egy nap alatt tizenegyszer vizsgálják felül, igaz, hogy éppen háború volt. A székelyt mindamelllett átengedték a két hadseregen, s Bredában, amíg ebédje készült megnézte a katedrális templomot. Egy márvány síremlék tetszett meg neki különösen: „Remek darab” — szögezte le a naplójában — „Auge Buonarotta Mihály készítette.” A következő nyolc nap alatt sort kerített arra, hogy felkutatasson egy „fizikai kabinet”-ot, beiratkozzék egy „Amitiá”-ba, vagyis kaszinóba, szemügyre vegyen egy kereskedőhajót, betérjen több mintagazdaságba, megtekintsen egy „törzsfabrikát”, bekopogjon egy parasztházba, bejelentkezzék a királyi lakásba, s elidőzzen az ugyancsak királyi múzeumban, nem mulasztva el se pálinkaföldét, se nádmézfinomítót, se olajjút szalmalmokat. Minderre lánghoz hazafisága bírta rá. Egy elmaradt ország reformvágya hosszabbította az ébrenlét óráit a Józsuéknak — például, Hollandiában. Ebben az országban — tőle is megtudhatjuk — vannak „Toronymagasságnyi szalmalmok. Fűrés és vízemelő malmok, mind széllel. Minden hold föld szélén canális. Temérdek trágyázással leszik termékeny a háládatlan földet. Hal sokasága. Libatolás delicatessen az asztaloknál. Francia szokás. Víz nem isznak. Az asszonyok se irtóznak a bortól.” Őt még, akár a társait, a hollandusok foglalkoztatták Hollandiában. Engem — valóban nem dicsekvésképpen mondom, — magyarok.

2 Akár a többiek. Ebben az időpontban ugyanis, a naptár szerint június elsején, éppen 8 országból csörtettek magyarok Hollandia felé, igen változatos közlekedési eszközök igénybevételével. Olyan is volt, aki váltott autókön száguldott Németalföldre, pénzszüke miatt a másokén, olyan emberén, akinek éppen az útjába esett. Az Utrecht irányába törtető magyarok túlnyomó többsége diák volt, ami megfelel a hely szellemének. Am ezeket nem fejedelem küldte atyai szóval, mint az a Bethlen, azt a Kis Miklóst, aki ezt az utatást kapta „csak tanulj el a kis Hollandián minden mesterségeit”, emezeket egy forradalom toltta át nyugatra, ebbe a vízes országba s máshová, hogy külföldön hosszabbodjanak, úgy lehet életfogytig, a tanulóéveik. Egybegyűltek nagyjából ötvenen, vagyis a létszám éppen elérte az ozorai huszárokét, ahogy a vers állapítja meg a költészet hitelével. A gyülekezés azonban nem egy megyére, hanem egy földrésze szolt, — itt van S. V., a költő, akinek verskötetében norvég fjordok kanyarodnak hazai krupli-földek alá, ő három és fél napig gurult, motorbiciklín, napsütötte autópályákon, amíg Oslóból Németalföldre ért. Azért jött, hogy akár a többiek, reggeltől éjszakáig előadásokat és vitákat hallgasson magyarul, Doorn városában, amely arról is nevezetes, hogy Kosztolányi itt látogatta meg Vilmos császárt frakkban, de nem jutott szóhoz: ebéd közben csak hallgatta az állásvesztett uralkodó mély gondolatait a világ kultúrköréinek összefüggéseiről s csodálata csak a papíron vált iróniává később. Ebben a villavárosban, egy félig múzeum, félig diákszállás kúriába gyűltek vagy félszázan, hogy padlásszobákban alud-

SZABÓ ZOLTÁN

Jegyzetlapok a doorni találkozóról

janak, alagsorban étkezzenek, nappaliban és parkban vitatkozzanak, szalonban hallgassanak Bartók-zenét, egy héten át. Miért jöttek? Ennyien? Költésnek, fáradságnak kímélése nélkül? A Mikos Kelemen Kör meghívójának valamilyen hiányérzettel kellett találkoznia ahhoz, hogy „tanulmányi napokra” Doorn városába költök, irodalmárok, történészek, közgazdászok, teológusok, egyetem tanárai és diákjai érkezzenek, saját jószántukból, korántsem delegációban, június elsején. Mi bírta rá mindezeket az önkéntes utazásra?

3 A választ Németh Lászlónál találjuk meg. „A magyarság szétszóródott” — írta huszonhárom évvel ezelőtt, más összefüggésben — nemcsak öt ország lakosa lett, de új országaikban is egyre nagyobb területre hull szét... Ha Magyarország jóval kisebb is lett, a magyar szétszóródási terület a Fekete Tengertől Prágáig és Macedoniáig ér. Egy kis népnek ekkora területen szétszóródni vagy halál, vagy küldetés. Halál: ha az ő magyarságának ezen a területen semmi értelme sincs; küldetés, ha magyarságával, mint a zsidó kereszténység, egy eszmét hord szerteszt. A diaszpóra megvan, mondta Kerényi a Regéből jövet, de hiányzik hozzá a Biblia.” A magyar diaszpóra, állapíthatjuk meg tárgyilagosan, azóta szélesebb területre osztdott-szaporodott; kisebbségek öt országához, menekülők öt világrészt csatoltak, a magyar értelmiségnek jelentékeny része került idegen hazákba és aulákba. Ennek a leszakadt magyar elitnek a súlyát, fontosságát csak növeli az, hogy javarésze fiatal ember s ott vannak Utrecht, Amsterdam, vagy Leyden egyetemén, ott Rómában, Grácban, mindenütt, ahol a tizenhetedik század diákjai a tizennyolcadik századi Magyarországot kialakították, ott Oxford málló kolostor-kollégiumaiban, a Rue d'Ulm kőfala mögött, ott Uppsalában és Löwenben. Kiki másutt szembesül ugyanazzal a 'halál vagy küldetés' kérdéssel. A kérdés pontosabban úgy merül fel, hogy: meghaljon-e a magyar a magyarban mihelyt külföldre ér, vagy ellenkezőleg küldetésé válik-e benne? Az az ösztön, amely a doorni ötvenet, e felé az álmos városka felé hajtotta június első hetében, lényegében a küldetés-keresése mellett szólt fel bennük. Különbön miért áldoztak volna az útköltségen kívül ennyi időt s figyelmet ennek a találkozásnak?

Németh László kérdésfelvetése annak idején természetesen szükségéből akart erényt csinálni, a nemzeti szükségét nemzeti erényt; hagyományos helyzetünkben általában ez a feladat. Esélyes-e az ilyen vállalkozás? Világos, hogy annál esélyesebb, minél többekben jelenik meg személyes igény gyanánt, elvgre a nyelvén kívül elméiben él a nemzet, amely a népből áll. Ezért a doorni találkozó értelmét egyedül abban kereshetjük, hogy jelentkezett-e ott, valamint új magyar alkat, valami újféle kiművelt emberfő, s ebben egy küldetés lehetősége. Erre figyeljünk! — biztattam magam — a Marten Martenshuis toronyoszobájában, ahol az ablak egy tisztásra nézett. A tisztáson két kosárlabda-nagyra hízott sündisznó foglaltoskodott a létfenntartással a júniusi madárfüttyök alatt.

4 Köröttünk Németországig - Belgiumig nyújtózott laposan Hollandia, ez az alföld, amely a tenger síkjának rovására gyarapodik. A térkép félrevezet, amikor azt emeli ki, hogy Hollandiát Angliától a tenger választja el, s Franciaországhoz köti. A valóság az, hogy Hollandia Franciaországtól, a latin Európától esett messzire: életformája hidként Anglia és Németország közé feszíti. Belgium az északi és a latin életérzés vízváltója. Délről jöve itt ér az ember egy más világba. Ez a világ a mi szemünknek idegenebb, mint a szomszéd-tájak. Ha magyar parasztember járt volna erre, ahogy nem járt, mert Hollandiába nem került hadifoglyunk, a „csinált út” példájára Hollandiát „csinált ország”-nak nevezte volna, s mentségül a népi észjárás finnyás megvetőinek talán megjegyezhetjük, hogy ezzel voltaképp Descartes bonmot-ját fejezné ki a maga nyelvén. Az utóbbi vélte azt, hogy ha a világot Isten, Hollandiát a hollandusok

teremtették. Ebben az országban minden egyenes. Az utak egyenesek, a csatornák egyenesek, a házak egyenesvonalúak, a mértan eszközei közül a vonalzó mellé a körző is alkalmazásra került: a szélmalomok rajzában. Az épületeket, gondolom némi szégyenérzettel, Gorove már leírta, végleges érvénnyel, száztíz év se cáfolt rá a fogalmazásra: „A házak barnavörös téglából rakvák, e téglák megsemmisíthatnak s a méz köztük mint tejér vonal jelenik meg, a téglák változatlanul rakatnak egymásra, egy hosszában tett léglára kellő szélessége után jön és ezeket lejér vonalak oly gyönyörűen kötik össze, hogy a szem, mint apró kockákat tekinti a falakat.” Gorove is, ő is, igyekezett Hollandiának minden mesterségeit úgy tanulni el, hogy Magyarországon a pallérook okulhassanak belőle. Kár, hogy a holland leckék, annyira említetlenek s követetlenek maradtak a protestantizmuson kívül és a reformkor után. Azt is tőlük tanulhattuk volna meg, hogy a nemzet nemcsak elomló rom vagy szentelt fájdalom — Leyden kitartó hősiessége felért a mi szabadságharcainkkal — hanem vállalkozás is egyben. Ugye lehet az se véletlen, hogy az Európa és a magyarság dolgaival számotvető értelmiségi találkozó ötlete Hollandiában merült fel és valósult meg, mindennemű külső és anyagi segítség nélkül, az emigráció politikai és egyéb testületeitől függetlenül oly mintaszzerűen gondos szervezésben, ami fajtánkban meglepő.

5 A hollandiai Mikos Kelemen Kör 1951-ben alakult nem annyira egyesületnek, mint inkább munkaközösségnek, Kibédi Varga Áron, Németh Sándor és Tóth Miklós kezdeményezésére. A munkaközösség tagjainak száma a forradalom után száznál többre emelkedett s már arra is sor kerülhetett, hogy időnként előadókát hívnak meg szomszéd országokból, s az utrechti egyetem termeiben magyar kérdéseket vitassanak meg. Ilyen előzmények után merült fel bennük a Találkozó terve. A találkozóhoz se Prága Dezső, a Kör elnöke, se Németh Sándor a „tanulmányi napok” megszervezője nem szabott nagyraltató célokat. Ez a tárgyilagossabb szavazású nemzetek mintha úgy vélné, hogy a nagy kezdeményekhez nem hangos nagyigényűs kell, inkább csak zarándoki komolyság az előkészítésben és lelki függetlenség az eszközök igénybevételeben és személyválogatásban. Ugye lehet arra is, hogy a találkozó túlnyomó többsége fiatal értelmiségiekből álljon. E szabályt csak kivétel gyanánt erősítette bibliafordító Rómából, professzor Löwenből, megbízható politikai gondolkodó Münchenből, jogtudor Svájcól, egy közgazdász s két író Londonból, a hollandiai protestánsok lelkipásztora, egy magyar jezsuita, a Petőfi-kör főtítkára s egy volt diplomata. Az előadások Európa és a magyarság alapkérdéseit vizsgálták, a kereszténység szerepét, a jóléti államokban kialakuló civilizáció színét és fonákját, az európai állami és társadalmi fejlődésének alapvonalait. Az előadók némelyike még nem töltötte be a harmincadik évét. Ezek szölk, — Kibédi Varga Áron, Péter László és Zádor István — a legátgondoltabb szakszerűséggel. A legáthatóbb csend Illyés Bartók verest és Bikich Gábor 'Sermo supra sepulchrum'-át fogadta, s a legjobb vitát Cs. Szabó László előadása váltotta ki. A legtöbb félreértést Péter László, talán azért, mert ő volt a legtárgyilagóssabb a kiegyezés koráról szólva.

6 Az új magyar alkat az ifjabb nemzedék észjárásában bontakozik-tapogatódik. Ahogy ezeket a fiatal gondolkodókat hallgatom, elsősorban az érvelés higgadsága lep meg. Mindig inkább retorikus mint logikus nép voltunk, jelzőkkel emeltük a gondolatot olyan magosra, ahol már csak csodálni lehet, nem követni. Dühöden forgolódvá, vívódvá s vergődve igyekeztünk, valahol modort tévesztve, a nemzeti lét praktikus kérdéseit a görög orstragédiák színvonalára emelni. Akor az életszínvonal kezdte többnyire a lét és nemlét kérdéseinek feszegetésével folytatta, már

a harmadik mondat után. Így lett szellemi életünk Hamlet és Donquijoték párhuzamos önkifejezése, lehült, felforrt, vagy ahogy Vörösmarty mondta: „egyszer fázott, másszor lánggal égett”. Ez az elevenbevegő mondat is retorikává dagadt, mindenféle záróünnepélyeken saját ittas keserűségünk igazolására. Mélyére azonban senkise nézett, eltűnődve azon is, hogy az ilyen „douche écossaise” kezelés vajon mire jó? A kedély mint ha a pannón tél és nyár végleit vette volna át, a lelki éghajlatok között a mérsékeltet, az utak közül a járhatót éreztük gyakran idegennek. Sárkányeregető nép voltunk, illetve középosztályunk az volt, fiatalágával együtt az, az ötlet roppenése a széliránytól függött. S ha biztos volnék benne, hogy a doorni találkozó szelleméből végleges következtetéseket lehet levonni, akkor azt mondanám, hogy ennek van vége.

A hét nap tucatnyi vitáján ugyanis mindössze egy felszólalás lendült át szónoklat műfajába, nyíltválasztási fokon. A többi kérdést vetett fel, szempontokra mutatott rá, álláspontot tisztázott, tényekkel egészített ki tényeket. A felszólalók kétharmada a tárgynál maradt. Ez, magyarul, eredmény: tehetséges fajtánkban mindig mindenkinek több az emléke, egyéni mondandója, mint amennyit egy vitaközös elbírt. Itt azonban a szócsere gyakorta torkolt szóváltás helyett eszmecserebe. Az előadókban is volt érdemük ebben. Többségük, különösen az ifjabbja, a szerkezeti kép tisztázására törekedett, ítéletének megfogalmazására rendszeren szót sem vesztegetve: ez az adatokból, amiket gondosan felsorolt, amúgyis kibontakozott. A páthosztól, úgy rémlik, félnek annyira mint szemérmes ember a trágár kifejezéstől. A lelkesültség szókörajai helyett az ironia és humor buvópatakjainak kanyargását követhették, nyugalmas élvezettel.

Mindez természetesen felvillanyozott, s nemcsak engem. Átellenben egy kerti pad legszélén Cs.-t látom, rendkívül kényelmetlen tartásba görbülten, előredőlve, balfülvél előadóirányt, olyanféleképpen betájolva, mint ama radartölcsérek, amiket filmhíradókon láthat az ember, alkalomadtán. Egy-egy olyan mondatot, amelyben az ironia tühegye kivillan az udvariasság vattakötegeből, elégedett szájrándulás mosolya nyugtáz. Joggal. Az a gyanú fog el, hogy ezeket a radikálisokat, akik lényegében forradalmárok anélkül, hogy modoruk jakobinus volna a magyar viktoriánusok jobbjai is megbecsüléssel hallgatnák, noha róluk kevés jó szó esik.

Megéreznek azonban a gubernamentális felelősség-érzetet a radikális vezetékben: az újgazda szemügyre veszi a földjét. Megállapítja, hol szikes, hol gázos, mikor s miként kezeltek rosszul, a néha talán rokonszenves, de általában kissé szükfejű elődök. Mindezt csak azért állapítja meg, hogy lássuk: mit lehet itt tenni? Az, ahogy a problémákat megközelítik, az észjárásuk olyan emberé, aki az országot magának tudja, jobb kiművelésére törekszik. Ahogy hallgatja őket az ember, határozottan az az érzés támad, hogy egy új vezetőréteg képviselőit hallja, de nem a djilásit: emezeket új osztálynak a rendszer maga ellen nevelte, s nem olyan ellenzékiségre, ami a pusztá ellentmondással már meglegegszik. Az is lehet, hogy az új elit van itt, ha kevesekben is, de alakulóban? Ezt nem tudhatjuk. Az azonban nem kérdés, hogy egy ilyen új elit kialakulásának előfeltételei adva vannak: mindenki elképedésére kiderült, hogy az elmúlt tíz esztendő lényegében demokrata, gondolkodásában realista és valójában forradalmi ifjúságot nevelt, az elnyomás eszközeivel is, mindenféle teoretikus zsarnokságok ellen. S ami azóta történik? Idekint a világ legjobb egyetemei nevelnek magyarokat: soha ennyi európaiság nem áradt ennyi magyarba, ennyiféle nyelven, ennyi nemzet iskolájában! Soha semmilyen kultuszminiszter nem tudott ennyi ösztöndíjast küldeni nyugati egyetemre, mint ez a forradalom. S Doorn azt az érzést keltette föl, legalább bennem, hogy ez a magyarságukon nem ront, hanem javít. Csak gazdagít-

ja. Ennyi idegen hatás, már nem idegenit, egyik hatás a másikat egyensúlyozza ki. Afféle járulékos élmény, hogy az angol tényszeretetet, a német elmélyülést, s francia logikai lendületet, szóval az „europica varietas”-t anyanyelvünkön kapjuk meg itt. Nincs nemzet se Európában, se mástutt, amelynek fiatalágából ilyen sokan, ilyen sokféle kultúrát asszimilálnának, ennyi nyelven. Miért féltük hát magunkat?

7 A napfényes idő a résztvevőket a gyeper teríti ki, az előadó egy öreg fa lombja alá beszél, egy asztal mellől. „Egészen Szárszó!” — mondja mellettem valaki, megindultan. Ez azonban csak a képre igaz, arra, amit a fényképezőgép lencséje megörökíthet. A környezet más, csöppet sem hazai. Este például nem jön csendőr az előadókért hogy az őrszobán, a másnapi témákat firtassa. Este felé feszes öltözékű helybeli polgárok érkeznek, nyáriruhás feleségeikkel, változatos márkájú gépkocsijukon. Az autók a kuria feljárója előtt fordulnak, majd a fák alatt szép mértani félkörbe igazodnak. A magyarok a sóderezen sárgatavasz szemlélik a felvonulást, kissé bizalmatlanul. A helybeliek azonban kiszállnak, egy őszhajú úr, polgármester lévén, nyomban a lépcsőre megy és közvetlen beszédet mond, először hollandi, majd angol, majd német, majd francia nyelven, mivel világos, hogy egyik magyar ezt érti, a másik amazt. Ezután a helybeliek a jövevényeket autójukba tessékkelik, annyi autót jött, ahány a magyar, hogy körülvigyék őket a környéken s estére eljuttassák egy-egy városudvarra, ahol hang és fényjátékokban elevenedik meg a hely története. Az autóflootta előtt két motorbiciklis rendőr halad, hogy szabaddá tegye az utat az autópályán. „Utóljára Horhy előtt láttam ilyet” — mondja az egyik displaced person, elképedve azon, hogy a forgalmat miattuk a rendőrök leállítják. A kirándulás ötlete a doorni polgárok egyik klubjának jutott eszébe, ők ajánlották fel a rendezőknek, egy cseppet félzségen. Úgy érezték azonban, hogy ki kell venniük a részüket ebből a találkozóban, amiről nem tudták pontosan, hogy micsoda? Az a gyanú különben, hogy ezt a rendezők tudták előre, nem határozták meg pontosan, hogy mit akarnak, éppen csak jót akartak. Azt hogy az összejöveten olyanféle szóértés alakult ki, amire jó szava csak Széchenyinek volt, aki „közlekedésről” beszélt, éppen ezzel érték el. Az eredményt nem szabad lekiicsinyelnünk. Tapasztaltuk, hogy az emigráció Babel is lehet, az egy nyelvet beszélők, de különböző korokhoz kötődők nyelvzavara, s többnyire torony építése nélkül. A nyelvzavar itt maradt, bár a veszély fölmerült egy pillanatra, s az ilyesmi se haszontalan: felidézi a visszaíradást.

Feljegyezhetjük, hogy a konferencia, amely határozatokat nem hozott, alapelveket nem dolgozott ki, programot senki elé nem szabott, két, a vitából felbukkanó szóval jelölte meg a külföldi magyarjának kapcsolódását népéhez; az egyik ez: *elkötelezés*, a másik ez: *lépéstartás*, — vagyis annak az igénye, hogy a diaszpóra magyarsága ne saját multjának emlékeiberekedjen. Az emlék együttműködése ezeken a megbeszéléseken akkor vált egészen surlódásmentessé, amikor a forradalom vitájához érték. A forradalom vitájára két fásasztó előadás és két, egyenként négyórás vita után került sor, az utolsó estén, tíz óra tájban. A vita bevezetőjét előadója félórának szánta, de végülis, hallgatóinak jóvoltából, eltartott éjfélutáni. Az eseményeknek mind a szerkesztését, mind a mozgató erőt át-világító két és félórás visszapillantást kétórás, mondhatni lenyűgöző vita követte, s az este tanulsága az volt, hogy lehet ilyen közeli, ilyen hősi, ilyen tragikus közös élményt a higgadt és józan önvizsgálat legjobb magyar hagyományai szerint elemezni. Éppen ez teszi az emlékeztést méltóvá magához az eseményhez. A doorni találkozó többünknek arra adott módot, hogy bizakodni kezdjünk a külföldi magyarjaiban és egy olyan új értelmiség kialakulásában, amelyet európaiság tesz magyarrá, magyarsága európaibá. Ezt ez a Találkozó, melyhez fogható az idősebbek hiába kerestek emlékeztetükben, nem programként hirdette meg. Ennek csak a lehetőségét villantotta fel. S a másokban fölkeltezt remény kötelez, ez a doorni találkozó rendezőinek vállára a folytatás terhét hengeríti.

Egy iskola halálára

— In memoriam Soproni Műszaki Egyetem, 1735 - 1959 —

Az iskola év utolsó napjaiban gyep-tűzként futott végig Sopron városán a hír, hogy a magyar népköztársaság minisztertanácsa elrendelte a Soproni Műszaki Egyetem felszámolását.

Tíz éves per ér ezzel véget. Az iskola megszűntetését a MDP politikai bizottsága már 1949-ben elhatározta. A határozatot Rákosi Mátyás a bizottság ülésén — a szokásos narancs és banánmajszolás közben — azzal indokolta, hogy Sopron nyugati műveltsége és kispolgári jellege alkalmatlanná teszi szocialista mérnökök képzésére. Az iskola több mint kétszáz éves multjáról (az iskola ugyanis Európa legrégebbi műszaki felsőoktatási intézete) Rákosi a töle megszokott lekcisínnyel nyilatkozott. Nem szerette Sopront. A város levéltárában számos okmányt őriztek a Rákosi-család polgári jólétéről, ezeket ő gondosan összeszedte és eltüntette. Ilyenfajta ressentimentnak is volt szerepe abban, hogy a rendszer Sopron a visszafelzárkózó városok listájára (igen, ilyen is volt a Tervhivatalban,) tette és a visszafelzárkózás folyamán egyetemétől is meg kívánta fosztani.

A Rákosi-rendszer csódtömegével átvett ítélet végrehajtására, a hőhőmunkára most a Kádár-Műnnich rendszer vállalkozott. Az emigráció egyik hivatása az, hogy amennyire teheti, elmondja, amit a hazai társak gondolnak és éreznek, de nem mondhatnak el. Az alábbi nekrológot ilyen szándék jegyében írjuk.

A 18. SZÁZAD FOLYAMÁN Közép-Kelet-Európában több bányásztiszt-képző iskola létesült. Mária Terézia, Nagy Frigyes és Nagy Katalin birodalmaiban rakták le a modern értelemben vett bányamérnök-képzés alapjait. Elsőnek az utolsó fiági Habsburg császár, Károly, udvari kamarája hívott életre 1719-ben a csehországi Joachimsthalban (Pribram) ilyen intézetet, amely rövid fennállása után megszűnt. Az udvari kamara 1735-ben Selmecbányán létesített hasonló iskolát. Ez az iskola került 1919-ben Sopronba. Mária Terézia 1760-ban kezdte meg a selmeci iskola bányászati akadémiaivá való átszervezését. Mint ahogy az antik görög városállamok történetének első lapjain a városalapító kultúrherószé, úgy áll a mi iskolánk történetének élén Mikovinyi Sámuel neve. Őt nevezte ki az udvari kamara első tanárgazgatónak. (Az igazgató 1867-ig a mindenkor selmeci kamaragróf volt.) Mikovinyinak a magyar művelődéstörténetírás még ma is adósa. Felvidéki magyar család fia, polihistor volt: földmérő, bányász, építész, hadmérnök, katona, régész, történész, matematikus, hogy csak az erdőkölésének fő irányait említsük.

Az iskola hamarosan nemzetközi jellegűvé vált. Svédországtól Törökorszáig, Spanyolországtól Oroszorszáig alig akadt európai ország, amelynek képviselője nem lett volna a diákságban. A 18. század végén az iskolának több hallgatója volt, mint a Freibergi, Pétervári és Clausthali bányászati intézeteknek együttvéve.

A Jezsuita-rendnek 1773-ban történt feloszlása után több volt jezsuita került az iskolához. Ex-jezsuita volt a matematika, a fizika tanára és a könyvtáros is.

Egy felvilágosult nézeteket valló, askéta életű ex-jezsuita tanárhoz fűződő barátság kapcsolja az akadémia felfelé ívelő pályájához az erdélyi Born Ignácot, a birodalom egyik legkiválóbb mineralógusát és szellemes kor egyik legszellemesebb férfiát. Irodalmi munkássága a pamflettől a komoly mineralógiai könyvekig terjed. Az ő működése Selmecet egy rövid, fényes időre a világ bányászatának középpontjává tette.

Az akadémia hajdani hírnevét jellemzi a francia konvent 1794 évi egyik tárgyalása is: Antoine-Francois Fourcroy vegyész, akkori köznevelési miniszter, a francia közép és felsőoktatás forradalmi újjászervezője a tanácskozáson azt ajánlotta, hogy az új francia mérnök-képző intézet oktatási módszereiben, különösen pedig a laboratóriumi munka tekintetében a selmeci akadémia követse. A diákság a Védegylet ügyében Kossuthal is levelezett. Március 15-ét a selmeci Pilvaxban nagy lelkesedéssel ünnepelték. Az ezt követő időkben a magyar diákok Kossuth zászlói alá álltak, a nem-magyar diákok békén ha-

zavonultak. Windischgraetz az iskolát a diákság rebellis magatartása miatt bezáratta és néhány diák és tanár ellen eljárást indított. A kapukat csak a szabadságharc után tarták ki újra.

A kiegyezés után az akadémia tannyelve a magyar lett, modern szervezetet kapott, gazdája a pénzügyminisztérium lett.

★
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN Selmecbánya az új csehszlovák államnak jutott. Az akadémia csomagolt.

Végül Sopron fiatal polgármestere a város nevében otthont, segítséget és szeretetet ígért. Ez a Károlyi-kormány idejében történt. Alig telepedett meg az akadémia Sopronban, amikor a diákok a város munkásszázadaival együtt a város keleti kapuja előtt megállították az ellenforradalmat.

A trianoni béke Sopront Ausztriának juttatta. Mikor az osztrák csendőrség a várost meg akarta szállni, a diákság a nyugati kapuk előtt állt csatát.

Egyébként Selmec fenyesekkel vadregényes tájáról a lány pannón halmok közé került iskolának, amely a század elejétől a m. kir. Bányászati és Erdészeti Főiskola nevével viselte, jót tett az átlátlanság. Az elzárkózásból megtalálta a tudomány internacionalizmusához vezető utat. Egy római-kori rabszolgatemető fölé emelt,

ápolott botanikus kertben lévő épületeiben serény munka indult.

A II. világháborúban már az ellen kellett védekeznie az iskolának, hogy diákostól, tanárostól Nyugatra ne vigyék. A tanárok határozott fellépése kényszerítette a pisztollyal fenyegetőző német tisztet, hogy a Németországba való áttelepüléstől eltekintsen. A kiűritő gépkocsi oszlop már az udvaron állott.

Azán 1945 jött. Egetostromló remények, fogcsikorgató csalódások évei követték.

A soproni iskola visszafelzárkózása megkezdődött. Minden soproni emlékszik arra, mikor a „fordulat éve” után állig felfegyverzett ávosok veték körül az egyetemet és kordonok mögött, a botanikus kert fáiak zúgásában, Budapestre érkezett párt- és kormány megbízottak terjesztették javaslatukat a sebtében összehívott tanács elé. Több mint 50 hallgatót, a diákság több mint tizszázalékát fegyelmi úton távolították el. A listát önkényesen, néhány besugó adatai alapján állították össze. Például az egy inással dolgozó szabómestert kapitalista kizsákmányolónak nyilvánították és fiát kizárták. A kizártakat azonnal kikisértek a pályaudvarra és megvonták soproni tartózkodási engedélyüket.

Később az egyetemek elvesztették önkormányzatukat, a gigantizálódó párt- és kormánybürokrácia függvényeivé váltak, marxizmus-leninizmus, orosz nyelvi és katonai tanszékeket kaptak. A tanároknak is be kellett

ülniök a padokba, ahol megtanulhatták, hogy a marxizmus-leninizmus minden tudományok koronája és csak a marxizmus-leninizmus képes választ adni az emberiség nagy kérdéseire.

Görögország bukása után sok görög rabszolga dolgozott, sokszor tanárként Romában, de állami ideológiai tanfolyamokon aligha vettek részt.

De ez már nem is annyira az iskola, mint inkább az ország története.

★
A SOPRONI ISKOLÁRÓL először az erdőmérnök-képzést hasították le és szervezték át a földművelésügyi miniszter alá rendelt intézménnyé. A kohászatot áthelyezték Miskolcra, az újonnan alapított Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetemre. A bányászkar azonban, bár papíron megszűnt, tovább élt, sőt tovább fejlődött. A csonk életképességét még azzal is bebizonyította, hogy új ágakat hajtott, az olajmérnöki, a földmérő- és geofizikus mérnökieket. A diáklétszám az erőltetett mérnök-képzési tervek következtében 1000 fölé emelkedett; ennek megfelelően az oktatók létszáma is nőtt, új kutató intézetek létesültek, diákszállókat kellett berendezni stb.

Csak a világ szovjetfelének történetében lehet példát találni arra, hogy egy egyetemet tanárainak és diákjainak szóval és írásban sokszor kifejezett akarata ellenére ítéljenek szét darabolásra és megszűnésre. Az

egész magyar bányász- és kohásztársadalom, az iskola volt hallgatói az Alma Mater segítségére siettek. A Bányászati és Kohászati Egyesület Budapestén országos közgyűlést hívott össze az ügy tárgyalására. Minden felszólaló a magyar bányászati és kohászati oktatásnak önálló egyetem keretében Sopronban való újraegyesítését követelte.

A javaslat egyhangú határozattá lett. A magyar bányász- és kohásztársadalom impozáns egyöntetűséggel a halálos ítélet visszavonása mellett szavazott. A gyűlésen a párt és a kormány megbízottai is résztvettek fanyar képpel, de a Petőfi-köri vitákhoz hasonló hangulatot látva, hallgatásba sűppedtek. Az oktatásügyi miniszter pedig sietett kijelenteni, hogy a maga részéről az ügyet elejti. A miniszter a forradalom után leváltották.

A forradalom soproni története még nem talált történetíróra. Pedig érdemes lenne megírni. Egy csepp vér sem hullott. A vérrel, könnyel, izzadsággal felépített rendszer a városban és környékén órák alatt összeomlott. A pártvezetőség elszaladt, az ÁVO-parancsnok a bolondok házába vettette fel magát, a határőrség tisztjei elszöktek. Az így támadt légüres teret az egyetemi ifjúság foglalta el. Egyetemisták dolgoztak a malomban, a kenyérgyárban, ők osztották a kenyeret a sorbanállókban. Az osztrák határ felől érkező kötszer és gyógyszer küldeményeket ők kalauzolták a sokszor tűz alatt álló pesti kórházakba. Ők kezdeményezték a gyárakban, üzemekben, hivatalokban a forradalmi tanácsok létesítését. Mindenütt ott voltak, tettel, tanáccsal segítettek. Az ávosok megadták magukat nekik, az egyetemen őrizték őket, nem történt bajuk, holott az üzemi munkásság követelte kiadatásukat. Nagy készséggel bocsátották őröik rendelkezésére a társaikat terhelő adatokat. Irattárakban bűzlő mocsár tárult fel. Fedőneves besugók névsora. A rendőrség átállt a diákokhoz. Közös járőrökkel védtek a város nyugalalmát. A városi tanács kommunista tisztviselői annyira megrémültek, hogy maguk döntötték le a szovjet emlékművet.

Két hétig Plató köztársaságának napja világított Sopron felett, nem ugyan filozófusok, de diákok kormányozták a várost. Még ma is minden soproninak legkedvesebb emléke ez a két hét, amelyről most csak zárt falak mögött beszélhetnek.

A diákság és az oktatók forradalmi tanácsa határozatot hozott, melyben kimondta a bányászati, kohászati és erdészeti felsőoktatásnak az ősi iskola keretében Soproni Műszaki Egyetem néven való újraegyesítését.

November 4-én a diákság Kéthly Anna államminiszter, a városi tanács és az öreg tanárok kérésére eltekintett a fegyveres ellenállástól. A diákok jelentékeny része Ausztriába szorult. Az osztrák nép együttérzése és segítése valamennyire maradandó élménye. Az erdészek több mint fele, a tanárok egy részével a vancouveri egyetemen kap kétharmadrészen magyar oktatást. A bányászok és földmérők nagyobb része Kanadában, Hollandiában és Angliában él, kisebb csoportok Németországban, Ausztriában, Svájcban és másutt vannak.

Most a kormány ismét elérkezettnek látta az időt, hogy elővegye a Rákosi által enunciólt politikai bizottsági határozatot. Az erdészeti egyelőre még Sopronban marad, a bányászati Miskolcra, a földmérés és geofizika Budapestre kerül. Az öreg iskola csonkjait, mint hajdan a lázadókat, kiszögezik az ország kapujára.

A halálos ítélet végrehajtására többek között az adott okot, hogy a 224 éves iskola megölésével majommirigyhez akarnak jutni, amellyel a mindössze tízéves, de már koravén Rákosi Mátyás Egyetemet szeretnék megfiatalítani. Korunk és a szocializmus építésének egyik paradoxonaként Europa legrégebbi műszaki iskolájával akarják megfiatalítani a szocializmus büszkeségeként világgákkürtölt új főiskolát.

Sopronban diákok és tanárok csomagolnak és megindulnak. Mikovinyi komoly magyar árnya és a szellemes Born Ignác alakja halad előttük az úton. Mi pedig búcsúztassuk a római kori rabszolgatemető helyén jeltelen sírba süllyedő öreg iskolát azzal a köszöntéssel, amellyel a bányász halottait is búcsúztatja:

Jó szerencsét!

Soproniensis

CSOKITS JÁNOS

Tizenkét ének férfihangra

I.

A halottak egyszer lefakudván, alszanak, százszorosabb álommal, mint az élet, és jól van ez így, hogy nem jöhetnek vissza szeretni — mert számukra már nincs hely... Ők azonban ezt nem tudják, mert a hússal együtt foszlik az öntudat is, meg a vágyak, és megkezdődik az örökkévalóság ténytelensége, a csend, a végtelen űr és léttelenségünk csodás nyugalma: a semmi. Időtlenül és mint az álmok, halkan kezdődik meg ez a szín, íz, illatnélküli valóság és fénytelenül, mint a Nap, Föld, Hold mögötti árnyak az űrben. Sejtelmesen porladozik a test a földben évszázadokon át és ott van mindenütt az évezredekben, láthatatlanul, mint az eszmék, atomjaira bontva, viszi, felkavarja a szél, belehelik az élők, a fák, a virágok és az ember... Testük eloszlik így és elporlad a porban, de lelkük erői: a vágy, a feszültség, az indulatok és néha-néha talán egy-egy csillogó porszem: sejtjeik is túláradnak a Földön, túl a levegőn, a szférákon és a Holdon, elkeveredve a fényvel, úsznak, szétszóródnak az űrben, hangtalanul, távol, elnyujtóznak a bolygók, égő állócsillagok és üstökösök közt: és vannak, az ősködökön túl, messze, mindenütt, a pihegő fényvel hajló, görbülő, véges Mindenség egész testében — mindig. Őnekik azonban nincs az örökös látvány, amelyben vannak, testnélküli létük, sem a végtelen álom nyugalma nem érzik, nem tudakolják, álmok-e, sem azt, kinek az álmai ők: mert nem tudhatnak a holtak és őket sem tudják... Így boldogok ők és vannak a nincsből, de minékünk persze szeretni kell és élni a Törvény szerint, akárhány évig...

II.

A lázas beszédek ideje ez — a hűvös, halálos elragadtatás —

most mindent el kell mondani gyorsan, azlán elfoszlanak a percek, ez a drága valóság, ez az egyetlen igaz magántulajdon... Nehéz ez így: a szépség, és mögötte mindig az egyre erősebb halál — egy másik: a tiszta valóság... És mégis egy az egész — Kiáltok, hogy még itt vagyok egészen: testemből még nem fogytak el a lázak, szájamból még nem veszték el az ízek, még érzi a szavakat a nyelvem, agyamban még épül az élet, szemem a szépet kitapogalja, ó, hogy növekszik bennem a kép! még tudok szeretni gyorsan, hogy értelme legyen a lázas elragadtatásnak — Mert sietni kell, mert ki tudja, hogy még meddig élhetek így: mint ember... Szeretek — pedig halálos lehet az érzés, ha megnő és a szívvel nagyobbra duzzad és szavakat mormol... Kiáltok — pedig halálos lehet a szó is, ha életre kel és megnő és megszólítja az embert az utcán akárhol... Élni kell gyorsan, mert minden halálos: az éhség, a pénz, a vágy, a betegség, a fegyver, a tűz, a nő és a mérge, az illat, az élet, amely körülvesz, áthatol és bomlaszt... Hamar elfoszlik ez a valóság, elkopik, elhull — és már belehajlik a végső világrend fényé, mint ígért és dísz... De addig szeretni kell és élni a gyorsuló szavak közt, mint ember...

Páris — hazai használatra

— Szélgjegyzetek egy utikönyvhöz —

Dühöng a kánikula. Sok párizsi útra kelt már a hagyományos július 14-i vakáció kezdete előtt, s azóta is szüntelenül indulnak a karavánok: ki az Alpokba igyekszik, ki a tengerpartra, s megannyian mennek külföldre is. Párizs utcái mégsem néptelenednek el: idegen turisták légiói gyűrjék az olvadó aszfaltot. Céltalan lenne felsorolni mind a nyugatiakat, hiszen kivétel nélkül minden náció jelen van, csupán annyit jegyzünk meg, hogy idén a lengyel és jugoszláv vendég sem ritkaság errefelől. Magyar viszont nincs — eltekintve attól a féltucattól, amelynek látogatása nem pusztán vakáció, hanem szünetes kaland mintegy túl az operencián. Épp itt van a szomorú bökkenő: míg a nyugati turistának Párizs leginkább időtöltés, a teljesen keletre szoruló magyarnak ugyanez ritka életesemény. De azért, hogy a kizárólagos hazai tájakat kedvelő tömegek is osztozhassanak a kiváltságosok élményeiben, a Kortárs júniusi számában közölték Sötér István: Párizs, 1959 című dolgozatát. Pompásan érvényesül a szocialista elosztás elve: az otthoni fiatalok és dolgozók utazás helyett ezt az utikönyvet érdemelték meg munkájukkal.

Egyik barátommal forgattuk az írást. Talán épp oly izgatottan fogtunk hozzá, mint a Kortárs otthoni előfizetői. Furcsán csiklandozó érzés az, amikor az ember Párizsról olvas: Párizsban egy hajdani párizsi magyar diák új tanuságtételét. Kicsit olyan, mintha rólunk magunkról hallanánk véleményt, hiszen idestova hozzá nőttünk ehhez a városhoz. Meg aztán keressük az embert, bár tudjuk, hogy sok álarccal kell takaroznia. Nem találjuk az embert, aki van, kis e-vel, inkább az Embert, akinek lennie kell, ha útlevelet kapott, személytelenül, kötelességtudóan, vonalasan. Pedig a terjedelmes bevezetés színes stílusjegyekkel ékeskedik. A barátom viszont egészen belevörösödik a nevetésbe, ahogy az utcanépek végeérhetetlen jegyzékét böngészi: „Hát nem torz, — kérde — hogy a huszadi század közepén még mindig párizsi katalógussal kell elaraszítani az otthoniakat? Olyan ez, mint amikor egy Pesten járt magyaróvári atyafi sorolja a szomszédoknak, hogy Nagytétényről Hévízbe a Körterre, onnan feljut az ember a Ménesi úton, majd a Bakator, utcán a Citadellához, s fentről szép időben akár Soroksárig is el lehet látni. S az atyafiak izgatottan hümmögnek.”

A szerző két szempontból sűrítette anyagát. Kiborlással közben diákkorának kedves helyeit járja be; testtelen nosztalgiával eleveníteti a multat, melyet aztán egybevet a mai Párizs „valóságával”. Megállapítja a városképről, hogy: azonos a régivel, a benne zajló életéről viszont családottan jelenti: más, mint valamikor. Mindezt az École Normale Supérieureben tett látogatásából vezeti le. Erről az intézetről csak külsőleg, sőt nyugodtan mondhatjuk, felületés képet kap az olvasó. A szerzőnek „elnehezedik a szíve”, hogy a mai Franciaországra gondol. Volt évfolyamtársai, egy kivételével, akit a németek kivégeztek, egy szálíg „fanyar főtisztviselő és öregedő funkcionáriusok.” Ez a magvas megjegyzés épp olyan elgondolkoztató, mint amennyire valótlán. A francia egyetem csakugyan inkább rendszeres gondolkodásra, mint művészi alkotásra nevel, így hát a normalienek gyakran funkcionáriusokká lesznek, csupán azt kell hozzátenni, hogy a közoktatás funkcionáriusai; középiskolai, főiskolai és egyetemi tanárokká. Ezen pedig igazán nincs mit szégyelni, hacsak a szerző nem szégyelli a maga egyetemi tanári, más szóval funkcionáriusi címét.

Talán ez az önkínzó érzés fogta lo-pódzóra a lépteit, az École látogatásakor. Leírásából az tűnik elő, hogy magányosan bolyongta be a folyosókat és termeket, nem csoda hát, amikor a jelenleg is leghövesebb, és leg„pártosabb” francia kollégium szünetes légkörének az elhalásáról ejt szót. Ki is tájékozta volna az 1958-as májusi viharokról s a normalienek szerepéről, vagy a hajnalig tartó szakszervezet vitákról?

Esetleg éppen az a magyar diák, aki már több mint két éve él itt, s aki talán meg is menthette volna a hazai vendéget egy kínos baklövésről. Az utikönyv író ugyanis jelentős pillantással felfedezi, hogy Sainte-Beuve arcképének a szájára valaki odaírta: „Gondolkozom, tehát megfagyok”. Majd nagy varázslóként kiterjeszti a mondatot az egész városra eképpen: „Ezek az utcák, a kávéházak üvegfalú teraszain az emberek a fagyasztó gondolkodás helyett inkább a háborítatlan, kiegyezkedő élet nyugalmát választották. Pedig, aki nem akar gondolkodni” — emeli fel intően az ujját — „az egyre távolabb kerül az élet lényeges örömeitől és gyötrelmeitől.”

Nagy kár, hogy Sötér István a csallóka impresszionizmus áldozata lett. Ha az alaposabb szocialista realista kutatómódszert alkalmazza, megtudhatta volna, hogy Sainte-Beuve számára az egész Franciaországot jellemző mondatot én írtam, mérgemben, mert három napig nem fűtöttem a szobámban. Rólam pedig igazán nem érdemes következtetéseket levonni a párizsi gondolkodására és életművészetére nézve, amely két dolognak a könnyelmű bíráláshoz utágyis háttörzongató vakmerőség szükséges.

Ezt a nemes jellemvonást fedezük fel, ahogy tovább lapozunk. Szerzőnk ugyanis higgadtan kiszámított tollvonásokkal megfosztja Pá-

rizst a lényegétől. Csak az ördög tudja, hogy valóban így gondolkozik-e, avgy így kéri-e számon tőle. Mindenesetre idézem: „A régi Magyarországról Párizsba kerülve: mintha egy folyó holt ágából az élet, a történelem igazibb sodrába léptünk volna át... Ma mindez másképp van már. Kicsiny nép vagyunk, s mégis a történelem lényeges eseményei ma miánunk, nem pedig Párizsban mennek végbe. A folyó főmedrének partjára kerültünk. Párizs pedig egy lassuló áramlás, sőt már-már vesztelő víztükör felett vizsgálja, Nárciszként, arcvonásait... Micsoda vereség, ha be kell érünk a mégoly csillogó mégoly elbűvölő lényegtelenül.” Budapest nyilván magasztos diadalnak könyvelte el azt a pár hetet, melynek során a szovjet tankok ha nem is elbűvölően, de lényegesen leromboltak. És végső soron egyet kell értenünk azzal a látszatra felfuvalkodott kijelentéssel, hogy Magyar-

ország a történelem főmedrének sa-nos a partjára került: szegény ott figyel aggódva, mikor olvassza magába a durva áradat.

Am, ha valakit az üres csillogás Isten örizz' mégis vonzna, ott van az éber szerző, hogy megvédelmezze: „felszínén csupa beteges tüne csupa nyugtalanító figyelmeztetés”. Elrettentő példáinak a sorát a filmek kel nyitja meg s az erkölcsbíró szalhatatlan tekintetét Brigitte Bardot-r szögezi: „... érzelmességében és brutális 'sexy' mivoltában tanúság arról a zürzavarról és nihilizmusról, mely a nyugati filozófia immár vulgáris szinten hirdet... A züllés elvontsága a morbiditás sznobkultusza... stb. Hát igen. Így is lehet mondani. Csak azt nem értjük, mért csupán ilyen darabokat nézett meg? Úgy látszik, vonzózták. S mért hallgat olyan mélyen arról az új francia rendező gárdáról, melynek alkotásai egyre másra hódítják el a pálmát a nemzetközi fesztiválokon; mért nem szól Louis Malle-ról, Chabról, Truffaut-ról, Marcel Camus-ról, Alain Resnais-ról?

A mai párisi festők nem is várhatnak elismerést egy ilyen akadémiáiról. Buffet és Carzou mértani festészetét csak hagyják, de a szomszéd-ságukban: „az absztrakciók végső síkolya, a felbomlott világ nyomatlan alámerülése a semmiben, a megvakul-lélek hatyudala az emberi tudat romjai felett.” Az ilyen ítéleteket már apokaliptikus ihlet duzzasztja, s a tájékozatlan olvasók könnyen képzelhetik, hogy a párisi kiállításokon nézők beesett szeműek, hullafoltosak és szűkölnék a rosszérzéstől. Dehogyan kíváncznának ilyen társaságban inkább meghallgatják Marosán György pirospozsgás beszédeit. Legalább is a előbbiről kívánja meggyőzni őket, a beszámoló: nem jöhetnek ugyan, de kedvük se legyen hozzá.

Azt meg, hogy a szerző, aki Páris-nevelte s régi Páris-rajongó, miért csömörlött meg ide utazásától, nem tudhatjuk. Talán ellensége mindennemű változásnak, s a mai Páris bizony már nem olyan, mint a két világháború között volt, vagy talán politikából írt ilyen fanyalagva. Mindenesetével valószínű, hogy lebeszélő utikönyvvel megérdemelt egy párisi útlevelet a jövő évre is.

FELEMÁS VÁROS

A baj az, hogy európai ember még Montreal is európai példabeszéddel próbálja megmagyarázni. Olyan ez a város, mondom magamnak, mintha Zürich felől összekevernék Genf felé, összeveszejtenék a két nyelvű lakosságot, százötven évre számúznék őket Kanada keleti csücskébe és végül ott is felejténék. A francia és angol kanadaiak a mai napig nem szokták meg egymást, nem vegyülnek, olykor összekapnak valami új vagy ódon sérelmen — ilyenkor a franciák ütik a nagyobb lármát — és Montreal megmarad felemás városnak.

A francia óváros a kikötőnél kezdődik és hosszú csikban nyújtózik a központ felé. Olyan ez a kerület, mint valami öreg emigrán, aki a hosszú távollét alatt sem fejlődött és távolra szakadt rokon helyett ódivatú összé vált. Franciaságához nem fér kétség. A kőházak komorak, szürkék, a mély kapualjakból amolyan igazi francia lépcsőház-szag úti meg az ember orrát, a cikornyás városházán manzardtető emelkedik. A kikötőre néző sörnyű régi házak körül ugyanakkora a rendetlenség — gyomerdő, rombadótt hordók, elszáradt banánágak, rongyok, ázott újságok — mint Marseille peremén, és a magas balkónon vasaló kövér asszonyt is át lehetne penderíteni az Atlanti Óceánra, egy lyoni nyári délután közepébe. De valami hiányzik. Valami halott. A franciaság megmaradt — és elakadt. A helybeli nyelvjárásban sok a tizenhetedik századbeli elem; az óváros levegőjén érződik, hogy régóta nem kapott táplálékot attól az országtól, amely után mintázódott.

A francia negyed szíve, a Place d'Armes. lelkiismeretesen megőrökíti a hozzákapcsolódó történelmi eseményeket. A tér közepén Maisonneuve szobra áll: 1642-ben ő alapította Montrealt. Két évvel később, a szobor helyén vezetete harminc emberét kétszáz irokéz indián ellen. A franciák győztek. A szobor rossz. Ha az irokézek győztek és szokás szerint átveszik a legyőzöttek civilizációját, most valószínűleg hasonlóan rossz, noha más külsejű szobor állna a téren. A totemoszlop már régen nem divat.

Szemben ott a nagy Notre Dame templom, ami kívülről olyan, mintha a párisi Notre Dame-ot a múlt században valaki emlékezetből rekonstruálta volna és kifelejtette volna a gotikát. A belseje szép, hangulatos. Ájtatos felhőmály keveredik benne ezotatikus gyertyaseregekkel, a háttér kék és arany. Van a szomszédban régi papnövelde, apró kastély, számtalan szentről elnevezett számtalan kis utca, zöldségszágú piac, tengerészkaplna, rakodópart és szentképűzet. Az utóbbi kirakatában egész sereg szobor, lourdes-i grotta, miseruha és kehely fölött ott ékeskedik az angol királynő képe, valószínűleg nem azért, mert, mint hivatalos címe mutatja, a protestáns hit védelmezője, hanem mert a tiarás, szelíd, fehér-arany kép összhangban van környezetével.

Az autóbusz percek alatt átvizs a város vegyes közepébe. Ez a szemleges sáv, a mindenki-földje, ahol a boltokban két nyelvű kiszolgálás és az utcajelző táblákon ott a „Rue” is, meg a „Street” is. De a hangsúly nem francia. Az árúházak neve Eaton, Simpson, Morgan és Ogilvy. A vendéglőkben főleg Hot dog és Hamburger járja. Eltekintve néhány finom kis üzlettől, amik Boutique, Couture

és Chapeaux felirással bókólnak Páris felé, az áram az angol rész felé sodor.

A belső kép más. Az angol- és franciayelvű kanadaiak nemcsak egymás közt feszengnek, hanem anyaországokkal szemben is eléggé elutasítóak. Mindkét csoport elsősorban kanadai akar lenni; nem francia, nem angol, hanem kanadai. A negatív fogalmazásnak persze negatív az eredménye — például az, hogy a párisi francia vagy londoni angol kiejtéstől prűszkölnék a helybeliek, mert mindkét nyelvet a maguk módján ejtik, egyesek pedig rögtönzött beszédet tartanak az európai szellemi import ellen. Két perccel később meg haragosan bevallják, hogy nincs elég kanadai szellemi termék, ami a helyébe léphetne. Kamaszkori zavarok ezek: nemzetek éppolyután és érzékenykedve nőnek fel, mint egyének, és bizonyos időszakokban bármiért megsértődnek. Az Európa elleni berzenkedés nem minden. A francia kanadaiak még mindig azon keseregnek, hogy kétszáz évvel ezelőtt Quebecnél General Wolfe megverte Marquis de Montcalm seregeit és Anglia elvette Kanadát Franciaországtól. Az angol kanadaiak viszont azt hangoztatják, hogy Commonwealth ide-oda, őket csak a barátság fűzi Angliához, mert különben függetlenek tőle — amit egyébként senki sem von kétségbe. Amerikával nincs bajuk. Az ottani turisták úgy rándulnak fel Montrealba, mint ahogy a francia vidámságra és frivolitásra szomjúhozó angol üzletemberek szokták át Párisba.

Közben a felemás város lázasan fejlődik. Villogó, merész felhőkarcolók épülnek a központban. A hatalmas Queen Elizabeth szálloda huszonegyedik emeletéről este tündérszép a kilátás. A sötétség, minden város legjobb szepítőszere, fényzónyeggyé varázsolja Montrealt. A főútvonalak neonreklámjai drágakővé válnak, a távoli negyedek lámpái aranypárába olvadnak, és a repülőter irányából egy fényzóró lustán araszolja az eget. A csillogó minta szélén túl ott a sötétség.

És amíg oda el nem jut az ember — világos nappal persze — nem értheti meg Montrealt sem. Mert a városon túl kezdődik a nagy, üres, érintetlen táj, az európai fogalmak szerint szinte lakatlan vidék. Gyönyörű skandináv táj ez — dombok, sűrű nyír és fenyőerdők, porzó folyók, számtalan tiszta tó, és megnyugtatóan kevés ház meg ember. Innen nézve Montreal felhőkarcolóitól, mindenestől még mindig olyan, mint történele legelején volt — elszigetelt kis település egy hatalmas, üres országban.

Ó, apró távolságok, boldog otthoni mérce, amely szerint Szentendré komoly kirándulás volt Budapestről. Pécs pedig „messze” volt — itt a nagy tavakban elférne egy-egy európai ország, és a tizenkétórás autótúr nem kap magasabb rangjelzést, mint hajdan a Jánoshegyre vezető túra. A méretek határoznak meg mindent. Akármennyit fejlődik Kanada a jövőben, sosem fogja elveszteni a mérhetetlen terület és kevés ember okozta alaphangulatot. A korai felfedezők és úttörők szelleme ma is kísért. A nehézet kezdett és küzdelem ma épp annyira nemzeti ideál, mint százhatvan évvel ezelőtt, amikor az első fehér ember elvergődött Kanada nyugati partjára. A mostani bevándorlónak éppúgy előről kell kezdenie mindent,

mint a hajdani telespesnek. A küzdelem rövidebb ideig tart, a nehézségek sem azonosak. Vészszomjas irokézek és skorbut helyett legnagyobb ellenség a Karinty-féle „minden másképp van”. A végeláthatatlan — és európai szem számára teljesen azonos — cowboy filmek a legnépszerűbb televízió-programok közé tartoznak. Kiki saját múltját dédelgeti, és Kanada számára a vakmérő cowboy vagy trapper ugyanolyan szívheznyótt nemzeti figura, mint nekünk a törökverő Hunyadi János.

Ironikus módon a hagyomány az öslakók közt vezetett ki leginkább. A rézbőrűek jelentéktelenek, sápadtak, és nagy amerikai autón közlekednek.

De ha az indiánok autón közlekednek is és részletre veszik a mosógépet, van még remény régi romantikára. Néhány magyar bevándorló klubba tömörült és felélesztették a csaknem teljesen kihalt kanadai kajak-sportot. Lassacskán a motorcsónokhoz szokott elpuhult kanadaiak is érdeklődni kezdenek őseik sportja iránt. Mintahogy egy itteni tekintélyes magazin munkatársa írta nemrégiben, az új bevándorlók sokmindennel gazdagítják a kanadai életet.

— BB. —

Szokrátész volt a bohócok között ...

1954 őszén, a hamburgi nagycirkusz közönsége fergeteges tapssal hívta vissza az est hőstét, a bohócot. Percekig zúgott a nézőtér, de a porond üres maradt. Ekkor váratlanul megszólalt a hangszóró:

— Hölgyeim és uraim, kérem, ne tapsoljanak tovább. Grock többé nem tér vissza. Grock soha többé nem tér vissza.

Grock, a cirkuszporond korónázatlan királya, így mondott örökre búcsút a cirkusznak. És most, öt esztendő múlva, július 14-én, búcsút mondott az életnek is.

Hetvenkilenc éves volt. Ebből több mint ötvenet töltött a cirkuszporondján. Generációk hosszú sorát neveltette meg, gyermeket és felnőttest, unokát és nagyapát egyaránt. Svájcban született, egy órásmester tizenharmadik gyermekeként. Tizenkét éves korában megszökött egy vándorcirkusszal. Istállófiú lett, majd később pincér, szakács, tisztítóember, zongorista, hegedűművész, kertész, profi bokszoló és nyelvtanár, és végül: bohóc. Teljesen kopasz volt, arcát és orrát vörösre festette, állát krétával hófehérre mázolta. Ez volt a maszka. Hatalmas kabát, harmonikázó nadrág, nagyra méretezett cipő — ezek voltak a kellékei. De a külsőségek felett, mintegy glóriaként lebegett furcsa, torz, mély és megmagyarázhatatlan humora. Cirkuszi trükkökkel dolgozott, olyanokkal, amelyeket előtte ezren és ezren produkáltak, vidéki vásárok csepürágói vagy világvárosi cirkuszok mókamesterei. Ugyanúgy elbotlott és elesett, összetört alatta a szék, vagy ráborult a messzeszövőr... és nála mégis más-ként hatott mindez. Mozdulatai és fintorai mögül éreztük, hogy filozófus szemléli a közönséget, megértő mosollyal és kandi szemmel. Szívvel és ésszel nevetett, mint a bölcsök, akiknek tiszta ké-

pük van a világról és az emberiségről. Talán úgy jellemezhetnénk legjobban, ha azt írjuk róla: Szokrátész volt a bohócok között.

Mint virtuóz művész is egyedül álló volt. Huszonegy hangszere játszott, többi között zongorán, hegedűn, szakszófononon és mandolinon. Az egész világot bejárta. Tizenhárom nyelvet beszélt, amelyen meséket mesélt, és ügyességgel játszott klasszikus és bravur számokat, egyaránt ismerték Párisban és Belga-Kongóban, Tokióban és Ausztráliában. Anglia volt az egyetlen ország, ahol 1924 óta nem lépett fel. Össze-különbözött az adóügyi szakemberekkel, akiknek köztudomás szerint nincs humoruk. Grock ettől kezdve „bojkott” alá helyezte brit szigetét, annak ellenére, hogy Churchill — aki Grock művészetének nagy rajongója volt — egy alkalommal arra kérte őt, hogy vegye fel az angol állampolgárságot.

Öt évvel ezelőtt, hamburgi buszúfellépése után, Grock visszavonult san-remo villájába. Tengerpart, hatalmas kert, rengeteg színes virág... és több szobány könyv. Rajongott a könyvekért. Szentélye volt a nyelvészkedés. Számunkra, magyarok számára külön érdekességet jelent, hogy Grockot nyelvészeti munkásságáért, a harmincas években diszoldtorává avatta a budapesti Tudományegyetem.

Minden időben nagy és szent hatóság: derűt adni az embereknek. Több mint ötven esztendőt át volt Grock a nevetés karmestere, akinek intésére felharsant a nézőtér a bruhaha. Most, hogy egyre kevesebbet mosolygó korunkba eltávozott, elmondhatjuk, hogy szegényebbek lettünk egy filozófussal, aki ha nem is tudta megváltoztatni a világot, de legalább megnevetette az emberiséget.

Oroszországi utazás — száz évvel ezelőtt

Egy müncheni magánkönyvtárban került kezembe ez a könyv, amelyet az Irodalmi Intézet adott ki Pesten öb mint száz évvel ezelőtt, 1853-ban: B. Podmaniczky Frigyes: *Úti naplóból*. Valószínűleg ez az egyetlen kiadás, nem tudunk arról, hogy izóta megegyeszer kinyomtatták volna. Szerzője ahhoz a fiatal főúri nemzedékhez tartozott, amely a reformkorban nem sok pénzzel, de annál nagyobb tudásszomjával beutazta Európát, tehát az akkori világot, hogy mindazt, amit tapasztal és lát, elmaradt kis hazájában kamatoztassa. Kamatoztassa javakban és eszmékben, amire akkoriban éppúgy megvolt a szükség és igény, mint majdan, száz évvel később egy másik reformkorban, egy másik nemzedék lelkében.

Báró Podmaniczky Frigyes úti naplója azonban nemcsak emiatt érdekes olvasmány. Különleges értéke abban rejlik, hogy szerzőjének különleges ötlete támadt. Elhatározta, hogy elutazik Oroszországba, megnézi magának azt a birodalmat, amelyről Magyarországon akkoriban kevesebbet tudtak, mint a messzi Angliáról vagy akár Amerikáról. Podmaniczky Frigyes társával, Prónay Józseffel 1845 augusztusában kelt útra, tehát négy évvel ezelőtt, hogy Miklós cár hadai megindultak az első magyar szabadságharc leverésére. Ezt az utazást írja le naplójában.

A szerző persze nem tudott, nem is tudhatott azokról a mélyben kavargó erőkről, amelyek az orosz nép életét és majdani sorsát meghatározták; olyan vonásokat sem ismert fel bennük, amelyeket ma rájuk olvashatunk. Elsősorban nem is az emberek érdekelték, hanem az állapotok. Az épületek, az utak és az utcák, a környezet és a szokások. E téren azonban jöszemű megfigyelő, élményeit rokonszenvesen és mulatságosan adja elő.

Az akkori Oroszországba természetesen Péterváron keresztül vezetett az út. A két magyar hát északnak tartott, Berlinen és Poroszországon át. Innnyás izlésük volt, nem lelték kedvüket a szép nem porosz képviselőiben. „Utazás közben alig emlékszem valamely csinos képre” — írja róluk naplójában. A koszt sem igen izlett nekik: „soha nagyobb terhemre nem volt az együttebédelés szokása, mint épen itt; másfél óra hosszat érdekeltem, sokszor kellemetlen emberek között ülni, meglehetősen rosszat enni, nem ritkán éhesen felkelni, ez azon híres ebédek programja. A németek hű tisztelői e zsarnok szokásnak, mert hiszen 10 féle étkek közt választhatnak — tudni való, hogy ritka németnek van fogalma a jó ebédéről.”

Svineműndében szálltak hajóra és négy napi utazás után érkeztek Oroszország második legnagyobb kikötővárosába, Rigába. Itt találkozott először oroszokkal. Mégpedig a legkellemetlenebb fajtával: vámorokkal és katonákkal. „Mongol tekintetű s levezőslegényeket első pillanatra szánakozásra méltó gályaraboknak tartottuk; csodálkozánk, midőn bennük sorhajókatonákra ismertünk, — nyomorultabb külsejű legényeket még soha nem láttam; arcvonásaik kevesebbet jelentők egy komondoréinál. . .

Óranegyed alatt sáskaseregként leptek meg hajónkat 18 mindenféle rangú s öltönyű tiszt.”

A két magyar zordonnak és nyomasztónak találta Oroszországot. Meglepte őket az a sivárság és némaság, amit lépten nyomon tapasztaltak. Rigában egy népünnepélyen vettek részt, ahol csendben, minden zaj és „kurjongatás nélkül mulatott” majdnem az egész város. „Ott épen az a mulatság, ha az ember hallgat, mert a beszéd mindenkor veszélyes valaminek tartatik”, írja. Ez a némaság kísérte őket végig Péterváron át Moszkváig. Útleveleket mindjárt Rigában elvették. Oroszországban nem szeretik, ha valakinek útlevél van a zsebében. A külföldi menlevelet kap, amely csak egyik városból a másikig érvényes. Ez az útlevél rendszer nemcsak arra jó, hogy az idegeneket állandóan ellenőrizzék, hanem jó bevételi forrás is az államnak. — Akinek nincs útlevél, annak nincs lelke sem, — tartja egy orosz közmondás. Érthető, hogy miért nem kapnak útlevelet ma sem az orosz polgárok. Ma talán különösen érthető.

Pétervár elkápráztatja őket. Napokon át csodálják a pompás épületeket, a tarka székesegyházakat, tereket, utcákat, fényes boltokat, kényelmes kávéházakat. Amilyen fényes azonban a belváros, olyan nyomorúságos, pusztaság és elhagyatott a külvárosok vidéke. A kontraszt fény és árny között mindenütt nagy Oroszországban, itt azonban a legkellemetlenebb.

Nyilasok és magyarok

A budapesti „Irodalmi Ujság”, annak idején, egy egész nemzetet vezetett.

Ez arra kötelezi Önöket, hogy vállalják az idegenbe szakadt magyarság eszmei vezetését, különösen ama fiatal magyar generációt, amely egyszer egy szabad Magyarországra visszatérve, szerzett ismereteit a magyar nép szolgálatában hasznosíthatja.

Megítélésnek szerint nem elegendő a fenti eszmékért általánosságban síkra szállni, s ugyanakkor észre nem venni, hogy a külföldön élő magyar fiatalok megméltetésére gyalázatos aknamunka folyik. Elsősorban a szerepüket egyszer már oly csúfosan eljátszott nyilaskeresztesek ostoba és hazug agitációjára szeretnék célozni, mely azonban nem elég ostoba ahhoz, hogy az egyébként talán jóhiszemű, de megfelelő szellemi vérttel nem rendelkező fiatalok körében híveket ne szerezne magának. Különösen a fiatal munkásokra gyakorolnak befolyást ezek a féligazságokkal kevert zagyvaságok, s érthetetlen számomra, hogy az „Irodalmi Ujság” ellensúlyozásuk érdekében csak immel-ámmal emel szót!

Sz. F.
Recklinghausen.

Alig beszéltünk eddig az emigráció szegényfoltjáról, a nyilasok tevékenységéről. Hetekkel előbb megtették ezt helyettünk a német lapok.

A nyilasok propagandájának legfőbb célja a külföldön élő magyar munkásfiatalok megnyerése. Egyrészt felismerték ennek az emigrációban legnépesebb tömegnek jövőbeli jelentőségét, másrészt észrevették kiábrándultságát és elszigeteltségét. Megközelítésüket elősegíti az a tény, hogy ezeknek a fiataloknak nagyrésze keresi a kiutat korunk csódtömegéből és vár ennek valamilyen megfogalmazására. Nem kétséges, szellemi segítség nélkül nem tudnak védekezni a féligazságok megszállottjai ellen. Úgy érezzük, mindannyiunk kötelessége ezt a segítséget megadni. Íróknak és diáknak egyaránt, tehetsége és lehetősége szerint.

Meg kell ugyanis tanulnunk ismét, hogy hitünk egy demokratikus Magyarországon nem egyeztethető össze a nyilasok zavaros és embertelen ideológiájával, mert ez éles ellentétben áll mind a természeti törvé-

bül hat az idegenre. Es megint az élet teljes sivársága, még itt, a fővárosban is: „Közéletet vagy vigalmat nem látni: — pedig mind hiába, mit ér nekem az a pompa s fény, ha körülötte s általa nem látok előidézve életet. A belváros néhány utcáin túl még csak élénkségre sem találunk; a távolabb fekvő város részeiben halotti csend uralkodik.”

Moszkva még kevésbé tetszik a magyaroknak. Távolról valóban úgy festett nekik, mint ahogy a „meserő” rajzolja meg: káprázatos fényesség, smaragd zöld berkekkel övezve. Középről azonban egy kellemetlen nagy falu, rendezetlen utcákkal, falusi modor szerint épült házakkal, fátlan nagy udvarokkal. Csodálatukat csak a város fekvése, a Kreml épülete, néhány székesegyház és a városban összegyűjtött műkincsek nyerik meg. Nem is időztek soká benne; kényelmetlen utazás után visszatértek Pétervárra, ahol csak körülmenyes és kalandos módon tudtak kijutni ismét a „holt lelkek” országából. Podmaniczky Frigyes száz év távolából, a mai időkre is jellemzően, így összegezi oroszországi útjának tapasztalatait:

„Oroszországban nagyrészt feltaláltam, a mit kerestem: eredetiséget, nagyszerűséget; másrésztől azonban meg kell vallanom, hogy épen nem érzem jól magamat benne. Félélmes érzélem rezgő át lelkeim húrjait; nem mozogtam, nem szólottam oly szabadon mint máskor; szokásom ellenére rendkívül józanul éltem, mert attól tartottam, hogy felderülve egy pohár jó bortól, olyasmit cselekedhetem, mi érintkezésbe hozhatna a rendőrséggel.”

V. I.

Francois Mauriac szemérmes emlékiratai

A halál és a nap nem tud szembenézni önmagával — és ez vonatkozik az emberre is, írja Mauriac. E mondatnak talán csak a fele igaz és az író most megjelent emlékirataiban (és természetesen regényeiben) megcáfolja állítását. Az igazság az, hogy az író ereje elsősorban az a könyörtelen tekintet, amellyel önmagát szemléli. „Ki Bovaryné?” kérdezte valaki Flaubert-től. „Én vagyok”, felelte habozás nélkül. Ha Bovaryné — Flaubert, akkor jogosan feltételezhetjük, hogy a környezetétől, u-nalmától szenvedő Thérèse Desqueyroux — Mauriac.

Goethe be merte vallani, hogy nincs olyan bűncselekmény a világon, amelynek elkövetésére bizonyos pillanatokban ne gondolt volna. A katolikus Mauriac e vallomást regényhőseire bizza.

A most megjelent Mémoires Intérieures című életrajzában az emlékezés szemérmes módját választotta. Szerinte, kora ifjúságától kezdve, két családhoz tartozott: a valóságoshoz és egy láthatatlanhoz: a költők és írók családjához.

A költők és írók éppúgy, mint a Biblia azt a három lényeges kérdést ébresztik a gyermek Muriacban, amit Gauquain irt szárnyas képe alá: „Mi az ember? Honnan jön? Hová megy?”

Musset, Gérard de Nerval, Baudelaire adták meg a diáknak az első választ.

„Amikor a vér és az álom először riogattak, Musset sietett segítségemre. Részeg legények hajnalban karnevál után, ezüst sar-

kantújuk pengése a templom kövén, Lucie kis keze a zongora sárga-fekeete billentyűin. . . E költészet mint a hajnalcsillag bevilágítja gyermekkoromat, követi egy darabig, aztán elvész a ködben”, írja Mauriac.

Gérard de Nerval-t már világosabban itéli meg. Felismeri, hogy soha senki sem jutott olyan messzire a „lélek barlangjának” felderítésében, mint a „Tűz lányainak” szerzője. Úgy tűnik, Nerval nagy hatást gyakorolt Mauriac-ra, annak ellenére, hogy katolicizmusában kételkedett. „Nerval a valóságban személyes problémát látott, — írja Mauriac. — Elhitette önmagával, hogy kedvesét, Jenny Colong-t úgy várja majd a mennyország küszöbén, ahogy a színház kijáratánál várta estéknél, ahol a hölgy egy operettben lépett fel.”

A három költő közül Baudelaire játszotta a legnagyobb szerepet Mauriac fejlődésében, mert a legnagyobb alkotók közül való és költészete majdnem kizárólag valóságos elemekből épül. Baudelaire a kereszténység nagy családjához tartozik, mely Péguy szerint bűnösökből és szentekből áll. „Amikor Baudelaire az Isten káromolja, akkor vallja legtöredelmesebb létezését”, írja Mauriac.

„Óh, Uram, adj erőt és bátorságot, Hogy utálat nélkül szemléljem lelkemet és testemet”.

Most Mauriac művére gondolva, talán túlságosan is könnyű megállapítani, hogy az író egész életében utálat nélkül próbálta szemlélni önmagát.

„Az egyetlen család nem egészen ritka tünemény. De, ha azokra a házastársakra gondolok, akik között a gyűlölet az egyetlen kapcsolat, akik egymást utálva ülnek az asztalnál és fekszenek a közös takaró alatt, akkor valóban elképesztő, hogy a válások száma milyen elenyészően csekély. Gyűlölik egymást és képtelenek menekülni házaikból”, írja Mauriac egyik legérdekesebb regényében, a „Noeud de Vipères”-ben. Ez utóbbi mondat művének mottójául szolgálhatna.

Mi az eredete e keserű megállapításnak? E kérdésre emlékirataiban nem felel egyenesen az író. Olvasmányairól beszél és ezeken át derül ki, hogy annak a többekévé is ismeretlen tüneménynek, amelyet léleknek nevezünk, éppúgy megvannak a maga iratlan törvényei, mint annak, amely rövidebb-hosszabb időre bebörtönzi.

Két regény tartotta varázsa alatt a fiatal Mauriac-ot: „Adolphe” és az „Üvöltő szelek”.

Benjamin Constant regényéről ezt írta Lord Byron 1816-ban: „Adolphe” kínos érzéseket keltett bennem. Tökéletesen fejezi ki azt az állapotot, amikor többé már nem szeretünk. Ez a legkínosabb állapot, ennél kínosabb csak az, amikor szerelmesek vagyunk.”

Mauriac ötven éve olvassa újra meg újra e regényt. Miért? Fiatalabb éveiben Benjamin Constant lehetőségét csodálta; 72 éves korában ezt írja róla: „Senki sem ismerte jobban az embert, mint Benjamin. Mindent tudott, csak egyet nem ismert fel, azt, hogy bűnös volt és, hogy a kegyelmet csak az Istenől várhatta.”

Emily Brone-ról, az „Üvöltő szelek” szerzőjéről úgy ír Mauriac, mintha személyesen ismerte volna e zseniális fiatal lányt, aki egy Yorkshire-i falu kertjében bolyongott estéknél a szélben és esőben, mialatt bátyja, Branwell, vídamság nélkül itta részegre magát a korcsmában. „Halvan éve keresem eszeveszlett reménységgel Emily titkát és ma már tudom, hogy sohasem fogom megtalálni. De én továbbra is folytatom a keresést és nem a remekműve titkát, hanem a zárt arc, az összeszorított fogak titkát, az alkotó titkát keresem.”

Az író Emily Brontë-t keresi és az olvasó Mauriac-ot találja meg, nem a Nobel-díjas író, hanem az embert, aki Bernanos nevével fejezi be emlékiratait, Bernanos-éval, aki azt vallotta, hogy az egyetlen igazi kaland az életben: a lélek kalandja.

Fábián Béla
New York.

LEVELEK A SZERKESZTŐHOZ

nyekkel mind a demokrácia alapelveivel. Tanulnunk kell a múlt tapasztalataiból és beszéljünk bátran arról, milyen volt igaz arcuk a második világháború végén. Ne feledjük azt sem, hogy hírnevünket rontják és népünköt a nyugati közvéleményben hamis képet alakítanak ki, még akkor is, ha kevesen vannak.

Józanul gondolkodó ember előtt az egység álma szertefoszlott. Nem szükséges ennek a megállapításnak igazát érvekkel támogatni. Gondoljon mindenki a maga tapasztalataira. Vitathatatlan, hogy az összefogás gondolata, érzelmi és hasznossági alapokat egyaránt tekintetbe véve, nagy vonzóerőt gyakorolt az emigrációs tömegekre. De épen ez, a „legalább mi ne bántuk egymást” felfogás vált veszélyessé, mert kialakított egy olyan helyzetet, amelyben az „egység bunkójával” ütöttek le minden kísérletet a reális gondolkodásra. Voltak és vannak, akik felismerték ennek az állapotnak lehetőségeit és kihasználják ezeket mind a mai napig. A független szellem egyre jobban visszaszorult és a középszerűség, korlátoltasága vagy felelőtlensége miatt, megteremtette a sarlatánoknak kedvező terepet, a teljes eszmei zűrzavart.

Hagyjunk fel a hallgatással. Tárjuk fel mi a bajok forrását, a tév-lenség cinkosságot jelent. Nem gondolunk semmiféle boszorkányüldözésre, mert nem vagyunk fanatikusok. A magyar nációk megítélése nem pártpolitikai vagy származási monopólium, az ellenük való küzdelem emberségünk védelme.

Mi, diákok, nem vagyunk hajlandók az emigráció szokásai szerint politizálni. Amikor átléptük a határt, bármikor történt, mindannyiunk „mandátuma lejárt.” A Forradalom mindenkinéki fehér lapot adott, hontalanná váltunk, egyszerű embereké, függetlenül otthoni foglalkozásunktól. Mi csak arról a fehér lapról olvassuk le véleményünket.

Nem hiszünk azoknak, akik a haza megmentéséről szónokolnak, ugyanakkor megremegnek a világpolitika minden rezdülésétől; mert mi lesz velük, ha elfogy a támogatás? Nem hiszünk azoknak sem, akik verítékezve igazolják múltjukat, vagy fitogtatják volt címeiket, rangjaikat, való vagy valótlán érdemeiket. Tévedhetett mindenki, de azok, akik, sem százezrek halálából, sem a történelmi tényekből nem tanultak, ellenkezőleg ebből önmaguk hősiességét reklámozzák és holmi jogfolytonosságot emlegetnek

nem méltók kiméltre. Amit 1945 után még vitatni lehetett, nevezetesen népünk jogát a múlt és jövő megítélésében, semmiféle csúrés-csavarással nem lehet ma vitatni.

A fehér lapon csak az önálló egzisztenciát teremtő ember magabiztos írásának hiszünk, aki munkájából él. Megbecsüljük, meghallgatjuk, mert mi is dolgozni akarunk. Tanulásunknak egyik célja és itt külföldön legfőbb kötelességünk, hogy függetlenné váljunk a véleményüket kiárúsító ócskapiacától.

Nincs okunk tehát, hogy hallgassunk. Ezért kérjük a Szerkesztőséget, hogy az I.U. hasábjain segítségemre eloszlatni a ködöt, amely eltakarja az ostobaság, önzés és a felelőtlen demagógok aknamunkáját. Foglalkozzunk többet, részletesebben a felvetett problémával és döntésüknél tegyék mérlegre azt is, amit ehhez hozzáfűztünk.

Jó szerencsét!

A clauthali bányamérnöki főiskola hallgatóinak nevében:

Lenchés Endre
Clauthal-Zellerfeld

A magyar politikai foglyokért

Németország keleti övezetéből százával küldik a leveleket és a táviratokat a külügyminiszterek konferenciájához. A levelek jóformán egyetlen gondolatot fejeznek ki különféle szavakkal: a békéért semmiféle áldozatot nem nagy. Természetesen, az áldozatot a Nyugatnak kellene hoznia. Úgy gondolom, itt az ideje, hogy minden magyar szervezet és külön-külön minden magyar, néhány szóból álló levéllel forduljon a Külügyminiszterek Konferenciájához, a levél tartalma: kérelem a Szovjetunióba deportált 63.000, és a Magyarországon bebörtönzött 60.000 politikai fogoly szabadonbocsátására.

Minden magyar újság és rádió, magyar szervezet és minden egyes magyarnak, aki a szabad világban él, történelmi feladata és kötelessége; segítsen kiszabadítani a magyar politikai foglyokat.

Július 13-óta folytatják Genfben a Külügyminiszterek Konferenciáját. Mindenkit arra kérek, hogy küldje el a maga levelét vagy táviratát a Külügyminiszterek Konferenciájához Genfben. Cím: Foreign Ministers Conference, Palais des Nations, Genève.

Fábián Béla
New York.

HÍRUNK A VILÁGBAN

Magyar Kulturális Figyelő

Megjelenik negyedévente. Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P.O.Box 1005 Washington 13, D.C.

Közel 50 éve

a magyar kultúra szolgálatában

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése

Wien I., Köllnerhofgasse 4.

(1956 előtt: Budapest VIII., Baross utca 21.)

Minden forgalomban lévő

magyar könyvet szállítunk,

a világ minden tájára

Kérje ingyenes katalógusunkat!

Faragó László

Politika és vallás! — Emígyen sőhajtott fel Healy, amikor Cloone bejelentette, hogy katonának áll. — Kiben bízzék az ember, ha már oroszlanzelidítőt is elragadja a hafafias lelkesedés? Legközelebb majd a bohóc vonul hadba, a kőféltáncosok már elmasiroztak... A cirkuszgagató vitázott, könyörgött, fenyegetődzött, felsorolta a szerződészetés büntetőjogi következményeit, ám az oroszlanzelidítő mindegyre azt hajtogatta, hogy veszélyben a haza. Fenyegeti a német, az angol, de még az amerikai is. Szegény Írország! Ha tulajdon fiait is cserbenhagyják, ugyan, ki segít rajta? Healy hosszú, vörös orra eközben úgy emelkedett és süllyedt, mint valami helikopter.

— Nézd Cloone — szölt erőltetett nyugalommal — ennek a nyavalyás országnak kutyabaja. A cirkusz, az van bajban. Isteni csoda, hogy eddig húztuk. Ha itthagysz, egész Írországban nem találod embert erre a munkára és egyáltalán, hol kapni oroszlanzelidítőt háború idején?

— Tudom én, hogy a fene enné meg, — felelte Cloone — hidd el, nem akarok rosszat. Szeretem a cirkuszt, az oroszlanjaimat meg a cirkusznál is jobban szeretem, de ha választanom kell oroszlanjaim és hazám között, hazámat választom. Nagy megpróbáltatás ez nekem, de hát ilyen a háború, mindig is ilyen volt.

Healy a végkimerülésig könyörgött. Tudta, hogy nem kap másik oroszlanzelidítőt. És, ha kap, az nyomába sem jöhet majd Cloone-nak. Healy csak ránézett valakire, s menten tudta, hogy az illető művész-e, vagy sem. Cloone művész volt. Amit mások csak megfélemlítéssel értek el, ahhoz neki elég volt a hangját elhalkítania. Healy, a maga részéről nem találta Cloone hanglejtését valami elbűvölőnek, de az eredményt, azt tulajdon szemével láthatta. A legmégsebb oroszlan ugráskész izmai hirtelen elernyedtek, hanyattfeküdt, mint egy kiscica és várta, hogy simogassák. És Cloone úgy játszott az oroszlánal, mint egy kiscicával, szép kék szeme csaknem könnyelábadt a gyengeségtől, s elérezékenyülten motyogta: — Istenemre, Ned, hát nem aranyos?

— Aranyos bizony, te vén szárnár! — gondolta ilyenkor Healy és vörös orra magasbaemelkedett, mint egy helikopter. De őrizkedett attól, hogy véleményét kimondja.

Aki Cloonet a vadállatok között látta, bizvást gondolhatott Assisi Szent Ferencre, de Healy ismerte őt. Pokoli indulatok lakoztak benne, egyegy képzelt sértés vagy sérelem miatt hónapokig hóbörgött. Példának okáért, hirtelen morogni kezdett valami félkorona miatt, amit hat hónappal ezelőtt állítólag — és erre többször megesküdött — igazságtalanul levontak fizetéséből. Amígcsak Healy, szemét, karját égnek emelve elkiáltotta: — Idehallgass Cloone! Megmondtam már vagy ötvenszer, hogy senki nem vont le tőled semmit. De, ha nem hagyod abba, inkább odaadom azt a nyomorult félkoronát, csak szálljal le rólam könyörgöm... Ilyenkor Cloone megvonaglott, mintha elektromos áramütés érte volna és ő is ordított: — Nem a pénzről van szó, Ned, nem a pénzről! Az elvről! De Healy, aki őt esztendőskora óta volt a cirkusz szakmában, jól tudta, hogy, amikor a művészek elvekről beszélnek, az csupa indulat, semmi más. És mert utálta az állatokat és szerette az embereket, egyszerűen fűtült az egészre. Cloone is tudta ezt, s ugyanakkor érezte, hogy Healynek valamiféle hatalma van felette. — Cloone oroszlanokat szelidít és én Cloonet szelidítem — ilyenformán hengegett egyszer Healy, este a korcsmában és Cloone lelkes vihoggal helyeselt.

Cloone sokmindent megtett Healy kedvéért, de most Healy sem tudta visszatartani. És Cloone nem azért akart elmenni, mert a cirkusz már csak árnyéka volt önmagának; a háborús rendelkezések és kényszerrendszabályok kiforgatták valójából. Nem, Cloone-t az igazi, a vérszomjas hazafiság vezette, valami, amit Healy felöltött embernél egyáltalán nem tudott megérteni. — Ha ugyan akármelyik művész felnőtt embernek számít — jegyezte meg keserűen.

Fájdalmas búcsú volt, mert Cloone nagyon szerette azt a pár vadállatot, mely megmaradt neki; szerette Healyt és a cirkusz vándor életét, szerette a kisvárosokat, a szép

FRANK O' CONNOR:

Androcles és a hadsereg

zöld falvakat és a porond köré gyülő közönséget. Vérző szívvel ment és bezárta magát egy fabarakba, egyenruhába öltözött, vigyázba állt, pihenőbe állt, jelentett alásan, kettős rendbe sorakozott, négyes rendbe sorakozott, akár csak egy öreg, elgyötört oroszlán, amikor a kegyetlen idomító ostromcsapásaira ugrál. Ráadásul ingerlékeny és suta ember volt; minduntalan elfelejtette, melyik a jobb és melyik a bal lába, ha „fegyvert szegez”-t vezényeltek, akkor holtbiztosan vállára kapta a puskát, az őrmester pedig tépte a száját és Cloone még azt sem mondhatta meg neki, hogy hová kívánja. Ezért gyakran hullatott lázadó könnyeket, éjszakánként kimerülten feküdt priccén és úgy gondolt önmagára, mint egy rács mögé zárt öreg vadállatra, mely megtört léptekkel álmodik a dzsungelről... De igazából azért sirt, mert úgy érezte, hogy eddig nem értette meg a vadállatokat. Ongyilkos becsületessége mindazonáltal győzedelmeskedett. A hadseregben káplárt faragtak belőle és — nem egy nagy művésszel fordult már elő hasonló — két nyomorult stráfrája bizony büszkébb volt, mint istenáldotta tehetségére. Ha a korcsmában együtt ivott valakivel, közben akarva-akaratlan egy-egy elégedett pillantást vetett zubbonyának ujrára.

Aztán, egy szép napon megtudta a helyi újságból, hogy Doyte világhírű cirkusza Asgrahban fog vendégszerepenni. Izgatottan kért kimenőt a cirkuszi előadás estéjére. A szabadban persze mindenki előtt ismeretes volt Cloone foglalkozása: megkapta a kimenőt. Hadnagytlól lefelé mindenki kimenőt akart aznapra. A katonák hirtelen úgy érezték, hogy személyes közük van a cirkuszhoz. Az előadás délutánján két teherautónyi katona utazott a város felé. A főútcán szétoszlottak, legtöbbször korcsmákban várta a cirkusz megnyitását. Cloone örömteli szívvel sietett a cirkuszhoz, ahol Healy már várt rá. Cloone a maga szenvedélyes módján menten Healy nyakába borult, s bizonyos elégedettséggel zokogott a cirkuszgagató mellén. Healy végül zavartan kibontakozott az ölelésből, vállánál fogva eltolta magától az oroszlanzelidítőt, úgy mustrálgatta uniformisát, zöld kesztyűjét és oldalfejtőjét.

— Hagyd abba, John — mondta vigyorogva — sose csinálnak tebeled katonát!

— Hát, a stráfokat azért megkaptam — felelte Cloone szégyenlős büszkeséggel és követte Healyt a karavánjába.

— A stráfok még nem csináltak senkiből katonát — mondta Healy — zöldfülvű ujonc maradsz te mindig, fiam. — Ujskyt töltött mindkettőjüknek. — És mit gondolsz miért? Mert egyáltalán nem vagy odavaló, John. Idevaló vagy, a cirkuszba.

— Ó Istenem, Ned, tudom én azt, tudom — mondta Cloone és gyötörödvé fetrengett az ágy végében. — Éjszakánként sokszor felébredek és erre gondolok. De a németek szörnyűségeket forralnak ellenünk. Elfogtak egy ejtőernyőt, a tervekkel. Szembe kell néznünk a veszéllyel, Ned.

— Én nem nézek szembe semmivel — felelte Healy és érzékeny orra reszketett. — Ebben az országban puska lövés sem dördült. Ki az ördög akarja? Torkig vagyok az egészszel.

— Szavamat adom neked, hogy mi-helyt vége menten visszaszajjvök — mondta Cloone. — Néha azt hiszem, soha nem lesz vége. Ki van most az oroszlanokkal?

— Mit gondolsz, kicsoda? — kérdezte Healy komoran — Darcy, az eröművész.

— Ó, Istenem, Ned — Cloone felnyögött — Darcy nem tud bánni az oroszlánal. Darcy túlságosan durva ehhez.

— Darcy túlságosan félénk — fűzte hozzá Healy mogorván. Igyál, igyuk ki ezt az üveget.

— És jó hozzájuk? — érdeklődött Cloone.

— Hát, megfelel — válaszolt a cirkuszgagató homlokát ráncolva. Szeretett igazságos lenni. — Csak nem kedvelik őt az oroszlanok, ez az egy baj van vele.

— Hogy is kedvelhetnék, Ned? — kérdezte Cloone izgatottan. Az oroszlán sose férhet össze egy erős emberrel. Az oroszlán oly finom és érzékeny, mint egy asszony. Mi ütött beléd, hogy éppen Darcynak adtad őket?

— Hát kinek adtam volna? — kérdezte Healy dühösen. Fene hálás voltam neki, amiért megszabadított tőlük.

Cloone úgy érezte, visszatértek a régi szép idők, amint ott ült barátjával a félhomályos karavánban és sorra bétoppantak az öreg cimborák, s megkérdezték, hogysmint megy dolga. Előadást tartott nekik a hadsereg fontosságáról, meg arról, hogy veszélyben az ország. Amazok udvariasan, ám merőben hitetlenül hallgatták. Kiviláglott, hogy Cloone már nem igazán közibükváló.

Amikor a cirkuszgagató a kasszába sietett, Cloone bárgyú mosollyal fordult a nagy ketrec felé és így szólt: „Leugrom egy pillanatra és megnézem Jumbot és Besszt”. Mint ha csak két szerelméről beszélne — gondolta Healy.

Healy bizonyos elégtétellel szemlélte a sok katonát, közlegényt meg tisztet, akik a cirkuszba jöttek. Healy, nem tehetett róla, mindig szívesen látott némi nagystílűséget, és, sajnos, éppen a nagystílűség kezdett eltűnni az ír vidéki életből. Ugyanakkor szomorodott, amiért csupán nyomorúságos mutatóvanyokkal szolgált a katona uraknak, szegyezte, hogy mindössze két oroszlánja maradt.

Darcy, egy hatalmas termetű jökepi férfi lépett a porondra. Roppant magabiztos arcot vágott, mintha észre sem vette volna a közönséget.

— Mélyen tisztelt hölgyeim és uraim, — magyarázta a kikiáltó — kényszertakarékossági rendszabályok következtében Doyle vadállatmenaszériája, a világ legnagyobb és leg-híresebb menaszériája, jelentősen megfogytakozott. De a két oroszlán, amelyet látni fognak, nem két közönséges oroszlán. Nem, hölgyeim és uraim, ez két egészen rendkívüli oroszlán, a legeslegvadabb vadállat, amelyet valaha elevenen foglyulejtettek. Foglyul ejtésük közben nyolc híres oroszlánvadász és számtalan egyszerű benszülött pusztult el.

Ezután betolták a porondra az oroszlanketrecet; Darcy kecsesen felállt a ketrec függönyét; egy percnyi hitetlenkedő csend következett, majd a közönségből kitört a nevetés, s a nevetés rácsánál orkáná nőtt: a ketrec valószínűleg Cloone térdelt, sapka nélkül, nyitott zubbonyban, egyik karjával Jumbot ölelte át, a másikkal Bessyt. Az oroszlanok elgondolkodó pófát vágtak, mintha csak egy fényképezésnek álltak volna modell. A közönség harsogó nevetésére gyanakvón emelték fel fejüket, mire újabb sikongó röhöjek törtek fel, mert így tisztán látszott, hogy Jumbo Cloone zöld katonakesztyűjét tartotta fogaik között, míg Bessy az oldalfejtőre hordozta. Oly meghitt otthonosság lengte át a jelenetet, hogy mindenki úgy érezte, ezek hárman a ketrec helyett kényelmes lakoszobába illenének, nyájas kandallótűz mellé.

— Vigyázat! A katona még meg-eszi az oroszlanokat! — süvöltött egy hang a hátsó sorokból. Ez újabb harsogó derültséget keltett. A közönség ennél pompásabb mutatóvanyt még soha nem látott; ám a cirkuszbeliek úgy érezték, hogy valami szörnyű szerencsétlenség történt.

— Uramisten... — mormolta a kikiáltó. — Ez szörnyű, ez borzalmas, rettenetes! Hogy történhetett ez, Darcy?

— Ez Cloone — mondta Darcy bosszusan.

— Ördög és pokol, látom én, hogy Cloone — mondta a kikiáltó dühösen. — De, hogy az ördögbe ment be oda és hogyan vesszük ki? — Gyere ki, John, — szölt kérélen Cloonehoz — gyere már ki, hadd folytassuk az előadást!

— Még egy perc, még egy perc — felelte Cloone beavatott mosollyal —

mindjárt befejezzük a mutatóvanyt, aztán ti folytathatjátok!

— Azonnal gyere ki! — üvöltött a kikiáltó. — Megállj, rajtad fog nevetni egész Írország! Darcy, menj be és hozd ki!

— Én? — kérdezte Darcy méltatlankodva. — Hogy az ördögbe menjek be? Megesznek az oroszlanok! Hol a tüzes rúd?

Két rendőr, aki az első sorok valamelyikében ült, most, szolgálati sapkáját levéve közeledett a jelenet színhelyéhez. Tüntetően lóbálták a sapkákat, mintha ezzel is jelezni akarnák, hogy kiváncsiságuk merőben magánjellegű, mondhatni baráti, s mindezeideig még nem történt olyasmi, ami hivatalos érdeklődésüket felkelthette volna.

— Mi baj fiúk? — kérdezte a rendőrmester kedélyesen. — Gyere már ki abból a ketrecből, mint jóemberhez illik és ne tartsd fel a forgalmat.

Cloone most halkan felkacagott, mint aki hirtelen felfogja a helyzet komikumát.

— Nem tudtok megfogni — mondta évődve.

— Mit mondtál? — kérdezte az őrmester.

— Félték — mondta Cloone.

— Ki fél? — kérdezte az őrmester.

— Ti félték — felelte Cloone és kitört belőle a nevetés. — Nincs mitől félni. Mi itt mind barátok vagyunk.

Az őrmester egy pillanatra rámeredt Cloonera, aztán felvette sapkáját. Mozdulata az ítéletet hirdető bírőra emlékeztetett. A fiatalabb rendőr félszeg mozdulattal követte példáját.

— Valakinek be kell mennie érte! — parancsolta az őrmester, merőben megváltozott hangon.

— Jó, jó — mondta Darcy ingerülten. — Várjanak, amíg előveszem a tüzes rudat. — Elszánt arccal megragadta a rudat és kinyitotta a ketrecajtót. Az oroszlanok talpra ugrottak és rávicsorogtak Darcyra.

— Tedd le azt a rudat! — kiáltotta Cloone magánkivül és talpraugrott. — Tedd le, azt mondtam!

— Eridj az utamból, eridj, az Isten áldjon meg! — morogta Darcy. — Nincs nekem elég bajom tenélküled is? — Az iménti meghitt hangulatnak nyoma sem maradt. Világossá vált, hogy Darcy gyűlöli az oroszlanokat és Cloonet, Cloone és az oroszlanok pedig gyűlölik Darcyt. Az oroszlanok néhány pillanatig morogva vérszomjas szemmel meredtek Darcyra; majd lassan visszafordultak a ketrec hátsó részébe, ahonnan egy külön ketrec nyílt. Darcy holtápadtan becsapta mögöttük az ajtót, mire a kikiáltó és a rendőrmester belépett az elülső ketrecbe. Healy követte őket.

— Gyere, John — szölt a cirkuszgagató és megfogta Cloone karját. — Most már gyere.

— Nem lehet így bánni az én vadállataimmal — kiáltotta Cloone Darcy felé.

— John — mondta Healy halkan — ne feledkezz meg az egyenruháról!

Később Healy úgy érezte, hogy e megjegyzéséért az ítéletnapján felelnie kell majd az Úr színe előtt. Mert hiszen Healy fűtült az uniformisra, nem kevésbé, mint a hadsereg, vagy a haza sorsára. Ám Healy hivatásos emberszelidítő volt, éppen úgy, miként Cloone az oroszlanzelidítés mesterségét űzte. Mindkettőjük hivatásához tartozott, hogy andalító hangon értelmetlen szövegeket sutogjanak.

— Rendben van — motyogta Cloone és az oroszlanok felé nézett. — Hadd búcsúzzak el tőlük, aztán nem zavargok többé itt.

— Ne engedjétek meg neki, hogy kinyissa a ketrecajtót! — üvöltötte Darcy. — Nem vállalok felelősséget!

— A felelősséget én vállalom — szölt Healy kurtán. — Erigy John, tégy amit akarsz, de minél gyorsabban. És, az Isten szent szerelmére kérék, ne hogy ránszabadítsd az

oroszlanokat! Gyertek ki fiúk és csukjuk be az ajtót!

Kisvártatva mind kinn álltak a ketrec előtt és tehetetlenül nézték Cloone újabb mutatóvanyát. Cloone kinyitotta a hátsó ketrec ajtaját, majd egy percre elérzékenyülten megállt. Úgy tűnt, az oroszlanok is elérzékenyültek. Jumbo szomorúan emelte fel hatalmas fejét, Cloone lehajolt és megcsókolta az oroszlán orrát. Erre Bessy elősfordult és megnyalta Cloone kezét. Cloone őt is megcsókolta. Mielőtt becsukta magamögött a ketrec ajtaját, katonásan tisztelt az oroszlanoknak. A nézőtérén ülő katonáknak ez roppantul tetszett. „Század, fegyverrel tisztelegj!” — kiáltotta valaki a hallgatóságból. „Ilyen cirkuszi mutatóvany még nem volt a világon — állapította meg Healy. — Ha előre műsorra tűzzük, biztosan nem sikerül.”

De Cloone mindezt nem érezte cirkuszi mutatóvanyának. Kijött a ketrecből és nekiment Darcynak:

— Te nyomorult pimasz, te! — ordította. — Vörösen izzó vasrúd kell neked, hogy megfélemlítsd ezt a két szegény, ártatlan jószágot? Gyáva kutyva vagy, minden pimasz fráter gyáva kutyva!

Allonvágtá Darcyt, aki — inkább meglepetéstől, mint az ütés súlyától — menten elnyult a porondon. A hallgatóság felmorajlott; a katonákon nyugtalanság vett erőt. Darcy talpraugrott; a rendőrök megragadták Cloone karját. Az igazság kedvéért, hadd jegyezzük meg, hogy a rendőrök nem Darcyt, hanem Cloonet féltették. Darcy egyike volt azoknak a szomorú, erős embereknek, akiknek az a tragédiájuk, hogy még egy tréfás korcsmai szóváltás is menten az emberölés veszélyébe sodorja őket. Cloone kitepte magát a rendőrök karjaiból; fél zubbonya az őrmester kezében maradt. Aztán kirohant a porondról; a két rendőr nyomába eredt. Néhány katona utánkuuszaladt, hogy megvédje bajtársát a rendőrök bántalmazásától.

Erre két katonatiszt felugrott és kiszaladt, hogy megvédjék a rendőröket a katonáktól. Leirhatatlan zűrvavar támadt, s a cirkuszi előadás aznap estére befejeződött.

Egy zsákutca végén, egy kunyhó konyhájában érték utól a rohanó Cloone-t. A földre teperték. Az oroszlanzelidítő csak most döbönt rá, hogy mit cselekedett és harckedve egyszerűen elpárolgott. Bocsánatot kért a ház asszonyától, amiért betört konyhájába és halálra rémitette. Az asszony úgy sopánkodott, mint valami görög kórus és szidta az átkozott viskyt, minden baj okozóját. Cloone bocsánatot kért a rendőröktől is, amiért megzavarta szórakozásukat és könyörgött nekik, hogy menjenek vissza a cirkuszba. Újra meg újra bocsánatot kért a jelenlévő katonatisztekől is, s remegett, akár a nyárfalevél.

Az oroszlanjaim miatt tettem — mondta megtört hangon. — Soha semmi másért nem hoztam volna szégyent az uniformisra, csak öérettük...

A katonai törvénysszék előtt az ügyész a katonai fegyelen és a szolgálati szabályzat megsértése miatt emelt vádat John Cloone káplár ellen, aki arra vetemedett, hogy rendetlen zubbonyban, valamint az előírásos felszerelési tárgyak, nevezetesen 1 azaz egy pár kesztyű és 1 azaz egy darab oldalfejtővel nélkül mutatkozott a nyilvánosság előtt. A nyilvános botrányokozás és verekedés vádját az elnök javaslatára eljéjtették, miután az elnök úgy nyilatkozott, hogy ez feltehetően provokáció hatására történt. Az ügyész elismerte, hogy — a vádlott civilfoglalkozását figyelembevéve — ez könnyen lehetséges. Dehát a katonaság a világon mindenütt egyforma, mindenhol vénlányos sértődöttséggel őrzik saját méltóságukat. Cloone tehát még szerencsés volt, hogy káplári stráfjai elvesztésével megúszta az ügyet. Healy megkérdezte tőle: miért várt ennél jobbat a katonáktól, akik egy igazi művészt a maguk képeére akarnak átgúrní. Mint ha bizony valaha, bárkinek sikerült volna egy igazi katonát olyasvalakivel átgúrní, akiből Istennek, vagy embernek, akár a legcsekélyebb öröme származik!

Dehát Healyból, mint ezt Cloone jól tudta, merőben hiányzott az idealizmus.

Ahogy a kis Csakovszkij elképzeli...

A szovjet írókongresszuson Alexander Csakovszkij kényes témát érintett: nevezetesen azt, hogy a baloldali, sőt a kommunista nyugati értelmiségiek is rendre visszautasítják a bolsevizmus embertelen gyakorlatát. "Ezek az emberek — mondotta a szónok — szubjektíven becsületesek, de világnézetüket tekintve tévúton járnak. Humanisták, de elvont humanizmust hirdetnek, az érte folyó harc nélkül." A bolsevik logikát ismerőknek nem meglepő, hogy Csakovszkij további elmeiuttatásában Budapest lefoglalása humanista cselekedetként szerepelt, míg Vercors, Sartre és a többi baloldali értelmiségi, aki a magyar nép szabadságköveteléseinek vérdőfajtása ellen tiltakozni mert, nyilvánvalóan kivonta magát a humanista eszméért folytatott harcból. Mindez tájadalmasan szokványos. Csakovszkij felszólalásának egyetlen figyelemreméltó része az, amit Graham Greene munkásságának szentelt:

"... Ezt a tehetséges angol katolikus író szubjektív becsületesége és az emberiség sorsa iránti mélyeséges érdeklődése olyan regények megalkotására készítette, mint a 'Csendes Amerika' és az 'Ugyonkünk Havannában'. Az előbbi a gyarmati rendszer iránti izzó gyűlölet és az amerikai életforma nyílt megvetése hatja át, az 'Ugyonkünk Havannában' című könyvben pedig jól megmondja véleményét az angol paradicsomról.

De találhatunk Greene egyik-másik könyvében a kommunizmusnak szánt tüszúrásokat is. Ezek azonban többnyire esetlegesek, meg nem alapozottak... Kevésbé meggyőzőek ezek a tüszúrások, mert Greene művei az imperializmus és a gyarmati rendszer gyilkosán találó bírálatait adják. Így az ember akaratlanul felteszi magának a kérdést, vajon a szerzőnek nemcsak azért van-e szüksége ezekre a kirohanásokra, hogy az imperializmus bírálata miatt ne kerüljön a kommunizmus gyanújába?"

Hitte-e Csakovszkij, amit mondott? Ez nem ellenőrizhető, de nem is nagyon fontos. Amit egy ember hazudik, az éppoly jellemző rá, mint az, hogy mit álmodik. A legjellemzőbb azonban, hogy mit képzel, illetve, mit nem tud elképzelni. Ebben az esetben például jellemző az, hogy a szovjet beütető nem tudja elképzelni: létezik olyan ország, ahol az író azt ír, amit akar, s teljesen mellékes, miéle politikai nézet hangoztatásának gyanújába keveredik, ha ugyan keveredik — mert vajon hány angol embernek jut eszébe, hogy egy szépirodalmi műben politikai agitációt szimatoljon? De a legkevésbé azt tudja elképzelni az a szegény Csakovszkij, hogy létezik olyan író, akinek nemcsak az államhatalom hágy nyugtot, de saját görcsös félelmei sem háborgatják. Pedig Graham Greene egészen biztosan ilyen író. Egészen biztosan nem írt le soha, egyetlen sort sem azért, hogy bármiféle hatalom előtt igazolja önmagát. Kizárólag azt írta, amit lelkiismerete és művészi víziói diktáltak. Mert ez a művészi alkotás egyetlen módja. És, aki ezt még elképzelni sem tudja, az soha nem volt író, vagy rég megszűnt az lenni.

JOHANNES CUSPINIANUS humanistáról, aki 27 éves korában már a bécsi egyetem rektora és Konradus Celtis-mellett a kor egyik legjelentősebb tudósa volt, értékes monográfia jelent meg Hans Ankwicz-Klecheven polihisztortól. A könyv magyar szempontból is fontos, minthogy Cuspinianus I. Miksa német-római császár követeiként 24 alkalommal járt hazánkban és utileveleiben Dobzse László és II. Lajos Magyarországnak életét ismertette.

MISKOLCZY GYULÁ-tól „Magyarok a Habsburg-monarchiában” címen rendkívüli objektivitású könyv jelent meg német nyelven, a Wiener historische Studien című könyvsorozat ötödik köteteként, a Herold Verlag kiadásában. Miskolczy könyve folytatása és ellenpárja az ugyanennek a sorozatban megjelent műnek, melyben Heirich Benedikt a Ferenc József-i kor osztrák-magyar gazdaságpolitikáját elemezte. A könyv ismertetésére visszatérünk.

A XVII. SZÁZAD VELENCEI FESZÉTE címen kiállítás nyílt meg Velence egyik legszebb palotájában a Ca' Pesaro-ban. A kiállítás neve azért is meglepő, mert a XVII. század Velencéjének nem volt említésre méltó festészet; arra a kérdésre: mit csináltak a velencei mesterek a XVII. században, az olasz piktorok azt szokták felelni: „az első 50 évben Tizián halálát gyászolták, a másik 50 esztendőben Tiepolo születését várták.” A kiállítás rendezői négy, eddig újszólván ismeretlen festőt fedeztek fel: az első kettő Marzoni és Meffi velencei születésű mesterek, míg a másik kettő közül Elsheimer németalföldi, Giovanni Liss pedig német származású, de művészetükre Velence nyomta rá bélyegét. A kiállítás felfedezettjei rendkívül sikert arattak; a kritikusok úgy vélik, hogy éppen legjellegzetesebb képviselői annak a velencei barokknak, mely a szokványos olasz barokk méltóságáteljes, ünnepléses és nagyképű festészetét a melankólia nehéz, nyugtalanító és lidércnyomásos atmoszférájával súlyosbította.

VERESS SÁNDOR „Tétszili Katica” című, Stockholmban is nagy sikerrel bemutatott balettjét a firenzei Magio Musicale ideji műsorában többször előadták a Boboli Kert szabadtéri színpadán Millos Aurél koreográfiájával és Pekáry István színpadterveivel. A művet a kritika és a közönség egyaránt magasztalva ünnepelte.

PAULAY ERZSI, a Nemzeti Színház tagja, az első világháború korának nagynevű tragikája, Olaszországban elhunyt. Paulai Erzsébet évtizedek óta visszavonult a színházról.

Az írószövetség könyvsorozata

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön, tudatában annak, hogy irodalmunk Magyarországon fogoly, külföldön árva, — könyvsorozat megindítását határozta el. A könyvsorozat célja, hogy a kiadási lehetőségek biztosításával az írói alkotást — a magyar irodalom minden hagyományos műfajában — hatásosan serkentse, hogy a külföldi magyar olvasó könyvtárába irodalmi értékű magyar könyveket juttasson.

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön kezdetnek hat kötet kiadását irányozta elő, a következő esztendőre. Az egyes kötetek, a megjelent előirányzott sorrendjében, a következők:

1. Déry Tibor: Vidám temetés és más elbeszélések
2. Bibó István: Harmadik út
3. Kilenc költő
4. Cs. Szabó László: Fantáziák
5. Méray Tibor: Bucsulevél
6. Faludy György: Összegyűjtött versei

3. Kilenc költő
4. Cs. Szabó László: Fantáziák
5. Méray Tibor: Bucsulevél
6. Faludy György: Összegyűjtött versei

Az első kötetek 1959 októberében jelennek meg félvászón kötésben. A második három kötet előirányzott megjelenési időpontja 1960 februárja. Az évi hat kötet előfizetési ára 5 angol fontnak, illetve 15 dollárnak megfelelő összeg. A könyvsorozat prospektusát azok, akik tavaly érdeklődésüket már bejelentették, annak idején jelzett címükre kapják meg. Azokat a könyvbarátokat, akik tavaly még nem jelentkeztek, vagy címük időközben megváltozott, a mellékelt űrlap kitöltésére és beküldésére kérjük.

A Vatikán egyik leghíresebb FESTMÉNYÉRŐL, Murillo „Szent Katalin misztikus házassága”-ról kiderült a restaurációnál, hogy közönséges hamisítvány. A képet, melyet annak idején Krisztina spanyol királyné küldött ajándékká IX. Pius pápának, legalább 100 esztendővel Murillo halála után festették.

GEORGE GROSZ, a neves karikatúrista és festő 66 esztendősen Berlinben elhunyt.

MAGYAR SZÍNHÁZ BUENOS AIRESBEN. A Magyar Színház Társulat Puget: „Boldog órák” című darabjával nyitotta meg rendszeresnek ígérkező Buenos Aires-i előadásait.

TEL HARMALBAN — Bagdad közelében — kőbe vésett, közel három ezer esztendősen, négy nyelvű szótárt találtak. A most fellelt, szumér-babiloni-hurédi-heber szótár a nyelvtudomány és a régészet szempontjából felbecsülhetetlen jelentőségű.

A HARMADIK BAALBEKI FESZTIVÁL. A libanoni Baalbek-ben, Jupiter Ammon szíriai templomának romjai közt július 25-én nyílt meg a harmadik zenei, színházi és balett-fesztivál, melyen többek közt a new-yorki filmharmonikusok, a Comedie Francaise és a dán királyi balett is résztvesznek.

BOMBAYBAN a Szolidaritás Tibeti Bizottság kiadásában „Néhány tény Tibetről” címen brosúra jelent meg, amely a tibeti történelemmel és a jelenkori ellenállással foglalkozik. A füzet bevezetőjeként Jayaprakash Narayan, az indiai szocialista párt vezetője a következőket írja: „Jelenleg Tibetben egy új imperializmus akcióját látjuk, amely lényegesen veszedelmesebb a réginél, mivel az úgynevezett forradalmi ideológia zászlaja alatt menetel. Tibet talán inkább teokratikus, mint szekuláris állam és mind gazdaságilag, mind társadalmilag elmaradott. Am egy nemzetnek sincs joga, hogy a fejlődést, bármit is jelentsen e szó, reáerőszakolja egy másik nemzetre.”

PAOLO VENINI a velencei üveg-festészet ismert mestere, akinek műveit a világ nagy múzeumai őrzik, a minap halt meg Velencében.

SÁNDOR GYÖRGY három zongorahangversenyt adott Rio de Janeiroban, Sao Paulóban és Porto Alegreben. A magyar művész sikerét a sajtó a brazil zenei élet kimágasló eseményeként könyvelte el.

Az Írószövetség Tisztújítása

Sajnálatos elnézés folytán az Irodalmi Ujság július 1/15 számában az Írószövetség tisztújításának listájáról elmaradt Mészáros István neve, akit a tagság 51 szavazattal az Írószövetség ügyvezető titkárává választott.

Hogyan lehet előfizetni Az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postai ordert küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

- Argentína: Dr. Girsik Géza, Lavale 361. c/o. Délamerikai Magyarorság, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney.
- Ausztriában: Hajdu Ilona, Wien I. Hauptpostfach 730. Braziliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Polyglot Sproginstut, Dr. Németh, St. Regnegade 26. Köbenhavn K. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországon: L. P. Peter, 32, Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor, könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakeranot, Haifa és Hadash könyvkereskedés, 59. Hayarkon Str., Tel-Aviv.
- Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal. Mexikóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorelly Pál, 6, Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm-Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban Dr. Deák Zoltán, 2251, Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

- Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 fr., Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márka, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarorszag: 1 forint, Mexikó: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 lira, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számarának tizszerese, egyévi húszorosa. Légipostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

HUNGARIAN WRITERS ASSOCIATION ABROAD
14. St. George Street, London W. 1.

Kérem az írószövetségi könyvsorozat prospektusának megküldését.

Név: .....

Foglalkozás: .....

Pontos cím: .....

Tízéves a Látóhatár

a demokratikus emigráció kéthavonta megjelenő irodalmi és politikai folyóirata.

A 80 oldalon, gazdag tartalommal megjelenő folyóirat egy éves előfizetése 4.80 dollár, vagy annak megfelelő összeg.

RENDKIVÜLI ELŐFIZETÉSI KEDVEZMÉNY!

Ha az alanti szelvényt Kiadóhivatalunknak beküldi, a most megjelent jubileumi, kettős számmal együtt egy 2 dollár értékű, **ingyenes illetménykötetet** szabadon választhat az alább felsorolt négy könyvből.

— — — — — Itt levágandó — — — — —

LÁTÓHATÁR KIADÓHIVATALA
65, Mortimer Street
London, W. 1. England.

Alulírott előfizetek a Látóhatár c. folyóiratra, egy évi időtartamra. Mellékelek ..... összegű csekket (ill. nemz. postautalványt küldök.)

NÉV: .....

PONTOS CÍM: .....

Illetménykötetként kérem:

- * Villon balladái, Faludy György átköltésében
- * Pálóczi-Horváth György: Elveszett nemzedék
- * Mikes György: Talicska
- * Vajda Albert: Egy lépés előre, kettő össze-vissza

* Nem kívánt törlendő!

Öltönyt, felöltőt, kosztümöt osztályon felüli munkával készítik

A. FALUDI

Alakítást és javítást is vállalok

22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater és Queensway Station) Telefonszám: BAY 7015.

HOLLÓS
MONOPOL UGYNOKSÉG
15, Colebrooke Avenue,
London W. 13.,
Telefon: PERivale 9275.

Vámmentes ajándékcsoomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Írjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám-és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.
14, St. George Street, London, W. 1.
Tel: MAY 32-24.
Printed by Dr. J. Herp München 13, Amalienstr. 67

AZ ÜNNEP

Szent István napja egyedül a mienk, magyaroké. Aki augusztus 20-ának szentjét Voragói Jakab bájos és barbár Arany Legendájában keresi, nem Szent István, hanem Szent Bernát nevével találkozik. Róla jegyzi fel Boldog Jakab azt, hogy hatvan monostort alapított, egy sereg könyvet és értekezést írt, s hogy születése előtt édesanyja, egy előkelő és ájtatos burgundi asszony azt álmodta, hogy nagy, fehér, hátán rőt foltokkal ékes kutyát hordoz a méhében, egy hatalmasan ugató bernáthegyit; az álmodt egy papi férfiú nyomban arra magyarázta, hogy a fiú az egyháznak hű házörzője és nagy hátszónoka lesz. Augusztus huszadika a keresztény nagyvilágban a „cairvauxi” szent ünnepe, egyedül Magyarországon István királyé. A magyar szentnek azonban ebben a szomszédságban sem kell szégyenkeznie: monostorok mellé egy ország alapjait is megvetette. Neki köszönhetjük azt, hogy a magyar nemzet azon a századfordulón bererte az akkori nyugat-európai társadalomfejlődést és azt, hogy a nyugati országokéhoz méltó középkori civilizációt alakíthatott ki a saját portáján. Szent István a maga korának mértékével mérve, modernebb uralkodó volt, mint a mohácsi vész utáni császár-királyok bármelyike. Hogy Kölcsey szöfűzésével szóljunk, „a kor szerinti haladás” embere volt, ugyanazt végezte a maga idejében, ami felé később a változott állapotok között szabadságharcok és forradalmak törekedtek. A haladás magyar táborának mindenkor mulasztása volt, hogy őt, Hunyadi Mátyással együtt, nem sorolta Bocskay, Rákóczi, Széchenyi és Kossuth vagy éppen Petőfi mellé. Akár ő, Szent Ist-

ván is kor szerinti európaiságra törekedett, s több eredménnyel, ami nem emezek hibája. Nevének napja épp olyan jogon, s ugyanazért nemzeti ünnep, amiért március tizenötödike az és október huszonharmadika lesz az. Ha sokáig szent szimbólumok és ódon díszruhák pusztá felvonultatására volt is alkalom: az István-napok emlékét a dunamenti nyár forrósága aranyozza be. A külföld magyarjának a magyar nemzetiség, a nemzeti hovatartozás ünnepe ez. A hazai magyarnak is az. Keresztény ünnep és nemcsak Európához kapcsolódásunk emléknapja; a független, nyugat-európai jellegű magyar államiság napja is. Szent István napjának ezt az értelmét csak aláhúzza az, ami most tíz éve történt. Akkor az ország a kossuthi szabadságharc orosz eltiprásának századik évfordulójára emlékezett. Akkor 1945 demokratikus eredményeit a Kommunista Párt már diktatúrával számolta fel. Akkor Rákosi Mátyás a szovjet mintájú új alkotmányt, amely a független magyar államiságot adta fel, Szent István napján hirdette ki. Eppen augusztus huszadikán. Szándékkal augusztus huszadikán. Annyi más után a címer kettős keresztjét éppen Szent István napján akarta ledönteni. Többek között szentségtörésre is törekedett, a szó nemzeti értelmében is. Arra nem gondolt — hogy is gondolhatott volna ilyesmire ilyen elme —, hogy ez csak erősíti a szentelt jelképek erejét. S arra se gondolt, hogy a magyar munkás kalapácsa, s a magyar paraszt sarlója a kettős kereszt felemelésére és a Sztalin-szobrok ledöntésére emelkedik majd. Már hat év múlva. (Sz.)

LOUIS DE VILLESFOSSE:

Titokban eltemessék Déryt ?

Louis de Villefosse cikke a párisi Le Monde-ban jelent meg. A szerző szívességből átengedte az Irodalmi Ujságnak.

Csak amikor visszatértem Frankfurtból, ahol július 19-e és 25-e között XXX-ik kongresszusát tartotta a PEN Klubok Nemzetközi Szövetsége, jutott eszembe az a kitűnő cikk, amit René-William Thorp úr, az ügyvédi kamara elnöke, a Le Monde 28.-i számában Manolisz Glézosz perének szentelt. Miképp egy bevezető észrevétel is hangsúlyozta, Thorp úr eszmefuttatásának jelentősége valóban nagymértékben meghaladja a tárgyalást. Nem mintha Glézosz ügyét önmagában másodrendűnek vélném. Joggal került napirendre a frankfurti kongresszuson és a hellén ellenállási mozgalom hőse érdekében tett javaslatnak lelkesebben senki sem tapsolt, mint jómagam. Tudom, mily vad gyűlölettel üldözték Athén bizonyos katonai- és rendőrhatalmait az ötvenes években a kommunistákat, sőt nem csupán a kommunistákat, hanem számos baloldali és liberális férfiút is. Ezért csatlakoztam azokhoz, akik Glézosz ítéletének revízióját követelték.

Hanem épp ezért s mivel hajdan az első között voltam, akik szót emeltek Makronisszosz megkínóztatása, meg a polgárháború utáni Görögország gyűjtőtáborainak és börtöneinek borzalma ellen, hadd állapítsam meg némi elégtétellel, hogy a vádhatóság és a bíróság is most „viszonylagos mérséklettel” járt el. Joggal tulajdonítja ezt a mérsékletet Thorp úr inkább a külföldi megfigyelők jelenlétének, mint a katonai bírák pártatlanságának. De hadd hívjam fel akkor újólag a figyelmet más elítéltekre, akik nem részesültek a nemzetközi ellenőrzés kedvezményében. Ama — legalább — huszonöt bebörtönzött magyar intellektuálról szölok, akiknek ügyében a Déry Tibor Bizottság épp az én közvetítésemel intézett üzenetet a frankfurti kongresszushoz. Az üzenet első sorai arra hivatkoztak, hogy Déry Tibor író és Hágy Gyula drámaíró pere zárt ajtókat megett folyt le. Mi sem áll távolabb tőlem, minthogy babérkoszorút fonjak Glézosz bíráinak homlokára, de kényszerűen kínálkozik a két eljárás egybevetése és a szembeállítás, meg kell mondanunk, nem a kommunista „igazságszolgáltatás” javára üt ki.

A tárgyalás Athénben nyilvános volt, sőt, úgyszólván a világ szeme előtt folyt, miként a három megfigyelő egyike, Thorp úr elmondja, aki maga az Emberi Jogok Nemzetközi Federációját képviselte. Ezzel szemben a budapesti vádlottak számára nem biztosították a demokrácia, de még a civilizáció fogalmától elválaszthatatlan jogokat sem. Sem újságíró, sem közönség nem léphetett a terembe. A sötét középkor aligha burkolhatta eretnek-perreit mélyebb titokzosságba; még Jeanne d'Arc elítélésének is, bármily szégyenletes (és törvénytelen) lett légyen, fényes nappal gyűlt egybe hallgatósága, sőt akadtak ünnepélyes pillanatai is. A megszálló hatalomnak feláldozott Déry Tibor ellen éjszaka folyt az eljárás. Semmiféle bizonyító, vagy akárcsak bizonyító szándékú okiratot nyilvánosságra nem hoztak. Kétes volt, megkezdődött-e egyáltalán a tárgyalás, mert visszautasították azt a feltevést is, hogy perre kerül sor, pedig a per akkor már folyamatban volt (a Lettres Françaises vezércikke, 1957 október 17-én, Rónai Mihály András aláírásával). Hát elhallgathattak a tiltakozások, például François Mauriac-é, meg Albert Camus-é, akikhez Martin du Gard menten csatlakozott, követelvén: „legyen a tárgyalás nyilvános, a nemzetközi sajtó részvételével”.

A magyar írók ügye, amit a Déry Bizottság megbízásából terjesztettem a nemzetközi PEN elé, ugyanaznap került napirendre, mint a vita, hogy felvegyék-e újra a magyar PEN-t, amit voltaképpen a soraiban végrehajtott tisztogatás zárt ki, mert eltérítette célkitűzéseitől. A lelépő elnök, André Chamson, a budapesti PEN küldötteknek nyilvános toleráns és szabadelvű szándékot tulajdonított, mert helyesnek vélte, hogy békülékeny megoldást ajánljon, holott ez ellen, nem csupán több száműzött író, hanem kivált az osztrák PEN szállt síkra. Chamson mindenfajta érvert felvonultatott s ha a meggyőzés nem is, de legalább fásult többség biztosítása sikerül neki. A mi Déry Bizottságunk ebben az ügyben nem kívánt észrevételt nyilvánítani, üzenetének szövege, amihez alkalmazkodtam, megindokolta a tartózkodást. Am ez nem akadályoz meg abban, hogy a föltöbb nagylelkűen tanúsított bi-

zodalommal szemben némely agyalt föl ne vessek.

Először is, mily mértékben adhatunk hitelt a sztalinista frakciónak tartozó írók békítgetésre és megnyugtatóra szánt ígéreteinek? Vajon nem ugyanaz a Rónai járt-e Londonban, hogy val szöjjon a nemzetközi PEN számonkérő firtatására, mi is a magyar PEN helyzete, nem ugyanaz a Rónai, aki az imént említett gyászos hadműveletben vett részt? És mit érnek a felvilágosítások, amiket ezúttal a Bölöni vezetésével Magyarországról Frankfurtba érkezett kis delegáció hozott? Mit tartunk ama „spontán” egyhangúságról, ami Bölönit a budapesti PEN Klub elnöki székébe emelte? A forradalom után Bölöni levelet küldött a Lettres Françaises-nek és helyeselte a

szovjet intervenciót. Közvetlenül ezután, ugyanez a hetilap táviratot kapott a Magyar Írók Szövetségének vezetőségétől, huszonöt aláírással, amit a lap, zavarát alig titkolva, 1956 december 27-én közölt is. A távirat megállapította, hogy Bölönit 1956 szeptember 17-én nem választották meg újra vezetőségi taggá és így nincs felhatalmazása, hogy a vezetőség nevében szóljon, legföljebb öt-hat írotárs (háromszáz közül) véleményét fejezi ki. 1956 végén még lehetséges volt ilyen táviratok küldése. Am nemsokára tömeges letartóztatások sújtották az ellenálló magyar írókat, letartóztatott elsősorban Déry Tibort, aki alkalmatlan időben emelt szót Rajk kivégzése ellen.

Változott ez a helyzet? Valóban, hat intellektuelt szabadon bocsátottak. De hetet kivégeztek, avagy a börtönben öngyilkosságba kergettek, másik nyolcraól nincs hírnök, huszonöt regényíró, költő,

(Folytatás az utolsó oldalon.)

A nemzetközi világ

rohamléptekben közeledik a drámai pillanatokhoz, amelyeknek eredményeképpen feltehetően ugyanott fog tartani hat hónap múlva, mint ahol ma tart. Becsületére váljon a dráma valamennyi főszereplőjének: egyöntetűen tartózkodnak vérmes remények felkeltésétől. Nixon amerikai elnökhelyettes, miután igen okos, formás és bátor beszéddel lezárta oroszországi látogatását, s miután ugyancsak okosan és diplomatikusan viszonyozta lengyel vendéglátóinak udvarlágását — amely az ő udvariassági és tapogatózó körútját valóságos diadalúttá minősítette át —, ott-hon, az Egyesült Államokban, igen óvatos és fenntartásos bizakodással nyilatkozott a várható fejleményekről. Milyen fejleményekről is van szó? Tudjuk, hogy magasállású és hatalmas kormányfőriák beszélgetni fognak egymással. Ezeket illetően a politikai kalendárium lapzártakor azt jegyzi fel, hogy:

Augusztus 26: Eisenhower elnök elrepül Washingtonból.

Augusztus 27: ...Megérkezik Bonnba, hogy Adenauer kancellárral tárgyaljon.

Augusztus 28—szeptember 1: Angliában tartózkodik, Macmillan miniszterelnök társaságában és feltehetően a királyasszonyban is.

Szeptember 2: Atrépiül Párisba, tárgyal de Gaulle tábornokkal, továbbá az olasz miniszterelnökkel és más NATO kormányfőriákkal.

Szeptember 15: Washingtonban fogadja Hruscsov szovjet kormányfőnök látogatását. Hruscsov előreláthatóan huzamosabb időt tölt az Egyesült Államokban.

December 22-e előtt valami-kor: Eisenhower viszonyozza Hruscsov látogatását.

Ugynevezett csúcstalálkozó ezután vagy lesz, vagy nem lesz. S ha lesz, akkor ezen vagy eldől Berlin sorsa, amely a még ma is tartó nemzetközi válságot kirobbantotta, vagy nem dől el. Elismerjük: politikai jóslatnak ez meglehetősen fenntartásos. De állíthatjuk, hogy ennél többet e pillanatban maguk a világdramma főszereplői sem tudnak...

A személyi érintkezések szaporítását angol kezdeményezésre indították meg. E számunkban közöljük a kitűnő magyar származású angol karikaturista, Vicky rajzát Macmillan miniszterelnökről, aki a színház nézőterén ezer alakban tápsol önmagának, mint „szerző”-nek, de képtelen a közönség elé kerülni, mert Eisenhower és Hruscsov, a földkerekség vezetői hős-tenorja és primadonnája, „elhajlongják” előle a teret. Örüljenek-e Amerika szövetségesei, ha Hruscsovnak sikerül Eisenhowerral megegyeznie? E körül megoszlanak a vélemények. De aligha vitás, hogy Hruscsov nagy szövetségese, Mao Ce-tung nem örülne.

Örüljenek-e a rabul tartott kelet-európai népek s köztük a magyar? Ez azon áll, hogy miben

AUGUSZTUS 15-I SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

Emlékezés Szent István ünnepe (1. old.)

A magyar írók és a PEN:

Louis de Villefosse cikke (1. old.); a PEN Klub határozata; Pálóczi-Horváth György beszéde a frankfurti kongresszuson; a kongresszus sajtóösszhangja; budapesti válasz a nemzetközi PEN táviratára; a Magyar Írók Szövetsége Külföldön távirata a nemzetközi PEN-hez; a Száműzött PEN nyilatkozata (3. old.)

Fenyő Miksa: Emlékezések Ignotusról (7. old.)

Hruscsov észak-amerikai látogatásáról (1. old.)

Örvényes András és Peéry Rezső a VIT bécsi tanulságairól (5. old.)

Aczél Tamás Révai József pályafutásáról (4. old.)

Vincent Savarius: Hruscsov dilemmája és az új szovjet párt-történet (4. old.)

Ignotus, Csinger József és Ladányi László versei

Horváth Béla tárcája (9. old.)

James Thurber humoreszkjei (9. old.)

Hatá Győző beszámolója az elektromos agráról (6. old.)

Asbóth Elemér a magyar film problémáiról (6. old.)

Könyvbírálatok: Háború és atomháború (Bertrand Russell és Raimond Aron könyvéről); Germanus Gyula önéletrajza; Két könyv Nagy Imréről

Idők sodrában, levelek a szerkesztőhöz, hírek

Az IDŐ Sodr'ában

Hét ország

Magyarországi útiélményeit Gordon Shepherd a Daily Telegraphban így summázta: „Emlékeim közül két tapasztalat emelkedik ki. Az első ez: Magyarország újra tudatára ébredt annak, hogy mennyire hozzátartozik a nagyvilághoz. Ot kontinens lélegzetvételét visszkélt, még a pusztá legelhetőbb falvaiba is, azok a levelek, amelyeket a menekültek írnak. A forradalom szövegét elszórándva, ablakot nyitott rokonainak a nagyvilág minden országa felé... A másik tapasztalat — ezt különösképpen a magyar vidék kelti fel — a vitalitás egy új különleges fajtájának a jelentkezése. Ez bizonyos értelemben az egész népet jellemzi. Magyarzata — azt hiszem — a forradalom. Az, hogy száz esztendő óta most nyerte vissza először ez a nemzet az öntudatát. 1956 történelmi cselekedete véget vetett a német farkas és az orosz medve közötti meglapuló egyensúlyozásnak. A magyarok, miután újra rátaláltak önmagukra, eltökéltebbek, mint bármikor eddig. Arra, hogy mindent átveszéljenek. A születési arányszám a statisztikai adatok szerint erősen növekszik. Magyarország 1848-ban mondotta ki ugyanígy a maga igazát. Akkor további tizenkilenc esztendőbe került, amíg az erőfeszítés meghozta jutalmát és ki tudták csikarni Bécsből a híres 1867-es kiegyezést. Nem adták fel a reményt arra, hogy ugyanez Moszkvával megismételhető.”

Laosznak

több mint 1000 km közös határa van kommunista Észak-Vietnammal. Talán ez a magyarázata, hogy Hanoiiban valamivel a harcok megkezdése előtt jelenthették be a laoszi polgárháború kitérését. A jelenlegi bajok hátterében az 1953-as észak-vietnami agresszió áll, amely annak idején kettészakította az országot. Az egy éves vérengzésnek a genfi megállapodások lényege Laosz semlegesítése volt egy háromtagú nemzetközi ellenőrző bizottság (India, Lengyelország, Kanada) felügyelete alatt. A genfi döntés előírta az ország egyesítését s a volt kommunista hadsereg fokozatos beolvasztását a királyi hadseregbe. Laosz új, nyugatbarát kormánya felfüggesztette a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság működését, és öt éves huzavona után végre megpróbálta meggyorsítani a volt Patet Lao-i hadsereg felszámolását. Miután ennek egyes

alakulatai nem voltak hajlandók letenni a fegyvert, hanem beásták magukat az észak-vietnami határ mentén, a kormány mozgósítást rendelt el. Egyidejűleg amerikai fegyverek és katonai szakértők érkeztek az országba. Észak-Vietnam és Kína a genfi megállapodások megsértéséről panaszkodtak és India támogatásával a Nemzetközi Ellenőrző Bizottság azonnali összehívását kezdték sürgetni, hogy megakadályozzák Laosz további közeledését a Délkelet-Ázsiai Védelmi Szerződés államaihoz. Miután a laoszi kormány nem engedett ezeknek a követeléseknek, a kommunisták egy veszélyes nemzetközi helyzet kialakításával próbálják az Ellenőrző Bizottság viszársát kiejtésre kényszeríteni. A helyzetet tovább súlyosítja egyes SEATO államok bejelentése, hogy Laosz kérésére hajlandók csapatokat küldeni a kommunista lázadók ellen. Kína és Észak-Vietnam nem hagyott sok kétséget az iránt, hogy egy ilyen lépést katonai provokációnak tekintene. A laoszi kormány máris tájékoztatta az ENSZ-et a jelenlegi helyzetről, és ha szükségét látja, minden bizonytalanságot is fogja kéri. A régi Ellenőrző Bizottság helyett egy ENSZ megfigyelő csoport kiküldése valószínűleg elfogadható kompromisszumos megoldás volna mindkét fél számára.

Különféle felfedezések

A New York-i szovjet kiállítás egy illusztris látogatója, Warren főbíró a kiállítás megtekintése után kijelentette, hogy „az embernek valamiképpen az az érzése támad, hogy az orosz és amerikai népnek egyforma életelményei vannak; mindkettő szereti a szép lakást, a kényelmet és a kultúrát gyermekei számára”. A kiállítás színhelyül szolgáló Coliseum igazgatója a maga részéről ezt fedezte fel: „Mégdöbbenő, hogy az oroszok mennyire hasonlítanak az amerikaiakhoz. Sokféle náció fiatal tállakostam, de mindezek közül ők állnak a legközelebb az amerikaiakhoz. Van társas ösztönük, jó humoruk, érték a dolgukat, jól meg vannak szervezve és szeretik munkájukat. Szeretik a jó italt, a jó bort és szeretnek szórakozni.”

MAGYAR KÖNYVES CÉH

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön saját vállalkozásban könyvsorozat kiadását határozta el. Az évenként megjelenő hat kötetből az első három már nyomdai előkészítés alatt áll és október végén jut el az előfizetőkhez:

Déry Tibor: Vidám temetés és más elbeszélések. A kiváló író válogatott novellái.

Bibó István: Harmadik út. A nagy politikai gondolkodó tanulmányai.

Kilenc költő. A mai nyugati magyar költészet legjava. A további (1960 február) három kötet:

Cs. Szabó László: Fantáziák. A kiváló esszéíró szépróza kötete.

Méray Tibor: Búcsúlevél. A regény főszereplőjének, egy kommunista tisztviselőnek őszinte vallomása.

Faludy György: Összegyűjtött versei. A népszerű költő legszebb versei.

Az Írószövetség e könyvsorozatának az a célja, hogy külföldön a magyar írókat munkára serkentsse, a magyar olvasóknak irodalmi értékű műveket adjon.

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön az írók és olvasók közös erőfeszítését célozza, amikor Magyar Könyves Céh néven az Erdélyi Szépművéses Céh mintáját követve, előfizetést hirdet az első hat kötetre. A hat kötet egyenként könyvkereskedelmi forgalomba nem kerül. Csak együttesen rendelhető meg előfizetéssel. A könyvek fanyas papíron, bibliofil kiállításban, félvászon-kötésben jelennek meg. Az egész sorozat előfizetési díja US \$ 15, illetve ennek megfelelő összeg más pénznemben. Aki a magyar írók munkáját előfizetésével támogatni kívánja, a mellékelt űrlapot töltsse ki és küldje be, hogy a prospektust az előfizetési feltételekkel címére megküldhessük.

Itt kivágandó!

Hungarian Writers Association Abroad
14, St. George Street, London, W. 1, England

Magyar Könyves Céh

Név .....
Foglalkozás .....
Pontos cím .....

gazdaságpolitikai összekapcsolódása a jövő év júliusában valóságossá válik — jelezte az európai sajtó. A „Külső Hét” — ahogy a lapok Nagy-Britannia, a három skandináv állam, Ausztria, Svájc és Portugália együttesét nevezik — 1960-tól kezdve fokozatosan lebontja a vámvédelmet az egymás közötti forgalomban úgy, hogy az — záros határidőn belül — teljesen szabaddá váljék. Így határozott a gazdasági miniszterek konferenciája, amely Stockholmban ülésezett. Ezzel egy második gazdaságpolitikai egység alakul ki Nyugat-Európában. Az első a francia-német-olasz-Benelux „Európai Piacközösség”. Ez már az év januárjában elindult a vámleszállítás útján. Ezt követi a hét peremállam Szabad Piac. A Piacközösség célkitűzése vámunióban való egybeolvadás. A Szabad Piac csak a közönséges vámok leépítését vállalja, tagjai nem terveznek közös vámvonalat, s kifelé megőrzik kereskedelmpolitikai önállóságukat.

A Közös Piac területén 160 millió lélek él, a Szabad Piacon belül 90 millió. Mindkét egységnek roppant nagy az ipari ereje és világereszkedelmi súlya. A Közös Piac túlhalad a pusztán gazdasági kereteken: oly integráció kezdeteiről van itt szó, amely hovatovább feladja a nemzeti szuverenitást elvett és szupra-nacionális politikai szerkezet kifejlesztésére irányul. A Szabad Piac elgondolása angol eredetű, s az együttműködést gazdasági térre korlátozza. Már ezért sem kíván vámuniót, amely elkerülhetetlenül maga után vonja az integrációt politikai téren is.

A különálló Szabad Piac életre hívását politikailag különböző módon lehet értékelni. A pesszimisták attól tartanak, hogy két versenyző gazdasági blokk egymással szembe kerülhet és kettészakítja Európát. A Szabad Piac megalapítóinak nem ez a szándéka. Epp ellenkezőleg, erősen hangsúlyozzák, hogy egyetemes lépés egész Európát átfogó integráció felé. Ez irányban minél előbb fel akarják venni a tárgyalások fonalát. A tervezett egybekapcsolódás megkönnyítést szolgálja, legalábbis technikai szempontból, hogy a Szabad Piacon belül a vámleszállításokat a Közös Piac keretében előirányzott mérsékléseknek megfelelően ütemezik.

(K—y)

Az iraki helyzet

elemzése során az „Irodalmi Ujság” július 15-i számában beszámoltunk arról, hogy a Kassem elnökkel ellentétbe került kommunista „valószínűleg túllöttek a moszkvai célon is”. Feltételezésünket azóta, ha nem is szavahihető, de kétségkívül illetékesebb hely erősítette meg. Az iraki Kommunista Párt augusztus elején önkritikát gyakorolt. „A párt félreismerte — írta az „Ittihaad Shaab” — a valóságos politikai helyzetet, az állami vezetők tekintélyét és azokat a nemzeti erőket, amelyek képeseknek bizonyultak a köztársaság megvédésére.” A párt a „kollektív vezetés lenni elveit megsértő felelőtlen személyek”-re hárította a felelősséget az elkövetett hibákért és bűnökért, és hűségnyilatkozatot tett a köztársaságnak és a miniszterelnök személyének.

Devlin

felsőbírósi tanácselnök vezetésével az angol kormány egy négytagú bizottságot küldött ki a nyasszaföldi helyzet okainak kivizsgálására. Mint annak idején az Irodalmi Ujság is közölte, 1959 márciusában az angol gyarmati kormányzat rendkívüli állapotot hirdetett ki Nyasszaföldön. Betiltották az afrikaiak politikai szervezetét, a Nemzeti Kongresszust és letartóztatták vezetőit. E súlyos intézkedések meghozatalát a helyi kormányzó egy készülőfélben lévő véres összeesküvés leleplezésével indokolta. Miután azonban a vádak bebizonyítása a hivatalos Fehér Könyv kibocsátása után elmaradt, az angol kormány — az ellenzéknek is volt szerepe ebben — maga bízott meg négy érdemes és párt-szempontoktól független férfit —

a nyasszaföldi helyzet felméréseivel. A bizottság tagjai heteket töltöttek a helyszínen. Tanúvallomások ezreit hallgatták meg. Átnéztek minden iratot, amely segítségükre lehetett a helyzet megítélésében. Beszámolójuk jogi, történelmi és szociográfiai tanulmány, erőteljes, tömör és határozott stílusa is figyelemreméltó.

A bizottság a nyasszaföldi bajok gyökereit az 1953-as államszövetségi alkotmányban látja: ez gyakorlatilag a hárommillió bennszülött jogi és politikai alárendelését jelenti, 8000 fehér telepesnek. A Devlin-bizottság, ellentétben a gyarmati kormánnyal — és a gyarmatiügyi minisztériummal — úgy találta, hogy az egész államszövetségi tervet megkérdésük nélkül és akaratuk ellenére tukmálták rá a bennszülöttekre. A beszámoló a leghatározottabban arra az álláspontra helyezkedik, hogy a jelenleg betiltott Afrikai Kongresszus — az államszövetség elleni harc vezetője — a lakosság túlnyomó többségének a véleményét képviselő politikai szervezet. Jóllehet az Afrikai Kongresszus az utóbbi időben valóban fokozta tevékenységét, amely néhány — a sajtóban erősen eltúlzott — összetűzésre vezetett, a bizottság nem talált semmi elfogadható bizonyítékot egy, a fehérnek általános lemeszárlását célzó összeesküvésre. Különösen nagy súlyt helyeztek a letartóztatásban lévő dr. Banda személyének tisztázására. Benne mérsékelt és demokratikus politikust, a „kibontakozás emberét” tisztelik.

A bizottság elismeri, hogy a kongresszus által hirdetett „együtt nem működés” politikája az adminisztrációt felbomlással fenyegette és hogy ebben a helyzetben a helyi kormánynak csak a lemondás és a rendkívüli állapot bevezetése között volt választása. A rendkívüli intézkedések és letartóztatások mégis sokhelyütt „felesleges, tehát törvénytelen” erőszakkal folytattak. A beszámoló szerint kétségtelen, hogy Nyasszaföld jelenleg „rendőrállam”, ahol a kormány politikájának bármilyen komoly bírálatáért börtönbe lehet kerülni. Kíváncsinos volna — írják — ha a rendkívüli állapotok a legrövidebb időn belül megszűnnének. Ennek az a feltétele, hogy a kormány mutasson hajlandóságot az 1953-as alkotmány revíziójára. Dr. Bandával és a bennszülöttekkel lehet tárgyalni. A bizottság nem hagy kétséget az iránt a meggyőződése iránt, hogy érdemes is.

Kanizsai

benyomásairól többek között ezt írja Szabó György: „Jön néhány újság is a városi járási könyvtárba: politikai és technikai lapok. A Kortárs első példányát most tették ki a polcra, mindeztől nem járt. A Nagyvilág? Most rendelik meg. S ami e lapot illeti: „Az Irodalmi Ujság? Jár kérem, de nemigen nézi senki.” A fenti tudósítás az Élet és Irodalomban jelent meg. Bizonyítékul arra, hogy az „Élet és Irodalom”-nak Somogyban még a nevét se tartották érdemesnek megtanulni.

A keralai

kommunista kormányt az indiai alkotmány 356-ik cikkelye alapján elmozdították hivatalából. A végrehajtó hatalmat — a szövetségi parlament mindkét házában jóváhagyásával — a köztársasági elnök vette át. Megbízata egyelőre hat hónapra szól. Reméli, hogy ez a hat hónap elég lesz az alkotmányos élet helyreállítására és új választások megtartására. Az indiai központi kormány keralai beavatkozására akkor került sor, amikor Nehru miniszterelnök kísérletei a rend helyreállítására és egy korai választás kiírására nem jártak eredménnyel. A miniszterelnök természetesen jobban szeretne volna, ha a kommunistákat nem a

központi kormány, hanem a keralai nép bukattja meg. Végül azonban a rendezettség méretei — és talán saját pártjának a nyomása is — meggyőzték Nehrut, hogy az alkotmány felfüggesztése a kisebb rossz. Az elnöki beavatkozás után a kommunisták, akik tegnap még rendőr-sortírozást nyitattak az ellenük tüntető népre, a delhi burzsoá rosszakarat áldozatainak szerepében tetszelegnek. Az elnöki hatalomátvitel visszhangja India néhány más államában, különösen Nyugat-Bengálban kedvezőtlen volt. Nehru keralai politikájának sikere azon múlik, hogy milyen gyorsan tudja demokratikus választások útján helyreállítani az alkotmányos rendet.

Az önkéntesség

fogalmának értelmét és jelentőségét minden bizonnyal sok oldalról lehet megközelíteni és értelmezni. Felmerülhetik erkölcsi súlyát, ahogyan a nemes szándékok tette formálódnak, anyagi előnyét, amikor jól megfontolt érdekek cselekvésre indítanak, de az önkéntességnek mégis a legfőbb ismérve, — az önkéntesség.

A fogalmak az utolsó évszázadban, de különösen az utolsó évtizedben Magyarországon is megváltoztak. Tanúi és résztvevői voltunk annak, amikor 1945-ben belső kényszerrel és külső rendszerezéssel önkéntesen igyekeztünk rendet teremteni a magunk portáján és megmozgatni a bénaságra kényszerült államapparátust. A szervezés csak racionalizálta a keserű körülményekből sarjadt, de valóban önkéntes, szomorú felkésztést.

A fordulat éve után, amikor a filológia már régen megtette a magáét és az önkéntesség helyett kisebb nyelvhelyességi torzitással az önkéntességet tette közhasználatúvá, a politikai formanyelv konzervatív makacssággal továbbra is ragaszkodott az önkéntesség használatához.

Önkéntes volt a százezres tömegek felvonultatása, önkéntes volt a sportpályákra emlékeztető ütemes taps, önkéntesek voltak a kongresszusi, sztalini és egyéb műszo-kok felajánlása. Nem kevésbé volt önkéntes a termelőszövetkezeti belépés, a békekölcson-jegyzés és még az is előfordult, hogy az önkéntes túlkapasokat önkéntes önkritika követte.

A forradalom után hosszú ideig alig esett szó erről. A jóléttel, a konszolidációval inkább együtt jár az ingyen lelkesedés, mint az ingyen munka és ezt dokumentálni is illik. De huzamosabb önkéntesség nélkül mégsem lehet meglenni. Néhány hónappal ezelőtt ismét megkezdődtek a fegyveres segédlettel végrehajtott termelőszövetkezeti önkéntes belépések és az ennek nyomán feléledt régi lelkesedés átcsapott más területekre is. A spontaneitást elveti a népi demokratikus ideológia és ezért az alulról sarjadó tömeglelkiesedést felülről kell szervezni és irányítani. A magyar sajtóban az utolsó hetekben több célzást olvashattunk erről, míg végre... végre akadt férfit, aki fentről is kimondta a szót. Így ír erről a Népszabadság augusztus 2-i belső vezércikkében is: „Végre Kállai Gyula kimondta szerdán a parlamentben. Sok panasz és sírás helyett gondoljunk a társadalom erejére: óriási erő az, ha összefogva, értelmes munkára lendül. Kis közösségek, pár száz lakosú falvak egy fillér állami hozzájárulás nélkül a kultúrotthonok százaát, a behatókat és gyalogjárók kilométereit, kutakat és intézményeket hoztak létre.”

Igen, akadt, aki kimondta végre. Csak erre vártak a városok és falvak, munkások, parasztek és értelmiségiek. A buzdító szóra a szentesiek máris jelentkeztek, hogy a 200 méteres TV-adót társadalmi munkával építik fel, a hajdúszoboszlói gyógyüdülő tervét a tervezőintézetek már társadalmi munkában el is végezték, Budapest I. kerületének lakossága is felbuzdulva az önkéntesség újabb lehetőségén, máris elhatározta, hogy segít újjáépíteni a budai Vár-palotát és ezenkívül még sereg más társadalmi munkáról számol be a magyarországi sajtó.

Természetesen ez még csak a kezdet, a folytatása nem kétséges. Az önkéntesség revíziója után a társadalmi munka újra fénykorát fogja élni. Elvégre miért csak a nyugati embernek lehet hobbyja, legyen népi demokratikus hobby is, mégha azt társadalmi munkának, vagy egyes kötehek bér-csökkenésnek is nevezik. (E.)

A MAGYAR ÍRÓK ÉS A NEMZETKÖZI PEN

A PEN kongresszus határozata a magyar központ ügyében

A PEN frankfurti kongresszusának határozata a Magyar PEN Klub ügyében felháborodást keltett világszerte és számos éles tiltakozást hívott ki. Olvasóink tájékoztatására megismételjük a PEN határozatát és annak előzményeit.

Az 1957-es tokiói PEN világkongresszuson bizottságot küldtek ki a budapesti PEN Központ ügyvitelének megvizsgálására. Ez a bizottság 1958-ban úgy döntött, hogy a budapesti PEN Központot felfüggeszti, minthogy 10 éve nincsenek választott tisztviselői, azóta nem tartott közgyűléseket és nem küldött jelentéseket a Nemzetközi Központnak. 1958 végén a nemzetközi szervezet ötösbizottságot küldött ki a felfüggesztés felülvizsgálatára. Az ötösbizottság 1959 áprilisában a következő javaslatot terjesztette a nemzetközi vezetőség elé:

„Az ötösbizottság, amelyet a nemzetközi PEN azért küldött ki, hogy felülvizsgálja a Magyar PEN Központ ügyét, egyhangúan a következőket jelenti, illetve indítványozza:

A Magyar PEN Klubot tulajdon vezetőinek tanúsága szerint nem vezették normális szabad szervezetként és így eltértek a szabadságnak attól a szellemétől, amely az írókat kell hogy vezérelje. Emiatt felfüggesztették.

Tekintve, hogy a Magyar PEN Klub saját jelentése szerint az elmúlt néhány hónap alatt jelentős erőfeszítéseket tett, hogy visszatérjen a normális PEN életre: az ötösbizottság véleménye szerint ez az igyekezet feleslegessé teszi a felfüggesztést és kívánatos, hogy ez a központ újra bekapcsolódjék a PEN nemzetközi szervezetének munkájába.

Ezt a javaslatot a nemzetközi vezetőség, mint saját javaslatát terjesztette a frankfurti nemzetközi PEN kongresszus elé. A kongresszus ezt a határozatot, mint ismeretes, 19 szavazattal 9 ellenében, 9 tartózkodással magáévá tette.

Pálóczi-Horváth György felszólalása a PEN kongresszuson

A Száműzött Írók PEN Klubja nevében beszélek. Mi, száműzött írók rendkívül hálásak vagyunk a Nemzetközi PEN-nek mindazért, amit az üldözött írók érdekében tett. A Nemzetközi PEN-nek orosz-lánrésze volt abban a világméretű tiltakozásban, amely két halálra ítélt fiatal magyar író, Gáli József és Obersovszky Gyula életének megmentéséhez vezetett. A világ PEN klubjai nagy tekintélyüket és befolyásukat mindig latbavetették és vetik, amikor egyes írók vagy az irodalom szabadsága veszélybe kerül. Ez a PEN szerepe és feladata. Nekünk, emigráns íróknak is megvan a magunké, amely nem mindig népszerű, s nem is mindig járul hozzá az ügyek sima, zökkenésmentes intézéséhez. Mi otthoni társaink helyett is beszélünk, rájuk gondolunk, azokra a társainkra, akik börtönben sínylődnek, s ezért néha elragad bennünket a szenvedély; ezért vétünk időnként a sima és diplomatikus tárgyalási stílus szabályai ellen. Kérem, vegyék figyelmembe a lelkiállapotunkat is. Ma például, amikor tudtam, hogy délután a budapesti PEN Központ visszavételéről döntünk, a szép Frankfurt egyik vendéglőjében ebédeltem, gyönyörű napsütésben és a falat egyszerre csak rosszízűvé vált a számban, mert eszembe jutott egy író társam, akivel öt évet ültem börtönben, s aki most életfogytiglani börtön-

büntetését tölti. Az ő pincébörtönére gondoltam, arra, hogy mit eszik most ő, hogy' érzi magát, miközben zárkájában fel-alá ténferg. Óra gondoltam és Déry Tiborra meg a többi magyar íróra, aki ma börtönben ül. Ha abban a pillanatban kellett volna felszólalom, biztosan megsértettem volna Önöket szenvedélyes kifakadással. Azóta néhány óra telt el, s bár kissé lehiggadtam, de felejteni persze nem tudok.

Újra tisztázni szeretném, hogy bennünket, száműzött írókat, nem valamifajta politikai hűv, vagy elfogultság vezet. Amikor Tokióban a budapesti PEN Központ kizárását indítványoztuk, kifejtettük, hogy a PEN alapokmány szellemében járunk el. Az írók, akiknek érdekében felemeljük a szavunkat, többségükben kommunisták, vagy volt kommunisták. A budapesti Potemkin-PEN Központ pártkinevezte vezetői a PEN nevet és cégérét arra használták fel, hogy az életveszélyben lévő magyar írókért indított akcióinkat szabotálják. Először tagadták letartóztatásuk híreit, majd francia és más író társainkat befolyásolni próbálták, hogy ne lépjenek fel érdeklükben: A budapesti PEN-kommisszárok lapjaikban elismerték a kommunista politikai rendőrség hamis vádjait író társaink ellen. Megszegték a PEN alapokmányt, mert nem az írói szabadságért, hanem

az írók szabadsága ellen harcoltak. Ezért indítványoztuk a PEN Központjuk kizárását. Ebben nem ideológiai elfogultság vezetett, hiszen akkor indítványoztuk volna a romániai, bulgáriai és a többi csatlósállambeli PEN Központ kizárását is. Szerintünk érveinknek most is ugyanannyi alapjuk van, mint két évvel ezelőtt.

Mint tudják, a tokiói kongresszus eredményeként a budapesti PEN Központot felfüggesztették, s idén áprilisban a Nemzetközi PEN ötösbizottsága a felfüggesztés megszüntetését javasolta. Ezt a nemzetközi vezetőség áprilisban és

tegnap is megszavazta, mert a delegátusok többségét nemzeti központjaik így utasították. Mi nem kérjük, hogy a delegátusok utasításuk ellen szavazzanak. Tudjuk, hogy a kompromisszumok korát éljük, s a budapesti PEN visszavételének hívei a PEN nemzetközi szervezetének egysége érdekében hajlandóak erre a lépésre. De kérem Önöket, gondolják meg, milyen kompromisszumról van szó, lépésüknek milyen visszhangja lesz Keleten és Nyugaton, milyen visszhangja lesz a magyarországi börtönökben. Tanúsíthatom arról, hogy előbb-utóbb minden hír be-

jut a börtönökbe. Gondoljanak arra, hogy börtönben szenvedő társaink mit éreznek majd, ha erről a kompromisszumról értesülnek. Am szavazzanak a delegátusok utasításai szerint, de ha ezt a javaslatot megszavazzák, kérem a kongresszust, tekintsen el ezúttal a szokásos tapstól, amellyel a megszavazott döntéseket fogadni szokták. Ennek a tapsnak visszhangja eljutna a magyar börtönökbe. Ezt a tapsot hallgatni elviselhetetlen lenne.

* Az ismert döntést a kongresszus néma csendben hallgatta végig.

„Az önök kérését jelenleg nem teljesíthetjük“

A PEN kongresszus vezetőségének Kádárhoz intézett sürgönyére, melyet lapunk augusztus 1-i számában ismertettünk, a budapesti igazságügyminisztérium vizsgálati főosztályának vezetője válaszolt. A következő táviratot küldte a nemzetközi PEN vezetőségének Londonba:

„Kádár Jánoshoz, a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkárához intézett sürgönyére válaszképpen közlöm, hogy az Önök sürgönyében névszerint említett magyar állampolgárokat magyar bíróság ítélte el, a magyar nép ellen elkövetett bün-

cselekményekért. Jelenleg az Önök kérését nem teljesíthetjük. Kegyelemre csak a megfelelő körülmények között kerülhet sor.

Dr. Jászai Dezső, az igazságügyminisztérium vizsgálati főosztályának vezetője.

AZ EMBERI JOGOK KIHÍVÓ MEGSÉRTÉSE

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön a következő táviratot intézte David Carver-hoz, a Nemzetközi PEN főtitkárához 1959 augusztus 14-én:

Mindnyájunkat megrendített a budapesti igazságügyminisztérium sürgönyválasza. A harmincadik nemzetközi PEN kongresszus abban reménykedve tett békülékeny gesztust, hogy elősegítse a bebörtönzött magyar írók szabadonbocsátását. Ezt olyan hamis vádak és sértések ismétlésével viszonozták, amit bizonyítani sem igyekeztek és amelyek szerint író társainkat „a magyar nép ellen elkövetett bűncselekményekért” tartják börtönben. Szövetségünk sajnálattal állapítja meg, hogy a magyarországi hatóságok magatartása igazolta azokat, akik kétkedtek a magyarországi PEN Központ visszafogadásához fűzött reményekben. Bizva a világ íróinak szolidaritásában, kérjük őket: emeljék fel szavukat az emberi jogok e kihívó megsértése ellen és követeljék az írói hivatás minden írott és íratlan kartájának érvényesítését. Elsősorban a véleményük kifejezése miatt bebörtönzött magyar írók azonnali szabadonbocsátását. Kérjük, továbbítsa felhívásunkat minden PEN Klubhoz és fogadja hálaikat erőfeszítéséért.

MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE KÜLFÖLDÖN

A világ írói válaszolni fognak Magyarország kommunista diktátorainak

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön táviratával egyidőben a Száműzött Írók PEN Klubja is akcióra hívta fel sürgönyében a világ PEN Klubjait.

Magyarország kommunista diktátorai cinikusan visszautasították a nemzetközi PEN kongresszus kérését, hogy a bebörtönzött magyar írókat helyezze szabadlábba. A nemzetközi PEN világszervezetének hétezer író a tagja, akik valamennyien hűséget fogadtak a PEN alapokmánynak és az abban foglalt elveknek, a tolerancia, a gondolatszabadság és a nemzetek közti barátság elveinek. A bebörtönzött magyar írók nem bűnösök.

Azért vetették börtönbe őket, mert ugyanezekért az elveikért harcoltak.

Magyarország kommunista diktátorai lebecsülik a toll erejét. Táviratuk megsérti a világ íróit és bebizonyítja, hogy megvetik az írás szabadságát. A világ írói kétségkívül megfelelően fognak erre válaszolni.

Mi, száműzött írók megfogadjuk — és kérjük a világ valamennyi PEN Klubját, csatlakozzék fogadalmunkhoz —, hogy nem nyugszunk addig, amíg magyarországi író társainkat ki nem eresztik a börtönből. A magyarországi uralom minden lépését az alkotó művészek és intellektue-

lek szabadsága ellen, figyelemmel fogjuk kísérni. Minden tőlünk telhetőt el fogunk követni, hogy minden egyes alkalommal felhívjuk erre a világ közvéleményének figyelmét. Tiltakozó gyűléseket fogunk szervezni, s hasonlóra kérjük a világ valamennyi PEN Klubját Déry Tibor, Háy Gyula és 22 többi magyar író és intellektuel fogvatartása ellen a magyar államvédelmi rendőrség börtöneiben.

A SZÁMŰZÖTT ÍRÓK PEN KÖZPONTJA; A VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁG NEVÉBEN:

Peteris Aigers elnök

„Frankfurtban a szellemi és politikai terror áldozatai iránt nem nyilvánult meg szolidaritás“

A nemzetközi sajtó és közvélemény, kivált pedig a vendéglátó ország lapjai meg az osztrák sajtó bíráló tárgyává tette a frankfurti kongresszus határozatát. A Frankfurter Allgemeine Zeitung augusztus 1-i száma német költők és írók nyilatkozatát közli és ezt a nyilatkozatot a következőképpen kommentálja:

„Múlt pénteken német írók és költők megdöbbenésüknek adtak kifejezést Münchenben, amiért az úgynevezett Magyar PEN Központot felvették a PEN Klubba. Nyilatkozatukban kijelentik, hogy ez a határozat megtagadja 1956 októberének magyar forradalmát, a háború utáni eszterdők történelmének legmeggrázóbb felkelését a jogért és a szabadságért, amit írók, diákok, munkások vezettek... A frankfurti határozat a Kádár-zsarnokság irányítványát számúra állítja ki bizonyítvánnyá, hogy írók és ebben a minőségükben a tolerancia és szabadság mellett szállnak síkra.”

A nyilatkozatot Werner Bergengrauen, Georg Britting, Gertrud von Le Fort, Erhart Kästner, Annette Kolb, Rudolf Hagelstange, Curt Hohoff, Hans Egon Holthausen, Clemens Graf Podewils, Rudolf Alexander Schröder, Friedrich Sieburg, Otto von Taube és Georg von der Vring írta alá.

A német szociáldemokrata sajtószolgálat így ír: „Még a Nyugaton meg is oszlanak a vélemények, helyes volt-e, hogy a PEN Klub a magyar központ kizárását visszavonta — a határozat szerencsétlen formájához aligha fér kétség... Aki ilyen intézkedés indoklásakor azt kéri, neki magának nem kell szükségképpen világos politikai álláspontot elfoglalnia, kénytelen zsebre tenni a szemrehányást: alkat adott a kommunista propagandának, hogy ezt a rést kitöltse otromba szövegeivel és attól se riadjon vissza, hogy a Nyugat kinyújtott kezének barátságos gesztusát is megrágalmazza.” A továbbiakban a Német Szociáldemokrata Párt sajtószolgálat hangsúlyozza:

mindent el kell kerülni, ami a világgóság hiányával a szabad szellem politikai ellenállásainak vitorláit dagasztja. Amikor a PEN Klub a magyar kérdést adminisztratív ügyként kezelte, durva ellentmondásba került ama ténnyel, hogy Magyarországon még ma is olyan írók, mint Déry, Háy és sokan mások, börtönben sínylődnek, csupán, mert a rendszer válságos óráiban a nép mellett és az elnyomókkal szemben foglaltak állást. Kelet-Németországnak is vannak írói, akiket börtönbe vetettek. „Frankfurtban a szellemi és politikai terror eme áldozatai iránt nem nyilvánult meg szolidaritás” — állapítja meg a szociáldemokrata sajtószolgálat. — „Nagy alkalmat mulasztottak el.”

A bécsi Arbeiter Zeitung az „Intellektuelek válsága” című vezércikkében foglalkozik a PEN döntésével. Megállapítja, hogy a PEN alapokmányának vezérelve a gondolat- és szólásszabadság. Amíg a gondolatszabadság magyar képviselői tovább sínylődnek Kádár börtön-

töneiben, addig ezeket az eszméket finomkodó referátumok és nyegle kórtélapok közepette maguk a PEN Klub vezetői gyalázatosan árulják el. „Nem akarunk a PEN Klub vezetőinek álszenteskedésével foglalkozni, akik a semmiel sem kevésbé undorító Franco-kormányt teljes joggal vetik szeméretre, de ugyanezeket a gaszagokat kegyesen elnézik a magyarországi rendszernek. A PEN Klub alelnöke — sajnálatosan éppen Erich Kästner volt — azzal mentegetődzött, hogy a magyar PEN Klub visszavételével diplomáciai kísérlet formájában csereüzettel próbálkoznak: Magyarország megint helyet kap a PEN Klubban és ennek fejében — nem a magyar írókat engedik ki, de hogy is, — hanem a PEN Klub urai remélik, vagy remélni vélik, vagy remélni szeretnék, hogy esetleg Kádár is kienged majd a bebörtönzött írókat. Nem feltételezzük, hogy a PEN Klub intellektueljei annyira szellemi képességek híján legyenek, hogy ezt a naív me-

sét elhagyják. Rosszhiszeműségüket semmi sem bizonyítja jobban, mint ez a határozat. Elvégre a PEN Klubban nemcsak társutasok, magukat mindkét oldalon bebiztosító karrieristák és az európai értelmiség jellemtelen lököcséi ülnek.” A lap ezután felveti a kérdést, mint lehet az európai intellektuelek ilyen fokú erkölcsi és szellemi züllését megmagyarázni.

A bécsi Die Presse a következőképpen ír: „A frankfurti PEN kongresszus határozata állásfoglalás a szólásszabadság elnyomása mellett, amikor a magyar PEN Klubot visszaveszi. Ezzel a határozatával a PEN Klub szöges ellenétbe kerül tulajdon alapokmányával, mely tagjaitól azt követeli meg, hogy mindig kiálljanak a gondolat szabadságáért.” A Neuer Kurier így ír: „A PEN Klub ezzel a cselekedetével, sajnos, nem most először, pontosan követte azt a elnyugati magatartást és gyakorlatot, mely a szellemi szabadság területén is lépésről lépésre meghátrál az ellenség elől.”

Egy kommunista arisztokrata halálára

Révai Józsefet 1959. augusztus 8-án délután temették el Budapesten, a Kerepesi temetőben. Irodalmi és politikai pályafutását negyven esztendővel ezelőtt egy verssel kezdte, melyben elátkozta apját, anyját, első tanítóját és három esztendővel ezelőtt fejezte be, amikor a politikai bizottságban, egy októberi délelőttön, feltestére bémán, azt követelte, hogy a felvonuló diáktüntetésre azonnal nyissanak tüzet. Ami életének a verset megelőző és a puskaropogást követő szakaszát illeti: az járulékos jelenség csupán, s mint ilyen, voltaképpen mellőzhető. Az a — felszínen legalábbis — történelmi élet azonban, ami a vers megjelenése és a politikai bizottság fent idézett ülése között feszül, figyelemreméltó, már csak azért is, mert tartalma, annak a budapesti gyászbeszéd megállapítása szerint „hivatásos forradalmárnak” sorsa, aki egész pályafutása idején hűséges volt pártjához, azon az áron — s erről a gyászbeszéd már érthető okokból hallgat —, hogy egész pályafutása során hűtlen volt önmagához. Hogy az ifjúkori anarchista átka — *dögölj meg apám, dögölj meg anyám, dögölj meg első tanítóm* — fogott-e a megátalkozottakon, nem tudjuk; hogy Révain fogott, az aligha kétséges. Ez az okos, művelt, kitűnő tollú, tehetséges, újságíróba oltott történelmes, történészbe oltott újságíró, ez a proletárforradalmár jelmezébe öltözött, kifinomult izlésű arisztokrata, aki életének csúcán — a párt nevében — sikraszállt azokért az irodalomnak nevezett, selejtes propaganda-klapanciáért, melyeket — tulajdon nevében — mélyszélesen lenézett és megvetett, nemcsak vágyainak beteljesülését érte meg, hanem ennek bukását is, jóval, mielőtt a vágyak épülete azon az ősz éjszakán, egy csapásra összeomlott. Révai tragédiája (ha ugyan tragédia) nem abban van, hogy hitt egy eszmében, ami alkalmatlanul bizonyult a hitre, mint ahogy komédiája (ha ugyan komédia) sem az, hogy abban bukott el, amit — lelke legmélyén — maga is bukásra méltónak tartott. Révai ugyanis hatalmának éveiben, amikor a hitre legnagyobb szüksége lett volna, már régen tudta, hogy az eszme helyett a hatalom kormányoz, hogy a hitet felváltotta a taktika s hogy a taktikára felváltott hitet nem az érvek, hanem paradox módon, az akasztófák tartják életben. Bukásának éveiben viszont, amikor a taktikára a legnagyobb szüksége lett volna, még mindig azt hitte, hogy az eszmét azzal lehet megmenteni, ha konokul és következetesen ragaszkodik a begyakorolt gondolat képzeletvilágán túl a begyakorolt módszerek valóságos világához.

Pedig, legalábbis tündöklésének legszebb esztendeiben, sohasem hitt abban, hogy tévedhet, még kevésbé abban, hogy megbukhat. Csak hódolat illethette meg, bírálat soha: a bírálat az ő joga volt, élt is vele, móddal-módelett, ahogy kedve volt, ahogy érzelmei diktálták, s legfőként, ahogy a párt taktikája diktálta az ő érzelmeit. Amikor, nyomában a hódoló és behódolóknak sleppjével, belépett abba a terembe, amelyben a Déry Tibor erkölcsi halálós ítéletének kihirdetésére összesereglett írók gyülekeztek, hirtelen csend lett, félelemmel teljes csend, mely egyként szölt neki s az általa képviselt hatalomnak. Felemelte a fejét és undorral végignézett az írókon, akiket megtűrt, mert tudta, hogy a pártnak szüksége van rájuk, de akiket megvetett, mert tudta, hogy térdet hajtanak előtte. Lehet, hogy a tekintélye kétséges volt, de a hatalma kétségtelen. Egyetlen mozdulatával, kezének egy ideges intésével szindarabokat vihett sikerre, könyveket buktathatott meg, írókat emelhetett ki a névtelenség homályából és merített alá a megsemmisülés mocsarába. Tudatában volt lehetőségeinek s ezt nem is titkolta. Abban az időben egy-egy színházi bemutatón a kritikuskok már nem a színpadon lejátszódó történetet figyelték, hanem a páholyt, melyben ott ült, poroszosan rövidre nyírt hajjal, villogó, aranykeretes szemüveggel, okosan és kegyetlenül figyelő pillantással az isten, akinek bosszús szájmozdulatában vagy halk nevetésében, miként valamilyen kommunista predesztinációban, már eleve éltek a másnap megjelenő kritikák dicsérei vagy levágó mondatai. Bosszúálló isten volt, legtöbbször csak átkozni tudott s ha dicsért, abban sem volt köszönhet: a kitüntettet jobban

érezte féreg voltát, mint tündöklés érdemeit. Persze, ha — mint például a Déry-vitában — nagy hal került horgára, akit ha mértékkel is, mégis csak méltóbbnak talál magához, mint a szocialista realizmus viharos vizein olcsó lélekvesztőkben hanyódo fiatal író-cseméket, nemcsak hatalmát vette elő, hanem borotvaéles esztét, villogó logikáját, nagy műveltségét, rendkívüli vitakészségét is és mindezzel — ő maga tudta legjobban — megvédte azokat, akiket lenézett és megsemmisített azokat, akiket értékelt. Tehetségénél csak cinizmusa volt nagyobb, cinizmásánál csak a hatalma. Hogy az író mit írjon — deklarálta a pártközpont termének fülledt és mély csendjében, izzadtan, kimerülten, de győzelmének biztos tudatában —, azt a mi államrezonunk érdeke határozta meg. Ebből pedig az következett — noha Révai ezt már nem mondta ki —, hogy mindaz jó (még ha rossz is), ami az államrezont támogatja és mindaz rossz (még ha jó is), ami támadja.

A különös csak az, hogy ez a kegyetlen hatalmasság — akinek uralkodása alatt Magyarországon Thomas Mannak egyetlen könyve sem jelenhetett meg, jóllehet ő maga elsőként hozta meg a svájci vagy a berlini követségen keresztül az újonnan kiadott Thomas Mann köteteket, — tévedhetetlen pontossággal tudta, hogy ki az igazi író és kit kell írónak kinevezni taktikai-pártérdekekből. De az, hogy üldözött volt, nem mentette meg attól, hogy üldözzék. Amikor a Szabad Nép főszerkesztői szobájában I. Gábor telefonon közölte vele, hogy sógorát, Gács Lászlót, mint titóista ügynököt tartóztatták, elsápadt s a hangja megremegett. — De nagyon körülölvöldözött — mondta a telefonba, mert tudta, hogy a hatalom mindent biztosíthat számára, kivéve a biztonságot. Rózsadombi villájának kapuját a szemközti háromszobás lakás középső szobájából figyelte két esztendőn keresztül az ÁVH, telefonját lehallgatták, s a kísérete — akiről nem lehetett tudni, hogy öt figyeli-e vagy rá vigyáz — akkor sem tárgított mellőle, ha szükségletei végzésére indult. Ha valaki, — Révai aztán igazán megértette, hogy melyek az államrezon érdekei, s

legfőként azt, hogy melyek tulajdon érdekei. Moszkvában nemcsak a dialektikája tökéletesedett, hanem hatodik érdeke is, mely a vesztélyt már akkor jelezte, amikor a vihar még csak készülődésben volt. Sokszor volt készülődésben. Révai József pedig, minden finom előkészület és taktikai érzék ellenére, 1953 nyarán egyik napról a másikra bukott meg. Kétségbevonhatatlanul. Azok küldték pokrolra, akik az égbe emelték, az oroszok, de ez — a bukás meglepetésén túl — már nem okozhatott különleges meglepetést neki. A magyar kultúra teljhatalmú diktátora — az 1953 júniusi nyilvánosságra sohasem került központi vezetőségi határozat kezdőszavai szerint — annak a négy emberből álló klikknek tagja volt, amely „kalandorpolitikájával a csőd szélére sodorta az országot”. Ez a hidegszívű, embergyűlölő, ez az önző és öntelt férfi, akinek gorombaságáról munkatársai a Szabad Népej és a pártközpontban fázós legendákat meséltek, aki oly könnyed fölényvel vette tudomásul mások bukását — nem szólva azokról, akiket maga semmisített meg —, tulaj-

don hullásába képtelen volt beletnyugodni. Fogcsikorgatva tudomásul vette ugyan a párthatározat rávonatközö részét s azt a döntést, hogy a politikai bizottság kormánykerekére mellől az Elnöki Tanács bevont vitorlája mellé került, — de elfogadni sohasem tudta. A magyar történelmi és irodalmi múlt é hivatásos ismerője, akinek esszéi, tanulmányai Kőlcseyről, Adyról, Kossuthról, az 1848-as forradalomról, minden vitathatóságuk ellenére, gondolatgazdagságukkal, szenvedélyükkel, problematikájukkal, kitűnő stílusukkal az irodalom és történelemkutatás értéke közé tartoznak, nem látott a jövőbe. Az államvallással emelt profécia bajnoka ekkor már régesréglen elszakadt attól a valóságtól, melynek érdekében egykor kardot fogott; tehetségét akkor vesztette el, amikor hatalmát megszerezte s amikor e hatalom elvesztett, a tehetség nem tért vissza többé. Ezért harcolt, ahogy a szívujából és agyvérzésből fennmaradó ereje engedte, a magyar írók reformmozgalmával szemben s ezért kellett megérnie, hogy a forradalom leverése után, óvatosan bár, de még azok is szembe fordultak vele, akik egykor isteni példaképnek tekintették. Így halt meg a halála előtt, véglegesen és visszavonhatatlanul.

Aczél Tamás

A FŐTITKÁR DILEMMÁJA

kongresszuson a politikai bizottság tagjaként szólalt fel. „A fasiszta ügynökök meg az alávaló trockisták, bucharinisták és burzsoá nacionalisták sikeres és győzedelmes megsemmisítéséért — mondotta akkor Hruscsov — mindenekelőtt és személy szerint vezérünknek, a nagy Sztalinnek tartozunk halálával.” 1937 január 30-án, egy nyilvános gyűlésen pedig így szónoált a moszkvai perek vádlottairól: „Ezek a nyomorult senkiháziak a párt és a szovjet állam egységét akarták megbontani... hitrszegő kezűket Sztalin elvtársra emelték... Sztalin — a reményünk, Sztalin — a vágyunk, Sztalin — a haladó és progresszív emberiség világszaga; Sztalint kívánjuk, Sztalint — a győzelmünk.” Nyilvánvaló, hogy Sztalin győzelmeinek Hruscsovra is háruló felelősségétől iparkodik az új párttörténet az új főtitkár mentesíteni, amikor háború előtti működését említtelennül hagyja. Annál gyakrabban fordul elő Hruscsov neve Sztalin halála után, valamennyi fontosabb eredmény Hruscsov személyes kezdeményezésének köszönhető, így például — időrendben elsőnek —, hogy személyes fellépésével vetett véget a személyi kultusznak.

A szovjet gyakorlat ismeretében természetesen tűnik, hogy az új szöveg többek között Molotovot, Malenkóvot, Kaganovicsot visszamenőleges hatállyal fosztja meg magas párt- és kormánytisztviselési és létezésüket is csupán a leggyűrt „pártellenes csoport” tagjaként veszi tudomásul. Hasonló sorsra jut Zsukov. Neve mind a moszkvai és sztalingrádi, mind pedig a berlini csata méltatásából hiányzik. A berlini harcok csak két katonai nevet idézik a párthistorikusok emlékeztetőbe: Jegorov és Kantarja őrmestereket, akik szovjet lobogót tűztek ugyan a Reichs-tagra, de ezzel nem szereztek oly hírnevet és tekintélyt, hogy vesztélyeztessék a kommunista párt főtitkáranak hatalmát.

A világháború tábornokai számára egyébként is szűkmarkúan mérik elismerő szavaikat a műszerzői, éppen csak felsorolnak néhány generálist, mert — akár a politikai vagy gazdasági — a katonai győzelmek „építője és szervezője” is mindenkor a párt. Am ez a gyakorlat ismételt, szokványos szólamnak tűnő refrén mégis az új párttörténet legfigyelemreméltóbb tanulsága, mert a közelmúlt több eseményével egybevégsően mutatja, hogy Hruscsov, legalább egyelőre és talán meggyőződése ellenére, kényszerűen volt többé-kevésbé ortodox módon visszaállítani a pártigazgatást, amit Sztalin halála után tudatosan lazított meg.

A PARTIGAZGATÁS első revízióját maga Lenin kezdeményezte, mert látta, hogy a hatalom államcsínyszerű átvételére alkalmas, illegálisan alakult s az illegálisan hagyományait őrző pártiszervezet kezébe eszményi államigazgató. E felismerés következménye volt a NEP-korszak. Am Sztalin nem folytatta Lenin önrevízió-

ját és a revizionista Lenintől viszsztatért az 1917-es Leninhez. Ennyiben hűtlen volt mesteréhez.

Sztalin halála után két főokból merült fel ismét a revízió szükségessége. Egyrészt, mert Sztalin központosított pártigazgatása feltételezte az egyszemélyes diktatúrát, márpedig a vezetés örököseinek erőviszonyai még nem tették lehetővé, hogy valamelyikük egymaga vegye kezébe a hatalmat. Ezért a nyílt hatalmi harc helyett az egyszemélyes diktatúrát vonzó pártigazgatás revíziója került előtérbe.

Másodszor, a hatalmi helyzet pillanatnyi kénytelenségénél állandóbb okok is szükségessé látszóttak tenni a revíziót; így ama szembezőkö gyakorlati tény, hogy a pártigazgatás nemcsak fölöttébb erőpocskló, hanem hovatovább már a termelés kerékkötőjévé válik. Mert a párt úgynevezett transzmissziók segítségével igazgat. Bár elvben elsősorban a tömegszervezetek (szakszervezetek, földműves, ifjúsági, kulturális, sport és más hasonló organizációk) számitanak a kommunista szóhasználat szerint transzmisszióknak, valójában maga az államapparátus vagy a politikai rendőrség is csak a párt transzmissziója. Mivel így több igazgatási vonalnak (a voltaképpeni pártiszervezetnek, az államapparátusnak, a tömegszervezeteknek, az ellenőrzési szervezetnek meg rendőrségnek) számos párhuzamos funkciója akad, a mindennapi életben gyakorta ellentétes intézkedéseket adnak ki és vetélkednek egymással. Ezért kétséges sem lehetett, hogy az egyszerűsítő revízió, a különféle vonalak bürokráciájának visszahozása közvetlen előnyökkel jár és javítja a gazdasági meg az állami apparátus hatásfokát.

A XX. kongresszus fokozta is az üzemevezetők és gazdasági központok önállóságát, némi helyi autonómiát adott és általában lazított a pártigazgatás merevségén. Így azonban megeshetett volna, hogy a centralizmushoz idomított igazgatási vonalakat a párt helyett egy másik, különben is központosított, szervezet vagy a hadsereg — szívia magához, a szervezet vezetője pedig diktatőrre válik. Amikor a hatalomért folytatott versengés úgy ért véget, hogy a párt főtitkáranak sikerült először Bériát, a politikai rendőrség fejét, részben a hadsereg segítségével, eliminálnia, azután pedig Zsukovot, a hadsereg legjelentősebb tábornokát a párt segítségével félreállítania, neki magának nem volt választása, csupán a saját központosított és igazgatásra alkalmas szervezetére a párta támaszkodhatott. Ezért kénytelen volt a desztalinizálás jelszavával megkezdett Lenin-reviziót felfüggeszteni és visszafordulni a XX. kongresszus előtti módszerekhez.

Így Hruscsov két törekvése: hogy a hatalmat megtartsa és hogy a pártigazgatás lazításával kevésbé parazitariusvá és ezzel jobb hatásfokúvá szervezze át mind az állami, mind a gazdasági apparátust, dilemmaszerűen került szembe egy-

mással, mert a pártigazgatás revíziójával a hatalom, a hatalommal pedig a változtatás lehetősége csúszhatott volna ki a főtitkár kezéből. Hruscsov tehát tüzzel-vassal irtott mindenféle „pártellenes csoportot” és „revizionizmust”, talán csak hogy ő maga válhasson majd revizionistává.

A GAZDASÁGI VEZETŐK és a pártigazgatás újabb konfliktusára világít rá Hruscsov nemrégben tartott filippikája, amit a központi bizottság plénuma előtt mondott el. Beszédét a Partinaja Sizin júliusi száma közölte. A főtitkár megleckéztette a gazdasági vezetőket, akiknek annak előtte ő maga adott nagyobb önállóságot, hogy „önhatalmúlag helyi célokra használnak fel beruházásokat, nyersanyagokat, de nem teljesítik tervezettségüket más területekkel és üzemekkel szemben”. „Ha a kapitalisták is így gazdálkodnának — jelentette ki a főtitkár —, rég csödbe jutottak volna.”

A bajokon Hruscsov úgy kíván segíteni, hogy az ipari és kereskedelmi vállalatokban az üzemevezetők ellenőrzésére különleges pártbizottságot szervez, amely magassabb pártformoknak tesz jelentést és ha kifogása van az üzemevezetés ellen, akár a központi bizottsághoz, tehát magához Hruscsovhoz fordulhat. Az üzemi párttitkárnak alárendelt bizottságok feladata, hogy a tervteljesítésre, a beruházásokra, a normák betartására és a minőségre, kivált pedig, hogy az éberségre ügyeljenek. Így a már meglévő ellenőrzési szervek eggyel megszaporodnak, de az önállóságra törekvő managerek és a pártigazgatás konfliktusa alkalmassint elmélyül, ám az üzemek hatásfoka aligha javul. Hruscsov dilemmája pedig, amit a hatalom megtartása és egy modern ipari társadalom gazdasági kívánalmait állítottak fel számára, még fokozottabban kiéleződik.

„Nem mehet ez így tovább!” — kiáltott fel a főtitkár a gazdasági vezetők megregulálására tartott beszédében, aztán — mintha csak önmagával kötekednék — kijelentette, nem elég, „hogy beszélünk és utazgatunk, ha szervezettel nem biztosítjuk az elfogadott határozatok teljesítését”.

Feltehetőleg az utazgatás, a csúcstalálkozó Hruscsov számára sokkalta inkább belpolitikai okokból fontos, mint külpolitikaiakból, éppen hogy külpolitikai sikerekkel szilárdítsa meg belpolitikai pozícióját és így biztosíthassa határozatait végrehajtását. Am, ha a hatalom elvesztésének aggálya nélkül válhat revizionistává és szervezheti át a pártigazgatást, az oroszországi belső változásoknak külpolitikai következménye is lehet. Ha ilyenképp Hruscsov valamennyire enyhítheti dilemmáját, talán nem lép még fokozottabb mértékben Sztalin nyomdokába. Ha nem — egyebek között —, az a veszély is fenyeget, hogy elődje példájára, a harmadik párttörténethez Hruscsov is hozzáfűz majdjan egy fejezetet „A dialektikus és történelmi materializmusról”, amitől a másodikban egyelőre megkímélte még a szovjet olvasót és a világot.

Vincent Savarius

PELDATLAN SIKERT aratott Moszkvában a Szovjetunió kommunista pártjának nemrégiben megjelent új története. Néhány óra alatt fogyott el az első kiadás. A nem mindennapi vásárlókedv aligha csupán a szovjet polgár történelmi érdeklődésének tulajdonítható, de feltehetően annak is, hogy a múlt rekonstrukciójának módjából — bizonyos folgik még a valóság-hűből is, de kivált a megbízhatatlanságból — csaknem megbízható következtetések vonhatók le a jelenre, meg a közeli jövőre és a szocializmusországainak érzékenyebb fülű lakói számbavetik, miképpen alakul majd sorsuk, míg a harmadik párttörténet megjelentetése is időszerűvé válik.

Noha az új mű kétszerte terjedelmesebb, mint Sztalin „rövid tanfolyama” volt, sok tekintetben mégis kevesebbet tartalmaz. Például Sztalin érdemeiről. Az 1917-es felkelés megszervezésében az új párttörténet nem tulajdonít Sztalinnak vezető szerepet s polgárháborús babérait is megnyesegeti: már nem Sztalin tervelte ki a Denikin ellen folytatott hadműveleteket, nem hős védője többé Caricinnak, csupán az északkaukázusi katonatanács vezetője. Az ötéves tervek időszakában, avagy a második világháborúban sem Sztalin kezdeményezte már a fontos döntéseket, a sikerek „a párt és a szovjet kormány bölcs politikájának” eredményei. A „rövid tanfolyam” szerzője mégis pozitív hős marad. Az ellenzék megsemmisítését érdeműl tudja be az új párttörténet és bár hibájával rója fel az elhatalmasodott személyi kultuszt, összefoglalásul mégis a következőket jegyzi meg: „A párt kritikájának lényege a személyi kultuszt illetően az volt, hogy megszüntesse e kultusz kártékony következményeit és ezáltal erősítse a szocializmus hadállásait, nem pedig, hogy általában tagadásba vegye J. V. Sztalin pozitív szerepét a párt és az ország életében.” Ennyi maradt tehát a párt- és a történelemre Hruscsov szenvedélyes vádbeszédéből, amit a XX. kongresszus után Sztalin ellen tartott, szűkebb körben ugyan, de azzal az igénnyel, hogy az egész világ felfigyeljen rá.

Az 1936 és 1938 között színre alkalmazott moszkvai pereknek nyomuk sincs az új történelemkönyvben, bár a „nagy csisztáról” nem egy szó esik. S noha a Szovjetunióban köztudott, hogy ebben az időszakban Jezsov vezette a politikai rendőrséget és tevékenységét, a szemináriumokon oktatott, „rövid tanfolyam” dicsőreleg emlegette, az új mű Jezsov helyére mégis „a gonosztevő és politikai kalandor” Bériát állítja, aki „bűnös célaira használta ki Sztalin személyes gyengeségét, megrágalmazott és meggyilkoltatott számos becsületes, a párthoz és a néphez hű személyt”.

MIG ILYETENKEPP Béria szerepe a valóságosnál korábban kezdődik, Hruscsov politikai pályafutása a valóságosnál később. Neve csak a háború után kerül előtérbe, bár Hruscsov a trockista perek idején már az ukrán kommunista párt főtitkára volt és a XVIII.

Autóbuszal a békéért

— Világifjúsági Találkozó Bécsben —

Az autóbuszok bukkantak fel legelőször. A pirosra, szürkére, halványzöldre fényezett magyar „Ikarus 55”-ösök, homlokukon a kivilágítható felirattal: „Budapest”. Nehéz dübörgéssel, mint a harcokcsik, vonultak végig a főútvonalakon s kanyarodtak a pályaudvarok elé, hogy az érkező küldöttségeket fogadják. Ez volt a nyitány, nap-sütésben, délelőtt.

A fesztivál rendezőinek első kis ötlete sikerült. A magyar autóbuszok (negyvenhat jelent meg egyszerre) elegáns, nyugatias külsőt mutattak. A tárgyilagossá bécsi járókelő megállapította, hogy bár a motor feltűnően lármás, a kocsi-szekerény valóban tetszetős, modern. Az üres buszok itt-ott, a forgalmi lámpáknál s a kereszteződéseknél még tapsot is kaptak. Ausztria közeledni akart. S a bécsiek azt már nem tudták, hogy az „Ikarus 55” tervezőjét, Zerkovitz Béla főmérnököt (a dalszerző fiát), ellenforradalmi tevékenység miatt már két esztendője ki-dobták a mátyásföldi gyárból. S azt sem tudták, hogy a budapesti joguszáv követség elöl, a szabadságharc bukása után pontosan ilyen autóbuszokon hurcolták el Nagy Imre miniszterelnököt és barátait.

A bécsiek tehát megnézték, sőt megtapsolták a magyar autóbuszokat s várták a fejleményeket.

A fejlemények a rendezőség tovább, finom kis ötletével folytatód-tak. A pályaudvarokra érkező csinos ausztráliai lányokat és szakállas francia fiatalembereket ugyan-is előzékeny tolmácsok betessékelték a magyar autóbuszokba. A csomagokat (volt közöttük fehér légi bőrönd, skót kockás szatyor, trópusi sisak, gitár, londoni, párisi, római címkével teliragasztott ten-gérszák) felrakták a kocsi tete-

jére. A menet megindult, ismét végig a főútvonalakon, a „Buda-pest” táblákkal, sőt, nem egy Ikarus oldalán a „Hongrie” felirattal is. A bécsi polgár, akinek a finom kis taktikai ötletek iránt vajmi csekély érzelme van, valóban azt hihette, hogy ezek a fél világot bejárt, bolondos-csinosan öltözött fiatalok alig másfél órája Hegyes-halomnál lépték át a határt.

Délelőtt volt, sütött a nap s egyszerre nyolc-tíz ilyen „magyar küldöttség” bolyongott a városban. A bécsiek bámultak s egy kicsit nem értették a dolgot. Ez lenne hát az elnyomott ifjúság?

Téli kikötő

Az igazi magyar küldöttség két hajója ezalatt horgonyt vetett a Téli kikötőben. Messze a várostól, egy holt öböl mozdulatlan vizén, poros felszíget drótkerítéssel lezárt karanténja előtt. Az első, amit a Nyugatról, Ausztriából, a fesztivál örömeiből láttak, Gheorghiu Dimitrov emeletes arcképe volt, a mellettük kikötött bolgár hajó orrán. S egy tábla, jövődó táborhe-lyük kapuja mellett: „Idegeneknek belépni tilos!” S a kapu, az egyet-len út a szabadba, karszalagos és karszalag nélküli örökké. Az egyik magyar lap, a budapesti „Nép-szava” romantikusra fordítván a szót, azt írta, hogy ezek a kapu-örök öreg osztrák munkások, akik fiatal szívvel vigyáznak az ifjúság álmaira. A különös csupán az, hogy ezek a tagbaszakadt, harmincöt-negyven esztendőös osztrák munkások törve, vagy egyáltalán

nem beszélnek németül. A szolgál-tali nyelv váltakozva volt román, bolgár és — magyar.

Az érkezők poros és forró tábor-helyükön autóbuszokat láthattak még, bolgár és cseh kocsiak, ame-lyek, talán, mert formájuk és fé-nyezésük jóval keletesebb, mint az Ikarusoké, csak később kerültek bevetésre. To:mácsok, rendezők, technikai segédtsztek futkostak a hajóhidak körül, néha elindult, néha megérkezett egy-egy jólsmert Pobjeda vagy Tátra személyautó, idősebb, rosszul öltözött, borotvá-latlan „ifjúsági vezető”-vel. Lárma és szünyogok, a távolban a Práter fái: A táborhelyet bölcsen választotta meg az előkészítő bi-zottság. A földnyelvről nemhogy kimenni — kilátni sem lehet.

S belépni — tilos. A Téli kikötő környékének lakói, bécsi proletá-rok, az utca gyermekei, matrózok osztrák hajókról lassan összegyül-nek a drótkerítés kapuja előtt s nézik ezt a szokatlan, furcsa lát-ványt, ezt a majdnem katonai ké-szülődést, ezt a számukra kicsit titokzatos és félelmetes táborozást, amely felett nagy, vörös transzpa-rens hirdeti: „Béke és barátság”.

Tizenhétzren jöttek a VII. Vi-lágifjúsági Találkozóra. De nem látni őket sem a villamosokon, sem gyalog az utcán. A magyar autó-buszok már kínaiakat és négereket szállítanak, feltűnnek az orosz, a bolgár, a cseh autóbuszok is, majd a lengyelek, hosszú csoportokban, mintha nem is fiatalemberek, ha-nem autóbuszok találkozója ké-szülne a városban.

A megnyitó

A megnyitó a Stadionban fényes és színpompás. Motorosok, békega-lambok, kubai tánc és kínai sár-kányjáték, forró üdvözetek és üte-mes tapsok. Bécs alpolgármestere, Slavik, a vendéglátó kötelességé-hez híven, rövid beszédet mond:

„Mi, osztrákok büszkék vagyunk arra, hogy a köztársasági alkot-mány keretein belül szabadon vá-laszthatunk pártok és szervezetek között. Minden politikai tényke-dés megengedett, politikai felfogá-sáért senkit sem lehet üldözni vagy elítélni. Azt olvashatjuk és azt ír-hatjuk, amit akarunk. Ülvevélünk-ke a négy égláj minden országába utazhatunk. A mi országunk ka-puja ugyancsak nyitva áll min-denki előtt. Bármiről érdeklődje-nek is nálunk a fesztivál vendégei, honfitársaink minden félelemtől, befolyástól mentesen fognak fel-világosítást adni...”

Ebben a pillanatban kikapcsol-ják a hangerősítő berendezést. Az alpolgármester szavait füttykon-cert és ütemes taps nyeli el. A fesztivál rendezői nem türik a pro-vokációt. Amikor kínai sárkányok görögtüzet fújnak, amikor a kalit-kában hozott cseh békegalambok szárnya verdes, nem lehet sajtó-szabadságról vagy ütleveletről be-szélni. Bécs városa megkapta az első pofont, az első „csattanós vá-lasz”-t.

A megnyitó tűzijátékkal zárul. A magyarokat, cseheket, bolgáro-

kat, románokat, oroszokat vissza-viszik a karanténba. Még a Práter-ben sem sétálhatnak. A mutatvá-nyos bódék körül négerek, fran-ciák, kanadaiak ögyelegnek, az olaszok kirobognak a Kärtnerstras-séra, füttyentenek a nők után és megszállják az eszpresszókat. A neonfényben fürdő bécsi éjszaka-ban csak az elnyomott ifjúság bo-lyong. A szabad, az, amely a fesztivált rendezői, már a hajókon és a sátor-táborokban alszik, a drótkerítések mögött.

Botrány és ököl

S másnap ismét az autóbuszok. Bécs feladja a fesztivált. Autóbu-szokkal nem lehet barátkozni, autóbuszokkal nem lehet meginni egy pohár bort Grinzingben vagy Sieveringben, autóbuszokkal nem lehet csokszán és nagy élvezettel po-litizálni, autóbuszokkal nem lehet elbeszélgetni sem Ferenc Józsefről, sem Nikita Szergejevics Hruscov-ról. A négerek, a franciák és a svédek továbbra is csatangolnak az utcákon, nagyon sokan leszakad-nak a hivatalos fesztiválról s egy-szerűen szórakoznak Bécsben, a múzeumokra kíváncsiak és az osztrák lönyök bokáira. Már nem le-het rávenni arra, hogy megadott helyen és időben ütemesen tapsol-janak és kiabáljanak. Érthető, nincs mitől félniük. Rendetlenek, szervezetenek, teli vannak kapita-lista csökevényekkel.

S aztán jönnek a botrányok. A libanoni és az izraeli küldöttség összeverekedik a Wimberger-étte-remben. A „Béke és barátság” jelszava alatt székkel és szódás-üvegekkel tombol az arab-zsidó háború. Az amerikai delegáció két pártra szakad. Egy magyar lány menedékgöjtöt kér. Aztán két cseh és egy román. Az osztrák sajtó egyetlen sort sem ír a fesztiválról. Az előkészítő bizottság, a rendez-őség, a vezetőség tagjai nyilatkoz-nak, tiltakoznak, hivatkoznak a demokráciára, a szabad vélemény-közlésre, az emberi jogokra, köve-telik a propagandát. Az osztrák sajtó konokul hallgat. Noha nehéz hallgatni. A Ringen, a Béke és ba-rátság felvonulása alatt, verekedés verekedést követ. A piszkos mun-kát az osztrák kommunisták „ro-hambrigádjai” végzik. A párt ti-zenegyezer szavozóját hozza fel teherautón az ünnepségre. Aki megjegyzést tesz, aki ellenvéle-ményt nyilvánít, azt leütik. Egy kis angol csoport — fesztivál részt-vevők — azt hiszik, hogy a politi-kaí nézetek, a vélemények szaba-don nyilváníthatók, úgy, amint azt a rendezőség megígérte. „Ti-betet se feledjük” — emelik ma-gasba a táblát, mialatt a menet a gyarmati elnyomás ellen tüntet, békét és barátságot kiabál. A kö-vetkező pillanatban már a földön hevernek (köztük lányok is), ösz-szeverik, megtapossák őket. Char-les Kerrigan és Frank Sharradott eszméletlenül, belső vérzéssel szál-lítják kórházba. Az Opera előtt amerikaiakat vernek meg, a Burg-gartennél leütnek egy lányt. Bécs

undorodik. A náci SA-legények óta nem látott ilyen szervezett hadjá-ratot a vélemény és a gondolat szabadsága ellen. Az Opera előtt csak „Henrik” áll, a bécsi rendőrség rádiós járőrökcsija, a két rendőrral, akik nem avatkoz-tak be, mert az osztrák kommu-nisták angol kommunistákon ver-ték el a port s ezzel nem sértették meg Ausztria semlegességét...

Fantom-fesztivál

A fesztivál gyakorlatilag, valójá-ban már nem is létezik. A keleti küldöttségek fantomcsapatai ren-dezvényről rendezvényre robognak autóbuszaikon, megközelíthetle-nek, fáradtak, csak ablakon át le-het látni őket, elsuhanóban. A Künstlerhaus előtt, a Karlsplatzon ugyan kialakul valamiféle szabad fórum, esténként kisebb csoportok vitatkoznak, legtöbbször keletné-met agitátorok menekült csehek-kel, románokkal, magyarokkal és osztrák járókelőkkel, akik rendsz-eint öt perc múlva bosszúsán háta-t fordítanak. Nem lehet vitatkozni, minden érv fasizta provokáció, akár a vasfüggöny, akár a magyar felkelés kerül szóba. Az osztrák ifjúság ellenakciója, a tájékozható irodák és a többnyelvű napilap ér-telmentlen. Az osztrákok azt hitték, hogy valóban szabad vita alakul majd ki, valóban elolvassák gon-dosan összeállított füzeteiket Ausz-triáról, az osztrák államszerződés-ről, hogy meghallgatják véle-ményüket a magyar forradalomról és az atomháború lehetőségeiről. De az egész dolog úgy fest, mintha egy tornából felmentett gimnazista a sötét utcán két rablóval találko-zik s Goethe-t idézve akarja őket meggyőzni arról, hogy az útonállás bűn. Az osztrákok érvelni, beszél-getni, barátkozni akartak — a kommunisták pofozkodtak, eltép-ték a nyomtatványokat, bezárták az ajtókat, leölték a lépcsőkről és kidobták a színházakból azokat, akik nem kiabáltak velük együtt ütemesen: béke és barátság. „Mi szívesen vitatkozunk” — mondot-ta a fesztivál megnyitása előtt Jean Garcias, a magát demokra-tikusnak nevező ifjúsági világszö-vetség Budapesten székelő főtítká-ra. Nos, órák alatt kiderült, hogy ez nem igaz. A szemináriumokon, amelyeket ők hirdettek meg, az első ellenvélemény elhangzása után berekesztették az ülést. Az utcán s az autóbuszok lépcsőin már csak egyetlen érv volt: az ököl. Az üte-seket öszülő hajú ifjak osztogat-ták, nagy szakértelemmel.

Míndez nem maradt titok. A fesztivált nem a csendes és sze-rény ellenakciók buktatták meg, hanem a rendezők maguk, a funk-cionáriusok, a keménykezű cseh, román, bolgár és magyar felügye-lők, a „kisérv elvtársak”, akik kötelességükhöz híven s legjobb tudásuk szerint hajtották végre harci feladatukat. Igen, ezt az első s valószínű, hogy utolsó nyugati fesztivált nem a humanisták, nem a szabadság hívei tették tönkre, nem a „provokátorok”, akik bi-zony — legyünk őszinték — lab-dába sem rúgtak a bécsi pályán. Az irtózatossággal és aprólé-kos mûgonddal felkészült expedi-ció sereg önmagát verte meg.

Örvényes András

Moped és hátizsák

A Világifjúsági Találkozó bécsi forgatagában — amelyben inkább Bécs forgataga dominált, mint a találkozó — azt kérdeztem magamtól, mi lesz a nagy élmény, amit a küldöttek hazavisznek majd izsájkjuk soványka csempészárúval? A választáshoz persze lélek-látóknak kellene lennünk. Mindenekelőtt ismernünk illenék a küldöttek belső és külső viszonyát a Dogmához, tudnunk azt, mennyire sike-rültül félelemmel és indoktrinációval eleve közömbösíteni őket megle-petések és eretek-izű észleletek ellen.

Nem oszton teljesen a svájci „Weltwoche” rajzolójának derülé-tását, aki az orosz küldötteket szegecselt szűk pantallóban, Moped-dél és Armstrong-lemezzel, hanggépekkel és eretneki irodalommal telt hátizsákokkal vonultatja haza, ám a karikatúra abban alighanem te-líbe talál, hogy a nyugati világgal való találkozást sokrétű élménynek tünteti fel, kiemelve azokat az elemeket, amelyeknek a legnehezeb-ben állnak ellen a keleti fiatalok, mármint a Mopedet, a hanggépet és a szűk nadrágot.

A Blue jeans (szegecs nadrág), a robogó és Armstrong betörése a találkozó nélkül is feltartóztathatatlan lett volna Kelet-Európában, hiszen éppem multkor olvastam, hogy a szűk kék pantallót „szocia-lista nadrág” avatták Pankowban. Kétséges marad viszont, haza-visznek-e valamit a látogatók a szabadság eszméiből, az eretneki ta-nításokból, amire a könyvekkel telt hátizsákok céloznak a svájci karikatúrában?

Mielőtt a kérdésre felelnénk, emlékeztetni kívánunk arra, hogy dogmák és eszmék erőteljes mértékben védik meg az embert tapasz-talatok és észleletek ellen. A találkozóra nyilván elsősorban azokat hozták el, akik ilyen szempontból viszonylag a legitimisabbak. Az ember azonban elvek és eszmék bármely erős és hasznos bűvöletében sem szabadulhat teljesen a tapintható valóság hatása alól. Ha a könyvekkel püpozott hátizsák tűzsz is, e tekintet-ben a bécsi tartózkodás a legortodoxabb szemléletű keleti fiatalnak is alighanem zavart keltő élménye marad.

Az első mehökkentő hatás az éjjel-nappal döngő motorok isme-retlen muzikája, a találkozás a gépesített nagyváros lélegzetállító lendületével, ami után az otthoni metropolisosok olyanon lesznek majd, mint valamely élettelen álomtáj. A zsúfolt kirakatok az élet ké-nyelmét szolgáló leleményes és nem túl drága gépek tömegével, a „használati javak”: ruházat, fehérnemű és élelem gigási és kihívó halmazai, a korlátlan vásárlási lehetőség nálunk még mindig ismeret-len gyakorlata, a műanyagokkal szemben táplált közömbösség bizo-nyára maradó emléke lesz ama ifjú idealistáknak, akik a materia-lizmus eszméiből készült vallás légkörében élnek ugyan, de hétköz-napi gyakorlatukban aligha vetik meg az ilyen apróságokat.

A másik észlelet, aminek hatása alól ugyancsak nehéz lesz kitér-niök, a mai nyugati létforma: öltözködés, szórakozás, magatartás fel-tűnő uniformitása. Magyarán az, hogy nehéz itt kitalálni, ki hova tartozik. Ki milyen társadalmi réteg gyermeke. „A munkásfiúk nem látszanak szomorúaknak és Mopedon járnak” — mondotta a névtelen magyar küldött, megfogalmazván azt, amire sokezerényi társa gondolt a valósággal való szembesítés után. Hazatérve az otthoni sta-tisztikusok kimutatják majd, hogy a dolgozó osztályok magasabb lét-színvonala merő káprázat s az elnyomóródsági elmélet minden ellen-kező látszat ellenére mégis helytáll. Csakhogy nehéz lesz felejtetni a bécsi polgári vendéglőkben kék és fehér munkászubbonyban söröz-ő férfiak, a motorkefépárjaikon robogó fekete proletárfiúk, a hangsú-lyozottan népi és demokratikus utcai légkör, a modern munkásbér-házak, népparkok, uszodák és gyermekjátzó-terek tipikusan egalitá-rius szellemű emlékeit, ama tömeg látványát, melyen a konfekció általános uralma látszik, de semmiképpen sem a félelem és boldog-talanság. A keleti jelszavakat és ideológiát itt nem jelszó és ideoló-gia cásfolja meg, hanem a valóság.

A „másképpen is lehet” nyilván a legnagyobb eretneki tapasz-talata lesz sok Bécsben járt fiatalnak. S másképpen talán jobb, gon-dolják titokban nem egynehányan közülük, visszarévedve a „rothadó kapitalizmus” világában töltött különös, zavaros és érdekes napokra, abban a milliós városban, mely kedvessége és gráciája, kedélye és ud-variassága ellenére is rendületlenül elutasította magától a Világifjúsági Találkozó szellemét és varázslatát.

Az értelmes és gondolkodni tudó vendégek ennek az elutasító bátorságnak emlékét viszik magukkal haza, megdöbbenő figyelme-zetűl az elvi gazdagság és a gyakorlati szegénység korába.

Peéry Rezső

CSINGER JÓZSEF VERSEI

Bolygókör

Vak csillagok csepegtő fénye mellett,
Sötétkéék bársony éjszaka homályán
Tapogatom ki nyomról nyomra pályám:
Semmi sem ad irányt, hogy merre menjek?

Vonóm sirárkát vakond életemnek,
Ereszkedem lassan, mint pók a szálán
S tulajdon tettem hálójá vár rám.
Kerekék szöve így lesz vég a kezdet.

Szemem előtt a múlt lidérce reszket
S hamis nyomomra kergén visszajárván,
Bukdászolok a téboly ingoványán.

Mi jobb? Megálljak, vagy tovább keressek?
Akozsalak Sors, vagy előre hálám
Csíholjam csendben a remény kováján?

Erkélyrác

Mint felbomló tetem
Szétfoszlik most a felhő.
Sárga hiénaszem:
A sanda hold is feljő.
Fényében a világ
Oly háborzongatón szép,
Mint röntgensugarak

Rajzolta ritka kőrkép
S az ötvözött erkélyrác
Arnya, karomra hágyva,
Dereng, mint alvó kigyó
Bőrének cifrasága...

Irányzék

Szempilla-szuronyok mögül,
Vizsgálva, élesen
Mered reám a löpor-szürke szem
S olyannak látom hegyetlen, sötét,
Egyenesvonalú szemöldököt,
Mint irányzék élet, amelyen át
A kérdő pillantás lelkeembe lát;
Mig rámvillan, izzó rőppályán égve,
Az ítélet nyomjelzős lövedéke...

Takarodó

Sötéten lát a lomb.
Vak tárgyak riadtan
Nyúlnak egymás felé
Az ómos alkonyatban
S míg a tapogatózó
Arnyak összeérnek,
Homály heged körénk,
Mint fák köré a kéreg...

HATÁR GYÖZÖ:

PITAGORÁSZ VISSZATÉR

Félezer évvel Krisztus előtt, Délitaliában különös szekta tartotta misztikus éjjeli összejöveteleit. Sűrű ligetekben, fáklyák világánál gyűltek össze, hogy meghallgassák egy szikár, szakálltalan görög beszédét a számok isteni erényéről és hatalmáról s hogy egyévváljanak a világot jegyző szent számokkal a misztériumban. A görögöt egyik tanítványa meglepte szerelmeskedés közben s felfedezte, hogy — aranycombú. Nem tagadhatta tovább isteni eredetét, hogy egy földi kiránduláson az olimpusziak valamelyike enyeltett anyjával s vigasztalásul a tanítványokra ködös ígéretét hagyta, hogy időnként majd halandó alakot ölt maga is és visszatér.

Akinek minden a szám, a Számok Atyja — Aranycombú Pitagorász napiainkban tért vissza a földre; s nem lehet mondani, hogy tanítványainak titkos konfraternitása, a matematikusok szektája nem fogadta az őt megillető áhítattal, sem azt, hogy a világot jegyző szent számok sűrű ködfátyolát különösebben megtépték volna a modern idők. Aranycombú Pitagorász az elektronikus számológépekben öltött testet, gyülekezétek fáklyái emeleket betöltő gépszörnyek jelzőfényeiből lobognak és aki ma megáll egy ilyen gépszörnyeteg közepén, az ismét átéli a pitagoreus misztériumot — minden a szám. Mert olyan az elektronikus számológép szörnyetege — nem lehet előtte megállni: körülveszi az embert; köröskörül emlékező, tároló acélszekrények meredeznek a szemlőre, asszír szárnyasbikák tekintetével, ugráló fénygrafikonok cikáznak és a titokzatos fémdobozok kettyegése csak felfokozza a csendet: az elektronikus agy géptermének közepén dörög a csend, mint a templomban.

Mikor először jártam végig egy angol nagyüzem műhelycsarnokait,

LADÁNYI LÁSZLÓ:

Öngyilkosok

A tenger zúg felettünk
megyünk a lágy iszapban
az örvényverte habban
ezer hal fickol abban
felettünk zúg a tenger
lebegünk vízi szárnyon
most is csak kéz a kézben
zöld hullámlüktetésben
sötét szemünk világol
a tenger zúg felettünk
jöttünk a kancsi távol
vad lüktető világól
négy bozontos határon
s a tenger zúg felettünk.

Ott fenn lobog a szélben
virágos ág aranyhaj
borzongó domb ölén
halványan kél a hajnal
felettünk zúg a tenger
hegylánc piros korallból
halak taréja lángol
átúsznak homlokunkon
a tenger zúg felettünk
már nem szilárd a testünk
fehér arcom ha nézem
mögötte vízi csillag
köröttünk zúg a tenger
sápadt arcom ha nézed
mögötte vak hajóroncs
dülöngél mint a részeg
föltöttünk zúg a tenger.

Egy csókot egy utolsó
s az óceánba olvad
a bőr a csont az illat
köröttünk zúg a tenger
s mi vagyunk már a tenger
vizcseppek milliárdja
se csók se száj se szempár
csak villódzó sötétség
őselem ringatása
s felettünk zúg a tenger
köröttünk zúg a tenger
bennünk is zúg a tenger
s az Ég már elveszett.

ahol ilyen gépszörnyeket építenek, Vergiliuszom arról igyekezett meggyőzni, hogy ebben a nagy halom acélskatulyában semmi ijesztő nincsen, hogy ebben a nagy halom zagyva drót-pacalban semmi misztikus nincsen; hogy hagyjak fel a számoló agy népszerű amerikai romantikájával, mert agyat nem lehet gyártani s hogy mindent összevéve, nincs butább, mint az elektronikus számológép. Még csak nem is emlékeztet, mindössze adatok mechanikus tárolásáról van szó, a gép csak azt tudja, amire teremtője megalkotta. Márpedig ismerve teremtőjének, az embernek katasztrofális fogatkozásait, elképzelhetni, micsoda gyarló rabszolga, micsoda buta barom ez a gép — bátorított angol Vergiliuszom.

Nem kaptam bátorságra: amit a műhelycsarnokokban láttam, éppen az ellenkezőjéről győzött meg. Ijesztőnek találtam a teremtményt, mindjárt láttam, milyen sunyi; hogy egyáltalán nem olyan élehetlen, mint ahogyan beállítják s hogy sok tekintetben lepálja teremtőjét. A pitagoreus hagyományokhoz híven, mitológikus nevek szőlítják a különféle mintájú boszorkánymasínákat: Perseus, Pegasus, Mercurius, Argus stb. (a legkisebb árából két tucat családi házat, a legnagyobbból kétszázat lehetne építeni) — még a bébi is elefánt-bébi közülük, az egyik csak éppen akkorra, hogy betölt egy szobát, a másik egy lakást, a harmadik egy tornatermet. A kezelőasztal valamennyinél emlékeztet a háziorgona játszóasztalára; az adattároló pedig afféle modern szekrény, amely beépítésre vár. A sima páncéllemezek mögött tartalmából semmit nem árul el, de ez a masina főfő tudománya. Mennél több adattároló szekrényt kapcsolnak utána, a berendezés annál nagyobb — a számoló rabszolga annál féltetesebb.

A mikor még csak járni tanul a baba és az első lépésekre tanítják, ez távolról sem jelenti azt, hogy az egyszeregyen kezdik. Hanem azon, hogy megreforálják neki a számrendszert. A számológépek nagy családja u. i. nem kedveli a tízes számrendszert: a kettes számrendszeren kezd és megállapodik a hetesnél — a pitagoreus szám-misztika szent hetesnél, különös koincidencia! — a legtöbbnek a hetes számrendszer az anyanyelve, szerkesztésének alapja. (Bár akad, amelyik az angol mérték- és pénzrendszerre való tekintettel a tizenkettes számrendszerben dolgozik.) Az alapműveleteket ősrégi emberi lelemény segítségével verik a fejébe; ez az elv érvényesült a XVI—XVII. század muzsikáló szekrényeinel, ez tanítja szőnyegmintára a jacquartzövöt, ebből merítették a villanyzongora ötletét: a lyuggatott kártyák elve.

Jelen esetben ez perforált végtelesszalag, amely ott kanyarog a vezérlőasztal labirintusában. A tízezerszámra végzett alapműveletek mindegyikét, mint kész utasítást, a berendezés elteszi a füle mögé: hátraküldi az első-második-harmadik adattároló szekrénybe, amely magnetofon-szalagra rögzíti és oly módon konzerválja, hogy az a másodperc törtrésze alatt mindenkor mozgósítható. De ha például nem volnánk megelégedve a Perseus tornacsarnokot betöltő szekrényorával, akkor kristályoszzeillátoros mágneses dobot kapcsolunk hozzá és előttünk áll az egyik legnagyobb Ferranti-számológép, a Pegazus. Valóságos sárkány: a teremben sterilizált tisztaság és misztikus csend uralkodik. Köröskörül rejtélyesen zümmögő, gondolkodó szekrények merednek a belépőre. Ez a sárkány azonban, ahelyett, hogy tüzet okádna, félésszáz integrál- és differenciálegyenletet okád s mindezt, amilyen „buta barom”, fölényesen és szimultán oldja meg. S mint ahogyan a „kijátszott” mesterhegedű értéke-

sebb az újnál — ez a „buta barom” is, mennél többet számol, annál többet tud; a részmuveletek eredmény-adata készen ugrik be az új műveletnél. Jelzi, hogyha hibát csinál; jelzi, hogyha elromlik és megmutatja, hogy hol. Sőt, szereles közben, féligkész állapotban már „hibaszámít” és jelzi, ha tévesen kapcsolják, mégpedig igen különös módon: zenei hangokkal. Igazán nem lehet azt mondani, hogy futószalagon készül; négy diplomás mérnök három hónapig egyebet sem csinál, mint egy vas-kos tervkönyvben lapról-lapra haladva, szereli az adattároló szekrényt, melyben vékony huzalok kanyarognak a szivárvány minden színében, kiismerhetetlen kusza összevisszaságban. Hogy megráfáljanak s hogy bebizonyítsák, milyen ostoba rabszolgával állók szemben, fortélyosan átkötöttek vagy félszáz kapcsolást és a hibabemérő készülék egy erzsébetkori madrigál dallamába fogott. Nem hittem a fülemnek: azt hittem, a zene és a matematika véletlen, pitagoreus mennyegzőjének vagyok a tanúja.

Csak hogy a tréfa megráfálta a tréfacsinálót magát, nemsokára rajtuk volt a sor, hogy hűledezze-

nek. A számológép az emberi leleményt, a dallamot kicsavarta az ember kezéből és — a zenei matematika ismeretében — bámulatos változatokat szerkesztett rá, megfordításokat, ellen-dallamot, átvezette más és más hangnemekbe s mindezt oly káprázatos zenei találmányokkal, hogy még a Tamástemplom karnagya is megértő rokonszenvvel hallgatta volna.

— Már akárhogy is legyen — fordultam angol Vergiliuszomhoz — én bizony egyáltalán nem látok ostoba rabszolgát ezekben a számoló gépszörnyekben, inkább az elektronikus zeneszerzőt tiszteltem bennük; sőt, bizonyosra veszem, hogy a számológépek családjában születik majd a fuga művészetének egyenes és méltó folytatója.

Minden a szám — révedeztem, mint aki látomást lát: a szelölőcsarnokon átvonuló szikár, szakálltalan görög lebegését, az Aranycombú lányomat. A féligkész Pegazus még folytatta volna a régi madrigál végtelen változatait, de teaszünet következett (talán valami oldalsó szájnnyíláson belé is lötytyentettek egy félveder tejessteát). Tréfás zenei lelkendezésemet siri csönd fogadta és e siri csöndben a

Az ideológiai bizonytalanság eredményei

A magyar filmművészet súlyos válságban van. A filmművészetről szólunk és nem a filmgyártásról; a kettő nem ugyanaz. Filmgyártás egy fél évszázad óta mindig volt Magyarországon, s van ma is. Manapság is elkészül tíz-tizenkét új film évente, csak hogy a filmek, amelyek az utóbbi két év során elhagyták a Gyarmat utcai gyártelepet, kivétel nélkül gyengék, s művészi értéküket tekintve, legjobb esetben is jellegtelenek. A nagy nyugati filmfesztiválokban az új magyar filmek egymásután bukának meg. Tavaly a „Vasvirág” vértett el Cannes-ban, idén az „Édes Anná”-t érte keserves kudarc. Az egyetlen tiszteletreméltó helyezést, egy második díjat, a Dunkerque-i fesztiválon Fábry Zoltán „Körhintá”-ja érte el, amit még 1955-ben forgatott.

A külföldi kudarcok s az otthoni hanyatlás annál fájdalmasabb, mivel 1955—56-ban, az „olvasás” időszakában a magyar filmművészet fellendült. Egymásután születtek olyan új magyar filmek (Fábry „Körhintá”-ja és a Déry Tibor regényéből forgatott „Simon Menyhért”, Makk Károly „Liliumfi”-ja és „9-es körterme”, a Máriássy-házaspár „Egy pikoló világos”-a, Keleti Márton „Csodacsatár”-ja, Várkonyi Zoltán „Szlotá-ügy”-e, Gertler Viktor „Gázolás”-a, Fehér Imre filmje, a „Bakaruhában”), amelyek ugyan sem a művészi érték, sem a mondanivaló bátorsága nem hoz közös nevezőre, mégis, együttesen és egymás mellett tanúságot tettek a magyar filmművészet biztató fellendüléséről.

A forradalom bukása véget vetett ennek a fejlődésnek. 1957 elején történt ugyan még egy-két kétségbeesett erőfeszítés a kiharcolt eredmények megőrzésére, a napi politika parancsuralmának távol-tartására, de a párt hamarosan elfojtott minden igazi művészi próbálkozást. Az utolsó, valóban jó magyar film Tatay Sándor és Makk Károly „Ház a sziklák alatt” című alkotása volt, — erre aztán teljes erővel rávetették magukat a párt-sajtó kritikus kopói, „pesszimiztának”, „időtlennek”, „súlyosan elhibázottnak” minősítették, s az agitprop. osztály éberen örködött, hogy valamelyik nyugati fesztiválra véletlenül se jusson ki. A budapesti filmgyár élére Darvas Józsefet nevezték ki; azóta aztán nincs is semmi hiba: minden évben elkészül egy-két Darvas-film — jó film azonban egyetlenegy sem.

Melyek ma a rendszer legdédelgettebb filmalkotásai? Az egyik egy „Tegnap” című propagandamű, amelyet Dobozy Imre álíró Kossuth-díjas szindarabjából forgatott a háromszoros Kossuth-díjas Keleti Márton, s amely ter-

meszetesen az „ellenforradalom” ellenforradalmiságát hivatott igazolni. A másik a „39-es dandár” (írói: Karikás Frigyes és Darvas József, rendezője: Makk Károly), amely az 1919-es proletárdiktatúra hősközlőmánya kíván lenni s erőnek erejével azt bizonygatja, mennyire szerette a magyar nép Kun Bélát és társait. Ezek a „kiemelt filmek”, „új filmgyártásunk büszkeségei”, bár a közönség előtt csúfosan megbuktak és a párttárságok erőszakkal „szervezték” és „mozgósították” a nézőket.

Érthető, hogy a rendszernek a filmgyártást ilyen rövid idő alatt sikerült szolgálatába állítania, hiszen a művészetek között a film a legkiszolgáltatottabb. Az író írhat, a zeneszerző komponálhat az asztalfióknak, a festő is festhet otthon, titokban, nem-szocialista realista képeket. De mit tehet a filmrendező vagy az operatőr, ha csak egyetlenegy filmgyár van, ahol minden műterem és minden felvevőgép az állam és a párt tulajdona? Ha nem emigrált külföldre, miképp a kiváló Szóts István, s a fiatal operatőrök legjobbjá, Badal János tette, akkor csak a teljes télettség vagy engedelmények között választhat.

A kommunista vezetési persze nem feledkezik meg Lenin tanításáról, amely szerint a párt számára a legfontosabb művészet a film. Ennek megfelelően a filmgyártásban a legszorosabb az ellenőrzés, a cenzúra, a legdurvább és a legszigorúbb a gyártó állami szervek beleszólamása. Másfelől a filmművészek felé sugárzik a legáradatosabb a párt szívének prostituáló melege: százezres jövedelmek, autók, villák, külföldi utazgatások formájában. A fellázadt kommunista írók példájából tudjuk, hogy az ilyesminek a hatása sohasem tartós és végleges; a döntő tényező nem a pénz és nem a Moszkvic-kocsi — még kevésbé a Wartburg —, hanem a művészi szabadság. Ahogy a szabadság csökken, úgy csúszik lefelé a lejtőn a művészet; ahogy újra növekedni fog, úgy talál majd megint magára a magyar film is.

Egyelőre, sajnos, nincs sok reményünk erre. Nemrégiben zajlott le Budapesten a Filmművészeti Szakosztály alakuló ülése, s mindaz, ami elhangzott, inkább növeli, mintsem csökkenti aggodalmunkat. A közgyűlési beszámoló megállapította ugyan, hogy „filmművészetünkben erősen fenyeget a szürke közlépesség veszedelem” (a „középszer” a valóban középszerű, semmitmondó, de ártalmatlan vigjátékokosok jelentik), de a felémelkedés útjaként a „Tegnap” a „39-es dandár” és társai példáját jelölte meg. A közgyűlés fölideológusa a párt agitprop. osztályának vezetője, dr. Orbán László volt,

gyár egyik igazgatója játékos-szomorokánan restellkedve sorolni kezdte, mi mindenben dolgoznak most: zenei számológépen, mely tartalmazná a fuga egész kombinatórikáját; elektronikus sakkzógép (Kempelen Farkas bizonylani felkényököl a sírjában); elektronikus adatnyilvántartón (anyakönyvi hivatalok, rendőrségek, biztosítótársaságok számára); elektronikus fordítógépen (műszaki szövegek — kivált elektronikus fordítógépekkel foglalkozó művek — lefordítására); elektronikus szerszámgép-vezérlőn (önmaguk elektronikus gyártására); elektronikus hibamérőgépen a számológépek építéséhez; végül: elektronikus programmszerkesztőgépen, amely a matematikai műveleteket lefordítja a gép nyelvére s ezzel fölélegessé teszi a matematikust, aki eddig a számológép sofförje volt.

Mint a mosolygó sóbálvány, úgy meredtem a beszélőre. A rokonszenves, fiatal igazgató, aki mindezeket elmondotta, a XX-ik századi számolócsuda tőszomszéd-ságában a mellényzsebébe nyúlt, elővett egy XVIII-ik századi tubákosszelencét, csipített és — tubákol. Életemben először láttam ezekben egy kétujj-manipulátoros, nem-távolirányított, nem-elektronikus tubákosszelencét. Oly mérhetetlen elfogódottság veti rajtam erőt, hogy mint egy ormányos őshüllő — akkorát tüszentettem.

aki „ért hozzá, hisz laikus” alapon olyan kioktatásban részesítette a filmművészeket, hogy ahhoz mérve Révai József válogatott dörgedelmei is a hozzáértés és szakszerűség magasiskolájának tűnhetnek.

A neoprimitív agitprop. szóarat lényege az, hogy noha „eljutottunk bizonyos magaslatra, de erről a magaslatról vezethet az út előre és felfelé is és lehet lefelé is menni. Nekünk (és itt jön, ami még nem volt) azon kell igyekeznünk, hogy előre és felfelé menjünk...” „A felszólalók — fűzte tovább dr. Orbán — különösen az első félidőben kissé kerülgették a forró kását...” Am ő tagja a Központi Vezetőségnek, ezért tárt szájjal megállapítja: „Az alap-probléma az, hogy az ideológiai bizonytalanság, minden elért eredménye ellenére is, tapasztalható még.”

A fogalmazás, mint látható, nem teljesen világos, mert ha az ideológiai bizonytalanság eredményeket ért el, akkor hogyan volna tapasztalható. A logika azt követelné, hogy ebben az esetben még fokozottabban tapasztalható legyen.

A párt viszont — nem először kerülve ellentétbe a logikával — éppen az ellenkezőjét követeli. Az ideológiai bizonytalanságnak „minden elért eredménye ellenére”, csökkennie kell. Orbán nem tagadja, hogy a filmművészeknek szükségük van az élet ismeretére, de hozzátesszi: „Csak életismeret, az élet jelenségeivel való megismerkedés torz irányba vihet, ha nem párosul világnézeti tisztánlátással, politikai szilárdssággal.” A legjobb példa erre Gorkij, aki ugyan nagy író volt, de Leninnek a bokájáig sem ért, minthogy „Lenin, a teoretikus sokkal mélyebbre tudott látni, meglátta és meg tudta mutatni, hogy a felszíni jelenségek mit tükröznek, hogyan függnek össze a társadalom fejlődésével, a kornak osztályösszeteközéseivel”. Az ember szinte sajnálja, hogy Gorkij regényeit nem a lángeszű Lenin írta, s hogy Fábry Zoltán filmjeit nem Marosán György, a teoretikus rendezze...

Orbán végül is benyújtja a szám-lát a magyar filmművészeknek: „Az élet megy tovább és csak ellenforradalmi ihletésű témából nem lehet megélni...” Ahhoz tehát, hogy a filmek megéljenek, sőt jól éljenek, már nem elég az „ellenforradalmat” leleplezni: filmek kellene az erőszakos kolhozosításról, a munkaverseny hajszájáról, talán Sztalinvárosról, a budapesti földalattiról, ahogy 50-ben, 51-ben, 52-ben...

Ha csak valami csoda nem támad, ime, ezért vagyunk pesszimizták a magyar filmművészet jövőjét illetően...

Asbóth Elemér

FENYŐ MIKSA:

EMLÉKEZÉSEK IGNOTUSRÓL

Tíz esztendeje, hogy meghalt. 1948 december elején érkezett meg New Yorkból Budapestre, éppen mikor búcsúzóban voltam hazámtól. Még felkereshettem szállásán a Vas utcai szanatóriumban, ahol nagybeteg ült ágya szélén. Hirtelen nem is tudtam, mit mondjak neki; hány esztendeje, hogy elszakadtunk egymástól? hol is hagytuk abba?

„Mégyek, Hugó” — mondottam végre — „s olyan jól esik, hogy még kezét szoríthatok veled.”

Nem felelt, csak ajka mozgása jelezte, hogy van számomra mondanivalója. Reszkető kezét próbálta az enyémre tenni s aztán — látható volt erőfeszítése — megszólalt: „Miért mégysz el?” — kérdezte, de nem várt feleletet, hanem magyarul kezdte, hogy ő miért jött haza. Nehezére esett a beszéd, szavai egész testével együtt reszkettek, nehezen illeszkedtek egymáshoz; testi gyengesége szétkuszálta látszólag mondatának logikáját, mellyel mégis, ignotusi teljességgel, azt mondta el, amit mondani akart.

„Nem gondoltam hazajövetelre, de olyan bajokon estem át, melyek végül menekülésre kényszerítettek. Egyedül voltam, betegem, magamra utalva, gyámoltalanul. Tudod, éjjel fel szoktam kelni, hogy teát főzsek magamnak, s a szomszédok feljelenetnek, hogy reszkető kezemmel felgyújthatom a lakást. Szanatóriumba vittek, ahol figyelmesen bántak velem s rövidesen el is bocsátottak. Aztán egy éjjel az történt, hogy cikktémán gondolkozva fel és alá jártam szobámban és odaillő jelzőt kerestem valamelyik tételhez. Százszor is megismételtem az alkalmasmak vélt jelzőt, hogy vajon esztétikailag jóhangzású-e? logikailag helytálló-e? S akkor újra feljelentettek, újra szanatóriumba vittek, ahol most már barátságatlanul bántak velem. S akkor úgy döntöttem, hogy hazamegyek. A kormány szívesen invitált, éreztem, hogy értékelik írói munkásságomat, talán mint embert is becsülnék, hazajöttem.”

Idézőjelbe tettem ezeket a mondatokat, holott nem mondhatom, hogy „ipsissima verba”. Eldádsá kuszált volt, de ahogy kínosan kereste s illesztette össze az egyes szavakat, kísértetiesen elem varázsolta a jelzőt-kergető éjszaka kínos eseményét, egy gazdag élet utolsó, szimbolikus jelentőségű, tragikus kalandját.

Hogy ismerkedtem meg Ignotussal s hogy vált ez az ismeretség intim barátsággá, nem tudnám megmondani. Tíz évvel voltam fiatalabb nála. Nevét persze ismertem meg mielőtt megismerkedtünk volna. Számomra varázslatos név volt: kis kötetnyi versét ismertem és igen-igen kedveltem. „Hét”-beli cikkeket olvastam. Ezek a különös stílusú, szuggesztív okosságú cikkek erősen hatottak rám. Íróársai között nagy volt a tekintélye s szinte legendaszerűen emlegették, hogy „Slemil keservei” című elbeszélő verséről, melyet 19 esztendőskorában írt, Gyulai Pál, a félelmetes kritikus, az Akadémia lapjában, a „Budapesti Szemle”-ben, méltányló kritikát írt.

Az a kis kör, mely a század elején a Royal-kávéházban Osvát Ernő asztalát körülülte, 1902-ben egy képes hetilappal, a „Magyar Gênioz”-szal a nyilvánosság elé lépett, — a „nyilvánosság” jelenthetett 500—650 előfizetőt. Osvát Ernő itt tanulta meg a szerkesztés mesterségét. Tíz évvel rá pedig, a Magyar Gênioz megszűntével, Osvát egy havi folyóiratot adott ki: a „Figyelő”-t. Ignotus, ki ismerte Figyelő-beli írásait, Budapesti Szemle-beli drámabírálatát, amikor „Olvasás közben” című kötete megjelent, arra kérte Kis Józsefet, hogy könyvéről a Hétben én írjak recenziót. Nagy tisztesség volt ez számomra; recenzióm hódoló írás volt s hogy kritika is legyen, nekirontottam néhány nagyképi, vállveregető bírálatnak, melyek Ignotus könyvéről a napilapokban megjelentek. (Ma is, hogy egy félszázad után újra lapozgattam Ignotus könyvét, meggyőződéssel és nyilván több hozzáértéssel vallom, hogy érdeklődésének sokoldalúságát, értékes műveltségét, gondolkodásának gyakran mélyégeket feltáró erejét, stílusának elszánt kifejezőképességét tekintve, hasonló karakterű munka addig a magyar irodalomban nem jelent meg. S azután is csak Babits Mihály tollából. Hogy hogy nem gondolnak

otthon e kötet új kiadására, vagy egy reprezentatív kötetre Ignotus írásából?)

A „Szerda”, mely a Figyelő megszűnte után jelent meg, az Osvát Ernő által megművelt talajon épült. Ignotus volt a főszerkesztője s remek elbeszélése: „Hárman a szalonban”, a Szerdában jelent meg.

A „Nyugat” 1908 januárjában jelent meg, első száma: Ignotust vallotta főszerkesztőjének, Osvát Ernőt és engem szerkesztőjének. Első cikkét Ignotus írta; „Kelet népe” volt a címe; programcikk volt, a legnemesebb fajtából; nincs egyetlen tétele, mely időtálló nem volna. Muszáj, hogy idézzem néhány mondatát:

„Kelet népe — s e perctől fogva nem idegen. Az idegen ám ne tudja, hogy miért csügg ez a maroknyi nép az életen. Az idegennek ám legyen igazza, hogy az emberiségnek kevés tőle a várnivalója, s legvadabb erőfeszítésének sincs több fogantatja, mint hogy későn és tökéletlenül megismerje, amit egyebütt már el is felejtettek. A nyelve lehet, hogy csak neki szép, s költői lehet, hogy csak az ő szívéhez szólnak. Lehet, hogy csak helye van a világban, de nyomot nem hagy benne, s amin csügg, értéktelen, s amit akar, mértéktelen. Lehet, hogy maga magának sem igaz barátja; megrontóhoz hű, legjobb fiaihoz mostoha. Lehet, hogy amit érte tesznek, fitymálja s maga is vak aszánt, ami kebléből sarjad. Lehet állhatatlan, lehet jó sorban elkapott, bal szerencsében ellakadó. Mind ez lehet, de mindebből csak az következik, hogy legyen szeme a világban való helyzete iránt, legyen mértéke a maga kicsinysége, legyen számítása a maga ereje felől. Vigyázzon arra, hogy meg ne szőljék, értesse meg, amit csak maga ért, s amit magának nem kíván, ne tegye felebarátjának. De ahhoz, hogy élni akar, csak neki magának van köze, mert köszönni életét is csak magának köszönheti. Amit teremt, legyen bár másodrendű, ha csak a legtöbb, amit tud és megbecsüli, mert ő teremtte. Erjen el többet vagy kevesebbet: csak jussát tartsa mindenre és idegen ne legyen semmitől. A nap s az emberiség s a törté-

nelem keletről nyugatra tart. Kelet népének is ez az útja, s ha járja: azon nap alatt jár, annak az emberiségnek felele, annak a történelemnek alakítója, min a legnagyobb nemzetek. Kicsinységében tán nem szabad, hogy viszont lenézze, akik őt lenézik s nagyon kell szeretnie, akik őt szeretik. A szeretetnek sok módja van s egyet sem szabad fitymálnia; fia pedig mentül kevesebb van, annál több iránt kell türelmesnek lennie. Ez minden, amivel a kelet népe a nyugatnak tartozik. Ennyi megér az, hogy mégis csak magának él, mikor részt vesz a világ életében s hogy a helyet, melyen kívül a nagy világon más nincsen számára, ez a nagyvilág mégis csak az önön biztonsága örüllő helye gyanánt védje és bástyázzakörül. A Csaba útja az égen irt utat honfoglaló kelet népének. S így van megírva, hogy égen és földön, tudásban, szépségben és munkában mindent honfoglaló legyen kelet népe.”

Igy Ignotus. Sajnos, sem a magyar, sem a nagyvilág nem állta.

A Nyugatot Osvát szüverénül szerkesztette, de ahogy a Nyugat nem lett volna Nyugat Ady Endre nélkül, aligha lett volna Ignotus nélkül. A Nyugat megindult: Ignotus volt a főideológusa, hogy ezzel a divatos kifejezéssel éljek — példájának és tanításának felszabadító hatását nem lehet eléggé hangoztatni, amire egyébként Móríc Zsigmond Ignotusról szóló írásában hálás határozottsággal utalt is. Az írói szabadság gondolatát senki különb tehetéssel nem szolgálta, mint ő és senki nálánál meggyőzőbben nem adott írásában példát erre.

Ez volt vezermotívuma publicisztikai munkásságának is: — a demokrácia alfája és omegája: a gondolat szabadság. És ennek szemzőgéből száll szembe a nemzetietlenség vádjával, mellyel Rákosi Jenő és Berzeviczy Albert a Nyugatot köré illették. Berzeviczy Albert 1909-ben a Kisfaludy Társaság elnöki székéből kihirdette, hogy milyennek kell lennie a magyar íróknak. „Adja Isten — válaszolta Ignotus a Nyugatban — hogy ez az előkelő helyről elhangzó biztatás végre kiváltsa a remekműveket azokból, akiket szent ideáljaink eddig nem tudtak nemzetelragadó alkotásokra hevíteni.

Bizonyos, hogy senki ennek útjában nem állna, s nem a dekadensek tehetnek róla, hogy az utolsó irodalmi esemény, mely a Kisfaludy Társaság révén ment végbe, 1879-ben vagy 1880-ban volt, mikor Szász Károly a „Toldi szerelme” drámai énekeit felolvasa. Igaz, a Kisfaludy Társaság nem tehet róla. Valóban, sohasem „nehézdedt” félelmesen a bátor fiatal törekvésekre, már csak azért sem, mert ha akarta volna, sem tehetné volna.”

Az ilyen harcokban szekundánsa voltam Ignotusnak; hogy nem egészen méltatlan szekundáns, azt csak úgy tudnám bizonyítani, ha a magam szerepéről a Nyugat körül kimerítőbben beszélnék. Amit talán, tekintettel némely memoáríró tendenciózus megállapítására, meg is kellene tennem.

Andrássy Gyula politikai elgondolásai Ignotus publicisztikai munkája révén váltak teljessé. Az Andrássy-cikkek, ha Andrássy koncepcióját fejezték is ki, valójában az Ignotussal folytatott megbeszélések, viták során formálódtak, amit persze megkönnyített az, hogy Andrássy fel fogása irodalomról, művészetről, szociális kérdésekről, külpolitikáról, miegyéből rokonszenves volt Ignotusnak, ha nem vállalta is minden álláspontját kritikátlanul. Tisza Istvánnal Ignotus nem tudott volna együtt dolgozni.

Igy történt, hogy az aktív politikai életbe is Ignotus barátságát útján jutottam. Amikor ugyanis a Tiszával való küzdelemben Andrássy Gyula, Hadik János segítségével, az Alkotmánypártot szervezte, akkor Ignotus javaslatára engem szólított fel, hogy tegyek javaslatot az új párt gazdasági és szociális programjának kidolgozására.

Mint publicistának, Ignotusnak gondolkodását a gondolatok és kombinációk gazdagsága s a teljes konvenciótlanság jellemezte. Ha a tények néha, ritkán rácsáfoltak is megállapításaira: veje menni az ő külön útján, mindig szellemi élvezet volt.

Mint kritikus abból a finomabb fajtából való, amelyek igyekeznek a maga magasrendű megállapításait úgy mondani el, hogy a megkritizált író, festő, színész ne érezze lebecsültnek magát (kilátástalan törekvés). De nagyképszerűség, sallangos üresség, provokáló hipokrizis, tömegizlést kiszolgáló spekuláció láttára becsületes harag szállja meg, amelynek ugyancsak briliáns tud kifejezést adni.

Mint elbeszélő is kiváló volt. Szüntelenül biztattam, hogy írjon regényt, talán önéletrajzot. (Mint-ha lehetne mást.) Vállalta is; az önéletrajzi forma nekivált volt; Gottfried Keller „Zöld Henrik”-jét szenvedéllyel, mesterien fordította. Dehát regényét nem írta meg; nem tehetségén múlt, hanem élete szerencsétlen körülményein. A krízisek szakadatlan során, miket az élet ostorozón keresztülhajtotta — mit tudok én ezekről! Hogy apja öngyilkossága, a nőhöz való viszonyának drámai fordulatossága, barátságok megszakadása, hazátlansága, ahogy magyarsága keresztjét hurcolta Bern, Berlin, Kassa, Kolozsvár, Bécs, Páris, London, New York stácion — minderről csak hallomásból, vagy egy-egy leveléből tudok.

De van valami, amiről meg kell emlékezem. Íróársai, s éppen a legkülönbek előtt, nagy volt a tekintélye; közönsége az elit olvasók rétegéből került ki (ami már magában is némi lefokozást jelent); valami szűkös megélhetése volt is az írásból, persze inkább az újságírásból, de éreznie kellett s ez a finom idegzetű ember bizonyára érezte is, hogy az elismerés, mely neki osztályrészt jutott, nem volt teljes értékű. Némi elégtétel volt számára a Nyugat körének megbecsülése és a Nyugat Ignotus-száma, viszont annál keserűbben érezte, valósággal csapásnak, mikor Osvát halálával a Nyugat szerkesztését Babits és Móríc vették át s az ő neve, ki eddig főszerkesztőként szerepelt, lekerült a lapról. A felelősséget ezért Babitsnak tulajdonította, sőt valami gonoszul kiesztelt machinációt látott, mert hisz Babits volt az, ki őt „Timár Virgil fia” című regényében — mint Ignotus hitte — kifigurázni, nevétségessé tenni próbálta. Holott, ha valakit felelősség terhel az Ignotust ért sértésért, mert hisz sértés volt, ha ő annak érezte, — akkor ez túlnyomórészt engem terhel, aki meg tudtam volna akadályozni, hogy neve a lapról lekerüljön. Meg is mondtam ezt neki, de ő annyira meg volt győződve Babits rosszulindulatáról, másrészt arról, hogy valami, ami őt ennyire bántja, nem eredhet tőlem, hogy hiábavaló volt minden meaculpázásom. (Hogy miért tettem, milyen megmondolás készített erre, ma már nem érdekes.)

Ha Ignotusnak vallani kellett volna arról, hogy melyik az a műfaj, mely leginkább a lélkéből lelekedett, a lírát vallotta volna. Költő volt, még ha erről csak egy maroknyi verssel tett is bizonyosságot. Abban a kis kötetben, melybe a Nyugat számára ő maga válogatta össze verseit (1918-ban), alig volt több két tucatnál. De benne van két régi, nekem igen kedves vers, melyek tárgyuknál, formájuknál, zenéjükkel fogva a legnépszerűbbek voltak: a „Bölcső előtt” és a „Mater Dolorosa”, s melyek dacára népszerűségüknek jó versek. Benne van a füzetben lírai elbeszélő költeménye: „Változatok szemjatekra”, melyben nagy szépségek váltakoznak fáradtabb, kissé kigondolt részekkel. „Kigondolt” — mert rendkívül gondos verselő volt, aki igen vigyázott arra, hogy ritmusával, rímével, képeivel művészi formába szorítsa a feszítő érzéseket. (Nagyon becsülte Gottfried Keller költészetét, akit nyilván rokonléleknek érzett.) És benne van legszebb verse, a magyar lírának gyöngye (bocsánat ezért a jelzőért), a „Tavaszi bor”.

A Károlyi-forradalom után, 1918 végén diplomáciai megbízatással Svájcba utazott és azóta huzamosabb időre nem is tért többé haza. Hosszú éveken át Bécsben élt, ott gyakran meglátogattam. A második világháború alatt áthajózott New Yorkba; akkor már alig érintkezhetünk. Amerikai magyar lapoknak („Szabadság”, „Harc”) írt tartalmas, régi frissességű cikkeket még olvastam; nagyon tudtam örülni a kitüntetésnek, melyben a New York-i Művészeti és Irodalmi Akadémia nagydíjának odaítélésével részesült; arról is hallottam, hogy nagybeteg feleségével — maga is beteg ember — milyen odaadással törődött, — körülbelül ez volt minden.

Végül még valami. 1946 végén jelentek meg feljegyzéseim náci bűnbocsátásom idejéről: „Az elsodort ország” címmel. Megküldöttem neki s ő írt róla az amerikai magyar lapban, kedvesen, elismerően s azzal az ötletes címmel: „Mikor a baba megbabázik”. Nem tudom, megköszöntem-e neki?

IGNOTUS:

Tavaszi bor

Gyenge rügyek, halványzöld levelek,
Sorsomba negyvenedszer visszatérők,
Új tavaszok, elvonuló teiek,
Lemondva múltok, követelve kérők,
Kékségek, miknek hűse is meleg,
És meghalások, szürkésébe térők —
Mit tudom én, mi az, ami ragyog,
Mit tudom én, ki az, aki vagyok!

Részeg vagyok, mondjátok. Az lehet,
Gondolom is a bort, ami megejtett;
Torkomba értek gyűlni könnyeket,
Miket a hűnyt szem gögje visszarejtett,
Örületet, mely az agyban rekedt,
Csókot, amely csattanni elfelejtett —
És életet, életet, életet,
Amelyet aki élt, nem élhetett.

Ó szép tavasz, ó gyönyörű világ,
Ó paradicsom annak, aki bírja,
Asszonyosoly és almafavirág,
Vizek esése, illanatok írja,
Ó vágy, mi fülleszt, ó him, ami rág,
Lételek ágya, rothadások sirja —
Éjjeli csöndek, hajnali zenék:
Feleljetek nekem: vagyok-e még?

Vagyok-e még és voltam-e vajon,
S nem csak a magam álma-e, hogy voltam,
S nem itt viaszlik-e, öngyámon,
A halott, kinek fölibe hajoltam?
Én vagyok-e, ki ballag úton,
S nem porlok-e rég valamerre holtan,
Pályám — én vagyok-e, aki futom?
Nem tudom — ha megöltök, s tudom.

S jaj, megvesznek a tavaszi fagyok
Megújra, míg tavaszvirágra várok,
S koborsófüdél, ami fönny ragyog
És lenn az utca temetői árok:
Kezdetül fogva én nem én vagyok,
Kezdetül fogva én csak h a z a j á r o k —
S tavasz s virág s napfény és szerelem:
Élj és ragyogj és ne törődj velem!

Bölcső előtt

Erre ringó, arra ringó
Kicsi bimbó, rózsabimbó,
Aludj fiam, édes —
Szívom ajkad rád omolva,
Mintha apád ajka volna,
Ez is olyan édes.

Szöke pillád hogyha lebben,
Ismerősöm a szememben
Az a hék igézet:
Benne csillog már a színe,
Benne villog már a büne,
Ahogy apád nézett.

Fogsz-e, mint ő, széles vállal,
Büszke fővel, biztos lábbal
E világon járnai?
Sima szóval, józan ésszel,
Hideg szívvel, forró kézzel
Martalékra várni?

Fogsz-e kérni, fogsz-e rini,
Esküvéssel istent hini,
Esdeni, szavalni,
Erre nézni, arra nézni,
Gyenge szívvel megigézni,
Balga asszonyt csalni?

Fog-e az az asszony akkor
Reggel, este, virradatkor
Teutánad sírni,
Minden bünt és csalfaságot,
Minden gúnyt és minden átkot
Temiattad túrni?

Ertted halni, értted élni,
Megsalódva is remélni
Lesz-e olyan édes?
Erre ringó, arra ringó
Kicsi bimbó, rózsabimbó,
Aludj fiam, édes!

Egy tudós útikalandjai

(Germanus Gyula: A félhold fákó fényében. Táncsics Könyvkiadó, 1957)

Olyan férfi írta meg élete regényét, aki napjait legszívesebben dolgozószobájában töltötte volna. Inkább hivatás, mint természete kényszerítette a XX. század elején és közepén XIX. századba illő kalandokra. Germanus Gyulát olvasói, főleg a fiatalabbak és romantikus természetűek, akiknek igényeihez igazodik, minden bizonyítással „érdekes ember”-ként fogják számontartani. „A félhold fákó fényében” életének csak gyaloglás és szamaragolás közben eltöltött fele mutatkozik, ha egy-egy szerény félmondatot átugrunk, talán sohasem tudjuk meg, hogy a szerző nemcsak ifjú török összeesküvő, első világháborús tréfamester, bolgár írók PEN Klubja terelője, Rabindranath Tagore ismerőse, Ibn Szaud kebelbarátja, mekkai záránok, a magyar flotta legöregebb hajósainak és sivatagi széplélek, hanem egyúttal a közel-keleti nyelvek egyik legnagyobb ismerője, elfelejtett arab költők felkutatója s kiadója, német-arab szótárak lektora, a török-arab kultúráról szóló világhírű forrásmunkák szerzője, rettegett szaktekintély mindazon kérdésekben, amelyeket a próféta megjelenésétől Faruk király száműzetéséig terjedő korszakról egyáltalán kérdezni lehet.

Tulajdon bevallása szerint egy kertészeti folyóiratban látott fametszet keltette fel érdeklődését a Kelet iránt. „Engem nem vontott a nyelvészet, én a keleti lelket kerestem, ahogy az irodalomban megnyilvánul. Erteni akartam a török-mohamedán költők gondolatait eredeti alakjukban...” Amint bemerészkedett egyik keleti nyelv laboratóriájába, arra ébredt, hogy az

egyed is csak az összes többi elcsúsztatása útján érheti meg igazán — érettségi vizsgái előtt és alatt tanult meg törökül, nem sokkal később már arabul, perzsául és héberül is olvasott.

A fiatalembernek nem kellett messze mennie, hogy a „mesés Keleten” találja magát. A mohamedán kultúrák e század elején még majdnem Szabadkáiáig ért. Germanus Gyula Boszniában jött rá először, hogy a mohamedánok is emberek, jóval tovább tartott, amíg maga is felcsapott a próféta követőjének; a delhi nagymecsetben tért át muszlimmá, a legnagyobb nyilvánosság előtt, így vezethetett útja oda, ahol nemhogy magyar ember, de európai se nagyon járt előtte — Mekkába. Az Iszlám vallásának bonyolult és terhes előírásai persze korántsem vontották annyira, mint a környezet és kultúra. Amint a szent helyekre ért, hamarosan lekopott róla a fanatikus záránok, vagy a regényt hajhászó utazó máza — régi kódexeket, romokat keresett és talált. Két ízben töltött Germanus Gyula hosszabb időt Törökországban és kétszer Arábiában, mind a négy útját egy-egy fontos könyv követte: német, angol, török és arab eredetben. Huszonhat éves korában már a British Museum könyvtárában is átfúrta magát, majd egyetemi tanár lett a budapesti Keleti Akadémián.

Az önéletrajzot író professzor, bár nincs kizárva, hogy magyar mondatainak alakításakor is törökül vagy arabul gondolkodik, jókai és Krúdy modorának folytatója. Érzéletes jelzők és képek tömegét halmozza fel, különösképp

pen megragadja figyelmét minden, ami bizarr vagy szokatlan, valószínűleg innen és túl elemeket oly könnyedén olvaszt egybe, hogy olvasóinak nehéz dolga van, ha megkísérik a költészet és valóság tényeit különválasztani. Ilyen dilemma kísért azokban a fejezetekben, ahol Germanus a török szultán egyik főtisztviselőjét oktatja a marxizmus-leninizmusra vagy egyetlen mondatával hatástalanítja az egész arab nyelvű náci propagandát. A professzor urat mindenki haladó gondolkodású embernek ismeri, kár volt erről olvasóit különféle történetek előadásával meggyőzni, amelyek korántsem hangzanak olyan hihetően, mint a munkáiban — mindenekelőtt a turáni fajmítosz neveltségességét kiemelő nagy tanulmányában — megnyilvánuló politikai hitvallása.

„A félhold fákó fényében” legértékesebb és egyúttal legolvasmányosabb oldalai azok, ahol az útikalandok közé néhány hasznos tudnivalót is becsempész: török hősök életrajzát, perzsa költők munkáinak ismertetését, a Korán verssorait, az Iszlám különböző áramlatainak elemzését. A közel-keleti nyelvekről, vallásokról, történelemről az utolsó húsz évben jóformán semmiféle, a nagyközönséghez szóló mű nem jelent meg magyarul. A professzor elirigyelte kalandor másának közlési lehetőségét, akkor is tanítani akar, amikor önmagáról szólhat.

Becsülendő tulajdonság! Oda-haza és külföldön is ritka az ilyen regényíró-regényhős. Legtöbben kizárólag az ellenkezőjét cselekszik.

Márton László

Háború és atomháború

(Russell: Commonsense and nuclear warfare — Allen & Unwin, London, 1959. R. Aron: On war — atomic weapons and global diplomacy — Secker & Warburg, London)

A nyugati közvéleményt évek óta foglalkoztatja egy esetleges atomháború erkölcsi és gyakorlati problémája. Az elkeseredett és állandósult vitában nemrég a filozófus Russell és a szociológus Aron is szót kért.

Russell a „józan ész” érveit vonta fel, magatartása a távoli horizontokat szemlélő filozófusé, aki képes az emberiség egészét a múlt és változó ellentéteken felülemelkedve szemlélni. Russellt nem a Nyugat vagy a Kelet, nem egy ország, földrész vagy hatalmi csoportosulás, hanem az emberi faj jövője és sorsa érdekli. Abból indul ki, hogy egy atomháború egyetemes katasztrófát jelentene, amelyben nem lesz győző. Eppen ezért szinte valószínűtlenül tárgyilagos, egyformán kritikus mind a két féllel szemben. A problémát azonban éppen ez élezi ki, mert Russell érvei nem alkalmazhatóak egyformán a Nyugat és a Szovjet magatartására; „kozmosz” látásmódja a napi ellentétek fölé emelkedik, s a filozófus madártávlati perspektívája elmosza mindazokat a jelenben fontos ellentéteket, amelyekről ha eltekintünk, valóban úgy tűnik, hogy az ellentétek forrása két ésszerűtlen, fanatikus és a világhatalomért marakodó hatalmi csoportosulás. Ebből a látásmódból ered az, hogy mihielyt Russell leszáll kristálytisztá logikájának bevehetetlen csúcsairól és gyakorlati megoldásokat javasol — az atomháború elkerülése érdekében —, érvelése naivnak tűnik. Javaslatok kitűnőek, csak éppen majdnem minden esetben feltételes módban torkolnak: a „ha” és

„amennyiben” vágyakozó irrealitásba. „Ha mindkét fél ösztönös lemond arról, hogy a háborút politikai eszköznek tekintse...” — „...ha a Nyugat és Kelet közötti viszony megjavulna” — „...ha az emberek felszabadulnak a szükségtelen félelem uralma alól...” — és így tovább. Mindez kitűnő, ésszerű lenne, azonban mi a valószínűsége, hogy mindezek a kívánatos követelmények valóra válnak?

A javasolt gyakorlati megoldások irrealitása a Nyugat és a Szovjet tömb állandó egybevetéséből táplálkozik, abból, hogy Russell, mintha megfeledezett volna azokról a különbségekről, amelyek őt a második világháború után a Szovjet elleni atomháború javasolására ösztönözték. Nehéz megérteni például, miként képzelte Russell azt, hogy a Szovjetunió — vagy bármely más totális állam — „...olyan módszereket fog alkalmazni, mint a demokratikus országok pártjai, másszóval a békés meggyőzés és nem fegyveres erő módszereit”.

A nemzetközi helyzet feszültségének enyhítését célzó javaslatában Russell a következőket mondja: „Amennyiben egyes nemzetek a parlamentáris demokráciát kedvelik, mások pedig a diktatúra bizonyos formáit, választásukban szabadok kell hogy legyenek.” (!) Arról nem szól Russell, miként lehet kifürkészni azt, hogy milyen politikai rendszert szeretnének a diktatúrában élő nemzetek.

Azzal is nehéz egyetérteni, amit Russell a Nyugaton és Keleten egyaránt uralkodó fanatizmusról ír. A „Kreml zsarnokságát” és a „Wall Street zsarnokságát”, Sztalint és McCarthyt együtt emlegetni és egyenlőségi jellel összekötni — mint azt Russell teszi — nem lehet. S hogy ebben még olyan szemlélmóris, mint Russell is tévedhet, az arra mutat, hogy a személyes tapasztalatot nem pótolja sem a matematikai logika, sem a legtisztább filozófiai élelés.

Aron nem tart igényt sem a böcs kozmikus madártávlatára, sem a pártok felett álló tárgyilagos szemlélő emberfeletti nehéz szerepére. Ő Russellnél világosabban látja a totális rendszerek sajátosságait s a nyugati és szovjet rendszer közötti különbséget. Egyértelműen a Nyugat oldalán áll, de figyelmét nem kerültk el a nyugati politikások melléfogásai s a parlamentáris rendszerek hibái. Russelllel ellentétben rámutat arra, hogy nemcsak atomháborúra, hanem konvencionális fegyverekkel folytatott háborúkra is van kilátás s éppen ezért hibáztatja a nyugati stratégiát, amely kizárólag atomfegyverekre épül. Kimondja azt, amiről Russell nem beszél, hogy „...a háborútól való félelem gyakran a zsarnok malmára hajtja a vizet, vagyis ha a szervezett politikai egységek között nem kerül elő a háború, ez még nem küszöböl ki az egyénekkel és csoportokkal szemben alkalmazott erőszakot”.

Aron azt is megállapítja, hogy a szembenálló felek helyzete korántsem azonos, minthogy „...a demokratikusan választott nyugati vezetők szükségszerűen hátrányosabb helyzetben vannak a katonai-diplomáciai póker-játszmában egy totális párt vezetőivel szemben”.

Russelllel ellentétben nincsenek illúziói az atomfegyverek hatásos nemzetközi ellenőrzését illetően, noha ő is elismeri, hogy ez kitűnő megoldás lenne. S azt is világosan látja, hogy „semmilyen fegyver, bármennyire is forradalmi, nem képes az emberi természet megváltoztatására. A nemzetközi politikai áramlatok legalább annyira az egyének és társadalmak függvényei, mint a fegyverzeteké. Ha az atomháborút a maguk szempontjából örültségnek tekintenék a hadviselő felek, akkor nem kerül rá sor — ez azonban még nem fogja azt jelenteni, hogy a történelem mentesül az erőszak törvénye alól”.

Russell érvei — bizonyos fokig szándéka ellenére — a kapituláció, vagy nukleáris öngyilkosság alternatívájához vezetnek. Aron más kiutat is lát, — és más veszélyt is. Praktikus és „pártos” racionalizmusa éppen ezért jobb tanácsadó a Nyugattal szemben, mint a russelli kozmikus és absztraktn steril „józan ész”.

Botta Rudolf zenetanár
(Burnley, Anglia)

P. J.

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

Az emigráció és a nyilasok

A müncheni „nyilasmerénylet-ről” az Irodalmi Ujság is megemlékezett. Nem tudom hány lapban, hányan foglalkoztak ezzel a témával, vagy másfél tucatnyi cikket összegyűjtöttem s magam is hozzájárultam annak idején a Süddeutsche Zeitungban. Kérem, hogy az ott megjelent leveleimet közölni szíveskedjék:

„A magyar náci bajorországi tevékenységéről szóló közleményük világszerte hullámokat vert. Ríportjuk alapján a Neue Zürcher Zeitung is foglalkozik a kérdéssel. A budapesti Magyar Nemzet a neofasiszta nyilaskeresztes párt feltámadásáért a müncheni államügyességet teszi felelőssé, amely az egyesület engedélyezését azzal indokolta, hogy az a Német Szövetséges Kötársaság számára veszélytelen, hiszen célja csak az, hogy az óhazában hívja életre a fasiszta rendszert.

A lapokban megjelent számos nyilatkozattal szemben szükségtelennek tartom külön megállapítani, hogy a németországi magarság túlnyomó része s a Hungarista Mozgalom tagjainak nézetei között milyen nagy szakadék van. A Szövetséges Kötársaságban volt elvégre egy Pistolen-Sorge, egy Revolver Ede, egy Nitribitt s más hasonló söpredék, de aligha akad egy német is, aki ezek miatt dezavválva érezte volna magát. Ehelyett tehát arról kellene gondoskodni, hogy ilyesfajta beteges jelenségek eltűnjenek a közéletből, ha másként nem lehetséges, akkor a legszigoribb rendszabályokkal, mert nem akad egyetlen józan gondolkodású emigráns, legyen az magyar, vagy más nemzetiségű, aki ilyen visszaélést helyeslél és ezzel veszélyeztetheti a Szövetséges Kötársaság tekintélyét a világban. Hogy ez a gaz elburjánozhat, ez nemcsak súlyos visszaélés a vendégbarátsággal, de egyben az illetékes hatóságok mulasztása is. Ez eset kapcsán a legérdekesebb a itkos pénzforszárok kikutatása lenne, amelyek a fajgyűlöletnek ezt a neonáci mozgalmat támogatják.”

Belőlünk, új menekültekből nemigen lehet kiirtani a tudatot, hogy az összeomlás körüli idők emigrációját, melyben akkor és azóta is sokan a hitlerizmus leghevesebb és utolsó bástyáját — tehát, ha legyőzött is, de ellenséggé — látták, mi tettük végképpen

„szalonképessé” az angolszász és a semleges világ tudatában, bebizonyítva, hogy a magyarság komoly és konkrét véres áldozatokat is tud hozni a Nyugat biztonságáért és szabadságáért is.

Visszatérve levelem eredeti tárgyához: mindezt persze nehéz megérteni egy olyan ideológia hívoinek, sőt megszállottjainak, melynek egyik alapvető tétele az általánosítás s mely a „Herren Rasse” magyar vállfajának tartva magát, pusztulásra vagy legalábbis szolgáskorra ítél mindenkit a „Kárpát, Duna, Nagy-haza” térségében, aki nem fut velük.

Dr. Ond Gyula (München)

Harc a középszerűség ellen

Az Irodalmi Ujság május 15-i számával csaknem egyidőben érkezett haza New Yorkba az amerikai festők kiállítása, amelynek nyolc európai országbeli bemutatójáról Noszlopi György írt sok félreértést tartalmazó ismertetést. „Az értelem megrendülése” címmel. Szükségesnek látszik néhány észrevételt fűzni a cikkhez, mert abból az újságot olvasó nagyon felületes — és sajnos, hamis — képet kap a jelenkori amerikai festészetről.

„Nincs nyitva az a szem, amelynek látása csupán a tükör szenvedő szerepére korlátozott” — írja Andre Breton (Le Surrealisme et la Peinture) a 16 kiállító festő egyike — Arshile Gorkey — művészetével kapcsolatban. Az a szem pedig, amely a kiállított művekben elsősorban „az én előtérbe állítását”, a „magányt, vagy ennek felső fokát, az örületet”, a „véletlenszerű trónra ültetését” látja, bizony, még a tükör éleslátásával sem büszkélkedhetik.

A kiállítás legfontosabb mondanivalóját Noszlopi helyesen ismeri fel: „az egyéniséget elnyomó szürke középszerűség és a konvencionálisnak érzett valóság elleni állásfoglalás”-ban.

Ez az állásfoglalás azonban nem az örületbe kergetett magánosok lázadása, hanem az egész generáció forradalmi erejű nekifeszülése. A középszerűség elleni harc a megszilárdulóban lévő amerikai társadalom — Európában régóta ismeretlen — hatalmas erejű nyomása ellen folyik. A valóság elleni állásfoglalás nem menekülés az élet kietlensége elől, hanem szinte tudományos jellegű kutatás, kísérlet, tudatos keresése a „nagy kaland”-

nak: az ismeretlen felfedezésének. „A festmény felülete a festő tudatának találkozási pontja az ismeretlennel, amely ott jelenik meg elsőízben” — írja erről James Brooks, a kiállító egyike.

Nem tekintettem volna azonban kötelességemnek szóvátenni mindezt, ha csupán egy félreértésről beszélhetnénk. Az még a kisebb hiba, hogy a cikk írója az „ön-maga büvőkörébe, énjébe sülyedt” művészközlésének lát egy hatalmas erejű művészi és kulturális mozgalmat. Jelentős az, hogy az amerikai kulturális élet eredményeiről és eseményeiről az Irodalmi Ujság olvasói általában második kézből — európai közvetítéssel értesülnek. Ez pedig azt a gyanút ébresztheti fel bennünk, hogy az Irodalmi Ujság is osztozik az

„európai kultúrfőlény” babonájában, amelyet, sajnos, elég gyakran hallani, vagy kiérezni levelekből, beszélgetésekből, cikkekben... Hogy ez a tévhit milyen forrásokban is felbukkanhat, arra jellemző példa Cs. Szabó Lászlónak az „Új Látóhatár”-ban nemrég közölt egyik levele, amelyben az író az Európa és Amerika közötti vélt felfogásbeli értékkülönbséget még az itt és ott két és fél éve meglepedett magyar diákokra is kivetíti.

Elsősorban erre a visszasságra szerettem volna rávilágítani az amerikai festőkkel kapcsolatban, remélve, hogy a jövőben mind több beszámolót és ismertetést olvashatunk az amerikai kulturális életéről annak valódi ismerői tollából.

Papp László

(New Canaan, Conn, USA)

„Neki nem kellett alkalmazkodnia...”

Az Irodalmi Ujság július 15-i számában „Egy magyar művész halálára” címmel cikk jelent meg Gaál Endre tollából.

A cikkirő megemlíti, hogy a nemrégiben Amerikában elhalt Zathureczky Ede hegedűművész túl fiatalon hagyott itt bennünket. Halálát kapcsolatba hozza a művész nehéz életével, otthoni idegőrlő helyzetével és a nyugati világban talált nehézségekkel.

Nem értek egyet a cikkirő azon megállapításával, hogy Zathureczky „Liszt Ferenc székét sokszor kényelmetlenül érezte”, mert a Zeneakadémia főigazgatói székét általában komponisták szok-

ták betölteni. Ez azonban nem mindig volt így. Hubay is főigazgató volt, pedig ő nem volt jelentős zeneköltő, ma is inkább, mint új iskolát alapító mestert és előadó művészt ismerik szerte a világon. Egy főigazgató elsősorban legyen maga is pedagógus. Ennek a legfőbb követelménynek Zathureczky annyira megfelelt, hogy nem tudták helyettesíteni senki mással, sem a nyilasok, sem a kommunisták. Ez volt a titka, hogy miért tudott megmaradni a helyén mind a két rendszerben. Megmaradtak a többi muzsikusok is, főleg a tanárok az összes kiemelkedőbb vidéki intézetekben, mert nélkülözhetetlenek voltak és mind a nyilas, mind pedig a kommunista rendszer elnézte pártonkivüliségüket.

Hogy Zathureczky a „megújuló és egyre jobban kiterelvényesülő amerikai zenepedagógiához már nem tudott alkalmazkodni” — ezzel sem érthet egyet senki, aki Zathureczky tanári felkészültségét és jelentőségét ismerte. Neki nem kellett alkalmazkodnia semmiféle megújuló és kiterelvényesülő zenepedagógiához. Bárvan állíthatom, hogy az amerikai zenepedagógia nagyon szívesen alkalmazkodott volna hozzá. Nem kellett alkalmazkodnia Starker Jánosnak sem és Böszörményi Nagynak sem. Ők teremtették, nem alkalmazkodtak és Zathureczky is teremtett volna, ha lett volna hozzá ideje. Zathureczky tanítói nagysága előtt nem kisebb művész hajtott zászlót, mint Yehudi Menuhin, amikor utóljára Pesten járt és látogatást tett a Zeneakadémián.

Nem fogadhatom el azt a megállapítást sem, hogy „vajon Liszt Ferencből, ha történetesen a mi századunkban születik, ugyanaz a művész vált volna-e? Nem valószínű”.

Talán bizony Liszt nem volt elég tehetséges és agilis ahhoz, hogy ebben a században is naggyá nőhetett volna? Ugyanigy azt is állíthatnók, hogy Paganini sem lett volna az a művész, aki volt, ha száz évvel később születik? Sőt, talán még Bach, vagy Beethoven sem?

Legvégül a három Hubay-tanítványként emlegetett világhírű magyar hegedűművész közül Vecseynek a neve nem Jenő, hanem Ferenc.

Botta Rudolf zenetanár
(Burnley, Anglia)

James Thurber a ma élő legnagyobb amerikai humorista. Könyveit, amelyeket maga illusztrál, millió példányban fogynak. A neoprimitív Thurber-rajzok népszerűségben veteksznek Walt Disney ma már klasszikussá vált figuráival, Miki egérrel, Donald kacskával, vagy Pluto kutyával.

Thurber 1894-ben, az Ohio állambeli Colombusban született. Hat éves korában egyik szemére megvakult és a másikra is alig lát. Rajzait sárga papírra rajzolja, fekete színnel. Egyetemi tanulmányait 1919-ben fejezte be, majd újságíró lett, a Chicago Tribune párisi tudósítója. Számtalan sikertelen kísérletezés után végül is megjelent egy rövid, humoros írása a New Yorkerben, amelynek később esztendőknél át szerkesztője volt. Ettől kezdve sorra jelentek és jelennek meg nagyszerű művei. Különös, fanyar humorát egyik kritikusa így jellemezte: „Ha az ember Thurber-írást olvas, úgy éri, hogy valaki éjjelkor vidám dalokat füttyűrészt egy sírgödör szélén.”

Mint minden mély gondolkodó, esküdt ellensége mindenfajta elnyomásnak, diktatúrának, 1950 és 1953 között, amikor Amerikában tombolt a mccarthyizmus, Thurber teljesen visszavonult és nem írt egy sort sem. Híztérikus atmoszférában nincs helye a humornak, ez volt az álláspontja.

A következő tanulságos állatmeséket Thurber egyik közelmúltban megjelent könyvéből, a „Further Fables for Our Time” című kötetből vettük.

Farkas az ajtó előtt

Bárny úr és Bárányné asszony az ebédelőben ült, kislányukkal, Báránnyával, aki ennivalóan csinos volt. Ekkor valaki megkopogtatta az előszoba-ajtót.

— Egy úriember van odakint — mondta Báránnya.

— A takarító ember lesz — mondta a mama.

A gyanakvó lány újra kinézett az ajtó kémlelő nyílásán.

— Ez a farkas — mondta. — Megismerem a szőrös lábáról.

— Ne légy ilyen ostoba — mondta a mama. — Ez a takarító ember és amit te látsz, az a seprője.

Azzal odament az előszoba-ajtó-

JAMES THURBER:

KORSZERŰ ÁLLATMESÉK

hoz és szélesre tárta. A farkas — mert ő volt — nyomban beugrott, felragadta a lányt és elfutott vele.

— Neked volt igazad — kiáltotta utána a mama, birkanyugalommal.

Tanulság: Van úgy néha, hogy nem a mama tudja jobban...

Macska a mentőcsónakban

Egy macska, névszerint Vilmos, egy napilapnál kapott állást, mint macska. Ebbeli minőségében nem volt egyedül, ám — legnagyobb meglepetésére — azt tapasztalta, hogy a többi macskát úgy hívják, hogy Tamás, meg Dezső, meg úgy, hogy Henrik. Egyik sem Vilmos. Kis idővel később arra is rájött, hogy az egész városban nincs több Vilmos, csak ő. Egyéni voltának eme csalahatatlant ténye mérhetetlenül elbizakodottá tette. Ez abból állott, hogy bárhol látta, olvasta, hallotta ezt a nevet „Vilmos”, rögtön tudta, hogy csak róla lehet szó. Fantáziája egyre jobban és jobban elragadta. Biztosra vette, hogy a „villamos”-t róla, Vilmosról nevezték el és a „villámot” is, valamint a „villát”, sőt, még a „tejet” is, mert azt ő nagyon szereti.

Vilmost annyira elfoglalta saját maga, hogy meg sem hallotta, amikor a lap szerkesztője a nevén szólította. Egy szép napon a szerkesztő megunt a dolgot és közölte vele, hogy elbocsátja.

Következő állása egy macskabond vénlány házában volt. Itt tizenkilenc más macskával kellett együtt élnie. De nem sokáig. A macskák megunták hallgatni Vilmos történeteit, amelyek saját nagyszerű személyével foglalkoztak, a tisztelettel, amely őt körülveszi, a kék szalagokkal, serleggekkel és érmekkel, amelyeket ő nyert és így tovább. A macskák egymásután megszöktek a vénlány házából és Vilmos egyedül maradt. A macskabond vénlány erre megváltoztatta végrendeletét és Vilmost tette meg egyedüli örökösévé. Vilmos ezt természetesnek vette, hiszen ez nem is lehetett volna másképpen.

— Én húsz méter hosszú vagyok — jelentette ki egy napon és a vénlány boldogan mosolygott és azt mondta:

— Ezt már én is meg akartam mondani neked és most, hogy te

mondod, az lesz a legjobb, ha világméretű útra indulunk és megmutatjuk a világnak is, hogy te mekkora macska vagy.

Egy márciusi napon szálltak hajóra. A hajó viharba került a mély tengeren, léket kapott és süllyedni kezdett. Az utasok ide-oda szaladgáltak, a tiszték mindenféle vezényszavakat kiáltottak és a matrózok leengedték a mentőcsónakokat. Vilmos tisztán hallotta, hogy mindenki azt kiabálja: „Először Vilmos, a gyerekek és az asszonyok...” Mivel azt is tudta, hogy addig nem indul el egyetlen mentőcsónak sem, amíg ő, Vilmos, nincs biztonságban, gyorsan beleugrott az egyik csónakba, ahol több gyerek volt már és több asszony.

— Hajtsátok ki azt a macskát! — kiáltotta egy matróz, mert az ugrástól megbillent a csónak. A következő pillanatban valaki megfogta Vilmos nyakát és jó ötven méterre elhajította a hintázó mentőcsónaktól.

Huszonnégyezer bukott alá és merült fel Vilmos a tenger jeges vizében. Maradék erejét összeszedve, fogvacogva úszott és úszott és úszott, míg végül elért egy kis sziget, ahol oroszlánok, tigrisek és más nagy macskafélék laktak. Vilmos ázottan és zihálva elnyúlt a parton. Alig pihegett néhányat, amikor arra sétált egy jaguár és egy hiúz. Nyomban megkérdezték, hogy ki ő és merre van hazája. A hajótörés borzalmait azonban annyira megviselték Vilmos idegeit, hogy nem tudott visszaemlékezni arra, hogy ki ő és melyik országból jött.

— Akkor Senki úr lesz a neved — mondta a jaguár.

— Senki úr Sehonnán országból — tette hozzá a hiúz.

És így Vilmos ott élt a nagy macskák között, mindaddig, amíg egy fiatal párduc egyszer meg nem kérdezte tőle, mi a neve és honnan jött. Amikor erre Vilmos nem tudott választ adni, a párduc ezt „civilizálatlan eljárásnak” minősítette és egyszerűen szétépte Vilmost.

A nagy macskák jeltelen sírba temették, mert — ahogyan azt a jaguár tömören kifejezte — „mi jó lenne abban, ha a sírkövére azt íránk: Itt nyugszik Senki úr Sehonnán országból”.

Tanulság: Hát érdemes olyan büszkének lenni arra a villanásnyi utazásra, a pályától a szemfedőig, te gögös emberi szellem?

Az oroszlán és a három kicsi róka

Az oroszlán nagy hangon azt magyarázta éppen a tehénnek, a kecskének és a bányának, hogy a szarvas, amelyet az imént ejtett el, egyesegyedül őt illeti, amikor három kicsi róka jelent meg a színen.

— A szarvas egyharmad részét lefoglalom — jelentette ki határozottan az első kicsi róka. — Büntetésenként — tette hozzá, amikor látta a csodálkozást az oroszlán szemében. — Ugyanis, tudtommal nincs vadászati engedélyed.

— Úgy van — mondta a második kicsi róka. — Én is lefoglalom a szarvas második harmadát. A törvény értelmében az ugyanis az özvegyedet illeti.

— Nekem nincs is özvegyem — mondta panaszosan az oroszlán.

— Hagyjuk a felesleges szörszalhasogatást — szolt haragosan a harmadik kicsi róka és nyomban lefoglalta a szarvas harmadik harmadát, adófedezet címén.

— De hiszen... akkor nekem nem marad semmi — mondta bambán az oroszlán. — Ez nem lehetséges. En vagyok az állatok királya!

— Ebben az esetben, mivel úgyszólván koronád, az aggancsokra sincs semmi szükséged — mondta kórusban a három kicsi róka és elvitték a szarvast, szőröstül-bőröstül, húsostul és aggancsostul.

Tanulság: Még az oroszlánnak sem olyan könnyű manapság megszerezni az oroszlánrészt.

A szerelmes és az ő szerelme

Egy szemtelen szürke papagáj és hitvese egy csendes afrikai dölutánon végignézték két szerelmes enyelgését. A két szerelmes történetesen egy viziló-pár volt.

— Úgy hívja a nőt, hogy tek-nöm-beknöm — mondta Papagájné. — Hát nem nevetséges ez?

— De még mennyire — mondta Papagáj úr. — Tökéletesen érthetetlen előttem, hogy egy ilyen otromba szerelmes hogy nevezhet így egy formátlan nőt, akinek annyi szexepilje sincs, mint egy felborult fürdőkád.

— Felborult fürdőkád? — nevette Papagájné. — Szavamra, így igaz. Ezek mind a ketten olyanok, mint egy teljesen értéktelen ósdi uszály, tele szárított tevehulladékkal.

Igy fecsegték, egymás szájából kapkodva ki a szavakat. Am tavasz volt s a viziló és szerelme fiatalok voltak. Így tehát nem is halották élesnyelvű szomszédjait, hanem önfieledten hemperegtek a vízben, fröcskölték egymást és fujtattak egymásra, kitalották mérhetetlen szájukat és összecsupálták, kaffogtak és horkantak, ahogy azt már ifjú szerelmesek szokták.

Papagájék előtt teljesen érthetetlen volt viselkedésük és ettől egyre dühösebbek lettek. Először arra gondoltak, hogy felhívják az AKH-t, vagyis az Afrikai Kivizsgáló Hivatalt és bejelentik, hogy ennek a vízözönelőtti szerelme párnak enyelgése veszélyezteti a dzsungel biztonságát, de aztán elvetették ezt a gondolatot és helyette körbetelefonáltak valamenyny barátjukat és szomszédjukat és elmondták mindent erről a szégyenletes párról. Szellemesnek szánt hasonlatokat rikácsoltak, amelyekben farol autóbuszokról és hanyattesett teherautókról is szó esett. Minden telefonbeszélgetés végén Papagájék éktelen nevetésben törtek ki és a szomszédok és barátok velük együtt fogták a hasukat.

Késő éjszaka, amikor Viziló úr és szerelme nyugovóra akartak térni, megdöbbenve és — tegyük hozzá — felháborodva hallották, hogy Papagájék otthona felől olyanféle hangok hallatszanak, amelyek arra mutatnak, hogy a szürke papagájok határozottan kedvelik egymást.

— Hallgasd csak ezt a rémes rikácsolást — mondta Viziló úr.

— Mi az ördögöt tudnak ezek mondani egymásnak? — gurgulázta a Viziló hölgy.

— Szerintem két olajozatlan kertészöllő enyelg odafent — vélte Viziló úr és ezt olyan jónak találták, hogy nyomban körbetelefonáltak valamenyny barátjukat és szomszédjukat és elmondták, hogy mi történik odafent, a fejük felett és hasonlatokat mondtak, amelyekben sok szó esett nyikorgó úres szatyrokról és kergén ugrabugráló kifacsart szivacsokról. A telefonbeszélgetések végén Vizilóék bömbölve nevettek és barátaik és szomszédjaik könnyei csak úgy potyogtak a kacagástól.

Tanulság: Ne vess és az egész világ veled fog nevetni. Szeress... és egyedül fogsz szeretni.

HORVÁTH BÉLA:

Turnlehrer-teológia és hitvallás

A harmincas években a budapesti keresztény újságok sok bántalommal illettek, mindig idézőjelbe tették, hogy „katolikus” vagyok, sőt a kormány újságában, az Új Magyarországon, mindig úgy rajzoltak le, hogy kis irattáskámra Dávid csillagot tettek. Így jelezték, hogy semmire kellő zsidó vagyok. Nevemet kis kezdőbetűvel írták; ezt nem panaszképpen mondom, mert én megelégszem mindennel, mint „a kutya silány házában, legeslegutolsó a családban”. Kutyának is megtettek, de én büszke voltam kutyaságomra, mivelhogy Szent Domonkos is kutya volt, az Úr kutyája, Domini Canis, akinek égő fátyla volt a szájában és azzal a fátylával lángba borította a világot. Szorgalmas ugatásával pedig elűzte a malaclopókat és félkékmalacokat.

A keresztény politikusok (mint például egyik vezérük vitéz Imrédy Béla 1938 május havában) beszédet mondtak az Eukarisztikus Kongresszuson, azután a parlamentbe siettek és embertelen náci törvényeket hoztak. Mint egy éppent megjelent német könyvben olvasom („Christ und Bürger heute und morgen,” herausgegeben von Alfred Horné, Ring — Verlag, Stuttgart), a náci idején Németországban „trés chic” volt obersturmführeri egyenruhában járulni a vasárnapi szentáldozáshoz. Vitéz Imrédy Béla is úgynevezett díszmagyarban fényképeztette le magát a Hősök terén áldozás közben, azután éppen úgy követte a „Turnlehrertheologie” előírásait, mint példaképe, az Obersturmführer. Alfréd Horné könyve tüzetesen beszél a Turnlehrertheologie-ről. Mi ezt éppen olyan jól ismer-

jük, mint ő: nálunk is a levente-
oktatók művelték a keresztény teológiát, ők oktatták keresztény erkölcsre az ifjúságot és hogyan!

Ezek a vitézek, ezek a levente-
oktatók utaltak ki minket a kereszténységből és igen sok társunkat az életből is. Engem is, katonai rendfokozatomtól megfosztva (régimemzetgyalázó családból származom), büntetésből frontra vezényeltek. Talán mód lett volna változtatnom ezen, de mint P. Badalich Bertalan dominikánusnak mondtam (aki közbe akart lépni ügyemben), nem akartam megfutamodni sorsom elől. Kimentem a frontra, nem csapatban, hanem egyedül, mint büntetett ember, egy puskával és német nyelvű menetlevéllel, melyen ez volt írva: „Ungarische Wehrmacht.” Hogy ott mi történt, mit láttam, mit éltem meg, azt egyszer talán elmondom, ha érdemes még.

1943 július 5-től kezdve állandóan visszavonultunk; résztvettem Kijev kiürítésében (1943 szeptember) és Sztaniszlávóv lengyel városba jutottam, nem messze a magyar határtól. Nagyon szép város ez, régi templomokkal. Itt is, mint minden megszállott lengyel városban, sok volt a fölirat, vonaton, kocsmában, moziiban mindenütt: „Für Polen verboten.” Meg aztán: „Nur für Deutschen”, sőt: „Nur für Reichsdeutschen.”

Két társammal (egyik építésmérnök, a másik néptanító volt civilben) egy kocsmába mentem,

melynek ajtaján az volt, hogy „Nur für Polen”. Dehát ez a német parancs, mondtuk, ilyen parancsot a magyar városparancsnokságtól mi nem kaptunk (mert kettő volt: német és magyar) — tehát belépünk. A helyiség tele volt lengyelekkel. Amint megláttak minket, mindenki elhallgatott. Ijedten néztek ránk, hogy mit akarunk. Mi az? — gondolták — már a magyarok is ellenünk vannak? Leültünk és a nagy csöndben, mintha Budapesten vagy Rómában lettem volna, odaszóltam a fogadóshoz, németül: „Hej! gazda! ide gyere!” Asztalunkhoz lépett és elfehérelt szájával várta, hogy mi lesz. „Gazda!” — kiáltottam — „gazda! van neked valami egészen különleges lengyel népi italod vagy ételed? Tudod, valami olyasmi, amit a lengyel nép szeret, mert mink mindent szeretünk, ami lengyel!”

Ekkor — ahogy mondani szokás — mint egy varázsütésre, vége szakadt a csöndnek, hangos örömtöltötte be az egész termet. A gazda kiment a konyhába és mi várunk. Mindenki kedvesen tekintett ránk, de nem szóltak hozzánk. Végre nagy tálat hoztak, nem tudom miféle étellel, amit le kellett önteni és aztán meggyújtani. Nagy láng csapott föl, igazi lengyel népi étel volt: ittunk is, ettünk is! „Gazda!” — kiáltottam — „ez igazán nagyszerű, mert lengyel! Igyál te is és adj nekik is”, — mondtam, a körülöttünk ülőkre mutatva. Megint új tálat hoztak és ittunk és

ettünk és mindenki boldog volt, egy pillanatra legalább is mindenkit eltöltött a reménység, hogy mégis emberek leszünk valaha. Oh, milyen kevés kell ahhoz, hogy a reménység föltámadjon az ember szívében!

Már éppen menni akartunk, amikor kinyílt az ajtó és állig felfegyverezve, belépett egy német járőr. Egyenesen hozzánk lépett és a járőr parancsnoka, egy altiszt, szabályos szolgálati modorban felszóltott minket, hogy hagyjuk el a helyiséget. „Jól van” — mondtam — „csak megisszuk még ezt a kávé.” Tisztelgett és távozott. Megint nagy csönd támadt. Mindenki azt várta, hogy megszégyenítve, valóban elmegyünk-e. Természetesen mi nem mentünk, hogy is tehetjük volna? „Gazda! adj megint nekünk és mindenkinek abból a jóból!” És megint ettünk és ittunk és már éppen megint menni akartunk, amikor állig felfegyverezve, egy másik német járőr lépett be, most már egy főhadnagy vezetése alatt. Ez is fölszóltott minket, hogy hagyjuk el a helyiséget. „Jól van” mondtam — „csak még kiisszuk az italunkat.” Alighogy távozott, ismét rendelünk kellett valamit, elvégre most aztán igazán nem mehetünk el. Még sokáig ott maradtunk és mindannyian igen boldogok voltunk.

Aztán elbúcsúztunk és kint láttuk ám, hogy a kis tér túlsó oldalán ott áll a német főhadnagy és a

járőr. Minket vártak. Mi ügyet se vetettünk rájuk, mentünk szállásunk felé. Azok utánunk eredtek, nemsokára utolérték, de nem szóltak semmit.

Ekkor egy utcai illemhelyhez értünk, mondjuk: vizeldéhez, aminőt Rómában és más olasz városokban ma is láthatunk és Vespasiano a neve, mivelhogy ez a nagy császár alapította ezt az intézményt a nagy könnyebbségére. Négy szemlélyre szolt a sztaniszlávóvi utcai vizelde: két-két szembenálló hely volt ott, egy kisebb bádóg kerítésel. Az egyik oldalon oda volt írva: „Für Polen”, a másik oldalon: „Für Deutsche.” Ez volt akkor az „Europäische Neuordnung”. Én tehát odaléptem, ahol a „Für Polen” fölirat volt és ebben a pillanatban velem szemben megjelent a német főhadnagy feje, aki természetesen a „Für Deutsche” oldalra állott, hiszen neki úgy szolt a parancs. „Minek áll maga ott?” — kiáltott rám egészen közlelről — (csak a fejét láthattam) „hiszen maga nem lengyel!” „Igaz, hogy nem vagyok lengyel — mondtam neki gúnyosan — mégis itt állok.” „Dehát miért?” — förmedt rám, magából kikelve. „Mert katolikus vagyok” — válaszoltam vizelés közben és igazán nem tudom, hogyan jutott eszembe ez a válasz. A hatás mindenesetre megsemmisítő volt. Dühében egészen elsápadt, szóhoz sem jutott. És én ott álltam a sztaniszlávóvi Vespasiano előtt, mint egy hitvalló, mert a hitvallásnak igen sok a módja. Én, nyomorult katona, együtt vizeltem az üldözött lengyel katolikusokkal Sztaniszlávóban, miközben Budapesten a Turnlehrertheológusok együtt pipiltek a náccikkal.

Irodalmi Ujság

SZERZŐI EST BÉCSBEN. Cs. Szabó László, Faludy György és Csokits János augusztus 1-én a bécsi Pálffy-palota dísztermében szerzői estét tartottak. Cs. Szabó László bevezető szavai után Csokits János verseiből adott elő, Cs. Szabó László Találkozásom Ábellem című novelláját olvasta fel, Faludy György pedig a Magyar Nyelv és Nyugat-Ausztrália című verseit szavalta. A szünet után a közönség meleg ünneplésben részesítette és felállva tapsolta meg a hallgatóság soraiban megjelent Kéthly Annát. Kéthly Anna néhány szerény és megkapó szóval a jelenlévő szerzőkre hártotta a dicsőséget. Ezután Faludy György Szalamander című novelláját, majd Csokits János Tizenkét Ének Férfihangra című ciklusának három versét adta elő. A nagyszerű estet Cs. Szabó László fejezte be a garibaldista című novellájának felolvasásával.

SZÖTS ISTVÁN Magyarországról kicsempészett filmjét, az „Ének a búzamezőkről”-t Svájcban is bemutatták. A Neue Zürcher Zeitung és más helvét lapok alapos kritikát és meleghangú méltatást közöltek a filmről.

TEVAN ANDOR, a magyar könyvkiadás nagy művésze augusztus 15-én hetven esztendeje, hogy megszületett. Kiadói munkássága szerves része a századeleji nagy magyar irodalom fellendülésének. Legendás hírű békéscsabai műhelyt is államosították, még mint alkalmozott sem dolgozhatott nyomdájában. 1956-ban halt meg Budapesten.

GÓTIKUS KAPOLNA maradványai kerültek napfényre a közszegi Jurisich-vár restaurálása közben. A budapesti lapok szerint csodálatos szépségű faragványokat sikerült feltárni.

IGNOTUS PÁL augusztus 10-én előadást tartott a Fabianus Társaság nyári tanfolyamán, Steyningben kelet-európai állapotokról és kiállításokról.

THOMAS MANN műveit tíz kötetben jelenteti meg a moszkvai állami szépirodalmi kiadó. Az első kötet előszava a következőket írja: „Thomas Mann műve a huszadi évszázad kritikai realizmusának csúcspontja.”

KOPPENHÁGÁBAN tartották a pszichoanalitikusok világtalálkozását. Huszonhat országból 850 kiküldött vett részt a tanácskozáson.

KISKÖRÖSÖN Petőfi Sándor halálának 110. évfordulójára július végén és augusztus elején Petőfi-napokat rendeztek.

HIBAIGAZÍTÁS. Lapunk előző számában Szabó Zoltán „Jegyzetlapok a doornai találkozókról” című írása több értelemzavaró sajtóhibával jelent meg. Az utolsó bekezdésekben „a nyelvzavar itt maradt” helyett „a nyelvzavar itt elmaradt”, s az „emlék együttműködése” helyett az „elmék együttműködése” olvassandók.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márká, Franciaország: 50 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexico: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légipostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kaphatják 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Belgiumban: Agence Presse Europe, Ixelles 1. Boite postale 98. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Váshelyi Géza, Norre Alle 75/640, København. Franciaországban: Méri Margit, Poste Restante, Paris 17. Annexe 1. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországon: L. P. Peter, 32. Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal. Mexicóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsvaen 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Trizny, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorelly Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17. Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2251. Loring Pl. Bronx 68. N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közzölköz előfizetésüket levelezőlapra is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

APRÓHIRDETÉSEK

„A magyar forradalom és a nemzetközi jog” tárgyköréből írandó doktormunkámhoz sürgősen forrásmunkákra van szükségem. Ezúton kérem honfitársaimat, a szabad magyar sajtót, a társadalmi szervezeteket, támogassanak munkámban a magyar forradalomról magyarul és a világnyelveken megjelent tudományos színvonalú (történeti, filozófiai, politikai, nemzetközi jogi, statisztikai stb.) könyvek, folyóiratok és cikkek megküldésével. A küldeményeket a kiadóhivatalba „Gábor diák” jellegre kérem továbbítani.

Práger - testvéreket és Glück Miklós budapesti vegyipari nagykereskedőket és Kovács Tivadart, a Kinizsi utcából, keresi a „Palota” szappangyár volt tulajdonosa. Válaszokat a kiadóhivatalba.

Seidner Andor volt Budapest, Andrassy út 1. sz. alatti lakost (bördízműves), aki kb. 1947 óta él Angliában és Schwarz György volt Budapest, Lázár utca 18. sz. alatti lakost (bördízműves), aki kb. 1948 óta él Angliában, keresi Székely Imréné volt Budapest, Váci utca 17. sz. alatti lakos. Válaszokat kiadóhivatalba.

Két könyv Nagy Imréről

Ez év június 17-én, Nagy Imre és társai kivégzésének évfordulóján két könyv jelent meg a magyar forradalom miniszterelnökéről. Az egyik Genfben, a másik New Yorkban. A svájci kötetet Molnár Miklós, a széles körben ismert magyar publicista, Nagy Imre szűkebb körének egyik tagja írta Nagy Lászlóval, a már hosszú idő óta Svájcban élő kitűnő hazánkfíával együtt. A könyv címe: „Nagy Imre reformátor, vagy forradalmár?” Kiadója E. Droz és a nagytekintélyű Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales égisze alatt látott napvilágot.

A másik írás, „Tizenhárom nap, amely megrázta a Kremlt; Nagy Imre és a magyar forradalom”, Méray Tibor munkája, az amerikai Praeger kiadásában jelent meg.

Molnár Miklós és Nagy László műve tudományos igényekkel lép fel és Nagy Imre történelmi szerepét, meg a személyéhez fűződő magyarországi ideológiai erjedést ismerteti; Méray pedig az eseményeket, személyeket, történelmi pillanatokat ábrázolja. A két könyv egybevetése alighanem izgalmas eszmecserekre ad majd alkalmat, ezúttal csupán ízelítőt nyújtunk, miképpen fogadták Amerikában a sajtó legtekintélyesebb orgánumai Méray Tibor könyvét.

Miért volt számunkra is meglepő az ismertetések és rendkívül gondosan megírt kritikák ekkora tömege? Azért, mert a magyar forradalom története, majd három évvel az események lezajlása után, nem tartozhat a napilap-aktualitások közé. Márpedig a könyvvel igen terjedelmes tárcákban, sőt vezércikkben is, rendkívül nagy számú lap foglalkozott. Így a New York Herald Tribune, a New York Times, a Washington Post, a New York Post, a Christian Science Monitor, a baloldali New Leader, a Boston Globe, hogy csak a legfontosabbakat említsük a hat hét alatt megjelent körülbelül ötven cikkből. Azért is meglepőnek tűnhet egyesek számára ez a fogadtatás, mivel Méray vitathatatlanul baloldali szemzőből vizsgálta az eseményeket, s egyebek mellett bonckés alá vette a Szabad Európa Rádió forradalom alatti működését, ami egyes köröket természetesen kínosan érinthet.

A New York Herald Tribune hangsúlyozza, hogy Méray Tibor maga is a történelmi események résztvevője volt. A cikkíró, John C. Campbell, aki az USA külügyi akadémiáján a politikai tudományok tanszékének vezetője, rámutat arra, hogy Méray kitűnően elemmezte Nagy Imre tragikus alakját, ennek a szabadság jelképévé vált kommunistának személyiségét.

„Nagy Imrének — idezi a könyvből Campbell — meg kellett halnia egy olyan rendszerben, amely nem tűrhette a szabadságot és függetlenséget. Több kenyeret akart adni a magyar dolgozóknak és azt akarta, hogy emberhez méltó módon éljenek.”

A New York Times-ban Louis Fischer, aki 16 évig élt a Szovjetunióban, s a kelet-európai kérdések világhírű szakértője, nála sokatlanul lelkes hangon méltatja a könyvet. „Könnyen érthető, színesen megírt, az észhez szóló, nagyszerűen dokumentált írás ez. Nagy segítséget nyújt ahhoz, hogy a világ ismeretei kibővíljenek a történelem egy tragikus intermezójáról. Méray pártatlanul és objektíven nyúlt a témához. A magyarországi prizmán keresztül a könyv feltárja előttünk a kremlbeli személyi csatározásokat, a csatlós-országok helyzetét, s a kelet-nyugati hidegháború közötti összefüggéseket...”

A New Leader szerint az az írás a minden szempontból legtekintélyesebb számvetés, amely a magyar forradalomról eddig megjelent.

A New York Post igen értékesnek nevezi a könyvet mindazok számára, akik a magyar forradalmat kívánják tanulmányozni, minthogy rendkívül gondosan vizsgálja a tényeket, elkerüli a polemikussággal jellegű torzításokat. A washingtoni Sunday Star ugyanezekre az eredményekre világít rá, hozzátéve: „Méray Tibor minden kétséget kizáróan a legvilágosabb és legérthetőbb összefoglalást adja a rövidéletű magyar forradalomról, s vezetőjének, Nagy Imrének szerepéről.”

A Baltimore Sun ismertetése főként az írói eszközöket jellemzi: Az oly izgalmas, s az emberi indulatok kiaknázására annyira alkalmas témát feltűnő nyugalommal kezel a szerző, aki a sejtetés művészetének tökéletesen birtokában van, mégpedig olyan fokon, hogy bármelyik etoni öregdiák megirigyelhetné. Egyazon megindulástól mentes hangon tárgyalja a győzelmeket és árulásokat, az igazi hősiességet, s a hamis hősködéket, azon a hangon, mintha az ENSZ-bizottság előtt tenne jelentést.

A clevelandi The Plain Dealer leszögezi, hogy a könyv még hosszú ideig a magyar tragédia leghitelesebb történetének tekinthető majd. A könyvtárak lapja, a Library Journal minden történelmi munkákat tartalmazó amerikai könyvtár számára nélkülözhetetlennek tartja Méray Tibor írását. A tekintélyes Newsday pedig egyetlen tömönddal fejezi ki elismerését: „Nagyszerű könyv!”

L. G.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor** „Napló, 1945-1957” c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953-1956) Az „irólázadás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.

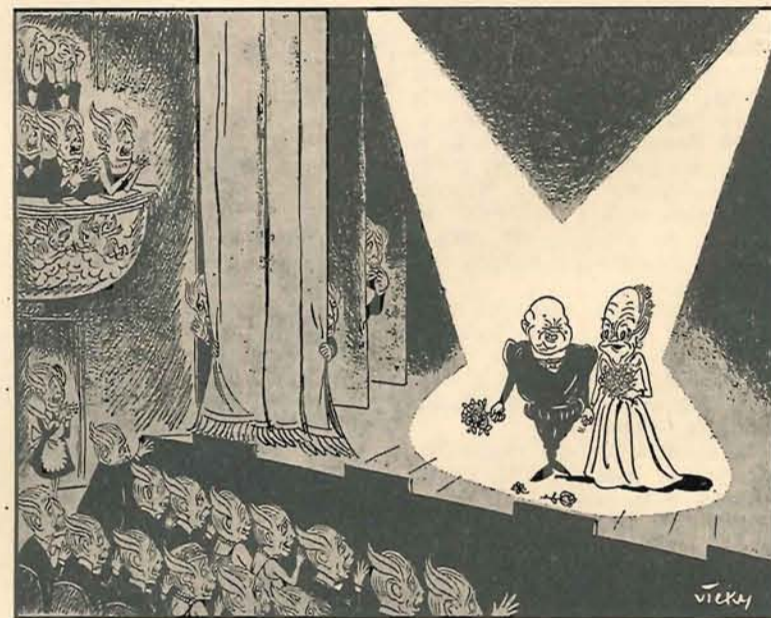
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

„Szerző! Szerző!”

Vicky karikatúrája Hruscov amerikai látogatásáról

(A művész és az Evening Standard engedélyével)

Titokban eltemessék Déryt?

(Folytatás az 1. oldalról.)

drámaíró, egyetemi oktató van börtönben (négyen közülük életfogytig).

Déry Tibor csaknem hatvanéves, kilencesztendő büntetését tölti és hitelt érdemlő forrásból tudjuk, hogy amikor a márianosztrai börtönbe szállították, útközben két rohama volt, mert testi állapota annyira legyengült. Híreink szerint a kiváló regényíró megfosztották ama jogáról is, hogy — miként korábban — fordításon és emlékiratain dolgozhasson; felesége, bár ritka, de eddig engedélyezett látogatásait is megtiltották. Zárkáját Háry Gyulával és két más rabbal osztja meg, de csupán két székük van, az ágyra pedig tilos ülniök. A legjobb, amit Budapesten remélnek, hogy Déryék visszatérhetnek a fővárosi börtönbe, azaz kevésbé embertelen börtönviszonyok közé. De mi — akik számára a szabadság fogalmának még értelme van, akiknek megadott a fizikai lehetőség, hogy hallassuk zavunkat — beletörődhetünk-e ebbe, eltűrhetjük-e, hogy afféle merénylet menjen végbe, mint amilyent hajdan Gramsci ellen követtek el, egy olyan koponya ellen, amelynek működését bármi áron meg kívánták akadályozni?

Megengedi-e a civilizált világ, hogy ez a gyalázatos állapot tartósodjék és Petőfi, meg Liszt országában rács mögé zárják az irodalmat? Miután Nagyot a sötétben megölték, titokban eltemessék Déryt?

Igaz, a frankfurti kongresszus Chamson, Moravia, Carver, Kästner aláírásával táviratot intézett a magyar kormányhoz, Déry és társai szabadonbocsátását kérve. Ez fontos gesztus. De talán hatásosabb lett volna, ha eme irodalmi világszervezet vezetői határozottabban hivatkoznak statutumaikra és a magyar PEN visszavételének feltételül azt szabják, hogy bocsátassanak szabadon a magyar írók, mert a budapesti hatóságok nagy jelentőséget tulajdonítottak a visszavételnek s most úgy iparkodnak föltüntetni, mintha ezzel a Nyugat erkölcsileg ismerte volna el kormányzatukat. Bármiképp legyen is, bármily kitartóan instáljon is a nemzetközi PEN, nem vagyunk abban bizonyosak, hogy célt ér. Ezért kívánatos lenne, ha a jogászok lépnének sorompóba és egy nemzetközi ellenőrző szervezet alakítását kezdeményeznék, olyan felét, amelynek működését bármi áron meg kívánták akadályozni?

PÁROSAN SZEP AZ ÉLET!

Önök is talál megfelelő BARÁTOT, ÉLETTÁRSAT

Mrs. Ella Lakos

magyar házasságközvetítő.

Felvilágosítás levélben.

Írjon bátran, haladéktalanul!

28, Knightland Road, London, E. 5.

Hollós
Monopol ügynökség

15, Colebrooke Avenue,
London, W. 13. Telefon:
PERivale 9275.

Vámmentes ajándécsomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Írjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám- és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

HÍRÜNK A VILÁGBAN

Magyar Kulturális Figyelő

Megjelenik negyedévente.
Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P. O. Box 1005,
Washington 13, D. C.

Készíték öltönyt, felöltőt és kosztümöt

A. FALUDI

férfi és női mértékutáni szabósága

Kontinentális forma.
Alakítást és javítást is vállalok.

22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése,

Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII.,
Baross utca 21.)

Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Irodalmi Ujság

X. évf., 17. szám

A MAGYAR ÍRÓK LAPJA

1959 szeptember 1

PEÉRY REZSÓ:

Galíciai úton 1939 szeptemberében

Tizenegy nappal Hitler félelmes hajnali bejelentése után, amely szerint türelmének vége szakadt és „ma hajnaltól kezdve a határon golyóra golyó, bombára bomba felé”, 1939 szeptember 12-én mint alkalmi haditudósító fent jártam Galiciában.

Húsz éve annak, hogy talán első magyar tanúként láttam a porban Lengyelországot; kései tiszteletadást idézem most első és utolsó ilybéli utam néhány emlékét.

A MEGHÍVÁS ELŐL nem térhettem ki, de nem is akartam akkor kitérni. Mivel irtózom a hazugságtól, ám egyben nem vagyok hívő természetű, pozitívista naivsággal és szigorral szeretem — a magam használatára — leleplezni a folyamatot, amellyel a valóságot és igazságot fonákjára fordítják a sorsunkat irányító hatalmasok. Kíváncsian vártam hát a találkozását a szemtanúval a lengyel határon, aki észleleteket idéz majd arról, miként „felett bombára bomba” azon a végzetes hajnalon. A támadó hadigépezet felvonulásáról augusztus utolsó hetében a Kis-Kárpátok hágóit megjárt kirándulók félelmes arányú adatokat rebesgettek. Pozsonyban azt mesélték, hogy a nyugat-keleti hegyi-út tetején épült erdészház lakói a Kis-Kárpátokban a milliomodik elvonuló katonát olvasták meg. Ismeretlen hadigépek, ágyúk, teherautók dübörögnek át napok óta a bazini Babán, súgták egymásnak az ismerősök a piacon és a kávéházban. A város felett hárommotoros nehézbombázórajok húztak el, alacsonyban, tehát fáradt repüléssel. Bajkonunkról kétszázat számoltam egy délután.

A Lengyel-Tátra előhegyeinek meredek, sűrű fenyvesei alatt három hét múlva megtudtam, milyen volt a helyzet és az arány azon a hajnalon, amidőn — állítólag — bomba felett bombára.

Bizonyos gigászi hazugságok, mintha mindörökké megcáfolatlanok maradnának a történelemben. A közelmúlt hazugságainak megcáfolására pedig egyszerűen alig maradt idő és alkalom. A 39-es latinomlásban, majd az általános katalizálásban, zsarnokságok egyeduralmában és szerepcseréjében nem volt mód arra, hogy tisztázzuk, milyen frenetikus hazugsággal szakadt ránk a régi világ azon az őszön. S a lengyel sorsot illető nagy hazugságban az új zsarnokság éppúgy, mint a régi. Így keltem tehát útra a Német Távirati Iroda kellelten magyar vendégeként a szlovák vezérkar egyik gépkocsiján észak felé, turistaruhában és hátizsákkal, mert úgy véltem, a fronton így illik megjelenni. Más tekintetben is igen tapasztalatlan voltam még. A szlovák-német újságírócsoporthoz vezető főtörzsőrmesternek tanúk előtt tudtára adtam, hogy mint magyar mély részvétellel gondolok a legyőzött Lengyelországra. Persze, jó részt tudatlanságból cselekedtem így. Hogyan is tudtam volna, milyen évek és meglepetések várnak rám. Ma mindenesetre óvatosabb lennék. A főtörzsőrmester biccentett egyet s az úton kinosan és jégesen udvarias volt hozzám.

Igy jutottam a fenyőfából ácsolt vadászházba fenn Árva legészakibb csücskében, néhány méternyire a legázolt sasos sorompótól.

A tiszték és újságírók kisüstöst kóstolgattak a vendégszobában. A szállongva suhogó, vékonyzállú esőben végre ott álltam a szemtanúval a sorompó melletti apró havasi kertecskében. Az erdész fia volt, egyetemi hallgató, nyurga, sápadt, borzas fiatalember. Északi szlovák dialektusban beszélt gyorsan, halkán, határozottan.

— LÁTJA EZT A GERINCET fölöttünk? Ott szokott tanyázní három-négy határvasz katoná. Tábortüzet gyújtanak esténként, szalonját sütnék, melegednek. Aznap este is a határszéli őr volt odafenn. A szakaszvezető esténként le szokott járni hozzánk. Elmondta nekem, hogy a völgy tele van páncélosokkal, oszlop oszlop mögött áll Krakovánig. Végül már moccanni sem lehetett autótól, embertől, ágyútól. Ezekkel szemben álltak odafenn néhányan a tűz mellett. Néhány jelképes lövést adtak le azon az éjjelen és visszavonultak. Az erdő mögött néhány kilométernyire egy gorál falu fekszik. Ott három házból löttek. Ott talán már nem karabínnal, hanem géppuskával. Ezek a házak azóta eltűntek a föld színéről. Mindez egy-két óráig tartott.

— Torlaszt, akadályt, árkot nem lát itt sehol. Ez volt itt, uram, a helyzet azon az éjszakán. Persze, a mi legnagyobb szerencsénk. Mert ha másképpen történt volna, eltűnt volna házunk a határ mellett, s ma nem beszélgethetne itt velem.

Igy kezdődött — eperjesi éjszakai után — szemléutunk a világot legtekélyesebben megszervezett „hadszíntér”, amelyet nyilván a hozzánk hasonló kirándulókra való tekintettel zónákra osztottak, mint valamely nagy vásár, vagy kiállítás területét.

„A szakaszokat az utak felé feszített, hatalmas fehér vászonszalagok felírásai jelölték. „Hadtáptérület légveszély.” — „Arcvonal mögötti terület fokozott légveszély.” — „Hadszíntéri terület légi-, akna- és tűzveszély.”

Am aznap semmiféle veszéllyel nem találkoztunk; a hadtörténet évkönyveiben aligha akad kockázatmentesebb tudósítói vállalkozás a miénkél: a meglepett Lengyelország már a győzők lábainál hevert ekkor.

A behemót szlovák vezérkar gépkocsi mégsem érte el kitérített célját, a Szan-folyót. Az amúgy is gyatra, köves utak tele voltak szilánkkal, patkósöggel. Tizenhét abroncssérülés után visszafordultunk a Kárpátok felé. Szerencsére nem láttuk tehát a Lengyelországon osztozó két zsarnoki hatalom hadseregének találkozását, aminek fizetési kelkesedéssel és hahótával örvendeztek a gépkocsiban a rendszerhez hű kártársaink, miáltal a Hricsó barát sziklaoszlopa és Sztrecsno fekete kövei suhantak el a gépkocsi mellett.

Felejthetetlen, tündöklő nap volt, mint a többi azon az őszön. Háborúk kezdetére ajándékoznak ilyen lángoló napokat zsarnokoknak az istenek. A gépkocsi az éjjeli eső tócsáit vadonatúj tűzvérségi alakulatokra fröcskölte. Ezek az oszlopok nyikorgó sárga szíjjakkal, ácsolt hatalmas lovalkkal, vászonnal fedett torkú ágyúkkal végül láthatatlanul nyomultak észak felé. Majd óriásgépkocsik következtek, léghárító tűzvérségi alakulatok, ismeretlen célzatú gépkocsik, melyek előtt porkabátos motorkerekes járóőrök nyitottak utat. Szemben velünk a mezőségi ösvényen fáradt, elnyújt, fegyvertelen lengyel bakák gyalogoltak ugyancsak beláthatatlan libasorban. Ezek a katonák — mint elmondották — mozgósítási parancsuknak, vonatösszeköttetés már nem lévén, gyalogszerrel kívánták megfelelni és meghódított nyugati városokból indultak el az utolsó pillanatban meghódított keleti városok felé Lengyelország felosztott, óriási térségeiben. E felvonulás közepette észlelték, hogy régen elfoglalt területen járnak. Mivel útkezelő nem láttak és sokan voltak, a főlényben lévő győző hatalom hazaküldte őket s most napok óta tévelyegnek, poroszkálnak hazafelé.

Néhol dombhajlatokban és kukoricások mögött tartalékok pihentek százával, előírásosan fedezett helyzetben, mintha valamely nagy hadgyakorlaton várnák a lefújást. A falvak patakra nyíló kertjeiben az éjjeli esőtől friss öszirózsák között félmeztelen Landslerék borotválkoztak. A fekete fenyvesek felé kigyózó utakon parasztnyecskeké surrantak kék és tűzpiros kendőkben, mögöttük széleskalapos gorál bácsikkal. Faluvégi putrik aprócska ablakából kaftános vénék iszonyódó szeme villant felénk, mint valamely chagalli látomás. Mohosfedélű, kihalt kúriák körül óriásfák bókoltak.

SOHA RÉMÜLETET nem éreztem annyira egy táj géniuszának, mint azon a napon a gyönyörű Galiciában. A rémület, mely a most kibomló ismeretlen jövőre vonatkozik. A tájat mély csendülte meg, csak a győztes armada motorjai zúgtak szakadatlanul. Ljmanova ápoló óriástemetőjének fehér fakeszteréből készült rácsai felett a dombon egy fenyőből ácsolt álcazósvény hevert félig eldőlvé. A gorlicei sírkert katonasírjai felett vadméhek zümmögtek. Nowy Targ tágas piacterén szakadozott belésű fiákerok körül bocskoros koccsok és meztelábas dinnyeárusok ödöngtek. A szép és szegényes városok peremén sztereotip képű kaszárnyaépületek német őrséggel, előtűz asszonyok lit görbén, cekkerrel, csomagokkal. A rácsos ablakokból esengő kezek nyúltak ki várakozva százszámra, ezerszámra. Ezek már hadifoglyok.

Zakopane utcáin szlovák járőr kopog. A kávéházban elegáns sudár lányok beszélgetnek egy sa-

rokba húzódvá. A leigázott nép nyelvének nekem oly kedves lágy muzsikáját halom s milyen öröm, hogy keresztülnézünk rajtuk, amikor a főtörzsőrmestert megpillantják.

Am a leigázott néppel is érintkezni kell, ez a programban van úgy látszik: az egyik felperzselt falu épen maradt kéményei körül parasztok üldögélnek a hamuban, akár egykor Flandriában. A főtörzsőrmester odaint egy háza romjai között kuporgó öregot.

— Ki csinálta ezt — kérdezi az aggastyántól. Az elkínzott arccal néz az egyenruhára.

— Ki csinálta, hisz úgys tudjátok.

A tolmács rázördül: — Okos légy, öreg, látod, ki kérdez!

— Hja úgy? Poliaci, poliaci — rebegi és tétován elnéz mellettünk. A leokét tíz nap alatt megtanulta.

Húsz év múlt el azóta, hogy azon a baljós őszön egy napig fenn jártam a lesütött fejű, hallgató, megalázott emberek hazájában, a fenyves és szép Galiciában.

Az öreg embert, aki nyilván belehalt azóta valamelyik faluján áthullámzó újabb hadmenetbe, partizánháborúba vagy megszállásba, ma is látom magam előtt, amint kalapját gyúri a hódító gépkocsija mellett.

— Poliaci, poliaci — hej, minek is éltek és vagytok ti hamuban ülő emberek, útban lévő nemzetek a modern népvándorlás, idegen hatalmi akaratok és hódító szándékok útközpontjában?

Poliaci, poliaci — mit ér az ember, mire él az ember Kelet-Európában?

SZEPTEMBER 1-i SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

Peéry Rezsó: A szemtanú visszaemlékezése a világháború első napjaira (1. old.)

Pálóczi-Horváth György: A csúcstalálkozóról (3. old.)

Horváth Béla, Csokits János és Csiky Ágnes Mária versei

Faludy Zsuzsa elbeszélése, **Karátson Endre** novellája, **Lehoczky Gergely** tárcája

Méray Tibor: A kelet-nyugati dialógus és a magyar írók sorsa (4. old.)

Angol lapok a bebörtönzött magyar írókról (4. old.)

Faludy György: Darvas József színművéről (5. old.)

Sulyok Vince: A Hamsun-probléma (7. old.)

Jacob Epstein † (4. old.)

A Kádár-kormány és a magyar ifjúság (10. old.)

Atomrobbantás és az elmék elködösítése (3. old.)

Idő sodrában, könyvbírálatok, hírek

HORVÁTH BÉLA:

A HITREGÉNEK VÉGE

A csöcselék megérkezett Liguriába Krethi und Plethi jó nekik
Bukósisak fejükben fekete bőrből a zubbonyuk
Berreg a motorkerékpár megállanak a tűző nap-sütésben

Ballábukat a földre eresztik kár a benzinért
A tizenharmadik században építették
Valóban gyönyörű gyerünk tovább
Még látnunk kell a jezsuiták híres templomát.

Mondd érzed a Juke-box bánatát?

Tant pis szabass a nyárfáknak télikabátot.

A nimfetták nyüzsgönek jó nekik
Országomat a nimfettákért!

A patkányok mindenek előtt a szakadékba
Dobott hullának agyvelejét
Kezdi zabálni jó nekik nyüzsgönek
A hírlapok szerint Itáliában két milliárd van.

Valahol utat vesztettünk emlékezel?
Nikkel szírének hátán lovagoltunk ligeti körhíntán
Bánkódtunk Európa minden kávéházának terraszán
Nem védelmeztük meg hazánkat az értelem világát.

Mi angyalok már nem leszünk mint William Blake.

De majd az atom-kísérlet századokig szűrő sugara
A férgeseket nagyra növeszti főként
A patkányokat és denevéreket mivelhogy rokonok.

Mondd Odradeket ismered?

Oh nem lesz irgalom nekünk akik a lehetetlen s véghetetlen
Határán harcoltunk reménytelenül
Mint a genovai katonák Bizáncnak végső napjain.

Nem barbárok jönnek helyünkbe
Majomszabású embereknek sokasága lepi be a földet
Bambák világa jött el zenegép a lelki pásztoruk
Tanítsd meg ezeket a hit remény és szeretetre
Eredj mint Szalázi Szent Ferenc a hóban prédikálj
A legnagyobb baj hogy meg sem köveznek.

A Pápa szenteket avat mart szentek kellenek új hitrege
És Krisztus megjelent neki de a német teológusok
Közöttették hogy hinni ebben nem keresztény kötelesség.

Jaj nincsenek eretnekek a hitregének vége.

De bennem minden század még jelen van
És minden emberi fájdalom velem van
És úgy vagyok mint akit szakadékba vetettek
Megpróbál élni még remél nyüzsgítve retteg
Kiáltozik a vad kövek között ina-szakadtán
De jó semmit se tudva s hallva világ ura Patkány
És jó a bamba nép semmit se tudva s hallva.

Oh jaj az Isten ezt akarja.

Oly nagyra nő a butaság és sokaság hatalmas
Hogy megszakad az emberi történet
Aztán a földet is fölfalják majd az óriási férges és a gépek

A szenny eltisztul és csillag-világain túl
Szomorúan hallgatja majd az ember — utáni csendet
Ki megbánta hogy minket megteremtett.

Arenzano (Liguria), 1959 augusztus 15.

Az IDŐ Sodrában

Az IDŐ Sodrában

Az IDŐ Sodrában

Eisenhower elnök

öt napra és hat éjszakra érkezett Nagy-Britanniába. A program követte az angol vendéglátás arany-szabályát, amely szerint a vendég nem arra való, hogy a házigazda túlonat zavarja. Eisenhower elnök péntekre a királynő skóciai kastélyába, a hétvégre a brit miniszterelnök Oxford megyei nyaralójába ígérkezett. Meglátogatására Londonba érkezett Churchill a Rivieráról és a spanyol külügyminiszter Madridból. A délebedek és estebédek javarészt a brit miniszterelnökkel együtt költötte el, a program szerint. Keddi napját azonban egészében amerikai államügyeknek szánta. Minthogy az Egyesült Államok elnöke olyan tisztes, amit helyettes nem tölthet be, egy napra London — pontosabban az amerikai nagykövét Regent Park-i palotája — lett az Egyesült Államok fővárosa. Eisenhower megérkezése előtt Angliában az emberek visszaemlékeztek arra, hogy most fordul elő másodsor, hogy az Egyesült Államok elnöke, hivatalviselésének ideje alatt, meglátogatta Londont.

Az első elnöklátogató Wilson volt, közvetlenül az első világháború befejezése után. Nagy misztériummal, szép elvekkel érkezett Európába. Az Óceánon ő még hajón kelt át. Londonban az akkori uralkodó, V. György király díszhintóban várta. A látogatás mozanatait már film örökítette meg, olyan régi filmfelvétel, amelyen a közszereplők szögletes, hirtelen mozdulatokkal járnak-kelenek. Ezen a felvételken György király Miklós cárra hasonlít, Wilson elnök pedig azokra az Uncle Sam ábrázolatokra emlékeztet, amelyeken a szalás amerikai kürtökálapot és fekete ünneplőt visel. A pillanat, akkor, történelmi volt, a népek a háború után bört, búzáat, békességet áhítottak. A wilsoni elvek szép tétéleket hirdettek meg a népek önrendelkezési jogairól. Ezek között kurtán-furcsán érvényesültek, s azóta e szép elvek minden hasznélvezője elvesztette önrendelkezését és függetlenségét, kétszer is. Egyszer a második világháború alatt, másodsor a második világháború után. Mi, magyarok ötvenhatban ezt a jogot harmadsor vesztettük el, az utolsó amerikai elnökválasztással és a szuezi vállalkozással egyidőben.

Eisenhower elnök most nem oly történelmi pillanatban érkezett az angol szigetországba, mint elődje akkor. Programja is szerényebb, célja is. Bonni látogatásáról az angol rádió és angol lapok diplomáciai szakértői azt jelentették, hogy európai útjával az a szándéka, hogy — személyes megjelenése — helyreállítsa az európai bizalmát az amerikai külpolitikában. Ómagi indulása előtt adott washingtoni nyilatkozatában Amerika hűségét hangoztatta az igazságos és

tisztes béke eszményéhez, hangsúlyozta az általános vagy részleges lefegyverkezés kívánatos voltát, az Atlanti Szerződés fontosságát, a Szovjetunióval folytatott realiztikus tárgyalások szükségességét és az elmaradt nemzetek megsegítésének sürgősségét. „Amikor felhívta a figyelmét arra — írta a Times —, hogy nyilatkozata nem tartalmaz utalást a fogoly nemzetekre, ismételtén kifejezte azt a meggyőződését, hogy az Egyesült Államok sohasem fogja elfogadni azt, hogy tartós vagy munkás béke van a világban, amíg ezeknek a népeknek nincs joguk saját véleményük és kívánságuk kifejezésére saját sorsukról.”

A fekete gépkocsi

Egy angol újságíró, az Evening Standard tudósítója, George Whiting néhány napot töltött el Budapesten. Beszámolójában megemlíti, hogy Mindszenty bíborosról senki sem mert vele beszélni az Amerikai Követség személynétén kívül. Az amerikai ügyvivő a követség palotájának harmadik emeletére vezette és megmutatta neki azt a nagy fekete orosz gyártmányú gépkocsit, amely állandóan ott állomásozik szemben a követség épületével. Ez a titkosrendőrség autója — mondta az ügyvivő —, az avó utasítására éjjel-nappal itt van a ház előtt és a két szomszéd utcában két további rendőrkocsi állomásozik. Gondosan vigyáznak rá. Senki se jöhet be ide, vagy senki sem mehet ki innen anélkül, hogy a rendőrség ne tudna róla. Mindszenty bíboros estenként félórás sétát tesz a követség udvarán. Az udvarra az utcáról nem látni be, de a szemközti ház emeletéről igen. Gondolhatja, hogy ki lakik abban a házban, amelynek ablakai az udvarra néznek...

A bíboros életrendjét az amerikai ügyvivő így foglalta össze: az esztorgomi érsék a követség harmadik emeletén lakik. Lakása egy dolgozószobából, egy hálószobából és egy fürdőszobából áll. Ebédjét és vacsoráját a követség konyhájáról viszi fel neki az ügyeletes amerikai alkalmazott. A követség magyar származású alkalmazottai nem találkoznak a bíborossal. A bíboros gyakran hallgat rádiót, de a követség televíziós készülékét ritkán használja. Minden olyan újságot és könyvet megkap, amit el kíván olvasni. Főleg teológiai, politikai és filozófiai könyvek érdeklők. Az alatt a három esztendő alatt, amelyet a követségen töltött, megtanult angolul. Reggel hét órakor kel, este 11 órakor fekszik le. Vasárnap misét mond a követség amerikai tagjainak.

21 amerikai állam

külügyminisztere találkozott a chilei Santiagóban. Az Amerikai Államok Szervezetének ezen a rendkívüli összejövetelén azt a veszélyes helyzetet tárgyalták meg, amely a venezuelai és kubai liberális forradalmak győzelme után keletkezett Közép-Amerikában és különösen a Karáib-tenger partjain. A kubai Fidel Castro forradalmi hivatástudata valóban veszélyezteti a környező diktatúrákat és hatalomrajtása óta a dominikai demokratikus emigránsok már többször próbálkoztak fegyveres hazatéréssel. A dominikai diktátor, a Rákosira is emlékeztető, de jobboldali Trujillo, sem késlekedett sokáig a válasszal. Nagyobbzabású ellenforradalmi kísérletre csak a minap omlott össze, miután tervezett hadműveleteinek vezetésére Castro egy ügynökét nevezte ki. A fegyverek, amelyekkel a kis köztársaságok összeesküvéseiket szövik, természetesen mind az Egyesült Államokból származnak, bár ez ellen rendszerint csak azok panaszkodnak, akik a puskacsővel szembe kerülnek.

A külügyminiszterek értekezletére a delegátusok — helyzetüknek megfelelően — különböző határozati javaslatokkal érkeztek. A diktatúrák képviselői az Amerikai Államok Szervezetét a reakció Szent Szövetségévé szerették volna alakítani az ellen a vélt „vörös veszedelem” ellen, amelyet a demokrácia térhódítása jelent számukra. Az Egyesült Államok ér-

deke — mondják — az amerikai kontinensen a status quo fenntartása. Nem mintha a liberális demokráciák térhódítása önmagában ellenszenves volna Washingtonban. Castro háborúját a diktátor Batista ellen rokonszenven és fegyverekkel támogatták. De a győztes forradalmakat szükségzerűen követő társadalmi reformok sérthetnek tőkés érdekeket. Ahhoz, hogy Castro végrehajthassa megígért földreform-tervezetét, egymillió dollár értékű amerikai érdekeltséget kell kisajátítania.

A kubai és venezuelai határozati javaslat szerint a kontinens békéjét nem az új demokráciák, hanem az agresszív diktatúrák veszélyeztetik és az Amerikai Államok Szervezetének az volna a feladata, hogy kivizsgálja bizonyos köztársaságokban az emberi szabadságjogok helyzetét.

A külügyminiszterek értekezletének ugyan nem sikerült az ellentétes nézőpontokat közelebb hozni, de megállapodás született egy Amerikaiaközi Békebizottság felállítására. A bizottság feladata a határozati javaslatok által felvetett kérdések kivizsgálása. (H. L.)

Az amerikai

képviselőház külügyi bizottságának egy tagja, Walter H. Judd képviselő — olvastuk a New Yorker hasábjain — azt ajánlotta, hogy az Egyesült Államok gyártson ki egy „tisztá” hidrogénbombát, ajándékozza a Szovjetuniónak, ezúton „sújtva le az emberiség érdekében”. A képviselő ezt is mondogta: „Folytassuk kísérleteinket éjjel és nappal, gyártssuk ki a tökéletes hidrogénbombát, hogy az ne legyen olyan fegyver, amely el fogja pusztítani az emberi nemzetséget.”

A sors iróniája

volna, ha 1956 óta az első formális fegyveres összecsapás kommunista és nem-kommunista ország között éppen egy indiai-kínai háború formájában robbanna ki. Márpedig ez nem látszik egészen lehetetlennek. Nehru, az Indiai Federatív Köztársaság miniszterelnöke kijelentette, hogy országa kész fegyverrel védelmére kelni Butánnak és Szikimnek, a két határmenti kis országnak, amelyet most a kommunista Kína propagandahadjáratában is, feltűnő csapatösszevonásaiban is előzönlessel fenyeget. Nehru minden lehetőt megtejt, sőt megtejt a lehetónél többet és hihetlenebbet is azért, hogy a két világtómb mérkőzésben semleges maradjon. Kivált sokat tett azért, hogy a kommunista Kína polgárjogát a világ nemzeteinek társadalmában biztosítsa. Még Tibet legázolása és a tibeti nemzetirtás megindítása után is igyekezett lecsillapítani hazájában a felháborodást, amelyben a hagyományhívek a szocialistákkal szemben álltak. Kína agresszivitása azonban rászorította arra az érelvesztésre, aminőhöz hasonlókat más esetekben más kormányfőriaktól zokon vett és kihívó, hidegháborús gesztusnak minősített. Vajon Kína valóban el akarja-e foglalni a határmenti országokat, vagy inkább csak riasztásul csörteti a kardot — akár a felháborodott indiaiak megriasztására, akár pedig azért, hogy az Eisenhower-Hruscsov találkozó kísérőzenéjét nyugtalanítóbbá tegye? Lehetéges, hogy Nehru kijelentése nyomán most Pekingből fogják lefújni a harci riadót s megint egyszer bebizonyosodik, hogy a béke megmentésére nem mindig a derékbeadás a legmegfelelőbb módszer. (II.)

A „Manchester Guardian”

lekurtította címét és ezentúl mint „The Guardian” jelenik meg, bár szintén Manchesterben. Akeresztelődésének magyarázatát elemoldja, hogy jölehet vidéki lap, már hosszú évek óta „országos” szócsőnek tekinthető, vagyis olyannak, amelyet Nagy-Britanniában is, a külföldön is úgy olvasnak, mint az egész brit társadalom egy részének tolmácsát, függetlenül annak regionális elhelyezkedésétől. Ezt nyilván senki sem vonja kétségbe. Sőt, igen sokan

azt állítják, s alkalmasint némi joggal, hogy a Guardian a világ legjobb színvonalú napilapja. Az, hogy népszerűsége mindamelllett Manchesterben és vidéken is, a tengeren túl is, rohamosan növekedett és növekedőben van, biztató jelenség és némileg rácsófol a hiedelemre, hogy a millió példányszámú világban mind alacsonyabbra kell süllyednie a saját szintjének. Húsz évvel ezelőt, 52.000 példányban jelent meg a Guardian, ma 135.000-ben... A Guardian megjegyzi, hogy ugyan-ezen idő alatt a „Times” példányszáma is növekedett, noha szerényebb arányban: 190.000-ről 255.000-re. „Örömmel látjuk legfőbb vetélytársunknak ezt a terjeszkedését — teszi hozzá a Guardian — s reméljük, terjeszkedni fog ezentúl is, noha nem tagadjuk, hogy a magunk további terjeszkedését kissé sebesebbnek reméljük.”

Little Rock

középiskolái ismét megnyitották kapukat, amelyek az egész elmúlt tanévben zárva maradtak. Az amerikai legfelső bíróság, az alkotmány szellemében 1957-ben megtiltotta a faji elkülönítést minden közpénzen fenntartott iskolában. A döntés értelmében a Little Rock-i központi gimnáziumba is felvettek néhány néger diákot. A konzervatív fehér lakosságot képviselő Faubus kormányzó azonban a faji szennvedélyek felelőtlen felkorbácsolásával és tüntetések szervezésével a központi hatóságokat katonai beavatkozásra kényszerítette. Végül a felsőbírósági döntés kijáratására a helyi állami törvényhozással bezárta az állami középiskolákat. A legfelső bíróság ezt az intézkedést szintén alkotmányellenesnek találta.

A város felelős polgárainak ez idén ismét választaniuk kellett a között, hogy gyermekeiket engedjék-e néger társaikkal együtt tanulni, vagy egyáltalában nem küldik őket iskolába. Miután a zavargás károsan hatott a város gazdasági életére is és növelte a központi hatóságok beavatkozását a helyi ügyekbe, a többség ezúttal úgy gondolta, hogy négy-öt néger diák befogadásával a kisebbik rosszat választja. Ennek megfelelően elbocsátották a városi központi középiskola tantestületéből a faji elkülönítés szélsőséges híveit és lecserelelték a régi rendőrfőnököt. Az új főkapitány határozottan járt el az idej tanév megkezdésekor tüntető huligánokkalszemben. Ezzel elejét vette további rendezavarásoknak is és annak is, hogy ismét központi csapatokat kelljen kivezényelni a néger gyerekek védelmére. Faubus kormányzó és a faji elkülönítés hívei ma ugyan valószínűleg még nincsenek kisebbben, de vereségük súlyos csorba tekintélyükön és döntő lépés a felvilágosultabb szellem győzelme felé.

A csendes-óceáni

hidrogénrobbantásokkal kapcsolatban felhasznált kísérleti nyulak recheartyáit kiégette két tavalyi magasrobbantás. A nyulak a robbantástól több mint négyszáz kilométer távolságban voltak és elhészve hunyták be a szemüket.

A Rostow-doktrina

tételeit a londoni Economist igen részletesen ismertette. Ez a teória — Rostow professzor doktrínáját — „nem-kommunista manifesztumnak” nevezi — a társadalmak fejlődését öt szakaszra osztja. Az első szakasz a hagyományos társadalom, amelyben a modern tudományoktól való elzárkózás a termelésnek határt szab. A második szakasz az „átmeneti társadalom”. Ebbe a szakaszba egy-egy nemzet akkor jut el, ha jövedelméből már 5—10%-nál többet fordít befektetésre és új vezető értelmisége már kialakult. A harmadik szakasz a „nekilendülés”, általában csak néhány évtizedig tart, ezt az jellemzi, hogy a gazdasági gyarapodás már többé-kevésbé automatikussá válik. A negyedik szakasz „a gazdasági érettség”, ez elmélet szerint nagyjából hatvan évvel a nekilendülés kezdete után következik be. Ezt Rostow

professzor veszélyes és válságos pillanatnak tekinti. Anglia 1851-ben, az Egyesült Államok 1900 körül, Németország 1914 körül, Japán 1940 körül, Oroszország első atomrobbantásával jutott el erre a stációra. Ezen a ponton, a tetszetős elmélet szerint, a nemzet hármas válaszütra kerül. Az egyik lehetőség, hogy a gazdasági érettséget a tömegfogyasztás növekedésének ötödik szakasza követi. A második lehetőség a jóléti állam kialakítására fordítja a termelés kiértelt erőit. A harmadik kifelé használja fel, ha kell háborúval: a népek „gazdasági érettség” veszélyes pillanatban lesznek imperialisták, törnek világalomra. Rostow professzor szerint a Szovjetunió most került ez elé a válaszütt elé, de a jóléti államfejlődésnek a szovjet helyzetben a szabadságjogok felé való fejlődés volna a megfelelője.

Grivas tábornok

neve ismét sűrűn szerepel a sajtóban. A ciprusi kérdést rendező zürichi és londoni megállapodások után a tábornok visszavonult Görögországra. Egy ideig úgy látszott, hogy távol tartja magát a politikától. Azonban a törökökkel való megbékélés és a ciprusi kérdés kompromisszumos rendezése jelentős csalódást okozott a „nagy-görög” nacionalista közvéleményben és elsősorban a hadsereg köreiben.

Grivas tábornok úgy gondolta, hogy ezt az elégedetlenséget régi politikai ambícióinak kielégítésére használhatja fel. A második világháború vége óta már többször indult nacionalista programmal görög parlamenti választásokon, de ez ideig nem sikerült mandátumhoz jutnia. Ciprusi sikerei azonban sokak szemében nemzeti hőssé emelték és most ezt szeretné kihasználni, mielőtt érdemei feledésbe merülnek.

Ezért a tábornok visszautasította a ciprusi kérdés rendezésének jelenlegi formáját és mind Makarios érseket, mind a görög kormányt a nemzeti érdekek elárulásával vádolta. Nyilatkozatainak ciprusi visszhangja nem volt nagyon kedvező és az egykori Eoka politikai utódjának, az Edmapártnak a közelmúltban nyilvánosságra hozott álláspontja Makarios érsek határozott győzelmét jelenti.

Grivas tábornok az athéni kormányt nemcsak a ciprusi kiegyezésért, hanem társadalmi, gazdasági és belpolitikai programjéért is támadja. Kődös és irreális nacionalista demagógiájával elsősorban az elégedetlen elemek és a hadsereg felé fordul.

A karabarovizmus,

ez az új szovjet irodalmi mozgalom egyre szélesebb körben terjed az ifjú írók és költők között. Nevadója Karabarov fiatal orosz költő, akiről költőtársával és barátjával, Pankratovval együtt súlyosan megbélyegzett a szovjet írószövetség és kizárt tagjai sorából a Kom-szomol.

Mi volt a két fiatal költő büne? A „Paszternák-kultusz propagandistáivá” váltak. Verseiket írták Paszternák modorában. Lakásuk falán a hivatalos párttagyságok képe helyett ott függött a hatóságilag károsnak bélyegzett író archépe. Titokban többször meglátogatták Paszternákot peredelkinói dásájában. Mindezek teletébe megszerették a „Doktor Zsvágó” kéziratának egy példányát és nem ártallották azt egy irodalmi intézet hallgatóinak felolvasni.

E „főbenjáró bűnök” méltó büntetése természetesen nem maradt el. A két költőt a Kom-szomol nyomban kizártá tagjai sorából és röviddel ezután mindketten útnak indultak a szovjet szűzföldekre, azzal a nyitvánvaló céllal, hogy magukba szálljanak és pozitív kicsengésű költemények megírására szerezzenek ihletet. Elégé el nem ítelhető magatartásuk — vagyis az, hogy meglátogatták egy íróitársukat és annak írásait, a párt véleményével ellentétben, követésre méltónak találták — „karabarovizmus” néven bevonult a szovjet pártzsargon korábbi „láncos kulya”, „burszod korcs” és egyéb, szép csengésű műkifejezései közé.

Sárközi György válogatott versei

A budapesti Móra Ferenc Könyvkiadó „A magyar irodalom gyöngyszemei” sorozatának legújabb köteteként megjelentek Sárközi György válogatott versei. Sárközi tizenkilenc éves volt, amikor 1918-ban Babits Mihály ajánlására felvették az akkor alakult Vörösmarty Akadémia tagjai közé, mint az Ady után következő nemzedék egyik nagy ígértejt. Verskötetetei — Angyalok harca, Váltott Lélekkel, Higgy a csodában és a posthumus Mindhalálig —, regényei, remek műfordításai: igazolták Babits előlegezett bizalmát. Mint a Válasz éveken át volt szerkesztője, a Magyarország felfedezése című falukutató könyvsorozat gondozója és az Athenaeum könyvkiadó irodalmi vezetője: Sárközi a harmincas években volt alkotóereje teljében. Negyvenhat éves volt, amikor 1945 kora tavaszán Szerb Antallal és Halász Gáborral együtt agyonverték. Összes versei ugyan 1947-ben megjelentek, de nyomban el is fogytak. Új kiadás nem készült. Ezért érdemel elismerést a kiadó, hogy most kiadta Sárközi válogatott verseit, amelyeknek valóban a magyar irodalom gyöngyszemei között van a helyük.

Túl sokat hallok az írástudók felelősségéről. Túl sokat arról, hogy mit okos megírni, s mit diplomatikusabb elhallgatni. Ha felelős államférfi, vagy diplomata lennék, talán én is mondanám: „a mai helyzetben ne írjunk olyasmiről, ami a nemzetközi feszültséget növeli.“ De hála Istennek, nem vagyok felelős államférfi, csak felelőtlen író, abban az értelemben, hogy véleményemért csak én felelek, senki más. És a véleményem az, hogy nagy baj lehet „a mai helyzettel“, ha a kedvéért őszi véleményeket kell elfojtani.

Nem tartom magam az igazság letéteményesének. Azt írom, amit én magam, független és jelentéktelen magánszemély igaznak tartok. S ha jelentéktelen véleményem (s a hozzá hasonló magánvélemények) veszélyeztetik a mai, vagy holnap helyzetet, arról nem tehetek.

Mint ennek a korszaknak szemtanúja és veszélyeztetett földgolyónk egyik lakosa, a magam megnyugtatására szeretném leszögezni a mi kis nyilvánosságunk előtt, hogy nem vagyok híve a „csúcstalálkozónak“. Álszentnek, értelmetlennek, sőt károsnak tartom.

Nem vagyok jogász, de jogi szempontból is veszélyesnek és mérhetetlenül igazságtalannak tartom.

Hadd mondjam el Hans Heinz állampolgár és Ivan Ivanovics állampolgár esetét. Az egyik megtörtént, a másik megtörténhet.

Hans Heinz állampolgár a német birodalomban lakott és átlagember volt. Az átlagemberek nem szeretnek börtönbe kerülni, s nem szeretik agyonveretni magukat. Hans Heinz nem nagyon értett politikához. Fő politikai célja az volt, hogy hagyják őt békén. Hitlert azért nem szerette, mert a Führer mindent akart, csak éppen békén hagyni nem. Sem németeket, sem másokat. De Hans Heinzet sok minden megzavarta. Véleménye szerint a nagy Führer eszelős gyilkos volt, de ezzel az eszelős gyilkossal látta parolázni Angliát, Franciaországot és sok más ország miniszterelnökeit. Ez Hans Heinzet megzavarta. Ugyanez az eszelős gyilkos német ellenfeleit kétségbeesztette. Ők ültek a koncentrációs táborokban, s közben felelős államférfiak és komoly diplomaták tárgyaltak a Führerrel. Aztán kitört a háború, az eszelős gyilkos lángbaborította Európát, majd elvesztette a háborút. És a sok háborús bűnös Hans Heinz mellett, az ártatlan, jelentéktelen Hans Heinzek milliói is szenvedtek.

A háború után a nürnbergi nemzetközi bíróság a német népet, az összes Hans Heinzeket is felelőssé tette Hitlerért. Én, aki teljesen felelőtlenül, vagyis hazám akkori kormányától függetlenül, magánharcot vívtam Hitler ellen, s emiatt kénytelen is voltam hazából elmenekülni, kissé kételkedtem abban, vajon igazságos-e minden németet felelőssé tenni hazája egykori kormányának cselekedeteiért. Ha Hitler kormánya bűnös volt — így érveltem magamban — miért tartott vele hosszú éveken át diplomáciai kapcsolatot annyi nem-bűnös ország? Miért ismerték el felelős kormányok őt felelős államfőnek?

Mint földgolyónk lakosainak egyike, én sem vágyom háborúra. De ha, ne adj Isten bekövetkezne, s Ivan Ivanovics állampolgár hazáját végül legyőznék, igazságos volna Ivan Ivanovicsot felelőssé tenni kormánya ténykedéseiről? Mert, ha teszem fel, Ivan Ivanovics nem szereti Hruscsov úr kormányát és rendszerét, akkor valószínűleg nem örül annak, hogy Amerika elnöke díszvendégként fogadja, kettesben tárgyal vele a világ sorsáról, aztán díszvendégként meglátogatja. Hruscsov úr ellenzéket az biztos lehagolja és elbátortalanítja. (Engem, mint magyart: elkéserít.)

Tom, Dick és Harry angol és amerikai állampolgárok azt mondják nekem: sajnáljuk, lehet, hogy ti magyarok, oroszok és a többiek szomorkodtok, de a világéke mégis csak fontosabb; mégis csak fontosabb, hogy „tárgyalás útján

PALÓCZI-HORVÁTH GYÖRGY:

Felelőtlen magánvélemény

oldjuk meg a veszélyes nemzetközi kérdéseket“. Én ilyenkor nem mondom Tomnak, Dicknek és Harrynak, hogy mi próbáltunk tárgyalni is a fentemlített úrral és kormányával, Maléter tábornokunk még a hadseregparancsnokkukkal is tárgyalt, de H. úr kormánya és hadseregparancsnoka nem bizonyult megbízható tárgyalófelelnek. Ezt nem mondom. Csak arra kérem őket, hogy ismerkedjenek meg H. úr élettörténetével, magatartásával, négy évtizedes politikai működésével; ismerkedjenek meg H. úr kormányának és rendszerének négy évtizedes gyakorlatával. Olvassák el azokat az elméleti könyveket, amelyeket ezek az urak irányadónak, sőt mi több, szent könyveknek tekintenek. Akkor belátják, hogy mennyi értelme van velük tárgyalni.

De helytelennek és veszélyesnek tartom a csúcstalálkozót szakmai-technikai okokból is. Mint külpolitikai újságíró végigélttem már egy csúcstalálkozót Chamberlain, Daladier, Hitler és Mussolini között. Most nem a müncheni találkozó erkölcsi és elvi katasztrófájára akarok célozni. Hanem arra, hogy e fentemlített „Négy Nagy“, mindenféle diplomáciai előkészítés, s szakértők bevonása nélkül tárgyalt. Chamberlain és Daladier a csúcstalálkozó kedvéért még tulajdon diplomáciai hálózatuk jelentéseit, s vezérkaruk katonai helyzetjelentéseit sem olvasták el. Ma már tudjuk, hogy a

müncheni csúcstalálkozó pillanatában Hitler hadserege negyedannyira sem volt erős, mint amilyenek Chamberlain és Daladier hitették. Ezt az angol és francia diplomáciai kar nagyjában sejtette, míg az angol és francia vezérkar pontosan tudta. Ezt a háború óta közreadott német vezérkari okmányok megerősítik.

Chamberlain és Daladier, ez a két felelős államférfi nem törődött a felelőtlen magánemberek aggályaival, nem olvasta el a diplomaták és vezérkari szakemberek részletes és bizonyára túl hosszú jelentéseit s Münchenben odaajándékozta Hitlernek Csehszlovákiát és a cseh hadiipart.

Persze nem minden csúcstalálkozó München. Ezáltal, érzésem szerint, nem kerül sor engedelmekre egyik fél részéről sem. Hruscsov úr ezzel a csúcstalálkozával, s hivatalos látogatásával Amerikában, csak azt fogja elérni, hogy a szovjet világ újságjai, filmhíradói és televíziós állomásai diadalmasan közlik a képeket és jeleneteket, amint Hruscsov urat fogadják a repülőtéren; amint Eisenhower elnökkel kezel; amint felköszöntöt mond egy díszvacsorán; bevonul a Fehér Házba, s így tovább. Ezáltal a Pravda, szerintem, igazat írt, amikor Hruscsov úr diadalaként jelentette be az Eisenhower elnöktől érkezett meghívást. Propagandadiadal ez, Hruscsov hazai befolyását és nemzetközi tekintélyét öregbíti, s hozzájárul ahhoz, hogy elfelejtsék a múltját.

Mint magánembert aggaszt a diplomaták és szakemberek kirekesztése. Aggaszt, hogy nemhogy a nagyköveteit, hanem sokszor már a külügyminisztereket is kezdi úgy kezelni, mint a kormányfők küldönceit, illetve táviratkézesítőit. Minden „ügyletnél“, egy házvételtől egészen egy nagyobb export-üzlet megkötéséig a megállapodás megkötését hosszú hetek vagy hónapok tárgyalása, a részletek alapos megvizsgálása előzi meg. Ehhez idő kell és a szakemberek bevonása.

A csúcstalálkozó elve mai formájában Sztalin találmánya, s első ízben Jaltában valósították meg. Ott is az volt a lényeg, hogy a Nagyközvetlenül tárgyaljanak, ne törődjenek sokezer részletkérdéssel, nemzetközi jogi, katonai és más aggályokkal, hanem kormányaik, szakértőik és országaik állampolgárainak feje fölött, nyújtsanak kezét egymásnak, s kössenek végérvényes megállapodást a „főbb vonalakat“ illetően. Mint tudjuk, a jaltai „főbb vonalak“ részleteit aztán Sztalin állapította meg, s Kelet-Európa az övé is lett.

És még egy elvi szempont: Csúcstalálkozó? Amerika és a Szovjetunió dönt a világ sorsáról, s a többi százegynéhány ország, s a föld kétezernyolcszázmillió lakosa hallgasson csak szépen, s várja meg illedelmesen a döntést? Ha pedig a csúcstalálkozón nincs ilyen döntés, akkor ez esetben csak Hruscsov propaganda sikeréről lesz szó.

Egy humorista barátom, röviddel 1950-ben történt elfogatása előtt a következő sürgönyt akarta feladni: „Sztalin marsall, Kreml, Moszkva. Kommunizmus nem vált be.“ Miért akart elköltödni, kérdeztem tőle. Válasza: „Hátha nem tudja?“

Minthogy nem vagyok humorista, nem küldök a nyugati világ vezetőinek sürgönyt: „Kérem, ne csúcstalálkozzanak, mert nem fog bevalni.“ Ehelyett szeretném idézni Lorenz Stucki kollégám kis meséjét a Weltwoche című hetilapból:

„Adja ide tárcáját és óráját!“ mondta egy rabló a járőkelőnek. Az így válaszolt: „Mindkettőt semmi esetre se!“ És miután a járőkelő szívosán és bátran alkudozott és teljesen rendíthetetlen maradt, az óráját megtarthatta. Mindenki csudálkozott, hogy a rabló, e tapasztalata után miért vált egyre vakmerőbbé és pimaszabbá.“

Két angol jogász levelét közli a The Times 1959 augusztus 26-i száma:

Szerkesztő Úr, különösképpen tünik, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete díszvendégül hívja meg azt a tényleges államfőt, aki mindmáig semmibe vette a szervezet Magyarországra vonatkozó határozatát. Vajon az efféle határozat üres szó csupán?

M. A. B., King-Hamilton
F. R., McQuown

HIROSHIMA

Augusztus 15-én volt az évfordulója, hogy Tokióban a rádió mikrofonját a császári palotába vitették. Amikor a szerelési munkálatok már elvégződtek, a Mikádó, vagyis a Nap Fia, belépett a terembe. Láttára a miniszterek, a rádióigazgatók és a soros lakajok hajlongva kihátráltak a szárnyas ajtó felé. A császár, Hirohito, aki hazájában a „Nippon Koku Tenno“ címet viseli, magára maradt a mikrofonnal és a láthatatlan néppel. Negyvennégy éves volt akkor. Még körülnézett, s úgy lehet, gondolt arra is, hogy hasonló helyzetben egy császár se került eddig a japán történelem folyamán... Azután bejelentette népének, hogy a háborút elvesztették.

A birodalom szigetországaiiban, vagyis Hinshu, Hokkaido, Kiushu és Shikoku szigetein, továbbá a Riu-Kiu szigetsoporton kistermetű japánok hallgatták végig a Mikádó mondandóját. A kiégett Hiroshimában is ezt hallgatták. A „Forgalmi Irodában“ egy ócska telepes rádiót helyeztek működésbe. Ez ósdi szerszám köré gyűltek a rombadólt város életben maradt előjárói, közöttük a vasúti kórház igazgató-főorvosa, dr. Michihiko Hachiya. A főorvos a rádióhallgatás pillanatait ilyenformán örököltette meg a naplójában: „Egy határozatlan emberi hang hallatszott a rádióból és időről időre volt egy-néhány szó, amit tisztán lehetett kivenni. Én magam csupán egyetlen mondatot tudtam megérteni és ez ilyenformán hangzott: „el kell viselni az elviselhetetlent...“ A háború elvesztését elviselhetetlennek ebben a városban olyan embereknek kellett éreznie, akik kilenc nappal korábban a világtörténelem első atomrobbantását élték át és viselték el. Hachiya doktor helyszínen írt és később át nem írt jegyzőkönyve: a „Hiroshima Napló“ megrendítő egyszerűséggel adott számot ezekről a napokról. Jegyzeteiből az derült ki, hogy egy atombomba ahhoz elég volt, hogy egy félmillió város fele területét pernyével fedett romhalmazzá változtassa. Elég volt ahhoz, hogy Hiroshima lakosainak többségéről a ruha, egy részéről az epidermis leégjen. De nem volt elég ahhoz, hogy az áldozatokat japáni mivoltukból kivetkőztesse. „Olyan szótartot vártam a rádióból — írta Hachiya doktor Hiroshimában —, amely arra szólít fel, hogy sáncoljuk el magunkat és harcoljunk mindhalálig!“

Amikor e doktor a császár szavait végighallgatta, saját vallomása szerint, elsötétült a világ a szemében, a fogai összeverődtek s a hátán borzongás futott végig, miközben vigyázzban állt ő is, akár a többiek; a császár beszélt, a Mikádó, a Nap Fia. Ez az orvos az atombomba után kilenc nappal nem a pusztulás, hanem a fegyverletételen botránkozott meg, a kapituláción. Ez — Hiroshimából — arra utal, hogy a pusztulás méretei válhatnak kozmikusra, a retentet válhat elementárisra, de az ember nem változik! Marad az, aki volt, hangya, akit a széttiport hangyaboly fölött is az bánt, hogy csorba esett az ő hangyabolyának becsületén.

„Némi várakozás után — írta a hiroszimai Vasúti Kórház igazgató-főorvosa — visszatértem a kórházba és ágyamba fekhüdtem. Fülemben újra és újra ezek a szavak zúgtak fel: „vesztett háború!“ A kórterem nyugodt volt és egy ideig csend uralkodott. Végül a csendet némi zaj szakította meg. Valaki sírt.“

A kép tanulságos. A kórteremben az atomtámadás sérültjei fekhüdtek. Olyan sűrűn, mint az a rizs, amit tengeri moszatok szövetébe préselnek, nemzeti ételnek, a japán szigeteken. A betegek és haldoklók között volt mindenféle ember. Volt olyan, akinek a bőre cafatokban lógott a hátáról, amikor a kórházba jött. Volt olyan, akinek arca azokhoz a torz maszkokhoz hasonlított, amiket Japánban a színesek viselnek előadásra. A betegeknek égett hajszaguk volt; a kórháznak ürülék- és vizeletszaga; a mellékhelyiségeket is kórteremnek használták, helyszűke és betegorlás miatt. Az enyhébb sérültek kötésein a genny szivárgott és mindenkinek hiányzott a háza, a holmija. Soknak hiányzott a gyermeke és a felesége is. Ezekről a betegektől, ebben a kórteremben, ebben a városban, ez a főorvos ezeket a megjegyzéseket hallotta a fegyverletétel híre után:

— „Hogyan vesztethetünk el... mi... egy háborút!“ — „Csak a gyávák adják meg magukat, ezek után!“ — „Inkább a halál, mint a vereség!“ — „Miért szenvedtünk, ha most megadjuk magunkat!“ — „Azoknak, akik elestek, most nem lesz többé békeségük a mennyben!“ — „A kórház — írja a

japán főorvos naplójegyzeteiben — hirtelen zendülésbe tört ki és ez ellen nem lehetett semmit se tenni. Sokan, akik már régen a békehős hívei voltak, azt kiáltották, hogy a háborút folytatni kell! Ugyanezt kiáltották azok, akiknek a kedvét korábban a háborútól már elvette a „pika“ — Pikanak az atombomba robbanását nevezte a hiroszimaiak egyik része. A másik rész — ezek voltak a szerencsésebbek — ugyanezt az élményt a pikadon szóval illette. A pika szó japánul villanás, villámlás jelent; a don szó csattanást jelent olyanformán, mint a bumm. A különbség abból származott, hogy akik közelebb voltak, csak a villanást látták, de a csattanást már nem hallották, mert a légnyomás átmenetileg süketé tette őket. Hachiya doktor ez utóbbiak közé tartozott. Megadni azonban senki se akarta magát. Az általános kétségbeesést Hiroshima városában állhírek enyhítették. Egy hírnök futott be. Ez — egyenesen a főhadiszállásról — tudtj vélt, hogy ugyanezt a bombafajtát már a japánok is használták az ellenfél ellen. E bombákat — erősítette a jövevény — hatmotoros japán gépek vitték és dobták le Amerikában. Szám szerint tizenkét gép! A tizenkettőből kettő nem tért vissza — hirdette a jólétesült —, mivel ezek a bombával együtt a gépet is a célpontnak vezették, hogy biztonságban találjanak. Egy-egy ilyen „győzni fogunk, mert győznünk kell“ ember általában megjelenik, adott helyzetekben a világ minden városában. Általában azonos hatást keltenek, mivel a tapasztalat arra vall, hogy a túlélt halálfelelem az emberfajta halálos bosszúvágy kiélésére készíti. A japán orvos jegyzetei azt bizonyítják, hogy ezen az alapvető emberi tulajdonságon a pusztulás mérete, egy merő atombomba, nem tud változtatni. A hírhez idegen közléseit a hiroszimaiak a várható módon fogadták. Egyáltalában nem riadtak meg attól a veszélytől, hogy egy emberiség kipusztul, mert másokra is az a katasztrófa zuhan, ami őket érte! Ellenkezőleg! A kórterem betegek nyomort állapotuk ellenére, a híre egészen felvidultak. Többen örömkialtásokba törtek ki. „Végre: Japán is megtorlással él!“ — gondolta gyarló, de emberi módon Hachiya doktor is és ezeket a sorokat vetette papírra:

„A kórterem hangulata megváltozott. A bombázás óta először mindenki jókedvű lett és bizakodó. Azok voltak a legboldogabbak, akiknek súlyos sebük volt. Több tréfa hangzott el és többen a győzelmi himnusz kezdték énekelni.“ És miért e jókedv a hiroszimai kórteremben? Azért, mert egy ál-hír reményt hozott a haldoklók közé. A remény forrása az volt, hogy San Francisco, San Diego és Los Angeles Hiroshimához hasonló sorsra jutottak. Mindnyájan könnyen alávetnének másokat olyan szenvedéseknek, amilyet magunk nem bírnak elviselni — hogy La Rochefoucauld-t korszerűsítsük...

Azóta 14 év telt el. A bombátámadás évfordulóján ebben az évben ötödikször rendeztek tömeggyűlést Hiroshimában az atombomba és hidrogénbomba alkalmazása ellen. Ezen száz külföldi delegátus és tizezer japán küldött vett részt. A konferenciát az atom- és hidrogénbomba-ellenes japán Tanács rendezte. E Tanács igazgatója, Jasui professzor Lenin-díjat is kapott, vagy tudományos érdemeiért, vagy politikai szolgálataiért. A Tanácsot a japán kormány társutas-szervezetnek tekintti. A gyűlésen — ha ellenkező előjellel is —, de ugyancsak olyasféle politikai indulatok szólaltak meg, amilyenek a hiroszimai kórházban robbantak ki a fegyverszünet hírére, egy héttel a bombátámadás után. A katasztrófát, amelyet akkor nacionalisták bosszúvágya szeretett volna viszonzni, most nemzetközi agitátorok használnak ki ugyancsak politikai célból. Az atomrobbanás szörnyűségei az elmék kódosítására szolgálnak eszközként. Dühöng a demagógia. „Mindden hiroszimai halva született, vagy szörnyiszülött csecsemő az agitáció eszköze lesz — írta a Manchester Guardian tudósítója. — Büszkén mutattak be nekünk egy filmet, ez a közvélemény tájékoztatásának aljasabbul, gátlástalanabbul és hazugabban aknázták ki, mintsem az ember elképzelhette volna. Az ilyen propagandának a következménye az, hogy a japáni férfiak már attól is félnek, hogy hiroszimai lányokat vegyenek feleségül. Ahogy a hiroszimai sebesülteket gondozó bizottság igazgatója mondotta, azt hinné az ember, hogy ez a város már eleget szenvedett ahhoz, hogy ezt a propagandát már ne kelljen elszenvednie.“

A Dialógust nagy D-vel kell írni.

A Dialógus fogalom. A Dialógus nagy és szent dolog.

A Dialógus röviden annyit jelent, hogy a Kelet és a Nyugat beszélgesen egymással. Ne hadakozzanak, hanem tárgyaljanak; ne átkozódjanak, hanem vitatkozzanak; ne fenyegetőzzenek, hanem érveljenek; és a végén: ne nukleáris fegyvereket vagdossonak egymás fejéhez, hanem, igenis, egyezzenek meg egymással. A Dialógus tehát nem csupán nagy és szent dolog, hanem ami ennél jóval több: fontos is. Sem több, sem kevesebb nem függ tőle, mint az emberiség jövője.

Tulajdonképpen ahhoz, hogy két tulajdonos szót értsen egymással, arra van szükség, hogy egy nyelven beszéljenek. És itt nem a „nemzeti” nyelvre, az angolra, vagy az oroszra, a németre, vagy a kínaira gondolok; a nyelvi szakadékot a tolmácsok könnyen áthidalják. Az egy nyelven a fogalmak azonos tartalmát értem: hogy ugyanaz a szó, ugyanaz a fogalom a két partner fejében és gyakorlatában ugyanazt jelentse. A probléma az, hogy a két fél, a Kelet és a Nyugat ma nagyjából-egészéből ugyanazzal a szóval beszél. Béke, szabadság, jólét, demokrácia, jog, egyenlőség, barátság, függetlenség, belügyekbe való be-nem-avatkozás. De az azonos szavaknak minden egyes esetben más, nem egyszer pedig gyökeresen ellenkező a jelentése és gyakorlati tartalma az egyiknél is, a másiknál is.

Valójában a Dialógus előtt egy nagy Értelmező Szótárt kellene készíteni. Ha a két félnek az egyes szavak értelmében és jelentésében sikerülne megállapodni, tulajdonképpen a többi már gyerekjáték volna.

A nehézségekhez hozzátartozik az is, hogy a Dialógusnak a legkövetesebb bizalmatlanság légkörében kell megkezdődnie. Gyakran jár az eszemben Robinson és Péntek. A feladat nem csupán az volt, hogy megtanuljanak egymással beszélni; a feladat az volt, hogy akkor alkossák meg a közös nyelvet, miközben az egyik attól rettegett: mikor fogja tarkónlóni a másik, a másik viszont attól: mikor fogja ebédre megenni az egyik. Hogy a nehézségeket egy gy-

korlati példával is illusztráljam, hadd ismertessek — vázlatosan bár — egy dialógust, amely immáron harmadik esztendeje van folyamatban. Ezt a dialógust szándékosan kis d-vel írtam, mint-hogy méreteiben és jelentőségében nem hasonlítható a Dialógushoz. De azért mégis csak része az Egésznek, s bizonyos tanulsággal szolgálhat a Dialógusra vonatkozóan is.

A bebörtönzött magyar írók sorsáról van szó. A dialógus résztvevői pedig: a nemzetközi PEN és a magyarországi hatóságok.

Magyarországon 1956 novemberét követően mintegy 30 szépirót, tudományos író és újságírórt zárták börtönbe. A nemzetközi PEN-t, amelynek alapokmányánál fogva kötelessége öröködni a szellem szabadságán, érthető aggodalommal töltötte el ez a tény. Az ügyvel való törődést még parancsolóbbá tette az a körülmény, hogy a PEN Központnak tagja a magyar PEN, s így a nemzetközi PEN közvetve, de jogszerűen érdekelt abban: mi történik a magyar írókkal, a magyar irodalommal.

A dialógust a Nemzetközi PEN Klub főtitkára, David Carver nyitotta meg. 1957 június 20-án a következő sürgönyt küldötte a Magyar PEN Klubnak:

„Értesülésem szerint Bibó Istvánt letartóztatták. Ugyszintén aggódom Déry Tibor író és Kardos László volt népi kollégiumi igazgató sorsa miatt. Hálás lennék, ha érdeklődésük sorsukról és értesítenének.”

A sürgönyre négy hét elteltével, 1957 július 16-án érkezett válasz. A magyar PEN vezetői ezt felelték:

„Bölni (a magyar PEN elnöke) sokáig távol volt Budapestről, ezért nem feleltünk. Déry, Kardos, Bibó letartóztatásban vannak, de egészségük jó, aggodalomra nincsen ok.”

A választ lehetett furcsálni. Lehetett volna azt mondani: milyen PEN Klub az, amelyik magáévá tette az irodalom szabadságáról szóló alapokmányt, s ugyanakkor ilyen szenttelenül és megelégedet-

ten ad hírt írók és tudósok bebörtönvetéséről. De lehetett azt is mondani: azért mégis csak választottak, a dialógus mégis csak megkezdődött.

A baj nem is annyira a válasz szavaival, hanem sokkal inkább a szavakba formált tényekkel volt. Bibó István egyetemi tanárt, a talán legkiválóbb magyar szociológust ugyanis nemcsak letartóztatták, hanem mellesleg életfogytiglani börtönre is ítélték. Déry Tibornak, a magyar próza egyik legnagyobb élő mesterének egészségi állapota pedig nemcsak hogy nem volt jó, de a legmegbízhatóbb források szerint beteg és kínok között fetrengett cellája padlóján. És miközben „aggodalomra nem volt ok”, a fiatal és nagytehetségű Kardos László börtönében öngyilkosságba menekült.

Ezek, s az ezekhez hasonló tények odáig érelték a helyzetet, hogy a nemzetközi PEN a Magyar PEN Klub tagságát felfüggesztette. A felfüggesztés hivatalos okai formaiak voltak: a Magyar PEN Klub ügyvezetésében súlyos hiányosságok mutatkoztak; a vezetőséget nem választották demokratikusan, a tagok névsorát nem hozták nyilvánosságra stb. De nem volt nehéz sejteni, hogy a határozat mögött ott van a bebörtönzött magyar írók sorsáért érzett súlyos aggodalom, s az ítélet a magyar PEN szégyenteljes magatartásáról, arról a magatartásról, amely nem a szenvedő írókat, hanem a börtönöröket támogatta.

Mindennek ellenére, a felfüggesztés, a bonyodalmak, a helyzet súlyosbodása, sőt egyes vezető értelmiségiek halála és kivégzése ellenére, a dialógus folytatódott. A nemzetközi PEN vezetői Londonban fogadták a magyar PEN küldötteit, Bölni Györgyöt és Rónai Mihály Andrást; a PEN Központ egy ötbizottságot küldött ki a budapesti PEN helyzetének alaposabb tanulmányozására.

A dialógusba — habár nem hivatalosan és nem a PEN-en keresztül — bekapcsolódtak az irodalom világának legkiemelkedőbb egyéniségei: Roger Martin du Gard és Bertrand Russell, François Mauriac és Albert Camus, Salvador de Madariaga és Stephen Spender, André Maurois és Jean Schlumberger, Yves Gandon és Louis Martin-Chauffier, Jean-Paul Sartre és Guilio Einaudi, T. S. Eliot és Karl Jaspers, Ignazio Silone és Tristán Tzara, akik sorra táviratban, vagy levélben fordultak a magyarországi hatóságokhoz és feleltek a szavukat a bebörtönzött írók érdekében.

A dialógusnak ez a része azonban monológ volt. Nem lehetett olyan nagy és híres egy író — koronázta légyen bár Nobel-díj, lett légyen bár a Francia Akadémia tagja —, hogy olyan nagyságok, mint Kádár János magyarországi párttitkár vagy Münich Ferenc miniszterelnök válasza méltassák.

Két év elteltével a nemzetközi PEN úgy gondolta, hogy elérkezett az ideje a dialógus kiszélesítésének, s ez jobban elvégezhető akkor, ha a magyar PEN „intra muros” van. A „nagypolitikában” a Dialógus előszelei fujdogáltak; miért ne lehetne hát eredményeket elérni a dialógusban is?

A PEN frankfurti kongresszusa úgy döntött, hogy a magyar PEN-t visszaveszi az egyenjogú tagok családjába. Az okok — éppúgy, mint a felfüggesztés esetében — formaiak voltak: hogy a budapesti PEN már szabályosan választott elnököt, rendszeresen tart taggyűléseket stb., stb. De senki előtt nem lehetett kétséges, hogy a PEN Központ vezetőit a legteljesebb jóindulattal és bizalommal vezette: a visszavétel mellett azért kardoskodtak, hogy ezzel a bebörtönzött íróknak használjanak. S hogy efelől a magyar hatóságoknak se legyenek kétségeik, a frankfurti kongresszus befejeztével a PEN legfőbb tisztikara: Alberto Moravia, az új elnök, André Chamson, a lelépő elnök, Erich Kästner, az alelnök és David Carver, a főtitkár az alábbi táviratot küldték Kádár Jánosnak, a magyar kommunista vezetőjének:

„Amikor a Magyar PEN Klub újra a nemzetközi PEN tagjává válik, nyomatékosan kérjük: vegye fontolórá, hogy a bebörtönzött magyar írók kegyelmet kapjanak, különösen Déry Tibor és Háy

Gyula. A világ írói ezt nagy megelégedéssel fogadják.”

A táviratra a dialógus-partner a következő választ adta:

„Kádár Jánoshoz, a Magyar Szocialista Munkáspárt első titkárához intézett sürgönyére válaszképpen közlöm, hogy az Önök sürgönyében névszerint említett magyar állampolgárokat magyar bíróság ítélte el a magyar nép ellen elkövetett bűncselekményekért. Jelenleg az Önök kérését nem teljesíthetjük. Kegyelemre csak a megfelelő körülmények között kerülhet sor.”

A választáviratot dr. Jászai Dezső, a budapesti igazságügyminisztérium vizsgálati főosztályának a vezetője írta alá.

Erre a válasza nyugodt lélekkel azt lehet mondani, hogy nem egyéb durva elutasításnál. Azt lehet mondani, hogy megszegeyintő, ha világhírű írók sürgönyt intéznek Kádár Jánoshoz, ő pedig egy jelentéktelen beosztottjával választat nekik. Azt lehet mondani, hogy a válasz nem egyéb egy hallgatóságos megegyezés felrúgásánál: a magyar PEN-t visszavették a

nemzetközi PEN-be, s ahogy ez megtörtént, a magyar hatóságok újabb lakatot tettek a börtönajtókra.

Ugyanakkor természetesen azt is lehet mondani: a sürgönyben a „jelenleg” szó reményt kelt arra, hogy később mégis csak megnyílnak a börtönajtók. Ha a fogalmazzás úgy hangzik: „kegyelemre csak a megfelelő körülmények között kerülhet sor”, ez azt magában foglalja azt, hogy kegyelemre egyszer mégis — sor kerülhet. És főként azt lehet mondani: most legalább választottak, a dialógus mégis folytatódik.

De akárki akárhogyan kommentálja is a választ, egy tény — tény marad: a dialógus tárgyában, a magyar írók börtönbentartásának feloldásában a világon semmi sem történt, — a dialógus folyik-folyog, s a bebörtönzöttek szenvednek, pusztulnak.

Mind ezt pedig nem azért mondtuk el, hogy ellenezzük a dialógust, vagy bárkit is lebeszéljünk a folytatásáról.

És főként nem azért, mintha elene volnánk annak, hogy nagybetűs Dialógus legyen.

Legyen! Mindenképpen legyen! Csak lehetőleg ne ilyen legyen!

Méray Tibor

Egy szobrász halálára

Epstein halálhírére az a gyűlés jutott eszünkbe, amely a magyar forradalom napjaiban ült össze Londonban. Ilyenkor az a szokás, hogy a gyűlés védnökeinek közbeccsülésben álló művészeket vagy politikusokat kér fel az ember. Mi a művészek mellett döntöttünk. Az elsők között egy szobrászhoz fordultunk. Sir Jacob Epstein akkor hetvenötödik életévét töltötte be. Rögön vállalta azt, hogy a gyűlés védnökei között szerepeljen. Nevével, hírével, becsületével ilyenformán támogatta — az adott szerény lehetőségek között — a magyar nép szándékait és törekvéseit.

Ez a férfiú a múlt héten halt meg. Hetvennyolc évet élt. New Yorkban született 1880-ban. Lengyel-zsidó bevándorló fia volt. Származását főleg azért említem, mert művészetét is befolyásolta. Akár festőként, Marc Chagall, ő is a semita életfelfogásból, a zsidóság nagy tradíciójából csinált művészetet. Újszövetségi, keresztény témákat ószövetségi zsidó hangszínyekkel dolgozott fel. Az afrikai primitív és mágiikus bálványszobrok stílusa is befolyásolta, de mint a Times jegyezte meg a nekrológiájában, „munkáját inkább a semita, mint a hamita hagyományok szelleme lengi át”. Pályafutása, a maga kezdőszakaszán, emlékeztetett az amerikai selfmade-menek karrierjére: a maga szerencséjének maga volt a kovácsa. Kora gyerekkorában alkalmi munkákat vállalt. Szénhordó is volt. Mint később megjegyezte, egy szobrász számára nem egészen meddő az, ha kora ifjúságában ilyesféle testi munkát végez. Egész napi munka után az esti iskolában tanult szobrászatot.

Igy eszméltek rá tehetségére rokonai, családjának ismerősei és szomszédai. Ők adták össze a pénzt arra, hogy a fiatal művész európai tanulmányútra mehessen. 1902-ben érkezett meg Párisba. Itt egy ideig a Képzőművészeti Főiskola műtermeiben dolgozott, a Latin Negyedben. A párisi múzeumokat járta. A Louvre termeiben elsősorban a régi egyiptomi asszír kultúrák maradványait tanulmányozta. 1905-ben Párisból Londonba költözött át. Első fontosabb megbízatását 1908-ban kapta meg.

A Brit Orvosszövetség rendelt tőle egy tizenhatszáz figurából álló domborművet székházának homlokzatára. Epsteint az építészekkel együtt dolgozott; a domborművet az épület köveiből faragta ki. Arra törekedett, hogy a szobrász munkája ne diszjunktív, hanem integrans része legyen az épületnek. Amikor munkáját leleplezték, nyomban kitört a botrány. A kritikusok a szobrok tudatos csúnyaságáról és illetlenségéről beszéltek. A rangos és konzervatív Times azonban a művész védelmére kelt, s rámutatott arra, hogy a közép-kor óta most először jelentkezik Angliában az építőművészet és a szobrász művészete, szerkezeti egységben, teljes összhangban ugyan-

annak az elképzelésnek a szolgálataiban. A vita Epstein ez első munkája körül hónapokig tartott, majd elült, de csak azért, hogy 1935-ben újra fellángoljon.

Ekkor az épületet az Orvosszövetségtől a dél-rodéziai kormány vette meg. Az új háztulajdonosnak az volt a véleménye, hogy az épület új hivatásának Epstein domborműve ellene mond és el akarták mozdítani az épület falairól. Epstein és az építészekkel azzal érveltek, hogy a dombormű elmozdíthatatlan, mert része az épületnek. A hónapokig tartó vitában Anglia legjobb művészeti tekintélyei szálltak síkra a képzőművészet ellen, Epstein védelmében. A hivatalosak végül is meghátráltak, de két év múlva, azon az alapon, hogy a dombormű kövei meglazultak és veszélyeztetik a közbiztonságot, újra elővették az egész ügyet. A vita újra fellángolt s a szokásos angol kompromisszumok egyikeként ért véget. Nyolc figurát elmozdítottak, de a többi a helyén maradt. E dombormű története Epstein többi emlékművének történetét is jellemzi. Csaknem minden közterekre kerülő, parkokban felállított, kollégiumokba vagy templomok falaira rendelt munkáját hasonló sors érte: mindegyik éles vitát váltott ki. Minden munkája ellenségeket és híveket szerzett neki, mindegyik — és mindegyik másképpen — meglehetősen és forradalmi cselekedet volt. Értéküket éppen az bizonyítja, hogy a kortársak vagy rajongtak értük, vagy szenvedélyesen becsmérelték őket: műve közömbösen senkit se hagyott. Ebben hasonlít a nagy romantikusokhoz, minden munkája egy-egy ütközet. Kíméletlen, öklöcsapásszerű hatásra törekedett: ez botránkozta meg a maradiakat. Ezen az alapon azonban Donatello Mária Magdolnája vagy Rodin Balzacja is megbotránkozott.

Szobrainak vitatottsága azonban nem akadályozta meg azt, hogy Angliában hivatalos rendelkezéseket kapjon. Domborművei és szobrai eljutottak a Hyde Parkba, a londoni Országház térre, templomokba, a Poéták Szögletébe és egy oxfordi kollégium aulájába is. Alumínium Krisztusa egy walesi katedrális számára készült.

Az agg Epstein kései munkái ugyanolyan éles vitákat váltottak ki, mint azok a művek, amelyekkel fiatal korában és férfikorában jelentkezett. Ezek a masszív és bálványyszerű szoborművek azonban művészetének csak egyik műfaját képviselik. Bronzportréit egyöntetűen elismerés fogadta. Műtermében e portrék regimentszerű váltakozott az emlékművek monumentális terveivel. A szobrász izmos, zömök, őszinte ember volt, némi joggal nevezgették őt „óriás túlfellett csecsemőnek”. Munkája az egész modern angol szobrászat alapjait vetette meg, a maradi művészetszemlélet gátjait törte át a Szigetországon. (sz.)

ANGOL LAPOK

a bebörtönzött magyar írókról

A londoni „Observer” 1959 augusztus 15-i számában ismerteti a Magyar Írók Szövetsége Külföldön táviratát a Nemzetközi PEN Klub titkárságához, melyben a világ íróinak közreműködését kéri a börtönben lévő magyar írók kiszabadításáért, a magyar hatóságok lapunk 1959 augusztus 15-i számában közölt válasza után. A „Manchester Guardian” augusztus 11-i számában „Az emberi jogok megsértése” című cikkében foglalkozik az Írószövetség táviratával. A párisi „Le Monde” augusztus 18-án teljes szövegében közli a Magyar Írók Szövetsége Külföldön táviratát a Nemzetközi PEN Klub titkárságához. A „Daily Telegraph” augusztus 17-én közli Ignotus Pálnak, a Magyar Írók Szövetsége Külföldön elnökének levelét a lap szerkesztőségéhez. Ugyanez a szám vezércikkben foglalkozik a börtönbe zárt magyar írók problémájával. A vezércikk a következőket írja:

„Ezen az oldalon egy levél emlékeztet bennünket arra, hogy a magyar kormány nemrégiben visszautasította a nemzetközi PEN felhívását Déry Tibor, Háy Gyula és más bebörtönzött írók kiszabadításáért. A 65 éves Déryről az a hír járja, hogy súlyos beteg, s amennyiben kilenc éves ítéletéből a további hét esztendőt is börtönben kell töltenie, nem valószínű, hogy ezt az időt túléli.”

Ezekután a vezércikk ismerteti Déry Tibor életét és pályafutását, kiemelve írói és emberi nagyságát. Majd így folytatja:

„A Kádár-rendszer nyilvánvalóan mindent elkövet, hogy az 1956-os forradalom nyomait eltüntesse. Gordon Shepherd a múlt héten ugyanezen az oldalon írta meg, hogy a kormány elővigyázatos politikája és a nép akarata az irányban, hogy olyan normálisan éljen, amilyen normálisan csak lehet, bizonyos fajta együttműködéshez vezetett. De Kádárnak fel kell ismernie, hogy semmiféle békepolitika nem lehet kielégítő azoknak a férfiaknak szabadonbocsátása nélkül, akik Magyarországon legszebb napjainak színterét jelentik. Tudnia kell, hogy Nagy Imre kivégzése az elmúlt esztendőben egyike volt a kelet-nyugati viszonylatok megomlásának. Mindez még nem merült feledésbe. Ha ebben az évben Kádár felhasználja augusztus 20-át, a hagyományos amnesztia napját arra, hogy szabadonbocsátás a magyar írókat, nemcsak az emberiség követelését ismeri el ezzel, hanem valamivel hozzájárul a nemzetközi viszonylatok javulásához is.”

Amilyen érthető a Daily Telegraph reménykedése, olyan szomorú, hogy hiúnak bizonyult: augusztus 20-án elmúlt anélkül, hogy tudtukkal bárki is kiszabadult volna a börtönből...

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent Márai Sándor „Napló, 1945-1957” c. műve

Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A. Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953-1956) Az „irólázadás” története. Ára: \$ 1.—

A kontárt még az Isten is gyűlöli

Burns-ról negyven sort írtam és megállapítottam, hogy nagy költő volt; Szurkovról azt írtam, hogy ekkor született, harcolt a polgárháborúban és ekkor és ekkor kapott Sztalin-díjat. A kiadó felszólított több kommunista esztétát: írják meg e kommunista szerzők életrajzát az antológiában, de az ajánlatot valamennyien visszautasították. Végül valaki azzal a jótanáccsal szolgált: ha már senki ezeket a kontrárokat dicsérni nem hajlandó, írjuk ki egyszerűen a Szovjet Nagyatológiából az illetők biográfiáit. Lefordítottam magamnak tehát Szurkov életrajzát oroszul; amikor elolvastam, hangosan felnevettem. Az állt benne, hogy Szurkov ekkor és ekkor született, a polgár- és honvédó-háborúban ilyen és ilyen kitüntetésekert nyert el, ezeket és ezeket a műveket írta, ekkor és ekkor kapott Sztalin-díjat.

Hadd fejezzem be én is hasonló bibliografikus formában Darvas József működésének méltatását. Darvas Oroszában született, a Fekete kenyér című regényével tűnt fel. Rákosi alatt hosszú évekig népművelésügyi miniszter volt, ez idő alatt egy igen rossz könyvet és néhány (kettő, talán három) rossz és hazug novellát írt, továbbá számtalan denuncians cikket írórtársai ellen. Utolsó műve a Kormos ég. Kossuth-díjas. A Kossuth-díjat önmaga adományozta önmagának, de ezt alighanem azért tette, hogy Chestertonnak legyen igaza, aki szerint a kontárt még az Isten is gyűlöli.

Faludy György

A Népszava könyvkereskedésének körüli sátrában 1938 könyvnapján első könyvemet árultam egy másik, fiatal szerzővel együtt, akinek ugyancsak első könyve jelent meg. Rokonszenves külsejű, értelmes legény volt ez a másik, egyébként orosházi parasztyerek. A könyvkereskedés vezetője a háttérben húzódtott meg s onnét figyelte szavainkat. Könyveink dedikálása közben az ország állapotáról, a parasztság sorsáról és Dózsáról vallott nézetünket cseréltük ki. Már közel másfél órája beszélgethettünk, amikor egy óvatlan pillanatban a könyvkereskedés bölcs és öreg vezetője félrehúzott és gonoszkodó mosollyal súgta a fülembe: „Ne pazarold rá a puskaport, Gyurka. Tehetségtelen.”

A jótanács cinikus hangja, brutalitása és a benne foglalt sommás értékítélet felháborított; minden együttérzésem a pesti flaszteren kissé ügyetlenül mozgó fiatalember volt s bár könyvét még nem olvastam, indokolatlannak tartottam az esztétikai mérce ily szigorú alkalmazását, ha fiatal szerző első és még hozzá politikailag is bátor könyveről van szó. A fiatalemberrel barátságban váltam el, a könyvkereskedőre megöröltam. Később megfellebbeztem erről a jelenetről, de valahányszor találkoztam a könyvkereskedővel, régi dühömet újra és újra éreztettem vele, bár már nem emlékeztem, hogy valaképpen miért is haragszom.

A régi jelenet most, 21 év után jutott hirtelen újra eszembe, amikor a hajdan jószándékú és most volt miniszterségétől öszülő egykori fiatalember könyvalakban megjelent színművét elolvastam. (Darvas József: Kormos ég, pp. 144., Szepirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1959.) A darabot, mely 56-os forradalmunk idején játszódik s e forradalmat gyalázza, parádés szereposztásban játszották a Nemzeti Színházban az egész évadon át. A budapesti kritikusok hűvös elismeréssel fogadták, majd tíz nappal a bemutatás után újra írtak róla és az egekig magasztalták. Nyilván több éjszakán át tartó vajúdas után ébredtek rá, hogy mesterművel, sőt miniszteri mesterművel kerültek szembe. Ez az oka, hogy a darabban, mint társadalmi jelenséggel és a szerzővel, mint körtünettel, foglalkozom; ami magát a művet illeti, elég ha tartalmát elmondom és egy kurta megjegyzéssel túl a néhai könyvkereskedő tanácsához tartva magamat, nem pazarolom Darvasra a puskaport.

A Kormos ég egy Joó Sándor nevű íróról szól, aki a forradalom idején lakásán vívódik. Nem ingadozik, csak vívódik, mint ahogy Darvas is csak vívódott, de nem ingadozott. Ezt a Joó Sándort felesége el akarja hagyni, fia pedig a forradalmárok oldalán harcol. Időközben két szereplő adja egymás kezébe Joó lakásának kilincset: az egyik egy Miller nevű magyarszarmazású jenki, akitől megtudjuk, hogy az amerikai egyetemeken nem szabad materialista filozófiát oktatni; a másik egy Formin nevű superman, a nagyszerű orosz kötelező figurája, akinek egyik főerde-me, hogy 10 évvel azelőtt azért tanult meg magyarul, hogy Joó-Darvas műveit oroszra fordíthassa. A színen megjelenik továbbá Joó öccse, az üzemi párttitkár, akit a munkások kiebrudaltak a gyárból; egy vak partizán, aki lelki szeme előtt mindig a pártot látja; egy proletárnagyamama, aki semmihez hozzá nem szól, de ösztönösen mindent tud és sálat köt az elmenők nyakába, hogy meg ne fázzanak. (Lásd az Ibsen fellépése előtti polgári színművekben. Ugyanígy Darvas dialógusai; ezek az úgynevezett „középfajú drámák” atmoszféráját idézik, amilyeneket a Nyugaton 1860, Magyarországon 1890 táján írtak. Magát a feszültséget pedig a szerző miniszteri tekintélye pótolja.) Végül az oroszok leverik a magyar forradalmat. Ezáltal Joó családi életének problémái automatikusan megoldódnak és a forradalom leverése véget vet Joó Sándor, illetve Darvas József lelki vívódásainak is. Az utolsó jelenetben a

darab magyar hőse, Joó Sándor találkozik a darab orosz főhősével, Iván Alexandrovics Formin-nal. Joó a magyarság nevében kijelenti: vétkezünk az oroszok ellen és most büntetésünket várjuk. Formin ezt a szovjet ember közismert nagylelkűségével elhárítja, mire Joó szóról-szóra elzárja (142. old., felülről a 16—17-ik sor): „Bocsásson meg nekem... Bocsásson meg nekünk... Iván Alexandrovics...”

Talán ez volt a darab egyetlen mondata, mely az ásitó közönyön túl bizonyos reflexeket mégis kiváltott belőlem. Először is utánanéztam, nem következik-e itt oly szerzői utasítás, mely szerint a Joó Sándort alakító szegény Básti Lajosnak térdre kell hullania a Szovjet megszemélyesítő Formin-Major Tamás előtt. Ilyen utasítást nem találtam. Másodszor önkéntelenül magam elé képzeltem egy ugyanilyen világszemléletű és színvonalú darabot, mely ugyanezt a helyzetet ábrázolja, de a magyar történelem egy másik korszakában. Ez a darab — gondoltam — Esztergom 1242-es bevételével végződne. Az utolsó jelenetből megtudnók, hogy a mongolok botosispánokat, porkolábokat, alhelytartókat és minisztereket keresnek a magyarországi hódoltságban, mire egy már darvadozó ábrázatú írdeák lépne elő a rabok soraiból. Megállna Batu kán előtt és bocsánatot kérne a magyar nép nevében, amiért védekezni mertünk ellenük. „Bocsássonak meg nekünk... Hulagu, Oktáj, Batu... Dzsingisz... Szubotáj...”

Azt hiszem, ezután felvethe-tem az általánosabb, esztétikai kérdést: voltaképpen mi is az oka, hogy az efféle szocialista-realista színdarabok, regények, novellák, versek, még akkor is, ha Darvasnál tehetségesebb íróktól származnak, eleve bukásra ítéltettek, s hogy a közönség, még ha ingyenjeggyel is terelték a színházba, az első felvonás után pánikszzerű menekülésre adja magát, az olvasók pedig, még ha a szerzővel nétan politikailag egyet is értenek — ilyen is van — könyvét kényszerűen megveszik, majd könyvtárunk egyik porosodó polcára helyezik és olyan teljesen megfélekeznek róla, mintha a szerző meg sem született volna.

Amíg a szocialista-realizmus, kommunista párthatározatok formájában meg nem született, a válasz egyszerű volt. Attól fogva, hogy Martialis epigrammái utolsó könyveiben Domitianus császár talpnyalójává szegődött, számos példáját ismerjük, illetve felejtjük el annak, hogy írók, pénzszerzési vágyból, gyávaságból, a társadalom vagy a kor szokásának engedve, egy-egy zsarnok tömjénezőjé közé álltak. A könyvtárakban dohosodó pergamentek és nyomtatványok ezreit idézhetném, melyek Borgia Caesar, Romano Enzelino és Sigismondo Malatesta erkölcsi nagyságától Sztalin jóságos mosolyáig szólnak és a hazugság, az emberi megalázkodás és talpnyalás antológiái. Az idő elmosta őket; Milton nem üdvözölte a Stuartokat, Arany János nem köszöntötte Ferenc Józsefet, Shelley, Keats, Byron nem hajbókoltak III. György előtt. De ha mindezek a szerzők, Baudelaire-ral, Petőfivel, Li Taj Poval, Háfizzal, al-Mááirival, Schillerrel, Heinevel, Musset-vel, Danteval és annyi mással együtt nem írtak eulógiákat koruk zsarnokaira, ezt nemcsak politikai tisztességből és erkölcsi megfontolásból tették, hanem önzésből is.

Az író módszerei és lehetőségei szinte korlátlanok. Az író gyűjtheti notesszal kezében anyagát az utcán, a kocsmában, az erdőben és a háztetőn; bezárkózhatik egy könyvtárba; rábízhata magát fantáziájára, emlékeire, érzelmeire, álmaira; kombinálhat, torzíthat, révedezhet és hazudhat; használhatja e módszerek összességét és ekle-

tikusan válogathat közöttük. Minden módszer célravezető, hiszen még a hazugság is éppoly jellegzetes része, alosztálya, sőt fotográfiaja a világ jelenségeinek, mint maga a fénykép. Csak éppen az úgynevezett szocialista realista módszer nem az, minthogy nem írói módszer, nem művészi módszer, hanem pártutasítás, kommunista minisztertanácsi határozat: olyat kíván ábrázoltatni, ami nincs.

Egy magyar író az 50-es évek elején hónapokig kínlódott egy könyvön, melyet Rákosi rendelt tőle. A könyvnek „Boldogság” lett volna a címe; arról kellett szólnia, milyen jó sorsa van a magyar népnek. Az író ablakán át egy Közérbolt látszott, szemközt az utcán; előtte asszonyok százai álltak sorban, vagy ültek sámlikon kora hajnaltól késő estig. Az illető író Darvas Józsefnél lelkiismeretesebb és fogékonyabb férfiú volt, aki szerzőnkől még abban is különbözött, hogy akkoriban hitt a kommunista tanokban; könyvét tehát nem tudta megírni.

A szovjet írókat 20 esztendeje biztatják, fenyegetik kommisszáriák: ábrázolják végre-valahára az új embertípust, a munkást, az ország urát és gazdáját. Iljin óta 100 meg 100 író és kontár próbálkozott, de egy sem akadt, aki a szovjet munkást, mint az ország urát és gazdáját, ábrázolni tudta volna. E szov-

jet-szerzők munkásfigurái közt egy sincs, aki Etienne Lantier-nek akár saruját lenne méltó megoldani — annak az Etienne Lantier-nek, akit Zola ábrázolt a Germinalban, anno 1864. Az író ugyanis leírhat egy naplementét, ahogy ablakából vagy az Alföldön látta; leírhat egy naplementét, ahogy egy festményen vagy filmen látta; leírhat egy naplementét a Csendes-óceánon, ahol nem járt és amelyet sem festményről, sem filmről, képről és leírásból nem ismer; de ha pártutasításra azt kell írnia, hogy a nap leszállt, minek következtében az ég alja egyre világosabb és világosabb lett, úgy elsősorban rengeteget fog szenvedni és izzadni, amíg ezt megírja, mert a valóság fenomenjeinek nyilvánvaló ellenkezőjét leírni nagyon nehéz és céltalan vállalkozás; másodsor pedig semmiféle hatást vele elérni nem tud — az olvasók fagyos vállrándításán túl.

Az úgynevezett szocialista-realista írók működésének negálása és a velük szemben megnyilvánuló közöny még a kommunisták körében is nagyobb, mint ahogy gondolnók. 1956-ban, Budapesten, néhai Gáspár Endre barátom műfordításából válogattam egy kis antológiát. Az antológiában szereplő költőkről én írtam a kötet végén rövid életrajzokat. A kiadónál figyelmzettetek, baj lesz belőle;

CSOKITS JÁNOS:

Tizenkét ének férfihangra

III.

A szépséggel tehát a halál van jelen,
ő azonban úgy tesz, mintha szeretne.
pedig csak árt a hazugság.
akármilyen szép...
Nem szerethet a szépség,
mert őt csak hazudják,
és bár művelünk van,
sohasincs egészen,
mert ő csak az egyik oldal:
mifelénk örök inger,
vágy és igéret...
Ó, hogy ígér a vágy,
ha nő az idegekben az inger:
a látvány, a hang, az illat...
Szép a szivárvány az alkonyi égen,
ha mögötte vihar, gomolygó lila felhők
tornyosodnak,
szép a záporban a szobrok nyugalma,
a márvány fehérség,
szép a szökőkút füstje,
ha eső után a párák
levegőbe rajzol,
szépek a fák, ha nyugalommal
tűrik a napsugarat
és leveleikkel
a szélesenedes égbé fogódnak,
szép a lélekben a levélhullás,
szép a hajnali ég,
ha tiszta a lélek —
Szép a hárfa hangja, ha megkezdődik
a hegedűverseny,
szép az erős hang, mikor a dallam
a vonások vízébe csobban,
szép a rézkürtök rikoltozása,
mikor a cintányér és az üstdob
gyűrűket vet a zúgó,
morajló zenekarban,
szép ez a fojtott, démoni izzás,
mikor a fuvolák puha száján
megszelídülve, enyhén
égies lesz a dallam —
Szép az emberi szó, a beszéd, a vers,
a lázas, a nyugtalanító
beszélgetések,
szép a szerelem, a sutgó kérdés,
a válasz, a csók, ha a lélek,
az ölelés perce már-már
teljesen öntudatlan...
Ilyenkor szinte végleg
megvalósul a szépség...
Ó, hogy csak a vágy
emlékezik ilyenkor!
Milyen fájdalmas ez a gyötrő
tehetetlenség
az örökkévalóság színe előtt:
a hamis ígéret és az inger,
a mozduló perc és az érzés,
hogy elvonja magát mindig,
a döntő pillanatban a szépség...
Nem teljesedik a szép, csak már a halálban —
ott azonban nincs tér, nincsen idő
és már tudatunk sem
takarja el a csendes
egészet...
Minekünk azonban nyugalom kell,
a csillagok csendje:
a minden...

IV.

Szép a fenyőerdőben kóborolni,
vörhenyes földön, rozsdás sziklák között,
a séta, hegynek fel, céltalanul,
a nedves mohába merülő lépés,
a kőveken alvó gyíkok, a napfény,
a lebegő lepkék perce,
ez a hatalmas túlevelű csend,
amely, akár a vizek alján elterülő fény,
mindig nyugalmas lebegésű
és nyomasztó mélyzöld...
Ebben a puha nyugalomban
a fájdalom, ez az édeskés érzés,
körülvesz játyolosan,
akár a vízbefolyó vér:
hosszasimul és átfog
ijesztő, selymes öleléssel,
velem van, enyém, idegen —
és már alig fáj...
Ilyenkor szép az emlékezés —
Bugyborékolnak a gondolatok
és nézd, nehezen válik le ajkamról
a szó és mint a buborék, lassan
gördül, emelkedik a felszín
felé, hogy azután a végső,
végtelen egységbe vesszen...
Erőlködik a szó, hogy fel,
a kristálykék égbé kerüljön...
Megolvad minden az emlékezetben,
a tér, az idő, a tudatosság,
eszmévé lesz a tárgy,
érezzé lesz az eszme,
vágyakká lesz az érzés,
azután minden a belső
végtelenségbe vész —
Az érzékek ómosos játyolából
szóltan egekbe hull a lélek,
az agysejtek csillagrendszerében
az öntudat fényporként eloszlik,
anyagga lesz a semmi
és az örökös álmú ősködök közt
lassú ragyogással lebegni kezd a lét...
Ez a végső és már-már mondhatatlan,
vágyakontúli égből
csak nehezen szépül szavakká
és ebben a végtelen űrben
hihetetlenül hosszú a semmi —
Ilyenkor, ha, mint az ősködökből
lassan csomósodó csillag,
az emberben egy-egy szó kigyúl:
csodálatos a hangszín ragyogása
a csöndben és az érzés,
ha az egymástól messze
születő sugárnyalábok
gyöngyöző fényre halkan
egymáshoz ér...
Nem áthat ez —
A végső vágyakon túl
már meg se rezzen a lélek,
összefolyik a múlt a jelenel,
szin, íz, hang, illat egybevegyül —
ez már-már a másik oldal,
az átértett egység csendje:
ez már a tervezett
egyesülés...
Szép a tavaszi fenyőillat...

Ma megint kék az ég, de hál' Istennek, fúj a szél egy kicsit. Friss halszagot hoz a gondolatok felől. Nem szeretem a halszagot, sem a kék eget, túlságosan egyhangúak. Persze a rekkenő hőség rosszabb. Sárga pára odafent, a levegő pedig még se mocsan, csak nehezedik a palotákra, a kupolákra, az emberekre. Rémes izzadságszagúak az emberek, legfőképpen a németek. Nem állhatom az asszonyaikat: mindig lucskos lesz tenyerükben a kenyér, aztán még csodálkozom, hogy ott hagyjuk. Akkor már jobb szeretem a franciákat, még ha maguk is falják fel sokszor a morzsákat.

De ma kék az ég, s aránylag jókedvűen ébredtem fel. Szép zöld a mellényem, szolid sötét az öltönyöm, délcegen domborítja a mellkasomat, s ugyan kányszemem kelesse hozzá, hogy valaki felfedezze alatta a hájrétteget. Mert hát benne járok már a korban, s ha nem is vagyok még totykos vén, azért az 50 év csak bele-beleszúr a szívembe. Nem mondom, hasznos évek voltak, bölcs gondolatokkal, értékes tapasztalatokkal. Tökéletesen értek három világnyelvet és csalhatatlanul felismerek minden típust. Ha a fiatal nemzedék műveltségére gondolok, nevetnem kell. Összetévesztik az olaszt a spanyollal, s tisztesség ne essék szólni, még az amerikaiival is. Származásuk a dedapám még arra oktatott, hogy meg kell tanulni a keleti nyelveket is, ha elégedetten akarok élni. Szerencsére mostanában erre nincs szükség. Ritkán vetődnek keleti turisták ide a Piazza San Marco-ra, s ha jönnek is egy páran, még a templom egere is gazdagabb náluk.

Persze, ez csak amolyan szólamondás, voltaképp a templom egere éli világát. Nincs olyan nap, hogy ne tömné tele a fejét az angolok cukrával. Nem szeretem az angolokat: úgy ajnározzák azt a buta négy lábút, mintha megérdemelné. Ha az a sok vénkisasszony nem jönne ide a lófogával, a halszem-

KARÁTSÓN ENDRE:

A SZENT MÁRK TÉREN

vel s az erkölcsös egérszeretettel, akkor ennek a potrohok koldusnak felkopna az álla. Szerencsére adott a terem az amerikaiakat is. Azt ott, például, a szárnyas oroszán tövében még a dóm tetejéről is felismerném. Jó korán kijött, mert a reggeli fényben akar felvételeket készíteni. Feszés vászonnadrágját húzta fel, meg a színes meseingét. Nem látom tisztán, mi van ráfestve, de annyi szent, hogy valami harcias történet. Lovasok nagy kalappal és pisztollyal. Esetleg pálmák és kanibálók.

Kövér ember. Puffadt fején szeszű kefe-frizura. Gazdag ember. Fényképezőgépén hatalmas lencse díszleg s körötte mindenféle gomb. Mennél több a gomb ezeken a hiábavaló gépeken, annál gazdagabb a tulajdonosuk. Ez még éppenséggel úgyszólván. Úgy bámul a palotára, mintha meg akarná venni. De bizonyára hallotta már, hogy nem lehet. Csak fényképezni lehet, módszeresen: előlről, hátulról, keletről, nyugatról. A törzsvendégek beletörődtek, hogy a hivatásosok ezeket a lehetőségeket is kimerítették előtük. Beérik hát levelezőlapokkal s már reggel kezdik a morzsaszórást. Fájdalom, az én emberem idealista. Új szögből akarja megörökíteni az ősi teret. Egész délelőtt itt fog máskálni, mint egy holdkörös balszemű behunyva, jobb szemével pedig egy parányi üveglapon át a tisztesen le-törpített világra meredve. Amíg el nem csettintette valamennyi képét, eszébe sem jut a galambetetés. Szeretnék belecipni kövér lábikrájába, hogy mörsele tanítsam. De nem teszem, mert csak elvadítanám, én meg elveszteném a finom, puha elemőzsiát.

Hiába, sokat segít a tapasztalat. Megtanultam, hogy a mi életünk-

ben csak a kenyér a fontos meg a pozíció. Nekem például az a pozíció, hogy szelíd állat vagyok. Turbékolok, tipegek, szép suhogva szállok, általában csak ezt nézik bennem. Még az olaszok is, pedig nap mint nap láthatnak, ezt a pozíciót ismerik el a magamfajtanak. Olyannyira, hogy az imádságos képekre is mindenható odafestettek a legszentebb tartalom jelképeként. Hogy őszinte legyek, el is várom tőlük. Milyen együgyűek, mégis. A multkor kivágtam az egyik társam szemét, mert el akarta kapni a magot előlem. Hát nem a ministráns gyerekeket gyanúsították?

De minek is zsörtölődöm az amerikai miatt. Hadd fényképezzen, ha kedve úgy tartja. Majd amikor befejezte, ő is odamegy a magárus banyához s szórja a többi turistával az izes árpát meg a foszlós cipőkenyeret. Addig legalább elszórakoztat. Tegnap jól teleraktam a begyemet, még nem vagyok éhes, így hát két évés közt mások életét bámulom. Nemcsak kenyérről él a művelt galamb. A fiatalok azt mondják, hogy a szerelem az élet értelme. Ostobák. Majd amikor őket sem rázza többé a vágy, akkor belátják. Mi, meglelt madarak az emésztésnek élünk meg a pozíciónak. Elvezük az elismerést, személyünk példás értékét. Pompásan értjük egymást. Szemben a Lukács evangélista fején látom a Piazza San Marco-i galambtársadalom egyik kiválóságát. Már régóta csak őt illeti meg ez a hely. Zömök teste kényelmes guanoétegen trónol. Ráér. Velem együtt nézi, mi művel az amerikai. Bölcsék vagyunk.

Azám, az amerikai. Eredeti figura. Ügyel-bajjal feltornászta magát a lámpavasra s onnan katonatogtat. Nem sajnálja a fáradságot. Nadrágja felhasadt, egy hegyes vasdíz véres sebet vágott a lábába, de ő nagy igyekezetében rá sem hederít. Várni kell, amíg lecsitul a keze remegése, közben érri a fényt. Már minden rendben van, befogja a teret a gépbe és megnyomja a gombot. Biztonsági képet is akar készíteni, de lentől egy rendőr rángatja lábfejét. Izgatott szóváltás. A rendőr egy írást mutat, melynek értelmében lámpára kúzni tilos. Erdekes. Mi mindenható odaszállhatunk, s azt is elnézik nekünk, hogy odarondítunk a hóféhér kövekre, az aranyozásokra, az ódon máriávegekre. Ha nem élvezném a kiváltságot, igazságtalannak tartanám. De hát mi, galambok, Velence szívében élünk, s Velence szíve a miénk. Szabadon korhasztjuk a kényes faragványokat félszűnkkel, sűrű ürülékünkkel. Az amerikai meg táplál minket s cserébe jogot szerez a fényképezésre. Jól van ez így: ki-ki miként érdemelte.

No, végre lerázta magáról a rendőrt s egy csinos nőnek magyaráz valamit. Elénk szavaiból azt veszem ki, hogy a nő gondolázza mindent a téren s addig hallani sem akar másról. A nő előbb cirogatja, aztán toporzékol. Hiába. Dúlva-fúlva otthagya a férfit és a tengerpartra siet. Egy ögyelő matróz szegődik a nyomába. Leszólítja. De sokat láttam már ilyesmit. A nők először tovább sietnek, aztán leleltik zsebkendőjüket, majd lecsirkefogózzák a tolatkodót. Egy újabb gondola siklik ki az öbölbe, benne a matróz cigarettával kínálja a nőt. Az amerikai a gépével bibelődik.

Vajon mit eszel ki? Egy ideig, úgy látom, a haranatoron tetejére akar felmenni, de hamarosan letesz erről a szándékról. Banális. Mindenki onnan fényképez. Viszont a dóm emeleti boltívei alatt húzódo kőpárkányon senki sem jár. Embereknek életveszélyes és tilos, ám felséges kilátás nyílik a tere, s közvetlen közelről le lehet kapni valamelyik köszönt arcát. Tudom, hogy oda indul, s szerencséje van, mert az ór végre ment. Utána repülök. Hasoncsúza érkezik, nehogy észrevessék. Csupa pókháló az arca, s ahogy izzadt kezével feltámasztja a szálakat, csúf szürke foltokat mázol szét a bőrén. Belekönyököl a korlát guanójába. Szuszog. Oda röppenek eléje. Le akar venni. Arrébb szállok. A

rendszer kimondja, hogy galambot csak etetés közben szabad fényképezni. Majd délután átengedem magam.

Hohó: vigyázat, szerencsétlen, kis hiba lezuhant. Hátal a párkánynak mélyen kihajolt, hogy jobban befoghassa a csúcsív tetején álló Szent Jánost és megcsúsztott. Csak az hiányzott volna, hogy baleset történjék. Lezárnak mindjárt a teret, s máma ki etetne minket? Pedig most már a nyelvem hegye is megnevededik csőrömben, ha az ő falatjaira gondolok. Más kezéből nem is esne jól az uzsonna, annyira hozzámelegedtem ehhez az erőlködő emberhez. A csordában járó turisták csak táplálnak gyatra gépiességgel. Nekem az ő lelkes szolgálata kell, mint a régi velenceieknek, akiknek a személyzete nemcsak takarított, de táncolt is meg szépen énekelte. Hát csak mulatass, húcselédem, miközben én befészkelem magam ebbe a márványcsipekbe s időmet töltöm a kedves napfényben. Széttértem szárnyamat, mellem gyenge pihéi rásimulnak a meleg köre, valósággal olvadok a jó érzéstől. Szundilkálok egyet.

Mi ez a zsvaj? A dóm előtt ösz-zecsődültek az emberek s mind felfelé tekergetik nyakukat. Az ám, a kupolán egy ember mászik. A tarkainges kövér. Hogy hová el nem hajtja a buzgalma! Már rohanok is felfelé az örök, halom lábodobogásukat. Leráncigálják. Két rendőr fogja közre s el akarják kísérni. Rendnek kell lenni. De az emberem nem hagyja magát. Tülekedik, maszatos, vörös arcából kidagad a szeme. Ordít. Hirtelen lecsillapul, homlokát tapogatja, majd előhúzza a bőrtárcáját és belekotor. A rendőrök fejüket rázzák s közben zavarják félre a bémészködőket. Újabb bankók kerülnek elő a tárcából. Még a végén mindenét odaadja, nem marad semmi a magokra. Hál' Istennek, valamit hagynak neki a rendőrök, majd tisztelegve szabadon engedik. Nagyot lélegzik, s a kávéház terraszán egy terbelyes zöld napernyőnek veszi az útját.

Benne vagyunk már a délutánban. A nap közel jár a helytartó palota tetejéhez, s az árkaok árnyékában lassan gyulladoznak az ékszeres fényei. Ez a nagy etetés ideje. Pirosóves gitárzenekar sompolyog fel a dobogóra, benépesedik a terrasz valahány asztala, néma pincérek lótnak-futnak, turisták csörgetik emléktárgyaikat, levelezőlapokat firkálnak, s szemben a tér aszfaltján hemzseg a sok galamb. Tömördeken vagyunk, roppant szürke pehelytengerként hőmölgyöjük körül az etetőket. Azahogy mit is beszélek többes számban, mikor magam csendesen az ár ellen sétálok. Szórakozottan fel-felcsipek egy morzsát, ha éppen elébem hullik, de csak amúgy előtélnek. A főfogásokat a makacs fényképészről várom, akivel együtt töltöttem napomat. Mondhatom, egészen megaratózom vele: hálás vagyok, hogy elszórakoztatott erőlködésével. Most ott ül a napernyő alatt: hosszú amerikai cigarettát szivogat s élvezi a pihenést. Frissítő mellé odakészítette a duzzadó celofánzacskót. Még néhány perc s letépi róla a zsinórt. De előbb a gépet akarja ellenőrizni. Elégedetten mosolvgva nvül a bőrtok felé, felkattintja a kapsot és...

Rekedt, borzasztó káromkodásba tör ki. Mély torokhangból magas visításba csuklik a hangja, húsos szája kockaalakúra torzul. Remeg. Köralaki, fekete tárgyat tép le a gépről: nagy eltökéltségében, figyelmetlenségéből, reggel óta rajta felejtette a lencsevédő kupacot. Most oda van egész napi igyekezete, hite, kínlódása, hiába volt a sok veszekedés, az izgalom. Talán ez az utolsó napja Velencében, s hamarosan sötétedik. Esetleg még újra kezdhetné az egészet, de a reggeli sugarak, a verőfényes déli villódzás rajzát a titokzatos árnyékokon többet már nem komponálhatja, s hiába a szürkület inkább lehangelő. Kinéz a vízre: asszonyt a matróz öleli: — szór a gitárzenekar, nevetnek a turisták. Közlebb repülök, hogy megmutassam magam. A magjai azért

még megvannak, s az etetés békés időtöltésével talán még idegeit is lecsillapíthatná. Már ott vagyok közvetlen a tekintete előtt, de valahogyan nem érzem biztonságban magam. Véres erek kúsznak széjjel a szememben, szilajul néz rám. Miért? mert én nyugodt vagyok, mert várom a jussomat, mert semmi közöm hozzá? Örült, gyilkos! Hozzámvágtam a gépet, s ha nem lendülök tüstént a levegőbe, még el is talál. Látom, a székét is felkapta s belehajítja a galambseregletbe. Fűlsiketelő szárnycsattogással rebben fel a sok madár. Az amerikai rávetik magukat a pincérek. Néhány vendég is segít nekik. Elhurcolják.

A zenekar zavartalanul pengeti tovább a gitárokat. Edesen árad egy nápolyi dallam, s a fekete bajszerű énekes a gondolák felé tájaja karját, mint minden este: Arrivederci. Mi, galambok, már meg is nyugodtunk, gyenge szívünk szép szabályosan ver, de még a magasban körözünk Velence szíve felett, melyet elszongítunk meghitt turbékolásunkkal és elrohasztunk zsiros ürülékünkkel. Jómagán már kiszemeltem odalent egy amerikai turistát, aki két magoszacskót is bontogat egyszerre. Hosszú mozzamas napom volt. Bizony, megéheztem és megérdemlem, hogy ez egyszer egybekösssem az uzsonnát a vacsorával.

Az Új Látóhatár

július—augusztusi száma gazdag tartalommal jelent meg, 96 oldalon.

Az irodalmi és politikai folyóirat közli Nagy Ferenc volt miniszterelnök emlékszerését Kovács Béláról. A lap főrészében Kovács Imre ázsiai útinaplójából ad ki részleteket; Kovács Imre naplójegyzeteiben Nehru indiai miniszterelnökkel folytatott megbeszélését örökíti meg és Nehru nézeteit foglalja össze a magyarországi politikai helyzetéről.

A július—augusztusi szám dokumentumrovatában az Új Látóhatár Gimes Miklós hátrahagyott írásait adta ki; s Kende Péter Gimes Miklós kivégzésének évfordulója a vértanú portréját rajzolja meg.

Ahhoz a vitához, amely a népi irodalomról alakult ki az Új Látóhatár hasábjain, a folyóirat e számában Zilahy Lajos szót hozzá. Huszonhárom oldalas visszaemlékezése főleg az Új Szellemi Front működését világítja meg és érdekes, személyes portré rajzol Gömbös Gyuláról. Az írók és az ifjúság doormi találkozásának jelentőségét Cs. Szabó László méltatja és Sz. Szabó Pál számol be az Amerikában élő emigráns politikusok, diplomaták és írók hillsdale-i konferenciájáról. Gombos Gyula „Szűk esztendő” címmel alapos tanulmányban foglalkozik a Magyar Református Egyház helyzetével.

Az Új Látóhatár e száma szép irodalmi részében Sipos Péter, László Ferenc és Z. Tóth László verseit közli, megemlítve, hogy Z. Tóth László a legfiatalabb magyar költőnemzedék egyik leghatásosabb tagjának mutatkozik. Ezra Pound költészetét az Új Látóhatár olvasóinak Bán Györgyi mutatja be, a „Phanopoeia” és a „Tancosnő” új fordításaival és egyben egy rövid esszében jellemzi a költő egyéniségét és művészetét. A folyóirat szépprózai részében Domahidy László hadifogoly-novelláit közli és Kemény Éva fordításában Koestler Artur írását Galilei utolsó éveiről. Máriás Viktor a kritikai rovatban Brendan Behan-ról írt és Márai Sándor új könyvét Esterházy Mária méltatja.

Bárany-Oberschall Magda az Új Látóhatár e számában fejezi be nagy tanulmányát Bizánc szerepéről a magyar művelődésben. A fogalmak tisztázását célozva, az Új Látóhatár Horváth Jánost, Gyórfy Istvánt és Illyés Gyulát idézi a magyar irodalmi népiességről. Utolsó oldalán közli a folyóirat kiadójának melegeit, ezúton számolva be a lap anyagi helyzetéről. „Kérjük minden olvasónkat, előfizetnünk, barátunkat és munkatársunkat — írja a kiadó —, hogy további áldozathétségükkel tegyék lehetővé a 96 oldalon nyomtatott és mégis az eddigi áron kínált Új Látóhatár megjelenését.” Az Új Látóhatár megjelenhet a folyóirat kiadóhivatalánál: München 13, Krumbacher Strasse 4. Németország.

Sherlock Holmes első kudarca

„A szoba sötétjébe vakító fény-sugár csapott. Egy szentóri hang ezúttal: Kár az erőlködésért, Higgins... A játszmát elvesztettél!”

Száz és száz kaland ért így véget. Sherlock Holmes, a mesterdetektívnek mestere a jól végzett munka örömeivel tért nyugovóra Baker Street-i otthonába, ahol már várt rá a következő eset. A múlt század második felében keltezte életre Sherlock Holmes figuráját Sir Arthur Conan Doyle és azóta a világ minden táján milliók kísérik kalandos útjain a nyomozás nagymesterét.

Változnak az idők, változnak az esetek. Sherlock Holmes is utóléte az első kudarca. A mesterdetektív nem tudott megbirkózni „élete” eddigi legnehezebb ellenfelével: a Legfelsőbb Szovjet Bírósággal.

A történet szálai 1917-ig nyúlnak vissza. A szovjet kormány uralomra jutása óta a szovjet könyvkiadók gátlás nélkül jelentették és jelentetik meg orosz nyelven a világ legkülönbözőbb nemzetiségű íróinak műveit. Engedély nélkül persze, mert a szovjet állam nem írta alá a nemzetközi szerzői jogi egyezményt s így a világ könyvkiadásában „törvényen kívül” helyezte magát. Conan Doyle fia és örököse megtudta, hogy a Sherlock Holmes történetek vendéki népszerűek a Szovjetunióban. Annak ellenére, hogy a mesterdetektív tipikus „imperialista állampolgár”, pipázik, segít a gazdagok ellen elkövetett bűnögyekben is, whiskyt iszik és angol úri szabó készíti ruháit, 1917 és 1957 májusa között a szovjet könyvkiadók 14 millió rubelt kerestek a Sherlock Holmes történetek orosz nyelvű kiadásával. Ez angol pénzre átszámítva másfélmillió fontnak felel meg.

Conan Doyle fia azt is kiderítette, hogy 1957 májusa és 1959 májusa között újabb 11 millió példányban jelentettek meg Sherlock Holmes könyveket a szovjet könyvkiadók.

Mind ezekért a jogokért, természetesen, egyetlen fillért sem kaptak a szerző örököse. De Sherlock Holmes nem az az „ember”, aki meghátrál, ha nehéz helyzettel találja szembe magát. Példáját követve Conan Doyle fia is. Összeült Berman tanárral, a Harvard Egye-

tem jogi professzorával és segítségül hívták a marxista dialektikát. A szovjet állam törvénykönyvének 399. paragrafusja ugyanis kimondja, hogy „senki sem szerezhet magának jogtalan hasznot más kárára”.

Erre építette Berman professzor, mint Sherlock Holmes meghatalmazott ügyvédje, keresetét. Pert indított a szovjet bíróságnál négy szovjet könyvkiadó és az oktatásügyi minisztérium ellen. Keresetében nem szerzői jogdíjak kifizetését kérte, hanem azt, hogy a szovjet könyvkiadók a Conan Doyle örököseinek kárára szerzett jogtalan haszontól megfélemlő részét fizessenek ki megbízójának.

Az egy évvel ezelőtt benyújtott pert több száz Nyugaton élő író kísérte feszült figyelemmel, hiszen ha Sherlock Holmes, mint annyi más ügyből, ebből is győztesen kerül ki, akkor ez az ő számukra is megnyitja az utat igényeik érvényesítésére.

A Legfelsőbb Szovjet Bíróság augusztus 18-án tárgyalta az ügyet. Három bíró folytatta le a tárgyalást, amely összesen 30 percig tartott. Az oktatásügyi miniszter és a szovjet könyvkiadók ügyvédje öt percig beszélt. A keresetét alapatlannak és jogtalanul nyilvánította. Berman professzor, tolmács útján, kifejtette nézetét, hivatkozván az idézett törvényre. A bírák ezután visszavonultak és néhány perces tanácskozás után kihirdették az ítéletet: a keresetet elutasították. Indoklás: külföldi szerzőnek nincs joguk arra, hogy szerzői jogdíj, vagy bármely más címen díjazást kérjenek a Szovjetunióban megjelent műveikért.

Fellebbezésnek helye nincs, az ügyet lezárták. Sherlock Holmes bő koponye gallerijába húzta nyakát és életében először, vereséggel tarsolyában, visszavonult.

Most ott mereng a Baker Streeten, kényelmes karosszéke mélyén és azon tűnődik, hogyan lehetséges, hogy — például — Aragon és Elsa Triolet, bár ugyancsak Nyugaton élnek, mégis rendszeresen kapnak szerzői jogdíjat műveik után a Szovjetuniótól.

Vajon, ha ő, Sherlock Holmes belépne a kommunista pártba, ő is hozzájuthatna jogos követeléséhez?

(va)

TIBORCOT VÉDEM

Tiborcot védem, pedig talán nem is bántja senki. Lehet, hogy túlságosan érzékeny az ember; én valahogy elmarasztaló ítéletben érzem szegény Tiborcot szemben Ignótus Pál „Bolyongás közben” született írásának (megjelent az Irodalmi Ujság június 15-i számában) odavetett félmondatát. Az egész mondat egyébként Shaw „Pygmalion”-jának „érdemtelenségéről” beszél — ahogy Shaw mondja — Ignótus szerint a „tudatosan züllött proletár”: „aki mint afféle iparosodott Tiborc jelenik meg a színen, a Katona József-féle jelentősen kisebb pátosszal”.

Nem védem a pátoszt. Az ember élete harmadik évtizedének végén még fiatalnak számít, de semmi esetre sem rajongó már; sőt, a gyakorlatban mélyen pesszimista, hogy megőrizhesse az elmélet optimizmusát; a pátosz minden fajtájával leszámolt, még az úgynevezett nemes pátosszal is.

Szegény Tiborc pedig nyakig úszik Katona József pátoszában; nem vitás. Semmiképpen nem állítható Shaw „Pygmalion”-jának Doolittle-je, „tudatosan züllött proletárakja” mellé, kinek forradalmisága abban csúcsosodik ki, hogy áruba bocsátja a lányát. Ezért talán nem is volt helyes párhuzamba állítani őket még az eldugott félmondaton belül sem. De ha már ilyen párhuzamot vonunk, meg kell említenünk, milyen korban s milyen társadalmi körülmények között született a két mű; mert pátosz ide, pátosz oda, a siránkozó Tiborc mindenképpen forradalmból volt, mint a királynegyilkos Bánk s a maga történelmi adottságai között legalább olyan forradalmi, mint Shaw Doolittle-je.

Különbözik is: nálunk még a komolytalanság is igen sokszor vére ment. Honnan tudhatta volna hát a tizenkilencedik század elején vért izzadva, egyszeri íróvá lett, polgárosodott parasztsaládból származó Katona József, hogy lázongó parasztiát a századforduló polgári angol társadalmának forradalmi hőseivel, a „tudatosan züllött proletár” alakjával fogják párhuzamba állítani? Így aztán szegény Tiborc, ahelyett, hogy derűs cinizmussal árulná a lányát, lopni indul éhezó gyermekei számára, ami már magában is súlyosan patetikus cselekedet; viszont az adott körülmények között legalább olyan forradalmi, mint a lányát prostituáló angol proletár dacos züllöttsége. S ha az ember nem tudott volna még leszámolni az abszolút morál elképzelésének lehetőségével, akkor feltétlenül kísértésbe esik, hogy éppen ennek a morálnak szempontjából mérlegelje a két társadalmat s esetleg így fogalmazza meg a kérdést: az egyenértékű forradalmiság két különböző társadalmi rend keretei között különböző cselekedetekben nyilvánul meg; melyik társadalmi rend közelebbi meg jobban az abszolút erkölcsi rendet — mely egyébként még elméletben is elérhetetlen? Az, amelyben a forradalmi apa lánya

erkölcsére alkuszik, vagy az, amelyben a legalább ugyanannyira forradalmár apa lopni indul, hogy enni adhasson gyermekeinek? Vagy fogalmazzuk meg a kérdést egyszerűbben, nem elméletileg, hanem gyakorlatilag: melyik emberibb magatartás? Shaw Doolittle-jének szellemes, „öntudatosan züllött”, polgári forradalmár cinizmusa, vagy Katona Józsefnek öntudatosan zülleni nem akaró, lázongó pátosza?

A kérdés eldöntése — akárcsak az abszolút morális rend elképzelése — természetesen szubjektív; de az olvasó, aki megpróbálta Ignótus Pál bolyongás közben támadt gondolatait visszajutkora (vagy, ha úgy tetszik, eredeti színikre) fordítani, úgy érzi: jogában áll Tiborc mellett szavazni...

S ha már az abszolút morális rend elképzeléséről tartunk: egy ilyen elképzelés találokunk a „Bolyongás közben” című írás kötetében. Ignótus Pál a Brecht-féle „Koldusopera”-ból (Dreigroschenoper) vett idézettel foglalja össze ezt az elképzelést, melyet azután Marx „történelmi materializmusának” morális alapjával azonosít. „Erst kommt das Fressen und dann kommt die Moral” — mondja az idézet, azaz — hogy megmaradjunk Ignótus fordításánál — „előbb zabálni adjatok, aztán papolhattok a jó erkölcsről”. Ezzel a hallgatóságban helyesnek ítélt abszolút morális elképzeléssel szemben elmarasztalón nyilatkozik Ignótus Pál arról a polgári erkölcsről, mely szerint „dicsőség lemondani az evésről egy képzeletbeli jövőért”.

Az olvasó, akinek ugyancsak vannak elképzelései az abszolút morálról, megáll és úgy gondolja, nem volt helyes e két elképzelést szembeállítani egymással, hiszen egyazon kategóriába tartoznak, lévén mindkettő az utilitarista filozófia hajtása, illetve ebben a megfogalmazásban csak vadhajtása. A kettő szembeállítás tehát helytelen, ha az ember nem jelzi, hogy itt kizárólag két utilitarista elgondolás rangsorolásáról van szó s az e körön kívül eső elképzelések, mint például az erkölcsi önrétérk rendje, ezáltal nem kerülnek szónyegre. Csak ennek megemlékezésével kerülhet el ugyanis, hogy az olvasó azt higgye: nincs több hivatalosan elismert elképzelés az abszolút erkölcsi rendről.

Mivel az irodalom két forradalmi alakjáról volt szó s mert a forradalmárok mindig valamilyen erkölcsi alapon forradalmárok, úgy gondolom, a tájékozódás kedvéért nem ártott ez a kis erkölcsfilozófiai kalandozás. Már csak azért sem, mert most még szeretném röviden megvizsgálni a két figura forradalmiságát erkölcsi szempontból.

Kétségtelen, hogy mindkettő morális alapon fordul szembe társadalmi rendjének erkölcsével. Shaw Doolittle-je megtagadja ezeket az erkölcsöket; ezért tud ci-

nikus lenni. Tiborc még küzd velük; ezért kell patetikusknak lennie. Melyik a jobb? Attól függ, milyen szempontból nézzük. Mert míg az első megtagad egy erkölcsi rendet, anélkül, hogy újat adna, illetve fogalmazza meg, addig a másik jó lelkiismerettel ragaszkodik — nem a fennálló rendhez, hanem az erkölcsi rend fogalmához. S mivel a reális történelmi tapasztalatok számtalanszor bizonyították, hogy nincs emberi közösségi lét valamiféle rend nélkül, ismét csak Tiborcra kell szavaznom.

Még csak annyit, hogy koránt-

sem Shaw ellen hadakozom, hanem a beállítást ellen, mely Doolittle amorálisát — még ha annak morális alapja van is — Shaw forradalmi mondanivalójává teszi. Shaw — mint tudjuk — soha nem az erkölcsi rend ellen hadakozott, hanem a képmutató polgári erkölcsök ellen, éppen a tisztább erkölcsi rendért. „En nagyon bámulom az ön kemény és hívős puritanizmusát — mondotta egy alkalommal Chesterton Shawnak —, de az Isten szerelmére, engedjen meg magának hébe-hóba egy kis léhaságot! Legalább egy pillanatra vessen el a kötelesség szörnyű terhét!”

Ezen az alapon hadakozom a beállítást ellen, mely Shaw forradalmiságát Doolittle alakjával akarja megszemélyesíteni, mint ahogy hadakozom a beállítottság ellen is, amely Tiborcot a fatális „patetikus” címkével a nyakában oly könnyed kézmozdulattal dobja a lomtárba. Mert ha valaki Tiborcnak és Katonának bűnű rója fel pátoszukat, legalább olyan hibát követ el, mint ha valaki ma, a magyar forradalom után szeméretné Shawnak, hogy a szociális reformot, a társadalmi megújítást és a világ erkölcsi átformázását a művelt polgári középosztálytól és nem a forradalmi munkásságtól várta...

Kocsis Gábor

A Hamsun-probléma

„Mindnyájan tudjuk, hogy Hamsun magatartása a megszállás éveiben, 1940–45-ben, szakadékok teremtett közte és a norvég nép többsége közt. Vitatott kérdés ez, amelyre, mint tudjuk, még nem adtuk meg teljesen a választ. Más-keppen állunk Hamsun költészetével. Olyannyira fontos ez mindnyájunk számára, hogy vissza kell térnünk hozzá. Mi, norvégok, toleráns népek számítjuk magunkat, de azok vagyunk-e tulajdonképpen? Legszívesebben azokkal szemben vagyunk toleránsak, akik egyek velünk. Knut Hamsun költészetét oly sok értéket foglal magába, hogy nem nélkülözhetjük. A háború alatt el voltunk keseredve miatta, költészetében azonban megengesztelt bennünket, ha ismét olvasni kezdjük alkotásait. Knut Hamsun művei mindig élők maradnak. Ha megtagadjuk ezt a költészetet, saját magunkat tesszük szegényebbé és szürkébbé.”

Annak megvilágítására, hogy milyen nagy problémát jelent Knut Hamsun a norvégok számára (s talán nemcsak az ő számukra!), elég is ennyit idézni Sigurd Hoelen az oslói egyetem aulájában augusztus 4-én, Knut Hamsun születésének századik évfordulója alkalmából elhangzott beszédéből.

A második világháború hősi ellenállói, a német fasizmust hátráltalanul gyűlölő norvégok szemében a legnagyobb bűnnek számít, ha valaki a háború és a megszállás kritikus éveiben Quislinget és a németeket támogatta; mint Knut Hamsun is. — Itt van azonban a költő életműve! „Knut Hamsun költészetének ege alatt élünk” — kiált fel az egyik norvég író. Mások szerint pedig a norvég nép nem lenne, nem lehetne az, ami, Grieg zenéje, Munch festésze — és Hamsun költésze nélkül.

Kritikusokat és irodalmárokat évtizede foglalkoztatja az a rejtély, hogyan juthatott el ez a dinamikus költőóriás a saját hazáját legázoló, ártatlan honfitársainak százait kivégző, az emberi civilizáció legszebb értékeit tagadó és pusztító Harmadik Birodalom tá-

mogatásáig akkor, mikor más hozza mérhető szellemek, Thomas Mannól Bartók Béláig a legelkeseredettebben foglaltak állást és küzdöttek ellene.

Mindmáig nem sikerült kielégítő ielektani magyarázatot találni a rejtélyre.

Egyesek az író hajlott korával magyarázzák: az időben Hamsun nyolcvanon felüli, nagyothalló, betegeskedő öregember volt már. Mások hozzáfűzik, hogy már korábbról nagy előszeretettel viseltett a német nép iránt, mert a német nyelv jelentette számára első regényeitől kezdve a megfodítandó nagyvilág felé.

Ismeretes, hogy Hamsun nagyon mélyről, a leközött társadalmi nyomorból indult, s csak hallatlan erőfeszítések és munka árán jutott a csúcsra: a Nobel-díjhoz és a világhírhez. A küzdelem évei azonban magánossá és elszigeteltté tették. Gyakran még hazulról, családjai köréből is elmenekült, rideg szállodai szobákba húzódva csak írt, mert írnia kellett. Így lett végül is tulajdon démoni tehetségének szolgájává. Nem a valódi világban élt már, hanem egy költött világban, amely csak az övé volt. (Érdekesnek látszik igazolni ezt egy írónak az a megállapítása is, hogy senki sem mutatta meg neki — t. i. Hamsunnak — a gázkamrákat. Ezek előtt szilánkokká tört volna Hamsun világa.)

Arve Moen szerint alapvetően helytelen azt állítani, mint ezt többen teszik, hogy Hamsun náci volt már a nácizmus előtt is, s műveiben szétszórv mindenütt fel-lelhetőek náci vonások, gondolatok. Csak annyi igaz, hogy Hamsun reakciós-patriotisztikus volt, s néhány elve és felfogása szerencsétlenül megegyezett a nácizmusával. Hamsun pesszimista volt a civilizációt illetően; megvetette és elítélte a modern városi társadalmat, a polgárságot és polgáriasságot. Térjünk vissza a természethez, ajánlotta ő is, mint egykor Rousseau; de Hamsun a természetben a primitív kultúrát-civilizációt értette. A demokráciát is a civi-

záció termékének tekintette, ezért is nem szerette.

Szükségtelen és egyúttal izléstelen is lenne kísérletet tenni arra, hogy politikai tévedéseit megszépítsük, enyhébben értelmezzük. De hogy mennyire saját költött világában és valóságában élt Hamsun a háború éveiben, s a külső durva valóság hozzá szivárgó híreire mennyire emberien reagált, hadd világítsam meg egy példával.

Dr. Erich Burger, Hitler volt német-norvég tolmácsa, most hozta nyilvánosságra visszaemlékezését Hamsun Hitlerrel tett látogatásáról. Mint ismeretes, Hamsun 1943 nyarán, a bécsi újságírókongresszusról hazafelé utazva, Berghofban, Hitler „sásfészkében” felkereste a „Führert”. Hitler igen szívélyesen fogadta, hiszen Hamsun a nácizmus legnagyobb kulturális győzelmének -nyereségének számított. Hogy a búcsúzás már csak hűvösen udvarias lett, annak Hamsun volt az oka. Hadd idézzem néhány mondatát a Hitlerrel folytatott párbeszédéből:

Hamsun: „Mindaz, ami Norvégiában történt, a birodalmi kommisszártól függ! (Mélyen felindulva.) A birodalmi kommisszár eljárása nem tetszik nekünk! „Porosz-sága” kibírhatatlan számunkra! Meg a kivégzések is! Nem túrjuk el tovább...”

Más norvég írók és kortársak pedig arról számolnak be, milyen sok halálraítelt megmentésében vetette latba személyi tekintélyét a német katonai hatóságoknál.

Hamsun életpéldája világosan vallja azt, amit mi, magyarok különben is nagyon megtanultunk már saját írónknak a háború alatt és az ötvenes évek elején tanúsított magatartásából: a költői tehetőség nem mindig azonos a politikai iskolázottsággal és éleslátással. A norvég nép pedig a hamsuni évforduló impozáns megünneplésével ismét tanújelét adta a világon szinte egyedülálló türelmének, érettségének és józanágának, amellyel megértette, hogy Hamsun művei többek jól megírt alkotásoknál. Korunk mélyebb megismerésének forrásai.

Sulyok Vince

A Mennysorszában már régtől fogva akadtak haladó gondolkozású angyalok, akik helytelenítették a Jóisten engesztelhetetlen magatartását a Gonosszal szemben. A Jó és a Rossz közötti feszültség még bonyodalmasabbá okozhat; ezt jóslották úton útfélen.

A helyzet valóban elmérgesedett: a Pokol erőshangú jegyzékekben tútakozott az ellen, hogy az úrban lángpallosos angyalok rephedjenek. Ugyanakkor a Mennysorszában szörnyülködve beszéltek a pokolbeli állapotokról. Csak a haladó angyalok tartották meg tárgyilagosságra törv gondolkodásukat: meg kell érteni az ördögöket, mondták, és amikor a maradi angyalok erre azt kérdezték, hogy hát mi a fészkes fenét kell megérteni az ördögökben, azt válaszolták, hogy aki ilyen gorombán beszél, az nem is méltó az angyal névre, hiszen misem különbözeti meg a legrosszabb ördögöktől. Ők nem olyanok, akik nem vallanak be, hogy bizony a Pokolban is vannak hibák, de hát ha jobban megnézzük, a Mennysországon mélysegesen romlott és bűnös. Különbözik is a történelem a Poklot igazolja.

Az angyalok közt lassan az a felfogás terjedt el, hogy a Pokolban sem minden rossz, a Mennysorszában sem minden jó, tehát végül is mindennek rendbe kell jönnie. A mennyei hiskozmányokban pedig egyre többen magyarázták egy-egy málnaszörp mellett, hogy a Pokol majd akkor lesz igazán kitűnő, ha az ördögök is belátják; jobb egész nap furulyázni, mint reggeltől estig, estétől reggelig a kazánokat fűteni. Márpedig ezt be kell látniok hamarosan.

Ezeket az elgondolásokat a borszalmak nem megszavarta azoknak a dokszalmaknak a híre, amelyek a Pokolban történtek. Bizony sokat sírtak ilyenkor az angyalok; a Földön csak úgy ömlött az eső. De szerencsére az

okos, haladó angyalok magyarázták, hogy az ördögöket csak a Mennysországon kihívó magatartása kényszeríti az ilyen csúnya dolgokra, melyek bizony csúnyák, csúnyák — és ezt éppen ők mondják a leghangosabban — de ha jobban megvizsgáljuk, voltaképpen nem olyan csúnyák... Meg kell érteni az ördögöket, hányszor ismételjük?! A Jó csak vonuljon vissza, hogy a Rossz ne érezhesse magát veszélyeztetve, akkor majd nyugalom lesz.

A Jó vissza is vonult mindenütt, de persze nem eléggé: azért van ez, csóválták fejüket az okos angyalok, mert az alájában véve derék Jóistent a tanácsadói izgatják. Az volna a legokosabb, ha egyszer személyesen értene szót a Sátánnal.

Egy ilyen találkozózt nyélbeütni nem könnyű. Lassan kell előkészíteni... Egy szép nap megérkezett a Mennysországra a híres ördög-baletti. Fellépésének Mennysországra szóló sikere volt. Az angyalok tapsoltak. Lábbukkal dobogtak, újráták és az ördögöknek tiszzer is el kellett rojniok a pompás ördög-táncot. Nem is lehetnek olyan rosszak azok az ördögök, lám csak, milyen szépen táncolnak. Az angyalok is elküldtek egy dalárdát a Pokolba: így akarták megmutatni: ők sem olyanok, hogy nem kívánják a békességet. A Rossz vesztét egyre kevesebb angyal szerette volna. Látták, elég az jónak lenni, akkor az ördögök is megbékélnek.

Maradi még egy-két akadékoskodó angyal, aki valami olyasmit dörmögött, a jó az jó, a rossz az rossz, de hát őket lehurrogatták.

Közben megnyílt a Mennysországon a

Mese a szivárványról

nagy ördög-kiállítás, a Pokolban pedig az angyal-kiállítás. Ideje volt, hogy Gábor arkangyal elutazzék a Pokolba meghányitvetni a Sátán meg az Isten találkozáját. Útja közben többször is felszólt az ördögök előtt, hogy végre megértse velük: ők angyalok nem is olyan jók ám, ahogy azt a Pokolban gondolnak; semmi mást nem kívánnak, csak a Rosszal megértésben élni. Az ilyen beszéd tetszett a Sátánnak, de azért még kicsit gyanakodott, hogy az angyaloknak talán mégis valami jóban jó a feje. De Gábor arkangyal, aki kezefogott sok ezer kisördöggel, végül is meggyőzte, hogy itt semmi jóról sincs szó.

Ezekután, megnyugodva, látogatásra indult maga a Sátán. Tiszteletére a Mennysországot a leggyönyörűbb szivárványokkal díszítették: hétszínű diadalívok alatt vonult az Isten trónusa elé. Az angyalok kórusa közben hozsannákat énekelt, dicsérvén a Poklok Urát. A Sátán, aki fejére angyalhajat ragasztott, meg-megállt, mosolyogva kezefogott az angyalokkal, nyájasan érdeklődött, hogy hát hogy megy a furulyázás, el-elgyönyörködött az Eg virágaiban és általában igen kedves volt. Igaz, fehér angyalruhája alól jócskán kilógott a lóláb, de az angyalok szemet hunytak. Nem szabad mindenkiben rögtön a rosszat nézni!

Az Isten szeretettel fogadta a Sátánt. Az angyalsereglet ujjongása közben percekig szorongatták egymás kezét. A lemegezőbb jelenet pedig az volt, amikor a Sátán jobbról-balról mecsókolta a Jóistent.

A tárgyalások a Jó és a Rossz hagyományos barátságának jegyében folytak le.

Dualitás, magyarázták a politikus angyalok. Búcsúzóban a Sátán megrángatta az Isten szakállát, hátba vágta és a körülállóak felé kacintva, azt mondta: az anyád Isteni! A Jóisten elérte a tréfát, nevetett, majd meghúzva a Sátán farkát, így kiáltott: az ördög vigyen el! Erre fel aztán mindketten egymás nyakába borultak. A jelenlevők el-érzékenyedve örvendeztek, milyen jól megérti magát a két öreg. Végre minden angyal láthatta, milyen kellemes, bohókás, jóindulatú fiú a Sátán. Igazán kár volt tőle félni.

Hamarosan a Jóisten is ellátogatott a Pokolba. Udvariasságból ő is feketére festette hosszú fehér szakállát és szarvat ragasztott a fejére, amiért is a fogadására összegyűlt jóördögök megtapsolták. Egy kis-ördög-hirendeltség közben ütemesen harsogta, hogy:

„Ör-dög, an-gyal jó-ba-rát,
Zúz-zuk szét a zuz-ma-rát.”

Látogatása folyamán a Jóisten kedélyesen elbeszélgetett néhány ördöggel: személyesen biztosította őket, hogy semmi jót nem akar, legkevésbé pedig a pokolra kárhozottak megváltását.

Házigazdái vezetésével hűvülézett egy kicsit a Pokolban. Megtekintett két ördög-iskolát, egy mintaboszoránynevelődt és egy horszerűen berendezett kecskebakistdlót. Távozásakor megelégedését fejezte ki a Pokolban látottak felett.

Hazatértekor az angyalok üdvözlésére fogadta: Eljen az Isten, aki kiegyezett a Gonosszal! Az Úr pedig, hogy a Pokolban tett ígéreteit tettekre váltssa, így szólott az angyalokhoz: dobjátok rájuk az okokat a lángpallosokat, nincs szükség már azokra!

És ettől a naptól fogva az angyalok azt hitték: nyugodtabban alhatnak.

Lehoczky Gergely

Szepegés

Az ember — mit tagadjuk — fél is olykor.
Néha kénsárgán omlik egy szírom.
A földek szaga néha szinte sápadt.
Dohányunk íze hűvösen, finom
irtózásként tapad a szájpadausra.
A jegenyék mélyen meghajlanak.
S oly feltartóztatathatatlannul ássa
a sikos éjbe magát egy vonat.

A bátor hallgat. Aki gyávább, szól csak
s a csillagoknak tárja homlokát.
Fény helyt festékből kaphat pedig szót s csak
sebes vizekre vetett árnyat ad.
Megnő ugyan, ha a folyam kitágul,
roppantná lesz a hörgő habokon,
de torz rajzában mit visz önmagából,
ami még féltő léptével rokon?

Jaj, pedig egyszerűen műlni tudni,
ezt kellene, akár a gyors halak:
villámként fúródni a tőfenékre,
úgy szúvillanni, mint a gondolat.
Hiszen: a keresés hiába volt csak,
hiába telek, tavak és tanok,
de oly mézesek mind a régi voltak,
hogy egyre hiszed: mégis jönni fog.

Miért? Hogy benned él, az nem bizonyosság.
Talán csak játszod, bévül motyogod,
hogy keresel? És hány réteges közet
alól dereng már minden mosolyod?
De ez köt ide; félelmed ez adja,
hogy nem kerested elég igazul:
melyik kéreg, kalász vagy ember arca
nézne úgy vissza rád, mint Jézus úr.

Utazás kék tájak felé

Rab Gusztáv könyve franciául

(Voyage dans le bleu. Flammarion, 1959. Paris)

„Voyage dans le bleu” — magyarul úgy lehetne fordítani: Utazás kék tájak felé. A „kék tájak” — valaha egy utazási iroda reklámjelszava — ebben az esetben az ismeretlen, az iszonyatos, a pusztulást jelenti. A regény cselekménye 1951 júniusában kezdődik, azon a nyáron, amikor — hozzávetőleges becslések szerint — 75–80.000 embert fosztottak meg Magyarországon, elsősorban Budapesten, de egyes nagy vidéki városokban is, lakásuktól és telepítették ki nyomorúságos falvakba, főképpen a Hortobágy- és Tiszavidékre.

A regény a kitelepítések drámája, a „belső ellenség” likvidálása Rákosi és Péter Gábor módszereivel. Hősei javarészt Rab Gusztáv otthon 1945 után indexre került korábbi regényeinek figurái: volt főbírók, volt miniszter, volt tábornok, volt gyáros, sőt „volt” tudós is (akadémiai tag), ugyanakkor néhány volt kisiparos és kiskereskedő és a balatonszárszói Sellő-szálloda volt tulajdonosa. A siralmas egészségügyi viszonyok, a nyomor és a félelem lassan lemorzsolja a Tiszapócsra kitelepítettek számát. A főhős, Balázs Ákos, a régi Magyarország kártyás világlia, osztályának önző és gögős képviselője teljes lelki átalakuláson megy keresztül az istenhátamögötti kis tanyán, ahová az események sodorták. Olyannyira, hogy a regény végén, amikor a sors szélső csodálatosképpen menekülést, a francia Rivierát, Mentont, egy igazi „kék utazást” kínál neki, inkább „rettenetes családjában” marad és hű kutyája mellett hal meg a Tiszapócsra. Az anyaföld vonzása bizonyult erősebbnek? Bűnhődni akart-e azzal, hogy maradt? Nem tudni. Úgy érezzük, hogy végül a szenvedésekben megtisztulva, csaknem elégedetten távozik a földi világból az igazi kék tájak felé.

Rab Gusztáv regénye a szó legjobban értelmében vett riportregény. A szerző a kitelepítések idején földmérőként dolgozott a Nagy-Alföldön — a Bach-korszak idején is több magyar író választotta ezt az irodalommal nem épp rokon hivatást — s így közelről tanulmányozhatta a kitelepítettek és az őslakók faunáját. De a Kék utazás azért valóban megrázó könyv, mert — hogy a színekkel maradjunk — az író nem fehérről és feketéről dolgozik. Bár nem kétséges, hogy szíve a gyengék és az üldözöttek mellé húzza, kitelepítetteit nem szentek, hanem hűbőrlő-vérből való, többször bizony nagyon gyatra emberek és az „új földbirtokosok”, az új osztály urai között is akadnak tisztességesek a bosszúvágyó és tudatlan párhelytartók sűrűjében. Eppen mértéktartása teszi helyenként oly megrázóvá a

könyvet, amint ezt a francia kritikusok nagy része is leszögezi. A csak néhány héttel ezelőtt megjelent könyv máris visszhangot keltett Franciaországban. A szerzőt meginterjúvolta a francia televízió és számos lap méltatta tárcában, beszámolóban az írást. A szocialista párttal rokonszenvező „Combat” Rab Gusztáv művét Petru Dimitriu sztalinista román regényíró egy, a duna-fekete-tengeri csatorna építéséről készült írásával veti össze, amely ugyan csak a kitelepítettek életét festi le „a munka nemesít” jelszavával. (Dimitriunak egy másik, „Családi ókszer” című könyve nemrégiben jelent meg Párisban és története-sen élénk vitát keltett.) A Combat cikkírója úgy véli, a két író közül annak van művészeleg igazsa, aki a szenvedők, a megaláztatottak és a legyűrtöttek oldalára áll. Cikkét ezzel fejezi be: „Ne a Családi ókszert, hanem Rab Gusztáv regényét olvassák.”

André Thérive, aki Rab Gusztávot annak idején már a Tempsban felfedezte a franciák számára, a „Flammes” című folyóiratban leszögezi, hogy az írás hatalmas dokumentációs érték. De nem csupán szociológiai szempontból érdekes, hanem lélektanilag is jelentős. Megmutatja, milyen könnyen kerekedhet felül a diktatúra akár egy civilizált országban is. Miért halt meg Tiszapócsra a regény főalakja? — teszi fel a kérdést Thérive. „Részben, mert ragaszkodott a szülőföldhöz, talán, mert a társadalmi bűnhődést kereste vétkeivel megterhelt élete után, melynek utolsó éveit egyébként is vezeklésbe hajlították.”

Hosszan idézhetnénk a „Nouvelles Littéraires” tárcájából, a „Les Échos”, az „Aurore”, az orléáni „Republique du Centre” című jelentékeny napilap, a katolikus sajtó, elsősorban a „La Croix” és a „France Catholique” meleghangú méltatásaiból, de talán mégis a baloldali beállítottságú „Centre Matin” cikkével fejezzük be ezt a rövid ismertetést: „Rab Gusztáv tárgyilagosságából — hangsúlyozza a kritikus —, amelylyel két szembenálló világ harcát írja le a magyar falu tükreben, mások is tanulhatnak.” Megállapítván, hogy a szerzőnek sikerült mindkét oldal hibáinak és vétkeinek elfogulatlan feltárása, leszögezi: „ezzel az őszinteséggel példát mutat arra, mint lehet elősegíteni Kelet és Nyugat közeledését...” Lehet, hogy e végkövetkeztetés kissé meglepő, de mindenképpen bizonyíték arra, hogy Rab Gusztáv humanus katolicizmusa teljes megértésre talált a műbírálok között.

A kitűnő fordítás Jacqueline Dupont gondos munkáját dicséri.

L. G.

„A börtön, melynek nincsen ajtaja”

— Egy madridi bemutató —

Nyomdának írni vagy színpadnak — olyanformán viszonylik egymáshoz, mint folyamodványt írni a járásbírósnak vagy szerelmeiket az imádott nőnek. Úgyis mondhatnám, hogy a regény édesgyermek a szerzőnek, a színdarab pedig fogadott gyermeke, ki nek további fejlődése sok ismeretlen tényezőtől függ, mik kívül esnek a mostohaapa akaratán és szándékain.

Mindez okokból a közönség némi idegenkedéssel tekintett a közkeletű regényíró, J. A. Gimenez-Arnau első színdarabjának bemutató előadása elé s másrészt a szerző is a szokottnál izgatottabban tekintgetett a színpadon ágáló személyiségek felé, kik egyébként az első próbákon szintén a szokottnál idegenebbnek érezték a bezárt ember tragédiáját abban a furcsa börtönben, melynek nemcsak ajtaja nincs, hanem látható falai sincsenek. De aztán hogy lassacskán belebújtak a dráma hősné, ennek a fantasztikus és mégis véresen reális sorsú embernek a bőrébe, magával ragadta őket a dráma ellenállhatatlan menete, mint ahogy magával ragadta a közönséget is — és a bemutató rendkívül siker lett.

Arnau drámai hőse egy ember, aki tizenkét évet börtönben ült. Nem büntetett, nem elvetemedett, csak egyszerűen most jött ki a fogságból 12 év után. Egy emberöltővel ezelőtt elképzelhetetlen, valószínűtlen lett volna az eset. Ma — mindennapos. Van már vagy harmincöt esztendeje, hogy egy magyar képviselő azt mondta, egy országgyűlési beszédében, hogy ha az ember is megfektetné a fogságban, mint a pinyókemadár, akkor Magyarországot négerék laknák. Drózd Győző, kit e szép mondataért jó ideig Pinyóke-Drózd néven ismertek, ma sokkal több joggal mondhatná ezt el.

A börtönéből szabadult rab elvesztette hitét az emberi igazságban és minden erényben, s az első felvonásban színültig telve van bosszúvágygal és áradó gyűlölettel a még egyre fennálló zsarnoki társadalmi rend iránt. A legvadabb és legvéresebb álmokat szövö és mindenre kész, hogy bosszút álljon az elszennvedett gazdaságokért.

De az élet árja most már szabadon hullámszik körülötte, ellenállhatatlanul sodorja a neki régen idegenre vált örvények forgatagába, a bosszú vérszíne szürkére sápad a szabadság éles levegőjében.

Soha annyit nem szenvedtem — mondta nekem a szerző —, mint ennek a darabnak az írása közben. Úgy terveztem, hogy az életbe visszatért ember lassan, de ellenállhatatlanul kiheveri a börtönt s a társadalomnak ismét tevékeny és hasznos tagja lesz. Én így gondoltam, de hősöm, Salcedo Ri-

chárd, nem akarta így. Verekedtem vele. Ki parancsol itt! — kiáltottam rá, te, a képzelj senki, vagy én, a szerző, aki teremtettelek! Újra meg újra kezdtem. Eltértem és újra írtam a jeleneteket. Apelláltam a cenzúrára, de apelláltam elsősorban hősöm józan eszére: Nézd, kérlek, mondtam neki, a közönség fáradt emberekből áll, akik egész nap gürcöltek és este teljes joggal szórakozni akarnak a pénzükért. Nem volt elég baj neked tizenkét évi elzáratás? Azt akarod, hogy visszacsukjanak — és engem veled? Most egy szép érzelmes és értelmes megenyhülés kell. Egy happy end, egy kis optimizmus, az istenit neki!

De Richárd nem hagyta magát. Kiderült, hogy az egész vad neki-buzdulás, az egész bosszúvágyalság és sötét hősiesség csak álarc és túlkompenzálása egy szegény halálra-sebzett léleknek, aki a szabadságot többé nem viseli el. Hiába ártatlan és hiába rehabilitálták. Hordja

lereszhetetlenül a tagjaira kovácsolt láncokat. A börtönt, melyből nincs többé kivézető út, mert ennek a börtönnek nincsen ajtaja, minthogy reális fala sincs, ómagá viszi magával menthetetlenül, lerázhatatlanul. Szabadságát más nem adhatja vissza, mint a halál. Bármint tettem s bármint próbáltam, Richárd rendületlenül folytatta kálváriáját a macchiavellisztikus életem át, melyben számára hely többé nem lehetett. Sötét létezésének alagútjába egyetlen fény szűrődött be: az egyetlen kimenet fénye, a halálé.

Ez a kétségbeesett küzdelem a drámaíró és a drámahős között tette, hogy a nézőközönség elfojtott lélegzettel, kitágult szemmel követte a színészek játékát a deszkapadlón a festett papirosfalak között, mik két óra hosszat igazi falakká lettek, könyörtelenekké, mint e szörnyű kor zárkája, melynek nincsenek ajtai.

Benedek Károly

Rózsák, rabok és emigránsok

(Kasimir Edschmid: „Wenn es Rosen sind, werden sie blühen.” Regény. Desch Verlag, München)

Ha rózsák, akkor majd virágoznak is; ha az ügy a szabadság ügye, akkor majd diadalmasodik is. Ez lehetne a mottója a mai német irodalom egyik legjelentősebb alkotásának, Kasimir Edschmid regényének.

A regény két hőse két férfi, akiket nem az események, hanem bátorságuk, tehetségük és hitük emelt a német történelem nagyjainak sorába, olyan korban, amikor csendőrség, ügyészség, katonaság örködött az uralkodók szent szövetségének rendje felett. Hasonló kor volt ez, mint a mai. A látszólagos rend felszíne alatt forradalmi mozgalmak izzottak, a falvakban és városokban robbanással fenyegett az elfojtott elégedetlenség, titkos nyomógépek lázító röpiratokat ontottak és akadtak, mint mindig, férfiak, akik készek voltak életüket áldozni a szabadságért. Kasimir Edschmid regényében a híres „hesseni összeesküvés”, ama történelmi ellenállási és földalatti mozgalmat dolgozta fel, melynek hitvallása, a „Der hessische Landbote”, a világirodalom egyik legszebb manifestuma.

A regény két hőse: Georg Büchner, a költő és Ludwig Weidig, a lelkész. A mű, noha hűen ragaszkodik az eseményekhez, nem történelmi regény és jöllehet, a szerző reális módon ábrázolja a kor gazdasági és társadalmi bajait, nem is szociológiai írás. Több mindenél, a legtöbb, amit az írásos beszéd kimondani képes: költészet.

Keserű aratás

Az intellektuelek zendülése a vasszüggöny mögött

(Frederick Praeger, New York kiadása, 315 old.)

A New York-i Praeger könyvkiadónál nemrég jelent meg „Bitter Harvest” címmel a szovjet-kínai világ intellektuális forrongásának nagy reprezentatív antológiája Edmund Stillman szerkesztésében és François Bondy igen alapos és szellemes bevezető tanulmányával. A könyv első része Marek Hlasko, Déry Tibor (A téglafal mögött), Yashin, Drozdowski és Stanislaw Dygat egy-egy novellájával dokumentálja „a baj felismerését”. A szocializmus elárulását a szovjet-kínai világban Minh Hoan, Harijs Heislors, Milovan Gyilas és mások írásai dokumentálják. A harmadik rész — az erkölcsi kérdés — Leszek Kolkowski „Felelősség és történelem” című hosszú tanulmányát és Pálóczi-Horváth György „Találkozás két fiatalemberrel” című írását tartalmazza. A kommunista párt és az „új osztály” bűneiről, a parasztság helyzetéről a negyedik és ötödik részben a híres novellák, versek és cikkek adnak képet: Adam Wazyk a világ minden részén sokszor idézett verse, „Költemény felnőtteknek”, Wang Meng párhatharózzal megbélyegzett novellája, „Egy fiatalember a szervezési osztályon”, Jurij Nagibin,

Veres Péter (Laci) és mások novellái, s Jobbágy Károly „Iszap” című verse.

A hatodik rész címe: „Művészet, tudomány és a szabad intellektus. Tartalma: Ehrenburg „Stendhal tanulságai”, Infeld „A tudomány méltósága”, Gimes Miklós „Kétféle igazság”, Macourek „Egy ravasz kanári elvei”, Háy Gyula „Irodalmi cenzúra és szabadság”, Boris Paszternák „A bekerített vad”, Pálóczi-Horváth György „Ugyanakkor”, Dimitri Granin „Személyes vélemény”. A nemzeti kommunizmus és a nemzeti függetlenség kérdéseiről három politikusi írása ad szót. A mártírhalált halt Nagy Imre „A magyar függetlenség és a koegzisztencia öt elve” című tanulmánya, a börtönbüntetését töltő Wolfgang Harich professzor híres írása: „Egy pártlázadó végrendelete” és a szintén bebörtönzött Milovan Gyilas cikke: „Nemzeti kommunizmus”.

A kötetben idézett magyar írók többsége a forradalom előtti Irodalmi Újságban jelent meg először. A „Keserű aratás”-nak Amerikában igen komoly sajtóvisszhangja volt.

Egyszerű, szép és igaz írás, egy nagy író vallomása az életéről, a szerelemről és szenvedéséről, a szabadságról és börtönről, a száműzetésről és halálról.

Georg Büchner és Ludwig Weidig, a két barát, noha egy ügyért harcol, mégis két teljesen ellentétes, sajátos természet. A költőt izzó tűz hevíti, nem ismer alkat a zsarnoksággal és néhány kisebb módosítás kiáltványán teljesen idegeníti Weidigtől. A lelkész a rendszeres munka embere. Tüzetes alaposággal és óvatossággal szervezi az ellenállási mozgalmat, a hivatásos forradalmár körültekintésével készíti elő az államcsíny. Kinek volt igaza? Mind a kettőnek. Büchner, kényszerű száműzetésében, az otthoniakért, a bebörtönzöttekért való aggodalom és a tehetetlen kín kergeti halálba. Betegágán Weidig nevével az ajkán hunyja le szemét. A lelkész a réváro börtön ellenére is odahaza marad, az embertelen kínzások közepette még arra is képes, hogy kidolgozzon rendszeres taktikával felőrölje a vizsgálóbíró idegeit. A hatalom, világbotránytól tartva, bírósági per nélkül orvul öleti meg a börtönben.

Kasimir Edschmid a megrázó és sokszor rendkívül izgalmas események fölött bölcs, megértő összhangba hozza regénye alakjainak gondolatvilágát és cselekedeteit. L'humanista író a megértés és bölcsesség legvégső határáig. Még a besúgók gazságaira is talál megbocsátható emberi magyarázatot, tudván azt, hogy nemcsak mi magunk határoztuk meg, mire születünk. Regényében a szereplők valomással egyenlő szám első személyben beszélnek; Büchner, Weidig, a kézműves Zeuner, a vizsgálóbíró, szeretők, barátok és ellenségek fejezetről fejezetre egymásnak adják át a szót és így bontakozik ki a „hesseni összeesküvés” sokoldalú, érdekes, izgató, de egységes története. Az egyén és az ügy szempontjából mindenki talán meggyőző magyarázatot eljárásának helyességére, mert hiszen mindannyian emberek. Ebben a könyvben, noha tudjuk, hogy az igaz ügy, a szabadság ügye a szereplők bukása ellenére is diadalmasodik, fog, nincsenek győzők és legyőzöttek, a szerző — és az olvasó — legfeljebb szánalmát érez azok iránt, akik a zsarnokság dolgában járnak és mély rokonszenvet azok iránt, akik egyénileg ugyan elbuknak, de lelkiük és szellemük győzedelmeskedik a szolgáson.

A „Wenn es Rosen sind, werden sie blühen” Kasimir Edschmidnek sorrendben az ötödik regénye; a német történelem egy dicsőséges korszakát mutatja be, az ember örök harcát ábrázolja a szolgáson ellen, az otthonmaradottak és száműzöttek együvértartozását és közös lelki világát. Olyan költői munka ez a regény, amely a múltól szól ugyan, de addig, amíg üldözöttek és üldözök, szenvedők és hőhéro, száműzöttek és zsarnokok élnek, mindig időszerű lesz.

V. I.

Talán nincs is szívósabb és talakodóbb emlék, mint a gyermekkori házak színe, szaga és lárma. Azokra a házakra gondolok, ahol az ember boldog volt. Ilyen nékem a nagybátyám háza, abban a dunántúli bányászfaluban. A daliák biborörös és citromsárga tányérjai, az intenziós szalon kissé dohos hűvössége, a padláson csörgő tengernyi dió; karácsonykor a vaníliafűszer, húsvektor a főtt sonka és a sült bárányhús szaga; a nagy fekete komondor csaholása meg a szüntelen gyermekszívaj, a betlehemes ének és a habverők csattogása. Varázslatos és tündéri ház volt és bizonyára nemcsak azért, mert a gyermekszem oly sok mindent tündérvé varázsol.

Nagybátyám körorvos volt. Szőke haja, ibolyakék szemű, hatalmas, szép szál férfi, egy fehér köpönyegbe bújt germán isten. És ibolyakék szemével úgy nézett rám, a tíz esztendő, satnya gyermeklányra, hogy előtötte fejemet a forrásig. Talán ezért is tűnt fel nékem oly varázslatosnak a ház. De nemcsak ezért. Nagybátyám, egy sváb paraszt legkisebb fia — olyasfajta neve volt, mint mondjuk, Wieselbach —, vad ébredő magyar és veszett zsidófaló létere megszokott egy szép fekete zsidó lányt és el is vette feleségül. Talán ezért is roskadozott úgy arany- és ezüstdíszes finomságoktól a mennyeztető erő karácsonya és szunyadt alatta szobrász-mintázta csodálatos porcellánistállóban a legszebb Kisdéd, akit életemben láttam. A nagybátyám életét kettéhasító ellentmondás valahogy még szebbé tette a házat: tíz kilós fogásokat meg diós-makos, mézes-habos süteményhegyeket varázsolta a karácsonyi asztalra, üveghangú kedvesnővéreket hívogatott meg cseppetűs hűsvéti barikátokat, melyek a gyermekek visongó örömeire valószínű csilingelő hangversenyt rendezve ugrándoztak a dísztárgyakkal telegszóft szalonban. S amikor az egyik barika hátsó lábának egy kecses mozdulatával felrúgta a nagy zsolnai porcellánvázát, nagybátyám vidáman így szólt: „Sebaj, hadd örüljenek a gyerekek. Örömműn van ma, Krisztus feltámadott!”

Ifjúságában papnövendék volt. Mert mi más módon is kerülhetett volna felsőbb iskolába a sváb parasztgazda legkisebb fia, amikor házat, szántót, rétét, mindent az elsőszülött örökölt, nehogy koldusparcellákra hulljon szét a családi vagyon! Nagybátyám tehát kis-papként végezte a gimnáziumot, kifutóskodással, leckeaddással járta az egyetemet. Diákkorának leg-hőbb vágya egy csokoládés nápolyiszelet volt. Csak felnőtt orvoskorában tudta megvenni, de akkor persze már nem ízlett neki. Anyjával, testvérsével egy életen át nem beszélt többé levelet se írt nekik soha. De állati gyengédséggel imádkozta két kicsiny fiát. Unokaöcsém talán még a gyermekszoba falát díszítő pufók anygalkáknál is szebbek voltak; anyjuk sugárzó fekete szemét és apjuk neges vonásait örökölték; őszibarack színű arcuk, aranyfürtös fejük után megfordultak az emberek és elismerően mondogatták: „Csak bolond szerelemből születnek ilyen szép gyerekek!” És kis hercegeknek is nevezték őket, némi rosszalással, mert nem volt az rendjén, amit az apjuk művelt velük. Emlékszem az egész szobát betöltő kisvasútra, a váltókkal, őrházakkal, alagutakkal és viaduktokkal, kettő volt mindenből, hajszálnyira egyforma; mert a vasutat a három esztendő Öcsi kívánta, de a Jézuska egy pontosan ugyanolyan hozott az öt esztendő Péternek is, nehogy Péternek megfájduljon a kicsi szíve; aztán két tökéletesen felszerelt fényképezési laboratóriumot is hozott, mert azt meg Péterke kérte. S kérés nélkül szállította a kisautókat, repülőgépeket, meséskönyveket és kockajátékokat, csakúgy mellékesen, garmadával. És a Jézuska megengedte, hogy azonnyomban ezer darabra szedjük szét a drága játékokat, mert a Jézuska csak azt akarta, hogy örüljenek a gyerekek. És szabad volt feldobni a hógolyót a plafonra, hogy oda ragadt és a terített asztalra csöpögött le a hólé és szabad volt a göndörszörű, rózsaszín szalagos újévi malacot befektetni maguk mellé az ágyba, legalábbis egy negyedórára.

Ilyen csodálatos, mesebeli ház volt az én nagybátyámé, úgy is utaztam oda, minden ünnepre, örömtől zúgó fejjel, mintha a mesebe utaznék. Am mindaz, amit eddig elmondtam, a ház varázslatának titkát

FALUDY ZSUZSA:

DUNÁNTÚLI ÜNNEPNAPOK

nem lebbenti fel. Attól, hogy nagybátyám papnövendék volt és zsidó lányt vett feleségül, lehetett volna dacosan hitetlen, vagy ridegen és gonoszul vallásos. Mostoha gyermekora, sanyarú ifjúsága rosszmájú, gyanakvó zsurgít is formálhatott volna belőle, ha éppen erre hajlik a természet. De pazarlónak született. Pedig három ember is belerokkolt volna abba a munkába, amit ő egymaga végzett. Elment akár a hetedik határba, ha kellett éjszaka, ha kellett hajnalban, harminc fokos hidegben, dőcögős parasztszekéren, vagy térdig hóban gázolva, nyáron meg úgy szakadt róla a verejték, mint parasztoseiről aratás idején. De baromi szorgalmával ő már nem gyarapodni akart, csak szétszórni, adni, örömet szerezni. Ezért hagyhatta házában a kontártól a kőbor zseniig minden vándorfestő jó pénzért a képeit; karácsony délutánján ezért kötötték láncra Fickót, a nagy fekete komondort és tarták sarkig a tölgyfakapu mindkét szárnyát, hogy kopogás nélkül tudhassanak a betlehemes gyermekek, a koldusok és féltregeleműek, mind, akikről nagybátyám komolyan hitte, hogy övék a mennyek országa. És ha tündőbajos cigányoknak, vérszegény béresgyerekek receptét írt, az asztal sarkán mindig ottfejtett egy ötpengőt. „Arany szíve van — mondták róla a falubeliek —, kicsit hóbortos, de a szíve az színarany...” A parasztlak igazit beszéltek. És azt hiszem, ők fejtették meg a ház varázslatának titkát: nagybátyám fehér köpenye alatt mesebeli szív dobogott. Ezért volt oly gyönyörűsége a háza, kiváltságos ünnepnapokon.

Az utolsó ünnepen, amit nálunk töltöttem, háború dúlt szerte a világban. De úgy tűnt fel nékem, hogy a kályhatűz melegebb, a karácsonyi tészta edesebb volt, mint máskor. Igaz, a kis porcellánistálló erősen megkopott, az egyik tehénkének csak három lába maradt és a Kisdéd arca sem volt már oly kedves halványrőzsaszín, de felette szebben égett a gyertyák, mint bármikor annak előtte.

Nagybátyám rámkoccintotta a halványzöld balatonji bort:

— A boldogságra, eladomány — mondta elérzékenyülten. — Ígérj meg nekem valamit: azt, hogy itt tartjuk az esküvődet. Száz szál fehér rózsát hozatok neked Fehérvárról, nem bánom, ha tél lesz, akkor is. És elintézem, hogy a faluban minden templom harangja szóljon és csapraütjük az összes hordókat. De én leszek a násznagyod, ezt most megígéred! Ibolyakék szeme könnyelábadt. A harmadik üveg bor után rendszerint könnyezett.

— Megígérem — feleltem és én is sírvafakadtam.

A következő karácsonyon — 1944-et írtak akkor — nagybátyám lélekegyedül maradt a házában. Feleségét a fasiszták már hónapokkal előbb elhurcolták, fiaj egy bakonyi csőszkunyhóban rejtőztek. Az öreg csősz, akit egy évvel ezelőtt nagybátyám gyógyított ki súlyos gyomorbetegsége, de úgy, hogy az orvososság mellé a betegkosztot is felhordatta neki, szívesen fogadta a fiukat: „De szép magyar gyerekek vagytok — mondta és megveregette Péter izmos lapockáját —, zsidó az anyátok, sváb az apátok, de szép magyar gyerekek vagytok, édes Istenem!” Nagybátyám pattanásig tömte a csőszkunyhót sonkával, kolbásszal és minden más földi jóval, de aztán nem ment többé a közelébe. A cselédséget szelnek eresztette és egyedül főzött magának, csak a mosónőt tartotta meg, aki hetenként elvitte a szennyest és meghozta a tisztát. Az egykor oly fényes házat ellepte a por, a szemét, de nagybátyám ezt így találta rendjén valónak. Karácsony délutánján kihozta a kamrából a kis porcellánjászolt, föléje borított egy fenyőágot, arra egy szál gyertyát tűzött és meggyújtotta. Aztán lánora kötötte Fickót és kitérte a kaput. Holott tudhatta, hogy nem jön senki. A falubeliek kerülték őt; egyeseket a gyűlölség, másokat a szégyen, vagy a félszeg sajnálkozás tartott távol. A betlehemes gyerekek is otthon kuksoltak. A német megszállók utolsó védelmi vonalainak egyike szelte át derékban a falut, mely a frissen han-

tosított sáncárcokkal, a ponyvával lelakart tankokkal úgy festett, mint egy csatatér a mészárlás előestéjén. Nagybátyám tehát bajosan számíthatott látogatóra, de mert igen magányos volt, mégis várt valakit. Széles mosolyra derült, amikor künn megkocogtatták az ablakot. Egy hórihorgas, cingár fiatalember, a szomszéd községbeli zsidó orvos kért lihegve menedéket. Nagyon magyaros neve volt, olyasfajta, mint, mondjuk, Jánosfi. És hadarva kezdte mesélni, miként menekült meg az elhurcoltatás elől. „Ne beszéljen annyit, kolléga úr — mordult rá nagybátyám —, jöjjön be gyorsan, nyitva a kapu...”

Szólanul és mogorván rakta a hivatlan vendég elé a hideg halat. Jánosfi megszégyenülten evett néhány falatot.

— Természetesen ittmaradhat, kolléga úr — törte meg nagybátyám a csendet —, csak azt ne gondolja, hogy azért, mert zsidó a feleségem. Kizárólag azért, mert az én keresztény vallásom így parancsolja nekem. Megértett engem, kolléga úr?

Mihelyst ezt tisztázta, mindjárt nyájásabbra fordult a kedve és bort töltött a poharakba. „Szervezsz?” — szólt némi habozás után, leereszkedően.

Változatlanul szívből utálta a zsidókat. Feleségén és gyermekein túl csupán vagy fél tucat emberrel tett kivételt. S ha zsidót látott, mindjárt azt szimatolta, mi az ellenszives rajta. Ifjúkorában beidegződött szokása volt ez, nem tudott és nem is akart rajta változtatni. Jánosfi kiváltságosan nem szenvedhette. Visszatérőnek érezte a soványságát, a kapkodó, hadaró beszédét, de főként azt, hogy a maga suta és zavart módján minduntalan bizalmaskodni próbált vele. De éppen, mert nem szerette, igen lelkiismeretesen gondoskodott róla. A rendelőlől, a nagy könyveszekrény mögött egy ablaktalan kamrácska nyílt, melyről senki nem tudott. Valamikor röntgenlaboratóriumnak szánták, de aztán mégsem adott rá pénzt a község. Tehát abba a kis kamrába rejtette Jánosfi és úgy etette őt, hogy napjában háromszor elhúzta a nehéz könyvespolcot. Bármilyen messze járt, délidőben hazarohant és meleg ételt szervírozott a sötétben kuksoló zsidónak. Esténként rendszerint kiengedte és leült vele borozni a rendelőben, bár unta a fecsegését. S amikor a falu katonai parancsnoksága kidoboltatta, hogy az egyre sűrűsödő légitámadások elől mindenki vonuljon le a bányába, nagybátyám, betegre és kutyájára hivatkozva, a házában maradt. Nem hagyhatta éhenhalni azt a zsidó embert a sötétben.

Szilveszter éjjelén, a szó betű szerinti értelmében, rájuk szakadt a ház. Aznap este a szalonban boroztak. Nem kellett félniük, hogy meglepi őket. Minden teremtet lélek a bányában lapult. Veszett bombazápor verte a falut.

A szalonba oldalról vágott be a bomba, áttörte a kert felőli falat, s a kitarult szoba hirtelen olyasfélé képet nyújtott, mint a háromfalú babaházak a kirakatokban. A következő percben a szomszédos ebédőbe zuhant egy gyújtóbomba repesze, mely előzőleg már lángra borított a padlást. Jánosfi hasravágódott; nagybátyám egy lezuhant fél gerendát és az omladozó ebédőfal törmelékét tartotta félvállán, mint Atlasz az égboltozatot és úgy hahotázott, hogy nevéte túlharogta a bombák dörmögéseit. „Élsz, kolléga — kiáltotta —, mert én rajtam még egy karcolás sincsen! Hazajön az asszony, megjönnek a gyerekek, mert én a szerencse fia vagyok. Hallod-e, te jó zsidó ember?!”

— Hallom — felelte Jánosfi —, de most már igazán menjünk le a pincébe.

Az idő, amit a pincében töltöttek, végtelenül hosszúnak tűnt. A téltenség meg a pince sötétje össze-mosta a nappalokat és az éjszakákat. Az ennivalójuk nagyon megfogyatkozott, s amijük maradt, azt is inkább a kutyát táplálták, ők maguk a nagyhordót ütötték csapra.

Ényhe, de állandó részegségük méginkább elhitette velük, hogy időtlen idők óta a pincében élnek, munkátlanságba, féllamba, vagy

hosszú beszélgetésekbe merülve. Nagybátyám már szívesebben hallgatta Jánosfi. A zsidó orvos, a falusi intelligencia nagy részével ellentétben, művelt és tájékozott ember volt és felnőtt kenyérkereső létere még élénk érdeklődéssel viselkedett az emberiség sorsa iránt. Kollégája szüntelenül gúnyolta őt ezért, ám közben saját ifjúságának világmegváltó álmait élte át újra. Mondhatni, egészen kellemesen érezték magukat; időnként majdnem megelégedtek a dohos félhomályon és a mámoros, laza beszélgetéseken túl eső valóságáról, amire alig figyelmeztette őket más, mint az egyre közeledő és erősödő ágyúzás.

— Hallod? — szólt egy napon nagybátyám, aki tűzér volt az első világháborúban. — A református templomnál vannak az oroszok. — Karórája fölé tartotta zseblámpáját: — Tíz perc múlva négy óra. Csak azt tudnám, hogy délután négy, vagy hajnali négy, mit gondolsz? — kérdezte bortól elcsukló hangon. — Különböznék egymástól. Egy óran belül ide kell érniük. Hát megérkeztek — fűzte hozzá majdnem kijózanodva és ünneplésen.

— Vajon igazságosabb világot hoznak-e? — tündődött Jánosfi.

A másik hangos hahotára fakadt:

— Már megint ezek a zsidó mániák! Ne is haragudj, kedves kollégám, hogy így a szemembe mondom. Minden zsidó intellektuális gyomorbajt kap a világmegváltástól. Evés közben is folyton az emberiség sorsáról fecsegtek, a helyett, hogy tisztességgel megrágnátok az ételt. A világot, öcsém, Krisztus már megváltotta, s nála jobban senki nem fogja megváltani. Élni kell! Jól enni, nagyokat aludni és...

Jánosfi vaskos tragársággal fejezte be a mondatot, de nagybátyám szigorú pillantást vetett rá. Ő, aki a tizenégy esztendő cigány lánytól a hervadó patikusnéig a falu csaknem minden valamirevaló asszonyának ágyában megfordult, részegségében sem mondott volna ki egy illetlen szót se. Azt tartotta, hogy csak a tehetetlenek koptatják a szájukat. Aki férfi, az hallgat.

— Élni kell — mondta szigorúan. — Aki nem akarja meggyilkolni a fiainat, azzal én kiegyezem. Felőlem még ma kidobolhatják, hogy minden embernek csak egy pár cipő jár. Kommunizálják el a házamat, bánom is én. A jó-

kedvemet, azt nem veszik el tőlem.

Fickó vad csaholásba kezdett. Csizmás léptek, idegen hangok hallatszottak, majd egy zseblámpa világított be a sötétségbe.

Nagybátyám felemelkedett és kissé imbolygó léptekkel elindult felfelé a pincelépcsőn.

— Isten hozott! — kiáltotta oda a kucsmás alaknak. — Nagyon vártalak benneteket! És, benső ellenkezését legyűrve, az orosz felé közeledett, hogy megölelje. Amaz védekezően tartotta maga elé pisztolyát. A kutya ugrásra készen visorgott.

— Vissza, Fickó! — kiáltotta a nagybátyám. — Ne bántsd, jó barát!

A következő percben két lövés dördült. Jánosfi lélegzetét visszafojtva lapult a farakás mellett, s akkor sem mozdult, amikor a két élettelen test lezuhant, éppen a lába elé. Az orosz még egy sorozatot lőtt a levegőbe, majd lehupont a pincelépcsőre. — Hála Istennek, tökrészeg — gondolta Jánosfi megkönnyebbülten.

Húsvektor leutaztam a faluba. S amikor a vonat elhagyta Martonvásárt, ugyanazt az örömteli izgalmat éreztem, mint sok-sok éven át, minden ünnepi utazáskor. Az ember beidegződött utazásai sokszor erősebbek a valóságnál. A régi ház helyén tornyosuló romhalmazról például alig hittem, hogy a nagybátyám háza. Inkább olyasfélét képzeltem, hogy az a ház még épségben áll valahol. Pedig éppen az ablakkeretek és a téglákat hordták szét; az értékesebb holminak már régebben lába kelt. Tulajdonképpen nem történt tolvajlás. A ház gazdátlan volt. Öcsit még a nyilasok hurcolták el a csőszházból, Pétert, aki az erdőben bujkált, valamivel később az oroszok. Nagyon fiatal voltam még, de már oly rohamosan szaporodtak körülöttem a halottak, mint alkonykor az árnyék. A temető is téli volt frissen hantolt sírokkal, nehezen találtam meg közöttük a nagybátyámét, messze, fenn, a dűledező kerítés mellett, ott, ahol a temető már csaknem összenőtt a szántóföldekkel. Mindig szerettem a dunántúli temetőket, s az akkor különlegesen kedvesnek tűnt nékem. Nagybátyám sírját elborította az ibolya és a hóvirág, a betegek hozták meg a falusi asszonyok, mindazok, akik valamilyen okból jó emléket őriztek róla. Különböznél szabálytalan, suta sírhalom volt, meglátszott rajta, hogy sebtében hantolták. Az ügyetlenül összetakolt fakereszt nem hirdette, hogy milyen nagy ember nyugszik alatta. És gyér árnyat adtak reá a sovány magyar akácok.

Október végén

jelenik meg a Magyar Könyves Céh első három illetménykötete:

1. DÉRY TIBOR: VIDÁM TEMETÉS ÉS MÁS ELBESZÉLÉSEK.
2. BIBÓ ISTVÁN: HARMADIK ÚT.
3. KILENC KÖLTŐ.

A következő három kötet (Cs. Szabó László: Fantáziák, Mérai Tibor: Búcsúlevél, Faludy György: Összegyűjtött Versei) megjelenését 1960 tavaszára irányoztuk elő.

A Magyar Könyves Céh könyvei — a Magyar Írók Szövetsége Külföldön gondozásában — famentes papíron, bibliofil kiállításban, félvázon-kötésben kerülnek el az előfizetőkhez.

A könyvsorozat kötetei külön-külön könyvárusi forgalomba nem kerülnek. A hat kötet kizárólag a Magyar Könyves Céh tagjai számára készül. A teljes sorozat előfizetési díja 15 USA-dollár, vagy az ennek megfelelő összeg más pénznemben.

KÉRJÜK, TÁMOGASSA MUNKÁNKAT AZZAL, HOGY ELŐFIZETŐNEK JELENTKEZIK. A JELENTKEZŐK SZEPTEMBER FOLYAMÁN MEGKAPJÁK RÉSZLETES PROSPEKTUSUNKAT.

Itt kivágandó!

Hungarian Writers Association Abroad
14, St. George Street, London, W. 1, England

Magyar Könyves Céh

Név .....
Foglalkozás .....
Pontos cím .....

Irodalmi Ujság

MAGYAR ZENEMŰVÉSZ-SIKEREK. Kulka János karmester, aki a forradalom után került Nyugatra, a müncheni operánál eltöltött két sikeres esztendő után Stuttgartba szerződött. Kertész Istvánt az augsburgi operaház főzeneigazgatójának hívta meg. Melles Károly a luxemburgi rádió munkatársaként arat sikereket. Rozsnyai Zoltán a Philharmonia Hungarica ősi amerikai turnéja után nem tért vissza Európába. Somogyi László kiváló karnagyunk világméretű turnéja indult. A pianisták közül Hajdu István és Sebők György szerepelt a közelmúltban nagy sikerrel Európa koncertdobogóján. Siki Béla zongoraművész, aki az elmúlt évadban nagy sikerű amerikai körutatót tett, a Liverpooi Filharmonia zongorakoncertversenyén tagja volt a bírálóbizottságnak.

DÜRRENMATT svájci drámaíró mond ünnepi beszédet a Mannheimban összehozandó Schiller-ünnepségeken. Ez alkalommal nyújtják át Dürrenmattnak Mannheim városának 10.000 márkás Schiller-díját.

A FELLAHOK ÉS AZ ÖREG ISTEN. A luxori mecsetet több, mint ezer esztendővel ezelőtt Amon Ra, az ó-egyiptomi napisten templomára építették. Az egyiptomi hatóságok most egy új mecsetet építettek, hogy a műemléket a maga eredeti formájában állítsák helyre. A luxori parasztek azonban kijelentették, hogy nem hajlandók a régi mecsetet otthagyni, mert, úgy mond, „félnek, hogy az öreg Isten megharagszik rájuk”.

AZ ANGOL RÁDIO magyar osztályának költői Antológiájában augusztus 16-án Lesznai Anna költészetét mutatta be.

„Elszigetelik magukat a párttól“

— A Kádár-kormány és a magyar ifjúság —

A forradalmat megelőző korokban Rákosi annyit ért, hogy a magyar ifjúságot elhallgattatta. Az „ifjúság hangja” csak akkor szólalhatott meg, ha a Szabad Nép frázisait szajkózta. Közismert tény, hogy az ifjúságot ennek ellenére nem sikerült megszédíteni és „indoktrinálni”. 1956 őszének minden napja ezt bizonyította. A Kádár-uralom valamennyi lépésével és nyilatkozatával demonstrálta, hogy nincsenek illúziói a magyar ifjúság valódi állásfoglalásait illetően. 1957 februárjában Jóboru Magda, a közoktatási miniszter helyettese a középiskolai tanárok egy konferenciáján alaposan megindokolta, „miért szükséges, hogy rendszertől szerveink időnként megjelenjenek a középiskolákban”. Korábban a hivatalos Magyar Ifjúság című lap jelentette, hogy „karácsony előtt igen sok fiatal fiút és leányt kellett őriztetni venni”. 1957 márciusára a letartóztatott középiskolások, egyetemi hallgatók, munkás- és parasztfiúk számát 12 és 15 ezerre becsülték. A huszonegy éves aluli fiatalemberek és fiatal nők tízével kerültek bitófára 1957-ben és 1958-ban.

A Kádár-uralom mindent megtejt, ha nem is a magyar ifjúság meggyőzésére, de legalább megfélemlítésére. Ennek ellenére két és fél évvel a forradalom után a magyar sajtóban állandóan a panaszok és a támadások a megzabolázhatatlan ifjúság ellen. „A nacionalizmus, sőt a sovinizmus ismét felütötte fejét az egyetemisták és ifjúmunkások körében.” A Nyugatot majmoló jampecok és huligánok állandó cikktémái az ifjúsági lapoknak és a napilapoknak.

A Kommunista Ifjúsági Szövetség legutóbbi határozatában kifejtette, hogy az ifjúság ideológiai nevelését sokkal megfontoltabban kell irányítani. Az ifjakat meg kell tanítani „a szocialista tábor és legerősebb országa, a Szovjetunió tiszteletére és szeretetére. Az osztályharc szelleme vezérelje az ifjúságot. A fiatal dolgozókat fel kell szabadítani a nacionalista és vallásos ideológia béklyói alól”.

Jóllehet a budapesti és a vidéki sajtó az ifjúság elhajlásairól és bűneiről beszámoló cikkeiben mindig odabiggyeszti a szokásos kommunista magyarázatot: „az osztályidegen reakciók és bűnöző ifjúsági csoportok persze nem jellemzők a magyar ifjúság egészére”, a cikkek összessége mégis azt mutatja, hogy

POLÁNYI MIHÁLY egyetemi tanárt az Oxfordi Merton College június 23-án „senior research fellowship”-re megválasztották.

JEAN COCTEAU új film forgatására készül. Orfeusz végrendelete a tervezett film címe; tartalmazza Cocteau elképzeléseinek összefoglalását a világról, a művészetéről. A mester úgy tervezi, hogy a filmet hetvenedik születésnapjára készíti el.

HERCULANUMOT, melyet Pompejivel egy napon öntött el Kr. u. 79-ben a Vezúv, az elmúlt 150 évben, testvérvárosával ellentétben, nem tudták feltárni. A Herculanumot előtörténete ugyanis megkövetelt és a látára egy Resina nevű városka épült. A rendkívül költséges ásásokra csak két évvel ezelőtt teremtette elő a Dékolasz Segítőalap a szükséges összeget. Az azóta folyó ásási munkálatok napvilágra hozták Herculanum egyik főutcáját, a városi fürdőt és a fürdő egyik, csodálatos szépségű Nimfa-szoborral díszített szökőkútját.

A SALZBURGI ünnepi játékokat Hofmannsthal „Jedermann” című színművével nyitották meg. Az előadást a Dóm téren rendezték. Az ünnepségeket Adolf Schärf köztársasági elnök nyitotta meg.

MATISSE késői műveit állították ki a berni Kunsthalleban. Számos színes kompozíciót, amiket a mester papírra festett, kivágott, majd összeragasztott, most láthatta első ízben a nagyközönség.

— legalábbis az úgynevezett reakciót illetően — többről van szó, mint kis csoportokról.

A KISZ hivatalos lapja például azzal magyarázza a kommunizmus népszerűtlenségét a gyárak ifjúmunkásai körében, hogy a mai gyár munkások 17,8%-a osztályidegen alkalmazott vagy értelmiségi származású. Ezek, írja a lap, „még mindig káros befolyásuk alatt tartják a jóindulatú és tisztességes munkásfiúk nagy részét”. A munkásfiúk egy másik csoportja tartózkodik a politikától és „ellenléki magatartását rossz munkafegyelmével és laza erkölcsi életmóddal demonstrálja”.

Antalfy professzor, a szegedi egyetem rektora hivatalos jelentésében nem beszélt kis csoportokról:

„Délünk szorgalmasan és alaposan tanulnak. Az egyetlen baj, hogy politikai kérdésekben tartózkodóan viselkednek. Elszigetelik magukat a párttól és beszélgetés közben revizionista, vagy polgári tendenciákat áruznak el. Összinté érzelmeiket azzal leplezik le, hogy keveslik a párt erőfeszítéseit a hibák kijavítására és úgy állítják be, mintha ezek a hibák kommunista rendszerünkben következzenek.”

Az Élet és Irodalom (március 20) a budapesti „egyetemi ifjúság passzivitásáról panaszokot”. A „Délmagyarország” című lap nemrégiben két cikkben is szóvalta, hogy a középiskolások nagy része nem is titkolja vallásos érzelmeit. A Magyar Nemzet és az Esti Budapest ezt azzal magyarázza, hogy a gyárak ifjúmunkásai felelőtlen jampecok módjára élnek és idegenül állnak szemben a rendszerrel, és hogy az ifjak túl sokat keresnek. Az e fajta cikkek annyira elszaporodtak, hogy a Magyar Nemzet július 2-án már védelmébe vette a magyar ifjúságot. Hazugság azt mondani — írta a lap —, hogy az ifjúság többsége jampec.

Ezek a panaszok s az a helyzet, ami a panaszok mögött van, magyarázattal szolgál talán arra, hogy két és fél évvel a forradalom után miért kellett újra fiatalembereket gyilkolni. Augusztus második felében ítélték el az újpesti ellenállók 24 tagú csoportját. Kósa Pált és hét társát halálra ítélték és nyomban kivégezték. A többiek hosszabb-rövidebb börtönbüntetést kaptak. Mire szolgált ez az esztelenül kegyetlen lépés, ha nem az ifjúság megfélemlítésére?

Hadady Miklós

ZALÁNFY ALADÁR professzor, a Deák téri Evangélikus Főtemplom orgonaművésze 72 éves korában Budapesten meghalt. Az elveihez ragaszkodó neves művészt, akit három évtizedes nevelőmunkája után az egyházzenei tanács feloszlásakor nyugdíjaztak, a nagyközönség, mint az oratóriumok nagy ismerőjét tisztelte.

I. MIKSA német-római császár születésének 500. évfordulója alkalmából az Osztrák Nemzeti Könyvtárban, az Albertinában és a Burgban kiállításokat rendeznek. A kiállításokon bemutatásra kerül a reneszánsz egyik legjellegzetesebb alakjának, „Az utolsó lovagnak” élete, mely egybeesik a német könyvnyomtatás és a német fametszési technika első virágkorával, valamint a német humanizmussal. A kiállításra összegyűjtötték mindazokat a képeket is, mint pl. Dürer, Altdorfer, Burgmair festményeit, melyek a császárt ábrázolják és a nagy humanisták műveit, mint pl. Konrádus Celtesét és Wilibaldus Pirckheimerét, akik a császár udvarában éltek és az általa alapított bécsi egyetem tanárai voltak.

KÉT ANGOL KARMESTER vendégszerepel a következő idényben Budapesten. Harry Newstone a budapesti Haydn-ünnepségeken fog dirigálni, szerepel a rádióban és televízióban is. Sir John Barbirolli pedig a szezon végén ad két hangversenyt Budapesten.

CARLO ANTONI olasz filozófus 63 esztendősen Rómában elhunyt. Antoni a bölcsélet professzora volt a római egyetemen. Benedetto Croce köréhez tartozott. „Olaszország története” című műve a fasizmus utolsó esztendejében földalatti kiadvány formájában jelent meg. „Harc az értelem ellen” című munkája briliáns polémia a totális diktatúra minden formája ellen.

JAVOR PÁL színművész hosszú betegség után Budapesten elhunyt.

ALEXANDER HUMBOLDT halálának századik évfordulóján a német Tennisset-és Társadalomtudományi Társulat ünnepi ülést tart Bambergben ez év szeptemberében.

A MOSZKVAI ÁLLAMI KÖNYVKIADÓ kiadja Hans Sachs válogatott műveit egy kötetben. A kötet tartalmazni fogja Hans Sachs Meseterdalait, Mesét és Luther Márton epitáfiumát.

MAROSAN GYÖRGY legutóbbi programbeszédében — Révai sírja mellett — egyebek között a következőket mondotta: „Halála is sajtóosan kommunista halál volt. A szíve ölte meg...” Végre valahára a szívba is ideológiai tartalmat kapott.

APRÓHIRDETÉSEK

Öt szobás, főbérleti, bútorozatlan luxuslakás, London N. W. 2-ben, modern courtban kiadó és azonnal beköltözhető. — Telefon: MAI 4006, minden reggel 9 óráig.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése, Wien, I., Köllnerhofgasse 4. (1956 előtt: Budapest, VIII., Baross utca 21.) Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Készíték öltönyt, felöltőt és kosztümöt

A. FALUDI

férfi és női mértékutáni szabósága Kontinentális forma. Alakítást és javítást is vállalok. 22, Burnham Court, Moscow Road, London, W. 2. (Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

A VELENCEI FILMFESZTIVALON Magyarország az „Almatlan évek” című filmmel vesz részt.

ASSZONYOK — egy téma változatai címen, egyfelvonásos színművek sorozatát mutatja be a bécsi Theater in der Josefstadt. Cocteau, Strindberg, O'Neill, Tennessee Williams és Molnár Ferenc egyfelvonásosai kerülnek színre Heinrich Schnitzler rendezésében.

KIRÁLY BÉLA, a forradalmi Nemzetörség volt főparancsnoka európai körútján a kölni egyetemisták és szabadságharcosok körében tartott előadást: A nemzetközi helyzet és a genfi külügyminiszteri értekezlet magyar szemmel címen.

EGY TERMÉKENY SIVATAG: A SZAHARA címen német nyelven, az Ullstein kiadónál aktuális és igaztalan érdekes könyv jelent meg. Georg Gerster kiváló riporter és a közel öt millió négyzetkilométeres sivatagot szinte tökéletesen ismeri, akár a Tibetszi hegyek geológiájáról, akár az algériai petroleumkutatásról, avagy a tuarégék néprajzáról, avagy a sivatag öntözési problémájáról ír, legfeljebb — mint sok jó riporter — ott válik unalmassá, ahol saját gondolatait adja elő. Könyve így is páratlanul érdekes, szinte nélkülözhetetlen munka, mely elsőnek öleli fel a Szahara egész problematikáját.

BORISZ PASZTERNÁK megbízást kapott egy szovjet állami kiadótól, hogy Rabindranath Tagore indiai költő és filozófus költeményeit fordítsa. A verseskötet Tagore születésének 100. évfordulójára, 1961-ben jelennek meg.

SCHULMANN IGNÁC, a legkorosabb magyar újságíró 89 éves korában Budapesten elhunyt.

EGY POLITIKAI KÖNYV SIKERE. William Schlam: Die Grenzen des Wunders („A csoda határai”) című könyve, mely alig néhány héttel ezelőtt jelent meg az Europa-Verlag kiadásában, rövid idő alatt harmincezer példányban fogyott el. Schlam könyve rendkívül élelemjű esszé, mely az utolsó évtized német kül-és belpolitikáját kritizálja. A legélesebb kritika a német nacionalista hóbortot, a világhódító múltat és ennek maradványait éri, valamint azt a cinikus nihilizmust, mely hol gyávaság formájában, mint társutasság, hol mint berzenkedő antikommunizmus mutatkozik. Schlam szerint a Szovjetunió ellen nem háborút kell nyerni, hanem békét, mégpedig a kultúra, a helyes politizálás, a nyugati együttműködés és a jó propaganda lehető legagresszívabb eszközeivel.

HÍRÜNK A VILÁGBAN

Magyar Kulturális Figyelő

Megjelenik negyedévente. Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P. O. Box 1005, Washington 13, D. C.

Hollós

Monopol ügynökség

15, Colebrooke Avenue, London, W. 13. Telefon: PERivale 9275.

Vámmentes ajándécsomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Írjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám-és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén. Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza. Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

KÖRMENDY JENŐ szobrász 72 éves korában Washingtonban elhunyt. Körmendy Auguste Rodin tanítványa volt és a harmincas években emigrált Amerikába. Művei az Egyesült Államok és Európa szinte valamennyi jelentős múzeumban és magángyűjteményében megtalálhatók.

ROUSSEAU MŰVEINEK

bármily különösen hangzik is ez — kritikai kiadása mindeddig még nem jelent meg. Valamennyi huszadik és tizenkilencedik századi Rousseau kiadásnak a Musset-Pathay (Alfred de Musset apja) szerkesztette, hiányos és nem mindig megbízható, 1818 és 1820 között megjelent gyűjteményes Rousseau-kiadás szolgált alapul. A napokban jelent meg a párisi Gallimard kiadónál J. J. Rousseau összes műveinek első kötete. A rendkívül költséges kiadást svájci tudományos intézetek és Genf-kanton támogatja mind anyagiakkal, mind pedig a tudományos kutatómunka költségeinek fedezésével.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márká, Franciaország: 70 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexico: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légi postán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shilling postal ordert küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentína: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztrália: és Új-Zéland: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Ausztrália: Hajdu Ilona, Wien I. Hauptpostfach 730. Brazília: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Dr. Németh, Magyar Könyvterjesztő és Hírlap-iroda, St. Regnegade 26, København K. Franciaországban: Gondos Erzsébet, Poste Restante, Asnières Chancy. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországban: L. P. Peter, 32. Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa és Hadash könyvkereskedés, 59. Hayarkon Street, Tel-Aviv. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal. Mexicóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontellj 5, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2420. Sedwick Avenue, New York 68, N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közzölnék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

MI, EURÓPAIAK

— Nemzetközi költői találkozó Belgiumban —

Knokke-Le-Zoute, 1959 szeptember.

Szeptember 3-án nyílt meg a világ költőinek IV. nemzetközi találkozója Knokke-Le-Zoute-ban, a világhírű belgiumi fürdőhelyen. Negyvenegy ország szerepel közel 400 költővel. A kongresszus központi témája: a költészet és a holnap embere.

Az ázsiai, afrikai és dél-amerikai országok mellett különösen erős a vasfüggöny mögötti országok képviselése; egyedül Bulgária négy költőt küldött. A Szovjetunió költődelegációját Szemjon Kirszanov vezeti, de itt van a szovjet nagykövetség ügyvivője, első tanácsosa és kulturális attaséja is. Magyarország, Ady és József Attila országa a nagy kivétel; a hivatalos magyar küldöttség az utolsó pillanatban „megmondta magát” és a brüsszeli magyar követség sem vett tudomást az eseményről.

A magyarokat — ennek következtében — a francia költők képviselik! Az eddig elhangzott legszébb és legnagyobb sikert arató hozzászólás Pierre Emmanuelé volt, aki a bebörtönzött magyar írókért emelte fel szavát. Pierre Emmanuel neves baloldali katolikus francia költő, a „40 évesek” nemzedékének legkiemelkedőbb tagja; Magyarországon is járt, a legjobb magyar költők személyes barátja, József Attila fordítója. Hozzászólásából a következő részletet közöljük:

Több különös hozzászólást hallottam tegnap találkoznék témájához. Egyesek úgy beszéltek a költészetéről, mintha az valami abszolútum volna, egyszerre transzcendens és immanens, láthatatlan és kimondhatatlan, mégis a költő szava, aki jelképpé emeli.

Az volt az érzésem, miközben a tudós hozzászólásokat hallgattam, hogy én ezek szerint nem vagyok igazán költő. Mert, kérdelem, miért adjunk egy új bálványt az emberiségnek, amikor már úgyis annyi bálványa van? Miért csináljunk a költészetből valamiféle misztikát, vagy titkos tudománypótlékot? Jobban szeretem az Isten nélküli embereket azoknál, akik a költői nyelvből szeretnének maguknak Istent faragni.

A költészet szerintem nem más, Hölgyeim és Uraim, mint a nyelvnek egy formája, annak a nyelvnek, mely testté lesz, nem „az”. Emberben, hanem egy meghatározott helyen és időben élő emberekben, akiknek közös a történelme és akiket a nyelv köt egybe.

Sokatkat közülünk mélyen megérintett egy nagy költő nagy könyve. A Doktor Zsivágóra gondolok; ez a könyv a szeretet, az együttérzés eposza, egy könyv, amelyből világosan láthatjuk, hogy mennyire hozzátartozunk, a legemberibb és legborzalmasabb eseményeken túl, egy mélyebb, titkosabb valósághoz, melyet már nem érint az események látszólagos valósága. És a legjobban az a rövid mondat ragadott meg ebben a nagy könyvben, amelyben eltűnik jelképezte. Eltűnik, nem tudni hova, a modern történelem végtelenjébe, az emberi magány és a szűk börtön végtelenjébe.

A mai idők emberei vagyunk, háborút viselt emberek és éppen ezért feltehetjük a kérdést, hogy vajon egészen emberek vagyunk-e még, hogy vajon nem imádkozhatunk-e mi is a költővel: „Ember voltam, óh világítsd meg, ami még megmaradt belőlem!”

A mai idők emberei! Kirszanov, a szovjet költő azt mondotta tegnap: „Mi, száz év múlva...” és ezekkel a szavakkal népe vágyait

akarta kifejezni, a mai embert, aki már az „új ember”-ről beszél.

Hol vagy most, Kirszanov? Itt vagy-e a teremben? Szemtől szembe szeretnék beszélni veled, mindennapi dologról, nem a holnapról, nem az új emberről, hanem a mi közös mindennapjainkról, az utóbbi félszázadról, erről a nagy történelmi jelenről, mely bizony nem sok okot ad a derűlátásra.

Mert mi ez a jelen? A forradalmak, a háborúk, a koncentrációs táborok, a börtönök jelene, az elnyomás és az ereinkbe felszívódó, a világ gyökereit rágó félelem!

Hölgyeim és Uraim, a Szó, a költő igéje, gyakran váltott ki forradalmakat, de éppen olyan gyakran nyomták el és irtották ki az igét a forradalmak nevében. Mi, európaiak, mindannyian tapasztalatból tudjuk ezt, magunkban is érezzük a kísértést, a tragédiáját annak, amit tegnap Alexander Wat, a lengyel költő, egy német író tudatába, így fejezett ki megrázóan: „Dichter, aber nicht Mensch!” (Költő, de nem ember.) És Wat beszélt a Szóért való szenvedésről is, melynek mi, európaiak, Brüsszeltől Moszkváig, mind tanúi lehettünk és vagyunk.

Hány év kellett gyakran ahhoz, hogy megírjuk a mi magunk „Verstetung”-ját, nem azoknak, akik szórakozni és játszani akarnak a költészetrel, hanem az igazi felnőtteknek. És mit mond ez a

vers? Valamennyiünk mindennapi életéről szól és szabadságot kér, levegőt. A huszadik században nem lehet énekelni levegő nélkül. (Taps.)

Hölgyeim és Uraim, talán olvasták egy magyar regényíró és költő, Déry Tibor „Szerelm” című elbeszélését. Ez az elbeszélés mélyen megrázott engem, mert én is tudom, mit jelent félni és mit jelent újból megtalálni az aszszonyt, akit szeretünk. Ám ha nem tudtam volna, Déry megtanított volna rá.

A költészet voltaképpen csak erről szól: a mi állandóan fenyegetett mindennapi életünkről.

Mindannyian tudjuk, Hölgyeim és Uraim, hogy mi a börtön, mert még emlékszünk rá, mert még mindig a börtönök közelében és árnyékában élünk és én, akinek még megadatott a Szó, miért ne beszéljek azoknak a felebarátaimnak a nevében, akiktől elvették és akik jobban szenvednek, mint én, a megtépett, kiirtott Szó nagy szenvedésével.

Hölgyeim és Uraim, nem áll hatalmamban arra kérni önöket, hogy a költők e találkozója határozatot hozson Déry Tibor, Háy Gyula, Eörsi István és társaik érdekében — a knokkei Biennálé nem hoz határozatot — és tudom, hogy önök közül néhányan hallgatni fognak, mert nem tehetnek másképpen és mert ez is hozzátartozik századunkban a Szóért való szenvedéshez.

Én csak kegyelmet akarok kérni. Milyen szép szó a kegyelem! Nem jelent megbékülést, de jelent fényt, világosságot: bárcsak elárasztaná ez a fény önöket is! Azt

szeretném mondani: „Elnök Úr, a Magyar Népköztársaság Elnöke, kegyelmezzon meg Déry Tibornak, Háy Gyulának, Eörsi Istvánnak és társaiknak.” Ezt szeretném csupán mondani, a magam nevében és ha van itt más is, aki egyetért velem, együtt fogunk szót emelni.

Néhány kivétellel az összes jelenlévő perceként át felállva tapsol. A „néhány kivétellel” megszorítást szemtanúként, a pontosság kedvéért, mi tesszük hozzá. Mert a Biennálé hivatalos beszámolójában szó szerint így áll: „A hallgatóság felállva tapsol a szónoknak.” Megemlítendő még, hogy Pierre Emmanuel volt az egyetlen szónok, akinek állva a tapsolt a hallgatóság.

A Biennálé záróülésén üzenetet küldött a világ valamennyi államfőjéhez, hassanak oda, hogy a börtönben lévő írókat szabadon engedjék, és a következő határozatot hozta:

„Negyvenkét ország költői, akik a költészet Negyedik Nemzetközi Biennáléján a belgiumi Knokkeban testvéri találkozóra gyűltek egybe, kinyilvánítják, hogy a világnak elengedhetetlen szüksége van a békére, a szeretetre és a szabadságra. Azzal a makacs kívánságukkal fordulnak minden ország kormányához és politikai vezetőjéhez: részesítsenek kegyelemben minden bebörtönzött költőt, bármely nemzethez tartozzék is, bármilyen legyen is meggyőződése, vagy hite.”

A határozatot a Biennálé résztvevői egyhangúlag fogadták el. A szovjet és kelet-európai képviselők nem emeltek ellene kifogást.

Gy. K.

SZEPTEMBER 15-I SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

Pierre Emmanuel felszólalása a bebörtönzött magyar írókért a költők belgiumi nemzetközi találkozásán (1. old.)

Tudósítónk helyszíni jelentése Indiából (1. old.)

Déry Tibor: Részlet a „Vidám temetés”-ből (6—7. old.)

Határ Győző és Deák Zoltán verse

Faludy György tárcája (4—5. old.) Haraszi Tamás novellája (9. old.)

Vincent Savarius a tíz éves Rajk-per háttéréről (3. old.)

Hadady Miklós a kínai „kommunizmusba ugrás” kudarcáról és következményeiről (3. old.)

Horváth Béla Cs. Szabó László verseskötetéről (5. old.)

Magyar könyvek és hazai műfordítások (8. old.)

Egy XVI. századi skót színmű az edinburghi ünnepek központjában (5. old.)

Vajda Albert: Réber László, magyar karikaturista angliai sikeréről (6. old.)

Idő sodrában rovatunkban: India és Kína viszonyáról, Gaitskill és Bevan oroszországi körútjáról, a moszkvai-amerikai kiállítás sajtójáról (2. old.)

Hírek

Helyszíni jelentés Indiából

A tapasztalt nyugati megfigyelők az indiai fegyveres erők vezetőinek, Thimayya tábornoknak és Katari tengernagynak augusztus 31-én felajánlott lemondását bizonyos gyanúval fogadták. Alig két héttel ezelőtt, hogy nézeteltérésük a honvédelmi miniszterrel és ennek következtében felajánlott lemondásuk csak egy célt szolgálhatott az ország északkeleti határát fenyegető krízis idején: Krishna Menon, az erősen baloldali érzelmű honvédelmi miniszter, távozását. A két tábornokkal állítólag Mukerji tábornok, a légierők parancsnoka is rokonszenvezett és így méltán hitték, hogy katonai természetű válságban egy miniszter könnyebben pótolható, mint a tapasztalt szárazföldi, tengeri és légi hadastyánok.

Kérdés, hogy ez a katonapolitikai manőver kizárólag csak Menon honvédelmi miniszter ellen irányult-e, vagy voltak távolabbi céljai is? Lehetőségek, hogy Thimayya a pakisztáni Ayub tábornok egyidejű delhi látogatásától indítva arra gondolt, hogy kiterjessze a hadsereg politikai befolyását az indiai közéletre, — ha nem is a keménykezü pakisztáni Ayub, de legalábbis a ravasz indonéz Nasution módjára? Ez az elképzelés sem teljesen lehetetlen, bár világos, hogy Thimayya nem holmi Julius Caesar... Politikai orientációjára jellemző, hogy közeli barátságban állott a bengáliai származású M. N. Roy-jal, az indiai radikalizmus atyjával, Lenin egykori munkatársával. Öt évvel ezelőtt, amikor Indiában az állítólagos pakisztáni-portugál (goai) együttműködést bizonyos aggodalommal figyelték, a szélsőbalal-

kacérkodó Blitz című hetilap Thimayya ajánlotta, „honvédelmi diktátornak”. Nem érdeketlen megemlíteni, hogy a tábornokot gyakran látni a delhi Imperial Hotel híres „Tavern”-jében fehér smokingban vacsorázni, zenét hallgatni és világi módjára táncolni. Inkább sima modorú udvaronc, mint hatalomra törő kíméletlen akarnok.

Valószínű, hogy Krishna Menon eltávolításával nem is annyira személyes, vagy „junta” befolyást akart szerezni. Inkább — úgy tűnik — azt kívánta elérni, hogy a kommunista Kínával fenyegető konfliktus idején az indiai haderő politikai felügyelete ne egy útitárs honvédelmi miniszter kezében legyen.

Az indiai közvéleményt két napon át jobban érdekelte Thimayya magatartása, mint Csu En-lajé. Ez érthető is. Nagy volt a tét. Megmarad-e India a világ legnépesebb parlamenti demokráciájának, vagy új névvel gyarapodik az afro-ázsiai katonai diktátorok egyre növekvő listája? Ezek lélegzettek fel tehát megkönnyebbülten, amikor Nehru miniszterelnök szeptember 2-án a diadalmas Krishna Menon jelenlétében, zsúfolt képviselőház és karzat előtt közölte, hogy Thimayya visszavonta lemondását. Nehru, hogy nyilvánvalóbbá tegye a polgári hatalom elsőbbségét, ország-világ előtt meg is róttá az álláspontját megváltoztató tábornokot, mondván, a lehető legalkalmatlanabb pillanatban állt elő e „különleges oktalán” lemondással. Tehát Thimayya és teljes vezérkara tovább szolgál — Krishna Menon minisztersége alatt.

A parlamenti kormányzat meg-

szilárdult Indiában. Ha a kínai katonai nyomás Ázsia legélethekebb demokráciáját akarta megintgatni, ez a szándék máris meghírult.

Ennek ellenére a hatalmában megszilárdult Nehru-kormány helyzete távolról sem irigylésreméltó. Az, hogy a kommunista fenyegetéssel felidézett katonai veszély elmúlt, még nem jelenti azt, hogy a kommunista veszély általában is megszűnt volna. Noha Jigme Dorji bhutani miniszterelnök megcáfolta, hogy a kínaiak állítólag megsértették a kis himalajai királyság területének integritását, India északkeleti határán, Ladakh tartományban, valamint a NEFA — North-Eastern Frontier Administration, Észak-Keleti Határvidéki Közigazgatás — területén a helyzet továbbra is áttekinthetetlen, nyugtalanító.

Jellemző a közhangulatra, hogy D. R. Manekar, az Indian Express szerkesztője, a Himalaja hegyláncolatára támaszkodó „Maginot-mentalitás”-ról írt, amelyet szerinte most fenyegetnek először az ország hosszú történelme alatt. (Eddig a veszély inkább a tenger felől fenyegette Indiát.)

A kelet-európai szemlélő olyan jelenségeket is vél látni, amelyek 1942—44 között a magyarországi Kállay-kormány idejéből már ismeretek. Belpolitikai okokból azok hajlandók a fenyegető totális államnak engedelmeyeket tenni, akik annak ideológiájával leginkább szemben állnak, — a „Qui habet tempus, habet vitam” elve alapján.

Közben a belpolitikai életben tovább folyik a kommunista bosszúhadjárat a hatalmától megfosztott keralai kormány miatt. Kera-

labán a vendetta napról napra újabb terrormerényletekkel kísérletezik; Nyugat-Bengáliában, de főleg Kalkuttában — az indiai forradalmárok ősi tűzfészkeében — kommunista irányítás alatt fokozódik az „éhségellenes tiltakozás”. A tüntetések halálos áldozatokat és tömeges letartóztatásokat követelnek. Ez megfelel a kommunisták céljának: olyan állapotokat előidézni a kongresszusi párt kormányzása alatt Nyugat-Bengáliában, mint amilyenek miatt a keralai kormányt július végén leváltották. A helyzet tragikumát fokozza, hogy a rizsfelhalmozó spekulánsok elleni kommunista vad nem is alaptalan. Ugyanakkor az utóbbi években az indiai vezető körök hajlamosak voltak arra, hogy minden gazdasági nehézséget a népszaporulat számlájára írjanak, ahelyett, hogy határozott intézkedéseket hoztak volna az élelmiszertermelés és elosztás megjavítására.

Ashoka Mehta, a kiváló indiai publicista és népszocialista (Praja Socialist) képviselő a közelmúltban megállapította, hogy a „hidegháború Nyugatról Keletre húzódik” és állítása hamarosan be is igazolódott. Abban az esetben, ha a nemzetközi diplomáciai erőfeszítések és a kormányfői találkozások a két — nemrég még „testvérbarátságban élő” — nagy ázsiai nép közötti feszültséget átmenetileg feloldja, Indiának nem szabad felednie a kínai kommunista propaganda egy minap költőileg megfogalmazott igényét: „Ha Tibet Kína kezén a tenyér, úgy Nepal, Bhutan, Sikkim, NEFA és Ladakh ennek a tenyérnek az öt uja.”

Uj-Delhi, szeptember.

Flóris György

Az IDŐ Sodrójában

Az Egyesült Államok elnökének kilenc napos európai körútjáról a londoni Economist megjegyzte, hogy „jókedvű volt, tömegeket mozditott meg, hangos volt, diadalmas, közhelyekben bővelkedő, nosztalgikus és roppant emberi”. A Downing Streeten elhangzott szócserevel kapcsolatban a londoni Times vezércikkben mutatott rá arra, hogy televíziós közvetlések zárónyilatkozatot vagy sajtókonferenciát kielégítően nem helyettesítettek. E körül kapcsán az derült ki, hogy a lehető legnagyobb nyilvánosságra, a lehető legtitkosabb diplomáciai tárgyalásokra is elősegítheti. A körút célja természetesen az volt, hogy az esedékes Hruscsov-látogatás előtt előmozdítsa a nyugati államok egyetértését. Ezt a feladatot Eisenhower elnök elsősorban személyes megjelenésének varázsával látta el, a légkör vált barátságossá, mondhatni családiassá. Az elnök felszólalásai a béke és igazság szép szavai hangsúlyozták és ismételték, míg a politikai megbeszélések eredményeiről aránylag keveset tudunk meg. Bonnan a látogatás Adenauer kancellár személyes presztízsét növelte, a helytállást hangsúlyozta a berlini kérdésben és kezdeményező lépések követték, német részről. A Szovjetunió és Lengyelország felé. Az angolai megbeszélések után az az angol terv, amely a fegyverkezésnek Közép-Európában határt akart szabni, nem került említésre, s valószínűleg látszik, hogy a csúcskonferenciát az Egyesült Államok és Nagy-Britannia egyformán igényli, de nem egyforma preliminárium után. A találkozóra, ha előkészítését új külügyi miniszteri konferenciát igényel, aligha kerülhet sor 1960 előtt. Az amerikai és francia államelnök párisi megbeszéléseinek témái között Algéria, az atomfegyverek, a közös nyugati stratégia és az orosz-amerikai eszmecsere szerepeltek és az Eisenhower—de Gaulle találkozó az amerikai-francia egyetértést — ha ez tényleg nem is fejtegette ki — nagy mértékben előmozdította.

India és Kína

viszonya az elmúlt hetekben tovább romlott. Mint ismeretes, a csapatösszevonásokkal összekapcsolott pekingi propaganda a „kínai népek nagy családjába való megterés”-ről, arra kényszerítette Nehru miniszterelnököt, hogy fegyveres védelmet ígérjen az angoloktól örökölt kis indiai protektorátusoknak, Butánnak és Szikimnek. Határozott fellépése azonban nem tudta megakadályozni, hogy az incidensek ne terjedjenek tovább India északnyugati és északkeleti határvédelmére. Északnyugaton, a Ladakh környezetében a két ország között nincsen egyértelműen meghatározott határvonal. A mindenkori mérsékelt Nehru tárgyalásokat ajánlott kisebb határkiigazításokra a vitatott területeken. Ezzel szemben az úgynevezett „Északkeleti határvédelmet” pontosan meghatározott határ — a McMahon-vonal — választja el Kínától. Ezt a határt a kínaiak is elismerték, hallgatlagosan, azzal, hogy 1951-ben Indiával együtt a békés együttélés öt alapelvében megegyeztek. Amikor tehát a McMahon-vonalat átlépő kínai csapatok békésen együtt élve összeütköztek az indiai helyőrséggel, Nehrunak nem maradt más választása, mint az, hogy agressziókat bélyegezze az agressziót. Peking megszokott elmeállással erre azt válaszolta, hogy azonnal vonják ki az indiai csapatokat kínai területről.

Ma még igen nehéz megítélni az új kínai magatartás indítékait. Lehetséges, hogy a pekingi kormányt elsősorban belpolitikai szempontok irányítják. Az idej, „feszített terv” bukásának beismerése után egy nacionalista-expansionista propaganda igen alkalmas lehet arra, hogy egy zászló alatt tartsa az elégedetlenkedőket. Az is elképzelhető, hogy agresszív terveik hátterében az áll, hogy Tibetet nem sikerül addig pacifikálni, amíg a történelmileg és néprajzilag Tibethez tartozó területeken antikommunista kormányok vannak hatalmon. Valószínűbb azonban, hogy

Kína ezúton ad életjelt magáról az Eisenhower — Hruscsov találkozó idején, továbbá erejét akarja megmutatni a délkelet-ázsiai népeknek. E demonstráció közvetlen eredménye az volt, hogy Nehru miniszterelnök igen baráti atmoszférában találkozott Ayub Khan pakisztáni elnökkel és az évtizedes indiai-pakisztáni vita megoldása belátható közelségbe került. Mint a New Statesman vezércikke írta, az új kínai politika erősen emlékeztet Sztalin háború utáni politikájára, amely katonai védelmi szövetségekbe kényszerítette a nyugati világot. Vajon ilyen útra kényszerül-e Ázsia is? Ezzel a földgömb lakosságának polarizációja válnék teljessé. (H. L.)

Gaitskell és Bevan

angol munkáspárti vezérek oroszországi körútját a nagy-britanniai képviselőválasztás kihirdetésének közeli híre szakította félbe. „Macmillan október 8-ra tervezi” — közölte Hruscsov angol vendégeivel. „Ugyan? Honnan veszi?” — kérdezte Gaitskell. „A londoni lapokból” — hangzott a legilletékesebb szovjet felvilágosítás. Az angol sajtó szelid humorral számolt be a belpolitikai értesülések közlésének erről a koegzisztenciális útjáról. Valamint arról is, hogy a munkáspárti vezérek, mielőtt felhírdőtek volna, aránylag hosszasan szólhattak televízióan a szovjet-orosz nagyközönséghez. Szavaik alkalmasint annyira voltak fesztelesek és annyira tapintatosok, amennyire az alkalom megkövetelte. Az oroszok főképpen azért kaptak ki tőlük — s megérdemelten — mert félreismerik Angliát: „Mintha mi sem változott volna nálunk Dickens óta — tette hozzá Gaitskell —, ami pedig nyilvánvaló ostobaság.” Amennyire megállapíthatjuk, Gaitskell és Bevan a cenzúra nem zavarta; de zavarta a tolmásot. Az „ostobaság” („nonsense”) szó oroszul így hangzott: „Nem felel meg a valóságnak.”

Laosban

válságosra fordult a helyzet. Mint-hogy a nyugatbarát laoszi kormányt az 1954-es genfi értekezleten az ország semlegesítésére létrehozott Ellenőrző Bizottság összehívására nem sikerült rávenni, a hanoi és pekingi kommunisták nyilván a „status quo ante” helyreállítás mellett döntöttek. Erre lehet következtetni abból a széleskörű támogatásból, amelyet a felkelt laoszi kommunistáknak nyújtának az észak-vietnami határon keresztül. Az offenzívának az a nyilvánvaló célja, hogy ismét ellenőrzés alá vegyék a volt Patet Lao-i csatlósállam tartományait. A rosszul kiképzett és felszerelt királyi csapatok — mint már ilyenkor lenni szokott — visszavonulnak. A visszavonulás elég gyors ahhoz, hogy mire a légi úton küldött utánpótlás az ország belsejéből rendeltetési helyére ér — mint például Muonghet-erőd esetében —, a címzetek helyén már kommunistákat találjon. A rohamosan romló helyzet miatt a laoszi kormány rendkívüli állapotokat hirdetett ki. Mint külföldről szervezett és irányított agresszió áldozata, az ENSZ-hez fordult, azonnali segítségért. A nyugati hatalmak olyan határozati javaslatot támogatnak, amelynek célja egy háromtagú vizsgálóbizottság kiküldése a tények megállapítására. Az elképzelés az, hogy egy ilyen bizottság jelenléte önmagában megakadályozhat egy nagyobb méretű nyílt agressziót. Észak-Vietnam részéről. Amennyiben azonban a bizottság kétségtelen bizonyítékokat talál arra, hogy a vietnami kommunisták anyagi és propagandátámogatáson túlmenően reguláris csapatokkal is támogatják a laoszi lázadókat, javaslatot fognak tenni ENSZ-csapatok kiküldésére, hogy megvédjék az agresszió áldozatát. A Szovjet vétó után a laoszi kormány minden bizonnyal a Dél-Kelet Ázsiai

Védelmi Szerződés (SEATO) államaihoz fog fordulni segítségért. A SEATO szövegíróje már a laoszi bajok kezdetén kijelentette, hogy szükség esetén szervezete hajlandó a laoszi kormány segítségére sietni. A laoszi válság politikai jelentőségét növeli, hogy a Hruscsov—Eisenhower találkozó előestéjén fejlődött ki és kedvezőtlenül befolyásolhatja a megbeszélések kimenetelét.

A „Filozófia Kérdései”

című szovjet folyóirat legutóbbi számában új szerkesztőbizottság mutatkozott be, anélkül azonban, hogy a kommunista elméletnek ez a legjelentősebb orgánuma okát adta volna a régi szerkesztőbizottság lemondásának. A teoretikusokat nem egy támadás érte az utóbbi hónapokban. Már májusban, a szovjet akadémia filozófiai intézetének konferenciáján P. Fedoszejev bírálta kollégáit, amiért időszerteleg problémákra fecsérik idejüket, ahelyett, hogy konkrét anyagot elemeznének és például a gyárakban, meg a kolhozokban tanulmányoznák a dolgozók kommunista öntudatát, avagy Ázsia népeinek szolgálatának megalapozott kommunista világnézetet, magában a Szovjetunióban pedig minden eszközzel támogatnák az ateista propagandát. A szovjet filozófusok főfeladata, jelentette ki Fedoszejev, hogy ama vezéreknél, amiket Hruscsov a huszonegyedik kongresszuson meghirdetett, tudományos alapot szolgáltatásnak. A most főszerkesztővé kinevezett O. Okulov ugyanezen a konferencián azt hiányolta, hogy a filozófusok nem elemezték kellőképpen a „jelen történelmi időszaknak dialektikus szükségszerűségét”, nem pedig a „modern természettudomány vívmányait”.

Nyugat-európai észjárás szerint tehát nem szakmabeli bölcséleti tevékenységük elhanyagolásáért részesültek megrovásban a szovjet filozófusok, bár egy és más ezen a téren is szemükre vehető volna. Maga A. D. Alexandrov, a most ugyancsak menesztett vezető szovjet bölcsész, midőn nem sokkal a forradalom előtt Budapesten járt, kissé fanyalagva ismerte el a magyar pártlapokban, hogy a Szovjetunió egyetemén voltaképpen nincs filozófiatörténeti tankönyv; Kuno Fischer művét használják kisegítő kézikönyvként, természetesen a szerző idealizmusának kivánatos korrekcióival. Kuno Fischer, a jena-i, majd a heidelbergi egyetem neves professzora 1908-ban hunyt el; legfontosabb munkájának kötetei 1854 és 1877 között jelentek meg, az utolsó tehát abban az esztendőben, amikor Lenin hét éves volt, Sztalin születésére pedig két esztendőig várhatott még a világot. A német professzor így sajnálatos módon nem vehette meg tekintetbe és nem is méltányolhatta érdeme szerint se Vladimir Iljics Lenin, de Jozsif Viszarionovics Sztalin filozófiatörténeti jelentőségét. Ha egyébként nem, ezért talán a Szovjetunióban is némileg elavultnak tekinthető Kuno Fischer munkája. Mégse azt lobbantották a filozófiai „Unperson”-ná vált bölcsészek szemére, hogy másirányú elfoglaltságuk közepette, elfeledtek korszerű filozófiatörténetet írni.

Nikita Szergejevics Hruscsov őszintébb elődjénél, lemondott arról, hogy a mindent megoldó elmélet primátusát hangoztassa, beéri azzal, hogy a filozófiát, amely valaha „ancilla theologiae” lehetett — a mindenkori, pillanatnyi politikai praktikáinak szolgálóleányává fogadja.

Páneurópa

gondolatát három évtizeddel ezelőtt Coudenhove-Kalergitől halottuk először. Ez a mandulaszemű osztrák-japán gróf pénzt, tehetséget áldozta annak a hitének, hogy a világ boldogulásának, a béke-séges életnek az egységes Euró-

pa az előfeltétele. Járt az országokat, írt, beszélt, agítált fáradhatatlanul. Idealisták és fiatalok sereglettek köréje. A piros keresztrel négy részre osztott aranyozott gombot, a Páneurópa-mozgalom jelvényét, letépte és elsodorta a háború első szele.

Coudenhove-Kalergi a vihar után előlről kezdte a munkát. Az egységes Európa vagy az Egyesült Európa gondolatának most már több hívője jelentkezett, mint azelőtt. Az új hívők számos országban Európa Uniót alakítottak, ehhez Coudenhove Páneurópa Uniójával csatlakozott. Az egységes Európa jelkes apostola nemrégiben memorandumot írt, amelyben azt fejtegette, hogy Németország két zónájának egységesítését ma csak az oroszok javaslatának elfogadásával lehetne megvalósítani és ez Németország, azután egész Európa boisevizálásához vezetne. Leghelyesebb tehát — mondta Coudenhove — az egységesítésről most hallgatni és megvárni az időt, amikor Európában úrrá lesz a szabadság. A nyugat-németországi „Európa Unió” erre lapjában megtámadta Coudenhovet és áruklást vetett a szemére, az Európa Unió központi vezetősége pedig — nyilván a bonni csoport nyomására — kizárta tagjai sorából. Enyhén szólva, furcsa elintézése a vitának, kizárni valakit abból a mozgalomból, amelynek elindítója volt, amelynek élete munkáját szentelte. (h.)

A Guardian

szerkesztőjének egy magyar ember levelet írt Svájcából. „Uram — írta —, Hruscsov úr és családja útra készül, az Atlanti-óceánon átrepülnek az Egyesült Államokba. Hruscsov úr egyik legkedvesebb szivegyája válik valóra ezzel: kezét szorítja majd Eisenhower elnökkel, végighajt vele Washington utcáin, felszólal az Egyesült Nemzetek előtt New Yorkban, szól majd az amerikai néphez és megjelenik a televízió lenszéin. En csupán egy magyar ember vagyok, beteg ember. Feleséggel és lányommal együtt most Svájcban élek. Nekem is vannak vágyaim, nem is túlságosan merészek. Ezek azonban nem válhatnak valóra Hruscsov úr miatt. Vagy talán ezt kellene mondanom: amiatt a rendszer miatt, amelyet Hruscsov úr tart fenn Magyarországon. Van még két gyermekünk. Egy 14 éves lányunk és egy 10 éves fiunk. Mindketten Magyarországon vannak, mindketten alultápláltak. Budapesten nem kapnak (ők se, akár más olyan gyermekek, akik hozzájuk hasonló körülmények között élnek) vizumot. Ezért nem jöhetnek ki Magyarországból. Mi pedig nem tudunk visszamenni hozzájuk. Mindenkinek, aminek csak volt, odavesztett Magyarországon.

Hruscsov úr azt mondotta, hogy minden területen versenyre kíván kelni az Egyesült Államokkal. Túl sokat remélünk-e, ha azt várjuk, hogy ez a versengés terjedjen ki a szabadságra és az emberi jogokra? E kettő nélkül nem élhet az ember. Tisztelettel: W. Radó.” Ez a levél a Guardianban angolul jelent meg „Magyar tragédia” címmel.

A moszkvai amerikai

kiállítás sajtójának világviszhangját a Népszabadság oldalas cikkben ismerteti. A világviszhang bizonyos leszűkítésével a moszkvai Trud, az Izvesztija, az amerikai kommunista The Worker és az olasz kommunista párt hivatalos lapjának, az Unita-nak a hasábjairól verődik vissza. A kiállítás az említett lapok szerint mélyszélesen lesújtotta a moszkvaiakat. Az Izvesztija publicistája így magyarázza ezt a jelenséget: „A közszükségleti cikkek tömege úgy nehezedik itt a látogatóra, mintha illusztrálná, hogy a kapitalista világban a tárgyaknak hatalmuk van az emberek felett. A kiállítás szervezői valahogy azt képzelik, hogy a

szovjet embert megragadja a „birtoklás” vágya. A szovjet népek — az Izvesztija szerint — módjában van, hogy család; házat, zongorát, autót, jégszekrényt, mosógépet vegyen személyi tulajdonába és ha ez utóbbiakat még keveseljük, csupán azt jelenti: milliók igénylik és a gyártás egyelőre elmarad a kereslet mögött.” Ezek szerint a „birtoklási vágyat” a szovjet nép sem kerüli el, de remélni szeretnénk, hogyha az ilyen irányú vágyakat a termelésnek mégis sikerül kielégítenie, akkor a szocialista világban, a kapitalista társadalommal ellentétben, a tárgyak elvesztik hatalmukat az emberek felett.

Az Unita „nagy pszichológiai baklövésnek” és a „szovjet valóság nem ismerésének” bélyegi a kiállítást. „Ahelyett, hogy a „jobbát” küldték volna ide, ők inkább a „kényelmesebbet” állították ki. Az atommeghajtású Nautilus tengeralattjáró modellje helyett Rubinstein kozmetikai szalonját hozták el...” Lehet, hogy a kozmetikai karosszék kényelmesebb, mint a Nautilus kajütje, de azért feltehető, hogy a moszkvai nők nem kisebb érdeklődéssel nézték az atom nélküli kozmetikai ravaszágokat, mint ahogy az atomhajtású tengeralattjárót csodálták volna.

„A tipikus amerikai családi ház” kiállítását az amerikai „The Worker” minősítette egyszerűen csalárlátnak. Szerintük lehetetlen állapot, hogy tipikusnak jelöljenek meg egy olyan házat, amit csak gazdagok vásárolhatnak meg a maguk számára. Az amerikai Worker vagy nem tudta, vagy elfelejtette, hogy az orosz szocialista realizmus törvénye szerint éppen az a tipikus, ami ugyan nem általános, — de már a jelenben megmutatja az általános jövőt.

Löffler Pál,

dobbant meg a szívünk a napokban, a budapesti rádió „Szülőföldünk” adását hallgatván, Löffler Pál! A 35 esztendeje Párisban élő magyar író, végre, annyi év után, nyilatkozott, sőt megnyilatkozott az irodalomra szomjas hallgatók előtt. Aztán gondolkodni kezdünk, szinte akaratlan, leküzdve belső ellenkezésünket, mely az idős magyar író tiszteletreméltó hora ellenére is fel-feltámadt bennünk. Ki is ez a Löffler Pál? Am végem emlékeimnek csakhamar kisegítette kéros hezitálásából Bölöni György, Tamás Aladár és Gebebyés László neve, akik — mint hallottuk — a párisi Magyar Írók és Művészek Egyesületének vezetőségi tagjai voltak, Löffler Pállal együtt. E három kiváló író, a negyedikkel együtt, sok mindenre emlékezhet, amelyre nekünk már nem futja elmenk, noha tapasztalatból tudjuk, hogy a férfiak emlékezőtehetségében van némi okunk kételkedni, mert gyakorta arra sem emlékeznek, ami tegnap történt velük. Nőde se baj, Löffler Pálnál nem az a fontos, hogy emlékezzünk rá, hanem az, hogy író. Milyen író? Kiváló író. Mit írt? 1953-ban egy Petőfi-életrajzot, melyhez — sajna — „az akkori francia-magyar kultúrviszonyok fejletlen volta miatt nem tudott elég anyagot szerezni s ezért kicsit szegényes”. „De emlélem — folytatta Löffler Pál —, a jövőben jobbakk lesznek a kapcsolatok és akkor kiadhatom újból egy bővebb kiadásban.” Mi kell tehát egy jó könyvhöz? Jobb kapcsolatok. Ezeknek, úgy látszik, most már minden alapja megvan. Löffler Pál ellátogatott Sztalinvárosba. „Mondhatom, a legszebb élményeket éltém át. Ugyanakkor, amikor megérkeztünk, érkeztek parasztok, a parasztasszony, a parasztmunkás-barátság. Voltunk a kultúrházban, megnéztük a színháztermet és voltunk a szállodában, ahol megébedeltünk, nagyon jó magyaros kosztal. Tényleg az nagyon meglepő volt. Az, hogy semmiből ilyen szép dolgok tudtak kihozni.” Ed-dig Löffler Pál, magyar író, Párisból. Vagy a semmiből. Ami valóban nagyon meglepő. Ezek után mi sem tudunk mást mondani, csak ennyit: a magyar irodalom hatalmas eredmények előtt áll, ha minél több ilyen meglepetést tudnak kihozni — a semmiből.

Tíz esztendeje, 1949 szeptember 16-án kezdték meg Rajk László és társainak perét Budapesten a vasmunkás szakszervezet Magdolna utcai székházában. A tárgyalásra kijelölt nagyterem belső bejárata előtt vagy ötven férfi és nő állongált. Élesszemű érdeklődő megállapíthatta volna, hogy a csoport két-három tagja később tanúvallomást tett s a terem bejárata előtt, feltehetőleg, kihallgatásra várt. Csak kevés beavatott tudta, hogy a tanúk nem otthonukból, idezéssel a utcákból érkeztek a Magdolna utcába, hanem erős fedezettel az AVH Andrássy úti pincéjéből és családjuk, meg a külső világ már több mint három hónapja hírt se hallott felőlük. Am gyakorlott budapesti tekintet számára aligha tűnhetett kétségesnek, hogy a bejárat előtt várakozó közönség zöme az AVH kötelékébe tartozik s valóban egy-egy tanút mintegy tizenöt titkosrendőr tartott szemmel.

Néhány perccel a tárgyalás kezdete előtt csekély számú kísérettel zömök, kondor-ész férfiú jelent meg a folyosón. Sötétkék duplasoros öltönyt viselt, s amikor a bejárat-hoz ért, barátságosan, csaknem ámuldozva elmosolyodott, majd odaintett az egyik tanúnak, Bokor Lajos ügyvédnek:

— Oh, Herr Advokat...

Bokor Lajos visszamosolygott az AVH-gyűrűből és mosolygott szövegalkéken mindenki, az eleven gyűrű is, mert a rozációra hajló orru zömök férfiú Fjedor Bjelkin volt, az MVD délkelet-európai parancsnoka.

A tárgyalást megelőző hetekben Rákosi Mátyás gyakorta számolt be a kommunista párt központi bizottságában, mely spontánul jelentkeztek országjárta tanúk a Rajk-ügyben őrizetbe vett személyek ellen. Így például Sátoraljaújhelyen a fogház nyugalmazott igazgatója indíttatva érezte magát, hogy az Államvédelmi Hatóságnak tudomására hozza, miként fonta be annak idején Szalay András, aki a háború utolsó esztendejében Sátoraljaújhelyen raboskodott, miként lett Szalay besúgónak és árulónak a fogházból kitörést tervező jugoszláv partizánokat, hogy ilyeténképp közvetve gyilkosokká válják.

Ugyanebben az időben az And-

VINCENT SAVARIUS:

RAJK LÁSZLÓ HŰSÉGE

rassy út 60, huszonkilences számú pincezárkájában egy magányos rab társat kapott. Alacsony, idős férfit tessékelt be az őrség. A jóvény aggodalmasan, bátortalanul pillogott körül, társa kérdéseire se merészt választolni, azután egy ideig a sötétbarnára festett ajtó benézésvilágára meredt, majd nyelvvel kipöccintette hamis fogorát, elővigyázatosan zakója szivarzsebébe csuszította és szótlanul végigheveredett a priccsen.

Csupán másnap oldódott meg nyelve. Elmondotta, Sátoraljaújhelyről hozta fel Budapestre három AVH-nyomozó. Valami Szalay András keresnek rajta. Mindhába faggatta, azonban memóriáját, nem emlékezik, hogy fogházigazgatói pályafutása idején ilyen nevű rabot bíztak volna őrizetere. Hasztalan tettek elébe fényképeket, nem ismerte fel a keresett személyt. Nem állítja, hogy soha besúgója nem volt, de a jugoszlávok kitörőkísérletéről előzetesen nem értesült, hiszen akkor — már csak szakmai önértékelés — iparkodik a tervet megghiúsítani és nem bízza a Gestapo géppisztolyaira, hogy a szökevényeket lekaszabolják.

Az elkövetkező esztendőekben a huszonkilences foglyának alkalma nyílt a börtönben, hogy rabtársait, köztük egy hajdani politikai bizottsági taggal, eseményeket, dátumokat vessen egybe. Így kint: Rákosi alig harminchat órával később számolt be a sátoraljaújhelyi fogházigazgató spontán jelentkezéséről és vallomásáról, mint ahogy a félénk öregember bebörtöklött a huszonkilences pincezárkába.

Eleinte az AVH válogatott tisztjei számára csak egyetlen nyolcadrétnyi papírlap bizonyította az őrizetbe vett férfiak és nők bűnös voltát. A Moszkvát járt Farkas Mihály honvédelmi miniszter kézírásával a következő kurta szöveg állt a cédulákon:

„X. Y. imperialista ügynök. Realizálni! Farkas.”

Ez a realizálás — miképp közismert — a parancsuralkakban honos fizikai és lélektani kényszerítő

módszerekkel történt, kivált olyanokkal, amiket a Szovjetunió titkosrendőrsége a cári ochranától tanult, de nem csekély leleménnyel gazdagított és tökéletesített. A magyar nyomozók így is csupán nyersanyagot szállítottak szovjet kollégáiknak.

A gyanúsítottakat magasrangú MVD-tisztek hallgatták ki, a Szabadsághegynek átkeresztelt Svábhegy, egy fekete radnyókkal elsötétített villájában. Számos pinceodut megjárva, ide került a huszonkilences egykori lakója is. Soha többé viszont nem látta a sátoraljaújhelyi fogházigazgatót. Őt magát szintén tanúnak szemelték ki, mégpedig Rajk László ellen. A magyar fogoly és az orosz titkosrendőr közös nyelve a német volt. A polgári ruhás alezredes Parker töltőtollal írt, mialatt magyar kajsziarackot eszegetett, amerikai cigarettát szívott, amit lengyel címkéjű gyufával gyújtott meg. Előjáróban felvilágosította a huszonkilenceset, hogy e pillanatban a nemzetközi proletárszolidaritás védelmében folytat bűnügyi vizsgálatot.

Még első nap este alacsony férfi lépett a helyiségbe. Ezüstösen késszerűen, szembeszökően nyugateurópai, de jellegzetesen női szövegéből készült Sztalin-zubbonyt viselt. Drótszerűen merev, megöszült és feltűnően bodor haját simogatta. Az alezredes felugrott, odamorgott a huszonkilencesnek:

— Most álljon fel, most álljon fel, mert ez a kommandó...

A vöröslő orru kormányzó egy ideig sutogott a kihallgatóval, beleolvastott az asztalon heverő kézírásos jegyzetelbe, de hamarost elhagyta a szobát. Az alezredes nyitotta ki, majd a zömök férfi mögött be is tette az ajtót, aztán nem csekély tisztelettel jegyezte meg:

— Ez nagyobb úr ám, mint Horthy volt. Mert Horthy, ugye, csupán Magyarországnak volt kormányzója, emez pedig Magyarországot, Ausztriát, Németországot, Csehszlovákiát, Lengyelországot, Bulgáriát, Romániát, Albániát. Mert, tudja meg, a látogató Fjedor Bjelkin altábornagy elvtárs

volt, az MVD délkelet-európai parancsnoka.

Később az altábornagy néhány alkalommal személyesen is kihallgatta a huszonkilenceset. Szücs Ernő, a Szovjetunióból hazatért AVH-ezredes, Péter Gábor helyettese tolmácsolta ilyenkor, Bjelkin pedig kopott bőrtárcájából Old Gold cigarettával kínálta a gyanúsítottat.

Szücs Ernő egy alkalommal a szovjet altábornagy előszobájában négy szemkört kifejtette: otromba balfogásnak tartja, hogy a huszonkilences hetekig aludni nem hagyta, bordáit törték s még ezután is „brutális fizikai pressziókat” vetettek alá. Holott hibákat elkövetett ugyan, de ellenségnek senki nem tekintte. A párt bízik benne, ezért Szücs Ernő közzétételével kéri meg őt, hozzon áldozatot a szocializmusért, a proletariátusért, álljon a magyar és szovjet elvtársak rendelkezésére, hogy csapást mérhessenek az imperialistákra. Csupán tanúvallomást kell tennie s mielőtt elültek a per hullámai, a világ egyik legszebb tengerpartján, a Krím félszigeten, megérdemelt üdülés várja. Szücs kurtán ismeretett egy vallomástervezetet, majd bevezette a gyanúsítottat Bjelkin szobájába.

Am valami műhiba eshetett, mert az altábornagy nem az előszobában vázolt jegyzőkönyv-tervezet alapján tette fel kérdéseit, hanem sejtetőleg a következő szerint, amit akkor tártak volna a gyanúsított elé, ha az első Szücs Ernő „ügyis tudjuk, nem igaz” cinkos szemhunyoratása közben már aláírta, vállalván az imperialista ügynök szerepét. A gyanúsított ezért, nem józan megfontolásból ugyan, de valami indulatsugallta elhatározással konokul minden kérdésre nem válaszolt. Bjelkin felugrott. Old Gold cigarettával megtömött tárcáját elragadta a fogoly elől és másfél percig harsogott oroszul. De a kacskaringós mondatokból Szücs Ernő csak ennyit fordított le:

— Ez nem trockista gyűlés, itt nem lehet kötekedni...

Az altábornagy később a huszonkilencesnek szánt vallomást két tanú és egy távollévő amerikai állampolgár között osztotta meg, hozzávetőleg egyenlő arányban. Am a valóban fontos, a Rajk Lászlóra szabott szerepet senki más nem vállalhatta, egyedül maga Rajk László.

A kínzásoknak jó ideig ellenállt, de végül elfogadta az önértetének épített aranyhidat: hogy nem gyötrelmek elől menekül, midőn beadja derekát, hanem pártját, a szocializmust, a magyar népet szolgálja. Ezt feltehetőleg csaknem oly kétkedve hitette, mint amily állhatatosan vallotta ifjú kora óta a kommunista elveket.

Ha motívumait firtatjuk, miért törődött bele, nyilván ingadozva és tusakodva bár, hogy saját elvtársai állítsák szörnyként a világ elé, mégis úgy tűnik — némileg talán önámító —, állhatatossága mondatta ki vele az utolsó szót. Életében csupán ellenfelei lobbanthatták volna szemére Rajk Lászlónak fanatikus és kíméletlen hűségét, aminek nem ritka kegyetlen következményeit mindenkor a vele szembenállók viselték. Am kivégeztetése senkinek, semminek annyit nem ártott, mint a kommunista pártnak, hiszen Rajk László voltaképp hűségéből vállalt halála számtalan magyar és nem magyar kommunista ingatott meg — éppen párt-hűségében.

Mivel Magyarországon olyanféle fellépésre, amit jámbor és előzékeny eufémizmussal közéleti cselekvésnek nevezhetnénk, másnak, mint kommunizmusnak alkalma is alig nyílt, a Rajk-ügy előzményei nélkül bajosan képzelhetők el 1956 októberének előzményei, hiszen ebben az időszakban a Rajk-ügy okozta lelki-furdalás és másnapos erkölcsi kóválygás, éppen a vakhítükben megcsalott kommunistákat állította szembe leg-

merészebben és legtevékenyebben a kommunista párttal.

Minden a visszajára fordult: az erkölcsi halottá nyilvánított Rajk kivégeztetése erkölcsi csödbe kergette a magyar kommunista pártot, a terrorcselekedet pedig, ami a párt egységét és hatalmát volt hivatott fitogtatni, végső következményében atomizálta és kis híján megsemmisítette.

Nem sejtette ezt Bjelkin altábornagy, amikor 1949 augusztusában eldöntötte, ki legyen Rajk László mellett a szeptemberi nyilvános főtárgyalás vádlottja, ki csupán tanúja. De a foglyok vádlott, avagy tanú minőségét nem határozta meg sorsukat. Mindnyájan egyaránt felkészülhettek, hogy a nyilvános tárgyalás után sorozatos zárt tárgyalásokon veszik majd tudomásul, kötelek vagy fegyházat szántak-e nekik a magasabb régiókban — természetesen még bírósági formalitást megelőzően. Az sem esett latba, tíz esztendőre vagy életfogytigra ítélik-e őket; világos volt, nem ezen múlik, meglátják-e valaha is a napvilágot. Ezért aztán a kihallgatók, mind a magyarok, mind az oroszok — úgy tűnt — szinte jobban bíztak foglyaik diszkréciójában, mint a maguk konspiratív hallgatásában.

Próbákban idomították a vádlottakat és tanúkat, aprólékosan elemeztek mindent, még a mozdulatokat, taglejtéseket is; bemutatták például, miképp hajoljon meg egy tanú a bíró emelvénye előtt, hogy a szeptemberi főtárgyaláson önértékes szabad ember, ne pedig pincerab látszatát keltse. A próbák szünetében az AVH és az MVD tisztjei süteményt, gyümölcsöt, sört kínáltak, miközben nyíltszívűen bizalmukba vonták foglyaikat. Nyomtalanul eltűntek a gumibotok, eltűntek a kínzószámok. A kihallgató szobákban, a kísérteties rendőri kedélyességű üsütetű tanyáin, émélyítően kavargott a friss gyümölcs, a sör, az édességek és a férfiveríték szaga.

Ilyen előkészítés után — mosolyogtak az oroszok, mert csak mosolyogtak már — kisiklás, félrelépés meg se eshet. Még a látványos véletlen is megtervezett, s miképp Moszkvában a trockista perek egyik tárgyalásán Radek színleg elszólta magát, gyanúba kevervén Tuhacsevszkij tábornokot, akként Budapesten is elszólja majd magát valaki. Valóban így történt és egy tanú mellékmondata Villányi András ezredesnek a halált jelentette.

De éppen a részletek túltengő kicirkálomása, tömény bősége támasztotta a legtöbb kételyt és támaszkodást. Kevesebb több lett volna. Különösen miután Bjelkin altábornagy műhelyéből sorozatban került ki Rajk, Slansky, Kosztov, majd Kocsidszodse portréja, amik nemcsak meghökkentően hasonlítottak egymáshoz, de elfásult bizánci festőiparosok arannyal, hamis drágakövekkel zsúfoltt, merav és bárgyu ikonjaira emlékeztettek.

A tíz esztendő per epilógusaként elmondható volna még, hogy Bokor Lajos a börtönben halt meg, a sátoraljaújhelyi fogházigazgató a börtönben halt meg, a börtönben halt meg nem egy más tanú és vádlott. Akadt közöttük öngyilkos; volt, aki megőrült. Számos tanút és vádlottat kivégeztek, de számos tanú és vádlott szabadlábra is került. Ki Keleten él, ki Nyugaton, ki viszonylag szabadon, ki ismét börtönben, ki párt-külvilági, ki meg belépett a pártba, akár hogy a maga életét biztosítsa, akár hogy a másokét bizonytalanná tegye. Egy közülük természetesen halállal halt meg. Szücs Ernőt, nem sokkal a per sikeres befejezése után, állítólag Péter Gábor nyomozói verték agyon, más verzió szerint, letartóztatása pillanatában önkézevel vetett véget életének. A kormányzó, Fjedor Bjelkin altábornagy a kelet-németországi felkelés után kegyvesztett lett és eltűnt. Nevét a szovjet sajtó Béria és Abakumov büntársai között említette. Budapesten úgy tudták, hogy Abakumovval együtt Bjelkint is kivégezték. Ha van igazság, előbb megkínálták egy Old Gold cigarettával.

HADADY MIKLÓS:

Peking visszavonul és támad

„Megindult az acélfolyam a roppant kínai birodalomban mindennél. Kolhozparasztok a napi munka után, fiákok, tisztviselők, női brigádok éjt-napot egyggyé téve kis rögtönzött kohókkal, szinte háziiparilag gyártják, ontják az acél tonnáinak millióit a rohamosan fejlődő kínai nehézipar számára.”

Igy az 1958 tavaszi bejelentés. Az „acélcso” a kínai nép önkéntes lelkesedésének, s a kommunista párt hihetetlen dinamizmusának csodája volt... Acélcso.

Ugyanekkor volt a gabonacsoda is. Kína egyetlen év alatt megkét-szeresi élelmiszertermelését.

Igaz, a termelési csodának nagy az ára. Az egész kínai népet katonai fegyelmű kommunákba terelte a „lelkesedés”. Az év vége felé már a kínai kommunista sajtó inett arra, hogy azért nyolc órai alvást mégis biztosítani kellene az embereknek, s hogy gyerekeket nem lenne szabad több mint tíz órát dolgoztatni.

De volt a termelési csoda, volt az elméleti csoda is: Kína egyszerre „beleugrik a kommunizmus felső fokába”.

Az elméleti csoda terén ugyan visszakozózt kellett fuvatni, de amikor 1959 elején bejelentették a

termelési eredményeket, az „egész kilencszáz milliós béketábor lelkesülten értesült a termelési csoda számairól”. Még a nyugati sajtó nagy része is elismeréssel, s némi aggodalommal írt az emberfeletti eredményekről.

A múlt héten egy közlemény jelent meg, amely szerint ezek a termelési eredmények hamisak voltak. Oh, nem reakciós nyugati körök közleménye. A Kínai Kommunista Párt Központi Vezetősége egy kétértelmű tanácskozás eredményeképp közölte, hogy az eredetileg közre adott termelési eredmények tévesek voltak. Kiderült, hogy házilag nem lehet acélt gyártani, az egész acélcsoa eredménytelen volt.

1958-ban, mondja a jelentés, a gabonatermelés nem 102 százalékkal, hanem csupán 35-tel, a gyapottermelés nem 104, hanem mindössze 28 százalékkal emelkedett. A kommunista-mozgalom hihetetlen terrorja, az a tény, hogy a családok millióit elszakították egymástól, hogy apró gyerekeket, betegeket és öregeket robotra kényszerítettek, mindez nem eredményezett termelési csodát. A bejelentett eredmények háromszor-négyszer akkoraak voltak, mint a valóságosak (ha ugyan a mostani bejelentés szavahihetőnek vehető).

A nemzetközi helyzet szempontjából is nagyon fontos Mao Ce-tung Kínájának ez a roppant, nyilvánosan elismert kudarc.

A pártközlemény szerint a téves adatok jelentését az okozta, hogy sokan „tapasztalatlanok voltak a termelés becslése és kiszámítása terén”. Ez az újabb „kínai csoda”: miféle tapasztalatlanság okozta, hogy az ember kétszer vagy háromszor annyi gabonát, acélt stb. jelentsen, mint amennyit a mérleg mutat?

Kína kommunista diktátorai tavaly decemberben ismerték el nyilvánosan első kudarcukat, amikor elméleti és gyakorlati visszavonulót fuvattak a „kommunizmusba ugrás” ügyében. Ez a második sok tekintetben súlyosabb kudarc. Kínában tavaly milliók pusztultak el a nagy ugrás korszakának terrorja következtében. Most ország-világ előtt közlik, hogy a sokmillió ember hiába pusztult el.

Kína vezéreinek érthetetlen akciói a nemzetközi politika terén nyilván ezekben a kudarcokban lelik magyarázatukat. Érthetetlen, sőt szinte öngyilkosan ostoba lépésnek látszott India elidegenítése és felbontása néhány száz négyzetkilométer hómező- és gleccs-sáv miatt.

A laoszi feszültség ébrentartása, az újabb tibeti megsemmisítő hadjárat, az újabb ávo-terrorhullám Kínán belül: mindez a politikai hisztéria jele. A sikertelenséget csodákra halmozó kínai diktátor-klika egyaránt bizonytalannak érzi világpolitikai és belpolitikai helyzetét. A félelem, a bizonytalanság, a kisebbségérzet a szovjet-kínai viszonyra is kihat, különösen

(Folytatás a 6. oldalon.)

A kínai statisztikai visszavonulás táblázata a következő:
(Termelési eredmények millió tonnákban.)

	1957-ben jelentett adat	1958-ban jelentett hamis adat	Most közölt 1958-as „igaz” adat	1959-es előirányzat	1959-es csökkentett előirányzat
Gabona	185	375	250	525	275
Gyapot	1.64	3.35	2.1	5	2.3
Szén	123.9	270	270	380	335
Acél	5.24	11	8	18	12

Peter Pedersen, a kapitány

amely nagy sietve füstölgött a nyílt tenger felé.

— Indiába megyünk — sóhajtott Peter Pedersen. — Higgyétek el, India aztán igazán remek ország. Sok fehér ember csinálta meg Indiában a szerencsét. És a hatóságok nem olyan szigorúak, mint másutt.

Bombay-ból a hajóstársaság Grönlandba irányította az „Olaf Björke”-t. Peter Pedersen arra gondolt, hogy talán az eszkimókkal lehet valami üzletet csinálni. Hiszen azok azt sem tudják, mi fán terem egy igazi ország vízumja vagy útlevéle. A négy menekült esetleg fényesen megélhetne kutya-tenyésztésből. A klímát majd meg szokják. Mindent meg lehet szokni, ha az embernek nincs hazája. Igen, erre gondolt Peter Pedersen, a kis, tőmzsi kapitány s ez nem tréfa és nem túlzás. A potyautasok részletesen elmondották a kíváncsi újságíróknak, miről tárgyaltak a hajón, útban Grönland felé. Mert közben, mielőtt a dán gőzös a tengeri mérföldeket nyelte, a kanadai dolognak híre ment s a különös Odyssea itt-ott felbukkant a világlapok hasábjain. És megkezdődött a Menekültügyi Év.

Az osztrák belügyminisztériumban elolvasták a cikkeket s Afritsch miniszter, a nyugalomba vonult Helmer utóda úgy rendelkezett, hogy, noha Ausztriának nincs kikötője, a négy menekült partraszállhat Bécsben. Negyven négy vagy kevesebb, igazán mindegy. Elkezdték keresni a hajót. Peter Pedersen kapitány azonnal jelentkeztek a legközelebbi osztrák konzulátuson! Két napig nem jött semmi válasz. Az „Olaf Björke”-t kétségbeesett kapitányával és a négy potyautassal, mintha elnyelte volna a föld, azaz az Óceán. Bombay-ben annyit tudtak, hogy Grönland felé indult. Harmadnap megtalálták. A kis öreg a New York-i kikötőben lapult s azt hitte, hogy megint valami pénzbüntetést akarnak rászógni. Holott most igazán meg sem kísérelte, hogy partra csempézzék védelmére.

Az osztrák konzulátus kiállította a négy jugoszláv részére a „Fremdenpass”-t. Repülőgépen hozták vissza őket Bécsbe új életet kezdni. Peter Pedersen a fotóriporternek villanó tüzeiben sírva fakadt, amikor elbúcsúzott tőlük.

— Már annyira megszoktam a társaságukat — mondta. — De talán egyszer mégis csak eljutnak egy igazán nagyszerű országba...

Örvényes András

Megkezdődött a Menekültügyi Év. Hivatalosan, ha jól emlékszem, július közepén, sajtókonferenciákkal, gyűlésekkel és nyilatkozatokkal. Nem hivatalosan és valójában néhány héttel később. Pontosan azon a napon, amikor a világtengerek rádiósai hirtelen kutatni kezdtek egy dán teherhajó után s félóránként szólították fel jelentkezésre Peter Pedersent, a kapitányt. Azt hiszem, ez a Peter Pedersen, ez a tőmzsi, öreg dán hajós, akinek fogalma sem volt a nemes gondolatokról, a humánus tervekről, arról, hogy a menekültek ügyében nemzetközi összefogás készül, ez a férfi ennek a jószándékú esztendőnek első és igazi hőse. Tény, hogy nagy világlapok szerkesztőségében, segélyszervezetek irodáiban és az osztrák belügyminisztériumban is az ő esetével, az „Olaf Björke” ügyvel számítják az 1959—60-as Menekültügyi Év kezdetét.

Hat hónappal ezelőtt, március huszonharmadikán történt, hogy Peter Pedersen kapitány Le Havre kikötőjében felhuzatta a horgonyt s minden különösebb izgalom nélkül, ahogyan évtizedek óta tette, nekivágott a nyílt Óceánnak. Két napja hajózott már az „Olaf Björke” a meglehetősen nyugtalan vizen, az örök csillagok alatt, az összes tengerészeti szabályok szerint, az északi szélesség ötvenedik és a keleti hosszúság második fokán, amikor a fedélzetmester jelentette, hogy idegenek vannak a hajón. Potyautasok. Három férfi és egy nő. Nem beszélnek sem dánul, sem svédül, sem angolul. Nagyon szomjasak és nagyon éhesek. Lent ülnek a hajófenékben, alumíniumfazekak és negyven tonna banán között. Mi a teendő?

Peter Pedersen kapitány sok

Ostende végtelen

A parton futsz, ezernyi
kagylón libben a lábaid,
a fények sestetegve
csapódnak össze nálad.

Lekaphodod cipődet,
harisnyádát is oldod,
a kékbe meg a zöldbe
keversz égő bronz foltot.

Ott állsz és messzenézel,
előtted ring a tenger
és nem az óceántól,
de tőled fél az ember.

Deák Zoltán

mindent látott és tapasztalt már hosszú szolgálati ideje alatt a hét tengeren, egyszer még torpedót is kapott a Skagerrakban, nem mutatott tehát különösebb érdeklődést. Adjanak nekik inni és enni s aztán küldjék fel őket a hidra. A potyautasokkal való bánásmódot évszázadok óta írták és írtatlan tengerészeti törvények határozzák meg. Peter Pedersennek még könyv után sem kellett nyúlnia, hogy tudja, mi a teendő. Tilos őket a vízbe dobni vagy élelmiszerral és édesvízzel ellátva egy csónakban kilőni a tengerre. Joguk van ahhoz, hogy egyenek és aludjanak. Az ellátás fejében dolgozniok kell, fedélzetet festeni, szent lapátolni, tányért mosni. Az első kikötőben kiszállnak és kész.

A négy embert felkísérték a hidra. Amint később elmondották, Peter Pedersen kapitány nem volt hozzájuk barátságos. Sőt, talán, hogy elűzze a már annyiszor végighajózott ötvenedik északi és második keleti fok unalmát, meghallgatta történetüket is. A négy ember — három férfi és egy asszony — Jugoszláviából menekült. Sokáig vártak Klagenfurt mellett, egy osztrák lágérben valami rokonra vagy vízumra s északaként Amerikáról álmodtak, ahol jól keresnek az autószerelők, a bányászok, ahol az asszonyok géppel mosogatnak és senkit sem visz el hirtelen és ok nélkül a rendőr. Évekig vártak, de sem a rokon nem jött, sem a vízum nem érkezett meg. Végül is elfogyott a türelmük, összeszedték azt a keveset, amijük volt s elindultak Nyugat felé. Átszöktek néhány határon s Le Havre-ban elbújtak a banánvagonokban. Aki Amerikába akar jutni, de nincsenek papírjai, legokosabb, ha Le Havre-ba megy s beül a banán közé. Állítólag jó néhány hazátlannak sikerült már ezen a módon elérnie a jövő országát. Azt mondják, ezt a pompás tippet, a banánvagonokkal már Salzburgban is árulják, pénzért. A négy jugoszláv csak Párisban tudta meg, egy rendőrszobában, ahová éppen bevitték őket, mert nem volt tartózkodási engedélyük. De attól kezdve most már csak a banánvagonokra gondoltak s a New York-i Szabadság-szoborra, amelynek talapzatán, mint ismeretes, ez a mondat is olvasható: „Engedjétek hozzám az idegeneket, a hontalanokat...”

Peter Pedersen, a kapitány türelmesen és udvariasan végighallgatta a négy potyautast (a társalgás francia és német nyelven folyt), majd sajnálattal jelentette ki, hogy számításaihoz némi hiba csúszott. Az „Olaf Björke” ugyanis nem Amerikába tart. Csak ide Hamburgba mennek, rakodni. A három úr és a hölgy, mondotta Pedersen, Hamburgban természetesen kiszáll.

De Hamburgban kiderült, hogy Peter Pedersen, a hét tenger kiváló ismerője is tévedett. A négy potyautast a német hatóságok nem engedték kiszállni. Egyszerűen azért, mert nem volt útlevelük, vízumuk, letelepédési engedélyük, születési bizonyítványuk, egyáltalán semmiféle olyan hatósági papírjuk, amely hitelt érdemlően igazolta volna, hogy a világon vannak. Peter Pedersen kapitány megdühödött, elszaladt az osztrák konzulátusra, majd a francia konzulátusra, végül a dán konzulátusra. Udvariasan kidobták. A kikötőparancsnokság tisztjei vonogatták vállukat. Csináljon az öreg, amit akar. Ha főzte, egye meg. Miért nem fordult vissza azonnal Le Havre-ba? Nem volt olyan messze. Partraszállás nincs.

Az „Olaf Björke” felszedte horgonyát s elindult. Ezek a németek nagyon precízek, mondta Peter Pedersen a potyautasoknak, most majd elmegyünk Dél-Amerikába, ott kiteszlek benneteket. Nektek ügyis mindegy, a fő, hogy szárazon legyetek. Dél-Amerika különben is jó hely. Ezt mondta Peter Pedersen, a kapitány s most már tegezte a potyautasait, mert kissé izgatott volt. Főként az asszony miatt. Tessék, kérem, elképzelni egy meglehetősen ócska teherhajót, amelynek a fedélzetén hetekig egy nő is ténfereg. Az ilyesmi csupán a regényekben romantikus. A valóságban mindenféle ostoba gondot okoz a kapitánynak. No, de majd Argentínában, addig csak lesz valahogy.

A potyautasok szorgalmasak és illedelmesekek voltak. A férfiak sürolták a „dekk”-et, rakták a szemet, az asszony stoppolt. Nem okozott semmi bajt. Peter Pedersen olykor, unalmasnak ígérkező estén hosszán elbeszélgetett velük. Az „Olaf Björke” lassan dohogott Dél-Amerika felé.

Amikor Rio Límpái feltűntek a sós, nedves szélben, a kapitány el-

búcsúzott védeenceitől. Éjszaka vetett horgonyt s az egész legénység ügyesen „falazott”, amíg a négy menekültet a partra csempészték. De átkozott balszerencsájuk volt, a rendőrök rögtön elkapták őket s még azt sem lehetett letagadni, hogy a hajósok keze benne van a dologban. A hatóságok nagy lármát csaptak s Peter Pedersent megbüntették ezeröttszáz dollárra. Az öregnek nemcsak a pénz fájt, amely miatt a hajóstársasággal kellemetlensége támadt, hanem a szégyen is. Az Isten verje meg ezeket a piszok spanyolokat.

Az „Olaf Björke” az arcpírító kikötői tárgyalás után megint felszedte a horgonyt s tovább imbolygott a nagy vizen.

— Mexikóban teszlek ki benneteket — mondta Peter Pedersen. — Az igazán nagyszerű ország. Még örülni is fogtok, hogy éppen Mexikóban...

De Mexikóban tizenöt perc alatt visszatoloncolták a fedélzetre a négy menekültet. Az öreg most már komolyan megjégedt. Táviratozott Koppenhágába. A válasz elutasító volt. Dánia nem fogad be senkit. Illetve nem fogad be senkit egy dán teherhajóról. Csináljon a kapitány, amit akar.

— Kanadába megyünk — jelentette ki Peter Pedersen. — Kanada igazán nagyszerű ország. S tulajdonképpen majdnem mindegy, hogy Kanadában szálltok ki vagy Amerikában. Kanadában mindenképp jól él, aki dolgozik. Még halászsak lesztek nekem.

A négy menekült már nem álmodott olyan határozottan Kanadáról, mint ahogyan Argentínáról és Mexikóról. Már elfáradt a képzeletük, már nem látták magukat Montreálban vagy Torontóban, amint tányért mosnak, hirdetések böngésznek vagy házat vesznek. Negyedik hónapja éltek az „Olaf Björke” fedélzetén. S maga Peter Pedersen is szorongott titokban, hogy talán az idők végeztéig, kikötőről kikötőre hurcolja négy potyautasát, amíg meg nem hal vagy el nem süllyed, mint ama bolygó hollandi, akinek a vitorlái átok ült.

A jugoszlávokat természetesen Kanadában sem engedték partraszállni. Egyikük, a bányász beugrott a Szent Lőrinc folyóba. A parti őrség motorosa kimentette s még elérte vele az „Olaf Björke”-t,

irányban minél gyorsabban ellovagoljon, nehogy szegény Tilly sorsára jusson, aki Regensburg alatt ugyanezt tette, de a ködben utat tévesztett, még hozzá az ellenség és a hősi halál irányában.

Bécsi útja és az emlékezetes haditanács után a császár visszaküldte Ocskay tábornokot Magyarországra. A kurucoknak sikerült elrabolniuk és az áruló elnyerte méltó büntetését Újvárott — ahogy ezt Thaly Kálmán olyan szépen megírta.

Ocskay ellen Zólyom várát egy idős, kövérkés, alacsony és jovialis császári ezredes védte. Magyar ember volt, végigharcolta a török háborúkat és tiszt, bár nem nagyon díszes karrierje vége felé járt. Néhány hónap múlva nyugdíjba akart vonulni. A katonáskodás mellett marha-kereskedéssel foglalkozott; szülővárosában, Esztergomban, szép szőleje volt és pincéje; úgy tervezte, ott tölti maradék napjait. Nemesi származása ellenére igazi civiként élt; barátai alapos, megfontolt férfiúnak, pompás anekdotázónak, kitűnő társalgónak és jeles borcsiszárnak ismerték; ha minden úgy történik, ahogy tervezi, néhány szép évet és sok kellemes estét tölt esztergomi házában és borpincéjében; ha meghal, felesége, gróf Forgács Zsuzsanna és barátai még tíz, húsz évig is őrzik emlékét, — de nem tovább. A boroscska azonban elfolyt a pincegrádicson és ezért Zólyomvár labanc kapitánya, Bottyán János császári ezredes (akit barátai Vak Bottyánnak hívtak, minthogy a török háborúban elvesztette félszemét) követet küldött a várat vívó Ocskay Lászlóhoz.

Jellemben, emberi magatartásban aligha képzelhető nagyobb különbség magyar és magyar között, még olyan szabadságharcos időkben sem, amilyen az övék volt, vagy amilyen a miénk.

Magától értetődően Bottyán nem megadási

barátait vacsorára 200 kilométer távolságra fekvő morva kastélyokba hívta, melyek grófi gazdái délben még nem sejtették, hogy este Ocskayt és embereit kell vendégszolgálniuk és a brigadéros éjjelkor diszasztalait tetején táncolva, pisztolyával anatómiai pontossággal fogja kilyuggatni drága barokk olajfestményeik meztelen nőalakjait azokon a pontokon, ahol az emberi, avagy női testen nyílásnak kéne lennie.

Jókai írta le, a Szeretve mind a vérpadigban, Ocskay bécsi útjának kettős katasztrófáját — még hozzá oly lélektani bravúrral, mely Jókainál is ritka. Ocskay diadalmenetét képzelt; ehelyett nagyszájú kofák és brachiumos tejesasszonyok ribilliójába került, akik heccelődve és röhögve futottak a megtört rebellis után s beleskelődtek szalodái szobaablakán, vajon nem iszik-e tükön vért és nincs-e vasból az üllepe, mint ahogy hírlett? Végképpén a Burgban esett kétségbe, ahol mint újdonsült tábornoknak, részt kellett vennie a haditanácson. Meg se tudott mukkanni; úgy érezte magát, mint a lovaskapitány, akit beválasztottak igazgatónak egy részvénytársaságba, ahol rendkívül szolid öregurak tárgyalják a lokomotívgyártás és eladás szakkérdéseit. Az asztalfőn a vastag, vén és rozott Heister Siegebort ült és megvetően méregette a zöldfülű tábornokot. Holott Heister sem volt Nagy Sándor, még Wallenstein sem és szigorúan tartotta magát a zsoldosvezérek régi, még a harminc éves háborúból öröklött hármasszabályához: először, hogy ütközetet, csatapatét lehetőleg kerülni kell, mert így tovább tart a háború; másodsor: ha az a veszély fenyeget, hogy egy ostromlott vár elesik, meg kell egyezni a várbeliekkel, mert a polgárokon több pénz lehet behajtani szépszerével, mint az égő városból; harmadszor: ha netán mégis ütközetre kerül a sor, a vezér egyetlen kötelessége, hogy buzdító beszédet tartson zsoldosainak és aztán az ellenséggel ellenkező

szándékkal küldte követét Ocskayhoz. Hűséget esküdött a császárnak és ha saját lelkiismereti kérdéseit meg is tudta volna oldani (ami lehetetlennek tetszik), úgy egyedül megy le a várból; hiszen katonái is hűséget esküdtek a császárnak A levélben, melyet Ocskayhoz intézett, mindössze az állt — mint ahogy való igaz volt —, hogy orra folyik, nagyokat kabint és csúz gyötri, feje fáj, bora pedig elfogyott; ilyen circumstanciák közepette arra kéri a kurucok kapitányát, hogy hagyja abba a füleit ügen sértő algyúzást, amíg fejfájása el nem múlik. A galáns Ocskay elhallgattatta pattanttyúsait s egy kis hordó bort gurított fel Bottyán uramnak. Hetek múlva újabb tárgyalásokba kezdtek; akkoriban a Felvidék már Rákóczi kezén volt, az ellenállás céltalannak tűnt. Megegyeztek: Bottyán feladta a várat, Ocskay pedig szabad elvonulást engedélyezett a védőknek.

Bottyán ezek után sem változtatta addigi élettervét: nyugdíjaztatta magát, hazament Esztergomba és minden idejét szülője rendbehózásnak szentelte. Bottyán szülője azonban már régóta szeméztört Kuklándernek, Esztergom német városparancsnokának; most elérkezettnek vélte az időt, hogy megkaparintsa. Bécsben feljelentette Bottyánt, hogy az inszurgensekhez húz s hogy Zólyomban is összejárzott velük. Néhány nap múlva vasasok érkeztek Esztergomba, láncraverték Bottyánt, úgy vittek szekéren Bécs felé. A haditörvényszék ítélete aligha volt keves. Bottyán béresei azonban, az öreg kévenc lovával együtt, utánaeredtek a vasasoknak. Győrtől nem messze kibontották a ház falát, melyben az osztrákok foglyukkal együtt megszálltak. Bottyán átusztatott a Dunán és szokása ellenére, „sokat tsapkodva jó lovat”, néhány nap múlva jelentkezett „bajmóczi portáján a magyarországi inszurgens hadak vezénylő főgenerálisa, Gébé Miklós fiam-uramnál”. Annak, hogy gróf Bercsenyi Miklóst így

FALUDY GYÖRGY:

HOLLÓCSKA—SÓLYMOCSKA BOTTYÁN URAM

Zólyom várát a kurucok már az első telen ostrom alá vették, amikor az insurrekció futótűz módján terjedt Felső-Magyarországon, Mezőlaborctól Trencsénig. Néhány hétig lótték gyenge ágyúikkal a bástyákat, de inkább csak a szokás kedvéért. Egyébként meglegedtek azzal, amit akkoriban cernirozásnak hívtak: elvágták a várbelieket mindenfajta utánpótlástól s vártak. Olyan erődítmény, mint Zólyom, tucatjával akadt akkor minden megyében, amíg a szatmári béke után le nem rombolták várainkat; megvétele nem juttatta Rákóczi nagyobb stratégiai előnyhöz, mint ahogy fennállása is édeskeveset jelentett a császárnak. A többhetes ostrom alatt mindössze négy kuruc sebesült meg, azok is könnyen. A labancok soraiból egy ember esett el, az sem a becsület mezején, hanem a pincegrádicson és lábát törte. Ábból az alkalomból, amikor az utolsó hordócska bort akarta felhozni a várparancsnoknak. A hordó elgurult, dugaja kiesett, következésképpen a bor elfolyt.

Mégis — Zólyom ostroma, a célpont stratégiai jelentéktelensége mellett is történelmi érdekességű. A legfurcsább az volt, ki ostromolta és ki védte a várat; ennél különösebb szereposztást alig lehet elképzelni. A kurucokat Rákóczi egyik legfiatalabb és leghíresebb alvezére vezette: vakmerő és meggyerő, nőbolond, hiú, zsákmanya érhes, a nagy stratégiában ostoba, de portyákban zseniális kalandor, aki regény- és drámahősnek fölöttébb alkalmas, szabadsághősnek kevésbé, erkölcsi példaképnek pedig teljesen használhatatlan: a híg és mégis oly mutatványos és felejthetetlen Ocskay László. Később, mint közismert, elárulta Rákóczi; kevésbé közismert, hogy ezt a császár által felajánlott tábornoki rangért, a bécsi bevonulást — vagyis, hogy úgy mondjam, a dicsőségért, biztos állásért és nyugdíjért tette. Éppen ő, aki árokparton hált, harmatot reggelizett és

Félszáz ének és egy játék

Egy új költő, Cs. Szabó László

A legnagyobb figyelemmel és tisztelettel, meghatódva veszem kezembe ezt a könyvet, Cs. Szabó László első verseskötetét. A nagy kritikus, a példaadó prózaíró és elbeszélő férfikorában kezd meg a verses beszédet. Ritka az ehhez hasonló tünemény; eddig inkább a fordítottját láttuk. A prózaírók — és főként a kritikusok — mindig költeményekkel kezdik pályafutásukat, aztán abbahagyják a versírást. Hamarjában nem is tudnám megmondani, hogy melyik nevezetes kritikuskunk nem írt ifjú korában verseket. Cs. Szabó László ezzel a könyvével beteljesítette gazdag életművét. Elragadtatva látjuk biztonságát, a verselés tökéletesé-

gét, könnyedségét és áhitatát. A görög Ige vette ökörszárnyra, a latin értelem sasmadarát látta kerin-geni Kolozsvár felett. Ő a tudós költő és én szeretem a tudós költőket (József Attila is az volt), mert a költészet elsősorban filológia. (Ardengo Soffici mondása.) Ezt manapság nagyon sokan elfelejtik, azt remélné, hogy az ügyetlen da-dogást önkívületnek vesszük. A nagy Ignóus higgadt önkívületet követelt a költőktől, vagyis fegyvel-met és filológiát. (Nem véletlen,

hogy elsősorban ő ismerte fel Jó-zsef Attilát.) Cs. Szabó László ha-zája az európai értelem, „a tág haza”, az irodalom.

Homéros napja Sappho holdja tart kelyhében váltva fényt és zivatart.

Bármerre hány a sors, hazamba vet, mert könyv nélkül tudom a verseket.

Róma, Velence, Firenze, Lon-don, Páris, Kolozsvár, Chartres,

München: mind az ő hazája; Des-cartes, Apáczai, Erasmus, Pous-sin, Paracelsus: mind az ő barátja. Művében a „tisza ész” teremt rendet, egyesül a képzelet és tudomá-ny, költői hevület és józan fon-tolás.

Józan fontolás! Ez volt az ifjú Cs. Szabó legfőbb jellemzője, ez volt az ő rögtöni sikerének igazi titka. Rájött arra, amit mi, kortársai, akkor még nem tudtunk. Keserűen vádoltuk őt óvatosság-gal, holott neki volt igaza. Tudta, amit Guido Piovene is oly ragyo-góan kifejtett, hogy az írónak nem lehet helye a politikai küzdelem-ben, mivelhogy mindig hiányza-nak belőle az értelem alacsonyabb-rendű képességei, mint a tettes-tés, képmutatás, ámitás, csalás. Ha sorra vesszük nagyobb költőink politikai szerepét, láthatjuk, mi-csoda balsorsot zúdítottak magu-ka, még a pártjukon állók is gyak-ran ellenük fordultak. (Petőfi, Ady, József Attila.) Az író fel-adata nem lehet az, hogy megja-vítsa a világot és rendezze a társa-dalmat. Az a dolga, hogy figyelje a világot és megírja, amit látott. Így a világ esetleg érthetőbbé vá-lik. Ne követeljünk „helytállást” az írótól, mert helytállás közben meghal a költészet és elvész a mű. Politikai harcaink feledésbe merül-tek, bátornak vélt tetteinknek híre-hamva sincs. De ha van, amiért helyt kell állania az író-nak, hát ez az értelem felsőbbren-

dűségébe és a szellem méltóságába vetett hit. Ebben példaadó módon helyt állott Cs. Szabó László. Tisz-ták voltak az ő írásai, nemesek az ő szavai. Miközben mi, megtagad-va méltóságunkat, alászállottunk a piacra, ahol a csöcselék megdö-bált, az urak pedig kedvük szerint bántak el velünk, ő megőrizte szel-lemének fényét, műveivel bátyáza-ta el magát. Igaz ugyan, hogy a költő most magát vádolja, mint „tékozló fiút”, aki „itélte, de al-kudott” és most „álmában meglak-ol”, mégis azt hiszem, joggal mondhatja el magáról, amit Paracelsusról ír: „...főztem hitvita helyett enyhítő gyógyfűveket.”

Nyelvének gazdagsága és ereje, a közlésnek, a kifejezésnek biztonsága legjobb költőink közé emeli. Elég, ha „Nibelung ének” és „Toszkán piac” című verseit idézzük. A Nibelung énekben (Né-met rege) így írja le Hohenschwan-gaut:

*Jégmoslékban hómorszában
hókásában jégtorzsában
partra mosott palackdugó
patkósögek söröskupa tört kilincs
ólmos leben jégucokban
hóragyában
ring-lebeg a Nibelungi mesekins
sáros csőrrel lomha talpon
tetves tollal tocsognak
a kincs körül az őrei
úrjányok közt gyilkos erdőn
hosszúfarkú hat fehér ló
csöngettyűt
fáklyalángnál nagy kevélyen
csöngeti*

Az etruszk és latin Firenzét pe-dig így írja le:

...sáros

*a diszkönyvek kacér kirakatképein illegő liliumváros
sziszeg az etruszk pokolbeli láng acetilénlámpa
bűzén sül hercegue karikás esőben népeledelnek az olajos fánk
kapualjban rákos apa rokkant fia rongyos unokája
egy tuat porronggyal a fukar eget rákvörösen lelicitálja
híg vértócsában trónol a mézsáros kandúr kendermagos bundája
az egyetlen szörmekirakat
ezen a tájon fogom a szatyrod válaszd ki szívem a legolcsóbb halakat*

Rímei, anélkül, hogy rikoltók magyar verselő modorát, a mo-lennének, meglepők és eredetiek, dern expresszionizmust. „Gyász-Ritmusában megtaláljuk a közép-ének” (Poussin halálára) című ritmusos szekvenciát, a francia ale-versében ilyen tökéletes alexandrinusokat ír:

*Dalszerző nagy király s trónszerző szép cseléd
s ki vérrel fürdeti egy sátor belsejét,
elárult vérokon, kit vásárbán néhány
tevével adtak el, királynő, rableány,
vetésdülön a szűz, szentélyben főpapok
szentföldi ég alatt az Űrhoz sírjátok!*

Ezt azért idéztem, hogy a ren-ilyen tökéletes és lendületes ale-detlenkedő költők példát vegyenek xandrinusokat írni. Nem kötelező Cs. Szabó Lászlótól és tanulják a dadogás, sőt, inkább kívánatos meg a verselést, próbáljanak meg lenne a szép beszéd. **Horváth Béla**

A titkos tanítás

Amikor a házasságtörő asszonyt üldöző farizeus tömeg kellős közepén Krisztus lekuporodik s ujjával a porba írja: csaló, szédelő, úton-álló, uzsorás, embernyúzó, yllokos, haramia — míg egyenként eloldalog-nak valamennyien, akik találva érzik magukat, ez az első írott nyoma (tegyük, mindjárt hozzá, igen jellemzően: porbaírott nyoma) a titkos tanításnak a világról, úgy, amint él, úgy, amint van; úgy, amint a világról az igazat, megkö-vezés vagy fővesztés terhe mellett, elmondani nem lehet.

Ritkán akadnak halálraszánt emberek, akik a mindenkori hata-lom fülébe nagymerészen beledu-ruszojják, amit hallani annyira nem szeret; márpedig ilyen volt Sir David Lindsay, XVI. századi skót költő és szindarabíró. A meg-váltókat, prófétákat védő láthatatlan pánél nem övezte, a század, amelyben felemelte szavát, a tole-rancia századának éppenséggel nem volt nevezhető. Ellenségei, barátai váltig csodálták, hogyan úszhatta meg ép bőrrel — s bizony csak alig-alig úszta meg, váltott lova-kon menekülve, sok szerencsével, királyi pártfogással; de alig három évvel halála után a felühdődt skót klérus kiközösítette s minden művét máglyára rakta. Lindsay egyik legjelentősebb morália-játéka, „A három rend mulatságos szatirája” van az idén az edin-burghii nemzetközi színházi és ze-nei ünnepségek középpontjában — oly elsöprő erejű, fergeteges drá-ma, hogy alig lehetne modern szin-darabot kapásból mondani, amely ekkora izgalmat teremt nézőtérén, színpadon egyaránt; de hogy egyet sem, amely ennyire odatartozik a Titkos tanítás tilos irodalmának

korpuszához — annyi szent. Szati-rának nevezi színpadi játékát, ámde a nézőtérén ülő Hatalomnak időnként ajkára fagy a mosoly; megtetszenek előtte a porbaírott szavak, csaló, szédelő, útonálló, uzsorás, embernyúzó, haramia — és a színházterem mennyezetén ke-resztül besír a vén világ rozsdás masinériájának csikorgása: „Le monde comme il va”. Lindsay hu-mora elemészt és szétmar mindent, ami a királyvíz próbáját nem áll-ja. Szókimondása oly vasfos-középkori, hogy a néző olykor meg-kövéltlen hallgatja a mosdatlan szájú színpadi forogatót s nem hisz a fülének.

A darab első része színes és ke-letiesen buja, mint egy megmoz-duló Tiepolo-freskó; a második rész felzaklatóan „mai”, monu-mentális és fausti lezárású. Az emberi nemet allegorizáló Humanitás király a bűn hálójába kerül, udvaroncái — Léhaság, Tunyaság, Büfelejtés — az udvari bo'ondok — Hízélgés, Hazugság és Csalárdtság segítségével lejtőre juttatják az or-szágot s a királyi udvar, Parázna-ság úrasszonnyal és céda hölgyeivel orgiát ül. A jóútra térítő Isteni Küldött azonban, mennyei po-roszloival, véget vet a tivornyának — Paráznaságot az egyház keblére öleli s titkon tovább mulat vele. A hirdető tanácsba idézi az ország három rendjét s előszólítja, akinek panaszja van. S itt robban be, mert valósággal berobban a színre a darab igazi főhőse, az ideológia. Nem léleknek üdvéről, prédákról, paráznákról van szó: hanem föld-ről, pénzről, hatalomról. Közjó Jánosnak hívják ezt a másik Dó-zsát, aki a közrendű nép közül elő-toppan, szemére lobbantja kalmár-

nak az uzsorát, úrnak a jobbágy-nyomorítást, papnak a pénzért árult bűnbocsánatot, a drága teme-tést, harácsolást, titkos kicsapon-gást és bevádolja mind a három rendet az Isteni Küldött előtt. Kiderül, hogy a püspök sohasem forgatta a bibliát, mert — nem tud olvasni. Vak dühében a meg-szégyenült egyházfejedelem min-denkit a „bibliaolvasó” Jánosra uszít; a tömeghisztéria elragadja még a közrendet is s csakhamar harsogva követeli ország-világ a lázadó vesztét: „Eretnek! Eret-nek!...” S ki tudja, hol végezné, nem bitón vagy tüzes trónon vé-gezné Skócia Dózsa Györgye is, ha közébe nem lép az Isteni Küldött, aki megalazza a három uralkodó rendet, Közrendű Jánost pedig pa-lásttal övezi, hogy negyedikül kö-zésük üljön s ott legyen mindig az ország tanácsában. Így születik meg szemünk láttára a Negyedik Rend. Így szabadulnak el a refor-máció elemi erői fülünk hallatára, így tér a demokrácia útjára az egész társadalom, szívünk örö-mére.

Kötte hiszem, hogy ezt a meta-fizika nélküli Faustot elő lehetne adni bárhol, ahol feketelékű a kormányzat. Nem volna mentése a belemagyarázható „ideológia”, sem az, hogy ötszáz évvel ezelőtt írták, az ötszáz évvel ezelőtti job-bágyomorítás ellen. De ezen a darabon lehet lemérni, milyen az, amikor egy társadalom visszaad a jobbágyságot, ipari hübriség rend-je felé, s a Titkos tanítást még mélyebbre betiporják; hogy hama-rabb lehull a feje, még mielőtt le-kuporodnék, ha valaki jeleket akar írni a porba.

Medveczky Viktor

nevezte, nem a katonás rövidség volt az oka. Bercsényi nem szerette, ha grófnak titulálják.

Itt és ekkor, közel hatvan éves korában kezdődött Bottyán János történelmi szerepe és öt éves, ragyogó katonai pályafu-tása. A felkelés harcaiban Bottyánt a Rákóczi és Bercsényi stratégiai elképzelés-től való teljes különállás jellemzi; nemzeti céljaik azonosak voltak, de katonailag nem értettek egyet. Ez az ellentét, a magyar belvillongások oly hosszú sorára rácafolva, nem robbant ki a haditanácson, nem ve-zetett összeesküvéshez, lázadáshoz; még go-romba levelekhez sem. Sose robbant ki; a két fél a maga dolgát végezte, ahogy tőle tellett. Hogy így történt, azt Bottyán jó-zanságának és nem utolsósorban a fejedelem bölcsességének köszönhetjük.

Rákóczi és Bercsényi reguláris magyar hadsereget akartak szervezni, hogy ezzel a sereggel, konvencionális módon, nyílt csatákban, megverjék a császáriakat és kikergessék őket az országból. Magyar-országnak, Mátyás fekete serege óta, nem volt szabályos sorkatonasága. A politikai Bercsényi a hadseregszervezéshez is reme-kül értett, illetve megtanult érteni. Aba-pozsztó gyárat állíttatott fel, melyben egyezruhákat készítettek, fegyvergyárat létesített, magyar vezényszavakat fabrikált, minthogy ilyenek sem voltak („Oldozzátok meg a farmatringot!” „Két körkulusban svingolni, svingoljátok!”) és szabad percei-ben, ha az ország minden gondját aznapra letudta és gyönyörű, de túrhetetlen fele-sége, Csáky Krisztina sem rágta a fülét, — aki Ungvártól Rodostóig győttörte hiúságá-val ezt a szabadság ügye iránt oly lángolóan lelkes, de gondolataiban oly hidegen rezigná-lt és skeptikus férfiút —, katonai kézi-könyveket olvasott, avagy Vauban mun-káját tanulmányozta az erődítésekéről. De katoná ő nem volt. Sem pedig a fejedelem többi hadvezére. Az egyiket, Esterházy Dánielt, egy különlegesen gyalázatosan el-vesztett ütközet után Rákóczi lecsukatta; le amikor haragja, elszállt, kiengedte,

mondván, hogy impotenciáért nem lehet büntetni.

A végvári harcokban és nemzeti felkelé-sekben az ország népe a portyát, a parti-zánháborút szokta meg. Aratáskor a kato-nák hazaszkódkodtak, a katonai reklamát nem türték — s ezen parancs, jóakarát, szigor nem segített. Így történt, hogy a szabadságharc mind a három nagy csatája: Pudmeritz, Romhány és Trencsén, a rossz vezetés és szervezetlenség, nem pedig Heister fölénye miatt vesztett el. A romhá-nyai és trencsényi csatavesztés után a sereg maradványait is kiirtják, sőt maga a feje-delem is minden bizonnyal fogságba kerül, ha Bottyán nem esik az ellenség hátába, nem vágja el összeköttetéseit és nem kény-szeríti végül visszavonulásra. Míg ugyanis Rákóczi és Bercsényi, a civilek, reguláris hadsereget szerveztek, Bottyán, a hivatá-sos katoná (Rákóczi vezérkarának egyetlen jelentős, hivatásos katonatagja) az ellen-kezőjét akarta annak, amit egész életében csinált és megszokott. Ő a partizánháború híve volt. A magyar hadsereg tervét meg-valósíthatatlan álomnak tartotta, ellenezte a nyílt ütközeteket és várostromokat, mint például szülővárosát, Esztergomét, melyet Rákóczi hadai nagy véráldozattal vívtak meg, hogy röviddel azután feladására kény-szerüljenek.

Bottyán azt tartotta, hogy a németeket lesből, partizánharcra, portyán addig kell irtani, amíg nem bírják a további véráldo-zatot és kitakarodnak az országból. Né-hány évig Érsekújvárot tartotta hadiszál-lását, máskor a Dunántúl erődségeiben tar-tózkodott, a Duna és a Dráva akkor még végeláthatatlan ártereibe vetette be magát és onnét irtotta a labancokat, alkalomról alkalomra várva és mégis félelmetes ter-vszerűséggel. Bercsényi, előbb enyhe gúny-nyal, később csendes csodálattal, a vizek kapitányának nevezte.

Bottyán működésének köszönhető, hogy a dunai hajó- és bárkaforgalom lehetet-lenné vált, a bécs—budai országúton pedig néha hónapokig szünetelt a forgalom.

Bottyán, mint ahogy levelei tanúsítják, fáradhatatlanul, nyájasan és derűsen vé-gezte feladatát; a hatvan éves férfi megfia-talodott, felfedezte a természet szépségét és egész lényé eltelt azzal az extatikus elra-gadtatással, mely a Rákóczi-felkelés első éveiben az egész országot elfogta — a nemzeti függetlenség kivívásának mámore. So-mogy hosszan elnyúlt lankáin lovagolt, ba-rátaival tolnai szőlődombokon társalkodott — a szőlődombokat október elején ked-velte a legjobban, mikor a fák lombja még tömött és mozdulatlan és a napfénynek ugyanaz a kései derűje árad, mint ami az ő vén szívét elárasztotta —, vagy Tihany-revnl sétálgatott, ahol, mint megjegyezte, a legillatosabb és legvastagabb kakukkfű terem. Ha a dunakanyari községekben, Bo-gyászlon, Madocsán tanyázott és nagyobb császári sereget küldtek utána, Bottyán érthetetlen módon mindig a másik parton tartózkodott, mint ahol keresték. Olykor alvezérei (Béri-Balogh Ádámot kedvelte leginkább) ömaga is ott ült egy partj nádkunyhóban és boroskupával kezében nyom-dafestéket nem tűrő köszöntőt kiáltott át a vizen a labancok vezérének és a németek istenének.

Katonáit szigorúan eltiltotta a rablástól, hanem zsoldjukról gondoskodott. Sárvár, Kőszeg, Pozsony falai alatt havonta megje-lentek kurucok és elhajtották a város mar-háit. A marhákat Bottyán Stájerországba adta el, ahonnan a kupecok visszahajtották azokat a nyugatmagyar városokba. Jávorka Ádám kapitány feljegyezte, hogy egy ökröt — melyet egészen különlegesen nőtt szarv-áról ismert fel — tizenkétzer hajtották el a kurucok a pozsonyi hóhérdomb tájáról.

Lélektanilag talán Stahrenberg elfogató-sának terve volt Bottyán legnagyobb bra-vúrja. Bottyán egyik brigadérosát (úgy emlékszem, Czelter Orbánt) elfogták a csá-száriak. Bottyán éjjel-nappal törte a fejét, mint szabadíthatná ki. Ekkor történt, hogy a császár Stahrenberget nevezte ki Heister utódjává. Az újdonsült fővezér, akit Bot-tyán régtől ismert és nagy baromnak tar-tott, inspekcióna jött Pozsonyba. Bottyán

kiszámította, hogy az új fővezér, inkább azért, hogy nem létező bátorságát fitog-tassa, mint hadicéllból, továbbmegy majd Esztergom felé. Elküldte tehát legjobb em-bereit, a komáromi labancból kuruccá lett Rác Miskát, Jávorkát és a többi a labanc kézen fekvő Pozsony megyébe, azzal az uta-sítással: álljanak lesbe a nagy országúton, Sencz közelébe; ha nagyon cifra batárt látnak, állítsák meg, hozzák utasait sértet-lenül Újvárra. Harmadnap, a kurucok már két napja ülték lesben, amikor a nagy, szürke batár megérkezett a senczi úton: a sárgafejű, tökkopasz kis Stahrenberg ült benne, oldalán egy savanyú képű, lúd-nyakú komisszár, a pénztáros, aki az elővi-gyázatoság kedvéért ölében tartotta a hadikasszát — egy vaskazettát 40.000 arannyal. Rác Miskáék nem tudták, kit fognak el; de még aznap este a fővezér Bottyán asztalánál vacsorázott Újvárott. A kasszát megtartották, Stahrenberget ki-cserélték a brigadérosért; csak a pénztáros sorsáról nem tud a krónika.

Bottyán 250 évvel ezelőtt, 1709 szeptemberében hunyt el a tárnórsi táborban. A pestisjárvány áldozata lett, mely meg-tizedelte az országot és egyúttal a Rákóczi-felkelés bukásának kezdetét jelentette. Az utolsó adat, melyet feljegyeztek Bottyán-ról, néhány héttel halála előtt kelt, amikor Egerben tartózkodott és egy ellene szerzett gúnyiratból olvasott fel barátainak. Ak-koriban a magyar szabadsághősökről szer-zett mocskolódásokat még nem Pesten, hanem Bécsben írták és nyomtatták. Ez a könyv is Bécsben készült, német nyelven, címe így szól: „Des Erzrebellen Rákóczis fürchterlicher Rauerhauptmann, Hol-lotschka Soljmitschka Buttyán Uram.” Bottyán leginkább azon derült, hogy a könyv elsősorban azt vetette mind a ma-gyarság, mind az ő szemére, hogy „hüte-lenné lett a dicsősöges Ausztriai Házhoz” és éppen azokat akarja kivenni az ország-ból hálátlan módon, akik „Magyarországot felszabadították”.

Mármint anno 1686-ban.

HATÁR GYŐZŐ:

Az analfabéta nyomda

analfabéta nyomdaházba' jártam
lestem anal betűszekrényeit
hogy ily fabéta őstudatlanságban
a nyomdásztorpe napja mint telik

hová sorjazzák mit sillabizálnak
glédába-lénába mint szedik
az üdvöz-egy analfabétaságnak
vén kajlaszarvú szarkalábait

Mindegy, hogy rúna-mód, kúnei-formán
bajúsz iniciálé — egyre szebb:
megtáltosodnak látnoki cirthalmán
vetik-vetik a bős betűtlenek

Pöröl-javít — hallom a kuka-nyomda
ókumlakémlő korrektorát:
„hacor betű-tetű: ez mily iromba
Dávid, amaz meg pöttöm Góliát!”...

Itt nincs inashodás, mindenki mester
s ipart oly fontos-önfeledten üz
fületöven radíroz, átkeresztel
hogy estig egy bajos jótát betűz

(egyszer jelenti ugyanazt, mint tudjuk
kicsit hamistanú, ha már betű:)
mi tegnap mukh kakukk görög uk-muk-fuk
ühappa-mappa-mopszilón — ma müüü

a müüü, a müüü — a művek egyre gyűlnek
Dunát lehet velük rekeszteni
nagy becse lévén ily nyüves betűknek
vakon szedik csak — egy se resteli

fabéta nyomda, ám anális inkább
mivel tanúm a Mű, hogy létezik:
mézen-merített légyapírra nyomják
egy államférfiúcska műveit

London, 1959 május.

Peking visszavonul és támad

(Folytatás a 3. oldalról.)

abban az időben, amikor Hruscsov presztízse emelkedőben, s amikor a szovjet diktátor csúcstalálkozóra készül, s enyhülési taktikáival dolgozik.

Nem fenyeget persze háború India és Kína között. A Himalája nem az a határvonal, amelyben repülőgépekkel, tankokkal és gépgyűléssel lehet operálni. Kína nem gondolhat háborúra Indiával, mert ez az egész ázsiai „semlegességi övezet” harcba szólítaná Kína ellen. A laoszi helyzetből is legfeljebb csak helyi háború fejlődhet.

Az otthon sikertelen diktatúrák, ha nem is nemzetközi háborús kalandokkal, de legalább mesterségesen felszított nemzetközi feszültséggel próbálják elterelni a maguk figyelmét a hazai bajokról. A lakosságot az ilyesmi sohasem vezette félre. Mint ahogy az sem téveszt meg senkit, hogy Maóék ávoja most azokat a szakembereket tartóztatja le, akik eleve tiltakoztak a háziipari acéltermelés és a kivihetetlen tervszámok erőltetése ellen.

Nem kell különleges közgazdasági képzettség annak felbecsléséhez, milyen további irtozatos veszteségeket okozhatott az a tény, hogy hosszú hónapokon át a kínai állami tervet teljesen hamis adatok alapján hajtották végre. A gyárak százait kellett leállítani, mert az acél nem szállítási nehézségek (amelyek voltak), sem a túlzott bürokrácia okozta kavargások (amelyek szintén voltak), miatt késett a gyárakból, hanem egyszerűen azért, mert nem volt.

A hadsereg vezetőségében és a tisztikarban, le egészen az őrnagyokig újabb tisztogatást kellett végrehajtani, mert a katonai szakemberek bírálta a hadseregellátást, s a hadiipar helyzetét. Csúte marsall újra elmondja szokásos beszédét, hogy a hadseregnek el kell fogadnia a párt bölcs vezetését. „Mert a párt a katonai szakembereknél is többet tud a hadügyekről.”

A párt többet tud a geológiáról, méhésetről, irodalomról és metallurgiáról, mint a mérnökök, méhésetek, írók és kohászok. A párt mindent jobban tud, s ezt állandóan el is mondja önmagáról.

Igen feltűnő, hogy amíg Nyugaton, európai, amerikai, sőt még közel-keleti és afrikai viszonylatban is, bizonyos csúcstalálkozó előtti enyhülés tapasztalható, Ázsiában, majdnem mindenütt a

kinai határok mentén és közelében egyre nő a feszültség. Az orosz sajtó szintén enyhülési politikát folytat. A Pravda és a többi orosz lap civilizáltabb, udvariasabb hangon írnak Amerikáról, Angliáról, sőt még Franciaországról és Nyugat-Németországról is. A kínai lapok hangja a hidegháborús korszak legféltelemből rikácsolására emlékeztet.

Kiosztottak lennének a szerepek? Hruscsov megállapodott volna Maóval, hogy amíg ő Nyugaton enyhüléssel taktikázik, addig Mao Keleten a legkülönbözőbb akciókkal növeli a feszültséget? Ez meg lehetőséget valósíthat meg, noha egyes nyugati szakértők szerint az indiai határincidensek, a laoszi és vietnami támadások általában Hruscsov tudtával és beleegyezésével történtek, legfeljebb a végrehajtásba csúsztak túlzások.

A jelek nem erre vallanak. Ma már határozottan tudjuk, hogy a Kreml nem helyezte Maóék tavalyi „nagy ugrását a jövőbe”. A szovjet kommunista párt elítélte az elméleti tévedéseket, amelyek alapján eltulozták a kommunizmozgalmat és képtelen iparosítási célokat tűztek ki. A szovjet elítélő nyilatkozatot követte a kínai kommunista párt decemberi határozata, amelyben elismerték a tévedéseket.

A jelek inkább arra vallanak, hogy tavaly a kommunista Kína úgy viselkedett, mintha ő volna „a kommunizmus élcsapata” s nem a szovjet kommunisták. Hruscsovok pedig úgy érezhették, hogy Maóék nagyzási mániája lejárhatja a kommunista rendszert a világ és különösen az ázsiai népek szemében. Nagyon lehetséges, hogy azoknak van igazuk, akik szerint a kínai kommunisták Hruscsov jelenlegi politikáját akarják megnehezíteni és be akarják bizonyítani, hogy Kína nélkül nincsen nemzetközi rendezés.

Észak-Vietnamban minden kínai mintára történt, s ennek megfelelően ugyanolyan termelési katasztrófa következett be, mint Kínában. Az észak-vietnami vezetőkről nem feltételezhető, hogy Peking tudta nélkül támadták volna meg Laoszt. Az indiai határincidensek ugyanakkor kezdődtek, mint a Laosz elleni támadás.

Mindez — legalább a sörök írója számára — azt mutatja, hogy a kommunista Kína a Szovjetunió-nak inkább teherterele, mint értékes szövetségese.

A meghökkentés művészete

Kedves, régen látott ismerőssel akkor is szívesen találkozik az ember, ha az illető történetesen — könyvalakban jelenik meg. Nem szégyelem bevallani hát, hogy izgatottan és dobogó szívvel vettem meg Réber László angol kiadásában megjelent karikatúra-gyűjteményét, a „Hurdy-Gurdy”-t. (Magyarul: Zúr-Zavar.)

A „The Sunday Times”, a nagytekinthető angol vasárnapi lap azt írta Réberrel, hogy ez a magyar karikaturista remek megfigyelő, ceruzája tühegyesre faragott és árad belőle a szellemesség.

Talán én is ilyesmit írnék, ha személytelenül, csupán a kritikus hűvösen figyelő tekintetével forgatnám a lapokat. Ez azonban lehetetlen. Esztendőnkön át dolgoztam Réberrel ugyanegy szerkesztőségben, hétről hétre láttam a néhány vonallal odavetett vázlatokat, amelyekből azután kidolgozott karikatúra lett. Számomra ezek a kötetben megjelent rajzok többet jelentenek egyszerű könyvnél. Láttam Réber első műveit odahaza, látom most ezeket a főlényes rajztudással, művészi leegyszerűsítéssel és sziporkázó szellemmel átnyújtott rajzokat és örülök annak, hogy a világhírű magyar karikaturisták, Vértés és Major után az új generáció egy fiatal képviselője is megjelent végre a nyugati közönség előtt.

A könyvet a londoni Collinskiadó adta ki, a valóban izlées kiállítás azonban a magyar nyomdászokat dicséri, a könyvet ugyanis odahaza nyomták.

A kötet előszavában Virginia Graham angol művészeti kritikus egyebek között ezt írja:

„A jó karikatúra voltaképpen szonett, amelynek csupán az utolsó

sora áll szavakból. Réber tud szonettet rajzolni. Tizenhárom ritmussal vonallal úgy mondja el a viccet, hogy legtöbbször mincs is szükség a szavakkal elmondandó tizennegyedik 'vonatra'.”

Ez a megállapítás találó. Réber valóban új, különleges és — nyugodtan mondhatom — torz utakon járó rajzoló. Jól emlékszem még otthoni beszélgetéseinkre. Új-ból és újból azt kereste, hogyan lehet elmondani mindent a rajzzal, anélkül, hogy az írott vicc mankójára kellene támasztania a karikatúrát. A Hurdy-Gurdy kötet legtöbb rajzának nincs is aláírása. Önmagukban hatnak. Önmagukban hökkentenek meg. Mert Réber akar és tud váratlant, meghökkentőt mondani. A kis vidéki ház kapuja előtt megjelenik egy szellem és mielőtt bemenne a házba, jólnevelt emberhez illően, gondosan törli lábát a vas sárkaporán. Vagy egy másik rajz: az összekötött és kiraboló áldozatnak hódolatteljes mosollyal csókol kezét az álarcos betörő.

Réber nagy érdeklődéssel fordul az úgynevezett „morbid” témák felé. Halál, kivégzés, öngyilkosság, temetés... kedvenc alkalmak arra, hogy meghökkentésre beállított humorát alkalmazza. A temetőben, a frissen hantolt sír mellett egy ágyon fekszik a feleség és a sírmécses pislogó fényénél éppen úgy olvas, mint annak előtte tehetette, odahaza, a hitvesi ágyban. Számomra a leggrotteszkebb az a karikatúra, amikor a felravatolt koporsó mellett egy széken gondosan lerakva és összehajtvva a halott zakója, nadrágja, inge. Ilyen pedáns halottat csak Réber tud kigondolni.

Sorolhatnám a jobbnál jobb ka-

rikatúrákat, szinte a kötet mind a tíz rajzát, a búbajos lovagkori rajzoktól kezdve, az egymás mellett ivó szomszjúhozó oroszlánón és vadászón át egészen Adám és Éváig, akiknek fügefalevelét elkapta a tréfás szellő és a még tréfásabb Réber. De tudom, hogy Réber legszívesebben nagyot ütne írógépemre, ezzel jelezve, hogy hagyjam abba. Ne szentségtelenítsem meg a vonalakat azzal, hogy suta szavaimmal megpróbálom visszaadni szellemességüket és eredetiségüket. Magam is azt hiszem ez a kísérlet meddő. Annyi bizonyos, hogy az elmúlt esztendőnk alatt Réber tovább mélyült, rajzkészsége tovább fejlődött és humora nemcsak hogy töretlen maradt, hanem színesebb, grotteszkebb és szellemesebb lett. Szeretném ezt a kis írást most valami Réberhez méltó, meghökkentő fordulattal befejezni, de nem jut eszembe semmi.

Ahogy most ezt leírtam, látom magam előtt Réber kissé gunyoros mosolyát, aminél már veti is a papírra a humoristát, akinek nincs a fejében semmi. Esetleg feje sincs. Sőt: esetleg nem is humorista.

Rébernél ezt sosem lehet előre tudni.

Vajda Albert

Hordó, hordó,

hordó — ez a hármas jelszó foglalkoztatja most a Boripari Igazgatóságot — jelenti felhevülten a Magyar Nemzet augusztus 26-án. Megrendülten olvassuk. Nincs hordó? Mi lesz a borral? Hová ömlik ez idén a drága nedű Badacsony lankáiról? Mi lesz Tokajban? Mórón? Budafokon? És végül is: mire áll fel Marosán György?

DÉRY TIBOR:

VIDÁM TEMETÉS

V. a magasra feldúcolt párnákra támasztva hátát, a kinyitott ajtóra nézett. A lány egy pillanatra megtapadt a küszöbön. Öt-hat napja nem látta V.-t. Egy idegen ember fekkdt helyette az ágyban.

Rendkívüli jelentőséget valószínűleg a halál adott neki, mely már a homlokig s a halántékig nyomult fel, bár a fej valószínűleg eleven korában is megigézte a tekintetét. Most már csak csontszerkezet maradt meg, a hús és a zsír leolvadt róla, a bőr rátapadt a csontokra. Minthogy ilyenformán az arc alsó része erősen elvékonyodott, úgy tetszett, mintha az amúgy is magas, boltozatos homlok kétszeres térfogatára nőtt volna; a két szürke szem, melyek alól a zsírpárnácskák felszívódtak, kissé kidülledt, tekintetük idegenszerűen merev és súlyos lett. Az ajak kicserepesedett, a fülkagylók megsárgultak, az arcból fakószürke volt. Az egész nagy csontarc részvétlenül nézett maga elé a szemközti fehér falra.

— Ki az? — kérdezte a beteg, a kinyitott ajtó felé forgatva pupilláit.

— Én vagyok, Ödön bácsi. Kissé sötét van a szobában, nem jól látok.

— Üljön közelebb! — mondta a beteg. — Kérem, fújja rám a füstöt! A füst a maga szájából... Majdnem annyi, mintha megfogná a kezemet.

A lány azonnal kinyújtotta mind a két kezét a beteg felé.

— Nem — mondta ez lassan, fáradtan. — Ne fogja meg a kezemet! Nem tudom kivenni a takaró alól, de nem is akarom. Maradjon minden úgy, ahogy volt. Nem akarom meglopni az örökkévalóságot.

A fiatal festő egy kissé elfordította fejét. Szemben a két öreg szürke szem olyan mohón s nyíltan nézte, ahogy az éhes állat nézi a

táplálékot, egyenesen, kerülő nélkül, az életerő teljes feszülésével. A lány érezte, hogy elpirul, de azt a homályos szobában remélhetőleg nem látni. Akaratosan megrázta fejét, visszafordult a beteg felé. — Volna még egy kérés — mondta az csendesén. — Adjon egy tükröt! Akármilyen kicsit. Itt elrejtenek előlem minden tükröt.

A lány reszkető kézzel kinyitotta retiküljét.

— Nem baj, ha kissé púderes — mondta a beteg. — Sőt, annál jobb. Forduljon el, kérem!

A lány hallgatott. V. újra rá-
gött, negyedhetet mutatott. Vékony, fémes percenésse nyelte az időt, mely hol hirtelen összezsugorodott, hol mérföldnyire kinyúlt a szoba falain túl. A fiatal lány szédült. — Bocsásson meg — mondta a beteg —, úgy látom, visszaéltam a helyzetemmel. Pedig most olyan tökéletesen jól érzem magam, hogy nincs jogom semmilyen fegyelmezetlenségre. Még nevetséges jövőmre való tekintettel sem. De a tükrö kissé megijesztett.

A lány hallgatott. V. újra rá-

A kötet illusztrációja Acs László munkája

Egy ideig nézte magát, arca fölfe emelve, majd jobbra-balra járatva feje körül a kis négyszögletes tükröt, aztán újra a paplan alá rejtette kezét, a tükröt görcsösen ujjai közé fogva. Kétoldalt a nyakán látni lehetett az erek indultatos lüktetését.

— Hát ez lett belőlem — mondta egyszerűen.

A festő gyorsan visszafordult. — Ödön bácsi! — mondta. — Maga most félelmetesen szép. Sohasem láttam még megrendítőbbet, hallgasson!

Az ágy fölött, egy falba vert szegen egy kis ezüst karóra füg-

szegette nyílt, követelőző tekintetét.

— Tudom, hogy megbocsát — mondta. — Épp ezért nem szabadna... De most arra kérem, nyissa ki az összes ablakokat! A redőnyöket húzza fel! A kerttől is el akarok köszönni.

A leáldozó nap piros világa hirtelen beözönlött az ablakon, a teraszra nyíló, sarkig kitért ajtón. A beteg arcát lassan, kíváncsian kert felé fordította. Az ágyból kilyűnyő között ki lehetett látni Gugerhegy napsütötte lejtőjé arébb a házzalal sűrűn beépi Rózsadomb alacsonyabban húgerincére. A másik oldalra szo-

Marx, Engels és a szocialista realizmus

Peter Demetz, a kitűnő német esztéta legújabb könyvében* az úgynevezett szocialista realizmus dogmatikáját vizsgálja, mindenekelőtt abból a szempontból, hogy e művészetellenes irányzat milyen mértékben vezethető vissza Marxhoz és Engelshez. Demetz szerint ugyanis a szocialista realizmus korántsem szovjet orosz találmány; Marxtól és Engeltől viszont mi sem állt távolabb, minthogy a hegelianus esztétikát új magaslatoik felé vezessék. Meglehetősen ambivalens viszony fűzte őket az irodalomhoz: dilettáns verseken kezdtek, a művészet áhítatos tiszteletén folytatták, míg végül eljutottak oda, hogy a költészet és a költőket politikai elképzeléseiknek és céljaiknak próbálják alárendelni. Egyéni ízlésük alig különbözött koruk nyárspolgárainak ízlésétől. Marx legszívesebben Paul de Kockot és Walter Scottot olvasta; Balzacról és Dickensről alkotott nézetei csaknem szóról szóra megegyeztek az akkori újságokban olvasható közkhelyekkel. Ezenkívül csak azokat a műveket tartotta fontosnak, melyeknek egyes részleteit politikai elméleteinek illusztrálására használhatta. Shakespeare valamennyi drámája közül az Athéni Timont becsülte legjobbra, mert úgy vélte, hogy e színmű kiválóan alátámasztja pénzelméletét.

Demetz a példák egész sorával bizonyítja, hogy Marx és Engels a korabeli költőket korántsem irodalmi értékük szerint becsülték;

* (Marx, Engels und die Dichter, Zsolnay Verlag, 1959.)

ízlésükben, saját kispolgári ízlésükön kívül, elsősorban az a szempont döntött, hogy egy bizonyos író vagy költő milyen mértékben lehetett felhasználni a Kommunista Szövetség aktuális céljainak elérésére. Heint, például, Marx eleinte az egekig dicsérte, míg később — amikor a nagy párisi emigráns elkülönült a Kommunista Szövetség művészetellenes céljaitól — egyszerűen vón sündisznónak nevezte. Freiligrath, miután hosszabb ideig együttműködött a kommunistákkal, megállapította: „A párt is csak ketrec, s még a pártot is szebben dalolhatunk ketrecen kívül, mint a ketrecben.” E nyilatkozat előtt Marx a legnagyobb élő költőnek titulálta Freiligrathot — de utána bizony már csak „hájas rímkovács”-nak.

Következésképpen Demetz úrvéli: Marx és Engels kétségtelenül a zsdanovi irodalompolitika előfutárai. Hozzájuk hasonlóan, követőik nemigen kísérleteztek azzal, hogy a dialektikus materializmus irodalmi elméletét kidolgozzák. Az irodalmat egyszerűen a napi politika egyik eszközének tekintették. Demetz szerencsés véletlennek tulajdonítja, hogy Franz Mehring és Plechanov még nem állottak egy mindenható pártapparátus fennhatósága alatt, s így, legalább egyes művészeti kérdésekben, egyéni véleményt formálhattak. Mehring, vulgármaterializmusa ellenére, osztotta a neokantianusok véleményét a művészet autonóm törvényeiről, s elismeréssel adózott a kantai szépség-meghatározásnak. Plechanov a l'art pour l'art hívének vallotta magát és harcolt

az ellen, hogy „az irodalmat, a jó erkölcs ürügyén, a csendőrség szolgálójává aljasítsák”. Pártatlan esztétikai nézetei miatt Lenin öt heves szemrehányásokkal illette. Az újkori marxista esztétikáról szólva, Demetz külön fejezetet szentel Lukács Györgynek. Lukácsot „az utolsó nagyformátumú hegelianusnak” nevezi, akinek megégyeszer sikerült „a klasszikus német esztétika formális alapelveit restaurálnia”.

A könyv részletesen foglalkozik a lengyel, magyar és jugoszláv olvadási periódus irodalmi vitáival; a kommunista kultúrpolitika dilemmájával, mely egyrészt abból áll, hogy az írókat egyre nehezebb a parancsuralom változó céljainak szolgálatára kényszeríteni, másfelől, hogy a nagykeserűen kicsikart pártserű művek semmiféle hatással nincsenek az olvasóközönségre.

Végül Demetz könyvének talán legérdekesebb fejezete felveti a döntő kérdést: miféle beleszólás lehet a hatalomnak, a politikának, vagy akár a filozófiának és az esztétikának a művészetbe? A kitűnő esztéta válasza, művének főmódozója így hangzik: Arisztotelesz, egykor, Homérosz és a három nagy görög drámaíró műveinek tüzetes és alázatos tanulmányozásából vonta le esztétikai alapelveit. A marxista esztétika ennek éppen ellenkezőjével kísérletezik: egy jellegzetesen tizenkilencedik századbeli és elavult módszerrel és a napi politika változó követelményei szerint próbálja irányítani az irodalmat, mind a filozófia, mind a művészet mérhetetlen kárára. S. F.

Felelős magánvélemény

Huszár László, aki 1956-ban az Egyetemi Forradalmi Diákbizottság politikai munkatársaként működött, az alábbi cikket küldte be Pálóczi-Horváth György legutóbbi számunkban közölt „Felelős magánvélemény” című cikkére reflektálva.

Az író joga — és különösen a börtönviselt íróé — hogy erkölcsi felháborodása alapján fejtsen ki „felelős véleményét” világpolitikai kérdésekről. Ha ilyen tapasztalatokkal sokan közülünk ma a „nem alkuszunk” patetikus álláspontját vallják, joguk van hozzá. Emigrációs nagy elődökre hivatkozhatnak, mint példákra. De ha a nemzetközi alkudozás hazánk egyetlen reménye arra, hogy megszabaduljon a koncentrációs táboroktól, a bitófaktól és talán még a hitszegő államférfiaktól is, akkor a magyar politikai emigrációnak nincsen létjoga azonkívül, minthogy tapasztalatával és presztízsével ezen a lehetőségen munkálkodjék.

A meggyilkolt vagy letartóztatott hősök, barátok és munkatársak emléke velünk van és egyformán kötelez valamennyiünket. De nem érezhetem tiszteletadásnak áldozatuk iránt, ha a forradalmunk leverésével keletkezett status quo-t előnyben részesítjük olyan kísérletekkel szemben, amelyek változat hozhatnak. Az elmúlt másfél évtized alatt a szovjet politikának ugyanannyi alkalma nyílt volna háborút, mint tárgyalásokat kezdeményezni. Ha a hidegháborút választották, ezért tették, mert ezen a politikai hőfokon tenyésznek legjobban a szovjet politika sikerombái. Mind a háború, mind a tárgyalások útja veszedelmeket tartalmazott a számukra. Tehát a hidegháború a kelet-nyugati mérkőzés olyan fegyverme, amelyet az oroszok választottak a maguk előnyére. Ennek melegháborúvá változtatása a Nyugatnak sem áll szándékában és — az atommonopólium elvesztése óta — módjában sem állott. A tárgyalások felvételéhez viszont mindkét fél közös akarata lett volna szükség.

A szovjet politika számára a nyugati békeüggyel való visszaélés azonban csupán a hidegháborús propaganda egyik eszköze volt. Akj ma azt hiszi, hogy a kérdéseknek békés tárgyalások útján való megoldása a nyugati politika veresége volna, az a szovjet propaganda sajnálatos áldozata. Az, amire a nyugati sajtó egy része és sok honfitársunk, mint „erőpolitikára” hivatkozik, tulajdonképpen az amerikaiakra kényszerített hidegháború hangzatos elkeresztelése a választópolgárok megnyugtására. A nukleáris fegyverek monopóliumának elvesztése óta az erőpolitika mindig a defenzív erő politikája volt, vagyis a status quo megőrzésének a politikája. Tehát pontosan ez az, ami ugyan sok mindenkinek megfelelhet, de számunkra, magyarok számára, teljesítéssel elfogadhatatlan. Mindez természetesen nem jelenti, azt, hogy egy honfitársunk nem lehet az erőpolitika híve. Ez csak azt jelenti, hogy ezzel — úgy érzem — implicite lemondott Magyarországról, úgyszintén egy független magyar politikai koncepcióról.

A jelenlegi világhelyzet reális felmérésének mindenkit meg kell győznie arról, hogy háború kizárásával kizárólag tárgyalások útján lehet olyan eredményt elérni, amely a kommunizmus és emberiség kibékíthetetlen ellentétét hazánk javára próbálja elmozdítani a holtpontról. Ez a következtetés természetesen nem jelenti azt, hogy tárgyalásokat bármilyen helyzetben lehet tartani, sem azt, hogy rosszul folytatott tárgyalások nem vezethetnek rossz eredményre. Így például a magyar forradalom alatt a tárgyalások kezdeményezésére különösen kedvező feltételek teremtődtek meg. Ezt az elszalasztott lehetőséget forradalmunk leverése és szovjet ellenforradalmi offenzíva követte. Ilyen körülmények között természetesen nem lehetett tárgyalásokra gondolni. Ma azonban a Szovjetunió kelet-keleti és délkelet-ázsiai terveinek kudarca és belini megtorpa-

nása után a politikai konstelláció ismét kedvezőbb lett. Nekünk, magyaroknak örülnünk kell az alkalomnak. Ha az Eisenhower-Hruscsov találkozó eredménytelenül végződik, a hidegháború újbóli kiéleződése honfitársaink helyzetét nehezíti meg leginkább, mert akkor a Nyugat — koncepciótlanságot rejtő kishitűséggel — ismét visszatér a status quo megőrzésének ideáljához.

Ennek megakadályozása az emigrációs politika legfőbb célja kell hogy legyen. Ha tapasztalatainkat a nyugati világ számára hasznosítani akarjuk, nemcsak hitszegő gyilkosokkal kell ijesztgennünk őket, hanem ugyanakkor politikai cselekvésre bátorítani népünk szabadságszeretőinek példájával. Ha a kommunista vezetőket szüntelenül legyőzhetetlen, ördögi képességű óriásoknak rajzoljuk, pontosan olyanoknak mutatjuk őket, amilyeneknek látszani szeretnénk. Nem olyanok. Mi láttuk őket menekülésben és ostoba tanácstalanságban egyaránt. Tapasztalataink világához a menekülő diktátor képe éppen úgy hozzátartozik, mint a hitszegő gyilkosé. Egyikről sem szabad halgatnunk. Csak így tudjuk újra és újra figyelmeztetni a nyugati tárgyalófeleket, hogy a vasfüggöny mögötti népekben a szabadság legjobb szövetségeseit tisztelhetik. Egy demilitarizált és semlegesített Közép-Európára vonatkozó megegyezés előbb-utóbb szabad Közép-Európát és szabad Magyarországot jelentene.

Természetesen a most kezdődő kormányfői megbeszélések nem fognak azonnal határozatokkal végződni. De ha további tárgyalások útját készítik elő, és szélesítik a meglévő kelet-nyugati kapcsolatokat, magyar szempontból már ezzel is jó szolgálatot tettek. A diktatúráknak szükségük van a nemzetközi feszültségekre. A béke, amely Nyugaton a demokráciák társadalmi alapjainak szélesítésére vezet, Keleten az olvadás folyamatát gyorsítja. A szabadság és béke egymásnak édestestvére. Ahol sikerül az egyiket biztosítani, ott győzni fog a másik is.

Huszár László

Vészy Mátyás,

a magyar közélet egy tiszteletreméltó és kiválóan vonzó alakja augusztus 26-án Londonban elhunyt.

Jogász volt és a vidéki érdekvépviseleti életben már a háború előtt is fontos szerepet töltött be. De az országos politika alakjainak sorába a háború befejezése után lépett, mint a Polgári Demokrata Párt egyik — s jó ideig egyetlen — országgyűlési képviselője. A szabadelvű demokrácia híve volt s elvhűségével, bátorságával megnyerte az övétől eltérő felfogású politikusok rokonszenvét és becsülését is. Megértő és a kemény helytállás közepette is szelid egyénisége sok nehézséget áthidalta. A londoni emigrációban a nemzetközi szabadelvű összefogás egyik tevékeny munkása volt, kiérdemelte sok nyugati demokráta megbecsülését s alapítója volt nemrégiben a Magyar Liberális Klubnak. Egészsége már régóta akadályozta a rendszeres munkában, mindamelllett lankadatlanul érdeklődött a közügyek iránt — s az Irodalmi Újság örömmel adott helyet egy érdekes, polémikus levelének, majd Nagy Imréről, egykori házelnökéről szóló meleg megemlékezésének. Szeptember 1-én Londonban temették el; sírjánál dr. Alexander Murray-Smith, Észak-London moderátora és dr. Bary Zoltán volt kúriai bíró beszélt.

Az emigrációs és magyarországi szak- és szépirodalom összes műveit raktárról szállítjuk.

PANNONIA BOOKS

412/A, College Street, Toronto, Ont. Canada.

Kérje nyomtatott árjegyzékeinket.

sarokablakon, melyet Flóra — minthogy huzattól nem kellett tartani — szintén kinyitott, a Szabadsághegy hosszú vonulata látszott, a Jánoshegygel megfelleve, alatta a hegylanc kis oldalsó gyűrődése, Hunyadorom.

— Milyen óriás az ember, hogy mindezt bármikor ki tudja rekeszteni egy fallal, egy redőnyvel — mondta egy idő múlva a beteg. — S milyen ostoba az ember, nem veszi észre, hogy tulajdonképp önmagát rekeszti ki.

A fiatal lány nem mert felelni: V. fejét a párnáról kissé felemelve, oly elmerülten nézte a kertet, mintha hirtelen elfeledkezett volna vendége jelenlétéről. Ugyanaz a mohó, egyenes, kitérő nélküli tekintet volt, amellyel az előbb az ő szemébe temetkezett. Nyaka, mely most teljes kerületében látszott, aránytalanul vékony volt a nagy koponya alatt, mint a kenyérbéltől gyűrt babáké, melyeknek fejét fogszikkalóval tűzik törzsükre. Kétoldalát a két fejbiccentő izom kidagadt a bőr alól.

— Harminc évet töltöttem itt az életemből — mondta.

A lány az ablaknál állt, a Gugerhegyet nézte.

— Harminc évet — ismételte a beteg.

A fiatal festő huszonkét éves volt.

— Miért nem felel? — kérdezte a beteg.

— Igen, felelek — mondta a lány.

— Nem sok?

— Micsoda?

— Harminc év?

— Harminc év — ismételte elgondolkodva a lány s a mutatóujja hegyével észnevetlenül kitérte szeméből a könnyet. — Nem sok.

— Dehogynem — mondta V. — S még csak egy gyerekem sem született harminc év alatt.

A fiatal festő megemeberte magát, elfordult az ablaktól, vizsgálta az ágy mellé. — Mást hagy az utókorra — mondta.

A beteg kifeszített nyakkal, mozdulatlanul nézett ki az ablakon. — Nem panaszkodom.

— Nem is illenek magához — mondta a lány.

— Nem panaszkodom — ismételte V. kidülledő szemében a nap-sütötte Gugerhegygel s a Rózsadombbal. — Mérleget készítek, a

sír szélén kötelező tárgyilagossággal.

— Feküdjön vissza a párnára! — mondta a lány.

V. nem hallotta meg. — Látja azt a világoszöld emeletes házat, ott fenn a hegyoldalon? Balra mellette egy sárga ház áll, magas piros tetővel s egy manzárdablakkal? Az erdőszéltől lefelé számítva a harmadik ház. Egy kis gyümölcsös van előtte, magas terméskőfallal, de az már nem tartozik hozzá. Abban az évben építették, amikor elvégeztem az egyetemet és szüleimmel ideköltöztünk. Látja?

— Látom — mondta a lány.

V. szeméit mereven a hegyoldalra szögezte.

— Harminc éve bosszant az az okkersárga szín a világoszöld mellett. Ilyen kicsinyes természettel hogy lehet boldog az ember? Menjek oda s fessem át? Néha arról álmodtam, hogy becsöngetek s nagyon udvariasan... Érti?

— Értem.

— Anyámat innét temettem el — mondta a beteg egy idő múlva.

— Júliusban, a kert tele volt feketerigókkal. Mint most is. Volt köztük egy, akit Móricnak kereszteltünk el s hallgatót a nevére. Kijelencszárharmincnégy telén nyoma veszett. Talán megfagyott.

— En abban az évben születtem — mondta a lány.

— Nem tűnt még fel magának — mondta V. megfeszített nyakkal a kertbe bámulva —, hogy milyen kevés madárhullát lát az ember? Nyomtalanul tűnnek el. Könnyűek, könnyűek. Az embernek így kellene talán... Az anyám ebben a szobában halt meg.

— Szép asszony volt? — kérdezte a lány.

— Félévvél utána az apámat temettem el — mondta a beteg. — Igen, szép asszony volt. Az apám egy gnóm. Barátai kerti törpének csúfolták. Anyám imádta, én megvettem, s undorodtam tőle. Csak amikor meghalt, értettem meg, hogy az apám volt.

— Feküdjön vissza a párnára! — mondta a lány. — Onnét is látja a kertet.

A beteg bólintott. — Mindjárt. Ez a kötelező tiszteletadás halottaim emléke előtt. Már végeztem itt. Rokonságot senkivel nem tartottam, barátom nem volt. Takarékosan bántam az érzelmeimmel,

ahogy egy komoly munkával elfoglalt emberhez illik. Mert én egész életemben dolgoztam!

A lány felállt, föléje hajolt.

— Könyörgök, fekdüdjön le.

— Mindjárt — mondta a beteg. — Egész életemben dolgoztam. Kérem, üljön vissza. Ne féltsen engem, kedves, tökéletesen jól érzem magam s hihetetlenül erős vagyok. Látja, amíg ez a macska báronymeleget testével az ölemben ül, addig tudom, hogy nincs baj. Ha megérzi a veszélyt, abban a percben le fog ugrani az ágyról, anélkül, hogy hátra nézne. Ezt kívánám magától is, kislány.

— Igen — mondta a festő.

V. lassan visszaeresztette fejét a párnára, ismét maga elé nézett, a szemközti fehér falra. A fal itt üres volt, nem tűrt magán egyetlen képet sem. — Sok — mondta a beteg maga elé, a falra nézve. — Mennyi felesleges erőfeszítés! — A macska sárga szemét a fiatal festőnőre forgatva, dorombolni kezdett.

— Miért nem felel? — kérdezte a beteg egy idő múlva.

— Mire?

— Sok!

— Nem sok — mondta a lány.

— Sok. Tudja, hogy mire értem?

— Harminc év.

— Igen — mondta a beteg. — Harminc év. Sok.

A lány hevesen megrázta a fejét. — Nem sok. Most már tudom, hogy az életem felét odaadnám, ha még harminc évig...

— Vigyázzon, kedves, ne rázza a fejét, mert felbomlik a kontya — mondta a beteg. — Sok. Hogy én még üldögéljek a diófa alatt s nézzem a... Hogy is hívják azt a hegyet?

A lány követte a beteg tekintetét. — Szabadsághegy.

— No látta! — mondta a beteg elégedetten. A lányra nézett s ravaszkan elmosolyodott. — En még Svábhegynek hívom. Mi keresztneve van a földön egy nemzedéknek, mely még Svábhegynek hívja a Szabadsághegyet? Eljem túl a szavaimat, a jelrendszeremet, önmagamot? S mi keresztneve lehetne már magánál, akj Szabadsághegynek hívja a Svábhegyet? Igen, magánál, elsősorban magánál! Nem, nem, sok, sok. Harminc év. Sok. Nem akarok többé a diófa alatt üldögélni.

Magyar elbeszélők 1959-ben

(Szüreti Fürt. Szerkesztette Bodnár György. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1959)

Bodnár György előszava „sereg-szemlé”-nek nevezi a két sárgafedőlapos Olcsó Könyvtár-kötetet. Kár, hogy az ilyen jóízű, helyes arányérzékű szerkesztő ennyire elcsöpött, semmitmondó kifejezéseket használ, hiszen maga is tudja, hogy műveket tetszés szerinti sorrendbe és társaságba állítani lehet, de az alkotó — ha valójában alkotó — a sorozást-vezénylést nem állhatja és nem is tűri. Bodnár szerkesztői tevékenységét egyébként csak kihagyásai miatt érheti bírálat. Teljesen érthető, hogy a börtönben ülő Dérytől vagy a börtönből szabadult Tardostól nem érkezett megfelelő kézirat, Cs. Szabó László sem veheti zokon, hogy egy Budapesten megjelent antológia nem vesz róla tudomást, de a legnagyobb jóindulattal sem láthatjuk objektív okát annak, hogy miért kellett Füst Milánnak, Örkény Istvánnak vagy a kevésbé ismert, de ugyancsak kiváló Szántó Tibornak kimaradnia olyan kötetből, amely az élő és elsősorban a novella műfajában jeleskedő írók munkáit gyűjti egybe.

Papírhány nem lehetett akadály, hiszen még olyan irományokra is jutott, mint amilyen Urbán Ernő vagy Gergely Sándoré. Az előbbi elbeszélése legfejebb az ENSZ ötösbizottságát érdekelheti, arról lévén szó, hogy az „ellenforradalom rémtettein” felháborodott csehszlovákiai kommunisták fegyvercsempészéssel óhajtnak segíteni a proletárinternacionális ügyét. Gergely Sándor sorából pedig kiderül — noha történetének emberi ésszel követhető formája vagy tartalma nincs —, hogy az „ellenforradalom szörnyűségeiről” egy moszkvai szállodában értesült és sorsüldözöttségében főleg az igazságtalanság, hogy Moszkvában senki sem fogadott el tőle borraivalót, sőt magánosok és közületek tekintélyes mennyiségű rubellel segítették „az ellenforradalmárokat miatt idegenesen (?) hontalanná (?) lett magyart (?)”.

Ellenforradalmi témakörben több is utaznak, de ezeket az Urbán—Gergely—Illés triótól az különbözött meg, hogy valamennyien írók. Thurzó Gábor és Illés Endre a Nyugat iskolájába jártak, európai műveltségű, az írói mesterség fortélyait főnyesen ismerő, mi több, tehetséges emberek. A fordulat évétől a forradalomig hallgattak, illetve szellemi favágással keresték kényerüket. Thurzó Gábor „Amen, Amen”-je csakúgy, mint Illés Endre „Az utolsó bukás” című novellája levitézett, már-már szenilis horthystákról szól. A hős mindkét írásban a maga lábán áll, bár Thurzó alakjának jellemző Kosztolányi tervezte, Illés Endre pedig figurájának előéletét inkább Krúdy vagy Lovik Károly regényeiből merítette, mint a maga tapasztalatából. A két vénember szomorú napjait csak október és november élénkíti meg, rezignációjuk, bukásuk korukkal és a korral válik hitelessé. Azt azonban még Thurzó Gábor sem tudja elhárítani, hogy előhalottját munkastáncos-taggyá választották, Illés Endrénél pedig legalábbis meglepő az a fordulat, hogy harminc éve nyugodalomba vonult katonatisztjét Bécsbe érkeztekör tüstént körülzsongják az amerikai kémszolgálat ügynökei.

A huszonöt évnél idősebb, de nagyvonalú aluli írók nemzedéke kárpótol azért a csalódásért, amit az öreg és néha klasszikusként elkönyvelt írók formán aluli szereplése okoz. Szabó Pál és Veres Péter mutatják az antológia talán legyszerényebb írói teljesítményeit — mindenképp, mert egyikük sem igazi novellista. Viszont nyolc fiatal novellista a Szüreti Fürtben kellemes meglepetést okozhat annak, aki először találkozik a nevükkel; bár felsorolhatnánk más nyolcat vagy tizennyolcat, akiknek nézeteit és törekveit itt éppen ez a nyolc képviseli.

Amennyire az antológiából látszik, a fiatal novellisták parlagon hagyják a magyar társadalom lényeges kérdéseit, vízparti történe-

teket írnak, természet és jellem változásait figyelik, Maupassant példáján okulva, egyetlen fa képét igyeksenek befogadni, mielőtt megkísérelnék az erdő leírását. Hangsúlyoznunk kell, hogy nem menekülésről vagy tagadásról van szó, hanem a kényszerű várakozási idő okos kihasználásáról. Nem a társadalomkritikai véna apadt el, nem is a valóság kuszálódott úgy össze, hogy felfejtését eleve reménytelennek találnák, csak az elrettentő példákban okultak. Ahol a valóság a hatalom legveszedelmesebb ellenfele, ahol a társadalmi mozgások felderítéséért börtönbüntetés a fizetség, ott épezzük kritikánk megjelent írások alapján nem átkozhatjuk a bezárkózás taktikáját. Az új novellistáknál pedig még erősebb sincsen szó.

Tóth László és Mészöly Miklós, a két legbiztosabb kezű író a fiatalok között, mindketten egy nyári szerelem történetét mondják el; Tóth sebész pontosságú lélekábrázolással, Mészöly impresszionista érzékletességgel természetleírásokkal, Tóth néha már bosszantó önfegyelemmel, Mészöly alig titkolt melankóliával. Szabó István megszokott környezetéhez, a zalai dombokra tér vissza, stílusa első novellakísérletei, Dosztojevszki és Kodolányi hatásának ötvöződése óta nem változott, de parasztjait már a budapesti könyvtárakban szerzett tudományos lélektan módszerrel szemléli. Üstököstársa, Sántha Ferenc is kedves témájánál, a felnötteket figyelő gyerekekkel időzik. Költői tehetsége máig is erősebb a groteszkra való hajlamánál, de Sántha ismeri érzelmi túlhajtottságának veszélyeit, ezért torzít ott, ahol elemi hatásának erejében maga sem biztos.

Moldova György Mandarin-ja másodszeri olvasásra is kitűnő novella, bár nem okoz olyan felindulást, mint az Új Hangban annak idején. Moldova hőseinél jóval intellektuálisabb, érezni, hogy eltartja őket magától; egy-egy elbeszélés erejéig bevált módszer, abszolút érvényében azonban kételkedünk.

Karinthy Ferenc, aki valamikor a munkásélet szakértőjének hitte magát és Sarkadi Imre, aki hajlami ellenére szegődött Móricz tanítványul, kiszabadult a rosszul választott témakör babonája alól. Most mindketten a pesti, még inkább Váci utcai és városmajori polgárokról írnak, összehasonlíthatatlanul jobban, mint azelőtt. Látásuk tiszta, ítéletük biztos. Mándy Iván hőse a Népszínház utca környékén járja a szambát és természetesen semmivel sem szeretetreméltóbb londoni, frankfurti vagy stockholmi megfelelőjénél. Mándy novelláját nyugati hasonmásaitól az különbözteti meg, hogy utóbbiakban az okozat ábrázolását rendszerint az ok felderítése követi és noha a londoni vagy frankfurti jampec az olvasó jóindulatát nem is nyeri el, megértésére, esetleg segítő szándékára feltétlenül számíthat. Mándy a társadalom helyett a rendőrséget hívja segítségül és érezhető meglepődéssel számol be arról a forradalmi újításról, miszerint a budapesti jampecet a rendőrség letartóztatja, kopaszra nyírattja és csúffá téve engedi haza.

A Szüreti Fürt előszava folytatja ígér, az év legszebb novelláinak rendszeres kiadását. A kiadónk mindenesetre számíthat. Mi sem várjuk kevesebb érdeklődéssel a következő antológiát, mint az otthoniak.

Márton László

Befejezetlen novellák

(Thurzó Gábor: Amen, Amen. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1959)

A magyarországi irodalompolitika, amely hivatalosan továbbra is a szocialista realizmust tekinti az egyetlen lehetséges alkotói módszernek, az irodalompolitika kedvéért kétségtelenül hajlandó bizonyos engedményekre is. A nyugati irodalmat hovatovább nemcsak Aragon, Elsa Triolet, ritkábban Sartre és még ritkábban Graham Green képviseli, de a könyvesboltok kirakatában néha-néha feltűnik Durenmatt és Hamingway is. Ugyanakkor még kissé valószínűtlennek tűnik, hogy Huxley, Mauriac, Silone, Beckett, vagy a lengyel Wazyk és Hlasko — hogy csak néhány hamarjából kiragadott nevet említsünk — rövidesen polgárjogot nyerjen a magyar nyelvű könyvkiadásban.

A főkövetelmény egyelőre azonban még mindig, hogy „a jelen talaján állva a jövőbe mutass” — még akkor is, ha történelmi regényt írsz. Ebben az esetben a jelen talajáról úgy kell megkonstruálni a történelmet, hogy a múlt mattonson a jövőbe, ami ugyan bizonyult feladat, de szívesen látott vendég minden társadalmi rendszer könyvespolcán. A történelmi regények realitása az olvasók többségének számára ellenőrizhetetlen, írói szuggesztivitás, tárgyismeret hitelesítheti az ilyen munkákat. A közelmúlt történetét még irodalmi formában is feldolgozni kockázatosabb vállalkozás. A kortárs él és emlékezik. Nemcsak szemtanú, de szereplő is.

Ezért érdemel különösebb figyelmet Thurzó Gábor új novelláskönyve, amelyben az utolsó tíz évben írt novelláinak feltehetően legjavát gyűjtötte kötetbe. Tizenöt novella, mindegyik megírásuk dátumával fejeződik be. 1948-tól 1958-ig.

Az egyes novellák hasonló témája szervezhető egésszé fűzi a kötetet, figurái egy bomló társadalmi rendszer képviselői, akikről az írónak lényegesen több mondanivalója van, mint amennyit a legújabb irodalomban eddig elmondtak róluk. Több, mert szakítani tudott az ábrázolás fekete-fehér módsze-

relével és megérezte az emberi tragédiát, amit sokan mások csak természetes társadalmi következménynek láttak. A fáról lehellő ősi levél mást jelent a költőnek, mint a leveleket sepregető köztisztviselő alkalmazottnak.

Alekszej Tolsztoj pusztulásra ítélt alakjainál gyakran érezzük a haláltánc kegyetlen ritmusát, ezekben a novellákban inkább az elemzés és a csendes búcsú elégiája tűkrözdök. A vidéki malmosék, mielőtt az orosz bevonulás elől menekülnek, csendesesen borozgatnak, a németek csodafegyveréről már csak politikai illendőségből beszélnek, de rögtön utána autóval indulnak el a még szabadon hagyott pesti országúton. Az autó dudál s „a dudaszóra varjak csapnak fel a fákon és riadtan rebbennek az országút felett, Pest felé”. Így végződik a Varjak című novella.

Amikor a pestkörnyéki faluból a fővárosba utazó fiatalember meglátja az orosz ágyúk torkolatúztét, mondanivalója alig van, csak egy egyszerű mozdulata, felül a Pestre induló vonatra; „A kalauz fűtyült. Fel kellett szállni a vicinálisba. A kocsit sötét volt, csak egyetlen lámpa égett benne. A kortéjét annak is kékre festették.” Ez a befejezése a Torkolatúztét című írásnak.

Idézhetnénk még a kötet jó néhány hasonló akkorddal záruló novelláját, azt az írói módszert, mely azzal éri el a hatást, hogy a leütött utolsó hang az olvasóban rezonáljon és az olvasó, mint kortárs, mint szemtanú és mint szereplő maga alkossa meg az intonált hanghoz a megfelelő szöveget. Hasonló írói megoldással dolgozik, amikor a két menekülő német tiszt történetét írja meg, vagy amikor a jóra való restségben, 1944 decemberében, Margittai Feri hadnagy sokkal erősebb csatát vív lelkiismeretével, mint a város határában álló ellenséggel, barátja, a zsidó Emódi Zsiga halála miatt. Thurzó ebben a novellájában is, mint általában többi írásában, a külső események másodlagos szere-

pet játszanak. Nem a társadalmi erők kialakulásával foglalkozik, az eseményeket készen kapjuk és az író csak azt vizsgálja, hogy a lévő társadalmi erők hogyan torzították el a hajlamot és a lélek funkcióit, így alakjainak nem is annyira materialista, mint inkább etikai okokból kell eltűnniük a szinterről, de ugyanakkor világosan érezhető, hogy az író ezt nem egy más társadalmi, hanem inkább valami ősi keresztény etika nevében intonálja.

De eltűnnek-e végleg ezek a figurák? Egyes novellák befejezése, mint már említettük, nem ad erre határozott választ. A feleletet a kötet címadó elbeszélésében, az Amen... Amen-ben kapjuk meg. Ez az írás már az 1956-os forradalom időszakában játszódik. Deklassált kegyelmesek és katonatiszték megjátsszák a maguk külön forradalmát és játszanak mindaddig, amíg rájönnek, hogy ez a forradalom sem igényli már őket. Az első Amen után elhangzik a második, a végleges Amen is, abban a pillanatban, amikor a halottat már a sírgödörbe engedik. Arról nincs szó, hogy ki mondta ki az utolsó Ament, miképpen reinkarnációról, vagy feltámadásról sem történik említés. Bizonyára politikai tendenciát is lehet belemagyarázni ebbe az írásba, akár jobbról, akár balról — de nem is ez a lényeges. A figurák tragikum, a környezet-ábrázolás hitelessége írói teljesítmény.

A blokad című novellája, amelyben azt beszélgeti el egy leningrádi fogorvosnővel, hogy miképpen lett tudatában és érzelmeiben Szentpétervárból — Leningrád, a kötet gyenge teljesítménye. Kísértetiesen emlékeztet az ötvenes évek átlag irodalmi produkcióira. Hasonlatos tendenciát árul el a magyarországi menekültekkel foglalkozó A villanykapcsoló is. Ez a két írás talán azt jelenti, hogy nemcsak a hivatalos irodalompolitika tesz bizonyos engedményeket, de az írónak is szüksége van még erre.

K. A.

Kibédi Varga Áron

Georg Trakl költeményei

(Budapest, Magvető, 1959)

Georg Trakl 1887-ben született Salzburgban. Gyermekéveit és ifjúkorát szülővárosában töltötte. A gimnázium hatodik osztályában megbukott, s apja kívánságára gyógyszerész lett. Bécsben tanult, majd Innsbruckba került. A háború kitörésekor bevonult és Galiciában szolgált, mint katonai gyógyszerész. Részt vett a grodeki csatában, amelynek borzalmaival nem bírta elviselni: elméje elborult és öngyilkosságot kísérelt meg. Néhány héttel később, 1914 november 4-én, a krakkói kórház elmeosztályán, huszonhét éves korában, elhunyt. Nem lehet tudni, öngyilkosságot követett-e el, mert megrögzött morfinista volt.

Jean Rousset francia irodalomtörténész egy Ronsardról szóló tanulmányában kétfajta költőtípust különböztet meg: a tág horizontú, az egész világot átölelni és meghódítani akaró költő típusát állítja szembe a látókörét leszűkítő, sűrítő, befelé forduló költővel („expansion” és „condensation”). Trakl kétségkívül a második csoportba tartozik; életműve mindössze 112 vers és azok is szorosan egymásba kapcsolódnak: majdnem mindegyik ugyanazt a három-négy nagy emberi témát veti fel, mélyíti egyre újabb képekkel, változatokkal.

Trakl a család, az egymást követő nemzedékek, a történelem végén áll, lehajtott fővel a szenvedések és a borzalmak előtt. Nem tüzes próféta, nem izzó szóval hirdeti a közelgő, szörnyű ítéletet; tudja, hogy olykor a suttogva, de konokul ismételt szó többet ér vilámló felkiáltójeleknél. A csendes, visszafojtott hang, a néha még majdnem népdalszerű versforma emeli a feszültséget, növeli a szorongást. Az olvasó érzi, hogy

szükség van erre a korlátra, erre a formafegyveremre, mert különben elviselhetetlen lenne a fájdalom és a téboly. Alarcos éjjeli madárról, puha, olvadó örületről beszél Trakl, s a kép ijesztebb is, de egyetlen fegyelmezettebb-elfogadhatóbb is a meztelen valóságnál.

Többnyire egyszerű, mindennapi képeket fűz sorba Trakl, de az egész életi valami borongó és borzongató fény, valami vallásos rettegés. A melléknév és a főnév, a dalforma és a mondat tartalma közötti feszültség megismétlődik magasabb szinten: kép és kép között. Látszólag összefüggés nélkül sorakoznak egymás mellé a képek — sok versben pont áll minden sor végén, minden egyes sor külön lezárt kép — és az olvasó érzi és keresi a rejtett összefüggéseket. Mert az összefüggés látszólagos hiánya nem hogy megannyi képre darabolná, szétvetné a verset, hanem éppen új, alig érzékelhető kapcsolatokat sejtet.

Most magyarul is megjelentek izléses kis kötetben Trakl összes versei. A belső címlap válogatott versekről beszél, ez azonban megtevésztő; a gyerekkori, igen kétes értékű zsenéktől eltekintve, benne van Trakl minden verse, pontosan ugyanannyi, ugyanúgy és ugyanabban a sorrendben, mint pl. az 1946-os zürichi német kiadásban. A versekhez Halász Előd írt értelmes, bár rendkívül nehézkes előszót, amelyben Trakl, mint a dekadens polgári társadalom képviselője jelenik meg, aki elvonatkoztatott lírájában az egész világot visszaviszi az énbé. Az az olvasó, aki hajlandó megbirkózni a bonyolult fogalmak és mondat-szerkezetek dzsungelével, nem Trakl, a szenvedő embert, a látnokot és a költőt ismeri meg ebből az előszóból, hanem egyfajta, kisebb-nagyobb joggal ráillesztett filozófiát, világnézetet. Halász Előd szavaiból a távoiról, hűvösen lemerő ész árad felénk, hiányzik belőlük a szeretet, a megértés, az együttérzés melege. És hiányolnunk kell még valamit: Halász Előd meg sem említi, hogy Trakl protestáns volt, protestáns a katolikus Ausztriában; mély keresztény hitéről barátok, kortársak naplójegyzetei tanúskodnak.

A fordítások legnagyobb része aligha nevezhető sikerültnek, annak ellenére, hogy a fordítók között találjuk — igaz, hogy csak egy-két verssel — Szabó Lőrincet, Weörest, Dsidát és Radnóti is. Súlyos és gyakran előforduló hiba, hogy nem fordítják, hanem magyarazzák Trakl-t. Amit a költő legfejebb csak sejtet, ami az eredeti szövegben száz irányba sugárzó lehetőség, azt a fordító leszűkíti, pontosan, egyértelműen kimondja. Trakl verseire különösen jellemző a diszkrét távolság; érezzük a látó, figyelő alanyt, tudjuk, hogy az ő szemében futnak össze a képek, a szálak, de nem tudjuk, hogy ki ő, ritkán lép ki névtelenségéből. Első személyben alig beszél a költő. „Anfallt ein knöchern Grauen”, ezeket a maguk anonimitásában borzalmas szavakat nem szabad tehát indiszkrét melodramaisággal így fordítani: „kísértet hangja sír rám” (107. o.), — Trakl kedveli a főnévi szerkezetet; költői világában nem illeik az igék. A fordítók ezt sem vették figyelembe: „Gewaltig ist das Schweigen im Stein” — „Hatalmasan hallgat a kő” (77. old.). Az ilyen és hasonló, banális, elkenő-magyarázó fordításokról hosszú listát lehetne készíteni; találmára idézek még kettőt: „Er wahrlich liebte die Sonne” — „Szerette bizony a napot” (102. old.), vagy „Immer tönt der Schwester mondene Stimme / Durch die geistliche Nacht” — „A nővér holdfény-hangját hallod egyre / a titkos éjben”.

Ma is emlékszem, milyen rendkívüli élmény volt számomra, amikor 17 éves koromban először olvastam Georg Trakl verseit. A mai magyar 17 éveseknek, sajnos, aligha lesz részük hasonló élményben.

Külsőleg e napon is minden pontosan úgy csörgedezett, mint bármelyiken az elmúlt tizenkét évben. Akármelyiken. Ez rendben is volt, a Bizottság így kívánta: mély hallgatás az utolsó óráig, minden úgy, mint máskor az utolsó óráig. De a nap szabad szemmel nem látható ábrájába mégis belezajszolt a változás.

Először is, az éjszaka. A lépcsőzetes álommal, melyen belül többször csalóként felébredt, anélkül, hogy valóban eljutott volna a tapintható, ébrenlét kiméretezett felületei közé, Dott aggodalmasan éber agya toltta maga előtt az új nap elérkezését. De az belegázolt a felelőtlenül szőtt álomtörténetbe s ebből az útközefől csupán a közeledő valóság ijedelmesre torzult árnyai születhettek. Utolsó álma szerint, mintha megszegte volna, a Bizottságnak tett hivatalos hallgatási esküt, kifecsegte a feladatát. A Bizottság erre hirtelen átalakult a három év előtti kihallgatós-tanácsra, s neki ki kellett bontania elől a nadrágját, előkészületül az akkori szörnyű fenyegetés megismétléséhez. Utoljára is üdülés volt felébrednie s automatikusan helyükre raknia a megzilált viszonylatokat. Hirtelen azonban a bizonyosság teljes térfogatára kapott az immár elháríthatatlan reávaró; az immár kissé embermentült méretet öltött, akár ablaka előtt a hitvány kis dülő a háztól a városba vivő kisvasútig, melyet a kora köd a végtelenbe futó út rangjára emelt.

Pedig az ébrenlét menete, a moccanások, a zajok mindennapos egymásutánban perogtak. A visszatérő szertartás a díván első sarkán, a kerek falúval, amely reggelre mindig kiesett. Tempó jeladása a szomszédos konyhában. A kutyaetetés. Az összecsapott mosdás az udvarból felhozott vödör vízben, mert az egyetlen csap, a konyhai, nem működött... tulajdonképp mióta is? Eddig úgy tűnt Dottnak, néhány napja — az ideiglenességnek, mely várja önnön megszűntét, eleje sosem látszik. Most rájött, hogy valójában hat hónapja kellene elhívni a szerelőket. Hirtelen a halasztás könnyű adagjai összedóztak az elintézetlenség rossz-szagú koszdombjává, amely mintha itt éktelenkednék a szoba, az élet közepén.

Odabent Tempó megint felborította a székét. Forró haraggal meglódujt, s már látta is az állatot maga előtt, amint hasával a földet súrolva ódalog a sarokba. Tenyerében érzékeny lüktetett a kemény verés; a gépies büntudat sunyi póza lángoló bosszúságot lobbanított benne. Milyen dühítően ütött el a szőrös, hosszú állatfej az emberre egyedül-értelmes ábrájától! Kivágta az ajtót. Örjítven bosszszantó volt a bamba riadalom az állatszemből, a menekülés okatlan-hasztalan megkísérlése. Felcsípte a kutyát a hátából fogva. A hosszú orr elcsavarodott a rettenetétől, felhasadt inye úgy kanyarodott fel, mint a félelem iniciáléja, a szinkópa kitartott üvöltése fölött.

Dott súlyos tenyere összecsapott az idegen testtel; a kutya emberhangon sikoltott. Napenkénti testi kapcsolatukban ez volt a csúcspont, bosszúálló izmai orgazmusa. Be kellett törni, beropontani a dacosan különálló életet a maga feltétlen fensége alá. De ma, váratlanul, a fegyelmzés és ünelégült maszka mögött felmeredt iszonyú meztelen hatalma. Átmenet nélkül, puha elérzékenyülés szökött orrába. Fékellenül becézni kezdte áldozatát, magához préselte fejét, bordáit karja alá szorította. Mikor az állat elfulladtan felvont, e látható értetlenség csaknem újra elindította dühét.

A „srófhúzó” fájdalom az illemhely mindennapos reggeli kánpadján pontosan és élénken jelentkezett. Az orvos szerint Dott reggeli panaszának minden testi oka megszűnt, a fájdalom csupán „halálosztónós ragaszkodás egy rossz emlékez”, s így csak lelki terápiával gyógyítható. Az orvos, a halálöröztől vényíró-robotos nosztalgijával, szívesen eszokabált poros lélektanij címkeiből diagnózist olyan kóresetekre, melyek betegségyező eszközeit meghaladták.

HARASZTI TAMÁS:

DOTT ÚJ NAPJA

Különbö is módfelett kényelmetlen volt elidőznie Dott eseténél.

Különbö kinos reggeleken Dott inge a vállán átívódott hűvös izadtsággal, a rossz levegőjű oduban oldalt dölve tartotta oda magát a fal hideg tapogatásának. Ilyen helyzetben csavarozta néha felszínre a „srófhúzó” egy álmát, mely két-három hetenként makacsul visszatért az esemény óta. Kisgyerek-széken kucorgott, elől nyitott nadrággal, négy tömbalakótól körülvéve, akik színes vetítőfényeket villantottak szemébe, állá alá, feje fölé, a mennyezetre, ismét arcába, monoton sorrendben. Időnként az Úr Hangja zuhant rá: „Ki volt?”, s nyomban utána kiszámított erővel vágyódott egy tárgy kitért ölébe. „Ki volt-ki mondta — kivel volt-mikor” — hallotta ütömben saját odaadó üvöltése mögött, aztán újra az iszonyatos ütés, a ragacos fájdalom, mintha a hasa domborúból átfordult volna homorúba, s megint a fények pedáns pontosságú sorrendje.

Mindezek fölött érkekei részegen figyeltek. Így ébren, kínjában is sokszor mosolyogni kellett, ahogy az álom kihüvelyezte a valóságot, az akkor elhangzott szövegnek csak bordázatát őrizte meg. E szavak, álmaiban, tölcseralakat öltve forogtak körül, s ő lenn gubbasztott a tölcser csúcsában. „Ki volt-Mi volt-Hol-Miért-Mikor”, aztán: „A nevé!” Valamit a fejére olvastak, valamire megeskették. Őlet egyetlen szűró kocsonyának érezte. „Esküszöm, hogy a taxanisztofizmus tanai a Leghazább Alapszabályzat négyes pontja értelmében”: Négyes, miért négyes, gondolta. A szám banalitása valami fogható volt, valami köznapian józan. A fénycikázás, a hőség kibírhatalanná vált. „A nemzetársadalom embernépfejlődésimbenlétének e szakaszán a pseudomaharénista erők káros közösségmegtörés szétzúzása által egyedül győzhetnek a világtérben.” A boltozatos hang, a villódzás, a lucskos ütés vég nélkül pergedezett, újra, újra. Végül aláírt egy okmányt, mely szerint mindenkiről, akinek önkéntelen megnyilvánulásai eltérőek a tanban-felnőtték és tanak-szenteltek reflexeitől, haladéktalanul tartozik jelentést tenni, majd éles fehér fényt szűrtak szemébe, amittől felébredt álmából, vagy az emlékezésből.

A megalázó szolgaság, melyre a fájdalom szegődött, mintha a Bizottság zsoldjában állna: „Ma is minden úgy, mint máskor.” De halántékán belül ez nem lehetett egyszerűen elrendelni. Ahogy képslap-kötetek alatt vasalt nadrágját húzta, a szekrényajtó tükré képmásának fakó véglegességét sívító kontrasztba lökte a szertelen méretével, mi a nap kanyarán túl várta. Dott ide-oda csúszkált a búcsúzó szípagas és valami bárgyú hérosz-dölyf között. Hilla! Legalább a baráttal megoszthatná, amire kiszemeltetett több, mint harminc esztendei napot nappal üzögött után! De a dimenziók is játszóttak már eszméletével, belülről kiemelődött s rézsútos, messi síkban látott le a vasos idomú részletekre, melyeknek mindig nyakig ült a közepén, szeme, keze teli a teljes nagyságú tárgyakkal.

„Utóljára”, izlegette a kisvasúton, útban Moll birodalmába, Hilla szavával: A Hasznos Tevékenység Színhelyére. „Utóljára megyek rajta befelé. Utóljára. Utolsó alkalommal. Mint az utolsó vacsorán. Milyen parányi lehetett minden, — egy kis árulás. Ordibáló zsidók. Még a kobács is, hisztériás nők. Kicsi. Mint nekem, minden. Ruro. Már nem is kívánom ököllet beverni a fejét. Meg Moll, a fényjeleivel, a pontos nyilvánvalósággal. Ez a katona, itt szemben. Újonc. Vajon vele is? Az a levél, Nannához. Megtalálták a lábamban. Persze ki volt benne távirat. Hogy minden éjjel dideregve féltam a Rossz Hirtől. Hogy előbb-utóbb valami lecsap. Hogy röhögtek! A verset is ki-

szedték. „Gyöngyragyó, Nanna, nedves gyöngyszemmeddel.” Miért írtam, hogy gyöngyragyó? Sorba-álltak, kézről kézre adták, mind-egyik felolvasta, más-más hangon, sipítva, mélyen brummogva. Díszlépésben el kellett vonulni egy ocsmány fénykép előtt, a nő combjára ráírták: Nanna, a nedves gyöngyragyóval. Ötvenszer elvonnulni, folytonos esőben, oda-vissza. Az ocsmányosság előtt jobbra vagy balra nézz, fesszen tisztelgélj, az esőben, ötvenszer. A tisztelgetések is az ajtóba csödülték, röhögni. Pfü, mi-csoda gyalázat.

Anyával olyan tisztaság volt. Ültünk a fűvön, napsütésben, fehér szalvétán túró, sárgabarack. Valahogy rend volt. Történeteket olvasott fel, a fűben, azok is olyan kerekék voltak, rend volt bennük. Belöktek ebbe a csordába — vége. Azóta vége, örökké haj a hátamban. Soha sincs rend. Kivéve Mollt. Moll maga a szervezetség, minden szál a kezében. Láthatatlan, nesztelen. Kigyullad a fény az ajtón, ő benn van, mi nem látjuk, a fény égve marad. Nett, az egész. És erős, szoros. Hilla lenéz ezért — ő, Hilla, Istenem! „Most már ledobom magamról az egészet, lehányom, érted, mint a...” Tizenegy éve mondja. A Nagy Terv! „Az embertörténet erkölcsi egy helyben topogásának és társadalmi előrehaladásának elmentéi, újrendszerű statisztikai és táblázatos feldolgozásban.” Szobájában a lapok, padlótól plafonig. Mind „hasznos anyagot tartalmaz”. S egyre érkezik, új meg új. Mindegy, velem most már rend lesz.

Húsvirág, az ő szabadalmazott domborulataival. Mit nyavalyogtam miatta. Utánam az özönvíz. Milyen messziről fogok lenézni erre a piszkos nyüzsgésre. Mégis csak lettem valaki. Milyen messziről, Úristen!

A távoli sugáron lebegve érkezett Moll birodalmához. A Moll-szentély ajtaján még nem égett a jelzőlámpa. Szemlencséjébe befogta az unt kép kicsinyített mását, magasan a sertepertelő apróélet fölött, melyhez már semmi, de semmi köze. Kárörömmel nézte a Moll szoros rendszerébe bekötött felsőtesteket — pusztá felsőtestek. Rurót, Moll kívülre tolt szemefülét, arcán a Jelenlét ihlette buzgalom, a Jelenlét távollétében is, csak szemével keresve a kis lazások ide-oda tolódo göcseit, hogy fenyegetően beintsen. A három újat, akiket Moll első nap szétlötött, mivel kitűnt, hogy bensőséges kapocs van köztük: a labda íve s a lábikra izomzata nyűgözi őket. Még a szeretett Hilla is, saját készítésű Órájával, az óraszámlop nagyalakú rajzával, melyen minden öt perchez odaírta az ittlétük nyolc óráját kitöltő nagyjából egyforma mozdulatok megfelelő sorszámaikat; így egy pillantással megállapítható volt, hanyadik Azonos Mozdulatot hajtják végre aznap, s még mennyi van elvégeznivaló. Belépett, lebegve és távollan. „A Beosztott minden perce a Beosztás”, vágott a szeme közé Moll egyik táblája a falon. A grafitpor, fénycsóvilágítás, nyomtatványasztalok állottsága orrába rontott.

Amerre fordult: „Feszeg fegyelm, pontosság, ügybuzgóság: Ime, a Beosztott legszebb ékességei” és: „A hivatali titok megsejzése büntetést von maga után” — óriási, idomító tekintetű betűk töltötték be a teret. A magasba dobó légáram összéb zsurgódott. Agya még védekezett, de Moll tárgya, ezek a lélekre pontosan bemért tárgyak, gyorsan, alattomosan körülölgtek. Fegyelmi Díjszabás, idézte fejére a tábla a különféle vétségeket, melyekért megszabott levonás járt. Tekintete még kozmikus fensőbbiséggel vetett fűgét a vizslá Rurónak. De emez már nem: „Hát Istenem, Ruro...”, hanem ismét az emberi furtolem, háj alakjában bőrbé tömve. Szigorú haditáborban élt ellene, mióta először meglátta. Ruro úgy ragadta meg a

feje méresztett gyűlölet másik végét, mint ki végre megtalálta, ami hiányzott életéből. Ezután Moll nyilvánvalóan sűrű hangjegyekben állt kettejük neve mellett kérlelhetetlen acsarkodásuk partitúrája. Kapóra jött minden személyi ellentét, mely az illettöket annál szorosabban építette be indulati kontrapunktokból kidolgozott rendszerébe. Néha a láng kicsepott szájukon. Valami vadsgót vágta oda, aztán testközébe rontottak, mint akiket a harag erotikája ránt össze. Szorosan súrolták egymást, szemközt meredve, várva, hogy erőszakkal szétválassák őket, reszkette a tettig el nem jutó útnívagyástól.

Dott nyakig süppedt vissza az életnagyságú papír és írószekerbe. „A Beosztott annyit ér, mint végzett munkája.” Ő is pusztá merev felsőtest lett, Moll egyik hálózemébe gúszozva. Mikor a Moll-körte kigyúlt, minden arc befelé fordult, mindenki egy mozdulattal, megadóan hajította fejét, kezét, térdét a fölös foglatosság, a zizegő serénység igájába. Dottnak nyomtatványokat kellett egy szaggatott vonal mentén behajtogatni, kárörömmel utánahúzni, letépní. Behajtogatni, utánahúzni, letépní. Tagjaiban gyűlt a lassú ólom. Így tartott tizenkét éve. Így tartott tizenkétezer éve. Most sora rá kellett írni az úrlapokra: P—21, P—22, P—23. Egy idő múlva a hétszázegyedik taglejtésnél tartott, a végéig még nyolcszáznyolcvan volt hátra. Hilla az Órat statisztikai fintornak szánta a ki-készíthetetlen Moll ellen. Könnyelműen keletkezett, de rájuk nőtt, rettenetes számat tarkójukra ültette. Pontos kvantumokban leolvashatóvá tette az idő egyébként tétova reménytelenségét.

Félnegykor hámat villant a Moll-körte. Ez az egyik Labdást jelentette. Mikor kijött, két villanás; aztán őt. A másik kettő is bement. Egyenként tíz-tíz percig maradtak. Az egyik falfehéren tért vissza, a másik megfagyott mosolyfélével, a harmadik merevített állal. Kilépés után szemüket zendülőre rándították. Aztán leültek, kezükbe vették a vonalzót, s engedelmese egyeneseket húzattak a mentében, még óráig.

Dott apró matatásai közt üldögte el az időt, míg kieresztik Moll birodalmából.

A Haszontalan Tétlenség Színhelye, hol Hillával nap mint nap sört iszogatva, piros gombákon üldögélték el az időt, míg — rövid álom után — reggel ismét beeresztik őket Moll birodalmába, ma szokatlanul zsúfolt volt. Bemosódtak egy emberhullám sűrűjébe. Hilla újságját lobogtatta, mely a rakétakísérleteknek szentelte ordító figyelme és szabadjára eresztette délutáni szomjas beszédingét. „Az élet fellelé meghosszabbodik...” Dott megremegett, füle. „Senki sem érti át a lényegét. Pepecselnek, szájalnak. Nem értik...”

A morajlás megsűrűsödött, sört ittak. „Alul a temető, közepén az élok, legfelül a lehetőség...” Hilla szerette az ilyeneket, úgy érezte, egy takaros mondattal sikerült összefoglalnia a káoszt. De a levelek tucatjával heverték megválaszolatlanul újsághalmi alattközött, egyre több, egyre régebbiek, az elvégzetlen teendő tolongó súlyával. „Gömbben éltünk”, mondta Hilla. „A gömbből nincs kiút. Nincs él, amelyik mentén az életet kijuthat. Csak a körök, egyre lejjebb. Most megnyílt az út, függőlegesen.” Dott figyelme lehanatlott: Hillából az emberi számítás alalma áradt.

Szorosan beékelve ültek a testek közt. Emelvénnyel, egy festett gipszfigura meredezett, pengetőhangszerrel kezében, kiskorú Buddha. Valaki egy pénzdarabot dobott a hátába, mire a szobor feje-lába ritmikusan rángott, gipszkeze tépegette a hurokat, köszájan lüktetve rikoltozó zajokat bocsátott ki. Egy sereg fiú és lány rajzolt a térde köré, megbabonázva bámultak fel rángatózó gipsz-

képébe, ütömben tapsoltak elragadtatott szektaként. „Ahogy a távlat fellelé kiterjed, lefelé össze-szűkül”, hallotta Hilla hangját a ricsaj mögött. „Mindenkéi kénytelen kilépni a maga rögeszme-klub-jából, a rögeszmék alapjukat vesztik. Egymásra utaltság — az egymásra utaltság tudata”, Dott egészen magába süllyedt, sörét szopogatta, csak szeme működött a fejében. Egyre inkább kábult-tarka foltokban látott.

Egyszer a Húsvirág vonult át látómezéjén, gondosan kihívó alsótestével, megfontolt személytelenségben. Hilla, zárójelben, megereztette viccét a „combhőegységéről” (egy négyzetcenti combbőrre eső szerelemhő, ebből kiszámítható a napi ölélmennyiség, mit a lány feltehetőleg kimér — mindig másoknak). De Dott most meglátta a Húsvirágot olyanak, amilyen volt. Az áram kikapcsolódott — a lány testéből? Az övéből? Egyszer kinyúlt utána; a lány afflé: „Ó te, mit akarsz te?” fricskát tett felé. Dott akkor két napig nem jött be. Élete e legkeserve-sebb délutánján céltalanul ödöngött, ozlopoknak dőlt, padokon üldögélt, egyszerűen nem tudott mit kezdeni a felszabaduló idővel. Különbö is kellett a látvány, mely nélkül a köréje terülő gondolat paradicsom elszáradt. Húsvirág — ez a kis, élvezetes durvaságból permetes gyengédségbe átforduló név már nem fedett semmit; a hús egy eléggé lompos cafka nyúlt húsa, a virág, a virág-ág... Dott agya elmaradozott.

Észrevette, hogy a füttyös megingt itt van. Az embersűrűben, széken állt, csak magának, zsebredugott kézzel, fejét figyelmes szögben oldalt hajlítva, elmerült alapossággal füttyült. Amint felcsattant a szaxofon, leszállt székeről, kezét ki nem véve zsebéből, csendesen kísért. Éjjel, hazafelé, Dott néha látta a város határában, amint a sötétben egy dombháton állott — mintha szüksége lett volna a magaslatra — állt a nagy csendben, zsebbe mélyesztett kézzel, füttyült. Egyszer, az ivóban, odament Dotthoz s megkezdte, mi volt az a két szó, amit Jézus kiáltott a keresztfán, Éli, Éli — mi volt az a két szó? De Dott nem tudott felelni, neki sem jutott eszébe, hiába. Hilla csak az Öszövétséget ismerte, szerinte csak abban van méret és architektúra, az Új laza, poétikus szövedék. A füttyös félrehajtott fejjel, töprenkedve távozott.

„Unom, unom.” Most nem Hilla beszélt. A gipszfigura lejárt, a köznység mámorosan éljengett, aztán még egy pénzdarab koppant s előléről kezdődött az egész. „Dögletezen unom a húsát, a szagát, az egyforma arcjátékát, a bájos kódkodcsolását, jahaaaj, hogy unom. A gyereket is unom, örök petyegésével, ugyanazokat a kis bukácsolásokat cukroskodja napszám, hónapszám. Nincs pénzem sehova elmenni, hát ott ülök és a lehelle-tüket szívom és gyengéden vigyorgok és bájos kis harmonikus életkélet élek, hogy az Iss-ten...” Tád-ládl-ládl-ládl, ez a gipszbudhábból tört elő. „Háborút. Csak a háború — közjóváhagyással ölni. Nincs más kaland, más fordulat. Vagy jöjjön megint a korbácsos rend, mint három éve, a megváltó központi eszmével, jobban szerettem őket, jól megcsavarták ennek a bandának a...” Tíz-husz pár szinközépen dobálta magát.

Dottban öklendezni kezdett a körforgás, a magáé és a másoké, a levétköznivaló földé. „Hajlamos vagyok, hogy a világot olyan építőmunkának lássam, melynek az előfordulás az eleme s az ismétlődés a vázszerkezete”, mondta éppen Hilla milliomodszor. „A statisztikában az egyetlen biztonság. A nagy számok kézenfogják az összekuszálódott életet...” Dottban egyszerre elgennyedt a világ kezdete óta folyó fecsegés, a filléreként vett gondúzás, meggyűlt a romló idő. Az egész hemzsegő kép egyetlen tanka táblába meredve vált le róla, mint a rajzfilmeken. Leszállt, két kezébe fogta Hilla kezét, aztán megölelte. Hilla hüllve hallgatott el, nem értette, ajánlkozott, hogy

(Folytatás a 10. oldalon.)

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarorság, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Ausztriában: Hajdu Ilona, Wien I. Hauptpostfach 730. Braziliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Dr. Németh, Magyar Könyvterjesztő és Hírlap-iroda, St. Regnegade 26. Kobenhavn K. Franciaországban: Gondos K. Franciaországban: Gondos K. Poste Restante, Asnières Chanzey. Hollandiában: Havay János, Nieuwe Herengracht 97. IV. Amsterdam Oost. Írországon: L. P. Peter, 32. Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa és Hadash könyvkereskedés, 59. Hayarkon Street, Tel-Aviv. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal. Mexicóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsveien 110. Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorelly Pál, 6. Rue Beauregard, Geneva. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2420. Sedwick Avenue, New York 68, N. Y.

A „MAGYAR PEN KÖZPONT” visszabocsátása a nemzetközi PEN-be újabb és újabb tiltakozásokat vált ki a világ írói közösségében. A berni „Der Bund” hasábjain „A. H. S.” cikksorozatát tett közzé „Quo vadis, PEN” címmel és ebben kifejtette, milyen végzetes következményei lehetnek annak, ha egy, a szellemi szabadság eszméjéhez elkötelezett testület a szabadsághoz való engedékenységének reményében feláldozza alapokmányát. A svájci magyar írók közül Halász Ernő a szerkesztőséghez intézett levelében fejezte ki egyetértését e cikkkel. Az amerikai PEN központokban, értesüléseink szerint, mozgalom indult, hogy hívjanak össze kongresszust a frankfurti határozat ellen való tiltakozásra.

ST. JOHN PERSE, a kiváló francia költő egyszerre két megtisztelő kitüntetésben részesült: elnyerte a francia kormány nemzeti irodalmi nagydíját, valamint a költészet nemzetközi nagydíját, melyet egy nemzetközi zsűri ítél meg. A zsűriben Giuseppe Ungaretti, Roger Caillos, John Lehman és Lionel Trilling képviselték Francia- és Olaszországot, Angliát, illetve az USA műkritikusait.

DR. BEZNÁK ALADÁR egyetemi tanár, az ottawai egyetem pszichológiai professzora 58 éves korában Montrealban elhunyt. Beznák professzor a debreceni, budapesti, majd birminghami egyetemeken tanított. 1952 óta élt Ottawában.

Irodalmi Ujság

Bécsi benyomásaink

címmel írta meg a Bécsét megjárt Tóth József riportorozatát a Szolnokmegyei Néplap hasábjain. Hadd álljon itt néhány idézet cikkéből:

„...Bécsben könnyű autót szeretni... A fiatalok, de a felnőttek is valóságos hajtóvadászatot rendeznek a nyitva felejtett autókra... Az arisztokraták is autót lopkodnak, a joglakszást sportszerűen üzik... A bécsiek takarékoskodnak az étellel, a hagyományos darulevest eszik, meg hasonló vas-talveket, zsír és rántás nélkül... Szépek ezek a kocskák, de nem jók, messze nem olyan jók, mint a mi Pobjedánk... Bécsben keveset törődnek a gyermekek nevelésével, jóval kevesebbet, mint nálunk... Egyetlen gyermekjátékot látunk csak Bécsben... Egyébként a gyermekek bandákba verődve csatangolnak az utcákon. Hová is

mennének, ha nincsenek játszótérek, parkjaik és hintáik?... A Karl Marx úton egyetlen bérkaszárnyaiban tízezer lélek lakik... A Leopoldsbergen megtekintettünk egy templomot. A templom falába keresztet építettek be: Krisztus alakjától jobbról, balra pedig egy Coca Cola reklám látható. Ezután már nem csodálkoztam, amikor mindennél a templomfalakon Coca Cola reklámokat találtunk. A magyar disszidensek nagyon kedvelik ezt az amerikai italt, a legtöbbje Coca Colán él...”

Sajnálatos, hogy Tóth József egyelőre még csak a Szolnokmegyei Néplap hasábjain ír. Reméljük, hogy a kommunista propaganda módszereinek e lelkiismeretes és bővérű alkalmazója hamarosan már a Népszabadság hasábjain folytathatja általunk is igen hasznosnak vélt működését.

A FÜVESKERT SPANYOLUL. A „Füveskert” antológia a közeljövőben „Liras en las Catacumbas” címmel spanyol nyelven is megjelenik Buenos Airesben, az Argentin Kulturális Társaság gondozásában.

MÉRAY TIBOR Amerikában nagy sikert aratott könyve, „Tizenhárom nap, mely megrázta a Kremlt”, Nagy Imréről és a magyar forradalomról, megjelent Angliában, a Thames & Hudson kiadó vállalat gondozásában. A könyvet az angol sajtó magy. elismeréssel méltatja. Mervyn Jones a Tribune-ban, Anthony Rhodes a Daily Telegraph-ban, Pálóczi-Horváth György a Sunday Times-ban, csaknem egyöntetűen állapítják meg, hogy a könyv, melyben Méray Nagy Imrénének a forradalomban vállalt szerepét elemzi, összefüggésben a forradalmi tömegmozgalmakkal, valamint a Szovjetunió akcióival, az e témakörben megjelent munkák élvonalába tartozik.

HÁMORI LÁSZLÓNAK, a Svédországban élő ismert újságírónak a közelmúltban jelent meg legújabb könyve Nyugat-Németországról, „A Negyedik Birodalom” címen. A könyvet, amelynek első kiadása már elfogyott, a nagy svéd lapok jelentős cikkeikkel méltatják.

NEMZETKÖZI NÉPDAL és népmese gyűjtők tartottak kongresszust Koppenhágában.

DOTT ÚJ NAPJA

(Folytatás az előző oldalról.)

elkíséri. De Dott már elszakadt a barátától, mint kinek testét megjelölte a jövendő. „Hát akkor holnap”, mondta Hilla gyámoltalanul.

Behúzta az ajtót; még visszanezett: tizenkét év törmelékét csukta maga mögé.

A saxofon szilaját kurjantott utána.

Otthon, betérés előtt, még félórát állt a ház előtt és a tisztára mosott öszi eget kémlelte. Mindig unta a mennyboltot, csillagaival együtt; most is hideg kíváncsisággal bámult fel az égre, mely nemsokára új dimenziót tár fel neki — technikai bámészkodás volt. Az élet különben is a szüntelenül leselkedő veszély érzete lett, a viszonylatok napról napra fokozódó összegabalyodásáé, míg körülötte semmi nem változott; csak éppen reménytelenül lemaradt arról, hogy alakja belenőjön a világba. Végre talán kiegészülhet önmaga hiányzó darabjával, végre képzelete teljes méretére nő egy más kiterjedésben. Hideg volt, didergett.

Bement, meggyújtotta az előkészített tüzet a konyhában, a szobaajtót nyitva hagyta, lefeküdt. Lépcsőzetes álmában, mintha többször arra rezzenett volna, hogy a Bizottság itt van érte, egyszer egészen fel is ébredt, úgyhogy mikor valóban érte jöttek, már alig lehetett megkülönböztetni az álmom rétegeit az ébrenléttől. Sebtyben le kellett dobni ruháit s valami néhez gúnyába bújni, sietni, sietni kellett. Ahogy átment a konyhába, a tűzhelyajtó nyitva állt s a kutya egy izzó fahasábot sodort ki véletlenül a tűzből. Odaugrott. De az állat visorogva szembemeredt vele, Dottnak úgy tűnt: heves gyűlölettel, s négy éves életében először a keze felé kapott. Dott kicsit tanácstalanul állt, de már nem volt idő. Megfordult. A parázs egy újságpapírra esett.

Kinn a ház előtti mező közepén mondi ezüstujjal mutatott fel az égre a gép, karcsún ácsillogva az éjfélen. A Bizottság, mint körbeálló fák, vette körül a gyermekfelelmek mélyvüzből felhozott alkotmányt, mozdulatlanul. Valami lehetetlen műanyagsíkkal a fején, belépett a gép acélka-

zettájába. Hátranézett; úgy látta, háza... a ház ablakán vörös füst csapott ki. Kapkodva, elakadó kért, utasítást kiabált oda a körülállókra. De léte új hűvelye már bezárult mögötte. Többé nem volt kapcsolata a maradékkal.

Ahogy kilövődött a hidegen közönyös ürbe, mely elutasítón hallgatott, míg a jövevény veszett sivitó lármát csapott benne, érki-hűtő vakrémület fogta el. A ház leég — igaz, a tétő beázott, a csap rossz volt, az ablak is, a díván lába kijárt, s most már tudta, soha nem került volna sor a megcsináltatásra. Az egész ház kívül-belül reménytelen volt. De többé már nincs hová visszatérni. Az öncélúvá vált szerkezet e pillanatban vágta el léte gyökerét; most már az ürnek részévé lett. Olyan egyedül volt, mint az ür. A magányos fütttyös. Állt a dombon, egymagában, mint a Koponyák Hegyén, lama sabaktani... hirtelen eszébe jutott a két szó. Irigyelte a fütttyöst magányáért, melyet mégis beleng az embertest sugárzóhője. Egyszerre mind közel jöttek, az ölelés közelségébe, fülkéjét betöltötte a testmeleg. Mind, Hilla, a Húsvirág, még Ruro is. Nekik van másnapjuk. Próbálta elképzelni új napjukat, amely számára így átváltódott térré. Moll kihúzta nevé a nyilvántartásból, Ruro túlsó végén eleresztett gyűlölettel más ellen fordul, a Labdások délután dresszbe bújnak, erős lábikrájuk bőre alatt vérral teli erek dobognak. Hilla sört iszik, számígtatja a másnak kimért combmelegét, címere egyre jönnek-jönnek az újságok. Időnként mind felvetik fejüket, órá gondolnak, Dottra, ki egész idő alatt ott zúg körbe, messze fölöttük, a meghosszabbodott kiterjedésben. Sőhajtanak, szinte irigyen, reménytelen szabaduló vágygal.

A gép kattogott, valószínűleg jelzéseket adott le a korszerűen megdicsőült Dott tüdejének működéséről, szíve állapotáról az odalenn figyelő kíváncsiaknak. Szíve állapotáról! Már nem találta, amivel szíve állapotát faggassa. Szavai rendre elhagyóttak, aláhullogattak a teretlen térben. A szerkezet zúrógött, Dott sirt a kazettában. Halak, kicsit vinnyogva sirt, mint a gyermek, aki éjszakán át elárvult. Ez a sírás volt az egyetlen szerves hang a süket világűrben.

Készíték öltönyt, felöltöt és kosztümöt

A. FALUDI
férfi és női mértékutáni szabósága

Kontinentális forma. Alakítást és javítást is vállalok.

22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF
magyar könyvkereskedése,
Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII., Baross utca 21.)

Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

EGÉSZSÉGES?

Gondoljon beteg hozzátartozójára, barátjára, aki Öntől várja gyógyulását. Küldjön gyógyszert Magyarországra. Olcsón, azonnal, lelkiismeretesen szállítja

dr. Barabás Gézané
okl. angol-magyar gyógyszerész.
22, Eardley Crescent,
London, S. W. 5.

HÍRÜNK A VILÁGBAN
Magyar Kulturális Figyelő

Megjelenik negyedévente. Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P. O. Box 1005,
Washington 13, D. C.

Hollós
Monopol ügynökség
15, Colebrooke Avenue,
London, W. 13. Telefon:
PERivale 9275.

Vámmentes ajándéksomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Irjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosítást. Fő a teljes vám- és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 18 cru-sero, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márka, Franciaország: 70 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexico: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 lira, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számárának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légipostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Az Éjszaka Kairóban sikerét is felülmúlja az új **Claire Kenneth** regény:

Május Manhattanben

Színhelye: New York. Főszerplői: magyarok. Élmény mindenkinek!

Egészvászaron díszkötésben, 320 oldal, ára: \$ 3.90, vagy £ 1.8.0, vagy egyenértéke.

Kiadja:

Bárdoss & Nonn, 315 E.

77, Str. New York 21, USA.

Angliai vezérképvislet:

Big Ben Publishing Co.

65, Mortimer Street,

London, W. 1. England.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor „Napló, 1945-1957”** c. műve

Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: **KÖLTÖK FORRADALMA** (Antológia, 1953-1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.

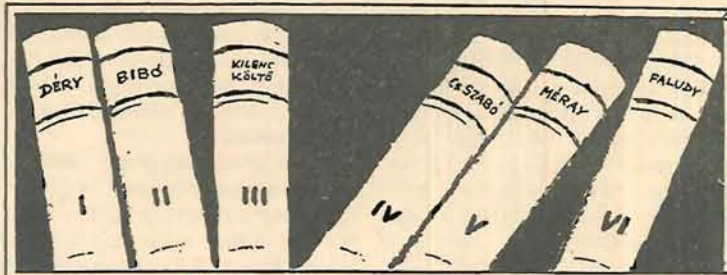
Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

A MAGYAR KÖNYVES CÉH

első három illetménykötete:

1. Déry Tibor: Vidám temetés és más elbeszélések.
2. Bibó István: Harmadik út.
3. Kilenc költő.

A következő három kötet (Cs. Szabó László: Fantáziák, Méray Tibor: Búcsúlevél, Faludy György: Összegyűjtött Versei) megjelentetését 1960 tavaszára irányoztuk elő.

A könyvsorozat kötetei külön-külön könyvtári forgalomba nem kerülnek. A hat kötet kizárólag a Magyar Könyves Céh tagjai számára készül. A teljes sorozat előfizetési díja 15 USA-dollár, vagy az ennek megfelelő összeg más pénznemben.

Kérjük, támogassa munkánkat azzal, hogy előfizetőnek jelentkezik. A jelentkezők szeptember folyamán megkapják részletes prospektusunkat.

Itt kivágandó!

Hungarian Writers Association Abroad

14, St. George Street, London, W. 1. England

Magyar Könyves Céh

Név .....
Foglalkozás .....
Pontos cím .....

FALUDY GYÖRGY:

Úrrakéta vagy szabadság

Camille Flammarionról, a nagy francia csillagászról jegyezték fel, hogy az utolsó szentség felvétele után ágya körül ülő, könnyes szemű barátaihoz fordult és rendkívül vidám hangon így szólt: „Most végre meglátom a Hold túoldalát.”

Flammarion szavait régebben különködésnek tartották. Szabad szemmel vagy teleszkóppal mintegy két millió égitestet látni: egyik felük olyan, mint a másik. Semmi okunk, hogy a Holdat másként képzeljük. Szinte bizonyosra vehető, hogy a Hold túoldalát is ásitó kráterek és porsivatagok tarkítják, hogy ugyanolyan hőviszonyok uralkodnak rajta és légköre épp oly kevés van, mint innenső felének. Fényképezése így különleges meglepetéssel nem kecsegtet s e művel a Föld lakóinak boldogulását aligha mozditja elő. Ugyanez az azonban, Einstein elmélete, illetőleg gyakorlati alkalmazása, 1945 augusztusa előtt semmi sem tűnt lehetetlenebbnek, minthogy akár egyetlen porszem is kiszabadulhasson a Föld vonzóerejéből s hogy emberszem a Hold túoldali felének képét valaha is megpillanthassa. Tehát a Hold túoldali felének fényképezésével mégis az emberiség egyik régi, ha nem is nagyon általános és nem is túlnyúló forró vágya teljesül.

Vannak azonban az emberiségnek ennél jóval régebbi, sokkal általánosabb és sokkal lényesebb kívánságai. Mint például amaz általános vágyakozás a szabadság, a boldog és nyugodt élet és egy félig-meddig igazságos társadalom után. E kívánságaink teljesülése mindenképpen fontosabb számunkra a mesterséges bolygók pörgésénél, bármily mutatóványos legyen is a tűzijáték, amelyet a két vetélkedő nagyhatalom rendez szórakoztatásunkra a fejünk felett. Okosabban tesszük tehát, ha figyelmünket a Hold túoldaláról a Föld innenső felére fordítjuk.

A világ publicistái — nyugaton jóval több meggyőződéssel, mint keleten — az emberiség új korszakáról, az új-korszakról beszélnek. De amiként a francia forradalom jóval elevebben él emlékezetünkben a Montgolfier-testvérek első léghajó útjánál, akként a magyar forradalom is jelentősebb esemény volt, mint a mesterséges bolygók kilövése. Lehet, hogy az öröndetes új-korszak elérkezett vagy legalább ajtónk előtt áll; de Európa gyarmatosításának sokkal kevésbé öröndetes korszaka minden bizonnyal még nem zárult le. Ez a korszak 21 esztendővel ezelőtt, Ausztria német megszállásával kezdődött; azzal folytatódott, hogy Hitler megosztotta Sztalinnal Lengyelországot holttestén; és tart mindmáig, mivel a Szovjetunió, Hitler legitím örököséeként, Észtországtól Bulgáriáig tíz országot tart gyarmati sorsban.

Úgy hisszük, a magyar forradalom hősei ez ellen a korszak ellen lázadtak és éppen ezért váltak e korszak tragikus hőseivé. Azt hisszük, a szabadsághősök, akik puszta kézzel vagy primitív fegyverekkel azért rohantak az elnyomó tankjaira, mert nem tudták és nem is akarták a bizantinus szolgaság erkölcsi fertőjében élni, nemcsak lelkiismeretük parancsát, hanem a kor szavát is helyesen értelmezték. Úgy hisszük, a vasfüggöny mögött élő százmilliókat felszabadulásuk

perspektívája ma is százszor inkább izgatja, mint a Hold visszajának arculata. És azt hisszük, a népszerű természettudomány kissé ponyvaízű hírverése, az emberi értelmet alábecsülő politikusok nyilatkozatai és a szovjet-orbitusban szokványos utópista szóvirágok ellenére is az emberiséget fájdalmasabban gyöttri igazi gondja — hogy elkerülhetjük-e az atomháborút és a rádióaktív sugárzás nyomán öt világrészen elburjánzó rákot és fehérvérűséget, mint az a találos kérdés, hogy Amerika vagy a Szovjetunió tud-e rakétákat messzebbre küldeni a részvétlen úrbe?

Roosevelt amikor Yaltában Sztalin atyái gondjaira bízott százmillió embert, talán még illúziókat is táplált e népek további sorsát illetően. A magyar forradalom egyik világtörténelmi érdeme éppen az, hogy megmutatta: a rabnépek nem törődtek bele sorsukba és még életük kockáztatása árán is fellázadnak; akkor is fellázadnak, ha nem várhatnak segítséget; nem a győzelemért lázadnak fel, hanem mert nem bírják tovább a rabságot; fellázadnak, mint Spartacus rabszolgái, vagy a varsói gettó lakói.

Október Huszonharmadika ezt a kérdést oly élesen vetette fel, hogy a Nyugat is megértette. Később háborgó lelkiismerete és békevágya összeütközésbe került; és mert békevágya nagyobb volt, a Nyugat igyekezett lelkiismeretét elaltatni. Híven a lélektan törvényeihez, egyre kevesebbet beszéltek Magyarországról s egyre többet gon-

doltak rá. A tibeti felkelés idején újra felvetődött a probléma: ekkor már csak azon szégyenkeztek, hogy nem szégyenkeznek többé Magyarország miatt. Az utóbbi időben tudósítók is küldtek hazánkba, kik objektív cikkekben számoltak be mindarról, amiben javulás mutatkozott Rákosi óta; de az a tény, hogy június 15 és szeptember 1 között harmincnégy kivégzést hajtottak végre Magyarországon, kimaradt a tudósításokból. Holott egyik kitűnő hírlapíró még arról is értesült, hogy a hozzátartozók az ártatlanul letartóztatottaknak még egy váltás fehérműt is küldhetnek a börtönbe. Azt nem sejtette, hogy ezek a szerencsétlenek szívesen cserélnék el az egy váltás fehérműt a nyugaton is ismert római jogért.

Hűtlenek volnánk a forradalom halottaihoz és élőihez, ha e helyen nem vetnénk fel a kérdést olyan élesen, ahogy a magyar nép három évvel ezelőtt megfogalmazta. Hűtlenek lennénk hozzájuk, ha ezt a kérdést nem éppen most vetnők fel, amikor olyan sokan jósolják a „hidegháború korszakának” általunk is kívánatos végét. Nem szívesen használjuk e kétes értékű kifejezést, mely nyugati értelmezésében propaganda-háborút, szigorított és zordon diplomáciai kapcsolatokat, fokozottabb gazdasági elzárkózást, Közép- és Kelet-Európa millióinak azonban a szovjet elnyomás korszakát, zsarnokságot, kiszolgáltatottságot, megaláztatást jelent. A hidegháború kifejezést — kommunista politikusokon és pro-

pagandistákon kívül — a vasfüggöny mögött nem is használja senki. Ők a „hidegháború” kifejezést legfeljebb külsőséges tünetek és kései okozatok összefoglalásának tekintik, üres szónak, mely a lényegét és az okot — a zsarnokságot, a szabadság hiányát — óvatosan figyelmen kívül hagyja.

Ezért e korszak megszűnése százmilliók számára nem attól függ, hogy esténként zavarás nélkül hallgathatja-e majd a Szabad Európa Rádiójának hangját, vagy akár a szférák zenéjét; lehet ugyanis, hogy nem is akarják hallani. Számukra e korszak végét nem a két nagyhatalom közt kialakuló gazdasági kapcsolatok mineműsége jelzi; még az sem, ha akár közösen eregetnek rakétákat a naprendszer bolygói felé és a legnagyobb egyetértésben, négyzetméternyi pontossággal, a világról is felosztják maguk között. Számunkra egy új korszak eljövetele egyesüdvül attól függ: megváltozik-e a rabnépek sorsa, avagy sem?

Remélünk is hinnünk kell, hogy ez is bekövetkezik. Ami a fejünk felett, a Hold vagy a legmagasabb államfői találkozók szintjén történik, csak a földön realizálható; s a békés együttélés harmóniája, mint minden harmónia, a részletek összhangjától függ. Nem képzelhető, hogy százmillió ember kétségbeesésének hangja mellett valaha is felcsendülhessen a szférák zenéje. Mert a szférák zenéjét, amit Október Huszonharmadikán hallhattunk, Szabadságnak hívják.

OKTÓBER 15-I SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

- Faludy György: A Magyar Októberről és a hidegháborúról (1. old.)
- Enczi Endre: Pohárköszöntő helyett (3. old.)
- Kingsley Martin, Basil Davidson, Alfred Kantorowitz, Franz Theodor Csokor, Melvin J. Lasky: miképp hatott a magyar forradalom gondolkodásukra (1., 3., 12. old.)
- Magyarország három esztendővel az Októberi Forradalom után: Helyszíni tudósítás — Egy angol turista tapasztalatai — Ahogy Bécsből látják (4—5. old.)
- Ignotus Pál emlékezése Bandaranaike ceyloni miniszterelnökkel folytatott beszélgetésére (3. old.)
- Bertrand Russell a magyar írók szabadonbocsátásáért (1. old.)
- Dialógus Budapesttel: Gara László Madridban kutatta Lope de Vega magyar tárgyú darabját (11. old.)
- Bibó István: A kommunista párttaktika válsága — Részlet a szerző sajtó alatt lévő könyvéből (6. old.)
- Fejtő Ferenc az algériai kérdésről (6. old.)
- Horváth Béla, Kocsis Gábor, Sulyok Vince versei
- Határ Győző, Truman Capote elbeszélései (8—9. old.)
- Hámori László törökországi riportja (7. old.)
- A Magyar PEN ügye — párisi riport, David Carver nyilatkozata (11. old.)
- Idő Sodrában. Könyvbírálatok. Hírek.

Bertrand Russell a magyar írók szabadonbocsátásáért

Bertrand Russell október 8-án a következő táviratot küldte dr. Münnich Ferenc miniszterelnöknek:

Az Egyesült Államok elnökének és a Szovjet kormány fejének találkozása után, amelyen a béke útját keresték, most amikor minden ország vezető államférfiai egyetértéssel a hidegháború befejezésének sürgősségében, legyen szabad hangoztatnunk, hogy a magyar kormány bölcsen, nagylelkűen és időszerűen járna el, ha szabadságra helyeztetné a politikai okokból börtönbe vetett író-embereket és munkásmozgalmi vezéreket — olyanokat, mint Déry Tibor, Bibó

István, Eörsi István, Erdei István, Gáli József, Háy Gyula, Kosáry Domonkos, Mérei Ferenc, Obersovszky Gyula, Toller Károly stb. Biztosítjuk Önt, hogy ezzel jelentősen növelné a magyar kormányzat hitelét a világközelemény előtt.

Bertrand Russell, A. J. Ayer (egyetemi tanár), E. M. Forster, Kingsley Martin (a New Statesman főszerkesztője), Roy Pascal (egyetemi tanár), J. B. Priestley.

A magyar forradalom harmadik évfordulójára

sok magyar és nem magyar író, tudós, művész, politikus, diák, munkás kereste fel levelével az Irodalmi Ujságot. Közülük itt hadd emeljük ki csak T. S. Eliotot, Anglia Nobel-díjas költőjét, aki annyiszor, olyan megindító méltósággal és keménységgel állt ki az üldözött magyarokért. Készült arra, hogy írjon az Irodalmi Ujság részére, de egy tanulmányút előkészületei megakadályozták, hogy, a szerkesztőséghez intézett leveléből idézzük: „olyan nyilatkozatot szerkeszsen, amely érzéseit híven képes tükrözni”. Megkérte azonban az Irodalmi Ujság szerkesztőit, tolmácsolják a magyar nemzetnek szóló rokonszenvét, „a gyászt és borzalmat, amely még most is mindig úrrá válik, valahányszor a magyar ügy szóba kerül”.

Néhány barátunk, kitűnő angol, amerikai, német írók és publicisták ez alkalommal elmondják az Irodalmi Ujság hasábjain, hogy a magyar forradalom és annak levezése milyen hatással volt érzelmeikre és gondolkodási módjukra. Nagyobbára olyan írók, akik a magyar ügynek úgyszólván szakér-

tőivé lettek — annyiban legalábbis, hogy pályájukon behatóan tanulmányozhatták a magyar ügyet. Melvin J. Lasky amerikai író, aki a háború után Európában élt: előbb Berlinben, mint a „Monat” című folyóirat szerkesztője, most pedig Londonban (Stephen Spender mellett) az Encounter-é. Ő szerkesztette 1957-ben az angol, franciául, németül és még számos nyelven megjelent hatalmas Fehér Könyvet a magyar forradalomról, amely e dicső emlékeztető és gyászos időszaknak az ENSZ-jelentés mellett legfontosabb dokumentumtára. Kingsley Martin, a New Statesman-nek, a baloldali szocialista intellektuálisok világszerte ismert hetilapjának főszerkesztője, aki a háború előtt is és a háború óta is többször fordult meg Magyarországon. Basil Davidson szintén baloldali szocialista közíró s minket külön érdekelhet azért is, mert a világháború előestéjén és legelején (amikor Magyarország formálisan még semleges volt) Magyarországon dolgozott, mint újságíró s történetesen ott töltött néhány napot a forradalom, majd az orosz megszállás alatt is. Alfred

Kantorowitz jeles német író és tudós alakja azért érdekelhet bennünket, mert hosszú ideig Kelet-Németországban élt és onnan menekült Nyugatra — olyan tapasztalatok nyomán, amelyek párhuzamosak a magyar írók és szabadság-

harcosok élményeivel. Theodor Csokor annak az osztrák PEN klubnak elnöke, amely annyiszor — s éppen legutóbb Frankfurtban — oly szenvedélyesen tett hitet a börtönbe zárt magyar írók igazsága mellett.

Kingsley Martin: A magyar forradalom hatása Nyugaton áramütéshez volt hasonló

Mindig azt reméltem, hogy a szovjet csatlósállamok a Szovjetunióval valamiféle „titóista” viszonyt fejlesztenek majd ki s hosszú ideje arról is meg voltam győződve, hogy ez nem sikerül majd meglehetősen kemény küzdelem nélkül. És mindaz, amit a budapesti szovjet akcióból megtanultam, annyi volt, hogy amikor a hatalmi körébe tartozók függetlenséget követelnek, egy kommunista ország éppen úgy viselkedik, mint egy imperialista ország. E tény hatása a Nyugaton áramütéshez volt hasonló, mert sok kommunista és társutas sohasem hitte volna, hogy az oroszok munkásokat hajlandók lemészárolni. És ami a legfontosabb, megtanulták Nagy Imre

meggyilkolása idején, hogy a Szovjetunió Sztalin halála után is képes otromba hitszegésre. Egy közvetett eredmény, amit nem mindig ismernek fel, hogy Lengyelország némi szabadságot vívott ki magának, részben, mert a lengyelek alig jellemző elővigyázatosságot tanultak a magyar példából és részben, mert az oroszok kétségkívül visszariadtak egy újabb mérsárlás lehetőségétől. Remélem, hogy ha a hidegháború tovább enyhül, azokat a szabadságjogokat, amelyekért magyar intellektuálisok és munkások meghaltak, a magyar nép fokozatosan és vérontás nélkül visszaszerzi.

(Folytatás a 3. oldalon.)

Most, a magyar forradalom harmadik évfordulója előtt, figyeljünk fel arra a megrogzított mahacsságra is, amellyel a magyarországi halóságok valóságtól független nézeteiket hangoztatják e század közepének legnagyobb eseményéről. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága a Népszabadságban kiadta a párt VII. kongresszusának irányelveit. Ebben az alant, a Rákosi-évekből ismerős gördülőkeny és kerekded mondatok foglalják össze, hogy miképpen kell gondolkodni a magyar forradalomról e párt tagjainak: „1956 nyarán a hazai ellenforradalmi erőknek már a revizionista összekövőknek csoportjától a horthystáig és a nyilasokig terjedő, széleskörű politikai blokkot sikerült összekövöcsölöniök a proletárdiktatúra ellen... Az amerikai monopol-tökekre agresszív körök által vezetett nemzetközi reakció, amely támogat minden népetnyomó erőt az egész világon, a felszabadulás óta folytatja aknamunkáját hazánk ellen. Az imperializmus vissza akarta állítani hazánkban a burzsoá földesúri rendszert, a Magyar Népköztársaságot ki akarta szakítani a szocialista táborból és ugródeszkhaként felhasználni a szocialista tábor ellen. Ezért nyíltan és titokban a diplomácia és a propaganda fegyverével, az aknamunka különféle módszereivel, pénzzel, fegyvercsempészéssel és minden lehetséges eszközzel szította, szervezte és támogatta a fegyveres felkelést. Az 1956 október 23-án kibombantott magyarországi ellenforradalmi felkelés nemcsak a magyar nép szocialista vívmányait, nemzeti függetlenségét fenyegette, hanem támadás volt az egész szocialista világ, Európa és az egész emberiség békéje ellen...”

A brit választások

napjára, október 8-ra a meteorológia napfényes időt jelzett. A szavazók felhőtlen ég alól tértek be a szavazóhelyiségekbe. Az urnákat este kilenc órakor zárták le. Ugyanekkor már tömeges áramlottak a londoni Trafalgar tér felé, ahol ilyenkor villanyújság teszi közhírré a beérkező eredményeket és a városházak felé, ahol ilyenkor a polgármesterek hirdetik ki, hogy ki lett a képviselő. Az emberek túlnyomó többsége azonban otthon maradt, képrádiója vagy a rádiója előtt. Otthonában figyelte — fokozódó izgalommal — azt a versenyt, amely kilenc óra után alakult ki. Városok, szakemberek, újságírók, politikusok, tisztviselők, statisztikusok versenyeztek egymással abban, hogy melyikük betűzi ki minél korábban a szavazócédlúkon kifejezett népakaratot a beérkező eredményekből. Ne nézzük le ezt a versengést! Az ilyesmi nem egyszerűen sportteljesítmény, éppen ez a demokrácia diadala. A szavazatszámálók újait, az eredményeket összegező computereket, a fejleményeket kiértékelő szakemberek elméjét a népakarat tisztellete hajtotta erőteltett ütemű munkára. Ez bírtá memés versenyre azokat a városokat, amelyeknek az volt a becsüvége, hogy időrendben elsőnek hozzák nyilvánosságra választókerületük eredményeit. Ez sarkallta azokat a választási tisztviselőket, akik a leggyorsabb sportkocsikból szerveztek autóflottákat s ötven-hatvan gépkocsit állítottak be a célból, hogy pontban este kilenckor az urnákkal a városházára robbogjanak. Némely városban még arról is gondoskodtak, hogy az urnaszállító gépkocsikat egy-egy másik autó is kövesse, nehogy egy defekt megselethesse a szavazólapon keserűségét. A gyorsasági versenyben Billaricay városa győzött. Itt a szavazólapon összeszámlálása 60 perc alatt befejeződött. A polgármester már 10 órakor kihirdette az eredményt, ezekkel a hagyományos szavakkal: „Ezennel bejelentem, hogy E. L. Gardner szabályszerűen megválasztották e választókerület parlamenti képviselőre.” A bejelentésre a tömeg tapsban tört ki, majd felhangzott a „He is a jolly good fellow” kezdetű nóta. Az országos gyorsasági versenyben másodiknak Salford városa futott be, e város két választókerülete egymással is mérkő-

zött a második helyért. A 10 és 11 óra között befutó eredmények még nem jelezték a közhangulat ingalengésének irányát. A valószínűség-számítások először tizenegykor jelezték azt, hogy munkáspárti győzelem valószínűtlen. Ebben az időpontban új versenyfutás kezdődött azért, hogy Anglia népe minél korábban kapjon szavahihető becslést arról, hogy ki lesz e választás győztese, s milyen mértékben? A computerek forogtak, az ész működött, a szakemberek kiértékeltek az összeadott veszteségeket és nyereségeket. Éjfél után a szakemberek száztíz konzervatív többséget jósoltak. Éjjel egy órakor Hugh Gaitskell, a Munkáspárt vezetője bejelentette, hogy a beérkezett eredmények hatására elismeri a konzervatívok győzelmét, majd ezt mondta: „A nép döntött. Mi mindenképpen alávetjük magunkat a népakaratnak. A csitát elvesztettük, a küzdelmet folytatjuk.” A választás eredményei ezután fokozódó mértékben bizonyították azt, hogy az angol nép többsége nem kíván kormányváltást. A szavazók nagy száma arra utalt, hogy az angol nép politikai felelősségérzete növekszik. Erre utalt az is, hogy a kommunista párt eső szavazatok csak ezrelékszámokban voltak kifejezhetők, az, hogy Mosley fasiszta képviselőjelölt alig pár ezer szavazatot kapott. Az éjféli Gaitskell-nyilatkozat arra figyelmeztetett, hogy jó modort lordok is tanulhatnának a Munkáspárt vezetőitől. A szavazatszámolás éjszakája nemcsak a Konzervatív Pártnak, hanem a BBC-nek is diadala volt: a rádió és a képrádió iskolapéldával szolgált arra, hogy miképpen szolgálhatja a technika és a szervezés nem a pártokat, hanem a demokráciát.

A lemez,

a szocialista realizmus lemeze, kis-kis megkopottan, nyögdecélve, unottan és kötelességszerűen bár, de újra forog, ismétli önmagát, hirdeti az elavult portékát. „Az Irószövetség alapvető feladata — szól a lemez — segíteni abban, hogy a magyar irodalom mielőbb szocialista realista legyen. Az Irószövetség segítsen tagjainak és minden magyar írónak, a marxizmus eszméinek elsajátításában.” A lemez itt megáll. Aztán újra kezd. Különös lemez. Nincsenek érzékességek, hiszen különben megérezné, hogy a felcsattanó taps mögött a keserűség hallgat. Nincs emlékezőtehetsége, hiszen különben tudná, hogy három esztendővel ezelőtt az Irószövetség közgyűlése, csaknem egyhangúan, leszavazta a szocialista realizmusnak nevezett történelmi bányászatot. A lemeznek az a feladata, hogy lemez legyen. Tizenöt esztendeje ismétli már a frázisokat, s még mindig nem fáradt bele. Nem csoda. A lemez mögött hatalmas erők állnak. Hadseregek. Titkosrendőrök. Moszkoviták. Hazugságok. Gyilkosok. A lemezről, miközben forog, kissé freccsel a vér. „Íróink is láthatják politikánk humanitásának nagyszerű vonásait” — mondja a lemez, mert csak többszámában tud beszélni, mint a királyok. Íróink. Politikánk. Hatalmunk. Kényelmünk. Karrierünk. Autóink. Villánk. A lemez nem törődik azokkal, hogy „íróink” közül néhányan börtönben vannak. A szocialista realizmus soha-meg-nem-valósítható teóriája kötelező érvényű. A lemez büszke. „Változatlanul fenntartjuk azt a helyes elvet, hogy nem engedünk teret a törvényes államrendünk ellen irányuló „irodalmi” és „művészi” tevékenységnek.” A lemez tudja, hogy az elv helyes és hogy nem enged teret. A lemez azt is tudja, hogy tér sincs. Azt is, hogy elvek sincsenek. De azért „kissé nyers és őszinte”. Először Szatim volt kissé nyers és őszinte. Aztán Zsdanov. Aztán Rákosi. Aztán Kádár. A legújabb lemezről Kállai Gyula rekedtes orrhangja szól... Nyersen és őszintén.

Hruscsov Pekingben

Az Amerikából hazatérő szovjet kormányküldöttségét a Kínai Népköztársaság kikiáltásának 10. évfordulója Moszkvából Pekingbe utaztatta. A személyes és titkos diplomáciának ebben az új korszakában természetesen nem tartozik

ránk, érdektelen nézőkre, hogy miről tárgyaltak ezen a kommunista csúcstalálkozón. Végére az is megeshet, hogy nem tárgyaltak semmiről. Hruscsov tartózkodásának külső körülményeiből ítélve, ez sem volna meglepő. Erkezésekor a repülőtéren rövid beszédet mondott, kezét fogott Mao Ce-tunggal, aki nem válaszolt. A városba vezető útvonalat még a Washingtonban megszokott néma embersorok sem szegélyezték, mert a fogadás kínai rendezői elmulasztották közzétenni a nagy barát megérkezésének időpontját. Pekingi tartózkodását, házigazdáinak bosszantására, Hruscsov mindjárt azzal a figyelemzetéssel kezdte, hogy a kapitalista világot nem szabad erőszakkal provokálni. Ezt hallván, Mao Ce-tung nem gondolhatott másra, mint hogy ez az ember a saját propagandájának esett áldozatul. Ha a világnak egy kis szerencséje van, Maónak igaza lehet. De Hruscsov nem elégedett meg ennyivel. Ezt azzal is megtoldotta, hogy: „még olyan nemes rendet, mint a szocializmust, sem szabad akarattal ellenére a népekre erőszakolni”. Körülbelül ennyit tudunk Hruscsov pekingi tartózkodásáról. A repülőtéren rövid búcsúbeszédét e szavakkal fejezte be: „Sok sikert a békeharcokhoz. A viszontlátásra.” Aztán kezét fogott Maóval, aki ismét nem válaszolt. (H. L.)

„Itt London”

— mondják tizenhét nyelven a BBC európai adásainak bemondói naponta. A londoni rádió október elsején ünnepelte az idegen nyelvű adások megindulásának 21. évfordulóját. A megemlékezések vezérmotívuma az volt, hogy az Európai Szolgálat elérve 21. életévét, nagykorú lett! Ez persze kissé furcsán hat, elvégre az angol rádió idegen nyelvű adásait kezdettől fogva felnőtt felelősségtudás jellemezte, az Európai Szolgálat már gyerekcipőben is nagykorú volt. Mulatságos az is, hogy a londoni rádió Neville Chamberlain miniszterelnök kérésére szólalt meg először idegen nyelveken. Ez 1938 őszén történt, a müncheni válság napjaiban. Ekkor adott a BBC először francia, német és olasz nyelven európai hallgatók számára. Ezt megelőzően a BBC-nek csak egy arab nyelvű adása volt, amely Mussolini bari propagandarádióját ellensúlyozta. A BBC európai adásai a háború alatt épültek ki és váltak Európa-szerte népszerűvé. A német megszállás alá került országok népei az igazságot a londoni rádió hullámhosszán keresték. Az Európai Szolgálat hatására jellemző ez a mozzanat: 1941 szeptemberében a BBC egyik csehslovák adása arra szólította fel a prágai polgárokat, hogy másnap újságot ne vásároljanak; másnap Prágában egyetlen rikkancs se adott el egyetlenegy hírlapot se. A legjobb és legfontosabb természetesen a német és francia szolgálat volt. A londoni rádió német adásának egyik leghatásosabb műsorszáma Hitler Adolfot szólaltatta meg. Hitler különféle beszédeit hanglémezre vették és a beszédek egyes részeit állították szembe egymással: ebben a műsorszámában a Führer önmagát cáfolta meg, önmagával felelt, mivel roppant ingerült hanghordozású szónok volt, rihácsolva és hisztérikusán. A francia adás legnagyobb hatású programja de Gaulle történelmi rádióbeszéde volt 1940 júniusában. A londoni francia adás szónokait csaknem egész Franciaország hallgatta, még Blum volt miniszterelnök is, noha ő a németek foglya volt. Leon Blum kiszabadulása után köszönetét fejezte ki a BBC-nek azokért a háború alatti adásokért, amelyek őt nemcsak tárgyiilagosan tájékoztatták, hanem ahhoz is hozzásegítették, hogy a fogság megpróbáltatásait elviselje. Idősebb olvasóink bizonyára emlékeznek a BBC háborús műsorára. Ennek előadói egytől egytől bizonyították, hogy a londoni rádió munkatársai nem csupán Anglia háborús céljait tartják szem előtt, hanem Magyarország nehéz helyzetét is átérzik, megértik és szívükön viselik. Azok az ellenzéki politikusok, akik Magyarországon az ellenállás vezetői voltak, rendszeresen jegyeztették a BBC híreit és előadásait. Még a kommunisták se a moszkvai rádió magyar adását

hallgatták, ők is a BBC adásaiból szerezték értesüléseiket. Már csak azért is, mert Moszkva — hála az angoloknak — általában négy-öt nap múlva mondott be olyan eseményeket, amelyekről a BBC nyomban beszámolt. Az Európai Szolgálat, mondhatni, párhuzamosan megbeszélésre nem annyira azzal azzal szert, hogy a győzelem felé haladó Nagy-Britannia szócsöve volt, hanem azzal, hogy mindig igazat mondott. Tekintet nélkül arra, hogy ez biztató volt-e vagy csüggesztő, megnyugtató-e, vagy szorongató? Mint a londoni rádió egy háború alatti német hallgatója mondotta később: „Anglia erejét éppen ez érezte felénk, hogy a BBC teljes nyíltsággal beszélt az olyan vereségekről, amilyenek a brit haderőt Dunkirkben, Krétában, vagy Singapore-ban érték.” A BBC éppen a vereségek nyílt ismertetésével győzte meg hallgatóit arról, hogy az igazság Angliában nem szenvedhet vereséget; London nem ellenpropagandával, hanem igazmondással vette fel a harcot a nemzeti szocialista propagandagépezet ellen. Ezzel elérte azt, hogy a háború végefelé már az SS heretikusok is a BBC-t hallgatták a német rádió göbbelsiadó helyett. Mivel az igazmondásra a békekötés után is szükség volt s mivel az angol kormány nem akart lemondani arról az erkölcsi tőkéről, amelyet a rádió szerzett Angliának, az adásokat a háború után sem szüntették meg. Jellemző különben, hogy a BBC Európai Szolgálat nem áltami intézmény, nincs közvetlen kormányellenőrzés alatt, ebben is hasonlít az angol rádió angol nyelvű adásaihoz. A nagyműtű Európai Szolgálat vezetői és munkatársai különös büszkeséggel szokták hivatkozni a Szabad Kossuth Rádióra arra az adására, amely a forradalom győzelme után, 1956-ban köszönetét fejezte ki a tárgyiilag és felelősségtudó londoni magyar adásokért. (Sz.)

A déltiroli

németség helyzetét már régóta mérgezi Olaszország és Ausztria viszonyát. Az utóbbi években az olasz kormány jelentős engedményeket tett egy liberálisabb nemzetiségi politika irányában: újabb német nyelvű középiskolákat nyitottak, megnövelték a helyi német tisztviselők számát, sőt német nyelvű cégtáblákat is engedélyeztek. A déltiroliak azonban nem reformokat, hanem önkormányzatot akarnak és a Brenneren túli honfitársaikkal való egyesülésről álmodnak. Romantikus déltiroli fiatalok löszert rejtegetnek és partizánháborúról szövegírók terveket. Ami a ciprusiaknak sikerült, nekik is sikerülhet. Az 1946-ban megkötött olasz-osztrák megállapodások szerint Déltirol ma Trentino tartomány északi része. A németek ily módon számszerű kisebbségbe kerültek a tartományon belül. Ezért az osztrák politika célja az, hogy az 1946-os megállapodások módosításával Déltirolt önálló adminisztratív egységé tegyék, mivel minden további önkormányzati követelésnek ez az előfeltétele.

A Bécs és Róma közötti vita nyugtalanító aspektusa az, hogy a tiroli kérdés olasz, de különösen osztrák belpolitikai kérdéssé változott. Amikor pártok választási tökéket akarnak kovácsolni bonyodalmas nemzetközi konfliktusokból, akkor rendszerint nem a megoldás felé terelik azokat. A közelmúltban lezajlott osztrák választások csatájának elültével valószínűleg a Tiroi körüli dobverés is lecsendesül és a szembenálló felek talán még a következő választási időszak beköszönte előtt a hágai nemzetközi bíróság elé bocsátják vitájukat.

„A korszerű kapitalizmus

— olvastuk a varsói Polytika hasábjain — sem jellegében, sem fejlődésében nem hasonlít, távolról sem, arra a képre, amelyet a jogosult osztálygyűlölet és történelmi tapasztalat festett róla hosszú évek óta. Nem kétséges, hogy a két rendszer küzdelmében a szocializmus győz majd. Csakhogy az ellenfél veresége nem holnapra s a szocializmus győzelme nem holnaputánra várható. Úgy lehet, hogy az ellenfél veresége közelebb volt 30—35 esztendővel ezelőtt, mint napjainkban. Nem tudom. Nem

vagyok elméleti ember. Én csak azt tudom, hogy az ige nem fog testté válni, s a vágyalom se realitássá, pusztán azért, mert mi rendületlenül ezt meghirdetjük. Azt hiszem, hogy jobban készülünk fel, nem annyira a győzelemre, mint inkább a hosszú és bonyolult koexistenciára — ez különösen sok bajjal járhat a mi hazánkban —, ha lemondunk az archaikus, idejéltűlt és a valóságtól teljesen független tudományos tolvajnyelvűről és a bandzsa, elméleties, korlátolt érvelésekről. Így kerülhetjük el, hogy fejfel menjünk neki előbb emennek, majd amannak a falnak.”

A magyarországi

Írószövetség újramegalakításával kapcsolatban többek között ezeket írta a londoni Economist: „Kádár, úgy rémlik, tudatára ébredt annak, hogy több hasznát látna, ha az írókat sikerülne együttműködésre rábírnia, mint annak, hogy egyszerűen börtönbe vetteti őket. Annál is inkább, mert többségük a nagyhatású népi (populist) mozgalomboz tartozik. Ez a mozgalom a világháború előtt kezdődött és szoros kapcsolatban áll a nemzeti függetlenség, valamint a szociális reform eszméivel, különösképpen a parasztság sorsának megjavítását követeli (az írók élesen elleneztek a kolhozosítást) és „harmadikutas” politikát Magyarországon. Az elmúlt év folyamán erős propagandahadjárat folyt az írók ellen: ennek nemcsak az volt a célja, hogy nézeteik hitelét lerontsa és kitarító helytállásukat a szólásszabadságért megtörje, hanem az is, hogy olyan válaszokra bírja rá őket, amelyeket a rendszer ellenük használhat fel, ezúton kényszerítve őket megadásra. Az írók azonban, igen kevés kivétellel, folytatták a hallgatás politikáját. Mindamellett Kállai Gyula államminiszter júniusban kijelentette, hogy bár némely írók még mindig nehezen kezelhetők, itt az ideje az Írószövetség újramegalakításának. Ez a múlt héten programszerűen bekövetkezett. Kétséges azonban, hogy az új testület ki fogja-e elégíteni az írókat, vagy a rendszert? A jelentéktlenebb népi írók közül mondhatni egy sem szerepel az új szövetség választmányában; azok ketten, akik szerepelnek, Veres Péter és Szabó Pál, a múltban is kétértelmű, illetve kifejezetten engedékeny magatartást tanúsítottak. Két jól ismert magyar író, Németh László és Tamási Áron, róluk a korábbi jelentések azt mondták, hogy tagjai az előkészítő bizottságnak, nem foglal helyet az új Írószövetség választmányában.”

Az események

értékelése általában sokrétű és sokszor homlokegyenest ellenkező. Hruscsov amerikai látogatását például másképpen tudósította a nyugati sajtó, mint a keleti. Mindamellett nem volt egyetlen olyan sajtóorgánium sem, amelyik azt állította volna, hogy a Szovjet Kommunista Párt főtitkára egyáltalán nem jár az Egyesült Államokban. A tényeket, ha nem is lehetetlen, de mindenesetre közzéadás meg-megvárni. Könnyű az ellenőrzés. Éppen ezért felhívjuk a Népszabadság figyelmét, hogy szeptember 20-i számában egy csapásra két ténybeli tévedést is közöl. Az egyik tudósításban azt olvastuk, hogy Angliában nem engedik bemutatni az „Anne Frank naplóját”-ból készült filmet, mert „árthatnak jelenleg élő személyek jó hírnevének”. Hogy valóban szerepelnek-e a filmben élő személyek és mennyire ártanak ezek „jó hírnevének”, ebben a vonatkozásban ez nem is fontos. A lényeg az, hogy nevezett filmet több mint egy évig és egyszerre több moziban is játszották Londonban és jótársak ma is. A másik hír arról számol be, hogy Nagy-Britannia kommunista pártját „kizárták a rádiók és televíziók az általános választásokon történő használatából”. Ez a közlemény annyiban téves, hogy az egyik angol választási rendelkezés szerint csak a száznál több jelölttel állító párt rendelkezésére bocsátják a rádiót és a televíziót. Ez a rendelkezés nemcsak az angol kommunista pártot érinti, hasonlóképpen sújtja a Függetleneket, az ír és a welsi nacionalista pártokat is. A kommunista párt a 630 választókerület közül csak 17-ben állított jelöltet. A Népszabadság, amely már több ízben cikkezett a kommunista sajtómordról, bizonyára helyreigazítja kissé merész tévedését.

ENCZI ENDRE:

Pohárköszöntő helyett

Harmincan, vagy negyvenen lehetett. A számra nem emlékszem pontosan. Az arcközül is csak néhányra, a többi felszívtá az idő és elkerülte az emlékezés. Az arcköz kevésbé időtállóak, mint a tárgyak és szavak. A történelmi emlékművet is durva anyagból, vagy maradó gondolatokból formálják.

Barokkos faragású, bordóplüss székek, mély-kék nehézkelmű függönyök. Irók, költők, funkcionáriusok. A csillárok aranyfényt szitáltak a tálakra helyezett szendvicsekre és tompán villantották a poharakba öntött sárga bort. A dekoráció és a sűrű, izgalmas vibráló levegő kínosan ünnepélyes. Kétten, hárman a falak mellett kisebb csoportokba tömörültek és az emberkörből nem csapott ki a fojtott beszéd. Lehetséges, hogy a falnak füle van, de az bizonyos, hogy szája nincs, — s így ez kevésbé veszélyes konstrukció. A tompított beszélgetést nem a falak provokálják. Egy idősebb, kiváló esztéta a sarokba húzódott, magányosan. Külső jelenségekből ítélve úgy tűnt, hogy ő az egyedüli ünnepont. Már eszegette a szendvicseket, hömpölgött a pohárból, a nadragjára hullott cigarettahamut és morszákat a neszfogó vastag szőnyegre sörpögte. Néhány héttel ezelőtt azt próbálta magyarázni, hogy Lenin nem ért a költészethez. Véleményét Leninnek egy Majakovszkival kapcsolatos megjegyzésére alapította. Akkor súlyosan megtámadták ezért a kijelentésért és azóta szüntelenül morog. Croceval és Taine-nel nincs semmi bajom — mondogatta. — Lukács Györggyel is meglesz valahogy, sőt Leninnel is szót értenék talán, de azokkal, akik itt Lenint magyarázzák... hiábavaló erőlködés, kérem.

Ahogy a sarokba húzódott és rágtá a szendvicseket, valóban ő látszott az egyetlen ünnepontnak, de ezt senki nem vette tudomásul. Nyilván csak azért jött el, mert hívták és remélte, hogy újabb tápanyagra lel dühének permanens karbantartására.

Az ünnepség színhelye egyébként az Írószövetség szalonja volt. Az összejövetelre az adott alkalmat, hogy az Irodalmi Ujság öt éve jelenik meg. Az évforduló dátuma kissé bizonytalannak látszott. Egyesek azt állították, hogy már hatodik éve jelenik meg a lap, mások azt vitatták, hogy öt és fél esztendője indult, a tény azonban mégis csak az volt, hogy a lap homlokán az V. évfolyamot hirdette. Végül is ez másodrendű kérdés. Meggyőződésem, hogy nem is az évfordulóval kapcsolatban mondani akarunk. És minél kevesebb a hétköznapi mondandónk, annál sürűbbek az ünnepi évfordulók.

Az efféle ünnepségek a pohárköszöntők terhet cipelik magukkal, bár e meghatározás eléggé pontatlan. Inkább léggömbhöz hasonlíthatók. Kívül változatos színekben pompáznak, belsejükben azonban még a levegőnél is könnyebb anyaggal töltöttek és felröppentésük után belátható időn belül szét-pukkannak. A hitelük is ennek megfelelő.

Hallottuk és olvastuk felelős államférfiak pohárköszöntőit békéről és barátságáról, jólétről és a hon felvirágzásáról, — és ha mindaz nem következett be, amit a pohárköszöntők ígértek, azt inkább a műfajgyakorlóknak, mint magának a műfajnak a számlájára írhatjuk. Ilyen kisiklások történnek általában, ha nem a politikai, vagy az író hódítja meg a műfajt, hanem a műfaj lesz úrrá a politikuson, vagy az írón.

Szabály szerint ennek az ünnepségnek is pohárköszöntővel kellett kezdődnie és avval folytatódnia. Szabály ez, alóla nincs kivétel, még akkor sem, ha a történelem már az ablakok előtt leskelődik.

Az első köszöntő ezen az estén nehezen fogant meg. A lap régi felelős szerkesztőjét alig néhány hete, hogy leváltották, az új, az én személyemben — tulajdonképpen még nem kezdte el a munkát. Így az interregnum feszültsége benn, az Írószövetség dísztermében szinte tapintható volt és jobban dominált, mint a néhány szendvics és üritetlen borospohár. A feszültség okozója persze nem irodalmi, vagy még inkább személyi magánügy volt, nem a Gorkij-fasori Írószövetség házi ügye, több, sokkal több ennél, ami ennek csak egyik vetülete

volt. De erről már sokan beszéltek és írtak (lásd: A legújabb kor történelme, Magyarország 1955/56.) és minden bizonnyal írni is fognak az idők végezetéig.

Ebbe a történelmi atmoszférába éles csilingelő hang koccant bele. Valaki kiskanállal ütögette a poharat, jelezve, hogy „szólásra kíván emelkedni.” A pohárköszöntő után rövidesen emelkedett is. A szövegről szövegre nem emlékszem, tartalmát illetően nem hiszem hogy tévednék. A felszólaló a megjelenőket, majd a szocialista realizmust üdvözölte, néhány mondattal megemlékezett a példaképeiről, a szovjet Lityeraturnája Gazettájáról, szó került az Irodalmi Ujságról, amely ezen az úton indult el és néhány sajnálatos kisiklás után remélhetőleg egyenesen folytatja útját. — Erre emelem poharam — mondotta a Hivatalos Felszólaló és, mint ahogy mondta, emelte is és kortyintott is.

Nem tudom, hogy rajta kívül még hányan emelték poharukat, bár az ilyenfajta statisztika, ha érdekes is, nem sokat mond. Erős a gyanúm, hogy a pohárköszöntők után azért isznak, hogy leöblítsék a szavak mellékizét. Mint említettem, a szöveget nem tudom pontosan visszaidézni, de az ezt követő csönd még ma is a fülemben ül. Terhes volt a bizonytalanságtól, a köszöntőbe burkolt fenyegetéstől, a feszengő, kimondhatatlan gondolatoktól.

A szendvics és sütemény most már gyorsabban fogyott, a feszültség annál lassabban. Innen-onnan erőltetett nevetés hallatszott, valaki hangosan az időjárást dicsérte, egy műfordító a bort szidta, mindenki másról beszélt, mint amiről szeretett volna és úgy terelték maguk előtt a gondot, mint a puli a nyáját.

A zsi-bongás közepette felállt egy költő. Nem emelkedett, hanem felállt. Hanyag tartásán az ilyen ünnepélyes pillanatok sem változtattak. Vállai előreestek, nyakkendője félrecsúszott és jobb kezét kabátzsebébe süllyesztette. A poharat nem kocogtatta meg.

— Barátaim, — mondta és a zsi-bongás elült, — barátaim — ismételte, valószínűleg nem is annyira a szónoki hatás kedvéért, inkább, hogy ellenőrizze, nem remeg-e a hangja. — Most, amikor az Irodalmi Ujság ötödik évfordulóját ünnepeljük, őszinte szívvel kívánom, hogy a lap új felelős szerkesztője olyan becsülettel, tisztességgel, az irodalom olyan szeretetével végezze munkáját, mint leváltott elődje. A műfaj hagyományos törvényeit felruga nem emelte poharat és ahogy minden előzetes jelzés nélkül állt fel, úgy ült vissza a helyére. Ettől a pillanattól kezdve azonban már nem az öreg esztéta számított ünnepontnak, az ő zsörtölődése magánhangossá csendesedett. A költő, a tényleges ünnepont volt az egyetlen, aki ünnepélyessé tette az összejövetelt.

Az elhangzott néhány mondat azonban választ igényelt. Lehet, hogy akkor többen kihívnának tekintették, de végeredményben mégis csak nyílt kimondása volt annak a várakozásnak, amit minden valamirevaló író ezekben a napokban érzett.

A választ nekem kellett megadni. Mit is lehet mondani erre? Egy pohárköszöntő elbírija, ha becsületről és tisztességről zsufolnak bele frázisokat, hiszen ezek a fogalmak, ha nem olyan egyértelműen alkalmazhatók, mint az ünnepont költő, olyan értelmet kapnak, mint ahogyan hallgatóik értelmezik. Beszéljek az irodalom szabadságáról, a kísérletezés és tévedések jogáról, és arról, hogy írók nélkül nincs irodalom és irodalom nélkül nincs nemzet? Ennyit talán még elbíri egy pohárköszöntő, még akkor is, ha az irodalompolitika zavartan inna rá. De mindezen túl a hitelét a megvalósítás, vagy legalábbis a megvalósítás szándéka adja meg.

Ezért rövid és kegyetlen vívódás után egy mondatban válaszoltam: — Barátaim, engedjétek meg, hogy erre a köszöntőre az Irodalmi Ujság tizedik évfordulóján válaszoljak.

A poharamat bizonyára zavaromban nem emeltem fel. Pedig világosan képelem akkor még nem volt a két köszöntő elválasztó öt év viharairól és reményeiről. Csak távoli sejtések biztattak arra, hogy öt év

haladékokat nyerjek mindannyiunk igazságának a kimondására, amikor már nyitott szó után lehet a poharat emelni.

Barátaim, most érkezünk a lap tizedik évfordulójához. Engedjétek meg, hogy ígéretemet beváltásom elmondjam az esedékes pohárköszöntőt. Nem ott, ahol terveztem. Nem a nehéz drapériájú függönyök, bordó plüss butorok és szőpen terített asztalok között. Az eredeti helyszíntől mintegy ezerötven kilométernyire. Ez a helyzeti előny és ugyanakkor helyzeti hátrány megköti a szót. Miről is szólhatnék? Az irodalom szabadságáról, az író szabadságáról, a kísérletezés és tévedések jogáról, hogy írók nélkül nincs irodalom és irodalom nélkül nincs nemzet? Elmondhatnám minden következmény nélkül. Olcsó beszéd lenne a fedezék biztonságából. Különbösen a nagy távolságból eltorzul a szó és másképp ér a fülekhöz, mint ahogy elhagyta a száját. A pohár is nehéz. Csordultig telt szomorú emlékekkel és öt év, de milyen öt esztendő, történelmével. Nincs erőm, hogy ezt a poharat könnyű szívvel köszöntőre emeljem.

Tulajdonképpen evvel kellett volna kezdenem. A hosszú bevezetés is, csak azért íródott, mert nem találtam szót a tárgyaláshoz. Véttem a dolgozatok klasszikus szerkezetét ellen. A köszöntőt most sem mondom el. Arra kérék benneteket, barátaim, adjatok erre újabb öt esztendő haladékokat. A tizenötödik évfordulón talán könnyebb szívvel és könnyebb szóval tudok szólni. És, ha időben én nem jutnék ideig, feltétlenül akad más, aki a térben közelebb, a helyszínen mondja el helyettem a régen esedékes pohárköszöntőt. Bizonyára így lesz.

Mert a műfaj és a haza halhatatlan.

Emlékezés Bandaranaikáról

Most lesz két éve, hogy Japánból jövet megálltam három napra Colombóban s találkoztam Bandaranaika Salamon West Ridgeway Diaz ceyloni miniszterelnökkel. Keresztneveinek sokasága nem véletlen. Az India délkeleti csücskébe élt szigetországban, a sötétbőrű bennszülöttek közt valamikor portugálok terjesztették a katolicizmust, britek az anglikanizmust, a bibliai protestantizmust és az iskolai angol nyelvet. A miniszterelnök régi és gazdag földbirtokos család sarja volt, keresztény hitben nevelkedett s Oxfordban, az egyetem diákság nevezetes játékparlamentjében a legjobb szónoknak, ragyogó jogásznak számított; kis híján, hogy nem nyerte el a „házelőki” méltóságot. Van aki szerint ez a csekély balsiker tüzelte fel arra, hogy szembeforduljon a brit és keresztény világgal, s hogy angliai becsvágyának hiányos teljesüléseért ceyloni kormányelnökséggel kárpótolja magát. Felvette őseinek buddhista hitét és sokat felvett a modern szocialista tanításokból, amelyektől ősei elborzadtak volna. Szemlélete a demokratikus nacionalistáé volt, azé, aki törzsi ösztönöket hív segítségül gözgépek építésére. Az ilyen néha fiók-Hitlerré válik, hol a Savanarolák, hol a Borgiák kései barbár változatává aszerint, hogy a rajongás tombol-e benne erősebben, vagy a becsvágy.

Tombolni Bandaranaikában nem tombolt egyik sem. Volt benne egy csipetnyi a forradalmárból, de több az egyeztetőből. Volt benne talán csipetnyi rajongás és jó adag nagyralátás; futotta belőle arra, hogy szenvedélyesen mérközzék a hatalomért s tologassa a pártpolitikai sakkfigurákat, de nem arra, hogy a figurákat elsőpörje, a pártokat legázolja, a jogot megtapossa. Az államhatalom élén számos tojástáncot járt egyszerre. Igyekezett megőrizni a buddhista szerzetesek barátságát, akik kormányra segítettek volt, s ugyanakkor a birtokreformerek élére állni, akik a szerzetek óriás rizsföldjeinek felosztására törekedtek. Szociáldemokrata, kommunista és trockista szakszervezetek

ÍRÓSZÖVETSEGI ÉRTESÍTÉSEK:

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön október 20-tól 23-ig tartandó választmányi ülésén foglalkozik a magyar irodalmat érintő újabb hazai fejleményekkel.

A magyar forradalom harmadik évfordulójára

Basil Davidson;

A kérdés, hogyan illeszkedünk egy változó világhoz

Sok mindent mondhatna az ember. Feleleveníthetné újra azoknak a napoknak a reményeit, kétségbeeséseit és agóniáját. Boncolhatná a múlt szerencsétlenségeit és hibáit. Hódolhatna a hősök és a halottak emlékének. Beszélhetne önmagáról. Felhasználhatná az alkalmat arra — amit én személy szerint elítélek —, vagyis a hidegháború céljaira. Az én állásponatom azonban, mint külföldi, aki ismerte és szerette Magyarországot, az, hogy illőbb dolog a hallgatás. Túl sok szemlélt használta fel a magyar forradalmat arra, hogy rontson a helyzeten. Három évvel később már nem személyi állásfoglalásról van szó. Ez már rég nyilvánvaló. A kérdés most más és sokkal átfogóbb: hogyan illeszkedünk egy változó világhoz, amelyben a hidegháború

kétségkívül befejeződik; hogyan állítsuk vissza az emberek és eszmék körforgását; hogyan oltunk új életet a régibe. Nem tudom a választ ezekre a kérdésekre és ez egy másik ok, amiért hallgatnom kellene. De minthogy önkök még néhány sor hozzáadására kérnek, azt szeretném mondani, hogy ezek azok a gondolatok, amelyeket az évforduló felkelt bennem. Általános gondolatok, tudom. És ami a konkrétumot illeti? A konkrétumokban Déry Tiborra és a többi íróra gondolok, akik még mindig börtönben vannak. Mi a módja annak, hogy egy olyan helyzetet biztosítsunk, amelyben őket kijelölnék, most ebben a világban, amelyben, hála Istennek, végre befejeződéshez közeledik a hidegháború.

Alfred Kantorowicz: Hálával tartozom

Az 1956-os magyar forradalom megtagadta az Írószövetség magyarellenes határozatának aláírását, szükségképpen menekülésre kényszerültem. Eltéptem minden köteléket és kapcsolatot. Ennek jegyében élek azóta. Annak tudata, hogy amikor elhatározással mindenit odadobtam, magyar társaim sorsában osztoztam, megerősít iparkodásomban, amely szemléltetővé kívánja tenni egy humanista intellektuel útját, az a veszszöjtűt, korunk ellentmondásait közt. A magyar nép cselekedete ösztönzött arra, hogy a győző békítő lelkiismereti nyomorúságból kitépjem magam. Ezért hálával tartozom.

Miképpen számos író, tudós, diák számára a makacs sztalinista Ulbrich uralma alatt, meg az NDK sötétjében, jelzőtüzként lobogott nekem is Magyarország, hogy a végső elhatározásra jussak. Amikor

(Folytatás az utolsó oldalon.)

BOLYONGÁS KÖZBEN

Írja: Ignó Pál

kel alkudozva és vetélkedve, egy népjóléti állam boltozatát igyekezett egy hagyományos kasztrendszertében rékedt társadalom fölé emelni. Párhuzamosan igyekezett barátságos semlegességet fenntartani Angliával, melyhez a függetlenség kivívása után is a Commonwealth tagságának s megannyi szokás és intézmény közösségének köteleke fűzte, az Egyesült Államokkal, ahonnan a legtöbb pénz nézett ki hazájának, meg a Szovjetunióval és a kommunista Kínával, amellyel sem politikailag, sem gazdaságilag nem lett volna bölcs újat húznia. Igyekezett kedvében járnai a buddhista hitű, szingaliz nyelvű többségnek, de a hindu hitű, tamil nyelvű kisebbségnek is, amelyek a függetlenség elnyerése óta keserűbben fenekedtek egymásra, mint valaha. Igyekezett és nem is sikertelenül. Kormányon maradnia sikerült, életben maradnia nem. Hatvan éves korában agyonlőtte egy buddhista szerzetes vagy ál-szerzetes — politikai dühből vagy egyéni sérelem miatt. Végzeté felkínálja a párhuzamot a Mahatma Gandhival, akít egy fanatikus hindu gyilkolt meg.

Ceylonnak görög stílusú oszlopos palotában székel az országgyűlése. Mialatt a tárgyalóteremben angol nyelven hol buddhista, hol marxista varázsigeiket vágtak egymás fejébe a szingaliz és tamil népképviselők, a szomszédságában, egytágas dolgozószobában fogadott engem a fürge, szikár miniszterelnök. A ceyloni nemzetiségi belvilágról beszélünk, mert nem lehetett róla nem beszélni. Beszélünk a riadalomról, mely a földkiszajító tervek és a terményvásárlás központosításával kapcsolatos hírek nyomán támadt az angol telepesek és üzletemberek közt. „Tökésgény ország vagyunk — mondta Bandaranaika —, szeretném, ha a külföldi tőke biztonságban érezné magát nálunk. De a gyarmati gazdálkodásnak persze befellegzett. S éppen mert tökésgények vagyunk és mégsem várhatunk mindent a külföldtől, tervezgázdálkodással kell ipart teremtenünk. Nem igaz, hogy szocialista rendszert akarok rögtönözni. Az ország helyzetének a vegyesgaz-

dálkodás felel meg, a szabad kapitalizmus és a szociális szellemű központosítás keveréke.”

Barátságosan beszélgetett, de izgatottan nézegette az ajtót. Ideje volt a tárgyra térnem. Mert igazán nem voltam közömbös a ceyloni sorsa iránt, de mi tagadás, volt egy másik kis nép, amelynek sorsa még jobban izgatott. Mi az oka, hogy Ceylon, amelynek képviselője annak idején részt vett ama nevezetes ENSZ-jelentés kidolgozásában, amely a Szovjetuniót a magyar forradalom legázolása miatt megbélyegezte, végül mégis tartózkodott a szavazástól, amikor arra került a sor, hogy a jelentés következtetéseit levonják?

Ki-beszaladgáltak képviselők, kormánytisztviselők, fehér vászon-sapka a fejükön, izgalom a pillantásukban, egy-egy elharapott idegen szó az ajkukon. Bandaranaika, amennyire e zsvajnos légkörben tehetné, szeretettel és megértéssel beszélt a magyar népről. Megfogadta, hogy igyekszik majd, ahol és amikor lehet, a magyarországi politikai foglyok kiszabadításáért közbelépni. Ez is egyike volt, vagy lehetett volna igyekezeteinek... Abban, hogy a magyar forradalom demokratikus, nemzeti megmozdulás volt, nem kételkedett: mi több, ezt ő maga mondta. De nem állíthatom, hogy a Ceylon ENSZ-beli magatartását illető kérdésemre nagyon világos választ adott volna. Ambár mégis érthető volt a válasza. „Ne vegye zokon azt a nézetemet, hogy a magyarok túlságosan messzire szaladtak a forradalomban. Nem mondom, hogy rosszat akartak. Az idealista igazat ad nekik, a realista nem.”

Epp készültem megmagyarázni Bandaranaikának, amit ő tudott legjobban, hogy milyen nehéz olykor realistának lenni, amikor újra nyílt az ajtó s ezúttal öt-hat fedetlen fejű, fehérbőrű úr lépett be, elől egy szlávok arcú, tagbaszakadt férfi. Bandaranaika hamar kezét rázott velem és egy pillanat múlva már új vendégeivel parolázott. Kissé orroltam a sietség miatt, de realistának kellett lennem. „Bocsásson meg — sügta fülemben a miniszterelnök titkára —, a Szovjetunió kereskedelmi delegációját mégsem várakoztathatta meg.”

MAGYARORSZÁG HÁROM ESZTENDŐVEL

Helyszíni tudósítás

Egyesszám elsőszemélyben közlünk itt beszámolót a budapesti és magyar vidéki helyszínről. Mintegy tizenöt ember beszámolóját sűrítettük így össze. Egyikük és másikuk elbeszélése közt itt-ott árnyalatnyi eltérés mutatkozott; erre magában a szövegben utalunk. De a lényeges pontokon a fül és szemtanúk elbeszélései megegyeztek. Csupa tárgyilagosra törekvő, becsületes és megbízható embertől kaptuk ez értesüléseket. Természetesen nem nevezhetjük meg őket.

Városkép

A budapesti utca képe az utóbbi két esztendő alatt rohamosan javult. Sokat építettek, méginkább tataroztak. Részben, hogy a forradalom (vagy „ellenforradalom”, vagy „események”, sőt OSE — azaz „októberi sajnálatos események”) nyomait eltüntessék. Részben pedig, mert az építkezésre és tatarozásra a város nagyon is rászorult. Az üzembeállított társadalmi és technikai gépezet jól működött.

Látványosan emelkedett az élet-színvonal. Jobban öltözött, jobban táplált emberek járnak városzerte, mint egy vagy két évvel ezelőtt. A boltokban „mindent kapni” — ami szöveg szerint igaz, de mégsem egészen. Mégpedig két okból. Először is, mert a jóminőségű áru — s kivált az, amit a vasfüggönyön túlról hoznak be — megregrága s legális fizetésből vagy bérből úgy-szólván megfizethetetlen. Másodszor, mert aki szorgalmasan járja a boltokat és serényen tudakozódik róluk, az hamarosan rájön, hogy az árubőség mégsem akkora, mint amekkorának a kirakatokból látszik. Gyakran kiderül, hogy ebből vagy abból a szövegből vagy cipőből „most már épp csak az az egy maradt, ami a kirakatban van, onnan pedig nem lehet bevenni.” Mindamelllett (s bár fantasztikusan magas áron) pl. banán és narancs is kapható, amelynek hiánya még az 1956-os olvadás és enyhülés évében is szemébeötöltött a nyugatról hazaérkezett látogatóknak vagy a nyugati vendégnek — szinte mint a vasfüggöny mögötti lét negatív jelképe. Olcsó a villamos, csak feljusson rá az ember, olcsó a lakás, már akinek jut. Elképesztően drága a csokoládé.

Megélhetés

Az emberek vitathatatlanul jobban élnek, mint akár két, akár három-negy, akár pedig nyolc-kilenc évvel ezelőtt. Miből élnek jobban? Részben a bérükből és a fizetésükből. A statisztika itt ne érdekeljen bennünket. Akik gyári munkásokkal érintkeztek, reálbéruk emelkedését az „események” óta 10—15 százalékra becsülik. Javult az értelmiségiek átlag kereseti lehetősége és életmódja is. De aki számolni kezd, hamarosan rájön, hogy sem paraszt, sem munkás, sem irodai tisztviselő vagy diplomás értelmiségi ember, sem pedig „maszkek” kisiparos vagy kiskereskedő nem élhet meg abból, amit munkájáért az állam ad vagy engedélyezhet neki, olyan színvonalon, mint amelyen élni látszik.

Van egy kivételezett réteg, mely operaénekeseiktől és sebészekről párttitkárokig terjed — de miből öltözködnek jól, miből költenek szórakozóhelyeken s miből raknak félre még kocsivásárlásra is mások?

A leggyakrabban emlegetett mellékjöveldemek egyike a nyugati rokonság adta segítség: IKKA-küldemények és csomagok... Az orosz-magyar kormány 1956 végén nyilván nem is sejtette, mennyire megkönnyíti a maga dolgát a jövőre gazdaságilag azzal, hogy egy ideig csak félkézrel akadályozza a menekülést az országból. A vasfüggönyön átszökött szerelő vagy kistisztviselő ma mindmégannyi „amerikai nagybácsi”, akinek rokonai segítőkészségét a budapesti kormány alaposan kihasználja. Az

IKKA-ról mindenki tudja, hogy valutaszaroló intézmény, de ki állhat ellen a kísértésnek, hogy ne engedjen az ilyen zsarolásnak? Az IKKA-n kívüli csomagok vámját irtóztatatosan magasra emelték, s a gyakorlat eddig még nem döntötte el, hogy az új előírások mellett mit és mennyire érdemes küldeni.

A másik nagy anyagi segítség: az általános korrupció. Nem tartják becsületbe vágónak, ha valaki az államtól meglopja. A kormány ezt tudomásul veszi, mert nem tehet mást s csak módjával üldözi a rendelkezések kijátszóit. Igaz, még így is naponként olvashatni százezer forintot vagy hasonló méretű csalárlót, mert hiszen valami mutatványperrel csak féken kell tartani a szerzőkedvet — de mindenki tisztában van azzal, hogy a „szabálytalanságok” túlnyomó részét elnézik, s ahol a rajtavesztés kis kockázatával a biztos nyomor áll szemben, ott kevesen választják az utóbbit.

Terror

A titkosrendőrségi terror, a besugárás és káderlapozás rendszere már ismét olyan ködösen áthatolhatatlan, mint a Rákosi-uralom alatt volt, de mértékében sokkal szelidebb. Az állampolgár személyi biztonságának érzése helyreállt — olyan fokig, amilyen a különleges elmebaj nélkül vezetett önkényuralmak alatt lenni szokott. Más szóval: annak, aki véleménynyilvánítástól tartózkodik, nincs oka éjszakai elhurcolástól rettegnie. Az internálótáborok népesek, akár a börtönök, ám deportálótáborok nincsenek többé; „osztályidegen”-nek lenni hátrány, de nem ok a kitelepítésre vagy szadista meghurcoltatásra. Mindezzel azonban a Rákosi-uralom kitelepítettjeinek problémája nem oldódott meg. Nagyobbára (persze a nyugatra menekülteket kivéve) még ott laknak, gyakran szinte karámokba zsúfolva, ahová annakidején üzték őket, mert hiába van joguk visszatelepedni, a lakásukat nem kapták vissza s csak nagyon kevésnek sikerült újat szereznie. Emiatt egészen különleges újfajta társadalmi elkülönültség állt be: a kitelepítettek ezrei keserűek, nem csak a kormányzattal, hanem gyakran azokkal a rokonokkal és barátokkal szemben is, akiknek sikerült rendes tartózkodási helyükön maradniok vagy oda visszakérülniök. Különösen keserűek azok, akik barátaikra a kitelepítéskor egyet-mást rábízta s most úgy érzik, jótéveik megkárosították őket. A háború-vég zsidó-vagyon-mentési és sikkasztási torzalkodásai öltenek új formát.

Hangulat

Aránylag keveset hallani politikáról. Mintha az emberek bele-törődtek volna az állapotokba s könnyedén napirendre térnének a történetek felett. „Ellenállás” igazában nincs; még olyan néma, farkasszemes, hallgatószerű ellenállás sem, mint volt jóideje a Kádár-kormány megszilárdulása után. Sokan nem voltak hajlandók visszalépni a kommunista pártba és politikai színezetű megbízást vállalni s vonakodnak ettől még ma is — ez minden, ami az akkori magatartásból megmaradt. „Úgy látom, tulajdonképpen a forradalomra már nem sokat gondolnak” — szaladt ki a számon néhány meghitt barát előtt. „Dehogynem, mindig csak arra gondolunk, sohse fogjuk elfelejteni” — felelték magukból kikelve mindnyájan. 56 emléke szent-ség s nincs hatalom, amely meg-ingathatná hitüket benne. De aztán többet látszanak törődni azzal, hogy miképp lehetne kocsit vásárolni — mert a gépkocsik száma meglepően növekszik s még azok is vásárolni készülnek, akik evégből a falatot vonják meg maguktól.

A politikai terror egy valamiben könyörtelen: 1956 üldözésében. Nagy Imrének még a másvilágon

sincs kegyelem — s nyilván ezért is elég az elkeseredésre. „Akkor pedig inkább meghalunk, ha elszedik a földünket. Mi nem akarunk megint cselédek lenni, nem a muszkák cselédjei” — jajgattak előttem a parasztasszonyok. A kormány megvásárolt vagy kifárasztott régi paraszt-közéleti szereplőkkel kívánja őket meggyőzni a „szocialista út” helyességéről, de hasztalanul.

Mezőkövesd

Magukban a kolhozokban is robbanjuk olykor az élet. A legsúlyosabb összetűzéseket Mezőkövesdről jelentették. Ott egy nagy kolhoz parasztcsapa fölzöldült, mert nem kapta meg járandóságát. Kaszátkapát ragadtak az emberek, úgy védekeztek a helyi rendőrhatalom ellen. Kaszával levágták a tszcs elnökének fejét. Kivezényelték ellennük a katonaságot, de a magyar katonák nem voltak hajlandók tüzelni a parasztokra. Kivezényelték az orosz katonákat s ezek végül csak heves összecsapás után „állították helyre a rendet”. Sokan életüket vesztették, az orosz katonák közül is.

Az Alföldön

Többfelé jártam az Alföldön, sokfelé beszélgettem parasztgazdákkal, törpebirtokosokkal. Olyan állandó rémületben és dühben élnek, amilyenben gazdaemberek sokaságát még alig láttam. Rettegnek a „tszcs”-nyomás felújulásától s már előre foggal-körömmel védekeznek ellene. A „kollektivizáló”-roham az idén télen és koratavaszzal Dunántúl volt a leghevesebb. Május körül ellanyhult — részben, mondják, hogy ne zavarja a mezzei munkálatokat, részben pedig, mert nem volt elég traktor a felállítandó tszcs-k (magyarán: kolhozok) részére. Már akkor azt várták s most is azt várják, hogy ez novemberben kap új lendületre, az őszi munkálatok befejezése után; s hogy ezúttal leghevesebben az Alföldön tombol majd. De némi propaganda előkészítő tüzelés már folyik, s ez

Várakozás

Ha az imént az általános bele-törődés, meg a viszonylagos vidámság hangulatáról beszéltem, ellentmondásnak hangzik, amikor hozzátesszem, hogy a keserűség végtelen. Megfeledezni sokszor megfeledeznek róla, de ha mégsem feledeznek meg, akkor nincs, aki a „status quo” elfogadását lehetségesnek tartaná. Legkeserűbbek a gyári munkások. Hiába javul valamennyire élet-színvonaluk, hiába sanyargatják őket kevésbé, mint nyolc-tíz évvel ezelőtt munkaversenyekkel és egyebekkel. Csak

Idegen szemmel

A vámtisztviselő mindössze annyit kérdezett, hány angol font van nálam. Feltűnő udvariassága különös ellentétben állt azzal a bántó szigorral és gyanakvással, mellyel velem együtt érkező honfitársaimat motozta. Egy ijedszemű asszony minden előzmény nélkül elsírta magát.

Nekem azonban el kell ismer-nem, hogy magyarországi tartózkodásom alatt a hatóságok részéről nem tapasztaltam semmiféle akadémikuskodást. Az utcán, legalábbis amennyire megfigyelhettem, senki sem követett, ám ha mégis kémkedtek utánam, úgyesen és észrevétlenül tették. A Hivatal mozgásszabadságomat semmiben sem korlátozta, és szólásszabadságomat is inkább csak azoknak a magyar barátainknak a félelme, akikkel találkoztam. Néha azt éreztem, a kellelténél jobban félték.

Bécsből érkeztem a bombasérült

és piszkos Nyugati pályaudvarra. Első benyomásom nem a legkellemebb volt. Kopott és elhanyagolt utcakép fogadott, meglepően kis forgalommal. Olcsó ruhákban, szegényesen öltözött emberek jártak körülöttem. A szegénység nemcsak látható volt, tapintható is. Első benyomásaimra később csak operaházi élményeim cáfoltak rá, elég meglepő módon. Már az épület eklektikus pompája is váratlanul ért, de különösképp a közönség eleganciája. Néhány egyenruhás nézőn kívül, mindenki sötét ruhát viselt, fehér inget. Láttam néhány szmokingos férfit és estélyruhás nőt is. Ingujj, pulóver, vagy akár sportkabát (ahogy Angliában az olcsóbb helyek közönsége öltözködik), egyetlen sem volt látható. Kíváncsian indultam el felfedező utamra.

Első s talán egyik legmelegebb felfedezésem az, hogy magyar ba-

ratáim a rendszert elsősorban nem gazdasági, hanem politikai nézőpontból támadják. Valahányszor az ország szegénységére fordult a szó, barátaim ezt inkább az oroszoknak fizetett jóvátételnek tulajdonították, mint a rendszer gazdaságpolitikájának. Nem tudom, mennyi az igazság ebben a megállapításban, s talán az is magyarázza, hogy többnyire érdeklődő és felvilágosult intellektuelekkel beszélgettem, de annyi bizonyos, hogy az emberek általában nem a gazdasági, hanem a politikai renddel elégedetlenek. Az olyasfajta megjegyzés, mint: „az élet kemény és nehéz, de nem ez a legnagyobb baj”, számtalanszor hangzott el látogatóim ideje alatt. A rendszer bírálói nem a kapitalista rend visszaállításáról, hanem valamiféle újfajta szocialista állam megalkotásáról ábrándoznak. Ennek az antikapitalista légrétegnek akkora ereje volt,

Mieczyslaw Jastrun:

Elhangzott 1956 decemberében a Lengyel

Több forog itt kockán, mint a szólásszabadság — az írói munka méltóságának, becsületének vissza-szerzése a tét. Még kell mondanunk, a humanista erkölcs mély süllyedéséről korunkban legkiáltóbban az a tény tanúskodik, hogy a totalitáriánus országok írói nem az igazságtalanságot szenvedők és gyengék, hanem az erősek, a győztesek oldalára álltak. Ma is ez történik. Ez a látvány elviselhetetlen.

Még ma is él, s lappang az egyeduralmi gondolkodásmód, s elsősorban ez az, ami megnehezíti a szó kiszabadítását a hatalom fogságából, még akkor is, ha az a hatalom felvilágosult abszolútizmus. Mindmáig — még a társadalom tudatában sem! — nincs különbség az állampolgár, az író vallomása és az uralmon levők megnyilatkozásai között. Az ilyenfajta „egységesítéshez” erős cenzúrára van szükség. Ez a cenzúra nemrég még nem csak azért tiltotta be a művet, amit ki lehetett belőle olvasni, hanem azért is, ami hiányzott belőle. Ez a szövegezőknek új, nálunk eddig teljesen ismeretlen fajtája volt.

Mickiewicz írja a „Trybuna Ludu”-ban (Eredetileg ez egy 1849-ben Párisban megjelenő emigráns lengyel lap címe volt. — A ford.), hogy a dekabristák felkelése után, azon a napon, hogy az összeesküvés miatt elítélt Pesztel ezredest kivégezték, apjának, Pesztel szenátornak meg kellett jelennie az udvarnál, de pusztá jelenlétén kívül még udvariarcot

AZ OKTÓBERI FORRADALOM UTÁN

hogy nyugati rendünkről szólván önkéntelenül is inkább a szabad-ságról, mint a kapitalizmusról beszéltem. Jólehet magam liberális rokonszenvező vagyok, de tapasztalataim és beszélgetéseim alapján meggyőztek arról, hogy a magyarok — ha lehetőség kínálkozik erre — a kommunizmust inkább helyettesíték valamiféle szabad szocializmussal, mint a kapitalizmussal. Megemlíteném még, hogy — noha nyilván van ilyen is — senkivel sem találkoztam, aki nem hogy támogatná, de akárcsak elfogadná a Horthy-rendszert, bár még a meggyőződéses kommunisták között is kevesen állították, hogy az rosszabb volt a jelenleginél.

Ezekután már az sem lepett meg, hogy kiderült: az emberek nem elsősorban autók vagy nylon harisnyák után vágyakoznak, hanem a szabadság után. Ez a vágy a korábbi középosztálybelieknél a legerősebb. Egyikük a kommunista rendszerben pusztán „merő hazugságot látott”, másikuk megvető pillantása minden szónál világosabban beszélt. Volt aki az mondotta, már régen nem érdekli az se, mit hoz a holnap; volt, aki reménykedett, de maga sem tudta pontosan, miben. A szabadság és a kommunizmus között nincs kompromisszum. A szülők odahaza a szabadságról beszélnek, a fiatalok az iskolában marxista szeminariumot hallgatnak. A diákok, ha az egyetemen akarnak maradni, kommunistának kell hogy mutassák magukat. A kérdés nem az, hogy hisznek-e benne vagy sem. A kérdés, vagy kommunistákká válnak-e, vagy vállalják az idegőrlő színész-kedés terhét. A kommunisták, vagy legalábbis azok, akik kommunistáknak vallják magukat, alig változtattak az utolsó esztendőkből. Hanghordozásuk és a frázisaik ugyanazok. Volt közöttük, aki a szabadság hiányát így magyarázta: „mi egy új társadalmat építünk” és azon nyomban előhozakodott az amerikai négerkérdéssel. Ez a kommunista, aki magát a haladó emberiség éharcosának vallotta, valóban azt hitte, hogy az emberek Angliában „csak a Hyde Park sarkán szabadok” s hogy az imperializmus sarkánya a járókelők fejét harapdálja. Ő volt az egyetlen, aki az 1956-os forradalmat ellenforradalomnak nevezte. Párthű volt, vonásos, a közhelyeket és a frázisokat könnyedén, csaknem vidáman használta, — aztán megkért, beszélgetésünkről senkinek se tegyen említést. Nyilván szabadnak érezte magát.

Az szinte természetes, hogy az emberek s legfőként a diákok vágyakoznak egy-egy nyugati kirándulásra, de az már meglepő, hogy legtöbbször nem akarta véglegesen elhagyni az országot. Egy fiatal és határozottan antikommunista egyetemi hallgató kérdésemre így válaszolt: „nem nekem kell elmenem az országból, hanem az oroszoknak.” A megjegyzés tipikus. A kelet-nyugati tárgyalásoktól sokan azt várják, hogy számos problémát megoldhat, noha az eredményben nem bízhatnak túlságosan. Vannak, akik azt remélik, hogy a tárgyalások után a szovjet

csapatok elhagyják az országot, vannak, akik abban reménykednek, hogy a jövő nyarat az Adriai-tengerparton tölthetik. Annyi mindenesetre bizonyos, a tárgyalások megindulásával őszintén egyetértenek.

Szovjet katonát alig láttam, de láttam három nagy katonai tábornok Budapest határában. Azt mondják, a katonák nem hagyhatják el a táborukat a turistaszezon idején.

A Katona József Színházban a Pygmalion-t játsszák. A darabot jól ismerem, ám mint-hogy nem érték magyarul, zavart, hogy a jeleneteket felcserélték. A rendezés sem tetszett; a színészek mozgásában kevés képzelőerőt láttam, a hátukat annál gyakrabban, Higgins feltar-

tóztathatatlanul járkált a szobában körbe-körbe. Temperamentumos, robbanékony és hangos figuráját nehezen tudtam összeegyeztetni az emlékezetemben élő finom és cinikus Higgins-ével. Pickerinet tökéletesen félreértették: tántoríthatatlan méltóságot alakított, igen mesterkélt. A darabot sajnos a rendezés burleszkká változtatta. A teadélután ugyan rendkívül mulatságosra sikerült, de ez inkább volt paródia, mint realista színjáték. A jelenet díszleteinek hitelessége is vitatható. A bensőséges, reggeli fogadásra szolgáló helyiség helyett az alkalomnak szerintem inkább egy méltóságteljes fogadószoba felelt volna meg. Talán a Katona József Színház kis színpada kötötte meg a rendező kezét? Az előadásból ez nem derült ki.

Egy alkalommal a villamoson egy magát meggyőződéses kommunistának valló diákkal beszélgettem. A villamos tömve volt, az emberek figyeltek is, nem is; lehet, hogy megszokták az idegen beszédet, lehet hogy csupán óvatosságból úgy tettek, mintha nem érdekelné őket. Utitársam hevesen érvelt a kommunista rendszer felsőbbrendűségét illetően. Azt kérdeztem tőle, szabadnak érzik-e magukat az emberek Magyarországon? Rámnézett csodálkozva. — Természetesen szabadnak — válaszolta, csaknem ártatlanul. Majd körülnézett a tömött villamosban. — De azért lehetőleg ne beszéljünk erről ilyen hangosan — tette hozzá.

Aztán leszálltunk a villamosról, szótlanul. **Douglas Cameron**

Budapest express

(Érdekesnek tartjuk a fenti jelentéssel összevetni egy bécsi alkalmi tudósítónk némely részletben eltérő beszámolóját.)

A magyar helyzet — bécsi szemmel

Hetente négyszer, déli 12.40-kor befut a bécsi Westbahnhofra a „TS—125 Budapest Express” jelzésű magyar motorvonat. Rendszerint félig üresen érkezik, de majdnem mindig percnyi pontos-sággal. Hegyeshalomnál felőráll, az útlevélvizsgálat udvarias, a vámkezelés szinte formális, gyors. A szerelvényt magyar személyzet hozza egészen a „West” csarnokáig. Tizennégy év óta először. Az utasok között van külföldi üzlet-ember, magyar kereskedelmi megbízott, kis pesti színész (aki a nagy út tisztelére zöld bársony-nadrágot öltött), idős asszonyok, „meghívólevéllel” érkező látogatók.

A pesti vonat

Bécsben sokan — valószínű, hogy kissé eltúlozva — jelképek tekintik a magyar motorvonatot; a legújabb budapesti pártvonalon fut és a Kádár-féle „konzolidáció” tökéletes szimbóluma. Már maga az a tény, hogy az expressz hetente négyszer érkezik, kirakati politikai fogás. Hiszen soha nincs tele, elég lenne, ha hetente kétszer indítanák. De négyszer indítják és nagyon vigyáznak arra, hogy pontosan érkezzen. Am ennek a kirakati politikának mégis csak van egy pozitív oldala: az, hogy az expressz május vége óta közlekedik, valóban és igazán négy óra alatt megérkezik Budapestre. Bécsbe, s ez akár 1955-ben, de még 1957-ben is elképzelhetetlen volt. Hetente négyszer magyar vasutasokat látni a Westbahnhofon. Ez is bizonyos mértékig kirakati juttatás. Mert a magyar vasutasok tartózkodóak, nem beszélnek senkivel, még osztrák kollégáikkal sem, fagyos és barátságatlan levegő veszi őket körül. De mégis itt vannak, hetente négyszer, déli félgyótól délután négyig. Rákosi idejé-

ben egyetlen magyar vasutast sem engedtek át a határon. S a vonat, a Dunakeszi Járműjavítóban készült szerezvény, a külön erre a célra gyártott bécsi gyors: messziről szinte hipermodern, nagyon szép. Középről: komor, szürkés-zöld festék (nyilván éppen ilyen áll rendelkezésre), félrecsavarozott kilincsek, alumíniumzárak, „eldorongolt” ajtószélek, szóval, pesti szaknyelven: lapáttal hányták össze. Expresszvonat és valahogyan mégsem igazi. Mint ahogyan a Kádár-féle konzolidáció sem az.

A pesti utasok

Kik utaznak a vonattal? Vagy inkább, először, kik nem utaznak? Három réteg hiányzik teljesen: nem érkeznek írók és költők, nem érkeznek hivatásos politikusok, nem jön egyetlenegy paraszt sem. Az írók, a költők és a parasztok nem engedik jönni. A politikusnak egyelőre semmi keresnivalója nincs. Keletről eddig csak Czyrankiewicz lengyel miniszterelnök járt Bécsben, szeptember elején (a látogatás Budapesten nagy izgalmat okozott), de Czyrankiewicz inkognitóban volt, állítólag egy orvosspecialistát keresett fel. Nem jöhetnek továbbá, hivatalos intézkedés következtében azok, akiknek közeli rokonuk 1956 után Nyugatra menekült. Kivételek vannak. Szeszélyes kivételek, a háttérben rendszerint az a bizonyos „szocialista összeköttetés” keresendő. De az intern rendelkezés mind a mai napig érvényben van.

Kik utaznak? Feltűnően nagy számban érkeznek, különösen augusztus közepe óta, magasrangú államtisztviselők. Majdnem valamennyien a kül- és a belkereskedelmi szakemberei. Úticéljuk elsősorban Ausztria. Szeptember közepe óta a két ország között egyelőre még titokban tartott, de igen komoly kereskedelmi tárgyalások folynak. A magyarok, főként a rosszhírű követség depandanszában, a Collegium Hungaricumban azt terjesztgetik, hogy a tárgyalások nem kizárólag kereskedelmi jellegűek. Az osztrákok minden politikai megbeszélés hírére erőlyesen cáfolják.

Munkások Nyugaton

Munkások is érkeznek, igaz, nem nyaralni. A legtöbb a bécsi Őszi Vásár idején utazott az osztrák fővárosba, hogy előkészítse, felépítse és berendezze a magyar kiállítást. A kiállítás is olyan volt, mint a vonat, mint a szimbólumnak tekinthető „TS—125 Budapest Express”. Nagyon kevés szó esett ott a szocializmusról, semmi a pártról és semmi az 1956-os „ellenforradalom”-ról. A lengyelekkel és a csehekkel ellentétben, a magyarok pavilonja könnyed, nyugatias külsőt öltött. Felépítettek a régi budai Vár mását, egy darab Rákóczi utat s egy kis Dunát is adtak hozzá. Luxuscikkeket mutattak be, köztük olyanokat, amelyeket 1958-ig Bécsből keletre nem lehetett kapni. De ugyanakkor üzletkötési feltételeik oly nehézségek, oly körülményesek, gyakran bizalmatlanok voltak, hogy végül is majdnem teljes gazdasági kudarcra vonultak el a vásárból.

Érkeznek munkások gépeket átadni és átvenni. A legnagyobb tétel eddig egy váci gyártmányú vízbusz volt, amelyet az osztrákok a Wolfgang Seen állítottak forgalomba. A linzi osztrák nehézipari központban viszont a magyarok egy teljes kokszolózom berendezését vásárolták meg és szállították el Sztalinvárosba. Érkeznek mérnökök. Főként építéskész és kémikusok, akik részben üzleti ügyekben tárgyalnak, részben kölcsönös tanulmányutak első feckéiként tűnnek fel az osztrák fővárosban.

Turisták, itt és ott

Egyéni útlevéllet nyugati nyaralásra még mindig csak a színészek, zeneművészek, képzőművészek nevesebb orvosok, vezető mérnökök és állami főtisztviselők kapnak. Eddig még egyetlen vasesztérgályos sem jött Ausztriába pihenni. A nyár folyamán két társutas csoport érkezett Bécsbe. Hajón jöttek, nyomorúságos körülmények között. Tartózkodási idő öt nap volt. Az öt napra: 80 schilling költőpénz. Szállás, étkezés a hajón. A hajó a város központjától messze, egy külterületi teherpályaudvar tövében horgonyzott. Ezzel és a VIT elszomorító magyar turistáival a „tömegek” ausztriai utazása az idén be is fejeződött. Ugyanakkor, részben a hazai, lassan növekvő gépkocsiforgalom következményeként, Hegyeshalomnál havonta négy-nyolc magyar személyautó lépi át a határt. A felső tíz, vagy inkább ötezer tagjaival.

A Nyugatra néző kaput, főként befelé, Budapest és a Balaton irányában augusztus óta szélesebbre nyitották. De ez a kapunyitás is olyan „kettős kötöttségű”, világosan látszik rajta az újonnan szőhöz juttatott szakemberek és a régi, államvédelmi gyakorlati rendelőkező ellenőrök keze. Mert az idegen most már szinte minden további nélkül társutasozhat Magyarországra. Az IBUSZ magára talált, gyors, udvarias, olykor már el-eléri a nyugati utazási irodák színvonalát. Mindent elintéz, megszerez a vizumot (nyolc nap alatt), pénzt vált, idegenvezetőt ad (gyakran igazi idegenvezetőt, akiknek már semmi köze az új ÁVH-hoz, a BB-hez. Tévedések elkerülése végett a BB nem Brigitte Bardot-ot, hanem Belügyi Biztonsági jelent. Szervezetet, illetve csoportot). Tehát az idegen kelleme körülmények között utazhat

Magyarországra, de... Csak a hegyeshalmi határállomáson keresztül. Rengeteg papírt kell kitölteni. Nem alhat, csak abban a szállodában, ahová előre bejelentette magát, illetve, amelynek szobárárt még Bécsben, Rómában vagy Párisban befizette. Ha másutt alszik, keresik. A tihanyi és a siófoki hotelben e szigorú — s még államvédelmi múltira emlékeztető — rendelkezés következtében jó néhány vigjátéki jelenet, heves szóváltás zajlott le...

Már nem ellenőrzik olyan pontosan és hibátlanul a külföldit, hogy mikor, miért, mennyi ideig tartózkodott magyar állampolgárok társaságában. De a postát ma is cenzúrázzák, erre a legutóbb, szeptember végén adódott néhány alkalommal teljesen egyértelmű bizonyíték Zürich és Budapest között. Az ellenőrzés a régi módszerekkel folyik, semmit nem lazult.

A közhangulat

A budapesti közhangulatról az expresszvonat utasai, magyarok és külföldiek egyaránt azt mondják: bizakodó. A teljes közöny, amely a forradalom leverése után ömlött el az országon, lassan felszívódóban, eltűnőben van. Az emberek igen nagy érdeklődéssel követik a világpolitika eseményeit. Ismét sokan hallgatják a nyugati rádióadásokat. A zavarás ugyanolyan erős, mint volt. A budapesti átlagpolgár elég jól tájékozott és nem ringatja magát illúziókban. De úgy érzi, hogy az ötvenhatos, roppant áldozat nem volt egészen hiábavaló. A lazításokat, könnyítéseket, a „nyugatisodást”, az „európaizálást”, amely elsősorban a kereskedelmi életben, az áruellátásban és az alsóbb hivatalok józanabb, néha már szinte embereségében nyilvánul meg, nem a Kádár-politika, hanem a levert — s valójában, a kis dolgokban mégis győztes — forradalom hatásának tudja be. Éppen ezért kétszeres keserűséget okoz, hogy a rendszer — amikor itt, ott végrehajtja a forradalom követeléseinek legalább egy töredékét — a legmerevebb magatartást tanúsítja az 1956-os október emlékére és szereplőivel szemben. Amnesztíria Budapesten senki nem számít. Sőt, általános az a vélemény, hogy a bírósági eljárásokban, a rendőrségi gyakorlatban, az újra és újra előrangolt „ellenforradalmi” ügyek intézésében nagyon sok az értelmetlen, kegyetlen bosszú. Jobbiztonságról ma sem lehet beszélni, s ez a „kotja a legmélyebb, az áthidalhatatlan szakadékot kormány és nép között. A PEN-ügy, a Déryekkel szemben tanúsított magatartás igen nagy felháborodást keltett az ország lakosságában. Gyálázatosnak tartják azt a kétbalkezes politikát is, amit a kormány a forradalom menekülteivel szemben tanúsít. A lapok össze-vissza hazudoznak, Nyugaton kóborló, éhez és rongyos huligánokról írnak — ugyanakkor a rendszer rengeteg pénzt áldoz arra, hogy ezeket a „huligánok”-at visszacsábítsa a vasfüggöny mögé. A hazatértek helyzete változatlanul nehéz. A hivatalos megbocsátás mögött ott húzódik továbbra is az elhelyezkedési nehézség, a rendőri ellenőrzés, a ki nem mondott, de szüntelenül éreztetett fenyegetés.

Az oroszok esetleges kivonulásának híre — amelyben egyébként Budapesten csupán egy teljes európai rendezés esetén hisznek — nem keltett különösebb érdeklődést. A lakosság véleménye az, hogy a jelenleg még Magyarországon állomásozó oroszok nem sok vizet zavarnak. Az ország függetlenségét illetően pedig teljesen mindegy, hogy a határokon belül, vagy közvetlen a határokon, a fővárostól harminc repülőpernyire állomásoznak. Tény, hogy jelenleg az egész kelet-európai blokkban — valószínűleg a kirakati politika következményeként — magyar területen található a legkevesebb katon. Hozzávetőlegesen becslések szerint a magyarországi orosz és magyar haderő együttesen sem teszi ki a fegyverben tartott cseh hadsereg létszámának a felét.

Igy él, így gondolkodik ma, három esztendővel a levert forradalom után az ország, amelynek fővárosából hetente négyszer elegáns expresszvonat száguld Nyugatra felé...

Dallos Gábor

A szólásszabadságról

Írószövetség VII. kongresszusán

vágvá részt is kellett vennie a társalgásban. Az orosz törvény megtiltotta, hogy hallgasson.

Századunkban az újdonságnak számított. Ennek a mindenféle szabadsággal ellentétes szóellenőrzésnek a következményeiről nem beszéltek; ezeket mindnyájan jól ismerjük. A cenzúra még ennél is mélyebbre nyúlt, szinte már a negyedik dimenzióba: kiterjesztette hatalmát a múltra is.

Az elzúllott tudomány részben magára vette a szó kordában tartásának terhét és egyházi átok alá helyezte néhány múltban írt művet. De ez nem volt minden. Mint Orwell fantasztikus regényében, külön tudományos minisztérium foglalkozott a múlt megváltoztatásával, egy más országból kölcsönzött történelmi korszakolást erőszakolva a lengyel irodalomra.

A sokféle cenzúra nemcsak a múltat kobozta el; betolakodott az érzelmek intim dimenziójába is, elkobozta a pesszimizmust és a szomorúságot, mert úgy találta, hogy ezek burzsoá liberalizmussal bélelt érzések. Még a halált is elkobozták. A halál elleni küzdelem ilyen alapján állva, tiltott le egy bizonyos elbeszélést egyik irodalmi hetilapunk szerkesztője; az elbeszélés végén a hős ugyanis meghalt. „A pozitív hős nem halhat meg” — mondta a szerkesztő.

Nem csupán arról van szó, hogy szabad legyen kifejezni az emberi érzések teljes skáláját a legkülönbözőbb formákban. Ez kielégíthető a lírai költő; de

itt ennél többet követelünk — a jogot arra, hogy ítéletet mondhassunk korunkról. Az érinthetetlen pontok, a „TABUK” eltörléséről van szó. A tabu minden mást tönkretesz, mert tiltott területet ragályfertőzte körzet módjában kerít el, félelmet kelt, képmutatásra készlet; elhítheti a tabu-tisztelével, hogy igazságos kormányzás lehetetlen. A tabu segítségével tértek vissza a XX. század diktátorai a középkori kínzóeszközökhöz. A tabu segít a bűnnek.

Találkozunk manapság az írók közt is olyanokkal, akik nem hisznek az igazságért, a szabad szóért vívott harc értelmében, akiket megrémített a tankok visszhangja és a hidrogénbomba létezésének ténye. Megrettenve az óriásbirodalmak versengésétől, mely most roppant árnyékot vet a földre, így szólának: „Nem érdemes.” Én mégis azt mondom: „Nincs igazuk. Érdemes. Hogyha hiszem, hogy a történelem nemcsak mérszárszék és örültek háza, akkor érdemes.”

Érdemes — mert diadalmaskodik végül az igazság. Legyen bár diadala kurta, rövid, mint az emberi élet; mégis, érdemes élni ezért a pillanatért.

Hiszem, hogy a lengyel népek, amely nem hagyta magát értékeitől megfosztani az elmúlt évek során, annak a népek, mely az októberi napokban oly csodálatosan nagy életéről tett bizonyosságot, nincs oka félnie a szólásszabadságtól, nyugodtan megbízhat íróiban.

(Ez a cikk részlet a nagy folyó államférfi első háború utáni politikai tanulmányából. Ez a tanulmány, „A magyar demokrácia válsága”, 1945. decemberében jelent meg, Budapesten, a „Valóság” hasábjain, éles visszahatást váltva ki a kommunistákból. Révai József elébb a tanulmány megjelenését akarta megakadályozni, majd a megjelenést követő vitában szenvedélyesen támadta a Bibó-tanulmány tetteit. Szemlényünk mutató a Magyar Könyves Céh „Harmadik út” című illetménykötetéből, amely Bibó István válogatott tanulmányait juttatja el a külföldi magyar olvasóhoz. A szerk.)

A kommunista párt politikai taktikája nemcsak nálunk, de Európában is válságban van. Mi ennek a válságnak a lényege? A kommunista párt legfőbb jellemvonása a demokratikus többségjutásra békésen váró szociáldemokratákkal szemben mindenekelőtt az, hogy a százszázalékos szocializmusnak, a direkt, forradalmi akciónak s az öntudatos, ha kell támadó kisebbségnek a pártja. Ennek megfelelően a kommunista párt taktikai nevelése elsősorban egy válogatott gárdának abszolút fegyelméhez való szoktatásán, földalatti szervezkedésen, konspiráción, az ellentétek dialektikus kiélezésén, minden ellenféllel szemben való bizalmatlanságon és a világnak a legszigorúbb módon társakra és ellenségekre való

BIBÓ ISTVÁN: A kommunista párttaktika válsága

fólosztásán alapszik, az „aki nincs velem, az ellenem van” elve alapján. Ez adja meg a kommunista párt karakterét. Mi ezzel szemben a közelmúlt tanulsága, a pillanat parancsa és a közeljövő valószínűsége? Nem mondom, hogy mind ennek az ellenkezője, de kétségtelenül egy csomó olyan dolog, amely a kommunista párt kialakult karakterével nem egyezik. A faszizmus szörnyű intermezzójának az egyik döntő tanulsága, hogy a kommunista pártnak más baloldali és demokratikus pártoktól való izolálódása lényeges tényezője volt a faszizmus uralomrajutásának. Ebből a tanulságból született az 1934 óta mindinkább előtérbe kerülő néprontos politikai vonal. A népront egyelőre merőben harci közösség volt, mely egészen a második világháborúig a legtöbb országban nem jelentette a kommunistáknak magában a kormányban való aktív részvételét. Ma azonban a háttérbe szorult harci szempontoknál sokkalta parancsolóbb okok kívánják a néprontos politikának nemcsak a tartós fenntartását, hanem a kiélezését is. Szükséges ez mindezekelőtt azért, mert Európa romokban hever és Európát fel kell építeni. A pusztulás olyan mértékű, hogy komoly igénnyel és a komolyság igé-

nyével senki nem állíthatja, hogy mielőtt az építéshez fogunk, előzőleg még egy külön, késhegyig menő harcot is le kell folytatnunk az építés kizárólagos jogának a kérdésében. Különösen nem lehetséges ez Magyarországon, ahol az újjáépítés olyan súlyos előzményekkel indul, hogy egy párt sem viselne szívesen egyedül az ezzel járó felelősség és szükségszerű közbeeső balsikerek terhét. Szükséges a koalíciós politika másodszor azért, mert a faszizmussal együtt csaknem a teljes hitelviszonyok lejáratódott a forradalmi romantikának néhány olyan momentuma, mely a kommunizmusnak is az elemei közé tartozott. Ma a céltudatos kisebbség direkt akcióival, a győzni akarás ellenállhatatlan lendületével s egyáltalán a forradalommal szemben az egész világ több-kevesebb fenntartással él, mert megtapasztalta saját bőrén azt, hogy nemcsak előrevívó forradalom képzeltető, hanem torz forradalom is.

De vajon miért kell ennyi szóval fejtegetni a pillanat teljes forradalmatlanságát, kérdezhetik jogal a kommunisták, mikor a kommunista párt jelenlegi irányvonala fenntartás nélkül demokratikus alapokra helyezkedett, nem törekszik sem kizárólagosságra, sem

diktatúrára, az a bizalmatlanság tehát, amely vele szemben mégis megnyilvánul, nem más, mint egy rosszindulatú és rosszhiszemű suttogó propagandának az eredménye. Valóban a kommunista párt mindezeket nagyon világosan és nagyon helyesen leszögezte. Csak hogy vannak dolgok, amiket nem elég leszögezni. A kommunisták tudják legjobban, hogy minden politikai irányvonalhoz hozzátartozik egy részletes kidolgozott eljárás és taktikai program, amely alkalmas arra, hogy ezt az irányvonalat sikeresen át is vigye a gyakorlatba. Teljesen hiábavaló dolog szóbelileg leszögezni és ismételni a helyes irányvonalat, ha ugyanakkor a párttagi életben és akcióban továbbra is fennmarad a kizárólagosságnak és a direkt akciónak, ha nem is az igénye, de az atmoszférája. Az a gondolat, hogy a jogszabályokat, nem kell szorosan alkalmazni, hanem a legteljesebb rugalmassággal a jogszabályok mögött álló világnézet nagy, végső céljaihoz igazítani, teljesen használható egy olyan helyzetben, ahol a tervek formálódó célok és eszközök tekintetében nincs vita; olyan helyzetben azonban, ahol a jogszabályok egy kényes egyensúlyi helyzet eredői és az észjárások és eljárási módok különbözősége folytán ok adnak az egyedüli irányadó normákat, közös játékszabályokat, ott a jogszabályokat, különösen a koalíciót érintő részekben, precíz, mondhatnám túlzott lojalitással kell alkalmazni. Lehet koalícióra nem lépni, de ha koalícióra lépett valaki, le kell vonnia a következményeket. A feltétlenül baloldali taktika is elvezet bizonyos fajta eredményre, nemcsak a koalíciós taktika, de valamelyiket alkalmazni kell. A kettőt szavakban és tettekben így kombinálni nem lehet, mert ennek az eljárásnak az az eredménye, hogy felkelti mindazokat a félelmeket, melyek a feltétlenül kizárólagos baloldali taktikával járnak anélkül, hogy ezt a háttérnyit az alkotás kizárólagos lehetősége kiegyenlítené.

A helyzet valójában az, hogy a kommunista párt lútszóló nagyfokú politikai rugalmassága mögött, mely „mindenre képes”, mert mindent alá tud rendelni taktikai szempontoknak, a válságban a legnagyobb fokú rugalmatlanság áll. E rugalmatlanság gyökerénél, mint minden lélektani megmerevedés gyökerénél, nem elvek, hanem történeti élmények állnak. A világ kommunista pártjainak van egy nagy közös archimedési pontjuk, mely számukra bátorítás s elbátortalanodás forrása egyaránt: ez a Szovjetunió. Az 1917–1920 közötti idő volt Európában a szocializmus forradalmi uralomrajutásának nagy lehetősége, mely Oroszországon kívül végül is megragadtanul maradt. Azóta a történelmi szükségszerűség szakértői ezerszer bebizonyították, hogy ennek mind így kellett történnie, ez azonban nem változtat azon, hogy a forradalmi szocializmus európai hívei egy nagy elmulasztott alkalom érzésével gondolnak vissza az első világháború utáni pár évre és nem tudnak szabadulni egy mágikus erejű dátum, 1917. bővülete alól. A Szovjetunió megalakulásának a világ kommunistái egy világot átfogó, azonos ritmusú mozgalmat alkotnak, melyben a meglévő polgári rend megdöntésének s a jövő szocialista társadalmi rend előkészítésének munkáját egyenlő dinamikával folyt. A Szovjetunió megalakulása s vonatkozásban döntő választóvonalat jelent: a Szovjetunió megindult a szocialista építőmunka páratlan diadalútján, az európai kommunista pártok viszont 1917 óta alig építették tovább a jövő társadalom szocialista vízióját, annál többet a politikai taktika tudományát, vagyis annak az elméletét, hogy melyik az uralomrajutás helyes módja, magyarul: hogyan lehet és hogyan kell az 1917–1945 közötti páratlan oroszországi sikert másutt is megismételni. Emre pedig a történelmi folyamatok ismeretében egyféleképpen lehet válaszolni: ugyanazt sehogyan. A lélektani fixáltságnak az az állapota, melyben az Oroszországon kívüli kommunisták élnek, egy bizonyos kontraszelektiót is létrehoz, mert elriasztja azokat,

akik a konkrét alkotó munkát többre becsülik a hatalomrajutás központi kérdése körül forgó harci állapotnál. Mindez egy bizonyos falat von a kommunisták s a pillanatnyi realitás közé: minden dogmatikus és programszerű realizmusuk mellett is elsorvadt bennük az a politikában alapvető, realitásérzés, mely a pillanat mindig változó parancsait azonnal megragadni képes. Realitásérzésük jól csak akkor működik, mikor a nagy, mintául szolgáló oroszországi helyzet megragadásáról van szó; ezért volt Európa-szerte a kommunisták nagy pillanata a hitlerista rémuralom elleni földalatti harc: az egyetlen helyzet, melynek feltételei az oroszországi akciók determináló cári zsarnoksággal analógiát mutattak. A kommunizmus mai helyzete azonban radikálisan más...

Ma az a teljesen új helyzet és óriási feladat áll az európai kontinens kommunistái előtt, hogy a demokratikus, koalíciós, néprontos politika számára készítsenek konkrét akcióprogramot. Az új helyzet legfőbb jellegzetessége az, hogy hosszú ideje tartó merőben harci és ideológiai állapot után konkrét, konstruktív feladatok elé állítja a kommunistákat, de nem olyan feltételek mellett, mint amilyenekre fel voltak készülve. Kérdés azonban, hogy a demokratikus koalíciós politikája éppen ezért nincs-e oly mértékű ellentétben a kommunista párt kialakult karakterével és elvi céljaival, hogy azt semmiféle politikai taktikával nem lehet áthidalni? Magyarországon ez a nézet mind a kisgazdapárt jobboldalán, mind a kommunista párt baloldalán erősen el van terjedve. Valóban, ha egyszer a kommunizmust a szociáldemokráciától a direkt akció és a forradalmi lendület gondolata különbözteti meg, és az, hogy a harcok kisebbség jogait hirdeti a merőben szavazó többség felett, akkor mi marad meg belőle, ha mégis elfogadjuk a parlamentáris demokrácia módszereit? Vajon a szociáldemokrácia nem ugyanezt tette-e és nem ezzel vont-e magára a legeléesebb kommunista kritikát és megbélyegzést? A kérdés súlyos, s ha a válasz negatív, akkor azt az egész politikai vonalat, melyen ma az európai politikai regenerálódási kísérletek haladnak, nyugodtan abba lehet hagyni. Szerencsére a helyzet nem ez. A kommunizmus és a parlamentáris demokrácia összeegyeztetésének ugyan elég keskeny az ösvénye, de az ösvény járható. Hogy a kommunisták reá tudnak-e lépni, az persze a jövő titka. A kommunista mozgalmak ehhez meg kell tennie mindazokat az engedményeket, melyek a parlamentáris demokráciának, mint platformnak az elfogadásából következnek: meg lehet tennie ezeket az engedményeket azért, mert mindezek után is marad egy külön, sajátos és nélkülözhetetlen mondanivalója, ami megkülönbözteti mindenképp az szociáldemokratáktól, s természetszerűen minden egyéb demokratikus párttól és mozgalomtól. Ez a mondanivaló abból áll, hogy a kommunista párt tartja és őrzi szilárdan annak a tudatát, hogy demokratikus átalakulás nem létezik a társadalmi erőviszonyok radikális megváltozása nélkül és semmiféle demokratikus szabályt nem szabad arra kihasználni engedni, hogy a társadalmi erőviszonyoknak a demokrácia érdekeit ellentétes változását fedezzük vele.

BIBÓ ISTVÁN

összegegyűjtött tanulmányainak

HARMADIK ÚT

című kötete ez év novemberében hagyja el a sajtót.

A MAGYAR KÖNYVES CÉH e kötete Bibó István minden fontosabb munkáját közli. Tartalma: A magyar demokrácia válsága (1945), A kelet-európai kisállamok nyomorúsága, A koalíciós egyensúly és az önkormányzati választások (1946), A magyar társadalomfejlődés és az 1945. évi változások értelme, A Márciusi Front tíz esztendeje (1947), Eltorzult magyar alkotás — zsákutcás magyar történelem, A zsidókérdés Magyarországon (1948), Nyilatkozat, javaslat és emlékirat a magyarországi helyzetről (1956). A kötetet Szabó Zoltán rendezte sajtó alá és látta el bevezetővel.

Új helyzet Franciaországban

De Gaulle és az algériai kérdés

De Gaulle szeptember 16-i nyilatkozata az algériai kérdéssel új helyzetet teremtett a francia politikai életben. A nyilatkozat kirobantotta de Gaulle pártjában — az UNR-ben — a már régóta lappangó válságot. De Gaulle tábor a legheterogénebb politikai tényezőket fogja össze. Vannak gaullisták, akik 1940 óta a tábornokot „providenciális” embernek tartják, misztikusan hisznek benne s vakon követik akkor is, amikor nem értenek vele egyet. Ilyen ember, mondják, de Gaulle miniszterelnöke, Debré. Vannak gaullisták, akik a tábornok presztízsiének oltalma alatt saját politikai jövőjüket kovacsolják: ilyen a tehetséges és titokzatos, Soustelle. Egyesek azért csatlakoztak de Gaulle-hoz, mert úgy képzelték, azt tehetik majd a megöregedett harcfront, amit akarnak: ilyenek az algéri „ultrák” és szövetségeseik az anyaországban. Akadnak szép számmal de Gaulle táborában volt pétainisták, poujade-isták, a francia társadalom legretrográdabb elemeinek képviselői. S végül akadnak baloldali gaullisták, mint a „Le Monde” főszerkesztője, Beuve Méry vagy a szocialista Guy Mollet, akik azért álltak de Gaulle mellé, mert véleményük szerint egyedül ő oldhatja meg szabadelví szellemben az algériai kérdést.

Annai bizonyos, a szeptember 16-i nyilatkozat az utóbbiak reményeit változtatta be. Még de Gaulle legkövetkezősebb elvi ellenfele, Mendès is lojálisan elismerte, hogy „a tábornok végre megkezdte a francia közvélemény újrannevelését”. De Gaulle ugyanis határozottan elvetette az „ultrák” főkövetelését: Algír integrációját. Az „ultrák” — mint tudvalevő — a gyarmati státusz fenntartását kívánják, a katonai gyámság állandósítását szorgalmazzák. De Gaulle ugyanilyen határozottsággal utasította el a felkelők függetlenség követeléseit is. A tábornok megoldási javaslatát fokozatosan érvényesíti az örendelkezési jogot; a tervezet több a gyámságnál, de kevesebb a függetlenségnél. Az algériaiak, mondja a tábornok, a béke helyreállása után négy éven belül népszavazással saját maguk dönthetnek majd jövőjükéről; a népszavazás „tisztaságát” a francia kormány garantálná. Három megoldás közt választhatnak majd az algériaiak:

1. A szecesszió, vagyis az elszakadás Franciaországtól. Ha az algériai nép többsége ezt a megoldást választaná (amelyet de Gaulle eleve katasztrofálisnak minősít), Franciaország szabadjuka hagyóná a muzulmánokat, de nyilván mindenekelőtt, hogy az európaiakat a tengerparti városokban csoportosítsa, a francia ipari befektetéseket megvédje és a szaharai

olajmezőkhöz „folyosót” biztosítson magának. A szecesszió tehát részben a függetlenséghez, részben Algír feldarabolásához vezetne.

2. A franciásítás, vagyis a százszázalékos asszimiláció. Ez a megoldás az algéri muzulmánokat nemcsak névleg, de gyakorlatilag is teljes értékű, egyenrangú francia állampolgárokká tenné. A francia állam óriási terhetek vállalna, hogy mind a közegészségügy, a betegsegélyezés, a bérezés, mind a köznevelés terén minden különbséget megszüntessen Algír és az anyaország között. De Gaulle nem titkolja, hogy ezt a megoldást utópikusnak tartja s hogy minden rokonszenve az

3. alternatívát, amely Algírnak a francia Commonwealth keretén belül bizonyos fokú autonómiát adna.

De Gaulle nyilatkozatának gyenge pontja, hogy — ugyanakkor, amikor a maga programját leszögezi, nem tisztázza a háború megszüntetésére vonatkozó elképzeléseit. Ellenkezőleg, nyilván a tisztakar szélsőséges elemeinek megnyugtatására, kijelenti, hogy a felkelő kormányal semmi körülmények között sem tárgyal, s hogy a hadsereg a közrend helyreállítását kérelmezhetetlenül folytatja majd „pacifikáló” tevékenységét. Már pedig nyilvánvaló — észak-franciaországi útja alatt maga de Gaulle is célozt rá —, hogy tárgyalás nélkül nem lesz, nem lehet, se béke, de még fegyverszünet sem s hogy mind Eisenhower, mind az angolok, akikkel teljes egyetértésben akarja de Gaulle a problémát megoldani, ugyancsak azt várják tőle, hogy a felkelő kormányal valamilyen megállapodásra jusson. Voltaképpen a tárgyalások máris folyamatban vannak Bourguiba közvetítésével, akinek ugyancsak léteérdeke, hogy az algériai kérdés nyugvóponton jusson.

Vajon mit tesznek, mit tehetnek az „ultrák” de Gaulle tervének megüjtésére? Az algériai frontarcos és egyéb „ultranacionalista” szervezetek máris élénk tevékenységet fejtenek ki; mindenféle konspirációs suttogások hallatszanak; némely szélsőjobboldali gaullista úgy iparkodik kibújni a de Gaulle iránti hűség és a kolonializmus dilemmájából, hogy a „franciásítás” zászlaját emeli magasra, azt állítván, hogy ez de Gaulle szándékainak is megfelel. Mások egy újabb „május 13”-ról, államcsínyről, de Gaulle eltávolításáról szönek terveket.

Tudni kell, hogy az anyaországban az algéri „ultrák” szimpatizánsai elenyésző kisebbséget alkotnak. De jelentőségük mégsem becsülhető le, mert az Algírban állomásozó pacifikáló tisztikar egy része velük tart. Valóban paradox

helyzet ez: a hadsereg azért segítkezett a IV. köztársaság megdöntésében, hogy az országnak végre „erőskezü” kormánya legyen; most, hogy — legalábbis elvben — ilyen kormánya van, épp az erőskezü, tekintélyelvű kormányzat párhívei nyilatkoznak a legelleneségesebben de Gaulle algériai programjáról; ők próbálják az algériai európaiakat mozgósítani a szerintük „félrevezetett” államelnök ellen.

Nem lehetetlen, hogy az algérii probléma kenyértöréshez vezet majd a de Gaulle-t feltétlenül — még liberális intézkedéseiben is — támogató, mérsékelt nacionalisták és a szélsőséges nacionalista elemek között. De Gaulle eddig mindent elkövetett, hogy a kenyértörést elkerülje s megóvja a hadsereg egységét. Az önálló politizáláshoz hozzászókat algérii tisztiket is inkább meggyőzni próbálja, semmint fegyelmi eszközökkel megrendszabályozni. Viszont az algéri „lobby” komoly pénzügyi eszközökkel és nyilván titkos szervezetekkel is rendelkezik; emberei de Gaulle tisztogatásai ellenére, még mindig számos kulcspozícióit tartanak megszállva.

Emberi számítás szerint, ha újabb válság robbanna ki, de Gaulle marad a győztes. A francia közvélemény nagy többsége, az utóbbi évek nacionalista demagógiája ellenére, megbarátkozott a békés, tárgyalásos megoldás, a francia érdekeket tiszteletben tartó, demokratikus örendelkezés gondolatával. De Gaulle mögött áll a nagyipar, a banktöke és az államapparátus vezető tényezőinek többsége is s összeütközés esetében számíthatna a „baloldal”, elsősorban a szakszervezetek támogatására is. A baloldalon sokan úgy gondolják, nem ártana Franciaországnak, ha az oly sok év óta húzódozó, a politikai életet megmérgező konfliktus az „ultranacionalisták” és az ország korszerűsítésének hívei közt nyíltan kirobanna s az utóbbiak javára dőlné el. De nem látható előre, miként viselkednék nyílt válság esetén maga a tábornok. Mit tenne, ha hirtelen épp azokkal találna szembe magát, akikhez érzületileg és eszméileg nyilván közelebb áll, mint a baloldalhoz? Felvenné-e a kesztyűt, az ország közvéleményét hiva segítségül, vagy sértődötten és kétségbeesetten visszavonulna-e colombey-i udvarházába?

Az sem lehetetlen persze, hogy az „ultrák” az utolsó pillanatban visszahökölnének a nyílt ellenállástól s inkább belülről próbálnák de Gaulle-t eltéríteni jelenlegi politikájától.

Így vagy úgy, mozgalmas és döntő hónapoknak nézünk elébe Franciaországban.

Fejtő Ferenc

Ha az ember kilép a SAS legújabb-módi Caravelle-gépéből az istanbuli repülőtérre, feltolul benne a gondolat, nem szállt-e le a pilóta tévedésből valahol a vasfüggöny mögött? Már a betonpálya felvezető úton is négy-öt kopotás egyenruhába öltözött, revolveres rendőrféle méregeti. Bent, a rosszul világított csarnokban is álldogál néhány hasonló figura és az útlevelellenőr fekete bajuszos arcából a bizalmatlanság sötétlik. Arkifejezése semmivel sem válik barátságosabbá, amikor a szelíd és semleges Svédország három koronával ékes címerét pillantja meg útlevelel. Alaposan szemügyre veszi az okirat minden oldalát, majd jómagamat is, mielőtt erőteljesen belenyomja a bélyegzőt. A vámosok is komor képpel szedik ki a táskákból az alsóneműt és leنگetik, mint valami hadilobogót.

Később az öreg mecsetek és a karcsú minaretek mentén kanyargó utcákon, majd a főutakon sem tudtam egészen megszabadulni az első kellemetlen impressziótól. Az útkereszteződéseknél például a forgalmi rendőr mellett két, fehér rohamsisakos, szilas katonai posztol, övükön ugyanolyan hatalmas pisztoly, mint a repülőterei őrkén. Ez a kép valamiféle ostromállapotot társít és sokkal inkább a bizonytalanság, mint a közbiztonság érzését kelti. Az üzletek kirakataiba tett árún kettős árjelző cédula látható. Az alacsonyabb mutatja az összegét, amennyiért a kereskedő az árut vette, a magasabb, amennyiért árulja. Az állami ellenőrök rajtaütésszerűen ellenőrzik a kereskedőket és jaj annak, aki a beszerzési árat nem tudja számlával igazolni, vagy aki az előírtnál nagyobb százalékot csapott hozzá.

E cikk német kéziratát Istanbulból akartam postázni a zürichi Weltwoche-nak, de elálltam tervemtől. Egyik török ismerősöm azt mondta: „Várjon az elküldésel, míg Izraelbe érkezik. Tudja, kérem, a mi postánk nem működik egészen kifogástalanul, különösen ha a küldemény feladója újságíró.” Igen, az újságírók nem éppen kedvencei a hatóságoknak. Körülbelül harminc újságíró tölti büntetését a török fegyházakban és vagy száz bűnper van folyamatban „sajtó útján elkövetett bűncselekmény” miatt. Néhány kuriózumként ható történetecskéket hallottam a török sajtóviszonyokról, például, hogy az ügyesség vádat emelt az ellenzéki „Ulus” című lap egy munkatársa ellen, mert egy cikkében kritizálta az ankarai opera igazgatójának műsoregyszerűségeit. Az operaház állami intézmény, igazgatója tehát állami alkalmazott és mint ilyen kritikálhatatlan.

Az „Ulus”-t az elmúlt évben háromszor tiltották be egy-egy hónapra. Igaz, hogy a kormánypart „Zafer”-t is betiltották már kétszer, mert ellenzéki képviselőket támadott.

Bosszú és ellenbosszú

Történelmet írni nehéz és hálátlan feladat, de rá kell fanyalodnom, ha a török politikai helyzetet valamelyest is érthetővé akarom tenni.

Kemál Atatürk, a modern török állam szülőapja, annak idején az egypárt rendszert honosította meg, vagyis uralma alig különbözött egy szabályos diktatúrától. A kemalista Köztársasági Párt uralmon is maradt egészen alapítója haláláig, sőt további tizenhét éven át. A második világháború befejeztével azonban a diktatorikus államforma kompromittálónak hatott és éppen ezért a Köztársasági Párt akkori vezére és egyben a köztársaság elnöke, Izmet Inonü szükségesnek ítélte a kemali tradíciók megtörését. Az egypárti parlament demokratikus választójogi törvényt hozott, amely lehetőséget nyújtott újabb párt, illetve pártok szervezésére. Celal Bayar, egy ismert politikus élt a lehetőséggel és megalapította a demokrata pártot. A kormánypart gazdasági vonatkozásokban, csakúgy, mint a szabadságjogok tekintetében hangsúlyozottan az állami irányítás politikáját követte; az új párt tehát a „nagyobb szabadságot az egyénnek” jelszót írta zászlájára.

Az első szabályos választásokon, 1946-ban a kormánypart még többséget kapott, de négy évvel később már katasztrofális vereséget szenvedett. Izmet Inonü kihurcolkodott az ankarai elnöki palotából és Celal Bayar költözött be helyébe. És ezzel kezdődött a török diadochok vetélkedésének második felvonása.

HAMORI LÁSZLÓ:

A török diadochok még mindig vetélkednek

A katonai és a bankári politikai párbaja

Izmet Inonü és Celal Bayar — mindketten 1884-es születésűek — a legközvetlenebb munkatársai voltak Kemálnak. A görögök elleni háborúban Inonü a vezérkari főnök szerepét töltötte be Kemál főparancsnok mellett; a döntő ütközetet ő nyerte meg. Kemál nagyra becsülte Inonüt és a háború után is első számú segítőjének tartotta meg az ország modernizálásáért folytatott nagy harcában.

1925-ben Kemál a görögök fölött aratott győzelem emlékére emlékművet állíttatott fel Istanbul főterén. Az emlékművön az Atatürk büszke bronzfigurájának jobbán Inonüt örökítette meg a szobrász. Ma a helyzet kissé komikus ezzel az emlékművel: a hivatalos Törökország részéről utált ellenzéki pártvezér szobra ott díszleg a nagyváros közepeén. Alig hiszem, hogy akad valahol a világon ellenzéki politikus, akinek érdemeit életében szobor hirdeti.

Celal Bayar alakját hiába kerestem a győzelmi emlékművön. A jelenlegi köztársasági elnök csak később került Kemál környezetébe, amikor gazdasági szakértőre volt szüksége. A választás akkor a magánbankár Bayarra esett és Kemál őt nevezte ki gazdasági miniszterévé. Bayar alacsony sorból dolgozta fel magát, korántsem származott oly előkelő családból, mint Inonü és nem részesült a külföldi nevelés áldásaiban sem. Mégis már Kemál életében Inonü versenytársaként szerepelt.

A közgazdaság a középpontban

A két öregúr, Izmet és Bayar, a hatalomért való vetélkedésükhöz fegyverhordozókkal vették körül magukat. Bayar már pártja alakításakor Adnan Menderest vette maga mellé első számú munkatársaként s az 1950-es választási győzelem után őt bízta meg a kormányalakítással. Egyesek szerint mégse Menderes köszönheti politikai karrierjét Bayarnak, hanem Bayar Menderesnek, mert a pártalakítás és a választási győzelem a kitűnő organizátor Menderes munkájának volt eredménye. Akár így, akár úgy, tény az, hogy ma a hatalom nem Bayar köztársasági elnök, hanem Menderes kormányfő kezében összpontosul.

A külpolitikában az ellentét a kormány és ellenzéke között legfeljebb, ha árnyalatnyi. Törökország a szabad Európa szerves része; egyben a gát szerepét tölti be a kommunizmus térhódítása ellen a

Közel-Keleten. Ebből a szerepből folyik, hogy erős hadsereget kell fenntartani és meg kell őriznie hűségét a NATO iránt. Ezek a török külpolitika alapértékei, amelyeket senki sem vitat. Még a bonyolult Ciprus-kérdés (amelyet egyébként Törökországban megoldottnak tekintenek) sem vezetett élesebb összeütközéshez Inonü és Menderes között. A londoni meg egyezést az ellenzék lojálisan tudomásul vette és mint török sikert ismerte el.

A gazdasági kérdések azonban annál inkább izgatják a kedélyeket. Az ellenzéki republikánusok valódi, vagy ál-felháborodással utalnak a tényre, hogy amikor ők átadták az ügyek intézését a demokratáknak, az államkasszában 400 millió dollár és 140 tonna aranytartalékot őriztek. Ma az országnak egyetlen cent valutatartaléka sincsen és a török kormány kényszerült az OEEC-nél moratóriumért és újabb hitelekért könyörögni. Ez a kormány gazdasági politikájának teljes csődje! — mennydörgi az ellenzék.

A kormánypart ellentámadással védekezik a republikánusok heves ostromával szemben. Az igaz, mondják, hogy a valutatartalék elfogyott, de ez korántsem jelent katasztrófát. A külföld szívesen nyújt hiteleket egy országnak, mely erőteljes gazdasági fejlődést mutat és katonai-stratégiai szempontból fontos helyen fekszik. Az is igaz, hogy a republikánusok, mégis kormányon voltak, sok pénzt takarítottak meg és nagy tartalékok halmoztak fel. De hogyan? Úgy, hogy elhanyagolták az ország közgazdaságának és kultúrájának fejlesztését.

A kormánypart az ellenzékkel való vitájában büszkén utal az új iskolákra, a mezőgazdaság mechanizálására és számos hasznos beruházásra. A lakosság gazdasági és kulturális életszínvonalának emelkedése kétségtelen; csupán annak mérve tekintetében merülhet fel kétség a hivatalos hely állításait illetően.

Hol van a kutya eltemetve?

A török közgazdaság alapvető hibáját azonban az ellenzék sem érinti, mert azért ők maguk felelősek. Az alapvető hiba pedig az etatizmus és az állami beavatkozás a gazdasági élet minden ágába. Ez a gazdasági rendszer több mint három évtizeden át alakult ki és ma már az állami vállalatok, bankok és gazdasági hivatalok elburjánzott és bonyolult hálózata próbálja hol együtt, hol egymás ellen a közgazdaságot irányítani és fej-

leszteni. Ráadásul az állami adminisztráció éppen nem a legerősebb oldala a derék törököknek.

Az állami irányítás természetéből adódik, hogy például acélművet építenek, távol az érc- és szénbányáktól, olyan vidékeken, melynek közlekedése fejletlen. Istanbulban, hogy a növekvő autóforgalomnak utat nyissanak, egész negyedeket bontottak le. Az évszázados, düledező és reménytelenül piszkos faházakért nem is volt kár. Kár csupán az, hogy a széles autópálya két oldalán modern házak helyett bontási törmelékkel püpozott üres telkek tátonganak, amelyeket a szomszédos utcák lakói máris szemétkerakodó helynek használnak. Tizenkét évvel ezelőtt Istanbul kellős közepén, a Taksim téren megkezdtek az operaház építését. Tizenkét év után az épület betonkeretei az állami irányítás szobor-csontvázáként magasodnak a kék égbolt felé.

Az egyik gazdasági közhivatal szigorú takarékossgot rendelt el a külföldi valuták kiutalása terén. Ennek eredményeként a törökök már három éve nem ihatják nemzeti italukat, a kávé. Egy másik gazdasági közhivatal viszont a közlekedés fejlesztésének jelszavával adja a valutát a luxusautók behozatalára. Még jó néhány hasonló jelenséget sorolhatnék fel, ame-

Mélyértelmű furnérlap

Elutazni annyi, mint egy kicsit meghalni — mondják a franciák. Elutazni annyi, mint egy kicsit neveltségessé tenni a kritikussokat — így a svédek. Ilyképpen:

Öjvind Fahlström fiatal svéd festőművész megtudta, hogy a Svéd Királyi Képzőművészeti Akadémia kiállítását rendez az úgynevezett „öztönösök” műveiből. Fahlströmet az öztönösök kizárták maguk közül, mert stílusát nem tartották elég ösztönösnek. A festő mégis úgy döntött, hogy résztvesz a kiállításon. Kiválasztott két képet és gondosan becsomagolva elvitte az Akadémiára. Utána, mint aki jól végezte dolgát, kiment a Broms repülőtérre és beült egy Olaszországba induló gépbe.

Néhány hét múlva Öjvind Fahlström napbaráti módon visszatért Stockholmba. Első útja a kiállításra vezetett. Kíváncsi volt kollégái képeire is, de elsősorban saját műveit érdekelte. Annál is inkább, mert a katalógus szerint a zsüri mindkét képét elfogadta.

Büszkeségtől dobogó szívvel lé-

lyek azonban aligha hatnának meglepetésként a népi demokráciákban járatos olvasók számára.

A gazdasági élet törvénytörő jelenségeivel szemben persze mit sem ér a propaganda, a rendőri razzia és az újságírók bebörtönzése. A sajtóperekben a törvényt eltilthatja a valószínű bizonyítást, de a valóság mindennap az élet legkisebb megnyilvánulásából is kiderül. A török közgazdaság szánálása az elmúlt hónapok során nagyon csinos pénzébe került az OEEC-be tömörült államoknak és még sokba fog kerülni ezután is.

Nincs kizárva, hogy az ellenzék, ha az 1961-ben esedékes választásokból győztesen kerül ki, egyet-mást jobban csinál majd, mint Menderes és társai; kivált, ha legyőzi a primitív nacionalista indulatokat és külföldi szakembereket hív be s egyúttal igénybe veszi az ország legjobb gazdasági szakértőit, az istanbuli görögöket, zsidókat és örményeket, akik előtti eddig zárva maradtak a közélet kapui. Túláság nagy reményekre azonban kevés az alap.

A török hadsereg kiképzése elsőrendű, fegyverzet modern és szellemileg kifogástalan. A török nép, részben vallásos érzelmei, de még inkább a tradicionális oroszgyűlölete következtében, immunis minden kommunista fertőzéssel szemben. Törökország a Közel-Kelet és a Balkán bástyája a Szovjet imperializmusa ellen. Mindez azonban túlságosan sok pénzébe kerül a Nyugatnak, elsősorban Amerikának.

A fiatal festő dühösen rohant a rendezőséghez. Itt percekben belül fény derült a rejtélyre. Fahlström, hogy a kiállításra benyújtott képeit megőrizze az esetleges rongálástól, a két festmény közé egy összemázt furnérlapot helyezett. A képeket osztályozó tisztviselők azt hitték, hogy Fahlström három képet nyújtott be s így mind a három odavitték a szakemberekből álló zsüri elé. A zsüri alapos megfontolás után úgy találta, hogy az egyik kép nem illik meg a mértékben. Azt eltanácsolták. Kettőt azonban kiállítandónak ítélték: az egyik festményt — és az összemáztatott furnérlapot.

A különleges műalkotás sokan-kant feltűnt. Néhány művészeti lapban, a kiállítással foglalkozó kritikákban, a kritikusok külön kiemelték Öjvind Fahlström merész ecsetkezelését, amely ezen a mesterművön érvényesül. A kiállítást látogató műértők és műtisztek sokatmondóan bólogattak a kép előtt és olyanféleket mondtak, hogy Fahlström e műve elgondolkoztató stíluspróbálkozás. Voltak, akiket oly mértékben magával ragadott a mű hangulata és kifejező ereje, hogy azt javasolták: Fahlström e merész és mély gondolatokkal teli műve kapja meg a kiállítás első díját.

Ha Fahlström hosszabb időt tölt Olaszországban, talán meg is kapja az első díjat. Szerencsére — illetve az Akadémia és a kritikusok szerencséséje — idejében visszatért és így sűrű bocsánatkérések közepette levették a „mélyértelmű furnérlapot” a falról. Fahlströmnek azonban ez nem volt megfelelő elégtétel. A hiúságában megsértett festőt hiába kérték az Akadémia vezetői és a kritikusok arra, ne hozza nyilvánosságra a tévedést. Fahlström hallani sem akart erről és a svéd sajtó beszámolt az esetről.

A svéd közvélemény kacagott, a svéd kritikusok örösz füllet hallgattak. Csak a Svéd Alkotó Művészek Szövetségének elnöke jegyezte meg méla rezignációval: „Manapság annyi a kísérletezés, hogy ember legyen a talpán, aki meg tud különböztetni egy kísérletet egy tévedéstől.”

Ebben — legyünk tárgyilagosak — van némi igazság. (va.)

HORVÁTH BÉLA:

A KÉZ

Im itt a század legnagyobb eseménye
Új saeculum a kéz a hírlapokba nyomtatott kéz
Mely balról is meg jobbról is mutat.

Megkezdődött a haladás figyelem ide nézzen.

Gereben írógépei meghódították a világot.

VERBAJ NEM SZEGYEN KERJE MEG
MA DÍJTALAN PROSPEKTUSUNKAT.

Ein köstliches Genuss!

Ötéves gyermek is utána csinálja.

Öfelsége ruganyos léptekkel hagyta el a csarnokot.

Ruganyos kor kaucuk Pálma cipősarok
Kaucuk kebel és kaucuk műfogak.

Ruganyos léptekkel mentünk amerre az a kéz
mutatott
És bevettük a pirulát a csalhatatlan labdacsofot.

Tévedés kizárva mindent megfejt a tudomány.

Ujjé a ligetben nagyszerű!

Ruganyos léptekkel mentünk a pokolba
A hincset eldobáltuk s fivéreink szemét mi gázzal
kifolyattuk.

A tudomány csodája valódi yperit.

Viribus unitis győzelmünk bizonyos.

Mire lehullanak e levelek
Te arca bukva fekszel a mocsárban
Es rombadojt országodat megszállják az éhhalál
csapatái.

Sebaj oly édes és dicső meghalni a hazáért.

S különben is nem lankad el a kéz
Rendületlenül mutatja mit vegyünk be.

Utazzék Lourdesba ha kedves önnek a lelki üdve.
Jutányos társasutazás és szavatolt siker.

A meg nem felelő árut csekély rabattal visszavesszük.

Es jól van így mert senki sem csalódik.
Mindenki talmit akar senki sem valódit.
A pályaudvaron a helyi vonatokra csapatostól
szállanak

Az ifjú hölgyek a bőrdnygyárból
Hat óra múlt mennek a hajdani juh-szélre haza
Oly ostoba könnyel néznek a semmibe
Mint a híres nemzetközi kéjnök
Mivel a kéz most ezeket mutatja

Tessék ide nézni ilyenek a mostani hetérák.

Övek a hatalom az ország és dicsőség
S főként a bőrdnygyári ifjú hölgyek rózsaszínű álma.

Csodában s műselyemben nem hiszek
Emberben és fiában nem hiszek
Tudásban értelemben nem hiszek
Reményben irgalomban nem hiszek.

Beldtom hogy a cinkelt kártya gültig.

Tisztelt barátaim bemondom én az ultit.

A szerelem megcsal és elarul
A művészet megcsal és elarul
A tudomány megcsal és elarul
Az élet megcsal és elarul.

Ezt megtudta a világ hirhedett zenésze.

Tehát az ördögi kezét én kivágom falról levakarom
Mutató ujját követni nem akarom

Es mint egy főpap — respectez-moi! — kiátkozom a
nyomatott kezét
Mely e világon a szeméttel mindent egygé rendezett.

Frankfurt, 1959 október.

„A főpapok pedig felszed-
vén az ezüstpénzeket, monda-
nák: Nem szabad ezeket a
templom kincsei közé ten-
nünk, mert vérnek ára.”

Máté 27:6.

Morescott Sámuel, gazdag és
szeszélyes multimilliomos,
fiatal korában hosszasan kacérko-
dott a gyermekparalízissal.

A géptűdő, melyben gyermekkor-
át töltötte, különös helyzetben
rögzítette szellemét: ez a helyzet a
vízszintes nyugalmi helyzet volt,
mely éjszaka a csillagmultimillió
látásával, nappal a térézőn gyé-
mántolásával serkentőleg hat a
képzeletre és a végső dolgokra for-
díja a figyelmet; legszemből gond-
olatai e végső dolgok körül forog-
tak és azt tartotta, nincs sürgő-
sebb elintéznivalónk, mint az esz-
katológia.

Morescott Sámuel huszonegy
éves korában megnősült, kerítették
vagyonához méltó feleséget. A ház-
astársak egybekelésének sokáig
akadálya volt a géptűdő, mígnem
egy elmás multitechnikus a gép-
membrum és a gépi (művi) úton
foganatosított polar-erigotumesz-
cencia segítségével ezt a kérdést is
megoldotta és a matrimonium aka-
dályalanul konzummáltatott. Hét
hónapra, iker melegítőszekrényben
sikerült is egy céklalila ikerpárt
életben tartaniuk, kik is utóbb a
mammutvagyon örökösei lettenek-
legyen — a multiikrek azonban
egy gondatlan ajtófelrántás követ-
keztében, bélnáthában odahaltak.
Felesége mély sebében elhagyta,
kacér lett és a hajóstüsztekekkel ro-
ta, több ezer tengeri mérföld tá-
volságban — nem is látták egy-
mást többé, csupán a névjegyen.
Morescott Sámuel búskomor lett,
egyre ritkábban írt alá, mappái-
ban papírkosárrá dagadt a gyó-
gyíthatatlan vagyon. Idő előtt öre-
gedett, ügyeinek intézését rábízta
házi agytrószterére úgy, amint azt
eddig is elvezették, ömaga pedig
eltökélten befegyettnek tekintette
életét és a jachtján maradt. Hogy
hányszor hurkolta körül a térképen
a megvásárolt és a megvásárolat-
lan szigeteket, ezt a legenda Mo-
rescott Sámuel képzeletére bizza;
volt úgy, hogy a jacht lator le-
génysege lehorgonyzott hajóján já-
ratta a gépeket és Morescottnak
csak oda-odaszóltak:

— Most kerüljük meg a Bahama-
szigeteket!
— A Széalatti Szirtek! Most
hagytuk el!
— Hé! Hahó!
— Tatua-Hutat! Az Antillákat!
De Sámuel a lélegzetvétel mű-
szer-börtönében soha nem tudhat-
ta. Azt is lehetne mondani (és a
hajó aritmetikusa mondta is), va-
lamiképp a teknősbéka hátán
nyugszik az elefánt és az elefánt
hátán a föld, úgy nyugodott a
jacht a tenger hátán és a jacht há-
tán a géptűdő, melyben Morescott

Sámuel pihent. Hogy mi volt az,
ami meg Morescott Sámuelen nyu-
godott? A tünemények egyeteme,
ahogyan mammutbuborékjával Sá-
muel szemtekéjén felgömbörcsült,
egy ponton illetve, de be nem
nyomva azt — a világtünemény
szappanplanetáriuma, amelyen ott
csörömpölt ugyan az égi mecha-
nika, de panaszosan visított és
mankóival, szatírjaival, megvált-
hatatlanjaival egészen körülzvár-
nyolta az emberi nyomorúság.
Hozzálépett az Angyal.

— Morescott Sámuel, készülj fel,
tisztulj meg bűneidről.

— Semmi riport, nem fogadok.
Főgépész! Főgépész!

Sámuel újságírónak vélte és ki
akarta dobni.

— Mit akarsz te a főgépésztől
halálad óráján, szerencsétlen?

— Hozhatják a reggelimet, nem
fogadok.

— Takarodj azzal a reggelivel —
szólt méltósággal a kerubin — és
hozz papot: te pedig bánd meg
bűneidet.

De a főgépésznek esze ágában
sem volt a reggelivel mutatkozni.

— Amint látja, született ártat-
lan vagyok, innocentia congenita,
mint a veleszületett sántaság: csu-
pán kancsalog felé e gyarló test, de
a géptűdőből képtelen a bűnre. Mi
most dollárban a Heródes-siklus
árfolyama?

— Ha vizsgáztatsz haldokló —
mondta az Angyal bosszúsán és za-
vartan —, ha vizsgáztatsz, lehetsz
akármilyen ártatlan, elintézem,
hogy a pokolra kerülj. És ha nem
(mert örök elszámolás szerint,
mint az óramű, osztogatja az Iste-
ni Jóság) — hát kerülhetsz még
oda, mert vannak ilyen helyek a
paradicsomban. Ahol a boldogság-
tól üvöltnei fogsz.

— És hol van ilyen?

— Például Szent Agoston szom-
szédsága és más jeles tanítóké,
akik napokat végigtársalognak a
Szent Trinitás Kimondhatatlan
Titkáról. Szumma Teológia.

— Így hát csak üdvözlőnöm le-
het. Halálnemem?

— Hötágulás az acéltűdőn.

Az iszonyattól szemérmesen, Sá-
muel lesütötte a szemét és mint az
ellágyult leányka, kérdezte:

— ...Nevezhetjük ezt pleuritisz-
nek?

— Az Úr Különös Kegyeleméből
— (ringott meg alatta a jacht) —
ám jó, nevezzük pleuritisznek.

E látomás után Sámuel lelki-
vizsgálatot tartott. Birtokában
vagyok amaz eszkatologikus titok-
nak, amely Szent Agostont még
csak szelőlőjével sem érintette. Lá-
tom az emberiség megtisztulásának
egyetlen útját a büntől — a bün-
től, amelyet a Megváltó keresztre-
szegésében magára vett... ó mi-
lyen egyedül vagyok, kétmilliórd
fizetési kötelezettség közepén, mi-
lyen magányosan ácsorgok itt a
Mennyei Pénztárteremben: de az

aludj meg nem nyitattik. Tudom
a Heródes-sikel árfolyamát, de
nem fizethetek olyan pénzzel, ami-
nek az ördög a jótállója — és nem
fizethetek mások helyett. Végül
már akiket a zsákmánnyal pénzel-
tem, azok zsákmányoltak helyet-
tem: hogyan fizethetnek a Temp-
lomnak, ha az ördög keresi rajtam
a tartozást?!

A Szent Pál székesegyházban
szeretett volna szónokolni, víz-
szintes nyugalmi helyzetben; a
kupolakórus halk éneklése, ga-
lambszelíd szavak. Keresztbe rakott
lábát sokszáz kisasszony visszahú-
za, a végső dolgokra figyelmező tö-
megben csitt, ne sugdolózzatok.
Megtették-e mindent? Húsz év-
század, kétszáz milliárd ember lel-
kiismeretét harminc siklus szeny-
nyezi... hogy lemosásotok a vért:
megtették-e?! Buktassatok kor-
mányt, nevezeték ki Melkizédek
rendjéből miniszterelnököt. Én sze-
rencsés, én kivételes, aki saját
földi maradványaimnak születtem:
az acéltűdő leamputálta rólam a
zsákmányoló hiénát, a bujaságot,
a nyughatatlanságot; akit kirabol-
tam, ma mindenkit kifizetek. De
Adósságunkra kérlek benneteket,
szeretett testvéreim a júdásbün-
ben: ne zsákmányolókra költsetek;
ne úgy örvendeztetek, mint a kaló-
zok. Vegyetek júdáskötvényt!
Kezdjétek meg a megváltás vissz-
vásárlását!

Vén biztosítási hiénák, hatvan
háztok van Európá hat külön-
böző fővárosában, fezőrök, kokain-
csempész ringyók, vadszagot eresz-

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

szemléli e „zsbívásárt” és kereszt-
befont karmokkal dühöng. No hi-
szent! Az effajta „nyugodtan szem-
lélők” — sárkánytűzet szeretnének,
avagy elnyelő földet. Mit tehet-
nek? Irnak ama „rendületlen tö-
megekről, akik megvételssel fordul-
nak el ettől a tipi-tipi-tipikusan
amerikai ötlettől, mely a júdás-
pénc kamataival akarná kifizetni a
kereszténységet.

Más orgánumok?

„Morescott Sámuel, a kisebevi
születésű amerikai, mormon, több-
nejű multimióriút- és milliomos” —
idezi cikkét az OSSERVATORE
SARDEGNANO, mint fentebb ol-
vashattuk, a DIE FÜR SORGE
cikkét, amelyet amaz a salablanc-
cai EL MANANTIALBÓL, ez a
SALT - LAKE - TRIBUNEBÓL,
emez a KATOLICSESZKIJ OBOZ-
RIVÁTYELJ nyomán, de a
NORRÖPPING TINDINGENEN
keresztül vesz át; de már a BAYE-
RISCHES WINTERMAERCHEN
így találja: „Dakar püspöke az
Afrikai Egyház nevében: család!
csalás! Újabb sorsjegyrület az
alamizsnák elorzására. Szegények-
zebe kiforgatva, koldusfillek a
fácánok farkán, koros temporok
nyilatkozata (fénykép:) meztelen
dözsölünk a tartármártásban, a
bűn mibennünk és mi öbenne...
Jól láttuk, felénk-pállott-e?! med-
dig, hogy így szopják ezt az öken-

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

HATÁR GYŐZŐ:

A MEGVÁLTÁS

ablak meg nem nyitattik. Tudom
a Heródes-sikel árfolyamát, de
nem fizethetek olyan pénzzel, ami-
nek az ördög a jótállója — és nem
fizethetek mások helyett. Végül
már akiket a zsákmánnyal pénzel-
tem, azok zsákmányoltak helyet-
tem: hogyan fizethetnek a Temp-
lomnak, ha az ördög keresi rajtam
a tartozást?!

A Szent Pál székesegyházban
szeretett volna szónokolni, víz-
szintes nyugalmi helyzetben; a
kupolakórus halk éneklése, ga-
lambszelíd szavak. Keresztbe rakott
lábát sokszáz kisasszony visszahú-
za, a végső dolgokra figyelmező tö-
megben csitt, ne sugdolózzatok.
Megtették-e mindent? Húsz év-
század, kétszáz milliárd ember lel-
kiismeretét harminc siklus szeny-
nyezi... hogy lemosásotok a vért:
megtették-e?! Buktassatok kor-
mányt, nevezeték ki Melkizédek
rendjéből miniszterelnököt. Én sze-
rencsés, én kivételes, aki saját
földi maradványaimnak születtem:
az acéltűdő leamputálta rólam a
zsákmányoló hiénát, a bujaságot,
a nyughatatlanságot; akit kirabol-
tam, ma mindenkit kifizetek. De
Adósságunkra kérlek benneteket,
szeretett testvéreim a júdásbün-
ben: ne zsákmányolókra költsetek;
ne úgy örvendeztetek, mint a kaló-
zok. Vegyetek júdáskötvényt!
Kezdjétek meg a megváltás vissz-
vásárlását!

Vén biztosítási hiénák, hatvan
háztok van Európá hat külön-
böző fővárosában, fezőrök, kokain-
csempész ringyók, vadszagot eresz-

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

— A halott is fizet?

— Fizet! Fizet! Visszafizet!

— És a tévelygők hangjai, az
örök szakadárók, a veszekedősek?
A „Le Pusillanime” fagyosan

— Jaj-jaj! Az ő fazekából
eszkünk, az ő lányaival keverednek
fiaink, valamiképp az ő harminc
siklusa a mi ezüstünkkel elkevered-
tett: a Fazekas váltotta apróra a
bűnt.

— Ássátok fel a temetőket: az ő
mezeje, minden temetőnk — Ide-
genek Temetője!

KOCSIS GÁBOR:

Novemberi altató

Aludj...

Nyugodtan alhatsz...

hisz úgy is mindegy...

Nem segít rajtad az éjjel

pók-nesz-kutató, szemmerregető figyelése

mert túlságosan éber a

c s e n d.

Ne vigyázzatok

és ne is imádkozatok,

aludjatok,

mert a csillagok között alszik az Isten is

s te idáig hallod a nyögését.

Ó jaj,

nyöszörögve, nyögve alszik az Isten

és nincs, aki megsimogassa a homlokát,

senki sem becézi az Istent,

aludj hát te is...

Az, aki jön,

már elindult érted, —

aludj.

Nem megy, nem jár, nem suhan, nem repül,

nem lépked —

aludj.

Kérdezni, kérni, felelni, félni, fülelni, mérni,

figyelni nem kell

aludj.

A sötétség összenőtt a csenddel.

En mondom, hogy aludj.

Hisz úgy is felriadsz, hideg veritékben úszva,

mikor az ajtód előtt megáll,

mert akkor lesz teljes a csend.

Az ágyad sem recsen, ahogy felülsz

és arról tudod, hogy megjött.

Zörögni nem fog,

de az ajtó kinyílik előtte,

t u d o d,

hogy ott áll,

de ha embernek születél,

lehajtod a fejed

és nem sikoltasz,

mikor a válladra teszi a kezét.

Profán temetés

Halottat visznek rossz saroglyán.

En nem hiszem, hogy sirni kell,

de mégis, inkább kordén tolnám,

bár az se jobb tán semmivel.

Öreg varjú a szénaboglyán

régóta már csak ránk figyel,

felénk indítja szárnya lomhán,

VISSZAVÁSÁRLÁSA

detes kancatej - pezsgőt? meddig tőrjük még, hogy missziós munkánkat Kinában, Afrikában és Szongár - Misszinéziában aláássák?!

(come?! Non se ne accorto — che abbia torto:)

Ime, a pontifikális gyűlés merőben más csapásokkal; legkegyelmesebb papi-lila zászlónkat és üdvözlőnként küldjük a nagy emberbarátnak, bárcsak nemsokára a Mennyeinek Dicsőségében olyan magunkénak mondhatnánk Morescott Sámuel, amelyen — földi nyomorúságunkban sohasem volt... Hogy pontifikálisan számoltak az amerikai hívő tömegek érzékenységével? Lehet; de még jobban saját

hagyományainkkal; mert semmi sem olyan lényege-szerűtlen, mint a Mennyeinek Diplomáciája. A kibocsátás harmadik évében, titkos ellátogatások és vizon-tisztelgések eredményeképp aztán megtört a jég és a Templom is vásárolt, jellekésen, a kötvényekből egy közpénzügyi. E különlegesen preparált, bőrre fényképezett közpénzügyi aztán meghatározó procedurák és ezer sajtólcence kíséretében aranyfólkba tették, melynek (noha itt nincs is kitéve az elolasás profanizálásának) megvolt a maga leolthatatlan belső világítása: hogy örök világosságban, ott fényesedjék az emberiség nagy fogadalmá

nemzetsége, mi Pilátus fattya csak a kezünket mossuk

„mi Keresztje körül ólálkodók, seibeiben tovább-tamaskodók, amde mi, amíg

„kamatoknak kamatjával vissza nem térítjük a templomnak a harminc júdaspénzt, az Ártatlannak vére vagyon mirajtunk

„a fazekas mezejének földje mirajtunk vagyon, a Koponyák Hegye bennünket temet! Imádkozunk

„Uram irgalmazz! és forgasd a Te javadra, kétezer éves tőkésítésel

„Mindenható Atyánk, számítván a halottak részét és a kamatos törvény változását; mérsékeljél! tekints le rongyainkra, Uram! — — — am ha nem megy, úgy legyen a Te akaratod szerint

HITTESTVÉREM!

„aki bátran akarsz beletekinteni a halál angyala szemébe — aki találkoznia akarsz a Mennyeiben Azzal, Akit elárultál, de félsz szemrehányó tekintetétől

„mutasd fel, melyet íme vásároltál, hogy levezekelted bűnrészedet az Ő Elárultatásában, mutasd fel ezen kötvényt és a javadra iratik, ámen.

Morescott Sámuel

Fentiekrol az ESCHATOLOGISCHE RUNDSCHAU* tárgyilagosságtól csepegő, sugalmazott cikkében így ír: kevés olyan igaz ügy indult ki még Amerikából, az igaz ügyek hazájából, mint P. Morescott Sámuel hitmozgalma; ez is

mutatja, hogy mennyire soha nem is sikerülhet a közgazdasági vallásosítási és csupán engedni kell, hogy meginduljon a kamatok Zarándok-Párolgása a Pénztárterem felé, ahol a Mennyei Pénztáros ül...

Ugyancsak ide kíváncsok a „Le Pusillanime” cikke** közvéleménykutató intézeteink jelentéséről, melyből kitűnik, hogy nincs ma népszerűbb yankee ideál Amerikában, mint az Iskarióta...

— ...ó ti kaján szívek, ti, akik azt szeretnétek, hogy bemocskoljam magam e szép legenda meggyalázásában; hogy bármily arckifejezést adjak a tisztult kötvénytulajdonosnak, az arcol elfintorodjanak; hogy az átszellemült gyátrak, hogy az ezzel dolgozó tözsdések és a külön táblán feltüntetett, kápolnában látható árfolyamok az alázattalan röhejek melegágyává alacsonyodjanak, én magam pedig megörökíttessék abban a pillanatban, amint a Sátánnal fújom az egy-követ. A legenda ezzel véget ért és akár szeptikusok vagyok a hitben, akár szeptikusok, láthatjátok a dolgok bivalycsökonyossági egymásra következését: hogy vasútvonalak igazodnak majd oda, gyógyhelyek és csodatékony kaszárnyák települnek a kegyhely mellé, ahol Morescott Sámuel egykor géptüdeje nyugodott — lehetne-e másként? Morescott Sámuel, a legendák Morescott Sámuele — tíz évvel az angyaljelenség után —, mint aki érzi napjai végének közeledését, derűs hangulatban hajóorvosával sakkozott.

Az emberbaráti érzelméről híres és az egész legénység rokonszenvét kiérdemelte felcsere ideo-va beavatott volt és a főgépész — valahányszor a két masinakajüt előtt elment, melynek árnyékos sikátorában sakkozni szoktak — nem állta meg, hogy oda ne kacsintson s az meg, hogy vissza ne, neki.

— Egyszóval a júdaskötvények elfogytak. Sakk.

— El uram, mind egy szálíg. Ezt elnéztem.

A sürgönyöket már régen nem ő intézte, a beérkező pénzeskötegekről Morescott nem tudott — így volt ez kicsinálva, a hajón más matróz nem szolgált, csupa multimilliomos. A Yatahama-Szigeteknél vagyunk.

— ...Visszavásárolni az emberiségnek az ártatlanságot, mintha a Kereszthalálra sor sem került volna; mintha Júdás újra apostol volna!... Örülök, hogy ebben a hatszáz milliárdos összegben a harmadával egymagam szerepelek... Mit gondol, jelent ez o d a t valamit? Sakk.

— Jelent uram, már hogyné jelentene. Ha a teve nem megy a tű fokához, a tű foka megy a tevéhez. En egyszerű hajófelcsere vagyok csupán, de máris igazat adok annak, amit hálatalt egyházi körök rebesgetnek; hogy Júdás feltá-

madt, amde vezeklő életre támadt fej, és, Morescott Sámuel szemé-lyében komoly megfontolás tárgyává teszik azon óhaj, vajha bevinnék a megigazult Iskarióta figuráját ama szentek választékába, kikkel oltárainkat és oromzatainkat díszítjük. — (Hatalmasat kacsintott a főgépész felé és az meg, elmenőben, hatalmasan, egy fokhagymását: visszakacsintott.) — Hova léphetnék még?

— Egyházi köröknek alkalmasint túloznak, ez... Mindenesetre, ha a pénz együtt van, a titkárom telefonálhat. Folyósítani a Templomnak az egész összeget. Matt.

— Uram, valóban, matt — borult a táblán előre a hajófelcsere, részeg-elájlulós mozdulattal és nem vette észre, amikor Morescott Sámuel, kakassarkantyús kezével, a nyisszantott nyakú madár hangja csapásával utánakapott:

— Doktor! Doktor!

A felcsere csupán arra lett figyelmes, hogy nem hallja a géptűll monoton pöfögését. Angyal állt mellette — két ujjal feszegette rajta a repedést.

A Yatahama-Szigetek vizen annyi tüzet nem láttak, se jachtot annyi lampion; a multimilliomosok felvitték a Yaha-M'Yaha szekta „szolgáloányait” a fedélzetre és ott verették a teknődobot, meztelenek a meztelenek között; a hullá a géptűdében az Angyallal társalgott.

— ...Es most mi lesz? — szörnyűködött kényszerűen, padlóra lógó nyakkal; mert már mindent tudott.

— Most? Félév alatt elverik a betétjeiket. Kikötők bordélyházai-ban verik el.

— Tudtam. De a felcsere csak nem?! Ó! Csak nem?!

— Lator.

— Ha újra kezdhetsz!

— Előbb még színleg elsüllyesz-tik a jachtot, hogy felvegyék utána-d a biztosítást... aztán — — —

— Dehát a titkárom?!...

— Lator.

— Angyal! Angyal! Tanúm vagy rá, ártatlan vagyok. En Krisztus visszaváltását akartam: most viszik a milliárdokat Júdásnak, újra, kamatok - kamatjával... megfizet-tetni a világgal! ezt! az Ő újra-elárultatását!

(1949-ben, a szocializmus bukásának évében Magyarországon.)

* Hittestvérem! Miféle tolvaj ez, tekintetében? Folytathatod-e tovább az imádság szemforgatását? Fizess és vedd magadhoz a kötvényt, mert mi vagy — nélküle?

** Júdást nem akaszthatom vissza a fájára, sem Kajafást fel nem támaszthatom; hogy leoldoztatván amazt, emennek visszavigye — „nem árulom el a Mestert!” — Magamnak kell visszaadnom azt a Templomnak: nekem! Legyen az én szívem ez a kapu, ahol megyen, legyen az a Kamatok Zarándoklata!

itt itt itt itt itt
az Igaz Üzlet

JUDASKÖTVÉNY

itt itt itt itt itt
az Igaz Üzlet

A MEGVÁLTÁS VISSZAVÁSÁRLÁSÁRA

mért tévelyegsz, tévelygő?
tévelygő?
tévelygő?

mért tévelyegsz, tévelygő?
tévelygő?
tévelygő?

itt itt itt itt itt itt itt itt az Igaz Ut itt itt itt itt itt itt itt

„Krisztus Urunknak véreben a nemzedékek rendje szerint

„a világban öröklésében hetvedeziglen mi bűnösök

„harminc Heródes-szekelért játszotta el Simon fia Júdás ártatlanságunkat az Ő véreben — mely vagy tizenharmadfél dollárpenz az Igaz Ár Folyam Tabuláján

„tizenharmadfél dollárpenz kamatai nyomják lelünkét hetvedeziglen a bűnök minden kamataival, imádkozunk — amde mi

„amde amíg mi Júdás-unokák, mi farizeus-ivadékok, Krisztus-korbácsolók lányai csak paráználkodunk

„amíg mi Ruhájára-kockavetők

SULYOK VINCE:

Apály

Milyen kopár és üres a szívem Istenem
elszívárgott belőlem is a ragyogás
mint alkonyattájt két kertekből a fény — —

A partokról is a partokról is
hova szaladt a víz
rothadó csigák tengeri csillagok
maradtak csak a homokon
s egy örült sirály
ugrándozik a kövekben
ahogy meglát
szitkozódik és kiabál — —

Visszajövök majd holnap este is
a vigasztalanság dalához
tanulok tőle szavakat — —

Távol a fekete fjordon
halászok dalolnak a bárkán
ezüst hold hozza vissza a vizeket
ezüst éjszakán
ezüst hold hozza vissza a vizeket
ezüst éjszakán — —

Reménytelen szép távoli csoda
kedvesem hozza vissza a kedvemet
két melle ezüst ragyogása
ölelő holdfénytiszta teste
meszélien hívó térde karja — —

Kerítéseken át füvek és ják
füleltd szaga árad a barna utakra
hol hajlongva mint a virágok
táncolnak a lányok
fehőren és komoly arccsókával — —

A tó mellett...

A tó mellett a hűvös jübe ült
felhúzta térdig nadrágszárait
s figyelt a télen délutánba hosszan
elő füvek és élő ják között
lélegző vizek s tág egek között
mozdulat nélkül csak a haja rebben
s világos inge lángolt — —

S a bölcs halaknak sutogott
mert figyelték folyondár közt a mélyből
— hullnak belém a tájak és az évek
huszonhat évet éltem
s nem értettem belőle egy napot
ma oly színes az ég
csak a fenyők szorongnak feketében
a szigori sziklák alatt — —

Virágok bólogattak
és aprófejjü madarak
komolyságukon mosolyogni kezdték
fehér orcával szépen mint a szentek
kavicsokat dobált a vízbe
és alkonyatig üldögélt a parton — —

— Úgy veszem észre, nem lát valami szívesen.

Az özevgy újra adós maradt a válasszal; kezével tétova mozdulatot tett. Miriam kuncogott és kényelmesen hátrafészkelte magát egy halom mintás díványpárna közé.

— Honnan tudtad, hogy hol lakom?

Miriam a homlokát ráncolta. — Ez nem probléma.

— De hisz nem is vagyok benne a telefonkönyvben.

— Á, ugyan, beszéljünk másról.

Millerné azt mondta:

— Anyád meg lehet kergülve, hogy így enged egyedül csatangolni késő éjszaka... méghozzá ilyen lehetetlenül öltözve. Biztos elvesztette az esztét.

Miriam felkelt és egyenesen abba a sarokba ment, ahol a letakart madárkalitka függött a mennyezetről, láncon. Bekandikált a takaró alá. — Kanári — mondta. — Megengedi, hogy felébresszem? Szeretném hallani, hogyan énekel.

— Hagyd Tommyt békén — szólt rá Millerné aggódalmasan. — Fej ne merd ébreszteni!

— Nem, hát nem — mondta Miriam. — Bár nem látom be, miért ne hallhatnám énekelni. — Majd: — Adhatna valamit enni? Meghalok éhen. Még egy kis tej és lekvároskenyér is jól esne.

— Hallgass ide — az özevgy feltápázkodott a számolyról. — Ígérd meg, hogy ha adok lekvároskenyeret, jó kislány leszel és szépen haza megy. Már éjfél is rég elmúlt.

— Havazik — vetette ellen Miriam szemrehányóan. — És hideg van. Megsötét.

— Kezdjük ott, hogy egyáltalán nem kellett volna idejőnnöd. — Millerné csak nagy erőfeszítéssel tudott uralkodni a hangján. — A rossz időről én nem tehetek. Ha enni akarsz, meg kell ígérned, hogy utána elmegy.

Miriam félresöpört az arcából egy hajfonatot. Töprengő pillantással állt, mintha fontolgatná a javaslatot. Aztán a kalitka

felé fordult. — Rendben van — mondta. — Megígérem.

Hány éves lehet? Tíz? Tizenegy? Millerné a konyhában kibontott egy üveg eperbefőttet és négy karéj kenyeret szelt. Tejet töltött egy pohárba, rágyújtott. És minek jött? Keze reszketett, ahogy az égő gyufaszálat tartotta szeme előtt, szinte lenyűgözve, egészen, míg a körmére nem égett. Odabent énekel a kanári; teli jüdből fújta, ahogyan reggelenként szokta és soha máskor. — Miriam — kiáltotta ki —, Miriam, megmondtam, hogy ne piszkáld Tommyt. — Nem jött válasz; újra beszólt, de csak a kanári csattogása hallatszott. Próbálta beszívni a füstöt s ekkor jött rá, hogy a szópókás végét gyújtotta meg, hogy az a...! — jaj, igazán, nem szabad, hogy kijöjjön a sodrából.

Tálcán bevitte az ételt és letette a kávézóasztalkára. Rögton szemébe tűnt, hogy a kalitkán változatlanul rajta van a takaró. Tommy meg csak trillázott. Viszolygó érzése támadt. A szobában nem volt senki. Millerné átment a hálószoba előtti alkóvon. Visszafojtott lélegzettel állt meg az ajtóban.

— Hát te mit csinálsz itt? — kérdezte. Miriam felpillantott, valami nem-rendes tekintet volt a szemében. Az íróasztalnál állt, előtte kinyitott ékszerdoboz. Egy percig hallgatva vizsgálta Millernét, kényszerítette, hogy a szemébe nézzen. Mosolyra húzta a száját.

— Nincs is itt semmi értékes — mondotta. — De ez itten tetszik nekem. — Tenyerén kitarított egy domborműves mell-tűt. — Nagyon hercig.

— Légy szíves és... kérlek, tedd vissza. — Hirtelen meg kellett támaszkodnia. Nekidőlt az ajtófélfának; fejét elviselhetetlen súly húzta előre, nyomás nehezített szívére. A villanyfény, mintha kialvóban nyugorgott volna. — Kérlek szépen, kicsikém... ez emlék, az uramtól kaptam ajándékba...

— De mikor olyan szép és én akarom — mondta Miriam. — Adja nekem!

Ahogy az özevgy ott álldogált, erőlködő agyában valamiféle mondatot alakítgatva, amely megmenthetné a mell-tűt, hirtelen ráébredt, hogy nincs senki, akihez fordulhatna; egyedül tinc — ez hosszú ideje nem jutott eszébe.

Miriam falánkon evett s mikor eltűntette a tejet és a lekvároskenyeret, hálószővőpök ujjakkal kapargatta össze a tányéron a morzsalékokat. A bross ott ékeskedett a bluzán, rajta a halvány faragottcsont arcél, mintha viselőjének trükk-képmása lenne.

— Ez fincsi volt — sóhajtott. — Most persze isteni volna egy kis mandulatorta vagy cukrozott cseresznye. Az édesség a legjobb dolog a világon, nem?

Millerné billegve guggolt a zsámolyon. Cigarettazott. Hajhálója félrecsúszott, néhány kiszabadult tincs a szemébe csúngott. Bambán nézett farkasszemet a semmivel és vörös foltok ütöttek ki az arcán, mintha egy dühölt pofon tartós nyomokat hagyott volna rajta.

— Van valami édesség... torta, például?

Millerné a szőnyegre pöckölte a hamut. Feje enyhén imbolygott nagy iparkodásában, hogy újra tengelybe állítsa a szemét. — Megígérted, hogy elmész, ha adok lekvároskenyeret — mondta.

— Jó ég, tényleg megígérted?

— Igenis, ígéretet tettél és én fáradt vagyok és rosszul is érzem magam.

— Nem kell izgulni — mondta Miriam.

— Csak tréfálok.

Vette a kabátját, átvette a karján, sapkáját fejére igazította a tükör előtt. Aztán közel hajolt Millernéhez és a fülébe súgta: — Adjon egy búcsúpusztit.

— Ne... inkább ne... — dadogta az özevgy.

Miriam rándított egyet a vállán. — Ahogy gondolja — mondta szemöldökét felvonva. Azzal egyenesen a kávézóasztalkához masírozott, felkapta a vázát a papírhözsákkal és elcipelve a szobának egy olyan

sarkába, ahol a kemény padlót nem borította szőnyeg, heves mozdulattal a földhöz vágta. Üvegcserepek röpködtek szerteszét. Miriam rálépett a papírcsokorra és összetiporta.

Lassan az ajtóhoz sétált; mielőtt behúzta maga mögött, még visszanezét Millernére, valami ravaszdián ártatlan kíváncsisággal.

Millerné a következő napot ágyban töltötte, csak egyszer kelt fel, hogy megettesse a kanárit és egy csésze teát igyék. Megmérte a lázat, de nem volt láza; álmai mégis lázasan zaklatottak voltak és zilált hangulatuk ében is tovább kísértett, ahogy hátán fekve, tágra nyílt szemmel bámult fel a mennyezetre.

Mikor kedden reggel felébredt, jobban érezte magát. Éles napfény szűrődött be rézsútos pázmákban a redőny hasadékaiban és szétkergette beteges képzelgéseit. Rendbehozta a lakást, aztán lement a fűszereshoz, majd egy csekkel beváltani s onnan tovább a Schrafft-féle étkezdébe, ahol megreggelizett és vígan elcsevegett a pincézővel. Istenem, de csodás nap — mint valami ünnep —, igazán bolondság lenne hazamenni.

Busszal ment a Nyolcvanhatodik Utcáig, ahol vásárolni szándékozott egyet-mást. Sejtelve sem volt, hogy tulajdonképpen mit is akar venni, vagy hogy mire lenne szüksége. Végül belépett egy virágüzletbe.

— Hát fehérét tetszett mondani? — kérdezte a virágáros.

— Igen — felelte Millerné. — Hát fehér rózsát kérek. — Innen egy üvegáruboltba ment és kiválasztott egy vázát, feltehetőleg annak a pótlására, amelyet Miriam összetört, noha az ára felháborítóan magas volt, maga a holmi pedig, véleménye szerint, a groteszkiség izléstelen. De már benne volt nyakig egy sereg érthetetlen vásárlásban, mintegy valami előre kidolgozott terv szerint, melyről nem tud magának számot adni és amelybe nincs semmi beleszólása.

(Folytatása a következő oldalon.)

Simon István: A Magyar Írószövetség vezetősége

A Jangce vitorlái

(Magvető, 1959)

Simon István — sajnos — egyre szegényesebb verseket ír. Verseinek útinaplója három országról szól; de sem Kína, sem Vietnam, sem Korea nem ihlette egyetlen épkézláb vers megírására se a költőt, s ez már nem csupán a szocialista realista irodalompolitika bűne.

Simon hajdan ügyes csattanóból erre a kötetre nem futotta, ezáltal csak nyöszörgőkről beszélhetnénk:

*Ernyő alatt a rendőr posztol,
fehér kesztyűt int s készül.
Nekem vág utat — én vagyok
most
egyedül a járókelő.*

(Dél a kereskedőnegyedben)

Jól esnek az embernek, ha a költő — legalább lábjegyzetben — megmagyarázná, hogyan „vág utat” a rendőr az utca egyetlen járókelőjének. Azt, hogy a „kéz-elő” miért került a versbe, ez a magános „járókelő” különösebb magyarázat nélkül is olvasói értésére adja.

A számtalan kifecajított kép közül izelítől elég egy is:

*Surrogó fehér madárraj
száll el fölöttem vonalával;
ráfolyik az égbe a röpte,
mint oltott méz a kék vödörre.
(Hadongi délután)*

E négy sort nehéz felfogni. Akad azonban, amit könnyű. Sőt túl könnyű; a kötetben hemzseggő laposságokra gondolok. Például erre:

*A tengerig ki szikla szikla mellett
a zöld öbölben, csoda és megannyi
álmom; álmodj, szív, te önfeledt
gyermek,
gyönyörű ez — és ezt is el kell
hagyni.*

(A tenger sziklái)

A kötet verseinek ama szakaszai, amelyek nem a fent idézett három betegség valamelyikében szenvednek, a negyedik körtől, a magyarázkodástól sápadoznak. Kegyetlen dolog valaki verseiről egy jó szót se szólni, de ha a Jangcefolyón a vitorlákba olyan kevés szél kapaszkodnék, mint amilyen kevés a költészet „A Jangce vitorlái”-ban, a kínai halászkó hopton maradnának, mint e kötet olvasói.

András Sándor

1956 szeptember 17-i választás
(a kapott szavazatok sorrendjében):

Benjámín László, Illyés Gyula, Déry Tibor, Képes Géza, Kassák Lajos, Erdei Sándor, Tamási Áron, Zelk Zoltán, Németh László, Kónya Lajos, Veres Péter, Háy Gyula, Tersánszky Józsi Jenő, Tamási Lajos, Ignó Pál, Szabó Lőrinc, Karinthy Ferenc, Juhász Ferenc, Fodor József, Szabó Pál, Jankovich Ferenc, Örkény István, Kuczka Péter, Simon István, Kolozsvári Grandpierre Emil.

(Jelölve voltak és kibuktak: Darvas József, Illés Béla, Urbán Ernő, Sándor Kálmán, Bölöni György stb. Gergely Sándor volt írószövetségi elnököt nem is jelölték.)

1959 szeptember 25-i választás
(mivel sem a szavazás módjáról, sem a szavazatok megoszlásáról tudósítás nem jelent meg — alfabetikus sorrendben):

Barabás Tibor, Darvas József, Dobozy Imre, Fodor József, Földes János, Gergely Sándor, Goda Gábor, Illés Béla, Illés Endre, Jankovich Ferenc, Juhász Ferenc, Kárpáthy Aurél, Király István, Köpeczi Béla, Madarász Emil, Mesterházi Lajos, Móricz Virág, Sándor Kálmán, Simon István, Cs. Szabó Béla, Szabó Pál, Tatay Sándor, Thurzó Gábor, Tolnai Gábor, Urbán Ernő és Veres Péter.

(Elnökül Darvas Józsefet választották. Főtitkár: Dobozy Imre. Az elnökség tagjai: Fodor József, Földes János, Illés Béla, Jankovich Ferenc, Móricz Virág, Simon István, Szabó Pál.)

ARS HUNGARICA

(Jahrbuch 1958 verbannter ungarischer Schriftsteller in Österreich)

A nemzet elnyomatása idején a magyar kultúra folytonosságát megőrizni — nehéz és sokrétű feladat. Kultúránk folytonosságát őrzik azok, akik odahaza a szellemi terror ellenére, a hatalommal a tisztesség határain belül megalkudva, maradandó műveket próbálnak alkotni. És őrzik itt, kinn az emigrációban azok, akik anyagi és nyelvi nehézségekkel küszködve, megkísérik elmondani, amiről az otthoniak hallgatni kényszerülnek. Kísérletekről van szó, mindkét oldalon — rendkívül kedvezőtlen körülmények között folytatott, s ezért tiszteletreméltó kísérletekről. Úgy véljük, e művekhez különleges gyengédséggel kell közelnedünk: a művek pusztán létén ébredt lelkesedésem öröm fölé emelkedő igényességgel, ugyanakkor nagyon megfontoltan és alázatosan.

Igy vettük kézbe az Ausztriában élő menekült magyar írók évkönyvét. Először is hosszasan örültünk, hogy az izléses kiállítású, szép kötet egyáltalán megszületett, s hogy Franz Theodor Csokor, a kiváló osztrák író szerzett hozzá meglehetősen előszót. A kötet szerzői (névszerint: Angyal László, Bella Andor, Esti György, Ferenczy Jenő, Harsányi László, Ilosvay Ferenc, Kövály György, Molnár György, Molnár Tamás, Pór Antal, Rozgonyi Andor, Sebestyén György, Simányi Tibor és Vér Zoltán)

nem egyenlő értékű, színvonalú írásokkal szerepelnek. De ezt nem róhatjuk fel sem a szerkesztő, sem a szerzők hibájára. Mindannyian tudjuk, hogy egy nemzet irodalmához a középszerű, de tisztességes művek éppen úgy hozzátartoznak, mint az oly ritka műremek. Az évkönyv novellái közül egy sem válik a magyar kultúra szégyenére, s valamilyen formában mindegyik híradás és dokumentum. Kiemelkedő Ilosvay Ferenc: „Az ezredes” című finom karcot és Sebestyén György novellája: a „Füst és eső”.

A kötetet kiegészítő esszék közül elsősorban Angyal László nagy hozzáértésről tanúskodó, élvezetesen megírt rövid Beethoven-tanulmánya érdemel említést. Ugyanakkor, sajnos, nagyon elhibázottnak kell mondanunk a magyar irodalomról közölt rövid áttekintést. Tíz oldalon ugyanis még vázlatos képet sem lehet adni a magyar irodalomról. Ilyesmire nem is szabad vállalkozni. Az egy-két mondatos jellemzésekkel megtöltött üres névsor a semminél is kevesebbet mond a külföldi olvasónak; de tíz rövid oldalon még tisztességes névsor sem futja. Így esett meg például az, hogy Csokonai Vitéz Mihály és Vörösmarty, Jókai és Mikszáth kimaradt a magyar irodalom történetéből, s a modern magyar költői nyelv megteremtőjének ki-

nevezték Petőfi Sándort, aki aligha szorul rá ily érdemtelen dicsőre. Holott a tanulmányt szerző Medgyesi Kálmán szemléletmódját nem jellemezi a magyar irodalomban. A szerkesztőnek le kellett volna beszélnie öt erről a lehetetlen feladatról. A szerkesztés művészete nem kis mértékben a kihagyás művészete, s az évkönyv legtöbb hibája onnét ered, hogy a szerkesztő a kiadó túlságosan sokat és sokfelé akart egy kötetbe zsúfolni. A fordítók általában szép és gondos munkát végeztek. De bosszantó pontatlanság az „Ein Wort über die Tyrannen”. Az „Egy mondat a zsarnokságról” lélegzetvételt, ritmusát tekintve: mondat. A fordítás a lényegyet torzítja el. Ugyanígy bosszankodunk azon, hogy az előszó arisztokratának nevezi Ady Endrét. Az osztrák Theodor Csokornak nem kötelessége, hogy a kurtanemes és az arisztokrata közötti különbséggel tisztában legyen. De minden magyarnak tudnia kell, hogy Adyra semmi sem illik kevésbé, mint az arisztokrata jelző.

A kötet erényeit és hibáit összevetve: az Ausztriában élő magyar írók első évkönyvének megjelenése pozitív és örömdetes jelenség. Es bízhatunk abban, hogy a következő kötet gondosabb, harmonikusabb és magasabb színvonalú lesz az elsőnél.

S. F.

Z. N.

Vett egy zacskó cukrozott cseresznyét és egy Knickerbocker Sütőde nevű boltban negyven centet fizetett hat kis mandulaborsóval.

Az elmúlt órában az idő újra hidegre fordult; a téli felhők, mint párás üveglencsék, homályt vetettek a napra, s az eget a korai alkonyat előre küldött árnyai színezték. Mire Millerné hazáért a nyerskőházba, a hó fűre függönyként ereszkedett alá s a talpnyomok, alighogy rányomódtak a fehér puhaságra, már el is tűntek.

Pontosan öt órakor megszólalt az ajtócsengő. Millerné tudta, ki az. Házikabátjának szele a padlót söpörte, ahogy keresztüllépkedett a szobán. — Te vagy az? — kiáltott ki.

— Hát persze — mondta Miriam s a szó fölbántóan visszhangzott a hallból. — Nyissa már ki ezt az ajtót.

— Menj el — mondta Millerné. — Legyen szíves, gyorsan... nehéz csomag van nálam!

— Menj el — mondta Millerné. Visszament a szobába, cigarettára gyújtott, leült s nyugodtan hallgatta a csengetést, ahogy csak berregett, berregett, hosszan, szakadatlanul. — Kár a gerzert. Eszem ágában sincs, hogy beérsek.

Kisvártatva a csengetés abbamaradt. Vagy tíz percen keresztül Millerné nem mozdult. Aztán, mivel a legkisebb nesz sem hallatszott, arra a következtetésre jutott, hogy Miriam elment. Lábujjhegyen az ajtóhoz óvakodott és kis résnyire kinyitotta; Miriam félig fekvő helyzetben kukszolt egy papírdoboz tetején s egy csodaszép francia babát ringatott karján.

— Igazán, már azt hittem, sose jön ajtót nyitni — mondta duzzogva. — Itt van, segítsen ezt bevinni, legyen szíves, rettentő nehéz.

Millerné nem igézeteszerű kényszer mozgatta, hanem valami furcsa szentviten akaratnőküliség. Becipelte a dobozt; Miriam a babát vitte. Összekuporodva ráheveredett a díványra, még a kabátját és sapkáját sem vette le, csak egykedvűen nézte, ahogy Millerné a padlóra ejtette a dobozt és reszketve kapkodott levegő után.

— Köszönöm — mondta. A nappali világosságban arca ványadtan és megnyúl-

tan hatott, haja is fénytelenebbnek tűnt. A dédelgetett francia babának rizsporos parókája volt és bárgyu üvegszeme Miriamban keresett felvidulást. — Meglepetésem van a számára — szólalt meg Miriam. — Kukkantson a dobozomba.

Millerné térdénélva felnyitotta a doboz tetejét és még egy babát emelt ki belőle, aztán azt a kék ruhát, amelyet — mint emlékezett — Miriam akkor este a mozbiban viselt. Beletűrt a többi holmiba is és azt mondta: — De hisz ez csupa ruhanemű. Mire kell?

— Idejövök lakni magához — közölte Miriam, egy cseresznyeszarat csavargatva. — Milyen kedves, hogy vett nekem cseresznyét...

— Ide nem jöhetsz! Az ég szerelmére, menj el... menj el és hagyd magamra!

Millerné keresztülbotorkált az előszobán és le a lépcsőn; egy emelettel lejjebb nekiessett az első lakásajtónak, amely útjába akadott és vadul dörömbölni kezdett. Vöröshajú férfi nyitott ajtót; berontott mellette. — Hé, mit jelentsen ez? — vakkantott rá a férfi.

— Valami baj van, kedves? — kérdezte egy fiatal nő, aki kezét törölgetve megjelent a konyhaajtóban, Millerné neki magyarázott.

— Kérem szépen — mondta sírva —, kérem szépen, végtelenül szégyelem magam, hogy így betörök, de... szóval, H. T. Millerné vagyok és egy emelettel feljebb lakom és... — Kezébe temette arcát. — Jaj, olyan fantasztikusan hangzik...

Az asszony egy székhez vezette, a férfi izgatottan aprópénzt csörgetett a zsebében. — Szóval?

— Maguk fölött lakom és egy kislány jár hozzám látogatónak és... és az az igazság, mind ott volt a helyén. De a szoba valahogy üres hodályá lett, üresebbnek tűnt, mintha a berendezést, az ismerős tárgyakat mind kihordták volna belőle, élettelen volt és megkövült, mint egy ravatalozó helyiség. A dívány valami újfajta idegenséggel ült meg a szememben, üres felülete különös jelentőségre kapott, amely nem lett volna olyan lélekbe hatoló és rémületes, ha Miriam ott ül rajta összekuporodva. Meredten bámult a padlóra, ahogy a föltárá, ahová a dobozt akkor lerakta s egy

Majd Harry ellátja a baját a kölyöknek. Eredj, szívem.

— Nyitva van az ajtó... — mondta az özevgy.

A férfi kiment, az asszony benedvesített törülközővel megmosta Millerné arcát.

— Igazán nagyon jó hozzám — mondta az özevgy. — Szégyelem, hogy úgy viselkedem, mint akinek elment az esze, de ez az ördögi gyerek...

— No jól van, kedves — vigasztalta az asszony. — Most már csak ne izgassa magát.

Millerné az asszony karjajlásában pihentette a fejét; álmos nyugalom szállta meg. Az asszony a rádió gombját forgatta: zongorasó és egy fátyolos hang töltötte be a csendet s a fiatal nő lábával pontosan kidobolta az ütemet. — Talán legjobb lenne, ha mi is felmennénk — jegyezte meg.

— Nem akarom soha többé látni. Soha többé nem akarok vele találkozni.

— Na jó, jó, de hát miért nem hívtát mindjárt rendőrt? Azt kellett volna tenni. Nemsokára meghallották a férfi csoszszánásait a lépcsőn. Homlokát ráncolta jött be a szobába s a fületét vakargatta. — Nincs ott senki — mondta, őszintén nagy zavarban. — Bizonyára meglépett.

— Nagy hólyag vagy, Harry — jelentette ki az asszony. — Itt ültünk egész idő alatt, okvetlenül láttuk volna, ha... — Hirtelen elhallgatott, észrevéve a férfi szúrós tekintetét.

— Mindenütt megnéztem — mondta az. — Nincs ott senki és kész.

Millerné nesztelenül lépett be a lakásába; a szoba közepén mozdulatlanul megállt. Nem, valójában nem változott semmi; a rózsacsokor, a sütemények, a cseresznye, mind ott volt a helyén. De a szoba valahogy üres hodályá lett, üresebbnek tűnt, mintha a berendezést, az ismerős tárgyakat mind kihordták volna belőle, élettelen volt és megkövült, mint egy ravatalozó helyiség. A dívány valami újfajta idegenséggel ült meg a szememben, üres felülete különös jelentőségre kapott, amely nem lett volna olyan lélekbe hatoló és rémületes, ha Miriam ott ül rajta összekuporodva. Meredten bámult a padlóra, ahogy a föltárá, ahová a dobozt akkor lerakta s egy

Hungarica. Hangversenyének olyan nagy volt a sikere, hogy néhány nappal a velencei előadás után megismételte az olasz rádióban, s keltőnapos amerikai hangversenykörútra kapott meghívást. Velencében a Philharmonia Hungarica új oldaláról mutatkozott be, s kétségtelenül beérkezett a világ ismert zenekara közé.

Keszi Imre: Elysium

(Szépirodalmi Kiadó, 1958)

„Persze, egy ország életére rányomja a bélyegét, hogy ami van, az nincs, és ami történik, az nem történik. Az ilyen országban a dolgok eltölődnek, semmi sincs a helyén. A szavak is eltölődnek: az emberek mást mondanak, mint amit gondolnak, viszont mást is értenek, mint amit mondanak nekik, így a végén mégis csak megértik egymást. Az élet kétértelművé válik, mindenki mást cselekszik, mint amit szándékában áll cselekedni, aki jobbra akar menni, balfelé indul, aki hi akar jutni, befelé megy, akinek titka van, az beszél, aki valamit közölni akar, az hallgat. Mégis megértik egymást. Sőt csak így értik meg egymást.”

A könyv, melyből ez a rész vettett, az 1944 március 19 utáni horszokról szól. Egy sárgacsillagos kisfiú a csendőrok hálózába kerül. Kiviszik egy „Speciallager”-ba, melyet a német tiszt Lager-Elysiumnak nevez. Ide azok a jó kisfiúk kerülnek, akik „bátorságuk”-kal méltóak a Führerhez. Aki nem bátor és sokszor bátor, de a doktor bácsi hazudott; végül mégis a Tartarosba jutatta.

A regény másik vonala az otthon lévőek életét mutatja. Önfeldáozó megmentők és aljas megmentettek, cinikus próbék és tántorgó józanok, lelkiismeretes kintzók és engedelmesen kintlódók lidéres forgataga, de mind él, mind igaz és még mindig igaz.

A könyv mentes minden sematizmustól, felesleges pátoztól, hrokkodilkönyvektől és attól az utólagos higitástól, ami „Frank Anna naplója”-n érződik. Emberi és tisztességes írás.

S. F.

Z. N.

pillanatig úgy látta, mintha a zsámy eszeveszetten pörögne maga körül. Kijelantott az ablakon: csak nem kétséges, hogy a folyó valóban ott van, hogy csakugyan havazik? Bár az ember nem hihet feltétlenül az érzékei tanúságának; Miriam is ott volt, nagyon is valószínűsán — és mégis, hol van? Hol, hol?

Mintegy álomban, a székre hanyatlott. A szoba körvonala kezdett elmosódni, sötét volt, egyre sötétebb és nem lehetett ellene tenni semmit; kezét sem bírta felemelni, hogy villanyt gyújtson.

Egyszerre, lehunyt szemé mögött, úgy érezte, mintha valami áram hajtana felfelé, akár a bűvárt, ki mélyebb, zöldebb mélységekből bukkan felszínre. A rémület, a határtalan kín perceiben a lélek néha mozdulatlanágba merevedik, mintegy ki nyilatkoztatásra várva s a gondolatot beszóvi a csend; olyan ez, mint az átom vagy valami természetfölötti önkívület. S a szélcsend mélyen mozdul egy erő, a hűvös, következtető értelem ereje: hátha soha nem is ismert egy Miriam nevű kisleányt? Hátha csak ostoba vakrémület fogta el akkor az utcán? Végül is mellékes, mint minden egyéb. Hisz voltaképp csak egy valamit vett el tőle „Miriam”, a személyazonosságát. De most tudta, hogy újra megtalálta a személyt, aki itt él ebben a szobában, főz magának, egy kanári birtokosa — egy szóval azt a valakit, akinek ismeri kiletét, akiben hihet és megbízhatik: özevgy H. T. Millerné.

Nagy benső megbékéléssel hallgatta a csendet. Egyszerre kettős zöreire lett figyelmes: valahol a közvetlen közelben egy íróasztaliók nyílt és csukódott; mintha még jóval a zaj elhangzása után is hallaná... nyílt és csukódott. Aztán, lassanként, az érdes zöre helyébe halk nesz nyomult, egy selyemruha zizezése és ez a lány, távolj nesz egyre közelebb jött, egyre dagadt, nőtton-nőt, mignem a falak remegtek a rezgéséssel s a szoba hajladozott a kis susogások árjának terhe alatt. Millerné teste megdermedt. Felnézett; tompa, meredt tekintet szűrődött egyenesen a szemébe.

— Helló — mondotta Miriam.

DIALÓGUS

Lope de Vega magyar tárgyú drámájának sorsáról

„Lope de Vega magyar tárgyú drámájának sorsa — Hova tűnt el a Nemzeti Színházról Stefan Zweig által Magyarországnak ajándékozott kézirat? — címen tudósítást tett közze a budapesti „Élet és Irodalom“ 1959 augusztus 21-i számában Kozma Béla és Murányi A. Zoltán. A tudósítás arról számol be, hogy 1935 május 29-én a Nemzeti Színházhoz kellett érkeznie Stefan Zweig levele kíséretében Lope de Vega „Corona de Hungria“ című dráma-kéziratának fotókópiája.

„... Mi az oka annak, hogy ezt a magyar témájú darabot eddig nem fordították le magyarra, vagy ha átültették, miért nem hozták nyilvánosságra? — kérdezik a cikkírók. Kutatni kezdtek a kézirat után. Megkérdezték Benedek András, a Nemzeti Színház dramaturgiájának vezetőjét, a színház akkori fő-dramaturgiát, Bálint Lajost, majd Németh Antalt, a színház akkori igazgatóját, de nekik sem a Lope-kéziratról, sem Zweig leveléről nem volt tudomásuk. Székely György dr., a Színház-történelmi Intézet igazgatója sem tudott bővebb felvilágosítást adni, csak annyit, hogy sem a levél, sem a kézirat fénymásolata nem került a Színház-történelmi Múzeumba, illetve a Színház-történelmi Intézetbe.

Keresztury Dezső dr., a Széchenyi Könyvtár Színház-történelmi Osztályának vezetője közölte, hogy Stefan Zweig Weisz Juliánt, a „Pester Lloyd“ akkori főszerkesztőjét kérte meg, hogy közvetítse ajándékát a Nemzeti Színháznak. „Abból a körülményből azonban, hogy a küldemény átvételének sehol semmi nyoma, arra is lehet következtetni, hogy esetleg meg sem érkezett az a Nemzetihez... Nem lehetetlen, hogy valahol lappang a kézirat, bár én úgy emlékszem, hogy nem is az eredeti kéziratról, csupán annak hiteles fotó-másolatáról volt szó. Ez esetben pedig — még ha az meg is semmisült volna, ami szintén könnyen megtörténhetett — nem pótolhatatlan a veszteség, mert módot lehet találni újabb másolat készítésére. Mi készek vagyunk ezt nemzetközi kulturális kapcsolataink felhasználásával, esetleg csere-alapon is lebonyolítani.“

A cikk írói az 1935 május 29-i napilapok tudósításai alapján közlik Zweig levelének szövegét is:

„Mélyen tisztelt Kormánybiztos úr! A szerencsés véletlen kezembe juttatta Lope de Vega „Corona de Hungria“ c. drámájának kéziratát, egyikét az első, sőt valószínűleg a legelső drámai műveknél, amelyek az Ön hazáját a világirodalomba bevezették. A közlemények, amelyek erről a váratlan leletről megjelentek, sok érdeklődést keltettek, természetesen sok kétséget is, hogy nem estem-e áldozatátul könnyelmű tévedésnek és nem tévesztettem-e össze Lope de Vega sajátkezű és döntő jelentőségű kéziratát egy egykorú, vagy későbbi másolattal? Hogy minden ilyen kétséget eloszlassak, ennek a Magyarországnak számára legáltalában kultúrtörténelmi értékű műnek minden egyes lapjáról fotogramot készítettem és így bárki saját szemével győződhetik meg róla, hogy az első sortól az utolsóig minden javításával és változtatásával Lope de Vega saját kezeirésze. Rajta van a cenzúra engedélye és Salustiano de Olozoganak, a legkiválóbb szakértőnek a hitelesítése. Hogy a „Corona de Hungria“ e fotogramos másolatát a kutatóknak és az általános érdeklődésnek rendelkezésére bocsássam, nem kívánhatok méltóbb helyet, mint az Ön vezetése alatt álló Nemzeti Színház múzeumát. Ha Lope de Vega 1633-ban, több mint 300 esztendővel ezelőtt már a kis, jelentéktelen Buda városát választotta műve színhelyéül, akkor a kutatás számára a másolati példánynak sehol sem lehetne jobb helye, mint abban a városban, amely azóta oly pompásan felvirágozott.“

Eddig a levél. A cikkírók még hozzátesszik, hogy: „A jeles német író sajnos tévedett! Abból, hogy 24 év alatt senki meg sem kísérelte lefordítani és ma senki nem tud számot adni róla, az következik, hogy mégsem a legjobb helyre került...“

Az „Élet és Irodalom“ cikke a továbbiakban azt javasolja, hogy amennyiben nem tudnánk a fotókópia nyomára jutni, akkor az eredeti kéziratot kell felkutatni. A cikkírók értesülése szerint „az eredeti kéziratot a spanyol Astorga grófi család levéltárában őrzik. Valószínű, hogy külföldi bolyongása során itt bukkant rá Stefan Zweig is... Nyilván meg lehetne szerezni a család hozzájárulását újabb másolat készítéséhez is... Régi adósságot törleszténék vele Lope de Vega, a „monstruo de naturaleza“ költői géniuszával szemben“ — fejeződik be az „Élet és Irodalom“ cikke. (A szerző szerint közölt szövegben csupán a tévesen idézett spanyol szavakat igazítottuk ki. A szerk.)

Madridban az eltűnt kézirat nyomában

Mínt hogy Kozma Béla és Murányi A. Zoltán cikkében nem politikáról, hanem — Stefan Zweig szavaival — valóban Magyarország számára legalábbis kultúrtörténelmi értékű műről van szó, az Irodalmi Újság szerkesztősége úgy döntött, hogy segítségére lesz a hazai tudományos és irodalomtörténelmi kutatásnak Lope de Vega „Corona de Hungria“ című drámája kéziratának megkeresésében. Mint a lap párisi tudósítójának, nekem jutott az a feladat, hogy a budapesti Széchenyi Könyvtár, a Nemzeti Színház és az össz-magyar kultúra számára igyekezzem megszerezni az otthon eltűnt Lope de Vega kéziratot.

Szeptember második felében Madridba utaztam. Eredeti elgondolásom az volt, hogy a cikk végső következtetéséből kiindulva, az Astorga grófi családöt keressen fel, amelynek a levéltárában — a cikk szerint — az eredeti kéziratot őrzik. Madridban azonban hamarosan felvilágosították, hogy ez a budapesti értesítés — téves. A kézirat jóval több, mint száz éve nincs már az Astorga-család birtokában.

A „Corona de Hungria“ eredeti Salustiano de Olozoga ismert liberális politikus — egy ideig pá-

risi spanyol nagykövet — birtokába jutott, aki 1831-ben angol barátjának, Lady Esthopenak ajándékozta, ezzel, a könyv első oldalán ma is szereplő ajánlással: „To the best Spanish scholar I know in England and to my best friend Lady Esthope.“

Több mint száz évvel később bukkant rá erre a példányra Stefan Zweig, megvette a kéziratot és fotókópiát készíttetett róla. A fotókópiából a budapesti Nemzeti Színházon kívül — szerencsére — a madridi Nemzeti Könyvtárnak is küldött egy példányt. Ezt a példányt sikerült megtalálnom.

A Nemzeti Könyvtárban

A madridi Nemzeti Könyvtár kézirat- és részlegének vezetőjéhez, Garcia Lorca hajdani barátjához: Lopez de Toro abbéhoz fordultam felvilágosításért. Perceknek belül két könyv is feküdt az asztalomon: az egyik az eredeti kézirat fotókópiája volt, a másik az eredeti után 1830-ban készült másolat, Augustin Duran, az ismert író kezeirésze. Az első: tiszta bőrkötésű, szőzöt oldalas, aranyozott hátú kötet; mindan második vagy harmadik lapján hátul körpecsét látható: „Photodruk und Copie A. G., Zürich, Fraumusterstrasse 14.“

Valószínűleg Stefan Zweig, aki hosszabb időt töltött svájci emigrációban, ezzel a céggel készítette az említett fotókópiát.

Lopez de Toro abbé azonban nem engedte meg, hogy sokáig örüljek a felfedezésnek: máris átvezet a könyvtár fotolaboratóriumába és intézkedik, hogy az egész könyvet soronkívül mikrofilmre vegyék és fotókópiát készítsenek róla. Mind ez szeptember 24-én, csütörtökön történt. Szeptember 28-án, hétfőn reggel, könyvtárnyitáskor, a szokással illeték lefizetése után a kezében volt a fotókópia.

A második kötetben...

Am a „Corona de Hungria“ kéziratát, amelyet Budapesten olyan széleskörű és lelkiismeretes nyomozás után sem sikerült megtalálni, — nyomtatásban is megjelent, méghozzá több mint negyven esztendővel ezelőtt.

A Prado mellett fekvő, majdnem templomszerűen csendes épületben (a pontos cím: Felipe IV. 4 Reaj Academia Espanola) felkerestem az akadémiai könyvkiadót. A „Corona“ után érdeklődve, egy kedves öreg bácsi cedulásdobozt vett elő, belelapozott és máris hozta az „Obras de Lope de Vega“ (Lope de Vega művei) második kötetét. A 28-as oldaltól az 57-esig ott olvasható benne a teljes „Corona de Hungria“. Negyven pesetaért — ami valóban poton ár a több mint egykilós könyvért — bárki megveheti. A kiadás 1916-ban készült. Alapjául a már említett Duran-féle kópia szolgált.

A Café León-ban

A Café León-ban — Madrid „Egyetem-kávéházában“ — felkerestem azt a „tertuliát“ — asztaltársaságot — amely minden délután 4 és 5 óra között összegyűjti Spanyolország legkitűnőbb irodalmárait, irodalomtörténészeit. Ott van közöttük José Luis Cano, az „Insula“ című haladó szellemű irodalmi folyóirat főszerkesztője, Joaquim del Val, a neves filológus, aki huszonnégy nyelven beszél és a magyar irodalomban is meglepő tájékozottságot mutat, Gerardo Diego, a kitűnő költő-akadémikus, Antonio Rodriguez-Monino kritikusi-irodalomtörténész, aki — néhez megmondani: miért — engem kissé a mi boldogult Schöpfung Aladarunkra emlékeztet.

Lope de Vega-nak nem egy, hanem legalább tíz-tizenkét olyan színdarabja van, amelyben utalást találunk Magyarországra — mondja Rodriguez-Monino. — Többbször az egész téma magyar, elejétől végig magyar történelmi figurák szerepelnek benne, mint például Hunyadi Mátyás, Árpádházi Szent Erzsébet, Kapisztrán János, néha csak egy-egy motívum magyar vonatkozású. Hogy mi az oka ennek a nagy érdeklődésnek Magyarországra, arra nem könnyű válaszolni. Mindenesetre a magyarok, akár a spanyolok, sokat harcoltak a muzulmán hódítók ellen: a két nemzetnek bizonyos vonatkozásban közös problémái voltak. Ugyanakkor Lope de Vega számára Magyarország eléggé távoli és egzotikus ország volt ahhoz, hogy a drámaíró egyes kényes hazai témákat — esetleg — veszély nélkül áttehessen az ön hazájába.

Magyarországba vagy Erdélybe — egészíti ki Joaquim del Val, a filológus.

Néhány perc múlva a madridi „tertulia“ arról vitatkozik: melyik magyar vonatkozású Lope de Vega darabot lehetne a budapesti Nemzeti Színházban a legnagyobb siker esélyével bemutatni. Egy-másután reppennek fel a címek: „La Ley ejecutada“, „Carlos de Hungria“, „El Rey sin reino“; Gerardo Diego, a költő az „El Animal de Hungria“ mellett kardoskodik.

— Nemrégiben olvastam el újra — mondja — és utaltam is rá egyik tanulmányomban. Nagyon fontos darab.

Rodriguez-Monino hajlik erre a véleményre, de hangsúlyozza, hogy csak akkor foglalhat véglegesen állást, ha még egyszer megnézi közelebbről a többi darabot is.

Egy elfelejtett magyar tudós

Másnap a „tertulia“ asztalánál Rodriguez-Monino elem teszi a bordeaux-i egyetem „Bulletin Hispanique“-jának 1936-ban megje-

lent 38-ik számát. Benne egy cikk: „Lope de Vega et l'histoire hongroise.“

— Olvassa csak el — mondja a spanyol tudós —, egy honfitárs írta.

A cikk szerzője: Karl Lajos hazánkfi, aki Budapesten franciaspanyol szakos tanárember volt. (Monino már rég nem hallott felőle, s nem tudja: él-e még.)

Karl Lajos nyolc magyar vonatkozású Lope de Vega darabról tudott; a már említettek kivül a következőkről: „Los terceros de San Francisco“, „El Premio de la Hermosura“ és „Los tres diamantes“. A folyóirat szerkesztősége lábjegyzetben még kettővel bővítette ezt a sort: „La depreciada querida“ és „Porfiado vence Amor“.

Karl Lajos tanulmányában részletesen foglalkozik a „Corona de Hungria“-val is és megemlíti, hogy első ízben 1916-ban írt erről a Lope de Vega darabról. Rodriguez-Monino meg is adta a Karl könyve címét: La Hongrie et le Théâtre ancien espagnol et français. (Szent István társulat, Budapest, 1916.) Ebből természetesen nyilvánvaló, hogy bármilyen kedves és megindító volt Stefan Zweig gesztusa: a „Corona“ Budapestre küldése, — ez semmiképpen sem tekinthető felfedezésnek, hiszen akkoriban a magyar tudósok már legalább két évtizede tudták a magyar tárgyú Lope de Vega mű létezéséről. Egyébként Karl Lajosnak a Diar-féle Lope de Vega bibliográfiában több tanulmánya is szerepel a 76-os, 19-es, 931-es és 932-es rubrikák alatt.

A Széchenyi Könyvtár címére...

Befejezésül még néhány rövid megjegyzés:

1. Nem vagyok spanyol szakos

A MAGYAR PEN ÜGYE

Viharos ülés a francia PEN Klubban

A francia PEN Klub október 7-i ülésén a magyar PEN visszavétele volt napirenden. Az ülésen a tagság elesen bírálta a francia PEN vezetőségét a magyar kérdésben elfoglalt álláspontja miatt. A bírálók rámutattak arra, hogy hiba volt komolyan venni azokat a felhivatalos ígéreket, melyeket a magyar PEN Klub küldötti tettek a frankfurti kongresszuson. A bírálók kifejtették, hogy a tények végül is a pesszimizistáknak adtak igazat, akiknek az volt a véleménye, hogy a magyar PEN visszavétele nem változtat a börtönben lévő írók sorsán. A táviratra, melyet Moravia, Chamson, Kästner írtak alá s amely a börtönben élő magyar írók szabadonbocsátását kérte a magyar kormánytól, helyesebben Kádár Jánostól, a kormány egy alárendelt tisztviselője választott jelezzé ezzel, hogy a magyarországi hatóságok semmiféle különösebb fontosságot nem tulajdonítanak a PEN döntésének. Megjegyzendő továbbá — fejtették ki a bírálók —, hogy a választáviratban az írókat ismét „bűnözőknek“ nevezik s ugyanakkor a magyar PEN felvételét politikai győzelemnek tekintik a hidegháború hívei felett. A magyar kormány válaszában formája és a távirat tartalma kétségkívül sértő és e sértés felett aligha lehet szemtel hunyni. A frankfurti határozatot támadó francia írók részleteket olvastak fel a magyar sajtóból, melyek bizonyítják, hogy a sajtó diadalmasan ünnepli a PEN visszavételét és ugyanakkor támadja a nemzetközi

tudós, s így nem vállalkozhattam arra, hogy e beszámoló keretében ismertessem a „Corona de Hungria“ rendkívül érdekes születési és bemutatási körülményeit, irodalmi jelentőségét stb. Antonio Rodriguez-Monino volt szíves elvállalni egy rövid tanulmány megírását az Irodalmi Újság számára, amelyet — ha közölni kíván — az „Élet és Irodalom“ is átvehet.

2. Ami a darab eredeti kéziratát illeti, Madridban úgy tudják, hogy Zweig örökösének birtokában van. Eladásra a kiváló író tragikus halála után semmiesetre sem került.

3. A két cikkíróknak vitathatatlan érdeme, hogy a problémát megbolygatta, az érdeklődést felkeltette, s ezzel megnyitotta a lehetőséget annak, hogy a budapesti színházak bemutathassák Lope de Vega egyik vagy másik magyar témájú színművét, vagy — ami talán ugyancsak nem volna rossz gondolat — valamelyik hazai kiadó összegyűjtve megjelentesse a nagy spanyol költő valamennyi magyar vonatkozású darabját.

A magam részéről 1959 október 3-án Párisban ajánlva feladtam a pesti Széchenyi Könyvtár címére a „Corona de Hungria“ kéziratának fotókópiáját, Karl Lajos idézett cikkének fotókópiáját, az „Obras de Lope de Vega“ második kötetét (benne a „Corona de Hungria“ nyomtatott szövege) és a harmadik kötetet (benne a „Comedia famosa del animal de Hungria“, amelyet Gerardo Diego a bemutatásra legalkalmasabb magyar tárgyú Lope de Vega műnek ítélte). Ezekután semmi akadályja sem lehet, hogy — a cikkírók szavaival — a múltbeli súlyos mulasztást jóvátegyék és a régi adósságot törlesszék Lope de Vega „költői géniuszával szemben“.

Gara László

PEN kiemelkedő személyiségeit. A vita során idézetek hangzottak el a Louis de Villefosse-t és David Carvert támadó cikkekből, melyek szemérmetlenül meghamisítják a tényeket és az igazságot.

A felszólalásokra Jean de Beer, a francia PEN Klub titkára válaszolt, aki megállapította, hogy a magyar PEN Klubot a tokiói világgongresszuson formai okokból zárták ki, s ennek következtében az újravétel nem politikai gesztus, hanem formai rehabilitáció. A visszavétel — mondotta Jean de Beer — nem jelenti a kommunista módszerek elismerését.

A további vitában a hozzászólók rámutattak arra, hogy a magyar PEN Klubnak az a Bölöni György volt az elnöke, akitől 1956 decemberében az Írószövetség akkori vezetősége, melynek tagja volt Déry Tibor, Háy Gyula, Illyés Gyula, Németh László és mások, elhatárolta magát. Az Írószövetség akkori vezetősége a Les Lettres Françaises-hoz írott levelében kifejtette, hogy nem hajlandó Bölöni-vel szolidaritást vállalni, mivel ez utóbbi helyeselte a szovjet csapatok intervencióját. Mindennek ellenére Bölöni képviselte a magyar írókat még a legutóbbi PEN kongresszuson is. A hozzászólók követelték, hogy a francia PEN Klub szorgalmazza a magyar ügy újra-fejlesztését és felülvizsgálását a PEN nemzetközi szervezetében. Jean de Beer kijelentette, hogy a magyar ügyet nem tekint lezártnak és a francia PEN további lépéseket tesz a kérdés megoldására.

David Carver beszámolója

David Carver, a nemzetközi és az angol PEN Klub főtítkára, ázsiai hallgatóságának adott október 5-i rádióbeszédében részletesen foglalkozott a magyar PEN központtal és a börtönbe vetett magyar írók ügyével. Megemlítette a budapesti igazságügyi hatóságok sértő válaszát, a negyedmagával Déry, Háy és társaik érdekében küldött sürgönyre. E válaszban tudvalevően azt üzenté a budapesti párttitkárság és kormányhatóság a világ íróinak, hogy „kegyelmi akaszt“ nem mérlegethet, amíg nincsenek „megfelelő állapotok“.

„Nos — folytatja beszámolóját Carver — én most tájékoztatást kértem arról, hogy mit jelentenek ezek a kitételek és csak azt remélhetem, hogy miután a magyar kormány egyszer megtörte a csendet, legalább némi magyarázattal fog szolgálni. Írtam a magyar központnak, szorgalmazva, hogy járjanak el úgy, ahogy a kongresszuson megfogadták — azaz gyakoroljanak nyomást a kormányra Déry, Háy és társaik kizárása érdekében és tegyék közzé lapjukban és folyóirataikban a mi távirataink szövegét.“

Irodalmi Ujság

Helyreigazítás

Az Irodalmi Ujság október 1-i számában, sajnálatos technikai tévedés következtében, Csokits János Tizenkét ének férfihangra című versének utolsó tíz sora elmaradt. Az elmaradt sorokat itt közöljük:

*Elorvaszt engem a szépség,
lásd, elnyom az ének —
de a Törvényen túl
erős az Isten csendje...
Nem szégyen az érzés,
ha fáj a szépség;
nem szégyen a szó,
ha tisztá az ének,
nem szégyen a csend,
ha szól az ember...*

Bálint Endre

kiváló festőművész és grafikus újabb sikeréről közölt beszámolónkban (Irodalmi Ujság, 1959 október 1. 7. old.) tudósítónk, sajnálatos tollhiba következtében, György-nek írta Bálint Endre keresztnevét. Számos figyelmeztető levél igazította ki az elírást, tanúságot tévén arról is, hogy olvasóink senkivel össze nem tévesztik Bálint Endrét, aki nemcsak Magyarországon, de külföldön is a műértők és a színvonalas közönség megkülönböztető elismerését vívta ki.

DYLAN THOMAS ÖSBEMUTATÓ NÉMETORSZÁGBAN. Dylan Thomas "A doktor és az ördög" című filmjátékát, melyet a költő hagyatékában találtak, most mutatták be először a Wuppertali színpadon. A darab filmszövegnek készült, de a filmgyárak nem érdeklődtek iránta. A német átírás, anélkül, hogy a szövegen változtatott volna, izgalmas és hátborzongató színdarabot alakított Dylan szövegéből.

IGNOTUS PÁL „Political Prisoner” című angol könyve október 16-án jelenik meg Londonban, a Routledge & Kegan Paul Ltd. kiadásában. A könyvben a szerző életének 1939 elejétől 1956 decemberéig, vagyis első londoni emigrációjától a másodikig terjedő szakát foglalja össze, s részletesen foglalkozik a hetedfél esztendővel is, amelyet Magyarországon börtönben töltött.

A Magyar Forradalom harmadik évfordulójára

a Magyar Írók Szövetsége Külföldön október 22-én este 18 órai kezdettel angol nyelvű emlékgyűlést rendez.

Felszólalnak: Chris Chataway konzervatív képviselő, a Nemzetközi Menekült Év kezdeményezője; Denis Healey képviselő, a Munkáspárt egyik vezető külpolitikusa; továbbá a liberális párt egyik képviselője és mások.

Mindenkit szívesen látunk, október 22-én este 18 órakor, a Friends House kistermében (Small Meeting House), Euston Road (földalatti: Euston; autóbuszok: 14, 30, 73).

A magyar forradalom harmadik évfordulójára

Franz Theodor Csokor: Szeptől szembe állunk a történelemmel

Miképp hatott rám a magyar forradalom? Tudatosá tette, hogy állathoz hasonlatos lehellete forrón arcunkba üt. Úgy tűnik, nemzedémi, emberek szemtől szembe állunk künn feladata, hogy ezt soha szem elől ne tévessze.

Melvin J. Lasky: „Történelmi tanulságok”

— van-e ennél népszerűbb és féltrevezetőbb szólam a Marx, a Spengler, a Toynbee korában? Kij nem hallott még felhívásokat, hogy „nézzünk szembe az eseményekkel”, hogy „értékeljük át a múltat”, hogy lássuk meg „az írást a falon”? De ami az egyik embernek tanulság volt, azt a másik kérdőjelnek nézte, s amiben az egyik mély értelmet fedezett fel, az a másikra ostobaságként hatott. A dialektikusok úgy idomították agyukat, hogy leleményes anagrammákat olvassanak bele a történelmi falakon megjelenő írásokba.

Az 1956-os Magyarország emlékezetes, dicsőséges és gyászos eseményei más lapra tartoznak. Emlekszem, hogyan vitatkoztunk éven át a háború utáni Berlinben a szenvedélyes „kelet-nyugati” eszmecserék során, a kommunizmus értelméről. (Aligha kerülhettük volna el az ilyesmit: bár szabadok voltunk, száz mérföldnyire a vasfüggöny mögött éltünk.) Ami engem illet, 1945 után fokozódó erővel éreztem minden esztendőben, hogy a „polgári demokrácia” nem a múlté és hogy a bolsevik forradalom nem jelenti „az emberiség haladásának elkerülhetetlen lépését”.

A berlini blokád és a nagyszerű néphangulat, amely a nyugati erőfeszítést támogatta, mind világosabbá tette, hogy a „szabadság” nem egy maréknyi intellektuel enyészetre kárhozott eszményekre, hanem népeket mozgó, dinamikus akarat. Az 1953 júniusi felkelés Kelet-Németországban, azzal a gyanúval töltött el, hogy immár a kommunizmus tekinthető „a múlt reakciós csökevényé”-nek s hogy az „események logikája” egy nap túlhalad rajta. Európa népei szabadságot akartak; ez nem „nyugati előítélet” volt, sem pedig a tegnapi halványuló nyoma. A „tömegek” egyéni jogokat kívántak s demokratikus, nem pedig totalitárius életformára áhítottak.

Sohasem fogom elfelejteni a percet, amikor élézttem a fiatal magyar forradalmárokat, amint a zsákmányolt tankokon zászlót lobogtatva kiáltottak: „győztünk! győztünk!...” Néhány nap múlva a brutális orosz beavatkozás után vereséget szenvedtek. De győzelemre juttattak egy mély, felejthetetlen és lényegéből ki nem fordítható „történelmi tanulságot”. Sem én, sem hitem szerint senki más nem figyelheti jelen történelmünket ugyanazon szemmel ma, mint a magyar forradalom előtt. E forradalom napjai „megrázták a világot”, de tették egyebet is: megváltoztatták az emberi gondolkodást és új fényt vetettek korunk jelenségeinek értelmére.

Angol nyelvórák minden fokon, egyénileg vagy csoportosan, kitűnő pedagógus által. — Telefon: CUN 7941 (London).

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!
NOVÁK RUDOLF
magyar könyvkereskedése,
Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII., Baross utca 21.)
Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Hollós Monopol ügynökség
15, Colebrooke Avenue,
London, W. 13. Telefon:
PERivale 9275.
Vámmentes ajándékcsoomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Irjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám- és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

THEODOR HEUSS, a Szövetséges Német Köztársaság első elnöke, akinek hivatali ideje most járt le s nemcsak mint államférfi szerzett nagy érdemeket, hanem mint történelemtudós és író is — elvállalta a Szellemi Szabadság Szövetségének („Congress for Cultural Freedom”) díszelnökségét. Kivüle ezt a méltóságot Karl Jaspers, Salvador de Madariaga, Jacques Maritain, Jayaprakash Narayan és Reinhold Niebuhr viselik.

HIRÜNK A VILÁGBAN január-júniusi száma közli Sztáray Zoltán emlékeztetését Körösi Csoma Sándorról, Horváth János beszámolóját a manillai magyar kiállításról, Enczi Endre beszámolóját az utolsó hónapok magyarországi irodalmi eseményeiről, Losonczy László riportját a marokkói magyarokról. Platthy Jenő Bettelheim János Bernátról, a távolkeleti magyar utazóról emlékezik. A Csicsery-Rónay István szerkesztésében megjelenő lapot képes melléklet és bibliográfiai szemle egészíti ki.

HOFMANNSTHAL-KIALLÍTÁS nyílt meg Salzburgban a költő halálának harmincadik évfordulója alkalmából. A kiállítás központjában Hofmannsthal színpadi működése áll, elsősorban Max Reinhardt Hofmannsthal-rendezései és Richard Strauss és Hofmannsthal irodalmilag oly termékeny barátságának dokumentumai.

A BUDAPESTI Nemzeti Múzeum régészei 700 esztendő gyümölcsöskert nyomára bukkantak Helemba szigetén. A budapesti sajtó szerint ez az első hiteles lelet, amely következtetésekre jogosít, miképp telepítettek gyümölcsösöket a középkorban.

BERNARD BERENSON, a kiváló műértő, most halt meg Firenzében, 94 esztendő korában. Ítéleteit, szakértő véleményét megfelelőbbé tartották, műveit — 25 könyvet írt — a művészettörténelem bibliájának. „A világ egyik legfinomabb érzéki és legkultúraltabb embere”-ként emlegették és legendássá vált figurája a művészetkedvelő amerikai turisták számára, éppúgy hozzátartozott Firenze látványosságaihoz, akár Botticelli Venusza.

A NÉMET NYELVŰ írók ötödik nemzetközi kongresszusát október 14—18-ig tartják Innsbruckban és Meranban.

A RÓMAI KOLOSSZEUM évszázados árkádjai alatt a közeljövőben eszpresszót nyitnak a növekedő turistaforgalom számára.

HÍRÜNK A VILÁGBAN
Magyar Kulturális Figyelő
Megjelenik negyedévente.
Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.
Cím: P. O. Box 1005,
Washington 13, D. C.

Az emigrációs és magyarországi szak- és szépirodalom összes műveit raktárról szállítjuk.
PANNONIA BOOKS
412/A, College Street,
Toronto, Ont. Canada.
Kérje nyomtatott árjegyzékeinket.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!
Megjelent **Márai Sándor „Napló, 1945-1957”** c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:
OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: **KÖLTÖK FORRADALMA** (Antológia, 1953—1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar Írók Szövetsége Külföldön
Irodalmi Ujság
Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.
Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.
14, St. George Street, London, W. 1.
Tel.: MAY 32-24.
Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

Nem tudják, de azért biztosak benne

A Népszabadság szeptember 27-i számában a következő olvasható: „S. W. R. D. Bandaranaike, Ceylon miniszterelnökének életét gyilkos golyó oltotta ki. Az ellene szervezett merénylet mozgató rugóit, a merénylet értelmi szervezőit még nem ismerjük. Bizonyos azonban, hogy a galád orvátmadás, amely Bandaranaike-ért, Ceylon haladó erőinek szövetségét, az ország függetlenségét volt hivatva gyengíteni.”

A FRANCIA AKADEMIA november 12-én iktatja tagjai közé Jean Rostand-t, hamarosan sor kerül Henry Troyat, Marcel Achard és Jean Delay székfoglalójára is, de három zöld frakk még így is gazdára vár.

FLAUBERT Salambóját filmesítik meg még ebben az esztendőben. A film rendezője, Serge Gireco a külső felvételeket Észak-Afrikában kívánja forgatni.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal ordert küldjenek kiadóhivatalunkba.

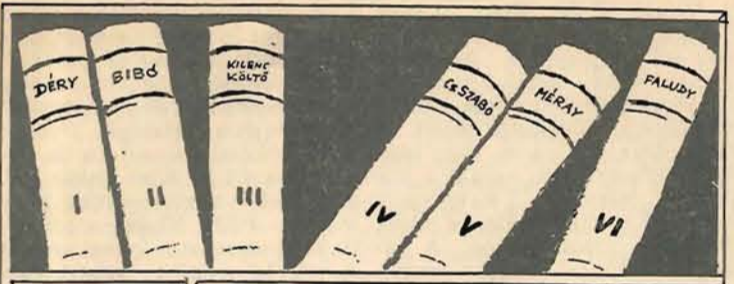
A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

- Argentína: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarországi, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney.
- Ausztriában: Hajdu Ilona, Wien I. Hauptpostfach 730. Brazíliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Dr. Németh, Magyar Könyvtérjesztő és Hírlapiroda, St. Regnede 26. København K. Franciaországban: Gondos Erzsébet, Poste Restante, Asnières Chancy. Írországon: L. P. Peter, 32. Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa és Hadash könyvkereskedés, 59. Hayarkon Street, Tel-Aviv. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal. Mexicóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Brynsv. veien 110, Sandvika-Hauger, Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorelly Pál, 6. Rue Beauregard, Genève. Svédországban: Magda Hámor, Kanadastigen 17, Stockholm - Lidingsö. Uruguayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2420. Sedwick Avenue, New York 68, N. Y.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 marka, Franciaország: 70 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexico: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.
Félévi előfizetési díj egyes szám árának tízszerese, egyévi húszszoros.
Légipostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számitandó az előfizetéshez.

MAGYAR KÖNYVTÁRAT A KÜLFÖLDI OTTHONOKBA!

A MAGYAR KÖNYVES CÉH

első három illetménykötete:

1. Déry Tibor: Vidám temetés és más elbeszélések.
2. Bibó István: Harmadik út.
3. Kilenc költő.

A következő három kötet (Cs. Szabó László: Fantáziák, Méray Tibor: Búcsúlevél, Faludy György: Összegyűjtött Versei) megjelentetését 1960 tavaszára irányoztuk elő.

A könyvsorozat kötetei külön-külön könyvtári forgalomba nem kerülnek. A hat kötet kizárólag a Magyar Könyves Céh tagjai számára készül. A teljes sorozat előfizetési díja 15 USA-dollár, vagy az ennek megfelelő összeg más pénznemben.

Kérjük, támogassa munkánkat azzal, hogy előfizetőnek jelentkezik.

Itt kivágandó!

Hungarian Writers Association Abroad
14, St. George Street, London, W. 1. England

Magyar Könyves Céh

Név .....
Foglalkozás .....
Pontos cím .....

Nyugati gondolatok a magyar forradalomról

— Az Írószövetség emlékülése a forradalom harmadik évfordulóján —

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön 1959 október 22-én Londonban tartotta a forradalom harmadik évfordulójának emlékülését. Az egybegyűltek egyperces csenddel adóztak a magyar forradalomban elesettek emlékének. Ezután Ignó Pál, az Írószövetség elnöke angol és magyar nyelven megnyitotta az ülést. Felolvasta a francia Déry Bizottság üdvözlő táviratát s bejelentette, hogy hasonló bizottság van alakulóban Angliában is, jólismert angol írók, tudósok, újságírók, művészek részvételével. Az elnök

megnyitó beszédében üdvözölte a gyűlés szónokait: Chris Chataway újonnan megválasztott konzervatív párti képviselőt, a Nemzetközi Menekültügyi Év kezdeményezőjét, az angol televízió közismert személyiségét; Denis Healey képviselőt, a munkáspárt egyik vezető külpolitikusát; a liberális párt képviselőjében megjelent Sheldon Williams író; Hugh Seaton-Watson egyetemi tanárt, a jeles történettudóst, a szovjet és kelet-európai kérdések szakértőjét. Az alábbiakban részleteket közlünk a felszólalásokból.

— mondják —, Hruscsov folytathatta volna a feszültség enyhülésére irányuló politikáját, mely végül egész Európában a helyzet gyökeres megváltozásához vezetett volna. Kétkedem ennek az elméletnek a helyességében. Úgy hiszem, azok az erők, amelyek a Szovjetunió belülről fékeztek Hruscsov lazító kísérleteit, érvényesítették volna akarataikat még akkor is, ha Hruscsov maga folytatná kívánja az enyhítés politikáját. Másfelől viszont, amikor idén augusztusban a Szovjetunióban jártam, személyesen tapasztalhattam, hogy a magyar forradalom mélyebb nyomot hagyott a szovjet gondolkodásban, mint bármilyen más esemény 1917 óta, már csak azért is, mert a Szovjetunió történelmében először, elnyomott tankjaival egy klasszikus munkásforradalmat. A hetekig tartó általános sztrájkot — minden tankönyv szerint — a munkásoktól — fiatal oroszok ezrei látták tulajdon szemükkel s ezzel együtt mindazt, ami Magyarországon történt. Sokan közülük megbarátkoztak a magyar néppel, s viselték e barátkozás gyakran súlyos következményeit. Az a véleményem, hogy a mag, mely ilyenképpen szovjet talajba került, tovább csirázik, míg végtére alapvető változásokat hoz létre a szovjet rendszeren belül. Továbbá meggyőződésem, hogy az, ami Magyarországon 1956-ban történt, közvetlen hatással volt Hruscsovra magára is. Bizonyára emlékeznek rá, hogy amikor Hruscsov Csepelen járt, körülbelül egy esztendője, a maga nyers módján így fordult a munkásokhoz: „Segítsétekre jöttünk, kommunisták, amikor legutoljára bajba kerültek. De figyelmeztetek benneteket, hogyha megegyeztetek bajba kerültek, pokolba veletek, nem segítünk újból.” Valószínűleg arra is jól emlékeznek, hogy e nyilatkozatot a sajtó milyen széles körben ismertette és azután, hogyan esett ez áldozatul a szovjet cenzúrának. Az én véleményem szerint a nyilatkozat valamiféle sajátos és alapvető magatartás kifejezését jelenti. Hruscsov, talán más szovjet vezetőkkel egyetemben, megérett arra a meggyőződésre, hogy a rendszert, jelenlegi formájában, Kelet-Európában nem érdemes fenntartani, ha pusztán és kizárólag a szovjet hadsereg fegyveres erejével tartható fenn. S valóban úgy tűnik, a forradalom máris hozott némi javulást a magyar nép számára. Az oroszok annyit mindenesetre felismertek, 1956 után már nem engedhetik meg maguknak azt, hogy ugyanúgy kizsákmányolják a magyar népet, mint a megelőző 12 esztendőben tették. S noha a politikai viszonyok a mai Magyarországon lényegesen rosszabbak, mint a forradalom idején voltak, mégis kétségkívül jobb a forradalmat megelőző évek viszonyainál.

befolyásj övezeteket keressünk, igyekezzünk véget vetni a hidegháborúnak, mivel az a terjeszkedés és a terror alapjaira épül, az olvadás pedig együtt jár a megmerevült helyzetek és problémák feloldásával.

HUGH SEATON-WATSON:

Megegyezés vagy kapituláció?

A magyar volt történelmileg az első nemzet, amely széttűzött egy totalitárius rendszert. Ez a megállapítás semmiképp sem túlzott, hiszen a forradalom voltaképpen győzött. Győzelme ugyan alig tartott egy hétig s a győzelmet ellenforradalom követte, amit egy idegen hatalom támogatott. De amit ez a forradalom széttűzött, nem volt egyéb, mint egy szörnyű totalitárius rend, — nem valamely régi-módi diktatúra, hanem a tökéletesen áramvonalas moszkvai rendszerű vezetés.

Magam nem jártam a Szovjetunióban, de úgy érzem, sok az igazság abban, amit Denis Healey a forradalomnak a Szovjetunióban kifejtett hatásáról mondott. Bizonyos, hogy élnek a Szovjetunióban is olyan gondolkodó emberek, akiknek a forradalom megérintette lelkiismeretét. De természetesen vannak mások is. Megbízható szem- és fültanúk vallják, hogy sok emberrel beszéltek Oroszországban, akik, amikor a szó a magyar forradalomra terelődött, vak sovínizmussal válaszoltak a forradalom feltette kérdésekre. A magyarok fellázadtak, s megérdemelték, hogy elnyomják őket. Nyilvánvaló, hogy az efajta visszahatalomlás (Folytatás a 7. oldalon.)

CHRIS CHATAWAY:

A magyar forradalom egyik eredménye — a Nemzetközi Menekültügyi Év

A magyar forradalom alapvetően megváltoztatta a Nyugat álláspontját a menekültek kérdésében. Néhány héttel a forradalom után 150.000 magyar menekültet fogadtak be különböző nyugati államok. Bevándorlási szabályokat függesztettek fel, pénzzel és másféle adományokkal siettek a forradalom menekültjeinek segítségére, s noha el kell ismerni, mindez a legkülönbözőbb motívumokból fakadt — szerepet játszott benne az ember természetes jótevékenysége, a forradalom iránt érzett csodálat és a magától értetődő büntudat is —, a Nyugat megmozdulása példa nélkül áll a háború utáni világ történetében.

Egy évvel később azonban szomorúan kellett tapasztalunk, mennyire csökkent a kezdeti len-

dület, szinte teljesen elhalt. A táborokban sok ezer magyar is sínylődött még, elhagyottan és elfeledve. Hozzá kell tennem, hogy ez a helyzet ma már lényegesen javult. A táboroknak már csak kevés lakója van, amiben nem csekély része van a magyar forradalom egyik közvetlen eredményének: a Nemzetközi Menekültügyi Évnek.

Végezetül szeretném tiszteletemet leróni a magyar írók iránt. Őszintén hiszem, hogy amikor eljön a demokratikus Magyarország megszületésének napja, az a tény, hogy az írók idegenben is tovább folytatták munkájukat, életben tartották a szólás- és gondolat szabadság hagyományát, nagy mértékben hozzájárul majd az új magyar demokrácia megerősítéséhez.

DENIS HEALEY:

Érdeemes volt!

Amikor az ember visszapillant 1956 októberére, akaratlanul is azt kell hogy kérdezze önmagától, vajon érdemes volt-e? Ez az a kérdés, melyet — bizonyos vagyok ebben — azok is feltettek önmaguknak, akik elhagyták Magyarországot és idegen országban kezdték új életet. A kérdésre én gondolkodás nélkül azt válaszolnám: Érdemes volt. A magyar nép nevében azonban nem tudok válaszolni. De úgy tűnik nekem, hogy 1956 októberében a magyar nép önmagára ajált; Európa történelmének egyik hősi népe lett és nem hiszem, hogy valaha is elfeledhetné dicsőségét. En tehát inkább azt a kérdést tenném fel, vajon az európai politika összefüggéseiben volt-e értelme a magyar forradalomnak, milyen eredményeket hozott, milyen hatással volt a Nyugat és a Szovjetunió gondolkodására.

Ha megvizsgáljuk, miképp hatott a magyar forradalom a nyugati államférfiak és népek gondolkodására, mindannyian egyetértünk abban, hogy ez a hatás a nyugati gondolkodás egészére elhatározó jellegű volt.

A forradalmat megelőző időkben volt egy irányzat, mely Európa kettéosztását, mint a háború következményét fogadta el véglegesen; egy irányzat, melyet igen sok nyugati gondolkodó magának vallott s mely szerint, ha egy kommunista rendszer lehetőséget kap a kormányzásra, bizonyos időn belül megváltoztatja az egész ország alapvető lelki alkatát. Az ilyen ország népe — így gondolták — elveszti valódi érdekét a szabadság iránt és mind lelki, mind politikai értelemben munkagéppé válik. Ez volt az a nézet, melyet elég különös módon épp egy magyar író, Arthur Koestler hirdetett, amit George Orwell írásai is terjesztettek. Meg kell vallanom, magam is, sok szocialista barátommal együtt, azon a véleményen voltam, hogy a kommunista rendszer — ha sokáig tart Kelet-Euró-

pában — képes lesz, az elmék — különösképpen a fiatal elmék — befolyásolására, véglegesen és megváltoztathatatlanul. Az efajta gondolkodást végképp és tökéletesen összevonta 1956. Ebben az értelemben a magyar nép nagy leckét adott mindannyiunknak, akik megfedelkezünk az emberi lélek szabadságvágyáról.

Nem azért jöttem ide ma, hogy az európai rendezésre vonatkozó javaslataimat előterjesszem. Úgy gondolom, meglehetősen közismertek. De az az érzésem, hogy Nyugaton igen sokan jutottak arra a következtetésre, mely szerint többé nem lehetséges az, hogy a demokratikus világ belenyugodjék olyan európai helyzetbe, amely a katonai biztonságot a vasfüggöny mögötti népek szabadságának feladása árán éri el. Akik mélyebben tanulmányozták ezt a problémát, rendkívül érdeklődéssel fedezhették fel, hogy elképzeléseik mennyire közel járnak a magyar forradalom vezetőinek elképzeléséhez. Bibó István, a forradalmi Nagy-kormány államminisztere ismert memorandumában igen sok tekintetben hasonló és véleményem szerint teljesen realista javaslatait fejtette ki az európai rendezés problémáiról.

Hadd mutassak rá a forradalom egy másik rendkívül fontoságú mozzanatára: a magyar értelmiség szerepére. Tökéletesen egyetérték Chris Chataway-vel abban, hogy a magyar írók és költők küzdelme a forradalom előtt és alatt nélkülözhetetlen volt, s az írók a szabadság kivívásának tragikusán levert kísérlete óta is életbevágó fontosságú szerepet játszanak pusztán azzal, hogy létükkel tudatosítják az emberiség nagy eszményeit a mai Magyarországon.

Végezetül néhány szót szeretnék szólni a forradalom oroszországi hatásáról. Sokan vannak, akik azt az érvelnek, hogy ebből a szempontból a forradalom történelmi tragédia volt. Ha nincs forradalom

— mondják —, Hruscsov folytathatta volna a feszültség enyhülésére irányuló politikáját, mely végül egész Európában a helyzet gyökeres megváltozásához vezetett volna. Kétkedem ennek az elméletnek a helyességében. Úgy hiszem, azok az erők, amelyek a Szovjetunió belülről fékeztek Hruscsov lazító kísérleteit, érvényesítették volna akarataikat még akkor is, ha Hruscsov maga folytatná kívánja az enyhítés politikáját. Másfelől viszont, amikor idén augusztusban a Szovjetunióban jártam, személyesen tapasztalhattam, hogy a magyar forradalom mélyebb nyomot hagyott a szovjet gondolkodásban, mint bármilyen más esemény 1917 óta, már csak azért is, mert a Szovjetunió történelmében először, elnyomott tankjaival egy klasszikus munkásforradalmat. A hetekig tartó általános sztrájkot — minden tankönyv szerint — a munkásoktól — fiatal oroszok ezrei látták tulajdon szemükkel s ezzel együtt mindazt, ami Magyarországon történt. Sokan közülük megbarátkoztak a magyar néppel, s viselték e barátkozás gyakran súlyos következményeit. Az a véleményem, hogy a mag, mely ilyenképpen szovjet talajba került, tovább csirázik, míg végtére alapvető változásokat hoz létre a szovjet rendszeren belül. Továbbá meggyőződésem, hogy az, ami Magyarországon 1956-ban történt, közvetlen hatással volt Hruscsovra magára is. Bizonyára emlékeznek rá, hogy amikor Hruscsov Csepelen járt, körülbelül egy esztendője, a maga nyers módján így fordult a munkásokhoz: „Segítsétekre jöttünk, kommunisták, amikor legutoljára bajba kerültek. De figyelmeztetek benneteket, hogyha megegyeztetek bajba kerültek, pokolba veletek, nem segítünk újból.” Valószínűleg arra is jól emlékeznek, hogy e nyilatkozatot a sajtó milyen széles körben ismertette és azután, hogyan esett ez áldozatul a szovjet cenzúrának. Az én véleményem szerint a nyilatkozat valamiféle sajátos és alapvető magatartás kifejezését jelenti. Hruscsov, talán más szovjet vezetőkkel egyetemben, megérett arra a meggyőződésre, hogy a rendszert, jelenlegi formájában, Kelet-Európában nem érdemes fenntartani, ha pusztán és kizárólag a szovjet hadsereg fegyveres erejével tartható fenn. S valóban úgy tűnik, a forradalom máris hozott némi javulást a magyar nép számára. Az oroszok annyit mindenesetre felismertek, 1956 után már nem engedhetik meg maguknak azt, hogy ugyanúgy kizsákmányolják a magyar népet, mint a megelőző 12 esztendőben tették. S noha a politikai viszonyok a mai Magyarországon lényegesen rosszabbak, mint a forradalom idején voltak, mégis kétségkívül jobb a forradalmat megelőző évek viszonyainál.

Összefoglalva: meggyőződésem, hogy — függetlenül attól, miképp hatott a forradalom a magyar nép tudatára és lelkiületére — 1956 októberére elhatározó szerepet játszott a világ fejlődésében.

SHELDON WILLIAMS:

A magyar helyzet megoldása új módszereket követel

A magyar forradalom egyik legnagyobb tanulsága — mondotta egyebek között Sheldon Williams — éppen az, hogy nem lehet tovább a régi gondolatokkal és a régi módszerekkel hozzáfognunk újfajta problémák megoldásához. Tennivalóink közé tartozik, hogy új

NOVEMBER 1-I
SZAMUNK TARTALMÁBÓL:

Chris Chataway, Denis Healey, Hugh Seaton-Watson és Sheldon Williams felszólalásai az Írószövetség emlékülésén: Nyugati gondolatok a magyar forradalomról (1. és 7. old.)

Asbóth Elemér: Ki tudja, mit hoz a tegnap? — Az MSZMP VII. kongresszusának irányelveiről (3. old.)

Pálóczi-Horváth György a Pesti Napló utolsó betiltásáról (5. oldal)

Horváth Béla, Makkai Ádám, Máté Imre, Tóth Z. László és C. K. Norwid versei

Dénes Tibor elbeszélése (8—9. old.)

Mikes György, Örvényes András és Lutetius riportjai Andorráról, a bécsi Molnár Ferenc utcáról és az anakronisztikus Spanyolországról (5., 7. és 8—9. old.)

A Philharmonia Hungarica világsikere (4. old.)

Könyvbírálatok. Levelek a szerkesztőhöz

Idő Sodrában. Hírek.

Az Írószövetség nyilatkozata

A Magyar Írók Szövetsége Külföldön a forradalom harmadik évfordulóján, Londonban tartott választmányi ülésén a következő határozatot hozta:

Mi, magyar írók a nemzetközi feszültség enyhülésének folyamatát várakozással kísérjük, abban a reményben, hogy a hidegháború fokozatos megszűnése olyan légkört teremtsen, amely lehetővé teszi a magyar kérdésre napirendre tűzését és rendezését. A nagyhatalmaknak meg kell értenük, hogy nem lehet tartós és megnyugtató olyan megoldás, amely nem veszi figyelembe a közép-európai népek s köztük a magyar nép jogos igényeit és kívánságait. A magyar kérdés nyílt feltárása nem akadály, hanem feltétele a szilárd békének.

A magyar nép forradalmi követeléseinek közé tartozott az ország függetlenségének helyreállítása, az idegen csapatok kivonása, a többségi akarat érvényesítése, a gondolat és a lelkiismeret szabadsága. Ezekről nem tághatunk. Már csak azért sem, mert a népek békés együttélése csakis e demokratikus alapelvekre épülhet.

Ismételnünk fejezzük aggodalmunkat és felháborodásunkat azon, hogy három esztendővel a forradalom után még mindig honfitársaink ezrei sínylődnek börtönben és gyűjtőtáborban politikai állásfoglalásuk miatt, köztük 25 író, költő, egyetemi tanár, újságíró, olyanok, mint szépirodalmunk és tudományunk büszkeségei, Déry Tibor, Háy Gyula, vagy Bibó István. A magyarországi hatóságok magatartása példátlanul áll még az utóbbi évek szovjet és kelet-európai kormányzati gyakorlatában is; módszereivel a sztalinista hidegháborús terrort tartja fenn.

Budapest 1959 szeptemberében forma szerint újjáalakult a Magyar Írók Szövetsége. Szüntelenül figyelni fogjuk, hogy az új alakulás lehetővé teszi-e a magyar írók megmozdulását a bebörtönzött és üldözött íróársak érdekében; az erőfeszítést az irodalom szabadságának helyreállítására. Ha ilyen irányban haladást látunk, örömmel vonnánk le belőle a következtetéseket. Eddig azonban az Írószövetségi cégér csak az elnyomás igazolására szolgált. Az alakuló közgyűlés programadó beszédei nyomatékosan kiemelték, hogy az újonnan megalakított szövetség nem fejtetheti ki politikai tevékenységét, vagyis csak úgy politizálhat, ahogy a kommunista párt céljainak megfelel. Ez a diktátum meg akarja fosztani a magyar írókat attól a hagyományos szereptől, amelynek betöltése az egész világ megbecsülését vívta ki.

Tudatában vagyunk annak, hogy egy újabb világháború csak fokozná a népek — köztük a magyar nép — szenvedéseit. Hívei vagyunk a népek együttműködésének. A közös ügyhöz, a mi magyar ügyünk rendezéséhez felajánljuk szerény erőnket és kérjük ehhez Kelet és Nyugat írástudóinak támogatását.

Három esztendővel ezelőtt, 1956 november negyedikén hajnalban a szovjet katonák támadásra indultak a forradalmi főváros ellen, de nem tudták, hogy egy retrográd erő eszközeiként, egy történelmi horforduló végső tragédiájának résztvevői. A főváros lakosai tisztában voltak ezzel. Az a döbbenetes párbeszéd, mely a színet nélkül dörgő ágyúk s a néhány kétségbeesett segélykiáltás után hirtelen elhallgató Rádió közt folyt, erre a különbségre figyelmeztette a világot. Noha az erkölcsi fölény és az anyagi túlerő összecsapásának eredménye aligha lehetett kétséges, Budapest mégis harcra készült, összeszorított fogakkal, dühödtt elszántsággal, mert a nemzet történelmi igazát nemcsak a bénytalan figyelő Nyugatnak, hanem a cselekvő Keletnek is be akarta bizonyítani; bukásában is egyenes gerincsel. November negyedikén nem csupán arról volt szó, hogy az erkölcsi fölény miképp állt ellen az anyagi túlerőnek, hanem jórészt arról is, hogy az anyagi túlerő hogyan állhat ellen az erkölcsi fölénynek. Mint az utolsó három esztendő alatt, kiderült: nem egykönnyen. A hrucsovi pályán nemcsak a nyugati demokraták torkán akadnak meg; a keleti reakciók sem tudták lenyelni s az is bizonyos, hogy ez a triviális hasonlat nem csupán Hruscsov izléstelenségének szülötte; félelmének is, értetlenségének is, dühének is, sőt talán szegyenének is. „Történelmi tévedés” azzal bosszulja meg önmagát, hogy tovább él és hat, nemcsak az emberi lélekben, hanem a világpolitikát formáló erőben is, akár tudomásul vesszük ezt az oroszok, akár nem, akár tetszik nekik, akár nem. Három esztendővel ezelőtt az emberiség még nem ismerte a Hold túlsó oldalát, de már ismerte azt az akaratot, mely szembe tud szállni a világ legjobb szervezett szarnokságával; három esztendővel később a Holdról alkotott fogalmaink megváltozhatnak, de képiünk arról a történelmi akaratról mindmáig változatlan. S nem lehetetlen, hogy ez a tény a magyar forradalom legnagyobb tanulsága. (A. T.)

A kínai-indiai

határc incidensek most már hónapok óta tartanak több mint kétezer kilométeres fronton. Hol Északkelet-Indiába, hol Északnyugat-Indiába törnek be a kínai csapatok. Október 25-én Nehru miniszterelnök nyilvánosságra hozta, hogy kínai csapatok nyolcvan kilométernyire hatoltak be a kashmiri Ladakh tartományba és az indiai határrendőrség egyik járőrért megamadták. Nehru szerint tizenhét indiai határrendőr az életét vesztette. A kínai jelentések szerint csak tíz indiait öltek meg, a többi elfogták. Nehru kijelentette, hogy a helyzet nagyon komoly, de nem kell háborútól tartani Kína és India között. Az incidensek van még egy halálos áldozata: a kínai mintájú „békés együttélés öt elve”. Danghe, az indiai kommunista párt egyik vezetője megbélyegezte a kínai támadást. Az indiai lapok még egy jelentős fejleményről is beszámoltak. A kínai kommunista párt agitációs és propagandasztálya évek óta alkalmazta bohócokat, hogy egyes felvonásokon és ünnepeken a „humor eszközeivel világítsa meg a külpolitikai helyzetet”. A humor eszközeinek kínai változata igen egyszerű. A bohócokat Eisenhowernek, Churchillnek, Adenauernek, vagy Diémnek maszkirozzák. Ezeket a bohócokat azután „népek” és „katonának” öltöztött kínaiak rúgdossák és kergetik. Tibetben — indiai jelentések szerint — ezek az agitprop. bohócok most Hruscsovnak és Nehrunak öltözve végzik bakugrásaikat és kapják a rúgásokat.

A világsajtó eddig nem tudta ellenőrizni a bohócokról szóló indiai jelentést. De a határc incidensek sorozata, a kínai sajtó hangja, s az a körülmény, hogy Hruscsov mind a mai napig nem adott nyilvános beszámolót legutóbbi kínai látogatásáról, arra vall, hogy a kínai kommunista vezetés nem akarja megkönnyíteni Hruscsovnak a csúcstalálkozó felé vezető utat. A helyzet persze naponta változik. De október huszonhatodikán úgy látszik, hogy Mao Ce-tung nem enyhült, hanem a hidegháború folytatását óhajtja elérni. Tekintve, hogy Hruscsov még amerikai útja előtt arra intette Kínát és Indiát, hogy békés tárgyalások útján oldják meg a határkérdéseket — alig vitás, hogy Kína legalább

ebben az ügyben Hruscsov ellen fordult. A szovjet diktátornak az indiai-kínai feszültség valószínűleg azért is kellemetlen, mert gyengíti tárgyalói helyzetét a várva-várt csúcstalálkozón, hiszen Hruscsov sokkal több erőt képvisel, ha hivatkozhat a kilencszáz milliós kommunista tábor monolitikus egységére. E táborban Kína képvisel hatszázötven millió embert. Az elmúlt évben a kínai sajtó, s a kínai Központi Vezetőség sok határozata mutatta, hogy ez a hatszázötven milliós Kína nem áll „egy emberként” a Központi Vezetőség mögött, hogy Kína iparosításában nem sikerült a nagy ugrás előre, s végül, hogy a kínai vezetés nem támogatja száz százalékban Hruscsov politikáját.

Különösen figyelemreméltó, hogy — mivel a jelenlegi kínai beavatkozás Kashmirban történt — a szomszédos pakisztáni kormány milyen nagy figyelemmel kíséri az eseményeket. Ayub Khan elnök legutóbbi beszédében kijelentette, hogy ha kínai csapatok hatolnak pakisztáni területre: „a pakisztáni kormány minden rendelkezésére álló erővel ellenáll”.

Az amerikai szenátus

külgügyi bizottságának megfontoltságáról és részvétlen objektivitásáról ismert elnöke, Fulbright Arkansasi szenátor a napokban jelentést tett közszé. A jelentést a University of Pennsylvania külpolitikai kutatóintézetének tagjai: főként történészek, szociológusok és pszichológusok készítették.

A jelentés két részből áll. Az első rész a Szovjetunió gazdaságpolitikáját elemzi. Nem katonai, hanem gazdasági tényezőkből — hogy a csatlósállamokban milyen vasútvonalakat építenek, vagy milyen vonalakat hanyagolnak el, hogy a Szovjetunió milyen nyersanyagokat importál, milyeneket exportál és milyeneket nem exportál, noha felesége van stb. — arra a következtetésre jut, hogy: „a Szovjetunió négy, avagy öt esztendőn belül, de lehet, hogy e dátumnál korábban, katonai kalandot, azaz fegyveres támadást fog megkísérelni Európa ellen”.

A jelentés másik része az amerikai külpolitikát bírálja. E kritika szerint az Egyesült Államok „a háború befejezése óta a nyugati szövetségi rendszerben Angliának megkülönböztetett helyet biztosított”. A jelentés szerint a preferencia egyik oka „az egyre erősödő feszültség Franciaország és Anglia között”. Ugyanehkor Anglia kivételesen helyzete a többi szövetséges hatalmat is elidegeníti az USA-tól és „veszedelmes repedéseket okozott az Atlanti Szövetségben, amikor a Szovjetunió diverzív stratégiájának legfőbb célja éppen az Atlanti Szövetség megbontása. Azok a jelentős sikerek, melyeket az oroszok e téren elkönyvelhetnek, nem a Szovjetunió helyes politikájának, hanem az USA helytelen politikájának következményei”.

A jelentés szerint Angliában mind a konzervatív, mind a munkáspárt „attól fél, hogy az Egyesült Európa felülmúlja és háttérbe sorítja az Egyesült Királyság gazdasági és politikai befolyását. Az európaiak azt gyanítják, hogy Nagy-Britannia hűsödésére a közös piactól, nem gazdasági okokon alapozik, hiszen a közös piac Nagy-Britannia számára csak előnyös lenne, hanem azon a félelmen, hogy az Egyesült Európa megakadályozná azt a nagyon is simuló-kony és akudózó politikát, melyet Anglia a csúcstalálkozókra képviselni szándékozik”. A jelentés szerint „a jelenlegi brit politika folytatása nemcsak a szövetségesek közt, már meglévő ellentéteket súlyosbítja, hanem káros hatással lesz mind Európára, mind a NATO egész szövetségi rendszerére”.

A jelentés azt ajánlja: „Ugyanakkor, amikor minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy a Nyugat a Szovjetunióval oly megállapodásra jusson, mely a nemzetközi feszültséget enyhíti, meg kell erősítenünk a nyugati szövetséget”. A jelentés igen élesen foglalt állást mindenfajta, úgynevezett diszengament ellen, minthogy „az efféle diszengamentek csak azt eredményeznek, hogy a NATO jelenlegi, tényleges hídfője Európában jelképes hídfővé alakul át”.

Eppen ellenkezőleg: „az Európában állomásozó amerikai csapatokat meg kell erősíteni”.

A jelentéshez Fulbright szenátor egyebek közt a következőt írta: „Nem engedhetjük meg magunknak, hogy az Eisenhower-Hruscsov beszélgetések alkalmából mindjárt nyakig ülünk bele a boldogság gőzfürdőjébe és megfeledkezzünk a tényekről — elsősorban biztonságunk elemi követelményeiről”.

Hetvenhét évet

Élt Kresz Géza hegedűművész és zenepedagógus. Torontóban halt meg, hosszú, súlyos betegség után. Aki az átöröklés misztériumát, vagy tudományát kutatja, dokumentumként használhatja a Kreszalában hagyományra vált humániumot. Apja a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület alapítója és szervezője az ember testi szenvedéseinek enyhítésére szentelte életét, fia, a most elhunyt muzsikussal, az ember lélek tisztaságáért élt és alkotott. Fiatal kora óta a nagyvilágba járta, hangversenyeket Európában és Amerikában ügyszólván minden nagyobb koncertteremben, de közbe-közbe hosszabb-rövidebb ideig visszatért szülővárosába, Budapestre. A háború után megalapította a budapesti zenei gimnáziumot, mely az ő pedagógiai útmutatásával kezdte meg munkáját. Néhány évvel később a kanadai Royal Conservatory of Music tanárának hívta meg.

Egy évvel ezelőtt, amikor utoljára láttuk, betegsége már tolszékbe kényszerítette. Deris volt és érdeklődő. Bécsi tanulóveiről, bukaresti, berlini és amerikai vendégszereléséről szerény emlékeztet; Bachról, Horatiusról és Bartókról fiatalos lelkesedéssel beszélt; az új magyar irodalom eseményeiről rendkívül melegen érdeklődött. Felesége — angol zongoraművésznő — aki életének és munkájának társa és nemcsak szimbolikusan, de instrumentálisan is kísérője volt, angol teával kínált bennünket, ő pedig egy régi hanglемеzzel. A felvétel egyik berlini hangversenyéről készült, Bartókot játszott felesége zongorakíséretével. Ezt hallgattuk csendben és áhítattal. A szerény kis torontói lakásba egy gazdag, de még mindig nem befejezett élet sűrűsödött. Akkor még javában dolgozott zenepedagógiai munkáján. Tolószéken gurította magát íróasztalához és óráig írt nehezen mozgó jobbkezelével. A világgal megbékélt, csak Broniszlav Huberman vonókezelési elméletét helytelenítette. Ezzel sokat foglalkozott készülő könyvében is. Nem tudjuk, maradt-e elég ereje elméleti munkájának befejezésére, de élete egész élet volt. Munkában, hitben, tisztaságban és eredményben teljes. (E.)

Irakban

egyre növekszik a pánik. Az alkotmány utáni kijárási tilalmat az egész országra kiterjesztették. Sem külföldieknek, sem irakiaknak nem adnak engedélyt az ország elhagyására. Kassem tábornok, akit néhány héttel ezelőtt egy merénylő golyója sebesített meg, még kórházban lábadozik, de Saleh al-Abdi, a katonai kormányzó, máris egy Kassem elleni második merénylet tervét véli leleplezni. A kommunisták követelik, hogy a kirkuki vérengzés után feloszlott „népi ellenállás erők” működését újra engedélyezzék. Hivatalos lapjuk élesen támadja a Naszser-ellenes nacionalistákat, akikre Kassem hatalma voltaképpen támaszkodik. A kommunisták talán a tábornok betegségét akarják felhasználni a leszámolásra. Ugyanakkor a kassemista nacionalista újságok a kirkuki vérengzéseket nyíltabban olvassák a kommunisták fejére, mint eddig bármikor. A zürzavart és belső szóthúzást csak növeli, hogy a rettegett és gyűlölt Mahdavi, a rendkívüli katonai törvénykezési elnöke, útját félbeszakította, hazatért Pekingből, hogy „az árulók további csoportjai fölött mondjon ítéletet”.

Az iraki polgárháborús hangulat azt mutatja, hogy a szíriai határon összevont „egyesült arab” haderő beavatkozásától nem félnek komolyan és Naszser csupán iraki belpolitikai céllal támadják.

Naszser elnöknek valószínűleg valóban nincsen nyílt beavatkozási szándéka, de reméli, hogy polgárháború esetén az iraki nacionalisták végső esetben segítségét fogják kérni a kommunisták ellen és nyilván erre számít, amikor csapatait összevont készenlében tartja. Az is lehetséges azonban, hogy az iraki-szíriai határon állomásozó csapatokra az egyiptomi urakommal elégedetlen szíriai nacionalisták fékentartására van szükség. Az erőkezű Amer tábornoknak, az Egyesült Arab Köztársaság egyiptomi származású hadseregőparancsnokának kinevezése a szíriai kormány fölé, mindkét lehetőség irányába mutat, de mindenképpen jelentős következményekkel járó esemény.

Walter Lippmann

hetvenedik születésnapján a washingtoni Nemzeti Sajtó Klubban Nixon alelnök, államférfiak, kövelek és újságírók ünnepelték. Joseph Alsop így jellemezte kollégáját: „Ötven év munkája után Walter Lippmann, bölcsessége és szorgalma révén, ma már szinte nemzeti intézmény. Mindannyian becsüljük világot, fejlegyelt és humanista filozófiáját, mert valamennyiünket segít abban, hogy megértsük a világot, amelyben élünk”.

Különös és ritka pályafutás Lippmanné, nemcsak mert Lippmann sikere és presztízse még Amerikában, a gyors és nagy sikerű világában is egyedülálló, hanem ahogyan tekintélyét megalapozta, megtartja és fokozni tudja. Ez a karrier tragédiák, válságok, bukások és csatlósások nélkül való. Lippmann életpályája tudatos és fejlegyelt. Thomas Mann szigorúságával szabályozott, kispolgári aggodás nélkül tervezett és jól besztott életpályája, amire most is az jellemző, ami ötven évvel ezelőtt. De a legkülönösebb, hogy ez az egységűségi, amely belső ellentmondásból, ez a fejlegyelt egy tragikus konfliktusból származik, amely Lippmann egy szerezte a 20. század emberének prototípusává és ideáljává teszi.

A választ Lippmann legismertebb könyvében, a „The Public Philosophy”-ban (1955) találjuk meg. Lippmann egész életén végigkísérte Platon és William James. Egyik könyvében idézi is Platon Köztársaságának híres Hetedik Könyvét (a valódi és az árnyékvilágról), a „The Public Philosophy”-ban pedig így egészíti ki ezt a gondolatot: „Két birodalom határán élünk, az egyik birodalom a mi világunk, ahol emberek születnek, élnek, küzdenek és meghalnak. A másik birodalom a transzcendens világ, ahol az emberek lelke regenerálódik békében és harmóniában”.

Lippmann maga is két világban él, de főleg ennek a két birodalomnak a mi világunkban visszafükröződő kettősségében: egy ideális társadalom álmaiban és a mindennapi politika apró és nagy problémáinak valóságában. Omaga így fejezi ki ezt a kettősséget: „Két életet éltem. Az egyiket könyvekben, a másikat újságokban. Ez a kétféle életforma nem ütközik össze, hanem egymást segíti. Rovataimat egységes filozófia fogja össze és ugyanakkor ezek a cikkek jelentik számomra azt a laboratóriumot vagy klinikát, ahol filozófiámat a mindennapi élet próbájának vetem alá. A cikkek segítenek abban, hogy filozófiám ne váljék túl elvonttá”.

Ez a titka annak, miért hívják Lippmannat „az Egyesült Államok jtkos külügyminiszterének”, annak hogy miért várja cikkeit 38 millió olvasó, annak, hogy miért olvasta Franklin D. Rooseveltt 12 éven keresztül Lippmann cikkeit, melyek ma is minden kedden és csütörtökön ott vannak a Fehér Ház elnöki dolgozószobájának asztalán. (J. A. G.)

Szahara, néhány oázissal

Egyik legutóbbi számunkban írunk két fiatal szovjet költőről, Karabarovról és Pankratovról, akik meglátogatták Paszternakot és emiatt súlyos dorgálásban részesültek. Úgy látszik, működésbe léptek a szovjet „meggyőzés” megszokott módszerei, mert a két

fiatal költő neve ismét felbukkant a szovjet sajtóban, csak hogy homlokegyenest más megvilágításban.

A moszkvai Lityersturnaja Gazetában éleshangú cikk jelent meg öt fiatal szovjet költő — köztük Karabarov és Pankratov — tollából. A cikkben visszautasítják azokat a „rágalmakat”, amelyeket Alexander Steininger német kritikus hangoztatott „A fiatal szovjet költőnemzedék” című most megjelent könyvében. Steininger professzor így jellemezte a szovjet költőket: „Szahara, néhány oázissal”.

Az öt szovjet költő hevesen visszautasítja ezt a vádat. Szerintük a nyugatnémet kritikus elfogult politikai szempontokból nézi a szovjet költészetet. Különösen érdekes a cikkek az a része, amelyben a fiatal költők azt fejtegetik, hogy a mai szovjet költőnemzedék szenvedélyesen szereti Oroszországot és szenvedélyesen szereti a kommunizmust. Jevgenyij Jevtusenko — akit a legtehetségesebb szovjet költőnek tart a német kritikus — a következő — hevenyszetten fordított — versszakcsal szummázza a cikk mondanivalóját:

Ha haragszom, ha békétlen vagyok,
nem hiteltelenség kergeti a vért
arcomba — én itt élek, itt halok —
az aggodalom szülőföldemért!

A talán nem is olyan távoli utókorra vár annak eldöntése, hogy a mai szovjet költészet kérdésében kinek van igaza: Szahara-e az a költészet, néhány oázissal, vagy — amint azt a hivatalos szovjet irodalompolitika állítja — virágzó rózsáskert, néhány terméketlen foltal.

Mehnert ormánya, avagy a koegzisztenciális tárgylagosság

Claus Mehnert neves nyugatnémet publicista „Der Sowjetmensch” című könyvét — mely most egyidőben több nyelven jelenik meg a világ könyvpiacain — részletesen ismertette nemrég az Irodalmi Ujság. Beszámolóink kiemelte a szerző széleskörű tájékozottságát, azt a türelmet és pártatlanságot, amellyel a szovjet hétköznapi jelenségeit megítéli, azt a csodálattal határos tiszteletet és szeretetet, amellyel az orosz ember iránt viseltetik. Mivel Mehnert vizsgálódásai középpontjában az orosz valóságot, a szovjet lét mindennapos jelenségeit állította s elfogult szeretete nem terjed ki a szovjet rendszerre — amelyről tartózkodó tárgylagossággal s elutasító tisztelettel beszél —, várható volt a monográfia szokványosan brutális fogadtatása a szocialista realizmus őshazájában. Az orosz „szakszervezetek” lapjának, a Trudnak Claus Mehnert könyvéről most megjelentetett közleménye e várakozás ellenére is hasznos leckét ad a koegzisztenciális tárgylagosság moszkovita értelmezéséről. A Trud ma sem hajlik el a sztalin korban bevált módszerek népi realizmusától, amelynek sugallatára a nyugatiakkal perlekedő élenjáró patriotának általában orosz közmondást vagy tanmesét illik idéznie — természetesen nem holmi Aesopust vagy Lafontaint, hanem Krylovot, hiszen nem burzsoá lakások, hanem szovjet emberek stihlagományáról van szó. A Trudot választékos és ötletes, bár nem egészen újszerű hasonlattal Claus Mehnert a krylovi népese disznajára emlékezteti, mely derék állat falujából a szomszéd kastélyba látogat, ott ormányával feltúrja a gazdasági udvar trágyadombját s hazatérve arról tud csak beszámolni a falujabelieknek, hogy a kastélyban kizárólag sarajt és piszkot talált. Mehnert e piszkokban lelkesen turkál derék krylovi disznó módján „hátsó udvarokat és sikátorokat” látogatott a Szovjetunióban — így a Trud —, hogy könyvében a „legfeketébbre festhesse” a szocializmus hazáját. Közben persze „a nyugatnémet imperialisták szolgálatában nem kímélte ormányát”, állapítja meg, élmés humorral, a jeles szakszervezeti orgánus. A „Christ und Welt” című nyugatnémet heti lap, melynek Mehnert munkatársa, szerkesztőségi kommentárjában tiszteletet ébresztő tartózkodással számol be erről a népi töről sarjadtt, bár feltűnően sommás és a részletekbe persze, szokás szerint, nem hatoló bírálatról, megállapítván, hogy a vulgáris hangnem „akkor is elkedvetleníti az olvasót, ha jobbra nem számítot”. (P. R.)

Ki tudja, mit hoz a tegnap?

— Az MSZMP VII. kongresszusa előtt —

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1959 november 30-ára összehívta VII. kongresszusát. Mint ismeretes, a párt az 1956-os forradalomban született, s eddig még nem rendezett egyetlen kongresszust sem. Az, hogy első kongresszusa mindjárt a hetedik is — jelkép és egyúttal állásfoglalás. A párt azt akarja ezzel nyilvánítani, hogy 1918—19-től kezdődően vállalja az egész magyarországi kommunista mozgalom múltját, vagy amiként a most publikált irányelvek mondják, „a történelmi folytonosságot”. A párt vállalja Kun Béla tevékenységét éppúgy, mint Kun Béla kivégzését, vállalja a spanyolországi önkéntesek szervezését éppúgy, mint ugyanezeknek az önkénteseknek tömeges legyilkolását, vállalja a moszkvai emigráció antifasiszta rádióadásait éppúgy, mint egymást-émésztő denunciaciókat, s vállalja Rákosi Mátyás korszakát, amelynek idején történetek ugyan hibák, de mindezek ellenére „a párt vezetésével elért egyszerű demokratikus és szocialista vívmányok korszaka volt”.

A párt tehát voltaképpen minden vállal, csak különös módon — a saját múltját nem. A hat teljes „Népszabadság”-oldalt betöltő irányelvek között egyetlen szó sem esik arról, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt 1956 november elsején született meg és intézőbizottságának első nyilatkozata, amelyet Kádár János olvasott fel a Szabad Kossuth rádióban, „népünk dicsősége felkeléséért” ünnepelte a forradalmat. Egyetlen szó sem esik arról, hogy a párt jelenlegi központi lapjának, a „Népszabadság”-nak első példánya 1956 november elsején jelent meg, Haraszti Sándor (11 évi börtön)-szerkesztésében. És egyetlen szó sem esik arról, hogy a párt első (azaz mostani) „országos kongresszusának legsürgősebb összehívására előkészítő bizottság alakult, melynek tagjai Donáth Ferenc (jelenleg 12 évi börtön), Kádár János (jelenleg a párt első titkára), Kopácsi Sándor (jelenleg életfogytiglani börtön), Losonczy Géza (a börtönben ismeretlen körülmények között meghalt), Lukács György (állandó megfigyelés alatt és állandó sajtótámadások közepette Budapesten tartózkodik), Nagy Imre (kivégezték) és Szántó Zoltán (a közéletből teljesen félreállítva Budapesten tartózkodik).” Az idézet — természetesen a zárójeles megjegyzések kivételével — Kádár János rádióbeszédéből való, és a Népszabadság első, 1956 november elseji számában jelent meg.

Ami a gazdasági programot, az új ötéves tervet illeti, az egyvalamire emlékezett szinte kísértetiesen: a Rákosi—Gerő-féle, 1951-es „feszített tervre”, amely azután — az 1953-as, júniusi párthatározat szavaival — a szakadék szélére sodorta az országot. Az új terv is alaposan meg van tüzdelve „feszítéssel” és „gyorsítással”. Csak néhány idézet: „Meggyorsítjuk a szocializmus építését hazánkban... A hároméves terv túlteljesítésével teremtsünk magasabb indulási alapot az új ötéves tervünkhöz... A nemzeti jövedelemből az eddiginél nagyobb részt fordítunk termelő beruházásokra: a következő ötéves terv időszakában 170—175 milliárd forintot fordítunk beruházásokra, másfélszer annyit, mint 1955—60-ban...”

A gazdasági bejelentések között a legdramatikusabb az, hogy „a párt a következő években befejezi a mezőgazdaság szocialista átszervezését”. Röviden: alig néhány éven belül kolhozosítani akarják egész Magyarországot, s megfosztanak földjétől minden szegény- és középparaszttól. Hajmeresztő módon azt ígéri, hogy miközben a kolhozosítás folyik, „egyidejűleg növelni fogják a mezőgazdasági termelést” és elérik, hogy „a termelés 1961—65. évi átlaga 30—32 százalékkal magasabb legyen az 1954—58. évi átlagnál”. Emlékeztet, hogy a Szovjetunióban a kolhozosítás az egyéni drámák milliói mellett általános éhínséggel járt együtt; tegyük fel a „legjobbat”, azt, hogy Magyarországon az egyéni drámák be-

következnek ugyan, de a nagyobb-méretű termelési zökkenők nem. Még akkor is teljes képtelenségnek tűnik, hogy a parasztság kolhozba-kényszerítésével egyidőben a mezőgazdasági termelés, amely a népi demokrácia tizenöt éve alatt lényegében stagnál Magyarországon, a legkeservebbnek ígérkező öt évben egyharmadával növekedjék.

Különben a párt irányelvei a munkásságnak sem ígérnek sokkal több jót, mint a parasztságnak. A szocialista ipar termelését 1958—65 között 65—70 százalékkal akarják növelni, ezen belül a gépiparét 80—90 százalékkal, viszont a textil- és cipőiparét csak 32, az élelmiszeriparét 36—40 százalékkal. S miközben folytatódnak a munkaversenyek, miközben növelni kell a termelékenységet, miközben a beruházások — mint említettük — 150 százalékkal emelkednek, az egy főre eső reáljövedelem növelését 1965-ig mindössze 26—29 százalékosnak ígéri. Ígéri — ismételjük — hiszen jól emlékszünk arra, hogy az 1951-es feszített terv is ígért életszínvonal-emelkedést, s azonnal hozzá is látott az életszínvonal süllyesztéséhez. De tegyük fel, hogy ezúttal megtartják a szavukat: még akkor is a begéért jövedelemnövekedés mértéke egyáltalán nincs arányban azzal a roppant erőfeszítéssel, amelyet az új terv a magyar munkásoktól és mérnököktől megkövetel.

Értelmiségi programja, kulturális programja a pártnak tulajdonképpen nincsen. Unalomig ismételt frázisok arról, hogy „az ellenforradalom óta kulturális életünkben is megerősödtek a szocializmus erői” és „az értelmiség mind nagyobb része eleven érdeklődést tanúsít a marxizmus-leninizmus iránt” — jóformán ez minden. Legfeljebb egy-egy elszólás, miszerint „pedagógusaink jelentős része világnézetileg elmaradott”, „ifjúságunk gondolkodásából ki kell küszöbölni az ellenforradalom és a revizionizmus maradványait”, és „pártunk kívánja, a nép elvárja, hogy az írók, művészek alkotásaikban helyesen ábrázolják korunkat”. Egyetlen építő gondolat, egyetlen termékenyítő megállapítás nincsen a hosszú lércengedett szövegben; újdonságnak számíthat az, hogy iskolareformot jelentenek be.

Bizonyos érdeklődésre tarthat igényt az irányelvek külpolitikai része is. Ami a legfeltűnőbb: milyen hűvösen és gyorsan bánik el a szöveg Kínával. A 600 milliós, nagy kínai birodalomra mindössze két rövid tömondat jut a végtelen betűtengerben. Annál melegebb, hosszabb és alázatosabb minden, ami a Szovjetunióval foglalkozik. „A magyar-szovjet barátság gondos ápolása és erősítése továbbra is elsődrendű kötelességünk — állapítja meg a dokumentum és hozzáteszi: — Az embereknek a Szovjetunióhoz való viszonya immár 42 esztendeje biztos mutatója annak, hogy ki a haladó és ki az ellensége a haladásnak”. Nehéz eldönteni, hogy ez az állandó és egyoldalú hajbókolás csak annak tükrözése-e, hogy Kádárék a szovjet tankoktól és Hruscsovtól kapták és tartják kezükben ma is a hatalmat, avagy némi utalást arra is, miszerint a szovjet-kínai ellentétben a magyarországi vezetés a szovjetek oldalán áll.

Máskülönben a Hruscsovhoz való igazodási mutatója az is, hogy a kongresszusi irányelvek többször is megismétlik a két világrendszer békés egymás mellett élésének jelszavát. De ez a pont az, ahol a program talán a leginkább feloldhatatlan ellentmondásba kerül önmagával. Míg egyfelől újra és újra nagyhangúan szónokol a hidegháború ellen, másfelől az 1956-os forradalom kitörésének példálá a következő magyarizációt adja: „Az amerikai monopólióké- se agresszív körei által vezetett nemzetközi reakció, amely támogat minden népelnyomó erőt az egész

világon, a felszabadulás óta folytatja aknamunkáját hazánk ellen. Az imperializmus vissza akarta állítani hazánkban a burzsoá földes- úri rendszert, a Magyar Népköztársaságot ki akarta szakítani a szocialista táborból és ugródeszkaként felhasználni a Szovjetunió és az egész szocialista tábor ellen. Ezért nyíltan és titokban, a diplomácia és a propaganda fegyverével, az aknamunka különféle módszereivel, pénzzel, fegyvercsempészéssel és minden lehetséges eszközzel szította, szervezte s támogatta a fegyveres felkelést.”

Nemcsak arról van szó, hogy a magyarázat hamis és hazug s minden valószínűség szerint azok sem hiszik el, akik papírra vetették; ami ennél sokkal fontosabb: vajon hogyan lehetne azoknak őszinte hidegháború-ellenességében hinni, akik készülő pártkongresszusuk idején ezeket, a legaurvább sztalinizmusra emlékeztető mondatokat irányelveként adták ki? A Kádár-rendszer, így ahogy van, a fegyveres intervencióig melegített hidegháború legtipikusabb terméke, amely a nemzetközi feszültség enyhülése esetén mindinkább anakronisztikussá válik. A magyar párt programja, mind gazdasági, mind politikai részét tekintve (ez utóbbi telíttele van a revizionisták elleni fenyegetőzéssel és gorombasággal) s minden szovjetbarát hajbókolás ellenére, lényegesen „paloldalibb”, mint a szovjet kormány jelenlegi

vonala. Ha Hruscsovék folytatják a mostani, közeledést hirdető politikájukat, akkor a budapesti rendszer egyre kellemetlenebb teherrel válik a számukra. Ez az ellentmondás, amelynek a józan ész szerint előbb-utóbb változásokhoz kell vezetnie Magyarországon, az, ami bizonytalansággal tölti el a mai pesti pártvezetők nappalait és éjszakáit.

Ez a bizonytalanság egyébként a kongresszusi irányelvekből is kiviláglik. Minthogy az Akadémia utcában nem tudják pontosan, miképpen vélekednek erről vagy arról a kérdéssel a Kremlben, jobbnak tartják, ha hallgatással siklanak el a kérdések felett; minthogy nem lehet pontosan tudni, hogy ebben a pillanatban milyen Hruscsov és Tito viszonya, — a budapesti irányelvekben egyetlen szó sem esik a Jugoszláviával való kapcsolatokról. Minthogy nem tudják: a nagy szovjet leszerelési javaslat idején a hadsereget fejlesztetni, avagy visszafejlesztetni kell-e, — az irdatlan terjedelmű s az egész ország életére kiterjedő programban egyszerűen nem merték leírni, hogy csökkenteni vagy növelni kívánják-e a magyar hadsereget. Minthogy azt sem lehet biztosan tudni, hogy Sztalin jelenleg a hibákat is elkövető óriások, avagy az erényekkel is rendelkező törpék közé tartozik-e, neve úgy eltűnt az MSZMP irányelveiből, mintha három évtizeden át nem is

ő lett volna minden kommunista pártok vezére, a békétábor feje és az emberiség atyja.

De ez a bizonytalanság a leginkább azon a görcsös erőlködésen mérhető le, amellyel a pártvezetők a helyzet, s ezen belül tulajdon helyzetük szilárdságát bizonygatják. Az irányelvekből megtudjuk, hogy a párton belül megszűnt „az ideiglenesség állapota”; megtudjuk, hogy „a pártnak ma mintegy fele akkora létszáma van, mint az ellenforradalom előtt volt, de összetételében szilárdabb, egységesebb, ennek eredményeképpen erősebb”. Marosán György „Kongresszusra készülünk” című vezércikkében, amely a Társadalmi Szemle legutóbbi számában jelent meg, élesen fellép a „ki tudja, mit hoz a holnap” szemlélete ellen, s erőteljesen hangsúlyozza, hogy „a párt a stabilitásból indul ki”.

Nyilvánvaló, hogy a párt vezetői nem csupán a tömegeket, hanem — s talán legfőképpen — önmagukat igyekeznek meggyőzni arról, hogy állásuk és fizetésük nincsen veszélyben. Az ilyesfajta couéizmus fogfájás esetén néha használnak, politikában azonban csak a legritkábban. Az olyan érvvel, hogy a párt taglétszámának rohamos csökkenése, a párt megnövekedett erejének a bizonyítéka, nehéz vitatkozni; legfeljebb azt lehet kívánni, hogy csak hadd erősödjék tovább is így s ilyen tempóban a párt. Azt viszont, hogy Marosán Györgyék tudják, mit hoz a holnap, aligha hisszük. Hiszen ahhoz azt sem lett volna szabad elfelejteniük, hogy — a tegnap mit hozott...

Asbóth Elemér

IN MEMORIAM

MATÉ IMRE:

MENEKÜLÉSKOR

Szívem Istenének ajánlak hazám!
A szibériai bányák ónszínű nappalaitól félek,
és félek a szibériai éj szivárvány színeitől is.
Most mögöttem óriás szentjánosbogarak
a fölgyújtott városok égnék.

Gyávák hordáiba beleszürkölve,
szélhámosok tarha karavánjainak letaposott útján
kihűlt ütőerű őrtornyok vázárnyékain lopakodva
bevészelt aszfaltú városaidtól
én is szomorúan búcsút veszek már.

A bánatos ögzidaszemű konvágy
belém olt sárguló nyírfalevelével színtű ösztönöket,
így megyek el,
és menekülő lábom nyoma a lápon reked.

MAKKAI ADÁM:

„AZ NEM LEHET, HOGY ÉSZ, ERŐ”

Azt hisszük, nem lehet...
S ha meggondolom, valóban
Emberi ész és jóakarát
De még a lehető leges-legtúránibb
Pesszimizmus mellett is

Észfacsarító
Lélegzetfojtó
Tüdőbemarkoló
Ez a mindennél iszonyúbb
Fonákul ismerős sors-perverzítás:
Ez az éretlen, fanyar
Koravén magyarság.

Otthon túl városi
Nyugaton barbár
Örökké megcsapolt
Dugigtele tartály:
Túlvaló szolgálóból
Széltöltkező hősök,
Hánytörög álmaim:
Ó be ismerősök!

Mi nem tudtuk sohasem
Magszürni bölcsen az örömeket
De sárbataposva is
Túléljük olykor a törököket
S a Lajta patakja
a Két Világ e rejtelmes,
De sekélyvizű határa
A szétszakadt testvérek álmát
Ötvozi, toldja, költésbe rejti,
S mi valljuk a Költővel
De magunktól is hisszük:
Azt hisszük: „Az nem lehet...”

S ha meggondoljuk: — valóban,
Emberi ész és jóakarát
De még a lehető leges-legtúránibb
Fondorlatok ismerős súlya alatt is
Észfacsarító
Lélegzetfojtó
Tüdőbemarkoló
Ez a kísértő örök fél-lehetőség
Ez az éretlen, fanyar
Koravén „nem lehet”.

Mert minden lehet, ha rossz,
Te rászédett, barbár
Centéért kiárult

Rossz szenteltvíz tartály:

Hisz lásd míg holtukkal vádolnak a hősök
Bordélyházat nyitnak a gazdag ismerősök
És legjobban ha ér:
Vasas német üzi el
a lassanként megszokott törököket
Pisztollyal lesve le
Döbbsent poszáinkról
A fejemás örömeiket.

S a Lajta patakja,
A Két Világ e rejtelmes
De felettébb sekélyvizű szorossa
A szétszakadt testvérek álmát
Vén babonák mocsarába mossa.

TÓTH Z. LÁSZLÓ:

UTÓHANG

Testvéreim mért hagyatok magamra e bánatos világon?

Hiában bújom utcák rejtekeit,
hiában lesek házak szöglete mögöl,
nem jöttök szemben a sarkon.
Hasztalan állnék ablakod előtt a postán,
üveglátható helyett az eget fényesíti
tündérrarcd tisztá mosolya Lia.
Rőt hajad, lángoló üstököd nem tündökölt többé
kormos és szöszke fejek közt Jóska,
nem várhatunk többé este dalolni.
Torkotok feszült húrjai sorra pattantak el,
csontos tomporok és domborodó kis kebleitek
a televény fekete karjaival takarta be örökre,
egykedvű fogaival az anyaföld rájga, emésztí
nem hajló gerincetek kemény csigolyáit,
szürcsöli velőtöket, ettől zsirosodik,
az égnek panaszolja, hogy véretek,
mi testünkkel ugyancsak a jussa
nem ihatta, mert az a mi lelkünkre hullott.
Lelkünkre hullt és mégsem vállaltuk a végső
áldozatot,

hogy keresztfák magasra emeljük
megváltásunk harmincseppjeit.
Két szál tanktól remegve odvas lukakba bújtunk...
És elfutottam, mert féltem, hogy egyszer újra jöttök
szemben a sarkon Ica — és nevétsz (ahogy nevéttél,
mikor Icsunak szólítottalak) és nevétsz,
nevétsz hegyetlen rajtnyú gyászhuszárokon.
Elfutottam de széttépett lelkem véres rongyait
otthagytam az éhes föld kebelén görcsbedermedt
kezitekben.
Ó, küldjétek szelek szabad szárnyain utánam,
hiszen lélek nélkül mit sem ér ez az élet!
Már nem félek tőletek, hiszen tudom hiában futottam.
Gyertek hát, éjjeli órák magányain üljétek körül
az ágyam.

Gyertek egy világon át kell jönnötök hozzám,
egy világon, mely éppen éjjel körül ébred...
Jöjjetek! fejnéklüli kísértet látványos mulatság,
húsvétes szüzek, márvány testtel holtan,
fürcsa multság e kéjence, kancsi világban!
Könyörgők jöjjetek! Egy órára tén újra érdekesség
lesz Magyarország! Egyszer még jöjjetek!

Három esztendővel ezelőtt folyt le a magyar történelem legnagyobb exodus. 1956 novemberének napjaira — oly sok olvasónk életének sorsfordulójára — három verssel emlékezünk vissza. Mindhárom vers mutató a Magyar Könyves Céh „Kilenc költő” című kötetének anyagából. (A szerk.)

A Philharmonia Hungarica világsikere

Harcincöt éve annak, hogy az akkor már nagybeteg Ferruccio Busoninak kérésére a Róth-kvartett eljátszotta Bartók I. vonósnégyesét, a mester egyik kedvenc alkotását. Bartók arca kipirult, szeme csillogott. Amikor a kvartett befejezte az előadást, a nagy művész így kiáltott fel: „Hányan is vagytok magyar muzikusok? Ilyen kis ország és ennyi nagyszerű tehetség...”

A kérdés harmincöt esztendő után is időszerű, sőt talán sohasem volt időszerűbb, mint éppen ma. Hányan is vagytok magyar muzikusok, hogy az ember mindenütt veletek találkozhat? Ott vagytok a világirodalom karmesterei és nagy előadóművészei között éppúgy, mint a nagyszerű zeneszerzők sorában, s az sem véletlen, hogy a forradalom után a magyar muzikusok lélegzetvételéből még egy teljes zenekarra való is futotta. A Philharmonia Hungarica zenekara alig két esztendő után a jó együttesek közül a hivatalos együttesek sorába került. Sikere, bátran mondhatjuk, világsiker. Az embernek akaratlan is zsoltozás szavak jutnak eszébe: „Tetszett Istennek, hogy erőtleneke által szégyenítse meg az erőseket.” Mert a Philharmonia Hungarica a magyar nép egyik csodája. A száműzetés klasszikus népe, az orosz, a nagy tizenhét éves összeomlás után — noha érthetően ott sem volt hiány — „csak” a Doni Kórus Kórus méltán világhíres együttesét hozta létre. Egy férfiak és egy ütőképes zenekar között azonban igen nagy a különbség, még akkor is, ha figyelmen kívül hagyjuk a rendkívül drága hangszereseket és a hangjegytárat, hogy az előkészítéstől és a szervezéstől ne is szóljunk.

A Philharmonia Hungarica megszervezése a kitűnő fiatal karmagy, Rozsnyai Zoltán érdeme. Rendkívüli nyereség, hogy a zenekar „felnevelését” olyan tehetség vette kézbe, mint Doráti Antal, akinek valóban kisujjában van az egész

mai koncertrepertoár. Minden bizonytalanságot elhárítva, hogy a zenekar két esztendő alatt harminchárom szerző hatvannyolc művét adta elő. Ezt a remek teljesítményt alátámasztja és kiegészíti hat magyar zeneszerző, névszerint: Bartók, Erkel, Kodály, Liszt, Veress Sándor és Weiner Leó, húsz ópusának előadása. Az amerikai körút három műsortípusa is különös méltósággal áruel. Harminckét koncertből a bevezető három Kanadában hangzott el és az Egyesült Államok programjában New York és a Carnegie Hall éppúgy szerepel, mint Chicago, Boston, Minneapolis, New Orleans, Cleveland, hogy csak néhány városnevet említsék. A hangversenyek közül nyolcat Doráti Antal, tizenhatot Rozsnyai Zoltán és nyolcat Ungár Tamás, egy figyelemreméltóan tehetséges ifjú karmester vezényelt.

A három műsortípus közül az hallgattam meg, amelyben Beethoven Egmont nyitánya, Schubert B-dur szimfóniája, Bartók Tán-

csvitze és Kodály Galántai táncai kerültek előadásra. Az Egmont nyitány remek bevezetőnek bizonyult. Úgy tűnt, mintha Goethe drámáján túlmutatva, Beethoven nekünk dübörögte volna, végső következtetésként, hogyha a hős el is esik, az eszme győzedelmes. A szünet utáni magyar anyag, Bartók Tánccs-vitjétől a ráadásul elhangzott Rákóczi-indulóig, bámulatos előretörés volt. A klasszikus részben csak azt állapíthattuk meg, hogy Doráti remek mozgásközpontú érvényesítő, kitűnően formáló hangtechnikus, de itt izzani, susorogni kezdett az anyag és a Galántai táncok már megmutatták a mester oroszlan-körmeit is.

A hangverseny megrendítő sikerét bizonyítja annak a montreali művészek megjegyzése, aki kijelentette: „Ha a himnuszok után azt mondták volna, hogy ezzel a koncert véget is ért, mindenki mehet haza, akkor is boldogan és elégedetten távoztam volna.”

Gaál Endre

A siker dokumentumai

A velencei modern zenei fesztivál zenekritikusai Európa egyik legfigyelemreméltóbb zenekarának nevezték a Philharmonia Hungaricát. Az amerikai és a kanadai kritikuskok nagy elismerése röviddel a nagy velencei siker után végleg megerősítette a Philharmonia helyét a világ ismert nagy zenekarai között.

A montreali bemutató hangversenyről nemcsak a kanadai, hanem a New York-i és washingtoni lapok is beszámoltak. A montreali „The Gazette” szerint a Philharmonia Hungarica észak-amerikai körútja alkalmas ad arra, hogy a zenekart „mint nemzetközi viszonylatban is figyelemreméltó” zenészcsoporthot ismerjék meg.

Október negyedikén, a zenekar New York-i bemutatkozásának napján a „New York Times” vezércikkében foglalkozott az eseménnyel, s zenei rovatában féltudósítással ismertette a magyar muzikusokat. A lap másnap számában Howard Taubman, Amerika vezető zenekritikusa, méltatta a Carnegie Hallban tartott hangversenyt. Taubman az együttesről ezt írta:

„Ezek a muzikusok azt tudják nyugtani karmesterüknek, amit elvár tőlük. Az „Olasz nő Algírban” nyitánya friss volt és dinamikus és a híres Rossini-crescendó remek lendülettel szóltak. Mendelssohn olasz szimfóniája légius volt és

napsugaras. Az együttes munkája kiegyensúlyozottan érvényesült.” „A zenekar célja, hogy a magyar muzikát népszerűsítse világszerte. Mint kollektív interpretációnak minden oka és joga megvan arra, hiszen tökéletesen érti Bartók és Kodály zsenijét, hitelesen adja ezeknek a zeneszerzőknek színeit és ritmusait. Doráti Antalt nagy rész illeti meg az elismerésből, de nem minden együttes adhatja neki ennyi lenyűgöző erőt és átérzést.”

„A Philharmonia Hungarica meg akarja őrizni jellegét. Szerény és keményen dolgozó zenekar. Sokat ért már el eddig, s még ékesszólóbb hangszerré fog válni.”

A „New York Herald Tribune”-ban Francis D. Perkins hosszú, elismerő bírálatát így végzi:

„A Philharmonia, amelynek hetvenegynéhány kitűnő zenésze között több fiatal nő is van, hallgatóira egy elsőrangú zenekar benyomását tette, mind az egyes zenészek tehetségével, mind pedig az interpretáció makulátlan egységével és csodálatos tonális egyensúlyával.”

A washingtoni Constitution Hallban a Philharmonia telt ház előtt mutatkozott be. A kritikuskok az új magyar zenekart a világhírű bos-

toni és philadelphiai zenekarok mellett emlegették, sőt az egyik kritikus, Day Thorpe, a Washington Starban így írt:

„A Philharmonia Hungarica életteljes játékkal mély benyomást kelt és egyszerűen megteremtí az a kapcsolatot a zenekar és hallgatósága között, amely előfeltétele minden sikeres hangversenynek. Némely zenekar, mint például a bostoni és philadelphiai filharmonia, veszedelmes közelnek ahhoz, hogy tulajdon hanglemezeik reklámszerveivé váljanak. Senki sem állítja, hogy nem olyan jó az együttesük, mint a Philharmonia Hungaricáé, vagy hogy egyes zenészek teljesítménye kisebb, de talán tanulhatnak valamit ettől az új zenekartól; a meghatározhatatlan és rendkívül értékes többletet: a közvetlen hatás többletét.”

A tekintélyes Washington Post külön cikkben számolt be a zenekar közönségsikeréről:

„Tomboló tapsvihar jutalmazta a Philharmonia Hungarica karmesterét és együttesét tegnap este a Constitution Hallban, amikor befejezték hangversenyüket... A közönség felállva tapsolt és szívből jövő ünneplésben részesítette a magyar muzikusokat. Reméljük, hogy ezek a lelkes zenészek, akik a világ valamennyi zenekara között a legtöbb joggal lehetnek büszkéek teljesítményükre, elfogadják köszönetünket zenéjükért.”

Önkéntes menekültek

VALAKI azt mondta: „Ez már Ausztria.” A vér gyorsabban keringett bennünk. Eddig menekülők voltunk. Ebben a pillanatban lett belőlünk: menekült.

Erre gondolok Délkelet-London egyik kopár, gyér füvel borított téren, az alacsony vaskerítés tövében. Nézem a deszkából és lécekből összeacsolt kalyibát, amely előtt néhányan a tüzet élesztgetik.

Menekültek. A kerítésen kékszinű plakát: Menekült Év, 1959 június 1 — 1960 május 31. A kerítésen túl angol újságírók. Heten. Egyik a Daily Telegraph munkatársa, a másik az Evening News riportere, a harmadik a BBC-nél dolgozik... Öt férfi, egy nő. A hetedik, a kis csoport vezetője, Reverend John Pellow stepney-i tiszteletes.

Valamennyien brit állampolgárok. És most, öt napig, hazátlan, számkivetett menekültek. Ha úgy tetszik: refugeek.

IGY VALÓSULT MEG Pellow tiszteletes ötlete. Az emberiség nagyobbik fele, vagyis azok, akik szerencséjükre nem menekültek, közbömbösen, legjobb esetben részvétellel néznek azokra, akik szerencsétlenségükre menekülni kényszerültek. Szegény, mondják, rettentelen lehet, így, távol hazájuktól, Istenem, de szörnyű... Résztvevő szavak, némi adomány, pénz, ruhaféle. Ez minden. A menekült — valaki a sok közül, idegen állam fia, különös szerzet. Mindig ő az, aki idején hozzánk, azokhoz, akik otthon vagyunk. Sohasem mi meggyünk, mindig ő érkezik. Ilyesmivelünk sohasem fordulhat elő.

Sokan, az angolok közül, más véleményen vannak. Ezért indult el tavaly júniusban, Chris Chataway, az egykori világhírű futóbajnok s a jelenlegi konzervatív képviselő javaslatára a Menekült Év, ezért határozta el Pellow tiszteletes és néhány angol újságíró, hogy öt napig, menekültként él itt, Londonban.

Ejfélkor indultak el otthonról. Egy szál ruhában, kis csomaggal. Mindenki azt hozott magával, amit akart. Családi képet, konzervet, hálózásokat, ennivalót, meleg ruhát. Gyalog vágta át a párisi határt Londonon és néhány kilométeres gyaloglás után megérkeztek a — különösképpen — Kristály Palotának nevezett nagy füves térre. Néhány szál deszka hevert itt egy körülbélül 200 négyzetméteres, bekerített területen. Ez volt minden. Leheveredtek és aludtak. Aztán hozzákézdtek a házépítéshez. Két nap alatt elkészült a kalyiba. Tüzet raktak, így főztek, felváltva. Az egyetlen nő — a Woman's Mirror című hetilap munkatársa — ugyanúgy dolgozott, mint a férfiak. A deszkabódé mellett, kifejezett kötél, fehérnemű szárad. Egy fél ajtóból asztal készült. Összeavart pokróc a szék. A vizet húsz méterrel hozzák. Cigaretájuk

LEVELEK A SZERKESZTŐHÖZ

A nyugati világ

először hitetlenkedve szemlélte a magyar és a lengyel felkelést (ne válasszuk el soha ezt a két eseményt), azután lelkesedéssel és végül a fegyveres megtorlás pillanatában szégyenkezéssel és büntudattal tekintett Magyarországra. A politikuskok, midőn annyit szónokoltak Európa elnyomott népeinek szabadságvágyáról, maguk sem hitték (az 1953-as keletberlini események után sem), milyen valóságot fejeznek ki szövegeik. Epp oly kevéssé készültek fel szavaik valóságartalmának következményeire, miként korunk valami középszerű papja egy csoda megmagyarázására. A baloldali intellektueleknek lelkiifuradást okozott Magyarország. Számos egyéni sorsfordulat következett be Franciaországban, Olaszországban és másutt a magyarországi események után, mert annyi kommunista intellektuel, annyi fiatal, akiket kommunisták neveltek, életét kockáztatta, hogy megváltoztassa azt a rendszert, amely a nyugati kommunisták szerint be kellett volna, hogy töltse életüket.

A szegény tulátta a zavart. A Nyugat „felszabadítás” helyett észszerűségről és türelmről prédikál — ám a Szovjetunió nem kevésbé zavarodott meg, mint mi és féltme egy újabb felkeléstől ugyancsak észszerűsége inti. Ami a nyugati intellektueket illeti, úgy vélem, nemcsak a magam nevében beszéllek, ha azt mondom, hogy mi, akik írunk, az észszerűség és szegyenkezés köteleességét még fokozottabban érezzük, ha felidézzük azokat az eszméket, amiknek hangoztatása nekünk nem kockázatos, de magyarországi barátaink számára az élet és szabadságért jelentette és jelenti még ma is. Az elfeledés meg a közöny és olyan hősiesség magasztalása között — amiről úgy szeretnők, ne lett légyen felesleges — „a harmadik utat” választjuk: a tájékoztatás, a szolidaritás, a közvélemény mozgósításának útját. Erre a magatartásra leginkább jellemző példának tűnik a Franciaországban alakult Déry Bizottság íróinak cselekvése.

Végül két következtetés: 1. Aki látta, miképp alakult át a „monolitikus” Magyarországból szabad és civilizált társadalommá, mondhat-

nók, egy szempillantás alatt, nem hiheti többé, hogy bármely kommunista állam, akár Oroszország, akár Kína monolitikus lenne, képtelen a gondolkodásra, az álmodozásra, az államhatalom megváltoztatására és a terror meg a közöny burkának szétfeszítésére.

2. Akik közülünk régóta azon tűnődnek, hogy létre kell jönnie az Egyesült Európának, a magyar fogadásom sorsában a magunk tehetetlenségének pillanatnyi mértékét láttuk és annak szükségességét, hogy olyan épületet kellene emelnünk, amely egykor, nemcsak a gyökereket vesztett menekülteket, hanem Európa népeit is magába fogadja, helyet ad nekik közöttünk és megőrzi őket, akár csak miamunkat, minden nacionalizmus veszedelmétől, ami Európától oly „bal-kánivá” teszi és annyira eltávolítja önmagától meg a világtól.

Francois Bondy a „Preuves” főszerkesztője

Teóriák, idegen minták

A lap október 1-i számában a kitűnő A. P. azt írja Szentkuthy írásáról és regényeiről, hogy azok „laboratóriumi kísérletek”, melyeknél „a teória volt az elsődleges, az idegen minták követése”. Marmost, ha egy irodalmi iránytól elveszik a természetes közönség-atmoszférát és mesterséges vákuumot teremtenek körülötte, akkor a művek elvesztik meggyőző erejüket és kísérletekké válnak; nem tudom, A. P. a maga bőven mennyire tapasztalhatta ezt. Valamikor 46—47-ben az ú. n. Európai Iskola egyesítette a legkülönbözőbb képzőművészeti és irodalmi kísérletezőket; volt közönsége, előadóterme, kiállítóhelyisége egy Üllői úti bérpalota teljes első emeletén; voltak kiadványai. Am abban a pillanatban, mihelyt a kommunista párt a nyomdát, a helyiséget elvette, a közönséget szétugrasztotta, menten „lombikban születtek kísérletek” hatott az egész. Az az irodalompolitika, amely nemcsak elrettentette, de leszoktatta a közönséget e látszólag új — valójában messze visszanyúló hagyományokat követő irodalomról, rövid évek alatt Vas Gereben előttré vetette vissza a magyar

írást. Mesterházirol, Urbán Ernőről és társaikról sokkal inkább elmondható, hogy egy teória irányítójával a készen dolgoznak s hogy idegen mintát követnek — a szovjet mintát; ez a fajta irodalom-alatti termés sokkal inkább lombikjelenség: a kommunizmus óriás lombikjában mindennaposan kifőzött panacea, mely naponta válik érvénytelenné, sőt még seprője is mérges és tilalmas. Ez igazán lombikban ketyvasztott irodalom. Szentkuthy félelmes tehetségét és írásainak természetes áradását ismerve, nem merném ravaszul kiagyalni elme-szerkesztménynek mondani. Nem kellett a szomszédba mennie ihletésért (egyetlen „külföldi mintához” nem hasonlít, aki ezt állítja, annak a külföldi mintához csak „havagostak”) és egy garas ára teória nem motoszkált benne, írás közben. S hogy magamról is szóljak, mint jóval szerényebb képességű kísérletezőről: az a bizottság, amely az Egyetemi Nyomda kiadványában egy svájci kiadván (bőséges próbaforrás kísérletében) mint háború utáni reprezentatív modern magyar regényt egy művemét ajánlotta, nem látta sem az előképet, sem a lombikot oly szükségszerűen a kísérlet mögött; én magam legalább is módszereimre nem emlékszem. Más lapra tartozik, hogy az Egyetemi Nyomdát államosították, szerződésem két más kiadvónál az államosítással befagyasztották, a politikai rendőrség pedig 1949-ben hallgatott Kivály István szavára, aki a Csillag kritikái rovatában nemcsak a szerzőre hívta fel a nyomozószervek figyelmét, de a boldogtalan kiadóra is. Minden Nyugatra mutató, a századdal lépést tartó magyar írás körül szörnyeteg vákuum keletkezett. Ez a fajta magyar irodalom a rezervációkon tengődött s a börtönökben tanyázott — hogy is kaphatta volna meg, akár egy lábujjgyér erejéig, szentelítését az irodalomtörténetől: az irodalomtörténetet Illés Béla és Gergely Sándor művei számára tállalták fel a népi demokráciában. Nem is csoda, hogy e mesterséges hiányszakasz után minden, a szokottnál bátrabb írás a fiatal nemzedék számára „laboratóriumi kísérletnek” hat.

Határ Győző

(va)

A Pesti Naplót először 1858-ban tiltották be cári orosz nyomásra, a szabadságharc tizedik évfordulóján; másodszor 1919-ben a bolsevizmus alatt, harmadszor húsz évvel ezelőtt, 1939 november elején, Hitler Adolf követelésére. Az utolsó betiltás véglegesnek bizonyult.

A Pesti Napló szerkesztőségében egy hosszú keresztfolyosó polcain örítették az elmúlt évfolyamok több mint kilencszáz kötetét, s a két albumot, amelyet a betiltott számok pótlására kaptak az olvasók. Szűk, porszagú folyosó volt ez a szerkesztőség hátsó traktusán, s egy átépités rég fölöslegessé tette. Könyvtári létra volt benne, egy kecskelábú asztal, meg egy támlátlan szék. Az utolsó lapzárta előtt ezen a széken ültem, s néztem a címkéket, amelyeken csak az évszám volt, s a hónap neve, semmi más.

Először az albumokat vettem le. Az első címe ez volt: „Album a Pesti Napló T. előfizetőinek a folyó évi február és március havában kimaradt számokért 1858.” A szerkesztők és munkatársak névsora mint egy irodalomtörténeti lexikon: Eötvös József, Kemény Zsigmond, Vas Gereben, Tompa Mihály, Lauka Gusztáv, a két Vahot, s így tovább. Arany János Szibinyáni Jankja 1855 július 1-én jelent meg. A Jókai regények folytatásos közlését rég megkezdte a lap. 1853: Egy Magyar Nábob; 1854: Kárpáthy Zoltán; 1855: A Régi Jó Táblalírás; 1856: Szomorú Napok.

A második album névsora már a modern magyar irodalomé: Ady, Bródy Sándor, Kaffka Margit, Kosztolányi, Krúdy és így tovább Tóth Árpádig. Lesz-e harmadik album? Kint már javában állt a háború, légi bombázások és a keleti és nyugati koncentrációs táborok sora jelezte a beköszöntő új korszakot, s engem az foglalkoztatott, hogy adunk-e majd valamilyen háború után egy harmadik Pesti Napló albumot az elmaradt évfolyamok pótlására.

A betiltást egyáltalán nem tartottam meglepőnek, vagy igazságtalannak. Az elkövetkező korszakban nem élhet az a lap, amelynek elve és gyakorlata az volt, hogy majdnem minden politikai és irodalmi irányzatnak helyt adott, s azokat sem zárta ki, akik nem tudtak, vagy nem akartak állástfoglalni. Maga a lap vezércikkeiben s fő vonalában s z a b a d e l v ü volt, s mint ilyen, vörös posztó Hitler hívei szemében. A politikai cikkek tül — s hétköznap 16—24, vasárnap 32 oldalas számokban irodalom, művészet, tudomány jóval több helyet kapott, mint a politika — a lap egész stílusa, hangulata, szellemi éghajlata csak gyűlöletes lehetett mindennemű türelmetlenség szemében. A világ, a korszak egymást kizáró-gyűlölö táborokra akarta szakítani az emberket; minden tábor kizárólagossági jogot követelt a maga elveinek, s a Pesti Napló egész szelleme az egyéniség szabadságjogait vette adott-természetesnek, olyanak, mint a lélegzéshez való jogot. A lapot hosszú-hosszú élete alatt majdnem mindig írók szerkesztették és jórészt írták is, nem csoda, hogy áradt belőle az irodalom elkerülhetetlen, emberileg örök voltában való hit.

Laczkó Géza, akinek keze alatt kezdtem munkámat a lapnál, egy este arról beszélt, hogy a Pesti Napló harcos lap. És egyfűst alatt említette Deák Ferenc harcat a ki-egyezésért, a Pesti Napló híres „Húsvéti Cikkét”, s Tóth Aladár harcat a lapban Bartók Béla lángeszének elismertetéséért. Egy-egy nagy hangverseny után a nyomdászokat azért túlóráztatták, a lap azért késelt le néhány vidéki vonatot, mert Tóth Aladár teljes oldalas tanulmányt írt az épp bemutatott új műről.

Laczkó maga a magyar nyelv szépségéért és érzékenységéért harcolt. A rendőri riportot épp oly lelkiismeretesen böngészte-javígtatta át, mint az irodalmi tanulmányt. Egyszer a közgazdasági rovatveze-

PÁLÓCZI-HORVÁTH GYÖRGY:

PESTI NAPLÓ

tőnek azzal az indoklással adott vissza átírásra egy cikket, hogy egy lapban, amely éppen Móricz Zsigmond „Tündérkert”-jét közli folytatásokban, nem lehet ilyen pongyola mondatokat írni.

A leghíresebb Laczkó-könyv, a Német Maszlag, Török Áfium, tizenhetedik századi magyar nyelven írt regény. De stílusgyakorlataiban minden magyar korszak bármely íróművészenek nyelvét vissza tudta adni. Így, amikor kéziratot javított, nem a maga stílusára színesítette, vagy szűrítette az írást, hanem egy-egy egyéni stíluson belül vigyázott a nyelv tisztaságára és a stílus-egységre. A lap szelleméhez híven stílusban és tartalomban mindent megengedett, csak a színvonal ellen nem túrt vétket.

Az egyik fiatal munkatárs a harmincas évek elején nagy szenzációval szolgált. Egy milliós honvédelmi minisztériumi panamát leplezett le, olyan döntő bizonyítékokkal, hogy Gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter azonmód belebukott. Laczkó történetesen szabadnapos volt azon az éjszakán. Másnap az ifjú öntudatos szerénységgel lépett a szerkesztői szobába, s szemével már tárgyozta a méltán kijáró dicséretet. Laczkó azonban dicséret helyett rámondott:

„Hányszor mondtam már, hogy közel helyhatározó. Maga azt írta, hogy közel három millió pengőt sikkasztottak, ahelyett, hogy csak a kéne három milliót.”

Mint a legtöbb akkori nagy reggeli lap, a Pesti Napló is minden számában közölt a regényfolytatáson kívül egy-egy magyar novellát. A lap különlegessége volt,

hogy az utolsó oldalon, a hirdetések között, minden szám adott egy könnyed kis külföldi tárcát, rendszerint franciát. Hagyományához híven sok verset is közölt. Minden hétköznapi számból kitalált volna egy kisebb-nagyobb Irodalmi Ujság. A Nagyok egyáltalán nem riadtak vissza a riporttól. Móricz Zsigmond vasárnapi vidéki riportjai, Karinthy külföldi tudósításai, Ambrus, Somory, Heltai külföldi levelei adták a mintát az állandó otthoni és külföldi riportereknek.

A politikai rész szabadelvűsége mai szemmel szokatlan, s talán kissé hihetetlen is volt. Emlékszem olyan számról, amelyben az akkori miniszterelnök cikke mellett, sokszor ugyanazon az oldalon valamelyik ellenzéki politikus írta meg igen élesen, hogy a kormány politikája csödbe, erkölcsi és kulturális válságba viszi az országot. Mint-hogy a munkatársak vélemény- és írásszabadsága sérthetetlen volt, gyakran előfordult, hogy a lap tulajdonos polgári radikális irányát követve, minden párt és irányzat kapott a lapban szószólót.

A harmincas évek második felében a lap tulajdonos is, a szerkesztőség egyes „öregjei” is aggódva figyelte a munkatársak többségének fokozódó hevesességét Francóval, Hitlerrel és az akkori magyar kormánnyal szemben. Laczkó egyre gyakrabban csóválta fejét, amikor vastag szerkesztői ceruzájával kezében a heves cikkeket olvasta. Javított a stíluson, s ezzel talán még élesebbé tette a támadást.

„Ennek előbb-utóbb betiltás lesz a vége” — dörmögte — és leküldte a nyomdába a kéziratot.

A harmincas évek vége felé a szerkesztőség már akasztófahumor-

ral latolgatta a betiltás lehetőségét. A Bach-korszak alatt a lap munkatársai megfordultak a régi Pest és Buda valamennyi börtönében. Mi jobb? Börtönben ülni, vagy állás nélkül maradni? „Talán némi hajlékonysággal meg lehetne úszni a dolgot.” — kockáztatta meg egy új munkatárs, akit a tulajdonos már az új (és csúf) időkre való tekintettel vett fel. Szántó Rudolf, a másik segédszerkesztő lefordította: „Mi itt, kérem, a hajlékonyságot csak a stílusban szeretjük, nem a férfiak térdében.”

A munkatársak persze leginkább Proustról szerettek volna vitakozni a Japán kávéházban, s nem képletes vagy valóságos hősi halált halni a politika porondján. De a korszaktól nem volt menekvés, a Pesti Napló a Hitlerrel szembeni ellenállás fő szócsöve lett. Semmiféle párt, vagy hatalmi csoporthoz nem tartozott, s így Hitler budapesti megbízottai és hívei nyomására 1939-ben letaglózták, holott a többi akkori ellenzéki lap az Esttől és a Mai Naptól az Esti Kuririg, s az Ujságtól a Magyar Nemzetig és a Népszaváig még éveket élhetett.

Azon az utolsó éjszakán a Pesti Napló szerkesztőségében még nem tudtam, hogy Moszkva ugyanolyan gyűlölettel fordul majd a Pesti Napló ellen, mint Hitler Berlinje. Ha a második világháború óta Magyarországon nem jelent volna meg annyi ostobán becsmérlő cikk a Pesti Naplóról, ezt a kis visszaemlékezést sem írtam volna meg.

Az ember félszeggé válik, ha arról ír vagy beszél, amit nagyon szeretett. Félszeggé és bizonyára

elfogulttá is. Nekem iskolám, otthonom, egyetemem volt éveken át a Pesti Napló. Disraeli, amikor idős korában végre elérte élete nagy álmát és Nagybritannia miniszterelnöke lett, nem lehetett olyan boldog, mint én, amikor bekerültem a Naplóhoz. Abban a szerkesztői „nagy szobában”, azokban a szobákban és folyosókon ismertem meg Móricz Zsigmondot, Karinthyt, Babitsot, Somory Dezsőt, Molnár Ferencet, Szép Ernőt, Szabó Lőrincet, Heltai Jenőt; abban a szerkesztőségben tanultam sok jót és sok olyat, ami ma fölösleges és korszerűtlen, de amiről nem mondanék le semmiért.

Sajnos nem emlékszem, hogy ezerkilencszázharminckilenc november elejének melyik napján temették a Pesti Naplót. Azt tudom, hogy keddről szerdára virradó éjszaka volt, s olyan sokáig ültem a lapkötetekkel zsúfolt keresztfolyosón, hogy a többiek mind hazamentek. Eloltogattam hát a lámpákat, s átmentem a nyomdába. Az öreg fő-tördelő — a „mettőr” — dühösen tett-vett. Már minden oldallevonatot átnéztünk, csak a gépek megindulására kellett várni, hogy megkapjuk az utolsó szám első példányát. A szedőgépekben sorra eloltották a lángot. Kezefogtunk. F. bácsi, a mettőr, felvette a réz lapfej-öntvényt, amelyvel annyi éven át nyomták a címet — PESTI NAPLÓ — s a kezembe dugta: „Vigyázzon rá!”

Aztán lementünk a gépterembe, ahol éppen indították a rotációsokat. Az első két példányt F. bácsi meg én kaptuk. Ott a gépteremben olvasni kezdtük a lapot, amelynek minden sorával aznap már többször is volt dolgunk, s amíg csak jártak a gépek, olvastuk. Végre csend lett a gépteremben. Itt is oltották a lámpákat. Nem volt más hátra, haza kellett menni. Búcsútatót nem mondott senki.

WIEN, XVIII. FRANZ MOLNÁR GASSE

Bécs város tanácsa a folyó év szeptemberében tartott rendes ülését a többi között az alábbi határozatot hozta: „Új utcanev: a XVIII. kerületben (Plötzleinsdorf) utca neveztesse el a kiváló és nagyszerű magyar íróról és színpadi szerzőről, Molnár Ferencről. Jelen határozat a kihirdetés napjával lép életbe.”

A határozat megjelent a hivatalos közlönyben és Bécs város a jó ég tudja hányadik ügyosztályának munkásai egy kis, hegynekfutó plötzleinsdorfi utca sarkán kiszeggették a fehérbetűs, kék táblát: „XVIII. Franz Molnár Gasse.”

Nem tudom, ért-e valaha is magyar író hasonló megtiszteltetés már a Lajtán innen, Nyugaton. Nem volt módomban utána járni, mint ahogyan azt sem sikerült kinyomoznom, mely tanácsnok úr javasolta, miért éppen most és miért Molnárt? Hiszen még Georg Traklnak, az osztrák költők egyik legnagyobbikának sincs utcája Bécsben. Igaz, Trakl salzburgi volt, Molnár meg budapesti és Salzburg a bécsi lélek térkéjén bizonyos esetekben jóval messzebbre található, mint Budapest. Salzburg büszke rivális, soha meg nem hódítható szerelem, Budapest: rokon.

Kinyomozni az okot reménytelen vállalkozás lenne. Mert az osztrák bürokrácia nyugalma és legendás lassúsága azóta sem változott, hogy a császári birodalmat Schönbrunnból igazgatták. A posta a szomszéd utcából is olyan késéssel érkezik néha, mintha még mindig Lembergből vagy Szarajevóból jönne, váltott lovakon. A kényelem nemzeti elv, kivétel csak az idegenforgalom és az emberi szerencsétlenség képez. Itt aztán tollvonással vagy anélkül is gyakran percek alatt intézhető el minden. De aki mint egyszerű magánszemély arra kíváncsi, hogy miért neveztek el egy budapesti születésű színpadi szerzőről Plötzleinsdorfból utcát, szánjon rá néhány nyugodt hetet. Ez esetben az indoklás előterjesztése, a szükséges papírok beszerzése, az első-, a második-, a harmadikú tárgyalás és a döntés mintegy hat esztendővel venne igénybe, a perköltség összege, az ügyvédek és közjegyzők

tiszteltdíját is számítva, egy kisebb családi ház értékét emésztene fel. Közben mindenki mosolyogna, elbeszélgetne nátháról és lavinaszerecséltenségről s bizonyos, hogy az ember az eljárás folyamán többszáz barátára tehetne szert az altisztek, iktatók, előadók és tanácsnokok tekintélyes köreiből. Ilyen városban kapott utcát Molnár Ferenc.

Szép helyen kapta. A dombokon, ahol állítólag egyszer Mátyás király is táborozott, midőn bús hadat nyögte a büszke Bécs. Kicsit messzebb a villamosmegállótól, egy csöndes temető szomszédságában. A temető kapujával szemközt kurtakocsmák sorakoznak, díofás kertekkel s a kertekben naphosszat feketeruhás gyászolók ülnek, kisírt szemű özvegyek és ravasz, képi örökösök és esznek és isznak, bőségesen, mert erefelé még dívik a halott tor. Ott faj a házmeister is, kemény gallérban és a megboldogult legjobb vejei, ha történetesen ügynök vagy kereskedő volt. A szertartás a késő délutánig tart, s a plötzleinsdorfi villamos, ama nevezetes negyvenegy dudorászó gyászóókkal. A sírásónak kispörköllet illik fizetni s a pincér az első pohár sörrel öszinte részvétét is kifejezi. Azt hiszem, a városi tanácsnok urak jól választottak, amikor éppen ide határozták a Molnár Ferenc utcáját.

S főként, mert valamivel feljebb, a temetőtől alig kőhajításnyira kezdődik a Bécsi Erdő. A mesés, a varázslatos. Virágos mezői és nap-sütötte tisztásai, fahídjai és vízimalmaj ma is érintetlenül őrzik a romantikát, amelyet nemzedékek álmódta belé. A Bécsi Erdő ebben a köztársaságivá lett, de azért olykor még császárokra emlékező városban szent ügy. A Práterban gyakran tartanak politikai gyűlést és előfordul, hogy valakit leütnék a pénzéért vagy hitlen szerelem miatt. A Bécsi Erdőben, amennyire én tudom, még soha, senkinek a haja szála nem görbült meg és egyetlen pártján sem jutott eszébe, hogy ott a népet jelszavaival fel-tüzelje. A csönd és a derű rezervátuma az Erdő, talán az utolsó Európában.

A postautó, amely utasokat szállít s a hajdani postakocsit helyettesíti, lassan gördül végig az árnyas fasorokon Tulln és Mayerling felé s a megállókhöz érve dalmatosan kürtöl. Mintha csak a régi, köpönyeges kocsi trombitáját hallanók, azt, hogy trara-trara a posta jó, mert az osztrákok gondosan átmentették a melódiát a villanyduda vezetőkre. Az ilyen ötletekre a legbüszkébbek, s boldogok, ha az idegen felfigyel reá és megdicséeri érte a lelkük finomságát. Azt hiszem, ez a bécsi szívhez a legbiztosabb kulcs. Szeretni kell azt, amiért ők rajonganak. A feladat nem nehéz. Mert a Bécsi Erdő kell szeretni csupán, a „heurigereket”, ezeket a nagyon tisztá, városvegi kiskocsmákat, a rántott csirkét, a katonazenét, a májgombócot és a kávéházban ülés szertartását. Nagyon hamar befogadnak mindenkit, Bécs talán a „legbefogadóbb” városa a világnak. Hiszen ösbécsi tulajdonképpen nincs is, ide mindenki egyszer valahonnét jött, áthelyezték, beházasodott, esetleg menekült, Prágából, a szudétavidékről, Heccegovinából, Triesztből, Budapestről. Maga Kolschoky, aki kétszázhetvenöt éve „feltalálta” a kávéházat, Lengyelhonból származott s a kávé, amellyel a pipafüst, a pletyka és az újságolvasás első bécsi csarnokát megnyitotta, a törökök felejtették itt a város ostromakor. Augustin, a híres „Du lieber Augustin”, Bécs mind a mai napig legnépszerűbb hőse és figurája, a szegény utcai énekes a nagy pestisjárvány idején a cseh erdő felől kapun érkezett, csak egy bottal meg egy batyúval. „Zugraste” volt, bevándorló idegen. De a hagyomány szerint ő szerette az első igazi bécsi dalt. Mint ahogyan a bécsi humort a magyarok honosították meg e császárváros falai között.

Bécs szeret nevetni, de nem ismeri a tréfacsínálás, a poen művészetét. Az egyetlen, igazi bécsi kabaré, a „Simplicissimus” igazgatója, lelke, főszínevezése konferansziója a harminc éve bevándorolt magyar: Karl Farkas. Gyakran játszanak Karinthyt és egy-egy „bemondás”, amelyet har-

sány nevetés és tapsorkán kísér, húsz év előtti Hacsek és Sajókból ismerős. Bécsben nincs vicclap. A viccek rendszerint, ha gyérebben is, de még mindig a pesti gyorsal érkeznek. Három héttel azután, hogy az oroszok fellökték a holdrakétát, még egyetlen vicc sem született róla Bécsben. De már másnap itt volt az első, Budapestről. (Két ember találkozik a pesti körúton. Azt mondja az egyik: mit szólsz, elvtársam, nemokára utazatsz a Holdba. Mire a másik: nagyszerű, most már csak azt szeretném tudni, hogyan juthatnék el Bécsbe.) Történetek, amelyek ma is szájról szájról járnak a bécsi társaságokban, a pesti „Fészek” vagy a „New York” asztalainál születnek. S alig muljk el hét, hogy vala melyik lap vasárnapi mellékletében meg ne jelennek egy-egy Molnár-kroki. Talán ezért is részesítették előnyben a tanácsnok urak neves hazánkiát a salzburgi Georg Trakl-lal szemben. S mert Molnár első darabját kávéházban írta s egyszer Ferenc József, a császár is érdeklődött személye felől. Azt mondta róla (az anekdotát maga Molnár jegyezte fel): „Hallom, sokat keres.”

S talán és nem utolsósorban azért is tisztelték meg őt a tanácsnok urak, mert száműzött volt s egy kissé az maradt mind a mai napig, emlékeiben és halottaiban. Bécs pedig, mint köztudomású, ma már nemcsak a keringő és a császárszemle, de a száműzöttek első nyugodt éjszakájának és első, újra lobbanó reményének világhíres városa is.

Igaz, nem illet meg minden dicséretet. Az ügyintézés, mint már említettem, kétségbeejtően lassú. Lassú a villamos. A főbérlek gonoszkodásairól köteteket lehetne írni. Gyakran esik az eső, gyakran fúj bágyasztóan meleg alpesi s rőtön utána metsző, nyirkos északi szél. De éppen Molnár mondotta, s e megjegyzése, azt hiszem, ma már hallhatatlanná lett a hazájuk máj vesztett magyarok között: *Uraim, nem a klíma miatt jöttünk!*

Örvényes András

408 oldal szocialista realizmus

(Berkesi András: Vihar után, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1959)

Válogatott tévedéseim

(Palotai Boris új könyve)

Talán eszünkbe se ötlök, hogy a Berkesi András névvel — vagy talán alnévvel — jelzett 408 oldalát átforgassuk, ha ezt a „Vihar után” címmel kinyomtatott és csakugyan könyvre, méghozzá nem is ízletlenül kiállított könyvre, emlékeztető kiadványt jelentősnek számító budapesti műtársak a szocialista realizmus érdemes megnyilatkozásaként nem üdvözlik és ily módon fej nem hívják a figyelmet arra, hogy nem csupán egy szerző, hanem egy irányzatot, sőt korjelenséget teszünk mérlegre, amikor békétűró alázattal az első sortól az utolsóig végigolvassuk Berkesi András 408 oldalát.

A Zrínyi Kiadó így foglalja össze a mű tartalmát: „A könyv középpontjában egy budapesti nagyüzem október utáni életével, bemutatja a konszolidációért folytatott szívós harcot, a megtévesztettek felvilágosításáért végzett munkát, a revizionizmussal és a szektás nézetekkel vívott kétfrontos küzdelmet, valamint az illegális hűzódott, külföldről irányított ellenforradalmi erők felszámolását.” A szerző szocialista realista ábrázolásának és irányának szemléltetésére az idézés tünik legalkalmasabbnak. A következőkben ezért kivált Berkesi beszél és beszél, csupán az ő „bátor és őszinte hangja” (ez is a kiadó jellemzése) zeng majd az idézőjelek között.

Már az első oldalakon, a közhiedelemmel szembehelyezkedve, Berkesi valóban bátran és őszintén kimondja, hogy „a harc a szovjet csapatokkal megerősített kormány-csapatok és a felkelők között folyt”, Nagy Imre kormánya sose volt törvényes, de Kádáré annál inkább. Ez főképp azért különös, mert másutt meg a következőket olvassuk: „A hatóságok (értsd: AVH — a szerk.) a kormány szétverte, a rendőrség átállt, a honvédség is.” A harcok után már egyértelműbb a helyzet, mert a

külföldről irányított összeesküvés Budapestben valami Stevenson nevű amerikai diplomata vezeti, aki azért „erőszakolja a balhét, mert ez neki dollárzseket jelent. Majd odahaza benyújtja a számlát”. A magyar ellenforradalmárok főemberei egytől egyig volt földbirtokosok, volt tőkésék, hajdani előkelőségek, de legalábbis főurak vagy főmesterek. Munkás természetesen nincs közöttük. A forradalom derékhatást és a külföldre menekültek zömét „börtönből szabadult, csövesek” alkották, olyan elítéltek, akiket köztörvényes bűncselekményekért; lopásért, sikkasztásért, betörésért, kasszaforásért ítéltek el. De voltak azért mások is, diákok, volt dzsentri ivadékok”. Ugyanígy a szabotáló munkástanács tagjai is közönséges bűnözőkként lepleződnek le.

Mindezek az ellenforradalmárok, akár emigráltak, akár Magyarországon maradtak, szüntelenül dorbézolnak, részegeskednek. Am a szovjet katonáknak csupán konzervet hajlandó bontani és kedvesen mosolyog. Egyetlen gondja, miképp felszámolhatja a kormánycsapatok harci kedvét, hogy a vérontást elkerülje. A budapesti klinikák romos falairól készült fényképek valóságát Berkesi egy ellenforradalmár főorvossal ekképp cáfolatja meg: „Ne féj, Anna. Itt jó helyen vagyunk. A kórházat nem fogják lőni. — Véletlenül is ide tétvedhet egy akna. — Véletlenül? Nem. A ruszok nem lőnek vaktában. Ismerem őket. Sajnos! — jegyezte meg gúnyosan. — Ez a finom gúny megnyugtatta Annát, a főorvos szeretőjét. Mert lévén a főorvos ellenforradalmár, neki — Berkesi árnyalatos megkülönböztetése szerint — csak „szeretője” lehet vagy „viszonya”, szemben a tiszta életű kommunisákkal, akiknek „asszonyuk”, avagy „menyasszonyuk” van.

A forradalomban egyébként is csak ledér életű fehérszemélyek ve-

hettek részt. Kiviláglik ez a következő szocialista realista leírásból: „Szinte átélte újból az iszonyatot. Látta maga előtt az eltorzult arcú szajhákat, a megcsontított holttesteket.” Avagy: „...érezte a megkínzott hős elevenen égő húsának édeskes szagát, látta a mártír bicscáival kivágott dobogó szívét a cédá undorító tenyerében.” Minde az azért történhetett meg, mert: „Az utcán a föld alá húzódo ellenforradalmárok uralkodtak.” Persze ugyanazok az ellenforradalmárok, akik végbevitték a szokatlan bravúrt, hogy az utcán — a föld alá húzódo — uralkodjanak, gyávák, meghunyászkodók, ha a népi demokratikus rendőrségre kerülnek. Úgy beszélnek, mint nagyatyáink adomáiban a tettenért cigány: „Andó felemelte fejét, könnyes szemmel, könyörgő nézett a századosra: — Kérem szépen, ne tessék haragudni... nagyon megbántam.” Vagy: „Kérem szépen, százados elvtárs, én mindent elmondok. Ígérem, nagyon őszinte leszek.” Pedig talán indokolatlan is ez a félelem, hisz a rendőrtisztek, például Komor őrnagy, emberséges, beátó férfiak. Ha valaki támaszkodnék, egy gyengéd nő szavai bármilyen kételyt eloszlatnak: „Maga Komor elvtárs, mindenkit meg tud érteni — mosolyodott el a lány. — Olyan, mint egy sematikus regényhős. Jó kommunista, tiszta családi életet élt, ártatlanul ült, a feleségét megölték és mégis mindenkit megért.”

Legyünk mi is megértők Berkesivel, ne vessük szemére, hogy Freudot összetéveszti Zweiggel. Talán gyanús is volna, ha egy német több német nevet ismerte. Ezért nem firtatjuk, vajon Stefan Zweig vagy Arnold Zweig rovására írja-e, hogy „a jellemfejlődés középpontjába a szerelmet, a szexualitást állítja”, inkább méltányoljuk Berkesi fogékonyságát a szerelem és szexualitás jelenségeinek ábrázolásában: „A fiuban néha felmerült, hogy kikézd Arankával, mert amikor ránézett a lány formás alakjára, formni kezdett a vére, de mégis uralkodott magán.” E dicséretes mérsékletet csak visszaemlékezésében hágya át a főhős: „Maga mellett érezte a lány testét, szinte süttötte a bőrét az Erzsiből áradó vágy.” Berkesi azonban nem oly egyoldalú, mint Freud vagy akár Zweig és gondja van a sokrétű, de tömör lélekábrázolásra: „Lent a lélek mélyén más érzések tomboltak.” „Széptantant az emlékvárás és fájdalommal sajgott fel szívében a bánat.” „Később tomput a fájdalom és úgy érezte, mellét jéghevederrel szorítják, annyira, hogy a lélegzete is kihagy és minden az agyába zsúfolódik, és nagyon félt, hogy a feje szét fog pattanni.”

Ilyen és hasonló, vég nélkül szaporítható, citátumok megértetik, miért neheztelnek Berkesi hősei az írástudókra, miért követelik oly spontánul és számtalan alkalommal, hogy a kormány írókat ültessen a vádlottak padjára. De persze megkapja a magáét az Irodalmi Ujság is, kizsérkesztetnek a Nagy Imre per kivégzett vádlottai, sőt névszerint az emigráns írók is, kivált lapunk munkatársai. Am ugyanekkor Berkesi helyreigazítja mindazokat a téves nézeteket, amik az ávéhásokról 1945 és 1956 között elterjedtek. Mert, sajnos, 56 novembere után még: „Hettek keresztül folyt a mérgező aknamunka az államvédelmisták ellen. Az ellenforradalmárok a rendőrséget és a honvédséget is megpróbálták szembesíteni a volt államvédelmielkkel és nem mindig sikertelenül.” Szerencsére azonban a felülvizsgálat, aminek a Kádár-kormány az ávosokat kezdetben alávetette, nem bizonyult valami zord számonkérésnek, mert: „Azután, ahogy az idő haladt, lecsillapodtak a kedélyek. A volt államvédelmielk rájöttek, hogy szó sincs boszorkányüldözésről.”

Igy végül diadalmasodnak a voltaképpen pozitív hősök az ávéhások. Velük egyetemben diadalmasodnak az igazság, meg a szocialista realizmus Berkesi 408 oldalát, amit csinosan egybekötve 24.000 példányban jelentett meg a Zrínyi Kiadó és bárkinék 26 forintért rendelkezésre bocsát. Mégis élünk a gyanúperrel, hogy rajtuk kívül ezt a művet se Magyarországon, se külföldön senki el nem olvasta, mert a könyveknek nemcsak sorsuk van, hanem olykor, már távolról megszimatolható, szaguk is. (Savarius)

Palotai Boris az utolsó tíz esztendőben több-kevesebb sikerrel próbálkozott, hogy kétségtelen írói erőnyeit nem annyira korszerű, mint hasznosan — időszerű mondanókba formálja. Ez a kényszerű próbálkozás kissé elütött írói alkattól, néha bőre szabta, máskor szükre méretezte, de a helyes arányokat nem találta el. Felületes ítélet lenne mindezt az írónt hibáztatni. Nem az ő kizárólagos tévedése, hogy sztalinvárosi noveláiban olyanok rajzoltá alakjait, mint amilyenek a napi politikai hasznosság követelte, mint ahogy nem éretny, hogy tavaly megjelent regényét a kritika bunkósbottal verte agyon.

A közelmúltban harmincöt rövid-hosszabb írását adta ki a Szépirodalmi Könyvkiadó „Válogatott tévedéseim” címen. Ebben a könyvben Palotai Boris legközelebb jutott önmagához és írói képességeihez. Nem igényli a pátosz ünnepélyességét, a figurák túlméretezését, a politikai helyzet képek gyorsan elkapó freskósítását.

Kishivatalnokok, manökenek, pincérek, náasztások, komisz rokokók, ostoba felnőttek, lángszű gyerekek keringenek, játszanak és ének ezekben az írásokban. Nem akarnak világot váltani, új társadalmat építeni, eszükbe sem jut a példamutatás, pozitív hősök sem akarnak lenni és így Kossuth-díjra sem pályáznak.

Az extra méretű próbakísas-

zony, akinek „néhány évvel azelőtt szalvétagyűrűbe lehetett húzni a derekát s olyan hetyke kis fenéke volt, hogy a férfiak a pusztá játásától berekedtek” s „most kirakós rómit lehetne játszani a fenékén...” tragikomikus keservével élhetett volna a század elején is, miképpen nem feltétlenül a mára jellemző, hogy a csendes fürdőhelyre húzódo, dolgozni akaró írónót o'yanok zavarják, alkikhez csak annyi köze van, hogy „...velem osztja meg Gyöngyösről hozott szalámiját. En viszont idegcsillapítóval kedveskedem neki, mert panaszkodik, hogy nem tud aludni... Ő meg hálából arra figyelmeztet, hogy ne egyek vacsorára füstöltúst, rágós...” A kisfiú leleplezi a szülők sznobizmusát, akik csak akkor gyűjtják fel a nagy csilárlát, ha rangban náluk magasabb vendégeket fogadnak, vagy a feleség és szerető csendes rezignációba hulladó találkozására éppúgy történhetett volna tegnap, mint ahogy történhetne holnap, még akkor is, ha egymást elvtársnak is szólítják.

Mindezt észrevenni, mértéktartó humorral és szenvedés nélküli szomorúsággal emondani, a válogatott tévedések között sok emberi igazságra és igazságtalanságra ráhibázni, írói szemre és írói kézre vall.

Palotai Boris könyve nem irodalmi esemény, de figyelemreméltó irodalmi jelenség.

(— enen —)

Nyugtalan szárnyakon

(Tűz Tamás: „Nyugtalan szárnyakon”, versek. Amerikai Magyar Kiadó, Köln, 152 old. 1959)

Tűz Tamás művészetének anyagát, a nyelvet és annak minden titkát meg a hazában ismerte meg, már odahaza ápolta és gazdagította. Olyan „erős vára” a nyelv, hogy nyugtalan élete és hanyatttájtái közepette mindig nyugodt bizottsággal menekülhetett hozzá. Őt nem fenyegeti a fiatal költők veszélye és végzete, hogy kiszakadván a magyar nyelvközösségből, nékülözvén az irodalmi közvélemény és a szakszerű bírálat útmutató buzdítását, forrásuk elsekélyesedik és végképp elapad az idegen világban. Tűz Tamás költői pályafutását a „Vigilia” című folyóiratnál kezdte, ott is vált költővé, még mielőtt a háború vihara elsodorta volna a hazából. Éveket töltött orosz hadifogságban, majd hazatérve, ismét a „Vigilia”-ban és az „Új Ember”-ben olvashattak szép és igaz verseit. 1956 októberé után megint csak idegen világba vetette a nyugtalan sors; kényszerű száműzetésben él, valahol Kanadában. Ő valóban elmondhatja, hogy modern Odisszeusként megjárta a hazátlanok útját, „átfutotta a végtelent” és „átölelte a határtalant”. Mindenütt, Keleten, odahaza és Nyugaton egyaránt, megmaradt magyar költőnek. „Hányattatásom tavaszán versek feslettek, mint a mályva”, írja egyik versében. Ezeket a verseket gyűjtötte most kötetbe és adta ki Kölnben az Amerikai Magyar Kiadó.

Tűz Tamás nemcsak a nyelvet kezeli játékos bizottsággal (Aranytől és József Attilától tanult legtöbbet), ismeri a művészi alkotás titkát, a rejtélyt, hogy a költészet varázslat és ez a varázslat teljes odaadást, az idegek és az értelem teljes összpontosítását kívánja. Mint középkori szerzetes magános cellájában vagy mint indiai jogi monománikus önkívületében, ez a költő is egy nagy benső élményre összpontosította életét és művészetét. Élete a költészet. Életének és költészetének középpontjában az Isten áll. Ez az Isten-költészet nem Ady pogány Isten-keresése, nem is József Attila vágyódó és játékos miszticizmusa; Tűz Tamás a hit biztos talaján, a katolikus dogmák határain belül tárja fel gazdag élményét. „Horgonyt vetek tebened: hétszerest”, írja egy szép szonettciklusában, majd tovább:

„Hegyek, tavak és bölcs világok lebegnek benned, mint a rákok, ha hullám jó a szirt alól.”

Változni jó, de csak tebened, mert minden új benned pihen meg s a régi is csak rád hajol.”

Versében a világmindenséget méri fel. Képelete súlytalanul suhan az űrben, a „föld kiröppen lázadón a lábaj alól” bölénycsorda-

ként és vad csapatként vonulnak el mellette a csillagok. Feltűnő, hogy gazdag költői nyelvben milyen gyakran és milyen sokféle hasonlatban fordulnak elő a csillagok. A kötetben között kilencvenkét versnek több mint a felében olvashatjuk ezt a szót, mindig más változatban.

Jelzői és hasonlatai eredetiek és költőiek. E tekintetben is hű a képekben gazdag magyar nyelvhez. Tájképeit szakértő kézzel festi; Rippl-Rónai színei, Szőnyi István tájai elevenednek meg ezekben a versekben:

„Piros folt ég fönn a hegyoldamban, milyen bokor, milyen fa lehet? Holt szárazvaskok feküsznek tán ottan s vörös hátuk tartja az eget?”

És még egy szép játékos hasonlat, a holdról:

„Pásztorbotom szürom a földbe le. A hold karéja fönn már görbe-e? Nyergébe ülnék véled, ejhahó, lóduj alánk te sárga hintaló!”

Tűz Tamás ama költők közül való, akik még ma is tudnak jó rimket írni. Rímei sohasem mesterkélték és kerestek; a szavak összecsengése az ő verseiben mindig gondolati hasonlóságot fejez ki.

A „Nyugtalan szárnyakon” (a kötet címét nem tartjuk szerencsésnek) Tűz Tamás életének valómása is. A verseket nyilván nem időrendi sorrendben közli, mégis kialakul a kötetből egy bolyongásos itét magyar költőnek a sorsa. Életének nyugtalansága ellenére is egyetlen költő. Ezen azt értjük, hogy a versek között nem nagy a hullámlás, szinte minden költeménye hivatott költőre vall. Talán csak az utolsó ciklus, a „Megfűtták a harsónakat” programversei képeznek kivételt. Tűz Tamás nem programköltő (ezt is a javára írjuk), az ilyen sorok, mint „A romok alól új Dávidok jönnek, kiknek parittyás keze nem remeg”; „szabad szóra termett szánk majd diadalmas dalt rivaill”; vagy „Jerikói fallal zártak körül minket a gazok”; és „vonjátok be a zászlót feketével”, — nem az ő tollára valók. Sokkal hitelesebb, szebb és meggyőzőbb költészet, amikor eredeti élményeit tárja fel. Különösen szép versei: „Egytől tizig”, „Mint a hal”; a „Nyugtalan szárnyakon” már idézett szonettciklusa; a „Jelenések”; „Tépett szoltár”; az anasztusokban írt „Vers Rómába”; „Játékos altató” és a „Hét sőhaj a hegyen”.

Számvetésünk szegényes lírájában Tűz Tamás köteté a szép szó erejével és nemes gazdagságával tesz tanúságot a költészetéről és a magyarságról.

Vámos Imre

A Nagy Imre Intézet nemzetközi konferenciája a forradalom harmadik évfordulóján

A Magyar Forradalom harmadik évfordulójára a brüsszeli Nagy Imre Politikai és Társadalomtudományi Intézet kétnapos tudományos konferenciát hívott egybe. Az értekezletet a szocializmus kérdéseinek neves szakértői vitták meg, mennyiben hatott a Magyar Forradalom a szocialista gondolkodásra; elemezték a szabadságszeme szerepét és változását az egyén, meg a társadalom életében, a tömegek és az elite viszonyát, a munkástanácsok gazdasági és politikai szerepét, a nemzeti sajátosságok jelentőségét a szocializmus eszmekörében, a modern technokrácia problémáit és korunk számos más kérdését.

A konferencia bevezető előadását dr. Heltai György, a Nagy Imre Intézet igazgatója tartotta. Kifejtette, hogy az októberi felkelés a magyar kommunista párt retrográd politikájára ellen irányult és 1956-ban Magyarországon a szabadság eszméje több szempontból új értelmezést nyert és a forradalom megkísérelte, hogy a személyes és szemlémi szabadság jogaikat szocialista alapon biztosítsa. A parlamentarizmus fenntartása mellett a munkástanácsok nem csupán az üzemek irányításába folytattak be, hanem egyben a szabadságjogok őreinek bizonyultak, ami egy újszerű népközpövelet alapját vetette meg és a parlament meg a munkástanácsok között mintegy politikai koegzisztenciát hozott létre. Ugyanekkor a kápitálista restauráció kizárásával, de a magánkezdeményezésnek helyet adva, a gazdasági koegzisztencia lehetősége nyílt meg.

Heltai György bevezető előadása után Manés Sperber a Magyar Forradalom szociálpszichológiai tanulságait elemezte, Pierre Naville, a France Observateur munkatársa pedig referátumában beszámolt arról, mily hatása volt a Magyar Forradalomnak a nyugati munkáspártokra és mozgalmakra. Ezután Pierre Fougereolas filozófiai író tartott előadást, megvilágítva a Magyar Forradalom nyomán egyes marxista körökben támadt elméleti zűrzavart és filozófiai csödétt. A három referátum után fölöttébb élénk vita kezdődött. A konferencia elnöki tisztét professzor Jan Marzewski közgazdász, a párisi egye-

tem lengyel származású tanára töltötte be. Ő csoportosította a kérdéseket, rendszerezte a hozzászólásokat.

A kétnapos tanácskozáson, számos magyar szociológus és közgazdász mellett, résztvett professor Alfred Kantorowicz, a berlini Humboldt egyetem volt tanára, Czeslaw Milosz író és költő, Edgar Morin szociológus, az Arguments című francia társadalomtudományi folyóirat főszerkesztője, Michel Collinet szociológus, Pierre Eroue tanár, a francia pedagógus szakszervezet és a Partie Socialiste Autonome egyik vezetője, Hans Erlinger szakszervezeti vezető, az osztrák kommunista párt volt vezetőségi tagja, André Proudhonax író, Jean-Paul Samson, a svájci Témoins című elméleti folyóirat főszerkesztője, Fejtő Ferenc történész, publicista, Jean Duvignaud professor, szociológus, Julián Gonkin, a spanyol köztársasági kormány volt államtitkára, a Cuadernos című spanyol nyelvű párisi folyóirat szerkesztője, R. W. Kuppu Swami, az indiai szocialista párt (Praja) képviselője és felszólalt a tanácskozáson Kéthly Anna is, Nagy Imre kormányának államminisztere.

A vita legkülönbözőbb nézeteket képviselő résztvevői egyetértettek abban, hogy a Magyar Forradalom új problémákat vetett fel, új lehetőségeket tárt fel egy demokratikus szocialista államrend megalkotására. Kezdetet jelent és nem befejezést. Tanulásaiknak elemzése kiindulópontjává lehet a szocialista gondolat továbbfejlesztésének. A konferencia résztvevői határozatot fogadtak el, amelyben, többek között, feladatként jelölik meg és köteletségként a levert, de le nem győzött magyar néppel szemben, hogy a tudományos igazság követelményeinek megfelelően megállapítsák a forradalom eseményeinek valóságos jellegét és lényeges eleméit felhasználják egy megújított szocializmus alapelveinek megfogalmazásához. Az értekezlet arra a megállapításra jutott, hogy ennek a nemzetközi méretekben folytatott tudományos munkásságnak a Nagy Imre Intézet lehet természetes központjává. A referátumok és a vita gondolatokban gazdag anyagát a brüsszeli Nagy Imre Intézet több nyelven szándékozik kiadni.

Nyugati gondolatok a magyar forradalomról

(Folytatás az 1. oldalról.)

tás hasonló a 19. századbeli lengyel felkelés leverése utáni orosz visszahúzó. Kétségtelen, hogy az orosz értelmiség egy része döbbenetesen vette tudomásul a lengyel forradalom véres és kegyetlen eltiprását. De ugyanebben az időben megtalálható volt a legvakabb nagyorosz sovinizmus is. Ime, kétféle visszahúzás — akkor és most. Ma természetesen a művelt oroszokról beszélünk, különösképpen a fiatalokról, akik a jövőben majd számítani fognak Oroszországnak. A mi reményünk, Magyarország reménye, Anglia reménye, a világ békéjének reménye nagy mértékben ezekről a fiatalemberekről függ, s ha ezt nézzük, azt hiszem, van okunk bizonyos viszonylagos optimizmusra.

De ugyanakkor okunk van némiképp csökkent optimizmusra is, hiszen nem mondhatjuk azt egyszerűen, hogy a jó győz majd, vagy a rossz, mert a mai helyzetben mind a jó, mind a rossz jelen van, s mindkettő erőteljes. A kérdés: hogyan tudunk egy népet kiszabadítani börtönéből — háború nélkül, hogyan lehet Európát felszabadítani háború nélkül. A békes megengedés vágya, a hidegháborús állapot megszüntetésének vágya, rendkívül erős — s ez alapvetően helyes. De a dolognak van másik oldala is. Nyugodjunk meg és ne törődjünk semmivel? Nem egyéb ez, mint a kapituláció, a menekülés, a megadás álláspontja. Nyilvánvaló, hogy különbséget kell tennünk a békes megengedés vágya, s a szabadság vágya között, mely igen gyakran antitezisként jelentkezik és rendkívül veszélyesket rejt magában. A baj az, hogy magam nem látom, mit ajánlhat fel a Nyugat a Szovjetunióknak a jövőben? Hogyan tudjuk arra kényszeríteni, hogy enyhítse a nyomást és hogy ennek következtében a nép fokozatosan szabaddá váljon? Többen gondolnak arra, hogy olyan megengedést kell létrehozni Magyarországra és a Szovjetunió között, amely nem mond elent a szovjet érdekeknek, ugyanakkor szabadságot biztosít Magyarországnak is. Voltaképpen a forradalom is ezt tűzte ki célul. A ma-

gyar forradalom — ha életben marad — semmiképpen sem akart szovjetellenes politikát folytatni. Az új rendszer azonban nemzeti függetlenséget követelt és éppen ez volt az, amit a Szovjetunió nem engedhetett meg. Hogy a helyzetet megértjük, elsősorban ezt kell megértenünk. A Szovjetunió számára egyetlen dolog volt fontos: az, hogy a leninista típusú rendszer érintetlenül fennmaradjon és ebben a kérdésben semmiféle kompromisszumra nem volt hajlandó. A forradalom azonban túlmegy ezen a határon s ezért bizonyult elfogadhatatlannak a Szovjetunió számára.

Nyilvánvaló, hogy a szovjet típusú rendszerhez való dogmatikus, doktrinér ragaszkodás az, ami a szovjet politikára ma is jellemző. Lehetséges, hogy ha majd a fiatalok felnő, ez a fajta dogmatizmus eltűnik. Megvallom azonban, a közvetlen jövő elég bizonytalanul tűnik számomra.

Néhány szót szólnék még a hidegháborúról is. Ezt a kifejezést, ha jól emlékszem, nyugati újságírók találták ki, s lehet, hogy hasznos kifejezés. A kérdés csak az, hogy mi mond? Egyfajta politikát jelent-e, vagy pedig az ügyek bizonyos állapotát. Véleményem szerint a hidegháború nem politika, hanem állapot. Nem John Foster Dulles találta ki tudatosan és gonoszul, hanem csupán szövegi rögzítése annak a ténynek, hogy a Szovjetunió állandó hadiállapotban van azokkal az országokkal, amelyek nem tart ellenőrzése alatt, vagy amelyekkel nincs szövetségben. Kinát kivéve, természetesen. Ez az állandó hadiállapot nem azt jelenti, hogy szólnak az ágyúk, vagy zuhannak a bombák. Lehetséges olyan hadiállapot is, melyben a puskák el sem dördülnek. Ez a helyzet Berlinben ma, Perzsiában holnap, s bárhol másutt holnapután, akár propagandafegyver-

Ez a gyűlés hódolattal adózik az 1956-os magyar forradalom harcosainak. Örömmel látva minden őszinte kísérletet Kelet és Nyugat viszonyának megjavítására Európában — ünnepélyesen vállalja azt a meggyőződését, hogy nem lehet tartós olyan rendezés, amely nem vet számot a magyar népnek azzal a joggal, hogy megvalósítsa azokat az eszményeket, amelyekért fiai most három éve síkra szálltak.

rekről, diplomáciai fegyverekről, kereskedelmi háborúról, gerilla-háborúról, konvencionális fegyverekről, vagy hidrogénbombáról van szó. Mindez nem elvi, hanem pusztán célszerűségi kérdés. A szovjet vezetők nincsenek sem a háború mellett, sem a háború ellen. Ez a különbség köztük és Hitler között. A szovjet vezetők a háborút nem önmagáért szeretik, mint ahogy nem is ellenzik önmagáért; természetesen fegyveres háborúra gondolok. A huszonegy órási hadiállapot azonban tény és ezt a tényt fejezi ki szavakban a hidegháború kifejezés. Ez a helyzet kétféle módon oldható fel. Vagy úgy, hogy a Nyugat kapitulál és fokozatosan megadja magát, vagy úgy, hogy a szovjet kormány megpróbál olyan külpolitikát folytatni, melyet az egyszerű államérdek diktál. Lehetséges, hogy a jövő tendenciája ilyen irányú, de ez mindeddig pusztán ígéret csupán. Világos, hogy amíg az ígéret nem valósul meg, addig csak beszélünk a hidegháború befejezéséről.

A felszólalásokat érdekes és színvonalas vita követte. Denis Healey válaszában kifejtette, hogy még a monolitikus társadalmi rendszeren belül is ellenőrizhetetlen és előre láthatatlan változások következhetnek be bizonyos feltételek mellett. Nyilvánvaló, mondotta, hogy a magyar forradalom előtt egyetlen nyugati gondolkodó sem hitte volna, hogy a forradalom kitörhet. Ha pedig az államférfiaknak és politikai vezetőknek tudomásuk lett volna a bekövetkező eseményekről, minden bizonyosan elkövettek volna mindent, hogy a forradalmi fejleményeknek előre vágjanak. A vitában felszólt Határ Győző, majd végezetül Denis Healey javaslatára, Chris Chataway támogató felszólalása után a gyűlés egyhangúlag a következő határozati javaslatot fogadta el:

C. K. NORWID:

Gyászrapszódia Bem emlékére

„Iusurandum patri datum usque ad hanc diem ita servavi...”
(Hannibal)

1.
— Ó Arnyék, mért hagysz el minket, kezdet keresztbetéve
Mellvérteden, míg térded körül fáklyák szikrája száll — ó, miért?
Kardod babértól zöldel, s rá gyertyák dús könnye cseppen,
Súlyom feszíti szíját, s paripád táncosan kapálja lábát.
— Csaphodva lobognak a zászlók, csaphodnak és úgy lobognak,
Mint az égen vándorló nomád seregek sátorai.
Hosszú harsonák rázkódnak a zokogástól, s a csapatjelvények
Mind meghajolnak, szárnyaik magasból alácsüggesztik,
Akárcsak lándzsával átvert madarak, sárkányok, griffek...
Akárcsak azok az eszmék, melyeket lándzsával kezdedben üztél...

2.
Gyászoló asszonyok jönnek, vállukon illatos-széles
Kéveköteggel, melyet a szél szálakká bont a magasban;
Mások a szemükből csorduló könnyet hagylókba gyűjtik;
Mások utat keresnek, legyen az út bár többszázad éves...
És vannak, kik súlyos agyagkorsókát csapnak a földhöz,
Melyeknek csattogása csak a szomorúságot csigázza.

3.
Megzendülnek az apródok kezében az égtől kék szekercék,
Fáklyafény-eresztett pajzsokat vernek szolgálégynek,
A füstben imbolygó hatalmas zászló hegyével mintha
Magát a nagyívű égboltot támasztaná meg...

4.
Szurdokhoz érnek, s eltűnnek... Holdfényben tűnnek fel ismét,
Vetül árnyuk, feketül az égnek, fürdenek hideg ragyogásban,
Mely felfénylik lándzsájuk élén, mint hullani-képtelen csillag;
Az ének, mely percre éntemult, hullámként csap most fel újra...

5.
Tovább, csak tovább — a sírba míg le nem tesszük a testet,
S meg nem látjuk az úton túl lappangó szakadékot,
Amelyet átugrani nem talál módot az ember;
Lovadat dárda hegyével akharon megösztykéljük...

6.
És vezetjük a körmenetet, szomorítva az álomba-kábult városokat,
Urnákkal döngtetve kapukat, fejszéink ékébe süvítve,
Migmeg Jerikó falai, mint a fatörzsek leomlanak,
S éled az alét szív; — a népek törlik szemükből az álom penészét...

Tovább — tovább —

Gömöri György fordítása

Cyprian Kamil Norwid (1821—1883) Mickiewicz és Slowacki mellett a XIX. század legnagyobb lengyel költője, a modern lengyel költészet „magányos őse”. Norwid (csakúgy, mint Mickiewicz és Slowacki) fiatal korában elhagyta gyelországot és párisi emigrációban élte le életét. Az olvasóköröség hosszú ideig nem ismerte műveit; csak a XX. század elején lett

népszerű, akkor is inkább értelmiségi körökben. Összes műveinek még mindig nincs teljes kritikai kiadása. Norwid nehezen érthető, igen nagy filozófiai műveltségű költő; nyelvileg annyira elűt az őt megelőző romantikusoktól, mint Ady a Reviczky-nemzedék költőitől. A „Gyászrapszódia Bem emlékére” legismertebb versei közé tartozik.

Az anakronisztikus Spanyolország

Először kissé ijesztő. Az utas kilép a madridi repülőtér napfényben szikrázó betonjára, illetve még csak a lépcsőn lépeget, amikor két egyenruhás őriás között egy civil tűnik fel és fényképezni kezdi a leszállókat. Az utas keserűen elmosolyodik: „persze, rendőrállamban vagyunk... készült a fényképpel ellátott kartoték”. Végre, amikor keresztülvergődünk az összes szükséges és szükségtelen formáságokon, megkönnyebbedett szívvel baktatunk az autóbusz felé, egy verítékező férfi rohan utánunk: „Senor, Senor — kiabálja — csak 15 pezeta.” Senki más, mint a fényképező civil. Nem rendőrségi alkalmazott, csak szemfüles üzletember. Sok tekintetben jellemző Madridot az ilyen és hasonló szemfüles vagy kevésbé szemfüles, boltjukat csigamódon a hátukon hordó „marginális egzisztenciák”. Az élet permén sodródunk — tucatnyi felhőkarcoló előtérben. Talán sehol Európában nincs annyi mozgó kucseber, mint itt. Sorsjegy- és lottóárusok, a futballmeccs és bikaviadal jegyzőerei, játékereskedők, szappanbuborék-fúvók, vándortrafikusok és bérelt gyerekeket foglalkoztató koldusszanyok serege csodálkozgatja el a gyanútlan turistát. De még a vándortrafikusok is rangsorolnak. A módosabbak tiz lépésnyire a szépen berendezett sarki dohányárudától, nagy tálcáikon a Pall Mall és a Cuba szivartól az olcsó spanyol Celta cigarettáig a legbővebb választékot kínálják, míg a legszegényebbek csupán félig kalmárok, félig pedig koldusok. Készletük egy csomag cigaretta s a cigaretta darabonként vásárolható. De a kucseberok sohasem talakodók. A legnyomorultabb is méltóságteljes, akár valami nagyúr.

Madridban — amelynek szinte valamennyi nagyobb utcáját a polgárháború hadijelentéséi emlegettek — rengeteget építettek és építettek ma is. A teljességgel újászültet egyetemi város valósággal lenyűgöző, ugyanakkor töménytelen a századforduló stílusára emlékeztető, de nemrég készült szeccsziós épület, meg az álmodern kocka. A Pradót, Európa egyik

legszebb és legdiszkrétebb épületét szinte árnyékba borítja a spanyol szakszervezetek központi épülete: egy vörös betonkolosszus. Az új épületben egyébként hasonló megépítés várja a lakókat, mint Budapesten: a csapok nem működnek, felhólyagzik a padló, az ajtók pedig megvetelednek. A munkaverseny, meg a profithajza végeredménye — talán nem is különös módon — gyakran azonosak.

Alig képzelhetünk el két különböző földrajzi egységet, mint Spanyolország és Magyarország, Madridban mégis nemcsak a mai, hanem a háború előtti Budapest is önkéntelenül eszünkbe jut. A fény és árnyék kontrasztja ijesztő. A peremvárosok nyomora mellett kihívóan csillog a kevés kivételezett luxusa. A felhőkarcolóktól tíz kilométernyire barlanglakók élnek. Maximális havi kereset nincs. Némely részvénytársasági igazgató különböző jogcímenek ötszáz ezer pezettát is felvehet egy hónapban (hozzátéveleg 9000 dollár), ám sokan élnek ezer-ezerkétszáz pezetából. Háború előtt Magyarországot „a hárommillió koldus” hazájának nevezték és Spanyolországban még több a koldus, helyesebben a koldusszegény, avagy falusi proletár és lumpenproletár.

A rendszer támasza és talpalköve: a karhatalom és a börtön. A sorkatonaság egyenruhája szegényes és gyűrött, de a különleges alakulatok vasalt és elegáns egyenruhát viselnek, szíjakkal, oldalgyerekekkel és viszonylag a fizetésük is magas. Egy alacsonyabb beosztású tiszt jóvedelme négyezer pezeta körül van, nem számítva különböző kedvezményeit. Ahhoz, hogy egy közönséges halandó annyit keressen, amennyi élete fenntartásához szükséges két-három állást kell vállalnia. A kényszerű álláshalmozás a spanyol gazdasági élet rákfenéje s ezt súlyosbítja a gyárak berendezésének elavult volta, ami a termelést kiegyensúlyozatlanná, korszerűtlenné és költségesé teszi. Ezért hozott most

a rendszer drákói intézkedéseket: leértékelte a pezettát, külföldi tőkét csalogat az országba, ipari felszerelést vásárol. De a rendszabályok mindeddig csupán fokozták a nyomort, noha talán végül mégis célravezetőbbek lesznek, mint az eddigi mesterségesen fenntartott gazdasági anakronizmus.

A polgárháborúnak — vagy amint itt mondják: a háborúnak — egymillió halottja volt. A rendszer a harcok befejezése után hosszú esztendőknél keresztül tízezerszámra végeztette ki ellenfeleit. Bár az ellenzékét megtizedelték, mégis jelentős, noha nem tevékeny és olyanokat is magába foglal, akik valaha a fasizmus hívei voltak. Dionisio Ridruejo, az ismert író esete, aki hajdanában a rendszer ideológusának számított, majd szembefordult vele és börtönbe került, korántsem egyedülálló. Az ellenzék megmozdulások gyakran a hadbírósg hatáskörébe tartoznak. A rendszer könyörtelenül lecsap ellenfeleire s így nemrégiben ítéltek el az Angliában élő Salvador de Madariaga unokaöccsét is. Meglepő viszont, hogy ugyanakkor Madariaga, a közellenségnek tekintett világhírű történész-író több művét láttam madridi könyvesboltok kirakataiban.

Voltaképpen, noha az ellenzék a közéletben alig nyilatkozik meg, a legtöbb spanyolnak ilyen vagy amolyan módon köze van hozzá. Ha egyébként nem, résztvesz a passzív ellenállásban. Az emberek ma is csökönösen régi nevükön emlegetik azokat a sugárutakat, amik ma a Franco-rendszer prófétainak neveit viselik. Magamnak is nem csekély nehézségbe került megtalálnom egy, a Calvo Sotello sugárúton lévő épületet, mert a noteszembem felírt címben — noha a rendszer egyik tekintélyes tisztviselője adta meg — Recolletos út szerepelt. Úgy jártam, mint aki Budapest mai térképén az Andrassy utat keresné. Egy kitűnő író, akít nemrég választották meg az Akadémia tagjává, nem hajlandó elmondani székfoglaló beszédét,

mert ha az Akadémia tagjává lett, fel kell esküdnie a rendszerre. Egy másik értelmiségi kijelentette nekem: „Emigráns vagyok a saját hazámban”, a nép pedig éppúgy terjeszti és találja ki az anekdotákat, mint annak idején Budapesten Rákosi idejében.

A mind anakronisztikusabbá váló rendszert a karhatalmon kívül nem csekély mértékben a tehetetlenségi nyomtaték is támogatja. Pezsgő élet leginkább a bikaviadalok és a futballpályák körül tapasztalható. A rendszer — hasonlóan a Rákosi elképzeléséhez — cirkusszal igyekszik pótolni a kenyeret. De nemcsak az elképzelések azonosak, hanem olykor a szereplők is: Puskás, Kocsis, Czibor és még mások, akik most a spanyol csapatokban rúgják a labdát. Még a meccsek színtere, a Real Madrid pályája is hasonlít a Népstadionhoz. A futballisták egyébként a spanyol társadalom legjobban fizetett rétegéhez tartoznak. A valutaszegény Spanyolország adja a legmagasabb dollárgázsit a külföldről odacsalogatott játékosoknak.

Meglepő volna, ha ennyi társadalmi vizsálás közepette a kommunista propaganda süket fülekre találna. A prágai, budapesti rádiók spanyol adásait valóban sokan hallgatják s tagadhatatlan, hogy rokonszenveznek is vele ha egyébert nem is, mert a rádiók, akár maguk a spanyolok, a rendszert szidják. De a valaha oly hatalmas spanyol anarchista mozgalom újszólván eltűnt. De a volt köztársaságiak és kommunisták közül mindazok kommunistaellenesekké váltak, akik a polgárháború idején közelebből láthatták, akár André Martyt, akár Geró Ernőt. És ezek száma sem csekély. Vajmi kevés hasznót hajt a kommunista pártnak az a sokszáz volt spanyol köztársasági és kommunista is, aki a Szovjetunióba emigrált, majd a Hitlerék mellett küzdő Azul-hadosztály fogságba esett tagjaival egy időben hazatelepült.

Egy ilyen hazavetődött kommunista mutatott nekem az utcán valamelyik spanyol barátom. A sovány, korán megvénült, száraz férfi kopottnak és reménytelennek tűnt. „A háború előtt — mondta barátom — egy fontos pártszervezet élén állt, a polgárháború alatt pedig nagyhatalmú politikai biztos volt, aztán emigrált, jelentős szerepet töltött be a moszkvai spanyolok között. Egy szép nap letartóztatták. Valamilyen észak-szibériai tábortáborba került. Tíz év múlva rehabilitálták, majd hosszadalmas formalitások után visszatérhetett Spanyolországba. A honvágya hozta haza, noha úgy gondolta, Spanyolországban is börtön vár rá. De a spanyol rendőrség ezáltal csalódást okozott. „Tíz év Szibéria?” — kérdezték a rendőrök. — „Akkor te már fizettél, mehetsz.” Csak éppen valamire való munkát nem kap az istenadta, kegyetlenül nyomorog. Ő mondta nemrégiben egy kollégámnak:

„Nem akarok beszélni a kommunizmusról, a bolsevizmusról. Én már kirokantam a politikából. Hanem higyeje el, az oroszokat megismertem. Volt egy börtönőröm. Bátyuskának szólított, kenyeret csempészett nekem és ha módja kínálkozott rá, megtoldta a levesadagomat, sőt még egy takaróval is megajándékozott. Vigasztalt, mint egy testvért, ne csüggedjek, valamikor csak kiszabadulok. Egyszer azonban valamilyen nyomozóhoz kísért. A tiszt egy ostoba kérdést tett fel, én ügyetlenül válaszoltam, a nyomozó dühbe gurult és odaszólt az őrnök: „Tanítsd meg mőresre!” — Engem társaim és más nemzetiségűek, némelyik egészen kivételes szakértelemmel. De esküszöm, olyan szent meggyőződésből eredő brutalitástól fűtött utlegetésben még nem volt részem, mint amelyet az én bátyuskám rámvert. Akkor — csak akkor — ismertem meg a szláv lélek rejtelmét...”

Az anakronisztikus Spanyolországban, magyar szemmel, ez az ember korszerűnek tűnt nekem.

Lutetius

BUNYÁK ÉS

DÉNES TIBOR:

A mezőváros büszke címét viselő település küldte fel egy óvatlan pillanatban Budapestre Bunyákat. Történetesen a mi segédhivatalkunk lett a munkatárs. Velünk fogyasztotta a közeli étkezdében a kevéspénzű, vén magányosok s kóbor legények szomorkás kosztját. Asztaltársaságunkba is bevettük, de ő apró társalmunknak csak a perifériájához tartozott. Behemót nagy ember volt Bunyák, az óriások ügyefogyott mozgásával s ha megszólalt, meglepően gyermeki hangot hallatott. Akárhova ült, az mindig az asztal vége volt. Nem sokat törődünk vele s ha mégis szóba került, neveltünk rajta. Így neveztük: A Bunyák. Teljes nevét egyikünk sem tudta. Pedig kiderült, hogy neki is volt keresztnéve. Az anyakönyvből így jegezték be: Bunyák Leó. Ez a rövid és dacos bátorságot kifejező keresztnév azonban úgy illett Bunyákhoz, mint a karikatúrista hájfejű, tar koponyájú figurájához a pindurkára rajzolt, hetyke pörgekalap. Valami lompos, méla és mégsem nagyon bús nevet kellett volna Bunyáknak a keresztségben kapnia, ilyesfélé, mint: Bódog. De melyik szülő lát a jövőbe?

Ismétlem, Bunyákkal általában keveset beszéltek az emberek, még kevesebbet törődtek vele. De ahogy jött a „történelmi áradat”, mely Bunyákat is magával ragadta s mi néhányan újra összeverődünk egy idősen asztal mellett, mert a régi, igen, az is odalett, egyszerre csak mindnyájan róla kezdtünk beszélni. Bunyákról. S született dagadozva — egyik a másikból — lötyögős, torz alakjáról történetek, afféle profán kis emberjé legendák. Egyik közülük az, mely Bunyák különös kutya-rajongásáról szól.

Így volt — hadd mondjam el —, Bunyák mindig nagyon szerette a kutyákat. S furcsa, sokáig mégis félt tőlük. Innen-onnan kamassza terebélyesedett már és mégsem átalotta, hogy utcasorokat tegyen meg feleslegesen csak azért, hogy ne találkozzék Kovácsék kutyaival. Kovácsék palánkapuja ugyanis hetipiac-napokon tárva-nyitva volt, zavartalanul járkálhatott ki-be rajta a gyámoltalan kis foxi, melyet gazdái a kisvárosi észjárás-hoz nem illő képzeletgazdagsággal Fidéliónak hívtak. Bunyák már a helybeli gimnázium felsőbbosztályos tanulója volt, midőn bátyja, Dezső megkérte egyszer, hozza el neki a kölcsönkönyvtárból a Rocabole kilencedik kötetét. Bunyák el is indult engedelmesen, mert soha senkinek sem tudott elentmondani és mert nem volt kérés, ami vajszívét meg ne lágyította volna.

Bunyák tehát elindult, de üres kézzel tért vissza és estig kerülte Dezsőt. Hazudni nem szeretett, a való tényállást pedig ezúttal szé-

gyelte feltárni. Bunyák ugyanis Fidélio miatt fordult vissza. Pokoli módon szégyelte ezt a kutyafélelmet. Ez a félelem volt a kamaszkorának mellékutcaja és ő sohasem szerette az élet mellékutcait.

Abban nem volt hiba: biztatgatta ő magát a könyvtárba menni, mielőtt a hetipiacos napon — karácsonyi szünet volt éppen — Kovácsék kapuja elé ért volna: Most, most... Nem lesz baj. Mi történhetnék? Elvégre a fejemet nem haraphatja le. Persze, hogy nem! S villanásnyi idő alatt összehasonlította a Bunyák-fejet — mely már akkor is erősen dagadozott — az idétlen csepp Fidélio-fejjel. Piszkos kutyuskafejt volt, sárgás csutakokkal a két füle tövében és a hegyén. A cápát nem nyelheti le a szardínia, tudta ezt Bunyák. De őt nem is a fejleharapás aggasztotta, csak ama netán bekövetkező folyamat, hogy Fidélio meglátja őt, rávicsorit, ugatni kezd, belekap a nadrágszárába és... és... Igaz, mindennek nem kell okvetlen megtörténnie, ha Bunyáknak van lélekjelenléte és — ha minden kötél szakad — megfutamodik. De éppen a megfutamodástól rettegett: A tohonya nagy Bunyák elszalad a kicsi Fidélio elől! Arról ugyanis nem tudott, hogy az emberben a félelmet rendszrint a nála silányabb lények keltik. Az igazi nagyság barátságos, az elől nem kell elszaladnunk.

Igen, elszaladni — gondolta Bunyák —, de ez nemcsak szégyenletes, hanem kellemetlen is lehet. Mi történik például, ha éppen akkor találkozik a mindig csúfuló Karas Ferivel, amint a kutya éppen megszalasztja s ő izzadva futtat, mert ballagása nyugodalmatlan ritmusából ki kellett lódnia?

— Azt már nem — borzongott Bunyák és keményen elhatározta, — ha szükséges, hát visszafordulok.

Pedig az igazság az, hogy amikor Bunyákot Dezső a könyvtárba küldte, roppant erővel rohanta meg a vágy, hogy végez ezzel a mellékutca-élettel és szemébe néz Fidéliónak. „Csak akarni kell. Az akarat felgyőzelem.” Ez idézet volt. Öreg történelemtanára, a negyvennyolcas Dobozi Aladár magyarázta akkoriban a történelmi órákon: Csak akarni kell. Gondoljatek Bem tábornokra, Osztrólenka véres csillagára. Bunyák ennélfogva hősöz és vértanúhoz illő elszánttsággal, egyenesen Kovácsék utcájának tartva, ezt hajtogatta magában:

— Ha csupán akarni kell, hát én azt akarom, hogy ne jöjjen ki. Nem jön ki Fidélio, nem jön ki! — erőszakolta magába a gondolatot, mint bátor gyerekek a csukamájolajat. Csak hogy a kiskutyában semmi fogékonyág nem volt a telepátia és egyéb misztikus megérzések iránt, ennélfogva nem is sejtette, hogy neki most nem

szabad kiillegnie a tárt kapun és találkoznia — Bunyákkal. Mégpedig azért nem, mert Bunyák nem akar vele találkozni; mivel éppen most fogott hozzá férfias elszánttsággal, hogy megrendszabályozza az akaratát. S mint aki valóban semmiről sem tud — ahogy szokta —, farkát ide-oda ingatva, Fidélio éppen abban a pillanatban akarta átlépni a küszöböt, amikor Bunyák kocogott el. Helyesebben, kocogott volna el. Tudniillik úgy beledőlte magát abba a kedves tudatba, hogy Fidélio nem jön ki, de ime — hogy esett, hogy nem —, a kutya mégis kijött és ez annyira mehökkentette hősünket, hogy szinte elájt belé a lélekzete. S bár Fidélio nem volt gógös pedigérbirtokos, a pillanat számára sem volt közömbös

Fidélio véznácska lába, mintha a földbe gyökeredzett volna, állt dermedten és bámulta Bunyákot. Egymást bámulták. Mindketőnek keveset kifejező, barna szem volt. Gondolattalanul, riadt ösztönrel kereszteződött a két barna szempár. Még abban is meg egyeztek, hogy féltek. Egymástól féltek. Am ez a kömeny, szonambul-állapot nem tarthatott itéletnapig. Tudvalévő, hogy valami ősi törvény következtében az állat nem bírja sokáig az ember tekintetét. Fidélio is egyszerre csak lekapta a fejét és egész maszatos testében remegni kezdett. Ennyi elegendő volt Bunyák lágy idegrendszerének, hogy aggodalma olyan magas fokra hágjon, melyhez fogható soha többé életében nem lett úrrá rajta. Valami hangtalan sikoltás tört elő belőle: Rámugrik, most rögtön... Mindjárt vége. Futni, gondolkodás nélkül elfutni!

S akkor elfutott. Freudról és a pszichoanalízisről csak jóval később, mint fővárosi ember — a mi asztaltársaságunkban — hallott először Bunyák. S ekkor lebbent fel előtte kamaszkori félelmének titokfátyola. Hirtelen emlékezni kezdett arra, amit rokonok, otthoni ismerősök meséltek neki: Bunyák néni, a mamáját még kislánykorában megharapta egyszer a kutya. Ez akkor történt, amikor Lajos bácsinál nyaralt, aki a boldog időben tanácsgazda volt Hátszegen. Azóta félt Bunyák néni a kutyáktól.

Így világosodott meg Bunyákban, hogy az ő kutyafélelme öröklött dolog. S mivel azt is megtudta tőlünk két kancsó sör között, hogy az efajta lelki zűrzavar gyógyítható, ezért Bunyák lázasan firtatni kezdte a kislánykori harapás történetét. Segédhivatalkunk főnökétől a legerősebb dologidőben két nap szabadságot kért — mulhatat-

lanul fontos családi ügyben. Szülővároskájába utazott és ezzel rontott be a lelkesedő Bunyák nénihez:

— Hogy is történt az a harapás ott Hátszegen Lajos bácsiéknál?

Mi tagadás, hűledezett erre Bunyák néni, mégis meg kellett erőltetnie botladozó öregasszony-ágyát és töviről-hegyire elmesélnie a harapás hiteles történetét. De ezzel szét is foszlott ez az ódon családi legenda, mert a kislány-Bunyák néni egyáltalában nem harapta meg a Sári, csak belekapott a szoknyája szélébe, mely akkor bőkaig ért, nem úgy, mint — Uram hogy akár egyetlen kutyával kibocsáss! — manapság, a térdig is

alig. Hová süllyed ez a mostani világ, fiam? S különben is, nem volt veszett a Sári, csak játékból kapott a szoknyájába. Csak játékból! S ugyan hova gondolsz, édes fiam — fejezte be még mindig értetlenül Bunyák néni —, miért félnék én a kutyától?

Bunyák kutyafélelmének egyszerűen megszűnt minden létalapja, tehát nem is félt többé. Sőt valóságga kereste a kutyákkal való találkozást — így is mondhatnám —, barátkozást. De hasztalan, mert Bunyáknak a fővárosban évekig nem volt alkalma, hogy akár egyetlen kutyával közlebbi ismeretségbe kerüljön. El-

Horváth Béla:

*Tamás kiváló nemzedék
Nemes törzséből származék
És bárha ifjú zsenge még
A Prédikátor Renébe lép.*

Aztán az Angyalokról közzétette jól megfontolt tételét.

*De közben azt is tudtul adta
Hogy bűneinknek följegyzése végett
Az égi udvaron nincsen kitéve semmiféle tábla.*

*(Micsoda szerencse
Hogy nincs aki az embert följelentse.*

*Im itten ugyanis föl van jegyezve minden
Görccsös belükkel kockás papíron
Készül a följelentés ellene és ellenem.*

Tovább is mondanám de nem merem.)

*Tehát az Angyalokról közzétette jól megfontolt tételét
Kihirdeté hogy nincsen nyelvtanuk
És nem beszélnek semmi nyelven mégis mindent értenek
Mivelhogy test nélkül teremtett tiszta szellemek
És közlik azt amit szavakkal közleni André Gide nem tudott.*

*A sir a ládát elnyeli
Mely égi kincsekkel teli
És Krisztusától mennybeli
Díját ragyogva elnyeri.*

*Örökkön megmarad Tamás
A bölcsesség a jó Tanács
Nem éri semmi rothadás
Oly illatos és oly csodás.*

A jó Hatóság ezt kimondta s hinni rendel.

A nép azt hitte hogy a föld az emberé.

*De senki sem gondolt az igen jó kutyákra
És más igen jó állatokra sőt kövekre és halakra fákra
Ohos lovakra türelmes tevékre legbölcsebb szamarakra
Nem gondolt senki sem a kedves madarakra
Aki a mindennél nemesebb erdőn
Külön dalt együtt zengenek
Szebben beszélnek mint az emberek
És úgy köszöntik egymást mint az Angyalok.*

*Ezentúl én az állatok szemére hallgatok
A jó kutyák könnyes szemébe nézek
Ugy hallgatom a mennybeli beszédet
Mert mint egy Angyal társalog velem
A hitregéből kivett eb
Kit Istenünk nemes kutyának tett meg.*

MIKES GYÖRGY:

Andorra meg az 500 esztendő

A világ egyetlen országa se változott meg kevésbé az utolsó tíz évszázadban, de az utolsó tíz esztendőben egyetlen ország se változott annyit — mint Andorra. A minap még egy oly tiszteletet parancsoló kézikönyv, mint az „Encyclopaedia Britannica” akképp tájékoztatott bennünket, hogy „Andorrában fél tucat dohánygyáron kívül nincs ipar” és, hogy a tőke meg a kezdeményező kedv hiánya mindenféle fejlődésnek gátat vet. „Az egész országban csupán két út van — állapította meg egy másik forrásmunka —, szállítóeszközként pedig az ösvérek és az emberek háta szolgál.” 1947-ben mindez még szó szerint igaz volt, de ma nevéstégesen elavult.

Andorra az újgazdag nemzetek közé tartozik. Am ellentétben a legtöbb újgazdaggal, szerény, ildomos és szívélyes. Negyedik évszázaddal ezelőtt életszínvonala még agasztóan inségesnek tűnt, hanem a spanyol polgárháború csúcsonjunktúrát teremtett az andorrai nemzeti iparban: a csempészésben. A második világháború jóléti fokozta ezt a konjunktúrát, a háború utáni utazókedv pedig a jó módot gazdag bőséggé. De Andorrának, amely a Pireneusok magasában, Franciaország és Spanyolország közé ékelődik, ma is csupán két útja van. Közülük is az Envalira-szoroson át Franciaország felé vezető út az év hét hónapjában járhatatlan. Andorra az egyetlen ország, amely túlélte a feudalizmust: Franciaországnak és Spanyolorzágnak egyaránt fizeti a klasszikus feudális adót; Franciaországnak pontosan tíz frankot évente, Spanyolorzágnak pedig kerekén ötvenet, feltehetőleg, mert Spanyolország inkább rászorul.

Amikor Franciaország és Andorra között Pas de la Casa-nál átléptem a határt és Soldeu meg Carulló helységeket elértem, hirtelen a sötét középkorban éreztem magam. Láttam a kőből épített palatetős és faerkélyes házakat, az emberek arcát és nem szabadulhattam ama gyanútól, hogy

itt ugyanazok az emberek, legalább ötszáz esztendeje, ugyanazokban a házakban élnek. Néhány kilométerrel odébb viszont a legmodernebb hotelek, modern lakóházak, emelkednek, üzletek láthatók, amik bármelyik párisi bulváron megállnák a helyüket. Az ország hatezeröttszáz lakója közül több mint ezernél sájt autója van és vendégházakat az elmúlt esztendőben nem kevesebb, mint négyszázezer turista élvezte.

Bár Andorrát gyengéden „A kis köztársaság”-nak nevezik, valójában a legnagyobb európai törpeállam, háromszor akkora, mint Lichtenstein és háromszázszor nagyobb Monacónál. Igaz, Monacóban háromszor annyi, San Marinóban pedig kétszer annyi ember lakik, mint Andorrában, a „kis köztársaság” pedig voltaképpen nem köztársaság. De nem is királyság vagy fejedelemség. Andorra nem dicsekedhet olyan uralkodó herceggel, aki alattvalói jóléte és boldogsága érdekében feleségül vehetne egy filmdívt. Andorra két fejedelme közül az egyik egyáltalán meg se nősülhet, mert ez a fejedelem Urgel római katolikus püspöke. Világi fejedelemtársa Franciaország köztársasági elnöke. Az egyházfejedelem egy közeli, négyezer lakójú spanyol városkában székel és élénken részt vesz alattvalói sorsának intézésében. A világi fejedelemnek úgy látszik akadnak egyéb problémái és fejedelmi kötelezettségeit meg előjogait átengedte a peripignani prefektusnak. A két fejedelemtársat Andorrában a főbízatosoknak valamiféle szerényebb fajtája képviseli, az úgynevezett vikáriusok, akik egyben mint rendőrbírák is működnek.

A történések idősebb idők óta vitatkoznak, vajon a népek sorsát a tömeg, avagy

az egyén határozza-e meg, a nagy vezérek formálják-e a történelmet, avagy fordítva. De tudós értekezéseikben figyelmen kívül hagyják, hogy a népek életében, akárcsak az egyénében, az úgynevezett „szerencse” is játszik némi szerepet. Gondoljunk csak Lengyelországra, aminek a történelemben semmiesetre se volt szerencséje. Két, időnként három nagyhatalom közé szorult, jüggelenségétől hol az egyik, hol a másik, olykor mindhárom foszlotta meg. A kis Andorrának pedig egy nagyon hasonló körülmény kétségtelenül szerencsét hozott. Egyetlen hatalmas szomszéd árnyékában Andorra nem tarthatta volna magát, de két szomszéd féltékenységének és vetekedésének humuszán gyarapszik és virul. Se Franciaország, se Spanyolország nem fente a fogát arra, hogy ezt a néhány nyomorúságos faluval megtüzdelt, barátságatlan, sziklás országocskát bekebelezze, de egyik nagyhatalom se tűrte volna, hogy a másik birtokba vegye. Dicsőséges múltja idején több mint egyszer hetykén nézett szembe Andorra a francia szomszédal. 1928-ban például, majd 1933-ban ismét mind a tizenegy andorrai rendőrt le kellett fegyverezni, mert Franciaország a biztonságában érezte magát veszélyeztetettnek.

Véletlen szerencséjére szolgált Andorrának a háború után Európában kitört turistamánia is, ami mindinkább emlékeztetett a középkor nagy vezekli processzióira. Bizonyos időpontokban évente százerek mozdulnak meg merőben értelmetlen okokból, csupán azzal a szembeszökő eredménnyel, hogy Helsinki és Gibraltár között hónapokig nem akad üres hotelszoba. Az andorraiak csak félig értik, miért jönnek hozzájuk mindezek az idegenek s voltaképp-

pen mit akarnak tőlük. Mégis csatlakoznak annak, hogy Andorra már csatlakozott a nyugati civilizációhoz: fővárosában, Andorra la Vellaban vagy Escaldesben, az ország legnépesebb városában (900 lakos), nem lehetni parkolóhelyet. A nyüzsgő idegenek sokaságát az andorraiak udvarias és kissé derűs meglepetéssel szemlélik, zsebre vágják a pénzt és napról napra gazdagodnak. Szaudi Arabiában olajforrásokra bukkantak, Andorrában kéjutazókra. Hanem a turisták ellentétben az olajforrásokkal, tudják, miért jöttek. Az ország csaknem lélegzetelállítóan szép, a katalán népesség nyájas és egyben egyenes lelkű, s mindezt tetézi, hogy Andorra hihetetlenül olcsó és nincsen se vámhivatala, se vám-tisztviselője. A francia illatszert olcsóbb, mint Franciaországban, a svájci órák olcsóbbak, mint Svájcban, a német fényképezőgépek olcsóbbak, mint Németországban, az angol gépkocsik olcsóbbak, mint Angliában. Nagy a kísértés, hogy mindezt megvásárolja az ember és elfeledje, hogy a következő határon már várják a vigyorgó fenevadak, a vámtisztviselők, akik valamennyi kultúrországban életünket keserítik.

„Andorra völgye”, miképp az országot hivatalosan nevezik, ósdi feudális alkotmányát csak nagyjában igazította az új idők követelményeihez. Az andorraiak kivétel nélkül Nagy Károly utódainak vallják magukat s kétséges igényüket Nagy Károly már nem cáfolhatja meg. Ugy mondják, az uralkodó Andorra alapító okmányát saját kezébe írta alá, függetlenül attól, hogy Nagy Károly irti nem tudott, a dokumentum valódi volta — hogy egy andorrai történetész föltöltebb tapintatos fogalmazását idézzük — „senkit még meg nem győzött”. Ezzel szemben nem tagadható, hogy Andorra immár legalább hétszáz esztendeje fennáll. Hübéri alkotmánya értelmében hat plébániája férőlakosságából huszonnégy tagú tanácsot választanak (az asszonyoknak nincs választójoguk, de nem is kíván-

A KUTYA

mehetett mellettük kíváncsian és vágyakozva, a kutya-barátság azonban sokáig nem adatott meg neki.

Annak a kutyának, amellyel érett férfikorában végre szemtől szembe és baráti módon találkozhatott, nem volt neve. Azaz, hogy így szólították: Kutya. Kartársra, Kötéles Balázs volt a gazdája.

Történt, hogy egyszer Kötélesék vacsorára hívták Bunyákokat. Kötéles Balázs, a férj ugyancsak a mi segédhivatalunkban s körülbelül ugyanazt a szakmát igénylő állást töltötte be, mint Bunyák. S anélkül, hogy tudták volna, lelkükben is rokonok voltak. Külse-

jükben azonban annál jobban eltertek egymástól. Bunyák hatalmas termetűt már volt alkalmunk vázolni. Mellette Kötéles, kerekre kopaszodott fejével, csapott vállával, szűkre mórt testszerkezetével valóságos elveszett.

Egészen más fából faragták Kötélesét, a feleséget. Nem csinált belőle titkot, milyen elhibázott lépésnek tartja házasságát. Öntudatosan lépegetett az élettől neki jutott, keskeny utacska s nem tenggett-lengett úgy a világban, mint férje, vagy akár Bunyák. Sőt jöttek órák és napok, melyekben mint valami számum rohanta meg az esztelen vágy: Elni... nagyvo-

nalú életet élni! Ismerte ezt a kifejezést. Lánykorában — vidéki adótszóló lány volt — elolvastott néhány langyillatú regényművet, míg Kötéles Balázsról nem talált. Igen, élni — gondolta. Társaslény az ember. Estélyek, vacsorák, meghívások és... De egyre csak ezt a zúgot takarítani, mosogatni, foltozni ezt a vedlett fehéreműt? Ha legalább gyermekünk lenne! — s heves mozdulattal érett kebléhez szoritotta azt a rossz férfiíngét, melynek közeléjét bökdöste imént a tüjével. Aztán nagyot sóhajtott, lemondóan és szánakozó tekintettel mérte végig Kötélesét, aki a szemközti lévő széken gubbasztott. Végül halvány mosoly futott át az arcán: Még jó, hogy itt van Kutya. Ezt gondolhatta.

Valóban, a Kötéles-házaspár minden felgyülemlett szülői szeretettel Kutya-ra pazarolta. Az asszony kihívó, diadalmas fölénnyel szerette az állatot. Jellemének megfelelően volt ebben a szeretetben némi hangtalan szemrehányás is a férje felé: Látod, így szeretném a gyerekeket, ha volna. Vagy még jobban. De nincs!

Kötéles is szerette Kutyát, csak kevésbé viharosan. Ő még érzéseivel is a felesége után kullogott.

Mikor az a bizonyos vacsorára hívás történt, Kötélesét megint egyszer hatalmába kerítette a nagyvonalú élet láza. Odaszólt férjének, aki éppen a mákostésztagilisztákat kapirgálta:

— Annyi szíveséget tett már nekem ez a Bunyák. Rendes embernek látszik. Hívjuk meg vacsorára. Jolán is itt lesz. Bunyák nőlen, sohasem lehet tudni — s jelentősen felhúzta a szemét. Jolán volt egyébként Kötélesné fonnyadozó, rútacska testvérhúga.

Bunyákokat váratlanul érte a meghívás. Ki tudja, mióta és már Budapestben, de még senkinek sem jutott eszébe, hogy otthonába tessékkelje. Kötéles azonban olyan alázatos szerényen hívta, hogy Bunyák végülis beleegyezett. Hosszas és véleménye szerint választékosan öltözködött. A mi sörönboron edzett társaságunk sok mindenre megtanította Bunyákokat. Azonkívül öltözködés közben váratlanul különös előérzetei támadtak. Egyéb legendahősök is megérik életük katarzisba vivő, döntő fordulatait.

Rendkívüli élményre sóváran olvasta le Bunyák az ajtó réztáblájáról az ismerős nevet: Kötéles Balázs. Mikor lendületesen megnyomta a villanycsengő gombját, már határozottan érezte, hogy ezen az estén történik vele valami. S csakugyan, mihelyt a csengő re-

kedt hangja beleberregett a csendbe, a lakásban, az előszobán túl, harsány vakkantásban tört ki Kutya. De Bunyák már csépett sem félt. Megilletődötten várakozott.

Kutyában még azok iránt sem volt ellenségeskedő hajlam, akikkel nem rokonszenvezett. Hovatartozása szerint máltai pincsi volt és nőnemű. Legfeljebb egy esztendő. Hőföhér, ápolt, dédelgetett, mint valami kézimunka-kutyuska. Fehér és rózsaszín volt rajta minden, csak az orroskájája és a két szemé csillogott lakkos feketén. Nemcsak a pofácskájája volt elbűvölően szellemes, hanem egész kis lénye a maga negyven centiméter hosszúságában, egyetlen bizarr kifejezés, mókás ötlet volt egy apró kutyajóságában megtestesülve. Azonkívül sok mindent tudott: szolgált, ágaskodott, játszott, sirt és nevetett s tudott dolgokat, embereket megvetni és kikacagni. Igaz, Kutya minden tudományának egyetlen, meglehetősen hívságos gyökere volt, és pedig a falás. Bunyák hamarosan észrevette, mennyire szereti Kutya a gyomrát és hogy összes cselekedetének ez a rugója. De megbocsátotta neki, mert megértette, hogy ezáltal léphet Kutyaival — a régóta áhítozott kutyával — „örökbaráti” szerződésre. Illetőleg léphetett volna, ha... ha...

Kutyát tehát külsője és belsője egyaránt alkalmassá tette, hogy a Bunyák lelke mélyén szunnyadó és most végre felszabadult kutya-rajongásának áldásos esőjét rázuhogtassa. S Kutya türe e rajongás viharát, áldásait és — a pompás falatok reményében — terheit is.

Az első este végén a búcsúzkodásnál Bunyák elővette minden merészségét és engedelmet kért, hogy máskor is elátogathasson. Kívánsága okáról természetesen hallgatott. Kötélesné viszont sügárzott. Bunyák kérését az ő — a társaságbeli hölgy — sikerének könyvelte el és másnap Jolánnak biztató célzásokat tett: Ne félj! Majd én, majd — mondta s már úgy szemlélte önmagát olcsó, nem nagyon izléses krepedes ruhájában, mint a közeljövő pompadouri diplomatáját.

S Bunyák jött — rendületlenül. Először tíznaponként, aztán hetenként, végül minden másodnap. Mert úgy esett, hogy napközben a segédhivatalban egyszerre csak minden megmagyarázható ok nélkül eszébe jutott Kutya. Láta, amint hegyezi hosszú pamutfülét vagy hanyattfekszik a kanapén s ő, Bunyák a nyakát csiklandozza. Kutya meg nevet, majd fokozatosan megy át a fuldokló röhögésbe. E látomások hatására Bunyák egy pillanatra boldogan hunyta le szemét.

Időbe telt, míg Kötélesék felfogták a sűrű látogatások értelmét. Eleinte ugyanis Bunyák leült ve-

lük römizni, pedig szívből utált mindenféle kártyajátékokat. Azonkívül vidéki jó szokás szerint soha nem ment üres kézzel és pár hónappal után megkérte, ne fogadják többé vacsorával.

De egyszer csak az asszonyban ébredezni kezdett a gyanú. A várácsokrok ugyan nem maradtak el, de Bunyák nem akart többé römizni, sőt alighogy üdvözölte a háziakat, máris Kutya-hoz fordult. Óvatos szeretettel felemelte és vitte a kanapéhoz. Ott letelepedett vele és egész este el nem mozdult mellőle. Minden egyéb, mint-ha levegővé vált volna számára. Vakargatta a jószágot, bütykök virslisujját a szájába dugta kíváncsian, vajon meg tudja-e harapni? Még beszélgetett is vele. Meséket mondott neki gyermekded hangján. S énekelte is neki altatódalokat, ahogy valamikor Bunyák néni-től hallotta. Nézte akkor Kötélesné, nézte és nem értette ezt a rettentő szeretetet. Majd átmenet nélkül heves féltékenység fogta el, még a kényszeredett mosoly is lehervadt ajkáról. S Bunyák sorsa megpecsételődött Kötéleséknél. Ha megjelent, az asszony járkálni kezdett a lakásban. Jolán sem hívta többé. Nem érdemes! A férfiak mind egyformák! — s legyintett keserű tapsztatással. Egyik nap pedig főzés közben elhatározta, hogy cselhez folyamodik és Kutyát elidegeníti Bunyáktól. De minden taktikai művelete céltalannak bizonyult, a pincsi is szerette a maga gyarló módján a behemót embert. Kötélesének végülis be kellett látnia, hogy taktikázása csődöt mondott, mire fél éjszakán át rágta a szomszéd ágyban szülő emberke fülét:

— Megmondod Bunyáknak — zúgta az asszony az éjjelbe —, hogy elég volt a látogatásaidból.

— De Vilma kérlek, Bunyák a legjobb kollégám. — Azt akarta mondani: barátom. — Igazán rendes ember.

— Rendes ember?! — mennydörgött Vilma. — No, akit te rendes embernek tartasz...!

A boldogtalan Kötéles csak akkor szánta rá magát, hogy Bunyákhöz forduljon, mikor felesége már válasszal fenyegett. Meg akarta ismétetni, amit az asszony mondott, de szemtől szemben a hatalmas termetű Bunyákkal, egyszerű kérdéssé alázkodott az, aminek felszólításnak kellett volna lennie. S még ezzel a kérdéssel is csak a lényegyet kerülte meg:

— Kérlek szépen, Bunyák — krakogta Kötéles —, ha ennyire szereted a kutyákat, miért nem veszel magadnak egyet?

A másik bambán, szinte nevetésgésszen hallgatott. De mit is felelhetett volna? Ez az egyszerű lélek el nem tudta volna képzelni, hogy neki egyszer legyen valakije, aki-

(Folytatás a túldalalon.)

Thomas insignis generis

(A tisztelt olvasó)

Tudtára adatik hogy itt ott

Több más kiadó szerző is taglalta ezt a titkot.)

De én most fölhívom szíves figyelmed arra hogy

A hírlapokban ez van írva: „Neuheit!”

„Das Brot wird nicht von Menschenhand berührt.”

Nincs ennél egyszerűbb.

Egy elmés szerkezet vegytiszta burkolatba rakja

És megsüti egy sütőgép azonnal.

Oh jaj hol a kéz anyáknak szent keze?

Kis gyermek voltam didergő hadi árva

Mezítaláb mentem az esőben iskolába,

Hajnamban kelt anyám és kenyeret dagasztott

Kézével megsütötte és keresztet vetve rá

Kiosztá kis fiainak

Mint jó reményt és illatos malasztot.

És emberi kezébe vette Isten is és megtöré

Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

Vegye figyelembe kérem

Hogy itten élek Frankfurt mellett vegyileg készült kenyéren.

Hát edd az emberi kéz nem érintette vegyi kenyeret

S ne tudd meg sohasem mi volt az élet és mi volt a szeretet.

Emlékezel még

Hogy ünnepeltem

Eszméid győzedelmét?

Egy nagyravágyó hadvezér

Mellesleg állomási főnök

És elnöke egy asztaltársaságnak

Megörült mint a marsallokhoz s elnökökhöz illik

Tekát egy vasúti csomópont

Vizsgálati tornyába hágva

Központilag irányított

Delejjel minden órát visszaszórólt.

És a világnak minden állomásán végbement a győzedelmes ütközet.

A meggörbült vasak között lógott a hullá darabokban

És nagyszerűen hörgött

Az élve maradt nép.

De semmit sem tanult és mindent elfelejtett.

Igy lettem társa én az igen jó ebeknek

S mindenkinek akit a szentatyák és zsinatok

A hitregéből kivételtek.

Frankfurt, 1959 október 17.

nak). A tanács megválasztja a két felelős tisztviselőt, egy jogtanácsost, meg a helyettesét. Ezenkívül Franciaország is és Spanyolország is kinevez egy-egy bírót. Ezek döntenek a hatáskörükbe tartozó vitás ügyekben, az andorrai törvényeknek, meg szokásjognak megfelelően, ami viszont a katalánra épül. Fellebbezni lehet a legfelsőbb andorrai bírósághoz Perpignanban vagy az egyházi hatóságokhoz Urgelben — a peres fél kívánsága szerint.

Andorra parlamentje kétségtelenül a világ legcsúnyább és legrozantább országháza, de lépcsőről olyan kilátás tárul elénk, amihez hasonlatos az világ egyetlen törvényhozó testületének épülete sem nyújtja. A parlamentben van a fogház is, ami csúcspontját 1953-ban érte el, amikor egy ideig három fogolyt adott szállást. Jöhettek, mehettek, ahogy csak kívánták, esték unalmát meg az örrel folytatott meghitt kártyacsatákkal üzték el. Amikor a parlamentet meglátogattam, a fogház üresen állt, az ör pedig magányosan és melankolikusan ténfergett. Andorrának összesen négy orvosa van, négy ügyvédje, egy kórháza, de nincs egyeteme, sőt semmiféle tanintézete, a legelemből elemi iskolán kívül.

Nincsenek foglyok, nincsenek iskolák... föltöttebb ékesszóló és rokonszenves listáját állíthatók össze mindannak, ami nincs Andorrában. Például nincs saját valutája. Elvben bármi külföldi pénzt elfogadnak, bár a gyakorlatban többnyire a francia frank és a spanyol pezeta használatos. Előfordul, hogy francia frankban fizet valaki és a visszajáró összeget pezetában kapja. Nem járul az andorraiak foga ahhoz, hogy tízedestörtekben számítsák át az arfolyamokat, ezért Andorrában — de csakis Andorrában — ezer frank száz pezetát ér s ha kedden valaki veszít az arfolyamkülönbségen, szerdán megint kiegyenlítheti.

A közfelfogással ellentétben, Andorra nem maga nyomja bélyegeit. A postaforgalomról Franciaország és Spanyolország gondoskodik. Egy francia meg egy spanyol postahivatal néz farkasszemet egymással a főváros főterén és mind a franciák, mind pedig a spanyolok külön bélyegeket nyomnak Andorra számára. (Felesleges említenünk, hogy ez a nyomdatermék valamennyi érdekelt számára kitűnő üzlet.) Az andorraiak bankjegyet se nyomnak. Hogy az igazat megvalljuk: egyáltalán semmit se nyomtatnak. Andorrának nincsenek újságjai, még csak egy hetilapja se.

Az újság hiánya még csodálatosabb, mint a saját pénz nem hiánya. Mert Andorrát voltaképpen a katalán kultúra fellegrádjának tekinthetjük. Ezzel persze nem azt kívánom mondani, hogy Andorra la Vella túltesz Barcelona városán, de ha súlyt helyezne rá, túltehetne. Köztudott, katalánul nemcsak Cataluniában, a spanyol tartományban — aminek Barcelona a fővárosa — beszélnek, hanem a francia Catalogneban — aminek Perpignan a fővárosa — és a Baledárokban, meg Szardínia szigetén is. A katalánokat mind a franciák, mind a spanyolok szeparatista hajlandósággal gyanúsítják. Spanyolországban az írott katalán szó tilos, nincsenek katalán újságok, még utcatáblák se és a katalán nyelvnek Franciaországban se könnyű a sora. Csak a kis Andorra tartja becsben, mint hivatalos állományvet, noha használatát az utcatáblákra, a közleményekre és hatósági hirdetményekre korlátozza. De bármint legyen is, Andorra állama büszkén és nyíltan vállalja katalán örökségét és bármily mennyiségben előállíthatna katalán lapokat, katalán kiadványokat. De nem teszi.

Andorrának nemcsak hírszolgálati nincs, de nincs múzeuma, gót katedrális és nincsenek római romjai, tenisz- és golfpályái, de hadserege se, követhetőség katonai szolgálata se. (Ha egy andorrai beáll a spanyol, vagy a francia hadseregbe, elveszti

állampolgárságát.) Ezenkívül Andorrában nincsenek politikai pártok (a szavazatokat meghatározott személyre, illetve pontosabban személyes ismerősre adják le), Andorrában nem csupán várnivaltal, de adóhivatal sincs, nincs vasút és nincs repülőtér se.

Számbevehető ipar ma sincs Andorrában, ha eltekintünk a csempészség már említett nemzeti iparától. A csempészipar legfontosabb cikkei a dohány (Spanyolországba) és a szarvasmarha (Franciaországba). Az avatatlan úgy vélné, a ténen és ökor, tekintélyes nagyságú állat lévén, nem egykönnyen csempészhető. Csakhogy Andorrában számos a hágo, aminek őrzése lehetetlen, rengeteg franciának pedig legeltetési joga van Andorra rétejen. Ki állapítaná meg, több francia ténen tért-e vissza este a francia istállóba, mint ahányat reggel kihajtottak? „A szarvasmarha-csempészet kijogástalanul működik — biztosított engem egy andorrai állami tisztviselő — hanem — fűzte hozzá sóhajtván — a dohánycsempészség egyre súlyosabb akadályokba ütközik...”

A dohány nemcsak Andorra legkedveltebb csempészáruja, hanem nemzeti büszkesége is. Az ország egyetlen valódi és kifogástalan terméke, amivel találkozom, egy szivar volt. Noha Andorra a világ egyik legkisebb országa, szivarjai nagyobbak, mint bárhol ezen a világon. Akadnak nyolcszáz gramm súlyúak és negyven centiméter hosszúak.

Pillanatnyilag Andorrának két égető problémával kell szembenéznie. Az egyik: külpolitikai konfliktus Franciaországgal, a másik gazdasági természetű. A konfliktust a rádióállomás okozta. Rádió Andorra, ez a francia többségű részvénytársaság, rádióadásra monopóliumot biztosított magának az ország területén. Amikor azonban a franciák egy második állomás építésére kérték koncessziót, kérésüket elutasították. Erre a franciák megtorlasként nem ismerték el az andorrai úlleveleket. Azóta An-

dorra polgárai úlleveleikkel utazhatnak ugyan Spanyolországba, de Franciaország, más államokkal egyetemben, külön okmányt kíván meg, amit a francia képviselőként működő vikárius állít ki.

„Az úllevele az állami függetlenség szimbóluma — jelentette ki nekem egy magasabbú tisztviselő —, miképp mondhatna le egy független és méltóságára adó nép arról, hogy saját úllevele legyen?”

Be kellett ismernem, hogy ezt az Egyesült Államok se tűné el.

Andorra második problémája az Envalira-hágo, ami az év hét hónapjában elzárja az utat Franciaország felé. Bármennyire alkalmas Andorra a sietésre, a sietők (a spanyolok kivételével, akik viszont nem számítanak a világ nagy siető nemzeti köze) alig juthatnak el Andorrába. Az év öt hónapjában több turista érkezik, mint amennyit Andorra elláthat, de az év többi hét hónapjában egyetlen idegen se bukkan fel. Az andorraiak török a fejüket, miképp csalogathatnának télen is turistákat magukhoz.

Eléggig nem talált megoldásra ez a probléma. Pedig kár, mert Andorrát egy tökéletesen könnyedén Európa legkedveltebb teliport központjává tehetné. Gyönyörű ország. Olcsó. Kicsi. Elbűvölően különös. Nem érintették az újkor háború, politikai földrengései, se Napoleon, se a spanyol polgárháború, se a francia, se az orosz porradalom, se Hitler, se Aszia ébredése és voltaképp mi se tud még Amerika felfedezéséről sem. Vargabéti nélkül lépett Torquemada korából a rádió korszakába. A boszorkányok és máglyákat átmenet nélkül váltották fel az emléktárgy-vadászok, meg a luxushotelek. Andorra naptárában az 1491-es esztendőt az 1950-es követte.

Abban nem vagyok bizonyos, kívánatos-e ez, avagy nem kívánatos. De ősszá ezstendőt átugrani minden bizonytalanság helyes út az örök ifjúság megőrzésére.

AZ 1959-ES IRODALMI NOBEL-DÍJAT a Svéd Tudományos Akadémia Salvadore Quasimodo olasz költőnek ítélte. A Nobel-díjat, mint rendesen, idén is hosszú találgatás előzte meg. A legesélyesebb szerzők között elsősorban Alberto Moraviát, Jorge Luis Borges argentin író, Karen Blixen dán írónőt, az izlandi Gunnar Gunnarsont és a jugoszláv Ivo Andrićot emlegették. Ennek ellenére Salvadore Quasimodo kitüntetése a világ közvéleményét nem érte váratlanul. Quasimodót Olaszország legjelentősebb élő költőjeként tartják számon, s a Svéd Tudományos Akadémia bizottsága jelentése-méltán állapította meg, hogy Quasimodo „a Nobel-díjat maradandó lírai alkotásaival érdemelte, ércnél maradandóbb verseivel, melyekben klasszikus szenvedéllyel fejezi ki korunk tragikus élményeit”.

Quasimodo 1901-ben született Syracuzában; jelenleg a milánói Zeneakadémia tanára. Öt kötetnyi verset adott közre: „És hirtelen este lett” (1942), „Nap-nap után” (1947), „Az élet nem álom” (1949), „Az igazi zöld és a hamis zöld” (1956) és „Ez a páratlan világ” (1958) címen.

A MAJNAFRANKFURTI ŐSZI KÖNYVVÁSÁR két magyar újdonsága: Déry Tibor elbeszélései és Márai Sándor naplója német fordításban.

A SZOVJET ORVTÁMADÁS HARMADIK ÉVFORDULÓJÁN
1959 november 4-én este 8 órai kezdettel a Sikorski Intézetben
(20, Princess Gate, London, S. W. 7. címen)

a NEMZETKÖZI PEN Center for Writers in Exile csoportja
TILTAKOZÓ GYÜLÉST RENDEZ.

Előadók: Don Salvador de Madariaga, Louis de Villemosse,
Faludy György.

BUNYÁK ÉS A KUTYA

(Folytatás az előző oldalról.)

ről azt mondhatja: az enyém. Még ha egy kutya is az. Aztán hová is tenné az albérleti szobában? Háziaszonya az első nap kitenné a szőnyeget kutyásként. Ezért túltette magát Köteles észmértetésre szánt kérdésén s másnap újra megjelent náluk. Minden úgy indult, mint más estéken, semmi sem jelezte a torz kis dráma kifejtését. Bunyák a szokásos játékba kezdett. Ezúttal Kutya piros bársolyruháját húzgálta lelkesen. Különösen ez a móka dühítette Kötelesét. Attól tartott, hogy elszakítják s neki még a kutyaruhát is meg kell varrnia. Épp elég a varrnivalója. Az olimpiai istennők fenséges haragjával nézett férjére, ezt kérdezve villámolt tekintetével az előtte részkető halandótól: Szóltál neki, te hitvány?! — Köteles azonban nem mert az asszonyra nézni, lapozni pislogott, mint az álmos verbelek.

Bunyák rálépett a tragikus lejtőre. Mint a játszi gyermek, mitsem sejtve a közelítő végveszélyről, ruhahúzgálás közben könnyedén odaszólt Kötelesnek:

— Csak a neve nem tetszik nekem.

— Ké? — kérdezte unottan az asszony.

— Kutyaé.

Eközben Kutya előnyhöz jutott. Kirántotta Bunyák kezéből a ruhát és rohant vele mámoros örömmel a kanapé túlsó sarkába. Bunyákot elbűvölte ez a huncutság és túlaradó hangon mondta:

— Tudják mit? Hívjuk Kutját ezentúl Leónak. Odaadom neki a nevemet.

— Leónak? — furcsálta Köteles. — Ez férfinév... — Még ő sem tartotta számon vendége keresztne-

AZ OSZTRAK PEN CLUB — a párisi Le Monde tudósítása szerint — Franz Theodor Csokornak, a kiváló írónak, az osztrák PEN Klub elnökének részvételével tárgyalta a magyar PEN újból való felfüggesztésének kérdését, különös tekintettel arra, hogy Déry Tibor és Háy Gyula még mindig börtönben vannak. A levélváltás a Nemzetközi PEN Elnöksége és a magyar hatóságok között arra mutat — állapította meg az osztrák PEN gyűlése —, hogy a magyar szervek nem hajlandók tiszteltben tartani a szervezet alapokmányát.

A BUDAPESTI ZENEMŰVESZETI FŐISKOLA a tanórákat nagy szabású nyugdíjazásokkal kezdte. A világhírű intézet ez alkalommal olyan értékeket veszett, mint Adám Jenő, Gábor Ferenc, Harmath Artúr, dr. Járdányi Pál, Molnár Antal, dr. Molnár Imre, Rados Dezső, Romagnoli Ferenc és Zsámboki Miklós. Helyettük mindössze négy új tanárt neveztek ki. Az elbocsátások hátterében nagyrészt személyi okok vannak. A tisztogatás nem került el a vidéki szakiskolákat sem.

FEHÉR LIPÓT akadémikus, egyetemi tanár, a világhírű magyar matematikus hetvenkilenc esztendősen korábban Budapesten elhunyt. Fehér Lipót a magyar tudományos élet egyik kimagasló egyénisége volt, világviszonylatban is a matematikai analízis egyik legkiválóbb művelője; számos eredménnyel, mint például a divergens sorok szummációjának módszerével, gazdagította a matematikai tudományt, gondolatai, munkássága mély hatással voltak a matematikusok elkülönült világára és számos magyar és külföldi tudós Fehér Lipótnak tisztelte mesterét.

AZ ÉLET ÉS IRODALOM című budapesti hetilap fejlécéről eltűnt az eddigi felelős szerkesztő, Mesterházi Lajos neve. Az új felelős szerkesztő: Szabolcsi Miklós. A szerkesztőbizottság névsora változatlan, Mesterházi Lajos neve nem szerepel a szerkesztőbizottságban sem. A változás okáról eddig nem adtak ki kommunikikét.

BENEDEK ELEK, a nagy mesemondó születésének századik évfordulóját Romániában is megünnepelték és emléktáblát avattak Székelyudvarhelyen.

A csodálatos hárfá és felesége, az alanyzavar

A „Nők Lapja” című budapesti képesújság 1959 október 8-i száma Fedor Ágnes és Nádor Ilona nevével jelzett riportot közöl; ebben olvastuk a következő megható részletet: „...a munkás Dal- és Zeneegyesületben kezdett zongorázni. Majd az egyesület tanította meg hárfázni. S ő bődísművészként gyűjtötte össze a hárfaválót. Nyolcvanezer forintot ér — egyébként pécsi mesterem — ez a csodálatos szép, finom hangszer, a hárfában talált érte a lakását, ő katoná volt s a felesége ágyba fektette a hárfát, úgy babusgatta, mint egy beteg, megmentette...”

LIVRARIA D. LANDY

Sao Paulo

Rua 7 de Abril 252, 5º sala 53
Caixa Postal 7943.

Dél-Amerika egyedüli könyvkereskedése, ahol magyarok kívül négy világnyelven vásárolhat az igényes olvasó.

Könyvek, metszetek, folyóiratok. Kérje katalógusomat!

Amerikai magyar Rare Book Dealer keresi európai és dél-amerikai antikvár könyvüzletekben dolgozó magyarok üzleti kapcsolatát, akik vállalják ritka, főleg 1700 előtti könyvek vásárlását. Választ a kiadóhivataltba kérek.

Az emigrációs és magyarországi szak- és szépirodalom összes műveit raktárról szállítjuk.

PANNONIA BOOKS

412/A, College Street,

Toronto, Ont. Canada.

Kérje nyomtatott árjegyzékeinket.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése,

Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII., Baross utca 21.)

Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Hollós

Monopol ügynökség

15, Colebrooke Avenue,
London, W. 13. Telefon:
PERivale 9275.

Vámmentes ajándéksomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Írjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám- és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

A SZAMÚZOTT ÍRÓK PEN KLUBJA november 4-én este 7.30 órakor a magyar forradalom fegyveres leverésének harmadik évfordulóján tiltakozó gyűlést tart a vasfüggöny mögött börtönben lévő írók kiszabadításáért. A gyűlés elnöke és vezérszónoka Salvador de Madariaga professzor lesz. A Sikorski tábornok Történelmi Intézetben (20, Princess Gate, S.W. 7) tartandó gyűlésen mindenkit szívesen lát a Szamúzott Írók PEN Klubjának vezetősége.

AZ OKTÓBERI FORRADALOM harmadik évfordulóján a londoni Magyar Szabad Szakszervezeti Iroda baráti összejövetelt rendezett. Fehérvári Géza a Szabad Magyar Diákszövetség részéről méltatta a történelmi eseményeket, Sándor Máté, a forradalmi honvédség volt őrnagya, a magyar katonaság szerepéről beszélt, majd Szélig Imre tartott átfogó előadást a jelenkor politikai fejlődéséről. Faludy György saját műveiből adott elő.

A BRITISH HUNGARIAN CULTURAL FELLOWSHIP október 23-án emlékülést rendezett a londoni Caxton Hall-ban. Az emlékestet Sir Thomas Moor angol konzervatív képviselő elnökölt. Az ünnepi beszédeket Macartney professzor, Szabó Ferenc, Pátkai Róbert tiszteletes és David Ward tartotta; Járay István és Simándy Béla menekült magyar művészek pedig Bartók és Dohnányi műveiből adtak elő. Az emlékest befejezése után az egybegyűlt több mint 400 főnyi magyar és angol közönség fátylasmenetben vonult a londoni hősi emlékműhöz.

A FORRADALOM harmadik évfordulóján Delhiben a Kongresszus a Kultúra Szabadságáért ázsiai szervezete riportot adott ki a forradalom leverése után kivégzett és börtönbüntetésre ítélt írók, újságírók, tudósok munkájáról és soráról. A bevezetőt Melvin J. Laszky írta. A riport röviden ismerteti a börtönben lévő jelentősebb írók és értelmiségiek életrajzát.

„100 NEVETTETŐ” címmel Londonban megrendezik a komikus filmek fesztiválját. Bemutatják az első sikeres magyar hangosfilmet, az 1932-ben készült „Hyppolit, a lakáj”-t is, amelynek főszerepeit Kabos Gyula és Csontos Gyula játsszák.

APRÓHIRDETÉSEK

Dr. Stiefelmeyer Károly, volt bácskai ügyvéd, aki 1945-ben hagyta el Magyarországot, feleségével, szül. Haynal Ilonával, keresi Kaszák Béláné szül. Haynal Jolán (Budapest, VI., Zichy Jenő utca 30) megbízásából: Toncs Béláné, 98, Bombay Street Lidcombe, N. S. W. Sydney, Australia.

Készíték öltönyt, felöltőt és kosztümöt

A. FALUDI

férfi és női mértékutáni szabósága

Kontinentális forma.

Alakítást és javítást is vállalok.

22, Burnham Court,

Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor** „Napló, 1945-1957” c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, WASHINGTON 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: **KÖLTÖK FORRADALMA** (Antológia, 1953—1956) Az „Iróházadás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

Genfi magyar tudományos találkozó

A nemzetközi kapcsolatok genfi intézete, a nagyírú Hautes Etudes Internationales, védnöksége alatt október 16—18-ika között háromnapos konferenciára gyűltek össze a Nyugat-Európában szétszórta magyar tudományos kutatók.

Az Hautes Etudes Internationales igazgatója, J. Freymond professzor már régóta tervezi, hogy intézetét, amelynek egykori Bibó István is növendéke volt, és amelynek hallgatói között ma csaknem 10 százalék a menekült magyar diák, megpróbálja a szabad magyar tudományos élet egyik középpontjává, vagy találkozóhelyévé tenni.

A technikailag is igen jól előkészített konferencia (köszönet Nagy Lászlónak és Segesváry Viktornak, az intézet magyar munkatársainak) színvonalas referátumokat és kimerítő vitákat eredményezett. A referátumok főleg magyar vonatkozású történelmi, társadalomtudományi, mezőgazdasági és közgazdasági témaköröket öleltek fel. Mind az előadások, mind a hozzászólások anyagát hangsúlyozva veték és azt tervezik, hogy évkönyvformában franciául közzéteszik.

Az intézetet a konferencia után szétszéledt tudományos kutatóikkal a jövőben is fent kívánja tartani a kapcsolatot és igyekezni fog lehetőséget teremteni magyar tárgyú tudományos munkák angol-francia nyelvű kiadására.

Mikor lesz csúcstalálkozó?

A század legszebb álma. A fordulat éve Ázsiában. A szétdarabolt Közép-Európa. Az angol választások után. Budapest októberben. 3500 kilométer Marokkóban. Báró a szállodában. Politikai vitustánc. Amerikai szeljegyzet. Új ötvenes terv. Milyen lehet négy deci tisztán? 1959 október hazai és világ-eseményeiről írt: Kéthly Anna, Faludy György, Szélig Imre, Mikos György, dr. Kemény György, John Clark, Baracs János, Örvényes András, Ervin Gyula, Barlay István, S. Tamás János, Peéry Rezső, Pálóczi-Horváth György és még sokan mások a Népszava legújabb, november 1-én megjelent számában

Az Új Látóhatár

szepember-októberi számának tartalma: **Polányi Mihály**: Tudomány és erkölcs. **András Sándor**: Versek. **Cs. Szabó László**: Három változat a költőről. **Meggyesi Jenő**: Békesség. **Hurendy István**: Májusi eső. **Bikich Gábor**: Őszi töredékek. **Márton László**: Légitel. **Baránszky-Jób László**: Szerelmem. **Bán Györgyi**: Új versek. **Brankov László**: A tíz év előtti nagy per. **Kibédi Varga Aron**: Versek. **Juhász Vilmos**: Tömeg és elit. **Tóth Z. László**: Holland versek. **Kiss Sándor**: Kovács Béla szerepe a forradalomban. **Borbándi Gyula**: Az első tudományos munka Nagy Imréről. **Nagy László**: A marxizmus bonckés alatt. **Bogyai Tamás**: A hunok története. **Ekecs Géza**: A magyar film szürke korszaka. **Tevan Gábor**: Emlékezés egy magyar költőművészre. **Ignátus Pál** nyilatkozatban válaszol Zilahy Lajosnak az Új Látóhatárban megjelent és őt érintő nyilatkozatára. Az Új Látóhatár szerkesztősége és kiadóhivatala: München 13, Krumbacher Strasse 4.

HÍRÜNK A VILÁGBAN

Magyar Kulturális Figyelő

Megjelenik negyedévente.

Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P. O. Box 1005,
Washington 13, D. C.

NOVEMBER 15-ÉN

jelenik meg először és utána minden hónap 1-én és 15-én a

öt világrész magyar vicclapja.

Szerkeszti:

VAJDA ALBERT

Kiadja:

Big Ben Publishing Company.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 65, Mortimer St., London, W. 1.

CS. SZABÓ LÁSZLÓ:

ÍME, HÁT MEGLELTÉM HAZÁMAT

„ÍME, hát megleltem hazámat...”

1953 után a magyar költő ismét meglelte honját a hazában s idegen foglalkozó szemlétára végrehajtotta a honvisszafoglalást felszabadult szívében. Nem először s félek, nem utóljára. Azóta megint van története a magyar költészetnek s záporozó ítéletek ellenére ez a történet máig se szakadt meg. Az újjászületésről, ironikusan, egy Párisban kiadott könyv tanúskodik. MAGYAR VERSEK, 1953—1956 a címe s harmincegy költő van benne. Nicolas Baudy szerkesztette s látta el rövid előszóval; a válogatást három párisi magyar diák: Csernus Ákos, Debreceni Ferenc és Tarpay Júlia végezte. „A gyűjtemény az 1953 és 1956 között vagy korábban írt, de ebben az időszakban közölt versekből válogat”, olvassuk az Előszóban, „felvéve olyanokat is, amelyek még ekkor sem jelentek meg. Közismert, hogy ezekben az években az irodalmi folyóiratok és hetilapok példányszáma soha nem volt elég nagy és a verskötetek ezrei keltek el napok alatt. S nemcsak a politikai költészet hatott. Tetszett, kellett minden vers, mely végre igazat igazul mondott”. Világos a gyűjtő elv: igazmondó versek, sokféle költőről, otthon élőkől, három nehéz, nagy esztendőből.

De mi egy versben az igazság? A dy verse a grófi szérűről az ő politikai, a sikoshátú Cethalról a metafizikai igazsága volt. Victor Hugo igazat sistergett a Párisban székelt III. Napoleonról, aki földönfutóvá tette, Baudelaire igazat sutogott egy hálófülkéről, ahol képzelt vértócsában feküdt egy megcsontkított nő. Antológiánkban összevegyül a kétféle őszinteség: a politikai igazmondás — eleinte falzettos madáryelven, később vércsikokat szántó szavakkal — s a szubjektív igazságú vers, amely közéleti helytállástól függetlenül titkokat, látomásokat idéz föl a versírás által megoldott lélekből. A válogatók rendszerint annál a versnél döntöttek, amelyet legszebbnek éretek. Ezért felemás hatású a gyűjtemény, ezért izgalmas is egyúttal. Csak Közép-Európában van az úgy, hogy a csontokig roncsoló történelmet esztétikai gyönyörben lehet újjáélni, a versolvasás magános örömeit viszont fél-révületben megosztjuk azal a szorongással, amelyet a történelem szabadít a népre s költőire. Kis nép lírája sohasem lehet tiszta költészet. Hét vastag bőr helyett legfeljebb vékony felhám védi, frissen ránóve, eleven húsát és ideghálózatait a sors horzsolásaitól. Csendesen peng a húr, de a lant körül nyílik záporoznak. Megszoktuk ezt a szakadatlan süvitést a háttérben, ezt a kísértő zenét, miatt elandolodunk a hűrokon. Mivel a lant is rendszerint egy gyászdal kíséri a temetetlen holtakról s vissza-visszanéző bujdosókról.

NINCS tökéletes antológia, még csak közelítő sincs. Háromat szerkesztettem életben: valaki mindig hiányolta a kedvencét. Más nyelvű gyűjteményekre is ez a panasz, mégis elfogadják. A MAGYAR VERSEK szerkesztői gondolat, szeretettel, ízléssel dolgoztak, alig akad a válogatásban szembeeső hiány vagy melléfogás. Két aránytalanságot kell csupán szöveg tennem mindjárt az elején: „A városnap gyönyöre” (Nagy László) s „A virágok hatalma” (Juhász Ferenc) szétfeszít egy kitalakú antológiát. Tudom, hogy mind a két vers az életmentő visszavonulás példája, bizonyosság, hogy a magyarok még kültelki és bomló-paraszti felemás mai életformájukban is értenek az ősi behúzódsághoz immár csak elképzelt Hansági mocsárba, Ecsedi lápba, s a világ vezérlő elméi közül inkább Ghandi követik, semmint a szocializmus Nagy Építőit. De a szűken kimért hely másra kellett volna. Főleg más költőkre. Mert ha az anyag egyfelől kitűnő is, elképesztő másfelől, hogy mennyi név hiányzik. Hogyan maradtak ki a raboskodó, majd fordítások kurtavasára fogott Faludy György mellől a szintén raboskodó, majd fordításokra kárhözott Határ Győző, akinek — ha csupán hazai börtönverseire gondolunk is — nyelvű játékossága mögött minden valamirevaló szem fölismerheti a veséig ható szatirikust? A soproni ávós „vértanúk” felmagasztalója, Fodor József ott áll a kötetben. Isten neki, hajdan; dohogó-dühöngő-dübörgő kuruckodásaira gondoltak. De mért büntetik tovább a konok hallgatókat abból a korból, amikor e kötet bűnvallói még Sztalin csalogányai voltak? Verseiből ítélve, a kötet semmiképpen se csupán az ocsúdás-főleszmés-vér-vád lépcsőzetes antológiája. (Az is.) De akkor mért büntetik azokat, akik elaszó lélekkel, eleven halálra voltak ítélve az operaházi nagy koccintgatások alatt? Magános nagykövetük, Pilinszky János áll egyedül a képviselőtükben a maga megsejtesedett Napja alatt. Hiányzik jobbjáról Nemes Nagy

Agnes, baljáról Károk László, holott éppen a szolga esztendőkben született s azóta fényre került verseik árulják el legjobban, hogy kétségbeesve és megalázza is milyen finnyás-gőgös méltóságát tudtak megtartani magukban egyes költők. S ha a fiatalok közül itt van Csóori Sándor, Simon István, Eörsi István, Szécsi Margit, mért nincs vers Fodor Andrástól és Takács Imrétől? Sokkal inkább a költők vitatható, hiányos névsora, semmint a kiszemelt versek által billeg egyensúlyában ez a kötet. Középső fele úgy hat, mint a Nagy Imre szárny fölkelése a Rákosi-szárny ellen. De ezt a fajta gyűjtő feladatot már jól ellátta 1957-ben Csicsery Rónay István KÖLTŐK FORRADALMA című antológiája. Okosabb lett volna tehát, ha a szerkesztők az említett két igazság közt hajózza még jobban ama legszebb versek felé dőlnek, amelyek politikai múltra való tekintet nélkül a magyar költők sokrétű belső igazságát tükrözik. Ennyit bírálatul egy könyvről, amelyért egyébként megrendült hálával tartozunk a szerkesztőknek és kiadónak.

SAJNALOM, hogy többek szemében mindjárt különvéleménnyel kezdem. Kassák Lajos önéletrajza e műfaj olvasmányos magyar klasszikusaihoz tartozik, irodalomtörténeti hely illet meg őt zászlóbontásaiért is a formaromboló, forradalmi „izmusok” idején, immár több, mint negyven esztendője. A megcsendesedett pásztori költőnek azonban nincs emlékezetes verse. Erőtlenül gondolkodik és ütemlenül ír, hol a füle? hol az ütemzéke? hol a szigorúsága önmagához? Szószaporító puritanizmusa eltaszítja a forma érzéki ölelését s meglakol érte: bakancsos aggszűz, a dunai tájban vándorló versei, nem szandálos szép leányok. Szabadverset írni nem könnyű. Amilyen laza szövést Kassáké, olyan szoros kötést a másik öregé, Füst Miláné. Csakhogy ő jól elől-vasta ám a maga Berzsenyijét, mielőtt Adyékka modern költő lett belőle, a szabadvers egyik magyar

üttörője! Ha franciának születik, Füst szektája ellepte volna már a Szajna kócosfejű balpartját, lánykollégiumok adnak kézzel a kezre ironikusan paposkodó felolvasó körútjain az Egyesült Államokban. „Emlékezetül” című, itt közölt versében az első NYUGAT nemzedék hallottairól szól, barátairól, a tragikus bolondozókról, akik ott kísértnek Kosztolányi csodálatos novellakoszorújában: Esti Kornél kalandjaiban is. Nehéz könnyek nélkül megállni e vén ember siratóját az immár időtlenül fiatalabb fegyvertársak hantja felett:

*Oh kóbor vénség, mord öregség, nem lett benne részetek,
de mint a forgószél, úgy zúgatok el innen sebtiben.
Aldott fiúk, hol ténferegtek, huncutok?
Mely alagútba bújtatok előlem hűtlenül?
Bujósdi jütszok-e s félszemmel néztek éppen engem?
Hogy kampós botjával ki áll meg utcasarkokon merengve
s oly hosszan néz utánatok?*

Erdélyi József hangjának — mint például „Világosság” című versében — még mindig van szivszorító varázsa, de hova tűnt az élő ember bordái közül a költő, akit 1932-ben Babits az új nemzedék legnagyobbjaival köszöntött egy antológia előszavában! Senki se gyanította, hogy akkor már fogatkozott s hamarosan elapadt az ereje. Úgy tudom, a fiatalok csak verstörténeti „bekezdés”-nek tartják, én önálló fejezetre becsülöm Erdélyi Józsefet, bizonyos azonban, hogy volt követője: Sinka István most elevenebb erő s nyitottabb út a fiatalok számára, talán azért, mert mélyebb gyötrellemmel és alázattal élte át a paraszt nyomorúságot, amelynek Erdélyi volt első költői hírhözója. Fodor József forradalmi verse („Viharban”) utólagos bölcsességgel kétszínűen hangzik; főleges volt a beiktatása. Igaz, Fodor sokáig ellenállt, de úgy látszik, nem a Gonosznak, csupán saját mellőzőinek. Harminc éve vesztegel a tehetsége s ha csekély a tehetség, rendszerint csekély a tisztesség is: menthetetlenül eljön a pillanat, mikor a közepes költő a hivatalos rang ingatag gólyalábain megpróbál lángező kortársai fölé nyúlni.

Szabó Lőrincel betör a gyűjteménybe a világirodalom. Ha a tizenegyedik században élénk, ha olaszul írt volna, Petrarca koszorúját kapná HUSZONHATODIK ÉV című ciklusáért, amely egy halott szeretőhöz szól. Halott szeretőhöz s nem szeretőhöz szólnak e versek; szinte kibíratatlan az összefonódó tehetetlen kín és élő szenvedély, amit kisugároznak, sokszor kísértet-párbeszéd alakjában. Ilyen erővel tudnak üzenni a drága holtak? Ilyen izzó szerelmi szóváltásokra képesek? Az embernek az a rettenetes gyanúja, hogy a ciklus testestől is birtokába kerítette a költőt s a megidézgetett halállal siettetette halálát:

*Az én lelkem az egész túlvilág,
velem süllyedsz. Csak a dac és a vágy
tornyozza a húzó mélybőj magát
s téged; fűdöklik! — Még! Még! — ez az álma:
kapaszzkodik is minden szármaszálba,
érted s magáért... s tudja, hogy hiába!*

Dantétől tudta meg a világ s a HUSZONHATODIK ÉV is arról az igazságról tanúskodik még, hogy szellemmé nemesült nagy erotika nélkül ritkán van nagy költészet. Szabó Lőrinc kora fiatalától be volt avatva a versírás nyelvi és egyéb műhely titkaiba s jóformán sohasem élt vissza e tudással, nem fitogtatta a technikáját. De még neki is volt egy kedvelt modorossága: a sorátvetés. Mint pompás előadó, nyilván az élőbeszéd hatásait akarta elkapni a halmozásukkal, az is lehet azonban, hogy a Shakespeare-sonettek fiatalkori fordítása közben kapott rá a folytonos „enjambement”-ra s aztán halálra ragaszkodott e fo-

gáshoz, ha drámai, ha nagyon meggyőző akart lenni.

Óriás mellett óriás: Szabó Lőrinc után jóbarátja, Illyés Gyula. Mint minden vérbeli költő, ő is tudja, hogy nem síma, kellemes hangzásokból áll egy vers feledhetetlen muzsikája, hanem a helyes és sokszor érdes hangvételből, forma és mondanivaló gyakran zord egyetértésből, mint például a Vízgyűjtőmedencéről szóló s immár nép-allegóriának elfogadott Levélben vagy a magyar keserűség szilaj programversében, amely fölött a számkivetésben elhunyt Bartók neve fenyeget. De mért nincs a

gyűjteményben az „Óceánok” a „bokaig érő kis hazához” bilincsel magyar költők segélykiáltása a „por, drót s kő határ” mögöl? Kárpótlásul itt áll a „Szekszárd felé”, egy állapotos fiatal parasztszasszonyról szóló verse, gyöngéd éneke egy ismeretlen kicsi magyar Madonnához s egyúttal az egész nép sikkatogásra szabott bölcsődalja is:

*Hova viszi, honnan,
nem tudom;
fölvitit, hogy véle
utazom.*

*Nézem úti tájként
a szelíd
nőn a tegnap és ma
jegyeit.*

*Jár szemem a terhes
kicsi nőn
s azt gondolom, itt megy
a jövőm.*

*Visz tovább egy népet:
eltakarj
csempészárúképp hoz
egy magyart...*

S itt van néhány kései verse, amelyeket sohasé betűztünk volna ki a fiatal Illyés lelkéből: egy megvakított Sámson haragjával freccsenő vallomása az öregedésről, szembenézése a Semmi félelmével, elmúlásunk szegyenével.

Annakidején nem volt könnyű, nem volt hálás dolog rögtön Szabó Lőrinc, József Attila vagy Illyés nyomába szegődni. Halász Gábor falálóan biedermeier költőknek hívta e hol luciferi, hol apostoli forradalmárokat, proletár és paraszt titánok halványabb utódait. Volt persze, aki megpróbált hangjukkal, legtöbbször Illyés népszerű hangjával élni. Jankovich Ferenc híre mindmáig a negyedszázad előtt írt „Szántód partjainál” című, új honfoglaló versének a sorajba kapaszkodók. (Mért került a kötetbe annyi év után?) Derék

NOVEMBER 15-I SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

- Cs. Szabó László tanulmánya az 1953—56-os évek magyar költészetéről (1. és 6. old.)
Határ Győző és Horváth Béla versei
Faludy György műfordításai: García Lorca négy költeménye
Asbóth Elemér: a „Népszabadság”, a hidegháború bajnoka (3. old.)
Kemény György az angol közelet kétféle társadalmi szemléletéről (4. old.)
Pálóczi-Horváth György tárcája (7. old.)
Faludy Zsuzsanna elbeszélése (9. old.)
Irodalom, színház, művészet: A Nonsense-irodalomról (4—5. old.), Sartre legújabb színműve (5. old.), Modern lenygel festészet (8. old.)
Riportok: Betyárvilág Indiában (7. old.), Ghánai jegyzetek (4—5. old.), Dráma a hegyek között (8. old.)
A Száműzött Írók PEN Klubjának emlékülése (3. old.)
Fejtő Ferenc bírálat Molnár Miklós és Nagy László Nagy Imre könyvéről (8. old.)
Idő Sodrában. Jegyzetek. Hírek.

ítélkezik ribanc fogolytársai felett, süti rá a szegénybelyeget a tolongva felkínálkozó kincstári igricreke, akik fényekben mérték Sztalin dicsőségét. Valamivel több helyet adtam volna Takács Gyulának is. Ő az egyetlen posztimpresszionista költőnk, a szónak olyan elmagarosodott, balatoni értelmében, mint néhai öreg barátja s illusztrátora, Egrý József vagy prózaköltő vetélytársa, Bernáth Aurél, akik fény és víz hajnaltól hajnalig változó nászát ünnepelték ecsettel és tollal. Költészet csupa érzékiség, de egészen másfajta, sokkal derésebb, mint a tragikus embersorsokba fonódó viaskodás, marakodás. Engem leginkább arra a remek színes filmre emlékeztet, amely pár év előtt készült Magyarországon a halak büntelen, gondatlan vizalatti udvarlásáról. Jékely Zoltán halálfejes kollégiumi költészet nagyobb ígéret volt az induláskor, mint édesapjé, a havasjóró Aprily Lajosé, de az idő próbáját alighanem az apa állja ki jobban s a fiú java versei a negyvenes évekkel záruló antológiákban olvashatók. Rónay György a huszadik századi francia líra kitűnő tolmácsa — nem tréfa dolog! —, az eredeti költőnél azonban többre tartom az esszéírót.

Faludy Györgyöt szinte gyerekkorától Villon átköltéséi tették híressé egy csapásra s hibáján kívül feketemisének beillő, orgonás szavalóesteken már-már hírhedt. A költő csak a háború alatt, első száműzetésben szabadult meg alközépkori hasonmásától, akkor írta, az elpergő magyar szögyöngyökért rettegve, lobogó szerelmi vallomását anyanyelvéhez. Testi fogsága tovább segítette aztán belső felszabadulását Villon alól s feleségéhez, Zsuzsához írt versében képvisleti ékesszólással már tiz és tizezert tolmácsolta asszonyaikhoz:

*S ha meg kell halmom:
sürgődrömben állva
kiáltok örök hűséget feléd.
Öszesten, hulló lombok
szandáljában
küldöm hozzád tünt lépteim neszét.
Ködökbe s tejüvegbe burkolódom,
de megmutat a felhomály s a
könyny,
ha széken szundítsz — maddárny
a ködben —
suhanok át a csipkefüggönyön,
s a holt zörejek lomtarából hangom
szegődik melléd utadon, ahol
zokogásom láthatatlan patakja
kísér pincékből s gyökerek alól...*

(Folytatás a 6. oldalon.)

Száz évvel ezelőtt, ezernyolcszázötvenkilenc októberének végén a pesti Múzeum díszterme lélekemelő ünnepség színhelye volt. A klasszikus oszloposztor mögötti karzaton a hölgykoszorú helyezkedett el. A ruhák bársonya nyelte, a napsík ékkövei szikrázták a fényt. Az előtérben a nagyközönség sereglött: Kossuth-szakállú férfiak zsinóros díszruhákban, rojtos nyakbaválóval. A pódiumon, a kandelaberek mögötti székeken az irodalmi élet és közelet képviselői. A főhelyet díszpalmák, babérlevelek és cserépvirágok mesterséges ligetében, egy karcsú állvány foglalta el. Rajta egy mellszobor. A szobor magashomlokú, ferdeorrú, gyanakvó tekintetű férfi arcvonásait örökítette meg: az arc Voltaire arcára hasonlított. A nemzet Kazinczy Ferenc születésének századik évfordulóját ünnepelte. A bársonytakaróval fedett asztal mellől Dessewffy Emil felszólította a nemzetet, hogy „műveltségünk halhatatlan bajnokának” maradandó emléket állítsanak és munkájának kiadását is folytassák. Az ünnepségen megkezdett gyűjtés országos mozgalommá lett. Nem kevesebb, mint ötvenezer békebeli forint gyűlt be, ami mai forintban millióknak felel meg. Elég volt arra, hogy belőle segélyezzék Kazinczy szegényebb leszármazottait, megvásárolják azt a bányászati birtokot, ahol a nagy literátor zsindegyes házában „Széphalom”-ról kellett megszámíthatatlan levelet, s arra is, hogy a kertben „Kazinczy Ferenc Emlékezetének a Halás Utódotok” felirású mauzóleumot emeljenek. A kor allegorikus emléklapokkal hódolt az első magyar írófejedelem szellemének. Most, a születésnap kétszázadik évfordulóján semmi ehhez hasonló nem történt. A megjelenő méltóságok Kazinczy goethei alapelveit, a nem plebejusoknak szánt választékosságról, kötelezően hibáztatták — az író érdemeinek langyos ismertetése mellett. Idejét múlt-e ez a nagy irodalomszervező, aki ifjú férfikorában Gessner idilliámat után a kufsteini börtön levirágját is papírra vetette „grádicsával”, „ablakos folyosójával”, „Dachstuhl”-jával. Ellenkezőleg Kazinczy az előképe, nagy előképe, amaz írónak és tollforgatóknak, akiknek literátori működése politikai fogságba torkolt. Őt is éjjel fogták el, 1794 decemberében Alsó-Regmecen. Büne emlékeztet az „1984” című Orwell-regény hősnéjére. Arra a hajmeresztő cselekedetre vetemedett, hogy lemásolta Martinovics kétéját. Az akkori reakció, maradandó példát szolgáltatva későbbi helytartó-kommunistáknak, ezért a másodlagos munkáért ítélte fej- és jóságvesztésre. Közbenjárók buzgalmára a császár kegyelme bizonytalan ideig tartó jogságra változtatta az ítéletet. Akkor az úr a fogdában is úr volt — s Kazinczy a kilátást kufsteini cellájából így írta le: „Ablakom az országot felé nyílt és a Császárhagy felé, melynek rettenetes magasságú szirtes bércen búsan civódnak a jellegek... A város harangjai muzsikazengésűek. A patka szélén egy juhar nőtt ki... szőlőmetszésű, hosszonyelű leveleit játékosan ingatta a szél. Jónásnak nem adta több örömet a tők levele, mint nekem ez a szép juhar... Ablakomra nappal sólyom üle fel s visítgatva hívá nőtényét; éjjel egy szirtúrge jött megemészteni alamizsnát.” Kazinczy hetedfélt esztendőit ült. Kiszabadulásakor elkövette, hogy hátralévő napjait „boldog homályban” töltendő el. Ezt a szándékát nem sikerült váltóra váltania. (Sz.)

A Legfelsőbb Szovjet

ülésén Nikita Hruscov másfélóránál hosszabb beszédet mondott a külügyekről s modorával világ-szerte némj meghökkenést váltva ki, ez alkalommal kevésbé hasonló önmagához. Nem az a kötekedő vitaköz szolt ott, akivel amerikai szakszervezeti vezetők ismerkedtek meg legutóbb. Nem is a kimeríthetetlen közmondás-szótár beszélt belőle. A felelősségtudó államférfi hangján igyekezett meggyőzni a világ felelősségtudó államférfiit, hogy kész minden olyan egységre, amely nem kívánja tőle, hogy elveiből vagy érdekeiből bármint is feladjon. Ilyenformán persze minden egység értéke kétséges Nikita Hruscov, úgy lehet, a csúcstalálkozó értelmét fejezte ki, azon élelődvé, ez egyszer mindennemű vaskosság nélkül, hogy akik a csúcstalálkozóra hosszú előkészítést kívánnak, elfelejtik ezt:

„mi csupán azért megyünk oda, hogy halásszunk, hangversenyeket hallgassunk és kellemesen töltjük el időnket”.

Atlasz — hanyatlás?

jutott eszünkbe Kosztolányi szójátéka államfői megjegyzésre.

A szabad világ nem kívánhatja, mondotta néhány nappal ezelőtt Eisenhower elnök, hogy Amerika népe, mint valamely Atlasz a szabadságát féltő nemzetek terhét hordozza. Atlasz elfáradt az őrszolgálatban. Kevesebb pénzt küld a szövetségeseknek, megszüntet feleslegessé vált támaszpontokat, megkurtítja védelmi készültségének kiadásait. A gondolkodó kortárs régen valószínűnek vélte, hogy ez a pillanat bekövetkezik majd. Atlasz túl sokat vállalt, túl sokat teljesített. A terheiről valló emberi szózat olyan igaz és őszinte, hogy nem is illik a mi világunkba, semmiesetre sem a politika világába, ahol a szó nem a gondolat kifejezésére, hanem elrejtésére való. Hanem a fáradt Atlasz meg kell vigasztalnunk azzal: nem tudja, milyen erős mégis. Ereje nem a hajók, a repülőgépek, a rakéták. Ereje az a naiv tisztesség, az igazmondásnak az a bátorsága, amivel immár túl nagy terheiről vall. Az elnöki bejelentéssel majdnem egy időben értesült a világ az amerikai Legfelsőbb Bíróság döntéséről, amely nem az acélpár sztrájkóival szemben törvényes felfüggesztést alkalmazni kívánó elnöknek, hanem a szakszervezeteknek adott igazat és ezzel a legfelsőbb jogi fórum támogatásával ajándékozta meg a sztrájkoló munkásságot. Bár pillanatnyilag kissé valószínűtlennek hangzik, ez a döntés mégis erőteljesen hozzájárul az Egyesült Államok nagyságáról és erejéről alkotott fogalmaink tisztázásához. A sztrájk persze pillanatnyilag súlyosan árt a szabad nemzetek közös védelmi érdekeinek, de ahol a szakszervezet olyan hatalom, mint az Egyesült Államokban, ott nem áll rosszul a szabadság ügye, nagyobb távolságra a szabadság megvédésének ügye sem, hiszen a szabadságot csak szabad emberek tudják megvédeni. A keleti zsarnokság a do'gozó ember érdekeit támadja, a parasztságot és munkásságot elsősorban. A munkásszótály sikeres harca a több kenyerért és a nagyobb szabadságért Amerikában olyan tényező, amely világ-méretben és nyilván előre nem sejtett mértékben járul hozzá Atlasz, azaz az amerikai nép erejének megnöveléséhez, abban a pillanatban, amikor fáradtnak érzi magát a világ terheinek viselésére. (P. R.)

Az India ellen

fordult agresszív kínai politika alapjait éppen úgy lehet belpolitikai bajokkal, mint offenzív stratégiai szempontokkal magyarázni, amely a tényleges helyzet megváltoztatásával akar kedvezőbb feltételeket teremteni a maga számára a kínai-indiai határkérdés végleges rendezése előtt. De sokkal valószínűbbnek látszik egy általánosabb politika részének tekinteni, amelyben a fenti szempontok csupán járulékosak és amelynek alapjai a szovjet-kínai viszonyból nőnek ki. Az utóbbi hónapok során Kína látszólag céltalanul idegenített el a szovjet táborból számos el-nem-kötelezett országot, elsősorban Egyiptomot és Indonéziát — az utóbbit azzal, hogy kapitalista kínai kisebbségi érdekeket védelmezett az indonéz kormány szocialistá-társadalompolitikái intézkedéseivel szemben. Vagyis lehetséges, hogy a kínai kormány Délkelet-Ázsiát saját érdekerületének tekintje és ezért az ottani szovjet befolyás gyengítésére törekszik. E feltételezt a szovjet politika számos reakciója támasztja alá. Hruscov a Legfelsőbb Tanács ülésén tartott külpolitikai beszámolójában a kínai pártfogát élvező algériai felkelésről meglepően egyezkedő hangon beszélt és azt a reményét fejezte ki, hogy de Gaulle elnök elképzelései alapján sikerül megoldani az algériai kérdést. Hruscovnak ez a megjegyzése természetesen Nasser elnök figyelmétetésére is és a közelgő francia-szovjet tárgyalások előkészítésére is szolgálhatott.

Az IDŐ Sodrában

Ugyanebben a beszédben Hruscov India és Kína viszonyáról azt mondotta, hogy: „Nagyon sajnáljuk, hogy az utóbbi időben incidensek történtek két barátunk, a Kínai Népköztársaság és az Indiai Köztársaság határán... Örülünk, ha ezek nem ismétlődnek meg, s a vitás határkérdéseket baráti tárgyalásokon kölcsönös megegyezésre rendeznek.”

Moszkvai támogatás nélkül Peking nem gondolhat nagyobb mértékű agresszióra. Nehru azért nem mond le a jelenlegi körülmények között sem el-nem-kötelezettségi pontokajáról, mert ezzel Hruscovot elkerülhetetlenül Mao Ce-tung oldalára kényszerítené. Ez pedig csak a nemzetközi helyzet további kiéleződésére vezethetne. Nehru a napokban ismét kijelentette, hogy hajlandó Csü En-laj miniszterelnökkel a vitás kérdések megoldásának békés módszereiről tárgyalni. Válaszul Csü En-laj is kifejezésre juttatta tárgyalási készségét, kiegészítve azzal a javaslatl, hogy mind a két fél 20 kilométerrel vonja vissza csapatait a vitatott határvonalától. Mindazonáltal a decemberben Új-Delhibe látogató Eisenhower elnök nyilván szívesen látott és jó órában érkező vendég lesz. (H. L.)

A Biztonsági Tanácsnak

12 tagja van. Ebből öt — az Egyesült Államok, a Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína — állandó. Hetet pedig a közgyűlés választ két évenként. A hetedik helyre idén Lengyelország és Törökország pályázott. Az egymást követő szavazások hol Lengyelország, hol Törökország előnyével végződtek, de sohasem a megválasztáshoz szükséges kétharmados többséggel. A lengyeleket a kommunista tömbön kívül a legtöbb ázsiai és afrikai ország, Ausztria és a Brit Nemzetközösség néhány tagállama, míg a törököket inkább a nyugat-európai államok és az amerikai kontinens küldöttei pártfogolták.

Hruscov

amerikai látogatásával kapcsolatban az Institut Français d'Opinion Publique közvéleménykutatást rendezett tizenhat világvárosban. A szűrőpróbákat a látogatás közhírré tételének napján végezték és feldolgozását a napokban tették közzé. A válaszokból kiderül, hogy Nyugat-Európában a nagyközönség 80—85%-a azonnal tudomást szerzett a hírről. Az élen Oslo áll 92%-kal, míg Londonban ugyanakkor száz ember közül mindössze 62, Athénben pedig csak 55 tudta a nagy újságot. Az Egyesült Államok átlaga 77, Montevideo 60 százalékos, Új-Delhiben száz hindu közül csak 44 hallott „a hírről”. Magát a találkozót a legtöbben Hágában (89%) helyezték, a legkevésbé pedig az Egyesült Államokban (64%). A megkérdezettek 80—90%-a Hágában, Helsinkiben, Torontóban, 70—80%-a Nyugat-Berlinben, New Yorkban, Osóban úgy vélte, hogy a látogatás ténye a hidegháborús feszültséget csökkenteni fogja, Rómában, Milánóban 20% látott engedményt benne.

Az Institut Français d'Opinion Publique hasonló ankétot folytatott le a látogatás lezajlása után is. Az eredményeket valószínűleg január folyamán teszik majd közzé.

A francia bomba

rövidesen elkészül, reméli a francia kormány. A tervek szerint a Szaharában fogják kipróbálni. Az erős nemzetközi visszahatásra reflektálva Jules Moch, francia megbízott az Egyesült Nemzetek politikai bizottságának ülésén kijelentette, hogy kormánya hajlandó elállni a nukleáris fegyverek előállítására irányuló kísérletek további folytatásától, ha... Ha: „Nagy-Britannia, az Egyesült Államok és a Szovjetunió is megszünteti — megfelelő ellenőrzés alatt — a hasadó anyagok katonai célokra való előállítását, ha ők is megkezdik a meglévő készletek felszámolását, s ha ők megsemmisítik a robbanóanyagok szállítására szolgáló rakétarendszereket.”

A román hatóságok

tömegesen tartóztattak le és fogtak perbe zsidó vallású állampolgárokat — jelentette a londoni Times kiküldött munkatársa —, azzal a céllal, hogy megfélemlítsék a Palesztinába kivándorolni szándékozó zsidókat. Már amikor 1950—51-ben megengedték a kivándorlást — emlékezteti olvasóit a The Times — és 120 ezer zsidó hagyta el Romániát, ugyancsak százával vették börtönbe a cionistákat. Akit közülük időközben szabadlábra helyeztek, most ismét letartóztatták és másodsor is elítélték, mégpedig ugyanazért a koholt bűncselekményért, amiért börtönbüntetését már letöltötte. A pereknek most is az volt az előzményük, hogy a román kormány a múlt esztendő végén, hirtelenül és minden magyarázat nélkül, engedélyezte a kivándorlást Palesztinába, ám a nagyszámú jelentkező láttán megtorpant és megint betiltotta.

A The Times ezután nevekkkel, adatokkal tucatnyi olyan esetet sorol fel, amikor kémkedésért súlyos börtönbüntetésre ítétek romániai zsidókat, csupán mert Izraelben élő rokonaikkal leveleztek. Már műpernek se számít ama constantzai lakos esete, akit hadbírósg elé állítottak és kilenc évi börtönbüntetéssel sújtottak, mert baráti körben kijelentette, nem lát biztosított jövőt gyerekei számára Romániában és ki szeretne vándorolni. Nem egyedülálló az a temesvári tárgyalás, amin tíz-tíz évre ítétek egy asszonyt meg egy férfit, mert börtönbe vetett cionisták családjait támogatták és jellemző a jidid nemzeti színház négy, ugyan-csak hűtlenségért perbe fogott tagjának ügye (hat, nyolc, tíz évi börtönbüntetések), akik Izraelbe kivánczoltak és magántársaságban héber dalokat énekeltek.

A The Times tudósítására Joja román miniszterelnökké helyettes választott sajtóértekezleten. Szerinte a nyugati sajtó egy része azért támadja Romániát, mert elősegíti a zsidók tömeges exodusát, a másik pedig, mert nem engedi meg. Románia emberséges okokból járult hozzá, hogy a zsidók családtagjaikkal egyesülhessenek és Izraelbe vándorolhassanak. Elképzelhetetlen ezért, hogy Romániában bárkit ilyenféle kívánságot bíróság elé állítsanak. „Talán — mondotta Joja — államellenes cselekedetként büntették meg őket, de erről én nem nyilatkozhatom, mert nem vagyok belügyminiszter.”

Nemcsak Romániában, de más népi demokráciákban is tömérdek olyan jelenségnek vagyunk tanúi, amiből arra következtethetünk, hogy a csatlósállamok nem követik a Szovjetunió békülékenyebb magatartását. Am úgy tűnik, ez nem rajtuk múlik, mert míg a Kreml maga a csúcstalálkozó előkészítésére nyílas hangot ütött meg, még a peremállamokban is, de kivált a népi demokráciákban, fokozta a nyomást, úgyhogy ezekben az országokban enyhülés helyett inkább megmerevedés mutatkozik, a helytartók pedig sok esetben visszatérnek a régi módszerekhez. A romániai zsidóüldözést ez a feltevést látszik igazolni.

Jugoszlávia

építészetről a londoni „Building Centre” kiállítása adott képet. Fényképtáblákon mutatta be az elmúlt tizenöt év eredményeit. Lakóházaik jól komponáltak, egészesek, praktikusak. Csúpan egy-két új ipari negyedben jelennek meg náluk is, a városképet csúfító és a jugoszláv kisváros meglehetősen salusias környezetéből nagyon hívó, tíz-tizenkét emeletes magas épületek. A Le Corbusier-szerű absztrakt formákkal csak óvatosan kísérleteznek, s ha valahol, akkor nem lakóházaknál, hanem középületeken, színházak, stadionok, sporttelepek kialakításakor. A nyugati államokban látott takarékos dizsít megoldásokat viszont nem kedvelik; az erkélyárcok, lépcsőház interieurok művészien formáltak, bár ugyanakkor hipermodernekek. Az angol rendszerű, egybeépült családi házak mindegyikéhez külön garázs tartozik, a konyhabereendezések ideálisan korszerűek, s a legénylakások egyszerű kényelem össze sem hasonlítható a hazai

legényszállások nyomorúságos hálótermeivel. A kiállítás kétségtelen tanulsága, hogy a sztalinista irányítás hiánya, az orosz ízlés kötelező követésének elmaradása Jugoszláviában olyan modern építészeti kialakulásra adott módot, amely a nyugati államok építészeti nem alábbvaló. (S. M.)

Magyarország októberben

A Népszabadságban olvassuk a Központi Statisztikai Hivatal jelentését, mely szerint az év elejéltől számítva, az állami ipar termelése 10%-kal haladta meg a tavalyi első háromnegyed évben elért színvonalat. A mezőgazdasági termés eredményei kedvezőbbek voltak, mint a tavalyiak: a harmadik negyedévi folyamán befejeződtek a cseplési munkálatok és mintegy 30%-kal több kenyér- és takarmánygabonát takarítottunk be, mint tavaly. A külkereskedelmi forgalomban a kivitel 8%-kal, a behozatal 30%-kal múlta felül a harmadik negyedévben a múlt év azonos időszakának forgalmát. A lakosság 1959 harmadik negyedévében összesen 8%-kal több pénzbevitelhez jutott, mint 1958 megfelelő időszakában. A kiskereskedelmi eladás forgalma 13%-kal volt több, mint egy esztendővel ezelőtt.

A Budapesti Statisztikai Zsebkönyv közlése szerint Budapestnek 1957 elején 1,850.000 lakója volt, 1957 elején Budapesten élt az ország lakosságának mintegy 18,9 százaléka. A főváros jelentősége azonban felülmúlja lakóinak arányát. A budapesti munkások termelték 58-ban az állami ipar termelésének 51,5%-át. A budapesti munkások átlagos havi keresete 1958-ban 1419 forint volt, az építőmunkásoké 1578 forint. A mászakiak átlagban 2307 forintot keresnek, az iparban foglalkoztatott adminisztratív dolgozók havi átlagkeresete 1468 forint volt. A keresetek mintegy 30—32%-kal voltak nagyobbak, mint 1954-ben.

A Népszabadság október 14-i számában cikket közöl a „Társadalmi munka és a főváros fejlesztése” címen. A cikk megállapítja, hogy: az idej költségvetési tervek összeállításakor mintegy félmillió forint értékű társadalmi munkát terveztek. A budapesti tanács végrehajtóbizottságának elnöke felhívással fordult a főváros lakosságához, vállaljanak több munkát Budapest fejlesztésére. A felhívásban a társadalmi munkafelajánlás értéke 8,4 millió forintra emelkedett. S míg a közszélesítési alap felhasználása az első félévben lemaradt, az egész évre felajánlott társadalmi munkának több mint a felét elvégezte a lakosság... A társadalmi munka révén felszabaduló pénzen újabb beszerzéseket, beruházásokat lehet kezdeményezni.

A kongresszusi verseny eddigi eredményei a könnyűiparban: több mint 7%-os tervtúljeljesítés, 600 millió értékű közszükségleti cikk a terven felül. A kohó- és gépiparban a termelési tervet 5%-kal teljesítették túl, a termelékenység 7%-kal növekedett. A Fővárosi Közigazgatási Vállalat jelentése szerint havonta 40 millió forintot fizetnek Budapesten gázért és villanyért. Az OTP vezérgazdájának nyilatkozata szerint 1959 első kilenc hónapjában a takarékbetét-állomány több mint egymilliórd 300 ezer forinttal növekedett. Máté György az „Ország ügye” című cikkében a Népszabadság október 11-i számában megállapítja, hogy: „A pártkongresszus irányelveinek legnagyobb erőssége, hogy a párt politikájának következetessége és szilárdsága tükröződik bennük.”

Október 3-án a Népszabadság közölte Kisházi Ödön munkaügyi miniszter cikkét a magyar munkások munka- és életkörülményeiről: „Feltételezve, hogy a csúdfő szakmunkás és havi keresete 1750—1800 forint, felesége pedig szövő-nő és havi keresete 1250—1300 forint, a család összjövedelme 3000—3100 forint... A példaként kiválasztott családok jövedelméből csak mintegy 12—15%-ot tesz ki a fix költségek összege. A szakmunkás családnak tehát a fix költségek levonása után kb. 2700 forint, segédmunkás családnak pedig körülbelül 1800 forint marad egyebé célokra. A fix költségek levonása után fennmaradó összeg jelenleg az 1938. évihez viszonyítva több mint 25-szörös a szakmunkás családnak és több mint 30-szoros a segédmunkás családnak. A televízió előfizetőinek száma 1958-ban 13,538 volt.

A Lunyik III. jelzései a 181—860 telefonszámok hallhatóak.

A nyugati demokraták valamennyien adósai a magyar forradalomnak

— A Száműzött Írók PEN Klubjának emlékülése —

A Száműzött Írók PEN Klubja 1959 november 4-én tiltakozó gyűlést rendezett Londonban a szellem, az irodalom szabadságáért, az írók bebörtönzése ellen. A gyűlés ünnepi szónokai Salvador de Madariaga, a világhírű történész és filozófus professzor, valamint Louis de Villefosse író, a francia Déry Bizottság titkára voltak. P. Aigars, a Száműzött Írók PEN Klubjának elnöke megnyitó szavai után elsőnek Madariaga professzor szólalt fel.

SALVADOR DE MADARIAGA:

Tiltakozunk kell

Tiltakozni akarunk és tiltakozni fogunk újból és újból. Azok közé tartozunk, akik úgy vélik, a feszültség csökkentésének kölcsönösnek kell lennie; a feszültség megszüntetése nem történhet egyoldalúan. Azok közé tartozunk, akik azt vallják, hogy a hidegháború akkor is háború, ha hidegnek nevezük, s hogy Hruscsov látogatása az Egyesült Államokban nem a béke, hanem a háború érdekeit szolgálta. Azt valljuk, nem lehet béke egy nemzetrel sem, mely önmagán belül önmagával háborút visel. Azt valljuk, ha valaki az Egyesült Államokba látogat el, hogy négy éven belül teljes lefegyverzést javasoljon azzal a szándékkal, hogy csupán a rendőrségnek engedje meg a fegyverviselést, azért teszi, mert számára ezek a fegyverek éppen elegendők, hogy a gondolat szabadságát, az eszmék szabadságát nyomja el velük, ha az eszmék nem tetszenek neki. Azok közé tartozunk, akik azt vallják, hogy az e fajta becstelenség százszorososan vagy ezerszeresen is megokozozódik, ha bármiféle jelszó ürügyén — akár a feszültség csökkentése és a békés együttélés jelszavának ürügyén is — az egyik oldalnak megadjuk a lehetőséget arra, hogy fél Európa megszállását magától értetődően természetesen tartsa, s miután már hosszú ideje fennáll, azt követelje, hogy még törvényesítsék is. Az a véleményünk, ha a mi Európánkat továbbra is az emberiséget vezető földrésznek kívánjuk tekinteni, miként az volt az elmúlt 500 esztendő alatt, nem tehetjük meg anélkül, hogy ezt az Európát ne az erkölcsi alapelvek erős sziklájára építsük. Erkölcsi alapok nélkül nincs politikai élet sem. Magyarországon ma az történik, hogy azoknak az íróknak, akik átmenetileg a kommunista párt hatása alatt írtak és dolgoztak, ugyanennek a pártnak erkölcsi és fizikai kínzását kell elviselniük. Világos, hogy a szabad elmének szüneteltetése nem kívánunk bizonyítani, csak azt, hogy a hazai bolsevikok mindenét elkövetnek a hidegháború mielőbbi befejezéséért, a nemzetközi feszültség enyhítéséért, a kölcsönös bizalom megteremtéséért, a különböző rendszerek békés egymás mellett élésének előmozdításáért, s a sértegetések, durvaságok, vádaskodások kiküszöböléséért a Kelet és Nyugat között folyó dialógusból.

LOUIS DE VILLESOFSE:

A magyar forradalom adósai

Tolmácsolva a francia írók Déry Bizottságának köszöntését, Louis de Villefosse a következőket mondotta: „Személyes adósságom van a bebörtönzött intellektuelekkel szemben és ezért tekintem feladatommak, hogy következetesen cselekedjem kiszabadításuk érdekében. De általánosabb értelemben Franciaország és a Nyugat valamennyi demokratikus intellektuelje adósa a magyar forradalomnak.” Villefosse ezután elmondotta, hogy 1954-ben mint úgynevezett társutast és a Békebizottság tagját meghívták Budapestre, elvitték Szigligetre, az Írószövetség üdülőjébe. Gereblyés László és Veres Ilka kalauzolta és amikor Villefosse megkérdezte, vannak-e még politikai foglyok, a következő választ kapta: „Nem, nincsenek, csupán néhány arisztokrata és a letűnt rendszer képviselői.” „Azoknak — folytatta Villefosse —, akik tudatosan megtevesztettek engemet, hogy magam is propagáljam hazugságaikat, sohasem tudnék megbocsátani.” Ezután elmondotta, hogy Magyarországról hazatérve, „Tavasza a Duna felett” címmel

könyvet írt Magyarországról és kivált a Nagy Imre idejében kezdeményezett új szakasz atmoszférájának hatása alatt kedvezően vélekedett a magyarországi állapotokról, sőt gyanútlanul megismételte a Sztalinvárosról fülébe sügött szövegeket, de könyvét mégis betiltatták Magyarországon.

Villefosse ezután ismertette a francia intellektuelek útját a fasiszták ellen folytatott harctól addig a pillanatig, amíg 1956 októberére végleg kinyitotta szemüket. Bár a magyar forradalmat fizikailag elnyomták, morálisan mégis győzedelmeskedett. Noha nem tartott sokáig, hatása és történelmi következményei rombadöntötték a Szovjetunió és a népi demokráciák mitoszát. A francia intellektuelek legkiválóbbjai egymásután tagadták meg a kommunista pártot, de még mindig nem mérhető fel, milyen mély hatást kellett a francia gondolkodásban 1956 októberére.

T. ZAVALANI:

Az albán irodalom néma

Egy fiatal, igen tehetséges költőnek, Arshi Pipának, aki tíz esztendő töltött a kommunista börtönben s csak 1956-ban engedték szabadon, nemrég sikerült elhagynia az országot. Története nem éppen kellemes olvasmány. Tizenöt esztendő alatt a kommunisták gyakorlatilag kiirtották vagy legalább is megföldeltek az albán irodalmat. Egyetlen valódi tehetség nem bukkant fel azok között, akik a kommunista pártot szolgálják. Az albán irodalomban a szocialista realizmus halotti csendje uralkodik.

I. JELINEK:

Művek a börtönben

A mai Csehszlovákiában nemcsak az írókat fosztották meg szabadságuktól, — a műveiket is. Nemcsak az írók, a művek is szen-

vednek felvilágosult korunk különböző közvetett és közvetlen autofaiféiben. De ez nem minden. Az államj cenzúra, az öncenzúra és számtalan más módszer arra szolgál, hogy megakadályozza a szabad szó kifejezését és irodalmi szolgálatát neveljen a kommunista pártnak.

A. TORMA:

Az olvadást újabb fagy követte

A kegyetlen terror, mellyel a Szovjetunió az észet népet és irodalmat elnyomta, legfőként arra irányult, hogy a nemzeti gondolatot semmisítse meg. Sztalin halála után a helyzet bizonyos fokig könnyebbé vált. Az olvadás rövid időszaka után azonban ismét a viszonylagos szellemi szabadság megszűnésének korszaka következett. A lengyel és főként a magyar események, mint mindenütt a világon, Észkországból is nagy hatással voltak a nép és az írók magatartására. Az írók, újságírók, egyetemisták között keletkező mozgalom — melynek célja a nagyobb szabadság kivívása volt — Moszkvát arra intette, hogy ha új rendet akar, a régi módszerekhez kell folyamodnia. Az olvadást újabb fagy követte.

FALUDY GYÖRGY:

Naponta kell kimondani az igazat

Az elmúlt három hónapban sokat hallottunk koezigisztenciáról, csúcstalálkozóról. Hruscsov Amerika nagyvárosaiban az úgynevezett hidegháború megszüntetését szorgalmazta, de Magyarországon július 15 és szeptember 1 között 31 diákot és fiatal munkást végeztek ki a forradalomban való részvétel miatt.

Mint annyiszor, most is önköz, írókollégáinkhoz fordulunk. Azt hisszük, hogy önköz, száműzött íróársaink, csak úgy, mint mi magunk, egy marsbeli kirándulásnál fontosabbnak tartanak, ha egyszer

viszontláthatnak saját hazájukat. Ne tévessze meg önöket eddigi tiltakozásai látszólagos eredménytelensége. Mert egyrészt saját és volt börtöntársaim tapasztalataiból bizonyíthatom, hogy minden nyugati tiltakozás, újságcikk és rádiókommentár a kommunista börtönökben fogvatartott politikai rabok szenvedéseit azonnal enyhíti, legalább is annyiban, hogy néhány napig vagy hétig nem bántalmazzák őket. Egy amorális, de lelkifurdalással vehes, önhitt, de alsóbbrendűségi érzésekkel telített, álszent, de hitetlen, bizantinus rendőrállam számára mi sem kinosabb, mint amikor szüntelenül az igazságot kell hallania.

PETERIS AIGARS:

A nyugati szellem eszmei támogatására szorulnak...

A Száműzött Írók PEN Klubjának elnöke beszámolt a lett írók helyzetéről. A sztalin időszakban bebörtönzött hetven író közül alig tíz száza létezik meg az olvadás hónapjait. Rövid átmenet után az oroszítás ismét új erőre kapott; a párt sajtó élesen támadta a politikamentes irodalmat és a rigai színházak ellenorpolitikáját. A fiatal lett írók ellenállást tanúsítanak ugyan, de magányukban a nyugati szellem eszmei támogatására szorulnak.

M. LISIEWITZ:

A lengyel írók velünk vannak

Lengyelország írói ma nincsenek börtönben többé, s ez nem egyéb, mint a lengyel nép októberi forradalmának egyik legnagyobb eredménye. A lengyel írók azonban jól ismerik az elnyomás különböző fajtáit, emlékeznek a börtönökre s ez az emlék köti őket össze az elnyomott népek íróival. Éppen ezért bizonyos vagyok benne, hogy a lengyel írók, akik tudják, hogy az elnyomás csak megerősíti az ellenállás szellemét, s hogy a bebör-

tönzöttek és kivégzettek szelleme tovább él jobb világért folytatott küzdelmükben, többségükben azonosítják magukat mai tiltakozásunkkal.

S. CRACIUNAS:

A kommunista kényszerzubbony ellen

A kommunista diktatúra 14 esztendeje alatt a román írók jól megtanulták, hogy mit jelent a kommunista párt politikájának „kényszerzubbonyában” élni. Azok az írók, akik valamikor várakozással figyelték a párt működését, vagy akár tagjaként harcoltak az elnyomás ellen, ma hallgatnak vagy ha megszólalnak, celtáblául szolgálnak a rendszer semmiféle szabadságot nem tűrő perzekutor esztétikájának. De amint az a romániai sajtó állandó támadásaiól is látható, az egyre fokozódó elnyomás ellenére, az írók nem adták fel harcukat a börtönörök és kivégző osztagok „irodalompolitikája” ellen.

Salvador de Madariaga összefoglalásában arról a mély szegényről beszélt, amit akkor érzett, amikor a Nemzetközi PEN Klub frankfurti kongresszusán újból tagjai közé vette az úgynevezett Magyar PEN Klubot. A nemzetközi szervezetnek — mondotta Madariaga professzor — tudnia kellett volna, hogy a Magyar PEN Klub nem egyéb szolgák szervezeténél, akik azt írják, amit parancsolnak nekik. Ez a határozat arculcsapása azoknak a kelet-európai íróknak, akiket a rendszer morálisan és gyakorlatilag börtönben tart. Ezenkívül, folytatta Madariaga professzor, nyilvánvaló, hogy vitatkozhatom és tudok is vitatkozni valakivel, aki hazudik, vagy aki hipokrita. Vitatkozhatom valakivel, aki örült, vagy akár az én értelmi képességeim alatt áll. De nem vitatkozhatom egy gramofonnal.

A gyűlés P. Aigars zárszavával ért véget.

Pápábbak a pápánál

„Lesz itt olyan békeharc, hogy kö kövön nem marad...” (Pesti mondas Sztalin idejéből.)

Alábbi soraink, úgy hisszük, még a legvégletebb elfogultsággal sem bélyegezhetőek majd pártellenesnek. Csupán idézeteket gyűjtöttünk össze a „Népszabadság”-ból, legfeljebb egy-két újabb keletű Hruscsov-mondással fűszerezvén őket.

Az idézetekkel semmi egyebet nem kívánunk bizonyítani, csak azt, hogy a hazai bolsevikok mindenét elkövetnek a hidegháború mielőbbi befejezéséért, a nemzetközi feszültség enyhítéséért, a kölcsönös bizalom megteremtéséért, a különböző rendszerek békés egymás mellett élésének előmozdításáért, s a sértegetések, durvaságok, vádaskodások kiküszöböléséért a Kelet és Nyugat között folyó dialógusból.

Hruscsov amerikai látogatása óta a „Népszabadság” a legteljesebb mérséklet és jószándék hangján foglalkozik az Egyesült Államokkal. Október 25-i számában például megállapítja, hogy: „A hidegháborús politikások, akik Dulles-t vallják atyamesterüknek, jelenleg is a világ több pontján próbálkoznak helyi háborúval, más országok ügyeibe való beavatkozással és a nemzetközi léghő mérgezésével.” Az október 14-én közzétett, rendkívül meleg hangú és szeretetteljes „Diplomáciai kötélánc Washingtonban” című bekecikk megállapítja, hogy: „A hidegháborús erők Amerikában csak úgy, mint több nyugat-európai országban frontot nyitottak a nemzetközi enyhülés ellen”. Nyilván nem úgy, mint Magyarországon vagy a népi Kínában, ahol minden szó és cselekedet — kezdve a „Népszabadság” október 10-i „A kísértetek órája a nyugati politikában?” című cikkétől egészen az indiai határon indított fegyveres támadásokig — a nemzetközi enyhülést szolgálja... Ha már Kínánál tartunk, érdemes idéznünk a „Népszabadság” október 11-i számából az alábbi megállapítást: „A hidegháborús politikások terhelő a felelősség, hogy a 680 milliós Kína és a bandungji elveket valló ázsiai országok állásfoglalása ellenére a földrészen

agresszív tüzfészek vannak.” Lelki szemeinkkel szinte látjuk, amint a megboldogult John Foster Dulles kikélíri a srjából és elvetemült tanítványai élén éppen új agresszív tüzfészeket gyűjt indiai földön, a Himalája tövében...

Az új nemzetközi helyzetben természetesen nemcsak Amerika irányában kell új hurokat pengetni, hanem szívélyesebb arcot kell mutatni a nyugat-német „bábállam” s annak „bábkancellárja”, Konrad Adenauer felé is. A Nyugat külpolitikai szakértői nagy megelégedéssel nyugtázták például, hogy Hruscsov legutóbbi, a Legfelső Szovjet ülésén elmondott beszédében egyetlen rossz szót sem szólt az agg kancellárról. Mi menten hozzátehetjük: a Magyar Népköztársaság sajtója és felelős politikusa is hasonló önmérsékletrel tesznek tanúságot. Ennek jegyében azután a „Népszabadság” október 14-i száma a legteljesebb engedékenységgel leszögezte: „Nem lehet vitás, hogy Bonnban csak szűnleg mutatnak helyeslést, ha leszerelési tervek kerülnek szóba, hiszen az egész nyugat-német állam az újrafegyverzés jegyében fogant, s életelő eleme a hidegháború léghőre...”

Mint ismeretes, ez év szeptember 16-án de Gaulle, a Francia Köztársaság elnöke új javaslatokat tett az algériai kérdés megoldására. A javaslatok legfontosabb része az algériai nép önrendelkezési jogának elismerése és ígéret arra, hogy a harcok befejezését követő négy esztendőben belül Algéria szabad választással dönt az ország jövőjét illetően.

Nikita Szergejevics Hruscsov legutóbbi beszédében erről a tervről a következőket mondotta: „De Gaulle tábornok mostani javaslatai, amelyek az algériai kérdést az önrendelkezés alapján, az általános szavazás útján akarják megoldani, fontos szerepet játszhatnak az algériai kérdés rendezésében. Ilyen szerepet játszhatnak, ha nem maradnak pusztán szavak, hanem valódi lépések követik őket, amelyek számításba véve az algériai lakosság jogát a szabad és független fejlődésre, ugyanakkor megenykedik összeegyeztetni a két fél érdekeit. Köztudomású, hogy a történelem folyamán szoros kapcsolatok alakultak ki s ezek összefűzik Franciaországot Algériával... Könyvnyű meglátni, hogy az algériai kérdés békés megoldása hozzájárulna Franciaország nemzetközi tekintélyének és nagyhatalmi helyzetének megerősödéséhez...”

Ami a „Népszabadság”-ot illeti, a párt központi lapja hasonló türellemmel és megértéssel fogadta de Gaulle tábornok javaslatát. Ennek jegyében a Kádár-párt szócsőve már szeptember 18-i számában sietett leszögezni, hogy: „Az új degaulleista algériai gyarmatosító program annyira ellentmondó elemekből épült fel, hogy nyilvánvaló: szerzői elsősorban propagandamanővernek szánják...” Az október 2-i szám ehhez hozzáfűzi: „De Gaulle tábornok szeptember 16-i javaslatának éppen a „pacificáció” volt a lényege: a gyarmatosítók így nevezik Algéria fegyveres „megbékeltetését”, azaz lényegében a háború folytatását... De Gaulle terve szerint a békéhez csak az algériai népi hadsereg katonai vereségén, illetve fegyverletételén keresztül vezet az út...”

Hozzátehetjük: De Gaulle tábornok személyes és politikája iránt nemcsak a „Népszabadság” viseltetik elfogulatlan jóakarattal, hanem pártunkon kívül a párt sajtója, a „Magyar Nemzet” is. Ez utóbbinak „Terror Franciaországban” című, behízelt baráti hangú vezércikkét Paál Ferenc hírlapíró a következő mondattal kezdi: „De Gaulle bebizonyította a világnak — ha ugyan valaki komolyan kételkedett benne —, hogy a nyugati típusú, úgynevezett parlamenti demokráciát néhány ügyes mozdulattal át lehet alakítani tekintélyuralmi rendszerré...”

A budapesti sajtó ilyen s ehhez hasonló békepublicisztikai megnyilvánulásainak nemcsak az az előnyük, hogy egyenetlen a kölcsönös megértés útját és közelebb hozzák a hidegháború végét, hanem az is, hogy óvatosan tartózkodnak minden olyasmitől, ami más országok belügyeibe való beavatkozásnak minősülhet. Ennek a hívős kívülállásnak jegyében történik meg az, hogy a „Népszabadság” október 21-i száma az alábbi kommentárt fűzi az amerikai acélpári munkások sztrájkjához:

„Az acélpári munkások sztrájkjának — és az eddigi nagy munkabeszüntetéseknek — az a tanulsága, hogy a gazdasági harc, a béremelésekért folytatott küzdelem önmagában kevés. Nem elegendő, mert olyan kegyetlen törvények vannak érvényben az Egyesült Államokban, amelyek végül is a tökések győzelmét biztosítják. (Nem úgy mint Magyarországon, ahol tudvalevően mindenki szabadon sztrájkolhat, legfeljebb felakasztják érte.) Létezik az Egyesült Államokban az AFL-CIO nevű szakszervezeti szövetség, amely majdnem az összes szervezett dolgozókat egyesíti. Ha ez a szövetség nem lenne árulók kezében, hanem igazán a munkások érdekeit képviselő emberek ülnének a vezetőségi székekben — szolidaritást vállalt volna az acélpári dolgozók sztrájkjával. Követelte volna a Taft-Hartley-törvény hatálytalansítását és általában, a jelenleg tárgyalás alatt lévő, a szakszervezeti jogokat tovább szűkítő törvények elvetését. Meglenne rá az ereje. S ha ezt a nagy erőt felhasználná, a gazdasági sztrájkok is győzelemre vezetnének...”

A tanulság: a gazdasági harcot az Egyesült Államokban politikai harccal kell átalakítani, az amerikai szakszervezeteknek nagy erejüket politikai változások kiharcolására kell felhasználniuk. El tudjuk képzelni, milyen kitörő örömmel fogadná a Kádár-Münich-rendszert, ha például a New York Times vagy a Wall Street Journal hasonló tanácsokat osztogatna a magyar munkásoknak és a szakszervezeteknek...

Még közvetve sem törekedtünk arra, hogy a magunk véleményét mondjuk el a megemlített politikusokról vagy problémákról. Beértük annyival, hogy a „Népszabadság” harcos hidegháború-ellenes tevékenységét ismertessük. Azt a látszatot is el szeretnők kerülni, mintha Hruscsovot derék és finom embernek tartanók; mindössze arra kívántunk rámutatni, hogy budapesti beosztottai — pápábbak a pápánál. Amíg egy ideig lehet jó, hasznos és kellemes a számukra. Aztán egyszer csak rossz és kellemetlenül válhat.

Miként ezt Rákosi Mátyás szomorú históriája is bizonyítja...
Asbóth Elemér

Kétféle társadalmi szemlélet az angol közéletben

Milyen hatással lesz az újabb konzervatív alsóházi többség az angol társadalmi fejlődésre? Milyen következményekkel jár a választás eredménye nyomán a munkáspárt szellemi magatartásában kezdődő erjedés? Ezekre a kérdésekre keresnek az angol közéletben és nyilván Anglia határain túl is feleletet.

Sekélyesebb politikai gondolkodók nem egyszer hangoztatták, hogy a munkáspárt programja a mai jóléti állam formájában, voltaképp beteljesedett. S minthogy a nyolc év óta kormányon lévő konzervatívok nem bontották le ezt az építményt, a felületes szemlélők úgy vélik, hogy a munkás- és konzervatív párti program között általános társadalmi vonatkozásban nincs alapvető eltérés.

A politikai demokrácia, az egyén szabadságjogainak védelme az állami túlhatalommal szemben természetesen mindegyik angol pártnak életető eleme. De társadalmi téren, különösképp a gazdasági demokrácia megvalósításában megmutatkoznak az ellentétek. Ezek sem végtelenek. A konzervatív, kapitalista elgondolással, amely elűri a szociális gondoskodás mai mértékét és számol a szakszervezetek hatalmával, a munkáspárt nem szegsz szembe forradalmi szocializmust.

A munkáspárt újabb programja a szociális gondozás további növelését tervezte. Társadalmi nyugdíj a szegényes öregségi járulék helyébe, jobb és olcsó lakás, több iskola, több kórház — ez javaslatának lényege. Az az aggodalom, amellyel a munkáspárt a jóléti állam belső tartalmának és légkörének átalakulását szemlélte, újabb követelések alapjává vált. A konzervatív uralom a magánvállalkozásra épített. A jövedelmi piramis megváltozott ugyan a tömegek javára, de a vagyonegésztében, a gazdasági hatalom megosztásában nem mutatkozott jelentős eltolódás. Bár a régi nagy vagyonokat alaposan megnyirbálta a magas örökösödési adó, de új vagyonok keletkeztek részvény tranzakciókból, az ingatlanárak hirtelen emelkedéséből és egyéb meglehetősen ismeretlen forrásokból. Noha az államosítás körül vita háttérben a gazdasági hatalom kérdése állott, a munkáspárt törekvései távolról sem szorítottak pusztán gazdasági térére. A demokratikus fejlődésnek és a hagyománytiszteltetnek az angol társadalmi életet jellemző különleges összefonódása fontos követelése emeli a társadalmi konvenciók áttörését a nevelés, az érvényesülés terén. Az ösztönözik széleskörű rendszerre ma megkönnyíti szegényebb szülők tehetséges gyermekei számára is a főiskolai képzést. Am a vezető állások betöltésénél kétségtelenül előnybe kerülnek a magániskolák nevelői, akik mögött az „establishment” áll, mely magyar szóhasználat szerint az új rendszer fogalmához jár közel, a City, az ipari vezető körök, a régi arisztokrácia maradványainak és a magasabb bürokráciának bár szervezeten, de létező érdekeltősége.

A munkáspárt kevesli, a konzervatívok jobbszárnya túlzottnak tartja a jóléti állam mai szociális teljesítményeit.

A társadalmi szemlélet két világa ütközik össze ebben a kérdésben. Gyakorlati kihatásában azonban mégis csak fokozati különbségről van szó. Mélyrehatóbban választja el a két párt politikáját a teljes foglalkoztatottság (full employment) tartalmának értelmezése. A keynesi szellemi forradalom óta fejlett ipari állam kormányának nem zárkozhatsz el a foglalkoztatás mértékének felelőssége alól. A különbség legfeljebb abban található, hogy nyíltan, vagy leplezetten követik-e a hivatalos politika képviselői Keynes tanítását. Az elmélet lényege, hogy a kapitalista gazdálkodás, a szabad vállalkozás rendszere nem biztosítja a rendelkezésre álló termelőerők optimális kihasználását. Jól átgondolt gazdaságpolitikai korrektúrára van szükség, amely — ha kell — belenyúl az önműködő piaci gépezetbe. A konzervatív párt, mint a szabad vállalkozás pártja, nem hajlandó Keynes tételét a szabad vállalkozás szuverén uralmának gyengéről elismerni. Bizonyos fenntartással azonban hajlandó gyakorlati következtetéseit levonni.

A munkáspárt hangsúlyozottan a keynesi elmélet alapján áll. Allandósított teljes foglalkoztatottságot követel és a stabilitás megvalósítása érdekében tervgazdaságot, amely

biztosítaná, többek között, a beruházások egyenletes ütemét. Ennek a tervgazdasági elgondolásnak nincs semmi köze a szovjet rendszerű tervekhez, amelyek gúzsba kötik az egész gazdasági életet. De a szabad vállalkozás hívei között már az enyhe beavatkozással szemben is heves ellenállás mutatkozik, hiszen féltékenyen őrzött gazdasági hatalmi pozíciók forognak kockán. Nagyobb arányú munkanélküliséget azonban a konzervatív párt sem engedhet meg, hiszen a munkásválasztókra is támaszkodik. De a foglalkoztatottság bizonyos mérvű ingadozásával számol. 1957-ben az ár- és valutastabilitás érdekében hitelkorlátozásokat léptetett életbe, tekintet nélkül arra, hogy az intézkedés az ipari tevékenység lanyhulására és a munkanélküliség számának jelentős emelkedésére vezetett.

Az átmeneti visszaesést azonban gyors és általános prosperitás követte. A reálbérek emelkedtek. A választók a kevésbé kedvező gazdasági időszakot, amely főképp egyes körzeteket sújtott és nem az egész országot általában, jórészt már elfelejtették. Az ingadozás azonban a keynesi elmélet szerint felesleges veszteséget okoz az országnak.

A legizgalmasabb kérdések közé tartozik továbbá az is, vajon eléggé megragadja-e a munkáspárt programja az ifjúság képzeletét? Aligha kétséges, hogy a szakszervezeti mozgalom veszített népszerűségéből s ez a tény éreztette hatását a választásoknál. Visszatetszést szül az is, hogy olyan országban, amelynek 28 millió szavazatából mindössze 30 ezer jut kommunista jelöltre, egyes jelentősebb szakszervezetek a törpe kommunista kisebbség irányítása alatt állnak. Nem túlságosan rokonszenvesek az egyes szakszervezetek munkaköri határvilágai sem, amelyek ósdi, céhszerű, a gazdasági haladást gátló kötöttségekre emlékeztetnek.

A megfigyelők szerint még egy tényező játszott szerepet a választások kimenetelében, s ez nem más, mint a növekvő jólét, amelynek következtében a munkásság egyre szélesebb rétege kerül polgári, kispolgári életkörülmények közé. A munkásmozgalom olyan veteránja, mint Griffith, a párt most visszavonuló helyettes vezetője, úgy látja, hogy ennek a viszonylagos bőségben élő munkásrétegnek egy része elveszti osztály-öntudatát. Ez a jelenség a munkáspártot új feladatok elé állítja. Valószínű, hogy a választás után a kapitalista gazdálkodás szelleme és technikája még határozottabban nyomul előre majd az angol társadalom életében. A jóléti állam szükségleteit előteremtő mozgató erő a profitmotivum lesz. Az angol munkáspárt, amely mindenkor a közösségi gondolat erejét, magasabbrendű erkölcsi szempontok érvényesítését hirdette, aligha nyugszik bele tulajdon társadalmi koncepciójának átforgatásába.

Kemény György

A Nonsense-irodalom angol különlegesség. Még a fogalmat is nehéz lefordítani. Sense: értelem, ámde Nonsense nem jelent értelmetlenséget. Orwelli szóképzéssel talán nem-értelemnek lehetne nevezni. A hétköznapon túli értelem irodalma ez: szürrealista, bizarr, játékos, egyetlen szabálya, hogy nincs szabálya, logikája épp olyan kiszámíthatatlan, mint az álmoké. Csak elnyomott népeknek van jó szabadságlírójuk; a Nonsense-műfajt csak a józan, mértékletes, lírai hajlamait realizmussal takarogató angol szellem hozhatta létre.

A hagyományos gyerekversek (nursery rhymes) zöme is hozzátartozik a műfajhoz, már pedig ezek a kunka strófák az angol nevelés kezdetét és alapkövét jelentik. A mai angol gyerek ugyanazokat a rövid verseket tanulja meg elsősorban, mint a dédszülei; legkorábbi irodalmi élményeként arról értesül, hogy a ténén átugrotta a holdat, a kiskutyát nevetett és a tányér elszaladt kanalasul. Miért hegedült a macska, hogyan fért el az öregasszony családostul egy bakancsban — mindez nem fontos, valamint az sem, hogy a király elé táltal tésztában mit keresett huszonnégy eleven feketérgő.

A gyerekversek a Nonsense-irodalom népköltészetének felelnek meg. Maga a műfaj a múlt században virult ki igazán, Lewis Carroll és Edward Lear feltűnésekor — és tulajdonképpen azóta sem válto-

*Athozott ez a gyarmati szolgálat
Egész nap gyakorlom kivetni kockámat.*

*Az örszobában úgy verem el egész napom
Hogy halot próbálok dobni a kockán
Amikor én akarom.*

*De mindhiába Judeában nincs esélyem
Becsapni sorsom hasztalan remélem
Mindig másképpen gurul a kocka
S körmömbe ragad e jajgató zsidók jeruzsálemi
mocska.*

*Kockát vetettünk mint a köntösrét
De megtudtuk hamar szerencsénk mennyit ért.*

Nem segített a római ügyesség.

*Világnak rendjét föld alá hurcolta a rühes nép
S azt várta ott hogy jobb világ szülessék.*

*Karácsony éjjelén kapott a Császár koronát
A Pápa kente meg szentséges homlokát*

*Malasztja mégse verte szét a leprát s kolerát
Mely a tudatlan népre szükségképpen lecsapott.*

A kocka nem dobott halot.

És tömjénfüst a démont el nem űzte.

Boszorkányoknak légiója ment a máglyatűzbe.

*És a lovagrend mestere a hős keresztény várúr
Isten nevében esküszik királyra és hadra
Aztán királyt hazát és Istent is elárul.*

Mert ez a hübéresség veleje.

*A csillagász a csillagokba látott
Megtudta ott a forgatag világot
Tehát a csillag-rendszereknek
Véget vetett dekrétumában
A tisztelendő Vizsgáló Bizottság.*

*De az Isten kiszabta tereken
Mozgott tovább a világegyetem.*

ZÁGONI GÁBOR:

GHÁNAI

Két és félesztendeje, amióta Ghána elnyerte függetlenségét és azóta szinte minden héten az újságok első oldalán szerepel. Egyszer arról szól a jelentés, hogy ghánai ellenzéki politikusok összeküldtek Nkrumah miniszterelnök életé ellen, de a rendőrség leleplezte őket; máskor egy tekintélyes angol lap helyszíni tudósítója állapítja meg, hogy a rendőri vizsgálat korántsem igazolja az összeküldés tényét; harmadnap pedig egy rövid hír közli, hogy az illető brit újságról már ki is utasították Ghánából.

Nem kevésbé gyakran szerepel a hírlapokban dr. Kwame Nkrumah, Ghána miniszterelnöke. Egyszer éppen Addisz Ababába látogat s a szöveget kísérő képen félnék mozdulattal símogatja a Négus oroszánját. Másor Washingtonba repül kölcsönér s ebből az alkalomból koszorút helyez Lincoln szobrának talapzatára; a tudósító még azt is hozzáfűzi, hogy amerikai, azaz fehér generális nyitotta ki a luxuskocsi ajtaját a néger aranyműves miniszterelnökké cserperedett fia előtt.

Az afrikai egyesülés

Nemrég a Time írt hosszabb cikket az afrikai egységről és az új állam messiásáról: dr. Nkrumah-ról. Nkrumah kétségtelenül Afrika egyik legérdekesebb egységese. Történelmi szerepének megítélése azonban még nagyobb történelmi távlatból is nehéz lesz. Ma teljességgel lehetetlen.

Nkrumah, aki nemcsak miniszterelnök, hanem a ghánai kormányzó vezető is, jómegjelenésű, eszes, tanult és tehetséges férfi. Afrikát saját uralma alatt akarja egyesíteni. Hogy ezt a szerepet vállalta — abban egy jóslatnak is része volt. A jóslat szerint ő kezdi meg, fia pedig befejezi Afrika egyesítésének munkáját. Nkrumah

a jóslat hatása alatt — és némileg Nasser megkörmövezésére — meg is házasodott; egyiptomi nőt vett feleségül, aki időközben már gyermeket is szült neki.

Kétségtelen, hogy az afrikai egyesülésnek egyszer és nem is oylan nagyon sokára, be kell következnie. Tagadhatatlan, hogy Nkrumah uralmát diktatorikus jelenségek is kísérik, például a rendkívül nagyméretű választási vizsgálódások, az ellenzék vezetőinek üldözése, műperek és korrupció; de hogy ezek a jelenségek szükséges velejárói-e Afrika egyesülésének, vagy, éppen ellenkezőleg, elriasztják majd Ghánától és a vele való szövetségtől a fekete világrész fel szabaduló államait — még bizonytalan. A fekete világrész fejlődésének útját nem tudjuk nyomon kísérni; a jelen pillanatban csak az állapítható meg, hogy Afrika az önállóság és egyesülés útján halad, Ghána pedig sirályként kering felette, hogy a napra kiugró apró halacskaikat elkapja.

Fehér és fekete

Ami bennünket legjobban érdekli, az a kérdés, hogy az Új Afrika ellensége lesz-e majd a Fehér Kontinensnek, vagy sem? Kétségtelen, hogy a 17. és 18. század aligha volt alkalmas, hogy a fehér embert rokonszenvenessé tegye Afrikában. A portugálok és a későbbi hódítók nem diplomáciai kapcsolatok felvételére, hanem rabszolgákért keresték fel az afrikai partokat.

Ezen nem segített, hogy az angolok, a liberalizmus zászlaja alatt, megszüntették a rabszolgaságot, majd elhozták ide a törvényességet, a fejlődést, a prosperitást, sőt a végén önként kivonultak. Ghána népe maga is jól tudja, hogy az angoloknak az utolsó 50 év alatt 1000 éves fejlődését köszönhet. Anglia talán azért engedi ki ezeket a gyarmatokat a kolóniá-

lis kötelékből, mert bízik abban: ha barátságban válnak el, továbbra is barátok maradnak. Ez nem mindig igaz. Különösen azért nem, mert a fiatal országokban a gazdasági vezetés nem egyszer kerül gyakorlatlan kezekbe. Politikaiag és gazdaságilag egyformán gyakorlatlan kezekbe — ami mindig fenyegető közelségbe hozza a gazdasági csődöt, a politikai kalandot és módot nyújt külföldi hatalmaknak a politikai beavatkozásra — gazdasági segítség ürügyén.

A ghánai nép még kedvezőnek aligha mondható tapasztalatai után sem féhérelles: bár a demagógia lassan befészkelj magát a köztudatba. Egyelőre csak a fehér embernek van presztízse. A hadsereg megtartotta a fehér tisztjeit. Nkrumah miniszterelnök intézkedését, mely szerint magának tartotta meg a Legfőbb Hadúr posztját és hogy önmagát tartja a legnagyobb katonai szakértőnek, éppen az afrikai tiszték tekintet a legnevelésesebbnek. Az afrikai csak fehér emberrel vállal munkát. Egersz, mert feketének nem engedelmességek szívesen; másrészt, mert attól tart — és joggal —, hogy a vele egy népből származó vállalkozó becsapja, mihelyt fizetésre kerül a sor.

Ha autóddal bajba kerülsz az őserdő közepén, egy egész falu rohan segítségére. Aki Közép-Európából idecsöppen, nem győzi csodálni e nép barátságosságát, jó humorát, segítőkészségét, meleg szívét és úgy érzi, hogy a „vadász” nem itt, Afrikában, hanem Euráziában élnek.

Feketebőrű rómaiak

Egyébként is nehéz lenne vadembernek nézni azt a méltóságteljes és — enyhén szólva — erősen napbarnított római patriciust, aki hatalmas, rönkszállító teherautójával a benzinkútnál várakozik autód

NONSENSE

lyen csoda folytán sikerülne is lefordítani, a teljes megértéshez szükséges lábjegetek valószínűleg több helyet foglalnának el, mint a versek.

A „Book of Nonsense” jókora kötet. Van benne néhány versesrajz az ábécé, bolondos növénytan, szürrealista főzörecept, csodálatos útleírás, tucatnyi vers és rengeteg limerick. A limerick feltalálását egyesek Lear számlájára írják, pedig ő csak egy meglévő versformát fejlesztett ki és itatótát Nonsense-tartalommal. Az ötsoros limerick olyan, mint valami miniatűr ballada. Minden strófa önálló történet — pillanatfelvétel, helyzetkép, olykor filozófiai állásfoglalás. A műfaj szabályai szerint az első sor megnevezi a hőst és hazáját („There was an old man of Cape Horn”), a második vázolja helyzetét vagy problémáját („Who wished he had never been born”), a harmadik és negyedik sor gyorsuló ritmussal vezet a végkifejlethez („So he sat on a chair, Till he died of despair”) és az utolsó sor méltóságteljes ismétléssel lezárja a történetet („That dolorous Man of Cape Horn”).

Akármielyen szükreszabott műfaj a limerick, Lear hihetetlen változatosságot vitt bele. Öreg emberek és asszonyok, ifjú személyek és

fiatal hölgyek bizarr történetét mondja el bennük. Hősei általában különös dolgokat művelnek a legmagától értetődőbb módon: a vízcsapokban ülve történelmet írnak, krokodilon lovagolnak, madárfészekben laknak, fazékba pottyannak vagy szakadatlanul sírnak, de a legtöbb esetben összeütközésbe kerülnek a többiekkel és a kollektív „ők” — „they” — rendreutasítják vagy elűzik őket. A limerick-hősök és a „they” összeütközése pontosan megfelel a Nonsense-világ és a valóság viszályának.

Minden limericknek megvan a maga illusztrációja. Lear, a hívtasos és akadémikus festő gyerek-szemmel és kézzel rajzolta meg őket. A figurák összhangban vannak a szöveggel: merevek, komikusak, csúnyák és ugyanolyan kifejezőek, mint a gyerekrajzolta mozdony kéményéből felszálló bodros füst.

De a Nonsense-könyv leglényegesebb része az a féltucat hosszabb vers, amelyeket Lear eredetileg önmaga vigasztalására írt és amelyek később becsúsztak a többi közé. Így zárult be a kör. A Nonsense-költő, aki titokban gyermek maradt, nem bírt megbirkózni a felnőtt élet problémáival; bánatát Nonsense-versekben fejezte ki, majd szöges ellentétben „A sze-

A KOCKA

És a menekült gyémánt-köszörűst
A bölcs Rabbik a községből kicsapták
Mert észrevette hogy a Természet teremti
És a Természet eredendő
Meg van teremve és Természetet teremtő
S ez a Világ Alapja Isten.

Hiába kérjük őt hogy minket megsegítsen.

Csak egy bizonyos: az esetlegesség.

A jobbkat mindenesetre mindig megkövezték.

A történet a történetbe nélkülöd meg
És aki mást akar tud meg hogy belegebbed.

Hallod nyüzszíteni az örület kutyáit?

A szörnyeteg világgal perlekedtünk
És látod milyen rútul megverettünk.

Elvesztettük a visszavágó meccset.

Csodálkozol ha ilyen a csatársor?
Labdarúgást hiába magyarázol.

Történelmet hiába magyarázol
A hóhér mindig a mezőnybe gázol.

S a termő Természet nekünk nem oltalom
Mert kínzó mesterünk a buta vak anyag
A gép a vegyszer szétrombolt atom
Végképpen leveri a reszketeg reményt
S ki kárhozott az kárhozott marad.

Nincs annak kegyelem
Aki kegyelmet Természetől nem kapott.

Hatof dobott a kocka vagy vakot.

A történet észéye nem követ se jót se rosszat
Rettentő menetén imádság nem változtat.

A Természetől így vagyok
Természetes hurokban
De én kibírom mindhalálig
S mindenben megnyugodtam.

Frankfurt, 1959 november 2.

JEGYZETEK

mögött. Nagybácska fiadról barátságosan megjegyzi, hogy „fine pikin”, azaz, hogy klassz srácod van és tógájának elégáns redői közül (valamerre farzsebe tájáról) előhúzó néhány fényképet, mintegy bizonyítva, hogy nejeivel — vagy nejeivel — ő sem töltötte eredménytelenül az elmúlt esztendőket. Mindezt oly természetesen csinálja, oly bővéri humorral kommentálja, hogy kedved támadna nyomban egy kocsmába invitálna. De kocsmá, sajnos, nincs a közelben. Így csak cigarettával kínálod. Lehetőleg drága, amerikai vagy angol cigarettával, mert azt kedvelik, nem a hazai büdöset.

Az afrikai szereti a luxust. A kb. hárommillió Ghánában több autó van, mint Magyarországon: 150 ezer felett. Mondanom sem kell, hogy a tulajdonosok többsége — Ghánában 3000 európai család él — afrikai. Az accrai vagy kumasi forgalom vetekszik a bécsiével. Az afrikaiak szeretik a szép ruhát, a társaságot és a nevetést — még a maguk karán is —, de elsősorban a nőket és a könnyű életet. Türelmesek és mégis lobbanékonnyak. De a legvéresebbnek induló összecsapást is nyomban megakadályozhatod egy jó tréfával. Humoristákat kéne ideküldeni Európából, nem diplomátákat.

A három nagyvárosban elég sok idegen él. Az angolokon és európaiakon kívül — számukat fenntebb már jeleztük — jelentős még az indiai és szíriai kolónia. Nagy részük kereskedő, a hinduk mind azok. Vagy vállalkozók, néha elég kétes vállalkozások kezdeményezői. A csempészek elsősorban a szíriaiak közül kerülnek ki. Főleg gyémánt- és aranycsempészéssel foglalkoznak.

Az aranybányákat angol társaságok bérlik. Az obuaszi aranybánya például 15.000 munkással dolgozik. Fehérek a mérnökök, aknászok, akik a szakmukát és a rob-

bantásokat végzik. Maga a bányászat a feketék dolga. Az ellenőrzés nem tudja megakadályozni, hogy nyers aranydarabok kerüljenek a csempészek kezére. A csempészek könnyű: csak a vámtisztaknak és a csendőrfőnöknek a szeméit kell befedni néhány bankjeggyel.

A csempészet gyémánt legjobban vevője Németország. Az Arabiába menő zárandokcsoporthoz pedig egy-két jótéti fekete moszlim is mindig eltűnik.

Nők és matriarchátus

Ghánában rengeteg kórház van, állami és missziós egyaránt. A legnagyobb és legmodernebb a kumasi állami kórház. Hatalmas, modern épületének és berendezésének a budapesti közokozóház nyomába se jöhetnek, még a Koltói Anna vagy a Kútvolgyi kórház sem. A kezelés — afrikaiak számára — ingyenes.

A ghánai gazdasági élet egyik legjellegzetesebb sajátossága, hogy az üzletemberek helyét az üzletasszonyok foglalják el. A legkisebbtől a legnagyobb üzletig — természetesen a külföldiek kivételével — mindent az asszonyok, a „mammy”-k tartanak kezben. A gazdasági életnek asszonykézben való összpontosulását az örökösödési szokások szabályai is jelzik. Pl. az a számunkra oly különösnek tűnő szokás, hogy az örökös sohasem az elsőszülött fiú, hanem az apa nővéreinek fia.

Ismerek egy gazdag ghánai férfit: több üzlete és hatalmas vagyona van. Elmondta nekem, hogy noha anglikán vallású, négy feleséget tart. Most készül elvenni, illetve megvenni az ötödikét. Legutóbbi találkozásunkkor érdeklődtem új felesége után. Lemondóan legyintett. Egyelőre nem tudja elvenni, mert jövendőbeli apósa 45 fontot kér a lányért. Csodálkozva néztem rá, hiszen úgy tudtam, nagy vagyona van.

Kiderült, hogy üzlete magától értetődően első felesége nevében van. Ő maga havonta 20 font zsebpénzt kap, ebből többi feleségének fejenként 3—4 font zsebpénzt ad. A maradékból csak rendkívül nehezen tud összeszórni magának még egy feleségre valót. Pedig olyan nagyon-nagyon szeretné...

A gazdagság átka

Ghána gazdag. A világ kakaótermésének közel felét adja; van bauxitja, aranya és — ami talán az előbbieknél is fontosabb, mangánja. Szene, olaja azonban nincs; vizierőműve nincs; és ha lesz, csak kevés lesz. Hogy mindezekhez hozzájusson és bányáit kihasználhassa, külföldi segítségre van szüksége.

Ghána gazdag ország. Majdnem mindenkinek saját háza van. Az élelmiszer olyan olcsó, hogy még a legszegényebb számára sem jelent semmiféle problémát. Az őserdőben csak utána kell menni: és ingyen szerezhet magának élelmet, amennyit akar. De ha a külföldi tőke csak egy pillanatra visszavonul, vége a konjunktúrának: a kakaó megrohad, a bányák nem termelnek, a házhelyeket benővi a dzsungel. Ezt tudja Ghána népe és tudja a kormány is.

A külföldi tőke azonban egyelőre fél a további befektetésektől. Ennek oka a külföldiek deportációjáról szóló törvény, a kormány politikai demagógiája és a tapasztalatlan gazdasági vezetés, mely az állandó államcsőd szélére vitte az országot.

A pénz megveszik a népünnepélyek, a miniszterelnök újabb és újabb szobrai és a Potemkin-falusi építkezések. Ki ad majd újabb kölcsönt? Ingyen és gazdasági biztositékok nélkül, Amerika aligha ad.

Ha valaki ad, úgy a Szovjetunió ad; nem az ország gazdasági megsegítésére, hanem a politikai kalandért.

A MAI SARTRE

Minden irodalmi életre, de a franciára különösen jellemző bizonyos játékszabályok tiszteletben tartása. Ezek közül is talán elsősorban az egyenletes alkotókédv: nem illik művek tömegével elrészletelni az olvasót, viszont évente-kétévente hírt kell adnia az írónak magáról. A hosszú hallgatás mindig gyanút kelt, az olvasó gyorsan és szívesen felejt, a kritikus pedig legendaromboló örömmel állapítja meg, hogy egy-egy nagy író „kiégett”. Így szokás cikkezni arról, hogy Malraux képtelen több regényt írni, s már a művészetfilozófiáról is lemondott a miniszterség kedvéért, hogy Camus Nobel-díja egy már lezárt pályát koronázott meg. Hogyne lett volna izgaló és annyi találgatásra alkalmas adó Sartrenek, a háború utáni legnépszerűbb — és vulgáris öltözetében ma is eleven — filozófia fő mestereinek elhallgatása? Annál is inkább, mert életművében érződött a torzójelleg és maguk az alapok is magyarázatra és újraértékelésre vártak. Tervezett nagy regényciklusa, a Szabadság útjai, befejezetlenül maradt, az utolsó előtti, nem túlságosan sikerült színpadi mű, a Nyekvaszov sem igért bővénjű folytatást, a dialektika spiráljában haladó sartré-i gondolat pedig évek óta hiába várja a Lét és a Semmi összegező testvérművét. Az író felváltotta az elkötelezett író, az „écrivain engagé”, s a politikai szereplés, a polémia, az existencialistamarxista történelmi-társadalmi elemzés. A lapszerkesztés fontosabbnak tűnt az irodalmi alkotásnál. Sartre 1946 utáni fejlődése nem mindenben volt összhangban előző munkásságával és sokszor úgy látszott, mintha ő maga is inkább zavartahozó tehernek érezte ezt az örökséget, akárcsak Camus a sajátját. Ugyanakkor joggal kérdezhetjük azt is, hogy az elmúlt néhány év, talán a magyar forradalom is, hozott-e valami újabb változást az író szemléletében.

Sartre a választ legújabb darabjával, a *Séquestrés d'Altona*-val igyekszik megadni. A színpad mindig fontos helyet foglalt el a sartré-i életműben, minden darabja, filozófiája ilyen vagy amolyan aspektusának népszerűsített megfogalmazása volt. A színház absztraháló, mítosz-teremtő sajátosságával inkább megfelelt vérmérsékletének, mint a lassú hőmpolygésú, redős láttató erői igénylő próza; maga a színpadi illúzió, a valóság, a játék és a néző dialektikája, pedig elméleti írásainak egyik alapvető tézise. S hogy ne vonzaná ezt az emberi közösséget annyira kereső, pedagógusba ojtott forradalmár és szellemi mestert a közvetlen kifejezés lehetősége, a színházba becsúszott néző élő közlése... A *Séquestrés d'Altona*-n érződik is a nagy szándék, a négyéves nehézsülődés, a felgyülemelő problémák feszítőereje. A darab von Gerlach villájában Hamburg környéki, altonai várában játszódik. Az apa halálos gége-

rákjától fenyegetve összehívja a családi tanácsot, lányát, Lénit, ügyvédjét, Wernert és annak feleségét, a megnyerő szépségű Johannát. A másik fiú, Frantz emléket csak hatalmas, gyászszalagos képek őrzik a dolgozószoba falán. A darab története egy külső és belső nyomozás: fokozatosan kiderül, hogy Frantz, a német hadsereg hajdani tisztje valójában nem halott, mint ahogy mindenki tudja, hanem a ház emeleti szobájában él immár tizenhárom éve önkéntes fogságban, mert még 1946-ban egy ostoba ösz-szszólalkozás közben megölt egy amerikai katonát. Frantz nem vesztett tudomást az idő múlásáról, fogal-ma sincs Németország újjászületé-séről, azt hiszi, hogy az ország még romokban hever, népe kipusztulás előtt áll. Egyenruhájában naphossz-szat rója szobáját fel s alá, s mag-netofonja előtt végtelenméről deli-riumos monológot mond, amely egyszerre tanúskodás, vád- és védő-beszéd önmagáról és a szádról, monológ, melyet feldúlt és félőrlült világának mítikus bíróihoz, az istent és az isteneket helyettesítő Rá-hokhoz intéz. Rejtékébe egyedül Léninek van bejárása, de a világ változásáról, hogy vérfertőző sze-relműket óvja, ő sem világosítja fel. S most, a halálát váró apa sze-retné viszonzlatni fiát, s Johannát küldi fel az önkéntes börtönajtó megnyitására. Frantz és Johanna találkozásával, a külvilág behato-lásával, Lénit féltékenységével egyre mélyebbre szállunk az igazság ke-resésében: megjelennek Frantz lel-kismeretének visszajáró árnyai, büntudatának igazi élesítői, a fron-ton lemészárolt és megkínzott ál-do-zatok emlékei. Hiába keres jogos itéletet, a Rákot nem válaszolnak hívására, s nem itélhet az Apa sem, aki cinkosan kiszolgált a náci rendszert, és feljelentette a házuk-ban rejtgetett rabbit: az Aruló és a Gyilkos egyaránt bűnös. Az Apa és a Fiú együtt mennek az önkén-tes halálba az Elbába befelorduló autójukon, az üresen hagyott pad-lásszobát most Lénit foglalja el, és a nagy szalonban a magnetofon Frantz utolsó üzenetét játszza.

Ha a néző a sartré-i színház ér-telmét kutatja, könnyen zavarba jön; maga a tanúság gazdag és sok-rétű, első látásra olykor ellenton-dásos is, az igazi ambivalencia azonban a szereplőkben rejlik. Sartre darabjait a „szituációk szin-házának” nevezi: igazsága nem hő-sei jellemébe vagy pszichológiájába van zárva, a szerző mondanivaló-jából mindenkinek egyaránt juttat-nincsenek jök és gonoszak a szó köznapi értelmében. Frantz maga sem egyszerű szörny vagy paródia, hanem a bírót és itéletet kereső ember. Magában az igazolást nem találhatja meg, mert akkor le kell mondania a külvilágról, a valódi létezésről, az önkéntes száműzetést kell vállalnia. A testvér, a szerel-més nő nem itélhet, az áruló apa szintén nem; az istenek szavára ugyan szükségünk lenne, hogy létünknek megnyugtató értelmét ad-janak, de a túlvilági bíróság sem válaszol. Egyedül az utókor, a tör-ténelem itélhet és ítél is majd tet-teink helyességéről, egyedül neki tartozunk felelősséggel. A sartré-i gondolat a jelenben való cselekvés és a jövő célok felé irányul, még akkor is, ha az elmúltat, a múltit-seget, az emberi viszonyok poklát nagyobb erővel ábrázolja is.

A *Séquestrés d'Altona* legfőbb érdeme, hogy a sartré-i témákat teljes gazdagságukban és sokrétű-ségükben szólaltatja meg. Talán a színpadi forma nem mindig a leg-szerencsésebb, egyszerre túlságosan hermetikus a mondanivaló és néha banális a megvalósítás, bonyolult és lassú az építkezés, nem mindig vegyül harmonikusan a példázódás, a demonstráció és a pátoz, s tech-nikájában feltűnően közelebb van a bulvárszínpadhoz, mint a nagy példaképhez, Brechthez. Am ugyan-akkor talán először sikerült Sartre-nak két korszakát összehétköz-tetni, egy művön belül kifejeznie a Huis-Clos és Az ördög meg a jó isten problematikáját, az Oreste és a Hugo-féle feljóni nem tudó hő-sök pszichológiáját és Goetz cselek-vés-mordáját. Lehet mondanivaló-jával egyetérteni vagy sem, komor pesszimizmusát és ateizmusát hely-lyeselni vagy sem, sokallani vagy heveselni a közvetlen politikai utalásokat, lehet a darab hamaros elvülését megjósolni, az azonban m a kétségtelen, hogy olyan kér-déseket feszeget, amelyek mind-nyájunk torkát szorongatják.

B. B.

Albert Pál

IRODALOM

gény kisgyermek panaszaival, ami felnőttek számára íródott, a saját felnőtt panaszait beiktatta egy gyerekkönyvbe. Arról már nem tehet, hogy ezeket a verseket manapság a felnőttök élvezik jobban.

Probléma volt bőven. A kövér, szakállas, bagolyképzű festő magánélete úgy hangzik, mint valami pszichológiai köreset. Jómódú család huszonegyedik és legkisebb gyermeke volt. 1812-ben született. Tizenhárom évvel később apja cönkrement és az adósok börtöné-be került — jólismert Dickens-szi-tuáció —, a család pedig szétszó-ródott. Míg Mrs. Lear hatfogsós ebédekkel vizsgáztatta bebörtönözött férjét, a legkisebb fiút a legidősebb nővér vidéken nevelte. A fivéreket kivándoroltak, a többi nővér nevelőnőnek vagy társalkodónőnek ment. Legtöbbjük hamarosan meghalt (nem lehet tudni, hogy a sze-génység vagy a szűgyen ölte meg őket). A beteges, vaksí kisfiú életben maradt. Jól rajzolt, tehát már tizenöt éves korában munkába állt, metszeteket színezett kézzel, legyezöket díszített, majd az ál-latkért papagájról rajzolt színes portrékat egy természetrajzi album számára. Később Lord Derby meg-hívta házi művészenek — a Derby-unokák szórakoztatására születtek

meg az első Nonsense-rajzok is — és Lear bebecsátást nyert a felső ötezer társadalmába, megannyi jövendőbeli mecénás közé.

Csak hogy nem bírta az angol éghajlatot. Tíz évig Rómában élt. Élete hátralévő részét is főként külföldön töltötte. Tele volt ellentmondással ez az élet. Nem szeretett festeni, de tájképfestő lett, mert abból meg tudott élni. Bet-utazta az akkor még vad és veszélyes Dél-Európát, Kis-Ázsiát, a Földközi-tenger szigetét, Indiát és Ceylont, pedig gyűlölte a tengert, ki nem állhatta a vasutat, félt a lovaktól, rosszul bírta az idegen kosztot és utálta a kényelmetlen-séget. Hol beteg volt, hol hipo-chonder. Ragyogó humorra ellenére gyakran volt búskomor. Szeretett adakozni, de nem volt miből. Tennyson verseit akarta illusztrálni, de ehelyett útinaplókat írt, vázlatkönyveket adott ki, időn-ként Angliában rendezett kiállítást; sikere gyakran volt, pénze soha. Művészi hírnévre vágyott, de a mellékesen összecsapott Book of Nonsense volt élete legnagyobb alkotása. És mindenekelőtt magá-nyos volt, kétségbeesítően magá-nyos és árva.

Otthonra vágyott, szerette a gyerekeket, de sosem nősült meg. Úgy vélte, hogy a magafajta csú-

nya, szegény és betegeskedő mű-vésznek nem való család. Egy nőért rajongott hosszan (Learrel kapcsolatban nehéz szerelemről beszélni) és éveken keresztül foglal-kozott azzal a gondolattal, hogy megkéri. A hölgy közben férjhez-ment, özvegyeségre jutott, több íz-ben kifejezte a művész iránti sze-retetét — de Lear néma maradt. Három jóbarátja volt, akikért az életét adta volna; három elfoglalt családos ember, akik olykor akaratlanul is cserbenhagyták és hát-terbe szorították bolyongó barát-jukat. Odaadó hűségét senki sem viszonzta. Mindenütt kívülálló szemlélő maradt.

Ebből a sok bonyolult bánatból születtek a legszebb Nonsense-versek.

Minden egyes versben a szikrázó technika és szellemes szófüzés mö-gött ott lapul valami mély szomorúság. A bizarr hősök elbujdosnak, a világitó orrú Dong (ember? ál-lat? ki tudja?) elszakad szerelmétől, a Jumbly-lánytól és furulyáz-va keresi éjjel-nappal, persze hiá-ba. Csupa magány, csupa lehetet-lenülés. Egyetlen szerelmespár jár jól, a bagoly és a cicá, akik egybe-kelelnék és ezüst holdfényben ké-zenfogva táncolnak a vízparton. Több holdog végkifejlet nincs.

Mint ahogy Lear részére sem volt.

A Book of Nonsense 1846-ban jelent meg először, ugyanabban az évben, amikor Mr. Lear, a jónévi

Úristen, hány torokba ragadt hasonló vallomástól megegyedhetik át tavaszokként a fogolytemetőkre hivatott magyar föld Recsktől Kistarcsáig! Rabságban forrt ki *Faludy* új műfaja is: széles esztelenséi versfreskója a tragikus történelmi tájakról, amilyen Lőrinc pap el-mocsarasodó országa Mohács után vagy a kurucok nyergen futó hazája.

WEÖRES Sándorral a folytonos világteremtés rombolva éltető, iszonyú ereje tör be a gyűjteménybe. Veszedelemes őt mások közé ereszteti, olyan a feszítése. Mialatt én a sztalini esztendőben egy lángelme élve befalazását, a magyar költészet megcsönkítését gyászoltam Nyugaton, ő tovább nyújtóztató láthatatlan csápjával az ösköltészetek nedvei után. Mivel pedig minden ösköltészet a Genézis és Végítélet, az első Hajnal és végső Éjszaka közötti távolságot próbálja lemérni Isten szemével, hatásuk alatt *Weöres* lírája is egyre vallásosabbá vált, a szónak nem hittétele, hanem kozmikus értelmében. Pokoli ironia van abban, hogy mialatt a párt a „jó irodalom” mértékűl műltszázadi uraságoktól levett, burzsoá fogalmakkal él, *Weöres* olyan ürku-tatásokat végez magyar szavaival, mint a szovjet tudósok az asztrofizikában. Független lélekkel ő a természettudósok anyagi győzelmeinek a kortársa, ahogy hajdan, a reneszánszban Donne intellektuális igényű, bonyolult lírája vitette vissza változó szögű vers-tükrökkel a korabeli természettudomány nagy kalandját, nem pedig a Petrarca előírások hagyatékán ragódó szonettírók. Dunántúli költészet ez is, annak a *Vörösmartynak* a kitágult skálájú, atom-kori változata, aki megírta az *Ej* monológiáját.

*Mélyebben, mint a gond fészke szívedben,
kérege alatt minden dolognak,
a tünemények medrei,
a világ eresztékei ragyognak,
örvénylik a láng, parttalanul forog
az eleven tűz, az ezerszemű,
párába borult paripák dobognak,
megvillan tajtékos tomporuk,
áthallik érc-patáik csatogása,
füled mellett sávit a hig elem,
bőrödöt érinti a végtelen
és sistere és hártályú növel,
mint jégtőt az olvadó acél.
Szólj — vagy képzeld? Ha arra riadnál,
hogy nem ridég, nem idegen!
hogy eleven hullámozó szerelem!
hogy rokonabb veled önmagadnál!*

Méltóan egy úrkutató korszak metafizikai helyzetéhez, *Weöres* lírájában összesimul szabadság és kötöttség látszólagos ellentéte: az egyén visszaolvad ugyan a mindenség áramló elemeibe, de e magasabbrendű társulás által ki is oldódik az alacsonyabbrendű kényszer-társulásoktól, szinte hártalan belső szabadsággal felváltva paránnyá és óriássá változik. Minden mély vallásosságban van materializmus, kiszámítható determinizmus nélkül. Ilyen az ő vallásossága. Egy bántatlan kisgyerek, egy táncba révílt napkeleti pap s egy halálos áldozatra felkínált szűz boldog és ittas és rémült látása folyik össze a tekintetében. De akár mennyire *párhuzamos* is ez a költészet a mai asztrofizikával, csakugyan nem szeretheti a kötelező optimizmusra kárhóztatott párt. Mert a folyamatos Genézis jegyében született verseket világ-végi látomások is látogatják, akár csak a Végítételek följegyzőit a nagy zsidó szétszóródás idején. Minden mély vallásosság idealista, tragédiaérzéssel telítve. Dicséri a teremtetést s közben keresztültör rajta a halálvágy, a megittasult vágy valami teremtés utáni csöndért. Szörnyűség talán, mégis leírom, hogy a forradalom vérbefojtása *Weöres Sándor* költészetét igazolta s 1956 november 4 után kiteljesedett a kis magyar világban „Tatavane királynő” éneke a tehetetlenségéről egy világrész trónján:

*Segítetek! Az égrel
Ő, én, szűz, páva-herce,
ki eleven tojások helyett
kapott teste alá izzó köveket,
mind félve borítja szárnya,
kötölva kelti, hiába.
Két ország kinyja tüzei alattam,
sosem kel ki a világ boldogsága.*

Pilinszky János serdüléskori sérülése az 1944-es összeomlásban, amely hanyódo vert hadak, ham-

ÍME, HÁT MEGLELTÉM HAZÁMAT

(Folytatás az 1. oldalról.)

vasztó kemencék és üvöltő szöges drótok közt érte, tovább üszkösödött az elnémitás éveiben. (Önként is hallgatott volna.) „Apokrif” című verse jellemző próbaszöveg abból a költészetből, amelyet HARMADNAPON című, nemrég megjelent kötete foglal össze. Ő olyanfajta harmadnapon él, amelyen egyre készül a föltámadás. Rábtartók nélkül is viselné a feyencruhákat, mert húsába marta magát, nem alkuszik a gyászban, se magának, se másnak nem irgalmaz a kétségbeesése, végtelen homály hallgat körülötte, mintha még ember utáni csöndben élne, kihült hamutengerré változott földön, amelynek bűnösebb volt a múltja, mint a többi kihalt égitest. Észak-Afrika lehetett volna a bölcsője ennek a költészetnek, a keresztény ötödik század elején, szepőlten tisztaságra áhító eretnek szektában. *Pilinszky* keresztény költő, de Szent Agoston alighanem megtámadta volna, ha egyszerre élnek.

*Külön kerül az egeke, s örökre
a világvégi esett földéke
s megint külön a kutyáolák
csöndje.
A levegőben menekvő madárrhad.
És látni fogjuk a kelő napot,
mint tébolyult pupilla néma és
mint figyelő vadállat, oly nyugodt.*

A GYŰJTEMÉNY közepe a kiábrándult egykori pártköltők. Nagy Imre vértanú történetének politikai fejezetéhez megvilágosítással hozzátartozik az a költői fejezet, amely a fellázadt lelkiismeret szinte hisztérikus tisztuló szenvedélyéről tanúskodik. Ágnes aszszony s Lady Macbeth jut eszünk-

be; írásos vallomása előtt az ő makacs vérfoltjuka (képzelté a maga kezére néhány költő. Aligha pusztá véletlen, hogy 1955-ben még a száz éves *Vörösmarty* évforduló is a bomlott agyú, összetört költő kísértetalakját idézte föl, nem a buzogányos-kelevézes nemzeti ébredésről zengő ifjút. (Csanádi Imre: „Húzd rá cigány!”)

A cinkosság jegét *Kuczka Péter* „Nyírségi Napló”-ja törte meg 1953-ban. Ha az ő és *Kónya Lajos* leplező bírálata ma erőtellenül hat, ha kissé úgy hat, mint nemzetiszínű kozmetika a vörös rendőrállamon, nem ők tehetnek róla. Az idő kegyetlen távlati törvénye uralkodik Olvadáskori verseiken. Bátor tett volt nagyon a Nyírségi Napló, de *Kuczka* és *Kónya* még a párthoz folyamodott szelíd, korholó könyörgéssel, pártjukat akarták tisztára mosdatni, szerető intellemmel, a Nagy Imre szárnyon. Egy-két év múlva kiderült, hogy a népek egyáltalában nem kell a párt, mint országgló hatalom. Ezért érzem meggyőzőbbnek *Aczél Tamás* versét „Az elnémulokról”. Igaz, hogy jóval később született, mint a Napló, olvadás helyett már valóságos árnyban, de többé nem is élteti görcsösen az eszmét s pár kiméletlen vonással önmagát is beleírja az elnémuló parasztlak közé, katasztrofikus hallgatásukba.

Megható az anyatlanná vált *Zelk Zoltán* gyónása. Ez a kóbor gyerek, évtizedek terhével a hajló hátán, egy ideig valóban édesanyjára, az édesanyák Jung-i ösképére vélt ismerni a pártban s hűséggel, halálával szolgált. S mint legtöbb kiábrándult elvtársa, *Zelk* is önmagára fordította az ostort, amikor rájött, hogy a föllett édesanya egyúttal a megrontó rimájás is. Keresztény ösztönök törtek át az istentagadó rendszeren, egy belső hang folyton azt súgta fülükbe a párt lázadó-tisztuló szárnyán: „vezekelj, kínáld fel magadat váltás-gul mások bűneiért”. Hallgatták,

fogvacogva az egyik, fogait csikorogtatva a másik, *Zelk* fogvacogva. Úgy hajolt, könnyeit nyelve, verseinek sós vesszői alá, mint egy gyermek, aki homályos megváltó vágygal szeretni akarja magát az utcasarki lámpánál felismert édesanyja miatt:

*Ne hidd, hogy becsapom magam,
ne hidd, hogy nekem ennyi kell,
ez a nem égig: plafonig
érő holnapra-füst-siker.
Ne féls engem, nem hál velem
többé egy ágyban a rima,
a mosolyát cserélgető,
elv-riszáló Politika.
Vetkőzhetsz már: levetheti
amennyi cafrangját, mezét,
csak egyet nem, azt már soha,
bőrre égett szégyenét!*

Ez a vágy tüzelt *Tamási Lajos*-ban is. Valamivel több helyet érdemelt volna a gyűjteményben, mert ha kisebb tehetség is, mint az ihletes állapotában egészen kitűnő *Zelk*, haragjának férfiasabb a szikrázása.

Dante valamelyik gögös kárhóztjaként magasodik valamennyi fölé — kötéség, ha érnek! — önpoklának a lángjaiból *Benjámín László*. Ha nem lett volna kommunista rémuralom Magyarországon, *Benjámín* valószínűleg mindvégig *Illyés* feszes retorikájú egyik követője marad, akinek jobban megártott volna a forradalmi szövegéhez használt konzervatív, szónoki nyelv, mint a francia szürrealizmus által hajlékonyá edzett, ravasz mesterének. De volt rémuralom. Eleinte elől járt a megfélemlítők között, csalhatatlan és fanatikus tisztá hitével. Robespierre, a „Megvesztegethetetlen” sokkal félelmeesebb volt a Konventben, mint *Barras* vagy *Fouché*, *Benjámín* is jobban kellett tartani, mint a kincstári igricektől. Később önmagához se volt kiméletebb. Képzelnék el egy Robespierret, aki nem hisz már sem *Rousseauban*, sem a *Népakaratan*, sem a *Legfőbb Lényben*, mialatt a Közlölet Bizottmány tovább gazdálkodik a nyaktilóval! Évekre elnémult, amikor pedig szólni kellett s ő megszólalt jellemző módon a felárral szétkapkodott Irodalmi Ujság helyet gyakran az Új Hangot választotta, mert az jó néhány lépéssel meg előbbre tartott. Türelmetlen hajdani hitéhez hasonlított türelmetlen kiábrándulása is; nem állt meg féltón a vezeklésben:

*Kihulltam; nincs erő, mely érdekébe fog,
visszafordított eszméktől szélütöttet.
Mennek a háborúba hullák és gyilkosok.
Legyetek éberek, romlatlan újszülöttek!*

Maradj nyelvre bizott mondanivaló, elavuló, feszes retorikába öltöztetett vers is a mai emberre tartozik, ha könnyít a lelkiismeretén, ha megvalóítja életét teszi minden sorára s megszenvedett értük. A nyugati líra görcsös kísérletezés, lepárlás-tömörítés közben meg-megfelelkezik erről az elemi igazságról. De nem a magyarok, a magyar írók. Noha távolról se volt az ország legnagyobb költője, *Benjámín* esetét a legtöbb szavazat az írószövetség 1956-os vezetőségi választásán. Vannak pillanatok, amikor az égő lelkiismeret éppen úgy fénylik, mint a lángelme.

*Ha küzdve bajjal is — ahogy lehet — még
valamit tenni, dolgozni szeretnék,
hogy bárki szabadon tehesse dolgát,
ne érje bántás, erőszak, koholt vád,
hogy valahára igazán Haza:
népének otthona legyen ez a
hisz Magyarország.*

*Ez se különb, minj széttaposva boly,
törmelék-csillag, hő- és vasgomoly.
Kuszált külsőre és belsőre zagyva,
elkezdve sincs és nincsen abba hagyva,
Egysúlyért kaphodva, emberségért,
magam se tudnám elejét, se végét.
Legyen más-kárán-figyelmeztetés
e töredék — mert másképpen ne nézz
engem se, mint egy valaha egész
lélek töredékét.*

Csupán *Képes Géza* rövid szatírái villognak latin fénybogárként ebben a megrendítő közép-európai Alvilágban.

BENJÁMIN egyik verse, „Az emberség gyönyöre” megjósolja, hogy másfajta utódok kerülnek a helyükre. Így történt. A magukba csukló, állig fegyveres párthofoglalók öröktét átvették a gyűvvertelen, magános honfoglalók, akik fél-

rehúzódva a politika vérlucskos piacától, szabad belső hazára letek egy szolga hazában. Ott nem szelt bele a dolgukba piaci rendőség, vásári hatóság, ott szabadon kiépíthették — nem a „népért”, csak egyszerűen közös ég alatt a néppel — költői világukat, amelyben a magyar mese mikrokozmosza és táguló kozmikus szemléletünk az elpusztíthatatlan magyar életöröm s növekvő kozmikus szorongásunk feszült egyensúlyba került egymással. Mert a magyar költészet a vezeklés nagy drámája után még egy meglepetést tartogatott abban a különbekében, amelyet *Juhász Ferenc* és *Nagy László* kötött az élettel. Hallgattak az elvérző *Benjámín* tanácsára, hogy csodatevő királyfinak sohasem szabad hátrafordulni, visszanézni:

*Nem akarok már emlékezni,
emlékeimtől elvérezni —
feledni minél hamarabb!
Úgy lehetek csak szabadabb.
S holnap már fehér ruhában,
szerelemem, tengerre szállok,
ne remegj és ne siránkozz:
megtanulni a fényes zúgást,
megyek a Niagara-hoz.*

Világok nem holmi eszelős, elvont, „eszkepista” remeteség. Megmaradtak kintöz emberfiának elkínzott embertársai közt, de kínjukat beragyogja valami titokzatos öröm, a népmesék kölcsönzött fényre. E kölcsön rendszerint hosszulejratú. Gondoljunk *Burnsre*, gondoljunk *Petőfi*re.

Fölbécülések vadul lengedezik a nyakló nélküli, gyerekes imádat s a kilúgozott nyelvű, korlátolt dogmatikai feddés közt. Nem új-ság ez a kétféle szertelenség, hiszen pontos bemérés helyett a magyar kritika 1950 óta homéroszi csatatérhez hasonlít. Ahány költő — a régieket is ideértve —, annyi ütközött fölötté, hogy a görög vagy a trójai sereg élve-halva kézrekerítse s lábánál fogva szekeréhez kösse. Sem *Weöres Sándor*, sem *Nagy László* — s *Abódy* tanulmányától eltekintve — sem *Juhász Ferenc* összegyűjtött verseiről nem jelent meg számottevő kritikai dolgozat Magyarországon, viszont érett költő is meg lehetne elégedve azzal a sokoldalú jellemzéssel, amit *Nagy László* költészetéről elvégzett *Kibédi Varga Aron* és *Gömöri György* vitája az — amszterdami JÓJJÉTEK-ben. Ez is a kettészakadt magyar irodalom egyik apróbb, keserű tréfája.

a ritkítást, kihagyást olvasóira bizza. Ezzel az áthárítással azonban a művészet alapörvényét, a művész átruházhatatlan feladatát szegi meg. *Nagy László* fejelemzetesebb. Alkatt do'ga a feyelyem, születni kell rá, de gyakorlásához a körülhatárolt vászon alkalmasabb, mint a papír. *Nagy* festőnövendék volt, izig-veg vizualista, színei a régi firenzei mesterek fénytel teli, halvány falképzésire emlékeztetnek. Rajzuk azonban hevesebb: ott ámulja el keleti vérmérsékletét.

Mindkettőjük verseiben — s külföldön *Határ Győző* számos versében — a kollektív népköltés; hagyomány átváltozik az atomizált mai ember tulajdonává. Hőmérőjük üvegcsöve még abban az ősi fűvóműhelyben készült, ahol a regebeli üvegfurulyák, de a hígany már a modern lélek lázrohamaít jelzi. Úgy is mondhatnám, hogy velük jutott el a magyar költészet a bartóki zené lényegéhez.

Mint *Szabó Lőrinc* fájdalom mohósága, mint *Illyés* furdaló felelősségadata vagy *József Attila* megszállott önvádaskodása, a költői személyazonosság erőnye náluk is el-elajulhat modorra. *Juhász Ferenc* és *Nagy László*, de különösen *Juhász* túl könnyen érintkeznek a világegyetemmel. Mivel keserves az út embertársaikhoz a gyanakvás és félelem drótsövényein át vagy végképp fennakad a hatóság aknazárain, szoba-konyhás támaszpontjukról kilóvik magukat az ürbe. Egy pillanat s hopp! már roppant csillaguszonyyá változott át az imént még parányi haluszony, kocsonyás égitestté az imént megvágott dísznőköcsönya. Naprendszerüket elik a mikrokozmoszuk, amelyben egyetlen fölsimerhető emberi faj lakik: a magyar, az is csak dunántúli parasztváltozatában vagy a munkanapok igájából kifogva egy vasámapoló vízparton. Dúskálnak az ember-nélküli bőségben; költészetükben virágok, ásványok, csillagködök ellenforradalma söpri el a Nagy Mérnököt a megzabolázott természet éléről. Így dehumanizálja a „kommunista humanizmus” végül azokat a költőket is, akik végtelen emberszeretettel születtek:

*Páfrányok csókja, néma kor,
krumplivirág, krumplibokor,*

*te is a tenger álma vagy,
s most hűségem virága vagy,*

*benned a róza fölforog,
málva és fojtva tántorog,*

*tapad az egyszemű hüga,
az eszméletlenség csillaga.*

*Nézném London vas hidait,
s nézem hús ivű szirmaid.*

*Te is csak az vagy, ami én,
halálos emberi remény,*

*te is az ember álma vagy,
mert hűségem virága vagy,*

*kitenyésztetj szomorúság,
krumplivirág, krumplivirág.*

AZOKKAL a fiatalokkal zánul a kötet, akiknek a születését egy emberöltő választja el *Szabó Lőrinc* s egy negyedszázad *József Attila* születési évétől. Pályájuk, jövőjük tisztázatlan s ki tudja, mennyire tisztázható egy zsarnokság kontár és kapkodó szeszélyeiben. Újabb hangváltással számolhatunk, különösen *Csoóri Sándor* verseiben. Nem volnék meglepve, ha a magyar költészet bukórepüléssel tejtüti szintjéről térdmagassáig ereszkedne alá s egy ideig a járdák és kukoricatáblák fölött zúgna tovább.

Nyugat-Európában a költészetet fölszívja a próza, dráma és film — (Cocteaunak például minden műfaj lehet „Poésie”) —, Magyarországon a jó próza tetemes részét felszívja a vers. Egy nép életregénye olvasható még ebben a rövidtávú antológiában is, ahogy egyszer már *Berzsenyi* és *Kölcsey* verseiben lüktetett a nemzet visszafojtott élete. Mit mondok? Egyszer? Majdnem mindig. Versek által élünk, halunk, versekkel rohanunk a tankoknak, versekkel védjük ki a történelem lezúduló útseit. Verses elrakosodásban él a magyar lélek, egyelőre virulón, mintha e fékevesztett, egyoldalú sejtiszaporulatból szerezne felajzott erjét. A középkori ember módjára én is hiszek megszentelt betegségekben. Megszentelt betegségeink a költészet.

Ha majd egyszer irgalmasabb lesz a sors a magyarhoz, prózán fog élni, mint a nyugati népek. Vagy irodalom nélkül, mint a boldogok.

Betyárvilág Indiában

1959 őszén, a különböző külső és belső veszélyek közepette, az indiai hatóságoknak sikerült legalább egy mellékhadiszíntéren jelentősebb eredményt elérniük. Az ország vezető banditája, akit Roopa néven ismertek, életét vesztette egy összecsapásban. Vele együtt esett el a helyettes bandavezér, Rajaram is.

Mint a független magyar kormány 1867-ben, India első alkotmányos kormánya is egy népi romantikával átszótt pusztai alvilágot örökölt elődeitől. Amikor az ország megszállás alatt áll, a betyár — vagy, ahogyan Indiában nevezik, „dacoit” — bizonyos mértékben nemzeti hős. Hiszen ő dacol a megszálló katonai uralommal, ő biztosítja azt, hogy legalább az országnak egy félreeső sarkában az idegen hódító akarata nem érvényesül. Magyarországon a Bakony volt a betyárok kedvenc vidéke, Indiában a nehezen járható Chambal-völgy.

Akárcsak 80 évvel ezelőtt Magyarországon, 1947-ben Indiában is a szabadság nem változtatta meg a fegyveres bandák megszokott életformáját. Noha már „hazafias cél” nélkül — a Chambal-völgy dacoitjai — továbbra is hadban álltak a törvénytől és renddel. Továbbra is veszélyeztették az utazókat és a környék falvait. Mi több, új erőre kaptak. Több hatalmától megfosztott Raja és Rani — hercegek és hercegnők — India egyesítéskor a dacoitok támogatójává lett, hogy a Kongresszusi Párt kormányán torolja meg sérelmeit. A nemzetközi feszültség szintén a dacoitok számára hajtotta a vizet: titokzatos utakon a legújabb mintájú amerikai fegyverek is eljutottak a Chambal-völgy rablólovagjaihoz.

A legnagyobb banda vezére „Raja” Man Singh volt, helyettese pedig a szintén előkelő, Brahmin-családból származó Roopa. A dacoitok nem érték be a zsákmánnyal: a választások idején beleavatkoztak a politikába és támogattak különböző, nekik rokonszenves, jelölteket.

Hadműveleteik során nem elégedtek meg azzal, hogy pénzt, élelmet, italt és egyéb értékeket szerezzenek. Raboltak táncosnőket is. Az egyik elrabolt táncosnő, Putli, idővel ömaga vált bandavezérré. Női mivoltát azonban meg nem tagadta; volt, aki látta őt lóháton, egyik karján csecsemőjével, míg másik kezében puskát szorongatott.

Maga a nagy főnök, Man Singh, egy alkalommal felajánlotta a kormánynak, hogy felszabadítja a dacoit-seregével a portugál fennhatóság alatt maradt Goa tartományt,

feltéve, ha amnesztiát kap. A Nehru-kormány nem fogadta el az alkut. Sőt, újabb csapatokat küldött a bandák ellen. Egy esetben, 1954-ben, a kormányalakulatok körülkerítették Man Singh bandáját. Am az öreg bandavezérnek, 82 esztendősen lehetett akkor, sikerült átvergínia magát a gyűrűn s még két rendőrt is magával hurcolt túszerként. Azonban 1955-ben lehanyatlott szerencsecsillaga és egy összecsapásban életét vesztette.

Két évvel később a vonzó külsejű, 32 éves volt táncosnő, Putli, esetét harcosaival egy rendőrcsapdába, ahol halálát lelta. A közelmúltban pedig Man Singh utódjára, Roopára került sor.

A nagy indiai napilap, a „Statesman”, a Roopa haláláról írt rövidke cikk alatt egy hírt közölt: az országnak egy másik vidékén, valami tanyán, három embert megöltek és vagy féltucatot megsebesítettek a dacoitok. Az indiai Sobri Jókák és Rózsa Sándorok világnak Roopa halálával sem szakadt vége.

Új-Delhi, 1959 november.

Flóris György

A KNOKKEI

nemzetközi költőtárlákon, melyről október 1-i számunkban közöltünk ismertetőt, hivatalos magyar küldöttség nem vett részt. Így hát a „Népszabadság” október 24-én Szergej Mihalkov szovjet résztvevő riportját hozza magyar fordításban.

A rossz stílus talán a fordító hibája. Tárgyi tévedés viszont a knokkei Casino nagytermének freskóit „modernista szimbolistának” nevezi; René Magritte ugyanis az egyik legismertebb szürrealista és izig-vérig szürrealista festő. Egy nemzetközi modern költőtárlákon résztvevőjének illenék tudnia, hogy szürrealistát szimbolistának nevezni a legnagyobb sértés.

Tiltakozásra azonban sem a magyar nyelv, sem a szürrealizmus szeretete nem készítené, a baj másutt van. A riport teljesen hamis képet ad a találkozókról. Mihalkov lelkendező és felületes sorait olvasva, azt hinné az ember, hogy Knokkiban valami költői békekonzferencia zajlott le. Szerinte igazi szovjet értelemben vett realizmusról volt szó; Cassou-t idézve elfelejti megmondani, hogy Cassou, mint elnök, milyen erősen támogatta a bebörtönzött magyar írók érdekében tett lépéseket; beszélt Kirszanov nagy sikeréről — és e két szónokon kívül csak Morand

kisasszonyt említi. Morand kisasszonyt kétségkívül a kongresszus legcsinosabb résztvevője volt, de suttogó — Mihalkov szerint „harragtól izzó” — szavait alig lehetett megérteni és aránylag hosszú beszámolójának csak egy mellékmondata érintette a kolonializmus kérdését (Mihalkov szerint a bájos költőnő csak ennek elítélésével foglalkozott).

A szovjet költő-riporter véletlenül éppen a legsikeresebb szónokot, Pierre Emmanuelt, felejtette ki beszámolójából. Aki olvasta az Irodalmi Ujság szeptember 15-i számában Pierre Emmanuel hozzájárulását, valószínűleg megérti e különös csend okát. Egyhelyt elismeri ugyan Mihalkov, hogy voltak zavaró mellékhangok:

„Egyesek impresszionista, ködösen vallásos elmélkedései az elvont tiszta szeretetről, jószágáról, istenről és szépségről, sehogya se tudták elterelni a hallgatóság figyelmét a kérdésekre realista felvetéséről, a reális emberről, a reális valóságról.”

Mihalkovnak félig igaz van. E sorok valóban Pierre Emmanuelre vonatkoznak. Mert ő volt az, aki nem engedte, hogy ködös és felületesen optimista beszédek eltereljék a figyelmét a börtönökben megkínzott reális emberről, a ma szörnyű valóságáról. (Gy. K.)

KÖLTŐK A KORFORDULÓN

FEDERICO GARCÍA LORCA

„Nagyon soká lesz, ha ugyan születik még ily andalúz” — írta Federico García Lorca néhány hónappal a halála előtt egyik jóbarátja, Ignacio Sanchez Mejías torreadorra szerzett siratóversőben. Ugyanezt a sort, még tágabb értelemben, magáról a költőről is elmondhatjuk. Még akkor is, ha a költőt a legmagasabb, a Catullus-i mértékkel mérjük és nemcsak képszerűséget, tömörséget, érzelmesség nélküli indulatot, korlátlan és mégis pontos keretbe illeszthető látomást és pátosmentes drámaiságot követelünk rajta, hanem még azt is elvárjuk, hogy olyan újszerű legyen, mintha a költők közt nem is lett volna elődje, sőt, mintha ő lenne a világirodalom első költője — nemcsak rangsor szerint, de sorrendben is — és ha azt kívánjuk, hogy legszebb sorai nemcsak memóriánkba fészkeljék be magukat, hanem hogy érzelmeiket ébresszenek, hogy állandó lelki zűrzavart okozzanak bennünk és kéretlenül beleszóljanak életünkbe. Sőt előtűnt és ezen túl is: hogy a költő Apolló háromdimenziós réteji és a dimenziótlan Alvilág, a látható és a láthatatlan, a tu-

datos és a tudatalatti közt úgy játssza az összekötő, a küldönc, a búvópatak, avagy a gyökér szerepét, hogy mindig a megfoghatatlant, a bizonytalant, a metafizikait, a transzcendentálist idézze, de ömaga színleg mindig csak a láthatót és a megfogható fesse — hol Velazquez hideg, majdnem számító realizmusával, hol a Vihar Toledo fölött Greco-jának violakék és mégsem romantikus gótikájával, hol akár Murillo ragacsos színeivel. Catullustól Lj Taj Pon át Paul Verlaine-ig kevés költőről mondhatni el mind ezt; talán hatról; lehet, hogy hétről.

Huszonhárom esztendeje gyilkolták meg Franco bitang és bamba csendőrei szülővárosában, Granadában. Harmincnyolc esztendő volt; de még szinte fiús, könnyed mozgású, karcsú, művelt, szenvedélyes, derűs, közvetlen, játékos és tréfakedvelő. Bizonytalán pontosan ilyen marad, ha akár ötven évet élhet még e földön, minthogy azok közül volt való, akiknek nemhogy műveit, de még testét-lelkét sem tarolja le a részvétlen idő.

LOVASEMBER ÉNEKE

Kordoba.
Szívem messze otthona.

Iszákomban olajbogyó,
kancám lába szapora,
telihold süt, mégsem érek
kapuidhoz, Kordoba.

Vérszín hold és éjszín kanca,
sose jutok el oda,
hol a halál leskélődik
tornyaidról, Kordoba.

Jaj, gyors kancám lába véres,
végtelen az út pora,
jaj, a halál előbb ér el,
mint én téged, Kordoba.

Kordoba.
Szívem messze otthona.

ALBA

Hajnal Kordobában
harangok szavával,
reggeli harangok
hangja Granadában.
Zendül a harangzó,
hallgatja magában
ahány spanyol lány éj
panaszos magányban
ahány lány él Alsó-
ahány lány él Felső-
Andaluziában.
Libegő szoknyában
ahány pöttöm-lábú
ahány spanyol lány van:
gyertyát gyújt az úton

keresztfák aljában.
Kordobai hajnal
harangok szavával
zendülő harangok
reggel Granadában.

SZÜZLÁNY A MISÉN

A tömjénfüst viola nádkosár.
Alomba ringat téged.

Imafüzéredből harmat csepeg.
Bikaszemek kísérek.

Dőlj hátra mély, sötét üléseden,
ne moccanj, szűz igézet,

s melled setétes dinnyehéjait
add át a szentmisének.

AZ ÚT

Talpig gyászban merre halad
vándorútján hova húz
narancsszínű egek alatt
e száz lovas andalúz?
Sem Kordobát, sem Sevillát
nem érik el soha már,
Granadát sem, mely úgy vágyik
hozzád, messze tengerár;
álomittas paripák
oda viszik mind e száz
lovast, hol a sírkeresztek
közé egyik se dudorász.
Szívében a hét haldós
bűn törével, hova húz
merre megy és merre halad
narancsszínű egek alatt
e száz lovas andalúz?

Faludy György fordításai

PALÓCZI-HORVÁTH GYÖRGY:

„Gyomrot cseréljen, aki hazát cserél!”

ros-juhtúrós galuska, s más ételek legjobb készítői módját.

— Aztán volt-e ellenőrző kísérlet? — kérdezte a filmrendező.

— Már hogya lett volna. Aki idősebb magyar megfordul a városunkba, azt meghívjuk, s őszinte kritikát kérünk tőle.

— Nem lehet igazi a kapros-juhtúrós galuska, ha szótárból kell kinézni a kapor nevét — mondta valaki kételkedően.

Fizikus barátunk nem vitatkozott, meghívott egy „ellenőrző kísérletre”.

Ezen az éjszakán sok minden kiderült. Többek között az, hogy szinte valamennyien fejből tudjuk idézni a magyar irodalom ismert ebéd- és vacsoraleírásait.

A filmes elnézett a vállam fölött a levegőbe, mintha onnan olvasná le a szöveget, s mondta az ádámházi ebédet a *Te Csak Pipálj, Ladányi-ból!*

— Barnaleves volt tudótáskával, paprikácsirke, utána főtt marhahús körítve, aztán vesepecsenye zöldborsóval. Ötödik fogásnak főttkaposzta következett, amelyben a töltelék közt szerényen meghúzódva egy kis disznódagadó is bujkált. Miska bácsi, amár a csirkéből meg a vesepecsenyéből is jól bepakolt, sőt a marhahúsból is eltüntetett vagy három darabot, nem tudott ellenállni kedvenc ételének és megévette négy töltelékét meg két darab dagadót...

— Hogy tudtak enni azok a régiek! — sóhajtott történetes barátunk, aki az imént a minisztrone-levés után előételnek egy sajtos raviolót fogyasztott, s utána egy adag escalope milanaise-t.

Mindenki idézni akart és tudott is. Képelemben, felizgult innnyel, s olvadozó szájjal, végiggettünk néhány Jókai-vacsorát, egy híres Móricz Zsigmond ebédet az *Erdélyi-ből*, villásreggelit Mikszáthtól, majd sorra jöttek a Krúdy-levesek.

„En egy dupla-húslevest kérek — mondta az ismeretlen vendég Fridolinnek, az öreg pincérnek —, húsleves, hosszú tésztaival, belehabart tojással, sárgaréppával, zellerrel, karalábéval; nem bánom, ha egy kis karfiolcsutka is lesz mellette, de egy darab csontos marhahús mindenestre legyen a levesben, mert azt szeretem leharapdálni...”

Mialatt versengtünk az idézetekkel, s az asztal végén parázs vita folyt az abáltszalonna legjobb készítői módjáról, helybeli barátunk eltűnt. Tíz perc múlva tért vissza, rejtélyesen mosolyogva, s konyakot rendelt a társaságnak. A filmes közölte, hogy az ő repülőgépe reggel hatkor indul, ő akár fenn is marad addig.

— Az jó lesz — mondta helybeli barátunk —, mert félóra múlva elindulunk innen, lesétáljuk a koraj vacsorát, s egy óra múlva beállítunk Boriskához. Savanyú-tüdőre gombóccal!

Barátunk sorra telefonálta a helybeli magyarokat, s Boriskával, az ifjú szobrásznővel szerencséje volt. Boriska jégszékényében a másnapi ebédre szánva ott volt a tüdő. Már főzi is nekünk, s éjjel után egykor le is ülhetünk az asztalhoz. Addig bort kell keríteni. Szlovén rizlinget vettünk, nyolc üveggel, s megfelelő mennyiségű szódát.

Hogy azok a „régiek” hogyan tudtak enni, azt csak sejtem. De Boriskánál ez az elfajult, rossz gyomrú külföldi-magyar társaság — jómagamat beleértve — úgy evett, mintha két napja böjtölt volna. Boriska ugyanis aggódott, hogy nem lesz elég a tüdő, s felhívta egyik barátját, akiről tudta, hogy a belvárosi „delicatessenben” aznap vett két kiló disznósajt — egyenesen Lengye-országból importálva. Két nagy köményagos rozscipót is került. A disznósajt és a rozscipók adományozói, egy orvos-házaspár, már ott voltak, amikor megérkeztek.

Előételnek disznósajtot ettünk, s spriccerrel öblítettük le. Közben folyt tovább az idézgetés. Bátran, halált, sőt óhálalt megvető bátorsággal beszéltünk ételekről, mert tudtuk, hogy a modern háztartási gépekkel felszerelt, s vegytiszta műtőre emlékeztető konyhában Boriska készíti a savanyútüdőt.

Ifjú fizikus barátunk kívülről fújta Alvinczi vacsoráját az *Őszi Utazás A Vörös Postakocsiban* című Krúdy-könyvből:

„Malac — mondta —, kis malac. „Egyéb megjegyzése nem volt, mert orrát nyomban a tányérba dugta. A citromos és tejsavas levesben a malac lábacska, farka, mája és lépe gyönyörűséget okoztak. Szakértő tudhatta volna, hogy semmi sem hibázott az annyira fontos és vezérelt szerepet betöltő edelemből, amely szerepet egykor a leves a magyar konyhán elfoglalta...”

Reggel négykor a filmes a légiforgalmi társaság inspekciós irodáját hívta fel telefonon, s elintézte, hogy jegyét érvényesítsék a másnap reggeli járatra...

— Ki hallott arról, hogy az ember egy magyaros vacsora után nyomban repülőgépre üljön?

Erről senki sem hallott. Teli gyomorral az angol, a német, a svájci kosztot kezdtük zsidni. A sok merengéstől (és a még több spriccertől) egészen elérékenyedtünk. Sajnáltuk magunkat. Ahogy hajnalban a szálló felé ballagtunk az ifjú fizika professzorral, teljes honfűbával mondtam neki:

— „Gyomrot cseréljen, aki hazát cserél!”

Közben arra gondoltam, hogy nálunk (Kensingtonban) már rég nem volt kapor-túrós csusza. Persze nálunk (Kensingtonban) szintén magyar konyhát vezetünk. A mi könyvtárunkban is akad négy-öt szakácskönyv, mi is kinéztük a szótárból a tárkony angol nevét, s a kolozsvári rakottkaposzta nálunk sem készül konzerv-savanyúkáposztából. Alig háromnegyed órára tölünk van egy kis bolt, amelynek tulajdonosa házilag, kordoban, savanyítja a kaposztát, vagdalt formában, s egész levelekben. Ez fontos, mert így a flekkenhez mindenkor cika-kaposztát is tudunk adni.

HATÁR GYÖZŐ:

BOLDOGSÁGGYÁR

Esszajás orákulum, görcsös lelemény
és vajákos ájium a föld cseles felén
kullogónak — így a jog, törvény és tétemény:
„hóhérr mind s mindenki lóg a szomszéd kötelén”.

Ez a „sikk”: a klakk, a klikk, a sakk, a csekk, a csel
fejtől búdosodik a — nyak; és nyaktól — lógni kell.
Im ez a jó ribillió, a nász — csak lakzi kell
és a hóhérr milliószorozva magzik el!

Maholnap felfeszül len-világkötélzetünk
s a nagy közös kötélen lógázva, fűrtre-fűrt
mészáró szép időkről mélan emlékezünk

a boldog temetőkről, a Pátról, rég letűnt
tanokról s majd a népről imígy hagyathozunk:
a nép?!... kötéltre vágyott s azért lett életunt

Modern lengyel festészet

Lassanként hozzászórt ahhoz a Nyugaton élő ember is, hogy 1950 óta már nem szólhatunk általánosságban a vasfüggönyön túli országokról. Arnyalatos — itt Nyugaton — érthetetlenül finomnak tűnő, de ott életbevágóan fontos megkülönböztetések alkalmazása ajánlatos, sőt gyakran a kivételeket is jeleznünk kell. Főként, ha Lengyelország kerül szóba.

Tudjuk, van bizonyos szellemi és művészi szabadság a varsói és krakkói értelmiség körében, de mikor ez év őszén „Mai lengyel festészet” címmel kiállítás nyílt az amszterdami városi múzeumban, mégis elcsodálkoztam a nyugati látogató: majdnem kizárólag absztrakt képeket látott, s a szocialista realizmusnak se híre, se hamva.

A kiállítás, holland és lengyel közös rendezésben, 18 modern lengyel festő műveit mutatta be. Bohdan Urbanowicz, a varsói képzőművészeti főiskola professzora, megnyitói beszédében hangsúlyozta, nem antológiára, a mai lengyel festészet objektív keresztmetszetére törekedtek, hanem egy-egy kiállításra, melynek részletei harmonikus egységbe olvadnak.

A harmóniát meg is valósították a rendezők. A termek beosztása, de még a falak felosztása is laszú átmenetet mutat a figuratív művekből az absztraktokhoz. Taran-czewski kellemes, de friss és semmiképpen sem hervadtan modoros pasztellszínei, Wróblewski, a fiatalon elhunyt krakkói festő különös emberbrázolása után olyan termekbe érkezünk, ahol már az orosz és holland absztraktok, Malevics és

Mondrian hatása érezhető. Az utolsó termekben Maria Jarema reklámszerű ragasztásai, Lebensztejn meleg, barna, egyszerre tomoszlopokra és ikonokra emlékeztető konstrukciói és Potworowski angol színei ragadják meg figyelmünket. (Potworowski 1939-től 1958-ig Angliában élt.)

Érdekes és érdemes megfigyelni a különbséget a lengyel és a nyugati absztraktok között. A dühös, diszharmonikus színek és vonalak helyett a lengyelek legabsztraktabb hangulatai sem sértik a szemet, mindig van bennük valami líraiság, északi szemérem. Kedvenc színeik a kék, a szürke, a barna, a rózsaszín.

A kiállítás nem egészen meggyőző. Van valami akadémikus ebben a csendben, ebben a szemnek mindig tetsző, mindig hízelgő harmóniában. Megnyugtatóan szépek, túl szépek a lengyel absztraktok. Lehet, hogy ez a rendezés hibája. De van a modern uniformizmusnak valószínűleg egy másik oka is: a kiállított képek legnagyobb része 1950 és 1959 között készült. Túl nagy, túl hirtelen volt az ugrás a sztálini éra után, a modernség még nem érhetett meg, még nem forrhatott ki három év alatt Lengyelországban.

De ki tudja? Talán éppen a modern lengyel festészet, mely nem mond sok újat a modernkedő inyeneknek, lesz szép és diszkrét forradalmisággal alkalmas arra, hogy áthidalja a modern művészet és a nagyközönség között tátongó hasadékot.

Kibédi Varga Áron

(Miklós Molnár et László Nagy: Imre Nagy, réformateur ou révolutionnaire? Genève—Paris, 1959)

Hadd kezdjem e kitűnő könyv méltatását személyes emlékekkel. Amikor 1953 júliusában a „Szabad Nép” első oldalán megpillantottam az éppen miniszterelnökké kinevezett Nagy Imre arcát, átvillant agyamon, hogy ezt az embert ismerem. De hol találkoztam vele? S mikor? Talán a börtönben? A Gyűjtőfogházban 1932-ben, ahol többek között Karikás Frigyes és Révai Józseffel is összekerültem? Utánajártam a dolognak s csakhamar kiderült, hogy abban az évben Nagy Imre már Moszkvában tartózkodott. Talán Budapesten jártam, 1946-ban vagy 1947-ben kerültem össze vele? Aligha. Ezekről az utakról naplót vezettem és a Nagy Imrével való találkozásról feljegyzéseimben nem esik szó.

Már azt hittem, csak afféle érzeni családias áldozata vagyok, hiszen olykor az ember rég látottnak, ismertnek képzel valakit, akinek varázsa megkapja, de legutóbbi londoni utazásom alkalmából a véletlen kezemre játszott a megfajtást. Hosszú idő után először találkoztam E. J. barátommal s Nagy Imrére került a beszélgetés sora.

Sose felejttem el, mondta barátom, amit Nagy Imrével töltött délutánunk végén mondtál róla: „Ilyen furcsa csodabogarat én még nem láttam. Ez egy, a bolsevik dzsungelbe tévedt tipikus reformista.”

— Igaz — mondtam. — Így volt.

Integyre varázsütésre felújult bennem a Madeleine környéki szállodában 1948 tavaszán megésselt találkozás. E. J. akkor követségi tanácsos volt Párisban, s meghívott feketére, az interparlamentáris konferenciára Párisba érkezett Nagy Imrével együtt. Ez a délután kiesett az emlékezetemből. Nem is csoda, mert igen zsúfolt, hajszás, bonyolult életet éltem az idő tájt. Csak egy valami maradt meg: Nagy Imre sajátos személyiségének íze, az a benyomásom, hogy egy lényegében másfajta emberrel volt dolgom, mint a többi kommunista vezető, akiket ismertem, Rajktól Révaiig, Gerőtot Rákosiig. Nagy Imre egyszerű volt, józan és mosolygós. Az együtt töltött órák alatt egyetlen elcsépett frázis nem hangzott el az ajkáról. A magyarországi helyzetéről úgy beszélt,

nyíltan, köntörfalazás nélkül, kritikusan, mint egy kívülálló.

*

Molnár Miklósnak és Nagy Lászlónak, az első tudományos igényű Nagy Imre monográfia szerzőinek érdeme, hogy Nagy Imrét a maga megkapó különösségében, bonyolultságában, szinte lehetetlen ellenmondásaival egyetemben mutatják be, helyreigazítva Nagy Imre életrajza és munkásságának értékelése körül felmerült tévedéseket. Megtalálták (s néha ez a legnehezebb) a hangot, amely legjobban illik a magyar progresszió és legutolsó vértanújának egyéniségéhez; tárgyilagosan, komolyan, őszintén szólnak az „emberről az embertelenségben”, a „kommunista alispánról” (helytelen volt az alispán szó) a sokkal kevésbé jelentékeny sous-préfet szóval fordítani), aki egyszerre volt pedáns és mély, vidéki és pallérozott, indolens és konok, bürokrata és nonkonformista. Huszadik századi változata annak a kissé nehézkes, realitáshoz ragadt, de mégis gyönyörű szárnyalásokra képes emberfajtanak, amelyet Berzsenyi, Arany vagy Kemény Zsigmond képviselt a magyar irodalomban.

Nagy Imre sok ellenmondása közül nem a legkevésbé meglepő az, hogy a hatalomvágy, a szereplési vágy szinte teljességgel hiányzott belőle. Legfőbb becsüvége — sznobizmusa, mondhatnánk — az volt, hogy őt, az autodidaktát a tudós professzorok egyenrangúnak ismerjék el. Összes tisztségei közül nyilvánvalóan tudományos akadémiai tagságára volt a legbüszkébb. A dolgozószobában, amelynek ablaka kertre nézett, az eszmények világában, a szocialista elvek fénykörében sokkal otthonosabban mozgott ez a botszínű forradalmár, mint a pártapparátus labirintusában. S talán épp ez a fő oka annak, hogy nem lett belőle „magyar Gomulka”. A lengyel pártvezér remekül ismerte a politikai cselszövények minden csínját-bínját, Nagy Imre szinte dilettánsnak tűnik mellette. De dilettantizmusában volt valami felemelő és megrendítő nagyság — komoly erkölcsi pártos, amely arra figyelmeztet, hogy a politika talán mégsem csupán az „egzisztencia tudománya”, hanem egyáltalán a legmélyebb nemzeti, társadalmi és

egyéni igények megvalósítására való törekvés is.

A szerzők kitűnően elemzik a körülményeket, amelyek a moszkovita, orthodox marxista, pártthú Nagy Imrét a magyar nép, a demokratikus szocializmus harcosává tették. Csupán azt sajnálom, hogy nem elég részletesen térnek ki az október végi, sorsdöntő napok eseményeire. E napokat illetően ugyanis külföldön sok, helyreigazításra szoruló tévhit van forgalomban. Így például még George Kennan is, aki pedig az orosz világpolitikának egyik legszakavatottabb ismerője, legutóbb Németországban annak a véleményének adott kifejezést, hogy egyáltalán nem biztos, hogy az oroszok második beavatkozására sor került volna Magyarországon, ha Nagy Imre nem mondja fel a varsói szerződést, mégpedig anélkül, hogy egyidejűleg biztosítékot nyújtott volna az oroszoknak arról, hogy Magyarország a kilépés után nem csatlakozik az Atlanti Tömbhöz.

Franciaországban is gyakran találkozom ezzel az ellenvetéssel, amely a novemberi beavatkozás felelősségét voltaképpen a magyarok politikai éretlenségére hárítja. Molnár és Nagy rámutatnak ugyan arra, hogy a varsói szerződés hivatalos felmondása csak az után következett be, hogy az oroszok újabb és még nem indokolt csapatzállításokkal nyilvánvalóan megszegték a kivonulásra vonatkozó ígéretüket. Am e tételt nem támasztják kellőképp alá. E szempontból Méray Tibor Amerikában nemrég megjelent könyve hasznosan egészíti ki munkájukat. Méray, akinek műve lélekfeszítően izgalmas olvasmány s tele eredeti megfigyelésekkel, perditő jelentőséget tulajdonít Mikojan október 31-én Budapesten folytatott tanácskozásainak. Szerinte Mikojan, miután képet alkotott magának a magyarországi helyzetről, nemcsak az orosz csapatok kivonásához adta elvi beleegyezését, hanem a varsói szerződés felmondásához is, miután ennek elkerülhetetlenségéről Tildy meggyőzte. Mikojan magatartása egyébként teljesen megfelelt az október 30-án kiadott szovjet kormánynyilatkozat szellemének, amely nyilatkozat elismerte a múltban a csatlósállamok irányában elkövetett tévedéseket és bűnöket.

Tehát október 30-án az oroszok hajlandóknak mutatkoztak a tévedések messzemenő orvoslására; október 31-én viszont már újabb csapatokat küldtek Magyarországra. Október 30-a és október 31-e között valami történt a Kremlben, amiről talán még az épp Pesten tartózkodó Mikojannak sem volt tudomása. Mérayval együtt én is azt hiszem, hogy a magyar ügy békés elsimításának hívei kisebb-szebbben maradtak, s hogy az orosz vezérkar, valamint a kínai, cseh, román pártok támogatásával Molotovék ragadták magukhoz a kezdeményezést. De akármilyen történt is, annyira bizonyos, hogy a moszkvai pálfordulást nem Nagy Imre kormányának a varsói szerződés felmondására irányuló javaslatát idézte elő. Nagy Imre és környezete volt annyira realpolitikus, hogy tudja: az oroszok legfeljebb Magyarország semlegességébe egyezhetnek bele, a Nyugathoz pártolat már tekintélyi okokból sem tűrhették, hogy a stratégiai okokról ne is szóljunk. Szemük előtt Ausztria példája lebegett.

A kérdés, amelyre még mindig nincs felelet, a következő: Ha már az oroszok elhatározták, hogy nem egyeznek bele még a varsói szerződés felmondásába sem, akkor miért nem közölték ezt hivatalosan Nagy Imrével és kormányával? Az orosz nagykövet, Andropov, miért hazudott oly szemérmetlenül a magyar miniszterelnöknek, amikor Nagy Imre november 1-én magyarizatot kért tőle az újabb csapatzállásokat illetően? Osztom Méray nézetét: ha az oroszok nyíltan közölték volna feltételeiket, a tragédiát talán meg lehetett volna előzni. Ám ok a nyíltság helyett valami öskeletalit színezetű álnok cselvetéshez folyamodtak, amellyel szemben Nagy Imre, aki szinte az utolsó pillanatig hitt nekik (ezt Molnár és Nagy jól megmutatja), nem felelhetett mással, mint a magyar történelem legmélyéből fakadó, Európa lelkiismeretét ma is zaklató, segélykiáltással.

Örvényes András

Fejtő Ferenc

Dráma a hegyek között

A tragédia hőse Stefan Brcic karlováci postatisztviselő, 33 esztendő, jugoszláv állampolgár, ama állítólagos lazább és emberségesebb diktatúrának a fia. Alkotmányos joga a törvény keretein belül békétlenkedni és javítani a sorsán. Stefan Brcic talán túl kevésnek találta postatisztviselői fizetését, talán reménytelennek a karlováci hétköznapokat. Elhatározta, hogy kivándorol. Rendeletek sora biztosítja és irányítja számára ezt a lépést. Megírja életrajzait, lefizeti az illetékeket, beadja a kérvényt. De valahol hiba történnik, az alkotmány betűit nem tartják tiszteletben, a kérését elutasítják. Aztán kidobják Stefan Brcicet a postáról. És többé nem kap munkát. Kartoték, bejegyzés, rossz pont kíséri. Ott ül Karlovácson, feleségével és két apró gyermekével, kétségbeesett gondok között, mint saját hitének és a lazább és emberségesebb diktatúrának a foglya. Lopni nem akar, kis ember, senki, a „felsőbb helyeken” sem rokona, sem ismerőse. Menekülésre gondol. Emberecskéket keres és talál (é nemes hivatás gyakorlója szinte házszámában), lefizet 80.000 dinár fejpénzt s egy október végi estén, lágy őszi szélben elindul velük, feleségével, tizenöt hónapos és nyolc esztendősi fiaival az Alpok felé, Ausztria felé.

A színhely romantikus operák vad díszleteihez hasonlít. A Karawanken és az Alpepek láncolatának legdélibb vonulata, sziklák és szakadékok, magányos hegyi tanyák, ahonnan már korá összel a völgyekbe hajtják az állatot, barlangnyílások, amelyekben csempézek vetnek egy-egy éjszakára ágyat s az ösvényeken, szédítő mélységek felett, ködben és hóivatarban járőrök futtye hangzik.

A jugoszlávok, az új és nehezebb társadalom éber őrei állig feyvenben, géppisztolyokkal és gumibotokkal cirkálnak a havasi tetőkön, világító golyókat és nyom-

jelző rakétákat cipelnek hátizsákjaikban s tartalék löszert, ha a zord időben átmedvednek a puszkapor. A másik oldalon, amerre a régi és korhadt világ falvai lapulnak a völgyben, olykor feltűnik egy-egy osztrák vármór, sítalpakon, szürke viharcsuklyában, egyedül. Pisztolyt visel, hat tölténnyel, derekán vastag kötélcsomó és jégcsákány, börtáskájában kisüsti pálinka. Felszerelés, amely az alpesi téliben, hóviharban eltévedt embernek, pásztornak, erdésznek, utazónak az életet jelentheti.

A Brcic-családnak szerencséje volt. Sikerült elkerülniök a jugoszláv őrjartásokat, elérték a Loibl-hágót, ahonnan már csak egy ugrás az osztrák határ. De az Alpok kegyetlenek s a néptelen tetőkön októberben már beköszönt a tél. Köd támadt, aztán megindult a szél, havazni kezdett, szürke és kavargó pokollá változott az éjszaka. A két csempész megrémült. (Az egyik huszonegy éves, a másik tizenkét éves, mindketten az új, „szocialista” társadalom neveltjei.) Falképnél hagyták a felnötteket és a gyerekeket (a pénz már a zsebukban volt) s eltűntek a viharban.

Brcicék hiába keresték az utat. A Karawanken sziklái között, ha lezúdul a hó, ha felhőket kerget a szél, nincs többé út. Kimerülten, kétségbeesetten, csontig átmedvedve végre találtak egy elhagyott tanyát s hátukat a falnak támasztva, már lázálomokkal küzdve, leültek az eresz alá. Stefan Brcic mozdulni sem tudott. A gyerekek halgattak. Az asszony még eszméletlenül volt — mert talán igaz, hogy édesanyák halálos veszedelemben herkulesi erőt nyernek —, karjában a kisebbik fiával, a tizenöt hónaposjal elindult, hogy átkeljen a hágón, segítséget hozni. Az ősz-tőne vezette, a rémület és az aggo-

dalom hajtotta. Órákig ment, ködben, szélben, viharban s elérte a völgyet, Sankt Leonhardot, az első osztrák falut.

Nem tudom, kinek a házába zuhant be, hol kopogtatott először. Véres volt és rongyos s az emberek látták, hogy egy halott kisfiút tart a karjában. A falu, ahol a társadalom még nem újult meg, s ahol a régi erkölcsi normák uralkodnak, felébredt. Felkelt a polgármester, fogta a jégcsákányát és dereka köré tekerte a kötelet. Felkelt a csendőr és a patikus, jöttek a parasztleányok, szótlanul és álomtalanul, kötélen a derekukon és csákkánnyal a kezükben.

Aki még soha nem látott önkéntes alpesi mentőcsapatot elindulni, rendszerint a kocsmából vagy a tűzoltószertár elöl, az aligha tudja elképzelni, milyen giccses és romantikus a jelenet. A harang kong és a férfiak komor arccal topognak a hóban. Minden ablak világos, az asszonyok kihajolnak és keresztet vetnek. Hordágyat hoznak és lavinaszondát, s a község tulajdonát képező takarót, amely talán majd az ismeretlen halott arcát fedi. S aztán elindulnak, mint valamely regényes menet, az élen a polgármesterrel vagy éppen a kocsmárosal s nem lehet tudni, mikor térnek vissza, holtat vagy elevent hoznak-e s visszatérnek-e ök maguk valamennyien.

Az asszonyt lefektették s nem mondták meg neki, hogy a kisfia meghalt. A Sankt Leonhard-iak, akik köztudomásúan egy rossz és kegyetlen társadalomban élnek s teli vannak kapitalista csökevénynyel, nekivágtak az útnak. Sokáig mentek és sokat is szenvedtek útközben, mert a hágó magasán van s az idő egyre romlott. De megtalálták a tanyát és megtalálták Brcicet, a nyolc éves fiával együtt.

— Maria Vasziljevna — szolt az Uristen — siess, repülj! Nézd, ott Manchesterben egy asszony fel akarja akasztani magát!

— Mi a teendő, Atyuskám? — kérdezte az angyal.

— Erélyesen rendreutasítod Mrs. White-ot. Megmagyarázod, hogy kötelessége a földön maradnia, míg ideje lejár.

Az angyal felsikoltott örömeiben. — Boldogan megyek! De nem baj-e, hogy éppen én? Orosz voltam és az maradtam a síron túl is. Az ango-
lok félnek tőlünk és gyűlölnék minket.

— Eppen ezért lesz részed szívélyes fogadtatásban — mondta az Uristen. — De siess, Maria! Mrs. White már megírta búcsúlevelét és éppen az utolsó csésze teát issza.

— Repülök! — kiáltotta Maria érdesen csengő hangon és katonás léptekkel elvonult. Angyalruhája és pehelyszárnyai ellenére katonás jelenség volt: szeme szúrósan fekete, arca fakóbőrű és enyhén szegletes, dereka sudár, de csipője aránytalanul széles. Rugalmas szép mellét kivéve, Mariában egy szikrányi bájt vagy kacérságot sem lehetett felfedezni. De ő volt az Úr legbuzgóbb angyala. Igazából a ke-serves, a megoldhatatlannak látszó feladatokat kedvelte. Örült, ha szakadt róla a verejték, ha szive vesztett és fájdalommal küszködött, mert a perc töredékénél mielőtt a kudarc vagy a diadal. Így repült Manchester gyárnegyede felett, a nyirkosan derengő hajnalban. Röp-tében hatalmas kóffert cipelt magával, hogy majd ha leszál, abba rejtse angyalszárnyait. Maria általában igyekezett úgy intézni dol-gait, hogy minél több kényelmet-lenséget okozzon önmagának. A hajszá most is boldoggá tette, s ehhez még valami szinte bizony-gató szorongás is járult: a helyzet és a táj egyaránt ismerős volt. A világ minden gyárnegyeden fellel-hető néhány fájdalommal közös vonás; Manchester szürkesége Har-kov szürkeségét idézte, a nyirkos hajnal az esős novemberi reggeit, amikor ő, a fiatal Maria Vaszil-jevna, nehéz kofferrel rohant Har-kov utcáin. A kofferben rőpiratok voltak és élet-halál kérdéseket lát-szott, lesz-e ideje a röplapokat szétszórni, mielőtt még néhány harkovi úzomben megkezdődik a munkástanácsok ülése. Több mint harminc év múltán Maria Vaszil-jevna már nem tudta volna meg-magyarázni, miért is látszott oly fontosnak az a rőpiratosítás. Csak arra emlékezett, hogy irtózatosan fontos volt, ezerszer fontosabb, mint a szerelem, a boldogság, az életnél is fontosabb! Azaz, hogy a rőpiratok és a rohanás, az izgalom és a vakhité: mindez maga volt az élet és a boldogság. Oly teljes élet és túlradó boldogság, aminőhöz hasonlót azóta sem ismert, sem a földön, sem a mennyek országá-ban. Maria e boldogság kedvéért feláldozta a kevéske szépségét és bájt, amit fiatalága kölcsönzött neki. Azután férjét is feláldozta. Amikor a férfi, egy bizalmas estén, tűnődve megkérdezte tőle, vajon jogos-e egy nagyon távoli és bizony-talan cél érdekében milliók életét megnyomorítani, Maria feljelen-tette őt a pártján. Igaz, nem árul-kodni akart, csupán kötelességre-rően beszámolt férje vívódásairól, ahogyan önnön kétségeit is megval-lotta volna, mert éppoly gátlástal-an őszinteséggel tárta fel gondolatait a párt előtt, mint a hívők a gyóntatószékben. A férfit néhány hónappal később letartóztatták és mint hazaárulót és kémet kivégez-ték. Maria egy pillanatig sem kép-zelte, hogy az ő jelentése okozta férje halálát. Úgy hitte, a párt feddhetetlenül igazságos: lesújt a bűnösökre, ám a tévelygőket okos szóval vezeti jó útra. Később saját bőrén tapasztalta, hogy a párt, go-nosz szeszélyében, olyanokat is büntet, akik még csak nem is ké-telkednek. Maria sokáig nem akart hinnj saját fülének és önnön ta-pasztalatainak. Konokul kereste igazát, egyre feljebb és feljebb ke-reste, míg egy napon rádöbben-t, hogy a képmutatás mögé rejtett kegyetlen önkény a párt legfőbb parancsa, áthághatatlan törvénye. Ettől fogva nem akart többé élni. Nyolc esztendő fia, Szergej, nem érdekelte túlságosan. A gyerek már régen elszakadt tőle, az iskolában meg mindenféle táborokban élte a maga életét. Maria úgy gondolta, hogy a fiút a közösség nevele, s neveli majd ezután is és az ő kiáb-rándultsága inkább rossz hatással lenne rá. Semmi célt nem látott maga előtt. Agynak dőlt és kop-lalt, amíg úgy elgyengült, hogy nem is kívánta az ételt és kisvár-tatva oly természetes halállal

FALUDY ZSUZSANNA:

MENNYBŐL AZ ANGYAL

(Második történet)

hunyt el, akár egy kilencven esz-tendő aggastyán. A mennyek or-szága való bebocsáttatását hosszú és kínos eljárás előzte meg. A kü-lönös halálem körül keletkezett nézeteltérések aránylag gyorsan tisztázódtak. Maria Vasziljevna nem önkézzel vetett véget életé-nek, s az, hogy lelke a testnél oly sokkal előbb mondta fel a szolgál-atot, csak szabálytalan volt, de nem kárhóztatható. A nagy vita tárgyát az képezte: miként ítélen-dő meg az, aki tiszta szívvvel szol-gált egy gonosz ügyet?

Amíg Maria az Egek Kapuja előtt ácsorgott, védője, Gabriel arkangyal, azzal érvelt, hogy a földi bírálkkal ellentétben, Isten elsősorban a szándékot vizsgálja. A siker, az eredmény csupán ha-landók szemében jelent igazolást, ám az Úrnak kedvesebbek azok, akik hiába küszködtek.

A vádoló Mihály arkangyal he-vesen replikázott. Ily okoskodás szerint — mondotta — a mennyek országában lenne helye megannyi örültnek és gonosztevőnek, aki va-lamiféle téveszmétől megszállo-tan, tizszeket küldött a halálba. Ha a meggyőződést egymagán égi menlevélnek tekintjük, jól fog ki-nézni egy idő múltán a mennyek országa!

Gabriel erre azt felelte, hogy az égi igazságszolgáltatás nem ismeri a praktikumot. Azaz, nincs tekintet-tel arra, hogy valamely döntés más esetekben minő precedensül szolgálhatna. Az égen nincs pre-cedens, következőképpen a menny-béliek a precedenstől való félelmet sem ismerik; egyetlen gondjuk, hogy magát a dolgot hozzámerjék a feltétlen és örökérvényű Igaz-sághoz.

Isten nem szolt a vitába, an-gyalaira bízván a döntést. A nő származású angyalok általában Ma-ria bebocsáttatása ellen szavaztak, míg azok, akik hajdan férfiként él-ték a földön és gondolkodásuk né-hány jellegzetességét angyalokor-uk-ban is megőrizték, az egykori bol-sevik agitátor üdvözülése mellett foglaltak állást. Maria Vasziljevna végül két szavazattöbbséggel bebo-csátást nyert a mennyek országá-ba. Az angyalok többsége ugyanis akként vélekedett, hogy Maria cse-lekedeteit igen csekély, tehát elha-nyagolható mértékben befolyásolta a hatalomvágy és a hiúság; szíve oly mentes volt e nemtelen indulat-októl, amennyire halandó szíve tőlük mentes lehet. Az úgy, ami-nek szolgálójává szegődött, teljes földi megváltást ígért a szenvedők-nek és Maria ezt elhitte. Buzgalma és türelmetlensége főként e tévhit-ből táplálkozott. Következőkép-pen feltételezhető, hogy Maria Va-sziljevna buzgón, de türelmesen szolgálja a szenvedők részleges megváltását, azt, ami a földön egy-általán lehetséges.

A döntés teljes szövegét kihirdet-ték Maria előtt. Miközben az an-gyala a Mrs. White háza mögötti néptelen parkban földet ért és sietve becsomagolta szárnyait a kofferbe, ismét eszébe jutott a mennyei határozat szövege és el-szomorodott. Úgy-ahogy segíteni a szenvedőkön, korántsem volt oly érdekes és izgalmas, mint az em-beriség egyetemes boldogítása, noha legalább lehetséges volt, ezt el kellett ismernie. Kis sóhajt nyomott el és megkocogtatta Mrs. White házának ajtaját. Sokáig nem jelentkezett senki s az angyal egyre vadabban dörömbölt. Végre megnyílt az ajtó kis üvegablaka és egy mintegy ötven esztendő asz-szony feje jelent meg a nyílásban. Hervadt vonásai ellenére, bőre ró-zsásan üde volt. Jéghideg, bosszús tekintetével szinte keresztülszúrta az idegét, ugyanakkor mosoly-gott, de oly kínosan és mereven, mintha előreugró fogsora felett el-húzott felső ajkát ecsettel pingál-ták volna arcára.

— Bocsánat! — mondotta —, de valamit tévedés látszik fennforogni. Én ugyanis nem várok senkit. — Végtelenül sajnálom, hogy megzavartam — felelte az angyal —, de eltévedtem a városban és már hajnal óta bolyongok. Én ugyanis orosz vagyok — fűzte hozzá szerényen, de jelentőségtel-jesen.

Mrs. White bosszús tekintete el-lágyult:

— Ah, orosz! — szolt felvilla-nyozva. — Fáradjon be, ha óhajt. Tudja, én nem politizálok, de úgy-

is, mint háziasszony, természetee-sen a békés együttélés híve va-gyok. Óhajt egy csésze teát? Ugye nem bánja, ha a reggeliző konyhá-ba vezetem? Ott jó meleg van. Őszintén szólva, soha életemben nem láttam még eleven orosz-t.

Az angyal szája elé kapta tenye-rét, hogy elrejtse diadalmas moso-lyát. Úgy értesült, hogy könnyebb a tevének átjutnia a tű fokán, mint idegének bebocsátást nyer-nie egy angol házba. Az első nagy csatát tehát megnyerte. Agitátor korában arra tanították: soha ne térjen egyenesen a tárgyra. A meg-győző beszélgetéshez — így szolt annak idején a pártutasítás — előbb bizalmas légkört kell terem-teni. Ha az agitátor belép egy ide-gen lakásba, nyerve meg a házbe-lieket azzal, hogy gyermekük vagy kutyájuk kedvességét dicséri, avagy idős hozzátartozójuk egészsége iránt érdeklődik. És csak ezután

kezden politizálni. Amíg Mrs. White a teavízet forralta, az an-gyal körülnézett, de nem látott ku-tyát, sem gyereket. Megdicsérte hát a kék-fehér csempés konyha-falat s hogy mily kitűnő ízlelő tanúskodik a fali harmonizáló kék-fehér pettyes nyolfüggöny. Aztán a falivázákban virító krizan-témokért és a futónövényekért lel-kesedett, majd néhány elismerő szót ejtett a kis konyha példás rendjéről és meghitt hangulatáról.

— Ez a kedves otthon valóság-gal sugározza a boldogságot — mondotta ravaszul. — Tökéletesen megértem, hogy ön is retteg az atomháborútól. A boldog és meg-éledett emberek, nemdebar, nagy erővel ragaszkodnak az élethez?

— Oh igen — felelte Mrs. White.

— Oh igen. — És hirtelen eleredt a könnye.

— Megbántottam, asszonyom? — kérdezte az angyal színlét ijed-téssel. Majd Mrs. White tagadó fejmozdulatára: — Mi bántja? A világrt sem akarnék kíváncsiskod-ni. De talán könnyebb lesz a lelke, ha kiönti valakinek. En nagyon-nagyon messzire utazom. Mond-hatnám azt is, hogy a túlvilágra. Bizhat abban, hogy tőlem az ön titkát ugyan meg nem tudja földi halandó.

— Maga egy angyal, de... de nem szeretném untatni — mon-dotta Mrs. White. — Bár Orosz-or-szág valóban kissé olyan, mint a túlvilág... — fűzte hozzá elme-rengve.

Az angyal nem szolt, csak bi-ztatóan mosolygott.

— Nézze — szolt Mrs. White, hirtelen elhatározással —, nézze ezt a ruhaszárító kötelet. Ezzel akartam magamat felakasztani, éppen, mielőtt maga jött. Csak azon töprengtem, hogy hová? A mi házaikat ugyanis oly ügyetlen-nül építették. Se padlás, se egy gerenda! Az ember valóban még azt sem tudja, hogy hová akassza fel magát. Az önök házájában való-szinűleg könnyebben megy az ilyesmi.

— Oh, határozottan — felelte az angyal —, minálunk sokkal köny-nebben kerülnek kötéltre az embe-rek. De folytassa, asszonyom.

Mrs. White szipogott s kis csip-kés szebkendővel megtörölte orrát. Majd elmondta élete történetét:

Férje szerény fizetésű állam hi-vatalnok volt. Takarékosan, be-osztással éltek s hamarost megvet-ték ezt a kedves házat, természetesen részletfizetésre. A férfin, har-mincnyolc esztendő korában, hir-telen súlyos idegbaj tört ki s az-után nemsokára meg is halt sze-gény, nyugodjék békében. E sors-

capás természetesen mélyen lesúj-totta őt. Ám hazudna, ha azt ál-lítaná, hogy vigasztalan volt. Igaz, példás házasságban éltek, de nem valami hőbortos szenvedély fűzte össze őket, hanem a gyermekek, a ház, a kert... ez komoly emberek-nél így szokás, nemdebar? Őszin-tén szólva, soha nem értette, hogy, miután a gyermekek már megszü-ltek, a házastársak miért ne él-hetnének úgy, mint testvérek? Férje, sajnos, más nézeteket val-lozott és néha meglehetősen idegési-tette őt. De igyekezett uralkodni magán, mert férje egyébként derék ember volt, s házasságukat oly meghitté tette a sok közös gond és kötelesség! És neki férje halála után is megvoltak a maga kötele-ségei. Uristen, mi szakadt rá ak-kor! Egyedül maradt a házzal, a kerttel, a két gyerekkel és a rok-kant anyóssal. A fiú kilenc esz-tendő volt akkor, a kislány hat és sajnos, béna. De ő nem dugta be valamit szörnű intézetbe, mint ezt sok lelketlen szülő ilyen esetekben teszi. Otthon a kislány mégis egy kicsit boldogabb volt, amíg élt sze-gényke. Ember el nem képzei, mit dolgozott ő akkoriban! Albr-lőket tartott, reggelt, vacsorát fő-zött rájuk. Esténként egy ven-déglőben pincérkedett, hogy előte-remtse a kisfiú taníttatásának költségeit. A legjobb iskolákban, a legdrágább intézetekben neveltete. Minden második vasárnap az egyik albrlő gondjaira bízta a béna kislányt és a fiúval vonatra ült, hogy meglátogassa anyósát a Londontól harminc kilométerre fekvő agok házában. Gyümölcsöt, édességet, virágot vittek és az öregasszony boldog volt, legalább két héten egyszer, egy óra hos-zsát. Megtett ő mindent, ami egy ember erejéből kitellik. A háznak, a kertnek csodájára jártak az is-merősök. Nem értették, hogy mi-ként bírja, honnét veszi az erőt?

— Akkoriban kaptam a szívba-jomat — mesélte Mrs. White némi büszkeséggel. — Hajnaltól késő éjszakáig hajszoltam magamat, egy nyugodt percem nem volt soha. És akár hiszi, akár nem, én boldog voltam akkoriban! A gyere-keknek és az öregasszonynak szük-sége volt rám, egyik sem élhetett nélkülük. De most? Most már senkinek nincsen rám szüksége. — Mrs. White zokogva borult a kony-haasztal két emallapjára.

— A fia? — kérdezte az angyal és enyhe szúrást érzett szíve táján. Néha kínosan vágyódott fia után, akiről immáron harminc éve hírt sem hallott. Mennyire szeretett volna legalább néhány szót vál-tani vele, megtudni, miként él, boldogult-e nélküle? Ám mind-ezért, sajnos, nem kapott megbí-zást, hogy Harkovba repüljön.

Mrs. White felemelte könnyes arcát.

— A fiam? Köszönöm, remekül megvan. Fényes karriert csinált a bankszakmában, gazdag lányt vett feleségül. Nagy házat visznek. Két autó, személyzet... igazán remekül élnek.

— Rosszak magához?

Az asszony vállat vont.

— Ezt a kék csempét például ök rakatták, mert tudják, milyen bo-londja vagyok a szép konyháknak... Minden hónap harmadikán ponto-san megjön tőlük a csekk, minden áldot pénteken, pontosan félnégy-kor értem jön az autó és elvisz hoz-zájuk teára. Ilyenkor valóban ked-vesek hozzám. Dehát igaz hitére feleljen, érdemes énnekem ezért élnem? Ha szegények lennének, ha mosni, főzni kellene rájuk, szá-molni a pennyket a piacon, hogy törleszthessék a házat... De így? Mj szükségük van nekik énrám? Senkinek nincs szüksége énrám, senkinek!

— És ha a köz javára gyümöl-csözöttetne áldozatkészéget? Ha sze-repet vállalna mondjuk az Állat-védő Egyesületben, vagy az Úd-
hadserégnél?

Mrs. White dühösen felszisz-szent:

— Nem vagyok bolond! Nem ére-dekelnek az állatok! És utálok ide-gen emberek ügyeibe avatkozni. Engemet csak az a pár ember ér-dekelt, aki hozzám tartozott, aki-nek szüksége volt rám. És most már nincs rám szüksége senkinek — ismételte olyan hangon, mint egy kétségbeesett gyermek.

Maria tetetetlen mozdulattal tárta szét kezét.

— És arra soha nem gondolt, hogy feladat és áldozatvállalás nél-kül is lehet élni? — Az angyal hangja kissé megremegett, amikor ezt kérdezte. — Egyszerűen csak élni, örülni a napfénynek, a ten-ger kékjének, zenét hallgatni, vagy élvezettel elfogyasztani egy szé-pen sült rostolyást egy pohár hi-deg sörral... Ilyesmikre soha nem gondolt, Mrs. White?

— De igen — felelte a másik asszony lesütött szemmel. — Néha figyeltem másokat és gondoltam ilyesmikre. De tetetek én arról, ha másmilyen a természetem? Én soha nem tudtam önmagamért élni. Bolondnak tart, ugye?

Sokáig nem kapott választ. Fel-emelte tekintetét és látta, hogy a másik asszony sír. Mrs. White ösz-szekulcsolta kezét és ujjait tördel-ve könyörgött:

— Ugye nem rohan a rendőr-ségre? Nem élhet vissza bizalmam-mal! És ugye nem tart prédikációt, hogy az öngyilkosság bűn és a többi... Rettenetes lenne végighal-gatnom. És ne haragudjék, meg-kérem, hogy most már menjen el. Kissé ideges vagyok, szeretnék tül-esni a dolgon. És persze félek, hogy fájni fog. Nem a haláltól fé-lek, csak az átmenettől. Nem tu-dom, megért-e engemet?

Az angyal bólintott. Csontos keze fejevel letörölte könnyeit és felállt. Megbízataása hirtelen rop-pant kínosnak tűnt.

— Valóban nem akarnék vissza-élni bizalmával, asszonyom — mondotta. — De engemet is köt-nek bizonyos szabályok. Nagyon kérem, hallgassa meg, amit e hely-zetben kötelességem előadni. Igé-rem, rövid leszek.

— És mit tud előadni? — kér-dezte Mrs. White gúnyosan.

Az angyal összerángolt homlok-kal, hosszasan gondolkodott. Majd így szolt:

— Talán azt mondanám, hogy az ember, amíg él, rendszerint szolgál valakinek. Van, aki már csak azzal szolgál, hogy él.

— Téved. Én ezt nagyon sok-szor végig gondoltam. A fiam igen fontos pozíciót tölt be, az én öngyilkosságom aligha árthat neki. És végeredményben egészen nyu-godtan elhíreszthetjük rólam, hogy bolond voltam, világéletemben.

— Nem erre gondoltam — mon-dotta az angyal. — Nem az állá-sára, nem a társadalmi rangjára. Egészen mára gondoltam.

— Azt hiszi, a fiamnak szüksége van arra, hogy én még éljek?

— Ebben egészen biztos vagyok — felelte az angyal.

— Én nem — mondotta Mrs. White. — De végeredményben várhatok még egy darabig.

— Kérem, tegye ezt! — az an-gyál hangjában megkönnyebbülés és hála csengett. — Ha igazán nem akar élni, úgyis meghal nemsokára — tette hozzá biztatóan.

— Elkísérem az állomásra — ajánlotta Mrs. White. — Csak tudnám, hogy azután mi csinál-jak? A házban már rendet tettem. És csak egyszer egy héten főzök magamnak.

— Igylek még egy csésze teát — tanácsolta az angyal. — Az jót tesz az embernek.

Szívélyesen búcsúztak egymás-tól. Maria, orosz szokás szerint, jobbról-balról megcsókolta Mrs. White-et, aki meghatottan így szolt:

— Tudom, nagyon messzire megy, kedvesem. Talán kinevet, mégis úgy érzem, rövidesen talál-kozunk.

— Ez nagyon könnyen lehetsé-ges — felelte az angyal.

Mégegyszer búcsút intett az asz-szonynak és bement a vasúti étte-rembe. Rendelt egy csésze teát, majd ceruzát, blokkfüzetet vett elő és néhány jegyzetét készítette, hogy annak idején kellőképpen indokol-hassa Mrs. White tagfelvételi ké-relmét.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent Márai Sándor „Napló, 1945-1957” c. műve

Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beküldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia,
1953-1956) Az „Irolázadás” története. Ára: \$ 1.—

Irodalmi Ujság

Az Írószövetség hírei

A MAGYAR FORRADALOM HALOTTAIÉRT a kölni dómban gyászmisét celebráltak, amelyet Frings kardinális, kölni érsek pontifikált. Ugyancsak ünnepélyes szentmisét olvastak az elhunyt hősökért és Magyarország sorsának jobbrafordulásáért a limai katedrálisban, a Sao Paulo-i Casa Pia kápolnában és Dél-Amerika szinte minden jelentősebb városában. — A magyar forradalom emlékére a Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége műsoros emlékünnepeket tartott a bonni egyetem aulájában. — A magyar szociáldemokraták Bécsben emlékünnepeket tartottak. — A gráci magyar egyetemisták a forradalom emlékére kiállítást rendeztek. — Dokumentációs emlékkiállítás nyílt meg Buenos Airesben is. A kiállítás ünnepélyes megnyitóján Héctor Bullrich-Urioste, az argentin Legfelsőbb Bíróság tagja, Jorge Perkins ellenzéki és Palmiro Bogliano kormánypárti képviselők, valamint Manuel Ordonez, az argentin kereszténydemokrata párt vezére beszélt. A kiállítást napi 8—10 ezer ember látogatta. — Mendozában, Argentína egyik legjelentősebb városában Alfonso Maria Buteler érsek nagymisét celebrált és szentbeszédében a magyar nép történelmét ismertette. Más után a város főterén, San Martin szobránál, hatalmas tömeg részvételével, magyar, lengyel és argentin szónokok méltatták a magyar forradalom jelentőségét. — Október 23-án az argentin kongresszusban három népi radikális képviselő javaslatot nyújtott be, melyben azt indítványozták: tegyen meg az argentin kormány minden diplomáciai lépést a magyar függetlenség helyreállításának szolgálatában. Hasonló nyilatkozatot adott közre a sajtóban az argentin kereszténydemokrata párt is. — Párisban franciák és magyarok együtt ünnepelték a szabadságharc évfordulóját. Több száz főnyi küldöttség koszorút helyezett el a Diadalív alatt az Ismeretlen Katona emlékművén. A Szabadságharcos Szövetség ünnepét rendezte az Exposition Parkban. Los Angeles polgármestere, Norris Poulson, magyar nappal nyilvánította október 23-át és a városházára felhuzatta a magyar lobogót. — New York magyarsága a Hunter College auditoriumában tartotta meg a forradalom emlékünnepeit. Az ünnepély szónoka Kenneth B. Keating szenátor volt. Utána a Philharmonia Hungarica adott díszhangversenyt. — Az európai és délamerikai sajtó cikkekben és vezércikkben emlékezett meg a magyar forradalom évfordulójáról. Így például a bécsi Presse, a Neue Zürcher Zeitung, a limai Prensa s más világlapok.

„KILENC KÖLTŐ”. A Magyar Könyves Céh lapunkban meghirdetett illetménykötetei közül elsőnek a „Kilenc költő” című versantológia hagyta el a sajtót. A kötet 192 oldalon András Sándor, Bán Györgyi, Bikich Gábor, Csokits János, Kibédi Varga Áron, Makkai Ádám, Máté Imre, Nyíri Éva és Tóth Z. László 169 versét fűzi egy kötetbe. A könyvet a Magyar Könyves Céh lapunk megjelenésével egyidőben postázta tagjainak. A könyvet következő számunkban lapunk irodalmi szerkesztője méltatja.

FRICSAY FERENC, a világhírű magyar karmester, aki nemrég gyógyult fel betegségéből, a berlini rádió szimfonikus zenekarának művészi vezetését vette át.

AZ ANGOL RÁDIO magyar osztályának Antológia-sorozatában október 25-én Kibédi Varga Áron és Csokits János verseit mutatták be.

SCHILLER születésének kétszázadik évfordulóját megülték szerte a világon, de kivált a két Németországban. Nyugat-Németország ünnepségeinek Marbach, a költő szülővárosa volt a gyűjtőpontjuk; Mannheimben pedig a kitűnő svájci drámaírónak, Dürrenmattnak nyújtották át a város ez idejé Schiller-díját. Dürrenmatt ünnepi beszédében az emberi szabadság és a szabad gondolat harcosaként ábrázolta a költőt, míg a kelet-németországi Weimarban a kommunista rendszer szóvivő Schiller-t a marxizmus prófétájá és előfutárjaként koszorúzták meg.

STEFÁNIAI IMRE, a neves magyar zongoraművész és zeneszerző, Santiago de Chileben elhunyt.

A BUDAPESTI ORSZAGOS LEVÉLTÁRBAN a budai pasák egykori levél- és okmánytárát gyűjtik egybe. A török hódoltság korából származó iratokat külföldi levéltárak dokumentumaival egészítik ki.

VADASZ TIBOR író hatvan esztendőskorában Ausztriában elhunyt. Vadász Tibor 1925-ben „Éveim” című kisregényével a „Nyugat” pályázatán díjat nyert, majd 1931-ben „Futóhomok” című írásával ismét pályadíjat nyert. 1937-től kezdve, politikai megfontolásból, egyetlen írását sem hozta többé nyilvánosságra. A forradalom idején, betegsége következtében, nem tudott emigrálni és csak 1958-ban sikerült Ausztriába jutnia.

4:3

November 8-án minden nagyobb európai város televíziós állomása közvetítette a magyar-nyugatnémet válogatott futballmérkőzést. Statisztika nem készült arról, hány Nyugaton élő magyar ült ezen a délutánon a készülékek előtt, de nem sokat tevéhetünk, ha annyira becsüljük számukat, mint amennyien a budapesti Néptájonban foglaltak helyet. A rendkívül izgalmas mérkőzésről több televíziós néző számos figyelemreméltó észrevételét közölhetjük. Az egyik megállapítás szerint november 8-án délután Budapesten süttött a nap, a másik ugyanakkor megállapította, hogy esett az eső. Többen ezt tagadták, mivel a nézők sorában egyetlen esernyőt sem lehetett látni. Egy hidegháborús megállapítás szerint ez abból adódott, hogy Budapesten már egyáltalán nincs esernyő. Az objektív szemlélő elutasította az olcsó propagandát, mondván, hogy a sport-szerű közönség még esőben sem nézi ernyő alól a mérkőzést. Az egy másodpercre felvillantott nézősereg között a micisapkás tapsoló fiatalok között az egyik néző az unokaöccsét vélte felfedezni, a másik ugyanabban a fiatalemberben a Háztartási Bolt Soroksári úti fiókjának alkalmazottját ismerte fel, aki viszont senkinek sem az unokaöccse. A közönség huj-huj-hajrával lelkesen biztatta a csapatot, mások viszont trágár megjegyzéseket is hallottak. A szakszerű megfigyelő közölte, hogy semmiféle hangot nem lehetett hallani, mert a nemzetközi közvetítés érdekében kiszűrték a zörejeiket. A hidegháborús legyintett: Amióta eljöttünk, nincs hangja Budapestnek. Abban egyöntetűen megállapodtak, hogy a pályát kíváncsan jéher festékekkel meszelték. Többen sóhajtottak, többen azzal vigasztalódtak, hogy úgysem lehettek volna a pályán, mivel a jegyeket a szakszervezet osztotta ki és az ilyen kapcsolataik meglehetősen lazák voltak. Az eredmény, mint ahogy a világ minden lapjának sportrovatában olvashattuk, 4:3 volt a magyarok javára.

(enen)

VITTORIO DE SICA FILMET FORGAT A MAGYAR FORRADALOMRÓL. Az I Tempó című lapnak tett nyilatkozatában Vittorio de Sica, a világhírű olasz filmrendező kijelentette, hogy a közeljövőben filmet kezd forgatni a magyar forradalomról. A film szövegkönyvét Emilio Marinelli írta, aki a forradalom idején Budapesten tartózkodott. Nyilatkozatában de Sica elmondja, hogy a darab főszerepét — egy forradalmár magyar tudós szerepét — ö maga fogja eljátszani. Ugyanekkor annak a reményének ad kifejezést, hogy filmjével ismét a magyar ügyre tereli a világ közvéleményének figyelmét.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése,

Wien, I., Köllnerhofgasse 4. (1956 előtt: Budapest, VIII., Baross utca 21.)

Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájára! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Az emigrációs és magyarországi szak- és szépirodalom összes műveit raktárról szállítjuk.

PANNONIA BOOKS

412/A, College Street, Toronto, Ont. Canada.

Kérje nyomtatott árjegyzékeinket.

LIVRARIA D. LANDY

Sao Paulo

Rua 7 de Abril 252, 5° sala 53 Caixa Postal 7943.

Dél-Amerika egyedül könyvkereskedése, ahol magyaron kívül négy világnyelven vásárolhat az igényes olvasó.

Könyvek, metszetek, folyóiratok. Kérje katalógusomat!

POLÁNYI MIHALY PROFESZSZORT tudományos munkásságáért az amerikai Le Comte du Nouy díjjal tüntették ki. Polányi professzor az 500 fontos díjat és a velejáró ezüstérmét november 17-én veszi át New Yorkban.

TOLSZTOJ LEÓ hajdan illusztrációkat rajzolt Verne Gyula „Nyolcvan nap alatt a világ körül” című regényéhez. A nagy író hagyatékából előkerült rajzok Verne könyvének egy franciaországi kiadásában nemrégiben kerültek először a nagyközönség elé.

A SZABAD MAGYAR EGYETEMISTÁK SZÖVETSÉGE 4. nemzetközi kongresszusát 1959 október 19—23-án között tartotta a Német Szövetségi Köztársaságban. A világ minden részének magyar diákjait több mint 40 megbízott képviselte.

HERBERT KASTEN, Stralsundban élő keletnémet író Berlinben menedékkert kért a nyugatnémet kormánytól. Kasten „Kersten Sarnow” című történelmi regénye, melyben Stralsund múltjával foglalkozik, nemrég jelent meg és nagy sikert aratott. A könyv második kiadása előtt a keletnémet hatóságok felszólították Kasten, hogy könyvét az ő szempontjaiknak megfelelően írja át. Mikor Kasten a történelmi igazságra hivatkozva, a kérelmítését megtagadta, a keletnémet sajtóban rágalomhadjárat indult ellene.

NOEL BAKERT, az ismeret angol munkáspárti képviselőt a norvég parlament különbizottsága Nobel-békedíjjal tüntette ki. Noel Baker, aki a napokban tölti be hetvenedik évét, 1918 után a Népszövetség gondolatának egyik előharcosa volt. 1924—29-ig a londoni egyetemen a politikai tudományok tanáráként működött. Mint az Attlee-kormány tagja, a második világháború után jelentős szerepet játszott az ENSZ létrehozásában.

TÖRTÉNELMI SZINDARABOK A BROADWAY-N. Az idény legsikeresebb darabjai New Yorkban biográfiai és történelmi tárgyúak. Így a „The Gang's All Here” című, félig dokumentum jellegű politikai színmű, mely Harding amerikai elnök korának politikai és gazdasági korrupciójáról szól. A színművet Jerome Lawrence írta. Francis Gallagher: Vincent című darabja van Gogh életét tárgyalja. A reprízek között elsősorban O'Neill egyik színműve és Shakespeare Sok hűhő semmiért-je aratott sikert.

ANTIGONE címen balettet mutattak be a londoni Covent Garden Operaházban. A bemutatón rendkívül sikert aratott balett szövegét John Cranko írta, zenéjét Mikisz Theodorakisz görög komponista szerezte.

HÍRÜNK A VILÁGBAN

Magyar Kulturális Figyelő

Megjelenik negyedévente. Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P. O. Box 1005, Washington 13, D. C.

Hollós

Monopol ügynökség

15, Colebrooke Avenue, London, W. 13. Telefon: PERivale 9275.

Vámmentes ajándéksomagok és gyógyszeres Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Irjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám- és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsőjén és tizenötödikén.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

MAGYAR KÖNYVES CÉH

MEGJELENT:

„KILENC KÖLTŐ”

András Sándor, Bán Györgyi, Bikich Gábor, Csokits János, Kibédi Varga Áron, Makkai Ádám, Máté Imre, Nyíri Éva, Tóth Z. László versei. Sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta: Szabó Zoltán.

A közeljövőben elkészül:

Bibó István: Harmadik út.
Déry Tibor: Vidám temetés.

JELENTKEZZÉK
A MAGYAR KÖNYVES
CÉH TAGJÁNAK!

A magyar ügy az ENSZ előtt

Újra az Egyesült Nemzetek közgyűlése elé kerül a magyar ügy. Így határozott november 23-án az újjélandi Sir Leslie Munro, a közgyűlésnek a magyar ügyben kiküldött megbízottja által előterjesztett jelentés alapján, az ENSZ ügyrendi bizottsága. Sir Leslie jelentésében rámutatott a „további magyarországi kivégzések fenyegető lehetőségére”. Kuznyecov szovjet külügyminiszterhelyettes azzal válaszolt, hogy az újjélandi delegátust az „Egyesült Államok bábjának” bélyegezte, olyannak, akivel az efféle „piszkos munkát” elvégeztetik. Az Egyesült Államok részéről Cabot Lodge mérsékelt, de határozott szavakban felelt. Utalt arra, hogy a Szovjetunió és a magyarországi kormányhatóság folytatja a szembeszegülést az ENSZ közgyűlési határozatával, kimutatta, hogy a legutóbbi közgyűlés óta folytatódott a szabadságharcosok sorozatos kivégzése és tovább tart a terror. Ugyanakkor felszólította a szovjet kormányt: bizonyítsa be, hogy komolyan veszi Camp David szellemét — ott találkozott volt Eisenhower elnök Hruscsov kormányfővel — s bontassa le a szögesdrótok hálózatát a magyar-osztrák határon...

A budapesti kormány képviselőjében dr. Péter János mondta el, ami tőle várható volt. Hogy t. i. a rémuralom végét sürgetni „hidegháborús manőver”, s hogy az ENSZ érdeklődése a magyar nép sorsa iránt sérti „a magyar nemzet szuverénitását” (viszont az, hogy a magyar népet meg sem kérdik saját sorsáról, nem sérti). Magyarországon — tette hozzá — „szoros értelemben véve” nincsenek is idegen csapatok, csak a varsói szerződés értelmében vannak.

Anglia képviselőjében Sir Pierson Dixon csatlakozott a Munro-javaslatához, hivatkozva arra, hogy hazája mennyire örül a nemzetközi légkör javulásának s mennyire kívánja a további javulást, de

nem egyeztetik bele abba, hogy ennek következtében az ENSZ megszűnjön érdeklődni a magyar ügy állása iránt.

Az Ügyrendi Bizottság 15 szavazattal 3 ellenében elfogadta a Munro-javaslatot. Csak a Szovjetunió, Csehszlovákia és Románia kiküldöttjei szavaztak a napirendre tűzés ellen, s csak két delegátus (Indonézia és Marokkó) tartózkodott a szavazástól. Az Ügyrendi Bizottság ez ülésére külön meghívott Péter János megint elsőhajtotta, hogy sajnálja ezt a „hidegháborús aktust”, mellyel szemben a kivégzések folytatása és az ENSZ-megbízott beutazási engedélyének megtagadása nyilván a békés együttélés és demokratizálódás jelének tekintendő. S ezzel a kérdés további tárgyalása a közgyűlési plénumra maradt.

Addig nekünk más mondanivalónk nincs is, mint megelégedésünk kifejezése azon, hogy a demokratikus hatalmak közvéleménye még az általános „olvasás”, a diplomáciai közeledés, az állam- és kormányfői látogatások, a kereskedelmi és kulturális kapcsolati megállapodások és kölcsönös kedvezések hangulatában sem bódult el a Magyarországot illető szovjet propaganda szövegeitől és továbbra is a nemzetközi politika napirendjén tartja tízmillió magyar rabságának, ezrek börtönbüntetésének és számos kivégzésének kérdését. Akár Anglia delegátusa, mi is örülnénk a diplomáciai légkör javulásának — ha valóban javulás volna. De nem hiszünk az olyan javulásban, amely a kormányzati gyakorlatban nem tükröződik. A magyarországi kormánygyakorlatban pedig nyoma sem volt eddig a kijózanodásnak és türelmesebb szemléletnek. Amíg ez a helyzet gyökeresen meg nem változik, a magyar kérdéstről hallgatni nem lehet. Nem az üldözöttek megsegítése hidegháború, hanem az üldözés.

FENYŐ MIKSA:

Néhány emlékező szó Gyulai Párról

Ez év november 9-én múlt el ötven éve annak, hogy meghalt.

Mikor első írásomat vittem el hozzá — talán 1903-ban — Sándor főherceg-utcai, vagy mint akkor nevezték: Főherceg Sándor-utcai lakására, Gyulai Pál élete műve már be volt fejezve és én meglehetősen ismertem ennek szép fejezeteit. Ismertem néhány szép versét, — kis gimnazista, ha látogatók jöttek hozzánk, anyám buzdítására elszalutáltam a Pókayné. Ismertem elbeszélését, „Egy régi udvarház utolsó gazdája”-t. Érdekes éposztörredékét a Romhányit, jó Vörösmarty-biográfiáját, Kátana Bánk Bán-járól írt művét és ismertem és különösen értékeltem, szinte dramaturgiai törvénykönyvnek tekintettem, összegyűjtött drámaírást. Tudtam, hogy végzett a Petőfi-utánzókkal, viszont fájdalommal érintett, hogy épp ily szigorúan bírálta Jászai Mari Elektra-alkítását, kit én akkor, de tán az egész színházjáró közönség kivételes tehetségű drámai színésznőnek tartott. És ami a legfontosabb, tudtam róla, hogy Arany János írásai — versei és tanulmányai — számára a magyar irodalom esztétikai kánonját jelentették, melyeknek dogmaerőjű érvényességét meg nem alkuvón hirdette.

Bizonyos, nagy jelentőséggel bírt az én szememben az is, hogy Petőfi Sándor sógora volt: Szendrey Júlia testvérhugát bírta feleségül, anélkül azonban, hogy Petőfit személyesen ismerte volna; Gyulai Pál alig volt 12 esztendő, mikor a költő ott esett el a harc mezején. Imponált bátorsága, mellyel Jókai trónját döntögette, — kezdő kritikus koromban én is megpróbáltam ezt, nem éppen szerencsésen, mert ugyanakkor, mikor Jókait — Gyulai nyomán — szigorúan bíráltam, elragadtatással olvastam a Tenger-szemű Hölgyet és a Sárga Rózsát.

Egyszer régen én már találkoztam Gyulai Pállal. Ez úgy történt, hogy mint negyedik gimnazista, egy majális alkalmával ugyanazon

a hajón utaztam, melyen Gyulai, egyetemi hallgatóinak egy csoportjával. Nagy vita volt Gyulai és hallgatói között. Zola Emil írásművészetéről volt szó, melynek újszerűségét, kiválóságát az egyik filozofus magasztalón említette.

„Figyeljen ide, uram!” — mondotta Gyulai Pál. „Hogy új-e ez a művészet, minek vitatnók, az újszerűség lehet a divatban érték, az irodalomban így magában, nem az. Itt ennél több kell: azoknak a változhatatlan szabályoknak ismerete és tisztelete, melyek a legjobb írásművekből szükségszerűen adódnak. Enélkül nincs írásmű s ez hiányzik Zola-ból; regényeinek témái izléstelenek, megírásuk módja visszataszító. Képzeld el, uram”, folytatta Gyulai, „hogy egy festő lefest egy szép nőt, de nem előlről festi, ahogy szembenáll vele, hanem a hátulját! Mi volna véleménye erről a festőről?” Az ifjú nem válaszolt, elpirult; hogy pirulása a tanárja által elébe állított modellnek szólt-e, vagy nem tartotta illőnek tovább folytatni a vitát, nem tudom. Engem Gyulai Pál vonzó párhuzama akkor teljesen meggyőzött és vágyón gondoltam arra, milyen jó volna, ha közelébe kerülhetnék. (Már t. i. Gyulainak.)

Mikor 1895-ben az egyetem jogi fakultására iratkoztam, legelőbbi Gyulai előadására rohantam. Csatlós volt: ami lebilincselő írásai-ban volt, élénkség, tiszta vonalvezetés, szuggesztivitás, az előadásából teljesen hiányzott. És mégis, aki ismerte élete művét, annak meg kellett éreznie: íme egy ember, ki túl azon, ami tudásában, tehetségében, műveltségében az író revelálta, emberi tulajdonságainál fogva, jelleme egyenességével, szókimondó bátorságával, tárgyilagosságra való igyekezetével, egy negyedszázadon át a magyar irodalmi közvélemény formálója, irodalmi lelkiismerete volt.

Mikor beállítottam lakásába, bejelentés nélkül léptem szobájába, mert hogy Háni, a mindenestől mondta, tessék csak bekopogtatni. (Hatvány Lajos „Gyulai Pál Estéje” című kitérő tanulmányában

Hániról pompás kabinet-képet írt.) Szóval mikor beléptem, Gyulai az íróasztala mellől, kétkönn, de barátságosan emelte rám tekintetét.

„Mit hozott, uram?” kérdezte. „Egy tanulmányt egy német regényirőről; nagyon szeretném, ha Méltóságos Uram elolvasná.” „No mutassa!” Odaadtam neki a kéziratot. Gyulai belenézett, elolvasa hangosan címét és az első sorokat s aztán azt mondotta: „En ezt az író nem ismerem. Tudja mit fogunk csinálni? Megkérjük Angyal Dávidot, az majd elolvasa s megmondja, hozzam-e vagy sem.”

Tanulmányom megjelent a Budapesti Szemlében, tiszteletdíjat is kaptam érte; ez volt az első pénz, mit írással kerestem, azóta sem sokkal többet. Boldog voltam, verebet lehetett volna fogatni velem, pláne hogy Gyulai elfogadta ajánlkozásomat, hogy színházi kritikákat írok a Szemlébe. S Gyulai hozta ifjonti szigorúsággal megírt kritikáimat a Nemzeti Színház premierjeiről; talán megérezte rajtuk, hogy ezek a bírálatok, ha nem is az ő színjében, de az ő dramaturgiája szellemében íródtak s tán tetszett neki, hogy a sógor-ság-komasság korszakában bátran mondom el véleményemet, — elég az hozzá, szívesen hozta. Még akkor is, mikor Tóth Béla, a Pesti Hírlap tekintélyes krónikása egyik Esti Levelében megtámadta Gyulait is, engem is, a színházi katekombáért. „Olvasta uram?” kérdezte mosolygón. „Nem kéne válaszolni rá?” mondtam, nyilván a vágytól hajtva, hogy ezt a dicsőséget ne engedjem hamar elhalványulni. „Hát fog is, azzal, hogy folytatja a Szemlében kritikai munkásságát.”

Akkortájt volt Herczeg Ferenc „Bizánc”-ának premierje. Nagy siker volt. Nem nálam. Haragos, maliciózus kritikát írtam a darabról, vittem Gyulaihoz. Tán még végig sem olvastuk, mikor Háni Arany László özvegyét jelentette be. Gyulai bemutatott s mindjárt fel is szólított: „Olvassa csak fel a méltóságos asszonynak, amit a

Bizáncról írt!” Olvastam. Az első gúnyosabb megjegyzésnél Arany Lászlóné kedves, könyörgő hangon közbeszólt: „Ezt csak nem hozza, Pali bácsi!” „De hozom, asszonyom. Olvassa tovább!” És én olvastam s minden kritikai megjegyzésnél megismétlődött ez az „ezt csak nem hozza, Pali bácsi — de hozom, asszonyom” jelenet. De nem hozta. Alig hiszem, hogy a kedves hölgy kérelme hatott rá — valószínű —, sőt ma már tudom, hogy bizonyos, hogy a bírálat ellen volt kifogása.

Szeretreméltó ember volt, ki őszintén tudott érdeklődni munkatársai személyes viszonyai iránt. Hogy merre járok, mit olvasok, milyenek a családi körülményeim? Örült annak, hogy rendes polgári foglalkozásom van, mert az írói szabadság biztosítékát látta abban, hogy nem írásból próbálok megkeresni kenyeremet. Többnyire irodalomról beszélt, ritkán valamilyen politikai eseményről, a közélet egy-egy emberéről. Néha előszedte egy-egy régebbi írását, elolvastatott velem egy mondatot, mely valamely vonatkozásban állt a tárggyal, miről éppen beszélünk. „Olvasta versemet?” — kérdezte, mert egy verse jött akkor, búcsúzó vers, mely arról szólt, hogy nem mer kimenni az utcára, a sok ide-oda száguldó bicikli miatt. Megható vers volt.

Ha közvetlen hatása az egyetemről való visszavonulása után meg is szűnt, közvetett hatása követői révén, kik között olyan kiváló egyéniségek voltak, mint Péterfi Jenő, Riedl Frigyes, igen nagy volt. Aki akkoriban magyar tanárnak készült, az mind az ő szellemi örököse volt. Ami persze nem jelentette azt, hogy ezek az örökösök a hagyatékot tévedéseivel együtt vállalták. Hogy egy példát említsék: az utána következő generáció a „Vén cigány”-t megválogva nagy diatribusznak ítélte, holott Gyulai Vörösmarty-nak ezt a versét nem kedvelte; a józanész-ember, aki ő volt, nem tudta megérteni, hogy mi szép is lehet az ilyen sorokban: „ki dörömböl

DECEMBER 1-I

SZÁMUNK TARTALMÁBÓL:

A magyar ügy az ENSZ előtt (1. old.)

Hadady Miklós a szovjet-kínai ellentétéről (3. old.)

Nemzetközi levélváltás a Magyar PEN ügyéről (3. old.)

Fenyő Miksa emlékezése Gyulai Pálra (1. old.)

Csokits János, Horváth Elemér, Kannás Alajos versei (3., 4—5., 7. old.)

Tasnády Tamás elbeszélése (9. old.)

Kosztolányi Ádám: A száz éves Bergson (7. old.)

Peéry Rezső riportja Schiller szülővárosáról (4—5. old.)

Méray Tibor helyszíni tudósítása: Békeharc Ausztráliában (7. old.)

Beszámolók és bírálatok magyar és külföldi könyvekről, folyóiratokról, filmekről

Idő Sodrában. Hírek. Jegyzetek.

az ég boltozatján, mi zokog, mint malom a pokolban”.

Nagyon érdekes és külön tanulmányt érdemelne, hogy ebben a korszakban, mely Tisza Kálmán bukásáig, deakferenciák megnyugodott és megnyugtató volt, hogyan érvényesülhetett egy olyan egyéniség, mint amilyen Gyulai volt, a maga konzekvens igazságkeresésével, a retorikától való idegenkedésével, sikert majdnem provokálóan elkerülő lelkiismeretességével? Bátorsága, hogy vállaljon egy ügyet, még a közvélemény verdiktjével szemben is, ha azt igaznak ismerte fel, állította Görgey Artúr mellé, kit, tudjuk, a nemzet nagy része árulónak tartott.

Hogy aztán Görgey ügyével foglalkozva alakult-e ki benne Kossuthról kedvezőtlen kép, vagy már előzően is így látta Kossuth alakját, esetleg Kemény Zsigmond hatása alatt, nem tudnám megmondani. A kép, mit róla Romhányijában rajzol, nem helytálló, de hogy Gyulai ügy mert róla írni, ahogy azt igazságkeresésében látni vélte s ezt szemben egy bálványozó közvéleménnyel, respektálnunk kell. Nyilván Arany János példája is bátorítónak hatott rá, aki a Nagy-idei cigányok Csóri vajdájában Kossuthot karikírozta. (Amit később a Bolond Istókban, az ismert szólósgazda - hasonlattal próbált megmagyarázni.)

Mikor Gyulai Pál halálának első évfordulóján a Nyugat folyóirat emlékkönyvet tartott, Ady Endre „Harcos Gyulai Pál” című versét olvasta fel, melynek egyik romhányis-ízű versszak így szól:

Mert romlott, üszkös a mi magyar lelkünk,
Vitéz kis úr, Gyulai Pál úr,
Kicsi valódnál benned többet leltünk
S nincs ütődés, mit meg nem érdemeltünk.

Nagy-Britannia és a nagyvilág ezekben a napokban ünnepli meg Churchill 85-ik születésnapját. Ebből az alkalomból idézzük fel, hogy ez a nagy államférfi miképpen vélekedett Magyarországról történelmünk sorsdöntő esztendejében, 1944-ben. 1944 június 14-én ezt írta Roosevelt elnöknek: „Úgy rémlik, hogy Románia előzömlése — igen nagy orosz erővel — küszöbön áll és az oroszok majd hozzásegítik Romániát, hogy Erdélyt újra magának szerezzék Magyarországtól. A feltétel az, hogy a románok úgy táncolnak majd — s ezt alighanem meg fogják tenni —, ahogy ők akarják.” A dunavölgyi orosz előnyomulás megindulásakor ezt írta: „Egy kérdés igen komolyan foglalkoztatott. Roppantul fontosnak tartottam, hogy az oroszokat, ha lehet, előzzük meg Közép-Európa egyes részein. A magyarok például kijelentették, hogy orosz benyomulásnak ellene fognak állni, brit erőknek viszont megadnák magukat, ha időben érkezzenek. Arra az esetre, ha a németek kiüritik Olaszországot, vagy visszavonulnak az Alpok vonalára, nagyon mellette voltam annak, hogy Alexander felhatalmazassék az Adrián való átkelésre, Istria elfoglalására, s érje el Bécsét, mielőtt az oroszok odajutnának.” 1944 október 12-én ezt táviratozta Hopkinsnek: „Az oroszok nagyon erősen érdeklődést mutatnak Magyarországról kérdésében, s Magyarországot, tévesen, szomszédjuk gyanánt emlegetik.”

A moszkvai értekezletről Churchill ezt sürgönyözte a brit minisztertanácsnak: „Mivel szovjet erők kerültek abba a helyzetbe, hogy Magyarországot ellenőrizték, az ország természetszerűen túlnyomórészt az ő befolyásuk alá kerül. Am e téren megállapodásra van szükség Nagy-Britanniával és az Egyesült Államokkal. Az utóbbi, noha ez idő szerint nem végez hadműveleteket Magyarországon, Magyarországot közép-európai és nem balkáni állam gyanánt kell hogy számításba vegye.” Egy jegyzékében ezt írta: „A magyarok Magyarországon évszázadokon át sok katasztrófát vészeltek át s mindenkor értékes európai nemzetnek mutakoztak. Elmerülésük az orosz áruizben vagy jövőendő összeütközések forrása volna vagy pedig olyan nemzethalált volna maga után, amely minden igaz szó számára gyűlöletes.”

Amerikai-szovjet

kulturális egyezményt írtak alá november végén Moszkvában. A két évre szóló egyezmény lehetőséget nyújt majd a boldog amerikai nézőnek, hogy — többek között — megismerkedjék a Moszkvai Művész Színházzal, az Állami Szimfonikus Zenekarral, valamint a Grú-

ziai Népi Táncegyüttessel és ugyanakkor lehetővé teszi azt is, hogy a még sokkal boldogabb szovjet néző megtekinthesse a My Fair Lady előadását, egy amerikai balettcsoport táncait, valamint az Egyesült Államok Tengerészeti Zenekarát. Amint hírül adják, hamarosan sor kerül egy hasonló természetű angol-szovjet egyezmény megkötésére is.

A kulturális csereforgalom megindítása csak üdvözölhető jelenség, főként, ha ez egyformán kötelezi a Magas Szerződő Feleket. Hogy azonban a Szovjetunió milyen részt vállal a ráháruló kötelezettségekben, azt elég mulatságosan és meglehetősen szomorúan illusztrálja az a legutóbbi intézkedés, amely szerint a Moszkvában kiállításra kerülő angol könyvek egy jelentős részét (számszerint 24-et) a kiállítás rendezőse kiiktatott a nézőközönség elé kerülő sorozatból. A könyvek, melyek a szovjet kulturális minisztérium szövegírói szerint „meghamisították a Szovjetunió belső és külső helyzetét”, nem kisebb jelentőségű szerzőket képviselnek, mint például Aldous Huxley (Szép új világ), George Orwell, Lord Boyd-Orr, Joyce Cary (Művészet és valóság), Bertrand Russell (Arc képek emlékezetből), Lord Halifax (A napok teljessége), Hugh Trevor-Roper (Hitler utolsó napjai), Dorothy Emmeth (A hatalom célja és funkciója), R. A. Leonard (Az orosz zene története), Allan Bullock (Hitler. Tanulmány a zarnokságról), John Wheeler-Bennet (A hatalom tragédiája).

Továbbá nem kerülhetnek a szovjet nézőközönség elé többek közt olyan folyóiratok sem, mint az Encounter, az Economist és a Time and Tide.

A betiltásról értesülve Hugh Trevor-Roper, az oxfordi egyetem történelemprofesszora nyilatkozatot adott, amelyben megállapította, hogy: „az oroszok nevétségessé teszik magukat azzal, hogy a kiállításról kitalálják azt a három legjobb könyvet, melyet a háború óta Németországról írtak. Különös — mondotta a professzor —, hogy Csuvikov úr, az Idegennyelvű Könyvkiadó vezetője, személyesen kért tőlem engedélyt könyvem lefordítására. Elvárom, hogy a British Council magyarázatot adjon arra, hogy miért tart kiállítását ilyen megalázó feltételek mellett.”

A kulturális csereforgalom megindulásának előestéjén az illyesfajta „baklövés”, enyhén szólva, legalábbis különösnek tűnik. Kíváncsian várjuk a folytatást.

A pártos történelemtorzításnak

különösen szép példájával találkozunk Kende Istvánnak, a Népszabadság munkatársának Indonéziáról írt útikönyvében (Gyógyfűzér Isten nyakán, Gondolat Kiadó, 1959), ahol a messziről jött párttollnok így adja elő a jámbor magyar olvasónak az 1948-as elvetélt madiuni kommunista felkelés történetét:

„1948-ban (az indonéz kormányzat vezetői) amerikai tanácsadók és fegyveresek segítségével véres provokációt szerveztek... S azután azon a címen, hogy Madiumban „bizonytalanság” ütötte fel a fejét, reakciós alakulatok váratlanul behatoltak a városba, elhurcolták a város legjobb fiait (sic!) és a helyzet tisztázása céljából odaérkezett országos kommunista vezetőket is. A letartóztatott kommunistákat néhány héten belül minden bírósági tárgyalás nélkül kivégezték. Köztük volt Musso elvtárs, Indonézia Kommunista Pártjának főtájtára, Sarifuddin, a volt miniszterelnök és az indonéz mozgalom egész vezérkara, maradéktalanul. Az ország más részein is hasonló terrorakciókat folytattak a haladó erők ellen.” (71—72. o.)

Ezt írja Kende István. A tények ezzel szemben a következők: 1948 szeptember 18-án, amikor a függetlenségéért küzdő fiatal indonéz állam minden percben várhatta a hollandok újabb támadását, kommunista ellenőrzés alatt álló fegyveres erők foglalták el Madiun városát. Szukarno ezt az akcióét egy nappal később, szeptember 19-én mondott rádióbeszédében így jellemezte:

„Tegnap reggel Musso Kommunista Pártja puccsot hajtott végre Madiunban és Musso vezetésével szovjet kormányt alakított. Ezt az erőszakos hatalomátvételt (a kommunisták) kezdeti lépésnek szánták ahhoz, hogy magukhoz ragadják az Indonéz Köztársaság teljes vezetését.”

A „helyzet tisztázása érdekében” Madiunba érkezett kommunista vezetők szószólója, Musso, nem sokkal később válaszolt a rádióban. Szukarno felhívása a néphez, hogy forduljon szembe a felkeléssel, dühös rágalmakat váltott ki a hosszú moszkvai emigrációjából éppen hogy hazatért sztalinista vezérből. Szukarnót és Hattát japán bérenceknek, „felesküdt Quislingek”-nek nevezte, s szemükre vetette, hogy eladták az országot az amerikaiaknak. Az indonéz nép azonban jobban bízott Szukarnóban és Hattában, mint a kommunistákban. A madiuni felkelést a kormányzatot öt hét alatt leverték. Musso elesett a harcokban, a felkelés vezetői közül néhányat elfogtak és bíróság előtt vontak felelősségre, több kommunista vezetőnek azonban sikerült megszöknie. (Igy pl. Aiditnak, az Indonéz KP mostani főtájtárának. Tehát Kende István még a „maradékalanul” kifejezéssel sem mondott igazat.) Ez — dióhéjban — a madiuni puccs története.

Aki érdekel minderről részletesen tájékozódhat George McTurnan Kahin: Indonesianism and Revolution in Indonesia című igen alapos, lelkiismeretes — 1952-ben kiadott — könyvéből.

(G. Gy.)

Az IDŐ Sodrójában

XXIII. János pápa

nyolc új bíboros kinevezését határozta el. Közülük heten teljesítenek adminisztratív, akadémiai és diplomáciai szolgálatot. János pápa tanácsadó testületét, a pápai Kuriát kívánja velük erősíteni az 1962-re tervezett Ökumenikus Tanácsra való előkészületben. Az új kinevezésekkel — amelyek közül három olasz, kettő amerikai, egy spanyol, egy német és egy skót — a bíborosi kollégium létszáma 79-re emelkedett. Ez rekordszám a Katolikus Egyház történetében: kilencvel nagyobb, mint amennyiben 1585-ben V. Sixtus pápa meghatározta a bíborosok maximális számát.

Guinea

francia Nyugat-Afrika egyetlen állama, amely a tavalyi népszavazáson a teljes függetlenség mellett döntött. Jóllehet Franciaország azonnal megvonta tőle minden gazdasági és technikai segítséget, Guinea semmilyen vonatkozásban sem sínylette meg függetlenségét. A kivonuló francia tőke helyére elsőnek ghanai, majd az ilyen esetekben elmaradhatatlan szovjet kölcsön érkezett. Az amerikai segítség sem maradtatott el a Szovjet mögött. Guinea elnöke, Sekou Touré, az elmúlt hetekben világszerte úton próbált tekintélyt és elsősorban további támogatást szerezni hazája számára. Útja az Egyesült Államokban kezdődött és a Szovjetunióban fejeződött be. Sikeres londoni tartózkodása során technikai és kulturális segítséget szerzett, Nyugat-Németországban és Kelet-Európában pedig kedvező kereskedelmi szerződéseket kötött. Sekou Touré nem válogatós, ha segítség elfogadásáról van szó.

Moszkvában

az írók, újtók és propagandisták után kongresszust tartottak a hírlapírók is. Hosszantartó és lelkes ünnepségek részesítették a kormánytagok páholyában megjelent Nikita Hruscsovet, majd kijelölt szónokait felolvasták beszédeiket. A párisi Le Monde tudósítójának feltűnt, hogy a beszámolóiban mily ritkán fordult elő az „értésülés” szó, de helyette és annál gyakrabban a „nevelés”, az „ideológiai fegyver”, a „kommunista öntudat” kifejezések. Szajjukov, a Pravda főszerkesztője ki is jelentette: „nem osztjuk a burzsoá újságírók véleményét, hogy a sajtóban az információnak volna elsőleges jelentősége”. Az értesülések csupán a tételek igazolására, konkretizálására szolgálnak, mert — miképp a hivatalos pártközlöny másnapi vezércikke gorombán kimondta — „mi se érnek többé a nagy szavak és az elvont szövegek”. A tételek ilyen igazolását mulasztotta el A. A. Fomicsov, a Vecsernyaja Moszkva főszerkesztője, midőn nem közölte rendkívüli kiadásban, hogy a Lunik II. elérte a Holdat. A tájékoztatás gyorsasága iránt egyébként érzékellen szovjet újságírók felhőrdültek kongresszusukon. Az egész világon — mondotta a Pravda főszerkesztője — csupán ketten nem hitték el a nagy hírt: Nixon amerikai elnök és Fomicsov, a Vecsernyaja Moszkva főszerkesztője. „Ez a súlyos politikai hiba — jelentette ki Szajjukov — nem lehet véletlen, elvtársak.” Ezek után nem tekinthető véletlennek az sem, hogy Fomicsovet azonnali hatállyal elmozdították állásából. Szerencsére a Népszabadság nem érthette ilyenféle szemrehányás, mert a budapesti pártlap nemcsak a Lunik ideológiai sikeréről számolt be rendkívüli kiadásban, hanem a rendkívüli kiadás ideológiai sikeréről is.

Nehru miniszterelnök

elutasító választ adott arra a kínai javaslatra, hogy az indiai-kínai határ teljes hosszában mindkét fél vonja vissza csapatait a jelenlegi „de facto” határvonalától 20 km-rel. A kínai javaslat elfogadása azt jelentette volna, hogy India hajlandó tárgyalási alapként elfogadni a fegyveres agresszió útján kialakított tényleges helyzetet. A miniszterelnök ellenjavaslatával ezzel szem-

ben azt ajánlja, hogy mindkét fél ürítse ki a vitatott ladakhi területet. Minthogy indiai csapatok jelenleg nem állomásoznak ezeken a területeken, a kiürítési kötelezettség csak a kínai csapatokat terhelne. Nehru javaslata tehát nem tartalmaz sem jogi, sem gyakorlati engedményeket azon kívül, hogy a visszavonuló kínai csapatok helyére a határvonal végleges eldőléséig nem mennének indiai csapatok. Megjegyzendő, hogy az így keletkező „senki földje” a valóságban mindig is senki földje volt, amennyiben az egész vitatott terület teljesen lakatlan. Az északkeleti határszakaszon a hagyományos McMahon-vonalat Nehru India végleges határának tekinti, amely nem lehet további vita tárgya. Éppen azért nem látja értelmét annak, hogy csapatok visszavonásával ott is létrehozzanak egy senki földjét.

Nehru tehát ahhoz a feltételhez kötötte a pekingi kormánnyal való tárgyalások felvételét, hogy a kínaiak lemondanak a katonai agresszió útján szerzett helyzeti előnyükről. Az indiai sajtóklub vacsoráján egy kérdésre válaszolva, a miniszterelnök azt mondta, hogy igen meglepődne, ha Csu En-laj elutasítaná javaslatait, bár valószínűleg még többszöri levélváltásra fog sor kerülni közöttük. Hogy nagyon tartózkodók maradjunk kommentárunkkal, az sem volna sokkal kevésbé meglepő, ha történetesen Csu En-laj elfogadná azokat.

A Dalai Láma

megjelent a Nemzetközi Jogszövegség egy bizottsága előtt, hogy megismételje és dokumentálja a kínai kommunistákkal szemben emelt vádjait. Kijelentette, hogy Kína népgyilkosságot követett el és követ el folyamatosan Tibetben; tömegkivégzéseket, deportálásokat hajtott végre, kínaiakat telepít az országba, hogy megváltoztassa a népesség összetételét és a tibetiek kisebbségbe kerüljenek. Ez a politika a vallás kiirtását, a tibeti kultúra lerombolását célozza, hogy a lakosság megfossa kollektív és egyéni jellegzetességétől, identitásától. A kínaiak ugyancsak népiörtő szándékkal sterilizálják a tibeti férfiakat meg asszonyokat és deportáltak mintegy tízezer gyermeket, Alljaisai bizonyítására a Dalai Láma számos tanú kihallgatását kérte, akik közvetlenül és saját tapasztalataik alapján számolhatnak be az országban elkövetett kínai atrocitásokról.

„Nekividámodott a jó kilátásoknak...”

Gergely Sándor is, amióta az Irószövetség alakuló ülésén megállapították, hogy odahaza az elmúlt évek irodalmi termésének nagy része „csodátömög”, mi több: „a dilettantizmus halmaza”. Azonnal új regényciklusba kezdett, abból közzölt részletet az egyik otthoni irodalmi szemle. A fenti idézet e regényből való. Mert Gergely Sándor könyvében a pozitív hősök ekképpen beszélnek. Nem azt mondják, hogy: Ne is nagyon törje a fejét azon, hogy ki vagyok; hanem ezt: „Ne is nagyon törje rajta m a fejét.” Nem azt mondják, hogy: Jachtom lefelé úszott a Niluson, hanem: „Úsztam lefelé a Niluson, hanem: „Úsztam lefelé a Niluson a jachtomon.” Másutt „saját jachtom” menekülnek ezek a hősök a nők elől, azután „többhetes kialvatlansággal” dolgoznak; elöttük az esti órákban „egy elkésett villamos tűzszemei” tűnnek fel; karjukat „ólomsúlyok béklyózzák meg”; majd elsápadnak, amikor értesülnek, hogy: „Ma reggel fordult a sztrájk a harmadik huszonnégy órába.” Arról van ugyan szó, hogy a „köhida” börtönben éhségstrájkba léptek a lefogott kommunisták — mintha a börtönben a rabok nem volnának már eleve felfogva. „Közeli száz kommunista fogoly kezdett éhségstrájkot”, magyarázza meg, nem tudván még, hogy a „közel” szó helyhatározó és számnév előtt használni helytelen. Írásában jócskán előfordulnak ilyen értelmetlen mondatok, mint: „Az előcsarnok balszélén kinyílt párnázott ajtón kórosszerű mormolás áradt.” Vagy: „A bakk-teremből jött a zúgás, amelyben hangos kiáltás is csatant.” A kinyomatott részlet ta-

núsága szerint ennek az írónak fogalma sincs a határozott névelő helyes használatáról, a birtokos esetet egyszerűen kiírja nyelvünkől („a klub alkalmazottai” helyett például sorozatosan azt írja, hogy a „klubalkalmazottak”), nem ismeri az ikes igék ragozását és még mindig abban a tévhitben él, hogy a „hogy” kötőszót kettősponttal is lehet helyettesíteni (főként ha kettő is van belőle).

Ilyen az ő stílusa. Ezen ne csodálkozunk, mert megtudjuk, hogy egy mozgalmi nő tanította a regényírásra. Ez az „okos, művelt és szép” hölgy magyarázta meg neki, hogy „nemcsak kergetőzésből áll az illegálitás” és hogy a jövőben olyan műveket kell írnia, amelyek „nem okoznak ideológiailag zavart”.

Gergely Sándor azóta ilyen műveket ír, az újonnan alakult Irószövetség nagy örömeire. A hangsúly természetesen a „szövetség” van, ami ugyanis az írót, a magyar írástudókat illeti, az ilyen „kilátásoknak” legfeljebb csak „nekiszomorodhatnak”...

Ben Bellát

és négy fogolytársát nevezte ki az algériai felkelők kormánya, hogy de Gaulle tábornok szeptemberi ajánlata alapján tárgyalásokat kezdjenek a franciákkal az algériai önkormányzat feltételeiről és biztosítékairól. A Franciaországban hadifogoly tisztelhelyt kezelő algériai vezetőket 1956-ban fogták el, amikor Marokkóból Tunisba tartó repülőgépet a gép francia pilótája Algériában leszállította és utasait átadta az ottani katonai hatóságoknak. 1957-ben — távollétük ellenére — az öt algériai vezetőt elvezették a felkelés irányító testületébe. Mostani kinevezésük a francia kormánnyal való tárgyalások lefolytatására elsősorban azt a célt szolgálja, hogy ezzel a Páris számára teljességgel elfogadhatatlan javaslatot kompromittálják az elnök jószándékát, és hogy ismét a felkelők kezébe kerüljön a politikai kezdeményezés. De Gaulle elnök — a kinevezettek személyétől függetlenül — különben sem tett ajánlatot politikai, hanem csak fegyverszüneti tárgyalásokra, mivel szerinte Algéria jövőjéről az egész népnek kell döntenie, nem pedig egyes vezetőknek. Ezért nem meglepő, hogy a francia kormány az algériai javaslatot teljességgel elfogadhatatlannak találta. A kormány egyik szóvivője szerint a „fegyverszüneti tárgyalásokat a lázadóknak és vezetőiknek ajánlottuk, nem azoknak, akik fogságban vannak”. Ha a visszautasított és az algériaiak részéről is csupán demonstratívnak szánt javaslatnak egyáltalán van jelentősége a további kibontakozás szempontjából, az abban áll, hogy talán szélesítette az indirekt kapcsolatot a kormány és a felkelők között és ezzel közelebb hozta a közvetlen tárgyalások idejét.

A ciprusi kérdés

megoldásának bizony göröngyösek az útjai. Alighogy hosszantartó és kínos tárgyalások után sikerült eredményre jutni a török kisebbség státuszának alkotmányjogi biztosításában, Makarios érsek máris újabb nehézségekkel találta magát szemközt. A támadások ezúttal honfitársai részéről érték az érseket. Az Eoka-vezér Grivas tábornokai rokonszenvező jobboldali nacionalisták — akik sohasem fogadták el a ciprusi rendezés alapjául szolgáló zürichi és londoni egyezményeket — Demokratikus Unió néven új politikai pártot alakítottak. Demagóg propagandájuk eddig is Makarios tekintélyének lejáratására használta mindazokat a kompromisszumos engedményeket, amelyeket az érsek egyrészt a török kisebbség, másrészt az angol katonai szempontok javára tett a ciprusi támaszpontok kérdésében. Az új pártalakítás és a nacionalisták szándéka, hogy Makarios-szal szemben ellenjelöltet állítsanak a februári elnökválasztásokon, most még jobban megkötik az érsek kezét további tárgyalásai során. A Makarios és a nacionalisták közötti nyílt szakadás elsősorban a kommunisták malmára hajtja a vizet. Bár pártjuk (Akel) egyelőre még illegálisan van, de politikai megfigyelők szerint az ő magatartásuk fogja eldönteni az elnökválasztás kimenetelét. Márpedig a politikai mérleg nyelvét kézen tartani olyan hatalom, amivel nemcsak legálitást, de komoly befolyást lehet zsarolni.

Sir Winston Churchill azt mondta egyszer a sztalin-i idők szovjet politikájáról, hogy az „rejtélybe csomagolt titok”. A kínai politika gyakran még titokzatosabbnak tűnik.

Az elmúlt néhány hét alatt sok szó esett a szovjet-kínai viszonyról. Hruscsov és Mao tettei és nyilatkozatai nem vallottak „monolitikus egységért”. De vajon a nyilatkozatoktól eltekintve, volt-e valóban valaha is „monolitikus egység” a szovjet és a kínai kommunista pártok között?

Az ezerkilencszázhuszas évek alatt Sztalin és a Komintern Kínában népfrent-politikát hirdetett. Mao Ce-tung azt az utasítást kapta, hogy mindenben működjen együtt Csang Kai-sek tábornok „Kuomintang” pártjával. Sztalin ezt az utasítást azután is megismételte, hogy Csang Kai-sek tábornok elfogatta a Shanghajban tartózkodó kommunista vezetőket és sommásan kivégeztette őket. Mao Ce-tung és köre azonban ellentmondott, s a kínai és a szovjet párt közötti hetekre megszakadt a viszony. A húszas évek második felében pedig ideológiai szakításra került sor. Mao számbavehető ipari munkásság hiányában a szegény-paraszti tömegekre akarta felépíteni a kínai kommunista pártot. Sztalin és a Komintern viszont azt javasolta, hogy várják meg Maóék, amíg a tengerparti városok ipari munkássága körében tudnak kis, de erős illegális kommunista pártot szervezni. *Ismét nyílt szakításra került a sor.* Ennek Sztalin meg-hátrálása vetett véget.

A kínai kommunista hadsereg egy évtizeden át küzdött a japán és a Kuomintang erők ellen. Ezekben az években sok panasz hangzott el a kínai részről az elégtelen szovjet segítség miatt. Kisebbség ellenét sok volt a második világháború alatt és után. A logikomolyabbra azonban 1948-ban került sor, amikor Sztalin már megindította rejtett harcát minden olyan kommunista párt ellen, amely partizánseregei vagy hadserege révén meglehetősen független volt a szovjet irányítástól. Ebben a korszakban vetett véget Sztalin a görögországi partizánháborúnak és fogatta el a Moszkvába csalt Markosz görög partizánvezért. Ekkor került sor szakításra Tito Jugoszláviájával.

Sztalin nem akart Moszkvától félig-meddig független kommunista pártokat, s még kevésbé akarta, hogy ilyen kommunista pártok uralomra kerüljenek. Ekkor adta Sztalin azt a tanácsot Mao Ce-tungnak, hogy ne kísérletezzék további nagyvárosok elfoglalásával. Elégedjék meg az északi Vörös Kínával, s Kína nagyobb részében csak partizánharcokkal gyengítse Csang Kai-seket és amerikai támogatóit. Ezt a tanácsot Sztalin nem ítélte. A Tito-elleni kampány megindulása előtt többek között Kardelj jugoszláv külügyminiszternek is elmondta az esetet.

Szovjet-kínai ellentétek

Sztalin nyilván attól tartott, hogy a Moszkvától független kommunista pártok uralomra kerülése után a világkommunizmusnak több központja, több ideológiai „bázisa” lesz, s ez a nemzetközi kommunista mozgalom egységét és erejét fogja csökkenteni. Hruscsov a megmondhatója, hogy Sztalin aggodalmaj alaposak voltak. Ma a nemzetközi kommunizmusnak két nagy ideológiai központja van: Moszkva és Peking. De Varsó és Belgrád is ideológiai központnak számít.

1949 végére egész Kína kommunista uralom alá került. De ugyanennek az éveknek az elején a szovjet pártlapok és folyóiratok szerint a kínai Vörös Hadsereg még évekig lesz kénytelen harcolni, mielőtt meghódíthatja ezt a roppant birodalmat. A harc utolsó fázisában a Szovjetunió alig adott hadianyagot Kínának.

Csak Maóék teljes győzelme után változott meg a moszkvai vonal. Kihirdették, hogy a kínai győzelem fontosságban a második helyet foglalja el az októberi szovjet forradalom mögött.

1956 februárjában a Szovjet Kommunista Párt huszadik kongresszusán a Moszkva—Peking ideológiai ellentétnek újabb bizonyítékát olvashatta a világ. Míg a kongresszus Sztalin gyilkosságai, történelemhamisításai, gazdasági és háborús baklövésai lepezésének jegyében zajlott le, addig a kongresszus második napján Csü Te marsall felolvasta Mao Ce-tung

HADADY MIKLÓS:

Kína, vagy a rejtélybe csomagolt titok

üdvözlő táviratát, s többek között ezt:

„A Szovjetunió kommunista pártja legyőzhetetlen. Ezt a legyőzhetetlen pártot Lenin alkotta meg, s Sztalin... nevelte naggyá.”

Ekkor már hónapok óta folyt a „desztalinizáció” a Szovjetunióban. Mao és a kínai Központi Vezetőség ezzel a távirattal próbálta megakadályozni a Sztalin-kultusz teljes lerombolását. A huszadik kongresszust követően a kínai vezetők és az egész kínai sajtó ellenállt az általános Sztalin-ellenes hadjáratnak. Az egyik kínai pártlap ki is fejtette, hogy a kínai párt most ugyanazt a harcot folytatja, mint Sztalin a nagy tisztogatások idején.

A kínai sajtóban az elmúlt évtized alatt gyakran történt utalás arra, hogy a Szovjetunió és az európai kommunista államok tagjai az Egyesült Nemzetek Szervezetének holott Kína, a világ legnagyobb népességű országa, nem az. Sohasem mondták ki nyíltan, hogy a Szovjetunió kommunista szolidaritásból bojkottálnia kellett volna az Egyesült Nemzetek Szervezetét — de ez a gondolat mindig ott lappangott a sorok között.

1958 júliusában Hruscsov elfogadta a meghívást arra a csúcstalálkozóra, amelyet a Közép-Kelet ügyében a Biztonsági Tanács keretében akartak tartani. Harmadnap Hruscsov váratlanul Pekingbe utazott, lemondta a csúcstalálkozót és augusztus harmadikán közös kínai-szovjet nyilatkozat íbelvegezte meg „az agresszív imperialista blokkot, amely makacsul ellenáll a nemzetközi feszültség enyhítésének”. Ezt követően a kínaiak megkezdték Quemoy és Matsu partmenti szigeteinek figyelemztetése Eisenhower elnököt (szeptember 7-én és 19-én), hogy a Szovjetunió háború esetén Kína oldalán áll.

Idén a kínai sajtó, mint ismeretes, eleinte nem helyeselte Hruscsov amerikai látogatását. A látogatás után Hruscsov nyomban Pekingbe repült, de a több napos tárgyalás eredményéről nem adtak ki közös nyilatkozatot. 1959 október 6-án Csü En-laj miniszterelnök a kínai győzelem tizedik évfordulóján ezt írta: „Kínának gyakorolnia kell azt a jogát, hogy hallassa szavát minden főbenjáró nemzetközi kérdésben, amely saját érdekeit vagy a világbéke érdekeit érinti.”

Október 14-én, tehát Hruscsov teljes ellenkező értelmű nyilatkozatai után, Csen Yi a Népek Tanácsának adott hivatalos jelentésében foglalkozott a szovjet leszerelési javaslattal, s hozzátette:

„De az agresszív imperialista blokk az Egyesült Államok vezetésével tovább akar fegyverkezni, s következetesen ellenáll a leszerelési javaslatoknak. Az amerikai háborús klikk nem adta fel agresszív, háborús politikáját.”

A „Bandungi korszak” vége

Ezt megelőzően, október 11-én a kínai sajtó felelevenítette régebbi propagandáját Amerika baktériumháborús készülődéseit illetően.

Ezek a jelenségek csak kiegészítik azt a képet, amit Kína indiai, indonézai és általában délkelet-ázsiai politikája nyújt. Mialatt Hruscsov nemzetközi enyhülésen dolgozik — indiai határvillongások, indonézai, laoszi és malajai feszültségek emlékeztetnek arra, hogy Kína nélkül nincsen béke Ázsiában.

A világsajtó keveset foglalkozott a Délkelet-Ázsiában élő csaknem húszmillió kínai kérdéssel. Ezek a kínaiak korántsem mind kulik. Dél-Vietnam, Malája, Szingapur, Indonézia, Fülöp-szigetek stb. kis és nagy városaiiban a bankárok, újságtulajdonosok, kis- és nagykereskedők, gyárosok, jómódú független iparosok és vállalkozók túlnyomó többsége kínai. Érthető okokból ezek az országok aggodalommal figyelték ezt a helyzetet. Több országban, legutóbb Indonéziában kormányrendeletek szabályozták ezt a kérdést. Dél-Vietnamban 1957-ben, Indonéziában az elmúlt hetekben korlátozták igen erősen az idegen bankárok, gyárosok, kereskedők tevékenységeit. Talán némi szimbolikus jelentősége van, hogy a híres indonézai Bandungból, Nyugat-Java fővárosából és az egész tartományból ki-

tiltották a kínai nagykövetség alkalmazottait. Ezek a kínai kommunista diplomatait akadályozták annak a rendelkezés végrehajtását, amely kitiltotta a falvakból a kínai kereskedőket és pénzkölcsönzőket. A kommunista Kína most egyszerre pártját fogja azoknak az idegenben élő kínai kereskedőknek és pénzkölcsönzőknek, akiknek otthoni kártársaikat uszorásokként kivégezték, vagy huszonöt évi kényszermunkára ítélték. Hogy mi minden van ennek a talányos fordulatnak a hátterében, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy ez a fordulat is hozzájárult az ázsiai feszültség növeléséhez. Indonézia és Kína között elromlott a viszony, hasonlóan az India és Kína közti viszonyhoz.

De vannak a szovjet-kínai viszony „rejtélyének” más, állandó tényezői is:

Nemzetközi levélváltás a Magyar PEN ügyéről

A londoni „The Times” 1959 november 5-i számában beszámolt a Száműzött Írók PEN Klubjának a magyar forradalom harmadik évfordulóján tartott emléküléséről. Az ülés egyik szónoka, Salvador de Madariaga professzor azt a mély szégyenét fejezte ki, amelyet akkor érzett, amikor „az úgynevezett Magyar PEN Klubot újból felvették a nemzetközi PEN testületbe. A nemzetközi szervezet íróinak, akik e hibát elkövetették, tudniuk kellett volna, hogy a Magyar PEN Klub nem egyéb szolgák szervezeténél, akik azt írják, amit parancsolnak nekik. Ez a határozat arcul csapja azokat a kelet-európai írókat, akiket a rendszer morálisan és gyakorlatilag börtönben tart.”

A tudósítás megjelenése után a The Times levélváltást közölt. Madariaga professzor szavaira Storm Jameson asszony, a Nemzetközi PEN Klub alelnöke a következőképp válaszolt:

„Lapjuk beszámolt a száműzött európai írók gyűléséről, amely elítélte a Nemzetközi PEN Klubnak azt a határozatát, hogy a magyar PEN-t újból tagjai közé sorolja. A beszámoló szükségképpen liányos. Nem kétséges a kiváló íróknak, Madariaga professzornak jóhiszeműsége, annak ellenére, hogy beszédében nem világította meg azt a tényt, hogy a magyar PEN központot 1958-ban függesztették fel és 1959-ben csak hosszú és gondos vizsgálat után vették fel újból annak az öt tagból álló nemzetközi bizottságnak javaslatára, melynek elnöke a PEN Klub elnöke André Chamson volt. A bizottság azért javasolta a Magyar PEN Klub visszavételét, mert úgy vélte, hogy ez a lépés legjobban szolgálja majd a vasfüggöny mögötti országok íróinak, s így a magyar íróknak is az érdekeit azzal, hogy közvetlen kapcsolatot teremjen a magyar PEN központtal keresztül a magyar hatóságokkal.”

HORVÁTH ELEMÉR:

HÁROM VERS

Jób

Meghalok de ezt nem felejtik el neked
csodálatos szemétdombom ura
Különös szívükben egy hajnalon
fölsmerik hallatlan sötétségemet
s szomorú lepra-türelmem nem lesz többé
hogy védjen ellenük halotj vagyok
Nem kelek föl nem felelek nem mozdulok
nem állok cserepeim hórsa elé
nem hallok nem kiáltok Hallgatók
Halhatatlan türelmemben egy hajnalon
én nem támadok föl Tiéd a hatalom

Korai utazás

Egy esős reggelen
különös század ez mindig esik
nagy kék szememben nézem hogy megyek
titokzatos makacsságom felé

egy mindennapi városban hazafelé
a tócsák látomásai között
lopva foganó fák között
idegen nyugtalanságom felé

1. Kína lakossága hatszázötven millió fő. A népességszaporulat évtizedenként csaknem negyven százaléka. A Szovjetunió lakossága 208 millió fő. A Sztalin-korszak tömegdeportálásai és tömegkivéztései, a második világháború pusztításai a szovjet lakosság növekedését rendkívül nagy mértékben visszavetették. A legutóbbi szovjet népszámlálás szerint a Szovjetunióban ma is tízmillióval több a nő, mint a férfi. A szovjet népességszaporulat évtizedenként alig több húsz százaléknál, vagyis a kínai szaporulat fele.

2. A Szovjetunió 1917-ben is fejlettebb ipari ország volt, mint Kína ma. Azóta a Szovjetunió a világ egyik legnagyobb ipari hatalma lett, míg Kína ma is a világ egyik legszegényebb és iparilag legkevésbé fejlett országa.

3. A Szovjetunió ázsiai területei Kinához viszonyítva szinte lakatlanok. Kína 1980-ra tervezte ezermillió, a század végére kétezer millió lakosra számíthat. Kínától délre igen sűrűn lakott országok terülnek el. A kínai népesség számára természetesen terjeszkedés csak nyugatnak, a Szovjetunió felé lehetséges.

Ezek állandó tényezők. És ha a Szovjetunióban sikerül még jobban iparosítani, s az életszínvonalat még jobban emelni, akkor a helyzetbeli ellentét még nagyobb lesz közte és az inséges Kína között.

*

A rejtélybe csomagolt titok jövőjét senki sem óhajtja megjósolni, legkevésbé e sorok írója. A szovjet-kínai viszony alakulását nyilván még számos más tényező is meghatározza. A kommunista világ aligha engedhet meg magának nyílt szakítást Kína és a Szovjetunió között. De mi lesz, ha jövő tavasszal vagy nyáron a csúcstalálkozó Moszkva és Washington meg tud egyezni?

(Utánnymás tilos.)

egy hazuggal, egy hipokritával, vagy egy bolonddal, de nincs értelme vitatkozni egy gramofonnal. Továbbá olyan embereket bebocsátani egy nemzetközi szervezetbe, akik szükségképpen vagy számszámok, vagy túszok Moszkvának, voltaképpen nem jelent mást, mint megsérténi és elbátorlanítani a mi valódi íróbarátainkat, akiket a rájuk nehezedő szovjet csizma hallgattat el. Ez embertelen velük szemben és veszedelmes számunkra, mert a mi békénk és szabadságunk Kelet-Európa népeinek reményétől és hitétől függ.”

A The Times november 13-án közölte Ignotus Pálnak, a Magyar Írók Szövetsége Külföldön elnökének levelét.

„Tökéletesen igaza van Storm Jameson asszonynak, a Nemzetközi PEN Klub alelnökének, amikor november 7-i levelében kijelenti, hogy a Nemzetközi PEN Klub határozata a magyar PEN újravételéről jóhiszeműen született és megváltoztatható bármely pillanatban, ha alapja illúzióknak bizonyul”. Erdemes azonban hozzátenni, hogy máris illúzióknak bizonyult.

A magyar sajtóban a nemzetközi PEN-nek egyetlen fontos határozata sem jelent meg, kivéve azt a tényt, hogy a magyar központot újból tagként vették fel. A magyar kormány, mint politikai győzelmet ünnepelte a felvételt, melyet ugyanakkor ama nyugati intellektuelek erkölcsi vereségének könyvelt el, akik követelték a magyar írók szabadonbecsületét. Az Élet és Irodalom éles támadása David Carver, a Nemzetközi PEN Klub főtájkára ellen, volt az egyetlen nyilvános kifejezése Magyarországon annak, hogy a Nemzetközi PEN Klub nem ért egyet a magyar írók bebörtönzövel. Eljött az ideje, hogy a nemzetközi PEN elnök-helyettesének levelében is idézzék alapon megváltoztatásuk ezt a jószándékú, de megfontolatlan határozatot.”

bámulva hogyan vesznek el lépéseimből bölcsöm álmaim és szomorú-meztelenül egy kapu küszöbén

hirtelen örökre megbélyegez a fény

Picasso-galamb

Természetesen béke s máris kikerülhetetlen a paradicsom tankokra nincs szükség sem nadrágra meztelenül a legolcsóbb egyenruha sem konzervnyitóra a tervek eltörlik a tervek természetesen az éhséget meg a melót mindenki ingyen ehét az állami körtefáról tetszése szerint se tolvajok se csöszök se reklámok az utcákon se álmok az ágyban csupán galambok a plakátokon mióta megszüntették az eget nincs hova fölszállni se föl se le és remény van hogy megszüntetik a halált máris csodás eredményeket értek el a rózsaszín-gyártás terén e páratlan állat jegyében természetesen

Szemem fegyelmzett rózsaszíne mögött emlékszem valaha úgy hívtuk ezt hogy holló

Egy lengyel emigráns folyóirat Amerika politikájáról, Közép-Európa semlegesítéséről

A kelet-európai emigráció folyóiratai és lapja között a Párisban havonta, lengyel nyelven megjelenő „Kultúra” különleges hivatást tölt be, mert olvasótáborára nem szorítkozik az emigrációra, de a folyóirat eljut Lengyelországba is és illetékesen pezdít, eszmegalló hatással lehet a hazai gondolkodásra, sőt a hazai közvélemény alakítására is. Sikerét a „Kultúra” nem csupán annak köszönheti, hogy oly kitűnő írók, költők, esszéisták, mint Witold Gombrowicz vagy Czesław Miłosz műveit közli, hanem kivált annak, hogy elvi és politikai kérdésekben, gyakran fölöttébb kényes kérdésekben függetlenül és bátran mer véleményt nyilvánítani; olyannyira, hogy visszhangja nem korlátozódik már a lengyel és lengyelül értő olvasókra, hanem állásfoglalásait a nyugati sajtó is tudomásul veszi, kommentálja. Így legutóbb a Neue Zürcher Zeitung egy dalas cikket szentelt a „Kultúra”-nak, részletesen foglalkozva a lap elvi megállapításaival, a nyugati nagyhatalmak politikáját bíráló tanulmányával, amik a magyar olvasó figyelmét annál inkább megrázzák, mert gyakran közös délkelet-európai problémákat, sorskérdéseket tárgyalnak és hozzájárulhatnak a magyar emigráció véleményeltéréseinek tisztázásához is.

A „Kultúra” a szó tág értelmében tekinthető liberális irányzatúnak, mert számbaveszi Délkelet-Európa különleges helyzetét és a végbement társadalmi, szociálpolitikai változásokat. A lap munkatársainak köre néhány esztendővel ezelőtt még ama kommunistaellenes csoportosulások közé tartozott, amelyek internacionális kelet-európai összefogásra törekedtek, hogy az úgynevezett nemzetközi proletársolidaritással szemben széles egységfrontot alkossanak. Am a „Kultúra” publicistái lemondtak erről a követelésről. A lap szeptemberi számában Juliusz Mieroszewski indokolja meg, miért vált új koncepció keresése szükségessé. Kifejti, hogy az Egyesült Államok a roll-back, később pedig a felszabadítási politikával kudarcot vallott. „A magyar felkelés után — írja — a leghévesebb antikommunisták is meggyőződhetnek arról, hogy az amerikai és nyugat-európai antikommunisták politikai cselekvését nem elvek, hanem az elavult „realpolitika” irányítja.” Miért nem jött létre egy széles kommunistaellenes arcvonal? „Mert a mi antikommunistáink távol állnak mindenféle „kommunistaellenes internacionálizmustól”, a kommunistaellenes magatartást ugródeszkának tekintik a nacionalizmus és a sovinizmus számára.”

Nem sok reményt fűz a „Kultúra” köre ama változásokhoz, amik Sztalin halála óta a keleti tömbben bekövetkeztek. Bár egy és más módosult, de „nem csökentek azok a különbségek, amik a Keletet és a Nyugatot elválasztják”. Bizonyos evolúció észlelhető ugyan a kommunista világban, de ezzel semmiképpen sem közeledik a demokratikus rendszerekhez. Mind Keleten, mind pedig Nyugaton az alkalmazott racionalizmus kultúrája virágzik, a vallásos nézetek és a filozófiai rendszerek konfliktusát pedig a „kortársak széles tömegének” szánt dehumanizált filozófia oldotta fel és új helyzetet teremtett. Ezzel függ össze a műszaki haladás problémája is. Mert a technika fejlődésének nemcsak világot egyesítő hatása van, hanem az elmaradott népekben az egyenlőség és igazságatlan elnyomottság érzését is felkelti. Ebben a vonatkozásban foglalkozik a folyóirat a Szovjet ajánlatával, mely békes versengésre szólítja az Egyesült Államokat.

Moszkvában nem kételkednek abban, mily gyorsan mozgószítaná Amerikát Oroszország esetleges katonai kihívása, de úgy vélik, a békes versengés nem valószínű meg egykönnyen amerikai részről az Egyesült Államok társadalmának jelenlegi struktúrájával. Az átlag-amerikai, ha nem érzi a közvetlen veszedelemet, az adók leszállításában, az államháztartás egyensúlyában látna a világkommunizmusnak adható leghatásosabb választ. Am, ha az Egyesült Államok biztosítania kívánja polgárai magas életszínvonalát és egyben vezető pozícióját is megtartani, Washingtonnak jelentős korrekciókra kell elhatároz-

nia magát. A folyóirat szerint a kiút valamiféle „welfare capitalism” kialakítása lehetne, amely megszüntethetné a népek életszínvonalá között mutatkozó nagyfokú különbségeket. A szabadságelmélet — ami a kommunista kihívásra a leghatásosabban válaszolhat — új tartalommal kell megtölteni, az értelmiségi proletariátusnak, amely Amerikában a proletárostály helyére süllyedt, ismét befolyáshoz kell jutnia, mert egy újfajta humanizmus Amerika társadalmi életében új erőket és iniciatívákat szabadítana fel, amik sikeresen állhatnának szembe a szovjet tervekkel.

A jelenlegi amerikai propaganda a „Voice of America” révén az amerikai életformát „american way of life”-ot glorifikálja. A lengyel folyóirat szerint ennek talán lehet sikere a materialista és haladás-mániákus Szovjetunióban, de Közép-Európában, kivált Lengyelországban, Magyarországon, Csehszlovákiában aligha talál lelkes fogadtatásra. Az amerikai hibát követték el, amidőn elfeledték az európai gondolatot és kizárólag az amerikai viszonyok és életforma népszerűsítésére szorítottak. A „Kultúra” egyik cikke bírálja az amerikai kenyéradók és az emigráns munkavállalók viszonyát is. Valóságos szakadékok teremtett közöttük, hogy például — az időközben megszüntetett — müncheni „Amerika Hangja” rádióadónál nem érvényesültek az „egyenlő munkáért egyenlő bér” vagy a „give everybody a chance” régi amerikai elvei és hogy olyan — Amerikában talán helyénvaló — szempontok érvényesültek, amik európai fogalmakkal meg a biztonság kívánságával nehezen egyeztetők össze, mint például a haladéktalan elbocsátások módszere is. „Az amerikaiak — írja a lap — kétségtelenül kívánják, hogy a csatlósállamok, ha csak a finn példára is, visszanyerjék függetlenségüket, de nem tudják, miképpen segítsék őket ebben. Az eszközök megválasztása a politikában gyakran fontosabb a célkitűzéseknél. Míg ezek az eszközök ködöseknek homályosoknak mutatkoznak, a csatlós népekben a State Department politikája azt a gyanút kelti, hogy határozatlan és ingadozó politika. Am, ha ilyen maga a politika, milyen lenne a propaganda, ami voltaképpen csupán a politika vetülete?”

Gyakran és bőségesen foglalkozik a lap Anglia, Németország, a közös piac, az angol-amerikai viszony problémáival, a múlt és a jelen történelemhamisításaival s a jövő követendő politikájaként Németország, Lengyelország, Magyarország és Csehszlovákia semlegesítését ajánlja. Lengyel viszonylatban megállapítja, hogy a lengyelek külpolitikai gondolkodásában mélyreható változások történtek, rokonszenvük a Nyugathoz vonzza őket, de fegyveresen a Nyugattal aligha harcolnának; normális szomszédviszonyt kívánnak a Szovjettel, anélkül azonban, hogy orosz protektorátussá váljanak. A lengyelek mindenesetre lemondtak korábbi nagyhatalmi ábrándjaikról; am, ha egy ország nem lehet nagyhatalommá, de se orosz, se pedig más csatlósra sem kíván válni, egyetlen útja, hogy semleges státuszú biztonsáson magának. Ez a semlegesség természetesen nem azt jelentené, hogy Amerika adja fel szilárd magatartását az oroszokkal szemben és újfajta „appeasement”-re törekedjék; épp ellenkezőleg:

„Csupán nagyon erős és határozott amerikai kormány alkudhatná ki Oroszországtól a kelet-európai országok semleges státuszát és csak hajthatatlan amerikai kormány biztosíthatná az ily politikai konstrukció állandóságát. Hasonló kezdeményezés vagy tervek megvalósítására teljességgel alkalmatlanok azok az ingadozó békéltetők, akik két válság között a feldozómunkát vélik eszményi politikának... Nem a „felszabadítás” meg a semlegesség politikája között kell választanunk, hanem a semlegesítés lehetősége és annak veszélye között, hogy a Nyugat a status quo-t elismeri Kelet-Európában.”

Számunkra különösen érdekes, hogy a lengyel „Kultúra” írókörték elméleti felfogása és realpolitikai megfontolásai számos ponton találkoznak, sőt egyeznek a mi Bibó Istvánunk eszméjével. (S.)

KANNÁS ALAJOS:

Miért is félnél?

A megfeszített ősz már nem zokog.

Csupán a csend síkamlós rongya leng még

a fák között, mint elfelejtett emlék

és meglegyinti nyirkos homlokod.

Nem félsz? — megkérdeked halkán önmagad.

Nem én — szökell fel rögtön rá a válasz,

s feletted hékre dermedt félhold nyálaz

a fák hegyére szürke szálakat.

HORVÁTH BÉLA:

SALVATORE QUASIMODO

Salvatore Quasimodo, az új Nobel-díjas olasz költő, most ötvennyolc éves. Szicíliában született. A két világháború között tűnt fel a hermetista költők között.

Az olasz hermetizmust a legnagyobb modern olasz költő, Giuseppe Ungaretti alapította. Carducci, Pascoli, D'Annunzio elérték a pátoz és költői kifejezés legelőkeltebb formáját; azt túlszárnyalni már nem lehetett. A futuristák fellázadtak a tökéletes formák ellen, mindenét összezúztak, de semmi újat és maradandót nem teremtettek. Ungaretti visszatért a költészet ősi forrásához. Feladatát most nem az, hogy az ő költői pályafutását ismertessem, inkább magáról a hermetizmusról próbálom magyarázatot adni. Quasimodóról szólva ez elkerülhetetlen. Sok téves nézet és félreértés került forgalomba a hermetizmusról. Egyes szerzők, meglepő könnyedséggel egyszerűsítve az ügyet, megállapították például, hogy a hermetista költők hermetikusan elzárkóznak a világ és az események elől. Önmagukba zárkóznak és ezért hermetisták.

Ez tévedés. A hermetikus elszigeteléshez semmi köze sincs a költői iránynak. Neve Hermes (Mercur) nevéből származik, aki a vándorlás, kereskedés, tolvajlás és ékesszólás istene volt. Később Hermes Trismegistos néven egy platonikus és pantheista bölcséleti és költői iskolának lett mondabeli mestere. Alexandriai Kelemen szerint (ha jól emlékszem) harminckettő költő, bölcséleti és matematikai könyvet jegyeztek fel Hermes Trismegistos nevében. (Görögül azt jelenti, hogy Hermes, a Háromszor Hatalmas, vagyis a Mindennél Hatalmasabb.) Az iskola kétségtelenül hatott a korai kereszténységre, aztán Arábiába is eljutott, de ott elenyevett. Később Nyugaton ismét feltámadt, Paracelsus körében. Szerintem Angelus Silesius is merített e platóni és pantheista tanokból.

Ungaretti Alexandriában született és csak ifjú korában került előbb Firenzébe s azután rögtön Párisba. Barátai voltak Modigliani, Apollinaire, Giorgis De Chirico (a Pictor Optimus). Ott írta első hermetista költeményeit, 1918-tól kezdve. Ungaretti szerint a költészetnek nem az a célja, hogy ábrázoljon vagy megmagyarázzon nekünk valamit, hanem az, hogy a szavak irracionális zenéje által elvarázsoljon minket. Tehát a hermetista költészet a szavak irracionális varázslata.

Ami a költői irányhoz semmiképpen sem tartozó „hermetikus elzárás” illeti, a monda szerint Hermes Trismegistosnak hatalma volt tárgyakat, kincseket hozzáférhetetlenné, edényeket, szelencéket nyithatatlaná tenni, vagyis „hermetikusan” (Hermes módjára) elzárni.

A faszizmus idején nem nagyon zaklatták a hermetista költőket. A diktátor nem nagyon követelt tőlük hódolatot. Megelégedett az önkéntes jelentkezéssel; volt elég. Így Salvatore Quasimodo is békeségben írhatta költeményeit a „Libro e

Miért is félnél sok kicsiny haláltól,

a végelegestől végig elhatárol

szerelemünk — nekünk nem jutott magány.

Az elmúlás csupán egy változat

annak, ki már pelenkát váltogat

s szoptatni kezd az őszi éjszakán.

Moschetto” és a „Meridiano di Roma” című faszista lapokba.

Nagyon helytelennek tartom, hogy ezt most nemcsak a Vatikán lapja, az „Osservatore Romano” és a jobboldali sajtó, de még a liberális lapok is szeméretlenül Quasimodónak. A költő az Olasz Kommunista Párt központi közlönyében, az Unitában válaszolt a szemrehányásokra. Azzal védekezett, hogy ő a „Libro e Moschetto”-ban és más faszista lapokban nem faszista, hanem hermetista költeményeket írt. Fogadjuk el a védekezést; mi megtehetjük, hiszen mi sohasem írtunk faszista újságokban. Mindazonáltal tájékoztatásul közölnünk kell, hogy a „Libro e Moschetto” (Könyv és Puska) Mussolini legkedveltebb lapja volt s a „faszista misztika” legüreltelenebb szövevéje. Még a címét is Mussolini adta; ugyanis ő jelent meg egyszer egy ifjúsági gyűlésen könyvvél és puskával a kezében, ezt ajánlván, az ő mulatságos szinpadj módorában, az ifjúságnak. A „Meridiano di Roma” pedig az olasz faszista értelmiség hivatalos lapja volt.

Nagyobb baj, hogy Quasimodo a háború után lassanként felhagyott a hermetizmussal, s a „poesia attiva” kedvéért feláldozta a „poesia pura”-t, a tisztá költészetet. Egyes kritikusi szerint erje kifogyott, az irracionális zenét abba kellett hagynia. A hiányzó ihletet és zenét, aztán ő is megpróbálta politikai célokkal és szövegekkel pótolni. Ez igen egyszerű és jelenleg népszerű is Itáliában. Nekünk, magyar íróknak igazán nem lehet kifogásunk a politikai jellegű költészet ellen. Mink is műveltük a „protesta sociale” műfaját mégpedig akkor, amikor Quasimodo a „Libro e Moschetto” munkatársa volt. De a magyar költők politikai versei sohasem szolgálták a parancsuralmi törekvéseket, mint például Quasimodo versei a Kommunista Pártot.

Vegyünk egy példát. Bemutatom Quasimodo „Uj Hold” című költeményét, mely a kommunista „Unitá” múltáni kiadásában jelent meg 1957 októberében. En igen sok olasz verset fordítottam, tisztelt olvasóm ezek közül talán olvastak is néhányat. Kérem, higgyék el, hogy most is iparkodtam lelkesen és pontosan lefordítani a költeményt, mely így hangzik:

A kezdeten eget és földet teremtett Isten,
aztán a megszabott napon
fényt is rakott az égbe
és megpihent a hetedik napon.
Évmilliárdok múltán
a képe-mására teremtett ember,
meg nem pihenve sohasem,
a földi értelemlenke erejéből
egy októberi éjszakán merészen
egy másik fényt rakott a derűs égbe;
mindemben azzal egyezőt,
amely kereng a világ kezdetétől. Amen.

PEÉRY REZSŐ:

SCHILLER NAPJÁN

Friedrich Schiller szülővárosa, Játokra, életrajzírókra, kiadókra. A Marbach a csendes Neckar falakról nemcsak a boldogtalan nagy ember portréi néznek le ránk, hanem vadászruhás testes urak és biedermeier almatagságú hölgyek is krinolinban, a költő testvérei és gyermekei, akik polgárokként éltek, miután és miközben a költő törekény szervezetét kavéval, gyümölcscsel, szeszekkel és pipafüsttel nógatta az istenekkel megkezdett dialógus folytatására, s testi válságból és pénzzavarai elől az elizeumi mezőkre menekült.

Az exotikumok szekrényében jártam, orosz és héber nyelvű Schiller-kiadások mellett felfedeztem a század elején megjelent — úgy tudom Radó Antal fordításait tartalmazó magyar Schiller-kötetet ama domborműves, aranyozott fedőlappal és a két virágokkal, amelyet gyermekek horunkból ismerünk. Corlyle és Madame de Staël Schiller-irodalma mellett ez persze azt a benyomást keltetheti, mintha hazánkban nem lett volna visszhangja a német klasszikusnak a múlt század húszas, harmincas, negyvenes éveiben. Ez annál fájdalmasabb, mivel Schiller esetében a minálunk legkedvesebb, legnépszerűbb német költőről van szó, akinek nevét hatalmas s felcsabadító erővel verték vissza ma portrék, első kiadások, horrektúrák, levelek idézik lenyűgöző bőszségben a költőt és korát. A hegylelet itt a Schiller-mű német és európai visszhangjának emlékeit csoportosítja s igen nagy figyelmet fordít a mű és az ember istápolóra, a ba-

szági hatására vonatkozó relikviát, — mondjuk a Haramiák első címlapját vagy mutatót a magyar folyóiratokban egy évszázaddal ezelőtt megjelent fordításokból.

Az őszi nap, amelynek délelőttjén a termeket járom 1959 november 10-e, tehát jelentős évforduló. Mellettem francia, angol és olasz mondatok hangfoszlányai. A tárlók körül diákok és diáklányok: a parkban geometriai rendű autótábor. A marbach-i városarcoknak a hivatalos és szellemi Németország ünneplé ma kétszáz éves klasszikusát. A múzeumban II-kor után a zaj, nemsokára Karl Zuckmayer, a német drámaíró szavát közvetíti a hangszóró, aki arról beszél, milyen nehezen talált el a jóindulatú tirádák bozótjában Schillerhez.

Kinn a parkban négy platánfa leveleit sodorja a szél a költő finom bronzszobra körül, amely nemesen és átszellemülten állong, mintha nem lenne azonos azzal a vereshajú, sápadt, nagyorrú és nyugtalan emberrel, akit a betegség és a szegénység démonai kergettek életem át.

Marbach Janus-arcú település. A régi falakon kívül modern kertváros, üzletekkel, nagy üvegfülkével, villákkal, sok fenyővel és szomorúszettel. A hegylabdában azonban érintetlen középkori városrészre bukkan a meglepett látogató. Ez a tárt, teljesen bontatlan történelmi városrész álomszerűen hat és

Sétán

Valahol messze hegedülget
valaki. Mozart — mondanád
s az út mentén, mint menekültek
riadtan suttognak a fák.

Esős a nyár s a Duna árad.
Mondják, az átkozott atom
okozza mindezt — örült század —
felrobbanhatunk egy napon.

De mindez minket meg se hőkent,
a világ végét mindig látták
kik utálták a belső csöndet:
papok, kuruzslók s kancsal párkák.

Ma pont elég a messi dalom,
amit sétálva hallgatunk
s hogy mit csinálunk a viharban,
azt is eldöntjük önmagunk.

ÉS A NOBEL-DÍJ

Előbb vizsgáljuk meg röviden e kis költeményt; azután hatáskörrel fogunk beszélni.

Itt a hermetizmusból csak az maradt meg, amit a kritikusok leginkább kifogásoltak. Ungaretti utánzó, a kisebb tehetségű tanítványok fragmentizmusba estek: egy kis ötletcskét adtak elő négy-öt sorban és az volt a költemény. Quasimodo verse sem egyéb, mint egy kis ötlet, csak hogy ez az ötlet még önmagában sem áll meg. A költemény első sorában azt írja, hogy az eget és földet az Isten teremtette, a kereszténység személyes Istene (hiszen az idézet a Bibliából való). Azután azt is elismeri, hogy az ember Isten képe mására van teremtve. Így aztán nem érvényes a nagyon is olcsó ironia, hogy az ember bizony nem pihent, mint az Isten és ugyanolyan fényt rakott az égbe, mint Teremtője. Ha Isten teremtett engem, akkor az ő érdeme, hogy e képességet megadta nekem. Am ha az ember egymaga „a földi értelemnek erejéből” teremtett új fényt, új holdat, akkor nincs személyes Isten, hanem az istenség bennünk van elosztva (pantheizmus) és mi kormányozzuk az anyagot és a világot. Natura naturata voltunk és Natura naturans lettünk. Quasimodo felemás ötleteiből erre nem tellett, holott a világirodalomban elég példa mutatkozik erre. (Spinoza, Fichte, Schelling.)

Ez a költemény ügyetlen grimasz, provinciális pseudo-atheizmus és nem is meggyőző és fáradt és unalmas és banális.

Jebaj, a Szovjet Írók Szövetségének mégis megjelöl. Amikor a párköltes megkapta a Nobel-díjat, bezeg nem háborodtak fel, mint Paszternák esetében. Sőt azonnal üdvözlő táviratot küldöttek neki, melyben örömkönnel adtak kifejezést, hogy „azt a költőt érte a megtiszteltetés, aki elsőnek ünneplte a szovjet tudomány diadalát, a Lunikot”.

Nem baj, ha nem jó a költemény; elég, ha a nép azt látja, hogy kicsoda baráti viszonyban van ez a nagy ember a Szovjet Írószövetséggel.

Itt közbevetőleg megemlítem, hogy Salvatore Quasimodo „piccolo borghese”-nek, kis burzsoáznak nevezte egy nyilatkozatában Nobel-díjas társát, Borisz Paszternákot. Erről bővebben nem is érdemes beszélni. Elég, ha Guido Piovenet idézem, aki a Doktor Zsivágót a század egyik legnagyobb remekművének mondtotta.

Quasimodo szerint azonban „Paszternák Csehov nyomdokán halad és negyven évvel elmaradt a mai fejlődéstől”. Vagyis nem követi a szocialista realizmust.

Az olvasó most elcsodálkozik és azt kérde: hát akkor miért Quasimodo kapta a Nobel-díjat? Az olasz irodalmat huszonöt éve figyelmen kívül hagyta a Svéd Akadémia (miközben kilenc francia író tüntetett ki). Giovanni Papini, Benedetto Croce, Gabriele

MARBACHBAN

valószínűtlenül, mint valamely ki-
tűnően felépített kulisszaváros.

Ormos, meredek tetők glédája,
kétemeletes fakeretes óriásházak
zárt sora, merev, szigorú szimmetria,
ahová nézel. Egyöntetűen barna,
kitámasztott zsalugátorsor. Aranyozott
vascégek, önkarikás színes ablakok.
Az óriás tetők alatt apró muskátli kettős ablakos, a
manzáradal együtt négy emeletnyi
magasság. Lépted ijesztően kopog a
macskaköveken. Előbb olyan
mindaz, mint valamely ápolat öreg
fenyves, majd visszhangzóvá és
színpadlássá változik az utca, ahol
egyedül vagy s ahol felettled lépteid
zaja egymásután nyitja az apró
ablakokat.

Az ember ritka tünemény erre-
felé ebéd idején. Egy meredek tetős
utacban, mely alig négy lépésnyi,
háromemeletes házainak zsúfolódó
sorfalával, tyúkók kapirgálnak a
falak tövéhez szorított trágyadom-
bon. Mindez pontosan olyan, ami-
lyennek a Grimm-mesék illusztrató-
rai ábrázolták a régi német városi.

Schüller szülőháza a történelmi
városerdő, e zegzugos alombeli táj
sűrűjében fekszik. A költő bölcső-
helye felett egy őszhajú szegény-
asszony örködik, mintha egy Hauff-
meséből maradt volna. Mivel a költő-
tők a szegények népéből vétettek
elsősorban, az idős néni odaül az
író szülőházába.

Ó kalauzolna, ha ezt a tevékeny-
séget nem tenné feleslegessé a mé-
retek dermesztően szűk mivolta. A
kapualjából egy szűk szobácska nyi-

lik bejövet balfelé. Szemben velem
a szülők arcúja. Schüller János
Gáspár hadnagy, katonai seborvos
jóindulatú és energiatúlközölő fel-
szeg gyermekarca mellett Kodweiss
Erzsébet Dorothéát nem a tájéko-
zatlannak tűnő kis hercegi hadnagy
feleségének, hanem édesanyjának
vagy testvérének nézök. Finom
vonásából szomorúság és érzékeny-
ség sugárzik, ajka körül lemondó
mosoly játszik.

A szobácskában a kegyelet lele-
ménye néhány szegényes tárgyat
csoportosított. Egy kis rokkára, egy
lábon álló, sötétzöld, égetett, pa-
raszti barokk jellegről tanúskodó
agyaghályhára, egy szalmafonatú
karszékre emlékszem. Egy virin
homályos üvege mögött a költő
gyermekkori ruhadarabjainak szin-
foltjai mellett, egy sokvirágos, al-
mazöld selyemfrakk a jómódú rövid
kései koráról szól, amelyben a
költő éppúgy szeretett jólöltözötten
megjelenni, akárcsak Petőfi. (Ma-
dame de Staël tábornoknak vélte
első találkozásuk alkalmával.)

A szülőház ma múzeumnak be-
rendezett felső szobáját a család
nem lakta. Egy dívány és egy kom-
mód virraszt itt a girbe-gurba hajó-
padlón. A vitrinben a költő fájdal-
mas ifjúságának egyetlen tárgyi
emléke: háromszögletű, oldalt fel-
hajtott szegélyű fekete kalapja,
amelyet a stuttgarti kadétiskolá-
ban viselt. A tárlóban családi ok-
mányok, a költő első latin nyelvű
próbálkozásainak kézírata, Schiller
János Gáspár néhány emléktárgya.

Mit tudtam meg Schillerről Mar-
bachban? Nyilván nagyon keveset.
Tudom már, hogy keze írása nagy-
nyon korán magán viseli a beteg-
séggel való küzdelem, a depresszió
és a roppant önváram nyomát.
Tudom, hogy piros bőrből készült
úti tintatartót használ; elefant-
csonttollát, óráját, ifjúkori arché-
peit, korrektúráit, almazöld frakk-
ját ismerem. Mindez semmi sem
visz közelebb hozzám. Szenvedőbb,
csínyebb, szenvedélyesebb volt,
mint amilyennek a klasszikus ízlés
ábrázolta. Egyben elegánsabb, át-
szellemültebb, mint Schadow raj-
zán. Ez azonban bármely életrajzá-
nak elővasása után nyilvánvaló.
Am valmit mégis tanultam Mar-
bachban, amiért jó és hasznos volt
elzárndokolni Schillerhez.

Az arányok, amelyek közül ki-
nőtt: ez a megdöbbentő szegénység,
ez a törpéknek való méret, ezt kel-
lett megismernem Marbach közép-
kori dómvilágában.

Nem tudtam volna elképzelni,
hogy család elélhet olyan kis he-
lyen, két ilyen apró szobában és
egy zugolyban, mint amilyen szűk
helyen élt öt évig Schiller hadnagy
családja.

Az autóbusszban feketehűtés, zár-
kózzant, elfogódottan üldögélő,
dereshajú, piros arcú agastyánok-
kal utazom; a szellemi Németország
fiaival.

A költőre gondolnak nyilván.
Szomorúaknak látszanak, mint akik
titok közelében jártak, de keveseb-
bet tudnak róla, mint annak előtte.

Korunk hőse: a pikareszk szent

(R. W. B. Lewis: *The Picaresque Saint, Representative Figures in Contemporary Fiction, 1959.* J. B. Lippincott Co. Philadelphia & New York)

Dosztojevszki azt tartotta Orosz-
ország küldetésének, hogy a világ-
nak az igazi Krisztust mutassa
meg. Oroszország nem váltotta be
a nagy regényíró reményeit. Szá-
zadunk regényíróinak második
nagy nemzedéke — egy fiatal ame-
rikai irodalomtörténész szerint —
furcsa, ellentmondásteljes, közös
hőseivel igyekszik nem kisebb am-
bicióval, de tragikusabb helyzet-
ben igazolni, hogy van még ré-
mény az emberiség számára.

Minden nemzedéknek megvan a
maga közös regényhőse, aki olyan
tendenciákat testesít meg, ame-
lyek az agytekevényekben és mű-
vekben egyébként csak lappangan-
nak, vagy töredékesen találnak ki-
fejezést. Századunkban a regény
felelőssége megsúlyosodott; líra,
filozófia, epika, történelem torkol-
lott bele. Most a regényíróknak
kell olyan dolgok elmondására vál-
koznia, amelyeket pl. a rene-
szánsz idején a képzőművészek, a
fevilágosodás korában a filozófus-
ok, vagy — a távolság nem nagy
— a pamfletírók mondtak el. Szá-
zadunk szerencséje, hogy a regény-
írók általában bátor emberek és ha
néha a kétségbeesés stratégiájával
is, de vállalkoznak arra, amit hu-
manitás és szellem megkövetel tőlük.

Az első nagy regényíró-nemzedék
— Joyce, Proust, Mann és a töb-
biek — szinte megszállottjai voltak
az elmúlás, a megsemmisülés gon-
dolatának. Forradalmuk elsősor-
ban esztétikai dimenziókban zaj-
lott le, reprezentatív hősi művés-
z vagy legalább is esztétikai emó-
ciókban élő ember volt, akj elvesz-
tette kapcsolatát a metafizikai és
erkölcsi világgal, amelyben nem
hitt. A generáció kiegyezése, ame-
lyet az étellel, illetve az elmúlással
kötött, főleg esztétikai kikötéseket
tartalmazott. Regényüket nem
annyira valami élettelen bonyoda-
lom, mint inkább a páratlan ver-
bális technika vitte előre.

A második generáció, Camus,
Silone, Moravia, Graham Greene,
Faulkner, Malraux (Lewis az első
ötöt tartja reprezentatívnak a szó
emersoni értelmében) szintén nihi-
lizmussal, gyilkossággal, önmeg-
semmisítéssel kezdte regényeiben.
Morbidityt vádolták őket, pedig
dantei bátorsággal szálltak alá a
mélybe. Rilke Archaikus Apollo-
torzójának tanácsát követik,
amelynek Tóth Árpád fordítása
szerint „nincsen egy helye sem,
mely rád ne nézne: Változtasd meg
élted”.

Konverziójuk élményeit regé-
nyeikben újból meg újból felbuk-
kanó, vissza-visszatérő különös hő-
sérzelmetti, akinek végleges megfo-
galmaszásába, mint egy nagy mon-
danivalóba, mindig újra belefog-
nak. Lewis szerint ez a pikareszk
szent, paradox korunk logikus
hőse, egy különös, néha humor,
néha tagadás mögé bujtatót szent-
ség kóbor megtestesítője. Nem új
formulák, új gesztusok, új ing-
sinek kitalálója ő, hanem egy új
életű. A törvényen kívüliég
majdnem mindig árnyékú kisé-
ri, a legális gyilkosság fenyegetése
állandóan feje felett lóg. Az első
nemzedék regényhősei között nem
találni törvényen kívülit, sőt ellen-
kezőleg — mint íróik — polgári
jólétben élnek. A második nemze-
dek hőseinél — mint legtöbbször
íróiknál — a törvényen kívüliég
szinte szabály. A világ nagyot lé-
pett, jobbait a föld alá kényszerít-
tette.

E görögös szent felé indul a hat
regényíró, más-más ponton termé-
szetes. Camus a logika volt er-
dőben és ó-nadásain vág keresztül,
iránytűje az együttérző elme; Mo-
ravia Erosz bozótjait vágja egy
szomorúságra hajló, de reményt
adni kívánó szív éles machetével;
Silone a szeretetbe torkolt po-
litikai ambíciók őserdején; Faulk-
ner egy őstamentumi, Greene
egy katolikus ihletű vallásosság-

nak az emberfölötti és emberalatti
között vezető keskeny ösvényén
törtet a közös céj felé.

Ez a nemzedék megtért az egy-
szerűséghez is. Szavuk az egyszerű
emberi szó. Po Csüiről tartja a le-
genda, hogy verseit parasztszazo-
nyoknak olvasta fel, s amit azok
nem értettek, kijavította. Proust-t
vagy Joyce-t nehéz elképzelni ilyen
helyzetben, Silonet, Camus-t annál
könnyebb. Camus Tarrou-ja azt ál-
lapítja meg: ami őt érdekli, hogyan
lesz az ember szentté. Rieux azt
válaszolja, hogy ő több szolidari-
tást érez a legyőzöttekkel, mint a
szentekkel, nincs érzelme a szent-
ség iránt, őt az érdekli, hogyan lesz az
emberből ember. „Ugyanazt a dol-
got keressük — felel; Tarrou —,
csak én kevésbé vagyok ambició-
zus.” Pietro Spina, Silone regényé-
ben, azt mondja, ha az a kilátás,
hogy halála után oltáron mutogat-
ják és ismeretlenek, főleg öreg hől-
gyek imádkoznak hozzá, nem len-
ne olyan kellemetlen, ő szent sze-
retne jenni. Malraux-nál a csavargó
szent sámanként jelenik meg. Vin-
cent Berger fiától azt kérdezi egy
oros, tudja-e, mi egy sáman.
„Szibériai varázsó, ugye?” „Vala-
mivel több. Lenin nagy ember
volt, de nem volt sáman. Trockij
kevésbé nagy, de ő sáman. Puskin,
Robespierre, Goethe? Egyik sem
az. Dosztojevszki, Mirabeau, Höl-
derlin, Poe: nagy sámanok. Kis sá-
manok is vannak: Heine, Napoleon
nem volt igazi sáman: túl sokban
hitt. Sok lángészben talál sz vala-
mit a sámanból, de idiótákban is...
Az apád ereje és gyengéje is az
volt, hogy volt benne valami a sá-
mából.”

Mindez eléggé enigmatikus, de
kialakul belőle a modern embertí-
pus, a törvényen kívüli szent.
Lewis szerint a generáció legrepre-
zentatívabb művei Silone „Kenyér
és bor” és Greene „Hatalom és
dicsőség”, című regényei. Érdekes
lennie megvizsgálni, hogy ennek a
modern embertípusnak, amelynek
kialakításába újból a latin szellem
szólt bele, milyen szerepe van a
magyar regényben. Azt hiszem,
Tamási Aron hőseit juttatják
eszünkbe. Közte és Silone közt sok
rokonság van. Talán ez az embertí-
pus teszi Tamásit annyira mo-
demné, bár székeley századok ár-
nyai lengik körül hőseit.

Talán még érdekesebb lenne
megvizsgálni, milyen szerepe volt e
görögös, kóbor szentnek, amelynek
megfogalmazásával vívódik kato-
likusoktól posztkommunistákig (Si-
lone nevezi magát néha posztkom-
munistának) a Nyugat sok írója,
lelkük mélyén talán az oroszok is,
mint Dr. Zsivágó igazolja, 1956-os
forradalmunkban.

Nem azokról akarok most szólni,
akik örök álmutat alusszak a rá-
juk öntött meg alatt, homlokukon
a jövő ábráival. Nem is azokról,
akik a börtönfalakon túlnézve ke-
resnek kérdéseikre feleletet, ame-
lyet néha egy-egy szívroham köz-
vetít. Az ő osztályrészük is a legá-
lis gyilkosság, a törvényen kívüli-
ség.

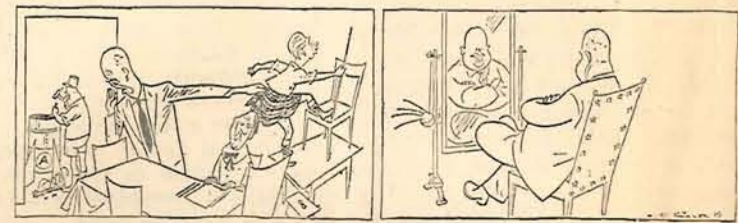
Arról szeretnék beszélni, aminek
tanúja voltam. A forradalmat Sop-
ronban éltem át. Másutt már rövi-
den megemlékeztem erről. A kom-
munisták hatalmi apparátus belső
üressége folytán néhány órán belül
összeomlott. Az így támadt térbe
ezer egyetemi hallgató nyomult be
és gyakorolta a hatalmat bölcses-
séggel és szeretettel a nép iránt.
Rieux-t és Tarrou-t is megtalálhat-
tuk a városban, amely éppen úgy
el volt zárva azokban a napokban,
mint Camus Oran-ja a bubópestis
idején. Azt is tudtuk, hogy mi a
bubópestis. Greene névtelen mexi-
kói papja is ott járt a város ka-
nyargós utcáin. Éles szemű ember
Tom Joad-ot vagy Isaac McCaslint
is felismerhette. Furcsa világ volt.
Irrealitását csak az adta, hogy a
modern fikció világát realizálta.

Szenci Vilibald

Előzetes megbeszélések

Nyugat

Kelet

(A Frankfurter Allgemeine Zeitung engedélyével)

John Smith kapitány útja a Vöröstorony szorostól Virginiáig

Keble Chatterton, a kitünő angol író és kritikus könyve (University Press, Edinburgh, 1959) John Smith kapitány élettörténetében a XVI. század egyik legmarkánsabb alakját eleveníti meg. A könyv nagy megjelenítő erővel festi azt a korszakot, amikor Amerikában az első telepések küzdöttek az indiánok ellen, Kelet-Európa pedig nem kis mértékben a mai Kelet-Európához hasonlóan. A vasfüggönyt a török birodalom nyugati határa jelentette; ezt a határt jelezték évtizedeken át az égő magyar falvak.

John Smith 1580-ban született Lincolnshire-ben. Ugyanabban az esztendőben, amikor Shakespeare első szonettjét megírta. Vallalkozó szellemű, vakmerő, okos, művelt és ráadásul szerencsés ember volt. Tizenhárom éves korában beutazta Franciaországot. Megtanult latinul, görögül és franciául, Marcus Aurelius, Caesar és Macchiavelli írásait olvasta s közben kitünően megtanulta a kardforgatás mesterségét is. Később Hollandiában és Olaszországban is járt. 1601-ben Bécsbe került. Ott megismerkedett Meldri ögróffal, aki akkoriban egy Kisell nevű tüzértábornokkal együtt éppen azon törte a fejét, mint segíthetne az alsólandvai erő védőin, akiket a törökök körülzártak. Tanácsalanságukból John Smith segítette ki őket. Elmondta Meldri-nek, hogy ő fáklyajelekkkel üzenetet tud továbbítani a körülzárt várba. Minthogy angolul csak a várparancsnok, a brit származású Lord Ebersbaugh ért, nem kell attól tartani, hogy a törökök megfejtik az üzenetet.

Meldri örömmel vette a fiatal angol katonát. Rövidesen egy dombtetőről, tíz kilométerre Alsólandvától, John Smith fáklyával ezt az üzenetet küldte az ostromlott várba: „Csütörtökön éjjel keletről támadok. A szürkevarban törjön ki a várból.” Smith fáklyajeleinek technikája egyszerű volt.

Az abc betűit egyszerűen megszómozta és A-tól L-ig egy fáklyával, M-től Z-ig két fáklyával jelezték az egyes betűk sorszámát.

Minthogy a török sereg kétszer akkora volt, mint a felmentő csapat, Smith azt tanácsolta Kisell tábornoknak, hogy tegyék lövé a ellenséget. A hadicsél abból állt, hogy több ezer puskaros fáklyát szúrtak a földbe és ezeket meggyújtották. A fáklyák fellobbanására a törökök a tűz irányába rohantak, minthogy onnét várták a támadást. Kisell az ellenkező oldalon háttámadta és szétkergette őket.

A sikerült hadművelet után John Smith Meldri ögróf csapataihoz csatlakozott. Egy Smith által gyártott primitív bomba segítségével — nagy cserépfazekakba puskaport, terpentin és hasonló robbanóanyagokat gyömösölt és ezekkel lötte a török sáncokat — sikerült a keresztény csapatoknak 1601 szeptemberében Székesfehérvárt visszafoglalni. A következőkben John Smith Meldri ögróf csapataival együtt Erdélybe vonult, ahol Báthori Zsigmond nagy örömmel fogadta őket.

Dél-Erdélyben Meldri katonái nagyerejű, komoly tüzérséggel felszerelt török sereggel találtak magukat szembe. A két hadsereg hosszú ideig farkasszemét nézett. Egy nap török követ jelent meg a keresztény táborban és bejelentette, hogy az egyik ozmán tiszt, Turbasav, lovagi párbajt ajánl bármelyik keresztény kapitánynak. Természetesen életre-halálra. Meldri tisztjeinek választása John Smith kapitányra esett.

A török vitéz arany, ezüst vésztben jelent meg a mérkőzésen. Közben a két lovas lándzsával egymásnak rontott, a török zenészek oboákon édes keleti dallamokat játszottak. John Smith kirepítette Turbasavot a nyeregből és lándzsára tűzött fejével visszavonult a keresztény táborba. Másnap egy má-

sik török vitéz hívta ki lovagi párbajra az angol kapitányt. Ezúttal pisztolypárbaj mellett döntöttek és Smith a második török fejét is lándzsára tűzte. Minthogy a keresztény csapatok erősítést vártak, a következő napon már John Smith hívta ki az egyik török vitézt és ennek is levágta a fejét. A párbaj emlékére Báthori Zsigmond nemesi címet ajándékozott John Smithnek. A címerben a három török levágott feje látható ezüst alapon. (Hosszú évek múlva, amikor John Smith kapitány már az amerikai Virginiát térképezte fel, három szigetet „Three Turks Heads”-nek, „Három török fej”-nek keresztelt.)

Alig két évvel később Meldri ögróf csapatait a Vöröstoronyi szorosban megverték a török és janicsár hadakkal megerősített krimtatók. A keresztény sereg nagy része megsemmisült. Smith kapitány súlyos sebesüléssel fogásba esett. Amikor meggyógyult, a Vaskapu közelében eladták egy rabszolgavásáron. Kilencezer más rabbal együtt egy Tragabizanda nevű mohamedán nő udvarába került. A kapitány ekkoriban már jól beszélt magyarul és minthogy úrnője is értett magyarul — az előző században a magyar még diplomáciai nyelv volt Kelet-Európában és a Balkánon — hamarosan meglágyította Tragabizanda szívét. A mohamedán asszony úgy akart a csinos kapitány sorsán könnyíteni, hogy meleg ajánlással elküldte bátyjához, Timor pasához, aki a Kaspi-tó melletti vidék ura volt.

Tragabizanda ajánlása azonban felbőszítette a pasát. Ötven fontos vaskarikát veretett John Smith nyakára és rabszolgái csicskásává tette meg. Egyszer, amikor Smith a szántóföldön dolgozott, Timor is kijött hozzá és korbácsával véresre verte. Smith ekkor doronggal agyonverte a pasát és a pasa lovára kapva, elmenekült. Egy donment városban levették nyakáról a vasat. Az angol kapitány az orosz szeptépen keresztül visszavagolt Erdélybe. Itt Báthori Zsigmond pecsétével levélben iratta meg Smith kapitány történetét és 1500 darab aranyat ajándékozott neki.

Ezzel Smith kapitány kelet-európai kalandjai véget értek. Kalandos életét Amerikában folytatta. Miután áthajózott az Újvilágba, résztvett James Town megalapításában, majd New England tengerpartra ment. Életének két legismertebb kalandja ezek után az indiánok közt játszódott le. Egy alkalommal az indiánok elfogták a Monongahela mellett és főnökük elé vezették. Smith tudta, hogy életét már csak a csoda mentheti meg. Elővette iránytűjét és a főnöknek ajándékozta, aztán, mint-hogyha gyermekkel beszélgetne, mesélni kezdett neki — persze indián nyelven — a föld gömbölyűségéről, a naprendszeréről, a bolygók pályáiról. A csillagászati előadás akkora hatással volt a főnökre, hogy megkegyelmezett neki és szabadon engedte. Egy másik alkalommal John Smithet a Potomac mellett újra elfogták az indiánok. Főnökük, Powhatan derűsen hallgatta John Smith szavait, mintha csak egy londoni klubban társalognának. Majd intésére az indiánok megragadták Smithet és a kivégző oszlophoz költözték. Egy fiatal lány azonban odaszaladt a kivégző oszlophoz és megcsókolta az angol kapitányt. Pocahontás volt, a törzfőnök lánya. Az indián szabályok szerint John Smith megmenekült a kivégzéstől.

Smith kapitány híres könyve, melyben erdélyi kalandjairól is beszámol, a „The True Travels, Adventures and Observations” 1630-ban, a szerző halálának évében jelent meg Londonban.

A londoni San Sepulchre templomban temették. Latin sirversében barátai vitézségéről és erdélyi hőstetteiről emlékeztek meg. Smith kapitányról, akit Virginiában nemzeti hősként tartanak számon, mindeddig több tucat életrajz, számos regényes életrajz jelent meg. Több filmet készítettek életéről, különösen az indiánokkal folytatott küzdelmeiről és a Pocahontás-epizódról. Chatterton könyve leolvassza a legendáról a romantikus mázt és a realitás teljes erejével mutatja be ezt a kalandos és nagyszerű angolt, aki a XVII. század elején gyalogszerrel indult el Magyarországra felszabadítására.

Fercsey János

„Tegnap” és a mai magyar film

Amikor az „Elvadított” csöcselék” a „Tegnap” című új magyar filmben megostromolja a kisváros lakosságát és a néphez hű Szabó alezredes szóváltás közben keményen a szemébe néz a hitében megingott Csendes Imre főhadnagynak és azt mondja neki: „az igazság hangja néha elhalkul, de akkor is ki kell tartani mellette” — ezzel a maga kettősségében fel is vázolta a korszakot, mely ezt a filmet életre hívta. A „Tegnap” s az a két másik magyar film, melyeket alkalmunk volt megtekinteni, két és fél—három évvel azután készült, hogy Hannibál tanár úr dráma „megtérése” az óbudai Amphiteatrum arénájában lényegében lezárta a magyar film történetének első igazi hőskorát, s egy évvel azután, hogy a „Bakaruhában” és a „Vasvirág” megpróbálta életben tartani s folytatni ezt a hagyományt az elszaporodó limonádé-vigjátékokkal s kötelező párt-történeti filmekkel szemben. A „Ház a sziklák alatt” (1958) valójában ennek a vonalnak a folytatása: nem politikai szükséglet, hanem művészi igényesség hívta életre, mint amazokat; fiatal rendező (Malkk Károly) műve ez is és irodalmi nyersanyag (Tatay Sándor forgatókönyvének) alapszik. Komoly, igényes film. Tragédiának készült, — de végső soron hiányoznak belőle e műfaj legfőbb következményei és patosza. A hazai kritika (mérészen elővéve egy régóta félretett kifejezést) sorsdrámának nevezi. A cselekmény, egyszerűen, érdekes emberi történetnek indul. Ferenc, a főhős, hazatér a hadifogságból kis házába, a badacsonyi sziklák alatt. Felesége meghalt és Tera, az asszony nővére, egy idősebb, púpos, szerelemre sóvárgó vénlány visszaadja Ferenc életkedvét s vonzódását földjéhez, a badacsonyi tájhoz. Ferenc megismerkedik Zsuzsával, egy boldogságra vágyó, szép, fiatal nővel és feleségül veszi; Tera elköltözik, de nemsokára visszatér: joga van a fele házhoz. Ferenc nem tud elmenni, odaköti a föld — és Tera jelenléte fokról fokra lehetetlenné teszi a házaspár életét. A sötét árnyalt, tragédia felé rohanó cselekmény azonban épp itt botlik meg, hogy ez a „fokról fokra” részleteiben a vásznon megvalósul: a cselekmény nem ível felfelé, hanem önmagát ismétli, s mire a figurák felkeltették érdeklődésünket további sorsuk iránt, a történet elapad. A helyzet tarthatatlanságát sablonos eszközök (Zsuzsa hisztérikus nevetés-sírása, petróleumlámpa lángja baráncra éjjeli lepke) érzékeltetik. A jellemek erőszakot tesznek önmagukon és Ferenc röghöz kötöttsége és cselekvőképtelensége (amely a tragédia lélektani kulcsa és életítője lenne) elveszi emberi indokoltágát. Így, amikor Ferenc tehetetlenségében végül megöli Terát, csak egy „jó jelenet”-nek, s nem egy logikus emberi dráma érzelmi betetőződésének vagyunk tanúi. A rendező elvtű a filmet, mielőtt még igazán megszerzené magának és ura lehetne. Pedig Malkk Károly rendezése — néhány zavaró trükkötől, mellékfigurától s melodramatikus pillanattól eltekintve — egyéni stílusú s részleteiben kifogástalan. A nyomott atmoszféra, a keményen fekete-fehér fényképezés, a környezet szinte elvont, barokk vészterhessége rendkívül érzékletes; néhány nagy jelenet (melyekre a cselekményt felépíti), különösen azok, amelyekben embert és tájat együtt s kölcsönhatásukban ábrázol (nádvágás, köhordás), remekbe sikerültek. Minden a helyén van tehát, kivéve a film egészét. Az emberi dráma — a passzivitás drámája — lényegében kihalászatlan és indokolatlan marad, s ugyanakkor a túlszűfolt történet mindent kimond és nem hagy elengedő teret a misztikus sejtetésnek. De ezt a történetet író írta és művészek valószínűleg megfogták, akik nem az igazság hangja, de akkor is ki kell tartani mellette.”

Sós Albert

Hatóságilag kijelölt rágcsálók

Nagy-Budapest dolgozó népe újabb tanújelét kapta annak szeretetteljes gondosságának, amellyel a jelenlegi magyar rendszer a lakossággal szemben viselkedik. Megkezdődött a szokásos őszi nagytakarítás és rágcsáló irtás. E nagyjelentőségű tényről természetesen a párt központi lapja számolt be a következő rövid, de öntudatos közlemény keretében:

„A Fővárosi Tanács intézkedéseire fővároszerte megkezdődött a szokásos őszi nagytakarítás és rágcsáló irtás. Az illetékes szervek megtették előkészületeiket a rágcsáló irtására: kerületenként kijelölt Háztartási Boltokban kellő mennyiségű Cumacid és Duplex elnevezésű irtószert szerezhető be, s kijelölték azokat a göcöket, amelyek a rágcsálók főfészkei.”

Újabb ökölcsepap a rágcsálókra, mondhatták örömtől csillogó szemmel a pestiek, akik e rövid híradásból három döntő fontosságú tényről szerezhetik tudomást.

1. Magyarországon nemcsak egy szerv foglalkozik rágcsáló irtással,

Raphael a szekrény tetején és Tizián az ágy alatt

Egy olasz származású, Alfonso Follo nevű mechanikus hálószobájában a kaliforniai Beverly Hillsben számos, rendkívül értékes festményt fedeztek fel. Egyebek közt Michelangelo da Caravaggio tizfestményét, két Tintoretót, egyegy Tiziánt, Luca Giordanót, Raphaelt, Lorenzót, Lottót és Claude Le Lorrain. A felfedezés véletlen műve volt: Follo mechanikus felkereste egy műtörténész, mert elromlott a televíziós készüléke. A nyitva maradt hálószobáján át — amikor Follo a kalapjáért ment, hogy kliensét elkísérje — a műtörténész az ágy felett lógó képen felismerte Caravaggio ecsetjét. A többi festményeket — hengeralakban összecsiszavarta — Follo a szekrények tetején és az ágy alatt tartogatta. A festményeket a műszerész atyja egy, a múlt század végén elhunyt nagybátyjától, egy kardinálistól örökölte.

Vajda Albert

LIVRARIA D. LANDY

Sao Paulo

Rua 7 de Abril 252, 5°-sala 53
Caixa Postal 7943.

Dél-Amerika egyedüli könyvkereskedése, ahol magyarony kívül négy világnyelven vásárolhat az igényes olvasó.

Könyvek, metszetek, folyóiratok. Kérje katalógusomat!

I. FALUDY GYÖRGY:

András Sándor

Az ember? Bolond Istók csenget s jobb vállad fölött berepül házadba; de lényéhez még csak az esőt hozza keretül.

A mű? Kamaszos, kócos, hetyke. Az egy mondatos, kurta, jó sorok közt egyéni színekre is futja, ám a ragasztószert kristályos is meg átható és minek versben ennyi ötlet? Nekem színesebb a fakó. Ahol Nagy Imrét elsiratja: fejlethetetlen, megkapó.

II.

Bán Györgyi

Pontosak s mélyre vágnak képei, mint a Rembrandt-i Anatómián az orvosok bonckései. De hozzájuk képest ő kései.

Nem reneszánsz, nem is neobarokk. Ha volna ilyen, úgy neoromán. A légben egy griffmadár kanyarog. — Ez az ihlet — mondják a magyarok, s reggel féltiz van, Szent László után.

Herbáriumot a budai hegyekben szedtem össze hajdanán. A többi a Mississippi mellett gyűjtöttem meg az Atlasz hajlatán. S végül a Mátra meg London flórája! Betelt, gondoltam, csakrom furtje itt. De ő rátette Erdély füveit.

III.

Bikich Gábor

Víziós szabadverseit régtől tiszteltem, de tisztetétem hűvös, mint a csengős postakocsi utasáé a terepjáró gépkocsi iránt. Öreg vagyok, megszoktam a rim csengőit, a rímtelen versek íróit csendesen borzongással figyelem, ahogy a Guadalquivir révészé nézhetett Kolumbusz matrózai után. Személyére is gyanakodtam, hogy talán másfajta ember, mint amilyenek én a költőt képelem és amilyenek szerintem a költőnek lennie kell. Egy hónappal ezelőtt nyugodtam meg, amikor itt Londonban fél tuca kollégánkkal együtt fontos irodalompolitikai és politikai kérdéseket tárgyaltunk három napon át zöldsztal mellett. Néha összenéztünk. Mindketten a lábunkat nyújtottuk, hogy felkeljünk és kiszaladjunk a teremből, hogy ne kelljen a politika és az irodalompolitika kérdéseit meghallgatni, melyhez, úgy éreztük, még akkor sincs semmi közünk, ha az életünk függ tőle. Hogy leszaladhassunk az utcára és céltalanul bolyonghassunk, este kocsonyát szagoljunk és reggel a péküzletekből áradó friss kifli illatot,

(András Sándor, Bán Györgyi, Bikich Gábor, Csokits János, Kibédi Varga Áron, Makkai Ádám, Máté Imre, Nyíri Éva, Tóth Z. László versei, Szabó Zoltán szerkesztésében, Magyar Könyves Céh, London, 1959)

nem a politikusok szennyest és a vezércikknek vitriólos páráját.

A közös végveszéllyel szemben feladtam a rim pretencióját, egy és mindörökre.

IV.

Csokits János

Epigrammáidat utálok s bár dekadensebb vagy mint kéne, nem titkolom, hogy több mint ötven verssorodat tudom betéve s nagyon szeretlek, bár levélben sokszor küldtél már a fenébe.

A lírad ócska, mint Catullusé, s Lorcánál sem vagy mindig újabb; mint nyújthatnék a bujdosásban neked kart, két kezét, tíz ujját, hogy a mókákat meg a verset ne hagyjad abba, mindig fújjad? Úgy képzelem, hogy szemtől-szembe

álunk így, míg lábaink állják és átölelünk asszonyt, flaskát — asszonyt, flaskát és tüzes kályhát.

V.

Kibédi Varga Áron

Pontosan feltérképezett világ szigorú hitelesség rend, egység tartja össze milyen rend, milyen egység? Nem tudom.

E világban nincs bőség, sem szűkösség a jelzők és képek traverzei azért vannak, hogy mindezt egybekössék.

Mily jelzők és mily képek? Nem tudom. E világ alatt vulkáni talaj remeg, s míg a felszínen kékes andezit pihen lenn az erotika kazánja izzik, feszül és libeg. Milyen erotika? Az igazi.

VI.

Makkai Ádám

Oáhu, Számoa! Tűszép szigetre küldöt balsorsom gyámola.

KILENC KÖLTŐ

negyvennégy hulláhegyei után kagylóval, rákkal várta Páris és napozó aranyhalak megannyi fényes kardinális macskák holdfényes talpai de sem a pontyok gyűrűs álma a Szajnában, sem az a bor amelyet hagymahéj-nak hívnak el nem moshatta a Dunát.

IX.

Tóth Z. László

Nem merek hosszán írni róla: csak most ismerkedem vele. Verssorai oly szaporán peregnek, mint a villanyóra futó másodperc-mutatója és képekkel vannak tele.

X.

Epiológus

A bujdosó költőnek nehezebb mint Sziziphosznak lenn az Alvilágban, és hallgatója egyre kevesebb. Mely gége, térd és melyik légső bír szusszal, emigráció, tüdőt fogyasztó csigalépcső? S mégis: ki nem dúdol magában a sötét erdőn, hogyha fél? a nagy, lámpátlan éjszakában? Merjek remélni, ifjú költők? Az igazi költők bikák. Szarvukra tűznek minden jóslatot, minden szabályt, minden esztétikát.

Giccses a délelőtt! Fanyalgotam Havajban tizenöt év előtt. Az operett-kulissza nem kellett, mikor láttam. Csak később vágytam vissza. Magyar költő Havajban! Ne légy oly balga, mint én. A szép nőket öleld át s a pálmafákat szintén.

VII.

Máté Imre

Piros csizmánk nyomát belepte a hó, szólt a téli erdőn a tárogató.

Sáros cipőnk nyomán feszül már a drót: fújjad, Imre, fújjad a tárogatót!

VIII.

Nyíri Éva

negyvennégy hulláhegyei után párisi pléhtetők fölött a holdfény játszott vele sakkot s mert a groteszket szereti a hóviharban néger férfit látott, mihelyt megérkezett

KÉT ÚJ MAGYAR REGÉNY

EGYFELVONÁSOS, PICIKNEK*

A népi demokrácia olyan barátságos pokol, amelynek aláereszkedő köreiben itt-ott akad egy-egy meghitt, kellemes Rondabugyor — ahogyan az olasz malvebolgiát Babits magyarította. Ilyen Rondabugyor az az Atjáró nevezetű eszpresszó, amely Mándy megrendítően pesti-hazai, kacagtató-könynyeztető regényének fókuszja; az Atjáróban mesélik el, amelyben permanenciát tart bölcsészhallgatók, bohémjelöltek sodródása, ki-és beérkezett költők csevegése-civódása, levek összeszűrése, összeszűrt levek desztillálása pletykává és költeménnyé — és végül és nem utolsósorban a megélhetési hajszá, vagyis a helyezkedés nagy hajszája egy korban, amelyben egyre inkább csak annak az eszkimónak jut foka, aki piros pártkönyvecskét lobogtat.

Egy magas, kurtára nyírt hajú fiatalember bukkan fel a presszóban. Megáll (a regény másodfőhőse, a mesélő) Zsámboki előtt és azt mondja:

— Ön ír egy egyfelvonásost, piciknek!

A tónus lesújtó és megtisztelő; nem jelent kevesebbet, mint hogy a rádió nagyméltóságú ifjúsági osztálya lemosolygott az íróra, a párttitkár még nem tiltotta le foglalkoztatását, újabb egy hónapi megélhetési haladékot kapott.

Fölöttébb tarka és roppant szórakoztató persze az Atjáró presszó

társadalmi keresztmetszete. Akadnak komoly tehetségek a félretoltak, az aligmegéltők között, akikben mesterművek sorvadnak el; akadnak áltehetségek, akiknek a rendszer irodalompolitikája kapóra jön, de rendetlenek, mosdatlanok, megbízhatatlanok s ezért visszacsúsznak a Rondabugyorba; lézengő ritterek, akik átmeneti lények az eszpresszovendég és a mindeneskifutó között s alkalmilag örömet elhozzák a tulajnak a kávé vagy a rumot. Ez a regény csupán a szűk baráti kör számára kulcsregény, ha egyáltalán az; de ha Fabulya modellje az a költő volt, akire gondolkunk (amint a művész megnevezése nélkül közölt pompás illusztrációkon felismerni véljük), akkor írónak és modelljének nincs mit egymás szemére hányni: Mándy a magyar széppróza egyik kiváló művelője, akinek vitán felül rangos költő, becses téma akadt a horgára.

Fabulya, a költő, rokontalanul él a nagyváros rengeteg aszfaltján; tehát édes mindnyájunkkal tartja az örök rokonságot, noha ez a rokonság kissé ápolatlan és időnként baráti kölcsönökre szorul vagy arra, hogy beletartozunk Fabulya vevőkörébe; mert Fabulya — a rendszer kommunista nyomtatványaratának természetes vetü-

* Mándy Iván: Fabulya feleségei, Magvető Könyvkiadó, 1959

letét, hallatlan könyvmizériáját felhasználva — könyvekkel házal s főként abból él. Fabulya — a regény Fabulyájának — életében rísette-feleségek egymásnak adják a kilincset; és még csak azt sem lehet mondani, hogy statisztikusan hűségesek Fabulyához, mert éppen hogy statisztikusan a legkevésbé sem azok — és a körülötte lazán és holdkórosan keringő imbolylesegek monstre hűtlensége, mint a prérítűz, gyűrűz körül állandóan és perszeli fel Fabulya házatáját. Kedves, nádszáltórékeny lények, dideregve pislákoló, gazdátlan lelenci lelkesek többnyire Fabulya feleségei s hiába is iparkodnának hűségesek megmaradni Fabulya mellett, mert maga is afféle senki-gazdája-senki-kutyája, kóbor s lelenci lélek széles ez aszfaltozott hazában, ahol szállása vagyon. Fabulya rendszeren maga küldi dekoratív, üzletszerző feleségeit a lektorok nyakára s szabályosan „fut-tatja” őket a presszóban; s amikor az elanyátlanodott, kallódó lelkek végleg leválnak róla, siránkozva kujtorog a szeretők után; s ha már az asszonyra keresztet vehet, a megrabloltágnak legalább megpróbálja levenni üzleti sápját: egy „Nerval-kötetet” vagy „Faust-egy-kettőt” még a szerencsétlen

szerető nyakába sző. S mind e gyomorkorgásai, téblábolása, üzletelése közben is megmarad annak a hiteles költőnek, akinek kegyelmi állapotban írott verseit a mai magyar líra muzsikáló körképéből kinagyni nem lehet. E minőségében való megdicsőülését példázza a regény mesterien felfestett utolsó jelenete, melyben Fabulya egy (születéskor-átózáásra szánt s alkalmazást sokat használt) gumihőlygőt léggömbbé fúj, elkötí s az Atjáróban, elfeledkezve feleségeiről, a sok-sok hűtlenségről, melyet a jövő még számára tartogat, mitsem törődve a vendégek megbotránkosásával, elkezd kizilabdázni a tulajjal, Zsámboki barátjával (a mesélővel), Turcsányival (a hozzájárítóval) — s át a Magyar utcán, keresztül a Károlyi-kerten: valahol az egyetemi templom tájékán kitancol a regényből a társaság.

Ha egyáltalán valamit hiányoltunk, az csak annyi, hogy olykor már-már Fabulya perszifilált veiseinek felcsendülését várjuk; ám ez is csak a szerző dicséretére válik, hogy olyan hitelesen állítja elénk figuráját; s szuverén jogon, maga választja meg eszközeit. Kevesen írnak ilyen minden trükkök nélküli, modern szépprózát Magyarországon, s az a fajta írás, amely fennmaradásában tisztán és nemesen, bevallottan csak belső kvalitásaira támaszkodik.

NINCS MÉG VESZVE LENGYELORSZÁG ...**

Ezt a nagyon-nagyon szomorú elsőjeget át kell engednünk a lengyeleknek: talán még a magyaroknál is többet szenvedtek, raboskodtak, szóródtak, „lengyelkedtek” történelmük folyamán.

Vidor Miklós nemes, nagyigényű témával bírkózik ebben a regényében: a Magyarországra átszivárgó mintegy százezer lengyel menekült életével hazájuk német-szovjet lerohanása után; kétségbeesett próbálkozásokkal, hogy Nyugatra vergődjenek és harcoljanak, amikor a szövetségesek ügye a mélyponton áll; titkos összejövetelleikkel, álmaikkal az albrétek barlangi magányán, melybe olykor — igézetesen és példázatosan — letűz egy céltalan szerelem egyenes, hó sugára.

Mándy Iván a maga gyönyörűségére s az olvasók mulatságára írta másnyelvű sötétű könyvét, kockáztatva, hogy (nem az irodalom, hanem) az „irodalompolitika” kifogásolni találja témáját, hogy nem mai (nagyon is mai), nem szocialista-izé-realista (nem tért vissza a daguerrotyp fényképezési nyomorúságához) és hogy cinikus (a diktatúra nem tűri a humort). Vidor Miklós penzumot adott fel magának, 1957 májusától decemberéig pontos hivatalnok módjára dolgozhatott regényén (csak bálmulni tudjuk lelkierejét, hogy még a forradalom friss sebeivel lakása körül s a szellem országos benulatát leküzdve, a tolla után nyúlt), iparkodott olyan témát választani, amelyen sem a hallgató írók konfraternitása nem botránkozik meg, sem az „irodalompolitika” nem akadhat fenn; és végezetül e zaklatott légkörben is, igyekezett e nemes témához méltó, jó könyvet írni.

Legfeljebb tán a tulajdon lelkiállapotán való erőszakvetel érződik a regényben: a porforce önfegyelem, a pedantéria a jelzők kihegyezésében, fények „felbogarása”, holdvilág „leszemzése”, a tájleírások szinte gongutésre következő színváltozása. Furcsa módon a költő-regényíró ezt a szenvedélyes témát nem tudta mindenütt szenvedélylyel telíteni, a viharzónak szánt szerelem nem viharzik; a dialógusokon olykor érződik a csináltság, ami ezúttal nem a szellemzemekkel látó költői transzpozíció, hanem a realizmusra törekvő becsületes eklekticizmus ecsetforgatása.

Kétségtelen azonban, hogy Vidor Miklós a laza szerkesztésű „Szököár” óta nagyot haladt. Mándy, a maga jövőt-múltat összevetelő, előre-hátra ugráló elbeszéléseivel olykor zavarba ejtő s az olvasó különleges érdeklődésére van szüksége a sodródó bohémok iránt, hogy türelmét ne veszítse. Vidor Miklós regényének megvan az az eléggé nem becsülhető erénye, hogy szigorú, jól átgondolt szerkesztésével nemcsak segíti, de önfeledt kíváncsivá teszi az olvasót; ott gördíti le a függőnyt, ahol a cselekmény magától egésze kerekedik s mondhatni, egyetlen sorsot sem hagy elhurkolatlanul. Vidor Miklós „Idegenek” című regénye okos, élvezetes, olvasmányos könyv s világsan tanúskodik a mestermű mellett, amelynek a szerzőben minden előfeltétele megvan — ha szabadon ejthetné el prédáját a maga dzsumgelében s olyan országban alkotna, ahol az írásból élő embernek nem kell folyvást az „irodalompolitikán” tartania a félszemét.

Határ Győző

** Vidor Miklós: Idegenek. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1958.

MAGYAR KÖNYVES CÉH

Itt kivágandó!

JELENTKEZŐLAP

Ahálított ..... (név) ..... (foglalkozás)

..... (pontos cím) csatlakozom

a Magyar Könyves Céh-hez. Kötelezem magam arra, hogy a Magyar Könyves Céh 1959—60. évi hatkötetes kiadványsorozatát az alanti előfizetési feltételeknek megfelelő összegek átutalásával átveszem.

Nem kívánt formulák törlendők.

(aláírás)

A Magyar Könyves Céh irodalompartoló könyvbarátai közé PÁRTOLO TAGNAK jelentkezem. Mellékelem az első évi (10 font, 30 USA-dollár, vagy ennek megfelelő) összeg átutalását.

A Magyar Könyves Céh irodalompartoló könyvbarátai közé RENDES TAGNAK jelentkezem.

a) s mellékelem az első évi (hat kötet) előfizetési díját (5 font, vagy 15 USA-dollár, vagy ennek megfelelő összeg),

b) részletfizetést kérve mellékelem az 1 fontnak, illetve 3 USA-dollárnak megfelelő beiratkozási díjat, s kötelezettséget vállalok a hátralék kifizetésére, két részletben.

HUNGARIAN BOOK GUILD Hungarian Writers' Association Abroad 14, St. George Street, London, W. 1. G. B.

S ez jobbadára sikerült neki.

Irodalmi Ujság

KÉTHLY ANNA 70 ÉVES. Kéthly Anna, a Nagy Imre kormány államminisztere, a magyar szociáldemokraták vezetője és a nemzetközi munkásmozgalom közismert kiválósága, most töltötte be életének 70-ik évét. Ebből az alkalomból ragaszkodással üdvözljük őt s büszkén köszöntjük benne nemcsak a közéleti kitűnőséget, hanem a magyar irodalom és a magyar írók régi meghitt és szerető barátját.

AZ INDIAI Cannanore írói és újságírói a magyar forradalom leverésének harmadik évfordulóján gyűlést tartottak, amelyen O. T. G. Nambiar elnökletével a következő határozatot fogadták el: „Ez a gyűlés mély tisztelettel adózik az 1956-os magyar forradalom nemes mártírjainak és arra kéri a jelenlegi magyar kormányt, hogy bocsássa szabadon mindazokat, akiket a forradalom után a forradalomban való részvétel miatt bebörtönöztek, különösen az olyan világhírű írókat és újságírókat, mint Dery Tibor és Bibó István.”

HECTOR VILLA-LOBOS, a kiváló brazil zeneszerző, 71 éves korában Rióban meghalt. Több mint ezer opus maradt utána: dalok, operák, szimfóniák és oratóriumok. Szerepét Dél-Amerika zenéjében Bartók Béla magyarországi jelentőségéhez hasonlítják.

THOMAS MANN Buddenbrooksjának filmváltozatát a napokban mutatták be a költő szülővárosában, Lübeckben. Noha — vagy talán éppen mert — a filmet túl nagy műgonddal és körültekintéssel készítették, a nyugatnémet sajtó a filmet gyenge alkotásnak minősíti.

FAYER PÁL, a neves közgazdász és közgazdasági író Rio de Janeiróban 65 éves korában elhunyt.

EGY BECSÜLET TÖRTÉNETE

(Folytatás az előző oldalról.)

lagosítja s újra meg újra teljesítményre ösztönzi: a hiúság. Az ajtóhoz lépett s megbántottan, harraggal mondta: — Ezt nem. Én csak a magam dolgát csinálom. De lopni, azt nem! Lopni nem lopok.

Ezután az eset után napokig gondolkodón ült a kávéházban s mestersége eddigi mozzanatait idézte. Fölbredt hiúsága önbecsülést, hatalomérzetet hozott; az elkövetkezőkben szívszorító gyönyörrel figyelte, mint engedelmességre kéri a tárgyak s a tárgyak rabszolgáivá lett emberek. Aldozatait immár kizárólag a gyűjtők közül szedte, akik bár néha félték, de lelkük mélyén tisztelték drága darabjaik enyveskező becsületét.

Egy este a belváros egyik szűk, gyéren világított utcájába vitte lépte. A járdán vele szemközt az egyik károsult köpenyes, köcsögdalapos alakja közelgett. A cilindres férfi egy pillanatra megállt, láthatóan habozott, hogy átmenjen-e az utca túlsó oldalára, majd lassan megindult s pár lépéssel kalaplevéve köszöntötte Sailort. Ő visszaköszönt s bizonyos elégedett büszkeséggel lépett ki a sugárútra. Ebben az időben már tízezrei voltak a bankban s a siker minden bájával körötte legyeskedett. S ekkor történt a baj.

Ahogy egyik este egy elorzott pipával hazajött, valami különös, idegen kényszer s a teste minden porcikáját egyszerre elöntő kíváncsiság parancsára a kupakban sárgáló dohányt kezdte nézegetni. Percenkig állt így, aztán a tükrök elé lépett, nézte magát a pipával s egy hirtelen mozdulattal, mely oly természetes volt, mintha fölköcolódott haját simította volna le, gyufáért nyúlt s rágyújtott. Az első szívás nem ízlett, marta a torát s gyomra émeltyegni kezdett. Fintorított egyet a tükörnek s a dohányzás értelmetlenségére gondolt. Am a pipából sugárzott a vonzás; szájához vonta másodszer is. Ekkor már kevésbé bántotta a füst. Szívott még egyet, aztán leült s idegenkedve, de legyűrhetetlen vággyal pöffegteni kezdett. Amint a dohány alja is elhamvadt, kabátot vett s reszkette, ziháló érzelmekkel leszaladt az utárá. A

AZ IDEI GONCOURT-DÍJAT a harminnégy éves André Schwartz-Bart nyerte „Az utolsó igaz” című regényével. Az Irodalmi Ujság december 15-i számában ismerteti az új Goncourt-díjas könyvet.

HAYDN halálának 150. évfordulójára rövidfilmet készítettek Budapesten, hogy felidézze a nagy zeneszerző eszterházi működésének idejét herceg Eszterházy Miklós udvarában. A magyar lapok számos kifogást emelnek a film ellen, amelynek befejezése, a Népszabadság szerint, „amerikai revüfilmek mucai másolata”.

HORTOBÁGYON avarokori fejlődési sirt tártak fel és benne többféle ékszer között egy szináranyból készült fülbevalót is leltek. A budapesti lapok szerint ez az 1700 esztendő függő meglepően hasonlít a ma divatosakhoz.

NAGY SPANYOL MESTEREK műveit gyűjtik egybe Stockholmban a világ minden tájáról egy december közepén megnyíló kiállításra. El Greco, Velasquez, Zurbaran, Ribera, Goya képeit küldik Stockholmba európai, sőt amerikai fővárosok múzeumai; és húsz esztendő óta ez az első eset, hogy kincseit a madridi Prado is egy külföldi intézmény rendelkezésére bocsátja.

ADY ENDRE szobrát, Csorba Géza szobrászművész alkotását, a budapesti Liszt Ferenc téren állítják fel. A munkálatokkal december közepére készülnek el, de az ünnepélyes leleplezés időpontját még nem tűzték ki.

VALLÁSOS FILMHÉT BECSBEN. November végén Bécsben rendezték a vallásos tárgyú filmek nemzetközi hetét, melyet Franz König kardinális nyitott meg. A filmhéten nemcsak katolikus tárgyú filmeket mutattak be. Egyebek közt levetítették a „Paradicsom és olvasztókemence” című, Izraelben készült nyugatnémet filmrportot, mely Jeruzsálem keresztény templomai, muzulmán zarándokhelyei mellett elsősorban a zsidó állam fejlődését és lakói életét mutatja be.

DOBI ISTVÁN, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke — amint az MTI jelenti — belépett a Magyar Szocialista Munkáspárt tagjainak sorába. Gratulálunk!

CARL VON OSSIEZKY, a Die Weltbühne politikai szerkesztője és kiadója, most lenne hetven éves. Ebből az alkalomból Nyugat-Berlin szenátusa emléktáblát helyezett el annak a háznak a falán, ahol Ossietzky egykor lakott. Ossietzky lángoló pacifista volt. Hitler uralomra jutásakor nem menekült el Németországból s így már 1953 elején koncentrációs táborba került. Koncentrációs tábor lakója volt, amikor a béke Nobel-díjjal kitüntették. A nemzeti szocialisták azt ígérték, szabadonbocsájtják, ha a Nobel-díjat visszautasítja. A törhetetlen bátorságú publicista azonban nemmel választott, mire rabrtatói agyonkínózták és csak a halálkötőt bocsátották szabadon.

A VILÁG LEGDRÁGABB KÖNYVE. A párisi Joseph Foret kiadónál „Apokalipszis” címen könyv jelenik meg nyolc példányban. A könyv szerzői: André Malraux, Jean Cocteau, William Faulkner, Jean-Paul Sartre, Ernest Hemingway és Borisz Paszternák, illusztrátorai: Picasso, Dali, Buffet, Chagall, Braque és Foujita. Az írók az apokalipsziszról való elképzelésüket írják meg; ezt a témát illusztrálja a hat festő 21 eredeti rajza. A könyv eredeti példányának ára 100 millió frank, míg a hét másolat mindössze 10—10 millióba kerül.

AZ IDEI ERASMUS-DÍJAL Karl Jaspers, a nagynevű német filozófus tüntették ki. A kitüntetést Bernát németalföldi régensherceg nyújtotta át Jaspersnek a bécsi Burg lovagteremben. Az Erasmusról elnevezett, százezer holland forintot díjjal azokat tüntetik ki, akik a nagy Rotterdami nyomába lépve, az osztraián európai kultúra szellemében működnek.

Közel 50 éve a magyar kultúra szolgálatában!

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése,
Wien, I., Köllnerhofgasse 4.
(1956 előtt: Budapest, VIII.,
Baross utca 21.)

Minden forgalomban lévő magyar könyvet szállítunk, a világ minden tájáról! Kérje ingyenes katalógusunkat!

Hollós

Monopol ügynökség

15, Colebrooke Avenue,
London, W. 13. Telefon:
PERivale 9275.

Vámmentes ajándécsomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Irjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vám- és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

Készíték öltönyt, felöltőt és kosztümöt

A. FALUDI

férfi és női mértékutáni szabósága

Kontinentális forma.
Alakítást és javítást is vállalok.

22, Burnham Court,
Moscow Road, London, W. 2.
(Bayswater és Queensway Station.) Telefonszám: BAY 7015.

JULIAN HUXLEYT, a népesebb elmélet jelenségeinek újszerű magyarázatáért az amerikai Lasker-díjjal tüntették ki.

MAGYAR FESTŐMŰVÉSZ FESZETTE MEG A DALAI LÁMA ARCKÉPÉT. A Dalai Lámák mindezeideig nem engedték magukat lefesteni. A magyar forradalom idején a Dalai Lámá — aki akkor még Lhassában élt — ama kívánságát fejezte ki, hogy szeretne néhány magyar festőművészt vendégül látni. Kívánsága akkor, a zavaros tibeti viszonyok miatt, nem teljesülhetett. Csak most, Indiában hívhatta meg az ugyancsak Indiában élő Brunner Erzsébet festőművészt, aki az egyházi fejedelem portréját a napokban fejezte be.

JEAN COCTEAU freskót fest a londoni Leicester Square „Notre Dame de Paris” francia templomának falaira.

A LOUVRE egyik folyosóján hatalmas — a hozzátartozólagos becséletek szerint mintegy ötszázhusz négyzetméteres — összegöngyölt festményt őriznek, amire a nagyközönség figyelmét Malraux kultuszminiszter egy, a parlamentben elhangzott, megjegyzése hívta fel. Az ismeretlen eredetű festmény igazgatóról igazgatóra szállt ugyan, de fel se vették a Louvre leltárába. Most azzal a gondolattal foglalkoznak, hogy kiemeljék a folyosóról, szétgöngyöljék és esetleg helikopterrel lefényképezzék. A szakértők szerint legkezdve több esetben is a XIX. században divatos úgynevezett „panoramák” egyike és inkább kulturális, mint művészeti értéke lehet.

A karácsonyról és a menekültekről

írta vezércikkét Kéthly Anna a „Népszava” decemberi számában. A csúcskonferenciás diplomáciáról, a legfrissebb pesti eseményekről, a legújabb magyar kivégzésekkel kapcsolatban az angol alsóházi vitáról, Kádárék „Kínai Faláról”, a középkeleti helyzetéről, Ady édesanyjának ismeretlen leveléről, az amerikai quiz-botrányról, a Hold másik feléről olvashatunk. Bécsi, párisi, müncheni riportok, közgazdasági, irodalom, sportrovat a decemberi Népszavában, melynek munkatársai:

Dr. Kemény György, Szélig Imre, Mikes György, Határ Győző, Örvényes András, Halász Péter, Peéry Rezső, Huszár László, Kulcsár Kálmán, Ervin Gyula, Barlay István, Losonczy László, Faludy Zsuzsanna, Váradi József, Csernus Ákos, Darvas Simon.

HÍRÜNK A VILÁGBAN

Magyar Kulturális Figyelő
Megjelenik negyedévente.
Előfizetés: US-\$ 2.— félévre.

Cím: P. O. Box 1005,
Washington 13, D. C.

Az emigrációs és magyarországi szak- és szépirodalom összes műveit raktárról szállítjuk.

PANNONIA BOOKS

412/A, College Street,
Toronto, Ont. Canada.

Kérje nyomtatott árjegyzékeinket.

Az emigráció nagy irodalmi eseménye!

Megjelent **Márai Sándor** „Napló, 1945-1957” c. műve
Az ár (\$ 2.80) és a postaköltségek (\$ 0.20) egyidejű beklüldése esetén megrendelhető az alábbi címen:

OCCIDENTAL PRESS P.O.B. 1005, Washington 13, D.C., U.S.A.
Rendelje meg továbbá: KÖLTÖK FORRADALMA (Antológia, 1953—1956) Az „íróházadás” története. Ára: \$ 1.—

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elsején és tizenötödikén.

Kéziratokat nem örzünk meg és nem küldünk vissza.

Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14, St. George Street, London, W. 1.

Tel.: MAY 32-24.

Printed by the Waverley Press, 79, Cambridge Road, N. W. 6.

DOUGLAS STUART, az angol rádió munkatársa, aki nemrégiben látogatta meg Magyarországot, a BBC-ben kommentálta a magyar Írószövetség újjáalakulását. Megállapította, hogy: „Kádárnak 1957 januárja óta nem sikerült meg egyezésre jutnia az írókkal. Kádár azt szeretné volna, hogy az írók cselekvően támogassák a rendszert. Az írók azonban nem voltak erre hajlandók. Azok, akik elhagyták az országot, nem tértek vissza, az otthon maradók többsége pedig visszautasította, hogy tollat fogjon. Közülük sokan börtönben vannak véleményük nyilvánítása miatt. Néhány kivételtől eltekintve, Magyarország írói a forradalom óta nem törték meg hallgatásukat. Kádár ezután úgy döntött, hogy nem vesz tudomást e sikertelenségről és megalakítja az Írószövetséget...”

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kaphatják 10, illetve 20 shillinges postal orderrel küldjenek kiadói hivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361. c/o. Délamerikai Magyarorság, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Ausztriában: Hajdu Ilona, Wien I. Hauptpostfach 730. Braziliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252, Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Dr. Németh, Magyar Könyvterjesztő és Hírlapiroda, St. Regnede 26. Kobenhavn K. Franciaországban: Gondos Erzsébet, Poste Restante, Asnières Chanzy. Írországban: L. P. Peter, 32. Brighton Square, Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot, Haifa és Hadash könyvkereskedés, 59. Hayarkon Street, Tel-Aviv. Kanadában: Sas László, 5390. Decelles Ave. Apt. 8. Montreal. Mexicóban: Libreria Europea, Avenida Gutenberg 60, Mexico 5. D. F. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Lysakei Skole Stabek, Norway. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámosi, Kanadagayen 17, Stockholm - Lidingö. Urugvayban: Kiss N. Béla, Buceo 3556, Montevideo. USA-ban: Dr. Deák Zoltán, 2420, Sedwick Avenue, New York 68, N. Y.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beklüldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közzölkjék előfizetésüket levelezőlapra is kiadói hivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 18 cruzeiro, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márká, Franciaország: 70 francs, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarorszag: 1 forint, Mexico: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 líra, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.50 Bs.

Félévi előfizetési díj egyes számú árának tízszere, egyévi húszszoros.

Légitpostán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.